{BnF

gallica
BIBLIOTHÈQUE
NUMÉRIQUE

Caussin, Nicolas. Eloquentiae sacrae et humanae parallela libri XVI [Texte imprimé], auctore P. Nicolao Caussino. 1619.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF.Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :
*La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.
*La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer ici pour accéder aux tarifs et à la licence

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

*des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.
*des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

Caussin, Nicolas (Le P.)

Eloquentiae sacrae et humanae parallela, libri XVI, auctore P. Nicolao Caussino,...
- Parisiis : S. Chappelet, 1619. – 12-671-(40) p.

X-897

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Tx. 897

ELOQVENTIAE SACRÆ ET HVMANÆ PARALLELA,

LIBRI XVI.

ELOQVENTIÆ SACRÆ ET HVMANÆ PARALLELA LIBRI XVI.

Auctore P. NICOLAO CAVSSINO Trecensi è Societate IESV.

FLEXIÆ.

Sumptibus SEBASTIANI CHAPPELET Bibliopolæ Parisiensis Via Jacobæa Sub signo Oliuæ. 16 XIX. Cum Priuilegio.

LVDOVICO XIII.
FRANCORVM ET NAVARRORVM REGI CHRISTIANISSIMO.

ELOQVENTIAM tibi REX CHRISTIANISSIME apparatiſſimis Græcorum Latinorumque munditiis excultam, ad ſacrarium tuæ Majeſtatis ſiſto, Reginam *Flexanimam* REGI potentiſſimo; prædicationem beneficij DOMINO munificentiſſimo; PARENTI vero optimo æternum obſeruantiæ monumentum.

Si ſpectatur operis argumentum, ſatis habet commendationis: ſi ratio offerendi, multum habet officioſæ neceſſitatis. Conceptum eſt enim in ipſis Flexienſis Academiæ ſpatiis, in proprio tui PARENTIS FELICIS ſolo, & Regiæ illius pueritiæ cunabulis, vbi eloquentiam per annos aliquot ſum profeſſus: Nunc autem, emergit Lutetiæ in tuorum arce regnorum, in quam vrbem, ad eadem rei literariæ curricula, iam quaſi διαυλοδρόμος euocor. Inchoatus eſt, vt vides, hic liber in tuo, de tuo creuit, naſcitur in tuo: vbique occurrit tibi, nec minus Majeſtatem tuam latere poteſt quam ſolem.

Verum & ſi me verecundiæ leges, aut occultari iuberent, aut ſilere: Tamen facilius in ore flammam opprimi poſſe crederem, quam in grato animo recordationem beneficij. Tua ſunt REX OPTIME in hanc Societatem promerita, vt infantes etiam facere poſſint Oratores. Tu

enim perinde ac ſi hæreditarium illud munus haberes ab auguſtiſſimo PARENTE tuo, vt nos diligeres, ſtatim regali animo hanc Societatem complexus es, vt idem penè tibi videatur fuiſſe exordium naſcendi, quod fuit principium de nobis bene merendi.

Nunc verò & poſtquam illud noſtrum Pariſienſe Collegium, tot annis iam quaſi virgultis intercluſum, & derelictum, ad quod fruſtra tot bonorum vota adhæreſcebant, repente aperiri iuſſiſti, eodem profecto tempore huic orbi Chriſtiano declaraſti quid ſumma beneuolentia in ſumma auctoritate poſſet. De nobis vero ſapientiſſimi illius tui conſiſtorij ea fuere iudicia, quæ venerari magis licet, tanquam leges perpetui in publicum officij nobis impoſitas, quam intemperantiùs prædicare.

Quid mirum igitur ô REX, ſi tibi noſtrorum omnium voluntates & opera liberiùs affluunt, & velut in ipſum fontem gratiſſimè refunduntur, cum tu nos iſta amoris teſtificatione iam tuos nexu & mancipio feceris? Tu certe quidquid eſt hoc operæ non aſpernabere. Nam & tua Majeſtas ex hoc faſtigio ſe ad noſtram tenuitatem benignis oculis ſpectandam plerúmque demittit, & quod à ſapientibus dictum audio, quaſi *magnitudinis ſeruitutem exiſtimet non poſſe fieri minorem*, verſatur cum minoribus ſumma affabilitate ſermonis; quorum ego minimus has hodie lucubrationes ſub tui nominis luce profero, nec meæ iam me pudet tenuitatis. Auiculas ſi quidem aiunt, cum nihil poſſent opulentius, plumas ad magnificentiſſimum Delphici Apollinis templum, ſicut & apes ceras vltro detuliſſe: ſic & nos ad hæc tot gloriæ tuæ monumenta, quæ alij partim tibi dedicarunt, partim etiam dedicaturi ſunt, hanc opellam noſtram adiungimus. Poterunt illi magnificentiùs, nos certè nihil poſſumus amantiùs.

Majeſtati tuæ Deuotiſſimus
NICOLAVS CAVSSINVS,
Sacerdos e Societate IESV.

OPERIS INSTITVTVM ad Lectorem.

NON fuit hoc meum consilium post tot Rhetoricas præceptiones, tot locis, & manibus sparsas, malè recoctam (quod aiunt) *cramben* fastidioso præsertim huius sæculi palato obiicere. Quin-imò, huius operis institutum est, quicquid in sacra humanaque Eloquentia spectabile, illustri loco ponere, & variorum ingeniorum sæculorumque virtutes, in vnum veluti perfectionis corpus includere.

Idcirco placuit hunc librum SACRÆ ET HVMANÆ ELOQVENTIÆ PARALLELA, nominare, quod vtramque eloquentiam, quam nemo antea hac comprehensione tractauit, contineat: & totum quidem volumen sacris & humanis testimonijs non peranguste referti; sed maxime posterioribus libris diuinam eloquentiam cum humana comparaui. *Cur hic liber parallela eloquentia inscribitur.*

Quod autem attinet ad præcepta, non minutias quasdam puerilis eruditionis sum consectatus, sed grauiorem eloquentiæ speciem ex præstantissimorum Rhetorum maximè Græcorum, qui modo rariores sunt, iudicijs & sensibus exprimere conatus sum: Deinde apparatissimam ex Græcis Latinisque fontibus exemplorum copiam παραλλήλων attuli, & vbi res postulabat nostra interpretatione, notisque illustraui.

Aspersi quoque mediocriter, prout argumentorum conditio ferebat, veterum eruditionem, & rationem eam dicendi tenui, quæ neque nimis spissa esset, aut producta; neque tenuis & inornata, vt interdum præceptorum austeritas eloquentiæ veluti succo perfusa mitescceret.

Præterea pigmenta quædam eloquentiæ qualia sunt Hieroglyphica, symbola, parabolæ historicæ, emblemata, seperato libro edidi, qui iam *felici alite* prodijt in lucem.

Hæc ego, Deo, auspice iuuentutis studijs consulens, ne ἀσύμβολος ex hac literariâ prouinciâ, quam iam permultos annos obtineo discederem, quæ tu, Lector, pro tuo candore, beneuolo animo accipies: si qui autem fuerint (quod non est desperandum) liuidorum oculi, meminerint, ῥᾷον μωμεῖσθαι ἢ μιμεῖσθαι: tùm, pueriliter infelicis, & malè feriati ingenij esse, famam alienam cum obscurare honestè non possit, per inuidiam allatrare.

Approbatio.

STEPHANVS CHARLETVS Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Franciæ, potestate ad id mihi facta ab admodum R.P.N. Præposito Generali MVTIO VITELLESCO, Facultatem concedo, vt P. NICOLAI CAVSSINI e Societate IESV Sacerdotis, de *Sacræ & humanæ Eloquentiæ parallelis* libri, eruditorum ex eadem Societate nostra virorum iudicio approbati, typis excudantur.

STEPHANVS CHARLETVS.

Datum Flexiæ XIX. *Nouembris* 1617.

Operis Synopsis.

Totum volumen in tres partes diuisum est.

Prima veræ eloquentiæ ideam & adminicula continet.

Secunda de ipsius eloquentiæ partibus agit inuentione, dispositione, elocutione, figuris, affectibus, pronuntiatione.

Tertia de triplici eloquentiæ genere Epidictica, ciuili, sacra, speciatim differit.

Ordo librorum.

I. De Veteri eloquentia.
II. De Optimo charactere eloquentiæ.
III. De adminiculis ad comparandam eloquentiam ingenio, doctrina, imitatione.
IIII. De Inuentione & locis.
V. De Amplificatione.
VI. De Dispositione & partibus orationis.
VII. De Elocutione & figuris.
VIII. De Affectibus.
IX. De Pronuntiatione.
X. De Epidictica siue demonstratiua eloquentia.
XI. Characteres epidictici in quibus descriptionum liber.
XII. De Eloquentia Ciuili.
XIII. Characteres Ciuilis Eloquentiæ.
XIIII. Theoretor siue de Majestatæ sacræ Eloquentiæ.
XV. De forma sacræ Eloquentiæ.
XVI. Chrysostomus siue Idea.

AVCTORES

AVCTORES QVI laudantur & expenduntur.

Rhetores & Rhetoricorum ſcriptores.

GRÆCI.

Ariſtoteles.
Demetrius Phalereus.
Ariſtides.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Hermogenes.
Aphtonius.
Caſſius Longinus.
Theon.
Menander.
Apſinus.
Sopater.
Cyrus.
Licymnius.

LATINI.

M. Tullius Cicero.
Fabius Quintilianus.
Martianus Mineus Capella.
Rutilius Lupus.
Aquila Romanus.
Iulius Rufinianus.
Curius Fortunatius.
Marius Victorinus.
Sulpitius Victor.
Emporius.
Aurelius Auguſtinus.
Iulius Seuerianus.
Ruffinus.
Priſcianus.
Beda.
Caſſiodorus.
Alcuinus.

Sophiſtæ & Philologi.

GRÆCI.

Gorgias Pontinus.
Lucianus.
Libanius.
Ariſtides.
Philoſtratus.
Himerius.
Dion Pruſæus.
Ælianus.

LATINI.

Latro Porcius.
Arelius Fuſcus.
Ceſtus Pius.
Aſprenas.
Fuſcus.
Iuluius Sparſus.
Sillius.
Gauius.
Iulius Baſſus.
Clodius Turrinus.
Triarius.
Cornelius Hiſpanus.
Licinius Nepos.

Theophylactus.
Calliſtratus.
Spiridion.
Coruus.
Murrhedius.
Petronius.
Apuleius.
Latinus Pacatus.
Eumenes.

Oratores.

GRÆCI.

Antiphon Rhamnuſius.
Andocides Cydathenienſis.
Lyſias Syracuſanus aut. Athen.
Iſocrates Athenienſis.
Iſæus Chalcidenſis.
Æſchines Cothocides.
Lycurgus Butades Athen.
Demoſthenes Pæanienſis.
Hyperides Collitenſis.
Dinarchus Corinthius aut. Athen.

LATINI.

L. Iunius Brutus.
Menenius Agrippa.
Appius Clodius.
Cornelius Cethegus.
M. Cato Senior.
Q. Fabius Pictor.
C. Lælius.
P. Africanus.
Seruius Galba.
Curio.
Tiberius Gracchus.
C. Gracchus.
Quintus Catulus.
M. Antonius.
M. Craſſus.
Seruius Sulpitius.
C. Iulius Cæſar.
M. Tullius Cicero.
Plinius Iunior.

Philoſophi.

Plato.
Theophraſtus.
Maximus Tyrius.
Seneca.
Ariſtoteles.
Xenophon.
Themiſtius.

Hiſtorici.

GRÆCI.

Thucydides.
Herodotus.
Plutarchus.
Polybius.

LATINI.

C. Iulius Cæſar.
Saluſtius.
T. Liuius.

Diodorus

Diodorus Siculus.
Dion.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Herodianus.
Ioſephus.
Niceras.
Cornelius Tacitus.
Plinius.
Q. Curtius.
Ammianus.

Patres & ſcriptores ſacræ.

GRÆCI.

Dionyſius Areopagita.
Iuſtinus Martyr.
Origenes.
Clemens Alexandrinus.
Baſilius Magnus.
Gregorius Nazienzenus.
Chryſoſtomus.
Gregorius Nyſſenus.
Ephrem Syrus.
Theodoretus.
Syneſius.
Euſebius.
Nicephorus.

LATINI.

Cyprianus.
Ambroſius.
Auguſtinus.
Hieronymus.
Paulinus.
Tertullianus.
Saluianus.
Arnobius.
Lactantius.
Sidonius Apollinaris.

SVMMA PRIVILEGII A
Chriſtianiſſimo Galliarum Rege conceſſi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate ſancitum eſt, atque patentibus Literis cautum, ne quis in regno ſuo, aliíſve locis ditioni ſuæ ſubjectis, intra proximos annos decem, à die impreſſionis primæ inchoandos, ac numerandos, excudat, vendat, excudendum, vendendúmque quouis modo & ratione conetur librum, qui inſcribitur, *Eloquentiæ ſacræ & humanæ parallela libri* XVI. *Auctore* P. NICOLAO CAVSSINO *Trecenſi, e Societate JESV*, præter SEBASTIANVM CHAPPELET Bibliopolam Pariſienſem, aut illos, quibus ipſemet conceſſerit. Prohibitum inſuper eadem auctoritate Regia omnibus ſuis ſubditis, eundem librum extra regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere, ac inſtigare, ſine conſenſu dicti SEBASTIANI CHAPPELET. Idq; omne ſub confiſcatione librorum, aliíſque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Pariſiis, die prima Septembris, anno milleſimo ſexcenteſimo decimooctauo.

De mandato Regis.

Signatum

BOVHIER.

DE VETERI ELOQVENTIA LIBER PRIMVS

DE OPTIMO GENERE ELOQVENTIÆ, & huius operis instituto.

PRÆFATIO.

INOLEVIT nonnullorum mentibus nimis iniqua fortasse, sed quæ à viris non vulgariter eruditis defensa est perpugnacitèr opinio, eloquentiam naturæ, atque ingenij viribus totam potius efferuescere; quàm vllis artium præceptionibus contineri. Enimuerò fateri oportet multùm in cæteris, in eloquentia verò plurimùm valére præstantis ingenij felicitatem, assidua præsertim exercitatione corroboratam, sed eam sine artis, & disciplinæ perpolitione, necesse est impingere in frequentissimos errores temeritatis: Neque enim existimandum est artium vel minimarum præcepta quædam extare; eloquentiæ, quæ vna cæterarum Regina est disciplinarum, tanta temporum diuturnitate, clarissimorúmque ingeniorum luce celebrata, obseruationes nullas esse, quibus in dicendo vis, ordo, & facilitas recta quadam ratione comparari, tenerique possit: Nisi fortè ineptos fuisse iudicemus, prudentis omninò iudicij, atque acerrimi ingenij viros Aristotelem, Demetrium, Ciceronem, Fabium, qui de tota eloquentiæ ratione tam luculentèr disseruerunt, quod profectò nunquam fecissent, si eam nullis præceptis contineri existimassent.

Eloquentiam non sola natura constare.

Quanquam, vt liberè fatear, multùm huic instituto nocuit imperitorum scriptorum, qui se Rhetoricos Doctores appellari voluerunt, multitudò, postquam enim grandis eloquentiæ destituti viribus minutias quásque putidiusculè discutere cœperunt; omnia libris, & puerilibus nugis referssere.

Multum obest eloquentiæ minusco-lorũ præceptorum inconditæ multitudo.

Longè mihi alia mens est, in huius operis molitione, statui enim omissis veteribus scholarum cantilenis, accurata illustrium authorum de optimo genere dicendi iudicia, totámque eloquentiæ rationem clarissimis græcorum, latinorúmque exemplorum monumentis locupletatam ob oculos ponere, quo ex omnibus ingenijs, sæculísque collecta perfectio, atq; in vnum quoddam corpus transfusa, gratior manaret in publicum.

Operis institutum.

Atque vt in vniuersum dicam, quæ posthac explicatiùs à me, nitidiúsque tradenda sunt, mihi in tria fermè genera, tota primùm eloquentia diuidenda est, quo sit huius instituti magis declarata ratio.

Triplex eloquẽtia.

Prima igitur eloquentia diuina est, non illa quidem quæsita è schola, sed Dei potentis incitata spiritu, qui solus vel infantissimos quosque facit oratores.

Diuinæ eloquẽtiæ maiestas.

Hæc est verè sublimis eloquentiæ facultas, cuius vt origo cœlestis est, ita omninò admirabiles, & planè aurei fœtus extiterunt: hæc non verborum flosculis, delicatis auribus lenocinata, sed intimis sensibus cœlesti quodam ardore succensis, homines sibi subiecit, hæc Reges domuit, hæc ciuitates, prouincias, orbem denique vniuersum, repudiatis erroribus, ad Christi iugum pellexit, hæc effecit longè aliter, quàm sub fabuloso Orpheo, vt agni lupis accubarent, cùm efferatos antea Ethnicorum animos

ad amorem Religionis, continentiæ, manſuetudinísque traduxit.

Origen. in Exod. 4

Hac eloquentia Moyſes in ſacris mirificè claruit, qui ſecundum Origenis, & Diui Gregorij ſententiam, diſertus cenſebatur inprimis ea, quâ florent homines eloquentia, vtpote à pueritiæ rudimentis in aula regia liberaliter inſtitutus, & nobilioris ingenij cultura perpolitus: ſed poſtquam cum Deo ſermones miſcere cœpit, iuxta diuinam eloquentiam & ſapientiam ſibi viſus eſt omnium propè infantiſsimus.

Dionyſius Longinus libr. περὶ ὕψους.

Tandem in cœleſti ſchola, vel potiùs ſacrario diuinitùs eruditus, ea literis mandauit, quæ Ethnicis, ijſq; conſummatis Rhetoribus extiterunt admirationi. Dionyſius enim Longinus, qui librum de ſublimi eloquentia ſcripſit, Moyſen legens miratur in eo, non quidem inane locutionum choragium, ſed notionum (vt ipſe ait) mentis præpotentem & exaggeratam ſapiẽtiam, *τὸ κεφάτιςον, καὶ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπίβολον*, hac inquit excellentia præſtabat *ὁ Ἰουδαίων θεσμοθέτης ἀνὴρ ὁ τυχὼν οὐκ ἐπιδεὴς τῷ θείῳ δύναμιν κὴ τῷ θείῳ ἀξίαν ἐννόησιν κ' ἀφέρηνεν, Iudæorum ille Legiſlator non fuit vir de trivio, qui numinis virtutem pro dignitate cognouit, & verbis explicauit.*

Longini Rhetoris de Moyſis eloquentia iudicium.

Nicetas in Andron.

Hac eadem eloquentia vigebat Dei fulmen Eſaias, & D. Paulus quem *θεοφόρητα* Nicetas appellat, nimiſque humili nomine Mercurium Lyſtrenſes dixerunt. hic non blandis, & pictis locutionibus, ſed Dei virtute, & ſcientia, ea geſsit, & dixit, quæ *ſcimus*, ac legimus, in quibus plus eloquentiæ ſubeſſe arbitror, vel in vna ſententia, quàm in toto græcularum periodorum apparatu. Hæc eſt enim lingua Angelorum, quam ita appellatam ab Apoſtolo conſtat, non quod Angeli linguas habeant, vt annotat Theodoretus, ſed vt quoddam, quod humanis linguis excellentius eſſet, indicaret; & hanc de eloquentia ſententiam imbiberat Homerus Ιλ. ξ, hoc verſiculo,

χαλκείη κλαγγὴ δὲ διὰ στρατὸν εὐρὺν ὄρουσε Τρώων καὶ Κούρων.

vbi alia Deorum, alia etiam hominum verba innuit. Hæc infundentis Dei donum eſt, minimè ad artis præceptiones reuocanda.

Eloquentia heroica. ἥρωας in dicendo qui ſunt eloquẽtia humana angustioue prediti

Secũda eloquentia heroica eſt, ſiquidẽ ſupra cõmune dicendi genus eloquẽtes *ἥρωας* nominat Longinus. Atque vt heros dicebatur ex homine, & Deo conflatus. Ita hæc eloquentia non infuſa quidem, ſed ſimul humanis adiuta præſidijs, ſimul meliori quodam cœli vbere irrigata, ad ſummam pulchritudinem effloruit. Talis eſt eloquentia Patrum, vt DD. Baſilij, Gregorij Nazianzeni, Chryſoſtomi, Cypriani, & cæterorum, qui cùm à puero animum ad eloquentiam adieciſſent, poſtea cœleſtibus auctiriuis, quaſi magni torrentes, in mirificam Eccleſiæ vbertatem, fœcunditatémque exundarunt.

Tertia, humana quidem illa, ſed virilis, ſapiens, excelſa, plena virium, ſucci, ſanguinis, & venuſtatis, qualis Demoſthenis fuit, aut Ciceronis, & ſuperiorum Oratorum, qui caſtius, accuratiúſque dicendi genus conſectati ſunt.

Loquẽtia puerilis eloquẽtiæ ſimia.

Huius ego grauitati puerilem, quæ nunc eſt in multis loquacitatem, non annumero, plenam vanitatis, & futilium propè deliramentorum. Euenit enim, vt qui propter pectoris anguſtias hoc ſublime dicendi genus generoſæ mentis fœtum non ſatis capiebant, leues homines, & græculi, toti ſe ad literarum aucupia, phraſes, & periodos conferrent, Non ſecus ac pueri, qui cum auri, & margaritarum pretia neſciant, pictos in littore calculos legunt, ijſque mirificè delectantur; Non eſt iſta, non eſt quæ à multis putatur eloquentia, textus phraſeon, & ſcitè tornatus periodorum circulus. Magnæ flumen eſt mentis eloquentia, quæ rebus & ſenſibus magis conſtat, quàm verbulis: ſed vt horti, qui vocantur Adonij in teſtulis pendentes è feneſtris, eos, qui liberiorem aëris copiam non habent, humiliter oblectant; ſic iſtis veluti puerilibus delinimentis innutriti, veræ eloquentiæ magnitudinem, nec mente quidem attingere potuerunt. Omiſsis igitur his nugis grandem eloquentiam, tum heroicam, tum humanam exequemur, atque vt in foro, in ſcholis, in ſacris denique concionibus potiſsimùm elucet; de ciuili, declamatorio, concionatorióque genere, poſtquam vniuersè de eloquentia dixerimus, ſatis copioſè diſſeremus.

Iulianus in Cæſaribus vocat Adonidis hortos ἐν ὀστράκοις γῇ λαχανίαν. Ordo literarum.

DE ELOQVENTIAE dignitate.

Dei, animi, & eloquentiæ ſimilitudo.

CAPVT PRIMVM.

Eloquens Deus qui dam inter homines, apud Cic. 3. de orat. num. 50. quod plato dixit, Θεὸν ἀνθρώπων

EST verè eloquentia ſemen cœli, & ex æterni luminis fonte delibatus radius, quo qui cæteris excellunt, propiùs ad cœleſtes accedere, & cum ijs maius quoddam videntur habere commercium,

Dicam clariùs & illuſtriùs: Quam habet cum Deo affinitatem mens humana, hanc ipſam cum mente ſibi vendicat Regina terrarum eloquentia.

Animus ſimulachrũ Dei eſt, Deus animus eſt, eloquentia diuina eſt. Quod eſt Deus in mundo, animus in corpore, hoc eloquentia in vita ciuili. Ille ſegregatus eſt ab omni concretione morali, hic totus ſpiritus eſt, eloquentia eximiæ mentis ſoboles non obſcura. Ille videt omnia, nec videtur, hic cernit omnia, nec cernitur; eloquentia capit omnia, nec ſatis capitur. Ille quaſi ventorum curſibus, hic amotis pennis influit; at Suadæ tota vis affectu tanquam vehiculo rapitur, & permeat in pectora. Ille per omnes

omnes Vniuersi plagas diffusus est, hic per omnia corporis membra distributus. omnes verò artes, & disciplinas communi quodam vinculo complexa perlabitur eloquentia; ille regiam habet in cœlo, hic in corde, isthæc in mente: illum superi colunt, manes obseruant, voluit orbem, illuminat solem, regit mundum, calcat inferos; huic supremæ corporis partes obtemperant, famulantur infimæ, caput neruis, quasi fidibus intentum mouet, oculorum lumen accendit, flectit corpus, in membris omnibus dominatur; eloquentiam verò timent Reges, reuerentur subditi, frænat hominum voluntates, illustrat ingenia, administrat ciuitates, atque inferiora se despicit omnia.

Multas quidem artes, aut à brutis animantibus effingimus, aut eas cum ipsis habemus communes (nihil de figulis, cæmentarijs, clinopegis, architectis loquor) etiam voce & fidibus canere, lanas inficere, telas texere, medicinam facere, bella gerere, imperia administrare, belluarum exemplo edocemur: At verò dicere (quod est copiosè, ornatè, & sapienter loqui) totum illud, quod per se magnum est, totum *nostrum est; in huius laudis societatem* non mutæ pecudes sese offerunt; Angeli ipsi nostrum palmarium confitentur, qui si humani corporis compagibus essent inclusi, credo, hac de re nobiscum certarent.

Orpheus in hymno Mercurij Ἑρμῆλα οἱ χθονί ὄγμιον ὀνομάζουσι φωνὴν σημαίνω. *Lucianus*

Quapropter Deorum inuentum eloquentiam antiqui credidêrunt; & Græci quidem Mercurio, quem λόγου σημάντωρ Orpheus nominat; Galli suo Herculi Ogmio adscripserunt; meliùs, qui Deo scientiarum fonti acceptum referunt.

DE ELOQVENTIAE *pulchritudine.*

Comparatur cum Pantarba lapide.

CAPVT II.

Vide Cic. l. 2. de Orat. n. 34

ATque cùm tanta sit eloquentiæ dignitas, certè non minor est pulchritudo, & suauitas, quæ barbarorum sensus incredibili quadam voluptate titillat. Occurrit hîc mihi, quod de Pantarba narrat Hiarchas, apud Philostratum.

Philost. in vita Apoll. l. 3. c. 14. Pantarbæ descriptio

Lapillus est vt pulchritudine insignis, sic virtute admirabilis; ardet enim suaui quodam fulgore, & radijs perstringens oculos, diem vel media nocte accendit: at, quod mireris, idipsum lumen spiritus est, adeò efficax, vt lõgiùs disiunctos inter se lapides cõciliet: & quantùm illa vis (quæ satis oratione explicari non potest) diffunditur, tantùm obtinet imperij, aceruósque lapidum non secùs, ac apum examina pertrahit. Verùm natura, ne tam precioſum munus vilescеret, non modò occultis terræ viscеribus abdidit, sed & facultatem indidit, qua ex captantium manibus effluеret, nisi prouida ratione teneretur.

Quæ omnia mirificè eloquentiæ conueniunt: si lux quæritur, quid illustrius? si vis, quid potentius? si latebræ, quid occultius? Ipsa enim non modò lucida est; sed eos in quibus dominatur, scientiæ claritate perfusos, magni quoque nominis celebritate nobiles facit: tantùm autem habet virium, vt miti quodam dominatu sese insinuet in pectora, quæ nullæ aliæ machinæ potuissent expugnare; (sed hoc grande, neruosum, magnísque affectibus incitatum orationis genus, non est omnibus in promptu:) tantis eius, vt cæterorum omnium, eximiam pulchritudinem difficultatibus, non secùs ac rosam spinis, natura vallauit.

DE VTILITATE *Eloquentiae.*

CAPVT III.

QVæ duæ res in ciuili vita plurimùm possunt, Ars militaris, & Doctrina, eloquentiæ operâ non mediocriter indigent: Et quod ad militiam quidem attinet, quantùm ab eloquentia subsidij capiat, testis est Onesander, qui inter vndecim boni Imperatoris conditiones, eloquentiam vel præcipuam numerat: Hinc enim (inquit) maxima, præcipuãque in exercitum commoda deriuantur; siquidem Imperatoris vehementi concione, erecti, excitatique milites, ardua quæque, & *formidolosa excipiunt*, ac propositam in laudem, victoriámque acriter decertando conspirant; nec ita auribus percepti tubarum clangores animos ad pugnam acuunt, & irritant, vt hortatur ad virtutem & gloriam oratio; vigorem mentis ad obiecta pericula erigit, imò & metu conterritos, penéque iacentes constanti roborat hortatione. Quamobrem perspicax ille cæcus, vatum parens eloquentiam in ducibus tantoperè commendat, cùm Menelai suauitatem, Nestoris flumen melleum, Vlyssis vim & grauitatem celebrat: nec dubium, quin heroicis temporibus Imperatori plurimùm splendoris attulerit ratio quædam, & industria dicendi; quod in dies apud Græcos, & Romanos, maioribus vsque adeò manauit incrementis, vt rari essent Imperatores eloquentiæ ciuilis imperiti: Eloquentiam ciuilem dico; neque enim Imperatorem velim affectare genus dicendi politum, ex schola, & Rhetorum floscułis illigatum, sed magnum, vehemens, excelsum, quod optimi ingenij viribus incitatum, nonnihil ab arte, summorúmque virorum limato iudicio, vsúque Reip. & quotidiana disertorum consuetudine capiat expolitionis.

Onesl. l. de Imper. Eloquentia arti militari per quàm necessaria ἐν ὅπλοις ἀκοαῖς ὀπλῶν κλαγγὴ ἐπιλαμπὲ θυμὸν εἰς χεῖρα καὶ εἰς ἄμιλλαν μάχης φέρουσα περιπόλιον ἀρετῆς.

De concionatoribus, & iurisperitis, quorũ splendor inter literatos est maximus, nihil attinet dicere, norunt omnes quãtùm in eloquẽtia præsidij situm, atque collocatum ha-

beant. Non ita genus igneum tranãs omnia, cæteras vniuersi partes arcanis viribus inçitat, vt omnes artes, & disciplinas accendit vis dicendi, sine qua eas non modo langueſcere, sed & penitus contabeſcere neceſſe eſt.

Alij Quintiliano tribuunt.

Accedat ad hæc Cornelij Taciti præclara auctoritas, qui in dialogo de claris Orat. sic loquitur: Eloquentia parat simul, & tuetur amicitias, asciſcit nationes, complectitur prouincias; qua non aliud in ciuitate noſtra ad vtilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperij, atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt: nam si ad vtilitatem vitæ omnia conſilia, factáque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius, quàm eam eligere artem, qua ſemper armatus, præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metum, & terrorem vltro feras, ipſe ſecùs, & velut perpetua quadam potentia, ac poteſtate munitus, cuius vis & vtilitas rebus propè fluentibus aliorum præſidio intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non (hercule) lorica, aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti præſidium, & telum; quo propugnare pariter, & laceſſere vel in iudicio, ſiue in Senatu, ſiue apud principem poſſis.

DE VI ELOquentiæ.

CAPVT IIII.

COnciliatricula res, & efficax capiendis, illigandíſque animis eloquentia, vbi præſertim ad ſapientiam, vitæque integritatem comes acceſſerit; huius enim velut ſubnixa pennis Oratoris anima in ipſa auditorum pectora influit, & gratiſſima omnium ſeruitute ſibi mancipat, quæ ſimul atque ingreſſa eſt, quid non efficit? Inflammandi ſunt animi? In ignem accenditur; pungendi? in ſtimulos acuitur; illuſtrandi? funditur in lucem; conſolandi? ſpargitur in Nepenthes; compeſcendi? frænum eſt; ſanandi? Panacea eſt; deliniendi? fit Sirenula: dici non poteſt quot ſunt lenocinantis facundiæ mites præſtrigiæ, quot & quàm admirabiles effectus.

Philo in libro quod vir bonus idem ſit, & liber.

Haud errarit quiſquis, qui cum Philone Iudæo, eloquentiam ἰλιπολιν ἁ ψυχῆς dixerit.

Iulianus ep. 2. ad Iamblicum, pa. 158. epiſt. Græc. Stat. in ſylua ad

Certè Iulianus Imperator illam cum Mercurij virga non inſcitè comparat. Hæc

Increpuit: tacet omne pecus, volucrèſque, feræque,
Et ſimulant feſſos curuata cacumina ſomnos,
Nec truncis ſtluijs idem ſonus, accidit horror
Aequoris, & terris maria acclinata quieſcunt.

Vis ſuauis eloquentiæ potentiam? agnoſce in Ariſtide: Smyrna Ioniæ ciuitatum pulcherrima, ſub M. Antonino, terræ motu miſerandum in modum collapſa, proſtratáque iacebat: Ariſtides verò monodiam ad Imperatorem ſcripſit, vt ad miſeræ ciuitatis ruinas reſarciendas inuitaret: vbi poſt deſcriptam vrbis antea florentis pulchritudinem, locum illum pertexuit τοῦ ζεφύρου ἐρήμην αὐτὴν ἀπεργαζομένου, *nunc autem deſolatam perflante Zephyri*, Antoninus ad hanc vocem ſuſpirijs, & lachrymis ſuum teſtatus dolorem, continuò Theodoſio Aſiæ præfecto mandauit, vt Smyrnam repararet.

ſomnij, l. 5. ſylua. Philoſt. in Sophiſtis Ariſtid. in ora. ad Antoninum.

Vis callidam, & heroum expugnatricem Suadam ingenioſo ipſius Oratoris ſtratagemate gliſcentem? Lampſacenos ſtatuerat Alexander, quod Perſis ſtuderent funditus euertere, iámque erat in procinctu ferro, & furore incitatiſsimus, cùm ad eum à ſuis municipibus miſſus eſt Anaximenes (magni illius Alexandri præceptor,) vt culpam deprecaretur, quo cognito Rex in iracundia perſiſtens, iurauit ſe Anaximenis precibus omnia contraria facturum; At egregius orator furentem iuuenis animum ſubdolè mitigans. Non veni (inquit) Alexander vt putas, deprecator culpæ, ſed auctor iuſtitiæ, iniquè egerunt Lampſaceni, rei ſunt Maieſtatis: hoc igitur à te poſtulo, vt eorum vxores, & liberos ſub corona vendas, templa incendas, vrbem in plana ſubmittas. Alexander, qui ſe præceptoris petitioni aduerſaturum per omnia dixerat, ſenſit ſe captum, & ſubridens omnia condonauit.

Eunapius in Aedeſio. Sapores vt Euſtathij eloquentia delinitus.

Vis Præſtigiatricem? Euſtathium intuere cuius meminit Sardianus in vita Ædeſij, vbi de Euſtathij legatione ad Saporem, copioſiùs agit. Sapores homo imperioſus, & aditu difficilis erat, & fama ferebatur; poſtquam tamen de more legationis, Euſtathio ad regem patuit acceſſus, vultus modeſtiam, ſuauémque oculorum ſerenitatem Sapores demiratus, variis artibus hominem timore percellere conatus eſt: verùm vbi placidis auribus viri dicta pariter, & argumenta modeſtè, atque expeditè percurſa concepit, foribus excedere illum pauliſper iuſsit, mox per cubicularios ad communem menſam rex illum introuocat, paret Euſtathius, vt erat natura factus ad obſequii momenta, & omnem rationem humanitatis, ad epulas regales accedit, vbi cùm de honorum contemptu inter pocula diſſeruiſſet, tantùm regiæ fortunæ, & ornamentorum Sapori faſtidium iniecit, vt parùm abfuerit, quin Rex tiaram rectam abiecerit, & cum purpureo paludamento, gemmata monilia depoſita cum Euſtathii penula commutarit: at fieri illud prohibuerunt affinitate coniuncti, qui Philoſophum merum præſtrigiatorem dictitabant.

Hac eadem eloquentia C. Gracchus lachrymas inimicis excuſsit, bella indixit Demoſthenes, Catilinam fregit Tullius, Sicariorum enſes in ſuum iugulum diſtrictos hebetauit Antonius, vrbes cepit Cyneas,

Per medios ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa,
Potentius ictu fulmineo.

DE ORTV

DE ORTV ET PROGRESSV Eloquentiæ.

CAPVT V.

RIgo Eloquentiæ antiquissima est, si quidem cum oppidis hominúmque cœtibus iure congregatis habuit initium : Cùm constet duabus potissimum rebus vinciri ciuitates, iustitia, & sermone. Narrat Aristides magnam inter ipsius mundi nascentis cunabula rerum perturbationem extitisse: Cùm hominem nudum, & inermem vniuersa penè animalia multis partibus anteirent, variísque molestiis, atque angoribus, quibus ipse præ consilij inopia cedere cogebatur, excruciarent, ipsi denique homines inter se, belluarum more, fœdissime tumultuarentur.

Aristid. orat. 2. pro Rhet. Apologus Lepidus.

Hanc conditionem miseratus Prometheus, ille fabulosus, cœlum conscendit, vt subsidia salutis, & ornamenta referret dignitatis. Quapropter eius gratia partim delinitus Iupiter, partim etiam hominum miseriis (vt qui quotidie dilabebantur) grauiter commotus, Rhetoricam sub comitatu Mercurij misit in terras, iussitque vt eius ipsius copiam faceret mortalibus, ne tamen instar theatralis pecuniæ promiscuè largiretur omnibus, sed lectissima quæque, & generosissima ingenia deligeret, quæ tam præstantis doctrinæ opibus ad suam, multorumque locupletaret vtilitatem. Hinc primi hominum cœtus, industriæ, consilia, machinationes, artes, opesque floruerunt.

Hanc ille lepidissimam fabellam citat, vt Rhetoricæ antiquitatem, necessitatémque commendet. Constat certè Rhetorum nomen antiquissimum esse, & longè ante Philosophorum appellationem: quippe Homerus eius ipsius meminit Iliadis primo, vbi Phœnicem Achilli à Peleo patre admotum, quasi doctorem eloquentiæ, morumque institutorem innuit, & expresse, ῥητῆρα λόγων, πρηκτῆρά τε ἔργων nominauit. Quin eius temporibus, iam caluisse in concionibus eloquentiæ studium ostendit, cùm heroës illos antiquos ob linguæ facultatem efferat laudibus. Nam Menelao argutam breuitatem, Nestori melleam suauitatem tribuit, Vlyssi vero copiam niuibus hibernis simillimam, ἔπεα scilicet νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν, sed & ipsum Paridem volunt, vtpote ingenio satis elegantem in Amandro, Patris iussu Græcis artibus, & eloquentiæ disciplinis institutum, disertum imprimis supra gentis suæ ingenium euasisse, atque in honorem Veneris, Cestón cæteráque id genus ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur; Periclem Xantippi filium Anaxagoras Philosophus erudiit, cuius suauitate hilaratæ sunt Athenæ, eius vbertatem, & copiam admiratæ, eiusdem dicendi vim, terrorémque timuerunt.

Homerus ἐλλ. Rhetorũ nomẽ antiquissimum. ῥητὴρ λόγων Phœnix ab Homero dicitur.

Paris Rhetor.

Anus (si Athæneo credimus) scripsisse, vnde postea de iudicio Dearum, & Veneris victoria, manauit rumor. Pithæum quoque ipsum maternum Thesei auum Trœzeniorum regem, non modo ius, vt eius dignitatem decebat, constanter dixisse, sed & artem dicendi docuisse, & librum Rhetoricum posteris reliquisse refert Pausanias in Corinthiacis, ex quo, & eius monumentum, cernebatur, Tribunal ex albo marmore, tribus sellis iudiciariis insigne, cui proximum adhærebat templum Musarum, vt iuris, & humaniorum artium singulare ostenderet comercium ὅπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ πτθέως μνῆμά ἐστι τρεῖς δ' ἐπ' αὐτῷ θρόνοι κεῖνται λίθου λευκοῦ· οὐ πόρρω δὲ ἱερῶν Μουσῶν ἐστι, addit ἐνταῦθα πιθέα δίδάξαι λόγων τέχνην φασί καί τι βιβλίον πιθέως δὲ Σύγγραμμα ὑπ' αὐλειῶν ἐνδοξότατον σπουδείων, ἢ αὐτὸς ἐπελεξάμην. Hæc ille, ex quibus colligas ante Herculis tempora iam sparsos de Rhetorica libros extitisse.

Pithæus Rex idẽ & Rhetor Paus. in Corinth. p. 713.

Pithei egregium monumẽtum. Tribunal Iudicis annexum templo Musarum hoc est Scholæ Rhetorices.

Sed quia hæc artis elementa, vt credibile est, erant crassiora, vix inter ipsius Rhetoricæ cunabula numerantur. Quamobrem Cicero in Bruto eloquentię ortum facit ab Athenarum adolescentia. Eloquentia, inquit, non apud quosuis Græcorum cepit, sed apud Athenienses non nascentibus, sed iam adultis Athenis: Ante Periclem, & Thucididem litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur; Periclem Xantippi filium Anaxagoras Philosophus erudiit, cuius suauitate hilaratæ sunt Athenæ, eius vbertatem, & copiam admiratæ, eiusdem dicendi vim, terrorémque timuerunt.

Cic. in Bruto.

Hæc igitur ætas prima oratorem prope perfectum tulit. His ducibus eloquentia excoli cœpit, & magistri dicendi multi subito extiterunt.

Gorgias Leontinus, Trasymachus Chalcidonius, Protagoras Abderites, Proditus Chius, Hittias, Elæus, Isocrates tamen omnes vicit, & Lysias, quem iam prope audeas oratorem perfectum dicere: Nam plane quidem perfectum, & cui nihil admodum desit Demosthenem facile dixeris, huic Hyperides proximus, & Æschines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & cuius nulla scripta extant Demades. Hæc enim ætas effudit hanc copiam: & succus, & sanguis incorruptus vsque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis esset non fucatus nitor. Hæc Cicero, quæ si cum Pausaniæ, & Athenæi testimoniis compares, facile colligas eum non ipsius eloquentiæ primordia, sed expolitionem, perfectionémque assignare. Verum cum de rerum initiis sermo est, ab ipsis cunis sunt repetenda, nec considerandum, an tunc ornatum habuerint. Nihil enim simul

politum est, & natum, sed rudioribus principijs omnia natura ipsa rerum opifex pertextuit.

DE NOMINE Rhetorum.

CAPVT VI.

1. *appellatio.*

PRimum Rhetores dicti sunt omnes, qui qualicunque demùm dicendi facultate pollebant : quo sensu Phœnicem ab Homero Rhetorem nominatum constat ; & ῥητορικὴ, ipsa ars dicẽdi, ac eloquentia nuncupata, ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν, quod est dicere, aut ῥύδην λέγειν, fusa oratione loqui, quod annotat magnum etymologicum, vel etiam ἀπὸ τοῦ ῥήπτας (ita legem Dores appellant) quod Rhetores olim leges proponerent, & conderent : verùm quod contracta videretur ad forenses orationes Rhetoricæ nomenclatura, vt testatur Suidas, qui ῥητορικὴν vocat χεαφὴν τῶν ἀγωνίζοντο ῥήτορες, Sæpius eloquentes in genere δεινοὺς ἐν λόγοις, & eloquentiam ipsam λόγους. potius, quàm ῥητορικὴν magni authores nuncupant, ita Diuus Gregorius, λόγων ἱδρῶτας, dixit labores in eloquentiæ studijs positos, & Iulianus ad Libanium Sophistam, λόγους, φρένας, σύνεσιν, coniungit, eloquentiam significans prudentiæ sale conditam. Hæc prima Rhetoris appellatio.

Rhetores omnes diserti.

Magnum etymol. in voce ῥήτωρ, ῥήτρας

Suid. in voce ῥήτωρ.

Gregor. Naz. epi. 10. ad Basil.

Iulianus ad Liban.

2. *Rhetorum appellatio.*

Mox, cùm diserti illi, & facundi homines Athenis maximè, quæ vrbs eloquentiæ fuit domicilium, omnia regerent, & pro arbitrio concionum fluctus moderarentur, bella conficerent, exercitus, naues, commeatus, vectigalia, leges denique, & iura omnia administrarent : speciosissimum fuit nomen Rhetorum. Nam ῥήτορες, vt testatur Suidas, ijdem erant, ac δήμου συμβουλεύοντες, & δημαγωγοὶ, Principes Consiliarij, duces populi. Is erat Rhetorici nominis splendor, hæc potestas, cùm cæteri literati, & Philosophi, inter scholæ parietes delitescerent. Itaque cùm illi honore, & opibus florerent, nobilissimi quique iuuenes dicendi studium ardentissimè capessebant, quod ad Reipublicæ gubernacula moderanda, hanc sibi ansam potentissimam esse cernerent. Inde nati sunt Rhetores, vmbratilis scilicet eloquentiæ doctores, qui cum ipsi à foro, & negotiis ciuilibus abstinerent, cæteros tamen ad id exercitationis genus instituendo, eam inter scholæ priuatos parietes gloriam plerique aluerunt, quam in hac forensi luce, & concionum honoribus rari postea sunt consecuti, quod de Isocrate, & Demetrio Phalereo testatum accepimus. Qui inter eorum cœtum ceperunt artificiosæ orationis delicias, sermonúmque illecebras quasdam, & veluti sirenulas, (vt Græci vocant) affectare (quarum famosissimus architectus fuit Gorgias Leontinus) illi ῥήτορες σοφισταὶ sunt nominati, vnde Lucianus dixit in Macrobiis, Gorgiam Rhetorem fuisse, ex iis quos sophistas appellant ῥητόρων ἢ Γοργίας οὓν τινες σοφιστὴν καλοῦσι. Qui quidem initio apud sobrias adhuc aures malè audiebant, propter hæc noua delectationis aucupia. Itaque Plato in Simposio Γόητα φαρμακέα, καὶ σοφιστὴν confundit.

Lucianus in Macrob.

Plato in Sympofio, Sophistas cum veneficis cõfundit.

Posteà verò, cùm sub Imperatoribus illi popularium concionum torrentes exaruissent, & omnes omnium ad aurium delicias sermones essent conuersi, magno in honore Sophistę, hoc est, illecebrosæ illius eloquẽtiæ doctores fuerunt. Hinc illa Herodum Atticorum, Proæresiorum, Aristidum, Philostratorum, Libaniorum, infinitorum denique natio pullulauit, quos fœcundo lasciuientis eloquentiæ partu hæc tempora effuderunt. Plerique autem ita scholastici illius regni amantes extiterunt, vt præ docendi munere prouincias, & principatus recusarint, inter quos fuit Libanius, qui locum Prætorij præfecturæ à Iuliano oblatum præ vehementi otij literarij dulcedine respuit. Audiebantur enim, & præmiis decorabantur ab Imperatoribus, qui malebant homines ingeniosos inter hos eloquentiæ ludos alere, quàm obstructam ad publicas conciones, & populares fluctus viam aperire.

Extincta igitur libertate, illi, qui ptiùs erant ciuitatis principes magni nominis Rhetores, aut causarum illustrium disceptatores, in caussularum litigiosos actores degenerarunt, & ea est acceptio ῥήτορος apud D. Lucam cum productum memorat Tertullum ῥήτορα, qui aduersus diuum Paulum coram Felice præside causam ageret (is quippe caussidicus erat.) In hac apparet actione quàm ieiuna sit, & macilenta humana eloquentia, cum diuina comparata, & quo spiritus fulmine Rhetoris illius machinationes Paulus θεορήτωρ demoliatur.

Luc. act. 24.

Rhetores Causidici

Ad summum, vt omnia paulatim defluunt in peius, illa Doctorum eloquentiæ gloria, quæ prius florentissima extiterat, in viles Rhetorculos defluxit, qui se *Rhetores Latinos* appellabant, quales illi fuerunt, quos decreto Senatus constat esse damnatos, homines ineptè fallaces, vt qui frigidas quasdã Græcularum rabularum versutias, & stolidam facundiam iuuentutem docerent. Itaque Fannio Strabone, & M. Valerio Messala Consulibus, M. Pompeius Prætor Senatum consuluit. Quod verba facta sunt de Philosophis, & Rhetoribus S.C. de ea re ita censuerunt, vt M. Põponius Prætor animaduerteret, curarétque, vti ei è Repu. fideq; sua videretur, vti Romæ ne essent. De iisdem interiecto tempore Cn. Domitius Æobarbus, & Licinius Crassus Censores ita censuerunt. Renunciatum nobis est, esse homines, qui nouum genus disciplinæ instituerunt, ad quos iuuentus in ludos con-

Pseudorhetores damnati.

Sueto. in lib. de cla ris Orat

3. *Doctores eloquẽtiæ & Sophistæ.*

ueniat

ueniat, eos ſibi nomen impoſuiſſe, Latinos Rhetores, ibi homines adoleſcentulos totos dies deſidere. Maiores noſtri, quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Hæc noua, quæ præter conſuetudinem, ac mores maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter, & iis, qui eos ludos habent, & iis qui eò venire conſueuerunt, viſum eſt faciendum, vt oſtenderemus noſtram ſententiam, nobis non placere.

Hæc in pſeudorhetores, qui pro vera eloquentia Dialecticorum argutias, fallaciáſque venditabant. Rhetoris tamen appellatio, ex eo tantum fuliginis cõtraxit, vt Latini ſe Oratores, & Patronos, nõ Rhetores appellari voluerint. Addo in honorẽ nominis, in Eccleſia Græca dictos quoque fuiſſe Rhetores ſacrarum literarum interpretes, quod illuſtrat Codinus de officiis ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ ἑρμηνεύειν τὰς γραφάς.

Rhetores dicti ſcripturarũ interpretes.

DE HONORIBVS Rhetorum.

CAPVT VII.

Rhetoricæ pictura.

INgeniosè, vt cætera Lucianus, in eo, quem de Rhetorum doctore inſcripſit dialogo, Rhetoricam ſuis depingit coloribus. Sedet illa in eminenti ſolio, formoſa aſpectu, & planè elegans, Amaltheæ cornu geſtans variis fructibus refertum, & ex vna quidem parte aſtantem oſtendit Plutum adoleſcentem penitus aureum, ac perquàm amabilem, quem Gloria, & Potentia, cæteræque id genus Diuæ frequenti ſtipant comitatu: ex altera verò parte *laudes* permultæ puſillis amoribus ſimiles, ac vndique confertæ circumuolitant inſtar Nili, ſi quandoque illum depictum vidiſti, Crocodilo alicui, vel equo fluuiatili, quales multi ſunt in eo inſidentem: paruulos autem puellos (Peches illos Ægyptij vocant) circa illum luſitantes: Tales, & circa Rhetoricam *laudes*: Hæc ille ex quibus oſtendit totius penè honoris domicilium in Rhetoricæ, ſiue agentis, ſiue etiam docentis gremio fuiſſe conſtitutum.

Rhetorũ palma.

Primùm, ſicut Imperatorum honoribus laureæ ſunt peculiari quadam ratione conſecratæ, vt canit Ouidius in perſona Apol-

Ouid. 1. Metam. linis, ad Daphnen:

Tu Ducibus lætis aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas viſent Capitolia pompas.

Et Rhetorũ quoque Sic etiam palmæ Oratoribus deſtinatę, quarum meminit Martialis epig. 27. libr. 7. ad

ἐστεφανοῦντο φοινικοῖ, φασὶ δὲ καὶ φιλοσόφων οἱ φοίνικες ἐπὶ τῇ δάφνῃ γλωσσόκομοι ἐστεφανωμένοι. Fuſcum.

Sic fora mirentur, ſic te pallatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores.

Et Lucianus in Rhetorum Doctore *ut eſt in vitis* Hæc au-

Alterum eloquentum ſymbolum fuere Sphinges. Neque enim ſine ratione aliqua credibile eſt, datam Hortenſio oratori à Verre Sphingem eburneam, niſi quod conueniens munus oratori credebat. Meminit Plutarchus in Cicerone, Καὶ λαβόντος ἐλεφαντίνην σφίγγα μικρὸν εἶπεν παλαίων ὁ Κικέρων πρὸς αὐτὸν ὅτι φήσαντος αἰνιγμάτων λύσεων ἀπείρως ἔχειν. χὴ μὲν ὅτι σὺ σοφιστὴς εἶ σφίγγα ἔχεις. Ratio eſt, quod σοφὴ παρθένος per antonomaſiam ſphinx appellatur ab Euripide in Phœniſſis, & in myſterijs Ægyptiorum interioris ſapientiæ fuit ſymbolum, ex quo pro templorum fermè omnium limine, cernebantur ſphinges, quæ diuinæ ſapientię vim reconditam, eámque multis difficultatibus implicitam ſignificarent. Meminere Strabo geograh. & Plutarch. in Iſide, & Oſiride.

Sphinges.

Strabo geog. l. 17.

Tertiò attributæ etiam oratoribus Sirenes, quod ea, quæ in Iſocratis tumulo eſt collocata, ſatis indicat; ídque ob melleam orationis ſuauitatem: Nam Sirenes λιγυρῷ ὄπα γηρύσαι, apud Orpheum, vnde à Lycophrone in Caſſandra ἀμφιγύοις ὀρνισι ἀηδόνες nominantur, & ab Alciphrone dicuntur habere Sirenulas in labellis, qui ſuauem, & argutam Orationis copiam fundunt. Sic etiam Menecles de Bacchide οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔδλεπεν ὅσα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς σειρῆνες ἐνίδρυντο, *qualis eius erat oratio, qualis aſpectus, quæ in eius colloquijs ſeßitabant Sirenulæ?*

Sirenes Rhetoribus attributæ.

Orpheus in Argonauticis.

Lycophrõ in Caſſandra.

Menecles in epiſt. de Bacchide

Quartò honor ſtatuarum penè vulgaris apud ipſos oratores fuit: ſiquidem vni Demetrio Phalereo trecentas & ſexaginta ſtatuas Athenis erectas legimus; Gorgię Leontino, qui primus ſubitæ, & fortuitæ orationis aperuit fontem, non inaurata, vt cæteris, ſed aurea poſita eſt; Populus Romanus Proæreſio imaginem cum nobiliſſima inſcriptione dedicauit, (*Regina rerum Roma Proæreſio Regi eloquentiæ.*) Ipſi quoque Cæſares eloquentiæ nomine ſtatuas affectarunt: tradit enim Vopiſcus Numeriano adoleſcenti Cari Imperatoris filio, à Senatu Romano dedicatam fuiſſe ſtatuam hoc titulo inſignitam, (*Numeriano Oratori potentiſſimo.*

Statuarũ honor.

Diogenes Laert.

Cicero in oratore.

Eunapius in Proæreſio.

Quintò legationes, vt Cyneæ Demoſthenis auditori apud P. R. Anaximeni apud Alexandrum, Scopeliano apud Domitianum, Euſtatio Cappadoci apud Saporem

Legatiões & Magiſtratus rhetoribꝰ mandati.

Persarum Regem. Magistratus denique, & Præfecturæ persæpe Rhetoribus sunt demandatæ, vt ex Eunapij Sardiani; & Philostrati Lemnij Sophistis nimis liquidè constat, vnus Libanius ὑπαρχίαν αὐλῆς, quæ erat prima dignitas, recusauit. Ausonius de Rhetore factus est Consul à Gratiano, haud immemore Præceptoris discipulo. Bis consulatum gessit Herodes Sophista, tantásque opes contraxit, vt stadia, & theatra suis sumptibus populo ædificaret.

Vrbes, & Prouinciæ Eunapius in Proærcsio.

Sextò, Vrbes, & Prouinciæ: Nam cùm Proæresio precarij muneris petendi copiam feciſſet Constans Imperator, postulauit insulas non paucas numero, nec exiguas, tributarias, & vectigales Athenarum Ciuitati in pendendo frumento. Donauit istas Imperator, & Primariam dignitatem adiecit, vt præfectus castrorum vocaretur.

Philostratus in Dione.

Septimò, quod ingentis honoris fuit, & solis penè Cæsaribus, Imperiique consortibus concessum, ipsi Rhetores ad conscensum Imperatorii vehiculi sunt admissi. Nam de Dione memorat Philostratus, πραιανὸς γοῦν αὐτοκράτωρ ἀναβήμενος αὐτὸν ἐπὶ τὸ ῥῶμης ἐς τὸν χρυσῆν ἅμαξαν ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐπὶ τῶ πολέμων πομπὰς πομπεύουσιν, ἔλεγε δαμὰ ἐπιστρεφόμενος ἐπὶ τὸ Δίωα τὶ μὲ λέγεις ἢ οἶδα φιλῶ δέ σε ὡς ἐμαυτὸν. Sane Traianus Imperator Romæ illum in aureum currum assumens, in quo Imperatores confectis bellis triumphorum pompas ducere solent, sæpissimè ad Dionem conuersus, quidnam aiebat dicas nescio. Te verò non minus, quàm me ipsum diligo. Hi sunt, & alii innumeri eloquentiæ triumphi, quos nihil opus est diffusiùs recensere.

CONTRA EOS QVI DICVNT *Demosthenem ab Aristotele præcepta Eloquentiæ didicisse.*

CAPVT VIII.

VIndicanda est Rhetoricæ antiquitas, à calumnia, qua nonnulli Philosophos ante Oratores claruisse, ipsumque Demosthenem Aristotelis præceptis institutum, ad tantùm eloquentiæ decus effloruisse constanter asseuerant: Hoc ipsum iam suis iactatum temporibus disertissimè confutat Dionysius Halicarnasseus, & firmissimæ rationes euincunt. Siquidem Demosthenes annum vigesimum quintum agens, rem publicam capessere, & conciones habere cœpit: Aristoteles verò iisdem temporibus cum Platone vixit, vsque ad annos septem & triginta, neque scholæ rector, neque vllius sectæ peculiaris auctor, nec libros Rhetoricos, nisi longo post tempore, elucubrauit: Nam Platone mortuo abiit ad Hermiam Atarnei tyrannum, ac triennium cum eo moratus. Eubulo Prætore Mitylenas secessit, inde sub Pythodochi prætura ad Philippum venit, apud quem in instituendo A Alexandro octo annos exegit: post Philippi obitum, Euæneto Prætore, profectus Athenas, duodecim annos in Lycæo scholas habuit; quo tempore testatur se iam natu grandiorem, editis ante præstantissimis operibus artes Rhetoricas, quibus adiutum aiunt Demosthenem, composuisse. At verò Demosthenes, etiam cùm adhuc sub præceptore esset Aristoteles, Callistrato Prætore, anno ætatis, vt dixi, vigesimo quinto, primam causſam egit contra Androtionem. Successit ea, quæ est de immunitatibus venustissimè scripta: hanc excepit concio de classibus, quam Timocratea sequuta est. Exinde contra Philippum Regem in arenam descendit: mox Rhodiensem, & tres Olynthiacas, & Medianam confecit. Hunc orbem exegerat, cùm nulla Aristotelis de eloquentia scripta litera extaret: nam quod post Olynthiacum bellum Rhetoricas artes scripserit Aristoteles, indicat his verbis, vbi agit de tropis: τὸ δ' μεταφορῶν τετάρων οὐσῶν εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν, ὡς περικλῆς ἔφη τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην τῶ πολέμω οὕτως ἠφανίσθαι ἐκ τῆς πόλεως ὥσπερ εἴτις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι. καὶ λεπτίνης περὶ λακεδαιμονίων οὐκ ἐᾶν φρονεῖν τὴν ἑλλάδα ἑτερόφθαλμον γιγνομένην. Καὶ κηφισόδοτος ἀσυνδίκαστον χάριτος εὐδύνας δοῦναι τὸ περὶ τὸν ὁλωϊκὸν πόλεμον ἀγανάκτη φάσκων εἶς πῦλμα τὸν δῆμον ἀγαγόντα τὰς εὐδύνας πιεῖν δοῦναι. Cum quatuor, inquit, translationum genera sint, ea maximè probantur, quæ proportione constant: sicut Pericles dixit, adolescentiam, quæ in bello perierat, ita sublatam esse ex vrbe, vt si quis ver ex anno tolleret, & Leptines de Lacedæmonijs, non esse committendum, vt Lusca fiat Græcia, & Cephisodothus, cum Chæres rationem reddere Olynthiaci belli studeret, indignatus dixit, illum, qui populum in furnum duxisset, rationes referre conari. At dicet aliquis orationem de Corona cæterarum Reginam, D post lectas Aristotelis artes Rhetoricas scripsit Demosthenes, vt quam habuit octo annis post Philippi obitum: sed is præclarè, ipsius Aristotelis testimonio refelletur, qui in locis vtitur testimoniis ex oratione περὶ στεφάνου, quam περὶ Δημοσθένους δίκλιν nominat. Ex iis luce ipsa clariùs est, perfectionem eloquētiæ, quæ in Demosthene excitatiùs viguit, ex Aristotelis præceptis hausſtam non fuisse. Nolim tamen hic asserere, non esse vtilem perfectis oratoribus Philosophiam; quinimò, nutrix est eloquentiæ sapientia, & summam affert in dicendo perspicuitatem, vim, copiam, maE iestatē: verùm, licet diserti Oratores, qui ante Philosophos, procul dubio, emerserūt, à Philosophis postea fuerint adiuti, non ideò præstantior est Philosophia Oratoria facultate, cuius munus est, reconditas opes sapientiæ proferre in lucem, & flore orationis vestire, sine quo ornatu neglectæ in tenebris, & squalore semper iacuissent. Cote quidem acuuntur gladij, sed non ideò cos gladiis prestātior; A Philosophis instirui possunt Oratores, non ideò sunt Philosophis inferiores.

ILLVSTRIVM

ILLVSTRIVM ORATORVM Elogia.

Eius imago exstat apud fulvium Vrsinum in numismate. Vide illustrium imagines 125.

PYTHEVS.

CAP. IX.

Pythei siue Pitthei meminit Pausan. in Corinthiacis.

HIc primus in templo Musarum fertur Rhetoricam docuisse, & posteris librum de arte dicendi conscriptum reliquisse.

HOMERVS.

CAP. X.

Cicer. in Bruto. Hermogē περὶ ἰδ. Lōgin. περὶ ὕψ. Dionys Demetr. Phaler de Elocut. Aelian. de var. hist. l. 13. cap. 22, τὲ ἰμπερισπᾶ ἀφορμένους Plin. l. 17 c. 5. Id. l. 7. cap. 29. Dion. Lōg περὶ ὕψ. Homeri cum Sole, & Oceano Cōparatio Synesio πνεῦς ἀσκεῖς μεγὰ Homero ὠκεανὸς ἦν χίος.

ORtus plenioris Eloquentiæ si quis rectè repetat est ab Homero, nempe hic Orator, & planè orator à Marco Tullio, ab Hermogene Rhetorum præstantissimus, à cæteris vno omnium consensu magistet Eloquentiæ agnoscitur. Sapiebat profecto Galaton ille pictor quisquis fuit, qui Homerum quāquam haud satis verecunda specie, prudenti tamen, & arguta depinxit, quippe vomentē expressit, non esculenta credo vinum redolentia, sed aurea flumina, circunstantes vero poëtas, ea quæ ipse euomuisset, summo studio colligentes vellem oratores addidisset, quando & ex eodem fonte hauriunt ab eo qui fons ingeniorum à Plinio nominatur, qui & de eorundem præstantia differens addit ingeniorum gloriæ, quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, & tantam rerum operúmque varietatem, nisi fortè Homero vate Græco nullum fœlicius extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur. Ex quo disertè, vt cætera Dionysius Longinus Homerum modo Soli Orienti, modo Oceano comparat, & rectè, vt enim Sol fons lucis, Oceanus ortus puteorum, & aquarum omnium parens: Sic Homerus omnis doctrinæ, addo cum Iustiniano Imperatore, omnis virtutis pater. Atque vt Solis radiis vestiuntur, calore animantur, Oceani venis respirguntur & aluntur omnia: sic ex diuinis Homeri carminibus, lumen, Spiritum, alimentum, nectare, & ambrosia suauius literæ perceperunt. Accedit quod vt in sole Oriente, & Occidente gratissimi colores ad oculorum miraculum cernuntur: In Oceano tot rerum opulentia, tot littorum decor, tot insularum amœnitas delectationem conciliat; sic in Homeri Poësi tot margaritæ, tot lumina, tot faces, tam variæ, tam recōditæ, tam prōpta rerum omniū copia, decus, voluptas sinè satietate delectet. Quanquam non est publici saporis Poëta, nec eos capere potest, qui Græcarum literatū imperiti eundem Latinè legunt, aut puerliles amplificationes sententiarum ponderi, & eloquentiæ granitati præferunt. Quos nihil mirum est de Homero pro sui ingenij modulo sentire, longè aliter ille Antipater Sidonius qui non modo Poëtam, sed Oratorem; non oratorem tantùm, sed Suadæ medullam, nec Suadæ medullam modò, sed Suadam ipsam mundi, & magnum os nuncupat τὴν Μεγάνειραν πάσης τὸ μέγα στόμα, ex quo ad eius statuam æream Apis, in ore vatis mellificans cernitur, in Græcorū carminum florilegio. Procedat igitur faustis auspiciis, in albis quadrigis Homerus Rhetorum pater; & longam sub se Oratorum vatúmque seriem prospectet.

Antipater Sidonius in Anthologia

SOLON.

CAP. XI.

Diogenes Laert. in Solone. Plutarch. in Solone. Grec. hist. 1174.

ANte Solonis ætatem de nullo vt diserto, memoriæ proditum est (inquit Tullius in Bruto) hic igitur Homero succedat, vir sine dubio magnus, cuius eloquentia, quasi veteris illius Myronis spirans manus horrori simul est, & Religioni.

Grandioris eloquē tie sedes grādeinuersus

Apparet in eo ingenium acre, velox, excelsum, quod eloquentiæ grauioris sedes est mens syncera, & victor animus, contra quem hoc calamitates possunt, quod adgenium non fucata, & potentiorum libidini seruiliter ancillans; sed recti cultrix oratio magna vocis libertate semper incitata. Qualis ea fuit cum armatus, est concionatus contra Pisistratum, iam Tyrannidis, satellitio, & assentatoris Senatus fauore terribilem iis qui timere poterant cuius concionis hoc est exordium Ἄνδρες Ἀθηναῖοι μάν ἐμοῦ συμάντες, τοῦ δ' αὐδρειότερες: συμάντες μὲ τῶν μὴ εἰδότων τὸ δ' αὐδρειότερες δὲ τῶν εἰδότων μὲ ἐναντιοῦσθαι τῇ τυραννίδι φοβουμένων. Viri Athenienses aliis quidem sapientior, aliis sum fortior. Sapientor enim illis sum, qui Pisistrati conatus non animaduertunt, fortior autem iis, qui sciunt illum quidem: sed metu silēt. Ex vngue leonem agnosco. Quid cum de Salamine ipsius patria inter Athenienses, & Megarenses fermè vsque ad internecionem armis dimicatum esset, multisq; cladibus acceptis capitale apud Athe-

nienſes eſſe cœpiſſet, ſi quis legem de vindicanda Inſula ferret: ſollicitus Solon, ne vel tacendo, Reipublicæ, vel conſulendo, ſibi noceret, ſubitam dementiam ſimulat; cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, ſed & facturus erat: Deformis igitur habitu, more vecordium in publicum euolat, conflictíſque ad rem verſibus, quaſi diuino furore incitatus, per Præconem quod vetabatur ſuadet, omniúmque animos ita permouet, vt aduerſus Megarenſes bellum extemplò decernerent, Inſuláque, deuictis hoſtibus, Athenienſium fieret.

Extant verſus apud Laërtium.

Εἴθε σὺ τότ' ἐγὼ φολεγανδρίος ἢ Σικινίτης·
Ἀντὶ γ' Ἀθηναίη παγεὶς ἀμειψάμενος.
Αἶψα δ' ἀφ' ἁπάσης ἤδη μετ' ἀνθρώποισι βόωτο,
Ἀττικὸς ἔκπαγλος αἰὴρ τὴν Σαλαμῖν' ἀφίκετο,
Ἦμεν ἐς Σαλαμῖνα μαχούμενοι ἀμφὶ νήσῳ
Ἱμερτῆς· χαλεπὸν δ' αἶψα ἔπος ἀπύσαμενοι,

Olim vtinam fuerim Pholegrandrius, aut Sicinites,
Ac mutata foret Attica terra mihi.
Nam ſubito fama hæc hominum volitabit ad aures,
Atticus vnus adeſt, qui Salamina fugit.
Quin Salaminа igitur ſarturi dedecus, imus,
Subdita quod nobis inſula reſtituet.

Hæc incitatæ mentis, & vehementis ingenij iudicia: neque verò Philoſophiæ perpolitus condimentis humanitatis caruit, quibus plerunque ſententioſa eius dicta aſperguntur. Quid hoc grauius & illuſtrius?

Egregia ſimilitudo.

Ἐκ νεφέλης φέρεται χάλαζα καὶ ὑετὸς ἐλάτης,
Βροντὴ δ' ἐκ λαμπρῆς γίνεται ἀστεροπῆς.
Ἀνδράσι δ' ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται.
Ex nube vis nimis, grandinisque decidit
Ex Lucenti fulgure ruunt tonitrua.
Sic ex ſpectabili magnorum virorum fortuna pernicies creatur Reipub.

At illud etiam Philo Iudæus purpuris ſuis inſeruit.

Ἐξ αἰθέρος ἡ θάλασσα παράγεται, ἣν δὲ τις ἀντίῳ
Μὰ χειρῒ, πάντων ἡσυχιώτατον.
Ventis aſperatur mare, ſua alioqui natura leniſſimum.

Sic animus, licèt per ſe tranquillus, alienis motibus percellitur. Iam verò eius cum Crœſo congreſſus, & Regina illa mens, neruoſæ eloquentiæ viribus incitata, quid non habet admirationis? hæc ſapiens, & ſuauis eius ad Regem oratio.

Plut. in Solone.

Ὦ βασιλεῦ Λυδῶν καὶ τἄλλα μὲν εἶχεν ὁ θεὸς ἴδιόν τι, καὶ σοφίας τισὶν εὐδαιμόσιν ὅμοιον ἔοικεν, καὶ δημοτικὸς ὢν βασιλικὸς οὐδὲ λαμπρὸς ἀπὸ μετεώρου τοῦ μὴ μίσησον, εἰ τύχοις ὁρῶν πανταχόθεν χρώμενον ἀεὶ τὸν βίον, ἀλλ' ἐκ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν, οὐδὲ θαυμάζειν ἀνδρὸς εὐτυχίαν μεταβολὰς χρόνου ἔχοντος· ἔστι γὰρ ἐκάστῳ ποικίλον ἐξ ἀδήλου τὸ μέλλον· ᾧ δ' ἂν τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπαρξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν. ὁ δὲ ζῶντος ἔτι τὴν τελευτὴν ἐν τῷ βίῳ μαρτυρεῖσθαι ὥσπερ ἀγωνιζομένου πάντα, καὶ στέφανον ὃν ἀθλοθέτης καὶ ἄνευρε. quæ ſic latinè reddo.

Græcis quidem hominibus, ô Rex Lydorum, vt in cæteris, mediocritatem, ſic ſapientiam moderatam, A *populares, & liberam, ſi non Regiam illam, ſplendidámque fortunam conceſſit Deus. Quæ cum variis fortunæ ventis hanc mortalium conditionem Crœſum, videat obnoxiam, neque præſentium bonorum affluentia nos arroganter efferri, neque hominis vllius fluxam felicitatem mirari ſinit. Quandoquidem vnicuique noſtrum futurum varium eſt, & ignotum. Itaque cui proſpera & æquabilis fortuna ad extremum vſque diem obtigit, hunc beatum prædicamus. Eius verò, qui etiam tum huius vitæ conflictatur periculis, felicitas, non ſecus ac dimicantis Athletæ victoria, fallax eſt, & incerta.* *Solonis oratio ad Crœſum, ſuaui & moderato charactere.*

B

PISISTRATVS

CAPVT XII.

Solonis æmulus extitit Piſiſtratus, vario tamen eloquentiæ genere: illius grauis, auſtera, & plerumque horribilis oratio: huius ſuauis, & amœna dictio: ille frangere ſtudebat animos, hic mollire: ille vaſto impetu irrumpens in animos rumpebatur, hic ſenſim, & leniter irrepens penetrabat: ille vaſe fictili panaceæ ſuccum, hic poculo aureo melleis fauis oblito propinabat venenum: ille secare ſe, & vrere profitebatur, vt ſanaret: hic ſoporabat, vt iugularet: ille veluti fuſcina armatus irruebat: hic aureo reti piſcabatur. Ad ſummum, tantùm dicendo valuiſſe fertur, vt Athenienſes illi Regium Imperium, oratione capti permitterent: cùm præſertim amãtiſſimus patriæ Solon contrà niteretur: ſed alterius ſalubriores erãt cõciones, alteri⁹ diſertiores: quo euenit, vt alioqui prudẽtiſſima ciuitas, libertati ſeruitutẽ præferret. *Piſiſtrato cõparatio.*

C

D

THEMISTOCLES

CAPVT XIII.

Themiſtoclis victricibus laureis affloreſcunt eloquentiæ palmæ: Magnum ſiquidem virum, & ad oratoria decora natum ingeniũ, quem prima, veluti ſurgentis lux eloquentiæ, mirificum ſpondebat oratorem. Nam & puer, eo tempore, quo alij inter prolectantis ætatulæ blanditias laſciuiunt, iam tota mente foroum, & accuſationes, defenſionéſque ſociorum cogitabat. Verùm, (vt in Iulio Cæſare contigit) æſtus militaris gloriæ

E

gloriæ longè ab ijs oratorum curis hominem abripuit, vbi Miltiadis trophæa cogitare cœpit, ingentíſque honoris ſtimulis noctes, diéſque configi. Nec ſanè fatuè reſpondit, cùm iam blandiente eloquentiæ gloriâ interrogatus ab aliquo, vtrum mallet Homerus, an Achilles fieri? Tu verò quem te malles (inquit) Olympicum victorem, an victoris præconem? Ex quo animũ ad ſtudia bellica totum adiecit, & ea geſſit, quæ orbi terrarum ſtupori fuerunt. Apparent in eius dictis ſplendidiſſimi ingenij lumina. Quid hoc exordio grauius, quo apud Andrios legatus vſus eſt? *Veſtram hodie in vrbem, Andrienſes, appuli duorum nominum comitatu ſtipatus, ſuada, & violẽtia.* Quid eo acutius, cùm Eretrienſes irridens aiebat? *gladium quidem habere ſicut Teuthidas; Cor autem non habere.* Iam vero ſublime quod dixit apud Perſarum Regem orationem varijs, pictíſque ſtragulis eſſe ſimillimam, vt enim illa, ſic hanc explicatam oſtentare imagines, & figuras, contractam verò occultare, atque delere. Conſtat ex ijs Themiſtoclem eloquentiâ, ſed ipſa etiam eloquentiæ animâ (prudentiam intelligo) præſtitiſſe, qui meritò à Cicerone inter veteres oratores recenſeturr

ὥσπερ ἐν Τευθίδος μάχαιραν μὲν ἔχειν καρδίαν δὲ μὴ ἔχειν.

B

C

PERICLES

CAPVT XV.

Ileant hic ranę, tonat Olympius. Is eſt Pericles, is ipſe eſt, cui Cœleſtis cognomen admirabilis eloquentia fecit.

Τὸν Ὀλύμπιον

Ingens huic caput magnæ mentis officina, ingenium velox, & planè igneum, mixta affabilitate prudentia, dignum imperio virum ſpondent. Hic primus in foro adhibuit doctrinam, námque ab Anaxagora Phyſico eruditus, exercitationem mentis à reconditis, abſtruſiſque rebus ad cauſas forenſes, popularéſque traduxit. Huius ſuauitate maximè hilaratæ ſunt Athenæ, huius libertatem, & copiam admiratæ, eiuſdem vim dicendi, terrorémque timuerunt: *caput vt* fulmen enim ferre dicebatur in lingua, & *cepe ple-* certè in concionibus tonabat, fulminabat, *num ha-* permiſcebat omnia. Quin, & Thucydidem *beret, &* nobiliſſimũ ſuæ ætatis oratorem in omnes *rotundũ* partes verſabat, vt ipſe miraretur palmam *Cic. in* ſibi in manibus infringi. Quare cum roga- *Bruto* retur ab Archidamo Lacedæmoniorum Rege, ipſe, an Pericles melior luctator eſſet? Ego (inquit) illum luctando proſterno, ſed neſcio, quo pacto reſiliens, perſuadet ſe non cecidiſſe, atque in eam ſententiam traducit multitudinem. Ex eo dominantis eloquentiæ imperium licet agnoſcere. Extat nobilis ingenii monumentum apud Thucididem, lib. II. oratio funebris, in laudem eorum, qui pro patria occubuerunt, quam licet hiſtoricus ſuo finxerit ſtylo, credibile eſt tamen eum Periclis ſenſus delibaſſe.

Γεγαθὸν ῥήτορα καὶ τὸν

Δεινὸν καὶ ῥᾳδίως ἐξ ἀπροόπτου γλῶσσαν εὑρεῖν

D

E

F

HERODOTVS

CAPVT XIIII.

Diſpliceant huic roſæ, & balſama, cui non placet Herodotus. Hortus eſt, eius hiſtoria, variis arboribus conſitus, innumeríſque florum diſtinctus areolis, ex quo æterni ſpirant odores. De rerum veritate nihil hic attinet dicere, quando ab eruditis hominibus eius cauſſam ſuſceptam, defenſámque video. Stylus certè is eſt, qui non niſi ab imperitis, aut maleuolis reprehendi poſſit. Totus eſt dulcis, candidus, fuſus, ſine vllis ſalebris, quaſi ſedatus amnis fluens. Verba lecta, ſonantia, leuia, non ſecus, ac micantibus illuſa floſculis aſarota, inter ſe, quàm venuſtiſſimo nexu cohærent, quibus amœna figurarum varietas, magna orationis temperie aſpergitur, & ipſa dialecti mollities multùm affundit ſuauitatis. At quod ſummam habet in Herodoto iucunditatis illecebram, Poëticus quidam decor ex Homeri ſacrario petitus in eius ſcriptis afflorescit; ſic enim arbitror poëtica in oratione verba, aut numeros palam conſectari vitium eſſe, vel maximum, at poëſos quaſdam veneres, latentes, arcanas, ſubtiles, immiſcere, magnæ eſt induſtriæ, & plurimùm habet voluptatis. Vt enim vino aſſitus mandragoras illi ſuauitatem quandam lenitet inſtillat, qua fit, vt, qui bibunt, & ſi minime cauſſam ſentiant; delectationem tamen hauriant. Pari profectò ratione Poëtarum floſculis illigata ſubtiliter oratio latens habet quoddam aucupium iucunditatis. Quod in Herodoto facilè animaduertas, cuius hiſtoria, vt ait Dionyſius Halicarnaſſenſis propter ſuadelam illam, & venuſtatem optimæ poëſi ſimilis poteſt videri. Accedit ipſa dictionis minime moroſa ſimplicitas, maieſtatis lepos, & quædam ex elocutionis facilitate volubilitas, quæ Plutarchus etſi Herodotò iniquior, diffiteri non poteſt. Mirum profecto eſt, cur poſt tot ſæcula Cheronæus ille, vir alioqui moderatus hominis gloria circumfluentis, cui tot Theatra plauſerant ſepultos cineres auſus ſit inſectari, fuit in eo præter modum φιλόπαθες, qui affectus in ſplendidis ingeniis eſt, plerúmque non obſcurus.

Dionyſ. Halic. in τύχῃ.

THVCIDIDES.

A pronunciator, quàm Orator; cui, vt Philisto, amatores semper defuerunt. Hæc, & cætera vitia, quæ prosecutus est Dionysius Halicarnasseus, Thucididem infuscant: vno tamen antiquitatis, & grauitatis nomine semper laudatus est. *Vide Dionys. Halic. ad Q. Aelium Tuberonem.*

CAP. XVI.

THucidides de bellicis rebus canit quodammodo classicum (inquit M. Tullius) vir ingentis spiritus, & regiæ planè eloquentiæ. Quippe Regum soboles erat, non minùs genere sublimis, quàm dictione. Eluxit in puero indoles, vt in speculo: Nam cùm tenera adhuc ætate Herodotum pleno Theatri consessu historiam audiret recitantem, subito prorupit in lacrymas, quasi quodam mentis furore incitatus. Tum patrem eius intuens Herodotus, *μακαρίζω σε τῆς εὐτυχίας ὅλορε, ὁ γὰρ σὸς υἱὸς τὴν ψυχὴν ὀργῶσαν ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα.* Nec sanè fefellit omen, ita varia quasi literarum supellectile, & admirabili eloquentia floruit, acutus, concitatus, nervosus, densus, solidus, sapientiæ plenus, & iudicij. Quanti eum fecerit posteritas grauissimorum virorum iudicia declarant: Demosthenes certè sua manu octies dicitur eius historiam descripsisse: Cicero lib. 2. de orat. hoc illustri elogio eundem honestauit. Post Herodotũ Thucidides omnes dicendi artificio, mea sententia, facilè vincit; qui ita est creber rerum frequentia, vt verborum propè numerum sentẽtiarum numero consequatur, ita portò verbis est aptus, & pressus, vt nescias vtrùm res oratione, an verba sententiis, illustrentur. Marcellinus adeò sublimem esse dicit, vt ne in miserationibus quidem ab hac grandiloquentia discedat. Verùm vt veterum artificum statuas, propter sacrum quendam antiquitatis horrorem, miramur magis, quàm probamus in omnibus. Sic Thucidides, licèt ob dicendi maiestatem, ætatísque fauorem, maxima commendatione dignus posteris visus fuerit, iusta tamen reprehensione nullo modo caruit: Nam (vt ea, quæ ad historiam pertinent, omittam) in stylo sæpe durus est, acerbus, densus, austerus, vehemens, terribilis, perplexus, tortuosus: & verba quidem vsitata respuit, plerunque etiam affectat aliena, quò per obscuritatem doctrinæ captet opinionem, hyperbatis & traiectionibus orationem implicat, figuras nominum morosiùs consectatus, vt vel peritorum sensus fumigiat. Ad hæc in compositione, & iunctura de industria tam rudis est, vt videatur torrens ad saxa allisus strepere. Quod ad eius orationes attinet, eas Cratippus molestas, & odiosas vocat: Cicero eàsdem nec posse imitari, si velit; nec velle, si possit, profitetur. Est enim potiùs grandis, & syncerus rerum

Suidas. Marcell. de vita Thucid. πολὺς ἐν τέχνῃ.

Qualia sunt ἐν τοῖς πολεμικοῖς παχέα, ἁμαρτάδα ἄλλης φαντασίας ἀποσήμως, καὶ ὅσα notantur à Marcell. Cicero in Brut. 449

GORGIAS LEONTINVS.

CAPVT XVII.

ROstquam intellectum est quantam vim haberet accurata, & quodammodo facta oratio, tum etiam magistri dicendi subitò extiterunt Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Elæus, in honore magno fuerunt, aliique multi; temporibus iisdem docere se profitebantur, arrogantibus sanè verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) fieri superior posset: sed inter cæteros præstitit Gorgias, cui tantus honos habitus est à tota Græcia, soli vt ex omnibus, Delphis non inaurata statua, sed aurea statueretur. Primus ausus est in conuentu poscere quæstionem, id est, liberè dicere, qua de re, quis vellet audire. Tum consurgens inter medios, longè aliter, quàm Homericus Vlysses effundebat *ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν.* Et numerus quidem erat liberiore fluens licentia, & genus orationis insigne, fluens, pictum, expolitum, omni lepore affluens, & (quod mireris) in hac amœnitate neruosum. Ego illustrissimi ingenij fragmentum hîc subiiciam, & latinitate donabo.

Cicero in Brut. 391

De his Philost. in sophistis lib. 1.

ΥΠΕΡ ΠΑΛΑΜΗΔΟΥΣ
ἀπολογία.

CAPVT XVIII.

Ἡ μὲν καταγραφή, ἡ δ' ἀπολογία ἔχει οὕτως. Θάνατον μὲν γὰρ ἡ φύσις φανερὰν τὴν ψῆφον πάντων καὶ ψηφίσατο τῶν θνητῶν ἡτὶς ἡμέρα ἐγγράφεται. περὶ δὲ ἀτιμίας, καὶ τῆς πρώτης ὁ κίνδυνος ὃν πατρίδα με χρὴ δικαίως ἀποθανεῖν, ἢ μετ' ὀνειδῶν μεγίστων καὶ αἰσχύνης αἰτίας βιαίως ἀποθανεῖν.

Et cætera, quæ quia longiora sunt, lubens omitto, sensus tamen latinitate complectar.

Non

Non est quidem in hoc iudicio de morte A tantùm ferenda sententia, mortem enim omnibus natura proposuit, & nascentes suo calculo damnauit. Verùm quod longe grauius est, de honore vel dedecore periclitor, vtrum scilicet innocens moriar, an grauissimo dedecore, ob turpissimam caussam affectus, violenta morte properantem spiritum excutiam. Quæ duæ res, cùm in causa sint, vnam vos, alteram ego in manibus habeo: *Innocentiæ meæ scilicet sum Dominus; vos violentiæ: præstare possum, vt sim innocens, vt fraude circumuentus non perimar, facere non possum:* si meus igitur accusator Vlysses, cùm certò sciret B Græciam à me barbaris proditam, huius accusationis consilium suscepit: Næ vir optimus est, qui patriam, parentes, & totam græciam, vnius nocentis supplicio liberare contendit: si verò inuidia, fraude, maleficio, hanc in me conflauit accusationem, omninò deterrimus est. Vnde igitur primùm ordiar, vnde defensionis meæ sumam initium? Caussa enim improuisa, stupore mentem confundit, stupor verò, quod necesse est, inopiam afferret orationis, nisi in veritate, & necessitate perfugium haberem doctoribus periculosis magis, quàm copiosis. C Quod igitur non certa de caussa accusator me deferat, certò scio; nullius enim mihi conscius sum sceleris, & vnde quis, quod minimè factum, ne cogitatum quidem est resciat non video. Quod si ita rem se habere existimans, accusationem aggressus est, primùm ego duabus eum validissimis rationibus conuincam: neque enim, si voluissem, rem patrare potuissem, neque si potuissem, voluissem. Primùm enim, proditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: futurarum enim actionum index est oratio, quo pacto autem colloquium esset inter nos sine congressu? qui verò congressus esse potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipse quenquam ad me miserit, nec literæ sine tabellario vllæ à nobis, vltrò, citróque mitti potuerint: sed finge congressum, finge etiam inter nos mutuum colloquium: quid deinde collocutus est Græcus cum barbaro? quomodo dicens, & audiens, an solus cum solo? sed nullum est nobis linguæ commercium: atqui factum est per interpretem? iam tertium nobis statuis indicem, eorum, quæ maximè occulta esse oportebat: sed esto, factum fuerit, quod tamen est infectum, fidem dare, & accipere vicissim nos oportuit: & quænam ista fides? iusiurandum dices? quis mihi proditori, vel iurato credidisset? at obsides dati, qui? fratrem vnum habeo, præterea neminem, &c. Genium habet hæc oratio: spirat enim cum neruis aliquid gratiarum, & tota est acris, florida, volubilis, vt non modò persuadere, sed cum aucupio delectationis mouere possit.

CRITIAS.

CAP. XIX.

NOn obscuri quoque nominis inter veteres sophistas Critias, qui in graui genere dicendi exercitatissimus fuit. Nec tamen grauitatem verbis poëticis, aut dithyrãbis metiebatur, sed vocabulis maximè propriis, vt natura postulat, concinnabat orationem. Insigni *b* præterea breuitate, & magna Atticismi temperie loquutus, nihil habet insolens, aut ineptum. Huic Theopompum, licet Platonis, atque etiam Isocratis ætate inferiorem, tamen, quia ita commisceri solent subiungemus.

N. N.

a Meminit huius Critiæ multis in locis Dion. Halicarn. maximè verò in Isæo, vbi numerat eum inter ἐναγώνιον ἀσκησιν φιλοσοφίας, p. 111. edit francofurd. b *Ab Hermogene indicatur σεμνὸς καὶ δεινότητος μέσος ὅλος.*

THEOPOMPVS.

CAP. XX.

HErodoto, & Thucididi proximus Theopompus, Isocratis discipulus, qui, vt in historia prædictis minor, ita Oratori magis similis. Dictionem habet liquidam, communem, perspicuam, Isocrati haud dissimilem, &, vt ait Cicero in Bruto, Philisti, & Thucididis concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cùm breuitate, tum nimio acumine officit Theopompus, elatione, atque altitudine orationis suæ. Dionys. Longinus mordax Criticus eum irridet, quod vbi dona regi Persarum, ab Asiaticis oblata commemorat, post stragulam vestem, purpuram, tabernacula aurea, peristromata, emblemata, carnes etiam victimarum salsas, regi oblatas, ad alendum exercitum commemoret. Debebat, inquit, ista minuta, aut omittere, aut initio collocare, vt à minoribus ad maiora ascenderet: sed in eo frigidus est, & frustra mordax Longinus. Etat enim fidelis historici, & prudentis, post opulenta principum, dona tenuiorum quoque in colendo rege studia commemorare, & rem, vt gesta est, describere; quod si tantoperè petasonẽ auersatur, quin Homerum suum nunc reprehendit, qui tam simpliciter rem co-

Theopompus hic habet, vt notat Dionys. πολύμοχθον τῆς γλώττης, & varia eruditionis supellectile, in epist. ad Pompeium. Theopompus contra Longini censuram defensus.

quinariam à principibus obitam describit, & quid hoc est, nisi μαχείρου, quod insectatur in Theopompo φαντασία est.

PHILISTVS

Caput XXI.

THucididē quoque consecutus est Syracusius Philist', doctus homo & diligens, qui cum Dion. tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda. Cui vt Thucididi amatores desunt, Halicarn. in eo ἀταξίαν & οἰκονομίας, καὶ διασυρμολόγητον reprehendit.

a *Habet hic characterem* σφηνώλου, καὶ πυκνοῦ, καὶ ἴντονου, καὶ ἐναγώνιου.

PLATO.

Caput XXII.

COnsurge altiùs, eloquentia, Platonem video, qui dicendi maiestate, assurrexit supra id omne, quod humanum est. Is est, in cuius ore mellificarunt apes, cecinerunt Luscinię, Suada sessitauit. Parum est quod dico, Iupiter si græcè loqui voluisset, Platonis ore loquutus fuisset.

Atque, vt ille in cœli sedens vertice, Deos, Deásque omnes è catena aurea pendentes, ad se nullo negotio, vel reluctantes pertrahit: ita hic profectò quotquot fuerunt oratores, quotquot sentiendi, dicendíque magistri, sapientia, grauitate, prudentia, & suauitate superauit. Genus dicendi sublime, excelsum, admirabile; aquilam diceres, quæ supra niues, pluuias, & grandines, supra nubes, & tonitrua, & supra id omne, quod mortale est, pennarum remigiis erecta, in illo puriori æthere suspensa conquiescit, & nunc solem defixis intuetur oculis, nunc ad Iouis alludit fulmina. Ratio dicendi facunda, dulcis, amœna, veneribus depluens, flumen lacteum diceres labi sine murmure, & in tuas aures, in ora, in intima pectora suauiter inundare. Salue igitur Heros, quem vulgari ore laudare penè piaculum est; in te, quod in Deorum simulachris, facit eloquētia; quorum vbi capita floribus redimiri non possunt, corona statuitur ad pedes: Tu cùm tuarum virtutum maiestate omne fastigium humanum excesseris, patere tibi corollas istas, & flosculos ad pedes fundi, vel potius nos iube impresso ori digito silere, & mirari, modò tui Aristotelis monumentum hoc habeas.

B Βωμὸν Λεοντίνης ἱδρύσατο Πλάτωνος,
Ἀνδρὸς ὃν οὔτ' αὐτὴν τοῖς χαλκοῖς θέμις,

Hæc de Platonis elogio obiter dicta sint: Qui plura voluerit, veterum testimonia in eius laudes, magna vbertate diffusa videat. Hunc M. Tullius, Plutarchus, Galenus, Proclus, Longinus, Demetrius, & omnes quotquot sunt Ethnicorum auctorum principes, plena laudant manu: Diui ipsi, Augustinus, Hieronymus, Iustinus, Basilius, Gregorius, Clemens Theodoretus, honorificè appellant. Omnis denique Græca, & Latina vetustas, Philosophorum Coriphæum Homerum, Oceanum, sapientissimum, optimum, vtilissimum, sanctissimum, augustissimum nominat; ad summum μονὸν ἀτλιέζοντα, diuinum Philosophum, Philosophorum Deum. Ego certè eius eloquentiam tutiùs laudarem, quàm philosophiam: illam, vt plurimùm, nemo sapiens reprehendit; hæc, vt apud omnes constat, non secus, ac Aegyptus homerica, & multa bona habet, & mala non pauca.

C

ARISTOTELES

Cap. XXIII.

INgrati postuletur eloquentia, si de Aristotele tacuerit, à quo, & multa præsidia stabilitatis accepit, & ornamenta dignitatis. Hic vir singularis, & propè diuino præditus ingenio, cùm in disquirēda rerum omnium D natura, mentis subtilitate, cœlum, terrámque penetrasset, quiescere non potuit. Sti- *Eius cha*
mulabatur quippe in dies Isocratis fama, *racter*
quem in ludo oratorio summa gloria cir- *maximè*
cumfluentem, ferre non poterat, eius nomi- *proprius*
ni perinde, ac stylo perinfensus. Itaque ad *est, elocu-*
eloquentiam seriò animum appulit, & di- *tionis*
cendi rationem, cum differendi, philoso- *dexteri-*
phandique subtilitate coniunxit. In eo, quid *tas, per-*
præstiterit, Rhetorici libri felicis ingenij *spicuitas,*
monumenta declarant, & plenè eius laudi- *& mixta*
bus velificatur. M. Tull. dum *flumen aureum cū mul-*
orationis effundentem inducit. Et certè in *tiplici e-*
ethicis, politicis, œconomicis, auream ha- *ruditione*
bet sapientiæ opulentiam, manans vbique *suauitas.*
leniter sine salebris, quanquam ad istas di- δεινότης
cendi, quæ sunt in Demosthene faces, aut περὶ πλῶ
Platonis amplitudinem non assurgit, cùm ἑρμηνείαν
sibi aliud dicendi genus assumpserit. Fuit καὶ σαφη-
inter ętatis suæ philosophos, elegantissi- νείᾳ, καὶ
mus, vt qui tonsori operam daret, digi- κάλλ, καὶ
tósque micantibus annulis ornaret: quod πολυμα-
videtur notasse Comicus Aristophanes, θίας.
qui sui temporis Sophistas σφραγιδιτυχο- *Diogenes*
κερδοκομήτας, appellat. Ex iis deliciis in *Laert. in*
vesanos amores prolapsus, solùm ver- *Aristot.*

tere

tere, & præ vlceratæ mentis dolore, ac A tædio, venenum bibere coactus, mortuus est, ne moreretur. Contra tamen sentire videtur D. Nazianz. qui Euripi vndis absorptum scribit orat. 3. in Iulianum. Nunc decem Rhetores videamus, qui secundum temporum ordinem ita enumerantur, Antiphon, Andocides, Lysias, Isocrates, Isæus, Aeschines, Lycurgus, Demosthenes, Hyperides, Dinarchus.

ANTIPHON.

CAP. XXIV.

Alius Antiphō dictus ὀνειροκρίτης, καὶ πεφυτοσκόπος. cuius meminit Didym. Gramm. & Hermogenes. Ars medicandi doloris animi ab Antiph. inuenta.

ANtiphon Orator Gorgiæ Leontini temporibus floruit, decem qui numerantur, Oratorum antiquissimus. Tanta porrò facundia creditur extitisse, vt vulgò Nestor vocaretur, & illam quidem eloquentiæ suauitatem ad leniendas vitæ acerbitates contulit: Nam τέχνην λύπης, artem medicandi doloris animi excogitauit, & Corinthi in foro constructis ædibus, inscripsit in vestibulo, (*se doloris, & mœstitiæ medicum esse,*) eos, qui animi ægritudine laborarent, ad se palam inuitãs: Hippocratem quoque medicorum principem, non est veritus scripta inuectiua lacessere, suam artem iactantiùs exquisitis omnium medicorum inuentis anteponens. Verùm, cùm ea res parùm succederet, ad forum se contulit, in quo non sine gloria viguit. Plutarchi de eo tale *a* iudicium est: ἦν δ' ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, καὶ πιθανὸς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν ἔυρεσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀποδείξεσι τεχνικὸς, καὶ ἐπιχειρῶν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους, καὶ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους τῷ συμφέροντι μάλιστα κοχλάζοντας. In dicendo accuratus est, & ad persuasionem efficax, in *b* inuẽtionibus sagax, in rebus dubiis solers, occultè se insinuans, ad mores, & affectus orationem inflectens, decori obseruantissimus. Quæ à Plutarcho, vt cętera, quàm præclarè dicta sint, id cuiuis patebit, qui vel primam eius orationem legerit, quæ Nouercæ veneficæ, & in cineres mariti, quem noxio poculo sustulerat iniuriæ, continet accusationem. Cæterum à triginta tyrannis occisus fertur, & sine honore sepulchri abiectus, si Lysiæ, & Theopompo credimus; vel si aliis fidem habere placet, Dionysij iunioris iussu interfectus in Sicilia, cùm rogatus quodnam æs æstimaret optimum? respondisset, illud ipsum esse, ex quo Harmodij, & Aristogitonis statuæ, qui tyrannum Hipparchum de rerum humanarum culmine sustulerant, essent confectæ. Extant eius orationes in Græcorum oratorum volumine.

Photius in Biblot.

a *Ab Hermogene agnoscitur inuentor, & princeps politici characteris* εὑρετὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ τύπου πολιτικοῦ. *lib. 2. de ideis,*

b *ab aliis eiaem ipsi* ῥητορικῶν λόγων *inuentum tribuitur.* διὰ τοῦτο λαβεῖν ἐπώνυμον, καὶ † Νέστορα.

ANDOCIDES

CAPVT XXV.

Andocides in or. de mysteriis, p. 19. n. 25.

NAtus est Andocides Olympiade septuagesima octaua, principe in rep. Atheniensium Theogenide, centum annis Lysia antiquior, homo (vt apparet ex Plutarcho) factiosus, varijsque ob improbitatem periculis, & laboribus exercitus. De eius stylo ita censet idem auctor ἦν δ' ἁπλοῦς, καὶ ἀκατασκεύαστος ἐν τοῖς λόγοις ἀφελὴς, καὶ ἀσχημάτιστος. Simplex est, sine apparatu, inornatus, & minimè figuratus: quicquid tamen dicat. Plutarchus grauis est, affectus habet, lacertos quoque, & figuras, sententiæ satis vehementes. Nam vt cætera omittam, ea nobilissima C. Gracchi aporia, qua dicitur, vel inimicis lachrymas elicuisse, fluxit ab Andocide. Sic enim ille in oratione de mysterijs. Μὴ τοίνυν ἐκ αὐτοῦ τεθνᾶσι, καὶ † παρεληλύθασιν αὐτοῖς ὀπλάδηδε. δεῖ ἀναμνησθέντες † ἔργων νομίσατε τὰ σώματα αὐτῶν ὑμᾶς αὐτουμένων ἐμὲ παρ' ὑμῶν σῶσαι. τίνα γὰρ καὶ αἰσχύνομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ; † παλέγα, δεῖ τεθνηκεν τοὺς ἀδελφούς; δεῖ ὦν εἰσιν, δεῖ τοὺς παῖδας, δεῖ οὔπω γεγόνασι; ὑμεῖς τοίνυν καὶ αὐτὶ πατρὸς ἐμοὶ καὶ αὐτὶ ἀδελφῶν, καὶ αὐτὶ παίδων γένεσθε ἐμοὶ ὑμᾶς καταφεύγω, καὶ αἰτοῦμαι, καὶ ἱκετεύω. οἱ ὑμεῖς με παρ' ὑμῶν αὐτῶν αἰτησάμενοι σώσατε, καὶ μὴ βούλεσθε Θετταλοὺς, καὶ Ἀνδρίους πολίτας ποιεῖσθαι δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν, τοὺς δ' ὄντως πολίτας ὁμολογουμένους, οἷς προσήκει ἀνδρασιν ἀγαθοῖς εἶναι καὶ βουλόμενοι δύνασθαι), τούτους δ' ἀπόλλυτε μὴ δεῖτε. mouet à suis maioribus grauiter: Quare nolite, etiamsi mortui sint, rerum gestarum obliuisci, sed illustrium facinorum recordati, existimate eos viuos, & præsentes adesse pro mea salute deprecatores. Ad quem enim confugiam? quem mihi supplicem adhibebo? Patrem? at mortuus est: fratres? nullos habeo; liberos? nondum mihi nati sunt. Vos igitur mihi estote pro patre, pro fratribus, pro liberis, ad vos confugio, oro, & obsecro: seruate me, & nolite virorum penuria Thessalos, & Andrios in ciuitatem vestram ascisscere, vestros verò ciues, qui boni viri, ac fortes esse maximè possunt, & erunt, perimere. Quid in perorationibus Demosthenis huic simile? Eius quatuor orationes extant in volumine Græcorum oratorum.

LYSIAS.

Cap. XXVI.

LYsiam si Musis placet, ad cœlum vsque, Græci homines sibi, suisque plaudentes similibus efferunt. Ego nihil in eo sublime, aut admirabile video. Venustus est scriptor, ac politus, quis negat? nihil habet insolens, nihil ineptum, concedatur: sed tenuis est, inornatus, & toto genere strigosior. Nec mirum, priuatas illas pleraſque, & eas ipsas aliis, & paruarum rerum causulas scripsit, ex quo, necessario fit ieiunior, quoniam se ipse consultò ad minutarum genera causarum limauit. Appositè, & loco de eodem dixit Fab. Quintil. quum de Demosthene, Aeschine, & Hyperide verba feciſſet: His (inquit) Lysias ætate maior, subtilis, atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius: nihil enim in eo est inane, nihil accersitum; puto tamen fonti quam magno flumini propiorē. Sit igitur fons, vel fonticulus, & caueat se cum magnis fluminibus comparare. At verò Dionysius Halicarn. in eius laudes se effundens, iustam orationem scribit, non modò eius proprietatem, perspicuitatem, rotūditatem, gratiam, puritatem commendat, sed etiam audet dicere eum πειθὼ, καὶ σεμνὰ, καὶ μεγάλα φαίνεσθαι πράγματα ποιῆν, quod nemo veterum in Lysia proprium agnoscit, vel eorum, qui plenius huic indulgent oratori: etiam cùm Isocrate comparat, rosam cum anemone: quantò melius Plato in Phædro, qui rem indignam putat Isocratis opera cum orationibus Lysiæ comparare, quod ille maior esset & indole, & virtute, etiamsi tum esset adolescens, cùm iam Lysias veniſſet ad summum gloriæ. Quod verò χάριν eius χρατίστην τε ἁπάντων, καὶ χαρακτηριστικωτάτην esse dicit, quasi solus sit Lysiæ, κεχαραγμένως, καὶ ἰσαρρεσθένως λέγειν, in eo Isocrati, & Demetrio Phalereo iniquior, quibus hæc virtus maximè conuenit, & si quis periculum facere velit, legat orationem Lysiæ contra Theomnestum, & cæteros similes, in quibus, quod satiet abūdè, quod delectet, nihil multum inueniet. Vnam eius orationem valde probo, ἐπιτάφιον τοῖς Κοιντδίων βανδοῖς, reliquæ mediocres sunt, multæ, & luce, & eius nomine indignæ viris doctis meritò videntur.

Photius propriam eius virtutem indicat τὸ χάριν αὐτοῦ ἁπάντων κράτιστον καὶ ἁρμοστὴν καὶ ἁδαήμονος εἶναι δόξης, *membrorū concinnitatē, & florem puritatis. Cic. de optimo genere orat.*

In oratione tamen contra Mnesiptolemon grādiorem solito fuisse notat Photius.

Cap. XXVII.

IRchula, quæ Isocratis insidet tumulo, me tacente, laudes eius prædicat, & suauitatem commendat eloquentiæ. Hic certè tibiarum fabri filius didicit canere maioribus fistulis, ad eloquentiæ natus decora. Quid mirum? Gorgiam illum Leontinum audiuerat, aureum planè oratorem, sub quo procusa Isocratis lingua, dicendi consecuta est admirabilitatem. Volitabat inprimis gloria, forum & actiones cogitabat; sed vocis gracilitas, frontisque mollities hominem à forēsi strepitu, in priuatos scholæ parietes compulit, inter quos eam gloriam aluit, quam nemo postea est consequutus: quippe eius ludus toti Græciæ dicendi officina, vel certè, vt acutè dictum est à Tullio, equus Troianus fuit, è quo principes naniter instituti ad eloquentiam, prodierunt; primus enim cœpit mollioribus numeris explere sententias, & aurea philosophiæ documenta delicatissimæ orationis intexere floribus, è quibus eam apud summos viros adeptus est gloriam, quam nemo adæquauit. Præsenserat primas, veluti orientis ingènii faces diuinus Plato, cum eum tam illustri commendat elogio.

Δοκεῖ μοι ἀμείνων, ἢ κατὰ τὸν περὶ Λυσίαν εἶναι λόγους τά τε φύσεως, ἔτι δὲ ἥδει ἡνιοστρέφου, καὶ κεκράκτου, καὶ ἀληθείας δὲ οὐδὲν ἂν ἧττον θαυμασὸν περιόντος τοῦ πλήθους δι' περὶ αὐτοὺς τε τοὺς λόγους οἷς νυνὶ ὁ πρεσβύτης πλέον ἢ πάντων διετέθη, καὶ πόρρωτέ ἀφιγμένων λόγων. ἔτι δὲ καὶ αὐτῷ μοι ἀποχρώντως ταῦτα ὑπὲρ μὲν ἐκείνου τοῦ μείζω ἢ αὐτὸν ἄρχει ὁρμὴν διατείνει: *Plato in Phædro. Platonis iudicium de Isocr.*

videtur mihi præstantiore ingenij indole, quàm Lysias, quantùm quidem ex illius scriptis iudicare possumus, & moribus etiam commodioribus temperatior, & copiosior: itaque nihil mirum, si ab adolescentia in arte dicendi viris antecellat, vt puer pueros iisdem studiis deditos superauit, atque etiam iis studiis minimè contentus, ad maiora, diuino quodam impetu impellatur. Hęc Socrates in Phædro Platonis, de Isocrate admodum adolescente. Ex quo coniicēte licet, qualis vir fuerit, qui tam fœcunda initia, ad centesimum vsque annum, quem propè expleuit viuendo, in continua eloquentiæ exercitatione perdūxit. Cicero certè eum eloquentiæ patrem non veretur appellare: nec immerito, insunt enim in eo summæ virtutes, quæ à Dion. Halicarn. colliguntur; inuentio mirabilis, heroica magnificentia, illustris argumentorum splendor, dispositio prudens, epicherematum elaborata collocatio, magnavbique styli perspicuitas, atque in exprimendis moribus industria, dictio pura, facilis, vsitata, verborū summa, quę potest esse, cōcinnitas. Cæterum, vt nihil ex omni parte beatum est, à summis viris, in eo morosa ad satietatem

Isocratis virtutes.

Isocratis vitia.

tatem vsque affectatio reprehenditur. Primum enim concursus vocalium, quæ hiulcam faciunt orationem, tam religiosè vitat, vt nihil supra, licet de eius oratione Lucilianum illud dicere.

Quam lepidè lexes, compostæ vt Tesserulæ omnes,
Arte pauimento, atque emblemate vermiculato.

Deinde figuras, non quidem sententiæ, sed dictionis, vt leuiculas antitheses, isocola, homeoptota, homeoteleuta, non minùs frequenter, quàm illi Iouem Corinthium inculcat: ad summum numeros, & circumscriptos verborum ambitus perpetuò consectatur, vt nunquam videatur acquiescere, nisi periodos impensiore cura tornatas laxius effundat, & mollius. Quod, qui nimis pueriliter faciunt, tibicines multos infercium orationi. Hæc in Isocrate Dionysius animaduertit: Philenicus eundem cum pictore comparat, qui vbique easdem vestes, & gestus, & ornamenta imaginibus appingit: Hieronymus Philosophus lectori puero similem dicit, quòd nulla vnquam acrimonia, nulla vocis contentione vtatur. Verùm facilè potest Isocrates excusari, si præsertim eius consilium spectetur. Hoc genus dicendi si vsurpasset in foro, iusta reprehensione non caruisset, at verò scribit ad pompam, delectationémque legentium: in quo genere quid potest esse nimis elaboratum? Non est hic ars occultanda, quam profitemur, & quam à nobis solùm auditores expectant, quanquam in eo non est ineptus, aut nimius Isocrates, quod nimis intemperanter obiicit Philenicus, sed suaui magnitudine, & verecunda grauitate totum orationis corpus dispensat, nec vbique eodem modo colorat. Qui nimiam lenitatem obiicit, Hieronymus, videre debuerat, ea esse Isocratis argumenta, quæ sedatam requirant orationem; quòd si aliter faceret, insaniret, & ad παρένθυρσον, illud, quod tantopere exagitatur à Longino, accederet.

Philenici & Hiero. philosoph. de Isocrate iudicen̄

Defenditur Isocr.

ISAEVS

CAPVT XVIII.

Dionysius tribuit illi dictionem puram, accuratam, perspicuam, propriam, euidentem & cōcisam. καθαρὰν, ἀκριβῆ, σαφῆ, κύριον, ἐναργῆ, συντομον.

Isæus genere Chalcidiensis, Athenas profectus Lysiæ operam dedit, & ex eius schola politus in forum venit, verborum concinnitate, & vi dicendi præceptori non dissimilis: quo fit, vt non facilè discernantur vtriusque orationes, nisi, quod ait Dionysius Halicarnasseus, Lysiæ concionibus gratia quædam sparsa affloreſcat: orationes reliquit sexaginta quatuor, ex quibus extant adhuc decem. In nulla re mihi videtur illustrior, quàm quod Demosthenem instituit.

AESCHINES

CAPVT XXIX.

QVis Mirmilloni componitur æquimanus? Thrax (inquit Horatius) quis Demostheni? Æschines: hos enim, quasi par gladiatorum comparat M. Tullius: A me (inquit) vt maximis minima conferam, gladiatorum par nobilissimum inducitur Æschines, tanquam Eserninus, vt ait Lucilius:

Aeschines cum Esernino gladiatore comparatur.

—Non spurcus homo, sed doctus, & acer.
Cum Placidiano componitur, optimo longè
Post homines natos. vel vt Afranius habet:
——optimus multò,
Post homines natos, gladiator qui fuit vnus.

Nihil enim illo oratore cogitari posse diuinius, quæ verba malè Henricus Stephanus, vir alioqui eruditus, tribuit Aeschini: nunquam eum diuinum oratorem dixit Cicero, sed Demosthenem: ideò cum Esernino Æschinem comparat, qui Placidiano longè erat inferior; nam (vt ex Lucilij verbis apparet) Eserninus spurcus homo nominatur, Placidianus longè optimus post homines natos. Eadem similitudine vsus est M. Tullius, cùm in causa Gabinij, Pompeium violentum, &, vt ait ipse, syllaturientem, cum Esernino; se verò illi oppositum cum Placidiano confert: Non putasset (inquit) sibi Pompeius, de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamē: in vrbem introisset, ad inimicitias res veniisset; cum Esernino Saminite Placidianus comparatus viderer: auriculam fortasse mordicus abstulisset. Perperam quoque Erasmus, in adagio, ait fuisse gladiatores per omnia pares: In dissimili enim genere, licèt simul compositos fuisse, & Luciliana, & Ciceroniana declarāt. Sit igitur Eserninus Æschines, qui, vt ait Dion. Halicarn. ἀπονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινὸς, καὶ οὐ πάνυ μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ περὶ τὰ φύσεως εὐχερείᾳ κεχρημένος, καὶ ὀρόδρα ἐναργὴς, καὶ βαρὺς, καὶ αὐξητικὸς, καὶ πικρὸς. Et, vt censet Fabius Quintil. plenior Æschines, & magis fusus, & grandiori similis, quò minus strictus, carnis tamen plus habet, minus lacertorum. Certè Cicero, vt vim Demostheni, suauitatem Isocrati, Lysiæ subtilitatem, acumen Hyperidi, sonitum Aeschini tribuit, & rectè: Ego si liceat, quod sentio, dicere, hominem arbitror ex histrionia profectum, & naturæ viribus satis incitatum, canorum fuisse leguleium, magnum oratorem non puto. Anonymus aliquis author Græcus, Demosthenem cum Aeschine perpetua antitheſi conferens. Hunc cruentè lacerat, illum profusè laudat. Vide in elogio ad Demosth.

Iuditium Dion. de Aeschine

Idem ab Hermogene l. 2. de Ideis dicitur σφισμὸς, καὶ γαῦρος.

Anonymi iudicium de Aeschine

LYCVRGVS.

CAPVT XXX.

LYcurgus orator non ex Rhetorum officina, sed ex Platonis schola processit ad Reipub. gubernacula, quam & bonis legibus informauit, & variis locupletauit ornamentis. Vir fuit grauis, opulentus, prudens, æquitatis laude supra cæteros omnes præstantissimus: Quippe Lycurgum apud populum nominasse, magnum subsidium patrono videbatur, & hanc iustitiæ famam tam constanter seruauit, vt appetente iam morte, se in senatum deferri curaret, quò rerum suarum gestarum rationem redderet: quod cùm grauiter, & sanctè fecisset, vnus Menesæchmus inuentus est, qui redargueret, cuius criminationes cùm refutasset, domum reductus excessit è vita. Atheniensi populo periucundus, Alexandro perinfensus fuit; cuius ἀποθέωσιν cùm audisset, Deum irridebat, *è cuius templo egredientibus, aqua lustrali opus esset.* In stylo: Ἔστι δὲ πάντος ἀνεξικάκος, καὶ διηγητικὸς, καὶ σεμνὸς, καὶ ὅλος καθηγεμονικὸς, καὶ φιλελεύθερος, καὶ παῤῥησιαστικὸς, οὐ μὴν ἀστεῖος οὐδ' ἡδὺς, οὐδ' ἀνεπαχθὴς, οὐδὲ χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις. Est vbique fusus, elatus, grauis, & totus accusatorius, veritatis amans, & in dicendo magna libertate, non est vrbanus, aut suauis, sed serius, & ad grauitatis exemplar, omnibus propositus.

Plutar. in vit. orat.

Dionys.

A rit; nihil subtiliter dici, nihil pressè, enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: Omnes, vt in Iride colores, sic in Demosthene virtutes, λαμπρὸς ὃν μὲν τῷ μεγέθει, σφοδρὸς δὲ τῷ πάθει, σωφρονίσματος δὲ πλὴν τῶν ὀνομάτων ἁπλότητος, ποικιλώτατος δὲ ἀνθηρεῖς τῶν σχημάτων μόνος καὶ τῶν ἐντόνων ἔμψυχον καὶ σφυρήλατον παρέσχε τὸν λόγον, solus Oratorum habuit animatam, non malleo fabricatam orationem. Ad summum, cum Clemente Alexandrino concludamus: si quis Isomacho studuerit, agricola fiet: si Lãpridi, nauclerus: si Charidemo, Imperator: si Simoni, eques: si Crobylo, coquus: si Perdicæ, caupo: si Archelao, saltator: si Homero, poëta: si Pyrrhoni, vitilitigator: si Demosthenis, orator: si Chrysippo, dialecticus: si Aristoteli, physicus: & philosophus, si Platoni: si Christo, τέλειος ἀπελθεῖν τὸν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου ἐν σαρκὶ ἀφιγμένος θεός, ad imaginem magistri perficietur in carne circumiens Deus. Hæc summi authores de Demosthene; sed nos plenius eius vitia, & virtutes in Cicerone examinabimus.

Leosthenes apud Lucian. in encom. Demosth.

DEMOSTHENES.

CAPVT XXXI.

MAnibus date lilia plenis, hic est Demosthenes: dixi omnia; quid E requiris? Ignorat an sole collustretur mundus, qui Demosthenem ignorat: huius commemorato nomine, statim maximæ eloquentiæ consummatio audientis animo oboritur, nec immeritò; cunctos enim illos Atticos tenues, & circumspectos, vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superauit; nihil Lysiæ subtilitate cedit, nihil argutijs, & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æschini, & splendore verborum; nihil acutè inueniri potuit in eis causis, quas scripsit; nihil (vt ita dicam) subdolè, nihil versutè, quod ille non vide-

Val. Max l. 8. c. 7.

Quint. l. 12. c. 10.

Cicero in Orat. & Bruto.

CAP. XXXII.

DVm Lycurgo floruit Hyperides Orator non ignobilis, qui Reipub. eo tempore administrabat, quo Antipater rerum potitus est, quem cùm eius legati apud Athenienses miris efferrent laudibus, & optimum identidem appellarent: *Nouimus* (inquit) *Antipatrum optimum, sed Domino optimo nihil nobis opus est.* Tandem cùm in eius veniisset potestatem, tortus sibi linguam dentibus concidit, ne consilia Reipub. proderet; & hostis libidini vitam tradidit. Fertur tanta fuisse dicendi copia, & venustate, vt à multis Demosthenis anteponeretur, à Dionysio Halicarnasseo iudicatur, ἀκέραιος μισθὸς, καὶ δικῶν ἁπλῶς, ἀπήλαχε δεινότητος, Veneribus affluens, qui cùm simplex videatur, vi, & grauitate non caret: à Quintiliano dulcis imprimis, & acutus memoratur; sed minoribus causis vtilior, aut certè magis pat. Quòd si numero, non veritate (inquit Longinus) perfectiones Oratoris ponderentur, rebus omnibus Demosthenem superabit: est enim eo vocaliór, & plures virtutes habet, penè summus in omnibus, instar quinquertionis: Nam præterquàm, quòd omnes, compositione tamen excepta, imitatur Demosthenis virtutes, etiam Lysiacas Veneres eximias habet: quippe molles facit orationis cõmissuras, neque

Hyperidis acumè

Vis eius, & venustas.

Hyperidis ornamenta ex Longino.

neque omnia eodem ordine, tenoréque, vt Demosthenes dicit, sed mores exprimit cum suauitate tenuiter condita. Incredibiles sunt in eo vrbanitates, excelsa generositas, Iónicæ aptæ, sales non infaceti, nec secundum Atticos illos, remoti, multùm comici lepôris, & cum sagaci ioco stimulus, & inimitabilis in omnibus venustas. In mouenda verò miseratione acer est, & sibi instans, in fabulis exponendis fusus, in narrationibus fluens, in pompis summus, ad summum in omnem partem flexibilis. Hæc de Hypéride Longinus. Hermogenes tamen in eo arguit. *μὴ σφόδρα εὖ τοῦ καθαροῦ τε καὶ ἀπλοῦ καὶ λίχνου ἀμελέσειεν χρῆσθαι.* Quod morum non habeat adeò puram temperiem, & in verborũ delectu sit negligentior.

Vitia ex Hermog.

DINARCHVS

Cap. XXXIII.

SVperioribus ætate iunior Dinarchus characterem habet orationis ciuilem, perspicuum, probabilem, & in eo quidem spiritus vehemens, & asper in sensibus, atque methodo: in dictione minus habet vehementiæ, & grauitatis. Videtur tamen se ad Demosthenis dictionem informare: quamquam inflatus est, & magis fusus, ex quo illum non inurbanè nonnulli *κρίθινον Δημοσθένη*, *Horaceum Demosthenem* nominarunt. Extant eius tres orationes in Aristogitonem, Philoclem, & Demosthenem, quem *λιγοδίνης* vehementer accusat, sed vt alius Antipater, est *κεκραγώς*, clamans ex calamo, neque enim ista pronunciauit, sed scripsit, cùm vnam tantum caussulam egisse reperiatur. In peroratione *τὸν Δημοσθένην* exemplum affert Athenimij Zelitæ, qui publica infamia notatus fuerat, quod aurum à Medis accepisset, hoc ipsum habet Demosthenes. Vtérque pro virili amplificat, sed quam Demosthenes in eo sit grauior, cuiuis licet agnoscere.

Hermog. περὶ ἰδεῶν Aliter Dionys. Halicarnasseus in Dinarcho *δὶ αὐτὸ γὸ τοῦτο, ἢ ἀρχαϊκὸν τινες Δημοσθένην ἔφασαν εἶναι καὶ τὸ ἐλλιπὲς καὶ εἰκαιομιμες*

DEMADES

Cap. XXXIV.

INter veteres quoque, & Atticos oratores numeratur Demades, qui primus, vt arbitror, ex nauta factus est orator, ex quo, & nauticos sales in forum transtulit, vt notat Cicero in oratore. Ex Atticis non omnes facéti, Lysias satis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur. A Suida *ἀκόλαστος*, & *ἀστεῖος* dicitur, quod Athenienssium reipub. Philippo magna mercede prodéret. At in oratione *περὶ παραπρεσβείας* satis grauiter se excusans, ait *τὸ φρονεῖν καὶ δεινὸν εἶναι ἀγορεύειν τῶν πάντων ἄριστον, ἴσως καὶ σεμνότατον ὄντως ἐπαινεῖς, καὶ τὸ ἐσκημμένον ἐπαινοῦντο, ἐπιδεᾶς δ' οὐδεμιᾶς δεῖν ἐλπὶς, ἔγκλημα τοίνυν εἰρωνίαν, ὁμολογῶ καὶ φημὶ, καλῶς καὶ συμφερόντως πεφυκέναι τοῦτο, Κρεῖττον γὰρ ἐπερχόμενον ἐκκλῖναι τὸ νέφος, ἢ φερομένῳ συναντᾶν χρῆναι τῷ ῥεύματι.* Quòd vltimum etiam acutum. Satius esse imminentem declinare nubẽ, quam rapido torrente abripi.

XENOPHON.

Caput XXXV.

XEnophontem verò, quis satis laudarit, nisi Xenophontis musam in ore habuerit? Fuit hic corpore speciosus, mente sublimis, animo generosus, magnus bellator, præstans historicus, suauis orator, non ignaua opera Philosophus. De quo præclarè Eunapius. *Ξενοφῶν ὁ φιλόσοφος ἀνὴρ μόνος πολιτικὸς τὰ μὲν ἐν λόγοις, ἔστι τι καὶ ἐν γράμμασι καὶ ἡ διπλῆ ἀρετὴ γέγονε τὰ μὲν ἐν πράξεσί τε καὶ λόγοις, ἀλλὰ καὶ ἑκάτερα ἐξεπρεπὲς τοῖς ἐπιτηδεύμασιν.* Xenophon philosophus, qui vir solus ex omni philosophorum numero, cùm scriptis, tùm factis sapientiæ studium expressit, moralem virtutem libris, commentariisque consignauit. Idem in rebus gerendis facilè præstantissimus dux, præeundo exemplis Duces, & Imperatores genuit. Talis igitur in rebus. In stylo melle dulcior est à forensi strepitu remotissimus, vt qui minus vehemens sit, & illum impetum oratoris non habeat. A Dionysio Halicarnass. iudicatur *καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι, σαφὴς καὶ ἐναργὴς, καὶ πλὴν σπάνιον ἡδὺς, καὶ εὐχαρὴς* purus in delectu verborum, idémque clarus, & perspicuus, in compositione gratiosus, & suauis supra ipsum Herodotum: itaque vulgo eius ore loqui musæ dicebantur, quin & ipse musa Attica nominatus est. Certè eius iucunditas est inaffectata, sed quam nulla affectatio consequi possit, vt ipsæ sermonem gratiæ finxisse videantur. Vnum reprehenditur à Dionysio, quod aliquando decori oblitus, barbaris philosophicos sermones tribuat, sed hoc ex factu Græco dixit Criticus, quasi solos Græcos philosophia deceat, & non apud Quintum Curtium melius aliquando philosophentur Scythæ, quam Græcorum quilibet, aut

Eunap. in Sophistis

apud Plutarchum in Apopht. Persarum Reges magna orationis dignitate, & sapientia non sint exculti. Deest illi in historia splendor, maiestas, & suauis conformatio Herodoti, quam, & si aliquando excitare contendit, elocutionem, paululum inspirans, de repentè quasi altanus ventus languescit, & extinguitur.

ὡσπερ ἀπνεύστου ἄφρα ταχέως σβέννυται. Hæc idem Halicarnass. in epistola ad Cn. Pompeiũ.

THEOPHRASTVS.

CAP. XXXVI.

Theophr. dict⁹ antea Tyrtamus.

THeophrasto nomen dedit loquendi diuinitas, cum anteà Tyrtamus vocaretur. Hic in Aristotelis sinu educatus ingenio acri, veloci, & planè igneo, ad eam gloriam efloruit, vt non sine causa à Cicerone Philosophorum eruditissimus, & elegantissimus, fuerit appellatus. Quippe cum magno præceptori successisset, magnus, & extra omnem ingenij aleam discipulus, ad duo auditorum millia habuit, totius Græciæ frequentissimo concursu celebratus. Atque inter has eloquentiæ laureas, vir facundissimi oris consenuit, & cum annum octogesimum excessisset, moriens tamen accusasse naturam dicitur, quod Ceruis, & Cornicibus diuturnam vitam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam dedisset. Tum conuersus ad discipulos, *in vita plus esse dixit vanitatis, quàm vtilitatis, amore autem gloriæ nihil esse inanius*, atque inter hæc verba animam exhalauit, pulcherrimè, si quando alias, philosophatus. Character eius politus est, amœnus, elegans totus affluens veneribus: tum præcipuè in exprimendis, effingendisque hominum moribus, pollet dexteritate quadam singulari, ex quo Theophrasto tantopere delectatus est Cicero, vt eum amicum suum, & delicias nominaret. Cumque oris adeò rotundi esset, & planè attici, sapuit tamen pronuntiatio aliquid peregrinum, & Eresium, inde enim erat oriundus. Itaque cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet, & respondisset illa, atque addidisset hospes non potè minoris, tulit molestè se non posse effugere hospitis speciem, cùm ætatem ageret Athenis, optiméque loqueretur.

ad duo millia auditorum habuit.

Morietis extrema verba Vide Laertium

DEMETRIVS PHALEREVS.

CAP. XXXVII.

THeophrasti fœtus Demetrius Phalereus vir politissimi ingenij, qui rempub. Athenienſem magna imprimis gloria administrauit. Nam illi quot anni currunt dies, tot sunt erectæ statuæ, lenocinante principijs fortuna. Sed mox rotæ turbine excussus, inconstantiæ rerum humanarum fidem fecit: nam trecentæ, & sexaginta statuæ, quæ eius nomini erant positæ, partim contritæ sunt, partim etiam in matulas conflatæ.

Ipse extorris in Ægypto aspide ad corpus admota, vita priuatus est. De eius stylo nihil clarius dici potest, quàm quod à Cicerone pronuntiatum est.

Successit, inquit, senibus adolescens Demetrius Phalereus eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus, quàm palæstræ: itaque delectabat magis Athenienses, quam mouebat: processerat enim in solem, & puluerem, nõ vt è militari tabernaculo, sed vt è Theophrasti doctissimi hominis vmbraculis. Hic primus inflexit orationem, & eam mollem, tenerámque reddidit, & suauis, sicut fuit videri maluit, quàm grauis. Addit eius sermonem, quasi stellis verborum illuminari, quo testimonio nihil potest esse grauius. Vtinam præclari ingenij monumenta extarent pleniora: nam qui circumfertur liber de elocutione, non est meo quidem iudicio Demetrij Phal. sed alius ex his XIII. quos commemorat Diogenes Laert. hoc vel illud vnum arguit, quod initium libri sit satis politum, finis confusus, & ineptus. Deinde is author quisquis fuit, Demetrij Phal. testimonio vtitur in hoc libello (quicquid dicat Victorius) prudentis scriptoris modestiam non saperet, si Demetrio tribueretur.

Deinde sui in tertia persona sine vlla declaratione non meminisset. Ab eo tempore peregrinatam dicunt eloquentiam varias insulas peragrasse, & externis se moribus obleuisse. Verum postquam Græcia sub Imperatoribus suppresso armorum studio, tota in literis consenuit; Nusquam maior vis eloquentiæ, nusquam vehementiores ingeniorum emissiones extiterunt. Floruit illis temporibus Amaltheæ cornu Dion Prusæus. Floruit Herodes Atticus, cuius omnes sophistæ particulæ quædam videbantur: floruit præcox naturæ miraculum, Hermogenes,

Hermogenes, & Eusebius Cappadox sapo-
ris triumphator, & Proæresius viua quæ-
dam, & spirans Mercurij imago, magnus
denique eloquētiæ artifex Libanius, & ipse
Apostatæ nomine notior Iulianus, qui om-
nes magni in dicendo extiterunt cum alijs
innumeris, quos apud Philostratum, & Eu-
napium licet legere. Absit tamen vt istos
cum nostris Basilijs, Gregorijs, Chrysosto-
mis, Ambrosijs, Hieronymis, Augustinis,
audeam commiscere, quibus peculiaris in
sacra eloquentia locus debetur. Nunc La-
tinæ eloquentiæ cunas videamus.

Cicero in Bruto. Eius tēporibus floruisse eloquētiā vel illud indicat, quod funebri laudatione fuerit decoratus, orationes antē exornatini genus, iam inter facūdiæ delecias numerātur author Halicar. l. 5. antiquit. Rom. vbi de Valerio habet ὃς πρῶτον ἐπὶ τὸ ἐπιτάφιον ἐπιτήδειον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον.

LATINI ORATORES
Ciceronis fere omnes penicillo expressi.

L. IVNIVS BRVTVS.

CAP. XXXVIII.

L. Iunius Brutus Latinorum Oratorum principium tenebit, si non principatum. Quis enim illi putet, aut celeritatem ingenij, aut vim dicendi defuisse, qui de matre ex oraculo Apollinis, tam acutè, argutéque coniecerit? qui summam prudentiam simulatione stultitiæ texerit? qui potentissimum regem, clarissimi regis filium expulerit? ciuitatémque perpetuo dominatu liberatam, magistratibus annuis, legibus, iudicijsque deuinxerit? qui collegæ suo imperium abrogauerit, vt è ciuitate regalis nominis memoriam tolleret, quod certè effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. Cicero in Bruto * p. 396.

MENENIVS AGRIPPA.

CAP. XXXIX.

RIsca quidem, & horrida, sed ipso horrore veneranda extitit Menenij Agrippæ facundia, qui paucos annos post reges exactos, cum plebs propè ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset, eúmque montem, qui sacer appellatur, occupasset; dicendo A sanauit discordias. Extat eius oratio sic à Tito Liuio expressa.

Liuius l. 2. ab vrbe cōdita.

ORATIO MENENII AGRIPPAE.

TEmpore quo in homine non vt nunc omnia in vnum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerit, indignatas reliquas partes sua cura, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri: ventrem in medio quietum nihil aliud, quam datis voluptatibus frui: conspirasse inde, ne manus ad os ci-
B bum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent; Hac ira dum ventrem domare vellent, ipsa vna membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse, inde apparuisse ventris quoque, non segne ministerium esse: nec magis ali, quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus, vigemúsque; diuisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. Comparando hinc, quam intestina corporis seditio similis esset iræ plebis, in Patres flexit hominum voluntates.

C

APPIVS CLAVDIVS.

CAPVT XL.

APpius Claudius C. F. App. N. Cæcus ille, ingenij tamen vt apparet lumine præstitit, iuris æquè, ac eloquentiæ consultus. Hic est, qui rerum gestarum gloria circumfluens, cum de Pyrrhi pace ageretur, lectica in Senatum delatus turpes pacis conditiones grauissima oratione discussit, quæ extat apud Plutarchum his verbis.

D

ORATIO APPII CLAVDII ad Senatum.

E Πότερον μὲν ἔφη πάλαι περὶ τὰ ὅπλα πάλιν αὖτις ἔρχεσθε ἀφρόνως, καὶ βραδέως, ἢ τὸν ἐχθρὸν, ὅτι μὴ τοῖς τυφλοῖς εἶναι, μὴ καὶ κωφοὺς οἴεσθε; ἀλλ' ἀκούουσι μὲν ἤδη ἐκκλείοντα καὶ δήματα ὑμῶν ἀπειλητικὰ ἀκούουσι δὲ Ῥώμης τὸ κλέος. πῶς γὰρ ὑμῶν ὁ μὲν ἐπὶ τοσαύτας εὐδρόσους ἱρόλλούμενος ἀεὶ λόφος, ὁ δὲ μεγίστῳ ἐπὶ πᾶσιν ἐπὶ Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ συνελθὼν τοῖς ὑμῶν καὶ τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐκπλήττουσιν. ἃ μὲν ὑμεῖς τῶν ἀτίμων, ἀλλ' ἃ φυγὼν αὖ ἃ πρῶν πολὺν εἰδώτα δ' Ῥώμην ἐκδέξεσθαι ἀπίλπιν. Τοῦτα μέν τοι κενῶν ἀλαζονείαν καὶ χόμπον ἀποδίπτουσι· Χάονας καὶ Μολοσσοὺς δ' αὖ Μακεδόνων λείαι δηδιότες, καὶ πρίμοντες Πύρρον ὃς τῶ Ἀλεξάνδρου ἀμφόρων ἄνα χρῶ· αὖ περιόντων τῶν Ταραντίνων

διαπεπλεκται, ἢ πῶ οὐ δοκῶ πᾶς ὑπομῖν μᾶλλον Ἕλλην, ὃ φεύγων τὸν ἐκεῖ πολεμίους πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐπαγγελλόμενος ὑμῖν τὴν ὑγεμονίαν ἀπὸ πάντας τὰ δυνάμεως, ὃ μέρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας ἐν ἤπειρῳ διαφυλάξαι μὴ θέτον δυνᾶ ἀπολλάξειν νομίζετε ποιούμενον φίλον ἀλλὰ ἐκείνης ἐπέξεσθαι, καταφρονήσαντας ὑμῶν, ὃς πᾶσιν ἐυεργετήσασιν, ἐι Πύῤῥος ἅπασι μὴ δοὺς δίκλιν ἢ ὕδρισιν ἀλλὰ ἢ παρακλῶν μᾶλλον τῇ ἐπαγγελίᾳ Ρωμαίους Ταραντίνους ἢ Σαμνίτας. Quæ latinè sic reddo.

lis, plebis contra Patres concitatione, & seditione nuntiata, vt erat læna amictus, ita venit in concionem, seditionémque, tum authoritate, tum oratione sedauit.

EADEM EX GRAECO expressa.

B

ANtea quidem cæcitatem meam molestè ferebam, nunc autem doleo ad hoc oculorum incommodum non accessisse surditatem. Neque enim consiliorum, sententiarúmque ignauiam, atque turpitudinem audirem, quibus Pop. Romani gloria breui est interitura. Vbi vester ille omnium quotquot sunt mortalium aures peruagatus sermo? Quo iactabatis, illum Alexandrum Magnum si in Italiam venisset, cum & vos ætatis flore, & vestri parentes consiliorum vigore florerent, inuictum (vt prædicabatur) haud quaquam futurum, sed aut sua fuga, aut certè, quod grauius est cruore vestri imperij nomen sanciturum fuisse. Phalerata (vt apparet) verba fuere, inania veritatis, plenissima iactationis. Chaonas quippe, & Molossos perpetuam Macedonum prædam timetis, Pyrrhum exhorrescitis, qui vnum aliquem ex istis Alexandri satellitibus semper assectatus, nunc non tam Græcis suppetias ferens, quàm ipse domesticos hostes fugiens, circa Italiam diffusus vagatur. Scilicet isto vobis copiarum robore pollicetur orbis imperium, quibus C particulam Macedoniæ seruare non valuit.

Nolite existimare hominem, si semel placaueritis à vobis, recessurum, quin potius hac lenitate innumeros alios estis excitaturi, qui vobis tanquam mortalium contemptissimis insultent, cum præsertim Pyrrhus non modò post tot illatas iniurias impunè abeat, sed etiam mercedem à P. R. ferat, quod vos Tarentinorum, & Samnitium fecerit ludibrium.

His addit Cicero C. Fabritium, qui est ad Pyrrhum de captiuis recuperandis missus Orator. Titum Coruncanum, quòd ex D Pontificum commentarijs longè ingenio valuisse videtur. M. Curium, quòd is Tribunus plebis interrege Appio Claud. Cæco diserto homine, comitia contra leges habente, cùm de plebe consulem non accipiebat, Patres ante autores fieri coegerit: quod fuerit permagnum, nondum lege Menia lata. Licet aliquid de Marci Popilij ingenio suspicari, cui cùm Coss. esset, eodémque tempore sacrificium publicum cum læna faceret, quod erat flamen Carmenta-

M. CORN. CETHEGVS.

CAPVT XLI.

M. Cornelius Cethegus amplissimis honoribus functus, vt qui adolescens pontifex factus est, & Consulatum gessit bello Punico II. anno ab vrbe condita DC. cum P. Sempronio Tuditano eloquentiæ laudibus floruit, de quo notissimi versus Ennii.

Additur orator Cornelius suauiloquenti
Ore Cethegus Veturio collega Philoni
Filius, is dictus olli popularibus olim
Qui tum vincbant homines, atque enim agitabant,
Flos delibatus populi, suadaque medulla.

Vbi Cicero cum animaduertit dici oratorem, & suauiloquentem, quòd suis temporibus in plerisque, non tam fuisse asserit, qui latrare potius, quam loqui videbantur. Nec satis vt hominis decus ingenium., sic ingenii ipsius lumen eloquentia, qua virum excellentem præclarè, tum illi homines florem populi esse dixerunt: & quam Deam in Periclis labris (scripsit Eupolis) sessitauisse, huius medullam Ennius Cethegum oratorem esse dixit.

M. CATO SENIOR.

CAP. XLII.

QVem virum ex Ciceronе Dii boni! mitto ciuem, aut senatorem, aut Imperatorem: oratorē enim hoc loco quærimus. Quis illo granior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis argutior? in docendo, edisserendóque subtilior? Reperiæ sunt eius orationes amplius centum, & quinquaginta, & verbis, & rebus illustribus. Licet ex iis eligant ea, quæ notatione, & laude digna sunt, omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur. Iam verò origines eius, quem florē, aut quod lumen eloquētiæ non habent?

Amatores

Amatores huic desunt, sicuti multis iam ante seculis, & Philisto Syracusio, & ipsi Thucididi. Antiquior quidem est eius sermo; & quædam horridiora verba habet, ita enim tum loquebantur. Id muta, quid tum ille non potuit, & adde numeros, & aptior fit oratio: ipsa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres fæctitauerunt, iam neminem antepones Catoni. b Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus vtantur, quos appellant τρόπους, & sententiarum; orationisque formis, quas vocant σχήματα. Non verisimile est, quam sit in vtroque genere creber, & distinctus Cato: & id quidem licet ex ijs, quæ supersunt fragmentis agnoscere. Quæ granitas in eius oratione apud Liuium (quam nos suo loco reddemus) quis spiritus in Apophtegmatis? cum inuectus in Pop. Rom. prodigalitatem & ignauiam dixit.

Plutarch in Catone

[Quam difficile est, verba facere ventri aures non habenti.] (Et illud) [omnes viri vxoribus imperant, nos omnibus viris, nobis vxores.] Quid cum censuram petens inter blãdientes populo competitores vnum verbum effatus. [Quirites eligite me vobis opus est seuero medico, & magna purgatione.] Non poterat hic animus non esse aptum eloquentiæ solum. Cum Catone fuerunt grandiores natu [C. Flaminius. C. Varro. Q. Maximus, Quintus Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, &c.

N. N.

a *Accuratissimum hoc opus fuisse testatur, Dionys. Halicarnass. Criticus τόμων τε Κάτων ὁ διὰ γεγηθότως τὴν Ἰταλίαν πόλιν, ὀπτιμάτην συναγαγὼν sed hoc ad laudem potius historiæ, quàm eloquentiæ.* b *Ideo dictus à plerisque Demosthenes τῶν ῥ Κάτωνι πολλὰ μὲν ἀπὸ τῦ λόγου διώκειν ἐδόκει, καὶ ῥυθμὸν αὐτῶν οἱ πολλοὶ Δημοσθένη συγγράφειν.*

Q. FABIVS PICTOR.

CAPVT XLIII.

QVintus Fabius Pictor inter eloquentes à Cicerone numeratur in Bruto, fuit & iuris, & literarum, & antiquitatis bene peritus. a Hic ipse est Historicus, siue Annalium scriptor Romanorum, omnium historiæ conditorum antiquissimus, quem Cinæus, Calphurnius, Dionysius, Linius, exteríque alij in multis secuti sunt, eóque etiam subinde illum in suis operibus citant.

a *Huius testimonijs sæpe vtitur Dionys. Halicarnassensis, & antiquissimum, atque accuratiss. scriptorem nominat.*

C. LAELIVS, ET P. AFRICANVS.

CAP. XLIIII.

CAius Lælius, & P. Africanus fuerunt imprimis eloquentes, quorum extabant Ciceronis tẽporibus orationes, ex quibus existimari de ingeniis oratorum potest. Et quanquam ea fuit opinio, vt plurimum tribueretur ambobus, dicendi tamen laus est in Lælio illustrior. At oratio Lælii de collegis non est melior, quàm de multis, quam *Ciceronis* voles Scipionis: non quàm illa Lælii quie- *de eloquẽ* quam sit dulcius, aut quod de religione dici *tia Sci-* possit augustius, sed tamen multo horri- *pionis, &* dior, & vetustior ille, quam Scipio: & cum *Lælij in-* sint in dicendo variæ voluntates, delectare *dicium* magis antiquitate videtur, & lubenter verbis, etiam vti paulo magis priscis Lælius. [Sed est mos hominum, vt nolint eundem pluribus rebus excellere.] Nam vt ex bellica laude aspirare ad Africanũ nemo potest, in qua ipsa egregiũ Viriati bello reperimus fuisse Lælium: sic ingenii, literarũ, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi vtrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Hæc Cicero. Caterum P. Scipionis, quo eminentior fortuna, & excelsior animus, sic etiam illustrios eloquentia visa est: Accedebat maiestas ad miraculum vsque magna, vt cuius aspectum sẽqui latrones in villa Linterinna cùm offendissent, tanquam Deum coluerunt. Nam postes limen, velut religiosissimam aram, sanctumque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderunt, ac diu oculati positis ante vestibulum donis, quæ Deorum immortalium numini consecrari solent, læti quia Scipionem vidisse contigisset ad lares propitios reuerterunt. Quid hoc fructu maiestatis excelsius? quid etiam iucundius? hostis iram admiratione sui placauit: spectaculo præsentiæ suæ latronum gestientes oculos obstupefecit. Delapsa cœlo sydera hominibus, si se offerant venerationis amplius non recipient. Quid cum M. Nævius Tribunus plebis accusaret eum ad populum, qua oratione respondit. [Memoria (inquit) Quirites repeto diem esse hodiernum, quo Annibalem Pœnum imperio nostro, inimicissimum magno imperio vici in terra Africa, pacémque, & victoriam vobis peperi insperabilem. Non igitur iniquus aduersus Deos ingrati, & censeo relinquamus nebulonem hunc, eamusque nunc

Scipionis propriam vultu, & oratione maiestas.

Valer. Maxim. lib. 2.

Gell. noctium Attic. lib. 5. cap. 18.

protinus Ioui optimo max. gratulatum.] Id cum dixisset auertit,& ire in Capitolium cœpit, tum concio vniuersa, quæ ad sententiam de Scipione ferendam venerat, relicto Tribuno Scipionem in Capitolium comitata:atque inde ad ædes eius cum lætitia,& gratulatione solemni prosequuta est. Quid hac eloquentia magnificentius?

A nobis quidem pueris,hæc omnium optimæ putabantur, quæ vix iam comparent in hac turba a nouorum voluminum (addit)atqui hęc de incestu oratio,puerilis est locis multis,de amore,de tormentis,de rumore, loci sanè inanes,veruntamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate tolerabiles.

N. N.

a *Ita pleraque admirationi fuerunt apud veteres, quæ hominibus ad elegantiora certatim defluentibus fiunt contemptui; nescio quid simile nascitur Iliade.*

B

SERVIVS GALBA.

Cap. XLV.

Galbæ oratoris ingenium & eloquentia, & oratorius furor.

VT in Lælio elegantia, maiestas in Scipione,sic vis in Seruio Galba mirabilis extitit. Testis illa nobilissima causa, quam pro sociis grauissimè,vehementissimèque egit, in qua vnum quasi comperendinatus; medium diem totum in consideranda causa componendáque posuit : & cum cognitionis dies esset, & Rutilius rogatu sociorum,domum ad Galbam mane veniisset,vt eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret, vsque ille quoad ei nuntiatum esset, consules descendisse, omnibus exclusis commentatus est in quadam testudine cum seruis literatis, quibus aliud dictare eodem tempore solitus erat. Interim cum ei nuntiatum esset tempus esse, exiisse in ædes ferunt eo colore, & ijs oculis, vt egisse causam non commentatum putares. Addebant scriptores illos male mulctatos exiisse cum Galba, ex quo significabatur illum, non in agendo solùm ; sed etiam in meditando vehementem, atque incensum fuisse. Itaque cum fortasse vis, non ingenij solùm, sed etiam animi naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebátque, vt incitata, & grauis, & vehemens esset oratio. Dein cum otiosus stylum prehenderat, motusque omnis animi, tanquam ventus hominem defecerat flaccescebat oratio. Cicero in Bruto.

Signum quorundam διαγράφων vt Herodoti, & Marcellini verbo vtar.

C

D

E

F

CVRIO.

Cap. XLVI.

Ciceronis iam viri de maiore Curione iudicium

CVrio fuit eiusdem ætatis ferè,fanè illustris orator,cuius de ingenio,ex orationibus eius existimari potest. Sunt enim, & aliæ, & pro Seruio Fulvio de incestu nobilis oratio,

TIBERIVS GRACCHVS, ET CAIVS CARBO.

Caput XLVII.

VTinam in Tiberio Graccho, Caióque Carbone, talis mens ad remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad benè dicendum fuit. Profecto nemo his viris gloria præstitisset, sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum (ad quem ex inuidia fœderis numantini bonis iratus accesserat)ab ipsa rep. est interfectus. Alter propter perpetuam in populari ratione lenitatem morte voluntaria,se à seueritate iudicum vindicauit. Sed fuit vterque summus orator, atque hoc memoriâ patrum teste dicimus. a Nam & Carbonis, & Gracchi habemus orationes nondum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiáque plenissimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. Nam semper habuit exquisitos ex Græcia magistros, inter eos iam adolescens Diophantem Mitylenæum Græciæ temporibus illis disertissimum : sed & breue tempus ingenij augendi,& declarandi fuit.

N. N.

a *Notat Plutarchus in Gracchis tum fuisse ἀγωνιστικώτερον, ἐπαγωγὸν ἦθος, ἡδὺν τῇ λέξει, καὶ διανοήμασιν ἀρχαϊκῶς. Sedatum, & mitem, in miseratione excitanda summum artificem, dictione suauem, purum, & exquisitè elaboratum.*

CAIVS

A

CAIVS GRACCHVS.

CAPVT XLVIII.

SEd ecce in manibus vir, *a* & præstantissimo ingenio, & flagranti studio, & doctus à puero C. Gracchus: Noli enim putare quenquam pleniorem, & vberiorem ad dicendum fuisse. Et ille sic prorsus, inquit, sic existimo, atque istum penè de superioribus solum lego. Imo planè, inquam, Brute legas censeo: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ, latinæque fecerunt. Vtinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ præstare voluisset. Quam ille facilè, tali ingenio diutius si vixisset, vel paternam esset, vel auitam gloriam consequutus. Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. Grandis est verbis sapiens sententijs, genere toto grauis. Manus extrema non accessit operibus eius: præclarè inchoata multa, perfecta non planè. Legendus est hic orator, si quisquam alius iuuentuti, non enim solùm acuere, sed etiam alere ingenium potest. Hæc Cicero. Plutarchus etiam tum iuuenem vocalissimum, *b* & firmis lateribus ad dicendum fuisse memorat, qui cum Vestij causam defenderet populo, præ gaudio lymphato, & bacchante cum eum audiret, ostendit cæteros oratores nihilo pueris præstare.

Ciceronis & Bruti de Caio Gracchо honorificum iudicium.

Eius virtutes.

Quoties apud populum concionatus est seruum Erycinum post se musicæ artis peritum habuit, qui occultè eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat, aut nimis remissos excitando, aut plus iusto concitatos reuocando, quod ipsum calor, atque impetus actionis, attentum huiusce temperamenti æstimatorem non patiebatur. Extat nobilissimi ingenij fragmentum in ea aporia, & querela, quam habuit ad populum. Quo me miser conferam? In capitoliumne; at fratris sanguine redundat? An domum; matremne; vt videam lamentantem, & abiectam? &c. Hęc inclinata voce pronuntians ipsis inimicis lachrymas excussit.

Val. Max. l. 8. c. 10.

N N.

a Hic est vt ait Plutarch. in Gracchis, quo dicente P. R. præ gaudio videbantur ἀυτὸν ὑπερηδονῆς καὶ ἐκπλήξεως iuxta quem cæteri oratores παίδων μικρῶν διαφέροντες videbantur.

Primus inter dicendum in Rostris deambulauit, & togam ex humero diduxit iuxta Cleonis illius Athenienſis exemplum, qui seminudato femur percutiebat. Vide Plutarch. in Gracchis.

QVINTVS CATVLVS.

CAP. XLIX.

B

IAm Quintus Catulus non antiquo illo more, sed nostro (nisi quod fieri potest perfectius) eruditus, multæ literæ, summa vitæ, non solum naturæ comitas, incorrupta quædam latini sermonis integritas, quæ perspici, cùm ex eius orationibus potest, tum facillimè ex eo libro, quem de consulatu, & de rebus gestis suis conscriptum molli, & Xenophonteio genere sermonis misit ad Aulum Furium poëtam familiarem suum. Hæc Cicero in Bruto, qui multa sanè huic vbique tribuit, sed præcipuè laudem incorrupti sermonis, quæ

C

virtus non est in oratoriis ornamentis subobscura. Nam & in oratore ait, quid iucundius auribus nostris vnquam accidit huius oratione Catuli? quæ est pura sic, vt latinè loqui, penè solus videatur: sic autem grauis, vt in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas, ac lepos. Quid multa istum audiens sic iudicare soleo, quicquid aut addideris, aut mutaueris, aut detraxeris vitiosius, & deterius futurum.

Laus Catuli insignis.

D

MARCVS ANTONIVS.

CAP. L.

QVam multi oratores commemorati sunt, & quandiu in eorum enumeratione versamur, cùm tamen spissè, atque [illegible] dudum ad Demosthenem, & Hyperidem, sic nunc ad Antonium, Crassumque peruenimus. Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, & in his primùm cum Græcorum gloria latinè dicendi copiam æquatam. Omnia veniebant Antonio in mentem: eáque suo quæque loco, vbi plurimum proficere, & valere possent, vt ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura,

Iudicium Ciceronis de Antonio, & Crasso.

In Antonio, & Crasso Rhetorum elogium.

Eloquentia, cum Graca ad aequita

E

Antonij dotes. Prudētia & œconomia dicēdi. Memoria

sic ab illo maximè oportunis orationis A partibus collocabantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio. Imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur, sed ita erat paratus, vt Iudices, illo dicente, nonnunquam viderentur non satis parati ad cauendum, fuisse verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone. Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatè locutus, sed illa, quæ propria laus oratoris est in verbis. Nam ipsum latinè loqui, est illud quidem (vt paùlo ante dixi) in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quòd est à plerisque neglectum. Non enim tam præclarum est, scire latinè, quàm turpe nescire: [neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur.] Sed tamen Antonius in verbis, & eligendis (neque id ipsum tam leporis causa, quàm ponderis) & collocandis, & comprehensione deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verùm multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis, & conformationibus. Quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco C doctis oratorum est princeps iudicatus. σχήματα enim, quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem: eáque non ita in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis sententijs. Sed cùm hæc magna in Antonio, tum actio singularis: quæ si partienda est in gestum, atque vocem, gestus erat non verba exprimens, sed cum sententijs congruens: manus, humeri, latera, suppłosio pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis, a sententijsque consentiens, vox permanens, verùm subrauca natura: sed hoc vitium D huic vni in bonum conuertebat. Habebat enim flebile quiddam in quæstionibus, aptumque cùm ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commouendam: vt verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem ferunt, ei qui quæsiuisset, quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem: & idem tertium respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eósque fingit, format, flectit: talésque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt, huic alij parem esse dicebant, alij a[illegible]ebant L. Crassum. Illud quidem E certè omnes ita iudicabant, neminem esse, qui horum alterutro patrono, cuiusquam ingenium requireret.

Elocutio minime elegans.

Elocutio non est propria virtus oratoris.

Antonij stylus excelsè figuratus.

Actio singularis

N. N.

a *Plutarchus tribuit illi λόγων Σειρῆνα, καὶ χάριν Sirenem, & gratiam verborum, quæ globum etiam circunstantium militum, qui ad eum interficiendum venerant, velut præstigijs attonitum detinuit.*

MARCVS CRASSVS.

CAPVT LI.

Crassi, & Antonij comparatio, & ab vtroque Ciceronis iudicium

Crassi virtutes.

Grauitas comitas, elegantia sermonis.

in explicanda æquitate copia.

B Quidem quanquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius: Erat summa grauitas, erat cum grauitate iunctus facetiarum, & vrbanitatis oratorius, non scurrilis lepos: Latinè loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia, in differendo mira explicatio; cum de iure ciuili, cum de æquo, & bono disputaretur, argumentorum, & similitudinum copia. Nam vt Antonius coniectura mouenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat, sic in interpretando, in diffiniendo, in explicanda æquitate nihil erat Crasso copiosius, idque cum sæpe aliàs, tum apud centumuiros in M. Curij causa cognitum est. Ita enim multa, tum contra scriptum pro æquo, & bono dixit, vt hominem acutissimum Qu. Scæuolam, & in iure, in quo illa causa vertebatur, peritissimum, obrueret argumentorum, exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cum vterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, vt eloquentium Iurisperitissimus Crassus, Iurisperitorum eloquentissimus Scæuola putaretur.

SERVIVS SVLPITIVS.

CAP. LII.

NOn facilè, quem dixerim plus studij, quàm Seruium, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse: nam & in ijsdem exercitationibus ineunte ætate, fuimus, & postea vnà Rhodum

Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset, & doctior: & inde vt rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quam in prima secundus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longè omnium, non eiusdem modò ætatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in iure ciuili esse princeps.

A

COTTA, ET SVLPITIVS.

CAP. LIII.

INueniebat acutè Cotta, dicebat purè, ac solutè, & vt ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus, nihil erat in eius oratione nisi syncerum, nihil nisi siccum, atque sanum, illúdque maximum, quod cum contentione orationis flectere animos Iudicum vix posset, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, vt idem facerent à se commoti, quod à Sulpitio concitati.

Fuit enim Sulpitius, vel maximè omnium, quos quidem ego audiuerim, Grandis, & vt ita dicam, [a] tragicus orator: vox cùm magna, tum suauis, & splendida: gestus, & motus corporis ita venustus, vt tamen ad forum, non ad scenam institutus videretur. Incitata, & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Crassum hic volebat imitari. Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis aberat Antonij, Crassi ab illo lepos.

N. N.

a *Seruius Sulpitius maluit Iurisperitorum esse primus, quam Oratorum secundus. Eius eximia laudatio extat Philipp. 9.*

B

HORTENSIVS.

CAP. LIIII.

HOrtensij ingenium, vt [a] Phidiæ signum simul aspectum, & probatum est. Nam cum admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeritet ad maiores causas adhiberi cœptus est: [b] quanquam inciderat in Cottæ, & Sulpitij ætatem, qui annis decem maiores, excellente tum Crasso, & Antonio, deinde Philippo, post Iulio, cum ijs ipsis dicendi gloria comparabatur. Primum memoria tanta, quantam in vllo cognouisse me arbitror, vt quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus excogitauisset. Hoc aditumento ille tanto sic vtebatur, vt sua commentata, & scripta, & nullo referente, omnia aduersariorum dicta meminisset. Ardebat autem cupiditate sic, vt in nullo vnquam flagrantius studium viderim. Nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum, sæpissimè autem eodem die vtrumque faciebat. Attulerátque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones, memor, & quæ essent dicta, contrà quæque ipse dixisset. Erat in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosior: eáque erat cum summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus. Rem complectebatur memoriter, diuidebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam, quod esset in causa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum. Vox canora, & suauis; motus, & gestus etiam plus artis habebat, quàm erat oratori satis.

C

D

N. N.

a *Tragica vastitas lepore, & vrbanitate temperanda. Non bene audiunt oratores tragici, & ea forte de caussa Aeschinem* Τραγικὸν ῥήτορα *Demosthenes appellat. ὡς παρὰ τὸν ἀνόχρων ἀπηχοῦντα, καὶ μιμούμενον μᾶλλον τραγῳδοὺς ἢ τραγῳδῶν δυνάμενον Harpocration.*

E

N. N.

a *Apparet in eo oratore fuisse magna ingenij vis, & felicitas, quæ sanctiori cultura caruit. Melius dicebat, quam scripsit, & eius scripta vt ait Quintilianus, intra famam sunt, placebat aliquid eo dicente, quod legenter non inueniebant Fab. l. 11. Memoria vero fuit adeo felici, vt cum in auctione perspideret diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine suo argentarijs recognoscentibus. Ita vt nullo falleretur recensente Senec. Controuers. l. 1.*

b *Plus impendebat corpori, quàm dictioni. Nescires vtrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur Val. lib. 8. c. 10. de quo multa bell. noctium. Attic. l. 1. Collegæ de iniurijs diem dixit, quod sibi in angustijs obuius ostensu fortuito structuram togæ destruxerat, & capitale putauit, quod humero suo locũ ruga mutasset. Itaque iam Dionysia saltatricula appellabatur, quod malebat audire, quam ἄμυσος, & ἀχροδίαετος Vide Macrob. Satur. l. 3. c. 13.*

MARCVS CRASSVS IVNIOR.

CAP. LV.

ITS mediocriter à doctrina instructus, angustius etiam à natura, labore, a & industria, & quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam, & gratiam, in principibus patronis aliquot annis fuit. In huius oratione sermo latinus erat, verba non abiecta, res compositæ diligenter, nullus flos tamen, neque lumen vllum: animi magna, vocis parua contentio, omnia ferè vt similiter, atque vno modo dicerentur.

N. N.

a *M. Crassus Orator submediocris melius artem parandæ pecuniæ nouerat, quam eloquentiæ.*

POMPEIVS.

CAPVT LVI.

CNeus Pompeius, vir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam habuisset, nisi cum maioris gloriæ cupiditas, ad bellicas laudes abstraxisset. Erat orationis satis amplus, rem prudenter videbat: actio verò eius habebat, & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem. a Pompeij meminit etiam Dionysius Halicarnasseus, & quasdam eius epistolas Græcas citat, quibus de eloquentia, & optimo genere dicendi, non imperitam tulit sententiam, sed & Græcam orationem, quam apud Ptolomæum Regem haberet, commentatum fuisse Plutarchus memorat.

N. N.

a *Cn. Pompeij apud Dionys. Halicarnass. mentio* ὁ Πομπήϊος ἔχων ἐν βίβλίῳ μικρῷ γεγραμμένον ὑπ' αὐτῦ λόγον ἑλληνικὸν ὃν συνεπεύσατο χρῆσθ πρὸς τὸν Πτολομαῖον.

M. CALLIDIVS.

CAP. LVII.

RED de M. Callidio dicamus aliquid, qui non fuit orator vnus è multis; potius inter multos propè singularis fuit: a ita reconditas, exquisitásque sententias, mollis, & perlucens vestiebat oratio: b nihil tam tenerum, quàm illius comprehensio verborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipsius arbitrio fingeretur, vt nullius oratoris æquè in potestate fuerit: quæ primùm ita puta erat, vt nihil liquidius: ita liberè fluebat, vt nusquam adhæresceret: nullum nisi loco positum, & tanquam in vermiculato emblemate, vt ait Lucilius, structum verbum videres: nec verò vllum, aut durum, aut insolens, aut humile, aut in longius ductum: ac non propria verba rerum, sed pleraque transiata, sic tamen, vt ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres; nec verò hæc soluta, nec diffluentia, sed adstricta numeris, non apertè, nec eodem modo semper, sed variè, dissimulantérque concluſis. Erant autem, & verborum, & sententiarum illa lumina, quæ vocant Græci σχήματα, quibus tamen insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. Qua de re agitur autem, illud quod multis in locis Iurisconsultorum includitur formulis, & vbi esset, videbat. Accedebat ordo rerum, plenus artis, actio liberalis, totúmque dicendi placidum, & sanum genus. Quod si est optimum suauiter dicere, nihil est quod melius hoc quærendum putes. Sed cum à nobis paulò ante dictum sit, tria videri esse, quæ orator efficere deberet, vt doceret, vt delectaret, vt moueret; duo summè tenuit, vt & rem illustraret disserendo, & animos eorum, qui audirent, deuinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoueret, atque incitaret animos: quam plurimum pollere diximus: nec erat vlla vis, atque contentio, sine consilio, quod eos, quorum altior oratio, actióque esset ardentior, furere, & bacchari arbitraretur: siue quod natura non esset ita factus, siue quod non consuesset, siue quod non posset. Hoc vnum illi, si nihil vtilitatis habebat, abfuit: si opus erat, defuit.

Optimus metaphoraru vsus.

Perfectio eloquẽtiæ non est sola suauitas.

PISO

A

PISO TVLLII GENER.

Cap. LVIII.

STudio autem neminem, nec industria maiorem cognoui : quanquam ne ingenio quidem, qui præstiterit facilè dixerim a. C. Pisoni genero meo : nullum tempus illi vnquam vacabat, aut à forensi dictione, aut à commentatione domestica, aut à scribendo, aut à cogitando, itaque tantos processus efficiebat, vt euolare, non excurrere videretur. Erátque verborum, & delectus elegans, & apta, & quasi rotunda constructio : cúmque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnæ, acutæque sententiæ, gestúsque natura ita venustus, vt ars etiam, quæ non erat, & è disciplina motus quidam videretur accedere. Vereor ne amore videar plura, quam in illo fuerint dicere : quod non ita est (alia enim de illo maiora dici possunt) nam nec continentia, nec pietate, nec vllo genere virtutis, quenquam eiusdem ætatis, cum illo conferendum puto.

N. N.

a *Laus Pisonis, quæ data potius videtur à M. Tullio cognationi, quam scriptionis necessitati: non est enim alioqui inter oratores nominatus.*

C. LICINIVS CALVVS.

Cap. LIX.

CAius Licinius Caluus accuratius quoddam dicendi, & exquisitius afferebat genus : quod quamquam scienter, elegantérque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuénsque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. Itaque eius oratio nimia relligione attenuata doctis, & attentè audientibus erat illustris, à multitudine autem, & à foro, cui nata est eloquentia deuorabatur. Atticum se Caluus dici oratorem volebat, inde ista exilitas, quam de industria consequebatur.

Morosa, & meticulosa eloquentia plꝰ habet operæ, minus felicitatis.

C. IVLIVS CÆSAR.

Caput LX.

MEns magna C. Iulij Cæsaris, & vt ait Plinius, quodam igne volucris bellorum laureis eloquētiæ palmas adtexuit, de quo summi oratoris extat iudicium honorificentissimū. Cæsar, inquit, rationem adhibens, consuetudinem vitiosam, & corruptam pura, & incorrupta consuetudine emendat, itaque cum ad hanc elegantiam verborum latinorum, quæ etiam, si orator non sis, & sis ingenuus ciuis Romanus, tamen necessaria est, adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, [tum videtur tanquam tabulas benè pictas collocare in bono lumine.] Hanc cùm habeat præcipuā laudem in cōmunibus non video, cui debeat cedere, splendidam quandam, miniméque veteratoriam dicendi rationem tenet, voce, motu, forma etiam magnifica, & generosa quodammodo orationes eius, mihi vehementer probantur. a Atque etiam cōmentarios quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem (inquam) probandos; Nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta. Sed dum voluit alios habere parata, vnde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt ista calamistris inurere, sanos quidem homines à scribendo deterruit. Nihil enim in historia pura, & illūstri, breuitate dulcius. At lib. 3. de Oratore, tribuit illi singularem dexteritatem, quod res tragicas penè comicè, tristes remissè, seueras hilarè, forenses scenica propè venustate tractaret. Atque ita, vt neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec grauitas facetiis minueretur. Plutarch. ait eum φῦναι πρὸς λόγους ἄριστα, καὶ διανοῆσαι φιλοτιμότατα. Splendorem orationis illi tribuit Cornel. Tacitus, sicut alij indolem Cœlio, subtilitatem Calidio, grauitatem Bruto, acumen Sulpitio, acerbitatem Cassio, diligentiam Pollioni, dignitatem Messalæ, sanctitatem Caluo. Sed omnium optimè, collegisse videtur Quintilianus, vbi ait Cæsarem dixisse eodem animo, quo bellauit.

N. N.

a *Extant eorum fragmenta à Fulvio Vrsino collecta. Vt orationum in Funere Iuliæ, pro Bithynis. pro lege Plautia, ad Milites. pro Sextilio, de Coniuratis, in funere Corneliæ. Item ex libris Anticatonis de auspicys, & analogia.*

CRISPVS SALVSTIVS.

CAP. LXI.

CRispus Saluſtius, quod præclarè dictum eſt à Lipſio mirandus magis, quam iudicandus. Acre, & ſublime viri ingenium, dicendi vis magna crebræ ſententiæ, neruoſa breuitas. Atque vt in minoribus conchis, quod aiunt, illuſtriores ſunt Margaritæ, ſic in Saluſtij orationibus, breuibus ijs quidem, ſed in breuitate conſpicuis generoſiores ſenſus latent, & maiora eloquentiæ ornamenta. Quippe narrat preſſè, irrepit ſubtiliter, pugnat robuſtè, verbis vix vnquam temerarijs, ſed acri caſtigatione delectis, ſententijs veris, concionibus cultis. Quamquam ſuis næuis non caruit, de quibus in comparatione Ciceronis, & Saluſtij plenius dicturus ſum.

M. TVLLIVS CICERO, PRO QVO APOLOGIA.

CONTRA Κικιρωνόμαστιγα, *QVI ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demoſthenis nominarat.*

CAP. LXII.

quicquid Romana eloquetia habet, quod inſolenti Græciæ, aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem efflorgit Senec. contr. l. 1. Fab. l. 10. lib. 7. de Cardan. ubilit.

ATtigimus humanæ culmen eloquentiæ, iam quo progrediatur ſtylus non habet. Hic ille eſt Marcus Tullius dono quodam prouidentiæ genitus, in quo totas vires ſuas eloquentia experiretur, par Imperio Romano ingenium, os magnum, ſapiens, beatum, nectare, & ambroſia diffluens ex omnium ſeculorum, ingeniorumque virtutibus collecta in vnum perfectio. Vir de quo dubites, an ipſe totus ex eloquentia, an ex ipſo tota eloquentia ſit confecta. Certè nihil eſt facundius, tot ſunt in eo virtutes, quot genera eloquentiæ, quot dicta, tot purpuræ, quot verba, tot flores. Achates eſt profecto eius ſtylus, qui lapillus, tam varij fertur generis, vt vnum lapidem eſſe

A minime credas. Candidus quippe eſt, rubens, croceus, cinereus, viridis, niger, varius, cœruleus, quid moror? Huic vni nec omnium aliarum gemmarum colores ſuffi- *Oratio Ciceronis cõparatur cum Acciunt, ille lucos, prata, animalia, flumina, chate.* flores, & arbores refert mirabili naturæ laſciuientis ludo. Haud diſſimiliter in Tullio amœna orationis varietate, omnes Rhetorum colores, omnes ingeniorũ virtutes, omnes elegantiarum deliciæ, ad certamen vſque luxuriant, Grandis eſt, temperatus, laxus, acutus, preſſus, effluens, volubilis, lentus, velox, remiſſus, ſuauis, acer, inſignis, florens, pictus. Vnus omnia diffuſa per tot oratores ornamenta complexus eſt.

Dicam excelſius, Proteus Ægyptius eſt miraculum Homericum; multæ quidem eius, diuerſæque formæ, in aquam funditur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in arborem. Quomodo? labitur ſine ſalebris grandis oratio? amnis eſt, incaleſcit, ardet, inflammatur? fit incendium: init prælia? nunc leonem rugientem, nunc irruentem aprum videre te credas: Animos auditorum ſubit per cuniculos? non ſerpens callidius ſe inſinuat: Apertè in hoſtes exilit? non panthera velocius emicat. Mox ablegato hoc forenſi genere ad philoſophiam conuertit ſtylum? arbor eſt Xerxis aurea, læta, ſublimis, colluſtrata, partim florum amœnitate, partim fructuum copia luxurians. *Proteus Aegyptius miraculum Homericum cum typo perfectæ eloquentiæ. Hanc poſt Philoſtratum σύγχρισιν attigit Ennodius ep. 1. l. 1.*

Eruditus eſt, multæ in eo literæ, ſumma non vitæ ſolùm, atque naturæ (quod ipſe de Quinto Catulo dixit) ſed orationis etiam comitas, & incorrupta quædam latini ſermonis integritas. Præmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelſe, humilia ſubtiliter, magna grauiter, mediocria temperate dicit, poſtremo docet, delectat, afficit, nihil non præſtat. Miramur in vnum maieſtatem Platonis, ſuauitatem Iſocratis, vim Demoſthenis, ſubtilitatem Lyſiæ, Hyperidis venuſtatem, Theophraſti elegantias, Demetrij myrothecia coaluiſſe. Ecquis deinde ei comparatus non ſordeat? *Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valde placebit.*

Demoſthenem cum Cicerone multi comparant, hunc alij extollunt, alij illum minuunt. Ego primùm, quid grauiſſimi authores cenſuerunt, deinde etiam, quid ſentiam hoc loco exponam. Primus opinor Cæcilius, Calentianus, Siculus teſte Suida, Demoſthenis, & Tullij comparationem deſcripſit, quod opuſculum quale fuerit neſcimus, neque enim extat, ſed id ipſum Plutarchus, & authorem condemnat temeritatis. Plutarchus homo Græcus, nec ſatis literarum latinarum peritus modeſtè ſtyli comparationem defugit in parallelis. Dionyſius Longinus grauiſſimus cenſor, hæc de vtróque ſcribit. *Quint. lib. 10.*

IVDICIVM

IVDICIVM LONGINI DE Cicerone, & Demosthene.

Longinus lib. περὶ ὕψους. pa. 23. c. 24.

Πλουσιότατα καθάπερ τὸ πέλαγος εἰς ἀναπεπταμένον κέχυται πολλαχῇ μέγεθος. ὅθεν οἶμαι καὶ λόγον ἔχει μὴ ῥήτορα ἅτε παθητικώτερος, πολὺ τὸ διάπυρον ἔχει καὶ ἐνθουσιῶντι ἐοικότα. ὁ δὲ κατεσὼς ἐν ὄγκῳ, καὶ μεγαλοπρεπεῖ σεμνότητι, ὡς ἔψυχε μὴ δεῖ ὡς ὄντως ἐπέφραπται. (Hæc ex abrupto quodam sermone, cadunt tamen in hanc comparationem.) Οὐ καὶ δεῖ δέ τινα ταῦτα ἐμοὶ δοκεῖ, φίλτατε Τερεντιανὲ, λέγω δὲ ὡς καὶ ἡμῖν ὡς ἄληθῶς ἐφεῖται πιγνώσκειν, καὶ ὁ Κικέρων τοῦ Δημοσθένους ἐν τοῖς μεγέθεσι, παραπεπαίτηκε. ὁ μὲν γὰρ ἐν ὕψει τὸ πλέον ἀποτόμῳ, ὁ δὲ Κικέρων ἐν χύσει. καὶ ὁ μὲν πύκνωσις, διὰ τὸ μετὰ βίας ἐκφέρεσθαι, ἔπεται τάχους, ῥώμης, δεινότητος, οἷον κεραυνοῦ τινος, ἅμα καὶ διαρπάζοντος, σκηπτοῦ τινι παραπλήσιος αἰ ἢ πρόσωπῳ. ὁ δὲ Κικέρων ὡς ἀμφιλαφὴς ἐμπρησμὸς, οἷμαι πάντα νέμεται, καὶ ἀνάπτει, πολὺ ἔχων καὶ ἐπίμονον ἀεὶ τὸ καῖον διαπλημονούμενον ὃν μὲν ἐπ' ἄλλῳ καὶ κατὰ διαδοχὰς ἀναπτερούμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑμεῖς ἂν ἄμεινον ἐπικρίνοιτε. Καίτοι ὁ τοῦ Δημοσθενικοῦ μὲν ὕψους, καὶ ἐξαπτικοῦ ἐν τοῖς δεινώσεσι, καὶ τοῖς σφοδροῖς πάθεσι, καὶ ἔνθα δεῖ τὸ ἀπροσπτώτως τὸ συνόλου ἐκπλῆξαι, τὸ δὲ χύσεως ὅπου χρὴ καταστάσεως τοπικοῦ, καὶ ἐπιλόγοις, τοῦ τὸ πλέον, καὶ παραβάσεσι καὶ τοῖς φασικοῖς ἅπασι, καὶ ἐπιδεικτικοῖς, ἰδεώδους τοῦ, καὶ φυσιολογίαις, καὶ ἐν ὀλίγοις μέγιστον ἁρμόδιος.

Interpretatio Latina.

Opulentissimè quidem non secus, ac pelagus in laxam plerumque diffunditur magnitudinem: ex quo (opinor) in sermone Orator, vt qui longè est in affectibus vehementior, magnam habet ignis copiam, acri quodam animi ardore deflagrantem. Hic verò consistens in grauitate, & amplissima quadam maiestate non friget quidem; sed non ita coruscat fulguribus. Nec alia ratione, mea quidem sententia, quantùm Græcis hominibus diiudicare licet, Ciceronis, & Demosthenis dissimilis est magnitudo: Hic enim in sublimitate prærupta viget, vt plurimum; ille in diffusa. Et nostrum quidem, cùm singula quæque cum acrimonia, celeritate, robore, vehementia, velut adurat, atque diripiat turbini quispiam, aut fulmini, iure, simillimum dicat. At Cicero, quasi vastissimum (opinor) incendium, vndique depascitur, & conuoluitur, inflammatione: multa, & pertinaci, æque vicissim sibi, quasi ex sorte succedentibus nouis ignium alimentis innutrita: Sed vos hæc meliùs diiudicaueritis. Demosthenicæ porrò sublimitatis, & vehementissimæ illius contentionis, vsus est in exaggerationibus, violentisque affectibus, & vbi auditor totus est stupore percellendus. At diffusio maximè valet, vbi animus quasi immisso flumine perluendus occurrit. Est enim locorum frequentationibus, & epilogis, vt plurimùm, & digressionibus, & huic adipali dicendi generi, atque epidictico, historiis præterea, physicisque narrationibus, atque aliis haud perpaucis congruens partibus hæc amplificatio.

IVDICIVM FABII Quintiliani.

Ciceronis, & Demosthenis virtutes, pleraſque arbitror similes, consilium, ordinem diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique, quæ sunt inuentionis: in eloquendo est aliqua diuersitas, densior ille, hic copiosior, ille concludit astrictius, ille latiùs pugnat; ille acumine semper; hic frequenter pondere; illi nihil detrahi potest, huic nihil adiici; eurae plus in illo, in hoc naturæ: salibus sanè, & commiseratione, qui duo affectus plurimùm valent, vincimus. *Quint. l. 10. c. 1.* *Cicero Demosthenē vincit miseratione & salibus.*

IVDICIVM CORNELII Taciti.

SEd quomodo inter Atticos Oratores primæ Demosthenis tribuuntur: proximum autem locum Æschines, & Hyperides & Lysias, & Lycurgus: omnium autem consensu, hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos Cicero quidem cæteros eorundem temporum disertos antecessit: Caluus autem, & Asinius, & Cæsar, & Cælius, & Brutus, sic iure, & prioribus, & sequentibus anteponuntur. Nec refert, quod inter se specie differant, cùm genere consentiant. At strictior Caluus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, grauior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero.

Ex iis apparet Ciceronem, ne ab ipsis quidem Græcis Demosthenis postponi, imò præferri. Longinus, inquam, [b] Ciceronem feruere dicit, Demosthenem autem non frigere: vtrum vehementius? Demosthenem, amplum quidem, & maiestate grauem: Ciceronem, non amplum modò, neque amplitudinem ipsam, sed pelagus in immensam magnitudinem diffusum nominat. vtrum maius? Ad summum Demosthenem cum turbine, & fulmine: Ciceronem, cum ingenti incendio omnia depascente comparat: vtrum efficacius? Quintil. Ciceroni Demosthenem parem in multis, in affectibus miserationis aperte inferiorem pronuntiat.

At quid est Orator sine hoc affectu? hoc quod apis sine aculeo. Tacitus vtrumque primum in sua gente facit, & rectè. Hæc fuit D. Hieronymi sententia, cùm libro de vita Clericorum, de Cicerone sic scribit. [De-mosthenes tibi præripuit, ne esses primus

Demosthenes, cùm primus dicitur, ea ratione intelligendũ, quod prior fuit tempore.

Orator, tu illi ne solus esset.] Vtrũque oratorẽ perfectum fuisse significat: sed Demosthenem ætate priorem. Ex quo, non facilè patior eos, qui vix à limine Græcas literas salutarunt, Latinas haud satis intelligunt, & tamen de summis ingenijs temerariam audent ferre sententiam, quasi tertij è cœlo Catones ceciderint, Ciceronem cum Demosthene comparatũ, mirum in modum deterunt; à quibus, si rationem postules, hanc vnam afferunt; quod hic sit neruosus, ille totus Asiaticus: & vnde colligunt? ex vna fortasse, aut altera Oratione, quam vix delibarint, continuò de toto corpore proclamant, & non vident Ciceronis ingenium splendidum, solers, acutum, ad omnia maxima natum, pro ratione rerum, locorum, & temporum flectere orationem. Si caussa popularis, delectatur; ille fuso, æquabilique genere dicendi, quod tum multitudo deuorabat: at cùm in senatu agit, vt in deliberatione negotiosa, nihil illo neruosius, quod qui non agnoscunt, Philippicas eius sumant in manus, & neruos (si modò ipsi, quid neruosum sit, iudicio magis, quàm opinione ponderare velint) inuenient.

Ego nihil deterendi Demosthenis caussa dicam, cuius laudibus, nulla par inueniri potest oratio, sed multa habuit, tum naturæ, ac conditionis impedimenta, tum vitia, quæ in Cicerone non fuisse, imò contraria planè ornamenta floruisse agnoscimus.

Ac primùm, quod ad rem maximè attinere censeo: ille *d* fabri filius, hic splendidissimi equitis Romani soboles: ille inter malleorum strepitus educatus, hic in parentis literati hominis sinu, inter rusticanas amœnissimæ villæ delicias: ille nihil præter forensem vsum arripuit, hic omnis eruditionis vbertate pectus compleuit suum: ille sordidioris fuit ingenij, hic animi liberalissimi: ille pro eloquentię theatro particulam Græciæ nactus est, hic Romam, terrarum lumen, caput Imperij, & arcem omnium gentium: ille est, vt ait Longinus, ἀνδροπόλιστος, rudis in effingendis moribus, & affectibus, quæ summa virtus est oratoris, huius, in eo maxima est, quæ potest esse dexteritas: ille strictus est, & siccus, hic fusus, & mollis: ille demonstratiui generis imperitus: hôc in laudationibus nullus floridior est, aut copiosior: ille, dum cupit iocari, non tam ridet, quàm se deridendum præbet, huius salibus, & amœnitate ingenij nihil vrbanius: ille, cùm venustatem affectat, ab ea recedit longiùs, hic lepore, & veneribus totus diffluit. Quæ omnia, si benè pendantur, non dubito, quin in Ciceronis partes quilibet æquus iudex; futurus sit propensior.

Cicero patris, & villæ meminit 2. de leg.

De infamia Demosthenis in re pecuniaria Plutarch. in Demosthene.

Longinus lib. περὶ ὕψους ita iudicat de Demosth. οὐχέλωτα ποιεῖ μᾶλλον ἢ κατατείνει

Atque, ne illud gratis assumere videamur, vtrumque plèniùs, compositis etiam ex variis orationibus locis, comparabo: quamquam scio, me lubricum iter, & periculosæ (quod ait ille) plenum aleæ, insistere.

Sed primùm illud à lectore postulo, ne mẽ putet hîc Censoris, aut iudicis partes sustinere, nihil enim decernendi causa dicam, quasi velim ipse tantam, & tam grauem controuersiam mea auctoritate definire. Deinde, ne cùm leuiora quædam vitia ab antiquis, & ipsis quidem fermè Græcis notata in Demosthene proferentur, existimet obtrectandi causa dici: absit enim, vt tantum eloquentiæ sydus non admirer, cuius tam illustrem esse constat gloriam, vt nec crescere possit laudibus, nec vllis næuis infuscari. Hæc tantum animi caussa, & vt liberè fatear, declamatorio potiùs stylo, quàm censorio, placuit in Κινεζωνομάστιγας effundere: cæteroqui suum cuique sensum, & stomachum relinquo.

Euellenda est autem imprimis, antequàm longius progrediamur, opinio, qua Demosthenem multi Ciceroni præferunt, quod eum neruosiorem arbitrentur. Primùm igitur quæro, num eloquentiam solis neruis, an etiam instar eximij corporis succo, sanguine, & ea, quæ inde efflorescit pulchritudinis gratia, constare velint? Sit (inquiunt) ex omni parte perfecta: bellè. Quid tum? Ciceroni pulchritudinem, & speciem tribuemus, neruos verò omnes Demosthenis? absit. Quid enim (quæso) sunt in oratione nerui? Robur (opinor) orationis, (sic enim omnes sentiunt) & hoc caret Tullius? O Suada, & Mercuri meliora! Quorsum verò, tam perfecto corpori nerui denegabuntur? Quorsum? quia amplificator est Tullius, & fusum habet dicendi genus. At in eo ipso vis est, & neruus orationis: si enim verbis tantùm farciret amplificationes, non pluris facerem, quàm aenam sine calce, nunc autem, cùm tota eius amplificatio generosis sensibus decurrat, quis illi vires deneget? vtrum validior ad comburendum igniculus quispiam raptim exiliens, qualia sunt vestra neruosa acumina, an flamma crebris alimentis crescens in immensum, qualis est Ciceronis oratio? Hoc imprimis considerandum puto. Deinde magnam habendam rationem idiomatis, temporum, ætatis, auriũ, quibus Cicero placere voluit; Nec omnia continuò in exemplum, & comparationem trahenda, sed ea, quæ argumentis, rebus, & personis aliquo modo congruunt.

Longinus περὶ ὕψους p. 22. excelsam amplificationem nõ tantùm neruum, sed animam vocat orationis.

N. N.

c *Genus, & educatio multùm valent ad oratorem conformandum, iuxta illud:* Δεῖλοι δ' ἀοιδοὶ γίνεται βίπτορες. d *De Demosthene dixit Sidonius:* [*Fabro progenitus spreto,*] *& Iuuen. satyr.* 10. 136.

[*Dijs ille aduersis genitus, fatoque sinistro,*
Quem pater ardentis massa fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladioque parante
Incude, & luteo vulcano ad Rhetora misit.]

Quanquam non vilis quispiam faber, sed honestus & locuples extitit.

COMPA-

COMPARANTVR IN GENERE demonstratiuo.

CAP. LXIII.

Ex com- Demosth. & Cicer. Dion. Halic. li. περὶ Δημοδεν. δεινότητος

IVò igitur res tota fiat clarior, paribus armis, & æquo Marte, faciam in singulis concurrere. Extant Ciceronis exornatiuæ,& funebres orationes nonnullę,qualis est Philippica nona,& decima quarta Extant item Demosthenis ἐπιτάφιος λόγος. Rectè,opinor, ista conferentur. Atque,vt in genere dicam, non quod ego sentio, sed quod Dionysius Rhetor,homo in iudicando, & Demosthenis,si quispiam alius supra modum laudator, & defensor pugnacissimus iudicauit; ista[a] Demosthenis exornatiua oratio,in eos, qui pro patria occubuerant, videtur satis languida, & otiosa, nec oratoris dignitati, nec mortuorum laudibus,nec tantæ hominum expectationi,in ea præsertim occasione, respondere. Expendamus singula, & comparemus cum ea laudatione,quam habuit M. Tullius, in eos, qui in acie contra Antonium,diem clauserant extremum, vel etiam in Seruium Sulpitium, qui Legatus ad Antonium missus, ægrum, quem iam trahebat spiritum,vrgente vi morbi, in reipubl. caussa,profudit.

Primùm, Demosthenis exordium, etsi verborum delectu,ornatisque periodis, satis videatur excelsum,tamen sensibus commune est: Ait enim, postquàm illi hæc prouincia imposita est à ciuibus, vt funebrem laudationem haberet in eos, qui pro patria occubuerant, diu quæsisse, quo pacto,tam generosos milites debitis laudibus afficeret,ad summum nihil inuenisse dignum eorum honoribus, quòd, qui præ salute patriæ,insitum omnium medullis, & visceribus,vitæ amorem neglexerint, omnem humanarum laudum terminum excesserint. Sic igitur ille Demosthenes.

[a] Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν πολέμων γεγυμνασμένους ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν, καὶ προσέταξεν ἐμοὶ τὸν νομιζόμενον λόγον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς, ἐσκόπουν μὲν ἐγὼ ὅπως τῶν προσηκόντως ἐπαινέσω τύχω. ἀξιπάζων δὲ καὶ σκοπῶν ἀξίως εἰπεῖν τῶν τετελευτηκότων ἐν τοῖς ἀγῶσι τὸν ἔπαινον οὐκ οἶδ' ὅτι τὸν ὑπάρχοντα πᾶσιν ἄμφισβητον τοῖς ζῶσιν ὑφεῖδον ἐπιθυμίαν, καὶ τελευτῆσαι καλῶς μᾶλλον ἠβουλήθησ', ἢ ζῶντες τὴν Ἑλλάδα ἰδεῖν ἀπολλυμένην, πῶς ἂν ἀνυπέρβλητον παντὶ λόγῳ τὴν ἀρετὴν καταλελοίπασιν.

Hæc quidem pulchra, sed tamen vnicuique declamatorum est obuium, in istis exordiis à rerum pondere,& grauitate, quæ se obrui dicunt, excusationem capere, virium imbecillitatem obtẽdere, obsequium, A non eloquentiam profiteri.

Quantò disertiùs,& rotundiùs Cicero. Vtinam Dij immortales fecissent, P. C. vt viuo potiùs Seruio Sulpitio gratias agerem, quàm mortuo honores quærerem,&c.

Hoc exordium, nec commune est, nec comparatum, sed graue, suauíque affectu temperatum: antithesis prætercà addit aliquid gratiæ, & iucunditatis. *Viuo, mortuo: gratias agere, honores quærere.* Accedit, quòd pro orationis mensura breue est: At Demosthenes,cùm satis traxisset proëmiũ, B iterum in media oratione, nouũ facit exordium, & priori quidem simile; quippe, se à rei magnitudine semper excusat, num. 22. ἀπορῶ τί πρῶτον εἴπω προισχόμενος γάρ μοι πάντα εἰς ἔνα καιρὸν δύσκριτον καθίστησί μοι πλοῦτος ἀνδρῶν. Et in hoc secundo exordio nimis humiliter beneuolentiam aucupatur, vt videatur sibi ex hac oratione gratiam, & gloriam, non mortuis honorem quærere: nam, si beneuolentiam ciuium habuerit, orationem suam, licèt mediocrem, χάριν, καὶ δόξαν reportaturam insinuat. Hæc non multum faciunt ad C orationis, in hoc præsertim genere, grauitatem.

Iam in narratione, & laudatione, qualis vterque sit,considera.

Demosthenes tritam scholæ orbitam se- *Frigidus* quutus,nihil de hostibus,de belli genere,de *laudatio-* ratione mortis, de ducibus, de victoria, & *nis chara* cæteris id genus loquutus, laudare incipit *cter in* mortuos à patria,& parentibus in commu- *Demosth.* ni: Ἀρξομαι δ' ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῶν ἀρχῆς καὶ εὐγενείας τῶν δ' ἀνδρῶν ὀρθῶς ἂν πλείστου χρόνου πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογῆται. Tum veteres, & communes fabulas longo orationis tractu narrare pergit, quod mortui Athenienses sint, D & eorũ patres expulerint Amazones, Herculis liberos ab Eurystei crudelitate eripuerint, septem ducibus, ad Thebas, honores extremos mortuorũ procurarint: deinde ad Xerxẽ, & persica bella delabitur; quæ sanè, apud prudens quodque iudicium, nimis frigida sunt,& otiosa. Quorsum enim hic apparatus? quid opus erat Theseum, Herculem, Amazonas, Medos commemorare? an hęc magis ad mortuos,quàm ad alios quosque Athenienses attinebant? Quis non ineptum putasset Ciceronem, si aduersus Antonium fortes laudaturus, initium sumpsisset à Romulo, & Remo, Tatio, & Sabinis; deinde Senonas,& Cymbros; mox Hannibalem,& Pyrrum protulisset? Quantò grauiùs, atque prudentiùs mittens omnia parerga, Seruium Sulpitium propriis afficit laudibus.

[Nam reliqua Seruij Sulpitij vita, multis erit, præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata, semper illius grauitatem, fidem, præstantem in republica tuenda curam, atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit: Nec verò silẽ-

bitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitàtéque explicanda scientia. Omnes ex omni ætate, qui in hac ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt comparandi, &c. Hæc hominis sunt propria, non ad trahendam moram, diludia.

Dexteritas Ciceronis in laudando.

In laudatione verò militum, non quærit, quæ ad Carthaginem trecentis antè annis, ab eorum maioribus gesta sunt, cùm propriarum laudum satis amplam segetem nactus esset. Laudat in ducibus imperium, consilium, grauitatem, constantiam, magnitudinem animi, felicitatem. In Pansa, initiũ confligendi; in Hirtio, succurrendi alacritatem; in Cæsare, castrorum strenuam defensionem, in legione Martia incredibilem virtutem: mox ad hostes conuertitur, Antonium exhibet, tanquam latronem ex graui naufragiò lacerum, cum paucis fugientem, solem ipsum eius infortunio lætantem, fortissimorum verò Imperatorum victoriæ gratulantem. Hæc planè rei propria, & prudenti distributione composita, præclarísque motibus animata, vt in decursu videbimus.

Demosthenes tandem, post commemoratas Amazones, Eurysteos, Hercules, ad mediam ferè orationis partem denuò exorditur, & de proprijs mortuorum virtutibus dicit; commendat eos, quippe à prima ætate honestè acta, cum cognatis, & affinibus; à prudentia, quòd pericula Græciæ longè antè pręuiderint; à fortitudine, quòd pro salute patriæ, neque fortunis, neque vitæ pepercerint.

Ab adolescentia honeste acta. Demosth.

Οἱ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐν πᾶσι τοῖς παιδεύμασιν ἦσαν ἐπφανεῖς, τὰ φθαρτὰ καθ' ἡλικίαν ἀσκοῦντες ἑκάστῳ, καὶ πᾶσιν ἀρέσκοντες οἷς χρὴ γονεῦσι, φίλοις, οἰκείοις. Hæc Cicero, tanquam humiliora, omittit.

A prudentia.

Καὶ γὰρ εἴ τις ἐφύετο κοινὸς πᾶσι κίνδυνος τοῖς Ἕλλησιν ἦτοι πρόπαροι προεῖδοντο. Hæc præuisio periculorum, & belli suscipiendi consilium, potiùs attinet ad duces. Benè in Pansa Consule collocat M. Tullius Cicero.

[Princeps enim omnium Pansa prælij faciendi, & cum Antonio confligendi, fuit. Dignus Imperator Legione Martia, digna Legio Imperatore: cuius si acerrimum impetum cohibere potuisset, vno prælio confecta res esset: sed cùm libertatis auida Legio, effrænatiùs in aciem hostium irrupisset, ipséque inprimis Pansa pugnaret, duobus periculosis vulneribus acceptis, sublatus è prælio, Reipublicæ vitam reseruauit.] Quàm prudenter dicta omnia: prouidentia, & animi magnitudo in Imperatore, volitans ardore belli alacritas in militibus exprimitur: deinde, quàm bellè illud insinuat, *Vitam Reipublicæ reseruauit*: mox, *Ego verò hunc, non solùm Imperatorem, sed etiam clarissimũ Imperatorem iudico:* qui cùm, aut morte, aut victoria, se satisfacturum reipublicæ spopondisset, alterum fecit alterius, Dij immortales omen auertant. Hæc grauiter, & prudenter pronuntiata.

A fortitudine. Demost.

Ἀλλὰ παρεστάτης καὶ παραχέρτης ἅπαντα προθύμως, καὶ σώματα, καὶ χρήματα, καὶ συμμάχους, ὑπὲρ πάντ' ἦλθον ἀγῶνος, ὑπὲρ οὗ καὶ ἡ ψυχὴ τὸ ἔσχατον ἐφείσαντο. Benè quidem, quod tradentes omnia patriæ, prompto, & hilari animo, corpora, fortunas, socios, ad summum neque propriæ vitæ pepercerunt. Sed hæc etiam magis animata Cicero.

Sanguinem pro vita, libertate, fortunísque populi Ro. pro Vrbe, templísque Deorum immortalium profuderunt, & cæt. similia. Sanguinem profundere ὑμφαπχώπερον dictum, quàm corpora, & fortunas tradere, aut vitæ non parcere.

Græcus Orator vnum habet insigne, vbi defunctorum virtutem animam Græciæ nominat. Demosthenes.

Δοκεῖ δέ μοί πως αὐ ἐπὶν ὅσ' ἦν τὰ τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴ, τὰ Ἑλλάδος ἦν ψυχὴ τὰ δίκαια εἰπεῖν. ἅμα γὰρ τά τε τούτων πνεύματα ἀπολλάμη τὰ οἰκείων σωμάτων, καὶ τὸ τὰ Ἑλλάδος ἀξιώματα αὐήρη). Scio, quia si quispiam alius hoc dixisset, continuò frigidum, & Gorgianum Græculi dixissent: sed esto, valeat, quanquam audax dictu est, in istis totam vim, & animam fuisse Græciæ. Qui igitur fuerunt maiores? qui posteri futuri sunt? si anima Græciæ in istis extincta est. Modestiùs Cicero.

[Quamobrem, maximũ quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, & senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonij nomen populi Ro. occidisset.] Non dicit, eorum virtutem animam fuisse Reipublicæ: sed eorum virtute liberatum ab interitu populi Romani nomen: quod satis per se magnificum est.

Demosthenes postremò, per singulas Athenienſium tribus excurrens, ostendit milites, domesticis laudibus, ab auctore quippe, & fundatore suæ cuiusque tribus, fuisse incitatos ad decus; quod, vt ostendat, veteres, & aniles fabulas cõmemorat, quas & frigidè rebus suis accommodare plerumque cogitur: vt, cùm dicit Pandionidas, hoc est, Pandionidis tribus milites, à Procne, & Philomela fuisse stimulatos ad gloriam, quòd noluerint inferiores mulieribus videri. Primùm, parua laus est, quòd conferãtur

cum

Græci mi-nites Pan-dionidis-pribus, cũ Procne, & Philo-mela pa-rũ aptè à Demosth. comparati

cum mulierculis Deinde quanta disparitas inter mulieres priuatas, rixas exercẽtes cum adultero, & stupratore, atque vteri sui fœtum membratim discerptum, coctum, elixum, execrandæ mensæ apponentes, & inter generosos milites, cum legitimis hostibus confligentes, pro patriæ salute, & gloria. Verba eius sunt.

Παρελήφασιν παιδιοτίδας Πρόκνην, καὶ Φιλομήλαν, τὰς Πανδίονος θυγατέρας, ἃς ἐπεμορήσαντο πρέα, διὰ τὴν εἰς αὐτὰς ὕβριν. οὐ βοιωτὸν ὧν ἐνόμιζον. αὐτοῖς, εἰ μὴ συγχῶν φανήσονται, ἢ θυμὸν ἔχοντες ἐκείνας, ἐφ' οἷς τὴν Ελλάδα ἐώργων ὑβρίζομμένην.

Nec grauiora, quæ de Oeneo, Hippothoonte, Aiace immiscet, fabulosa omnia, etiam pleraque probrosa.

Quantò prudentiùs Latinus Orator in istis non λεπτολογεῖ, per singulas legiones discurrens, sed vnam duntaxat Martiam, quæ se fortissimè gesserat, lectissimis verbis commendat.

CICERO.

Dignus Imperator Legione Martia, digna Legio Imperatore: (&) quæ mihi videtur diuinitùs ab eo Deo traxisse nomen, à quo populum Romanum generatum accepimus. Hæc sobriè, & prudenter insinuata.

Iam, quæ de ratione belli, & hostibus, & defensa libertate dicenda erant, nullatenus, vel parcè attingit.

DEMOSTHENES.

Νομίζω τοίνυν καὶ τὰ χώρας ἡμῶν ἐπιβῆναι τοὺς πολεμίους, οὐχὶ τῆ τὰ ἐναντίον ἀγωνιστῶν τὴν τούτων ἀρετὴν αἰτίαν γεγενῆσθαι. Parum hoc est dicere, quòd eorum virtute repressi hostes, in Athenienſium fines non insiluerint. Qui tandem illi hostes? At Latinus Orator, vt gloriam mortuorum illustriorem faciat, rectè hostium immanitatem, & pericula reip. exaggerat.

CICERO.

[d] Bellum inexpiabile infert quatuor Consulibus, vnus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum senatu, populóque Romano: omnibus, quamquam tuit ipse cum suis, gladios, pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum, & immane facinus, quod nulla barbaries possit agnoscere, id suo consilio factum esse testatur. Deinde, & prodigium illud, & portentum L. Antonius, insigne odiũ omnium hominum (vel etiam, si Dij oderint, quos oportet) omnium Deorum. Refugit animus P.C. eáque dicere reformidat; &c. de hostibus, & periculis. Quæ omnia faciunt ad clarissimam laudem eorum, qui illos fuderunt, & victoriam suo cruore Reipublicæ pepererunt: à quibus, non tantùm fines, sed vitam, libertatem, fortunas, vrbẽ, templa, & cætera seruata ostendit.

Vterque perorat παθητικῶς.

DEMOSTHENES.

Pathos Demosthenis suauc.

Οἱ μὲν οὖν ζῶντες οἰκείοι τούτων ἥκιστ' ἂν τοιούτων ἀνδρῶν ἐστερημένοι, καὶ σωτηρίας πολλῆς, καὶ φιλανθρώπου διεζευγμένοι, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἀφεγγέστατ' ἔρημα, καὶ δακρύων, καὶ πένθους πλήρη.

Hæc tamen subtristia, cùm præsertim pacem, & otium, fortes viri sua morte peperissent. Itaque addit.

Οἱ δ' εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ πρέπον μὲν αὐτὶ μικροῦ πολλῶν, καὶ τὰ ἅπαντα ἄπληστον ἡμῖν καταλείπουσιν.

CICERO.

Ciceronis affectus longè præstantiores

Carere dicit affines iis viris, quos laudare, quàm lugere præstat; mox erumpit in illam præclaram vocem. *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria est potissimùm reddita.* (&.)

[In fuga fœda mors, & victoria gloriosa. Deinde, *Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis: Nunc verò etiam, sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec obliuione, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cùm vobis immortale monumentum, suis pene manibus Senatus, populúsque Romanus extruxerit,*] &c. quæ persequar fusiùs in tractatu de imitatione. Planè Tullius Demosthenem obruit: Neque tantùm habet motus miserationis, sed etiam lætos, grandes, heroicos, qualis est ille.

Motus Ciceronis Heroicus

O solem ipsum beatissimum, qui antequàm se abderet, stratis cadaueribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium. Omninò, qui vtriusque ἐπιταφίους λόγους considerate voluerit inter se conferre, inueniet Ciceronem multis partibus grauiorem, quamquam laudationes in istis orationibus, ex parte tantùm attingit, alia enim tradenda susceperat. Quid igitur, si in id omnem styli aciem conuertisset?

Iam verò, quæ de Chabria dicuntur, *Chabriæ aduersus Leptinem, qui tot bella gesserat, florentissimi ducis laus apud Demosth. parũ cumulata:* tot trophæa erexerat, tot Reipublicæ decora pepererat; quomodo possint, cum minima Ciceroniani styli laudatione comparari. Sunt enim ista satis simplicia, & narratiua.

DEMOSTHENES.

Ἴσε μὲ ὦν ἴσως, καὶ αὖτυ τ παρ' ἐμῶν λόγου, ὅτι ἀνουδεῖος χαβείας ἦν αὐτὸς, οὐ μὰν πολύς γε ὀνδ' ἐν καμὲ διὰ βραχέων ἐπιπλῆξαι τ πεπραγμένων αὐτῷ. ὃν μὲ ὦν πρότον ὑμᾶς ἔχων ἀφ' ἁπάντας Πελοποννησίους παρετάξατο ἐν Θήβαις, καὶ ὃς Γοργόπαν ἀπέκλινε ἐν Αἰγίνῃ, καὶ ὅσα ἐν Κύπρῳ πρόπαια ἔστησε, καὶ μετ' ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅτι πᾶσαν ἐπιβὰς ὀλίγου δεῖν χώραν ἀνδραμοῦ τὸ τ πόλεως ὄνομα ὅλυ' αὐτὸν κατήγορον, &c. quæ historico penè stylo pertexuntur, sine aculeis oratoriis. Quod si istis Pompeius Ciceronis opponatur!

Orat aduersus Leptin. n. 121

CICERO.

Quis igitur hoc nomine scientior vnquam, aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est, qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris, ineunte adolescentia, maximi ipse exercitus Imperator? qui sæpiùs cum hoste conflixit, quàm quispiam cum inimico concertauit? plura bella gessit, quàm cæteri legerunt? plures prouincias confecit, quàm alij concupierunt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis? non ostensionibus belli, sed victorijs: non stipendiis, sed triumphis est traducta. Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuit fortuna reipub. ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, &c.

Pro lege Manil.

At dices, Chabrias non erat Pompeius, fateor: habuit tamẽ in Chabria satis nobile argumentum, quod parùm cumulatè tractauit: Nam, si quæ ad Thebas, quæ in Ægina, contra Gorgopan, quæ in Cypro, quæ in Ægypto, vel minimo splendore orationis percensuisset, eximium habuissent decus. Nunc autem virum tot trophæis clarum laudans, ἀνουδεῖος, inquit, χαβείας ὢν ἀνὴρ.

Quantò ampliùs, vel vnum Cæsaris adhuc pueri factum persequitur Cicero.

Laudo, laudo vos (Quirites) cùm gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel pueri potiùs, sunt enim facta eius immortalitatis, nomen ætatis, multa memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omni sæculorum memoria tale cognoui, &c.

In suis porrò laudibus, persæpè nimius est Cicero; quanquam, & speciosum habet argumentum, & aliqua temperat verecundia.

Qualis vterque in suis laudibus.

At Demosthenes, satis inuerecundè se laudat, cùm dicit, multos quidem superiores temporibus extitisse oratores celeberrimos, puta, Callistratos, Aristophontes, Thrasybulos; neminem autem ex omni sæculorum fama compertum, qui se totum Reipublicæ traderet, præter se vnum, quod ita persuasum haberet, se, & omnibus melius edicta scribere, negotia administrare, legationes obire.

Verba eius sunt.

Καί τοι πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες Ἀθηναῖοι γεγόνασι ῥήτορες ἔνδοξοι, καὶ μεγάλοι περὶ ἐμοῦ Κηφίσατος ὀνείδεος, Ἀεισχρῶν κεφαλὴς, Θεραμένους, ἕτεροι μύριοι. ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τούτων πώποτε διὰ παντὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς οὐδὲν τῇ πόλει, &c.

in orat. de coronn. n. 385.

Tandem addit: ἐπιπλήσομαι δ' ὑμῖν ἐμαυτῷ, τυχὸν μὲ ἀναιδῶν, ὅμως ἃ ἐπιπλήσομαι, μήτε χάφοντ' χάλλαι ἂν ἐμοῦ βέλτιον οὐδένα, μή τε πεφίλοντά τι πρᾶξαι, μή τε προσδέονθ' προσδέεσθαι πλείονος, μή τε δικαιότερον, διὰ ταῦτα ἐν ἅπασιν ἐμαυτὸν ἔταξον. Hoc est planè arrogans dictum.

Quid, si Catilinam fregisset, aut Parthos ex Amano expulisset, & triumphos Romanos fuisset meritus, quæ omnia Ciceroni contigerunt?

In vituperando mordax est, atque amarulẽtus Demosthenes, & quauis vespa acerbior. Extat omnium nobilissima eius oratio pro Corona, in qua tamen multa, plena tædij legentibus occurrunt. Illud vnum, quod est omnium consensu illustrissimum, non præteribo. Confert suam fortunam cum Æschinis conditione, per antithesin, & postquàm de sua pueritia, institutione, diuitiis, rebus gestis dixit, quæ poterat, inuehitur in Aeschinem, eique obiicit, quod in magna egestate fuerit educatus, vnà cum patre, ad ludum literarium sessitans, atramentum terens, & subsellia spongiis detergens, & pædagogium verrens, famuli vicem obiens, non ingenui.

DEMOSTHENES.

Παῖς μὲ ὦν μετ' πολλῆς εὐδείας ἐπεάφης ἅμα τῷ πατρὶ, περὶς τῷ διδασκαλείῳ περισδέυων, τὸ μέλαν πείθων, καὶ τὰ βάθρα ἀπομάζων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν ἐν ἡμέρᾳ παιδὸς ἔχων.

Hæc mordacia quidem, sed maledicta de triuio. Non est enim, inquit Seneca, in paupertate vitium, multò minùs in ea humili opera, quam filius patri nauabat.

Prudentiùs, & grauiùs Cicero, cùm Antonio obiicere potuisset, non quidem istas Aeschinis sordes, sed familiæ paupertatem: hanc contumeliam non dicit, sed vitia obiicit, & ita filium perstringit, vt patris innocentiæ parcat.

CICERO

CICERO.

Prudentia Cicer. in vituperando.

Vísne igitur te inſpiciamus à puero? ſic opinor, à principio ordiamur. Tenésne memoria prætextatum te decoxiſſe, patris, inquit iſta culpa eſt; concedo: etenim eſt pietatis plena defenſio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod ſediſti in quatuordecim ordinibus, cùm eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus; quamuis, qui fortunæ vitio non ſuo decoxiſſet.

Hæc generoſa, & neruoſa: excuſat paupertatem, accuſat hominem.

Quid verò vbi priuatas familiæ ſordes, in Piſone inſectatur, quanta illud ipſum generoſitate, quanta gratia facit.

Feſtinitas, & gratia Ciceronis in vituperationibus, quæ virtus Demoſthenis defuit.

Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam præter libidines ſumptuoſum? toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere ſuos videatur, placentini: extructa menſa, non conchilijs, & piſcibus, ſed multa carne ſubraucidâ, ſerui ſordidati miniſtrant, nonnulli etiam ſenes: idem coquus, idem Atrienſis, piſtor domi nullus, nulla cella, panis, & vinum à propola, atque de culpa, Græci ſtipati, quini in lectulis ſæpe plures, ipſe ſolus, bibitur uſque eo, dum de ſolio miniſtretur; vbi galli cantum audiunt, auum ſuum reuixiſſe putat, menſam tolli iubet.

DEMOSTHENES.

Demoſth. mordacißimè Æſchinē inſectatur, ſed trivialibus maledictis.

Demoſthenes poſthæc obiicit Æſchini vile ſeruitium inter Myſtas Cereris, quod matri initianti libros lectitaret, hinnulorum pellibus, & aqua luſtrali expians initiatos, dein extergens luto, & furfuribus, mox conſurgens ab initiatione canere iuberet Εφυγον κακὸν εὗρον ἄμεινον, præiens ipſe vlulanti voce: Thiaſos quoque per vrbem duceret fœniculo, & alba populo redimitos, ſerpentes attollens, & clamitans Euoe Saboe, & interim ſaltitans, hyes Attes, Attes hyes ipſe auſpex anteambulabo, & Laternarius, ex quo Mercedis loco ab aniculis capiebat placentas, & ſcriblitas.

de corona

Τῇ μητρὶ τῇ σῇ τὰς βίβλους ἀνεγίνωσκες, καὶ τὰ νεβρίζοντος, τὴν μὲν νύκτα τελῶν, καὶ κρατηρίζων, καὶ καθαίρων τοὺς τελουμένους, καὶ ἀπομάττων τῷ πηλῷ, καὶ τῷ πιτύροις, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ καθαρμοῦ, καὶ κελεύων λέγειν ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον ἐπὶ τῷ μηδένα πώποτε τηλικοῦτον ὀλολύξαι συμφωνήσαντος, ἐν ᾗ τῇ ἡμέρᾳ τοὺς καλοὺς διάδους ἄγων διὰ τῶν ὁδῶν τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθῳ, καὶ τὴν Λευκὴν τοὺς ὄφεις τοὺς παρειὰς θλίβων, καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν Εὐοῖ Σαβοῖ, καὶ ἐπορχούμενος Τὺς Ἅττης, Ἅττης Τὺς ἑξάρχης, καὶ σεσυ-

Paria ſerpentū propriū.

Attes, ſine Attes honoratur à Phrygibus, vt miniſter magnæ matris. Hærpocratio. Longè aliter Cicero Lupercalia obiicit Antonio, quàm Demoſthenes Æſchini Cereris myſteria. Ciceronis aculeata oratio.

Hæc quidem omninò per ſe, & ridicula, & mordacia: magnificentiùs tamen aliquantò Cicero Lupercalia obiicit Antonio, quàm ille Cereris myſteria Aſchini; neque enim ſimplici narratione rei contentus eſt, ſed præterea faces dicendi adhibet.

CICERO.

Ad Lupercalia veniamus; non diſſimulat, Patres Conſcripti, apparet eſſe commotum: Sudat, pallet, quidlibet, modò ne nauſeet, faciat, quod in porticu Numicia fecit.

Quid hac oratione vehementius? pergit. Quæ poteſt eſſe tantæ turpitudinis defenſio? cupio audire: vt videam vbi Rhetoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat.

Sedebat in roſtris Collega tuus amictus toga purpurea, in ſella aurea coronatus aſcendis: accedis ad ſellam: ita eras Lupercus, vt te eſſe Conſulem meminiſſe deberes. (& cæt. mox) At etiam miſericordiam captabas: ſupplex te ad pedes abiiciebas: Quid petens? vt ſeruires? Tibi vni peteres: qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, facilè ſeruires: à nobis, populóque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cùm es nudus concionatus! Quid hoc turpius, quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? Num expectas dum te ſtimulis fodiam? hæc te, ſi vllam partem habes ſenſus, lacerat, hæc cruentat oratio. (& cæt.)

Sunt planè iſta fulminâ, non iocatur circa Panis ceremonias, & Lupercorum caprinas pelles, huiuſmodi minutias diſcutiens, ſed vehementiſſimam orationem vibrat, quæ vel à ſtatua penè ruborem exprimeret. Scio facta eſſe diſſimilia, necnon otationis genera: ſed Demoſthenes etiam in oratione de falſa legatione, vbi graui, & incenſo ſermone opus erat, in feruida quippe exclamatione, hæc eadem de triuio maledicta intorquet.

DEMOSTHENES.

Καὶ τοιαῦτα σωτειδὸς ἑαυτῷ παρεγυμνάζε ὁ ἀνὴρ θαρρῶν πολιτῶν βλέπειν εἰς ὑμᾶς, καὶ ὃ βεβιωμένον αὐτῷ βίον αὐλίσκῳ δὴ κάλλει ἐοικὼς καμπτῇ τῇ

Grauis exclamatio Demosthenis, quæ degenerat in minutias.

φωνῇ ἐφ' οἷς ἔγωγε ἀποπίζομαι. Magna exclamatio, & quæ taces promittit: mox degenerat in leuia conuicia. ἀλλ' ἴσασιν οὗτοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς τὰς βίβλους ἀναγιγνώσκοντα σε τῇ μητρὶ τελοῦντα, καὶ παῖδα ὄντα ἐν θιάσοις, καὶ μεθύουσιν ἀνθρώποις κωλυόμενον, μὴ ταῦτα ἢ τὰ ἀρχαῖα ἀπογραμματεύοντα, καὶ δυοῖν ἢ τριῶν δραχμῶν πονηρὸν ὄντα, τὰ τελευταῖα ἢ ἔναγχος ἐν χορηγίοις ἀηδοτείοις ἐπὶ τῷ τραγῳδεῖν ἀγαπητῶς παραπεφόμενον πῶϊον οὖν ἐρεῖς βίον, ὃν οὐ βεβίωκας.

Et tamen talium sibi conscius facinorum impurus iste vos audebit intueri? & actam à se vitam clara statim voce prædicabit? quæ res mihi spiritum intercludit. Num hi sciũt te à primordio ætatis lectitasse, libros matri initianti: & puerum etiam, tum in cœtibus Liberi patris; & inter ebriosos homines esse volutatum. Post autem scriptioni apud magistratus dedisse operam, & propter binas, aut ternas drachmas fuisse sceleratum. Postremò non ita olim alienis sumptibus, ad tertias partes actitandas, cùm tecum bene agi putares, victitasse? Quam igitur vitam referes? quam non vixisti.

Hæc sunt, quæ apud Demosthenem in inuectiuis plus habent vehementiæ: sed quàm amarulenta hæc Ciceronis vehementia.

CICERO.

2. Philip. Vehemẽtia Ciceronis, in insectãdo cum indignatione coniuncta

Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Primò vulgare scortum, certa flagitii merces, nec ea parua, sed citò Curio interuenit, qui te à meretricio quæstu abduxit: & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili, & certo collocauit. Nemo vnquam puer emptus libidinis caussa, tam fuit in domini potestate, quàm tu in Curionis, &c. quæ Demosthenis vehementiæ nullo modo cedunt: sed (& vt personas decet) grauiora sunt.

Quæ verò contra Philippum vehementiora dicuntur, ea sunt.

DEMOSTHENES.

Fastidiosissima Demosth. oratio in Philippũ.

Οὐ μόνον οὐχ Ἕλλωνος ὄντος, οὐδ' ἐν ὁμοίοις τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρου ἐν τοῖς τυχοῦσιν, οὐδὲν καλὸν ἔστιν, ἀλλ' ὁλέθρου Μακεδόνος οὐδὲν οὐδ' ἀνδραπόδου ἀπυδὲς οὐδὲν ἂν ἕτερον εἴποις, καὶ τὸ τῆς ἐμπείρου ὕβρεως ἀπολείπει, &c.

Qui tantùm abest, vt Græcus sit, Græcísve vllo modò coniunctus, vt nec inter barbaros sit honesto loco natus, sed perditus Macedo, vnde frugi mancipium olim nullum emi potuit.

At qua extrema contumelia abstinet? Agit contra eos, qui Philippum, quasi regem Athenienſibus coniunctum, & benevolum studebant defendere. Bene opinor comparabuntur, quæ habet Tullius de Luc. Antonio, qui se patronum populi Romani appellabat: Hæc enim æquè grauia, & mordacia.

CICERO.

Atqui illum quinque & triginta Tribus patronum adoptarunt, rursus reclamatis? Aspicite à sinistra illam equestrem statuam inauratam; in qua, quid inscriptum est? *Quinque, & triginta Tribus Patrono P. R.* Igitur est patronus L. Antonius? malam quidem illi pestem, clamori enim vestro, non modò hic latro, quem clientem habere neme velit; &c. O impudentiam incredibilem, tantúmne sibi sumpsit, quia Mylasis mirmillo Thracem iugulauit familiarem suum! Quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro, vobis spectantibus, depugnasset?

Plenus & hoc generoso fastu Cicero, sed pugnas acriores & gratiam quandam habet horrori mixtam.

(Et propudium illud) & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel etiam, si dij oderunt, quos oportet, omnium Deorum.

Philip. 14 Heroicæ iracundiæ emissiones in Cicer.

Et de Antonio, & Dolabella.

Nam duo hæc capita nata sunt post homines natos, spurcissima, & teterrima, Dolabella, & Antonius. Deinde. Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.

Mitto infinita similia, quæ ex Philippicis, & Orat. in Pisonem, in Clodium, in Vatinium, in Verrem afferri possunt, quæ si comparentur, inuenies duos summos Oratores in eo conuenire; quod Cicero æquè fellis, & conciſæ acrimoniæ, vbi modo vult habeat, ac Demosthenes, imò superet; vt in istis, quibus nihil excitatiùs aculeatum.

Discrimẽ Demosth. & Cicer. in inuect.

Vxor generi nouerca filij, filiæ pellex. Sed in eo Demosthenem antecellit, quod vbi placet illi, aliquem comicè insectari, summa ingenij festiuitate, gratia, hilaritate faciat: vt ex iis, quæ in Pisonem allata, facile est colligere. Vbi verò in grauioribus factis, post res narratas, ad illas exclamationum faces venit, iam non comparet Demosthenes, tunc planè Tullius videtur incendium omnia deuorans: æquè promptum esset, vibratis fulminibus obsistere, ac tanto eloquentiæ ponderi summa vi ruenti sese obiicere.

Pro Cluẽtio.

N. N.

a Hanc ideò orationem cum, aliquot alijs, Demosthenis esse negat Dionysius Halicarnaß. sed cùm nullis certis argumentis probet, non vsquequaque illi credendum rectè animaduertit Photius in biblioth.

blioth. p. 1467. Nam & alij, eodem, ac ille iure, orationes contra Æschinem, & Miaiam reiiciunt, ſtyli ſcilicet diuerſitate commoti, quibus tamen nulla habetur fides. Certè Demoſthenis eſſe, non obſcurè innuit idem Photius p. 1476. edit. Pauli Stephani.

b *Hoc ſanè exordium valde Demoſthenicum eſt, cætera, ſi quæ videbuntur imbecilliora fortunæ accommodata cenſet Photius: nam in eodem prælio ad Cheroneam, vbi illi qui laudantur, occubuerunt, Demoſthenes abiecto clypeo fugiens, cùm chlamydem rubus retinuiſſet, clamauit* ζόχι.

c *Hunc laudandi morem, ſuis temporibus contemptum indicat Lucianus in Encomio Demoſthenis:* εἰ μεῖζον προσέκοπτε ἐπιχαίρεκακα τῷ δυλάκῳ. *p. 891.*

d *Bellum, & hoſtium immanitas præclarè à Cicerone exaggeratur, quò mors virorum fortium apparear glorioſior. Hoc Demoſthenes, quod erat máximè neceſſarium, prætermiſit.*

COMPARANTVR IN GENERE deliberatiuo.

CAP. LXIV.

AGe nunc expendamus, vter plus in ſuaſionibus, & diſſuaſionibus habeat vehementiæ, & ponderis. pares inter ſe cauſſas conferemus. Suadet Demoſthenes bellum in Philippum Regem oppreſſorem Græcæ libertatis: M. Tullius in Antonium Conſulem, Romanæ reipublicæ vexatorem. Quibus vterque rationibus videamus. Obtendunt in genere turpitudinem, periculum, & rationem ἀδυνάτου. Locos turpitudinis capiunt ex circunſtantijs perſonarum. Turpiſſimum ſcilicet, & indigniſsimum, Athenienſes Philippo, Populum Romanum Antonio cedere. Vterque indignitatem perſonarum acriter exaggerat.

DEMOSTHENES.

Maximè his verbis, quæ ſuperiùs ſunt allata ex Philipp. 3.

Ολεθρος Μακεδὼν ὅδε, οὐδ' αὐδενὸς ἀνουδέστερον οὐδὲν ἰῷ σφέτερον φρίαζε. Καὶ τὸ δ' ἐσχάτως ὕβριος ἀπολείπει.

Non Græcus, inquit, eſt; ſed barbarus, ſed perditus Macedo, ea ex gente ortus, è qua, ne frugi quidem mancipium emi poteſt Nunc tamen ad ſummum venit contumeliæ.

Dinde narrat vrbes, quas cepit; honores, quos Athenienſibus præripuit, &c. id genus. Cicero in hac re nihilo inferior, quoties de indignitate Antoniorum, qui rempublicam dilapidant, loquitur, vibrat fulmina.

CICERO.

Eſt igitur populo Romano victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum ſpartaco (& de eius crudelitate, iure pertimeſcẽda) Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine, atque nefario, ſed cum immani, tetraque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur: ſi enim hinc emiſerit, nullius ſupplicij crudelitas erit recuſanda. *Philip 4.*

Et de Lucio Antonio.

Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore Imperator; quas fecit ſtrages, vbicunque poſuit veſtigium? Cædit greges armentorum, reliquúque pecoris, quodcumque nactus eſt, epulantur milites, ipſe autem ſe, vt fratrem imitetur, obruit vino: vaſtantur *Philip. 3.* agri, diripiuntur villæ, matresfamilias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur.

Et de Marco.

Brunduſij fortiſsimos viros, ciues optimos iugulari iuſsit, quorum ante pedes eius morientiũ ſanguine os vxores reſpersũ eſſe conſtat, &c. ſimilia infinita, maximè verò Philippica 7. vbi ſingularia quæque Antonij contra remp. facta diſcutit, quæ Demoſthenes in totis Olynthiacis, & Philippicis, non adæquat.

Vterque poſteà, vt vlciſcendos, non autem formidandos hoſtes oſtendat, vehementer eorum potentiam extenuat. Et Demoſthenes quidem initio Olynthiacæ ſecundæ, vbi Philippum hominem, & tenuem & contemptum, ſola Athenienſium ſocordia creuiſſe oſtendit: hunc illi fortunæ afflatum non fore diuturnum.

DEMOSTHENES.

Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὦ ἄνδρες Ὀλυνθίοι, σφόδρα οἶδ' ὅτι νικήσειν, καὶ αὐτὸς φοβερὸν εἶναι τὸν Φίλιππον, καὶ δεινὸν, εἰ τὰ δίκαια πράττοντα ἐθέλοι αὐτὸν ἐξετάζειν, μᾶλλον ἢ ἕτερον, καὶ σκοπῶν ἐνίοτε τὴν μὲν ἡμετέραν εὐδαιμονίαν τοῖς ἁμαρτήμασι, &c. Et Philipp. 1. n. 12 Μὴ γὰρ εἰς ἐκεῖνο τοῦτο ῥεμβέσθω τὸ μέγιστον ἡγούμενος πεπρᾶχθαι πράγματα ἀδέσποτα. δεῖ δὲ καὶ μισεῖν τινα ἐκεῖνον καὶ δεδιέναι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φοβεῖσθαι, καὶ τὴν πόλιν ταύτην οὕτως ἔχειν αὐτῷ. *Olynth. 2 n. 8. 9.*

Nolite enim putare illi, tanquàm Deo fixas esse res præsentes, & immortales, sed & odit eum aliquis, & timet, viri Atheniensis, & inuidet etiam ex iis, qui nunc illi summa familiaritate implicati esse videntur.

Hæc quidem grauia, sed nimis remissa: quantò efficacius Cicero!

Qui Ciceronem legerit, Philippica septima, statim post initium, vbi plenè bellum suadet, inueniet rationibus æquè densum, & pugnacem, sed plus habere caloris, & aculeorum.

CICERO.

Ac maioribus quidem vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet rempub. curiam, ærarium, consensum, & concordiam ciuium, rationem aliquam, si res ita tulisset, pacis, & fœderis. Hic vester hostis rempublicam vestram oppugnat, ipse habet nullam: Senatum, hoc est, orbis terræ consilium delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet: Ærarium vestrum exhausit, suum non habet. Pacis verò, quæ potest cum eo esse ratio; in quo incredibilis crudelitas, fides nulla.

Deinde, Nam quòd se similem Catilinæ esse, gloriari solet, scelere par est illi, belli industria inferior. Hæc de persona hostium, in quibus semper apparebit Tullius grauior in *αὐξήσει*, & magis aculeatus.

Vterque cùm videret animos ad bellum anteà paratos, paulatim hebescere, atque infringi paribus fermè rationibus, sollicitat, & pristinorum consiliorum memoria incendit, à quibus recedere sine dedecore respub. non potest. Tractat hunc locum Demosthenes Olynthiaca 3. num. 6. 7. 8. 9. vbi refricat memoriam eorum omnium, quæ iam in Philippum decreta erant, quæ sine dedecore inconstantiæ à grauissimo consilio negligi non possunt.

Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Hæc *λακωνικῶς*, mox singula persequitur. *Ciceronis oratio vehemens & densa.*

Quid est inconstantia, mobilitate, leuitate, cùm singulis hominibus, tum verò vniuerso senatui turpiùs, quid porrò inconstantius? quàm, quem modò hostem, non verbo, sed re multis decretis iudicaritis, cum hoc pace velle subitò coniungi.

Deinde punctim decreta Senatus, de Cæsare, de Bruto, de Hirtio subiungit, in quibus tot vibrantur validæ rationes, & addit.

Quid cum delectus haberi tota Italia iussistis, cùm vocationes omnes sustulistis? tum ille hostis non est iudicatus. Armatorum officinas in vrbe videtis: milites cum gladiis sequuntur Consulem: omnes sine vlla recusatione, summo etiam studio nomina dant: parent auctoritati vestræ: non est iudicatus hostis Antonius: At legatos misimus? heu me miserum! quid. (&cæt.)

Deinde grauissimè confutat, mox concludit longè vehementiùs, quàm Demosthenes.

Retinenda igitur nobis constantia, grauitas, perseuerantia, repetenda est vetus illa seueritas: si quidem auctoritas Senatus, decus, honestatem, laudem, dignitatémque desiderat, quibus rebus caruit hic Ordo nimiùm diu. Sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen iusta, nunc nulla est. (Et illud,) Quod si non possumus facere, dicam, quod dignum est Senatore, & Romano, moriamur.

Duo sunt ex vehementissimis ad incitandum locis, Olynthiaca tertia, & Philippica prima, vbi Demosthenes canit quodammodo classicum. *Olynth. 3. num. 22.*

DEMOSTHENES.

Qualis vterque in adhortationibus. Demosth. adhortatio ad bellum vehemens.

Μεμνῆσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἀπηγγέλθη Φίλιππος ὑμῖν ἐπὶ Θερμὰ τεῖχος ἢ τέταρτον ἔτος τοῦτ' ἤδη πολιορκῶν, τότε τοίνυν μιᾶ μὲν ἐμοῦ μεμνησθαι πολλῶν ἂν λόγων καὶ δυσχερῶν γιγνομένων παρ' ὑμῖν, ἐψηφίσασθε πεντακόσια τάλαντα, &c. quæ commemorat, belli apparatus in Philippum enumerans. Deinde concludit num. 12.

Τὶ οὖν ὑπόλοιπον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλοῦ βοηθεῖν ἐρρωμένως καὶ σπουδαίως ἐγὼ μὲν οὐκ ὀρῶ χωρὶς ἂν ἅπαντας ἀναπείσῃς ἐκ τῶν ἐναντίων, εἰ καθυφείμεθα τὴν τῶν πραγμάτων οὐδὲ τὴν φόβον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μικρὸν ὀρῶ.

Quid restat igitur, viri Athenienses, nisi vt succurramus robustè, & alacriter. Ego certè non video: nam præterquàm vobis, si à rebus gerendis semel destiteritis, dedecus impendet infamiæ, metus etiam, viri Athenienses, non mediocres animaduerto.

Τίνα γὰρ χρόνον ἢ τίνα καιρὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν παρόντων βέλτιω ζητεῖτε, ἢ πότε ἃ δεῖ πράξετε, εἰ μὴ νῦν; οὐκ ἔστιν ἃ μὴ ὑμῶν τὰ χωρία περιλήψει ἄνθρωπος: εἰ δ' ἐκεῖνος τούτοις κύριος χώρας γένοιτο, πόσων αἰχμὰς πεισόμεθα, οὐκ οἶς εἰ πολεμήσειν ἑτοίμως σώζειν ὑπομένομεν, ὅντινα νῦν πολεμοῦμεν; ἀλλ' ἐλθεῖς, ἀλλ' ἔχων τὰ ἡμέτερα; οὐ βαρβάρους οὐκ ὄπ' αὖ ἔκπληξις. δεῖ δὲ πρὸς θεῶν ἅπαντα ταῦτα θέντας, καὶ μονονουχὶ συγκατασκευάσαντες αὐτῷ

ἐκεῖνο πότε τοὺς αὐτοὺς οἱ τοιοῦτοι ἐκ τούτων ζητήσουσι.

Quod enim tempus, quámve occasionẽ, Athenienses, meliorem hac quæretis? aut, quando ea, quæ fieri debent, agetis? Nonne omnia vobis homo loca præripuit? Quid etsi hac terra potietur, rem flagitiosissimam patiemur? Nonne quibus si bellum gererẽt, strenuè nos opitulaturos pollicebamur? hi nunc bello petuntur? nonne hostis est? non vestra tenet? non barbarus? non quod quisque mali dixerit? Sed per Deum immortalem, si hæc omnia reliquerimus, & ei tantùm, non ad ea obtinenda, operam nauauerimus; tum auctores harum rerum, qui sint, quæremus.

Philippica verò prima, num. 59.

Οὐκ ἐκβοήσεται, ἂν ἔξιμεν αὐτοὶ μέρει γέ τινι στρατιωτῶν οἰκείων ἡμῶν εἰ καὶ μὴ ἕτερον, ἂν ἐπὶ τοῦτο ἐκείνῳ πλεύσωμεν, τοῖς δὲ πεσουμένοις, ἤτοι τίς ἐυρήσει τὸ σαφὲς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦ ἐκείνου πράγματος, αὐτὸς ὁ πόλεμος αὖ ἐπιχειρῶν αὖ μᾶλλόν τοι καθήμεθα οἴκοι, λοιδορουμένων ἀκούοντες, καὶ αἰτιωμένων ἀλλήλους τοῦ λεγόντων οὐδέ ποτ' οὐδὲν ἡμῖν οὐ μὴ γίγνηται ὅποι χρὴ αὖ ἡμᾶς μέρος τι τοῦ πόλεως σωματοφυλακεῖν καὶ μὴ πᾶσι παρεῖναι, καὶ τὸ τῶν θεῶν εὐμενὲς, καὶ τὸ τῆς τύχης συναγωνίζεσθαι, &c.

Demosth. classicum canit.

Non egrediemur, non exibimus ipsi, parte saltem aliqua domesticorum militum, nunc; si quidem id prius factum nõ est, non ditionem eius classe inuademus! At quò appellemus? roget aliquis; inueniet, ac deprehendet labefactatas res illius, Athenienses, ipsum bellum nodò aggrediamur. Verùm, si domi sedebimus, conuiciantes audituri, & criminantes inter se oratores, non fieri vlla ratione potest, vt quicquam ritè conficiamus. Nam, vt mea quidem fert opinio, quacunque pars aliqua ciuitatis ablegabitur, etsi tota minimè adfuerit, Deorum tamen fauor, & fortuna nobiscum pugnat. (& cæt.) Tum quod de libertate obiter tangit Philippica 3.

CICERO.

Cicer. adhortatio nihilo grauior. Philip. 7. Philip. 10

(Cum his comparari possunt, quæ habet Cicero Philipp. 7.)

Si pace frui volumus, bellum gerendũ est; si bellum omittemus, pace nunquam fruemur. Ecquodnam principium pietatis, libertatis capessendæ? An cùm illum necessarium, & fatalem penè casum, non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia desiderio libertatis exarsit: seruire diutiùs non potest ciuitas: serius populo Romano hunc vestitum, atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati sumus. Magna quidem nos spe, & prope explorata, libertatis causam suscepimus. Et non in spiritu vita est: sed ea nulla est omninò seruienti. Omnes enim nationes seruitutem ferre possunt; nostra ciuitas non potest: si immortalitas consequeretur præsentis periculi fugam, tamen eò magis ea fugienda esse videretur; quòd diuturnior esset seruitus. Cùm verò dies, & noctes, omnia nos denique fata circumstent, non est viri, miniméque Romani, dubitare, eum spiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere. Concurritur vndique ad commune incendium. (&c.)

Cicero vocat ad incendium restinguẽdum. Diceres omnia iã ardere.

[Et quod Demosthenes de fauore Deorum subiunxit, hic pleniùs.

Sine prodigiis, atque portentis, Dij immortales nobis futura prædicunt: ita sunt apertè denuntiata, vt, & illi pœna, & libertas nobis appropinquet.

Incumbite, Quirites, in eam causam, vt facitis: nunquam inter Senatum, & vos, maior in vlla causa fuit: nunquam tam vehementer cum Senatu consociati fuistis: nec mirum; agitur enim, non qua conditione victuri; sed victurine simus, an cum supplicio, ignominiáque morituri. Et, Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, tetráque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit obruatur.

Et quænam est vehementia, nisi ista est? quæ faces? quod incendium? Demosthenis quidem fulgura (quando Cassio Longino ita libuit comparare) volant, & euanescunt: at Latini Oratoris ignes ardent, & crescunt in immensum.

Vterque deinde in exponendis præsidiis, ad bellum gerendum necessariis, iuxtà rerum, & temporum statum valdè prudens est; quanquam Cicero plus habet magnificentiæ, & alacritatis: vt [Concurritur vndique ad commune incendium restinguendum.] Veterani quidem primi, Cæsaris auctoritatem sequuti, conatum Antonij repulerunt: post eiusdem furorem Martia legio fregit: Quarta afflixit: & cætera.

Qualis vterque in obiurgationibus. Demosth. nimis austerus, & dicax in suos.

In obiurgationibus verò, & reprehensionibus, longè dissimiles sunt. Demosthenes enim, vt austerioris ingenij, cuius gratia, vulgò Argas (feri serpentis nomen est) dicebatur: vbique fermè adhibet cauterium, promiscuè omnes amarulenta quadam dicacitate, & sarcasmis fugillans, vt Philippica 1.

DEMOSTHENES.

Demosth. Philip. 1. nu. 15. Grauis oratio Demosthenis In increpationibus, quasi in suo elemento dominatur.

Ἦ βούλεσθε ἐπί μιαν φιλίππου ἀπῶν πυνθάνεσθαι, τί νεωστὶ ἀγορεύει, λέγειν τί καινὸν; ἐμοὶ γὰρ κατάστασις ἡ Μακεδὼν αὕτη Ἀθηναίους καταπεπλεμένων, καὶ τὴν Ἑλλάνων διοικῶν. τίθνησιν Φίλιππος οὐ μὰ δι' ἐμέ δοκεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει, καὶ γὰρ ἂν ὑμῶν τι πάθῃ, τοιοῦτον ὑμῖν ἕτερον Φίλιππον ποιῆσαι.

Num vultis circumeuntes, alius alium in foro percõtari: age, dic mihi, nunquid affertur noui? ecquid magis nouũ, quàm vir Macedo subigẽs Athenienses, & Græciæ imperãs

Deinde alius dixit, mortuus est Philippus. Alius: haud quidem, sed per Iouem ægrotat. Quid ad vos? si quid illi humanitus acciderit, vos alium statim Philippum vestra socordia facietis.

Ita increpat desides, & curiosos Athenienses, grauiter quidem, & magnificè: itaque mihi videtur in istis, quasi in elemento suo, dominari. Et eadem Philippica nu. 54. Ὥσπερ οὖν οἱ βάρβαροι πυκτέυουσιν, οὕτω πολεμεῖτε Φιλίππῳ, καὶ ὃ ἐκεῖνον ὁ πληγείς, ἀεὶ τὰ σκληρὰ ἔχει, καὶ ἐστέρηται παύσης τις ἐκεῖσε ἴσιν αἱ χεῖρες. προβλήσεται γὰρ ἃ βλέπειν ἐναντίον ἔστε οὐδὲν οὔτ' ἐθέλει. Vt barbari pugiles dimicare solent, ita vos bellum geritis cum Philippo. Ex iis enim is qui ictus est, ictui semper inhæret, quod si eum alibi verberes, illò manus transferet: ictum autem depellere, & contra intueri, neque vult, neque scit.

Et Philipp. 3. num. 3. apertè innuit talem esse rerum statum, vt si quisque pro virili conaretur omnia disperdere, nihil omninò peius fieri posset.

Ὥστε δέδοκται μοὶ βλάσφημον μὲ ἐπεῖν λαθεῖν γὰρ ἢ. εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλοντο οἱ μειόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς ἃ ἂν φαυλότατα ἔμελλε τὰ πράγματ' ἕξειν οὐ ἂν ἡγοῦμαι δυνατὸς χεῖρον ἂ νῦν διατεθῆναι.

Hæc ad Demosthenis planè ingenium dicta, grauia illa quidem, sed quæ non semper ita prosunt: pauca enim ingenia sic tractari volunt, nisi sint ferulia. Cicero aliam viam ingreditur) si enim personas honore, & reuerentia dignas obiurgando alloquatur, dici non potest, quàm honestè, & consideratè faciat, vbi præsertim emendare vult, & corrigere, non frangere. Admirabilis mihi videtur inter cæteras illa reprehensio, qua M. Antonium, & Dolabellam nondum desperatos obiurgat. Postquàm enim Antonij præclara facta, diserta, & illustri oratione commemorauit, sic increpationem aggreditur.

CICERO.

Cic. Phil. Increpatio mitis, & benefica.

Vnde igitur subitò tanta mutatio? non possum adduci, vt suspicer te pecunia captum (tangit rem acu, & caussam morbi indicat, sed quàm prudenter, licet quod cuique libet loquatur credere non est necesse; nihil enim vnquam in te sordidum, nihil humile cognoui, quanquam solent domestici depranare nonnunquam, sed noui firmitatem tuam: Atque vtinam culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses. (& cætera, quæ fusè prosequitur. Quid hac oratione grauius, mitius, prudentius? Ad Dolabellam verò) sed per Deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de vtriusque vestrûm errore reticere. Credo enim vos homines nobiles magna quædam spectantes, non peracuniam, vt quidam nimis creduli suspicantur, quę semper ab amplissimo quoque, clarissimoque contẽpta, non opę violentas, & P. Romano minimè ferendam potentiam: sed caritatem ciuium, & gloriam concupisse. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus esset, nisi te præter cæteros paulisper expertum viderem. (&c. ô Suadam)

At verò vbi vult, seuerè aculeos reprehensionis distringit, vt in Q. Fusium Calenum, qui bellum aduersus Antonium dissuadebat: Philipp. 8. & 10. Animaduerte, vt pugnat, vt densè glomerat argumenta, vt hominem calefacit.

Increpatio grauis & plena libertatis.

Quæ caussa iustior belli gerendi, quàm seruitutis depulsio? nisi fortè hoc ad te non putas pertinere, quod te socium fore speras dominationis Antonij. In quo bis laberis: primùm, quòd tuas rationes cõmunibus anteponis: deinde, quod quidquam stabile, aut iucundum in regno putas. Non si tibi anteà profuit, semper proderit. Quinetiam memini, de illo homine quæri solebas (Cæsarẽ intelligit) quid te facturum de bellua putas? Atqui ais, cum te esse, qui semper pacem optaris: semper omnes ciues volueris salvos: honesta ratio; sed ita si bonos, & vtiles reip. ciues; sin eos, qui natura ciues sunt, voluntate hostes, salvos velis: quid tandem interest inter te, & illos? Et amplissimæ tibi fortunæ sunt, summus honoris gradus; filius, vt audio, & spero, natus ad laudem: cui Reip. caussa faueo, tum etiam tua. Quæro igitur eum Brutine similem malis, an Antonij? ac permitto, vt de tribus Antonijs eligas, quem velis. Dij meliora! inquis: cur igitur non iis faues, quos laudas, quorum similem filium tuum esse vis.

Hæc habent suum absynthium: nec vehementiora sunt, quæ dicuntur à Demosthene Philippica 3. contra eos, qui bellum aduersus Philippum retardabant, cùm eosdem nominat ἀνθρώπους μισθωτοὺς οὐδ' ἀρνεῖσθαι ἔχοντας, ὃς ἂν ἐκ τούτου λέγειν κελεύητε, καὶ γελᾶτε ἄλλως λοιδορεῖσθαι, καὶ οὐχὶ τοῦτό που δεινόν, καίτοι ὄν δεινόν, &c. quæ ne stilla quidem aquæ dulcis leniuntur. *Demosth. Philip. 3. n. 56.*

N. N.

a *Nulle Ciceronis orationes melius cum Demosthenicis comparantur, quàm Philippicæ, quibus à similitudine Demosthenis, nomen est inditum.*
b *Vterque bellum suadet ab indignitate personæ, à qua nefas tantam, & tanti populi violari maiestatẽ.*
c *Vterque hostem vlciscendum, non formidandum, grauiter ostendit; sed alacriùs Cicero.*
d *Vterque in simili caussa bellum suadet, & paribus rationibus: at Cicero magis est incensus.*
e *Vterque in exponendis ad bellum gerendum præsidiis valdè prudens: sed Cicero magnificentior, & alacrior.*

COMPA-

COMPARANTVR IN GENERE iudiciali.

CAP. LXV.

IN forensibus cauſſis magnum vterque tenuit imperium, magnum triumphantis eloquentiæ reliquit monumentum. Eſt in ijs Demoſthenes callidus, acer, vehemens. Cicero plus interdum habet redundantiæ, & excurſionis: in omnibus alioqui ſublimis, & magnificus, atque vbi pugnandum eſt, plenus ſpiritus, & alacritatis.

In accuſando vterque velox, pugnax, animoſus, ſed in cauſſis grauioribus eminet Ciceronis ardor, quod facilè comperiet, qui nonnulla ex Verrinis cum oratione Demoſthenis contra præuaricationem Legatorum, pari fermè argumento, comparare voluerit.

Contumelia in duas puellas à Demoſthene & Cicerone pari ferme ſtylo deſcripta.

Quale eſt illud de contumelia in duas puellas, cum vtriuſque ſollicitatur pudicitia illius ab Æſchine, huius à libidinum Verris præguſtatore, idque in conuiuio.

DEMOSTENES.

Orat. de falſa legat. num. 354.

Ἐπειδὴ δὲ ἦλθον εἰς τὸ πίνειν, εἰσάγει τινὰ Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐπρεπῆ μὲ ἐλευθέραν ἢ ἐν σώφρονα ὡς τὸ τέλος ἐδήλωσε πᾶσιν, τὸ μὲ πρῶτον αὐτὴν πίνειν ἀναγκῇ καὶ πρόπιειν ἀνάγκαζον οὗτοι. ὡς ἢ σφόδρα τὸ πρᾶγμα καὶ διεθερμαίνετο, κατακλίνεσθαι καί τι, καὶ ἀφεῖναι ἐκέλευον ἀδημονούσης ἢ τὴν ἀνθρώπου, καὶ οὔτε ἐθελούσης οὔτ' ὀπισαθούσης, ὑπέρη τὸ πρᾶγμα ἔφασαν οὗτοι, καὶ ὁ φρύνων. καὶ ἦν ἀνεκτὸν εἶναι τῶ θεοῖς ἐχθρῶν τι καὶ ἀλιτηρίων ὑλυνθίαν ἀνχμάλωτον οὖσαν πιεῖν. καὶ κλαί παῖδα καὶ ἱμάτια τῆς φιλίππου ἦκεν οἰκέτης ἔχων ῥυπῶντα, καὶ πεπωκότων οἶμαι, καὶ μικρῶν ὄντων ἢ παροξυνόντων, εἰπούσης τι καὶ δακρυούσης ἐκείνης περιελέξας τὸ χιτωνίσκον ὁ οἰκέτης ἔφαίνε κῦ τῶ νώτου πολλὰς. ἔξω ἢ αὐτῆς οὖσα ὑπὸ τῶ κλαυθμῶ, καὶ τῶ πράγματος ἡ γυνὴ ἀναπηδήσασα περαίνεται πρὸς τὸ ζεύγαρια τῶ ἰατροκλεῖ, καὶ πλὴν πρόπιζαν ἀναπέπτωκε, καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνος ἀφείλετο ἀπώλετ' ἂν παραυτίκα. Καὶ γὰρ ἡ περαπία τῶ καθάρματος τοιαυτὶ ἦν. Deinde exclamat. Καὶ τοιαῦτα σώφρονος ὁ ἀνάξιος οὗτοι πολμήσει ἔλεγξε ἐις ὑμᾶς

Diſerta quidem iſta criminis expoſitio.

Vt autem ad pocula ventum eſt, introducit is mulierem quandam Olynthiam, formoſam quidem illam, ſed ingenuam, & modeſtam; vt exitus declarauit. Eam primùm bibere paulatim cogebant. Vt autem res ſatis calere viſa eſt, aſſidere, atque etiam canere iuſſerunt æſtuante muliere, vt quæ neque vellet, neque ſciret, contumeliam id factum, minimè ferendam dicunt, vt captiua à Dijs inimicis, & nefarijs Olynthijs, delicias faceret. Age voca ſeruum, inquit, & lorum aliquis afferat. Præſto eſt ſeruus ſcuticam geſtans, ipſis verò benè potis, & iracundis iubentibus, mulieri ne quiçquam lachrymanti direptâ, & laceratâ tunicâ crebras tergo plagas ingerit. Tum ſui impos præ dolore, & timore mulier ſubſiliens ad Iatroclis pedes prouoluitur, menſámque ſubuertit. Quod niſi is eam eripuiſſet, interfecta eſſet in illa ebrietatis inſania, ita temulentia iſtius impuri crudelis eſt (ſequitur deinde exclamatio) & cùm talium ſibi criminum conſcius ſit ſceleſtus ille nos aſpicere audebit.

CICERO.

Caractere ſimilia ſunt, que narrantur 3. Verr. num 65. de filia Philodami.

Maturè veniunt, diſcumbitur, fit ſermo inter eos; & inuitatio, vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone, lætitiáque conuiuium. Poſtquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt. Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non introuocari iubes, homo, & qui ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris Græcorum, vt conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte: Enimuero ferendum non eſt, vocetur mulier. &c. quæ in narratione fuſius proſequuti ſumus. Vbi quę ſequuntur de ſupplicio, etiam Philodami, vt magnitudine rei, ſic etiam orationis amplitudine, apud Ciceronem admirabilia ſunt. Inuenitur certè, etiam in iſtis expoſitionibus Demoſthene χαρακτῆρες. At iam in exagitatione criminum quantus eſt! quàm ſublimis! Confer nunc exclamationem Demoſthenis. καὶ ταῦτα σωφρόνος ὁ ἀνάξιος οὗτοι. &c. cum iſtis. Tantæne tuę, Verres, libidines erant, vt eas capere, ac ſuſtinere non prouinciæ P. R. non nationes exteræ poſſent? Tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum, tum præſto fuerit, niſi libidini tuæ, cupiditatíque paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus? Ciuitates non modò pacatæ, verum etiam ſociorum, atque amicorum ad vim, atque ad arma confugient, vt ab ſe, atque à liberis ſuis legati P. R. ſcelus, atque libidinem propulſare poſſint. Et tamen vtrique erat idem campus in legatum libidinoſum, & in libidine crudelem, & in conuiuio cruentum.

De falſa legatione num. 359.

Iam Midiana oratio, quæ extat de alapa ſatis fusè ſcripta, & in qua, præter morem, modumue calere videtur Demoſthenes; qualis demum cenſebitur, licet inter iudi-

ciales Demosthenis nobilissima, si cum Verrinarum particulis comparetur. Intendit homini locupleti, & apud suos imprimis copioso litem, quòd ab eo in Orchestra pugnis affectus fuisset, & ideo vult, non vna morte, sed pluribus condemnari. Hominis quidem fastum, mollitiem, petulantiam, & cætera huiusmodi satis acriter exprimit, atque insectatur, vt his verbis. *πάντας γὰρ ὑμᾶς ἠδίκηκα νομίζω καὶ πρόπαντα τοῦτον καὶ καὶ ἀσέλγειαν, καὶ καὶ ὑπερηφανίαν καὶ τὸν βίον, καὶ καὶ ἀφορμὰς ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ φοβεῖσθαι πάσι καὶ καταπεπτωκέναι τοῦτον. τὸ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας, καὶ πλούτου, πονηρὸν εἶναι, καὶ ὕβρεως πλῆρες ὅτι μὴ δεῖ τὸν μηδὲν ἀν αὐτὸν ἐξ ὑπαρχῆς παθεῖν.*

Demosth. in Midiã num. 252.

Hominem ita describit superbum, nefarium, impium, omnium contemptorem, & diuitiis, quasi propugnaculis scelerum fretum. Hæc, aut certè ea, quæ contra Androtionem scripta est oratio, si cum Verrinarum, inquam, particulis, in quibus ipse Verres, vt improbus, & contemptor, & diues describitur, conferantur, sanè inuenientur *μυρία δεινά*. Quid de tot improbitatis descriptionibus accuratissimis dicam, quæ sparsæ sunt in Cluentiana 39. pro Sylla 70. 71. 76. pro Sextio 16. 17. in Vatinium 18. 19. 20. quæ si comparentur, ostendent, quantum in exaggerandis criminibus, Tullius sit potentior. Illud vnum, quàm rotundè, quàm celsè, quàm ingeniosè collegit.

Nulla Demosthenis accusatio cum Verrinis cõparanda.

Cic. Ver. 3.

Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionúmque sacrarum: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorúmque in vestrum iudicium adduximus, vt ego hunc vnum eiusmodi reum, post hominum memoriam, fuisse arbitrer, cui damnari expediret. Vbi collectio criminum Midiæ, cui fermè eadem maximè impietatis, sacrilegij, crudelitatis facinora obiiciuntur, habet hoc artificium? Quid si Neæra flagitiosissima mulier, maximè verò, vbi Demosthenes eam vehementius accusat, num. 171. comparetur cum Ciceronis Sassia, cuius extat accusatio pro Cluentio, vterque versatur in pari argumento, in insectanda scilicet famosa libidine, & flagitijs, quantum superet latinus orator, Græci ipsi iudicent, qui Neæram continuò dicent, non à Demosthene, sed aliqua Demosthenis simia fuisse conscriptam.

Lõge grauius Cicerone Sassiã, quã Neæram Demosth. insectatur.

Iam querimonias, & conquestiones longè grauius, vt ad commiserationis affectus, non factus, sed natus tractat Cicero. Quanquam alapam sibi inflictam valde conqueritur, & lamentatur Demosthenes contra Midiam. *Καὶ τότε μὲν τοῖς Διονυσίοις ἐν παρασκευῇ, ἐν τῷ σώματι, καὶ τὰ ἀναλώματ' ὑβρίζειν. νυνὶ δὲ τούτοις οἷς ἐποίησ' ἐκεῖνός τε ὀβριστὴν καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἐν πόλει, τὸ ἦθος, ἐν ἐπιτιμίαν, τὰς ζημίας, εἰ γὰρ ἦν οὗ ἐπιβούλευσε καὶ τοιοῦτον ἁπάντων ἂν ἀπεστερήμην ἐγὼ, καὶ μὲ δὲ*

Demosth. in cõquestionibus, & miserationibus multis Ciceronem obruitur.

In defensionibus, petitionibus, honorum contentionibus, & cæteris similibus, est vterque instans sibi, & vehemens; in illis tamen orationibus, quæ extra reatus, sordes excurrere paulo liberius permittunt, longè iucundior est M. Tullius, vt qui grauem, & amœnam data occasione liberalium artium spargit eruditionem, qua auditores mirificè exhilarat (& quod aiunt) marinam auditionem fluuiali abluit sermone, *ἁλμυροὺς λόγους γλυκίοσι ἀποκλύζει νάμασι*. Comparetur Leptines Demosthenis, in quo pro honoribus, & immunitatibus filij Chabriæ Imperatoris disceptat, cum ea parte Philipp. V. quæ est de imperio, & honoribus iunioris Cæsaris. Quàm ardenter illic Cicero pugnat, quàm grauiter, quanto rationum, & sententiarum pondere? Comparetur illa *σύγκρισις* Demosthenis, & Æschinis, quæ scripta inuenitur in oratione pro Corona. 457. nobilissimum fermè omnium Demosthenis opus, cum comparationibus Murenæ, & Seruij, Imperatoris, & Iurisconsulti: Consulatus Ciceronis, & Pisonis: Cæcilii denique, & Ciceronis in diuinatione, inuenietur M. Tullius, si non ita austerus, ac Demosthenes, neruosus tamen, subtilis, acer, etiam cùm est laxus, & copiosus, ingenij verò gratia, festiuitate, facilitate inimitabilis.

Qualis vterque in petitionibus, & honorum contẽtionibus.

Quod ad orationis partes attinet, exordia vtrique maximè in maioribus caussis grauia sunt, & magnifica, nescio tamen, quo pacto Ciceronis initia, ex morum, opinor, amabilitate liquidius influunt in animos, mentésque, & pectora firmius sibi deuinciunt. Contrà Demosthenis persæpe sunt austera, rigida, querula, obiurgatoria, quibus auersionem potius animorum, quàm propensionem ingenerare suis auditoribus possit.

Cõparentur in partibus orationis.

Narrationes habet vterque valdè puras, subtiles, pellucidas, quod ex ea Demosthenis, quæ à me superius citata est licet agnoscere. At

ſcere. At verò Cicero præter limatam perſpicuitatem, elegantiam, dexteritatem, etiam aliquos imprimit aculeos, quibus ſine vllo epiphonemate, aut exaggeratione poſſit motus elicere. Eſt enim admirabilis imaginum artifex, in quibus magnam eloquentiæ partem ſitam, atque collocatam arbitror. Atque vt erat ipſe φαντασιώδης & διηγήσεως φύσεως, ita res concipit vt ſunt, ita exprimit, vt concepit, ita incendit, vt ipſemet eſt incenſus, & flagrans, maximè verò vbi res crudeles, & funeſtas exaggerat, intimos ſenſus tam vehementer percellit, vt ipſi, qui legunt, aut audiunt, non audire, & legere, ſed planè intereſſe cauſſę videantur. Talia ſunt iſta Philipp. 11. de morte Trebonij, quem diu excruciatum Dolabella necauerat. Ponite igitur ante oculos, P. C. miſeram quidem illam, & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam, nocturnum impetum in vrbem Aſiæ clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cum ille miſer prius latronum gladios videret, quàm quæ res eſſet, audiſſet furentis introitum Dolabellæ, vôcem impuram, atque os illud infame, vincla, verbera, eculeum, carnificem, tortorémque ſamarium, quæ tuliſſe illum fortiter, & patienter ferunt.

Cicero in ſuis narrationib⁹ admirabilis eſt imaginũ artifex.

Quæ verò de ſupplicio P. Gauii Coſſani in crucem, acti leguntur vltima Verrina, quàm potentis, quàm admirabilis ſunt eloquentiæ. Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ Ciuis Romanus, Iudices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox iſtius miſeri inter dolorem, crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc *Ciuis Romanus ſum.* Deinde crux, crux inquam, infelici, & ærumnoſo comparabatur. Ō nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia, legéſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas! Huccine tandem omnia reciderunt. &c. quorum nec vmbram quidem, aut veſtigium habet Demoſthenes, ita viri ingenium erat à miſerationibus alienum.

In confirmationibus nimis aliquando excurrit (hoc enim fatendum eſt) & in veriſimilibus ludit argumentis M. Tullius. Demoſthenes vt plurimum magis callidus, & preſſus, & acer eſt. At verò vbi Ciceroni libet circuitus omnes ſuccidere, denſiuſque pugnare, vt in Philippicis, cùm de bello, & pace, de honoribus Cæſaris agitur, nihil illo vehementius, nec in hac parte Demoſthenis virtuti cedit.

Cicero in confirmationibus plus habet excurſionis, & veriſimilitudinis non tamẽ vbique.

Iam peroratio, quæ corona eſt eloquentiæ, maximè verò ratione illius partis, quæ vim, amplificationémque continet, Ciceronis tota eſt, hanc illi omnes communi conſenſu oratores tribuerunt, & nemo tantum illi honorem, qui modo iudex æquus fuerit, denegabit.

COMPARANTVR IN INuentione, diſpoſitione, elocutione.

CAPVT LXVI.

IN inuentionibus quidem, & diſpoſitionibus duo ſummi oratores, vel Quintiliano teſte maximè congruunt: quanquam Demoſthenis inuentio forenſium rerum limitibus, in quibus ipſe acutus erat, & ſagax, ſepta continetur, quos ille vix audet excedere, ne in aliis hoſpes, & imperitus videatur. Ciceronis verò fœcundum, & multiplex ingenium, omnia diſciplinarum genera peruagatum, longè vberiores inueniendi fontes in multis expromit. Diſpoſitio porrò, quanquam vtrique prudẽs, latina tamen plus habet lucis, gratiæ, ſplendoris. Elocutione ambo, & id quidem in triplici figura præſtantes extitere, Romanus certè eò felicior, quò plus habet ingenii, quàm artis: liberè enim dicendum eſt, quod Græci ipſi non negarint. Demoſthenes, qui octies Thucididem ſua manu deſcripſerat, non nihil inde traxit moroſæ auſteritatis, & nimis putidæ diligentiæ, quæ ingenuum ſtyli florem, & lumen extinguit: quis non videt enim iſta eſſe nonnihil detorta, violenta, quæque Thucididem oleant. Πολλῶν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων, ὀλίγου δεῖν κατ' ἐκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος ἀφ' ἧς ἡσυχίαν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀδικεῖ. καὶ παντῶν εὖ οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἂν ἐκ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν (δεῖν) καὶ πράττειν ἅπασι προθυμότερον ὅταν ἐκεῖνος παύσηται) ἐκ ὑβρεως καὶ δίκην δώσει. &c.

Elocutio Demoſth. plerumq; auſtera & Thucididea. Demoſth. Philipp. 3

Dionyſ. Halicarn. in lib. de grandiloquẽt. Demoſthenis Aſpaſius quoque Rhetor exordium orationis aduerſus Lepeinem vt minus accuratũ caſtiganit Demoſth. audax dictio.

Hæc ſi ex meo ſenſu reprehenderem, temerarius eſſem: ſed loquor ex mente Dionyſij Halicarnaſſei, qui Demoſthenis laudator eſt, & admirator perpetuus, hanc tamen elocutionem, affectatam, otioſam, præpoſteram agnoſcit, & ipſe Demoſthenis ſtylum reformans, ita inuertit. πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι λόγων γιγνομένων κατ' ἐκκλησίαν ἐκάστην σχεδὸν ἐκκλησίαν περὶ ὧν ἀδικεῖ Φίλιππος εὐθὺμᾶς τε, καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀφ' οὗ ἧ' εἰρήνην ἐποιήσατο. Addo quod verbis plerumque obſcuris, & longiuſculè tranſlatis oblectetur in oratione contra Medontem, quæ citatur ab Harpocratione, dixit δεκατεῦσαι παρθένον decimare virginem, quod eſt conſecrare, & initiare, ducta inde metaphora, quòd decimas dijs offerent. Opus fuit Didymi commentario ad hoc verbum intelligendum, qui de eius ſignificatione librum conſcripſit. In oratione de falſa legatione habet διακωδωνίζειν pro ἐξεπίζειν. Διακωδωνίζειν propriè eſt campana perſonare. Dixit autem pro eo, quod

Rhetor exordium orationis aduerſus Lepeinem vt minus accuratũ caſtiganit Demoſth. audax dictio. δεκατεῦσαι παρθένον, quod ſic apud Demoſth.

Διαχωλωνίζειν. est explorare, quia pugnaces, coturnices, campanæ sono explorare solebat antiquitas, vt notauit Aristarchus, in vsum posteà dimanauit, & ciuitate Græca donatum est, audax tamen est, & à communi consuetudine detortum. Similiter pro exitio *Βάραθρον*, quo specus propriè significabatur, & terræ hiatus, in quem fontes apud tribum Hippothoontidem deuoluebantur, Voraginem magis probat Cicero, quàm Charybdim, aut barathrum patrimonij, & similia, vix inuenias vllum ex decem primis oratoribus, qui ita locutus sit. In oratione contra

Αὐδρολήψιον νεαλῆς, βαίνων ἐβάδισε. Aristocratē *τὸ αὐδρολήψιον* pro hominis captura, *νεαλῆ* pro recenter capto contra Aristogitonem, quod poëtis, & historicis condonandum quidem est, apud oratores non satis vsurpatum: Quale est illud in prima, contra Coronam, quæ citatur ab Harpocratione. *Ἀριστολάχῳ τῷ παραπέζιτη ἵππα βαίνων ἐβάδισε.* Item pro Ctesiphonte *νεβρίζειν* & *Τῆς Ἄτης Ἄτης Τῆς*, quæ verba in obscuris mysterijs vsurpata satis audacter, apud superstitiosum populū trahit in iocum, & *ἄνθρωπα* & *πέπλατα*, quæ Didymo, atque Aristarcho facessunt negotiū, & cæterā similia infinita, de quibus disceptant Grammatici.

Nouator accentuū Demosth. Prætereà in accentibus dictionum voluit, nonnihil innouare cum *Ἀσχλήπιον* pro *Ἀσκλήπιον* omnibus reclamantibus pronuntiaret, ex quo meritò ab Atticis auribus, quæ istam nouitatem probare non poterant redargui meruit.

At Cicero nobilis locutor, vt appellatur à Diuo Augustino, tantam, & tam germanam habuit latinitatis puritatem, vt cæterorum omnium norma extiterit, & posteris perpetuum incorruptæ linguæ reliquerit monumentum, nisi quis fortasse voces aliquas, quas de industria eruditis ad Atticum epistolis, aut etiam versibus immiscuit, ad censuram vocet oratoriam, quæ ab eo vt oratore, minimè dicta sunt, nec tamen sine vsu, & exemplo sunt prolata.

comparatur in figuris. Quod ad figuras, & dicendi lumina attinet, multò plura, eadémque illustriora sunt in Cicerone: Nam quæ à Demosthene videntur inchoata, leuiusque pertexta, apud latinum oratorem numeros omnes, & quasi cumulum capiunt perfectionis.

laudatissima Demosth. figura ab Eupoli expressa. Demosth. pro ctesiphonte. Dionysius Longinus laudibus effert in cœlum *ὁμοιόκωλον χῶμα* Demosthenis, quo defunctorum in Marathone animas imploravit, & per easdem iurauit. *ἐ μὰ τὼν ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας.* Videtur, inquit, Demosthenes diuino spiritu afflatus in hanc figuram erupisse. Quasi verò Eupolis non hoc ipsum ante Demosthenem dixerit in comœdia.

ἐ γὼ μὰ τὸν Μαραθῶνι τὸν ἐμὸν μάχαν
Καίρων' ἴς αὐτῶν τὸν μὸν ἀλγεινὸ κέαρ.

Sit illud vehemens, tamen ad motum concisum est, quanto illud Ciceronis amplius, qui non tantùm animas mortuorum

Cicer. in Milon.

sed tumulos, & aras, & templa, & lucos obtestatur. Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vósque Albanorum obrutæ arę sacrorum P. R. sociæ, & æquales. Quæ splendidè, & grauiter supra Demosthenem figurata.

Deinde affertur illa ab eodem Longino *προσώπων ἀντιμετάθεσις* seu apostrophe contra Aristogitonem, vt ingens vehementiæ, & grauitatis exemplum. *Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολῶ, οὐδ' ὀργῶ ἔχων φαίνομαι ἐφ' οἷς ὁ θελυγὲς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὕτοσι διάζεται τὸν νόμους; ὃς ἅ μιαρώτατε πάντων τ' ὄντων ἀνθρώπων, κεκλεισμένης σ' ὃς παῤῥησίας οὐ κιγκλίσιν οὐδὲ θύραις, ἃ παῤῥοίξειν ἄν τις ἀνδὰ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ὀφλήμασι, καὶ τούτων παρὰ τῇ θεῷ κειμένων ἐς τὸ ἐντὸς τούτων διάζῃ.* [Et nemo vestrum succensere, atque irasci videbitur ijs, quibus execrandus ille, & impudens homo leges violat (qui) ô pessime omnium hominum, concluſa iam tua audacia, non Clathratis foribus, quas fortè, quis aperuerit. Sed tot, & tantis multis, quæ ad ædem Deæ collocatæ sunt, etiam intra hæc vim molitis?] Quoties Cicero cuiusdam motus impetu abreptus intercidit narrationes, mutat personas, vt, Hęc sunt, carnifex, sepulta in gremio consulatus tui, persequere connexos hisce funeribus dies. Et Philipp. 2. At ideo ædes etiam, & hortos, quæ narratiuè erant inchoata, statim imperfecta adhuc sententia relicta, præ animi æstu, & feruore conuertit sermonem ad Antonium. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare, tu illarum ædium Dijs Penatibus os importunissimum ostendere? &c. Planè robusta, grauia, incensa, quibus nihil simile apud Demosthenem reperies.

Demosth. Aristog. 1. num. 38

Cicer. in Pison.

Laudatur item illa imago, & descriptio Procerum Philippi, & Alexandri, quæ est in nobili oratione pro Ctesiphonte. *Ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ ἀλάστορες, καὶ κόλακες, ἠκροτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι παρείδας, τ' ἐλευθερίαν περιπεπωκότες, πρότερον φιλίππῳ. νυνὶ δ' Ἀλεξάνδρῳ τῇ μητρὶ μειρακίοις τ' εὐδαιμονίαν.* Sed quota portio nobilissimæ illius descriptionis Catilinarij exercitus collecti, ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex decoctoribus, ex ijs, qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum maluerunt. &c. vbi varios variè suis coloribus pingit. Ad summum rara illa, & admirabilis figura, quæ est in eadem oratione de Corona, & laudatur ab Hermogene. *ἃ εἶπον μὲ ταῦτα, ἃ ἔγραψα δ' οὐδ' ἔγραψα μὲν ἃ ἐπρέσβευσα δ', οὐδ' ἐπρέσβευσα μὲν, ἃ ἔπραξα δ'.* Num verò apud Ciceronem illustrior? Neque verò se populo solùm, sed etiam senatui tradidit: neque senatus modò, sed etiam publicis præsidijs, & armis: neque his tantum, verùm etiam eius potestati. &c. Sed de his plenius in tractatu de figuris.

COMPA-

COMPARANTVR IN ACTIONE, & successu eloquentiæ.

CAP. LXVII.

Plutarch. in Demosth.

DEmosthenis quidem, & Ciceronis orationes, quæ literis extant consignatæ, multis iudicium, actio, quæ cum ipsis interijt omnibus desiderium reliquit, quàm si exaratis eloquentiæ monumentis imprimere potuissent, minus laboraremus. Constat Demosthenis actionem initio satis infelicem, populóque Athenienſi inuisam fuisse. Ex quo cùm semel explosus è foro domum se obuoluto capite, & mœsto animo reciperet, sequutus est eum satyrus mimus, à quo comiter appellatus, & de suo mœrore interrogatus, lamentari cœpit, se omnium oratorum laborioſissimum esse, & infeliciſſimum, qui cùm vigorem corporis in exercitationibus eloquentię penè consumpsisset, pastoritia fistula excipereturt à populo, Nautæ verò temulenti suggestum tenerent, & regnarent in foro. Quo audito satyrus petijt, num aliquos Euripidis, aut Sophoclis versus teneret memoria: Et perbellè, inquit Demosthenes, mox eum recitantem audiuit, vocémque inconditam, & vultum, & gestum oratoris reformauit, finxítque in melius, ex quo non mediocrem actionis fructum Demosthenes est consequutus. Quantum sibi vim faceret, declarat illa, quòd indecorum humeri motum suffixo veruculo coercuerit: quòd in spelunca, dimidia parte capitis rasa, ad fouendam laboris assiduitatem abdiderit, quòd Neoptolemo mimo decem millia drachmarum dederit, vt integros verborum ambitus vno spiritu pronuntiaret: quòd denique calculis ore insertis sępe multùm, ac diu loquutus fuerit. Hæc quidem naturæ parum felicis indicia extiterunt.

Valer. Nax. lib. 8. cap. 7. Demetr.

Ciceroni promptior vis, & alacritas fuit, nisi quòd laterum imbecillitate nonnihil initio laborauit, quòd continua exercitatione in eloquentiæ puluere tritus, ita emendauit, vt inter omnes oratores, si quando multi dicerent, ad perorationem, in qua vehementiores essent emissiones, & vox contentior reseruaretur. Vsus illi cum Roscio Comœdo, & Æsopo tragœdiarum actore, non parùm contulit ad actionem, sicut Demostheni satyrum perutilem fuisse nouerat. Credibile est certè ambos oratores tanto, & tam acri studio, continuáque exercitatione, à quà non honorum decursus, non ætatis flexus auocabat, ad summàm agendi laudem efflоruisse. Cum præsertim ad vtrumque audiendum, magni ex A Græcia, totáque Italia concursus fierent. Verùm vt in alto quoque mari grandiora piscium corpora visuntur: sic M. Tullius cùm id nactus esset imperium, quod ijsdem quibus orbis regionibus erat definitum, ipséque per omnia honorum curricula deuectus, ad illud tandem dignitatis fastigium deuenisset, quod nomine Consulatus re ipsa dictatura extitit, longè vberiores, atque illustriores eloquentiæ successus reliquit, quàm Demosthenes, cui & vrbis fortuna contractior, & morum, retúmque gestarum ratio, ad tantum gloriæ apicem deuenire non permiserunt, nisi quis fortè concitatos à Demosthene in Philippum Macedonem, tam infelici exitu concionum fluctus, cum tot clarissimis M. Tullij rebus gestis velit comparare. Cicero, vt ipse iure prædicat senatum, & bonos omnes legis Agrariæ, maximarúmque largitionum metu liberauit. Agrum Campanum conseruauit: potentissimis viris, qui statum reip. conuulsuri videbantur, tanquam insano torrenti se obiecit, & compressit: Antonium suum collegam cupidum prouinciæ, multa in rep. molientem patientia, atque obsequio mitigauit: Catilinæ coniurationem vnam, post septingentos fermè annos, à quibus Roma condita erat, periculosissimam, atque funestissimam extinxit, & intentata iugulis ciuitatis tela coniuratorum nefarijs manibus extorsit. Et quod magnæ authoritatis fuit Octauium Cæsarem adolescentulum exercitibus Romanis præfecit, Imperatorio titulo ornauit, Antonium Consulem eiecit, & profligauit, de cuius salute iam tunc erat conclamatum, si Augustus in fide stetisset, sed quem non potuit viuum, vltus est etiam mortuum, & Ciceronis cineres in Antoniorum perpetuum dedecus Cæsare ipso, ita dispensante surrexerunt. Concludamus hunc locum cum Plinio, Te dicente legem Agrariam, hoc est, alimenta sua abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio theatralis authoris legi ignouerunt, notatásque se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante proscriptorum liberos petere puduit, tuum Catilina, fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. *Salue primus omnium parens Patriæ appellate*, primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, & facundiæ, Latiarumque literarum parens: atque vt Dictator Cæsar hostis quondam tuus de te scripsit, omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quantum plus est ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij cæteros comparationum locos. Vide in tractatu de imitatione. Nunc Ciceronem etiam cum eminentissimis alijs Græcorum authoribus conferamus.

Has tamẽ res gestas Demosth. ex ficta aliqua Macedonica histò ria Luciatorrenti nus exagerat in Demosth. encomio sed nimis oratorie imo poetice

Plin. l. 7.

COMPARATVR CVM Thucidide.

CAPVT LXVIII.

Tres præcipuæ Thucididis virtutes.

TRes sunt præcipuæ in Thucidide virtutes, quas Orator noster non modo accuratè est imitatus, sed etiã feliciter superauit.

Prima est εὐγένεια innata sensuum generositas, in quibus nihil humile, nihil demissum, nihil ad plebeiam mentem deiectum. Secunda est ὕψηλότης quædam ab ipsa scilicet generositate defluens styli celsitudo. Tertia quæ ingenij quasi soli bonitatem, & sublimes, inde surgentes fœtus exhilarat illustrium verborum delectus, quẽ καλλιέπειαν appellat Halicarnasseus.

Vis istam generositatem in dictis intueri, audi Sthenelaidæ ad Athenienses responsum.

Thucid. lib. 1.

Τοὺς μὲ λόγους τοὺς πολλοὺς τῶ Ἀθηναίων οὐ γιγνώσκω, ἐπαινέσαντες γὸ πολλὰ ἑαυτοὺς, οὐδαμοῦ αὐτεῖπον οὐς ἀν ἀδικοῦσι τοὺς ἡμετέρους ξυμμάχους, καὶ τῶ Πελοποννησου κρίνοι εἰ πρὸς τοὺς Μήδους ἐγένοντο ἀγαθοὶ τότε, πρὸς καὶ ὑμᾶς κακοὶ νυῦ δίπλασίης ζημίας ἄξιοι εἰσὶν ὅτι αὐτ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγόασιν. Equidem quid sibi Athenienses velint cum ista verbosa oratione, non intelligo; quum enim multa de suis laudibus dixerint, nunquam tamen illud sunt inficiati, à se socios nostros, & Peloponesum violari. Atqui si se viros bonos bello illo Medico præstiterunt, nunc autem ijdem in nos sunt iniurij, digni sunt, qui dupli pœnam subeant, quòd à bonis moribus in malos sunt delapsi.

Mira sẽsuum generositas in Thuci.

Hæc generosè dicta. Sed nec minus generosa sunt multa, quæ habet Tullius in Philippicis, quale est illud. At beneficio sum vsus tuo. Quanquam illud ipsum, quod commemoras semper præ me tuli, malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio; quòd me Brundusij non occideris? quem ipse victor, qui tibi vt tu te gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum saluum esse voluisset, in Italiam ire iussisset, hunc tu occideres? Fac potuisse, quod est aliud P. C. beneficium latronum, nisi vt commemorare possint iis se dedisse vitam, quibus non ademerunt.

Cic. 2. Philipp.

Cic. splẽdor, & generositas nihil Thucidideæ concedit.

Nihil generosius hac oratione fingi potest. Infinita sunt similia. Sublimitas Thucididis maximè apparet in oratione Periclis, de non cedendo Lacedæmoniis, in Platæensium apologia, in consolatione Niciæ, ad exercitum. Vbi strenuus ille imperator, inter summas lacerati exercitus acerbitates

Sublimitas Thucididis.

A ægrè trahens spiritum, sic incipit. Ἔτι μὲ γὲ ἐν τῶ παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ ξύμμαχοι ἡμῖν δεῖ ἔχειν ἤδη τινὲς καὶ ἐν δεινοτέρων ἢ νῦν ὄντες ἐσωθησαν. Μηδὲ καταμέμψασθε ὑμᾶς ἅμα αὐτοὺς μήτε τῆ ξυμφορᾶς, μήτε τῆ παρὰ τὴ ἀξίαν κακοπαθίας. &c. Quæ Græcè, & Latinè retulimus suo loco, vbi, quæ de Deo, & eius prouidentia obiter immiscet, faciunt grauem, & amplam sensibus orationem. Sed quæ sequuntur etiam verborum delectu, & compositione, planè sunt magnifica. οἱ μὲ πολλοὶ τῶ ἐνθάδε εἰρημένων ἐπαινοῦσι τὸ προσθέντα τῶ νόμω τὸ λόγον τόνδε ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐν πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτὸν. &c. Ciceronis verò sensuum celsitudo, epicheremátúmque densitas maximè in Philippicis elucet; Καλλιέπεια cum illo nata est. Hæc illi cum Thucidide communia. At sunt in Thucidide vitia permulta, vt animaduertit Halicarnasseus, quibus Ciceronis puritas nullo modo inficitur. Hic Cadmo Milesio, Aristæo Proconesio, & cæteris superueniens, propriam quandam dicendi formam ab aliis non animaduersam, primus in historiam induxit. Primum in electione verborum cuique genti peculiarem, & obsoletam, ac peregrinam dictionem, quæ tamen in suo genere. pulchritudinem haberet, communi, suóque tempore vsitatæ linguæ antepositi. In iungendis autem, atque inter se aptandis maioribus, & minoribus particulis, grandem, austeram, asperam compositionem pro suaui, molli, & polita consectatus est. In figuris verborum adhibendis, quibus imprimis vetustiores superare contendebat, putidam diligentiam posuit, vt qui totos viginti septem annos in octo libris, quos solos reliquit elaborandis consumpsit. Quos certè sursum, deorsum volutans, singulásque locutionum particulas morosius delimans in eam incidit infelicitatem, similibus ingeniis perquàm familiarem, vt multa præposterè diceret, inuerteret, obscuraret, perplexósque, & inextricabiles dictionum texeret labyrinthos.

Cicero celsitudo.

Καλλιέπεια

Thucid. vitia quibus Cicero caruit.

Infelix nimia diligentia.

In Cicerone nihil simile, verba siquidem habet pura, nitida, sonantia, obscuras archaismorum ineptias, quasi scopulos fugit. Compositionem texit delicatam, suauem, floridam; Et quod maximum est, in toto orationis ornatu talis est, vt nihil anxiè, & putidè dicat, sed quasi argenteam venam naturali impetu ebullientem, & nunquam intersistentem videas.

COMPARATVR CVM Platone.

CAP. LXIX.

PLatonis se imitatorem maluit, quàm Thucididis M. Tullius, vt apparet ex multis locis, & certè feliciter admodum est imitatus. Primum

Platonis & Ciceronis similitudo in lisudo in

quinque virtutib⁹ eloquētiæ

Primum vtrique commune est ὑψηλὸν, maiestas quædam orationis, quæ aptè, & congruè in magnis rebus versatur. Secundum εὐχαεὶ styli florida, & delectabilis amœnitas. Tertium, distributio, quæ in vtroque prudens, & clara. Quartum ἦθος, morum, & affectuum insignis expressio, cuius vterque summus est artifex. Ad summum δόσρυχοι τῶ λόγων, orationis delicati quidam cincinnuli, quibus vterque mirificè est delectatus. Nam Plato, vt testatur Dionysius Halicarnasseus, octogesimum etiam annum agens διαλόγοις ἐδοσρύχιζε. Sæpe autem ita concurrunt, vt ouum ouo non sit magis simile, quàm Platonis, & Ciceronis oratio, quin etiam hic ex illo (ita affectabat) multa vertit, qualis est illa peroratio Socratis.

PLATO.

Plato in Apologia Socratis

Δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι. ἢ γὰρ οἷον μηδὲν εἶναι, μήθ' αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν ἢ τεθνεῶτα, ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα, καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς, τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ εἴ τε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα ᾗ οὕτω κατέδαρθεν, ὥστε μηδ' ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτῃ τῇ νυκτὶ, δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν, ὁπόσας ἀμείνον καὶ ἥδιον ἡμέρας, καὶ νύκτας ταύτης τὰς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινα, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι κέρδος ἔγωγε λέγω, καὶ γὰρ οὐδὲν πλεῖον ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ. εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσὶ πάντες οἱ τεθνεῶτες τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη, ὦ ἄνδρες δικασταί, εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ᾅδου ἀπαλλαγεὶς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὑρήσει τοὺς (ὡς ἀληθῶς) δικαστάς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθυς καὶ Αἰακὸς, καὶ Τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία ἢ αὖ Ὀρφεῖ συγγενέσθαι, καὶ Μουσαίῳ, καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ Ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτο ἂν ὑμῶν. ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι ὁπότε ἀντύχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν, διὰ κρίσιν ἄδικον τεθνηκεν. &c cæt.

CICERO.

Non reddit vt interpres, sed vt orator.

Magna me spes tenet benè mihi euenire, quòd mittar ad mortem, necesse est enim sit alterum de duobus, vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his morte migretur. Quamobrem sine sensu extinguitur, mórsque ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine visu somniorum placatissimam quietem affert: Dij boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis, quis me beatior? sin vera sunt, quę dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui è vita excesserunt, incolunt: id multò iam beatius est, te cum ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui vere iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum, deuenirèque eos, qui iustè, & cum fide vixerint. Hæc pregrinatio mediocris vobis videri potest? vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpe emori, si fieri posset, vellem, vt ea quæ dico mihi liceret euenire. Quanta autem delectatione afficerer, cum Palamedem, cum Aiacem, cum álios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem. Hæc ex Platone, vt vides ferè ad verbum expressa, nescio quo pacto tamen noster virilius se, rotundiúsque expedit.

PLATO.

Plato in Phędro.

Item. πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος· τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον, τὸ δὲ ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζοῆς. μόνον δὴ αὐτὸ κινοῦν ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ οὔποτε λήγει κινούμενον. ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως, ἀρχὴ δὲ ἀγένητον ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὸν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγένητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ ἀπολομένης οὔτ' αὐτήποτε ἐκ τοῦ, οὔτ' ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι.

CICERO.

Cic. Tusc.

Quod semper mouetur id æternum est. Quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitatur aliundè, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. Solum igitur quod se ipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. Quinetiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest, nec enim id esset principium, quod gigneretur

aliunde. Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam, nam principium extrinsecum, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem necesse est à principio oriri omnia. Hæc quidem, & sexcenta similia possunt comparari, in quibus Plato, & Cicero mirificè congruunt. Et certè Plato vbi simplex, & facile, suáque veluti sponte fusum dicendi genus sectatur, dici non potest, quàm suauis, & humana est eius oratio, è qua tanquam è prato fragrantissimo, suauis quædam afflatur aura, & neque vocis sonitus præ se fert loquacitatem, neque ornatus insolentiam. Cum autem ad redundantiam quandam immenso spiritu ferri cepit, multo se deterior plerisq; videtur. Nam & minus suauis est, & peius græcè loquitur, perspicuitatem quoque obscurat, circuitus verborum trahit, in circumlocutiones effunditur, vanas orationis diuitias ostentat: Verbis proprijs, & quæ sunt in communi vsu posita neglectis, nouata, peregrina, antiqua inquirit, durus est in translationibus, intempestiuè ludit in figuris, locutionibus Poëticis audacius abutitur, vt censet Dionysius Criticus in epistola ad Pompeium, quæ quidem labeculæ longè à Cicerone absunt. Licet hoc in Phædri initio agnoscere. Ω φίλε Φαῖδρε ποῖ δὴ καὶ πόθεν παρὰ λυσίου ὦ Σώκρατες τὸν κεφάλι. πορεύομαι ἦ περὸς περίπατον ἔξω τείχους, συχνὸν γὰρ ἐκεῖ διέτριψα χρόνον καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ. Hæc plena germanæ suauitatis. Mox veluti ex sereno excitatus vehemẽs flatus puritatem dictionis disturbat, & in Poëticam ἀπιεροκαλίαν rapit, cum Musas inuocans agit iam non Platonem, sed Homerum. Ἄγετε δὴ ὦ Μοῦσαι (inquit) εἴτε διὰ ᾠδῆς εἶδος λιγεῖαι, εἴ διὰ γένος τὸ λιγύων μουσικὸν, ταύτῃ ἔχετε τὴν ἐπωνυμίαν, ξύμμοι λάβεσθε τοῦ μύθου. Iam agite Musæ dulces, siue propter cantus speciem, siue propter Lygyûm gentem musicam, hoc nomen obtinuistis meum adiuuate sermonem. Hæc quidem à ciuili sermone sunt aliena, sed tamen immeritò à Dionysio Plato carpitur, & sugillatur, cùm dicat se ἐυροΐᾳ τινι ἐιλημμένον παρὰ τὸ ἐιωθὸς, hoc est, profluuio quodam mentis, hæc præter consuetudinem effundere. Parciores sunt in istis, qui styli mediocritatem, & temperiem sectantur.

Platonis, & Cicer. dissimilitudo.

Vitia quædam Platonis à Dionysio Halicarn. animaduersa

Lygyes nomen gẽtis, cuius meminit Herodot. l. 7. erravit interpres, qui stridularum est interpretatus.

Aliud præterà discrimen inter Platonem, & Ciceronem manifestum est, quod illius, quas in orationibus habet adhortationes, suasiones, querimoniæ, confutationes (nam & hoc genus attigit) plus pompæ habeant, & phalerarum, minus pugnæ, & neruorum. Itaque si conferantur orationes Platonis cum Ciceronianis, illæ quidem similes videntur agro florido, delicatis vndique spectaculis ad oculorum delicias abundanti, hæc verò terræ frugiferæ, quæ ita rebus ad vitam necessarijs affluit, vt voluptuarijs non indigeat. Sit hoc exemplum. Vterque, scilicet Plato in Menexeno, & Cicero 1. A Philip. hortatur iuuenes ad veram gloriã, quam non in pulchritudine, aut diuitijs, aut potentia, sed in exprimendis maiorum virtutibus sitam esse asserunt.

Aliud discrimen inter Platonem, & Ciceronẽ.

PLATO.

Plato sic se insinuat. Ω παῖδες, ὅτι μὲ ἔστε πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸ μιμνύῃ τὸ νῦν παρὸν. Tum, χρὴ οὖν μεμνημένους ἐμέθεν λόγων, ἐάν τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ' ἀρετῆς. ἐιδότας ὅτι τούτου λῃπόμενα πάντα καὶ κτήματα, καὶ ἐπινοήματα, αἰσχρὰ καὶ κακὰ. οὔτε γὰρ πλοῦτος κάλλος φέρῃ τῷ κεκτημένῳ, μετ' ἀναιδείας, ἄλλῳ γὰρ ὁ τοιοῦτος πλούτει καὶ οὐχ ἑαυτῷ. οὔτε σώματος καὶ ἰσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ ξυνοικοῦντα πρέποντα φαίνεῃ, ἀλλ' ἀσχεπῆ, καὶ ἐπιφανέστερον ποιεῖ ἔχοντα, καὶ ἐμφαίνῃ μᾶλλον δειλίαν πᾶσά τε ἐπιμέλεια χρειζομένη δικαιοσύνης, καὶ τἄλλης ἀρετῆς παρουργία, οὐ σοφία φαίνεῃ. Ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτον, καὶ ὕστατον, καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν πάντως προθυμίαν ποιεῖσθε ἔχειν ὅπως μάλιστα μὲ ὑφ' ἁλεῖσθε, καὶ ἡμᾶς, καὶ τὸν πρόσθεν εὐκλείᾳ & cæt. Ad summum concludit, Καὶ ἐὰν μὲ ταῦτα ἐπιτηδεύσητε φίλοι παρὰ φίλους ἡμᾶς ἀφίξεσθε ὅταν δὴ ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ, ἀμελησάντας ὧν ὑμᾶς καὶ κακισάντας οὐδεὶς εὐμενῶς ὑποδέξεῃ. Hæc est, Quòd ex præclaris orti estis parentibus, ô filij, præsentia testantur. Tum, Oportet igitur vos verborum nostrorum memores, si quid aliud exercetis cum virtute exercere, scientes absq; virtute omnia studia, & fortunas turpes, malásq; esse. Diuitiæ namque splendorem afferunt nullum eas cum ignauia possidẽti, neque enim sibi hic, sed alteri parat, possidétque diuitias. Neque forma corporis, atque robur timido, & prauo cùm insunt, decorem præstant, eum namque dedecent, notiorem efficiunt, ignauiámq; patefaciunt Prętereà scientia, quæ est remota à iustitia, aliáque virtute, non sapientia, sed calliditas esse videtur. Quas ob res omni studio, diligentiáque cõtendite, vt & nos, & maiores nostros virtutis gloria superetis. (Ad summum) Si obsequuti fueritis Chari ad Charos, post exactum vitæ curriculum migraturi estis, si autem neglexeritis, omnis vos posteritas auersabitur. Hæc & similia Græcè præsertim florida sunt, & culta, sed quanto hæc acriora.

Plato in Menexeno.

CICERO.

Credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam (vt quidam nimis creduli suspicãtur) quę semper ab amplissimo quoque, clarissimóque contempta est, non opes violentas, & P. R. minimè ferendam potentiam, sed caritatem ciuium, & gloriam concupisse. Ea autem est gloria, laus rectè factorum, magnorúmque in rempub. meritorum, quæ cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. & cæt. quæ hic fusè. Tum conuersus ad Antonium, quare flecte te quæso, & maiores tuos respice,

Cic. Philipp. 1.

Platonis exhortatio similis est oleo, & palæstræ Ciceronis fertro, armorumque fulgori.

tuos respice, atque ita guberna rempub. vt natum esse te ciuem tui gaudeant: sine quo, nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. Priora arma sunt pomparum, & ludi, hæc pugnæ, & lacertorum.

COMPARATVR CVM Lysia.

Cap. LXX.

Lysiæ virtus, vna præcipua χάεις.

Lysiæ vna virtus est familiarissima χάεις, ἢ εὐτομία. Ingenua quædam gratia, & rotunditas, quæ in eius orationibus perpetuò spirat sine fuco, & calamistris, naturali, eóque simplici habitu contenta. Huiusmodi sunt illa.

LYSIAS.

Δειπνήσαντες οὖν ἤδη συσκοτάζοντος ἐλθόντες κόπτουσιν τὴν θύραν. οἱ δ' ἡμᾶς ἐκέλευον εἰσιέναι. ἐπειδὴ δ' ἔνδον ἐγιγνόμεθα ἐμὲ ἐκβάλλουσιν οἰκίας, τουτονὶ δ' συναρπάσαντες ἔδησαν πρὸς τὸ κίονα: καὶ λαβὼν μάστιγά τις ἐστίνας πολλὰς πληγὰς εἰς οἴκημα αὐτὸν κατέῤῥηξε. καὶ οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτῷ ταῦτα μόνον ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ ἐξηλωκὼς τὸ μὴ νέον τὸν πονηρότατον ἐν τῇ πόλει, νεωστὶ δὲ τὰ πατρῷα παρειληφὼς, καὶ μεγαυχούμενος νέος, καὶ πλούσιος εἶναι πάλιν τοὺς οἰκέτας ἐκέλευσεν ἡμέρας ἤδη γεγενημένης, πρὸς τὸν κίονα αὐτὸν δήσαντας μαστιγοῦν. Nos igitur sumpta cœna, cùm iam adueſperascceret, ad eum digressi pulsamus fores; illi continuò iubent nos ingredi. Postquam introducti fuimus, me quidem primum extrudunt ædibus, hunc autem raptum ad columnam alligant, nec mora arrepto quis flagello, multísque plagis impositis hunc in ergastulum conclusit. Neque satis illi fuit hæc audacia, sed flagitiosissimos totius ciuitatis iuuenes imitatus, vt qui nuper accepto patrimonio se benè nummatum adolescentem fingeret, iterum per domesticos lorarios, cùm iam illuceſceret, miserum ad columnam alligatum iubet virgis cædi.

Lysiæ simplicitas.

Is est Lysię stylus, & penè continuus tenor. Hæc rotunditas Ciceroni non deest. Sumatur exemplum ex 4. ad Herennium planè Lysiaco charactere signatum. Nam vt forte hic in balneas venit, cœpit postquam perfusus est defricari. Deinde vbi visum est, vt in alueum descenderet, Ecce tibi iste de transuerso, heus (inquit) adolescens pueri tui modo me pulsauerunt: satisfacias oportet. Hic qui id ætatis ab ignoto, præter consuetudinem appellatus esset, erubuit. Iste clarius, eadem, & alia dicere cœpit. Hic vix tandem (inquit) sine me considerare. Tum verò iste cœpit clamare voce ista, quæ facilè cuiuis rubores elicere posset. Ita petulans es, atque acer, vt ne ad solarium quidem idoneus, sed penes scenam, & in eiusmodi locis exercitus sis. Conturbatus est adolescens, nec mirum, cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas versarentur, imperito huiusmodi conuiciorum. Item.

Lysiæ characterus in Ciceronē exēplum

CICERO.

Cic. apud Columell. l. 12. c. 2.

Præparatis idoneis locis instrumentum, & suppellectilem distribuere cœpimus, ac primum ea secreuimus, quibus ad res diuinas vti solemus: Posteà mundum muliebrem, qui ad dies festos comparatur: Deinde virilem: Item dierum solennium ornatum. Nec minus calceamenta vtrique sexui conuenientia: Tum iam seorsum arma, ac tela seponebantur, & in altera parte instrumenta, quibus ad lanificia vtuntur, post quæ ad cibum conficiendum vasa, vt assolent, constituebantur: Inde quæ ad lauationem, quæ ad exornationem, quæ ad mensam quotidianam, atque epulationem pertinerent, exponebantur.

Quæ sequuntur supra Lysiam.

Cic. longè plus habet floris, quam Lysias.

Cum ad Cyrum minorem regem Persarum præstantem ingenio, atque imperij gloria Lysander, Lacedæmonius vir summæ virtutis, venisset Sardis, eíque dona à socijs attulisset, & cæteris in rebus comis erga Lysandrum, atque humanus rex fuit, & ei quendam conseptum agrum, diligenter consitum ostendit. Cùm autem admiraretur Lysander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suauitatem odorum, qui afflaretur è floribus, tum dixit: Mirari se non modò diligentiam, sed etiam solertiam eius, à quo essent illa dimensa, atque descripta. Et Cyrus respondit: Atqui ego ista sum omnia dimensus, mei sunt ordines, mea descriptio: Multæ etiam istarum arborum mea manu sunt sitæ. & cæt.

Discrimē Ciceronis, & Lysiæ.

Lysias Archytæ Columbæ.

Nihil est in toto Lysia cum his dicendi veneribus comparandum. Iam in hoc maximè differunt, quòd Lysias, vt Archytæ Columba quandiu vires inditæ patiuntur, sursum quidem volat, at si contendit altius, mox exhaustus corruit, & ad terram alliditur. Itaque in exordijs, & attenuatis illis narrationibus, vt notat Halicarnasseus, quasi leni Austro fertur, & exultat. Mox in demonstrationibus, & exornationibus langueſcit, in affectibus prorsus extinguitur, ex quo infinitis virtutibus, quas supra commemorauimus à Cicerone facili negotio obruitur.

COMPARATVR CVM *Isocrate.*

CAPVT LXXI.

Isocratis virtutes.

SOcratis quoque permagnus amator, & felix imitator extitit M. Tullius, nec mirum, sunt enim illi Rhetori quàm eximiæ virtutes. Prima est σεμνότης, decora quædam maiestas, quàm illi totum corpus orationis grande, & numerosum, variæque intermicantes sententiæ conciliant. Altera *Isocratis stylus vinea aurea.* εὐμορφία, ex nominum delectu, iunctura, figurarúmque ornatu consurgens quædam formositas, vt mihi plerumque stylus eius videatur, non dissimilis vineæ illi aureæ Regum Persarum, quam racemi ex varia margaritarum opulentia confecti, mollibus corymbis inserpentem discolore ornatu vestiebant. Eius verò vis potissimum in Panegyricis elucet, quarum orationum præclarus est artifex, & cum paucis comparandus, quanquam etiam in hoc genere Cicero non cedit. Subijciam ex vtroque locos quamsimillimos, vt facilius vis oratorum dignosci possit. Cicero pro Marcello laudes effert clementiæ, quam bellicis rebus anteponit, quòd hæ quidem multorum sint communes, illa vnius propria, & certa sit gloria. Hæc ab Isocrate decerpsit, cuius apud Philippum regem hæc sunt verba.

ISOCRATES.

Πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι τὰς εὐνοίας τὰς τῶν πόλεων αἱρεῖν ἢ τὰ τείχη. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἔχει φθόνον, ἀλλὰ καὶ τοιοῦτον τὴν αἰτίαν τοῖς φαστοπόδις ἀναπιθέναι. ὧν δὲ τὰς οἰκήσεις, καὶ τὰς εὐνοίας κτήσασθαι, δικαίως ἅπαντες τὴν σὴν διάνοιαν ἐπαινέσουσι.

Longè enim præclarius est beneuolentiam ciuium capere, quàm muros. Hæc enim non modo inuidiosa sunt, sed & eorum caussam copijs militum ascribunt. Si verò ciuium amorem, & beneuolentiam semel comparaueris, tuam in eo mentem omnes sunt laudaturi.

Quanto plenius, & vehementius.

CICERO.

Nàm bellicas laudes solent quidem extenuare verbis, eásque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint Imperatorum: & certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia A sociorum, classes, commeatus multum iuuant, maximam verò partem fortuna sibi vindicat, & quicquid est prosperè gestum, id penè omne ducit suum. At verò huius gloriæ C. Cæsar, quam es paulo antè adeptus socium habes neminem. & cæt.

Item. vterque Principes hortatur ad gloriam, ille Cæsarem, hic Philippum.

ISOCRATES.

Ἔστι δὲ καὶ πρὸς μὲν ἀλλοτρίαν, ὅτιοῦν ἀπληστίαν ἔχειν, οὐ καλόν. Αἱ γὰρ μετριότητες παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐδοκιμοῦσι. Δόξης δὲ μεγάλης καὶ καλῆς ἐπιθυμεῖν, καὶ μηδέπω ποτ' ἐμπίπλασθαι προσήκει τοῖς πολὺ τῶν ἄλλων διαφέρουσιν.

Et in cæteris quidem rebus minime honesta est inexplebilis quædã cupiditas, cùm præsertim mediocritas multorum sermone celebratur, gloriam verò magnam, & excellentem concupiscere, hoc quidem Principum est proprium, qui cæteros quosque longius antecellunt.

CICERO.

Itaque præclaram illam, & sapientissimam vocem tuam inuitus audiui, satis te diu, vel naturæ vixisse, vel gloriæ: satis, si ita vis naturæ, adde etiam si placet gloriæ. At quod maximum est patriæ certè parùm. (Deinde) Quid si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cuius te esse auidissimum, quãuis sis sapiens, non negabis. Parúmne igitur, inquies, magnam gloriam relinquemus? Imo verò alijs, quamuis multis satis; Tibi vni parum. Quicquid enim est, quamuis amplum sit, id certè parum est, tum cùm D est aliquid amplius. Item.

ISOCRATES.

Οἶμαι δέ σε οὐκ ἀγνοεῖν ὃν τρόπον οἱ θεοὶ τὰ ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ γὰρ αὐτόχειρες οὔτε μετὰ τῶν ἀγαθῶν, οὔτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν αἰσθήσεων αὐτοῖς. ἀλλὰ ἑκάστοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν. Credo te non ignorare, quo pacto Dij immortales res hominum administrent. Neque enim manum adhibent cum bonis, improbísue versantes, sed eam mentem, cuique ingerunt. & cæt.

F

CICERO.

Quòd si cætera nos magis peruulgata mouerunt; vox ipsa Deorum immortalium non mentes omnium permouebit? Nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe videtis fieri, vt Deus aliquis delapsus de cœlo cœtus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur. & cæt. *De Arusp. respõs.*

Nescio

Nescio quo pacto Cicero etiam in istis comparatus semper est acrior. Nec est quod obijcias in Isocrataeis locis epistolarem stylum, nomine enim duntaxat epistola est haec ad Philippum cohortatio, reuera oratio est, nec alio charactere in orationibus vtitur Isocrates.

Isocratis vitia.

Iam verò à Cicerone multis partibus superatur. Primum, quia nimis laxus, & sinuosus est fermè in omnibus, quod à M. Tullio alienum. Nam etiamsi multus sit in amplificatione, tamen auget rebus, sententijs, facibus, aculeis. Longè alia est Isocratis laxitas, quae meritò à Dionysio reprehenditur, nam vbi nulla est amplificandi occasio, de industria trahit orationem, vt suas expleat periodos.

Deinde nimis est paruis quibusdam, & puerilibus figuris, numerorúmque religioni addictus, in quibus vsque ad satietatem molestus est, Semper floridus, & theatralis, vbi minimè esse oportet. Tertio, vt puer Anagnostes, quod antea dictum est, nullos motuum habet aculeos, ex quo languida, & *ἄψυχος* eius fit oratio. Contraria his vitijs ornamenta Latino oratori conueniunt. Est enim in amplificationibus acer, & efficax, in numeris prudens, & moderatus, in affectibus rex, & triumphator. Et haec ad commendationem Romanae eloquentiae parentis sint allata. Cicerone de viuis sublato, natiuus ille flos Romanae eloquentiae emarcuit, & occupata ab Imperatoribus republica, quae fuerant anteà grauitatis in tumidam, fucatam, ancillantem denique facundiam paulatim degenerarunt. Quaesita enim tunc ad aurium delicias affectatio verborum, concisio periodorum, & illa acumina tam crebra, quibus multa necessario frigida solent obrepere, ad summum effusa in castam linguae latinae religionem peregrinitas penè omnia corrupit. Quanquam nolim ego Heroas illos Salustium, Senecam, Cornelium Tacitum, Plinium Iuniorem, & si qui sunt similes corruptae eloquentiae insimulare, non patiar tamen eos à suis amatoribus Ciceroni, vel praeferri, vel etiam aequari, quod in duobus antesignanis ostendam.

Isocratis oratio ἄψυχος

Atur. Quam illi palmam in manibus infringere nemo sanus conetur. Sed neque prudens vllus rerum aestimator fuerit, qui eundem Ciceroni adaequare velit. Nisi fortè quis Cydnum fluuium non spatio aquarũ, sed liquore memorabilem, si fortè leni alueo placidius manantem viderit, cum Nili magnitudine, copia, specie conferendum putet. Sit sane Salustius subtilis, acer, comptus, & in sua breuitate plerumque felix, & suculentus: Quando tamen illam Ciceronis maiestatem, & vim fœcundissimi pectoris instar torrentis efferuescentem, cum suis licet acutè vibratis sententijs attinget? Adde quod styli gloriam multis nęuis infuscauit, quos ipsa tolerarenõ potuit antiquitas. Augustus quippe Cæsar cacozelis haud mediocriter infensus compilatas ex antiqui Catonis originibus voces illi obiicit, quæ caussa Asinium Pollionem venustissimum oratorem mouit, vt contra Salustij stylum scriberet, Lenæus verò grammaticus Pompeij libertus non contentus eum Lurconẽ, Popinonem, ac Lasbaurum nominasse. *Vita quoque, & scriptis monstrosum*, ac M. Catonis verborum furem ineruditissimum appellat. Quanquam hominis stomacho, haud credendũ in omnibus. Certè Gellius eum verborum nouatorem agnoscit, & hoc nouandi studium cum multa inuidia fuisse memorat: Seneca in eodem amputatas sententias, & verba ante expectatũ cadentia, & obscuram breuitatem, quam pro cultu habuit, animaduertit, quæ profectò verissimè dicta sunt, & Salustium legenti passim occurrent. Qualia sunt illa *Equos ascendere, Colos exigua. Maiores vestrum. Oppidum valtus, & opulus. Supplicia Deorum. Ad bellum Persi*, pro *Persida*, & similia, quæ à Salustio scripta Fronto, Priscianus, & Agretius agnoscunt. Iam abruptæ, & ambiguæ sententiæ, quàm crebræ sunt in eo, & affectatæ, vt *faciant idẽ maioribus suis*, quod dixisset alius *Imitentur maiores suos*. Ea sententia fefellit aliquos interpretes, qui sic reddidere, *ita se gerant erga maiores suos*, voluit, credo Salustius *ἐγκώμιον* illum imitari.

Sueton.

Imitum, qui seruat idem facit occidenti. Item. *Quae postquam gloriosa modo, neque belli patrandi cognouit.* Significare voluit, ad bellum patrandum minime pertinere. Huius breuitatis studio nonnulla plerumque à Thucidide, & Demosthene accepta, quanquam satis concisè dicta, cogit in loquendi compẽdium, quo fit, vt eius sententię nimis amputatæ sint, & exiles. Demosthenes Olynth. 2. scripsit Αἱ γὰρ συμφοραὶ δεινὰι σκυθρώπαι, καὶ αἰσχύνουσι τὰ πεπραγμένα ὀνείδη εἰς δέον τοῖσιν τότε ἀκριβῶς ἀνὴρ πάντα ἐξεπαύσατο), quod ille per concinnam periodum ad maiorem perspicuitatem, & grauitatem extulit, Salustius amputans reddit. *Secunde res mirè sunt vitijs obtentui.* Quæ omnia si rectè perpendantur, longè à Ciceronis felicitate, nitore, atque elegantia discedunt.

COMPARATVR CVM *Salustio.*

CAP. LXXII.

MAgna Salustij apud eruditas quasque aures commendatio, nam passim, vt *proprietatum in verbis retinentissimus*, comptorum, atq; integrorum sensuum fœcundus, concinnę breuitatis artifex, Romanæ denique historiæ scriptor florentissimus lauda-

COMPARATVR CVM Seneca.

CAP. LXXIII.

DVo post homines natos arbitror, apud Romanam gentem extitisse summa, & prope diuina in rebus humanis ingenia, Ciceronis, & Senecæ, quanquam in diuerso, vt apparet, genere nituerunt. Vtrique mens ampla, præcelsa, & (vt cum Plinio loquar) quodam igne volucris, vtrique nobilis eruditio, & Græcarum disciplinarum notitia non vulgaris, vtriusque stylus latè peruagatus omnia penè nobilissimarum artium complexus est monumenta. Sed cùm in varia tempora incidissent, magnam quoque dicendi varietatem tenuerunt, & in suo quisque genere summus fuit, & inuictus. Illius ad concionum plausus, & fluctus composita, vt plurimum oratio: Huius ad aulicum palatum facta pondetosa sobrietas. Ille longè, latéque persultans, magno sonitu, cursuque fertur. Hic redundantem vim mentis, brevibus velut sententiarum cancellis circumscribit. Ille cùm videret plurimum vbertati honorem, plurimum etiam pompæ deferri, lacinioſos, & fluentes ambitus consectatur. Hic cum luxuriem verborum, lentósque exitus in principatu animaduerteret non placere, pressa quædam, & selecta rerum iudicia verborum globulis comprehensa solertissimè perstringit. Ille superbè graditur, nihil tentat nisi magnum, graue, excelsum, verba seligit pulchra, sonantia, luculenta; sensus habet altius ductos, & magnificos, sed ad popularium aurium captus diffusos, spiritus rerum grauissimarum calidos, acres, incensos, quibus eloquentia efferuescit, volitat, ignescit, penetrat in pectora, mollit animos quamuis feros, & intractabiles, vt sparsi in terras Solis radij, vapores, & halitus extrahunt in sublime, sic ille grandis eloquentiæ luce circumfusus, mentes excitat, educit, & cogit, ad summum quicquid vult imperat. Hic graues, & à plebeijs auribus remotas conquirit sententias, has districta quadam, & concinna breuitate compingit, totus dictis eruditis, vt auro vestis rigescit, angustatur in seria quædam acumina, quæ audientis aurem vellicant, animum perpetuò erigunt, perpetuò fodicant, atque extimulant. Indita est enim illis quædam vis præpotens, & inuicta, quæ pectus ferit, quanquam ex abdito, nec remittit, antequam reliquerit aculeum. Si argumentatur, conuincit; si petit extorquet; si suadet, persuadet; si pugnat, expugnat; si rogat, impetrat, quasi imperet. Ad summum vt matrona nobilis solennì die præcultè vestita, muliebri mundo nitens, & ambitioso fyrmate luxurians prodit in publicum: Sic ille magnifico præfulgens ornatu, speciosis, & collucentibus figurarum gemmis illuminatus, circumductis insuper verborum, & periodorum veluti laciniis effluens, in illo sublimi eloquentiæ theatro pompas ducit planè admirabiles. Alter vt vir elegans byſſo vestitus, & purpura, pulchrisque margaritis lucens, non ambitiosæ orationis ductu, sed pondere, pulcherrimas rerum grauissimarum amplectitur sententias. Quid quæris? vterque in eo, quod excoluit genere felix prorsus, & admirabilis. Sed cum in Cicerone gemina fœcundiori quodam vbere sese promat eloquentia, vna quidem popularis amplior, & diffusior, Altera senatoria grauis, & substricta, qualis in Philippicis esse solet. Credibile est hominem ad omne genus eloquentiæ natum potius, quàm factum, altera dicendi forma potuisse, sed consultò noluisse. Senecam laxum styli characterem minime voluisse certum est, an potuerit, incertum; cùm nullum eius specimen reliquerit.

Finis libri primi.

DE OPTIMO

DE OPTIMO CHARACTERE ELOQVENTIÆ,

LIBER SECVNDVS.

AC PRIMUM DE eius varietate.

CAPVT I.

Cicero in oratore.

ISTILLA nobilium ingeniorum sententiis iactata crebriùs assertio, eam demùm esse optimam eloquentiæ rationem, quæ placeat auditoribus, & *summum Oratorem nihil aliud esse, quàm summum populo videri*: Quæ, etsi prudenter ab amplissimis viris pronuntiata esse videatur, non est tamen ita

Bonitas styli non opinione hominũ metienda

accipienda, vt deterrimus quisque stylus, modò imperitorum aures mulceat, atque delectet, continuò omnes numeros habeat bonitatis: insidet enim ipsis sensibus, & veris rectique quædam, bonique ratio, quæ non est alienis semper auribus metienda; sed ipsa in sese leges continet suæ perfectionis: Alioqui si tota ex alienis iudiciis penderet eloquentia, idem omninò, & eodem tempore sapientissimus, idem quoque dementissimus Orator, & dicendus esset, & habendus. Narrat Philo vidisse se in Theatro, cùm aliquis recitaret, alios se in plausus, & mirabiles ἐκπυρώσεις effudisse, alios, non secus, ac stipites immotos hæsisse, alios etiam aures occlusisse, adeò importuni acroamatis eos subtædebat.

Hominũ iudicia de eloquentia dissimillima.

Quid igitur dicemus? eum ipsum (qualiscunque tandem fuit) siue actorem, siue oratorem, & potentissimum in dicendo fuisse, & frigidissimum, & ineptissimum: potentissimum, qui tantos plausus colligeret, frigidissimum, qui non magis, quàm statuas, moueret auditores; ineptissimum, qui tantam auribus inferret molestiam. Absit illud quidem: sed de oratione prius fit prudens iudicium, è quo longè nobilior sententia, quàm ex imperitorum hominum affectibus videtur expectanda. Etsi enim scenæ (vt aiunt) seruire, magnæ est dexteritatis, & fermè impudentis est ingenij, auditorum iudicia non reuereri, quibus magna ex parte canendum est. Nullo tamen pacto orationis vitia, quòd placeant, ideò virtutis, aut pulchritudinis speciem induent. Itaque ineptum Oratorem, qui multitudinem demulceat, feliciorem, quàm sapientiorem putabo. Contra, optimum, cui minùs studia responderint, non ideò pessimum iudicabo. Vt enim in nummis eueniret, si quæ natio nummos ex corio, aut ferro mallet, quàm monetam ex auro, argentóve cusam: dexter quidem, & felix censeretur mercator, cui hæc fortuna obtigisset, vt corium pro auro distraheret. Non tamen eam ob caussam, auri, argentíue natura corio, aut ferro inferior censeretur, quòd esset à stultissimis æstimatoribus ita iudicatum. Cur ita? in ipsa quippe auri natura insidet quædam præstantia, quæ sine vlla hominum æstimatione, decus obtinet suum. Eadem profectò ratione, inest eloquentiæ natiuus quidam splendor, quem deteriora iudicia conuellere nullo modo possunt, qualis autem sit, quærimus.

Varia omninò sunt styli, & elocutionis genera: in quibus tanta penè, ac in ipsis hominum vultibus, lasciuientis veluti orationis ludo, nasci solet varietas. Tum verò vni-

Styli varietas.

cuique promptum est in deteriorem partem ruere, paucis, & iis admodum prudentibus, in eloquentia rectum tenere modum. Hanc autem varietatem, quam loquendi sarpaginem Persius nominat, ex corruptis hominum moribus fluxisse, bene animaduertit Seneca. *Hoc quod audire vulgò soles,* quod apud Græcos in prouerbium cessit, *talis hominibus fuit oratio, qualis vita.* Quemadmodum autem vninscuiusque actio dicenti similis est: sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laboranit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia: si modò non in vno, aut altero fuit, sed approbata est, & recepta. *Non potest esse alius ingenio, alius animo color:* si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans; ingenium quoque siccum, ac sobrium est, illo vitiato, hoc quoque afflatur.

Senec. ep. 114.

Rectè quidem illud, & eam ob causam, in diuersos paulatim mores Roma defluente, alia, atque alia eloquentiæ facies extitit. Emerserunt primi illi pauculi eloquentes, à nobis superiùs commemorati, vt Iunius Brutus, Menenius, Agrippa, Fabricius, quos sensil[illegible]s grandes, & masculos, verbis rudes, & horridos, credibile est extitisse. Adolescente demùm imperio, erepsit, quasi ex suo cortice facundia, & ridere cœpit clementiùs simplex quædam gratia locutionis, nullis adhuc fulgens ornamentis, spe potiùs, & indole, quàm prouentu commendanda. In eo genere fuit Enniana simplicitas, Plautinus genius, candórque Catonianus: quæ prima veluti nondum planè collucentis, sed emicantis eloquentiæ crepuscula extiterũt. Sequuta est tandem illa maturis iam viribus, & figurarum picta coloribus, latéque persultans oratio, qualis Ciceronis temporibus viguit, cùm res perhonorifica censebatur, diem dicendo eximere. Mox alio reip. statu displicere visi sunt Oratores illi specie vberes, complexione rerum exiles, & hæc tota lacinioſæ orationis effusa luxuries, paulatim succingi, contrahique cœpta est, donec ad noua quæque, partim exsilientibus oratorum ingeniis, partim etiam pruritientibus auditorum auriculis, corruptelæ variæ in stylum redundarunt, quæ primùm discutiendæ nobis esse videntur quamdiligentissimè, quò magis ex vitijs oppositis, ingenuæ pulchritudo virtutis eluceſcat.

Dionysius Longinus, libro περὶ ὕψους styli vitia, ad tria refert capita, ψυχρὸν, παρένθυρσον: hoc est, frigidum, puerile, insanum. Seneca epistola centesima decima quarta, *inflatum, infractum, audax, præruptum, allegoricum,* attingit his verbis. Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis Oratio, quæris? & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, vt aliquando inflata explicatio vigerit, aliquando infracta, & in morem Cantici ducta? Quare aliàs sensus audaces, & fidem egressi placuerint? aliàs abruptæ sententiæ, & suspicioſæ, in quibus plus intelligendum est, quàm audiendum? quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure vteretur inuerecundè? alij alios errores notant, ex quibus ad summum colligo præcipua styli vitia; tumidum, cacozelum, frigidum, parentyrsum, puerile, scholasticum, poëticum, allegoricum, miscellaneum, humile, siccum, lentum, abruptum; quorum alia in excessu, alia etiam in defectu reperientur.

DE STYLO *inflato.*

CAPVT II.

Tumidi cum ranis cõparati.

FRequentissimum vitij genus illud est, quod tumorem appellant. Nam cùm ad altiora quæque suo (vt assolet) impetu natura contendat, fit, vt peruersæ magnitudinis, quam sibi deformauit, simulachro quodam illusa, in tumidas ineptias, & phaleratas, vt aiunt, nugas præceps abripiatur. Rana certè in apologo miratur grandem illam bouis speciem, & succulentam corporis habitudinem: nec mora, in eius amorem tota exardescit, & cupit quoquo modo boui similis fieri: sed misera, dum supra corpusculi vires, & naturæ conditionem tumet, atque inflatur, spiritum egerit, ac mortua disrumpitur. Idipsum profectò permultis contingit imitatoribus, qui dum Virgilij, aut Ciceronis magnitudinem suspiciũt, auéntque in leuiculis etiam argumentis, eandem exprimere, & vincere, in id deueniunt, vt pro vero, & solido corpore nihil nisi fumos, & ventos ostentent, tandémque strigosi, & macilenti dispereant.

Cic. 4. ad Herenn. τὸ μὲ ὑπὲρ δέον ἐπαίρειν βούλεται τὸ ὕψος.

Hoc genus tumidum nominatur similitudine ducta, à praua corporis habitudine, quæ pro carne, & succo degenerem pituitæ tumorem nacta est: fit autem, vt notat M. Tullius, cùm oratio nouis, aut priscis verbis, aut duriter aliunde translatis, aut grauioribus, quàm res postulat, aliquid dicitur. A Longino definitur, *excessus instæ magnitudinis*, & hæc exempla proferuntur ex tumido poëta, qui ita loquutus fuerat:

Καὶ χαμάτε χῶρι μάλιστα σίλας.
Εἰ γάρ τι ἔπιχεν ὄψιμος μόνος,
Μίαν ἀφείρας πλειστίλω χειμάῤῥοον,
Στήλω πυρόεν, ἢ φλογοφερεστέραν.

πλειστίλω χειμάῤῥοον *Torrentem Cirrum* ignis, vel fumi vorticem appellat (inquit) nimis audaci nomine. Quid, quod idem, & *vomentem celum* vsurpat, & *Tibicinem* facit *Boream*.

Hæc, inquit, non sunt πτερυγώδη, δηλὰ παραπεπλασμένα, πεπλάσθαι γὰρ τῷ φαίνεσθαι, ἢ πεπιστεῦσθαι τῇ φαντασίᾳ

φαρτακίνης μᾶλλον ἢ δεδέπνοται; καὶ ἕκαστον αὐτῶν τρὶς ἀνηὰς ἀπαγχονᾷς, ἐπ' ὀφθαλμοῦ κατ' ὀλίγον ἐκπνεῖ τρὶς ἐναπεφρέγματον. Hæc, inquit, non ſunt tragica, ſed cothurnum ipſum tragœdiæ excedunt. Sunt enim inquinatiſſima locutione, & tumultuarijs ſententijs turbida potiùs quàm grauia. Quòd ſi ſingula in lucem diſpexeris; paulatim ex inani ſpecie grauitatis, in rem contemptiſſimam recident.

Triplex inflatæ orationis genus.

Porrò notandum occurrit, ex vtroque, & Ciceronis, & Longini ſenſu, triplex inflatæ orationis genus; alia enim verbis duntaxat intumeſcit, alia ſolis ſenſibus, alia ſenſibus ſimul, & verbis inflari, atque attolli ſolet. Verba quoque ipſa, aut noua ſunt, aut priſca, aut duriter aliunde tranſlata; exempla omnium ſubiicio.

Fuit illud imperitis, & ambitioſis ſcriptoribus commune vitium, quod vocatur ξενομανδίας. Affectabant enim nouas rerum appellationes inuenire, vt ipſi nouæ alicuius linguæ fierent auctores: quod Dionyſio tyranno ſupra cæteros extitit peculiare, cuius aliquas ineptias commemorat Athenæus: Quippe παρθένον virginem nominare, vt nimis communi nomine ſuppudebat. Quid igitur? Μίτραθον dictitabat *expectatiuam*, quia virum maneat, & expectet; columnam Μητραλοίαν *Menecratem*, vel *validiporentem*, quod valida perduret; iaculum Ξυστικὸν, quòd aduerſus iaciatur.

Athenæus Deipnoſoph. l. 3.

Dionyſij tyranni in nouandis verbis ineptiæ.

Alexarc. nouatoris locutiones

Eodem ingenio fuit Alexarchus, Caſſandri Macedoniæ regis frater, Vranopolidis conditor: de quo Heraclides Lembus hiſtor. lib. trigeſimo ſeptimo, ad hunc modum prodit, & refert. Alexarchus, qui Vranopolin ædificauit, loquendi peculiares formas inuexit, vt qui gallum ὀρθοβόαν *matutinum* appellaret, tonſorem ξυροτεχνίτην, drachmam ἀργυρίδα, Chœnicem ἡμερησιοτίδα, præconem ἀπύτην.

Lucia. in Lexiph. t. 2. p. 529.

Lucianus vt eſt in hoc genere feſtiniſſimus, ſub perſona Lexiphanis, dialogum integrum ſcripſit iis ſcatentem verborum ſordibus, qualia ſunt ὅπα κυλιόδυσα. ἀπορμενοπαίζῃ τὴν Λείσιππος. ἀπέσω ἐπιδύσα κυλιὸς & cætera infinita Græcis hominibus intellectu perquàm difficilia, nihil intereſt autem an noua ſint, an per compoſitionem nouata, & duriùs interpolata, vt *incuruicernicum pecus.*

Secundum eſt genus verborum, quæ priſca vocantur, & ea iamdiu obliuionis oppreſſa tenebris, à putidis ſtylis effodiuntur, atque eruuntur in lucem, qualia ſunt iſta. *Conſluges*, vbi conuentum campum totum *inhumigant.*

Et ſcabra in legendo *rediuioſanè* offendens:

Liuius Andron. *ſed qui ſunt iſti, qui aſcendunt altum aerim?*

collem intelligit. Item.

Varr. in prometh. *Leniſomnamitis ſonorinas imagines*
Adſatur; non vmbrantur ſomno populæ

Et florem *antlabant* liberi ex carchefiis: hoc eſt bibebant. Duriora etiam apud Accium, & Næuium.

Accius in Meleagro.

Vagent ruſpantes ſylnas ſextam teſſeras.
Non hercle apluda eſt hodie, quàm tu nequior.
Bilbit amphora.
Buttubata.
Concipilauiſti, &c. eiuſdem generis.

Hac, & ſimili oratione vſus, magno omnium riſu, fertur quidam cauſsidicus, apud vrbis præfectum: nam cùm ſignificare vellet inopi quendam, miſeróque victu viuere, & furfureum panem eſitare, vinúmque eructum, & fœtidum potare. *Hic*, inquit, *eques Romanus apludam edit, & flocces bibit.* Aſpexerunt omnes, qui aderant, alius alium, primo triſtiores turbato, & requirente vultu, quidnam illud vtriuſque verbi foret: Poſt deinde, quaſi neſcio quid Tuſcè, aut Gallicè dixiſſet, vniuerſi riſerunt. Legerat autem ille *apludam* veteres ruſticos, frumenti furfurem dixiſſe: idque à Plauto in comœdia (ſi ea Plauti eſt) quæ Aſtraba inſcripta eſt, poſitum eſſe. Item Flocces audierat, priſca voce, ſignificare vini fæcem, è vinaceis expreſſam, ſicut *fraces*, ex oleis. Alter, cùm aduerſarius cauſſam differri poſtularet. Roge Prætor, inquit, ſubueni, ſuccurre: Quonam vſque nos bouinator hic demoratur? Atque id, voce magna, ter, quatérve inclamauit *Bouinator.* Commurmuratio fieri cœpta eſt, à pleriſq; qui aderant, quaſi mònſtrum verbi admirantibus. At ille iactans, & geſtiens: non enim Lucilium, inquit, legiſtis, qui tergiuerſatórem, *bouinatorem* dicit. Eſt autem in Lucilij vndecimo verſus hic.

Gell. l. 11. c. 8.

Cauſsidici antiquarij ſtultitia.

Hic ſtrigoſus, bouinatórque ore improbus duro,

His innutritus ἀρχαϊσμοῖς Tertulliani, & Arnobij ſtylus, grandis eſt plerumque, & nimis horridus: vt *Hypobrychium irreſpirabile*, pro extremo periculo, in quo omnis ex malo emergendi ſpes adempta ſit ὑποβρύχιον τὸ ὑπὲρ τῶν ματαίων καλουμένων appellatur, quod fluctibus eſt obiectum, Dies, & nox inuicem vertunt, *Solſtitionibus annuis*, & [illegible]*ra*, *& ſubſtillum*, pro dubio aëre, int[illegible] ſereno, & pluuium, quando pluuia ſtillatim cadit. *Pars verò paſſimus*, & *Scytaloſagittipelliger*, *genuinos inter antias adumbratos*, & ſimilia, apud Arnobium verò, *ſalpictarum ſonitu*, pro tubarum, quo vſus Iulius Firmicus, *ſalpictas reddet. Sed qui in bello confoſsi moriantur.* Et l. 3. *Buccularum cumulatione ſacrinoces*, *& quæ ex reconditis trahit Aruſpicinæ nugis, plaſcas, polimina, fendicas, magmenta, proſticias*, quibus, & ſi ad argumentum opportunè, & loco vtitur, aliàs tamen ad ſtyli nitorem, prauæ ſunt imitationis.

Tertul. li. de Idol. c. vlt. nu. 170.

Libr. de pallio.

Arno. l. 7

Iul. Firmic. l. 8.

Tertia corruptorum verborum ſeries eſt in tranſlatis audacibus, & inuerecundis, quorum abundantem ſtylum Gorgiæ, Calliſthenis, Cleitarchi Amphicratis, Hegeſiæ, Matridis commemorat Longinus. Hæc autem inter cætera arguit in Gorgia.

Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς: *Xerxes Perſarum Iupiter*. Γύπες ἔμψυχοι τάφοι *Vultures ſepulchra animata*. Hæc, inquam, ingeniosè (vt apparet) dicta fugillat acriter vir Criticus, nec parcit Xenophonti, qui pro pupillis *Virgines oculorum* dixerat, quòd puella, & pupilla eodem κόρης nomine, apud Græcos appelletur. Verba Xenophontis ſunt, Ἐκείνων γοῦν ἥδιον μὲ αἱ φωλιὰ ἀκάνθαις ἢ τῶν λιθίνων, ἥδιον ἂν ὄμματα μετεφίλησε ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο, ἢ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων, in hoc vltimo tumor eſt, quin,& verecundiores eos exiſtimaris, *ipſis oculorum virginibus*. At Timæus Xenophontæa illa ſatis audaci metaphora nondum contentus, ὅπως ἂν ἐπαίσιον, ἐν ὀφθαλμοῖς κόρας μὴ πόρνας ἔχων; Hoc vtique faceret alius, qui non *Meretrices in oculis: ſed virgines haberet*.

Xenophõ à Caſſio Longino vt putidus arguitur.

Timæi audax imitatio.

Hæc quota portio grandium metaphorarum, quæ in Africano ſtylo reperiuntur? vt, *Ipſa canicula perſecutionis, ab iſto ſcilicet Cynocephalo. Circumſpectu emiſſitij ocelli: imò luminis puncta vertiginant, & tabulata congregatio in veſtibus, & colubrini oblatratorum molares*, apud Sidonium, qui temporis potiùs errores, quàm virorum cenſendi ſunt. At Apuleius, præ gaudij affluentia, totus iſtis immergitur, quale eſt, *labiis vndantibus affectare roſas*, inquit, de aſino, qui iam ſpe eaſdem deuorabat: item *ſorbillantibus ſuauiis ſitienter haurire*, & ſimilia.

Tert. adverſus Gnoſtic. de pallio.

Secundum tumoris genus, eſt in ipſis ſenſibus immoderatis, licet alioqui verba, ad legem vſus communis videantur exacta. Hoc genere peccant ſæpiſſimè tragici, dum res ſupra naturam extollunt.

His bullis redundat Herculès Oeteus Senecæ, ſi modò eius eſt, quo enim faſtu cœlum petit à Ioue, filius à parente.

Hercules Oet. Sen. ampullata tragœdia.

—*Quid tamen nectis moras?*
Numquid timemus? numquid impoſitum ſibi
Non poterit Atlas ferre cum cœlo Herculem.

Si hæc Typhon diceret, tamen vix eſſent tolerabilia: quis enim largiri cœlum vellet, tanta oris improbitate, expoſtulanti?

Deinde:

—*Si negat mundus feras*
Animum Nouerca: redde nunc gnato patrem,
Vel aſtra forti.

Apparent violentæ figuræ, quæ deſinunt in frigidum.

Rurſus:

Vel ſi times, ne terra concipiat feras:
Properet malum quodcunque, dum terra Herculem
Habet, videtque.

Quàm miſer, & miſerabilis ille Iupiter, qui à ferarum metu, ſine Hercule tutus eſſe non poterat?

Hoc verò, quod ſequitur, ſupra omnem tumorem inflatum.

Da da tuendos Iupiter ſaltem Deos.
Illa licebit fulmen à parte auferas,
Ego quam tuebor? ſine glacialem polum,
Seu me tueri feruidam partem iubes,
Hæc eſſe ſuperos parte ſecuros puta.

Modò timeri ſe à cœlo dicit, modò ſe tutelare Deorum numen profitetur. Quid hoc tumidiùs? quàm imbecilles deos cenſet, qui mortali tutore egeant! Hæc poſtulans, & ſupplex! Illæ igitur ſunt bullæ, in quas ſæpiſſimè incidunt, qui magnitudinem ſenſuum præter decorum affectant. Deinde, qui imitantur, addunt aliquid de ſuo, & tumida tumidis adſtruunt, donec diploſus follis, in contemptiſſima quæque euaneſcat.

Sed & Nonnus poëta, Dionyſiacorum ſcriptor, in has ineptias intemperanter effuſus, quæ *Megabyſia* ſuo Typhoni non tribuit? Hic enim iactat *ſe aurigaturum cœlum fratrem ſuum*; (cùm calcaturum vellet dicere) imò *ſe aliud cœlum maius ſuperuè facturum, cum vetere capi non poſſit. Item omnes ſtellas, nonis inter ſe nuptijs copulaturum, quo cœlo plenior ſit ſoboles. Mercurium in vincula conjecturum, Lunam habiturum pro famula, quæ ſibi lectos ſternat; Quòd ſi lunari velit, Eridano cœleſti pro balneis vſurum.*

Nonnus poëta Dionyſiacorum ſcriptor inſanientis tumoris arguitur.

Οὐ ξύλινα δυσκίδιο φέρω πάτον, Interpres vitioſa admodum interpretatione, iam ſatis inquinatum auctorem corrumpens, legit πότον, & interpretatur, *Non vulgaris terræ fero potum*, cùm debuiſſet dicere, *fero paſſuum, vel viam tritam, vel callem*. Quis enim puer non videt, hîc nomen, ποῦς, irreptitium? Pergit.

Nonnus Dion. l. 2. Interpres Nõni ποτὸν pro πάτον pe- tum, pro paſſuũ.

Οὐρανὸν ἀστεμφέα ἁδρύνειν λιτοχείῳ, οὐρανὸν εἶναι ἔχειν μαζοῦσιν ἰσάζοντα, ſi dixiſſet *cœlum ſe calcaturum*, graue illud fuiſſet, at ſe *aurigaturum fratrem ſuum*, inflatum eſt, & ridiculum.

—Οὐ χρεὼν ἄσχετον,
Λεπτῷ νόστι γάμον ἀχθέσιον. ἀμφὶ σωτῆρι
Κρόνῳ θλιπτέῳ,

Et quî homini venit in mentem, vt de maritandis ſtellis, poſt tot ſæculorum cœlibatum cogitaret?

—εὐρύτερον ᾗ
Οἶδον οὐρανὸν ἀμφιπιέσσειν ἰνδόθι τύχῃ.

Quomodo cœlo capi non poterat, qui cum tot aliis gigantibus, vna terræ regione capiebatur?

Εὐρέϊς Ἐρυμάνθοιο ἐμὸν διεκάσσατο σηλὸν
Δέμνιά μοι στρέψαντι, καὶ ἐς χέρσον βαλόντι
Λύσσητα ἀστεμφέος ἐν ὕδασι Ηειδανοῖο.

Quàm parùm memor ſui in leuicula degenerat! Quomodo enim balnea Eridani capient, cui cœlum veteri ſeptiès maius anguſtum eſt?

Ridiculi prorſus tumores, qui vix à pueris, aut aniculis tolerari poſſunt: itaque incidunt in alium characterem (de quo mox dicemus) frigidæ puerilitatis. Nec refert, quòd Typhoni tribuatur hæc oratio.

oratio, nam cùm tota horribilis, vt ipsa gigantis persona, esse debuisset, in risum, & contemptum euanescit.

Nævius Gymnast.

In eodem exemplo licet animaduertere tertium tumoris genus, vbi res non modò sensibus, sed ipsis quoque verbis inflatur, quale est etiam illud *saxa, sylvas, lapides, montes disjicis, dispulveras*. Nõ. satis fuerat solutos in puluerem montes dixisse, nisi grande quoque verbum addidisset *dispulveras*, &.

Idem in Gallinaria.

O pestifera Pontica fera, trux, *tolutiloquentia!*

Hoc styli genus meritò prudentibus viris fuit semper inuisum, quòd si nonnullos leuioris facundiæ inuenes, ipso nouitatis aucupio delectet, vbi tamen crebriùs fuerit iteratum, transit in satietatem. Itaque benè monet Lucianus Lexiphanem, qui eusmodi vocibus non desinebat atticis auribus obstrepere.

Lucianus in Lexiph quid de isto stylo sentiat.

Ἅλις ὦ Λεξίφανες, ἢ πολλῆς, ἢ ἀπαγρύσιος ἐγὼ γοῦν ἤδη μεθύσκομαι, &c. Satis, ô Lexiphanes, & potus, & lectionis istius: Ego enim tibi ebrius iam sum, & nauseo, & nisi quamprimùm euomuero ista omnia, quæcunque recitando persequutus es, videor mihi insanus, ac furiosus fore, obstrepentibus mihi vndique verbis istis, quæ mihi modò offudisti.

Quanquam mihi à principio ridere illorum gratia veniebat in mentem. Verùm postquam ea multa, atque omninò similia erant, miserebat me tuæ istius ærumnosæ infelicitatis, quippe quem viderem in labyrinthum quendam irremeabilem incidisse, morbúmque ægrotare grauissimum; imò verò atra bile percitum. Cogito itaque apud me ipsum, vnde tam multa mala collegeris, & quàm longo tempore, & vbi denique conclusum habueris tantum examen absurdarum, ac distortarum vocum, quarum alias quidem ipse finxisti, alias autem defossas alicundè eruens: tantum cœnum vndequaque cogens, in me exhausisti.

Porrò videris mihi neminem amicum, aut familiarem, aut benevolum habere, neque etiam in virum liberum, & qui loquẽdi libertate vteretur, vnquam incidisse, qui vera monendo, te quamprimùm expediret, à morbo isto intercutaneo, quo quidem correptus es, & præ malo illius periculum, ne disrumparis, sustines, Tibi autem bene sanus esse videris, & calamitatem istam, valetudinem censes, atque ab imperitis laudaris, qui morbum tuum ignorant, à doctis autem miseratione dignus existimaris.

Remedium à Lucia. inflatis procurandum.

Mox hominem committit Sosipoli medico, à quo vomitorio accepto, istam verborum sentinam egerit.

Aliud remedium.

Hoc quidem remedium comicum est, & nihil ad sanitatem facit. Vnum autem præstantissimum, idémque vtilissimum erit, si qui eiusmodi dicendi genere delectantur, optimis auctoribus assuescant, a quibus, & moderatio, & styli afflatur salubritas. Phauorinus Philosophus (vt ait Gellius) adolescenti veterum verborum cupidissimo, & pleraque voces, nimis priscas, & ignotissimas in quotidianis, communibúsque sermonibus expromenti, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus, antiquissimi viri nostri, & his antiquiores Horatij illi trigemini planè, ac dilucidè cum suis confabulati sunt: neque Aruncorum, & Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur: sed ætatis suæ verbis loquuti sunt: Tu autem perinde, quasi cum matre Euandri loquare, sermone abhinc multis annis iam desito vteris: quod scire, atque intelligere neminem vis, quæ dicas. Nonne homo inepte, vt quoduis abundè consequaris, taceres? sed antiquitatem tibi placere ais, quòd honesta, & bona, & sobria, & modesta sit. *Vive ergo moribus præteritis, loquere verbis præsentibus.* Et ita quidem possunt inflati sanari, si uelint, quorum multi, plus habent furoris, sed plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliniùs est, quod potest detractione curari.

Gel. l. 1. c. 19.

Phauorini indic.

Senec. contr. l. 9.

DE CACOZELO.

CAP. III.

VÆ sequuntur orationis vitia, cacozelum, ac frigidum, magnam habent cum inflato affinitatem, & nonnunquam inter se confunduntur, differunt tamen nonnihil. Atque, vt de cacozelo dicam obiter, quod plenius in tractatu de imitatione explicandum est, *Est prava affectatio orationis, ducta ex errore vitiosæ imitationis:* quod indicat Lucianus his verbis κακοζηλία δὲ ἡ ὑπερβαινόντων τὸ μέτριον ἐν μιμήσεσι, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐντεινόντων.

Itaque omne cacozelum fermè tumidum est, aut frigidum, aut quid simile, non omne tamen tumidum, est cacozelum, cùm præsertim possit ex imitamentis esse non expressum. Itaque, si quis apud Virgilium legens; sublatum à Turno *saxum antiquum ingens:* hoc posteà in alio argumento imitatus dicat fuisse *scopulum, cui capræ etiam pascentes insidebant,* nescio quid nugarum, cum Græco poëta nugatus, tunc fit prodigium illud imitationis, quod κακόζηλον nominant: Sic Lucianus, cùm metamorphosin illam Ho-

mihis in Asinum describit, concinnè ad- A modum dicit.

Καὶ οἱ δάκτυλοι πάντες ἔιχοντο, ὡς οἷδ' ὅπου ὄντως ἄγυιας ἢ νῦν πάντας πέντας εἶχον, καὶ τούτων οὐδὲν δύο, ἢ ὀπλαὶ, καί μοι αἱ χεῖρες, καὶ οἱ πόδες, κτήνους πόδες ἐφαίνοντο, καὶ τὰ ὦτα ἦν μακρὰ, καὶ τὸ πρόσωπον μέγα.

At Apuleius non contentus hac lenitate sermonis; *Aures*, inquit, *immoditis horripilant auctibus*, & cætera similia, quæ vastam, atque horridam faciunt orationem. Vis aliud cacozeliæ exemplum præclarissimè expressum? Extat notissima de B Parrhasio pictore historia, qui adolescentulum vuas ferentem, tanta ingenij, artisque subtilitate depinxit, vt aues imagine delusæ, aduolarent, rostrisque improbulis racemos appeterent; quanquam ille ingenuo fastu opus suum damnauit, quod non videretur puer satis eximiè depictus, vt quem aues aduolantes non timerent. Hoc cùm legisset Spiridion Rhetor voluit imitari. Quid agit? controuersiam illam agitabat, in qua Parrhasius dicitur miserum senem Olynthium sæuissimè cruciasse, vt ex eius ore, inter C acerbissimos cruciatus æstuantis, Prometheum in Caucaso laniatum exprimeret, & hanc deinde tabulam in Mineruæ templo consecrasse.

Spiridion, cùm præstantissimi illius artificis manum, & exquisitissimæ tabellæ decus verbis commendaret, eò vsque prouectus est, vt diceret, ad hanc Parrhasij tabulam, cùm esset in Parthenone posita, vultures vndique laniatum, cadauer ratos, frequentes aduolasse, quæ oratio, vt frigida, & κακοζηλίας nota perinsignis, ab omnibus, qui aderant, declamatoribus est excepta. Quî fieri enim poterat, vt vultures in celebertimum istud Athenienſium fanum, cùm esset vndique tectum, & clausum aduolarent? nisi fortè putauit, vultures, templa in luce vrbium posita, non secùs, ac passeres, & hirundines frequentare, atque in ea sese aliquando per foramina penetrare.

Quàm multa similia quotidie admittuntur à pueris, qui cùm aliquid legerint, aut audiuerint, statim in imitationem trahunt, id minimè ponderantes, an res, E quæ comparantur, similibus inter se adiunctis congruant. Ex quo fit, vt ab imitatione, qui plurimùm iuuari, conformaríque deberent, iudicij, & mentis penuria sæpissimè deriuent errorem.

Apul. metam. l. 3.

Plin. l. 35. c. 10.

Spiridionis cacozelia insignis.

Senec. in Parrhasij controu.

DE STYLO *frigido.*

CAPVT IIII.

RIgidum quoque sæpe cum ipso cacozelo misceri, testis est, vel hic Demetrij Phalerei locus. *Demet. Phal. περὶ ἑρμην.*

Πολλάκις μὲν γοῦν τὸ μὲ διανόημα αὐτὸ ψυχρόν τί ἐστι καὶ ὡς νῦν ὀνομάζομεν κακόζηλον: sæpè item frigidus est sensus, quem nunc cacozelum nominamus. Et Aristoteles inflata verba vocat ψυχρά: Longinus verò postquam de tumido, & puerili disseruit, addit Θατέρου δ' ὢν εἰπεῖν λέγω δ' ἐν ψυχρῷ πολύγε ὁ πίμπλους. Si tamen disquisitiùs enucleare velimus, inueniemus frigidum, quod ab ipso Cassio annotatum est, esse magis circa nouos, hospites, & peregrinos sensus, quàm circa tumorem verborum; frigidum autem appellatur, non quòd languidum sit, & remissum (nihil enim fermè istis ingenijs, quæ hanc dicendi χαυνότητα affectant, callidius:) sed quòd pernicioſum quodlibet, & nocens temperaturæ, vt annotat Seruius ad Bucolica Virgilij, vocetur frigidum: Ita pari iure, quòd stylo optimam temperiem corrumpit, τὸ ψυχρὸν; translato à Medicis nomine, est appellatũ. Aliter ψυχρὸν, nominatur, quòd Gorgias sophista, multus in his sensibus fertur extitisse. Quanquam, quod Dionysius, Longinus, & Hermogenes adeò exagitant, de *animatis sepulchris*, non ita videatur absurdum. Aristophanes autem Comicus non modò frigus, sed & niues, stylo alicuius inepti poëtæ inspersas commemorat his verbis. *Suid. in voce ψυχρὸς.*

Quid prò priè frigidum.

Κατέπιπτε πολὺ χάλαζα πολλή: vbi Suidas, Κωμῳδῶν οὗ ἐπὶ τοῦ μὴ εἰδότος πολὺ χάλαζα τῆς τούτου περὶ τὰ ποιήματα ψυχρότητος.

Ex ijs autem, quæ dicta sunt, apparet *Inflati, cacozeli, & frigidi discrimina.* stylum frigidum esse ἢ περὶ τὰς νοήσεις ξένον, eum, qui *constat sensibus nouis, & peregrinis, addo etiam putidis.* Inflatus rerum, & verborum strepitus ferri solet, cum aliqua specie magnitudinis: Cacozelus in infelici, & ærumnosa imitatione consenescit: frigidus tortos, & violentos sensus; veluti nouatoris ingenij fœtus, iudicij lumine orbatos egerit.

Exempla frigidi ex Plutarcho, & Cassio talia sunt. Natus est Alexander, ea ipsa nocte, qua Dianæ Ephesiæ templum insana, & orbi terrarum admiranda sub- *Frigidi exempla.*

structio

ſtructio conflagrauit: Ex eo, cùm de Alexandri laudibus diceret Hegeſias, qui inter frigidos ſophiſtas commemoratur à Longino. *Minimè mirandum eſt*, inquit, *ſi Dianæ templum tam graui incendio arſerit: quippe Deæ in ipſo Olympiæ partu, quo Alexander editus eſt, obſtetricandi laboribus, & curis diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Huius epiphonematis tantum eſſe frigus, Plutarchus aſſeuerat, vt idipſum, ad Epheſij templi incendium reſtinguendum, ſatis validum fuiſſe videatur.

Plutarch. in Alex. Ηγησίας ὁ Μάγνης ἐπιτεφώνησεν ἐπιφώνημα καταβλέπειν τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνῳ τῷ ψυχρίας ὅλως ἄμφων εἰκότως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεὼν, ἡ ἀρτέμιδος ἀλγούσης περὶ τῷ Αλεξάνδρου μαίωσιν.

Alterum exemplum profertur à Caſſio Longino, quod ſumptum eſt ex Timæo. Quippe, hic Alexandrum magnis laudibus efferens, cùm Iſocrate comparat, & vehementer commendat, quòd paucioribus annis Aſiam ſubegerit, quam vnam orationem Panegyricam ſcripſerit Iſocrates. Hic Criticus deridens exclamat. Θαυμασίν γε τὸν Μακεδόνος καὶ τοῦ σοφιστῶ σύγκρισιν! ô admirabilem Alexandri cum ſophiſta comparationem! certè hoc frigido hominis ſenſu, Iſocrates tota Lacædemoniorum Repub. longè fortior haberetur, quando intra decennium Panegyricum abſoluit; At illi, non niſi intra annorum triginta ſpatium, Meſſenam expugnarunt.

Tertium eſt ex eadem officina, conciſis Sicula clade Athenienſium viribus, opera cuiuſdam Hermocratis, exclamat, N*on ſine magnæ mentis conſilio factum eſſe, vt Athenienſes, qui in Mercurij ſtatuas fuerant impij, per Hemocratem filium Hermonis, violatæ religionis pœnas perſoluerent.* Hæc frigida, & inepta Longinus iudicat, quæ tamen excuſari facilè poſſent.

Εἰς τὴν Ἑρμοκράτους ἀσεβήσαντες ἔδωκαν δίκην.

Sed in hoc genere nihil eſt Hebræorum ſcriptoribus, quos Rabinos vocant, infantius, apud quos frigidorum ſenſuum exempla, & plurima ſunt, & maximè ridicula, quale illud eſt eius, qui in hæc verba pſal. 61. ſcribens, *Iumenta in montibus, & boues*: vbi textus Hebræus habet

Rabinorũ ſenſus frigidi. *Behemot beharre aleph*, בחמות בהררי אלף Iumenta in montibus mille, hic frigidus commentarius belluam vnam fuiſſe vaſtiſſimam narrat, plurali numero deſignatam à Propheta, cui ad diurnum pabulum, mille montium herbæ à Deo eſſent aſſignatæ.

Alius in illud Exod. 4 *Obſecro Domine, non ſum eloquens*, commentatur Moſen, cùm eſſet trium annorum puer, Pharaoni fuiſſe oblatum, delectatúmque Regem melliti infantis indole, diadema illi inter ludendum impoſuiſſe, quod cùm Moyſes deieciſſet in terram, pedibúſque conculcaſſet, id pro infauſto quodam omine acceptum; cúmque A Regis filia tribuiſſet infantis inſcitiæ, de conſilio, & induſtria viri apud Hebræos imprimis ſapientis, ad explorandam puſionis ſimplicitatem, ſciens-ne illud, an imprudens feciſſet? prunæ illi ardentes ſunt appoſitæ, quas cum ore contigiſſet, inde extremæ linguæ aduſtionem, perpetuámque balbutiem, atque hæſitantiam contraxit.

Huic vitio obnoxij ſunt, qui in ſacris literis allegoricos vbique conſectantur ſenſus, & omnia in eas, quas ſibi finxerunt imagines efformant. Qua in re nimij ſunt plerunque Origenes, & Philo, qui allegoriarum ſtudio, in frigida ſæpiſſimè deferri coguntur. B

Allegoriarum ſacrá ſcripturá nimij indagatores ſæpe incidunt in frigida.

Nam, etſi allegoriarum grata ſit, ac vernans amœnitas, vbi tamen nimis crebræ ſunt, & violentæ, placere doctis auribus nullo modo poſſunt. Cui enim ſemper iſtæ interpretationes arrideant? *Porticus Salomonis, eſt conuerſatio Chriſti. Arcturus lex, & Pleiades noui teſtamenti gratia. Sudes acuta ſanctorum conſilia. Saliua intima contemplationis à Paſapor. Ibices magiſtri ſpirituales. Sapphirus prædicatores noui teſtamenti. Perdix diabolus Scynifes ſale Dialectici.* quanquam hoc poſtremum ſubtiliter ab Origene dictum; Hoc enim animal pennis quidem ſuſpenditur per aera volitans, ſed ita ſubtile eſt, & minutum, vt oculi viſum, niſi acutè cernentis effugiat, corpus tamen cùm inſederit, acerbiſsimo terebrat ſtimulo, vt quem volitantem videre quis non valeat, ſentiat ſtimulantem. C

Allegoriæ liſtæ à Patribus cũ tribus cũ cato-ribus noui teſtamenti. Perdix diabolus Scynifes ſale prudẽtiæ ditiliæ, non ſunt vbique ſimi-lia. Orig. homil. 4. in exod.

Hoc ergo animalis genus (inquit) digniſſimè puto arti Dialecticæ comparari, quæ minutis, & ſubtilibus verborum ſtimulis animos terebrat, & intelligentiæ oculos decipit. D

DE STYLO PUERILI.

CAPVT V.

Stylus puerilis qualis.

VIcinum eſt iſtis generibus puerile, quod Caſſius Longinus nominat, παχὺν μικρόψυχον, καὶ ἀψυχέστατον. Habet enim tumorem, & cacozelum, & frigida permulta ſibi annexa; hoc autem proprium obtinet, vt inanem quandam ſuauitatem, Adonidis hortis ſtreriliorem quàm auidiſſimè venetur. Itaque ſenſus in eo fermè ſunt tenuiculi, cum aliqua illecebra vaniſſimæ iucunditatis, luſus minuti, digreſſiones ineptæ, alluſiones ad verba, affectatæ rerum deſcriptiones, luxuriantes F

figuræ, inopia iudicij, redundantia ser- A monis, verba vndique ad ostentationem collecta, & rhytmorum, circumscriptionúmque putida elaboratio. Talis est ista Mœcenatis, authore suo mollior oratio.

Quid purius amne, syluisque ripa comantibus?
Vide vt alueum lintribus arent, versóque vado remittant hortos.

Vidè Senec. ep. 114

-Quid si quis fœmina cirro crispat, & labris columbatur: incipítque suspirans, vt cerutce laxa feratur. Nemo tyranni, irremediabilis factio, rimantur epulas, lagenæque tentant domos, & sæpe mortem exigunt.

Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila, & crepacem molam, focum mater, aut vxor innestiunt.

Quæ pueritiæ ludicra? Num statim hæc cùm legeris (inquit Seneca) hoc tibi occurret, hunc esse, qui solutis tunicis in vrbe semper incesserit.

Adiunge huic molliculæ orationi, Hadriani Imperatoris versus.

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comésque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula:
Nec vt soles dabis iocos.

Aut Apuleij: [Erat intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus. Crines eius præmulsis antijs, promulsis caproneis anteuentuli, & propenduli. Vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians. Quid? quod & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat.

Hæc planè crepundia, quibus permittuntur aliquando pusiones lusitare. At verò iam prouectæ ætatis homines, in eas ferri nouissimorum verborum ineptias, minimè tolerandum est.

Sæpe istarum nugarum parens est amor, & vitijs obsessæ mentis hebetudo: quippe videas istos frigidos amatorculos, ex libris vernaculâ linguâ scriptis, hæc deliramenta auidè conquirere, quæ illi rosas suas, & anemonas dum ventilant, putant odorem omnium naribus periucundum afflari: sed hæc ita fœtent, vt Augææ stabulum non sit impurius.

Alia est etiam non verbis, sed sensibus puerilis oratio: qualis est ista Onagri fœminæ ad marem fœtum suum euirantem, his verbis expressa, quę bonum alioqui E poetam, ad iiiclinatam puerilitatem dimisit.

Opian. l. 3 ven. vers. 220.

Ἄνερ, ἄνερ, τίνυ σεῖο τρεσσώπατα πηχυίων;
Ὄμματα φοινίχθη τὰ τ' αὖ πάρος αἰγλήεντα.
Οὐχὲ μέτωπον ἀθρεῖς λιθοειγὲς ἄγχι Μεδούσης,
Οὐ γόνον ἰοβόλον παναμιλίκιο δρακαίνης,
Οὐ σκύμνον παράθεσμον ὀρειοπαλάκτοιο λεαίνης;
Παῖδα λυγρὴ τ' ἔτικτον ὃν ἀρώμεθα θηροῖσι,
Παῖδα τεὸν γλυκύεσσι τεοῖς ὐπ' ἄρσεσι θήσεις.
Ἰαχὲ φίλος μὴ τάμνε. τί μοι τάμες οἷον ἔρεξας

Παῖδα τὸ μηδὲν ἔθηκας ὅλον δέμας ἐξαμάσσας,
Δειλὴ ἐγὼ παιάποτμος ἀορσιάτοιο λοχείης.
Καὶ σὺ τέκος παίδειλον, ἀλιτοιχατοῖο τοκῆος,
Δειλὴ ἐγὼ τετάλαινα, κενὸν τόκον ὠδίνασα,
Καὶ σὺ τέκος, θυμτεὶς, ὐχὶ σονύχεσσι λεόντων:
Αλλ' ἐχθροῖς γλυκέεσσι λεοντείοισι τοκῆος.
Vir, vir, quare tuus vultus exasperatur?
Oculi rubuerunt, qui priùs erant splendidi?
An frontem intueris saxificæ Medusæ?

(Sciebat quippe hic Onager Medusæ fabulam, & scholas olim poëticas frequentarat.

B
Non fœtum venesicum efferi Draconis,
Nan catulum nefandum montinagæ Leænæ?
Filium, misera quem peperi, quem exorauimus à Diis.
Filium tuum maxillis tuis euirabis.
Cohibe te, amice: ne scinde, quod resecuisti, qualem
Fecisti filium? ad nihilum redegisti, toto corpore mutilatum
Misera ego, atque ærumnosa, intempestiuum ob partum!
Et tu fili misserrime, sceleratissimi parentis caussa!
C
Misera ego, ter misera, inanem partum enixa,
Et tu fili dissectus, non vnguibus Leonum;
Sed inimicis maxillis Leoninem parentis.

Hactenus lamentabilis nænia, & verè puerilis: cùm enim mentionem facit Onager *saxificæ Medusæ*, cùm dicit se filium à Diis exorasse, & similes nugas, quis risum teneat? At dices, nulla sæpe eiusdem argumenti, à viris grauibus esse conscripta? fateor equidem, sed huiusmodi, si quæ scribunt, non seriis operibus immiscent: verũ pueriles remissiones, & fabellas, & ludos ad risus compositos profitentur. At, qui hæc seriò, & callidè dicũt, carminúmque grauitati, non ioco, sed eloquentiæ ostentandæ gratia solent intexere, pueriliter mea quidem sententia, faciunt; hæc enim vitia sunt, in quæ pueri, in hyperbolis semper leues, frequentiùs incidunt, qui si in Crassi murænam, aut psittacum, melioris carmen, vel orationem funebrem texant, cùm omnia ad rotundam styli exilitatem deberent esse accommodata, illi ad grandes Demosthenis, & Ciceronis figuras conuertentur: psittacum inquam, vel passerem, vt heroem laudabunt, etiam apud Elysios campos Minois, & Rhadamanthi assessorem facient, dictitantes illud Demosthenis, ὃν πάρεδ' ἐγὼ ἐυκότιος ἄντις φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι: mox alloquentur per Apostrophen; *Præclarè igitur, tecum actum est, dum viueres, anima delicatissima, nunc autem, postquam ex his terris euolasti, sanctissima: nam beatorum locum consecuta, assides Proserpinæ.*

Puerilium inuentionũ nugæ.

DE PA-

DE PARENthyrſo.

CAPVT VI.

THeodorus Rhetor, qui citatur à Caſſio Longino, in libro περὶ ὕψους, notiſſimi vitij in ſtylo meminit, quod ipſe appellat παρένθυρσον, quaſi ad Thyrſum accedens, hoc eſt, furori proximum. Norunt omnes Thyrſum appellari haſtulam frondibus veſtitam, quam bacchantes geſtabant, & hoc perpetuum bacchi inſigne iuxta epigrammaticum παντὶ βίτων χάμαρον, νύμφαις ῥόδα, θύρσα λυαίῳ, hinc θυροστολῆς, nominantur thyrſo percuſſi, hoc eſt inſani: vnde parenthyrſum dici poteſt, Oratio grandibus, & intempeſtiuis affectibus, & figuris in re parua inſaniens, quam definitionem licet colligere ex Dionyſio Longino, in qua παρένθυρσον ita deſcribit.

Longin. περὶ ὕψους. οὕτω παρέκπτωσίς τίς ἐστι τῆς ψυχῆς εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ὅταν ὁ θεόδωρος παρένθυρσον ἐάσῃ, ἔκ τι δὲ πάθος ἄκαιρον, καὶ κενὸν ἔνθα μὴ δεῖ πάθους, ἢ ἄμετρον, ἔνθα μετρίου δεῖ. [Huic proximum eſt tertium prauitatis genus in affectibus, quod Theodorus vocat parenthyrſum: eſt autem affectus intempeſtiuus, & vanus, vbi nihil opus eſt affectu, vel immoderatus, vbi opus eſt moderato: differt à puerili; quòd hoc in lætis argumentis, & illecebroſæ dictionis aucupio verſetur, vt plurimùm; illud propriam ſedem habeat in affectibus intempeſtiuis, maximè doloris, & iracundiæ, ſine vlla etiam affectatione verborum. Non enim iſtam concinnitatem ſpectat, ſed grandes tantùm figuras, in rebus ludicris conſectatur: ex quo plenum eſt inſaniæ.

Libani παρένθυρσον D. Chryſoſt. perſtrictũ

Talis eſt illa, de incendio Daphniti templi, miſerabilis Nænia Libanij ſophiſtæ, quam diuus Chryſoſtomus egregiè perſtringit, in oratione de ſancto Babyla martyre. Ibi enim ſophiſta præter modum fertur in miſerabiles, inconditos, humiles, inclinatos affectus, & præ doloris, ac furoris impotentia, in frigida quæque, & inepta tranſit, vt, cùm dicit Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio afflauit eum rumor, [quæſiuiſſe talaria Mercurij, vt ad flammam reſtinguendam properaret.] Vbi tandem erat inuenturus? Certè tardum oportuit fuiſſe auxilium, ſi hæc talaria ſunt expectata. Ita dum motus cupit ingentes excitare, delabitur in abſurda, quæ riſum potiùs, quàm dolorem efficiant.

Ariſtidis παρένθυρσον ἐν ᾠδῇ μέλους, εἰς ἑαυτὸν ὀφθαλμὸν, καὶ τὸν Ἀσίας ἐπένθησαν Parenth. character

Eodem ſtylo Ariſtides ſophiſta, in illa flebili monodia, de Smyrna collapſa, inter cæteras næuias addit: [Si Gorgones reuiuiſcerent, non iam Meduſam, aut oculum ſuum flerent, ſed Smyrnam, communem Aſiæ oculum deplorarent.]

Num verò iſta παρεκπτώσεις, & παρένθυρσα? ſed pleniùs in affectibus examinabimus.

Alij etiam magis importuni ambitioſo orationis tractu, aut plorant, aut irraſcuntur, aut deteſtantur, aut Deos, Deáſque omnes, in rebus ludicris, & penè nullis inuocant. Quærunt ab auditoribus, hominibus plerumque frigidis, & vrbanis, num lugeant, num indignentur, num auerſentur, num tantum nefas abominentur? cùm illi interim nihil horum experiantur, ſed tranquilli omninò ſedeant: Aduertere ſe dicunt pallorem, & lachrymas, & eiulatus eorum audire, qui non magis mouentur, quàm ſtatuæ.

Parenth. exemplum

Hoc certè genus, inter cætera miſerabile eſt, & inſanum, nec immeritò παρένθυρσον nominatur, habet enim multùm de thyrſo, & furore: Nam quid eſt aliud in rebus modicis? tam inſanæ mentis æſtu iactari, quàm Oratorem illum imitari, qui apud Lucium Apuleium pro tribus vtribus, ab ebrio iuuene multis ictibus perforatis, quaſi pro cæſis iuuenibus perorat, & ait.

[Neque parua, res, ac præcipuè pacem ciuitatis cunctæ reſpiciens, & exemplo ſerio profutura tractatur, Quirites ſanctiſſimi. Quare magis congruit, ſedulos, atque vniuerſos vos pro dignitate publica prouidere, ne nefarius homicida, tot cædium lanienam, quam cruenter exercuit: impunè commiſerit.]

Ad hæc omnes riſu diſſoluuntur. Mox quædam mulier, per medium lachrymoſa, & flebilis, atra veſte contecta, paruulum quendam ſinu tolerans, decurrit; ac ponè eam, anus alia pannis horridis obſita, paribúſque mœſta fletibus, ramos oleaginos vtræque quatientes, quæ circumfufæ lectulum, quo peremptorum cadauerum contecta fuerant, plangore ſublato lugubriter eiulantes.

[Per publicam miſericordiam, per commune ius humanitatis, aiunt, miſeremini indignè cæſorum iuuenum, noſtræque viduitati, ac ſolitudini, de vindicta ſolatium date: Certè paruuli huius, in primis annis deſtituti fortunis ſuccurrite, & de latronis huius ſanguine legibus veſtris, & diſciplinæ publicæ litate.]

Hæc si pro tribus vtribus seriò dicerentur περίεργον facerent manifestissimum; sed cùm ad risum, publicámque lasciuiam ficta sint, nihil habent istius generis.

Porrò in id sæpe vitium incurrunt Oratores sensibus grandes, vberes, & amplificatorij, qui cùm summæ laudis esse existiment, res alioqui exiles orationis maiestate pleniùs attollere: hoc ne mica quidem salis adhibita faciunt in rebus singulis, & ranas in Mineruam, Pygmæos, in Polyphemum, res denique leuissimas in cothurnos tragicos non sine risu deformant.

DE STYLO *scholastico.*

CAPVT VII.

MEminit quoque Cassius Longinus σχολαστικῆς νοήσεως: hoc est scholastici sensus, & styli: fit autem, cùm ea quæ ciuilis esse debet oratio, ad vmbratilium præceptorum minutias putidiusculè conformatur. *Stylischolastici typus.* Accidit enim plerunque, vt adolescentes è ludo nuper egressi, vel etiam viri scholarum vmbris diutiùs innutriti, cùm ex palæstra in aciem deuenerint, nondum ad ciuilis illius cœli tolerantiam facti, atque compositi, nescio quid vmbraticæ mollitiei, quam cum lacte suxerunt, retineant. Itaque alij antequam ad rem veniant, præfantur apparatiùs, & excurrunt longiùs. Alij digressiones, & locos communes affectant, quibus cùm insederint, arbitrantur se Iouis albis (quod aiunt) quadrigis vehi. Alij, in quocunque demùm argumento exordia, narrationes, confirmationes, peroratione religiosiùs exigunt, atque ista quidem omnia, quamuis frigida, & importuna sæpiùs ingerunt, ne videantur artis legibus defuisse. Alij minimè spectantes, an oratio ornatum ferat, grandes figuras per καλοζηλίαν expressas ad satietatem aurium intrudunt. Alij etiam artem plenissimè profitentur: exordij sui, narrationis, confirmationis, &c. meminerunt, tum se ex vna parte in alteram transituros pollicentur, aut iam transiisse dicunt, etiam excusant, quòd minus elaboratam orationem attulerint, quæ omnia scholastica sunt, & vbi morosiùs curantur, elaborantùrque concinniùs, sæpe in frigidum aliquid, aut puerile desinunt.

Atque in eo, opinor, multùm differunt ciuiles Isocratis, & Demosthenis Orationes, hic enim, quod maximè est, minimè vult videri eloquens, & fortunas Græciæ ex eo non pendere dicit, an manum in hanc, aut in illam partem inflexerit: vel hoc, aut illo verbo interorandum vsus fuerit; at ille in negotiosis etiam orationibus dissimulare non potest ambitionem eloquentiæ. Nam in suasoria ad Philippum profitetur etiam ὅτι χάριεν φιλοτιμίαν, & se excusat, quòd propter ætatem ingraueſcentem, tam elaborata orationis structura vti minimè potuerit. *Isocrates scholastico vitio laborat.*

Ουδὲ γὰρ ἂν τῷ λέξιν εὐρυθμίας, καὶ ποικιλίας κεκοσμήκαμεν αὐτὸν οἷς αὐτός τε νεώτερος ὢν ἐχρώμην, ἢ τοῖς δήμοις ἐπέδειξα, δι' ὧν τοὺς λόγους ἡδίους τ' ἄμα, καὶ πιστοτέρους ποιῶν, ὧν οὐδὲν ἔτι δυνάμαι διὰ τὴν ἡλικίαν. *Isocr. in suasor. ad Philippū.*

Quæ excusatio non petita accusatio est.

Præfatur etiam amplissimè de suis familiaribus, & eorum de hac suasoria iudicia exponit, quæ omnia parùm ad persuasionem faciunt, & ambitiosè potiùs quàm neruosè dicta sunt.

In Panegyrico verò, qui & suasionem continet ad Græcos, tam magnificè de sua eloquentia sentit, & dicit, vt nisi pro rei dignitate, suáque gloria, & pro tempore, quod in hac oratione elaboranda, concinnandáque posuerit (in qua decennium ferebatur insumpsisse) peroret, nullo modo sibi ignoſci velit, sed contemni, & derideri. *Isoc. Paneg. 86.*

Ἐγὼ δ' ἵν' μοὶ μὴ τῷ πράγματος ἀξίως εἴπω, μὴ δ' ὀλίγης τῆς ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ χρόνου, μὴ μόνον περὶ τὸν λόγον διατριφθέντος; ἀλλὰ καὶ σύμπαντος ὃν βεβίωκα παρακέλευσμαι μηδεμίαν μοὶ συγγνώμην ἔχειν: μηδὲ καταγελᾶν, καὶ καταφρονεῖν.

Hæc quidem ostentationem habent eloquentiæ non mediocrem, quæ Oratori ciuili cauenda est, vel maximè.

At verò sub finem Orationis, quasi in promptu diceret, qui se comparata oratione dicturum, initio professus fuerat.

Ου τὴν αὐτὴν δὴ πυγχάνω γνώμην ἔχων, ὅν τε τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου. Τότε μὲν γὰρ ἡμῖν ἀξίως δυνήσεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰπεῖν, νῦν δὲ ἐφικνοῦμαι τῷ μεγέθους αὐτῶν: μηδὲ πολλά με διεπέφευγεν ὧν διενοήθην.

[Iam verò non ita sentio, ac initio orationis meæ: tunc enim pro dignitate rerum, me posse dicere existimabam, nunc magnitudinem earum non assequor, multáque mihi eorum, quæ dicere instituera m, exciderunt.]

Nimis aperta calliditate hæc sunt elaborata, quasi finem orationis non præuidisset, qui se per decennium scripsisse gloriabatur.

Habent

Eloquentia Iuliani multũ habet palestræ scholasticæ.

Habent & multum paleſtræ ſcholaſticæ, quæ a Iuliano imperatore ex Sophiſtarum ſcholis adhuc recente ſcripta ſunt. Quorſum enim in Euſebię encomio tam longa inſinuatio contra ingrati animi vitium. Τί ποτε ἄρα χρὴ διανοεῖσθαι περὶ τ̃ ὀφειλόντων μεγάλα, καὶ ὑπὲρ μεγάλων, οὔτι φημὶ χρυσίου, οὐδ' ἀργυρίου, μηδὲ ἁπλῶς ὅπαν τύχοι τις παρὰ τ̃ πέλας εὖ παθὼν, εἶτα τοιαῦτα μὴ ἀποτίνῃν οὔτε ἐπιχειροῦντων, οὔτε δυναμένων ῥᾳδίως ἢ καὶ ὀλιγώρως ἐχόντων πρὸς τὰ δυνατὰ ποιεῖν, καὶ δικάζεσθαι ὄφλημα; ἢ δηλονότι φαύλοις, καὶ μοχθηροῖς νομιστέον quid iſta periodus, & cætera quæ diffuſius narrat, aliud volunt quam ingrati animi labem eſſe fugiendam, qua ratione ad laudandam Euſebiam prouocatur, cui multis, & magnis beneficiorum nominibus tenebatur adſtrictus. Hoc etſi ad rem facit, poterat tamen dici rotundius, nec tãto lentitudinis anfractu trahi. Alium deinde locum communem annectit, laudandos eſſe ſummos viros, nam hoc (inquit) & Plato, & Socrates fecerunt, quid ne etiam inquit fœminas? Siquidem Homerus Penelopem laudauit. Hæc theſis longius excurrens multum ſapit de ſchola. Accedunt etiam exempla ab homericis ſæpius petita fabulis, & digreſſiones de græcia, & libris cum annexis excuſationibus, quæ calamum iuueniliter adhuc quaſi in Rhetorum ſtadio volitantem arguunt.

Iuliani ſcholaſtica.

DE STYLO POETICO, ET cantico.

CAPVT VIII.

Dionys. Halic. lib de ſtruct. verborũ.

VÆſitum eſt ſæpe cur Dionyſius Halicarnaſſenſis ingeniorum ſtylique iudex, & cenſor acerrimus, optimam orationem Poëſi ſimillimam eſſe debere ſtatuat, Ex quo Herodoti, & Thucididis hiſtoriam *pulchram poeſim* non uereretur appellare Καλαὶ μὲ ποιήσεις ἀμφότεραι οὐδ' ἂν αἰσχυνθείην ποιήσεις αὐτὰς λέγων. Lucianus vero ſuadet ei qui eloquentiæ *decora concupiſcit*, vt primum optimos quoſque Poëtas legat, deinde ſe conferat ad oratores: quod profecto non faceret, niſi ad conformandum ſtylum prodeſſe Poëtarum lectionem arbitraretur. Sed tamen quamuis Poëtas, vt ad oratoris inſtitutionem perutiles commendare videatur, hæc oratio non eſt ita intelligenda, vt ſtylum Poëticum probet, a quo ſanè ambo, & ſententiis & ſcribendi genere vehementer abhorruere. Quid igitur vterque voluit? Poëtas, maxime vero Tragicos & Comicos de meliore nota, oratoriæ facultati non leui fore adiumento ſi quis ſe in eis ipſo diſcendi, ſcribendique tyrocinio prudenter exerceat. At hoc (inquis) non plenè ſatisfacit Dionyſii menti, qui Thucidis hiſtoriam Poëſim apertè nominauit. Dicam equidem & paucis, quæ hac in re mens Halicarnaſſenſis fuerit. Structuram verborum, & numeros oratoribus commendat, quam rem vnam ad mulcendos ſuauitatis lenociniis animos efficaciſſimam eſſe probat: Vt eorum verò incuriam redarguat, qui penes ſolos Poëtas eſſe numeros arbitrati, ſegnem diſſolutam & planè incompoſitam orationem effutiunt, optimam orationem poëſi ſimillimam eſſe contendit, hoc eſt (vt ipſe ait) καὶ τὸ ἔντεχνον nec minus accuratam compoſitione, moduliſque ſtructuræ decoram, quam ſint ipſa poëmata, licet aliis, & liberioribus numeris effluat. Hoc Cicero in oratore explicatiſſimè docet.

Cur optima oratio appelletur poëſis

Idem in epiſt. ad Cneum Pomp.

Luc. in Lexiphani.

Cic in orat. p. 253 254.

Nam etiam (inquit) Poëtæ quæſtionem attulerunt quidnam eſſet illud quod differrent ab oratoribus. Numero maximè videbantur antea, & verſu: Nunc apud oratores iam ipſe numerus increbuit. Quicquid eſt enim, quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiamſi abeſt à verſu, (nam id quidem orationis eſt vitium) numerus vocatur qui græce ῥυθμὸς dicitur. Itaque video viſum eſſe nonnullis, Platonis, & Democriti elocutionem, etſi abſit a verſu, tamen quod incitatius feratur, & clariſſimis verborum luminibus vtatur, potius poema putandum, quàm Comicorum Poëtarum: apud quos niſi quod verſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis.

Qua in re oratori Poëtis ſimiles,

(Deinde) Ego autem, etiamſi quorumdam grandis, & ornata vox eſt Poëtarum, Tamen in ea cum licentiam ſtatuo maiorem eſſe, quam in nobis faciendorum, iungendorumque verborum, Tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis quàm rebus inſeruiunt. Nec vero ſi quid eſt vnum inter eos ſimile, id autem eſt iudicium, electioque verborum, propterea cæterarum diſſimilitudo intelligi non poteſt. Hæc Cicero; ſed & Quintilianus clariſſimè rem totam diiudicat his verbis.

Quint. l. 10. c. 1.

Theophraſtus, inquit, plurimum oratori dicit conferre lectionem Poëtarum, multique eius iudicium ſequuntur, neque id immerito: Namque ab his & in rebus ſpiritus, & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor petitur, præcipueque velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia, optime rerum talium blanditia reparantur: ideoque in hac lectione Cicero requieſcendum putat. Meminerimus tamen non per omnia Poëtas eſſe oratori ſequendos, *nec libertate verborum*, nec *licentia figurarum*, addit etiam *pedum neceſſitate*.

Ex eo apparet quantus eſt error eorum, qui Poëtico ſtylo perperàm in ſoluta oratione abutuntur, vel verbis, vel numeris, vel periphraſeon quæ permultis communis eſſe ſolet licentia. Hac in re importunus eſt Ammianus hiſtoricus, quo enim hiatu hæc dicit.

Ammiani ſtylus Poëticus.

Cumque primum aurora surgeret vniuersaque videre poteram; armis stellantibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos opplebat & calles Fac pedes, quid sunt ista nisi carmina eaque prætumida?

Item

Sæuiens per vrbem æternam vrebat cuncta Bellona ex primordiis minimus ad clades ducta luctuosas quas obliterasset vtinam inge silentium quæ ampullæ Poeticæ? *vt omnia nefario bello arsisse dicat.*

Item *Hieme vero humus crustata frigoribus, & tamquam leuigata ideoque labilis incessum præcipitantem impellit, & patulæ valles per spatia plana lacie perfidæ vorant nonnumquam transeuntes.*

Et vbi Poeta epithetis densior aut verbis tumidior?

Ita his ampullis assueuit vt quæ quotidiano sermone omnino dicenda erant, etiam his phaleris augeat & peruertat vt *ludibriis ignauiæ torrentes exundant, & humanitatis multiformibus officiis retentabant, & fama rumorum nutrix maligna dispersit.*

At vbi inflat ex industria quis molem sustineat? *Megæra quædam mortalis inflammatrix sæuientis assiduè* istæ sunt Apuleii deliciæ & (vt ipsi aiunt) Anemonæ verborum: talia sunt quæ de suo patrio solo scribit *glebæ felices æternum, libris felicioribus creditæ.*

Vt primum tenebris abiectis dies inalbebat, & candidum solis curriculum cuncta collustrabat.

Item

Imo de pectore cruciabile suspirium ducens, & hæc quæ grandiori spiritu intonat: *Nec mora cum vi patefactis ædibus, globus latronum inuadit omnia, & singula domus membra cingit armata factio. Et auxiliis hinc inde conuolantibus obsistit discursus hostilis, cuncti gladiis, ac facibus instructi noctem illuminant, coruscat in modum ortus solis ignis & mucro.*

Nec satis inflectit nonnunquam orationem in degeneris naturæ malum quod vocant *Canticum*, vt *Tibi respondent sidera redeunt tempora, gaudent numina seruiunt elementa, tuo nutu spirant flumina, nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina & Montium scapulæ decurrendo, fontium vena ebullendo, & fluminum viæ obumbrando*: hæc est styli poetici species veræ eloquentiæ admodum perniciosa, quæ tamen rudioribus sæculis longè, lateque peruagata, fatali pruritu multos secum traxit, diuque dominata est.

Certe istis ampullis oppleti sunt Sidonius Apollinaris & Ennodius, qui ad huius licentiæ summum deuenerunt; nam Sidonius apertè canit.

Iam sol adultus roscida noctis humorem radio crescente sorbuerat.

Bestialium rigidarumque nationum corda cornea, fibræque glaciales.

Sermonis Celtici squamam depositura nobilitas nunc oratorio stylo, nunc Camœnalibus modis imbuitur. Sid. ep. l. 3.

At Ennodius, cuius poetæ audaciam non æquat his verbis?

Interea dum anceps esset fortuna certaminis, & pennatæ mortes sibi æthera vendicarent. Tellus concita tremuit concussione cornipedum. Excepit te sonipes lituorum desideriis inquietus, & lancearum imber cælum obtexit, & Ennod. Paneg. Theod.

Larissæus Heros ille apud Rupicem, & syluicolam, & monstrorum eruditorem scrupea schola eruditus. Tertul. pallio.

DE STYLO ALLEgorico, & periphrastico.

CAPVT IX.

SEd quoniam in huius auctoris mentionem incidimus, eius, quem nunc discutimus styli, exempla suppeditabit. Floruit eo tempore, quo illa insana metatphorarum, vel potiùs allegoriarum dulcedo cuncta peruaserat, & iam *Ferrum Ciceronis* Tulliana dictio, vulgò dicebatur, contrà aurea putabantur frigida quæque acumina, & allegoriæ, quibus illi scriptores sua referserunt.

In quo profectò minor est error magni illius, & felicis Ennodij, qui calentibus adhuc eius, quam à magistris acceperat Rhetoricæ studiis ista scripsit, quam barbari, & squallentis sæculi, cui aurum prò ferro, & ferrum pro auro, in tam grauibus eloquentiæ corruptelis fuit. Sic igitur Ennodius ad Ioannem.

[Dia salum quæris verbis in statione compositis, & incerta liquentis elementi placida oratione describis, dum sermonum cymbam inter loquelæ scopulos rector diligens frænas, & cursum artificem fabricatus trutinator expendis; pelagus oculis meis, quod aquarum simulabas, eloquij demonstrasti.]

[Deus bone, in quantos se vsus dies lingua dispargit! Cum voluerit sæuit vt bestia, currit vt fluuius, fluctuat vt profundum: & quamcunque fucatis verborum imaginibus pingit speciem, veri adstipulatione repræsentat. Timere te scriptionem,

nem, quasi fronte tener, insinuas; dum declamationum pompam refuga laudis deposcit assertio; [& fit auara gloriæ, dum pudori parcere se ostendit, peregrinam mentita formidinem.] Ago atque habeo gratias, quod nobilia rudimenta facundiæ tuæ, in amici quantum æstimas præconis consecrasti. Et licet non agnoscant mea esse, quæ loqueris: religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per sudum rutilantis luce dedicasti. Tibi fax ista prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis. Ego noctem conscientiæ meæ, etsi non fugio noui tam en æ stimare.

Expende singula, & accurate dispice, quid sine allegoria? quid sine similitudine dictum inuenire? ô styli importunitarem! At dices pulchræ sunt Metaphoræ? sed & pulchrorum modus est. Melleæ sunt? & mellis suauitas affert satietatem. Gemmeę sunt? distinguant igitur opus, non obruant. Ad orationis delicias, non ad communem quotidiani sermonis vsum inuentæ sunt metaphoræ, quas si vbique velis intrudere, styli monstrosum corpus facias necesse est. Venustissima quidem est ars picturæ, quæ expressis rerum imaginibus opulentas æmulatur naturæ dotes, nemo tamen adeo demens est inuentus, qui naturæ opera de medio tollenda esse censeret, quod eorumdem picturis, vsque perelegantibus expressa simulachra intueri liceret. Siquidem manufactorum decor breui admodum voluptatis delinimento pascit sensus. Naturæ dona diutius, & solidius oblectant. Quod licet quidem animaduertere in ijs, qui picti rutis similitudinem, aut auium versicolores plumas spectant in tabulis.

Stylus allegoricus, cur vitiosus.

Præclarũ discrimẽ inter naturalia, & artefacta.

Primo quidem aspectu, quasi totam hauriant oculis voluptatem afficiuntur quamsuauissime. Paulatim verò diu occupatis eadem imagine sensibus iucunditatis gratia consenescit. At quæ naturalia sunt, & magna, vt Maris exporrecta facies, gelidorum fontium lapsus, vmbræ nemorum, montiumque vestitus viridissimi, nouo semper voluptatis aucupio suos recreant amatores. Haud quidem dissimile est, quod in hac styli materia euenire solet: Nam illa sermonum picturata (vt appellant) diademata sua crebritate fastidiosa, aures statim obruunt. Verba verò propria acuratæ orationis dulcibus illigata numeris, si non acriori, diuturniori tamen, atque vtiliori delectatione sensus retinent auditorum.

Allegoriarũ dulcedo.

Qui fit igitur vt multi hoc loquendi genere capiantur? quia fuco illitam voluptatem solidæ iucunditati anteponunt. Iuuat enim ista audire blandius infracta.

cedo imponit auribus. Ennod. ep. 9. l. 1.

[Dum fauos loqueris, & per domos cereas eloquentiæ nectare liquentis elementi mella componis, peregrinum labijs meis saporem epuli diuitis infudisti.

Et in Panegyrico Theodorici.

[Et adhuc in cano flore degebas adolescentiæ, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat. Adhuc blanda erat imago pubescentis, nec tingens faciem lanugo vestiebat: quando æui purpura, & flosculus superuenientis imperij promittebat sollicitis, de gratiæ commutatione terrorem. Cum in perturbationem roboris, & clementiæ tuæ, ruptis vinculis furor emicuit: & euisceratas diuturna quiete mentes occasionis pabulo subiugauit.]

Nonnulla fateor hîc dulcissime renident: vt, Adhuc blanda erat imago pubescentis, nec tingens faciem lanugo vestiebat. Sed tamen quam sæpe cum vino fecem bibere coguntur, qui isto genere delectantur.

Nam rupta clementiæ vincula; & euisceratæ quiete mentes, & occasionis pabulum, cui tandem, nisi duris auribus placere possunt?

Quis vero blanditias nominet? [Vellem ad orationis terminum victus gestorum tuorum enormitate descendere, & nouellas adoreas hebetatus priscorum luce transire.]

Sed esto placuerunt ista Gothico sæculo, & glacialibus (vt ipsi aiunt) fibris; minime enim mirandum est. Hoc magis miror, quod Ennodius Ciceroni parum æquus aurum Demosthenis, & ferrum Ciceronis appellet, & Arpinatem (Sic enim nominat) loquacitatis Sidonius insimulet. Ecquis stylus eo, in quem temporis iniquitate magis, quam sua voluntate deuoluti sunt, loquacior est, aut durior? Scilicet vbi Cicero habet, *Languet iuuentus.* Sidonius *Mußitat iuuenum nostrorum calcata generositas*, vbinam loquacius? Vbi Cicero *Terram, aut herbas arescere.* Ennodius, [Cui si votiui negentur affatus, fatiscat vt terra, cui cœlo nihil liquitur, nec venas suas succo bibuli humoris infundit] Vtrum tumidius? quam verò inflata sunt, & rudia.

Eat nunc, & cothurnatis relationibus Alexandrum iactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos loquentium, vt per adiutricem facundiam videatur crescere

rebus mendica laudatio ſi Attica breuitas, laudanda eſt, num uno verbo dici poterat *Alexandrum ſua fama minorem extitiſſe.*

Miror quomodo ſe Atticos etiam penè dicere audeant, qui hanc ſtyli rationem imitantur, modo ampullas iſtas obſcuris aliquot, & tortis ſententiis, quas vocant acumina, tamquam ſeſamo, & papauere aſpergant; Diſtant certè iſta ab auro Demoſthenis, vt ab ære Lupina.

Et tamen quantus eſt etiam hoc ſæculo apud vernaculos ſcriptores huius ſtyli pruritus? Nihil opus eſt in tanta ſcriptorum multitudine nominare quemquam, nimis occurrunt, nimis dulcibus vitiis apud imperitos, & ſui ſimiles leguntur, & placent: vtinam qui hanc inſanam dicendi licentiam ſequuntur, Illuſtriſſ. Cardinalis Perronii, atq; integerrimi Procancellarij Verrij ſcripta legerent, & imitarentur potius, quàm ſuo ingenio indulgerent. Hos enim viros *veteris eloquentiæ normam, & paria Gallicanæ gloriæ ingenia* felix egregiarum mentium partu hoc ſæculum dedit, quos mirari facilius eſt, quàm laudare.

DE STYLO MISCELLANEO, & antiquario.

CAPVT X.

Stylimiſcellanei & antiquarii character

VT vitia vitiis agglutinantur facilimè, ex eo ſtylo gradus ſæpe fit in alterum, qui vocatur miſcellaneus: Nihil illo monſtroſius, quippe non vno duntaxat errore contentus omnes omnium ſordes complexus eſt. Itaque modò inflatur ſupra cothurnos etiam tragicos, modò infra ſoccum repit, modò dulcis videtur, & hilarius effluens, modò inſtar torrentis ad ſaxa violenter alliſi ſtrepere non deſinit; Hîc particulas verſuum conciſas videas, illic græcanica creberrimè permixta. Hic effoſſa ex penitiſſimæ antiquitatis ruderibus vocabula, illic noua, & recenter cuſa, nonnulla etiam miro ſchemate interpolata. Alias grauitatis perſonam affectat, alias laſciuit pueriliter, mox etiam ſuccedunt frigora, ac niues: & quidquid in ſtylo prudentes verentur, ad ſummum fit.

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Critici hoc vitio laborant.

Talis eſt plerumque Criticorum, non dico illorum, qui ſunt melioris notæ, ſed leuium, & audacium ſtylus, de quibus dubium eſt tumorene magis animi laborent, an orationis; vidi ſyllogiſtam aliquem cuius nomini & famæ parco, qui D. Auguſtinum his verbis reprehenderet.

Critici cuiuſdam faſtus & ſtylus.

Auguſtinus literarum ſacrarum procul dubio Princeps, & vexillarius, fœdo, pudendoque errore, miſereque, & pueriliter hallucinatus eſt, & quod mirius non minimum incognibili macula. Vtrum A os turpius, an ſtylus? Eſto errauerit (quod tamen rectè negari poteſt, & accuratius in Criticis expendi) ideo ne Diuus ab homuncione ita fuit perſtringendus? Non ſatis fuit dictum *fœdo, pudendoque errore* addendum etiã erat *miſereque*, & *pueriliter* en quo grammaticum ingenium pudore, & moderatione deſtitutum prorumpit audaciæ! En quibus ſanctorum Patrum in tot glorioſis laboribus verſata canities, vellicanda præbetur! ſed ad ſtylum redeamus & in eodem vitiorum, quæ deſcripſi intueamur exempla *Auguſtinus literarum ſacrarum*, inquit, *procul dubio princeps*, & hoc rectè ſtatim fœdat nitorem, his verbis *mirius & incognibili macula* ex qua enim effodit maceria? addit *Ianiam linidulorum latratulam vt eleganter inquit Apollinaris, cete linoris acuminatas lingnas, quæ vtilia eſt garrire ſciunt illud loqui neſciant garrire conſpicor.* Sic enim in eius commentario ſcriptum inuenio, & hoc elegantiam vocat.

Inquinatiſſimi ſtyli exẽplum.

Illud ſubinde, & identidem Plinianum enumerantes ſuſpendio arborem eligendam, cum in Theophraſtum hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiam Leontinum fœminam conſtet. Exemplo pari hi blaterones ſubducti ſupercilii vituperones, qui quod ignorant eleuant me vellicabunt, taxabunt, & demorſicabunt, qui ſpreta viri in omni doctrina tanti eiuſdemque apotheoſi obſtrigillari tantillus, & indoctus audeam. Ceterum relictis, vt inquit Plinius, exuſtioni ſuæ hominum turbis, ad cœpta redeamus. Nos enim ingenuè profitemur, nec vt Ciceronianam dictionem vſurpem muginamur, atque tergiuerſamus, quin multa ſunt, quæ ſicut nom omnia ſingillatim nouimus, ita non omnia neſcire. Libet in re ſimili Heraclitia vti parœmia, de qua meminit Ariſtoteles in decimo libro de animalibus. Eam dixiſſe ferunt Heraclitus (Sic enim in eius commentario legitur, quamquam benignè interpretatus, malo errorem librariis imputare) *ad eos qui cum alloqui eum vellent, quod fortè in caſa quadam furnaria caloris gratia ſedentem vidiſſent, accedere temperarunt: Ingredi enim eos fidenter inſſit, quoniam, inquit, ne huic quidem loco Dii ſunt immortales. Eodem dicterio intemperiem horum libitinarum rabioſorumque rabularum diluam. Vt affirmem noſtra hæc non nimiũ nihil eſſe, quin ſaltem ſubſit aliquid probi, & integelli, ſi candidus aure, nec matutina ſi mihi fronte venis.* Abundè vitioſus eſt hic ſtylus, & ipſum penè vitium. Vis ampullas, & tumores? *Cete tumoris acuminate lingue vellicant, taxant, demorſicant,* & quod ex Ciceronis epiſtolis vſurpat *muginantur.* Quî venit homini in mentem, vt iſtud verbum conquireret omnia credo Ciceronem legens, culta, facunda, & planè aurea prætermiſit: In hoc vno quod cum Attico ſuo familiariſſimè iocatus dixit ex Lucilio, hæſit auidius, & quaſi gemmam inueniſſet, ſtatim ſuis centonibus intexuit. Quid aliud muſcæ faciunt? quæ vt ait D. Baſilius politiſſimum manus candorem celerrimè percurſant, eoque minime afficiuntur: At ſi quid fortè ſcabioſum inuenerint

nerint, hoc delicias ſuas ratæ ſuauius deoſculantur. Ita hic author lectiſſimas quaſque Ciceronis dictiones præteruolat, hoc quod per iocum dixit Lucilium referens, arripit, & non *magiamur*, inquit, hæc profecto, ſi nihil aliud eſt, Κακοζηλία eſt, quam importuna. Vis deinde Parenthyrſum? exclamat in nugis. *Libitinas rabioſoſque rabulas*, vis puerile? *Linidulorum latrantium non nimium nihil aliquid probi, & integelli.* Vis poëticum? *Candidus aure. Maturina fronte.* Vis frigidum? *In caſa fumaria Heraclitus dixit, Deos eſſe immortales. Igitur & in meis ſcriptis, quibus D. Auguſtinum caſtigo aliquid erit probi, & integelli.* Num hoc Scythica hieme frigidius? quid deinde illa antiquitatum perpetua vbi nihil opus eſt, & affectata prurigo aliud arguit, quàm iuuenilis ingenij oſtentationem? At dices hæc tantum in Criticis? imo etiam in epiſtolis ad ampliſſimos viros, in quibus verecundia, ſi vnquam alias, & nitor accuratæ dictionis requiritur. At ille (tanta eſt huius ſtyli, vbi prurientes animos ſemel occupauit) inſania. [Accipe ſplendidiſſime, & Vltramontane Marchio reuerendiſſime Protonotarie, colende Patrone, hæc qualiacunque annotamenta, quæ ſub nomine tuo vti tutiora ſint, & gratiora chalchytypis notis diſpaleſcere, inuulgarique curauimus, & fortaſſis ab hoc legentur, quoniam tui nomini venerabili, micantiſſimo, radioſo, per ora cuncta diffuſili dicata ſunt; ſiquidem genius eſt operis, & perennitas æuiterna, Principi opus dicare, qui Deus terrenus eſt, & mortalis Iupiter, qui vno tantum minor eſt Ioue.] Num videtur ad Luciani Soſipolin hic ſtylus remittendus? Sed minime mirum eſt, ſi ita loquatur auctor, qui Lucium Apuleium florentiſſimi ſtyli, nitidiſſimique characteriſmi ſcriptorem nominat. ó tenebras! Deinde librum ſuum ita alloquitur.

Stylus epiſtolaris ad compellendos ampliſſimos viros deterrimus.

Ad Luciani Soſipolin hic ſtylus remittendus vt eijciatur vomitorio.

I liber Hannibalis genio ſuffultus, & aura,
Nec tu naſutum Rhinocerota time.
Inuida doctiloquo poterit magis eſſe Philippo,
Quam fieri poſſit æmula poſteritas.

Huic auctori, ne quod acerbius dicam, & ſaniorem ſtylum, & in diſcutiendis ſanctorum ſcriptis, maturius iudicium, aut moderatiorem verecundiam defuiſſe arbitror. Sed tamen hæc dicendi ratio tam inſana multos oblectat. Quorſum? habet ſpeciem aliquam eruditionis, dum diuerſa antiquorum authorum fragmenta coagmentat, arripit etiam obſcuriſſima quæque adagia, & tenebricoſas hiſtorias, & iactantiam eruditionis prope puerilem. Hoc enim charactere potiſſimum dignoſcitur. Multa huiſmodi ſunt apud Sidonium Apollinarem, Ennodium, Apuleium, qualia ſunt iſta. *Hæc enim fronte poſſemus fluminibus aquas, ſyluis ligna tranſmittere*, parum eſt ita eloqui, quod ille vno verbo *noctuam Athenas*. Addit, *Hæc enim temeritate Apellem periculo, cælo Phidiam, malleo Polyeletum muneraremur*, & [Hi ſunt quorum cõparationi digitum tollerent Narciſſus, Aſiaticus, Maſſa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus, & Pallas. Hi ſunt, qui inuident tunicatis otia, ſtipendia paludatis, viatica veredarijs, mercatoribus nundinas, munuſcula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus, flamonia municipibus, arcarijs pondera, menſuras allectis, ſalaria tabularijs, diſpoſitiones muneratijs, prætorianis ſportulas,] & cæt.

idem ep. 7. l. 1.

Hoc ſtylo deſcribitur villa Apolinaris lib. 2. de qua in deſcript.

Hoc igitur pacto, & ſæpiſſime per hanc figuram multas antiquitates variè conquiſitas, vna periodo congerunt, & conantur in ſingulis implicare lectorem.

Alij prouerbia, quæ ſimplici quadam gratia venuſtare ſolent orationem, modo quaſi gemmæ intermicent, non offundant omnia, in vnam veluti patinam congerunt, & ſicubi apud Helladium Beſantinoum, Tertullianum, & cæteros latet quid occultatum, eruunt, diſtortarumque obſcuritatum texunt, veluti faſciculum. *Et vnde* (*inquient*) *de Aeſopi puteo Aſinus? Lamiæ turres* primum videbantur eius dictæ: at poſtquam ad *Scamma proiectus eſt*, non *Hieram quidem fecimus*, ſed ſtatim, ac *Mappa miſſa eſt*, qui *Scipione militarior* audiebat, viſus eſt *Ficulneus*, *micas infercire*, & *Peponem cordis loco habere*. Vbi per *lineam eandem diu ſerram reciprocauimus*, *tandem ille licet Iſtro fallacior*, *Hypobrychium irreſpirabile accepit*. Hæc tam diuerſa, & in diuerſiſſimis locis dicta, vno nexu vinciunt, vno ſpiritu pronunciant, quod cum expeditiſſime dicunt, mirandas apud imperitos colligunt ἐκπλήξεις, qui ea ſolent mirari impenſius, quæ ſunt ab eorum ſenſu, intelligentiaque diſiuncta.

Stylus prouerbialis.

Vide Tertull. lib. 4 aduerſ. Mere c. 23. aduerſ Valet. c. 3. num. 23 ad Martyr. c. 3. aduerſ. Valet. 56. Polybiũ, lib. 16. Hermog. de ideis. & cæt.

Hæc ſi venuſtulis figuris, & acuminibus, cum aliqua ridentis orationis laſciuia temperentur, tunc præ gaudio ſitientes auriculas abripiunt, qualis eſt iſta Ennodij oratio. Nam prætetquam, quod antiquaria eſt, delicatiſſimum florem præfert dictionis.

Antiquitates acuminibus mixtæ, & neſcio quid floride dictionis Ennod. in Panegyr. Theod.

Sed nec formæ tuæ decus inter poſtrema numerandum eſt, quando regij vultus purpura, oſtrum dignitatis irradiat. Exhibete Seres, indumenta, precioſo murice, quæ fucatis, & non vno aheno bibentia nobilitatem tegmina prorogate. Diſcoloribus gemmis ſertum texatur, & quem vehementior vipera cuſtodit lapis adueniat. Quæcunque ornamenta mundo obſequente tranſmiſſa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statura eſt, quæ reſignet prolixitate regnantem. Nix genarum habet concordiam cum rubore. Vernant lumina ſerenitate continua: dignæ manus, quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota ſubiectis. Nullus intempeſtiuè poſitum iactet. Quia quod agunt in alijs Dominis diademata, hoc in rege meo operata eſt Deo fabricante natura.

Stylus diffuſus, & antiquarius Sidon. ep. 7. l. 1.

Quid de hoc ſtylo ſentiendũ

Demus iterum veniam ſæculo, & illi, qui iſta in æſtu ætatis, & Rhetoricorum qualia tunc vigebant ſtudiorum curſu ſcripſit. Nulla tamen ratione hic ſtylus in imitationem trahendus eſt imperitis adoleſcentibus, qui in deteriora crebrius abripi ſolent. Eſt enim ab eloquentia longè diſiunctus, & vt liberè fatear, ſtyli morbus quidam potius, quam vlla facundiæ ſpecies, aut ſolidum gloriæ ſimulachrum. Et quanquam ingenio in hac dicendi prurigine imperare difficillimum eſt. Tamen ſi quis ſeriò tot prudentiſſimorum hominum iudicia, qui hanc loquendi rationem condemnarunt ſpectare volet, deſinet in eo ſibi placere, & cum ad ingenij maturitatem adoleuerit has puericiæ phaleras irridere, nec ſquallentis ſęculi incultam barbariem, potentiſſimorum ingeniorum diſçiplinæ, vlla ratione putabit anteponendam. Erit autem adoleſcentibus ab his vitijs cauere facillimum. Si ipſis ſtudiorum initijs vnum Ciceronem, & pauculos, ſanoſque hiſtoricos lectitent, ne nimia doctrinæ, quam auidius aliquando concupiſcunt ambitione, perpetuam ſtyli iacturam faciant.

Quomodo cauendum.

DE STYLO HVMILI & rudi.

CAP. XI.

HActenus ea ſtyli genera perſequuti ſumus, quæ in ſenſuum, verborumque tumore verſantur: nunc etiam ea, quæ iſtis ex æquo ſunt, oppoſita diſcutiamus. Sed antequam ad optimum dicendi characterem deueniamus, etiam nonnulla quæ per defectum contingere ſolent vitia, ſunt obiter expendenda. Occurrit primùm ſtyli humilitas, in quam pauci admodum ſcriptores ſua ſponte incurrerunt, ita omnem, vt in vita ignobilitatem, ſic in ſtylo exilitatem fugiunt, maluntque, vel per tumorem à recto dicendi genere excidere, quam per humilitatem videri minus ingenioſi.

Μεγάλοις ἀπολιδώσῃ ἁμάρτημα ἑψῆσις.

quomodo fiat humilis ſtylus.

Contingit autem humilitas in ſtylo duobus modis, vel per ſenſuum exilitatem, vel per tenuium verborum abiectam compoſitionem. Senſus humiles fiunt, cum minutulas res putidiuſculè diſcutiunt, verba contempta, cum aut delectu carent, aut ſtructura.

grauium, & humilium.

Graues igitur authores lectiſſimos quoſque ſenſus, quaſi *florem principatus*, inter ſeſe copulantes digerunt, è quibus exiſtit ea, quæ omnium ore laudatur orationis amplitudo: At puſilli, inter auri etiam, & argenti, quæ ſelegerunt lumina, arenam, ramenta, & quiſquilias inferciunt, quibus excitatam illam ſermonis pulchritudinem plane corrumpunt. Talem hunc Theopompi locum iudicat Longinus.

lium, & eorũ diſcrimen.

Πόλις γὰρ πόλις ἢ ποῖον ἔθνος ἢ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας οὐκ ἐπρέσβευσε, πρὸς βασιλέα τὸ τῆς ἠπείρου ἡγεμόνα, ἢ τί γῆς πέρας ἐπετέλεσεν ἀφ' οὗ τὸν ἥλιον ἀνατέλλει καὶ δύνει ἐς αὐτόν; οὐ πολλαὶ μὲν καὶ πολυτελεῖς στρωμναὶ καὶ χλανίδες, τὰ μὲν ἀλυκτικαί, τὰ δὲ πυρρίχαι, τὰ δὲ λευκαί. πολλαὶ δὲ σκηναὶ χρυσαῖ, καταπετασμέναι παῖς ποικίλοις πολλαὶ δὲ καὶ ξυστίδες καὶ κλῖναι πολυτελεῖς. ἔτι δὲ καὶ κοῖλος ἄργυρος καὶ χρυσὸς ἐπιξεσμένος, καὶ ἐκπώματα καὶ κρατῆρες, ὧν τοὺς μὲν λιθοκολλήτους, τοὺς δὲ ἄλλους ἀκριβῶς καὶ πολυτελῶς εἶδες ἂν ἐκπεπονημένους. ἐπὶ δὲ τούτοις ἀναρίθμητα μὲν σίτου μυριάδες, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀναρίθμητα ἔστι καρβατηνῶν. ὑποζύγια δὲ τὸ πλῆθος ὑπερβάλλοντα καὶ ἐπὶ κατακαυτὴν ἱκανὰ εἰς ταῦτα. καὶ πολλοὶ μὲν ἀγυμάστων μήλων, πολλοὶ δὲ ἀδύλακτοι, καὶ σάκκοι, καὶ χάρτης βιβλίων, καὶ τἄλλων χρημάτων τοσούτων δὲ καὶ τοιούτων πεπερασμένα πανδαπῶν ἱκανὰ εἰς ἐπεξοδίαν ὥστε τοὺς ἀφανεῖς πόρρωθεν ὑπολαμβάνειν ὄχθους εἶναι καὶ λόφους ἀναδενδρώδεις.

Theopõp. apud Longin. p. 64 edit Criſp

Quæ enim ciuitas? aut quæ gens Aſiatica non miſit legatos ad regem? Quæ verò aut terra orta, aut arte elaborata pulchra, & pretioſa non ſunt ad eum delata, & dono data? Multæ quidem ſtragulæ veſtes, & lanę, partim purpureę, partim variegatę, partim albæ. Multa etiam tabernacula aurea, inſtructa omnibus neceſſarijs. Multæ trabeæ, & lectuli ſpecioſi. Præterea argentum factum, aurumque elaboratum, & cyathi, & crateres, quorum alios videre erat gemmis diſtinctos, alios exquiſito artificio, pretioſaque materia factos. Ad hæc inerant armorum genera innumera, tam Græcorum, quàm Barbaricorum. Et iumenta omnem numerum excedentia, quæ inciſas carnes deferebant. Multi quoque condimentorum medimni, multi thylaci, & ſacci, & chartæ librorum, & aliarum rerum ad victum neceſſariarum. Tot verò carnes ſalſæ omnis generis animantium, vt cumulos efficerent tales, quales, qui eminus videbant tumulos, aut colles eſſe arbitrantur. Hæc irridet Longinus, qui hominem ait iſta humilitate ſermonis μυγέρου τινὰ φαντασίαν feciſſe. Sunt tamen in hiſtorico tolerabilia, quæ in oratore proculdubio ridicula viderentur. Atque idcirco callidè declinauit Iulianus in Encomio Euſebiæ imperatricis. Neque enim adeo ſe ineptum eſſe dicit, vt exquiſitarum veſtium, ac donorum omnis generis, & monilium, ac coronarum, ab Imperatore miſſarum ingentem catalogum inſtituat; nec quemadmodum huic venienti populi excepturi, & gratulantes obuiam proceſſerint,

proceſſerint, nec quæ per totam viam eximie, præclaréque geſta, atque inſtituta. Addit autem præclarum dictum de oratoribus, qui iſtas minutias perſequuntur. Λέγει ὅτι ἥδιον κοσμῶν καὶ σπλήνιον τὸ φαῦλον, καὶ ἀχρεῖα διηγούμενον γελοιότερα τοιοῦτος τοὺς ἀποτεχνάζεσθαι τὰς λέξεις σπουδάζοντας κηδόμενος αὐτοῦ ἐστι Μυρμηκίδης ἀντιπαρατιθέμενος τῷ φειδίᾳ τέχνῃ. Qui narratiunculas rerum nonnullas viles, & contemptas orationes ſuauitate ornare, atque expolire ſtudent, aliquanto magis ridiculi ſunt, quam qui in tornando milio operam ponunt, & opellarum fabricati minutias, quaſi vetus ille Myrmecides audent aduerſus Phidiam, operum maieſtate præſtantiſſimum decertare.

Iulianus in Encomio Euſebia. Qui dicuntur tornare milium.

Et hæc de tenuitate ſenſuum elegantiſſimè dicta ſunt; quod ad verborum humilitatem attinet, huiuſmodi à Cicerone fingitur, & affertur exemplum. [Nam iſtic ad balneas acceſſit, ad hunc poſtea dixit. Hic tuus ſeruus me pulſauit, poſtea dixit hic illi, conſiderabo, poſt ille conuitium fecit, & magis, magiſque præſentibus multis clamauit.]

Humilitatis in verbis exemplũ ex Ciceron. 4. ad Heren.

Eo ſtylo multa extant in ſacris literis, quas non gentium phaleris excoli voluit Deus, vt in nuda ſermonis ſimplicitate prępotentis ſpiritus clariora eſſent miracula. Ita loquutus eſt humilis vbique D. Franciſcus.

Dominus dedit mihi fratri Franciſco incipere facere pœnitentiã: quia cum eſſem in peccatis, nimis mihi videbatur amarum videre leproſos. Et ipſe Dominus conduxit me inter illos, & feci miſericordiam cum illis, & recedente me ab ipſis, id quod videbatur mihi amarum, cõuerſum fuit mihi in dulcedinem animæ, & corporis. Et poſtea parum ſteti, & exiui de ſæculo. & cæt.

D. Franciſc. in teſtamẽto Eius humilitas in verbis.

Ita Sanctus Edmundus Archiepiſcopus Cantuarienſis.

Ante meridiem debes cogitare de annunciatione, & de paſſione. De annunciatione, cogitabis de miſericordia Dei noſtri, quia voluit homo deuenire, & mortem pati pro nobis in ſua humanitate, cùm alio modo potuiſſet nos redemiſſe; & totum hoc nobis fecit, vt ſibi attraheret noſtrum amorem.

Aedmundus in ſpeculo Eccleſiæ.

O mitem ſanctorum ſimplicitatem! ſtylum certè plerumque habent ferreum, ſed mentem auream. At magna pars oratorum proh vanitas! linguam inaurat, & ferreis moribus viuit.

Sanctorũ ſtyli plerumque ferreus, mens aurea.

DE STYLO FLVCTVANTI, & diſſoluto.

CAP. XII.

ESt & aliquod ſtyli genus, quod fluctuans vocatur, & diſſolutum, cuius diſertè meminit Cicero ad Herennium.

Qui in mediocre genus orationis profecti ſunt, ſi peruenire eo non poterunt, errantes perueniunt ad confine genus eius generis, quod appellamus *fluctuans, & diſſolutum*: eo quod ſine neruis, & articulis fluctuat huc, & illuc, nec poteſt confirmare, (malleм conformare) nec viriliter ſeſe expedire. Huiuſmodi autem affert exemplum.

Cic. l. 4. ad Her.

[Socij noſtri cum belligerare nobiſcum vellent, profecto ratiocinati eſſent, etiam atque etiam, quod poſſent facere, ſiquidem ſua ſponte facerent, & non haberent hunc adiutores multos, & malos homines, & audaces, ſolent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.]

Exemplũ ſtyli fluctuantis.

Non poteſt huiuſmodi ſermo tenere attentum auditorem. Diffluit enim totus, neque quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur: & recte quidem iudicat. Nam videtur hæc veteris cuiuſdam oratoris è ſchola minime politi horrida, & inculta prorſus oratio. Perpende ſingula, nullum verbum inuenies, quod aculeum habeat, aut florem, vel quod delectum vllum præ ſe ferat *profectò ratiocinati eſſent, malos homines, mala negotia volunt gerere.* hæc ad humilitatem quotidiani ſermonis abiecta. Deinde quæ compoſitio, & ſtructura? *Socij noſtri cum belligerare nobiſcum vellent*, quid ſimplicius? & hæc quæ debebat eſſe excitatior ſententia in clauſula, quam humiliter repit: *ſolent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Hoc vitium alias appellatur à Seneca *lentitudo*, graditur enim (vt ait Comicus) teſtudineo gradu, modò inchoat, modò inchoatum verbi, aut numeri penuria cogitur abrumpere: Modo hæret in ſalebris Rhytmorum, modo in cœno & inquinatis dictionibus. Modo conatur emergere, & periodum aliquam voluit non inſcitam; hanc ſub finem lacerat, & peruertit. Ægre incipit, deterius ſæpe claudit. Diuidit multa, nec comprehendit. Ex alio proſilit in aliud, nullo ordine, ſerie nulla, denique poſt longam, & inanem digreſſionem redit, ad id quod occœperat. *Et reuertamur* (*inquit*) *tandem ad propoſitum reuertamur.* Contingit hæc lentitudo ijs, qui minime ſunt in ſtylo exercitati, aut certè tardius habent inge-

Lẽtitudo quid?

Charact. lenti, & fluctuantis ſtyli.

nium, memoriamque imbecilliorem. Et cum toto orationis cursu sese promat, nusquam tamen clarius apparet, quam in transitionibus, neruisque, & articulis orationis, in quibus cum sæpissimè peccant, totum orationis corpus lentum faciunt, ac dissolutum. Nihil tam aduersus hoc vitium facit, quàm continua lectionis, dictionisque exercitatio, qua paulatim euincitur difficultas, & ex suo se veluti cortice promit ingenium.

DE STYLO SICCO, & exangui.

CAPVT XIII.

OMmune vitium est, modum in rebus tenere non posse, quod idem in stylo familiarissimum. Alter (inquit) Seneca se iusto plus colit: Alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Quidam enim dum inflatum stylum fugiunt, eò deueniunt religionis, vt omnibus orationem spolient ornamentis. Diceres eos sanctè iurasse, se ne metaphoram quidem vllam in scriptis vsurpaturos: omnia quidem liquidè, sed ita exiliter dicunt, vt nullo cultu expolita placidius vnquam fluat, nullis luminibus decorata excitatius sese efferat oratio. Deinde illi se Atticos dicunt, quos præclarè Cicero confutat.

Stylus exangues sine ornamentis.

Cicer. in Bruto.

[Nam si quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odiosè, nec putidè Atticè putat dicere: is rectè, nisi Atticum probat neminem. Insulsitatem enim, & insolentiam, tanquam insaniam quandam orationis odit, sanitatem autem, & integritatem quasi religionem, & verecundiam oratoris probat. Hæc omnium debet oratorum esse sententia. Sin autem, ieiunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum vrbana, dum elegans in Attico genere ponit, hoc rectè dumtaxat: sed quia sunt Atticis alia meliora, videat ne ignoret, & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum, & in libro de optimo genere oratorum. Est enim vitiosum in sententia, si quid absurdum, aut alienum, aut non acutum, aut subinsulsum est. In verbis si inquinatum, si abiectum, si non aptum, si durum, si longè petitum. Hæc vitauerunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Atticè. Sed quatenus valuerunt, sani, & sicci duntaxat habeantur, sed ita vt palæstricè spatiari in Xysto ijs liceat, non ab olympijs coronam petant. Qui cum carent omni vitio non sunt contenti, quasi bona valetudine, sed vires, lacertos, sanguinem quærunt, quandam etiam suauitatem coloris.]

Attice dicere nõ est sine ornatu dicere.

Idem lib. de optimo genere orator.

non est sine vitijs carere

Hæc Cicero quibus eos refellit, qui se nomine siccitatis, quasi de meliori nota Atticos commendabant. Verùm oratio sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus, ac bonus sanguis implet membra, & exsurgit toris, ipsos quoque neruos rubore tingit, ac decore coronat (inquit Tacitus) Atticè dicere non est siccè dicere, alioqui Atticus non fuisset Pericles, qui tonare, fulgurare, permiscere dictus est ciuitatem. Quæ profectò nunquam tot, & tanta, hoc enecto, atque exili dicendi genere, quod Atticum vocant, præstitisset. Qui igitur vltimi generis Attici, hoc est exiles, & exsucci? Isæus (opinor) & Lysias.

Exemplũ stili exiles. Lysiæ in orat. pro Pherenico.

Talis enim est hic character.

Ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας, ἣ ἐμοὶ πρὸς τοῦτον ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς. ἵνα μηδεὶς ὑμῶν θαυμάζῃ, ὅτι ἐγὼ ὑπὲρ οὐδενὸς ὑμῶν πώποτε εἰρηκὼς ἐνθάδε τοῦτον πρῶτον λέγω. Ἐμοὶ γὰρ ὁ ἄνδρες δικασταί, ξένος ἐστὶν ἐκ παιδίου ὁ τούτου πατὴρ ἐν ὅτῳ ἐφυγόμην ἐγὼ Θήβας, παρ' ἐκείνῳ κατεγώμην, ἐν ἐγὼ ἐν ἄλλος Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος. Καὶ πολλὰ, ἐν ἀγαθὰ, καὶ ἰδία, καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ' αὐτοῦ ἐις τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατῳλθομεν. ἐπεὶ δ' οὖν ἔτυχε τῆς αὐτῆς τύχης ἐκείνοις, Καὶ φυγάδες ἀθλίως ἀφίκοντο, ὑπερήθημεν τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφειλὴν χάριν, οὕτως αὐτίκα ἀυτὸν ὑπεδεξάμεθα, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν ἐπιόντων ἐι μὴ τοῖς εἰσιοῦσιν, ὁπότερος ἡμῶν ἐκέκτητο πρὸτερον τὸν οἶκον.

Sicca quidem est hæc oratio, & ab omni ornatu tam aliena, vt idiotæ cuiusdam sermo esse, vel ipso Dionysio Halicarnassensi teste videatur.

Necessarium mihi videtur (Iudices) de amicitia, quæ mihi est cum Pherenico primum dicere apud vos. Ne quis vestrum miretur, quod ego, qui pro nemine vnquam dixerim antea, hanc eius causam susceperim. Mihi enim (Iudices) hospes fuit Cephisodotus huius pater, & cum exularemus Thebis, apud ipsum diuersatus sum, & quisquis alius Athenienssium volnit: & multis quidem beneficijs ab ipso priuatim, publicèque affecti, in nostram ipsorum patriam redijmus. Postquam vero illi eadem fortuna vsi sunt, & fugitiui Athenas deuenerunt, ratus me maximam ijs debere gratiam. Tam familiariter eos excepi, vt nemo eorum, qui nos adibant (nisi qui prius resciuisset) vter nostrum domum, quam incolebamus possideret, dignoscere facilè posset.

Neque putes eo tantum loco Lysiam ita dicere, constat enim sibi fermè in omnibus, & tanta ieiunitate loquitur, vt difficile sit apud eum illustres metaphoras inuenire. Hæc ne ad modicas quidem orationes sustinendas, satis habere videntur dignitatis, ita religiosè sunt attenuata, nec supra epistolarem characterem videntur assurgere.

Quamobrem

Quamobrem, qui ita loquuntur, si epistolas A scribunt, sani quidem sunt, si orationes paulo mediocres, vel etiam magnas hoc stylo aggrediuntur, similes iis videntur, qui cum naumachiam luserint in piscina, classem velint in oceano regere. Alius est in Baiano sinu, alius in Hellesponto certandi modus. Quis ferat hominem hac sermonis humilitate sibi palmas eloquentiæ iactantius arrogantem? Nunc autem ad ea tempora venimus, vbi non modò hæc ariditas, ieiunitasque sermonis pro vitio sit, sed ipsa Ciceronianis pigmentis affluens oratio, B nisi sententiarum vim, ac densitatem, & ex omni eruditione attemperatam varietatem contineat, placere doctis auribus non possit. Itaque qui se vni Ciceroni ita addixerunt, vt nefas esse putent lectissimas aliorum authorum dictiones, & ex optimis quibusque ingeniis collectam doctrinæ, veluti auream segetem, opportunè, & loco expromere, id quidem assequuntur, vt sani, politi, elegantes, ornati, vbères audiant, hanc autem, quæ in præstantissimo quoque oratore expectatur, dicendi admirabilitatem suo, quod delegerunt exemplari semper inferiores, vix obtinere possunt.

Aliud est in piscina aliud in Hellesponto cõmittere naumachiam

---

DE ACVTA STYLI BREVITATE, sententijsque abruptis, & suspiciosis.

Eius ortus, & progressus.

CAP. XIV.

VEnio ad eum stylum, qui Patronos habet non paucos, admiratores multos, quamplurimos amatores: Quem ego si repudiare prorsus velim, malè de totius eloquentiæ ratione sentiam. Non ea mihi mens, non illud est institutum, heroas illos Senecam, Salustium, Plinium, Cornelium Tacitum, & cæteros, qui hoc dicendi genus non minus grauiter, quàm feliciter consectati sunt incusare, quos & acerrima vis ingenii, & lux politissimi iudicii, & omnium fermè doctorum plausus, non modò à calumniæ liuore, sed ab ipsa prope eruditionis alea constãter expedierunt. Hoc tantum ostendere cupio, hunc quem omnes tam auidè concupiscunt stylum, nec omnium ingeniorum, nec omnis argumenti, nec omnis etiam temporis proprium videri. Atque ipsum dum affectatur morosius, multis, iisque puerilibus ineptiis reddi obnoxium.

Quando vigere cœperint acumina, & breues sententiæ

Cœpit efflorescere hic character, non apud Romanos, sed apud Græcos, nec primis quidem temporibus, quibus candidior, & liberiori profluentis naturæ impetu ferri videbatur oratio, sed postquam magni nominis sophistæ, Philosophiæ præceptis instituti, nec mediocribus eloquentiæ adiumentis innixi, dicta quædam aurea ex Lycæi, & Academiæ hausta fontibus, elegantis styli expeditis, ac vibrantibus sententiis, quasi auro gemmas includere cœperunt. Quamobrem & multa eius styli vestigia, in sophistarum scriptis licet agnoscere. Vide enim, qua arte Theophylactus ille vmbratilium doctorum facilè princeps acutis, & venustulis dictis lasciuiam colligit orationis.

Theophylactus præclarissimus sophista hoc dicẽdi genere maxime delectatus. Theophyl in epistolis. p. 398

In Terpsitheam malam, & deformem τὴν φύσιν τὴν σφίσιν πεδάνμενος, Καλύκῃ ῥοχῇ σὺν μετὰ ἐυφρίνων μὴ πεσόντων. Hoc rotunda dictione tornatum. Naturæ (inquit) miratus sum sapientiam, quæ improbissimæ animæ corporis non credidit venustatem, illud etiam breuius, ἀ 'ισόῤῥοπον ἔχουσι ἔρωτες πλάστιγγα. Nunquam lancem tenent amores in æquilibrio, cum significare vellet, nunquam sibi mutuis studiis amores respondere.

Eius breues, & acutæ sententiæ. p. 408. pag. 399.

Item

Ἐξοπλίσειαν θεὸς θεῶν αἱ νεφέλαι, ἐπὶ μόνῳ τῷ Δάφνει ἀφεῖεν τὸ ὕδωρ. *Valeant per Deos nubes si soli Daphnoni emittunt aquas.* Acutè dictum contra Inuidos, aut anaros, atque illiberales, qui in suam, suorumque, non in publicam vtilitatem emanare sinunt beneficia.

Item, quod de Auro dixit Rheno fluuio simile videri, nam prolem virtutis legitimam, ab illegitima discernit. *pag. 399.*

Καὶ τὸ κλυτικῶ ποταμῷ δὴν ἐφάμιλλος χρυσὸς, πόθεν δ' ἀρετὴν, ἢ πρώτης ἐλεγχὸς δὴν ἀλκιδίκης. Hoc non modò subtiliter dictum, sed elimata dictione pressum, & quod Platoni tribuunt de iis, qui insignia habent in sepulchris. Περαιτέρω κόσμος κεκτημένος τὸ φύσημα. *Infra cinerem etiam superbire.* Num verò, & hæc Pisistrati succulentam habent, & acrem, & limatam breuitatem, quæ fertur ad Milesios scripsisse.

Pisistrati in ep. ad Milesios.

Huius dicendi vis acuta creabile est hac posse ab aliquo imitari sophistæ cõficta, quæ primæ eloquentiæ ortu iam nata.

Οἱ μὲν κρεῖττον ὑμῶν πατέρων δέονται, οἱ νέοι, γυναικῶν ἀνδρῶν, οἱ ἄνδρες ἀρχόντων, οἱ ἀρχόντες νόμων, οἱ νόμοι φιλοσόφων, οἱ φιλόσοφοι θεῶν, οἱ θεοὶ πίστεως. Vestri liberi egent parentibus, iuuenes senibus, mulieres viris, viri magistratibus, Magistratus legibus, leges Philosophis. Philosophi Diis, Dii vestri fide. Hoc acutum, & ad vellicandas aures aptissimum.

Neque tamen omnino decem oratores caruerunt hac eloquentia, apud quos licet vestigia multa agnoscere. Quale est illud Demadis Πολυφθόλλητον,

Demades in oratione me di Δημάδου.

Τῶ γὰρ Ἐπαμινώνδου σώματι συνέπεσε
Τὴν δύναμιν τῶν Θηβαίων ὁ χρυσός.

[Cum Epaminondæ corpore virtutem Thebanorum sepeliuit fortuna.], Multa item in Epitaphio Lysiæ, multa in Demosthenis orationibus inuenies, sed nusquam

crebriora, quàm apud eos, qui floridius quoddam, & accuratius dictionis genus elegerunt. Inter sacros vero auctores excellunt Gregorius Naziãzenus, & Synesius. Quid enim aliud arguunt, quàm hanc ingenij subtilitatem concisæ illæ, & euibratæ epistolæ? aut in epicheremati collectæ sententiæ?

D. Gregorius Nazianzenus & Synesius ingenij subtilitate præstantissimi.

Φεύγεις διώκοντας ἴσως τόμοις ἐρωτικοῖς, ἵνα σαυτὴν ποιῇς τιμιώτερον ἔτι οὕτω, καὶ ἡμῖν πάλιν τὸ μακροῦ χρόνου ζημίαν ἀπαλλαξάσαι νῦμεν. καὶ εἶτι σε τῶν ἀυτόθι κατέχει πάλιν ἀφίσεις ἡμᾶς ἐς αὖ σημότερος ἧς πάλιν πεδευόμενος.

Gregor. ad Nicobulum.

Fugis persequentes amatorijs fortè legibus, quò sis pretiosior. Veni igitur, & diuturni temporis exple detrimenta. Ac si quid rerum tuarum te istic retinet, rursum nos relinques, vt augustiorem hac ratione te reddas à nobis expetitus.

Hæc oris rotundi sunt, & viuidi, vt apparet ingenij, eodem charactere Synesius.

Λυπεῖσι πάλιν ἐκκλησίαν ἀλλότριοι πατρός. Διάβηθι κατ' ἀυτῶν οἱ παῖδαλοι γὰρ παιδάλοις ἐπιχρώσονται.

Synes. Olymp. 45.

Contristant Ecclesiam improbi alieni. Tu in eos profiscere: clani clauis pelluntur. Eodem genio sententiæ

Homo, Dei vmbra.

τὸ ὃ θεῖον πανταχοῦ διαπόρμου σκιὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπάνω χεῖρες ἔτ' τόμεν. Μέχρι ἀγαθὸν τὸ μὴ ἁμαρτεῖν. δυνατὸν εἶναι δικαιοῦσθαι.

Lictores manus legum.

Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ ὡς τὸ πυρὸς τὸ θερμαίνειν. Καὶ τὸ φωτὸς τὸ φωτίζειν.

Maximũ bonũ non peccare secũdum iustificari

[Benefacere est natura Dei, sicut ignis calefacere, & lucis illuminare.]

Non opus est hîc innumeros commentari locos, licet cuique ex fluuio haurire. Hoc eo tantum dico, vt appareat, quantum, & quam prudenter eo dicendi genere, Græca eloquentia sit delectata.

Idem cõtra Andron.

Romanis item aliqua fuisse simulachra ab ipsis eloquentiæ incunabulis, C. Gracchi in Popilium oratio indicat. In cuius (vt ait Gellius) principio collocata verba sunt accuratius, modulatiusque, quàm veterum oratorum fert consuetudo.

C. Gracchus ipsis Romanæ eloquẽtiæ primordijs tentauit aliquid in hoc genere.

[Quæ vos cupidè per hosce annos appetistis, atque voluistis: ea si temerè repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupidè appetijsse, aut nunc temerè repudiasse dicamini.]

Rotunda est, & acuta, vt videtur sententia, habet tamen insigne vitium, de quo postea dicemus. M. Tullius Cicero licet ad omnia eloquentiæ decora factum haberet ingenium, consulto aut abstinet, aut rarius vtitur, quod & temporibus, & auribus hoc dicendi genus non putaret accommodatum. Itaque quod alius in conclusione, post vibratam forte ex eiusmodi acuminibus periodum, haud timidè dixisset apud Cæsarem. *Tu ipsam victoriam Cæsar vicisti.* Ille verecundè se insinuans; vereor (inquit) vt hoc quod dicam non perinde intelligi auditu pos-

Quã verecundus Cicero in acuminibus.

sit, atque ego ipse cogitans sentio. *Ipsam victoriam vicisse videru*, cum ea ipsa, quæ illa erat adepta victis remisisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione iure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ iudicio conseruati sumus.

Habuit igitur sua acumina, sed rara modesta, & grauia, quale est illud diu, multumque celebratum *vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex*, quo nihil potest esse in hoc genere admirabilius, sed ne multiplicis illius, & æquabiliter in omnia genera diffusæ orationis, quæ tunc à sitientibus auribus excipiebatur, cursum frangeret, maluit esse in hac copiosior, quàm in illis ingeniosior videri.

At Salustio vigente (vt ait Seneca) amputatæ sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Mox etiam sub Imperatoribus, quæ apud eum fuerant satis verecunda, in elatam euibratæ dictionis audaciam transiere, & ad ipsas tandem ineptias deuenerunt, de quibus dicam si prius ea, quæ in hoc genere laudatissima sunt ostendero.

SVBIICIVNTVR *quædam Laudatorum acuminum exempla.*

CAP. XV.

ATque imprimis magnopere videtur distinguenda breuitas à prærupto (quod appellatur) genere dicendi, illa enim rem viriliter, & strictè colligit, hoc interruptas, & suspicioſas relinquit sententias. Illa explet animos, hoc suspendit: illa cum leni quodam gratiæ flore intorquere solet acumina, hoc frigida quædam dicta hianti calamo effutire. Exemplis collucere faciam omnia.

Acuta sunt, venusta, & breuia, quæ Plinius habet in Traiani Panegyrico. *Laudata, & acuta*

[Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum ex nobis putat, nec minus hominem se, quàm hominibus præesse meminit.

breuitatis exẽpla ex Plinio.

Nihil hic obscurum, nihil hians, nihil impensius affectatum, & tamen acutum est, & neruosè dictum. Item

[Nam vita principis censura est, eaque perpetua, ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo, quippe infidelis recti magister est metus.]

Apparent hæc ingeniosè, non tamen anxiè dicta, fluunt ab alta mente, sed sine vi, & stridore fluunt. Item

[O te felicem

[O te felicem! quod cum diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur. Est enim vera felicitas, felicitate dignum videri.

Nulla in tantilla sententia particula est, quæ suam vim non habeat, elaborata est, & docta, ostendit tamen plus felicitatis, quàm artis. Hæc verò Salustij pressa, subtilia, acria, vellicantia.

Salustij nervosa brevitas.

[Postremo omnibus modis pecuniam trahunt, vexant, tamen summa libidine divitias suas vincere nequeunt. At nobis est domi inopia, foris æs alienum. Mala res, spes multo asperior. (Et quod sequitur conclusionis fulmen, vt à Technicis appellatur.) Denique quid reliqui habemus præter miseram animam?]

Salust. in orat. Cotil.

Nihil est in hac sententia obscuritatis, nisi fortè *summa libidine divitias suas vincere nequeunt*, hoc Salustianam retinet obscuritatem, cætera fluunt liberius.

Id verò quod sequitur exemplum laudatissimam habet brevitatem.

[Etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tolerare potest, illis divitias, superare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse.

Hoc si dixisset alius, vtramque fortasse implevisset paginam, nec vnquam hanc maiestatem attigisset [illis divitias superesse, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis.]

Item hæc sententiosa.

[Nemo nisi victor pace bellum mutavit. Semper in prælio ijs maximum est periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur.]

Idem in oratione Caij Marij.

At istud nimia brevitate fit obscurum *Non placuit reticere, ne quis modestiam in conscientiam duceret.* Hoc est, ne silentio crimen subesse arbitraretur.

Cornelij Taciti grandia, & byssina dicta.

Sunt eadem familiaria Cornelio Tacito grandia, & splendida dicta, acuta brevitate collecta, vt

L. 2. Annalium in persona Tiberij l. 5. lib. 17. in orat. Pisonis ad cohortem Palatinam. Quintus Curtius

[Ærarium si ambitione exhausserimus, per scelera supplendum erit.

Tibi summum rerum iudicium Dij dedere, nobis obsequii gloria relicta est.

Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.

Falluntur, quibus luxuria speciem liberalitatis imponit, perdere iste sciet, donare nesciet, & cætera, quæ eodem tenore apud eum dicuntur propè infinita.

Curtius huius actatis sum mus magister.

Hæc vt apparet altæ mentis, & consummati ingenij est eloquentia, grandis simul, & brevis. Sed nemo tamen in istis Quinto Curtio, aut felicior est, aut nitidior. Innumerabiles sunt apud eum gemmæ, quales sunt istæ in oratione legatorum Darij.

Curt. l. 4

[Respice quantum post te reliqueris, intuere quantum petas. Periculosum est præ- *Quinti Curtij acumina.* graue imperium, difficile est continere, quod capere non possis. Vides vt nauigia, quæ modum excedunt regi nequeant? nescio an Darius ideò tam multa amiserit, quia nimiæ opes magnæ iacturæ locum faciunt. Facilius est, quædam vincere, quàm tueri. Quam herculè expeditius manus nostræ rapiunt, quam continent, Ipsa mors vxoris Darij, te admonere potest minus iam misericordiæ tuæ licere, quam licuit.] Quod verbum in ista oratione sine suo aculeo? nihil tamen coactum, nihil accersitum, nihil morosa obscuritate infuscatum, quod ideo plus habet laudis, & admirationis.

Quæ verò Alexander respondet, num tota sunt byssina.

[Nunciate Dario gratiarum actionem apud hostem superuacaneam esse, & me quæ fecerim clementer, & liberaliter non amicitiæ eius tribuisse, sed naturæ meæ.

Nec mundus duobus solibus potest regi, nec duo summa regna saiuo statu terrarum potest habere.]

Hæc grauia, isthæc rotunda sunt, & expedita.

[In dextris vestris iam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem quisque contempserit, timidissimum quemque consequitur.]

Alia subtilia, & antithetis intecta, vt

[Alij optimè miserias ferunt, qui abscondunt; nec vlla est tam familiaris infelicibus patria, quam solitudo, & status prioris obliuio. Nam qui multum in suorum misericordia ponunt, ignorant, quàm celeriter lachrymæ inarescant. Nemo fideliter diligit, quæ fastidit: Nam & calamitas querula est, & superba felicitas. *l. 4.*

Item

Quædam beneficia odimus, meruisse mortem confiteri pudet, superest, vt malit iniuriam accepisse, quàm vitam.] *l. 6.*

Nihil opus est cætera persequi, hinc cerni potest, quanta fuerit huius authoris, in hoc conciso dicendi genere felicitas. Sed qui omnium ingenia, maiestate, copia, felicitate, genio denique ipso vincit, & obruit Seneca, hanc sibi styli dignitatem, quasi ius hæreditarium arrogat. Totus his dictorum purpuris collucet, vt cœlum stellis. Nihil eo fœcundius, aut opulentius: Hauserat quippe ex domesticis fontibus; Nam Seneca Rhetor ex iis, qui sub Augusti tempora floruerunt, eoque dicendi genere ad insaniam vsque delectati sunt, colores, & acumina collegit, quæ in libris controuersiarum, & suasoriarum extant sparsa, ex quibus illorum ingeniorum vim, & studia possis agnoscere. Lubet laudatiora aliqua exempla subijcere.

Hæc in veſtalem proſtitutam, quæ ſe ſaluo pudore, & milite caſtitatis impugnatore viriliter interfecto iactabat, ex lupanari exijſſe, ideoque Sacerdotium repetebat, ſatis acutè dicta ſunt.

Acumina ex variis Rhetoribus latinis. Arelius Fuſcus. Ceſtus Pius. Aſprenas Fuſcus.

[Ne metuas puella pudica es, ſed ſic te viro lauda, non templo.

Diſcede, ignota es: diſcede, nimium nota es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua queritur. Virginem eſſe Sacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, Piratis?] Item contra patrem reum malæ tractationis, quod cum duos filios Pancratiaſtas inter ſe dimicaturos eduxiſſet ad olympia, interminatus ſe victum abdicaturum, ambos mori coëgiſſet, præ dedecoris metu *Tertium ſine ſorte pugnaſti, & vtrumque viciſti.* Hæc virilia planè acumina mira breuitate contorta. At Marilij ſententia omnium ſubtilitatem longè vicit, ipſi Porcio latroni, non immeritò admirabilis viſa, dixit enim pro veſtali.

Senec. contron. l. 5. cõt. 3

Marillius

[Narrate ſanè omnes, tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à Sacerdote diſceſſerint. Iam quod ſequitur exemplum elimatæ breuitatis eſt, & ad vrgendum, motuſque eliciendos ſatis efficax. Pro adoleſcente, quem Patruus abdicabat, quod Patrem aleret, contra Patruum.

Aſprenas

[Fortunæ lex eſt præſtare, quæ exegeris, miſerere. Mutabilis eſt caſus: dederunt victis terga victores, & quos prouexerat fortuna deſtituit. Quid referam Marium ſexto conſulatu Carthagine mendicantem, ſeptimo imperantem? Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget?]

Valent inquam iſta, ſed dicta tempore, & loco. Nec minus laudata, quæ in cauſſa *Inceſtæ de ſaxo* iactata ſunt. Quippe veſtalis *inceſti* damnata, vixit deiecta: ad pœnam repetitur. Contra hanc ipſam dixit Fuluius Sparſus [A ſuperis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt] pro inceſta Sillius.

Fuluius Sparſus.

Sillius.

Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Et in nobili cauſſa contra Parrhaſium pictorem Athenienſem, qui cum Philippus captiuos Olynthios venderet, emerat, vnum ex his ſenem perduxerat Athenas, torſerat, & ad exemplar eius pinxerat Prometheum à Ioue in Caucaſo religatum, & laceratum, quam poſtea tabulam in templo Mineruæ dedicauerat, hęc magnificè dicta.

Gauius Silo. cõtrouerſ l. 10.

[Infelix ſenex vidit iacentis &, diuulſæ patriæ ruinas: abſtractus eſt à coniuge: ſuper exuſtæ olynthi cinerem ſtetit. Iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt. Proh Iupiter (quem enim melius inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt) olynthium tantum picturæ tuæ excipio. Nam quis vt naufragum pingeret hominem merſit? cæditur! parum eſt: inuritur. Etiamnum parum eſt? laniatur: Hoc (inquit) in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Ioue.]

Hæc planè, & pulchra videntur, & ſuauia, habent temen ſemper aliquid obſcuritatis, vt *Olynthium tantum picturæ tuæ excipio*, clarius dixiſſet, fac non eſſe Olynthium, homo eſt. Quis vt naufragum pingeret hominem merſit?

Item.

Iulius Baſſus. Clodius Turrinus Triarius

[Ædem Mineruæ, tanquam caſtra Macedonum fugiunt.

Torqueatur, hoc nec ſub Philippo factum eſt. Moriatur, hoc nec ſub Ioue.

Corrupiſti duo maxima Promethei munera ignem, & hominem.

Muſæ.

Narraturus ſum Olynthij ſenis ignes, verbera, tormenta. Aliquis ne nunc quæri de Philippo putat, Dij, Deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti.]

Hoc concluſionis ſatis aptè intortum fulmen, quò præ Parrhaſij crudelitate mitem Philippum facit, quem tamen Athenienſes crudeliſſimum iactabant. Sed illæ torti ſenis querelæ paucis, & nauiter expreſſæ.

Cornel. Hiſpanus

[Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhaſi quid agis? non ſeruas propoſitum. Hoc ſupra Promethea eſt. Tantum patiendum eſt pingente Parrhaſio, quantum irato Ioue.]

Hæc tantum acumina parum ſenem tortum decent. Nemo in tauro Phalaridis quærit delectum verborum, quibus ſuas querelas exprimat.

Porcij Latronis in hoc genere Ironia grauior eſt.

[Si videtur tibi, iſtis muneribus aram miſericordiæ orna.]

Hæc ſanè appoſitè dicta plurimum oſtendunt facundiæ, ingenii, iudicii, ſuauitatis: ſed tenendus eſt modus, qui in hoc genere plerumque difficillimus eſſe ſolet.

DE ERRORIBVS ABrupti ſtyli, & frigide acuti.

CAPVT XVI.

GRauis igitur error eorum eſt, qui plurimum quidem in eo habent ingenii, ſed parum cordis. Itaque nec vim illam mentis exundantem coercere poſſunt, ſed dicunt quicquid in buccam. Quid autem res, quid locus, quid aures patiantur minime conſiderant. Infercire volunt omnia acuminibus, nihil ſine figura dici, etiam figuratè

figuratè panem peti. Hoc quidem perabsurdum est. De eo igitur ita magni authores statuunt: expeditam breuitatem, quæ nihil habeat obscuritatis, magnum esse eloquentiæ vigorem, eamque graues personas, quantum auditores tulerint, apprimè decere: non debere tamen esse præruptam, suspicionsam, nimis affectatam, quæque insidias tendere videatur in clausulis. Atque in eo magnopere spectandum est argumenti genus, aliud enim epistolæ, aliud historiæ, aliud declamatoriæ oratiunculæ, aliud etiam iustæ orationes desiderant. Lex epistolæ argutam breuitatem præscribit, illæ verò, quæ apud historicos extant oratiunculæ, nonnihil ad nitorem, & palæstram compositæ, hoc dicendi genus leniter ferunt, imo desiderant: Alioqui si periodorum ambitione circumducta esset parua oratio, nihil haberet præter strepitum, & fumos. Alia verò est iustarum orationum ratio, quæ cum maioribus fluuijs similimæ videantur, non debent istis affectatæ breuitatis constringi legibus, ne videamur Hellesponto, Xerxis more, pedicas, & compedes inijcere. Granditatem minuit oratoriam frequens concisio periodorum, & licet plus floris ostentet, minus tamen habet maiestatis. Nolo grandes, lentas, atque velut arena, ramentisque fartas periodos, quales sunt puerorum: Nolo exiles, aridas, etiam de ipso naturali profluuio, propter morosam breuitatis affectationem violente detortas. Quis hominem ferat vnius horæ spatio pro concione dicentem, quod Porcius latro contra Vestalem declamauit.

Qualis debeat esse breuitas orationis.

Oratorij tractus in historia tedio sũt.

Magnæ orationes non ferũt præruptã breuitatẽ.

Breuitas Porcij latronis in amplis orationib⁹ vitiosa.

[Sacerdos nostra adhuc in Lupanari viueret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros, quid passa sit nescio: quid potuerit scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit Dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices: ne quid parum sanctum occurrat, dum Sacerdos legitur. Si nihil aliud certè osculatus est te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium! Militem occidi. At Hercules lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: Hactenus in te inquiri potest. Cæterum nescio quid cellulam, & obscœnum lectulum voces. De pudicitia Sacerdotis hic quæritur. Nemo (inquit) virginitatem mihi eripuit, sed omnes quasi erepturi venerunt: sed omnes quasi eripuissent recessserunt. Quo mihi Sacerdotem cuius precaria est castitas?]

Hoc bellum, bellum (vt ait Satyricus) dico tamen tolerari non posse, sed vt vina violenta, nisi aqua diluantur, vertiginem cerebro inducunt: sic illa dicendi, quæ minima videtur, sed tamen anxietate maxima est contentio, & dicentem fatigat, & A transuolat auditores. Et hoc indicio est, quod qui ita loquuntur apud historicos, & Senecæ controuersias, saltant sæpius, vt Cicadæ, ac derepente conquiescunt: itaque hæc scribenti aptiora, quàm dicenti videntur. Quænam erit igitur optima lex breuitatis? Hæc erit opinor ijs, qui minime Asiatici fieri volunt, si Demosthenis orationes, & Ciceronis Philippicas imitentur, habent enim valdè sanam mediocritatem. Non dicam attendite (ô viri Athenienses) dicam vtilia, & necessaria. Hoc enim dissolutum est, & humile, quid igitur?

B Καὶ ἀπουδαῖα νομίζων ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι περὶ ὧν βουλεύεσθε, καὶ ἀναγκαῖα τῇ πόλει: πειράσομαι περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἃ νομίζω συμφέρειν:

Demosth. Philip. 4. Typus laudatæ breuitatis oratoriæ.

Hæc parua, iusta tamen periodus.

Quum & grauibus (vos Athenienses) & reipub. necessarijs de rebus deliberare putem: operam dabo, vt ea dicam, quæ è republica esse arbitror. Item.

Ἐπὶ πολλῶν μὲν ἄν τις ἰδεῖν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι δοκεῖ μοι τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν, φανεραὶν ἡγουμένῳ τῇ πόλει, οὐκ ἥκιστα δὲ ἐν τοῖς παρεῶσι πράγμασι.

Demosth. Olynth. 2

Cum multis in rebus (Athenienses) C perspici mihi posse videtur Deorum immortalium beneuolentia erga hanc rempublicam declarata, tum maximè in eo, quod nunc à nobis geritur negotio.

Item ex Cicerone.

Si quantum in agro, locisque desertis audaciæ potest, tantum in iudicijs impudentia valeret, non minus in caussa cederet Aulus Cæcinna Sexti Æbutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.

Cicer. pro Cæcinna.

Is est iustæ, & laudatæ breuitatis in grauibus præsertim orationibus typus. D

Quod verò attinet ad acumina, quæ hac breuitate, tanquam amento intorqueri solent, multum quoque requirunt prudentiæ. Prima lex est apud bonos auctores, vt argumento conueniant. Secunda vt non sint nimis crebra. Tertia vt non sint frigidè affectata, & obscura, quod vitium rarò ab ijs declinatur, qui istis student impensius. Rei igitur, siue argumento accommodanda esse dico, neque enim in omnem materiam cadunt acumina, sicut non ex quolibet ligno fit Mercurius. Ex quo vehementer errant, qui vbi tota nitere debet oratio, minutas quærunt subtilitates, quibus obscuretur. Quæ de vestali, de incesta, de Parrhasio allata sunt, non importunè dicta videntur, argumenta enim ipsa plena sunt admirabilitatis. At vbi res communis, & filo communi, vt sæpius occurrit narranda est, putidi est hominis tunc in scirpo nodum (quod aiunt) quærere. Sed & licet argumentum subtiliter tractari possit, non sunt tamen E

Acumen lex, & vsus.

Senec. contr. l. 1. nihil est inquius his, qui nusquam putãt esse subtilitatem, vbi nihil est præter subtilitatem.

(quod sæpe Rhetores præcipiunt) sententiarum gemmæ temerè vbique in longo præsertim operæ spargendæ, sed cum delectu collocandæ, quo excitatius luceant, sodiuisque delectent. Nam & pulcherrima quæque, si crebriora fuerint, finitima fastidijs esse nimis experientia constat. Iam quod plenæ sint periculi, & vitijs, vt plurimum obnoxiæ, hę quæ laudantur argutiæ, nisi bus conijcere facillimo negotio licet. Pleraque enim acumina, cum semel audiuntur apparent aurea, at si consideratius expendantur, acriorique subijciantur examini, agnoscuntur sæpe futilia, quæ amplam speciem videbantur habere grauitatis. Talis est illa C. Gracchi rotunda, volubilisque sententia citata superius.

vide Gel. l. 11. c. 13. qui pluribus explicat.

[Quæ vos cupidè per hosce annos appetistis, atque voluistis; ea si temerè repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupidè appetijsse, aut nunc temerè repudiasse dicamini.] Eblanditur primum auribus hęc structura verborum, sed vbi vocatur ad censuram, quid aliud habet [Si cupidè feceritis, cupidè feciisse dicemini, si temerè repudiaueritis, temerè repudiasse dicemini.] Quæ iam otiosa agnoscuntur, & pene puerilia: sed hoc Graccho condonandum. Quid

Iunius Otho libũ scripsit de argutijs.

verò Iunius ille Otho, qui librum edidit de istis argutijs, & coloribus, qua ratione poterit excusari? qui cum incestam de saxo præcipitem datam reposceret ad pœnam, quam euaserat, dixit inter cæteras subtilitates.

[Fortasse pœnæ se præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit.]

Murrhedij frigidum acumen.

O frigus! ô dictum planè insulsum! scilicet illa Vestalis quotidie se exercebat ad Tarpeiam rupem, ita vt ex ea se vicissim, & præcipitaret, & citò resiliret ad saltum. Mirabiles sibi ludos finxit hic orator: en quo acuminum illecebræ transuersos agunt illos subtilitatum indagatores. Murrhedius cum aduersus Pompilium Ciceronis interfectorem ageret, descripsit eum ferentem cum capite amputatam Ciceronis manum, deinde ita exclamauit! *Quanto aliter l. 7. cont. 2. reus Ciceronis, tenebas manum eius?* Quod vt stupidè dictum arguit Seneca, nemini enim dubium est, quin aliter teneret manum reus, aliter interfector.

Item, Gorgonius in caussa Cimonis contra filiam Calliæ, cum eius adulterio dehonestata Miltiadis trophæa dicere vellet, hoc vt acutè colligeret fœdo cacozeliæ genere vsus, vt notat Seneca dixit. *Istud Gorgonij publicum adulterium est, sub Miltiadis trophæis concumbere.*

Et in controuersia Parrhasij, qui miserum olynthium torserat vt Prometheum pingeret, cum omnes certatim subtilia quæque acumina explicarent, Licinius Nepos consurgens. *Si vultis* (inquit) *dignè punire Parrasium ipse se pingat.* Primum quomodo se pinget, ex speculo! At hic modus, tum inusitatus fuit, Deinde quæ pœna, si se depinxerit? *Frigidum dictũ Licinij nepotis.*

Spiridion videri voluit vulturios ad Parrhasij tabulam in templo collocatam aduolare, fabula eleganti ad turpem sententiam perductus, æquè igitur familiariter in templum subire vultures putauit, ac columbas, & passeres, tanta fuit eius in inueniendo subtilitas. *Spiridion*

Nec minus stupidè dictum putat, quod in suasoria de bello Persico dictum est à Coruo futili quodam Rhetore.

[Quod si iam Xerxes ad nos suo mari navigat, fugiamus, antequam nobis terra surripiatur. O nauum bellatorem! *Coruus in suasor. l. 1.*

Alij sensus etiam frigidos inflatorum verborum nouitate includunt, & ad summam vsque insaniam deueniunt: ex quo genere sunt ista eiusdem Corui.

Hic cum tentaret scholam Romæ, summo illi, qui Iudæos subegerat, declamauit controuersiam de ea, quæ apud matronas differebat, *liberos non esse tollendos*, & ideo accusatur Reip. læsæ. In hac controuersia hoc genere dicendi vsus est, *inter pyxides, & re- dolentis animæ medicamina, constitit mitrata cocio*, nec dissimilia sunt Musæ Rhetoris: *cælo repluunt odoratos imbres*: & de syluis naturalibus, *cælatas syluas* de pictis, *surgentia nemora*. Item [Quicquid auium volitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit nostris sepelitur ventribus. Quære nunc cur subito moriamur, mortibus viuimus.] *Corui Rhetoris insulsa oratio. Contron. l. 10. Musæ audax oratio.*

De hac sententia ait Seneca Rhetor.

Non ergo, & si iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri. Non sum ex Iudicibus seueriissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingenijs puto, sed donanda vitia non portenta sunt.

Hæc sunt igitur, in quæ frequenter delabuntur subtiles illi nugarum enucleatores, sed & si quis magnos illos authores, Senecam, & Salustium pertentare velit, inueniet proculdubio nonnulla, in quibus plus æquo sibi in hac scribendi ratione placuerunt: viderunt fortasse errores, emendare noluerunt. Est enim amabiliissimum insaniæ genus, ingenio (quod aiunt) indulgere.

Patere hîc lector ad tot locutionum ἐλμινθιὰν ἀκολὶν aliquo genere vrbanitatis diluendam nos in diludium transferri, ducto ex ἀποκολοκυντώσει Senecæ exemplo. Producetur à nobis eloquentia flebiliter apud Iouem de suis corruptoribus conquerens: Mox designatis iudicibus, apud Rhadamanthum inter heroas illos citabuntur rei Anticicerones, M. Tullio Cicerone suam caussam agente, & tot errorum portenta, contra styli puritatem refellente.

ANTICICE-

ANTICICERONES.

LVDVS, SEV DISSERtatio de optimo genere dicendi.

ELOQVENTIA APVD Dicen, contra ſuos cotruptores agit.

Oratio I.

CAP. XVII.

Imitatio Phereratis.

SI me luctu, & ſqualore deformatam (parens optima) non agnoſcis, ſaltem ex eo, inimicorum meorum crudelitatem agnoſces, qui me venuſtiſſima ſpecie virginem, ad eam malorum acerbitatem redegerunt, vt ipſis parentibus penè videar ignota.

Ego illa ſum (me miſeram! quid dico; non ſum, ſed fui Regina terrarum eloquentia, hauſtus de tuo fonte riuulus, imago tuæ mentis, ſimulachrum gloriæ, portio diuinitatis. Ego illa ſum, quæ tuis imperiis, ex cœleſti beatorum domicilio in terras veni, vt hominum ſubleuarem miſerias, & non modò neceſſarijs ad ſalutem tuendam præſidiis inſtruerem, ſed etiam cœleſtibus, ad conciliandam dignitatem veſtirem ornamentis. Feci quod iuſſeras, mortales inueni turpes, hiſpidos, longa macie torridos, qui ſub quercu glandem ructabant, belluis omninò, quam viris ſimiliores. Cœpi ego venam miſerorum tenere, ſenſus intimos delibare, affari blandiſſima oratione, conſolari, illuſtrare, hortari, animare: ad ſummum agreſtia ingenia ita dedolaui, vt ab hac morum barbarie, paulatim ad elegantiora defluerent, agros excolerent, vrbes ſæpirent mœnibus, & ſanctam inter ſe colerent ſocietatem. Per me conſtitutæ ſunt ciuitates, leges natæ, & adultæ, firmata militiæ præſidiis oppida, ſexcentarúmque artium, & ſcientiarum amœnitate colluſtrata, penè ad ipſius cœli gloriam efflоruerunt. Non tot prata floribus, non tot margaritis fulget Erythræum mare, non tot micantium ſtellarum ignibus tuus ille princeps orbium æther eſt vermiculatus, quot ciuitatibus viris, academiis virtutibus, per me mundus colluxit. Heu! vbi illa tempora, quibus ego curru aureo, niueóque candore fulgentibus quadrigis inuecta triumphabam? vbi tot reges, qui me mearum virtutum ſtupore perculſi admirabantur? vbi illa fœcunda ſummis ingeniis ſæcula, quorum nomen ne appellare quidem audeo?

Exciderunt Demoſthenes, Lyſiæ, Hyperides, Ciceroncs mei. Natum eſt hominum genus audax, amens, impudens, qui me deformarent plagis, & veluti *in* cruce diſtorquerent; anni fermè mille ſunt, & ſexenti, ex quibus quotidie diſtrahor improborum fabula, & ludus. Alij me ſufflant, alij macie enecant, alij concidunt, alij eneruant, alij Hecubam faciunt, alij Helenam, alij vnam ex furijs. Dici non poteſt, quot formas induo, in omnibus tamen informis: Iam (mihi credite) Proteus ille fabula non erit, ſi quidem poëtarum figmentis meæ fidem dederunt miſeriæ. At, quod in multis acerbitatibus acerbius eſt, virtutis nomen vitium occupauit, & quod anteà turpitudinis erat, totum eſt gloriæ, vt ea lenocinante, ad facinus deprauatæ mentis cupiditas quemque prolectet. Poſtquam ventoſa illa loquacitas iuuenum animos ad magna ſurgentes, veluti peſtilenti quodam ſydere afflauit, dulce fuit omnibus deſipere, puduit etiam aliquos non inſanire, & eò deuenerunt amentiæ, vt neſcio cuius Aſini ſordes, purpuras ſuas eſſe dicerent. O tempora! ô mores! nunquam licebit vna, & nobili plaga defungi? quid opus eſt enim, vt viuam? an, vt lugeam, & inter quotidianas vulturum lacerationes centies moriar, ne ſemel inteream: Tu me ſaltem in extremam barbariem relega, ne conſcios habeam oculos calamitatis meæ. Graue eſt torqueri, grauius à ſuis, in patria, in eo ipſo loco, vbi cum honore antea vixeris grauiſſimum. Me quidem dicentem vires, ac latera deficiunt, & aduerſariorum non mediocriter conturbat audacia, qui hanc fori lucem, hunc grauiſſimorum iudicum conſeſſum audent ſuſtinere; nec impudentiæ ſuæ ſaltem pudentem exitum quærunt. Vos eorum latratus, ſi lubet, audietis; ego nec audire, nec ſuſtinere poſſum. Qui pro me reſpondebit meus Tullius, ſi vobis, veſtro nomine, veſtráque ſapientia digna dicere videbitur, ipſum audite; ſin autem ad hoc tribunal hodie iugulabimur.

HAc miſerabili voce commotis omnium animis, primùm comploratio, deinde tumultus. Alij clamabant carnifices eloquentiæ, ad remos: alij corruptores literarum, ad beſtias: alij extinctores veteris diſciplinæ, ad tartara. At Dice ſceptro, vt poterat, Deorum minorum gentium exulceratos placans animos, Mercurium delegat ad Minoem, & Rhadamanthum, vt de tota cauſſa cognoſcant, litémque ex ſua dignitate dirimant. Dictum, factum; Iudex aſſignatur Dionyſius Longinus emunctiſſimæ naris Ctiticus: Citantur pro inflatis, Apuleius, de quo multæ iam criminationes ſparſæ; pro antiquariis, Montanus Vatienus; pro puerilibus, Pædariodes; pro ficcis,

Buteo. Illi, cùm in Marcum Tullium multa intemperanter effudissent, ab eo grauissimè, disertissiméque confutati, & Longini suffragio damnati sunt. Nunc Apuleium ipsum audite.

LVCIVS APVLEIVS.

Oratio II.

CAPVT XVIII.

COmmodum punicantibus phaleris Aurora roseum quatiens lacertum, cœlum inequitabat, cùm me securæ quieti reuulsum, Præco aduestrum calauit tribunal. Certus equidem eram, próque vero obtinebam (Cassi sapientissime) quique in consilio viri estis, hunc accusatorem notissimæ temeritatis, accusationem mei priùs apud te cœptam, quàm apud se cogitatam, penuria criminum solis de stylo meo conuitiis impleturum; sed hoc vno præcipuè confisus gratulor, quòd mihi copia, & facultas sub te Iudice obtigit purgandi mei, cum & antè parta existimatio, & tua de me benigna præsumptio, nihil non quicquam sinat fidenter, & de summo pectore hiscere. Ego, vt scis, homo scholaris, & innocens, cui continuatio literati laboris habitudinem tenuauit, succum exorbuit, colorem obliterauit: rem habeo cum togatis vulturijs, & callidissimis vitilitigatoribus, quo genere hominum nihil est perniciosius: in foro sunt Scythæ, in cubiculo viperæ, in conuiuio scurræ, in exactionibus harpyæ, in collocutionibus statuæ, in quæstionibus bestiæ, in tractatibus cochleæ, in contractibus trapezitæ, ad intelligendum saxei, ad censendum flammei, ad ignoscendum ferrei, ad amicitias pardi, ad facetias vrsi, ad fallendum vulpes, ad superbiendum tauri, in vrbe tyranni, in castris lepores, in prætorijs leones; quorum si nares afflauerit vspiam rubiginosi auræ marsupij, confestim videbis illic, & oculos Argi, & manus Briaræi, & Sphingarum vngues, & periuria Laomedontis, & Vlyssis argutias, & Sinonis fallacias, & fidem Polymnestoris, & pietatem Pygmalionis: ad horum consilia Phalaris cruentior, Midas cupidior, Ancus iactantior, Tarquinius superbior, Tiberius callidior, Caius periculosior, Claudius socordior, Nero impurior, Galba amarior, Otho audacior, Vitellius sumptuosior, Domitianus truculentior. Atque cùm tales sint, vnus tamen Cicero, quem pudebat sceleribus vinci, omnium malitiam sibi ex asse miscuit: debebat esse contentus sua lasciuia, non colubrinis oblatratoris molaribus aliorum famam figere, non vestras aures viroſa susurronum fece completas saburrare.

Inuehitur in genus patronorum à quibus accusatur vt ciuilis eloquētiæ corruptor

Est sanè desudata istius varicosi Arpinatis opulentia, sunt fabra eius eloquia, & literæ plenæ margaritarum, stylus omnis ebore candicat, auro fulgurat, gemmis variegat: inde color gratus, & nitor splendidus illucet, modò contra mentis aciem vegetus fulgurat, modò in contrariam gratiam variat aspectum: & modò veluti aurum coruscans in mellis lenem deprimitur vmbram, modò coruina nigredine cæruleos columbarum collis floſculos æmulatur, modò guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus, frequenti sobole spissatur. Fluunt scitissimis clausulis erotundatæ periodi, totæque ductiles, quæ per aurium traduces, instar digiti, per crystallinas crustas, non impacto vngue perlabantur, vt quas nulla rimosis obicibus fractura remoretur. Quis non videt ista omnia alga, & apluda leuiora, arenas sine calce, & puerorum potiùs præexercitamenta, quàm studia virorum. Meritò, P. C. meritò ista M. Bruto displicebant, qui licet Tullium medullitus demoreretur, tamen stylum gustare non poterat, quem videbat *fractum lumbos, vt Mysium asinum*: sed quid Brutum nomino? Ipse cum ista enormi verbositate adeò omnibus displicuit, vt ne filio quidem probari posset, quem loquentem (vt ait vetus auctor) P. R. non agnoscebat, quòd istā piperatam patris facundiam non haberet. Ipse denique, cùm iam satis iuuenatus calor deferbuisset, ideò sibi inuisus factus est, vt multa ex suis scriptis spongia deleuerit, atque vtinam delesset omnia, minus eius verbositate laboraremus. Quoties à Senatu? quoties à censoribus est notatus, quoties de Curia, & foro eiectus? quoties Imperatorum, vt Hadriani, & Caij legibus est damnatus, nunc autem postquam baiulis, tabernariis, rupiconibus placere cœpit, *& circa eum puerorum examina, vt inhabitantium formicarum nidificia, multiuga scaturigine burriunt*, cataclista veste prænitens incedit, & nos lucumones appellat. Heu Cordolium! Cephum istum industriis hominibus, vaniloquentia insultare, & adhuc viuere! sed sanè viuat, & triumphet, modò alios quiescere patiatur.

Ad hypothesin descendit & Ciceronē exagitat. Irridet stylum M. Tull.

Ita describuntur à Sidonio, qui est in multis Apuleio ὁμόψηφος. Absit autem, vt egregijs patronis, quorum genus honestissimum est, hæc dicteria cōueniant, quæ in furaces rabulas dicta sūt.

Ratione reddit sui stylj.

Ego, P. C. Afer sum, & in Atthide primis pueritiæ rudimentis merui, Mox in vrbe Latia aduena, Quiritium sermonem æ-rumnabili labore, nullo magistro præeunte excolui: ex quo, venia dignus essem, si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderem. Hoc tamen curaui, vt haberem dictionem, si non mollem, fluidam, de triuiis compotabilibus mutuatam, grandem tamen, torosam,

toroſam, lacertoſam, quæ non ad laſciuientis oculos veneris picturata iacula, ſed ſolida mitteret robora, *quantas iaculatur Monychus ornos*: Nunquam probaui ieiunantis calami crepitantem ſtipulam, ſed nobilem vbique ſtylum, quaſi quendam fœcundi pectoris vomerem fixi. Accedit, quod ego per multos annos Aſinus fui, cruciabilibus pœnis exercitus, & in hac vitæ ærumnoſitate belluarum linguas, deuorato priùs Draconis corde, quod præcepit Philoſtratus, didici. Ex iis multos generoſos ſenſus in latialem linguam tranſtuli, quæ iſti Veneris puſiunculi, dum non intelligunt, meliores obtrectare, quàm imitari malunt, & quorum ſimilitudinem deſperant, eorum affectant ſimultatem; ſcilicet vt qui ſuo nomine obſcuri ſunt, meo innoteſcant. Sed quid habent tandem, quod mihi obiiciant iſtæ libitinæ? Habes (inquiunt) Luci verba excelſa, grandia, ſeſquipedalia. Quid tum? vt iſtis nebulonibus placeam, more Alexandrinarum deliciarum, concidam voculas, & diſcam, quod ait cognatus meus Perſius, author valdè bonus, pappare minutum, & dicam. *Ego omni officio, vel potiùs pietate erga te, cæteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſe nunquam ſatisfacio*; quanquam & iſtud, vt iam nimis rude reprehendunt, tam teretes habent, & religioſas aurium fiſtulas iſti, qui ſe Atticos dicunt, vt niſi butyro ſemper affricueris, dicãt ſe ſentis, ſpinis conſcribillari. Nunquam legerunt apud ſuam Arpinatem Mineruam: *Noctuabundus, aſſa apodyterij, maſturcatos, & anxiferos dolorum vortices.* Hæc ſi dixiſſet Apuleius, quærendus eſſet Ergenna, qui tanquam fulguritum expiaret, ſi exierit ex Apuleij ore verbum optimum, quale Mercurius loqueretur, lapis erit iſtis puſionibus, aut lignum, aut ſimus, aut aliquid, quod nolo dicere: ſi ex iſta delicatula Ciceronis bucca, mox erit roſa, fiet mel Atticum, Deorum nectar, & cerebellum Iouis. O ſteriles veri, & inuiſores animos! quid præterea peccauit Apuleius? nimis metaphoricus eſt, hoc eſt dicere, nimis facundus eſt, nimis ingenioſus. Non te pudet, purpurata ſimia, crimini dare, quod tu in Oratore aliis ſummæ laudi tribuis. Verba tua ipſiſſima, etſi puto os meum iis inquinari; tamen dicam, vt te mendacij nobiliſſimi conuincam. *Ex omni genere frequentiſſimæ tranſlationes erunt, quod ea propter ſimilitudinem transferunt animos, & mouent huc illuc, qui motus cogitationis celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat.* Teneris, homo nauiſſime, teneris tenebrio, ſtigmatia, trifurcifer, & hodie non euades, quin hæc, aut de tuis libris deleueris, aut me eloquentiſſimum hominem confeſſus fueris. Verùm fac me durum, aſperum, incultum moroſum, ideône ab hoc graui auditorio ſilere iubebor? Ego cùm Aſinus eſſem, etiam à barbaris latronibus captus, benè, clarè hinniebam, ita hinniebam, ne putes impropriè dictum, nunquam enim fui degener aſinus, & tui ſimilis, nunc me rudere prohibebis? Quare? quia adoleſcentum ſtudia corrumpo, ſcilicet? Vtrùm magis corrumpit, an Patæcio, qui molles tibias inflat? an Miſenus, qui tuba canit? Tu famigerabilis tua laſciuia paterni ſanguinis venas omnes obturaſti: ego lacertoſum claſſicum, quaſi Triton aliquis ſonaci concha, maribus animis intono, nec curo, an bene dicentis flectatur collus, an artificiosè diſcapedinentur digiti: hoc vocas, corrumpere. Date illi, Iudices, date illi amphotidas; ego, quomodo latialiter appellentur neſcio, cùm aſinus eſſem, nunquam tuli, ideò tam longè aures meæ excreuerunt. Date igitur illi amphotidas, vt ſuas auriculas inuoluat, ne aut gelui, aut verbis Apulianis pateant, vtrumque enim reformidat. Stultus ego ſum, qui plura cum iſto Cicerulo diſputo, videtis cauſſæ meæ æquitatem, & ſimplicitatem innocentiæ: Date mihi, iudices, quod habeo, vt homo mei arbitrij ſemper, aut loquar, aut rudam, aut hinniam, vt voluero, & hunc virulentiſſimum accuſatorem meum grandi infortunio mactate: ſin autem me damnaueritis, hodie ad vltima mearum miſeriarum detrux, inter aſinos amantiſſimos quondam fratres meos, ærumnoſitatum mearum cruciabilitates, eiulabili voce in æternum, infelicitatus lamentabor.

DIXI.

Hoc inter ineptias Indicæ Philoſophiæ (belluarum linguas intelligi ab ijs, qui cor Draconis deuorarint.

CACOZELVS.

DOCTVS ANTIquarius.

Oratio III.

CAPVT XIX.

Κὰς ἐμὰς ὄτις μύσος. Procul, ô procul eſte profani. At illi opici nebulones, ſi quid febriculoſæ periodi conferruminarint, continuò ſe Hypobolymæos autumant Satrapas, aut quòd bos eſt in quadra argentea. ἀμέργων δ', vt ait Sappho, τ' ῥόδων ἠμαθόεις, vel vt noſter Pindarus, χόρευσεν ὡς γαμέτειραν Διὸς ἀρπεδόνα ἐπφυλλίδες ταῦτ' ἔχει κωμάζοντα, Itaque mihi non Suadam, ſed hirundinem, non Sirenas, ſed boues in ore habere videntur, dum inſtar denſæ grandinis, vt Auſonij verbis vtar, torrente lingua perſtrepere ſe putant. Odi Ioues Corinthios, intelligit me, qui Iulium Pollucem legit. Non poſſum ferre Architæ crepitaculum, Arabios tibi-

cines, Daulias cornices ἀηδεφαγλώσσους, Teleni- A cias Echones, κερατοχυτρολήκυθους. Doctus sum, & apud doctos loquor ex Zenodoto, Diogeniano, Agathia, Corippo, Protagoride, Pachimerio, si quis hic ἀγεωμέτρητος, quod ait Plato ἰσόπλευρον afferat suum Calepinum, alioqui ad meas hallucinabitur orationes, vt harpasta ad colores. Sic est, sic est eruditè dicendum, nõ more Bucconum istorum, qui vix à Grammatica apolactizati in periodulis sine vlla verborum contechnatione alludiant, & toti sunt in derunicinanda oratione, hoc vnum curantes, vt dispaleſcat. Ad Cuticulidonios campos istas phaleras: aut doctum B esse oportet, aut fatuum, nihil medium. Hamaxari me mauelim ruri incuruicerui-cum pecus, omni chalco expeculiatum, quã esse de eorum comedesticorum numero, quibus nisi Ciceroniana verba in ventrem deciderint, hi ieiunant, sicut dum caletur cochleæ. Stylus meus est, vt Philostratus ait de Sophocle, μουσῶν ἀδρανίτου, natti silphium, Telephi ocytiparium, Phœbi cortina hic docti homines habent quod exdorsuent, & comedant non in Ciceronis orationibus, quas si exossares omnes, non medullitæ eruditionis guttulam inuenires. C

Auent, auent dædalogloſſi audire recondita non non mutuata de triuiis vocabula.

Quære ab istis profanis, & reconditioris doctrinæ ἀμυήτοις, quomodo istam blandam capitis luxuriem appelles, quam πλόκαμον Apollonius βόστρυχον Coluthus, Ἄνδια Κόρσης Nonnus, iubam Seneca nominat: illi tibi continuò capillos, aut si quid velint insanire, concinnos, ad summum comarum fimbrias appellabunt. Hæc norunt omnes ante alpha, & beta puellæ. Ego mallones, mallones nuncupo: Deinde illi me aspiciunt, & quærunt, qũid verbi sit? Bardi, Barones, D Saturniæ Læmæ, ἀωρεδιόγνωσοι oportebat vos legisse Anastasium Bibliothecarium, qui sic scribit. *Benedictus vnà cum clero, & exercitu susceptit mallones capillorum Dominorum Iustiniani, & Heraclij filiorum clementissimi Principis, simul & eius iussionem, per quam significabat eosdem capillos direxisse.* Ex quo penitissimam antiquitatem eruo, exhibitionem mallonum fuisse mancipationis symbolum, & confirmo ex Paulo Diacono; *Circa hæc tempora*, inquit, *Carolus Princeps Francorum Pipinum filium suum ad Luitprandum direxit, vt eius iuxta morem capillum susciperet qui eius cæsariem E incidens, ei pater effectus est, multisque eum ditatum regijs muneribus, genitori remisit.*

mallones dicuntur capilli.

Exhibitio capillorũ symbolum mancipationis.

Paulus Diac. l. 6 c. 15. vet. edit. & nouæ 53.

Hæc recondita, pergo ad reconditiora, Nostri Ciceroniani templum, templum, aut fanum appellant, ego draconium indigito: cur autem ex penetralibus sanctissimæ philologiæ explico? Video apud doctissimos homines diuidias esse de Idolorum prima superstitione, Cyrillus lib. 1. contra Iulianum Cecropem, primum omnium simulachrum finxisse Iouis summi Deorum me-

Idolorũ prima superstitio.

Cyril. l. 1 cõtr. Iul.

morat. Didymus lib. Exeges. & Hieronymus proëmio in epist. ad Titum Cretensium Regem Melissæam inducunt, à quo superstitionis semina pullularunt. Diodorus, & Eusebius Phrygibus ascribunt. Atlantides Africæ populi, primum apud se regnasse Deum Vranon gloriantur. Sanchuniaton Berythius apud Porphyrium, atque Eusebium Phœnicibus initium Theologiæ, & religionis arrogant: Lactantius Chananęis. Amnonius in antiquitatibus tradit Belum, statuam primùm Nembroto parenti, inter Diuos, vt putabat, relato erexisse, de quo copiosè tractat Theophilus libro 3. ad Antilochum. Placiades Fulgentius, & Diophantes Lacedæmoniorum auctor narrat, Sinophanem Ægyptium, primum simulachrum ἐιδωλώπης in solamen rapti filij erexisse. Rabbi Salomon antiquitatis nomine commendat Thamur Idolum Adonidis concauum, cuius oculos plumbo implebant sacrifici, & accenso intus igne plumbum liquefiebat, ex quo simulachrum flere videbatur.

Didym. l. exeges. Hieron. proem. ep ad Tit. Sanchuniathon. Berytius Porph. l. 4. contra Christia. Eusch. l. 1. præpa. Euangel. Theoph. lib. 3. ad Antiloc.

Ego verò draconem, cuius etiam mentio est apud Danielem, primum templo, & statua, à Babyloniis cultum fuisse, ex quo templa dicta Draconia inueni, inueni apud Strabonem Geographum, non quod pueri in faba.

Draco Babylonius inter superstitionis initia. Strabo l. 14. 439.

Iam verò roga istos Periodotechnitas, quomodo cultum Deorum vocent? adorationem, credo, aut simile quidpiam garrient, ad Pannuceas Baucides ista vocabula: Nos Antiquarij vertiginem appellamus. Cur ita? si qui hic adestis penitioribus literis nondum initiati, facessite τῆς ἀνορμάσους, sum reuelaturus. Democritus Deum nominat, νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ, mentem in igne circulari. Hermes ille ter maximus, circulum, cuius centrum vbique est, circumferentia nullibi. Pythagoras περισκυνεῖν δεῖν περιφερόμενον censet, & peracto sacrificio galli circulum ex hostiarum sanguine, in ara illinunt, dicuntúrque id temporis τῆς ἀτης. Ideò vertiginem, cultum diuinum insigni vocabulo dici oportet. In eodẽ genere est, quod effabor, deprecationes malorum, quas illi appellant, Nos docti de meliore vena formati, diamiltoses dicimus.

Vertigo, & circulus in sacru.

Pandite nunc Helicona Deæ, dum istud explico.

Ægyptij, si quando deprecaturi sunt, ignem, aut clades, & ruinas, memores (credo) illius diei, quo à cæde Angeli liberati sunt Israelitæ, qui agni sanguine postes domorum delinierunt, solent intrante Æquinoctio verno, accipere rubricam, (quam miltum Græci appellant) hac greges vngunt plantas, & omnia, à quibus luem cupiunt auerruncare: χρίουσι μὲν τὰ σφέατα χρίουσι τὰ δένδρεα, τὰς συκέας, καὶ τὰ δηλα φυμίζοντες, καὶ λέγοντες, ὅτι τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξέ ποτε τὸν οἰκουμένην, τὸ δὲ αἷμα τοῦ αἵματος τὸ πυρετὸν ἀπώσσεται

διὰξυπνείον ὅτι τοιοῦτος, καὶ τοιαῦτας φλυαρίας. Ex hoc diamiltosin, siue rubriciſmum malorum per amuleta, auerruncationem, tanquam ex tripode pronuncio. Ite nunc, ite Ciceroniani Pſaphonornithes, cum veſtra Tullia. Si nondum penitiſſimam eruditionem meam agnoſcitis: exponam vobis quot canes habuerit Polyphemus Cyclops, quæ fuerunt ſingulorum nomina, quot dentes Hecubæ, quot gradus in Capitolio, quot Romæ araneæ, tempore Heliogabali, quot mures in Ægypto, ſub Sethone, qui primi tulerint Sarabara, vos faſcias femorales, aut crurales dicitis, Symmachus Braccas, Aquila Anaxyridas, Theodotio meliùs Sarabella. Sed opinor, leonem ex vngue, doctum virum, etiam tum in rutis cernitis, ad Adonia, & Polyphili hortos venire nihil neceſſe eſt. Quin iſtum igitur nugigerulum genij, & ingenij expertem, Morboniam abire iubemus, vt cochleas ſuas illic pueris diuendat, & in Doctorum cœtu, quaſi Seriphia rana perpetuo obmuteſcat; ſic cenſeo, Apuleio noſtro in omnibus ὁμόψηφος.

BVTEONIS
PRO SICCIS,

Oratio IIII.

CAPVT XX.

PAtres Conſcripti, quouſque hunc Regem feremus? an etiam cupit in ſtylo, vt in veſtro olim imperio dictatorem agere, omnia ad libidinem dicere, & ſi verbum reprehenderimus, continuò Vatinij erimus, aut Clodij, aut Catilinæ. Quis hæc ferat in libertate natus? Audite rem indignam ab iſto, vel per iſtum, quid ad me attinet? patratam, cuius etiam teſtis eſt ille, qui in veſtro conſilio ſedet Seneca, vir cum honore nominandus.

Seneca in cõtrou.

Cicero iunior, huius Marci Tullij filius, Aſiam prouinciam obtinebat (clitellæ erant boui impoſitæ, vt dixit illius pater, planè non erat eius onus) quanquam habuit ex paterno ingenio ſingularem impudentiam. Inuitat, vt ſit ad cœnam, Cæſtium Senatorium, virum grauem (vt ſcitis) & ſyncerum, adeóque eruditum, vt eius orationes Ciceronianis anteferant ſcholaſtici. Interim dum bibit, in conuiuio memoriam, quam natura iam dempſerat, ebrietas ſubducit. Interrogat, quis ille vocaretur, qui in imo recumbebat? Erat autem Cæſtius, quem ipſe inuitarat, & cùm ſæpe ſubiectum à Nomenclatore nomen Cæſtij excidiſſet, nouiſſimè ſeruus, vt aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti Domino, quis ille eſſet, qui in imo recumberet? ait hic eſt Cæſtius, qui patrem tuum negabat literas ſciſſe: dicebat enim vir bonus, quod erat magna libertate, Ciceronem ſcire tantùm garrire. Hic Ciceronis filius, afferri protinùs flagra iubet, & de Cæſtij corio in menſa hoſpitali ſatisfacit patri. Rogo vos, quid hoc eſt, niſi tyrannus eſt? Senatorem virum flagris cædi ad menſam hoſpitis, quòd ea, quæ de Ciceronis orationibus cenſeret, ingenuè dixiſſet. Ecquis P. C. tam puer inter nos, cui iſtæ orationes placere poſſint, anfractus periodorum, verba, & nugæ, arenæ ſine calce, loquacitas tam ſterilis ingenij, quàm plena redundantis luxuriæ, omnia dixero, ſi vnum dixero. Nihil eſt M. Tullius præter vocem, cui tamen ita ſtudũit, vt maluerit ſemper totum mũdum turbari, quàm vnam ex ſuis periodis. Hic vos appello, *Fides, & veritas*, quo priſtina ſæcula? non ita maiores noſtri, non ita loquebãtur, non hac verboſitate terrarũ orbem ſubegerũt: ſatagebant benè agere, loqui ſobriè, & concisè.

Cæſtius Ciceronis cenſor vapulat.

Acriter inuehitur in ſtylũ Ciceronis.

Poſtquam iſta aſiatica loquacitas in vrbem inuecta eſt, cœpimus eſſe ludimagiſtri, qui priùs eramus Imperatores. Cœpimus ſeruire, quibus prius dominabamur. Non ſatis eſt nos periiſſe, niſi & poſteritatis oculis imponamus, & in dedecus Romani nominis iſtas enulgemus ineptias; verùm, quid dico, parùm eſt, etiam apud inferos ciceroniane loqui cogimur. Cenſeo P. C. Cenſeo, vt nullus iam ſenator fiat, qui Apparatum non habeat, & ſi verbum minime Ciceronianum dixerit, vapulet ſexcentis plagis. Ita mirè benè res veſtræ ſe habebunt. O nos ſtupeos homines, qui hæc patimur, O ſordida pectora! O turpes auriculas! heu quandiu pueri erimus? Nam ſi ſenſum vllum haberemus, non dicam ſenatoris, iam enim perdidimus, ſed hominis, poſtremum nobis iſte conuiciator inſultaret.

PAEDARIODIS
PRO PVERILIBVS,

Oratio V.

CAP. XXI.

EGo vero P. C. dicam, quod ſentio, in toto Cicerone (ſi benè pendatur) vix eſt vnciola ingenij; dictio eius humilis, repens, ad plebeium ſermonem abiecta, ſenſus com-

munes, figuræ de triuijs, ornatus qualis est A iberarum mulierum quæ se monilibus ferreis pulchras, & beatas putant. Audite me audite, ego sum orator pulchellus, bellulus, politulus, totus factus ex veneribus, & gratiis, nihil nisi rosas loquor, electrum, balsama, nicerotianos imbres, nectar, & ambrosiam, quæcunque scribo apes intexunt floribus, perfundunt melle, complent omni suauitate: Non tot Argus habet lumina, non tot cœlum sidera, quot sunt meæ orationis ornamenta. Papilionem credo nostis, hunc ego laudans, naturam laudo, cuius industria B solertius est elaboratus, animalculum est, vt in vrbibus rarum, sic in agris frequens, corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracilescens, cui supersparsus teneræ lanuginis decor efflorescit, extant veluti porrecta minutissimis filis cornua, quæ intermicantium oculorum iucundus fulgor irradiat: sed præcipuum in penniculis miraculum, quippe supra tenuis corpusculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura, micant auro, stellis radiant, his veluti remigijs libratus in aërem, & ridente passim C verni temporis amœnitate per gemmeam florum luxuriem volitat ludibundus, ad singulas penè stirpes adhærescens, modò delicatissima proboscide foliorum succos pabulatur, modò molliter quiescit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu superbius emicat, & insultantium puerorum manus sexcentos in aëre mæandros, & flexus pingens eludit. Talis profectò meus stylus, talis meus calamus, fertur, volitat, & vagatur inter amabilissimos eloquentiæ flores lasciuiens. Audite nunc aliud eloquentiæ palmarium; concham describam. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera sæpe vidistis, in quibus magna naturæ ludentis varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, limatis, in orbem circinnatis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato. Iam distinctione virgulata, crinita, crispa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, E in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis, toto latere conuexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Talis est styli mei varietas, talis ego sum Oratorum luscinіola, Elegiacorum olor, Epigrammatistarum psittacus, Lyricorum graculus, Comicorum pauo, Tragœdorum struthio, deinde me cum isto Arpinate comparate, adamantem cum vitro, rosam cum ruta, gausape cum holoserico.

Affectat descriptiones extra rem.

Descriptio Papilionis, cui suum stylum frigidè, & pueriliter comparat

Pliniana descriptio bona quidem, sed à Pædariode affertur extra rem, & tota cõpilatur

M. TVLLII CICERONIS APOLOGIA.

Oratio VI.

CAP. XXII.

QVonam meo fato fieri dicam, vt nemo hactenus rei literariæ bellum indixerit, qui mihi priuatim non fuerit inimicus? Neque opus est quemquam à me nominari vobis, cum ipsi recordemini, mihi pœnarum plusquam optarem dederunt. Equidem si sibi hoc sumunt aduersarij mei, stante me non posse veterem disciplinam corruere, quam illi omnium virium contentione conuellere decreuerunt: Patior libenter, me pro literarum incolumitate, gloria, & ornamentis, vestrísque omnium studijs perditorum hominum furori, tanquam vallum opponi. Nec vlla me vis vnquam ab instituto auferet, dummodo meis laboribus, scientiarum honestati, reip. vestræ nomini, vestrisque commodis, quæ semper rebus meis chariora fuerunt, abundè seruiatur.

Mirari tamen satis non possum inimicorum (non dicam) audaciam (iam enim vulgare vitium est) sed amentiam, impudentiámque singularem, qui in hoc senatu D facillimè de me detrahi posse crediderunt, qui ordo clarissimis authoribus amplificatæ rei literariæ testimonium multis, mihi vni conseruatæ dedit. Voluerunt credo sua à me alienatione commendationem sibi apud improbos quærere, & mecum decertare contentione dicendi, hoc quidem beneficium est, quod enim mihi glorioſius, quàm apud prauos, & imperitos homines malè audire? quid plenius? quid vberius? quàm mihi, & pro me contra Lucium Apuleium, Buteonem Pædariodem, Cacozelum, & cæt. quisquilias dicere? Tantum vos oro, atque obtestor P. C. vt si quædam in commendationem meam in hac oratione exciderint, tribuatis inimicorum meorum importunitati, qui me in eam dicendi necessitatem compulerunt, vt sine operum meorum commemoratione non possim me defendere. Etsi non omnia dixero, dabitis verecundiæ meæ, quæ in proprijs laudibus ægrè, nisi caussæ necessitas flagitet versatur. Ac primum tibi, Luci, de calumnijs, quas in hunc florentissimum patronorum ordinem, ista linguæ intemperantia effudisti non respondebo: Condonandum est

Respondet Apuleio.

nandum est aliquid amentiæ, ignoscendum furori nondum illi belluarum motus, quos olim cum asini corpore induisti deferbuerunt: sed in eo ipso, in quo te sapientem putas, summæ non modò inscitiæ sed etiam impudentiæ conuinco. An tu cum homo esses, vt ipse fateris Afer, ab adolescentia græculè eruditus, Latini sermonis expers, nullis præceptoribus vsus, nullis disciplinæ adminiculis, ausus es, sed quid non auderes? nostræ vrbanitati, tuas sordes illinere, Romanis auribus, tam stultè, tam impudenter illudere? Ecquis est P. C. quis est qui modò sensum vllum latinitatis habeat, cui Apuleiana placere possint? Quod enim primum est in oratione vitium, à quotidiano sermone, communique dicendi genere discedere, hoc est, in eo ita frequens, vt nihil sit communius? Tanta fuit olim apud atticos, maioréque nostros linguæ religio, vt verbum inusitatum afferre penè piaculum videretur. Itaque cùm nefarium hominem, belluam fortè dixisset Æschines, non tulit Demosthenes, quo ne Athenæ quidem magis articæ fuerunt, sed vt portentum verbi repudiauit. Xerxem *Persarum* *Non conuenit hoc Ioui verbum*, vultures *animata sepulchra* nominauit, Gorgias Leontinus non est toleratus, *plebis quo sæpe vtitur, sed religionem Atticarum auriculis ex eo ostendit*, Demades, exsibilatus est, & nostra memoria Charybdim patrimonij cùm dixisset vir disertus, & sapiens, vt putabatur, in iure ciuili, Romanis auribus non placuit, adeo religiosæ sunt (vt dicis) & teretes auriculæ, vt non facilè hanc sermonis nouitatem admittant. Ac si profectò liceat istius vrbanitatis (vt vocant) vt omnes diserti sentiunt dementiæ, authores altius repetere, inuenientur vanissimi homines, qui cùm sanum Eloquentiæ succum retinere non possent, maluerunt verborum strepitu, & sententiarum tumore apud imperitos, & sui similes captare rumusculos, quàm præscriptis veterum legibus insistere. Primus opinor Dionysius Siculus vt in regno, sic in ratione dicendi tyrannum egit, cuius ineptias commemorat historia παῤθένον virginem nuncupare nimis vsitatum putabat ὠάνδρα quasi *expectativiram* latinè diceres, nominabat columnam ὀρυπάμονα *validipotentem*, quod valida perduraret, murium caua, & latebras *mysteria* ὅτι τὸν μῦς πατεῖ quod mures seruarent, si quis hoc insolenti sermone scriptas tyranni tragœdias non probaret mittebatur in latumias, vt illic fame, & miseria contabesceret. Nec sanior fuit ille vranopolidis conditor Alexarchus, qui ciuitatem pinxit in aëre, hic enim Gallum ὀρθοκόαν *manicinem* appellabat Cassandri regis duces *primipilos solis filios*, ad quos tanta plerumque obscuritate literas scribebat, vt Apollo Pythius interpretari non posset. At omnium, qui fuerunt, ineptissimus Pompeianus Philadelphensis, qui se amicos salutatum dictitabat, *postquam barbam calcea sset*, & is Rhetor qui stomachatus pro concione dixit, *Perduelles cùm campos pacis sustulissent, belli montes fabricati essent*, in *neptunias lacunas depellendos esse*. Qui ita loquuntur non minus sapere possunt, quam *bene olere* vt aiunt *qui in culina habitant*. Hæc sunt tamen Apuleij dicta (vt vocant) *Bracteata*, hæ sunt eius rosæ, *hæ purpuræ*, hæc sunt singularia orationis ornamenta: dein excusandus est (inquit) *si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderit*, num potius bis accusandus quod cum tacere posset, hæc scripserit, quibus non tam ignorantiam latini sermonis, quàm dementis ingenij importunam audaciam ostenderet? Quid de metaphoris dicam, quas me probare in oratore meo dictitat? eas nempe volui metaphoras, quæ leues essent, floridæ, suaues, orationem quasi gemmis distinguerent, non isto atramento sutorio, & sordibus oblinirent; At hic omnium audacissimus, ferreas translationes, & ineptissimas catachreses, quibus totus est refertus, metaphoræ nomine appellare audebit? & vbique, & intempestiuis clamoribus ingerere? Quid quod totus est ineptus, inconcinnus, rudis, morosus, in tumore siccus, in siccitate tumidus, in grauitate puer, in puerilibus grauis, in sola inconstantia constans. Martichora profectò illa, quam fingunt omnium animantium voces edere, non tot habet & tam discrepantes sonos. Idem rudit, hinnit, mugit, sibilat, ab asini tamen ingenio, quicquid facit, nunquam recedit, & nos ei rudere permittemus?

Metaphorarũ lex, & cẽsura

Quando non hoc latrones (inquit) *venerunt.*

Eat P. C. eat in arcadiam, ampla satis regio est, illic fratres habet (vt ait) asinos sui amantissimos, inter quos rudat, quantum voluerit. In hac verò curia, in hac arce regnorum, in hac luce gentium abiectæ pecudis putidam carnem diutius tolerare nefas est. Bene moratæ ciuitates cerdonem non patiuntur nisi peritum, nos publici sermonis, quæ vna res omnium pretiosissima est, corruptorem tandiu feremus, quandiu eius tulerit libido? Sentit se hac dudum oratione verberari Cacozelus, qui est in eadem naui cum Apulcio, nisi quod paulo doctior sibi videtur, & magis Græculus, nam reconditas habet ex antiquitate historias, verba non pauca sententiosè dicta, qualia Euandri mater loquebatur; atque vt ea per se iam satis obscura, artis opera fiant obscuriora, tum græcanicis dictionibus illigat, tum morosis, & violentis adagijs aspergit. Ad summum studet impensè, ne intelligatur, quod facilius obtineret, si omninò tacere posset. Quæso P. C. num videntur cõstringendi qui ita loquuntur, quid est enim aliud furere, quàm ritus ciuitatis, quam se, suósque non agnoscere, quàm more fanaticorum, qui in sepulchris mortuorum versantur non ossa, & lapides; sed oppressa tenebris antiquitatis verba eruere. In hanc politiorum hominum lucẽ obtrudere. Quid est aliud insanire, quàm secum Oscè, Volscè, Barbarè loqui, & mutire, quod nemo intelligat. Expectatis, vt post verborum furores veniant ad ver-

Confutat Cacozelos

Non conuenit hoc Ioui verbum

plebis quo sæpe vtitur, sed religionem Atticarum auriculis ex eo ostendit

Dion. Longinus περὶ ὕψους.

Ortus Cacozelorũ.

Vide Athenæum l. 3. 98.

Ineptæ Cacozelorũ locutiones.

Dion. Tyrãni stylus

Alexarc. Cassãdri Regis frater Cacozelus.

Pompeianus in stylo ineptissimus

bera,& nos graphiis in Curia lanient? Num verò D. Auguſti ſententia ſatis vobis damnati videntur,qui eorum ineptias, atque inconcinnitatem, *reconditorum verborum factores* nominauit:Cacozelóſque,& antiquarios,vt diuerſo genere vitioſos,tantò ſpreuit, vt ne Mœcenati quidem ſuo, & Tiberio, & Agrippinæ nepti parceret. Quid Tiberius ſermone Græco,quanquam alias promptus, & facilis; non tamen vſquequaque vitius eſt, abſtinuitque maximè in ſenatu, adeoquidem,vt *monopolium* nominaturus,*prius veniam poſtulauit, quòd ſi verbo peregrino vtendum eſſet. Atque etiam in quodam decreto patrum, ἔμβλημα recitaretur,commutandam cenſuerit vocem,& pro peregrina noſtratem requirendam, aut ſi non reperiretur, vel pluribus,& per ambitum verborum rem enuntiandam.* Nos deinde paſſim ſine vlla verborum penuria, imò in vbertate maxima, & hoc dicendi genere græcè loquemur?

Non abſurdè his vtitur exemplis, cùm res fugatur ag⁹ in Elyſio poſt extrema eloquẽtiæ tempora. Sueto. in Tiberio.

Cacozelis proximi ſunt Antiquarij,qui licet dictione ſint moderatiores, & magis faceti, rerum tamen, ac teſtimoniorum ſyluam paſſim ingerunt,quod dum faciunt, doctorum quidem ſcholiaſtarum nomen apud prudentes obtinent,oratores non magis eſſe poſſunt,quàm tibicines Citharœdi,niſi quis fortè veſtrum delirare Demoſthenem eximet,qui hęc non habeat,Athenæum verò aut *Heraclidem Lembum*,iſtis antiquitatibus refertos,ſummos oratores putet.

Delabitur eam cauſſã antiquariorum.

Subtilis res eſt eloquentia, & verus diuinitatis radius, tot commentariorum ſylua, quaſi nebulis obſcuratur potiùs, quàm lucet. In quo doleo ſummos viros, & ad magna eloquentiæ decora natos,quaſi eos oratoriæ puduiſſet, hac infeſta veluti ſcabie, ſe ad Grammaticorum artes abieciſſe.

De Pædariode, eiúique contubernalibus nihil dico:alia ratio eorum eſt, quorum amentiam reprehendo; alia eorum,quorum pueritiæ ignoſco: Teneri ſunt adhuc puſiones, aiunt, prout fert puerorum ingenium iocari,ludere,volitare, verba legere, figuris intexere, deſcriptionibus totas orationes implere: Nolim ad viuum reſecare omnia, ne ſi illa,quæ primùm effertur in adoleſcentibus,quaſi quædam ſylua dicendi,ſeueriore falce reſcindatur,penitus exareſcat. Equidẽ deſcriptiones rerum, quæ ſunt veluti exornationis gemmæ,in magnis oratoris diuitiis numero:totas tamen ex deſcriptionibus cõflare orationes,aut vbi nihil opus eſt,auidiùs conſectari, non modò ab hac forenſi luce, ſed ab ipſis penè ſcholæ parietibus alienum puto. Longè aliter facit Buteo, quippe homo durus, & recens ex Stoicorum ſchola omnes orationis ornatus negligit, nullas figuras, nullos ambitus, nullos admittit numeros ſtrictè,concisè, exiliter perorat, eloquentiam in quoddam neceſſitatis piſtrinum compingit,& in eo ſe merum Atticum putat:in quo, quantus eſt error eorum, qui ſibi hanc rationem dicendi arripuerunt;etenim, ſi omnibus ornamentis denudanda eſt oratio,eodem profectò iure ſpolianda natura eſt,à qua hæc facultas cernitur expreſſa, ex quo peccauit illa mẽs æterna mundi opifex,quæ nihil voluit non ornatum, & opus ſuum mũdum ab ornatu nominauit. Si nullus adhibẽdus eſt ornatus,cur tot in vniuerſo ſpecies iucunditatis,voluptatis, pulchritudinis,cur mũdus cœlo,cœlum ſtellis, ſtellæ luce colluſtrantur:cur terra veſtitur floribus,herbis,arboribus,frugibus, quorũ omnium incredibilis multitudo inſatiabili varietate diſtinguitur. Si nullus adhibẽdus eſt ornatus,quid volunt tot fontium gelidæ perennitates? quid liquores amnium? quid riparum veſtitus viridiſſimi? quid impendentium montium altitudines, immẽſitatéſque camporum? ſi nullus adhibẽdus eſt ornatus, quid reconditæ auro,argentóquevenæ?quid infinita vis marmoris? quid tot genera beſtiarum,vel cicurum, vel ferarum?quid volucrum lapſus,& figuræ? quid hominũ operibus agri,&inſulæ collucentes?quid tot inſularum varietas?quid ămœnitates orarum, & littorum?quid tot genera, támque diſparia,partim ſubmerſarum, partim fluitantiũ, partim innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærentium?

An cùm Deus naturam tam comptam, & elegantem eſſe voluerit, orationem naturæ veram imaginem ab homine,quaſi inertiſſimo pictore negligi patiemur? an cũ nos picturæ abditæ, horridæ, incultæ deterreant, contrà nitidæ,lætæ,colluſtratæ delectent,in oratione cõcinnitatem ſententiarum,argutos,certóſque verborum ambitus,omne denique delectationis aucupium fugiemus? At illi ipſi,qui ſe ornamenta negligere dictitãt, affectant putidiùs, dum omnia acutiſſimis concluſiunculis vincire ſtudent, quo fit, vt ſæpiùs adeò ſunt exiles, vt auditoris vel nauiter eruditi ſenſus,animúmq; præterueolẽs. Dixi P.C. de aduerſariorũ vitiis magna breuitate,non inſultandi cauſſa, quod meũ nec fert ingenium,nec,ſi ferret,pateretur auctoritas, ſed vt confutatis ineptiſſimorum hominum ſententiis clariùs ſua luce Regina terrarum eloquentia fulgeret. Scio faciliùs eſſe errores ſtyli caſtigare, quàm veram dicendi rationem in tanta rerũ,ingeniorúmq; varietate tradere: dabo tamen ſingularem operam, vt reſpondeã expectationi veſtræ, & quod optimum ſit dicendi genus, veluti digito demonſtrem, ſi modò contortas in me inimicorũ calumnias, duce(vt arbitror) veritate,veſtríſque omniũ ſtudiis diluero.

Deſtylo puerili.

Contra ficcos, pro ornatu orationis.

Intelligo(Iudices) duas totius accuſationis partes fuiſſe,vnam in reprehenſione vitæ, alteram in ſtyli contentione eſſe verſatam:Et prima illa quidem, quæ grauiſſima eſſe debebat,ita fuit infirma,&leuis,vt illos malèdicẽdi communis rabies potiùs, quàm vera facultas de Cicerone dicere aliquid coegerit.

Obiiciunt

Obiiciunt mihi ingenij arrogantiam, quod ipſum per ſe crimẽ graue eſt, nec etiamſi falſo accuſeris, negligendum. At quàm acutè colligunt, Cæſtius neſcio quis terræ filius, homo non modò improbæ, ſed importunæ dicacitatis, à filio meo proconſule caſtigatus eſt in conuiuio, quid tum? placuit res omnibus, tantus enim erat hominis græculi faſtus, vt tolerari non poſſet: teſtis ille, quem honoris cauſſa nomino, Caſſius Seuerus, qui eundem Cæſtium, cùm aduerſus me declamaret, ita incipientem audiuit, *Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem*: (erat hic Fuſius notiſſimus gladiator) *Si Pantomimus eſſem, Batbyllus eſſem; ſi equus, Melliſſio*, non continuit bilem Seuerus, vir alioqui leniſſimus, ſed palam exclamauit: *& ſi cloaca eſſes, magna eſſes*: qua voce excitati cæteri fortes iuuenes, & eruditi, cœperunt declamatorem lapidibus inſectari, qui in eo ipſo loco necatus fuiſſet, niſi noſtrorum clementia ſeruaſſet: tandem *ingrato poſtulatus*, cùm ipſe, quod ab eo requirebatur, vt Ciceronem ſe diſertiorem ſemel fateretur, præſtare nollet, incredibili omnium conſenſu. Proconſul lite diſſoluit, & hominẽ, vt decebat, excepit.

Seneca ſuaſor. 7.

En crimen, en cauſſa, cur reus ſit apud vos Tullius, quòd ganeonem Græculum omnium iudicio damnatum eius filius cum imperio coercuerit: ſed fac eſſe flagitium, fac ſcelus, fac, ſi vis, parricidium, iniquam conditionem ſtatuis moribus hominum, ſi non tui parentes apud Minoem, & Rhadamantum, ea quæ liberi eorum committunt in terris ſuo capite luere debeant: hoc igitur accuſationis genus, tanquam vanißimum omittamus: Stylum meum variè exagitant, vt ſolent, partim adoleſcentes rerum imperiti, partim etiam viri, ſicci quidem illi, & auſteri, qui tamen, vt ait poeta, adhuc *in ſuto tunicantur*, ſuóque ingenio adeò metiuntur eloquẽtiam, vt quicquid ſibi non placuerit, hoc ipſum continuò repudiandum putent: his ergo nec placere poſſum, nec volo, quibus diſplicere gloriоſum puto: alij me doctrinæ expertem: alij languidum, & redundantem: alij nimis mollem, & comptum arguunt: malunt ad ſummum omnes, pro ſui ingenij prauitate liberiùs obtrectare, quàm pro rei veritate, quid congruat, intelligere. Ac primùm doctis illis reſpõdeo, me in bonis diſciplinis plurimùm momenti ſemper poſuiſſe, à quibus nulla pars ætatis meæ vnquam abhorruit: quippe cùm ab adoleſcentia iis eſſem inſtitutus artibus, quibus ingenia excitãtur ad decus, eædem ingraneſcenti ætati, non modò perfugium, ſed & voluptatem pepererunt. Ego noſtrorum hominum, & Græcorum monumenta omnia magno, & incredibili labore perlegi, hauſi, expreſſi, pectúſque rerum omnium copia, & vbertate compleui, non tamẽ ea lege, vt cùm nihil opus eſſet, hæc coram multitudine in concionibus effutirem, quæ & inuidioſa ſunt & oſtentationem vanitatis habent non mediocrem. An quia Timæum Gorgiam, Thraſidem eundem, Platonem in concionibus ad populum, aut in deliberationibus negotioſis græcè non cito, idcircò indoctus videor? an quia cùm de Verris furtis, de exilio Milonis, de Deiotari vita, & fortunis agitur, Agamemnonas, Xerxes, Darios, Alexandros, Dodonæos fontes, cataractas nili, Menippi empuſas non commemoro, idcircò literarum expers iudicor? patior me imperitũ dici, dummodò qui hæc faciunt, ſe pueris ipſis magis pueros, vel ſui Buteonis teſtimonio fateãtur. Qui me redundantem dicunt, nomen redundantiæ vſurpant, quid ipſa planè ſit, ignorãt: Hoc redundare eſt, quod faciunt, cum vaniſſima verborum profluentia, ſine vllo delectu luxuriant: hoc fusè dicere, quod facio, cùm mihi nullum verbum excidat non conſultò poſitum, & quod ad rem illuſtrandam, aut augendam, aut minuẽdam non faciat. Itaque hanc mihi dicendi temperiem conſtitui, vt Aſiaticis preſſior, & auſteris illis Atticis copioſior eſſem, aream in eo, ſicut in cæteris mediocritatem ſequutus: quòd ſi quædam latiùs aliquando videantur excurrere, apud populum Ro. dicuntur, cuius aures ſalebroſam illam, exiliẽtem, & vbi minimè expectes relicturam orationem, ferre non poterãt, fuſo, æquabiliq; generi dictionis aſſuetæ. At illi Oratores ineptiſſimi, qui primam eloquẽtiæ partem prudẽtiam non vident, in eo ipſo me reprehendunt, quo l totum laus, & gloria occupauit, apud plebem, ſcilicet, concisè dicere, & frigidis acuminibus ſentẽtias frangere oportebat, vt nõ intelligerer, hoc ipſum idem eſt, ac ſi velis Herculis coloſſo, Pygmæi calceos accommodare. Res eſt tota popularis eloquentia, populo, & ſcenæ ſeruiendum, aut omninò tacendum eſt.

Redundãtiæ vitiũ obiectum diluit.

Hoc eſt Iulij Seueriani de Cicer. iudiciũ in Syntem.

De mollitie, & ſuauitate orationis quid dicam? verendum eſt, ne præuaricatores mihi appoſuiſſe videar, qui me loco criminum clariſſimis laudibus ornarent: Eſto, compoſitio mea vna eſt, pedem ſeruat curata, lenta: ſed, vt rectè de me prudentiores cenſent, eſt ſine infamia mollis. Plato Philoſophorum Deus, ſumma ſenectute calamiſtris inurebat orationem, Demoſthenes anxiè literulas obſeruabat, ne quid durius culũ excideret: Iſocratis cõpoſitæ ſunt omnes dictiones, vt in pauimento teſſerulæ. Mihi ſi quid natura, & cõtinua ſcribendi exercitatio attulit, vt ſine ſalebris flueret oratio, quod tamen nec putidiùs affecto, nec auſteriùs repudio: quid eſt, obſecro, quod me pulchritudinis, & honeſtatis pudeat? & tu deinde audes, Luci, clariſſimorũ virorum teſtimonijs, quæ tu tibi ipſi ad arbitrium fingis, me laceſſere? tuum ſtylum extollere, meum contemnere? ô tenebræ! ô lutũ! ô ſordes! ô humani nominis oblite! aſinini vix memor! Ita neſcio quid iſtic fractum, humile, demiſſum, ſordidũ, inferius etiã eſt, quod Mileſio aſino dignum videatur: tu me Bruti nomine inſectari audes? an ille quẽquam plus me dilexit? cum vllo, aut ſermones, aut con-

Hoc eſt Senecæ in ſumma ſenectute diciũ, de ſtrufura Ciceronis

Rationem reddit ſui ſtyli.

Aduerſus eos, qui Ciceronis ſtylũ minimè doctum dicunt.

Exagitat Apuleiũ.

filia contulit sępiùs? quẽquam legit auidiùs? A cuius vix scripta poterat è sinu deponere. At si quid pro familiaritate nostra dixit in me vrbanius, vt ego multa in illum identidem iocari solebam, tu continuò illud arripis, & non vides te plumbeo (quod aiunt) gladio Ciceronem iugulare. Me C. Cæsar *summum eloquentiæ triumphatorem* nominat; Seneca summum, & eloquẽtissimum oratorem; *ingenium par solum Imperio Romano* appellat; literarum latinarum parentẽ censet Plinius; virum acrem, magnum, memorabilem Titus Liuius; egregium patriæ caput Com. Seuerus; admirabile posteris ingeniũ Arelli⁹ Fuscus; virũ sani pectoris, & Romanorũ omnium disertissimum Arnobius; indomitũ Ciceronem Petronius; elocutionis faḃrum Sidonius; incendium deuorans omnia ipse, qui hic sedet Cassius Longinus. Tu Asine ad tanta lumina hiscere audebis, & me gloria circũfluentẽ, de cœlo (quod aiũt) detrahere.

Testimonia, & iudicia de Ciceronis ingenio, & stylo. Sen. cõtr. l. 1.

Expossui P. C. rationẽ defensionis meæ, & à vobis benignè sum auditus, addã de optimo genere dicendi, quando vobis ita placet, & me in hoc genere versantẽ tam lubenter attenditis. Ego verò sic statuo eloquentiæ veluti animam esse prudentiam, sine qua, nec oratores vlli, nec imperatores esse potuerũt: hæc sapientia imprimis adhibenda eloquẽti est, vt sit temporum, personarúmque moderator, nam nec semper, nec apud omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodẽ modo dicendum arbitror. Tria sunt omninò genera dicendi, quibus in singulis quidã floruerũt, peræque autem id quod volumus, perpauci in omnibus. Primum est, vt ita dicam, grandiloquum, cum ampla & sententiarum grauitate, & maiestate verborum, varium, copiosum, graue ad permouendos, & commouendos animos institutum, & paratum. Alterum tenue, acutum, omnia docens diluciora, non ampliora faciens, subtili quadam & pressa oratione limatũ. Tertiũ quoddam interiectum est intermedium, & quasi temperatum, nec acumine posteriorum, nec fulminevtens superiorum, vicinum amborum, in neutro excellens, vtriusque particeps, vel vtriusque, si totum quærimus, totius expers: idque vno tenore (vt aiunt) in dicendo fluit, nihil afferens, præter facultatẽ, aut æquabilitatẽ, aut addit aliquos, vt in corona toros, omnem orationẽ ornamentis modicis verborum, sententiarúmq; distinguit. Quomodo igitur ista conciliabimus, vel quem eloquentiæ modum constituemus? res est difficilis, Dij immortales, atque omnium difficillima. Nam cùm est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, vt sequatur quocunque torqueas, tum & naturæ variæ, & voluntates multùm inter se distantia effecerunt genera dicendi: flumen igitur verborum, volubilitásque cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquẽtiam: disiuncta aliis, & interuncta interualla, moræ, respiratiõésque

Indicium de optimo stylo. Anima eloquẽtiæ est prudentia.

Tria dicendi genera. Prima figura grãdiloqua.

Altera tenuis. Tertia mediocris

delectant: elaborant alij æquitate, & æquabilitate, & puro quasi quodam, & candido genere dicendi. Sunt omnes laudabiles, sed is est eloquens, qui ad id, quodcunque decebit poterit accommodare orationem, qui & humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè dicere poterit.

Quis stylus optimus.

Tractandum est demonstratiuum genus? quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum est, genus orationis sit pictum, expolitum, elaboratum, artem non modò habeat, sed & profiteatur. Datur hic venia concinnitati sententiarum, & arguti, certíque, & circumscripti vèborũ ambitus cõceduntur, de industriáque, non ex insidiis, sed apertè, ac palam excolitur oratio, multáque ad voluptatem aurium afferuntur, quæ in veritate caussarum, & rariùs multò facimus, & multò occultius. Causla in foro disceptanda est? principia sint verecunda, non elatis inter se verbis, sed acuta sententiis, narrationes credibiles, quotidiano sermone propè explicatæ, dilucidæ, etsi res tenuis, tũ argumentandi tenue filum, & in docendo, & in refellendo: si magnæ adhibeantur dicendi faces, quæ efficiant orationem actuosam, luminosam, vehementer incitatam, ad summum t .lem, qualem facilius sit mirari, quàm imitari: traducenda est ad Philosophorum documenta, & scholas oratio? appareat inimitabilis quædã orationis subtilitas, quæ si non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, & si soluta sit, non vaga tamen esse debet, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare; ad summum tota non ingratam diligẽtiam præ se ferre hominis, de re magis, quàm de verbis laborantis: hæc qui præstare potest, nõ modò disertum, sed eloquentem: non Rhetorem, sed summum Oratorem iudico Sed proh dolor! quàm pauci nunc, & penè nulli hanc generositatem animi retinẽt, postquam effusa in vrbem barbaries, se Romanis moribus, vrbanitatíque miscuit! Conseruate, quando adhuc potestis, Dij immortales, eloquẽtiam Imperij Romani lumen, hæc nomen populis, hæc æternam gloriam gentibus comparauit, hæc res in omni libero populo, maximéque in pacatis, trãquillísque ciuitatibus præcipuè semper floruit, præcipuéque dominata est: hæc huius sanguinis propria est, & numinis, quæ, quo tela nostra non potuerunt, honoris quadrigis inuecta penetrauit. Nolite, ô Minerua, & Suada, vos hic appello, nolite per vestras aras, & tana, per vestrũ nomen obtestor, nolite altricem nostræ gloriæ, dominam gentium, parentem felicitatis, per impuros homines, morte, cruciatu, cruce diutiùs affligere: reddite, quem dedistis spiritum, vitam languenti restituite, præsidia salutis, & ornamenta dignitatis reparate, temerarióque, & audaces, debitis huic scelerum importunitati suppliciis, vinos, mortuóque mactate. Dixi.

Quomodo cuique accommodãdus stylus sit.

Facilè

Facile est ex hac actione, & Ciceronis iudicio styli virtutes,& vitia adnotare,quo tamen tota res fiat illustrior,primùm imaginẽ mali oratoris ex Luciano expressam,mox cẽsuram vitiorum, tertiò virtutes eloquentiæ subiicio.

MALVS ORATOR.

totus ex Luciano fermè expressus.

Et ἑπτάφωνον διδασκάλου.

CAP. XXIIII.

QVod igitur felix,faustúmque sit, ac vt sis imprimis temerarius, audax, & nauiter impudens: his vbi fueris armis instructus, satis doctum te putabo, cùm præsertim pretiosissima nostri ludi supellex sit ignorantia. Mediocritatem,pudorem,& verecundiam, extra Caucasum, & Gangem ablega: sunt enim oratori quem molimur perquàm cõtraria. Quinimò affer tecum Stentoris valentissimam vocem semper cantillantem,& incessum,qualis hic noster est. Vestitus sit cultus, & elegans, opus Tarentini velleris, Crepida Attica ad muliebres delicias in varios mæandros concisa, vel solea Sicyonia candidis, purpureísque fasciolis interstincta. Libellus aureis floseulis illusus gestetur in manu,quem nunquam legas, Assectæ comitentur multi,qui tibi, vt Psaphonis aues identidem illud adgarriant; *κομψὸς, κομψὸς, θεῖος, ὑπερθεῖος.* Interim, ne videaris omninò antiquæ literaturæ nescius, latiniora quædam verba intelligenda sunt,quæ tu semper in ore habeas, *Equidem sic arbitrabar, Ne vehementer errat, Multò profectò rectiùs, Id ipsum esse videatur.* De cæteris securus esto, quantumuis incõcinna,dura,rancida,quasi nummos melioris notę tua venditabit impudentia. Nec satis,antiqua, obsoleta, peregrina; ad summum, qualia Euandri mater loquebatur verba, sollicitè legere, & colligere oportet,quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adstantes intorqueas, vt illi te, quasi hominem è cœlo lapsum, & (quod aiunt) loquentem de machina venerentur, quod si quãdo verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice,&cùm barbarismus, aut solœcismus exciderit,cõfestim in promptu sit nomen poëtæ cuiusdam, vel scriptoris,qui nec est,nec fuit vnquam, vt cùm ita dixeris, vir doctus censearis. Præterea fac nouorum scriptorum affectatas orationes semper habeas in manu, quas, vbi cautè facere poteris,pro tuis vendites: putidum verò Isocratem, inurbanum Demosthenem, frigidum Platonem,ingenij expertem,Tullium nõ pluris æstimes,quàm carioſam maceriam,aut vitiosam nucem. Mox, cùm in ludum,certaméque veneris,&,vt fieri solet, A orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia esse,& angusta,te tamen conaturum. Cane tunc mediteris,quomodo orationem distribuas in partes,hoc enim frigidorum est hominum, tu dic quicquid in buccam, etsi contingat te pedem capiti, ocream galeæ,caudam iubæ aptare,quid ad te,modò ne taceas.

Si de scisso pallio,aut de balneatoris quadrante caussula Romæ agenda sit, tu omnem antiquitatem Athenienſium commemorabis; quæ apud Indos, & Ecbatana geruntur referes,mores etiam Scytharum in-
B terpones. In omnibus verò sit Marathon, & Cynegyrus,sine quibus nihil fiat; Athos nauigetur, Hellespontus pedibus teratur, sol persarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othrydæ literæ cruore scriptæ legantur, Salamis, Artemisia, & Platea,ad satietatem vsque inculcẽtur, quibus pauca illa verba, *peræque, certè, quidem, profectò, vtique,* tanquam floseuli immiscean-
C tur, etsi minimè res indigeat. In affectibus porrò illud; *hea malorum! Dij immortales! per deos,deásque omnes!* sæpe iteretur,&caput verberetur, & vox vlulet, percutiatur femur, etiamsi vel mortem tantùm passeris luxeris. Inter hæc,si videris tædio affectos auditores de discessu cogitare,nauiter retine,&quamprimùm sedere iube: tum ab Iliacis vsque temporibus,vel per Iouem,à Deucalionis,si videtur, & Pyrrhæ nuptiis (quid enim interest) historias ordire, & ad hæc vsque tempora longa rerum, & verborum serie defle-
D cte. Si non laudent auditores, apertè conuiciare; neque enim melior es Philagro præstantissimo illo quidem, sed parum iracundo Rhetore, qui de suggestu desiliens, alapam sanè benè sonoram, in os auditoris, ad ea, quæ dicebantur oscitantis, incussit; ita timebunt,credo aliàs doctis esse molesti, & si quid dixerint,ob inuidiam facere videbũtur. Multitudo verò,& formam,&incessum & deambulationem,& cantum,& crepidas, & cætera mirabitur: amici porrò à te conducti non cessabunt applaudere, & cœnarũ tibi pretium rependere;quòd si quando memoriola vacillaueris, porrigent manus, & interim laudabunt,dum quid loquaris inuenias. Hæc si ad vnguem, Rhetor esse poteris citiùs,quàm coguntur asparagi.

In hoc toto dicendi genere, nihil est sa-
E num,nihil syncetum, nihil non rationi, & eruditissimis hominum sententiis contrarium. Nam,si prisca quæruntur, quid tam absurdum,quam ea loqui,quibus non intelligaris, cùm maximè cupias intelligi? quid stultius? quàm cùm habeas nummos præsentes,asperos,legitimo charactere impressos,illis per summam lenitatem non vtaris, sed alios è sepulchris mortuorum coneris eruere,quos nemo agnoscat,nemovelit,qui modò sapiat, pro legitimis habere? quid tam arrogans, quàm verba fingere, & velle

nouæ linguæ auctorem, atque architectum habeti, quam ne vix quidem ipse intelligas? quid inanius, quàm metaphoris totam orationem implere, & cùm verba sint notionum veluti simulachra, ea nouis subinde imaginibus obscurare, & quasi vmbras vmbrarũ facere? Quid denique stolidius, quàm Pygmæo caligam Maximini adaptare.

Omnes quotquot fuerunt dicendi, scribendi, sentiendíque magistri peritiores, hoc genus aspernati vno consensu damnarunt.

Censura Antigoni Regis.

Plut. in Apopht.

ANtigonus Rex prudentissimus fatuum Rhetorem, nouis, & affectatis verbis vtentem, ad aures plebeias remisit. Talis autem fuit eius oratio; χοιροβόλος ἡ ὥρα χιονιδίων λευκοβοτρεῖν ἐποίησε τὴν χώραν, *Niuiacula tempestas exorta herbarescere totam fecit regionem*, Cui Antigonus, οὐ παύσῃ μοι, inquit, ὡς ὄχλῳ χρώμενος, *Nunquã desines regijs auribus vti, pro plebeijs.*

Censura Augusti Cæsaris.

Suet. in Aug. 86.

GEnus eloquendi sequutus est elegans, & temperatum, vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, vt ipse dicit, fœtoribus; præcipuámque curam duxit, sensum animi quàm apertissimè exprimere, quod quò facilius esset, efficeret, aut necubi lectorem, vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpositiones verbis addere, neque coniunctiones sæpiùs iterare dubitauit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis, & si gratiam augent, cacozelos, & antiquarios, vt diuerso genere vitiosos, pari studio spreuit.

Exagitabat nonnunquam in primis Mœcenatem suum, cuius μυξοθρεχεῖς (vt ait) cincinnos vsquequaque persequitur, & imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas, & reconditas voces aucupanti, M. quidem Antonium, vt insanum increpat, quasi ea scribentem, quæ mirentur potiùs homines, quàm intelligant. Deinde ludens malum, & inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addidit hæc: Túque dubitas Cimberne, Annius, an Veranius Flaccus imitandi sunt tibi? Ita, vt verbis, quæ C. Salustius excerpsit ex Originibus Catonis, vtaris? an potiùs Asiaticorum inanibus sententijs, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda? & quadam epistola Aggrippinæ neptis ingenium collaudans: sed opus est, inquit, dare te operam, ne molestè scribas, aut loquaris.

Censura Apollonij.

Philost. in vita Apollon. l. 1

ΛόγοΝ τ' ἰδέαν ἐνεήσατο ὑ διθυραμβώδη, καὶ φλεγμαίνουσαν ποιητικοῖς ὀνόμασιν, οὐδ' αὖ κατεγλωττισμένην, καὶ ὑπαττικίζουσαν, ἀνδρὸς γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν μετρίαν ἀτιθάσσευτον ἡγεῖτο.

Nunquam vsurpauit genus dithyrambicum poëticis nominibus ampullatum, neque lenocinantibus voculis concisum, & supra Atticorum cõsuetudinem venustum.

Censura Dionysij Longini.

Dionys. Longinus περὶ ὕψους.

ΕἴΚΕΝ εἶναι τὸ οἰδεῖν, ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀδενείας, καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, εἰς οἴδ' ὅπως ἐπὶ τὸ ἀσυφέρον πεισόμενοι τοῦ.

Μεγάλως ἀπολισθάνειν ἁμάρτημ' εὐγλῶες.

καλοὶ δ' ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων, καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι, καὶ αἰδήνδεις, καὶ ὁπότε περισσαντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον. ἀδὲν γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ; ἀλλὰ τὸ μὲ οἰδοῦν ἀφαίρειν βούλε τὰ ὕψη.

Est certè tumor maximum orationis vitium, idémque frequentissimum, quia naturâ omnes, quod & in rebus, & in sermonibus excelsum desideramus, & ne enectæ imbecillitatis crimen incurramus, inflari volumus, & prouerbio locum damus.

Errare in magnis est nobilis error, sed tumor vitiosus est, non minus in corpore, quàm oratione, & tumidi plerumque degenerant in siccos, nihil enim hydrope siccius, & tumidius. Hæc magnus oratorum Criticus, cum quo faciunt Plato, Aristoteles, Cicero, & omnes quotquot sunt optimi.

CONDEMNATIO

Μεγαλιώδους.

Censura Plutarchi.

CAPVT XXIV.

HOc totum dicendi genus Plutarchus grauiter, & copiosè descripsit, & castigauit, vt nihil mihi magnificentius, nihil vtilius dici videatur, dignum, quòd hîc aureis apicibus describatur.

Ἔχει δέ πῃ καὶ λέξις ἀπαπλοῦν, ὅταν ἁδεῖα, καὶ παλαιὰ, καὶ μετ' ὄγκου τινὸς, καὶ κατασκευῆς ὀπφέρῃ τοῖς πράγμασιν, ὡς γὰρ τὸ τοῦ αὐλοῦ ἀδόντων αἱ πολλαὶ τοὺς ἀκούοντας ἁμαρτίαι διαφεύγουσιν, ὅπως πρεπτὴ, καὶ σοβαρὰ λέξις ἀπλάμπει τῷ ἀκροατῇ πρὸς τὸ δηλούμενον. Ὁ μὲ γὰρ Μιλάνιος, ὡς ἔοικε περὶ τ Διονύσιον τραγῳδίας ἐρωτηθεὶς, καὶ ἔφη καταδεῖν αὐτοῦ τοῦ τ ὀνομάτων ὀπφερομένου. οἱ δ' τ πολλῶν διαλέξῃς, καὶ μελέῃ σοφιστῶν, οὐ μόνον τοῖς ὀνόμασι παραπετάσμασι χρῶνται τ διανοημάτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ φωνοῦ ἐμμελείαις τισὶ, καὶ μελαχόποις, καὶ θριάσιον ἐφηδύνοντες ἐχβαλχεύσι, καὶ θριφέρουσι τοὺς ἀκροωμένοις κενοῦ ἡδονοῦ διδόντες, καὶ κενοτέραν δόξαν ἀντιλαμβάνοντες. Ὥστε αὐτοῖς συμβαίνει τὸ τοῦ Διονυσίου ἔπθέν. ἐκεῖνος γὰρ ὡς ἔοικεν, εὐδοκιμοῦντι κιθαρῳδῷ παρὰ τοῦ ἄλλου ἐπαγγελάμενος δωρεάς τινας μεγάλας, ὕστερον οὐδὲν ἔδωκεν, ὡς ἀποδεδωκὼς τοῦ χάριν. Ὅσον γὰρ, ἔφη, χρόνον ἔυφραίνες ἄδων, τοσοῦτον ἔχαιρες ἡδίζων. τοῦτον τ ἔχοντα αἰ τοιαῦται πλεῖσυν ἀκροάσεις τοῖς λέγουσι. Θαυμάζονται γὰρ ἐφ' ὅσον τέρπουσιν, εἶτα ἅμα τ ἀκοῆς ἐξέρρύη τὸ ἡδύ, καὶ ἐκείνους περιλέλοιπεν οὐ δόξα καὶ μάτην τοῖς μὲ ὁ χρόνος, τοῖς δ καὶ ὁ βίος αὐλῇ. διὸ δεῖ τὸ πολὺ, καὶ κενὸν ἀφαιρεῖσθαι τ λέξεως, αὐτὸν διώκειν τ χαρπὸν, καὶ μιμεῖσθ μὴ τὰς στεφανλόχους, μηδὲ τὰς μελίσσας. αἱ μὲ γὰρ ὀπνοῦσαι τὰ ἄνθη, καὶ ἐνώδη τ φύλλα, σωτέρουσι, καὶ διαπλέκουσιν ἡδὺ μέλι, ἐσήμερον δ, καὶ ἄκαρπα ἔρρον. αἱ δ, πολλάκις ἴων, καὶ ῥόδων, καὶ

δων, καὶ ὑακίνθων διαπεπόμφαι ἡμῶνας, ὅπῃ τ πραχύ- A
τατον, καὶ διειμύτατον ζύμον καταίθουσι, καὶ τούτω θερ-
σκάθλω), ξανθὸν μέλι μηδόμφαι, καὶ λαβοῦσαι π τ χρη-
σίμων ἀποπέτον) θερὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον ἴστω δὲ δεῖ τ
φιλότεχνον, καὶ καθαρὸν ἀκροατὴν τὰ μὲ ἀνθηρὰ, καὶ
πευφρὰ τ ὀνομάτων, καὶ τ θεσγμάτων τὰ δεσματικὰ,
καὶ παιγνιεικὰ κηφίων βοτάνῃ σοφιστῶντων ἠγκόμφον
ἐᾷν αὐτὸν ὑ τῇ θερσοχῇ καταδυόμφον εἰς τ νοῦ τ λό-
γου, καὶ τὴν διάθεσιν τ λέγοντος, ἕλκειν ἀπ' αὐτῆς τὸ
χρήσιμον, καὶ ὠφέλιμον.

Ipsa, inquit, etiam dictio habet quippiam ad decipiendum conducens, si rebus applicetur suauis, & copiosa, & cum fastu aliquo, atque apparatu. Sicut enim eorum, B qui ad Tibiam canunt, errores plerique latent auditores; Ita abundans, atque ornatu superbiens dictio animum auditoris perstringit, ne rem de qua agitur intelligat. Et Melanthius quidem interrogatus (vt aiunt) de Diogenis tragœdia, negabat se eam videre, quòd vocabula eius conspectum interclu.erent. Sed plerorúmque sophistarum orationes, atque declamationes, non vocabulis modò tanquam cortinis velant sententias; sed vocem quoque accuratis quibusdam sonis, ac mollitie, & cantillationibus illi edulcãtes bacchicum quen- C dam furorem in auditorum animis concitant, eósque transuersos abripiunt: pro vana, quam adferunt voluptate, vaniorem etiam gloriolam reportantes. Itaque illis vsu venit id, quod Dionysium ferunt dixisse: qui cum Cytharœdo cuidam præclara cum approbatione cantanti inter audiendum magna quædam dona promisisset, deinde nihil dedit, persoluisse sese iam ei gratiam dicens: qui quanto tempore canens delectasset, tanta etiam spe fuisset oblectatus. Atque hoc stipendium tales D auditores dicenti rependunt. Is enim in admiratione est, quandiu voluptas, & dicentis existimatio, & alter tempus, alter vitam frustra perdidit. Proinde oportet copia, & vanitate dictionis remota ipsum persequi fructum, imitaríque non eas, quæ serta plectunt mulierculas, sed apes. Illæ enim florida, & odorata sectantes folia, conserunt, atque pertexunt opus, iucundum quidem illud, sed in diem duntaxat durans, atque infrugiferum: hæ sæpenumero prata peruolitantes, hyblæarum rosarum, hyacinthorúmque copia confita in Thymum asperrimum, atque gustus acerrimi deferuntur, eique assident mel meditantes flauum: perceptoque vtili succo ad suum reuolant opus. Eo itaque modo debet syncerus, artisque studiosus auditor omittere florida, & luxurioſa verba, réſque ad actiones scenicas, aut spectacula pertinentes, eásque putare pro pabulo fucorum sophisticem ambientium: animo autem in ipsos orationis sensus penetrare, intentionémque dicentis, & quod vtile est, atque commodum ad se trahere.

CONDEMNATIO Siccorum.

Cornelij Taciti Censura.

CAPVT XXV.

EGo autem oratorem sicut locupletem, ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi, quòd imbrem, ac ventum arceat, sed etiam quod visum, & oculos delectet. Non ea solum instrui suppellectile, quæ necessarijs vsibus sufficiat, sed sit in apparatu eius, & aurum, & gemmæ, vt sumere in manus, & aspicere sæpius liceat; quædam verò procul arceantur, vt iam obliterata, & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus, tarda, & inerti structura in morem annalium componantur, fugiat fœdam, & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas vno, & eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, & ius verrinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum *esse videatur*. Nam & hoc inuitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur, atque exprimunt hi, qui se antiquos oratores vocabant, neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis vtique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidij, Bassi, aut Seruilij Nouiani ex comparatione Sisennæ, aut Varronis sordet: qui Rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, & oderunt, Calui mirantur: quos more prisco apud iudicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo mœsti, & inculti illam ipsam, quam iactant sanitatem infirmitate, & ieiunio consequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. Parum est ægrũ non esse, fortem, & lætum, & alacrem volo. *Prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur.*

Cornel. Tacit. in dialog. de claris oratoribus

E

DE VERA, GERMANAque Eloquentia.

CAP. XXVI.

AGe quoniam tibi orationis vitia subiecimus, germanæ eloquentiæ virtutes, & opulentiam contemplemur, quæ non modò eo-

rum, quæ ſuperius enumeraui vitiorum caligine non offundetur; ſed clarior ipſa, & illuſtrior: non ſecus, ac ſol erumpens ex nube apparebit. Pauſanias Lacædemoniorum Imperator (vt aiunt) victo Mardonio, quem Xerxes è Græcia fugiens luctuoſi belli vicarium reliquerat, regiam ſuppellectilem contemplatus, quæ in ſuam venerat ditionem, iubet continuo Piſtores, ac coquos Perſarum, ſibi Xerxis, aut Mardonij cœnam parare; ex aduerſo laconicum prandium parabili admodum cultu inſtruit. Ita ex vna parte aurum, argentum, conchiliatæ veſtes, & Attalicæ, lecti, elegantes, ſexcenta fercula, & ſumptus infiniti. Ex altera vaſa Samia, ligneum ſedile, hœdinæ pelles detritæ, & nigrum phiditiorum iuſculum. Non placent hæc prandia, quorum vnum luxu diffluit: Alterum Cynici Diogenis eſt potius, quam Imperatoris. Deſideraſſem ego tertiam mihi thenſam poni, neque Cynicam, neque nepotinis ſumptibus prodigioſam, qualis eſt apud Plutarchum in conuiuio ſapientum. Talem mihi eloquentiam quæro, neque tumidam, neque luxuriantem, neque inſanam, neque ſterilem, aut enectam, aut diſſolutam, ſed grauem, & magna dicendi temperie moderatam. Neque verò longè quærendam huius ἰδέαν tibi Plutarchus offert: Sicut igitur, inquit, orationis formam theatralem, nimiſque tragicam iuſſi; ita rurſum iubeo nimiam dictionis humilitatem, atque exilitatem attentè vitare, atque fugere, nam & nimio turgens faſtu ad res ciuiles inepta eſt, & nimis gracilis, nihil habet ad percellendum roboris. Ac ſicuti corpus non ſanum modò, ſed & firmo habitu eſſe oportet: ſic oratio non morbo tantum carere, ſed & vires habere debet, tuta enim laudantur duntaxat, quæ etiam cum periculo ſunt coniuncta, in admiratione ſunt. Eademque eſt mea de animi affectione ſententia, quem neque ferocem, neque inaudacem, deiectúmque eſſe conuenit, quorum illud impudentiæ, hoc ſeruili cuidam ſubmiſſioni mentis anſam præbet: Artificioſum verò eſt, atque accuratum, in omnibus medium tenere.

Sed plenius M. Tullius hanc nobis eloquentiæ ſpeciem exprimit. Ornatur igitur oratio genere primum, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo, nam vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat, quantum opus ſit; non eſt ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur hæc corpore. Vt porro conſperſa ſit quaſi verborum, ſententiarúmque floribus, id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, vt ſint, quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia, & lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant, & A quod non ſolum delectet, ſed etiam, quod ſine ſatietate delectet. Ad ſummum optimum eſt illud dicendi genus, quod omnibus, & vbique placet.

DE GENERIBVS DICENDI, *quæ in laude verſantur.*

CAP. XXVII.

B ATque ad hanc orationis ſpeciem melius efformandam, didendi genera, & virtutes conſiderabimus, rationéſque, quibus ipſæ comparentur ſubijciemus. Varios numerare ſolēt elocutionis characteres, quos varij Rhetores afferunt: nos Ariſtotelem, & Ciceronem, qui omnium optimè expreſſiſſe videntur, conſequemur.

Tres igitur figuræ elocutionis numerantur, quas modò formas, modò ideas, C modò characteres, modò genera technici nominant.

Prima eſt grauis, quæ conſtat ex ſententiarum, verborúmque magna, & ornata conſtructione, & vt ait Plutarchus λέξεων, καὶ νοημάτων κατασκευὴ μεγάλας ἔχουσα ἐμφάσεις. Hæc eſt, quæ vt ait Tullius in Bruto, ſonitu magno, curſuque fertur, quàm ſuſpiciunt omnes, quam admirantur, quam ſe aſſequi poſſe diffidunt. Huius eſt tractare animos, & omni modo permouere, hæc modò perfringit, modò in ſenſus irrepit, modò inſilit, ad ſummum tonat, fulminat, D & permiſcet omnia. Hoc genere dicendi vſus eſt Cicero, & Demoſthenes.

Secunda mediocris, quæ aliquantulum demittitur à graui, neque tamen deſcendit ad infimum. In hoc genere eſt illud exemplum. [Quibuſcum bellum gerimus, Iudices, videtis, cum ſocijs, qui pro nobis pugnare, & Imperium noſtrum nobiſcum ſimul virtute, & induſtria conſeruare ſoliti ſunt. Hi cum ſe, & opes ſuas, & copiam neceſſariorum norunt, tum verò nihilominus propter propinquitatem, & omnium rerum ſocietatem, quid in omnibus rebus Pop. Romanus poſſet ſcire, & exiſtimare E poterant. Hi cum deliberaſſent nobiſcum bellum gerere, quæſo, quæ res erat, qua freti bellum ſuſcipere conarentur? cùm multo maximam ſociorum partem in officio manere intelligerent, cum ſibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam publicam præſto eſſe viderent, non denique vllam rem, quæ res pertinet ad bellum adminiſtrandum. Talia plerumque apud Liuium, & Cæſarem, pulchra quidem, & honeſta, ſed maieſtatem Ciceronis non habent.

Tertia

Tertia attenuata, quæ ad infimum, & quotidianum ſermonem demiſſa eſt, vt, *Nam vt fortè hic* in balneas venit, cœpit poſtquam perfuſus eſt, defricari: deinde vbi viſum vt in alueum deſcenderet, ecce ibi iſte de tranſuerſo, heus (inquit) adoleſcens! pueri tui modò me pulſauerunt: ſatisfacias oportet, hic qui id ætatis præter conſuetudinem appellatus eſſet erubuit, iſte clarius eadem, & alia dicere cœpit, hic vix tandem, inquit, ſine me conſiderare. Tum verò iſte cœpit clamare voce iſta, quæ facilè cuiuis rubores elicere poſſet: Ita petulans es, atque acer, vt ne ad ſolarium quidem idoneus, vt mihi videtur, ſed penes ſcenam, & in eiuſmodi locis exercitus ſis. Conturbatus eſt adoleſcens, nec mirum, cui etiam tunc lites ad auriculas verſarentur, imperito eiuſmodi conuitiorum.

DE VIRTVTIBVS, ET formis dicendi.

Ac primum de perſpicuitate.

CAP. XXVIII.

VT inter prima naſcentis adhuc mundi cunabula ſapientiſſimus artifex rerum, & machinator Deus lucem creauit, rerum omnium pulcherrimam, eandémque iucundiſſimam, cuius afflatu mundus ipſe torpentis materiæ, veluti ſegnitiem exuens, ad ſummam pulchritudinem efflоruit. Pari profectò ratione, ſi parua cum magnis comparare liceat, orationis artifex imprimis curare debet, vt illi perſpicuitas per omnia membra, quaſi per orbem cœli, & terrarum, lux affundatur. Hæc virtus iure prima ſtatuitur ab Hermogene, & maioris eſt momenti, quàm quiſquam putet. Dici non poteſt, quàm multa alioqui induſtriorum hominum ingenia, dum hanc virtutem quaſi plebeiam, atque abiectam deſpiciunt, *Auia* (vt ait ille) *Pieridum loca luſtrantes* à limine veræ, & germanæ eloquentiæ aberrent. Nam cum plerique ad magna nati ſint, hoc vnum auent, vt ea dicant, & faciant, quæ ſupra aliorum vim, & ingenium aſſurgant. Sed cum in eo tenere modum, res ſit vna omnium difficillima; hinc facilè in tumidos, alienos, frigidóſque ſenſus prolabuntur, quos nec vulgus intelligat, nec eruditi, ac prudentes facilè probare poſſint.

Sit igitur hoc ratum, quod eſt omnium, qui modò ſincerè de optimo genere dicendi ſentiunt, conſenſu, atque ſcriptis comprobatum: vitium eſſe in eloquentia, vel maximum à communi hominum ſenſu aberrare. Res enim perinde ſe habet, ac in nummis: ſi quis ijs, qui lege, ac conſuetudine recepti ſunt repudiatis, veteres Cæſarum nummos intrudat, iure ridiculus videatur. Ita profectò explodendi ſunt, qui ab vſitato dicendi genere digreſſi, nouas, & obſcuras Parnaſſi vias meditantur. Quo in genere errant ſæpius adoleſcentes, qui ab hiſtoriarum lectione, aut Philoſophia, aut ipſa etiam Theologia recentes, in orationibus, & concionibus, vbi res tota popularis eſt, ad ſpeciem doctrinæ auent res obſcuras plena manu infercire, donec auditorum ingenia obruant, & ſummis omnium faſtidijs adhæreſcat oratio. Contrà, prudentiores, hæc quidem benè intellecta digerunt, & pauca ex multis, eáque ad rem ſumma dexteritate decerpta, ſuauitate orationis condiunt, quò plebeijs etiam auribus facilius, atque fructuoſius inſtillent. Et hoc fit per σαφήνειαν, quam nos perſpicuitatem vocamus

Duabus autem rebus conſtat perſpicuitas, puritate, & rerum diſcretione. Puritas, quæ καθαρότης λόγου dicitur ab Hermogene ſpectatur in ſenſibus, in verbis, in circumſcriptione verborum. Senſus imprimis debent eſſe communes omnium, qui facilè in mentem, cogitationémque cuiuſque veniant, vel certè venire videantur, per ſe nudi, & cogniti, ſine vlla obſcuritate, aut affectatione, vt præcipit Hermogenes. Ἔννοιαι τοίνυν εἰσὶ καθαραὶ αἱ κοιναὶ πάντων, καὶ εἰς ἅπαντας αὐτῆδουσαι ἢ δόξασαι αὐτῆδεῖν, σαφεῖς ἀφ' ἑαυτῶν ὄντες, καὶ γνώριμοι, καὶ μηδὲν ἔχουσαι ἐκδὺ μηδὲ πεπλεονασμένον. Primùm igitur requirit, vt ſenſus ſint communes, intelligentiæ faciles, aut qui ſaltem tales videantur. Plerique enim magna ſunt felicitate præditi, qui res alioqui per ſe arduas, & impeditas tam enucleatè diſtingunt, vt planas cuique, vel mediocriter erudito faciant. Hoc eſt dicere rara communiter, & communia rariter, quod Dei donum in D. Ioanne Chryſoſtomo luculentiſſimum ſemper extitit. Quippe vir ille leniſſimis moribus, & ſumma ingenij facilitate, cum à puero omni elegantiori literatura perpolitus, & in Theologicis feliciſſimè verſatus eſſet, recondita ſacrarum literarum myſteria multis, vt ſolent, difficultatum nodis implicata, tam explicatè diſſoluit, tanta ſententiarum, & verborum perſpicuitate illuſtrat, vt lucis radios, cum verbis ipſis in mentes ſpargere videatur.

Verba quoque ſenſibus accommodari oportet, eáque clara eſſe, rotunda, & vſu trita communi, ex quo Antiquarij noſtri ſuperioribus capitibus exagitati, longè ſunt ab omni perſpicuitate orationis ſeiuncti. Periodi ipſæ anguſtis circumſcribendæ limitibus, nihil eſt enim æquè impeditum, ac longa circunſcriptio verborum, quæ rudium intellectum citius obruit, quàm

intelligatur.

His vbi puritas orationis pertexta principijs fuerit, adhibenda in dispositione apta rerum collocatio, vt omnia ordine dicantur, ne pes capiti, aut pectus cruri iungatur; sed pulchra membrorum compage totum corpus exurgat. Quod vt facilius assequamur, duas figuras notat Hermogenes, ad perspicuitatem percommodas, Transitionem, & Ratiocinationem. Transitione ab vno ad aliud, cum ordinis dignitate gradimur. Ratiocinatione interrogamus nosmetipsos, & rationes facti subijcimus: Sic Demosthenes sæpe, τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; &, πῶς οὖν. &, διὰ τίδη habet in ore, vt notat ideatum scriptor, quorum laxioribus exemplis supersedemus.

Proxima est huic virtuti ea, quæ dicitur ab Hermogene ἀφελὴς λόγος, oratio scilicet, in qua veræ, simplices, ac nudæ omnes sunt sententiæ, sine vlla artis affectatione, quæ saltem appareat: cuius vsus ad persuadendum est maximè efficax, ad delectandum autem nihil, aut parum habet suauitatis.

DE GRAVITATE Orationis.

CAP. XXIX.

GRauitatem dicendi omnes affectant, natura ipsa ad ea, quæ sublimia sunt propensione quadam impellente: Verùm grauitatis viam non omnes norunt, quo fit vt potius in inflatum dicendi genus multi prolabantur, quàm assurgant ad solidam speciem maiestatis.

Hæc grauitas à Græcis σεμνότης appellatur; spirat enim aliquid augustum, & animos magnificentissima quadam rerum specie totos implet, & rapit. Constat autem rebus, & verbis, neque enim licet grauitatem in leuibus causulis sectari, nisi quis ineptias effutire velit; Grauia primùm oportet esse argumenta, per quæ grauitas orationis excurrat. Sunt verò illa in quatuor distincta species, vt in hunc locum notauit Hermogenes. Primùm sermones de Deo grauissimi sunt omnium, non quales à Poëtis finguntur ineptiarum pleniſſimi; sed qui ex optima veritatis disciplina proficiscuntur. Graue est illud Platonis, vbi ita agit de Deo. Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίγνεται φθόνος. Bonus erat, bono verò nullam ob rem inest inuidia. Hæc Cicero mirificè insinuat in Miloniana, vbi Clodium fato quodam, & Dei voluntate interfectum, cùm cupiat ostendere, altius è Philosophia repetit de prouidentia Dei sermonem, & ad forense dicendi genus accommodat incredibili orationis magnitudine, & suauitate.

Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1.

Plato in Timæo.

[Est, est profectò illa vis, neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra, inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Nisi fortè idcircò esse non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hęc ipsa agimus, & dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi sit, sentire possimus, ea vis est, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic vrbi felicitates, atque opes attulit. & cæt.]

In secundo genere grauitatis sunt, quæ ad vniuersi naturam, & mundi œconomiam attinent, quæ vbi splendida, & illustri oratione explanantur, speciem ingenerant admirabilitatis. Sic Plato in Timæo. ὁ τοῦ παντὸς περίοδος, ἐπειδὴ συμπερέλαβε τὰ γοῦν κυκλοτερὴς οὖσα. & cæt. Cic. in somnio [Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia: quorum vnus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus arcens, & continens cæteros, in quo infixi sunt illi, qui voluuntur stellarum cursus sempiterni, cui subiecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris saturniam nominant. &cæt.]

Sic Synesius in hymnis.

Πολυκύμονος μὲ ὕλας	*Fluctuantis hylæ*	*Synes. hymn. 2*
Ἐκάλυψε νῶτον αἰθὴρ	*Texit dorsum æther*	
Πυρὸς ἐμβεβὰς ἀκρότῳ,	*Ignis insidens summitati,*	
Ἵνα κυδίμα Σελαήνα	*Vbi clarissima luna*	
Πυμάτας αἴτυγα τέμνῃ.	*Imum orbem secat.*	

Tertio grauia sunt, quæ natura ad diuinitatem accedunt, qualia sunt, quæ de immortalitate animæ, & iustitia disseruntur: Sic apud Platonem de lege, νόμος ἔστι, ψήφισμα μὲν ἐν δόξῃ θεῶν. & cętera eiusmodi ἀξιώματα, atque γνωμολογίαι, quæ eò plus habent auctoritatis, quò ex grauioribus fluunt auctoribus.

Quarto. quæ humana sunt, sed magna sensu, & opinione hominum, vt bella, expeditiones, pompæ, triumphi. & cætera id genus.

Ex his patet, quàm latum dicendi campum habeant sacri oratores, quibus omnes de Deo, & diuinis rebus instituuntur sermones, è quibus orationis grauitas ingens potest assurgere. Et hoc in materia. a Genus tractandi potissimum spectatur in figuris, & verbis simplicibus: Figuræ, seu virtutes grauitatis comites sunt asperitas, vehementia, splendor, vigor, circumducta loquutio, quæ omnia in Demosthene, & Cicerone peculiari quodam modo eminent.

N. N.

Aristides περὶ σεμνότητος eandem dicit tribus constare rebus γνώμῃ, λόγοις, ἀναγγελίᾳ. hoc est sensibus magnificis, figuris appositis, dictione lectissima.

DE ASPE-

DE ASPERITATE.

CAP. XXX.

Ρηχύτης Asperitas in sententijs spectatur, & verbis. Sententiæ asperæ sunt, quæ magnarum personarum habent reprehensionem cum licentia & ἐλευθεροσομφ. αἱ δ' μειζόνων προσώπων ὀπτίμιον ἔχουσαι ἀπὸ πνὸς τ ἐλαττόνων προσώπων ἀπαφηλύπτον, inquit Hermogenes. Tale est illud Demosthenis. Εἰ μὲν δ' ἐγκέφαλον ἐν τοῖς κροτάφοις ἀλλὰ μὴ ἐν ταῖς πέρναις κατακεκαπνισμένον φορεῖτε. Si modò cerebrum intra capitis septa, non in calcibus pedum occultatum, & quasi oppressum haberetis. Et. Αλλὰ Μανδραγόραν πεπωκόσιν ἢτοι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Similes videmur ijs, qui Mandragoram, aut aliquod huiusmodi poculum exhauserunt. Hæc paulo duriora, neque omnibus oratoribus, maximè verò adolescentibus imitanda. Hæc in ore grauium personarum erunt fulmina: quæ si ab alijs nullaauthoritate præditis dicantur, erunt è pelui fulgura, & ingenia potius efferabunt, aut etiam si res tulerit risum excitabunt, quàm immoderatis affectibus medeantur. Tenaces sunt omnes sui iuris, ac honoris, nec æquis auribus patiuntur se contemni: maxime verò, qui sibi ob dignitatem cupiunt honorem haberi, teneras nacti sunt auriculas, quas facile est irritare, placare difficile. Atque in eo artificiosior est Demosthene M. Tullius, qui in reprehensione grauium personarum, aculeatam orationem, magna statim prudentia mitigat. Hæc aspera sunt contra ignauiam grauissimi senatus dicta. [An me censetis P. C. quod vos inuiti sequuti estis decreturum fuisse, vt Parentalia cum supplicationibus miscerentur? vt inexpiabiles religiones in rempub. inducerentur? vt decernerentur supplicationes mortuo? deinde, Ego verò eam sententiam dixissem, P. C. vt me aduersus Populum Rom. si quis accidisset grauior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facilè possem defendere, quæ partim iam sunt, partim timeo ne impendeant.] Verùm grauia, & aspera statim leniuntur. [Sed hoc ignoscant Dij immortales velim, & Populo Ro. qui id non probat, & huic ordini, qui decreuit inuitus.] Quid hac oratione excelsius? quid ad castigandum mitius? est ita tamen suauis, vt sit fortis, & salubris. Addo aliud genus asperitatis. [Quod si iam, (quod Dij omen auertant) fatum extremum reipub. venit: quod gladiatores nobiles faciunt, vt honestè decumbant, faciamus nos principes orbis terrarum, gentiumque omnium, vt cum dignitate potiùs cadamus, quàm cum ignominia seruiamus] Vides vt asperitas, hîc honestissimo titulo mitigatur. Longè illa magis persuadent, quàm quæ habet Demosthenis grauitas Mandragoram bibistis, aut cerebrum in calcibus habetis.

Hermog. de id. l. 1.

Demosth. περὶ τ ὀλυνθίνου.

Idem 4. Philipp.

Asperitatem istam comitantur, vt notat Hermogenes σχήματα περαντικὰ figuræ imperatiuæ, & interrogatiuæ: vt, facite, auferte, tegite. &, Εἶτα Ὀλυνθίοι ἴσασι τὸ μέλλον προσοφᾶν, ὑμεῖς δ' ὄντες Ἀθηναῖοι ταῦτα τὰ τοῦ φυλάξεσθε. Olynthij igitur possunt in futurum prospicere, vos autem cum sitis Athenienses non potestis hæc cauere?

Ex eo gaudet hæc virtus incisis, quæ rotat, cum magna celeritate. Οὐκ ἐμβησόμεθα καὶ ἐξιμεν, καὶ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσούμεθα. Non classem conscendemus? non exibimus? non in illius regnum nauigabimus? Verba quoque debent esse grandia, & aspera, sine vlla expolitionis affectatione. Nihil enim tam à ratione alienum, quàm in istis incensis obiurgationibus lenocinantis facundiæ quærere delicias. Itaque Thucydides de industria, vt notat Demetrius Phalereus, affectat asperitatem, & tam plerumque durus est, vt videatur quasi torrens ad scopulos allidi.

Demosth. Philipp. 3

Hæc virtus magnorum est authorum, non cuiuis semper imitanda, maximè verò iuuenibus, à quorum ætate videtur aliena. Quanquam alia in sacris concionibus apud populum ratio, apud quem verba etiam grauiter, & honestè dicta, plerunque tantum possunt, ac si corio elephanti aiculam impingas, arguendum, increpandum, vt Dei spiritus suggesserit, cum omni tamen patientia, & prudentia, cuius sale, nisi verba, & actiones conditæ fuerint, parum certè proficiunt. Præpotens ille Deus, qui apud sanctum Iob facit ventis pondus, armat oratores, & linguas concionatorum, maximè eorum, quos huic muneri destinauit, & quibus per Esaiam dixit, *In gutture tuo fit tuba, quasi aquila super domum Domini.* Clament illi nec cessent, non egent multum rhetorum præceptis, qui satis vnctione spiritus edocentur.

Esai. 8.

DE VEHEMENTIA.

CAP. XXXI.

ASperitati, vt plurimùm affinis est vehementia, quæ ab Hermogene ὀφοδρότης appellatur, differtque ab asperitate, quod illa etiam in amicos, hæc in aduersarios, & hostes torqueatur: illa mitius agat, & leniùs, hæc omnino duriter, & asperè, sine vlla dissimulatione verborum. Itaque tota est in inuectiuis posita, in quibus plurimum gra-

uitatis esse solet, & in hoc genere natura ipsa ad sui defensionem arma suggerente triumphant summi oratores, qui nusquam melius dicunt, quàm cum maledicunt. Singularis est in inuehendo Demosthenes, sed nec minor Cicero, quanquam ille validius amentatum linguæ telum intorquere videtur, hic ἐν χώσει laxior, vt solet, & amplior.

Demosth. contra Arist. Demosthenes contra Aristogitonem ita inuehitur. Οὗτος οὖν αὐτὸν ἐξαιτήσει; ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς οὐχ οἰωνίσαιτ' ἄν τις μᾶλλον ἰδὼν ἢ προσεύξαιτο βούλοιτο. Hic igitur illum sua intercessione periculo eripere poterit? veneficus homo, pestis reipublicæ, quem abominetur potius aliquis simul, atque aspexerit, quàm vt velit appellare. At Cicero in Vatinium. Appellarisne nominatim pestem illius anni, furiam patriæ, tempestatem reipub. Clodium. Hæc strictius. At quam magnificè in simili ratione supra Demosthenem amplificat contra eum, qui se pro alio intercessurum dixerat, cum ipse esset famosissimus, satis fuit Demostheni dixisse. ἐξαιτήσεται, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμός, In simili, inquam, genere Cicero, cum dixisset Clodius se domum Ciceronis religiosam fecisse, ille retorquens longè ornatius, & diffusius. Tu meam domum religiosam facere potuisti? Ecqua mente? qua inuaseras, qua manu? qua disturbaras, qua voce? qua incendi iusseras, qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras, quo puluinari? quod stupraras, quo simulachro? quod ereptum ex meretricis sepulchro in Imperatoris monumento collocaras. Longè hæc grauiora, quàm si dixisset breuiter, vt Demosthenes. Domum meam purgabit ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς. Deinde illud, ἣν οἰωνίσαιτ' ἄν τις, quem detestabantur omnes (vult hominem maximè contemptum oculis subijcere. Quanto magnificentius dixit Cicero, abiectum, contemptum, despectum à cæteris, à te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia, quicquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine authoritate.

Cicer. in Vatin. Appellarisne nominatim pestem illius anni, furiam patriæ, tempestatem reipub. Clodium. Hæc strictius. At quam magnificè in simili ratione supra Demosthenem amplificat contra eum, qui se pro alio intercessurum dixerat, cum ipse esset famosissimus, satis fuit Demostheni dixisse. ἐξαιτήσεται, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμός, In simili, inquam, genere Cicero, cum dixisset Clodius se domum Ciceronis religiosam fecisse, ille retorquens longè ornatius, & diffusius. Tu meam domum religiosam facere potuisti? Ecqua mente? qua inuaseras, qua manu? qua disturbaras, qua voce? qua incendi iusseras, qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras, quo puluinari? quod stupraras, quo simulachro? quod ereptum ex meretricis sepulchro in Imperatoris monumento collocaras. Longè hæc grauiora, quàm si dixisset breuiter, vt Demosthenes. Domum meam purgabit ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς. Deinde illud, ἣν οἰωνίσαιτ' ἄν τις, quem detestabantur omnes (vult hominem maximè contemptum oculis subijcere. Quanto magnificentius dixit Cicero, abiectum, contemptum, despectum à cæteris, à te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia, quicquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine authoritate.

Cicer. de Arusp. respon. Ecqua mente? qua inuaseras, qua manu? qua disturbaras, qua voce? qua incendi iusseras, qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras, quo puluinari? quod stupraras, quo simulachro? quod ereptum ex meretricis sepulchro in Imperatoris monumento collocaras. Longè hæc grauiora, quàm si dixisset breuiter, vt Demosthenes. Domum meam purgabit ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς. Deinde illud, ἣν οἰωνίσαιτ' ἄν τις, quem detestabantur omnes (vult hominem maximè contemptum oculis subijcere. Quanto magnificentius dixit Cicero, abiectum, contemptum, despectum à cæteris, à te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia, quicquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine authoritate.

Demosth. pro coron. In oratione pro corona grauiter Æschinem perstringit his verbis. Ἔπειτα ὦ κατάρατε καὶ γραμματοκύφων. O homo execrande, & incurue scriba. Et, ἀλλὰ μὴ ἀπερμολόγος, ἀρίτειμμα ἀγορᾶς, ὄλεθρος γραμματικὴ, & non potius author mendaciorum, forensis rabula, pestilens scriba (quæ Græci tanti faciunt) quàm luculentius Cicero Pisonem, Clodium, & M. Antonium exagitat! *Syrus nescio quis de grege nouitiorum. Non enim nos iste color seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt. & cæt. innumera.*

Patres Ecclesiæ, tum Græci, tum Latini, hunc stylum aculeatum, plerumque in improbos, & flagitiosos distringunt summa libertate, in quibus est animaduertere magnam vim eloquentiæ. Lubet ex multis hæc grauitatis exempla apponere. Audi qua oratione Constantium Augustum insectetur Hilarius. Proclamo tibi, Constanti, quod Neroni loquuturus fuissem, quod ex me Decius, & Maximianus audirent. Contra Deum pugnas, contra Ecclesiam sæuis, sanctos persequeris, prædicatores Christi odis, religionem tollis, tyrannus non iam diuinorum, sed humanorum, Christianum te mentitis, Christi nouus hostis es, Antichristum præuenis, & arcanorum mysteria eius operaris. Condis fidem contra viuens: doctor prophanorum es, indoctus piorum: Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas: Sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Ecclesiæ disponis.

Hilarius cõtra Cõstantium Augustũ

Omnia sæuissima, sine inuidia glorioſarum mortium peragis, noto, inauditóque ingenij triumpho, de diabolo vincis, & sine martyrio prosequeris. Plus crudelitati vestræ Nero, Deci, Maximiane debemus, diabolum enim per vos vicimus. At tu omnium crudelitatum crudelissime, damno maiore in nos, & venia maiore desæuis. Subrepis nomine blandientis, occidis specie religionis, impietatem peragis, Christi fidem, Christi mendax prædicator extinguis. Non relinquis saltem miseris excusationes, vt æterno iudici suo pœnas, & aliquas laniatorum corporum præferant cicatrices. Scelestissime mortalium omnia persecutionis mala, ita temperas, vt excludas, & in peccato veniam, & in confessione martyrium.

Hæc fulmina sunt. Quid verò ipse Hieronimus nemini in hoc stylo inferior, quomodo Iouinianum exagitat?

D. Hiero. lib. 2. aduersus Iouinianũ.

Miror quomodo serpens lubricus, & Proteus noster, in variarum se mutat portenta formarum. Qui enim in coitu, & in saturitate Epicureus est, subitò in retributione meritorum Stoicus efficitur. Hierosolymam Cithio, Iudæam Cypro, Christum Zenone commutat.

Antè nudo eras pede, modo non solum calciato, sed & ornato. Tunc pexa tunica, & nigra subucula vestiebaris, sordidatus, & pallidus, & callosam opere gestitans manum, nunc lineis, & sericis vestibus, & Atrebatum, ac Lodiceæ ornatus indumentis incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium, frontémque tornantur: protensus est aqualiculus, insurgunt humeri, turget guttur, & de obesis faucibus vix suffocata verba promuntur.

Idem in Sabinianum.

Et quo stylo Sabinianum perstringit epist. III? [At tu bonæ spei columen, excetræ stimulis inflammatus factus es mihi in arcum peruersum, & contra me conuiciorum sagittas iacis. Inimicus tibi factus sum vera dicens. Non doleo de maledictis. Quis enim nesciat, nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari, hoc plango, quod te ipsum non plangis, quod te non sentis mortuum, quod quasi gladiator paratus Libitinæ in

næ in proprium funus ornaris. & cæt. Diuus quoque Bernardus fluens alias lactea ſtyli amœnitate, vbi agit in hoſtes religionis, & virtutis ſuis aculeis non caret. Aduerte vt in pſeudo legatum Antipapæ rem gerat in quadam ad Epiſcopos Galliæ epiſtola.

D. Bernard. cõtra falsũ legatum Antipapę Anacleti.

Quid niſi ante oculos veſtros conantur, ſi patimini proſcribere Chriſtum? Iam nouus apud vos ſuo Papæ cudit legatus Epiſcopos, ne ſoli ſit ſibi Papa. Nec mortuis ſucceſſores; ſed viuis inuaſores tyrannica fretus potentia ſuperintrudit.

Nunquid autem talia gratis legatus actitat pro Papa ſuo? En ille totam, vt is gloriatur, Franciam, atque Burgundiam legationi eius antiquæ ſuperaddidit. Poteſt & adiũgere ſi vult Medos, & Perſas, & medios fines Decapoleos. Quare non & vltra Sauromatas, & quemcunque denique locũ calcauerit pes ſuus, ſuus ſit, quo vel vacuis nominibus glorietur. O homo non minus ſine fronte, quàm ſine mente, nec Dei memor timoris, nec ſuæ honeſtatis. & cæt. Quid Diuum Gregorium Nazianzenum in Iulianum, & cæteros commemorem? cum quibus profani non mihi videntur comparandi.

Hæc virtus incitatur potius excelſo animi vigore, & iuſtæ iracundię ſtimulis, quàm à præceptis pendeat. Obſeruandum tamen non temerè hoc genus dicendi admittendũ, ſanari multa diæta, quæ nequeunt Chirurgia, manſuetiora ſemper placere conſilia, parum honeſtum videri apud ſapientes rixari, hæc tela contra improbos peruicaces, & obſtinatos neceſſitate diſtringenda cum alijs remedijs ſanari non poſſint. Prætereà curare oportet, ne ex triuijs maledicta ſumantur, ſed ea quæ generoſam grauitatem ſpirent. Licentius autem in iſtis fertur oratio, & plerunque etiam in calore ingenij noua verba comminiſcitur, vt ſunt illa Demoſthenis ἰαμβδοφάγος, & γραμματοκύφων, quæ nunquam dixiſſet, niſi iratus. Periodi curandæ non ſunt: nam ſi in hoc genere periodos elabores, perinde eſt (inquit Demetrius) ac ſi vinctum hominem pugnare iubeas.

Demet. Phal. in lib. περὶ ἑρμηνείας.

A tur alioqui, ſi quis ſe ob rem modicam iactantius efferat, plus concitat riſus, quàm ſibi conciliat grauitatis, & cum omnis de proprijs laudibus ſermo ferme ſit auditoribus importunus, tum maximè is, qui virtutis, & gloriæ fundamentum non habet.

Ex quo dubium eſſe poterit, an ad grauitatem pertineat, ſua commemorare, cum omnes ferè tam ſint alienarum laudum impatientes, quàm ſuarum auidi. Verùm vbi cauſſa poſtulat, & ea ſunt ab oratore geſta, quæ ſinceram laudem mereantur, non eſt vanum commemorare, imo ſæpe multum gratiæ, & venuſtatis habet, modò aurea mediocritate temperetur. Atque in eo fatendum eſt Demoſthenem ſæpe Ciceroni præſtitiſſe, ille enim grauiter admodum, & temperatè ſe laudat, vt in oratione περὶ στεφάνου, vbi cum de ſuis laudibus eſſet dicturus artificioſiſſimè præfatur veniam, & ſe aduerſarij importunitate, in eam dicendi neceſſitatem compulſum oſtendit, vt ſine rerum geſtarum ſuarum commemoratione non poſſit ſe defendere. Ad ſummum, quæ adfert aliqua moderatione lenit, & temperat, vt, οὐ λίθοις ἐτείχισα πρὸ πόλεως, οὐδὲ πλινθίοις ἐγὼ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις μέγιστον τ' ἐμαυτῷ φρονῶ, ἀλλ' ἐαν βούλῃ τ' ἐμὸν πεῖσμον. Non ego lapidibus, neque lateribus vrbem muniui: non his de rebus, non ob hoc opus maximè glerior. Sed ſi meam voles munitionem. & cæt. At Cicero longè magnificentius, ſed inuidioſius. [Ego tela extremo menſe conſulatus mei intenta iugulis ciuitatis de coniuratorum nefarijs manibus extorſi. Ego faces iam accenſas ad huius vrbis incendium comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici conſilij, frequentiſſimo ſenatu parentem patriæ nominauit. Mihi hic vir clariſſimus, qui propè te ſedet L. Gellius his audientibus ciuicam coronam deberi à rep. dixit. Mihi togato Senatus, non vt multis benè geſtæ, ſed vt nemini conſeruatæ reip. ſingulari genere ſupplicationis Deorum immortalium templa patefecit] & cæt. quæ ibidem fuſiſſimè proſequitur, quæ licet grauiſſima ſint, ſæpius tamen repetita non placent. Omnino conſiderandum eſt, quis & apud quos dicat, quibúſue auribus audiatur.

Mirificè D. Paulus hanc figuram pertexuit in illa nobili ſua laudatione 2. ad Corinth. 11. vbi Photius notat inſipientem eſſe oratorem, qui vanè ſe iactat, & inaniter gloriatur. Qui autem de ſe ipſo, & magna dicit, & vera idque cauſſa vtilitatis animæ, videbitur inſipientiæ verba dicere quantum ad ſpeciem, non tamen inſipiens eſt, ſed prudens admodum, & quæ prudentiſſimi ſunt operatur, quòd expertem rationis calumniam ob aliorum ſalutem, & incolumitatem deſpexerit.

DE SPLENDORE.

CAP. XXXII.

TErtia virtus grauitatis ea eſt, quæ ab Hermogene dicitur λαμπρότης ſplendor, qui fit vbi orator nonnulla de ſe, & ſuis rebus geſtis magnificè prædicat. ἐπὶ τοῖς διαφερόντως ἔργων, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ λαμπρύνεσθαι ὡς ἀληθῶς. Nota ea tantum commemoranda, quæ veram, & ſolidam gloriam habere exiſtimen-

Hermog. περὶ λαμπρ.

DE VIGORE.

CAP. XXXIII.

EX ijs virtutibus tẽperatis quarta ſuboritur, quam Rhetores ἀκμὴν nominant, quæ (vt ait Hermogenes) eſt μίξις τῶν ἀπὸ τῆς πραχύτητος, καὶ προσβάτητος, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς λαμπρότητος. Virtus eſt perfectiſſima, quæ ex temperie aſperitatis, vehementiæ, & ſplendoris emergit, vt Νόσημα γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸν, καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας, καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. Morbus, Athenienſes, inuaſit Græciam grauiſſimus, idémque difficillimus, qui fortunam magnam, & veſtram curationem requirit. Vt igitur ἀκμὴ ἡλικίας, flos, & vigor ætatis appellatur, ſic ἀκμὴ τοῦ λόγου eſt viuida quædam, & florens oratio, quæ nihil humile, nihil repens, nihil demiſſum, aut otioſum habeat. Plena ſunt exemplis apud Ciceronem omnia, maximè in Philippicis, in quibus maior eſt orationis vigor. Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, cum quo aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt anteà, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit. Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm antè oculos trucidatio ciuium. & cæt.

Demoſth. περὶ παραπρ.

Cic. Philipp. 4.

DE AMBITV, SIVE *Amplificatione.*

CAPVT XXXIV.

QVinta virtus enumeratur ab Hermogene, quæ vocatur περιβολὴ, Latini orationem circunductam reddunt, quæ quidem nullo pacto mihi differre videtur ab ea, quam αὔξησιν Dionyſius Longinus appellat, quæ eſt, vt ait idem, συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν ὑείων, καὶ τόπων ἰσχυροποιοῦσα τῇ ὁπμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον. Eſt pleniſſima amplificatio ab omnibus locis, & adiunctis, quæ in rem cadere poſſunt, quæ frequentatione rerum, & commoratione orationem corroborant.

Longinus περὶ ὕψους.

Hæc cum Hermogene conſentiunt, qui περιβολὴν ait fieri modo rem à genere tanquã fonte à theſi, ſcilicet ad hypotheſin acceſſendo, modo ſingulas diſcutiendo circunſtantias, modo commorationibus varijs vtendo, ex quibus oratio ſenſim creſcit, & leuioribus prætexta principijs ad ſummum effloreſcit decus.

Prima autem amplificãdi ratio eſt, quæ à Rhetorib. dicitur τοπογραφία locorũ explicatio, dici nõ poteſt quantum ad rationẽ amplificationis faciant, cum artificioſa ſubtilitate ſimul copulantur, & variè miſcentur, de quo nos alibi fuſius.

Secũda eſt δείνωσις exaggeratio rei maximè per adiuncta, cum grauitate orationis, quale eſt illud. [Facinus eſt vincire ciuẽ Romanum; ſcelus verberare, propè parricidiũ necare: quid dicã igitur in crucem tollere?] Hæc in eodem loco commorans rem expendit, auget, & in ſummam, quam poteſt magnitudinem attollit.

Tertia eſt μεγεθῶν & κατασκευῶν ἐπίρρωσις, Rerum, & conſtitutionum frequentatio, atque corroboratio, cum loco firmiſſimo, quo tota cauſſa continetur, manetur diutius, & eodem ſæpius redditur, qui locus tanquam ſanguis per totum corpus orationis diffunditur.

Quarta ἐποικονομία ἔργων ἢ παθῶν, factorum, affectuúmq; prudẽs diſtributio. Vbi totum aliquod in partes exquiſitè digeritur, & ſigillatim omnia expendũtur, tum variorum affectuum figuris, vt res tulerit contemperantur. Ad ſummum in locis, & figuris tota amplificatio ſita eſt, de quibus libro ſeptimo dicetur. Hæc eſt virtus περιβολῆς, quæ ad grauitatem, & magnitudinẽ orationis maximè attinet. Nam etſi breues orationes, nec diffuſius circumductæ plus habeant aliquando amœnitatis, plenæ tamen illæ, & vberes maiori dignitate præditæ ſunt. Sed cauendum maximè, ne amplificationis ſtudio, tum in prolixitatem, tum etiam in puerile dicendi genus delabamur. Nihil enim ad nauſeam excitandam efficacius, quàm ſi res, & cõmunes, & notæ, nec adeò ſpecioſæ, communium locorum, frigidarumque locutionum congerie amplificentur, hoc maximè ſæculo, in quo aures potius rebus, quàm verbis paſcuntur.

DE METHODO *grauitatis.*

CAP. XXXV.

GRandis oratio in genere quinque rebus conſtat, quas Longinus πηγὰς ὑψηγορίας χορηγοῦσας, fontes grandiloquentiæ vberrimos nominat.

Longinus περὶ ὕψους.

Prima eſt τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἐυπορήτικον, quod interpretor ſenſuum, & inuentionum vim, prudentiam, ſagacitatem, fœcunditatem. Qualis eſt in Homero, Demoſthene, & Cicerone, quæ virtus maximè ex bonitate ingenij dependet.

Secunda, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος, vehemens, acris, & furore quodam incitata affectio, in quo errant, qui furorem tantum Poëtarum eſſe dicunt.

Nam

Nam ad graues illos quoq;, & vehementes oratores pertinet. Testis & ille Galba, qui cum causſam meditaretur, plerumque ita incendebatur animo, vt vis caloris in corpus redundaret, & vultu rubore perfuſo, ſcintillantibus oculis, quaſi à ſenſibus abreptus, ſeruos etiam literatos operis adminiſtros in iſto animi impetu multaret. Quãobrem vehementer apti ſunt ad eloquentiam, qui faciles ſunt ad ſuſcipiendas rerum imagines, & ad conſeruandas tenaces ijſdem vehementer afficiuntur, fatetur ipſe Cicero ſibi peroraciones impetu quodam mentis fluere.

Tertia, eſt in temperie figurarum, earũque illuſtrium, vt Deſcriptionis, Amplificationis, Iuriſiurandi, interrogationis, Parabolarum, Iconum. & cæt. quæ commemorantur à Longino.

Quarta, eſt *ψυχαία φράσις*, dictio generoſa, & grauibus tropis, non tamẽ affectatis, aut violentis illuminata, ſed grandis, ſimplex, rotunda, à puerili cultu aliena.

Quinta, eſt *σωθήκη ὀνομάτων* compoſitio, & numerus, atque is etiam affectationis expers, & plerumque de induſtria incurioſus.

DE PVLCHRITVDINE & ſuauitate ſtyli.

CAP. XXXVI.

PVlchritudo, quæ *κάλλος*, & *ἁρμονία* dicitur ab Hermogene, eſt ſingularũ orationis partiũ, cum coloris ſuauitate concinnitas. Laxius Hermogenes, *κάλλος μὲν τοίνυν τὸ ἐν λόγῳ χωρίον μὲν ἂν εἴη, ἂν τὸ ἐκ πάντων τῶν ποιούντων τὰς ἰδέας αὐτῶν πάσας οἷον ἐνηοιῶν, μελῳδῶν, λέξεων καὶ τῶν λοιπῶν ἐυαρμοστον, καὶ σύμμικτον, μετά τινος ἐμφαινομένης δι' ὅλου τοῦ λόγου ποιότητος, ἥδους μιᾶς ἁπτούσης τῇ ἰδέᾳ καθάπερ ἐν σώματι χρῶμα.* Ex quo intelligas duo eſſe genera pulchritudinis. Eſt enim vnum omnibus ſui partibus concinnum, atque aptum: vt pote ſententijs, earum tractatione, verbis, ornamentis, membris, cõpoſitione, clauſula, numero: Alterum eſt comptum, & cõparatum, quod *κεκαλλωπισμένον* dicitur, quo inſignioribus partibus elucet cũ ornatu decoro, & florido

Is eſt ſtylus, quem ſophiſtæ, ſeu magiſtri eloquentiæ conſectati ſunt, qui omnia ad delectationem retulerunt, qui longè differt à graui illo, & negotioſo, ſeu forenſi genere dicendi. Eius omnino eſt orationis, & artificium quærere, & profiteri, concinnas ſententias exſculpere, fabulas, & hiſtorias intexere, verba transferre apertius, eáque ita diſponere, vt pictores varietatem colorum: Paria paribus referre, aduerſa contrarijs, ſæpiſſiméque ſimiliter extrema definire. Ad ſummum totum hoc genus debet eſſe cre-

Cicer. in Oratore.

Abrum acutis ſententijs, ſuaue, affluens, pictum, inſigne, inuſtum calamiſtris, plenum margaritarum, cùm ſit ad aurium delicias compoſitum, quę omnia in ciuili, aut philoſophica oratione non parua eſſent vitia.

Huic generi hiſtoria finitima eſt, in qua, & narratur ornatè, & regio ſæpe, aut pugna deſcribitur: interponũtur etiam conciones, & hortationes, in quibus tracta quædam, & fluens expetitur, non contorta, & actis oratio. Hoc ſtylo ſunt Heliodori Æthiopica.

Tale eſt illud in deſcriptione Charicleæ, *Heliod. Aethiop. lib. 3.*
ἦγετο μὲν ἐφ' ἁμάξης ἀπὸ σιωπηείδους λευκῆς βοῶν ὀχουμένη, χιτῶνα δ' ἀλουργὸν ποδήρη χρυσοῦς ἀπὸ στέρνων ἡμφίεσο. &c. quæ afferemus ſuo loco. Item Calliſtrati in Narciſſo. *Calliſt. in Narciſſo.*
παῖς μᾶλλον δὲ μᾶζον ἥβης ἡλικιώτης ἐρώτων ἀσφαλὴς οἷον δέ ἀυτῶν τοῦ σώματος ἀπολάμπων. Puer erat, vel potius adoleſcens coæuus amorum, veluti fulgetrum quoddam è corporis dignitate iaculans.

Talis illa narratio Herodoti de Candaule, & Gyge ſatis nota, cuius ſummam ſuauitatem miratus Dionyſius Sophiſta, eam ex Ionica lingua in Atticã transfert his verbis. *Herod. & Dionyſ. περὶ συνθ.*
Γύγη ἐ γάρ σε δοκῶ πείθεσθαί μοι λέγοντι τὰ περὶ τῆς εἴδιος ἐ γυναικός. ἔστι γὰρ πυθαίνειν ἀνθρώποις ὀπίσω ἐόντα ἀπιστότερα τ' ὀφθαλμῶν. πείθῃ ὅπως ἐκείνῳ θεάσῃ γυμνὴν, ὁ δὲ μέγα φρονέοντας εἶπεν Δέσποτα τίνα λέγεις λόγον οὐ χρηῖα, κελεύων με θεασόμενον τὴν ἀνὴν θεάσασθαι γυμνὴν, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύῃ καὶ τὴν αἰδῶ γυνὴ πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἐξεύρηῃ ἀνθρώποις ἐξ ὧν μανθάνειν δεῖ ἐν οἷς ἕν τόδε ἔστιν ὁρᾶν τινα τὰ ἑαυτοῦ. ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνην πασῶν γυναικῶν εἶναι καλλίστην, καὶ σοῦ δέομαι μὴ ἀξιοῦν ἀνόμων. ὁ μὲν δὴ λέγων ταῦτα ἀπεμάχετο ὁ δὲ ἠμείβετο τοῖς δὲ δείσαι Γύγη, καὶ μὴ φοβοῦ μετ' ἐμὲ ὡς πειρώμενός σου λόγον λέγω τόνδε. Qui Græca ſalutarit à limine, agnoſcet in iſtis maximas ſuauitatis, quæ in narratione eſſe poteſt, & ſtructura verborum, delicias. Non diſſimile eſt illud Ciceronis.

Crotoniatæ quondã cum florerent omnibus copijs, & in Italia cum in primis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religioſiſſimè colebant, egregijs picturis locupletare voluerunt. Heracleotem Zeuxin, qui tum longè cæteris excellere pictoribus exiſtimabatur magno pretio cõductum adhibuerunt; Is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars vſque ad noſtram memoriam, propter fani religionem remanſit. Et vt excellentẽ muliebris formæ pulchritudinẽ muta in ſe imago cõtineret, Helenæ ſe pingere ſimulachrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, qui eũ muliebri in corpore pingendo, plurimũ alijs præſtare ſæpè accepiſſent libenter audierunt. Putauerunt enim eum ſi, quo in genere plurimũ poſſet, in eo magnopere elaboraſſet, egregium ſibi opus in illo fano relicturũ, neque tum illos ea opinio fefellit. Nã Zeuxis illico quæſiuit ab eis, quaſnã virgines formoſas haberent, illi autẽ ſtatim hominẽ duxerunt in paleſtrã

Cic. 2. de inuent.

atque ei pueros ostenderunt multos magna A præditos dignitate. Etenim, quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus, & dignitatibus antesteterunt, atque honestissimas ex Gymnico certamine victorias, domum cum maxima laude retulerunt) Cùm puerorum igitur formas, & corpora magno hic opere miraretur. Horum (inquiunt illi) sorores sunt apud nos Virgines. Quare, quâ sint illæ dignitate, potes suspicari. Præbete igitur mihi quæso, inquit: ex istis virginibus formosissimas dũ pingo, id quod pollicitus sum vobis, vt mutum in simulachrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tunc Crotoniatæ publico de consilio, Virgines vnum in locum conduxerunt, & pictori, quas vellet eligendi potestatem fecerunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poetæ memoriæ tradiderunt, quod eius essent iudicio probatæ, qui verissimum pulchritudinis iudicium habere debuisset. Hæc oratio venusta est, & magno artificio elaborata. B

DE MIXTVRA CELERITATIS cum suauitate.

CAP. XXXVII.

ALexander Myndius poëtarum figmenta missa faciens, Gorgona animal esse ait quoddam Libyæ quod visu perimat, si quem discussa iuba aspexerit, quod poetarum fabulis locum dedit, qui Gorgonas Phorcys, & Ceti filias terribili aspectu finxerunt. Ex eo γοργονόφθαλμοι dicuntur trucibus oculis præditi, qui διάπυρον πολὺ καὶ ἔνθεον habeant. Talis Hector memoratur ab Homero. Γοργοῖς ὄμμασι D ἔχων ἠδὲ βεβοτολοιγοῦ Ἄρηος. Ab oculis translatum est à stylo. Nam stylus Γοργὸς appellatur, volubilis, & celer, qui ad pulchritudinem orationis conducit vel maximè. Nam cùm suauitas mollem illam, & pellucidam orationem faciat, ne quid peccet mollitie, Γοργότης præbet & vim quandam vegetam inspirat. Sicut igitur corporis pulchritudo lẽta quædam, & prorsus muliebris non placet, sed vt quæ in viragine Atalanta, apud Ælianum trucis aliquid habeat suauitatis: simili profectò ratione, si totus stylus summa teneritudine molleſceret, nihil haberet dignitatis, quo fit, vt vibratis sententiolis acuendus sit, & distinguendus, & hoc τὸ γοργὸν, καὶ ἐυκίνητον nominatur. Tale est illud Demosthenis Νὴ διὰ κακοδαιμονῶσι γὰρ ἄνθρωποι, καὶ σφόδρα δήπουθεν αἰσίως πάνυγε. ἀλλ' ὅμως δεῖ σωθῆναι αὐτοὺς εἶναι. συμφέρει γὰρ τῇ πόλει. Miseri profectò sunt, & ingrati homines, & vehementer stulti, sane quidem: verumtamen eos incolumes esse oportet, nam vtile est ciuitati. Vides, vt hæc oratio suauitatem habet, cum volubilitate coniunctam.

Hom. il. θ. κλόνος δήμυεσσι κατηπιόν. Plut. sympos. lib. 8. q. 8.

Demosth. περὶ στεφ.

Hæc virtus clarissima est in D. Hieronymo. Quid hoc loco μὴ πιστεύετε, Nolite credere, nolite esse securi, licet in modum stagni fusum æquor arrideat: licet vix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur: magnos hic campus montes habet. Intus incluſum est periculum, intus est hostis, expedite rudentes, vela suspendite, crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas ista tempestas est. Simile est illud Virgilij

D. Hiero. ad Helio.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos. Verg. 4. Aen.

Constat autem, vt apparet acutis sententiis, verbis floridis, & incisorum crebra volubilitate.

DE ACRIMONIA, & acuto.

CAP. XXXVIII.

VIc virtuti affinis est acrimonia, quod est acutum vellicans, quale est illud Crassi in Lamiam deformem, audiamus pulchrum puerum. At ille acutè retorsit, vultum mihi fin-
C gere non potui, mores potui. Item Virgilij. Cicero de orat.

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera Iuncta fuit. Virg. egl. 3.

Plena est hoc dicendi genere oratio περὶ στεφάνου, contra Æschinem, ἡ μήτηρ σου τοῖς μεθυσταῖς γάμοις ἐν τῷ Κλισίῳ τῷ θεὸς τῷ καλαμίτῃ ἥρωι χορωδὸν τὸν κῶμον ἀνδείαντα, καὶ τετραγωνισὰν ἄκρον ἐξέθρεψέσε. *Mater tua in porticu, aut clisio, cum calamite heroe diurnus nuptias celebrans, pulchram statuam, & tetragonum actorem partiũ summum te educauit, & illud in ambiguo.* Demosth. περὶ στεφ. Sueto. in Nerone.

Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Alia sunt acumina grauia, quæ & hoc genus elaboratæ orationis maximè venustant, quibus affluunt Senecæ controuersiæ. Sed & Patres, vt D. Ambrosius, & D. Augustinus hoc dicendi genus consectati sunt. Sic D. Ambros. lib. de virginibus, de sancta Agnete. Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit, quò ferrum reciperet, habuit, quo ferrum vinceret. Nunc furentis mucroni militis totum offert corpus, mori adhuc nescia, sed parata, & nouum martyrij genus nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ: certare difficilis, facilis coronari: magisterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis. D. Ambr. de virgin. E

DE METHODO *ſuauitatis.*

CAP. XXXIX.

HÆc ſuauitatis virtus ſpectatur, vt cæteræ, in rebus, verbis, & ſtructura verborum. Quinque ſunt, quę in rebus pariunt ſuauitatem inuiſa, inaudita, noua, ad ſummum quæ permotionẽ afferũt, & moratè ſunt dicta. Noua dixi, & inaudita, idcircò res omnes fabuloſæ placent, quibus, & ſummi auctores nõnunquam ſtylum ad aucupium voluptatis aſpergunt. Tale eſt illud Platonis, Ὅτε γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη εἰστῶντο οἱ ἄλλοι θεοὶ, ἐν οἷς καὶ Μήτιδος ὁ Πόρος, & quæ ſequuntur de Poro filio, Metidis, hoc eſt, Paupertate filia prudentiæ. *Plato in cõuiuio.* Item in Phædro, quod Cicadæ aliquando homines fuerint, antequam Muſæ extitiſſent. Proximè delectant, quæ ad fabulas accedunt, habent tamẽ ſpeciem veritatis, quæ dum recitantur ipſa permotione animi inſtillantur ſuauiùs. Tertio loco memorantur ab Hermogene; quæ ſenſu nobis ſunt ſuauia, vt vermiculatum ſyderibus cœlum, Camporum tractus, nemorum vmbræ, pellucidi amnium liquores, neruorum ſoni, ciborum cupediæ, auri fulgor, micantis purpuræ decor. Hæc & ſimilia, dum dicuntur, placent, quia amabilem ſui ſpeciem ingenerant. Quis iſta Sapphonis non lubenter audiat? *Sappho.* Ἀμφὶ δ' ὔδωρ ψυχρὸν κελάδει δι' ὄσδων μαλίνων, καὶ αἰθυσσομένων δ' φύλλων κῶμα κατέρρει. Maximè autem afficiunt ἐκφαντικὰ ὀνόματα. Et ideò Heliodori Æthiopica, & ſimiles, qui circumferuntur libri, tam auidè leguntur, magno aliquando honeſtatis diſpendio.

Rerũ porrò nouitatẽ, aut voluptatem neceſſariò ſequitur permotio, quæ in iſtis narrationibus ſenſum titillat, etſi doloris ipſa fuerit, tamen delectat: nam qui tragicos heroum caſus audiunt in theatris, ex ipſis lachrymis hauriunt voluptatem.

Mos morata or. Hæc autem morata oratione omnia temperari, & quaſi animari oportet, hanc Græci Rhetores ἦθος vocant, cuius eſt decorum in perſonis obſeruare, & vnicuique, quod mores, & ratio vitæ poſtulant tribuere, qua virtute nihil eſt in tota eloquentia artificioſius, cui ἐπίκρισις ſolet annecti, quæ modeſtos, & amabiles oratoris mores demõſtrat. Res conſequuntur verba, & numeri, de quibus *Vide Dio. Hal. p. 187. περὶ Δημοσθ.* ita præcipit Tullius. Suaue genus erit primum elegantia, & iucunditate verborum ſonantium, & lenium: deinde coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, *Nerom. vbi fusè describit.* neque diſiunctos, atque hiantes: & ſit circumſcripta, non lõgo amfractu; ſed ad ſpiritum vocis apto, habeátque ſimilitudinem, *Cicero in partition. orat.* æqualitatémque verborum, tum ex contrariis ſumpta verbis. Crebra crebris, paria paribus reſpondeant, relatáque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur, cõſtructióque verborum, tum coniunctionibus copuletur, tum diſſolutionibus relaxetur.

Primùm igitur præcipit, vt verba ſint ſonantia, & leuia, quod multis proſequitur Dionyſ. Halic. in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, & ſelecta habet exempla, quibus oſtendat antiquos in deſcriptione rerum ſuauiũ, atque amabilium lenibus vocabulis vſos, contrà in moleſtis, aut grauibus nomina ad materiam accommodaſſe: quid iſtis dulcius?

ἕλας ἥτε τόμας ὀκυπόρῳ αὔρῃ ὁμοίας. *Homerus odyſſ. ε.*

——*decorem* *Virgilius Aen. 1.*
Cæſariem nato genitrix, lumẽque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflauit honores.

Et illa Platonis in Axiocho, quantam habent nominum iucunditatem, ἔνθα ἔφυσαν μὲν ὧραι παλλάκων γοναὶ βρύουσι, πηγαὶ δ' ὑδάτων ἀμβρόσιον ῥέουσι. *Plato in Axiocho* Item Ciceronis, At verò, quãta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi? quæ multitudo, & varietas inſularum? quæ amœnitas orarum, & litorum? quot genera, quámque diſparia, partim ſubmerſarum, partim fluitantium, innatãtium belluarum; partim ad ſaxa natiuis teſtis adhærentium. *Cic. 2. de nat. deorũ* Contrà in Thucidide, quod notat Halicarn. & in Homero, & cæteris, pleraque de induſtria inuenias auſtera, &, vt ait Demet. Phalereus πεπαμένως ἀφῃρημένα ἐπιπόνως.

Secundò notat ſtructuram orationis, quæ fermè eſt in iſto dicẽdi genere, ſine vllo hiatu, & colliſione vocalium. Tales ſunt Iſocr. orationes totæ ductiles, in quibus rarò ſynalœphas, difficilè συναφείας inuenias. Tertiò notat mediocritatem periodorum, quæ etiam ad ſuauitatem attinet: auſterum enim eſt & graue longis orationis anfractibus elidere ſpiritum.

Poſtremò varias figuras dictionis enumerat, vt antitheſes, Iſocola, anaphoras, anadiploſes, &c. quæ orationi iucunditatem aſpergũt, & hæc de florido, & elaborato ſtylo.

DE OPTIMA FIGVRA *dicendi, & de decoro.*

CAP. XL.

VErum quæres, quid in tanta ſtyli varietate conſtituendum ſit, & quis demum optimum oratorẽ character deceat. Eſt illud quidem in rebus humanis ſatis vſu comprobatum, nihil ex omni parte beatum eſſe, & vt ait Homerus, ἕτερον μὲν ἔδυκε μενὸς ἕτερον δ' ἀπέρυσσεν. Hoc ipſum in ratione dicendi contingit, in qua rarò reperias oratorem ex omni parte abſolutum. At ſi quis talis eſſet, vt pro rerum varietate omnia dicẽdi genera perfectè tractaret, is demum videretur perfectionis apicem conſecutus, quod vnus Cicero ſupra Græcos, Latinóſque admirabili dexteritate videtur præſtitiſſe.

Is orator à Græcis dicitur δεινὸς, & hæc A tiam.

Δεινότης quid.

eſt, vt ait Hermogenes. δεινότης χρῶτος ὀρθὴ τούτων ἑκάστου τῶν λόγου. Rectus vſus omnium generum dicendi.

Eadem δεινότης dicitur πολιτικὸς λόγος, quòd perfectum in rebus ciuilibus oratorem, his omnium virtutum generibus expolitum, atque illuſtratum eſſe oporteat. ὁ μὲν τῇ ἀρίστῃ μίξει χρησάμενος τούτων ἢ ἀριστοι δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν λόγων ἐργάτης).

Atque in eo maximè ſpectandum eſt decorum perſonarum, ætatum, locorum, B tẽporum, quod eruditè notauit Lud. Viues.

Si puer eſt dicit ſententijs paruis, leuiculis, friuolis, argumentis infirmis, locis inanibus, excurſionibus ad fabellas, & nugas, iocis frigidis, improprijs tranſlationibus, crebris figuris ſimiliter cadentibus, & deſinentibus, tinnitu compoſitionis, & delitijs comparatorum, compoſitione obſcura, & hoc in puero non modo toleratur, ſed etiam plerumque placet.

Iuuenilis oratio ſolet eſſe nimia, calore C pugnaci, accurata, ornamentis illuſtris, compoſitione concinna, & ſuauis, erecta, audax, præculta, interdum delicioſa, laſciua, ludibunda, ſtructura molli, & delicata, Corinthijs operibus non diſſimili: vbi deferbuit calor, apparet meticuloſa, circunſpecta, pedetentim ingrediens, repreſſa tractatione affectuũ, pugnacitate argumẽtorum, ornamentus quoque, & cultu diminuto.

Virilis ſolet eſſe magni ponderis, pro- D fundæ intelligentiæ, argumentis ſolidis pertexta, circuitu ſolutiore, non tamen diffuſo, aut neglecto, in ea tranſlationes parciores, figuræ, ac ſchemata rariora, verba nec noua, nec obſoleta, tranſlationes, & ſuperlationes ſobriæ, grauitas in aſſerendo, contemptus minutiarum, & quod extremum eſt grauitatis auguſtus quidam decor. *Senibus preſſum, mite, & ſanctum tribuitur.* Iam verò ſi conditiones ſpectentur.

Principum conciones eſſe debent ma- E gnificæ, puræ, electæ, parcæ verbis, amplæ ſententijs, ſenſu ſimplici, prudenti, graui, ſedato.

Rectores politici accurati ſunt, & elimati, candidi, graues, ab affectione, & puerilibus motionibus alieni, vt videantur non è ſchola quæſiſſe, ſed hæreditario quaſi iure nobilitatis à parentibus poſſediſſe eloquentiam.

Concionatorum oratio debet eſſe ſolida, grauis, ſancta, caſta, ſobria maximè, vbi de Deo, & arcanis myſterijs, vt in principijs fieri ſolet adhuc ſedatus ſermo eſt: Altius ingreſſis licebit ſe attollere figuris, copiáque, & laxitate orationis diffundere, ſemper tamen apud populum dicentibus competunt propria vocabula, apiæ tranſlationes ex rebus notis, confirmationes, & figuræ omnis generis, oratio plena, ſucculenta, clara, diſerta, exemplis, & dictis intexta, & vbi opus eſt incitata, ardens, pugnans.

Philoſophi ſermo de virtute ſimplex ſit, purus, integer, validus, ſanctæ matronæ non diſſimilis, quæ extra fucum naturali pulchritudine eniteſcit. De rebus naturalibus erit acutus, oſſeus, adſtrictus, enucleatus.

Sophiſtæ, aut Rhetoris ad voluptatem dicentis genus dicendi eſt teres, lene, fucciſum, candidum, molle, pellucens, illex omnibus gratijs, & veneribus affluens. Si perſonæ auditorum conſiderantur. Qui cum authoritate loquitur ad inferiores totus eſt in rebus, circunſtantias perſonarum minus curat, quanquam, & prudentibus curandæ ſunt. Nullus eſt adeo abiectus, cui non aliquid debeatur; habet & pilus vmbram ſuam.

In oratione minoris ad maiorem perſonam debet eminere ſollicita reuerentia, & pudor. Orationes modulatæ, canoræ, ſubtiles, argutæ, quæ nimis liberè, aut ludere, aut quod magis imperioſum eſt docere videntur, viris grauibus vulgo diſplicent, cùm à iunioribus dicuntur.

Ad ſummum videndum an locus ſacer ſit, an profanus, in profano ciuilius, in ſacro auguſtius, & ſanctius præciſis anticorum floſculis agendum. Deinde tempora etiam incurrunt, & negotia, in quibus modo vernans, & læta: modò ſimplex, horrida, & quaſi detractis ornamentis debeat eſſe oratio. Nonnunquam tonandum, fulminandum, frangendum. Nonnunquam etiam ſupercilioſi, moroſi, ſuſpicaces, irritabiles, blandè, circumſpectè, remota omni ambiguitate, & quaſi molli articulo tractandi. Conſilium, réſque, locúſque dabunt.

Satis de optimo genere eloquentiæ dictum eſt. Nunc de ingenio, doctrina, exercitatione, & imitatione, quibus præſidijs ipſa comparatur diſſeramus.

Finis libri ſecundi.

DE ADMI-

DE ADMINICVLIS

ELOQVENTIÆ,

INGENIO, DOCTRINA,

ET IMITATIONE:

LIBER TERTIVS.

A

DE ANIMI præstantia.

CAPVT I.

TACTENVS à nobis maximorum Oratorum lineamentis, & coloribus conformata est præstantissimæ cuiusdam Eloquentiæ species, cuius facibus inardescere generosæ mentes possint: nunc de B adminiculis, quibus comparari solet paulò pictiùs, & hilarius, vt his aspersa condimentis doctrinæ seueritas mulceatur, non sine tamen honestæ vtilitatis compendio, hoc qui sequitur libello differemus.

Tota igitur spes capessendæ eloquentiæ, partim est in soli bonitate, partim in eius cultura constituta. Ager, siue hortus noster, animus est, cultura eruditio, coloni præceptores, flores scientiæ, & virtutis lumina, fructus immortalitatis: Hæc ego dum dico, nihil breuius; dum cogito, nihil patet latius. Ac primum, nemo non videt, quanta sit huius soli, animi (inquam) supra omnes omnium hortorum fundos dignitas, quantus splendor, quanta maiestas! Dux est, & Imperator vitæ mortalium, rector humani generis, princeps facultatum, agit, habétque omnia, ipse nec agitur, nec habetur, luce clarior, tempore rapidior, syderibus velocior, non hic Empedoclis sanguinem, non Zenonis ignem, nõ Aristoxeni intentionem, non Pytagoræ numeros, non cœli particulam agnosco: aliquid est profecto, aliquid est sanguine vinidius, igne purius, intentione contentius, modulis numerosius, cœlo denique ipso maius, & augustius. Et quid aliud est, quàm vitæ spiraculum? quàm θεοῦ ἄυρα? (vt ait D. Gregorius Nazianzenus) quàm species omnipotentis, vili luto impressa? vt facies solis in nube, radius in crystallo, hyacinthus in cera.

Obuersatur mihi de hac animi dignitate cogitanti Cosroæ potentissimi Persarum regis machina crystallina; in qua, vt est apud Cedrenum, mirum dictu cœli immensitas, solis cursus, lunæ labor, & æternæ micantium syderum conuersiones cernebantur, aderãt quoque machinæ, è quibus vis aquarum exiliret, quæ modò subirent in imbres, modò rigescerent in grandines, modò tumescerent in fluctus, modò præcipitarentur in torrentes; tum verò aër modò serenus, blanda velut Etesiarum amœnitate ridebat, modò nubibus obducebatur, furebat procellis, micabat fulguribus, minaci fulminum terrore confundebatur; ipse, quasi Deus aliquis in medio collocatus, ad nutum compositos cursus, recursúsque stellarum contemplabatur, pluebat, ningebat, tonabat, fulminabat, permiscebat omnia. Simili profecto ratione animus in capite, tanquam in arce positus sedet, & dominatur: *nunc* (vt ait Plato) *cupiditatum gyrum ea dispensat, nunc acrimoniæ auriga rotam regit, nunc desideria, velati volatiles prodromos emittit, nunc furiales iracundiæ exercitus è castris educit, nunc serena luce circumseptus suauiùs renidet, nunc variis affectuum tur-*

Cedren. p. 338.

Plato apud Dionys. Longinum.

binibus totus circumstrepit. Atque cùm talis, & tantus ipse sit, duas habet facultates omnium præstantissimas, quibus, veluti manibus rerum apprehendit species: intellectum dico, & voluntatem: hac enim in amorem fertur, & odium; illo vera discernit à falsis, inuestigat, capit, cognoscit, & si acutior fuerit, atque solertior, hoc vocatur ingenium, cuius, Deus bone, quãta est velocitas, quàm celeres motus, & planè ignei! Vis disiunctissimas terrarum partes peragrare? Iam peragrauit, præcipis Oceanum tranare? iam tranauit, iubes in cœlum euolare? iam euolauit, cupis detinere? non potes, quos enim obices oppones? pone terræ molem, penetrabit; pone clanstra adamantina, perrumpet; pone cœlum, perfringet, ad extremam vsque naturam peruadet, & si quid extra est, scrutabitur.

Ingenium quid?

DE VARIETATE INGENIORVM, & excellentia in mechanicis.

CAP. II.

SEd vt agrorum, ita & ingeniorum magna est varietas, alia enim aurea, alia argentea, alia ferrea, alia etiam plumbea videntur: ex quo antiquorum nonnulli, disiunctas animorum species esse voluerunt, quos adeò functione diuersos cernerent. Animaduerte, quæso, quisquis es, & in eo mecum mirare exultantis naturæ ludum. Ex hac parte Seneca duo nominum millia semel audita, Corficus verò adolescens triginta sex millia refert fideliter: ex illa Amphistides ad quatuor vsque numerat, Melitides ad quinque, dic illi vltra pergat, non potest, ad summum venit memoriæ. Ex hac Mithridates duarum & viginti gentium, quas habet in ditione linguas percallet: Ex illa Calusius, ne Priami quidem, & Vlyssis nomen, quod tamen quotidie vsurpat satis habet expeditum. Ex hac Herodes Atticus cornu quoddam Amaltheæ Oceanus eruditionis, & eloquentiæ, cuius doctissimi quique (si Philostrato credimus) frusta, & particulæ appellantur, magna totius orbis terrarum admiratione declamat, docet, scribit: ex illa Herodis filius primas literas addiscere non potest, vrget pater, & vt opulentia æquabat reges, nobilis ludimagister, viginti quatuor pueros honorarios nomine literarum insignitos dat filio, vt vnus Alpha, alter Beta, tertius Gamma, & ita deinceps omnes appellarentur, habet in seruis quotidianis alphabetum stupidus adolescens, laborat tamen in ediscendo. Ex hac parte Didymus Grammaticus *Bibliolathas* apud Athenæum, vt nominatur à Demetrio Troezenio tria millia librorum, & quingentos scribit; ex illa infiniti sunt rudes, & analphabeti. Ex hac Q. Cæcilius Metellus Macedonius triũphator illustrissimus, cuius caput, velut quædam prudentiæ officina; ex illa Q. Metellus Caprarius eius filius omninò stupidus, cui stomachatus magnus Scipio dixisse fertur; si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram. Quid si opera iam conferantur? quid si illa admirabilis opificum industria prodeat in lucem? Archimedes onustam nauem, quam non ingens hominum multitudo loco mouere potuisset, solus molitus est, traxítque quo voluit; cœli motus lusit in vitro, ad summum Iouis æmulus tonitru perstrepuit, coruscationem incèndit, fulmina iaculatus est. Architas volantem columbam fabricauit, Albertus magnus (vt ferunt) loquentem statuam, opus triginta annorũ, quod vno momento diuus Thomas contriuit. Myrmecides quadrigam eburneam muscæ alis, nauim apiculæ pennis intexit, alius casum Phaetontis in gemma annuli scitissimis lineolis exarauit, alius in Achate nouem musas cum Apolline impressit: melius superiori sæculo Cappocius Senẽsis totam de morte Christi historiam, res, actus, personas, elegantissimo artificio in suis vnguibus delineauit: melius quoq; Franciscus Alumnus, qui symbolum Apostolorum, & Euangeliũ Ioannis, in denarioli orbiculo magna Caroli quinti, & Clementis septimi admiratione descripsit. Quid in horologiis, vt triumpharunt ingenia: Alia solis, & lunæ cursus definiunt, alia quauis hora homines è somno excitant, & lumen accẽdunt, alia statuas accedentes, & recedentes singulis ictibus referunt. Ex eo enim, quod Aaron rex Persarum ad Carolum magnum Imperatorem misit anno octingentesimo septimo, duodecim equites modò singuli, modò bini, modò terni, modò vno agmine omnes apertis tot fenestris turmatim exiliebant, exercitum dixisses è portis castrorum erumpentem. Nũ verò prodigio simile est, quod horologium cum campanula, & indice, cum tot libramentis currentibus, & recurrentibus rotulis, in Caroli quinti annulo peritissimus artifex inclusit? Confer nunc ista ingenia cum Albanis, & Thracibus, qui solem disci magnitudine esse iudicant, lunam capiti impendentem timent, ne cadat; cœlum scalis posse adiri putant; vtro parente nati sint nesciunt; testas, & lapides fœno molliunt; lumen extingunt, ne à pulicibus pũgantur.

Mureius in varijs lectionib.

Seneca.

Philost. in Herode.

Cic. de ridiculis.

Claud. in spæra Archimedis.

Maiolus.

Galen. li. 17. de vsu partium.

Vide dicta antic.

CAVSSAE

CAVSSAE HVIVS varietatis.

CAP. III.

QUidem diuersos specie animos asserere temerarium duco: at omnes virtute, & dignitate pares esse, nec referre, vtrùm anima sit Agamemnonis, an Therſitæ, Alexandri, an Margitæ, Iulij Cæsaris, an Bambalionis, multorum, & grauissimorum hominum sententiis hæc opinio non mediocriter refragatur.

Quid enim aliud est, quàm maximum ornamentum ex vniuerso tollere disparitatem perfectionis? quàm Deum similem illi pictori facere, qui præter cupressos pingere nihil poterat? Nunquid ipse eodem lumine stellas omnes incendit, eodem virore arbores irradiat, eadem purpura vestit flores? An quod facit in floribus, stellis, arboribus, hoc ipsum facere non poterit in mentibus? Ex eius fortasse natura repugnat? at immensæ est & inexhaustæ virtutis. Ex animis? nihil minus, sequuntur enim, vt mollis cera pollicem fingentis Dei. Haud negarim aliquid syderibus, multum loco, corporis temperamento non parum, institutioni plurimum tribui oportere, à quibus ingenia variis modis affici videmus. Nam, qui sub crasso aëre nascuntur, obtusiores, vt Bœotios; qui sub puro, & delicato, ingeniosiores, vt Atheniensis fieri, satis, superque trita veterum dicta docuerunt: ex institutionis verò fonte manauit tanta, quæ in diuersis gentibus cernitur ingeniorum dissimilitudo. Persæ ferè omnes otiosi, propter Palatinæ operæ assidua obsequia. Syri cupidi, & auari, vt qui in continua rei institoriæ exercitatione terentur. Asiani molles, vt quorum patria deliciis afflueret, Alexandrini derisores, vt qui à puero ad dicteria, & fales fingerentur, Cappadoces, Cilices, Cretenses mendaces, & fraudulenti, vt mari, & nauticis rebus assueti, Campani superbi, & arrogantes, quales in summa rerum affluentia nati homines esse solent, & ista quidem ad communes ingeniorum propensiones huc, vel illuc inflectendas vim habent non mediocrem, at in magnis ingeniis aliqua vis est superior, quæ Dei lumine accenditur: quemadmodũ enim in corporibus videmus, etsi omnia ex primo luto, quod magnus ille architectus singulari artificio machinatus est, sciámus esse profecta. Tamen quæ in pulchritudine, & deformitate: quæ in robore, & debilitate; quæ in agilitate, & tarditate discrimina cernimus? Rusticellus Hercules multum suum tollebat humeris. Athanatos quingenario thorace plumbeo indutus, cothurnisque quingentorum pondo calceatus (præclara Veneris sandalia) per scenam ingrediebatur. Adolescens Turca sub Ferdinãdo Gonzaga, corpore haud quidem magno, sed tereti, assumpto homine in humeros, per funem ad dimidium recti anguli accliuem adiectis gladiis triũm fermè palmorum longitudinis præacutis, aciéque nouaculæ pedum malleolis ascendebat, adeò distentus, vt nec in plano facile fuerit sic ambulare: inde funi superpositam tabulam passibus traiiciebat: cùm vix ipsa, vel momento rudenti insistere posset, mox suppositis patellis æneis absque vinculo, quas extentis pedibus retinere cogebatur, per eundem funem ambulabat. Quis non stupeat, & nostra corpora fictilia, hoc aëreum, aut igneum esse dicat. Ita in ingeniis euenire solet, diceres alia ex cœlo delibata, alia ex halitu luti expressa: diuinus Plato aspersos quidem omnibus igniculos esse dicebat, sed in aliis languidiores, in aliis acriores. Mercurius ille ter maximus animis, antequam in corpora laberentur, craterem mentis singulis esse propositum fingebat, quem alij tantùm delibarent, alij modicè biberent, alij pleniùs, quidam se totos in eum ingurgitarent, qui omnium essent ingenii splendore florentissimi: Quicquid est, gaudeant bene nati, & qui à natura animam bonam, bonam mentem, bonum ingenium sortiti sunt. Hoc primum culturæ nostræ fundamentum statuo.

Cardan. de subtil.

Mercur. trismeg.

TRIA INGENIORVM GENERA quæ literis apta, & vnde sumendum culturæ exordium.

CAPVT IV.

SEd quale tandem erit istud, quod quærimus? Ingenij, & doctrinæ princeps Aristoteles commodè quidem ingenia in tria genera diuidit, & alia inertia facit, & stupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Talis Claudij Cæsaris, imò stipitis indoles fuit, qui cũ Messalinam Vxorem calcato lecti genialis fœdere in omnibus adulteriis volutatam probè sciret, ægrè tandem in id consilium adductus est, vt eam per speculatorem trucidari iuberet. Re demùm confecta, & eodem die ipsi nuntiata post vnam, aut alteram horam quærebat (vir admodum memor) quid Dominæ esset factum, quò minùs ad cœnam veniret. Alia nimis velocia esse censet, & calida, quæ plerunque in stultitiam, & furorem degenerant: & exempla quidem illustria in Hermogene & Caligula Cæsare vidit antiquitas, quorum vnus, qui anno ætatis decimo quinto, incredibili hominum concursu, magna doctorum admiratione,

Suet: hoc μετωνείας ἢ ἀλαζονίας appellat.

Plin. l. 7. c. 20.

ipso etiam Imperatorum plausu, dicebat ex A tempore, cùm ætatem virilem attigisset, adeò hebes factus est, vt quod est ab Antiocho non insipidè dictum inter pueros senex, inter senes puer videretur, & esset. Alter, qui à puero celerrimos ingenij motus habebat, in eam vecordiam deuenit, vt palam cum Iouis statua nunc blandiens, nunc increpans versibus Homericis colloqueretur, lunam plenam, & fulgentem in amplexus inuitaret, horreis conclusis populo Rom. famem indiceret: ad summum equo *Incitato*, quem præ cæteris carissimum habuit, consulatum destinaret. Tertium locum obtinent σώφρονα, quæ sedata sunt, & mansueta, atque ideò B meliora ad omnem rationem humanitatis.

Philost. in Sophistis. Trãquil. in Caio.

Non placent ingenia simiarum, quæ versatili leuitate desultiorà huc, & illuc volitant, in nugis, & quisquiliis triumphant, in seriis rebus hebescunt: sordent mihi pigra, & abdomini dedita porcorum, quibus nisi culinæ nidor suboluerit, nunquam excitabuntur; nauseam mihi faciunt sordida simul & callida vulpecularum, quæ nihil nisi lucri pecuniæ, & malitiæ vias consectantur, in quibus si turpiter insanierint, nunc perbeata existimantur. Volo ingenium, quod? simplex, candidum, solers, constans, festinè lentum, magnum, exaggeratum, quod se supra auaritiam, supra sordes, supra voluptatem ad cœlum vsque efferat. Bene habet, designatum est à nobis solum, in quo oliuoris nostri desudare, & longè, latéque excurrere possit industria. Primum igitur fundi ingenium cognoscat, deinde subigat, expurget, molliat, excolat. Educat mihi purioris doctrinæ riuulos, quibus tenella germina irrigentur, quo mitiùs crescant, & feliciùs. Disponat classes, quasi pergulas, smaragdino virore illuminatas, & assitis per iusta interualla arboribus, cõponat areolas puras, mũdas, elegantes, è quibus suauissimi florum, an potiùs virtutum omnium afflentur odores. Ad hoc accedat oportet institutio, non triuialis, sed generosa, quæ à pietate prima iaciat fundamenta, & per magnarum virtutum gradus emissa, ad Deum vsque scientiarum fontem pertingat.

C

D

ADVERSVS EOS, QVI *Christiano cultu emolliri, & languescere dicunt ingenia.*

CAPVT V.

IN quo mihi confutanda est vetus querela eorum, qui Ethnicorum, & etiam turpissimorũ opera, & ingenia nostris anteponunt, qui Christianarum virtutum cultu magnos animos obtundi, minus ad rem militarem aptos, minus ad iurisprudentiam, & eloquentiam fieri clamant, eorum gloriam aut extingui, aut meticulosa superstitione retardari: liberum esse oportere felix ingenium, vagari per omnia, nihil intactum relinquere, sibi Catullos, Martiales, Petronios euirari, & æterna debilitate castos, & intestabiles emitti. In quo, Deus bone! quantus error eorum, qui hæc dicunt, si non vident; idcircóne Deus scientiam dedit, vt virtutem pro ludibrio haberemus? Idcircóne Christianos fecit, vt propudiosos amores, vt Gomorrhæos calamos, vt chartas, (chartas dico) imo omnium sordium sentinas, ex fescenninorum incendiis, & cineribus erutas in lucem efferemus: & hæc insectari est veteris doctrinæ splendorem obscurare, de summis authoribus detrahere ordinem de rebus, solem de mundo eripere. Ingemiscite, si quis modò vobis sensus est Constãtini, & Theodosij cineres, ingemiscite. Vos, quæ religiosissimis edictis coercuistis, quæ excidistis, quæ æternis tenebris mandastis Sotadęa flagitia, atque scelera ab hominibus Christianis post sexdecim secula requiruntur, & lugentur amissa. Vos, quam in Christianorum gymnasia induxistis pietatem, & quæ vos beatissimis laureis cumulatos, in illas æternis syderibus illuminatas domos induxit, C contemni, expui, lacerari vidimus: Et magna (inquiunt) emollit ingenia quanam (malum) sunt ista magna ingenia? An Mucij, qui distillantem in foculo nudis ossibus dexteram spectent, & pœnas à se nescio cuius irriti conatus exigant? an Catones, qui post Lybicas Syrtes, & serpentum ludibria, animas proiiciant, non profundant? an Porciæ, quæ cum ferrum negarit fortuna vitam carbone extrudant? an Iuliani, qui amisso apud Persas per dedecus exercitu, afflicti, saucij, moribundi in Christum manantem è vulnere cruorem contorqueant? an Dicearchi, & Protagoræ, qui de Deo an sit, nec ne, modò ferueat olla, inquirẽdum non putant? an Lacones, qui (vt est apud Plutarchum in quæstionibus Græcis) *neminem bonum fieri publicis literis in columna incisis sanxerunt*? num potiùs magna, & diuina ingenia Clementes Alexandrini, Gregorij, Basilij, Chrysostomi, Augustini, Hieronymi, qui Christianæ pietatis gradibus, ad id doctrinæ, & eruditionis venerunt, quod superiora sæcula non viderunt, posteriora admirari magis, quàm imitari possunt. Doctores loquor, & sanctos, quid Imperatores? ex qua schola limati ad C imperium prodierunt? quibus disciplinis instituti hostes terrore, suos amore deuinxerunt? quibus præceptis informati vltra columnas Herculis nominis sui famam diffuderunt? de veteribus nihil dico, quorum exemplis pleni libri, plenæ sapientum voces, plena ora posteritatis. De nostris loquor, quorum domesticas virtutes intueri nobis integrum est, quibus tandem artibus inuictissimus ille Martellus anno 730. Ab-

Vide apud Baron. edict. Cõstãtin. cõtra obscœnos poetas.

Franci Christianissimi fortissimi

deramum

deramum Sarracenum cum prodigioſo quadringentorum millium exercitu in Gallias irruentem repreſſit, & trecentis quindecim millibus interfectis in pugna Turonenſi ea ſtatuit trophæa, quæ nullus antiquorum Cæſarum potuit adæquare? quibus tanti patris ſoboles Pipinus bis cum maximo, atque fortiſſimo exercitu Alpes penetrauit, & primũ Arnulphum Longobardorum Regem, deinde Gaiffram in ſummum Pontificem, & ſanctiſſima religionis noſtræ pignora rebellianimo ferocientes pacauit? quibus eius filius Carolus Magnus per omnes terrarum oras, quaſi fulminum terroribus cinctus arma circumtulit, eáſque non magis ſuis curſibus peragrauit, quam victoriis, atque triũphis illuſtrauit? Quibus ſanctus ille Rex Ludouicus, cum mille, & quadringentis nauibus (non tot olim Agamemnon rex regum ad Troiam nauigauit) Syrtes, Charibdes, atque inſana Syllarum latratibus, fluctuámque vorticibus maria contempſit, & luctantem inter extrema omnia animã pro Chriſti gloria feliciter effudit in victoria? num probitate, num ſimplicitate, num pietate? Age, perfrica frontem, quiſquis es Heroum obtrectator, & dic Chriſtiano cultu emollita hæc ingenia ad ſocordiam deſciuiſſe, & ſi lubet iuriſperitos percontari, quære, quinam viri fuerunt Africani, & Epagathi, Tertulliani; ſi oratores, qui Athenagoræ, Iuſtini, Firmiani, Arnobij, Saluiani: ſi poetas, qui Prudentij, Sidonij, Apollinarij, Sedulij, Nonni, Ronſardi: ſi hiſtoricos, qui Euſebij, Theodoreti, Euagrii, Seueri Sulpitii, Baronii? Quære, an refrixerint? an emarcuerint? an Chriſtiani mores aliquid de eorũ eruditione, induſtria, ſubtilitate detraxerint? Omninò ingeniis verè Chriſtianis nihil præſtantius fuit, aut auguſtius. Germana enim eſt eruditionis pietas, & rerum magnarum comes perpetua. Atque, vt mala quædam olitores germanitatis appellant ſemper cohærentia, ſemper gemella, nunquam ſingula in fœtu, ita ſe mutuo amicitiæ fœdere, & incredibili ſocietatis commercio iſta cõſequuntur, nec ſine iactura à ſe inuicem diſiungi, atque ſeparari poſſunt. In meridiano orbe, vt aiunt, præcipuam nobilitatem obtinent palmæ Syagri, proximámque Margarides, eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis ſimiliores; vnde & nomen à Margaritis accepere, vna earum arbor in Chora regione eſſe traditur. Vna & Syagrorum, quæ mirum dictu! cum Phœnice aue moriuntur, cum eadem renaſcuntur. Ego verò ſic arbitror, & ſic mihi perſuadeo, non tantùm eſſe palmæ Syagrorum, & Phœnicis commercium, quantùm pietatis, & doctrinæ. Hæc illam, tanquam ſororem amat, complectitur, exoſculatur; ſine eadem languet, contabeſcit, emoritur. Quamobrem, & his ſtabilitæ fundamentis Chriſtianorum ſcholæ omnes Ethnicorum academias bonitate, numero, dignitate facilè ſuperarunt. Omitto quantæ venerationis fuerit apud Iudæos, ſanctiſſimum illud Melchiſedecis ſacrariũ, Iacobi Patriarchæ rudimentis nobilitatum, à quo ſcholarum inſtitutionem profectam eſſe volunt, & in omnes nationes longè, latéque propagatam. Nihil dico de nobiliſſima Pantæni ſchola, quæ ab ipſis Chriſtianæ Religionis incunabulis cœpit Alexandriæ, ſapientiſſimorum hominũ, Clementis Alexandrini, & ipſius Origenis, cæterorúmque non diſſimilium ſtudiis feliciter illuſtrata. Sileri patior de gymnaſio Theodoſiano, in quo ſex Rhetores, viginti Grammatici, imperatoriis ſtipẽdiis honeſtati, magno Chriſtianæ iuuentutis concurſu vnà docuerunt. Quid habet tandem antiquitas, quod non dicam, cum Academiæ Pariſienſis priſtina maieſtate, ſed cum mediocri quidem ſchola comparari poſſit? ſcimus ſub Claudio Imperatore Romanos doctoris Græci penuria, Maſſiliam liberos miſiſſe, vt Græcanica literatura excolerentur. Diſcimus ab Euſebio, ſub Domitiano primum Romæ Quintilianum, publica mercede conductum ex Hiſpania Rhetoricam docuiſſe. At apud nos, nullus penè vicus, cui non humaniorum literarum magiſter ſit publico ſtipendio honeſtatus, adeò iniqui ſunt Cenſores, qui ingeniis, & ſtudiis Ethnicorum plus tribuunt, quàm Chriſtianorum.

Vide Baronium.

Plin. l. 15 c. 14.

DE INGENIORVM DELECTV, ad eloquentiam ſpecialiùs dictum.

CAP. VI.

APollonius ille quidem Alabendenſis præclari præceptoris munere fungebatur; qui eorum, quos ad capeſſendum eloquentiæ ſtudium, in ſuum ludum parentes mittebãt, ingenia explorabat accuratiſſimè; quæ ſi minùs eſſent idonea, quamprimùm dimittebat, ne fruſtrà laboribus in diſcendo frangerentur. Et certè, cùm in omnibus artibus ſit ingeniorum habendus delectus, maximè verò in eloquentia, quæ, vt res eſt omnium difficillima, ita ingenij felicitatem magnoperè deſiderat. Hîc profectò, vt aiebat Iſocrates, δεῖ χαριδίου, καὶ νοῦ. *Cicero de orat.* *Plutar. in Iſocr.*

Æthiopes, vt aiunt, fortitudinis indolem in pueris hac ratione explorare ſolebant: Ingentes quaſdam aues cicuratas alebant domi, quibus tenella adhuc puſionum corpora imponebant: Ad id autem miniſterium mirabili quadam dexteritate factæ erant, vt in ſublime ſeſſores efferrent, & leni motu deuolantes reportarent; Hoc ſi non pauebant pueri, ſi volatum intrepidè ſuſtinebant, eximiæ indolis dabant indicium. *Alexãd. Neapol. l. 2. cap. 25*

Ita profectò, & in eloquentia facere oportet, & diligenter ſpectare ingenij motus, & curſus, quibúſve pennis, & quàm ſublimè ferri poſſit, quod in pueris, in quibus natura, vt ait Cicero, tanquam in ſpeculis cernitur, à teneris elucere ſolet.

Primum illud ex veterum ſententia ſtatuamus aliquas eſſe naturas veluti diuino furore accenſas, quas Dionyſius Halicarnaſſenſis φύσεις θεαζούσας eleganter appellat: eáſque, vt ferrum Siderite lapide affrictum, ſic mente diuina incitatas, arcana quadam vi perfundi.

Talis fuit mens Origenis, qui à teneris vnguiculis, iam diſcendi cupiditate volitans, patrem de ſacrorum dogmatum myſteriis magna prudentia interrogabat. Pater verò admiratus, conabatur incitatiſſimos naturæ curſus moderari, ne tantis motibus non ſufficeret mortalitas, ſed videbat in eo θεάζουσαν φύσιν, idcircò dormientis pectus, quaſi ſacrum magnæ mentis domicilium exoſculabatur. *Euſeb. li. 6. c. 2.*

Tale fuit D. Auguſtini ingenium, qui annos natus duodecim, Loigcos, & Rhetoricos Ariſtotelis libros intelligebat. *D. Aug. confeſſ.*

Hanc mentem θεάζουσαν magna quædam, & acris incitatio mentis, & affectuũ teneritudo conſequitur, qui oriuntur ex vi φαντασίας; quæ in ipſis, vt cera mollis, impreſſas rerum imagines facillimè ſuſcipit, iiſque tenaciùs adhæreſcit.

Hoc in Thucidide adhuc puero viſum eſt, qui cùm Herodotũ hiſtorias in theatro recitantem audiret, quibuſdam narrationibus permotus, erupit in lachrymas: quod animáduertens Herodotus, eius naturam ὀργῶσαν pronunciauit, & prædixit fore, vt in virum eloquentem euaderet.

Quid verò Euripides, quàm acrem, & viuam εἰδωλοποιΐαν habuerit, notauit Longinus in libro περὶ ὕψους: inde fluunt illi verſus;

Ω μῆτερ ἱκετεύω σε μὴ ἐπίσευε μοι
Τὰς αἱματοπους, καὶ δρακοντώδεις κόρας,
Αὗται γὰρ αὗται πλησίον θρώσκουσι.

Dicas eum ipſas furias facibus armatas videre, non ſcribere. Similiter cùm Phaetontis currum deſcribit, eius animus cum equis volitat, & cum adoleſcente ipſo periclitatur.

Eandem naturam nactus eſt M. Tullius, qui ſibi vehementes illas perorationes, non ingenio, ſed dolore fluere ingenuè fatetur. *Cic. in or.* *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum vſus pluribus, quod etiam ſi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo, vt viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.* Deinde: *Nulla me ingenij, ſed magna vis animi inflammat, vt me ipſe non teneam.*

Et de Quintiliano habet Angelus Politianus. Tantam vim concipiendarum imaginum in eo fuiſſe, & frequenter ita commotum, vt non ſolum lachrymæ illum, ſed & pallor, & vero ſimilis dolor deprehenderent.

Sit igitur hoc primum apti ad eloquentiam ingenij indiciũm: σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος; &, vt vno verbo dicam furor oratorius, quem, qui ſolis poëtis tribuunt, vehementer errant. *Dio. Lõg. περὶ ὕψους.*

Alterum, eſt grauis quædam acrimonia ingenij; qui enim tantum in miſerationibus excellunt, & nihil habent iracundiæ, facilè in motus muliebres degenerant, qui non ſatis oratoriam grauitatem decent. Ad hanc inquit Dionyſius Longinus excelſæ mentis generoſitatem oportet ingenia liberaliſſimè educari, neque enim poſſunt ſeruilia, vbi præſertim vitiis hominum, & grauium perſonarum obſiſtendum eſt, hoc libertatis decus; & παῤῥησίαν retinere. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ, καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας, καὶ ἐπιπλέοντας πανταχοῦ τὸν βίον θαυμαστόν τι, καὶ παντὸς αἰῶνος ἄξιον ἐνεγκεῖν ἄξιον.

Tertium, eſt naturalis quædam facundia, candor, elegãtia, qua multi à puero cernuntur excellere in explicandis animi ſenſibus iam arguti, vberes, expediti, ad quod cùm vocis plena quædam ſuauitas, tum decorum actionis accedit; Dona ſunt Dei ad ſatus diſciplinæ accipiendos peroportuna.

Carolus Zenus ſeptennis puer, cùm eius parẽs ad Smyrnã à Turcis interfectus generosè occubuiſſet, apud Clementem VI. de patris virtute, & ſua orbitate orationem habuit tanta facundia, vt indolem pueri admiratus ſummus Pontifex, eum penes ſe, & habere voluerit, & iam grandem natu, Patrenſi ſacerdotio ampliſſimo decorarit. Hoc anno 1614. cùm LVDOVICVS XIII. Flexiam noſtram parentis olim ſui HENRICI MAGNI cunabula, nunc eius cordis, pretioſiſſimi omnium pignoris domicilium, & Gymnaſium regia munificentia extructiſſimum inuiſeret, à pueris variarum linguarum oratiunculis in collegij limine exceptus eſt, qui ad reliquos ludos, & apparatus dederunt initium: Placuit humaniſſimo Regi verecunda adoleſcentulorum fiducia, & mellitus lepos, qui tum in labris inſidere videbatur. Itaque, & eorum nomina rogare, & blandiſsimè affari (quæ Regum noſtrorum eſt comitas, affabilitaſque ſermonis) Princeps optimus haud dedignabatur. *Baptiſt. Egnat. l. 1 c. 4. Lud. XIII.*

Eſt illa quidem expetenda puerilis facundia, non tamen ad grandem, & exaggeratam eloquentiam ſufficit, niſi maioribus præſidijs inſtructa fuerit. Quamobrem ſimilia plerumque videmus ingenia in Panegyricis, & mediocribus etiam cauſis, quæ illam vim incenſę mentis non requirunt, ſuauiter, felicirérque verſari, ad maiores autem dicendi faces, non ita apta, compoſitáque inueniri: & hoc eximiè inter cætera notat Lõginus. παρά γε μὲν τοῖς ῥήτορσι τὰ ἐγκώμια, καὶ τὰ πομπικὰ, καὶ ἐπιδεικτικὰ, τὸν μὲν ὄγκον, καὶ τὸ ὑψηλὸν δὲ ἅπαντος πλεῖστον παιδοῖς ἢ χρεών; κτ' τὸ πλεῖστον. ὅθεν ἄκρα τῶν ῥητόρων οἱ πεπαιδευμένοι ἐγκωμιαστικοὶ, ἢ ἔμπαλιν οἱ πανυ

E

οἱ ἐπιμνημονικοὶ πεπαιδευμένοι.

Quartum, eſt memoriæ vis, & fœcunditas, quam ob eius neceſsitatem eloquentiæ partem conſtituerunt. Ita eſt profectò, Muſæ illæ diſciplinarum omnium auſpices cùm à Ioue in hanc lucem eſſent editæ, lacte Iunonis creſcere, & innutriri minimè potuerunt, inuenta eſt illis nutrix Mnemoſyne, quam nos memoriam appellamus; hæc autem Iouis partum ſuis vlnis excepit, fouit, aluit, fœcundauit. Eſt quaſi ſtorreum mentis memoria, in quam optimarum artium fruges reconduntur, & ſuo tempore expromũtur. Imò Theſaurus eſt, exquiſitiſſima rerum omnium opulentia refertus, quæ ſubinde cùm opus eſt, in varios vſus explicantur. Huius beneficio deſtitutus Orator alioqui multis præcellens partibus, rudi, & imperito plerumque ſimilis videtur. Quo riſu omnium eſt exceptus Curio? qui cùm contra Titiniam dicturus eſſet, ſubitò totam cauſſam oblitus, Titiniæ veneficiis, & cantionibus id factum eſſe dicebat. Sed ipſe erat adeò labili memoria, vt aliquoties, tria cùm propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. Quare, licet expeditam celeritatem, & profluentem vim verborum haberet, plurimum tamen ex defectu memoriæ amittebat dignitatis. Seneca epiſtola vigeſima ſeptima, Caluiſium Sabinum facetè perſtringit, qui cùm eſſet, & tenui, & ad ſingula vacillanti memoriola, docti nomen aucupabatur. Nunquam vidi hominem beatum indecentiùs: huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlyſſis excideret, modò Achillis, modò Priami, quos tam bene nouerat, quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperàm, quàm ille Troianos, & Achiuos perſalutabat, nihilominus eruditus volebat videri.

Cicero in Bruto.

Sen. epiſt. 27.

Hanc itaque compendiariam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum. Nouem præterea lyricis ſingulos aſſignauit. Poſtquàm hæc familia illi cõparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cũ peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat. Hæc detrimẽta memoriæ. Cõtrà verò iis, in quibus floruit, boni, & felicis ingenij fuit indicium, quod rectè notat Fabius. Solet enim maximè quietos, & trãquillos animos comitari: inquietis verò, & leuibus prudens memoria inſidere non poteſt, ſicut nec in profluenti ſigillum imprimitur.

Excellentes fuerunt memoria Cyrus, Themiſtocles, Cyneas, Carneades, Hortenſius, Latro Portius, Proæreſius, qui omnes inſigni quoque ingenio fuerunt. Non ſunt igitur audiendi, qui memoriam ſtultorum κτῆμα nominant, quòd eos in hac parte natura defecerit. Fieri poteſt, vt ſtulti A propter acrem φαντασίας ardorem multa meminerint, Hæc memoria tamen brutorum eſt potiùs quàm hominum: nos de ea loquimur, quæ cum ratione, diſcurſu, & prudentia copulata eſt, quæ ſplendidiſſima, & ex omni parte perfecta ingenia magnoperè illuſtrare ſolet, & ſi quæ magna ſint, atque ſupra communem modum exaggerata, & vim iudicij, & memoriæ felicitatem, ex æquo nacta ſunt. Sed in iuuenibus propter calorem, & puriores humores promptior, & fidelior: in viris ſeneſcentibus, propter impedimenta naturalia, & tot imaginum B multitudinem partim eraditur, partim interrumpitur, partim etiã veluti quibuſdam velis obnubitur. Gaudeant in hac parte bene nati, quibus natura hanc vim impertita eſt, perinde enim eſt, ac ſi oculũ in occipitio conſtituiſſet, quo veluti alteri Iani intelligẽtiæ, & memoriæ facultate videant πάντοθεν, καὶ ὄπισθεν. Itaq; hæc pars diligẽtiſſimè excolẽda eſt, quæ facilè vna ex omnibus mentis facultatibus conſeneſcit. Erit autem felicior, ſi moderatè exerceatur, non multis, & artificioſis illis imaginibus confundatur. Adiuuetur deinde tota ratione victus, cibis, C potionibus, exercitamentis, quiete, ſomno, pro recta ratione temperatis.

Memoria eſt oculus in occipitio.

Quintum & optimum eſt iudicium, quo nihil ad diſciplinas, & vitam vniuerſam præſtantius eſt, aut melius. Qui vberem memoriã nactus eſt ſine iudicio (hoc enim contingere poteſt) perinde eſt, ac ſi grandẽ apothecam habeat ſine vino, laxiſſimum horreum ſine frumento. Defectus memoriæ facilius quidem excuſatur, quia licet ſit ea pars valde nobilis, non eſt tamen prima, deinde à multis rebus fortuitis aut pendet, aut iuuatur, quò fit, vt minus culpandi ſint, qui non habeant, & ipſi ſuam in ea re ingenuè fateãtur D imbecillitatem: Iudicio autem qui velit cedere, aut eo ſe deſtitutum putet, rarus eſt, quod hanc partem omnes ſuę naturæ, ſi modò dignitatem teneãt, accommodatiſſimam ducunt. Et certè, qui iudicio caret Orator, quaſi Cyclops Homericus effoſſo oculo in tenebricoſa corporis ſpelunca iactetur, & afflictetur neceſſe eſt.

P. Rich. in acad. honorũ.

Iudiciũ eſt amuſſis, & norma mentis. Rationis ſcilicet approbatio, & improbatio, quæ poſtquam in veri inueſtigatione elaborauit, tum iudiciũ, quaſi Cenſor, quid aptũ ſit circumſpicit, quid ex quóve naſcatur, quid cuique ſit conſequens, quid alienum, quid repugnans, quid conſentaneum, confuſa denique, & permixta diſiungit, diſiuncta conciliat, rerum nodos tangit, & explicatiſſimè diſſoluit. Hoc eſt verè præſtantis iudicij munus, quod vt apparet in veritatem, ſicut voluntas in bonũ, ſua propenſione rapitur, ſed cùm rerum cauſſæ adeò ſint ignotæ, & mendacium veri ſimilitudine perſæpe imponat, difficile eſt in hac parte ſemper eſſe felicem.

E

Meliora ſunt iudicia, quæ liquidiora

sunt, & minimè confusa, quæque rem diu examinant, antequam præcipitent sententiam. Deteriora plerumque mitium virorũ, quæ licet quid expediat videant, tamen vel sui diffidẽtia, vel aliquo affectu facilè abripiuntur. Deterrima sunt omnium suspicacia, obstinata, maleuola, & ad omnem incredulitatem rigore quodam mentis obfirmata. Et hæc de ingenij notis satis. Cæterum sine studio, & doctrina gladius est in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebescit, atque retunditur. Hæc igitur summiopere curanda est.

DE STVDIO, ET exercitatione eloquentiæ.

CAPVT VII.

VEterum eloquentiam mirificus exercitationis incendebat ardor, eáque vis alebat, quæ neque flexu ætatis, neque honorum decursu poterat consistere, declamabant enim fermè quotidie inter priuatos parietes, Senatores, Consules, Imperatores: tales erant grandes illi Ciceronis prætextati Hircius, & Pansa, qui in Consulatus dignitate, in illo honorum omniam apice, sub M. Tullio culturam ingenij, & eloquentiæ capiebant. Certè Seneca controuersiarum libro quarto ad Nouatum, & Melam, refert Polionem Asinium, intra quartum diem, quam filiam amiserat, declamasse, præconium illud ingentis animi fuit, malis suis exultantis; Haterius verò Senator amplissimus admisso populo ex tempore, solus omnium Romanorum, in latinam, Græcam transtulit facilitatem, extemporaneam orationem intelligit, quæ apud Græcos maximè floruit, cuius author primus Anaximenes fuisse comprobatur à Paulania. Extat adhuc Themistij Euphradis oratio, quam habuit in promptu, vbi gratijs affluit exordium, cùm se excusans dicit Phidiam, vel ipsum quidem Mineruæ crepidulæ elaborandæ multùm studij impendisse, quo fit, vt oratores hac tumultuaria opera nihil excelsum, aut politum fundere valeant: Confert idem ex Eunapio, qui Proæresium illum spirantem Mercurij in terris imaginem, de proposita ab æmulis quæstione dixisse refert ex tempore, magna omnium admiratione, quam incredibili cumulauit commendatione memoriæ; cùm totam orationem, vt erat à Notarijs excepta, eodem temporis vestigio iisdem verbis pertexuit. Hæc oratio, siue facultas appellabatur diuina, vt refert Philostratus in Æschine, quòd supra mortalitatem esse videretur, tam disertè orare ex tempore.

Eunapius in Proæres.

Δίνος λόγου quid sit.

A Verùm illud ex vi ingenij, & assidua exercitatione profluebat, quibus riuulis irrigata, ad immensum decus surgebat eloquentia. Operæ pretium est, ita plerumque adolescentes acuere, vt vim, copiam, & facilitatem orationis assequantur, non autem scriptis, & præceptis obruere: ea tamen lege, nè hac extemporanea fiducia elati, meditatam scriptionem negligant, in qua *δύνασθαι φαυλίζειν σοφώτερος*

DE CAVSIS CORRVPTAE eloquentiæ.

B Vbi celebres Taciti, & Senecæ loci comparantur.

CAP. VIII.

COrruptæ eloquentiæ causas prætlarè complexus est Cornelius Tacitus in nobili dialogo de oratoribus, quas malo ab eo, quàm à me, ad culturam ingeniorum audiri. Deficit inquit eloquentia ab ista vetere gloria non inopia hominum, sed desidia iuuentutis & negligentia parentum, & insciẽtia præci-

Pueri à tenero bene fingendi.

C pientium, & obliuione moris antiqui. Ego de vrbe, & his propriis, ac vernaculis vitiis loquar, quæ statim natos excipiunt, & per singulos ætatis gradus comitantur, si priùs de seueritate, & disciplina maiorum, circa educandos, formandósque liberos, pauca dixero. Iam primùm suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed grẽmio, ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis, eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis, spectatísque moribus, omnis familiæ soboles committeretur, coram qua, neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhonestum factu videretur, ac non studia modò, curásque, sed remissiones etiam, lusúsque puerorum sanctitate quadam, ac verecundia temperabat; sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Actiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse Principes liberos accepimus. Quæ disciplina, ac seueritas eò pertinebat, vt syncera, & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusque natura, toto statim pectore acciperet artes honestas, & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret id vniuersum hauriret.

Quàm proſit ad ſtudia virtutis.

At nunc natus infans delegatur græculæ *Parentũ* alicui ancillæ, cui adiungitur vnus, aut alter, *indulgen* ex omnibus seruis plerumque vilissim⁹, nec *tia caſtig.* cuique serio ministerio accõmodatus, horũ *gandi.* fabulis, & erroribus pueri statim, & rudes animi imbuũtur, nec quisquã in tota domo pẽsi habet, quid corã infantulo dño aut dicat, aut faciat,

faciat, quando etiam ipſi parentis nec probitati, nec modeſtiæ paruulos aſſuefaciunt, ſed laſciuiæ, & libertati, per quæ paulatim impudentia irrepit, & ſui, alienique contemptus. Iam verò propria, & peculiaria huius vrbis vitia penè in vtero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque ſtudia, quibus occupatus, & obſeſſus animus, quantulum loci bonis artibus relinquit: quotumquemque inueneris, qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intrauimus, nec præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent, colligunt enim diſcipulos, non ſeueritate diſciplinæ, nec ingenij éxperimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationum. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur, nec in auctoribus cognoſcendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitia, vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis inſumitur.

Ludi inertes, & noxij tollendi.

Præceptores graues quærendi non fabulariũ narratores, fautoréſque vitiorum.

Hæc auctor iudicij acerrimi de ſeuera puerorum educatione, ſub ſanctæ diſciplinæ legibus.

Solidè iacienda ſtudiorũ fundamenta.

Idem quoque argumentum nobiliſſimè tractauit Seneca in præfatione libri 1. controuerſiarum.

Magnificè quoque de hac materia Sen. l. 1. contr. in præf. p. 8.

[Quicquid (inquit) Romana facundia habet, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem efflоruit. Omnia ingenia, quæ lucem noſtris ſtudiis attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius quotidie deinde data res eſt: ſiue luxu temporum. *Nihil eſt enim tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria*: ſiue cùm præmium pulcherrimæ rei cecidiſſet, translatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore, quæſtúque vigentia: *ſiue fato quodam, cuius maligna, perpetuáque in omnibus lex eſt, vt ad ſummum perducta, rurſus ad infimum, velociùs quidem, quàm aſcenderant relabantur* Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis, nec in vllius honeſtæ rei labore vigilatur, ſomnus, languórque, ac ſomno, & languore turpior, malarum rerum induſtria inuaſit animos. Cantandi, ſaltandíque nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, & mollitie corporis certare cum fœminis, & *immundiſſimis ſe excolere munditiis, noſtrorum adoleſcentum ſpecimen eſt.* Quis æqualium veſtrorum? quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, immò, quis ſatis vir eſt? Emolliti, eneruéſque quod nati ſunt inuiti manent, *expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ, in bos, nec Dij tantùm mali permittant, vt cadat eloquentia, quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret.*

Nec minùs diſertè Quintilianus.

Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes, & mentis, & corporis frangit; *Quid non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit?* Nondum prima verba exprimit, iam coccum intelligit, iam conchylium poſcit. *Ante palatum eorum, quàm os inſtituimus.* In lecticis creſcunt, ſi terram attigerint, è manibus vtrimque ſuſtinentium pendent. Gaudemus ſi quid licentiùs dixerint. Verba, ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, riſu, & oſculo excipimus.

Hæc grauiſſimi auctores, qui uno conſenſu peſtiferum, non modò eloquentiæ, ſed & cæterarum honeſtarum artium virus eſſe delicias, & vitia, ſatis oſtendunt, quæ, ſi teneris mentibus inhæſerint, fruſtra magni prouentus ſperantur eloquentiæ. Iam, quod ad tradendæ diſciplinæ rationem attinet, prouidendum eſt, vt quod in optimis ſcholis, à quibus petitur, fieri ſolet, omnia ordine, & loco, à diſcentibus excipiantur. Nam, quæ eſt humani ingenij deſultoria curioſitas, amat volitare per omnia, & maiora ſuis tentare viribus. Ex quo videas plurimos nondum ſatis à Grammaticis dedolatos, ſublimis eloquentiæ decora temerè conſectari, quibus omninò ſtudiis, & ingeniis, non ſubeſt vera vis, nec penitus immiſſis radicibus innititur, vt quæ ſummo ſolo ſparſa ſunt ſemina, celeriùs ſe effundunt, & imitatæ ſpicas herbulæ inanibus ariſtis ante meſſem flaueſcunt, vt ait Fabius.

Quamobrem & iſti; non ſatis tempeſtiui leuium quorundam ingeniorum impetus ſunt reſtringendi, & cùm tribus maximè rebus tota eloquentiæ doctrina contineatur præceptis, ſtylo, & varia eruditiones Præceptorum is adhibendus eſt modus, vt neque negligantur à ſtudioſis, neque à magiſtris plenius, & ſcrupuloſiùs ingerantur. Nam, qui ſummorum auctorum lectione contempta, toti ſunt in leuium præceptorum farragine conquirenda, mihi profectò videntur ad molas conſeneſcere. Eruditio, ſi parcè adhibeatur, ſtylum exhilarat; ſi inferciatur, obruit, orationíſque ſalubritatem variis idiomatibus confundit. Vna bene dicendi ratio, rerum omnium difficillima pleniùs iuuentuti excolenda eſt.

In quo quidem, rectè mihi præcipere videntur, qui fundamenta per ſolidum ſubdere decreuerint, quò tota operis ſubſtructio fœliciùs aſſurgat. Sic enim in rebus a natura fieri cernimus, vt quæ leuioribus orſa principiis effudit, paulatim ad amœniſſimum florem elegantiæ perducat.

Arbores primùm inoculantur, mox pubescunt, folia enata pube formantur, formata panduntur. Hinc flosculos ridere, gemmas turgescere, fructus tumescere videas: Postremò succum vi caloris conditum, paucis in voluptatem, pluribus in necessitatem, cedere.

Ad hanc formam componenda sunt ingenia, & linguæ puerorum, vt primum vagire, deinde balbutire, postea verba proferre, tandem suis incrementis læti hilariùs fluere: Mox cùm oportuerit succingi, matuescere, ad summum canescere velint.

Nihil à primordiis statim fuit perfectum, sed per inferiores gradus deueniendum est ad summum. Quamobrem nunquam eorum probarim consilium, qui adolescentum ingenia, licet perquam viuida, statim ad seuerius illud loquendi, scribendique genus duci, & intra concionum claustra coërcere volunt. Ex quo videre est, quosdam vix latinitati satis initiatos, iactantiùs in ore seueriores habere literas, ad quas perrarum admittitur tyrocinium. Discant imprimis loqui congruè, propriè, signatè, mox renidere quibusdam elegantiarum violis; deinde fœcundiori Ciceronis vbere suauiter innutriti, ferri incipiant oratione perculta, delicioſa, lacinioſa, ac tanquam in longiori stadio, & apertiore campo liberiùs decurrere, donec ætate, iudicio, & vsu maturiores, varios authores euoluant, & incipiant secernere inania à solidis, fucata à pulchris, adumbrata à veris. Alioqui deridentur in satyra, qui vix *Ponere lucum artifices, heroas sensus afferunt.* Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere, priùs in fluuio præludit. *D. Ambr. l. 1. off. c. 10.* Sed quoniam hæc in scholis discuntur, plenius & à Quintiliano pertractata sunt luculentiùs, satiùs mihi videtur de imitatione, quam vnam ad discendam eloquentiam pleniorem viam censet Longinus, paulò fusiùs differere.

DE IMITATIONE.

CAP. IX.

ORpheum vatum omnium præstantissimum ferunt, cùm fatis concessisset, viuam in mortuis cineribus reliquisse vim suauitatis. Nam quæ iuxta eius sepulchrum nidificabant Lusciniæ, si Pausaniæ credimus, suauiùs canebant, & molliùs, quasi ex demortui poetæ reliquiis genium haurirent iucunditatis. *Pausa. in Boet. 105 edit. f.*

Longè profectò se res clarius habet, in illustrium authorũ imitatione, ad quorũ monumenta (libros, & opera intelligo) qui solent demorari, & cum mortuis iucundissimam habere consuetudinem, inde vim, & afflatum sapientiæ, non obscurum ducunt, cúmque similitudine gaudeant animi, quod ait Proclus in Timæum, & tota penè scena humanæ vitæ plena sit imitatione, atque imaginibus, certè in stylo non ignobilem obtinent locum. Quid enim sine imitatione contingit? quid ex aliorum ingeniis non expressum? quid ab his non est ductum fontibus? qui primùm, ex æternæ mentis sinu profluentes, latissimè in res, opésque humanas redundarunt: vnde vita tot scientijs nobilitata, tot exculta bonis artibus, tot munita præsidiis ad hanc perfectionem, nisi ex imitationis opibus efflоruit? vt modicus primùm igniculus affluente pabulo, paulatímque succrescente, latiùs vsque manat incrementis. Sic hominum ingenia, vbi primum radium diuinæ lucis ab imitationis simulachris expressérunt, priuatis augent studiis, & in immensum propè attollunt decus. *Proclus in Timæũ Imitationis necessitas.*

Quod cùm in omnibus artibus clarum sit, atque manifestum, tum in ipsa eloquentia splendidius elucet, quæ leuibus pertexta principiis, varia postmodum ingeniorum contentione, & imitandi studio venit ad summum.

Omninò apertissima ad eloquentiam via est, si quis veterum, qui modò eloquentes fuerunt, vestigiis insistat, & ex eorum scriptis viuas exprimat effigies.

De qua re tibi Dionysij Longini locum perelegantem subiiciam. *Dio. Lõg.*

Ὡς καὶ δήν τις παρὰ τὰ εἰρημένα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ φέρει ὑψοῦ τείναι πόιαδε, καί τις οἱ ἔμφυτος ἔνδοθεν μεγάλων συγγραφέων, καὶ πεπτῶν μίμησις τε, καὶ ζήλωσις: πολλοὶ γὲ ἀλλοτρίῳ θεοφορῶνται πνεύματι ἅτε αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν πυθίαν λόγος ἔχει τρίποδι πλησιάζουσαν. ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς αὐάπνεον, ὡς φάσιν, ἀτμὸν ἔνθεον αὐτόθεν, καὶ ἐγκύμονα δ' δαιμονίου καταπνοιὰν δυνάμεως, παραυτίκα χρησμωδεῖν κατ' ἐπίπνοιαν. Οὕτως ἀπὸ δ' τῶν ἀρχαίων μεθοφύας εἰς τὰς τῶν ζηλουμένων ἐκείνας ψυχὰς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόῤῥοιαί τινες φέρονται ὑφ' ὧν ἐπιπνεόμενοι καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβασταὶ τῶν ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγέθει.

Vides imitatores ab eo, cùm Sibillà, libros cum antro Phœbi pleno cœlesti halitu, scripta, & dicta ab imitatione, cum oraculis conferri.

Alia est (inquit) prætereà ad orationis grauitatem via; quænam verò, & qualis? Magnorum Oratorum, & Poetarum imitatio. Multi enim alieno spiritu, quasi cœlesti afflatu incitantur, & Sibyllam imitantur, quæ vaticinabatur in tripode. Illic est terræ hiatus, & ingens latebra, quæ (vt aiunt) diuinum quendam spirat, & egerit halitum, quo mens Vatis afflata, cœlesti quadam virtute *Vis imitationis. Præclarè simile.*

virtute affluebat. Simile quidpiam contingit, in eruditiſſimorum hominum libris, quos dum legimus, neſcio quo pacto, quaſi è ſacris quibuſdam ſpiraculis halitus emanant in animos, qui inde afflati, & diuino furore perciti, effata pronuntiant.

DE PRAVA IMITATIONE, ſeu Cacozelia.

CAPVT X.

IMitari quidem res eſt, vt videtur, omnibus in promptu, ſed bene imitari, haud ita facile eſt, ac exiſtimatur ab imperitis, qui à ſummis auctoribus acceptas virtutes vitio dedecorant imitationis. Occurrit hic mihi feſtiua quædam hiſtoria, quæ narratur ab Æliano, infantulum inquit, fortè nutrix de more, faſcijs euolutum abluens in pelui tractabat, ablutúmque, & pannis infantiæ circumueſtitum, reponebat in cunis; quod ex eminenti loco proſpectans ſimia, vt eſt animal non modò importunæ, ſed, & peruerſæ plerumque imitationis, idem tentare voluit, cúmque infantem remotis cuſtodibus iacentem introſpexiſſet in cunis, feneſtella, quæ tum patebat in ædes illabitur, ac primum puſionem arripit, faſciis explicat, & poſt varias geſticulationes aquam ſuccenſis carbonibus fortè caleſcentem in miſerum corpuſculum effudit. Hoc ipſum faciunt praui imitatores, qui circa alieni ingenij fœtus, vt ſimię geſticulati, ſua demum imperitia deprauant: hoc agnoſcebat ſolers imitator Virgilius, cui cùm furta, & Homericæ opes obiicerentur, fatebatur quidem ingenuè, quod erat, ſe Homeri imitatorem eſſe, ſed ſuos aduerſarios infelices Muſarum partus, faciliùs clauam Herculi extorturos, quàm pro dignitate, vel verſiculum quidem Homericum imitarentur. Ex ea peruerſitate imitandi tractum eſt κακοζηλίας vitium apud Græcos celeberrimum, cuius meminit Lucianus γίγνεται ὃ ὥσπερ ἐν λόγοις οὕτω ἐν ὀρχήσει ἡ περὶ τὴν πολλῶν λεγομένην κακοζηλίαν, ὑπερβαινόντων τὸ μιμήσεως, καὶ πέρας τοῦ δέοντος ὑπερτεινόντων.

Aelia. de animal. l. 7. c. 21.

Notanda hiſtor. de praua imitatione

Lucia. de ſaltatione

Contingit, inquit in orationibus, ſic in ſaltatione ea, quæ praua à multis imitatio appellatur, eorum, qui menſuram excedunt imitationis, & vltrà decorum extendunt.

Demet. Phal. l. de elocutione

Demetrius Phalereus comptus auctor, frigidos ſenſus κακοζήλους appellat, πολλάκις δὲ τὸ διανόημα ψυχρὸν ὄν, καὶ ὡς νοῦν ὀνομάζομεν κακόζηλον. Quintil. libro 8. cap. 3. κακόζηλον, latinè reddit malam affectationem, addit. A que κακόζηλον vocari, quicquid eſt vltra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, & ſpecie boni fallitur omnium in eloquentia vitiorum peſſimum.

Fabius Quintili. l. 8. c. 3.

DE VITIIS imitationis.

CAP. XI.

BLurima imitationis vitia recenſeri poſſunt. Primum eſt eorum, qui in ipſo limine offendunt, & exemplaria ſibi proponunt imitanda ex ſe vitioſa, quibus deinde cùm priuatos errores adſtruant, noua ſubinde monſtra pariunt. Quid enim ſperari aliud, aut expectari oportet? cum cæci ſibi cæcos duces adhibeant? & illud in iuuenibus imperitis ſatis eſt familiare, qui, cùm aut duce in ſtudiis ſint deſtituti, aut ſi habeãt, bene monentem parùm curent, ad libros quo ſuis adhæreſcunt, & quàm auidiſſimè compilant, C rati aliquando ſe theſauros grandes inueniſſe, vbi omnia ſunt ficulnea. Fit etiam plerumque, vt titillante ſuauitatis lenocinio, eos, qui ſpeciem duntaxat habent bonitatis, auidè legant; contra graues auctores, vt nimis duros, & auſteros repudient. Qui ita faciunt, *non magis ſapere poſſunt, quàm bene olere, qui in culina habitant*; idcircò tam paucos eloquentes videmus, quod ob ignorantiam linguarum ſpretis veteribus, permulti nouos auctores multis erroribus refertos terant manibus, quibus ipſi deteriores euadunt.

Mox daturi
Progeniem vitioſiorem.

Secundum eſt eorum, qui bonos quidem imitantur, ſed tam accuratè, vt totos penè deſcribant. Talis eſt imitator Lucius Apuleius, qui cùm ex Luciano, integra ferè omnia, vt in Aſino ſuo aureo exſcribat, auctoris nuſquam meminit, ſed ſibi ob permixtas aliquas fabellas totum opus arrogat, quod qui faciunt, ſimiles illi videntur Philoxeno famoſiſſimo helluoni, qui nidore fumi tactus alienas ædes ingrediebatur, & adſperſis obſonio leuibus condimentis, quorum vſum apprimè callebat, totam deinde patinam ſibi vendicabat.

Athen. l. 1. Deipn.

Tertium eſt eorum, qui ſi vnam, aut alteram Ciceronis orationem legerint, ad eam omnia, quæ tractabunt argumenta referent, & multum ſudabunt, vt alieniſſimos ſenſus intrudant: Ad ſummum extendent, decurtabunt, & quidlibet potiùs facient, quàm ab hac imitationis

Violenti imitatores Procuſtæ.

prauitate recedant. Quis hoc eos procuſtes docuit? ille quidem prædo notiſſimæ crudelitatis, obuios quoſque de inſidiis exceptos, ſuo grabato applicabat, & ſi proceriores eſſent, amputatis pedibus decurtabat, ſi breuiore corpuſculo, funibus alligatos, & intolerabili cruciatu affectos, neruorum detorſionibus extendebat: hoc faciunt, qui auctorem à ſuo argumento alieniſſimum, velit, nolit, miſerè detorquent, & lacerant.

Quartum vitiũ expreſſio ſollicita verborũ, neglectus ſenſuum.

Quartum eſt puerile, eorum, qui de imitatione ſenſuum, quos ſatis non intelligunt, parum curant, ſed toti in anguſtias verborum, velut in quoddam piſtrinum neceſſitatis coniecti, anxiè, & ſollicitè exquirunt ſingula verba, quibus vtantur, & cauent maximè, ne minimum verbulum extra auctorem, quem ſibi imitandum ſumpſerunt, excidat: illi ſunt, qui ab Horatio *ſeruum pecus* appellantur, quòd ſe tam duræ imitationis ſeruituti mancipent, de quibus præclariſſimè Polybius; οἱ δὲ πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν εὐτυχούντων. οὐ πιεῖν δὲ μιμεῖσθε, τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες ἐνδιατρίζουσι τῷ ἑαυτῶν ἀπειρίαν in ſtagment. p. 1013.

Quales ſint imitatores pueri.

Volo quidem eſſe verborum delectum, volo locutionem eſſe Ciceronianam, ſed ſi proprium aliquod verbum, & merè latinum occurrat, quod Cicero non dixerit, non ideò ab oratione excludam, quod non inueniatur in Apparatu, licet alios auctores, & apprimè latinos habeat. Quid qui in epithetis, & Parnaſſis omnia conquirunt, & miſeros centones ex variis paniculis conſarcinant? quales tandem imitatores eſſe poſſunt? qui perinde faciunt, ac ſi pictor diceretur imitari, qui pratum depingens, flores inde decerptos tabulæ ſuæ annecteret, aut hominem reddens partem togæ illius deciſam aſſueret picturæ, aut etiam ſi naſum, quem exprimere non poſſet, vellet homini amputatum in ſuam transferre picturam.

Non ſunt res verbis ſed verba rebus ſubiicienda.

Detur illud quidem pueris, vt ſaltem copiam verborum diſcant, ſed in viris alia ratio requiritur, ſcilicet, vt videant, quæ verba in rem, quæ in perſonas, & tempora bellè cadant, neque res verbis, quod permulti faciunt, ſed verba rebus ſubiiciant.

Quintum vitiũ exceſſus degenerans in tumorẽ

Quintum eſt eorum, qui, vt ſpirant vbique ſtyli amplitudinem, quam ſatis ſyncerè non capiunt, bonos, & ad decorum perſonarum prudenter accommodatos veterum ſenſus, quod nimis mediocres videantur, exceſſu quodam augent, donec in *κακοζηλίαν* incidant. Benè, & diſertè Virgilius, primo Æneidos tempeſtatem deſcribit.

Exemplũ in Virg. & Lucano

Incubuere mari, totúmque à ſedibus imis
Vna Eurus, Notúſque ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamórque virûm, ſtridórque rudentum.
Eripiunt ſubitò nubes, cœlúmque, diémque,
Teucrorum ex oculis: Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther.
Præſentèmque viris intentant omnia mortem.

Hæc ſatis, & pro rei dignitate. At Lucanus, cùm ſibi vel imitandum, vel ſuperandum hunc locum propoſuiſſet, habenas laxat verſibus, quorum multi, licet non ſint contemnendi, quos tantopere Scaliger exagitat, nimis tamen redundant, vt iſti.

Ah! quoties fruſtra pulſatos æquore montes
Obruit illa dies: Quàm celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit: non ullo littore ſurgunt
Tam validi fluctus, alióque ex orbe voluti,
A magno venere mari, mundúmque coercens,
Monſtriferos agit vnda ſinus. Sic rector Olympi
Cuſpide fraterna, laſſatum in ſæcula fulmen
Adiuuit, regnóque acceßit terra ſecundo.

Sextum vitiũ deprauatio bonorum ſenſuum defectu ingenij, vel ſtyli. Infelices imitatores cum Neanthe cõparati. Lucianus aduerſus indoctum

Sextum denique eſt eorum, qui cùm neſciant magnorum auctorum ſenſibus, quos decerpſerunt pondus elocutionis, aut actionis addere, vel etiam genium quendam, qui heroes iſtos comitabatur, affundere, infelici prorſus exitu cęterorum fiunt imitatores. Neanthus, vt aiunt, Pittaci tyranni filius, cùm ea, quæ de lyra Orphei fama ferebantur, audiuiſſet, eiuſdem potiundæ incredibili deſiderio captus eſt: itaque pactus cum ſacerdote eius templi, in quo aſſeruabatur, ædituo ſibi pecunia non mediocri comparat, mox in ſuburbium profectus, vt artis periculum faceret, vbi lyram pulſare cępit, tam infeliciter Orphei numeros eſt imitatus, vt à canibus miſerabili ſtrepitu efferatis laceraretur. Sic multos quidem videre eſt imitatores alienis opibus, quibus vti non poſſunt, ornatos, ſi non corporis, ſaltem famæ laceration em incurrere. Nihil Patroclo apud Homerum profuit Achillis armatura, cum Heroicis Achillis virtutibus longè eſſet inferior: & parùm certè iuuat imitatores aliena arma oſtentare, cùm ipſi lacertis, & viribus indigeant.

Septimũ vitium frequẽs & ſurpatio eorũ, quæ alioqui rara ſunt apud auctores. Seneca ep. 114

Addo etiam eorum vitium familiariſſimum, cuius meminit Seneca, quibus, ſi fortè aliquid in iis, quos imitantur auctoribus arriſit vehementiùs, hoc tam crebrò vſurpant, vt nihil ſit frequentius. Sic Arruntius (inquit) fuit Saluſtianus, & in illud genus nitẽs. Eſt apud Saluſtium, *Exercitum argento fecit*, id eſt, pecunia parauit, hoc Arruntius amare cœpit, poſuit illud omnibus paginis. Quæ apud Saluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & penè continua, nec ſine cauſſa, ille enim in hęc incidebat, hic illa querebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui *vitium pro exemplo eſt.*

AN MVLTI

AN MVLTI SVNT imitandi.

CAPVT XII.

EXimius ille Theologorum apex Diuus Thomas, interrogatus, quo pacto, quis doctus euadere posset? Respondit si vno duntaxat libro vteretur, & variorum librorum lectionem disertè condemnat. L. Annæus Seneca. Certis inquit ingenijs immorari,& innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo sedeat. *Nusquam est, qui vbique est.* In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit,vt multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est ijs, qui nullius se ingenio familiariter applicãt, sed omnia cursim,& properantes transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim emittitur, nihil æquè sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta tentantur. Non coalescit planta, quæ sæpe transfertur. Nihil tam vtile est,quod in transitu prosit Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possit, quantum habueris, sat est habere, quantum legas. Quæ quidem à viris iudicio acerrimo præditis, dicta sunt præclarè. Neque verò dubitandum, quin si, quis scientiæ sanctorum, aut moralì Philosophiæ studere velit, vno libro possit esse contentus, vel etiam nullo, ad culmen euangelicæ perfectionis euadere. Verum alia scientiarum, atque artium ratio est; Neminem enim inuenio inter doctos, qui libros auidè non conquisiuerit, & cum multos haberet, plures non optarit. Quod studiũ non modò, in Ethnicis viguit, apud quos celebres illæ Bibliothecæ,vt Eumenis supra ducenta millia voluminum, & Ptolomæi, Philadelphi, plusquam septingentorum; Verum Christianis, statim post tempora Apostolorum, summæ curæ fuit, varios libros in vsum doctorum congerere. Itaque Alexander Episcopus Hierosolymitanus celeberrimus,nobilem bibliothecam Hierosolymis instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta, vt Berylli, Hippolyti,Caij, & aliorum reposuit, quibus & se adiutum testatur Eusebius. Cæsareæ bibliothecam aperuit Iulius Africanus,quàm postèà Eusebius Cæsariensis Episcopus, & Pamphilus Laodiceum Presbyter, ad triginta millia voluminum auxerunt, quod profectò nunquam fecissent, si libri vnius vsum duntaxat sufficere existimassent. Sed, & ipsi, qui hoc suadent nunquam ad tantum eruditionis decus, nisi varia librorum

An vno libro contẽtus possit, quis doctus euadere.

quomodo intelligẽdus D. Thomas, & Seneca

Librorũ apud rectos cura, & studiũ

Eusebius lib.6.hist.

A lectione effloruissent. Quis enim maior librorum Helluo, quàm Seneca? qui omnes ita peruoluit, vt maximas quæque tractans volumina non abstineret ab infimis, quod eius eruditio multiplex, & factum ad omnia, ingenium, satis indicat. Quanti verò fecerit libros sanctus ille doctor, vel illud declarat, quod vnius D. Chrysost. Homilias vrbi Parisiensi, diuitijs omnibus refertissimę, sed, vel ipsis imperijs antèponeret. Omnino, vt in cœlo non vnum duntaxat sidus rerum omnium artifex,& machinator Deus collocauit. Sed infinita propè collucentium stellarum multitudine, nobilissimum illud corpus distinxit,vt ex variijs, varia signa mortales ediscerent, pari profectò ratione in hac ciuili vita diuersorum, veluti ingeniorum faces constituit, quibus ipsa collustraretur. Non ex vno flore serta conficiunt olitores, sed in diuersis areolis diuersa florum genera studiosissimè colligunt, quo suum opus, tum coloris, tum odoris,summa varietate distinguant. Quod natura in suo principatu, hoc ipsum in naturæ imitationes præstant eruditi pictores, qui non vno colore tabulas oblinunt, sed multorum temperie artificiosissimè variant, & expoliunt. Quin ipse Zeuxis omnium in pingendo ingeniosissimus, vt eximiam muliebris formæ dignitatem exprimeret, quinque sibi virgines speciosissimas ad imitandum,à Crotoniatis dari postulauit, vt in vnam imaginem multarum pulchritudinem transfunderet. At dices varia lectione obrui,& confundi ingenia, ita est, si infirma sint, si tumultuaria, si perperàm legant sine duce,sine luce,sine fructu lectionis.

libri permulti ad multiplicem eruditionem necessarij. simile de sideribus.

Cic. de inuent.

Pueri minus capaces variæ lectionis.

Quia verò talia sunt puerorum, benè, & salubriter præcipiunt, qui eos, in vnius Ciceronis lectionem incumbere, quamdiligentissimè volunt. Ita enim contingit, vt principem eloquentiæ spiritum,à primario oratore, & felicius hauriant, & alijs vitijs, quæ imprudens lectio multa secum affert, careant. Accedit, quod tunc debiliori sint stomacho, nec multa concoquere, atque digerere valeant. Verum postquam salubriori succo, à principijs fuerint imbuti,nihil vetat, quo minus varia perlegant, vt ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod suis astruant fundamentis, quin & ex ipsis, quos animaduerterint erroribus in stylo, fiant cautiores. Sit igitur noster ille imitator,vt prudens ille Vlysses qui.

πολλῶν ἀστεα καὶ νόον ἔγνω

Multorum mores vidit, & vrbes.

Vel etiam, vt magnus ille Antonius,qui in spiritualis vitæ stadio currens, ex multorum virtutibus viuas exprimebat effigies, quibus perfectissimam veluti vitæ tabulam collustraret. Nihil verò vetat inhac lustratione omnium,vnum nobis, eumque optimum, & in facultate, quam consectamur Principem eligere, cuius pabulo potissi-

Aliquis præcipuus author ad familiarẽ consuetudinẽ delegendus.

mum innutriamur, quod ſpectatiſſimis viris, video contigiſſe, qui ſingulares aliquos authores habuerunt in delicijs, quos è ſinu rarò deponebant, diſſuauiabatur Philolaum Plato, Platonem Cicero, Alexander Mammeæ officia Ciceronis aſſiduò legebat, D. Paulum Andronicus Imperator ſupra cæteros amauit, In vno Tertuliano, D. Cyprianus conquieſcebat.

NOVINE AN VETERES imitandi.

CAP. XIII.

VT vino veteri, ſic antiquis authoribus omnium penè hominum conſenſus plus laudis, & exiſtimationis tribuit. Imo, & nouos faſtidioſa ſæcula, aut reſpuunt, aut infra merita longè deterunt; huc ſpectat querela Valerij Martialis.

Martial. l.5. ep.10

Eſſe quid hoc dicam, vinus quod fama negatur?
Et ſua quod rarus, ſæcula lector amat?
Hi ſunt inuidiæ nimirum Regule mores
Præferat antiquis ſemper, vt illa nouis.
Sic veterem ingrati Pompeij quærimus vmbram,
Et laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſalue tibi Roma Marone?
Et ſua riſerunt ſæcula Mæonidem.
Rara coronato plauſere theatra Menandro,
Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.

Cornel. Tacit. in Dialog. Cur non ſint in faſtidio.

Cornelius Tacitus hoc aſcribit hominum malignitati, ſicut Martialis inuidiæ. *Vitio malignitatis humanæ vetera ſunt in laude, præſentia in faſtidio.* Omnibus enim inſitum eſt, vt rarò (quod ait ingenioſus poëta) velint ingenio cedere, & hanc laudem affectent, quam dum vident ab alio præripi, palmam eius adhuc naſcentem conantur infringere. Accedit, quod veteres veluti in partam gloriæ hereditatem, & longa ſæculorum ſeriè corroboratam venerint, de cuius gradu à nouis, licet ingenioſiſſimis deijci, nullo modo poſſunt. Quæ opinio eruditionis, etiamſi falſa fuiſſet, aut re ipſa minor, tamen adeo omnium mentibus inoleuit, vt difficili negotio diuelli poſſit.

Qui fictitium ſuis grunnitum ſimulabat Parmenio, Græci olim theatri amores, & deliciæ, tantam ſibi apud omnium animos conciliarat dexteritatis opinionẽ, vt ipſi porcorum grunnitus editi, nihil ad *Parmenionis ſuem* eſſe dicerentur: ſimili ratione nouorum induſtria, licet re ipſa excellentiſſima, famæ, & iudiciorum malignitate, ſæpius obruitur.

An etiam extant legitimæ cauſſæ, cur nouis veteres præferantur, neque illud in ſola opinionis temeritate ſitum eſt, atque collocatum? Primum illi, quo à fonte propius abfuerunt, magis ſinceros riuulos videntur exhauſiſſe, qui deinde per varia ingenia, eáque, vt fert humana imbecillitas, diuerſis vitijs oblita, ſuæ integritatis plurimũ amiſerunt. Deinde quod ad eloquentiæ rationẽ maximè attinet, antiqui fere omnes moleſta peregrinarum linguarum diſciplina exſoluti, toti in ſuam incubuerunt, ex quo contingit vt naturæ præſidijs inſtructi, mox arte, & continua exercitatione corroborati, incredibiles facerent progreſſus. At nos in linguis à puero triti, & quaſi in neceſſitatis piſtrinum amandati, tardè admodum ſapere incipimus. Quid, quod illi, qui in vno quoque genere excellentes fuerunt, in vnam, quam ipſi delegerunt facultatem, toto animi impetu ſe coniecerunt: nos lenocinante curioſitatis malo volitamus per omnia, & paſſim *Cornos inſequimur* (vt ait ille) *teſtáque, lutóque*, nihil dum mente concipientes, in quod defixa noſtra conquieſcat induſtria. Poſtremò, quæ antiqui oratores ſcripſerunt, ea magno labore multorum annorum curriculo, ingenti ſtudio elaborarunt, quod ſe æternitati pingere augurarentur. Nos informes plerunque fœtus, & cruda adhuc ſtudia in lucem hominum propellimus, quo fit, vt ad veterum decus rarò quis accedat.

Veteres nouis non tantũ opinione præſtantiores.

Neque verò hoc à me ita dictum velim, vt omnes continuò nouos authores repudiandos putem. Sunt enim plerique, vel ſupra veteres, eximij. Sed in euoluendis antiquis teritur via ſecurior.

QVI MAXIME INTER veteres imitandi obiter notantur.

CAPVT XIV.

Quid ſinguli authores cõferat vtentibus.

THucydides denſus, & breuis, & ſemper inſtans ſibi, laſciuientis orationis luxuriem tanquam fálce reſecabit.

Herodotus dulcis, fuſus, & quaſi amnis ſine ſalebris iucunditatem aſperget.

Xenophontis inaffectata iucunditas, ſed quam nulla affectatio conſequi poſſit lepore, & gratijs verba perfundet.

Plato non linguæ ſolum, verum etiam animi, ac virtutis Magiſter dictis afferet maieſtatem.

Ariſtoteles doctus, acer, acutus, neruos, & iudicium conferet.

Iſocrates nitidus, & comptus dicendi veneres inſtillabit, & ſtructuram orationis numeris quaſi pictis aſarotis, vermiculatam diſtinguet.

Demoſthenes, quo nec grauior vſquam, nec temperatior vim, iudicium, lacertos, temperiem

temperiem largietur.

Philo Platonis æmulus in ſenſibus, & verbis amplitudinem, atque admirabilitatem.

Ioſephus antiquitatum Iudaïcarum ſcriptor characterem virilem, accuratam iudicij limam, & vbi vult oratorem agere, aureum ſententiarum, & verborum flumen.

Photius in bibliotheca. Synes. in Dione. Ion. in Omphalē Μαγάδα, ſeu Μάγαδιν tibiam vocat, teſte Didymo.

Dio Chryſoſtomus, Cornu eſt quoddam (vt aiunt) Amaltheæ ita dicendi vehementia vbertate, & varietate præſtat. Siquidem Platonem, & Demoſthenem ſequutus, candore quodam, ac contorta ſimplicitate reſpōdet, vt ait Philoſtratus, κελάδει ὥσπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις παρηχεῖ. Vt Organis aſſonant tibiæ, ſic ille magnis iſtis Heroibus, elegantibus modulis accinit.

In eo excellens affectuum temperatio, vibrata acrius enthymemata, exemplorum copia, ac plerunque ad exhilarandam orationem fabulæ, narrationéſque intertextæ. Compoſitio, vt Philoſophum decebat, nihil habet, aut ſublimitatis oſtentandæ, aut captandæ iucunditatis gratia innouatum.

Plutarchus, nunquam ſatis laudatus author, non inanem dictionis fucum, & pueriles calamiſtros, ſed magnum iudicij in diſſerendo lumen, diſpoſitionis accuratam rationem, & optimarum rerum ingentem ſyluam legentibus ſuggerit. Is verò eſt Oceanus.

Ἐξ οὗ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Καὶ πᾶσαι κρῆναι.

& quod Agathius ſcholaſticus, de eo ſcripſit οὐχ ὅμοιον ἔχει. Nullus ad innutriendum ſtylum vberior eſt, aut opulentior.

Dionyſius Halicarnaſſeus, qui tam lubenter Cenſorem agit in Criticis, à Photio ita cenſetur, ὅτι ὁ φεάσων, καὶ πλὴν λέξιν καιροφερεπὴς, καὶ ἐς τὸ ἀνακεχωρηκὸς τῶν πολλῶν, καὶ λόγον ἐκβιαζόμενος. Ἡ ὁ κατ' μέρος διήγησις μετέχειν τι τοῦ κατ' διάνοιαν ἀφελείας ποιεῖ, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἄχαρι, καὶ σκληρὸν ὀκλάζει stylus eius, atque dictio nouatorem ſapit, & verò perinſuetam vulgo viam, orationem impellit, at rerum ſingularum minuta explicatio, & ſenſus illi quandam ſimplicitatem affert, & ne ad ingratum, atque aſperum ſermonem abripiatur vetat.

Videtur mihi ſanè author bonus, ſed qui plus habeat, vt apparet in ſcribendo moroſæ eloquentiæ, quàm felicitatis.

Suid. & Photius.

Ariani ſupercilium

Arianus magnificè de ſe admodum ſentit, ne dicam arroganter his verbis, ἃ ἀπαξιώσας ἐμαυτὸν φανερὰ καταθήσειν ἐς ἀνθρώπους τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα, ὅσις ἂν οὖν ταῦτα ὑφ' ἑαυτῷ γιγνώσκω, τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν δέομαι ἀναγράφειν. &c.

Alexandrum dignum prædicat, qui res tantas gereret, ſequi ſcriptis illuſtraret, addit. [Quiſquis verò ſim, qui ita de me ſentiam, nomen quidem adſcribere, nihil attinet, neque enim obſcurum inter mortales eſt.] Quem non deterreat hæc arrogantia?

Certè Photij iudicio exilis eſt, & parùm ad ſtyli opulentiam conferre poteſt, floruit Antoninorum temporibus, cōſulatu etiam functus, ex quo tanti ſpiritus hominis efferbuerunt.

Herodianus longè præſtantior eſt. Nam eius dictio ſuauis eſt, atque pellucens, vocibus autem vtitur temperatis, neque ſupra modum Atticis, quo fit, vt neque natiuam ſermonis gratiam corrumpat, nec in contemptam degeneret exilitatem. In hiſtoria verò, nec ſuperuacaneis tumet, nec omittit neceſſaria omnino, Photij iudicio omnibus hiſtoriæ virtutibus paucis cedit.

Lucianus, quod ad ſtylum attinet, longè optimus eſt. Λέξει ἐυσήμῳ τε καὶ κυρίᾳ, καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαφανούσῃ, κεχρημένος, vt notat Photius. Dictio eius illuſtris propria, efficax. Diſtinctionis ad hæc, atque puritatis, æque, vt perſpicuitatis, & aptæ magnitudinis. Si quis alius perſtudioſus eſt, compoſitionem quoque, & ſtructuram orationis tanta dexteritate concinnat, vt lector credat ſe non orationes legere, ſed iucundum aliquod carmen ſuis auribus inſtillari. Verum in iſtis, & ſimilibus authoribus non tanti debet eſſe linguæ puritas, vt ex eorum lectione puritatis animi patiamur diſpendium. Quid enim inertius? quam linguam excolere? mentem, quæ, ſola diuina eſt, negligere?

Heliodorus ἐρωτικὸν ſcriptor habet ſummam, ſiue affectatione ſimplicitatem, atque iucunditatem, magnam in narrationibus ſuauitatem, periodos contortulas, & elegantes, ad ſummum totus eſt in eo genere melleus; ſed quid iuuat Theagenis, & Charicleæ amores legere, in rerum verò cœleſtium amore frigeſcere, ſatis conſtat hunc librum grauiſſimo concilio diſplicuiſſe. Authorem Epiſcopum fuiſſe aiunt, ideo à patribus, Orthodoxis dignitate priuatum, hoc tamen Photius non aſſeuerat, ſed dubitanter dicit τοῦτον ἤ καὶ ἐπισκόπου τυχεῖν ἀξιώματος φασὶν.

Philoſtratus à Photio dicitur. πλὴν φεάσων σαφὴς ἐπίχαρίς τε καὶ ἀφυεξαπὴς, καὶ βρύων γλυκύτητος, καὶ τῷ ἀρχαισμῷ, καὶ τῇ καιροφερείᾳ τῶν συντάξεων ἐμφιλοπμούμενος, ſtylo aperto gratioſo, conciſo, dulcedine, & gratijs affluenti, ſed qui, vt ſophiſta ex affectatione, verbiſque, tum priſcis, tum nouis laudem quærat ſuauitatis.

Eius Apollonius non eſt legendus, ſine antidoto Euſebij aduerſus Hieroclem, & appoſitè Federicus Morellus, vir egregiè doctus, vtrumque excudi curauit.

Aphtonius Sophiſta, & ſcribendi argumento, & ſtyli elegantia, virore, delicijs mirificè delectat, ſed totus eſt ad paleſtræ nitorem potius, quam ad ciuilem orationem factus.

Eunapius impiorum laudator, piorum verò Imperatorum, ſicut & Zoſimus inſe-

ctator, dictione satis est ornatus, nec non compositione, atque structura orationis, cultus, hæc tamen, quæ affectat. ἀλειπτειοτῶδες, ἐλεφαντοδέστερον, καὶ συοδέστερον, & reliqua similia Photio non placent.

τὸν φράσιν καλλιστὸν.

Aristides, cuius, & nunc extant variæ orationes Photij iudicio, Κάλλος habet, καὶ δεινότητα non modo elaboratam præfert orationem, sed quæ vim etiam dicendi habeat.

Themistius est τὸν φράσιν σαφὴς, καὶ ἀπέριττος, καὶ αὐθηρὸς, καὶ λέξεσι πολιτικαῖς, καὶ εἰς τὸ σεμνὸν ἐπικλινούσας χαρακτῆρος. B

Sermo, inquit Photius illi apertus, superuacaneis carens, ac floridus. Verba à communi vsu non discedunt, inclinant tamen in grauitatem. Quæ laus est eximij oratoris, & certe ab eloquentiæ præstantia nomen Εὐφραδὴς nactus est, huius orationes è Græco vertit Dionysius Petauius noster, vir de græcis literis perbenè meritus.

Libanius inter æui sui sophistas florentissimus extitit, & Iuliano eximiè dilectus. Regula enim, & norma fuit sermonis Attici Κανὼν, καὶ σάθμη λόγου Ἀττικοῦ. Verum, dum nimis diligens, ac curiosus esse studet, C quod est vmbratilibus istis fatale vitium, persæpe orationis gratiam, ac venustatem obscuritate corrumpit, & affectatione figurarum in multa frigida delabitur, quod notauit D. Chrysostomus, eius intempestiuos affectus irridens, in oratione de sancto Babyla martyre.

Iulianus quoque Cæsar affectauit nomen eloquentis, natura, & arte satis ad id instructus: Atque in eo Libanio præceptori suo valde affinis est, quod Atticam dictionem, & minimè tumidam habeat; Verum D in orationibus nimis olere videtur scholam, & vulgaria Rhetorum præcepta, quæ sanctè admodum obseruat. Ideo, in multis lentus, & tędij plenus fastidium parit. Melius sibi consuluisset, si auitæ potius pietati, quàm Græculorum sophistarum nugis studuisset.

In latinis vnus est *Cicero*, qui certissimus dux ad eloquentiam esse possit, quem ideo adolescētum mentibus instillari, quā studiosissime oportet, antequam prægestiēs curiositas in aliam se, atque aliam subinde lectionem efferat. Sed nimis in hacre E sunt iniqui Censores, qui cæteros latinitatis authores, eósque egregios quasi numeros censent, & de republica literaria deturbandos, dum vnius laudibus plenius, quàm par est velificantur. Fatendum est enim multa à Cicerone scripta fuisse, quæ pro ratione rerum, temporum, aurium placuerunt, quæ omnia, si vbique ducantur in imitationem, non sunt idem pondus habitura. Quis enim eum ferat, qui apud homines negotiosos, & φιλολαχανίσμοις, apud aures rerum potius auidas, quàm verborum lentam, & otiosam orationem, longósque verborum, & periodorum tractus ingerat, & *Quintil.* ita se Ciceronianum putet? Omnino quic- *l.10.c.11* quid alteri simile est, necesse est minus sit eo, quod imitatur, vt vmbra corpore, vt imago facie, & actus histrionum veris affectibus. Quod in orationibus euenit. Namque ijs, quę in exemplum assumimus, subest natura, & vera vis. Contrà omnis imitatio facta est, & ad alienum propositum commodatur. Ex quo fit, vt qui se vni, vel etiam Ciceroni omnium principi totos addixerunt, maximè ab eius perfectione, ipsius imitationis natura ita ferente discedant, & otiosi, atque supini si quid modo longius circunducant, sanctè affirment Ciceronem ita loquuturum fuisse, quæ tamen languida sunt necessario, cum neque vim, neque genium aliquem oratoris, qui in imitatores æque transfundi vix potest, habeant.

Peccant igitur, qui vnum tantum sibi imitandum proponunt, cum perfectio ex multorum ingeniorum veluti temperie consurgat. Dion ille, quem cornu Amaltheæ nominatum diximus, aureus orator appellatus, quod Platonem, & Demosthenem summa dexteritate miscuisset. Benè igitur faciunt, qui postquam à tenero Cicerone apprimè imbuti sunt, iam confirmato iudicio, alios cum delectu legunt, quorum gemmis Tullij purpuram illuminent, inter hos primus occurrit

Salustius nauus author, & minime otiosus, acer, velox, grauis, sententiosus, pressus verbis, rebus affluens, sensibus diues, & sublimis, qui licet floridam illam styli amœnitatem, & leni tractu, atque æquabili tenore fluentem, orationis ambitum non habeat, potest tamen mirum in modum, dictionis languorem corroborare, illique vim, & aculeos, quibus virilius concitata vibretur addere, in eo pleraque duriuscula sunt, pleraque austera, & quæ Thucydidem sapiant, quæ non sunt omnibus imitanda, sed ipse hoc dicendi genus sectatus est.

Cæsar leniissimo amni similis fluit, multus in ea virtute, quam Hermogenes καθαρότητα nominat, nos styli puritatem, perspicuitatemque dicimus; Apparet in eo mira naturæ, atque ingenij felicitas, candor, facilitas. Nihil detortum, nihil affectatum, nihil puerile, minus ornamentorum habet, sed & minus ineptiarum, in eo genere, quod tractat, prudens est, & felix ad exemplar, conformationemque historici styli perutilis. Qui vir si foro vacasset, eodem vigore dixisset, quo bellauit.

Titus Liuius lacteum flumen orationis fundit, de quo præclarè Quintilianus. Est (inquit) in narrando miræ iucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus, supra quam narrari potest eloquens. Ita dicuntur omnia cùm rebus, tū personis accōmodata. Sed affectus quidem, præcipuè eos, qui sunt dulciores, nemo historicorum cōmendauit magis,

magis, ab eodem cum Herodoto cõparatur Mihi tamẽ plus hic suauitatis, ille plus grauitatis, & splendoris habere videtur.

Plinius Maior, etsi totus in res fertur, dicẽdi tamen, vt apparet, in multis, granitatem, vigorem, acumenque habuit. Sed non est vbique sui similis, pleraque enim acutè sunt, & rotũdè dicta, alia nimis exiliter, concisa, & quæ aures non implent, multa subobscura, quæ nimia celeritate animum, intelligentiamqúe transuolent, nonnulla neglecta, & inculta Plinium desiderare videntur in Plinio. Est tamen ad verborum proprietatem, & εὐφυΐαν longè vtilissimus.

Senecæ parem ingenio non habuit, & admirandus potius videtur, quàm laudandus. Is cum eo tempore floreret, quo iam verboso illo periodorum ambitu aures fatigatæ; res, sententias, & acumina desiderabant; ad eum stylum animum adiecit, qui isto sæculo ferinè placebat omnibus, eloquentia iam è rostris ad principum aulas, & basilicas translata. Fabius Quintilianus, qui eodem tempore floruit, & ad Domitiani vsque tempora Senecæ superuixit, cùm eundem videret passim apud principes viros, nobilissimosque iuuenes, ingenij laudibus florentem, illi quanquam moderatè pro ingenij candore succensuit, & contrarium stylum, qui plus salubritatis, & disciplinę veteris, minus admirabilitatis haberet, rẽtinens, Senecam in institutionibus oratorijs nonnihil sugillat.

Fab. l. 10. c. 1. Sic igitur ille. Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ versatum distuli, propter vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum, & inuisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitijs fractum dicendi genus, reuocare ad seueriora iudicia contendo. Tum autem ferè hic in manibus adolescẽtum fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, quos ille non desiterat incessere, cum diuersi conscius generis placere se in dicendo posse ijs, quibus illi placerent diffideret. Amabant autem magis, quàm imitabantur, tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis descenderet, foret enim optandum pares, aut saltem proximos illi viro fieri.

Iudicium Quintil. de Seneca parum æquum.

Sed placebat propter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat, deinde cum se iactaret eodem modo dicere Senecam, infamabat. Cuius, & multæ, & magnæ, alioqui virtutes fuerunt. Ingenium facile; & copiosum, plurimum studij, multarum rerum cognitio, in quo tamen aliquando ab ijs, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est.

Multæ in eo, claræque sententiæ, multa etiã morum gratia legenda, sed in eloquẽdo corrupta pleraque; atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus vitijs. Velles eum ingenio suo dixisse, alieno iudicio. Nam si aliqua contempsisset, si parum concupisset, si non omnia sua amasset, Si rerum pondera minutissimis sententijs non fregisset, consensu potius eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur.

Apparet in Senecam, Quintilianus paulo iniquior, qui licet videatur eum commendare laudibus, plurimum tamen deterit, vt faciunt, qui honestius obtrectare solent, dum laudes maledictis compensant.

Defensio Senecæ.

Obijcit ei admirationem sui, contemptum aliorum, de quo nihil attinet dicere. Quales enim fuerint Senecæ mores, vita laudatissimè acta, & glorioſus pro veritate exitus declarauit.

De stylo tantum loquor, quod minutissimis sententijs rerum pondera fregerit, quam sit iniquum omnes vident, qui neminem sententijs grauiorem agnoscunt, quod eius eloquutio in plerisque corrupta, & perniciosissima sit, (ita enim loquitur) nimis intemperanter dictum. Erat enim latinitatis peritissimus, sed quia stylum, pro rerum, & temporum statu, alienum à Rhetorum schola in multis affectauit, non ideo dicendus est pernicioſissimè loqui, nisi apud eos, qui suo ingenio, & stylo omnes metiri volunt. Addit à pueris tantum amari, quod manifestæ calumniæ est. Num verò puer L. Iunius Moderatus, qui eius temporibus floruit, & eundem virum excellentis ingenij, atque doctrinæ nominat, num Plinius maior, qui suo æuo *Principem eruditionis* non veritus est appellare. Num Suetonius, qui eundem maximè omnibus placuisse, soli Caligulæ, cui nihil boni placere poterat propter singularem ingenij peruersitatem, displicuisse. Num puer Fronto, qui *Senecam ipsum asserit aures sæcula reformare*, & Deos ab humano genere exulantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta societate misceri. Num Dion, qui [illegible] Significat omnibus sui ætũ Romanis sapientia, & eruditione præstitisse. Hæc contra Quintilianum, & Aulum Gellium, qui libro 12. Noctium Atticarum Senecæ intemperanter maledicit, grauissimi authores censuerunt, & censent omnes viri eordati, qui hoc potissimum authore delectantur, quorum authoritati debebat potius Erasmus acquiescere, quàm tam antiquum, tam grauem authorem nouis dicteriis incessere.

Suet. in Cal. c. 43.

Dio 49

Abell. l. 12. c. 2.

Valerius Maximus, vt Ægyptus Homerica bonis, & malis mixtus est: In plerisque enim est acutus, & subtilis, quod maximè vult videri, in plerisque durus, subobscurus, & ad plebeium sermonem abiectus, à puritate, & candore latini sermonis longius discedit. Est tamen in eo iucunda, tot historiarum quasi florum congesta varietas, & breuitas narrationum, acuminibus sententiarum, non rarò tam aptè aspersa, vt nihil

videatur amœnius.

Cornelius Tacitus totus ad grauitatem factus est, vir acris (vt apparet) ingenii, iudiciique limatissimi, qui tantum à fuco, & calamistris puerilibus discedit, quantum sensuum amplitudine, & orationis grauitate assurgit. Viris aptior est, quam pueris, & ad iudicium conformandum, quam ad alendam orationis copiam, quæ in adolescentibus requiritur, accommodatior. Pleraque in eius structura suspensa sunt; concisa, & nimis brevitate contorta, quæ adipalem eloquentiæ succum non habent.

Florus in alio prorsus genere nitidus, fluens, comptus, & vt eius fert nomen verè floridus, plus habet palestræ declamatoriæ, quàm virilium, & lacertorum.

Quintus Curtius medium quoddam iter sequutus, magnam styli salubritatem consecutus est: Nam ita dilucidè narrat, vt amnem sine salebris fluere credas, & tantis præterea veneribus orationem perfundit, vt non mediocriter lectores, & amatores suos oblectet. Conciones autem habet, tam argutas, & suaues, vt Herodoto, & Xenophonte nihilo videatur inferior.

Quintilianus loquitur, vt sentit, in vtroque paucis exceptis, valde syncerus, vt qui neque verborum nouitate, atque insolentia orationis iuueniliter exultat, neque se ad plebeium sermonem exilitate demittit. In hoc genere, quod difficillimum est aurem mediocritatem seruauit, in grauitate ornatus, in ornatu grauis.

Ex eius disciplina prodijt Plinius Iunior politus, si quisquam alius, & suauis, & ornatus, cuius stylum (vt ipse ait) apes complere floribus, & innectere videntur. Inuentio in eo generosa, dispositio apta, figurarum lumina concinnè disposita, & venustas quædam orationi perpetua affloreſcens. Summam habet laudem in Traiani panegyrico, quem studiosissimè, vt apparet, elaborauit. Mallem tamen interdum in eo brevitati studuisset, neque prolixas orationes, quas ipse defendit, tantopere amasset ingenio suo velificatus. Certè iucunda ipsa fastidiosos animos satietate obruunt, & summæ voluptatis extrema tædium occupat.

Apulcius elegans procul dubio, & facetus fuit ingenio, sed eo, & Musis, non modo styli insolentis, verum etiam argumenti nouitate abusus est, author procul dubio cautæ lectionis, & periculosæ imitationis, maximè quod abundat dulcibus vitijs.

In Sidonio Apollinari ingens, vt apparet ingenij vigor. Stylus talis est, qualem corrupta Gothicis idiomatibus sæcula, marcidâ iam eloquentiæ laureâ ferebant: Omnino ab Atticis, & Ciceronianis auribus alienus est. Sed tamen magis ob multas virtutes admirandus, quod præmortua Romana facundia hæc scripserit, quam ob temporis vitia accusandus videtur.

Magna Aurelij Cassiodori mens, quæ inter hanc Gothici sæculi barbariem, quasi sidus quoddam eluxit, stylo veniam deprecatur, & facile impetrat.

Ammianus miles Græcus, tantos habet, plerunque spiritus, vt quæ hircosa, si liceat ita appellare latinitate scripsit, placere possunt inter vngnentatos, quod de Ennio non inurbanè olim Seneca fertur dixisse.

Quod verò ad S.S. patrum eloquentiam attinet, sensus potius in multis maximè verò in latinis, quam stylus, aut verba, legem habent imitationis. Ignoscite tenuitati meæ Beatæ; & lucidæ sanctorum mentes, neque vos cum cæteris commisceo, neque priuatas laudes inuenio, quibus vestram illam sanctam, sublimem, admirandam potius, quam prædicandam eloquentiam satis efferre possim. Vos inanes sapientiæ fumos contempsistis, Vos alias meditati estis laureas, alios vobis triumphos peperistis; vos omnium primi, ô sanctissimi, & fortissimi milites, Ægyptum spoliastis, vos ancillantis facundiæ humilitatem calcastis, vos opulentiam omnem veterum, qua ipsi per iniuriam abusi fuerant, in sacros vsus congessistis, & contrito Mogoris idolo ex eius auro coronam, magnis præterea, & lucentibus gemmis illuminatam comparastis. Vestra pectora generosæ mentis domicilia indomitos reginæ eloquentiæ spiritus aluerunt, Vestræ linguæ in Spiritus sancti officina procusæ sunt, vestra ora æterni Dei fistulæ, cœleste nectar in omnium gentium aures latissimè diffuderunt.

Patrum maxime latinorum sensus potius, quàm verba imitanda.

Vis, & dignitas cœlestis eloquentiæ

Ecquid eloquentia Athanasii robustius, quæ Imperatorum furias, & frementis in se penè totius mundi pondus excepit, sustinuit profligauit.

Qualis, & quantus Gregorius ille Nazianzenus, cum cœlestis ingenij pennis subnixus in arcana Theologiæ mysteria penetrat, & quasi Deus fulminans tonat è machina, quam acer, quam velox, quam grauis, & vbique sui similis; vbi Apostatam Cæsarem æterno mactat supplicio.

Quis Basilio sanctior, & eloquentior, cuius vim dicendi admiratus summus, qui tunc inter Ethnicos ferebatur, eloquentiæ magister Libanius; eam non immeritò anteponit omnibus; *Βασίλειον ἦχον πάντων ἐφεστῶ.*

Erat illi vnus pro centum millibus, in eloquentia Basilius, & hæc vir à Basilio religione disiunctus, & Christianis palmis infensus.

Quid Chrysostomus, quo nomine appellari potest? nescio nisi *Theatrum quoddam diuinæ eloquentiæ* dicam, in quo Deus abundè videri voluit, quid posset vitæ sanctitas cum vi dicendi coniuncta; Huius suauitatem Antiocheni admirati sunt, Maiestatem Byzantini suspexerunt, vim Principes, & Augustæ timuerunt, omnis sæculorum

coluit,

coluit, & colit memoria.

Quid Gregorius Nyſſenus, & Cæſarius, num, & ipſi Gregoriorum fato, aureum flumen orationis fundunt.

Ephrem verò Syrus, quaſi fax ardens omnium animos incendit, atque inflammat.

Clemens Alexandrinus, Cyrillus, Theodoretus, inter eloquentes ſummè docti, inter doctos ſummè eloquentes.

Gregorius Thaumaturgus, inſignis vbique miraculorum artifex, ſtyli quoque habet admirabilitatem.

Syneſius nobis Platonem, Demoſthenem, Pindarum, chriſtiano ore loquentes dedit. Hilarij ſunt ingentes ſpiritus, Dei, vt apparet viribus incitati.

At illi ſuo ſanguine purpurati Oratores. Iuſtinus, & Cyprianus, num tantum præſtare feruntur cæteris hominibus dicendo, quantum homines ipſi brutis animantibus antecellunt?

Iam verò Ambroſius num videtur nectare, & ambroſia innutritus? tam ſuaues habet, tam argutas plerunque orationis delicias, vt apes, quæ infantuli cunas, & os circunſederunt, credas adhuc in eius labellis ſeſſitare. Auguſtinus ad pugnam aptior, quàm ad pompam, vehemens, acer, ſubtilis, non puerilis, & verboſæ facundiæ, ſed cœleſtis eloquentiæ torrens, domum Dei fœcundis doctrinæ riuis exhilarans aduerſariorum propugnacula proterit, atque demolitur.

Hieronymus in omni genere ſummus artifex, quas ſtyli diuitias habet? quæ lumina? quos aculeos? Dubites doctúmne magis, an eloquentem debeas appellare?

Toti verò doctrinæ, & cœleſtis facundiæ, pluſquam mellitis fauis depluunt Gregorius Magnus, & Chriſto doctore profeſſus Rhetor Bernardus.

Boetij Seuerini, vt cenſet Scaliger ingenium, eruditio, ars, ſapientia, prouocat omnes authores, illi, neque denſitas ſententiarum venerem, neque acumen abſtulit candorem.

Origenes, & Tertullianus, & ſi ab aliorum ſinceritate exciderunt, à dicendi tamen ſublimitate non recedunt.

Ad ſummum quibus eloquentiæ haſtis, & lacertis aduerſariorum caſtra fulminant. Arnobius Lactantius, & qui ſumma dictionis felicitate præditus eſt felix Minutius.

O fortunata eloquentiæ ſidera, nec vos diſpicio, nec iudico, nec laudo: Sed magis impoſito labris, digito veneror.

QVOMODO IMITANDVM.

CAPVT XV.

QVi ſint vitioſæ imitationis errores, dictum eſt ſuperius, nunc qua ratione imitandum ſit videamus. Tria omnino in authoribus ad perfectam imitationem ſpectanda, Inuentio, diſpoſitio, & elocutio, ſed & prius intelligenda ſunt, quàm in imitationem traducantur, quò fit, vt Rhetores ignaui parum in imitatione, & iudicio proficiant, quod locorum, Enthymematum, & figurarum imperiti locutiones tantum, & verba congerant.

Inuentio primus eſt fons, ex quo fœcundari oportet ingenia, & plenius irrigari. Hunc ſupra cætera ſummi authores attenderunt, qui ſe ex alienis inuentis mirificè locupletarunt, totus eſt Homericus Virgilius, ex Platone, Iſocrate, & Demoſthene, quas diuitias congeſſit Marcus Tullius? Sed qua dexteritate oſtendam, vna, aut altera ſimilitudine. Qui debilitate ſtomachi laborant, varios cibos capiunt; ſed reddunt indigeſtos. At contra, qui integra valetudine, & firmis corporis viribus præſtant, eoſdem ore manſos, & in ſtomachum ingeſtos calore demum naturali concoctos in ſucculentam carnem conuertunt. Ita ſe res habet in imitatoribus, frigidi quidam ſunt, & ignaui, qui quod acceperunt, reddunt, ſed longè deterius, Alij ingenij vi quaſi calore fotum, & lumine, ſumma felicitate in ſuum conuertunt, illi non adhæreſcunt ad verbula, ſed imitantur vim reconditam ſapientiæ, cogitationum celſitudinem, tractationem humani animi, diſponendi prudentiam, colligendi acumen, pugnandi alacritatem. Ad ſummum fiunt ſimiles bonis authoribus, quos imitantur, non vt Simiæ, ſed vt filij, qui præter paternarum virtutum ſimilitudinem aliquid, imo omnia præferunt ſua. Oſtendo exemplis, Panoplia Virgilij, vbi arma Æneæ fabricantur, & deſcribuntur, omnino expreſſa eſt ex Homero, ſed qua induſtria? præit quidem Homerus cum facula inuentionis, At Virgilius rem animo totam altius repetens eximiè amplificat, non verbis inanibus, ſed magnificis ſenſibus. Hoc decerpit, illud reijcit. Hoc immutat, illud auget. Mox aliud tractum longius reſcindit, aliud nimia breuitate conciſum fundit latius. Ad ſummum Homerus in cœlo Vulcani officinam conſtituit minus decore. hic

Optima ratio imitationis.

Insula ſicanium iuxta latet, Aeoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra aetnaea tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: ſtriduntque cauernis
Strictura chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.

In vtroque Vulcanus, à Deabus inuenitur in ærumnoſis laboribus deſudans. Hoc ambobus commune. At iam apud Homerum tripodas fabricat, & cætera leuiora.

Τείποδας μὲν εἴκοσι πάντας ἔτευχεν
Ἑσμενεὰι πρὶ τοῖχον ἐϋσταθέος μεγάροιο
Χρύσεα· ἦ σφ' ὑπὸ κύκλα ἑκάστῳ πυθμένι θῆκε
Ὄφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δυσοῖντο ἀγῶνα.

Virgilius verò longè grauius Cyclopas pingit in fulmine elaborantes.

Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro
Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyragmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat: toto genitor, quæ plurima cælo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ,
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti, currumque, rotaſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes,
Aegidaque horrificam turbata Palladis arma,
Certatim ſquammis ſerpentum, auroque polibant,
Conexoſque angues, ipſam in pectore Dinæ
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.

Incumbũt deinde in arma opifices Homerus quidem benè. Sed communibus verbis deſcribit.

Χαλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα καὶ κασίτερον
καὶ χρυσὸν τιμήεντα καὶ ἀργύρεον. αὐτὰρ ἔπειτα
θῆκατ' ἐπ' ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα, ἧπτο δ' ἄρ' ἐν δεξιτερὴ
κρατερὸν, ἕτερον δ' ἧπτε παλάχθω.

Virgilius in deſcriptione rei efficacior ſenſus aliter ferit.

At illi

Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti, fluit æs riuis, aurique metallum,
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela latinorum: Septenoſque orbibus orbes
Impediunt. Alij ventoſis follibus auras
Accipiunt, reddunteque alij ſtridentia tingunt
Aera lacu gemit impoſitus incudibus antrum:
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.

Ad ſummum in Clypeo Achillis leuia, & friuola inſculpta: In ſcuto Æneæ prudentiſſimè, & artificioſiſſimè res Italæ effinguntur. Hoc demum eſt feliciter imitari.

QVOMODO DEMOSTHENEM Cicero fuerit imitatus.

CAPVT XVII.

DEMOSTHENES.

Πρῶτον μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇδε πόλει, καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα. ἔπειθ' ὅπερ ἂν μάλιστ' ἐπ' ὑμῶν, καὶ τὴν Δημοσθένους καὶ τὴν ὑμετέραν εὐσέβειαν καὶ τὴν δόξαν, τοῦτο παρασκευάσαι καὶ τοῖς θεοὺς ὑμῖν μὴ τὸν αὐτὸν σύμβουλον ποιήσασθαι, περὶ τοῦ πῶς ἀκούσῃ ὑμᾶς ἐμοῦ δεῖ.

Demoſth. exordium orat. de corona. Demoſth. & Ciceronis exordia à præfatione.

Primum Deos, & Deas precor Athenienſes, vt quantam ego beneuolentiam erga Rempub. & vos vniuerſos conſtanter habeo, tanta à vobis in hoc iudicio mihi tribuatur. Deinde, vt Dij, id quod maximè vos, veſtramque religionem, & gloriam tuebitur, in eam vos ſententiam adducant, ne aduerſarium quomodo ſim audiendus, in conſilium adhibeatis.

CICERO.

Quod precatus ſum à Dijs immortalibus, Iudices, more, inſtitutoque maiorum, illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi, magiſtratuique meo, populo, plebique Romanæ benè, atque feliciter eueniret: Eadem precor ab ijſdem Dijs immortalibus ob eiuſdem hominis conſulatum, vna cum ſalute obtinendum, vt veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate, ſuffragijſque conſentiant, eaque res vobis, populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat.

Cicero pro Murena.

Vterque orditur à precatione. Demoſthenes duo poſtulat beneuolentiam erga ſe ciuitatis tantam, quantam habet in vniuerſum populum Deinde, vt mentes Athenienſium, & in ſuam cauſſam, & in populi gloriam inclinent. Non omnia vno exordio conſequutus eſt Tullius, ne imitatio nimis eſt manifeſta. Alterum addam exordium, vt quomodo vtrunque fuerit imitatus oſtendam. Idem ad Quirites poſt reditum ſic incipit.

Quod precatus à Ioue optimo maximo, cæteriſque Dijs immortalibus ſum Quirites eo tempore, cum me, fortunaſque meas,

meas, pro vestra incolumitate, otio, concordiaque deuoui, vt si meas rationes vnquam vestræ saluti antepoluissem, sempiternam pœnam sustinerem, mea voluntate susceptam. Sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis caussâ gessissem, & illam miseram profectionem vestræ salutis gratia suscepissem, vt quod odium scelerati homines, & audaces in Rempub. & in omnes bonos conceptum, iam diu continerent, id in me vnum potius, quam in optimum quemque, & in vniuersam Rempub. deflecterent. Hoc si animo in vos, liberosque vestros fuissem, vt aliquando vos, Patresque Conscriptos, Italiamque vniuersam memoria mei, misericordia, desideriumque teneret.

DEMOSTHENES.

Cõparantur exordia Demosthenis, & Ciceronis

Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι, καὶ πάσαις. hoc siccum.

At Cicero illam precationem magnificam reddit ex adiunctis, non modo precatur nunc, sed antea precatus est *More*, institutóque *Maiorum*, & hoc plus habet authoritatis [illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Murænam Consulem renuntiaui,] hoc religionis fuit, & felicitatis.

Demosthenes ὅσην εὔνοιαν ἔχων διατελῶ τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν hoc mediocri stylo pertextum.

CICERO.

Longè magnificentius suam illam beneuolentiam profusam ostendit, vt totus in affectum, & amorem transijsse videatur, non modo enim [Fortunas pro Reipub. incolumitate, otio, concordiáque deuouit,] sed quod amantius est optauit, [vt si suas rationes publicæ saluti antepositisset sempiternam pœnam sustineret.] Non hæc simplex Demosthenis beneuolentia, sed amor ardentissimus.

Demosthenes Τοσαύτην κατάρξασθαι παρ' ὑμῶν. Cicero non tantum beneuolentiam petit, sed quod exulem, & calamitosum decuerat *memoriam*, *misericordiam*, *desiderium*.

Et Demosthenes Ἐπεὶτα ὅσῳ δεῖ μᾶλλον ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ τῆς δόξης τοῦτο παρεσκευάσθαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν.

Altera petitio, in quo vterque postulat iudicum mentes inclinare in ciuitatis gloriam, & fauorem suę caussæ.

Cicero hæc longè disertius. Vt vestræ mentes, atque sententiæ cum P. R. voluntate, suffragijs consentiant, eaque res vobis, populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Nihil otiosè dictum. *Mentes* in cognoscendo, *sententiæ* in decernendo. Deinde optat *pacem* sine hoste, *tranquillitatem* sine turba, & seditione. *Otium* sine molestia, & negotio. *Concordiam* sine vllo dissidio. Et hæc omnia commemorauit, non τὴν δόξαν, quia in eo erat Respub. statu ob Catilinæ coniurationem, vt magis de salute quàm de gloria cogitaret. Ad summum quod ille dixit τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας religionis mentionem faciens, & pietatis. Quanto hic illustrius. [Quod si illa solemnis comitiorum precatio consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se vim, & religionem, quantam Reipub. dignitas postulat.] Deinde quomodo in animos blandè, grauitérque simul influit. [Quæ cum ita sint iudices, & cum omnis Deorum immortalium potestas, aut translata sit ad vos, aut certè communicata vobiscum. Idem Consul eum vestræ fidei commendat.]

Alius est in Philippicis locus, vbi vterque populum ad hæreditatem gloriæ à maioribus relictam hortatur.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3

Τμῶν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ μέγεθος ἐκτήσαντο, καὶ κατέλιπον μετὰ πολλῶν, καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων κινδύνων.

Hæc inchoata, apud Ciceronem perfecta.

[Mortem quidem omnibus natura proposuit. Crudelitatem mortis, & dedecus, virtus propulsari solet, quæ propria est Romani generis, & seminis, hanc retinete quæso Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem, maiores vestri reliquerunt.] Hæc grauia, & supra Demosthenis locum sententiosa, addit

[Quanquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia. Virtus est vna altissimis defixa radicibus, quæ nunquam vlla vi labefactari potest, nunquam dimoueri loco.] Hæc sententiosè dicta ad summum auget, a rebus gestis maiorum.

[Hac maiores vestri, primum vniuersam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt. Numantiam euerterunt, potentissimos Reges, bellicosissimas gentes in ditionem huius Imperij redegerunt.] Illæ sunt animorum faces. Demosthenes cum tam latum haberet campum, in Marathone, Xerxe, Mardonio, nihil eorum attigit, quæ maximè hoc loco videbantur commemoranda.

Et quæ dicuntur in contemptum Philippi ὀλεθρὸς Μακεδών.

Num apud Ciceronem Γοργόπες;

Est igitur Quirites P. R. victori omnium gentium, omne certamen, cum excursore, cum latrone, cum Spartaco.

In oratione funebri vterque perorat Patheticos.

DEMOSTHENES.

Οἱ μὲν εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ πρῶτον μὲν αὐτὶ μικροῦ χρόνου εἰς πολλὰ, καὶ τὰ ἅπαντα εὐκλείαν ἄληρον καταλείπουσιν, ἐν ᾗ, καὶ παῖδες αὐτῶν ὀνομαστὶ γραφήσονται, καὶ γονεῖς οἱ τούτων ἀρίστοις ἐπὶ τοῖς γηροτροφήσονται παραμυθίαν τῷ πάθει τῶν τούτων εὐκλείαν ἔχοντες.

CICERO.

O fortunata mors, quæ naturæ debita patriæ est, potissimum reddita. Vos verò patriæ natos iudico, quorum etiam nomen à Marte est, vt idem Deus vrbem hanc gentibus. Vos huic vrbi genuisse videatur; In fuga fœda mors est, in victoria glorioſa. Etenim Mars ex acie fortissimum quemque pignerari solet.

Et de consolatione proximorum.

Optima est hæc quidem consolatio parentibus, quod tanta reipublicæ præsidia genuerint: Liberis, quod habebũt domestica exempla virtutis: Coniugibus, quod ijs viris carebunt, quos laudare, quam lugere præstabit: Fratribus, quod in se vt corporum, sic virtutum similitudinem esse confident.

Demosthenes parentibus tantum, & filijs, hic coniugibus: & fratribus appositam largitur consolationem, & de militum mortuorum gloria.

DEMOSTHENES.

Οὐ γὰρ ἅπασι, ὦ πατρὶς θυμάτων κοινῶν ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν. πολλοῦσι δ' οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ὅσιον ἑλλάς χρὴ προσεπαινεῖν. συμπενθεῖται δὲ καὶ ἡ οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος.

CICERO.

At Cicero longè illustrius, & περιπλοκώτερον per apostrophen ad mortuos.

Actum igitur præclarè vobiscum fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec oblitione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit: Cum vobis immortale monumentum suis penè manibus, senatus, populusque Romanus extruxerit.

Hæc longè grauiora, verbisque, & sententijs magis excelsa, & de statu nouæ vitæ, apud beatas insulas, vterque magnificè.

DEMOSTHENES.

πῶς οὐ χρὴ τούτους εὐδαίμονας νομίζειν; οὓς

Α παρεδόσαν ἐκείνους αὖ τις φήσει τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι, πλὴν ἀνθρώπῳ πάλιν ἔχοντας τοῖς περιτύχοις ἀγαθοῖς αὐδέσθαι ἐν μακάρων νήσοις.

CICERO.

Tractat per apostrophen continuam, quæ longè plus habet affectus.

Illi igitur impij, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent. Vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem, & locum cõsecuti.

Vterque improborum accusationem, hic Æschinis, ille Verris oblatam diuino consilio iudicibus proponit, quo eos ad vindicandum faciant acriores.

DEMOSTHENES.

Τέρπον δ' τινα ἡγοῦμαι, καὶ βούλομαι, καὶ τὰ τοῦ συμβεβηκότα πάντα, ὅτι τ' εὐθύναις ταυταισὶ δαιμονίας τινὸς εὐδαιμονίας ἔνδειγμα τῇ πόλει γεγένηται.

In orat. de falsa legat.

Hæc fermè transuolant, antequam capiantur, quippe dicit existimare se ea, quæ in hac caussa contigerunt, diuinæ eiusdem beneuolentiæ erga ciuitatem esse indicia.

Cicero longè excelsius.

Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis, infamiamque iudiciorum sedandam maximè pertinebant.

Animaduertis, vt suspendit animos, vt erigit, & iam desiderio sciendi stimulat; deinde pergit.

Id non humano consilio, sed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis summo Reipub tempore videtur.

Discute singula, non tantum datur ius, quasi ad possessionem, sed offertur in manus, & offertur non ab hominibus, sed à Dijs, quo deinde tempore? *Summo*, hoc est deposita prope hac Reip. parte (vt ipse dixit alias) ad summum initio præmisit causam eximiam huius beneuolentiæ *ad inuidiam clarissimi ordinis, infamiamque iudiciorum sedandam*, quod diu fuerat à bonis optatum. Hæc omnia magni sunt ponderis.

Vterque, ille contra Aristocratem, hic pro Milone fabulæ Orestis meminerunt, qua alicuius cædis ratio iusta cõfirmaretur.

DEMOSTHENES.

Λογιζόμενοι δ' ὅτι μυρίους Ὀρέστης ἀπεκτονὼς ὁμολογῶν θεῶν δικαστῶν τυχὼν ἀποφυγγάνει.

Demosth. cõtra Aristogitonẽ.

CICERO.

Itaque hoc iudices non sine caussa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ

moriæ prodiderunt eum, qui patris vlciſcendi cauſſa matrem necauiſſet, non ſolum diuina, ſed etiam ſapientiſſimæ Deæ ſententia liberatum. Hoc grauius, & numeroſius *fictis fabulis* ne videretur niti hoc argumento, quod affert tanquam corollarium. *Doctiſſimi homines* conciliat auctoritatem dicto, *Eum*, prudenter tacet nomen, ne videatur iſtas fabulas Græcorum diſcutere curioſius. Sic in Muræna poëta neſcio quis, intimè tamen nouerat. *Patris vlciſcendi cauſſa*; hoc fuit neceſſarium addere. *Non ſolum diuina*, alij ſcribunt *humana*, ſed remanet ſemper contentio. *Non ſolum diuina*, qualibet, ſunt etiam Dij minores, *ſed Deæ ſapientiſſimæ*.

Vterque ſententiosè dixit, de populi inconſtantia, & concionum fluctibus.

DEMOSTHENES.

Ὄχλος ἀσταθμητότατον πρᾶγμα τῶ ἁπάντων, καὶ ἀσωμέτρητον ὥσπερ ἐν θαλάττῃ κῦμα κατάστατον, ὡς ἂν τύχῃ κινούμενον ὁ μὲν ἦλθεν, ὁ δ' ἀπῆλθε, μέλει οὐδενὶ τῶ κοινῶν, ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται.

Vulgus res omnium inconſideratiſſima, atque imprudentiſſima. Perinde enim atque in mari vagi fluctus, caſu voluuntur. Hic quidem aduenit, alius autem diſcedit. Nemo rempub. curat, ſed ne meminit quidem.

Cicero blandius, amœnius, vberius.

Cicero pro Muren. Nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, & tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum. Dies intermiſſus vnus, aut nox interpoſita, ſæpe perturbat omnia, & totam opinionem, parua nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam ſine vlla aperta cauſſa, fit aliud, quam exiſtimamus, aut nonnunquam ita factum eſſe, etiam populus admiretur, quaſi verò non ipſe fecerit.

Vterque cum reum teneret conuictum manifeſtis crimibus ille Ariſtocratem, hic Verrem, excuſationem reijcit, qua, & hæc alios feciſſe patroni dicebant.

DEMOSTHENES.

Demoſth. contra Ariſtocratem

Ἔτι τοίνυν ἐμοίγε δοκεῖ, καὶ σφόδρα αἰσχρὸν εἶναι τοιοῦτος ὁ λόγος, οἷος γέγονε, καὶ πρέπειν ποιῶν ἄλλοις τοιαῦτα ψηφίσματα οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ νόμους ἐπράχθη σὺ τοῦτ' ἐμιμήσω διὰ τοῦτο ἀποφεύγειν σοὶ πρέπει, ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ μᾶλλον ἀλίσκεσθαι διὰ ταῦτα.

Ad hæc impudentiſſima videtur huiuſmodi, quæ affertur excuſatio. Quod & talia prius decreta contigerint. Neque enim, ſiquid tum contra leges commiſſum eſt, idque es imitatus, idcirco videris abſoluendus, ſed eo magis condemnandus.

CICERO.

[Quid igitur dicet feciſſe alios? quid eſt hoc vtrum crimini defenſio, an comitatus exilio quæritur?] Viden? vt ſubtilius, & μετρίως. Deinde vt enim aſſentiar orationi tuæ, defenſionem tamen non probabo, potius enim te damnato cæteris anguſtior locus improbitatis defendendæ reliquetur, quàm te abſoluto, alij, quòd audaciſſimè fecerunt, rectè feciſſe exiſtimentur.

Vterque vim, & vtilitatem legum magnifica exornatione complexus eſt.

DEMOSTHENES.

Ἀλλὰ ὅ τι πᾶς ὁ τῆ πόλεως, καὶ τῶ νόμων κόσμος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι συμπαρέπεται, καὶ διαφθείρει κἀκ τούτων, καὶ τοῦτ' οἶμαι σαφῶς ὑμῖν ἐπιδεῖξαι. λέξω δ' οὔτε ἀριστὸν οὐδενὶ, οὔτ' ἴδιον, ἀλλ' ὃ πάντες ὑμεῖς ἴστε ὁμοίως ἐμοί. ἐς γάρ τις ὑμῶν ἐξετάσαι βούλεται τί ποτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, καὶ τὸ ποιοῦν τὴν βουλὴν συλλέγεσθαι, ἢ δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καθαίρειν, τὰ δικαστήρια πληροῦσθαι, τὰς ἄλλας ἀρχὰς, ἢ νέους ἐκούσας ἀνεῖναι, πάντα δ' ὅσ' ἡ πόλις διοικεῖται, καὶ σώζεται χρῆσθαι τοὺς νόμους εὑρήσει.

In orat. contra Ariſtog.

Quod, & longius proſequitur, oſtendit igitur inductione facta cœtus concliones, magiſtratus, fora edicta, omnia legibus fieri.

CICERO.

Cicero hoc ornatius, excelſius, gratius, [vt corpora noſtra ſine mente, ſic Ciuitas ſine lege, ſuis partibus, & *neruis*, ac ſanguine, membris vti non poteſt.] Hoc graue, & excitatum [Legum miniſtri magiſtratus, legum interpretes iudices, legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſumus] Illud ornatum, & acutum. Quod vltimo affertur ad inductionem, vrbanum, & iucundum eſt. [Quid eſt, qua ab te iudices tali dignitate præditi coërceantur? Vos autem iudices quamobrem; ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis. Quo iure Attius, quid voluit, dixit? cur mihi tandiu poteſtas dicendi datur. Quid ſibi autem illi ſcribæ? Quid lictores? quid cęteri, quos apparere huic quæſtioni video, voluit? opinor hæc omnia lege fieri, totumque hoc iudicium quaſi mente quadam adminiſtrari, & regi.

Cicero pro Cluentio.

Quædam porrò nonnunquam tam cla- A ris imitationis lineamentis à Cicerone exprimuntur, vt ouum (quod aiunt) ouo non sit similius, quàm hic suo exemplari, quanquam ad molliores orationis coministuras paucula verba aut addit, aut omittit, aut etiam mutat, sic in oratione Cyri loquutus est Xenophon.

Οὐ γὰρ δήπου τοῦτό γε ἀσαφῶς δηλοῦσι εἰδέναι, B ὡς οὐδὲν ἔσομαι ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν τὸ ἀνθρώπινον εἶδος τελευτήσω. οὐδὲ γὰρ νῦν τοι τὸν ψυχὸν γε ἑωρᾶτε, ἀλλ' οἷς διαπράττετο, τούτοις αὐτὸν ἐκ οὗσιν κατεμανθάνετε.

At Cicero.

[Nolite arbitrari, o mihi carissimi filij; me cum à vobis discessero nusquam, aut nullum fore, nec enim dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed eum esse in hoc corpore ex ijs rebus, quas gerebam intelligebatis, eundem igitur esse credite, etiamsi nullum videbitis.] Sed hæc plenius, cùm ad vberem exemplorum copiam deuenerimus; Nunc & eloquentiæ speciem, & oratoris personam conformasse sufficiet; Sequentibus libris de ipso artificis opere pluribus Deo auspice dicendum erit.

Finis libri tertij.

DE INVEN-

DE INVENTIONE, ET LOCIS.

LIBER QVARTVS.

A

DE SCRIBENDA oratione.

De cognitione quæstionis, & de prolixitate fugienda.

CAPVT I.

NAscentis veluti Eloquentiæ cunabula sunt à nobis superioribus libris diffusiùs exposita: hoc & cæteris consequentibus, lubet eloquentiæ membra conformare, & orationem ab ipsis excitare fundamentis.

Ad orationẽ omnia præcepta Rhetorum spectant.

Oratoris opus, in quo omnis ars eius, atque industria desudat, est Oratio, non illa quidem locutio communis, sed Oratoris charactere signata, cuius ambitu, si vniuersa Rhetoricæ præcepta complexus fuero, facturum me operæpretium ad artis perspicuitatem arbitror. Omnia igitur, quæ posthac tradentur, ad hunc scopum collineabũt, & sub vna oratione laxè satis inter suos limites excurrens huius dissertationis tractus, omnem vim oratoriam, facultatémque C complectetur.

In oratione scribenda, primùm accuratam habere oportet quæstionis tractandæ cognitionem, ex eo enim deriuari omnem vim, & efficacitatem sermonis oportet. Qua in re erratur à multis in limine, & id quidem multifariam. Alij enim nihil pensi habentes, quid proposita quæstio ferat, videntur Andabatarũ more clausis, vt aiũt, oculis pugnare, & de re dicẽtes, nihil minus quàm rem attingere; ex quo minimè mirum est, si omniũ sensibus talis repudietur oratio. His profe-

ad illud poëtæ inculcandum est:

Est aliquid, quò tendis, & in quod dirigis aream.

An passim insequeris cornos, testáque, lutéque.

Alij propositum quidem orationis scopũm vident, sed cum iudicij imbecillitate non satis res distinguere, atque discriminare valeant, in varias ineptias incidunt, & cùm destinata ad dicendum materia, res varias, eásque discrepantes commiscent, ex quibus orationem in immodicum tumorem crescere, ac confundi necesse est.

Prolixitas, vitãda.

B Alij, cùm metam ob oculos perspiciant, desiderio tamen dicendi gestientes, longos amant circuitus, *res citant ab ouo, vsque ad mala*, digressiones etiam faciunt, & frigidas transitiones, quibus miseras aures enecant: & si aduertas, inuenies eos tum primum dare incipientes dicere, cùm oportuerit desijsse. Hoc partim accidit adolescentibus, qui, vt fert rerum splendidarum nouitas, tantam capiunt in dicendo voluptatem, vt quiescere nullo modo possint, putántque se iisdem auribus audiri ab omnibus, quo feruoris impetu dicunt: Partim etiam contingit doctis, sed confusis plerumque, & morosis hominibus, qui nunquam sibi satisfaciunt, nisi quicquid mente conceperint, id totum in turbæ circumstantis aures effuderint.

Hoc elegium tribuit Seneca Cassio Seuero, l. 3. contr. in præf.

Magnum proculdubiò vitium, & haud scio an vllum sit in oratore, quod magis auditorum animos deterreat: Paucos admodum inuenias, de quibus illud dicatur, *Timebant ne desineret*, & si illi prima, aut altera concione, vbi nouitas auditorum mẽtibus quodammodò lenocinatur, placuerint, tamẽ si pergant, fient onerosi: adeò etiam speciosi sermonis immodica prolixitas fastidiis adhæresci.

Sed eò imprudentiores ſunt, qui ſiue in poeſi, ſiue in orationibus, ſiue in concionibus, cùm trita, communia, & frigida pene dicant omnia, hanc tamen verborum luxuriem profundunt, nec bene monentibus obtemperant, modò dicendi titillans quoddam deſiderium expleant. O graue cacoëthes, & apud occupatas aures odioſum! Audiant tandem illud D. Gregorij Nazianzeni dictum Κέρτει πῶλον πρὸς τέλος *Adige equum ad metam.* Argumentum ſequere, ad rem veni, quorſum tot loci communes? quo ſpectant tot Parerga? quo tot hiſtoriæ? tot teſtimonia? Verum hæc pulchra ſunt. Eſto, ſed non erat hîc locus, *ſcis ſimulare cupreſſum.* Peribit igitur mihi labor irritus? Ita, ne auditorum aures pereant. Sed ſpecioſum eſt ad doctrinam multa dicere. Erras, nunquam illud Callimachi legiſti, *magnus liber, magnum malum:* nunquam Demoſthenis illam vocem auream audiſti, οὐ τὸ μέγα εὖ ἀλλὰ τὸ εὖ μέγα. *Non quod magnum eſt bene eſt, ſed quod bene eſt, magnum eſt.*

Sæpiùs in libro memoratur Perſius vno,
Quàm leuis in tota Marſus Amazonide.

Magna prudentia eſt manum de tabula opportunè, & loco deponere.

Ne igitur haud leuis trahatur error ex limine, ſerio conſiderandum eſt, initio quid veniat *in diſceptationem*, quid ſit attributum, quale ſubiectum; an ſit infinita quæſtio, an finita, an ſimplex, an comparata, cuius generis ſit, & ſtatus, an finitionis, an qualitatis, an coniecturæ? Quæ omnia, vbi perſpecta fuerint, & ſenſui, intelligentiáque diſtincta, tum demùm in deſtinatum ſcopum omnia argumenta erunt dirigenda, ac primùm ab inuentione incipiendum.

DE INVENTIONE.

Nutrix inuentionis eruditio, & an eruditæ debeant eſſe orationes.

CAP. II.

Varia eruditio nutrix eloquētiæ

RImus fons inuentionis eſt eruditio varia, ex qua omnem eloquentiam creſcere, fœcundaríque oportet. Neque enim perfectus orator eſſe poteſt, qui non omnium rerum cognitione, atque intelligentia digniſſimarum, pectus compleuit ſuum. Vt Perſæa arbor Nili aquis irrigata, floret cultiùs, & parit vberiùs: ſic manantibus doctrinæ riuis perfuſa vireſcit eloquentia. Tolle eruditionem à dicendi facultate:

Plutar. in Iſide, & Oſiride.

Ἐπφυλλίδες ταῦτ' ἔστι, καὶ σοφίσματα

Quid aliud erit, quàm loquentia puerilia? quàm arbor foliorum luxurie veſtita, ſed fructus expers? quàm arena (vt aiebat ille) ſine calce. Bene igitur oratori futuro, neceſſariam eſſe multarum artium ſcientiam iudicat Fabius Quintilianus. *Quintili. l. 1. c. 10.*

Bene M. Tullius [ſic ſentio neminem in oratorum numero habendum, qui non ſit omnibus iis artibus, quæ ſunt libero dignæ perpolitus, quibus ipſis, ſi in dicendo non vtimur, tamen apparet, atque extat, vtrum ſimus earum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ: ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant: & qui aliquid fingunt, & ſi tum pictura non vtuntur, tamen vtrum ſciant pingere, an neſciant non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, concionum, Senatus, etiamſi propriæ cæteræ non adhibentur artes, tamen facilè declaratur, Vtrum is qui dicat, tantummodò in hoc declamatorio ſit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus acceſſerit.] Qui locus ſanè eximius eſt ad diſſoluendam controuerſiam, quam nunc agitari inter multos video; *virũ doctum eſſe oporteat orationem*: de quo varias, & diſcrepantes audiuimus ſententias. *Cic. l. 1. de oratore.* *Omnes ingenuæ artes neceſſariæ eloquenti*

Alij, quaſi eruditioni liberaliori bellum indixerint, toti ſunt in ſtructura, & compoſitione verborum: ex quo illud quidem aſſequuntur, vt comptè, & fluidè dicant, rerum autem ſuccum, & opulentiam nullam habeant: idque certis tuentur addicti rationibus, quòd eruditio, & eloquentia facultates ſint inter ſe diſtinctæ, in orationibus verò eloquentiam, non doctrinam profiteantur: neque ſummorum oratorum, vt Demoſthenis, & Ciceronis orationes, hoc inanis doctrinæ fuco, (vt appellant) ſint ornatæ. *An doctæ orationes eſſe debeant.*

Alij doctum rati eſſe oratorem oportere, hiſtoriis, & teſtimoniis orationes ſine vllo diſcrimine referciunt, & in dictione inertes, hoc vnum curant, vt variam doctrinæ ſupellectilem explicent. Qui profectò videntur omnes à vera, germanáque oratoriæ facultatis ratione aberrare. Nam, qui omnem doctrinam fugiunt, licèt orationis ſtructura, & omni verborum expolitione ſint excellentes, neceſſe eſt cum magno auditorum tædio audiri, & ab optimi oratoris maieſtate longiùs abeſſe: Qui verò ſolis antiquariis rebus, eruditioni, variæque doctrinæ inhiãt, ſpiritus elidunt eloquentiæ. Adhibenda eſt in eo, ſicut & in cæteris rebus temperies, & quid res, quid locus, quid aures, aut patiantur, aut expectent, conſiderandum eſt. *Tẽperies eruditionis.*

Oratori dicendum eſt in concione, in iudiciis, in ſenatu, de re ciuili, & negotioſa: cùm Hannibal eſt ad portas, cùm de fœdere Pyrrhi agitur, cùm ſquallet reus: Putidum eſt hic ad doctrinæ oſtentationem in parergis ludere, & neceſſaria negligere: penè vitium eſt eruditionem profiteri: itaque, & prudentes oratores, etiamſi doctrinam adhibeant,

hibeant nonnunquam, tamen ea dexteritate faciunt, vt illud, quod dicunt, sponte sua influere, non quæsitum esse videatur; tot condimentis deinde leniunt, atque aspergunt, vt popularibus etiam auribus reddant familiare. M. Tullius in Miloniana, amplissimam illam, & grauissimam de prouidentia diuina disputationem attingit eo loco, quem alio in libro commemoraui. Non affert hîc diuersas Philosophorum de ea re sententias, abstrusásque rationes, & argutias, sed rem dumtaxat proponit, & graui similitudine illustrat, cauet autem pluribus disquirere, ne forum in academiam videatur commutare. Pro Muræna verò Stoicæ sectæ capita perstringit, & exagitat; sed qua industria? qua vrbanitate? Ita planè hæc tractat, vt videatur non ignorare, imò pleniſſimè scire, sed ratione fori, & iudiciorum plura consultò minimè dicere. Is est igitur in istius generis orationibus doctrinæ modus.

Quomodo in ciuil oratione adhibēda eruditio.

At vero, si extra fori, & iudiciorum negotiosa, aut certè reatus, & squalloris subsellia, habenda sit oratio, in qua eruditio expectatur, speratur delectatio, & non modò fructus animorum, sed etiam suauitas elocutionis requiritur, quales sunt, quæ olim à magni nominis Sophistis habebantur, & nunc etiam in scholis Rhetorum haberi possunt. Quis non videt hîc adhibendam esse eruditionis succulentam vbertatem? cùm verbis tantùm, grauium personarum aures non pascantur, sed magnis rebus innutriantur. Qui Demosthenis, & Ciceronis orationes, ad hanc sententiam perimendam afferunt, plumbeo gladio eam iugulare conantur, nullóque rationis fundamento impugnant, vel Ciceronis ipsius iudicio, qui hæc orationum genera, quæ illi confundunt, explicatissimè distinxit. Neque verò, cùm eruditionem adhibendam dico, eos imitari velim, qui scholia, & farragines orationum loco scribunt. Volo eruditas rationes, ex omni scientia petitas, volo historias, & effata, & leges, & similitudines; sed ea lege, vt istis illustretur, non tota oblinatur oratio, vt hæc digerantur, non inferciantur, vt ordine, vt loco disponantur, vt figuris dictionum vestiantur, vt omnium florum varietate, vt affectibus, vt copiosa suauitate respergantur.

Quomodo in epidictico genere.

Cicero in orat. epidicticas orationes apertè, & palam omni varietate expoliri ostendit.

PRIMVS FONS INVENTIONIS historia.

CAP. III.

OCcurrit primùm historia, quæ ad orationem alendam, & firmis veluti adminiculis sustentandam plurimùm valet. Nec is à vero aberrarit, qui eam veluti eloquentiæ horreum quoddam nominarit. Est eius certè vis admirabilis, ex qua efficitur, (quod ait D. Gregorius Nazianzenus) vt vnius hominis mens, ex omnium mentium, & sæculorum perfectione, in vnum sapientiæ acerruum coalescere videatur. Quid diuinius, quàm omnia nosse, quàm disiunctissimas regiones velocissimi syderis more lustrare? quàm omnium ætatum memoriam, res gestas, facta, exẽpla percensere, quàm imperiorum status, ortus, progressus, vicissitudines, decursus, exitus vno mentis aspectu cõtemplari? Quid illustrius, quàm regendi, militandique disciplinam, clarissimarum virtutum effigies, in vnam veluti tabulam congestas inspicere, præterita cum præsentibus comparare, alieno damno sapere, salutaria inde præcepta ad omnem vitæ culturam decerpere.

D. Greg Naz. in carmine ad Nicobulum.

ἐξ ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα,

Nec immeritò eam communem humani generis εὐεργέτιδα nominat Diodorus. Quantum ad res ciuiles conferat, dicent Polybius, & Aristoteles, qui eam μητέρα τῆς ἐμπειρίας καὶ χορηγὸν γραμμάτων nominant. De eius in eloquentiam fructu suauissimè redundante, testimonium proferet Quintilianus, qui oratorem in historiis apprimè versatum desiderat his verbis; *Imprimis verò abundare debet orator exemplorum copia, cùm veterum, tum etiam nouorum: adeò vt, non ea modò, quæ conscripta sunt historiis, aut sermonibus, veluti per manus tradita, quæque quotidie aguntur debeat nosse: verùm ne ea quidem, quæ à clarioribus poetis ficta sunt, negligere.*

Aeschil. ἐπὶ. ἑπτ. Sne. Diod. Sic. l. 1. Polyb. l. 1. Arist. Rhetor. c. 5. Quinti. l. 12. c. 4.

Quod verò ad historiæ lectionem attinet, de eius methodo libellum conscripsit Possevinus noster, in quo de historicis variarum gentium tractat, & quo ordine legendi sunt, quídve in iis, aut cauendum, aut laudandum acri iudicio subiicit. Euoluenda igitur iis, qui seriò volunt in hac re sapere, omnis antiquitas, & cum nostris temporibus comparanda, & illustria quæque exempla ad manum semper habenda sunt, quibus, & delectare, & permouere possint. Fuit illud magnis oratoribus in more positum, vt sibi locos historiarum communes priuato labore texerent, quibus ad dicendum, pro rerum, & temporum oportunitate vterentur. Nobis nostra sæcula, vt abundantiam rerum, sic historiarum copiam congesserunt, quas in ordinem, & certa rerum capita tam multi variis idiomatibus digesserunt, vt colligendi penè superuacaneus labor videatur. Itaque, qui compendiosam ad hanc exemplorum copiam affectant viam, historiarum collectanea sumunt in manus, è quibus nullo labore decerpunt, quæ apud varios historicos longè, latéque diffusa sunt.

Historiæ è fontibus repetendæ

Hæc quidem via breuior est, non tamen securior: quàm sæpè enim, qui istos riuulos consectantur, multa ab authorum sensu detorta, truncata, debilia, mala fide aucta, falsa

etiam plerumque, & inepta, pro præsenti pecunia accipiunt. Quàm sæpè in prodendis auctoribus, quos illi vel vitiosè citant, vel primis apicibus delineant, insciti am suam prodere coguntur, vt qui nuper Diuum Augustinum pro D. Augusto Imperatore afferebat.

Quid quod ordinem temporum, historicorum ætatem, religionem, & mores, cùm nullatenus nouerint, in periculosissima plerumque testimonia incidunt. Hoc experiuntur, qui grande illud volumen, *Theatrum vitæ humanæ* legunt, & sine delectu exspoliant. Mitto, quòd grauioti censura sit notatum, de cętero si spectetur, Ægyptus est Homerica, multa habet bona, & mala, studio enim congerendi omnia coagmentauit. certa incertis, vera falsis, rara mixta communibus. Delectu opus habet, & iudicio, liber alioqui ob immensam historiarum segetem commendandus.

Neque verò satis historias legere, & colligere, sed in iisdem vsus potissimùm spectandus est. Alij sine arte, & iudicio historias historiis, exempla exemplis agglutinãt, & tunc se valdè eruditos putãt, cùm Amanuensium opus in describendo Syllogista fecerint: Alij ad rem, & extra rem dicunt, & modò quid speciosum habeant, quasi gladium Delphicum ad omnem vsum verrunt: Alij tritas, & communes historias, à capite ad calcem citant, Xerxes, Alexandros, Romulos, Fabios semper habent in ore, de suis temporibus nihil dicunt: ista quidem vitia sunt in recensendis historiis fugienda, deinde hoc obseruandum est.

Vsus historiarum in oratione.

Primùm, vt quod affertur, appositè, & loco dicatur, non vt intrudi, sed influere videatur. Quantumcunque enim splendoris habeat, quod ex historia recensetur, si violentè sit accersitum, de opinione iudicij multùm detrahit.

Deinde, vt quod narratur ex probato authore sit desumptum, quò plus habeat ad persuadendum auctoritatis: Hoc multi negligunt, delectationi aurium, & inani doctrinæ opinioni seruientes, qui, vt cornicum oculos confixisse, & plus aliis vidisse existimentur, de suo adtexunt permulta, quò rem admirabiliorem faciant. Talis agendi ratio à simplicitate veritatis, quæ & in rebus minimis obseruanda est, necnon grauium virorum auribus abhorret; qui nolunt sibi falsa pro veris venditari: tũ qui hanc rationem tenent, plurimùm sibi de doctrinæ, & grauitatis æstimatione derogare solent.

Tertium, si nota sunt, & communia, quæ narrantur, non diffusè explananda, sed multa per congeriem simul copulanda sunt, & cum celeritate orationis vibranda, vt

CICERO.

Philip. 4. Hac Maiores nostri primùm vniuersam Italiam deuicerunt: deinde Karthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentissimos reges, bellicosissimas nationes inditionem huius Imperij redegerunt. (Item) Quis fuit Marius, si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis. In tot consulati bus nihil habet clarius, quàm se auctorem. Pompeium, si hæreditariæ extulissent imagines, nemo magnum duxisset, &c. *Sen. cõtr. l. 1.*

Quartum, ornanda figuris sententiæ, & varianda quæ narrantur: si quid graue est, & ad vtilitatem spectans, hoc cum sustentatione efferendum. *Quomodo ornandæ historiæ*

DEMOSTHENES.

Ἐγὼ δηλώσω οὐ λόγοις ἐμαυτὸν λέγων, ἀλλὰ γράμματα τῶν προγόνων, τῶν ὑμετέρων δεικνύων· ἃ ἐκεῖνοι κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες, εἰς Ἐλευσῖνα, ὄχ ἵνα αὐτοῖς ἦ χρήσιμα. Καὶ γὰρ ἄνευ τούτων τῶν γραμμάτων τὰ δέοντα ἐφέρομεν· ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ἔχητε τούτοις ἐπιδεικνύμενα, ἢ παραδείγματα ὡς χρὴ τοιούτων ἐπιμελεῖσθαι πρόσκειται. Τί οὖν λέγει τὰ γράμματα,

Philip. 3. Demosth. in regamus narrãda sustentatio, & apparatus

Ego declarabo non mea verba proferendo, sed scriptum maiorum nostrorum ostendendo, Quid illi in aream columnam incisum in arce collocarunt: non vt ipsis vsus esset, Nam hinc illo scripto satis erant prudentes, sed vt vos monumenta, & exempla haberetis, quantâ res huiusmodi sollicitudine sunt curandæ Quod igitur dicunt literæ;

Post hunc apparatum narrat historiam, narratam expendit per ἀνάκρισιν. Hic modus optimus est, & ad inculcandum aptissimus, sed in re graui dumtaxat vsurpandus. Familiare est in istis epiphonema, & in comparandis narrationibus antitheſis.

SECVNDVS FONS INVENtionis, *Apologi, & Parabolæ.*

CAP. IV.

Poetarum locis vtiles.

POëtarum est ad variam eruditionem lectio perutilis, è quibus, & decor in sermonis, & spiritus in verbis, & in affectibus magnæ permotiones hauriuntur.

Nunquam Cicero ad eam dicendi gloriam efloruisset, nisi à puero poëtarum lectioni addictus fuisset vel maximè. Græci quotquot fuerunt oratores, ex Homero hausserunt plurimum, apud quem tanto artificio plerumque orationes sunt expressæ, vt non nasci videatur in Homero Græcorum eloquentia, sed iam perfectionis culmen attigisse.

Verùm istis omissis, quæ plurimum habent ponderis, fabulæ ipsæ ex poetis ab oratoribus assumuntur nonnunquam, & variis sensibus accommodatæ, multùm affundunt

suauitatis.

ſuauitatis. Quanquam in prophanis oratio-
nibus hæc liberiùs, in ſacris nunquam, in
grauioribus concionibus rarò admiſceri
velim.

Fab. l. 5. c. 11. Plus habent feſtiuitatis, & grauiores etiã perſonas apud populum orantes magis decent fabulæ, quæ vocantur Æſopicæ. Ducere animos ſolent (inquit Fabius) præcipuè ruſticorum & imperitorum, qui & ſimpliciùs, quæ ficta ſunt audiũt, & capti voluptate, facilè iis, quibus delectantur conſentiunt. Itaque non immeritò apud Philoſtratum φιλοῦσιν οἱ μῦθοι παρὰ τοῦ Αἰσώπου, ἀγαπῶντες αὐτὸν ὅτι αὐτῶν ἐπιμελεῖ).

Philoſt. in iconibus. Philoſophi, & oratores fabulis vſi.

Video graues viros his narratiunculis delectatos, blandè permouiſſe. Plato fabuloſus eſt ſupra modum. Demoſthenes alioqui rigidus, & auſterus, eas oportunè adhibuit: Teſtis eſt illa, quam, cùm ab Athenienſibus oſcitãtibus audiretur, magna feſtiuitate narrauit. Athenienſes (inquit) ſub ætatis tempus Adoleſcens Aſinum Athenis Megaram conduxerat, cúmque flagrante iam meridie calor cœpiſſet eſſe vehementior, ſub Aſini ventrem ſe coniecit, vt vmbram captaret. At verò Aſinarius ſeriò hominem proturbare, aſſerens ſe Aſinum, non vmbram Aſini locaſſe: Hinc rixæ, & lites. Diogenianus hoc habet in prouerbio, ὄνου σκιά Ὄνον σοι ἐμισθωσάμην μόνον ἀνὴρ σκιὰν, Demoſthenis tamen nuſquam meminit, ſed Plutarchus eidem expreſſis verbis tribuit. Menenius Agrippa per apologum Corporis humani, plebem Romanam, quæ in Auẽtinum montem ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem, concordiámque reuocauit. Sed & authores ſacri huiuſmodi fabulis plerumque, cum maxima ſuauitate vſi ſunt. D. Gregorius Nazianzenus Celuſium præſidem fabella de cygnis, & hirundinibus compoſita oblectauit, & ad vanæ gloriæ fugam erudiit.

Diogenianus citatur 7. adag. 1.

Authores ſacri. Greg. Nazianz. ad Celſiũ præſidem

[Hirundines quondam cygnos cauillis inceſſebant, propterea quòd nec cum hominibus conſuetudinem habere, nec canendi artem in publicum proferre vellent, ſed circa prata ſolùm, & flumina canerent, ac ſolitudinem amplecterentur, perinde atque eos Muſicæ ſuppuderet. At noſtræ (inquiebant) ſunt vrbes, noſtri homines, & thalami; Atque apud homines garrimus, réſque noſtras illis exponimus. Nimirum vetera illa, & Attica, Pandionem, Athenas, Tereum, Thraciam. At cygni, qui earum garrulitatem exoſam haberent, vix quidem illas ſermone dignas duxerunt: ſed tandem, ô præclaræ, inquiunt, cauſſa noſtra in ſolitudinem libens ſe quiſpiam contulerit, vt Muſicam audiat, cum zephyro pennas noſtras inflandas permittimus, vt ſuaue quidpiam, & concinnum inſpiret: Quare, ſi non multùm, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum eſt, quod modum in canendo tenemus, nec muſicam tumultibus permiſcemus: Vos autem & in ædes admiſ-

A ſas homines faſtidiunt, & canentes auerſantur, idque optimo iure, quippe quæ, nec inciſa quidem lingua ſilere poſſitis: verùm ipſæ exſectionem linguæ, & calamitatem veſtram lugentes, quauis alia aue loquaciores ſitis.]

Hæc magna ſuauitate pro viri eloquentia. Proferam aliud exẽplum, ſed ſtylo ſimpliciori. Gerſon Cancellarius Pariſienſis, vir in Theologicis literis egregiè doctus, videtur hoc dicendi genere delectatus: Nam in commentariis ad Magnificat, fabulam de cato, & vulpe iucundiſſimè narrat, & ibidem Apologum de vulpe, Palumbis, & paſſere ſic exequitur.

B

[Nidificabant palumbi ſyluarum in arborum proceritate, more ſuo, circumibat vulpes ad radices, ſe comminans aſcenſuram, ſe ſibi pullus proiiceretur vnus. Trepidantes palumbi agebant, quod petebat, & abibat; reuertebatur ad ſimile, quouſque paſſer dato palumbis conſilio continere ſe nidis ſuis, vulpes à fraude ſua fraudata eſt, ſed in paſſerem vertit inſidias, non viribus, ſed adulatione.

Gerſon. tract. 8. ſuper magnif. p. 854

Erat in dumo paſſer, vulpes affuit beatificans auiculas, quod volatu ſuo ſe protegerent à beſtiis & laqueis terræ: ſed hoc vnum deeſt, inquit, qua ratione contra ventorum turbines, & frigora ſe protegant. Voluit paſſer gloriari, & concionari cum garrulo, reſpondit ſe protectionem habere, dum flabat boreas à ſiniſtris, mergebat enim caput ſub plumis ad dexteram, & è contra, ſi à dextris, fingens vulpes ſe non ſatis audire, propter diſtantiam protrahebat alloquium. Dilapſus eſt paſſer ad ramos proximiores terræ. Quæſiuit vulpes, dum ventus flaret ab anteriori, quid agebat? ſic, ait, dimittens caput ad pectoris plumas. Exiliit vulpes in non videntem, & deceptam blanditiis vorax rapuit. Affabulatio eſt.

C

D

Damus aliquando tale aliquod ſalubre conſilium, quod dum præterimus, decipimur.]

Quid hac ſimplicitate candidius, aut feſtiuitate amœnius?

Apologi cum ſale, & grauitate adhibendi, non enim omnes decẽt.

Obſeruandum autem erit in his apologis, ne nimis ſint crebri, ne dictione nimis facetа, & quæ ad ſcurrilitatem accedat pertextantur: denique, vt perſonam, vt locum, vt rem deceant. Multa in hac re, à grauibus viris, prudentiæ ſale temperata placuerunt, quæ ſi ab adoleſcentibus dicerentur, in opinionem incurrerent ſcurrilitatis.

E

A

TERTIVS FONS INVENTIONIS, Adagia.

CAP. V.

AD parabolas accedunt adagia,& plerumque cum iis confunduntur, in eóque maximè consentiunt,quòd rerum exprimant similitudines,vnde parœmia dicitur ῥῆμα παροίδιον τετειμωμένον, ἐπὶ τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταφερόμενον. Verbum vulgare, & multorum vsu tritum, quod à paucis, ad plura similia transferri commodè queat. Verùm, non est vna omnium adagiorum ratio, nam alia verè popularia sunt.& cuique vel imperito obuia,quæ Græci παροιμίας δημώδεις appellant; alia sacra ἱερὰς,vt nominantur,quæ à vulgi sensu remota,reconditam magis doctrinam ex varia historiæ eruditione sunt complexa. De quibus mihi videtur loquutus Synesius, cùm ea veteris philosophiæ reliquias appellat.

Adagiorũ multa genera.

B

Η παροιμία,inquit,σοφὸν πῶς δ' οὐχὶ σοφὸν τὸ περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιᾶς εἰσι φιλοσοφίας ἐν τοῖς μεγίστοις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα σῳζόμενα διὰ συντομίαν, καὶ δεξιότητα παροιμία δή καὶ τοῦτο, καὶ λόγος τις ἀρχαιότητα, ὥστε δόξαν ἐπιβλέπειν αὐτῇ πάμπολυ δὲ οἱ πάλαι εἰς ἀλήθειαν ἐσπουδάκεσι.

Sapiens prouerbium. Quidni enim sapiens sit? cùm prouerbia dicat Aristoteles esse veteris Philosophiæ inter maximas hominum ruinas intercidentis quasdam reliquias,ob breuitatem,dexteritatémque seruatas.Prouerbium igitur hoc est, sermo dignitatem habens,& tanquam è sacrario Philosophiæ, vnde antiquitatem traxit,depromptum,ex quo,grauis est,pulchróque aspectu. Veteres enim nostris hominibus inuestigandæ veritatis longè cupidiores erant.

Βόσον βελτίων λέγεται δὲ τοῦτο καὶ παροιμία.

Quamobrem in hoc genere scribendi elaborarũt olim viri graues Chrysippus, Cleãthus, Theætet°, Aristides, Aristophanes, Æschylus, Milo, Aristarchus,&c.inter quos celebres (qui nunc extant opera,& labore Andreæ Scoti,ex nostra societate viri eruditissimi) Zenobius,Diogenianus, & Suidas, è quibus Erasmus omnia, quæ ad Parœmias Græcas attinent,decerpsit.

Quid in iis obseruandum.

E

Erit in his adagiis obseruandũ,ne crebra, & obscura admisceãtur orationi,quod puerile est, & vitiosum, sed vbi res feret commodè, quasi gemmulæ purpuræ inserantur: maximè verò in epistolari stylo, qui parœmiarum amœnitate cultiùs enitescit.

In orationibus, ad eruditionem potiùs valent, quàm ad stylum, & præsertim, si in res subiectas, miti quadam vrbanitate conferantur,tum etiam insigni aliqua interpretatione collustrentur.

QVARTVS FONS INVENTIONIS Hieroglyphica.

CAPVT VI.

VEteres illi, qui arcanam Philosophiam symbolis, ænigmatúmque velis adumbrabant, ne in plebeiorum hominum sensus, intelligentiámque permanaret, hieroglyfica, sacra quædam monumenta, non literis vocabula,sed sculptis rerum,animaliúmque figuris significantia adinuenerunt, quo artificio celebres in primis fuisse narrantur Ægyptij,de quibus ita Hermotimus Luciani; τὰ γὰρ ἐμὲ μηδὲ γράμματα γράφειν ἐπὶ τῶν κλήσεων, ἀλλά τινα σημεῖα, καὶ χαρακτῆρας, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν, ἀντὶ τῶν γραμμάτων κυνοκεφάλους τινὰς ὄντας, καὶ λεοντοκεφάλοις ἀνθρώποις. Quid si neque literas in sortibus describamus, sed characteres, & signa,qualia multa pro literis Aegyptij pingere solent,canino,& leonino capite homines: Quod,& septentrionalibus populis in C vsu fuisse testatur Olaus Magnus. Nonnulli (inquit) pro priuatis computis instar Aegyptiorum, variis animalium figuris pro literis vtebantur. Quibus cùm dicta sapientum præclara,& sententiæ exprimuntur, euenit, vt in animos instillentur iucundiùs, quòd submoto quasi obscuritatis velo, repentè lux emicare videatur. Vnde,& in sacris literis multa traduntur in parabolis, cuius rei difertam rationem reddit Origenes. Sicut in nouissimis diebus, Verbum Dei ex Mariæ carne vestitum processit in hunc mundum & aliud quidem erat quod videbatur in eo, D aliud, quod intelligebatur. Carnis namque aspectus in eo patebat omnibus, paucis verò,& electis dabatur veritatis agnitio

Luc. in Hermot. p. 118.

Olaus magnus l. 1. c. 21.

Orig. sup. Leu. Hō. 1 Hieroglyphicorũ, & parabolarum commendatio

Ita,& cùm per Prophetas, vel legislatorem verbum Dei profertur ad homines,non absque competentibus profertur indumentis. Nam,sicut ibi carnis, ita hîc literæ velamine tegitur, vt litera quidem aspiciatur, tanquam caro,latens verò intrinsecus, sensus tanquam diuinitas sentiatur. Accedit, quod ait D. Augustinus: [Quemadmodum multa per vitrum,aut succina pellucent iucundiùs:ita magis delectat veritas per imagines,& symbola collucens. Si dicas; Concordia res crescunt,discordia dilabuntur,pigrius incitat. At si addas hoc, veteres illos excellentis ingenij viros, in arcanis philosophiæ mysteriis subtiliter expressisse, primùm quidem per formicam, quæ impositio caducæo in elephantum excresceret; ex altera verò parte, per elephantum gladio superpositio in formicam desinentem: nescio quomodo & inuentionis subtilitas, & imaginis expressio,sensus titillat suauiùs,&dum placet,persuadet efficaciùs.

Aug. epi. 119.

Habent

Habent igitur amœnam eruditionem hieroglyphica,& ſymbola,modò prudenter, & parcè,vt cætera adhibeantur: quæ enim per ſe admirabilitatem obtinent, ſi crebriùs inferciantur orationi, fiunt communia, & faſtidioſos ſenſus ipſa pulchritudinis ſatietate obruunt. De iis autem extat Hori Niliaci libellus,nuper à me notis, & commentariis illuſtratus.Hic auctor Pierio anſam dedit ad hieroglyphicorũ libros concinnandos, eruditos illos quidem,ſi modò maior eſſet fides penes multa,quæ ſine authoribus afferũtur, in magna Ægyptiarum rerum, atque hiſtoriarum (vt neceſſariò contingere oportuit) penuria.Qui Pierium ſecutus Brixianus,ingens ſymbolorũ volumen congeſſit, omnia bona, maláve commiſcet, ſi delectus adhibeatur,auctor alioqui non inutilis futurus.

QVINTVS FONS INVENTIONIS *Emblemata.*

CAP. VII.

VT eſt imaginum vbique amans humanum ingenium, vix ad neceſſitatem inuenta multa humanæ vitæ ſubſidia, parietes, pauimenta, domus, veſtes, vaſa cùm cœperunt variis figuris,&imaginibus colluſtrari. Hinc in parietibusvermiculata,in pauimentis teſſellata,in lignis ſegmẽtata,in vaſis ornamenta,in clypeis admirabiles cęlaturę,quæ paulatim poſtquam ad elegantiora defluere cœperunt ingenia,eruditis argumentis, dictiſque ſententioſis enituerunt. Hæc emblemata, quæ cũ hieroglyficis in eo conueniunt, quod ſymbolorum naturam habeant, differunt verò, quod rem ſublatis ænigmatũ velis purius,liquidiúſque proponãt. In hoc genere præclara,& arguta luſerunt ingenia, vt exvariis Imperatorum,illuſtriũque virorum ſymbolis licet colligere,ex quibus plerũque lepida, & ſuauis affluit eruditio. Magnifica imprimis fuerunt vexillorum, clypeorũque ſymbola,qualia ſunt, quæ apud Æſchylum in tragœdia de ſeptem ad Thebas cõmemorantur,& ab Homero, & Virgilio in Heroũ clypeis deſcribuntur. Hunc morẽ ab heroicis ductum tẽporibus poſteri conſtantiſſimè retinuerunt, & in eo præcipnè Athenienſes φιλόκομοι, quos irridens Lacon, muſcam pro omni emblemate,eámque minutis lineis incisã ſculpi curauit in clypeo. Cuius rei cauſa cùm ab eo rogaretur,*Tam propè*,inquit,*ad hoſtes ſum acceſſurus, vt vel muſcam noſtram diſpicere poßint.* Poſt vexilla,& clypeos locum ſigillis aſſignemus:nulla gens,nullus Imperator,nullus penè priuatus, qui ſibi peculiare ſymbolum non affectarit. Nihil hîc opus eſt Perſarum aquilas aureas, noctuas Athenięſium, Thebanorum ſphinges cõmemorare. Quid ea,quæ de Auguſto feruntur? quã elegantiam habent? qui maturitatem in rebus gerendis oſtenſurus, in altera nummi parte, quem cudi iuſſerat,papillonem vnà cum fluuiatili cancro cælari voluit, vt feſtinandum lentè moneret. Mœcenas ille doctorum fautor,& parens ranam vſurpauit (vt nonnulli volunt) Seriphiam ad cõmendandam ſilentij religionẽ. Carolus V.Imperator pro imperatorio iure habuit ſymbolum ſibi peculiare, duas Herculis colũnas cum lemmate, *& vltrà*. Hæc exempli cauſſa commemorata ſint, licet infinita ex ſymbolis imperatoriis, Adolphi Occonis nũmis,ipſius denique Alciati,Iunij,Broſſardi iconibus colligere,quę vt ſunt exquiſita ingeniorũ inuenta, ad orationes illuminandas, ſi modò bellè accommodentur,plurimum habent ſuauitatis.

Aeſchilus ἑπτὰ ἐπ. θηβ.

Vide ſymbola Imperatoria.

SEXTVS FONS INVENTIONIS, *teſtimonia veterum.*

CAP. VIII.

VEterum teſtimonia inter argumẽta remota plurimum obtinent dignitatis, ſi modò ab auctoribus fide dignis,iiſque grauibus,& eruditis emanarint. Hoc eſt in rerum confirmationibus telum frequens,& plerũque amentatum. Nam cùm noſtra, licet ſagaciter inuẽta;refutari,refellíque poſſint liberiùs, ſola auctorum, qui modò omnium conſenſu magni ſunt,& celebres,obſeruantia tam mitẽ elicit aſſenſum,vt pudor ſit diffiteri, quæ illa ſuperiorum ſæculorum oracula ſuo calculo comprobarunt. Hanc authoritatem in Theologicis orthodoxi Patres: in Philoſophia Ariſtoteles; in philologia omnes antiqui,&primæ claſſis auctores ſibi vendicant. Bene igitur rationi dicendi conſulunt, qui ſibi de omni re,& diſciplina, grauia, ſelecta, rara grauiſſimorũ teſtimoniorum συνημμένα per locos cõmunes digerunt, quæ in promptu ſemper habere poſſint,& hæc præſertim longè ſecuriùs afferuntur,cùm ex fonte hauſta,non ex riuulis delibata ſunt. Qui tamen variæ lectionis præſidio deſtituuntur, ad cõmunes locos, quorum ſeges poſterioribus ſæculis penè infinita enituit, cogũtur recurrere. Pleni ſunt rerũ varietate Clemens Alexand. Ariſtot. Plutarch. Plin. Senec. Stobeus, quos qui auidè legerunt, non dubium eſt, quin aureo fœtu pectus cõpleuerint ſuum. Succedunt tot noua collectanea, Patrũ ſententię, Platonis γνῶμαι, Polyãthea noua, Coccij theſaurus, ſyluæ allegoriarũ, & qui quotidie naſcuntur tot eruditi ſacrarum literarũ interpretes, in quibus magna communium locorũ vbertas, ſed hæc in fonte ſemper tutiora. Iã igitur nemini teſtimonia deeſſe poterunt, vt verendum ſit, ne, quod Ageſilaus ille prudẽtiſſimus Imperator pronunciauit, cùm machinam bellicam nimis ſolerter ad vſum, vel minimè induſtriorum militũ excogitatã vidiſſet, nunc iure dicendum ſit; *Papæ virtutẽ ſuſtuliſtis*: vos eruditi viri doctrinã peritis, imperitiſq; hominibus feciſtis cõmunẽ

Sed tamen in tractatione magnum eſt diſcrimẽ, nec vbi Achillis haſta, ibi Achillis eſt manus. Videndum eſt imprimis, vt teſtimo-

nia commodè,& loco dicantur, non omnes orationes decent, illæ quæ totæ ad ſuauitatem,& dictionum dèlicias ſunt compoſitæ, rarò iſtum teſtimoniorum vſum admittunt, ita verentur de numeroſo ſuarum periodorum ambitu diſcedere,aut ſi interdum aſſumunt,parcè delibant, ſúntque in ἀυξήσει potiùs rei,quàm in recitatione occupatæ. Quæ verò rationum pondera,& ſenſus,magis quã verba ſectantur,magni faciunt auctoritates, in quibus tamen tenẽdus eſt modus, ſi enim nimiæ ſint,ſi communes,ſi ſine vi,& pondere allatæ,puerum magis colligentem ſapiũt, quàm virum ingenioſum.

Hic exiſtit aliqua dubitatio,vtrum Græca græcè referenda,carmina etiam orationi adtexenda ſint? Quod ad primum attinet, Demetrius Phaler. in lib. quèm de elocutione ſcripſit,eos reprehendit, qui græcis vocibus peregrinas immiſcent, & hoc ab Oratoris elegãtia docet eſſe diſiunctum. Ex quo perperam faciunt illi, qui ad eruditionis oſtentationem in vna oratione omnia confundũt idiomata. Tiberius in ſenatu noluit græcam vocem ἔμβλημα vſurpare,quæ tamẽ maximè neceſſaria videbatur. Quid igitur, qui ſine vlla neceſſitate Hebraicorũ,Græcorúmque teſtimoniorum ſyluam cõgerunt? num ſatis oratores ſapere vidétur? In libris, commentariis, & ad probabilitatem,non delectationem compoſitis orationibus, vbi neceſſitas exigit,ſi maiorem vim, & pondus oratio ſit habitura,iſtud vſurpare non eſt indecorũ,& in explicationibus quidem authorum dignitatem habet permagnã. In conciombusverò farrago tot peregrinarum linguarum, cùm præſertim cõcio res ſit popularis, non adeò plebeiis auribus iucunda,quæ magis afficiũtur,eô quod liquidiùs intelligunt:itaq; græca ſæpiùs, aut hebraica citare ſuperuacaneũ eſt,niſi fortè ea ſint efficacitate dictionis, vt facilè alieno idiomate reddi nõ poſſint. Hoc pacto Græcum verbum ſe vſurpaſſe in ſenatu commemorat Cicero Philipp.1. & in Piſonem habet argentum οἶκε) : ſed hæc quàm ſobria. Nequeverò magis errore vacant, qui in gallicis concionibus,ſeu orationibus, latinorum prolixos locos, & communes ſine vlla vi,& εὐφυείᾳ coagmentant; græcos etiam authores,vt D.Gregoriũ Nazianz.& Chryſoſtomum latinè loquentes inducunt, cùm elegantius noſtrate lingua redderentur.

Verſus porrò nec multos ingeri,nec omninò excludi velim:nam qui ad excludendos ab oratione verſus Ciceronis,& Demoſthenis exemplum afferunt, parum meà ſententia proficiunt. Neque enim magnopere mirandum eſt,ſi in negotioſis concionibus,vbi conſultò artem, & eruditionem occultant, poëtarum teſtimonia non expromũt, qui in literario potiùs puluere ſunt cõmemorandi quãquam inſunt aliqua veſtigia, vt in Orat. pro Murẽna,&in Piſonem. Sed hæc in exornatiuis orationibus longè cõmodiorem ſortita ſunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Pruſæo grauiſſimo oratore,qui Homericis verſibus in iis,quas ſapiẽter, copioſéque conſcripſit orationibus,vſus eſt ſæpiſſimè,quãquam quid Dionem appello? nõne & D.Páulus in ea nobiliſſima concione,quã de Deo Athenis habuit,Arati illud vſúrpauit τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν,& D. Auguſt.in ſerm. de SS. Innocent.ad populũ, ſententiam illam tritam. *Creſcit amor nummi, quãtum ipſa pecunia creſcit.*

SEPTIMVS FONS INVENTIONIS Γνῶμαι.

CAPVT IX.

TEſtimoniorum gemmæ ſunt, quæ à Græcis vocantur γνῶμαι dicta grauia,& ſentẽtioſa,quorum apud veteres tanta fuit authoritas,& pretium,vt nihil ad maieſtatẽ orationis exaggerandam putarent excitatius. Itaq; & ſummã laudem meruit Thucidides,quòd ſententiis appoſitè vſus eſſet,& poëtarũ vtiliſſimus habitus eſt Heſiodus, qui licet ad Homeri grauitatem,nec argumento,nec dignitate carminis aſſurgat: tamen ób crebras quas habet ſententias mirificã laudem apud poſteros eſt cõſecutus. His ártibus à tenero fingi,erudiríque pueros volebãt,non modò vt ad normam virtutis ſurgentem ætatulam conformarent, ſed etiam ad eloquentiã, cui perutiles videbant γνώμας,adiumenta ſuggererent. Antiquiſſimæ ſunt, (inquit Quintil.) quæ propriè,quãuis omnibus idẽ ſit nomen, ſententiæ vocãtur,quas Græci γνώμας appellant:vtrumque autem nomen ex eo acceperunt,quòd ſimiles ſunt conſiliis, & decretis; vt illud Afri Domitij. *Princeps qui vult omnia ſcire,neceſſe habet multa ignoſcere.*

Aliæ porrò graues ſunt,&magnificæ,quales Platonis,& Philonis ſentẽtiæ de Deo, & rebus diuinis; vt, κατ' ἔνια ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς αἰωνίους εἶναι, καὶ πρώτας δυνάμεις ἀγαθότητα, καὶ βασιλείαν: καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν γεγωνέναι, βασιλεῖ δ' αὐτῶν ἡγεμονεύειν ἄρχειν, πείθεσθαι δ' σωματοειδὲς ἅμφω καὶ λόγον. Penes, inquit, *vnum Deum duæ ſunt excelſiſſimæ, & primæ virtutes, bonitas, & potentia, & eius quidem bonitate omnia in hanc lucem excitata, potentiâ verò adminiſtrantur: Tertium quidpiam eſt, cuius nexu duo priora copulantur, verbum Dei, & illa quidem per duo Cherubin, hoc per ignemm gladium ſignificatur.* Hęc plena maieſtatis,quam vt augeat, addit, ſe hanc doctrinam ab anima ſua ἐνθουσιαστικῇ diuino furore incẽsâ accepiſſe. Tale illud D. Aug. *Deus melius ſcitur neſciendo.* Aliæ ſunt acutæ,& breues, quales ſunt illæ Senecæ,Boetij,Taciti,Saluſtij,Q.Curtij,&c. vt, *Quædam tempora eripiuntur nobis, quædã ſubducuntur,quædam effluunt. Magna pars vitæ elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Dum differtur vita, tranſcurrit. Fiet, vt minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum iniecceris Viuere voluit, qui mori non vult,&* quæ ex aliis citat, maximè ex Publio Syro: *Auaro tam deeſt quod habet, quàm quod non habet. Habet quod vult, qui velle quod ſat eſt poteſt. Iniuriarum remedium eſt oblivio.*

Peßimum veri affectus, & iudicij venenum ſua cuique vtilitas.

Auaritia omnia venalia habere edocet.

Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi.

Regum ſæpiùs opes aſſentatio, quàm hoſtis euertit. Et cætera infinita.

Corn. Tac. Hiſt. l. 1. Saluſt. Q. Curt.

Aliæ ſunt feſtiuæ, & prouerbiales; vt

Ἀφιλοχρηματία Σπάρτην ἕλοι, ἄλλο δ' οὐδέν.

Auaritia Spartam capiet, nihil præterea.

Ex. ſtromateo Græco.

Ἀετὸν γῆρας κορύδου νεότητος ἄμεινον.

Aquilæ ſenectus Gracculi iuuentute melior.

Ἄνδρὸς αὐὴς στέφανον μὲν ἔχων δίψῃ δ' ἀπολωλὼς.

Delphus vir coronam quidem habens, ſed ſiti periens.

B

Δύο πῶλε διώκων ἐδέτερον κατέλιπε.

Duos lepores venans, neutrum capies.

Theocrit.

Θρέψαι τὼς λυκιδεῖς· θρέψαι κύνας ὥστε φάγωντι.

Paſce luporum, paſce catulos, vt te lanient.

Anaxag. Lacrt.

Λύχνε χρείαν ἔχων ἔπιχεῦ μέμνησο ἔλαιον.

Lucerna ſi indigeas, memento oleum infundere.

Stephan. de vrbib.

Μὴ κίνει Καμαρῖναν· ἀκίνητος γὸ ἄμεινον·

Noli mouere Camarinam, quieſcens melior eſt.

L. 1. Anthol.

Νεκροῦ σῶμα λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωοί.

Mortui leonis cadaueri inſultant lepores.

Plutar. de ſer. numinis vindicta.

Οὐ θεῶν μύλαι μέλουσι, μέλουσι δ' ἀλεπάδες.

Serò molunt Deorum molæ, ſed bene comminuunt.

Plato in Phædone.

Πολλοί τοι ναρθηκοφόροι παῦροι δέ τε Βάκχοι.

Multi Thyrſigeri, pauci Bacchi.

Plutar. de aud. poet.

Πουλύποδος κεφαλῇ ἔνι μὲν κακὸν, ἐν δὲ καὶ ἐσθλόν

Polypi capiti bonum ineſt, & malum.

Dici non poteſt, quantam venuſtatem ſpirent huiuſmodi elegantiæ, quos, qui ſibi familiares continuo vſu reddunt, præclara ad venuſtandam orationem comparant adiumenta. Pleni ſunt autem libri, & veteres, & noui his locis communibus, ex quo penè in contemptum venerunt apud faſtidioſos: ſeligenda erunt in tanta ſylua lectiſſima quæque. Deinde obſeruandum quod monet Quintilianus, non debere eſſe minus crebras ſententias. Tertiò, perſonæ eſſe accommodandas: parum enim decet adoleſcentem adhuc rerum imperitum, præſertim ſuo Marte ſententiosè loqui.

D

nimis

Cum ſententia congruit apophtegma, niſi quòd ſententia laxiùs plerumque ſumitur. Apophtegma autem ſemper eſt dictum breue, rotundum, & ſententioſum, vt definitur à Budæo. Adde, quòd decus accipiat ab illuſtribus perſonis, quibus maximè tribuuntur apophtegmata, quales ſunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati. Hæc quo pretio fuerint, ſatis indicat eruditus de Apophtegmatis Plutarchi libellus, quem Traiano Imperatori obtulit. Cuius veſtigia ſecuti ſyllogiſtæ, nobis innumerabilem vim apophtegmatum prodiderunt. Non eſt ſemper in eo adeò antiquis inſiſtendum, vt noſtra tempora ingeniorum, dictorum, exemplorúmque fœcunditate ſatis opulenta negligamus. Ideò præclarum erit noſtrorum Regum, & illuſtrium virorum admiſcere ſententias, quales ferũtur HENRICI MAGNI quarum ſelectas aliquas inuenies in conſolatione ad Mariam Auguſtam, quàm ex Gallico Patris Richeomij, viri de eloquentia gallica perbene meriti, latinè reddidi. Fuit profectò in admirabili rege illa extemporaneorum dictorum inſignis felicitas, & βραχυλογία λακωνικωτάτη, digna, quæ memoriæ commendetur monumentis.

OCTAVVS FONS INuentionis, leges.

CAPVT X.

LEgem Reginam Deorum, & hominum appellat Pindarus apud Athenæum, quem ſecutus Nonnus in Dionyſiacis cecinit.

Nonn. Dion. 41.

Ἀγὸς ἀναξ θνητῶν, ἠδ ἀθανάτων.

Et eſt certè vnicum quoddam, quod vniuerſum mundum regit, imperandi, prohibendíque ſapientia. Ex quo magnæ ſunt authoritatis leges, ſi modò ad æternæ veritatis normam componantur. Nam, vt ait D. Auguſtinus, *Omnium legum eſt inanis cenſura, niſi* C *diuinæ legis imaginem gerat.* Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine legibus, ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris vti non poteſt.

Cic. 2. de leg. Val. l. 3.

Atque, vt magna eſt legum excellentia, & maieſtas, ſic etiam iuriſprudentia, quæ eaſdem tractandas ſuſcepit, ſapientiæ ſeminarium eſt, & omnis prudentiæ officina. Cùm præſertim conſtet leges, à prudentiſſimis ſui æui mortalium inuentas, ſæculorum, ingeniorúmque acceſſione ad immenſum decus effloruiſſe. Cecrops Athenienſibus leges præſcripſit, Argiuis Phoronæus, Cretenſibus Minos, & Radamanthus, Lycurgus Lacedæmoniis, Babyloniis Zoroaſtres. Romani poſtea ex ſapientiſſimis quibuſque duodecim tabulas compilarunt, quas meritò (vel Ciceronis teſtimonio) multorum Philoſophorum ſcriptis anteponas. Sed omnium ingenia, labores, & curas vicit Iuſtinianus Imperator in codice edẽdo, quem Iuſtinianæum de ſuo nomine appellauit. Ad hoc curãdum opus, Decemuiratus conſtitutus eſt ab eodem Imperatore, delectíque Ioannes Patritius vir conſularis, & exquæſtor, Leontius magiſter militum ex P. Prætorio Phocas magiſter militum, & Patricius, Baſilides Patricius ex præfecto prætorio Orientis, Thomas exquæſtor ſacri palatij. Tribonianus Magiſter officiorũ, Conſtantius comes ſacrarũ largitionum, Theophilus comes ſacri Conſiſtorij. Dioſcorus, & Præſentinus togati Iudices ſacri Prætoriani. Illi ex tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, tertium elucubrauerunt illum ipſum Iuſtinianæum. Ex his fontibus, iuriſperitis maximè petenda eſt eruditio, quæ quàm grauis ſit, quàm

Authores variarum legum.

E

Baron. ad ann. chriſti. 529.

prudens, quàm locuples, quis pro dignitate satis complecti possit: cùm præsertim Christianæ veritatis face illustrata, ad summum generis humani bonum, tam salutares leges prodierint. Et quamuis ex gentilitatis malo prisci legislatores in varios inciderint errores, magna tamen sapientiæ vestigia in iis plerumque est reperire, qualia sunt illa apud Persas.

Xenoph. l.1.Cyrop Iustitiam ante omnia colunto, & ad eam pueri exercẽtor, ex quo Xenophon pueros apud Persas ad discendam iustitiam, non secus ac in ludum literarium Græci solent frequentes cõueniſſe memorat, δοίμ δὲ παῖδες εἰς τὰ δίδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγειν μανθάνοντ' ἂν δικαιοσύνην, καὶ λέγειν, ὅπερ ἐπὶ τούτῳ ἔρχονται, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μανθάνοντες.

Prudẽtia & integritas in multis legibus antiquorum Perſæ.

Item veritatem sectantor, dolum malum remouento.

Herod. l.1

Magistratibus parento.

Ingrati in iudicium vocantor, & pro delicto puniuntor.

Ioseph. l. 11.c.6. Adulteria, & lecti genialis iniurias vindicanto, &c.

Aegyptij *Apud Aegyptios.*

Singulis annis apud prouinciarum præsides, omnes vnde viuant demonstranto. Si quis secus faxit, aut vnde legitimè viuat non demonstrarit, capitale esto.

Herodot.

Periuri capite mulctantor.

Athenienſes. *Apud Athenienses.*

Si quis in insepultum hominis cadauer incidat, omni parte id tetra obruat, & sepeliat ad occasum spectans.

Laert. in Anaxag

Athei morte mulctantor.

Si quis pudicitiã prostituerit, aut expatrarit, huic interdicitor ius apud populũ cõcionãdi

Apud Lacedæmonios.

Omnes Dij, Deæque colantur armati, & id miro artificio, ad mollitiem de ciuitate abigendam, militarem disciplinam excolendam.

Plato de repub.

Votum omnium sit, vt Dij honesta ob bonas actiones largiantur, nihilque amplius,

Maiorum imperium libenter omnes pati assuefiant.

Romani. *In legibus Numæ.*

Deos patrios colunto: externas superstitiones, aut fabulas ne admiscento.

Nequid inauspicato publicè gerunto.

Nocturna sacrificia, priuilegiaque amouẽtor

Mœnia sancta existimantor.

Dis ex amputata vite ne libanto.

Pellex aram Iunonis ne tagito, si tagit, Iunoni crinibus demissis agnũ fœminam cædito.

Patronus, si clienti fraudem faxit, sacer esto.

Hæc exempli causſa, in quibus partim religionem, partim prudentiam elucere videas, atque eò sententiis, & apophtegmatis sunt grauiora, quod non vnius priuati, sed ciuitatum, & clarissimarum gentium sint monumẽnta. Congessi olim in singularem libellum nondum editum Aegyptiorum, Persarum, Athenienſium, Lacedæmoniorum, Romanorum denique præcipuas leges, & ἄσυ, ex quibus multa possunt ad eruditionem decerpi. Verùm cauendum est, ne ista, aut in causulis afferantur, aut loco inepto commemorentur, aut dum peregrina recensemus, quæ ante pedes nostros sunt, prætermittamus.

NONVS FONS INVENTIONIS, sacræ literæ.

CAP. VI.

VErùm ista omnia humanæ sapientiæ inuenta, licet exquisitissima, quota portio sunt diuinæ sapientiæ? Præclarè, vt cætera, hoc à D. Augustino dictum est. *Augst. l.2.de doctrina Christ.*

Quantum autem minor est auri, argenti, vestisque copia, quam de Aegypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarum, quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maximè in Salomone rege ostenduntur, tanta fit cuncta scientia, quæ quidem est vtilis collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxiũ est, ibi damnatur: si vtile est, ibi inuenitur. Et cùm ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantiùs ibi inueniet ea, quæ nusquam omninò alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. Diuus vero Cyprianus lib. singulari de spectaculis scripturæ miracula sic explicat, vbi Christianum à spectaculis auertens, ad scripturas aduocat omni theatro præstabiliores.

Scripturis sacris incumbat Christianus fidelis; ibi inueniet condigna fidei spectacula: videbit instituentem Deum mundum suum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam, meliorémque facientem: spectabit mundum in delictis suis: iusta naufragia, piorum præmia, impiorúmque supplicia: maria populo siccata; & de petra rursus populo maria porrecta: spectabit de cœlo descendentes nesses, non ex areis, inspiciet flumina, transitus siccos refrænatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibusdam fidem cum igne luctantem, religione superatas feras, & in mansuetudinem conuersas, intuebitur, & animas ab ipsa morte reuocatas, &c. ad summum concludit scripturam esse theatrum miraculis refertissimum, & exclamat, quàm hoc decorum spectaculum fratres, quàm iucundum, quàm necessarium. Nunquam finis esset dicendi, si de scripturæ excellentia, & authoritate dicere vellem. *Cypr. li de spectaculis.*

Annotabo tantum duos insignium Ethnicorum locos, qui cum in sacras literas incidissent, & biblia nostra euoluissent, non potuerunt

potuerunt eorum maiestatem differi. Primus est Æmilij Apamensis Philosophi Platonici, is cum Plotino præceptore, & Geminiano Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentariis ad Timæum Platonis, sæpe θεοφιλέστατον Amelium nominat. Is cùm legisset apud Diuum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBVM) miratus est, quod barbarus, vt ait ipse, homo ita fuerit philosophatus. Καὶ νὴ Δί' οὐ ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τοῦ ἀρχῆς τάξει τε, καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάντ' ἀπαλῶς γεγένηται. quod Cyrillus confirmat aduersus Iulianum.

Amelius

Cyril. aduers. Iul. l. 8.

Alter est Dionysij Longini in libello περὶ ὕψους, priori libro memoratus, vbi maiestatem notionum mentis, & sensuum commendans, citat ex Homero Neptunum aurigantem, quem locum à poëta grauissimè pertextum ostendit, nam

πέμπε δ' ὄρεα μακρὰ, καὶ ὕλη
Ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοιση πρόσει δαίοντος ἰόντος.

Mox Moysen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum legislatorem non fuisse virum de triuio, qui tam sublimem de Deo notionem habuit, vt de eo scriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux; fiat terra, & facta est.

Dio. Lõg. περὶ ὕψους.

Ταύτη καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, ἐπεὶ δὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώκει καὶ ἐξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ χράψας τῶν νόμων. εἶπεν ὁ θεός φησι, τί γένεσθω φῶς, καὶ ἐγένετο; γένεσθω γῆ, καὶ ἐγένετο.

Hæc obseruatione digna sunt in paganis hominibus, quorum ore etiam literis sacris dignitas tribuitur.

Quod ad eius vsum attinet, Theologorum est proprius: Hæc eorum hæreditas, hic campus, hoc stadium. Ex quo mirum est nonnullos tam venerandæ sapientiæ dignitate, copia, & vtilitate omissa, ad steriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ sapientiæ choragia, tam lubenter deflectere. Contra inuerso ordine iurisperitos neglectis iis, quæ ad se attinent, sacra biblia sæpiùs, quàm leges in ore habere. Pulchrum est, & modestum, se intra suorum castrorum ambitum quemque continere, & si quædam propter mutuum artium vinculum ex iis depromenda sunt, tamen in hac parte nunquam nimios esse nos oportebit, ne quis Apelles exiliens è latebrâ illud inclamet, ne sutor vltra crepidam.

DECIMVS FONS INVENTIONIS ratio, & solertia in locis.

CAP. VII.

ET hæc quidem ad variam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ fœcunda quædam nutrix esse comprobatur. Nunc de ingenij fonte videamus, sine quo quantacunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cuius acies hebescet.

Cùm tota ratio dicendi tribuatur in subiecta, & enunciata, quorum illa sunt, de quibus sermo est, Hæc, quæ de re affirmantur, aut negantur. Ad perfectam subiecti, & prædicati distinctionem, vtile est admodum tenere Aristotelis categorias, ex quarum, & cæterorum, quæ ad differendi rationem attinent, ignoratione, nonnunquam multa Rhetores peccare solent.

Subiecta, siue res, quæ in quæstionem cadunt, sunt aut superiora, & simplicia, vt Deus, Angeli, cœlum, elementa, aut mixta animata, vt homo, animalia; aut inanima naturalia, vt plantæ; aut moralia, vt virtutes, & vitia; aut artificialia, vt domus, naues, horologia, &c.

De quibus omninò decem formari possunt quæstiones, an sint, fuerint, esse possint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid sint, explicatur per definitionẽ rei, siue illa sit essentialis, siue ex adiunctis (quod est apud oratores frequens) conflata.

De quo sint, explicatur per demonstrationem causarum, materialis, & efficientis.

Quare sint, explicatur per demonstrationem causæ finalis, formalis, & efficientis.

Quantæ sint, explicatur per affectionem magni, vel multi, & comparationem ad res alias, vnde & illæ quæstiones comparatiuæ appellari solent.

Quales sint, explicatur per differentias, proprietates, & adiuncta.

Quando sint, explicatur per declarationẽ rei, quomodò, & à quo, & quid sit in tẽpore.

Vbi, explicatur per expositionem rei, quomodò, & à quo, & quid sit res in loco.

Quomodo sint, explicatur per insinuationem modi.

Cum quo sint, explicatur per enumerationem instrumentorum, mediorũ, signorum.

Ex his apparet, non secus ac vnũ pulmenti genus, à perito coquo fit variũm; ita rem ab oratore in varias distributã quæstiones, mirificè fœcundari, atque illustrari. Ostendo exemplis, si quis orationem quærat de Luscinia auicula, putes fortasse angustũ dicendi campum, diuide, & vberẽ, laxúmq; reperies.

An ſit? Sintne Luſciniæ, quæ vocentur Sirenes, vt eſt apud Lycophronem, fuerintne aliquando tales, & an poſſint eſſe in rerum natura.

Quid ſit propriè luſcinia, & cùm de genere auium eſſe conſtet, qua differentia ἰδιοτροπῷ, aut maximè propria ab aliis diſcriminari poſſit.

De quo ſit. Quibus vitæ principiis conſtet, quale cum ſole, cum aëre, cum aquis habeat commercium. An à cuculo, quod aiũt, generetur, generarive poſſit: quæ ſit habitudo eius corporis; plúſne ignis, an aëris habeat, an cum terreno etiam, & aqueo genere aliquid ſortiatur affinitatis.

Quare ſit. An ad Dei gloriam prædicandam, an ad ornamentum vniuerſi, an ad mulcendos ſuauitate cantus homines, an etiam ad paſcendos, an potiùs ad exemplum vigiliæ, innocentiæ, ſuauitatis, & laboris.

Quanta ſit. Quàm parua corporis mole, quàm tenera, quàm compoſita membrorum ompium in tam breui corpuſculo concinnitate, cum quibus auibus id habeat commune.

Quale ſit internis affectionibus. Quàm ſimplex, quàm innocens, quàm pertinacis vigiliæ, quàm ſtudioſa cantionum, quàm ambitioſa, quo colore prædita, qua voce, & cæteris corpotis adiunctis.

Quando. Quando pariat, quando canat, veréne ſemper, an aliquando æſtate, die, an nocte: deinde an meridie, an ſub auroram, an prima face, quando diſcat, quando quieſcat, quando nidificet, &c.

Vbi, Quibus locis delectetur, an montanis, an ſylueſtribus, cultis, deſertis, frigidis, calidis, &c.

Quomodò. Quomodò vnumquodque faciat, quo inſtinctu, qua arte, qua dexteritate doceat, diſcat, cantet, quot ſonorum generibus luxuriet.

Cum quo, Quæ circa eam antecedentia, quæ conſequentia, quæ ſigna eandem ſemper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in cæteris enucleata argumenta, non modò ad condendas orationes, ſed integra volumina ſuppeditabunt. Atque hæc de quæſtione ſubiecta, nunc ad locos, & probationes artificioſas veniamus.

fœcunditatem vberius, ad diſpoſitionis rationem concinnius, ad memoriæ ſubſidium efficacius. Quamobrem & adoleſcentibus diligenter inculcandi ſunt, & in iis frequenter exercendi, ex quo ad omnem dicendi materiam recluſos inuentionis fontes commodiùs, feliciúſque habeant. Nec ſunt in ea re imperiti quidam audiendi, qui ſe ſine vſu locorum certis rationibus vti dictitant: fieri enim poteſt, & fit quotidie, vt, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, ſicut & qui literas nunquam didicerunt, earum tamen ſonos loquendo neceſſariò pronunciant; ſed vtrumque rudium eſt, & multis erroribus obnoxium. Quantò illi rectius, qui id ex arte faciunt, & omnia rationum momenta cognoſcunt. Euenit deinde exercitatis, vt etſi minimè de ſingulis locis cogitent, ex iis tamẽ optimas rationes educant, quas ſi velint recognoſcere, ad artis normam expreſſas inuenient.

Neque enim quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius verbi literæ ſunt cogitatione conquirendæ: nec quoties cauſſa dicenda eſt, toties ad eius cauſſæ ſepoſita argumenta reuolui oportet: ſed habere certos locos, qui, vt literæ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſſam explicandam ſtatim occurrant: ſed loci demùm oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel vſu, quem ætas denique affert; vel auditione, & cogitatione, quæ ſtudio præcurrit ætatem. *Cic. 2. de orat.*

Sunt autem loci communes notæ, & argumentorum ſedes: quorum alij ſunt interni, alij externi.

Interni ſunt in rei ſubſtantia, vt definitio, genus, differentia, ſpecies, partium primariarum enumeratio, coniugata.

Alij externi, ſed tamen cognati, & ij valdè neceſſarij, vt cauſſa finalis, & efficiens, & effecta. Alij externi appliciti, vt notatio, adiuncta, contraria, repugnantia, ſimilia, relata, comparata; vnde texdecim loci communes ſatis noti colliguntur, qui rurſus in alios diuidi poſſunt, & argumenta magnis incrementis fœcundari. Oſtendo exemplo. Laudandum mihi lilium proponitur, (verſabor enim in iis argumentis, quæ forenſibus cauſis, & chriis difficiliora ſunt.) Sic eius laudem ab omnibus locis pertexam.

DE LOCIS *in genere.*

CAP. XIII.

QVod literæ ſunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: vt enim ex literis verba, ſic ex locis rationes, & argumenta coaleſcunt. Nihil eſt omninò ad inuentionis

DEFINITIO *per Synonimiam.*

QVid eſt enim aliud lilium, quàm terræ ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radiis ſuauiter emicantibus fulgurans, vt Sapho dixit de roſa; γῆς κόσμος φυτῶν ἀλλαίσμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων λιμώνων τερφὴ, κάλλος ἀσφάλτου: Vtuntur enim oratores, vt docebo, maximè in exornatiuo genere his definitionibus. *Quomodo ex omnibus locis decerpẽda ſint argumenta.*

Per deſcrip-

Per deſcriptionem.

Videte vt eſt ex omni parte formoſum. Num excelſa facies? num maieſtate cinctum caput, cuius oneri vix collum ſufficit? Num argenteorum foliorum ſtriati ordines? Num paulatim in latitudinem ſe explicantes anguſtiæ? Num reſupina per ambitum labella? Num delicatiſſima, quæ interius ſunt fila. Num foliorum ſtantia crocis aureolis capita? Num odor, num candor eximius ſatis iſtud, vel me tacente prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci λείριον, & καλλείριον, Latini Iunonis roſam, Mauritani ſuſen ab vrbe potentiſſima, nobiliſſimaque appellant. Hæc omnia ſapiunt blandam pulchritudinis maieſtatem, ſed efficacius λείριον venuſtum, ſuauem, amabilem florem ſignificat. Cuius nominis tanta eſt amplitudo, vt flores omnes, qui modò ſpecie, & ſuauitate ſunt excellentes, λείρια nominet Apollonius in Argonauticis.

ὡς δ' ὅτε λείρια καλὰ περιθρέψωσι μέλισσαι.

PARTIVM *enumeratio.*

Quod mihi videtur etiam ſpectaſſe natura, quæ lilia in tot pulchritudinis genera diuiſit, vt non vnum duntaxat florem, ſed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur aſſequuta: ſi candida conſideres, quid purius, aut amabilius? Si Perſiana, quid ſpecioſius? Caulis eſt illis ter, num cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cœruleo virentia, mucronata, flores nutantes nolarum effigie nigricant? radix bulboſa, fiſſa, minime ſquamis loricata, albida, auerſa parte ſeſſilis, & plana, porrectis ſubtus obſcurè flauentibus. Si Polyrrhiſa, quid artificioſius? Nam & haſtulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum craſſas, albas, huc, & illuc ſparſas, dulces, glutinoſas, ex quibus caulis erigitur ſæpius duos cubitos altus, canus, ſine medulla, in quo flores candidi odorati, ſtamina lutea, ſemen in vaſculo triangulari concluſum, nigrum triquetrum. Si rubra, quid magis varium? caule quidem minora ſunt, folijs anguſtis, & nigricantibus, è ſummo flores erumpunt, ſinguli ſuis pediculis, modò longioribus, modò breuioribus *inſidentes*, coloris purpurei, crocei, notulis ſimiliter quibuſdam nigris, & perquàm exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nucleis ſtipatos proferunt, quid ardentius? Quid Narciſſos, & Hemerocallidas, & cætera id genus commemorem? nullibi fœcundiori pulchritudine luxuriaſſe natura videtur.

CONJUGATA.

Nihil mirum igitur, ſi quicquid delicato pulchritudinis flore ſuauiter eniteſcit, hoc à lilio liliatum dicimus. Sic orationem liliatam *vne oraiſon fleurdeliſée*, quam Dionyſius Halicarnaſſeus εὐρυχιζόμενον λόγον nominat.

GENVS.

Omnes quidem flores ſingularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem, vniuerſi decus, variaſque vtilitates profudit, quorum vſu non modò profana recreantur, ſed ſacra ipſa excoluntur (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEV *forma.*

Verum peculiare quodam iure lilium ſibi vendicat, quod ſimul aſpexeris, ſtatim tibi præſtantiſſimi omnium floris veniet in mentem.

SIMILITVDO.

Quid nos magis exhilaret, quam aſpectus pulcherrimorum Aulæorum? quæ natura omnium architecta, & parens, vbique ſtrauit in ſuis latifundijs, vt admiranda forma, & ſpecioſa varietate colorum, radicis, caulis, ramorum, foliorum, floris, noſtros oculos paſceret, ac reficeret, ſpectaculo quidem ornatiſſimo, & inſtructiſſimo, quod etiam, vel maximè ſquallidos, ruſticos, & incultos homines alliciat, & delectet. Quando verò Salomon in hac regiæ fortunæ opulentia, & omnium deliciarum mollitie, tot exquiſitis veſtium coloribus radians, ad vnius lilij dignitatem aſſurrexit. *Rouillius*

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta, plerunque egregiam venuſtatem. Sed tantum à naturali pulchritudine differunt, quantum natura Dei illius præpotentis adminiſtra, mortalium manus, vim, induſtriamque ſuperat. (Et hic excurri latius poteſt in differentia naturalis pulchritudinis, & manufactæ.)

A

CONTRARIA.

Si igitur natura ita inſtigante flores nigros, infauſtos, malè olentes deteſtamur. Qua amoris beneuolentia lilium amplectemur? quo nihil ad candorem amœnius, nihil ad proſperitatis ſignificationem candidius, ad odorem etiam, quem ſuauiſſimum ſpirat dulcius quicquam eſſe poteſt.

ADIVNCTA.

B

Accedit ad cæteras lilij virtutes, quod in Francorum ſit inſignibus: Idque non humano conſilio, ſed Angeli cœlitus deferentis beneficio, quo nihil ad lilij laúdem dici poteſt illuſtrius. Francia illa cæterarum gentium Regina, quam HONORIVS tertius, Pontifex, Chriſti pharetram lectiſſimis ſagittis abundantem appellat, quam Gregorius Magnus tantum cæteris nationibus præſtare cenſet, quantum Regiæ dignitatis apex omnibus honoribus antecellit: Francia, inquam, illa lilia ab ipſis pene mundi cunabulis in Moyſis candelabro, & Salomonis templo ſanctiſſimis religionibus conſecrata, per vniuerſum terrarum orbem ſuauiſſimi odoris halitu diffudit

Gregor. in epiſtol. ad Child. Regem.

C

ANTECEDENTIA, Conſequentia.

Ita autem amplexa eſt, vt Regem Francorum in illa maieſtatis ſede, & Iuſtitiæ puluinari (quod vocant) ſedentem, ſine liliorum inſignibus, non magis intueri liceát, quàm ſolem ſine luce. Vbicunque Regia Maieſtas ius dictura ſederit, ibi lilia: vbicunque lilia fulſerint hîc Regiæ maieſtatis quoſdam radios præſentire te dicas.

D

REPVGNANTIA.

Nec minus repugnat Regem venerari, & calcare lilia, quàm Cæſares adorare, eorumque ſtatuas frangere, deterere laureas, honoris inſignia reuellere.

E

CAVSSÆ.

Siue igitur cùm eſſet paruus, & lactens Hercules Nouercæ Iunonis vberibus ſuppoſitus, argenteus mammarum humor cœleſtibus ſtillis depluens, tantum florem produxerit, ſiue natura plenius ſuæ munificentiæ velificata ediderit, nihil in plantis inuenio diuinius.

EFFECTA.

Neque tantum ob ſpecioſam illam maieſtatem dico, qua prædituum eſt, ſed propter magnas, & vberes, quas in hominum commoditatem deriuat vtilitates. Quis enim neſcit, quod habet Pallad. l. 2. de re ruſtica? oleum lirinum ad morborum remedia, perquàm ſalutare ſemper extitiſſe, & cæt.

COMPARATIO MINORUM, & PARIUM.

Quid igitur ſi calthis, ac violis, & huiuſmodi floribus tantum tribuimus, quid lilio deberi exiſtimatis? quod ipſum conſtat longè omnium eſſe præſtantiſſimum. Niſi quis fortè roſam Sapphonis, & Anacreontis verſibus decantatam illi parem eſſe contendat; Huic non multum aduerſabor, modò lilium inter flores Regis partes obtinere fateatur, roſam huic veluti Reginam comitem adiungat.

DE LOCORVM delectu.

CAPVT XIV.

RElacuit hoc ſpecimen ſubijcere, vt oſtenderem, quanta eſt in locis ad quamlibet quæſtionem tractandam fœcunditas, non quod velim omnes, & iſto ordine intrudi. Rectè M. Tullius. Orator locos percurret omnes, vtetur aptis, non imprudenter iſta copia, ſed omnia expendet, & ſeliget. Non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex ijs eadem argumentorum momenta ſunt. Iudicium igitur adhibebit, nec inueniet ſolum, quod dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim feracius ingenijs, ijs præſertim, quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed vt ſegetes fœcundæ, & vberes, non ſolùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus, ſic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut cauſſis aliena, aut non vtilia gignuntur, quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur; Quodam modo ille in bonis hærebit, & habitabit ſuis. Nunc de ſingulis in ſpecie dicendum eſt.

Cicero in oratore.

DEFINITIONIS DIGNITAS, & variæ appellationes.

CAP. XV.

OPeris vmbram orationem dixisse fertur Democritus, quòd delineatio quædam rerum fiat beneficio verborum. Est id quidem in cæteris, sed maximè in definitione B consp icuum, quæ non modò vmbra est, sed viua rei, quam describit imago, atque ideo χαρακτηριστικὸς à veteribus nominata est. Fuit certè illud Pausiæ pictoris, & Glyceræ coronariæ iucundissimum certamen, cum hæc innumeros flores summa varietate distinctos proponeret: Ille verò eorumdem formas, & colores exprimere, ac diuersos veluti luxuriantis naturæ ludos artis beneficio consequi niteretur. Sed nec minor definitionis splendor, aut dignitas, quæ res tot, & tantas, quas huius cœli ambitu, diuina mens complexa est, paucissimis quibusdam verbis depingere, atque illustrare conatur. Ex quo si tanta statuariæ artis magnitudo, quæ (vt ait Cassiodorus) primùm à Thuscis profecta mentibus, & inuentis, ita creuit apud posteros, vt parem populum Romæ daret, quem ipsa rerum parens natura procrearat.

Definitio imago, & characterismos appellatur.

Non minima laus profectò definitionis, quæ hanc rerum vniuersitatem, tot accuratis descriptionibus, quasi statuis, & imaginibus amplexa est. Hæc de prima definitionis appellatione.

Eadem terminus

Secundò à Græcis dicitur ὅρος quasi terminus, aut lapis terminalis, ex quo definitio quoque à Latinis nuncupata est. Magnum profectò nomen, & quod definitionis dignitatem satis indicat. Sacros enim fuisse apud veteres lapides terminales scimus, non alia de caussa, quam quod agrum ab agro discriminantes, contentionum omnium materiam succiderent, ex quo cecinit Ouidius in Terminum.

Tu populos, vrbesque, & regna ingentia finis
Omnis erit fine te litigiosus ager.

E

Terminorum religio notabilis.

Sed quod magis mireris ita religiosi fuere Terminorum lapides, vt si quando, quis in Arabia lapidibus proiectis stratus ager inueniretur, ominosus idem, & culturæ inhabilis iudicaretur, ne fortè lapis aliquis vnus ex terminalibus violaretur ab inscijs. Quamobrem pletique inuidia moti eiusmodi lapides in agros vicinorum proijciebant, quò illis postea cum graui detrimento cessaret ager.

Vlpian. l. sunt quædam D. extr. criminibus.

Hoc crimen σκοπελισμὸν nominabant, vt ex Vlpiano liquet, sunt quædam, inquit, quæ more prouinciarum, coërcitionem solent admittere, vt putà in prouincia Arabia σκοπελισμὸν crimen appellant: Cuius rei admissum tale est: Plerique inimicorum solent prædium inimici σκοπελίζειν, id est lapides ponere indicio futuros, quod si quis eum agrum coluisset, malo letho perituros esset insidijs eorum, qui scopulos posuissent. Quæ res tantum timorem habet, vt ne agrum accedere audeat crudelitatem timens eorum, qui scopelismon fecerunt. Hanc rem Præsides exequi solent grauiter, vsque ad pœnam capitis, quia & ipsa res mortem comminatur.

Hæc terminorum Religio. Quanta igitur definitionis dignitas, quæ ὅρος Terminus nominatur, & longè aliter, quàm depacti agrorum limites res totius vniuersi distinguit, omnemque tollit permistionem.

Definitio sol.

Tertiò à Platone in Thæeteto cum Sole comparatur, quod non secus, ac clarissimum sidus humanæ imbecillitatis tenebras discutiat, & magnum ad capessendas disciplinas conferat adiumentum.

C

DE DEFINITIONE simplici, & Logica.

CAPVT XVI.

ETsi definitionibus Logicis parcius vtuntur Oratores, qui non sicco illo, sed fuso quodam, & adipali dicendi genere delectantur: Debent tamen accuratę definitionis D tenere rationem, ne rerum ignari, frustra cum nihil opus est, luxurient in verbis. Est igitur definitio, vt ait Aristoteles. λόγος ὁ τὸ ὁτιοῦν εἶναι σημαίνων, vel vt ait Cicero 1. de orat. Rerum breuis, & circunscripta quædam explicatio vel vt habet author ad Herennium, *oratio: quæ rei alicuius proprias amplectitur potestates breuiter, & absolutè.* Partes eius sunt genus, & differentia, è quibus quasi anima, & corpore consistit. Fit enim, vt rem definienti primum notiora occurrant, & cum multis communia, quæ cum differentia, quasi proprio quodam vinculo complexus fuerit, tunc existit definitio, vt si hominem definire velis, primum occurrit animalis, hoc est naturæ sentientis notio, mox propius consideranti, in rationis sinu, quasi in proprio essentiæ domicilio versari cognoscitur; Ex eo animal rationis particeps nominatur. Hæc integra definitio. Sed quia proprias rerum differentias inuenire difficillimum est, per proprietates, & accidentia maximè apud oratores definitiones tradi solent.

Aristot. topic. l. 1. c. 1. Cicero l. 2. ad Herē. 17. & 2 de inuent. 153. vbi affert exemplū de naui.

Vitia definitionum.

Tria vulgò in rebus definiendis occurrunt vitiorum genera. Primum est, cùm

propter multitudinem verborum nimium quàm necesse sit, res extrahi videtur. In quo errauit Porphyrius, qui hominem definiuit λογικὸν ζῶον θνητὸν: nihil enim opus erat mentionem facere mortalitatis. Sed hanc idcircò dictionem subiunxit, vt distingueret ab angelis, qui tamen ζῶα λογικά propriè dici non possunt. Secundum est, cùm ob paucitatem res non satis explicatur: vt si dicas, hæreditas est *pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure*, non est satis, addendum, nec ea aut legata est testamento, aut possessione retenta. Tertium fit, cùm genus, aut differentia commodè non est assignata.

Virtutes definitionis. Arist. l. 5 Top. c. 5.

Contra, virtutes definitionis sunt tres, vt sit dilucida, breuis, & propria. Fiet autem dilucida, si vitentur ea, quibus obscuratur. Talia sunt primùm homonyma. Idcircò hanc definitionem non probat Aristoteles, γένεσίς ἐστιν ἀγωγὴ εἰς οὐσίαν. Generatio est deductio ad substantiam. Secundò methaphoræ vt si quis Altricem pro terra, aut pro temperantia concentum vsurpet.

Definitiones Platonis audaces.

Tertiò, verba impropria, & nouata, quo nomine Aristoteles reprehendit Platonem, qui oculum ὀφρυόσκυον, araneam σπιδαλὶς, medullam ὀστεοῤῥύη definiuit.

Breuis erit, si nihil addatur superfluum, est autem illud superfluum, & redundans, quo sublato, id quod reliquum est, perspicuam facit rem definitam. Sic qui definit, hominem animal rationis particeps, disciplinæ capax, peccat redundantia verborum.

Propria fiet, si rem, cuius est definitio, lucidiùs exprimat, nec similis sit veterum pictorum imaginibus, qui si hominem, aut leonem depinxissent, discerni haud facilè poterant, nisi superscriptus esset titulus, Hic homo est, hic leo.

Ad summum index, & veluti Lydius lapis definitionis is erit, si definitionem ita cum eo, quod definitur conuertas, vt ex definitione res, & ex re definitio consequatur.

Arist. l. 2 Top. c. 2.

Eius vsus in argumentando triplex esse solet, vt notauit Cicero in Topicis, aut enim subiecti definitionem sumere licet, aut attributi, aut vtriusque ad definitionem explicandam. Quod enim definitioni conuenit, aut non conuenit: conueniat idem necesse est, aut non conueniat rei, quæ definitur. Vt si is, qui dolet aliorum rebus prosperis, non sit sapiens, cùm inuidus sit huiusmodi, eum sapientem non possis meritò dicere. Cui autem definitio tribuitur, vel detrahitur, eidem tribui, vel detrahi necesse est, quod definitur: vt si Imperator est vir rerum militarium sciens, non potest Cicero non esse imperator, qui magna rerum bellicarum peritia Parthos in Amano monte debellauit. Si ars est, quæ cognitis, penitúsque perspectis, & in vnum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur: nec eiusmodi rebus constat eloquentia, profectò eloquentia ars dici non potest.

Deinde, si definitio definitioni cònueniat, aut non conueniat: definitum quoque definito conueniet, aut non conueniet. Vt si rectus animi habitus laude dignus est, cùm talis sit virtus, sua laude carere non potest. Quod autem magis suscipit rei propositæ definitionem, id magis tale est: vt si vtile definitur, quod ad finem conducit, id quod magis conducet vtilius erit. Hæc & similia pertinent ad vulgata Logicorum axiomata, quæ licet apud Aristotelem in sexto Topicorum, pleniùs indagare. Ego, quando ista tractandi ratio non est huius instituti, ab istis Logicorum exilibus argutiis, in planiorem Rhetorum campum transferam orationem.

DE DEFINITIONE per partes.

CAP. XVII.

Cicero de hac definitione oratoria agit 3. de orat. sect. 108. & in oratore, 117.

CVando intimas rerum formas, tanta obscuritate humanis ingeniis natura vallauit, varios definiendi modos coguntur indagare, ipsi plerumque dialectici, sed oratores, qui delectationem, & pompam quærunt, non modò non coguntur, verùm lubentiùs, feliciúsque in hoc genere versantur, quod variis definitionum generibus ostendam.

Definitio per partes duplex.

Primum occurrit, & illud quidem satis vsitatum, per partes conflatum, cùm videlicet singulas partes amplexi rem describimus, quod duobus potissimum modis præstari solet. Primò, cùm breuiter, & strictè res exprimitur, vt si domum substructionem ex tecto, fundamentis, & parietibus definiam; annum spatium duodecim mensium; mensem spatium triginta dierum. Altero cù ornatius, enucleatiúsque, vt in illustrioribus argumentis sæpe contingit, partes assignantur. Si quæras à Lactantio, quid sit sphæra Archimedis? Æs concauum (dicet) variis circulis, Æquatore, Zodiaco, coluris, tropicis, definitore confectum, quò similitudinem mundi, ac figuram Archimedes machinatus est. In quo solem, ac lunam composuit, vt inæquales motus, & cœlestibus similes conuersionibus, singulis quasi diebus efficerent, & non modò accessus solis, & recessus, vel incrementa, diminutionésque lunæ, verùm etiam stellarum, vel errantium, vel vagarum dispares cursus, orbis ille dum vertitur exhiberet. In quo genere disertissimè lusit Claudianus.

Lactant. l. 2. c. 5.

Iupiter in paruo cùm cerneret æra vitro
Risit, & ad superos talia verba dedit.
Huccine mortalis progressa potentia curæ.

Iam meus

Iam meus in fragili luditur arte labor.
Iura poli, rerumque fidem, legesque Deorum,
Ecce Syracusius transtulit arte senex.
Inclusus varijs famulatur spiritus astris,
Et vinum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium mentibus signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Iamque suum volues audax industria mundū
Gaudet, & humana sidera mente regit.

Partes primarias expressit Vitrum, spiritum, deinde Solem, Lunam, Stellas. Hæ definitiones cum ita fusæ extiterint, descriptiones dicuntur. Et hæc est optima descri- B bendi ratio, in rebus maximè corporeis singulas partes enucleatè prosequi.

DE DEFINITIONE PER causſas.

CAP. XVIII.

SEcunda ratio definiendi, eaque ornatissima sit per causſas, à quibus profluunt effecta: hæc enim per- C magno inter se cognationis vinculo continentur. Sic Aristoteles ζέσιν αἵματος περὶ καρδίαν iram definiuit, ebullitionem sanguinis circa cor, non quod hæc propriè sit iracundia, sed quod ex eo sanguinis ardore, huiusmodi excitetur affectus. Hoc nouerat Homerus, cum Agamemnonis iracundiam describens canit.

Aristot. 2. de Anim.

Homer. Iliad. 1.

Μένος ᾽ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ᾽ ὄφρα ᾽ οἱ πυρὶ λαμπετόωντε ἴκτην.

Et Claudianus.

Claud. panegyr. de 3. cons. Honor.

Iram sanguinei regio sub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, auidamque nocēdi,
Præcipitemque suī rabie, succensa tumescit,
Contrahitur tepefacta metu, cumque omnia secum
Duceret, & requiem membris vesana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidumque fluenti
Præbuit, vt tumidæ ruerent in mollia fibræ.

Cum autem quatuor sint rerum causſæ, ratius per formas internas, quia latent, nec sæpe per finem, quia minus rei imaginem exprimit. Sæpius per materiam, per causſam efficientem sæpissimè definiunt oratores, quod ita pleniorem rei, quam definiunt cognitionem mentibus ingenerent, cùm præsertim simile producat sibi simile, magnumque sit inter causſas efficientes, & effecta commercium. Quamobrem Æschylus in Prometheo, vbi horribiles illos Ætnæ tumultuantis æstus expressit, subijcit causſam quanquam fabulosè vt Poëta.

Aeschyl. in Prometh.

Τοῦον ᾽ τυφὼν ἐξαναζέσει χόλον
Θερμοῖς ἀπλήστου βέλεσι πυριπνόου ζάλης.
Hanc autem Typhon ebulliens eructat iram,
Feruentibus telis immensæ, & flammiuomæ tempestatis.

Atque in eo longè prudentius Seneca, quam Sophocles, qui in Oedipo, tetram illam grassantis pestis stragem descrirpturus, incipit:

Iam nocte pulsa dubius effulsit dies,
Et nube mœstum squallida exoritur iubar,
Lumenque flamma triste luctifica gerens.

Seneca in Oedipo.

At ille inter tot miserandos effectus, quos describit.

Ἤδη σαλεύει κἀναχουφίσαι χάος
Βυθῶν ἔτ᾽ οὐχ οἷά τε φοινίου σάλου.
Φθίνουσι μὲ κάλυξιν ἐγκάρποις χθονὸς,
Φθίνουσι τ᾽ ἀγέλαις ἐπωδῖνοι τόκοι
Λεχέων γυναικῶν & cætera.

Sophoc. in oidip.

Vrbs (inquit) fluctu quassatur, nec leuare
Ex profundis caput valet, ex cruenta tempestate:
Interierunt enim iam frugiferi folliculi terræ,
Interijt soboles armentorū, vna cum immaturis
Fœtibus mulierum.

Causſam vero superiorem pestis non exprimit, quod scitè non omisit Virgilius Æneid. 3.

Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
Arboribusque, satisque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora. Tum steriles exurere Sirius agros
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.

Neque verò tantum vna causſa, sed plures ad vim maiorem, & amplificationem commemorari solent: Vt si in ira, non tantum ardor, & ebullitio sanguinis, sed priores etiam causſæ prodantur, vt obliuio beneficiorum, contemptus, minæ, iniuriæ, & cætera eiusmodi.

D

DE DEFINITIONE PER effecta.

CAP. XIX.

TErtius definiendi modus ad oratorias definitiones, & amplificationes aptissimus fit per effecta, estque apud quosque eloquentiæ authores frequentissimus: præter multa, quæ ex Cicerone passim in amplificatione notauimus, proferam vnum ex D. Ambrosio locum artificiosissimè expressum. [Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum sapientiæ. Hæc sensus hominum mutat, & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur, vt nullum tempus præscriptum habeant, quod deceat indulgere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excidunt. Hinc phrenesis peri-

Vide description. viri boni ab effectis ex Cicer. pro Cæcinna n. 78. D. Ambrosi. lib. de Elia & ieiunio. c. 16.

culoſa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, ſemeſas epulas cum internorum viſcerum cruore fundentium. Hinc etiam vanę imagines, incerti viſus, inſtabilis greſſus, vmbras ſæpe tranſiliunt ſicut foueas. Nutat his cum facie terra, ſubito erigi, & inclinari videtur, & quaſi vertatur, timentes in faciem ruunt, & ſolum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus ſibi videntur includi. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & reſonantia fluctu littora. Canes ſi viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij riſu ſoluuntur incondito, Alij inconſolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationabiles patores. Vigilantes ſomniant, dormientes litigant. Vita his ſomnium eſt, ſomnus his mors eſt.] Hæc eſt definitio, ſiue deſcriptio per effecta, cuius imitatio, latum vt vides dicendi campum ſuggerit. Prouidendum tamen ne nimis leues effectorum minutiæ diſquirantur. Deinde, vt quæ in longa deſcriptione afferuntur, ordinem inter ſe, & decoras ab vno ad alterum tranſitiones habeant.

Hac ſimilitudine ducta à mari præclariſſime vtitur Clemens Alexandri. nus ped. l. 2. p. 115. ebrij mẽtem ſdſdυκίναι ἐις ϛυθὸν ἀκοσμίας ἢ ὅπου τεκμαίρεται.

DE DEFINITIONE PER accidentia.

CAP. XX.

QVartum definitionis genus ſit per accidentia prioti, haud multum diſſimile, niſi quod magis vagum eſt, diffuſum, & ſine reſpectu ad cauſſam. Ita deſcribitur homo *Animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij.* Ita definitur fama, velox malum à Virgilio, & Tertulliano in apologetico c. 7. Natura famæ omnibus nota eſt, vtrum eſt fama malum, quo non velocius vllum, cur malum fama? quia velox, an quia plurimum mendax, quæ nec tunc quidem cum aliquid veri affert, ſine mendacij vitio eſt detrahens, adijciens, demutans de veritate. Quid quod ea illi conditio eſt, vt non niſi cum mentitur perſeueret, & tandiu viuit, quandiu non probat. Siquidem vbi probauit ceſſat eſſe, & quaſi officio nunciandi functa, rem tradit, & exinde res tenetur, res nominatur.

Cic. 1. de legibus numero 21. Tertull. in Apol c. 7.

Talis eſt definitio amoris apud Plautum in Trinummo.

Plaut. in Trinũmo

Blandiloquus, harpago, mendax, cuppes, auarus
Elegans, diſpoliator, latebricolarum hominum corruptor,
Blandus, inops, celati indagator, nam qui ab eo, quod amat
Quam extemplo ſæuijs ſagittis percuſſus eſt ilico res foras

Labitur, liquitur, da mihi hoc, mel meum, ſi me amas, ſodes

& cæt. quibus blandi illius, & veſani monſtri proprietates exprimuntur. Quod Moſchus etiam poëta diſertius eſt proſequutus in deſcriptione Cupidinis.

Moſch. Anthol. lib. 1. ep. 188.

Χεῖτε μὲ οὐ λευκὸς πυεὶ δ' ἔϊχελος, ὄμματα δ' αὐτῶ
Δειμύλα, καὶ φλογόεντα, κακαὶ φρένες, ἀδὲ λάλημα,
Οὐ γὸ ἴσην ροέει καὶ σθέγγε. ὡς μέλι φωνὰ
Ην ὃ χολᾷ νόος ἔϛὶν ἀνήμερος. Ηπροπεύτας
Οὐδὲν δμαδυόων. δόλιον ϛέφος, ἄγρια πάσδει.
Εὐπλόκαμον ὃ κάρηνον ἔχει, δ' ἰτομὸν ὃ μετώπων
Μοκκύλα μὲ πλώῳ χερόδεια μακρὰ ὃ ϛάλλῳ
Βάλλῳ δ' ἐις Αχέοντα, καὶ ἐις Αϊδέω ϛασιλῆα.

DE DEFINITIONE *per ſimilitudinem.*

CAPVT XXI.

DEfinitionem per ſimilia nonnulli prorſus reijciunt, quod longè ab omni probandi ratione diſiunctam eſſe putent. Vel enim (inquiunt) qui rem per ſimilitudines deſcribit, ipſius naturam nouit, vel ignorat. Si nouit, quanto melius eſt rei naturam expromere, quam vanas imagines, & vmbras conſectari. Si verò neſcius eſt, quo pacto ſynceram imaginem ſubijciet oculis, eius ipſius, quod minime dignoſcere potuit. Sed has argutias ratio, & vſus doctiſſimorum hominum refellit, qui plurimum non modo ad delectandum, ſed etiam ad perſuadendum in definitionibus per ſimilia, fatentur eſſe ſubſidij. Rei etenim cognitionem confuſam, veluti quibuſdam radijs veſtiunt, & ſuauius in animos, mentemque intimam perlabuntur. Quod ſi ea eſſet humani ingenij felicitas, vt vel latentes quaſque rerum naturas cognoſceret: tamen non inutilis eſſet definitio, quandoquidem, & expreſſas vultuum, quos viuos intueri licet effigies in picturis, (tanta eſt ſimilitudinis illecebra) diligimus, & miramur.

Definitio per ſimilia nõ eſt inutilis.

Erit igitur huius definitionis vſus, vbi non quid res ſit exiliter, & enucleatè quæritur, ſed vbi iam nota exquiſitis ſimilitudinum ornamentis eſt decoranda. Parum eſt ſi dicas mens irati, mens eſt inquieta, & tumultuoſa. Hoc ornatius, ſi cum D. Chryſoſtomo eloquaris. Mens irati forum eſt plenum tumultu, vbi multus eſt euntium, & redeuntium clamor, camelorum, ac aſinorum fremitus, argentariorum, & ærariorum vtrinque cudentium ſtrepitus.

Vide Ciceron. in Topicis ſect. 32. Vide Chryſoſt. tom. 4. homi. 24

Contrà

Contrà mens tranquilla, & mitis, vertex eſt quiſpiam montis, qui clementiorem cœli auram nactus eſt, puros ſolis radios, limpidas fontium ſcaturigines, multaſque florum amœnitates, & iſta quantam habent dignitatem.

D. Chryſoſt. Homil. in venerabilẽ, & viuificam crucem.

Σταυρὸς χριστιανῶν ἐλπὶς, σταυρὸς τυφλῶν ὁδηγὸς. σταυρὸς ἀπηλπισμένων ἐλπὶς, σταυρὸς πλανωμένων ὁδός. σταυρὸς ἀδικουμένων ἔκδικος, σταυρὸς πλουσίων χαλινὸς, σταυρὸς ὑφηφάνων ἀντίταγμα. σταυρὸς δουλευόντων ἐλευθερία. σταυρὸς βαρβάρων φιλανθρωπία, σταυρὸς βασιλέων μεγαλοπρέπεια. σταυρὸς ἀνόμων νόμος, σταυρὸς οἰκουμένης ἀσφάλεια, σταυρὸς ὅπλον ἀκαταμάχητον. σταυρὸς εἰδώλων καθαίρεσις. σταυρὸς δωμῶν ἀναπτροπὴ, σταυρὸς κτίσεως ἁφανισμός. σταυρὸς ἑλλήνων γνῶσις. σταυρὸς ἐθνῶν σωτηρία. σταυρὸς πολεμουμένων βοήθεια. σταυρὸς χειμαζομένων εὐδιος λιμήν. σταυρὸς πλεόντων κυβέρνησις. σταυρὸς ὀρφανῶν πατὴρ· σταυρὸς ἀγγέλων ὑμνολογία. σταυρὸς διαβόλου πῶσις. σταυρὸς δαιμόνων ἧττα, quæ omnia intellectu facilia ſunt.

Vides quæ in hac definitione diuitiæ, quot conglobatæ ſimilitudines. Differunt autem à ſimilitudine, quod in ſimilitudine res dicatur per imaginem, & comparationem: hîc ſine comparatione affirmetur. Conſuetum eſt autem SS. Patribus ita definire in ἀυξήσει, vt ambitio eſt futile malum, ſecretum virus, doli artifex, mater hypocriſis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea ſanctitatis.

Bern. de conſid. l. 3

DE DEFINITIONE *per negationem.*

CAPVT XXII.

VLtimum genus definitionis fit per negationem, vbi orator, exprimendo, quid res non ſit, auditoribus colligendum relinquit quid ſit. Vt quid ſit libertas quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus. Seneca ad Lucilium. Eſt illud vſitatiſſimum in diuinis definitionibus: & diſertiſſimè expreſſit Maximus Tyrius, pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulcherrimum. Haud quidem pulchrum corpus, ſed vnde pulchritudo in corpora emanat, neque etiam pulchrum pratum, ſed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipſum, cœleſteſque Dij pulchritudinem decerpunt. Inde enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni, puriſſimoque fonte, ad nos vſque perlabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis rebus in ſingulis, quantum ab eo fonte reſperguntur. Ex quo ſi nihilum hauriant, continuo turpes, diſſolutæ, corruptæque tabeſcunt. Hoc tibi ſi ſatis eſt, Deum inſpexiſti. Sin minus, quæ non alia poterunt eiuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites, non aliud præterea quicquam, quod materia pati conſueuit. Ex quo fit etiam, vt ea diuinæ naturæ præſtantia ſuarum tenebrarum latibulo incluſa, ratione noſtri אין Non aut nihil appelletur, vt nonnulli philoſophantur in hunc exodi locum. Eſtne Dominus in nobis אם אין

Maxim. Tyrius in orat. de Deo.

Deus אין

Neque verò tantum his negationibus, ſed caſto plerunque ſilentio vtuntur oratores. Tanta Dei maieſtate perculſi: & præclarè vbi nos pſalm. 65. legimus. Te decet hymnus Deus in Sion. Verba Dauidis Hebraica ſonant. *Tibi ſilentium laus Deus in Sion.* לך דמיה תהלה אלהים בציון quod ſilentium efficaciſſimum eſt, vnde Moyſes (vt notat Zoar) in 14. Exod. licet corde orare, dicitur clamare, quia ſilentio tam grandi nihil vehementius.

Laus Deo ſilentium

DE MODO AMPLIFICANDE *definitionis.*

Ac primum de amplificatione per ſynonymiam.

CAP. XXIII.

DEX his varios amplificandæ definitionis locos facilè eſt colligere: Addo & illam, quæ per figuras fieri ſolet amplificationem, cuius primus modus eſt ſynonymia, quæ in definitionibus per ſimilitudinem vſitatiſſima eſt, & cum Antonomaſia, ſeu pronunciatione percommodè temperatur. Tale eſt illud Ciceronis pro Milone, vbi curiam deſcribit templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam vni ordini. Habet hæc definitio ornatum, & pompam, eſtque ad amplificationes nata, & à SS. PP. perſæpe vſurpata.

Cic. pro Milone.

Ita plerunque definit D. Chryſoſt. vt in illis, quæ iam protuli, & in iſtis, in quibus crux ab eo deſcribitur. Totius beatitudinis cauſſa, diſcordiæ amputatio, Pacis firmamentum, bonorum omnium copioſa largitio, ſalutis indicium. Sol iuſtitiæ. Spes Chriſtianorum. Reſurrectio mortuorum. Cœcorum dux. Deſperatorum via. Claudorum baculus. Conſolatio pauperũ. Frenum diuitum. Euerſio ſuperborũ. Triũphus aduerſus

SS. Patres hoc definiẽdi genere vſi

Dæmonas. Adoleſcentum Pædagogus. Nauigantium gubernatrix. Periclitantium portus. Obſeſſorum murus. Parens orphanorum. Tutrix viduarum. Libertas ſeruorum. Regum magnificentia. Philoſophia Imperatorum. Eccleſiæ fundamentum. Orbis terræ tutela. Cornu Eccleſiæ. Chriſtianorum gladius. Sanctimoniæ documentum. Summa bonorum omnium.

Hæc ex diuerſis homiliis in Crucem. Non diſſimilia habet ſanctus Ephreem, *ſωτὴρ νικοποιὸν ὅπλον τῆ βασιλίσσης χριστοῦ. χριστιανῶν ἐλπὶς, νικρῶν ἀνάστασις. χωλῶν βακτηρία. βασιλέων μεγαλοφρόσυνα. μοναζόντων διάρσος, γυμνητευόντων σκέπη.*

S. Ephrē homil. in crucem.

Eodem laudationis genere, frequenter in B. Virginem vſi ſunt S S. Patres, vt D. Laurentius Iuſtinianus Protopatriarcha Venetus. Maria eſt porta cœli, paradiſi ianua, ſtella maris, ſolatium mundi, peccanti refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, deſperanti ſalus, mundi interuentrix, interemptrix peccati, diaboli terror, & ſpiritualibus nequitiis pauor. Ipſa eſt tabernaculum teſtamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nubecula leuis, hortus conclusus, ſignatus fons, porta clauſa, columba immaculata, roſa redolens, lilium candens, flos nitens, virgula fumans, oliua virens, vitis fructificans, cupreſſus ſe attollens, palma frondens, terebinthus ſe expandens, campus germinans, terra pullulans. Eſt etiam ipſa glorioſa aurora ſurgens, lucifer rutilans, luna pulchrior, ſole ſplendidior, auro purior, gemmis pretioſior, balſamo ſuauior, margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Etiam neruoſius aliquanto, quam plerique Latinorum Methodius, à quo Deipara nuncupatur. *Ἡ ἀφορμὴ τῆ ἀφορμάπου. Ἡ ῥίζα τῆ ὡραιοτάτου ἄνθους. Ἡ μήτηρ τῆ πλάσαντος. Ἡ πηγὴ τῆ πηγάσαντος. Ἡ πιεσοχὴ τῆ περιέχοντος. Ἡ φέρουσα ἡ φέρουσα ῥήματι τὰ πάντα. Ἡ πύλη τῆς ἐν σαρκὶ ἀναστολῆς τῆ θεοῦ. Ἡ λαβὶς τῆ χερουβικοῦ ἅρματος. ὁ ἔρημος κάλπος τῆ παίτων κόλπου. ὁ πόκος τῆς ἀκατακλήπτου δρόσου. ὁ τῆς ἐπιθυμίας Δαυὶδ ζωοδόκος λάκκος τῆς Βηθλεὲμ ἀφ' ἧ πόμα ἀθανασίας ἐξέβλυσε. τὸ ἱλάσιον ἀφ' ἧ θεὸς ἐγκύδη ἀνθρώποις ἀνθρωπόμορφος. τὸ ἄσπιλον ἔνδυμα ἀναβαλλομένου φῶς ὡς ἱμάτιον. ἡ δεκέσασα τῶ θεῶ τῶ ἀνενδεεῖ σάρκα ἵνα ἔχῃ.*

Methodius martyr, & Episcop. Præclara laus B. Mariæ.

Maria eſt incircunſcripti circunſcriptio, ſpecioſiſſimi floris radix, Creatoris mater, nutrix omnia nutrientis, omnia continentis complexio. Geſtatrix eius, qui verbo portat vniuerſa, Hæc eſt per quam carnem ingreſſus eſt Deus, Purificantis carbonis forceps, Præangustus illius ſinus, qui ſinu ſuo omnia complectitur.

D. Laurentius Iuſtinianus de caſto cōnubio c. 10. Definitio B. Virginis per synonimiā.

Incomprehenſibili roris vellus, Bethlemitica ciſterna, quam velut vitæ refocillatricem. Dauid deſiderauit, & ex qua immortalitatis poculum immortalibus emanauit. Propitiatorium per quod Deus humanam naturam indutus mortalibus innotuit, impollutum illius indumentum, qui lucis veſtimento circunfunditur, Deo nullius rei indigo carnem mutuata, quam ipſe non habebat.

Atque vt hæc definitio ad laudandum, ſed etiam ad vituperandum valet, & crebro in eodem genere vſurpatur. B Sic Baſilius definit vanam gloriam *γλυκὺ σκυλευτὴν τῆ πνευματικοῦ πλούτου, ἡδὺ ληϊστὴν τῆ ἡμετέρων ψυχῶν πόλεμον, ἅπτα τῆ ἀρετῶν, ἅπαξ μετ' ἡδονῆς τὰ ἡμέτερα κακὰ λυμζόμενον, μέλιτι χρώσαντα τὸν οἰκείας ἀπάτης ὀλεθρίαν ὀρέγοντα κύλικα.* Blandum prædonem opulentiæ ſpiritualis, ſuauem animorum hoſtem, vermem virtutum, honeſta quæque opera cum voluptate deprædantem; quæ lethale fraudis poculum melle illinit, & mentibus hominum fatalem porrigit calicem.

D. Baſilius Aſcet. c. 10.

C Quò autem ſit ſecurior huius definitionis vſus, quatuor notanda ſunt. Primum ne nimis longus tractus continuetur, qui affectationem habet, & frigidis plerunque metaphoris eſt obnoxius. Secundum vt quando ex tranſlationibus hæ definitiones conſtant non ſint duræ, moroſæ, putidæ, violenter accerſitæ. Tertium vt quæ copulantur affinitatem quandam, & cognationem habeant, neue deſultoriè in diſſimillima quæque raptim incurramus. Quartum vt lectiſſima quoad fieri poſſit ad has exornationes afferantur, eaque diſtributionibus, & antithetis, vt ex ſuperioribus exemplis patuit, varientur. D

DE AMPLIFICATIONE *per definitionem mixtam.*

CAP. XXIV.

E MAgnam vim habent ad amplificationem huius loci mixtæ definitiones, quales ſunt, quæ primum per negationem fiunt, deinde per aſſertionem, tertio per contrariorum oppoſitionem: Oſtendo exemplo. Cicero in Piſonem. Verum Conſulem deſcripturus, quo Piſonem hoc nomine indigniſſimum conuincat, primum oſtendit, quid non ſit Conſul: Deinde quid ſit: ad ſummum pugnantium conflictum facit ad modum ornatè ſic. [Quid? tu in lictoribus, Ciceronem in toga,

Cicer. in piſon. num. 25. Fusiū, & oratoriū definitiōis genus ex

in toga, & prætexta esse consulatum putas? A quæ ornamenta etiam in Sexto Clodio te Consule esse voluisti. Huius tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas?] En quid non sit consulatus, non est toga prætexta, fasces, & cæt. Iam accipe, quid sit. [Animo consulem esse oportet, consilio, fide, grauitate, vigilantia, cura, toto denique munere consulatus.] Hæc descriptio consulis ab adiunctis.

Tum ingerit pugnam contrariorum. [Ego Consulem esse putem, qui Senatum esse in repub. non putauit, & sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romæ ne Reges quidem esse potuerunt.] & cætera, quæ ille in rebus gestis Pisonis Consulis dignitati omnino contraria enumerat. Tandem concludit acriter, & seruosè. [Qui latrones igitur? siquidem vos consules, qui prædones? qui hostes? qui proditores? qui tyranni nominabuntur.] Hæc est artificiosissima definitio, & præclarum imitationis exemplar.

DE AMPLIFICATIONE per contentionem ironicam.

CAP. XXV.

ALius est amplificandi modus per contentionem ironicam, cum res ironicè secundum aduersariorum mentem definitur ab oratore. Deinde remoto ioco grauiter, & ornatè describitur. Tale est illud Ciceronis pro domo sua ad Pontifices. [An tu P. R. esse putas illum, qui constat ex ijs, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim afferant magistratibus, vt obsideant Senatum, optent quotidie cædem, incendia, rapinas? & εἰρωνικῶς exclamat, ô speciem, dignitatemque P. Romani, quam Reges, quam nationes exteræ, quam gentes vltimæ pertimescant, multitudinem hominum ex seruis conductis, facinorosis, ex egentibus congregatam.]

Mox serio definit. [Ille ille populus est Dominus Regum, victor, atque Imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die scelerate vidisti, tum cum omnes Principes ciuitatis, omnes ordinum, atque ætatum ciuium, se non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant.] Huiusmodi definitiones planè graues, & oratoriæ sunt.

DE CONFIRMATIONE definitionis.

CAPVT XXVI.

VT definitionem suis partibus absolutam facere satis operosum est: Sic inualidam refellere facillimum. Vbi enim aliquid improprium, commune, metaphoricum, est assignatum, illud statim aduersarijs magnam suggerit ansam cauillationis. Definierat semel Plato hominem animal implume, bipes, Diogenes Cynicus homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum deplumem, & nudum in mediam Platonis scholam proiiciens, *En homo* (inquit) *Platonicus*; sic mirificè plerunque ludunt oratores, vbi inanes, & mancas aduersariorum definitiones refellunt, & definitis non conuenire, imò contraria prorsus accommodari posse ostendunt. Sic Tertull. in Apologetico, *Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet? timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem.* Quid hoc mali est, *cuius rei gaudet? cuius accusatio votum est, & pœna felicitas.* Non potes dementiam dicere, *qui remincris ignorare.* Sic Velleius apud Ciceronem lib. 1. de natura Deorum contra Stoicos, qui mundum animantem, immortalem, beatum, & rotundum dicticabant, agit cauillatoriè, *Nunc autem hactenus* (inquit) admirabor eorum tarditatem, qui animantem immortalem, & eundem beatum, & rotundum esse velint, quod ea forma vllam neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel coni, vel pyramidis videtur esse formosior. Quæ verò vita attribuitur isti rotundo Deo? nempe ea celeritate contorqueatur, cui par nulla cogitari quidem possit. In qua non video, vbinam mens constans, & vita beata possit insistere, quodque in nostro corpore, si minima ex parte significetur, molestum sit: cur hoc idem non habeatur molestum in Deo? Terra enim profectò quoniam pars mundi est, pars est etiam Dei. Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles, atque incultas videmus, quod pars eorum appulsu solis exarserit, pars obriguerit niue, pruinaque longinquo solis abcessu, quæ, si mundus est Deus, quoniam partes mundi sunt, Dei membra, partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. Vides quam latus pateat in istis confutationibus campus, vbi præsertim aliquid absurdi est ab

Aristot. top. l. 7. c. 5. μάλιστα ῥᾴδιον ὅρον ἀναιρεῖν ὃν.

Diogen. Laert. in Diogene.

Tertull. in Apolog c. 1.

Cic. l. 1. de natura Deorum.

aduerſarijs prolatum : Continuo orator ſua dexteritate trullam faciet de Minerua. Et hæc in confutatione totius corporis.

Alias vnum membrum reprehenditur, ſi quid dictum laxius, ſi quid ſtrictius concluſum, vt ex definitionis vitijs eſt colligere, ſi plenè reprehendi non poteſt, vellicatur, diſtorquetur, durius accipitur.

Cæcilius apud Minutium.

Sic malignè Cæcilius, quæ de Dei ſcientia, & prouidentia dicuntur à Chriſtianis interpretatur. Deum (inquit) illum ſuum, quem nec oſtendere poſſunt, nec videre in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere, diſcurrentem ſcilicet, atque vbique præſentem: Moleſtum illum volunt, inquietum. (vides κακοήθειαν nihil cum huiuſmodi dictum in Dei definitione) impudenter etiam curioſum: Siquidem aſtat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cùm nec ſingulis inſeruire poſſit per vniuerſa diſtrictus, nec vniuerſis ſufficere in ſingulis occupatus?

Ad cauendas iſtas illuſiones in contentioſis orationibus, vt quæ pugnæ ſunt, & bellorum, agendum ſiccè, concludendum ſtrictè, colligendum acutè: abſtinendum ſimilibus, & metaphoris, ad ſummum oportet.

Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν.

DE PARTIVM ENVMERATIONE. Loci dignitas, & definitio.

CAP. XXVII.

EA demum eſt diuinæ naturæ perfectio, vt nullius rei indiga, nulla quoque partium congerie ad ſuæ integritatis abſolutam tationem concreſcere poſſit. At cætera rerum creatarum genera, vt ab hac ſimplicitate longè diſſita ſunt, atque remota, ſic etiam diuerſarum partium nexibus coaleſcunt, quarum ſpectata in ſingulis cognitio, nos ad totius notitiam facili quodam itinere conducit. Quamobrem inter locos, partium enumeratio plurimum obtinet ſplendoris, vt quæ non modò ad rem dignoſcendam, ſed etiam vberiori ſtylo pertexendam, non mediocre conferat adiumentum. Eſt autem rei in ſingulas partes, apta quædam diſtributio. Partes apud Ciceronem (ne ad Logicorum teſtimonia recurramus) duobus modis intelliguntur. Sunt enim partes totius, quod in ſe eaſdem partes comple-

Vide Ciceron. in part. & tertio de orat. fect. 19. & 51 in Bruto 214.

ctitur, vt corpus, humeros, brachia, thoracem, ſunt & partes generis, quas genus ſub ſe continet, alio modo ſpecies, & formæ nominantur, vt prudentia, iuſtitia, fortitudo, ratione virtutis. Vel ſi mauis aliæ partes ſunt eſſentiæ, aliæ ſunt integrantes, & accedunt magis ad decus totius, quàm ad compoſitionem. Ex hac diſtinctione partium in tractandis rebus dignitas, & decor, tum quod maximè eſt in oratione momenti, claritas affuſa conſurgit, vt hunc locum iure totius ſermonis œconomiam poſſis appellare. Ac quemadmodum in confuſo corpore, vbi (quod aiunt) neque pes, neque caput, omnia fœdè permixta, & monſtroſa ſunt: Sic etiam vbi nulla ab oratore inſtituitur concinna partium diſtributio, fluctuare, & immenſis quibuſdam tenebris circunfundi orationem neceſſe eſt. Hoc in maiori mundo, hoc etiam in minori, Dei conditoris ſapientia ſolertiſſimè prouidit, in quibus tanta, tam varia, tam prudens ſingularum partium diſtributio, non modò ad ſuas cuique functiones eximiam facilitatem, ſed decus præterea, atque elegantiam impertitur.

Partium enumeratio œconomia ſermonis.

DIVISIO HVIVS LOCI *ſecundum rem, & varia genera enumerationis.*

CAP. XXVIII.

VANTA eſt partium diuerſitas, tanta quoque conſurgit loci varietas. Vt igitur partium, aliæ ſunt eſſentiæ: quæ genera, ſpecies, differentiaſque ſpectant. Aliæ accedunt, quæ ad proprium, accidenſque Logicorum referuntur. Sic diuerſa quoque, & in quinque partes ad ſummum diſtributa naſcuntur argumenta, quæ inter ſe, & dignitate differunt, & robore.

Præſtantiora enim ſunt, & validiora, quæ eſſentiam ſpectant, quàm quæ extrinſeca tantum, & adſcititia ſunt. Eſſentialis hæc eſt partium enumeratio ſumpta à partibus generis. *Sed omne, quod honeſtum eſt id, quatuor partium oritur ex aliqua.* Aut enim in perſpicentia veri, ſolertiaque verſatur: Aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendoque ſuum cuique, & rerum contractarum fide: Aut in animi excelſi, atque inuicti magnitudine, ac robore: Aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur ordine, & modo: in quo ineſt modeſtia, & temperantia. Ex quo ita liceat concludere, ſi virtus eſt, aut prudentia eſt, aut iuſtitia, aut fortitudo, aut temperantia. Alia ſumitur à partibus intrinſecis, & eſſentiã rei componèntibus, quales ſunt in homine

Cicero l. 1. offic.

in homine corpus, & anima rationis particeps, ex quo rectè inferas eum non esse hominem, qui siue corpore, siue animâ fuerit destitutus. Et hæc quidem argumenta robustissimè conuincunt. Alia quæ appositicias complectuntur potestates, & accidentia, minus quidem habent ponderis, valent tamen ad ornatam amplificationem, orationisque circunductam amplitudinem, tùm coniuncta vim obtinent, quóque magis propria sunt illius rei, cui tribuuntur, eo difficilius eleuantur. Ad hoc genus pertinent, quæ habet Arnobius l. 3. aduersus gentes.

Arnob. l. 3.

[Sed vt enim ad vsus certos manus, pedes, oculi, cæteraque constructio membrorum, sua quæque in officia constituta est. Ita conuenit credere in sui muneris functionem has esse partes comparatas: aut confitendum est in Deorum corporibus esse aliquid vacuum, quod sit frustra, & inaniter fabricatum. Quid dicitis ô sancti, atque impolluti Pontifices religionum? Habent ergo Dij sexus, & genitalium membrorum circunferunt fœditates, quas ex oribus verecundis infame est suis appellationibus promere.] Ita irridet Ethnicos, qui corpoream faciunt diuinitatem, singulas corporum partes, colligens etiam viles, & obscœnas, vt hanc corporis fabricam à diuina natura alienam esse ostendat.

DIVISIO SECVNDVM modum, & varia argumentationum ab enumeratione partium genera:

CAP. XXIX.

primus modus.

HÆc prima enumerationis partium diuisio secundum rem, alia secundum rei modum consurgit; & ea triplex est. Vna cùm affirmatis omnibus partibus affirmatur totum. Altera cum negatis omnibus partibus negatur totum. Tertia cum seiunctis cæteris partibus vna relinquitur; quæ affirmatur, aut negatur. Exemplis illustriora fient omnia. Contendit probare M. Tullius, Pompeium summum esse Imperatorem, id per omnes, & singulas optimi Imperatoris virtutes, filum orationis longius extendens, sic confirmat. [Ego enim sic existimo in summo Imperatore, quatuor has res ineesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, felicitatem, Pergit, & omnia enitere in suo Pompeio fusius ostendit.] Quis

Cicer. pro lege Manilia.

A igitur hoc homine scientior vnquam esse debuit? qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est? &c cæt. Deinde de eius iustitia. [Cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, vt non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. *Et de temperantia*, Non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem, & de authoritate.] Quid igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? & cæt. [Postremo de felicitate. Vt eius semper voluntatibus, non modò ciues assensérint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint.] Sic Minutius probat mundum aliquando interiturum à partium collectione. Omnia quæ orta sunt occidere, quæ facta sunt interire? Cœlum quoque cum omnibus, quæ cœlo continentur, ita vt cœpisset desinere, fontium dulci aqua, marisue nutriri, in vim ignis abiturum Stoicis constans opinio est, quid consumpto humore mundus hic omnis igneſcat. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & mundi ruina eadem ipsa sententia est.

Minutius in Octauio.

secundus modus.

Negatis omnibus partibus, negatur totum. Sic cœlum non est ignis, aër, aqua, terra. Igitur non est elementum. Ad hunc locum collineat Martialis epigramma:

Si quid opus fuerit, scis me non esse rogandum,
Bis nobis dicis, Baccara, terque die.
Appellat rigida tristis me voce Secundus,
Audis, sed nescis Baccara, quid sit opus.
Pensio te coram petitur, clareque, palamque,
Audis, sed nescis Baccara, quid sit opus.
Esse queror, gelidasque mihi, tritasque lacernas,
Audis, sed nescis Baccara, quid sit opus.
Hoc opus est, subito fiat vt fidere mutus.
Dicere ne possis Baccara, quid sit opus.

Mar. l. 7.

Sic argumentatur. Neque pecuniam ad dissoluendum æs alienum, neque pensionem, neque victum, neque vestes, neque cætera id genus tanta sermonis affabilitate promissa largiris, nihil igitur eorum, quæ ad vitam sustentandam sunt necessaria impendis.

Tertius modus.

Reiectis, & succisis cæteris partibus affirmatur vna, sic. Mulier, aut amat, aut odit, nihil est tertium, non amat, igitur oderit necesse est. Hic duo tantum membra sunt, & reiecto vno, alterum assumitur. Alias plura ingeruntur, vt Philippica 2. Quid putem, contemptumne me, non video, nec in vita, nec in gratia,

Publius Syrus.

Cicer. 2. Philipp.

nec in rebus gestis, nec in hac mediocritate ingenij, quid despicere possit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi posse credidit: qui ordo clarissimis ciuibus benè gestæ reipub. testimonium multis, mihi vni conseruatæ dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est, quid enim plenius? quid vberius? quam mihi, & pro me, & cóntra Antonium dicere? (His omnibus reiectis vnam partem assumit) illud profectò est, non existimauit sui similibus probari posse se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. Item illa expeditio, quæ refertur 4. ad Herenn. Necesse est cùm constet istum nostrum fundum fuisse, ostendas te aut vacuum possedisse, aut vsu tuum fecisse, aut emisse, aut hæreditate tibi venisse. Vacuum cùm ego adessem, possidere non potuisti. Tuum vsu fecisse, etiamnum non potes: Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit. Relinquitur ergo, vt mé vi de meo fundo deieceris.

Cic. 4. ad Herenn.

Eodem argumento vtitur Osorius contra Iudæos. *Quam rem gerunt?* quod scelus conflant? quæ maleficia suscipiunt, propter quæ à Deo, quem tam propitium olim habebant omnino deserantur. Simulachris immolant? Immo eorum contactum perhorrescunt. Commentitios Deos asciscunt? At eo nomine, quod Deum colant efferuntur. Et id verum, sed moribus immanibus efferati sunt? At ipsi summam sibi laudis, æquitatis, & pietatis assumunt. Quid ergo est? parumne supplices preces ad Deum adhibent? Immo in precibus assidui sunt. (Resumit) si igitur nec simulachra colunt, nec vanos Deos inuocant, nec humanum sanguinem fundunt, nec se impia fraudis impuritate contaminant: cur illos Deus, quos in fidem suam recepit, tam diuturno tempore, ope sua destituit? His igitur succisis, veram caussam infert Iudæorum perfidiam.

A

B

C

D

DE VI ET VERITATE huius loci.

CAP. XXX.

VSus argumenti cautionē, & memoriam requirit oratoris, cauendum est enim, ne in partium collectione minus sit accuratus, quod faciet, si aut res necessarias omittat, aut addat superfluas, aut discrepantes confundat, aut easdem bis numeret, & veluti à se dissoluat, atque disiungat. Tum qui propositus est initio numerus, est illi expedite percurrendus, dandaque opera, ne longiuscula plerunque digressio sermonem, & mentem à proposito abripiat. Videas enim aliquot, qui cum tria, aut quatuor proposuerunt, vltimi iam non meminerint, aut si meminerint, tantum temporis in vno capite pertexendo conterunt, vt eius quod restat expediendi, spatium, & facultas non suppetat. Satius esset nihil omnino proponere, quàm post iacta hæc propositionum fundamenta, & rerum apparatus, auditoris expectationem fallere, ne munerariijs antiquorum similes videamur, qui cum montes aureos persæpe promitterent, nihil præter arenam dabant. Aduertendum est præterea, vt in affirmatione, vel negatione procedat argumentum. A toto (quod aiunt) molis ducuntur argumenta ad singulas partes primarias, idque tantum affirmando, valet enim hoc argumentum. Si domus est, & fundamentum est, & tectum, & parietes, non autem, & fenestræ sunt, & asseres, & cæt. id genus leuiora. Si corpus est humanum, cerebrum habet, & cor, & iecur, non autem, & digitos x. & vngues, & pilos. A negatione verò totius molis ad singularum partium negationem non procedit argumentum. Vt domus non est, nec igitur fundamentum. Nam possunt esse domus fundamenta, sine ipsius perfectione. A toto tamen generis vim suam obtinet hoc argumentandi genus. Id est, qui negat alicui totum generis, negat, & singulas partes, quas suo ambitu complectitur. Vt si neges calliditatem esse virtutem, accuratè colliges, eam nec esse prudentiam, nec iustitiam, nec fortitudinem, nec temperantiam.

E

DE VSV ET AMPLIFICATIONE huius loci.

CAPVT XXXI.

VSus argumenti à partium enumeratione, amplissimus est, & per totum corpus eloquentiæ longè, latéque diffusus. Primum ad totius orationis œconomiam, mirum in modum valet, & quasi Ariadnæ filum dirigit institutum sermonem, ne fluctuet in errorum (quod aiunt) labyrintho, ex quo videas totas plerunque orationes hoc vno niti fundamento, quod insuper alijs, atque aliis conflatum argumentis in immensam excrescit amplitudinem. Nobilissima illa, quæ ad Donatum de gratia Dei inscribitur D. Cypriani epistola, tota fermè est in hoc argumento. Hoc ipso fulcitur Ciceronis oratio pro lege Manilia. Hoc sæpissimè vsurpant

vſurpant Lactantij, Arnobij, Minutij aduersus nostræ fidei inimicos glorioſa certamina.

Secundò promptiſſimum est ad lacessendos aduersarios telum, ad refellendos idem clypeus fortissimus. Nam,& acutè colligit, & rationes glomerat,&acriter insilit,& feruidè instat. Si verò resistendum, quadrato velut agmine, insultantium vndique telorum impetus eludit,quod in confirmatione demonstrabo plenius, in oratione Palamedis ex Gorgia Leontino.

Tertiò amplificationis, quæ vna virtus maxima est,perpetuum veluti quoddam reperietur esse seminarium. Nam si res grauiter narranda,si describenda,si oculis pleniſſimè subiicienda, parum est vno conſpectu proponere. At si incipias singulas partes disquirere,discutere,enucleare,tũc vis,& amplitudo,quasi ingentis cuiusdam fluuij perpetuis vndarum vorticibus explicati,sese efferet:quod illustrissimis exemplis comprobare,nullo negotio possum. Miraberis huius orationis maiestatem, & delicias. *Volo sub conſpectu meo ponere*, quæ gentium oculos, regúmque perstringunt, volo intueri pretia sanguinis,animarúmque vestrarum. Prima mihi luxuriæ spolia propone: siue illa vis per ordinem expandere, siue, vt est melius, in vnum aceruum dare. Videō elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum, pigerrimorúmque animalium testas ingentibus pretiis emptas, in quibus ipsa illa,quæ lucet varietas,subditis medicamentis in similitudinem verè coloratur. Video istic mensas,&æstimatum lignum senatoris censu, eo pretiosiùs, quo illud in plures nodos arboris infelicitas torsit. Video istic crystallina,quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos,ipso quo fugare debet pretio,crescit. Videō murrhina pocula. Parum scilicet luxuria magni fuerat, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinarent. Video vniones non singulos singulis in auribus cõparatos:iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis superponuntur. Non satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina,aut terna patrimonia auribus singulis pependissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus,aut denique pudor possit:quibus sumptis mulier, parum liquidò nudam se non esse iurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersserunt,vt matronæ nostræ, ne adulteris quidem, plus suo in cubiculo, quàm in publico ostendant,&c.

Senec.l.7 de benef. c.9.

Eximia luxus descriptio per partũ enumerationem.

Parum igitur,si dixisset,video luxum huius ciuitatis profusissimum,singulas partes, & adiuncta luxus excutit,vnde vis,& amplitudo huius orationis. Sic Nonnus Dionys. 4. Cadmi pulchritudinem à singulis partibus colligit.

Οἶδα ἐγὼ πᾶμμιλλα ῥοδοδάκτυλον, εἶδον ὀπωπᾶ.
Ἦδὲ μελισσάζουσαν, ἐρωτοτόκου ὑπὸ σεσοώπου.
Ὡς ῥόδα φοινίσσουσι παρηίδες, ἀκροφαὴς ὑπὸ
Δίχροα χροιὴν ἀμαρύσσεται ἴχνια ταρσῶν.

Et cætera, quæ in thesauro Græcæ poeseos attuli,& interpretatus sum.

Longè alio modo Lactantius, Dominicæ crucis acerbitatem, à singularum partium cruciatu exaggerat.

Vertice ad vsque pedes me lustra,en aspice crines
Sanguine concretos, & sanguinolenta subipsis
Colla comis, spinisque caput crudelibus hanstum.
Vndique diua pluens viuum super ora cruorem.
Compressos speculare oculos, & luce carentes,
Assictásque genas: arentem suspice linguam,
Felle venenatam, & pallentes funere vultus.
Cerne manus clauis fixas,tractósque lacertos:
Atque ingens lateri vulnus: cerne inde fluorem
Sanguineum,fossósque pedes, artúsque cruentos.
Flecte genu, lignúmque Crucis venerabile adora.

Non alio loco Seneca direptionem vrbis amplificat. *Vires in consilio sunt*, velut signo ad permiscenda omnia dato, non igni, non ferro abstinetur,soluta legibus scelera sunt, nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit,vllum impedimentum est ruentium *in prædam*. Hic ex priuato,hic ex publico, hic ex prophano; hic sacra rapit, hic effringit,hic transilit,hic non contentus angusto itinere,ipsa quibus arcetur,euertit, & in lucrum ruinam vertit; hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat, nemo non fert aliquid ex altero: & Hieron. epist.8.lib.1. de sene centenario. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, & succi plenum:cani cum rubore discrepant, vires cum ætate dissentiunt. Non calidi acumen ingenij frigidus sanguis obtundit, Non contractam rugis faciem arata frons exasperat. Non denique tremula manus per curuos ceræ apices errantem stylum ducit.

Sen. l. 7 de benef. c.27.

Quid moror?omnes fermè descriptiones & amplificationes hunc locum includunt.

DE MIXTVRA FIGVRARVM, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet vestiri.

Caput XXXII.

NEque verò satis est huius loci vim nosse, & oportunitatem, nisi intelligas, quibus temperari debeat coloribus, quibus ornamentis excitari.

Amat igitur imprimis tractari per anaphoras, quod exemplum Senecæ superius allatum satis indicat. Addam & aliud, ex quo facilè quisque discere poterit, quo artificio longior partium enumeratio tractanda sit, vt blandius, & alacrius influat [Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius lucri totus est, alius cœca ambitione in gladios ruente] Iam, ne tædium afferat eadem vox nimis tepetita immutat [Adiice torporem mentis, ac senium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultúsque perpetuos; adiice æstimationem sui nimiã, & tumorem', ob quem contemnendus est, insolentem. (iterum variat) Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem semper aliò transilientem loquar? (nec satis) Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus voluimur, Audacia tumidissimorum, discordia familiarissimorum, & publicum malum, incertissimis fidere, fastidire possessa, quæ consequi posse spes non fuit.] Hæc optima variandi ratio.

Sen. l. 7. de benef. c. 26.

Alius ornandi modus est per distributionem, cùm vnaquæque enumeratarum partium suo proprio verbo concluditur.

Sic eleganter Cyprianus de laude martyrij. Si iustus es, & Deo credis, quid pro eo sanguinem fundere metuis, quem pro te toties passum esse cognoscis? in Isaia sectus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Ioseph venũdatus, in homine crucifixus. Tũ disertissimè Augustinus de laude Caritatis. Caritas in Abel per sacrificium læta, in Noe per diluuium secura, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias leniissima, in Dauid tribulationibus mitissima, in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabæis sæuos ignes innocenter tolerat, casta in Susanna supra virum, in Anna post virum, in Maria præter virum, libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

Cypr. de laud. martyrij pag. 429.

Aug. de laud. caritatis

Tertius modus est per subiectionem, cum qua huic loco frequens, & pènè necessarium A commercium, maximè cùm obiectiones remouendæ sunt. Sic Cicero in oratione de prouinciis Consularibus. Nam ipse Cæsar, quid est, cur in prouincia commorari velit? amœnitas eum, credo, locorum, vrbium pulchritudo, hominum, nationúmque illarum humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas, finium Imperij nostri propagatio retinet. Sic per subiectionem causas omnes exponit.

Cicero de prouinc. Consula.

Deinde ad singula respondet, seruato eiusdem ordinis tenore. Quid illis terris asperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victoriis præstabilius? quid Oceano longius inueniri potest? An reditus in patriam habet aliquam offensionem? vtrùm apud populum, à quo missus est? an ad Senatum, à quo ornatus est? an dies auget eius desiderium? an magis obliuionem? an laurea illa magnis periculis parta, amittit longo interuallo viriditatem.

Quartus per congeriem, cum qua magnam habet affinitatem, cùm præsertim vtrumque ad amplificationem sit natum. Huiusmodi est ex prima Catilinaria exemplum.

Quid enim Catilina est, quod te iam in hac vrbe delectare possit? in qua nemo est, extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat? nemo qui te non oderit. Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis? quod facinus à manibus vnquam tuis? quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti. Quid verò nuper, cùm morte superioris vxoris nouis nuptiis domum vacuam fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facilè patior fileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas, aut extitisse, aut non vindicata esse videatur: prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties. Ad illa venio, quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticã tuam difficultatem, ac turpitudinem, sed ad summam, atque ad omnium nostrum vitam salutémque pertinent.

Cic. in sect. 1. in Catil.

Ita congeriem malorum, quæ Catilinam partim impeditum, atque obstrictum tenent, partim etiam illi minantur per partiũ congrũam enumerationem expressit, & Iulianus Imperator compendio syntagma Libanij commendans, omnes virtutes confertas colligit, partium enumeratione σωμαθροισμὸν includens. Ω λόγος, ὦ φρένες, ὦ σωφροσύνης, ὦ διαιρέσεις, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἁρμοναὶ, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ σωφρόνη.

Longum esset omnia recensere, satis fuerit di-

rit dixisse hunc locum ad omnem amplificationem esse accommodatissimum, & ad tractationem, ornatum, & illustres figuras desiderare.

DE NOTATIONE *nominum.*

An nomina sint naturæ cœlestis?

Confutatur Zoar, & Rabbini.

CAP. XXXIII.

NObilissimam quæstionem, atque inter principes Philosophos discrepantibus sententiis agitatam, hic locus obiter excutiẽdam monet. Si enim quod à Platone dictum est, nomina sunt à natura, tantò plus authoritatis nominum notatio apud quosque sapientes habitura est. Qua in re nũgatoriæ sunt doctorum Hebræorum sententiæ. Nam (vt cætera omittam) qui de his ipsis arcanis fabulosissimè cõscriptus est liber Zoar, Adamum refert, cùm nomina rebus imponeret, magnam ex ea, quâ florebat rerum scientiâ adhibuisse religionem. Literas enim non quascunque tumultuariè arripuit, sed eas inquisiuit, quę tactus, & influxus syderum, rei denominandæ ministerio, iam ab æterna mente destinatorum, significarent.

Zoaris opinio.

Addit præterea mundum ex viginti duabus literis esse conflatum, quarum tres tribus elementis, duodecim Zodiaci signis, septem etiam errantium stellarum orbibus sunt accommodatæ. Has verò vltimo loco numeratas duobus modis pronunciari, acuto scilicet, & remissiori sono. Cùm planetas significant in suis domiciliis constitutos, liquidius, & sonantius efferuntur, quod tunc ipsarum stellarum sit vis acrior, & impetus concitatior. Quòd si easdem, ab iis, quas assignant Astrologi sedibus peregrinantes planetas exhibere volunt, literas mollius, & languidius pronunciant, quod res ipsas viribus destitui, & emortuo veluti vigore tabescere dictitent. Iam verò literę corporeas rerum creatarum partes designant, quod sine voce sint, & quasi intermortuæ, puncta verò iisdem affixa, quæ apud Hebræos vocalium instar obtinẽt, formarum sunt imagines, quibus materia suopte ingenio languida excitatur, & animatur. Denique ad integram totius perfectionem adduntur accentus, qui eas, quas Physici operatiuas nominant formas exhibent. Ex quo, qui Hebraica (vt aiunt) nomina liquidè, & accuratè pronuntiat, cœlestis, & inferioris mundi œconomiam depingit. Hæc Rabbinorum commenta, quæ ab iis esse conficta non miror, sed à viris doctis hæc magni fieri & curiosius inuestigari, hoc admiratione magis dignum est. Vigenerius certè istas, & alias huiusmodi fabulas, in suis characteribus commemorat, quas non confutat, sed tamen refellere non est adeò operosum, cùm ipsæmet leuissimo ictu impulsæ corruant. Mitto enim, quod hunc syderum tactum inducant, qui Astrologis multarum ineptiarum, atque ipsiusmet impietatis fundamẽtum esse solet: Vnde hoc didicit Zoar astrorum influxus à certis literis significari, quas Adam cuique nomini, secundum varios syderum aspectus commodauit?

Ineptiæ Zoaris

Quid igitur, cùm tantum septem literæ planetis inseruiant, quos in hæc inferiora potissimum influere volunt, ex istis septem literis omnia confestim nomina coalescere oportebit. Sed fingamus nouendecim literas cœlo tribui, & ad significandos syderum varios influxus assumi; quid igitur cæteræ, quæ istam stellarum vim non significant, à nominum compositione perpetuò exulabunt, Si quidem eas tantùm inseri oportet, quæ cum cœlo, & syderum tactu commercium habeant. Deinde, cùm fermè omnia ex tribus radicalibus literis apud Hebræos sint conflata, trium igitur tantùm syderum aspectum patientur omnia, cætera erunt otiosa. Iam, cùm iisdem prorsus literis constent nomina, non modò diuersæ, sed contrariæ prorsus significationis, aut res easdem natura esse oportebit, aut certè inanes istos astrorum influxus קדש apud Hebręos significat sanctum esse, idem immundum esse. Vnde הקדשות Hosee 4. vers. 14. dicuntur effœminati, & catamiti. Iam quæro à Zoare, qui fit, vt cùm eædem sint literæ, & iidem syderum influxus ipsis literis illigati, res tamen inter se dissimillimæ sint, vt vna sancta sit, Altera omni execratione dignissima.

Postremò, quid literatum nobis mundum fabricat? cur tres tantum literas elementis tribuit? Quartum, aut nullum erit, aut iniquè cum illo actum erit, cui nulla commodata fuerit literula. Denique aut ante istas literas emersit mundus, aut literæ ipsæ ante mundum extiterunt. Si primùm non coaluit ex literulis: si secundũ, quomodo astrorum influxus istæ literæ significabant, cùm necdum essent sydera. Omninò vanitatis plenissima sunt hæc commenta, sed & in eam deuenit dementiam audax illud Promethei genus, vt se ex variis literarum mixturis numerum stellarum, & rerum omnium creatarum, scire posse confideret: quod tamen Deus sibi reseruauit, *qui enumerat multitudinem stellarum.*

CONFVTATVR RVCELINVS, & cæteri nominales.

CAPVT XXXIV.

EOsdem ferè Rabbinorum errores, multis iam sæculis intermortuos, & ab omnibus irrisos reuocauit Rucelinus; natione Brito, præceptor magistri Petri Abelardi nouatoris; primus enim sectam nominalium instituit contra Reales, & nominũ cognitione, rerum quoque cognitionem contineri, magno conatu defendit sub annum Domini 1140. Ex quo grauia, & cruenta inter studiosos Parisienses prælia sunt excitata. Meminit Auentinus lib. 6. qui & vetus epigramma recitat in eandem sectam compositum.

Quas Ruceline doces, non vult Dialectica voces,
Iamque dolens de se non vult in vocibus esse.
Res amat, in rebus cunctis vult esse diebus.
Voce retractetur, res sit, quod voce docetur.
Plorat Aristoteles nugas dicendo seniles,
Res sibi subtractas per voces intitulatas.
Porphyriúsque gemit, quia res sibi lector ademit,
Qui res abrodit, Ruceline Boëtius odit.
Non argumentis, nullóque sophismate sentis
Res, existentes in vocibus esse manentes.

Hæc rudis sæculi monumenta, quæ satis indicant hanc Rucelini opinionem meritò displicuisse. Etenim, quæ potest ex nominibus haberi cognitio? Mitto quod pleraque sint exilia, & ab imperitis hominibus imposita. Ea tamen ipsa, quæ plus habere videntur splendoris, aliquam rei proprietatem, non internas causas amplectuntur. An si bouem ἀπὸ τῆς βοᾶν, à clamore, & mugitu dictum tenes, eius interiorem formam, materiam, potestates denique cæteras nosti? Quàm multa alia præter hanc nominis exilitatem, ad perfectam cognitionem desiderantur: sed faciamus nomina perfectas esse rerum imagines: Quid tum? An si à præstantissimo pictore ad omnes artis numeros expressa fuerit hominis effigies, idcircò humanam naturam habere dicetur. Somniis omninò ista sunt similia, quæ suapte natura dissoluuntur, tantùm abest, vt longiorem confutationem mereantur.

DE NOMINVM AMBITIONE, & religione.

CAP. XXXV.

HIs tamen opinor vanissimorum authorum, fulta principiis latius manauit inanis quædam nominum religio, & singularis speA cioforum titulorum auiditas. Hinc *Alexandri*, *Ptolomæi*, *Pharaones*, *Cæsares*, *Constantini*, *othomanni*, ipsi denique Abyssini suum regem *Bellugian*, vt ferunt, *hoc est incomparabilis præstantiæ gemmam* appellarunt, quod nomen etiam posteri multi constanter retinuerunt. *Sabell. supp. l. 8.*

Parum est, si apud reges hæc tantùm fuisset ambitio, & non in omnes longè, latéque peruagata.

Tam sæpe occurrunt in Romana historia *Claudij*, *Cluentij*, *Marcelli*, *Scipiones*, *Sergi*, *Manilij*, *Potitij*, *Pinarij*, *Mamerci*, *Cæcilij*, *Calpurnij*, quibus se appellationibus non modò nobilitari, sed & fortunari credebãt. Omitto tot cognomina, viris ingenii, armorum, aut denique virtutis gloria illustribus dari solita; *Pericles* à fulmine eloquentiæ dictus est *Olympius*, *Apis Attica Xenophon*, *Antiphon* λογοπάγεγος, siue *Orationum cognus*, *Marcus* etiam *Varro* satis inepto nomine à Palæmone Grammatico *Literarum porcus*, quòd nihil illo lautius, aut fœcundius, nihil ad varias palati voluptates parabilius; *Cyro Solis* nomen fuit, *Neroni Nerienis*, *siue Martis*, *Antigono Euergetæ*, *siue benefactoris*, *Edmundus* AnC gliæ Rex *Ferreum latus*, *Lucullus Xerxes togatus*, *Traianus optimus*, *Antonius Pius* appellatus est. *Gell. l. 13*

Hoc Francorum Regibus commune, qui multis agnominibus vulgò appellati leguntur. Infinitum esset singula, non modò regiæ dignitatis, sed ipsorum etiam plebeiorum nomina ab iis exquisitè affectata recensere. Vna inter tot gentes extra Garamantas inuenta est, apud quam imponendorum nominum nulla esset consuetudo. Longè sapientiùs Christiani, qui ab ipsis Ecclesiæ incunabulis cœperunt, SS. Martyrum appellationes filiis imponere, quod testatur Theodoretus.

Τὰς δὲ τῶν μαρτύρων προσηγορίας μᾶλλον ἅπαντες ἢ τὰ τῶν φιλτάτων ὀνόματα, καὶ τοῖς παισὶ δὲ τὰς τούτων προσηγορίας ἐπιτιθέναι σπουδάζουσιν, ἀσφάλειαν αὐτοῖς, καὶ φυλακὴν ἐντεῦθεν μηχανώμενοι. *Theodo. serm. 8.*

Martyrum verò appellationes magis norunt omnes, quàm vel amicissimorum nomina. Ad hæc suis libris imponere student, quo eis inde securitatem, & præsidium comparent.

Φυλακὴν dixit. Nam & phylacteria dicta sunt. Cuius nominis ratio, vt pleniùs intelligatur, sciendum est, antiquos contra venena, & maleficorum hominum artes gestasse quædam Antidota, quæ ipsi amuleta, & phylacteria consueuerant appellare, fiebant autem plerumque ex lauro, vnde laureum baculum gestari notat Zenobius, contra insidias maleficorum.

Δάφνην φορεῖ βακτηρίαν· τοῦτο λέγειν εἰώθασιν οἱ περὶ τῶν ἐπιβουλευόμενοι, παρόσον, ἀλεξιφάρμακον ἡ δάφνη. *Zenob. cent. 3. adag. 12.*

Aliàs fiebant ex lapillis, ex quo Dioscorides refert mulieres Selenite lapide instar phylacterij vsas.

Καὶ ἀπὸ φυλακτηρίου φριάμματ ἀυτῷ αἱ γυναῖκες χεῶνται. Idem eodem libro Iaspides φυλακτήρια φρίαττα nominat. Alias phylactiria fiebãt ex characteribus,& nominibus sacris, qualia erant Iudæorum,qui legem Dei in membranulis descriptam instar coronæ deferebant, vt liquet ex sacris, cuius moris vestigia nunc etiam retinent Abyssini, vt notat Iarricus tom.2. historiæ. Hæc qui ob reuerentiam sacrarum literarum deferebant,bene quidem faciebant,sed qui certos astrorum fluxus innexos sacris literis credebant,tóto cœlo errabant: nec immeritò tales errores, & superstitiones Antiochena Synodus damnauit.Eodem modo se nomine,& imagine Alexandri magni, pulchros, beatósque putabant Ethnici, nonnullique Christiani his plerumque superstionibus erant implicati,quos increpat D. Chrysost. in homiliis ad populum Antiochenum.

CVRIOSA NOMINVM OBSERVAtio, & antiquus ritus illustratus.

CAPVT XXXVI.

Ritus nonnũ indendorũ. D.Chrysost. in c. 4. 1. ad Corinth.

NEque verò his contenta limitibus fuit,sed latiùs manauit in pueros nominum indendorum superstitio. Auctor est Diuus Chrysostomus nonnullos adhuc sua ætate Christianos, ad hos Ethnicorum ritus defluxisse, vt infanti nomen imposituri cereos complures accenderent, suo cuique nomine assignato: putà hic Zosimus appellabatur, alter Stephanus,tertius Procopius: Atque eius dẽmùm,qui cæteris extinctis superuixerat,nomen quasi longioris æui, & futuræ felicitatis omen arripientes, imponebant infanti. Ηνίκα ἂν καλεῖδς τὸ παιδίον δέῃ, ἁφέντες ἀπὸ τ ἁγίων ἀυτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ τοῦτον ἐποιοῦν λύχνους ἅψαντες, καὶ ὀνόματα ἀυτοῖς ἐπιτιθέντες, τὰ διαμένοντα μέχρι πολλῦ τοῦ παιδίου ποιοῦσιν ὁμώνυμον. ἐνδοῦντες πολλὼ ἀυτὸ σοχαζόμενοι βιώζεδς χρόνον.

Hoc ab Andronico seniore Imperatore factitatum,ex G. Pachymerij historia discimus.Cùm enim illi complures puellæ morerentur, mulierculæ cuiusdam suasu sub partum vxoris, duodecim cereas imagines virili statura totidem Apostolorum nominibus insignitas accendit ordine: cúmque partus in tempus,quo S. Simonis statua ardebat,incidisset,puella Simonis est vocata, specie quidem plulcherrima, sed quæ anno ætatis octauo Crali Seruiæ Despotæ nubere coacta,corrupto vtero sterilis extitit.

Pachymerius. Hoc idem pènè secundum superstitionem à D.Chrysostomò exagitatam describit Marineus.

Maria(inquit)Petri Aragonũ Regis VII. vxor priùs sterilis, tandem dolo erga maritum vsa cõcepit, & in ipso partu multis pro salute parturientis orantibus,filium peperit cum summa Regis, & omnium nobilium lætitia. Infantem natum Regina statim ad Ecclesiam misit,ad imaginem Mariæ virginis. Cum puero multis Ecclesiam ingredientibus,sacerdotes, qui matutinas horas recitabant, de aduentu infantis ignari psalmum canere cœperunt? *Te Deum laudamus*: Hinc ad aliam Ecclesiam profecti omen arripiunt;*Benedictus Dominus Israel*. Nec satis,cùm Rex (inquit) infanti nomen eligeret,duodecim cereos albos, eiusdem longitudinis,ponderis,molis, apud altare sacelli in honorem B.Mariæ Virginis,& duodecim Apostolorum iussit accendi,quorum singula nomina singulis cereis scripserat,destinarátque animo, vt illius Apostoli nomen, cuius cereus reliquis extinctis,& cõsumptis perdurasset,nomen arriperet. Hac igitur ratione infans Iacobus est appellatus, quòd diui Iacobi cereus superuixisset. *Marin.l. 10.rerum hispan.*

Addit illum iam grandem res magnas gessisse,& fortunati nomen adeptum. Quicquid sit, hæc si superstitiosè fuerint obseruata,meritò à D.Chrysostomo arguuntur, nec in exemplum trahenda sunt.

NOTATIO LITERARVM NVMEralium, & eius ominis vanitas.

CAP. XXXVII.

NIhil non tentauit curiosa obseruatio, etiam numerorum in literulis exquisitam habuit rationem. Credebãt enim antiqui superstitiosa fide, tantam esse vim in nominibus, vt quæ numeris eminerent, cæteris inferioribus longè præstantiora, felicioráque essent. Quamobrem ducibus singulari certamine congredientibus,ex literis numeralibus, quæ in cuiusque nomine reperiebantur,omen captabant victoriæ.Hac ratione Hectorem Patroclo,Achillem Hectore superiorem extitisse memorant. Hoc disertè testatur Terentianus Maurus.

Et nomina tradunt ita literis peracta,
Hæc vt numeris pluribus,illa sint minutis.
Quandoque subibunt dubia pericla pugnæ,
Maior numerus, qua steterit fauere palmam,
Præsagia lethi minima patere summa,
Sic & Patroclum Hectorea manu perisse,
Sic Hectora tradunt cecidisse mox Achilli. *Terent. Maurus.*

Hectoris enim nomen numerum habet 1225. Patrocli 871. Achillis 1276. vt ex nu-

merorum Græcorum ratione, & singularum literarum supputatione patet. Sic numeratur nomen bestiæ Apoc.13.& complectitur 666. cui numero respondet nomen Μαόμετις: Sic nomen Christi per ambages expressum est à Sibylla,

Τέσσαρες φωνήεντα φέρει τὰ δ' ἄφωνα δυ' αὐτῷ
Δισσῶν ἀγγέλων, ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐκγονέω,
Ὀκτὼ δὲ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τούτοις,
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτώ. Hoc efficit nomen Iesus 888. Per numeros igitur nomina exprimere non est nouum: sed inde futuri omina captare, est irreligiosum,& vanũ. Bello, quod B Mauritius dux, Saxoniæ elector, contra Carolum V. Imperatorem pro liberatione Lãdgrauij gessit, sollicitis admodum Mauritanis, quem exitũ res habitura esset. Quidam per iocum iussit eos bono esse animo: nam à Carolo vinci Mauritium non posse, caussam rogatus, respondit veteris diuinationis esse fiduciam. Nam, vt Achillis victoris nomen numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius esset, quàm Hectoris; sic Mauritij statim initio nomen, Caroli nomine esse numerosius. Congruit omen cum exitu, sed tamen futilem diuinationis rationem arguit, quod eodem nomine Mauritius Imperator à Phoca victus est, quem pleniori appellatione antecelleba t. Ipsi demùm postea Ioannes Fridericus Saxo, & Philippus Landgrauius, cum pleniſſimis nominibus Caroli armis bello Germanico cesserunt. Ex quo nihil inde notationem nominis capere roboris planè certum est, cùm quotidiana experientiâ hanc anilem vanitatem satis confutent.

DE ANAGRAMMATISMIS.

CAP. XXXVIII.

AD notationem nominis illustrandam non rarò assumuntur anagrammatismi, quorum vsus antiquissimus, in hæc vsque tempora dimanauit. Credibile est, à Iudæorum cœpisse doctoribus, qui nata ad huiusmodi literularum obseruationes ingenia E habuerunt, quæ deinde linguæ Hebrææ in his nominum inuersionibus fœcunda quàm maximè felicitas, non mediocriter adiuuit.

Primum Geneseos verbum, בראשית *Bereschîth*, quinquaginta fermè modis peruarios anagrammatismos inuertentes Rabbini lectitarunt, è quo tandem sensum illum confecerunt. *Pater principium, & finis, per filiũ creauit caput, ignem, fundamentum, magni hominis compositione optima.*

Aliter Elchana inter suos auctor haud ignobilis, post diligentem inuestigationem inuenit. *In sapientia, quod est verbum, & filius summi Patris, producta est prima materia rerum omnium: Deinde ex fonte bonorum inexhausto data est eis forma, & deinceps omnia impleta sunt opulenta Dei bonitate, in gratiam generis humani, sed maximè electorum.*

Hæc ex inuersione, & interpretatione singularum literarum nimis acutè suo more colligunt. Apud Græcos, & Ægyptios, blãdiente passim poesi anagrammata caluerunt. Eustatius in Iliad. aliqua commemorat, qui Iunonem aerem significare probat ex anagrammatismo, ὅτι δὲ ἥρα ὁ ἀὴρ δηλοῦταί φασι, ἢ ὅτι τὸ ἀναγραμματισμοῦ ἐξ ὧν ἥρα γραμμάτων ἐστὶ τούτων κεῖται, ἢ ὁ ἀὴρ: subiungit hæc anagrammatum exempla: χόλος ὄχλος, ἀρετὴ ἐραστή. φλύαρος φλαῦρος. λιαρὸς ἰ λαρός. λόχος ὄχλος. ὀλίζων λοιγὸς. ὄλιθος λοῖθος. χλόη χολή. Ατλας τλας. παραχύτης σαπρα τύχη. Similiter inquit quidam. τὸ ὑπτείπων κολάκων τὸ Ἀρσινόη ἥρας ἴον ἀνεγραμμάτιζεν αἰκάλλων δεπευτικῶς τὴν βασίλισσαν Ἀρσινόην ὡς πρέπουσ' εἶναι ἥρας ὀσφρέδιον. Consummatorum, inquit, aliquis adulatorum Arsinoes nomen in *Iunonis violam* transtulit. Reginæ Arsinoe adulatoriè blandiens, quasi ipsa Iunonis olfactorium esse mereretur Qualis fuerit hic adulator, quem fugillat Eustat. vetus interpres Lycophronis aperit, qui eundem poëtam huius anagrammatis authorem fuisse dicit, & similiter in Regis Ptolomæi nomen lusisse Πτολεμαῖος ἀπὸ μέλιτος.

Nascuntur similia quotidie sub manu nusquam ingenia ad hos Musarum ludos fœcundiora: Mitto ea, quæ in *Henricum Magnum* æternæ memoriæ principem, & in eius filium *Ludouicum XIII.* Christianissimum Regem, illiusque parentem augustam *Mariam Medicæam*, à Poetis sunt decantata, poetis ideò relinquenda.

DE ORIGINE, ET ETYMIS NOMINUM.

CAP. XXXIX.

REdeo vnde digressi eramus, omissis tot curiosis nominum obseruationibus, vna & omnium frequentissima ratio est in originis, & significationis inuestiganda ratione, quæ licet non sit à natura, tamen in iis maximè nominibus, quæ sapientes habent auctores, iuxta naturam est, & rei, quam designat propriam non rarò amplectitur potestatem, quod ex infinitis propè etymologiis liquet. Et nihil opinor aliud voluit Plato in Cratylo, cùm tantam vim nominum originibus tribuere visus est.

Hoc, vt in cæteris quibusque longiùs in Hebræa

in Hebræa tamen eminet ſpectabilius, vt quæ Adamum omnis ſapientiæ gloria excellentem nacta eſt inuentorem. Nam in illud Geneſ.2. *Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia*, Euſebius Cæſarienſis ſcribit, cùm Moſes dicat, *Omne, quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius*: nihil aliud dicere voluit, niſi accommodatè ad naturam rei nomen fuiſſe inditum. Addit Platonem non impoſitione nuda, ſed duce natura, rectè nomina rebus imponi docuiſſe, idque barbarorum auctoritate confirmaſſe, per quos Hebræos intelligit, non enim apud alios talem obſeruationem inuenies.

Euſeb.l.3 de præpa. Euang.c. 4. Videetiã Chryſoſt. Hom.51. in cap.26 Geneſ.

At Moſes Barcephas (vt animaduertit Pererius in hunc locũ) tradit Adamum editiore Paradiſi loco inſidentem, auguſtáque radiati capitis maieſtate ſpectabilem, ſingulis animantium generibus nomina indidiſſe. Illa verò ſummiſſis capitibus prona, & præſtrictis fulgore tantæ authoritatis oculis, ad vocem appellantis præteriiſſe. Quam aduerſus hominem reuerentiam ſapientiſſimus Phile brutas animantes ait depoſuiſſe, poſtquam nefariè ille ſe peccati labe contaminauit.

Certè, vt cætera omittamus, apparet quędam nomina apud Hebræos eximiæ eſſe ſignificationis: quod ſi vel vnum Dei, & Adami nomen compares, facilius occurret. El ſignificat potentiam, Adam miſeriam; El denotat fortitudinem, Adam imbecillitatem; El ſuſtentatorem, Adam, qui neque ſtare, neque per ſeipſum ſuſtineri poteſt. Dein vt Adam rex totius orbis terrarum conſtitutus eſt à Deo, ita quatuor mundi partes primis elementis delineatas, ſingulari nomine complexus eſt, vt notant, qui ſcrupuloſiùs iſta rimantur Hebræi quidam, & Græci Α. ἀνατολὴ ſiue ortum ſignificat, Δ. δύσιν occaſum, α. ἄρκτον Septentrionem, μεσημβρίαν, meridiem.

Quid de ſtupendo nomine dicemus, cuius vim nulla oratione, nec ratione explicandam, ſatis illa declarant, quod ipſum ſummus Pontifex ſolus, idque in anno tantùm ſemel, decima luna Septembris in interiori ſacrario, arcano quodam more à Moyſe tradito pronunciare auderet? Quid de cæteris, quorum vis magna, & infinita propè multitudo, cùm præſertim vnus Ioſephi libellus de arcano ſetmone conſcriptus, vndecim locorum millia ex ſacris, vi ipſius nominis explicet. Num hæc magnæ opulentiæ, quæ ex notatione nominum petitur, loco numeranda ſunt.

Conſequuntur Hebræos Græci, & Latini, qui ſapienti nominum inuentione non contenti, libros etiam etymologiarum conſcripſerunt. Inter quos extant magnum illud etymologicum, nominatus liber, & Marcus Varro librorum helluo, vir incomparabilis eruditionis, quamuis in his originibus tradendis, dum ſuæ linguæ ſtudio nimis multa conatur ad latinos fontes reuocare, quæ omninò Græca ſunt, non rarò contrà dignitatem ſuam λεπτολογεῖ.

Theodor. l.5. de cu rat. Græc de Latinis dicit πυκ νὰ τὰ ἔτυμα.

Præter etymologias nonnulli curioſiùs notaruut fatalem quendam nominum cum rebus conſenſum.

Plutarchus in Sertorio quatuor Actæonas numerat, infelici nomine, & exitu. Primus laceratus eſt à ſuis canibus. Duo apri occurſu perempti, Syrus vnus, alter in Arcadia: Tertius in Bœotia à canibus diſceptus: amatorius furor vltimum laniauit. Duo Attyes illuſtres fuerunt, alter Syrus, alter Arcas, vterque ab apro interfectus eſt. Duæ vrbes à ſuauiſſimis plantis, violæ, & myrrhæ nomen trahentes: Ios, & Smyrna; altera natales, altera mortẽ Homeri ſibi vendicat. Fuerunt duæ Iuliæ, mater, & filia: hæc Auguſto genita, altera Marco Agrippa; ambæ adulterij damnatæ. Duæ Agrippinę; mater Caligulam, filia Neronem peperit. Duæ Fauſtinæ; maior impudica, impudiciſſimam filiam habuit. Obſeruatum eſt imprimis Cæſares omnes, quibus Caij prænomen fuit, ferro periiſſe. Sic ominoſa Gloceſtrenſis apud Anglos, & Mulbergi apud Germanos nomina exiſtimarunt.

Sabell. En.1. l.1.

Polyd. hiſt. Angl.l.23.

Sed hæc plena vaniſſimę obſeruationis oſtendunt exempla contraria Auguſti, & Auguſtuli, Conſtantini primi, & vltimi, quorum hi Imperia fundarunt, illi fundata amiſerunt.

In etymologiis verò latior, & magis tritus eſt campus, in quibus magna eſt ſæpe rerum, & nominum ſimilitudo.

Ariſtoteles libro primo de cœlo, ἀΐδιον ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν dictum, in perpetuo motu eſſe confirmat contra Anaxagoram, qui eundem ἀπὸ τοῦ αἴθειν nominatum aſſeuerabat, ex quo cœlum volebat eſſe igneum.

Granius cœlibes appellatos cenſet, quaſi cœlites, quod vxoriis curiis liberi, cœlo, & rebus diuinis vacent.

Alij verbum, dormire ἀπὸ τοῦ δέρματος non inſcitè deriuant, quòd antiqui cubarent in pellibus.

Diuus Auguſtinus enceniare dicit eos, qui noua tunica induuntur, ἀπὸ τοῦ ἐνκαινίου, καινὸς enim eſt nouus.

Magnum etymologicum παρθενία ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ, quòd à Deo ſit virginitas.

Θεὸν ἀπὸ τοῦ θεῖν, à currendo, quòd Ethnici primos omnium inter Deos Solem, & Lunam venerati ſunt, quos cùm perpetuò currere, & moueri cernerent θεοὺς, quaſi currentes nuncuparunt, (ἀσαφῶς γὰρ) διὰ τοῦτο ἐπέθηκε τὸ ὄνομα, & orat. 3. de Angelis hebraicè, & græcè aduerſarij noſtri nomen expendens Theodoretus ſcribit.

Ἡμεῖς μὲν τούτοις, καὶ ἐκ τούτων μὲ ἀρχόμενα ὁ Σατανᾶς τὰ θεῖα περιτροπάζει λόγια. δηλοῖ δὲ τοὔνομα τὴν ἀποστατικὴν καὶ τὴν ἐβραϊκὴν φωνήν. καλεῖ δὲ ἑαυτὸν ὁ

Ἑλληνικῶν τούτων ἐν ὀνόμασι τὰ ξυμπτωτέρας γνώμας vt audieras Nazianz. in Athan. ait Rom. laborare σεσόφηται γλώττης καὶ πενίᾳ ὀνομάτων

θεία χαφὴ, καὶ διάβολον ὡς ἂν τὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώ- A
ποις συκοφαντούμενα. καὶ ἐν τοῖς γὲ ἀνθρώποις ἔστι πρὸς
ἀνήλους, καὶ διαμάχῃ ἐμβάλλοντα.

Nihil opus est infinita percensere, hæc exempli caussa dicta sint.

DE VSV NOTATIONIS, & coniugatorum.

CAP. XL.

Vide Aristot. l. 2. poster. c. 10. Cicero in Top. sect. 35.

NOtationis vsus apud Grammaticos frequentior, quàm apud oratores, quorum non est ista expiscari curiosius, ne extra constitutos artis limites euagentur. Nonnunquàm tamen incidunt eæ occasiones, quibus etymologiæ, etsi nihil, aut parum ad persuadendum roboris habeant, ad delectandum, & orationem & vrbanitate quadam suauiter venustandam, plurimum obtineant iucunditatis, & ita vsus est Marcus Tullius in Verrem, facetè ludens in festa Verrea, quæ Verres in Sicilia suo nomine institui curauerat.

Cicero 2. in Ver. 52.

O Vèrrea, inquit, præclara, quò enim accessisti, quò non attuleris tecum istum diem. Etenim, quam tu domum, quod fanum adiisti, quod non euersum, atque exterminatum reliqueris? Quare appellentur sanè ista Verrea, quę non ex nomine, sed ex moribus, naturáque tua constituta esse videantur.

Martialis libro nono epigram. 11. in Earini pueri nomen ornatissimè lusit his verbis.

Nomen cum violis, rosisque natum,
Quo pars optima nuncupatur anni,
Hyblam quod sapit, Atticósque flores,
Quod nigros olet alitus superbæ,
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat Tonanti,
Quod si Parrhasia sones in aula,
Respondent Veneres, Cupidinésque.
Nomen nobile, dulce, delicatum,
Versu dicere non rudis volebam.
Sed tu Syllaba contumax repugnas,
Dicunt Earinon tamen poetæ.

Sed ne poetarum testimoniis vtamur, Aelius Aristides in laudatione Iouis ab eius E nominibus, eorumque notionibus materiam arripit orationis.

a Οὗτος μέ, inquit, ἐν ἀκλινείαις, καὶ δίκαις γίνεται διδοὺς, ἀγορεῖος κέκληται. ἐν ᾧ μάχαις πρόπολος, ἐν ᾧ νόσοις, καὶ πᾶσι χαλεποῖς βοηθῶν σωτὴρ οὗτος ἐγένετο οὗτος μειλίχιος εἰκότως ἄτε καὶ πατὴρ οὗτος βασιλεὺς, πολιεὺς, καταβάτης ἐστὶν, οὐρανίους κορυφαῖος, πάντ' ἂν ἀυτὸς εἴη μεγάλα, καὶ φρόνημα ὀνόματι.

Proxima sunt notationi nominum coniugata, quæ à Græcis σύστοιχα, & σύζυγα nominantur, à Cicerone definiuntur quæ orta ab vno variè commutantur. Tale est illud 4. Tuscul.

b Quî enim potest, in quo libido, cupiditásve sit, non cupidus, & libidinosus esse, in quo ira, non iracundus; in quo angor, non anxius; in quo timor non timidus?

(Item illud) Iam mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri, in quibus more veteris Græciæ inscriptum esset, *Bonorum Deorum*, vti se eorum bonitatè velle dicebat.

B Alia nonnunquam sola significatione, vt virtus, & studiosus σπουδαῖος, qui est frugi conueniunt: Alia voce dumtaxat, non sensu: alia appellatione simul, & re, qualia sunt fermè omnia, à quibus dubio procul valet argumentum. Nam, quod tribuitur, aut negatur vni, coniugatis reliquis quoque vel datur, vel demitur.

Sed hoc plerumque argumentandi genus exile est, & frigidum, nec (præsertim vbi res per se satis nota est, vt eum sapientem esse, qui habuerit sapientiam) ingerendæ sunt istæ probationum nugæ, quas meritò

C redarguit Quintil.

Tractantur venustè aliquando per hyperbolem, vt non est improbus, sed ipsamet improbitas. Sic I. Verrina, num. 26.

Mihi, non vnus homo improbus opprimendus est, id quod Siculi petiuerunt, sed omninò omnis improbitas, id quod P. R. iamdiu flagitat, extinguenda est.

Per Paronomasiam, vt quarta Verrina numero 129.

Quæ iste cùm cognouisset nouus astrologus, qui non tam cœli rationem, quàm cælati argenti duceret.

Per Astey smum, vt quarta Verrina nu-

D mero 24.

Satísne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidones sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quæsiisse videtur.

Per traductionem Philippica vndecima num. 3.

Animaduerti dici iam à quibusdam, exornari à me etiam nimium Brutum, nimium Cassium ornari, quos ego orno, nempe eos, qui sunt ornamenta patriæ.

Sic in rebus notis non sunt Logicè discutienda, sed aliquo figurarum artificio obiter instillanda.

N N.

a *Aelius Aristides, oratione in Iouem, Et primùm quidem nomen Iouis explicat,* Ζεὺς ὅτι ζωῆς τε καὶ οὐσίας ἑκάστοις ἐστὶν αἴτιος.

b *Item Cicero 1. de diuinat. Sagire enim sentire acutè est, ex quo sagæ anus.*

DE GENERE, & specie.

CAP. XLI.

Rerũ singularium mutabilitas.

EA demum lex est rerum humanarum, vt perpetuò fluant, nascantur, crescant, dissoluantur, & veluti perenni quodam circulo, vnde orta sunt, redeant vniuersa. Atque hoc ipsum ab æterno rectè prouidit Deus, vt cùm multa rebus creatis suæ pulchritudinis, veluti quædam semina largiretur: hanc vnam in vno, eodémque statu denegaret constantiam, quæ perpetuum haustæ aliunde virtutis, vel ex nobis, vel ex ipsis rebus, quas ad vsum nostrum conditas cernimus, præberet experimentum.

Quæ cum ita sint, rerum singularium, quarum, vt ait Synesius, nascentium, & pereuntium est veluti perpetuus quidam circulus, certa non potest esse, & solida cognitio. Quæ penuria, & instabilitas efficit, vt ad naturas vniuersas æterna quædam rerum fluentium exemplaria necessariò sit recurrendum.

Synesius hymn. 3.

Ideæ virgines ad thronum Dei.

Has *Ideas* antiqui nominarunt, & doctores quidem Hebræi eas ad thronum Dei statuunt, quasi venerandas Virgines, ante mundi molitionem à Deo productas, quæ ad æterni Verbi nutum præstò sunt, vt formas animent, & ipsæ demum formæ in materiam ad rerum generationem influant. Ita enim philosophantur, in homine tria esse spectabili dignitate conspicua, corpus, animam, intellectum, & animam quidem corpori, intellectum animæ præstare.

Similiter in hac rerum vniuersitate inueniri materiam, & formas, ipsisque formis superiores Ideas, quæ ad structuram rerum Verbo sunt diuina veluti quædam instrumenta.

Hæc, si perinde, atque dicuntur omnia intelligantur, fabulosa sunt, si per similitudinem, non ineptè dicta inuenientur.

Atque hæc, opinor, caussa fuit, quæ Platonis de Ideis placita carpendi, ansam Aristoteli, & cæteris philosophis dedit; quod ille multa per allegorias immisceret, quæ ipsi contentiosæ disputationis auidi, cum dextera manu à Platone data, sinistra, non sine dolo malo arriperent, tot rixarum materiam in ideis discutiendis præbuerunt. Neque enim aliud Platonem per Ideas intellexisse, quàm ipsas naturas rerum, & species vniuersas, vel hoc Timæi loco patet, in quo ita scribit.

Plato in Timæo. Platonis de ideis verus sensus.

Ανθρώπων γένος βραχύ. τούτων δὴ ὅτως ἐχόντων. ὁμολογητέον μὲ εἶναι τὸ κτ' αὐτὰ ἕκον εἶδος ἀγένητον, καὶ ἀνώλεθρον, ὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν, ὔτ' αὐτὸ εἰς ἄλλο ποι ἴον, ἀόρατον δὴ, καὶ ἄλλως αἰσθητὸν, τοῦτο δὴ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν.

Quippe cùm hominum (inquit) singularium genus, sit breue quidpiam, & angustum, statuenda est aliqua naturæ humanæ species, quæ nec quotidie generatur, & corrumpitur, vt cætera: nec tot adscititiis conditionibus contrahitur: hæc autem corporeis oculis, aut aliis sensibus non subiacet, sed eius cognitionem fortitus est intellectus.

Dixit autem τοῦτο δὴ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν: quia non est intellectus naturas vniuersas formare, sed considerare, contra eorum philosophorum placita, qui easdem fieri ab intellectu volunt; Quæ quæstio satis copiosè discutitur in scholis, nec ad hoc attinet institutum, satis enim est mihi, hæc prælibasse, vt ostenderem vberem argumentorum fontem peti à genere, idque omninò oratoribus esse necessarium, cùm hypothesis, quæ de rebus singularibus est, negatur, ad thesin, & res vniuersas, siue axiomata perfugium habere.

Ex eo generis tractatio instituitur apud Rhetores. In hoc autem minus religiosi sunt, quàm Logici, qui genus definiunt secundùm Porphyrium, τὸ κατ' πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεμένον.

Aliter, inquam, Rhetores accipiunt, Nam id omne genus appellant, quod communius est, & suo ambitu, atque significatione complectitur minus commune, vt Animal, Hominem, & Leonem: Arbor, Quercum, & Cedrum. An verò ista, quæ ambitu generis continentur, specie differant, aut numero, nihil attinet apud Rhetores enucleatè disquirere.

Generis definitio, & vis. Cic. 1. de inuēt. sect. 30. Arist. l. 1 de histor. animal. c. 3. Galen. l. 1 de tẽper.

Definitur à Cicerone in Topicis, *Notio ad plures differentias pertinens*: sic enim Virtutis notio ad iustitiam, prudentiam, & cæteras virtutes extenditur, quæ species eiusdem generis nominantur. Ex quo intelligis speciem nihil aliud esse, quàm partem generi subiectam.

Est quidem ex hoc fonte robustum argumentum. *Nam, quod tribuitur, vel denegatur generi, id quoque speciei, siue parti subiectæ tribui, denegarique necesse est.*

Si omne argentum legatum est, igitur purum, & signatum (vt argumentatur Cicero in Topicis,) Si nulla simia est caudata, igitur neque Indorum simiæ.

Præterea *sublato genere tollitur species*; Vt si non est virtus, neque Iustitia est, aut fortitudo: contrà *posito genere, ponitur aliqua species, quamuis incerta*, vt si est elementum, vel ignis est, vel aer, vel aqua, vel terra.

Ex eo notandum est, quod ait Fabius libro quinto, Genus ad probandam speciem minimè valere, sed ad refellendam magni esse roboris: Neque enim valet hoc argumentum. Arbor est, igitur Platanus est, cùm infinitæ sint arborum species, nec vni magis quàm alteri, arboris ratio conueniat. Bene igitur ex genere incertam speciem colligi notat axioma, non autem certam, & determinatam. Contrà negato semel genere, nulla omninò species stare potest. Quem enim animal verè negaueris, eundem nec hominem, nec brutum esse necesse est.

Hæc de argumenti potestate, nunc de eiusdem vsu apud oratores agamus, quorum non est, certis semper concluſiunculis pungere, sed latiùs ad speciem maiestatis explicare orationem.

DE VSV HVIVS *Loci.*

CAPVT XLII.

PRimum illud statuendum est, huius loci laxitatem prudentiæ limitibus esse restringendam: multi enim, qui longos amant orationum circuitus, statim se in thesin coniiciunt, etiamsi minimè res postulare videatur, & quia res fortè communior, multorumque trita vestigiis, amant inhærere diutius: ex quo fit, vt antequàm ad hypothesin deueniant, totum iam dicendi tempus consumpserint.

Malus vsus generis.

Hoc quidem vitium iuuenile est, & longè à sapientum hominum iudicio, atque vsu disiunctum, qui statim peruident, quid ad rem, causámque attineat, & totum illud inutilium argumentorum choragium respuunt. Quid enim opus est, vbi de iustitia, & prudentia sermo est, continuò se in Virtutis laudes effundere, omnes eius proprias potestates disquirere, aperire, enucleare, totiésque miseram, quod ait ille *Cramben* tædio affectis auribus ingerere? Qui has ambages quærunt, similes illis videntur, qui domum suam, cùm primùm ingredi possint, per longos tamen circuitus iter affectant.

Loci communes nõ semper tenendi.

Nec mirum, quod fortasse nullibi peius sit istis oratoribus, quàm domi, omnia dicere auent, præter ea, quæ ad instituendam causam faciunt. Quod si, vt sæpè fit, penuria rerum, quæ ad proprium attinent, versantur in communi; nonne centies optatius, pauca, & ad rem dicere, quàm longa, & inani oratione intemperanter abuti?

Χωεὶς τὸ τ' εἰπεῖν, πολλὰ, κὴ παχέια.

Vt est in vetere prouerbio. Fieri non potest, vt quis, & multa simul dicat, & opportuna. Itaque, quanquam in scriptis commentariis, copiosæ eruditionis causſa legibus oratoriis soluta, liberior fertur oratio, tamen meritò suspectæ sunt, & doctis hominibus inuisæ magnæ illæ voluminum moles; quibus hæc vna videtur esse ambitio, vt nihil sibi, aut aliis dicendum relinquant.

Prolixitas etiam in commentarijs fugienda

Hæc quidem, quæ afferuntur plena manu, si ad rem difficilem enodandam, aut obscuram, atque exilem plenius illustrandam facerent, plurimùm haberent commendationis, sed vbi præter rem intruduntur, licet aurea sint, & gemmea, necessario apud acris quosque iudicii viros, multum deperdunt existimationis.

Exemplis locorum extraneantium.

Quid enim opus est, si contextus vnus Cicerouis habeat, *Marce fili*, continuò de fœcunditatis apud antiquos gloria, de iure trium liberorum, de cœlibatu; de proletariis dicere?

Infinita quidem hîc eruditè afferri possunt, nemo dubitat: sed quàm parùm ad rem, quàm frigidè, quàm pueriliter dicentur.

Item, si muscam Martialis, in electro mortuam, & sepultam memorem, confestim mihi dicendum erit de Beelzebu principe muscarum; de variis muscarum generibus, de parasitis, adulatoribus, curiosis, otiosis, qui nomine muscarum censentur; de pueris muscarum abactoribus in conuiuio, de muscariis, seu flabellis ad abigendas muscas compositis, déque eorum vsu, etiam ad altare, cuius meminit Hildebertus Cenomanensis epistola septima. *Hildeb. Cenom.*

[Num verò silentium ad hunc præsertim locum, si non doctius, saltem prudentiùs, quod maius est, existimabitur. Magna res tacuisse loco.]

Vsus generis in probationibus.

Repudiato igitur hoc generis, & formarum vsu sic existimo; Vnum ad probandum valere, & hunc strictè, ac rotundè, cum aliquo elegantiæ temperamento tractandum.

Lact. l. 2. c. 5. & 6.

Sic Lactantius mundum Deum non esse probat his verbis, vbi vtrumque argumentum, & generis, & formarum satis lepidè coniungit.

[Quod si fieri non potest, vt stellæ Dij sint, ergo nec sol quidem, nec luna Dij esse possunt, quoniam à luminibus astrorum

astrorum non ratione differunt, sed magni- A
tudine. Quod si hi dij non sunt, ergo nec cœlum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo, si terra, quam calcamus, quam subigimus, & colimus ad victum, Deus non est, nec campi quidem, ac montes Dij erunt. Sed si hi non sunt, ergo nec tellus quidem vniuersa Deus videri potest. Item si aqua, quæ seruit animantibus ad vsum bibendi, aut lauandi, Deus non est: nec fontes quidem, ex quibus aqua profluit; si fontes non sunt, nec flumina quidem, quæ de fontibus colliguntur; si flumina quoque Dij non sunt, ergo nec mare, quod ex fluminibus constat, Deus haberi non potest. Quod B si neque cœlum, neque terra, quæ partes mundi sunt, Dij esse non possunt, ergo ne mundus quidem totus Deus est, quem iidem ipsi Stoici animatem, & sapientem esse contendunt.]

Genus à Lactantio subtiliter tractatum

Hîc multa generis, & formarum argumenta conglobata potes intueri, & ab hoc exemplo tractationis imitationem ducere.

Alius vsus generis in ipsis initiis dicendi.

Alius vsus est generis in propositionibus, & initiis dicendi; Vbi grauis quædam, & quę suo ambitu multa complectatur præmittitur sententia, quæ ad hypothesim sternat viam.

Demosth. in orat. funebri

Sic Demosthenes, cùm eorum prudentiam, & fortitudinem, qui pro patria occubuerant ornaturus esset, præmittit, duo esse virtutum principia commendatione digna, prudentiam, & fortitudinem, quarum illa, quid sit agendum præscribit: hæc exequitur.

Ἐστιν γὰρ, ἔστ' ἀπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ μὲ σωίεσις, πέφυκε δ' ἀνδρεία. καὶ τῇ μὲ δοκιμάζεται, τὶ πρακτέον ἐστὶ τῇ δ' σώζεται.

Hæc paucis, deinde mortuos vtriusque virtutis laude floruisse ostendit, ex quo innuit, eos spectabili prædicatione commendandos, & Aristides in Panathenaica oratione ita incipit, vt ostendat, Nutritios quemque suos ex lege commendare: sibi Alumnos esse Athenienses; ideóque se hoc studiũ laudationis tantæ ciuitati debere.

Aelius Arist. in Panathen

Νόμος ἐστὶ τοῖς ἕλλησι παλαιὸς οἶμαι, καὶ τ' βαρβάρων τοῖς πλείστοις, προφεῦσι χάειν ἐκτίνυσι ἅπασιν ὅσοι δυνατὴ, ὅις τινας δ' ἂν προφέας πρεπτέρους ὑμῶν ἄροί τις ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι δοκοῦσι δή γε δέπως εἰς ἕλλησας τελεῖν ὀυ ῥάδιον ἐυρεῖν ὡς γε μοὶ φαίνεται, μάλιστα μὲ γὰρ, καὶ τῆς νενομισμένης ταυτηῖ προφῆς, καὶ κοινῆς, ὑμᾶς ἐυδὺς ἂν ἔυροι τις ἐπωνύμους, καὶ ποιησὰς σκοπῶν ἀφ' ἀρχῆς, &c. Deinde concludit. Δι' ἃ καὶ μόνα τὴν ἔυνοιαν ἥρκει παρὰ πάντων ὑμῖν εἶναι χθ' E φύσιν.

DE CAVSSARVM DIGNITATE, & numero.

CAP. XLIII.

POstulat huius loci dignitas, vt cæteris consequentibus anteponatur, cuius, vt vis plenior in res influit, sic cognitio, & vberior est, & ad omnia comprobanda efficacior.

Vna quidem rerum omnium primaria est caussa Mens æterna, quam omnem habere speciem pulchritudinis, & rebus creatis; veluti affusam esse, vel Porphyrius agnoscit, qui *νοῦν ἀυτοῦσιον, καὶ ἀυτοπάτορα καλὸν ἀυτόκαλον* nominat. Ab eo principio caussæ omnes fluunt, & pendent, quas in quatuor genera à philosophis distributa esse constat, in materiam, efficientem, formam, & finem; Quæ, vt in maioris mundi constitutione concurrerunt, sic, & ad res omnes, quas in hoc vniuerso cernimus, producendas, mirabili virtute transfunduntur.

Porph. in 4. de hist. Philosoph citatur à Cyrillo contra Iulianum

Prima ab æterno extitit caussa efficiens DEVS, opifex Vniuersi, quem in Amorem transformatum, cùm mundum creare vellet; non insciter finxit Pherecydes, quod hæc rerum productio permagnum sit amoris diuini argumentum. Creationem autem inchoauit à rudi, inertique rerum congerie, quam Chaos antiqui nominarunt; hanc deinde digessit, & omni ornamentorum genere mirificè locupletauit; Quod autem per istud Chaos, nihil aliud Orpheus, & Hesiodus intellexerint, quàm vetustissimum limum ex terrâ, & aqua; Ex quo acerD uo res omnes eductæ sint declarat Athenagoras Philosophus Christianus.

Athenag. in Apolog

Ἦν γὰρ ὕδωρ, inquit, ἀρχὴ κατ' ἀυτὸν πῆς ὅλοις ἀπὸ ἧ τ' ὕδατος ἰλὺς καπέση.

Materiam rudem, & informem, variæ postea, & multiplices formæ, in eius veluti gremium transfusæ, Dei ita volentis arbitrio admirabili pulchritudine collustrarunt. Deinde omnia in vnius hominis vtilitatem, & decus, suaui conditoris prouidentia, tanquam in finem directa, atque constituta sunt.

Hæc, vt in Vniuersi molitione clariùs licet intueri, sic etiam in rebus singulis perE spiciuntur, quæ ex his fermè quatuor caussis compositæ sunt, atque cõflatæ. Ex quo plurimùm ad probandum, & ornandum valent, vt in singulis pleniùs ostendam.

Aristot. 2. Physic. c. 3.

Cicero in Top. c. 5.

Caussa in genere illud est, quod effectum per se producit, ad cuius productionem, cùm materia, forma, efficiens, & finis vario modo influant, meritò omnes caussæ nomine censentur.

MATERIA, ET EIVS VSVS apud Oratores.

CAP. XLIV.

MAteria igitur est, ex qua res fiũt, quam Aristoteles libro 1. Physicorum nominat πρῶτον ὑποκείμενον ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός, quanquam de materia prima loquitur φυσικώτερον. Constat enim ex Physicis aliam materiam esse primam, aliam secundam; aliam proximam, aliam remotam; aliam permanentem, aliam transeuntem, & cæt. huiusmodi.

Prima est illa propriè, quæ primum subiectum nominatur, quæ formam accipit, nec ipsa formam habet, quam Synesius hymno primo πρώτη ταὶ κόσμου fecem mundi nominat. *Synes. hymn. 1.*

Materia remota sunt V. G. ligna in sylua, ratione habita domus extruendæ, eadem iam recisa, affabrefacta, & dedolata, in proximam materiam cedunt.

Permanens denique est, quæ in re effecta manet, vt aurum in statua.

Transiens, quæ transit in aliud, vt farina & aqua in panem. Sed omissis istis, quæ Physicorum sunt propria, huius causſę apud Oratores vsus tradendus est. Illi igitur mittentes hanc nimis plerumque subtilem primæ materiæ inuestigationem, materiam tum naturalem, vt in corpore humano, tum etiam arte signatam, vt in manufactis sæpissimè considerant, & inde in compositum eliciunt argumenta. Lactantius mundum, & factum esse, & corrumpi posse probat ex eo, quod tali materia sit conflatus, quæ mutationi subiaceat. *Vsus argumenti à materia. Lactant. l. x. ca. 9.*

Materia semper verò fuisse non potest, quia mutationem non caperet, si fuisset. Quod enim semper fuit, semper esse non desinit, & vnde abfuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Quinetiam facilius est, vt id quod habuit initium fine careat, quàm vt habeat finem, quod initio caruit.

Materia ergo, si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest, si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia est enim, ex qua aliquid fit. Omne autem quod fit, quia recipit opificis manum, destruitur, & aliud esse incipit. Ergo, quoniam finem habuit materia, tum cùm factus est ex ea mundus, & initium quoque habuit.

Diuus Ambrosius in Hexamero à materia quoque naturali aquæ sic ducit argumenta. *D. Amb. Hexam. l. 2. c. 3.*

[Videmus plerumque exire nubes de montibus. Quæro vtrum de terra ascendat aqua, an ea, quæ super cœlos est largo imbre descendat. Si ascendit vtique contra naturam est, vt ascendat in superiora, quæ grauior est, & portetur aere, cùm aer subtilior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur aqua, sicut imo orbe rapitur, ita summo diffunditur.]

In manufactis satis commune est à materia ducere laudis argumentum. Sic mensam ab Imperatore Iustiniano in templo sanctæ Sophiæ dedicatam laudat Cedrenus. *Vsus materiæ in manufactis. Mirabilis materia mensæ.*

[Mensam (inquit) Iustinianus Imperator fieri iussit, opus imitatione nulla æquandum. Constabat vero auro, argento, omnisque generis lapidibus, lignis, metallis, omnibúsque rebus, quas, & terra fert, & mare, & vniuersus mundus. Ex omni enim materia pretiosa plura, ex viliore pauciora collegerat, liquatisque his quæ fluunt, ficca illis immiserat, atque in formam mensæ absoluerat. Itaque varium illud opus intuentibus stuporem coniiciebat. *Cedr. in compend. & Baron. ad Iustin. ann. 31. Hegesipp. in anaceph. historiæ*

Similiter Hegesippus in illa flebili monodia, pulchritudinem Solymæ commendans.

[Vbi, inquam, es ciuitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis Deo, gratiæ sedes? Pauimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, portæ tuæ micantes auro, aliæ argento nitentes.

Si res, quæ commendatur vilioris sit materiæ, formæ verò præstantioris, omissa materia, forma ipsa commendari solet.

Etiam glorioſum in Deo, Angelis, & anima humana negare materiam, quę nulla est, Sic D. Ambrosius. *Negatio materiæ facit ad laudem.*

[Quis hoc dicit? nonne Deus, qui te fecit? Quid est Deus? estne caro, an spiritus? non caro vtique, sed spiritus. Cuius similis caro esse non potest, quia ipse incorporeus, & inuisibilis est, caro autem comprehenditur, & videtur.] *D. Amb. l. 6. ca. 7.*

Ad hanc quoque causſam referuntur scientiarum obiecta, à quibus ipsius, quæ est in scientia dignitatis, sumitur argumentum, vt notat Aristoteles analytic. post. lib. 1. cap. 24. *Artes, & scientiæ vulgò cõmendãtur à materia id est, obiecto.*

DE CAVSSA efficiente.

CAPVT XLV.

CAussa efficiens vna est, quæ latissimum dicendi campum suggerit, & non tam verbis, quàm rebus fœcundam sustentat eloquentiam.

Hanc in multiplices ramos partiuntur,

ex quibus maior nascitur vbertas, & ratiocinandi facultas promptior. Aliæ causſæ superiores sunt, aliæ inferiores, aliæ primariæ, aliæ adiuuantes. Aliæ naturales, aliæ morales, aliæ artificiales. Aliæ procreantes, aliæ conseruantes, aliæ interimentes, & tot nomina, quæ enucleatius exquirunt Physici. Inter causſas superiores efficientes, Prima est Deus, à quo graues sæpe desumuntur amplificationes, qualis est illa D. Gregorij Nazianzeni, vbi per longam effectorum enumerationem, Deum primam, & nobiliſſimam causſam causſarum colligit.

Deus causſa causſarum, cuius primus est ipſe.

Τὸν ἀναρχον, ἀ ἀπρότιτον,
Δι ὃν ὕμνος, Δι ὃν αἶνος,
Δι ὃν ἀγγέλων χορεῖαι,
Δι ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι,
Δι ὃν ἥλιος περιλάμπει,
Δι ὃν ὁ δρόμος σελήνης,
Δι ὃν ἄστρων μέγα κάλλος
Δι ὃν ἄνθρωπος ὁ σπουδὸς
Ἐλάχεν νοεῖν τὸ θεῖον,
Λογικὸν ζῶον ὑπάρχον.
Σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα
Παρέχων τάξιν ἑκάστῳ.
Regem, Dominum.
Per quem hymni, per quem laudes,
Per quem Angelorum choreæ,
Per quem sæcula æterna,
Per quem Sol præfulget,
Per quem cursus Lunæ
Per quem siderum ingens ornatus,
Per quem homo grauis
Sortitus est intelligere diuina,
Rationale animal existens.
Tu enim condidisti vniuersum
Tribuens suum cuique locum.

Seneca in proem. rerum nat.

Hunc fatum, prouidentiam, naturam, persæpe Philosophi Ethnici nominant, vt author est Seneca. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo omnes causſæ causſarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Est enim cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Familiare est Oratoribus in eum omnium, quæ rectè geruntur in vita causſas refundere, contra, tristes etiam euentus eidem in scelerum vltionem assignare. Hoc Cicero, & Demosthenes

Fatum & fortunam sæpe ab oratoribus inter causſas allegata.

sæpe faciunt, tum ad excitandos, tum ad leniendos hominum animos, qui numine velut omnium potentiſſima causſa facilius reguntur. Alij porro fatum à Deo discernentes, alteram, & proximam Deo causſam fecerunt. Est autem multiplex fati acceptio, vt rectè notat Picus Mirandulanus aduersus Astrologos. Nam modò pro natura sumitur, & sic Τὸν ἐπιμαρμένην θάνατον naturalem mortem appellat Demosthenes. Modò apud Ethnicos pro sideribus, modò etiam pro necessitate se per æternæ consequentiæ nodos explicante ponitur, & ita plerunque impiè nomen fati vsurpant Astrologi, vt Ptolomæus, qui causſarum connexionem ex motibus astrorum vim, & efficaciam trahentem definit, quò allusit Iuuenal. cum dixit.

Iuuenal. satyr. 27. v. 209. cum qua faciunt Priscillianistæ, & Bardesanes, Hæretici.

Sidus, & occulti miranda potentia fati.

& Seneca in natur. quæstion. cum vocat *rerum omnium necessitatem, & actionem, quam nulla vis potest irrumpere.* Et vnde Ammianus Marcellinus *Nulla vis humana, vel virtus meruisse vnquam potuit, vt quod præscripsit fatalis ordo non fiat.* Verùm Orthodoxa fides hanc fatuam in actionibus humanis fati necessitatem explosit, apud quam, fatum vt ex Boctro, & D. Thoma patet, [est ordo causſarum naturalium, vel rebus mobilibus inhærens mobilis dispositio, per quam diuina prouidentia omnes suis quoque nectit ordinibus.] Hoc modo licet fatum inter superiores causſas numerare. Alioqui vanum nomen est, & *fatum non ponunt nisi fatui*, vt ait D. Augustinus, tantum abest, vt orator Christianus debeat istius causſæ mentionem facere. Multo minus fortunæ, cuius tamen summum nomen est apud gentes. Huic aræ, imagines, delubra, huic sexcenta nomina. *Primigenia, fortis, viscosa, obsequens, redux, mammosa, Barbata, Publica, Augusta* inuocatur, nunquam ineptiarum finis. Vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuicijs colitur, volubiliſque à pleriſque, & cœca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur acceptâ, & *in tota ratione mortalium sola vtramque paginam facit.* Plerunque solent oratores ad deterendas aduersariorum laudes, prosperos eorum successus fortunæ ascribere. Quod ab Æschine contra se dictum confutat Demosthenes in oratione de Corona. Sic Timotheum fortiſſimum, eundemque feliciſſimum Imperatorem inimici dormientem pinxerunt, & rectè gestantem, in quod vrbes, & viros vltrò fortuna deuolueret. Castor etiam Deiotari Regis accusator, quod eius se insidijs Cæsar expedijsset, tribuit Fortunæ Imperatoris, quam ob rem Cicero non leuiter stomachatur. Contrà si quos infelices habuerunt successus, culpam statim reijciunt in fortunam. Verùm præclare Satyricus.

Plin. l. 2. c. 7. quomodo fortunæ nomine vtantur Oratores. Plutarch. in apopht.

Nullum numen abest si sit prudentia, sed nos
Te facimus, fortuna Deam, cœloque locamus.

Aristot. l. 2. phys. c. 5.

Fortuna nulla est, ipsi homines fortuna sunt, dum inopinatos rerum, quas gerunt fortiuntur exitus, vt acutè ostendit Aristoteles· ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς, ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά τοῦ. Quamobrem hæc inania de fortuna commenta ab oratore Christiano commemorari, non modo indignum est, sed etiam superuacaneum. Omissis igitur his causſis, aliæ inferiores sunt, & magis

Vſus cauſſarum naturalium apud oratores.

ad manum, partim naturales, partim artificiales, partim etiam morales. Eæque aut rem totam conficiunt, aut adiuuant, aut conſeruant, aut interimunt, vnde nomina primariæ, adiuuantis, conſeruantis, interimentis etiam cauſſæ. Naturalium rerum cauſſas in oratione ciuili, ſi ſint extra ſtatum cauſſæ, curioſius non inquirunt oratores, vt ſi quis deliquio ſolis conterritos exercitus, aut æſtu maris hauſtas ciuitates memoret, non eſt illius continuò ſcrutari cauſſas, variaſque, & diſcrepantes hac de re philoſophorum afferre ſententias: quanquam nonnihil obiter poteſt attingere, cauere tamen debet ne ſit nimius, niſi fortè id cauſſa poſtulet. Vt ſi timore fracti, & debilitati ſint animi, quod Eclipſis Solis, aut Lunæ ab Aſtrologo prædicta in terrorem contigerit. Tunc orator plenius, & liberius oſtendere poterit minime mirandum eſſe. Solis defectiones, itémque Lunæ prædicti in multos annos ab ijs, qui ſiderum curſus, & motus numeris perſequuntur. Ea enim prædicunt, quæ naturæ neceſſitas perfectura eſt. Vident ex conſtantiſſimo motu Lunæ, quando illa è regione Solis facta incurrit in vmbram terræ, quæ eſt meta noctis, vt eam obſcurari neceſſe ſit: Quandoque eadem Luna ſubiecta Soli, atque oppoſita noſtris oculis eius lumen obſcuret: in quo ſigno quæque errantium ſtellarum, quoque tempore futura ſit, qui ex ortus quoque die ſigni alicuius, aut qui occaſus futurus ſit. Contrà ſi extorum religione teneatur exercitus, ne proficiſcatur in expeditionem, conuincere poterit orator, totam rem nugatoriam eſſe. *Si enim in extis* aliqua vis, quæ declaret futura, neceſſe eſt eam, aut cum rerum natura eſſe coniunctam, aut conformari quodam modo numine Deorum. Atqui diuina cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motuſque diffuſa, quid habere poteſt commune? non dicam gallinaceum fel, ſunt enim, qui vel argutiſſima hæc exſta eſſe dicunt, ſed Tauri optimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare poſſit, quid futurum ſit? Infinita contingunt etiam in ciuilibus cauſſis ſimilia, in quibus oratores, & falſas rerum naturalium cauſſas confutare, & veras ſtatuere neceſſe eſt. Alias cum nihil opus eſt parcius in iſtis verſari debent. Liberius hæc aliquanto ſcrutantur, hiſtorici, etiam qui res ciuiles deſcribunt, data occaſione defectionum Solis, & Lunæ, æſtus maris, cluuionum, peſtilentiæ incendiorum, & cæt. eiuſmodi cauſſas requirunt. Sed Phyſicorum eſt, qui ex inſtituto res tractant pleniorem de cauſſis naturalibus inſtituere ſermonem. Familiare eſt item in rebus artefactis, opera ab opificibus, libros ab authoribus, vrbes à fundatoribus, omnia denique inuenta à ſuis inuentoribus commendare. In ciuilibus verò cauſſis, & cæteris orationibus, rerum, factorum, virtutum, vitiorum, affectuum, euentorumque omnium cauſſas indagare, proferre, enucleare. Ex his enim oritur non puerilis quadam, ſed grauiſſimis aucta ſenſibus amplificatio, ſi modò germanæ cuiuſquè rei cauſſæ aſſignentur. Tum verò ſi multæ ſint adiuuantes ſimul conglobatæ, grauem, & erectam maieſtate faciunt orationem. Ducta eſt à cauſſis efficientibus hæc Ciceronis amplificatio in Verrem. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij: quod iſte vnus inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro ſepultura liberûm poſceret. Religiones verò, cæremoniaſque omnium ſacrorum, fanorumque violatę, ſimulachraque Deorum, quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacent in tenebris ab iſto retruſa, atque abdita, conſiſtere eius animum ſine furore, atque amentia non ſinunt. Item nihil te nocturnum præſidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora, vultuſque mouerunt.

Cic. 2. de diuin.

Cic. ibid.

Cic. act. 2. in Verr.

II. in Catil.

DE FORMA.

CAP. XLVI.

EXcellens quidpiam eſt, & (vt ait Ariſtoteles, θεῖον, ἀγαθὸν καὶ ἐφετὸν) forma, perquam res eſt, id quod eſt, & ab vno quoque diſcriminatur. Forma formarum eſt, vt Triſmegiſti philoſophia liquet, verbum diuinum, cuius ſcintillæ quædam ſunt formæ omnes, quæ rebus inſperſæ eis eſſentiam, & vim quandam mirificam impertiuntur. Quæ ſi oculis paterent, quantam ſui excitarent admirationem! Verum, quæ noſtrę cognitionis eſt tenuitas, vix vnam ex infinitis nouimus, vmbras quaſdam, & veſtigia formarum conſectari cogimur. Duplex autem eſt forma, vna quidem intima, quæ cognoſci ſatis non poteſt: Altera ſpecies quædam externa, & rei compoſitio, ſeu figura, de qua frequentius loquuntur oratores. Qualis erat terra incompoſita, talis res ſine formâ: Iſtius deinde compoſitionis, atque ornatus gratia plurimum in ſe deriuauit dignitatis. Hanc formæ pulchritudinem diſertè commendat D. Ambroſius. *Erat incompoſita, quia nuda gignentium*, nec thoris herboſa

Ariſt. Phyſic.

D. Am Hexam l. 1. c. 8

herboſa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta ſegetibus, nec vmbroſa ſupercilijs montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Meritò incompoſita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium ſerta gemmantium. Oſtendere enim voluit Deus, quia nec mundus haberet gratiam, niſi cum vario cultu operator ornaſſet. Cœlum ipſum intextum nubibus, horrorem oculis, mœſtitiam animis, excitare conſueuit. Terra imbribus madefacta faſtidio eſt, maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? *Pulchèrrima eſt rerum ſpecies.* Ductum eſt item à forma nobiliore hoc, quod ſequitur argumentum. Animam habes Dei ſignatam charactere, hanc igitur Deo reddere debes, quod plenius explicat Theodotus in Epitome. *Ἐπὶ τῶ μεχομιδέντος νομίσματος ὁ κύριος εἶπεν ἕ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφὴ, καίσαρος ἦν ἕ ὃν ἐκεῖνο δοθῆ, οὕτως καὶ ὁ παρὸ ἐπιγραφὴν μὲ ἔχει διὰ χριστοῦ τὸ ὄνομα τῦ θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα εἰς εἰκόνα.* Vt in numiſmate, inquit, Cæſariano, quod Domino oblatum eſt, quæſiuit ipſe non cuius eſſet poſſeſſio, ſed cuius eſſet imago, & inſcriptio, vt illi redderetur. Sic fidelis ſignatus eſt à Chriſto Dei nomine, ſpiritum verò habet Dei imaginem. Ex quo infert Deo reddendum eſſe. Rarò ab iſtis formis intrinſecis, quę ignotæ ſunt, ſed ab extimis, quæ videntur argumenta ducunt oratores.

Theodot. in Epitome.

D. Amb. Hexam. l. 6. c. 9.

Sic hominem à figura, & ſpecie corporis commendat D. Ambroſius. *Forma tamen humani corporis eſt venuſtior*, ſtatus erectus, & excelſus, vt neque enormis proceritas ſit, neque vilis, & abiecta puſillanimitas, tum ipſa habitudo corporis ſuauis, & grata, vt neque belluina vaſtitas horrori ſit, nec gracilitas tenuis infirmitati. Ac primum omnium cognoſcamus humani corporis fabricam inſtar eſſe mundi. Siquidem vt cœlum eminet aëri, terris maria, quæ velut quædam membra ſunt mundi: Ita etiam caput ſupra reliquos artus noſtri corporis cernimus eminere, præſtantiſſimumque eſſe omnium, tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem hac, regalem quandam habitare ſapientiam ſecundum Propheticum dictum. Quia oculi ſapientis in capite eius: hanc eſſe cæteris tutiorem, & ex illa membris omnibus vigorem, prouidentiamque deferri. Quid enim robur, & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, niſi capitis velut Principis ſui imperialis quędam adminiculetur poteſtas? Ex hoc enim deſtituuntur vniuerſa, aut omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, niſi oculo duce vtatur in prælium? Quid fuga, ſi deſit obtutus? Carcer eſt totum corpus, tenebroſo inhorrens ſitu, niſi oculorum illuminetur aſpectu. Quid ergo Sol, & Luna in cœlo, hoc ſunt oculi in homine. Sol, & Luna duo mundi lumina: Oculi autem quædam in carne ſidera fulgent deſuper, & inferiora claro illuſtrant lumine, nec patiuntur noctis quibuſdam nos tenebris implicari, ſpeculatores quidam noſtri die, ac nocte excubant. Nam & ex ſopore membris cæteris citius excitantur, & vigilantes circunſpectant omnia, & cætera, quæ ille vir admirabilis fuſius proſequitur. Familiariſſimum eſt ex hoc loco rerum corporearum, tam naturalium, quàm artefactarum deſcriptiones nobiliſſimas trahere, vt plenius ſuo loco oſtendemus. Viden vt Ambroſium illud os, etiam Hirundinem, & nidum à materia, & forma ſimul deſcribat. *Hirundo minuſcula* corpore, ſed egregiè pio ſublimis affectu, quæ indiga rerum omniũ pretioſiores auro nidos ſtruit. Deinde, legit enim feſtucas ore, eaſque luto illinit, vt conglutinare poſſit. Sed quia lutum pedibus non poteſt deferre, ſummitatem pennarum aqua infundit, vt facilè his puluis adhæreat, & fiat limus, quo paulatim feſtucas, vel minutos ſurculos ſibi colligat, atque adhærere faciat. Hæc de materia, ſtatim formam exhibet, & fabricam ſpecioſam inſtar pauimenti complanatam, ſine texturarum rimulis, ne teneris frigus irrepat.

DE FINE.

CAP. XLVII.

Finis cognitioni, liſſima.

Galenus D. Chryſ. orat. 3. de gloria.

FInis quidem exitu, cauſſarum vltima eſt, deſtinatione autem prima. Nam vt ex radice caudex, rami, folia, fructuſq; erumpunt: Sic ex fine tota vis, & ratio actionum humanarum exiſtit. Nec ſine cauſſa Galenus *τὸν περὶ τέλους ἀπόλυτον ῥίζαν* nominat. Dio verò Chryſoſtomus ait, imprimis cuique intelligenti conſiderandum eſſe finem, à quo ſi rerum omnium œconomia cœperit, longè melior, & fortunatior erit, non modò in maioribus negotijs, ſed in ijs etiam, quæ leuioris videntur momenti. *ὁ σωτὴς πρὸς τὸ ὁρῶντα, καὶ τὸ βουλόμενον πάντα τὰ ἄλλα καὶ πράτειν, καὶ οἰκονομεῖν ἅπαντα αὐ ἥδη καλῶς διαπράξοιτο*, quo ſpectat illud Satyrici.

Perſ. ſat. 3. v. 60

Eſt aliquid, quo tendis, & in quod dirigis arcum
An paſſim ſequeris cornus, teſtaque, lutoque,
Securus, quo pes ferat, atque ex tempore viuis.

Finis primus, & vltimus hominis cæterorũ

Iuuerit igitur imprimis in ijs, quæ tractantur rebus finem accuratè cognoſcere, quando ex eo prudens orationis diſtributio futura eſt. Sed euenit perſæpè, vt ſiue pro-

norma esse debet qui antiquis cognitu fuit difficillimus.

pter ingenij, & iudicij imbecillitatem, siue ob prauos affectus, qui instar nubium clarissimo alioqui mentis sideri offunduntur, siue etiam ob insitam rebus humanis obscuritatem, ad finem hallucinemur, fictumque pro vero arripiamus, ex quo magni, & infiniti errores pullulant.

In quæstione, quam de finibus bonorum, & malorum philosophorum disputatio ventilauit, ducentas octoginta, & octo sectas esse Marcus Varro Romanorum omnium doctissimus animaduertit: Quæ tamen omnes à vero aberrarũt, ipsa deinde media, quæ respectu vnius, ac solius finis permulta sunt, in infinitum crescere oportuit. Ex quo sexcentis erroribus, & vitijs oppletum fuit humanum genus. Nec mirum, si diuina habent oracula. *Hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum: & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.* Vt in hoc, ita in multis, vel minimis quotidie peccatur ab imprudentibus; quo fit, vt magnum sit ad stabiliendam caussam adiumentum, destinatum finem ignouisse. Videas aliquos ad dicendum aggredi antequam quid velint, aut spectent, aut à quibus, aut quomodo destinarint. Vnde & verba quasi globulos ex argilla mittunt in pectora, quæ statim franguntur antequam eò, quo missa sunt perueniant. Contrà alios, qui & finem syncerum omnino spectant, & ipsum qualis sit egregiè norunt, faces, & sagittas ignitas in animos spargere. Tanti est in eo esse prudentem. Est autem finis, vt rectè animaduertit Aristoteles, id cuius gratia fit aliquid, idque non extremum, sed optimum, & rectè D. Augustinus finem *perfectionem* esse ait, non *consumptionem*. Vbi rectè assignatus est finis, quod in deliberationibus maximè facto opus est, ad eum tanquam ad centrum omnia argumenta referri solent, quæ media esse oportet ad finem destinatum consequendum. Hunc sibi finem aliquis proposuit, diuitem fieri oportet, *Benè moritur, qui dum moritur lucrum facit.* Continuò auaritia suggerit argumenta ad finem accommodata.

Ecclesiast. 7. v. 30.

S. Aug. enarr. in psalm. 33.

Vsus finis in deliberationibus præcipuus.

Pers. sat. 6. 75.

Vende animam lucro, mercare, atque excute solers,
Omne latus mundi: ne sit præstantior alter,
Cappadocas rigida pingues plausisse catasta,
Rem duplica. Feci: iam triplex, iam mihi quarto
Iam decies redit in rugam. Depunge, vbi sistam.
Inuentus, Chrysippe tui finitor acerui.

At si quis amat bonam mentem, & cœlum itineris sui terminum statuit, inclamat *Spiritus.*

--- nostrum est
Quod viuis: cinis, & manes, & fabula fies
Viue memor lethi: fugit hora, hoc quod loquor inde est.

DE VSV ET AMPLIFICATIONE caussarum.

CAP. XLVIII.

EX ijs apparet huius loci vsum frequentissimum esse, eundemque vtilissimum. Materia ad corporearum rerum, siue naturalium, siue manufactarum commendationem, vel vituperium valet. Qualis est enim materia, tale plerunque est opus, sic Cic. 3. de natura Deorum omne corpus mortale esse probat, quia constat ex elementis. Omne corpus, inquit, aut aqua, aut ignis, aut aër, aut terra est, aut id quod concretum ex his, aut aliqua ex parte eorum, horum autem nihil est, quod non intereat. Efficiens eruditam habet cognitionem, & vbi multæ simul congruunt peramplam dicendi materiam suppeditant. Tum in excogitando ingenium, in digerendo iudicium, in explicando flumen orationis expromunt. Forma interior ad Philosophos pertinet, species, & figura exterior ad hypotyposeon vsum, non mediocriter facit. Iam verò finis, in deliberatiuis orationibus, omnino necessarius est, & ad ordiendam orationis telam aptissimus. Ex caussarum qualitate, effectorum fermè rationem, conditionemque inferimus, non leuibus argumentis, si modò caussæ ipsæ rectè assignatæ fuerint. Alioqui non deerit confutandi locus, si materia, si forma, si efficiens, aut finis, præter rem, aut etiam contra rem ab aduersario constitutus, ostendetur peccasse in principijs, caussas, aut falsas pro veris, aut obscuras pro certis, aut pro germanis remotas attulisse: Aliæ proferentur, quæ cum ratione, & communi hominum sensu, & effectis consentiant. Sic qui Solem noctis caussam dixerit, quod eius absentia terris nox irrepat, conuincetur falsam caussam attulisse, non enim Sol caussa tenebrarum est, licet ex eius absentia nox necessariò consequatur. Verum cum ansam cæteræ caussæ refutationis præbeant, maximè tamen efficiens, quæ vt plurimum in multos ramos diffundi solet, & accommodatè per amplificationem tractari. Exemplum istius confutationis habes in Arnobio contra Ethnicos, qui Christianos orbi terrarum omnium malorum fontem extitisse dicebant, hoc ille primum irrisione traducit.

Cic. 3. de natura Deorum.

Nunquid (inquit) postquam Christiani esse cœperunt in contrarias qualitates, prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensum est esse concretas. Nunquid machinæ huius, & molis, qua vin-

Arnob. l. 1. aduers. gentes.

qua vniuerſi regimur, & continemur in- A cluſi, parte eſt in aliqua relaxata, aut diſſoluta conſtructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenij motus moderamen excedens, aut tardius repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere ſe aſtra, atque in ortu ſignorum fieri cœpta eſt inclinatio? Nunquid ipſe ſiderum Sol princeps, cuius omnia lucè veſtiuntur, atque animantur calore, exarſit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis ſoliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna deſijt redintegrare ſe ipſam, atque in veteres formas nouellarum ſemper reſtitutione traducere (ita ludit per interpretationem) mox ea, quæ imputantur Chriſtianis ante Chriſtianos contigiſſe conuincit. Caſus, inquit, frequentiſſimi grandinis accidunt, in literis priſcis non videmus imbres ſaxeos totas ſæpe comminuiſſe regiones, difficiles pluuiæ ſata faciunt emori, & ſterilitatem indicunt terris. Immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cum etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruiſſe ſiccatis. Peſtilentiæ contagia vrunt B genus humanum. Annalium ſcripta percurrite, vniuerſas diſcetis gentes ſæpenumero deſolatas, & viduatas ſuis eſſe cultoribus. (Deinde) quando eſt humanum genus aquarum diluuijs interemptum, non ante nos? Quando mundus incenſus in fauillas, & cineres diſſolutus eſt, non ante nos? Quando vrbes ampliſſimæ marinis coopertæ ſunt fluctibus, non ante nos? & cætera, quæ ille vaſtè proſequitur. (Mox confutatis iſtis, quæ afferebantur cauſſis alias ſubijcit.) *Quid ſi enim* prima materies, quæ in rerum quatuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſſas ſuis continet inritationibus inuolutas? Quid ſi ſiderum motus certis ſignis, partibus, temporibus, lineis, pariunt hæc mala, & ſubiectis afferunt variorum diſcriminum neceſſitates. Quid ſi ſtatis temporibus rerum viciſſitudines fiunt, atque vt in maritimis æſtibus, modò ſecundæ res affluunt, modò rurſus refluunt malis reciprocantibus proſpera? Quid ſi materiæ fax iſta, quam ſub noſtris calcamus ingreſſibus, hanc habet ſibi legem datam, vt expiret nocentiſſimos halitus, quibus corruptus aër iſte, & corporibus labem ferat, & negotia infirmet humana. Quid ſi, quod proximum vero eſt, quicquid vobis videtur aduerſum mundo non eſt malum.] Sic poterit hic locus diſertè amplificari.

EFFECTA.

CAP. XLIX.

EX ijs, quæ de cauſſis hactenus dicta ſunt, facilè eſt effectorum rationem cognoſcere, quando effecta ſunt orta dè cauſſis, & habent perpetuum inter ſeſe commercium. Quò fit vt cauſſæ in quatuor diſtinctæ ſpecies, tot effectorum creēt genera: Eſt enim ſuus cuique effectus, quaſi ſoboles addicta, ex quo virium ſuarum capit argumentum. Homo corporeus eſt, videtur, tangitur, palpatur, hoc habet à materia: ratiocinatur, intelligit, ſapit, & id nactus eſt à forma: Tres facultates in vna anima præcellentes obtinet, intellectum, voluntatem, & memoriam. Cauſſæ efficientis, hoc eſt Dei vnius in tribus perſonis character eſt eximius, & maximus. Ad C æternum bonum ſe, ſuaque dirigit, ad hoc finis proprius impellit. Ita quæque cauſſa diſtinctos ſortitur effectus. Eſt autem huius loci vſus ampliſſimus, idemque fœcundiſſimus. Si genus demõſtratiuum ſpectes, ſæpius hoc pertexitur loco: quid enim illa rerum geſtarum commemoratio aliud continet, quam effecta? Si iudicialis generis habeatur ratio, hoc loco fulcitur; cum præſertim, tam frequens facti, vel infecti quæſtiones agitentur. In deliberatiuo quoque genere multa neceſſariò effecta, ſæpius D expromenda ſunt, ſed hæc ἐν τύπῳ. Nunc ſi accuratius conſideretur, ad tria potiſſimum vtiliſſimus inuenietur. Primum eſt, quod res eas, quas ſua natura texit, & quaſi tenebrarum latebris vallauit, effectorum beneficio, quaſi per ſobolem parente agnoſcamus. Si non plena, ſaltem rudi gnitione. Sic Deus O. M. ex effectis agnoscitur, vt argumentatur Minutius. *At enim, quem colimus Deum, nec oſtendimus, nec videmus. Imo ex hoc Deum credimus, quod eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus.* In operibus enim eius, & in mundi omnibus motibus virtutem eius, ſemper præſentem aſpicimus: cum tonat, fulgurat, fulminat, cum ſerenat. (Deinde) Erras ô homo, & falleris. Vnde enim Deus longè eſt, cum omnia cœleſtia, terrenaque, & quæ extra iſtam orbis prouinciam ſunt, Deo cuncta plena ſunt? Vbique non tantum nobis proximus, ſed infuſus eſt. In Solem adeò rurſus intende: cœlo affixus, ſed terris omnibus ſparſus eſt: Pariter præſens vbique intereſt, & miſcetur omnibus, nuſquam enim claritudo violatur: Quanto magis Deus auctor omnium, ac ſpeculator omniũ, à quo nullum poteſt

Videcic. in Topic. ſect. 67.

Vſus effectorum ampliſſimus.

Minutius felix in Octauio.

esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantum sub illo agimus, sed cum illo (vt propè dixerim) viuimus. Ne nobis de nostra frequentia blandiamur; multi nobis videmur, sed Deo admodum pauci sumus.

D. Cypr. lib. de bono patiẽtiæ.

Sic ex eo quod videamus Dei nutu, tempora obsequi, spirare ventos, fontes fluere, grandescere messium copias, fructus nitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere, Dei bonitatem laudat Cyprianus. Ex eodem loco petuntur virtutum, vitiorum, affectuum, quæ oculis corporeis minimè patent argumenta. Ira non videtur? Audax, & minax iratorum vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra, & vehementius acta suspiria iræ soboles, satis arguunt, qualis mater ipsa sit, si adhuc ignoras? Vnde, vt per iram spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: Taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur: Leones fremunt, inflantur iratis colla serpentibus, rabidarum canum tristis aspectus est, ignorare non poteris, non leue monstrum esse, à quo tantus in omnibus animantibus furor pariatur. Si turbinem nescis, rapta ab eo armamenta, & totas naues in sublime elatas agnosce, quam vehemens, & furiosus sit agnosces.

Vide Senec. lib. 1. de ira.

II. Ad narrationes, & descriptiones plurimum valent effecta, ex ijs enim res clarissimè subijciuntur oculis. Sic canina fames describitur ab Ouid.

- petit ille dapes sub imagine somni,
Oraque vana mouet, dentemque in dente fatigat,
Exercetque cibo delusum guttur inani,
Proque epulis tenues, nequicquam deuorat auras:
Vt vero est expulsa quies, furit ardor edendi
Perque auidas fauces, immensaque viscera regnat:
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër,
Poscit, & appositis queritur ieiunia mensis,
Inque epulis epulas quærit, quodque vrbibus esse,
Quodque satis poterat populo non sufficit vni;
Pluſque cupit, quo plura suam demittit in aluum.

Similia sunt infinita, quæ in libro descriptionum reperies.

III. Ad amplificationes aptissimi sunt effectus, & quo plures sunt, eo fusius rem extendunt. Rectè autem tractantur per congeriem vibratam, & interciſam, vt *Patientia est*, quæ nos Deo commendat & seruat: Ipsa est, quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis, & maritatis indiuiduam caritatem, facit humiles in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias, & contumelias mites. & cæt.

D. Cypr. de bono patientiæ

Quod ad vim, & vsum argumenti attinet, non est vbique ratum, malam esse causſam, ex qua mali effectus prodeunt, fit enim plerunque, vt ex alio fonte manent effecta, quæ certis causſis ascribimus, cum ipsæ tantum per accidens concurrant, vt non est ferrum malum: quod interficit, sed nos ipsi improbi, qui id in mala nostra conuertimus, quod aduersus feras datum est. Et ita Seneca ventos bonos esse probat ab effectis permultis. Dedit, inquit, Deus ventos ad custodiendam cœli, terrarumque temperiem, ad euocandas, supprimendasque aquas, ad alendos satorum, arborumque fructus: quos ad maturitatem cum alijs causſis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat promouens, & cæt. At si lacerant nauigia nostrum peccatum est, qui per auaritiam elementa mundi confundimus.

Vis huius argumẽti.

Senec. l. 5. quæst. nat.

ADIVNCTA, ANTECEdentia, Consequentia.

CAPVT L.

DVT diuersis coloribus illitæ fulgent tabellæ dulcius, atque excitatius sunt gratæ: Ita varijs vndique adiunctis perspersæ quotquot cœli ambitu res continentur, suauiorem quandam habent speciem dignitatis. Illa igitur vocantur adiuncta, quod sint cum re coniuncta, quæ tantam probationum materiam suggerunt, vt hic vnus locus, rationum, & argumentorum, seminarium meritò appellari possit. Habet autem apud Rhetores (vt notat Marcus Tullius in Topicis) locum præcipuum. Nam & ij adiunctis vtuntur sæpius, & vt delectantur impensius. Omnia orationum genera siue illa Demonstratiua sint, siue Deliberatiua, siue etiam ad forum, controuersiasque pertineant, hoc vno maximè nituntur loco, ita tantum habet vbique fœcunditatis. Licet autem innumera sint, quæ vocantur coniuncta, possunt tamen ad septem genera reuocari, quæ vulgari versiculo continentur.

Adiuncta latissimè patent apud Oratores.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando,

Quis, personam significat, in qua spectantur

ctantur adiuncta animi, corporis, & fortunæ (vt vulgus appellat) in animo expenduntur affectiones, vt amor, & iracundia; vitia, vt ambitio, auaritia, luxuries; artes denique, & disciplinæ, vt Grammatica, Rhetorica, Philosophia, quæ omnia latissimè diffunduntur. In corpore, figura, species, color, deformitas, pulchritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas, & cæt. In externis, nomen, genus, conditio, victus, vestitus, consilia, facta, casus, orationes, & cæt. propè infinita.

Ab adiunctis animi, fortunæ, & corporis sumptum est illud Salustij, Lucius Catilina nobili genere natus fuit, magna vi, & corporis, & animi, sed ingenio malo, prauoque: huic ab adolescentia, bella intestina cædes, rapinæ, discordia ciuilis grata fuere, ibique iuuentutem exercuit, corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm quicquam credibile est, animus audax, subdolus, vanus, cuiusvis rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis loquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. A corpore ductum est illud Martialis.

Salust. in Catil.

Martial. ep. 4. l. 12

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luscus
Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Item Ciceronis, Nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare crudelitatem videntur. Nonne ab imis vnguibus vsque ad verticem summum, si quam coniecturam affert hominis tacita corporis figura, ex fraude, mendacijs, & fallacijs constare videtur; qui idcirco capite, & supercilijs semper est rasis, ne pilum vllum boni viri habere videatur. Sic Medici, & Physiognomici sana esse corpora conijciunt ab adiunctis, quando appetitum habent cibi addictis horis, benè comedunt, & æquè digerunt, suos somnos dormiunt, citò sudant, rarò sternutant, leniter incedunt, mediocriter pingueſcunt, & omnibus sensibus vigent, hæc adiuncta sunt sani corporis.

Cicero.

Accedunt externa, vt vestes, apparatus, comitatus, & cætera. Sic D. Gregor. Nazianz. in descriptione muliebris choragij, varia ornamentorum adiuncta prosequitur. Ξανθὰς πλοκαμίδας, ὀφρύων ἕλικας, καὶ ὀφθάλματα σκιωποιούντων τὴν τιμίαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, καὶ ἐδῆτος φειδόμενους, καὶ διαφανοῦς πολυτέλειαν. & cæt de quibus alio loco.

D. Greg. Nazian. orat. 11.

Quid, negotium ipsum, quod geritur indicat, itaque potius est adiunctorum sedes, & fundamentum.

Vbi, loci differentias complectitur, sacri, profani, maritimi, remoti à mari, plani, montuosi, leuis, asperi, salubris, pestilentis, opaci, aprici, culti, inculti, celebris, deserti, ædificati, vasti, obscuri, rerum gestarum vestigijs nobilitati, à quibus singulis possunt desumi argumenta; Sic Marcus Tullius Antonij, qui pro concione vomuerat fœditatem à loco exaggerat. Si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hic tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu verò P. R. negotium publicum gerens magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens fructis esculentis vinum redolentibus gremiũ suum, & totum tribunal impleuit.

Vide Cic. in partit.

Cicer. 2. Philipp.

Auxilia non modò ministros, sed varia quoque instrumenta ad rem gerendam necessaria complectuntur, vt in venatione sunt.

Retia rara, plagæ, lato venabula ferro.

Virg. 4. æneid.

quæ Oppianus fusius.

Δίκτυα τε σχαλίδας τε θεήγων τε πολύσονα δεσμὰ
Ἄρκυας, ἐυστρεφέας τε λυγοὺς, ταναόν τε πάγειον
Cassésque, furculásque, funiúmque stridentia vincula,
Retia crassa, benéque plexa vimina, longúmque Pantherem.

Oppian. l. 1. vis.

Cur. Caussam amplectitur, siue vnam, siue plures, maximè tamen effectrices, adiuuantes, vel finem, qui ad agendum impulerit, de quibus superiori loco dictum est.

Quomodo. Res gestæ varios modos enucleat, si sacrificium, si triumphus, si pompa, si cædes narratur, statim modus, & ratio rei gestæ ponitur ob oculos. Sic Arnobius contra gentes, ritum Ethnicorum in colenda Cybele percenset, & interpretatur. Quid enim sibi vult illa pinus, quam semper statis diebus in Deûm matris intermittitis sanctuario? Nonne illius similitudo est arboris, sub qua furens manus, & infelix adolescentulus intulit, & genitrix diuûm in solatium sui vulneris consecrauit. Quid lanarum vellera, quibus arboris colligatis, & circumuoluitis stipitem? Nonne illarum repetitio lanarum est, quibus iam deficientem contexit, & teporis aliquid rata est se posse membris conciliare frigẽtibus? Quid compti violaceis coronis, & redimiti arboris ramuli? Nonne illud indicant, vti mater primigenijs floribus adornauerit pinum miserabilis indicem, testimoniumque fortunæ. Quod pectoribus applaudentes palmas passis cum crinibus Galli? Nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater Turrita cum Ædesti lachrymabili puerum prosequuta est eiulatu? Quid temperatus ab alimonio panis, cui rei dedistis nomen *Castus*: Nonne illius temporis imitatio est, quo se numen ab Cereris fruge violentia mœroris abstinuit. Sic ab adiunctis modi, & variorum instrumentorum, carpendi illius sacri impij verè, & ridiculi materiam quæsiuit. Eodem modo Heliodor. Æthiop. hist. l. 3. Pompam describit ab adiunctis. Ἠγείτω μὲν Ἑκατόμβη τ τελουμένων ἀνδρῶν ἀγροικότερον βίον τε καὶ σολλῶ ἐφελκομένων. τὸ μὲν ζῶιον ἐκάστω χιτῶνα λευκὸν εἰς ἀγγύλιμ αὐχένα, χεὶς ὃ ἡ δεξιὰ σὺν ὤμω καὶ μαζῶ παρεγυμνουμένη πέλεκυν διάσημον ἐπεκράδαινεν.

Arnob. l. 5. adu. gentes.

Heliod. Aeth. 3.

Primum quidem procedebant centumuiri initiati, non minus vita, quàm veſte ruſtici, & ſinguli tunicas habebant candidas, quas tortilis nodus ſubſtrictas colligebat. Manus dextera ſimul cum mamilla, & humero nudata, ancipitem ſecurim vibrabat, & cætera, de quibus in deſcriptionibus

Cicero in partit.

Quando, deſignat tempus. In temporibus autem præſentia, & præterita, & futura cernuntur. In his ipſis vetuſta, recentia, inſtantia, paulo poſt, aut aliquando futura. Inſunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quaſi naturam notant, vt hyems, ver, æſtas, autumnus; aut anni tempora, vt menſis, vt dies, vt nox, hora, tempeſtas, quæ ſunt naturalia. Fortuita autem, ſacrificia, feſti dies, nuptiæ. Inter hæc adiuncta, alia alijs præſtantiora, & rei propiora ſunt, longè enim magis proprium eſt homini loqui, equo hinnire, quàm illi pileum, huic ferre Ephippium. Ex quibus facilè colliges licet adiuncta eius ſint naturæ, vt rem neceſſariò non conuincant, vbi tamen magis ſingularia ſunt, aut multa ſimul conglobata, non parùm obtinent roboris: vt in cæde probanda telum, cruor, clamor, titubatio, permutatio coloris, oratio inconſtans, tremor, & cæt. Confutantis erit ea, quæ ex adiunctis ad probandum erunt petita, vt obſcura, incerta, omni mutationi obnoxia refellere; eadem rebus ab eo, quod intenditur alieniſſimis, tribuere, vt pallorem, timorem, & trepidationem, etiam innocentiſſimis ad criminis facti nouitatem obſtupeſcentibus.

Adiũctorũ ab antecedent. & conſequent. diſcrimen.

M. Antonius 2. de oratore, adiuncta cum antecedentibus, & conſequentibus coniungit. At verò M. Tullius in partitione rectè diſtinguit, quoniam adiuncta ex ſua natura non concludunt neceſſariò, quod ſint rerum ſigna, & σημείωσις. Antecedentia verò, & conſequentia neceſſitatem habent concluſionis, ſi modò talia ſint, qualia eſſe oportet. De his hæc habet Cicero in Topicis. Locus. Dialecticorum eſt proprius ab antecedentibus, & conſequentibus, & repugnantibus, nam adiuncta, de quibus antè diximus, non ſemper eueniunt, Conſequentia verò ea dico, quæ rem neceſſariò conſequuntur. Antecedentia, quæ rem neceſſariò antecedunt: vt ſi homo eſt, animal eſt, ſi Sol ortus eſt, dies eſt. Talia ſunt illa Lactantij. Quod diſſoluitur interit, quod interit ortum ſit neceſſe eſt, quod ortum eſt, habuit fontem vnde oriretur, id eſt factorem aliquem, ſentientem, prouidum, peritumque faciendi. Item. Quod ſemper fuit, ſemper eſſe non deſinit, & vnde abfuit principium, abeſſe hinc etiam finem neceſſe eſt. Materia ſi facta non eſt, nec fieri ex ea quicquam poteſt, ſi fieri ex ea non poteſt, nec materia

Lact. l. 2. c. 9. exempla.

Anteced. locus an ab alijs ſeiungatur.

A quidem erit. Materia enim eſt, ex qua aliquid fit. Dices hunc locum minimè videri ab alijs ſeiungendum, cùm præſertim inſtar ſpiritus, & ſanguinis permeet vniuerſos. Ita res quidem ſe habet, ſi res ipſæ ſpectentur, at verò ſi neceſſitas conſecutionis, quæ ſola conſiderari debet, in iudicium, diſceptationemque veniat, peculiarem ordinem conſtituit. Minus quidem apparet in ijs exemplis, quæ cauſſæ ſunt, & effecta, vt ſi Sol lucet dies eſt, poſſet & illud quoque exemplum ad locum cauſſarum referri. At ſi dicam vir eſt, igitur & puer fuit aliquan-
B do, facilius hæc inferendi vnum ex altero perſpicietur neceſſitas. Locus hic, vt patet ad ſubtiliter aliquid colligendum magis, quàm ad alendam orationis fœcunditatem facit. At verò adiuncta locos amplificationum eximios ſuggerunt, quod licet paſſim intueri: vel hic vnus ſpectetur magni Senecæ locus, quo auaritiam deſcribit ex adiunctis.

Senec. l. 7 de benef. c. 10.

Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum eſt? Omnia iſta, quæ retuli in maiore honore, pretioque ſunt. Nec uolo tuas opes recognoſcere, la-
C minas vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. Deinde. Video iſtic diplomata, & Syngraphas, & cautiones, vacua habendi ſimulachra, vmbras quaſdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſint? quid fœnus, & Kalendarium, niſi humanę cupiditatis extra naturam quęſita nomina? Quid ſint iſtæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ?

Quid aliud habent, quàm adiuncta tot deſcriptiones corporum, vt camporum,
D fontium, fluuiorum, arborum, metallorum, & cætera.

Hiſtor. Plant. l. 3 c. 6.

Malus punica ſic deſcribitur ex adiunctis. Punica malus arbor eſt, haud adeò procera, folio anguſto, nitidique viroris, oleæ, aut myrti æmulo, craſſiuſculo, rubris intercurſantibus venulis, è rubro pediculo pendulo. Rami multi flexiles, ſpinoſi: flores punicei, oblongi, calathi modo patuli, ore ſtellatim diſſecto, è quo folia emergunt tenuia, colore coccineo agreſtis papaueris æmula, cum granulis quibuſdam, medijs capillamentis appenſis, vt in roſa. Fructus pomum eſt corio, & membrana tectum extrà rufeſcente, intrà flaueſcente, innumeris granis fartum, anguloſis,
E rubentibus, vinoſo ſucco refertis oſſiculis in eis latentibus, quæ grana intercurſantibus flauis, tenuibuſque membranis, miro naturæ artificio diſtinguntur.

CONTRARIA REPVGNANTIA.

CAPVT LI.

Vide Arist. in categor. c. 3. Cicer. in top. sect. 47.

AMphiteatrum quoddam est hic locus, in quo pugnantium, & collidentium inter se argumentorum robora gratius perspiciuntur, & melius: Siquidem contraria contrarijs opposita magis eluceſcunt. Quantã maiestatem habeat hæc argumenti ratio, patefaciam hoc exemplo. Si dicam Christianos pudicos esse, continentes, moderatos, patientes, iustos, simplices, parum habet ornatus oratio. At si contentionem instituam, & Ethnicorum (vel apud suos optimorum) vitijs oppositis Christianas virtutes ostendam, longè clarius, & suauius emicabunt.

Dignitas huius loci ostenditur illustri exemplo.

Tertull. in apolog. c. 47.

Hoc præstat argumento à contrarijs Tertullianus. Cæterum, si de pudicitia prouocemur, lego partem sententiæ Attice in Socratem corruptorem adolescentium pronuntiatam. Christianus vxori suæ soli masculus nascitur, Democritus excœcando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam emendatione profitetur: At Christianus saluis oculis fœminam videt, *animo aduersus libidinem cœcus est*. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis thoros, alia superbia deculcat: Christianus, nec in pauperem superbit. Si de modestia certem, ecce Pytagoras apud Thurios, Zenon apud Prienenses tyrannidem affectant, Christianus verè, nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποφθέρησιν optauit, quod leges eius Lacones emendassent: Christianus etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem, Anaxagoras depositum hostibus denegauit: Christianus etiam extra fidelis vocatur. Si de simplicitate consistam, Aristoteles familiarem suum Hermiam turpiter loco excidere fecit: Christianus, nec inimicum suum lædit. Idem Aristoteles, tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quam Plato à Dionysio ventris gratia vendicatur: Aristippus in purpura sub magna grauitatis specie nepotatur, & Hippias dum ciuitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis, nemo vnquam tentauit Christianus. Hæc vt vides oratio, quæ tam grandis assurgit, fulcitur loco à contrarijs, cuius vis magna est, & amœnitas pergrata. Solent autem hæc contraria in quatuor partiri genera, Aduersa, Priuantia, Affecta ad aliud, & Contradicentia. Aduersa sunt, quæ sub eodem genere posita plurimum differunt, vt virtus, & vitium. Conueniunt enim in genere qualitatis, licet alioqui quammaximè discrepent. Talia sunt ista. Ex hãc parte pudor pugnat, illic petulantia; Hinc pudicitia, illinc stuprum: Hinc fides, illinc fraudatio: Hinc pietas, illinc scelus: Hinc constantia, illinc furor: Hinc honestas, illinc turpitudo: Hinc continentia, illinc libido. *Cic. 2. in Catil. n. 25.*

Vsus huius loci est, vel in amplificando, vt si sobrietatis honestas, & decus, ex descriptione ebrietatis subijciatur oculis, & dicas sobrietatis eam esse pulchritudinem, quæ satis corporeis oculis videri nequeat, eam melius ex oppositio ebrietatis vitio intelligi. Deinde stultitia, & fœditas ebriorum exaggeretur his verbis, sedentes in foribus tabernarum homines tunicam non habentes, nec sumptum sequentis diei, de Imperatoribus, & potestatibus iudicant, immo regnare sibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrietate diuites, qui sunt in veritate inopes. Aurum donant, dispensant pecunias populis, *ciuitates ædificant, qui non habent vnde cauponi potus sui pretium soluant.* Feruet enim vinum in his, & nesciunt quid loquantur, diuites sunt, inebriantur, mox vbi vinum digesserint cernunt se esse mendicos. Vno die bibunt multorum dierum labores, de ebrietate ad arma consurgunt, calicibus tela succedunt, pro vino sanguis effunditur, & ipsum sanguinem vina fuderunt. Quàm fortes sibi videntur homines in vino, quàm diserti, quàm etiam pulchri, ac decori, cùm stare nõ possint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora suffundit, fœtor ebrietatis horrori fit, Barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas, & cætera, de quibus alibi plenius. His commemoratis, ponantur sobrietatis cõtrarię virtutes, tranquillitas mentis, lumen ingenij, vis prudentiæ, honestas, affabilitasque sermonis, studium sapientiæ, in rebus gerendis industria, in sumptibus faciendis moderatio, & cæt. ita ornatissimæ fient amplificationes. Alias vsus contrariorum est ad probabilitatem, strictéque, & limatè colligit argumentum duobus præsertim modis. Ab affirmatione ad negationem, & à negatione ad affirmationem. Ab affirmatione, vt cum vno affirmato negatur alterum, sic Martialis. *D. Amb. de Elia c. 12.*

Ebrius es, nec enim faceres hæc sobrius vnquam.

Sapiens est, igitur minimè stultus. Hoc necessariò concludit. Aliter à negatione ad affirmationem non valet, nisi ea sint contraria, quæ nihil intermedium habeant, vt si verum est Syri axioma. Mulierem, aut amare semper, aut odisse, nihil esse tertium: benè colliget, qui sic argumentabitur. Mulier non amat, igitur oderit necesse est. Contra titubat istud, non est albus, igitur est niger.

Priuantia sunt habitus, & eius priuationes, vt mors, vita, lux, tenebræ, visus, cœcitas. Differunt ab aduersis, quod priuationes nihil ponunt in re, sed solam contrarij absentiam indicant, vt mors, vitæ, tenebræ, lucis, cæteroqui ista nihil sunt. Deinde aduersa sibi inuicem succedere possunt, vt calor frigori, & frigus calori. At priuantia (si modo potentiæ non actus sit priuatio) hoc minimè possunt. Cæteroqui habent illud cum cæteris commune, vt ipsis idem conuenire non possit, & se ex eodem subiecto expellant etiam validius, quam aduersa, quæ in temperato gradu sibi inuicem conciliari possunt. Eandem porro amplificationis materiam, ac superiora suggerunt. Nam V.G. vitæ miserias hac oratione patefacit magnus doctor. Vita hæc est vita dubia, vita cœca, vita ærumnosa, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exciccant, aër morbidat, escæ inflant, ieiunia macerant, ioci dissoluunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, diuitiæ iactitant, paupertas deijcit, iuuentus extollit, senectus incuruat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & post hæc omnia mors interimit. Ostendit contraria morti conuehire, quæ nos hisce miserijs, & molestijs expediat. *Hæc D. Augustinus subtilis in inueniendo, in disponendo prudens, in elocutione minus sæpe latinus.* Sic qui cæcitatis tanquillitatem, & commoda memorat Petrarcha Dialog. 96. Diuersa videndi facultati conuenire asseuerat.

D. Aug. in Iacob. quæ est vita nostra.

Comparata, seu vt Logicis appellantur relata ea sunt, quæ se mutua naturalis affectionis consociatione complectuntur, vt datum, acceptum, pater, filius, id enim habent ex sua natura, contra legem cæterorum contrariorum, vt vno posito ponatur & aliud, hoc sublato tollatur. Et ex hac ratione vim in affirmatione, & negatione capiunt. Vt, *ex quo profectò* intelligi potest, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Apta sunt ista omnino ad aliquid exiliter colligendum, minus ad amplificationis vbertatem valent, quò fit vt ad Dialecticos, qui eadem copiosissimè tractant, à Rhetoribus remittantur. Nec plus habent succi, quæ vltimo contrariorum loco recensentur. *Contradicentia*, quæ nihil aliud sunt, quàm opposita, quorum vnum negat, alterum affirmat. Itaque simul de eodem, atque eadem ratione, vera esse non possunt. Vim habent ad presse, & subtiliter vrgendum, conuincendosque vehementer aduersarios. Sic Cicero prima Tusculana mortuos non esse miseros probat contra Epicurum, quod esse, & non esse, contradicentia sint, quæ simul vera esse non possunt, nec falsa. Ergo cum mortui non sint, nec erunt miseri, alioqui simul essent, & non essent. Eo verò acrius vrgent, quò magis inter se pugnant, vt sunt *Repugnantia*, quæ nulla certa lege, aut numero dissident. Qualia sunt amare, & cruciare, parcere, & sæuire, dissimulare, & punire. Hoc loco inuectus est Tertullianus in edictum Traiani, qui Christianos non quidem inquiri, sed oblatos puniri volebat. *O sententiam* (inquit) necessitate cõfusam, negat inquirendos, vt innocentes, & mandat puniri, vt nocentes: Parcit, & sæuit, dissimulat, & animaduertit. Quid temet ipsum censura circunuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? Latronibus vestigãdis per vniuersas prouincias militaris statio sortitur. In reos maiestatis, & publicos hostes, omnis homo miles est, ad socios, ad conscios vsque inquisitio extenditur, solum Christianum inquiri non licet, offerri licet, quasi aliud esset actura inquisitio, quam oblatio. Damnatis ergo oblatũ, quem nemo voluit requisitum, qui puto iam non meruit ideo pœnam, quia nocens est, sed quia non requirendus inuẽtus. Et Lactantius eodem fermè telo ferit Stoicos, cùm eos ostendit Deum facere præstantissimam naturam, eãdémque vilissimam, si Deus est mundus (inquit) vt sentiunt, quò eius præstantem naturam magis commendent, & partes eius vtiq; immortales sunt. Ergo & homo Deus est, quia pars est (vt dicitis) mundi, si homo, ergo iumenta, & pecudes, & cætera genera bestiarum, & auium, & piscium, quoniam & illa eodem modo sentiunt, & mundi partes sunt. At hoc tolerabile est, nam & hæc colunt Ægyptij, sed res eò peruenit, vt ranæ, & culices, & formicæ, Dij esse videantur, quia & ipsis inest sensus, & partes mundi sunt. Hoc genus argumenti ad refellendos, conuincendosque aduersarios potentissimum. Restat vt de similitudine, differentia, comparatione maiorum, minorum, & parium dicamus.

Repugnantia.

Tertull. in apolog. c. 2.

Lact. l. 2. c.

Cic. pro Marcell.

DE SIMILITVDINE.

Similitudinis locum esse non modo delectabilem, sed vtilem contra Euclidem.

CAP. LII.

Cena est mundus plena imaginibus, homo ipse imago est, & *in imagine pertransit*: quid mirum igitur, si rerum similitudinibus, & imitatione delectatur. Fuit illa quidem Euclidis, Megarensis, & aliorum nonnullorum sententia, locum similitudinis, vt prorsus inutilem de cæterorum albo eradendum esse, vel enim quod

affertur ſimile, rei cui accommodatur rectè congruit, vel eſt ab eius natura, rationeque diſiunctum. Si primum, cuius tandem (aiebat) ſimplicitatis eſt, cum corpus habeas vmbram quærere, & rerum ſoliditate contempta, vanas imagines conſectari: ſi alterum, tota ſimilitudo non modò inanis, ſed etiam inepta redditur, atque importuna.

Ratio Empedocl.

Sed hanc arguti hominis ſententiam diluere non eſt adeò nobis operoſum. Fatemur enim ſimilitudines eſſe congruas rerum imagines, & eas quidem rebus etiam antea perſpectis placere, & dum placent perſuadere.

Confutatur.

Accidit enim ſæpiſſimè, vt viuum hominem, & ſpirantem minimè miremur, at viui, & ſpirantis hominis effigiem delicatiſſimum naui alicuius pictoris monumentum, ipſius artis, atque induſtriæ ſuauibus illecebris capti, longè magis amplectamur. Imo turpes, & monſtroſos vultus, quos re ipſa odimus, in picturis diligimus, tanta eſt vis ſimilitudinis. Nec immeritò Deus O. M. vt nos ad ſui amorem pelliceret, ſuæ diuinitatis veſtigia in rebus creatis longè, latéque diſperſit, ſed maximè in homine, cui ſe illuſtriori quadam maieſtatis nota penitus affudit. Atque vt illum Phidiam ferunt in Minerua, quam præ cæteris ſimulachris eximia præſtantiſſimæ manus gloria, omnibuſque artis lenocinijs expoliuerat, ſuam imaginem impreſſiſſe: Sic Deus præpotens ille rerum moderator homini radium ſuæ maieſtatis, præclariſſimã imaginem inuſſit, nec eâ tantum re contentus, mundũ illum elementarem, quem cernimus, ad ſuperioris cuiuſdam, atque intellectualis formam, ſimilitudinemue compoſuit. Deinde cum rudes, & impolitos homines ad ſe traduxit, ſanctiſſimiſque legibus vincire cœpit, prius quidem figuras veluti quaſdam veritatis vmbras præmiſit, quas cœleſti poſtea luce colluſtraret. Quid in corpore ipſo, num indicia ſunt mentis, num animæ ſimulachrũ eſt ratio, & rationis oratio? Num maioris mundi in minori ducta ſunt lineamenta? Num Eccleſiæ ſtatus ad cœleſtem hierarchiam collineat? num facultates, num artes, num omnia, ſi benè ſpectentur, ſpirant quandam rationem ſimilitudinis? Ex quibus profectò conformationis quadam neceſſitate ſimilitudines videmus in orationem influxiſſe, quarum non modò ſuauis eſt iucunditas, ſed ratio ipſa efficaciſſima eſt. Videre enim licet permultos, qui propoſita rerum nuda veritate nullo modò mouentur, aucupio quodam elaboratæ ſimilitudinis delectari, rapi, incendi. Hoc vt cætera diſertiſſimè dixit D. Auguſtinus epiſtola centeſima decima nona, vbi quantum in parabolis, & ſimilitudinibus, momenti ſit poſitum, his verbis oſtendit.

Simile à Minerua Phidiæ.

Omnia ſpirãt ſimilitudinem.

D. Aug. ep. 119.

Credo, quod ipſe animi motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur, ſi verò feratur ad ſimilitudines corporales, & inde ad ſpiritualia, quæ illis ſimilitudinibus figurantur, ipſo quaſi tranſitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus incenditur, & ardentiore dilectione rapitur, ad requiem, & quietem. Conducebat enim hæc ſenſuum multiplicitas humanæ mentis ſomnolentiæ excitandæ. Quod in promptu eſt negligimus, vt in foribus hydriam, iuxta Græcorum prouerbium, ad recondita, ſemotaque ſumus auidiores, & vt magis illa iuuant, quæ pluris emuntur, ita cariora nobis ſunt, quæ cum labore ſumus aſſequuti, quàm quæ vltrò obtigerunt. Præterea, *quemadmodum multa per vitrum ſuccina pellucent iucundius, ita magis delectat veritas per allegoriam relucens.* Demùm ſicut habet plus caloris radius ſpeculo, aut ænea pelui exceptus, ita vehementius afficiunt animos noſtros, quæ per allegoriam traduntur. Hæc D. Auguſtinus, in quibus non modò delectationem, ſed & vim tribuit ſimilitudini permagnam. Nolim tamen diffiteri apud Dialecticos, telum plerunque imbecillius eſſe ſimilitudinis argumentum, quod exagitari, vellicarique facilius poteſt, ſed apud oratores, vbi res aliquando non tam probandæ ſunt, quàm illuſtrandæ perſuaſionem obtinet cum quadam illecebra delectationis.

Præclar. D. Aug. locus, in commendationem ſimilium.

DEFINITIO SIMILITVDInis, & diuiſio in ſimplicem, & compoſitam.

CAP. LIII.

SImilitudo eſt cognationis quædam inter res ſimiles affectio. *Vide Cic. ad Her. l. 4. ſect. 60. & de Inuent. ſect. 42.* Affectio rerum dicitur, ne in ipſa tantum oratione ſita exiſtimetur, ſimilitudo; oportet enim ante induſtriam comparantis, mutam eſſe in ipſis, quæ comparantur rebus ſpeciem ſimilitudinis. Hæc autem affectio, vel maior eſt, vel minor, vel in vno, vel in pluribus adiunctis intercedit, quod minimè neceſſe ſit, quæ comparantur conſentire prorſus in omnibus, alioqui paria magis eſſent, aut æqualia, quàm verè ſimilia. Quod multi haud ſatis intelligentes, in deteriorem ea, quæ per ſimilitudinem dicuntur partem rapiunt, atque vbi ſimplex eſt ratio ſimilitudinis, ibi requirunt æqualitatem, in quo varios, & multiplices trahi errores neceſſe eſt. Comparari poteſt homo cum aqua, cum igne,

Similitudo non eſt æqualitas

cum formica, cum elephanto, cum rebus non modò diuersissimis, sed etiam plene aliquando contrarijs. Nec tamen vitium erit in comparatione: Si modo vnum, aut alterum caput similitudinis complectatur. Si diceretur ignis, aqua, leo, elephas, formica, continuò in eodem ignis, aquę, elephantis, formicæ, partes essent assignandæ, sed cum igni, aquæ, elephanto, formicæ similis dicatur, vnum duntaxat cognationis argumentum proponatur, sufficit ad ipsam rationem similitudinis, quæ est adiunctarum saltem rerum comparatio. Adiunctorum autem tot possunt esse collationes, quot sunt prima rerum genera, siue categoriæ. Nam licet sæpius in qualitate, quæ latissimè funditur similitudines consistant, cæteras tamen categorias, vt quantitatem, & situm, vt agere, vt pati, & similia complectuntur.

Diuisio similitudinis.

Similitudinis autem variæ diuisiones, & genera notantur à Rhetoribus. Et primùm quidem similitudo simplex est, quæ duarum est rerum in vna duntaxat affectione consensus, vt auari, & hydropis in cupiditate. Alia multiplex, quâ modò res multæ cum multis in eadem parabola comparantur, modò vna cum multis, modò duæ quidem conferuntur, sed in affectionibus multiplices.

Theodor. in orat. de fide.

Videas in hoc Theodoreti exemplo quatuor, imo octo comparari. ὅσῳ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοσοῦτο καὶ πίστις ἐν διανοίᾳ. Μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἐπιδεικνύοντος τὰ ὁρατὰ, οὕτω δὴ καὶ ὁ τοῖς δεῖται πίστεως ἐπιδεικνύουσης τὰ θεῖα.

Quod enim est oculus in corpore, hoc fides in mente. Immo vt oculus eget lumine, cuius beneficio cernat ea, quæ in videndi sensum cadunt, sic mens luce, quæ ostendat diuina. Comparantur oculus, fides: corpus, mens: diuina visibilia: Iterum lux, & fides, quanquam alia, in qualitate, vt lux, & fides: alia in habitudine duntaxat, vt mens, & corpus conferuntur. Alias vna duntaxat cum multis, & in multis confertur, quò gratia similitudinis exiſtit suauior. Qualis est ista Senecæ. In homine optimum quid est? Ratio: hæc antecedit animalia, Deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est: cætera illi cum animalibus, satisque communia sunt. Valet? & leones. Formosus est? & pauones. Velox est? & equi. Non dico in his omnibus vincitur. Non quæro, quid in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet, & arbores, habet impetum, & motum voluntarium, & bestiæ, & vermes. Habet vocem, sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem, mobilioremque luscinię.

Senec. ep. 76.

Elegans & opulẽta comparationis species.

Huius similitudinis magnus decor est, & iucunditas, quia summa celeritate animum transfert in varia, quo motu creatur delectatio. Vide tam paucis verbis hominem comparatum cum leone, cum pauone, cum equo, cum arboribus, cum vermibus, cum canibus, cum tauris, cum aquilis, cum luscinijs, & singula singulis attributa præclarè assignata. Res autem duas in multis affectionibus comparare, satis illud quidem commune est, & quò plura reperiuntur similia, eò maius est decus similitudinis. Tales sunt ornatissimæ similitudines, quæ per σύγκρισιν fiunt, qualis est ista apud Arnobium, vbi taurus agens suam caussam apud Iouem, contra hominum crudelitatem, à quibus indignè mactatur.

Arnob. aduerſ. gentes.

An quod animal vile sum (inquit) nec rationis, nec consilij particeps, quemadmodum pronuntiant isti, qui se homines nominant, & feritate transiliunt belluas. Nonne primordijs ijsdem eadem, & me genuit, informauitque natura. Nonne spiritus vnus est, qui & illos, & me regit? num consimili ratione respiro, & video, & cæteris afficior sensibus? Habent iecora, pulmones, corda, intestina, ventriculos, & mihi membrorum, non idem numerus est attributus? Amant suos fœtus, & gignendis conueniunt liberis. Non & mihi prolis abrogandæ est cura, & dulcedo cum fuerit procreata? Sed rationales illi sunt, & articulatas exprimunt voces, & vnde illos notum est, an & ego quid facio, meis rationibus faciam. Et vox ista, quam promo, mei generis verba sint, & solis intelligantur à nobis. Tale est Ciceronis in oratione pro Muræna. Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas. Ille vt quò intendit, maturè cum exercitu pẽrueniat. Te Gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caues ne tui consultores, ille ne vrbes, aut castra capiantur, & cæt. Nihil interest autem, vtrum hæc articulatim, an permixtim dicantur, vt in illo Senecæ, vt furentium certa indicia sunt audax, & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra, & vehementius acta suspiria: Ita iracscentium eadem signa sunt: Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent, ac subriguntur capilli, spiritus coactus, ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & cæt. Vides hic furiosi, & irati, non per articulos diuisam, vt in Ciceronis exemplo, sed confusam in multis adiunctis collationem.

ALIA SIMILITVDINIS diuiſio, in parabolam, exemplum, inductionem.

Ac primùm de Parabola.

CAPVT LIIII.

SImilitudinem vulgò diuidunt in parabolam, inductionem, & exemplum.

Parabola propriè eſt rerum alioqui diuerſarum, in vna, aut pluribus affectionibus collatio. Dixi diuerſarum, nam genus eſt aliquod ſimilitudinis, quod citra vllam tranſlationum mixturam, ex rebus penè paribus vſurpatur, quales ſunt exemplorum comparationes, vt ſi conferatur orator cum oratore, cum iudice iudex. Imperator cum Imperatore. At parabola ingenioſior eſt, & res quæ comparentur, vt ait Quintilianus, longiùs repetere ſolet.

Quint. l 5 Vnde Ariſtoteles dixit parœmias, ſiue para-
Ariſt. l. 3 bolas fieri ἀπ' εἴδους ἐπ' εἶδος, à forma ad for-
Rh. c. 18. mam: ſic ager cum animo, præceptor cum colono, ſcutum cum Martis phiala comparatur.

Educuntur autem parabolæ, partim à rebus naturalibus, vt à cœlo, ſyderibus, elementis, meteoris, animantibus, plantis, lapidibus, & cæteris eiuſmodi, partim ab artibus, & ſcientiis, rebus moralibus, & ciuilibus, animatis, inanimis, profanis, ſacris, humanis, diuinis. Nihil eſt denique in rerum natura, quod in ſimilitudinem, conformationemque aliquam trahi non poſſit. Ex quo apparet, quàm varia ſit, & locuples parabola, quæ latiſſimè per totius mundi vniuerſitatem ſeſe diffundat.

Hoc certè dicendi genus ita placuit antiquis, maximè verò Hebræis, omnium hominum ſapientiſſimis, vt quicquid modò in eloquentia eſſet lectiſſimum, & valde figuratum, hoc משל *maſchal* parabolam dicerent, & ita quidem Salomon aureum prouerbiorum librum inſcripſit, non quod omnia per ſimilitudinem dicta ſint, plurimę enim γνῶμαι ſunt abſolutæ, ſed à nobiliſſima, quam exiſtimabat parte totum librum denominauit.

Eandem parabolarum in ſublimi præſertim locutione, rationem ab Hebræis acceptam omnes Orientales ſunt conſectati, & hoc ipſo tempore, qui apud eos doctiùs, vrbaniúſque loquuntur, quamplurima efferunt per parabolas. Nec dubitabit, hunc apud eos principem fuiſſe ſermonem, & quaſi cæterarum omnium locutionum dominam parabolã, qui animaduerterit apud Hebræos eodem verbo exprimi, dominari, & parabolicè loqui, hoc enim eſt משל, quaſi ad ſolos principes, & rerum dominos attinerent parabolæ.

Addo etiam vetus illud Scythicæ eloquentiæ monumentum, quod eſt in Quinto Curtio; Vbi Principes totius gentis viri, apud Alexandrum Regem legatione fungentes, multa per rotundas, & conciſas parabolas exprimunt, vt; [Quid tu ignoras arbores magnas diu creſcere, vna hora extirpari? ſtultus eſt, qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipſis ramis, quos comprehenderis decidas. Leo quoque minimarum auium fit pabulum, & ferrum rubigo conſumit. Nihil tam firmum eſt, cui non ſit etiam periculum ab inualido. *Curt. l. 7*

Non ex alio fonte, quàm ab Hebræorum imitatione manarunt Pythagoræ ſymbola, & quæ celeberrima ſemper fuerunt Ægyptiorum Hieroglyphica.

Diſtinguitur porrò parabola in quatuor genera: vna eſt πάθους, ſecunda ἠθικόν, tertia φύσεως, quarta σχέσεως. Parabola habitudinis, & affectus ſit, cum habitudine, & affectione naturæ, & actionis, cùm in natura, & actione res comparantur. Quæ collatio nobilior eſt, & maior. Quot enim, & quàm varia, ex natura, & actionibus animalium, virtutum ad homines traducuntur argumenta.

Nihil opus eſt hîc perſequi pluribus, cũ plena ſint his collationibus ſacra, profanáque argumenta: ſatagebant enim veteres, quicquid modò ex naturali hiſtoria, variiſque antiquitatum lectionibus ſelegerant, ad morum inſtitutionem traducere.

Sic D. Ambroſius, poſtquam ciconias turmatim exeuntes, ſtipantéſque cornices deſcripſit, ad exemplum transfert hoſpitalitatis his verbis.

Exercitum credas cum ſignis ſuis pergere, ſic omnes viandi, comitandíque, & præeundi ordinem ſeruant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, & velut quibuſdam turmis ſtipatricibus proſequuntur, adeò vt adiumenta quędam bellantibus aduerſus inimicas aues conferre credantur, & propriis periculis bella aliena ſuſcipere. Cuius rei indicium eſt, quia nullæ per interuallum illius temporis, reſidere in locis reperiuntur. Et quia cum vulneribus reuertentes, manifeſta quadam ſui ſanguinis voce, certíſque loquuntur indiciis, grauium ſe certaminum ſubiiſſe conflictum. *D. Amb. Hexa. l. 5 c. 16.*

(Tum infertur Apodoſis.)

Diſcant homines hoſpitalia ſeruare iura, & ex auibus cognoſcant, quid religionis hoſpitibus ſit deferendum, quod obſequiũ deputandum.

Vbi paulò longius ducuntur parabolæ, colliguntúrque acutiùs: tunc in imaginem,

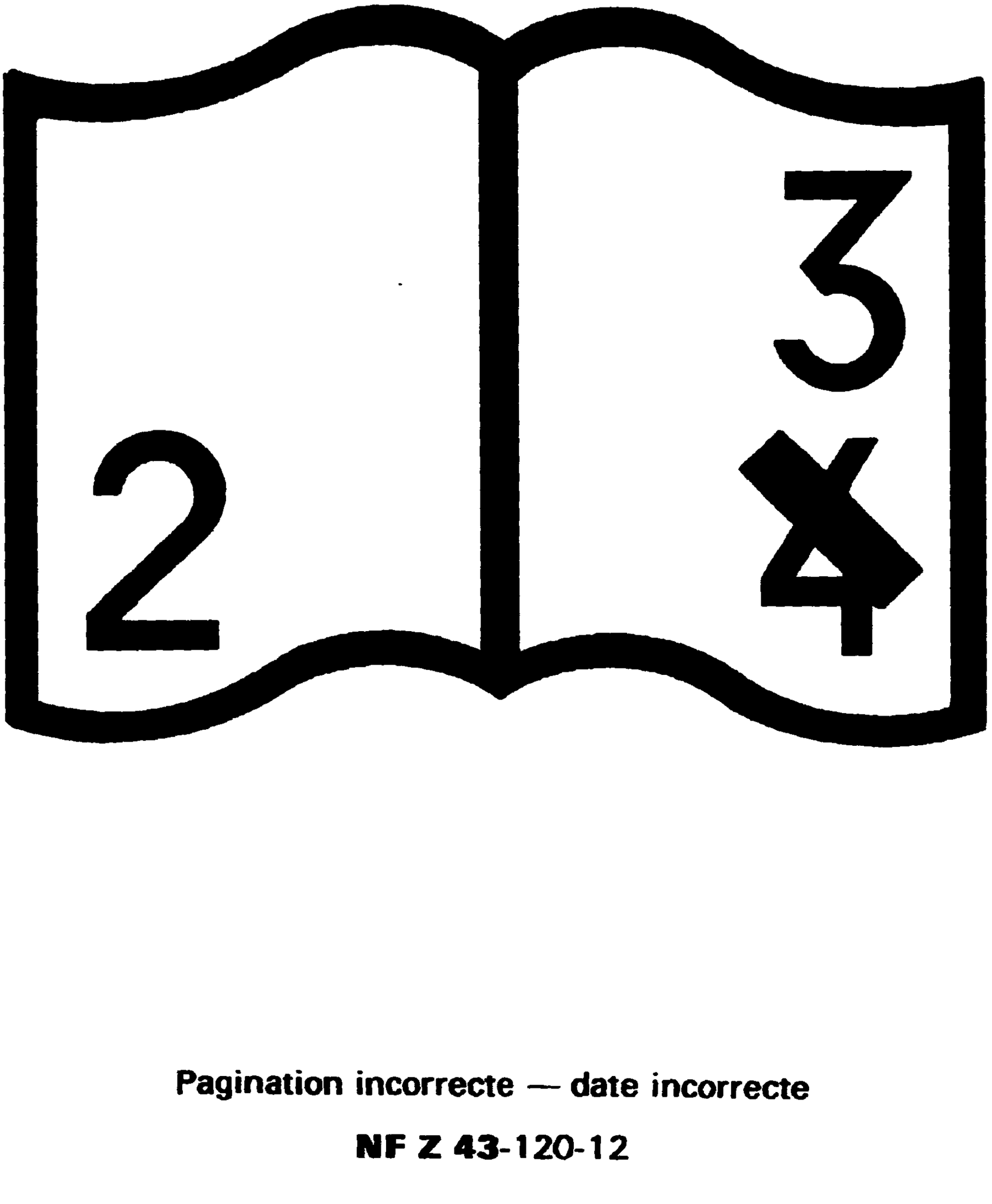

Pagination incorrecte — date incorrecte

NF Z 43-120-12

& emblema efformantur, quale eſt illud ex Aeliano. Si velis ſalutem leuiori damno emptam, exprimere cum hoc lemmate. *Ne peream perco*, vel, *pro toto pars bene deperditur*, pinge Orcynum ſibi vulnus inferentem, vt hamum quo tenetur eiiciat.

Emblema de Orcyno piſce,

Piſcis eſt Cetaceus, qui natura, non arte, quæ ſibi maximè conducunt intelligit. Itaque ſi quando hamo captus, & confixus fuerit, primùm quidem luctatur quantùm poteſt, vt expellat, quod ſi minimè facere poſſit, vulnus ſecat magis luculentum, & corporis damno, ſe ab hami moleſtia, capturáque expedit.

Hoc faciunt qui vitam, & ſalutem leuioribus redimunt detrimentis. Si plerumque vbi non ſuppetunt ex hiſtoria, ſumuntur ex fabulis, & apologis, quæ plurimùm habent venuſtatis, vt ad hãc ſententiam illuſtrandã, *Mendacium cauda nigreſcit*, Simij parabola.

Simile elegans parabola.

Mercatores in naui Atticam legebant, cum ſimiolis, vt fieri aſſolet, luſitantes, cùm ecce grauis tempeſtas, & præſens naufragium. Iamque diſiectis, & fluitantibus penè omnibus nabat in vndis ſimius. Hunc Delphinus puſionem ratus, ſimulque miſeratione ductus, qua in homines commoueri ſolet, blandiſſimè defert humeris ad portum. Iam in conſpectu erat Piræus, & tædium laboris fallebant ſermonibus. Simius de ſuo genere interrogatus, ſe Ciuem Athenienſem, & nobilem, & luculentis opibus prædicat. Poſtremò cùm quæreretur ab eo, an Piræum noſſet (erat autem portus Atheniẽſis infantiſſimo cuique notus) Noui, inquit, noui; optimus ille eſt mihi amicus, & ſuminus, ac imprimis familiaris. Delphinus tam impudenti mendacio offenſus, vanum ſimiolum aquis ſuffocandum reliquit.

Nec minus venuſtatis habet ea, quæ refertur ab Ariſtotele inter probationis oratoriæ exempla, quâ Æſopus fertur apud Samios, virum Reipublicæ Principem, repetundarum accerſitum, in ſummo capitis diſcrimine defendiſſe.

Ariſt. Rh. l. 2. c. 39.

Vulpes, inquit, dum flumen tranſiret, in quandam voraginem, rapido aquarum curſu detruſa eſt, cúmque illinc non poſſet emergere, diu afflictata, & à caninis muſcis ſtimulata iacuit, cùm ecce Erinaceus fortè tranſiens miſericordia commotus quærit à vulpe, an illas caninas muſcas auferret, vt miſeram moleſtia expediret. Minimè, inquit, quas enim vides caninæ muſcæ, iam mei ſanguinis plenæ ſunt, eôque paruo contentæ. Si verò eas abſtuleris, aliæ venient famelicæ, quæ reliquum ſanguinem ebibent. Sic etiam (inquit ille) viri Samij; hic quidem homo nihil amplius vos lædit, eſt enim dines: ſi verò hunc interficiatis, ſuccedent alij eſurientes, qui vos, & veſtras fortunas penitus exſugent.

Elegans parabola de vulpe, & erinaceo.

Hanc probationum ſuauitatem Ariſtoteles iure commendat, quarum tantavis eſt, vt, quod ab oratore potiſſimum ſpectatur, perſuadeant ſimul, & delectent. Hæc me cauſſa impulit, vt quod ad delicias, & ornamenta eloquentiæ maximè facere exiſtimabam, multas lectiſſimarum iconum centurias in vnum volumen coagmẽtarem, quod opus diu à me poſtulatum, tandem in publicam vtilitatem emiſi.

DE EXEMPLO, ET PROBATIONIBUS à comparatis.

CAP. LV.

APologos, quos in Parabolis enumerauimus, nõnulli cum exemplis confundunt, inter quos etiã eſt Ariſtoteles l. 2. Rhetor. c. 39. Nam exemplorum duo facit genera: Vnum quod rerum præteritarum expoſitionem habet: alterum, quod ab ipſo oratore factum eſt, & excogitatum. Malo tamen exempli cum Cicerone definire, facti alicuius, vel dicti, cum certi auctoris nomine expoſitionem: quo fit, vt exempla communiùs appellentur: quæ ex hominum vita expreſſa ſunt; facta verò ab oratore, vt fabulæ, apologi potiùs, & parabolæ nominentur.

Cic. 2. Rhetor.

Exemplorum autem ratio, licèt minus habeat ingenij, & iucunditatis, quàm iſtæ parabolarum deliciæ, tamen ſi rectè fiat, grandis eſt, & ad perſuadendum efficax, cùm præſertim omnes faciliùs ducamur exemplis, quàm verbis, quibus ad incitamenta virtutis adduntur ſtimuli non mediocres.

Quemadmodum enim, vt ait D. Hieron. ſi qui laborant oculis, ſpongias, ac veſtium cyaneo colore pannos tenentes, frequenter in ea intueantur; ex eo colore nonnullum capiunt morbi leuamen: ſic qui hominis clementiſſimi, & humaniſſimi imaginem præ oculis habeas, & in hac aſſiduè oculos defigas, etiamſi millies abundet ira mentis oculum perturbans, ad hoc virtutis exemplar reſpiciens, perfectam conſequeris ſanitatem, purámque animi philoſophiam, ac tranquilitatem.

Hom. 2. de ſpect.

Exempli vis.

Ex quo profectò apparet exempla magni eſſe æſtimanda.

Colliguntur autem, vel à pari, vel à maiori ad minus, vel quod frequentiſſimum eſt, à minori ad maius. A pari ſic vſus eſt Seneca.

Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. Nec reiicit quenquam Philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleãthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem Philoſophia, ſed fecit. Quid eſt, quare deſperes te poſſe fieri parem? Omnes ſi maiores tui ſunt, ſi te illis

Sen. ep. 44.

illis geris dignum. Item. *Cæterùm* si propterea *Liber* Deus, quòd vitem demonstrauit, malè cum Lucullo actum est, qui primus Cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit, qui non est propterea consecratus, vt nouæ frugis auctor, quia inuentor, & ostensor. *Tertul. in Apo. c. 11*

Pergit, & insectatur Ethnicos, qui non in pari honore cum Diis posuerint, qui nequaquam factis erant inferiores. *Quid ergo damnatis*, quorum Collegas adoratis? quot potiores viros apud inferos reliquistis? Aliquem de sapientia Socratem, de iustitia Aristidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratem, de copia Crœsum, de eloquentia Demosthenem. Quis ex illis Diis vestris grauior, & sapientior Catone? iustior, & militatior Scipione? quis sublimior Pompeio? felicior Sylla? copiosior Crasso? eloquẽtior Tullio? Ad summum concludit, æquè Deos illos, ac cæteros assumendos.

Ducuntur à maiori, cùm ostendimus, aut licere nobis parua, cùm æqualibus nostris maiora permissa sint, aut posse pati, vel facere quidpiam leuius, qui grauiùs antea gesserunt, & similia, qualia sunt ista. *Cic. pro Muræn.*

Noli tam esse iniustus, vt cùm tui fontes, vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. *pro Mil.*

Ad hunc ipsum locum pertinent oratoriæ gradationes, vt

Neque verò se populo solum tradidit, sed etiam Senatui, neque Senatui modò, sed etiam præsidiis publicis, neque iis solùm, verum etiam eius potestati, &c.

Sed videndum est, vt quæ comparantur eiusdem sint generis, neque enim qui potest grauissimè, copiosissiméque de omni re differere, ideò dicetur posse natare, cùm sit quidpiam in natura rei minus.

Frequentiora sunt, quæ à minori ad maius ducuntur argumenta. Sic Lactantius à sphæra Archimedis Dei prouidentiam probat. *Lactant. l. 5. de origin. err. c. 5.*

An Archimedes Siculus concauo ære, similitudinem mundi, ac figuram potuit machinari, in quo ita solem, & lunam composuit, vt inæquales motus, & cœlestibus similes, conuersionibus singulis, quasi diebus efficerent, & non modò accessus solis, & recessus, vel incrementa, diminutionésque Lunæ, verùm etiam stellarum, vel errantium, vel vagarum dispares cursus, orbis ille dum vertitur, exhiberet: Deus ergo illa vera non potuit machinari, & efficere, quæ potuit solertia hominis imitatione simulare?

Quo in genere est illud Ciceronis maximè figuratum.

Quod enim fretum? quem Euripum? tot motus, tantas, tam varias putatis habere agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorũ

Et Demosthenes nefarium esse probat Androtionis nomen in sacris vasis inscribi, quod ne in templum quidem eum ingredi, ob flagitia, & libidines leges sinant:

Καὶ τὸ σῶμα ὑπερῴκηκός, καὶ ἐπὶ τούτοις οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τούτου τοῦτο μὲν τοῖς ἱεροῖς, ὅτι φιάλην ἐπεγεγράμμενον ἦν.

DE INDVCTIONE.

CAP. LVI.

INductio, quæ ab Aristotele ἐπαγωγὴ nominatur, locupletissimum est similitudinis genus, in quo varia similia coacernari ad aliquam propositionem colligendam solent; vt *Sen. ep. 51*

Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam patiuntur iumenta, quorum durata in aspero vngula est. In molli palustrique pascuo saginata, cito subteruntur, & fortior miles ex confragoso venit; segnis est vrbanus, & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur; in primo deficit puluere ille vnctus, & nitidus.

Quorsum tot similia tam acutè vibrata, nisi illud colligat: *seuerior loci disciplina firmat ingenium.*

Inductio igitur, vt vides, à parabola, & exemplis non differt, nisi quòd illa vno duntaxat claudi, hæc non nisi multis similibus perfici, comprehendíque potest. Alioqui parabolas tum naturales, tum morales, & omnis generis exempla complectitur.

Hæc ad confirmandam resurrectionem ex natura ducta sunt.

Lux quotidie interfecta resplendet, & tenebræ pari vice decedendo succedunt. Sydera defuncta viuescunt; tempora vbi finiuntur incipiunt, fructus consummantur, & redeunt. Certè, semina non nisi corrupta, & dissoluta, fœcundius surgunt. Omnia pereundo seruantur, omnia de interitu reformantur. *Tert. Apol. c. 48.*

† Hæc quæ sequitur artificiosè per συγκρισιν collecta, in qua ostendit omnia, quæ in Christianos exercentur supplicia, in idola ab ipsis Ethnicis vsurpari, *Crucibus, & stipitibus impositis Christianos*; quod simulachrum non prius argilla deformat, Cruci, & stipiti superstructa? In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur. Vngulis deraditis latera Christianorum; At in Deos vestros per omnia membra validiùs iucumbunt ascíæ, & runcinæ, & scobinæ. Ceruices ponimus; ante plumbum, & glutinum, & gomphos, sine capite sunt Dij vestri. Ad bestias impel-

rima inductio

limnr, certè quas, Libero, & Cybele, & A
Cæleſti applicatis. Ignibus vrimur, hoc & illià prima quidem maſſa. In metalla damnamur: inde cenſentur Dij veſtri. In inſulas relegamur: ſolet & in inſula aliquis Deus veſter, aut naſci, aut mori. Concludit tandem, ſi per hæc conſtat diuinitas aliqua; ergo cùm qui puniuntur, conſecrantur, & numina erunt dicenda ſupplicia.

Aliæ ſunt morales, & valde populares, qualis eſt iſta D. Auguſtini.

D. Aug. Longam cœnam malam nemo vult habere, nec ferre. Longam vitam malam penè omnes volunt habere, vtique, ſi grande eſt quod viuimus, bonum ſit omnium grande.

Feſtiua inductio, & quæ multùm habet τῆς ἐφεξῆς. Quid enim vis malè, dic mihi? puto nihil in omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatibus, nihil malè vis, terram malam non vis, ſegetem malam non vis vtique, ſed bonam; bonam arborem vis, equum bonum, ſeruum bonum, amicum bonum, filium bonum, vxorem bonam. Et quid hæc magna, quoniam quidem ipſam veſtem malam non vis habere, ſed bonam. Poſtremò caligam non vis habere niſi bonam. Aut da mihi aliquid te velle, quod malum eſt, ſolam animam vis habere malam. Quid te oſtendiſti? quid de te tu ipſe meruiſti, non vis eſſe malum, niſi te ſolum.

Ex eo vult concludere, eum bonum eſſe oportere, qui omnia bona appetit.

Planè iſtæ, quæ contortiùs vibrantur multùm habent *παρόντος*, & ad probandum quidpiam efficaciſſimæ ſunt. Quæ longiùs trahuntur in rebus præcipuè notis, & communibus, tædio ſunt obnoxiæ.

Frequentes ſunt apud Ciceronem, & Demoſthenem exemplorum inductiones, in quibus hæc temperies ſeruanda eſt, vt ſi fuerint nota, & communia, quàm celerrimè indicatis, aliquãdo ſolis nominibus expediantur: ſin habent aliquid melioris notæ, trahenda erunt longiuſculè, quod tamen ſine aurium ſatietate fieri velim. Vide quibus acuminibus iſta vibretur apud Senecam, pro ſepeliendo ſui homicida.

Sen. cõtr. l. 8. c. 4. Omnibus natura ſepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, ſepelit; ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam ſuam defluunt. Eos qui viui vruntur pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſerere interfecti.

DE RECTO VSV SIMILItudinis, & varia eius tractatione.

CAP. LVII.

B Rimò cauendum eſt, ne ſimilium grata, quæ ſolet eſſe popularibus præſertim auribus illecebra, in nimiam fœcunditatem luxuriet. *Vitanda ſimilium luxuries.*

Vidi ego aliquas huius temporis ſcriptorum orationes refertas ſimilibus tam crebris, vt imagines ipſæ impedimento eſſent, quo minùs res diſcerni mentis oculis, atque internoſci poſſent. Quod certè vitium omninò puerile eſt, & à grauitate orationis longè diſiunctum, etſi enim in demonſtratiuo genere ferri ſolet liberiore cultu compta dicendi vis, & ratio, nunquam tamen centones ſimilitudinum, iuſtarum orationum loco numerari velim: prudentis eſt manum de tabula præclarè, & loco ponere, nec in rebus etiam pulchris, florentibus, & lætis,
C fatali quadam ingenij redundantis laſciuia modum excedere.

Secundò, cùm varia ſint genera ſimilitudinum, & ex variis deſumantur rebus: prudentis erit Oratoris diligenter inſpicere, quid cuiuſque aures ferant, aut ſtomachus patiatur. Num enim ridiculum eſt apud plebeios, & craſſioris ingenij homines, ſimilitudines ex reconditis diſciplinis accerſere, vt in eo ipſo, quo facem perſpicuitatis contendis accendere, maiores tenebras offundas. *Similitudines auditoribus accõmodandæ.*

Hac in re exemplum præbuerunt magni, & ſpectabiles viri, qui cùm apud plebem agerent, familiaria quæque, quaſi prægnanſos adhuc infantibus cibos in medium attulerunt. Vbi verò apud eruditos viros eſt ſermo, licet exquiſitioribus inuentis paſcere, & iis ſimilibus, quæ variam ſapiant eruditionem, quanquam parcè ſemper, & ſobriè, vt rerum, locorum, temporumque ratio præſcribit, vſurpanda.

Tertiò proſpiciendum eſt, ne dum ſublimiores quærimus ſimilitudines, quibus delicatas aures paſcamus, in tortas, violentas, & frigidas incidamus. Quod pleriſque tamen nimis familiare eſt. Alij enim quamuis
E rem modicam, aut certè mediocrem tractent, continuò magnarum rerum, quas illi comparent, expromunt imagines, & pumilionem per Gigantis coloſſum, non ſine riſu exprimunt. Non ſecus, ac ſi quis in Homeri Batrachomyomachia ranam, cui pro clypeo folium, pro lancea ſit iuncus, cum Pallade Ægidis terroribus cincta, & haſtam, inſtar fulminis quatienti comparet. *Vitioſæ ſunt ſimilitudines, hyperbolicæ.*

Hæc prorſus ridicula ſunt, nec tolerabiliora,

liora, quæ nugator sophista in Isocratem effudit, eum quippe cum Agamemnone comparabat, quod, vt hic intra decennium Troiam expugnasset; sic ille decennali labore panegyricam quandam orationem consummasset. Præclara comparatio Imperatoris cum Sophista, orationis cum vrbe, euersionis, cum perfectione.

Quid qui capillos Stratonices Reginæ raros, & fœdos, cum delicatissimis hiacinthi floribus contulit, addito etiam Homeri

Lucia. in imaginibus. versu;

Ὄυλας ἦκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας. B

An is tandem contra eloquentiam, an potiùs contra veritatem grauissimè peccauit?

Excidunt pleraque similia, partim adulatoribus, partim etiam adolescentibus, qui magni sunt hyperbolarum amatores.

Non sunt admittendæ minutæ ad ampla quædam significanda Quartò, contrarium etiam nonnunquam vitium accedit, cùm quæ sua natura magna sunt, minutulis quibusdam similitudinibus deteruntur: quo in genere peccasse animaduertitur à Longino poeta, qui tonitrua cum tubarum clangoribus nimis demissè comparauit, quãquam cum aliquo adiuncto per proportionem dictum tolerabilius videtur, C vt cùm Tryphiodorus tonitru, non tubam simpliciter dixit, sed tubam cœlestem, οὐρανίῳ σάλπιγγα: cum quo similiter Nonnus.

Nonn. Dion. l. 4 Βορηΐοις πατάγοισι Διὸς μυκήσατο σάλπιγξ.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò tenues, sed etiam ridiculæ, & sordidæ, quibus prorsus abstinendum est, nisi fortè quis ad facetias, & risum componat orationem, aut ingenuam morum simplicitatem, qualis est in rusticis, efformare velit. Tale est illud in poëmate quodam Gallico de rustico homine, qui foro, & tabulariis antea inuisis, cùm fortè plenissimum illum consessum Senatus, Patrúmque purpuratorum cœtum contemplatus esset, Curiam cum agro cepis consito comparauit: homo animæ candidissimæ, nec dissimilis illi, quem D Dion in Venatore propriis depingit coloribus.

Cauendũ à scurrilibus, & sordidis. Dion in Venatore

Quæ verò sordidæ aliquid habent scurrilitatis, potius Attellanarum exodia, quàm Oratoris grauitatem decent.

Nec placent etiam apud graues personas, quæ ex sordidis, & contemptis artibus assumuntur, quòd eloquentiæ dignitatem de- E terere non mediocriter possint: At in rebus

In diuinis profanarũ historiarũ, maximè verò fabularum similitudines declinandæ. diuinis prudenter admodum incedendum est, nec temerè quælibet similitudines sunt arripiendæ, quibus res sacras comparemus. Quamuis enim sua natura omnem rerum inferiorum præstantiam excedant, non est tamen vetitum, quando fieri aliter non potest, ex iis rebus, quæ in sensus nostros cadunt, elicere similitudines, modò illud accommodatè, & circumspectè fiat. Nolim enim, quod plerique præposterè admodum faciunt, poetarum fabulas ad fidei nostræ mysteria transferre. Aeternam patris sapientiam cum Minerua conferre; Virginem Mariam, cum Danaë auri cœlestis rore fœta; Castores ex oui testa emergentes, cum Christo nascente. Naturam humanam Sospitatoris nostri beneficio in plenam libertatem assertam, cum Andromeda à Perseo liberata: quæ omnia, vt ait Iustinus Martyr, Dæmon sacrorum simia in peruersum imitamentum excogitauit, vt Christianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis superstitionibus irretiret. *Iustin. Mart. Apolog. 2. p. 157. edit. Rob. Stephani.*

Τύπων δὲ τῶν θεραπευτικῶν λόγων ἀκούσατε, οἱ δαίμονες Διονύσου μὲν ἐφάσκειν γεγονέναι υἱὸν τοῦ Διός, &c. quæ copiosis verbis prosequitur.

Neque verò tantùm in diuinis, sed in grauium etiam personarum laude prospiciendum est, ne qua vilis, aut ambigua similitudo irrepat, quę in alios sensus facilè torqueri possit, ab iis, qui omnia in peiorem partem interpretantur.

Varia tractatio similitudinis. Quod verò ad tractationem similitudinis attinet, variis fieri solet modis. Primus est, cùm nulla intercedit similitudinis nota, quamuis re ipsa sit similitudo; vt cùm dicimus; Scutum est Martis Phiala, arcus fistula sine chordis, ira equus indomitus: hæc enim similitudinis habent, non naturæ rationem, licet per similitudinem minimè efferantur. *Arist. l. 3 c. 16.*

Secundus est, cùm nota similitudinis apponitur, sed tamen similitudo concisè sine vlla partium deductione, in vnum membrũ contrahitur. Quo in genere pleræque sunt similitudines prouerbiales, & acutæ, quales sunt istæ.

Populus Athenienſis ſimilis eſt Naucle- *Arist. l. 3* ro robuſto, & ſurdaſtro. Demoſthenes. *c. 2.*

Samij ſimiles ſunt infantibus, cibum quidem ſumunt, ſed flentes.

Oratores Athenienſes ſimiles ſunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium ora ſaliua perungunt. Democrates.

Cephiſodotus thuri ſimilis eſt, dum perit oblectat. Antiſthenes.

Demoſthenes tibiis ſimilis eſt, quibus ſi collum demas, reliquum erit inutile. Aeſchines.

Hipponax ſimilis eſt veſpæ, non magnum quidem murmur excitat, ſed acriter pungit. Dio Pruſæus.

Plenæ ſunt iſtæ ſimilitudines gratiæ, & feſtiuitatis.

Tertius modus eſt, cùm ſimilitudo ſuis partibus, hoc eſt, propoſitione, & apodoſi conſtat, ſed illæ non adeò fusè explicantur: qualis eſt iſta,

Vt ignis in aquam coniectus continuò extinguitur, & refrigeratus; ſic referuens falſum crimen, in puriſſimam, ac caſtiſſimam vitam collatum, ſtatim concidit. *Cic. pro Roscio.*

Ibi ſunt tria, quæ ſibi reſpondent: ignis, crimen, aqua, vita; refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatiſſimus eſt, cùm non modò ſimilitudo ſuis conſtat partibus,

sed illæ fusa, æquabilique oratione cum dignitate explicantur, quod fieri maximè solet, cùm dictum aliquod, vel factum ex historia proponitur, & narratur, cui succedit Apodosis, in qua partes partibus accommodantur. Talis est illa apud Ciceronem pro Roscio num. 56.

Quare facilè omnes patimur esse quamplurimos accusatores, quod Innocens si accusatus sit, absolui potest; nocens nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

(Deinde) An seribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significetur si fures venerint. At si fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in capitolium venerint, & quia id est suspicionosum, tametsi bestiæ sint, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latrent, eum Deos salutatum aliqui venerint, opinor iis crura suffringantur, quod acres sint etiam, tum cùm suspicio nulla sit. (Tandem sequitur redditio satis ampla, & copiosa.)

Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrum anseres sunt, qui tantummodò clamant, nocere non possunt. Alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maximè debetis, in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratissimum est. Deinde si voletis, etiam tum cùm verisimile erit aliquem commisisse in suspicione, latrate, id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo; at tantummodo sine suspicione latrabitis, crura quidem nemo vobis suffringet, sed si ego vos bene noui, literam illam, cui vos vsque eo inimici estis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis.

Et hæc de similitudine: dissimilitudo illi opposita fit, cùm ea, quæ simul comparantur, diuersa esse ostenduntur, vt

Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cùm semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua vna dormienda.

Eius tota ratio ex similitudine satis manifestè colligitur: Vsus verò in confutatione similitudinum, potissimùm vigere solet.

Finis libri quarti.

DE AMPLI-

DE AMPLIFICATIONE.

LIBER QVINTVS.

AC PRIMVM:

DE VITIO MALÆ *Amplificationis.*

CAPVT I.

OCORVM tractationi satis opinor appositè subiungetur amplificatio, quæ ex locorum congerie coalescere, atque innutriri solet.

Dici non potest, quàm varij sint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc vnum rati decus eloquentiæ: si amplificent, neque circumspectè res obseruant, neque modum vllum tenent; sed dum augendi studio pruriunt in omnibus, importunissima garrulitate miseras aures obruunt. Haud scio an vllum sit vitium, magis à vera, germanáque eloquentia alienum, quàm inepta, & puerilis amplificatio, rerum, & sententiarum inanis, vanóque strepitu verborum intemperantiùs lasciuiens. Cui enim non pariunt nauseam illæ lentæ circumductiones, quas postquam cum tædio exsorbueris, oratione permolesta fatigatus, cogeris Laconicum illud exclamare; *Nihil es præter vocem.*

Nihil tã alienũ ab eloquẽtia quã puerilis amplificatio.

Et sunt, qui huiusmodi amplificatores eloquentes putant: Ego cum prudentiæ, quæ prima pars est eloquentiæ sint expertes, ineptos, & pueriles censeo, quin arbitror plus ad vim dicendi facere sententiam appositè dictam, quàm totam illam redundantiam puerilis ingenij.

Quæ est igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum est definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Siquidem rectam amplificationem *Orationis animam* eloquentes viri nominarunt, atque imprimis arbitror in eo differre magnorum oratorum amplificationem, à puerili quadam congerie, quòd illa rerum, & sententiarum magnitudinem paulatim succrescentem, cum iusto circumspectorum verborum pondere contineat: Hæc verbis, & nugis, inani quodam strepitu ad imperitarum aurium insidias luxuriantibus humiliter intumescat.

Quemodo differat bona amplificatio à mala.

Itaque, vt summus aliquis, & rei militaris peritissimus Imperator, ad operosam quandam expeditionem lectissimum iuuentutis florem deligit, quem armis, animísque incitatum mittit in aduersarios. Sic noui oratores, vbi rem amplificandam vident, & id præstantis esse, vt plurimùm opus eloquentiæ, non minutias quasdam consectantur, sed illustria quæque in locum vnum optima ratione distributa coagmentant, quò totius orationis vis, & amplitudo plenior futura sit. At contrà ignaui Rhetores imbecillam, & propè seruilem gregariorum multitudinem centuriant, quâ nihil potest esse contemptius.

Nec immeritò Longinus Criticus tales amplificatores perſtringit, qui vel varietate diſtendunt, vel quiſquiliis, & ramentis farciunt orationem:

Φλοιώδη ἄσημα, καὶ ψελιὰ ἐγκατάπλοντες, λυμαίνεται γὰρ ταῦτα τὸ ὅλον ὡσανεὶ ψήγματα ἢ ἀφαιώματα ἐμποιοῦντα μεγέθη συνοικοδομούμενα.

Si ingenioſam oratoris amplificationem conſideres, dicas te eximiam ſtructuram, quadratis lapidibus, præclaro inter ſe nexu cohærentibus compoſitam intueri: ſi contra futilem, & amplificatorium orbem, parietes videbuntur luto, paleis, & calculis malè obducti, hiantibus vndique rimis diſſuti. Quo igitur hoc vitium in graui præſertim eloquentia fœdum declinari poſſit, nonnulla præcipienda ſunt.

QVID SIT AMPLIFICATIO, & quotuplex.

Et de optimo charactere amplificationis.

CAP. II.

CIrcumfertur ab antiquis Rhetoribus, ſed non ſatis peritis amplificationis nimis vaga definitio, qua dicitur λόγος μέγεθος, ὑπερβαίνων τοῖς ὑποκειμένοις. Oratio magnitudinem addens rebus ſubiectis. Nimis inquam diffuſa eſt hæc definitio, nam troporum, & affectuum poteſt eſſe communis, vt rectè obſeruat Longinus Criticus: ſiquidem illa magnitudine quadam efferunt orationem.

Alia eſt natura ſublimitatis, quam ὕψος vocant, alia amplificationis: ſublimitas eſt in attollenda, amplificatio in fundenda oratione, illa in vi, hæc in lecta multitudine, illa magis ſpectat qualitatem, hæc quantitatis, & diffuſionis rationem habet. Eſt igitur amplificatio συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν εἰδῶν, καὶ τόπων ἐμφαινούσα τὴν ὁπμὴν τὸ κατασκευαζόμενον; Plenitudo quædam, quæ ex omnibus rerum adiunctis, terminis, & locis, commoratione roborat orationem.

Primùm igitur eſt plenitudo non redundantia, quo planè ſignificat per amplificationem fieri corpus orationis, venuſta quadam plenitudine conſurgens, non tumore diſtentum.

Hæc autem plenitudo non petitur ex inani fuco verborum, vel ſtrepitu numerorum, ſed ex optimis quibuſque rerum adiunctis, idcirco addidit ἀπὸ τῶν πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν.

Poſtremo loco modum amplificationis docuit, cùm ait fieri τῇ ὁπμῇ, frequentatione ſcilicet, & commoratione, non quod eadem etiam, atque etiam ſemper iteranda ſint, ſed quod idem variis adiunctis ſit illuſtrandum, quod eodem in loco indicat his verbis.

Ἕτερα ἑτέροις ὑποκυκλήμαθ' μεγέθη συνεχῶς ἐπισάγεται κύκλῳ ἐπίδοσιν, aliæ aliis veluti in orbem circumductæ magnitudines continenter ingeruntur per gradationem.

Duo autem ſunt præcipua fermè amplificationis genera, vnum fit per augmentum, quod propriè vocatur αὔξησις; alterum per δείνωσιν, ſiue exaggerationem: hoc inter αὔξησιν, & δείνωσιν conuenit, quod vtraque ampliorem faciat orationem, ſed illa plus habet diffuſionis, & ambitioſi circuitus: hęc adiunctis rerum, & ponderibus magis auget, quàm verbis.

Itaque in celſa illa exaggeratione, paucis aliquando res in ſummam extollitur magnitudinem, cùm adiuncta varia, atque epitheta aliud, atque aliud ſignificantia, per gradationem aliquam intorquentur; in fuſa autem amplificatione nihil noui perſępe affertur, ſed vnum, atque idem diuerſis ſententiis, per iuſtam commorationem dicitur, & figuris dumtaxat variatur. Exemplum δεινώσεως ſit illud ex Demoſthene, hominem à communi vita, & omni morum vrbanitate alienum, calumniatorem, tetrum, funeſtum, generis humani hoſtem deſcribit his verbis.

Demoſt. 1. in Ariſtog. 73.

Οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπ' ὀδενὶ τῶν ψυχὴν διατείνει, ἢ τέχνης, ἢ γεωργίας, ἢ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμίας ἐπιμελεῖται. οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ' ὁμιλίας οὐδεμίας κοινωνεῖ. Ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς, ὥσπερ ὄφις, ἢ σκορπίος, ἡγεῖται τὸ κέντρον, ἅπλων δεῦρο κἀκεῖσε σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλασφημίαν, ἢ κακόν τι προσῤῥιψάμενος, καὶ καταστήσας ἐς φόβον ἀργύριον πράξεται, οὐδὲ πρόσοιτος πρὸς τὶ τούτων τῶν ἐν πόλει κουρείων, ἢ μυροπωλίων, ἢ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων οὐδὲ πρὸς ἓν ἀλλ' ἄπειρος, ἀνίδρυτος ἅπαντος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ὧν ἄνθρωπος μέτριος γνώσεται, μεθ' ὧν δὲ οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς γράφουσιν εἰς ᾅδου, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς, καὶ βλασφημίας, καὶ φθόνου, καὶ στάσεως, καὶ νείκους πρόερχεται.

Vide, vt non vnum, atque idem dicit, ſed nouis ſemper ſententiis, nouis verbis rem eandem frequentat, & attollit.

Nullum (inquit ciuilium) bonorum vnquam attigit, quo animum excoleret ſuum: Non bonas artes, non agriculturam, non induſtriam denique vllam curat, nullius humanitatis, & communis vſus eſt particeps: Sed incedit per forum, quaſi ſerpens, aut ſcorpius exerto ſpiculo, huc, & illuc proſpectans. Si cui noxam, aut calumniam, aut aliquod aliud malum afflare, vel ſaltem timorem incutere poſſit, vt inde pecuniam conficiat.

Nunquam

Nunquam frequentat tonſtrinas, vnguentarias, aut alias officinas, in quas cœtus hominum confluere ſolent, ſed nefarius, extorris, expers ſocietatis humanæ, non gratiam, non amicitiam, non quidpiam aliud eorum nouit, quibus honeſtas vitæ continetur.

A ſi quos pictores inter conſceleratos, inferorum ſuppliciis addictos pingere ſolent, cum iis verſatur in omni execratione, blaſphemia, inuidia, ſeditione, iurgiis, & contentionibus perpetuis volutatus.

Hæc vna eſt ex Demoſthenis amplificationibus valde inſignis, & opulenta, quam Cicero imitatus libro quarto ad Herenniũ, in imagine Sycophantæ, & calumniatoris. Vides in hoc exemplo amplam circumferri orationem, & maieſtate pleniſſimam, quo pacto autem id fieri contingit animaduerte. Non amplificat ludens in ſuſtentationibus, & locis communibus. Quid igitur præſtat? res rebus etiam, atque etiam auget.

Primùm, hominem omnis induſtriæ, & ciuilis vitæ ignarum oſtendit. Deinde, vt ſerpentem, & ſcorpionem exerto calumniæ aculeo depingit; mox virus, & damna, & clades. Tandem extorrem facit ſacrorum, religionum, vitæ communis. Poſtremò, cum damnatorum apud inferos picturis aſſiduò verſantem. Ita alia, atque alia ſubinde facies orationis, cum grata ſimul, & terribili varietate collucet, & in immenſam attollitur grauitatem.

Nec verò cùm idem hoc genus attigit, inferior eſt Demoſthene Marcus Tullius: Nam, vt cæteras omittam, quàm denſa eſt, & acris, & volubilis hæc amplificatio.

Cic. pro Cluent. Exemplũ διανόσεως ex Cic.

Veſtramque ſimul Iudices æquitatem, & manſuetudinem vna mater oppugnat. At quæ mater? quam cœcam crudelitate, & ſcelere ferri videtis, cuius cupiditatem nulla vnquam turpitudo retardauit, quæ vitiis animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea ſtultitia eſt, vt eam nemo hominem; ea vis, vt nemo fœminam; ea crudelitas, vt nemo matrem appellare poſſit. Atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolùm naturæ nomen, & iura mutauit. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Item Philipp. 13. num. 18.

A cõparatione minorum. Domicius Cæſar. Archipirata Antonius.

Qua enim in barbaria quiſquam tam ter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac vrbe, armis barbarorum ſtipatus Antonius. Cæſare dominante veniebamus in Senatũ, ſi non liberè, attamen tutò. Hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno?) hæc ſubſellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit ſubitò Brunduſium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet: lautiſſimum oppidum, nunc municipium honeſtiſſimorum quondam colonorum Sinueſſam, fortiſſimorum militum ſanguine impleuit: Brunduſij non modò in ſinu auariſſimę, ſed etiam crudeliſſimæ vxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidauit. Inde ſe quo furore, quo ardore ad vrbem, id eſt, ad cædem optimi cuiuſque rapiebat? Quo tempore, Dij immortales ipſi præſidium improuiſum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæſaris enim incredibilis, ac diuina virtus, latronis impetus crudeles, ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lædere ſe putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò is diceret in ſanctiſſimum adoleſcentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ ſuæ. Ingreſſus vrbem eſt, quo comitatu, vel potiùs agmine? cum dextra, ſiniſtra, gemente Populo Rom. minaretur dominis, notaret domos, diuiſurum ſe vrbem palam ſuis polliceretur.

Hic ſi verba ponderes, & ſententias nouas ſubinde, & magis, ac magis illuſtres inuenies. Et hic eſt laudatiſſimus amplificandi modus in διανόσει, ſine denſa, & contorta amplificatione.

EXEMPLVM FVSAE, ET, *ambitioſæ illius amplificationis.*

Ex Ciceronis in Verrem, numero 10. 11. 12. 13. 14.

CAPVT VI.

IN Tricalino, quem locum cum fugitiui iam antè tenuerũt, Leonidæ cuiuſdam Siculi familia in ſuſpicionem vocata eſt coniurationis, res delata ad iſtum, ſtatim, vt par fuit iuſſu eius, homines, qui nominati fuerant comprehenſi ſunt, adductíque Lilybæum, domino denunciatum eſt, vt adeſſet, cauſſa dicta damnati ſunt.

Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vſquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus poteſt eſſe? etiam ſi qua fuit in hac re occaſio prætermiſſa eſt. Tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cùm denunciauit vt adeſſet. Fuit nundinatio aliqua, & iſti non nouo, ne cauſſam diceret; Etiam alter locus, vt abſoluerentur.

Damnatis quidem ſeruis, quæ prædandi poteſt eſſe ratio? produci ad ſupplicium neceſſe eſt. Teſtes enim ſunt, qui in conſilio fuerunt; Teſtes publicæ Tabulæ; Teſtis ſplendidiſſima ciuitas Lilybætana; Teſtis honeſtiſſimus, maximúſque conuentus ciuium nihil poteſt: producendi ſunt.

Itaque producuntur, & ad palũ alligantur.

Etiamnum mihi expectare videmini, iudices, quid dinde factum sit: quod iste nihil vnquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda. Quid in eiusmodi re fieri potuit, quod commodum est? expectate facinus, quàm vultis improbum; vincam tamen expectationem omnium, nomine sceleris, coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id quod ego non quæro: quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen ne si dubitetur quidem, quæri oporteat: quid, aut quantùm, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero, neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, vt, ad quod facinus nemo, præter te, vlla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verùm de ista furandi, prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensórque prouinciæ? Tu quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras, hos ad supplicium, iam more Maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es? vt quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis scilicet ciuibus R. reseruares?

Perditæ ciuitates desperatis omnibus rebus hos solent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, iudicatæ res rescindantur: quæ cùm accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam Rempublicam. Hæc vbi eueniunt, nemo est, qui vllam spem salutis reliquam esse arbitretur, atque hæc sicubi facta sunt, vt homines populares, aut nobiles supplicio, aut exilio leuarentur: vt non ab ipsis, qui iudicassent, vt non statim, vt non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, & fortunas omnium pertinerent.

Hoc verò nouum, & eiusmodi est, vt magis propter reum, quàm propter rem ipsam credibile esse videatur, vt homines seruos, vt ipse, qui iudicarat, vt statim è medio supplicio dimiserit, vt eius facinoris damnàtos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret.

O præclarum Imperatorem! nec iam cum Marco Aquilio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum.

Tantumne vidisse in metu, periculóque prouinciæ, cùm seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret, ne quis se cõmouere auderet, quantùm terroris iniecit? comprehendi iussit, quis non pertimescat? causam dicere dominos, quid seruis tam formidolosum *feciſſe videri* pronunciauit, exortam videtur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse.

Quid deinde sequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum cæterorum? cruciatu, & cruce hisce omnibus supplicijs sunt liberati.

In hoc opinor exemplo satis apparet vis fusæ illius amplificationis.

B Primùm rem proponit nuda, & simplici oratione; *In Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt*, &c.

Poterat, & quod reliquum erat vno verbo dicere soluti sunt. At quibus artibus fundit orationem. Primùm vt solet suspendit animos.

Quid deinde? quid censetis, furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vsquequaque, & cætera, quæ satis latè explicantur, mox;

Expectate facinus, quàm vultis improbum. Vincam tamen expectationem omnium.

C Tandem quod antea inchoarat, de crimine exponit longè illustrius.

Nomine sceleris, coniurationisque damnati, &c.

Inde ad epiplexin delabitur.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi quod ego non quæro, quid, aut quantum, aut quomodo acceperis.

Hoc perurbanum est.

Quid ais bone custos, defensórque prouinciæ.

Commoratio est, quid enim aliud dicit, quàm quod antea bis attigit de crimine, sed nouis verbis, nouis sententiis, & figuris, nouis etiam adiunctis.

D Ex eo transit in locum communem. Perditæ ciuitates, & ex symptomatis communibus vim morbi colligit.

Ad summum ipsum factum pertentat, & & agitat per ironiam, *O præclarum Imperatorem*, &c.

Diceres accipitrem, circa prædam iam certam, lento alarum remigio, quasi ludibundum circumuolare.

E

QVAENAM SIT MELIOR *amplificatio.*

CAPVT IIII.

QVod si quis à me quærat, quæ tandem melior sit amplificationis forma, an tumens illa, latéque subsultans, an pressis illigata ratiònibus, & argumentis.

Secundum

Cõfertur vterque modus amplificationis.

Secundum planè alteri omnes, qui modò A guſtum vllum habent ſynceræ eloquentiæ, dubio procul anteponent: ſed euenit nonnunquam, vt tales ſint auditores, qui fuſo, & luxurianti ſermonis ambitu capiantur, quales fermè plebeiæ ſunt, & pueriles aures, quibus, niſi eiſdem ſententiis pauliſper immutatis ſæpiùs inculcaris, propter ingenij imbecillitatem, vix aſſequuntur.

Quamobrem ſolent cum iſtis oratores, veluti ſinuoſis orationis flexibus inter ſe recurrentibus ludere. At certè apud politas, & negotioſas aures, hac ratione amplificare, vt B eandem planè rem dicas, commutes, & expolias, non modò putidum eſt, ſed penè intolerabile. Quis enim hanc orationem ferat.

Otioſa, & nugatoria amplificandi ratio.

Nullum tantum eſt periculum, quod ſapiens pro ſalute patriæ vitandum arbitretur. Cùm augetur incolumitas perpetua ciuitatis, qui bonis erit rationibus præditus, profectò nullum vitæ diſcrimen, ſibi pro fortunis Reipublicæ fugiendum putabit, & erit ea ſententia ſemper, vt pro patria ſtudiosè, quamuis in magnam deſcendat vitæ dimicationem. C

Pulchra ratio ſimplicis amplificationis.

Hic ſanè eſt pueriliter ludere, non eloqui: Quantò illuſtrior eſt ea amplificatio, vbi res propriis verbis, crebris ſententiis, nouis inſuper adiunctis exponitur, hæc etiamſi nullæ admirationes, aut ſuſpénſiones, miſerationes, inuectiuę, execrationes, & figuræ ſimul accedant, tamen afficit vehementer, qualis eſt iſta Ciceronis, qui nuſquam mihi videtur efficaciùs amplificare, quàm cùm aliquid narrat, vt 7. Verr. pag. 490. numero 116. vbi de miſerorum ſupplicio.

Includuntur in carcerem condemnati, ſupplicium conſtituitur in illos, ſumitur de miſeris parentibus nauatchorum prohibentur adire ad filios ſuos, prohibentur liberis ſuis cibum, veſtitúmque ferre.

Patres hi, quos videtis, iacebant in limine, matréſque miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris, ab extremo complexu liberum excluſæ, quæ nihil aliud orabant, ni vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret.

Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors, terrórque ſociorum, & ciuium E lictor Sextius, cui ex omni gemitu, doloréque certa merces comparabatur, vt adeas tantùm dabis; vt cibum tibi initio ferre liceat, tantùm, nemo recuſabat. Quid, vt vno ictu ſecuris afferam mortem filio tuo? quid dabis, ne diu crucietur? ne ſæpius feriatur? ne cum ſenſu doloris aliquo, aut cruciatu ſpiritus auferatur: etiam ob hanc cauſam pecunia lictori dabatur. O magnum, atque intolerandum dolorem! ô grauem, acerbámque fortunam! non vitam liberûm, ſed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes.

Atque ipſi etiam adoleſcentes cum Sextio de eadem plaga, & de vno illo ictu loquebantur, idque poſtremum parentes ſuos liberi orabant, vt leuandi cruciatus ſui gratia lictori pecunia daretur: multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi, verumtamen mors ſit extrema, non erit. Eſtne aliquid vltra, quo progredi crudelitas poſſit, reperietur. Nam illorum liberi non erunt ſecuri percuſſi, ac necati, corpora feris obiicientur. Hoc ſi luctuoſum eſt parenti, redimat pretio ſepeliendi poteſtatem.

Tum numero 141.

Hæc cùm maximè loqueretur, ſex lictores circumſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos, verberandóſque homines exercitariſſimi: cædunt acerrimè virgis, deniquę proximus lictor (de quo iam ſæpè dixi) Seſtius conuerſo bacillo, oculos miſero tundere vehementiſſimè cœpit. Itaque illi, cùm ſanguis os, oculóſque compleſſet, concidit, cùm illi nihilominus iacenti latera tunderentur, vt aliquando ſpondere ſe diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo ſublatus, breui poſtea eſt mortuus. Iſte autem homo venerius, & affluens omni lepôre, & venuſtate, de bonis illius in æde Veneris argenteum cupidinem poſuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur, ad nocturna vota cupiditatum ſuarum.

DE MATERIA, ET FORMIS, *ſeu methodo amplificationis.*

D

CAP. V.

Materia amplificationis ante quærenda eſt.

PRimùm quidem amplificatori prudenter ſpectandum cenſeo, quid materiæ ad dicendum propoſita ferat, aut patiatur. Neque enim exiſtimandum eſt omne genus argumenti capax eſſe amplificationis. Sed vt cera modicè calefacta fingentis ſequitur manum, & nullo negotio diduci, fundíque poteſt: contra verò à lapide haudquaquam illud exprimas, vt admoto igne, humanáque induſtria diſtendatur: ita profectò euenire ſolet in amplificationibus, quædam enim argumenta mirificè nata ſunt ad ἀυξησιν, quæ ſi, vel digito leuiter attingas, ſtatim ſuopte velut ingenio fundentur, quaſi concatenatas in ſe rationes diffuſionis habeant.

Non omni ligno Mercurius, nec ex omni argumento materia amplificationis.

Alia verò longè exiliora ſunt, quæ vix orationis cultu poſſunt ſplendeſcere. Quænam igitur inquies amplificationem patiuntur?

Hoc prudentiæ eſt oratoriæ præuidere, A nec temerè omnia per amplificationem dicere.

Res minutæ non ſunt capaces amplificationis, niſi fortè in ludo, & facetus.

Primùm res minutæ, & exiles hanc orationis laxitatem non admittunt, quas ſi operoſa induſtria coneris amplificare, idem facias, ac qui tornando, fingendóque millio ſtudium, & operam poneret. Verùm egregia laus eſt res paruas extollere, & ex muſcis elephantos facere? Non nego feſtiui eſſe ingenij, quod multi diſerti homines fecerunt, res alioqui contemptas, vt muſcam, & febrim orationis beneficio, in excelſam quandam attollere ſpeciem granditatis: ſed nego idipſum pertinere ad rationem grauitatis.

Itaque, qui hæc ſcribunt, ludere ſe profitentur, & nos ludentes ſuſpicimus, quos ſi ſeriò loqui putaremus, amentes potiùs, quàm eloquentes iudicaremus, quod contra communem omnium mortalium ſenſum niterentur. Quemadmodum igitur in myrmecidiis, cùm nauiculam audimus, aut quadrigam eburneam muſcæ pinnulis intectam. belliſſimi ingenij, & delicatiſſimæ manus induſtriam probamus, non tamen vt iſta, vel elegiacos verſus ſeſamo ſubtiliter C inciſos Ioui Olympio, & Myrmecidem Phidiæ anteponamus. Simili quoque ratione minutias iſtas rerum, quæ ab epigrammatiſtis, aut encomiaſtis ornari, amplificaríque ſolent, laudamus ob ingenij, quæ in iiſdem elucet, ſubtilitatem, in grandi certè genere eloquentiæ non ponimus, nec Lucianum Demoſtheni, aut Lucilium Homero comparamus.

Grauis materia ſuã ſecũ trahit amplificationem.

Quamobrem ſic exiſtimandum eſt, ad grauem amplificationem requiri grandem materiam, vel re ipſa, vel hominum, apud quos agimus, opinione. Tales ſunt res diuinæ, & cœleſtes, ſupra mentis noſtræ intelligentiam poſitæ. *Nam omne ignotum pro magnifico eſt.* Item humanæ inſolitæ, inuſitatæ, maximè lætæ, illuſtres, mirabiles, vel contrà diræ, atroces, funeſtæ, calamitoſæ, in quibus exaggerandis triumphare ſolent oratores. Quanquam in iſtis plus eſt ſæpe felicitatis, quàm induſtriæ, quòd ſecum ſuam αὔξησιν ferant.

Res mediocres plus artis expetunt, dentur auditoribus, in his amplificandis medium amplificãtur

Alia ſunt, quæ nec ita magna ſunt, nec ad contemptam exilitatem accedunt, ſed medium quendam locum obtinent; vel cùm per ſe magna ſint, non tamen talia vi- E dentur auditoribus, in his amplificandis melius ars oratoris, & induſtria conſpicitur. Et hæc quidem de materia.

DE FORMA, ET METHODO amplificationis.

Ex Græcis Sophiſtis.

CAPVT VI.

IN hac amplificationis forma, & methodo perſcrutanda, præclari omninò artifices, non modò Græci, ſed etiam Latini elaborarunt, quorum hîc diſcutere, & comparare ſententias non erit alienum.

Aphtonius in loco communi præcepta complexus eſt amplificationis, ſiquidem locus communis nihil aliud eſt, quàm ipſamet amplificatio, cùm ab eodem auctore definiatur λόγος αὐξητικὸς τῶν μεγάλων ἢ κακῶν. *Oratio amplificatoria bonorum, aut malorum, quæ alicui inſunt.* Rem autem totam amplificationis decem capitibus circumſcribit.

Primum eſt ἀπ' ἐναντίου, à contrario, vt ſi flagitium aliquod, aut ſcelus amplificetur, huic Maiorum placita, & leges contrarias eſſe oſtendas, quæ cùm ex ſanctiſſima diſciplina, & excellentiſſima ſapientia ſint protectæ, hoc facinore diſſoluuntur, calcantur, infringuntur.

Itaque ſolenne eſt iſtis amplificatoribus habere in ore, *Maiores noſtri*, tum veteres hiſtorias, & exempla arceſſere, quæ ſui ſæculi moribus, & corruptelis opponant.

Secundum eſt ἔνδειξις, expoſitio criminis, D quæ fit non ſimplici narratione, ſed viua quadam, & vegeta deſcriptione, cui commodè additur ſermocinatio, vt ſi communis libertatis, & legum oppreſſorem depingendo dicas,

Ille hæc ſecum; Mene igitur in hac Republica, in hoc infirmorum hominum cœtu, in hac iuris æqualitate deſpectum, atque irriſum precariam animam trahere? Mihi Fimbriam, & Bambalionem, ex plebeia fece quiſquilias, leges dicere?

Me ad tam vilem famulatum, tanquam pecudem abiici? non patiar, non ſinam.

Nimis diu occurrentem pleno fauore fortunam meis ædibus extrudo, arripiam quod offert imperium, leges patrias extra Indos, & Garamantas relegabo, Fiam ego, fiam lex, & Dominus omnium.

Hæc, inquam, ille cogitans, inexpiabile parricidium deſtinat Spartacus. Et cætera.

Tertium σύγκρισις, comparatio minorum, vt ſi hoc

vt ſi hoc de delenda republica conſilium, A cum ſimplici homicidio comparetur, & dicas pernicioſus homicida, ſed vni duntaxat alicui vitam eripit; At ille omnium iugulis ſuæ crudelitatis ſicam intentauit.

Quartum γνώμη (quam Cicero voluntarium facinus appellat) qua oſtenditur, non ex caſu, aut ex cõmotione homines in tantum ſcelus erupiſſe, ſed paratum eſſe, ac meditatum facinus. Quamobrem cum, aut fortuna, aut vehemens aliqua perturbatio, cæteros plerunque reos excuſare ſoleat, hunc prouiſa maleficij ratio grauioribus B iudicij vinculis conſtringit.

Quintum παρέκβασις excurſio, quæ fit, cum, non tantum crimen, aut factum, de quo quæſtio eſt exagitatur, ſed tota prætera rei vita diſcutitur, quam veluti telam aliquam nequitiæ, totam criminibus pertexuit.

Sextum eſt ἐλέους ἐκβολή, cum multorum ſcelerum immanitate commemorata, nullus miſericordiæ locus relinquitur. Vt ſi dicas non eſſe, quod talis reus mœrentem & ſquallidam vxorem, liberoſque perfuſos lachrymis pro ſe deprecatores adhibeat, C longè maiorem rationem habendam legum, quarum integritate omnium ſalus, & incolumitas continetur.

Septimum eſt νόμιμον, ratio petita à legibus: Nam, vt viris fortibus, qui ſuis conſilijs, & laboribus, patriæ libertatem aſſeruerint præclariſſimos honores decreuere: Ita parricidas, qui matris iura violare auſi ſunt æternis ſupplicijs viuos, mortuoſque mactarunt.

Octauum δίκαιον. Iuſtitiæ, & æquitatis lex poſtulat, vt peſtis, quam in omnes bonos machinantur improbi, in eorum caput D refundatur.

Nonum ξυμφέρον, vtilis erit reipub. hæc animaduerſio, ſiquidem tam funeſtis capitibus ſublatis, cæteri quietiores viuent.

Decimum eſt δυνατὸν, facile eſt emergentem iſtam improbitatem in fomite præfocare, hanc adultis poſtea viribus corroboratam ſtirpitus euellere difficillimum erit.

Hæc ille non ignobils ſophiſta fermè percenſet, ex quibus amplificationes contexi poſſint, quæ & ſi commodè dicuntur, nondum tamen plenam, & ex omni parte E cumulatam, habere videntur rationem amplificationis.

QVAM METHODVM amplificandi Cicero præceptis conſignarit.

CAP. VII.

NOn diſſimilia ſunt à Græcorum Rhetorum inuentis, quæ Marcus Tullius libro ſecundo ad Herennium copioſius eſt perſequutus.

Loci (inquit) communes ex decem præceptis commodiſſimè ſumuntur, adaugendi criminis cauſſa.

Primus locus ſumitur ab auctoritate, cùm commemoramus, quantæ curæ ea res fuerit Dijs immortalibus, aut maioribus noſtris, Regibus, ciuitatibus, nationibus, hominibus ſapientiſſimis, ſenatui, qui locus tractari poterit ad imitationem exordij pro Domo.

Cum multa diuinitus à maioribus noſtris inuenta, atque inſtituta ſint; tum nihil præclarius, quam quod, & cæt. Res igitur præclariſſimè conſtituta proponetur, quam is, de quo quæritur conuellere conatus ſit.

Quò vero maior erit teſtimoniorum, tum diuinorum, tum humanorum numerus, & grauior auctoritas, eò illuſtrior conſurget amplificatio.

Secundus locus eſt, cùm conſideramus, illæ res, de quibus criminamur, ad quos pertineant: vtrùm ad omnes, quod atrociſſimum eſt, an ad ſuperiores, quod genus ij ſunt, à quibus auctoritatis locus communis ſumitur, an ad pares, hoc eſt in eiſdem partibus animi, corporis, fortunarum, poſitos, an ad inferiores, qui omnibus his rebus antecelluntur. Sic illa grauitas rei exaggeratur ab eodem auctore.

[Quod ſi vllo tempore magna cauſſa in Sacerdotum populi Romani iudicio, ac poteſtate verſata eſt: hæc profectò tanta eſt, vt omnis reipub. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ fidei, poteſtatique commiſſa, creditaque eſſe videantur.] *Cicer. pro Domo.*

Tertius locus eſt, quo percunctamur, quid ſit euenturum, ſi omnibus idem concedatur, & ea re neglecta oſtendemus, quid periculorum, aut incommodorum conſequatur. vt

[Si C. Verres homo vita, atque factis, omnium iam opinione damnatus] abſoluatur, totam iudiciorum rationem conuelli, & cæt.

Quartus locus eſt, quo demonſtratur ſi huic ſit remiſſum, multos alacriores ad ma-

ficia futuros, quos adhuc expectatio iudicij remoratur.

Concinnè tractat hunc locum pro Flacco n. 5. Damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit: quid est causæ cur non is qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimescat? & cæt. vbi ostendit Flacco damnato acerrimos fore improborum in bonos impetus.

Quintus locus est, per quem ostendimus, si semel aliter iudicatum sit, nullam rem fore, quæ incommodo mederi, aut erratum iudicum corrigere possit. Quo loco non incommodum erit vti cæterarum rerum comparatione, vt ostendamus alias res posse, aut vetustate sedari, aut consilio corrigi: huius rei, aut leniendæ, aut corrigendæ, nullam rem adiumento futuram.

Vt, [Quoniam in foueam incidit obruatur, si enim hinc emerserit, nullius supplicij crudelitas erit recusanda. *Et*, Hanc verò, quæ ad eorum libros, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à vobis reiectis, & aspernamini, videte per Deos immortales, quem in locum Remp. peruenturam putetis, &c. *Philipp. 4.*

Sextus locus est, cum ostendimus ex consulto factum, & dicemus voluntario facinori nullam esse excusationem, sed imprudentiæ iustam deprecationem paratam.

Vt, [Diadema ostendis, gemitus toto fore, vnde diadema, non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum, & cogitatum scelus.] &c.

Septimus locus est, quo ostendimus tetrum facinus, crudele, nefarium, tyrannicum esse: quod genus iniuriæ mulierum, aut earum rerum aliquid, quarum rerum causa bella suscipiuntur, & cum hostibus de vita dimicatur. Talia sunt illa, [Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.] *Philipp. II. 2.*

Octauus locus est, quo ostendimus, non vulgare, sed singulare esse maleficium spurcum, nefarium, inusitatum, quò maturius, & atrocius vindicandum sit.

Vt, [Expectate facinus, quam vultis improbum, vincam tamen expectationem omnium.]

Nonus locus constat ex peccatorum comparatione, quasi cum dicemus maius esse maleficium stuprare ingenuam, quam sacrum lædere, quod propter egestatem alterum, alterum propter intemperantem superbiam fiat. Sic per comparionem augetur Antonii crudelitas. [L. Cinna crudelis, C. Marius in iracundia perseuerans: L. Sylla vehemens: neque vllius horum in vlciscendo acerbitas progressa vltra mortem est, ecce tibi, & cæt.

Decimus locus est, per quem omnia, quæ in negotio gerendo acta sunt, quæque rem consequi solent, exponemus acriter, & criminosè, & diligenter, vt agi res, & A geri negotium videatur rerum consequentium enumeratione, & ita exaggeratur mors Trebonii Philippica vndecima.

QVOD ISTAE PRAECEPTIONES de amplificatione minus accuratè traditæ videantur, & de Cassij Longini sententia.

CAP. VIII.

B ET illæ quidem præceptiones, si prima fronte spectentur, locupletissimam habere videntur segetem amplificationis, non tamen vim eius omnem, rationemque complexæ sunt. Primùm enim illi auctores, quasi iudicum subsellia, & latrones, & parricidas, aut huiusmodi crimina semper cogitarent, nihil de cæterarum rerum amplificatione dixerunt. Deinde ipsam C fermè amplificationis animam, quæ in grauibus figuris sententiæ consistit omisere. Tertio ista quoque locorum allata diuisio verbosior est, quàm limatior. Quid enim sibi volunt tertius locus, & quartus nisi rem ostendunt amplificandam ab euentu, quod cum vno argumento contineatur, parum commodè in duos locos discerptus, atque diuisus est. Septimus quoque, & octauus locus omnino concurrunt, & verbis duntaxat discriminantur, quanquam etiam in vtroque dixit, crimen ostendi nefarium, quò fit vt magis *παυτολογίαν* faciat, quam noui aliquid insinuet. Itaque (si hæc D Ciceronis sunt) crediderim eum magis ex Græcorum commentariis, quàm ex suo ingenio, iudicióque scripsisse.

Acutiùs certè Dionysius Longinus, cum de forma, & methodo amplificationis, in qua huius præceptionis *ἀκμὴ*, & vigor totus consistit, aliquid diceret, noluit rem certis definire limitibus, sed amplificationis formas dixit esse sexcentas, hoc est prope innumerabiles, sic autem ille.

Ἕτερα ἑτέρως ἐπισυνελίμβια μεγέθη συνεχῶς ἐπιούσης ἐπὶ ἐπίβασιν, εἴτε διὰ τοπογραφίαν εἴτε δείνωσιν, ἢ σχεδιασμάτων ἢ κατασκευῶν ἐπίρρωσιν, εἴτ' ἐπικοινουμίαν ἔργων ἢ παθῶν, μυρίαι δ' ἰδέαι τῆς αὐξήσεων γίνονται. Aliæ aliis, inquit, conglobatæ magnitudines continenter gradatione quadam ingeruntur. Siue per locorum tractationem, siue per exaggerationem, siue per rerum, & probationum corroborationem, siue per dispensationem actionum, & affectuum, ad summum addit, *infinitæ enim formæ sunt amplificationum*. Quæ sane dum expenduntur obscura sunt. Nam E

δείνωσις

δείνωσις, quam affert ſpecies eſt potius, quam modus amplificationis, & τοπογραφία in κατασκευῶν ἐπίδοσιν facilè incidit. Quid igitur ex ea diuiſione colligemus? cum nec Longinus hanc certam eſſe voluerit, ſed cum aliquas enumeraſſet amplificationis formas, ſtatim ſubiecit eſſe ſexcentas. Sunt quidem permultæ, ſi ſigillatim omnes ſpectentur, ſed tamen exiſtimo totam amplificationis rationem ad duo capita poſſe referri, ad locos, & figuras; Et hoc attigit cum dixit fieri amplificationem per τοπογραφίαν, & δείνωσιν, per τοπογραφίαν nihil aliud voluit, quam variam locorum omnium tractationem, per δείνωσιν exaggerationem, quæ fit per exclamationes, admirationes, obiurgationes, & cætera figurarum inſtrumenta. Præter has rationes etiam, ſi quis diu expendat, & nodum quærat in ſcirpo nihil inueniet. Loci porro cum afferuntur, non ſunt nudi, & ſimplices producendi, ſed vario inter ſeſe nexu conglobandi, quo plus roboris habeant. Vt qui funes torquent, quo robuſtiores faciant, de induſtria duplices, tripliceſque componunt: Ita locorum frequentatio multum affert rebus vigoris, & ponderis. Succedent deinde figuræ ſententiæ, excelſæ, graues, incenſæ, & quod multum iuuat ad grauitatem, aptis verbis intextæ, ita magnifica procurret amplificatio. Vt ſi atrox quodpiam facinus qualis eſt iniuria auguſtiſſimo ſacramento illata, eſſet exaggerandum, poſt ἐπεξεργασίαν per aliquod πάθος, aut quidqiam ſimile, dices, quo nomine appellem hoc facinus neſcio, multa deinde inquires atrocia nomina, quæ magnitudine huius ſceleris victa eſſe oſtendes, mox intorquebis oratoriam definitionem per ſynonymiam, & vocabis *poſtremum ſacrilegiorum omnium, impietatem cælo, & terris, inferis pene ipſis erubeſcendam.*

Totus car de amplificationis in duobus voluitur.

Exemplũ & methodus amplificandi.

Eodem veſtigio rem expones, ſi modo aures ferant, & ſermo patiatur (Quædam enim adeò ſceleſta ſunt, vt honeſtè commemorari non poſſint) Vertes te deinde ad ſingula adiuncta. Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando, in quibus vberem amplificationis ſegetem inuenies. Cauſſas etiam inueſtigabis tam prodigioſæ malitiæ, depinges volitantes ſceleſtiſſimorũ dæmonum cateruas, qui Fanaticos Lycanthrophos in ſanctiſſimas religiones ardentibus furiarum tædis inſtigent.

Adiuncta multũ ad amplificationẽ conferunt.

Ex eo conuertes ſtylum ad σύγκρισιν, quæres, cui iſtud ſacrilegium comparare poſſis, facies ſuperiorum ſcelerum enumerationes, arceſſes ex hiſtorijs deplorata tempora, cruda facta, res funeſtas, nihil ſimile reperire te fatebere. Pij ſi cum hac impietate conferantur, videbuntur Ariani, miſericordes Turcæ, religioſi Braſilienſes. Ad ſummum erumpent grandes figuræ, modo ἐπιπλήξεις in ſceleratos, ad quorum ſupplicia terræ, & maria, & brutæ animantes euocabuntur, modo conuertetur ſermo ad *Angelos pacis amare flentes*, modo ad B. Virginem, modò ad Chriſtum ipſum, & ſupremum rerum omnium Patrem. Omnia iura diuina, & humana, leges omnes, & conſuetudines, ſenes, pueri, mulieres, infantuli pecudes ipſæ vltionem à Deo flagitabunt. Hinc affectus, hinc concitationes, hinc tonitrua, & fulgura.

Is eſt igitur in rebus grauibus amplificandi modus, qui grandem eloquentiam, & vehementes affectus, & latera, & ſpiritum, ſi quiſquam alius deſiderat. Prouidendum eſt autem, vt amplificatio, quod dixit Longinus per ἐπίδοσιν fiat, & ſenſim quaſi per ſcalarum gradus ad maiora procedat. Nam qui poſt grauia quædam enarrata minuta proferunt, Mandrabuli in morem degenerant. Deinde non nimis etiam amplificationis filum producendum, ne aut rumpatur, aut ſupra modum tenuetur, & ſimile ſit corporibus, quæ licet aſpectu integra, neruis tamen parum firmantur.

C DE DELECTV LOCORVM, & figurarum, ad amplificationem obiter monitum.

CAP. IX.

ATque ne tantum ad criminum, & maleficiorum amplificationes tradita ratio pertinere videatur; Si diſquiſitiùs enucleare velis, illinc prſtantiſſimarum rerum excellentem gloriam, illinc virtutum decus, illinc vitiorum turpitudinem, illinc calamitatum atrocem ſpeciem, illinc admirabilium rerum naturas, illinc à exquiſitiſſimarum artium delicias, & cætera id genus augeri neceſſe eſt.

Sed qui proprij ſint ſingulorum loci commodius opinor in epidictico genere differemus: Nũc vt id obiter præcerpamus, res vel corporeæ ſunt, vel ab omni materiæ concretione ſecretæ, quæ ſunt corporis expertes, vt Deus, Angeli, mentes, virtutes, ſcientiæ, primùm ornantur loco negationis, quædam enim adeò ſublimia ſunt, vt facilius ſit dicere, quid non ſint, quàm eorum naturam explicare, nec immeritò ſapientes illi Ægyptij apud Damaſcium, pro omni laude diuina ter σκότος ἄγνωστον, id eſt *incognitam caliginem* inclamant. Deum ſcilicet adumbrantes, cuius cognitio, cùm tantis difficultatibus ſepta ſit, melius ſcitur ignorando, quàm temerè aliquid aſſerendo.

II. Loco ὑπεροχῆς hoc eſt eminentiæ, cum ex varijs rebus, quaſi floſculos perfectionis

decerpimus, quos in ea re, quam commendandam ſuſcepimus, longè excitatiùs vigere oſtendimus.

Tertius locus eſt ab effectis, quo res ſpiritales σωματικῶς), id eſt, quaſi corpore veſtiuntur, vt præter ſuam naturam mortalium ſenſibus ſubijciantur.

At verò vbi res corporeæ ſunt, & ex varijs conflatæ partibus ſæpiſſimè, vt in deſcriptionibus fieri ſolet per ipſarummet partium enucleationem, & adiuncta frequentantur, quanquam nulla res eſt, quæ per omnes locos communes attolli non poſſit. Itaque in toto genere valent, quod docet Marcus Tullius, definitiones conglobatæ, conſequentium frequentatio, & contrariorum, & diſſimilium; & inter ſe pugnantium rerum conflictio, & cauſſæ, & ea, quæ ſunt de cauſſis orta, maximéque ſimilitudines, & exempla.

Figuræ in rebus illuſtrandis adhibentur leniores, & magis comptæ, vt hypotypoſes, diſtributiones, antonomaſiæ quædam excellentes. In contentionibus verò aduerſus crimina vſurpantur vehementes, increpationes, ironiæ amarulentæ, epiphonemata, execrationes.

Hæc omnino maieſtatem attollunt orationis, vbi præcipuè figuris dictionum illigantur, quales ſunt, iſocola, anadiploſes, aſyntheta, Polyſyntheta, & cætera huiuſmodi, quibus ad rei cumulum circunductæ quaſi torno verborum circunſcriptiones, quàm aptiſſimè iunguntur.

DE DELECTV VERBORVM ad amplificandum.

CAPVT X.

VErba quoque, quod præcipit M. Tullius ponenda ſunt illuſtria, grauia, plena, ſonantia. Illuſtria, & tamen inſita, vt *O acerbam mihi (iudices) temporis illius memoriam, & loci, cum hic in me incidit, complexus eſt, conſperſitque lachrymas.* Grauia, vt, *Præmiorum ampliſſimum gloria, quæ breuitatem vitæ poſteritatis memoria conſolatur.* Plena, vt, *De me ſemper P. R. ſemper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmuteſcet vetuſtas.* Sonantia, *Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones, ſenatus graviſſima decreta perfregerat.*

pro Planc.

pro Milone.

Addit idem auctor, iuncta, facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, inprimiſque tranſlata. *Iuncta* ſunt compoſita, quæ grauius ſunt anhelata, vt *contrucidare, pertimeſcere.* Facta, vt *Vllamne Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me plus, quàm ornamenta virtutis exiſtimas?* Sed hoc parcius imitandum. Cognominata, vt *expelletur, exterminabitur, ejicietur.* Non vulgata, vt *Quas ille præceps amentia cæſis, proſtratiſque ſanctiſſimis lucis ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat.* Superlata, *ſaxa, & ſolitudines voce reſpondent.* Tranſlata, *Omnes in me, meoſque redundant ex illo fonte dolores.*

DE MIXTVRA LOCORVM, & figurarum.

CAP. XI.

QVod verò ad mixturam attinet locorum, & figurarum ſunt, qui iſta putidius inquirant, & putent nonnihil ab antiquis, in hac temperie religioſius obſeruatum. Mihi verò videntur veteres Oratores, ad hanc primum curam animum intendiſſe, vt quam illuſtres locos, & figuras deligerent. Deinde eadem pro rerum opportunitate, vt magiſtra ratio, & prudentia ſuaderet, variè commiſcerent, in qua mixtura tanta eſt diuerſitas, vt difficile ſit certis eam complecti legibus. Nam ſi diligentius perſcruteris, omnes penè omnibus locos locis, & figuras figuris illigatas, atque intextas reperies; Sed hoc in varijs argumentis. Itaque videndum eſt in hac potiſſimum, quid materiæ ratio patiatur, aut admittat, videntur certè ij primum loci, qui eſſentiam rei magis ſpectant melius coniungi, vt definitio, genus, ſpecies, cauſſæ, partium enumeratio. Deinde antecedentia, conſequentia, adiuncta, ſimilitudines, contraria, & cæt. id genus.

Loci cognati

Inter figuras aliæ pertinent ad conformationem imaginum, deſcriptionemque rerum aliæ ad probationem argumentorum, aliæ ad exhilarandam orationem, aliæ ad ſuccendendam, quæ verò ſunt eiuſdem generis coniunguntur, quanquam ad varietatis illecebram, aliæ alijs inſuper adduntur, tam diuerſo concentu, vt difficile ſit in hac re certum aliquid definire.

Iuuat tamen aliqua exempla ex Cicerone potiſſimum legere, quibus conformationem illam locorum, & figurarum in amplificatione cognoſcere, atque annotare poſſis.

AMPLIFICATIONES CICERONIANE discutiuntur,

Ac primum auaritia, & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium, atque effectorum, & per anaphoram tractatur.

CAP. XII.

De lege Agrar. contra Rullū 97 & 98.

HAec tu P. Rulle M. Bruti sceleris vestigia, quam monumenta maiorum sapientiæ sequi maluisti. Hæc tu cum istis tuis actoribus excogitasti, vt vetera vectigalia venderetis, & expleretis noua. Vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, vt sub vestrum ius, iurisdictionem, potestatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem subiungeretis, vt cum omnem pecuniam ex ærario exhausissetis, ab omnibus Regibus, gentibus, Imperatoribus nostris coëgissetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum vestrum penderent, vt ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos, ac pestilentes à vestris necessarijs, à vobismet ipsis emptos, quanti velletis, P. Romano indiceretis: vt omnia municipia, coloniasque Italiæ nouis colonis occuparetis, vt quibuscunque in locis vobis videretur, ac quam multis videretur colonias collocaretis: vt omnem rempub. vestris militibus, vestris vribibus, vestris præsidiis cingeretis, atque oppressam teneretis, vt ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio, sæpissimè populus Romanus contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues victor extitit, proscribere, atque horum conspectu priuare possetis, vt nihil auro, & argento violari, nihil numero, & suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod vos non oppressum, atque ereptum teneretis, vt volitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia, vt veniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsi castra, si commodum vobis esset venderetis, vt interea magistratus reliquos, legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis, vt nemo ad populum Ro. vos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non Consul coërcere, non tribunus pleb. retinere posset.

Notatur artificiū huius amplificationis.

Iam cuiuis facile est istius amplificationis artificium intueri. Primum constat rebus, & magnis, & multis, quæ in personis, & negotijs sita sunt. Viden vt breuissime A Rulli auaritiam, circa vectigalia, Capuam, ærarium, prouincias, agros Syllanos, oppressionem virorum fortium, & cæt, notauit magna orationis volubilitate, hæc pertinent ad δεινωσιν Quæ vero verbis duntaxat augent *ius, iurisdictionem, potestatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem. Hæc spectant, ἀυξησιν* forsitan vno verbo Demosthenes dixisset *terrarum orbem.* Sed hic Ciceronis modus plurimum valet ad illam adipalem, quam fouebat eloquentiam innutriendam.

B *Sequens modus multum est in αὐξήσει quippe vno verbo, cum vellet dicere præceps fuisse Nænij consilium per fermocinationem, & ἀποσιωπᾶν ita subijcit pro Quincto num. 53.*

Cum ius amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, cum officij rationem, atque existimationis duci conueniret, eo tempore, tu non modo, aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem, te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti, ne hæc quidem locutus es. Horæ duæ fuerunt. Quinctus ad vadimonium non venit: quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia, C paululum: aliquid loci rationi, & consilio dedisses: tu te collegisses, non in eam turpitudinem venisses, vt hoc esset tibi apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non sit obitum eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas funditus euertere.

Hæc verbosior est amplificatio, popularis tamen, & ad motum efficax. Eiusdem generis est ista num. 188. pro Cluentio p. 674.

Quod hoc portentum, Dij immortales! quod tantum monstrum in vllis locis, quod D tam infestum scelus, & immane, aut vnde natum esse dicam? Iam enim videtis profectò, iudices, non sine necessarijs me, ac maximis caussis, principio orationis meæ de matre dixisse, nihil est enim mali, nihil sceleris, quod illa ab initio filio noluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit.

AMPLIFICATVR SASSIAE libido num. 12. pro Cluentio.

CAP. XIII.

CVm essent hæ nuptiæ, plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecorè, verumetiam scelere coniuncta. Nam Sassia mater huius Aniti (mater enim à me nominis caussa, tamet si in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater inquam appellabitur:) neque

vnquam illa ita de ſuo ſcelere, & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat. Quo enim eſt ipſum nomen amantius, indulgentiuſquematernum, hoc illius matris, quæ multos iam annos, & nunc cum maximè filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus, maiore odio, dignum eſſe ducetis. Ea igitur Habiti Melini iſtius adoleſcentis, generi ſui, contra quam fas erat amore capta, Primo, neque id ipſum diu quoquo modò poterat in illa cupiditate continebatur: Deinde illa flagrare cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror à cupiditate reuocaret. Animum adoleſcentis, nondũ conſilio, ac ratione confirmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi, ac deliniri poteſt, filia, quæ non ſolum illo communi dolore muliebri, in eiuſmodi viri iniuriis angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, cæteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, & mœrore, & lachrymis conſeneſcebat: Ecce autem ſubitum diuortium, quod ſolatium omnium malorum fore videbatur. Diſcedit à Melino Cluentio: vt in tantis iniuriis, non inuita: vt à viro non libenter. Tum vero illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ non libidinis. Itaque diutius ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa, atque exturbata filia, iubet. Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus funeſtis ominibus omninm. O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitum! ô audaciam ſingularem, non timuiſſe ſi minus vim Deorum, hominumque famam, at illam ipſam noctem, faceſque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum. Perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate, ac furore, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Explicatur ſuperior amplificatio.

Animaduerte in hac tota narratione ſingulare grandis illius, & exaggeratæ eloquentiæ artificium, primum rem improbam, & funeſtam narraturus, incipit à commemoratione bonorum, quæ anteceſſerant, quo res fiat atrocior. *Cum eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis.* Deinde, quam ingenioſa illa parentheſis. Saſſia mater huius, mater enim à me nominis cauſſa. Mox rem pededentim explicat ſeruatis ἑξῆς legibus. Primum amat Saſſia, deinde flagrat. Tertio tota inflammatur, & hæ flammæ exaggerantur à contrariis: Magnæ procul dubio fuerunt, quæ pudorem, pudicitiam, pietatem, metum decoris, hominum famam vicerunt. Hæc enim iſtius libidinis frœna ſolent eſſe valentiſſima. Dein adiuncta in perſona filiæ illuſtri ἀδυναμία exprimuntur. Sed hæc tantum præludia? Quid, quomodo attollitur ſequens oratio.

Tum vero illa egregia, ac præclara mater, & victrix filiæ non libidinis, quàm diſertè appoſitis inualeſcit adiunctis *lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni expulſa, atque exturbata filia iubet. Poſtremo nubit genero ſocrus, nullis auſpicijs, nullis auctoribus.* Quid reſtabat niſi exclamationis fulmen. *O mulieris ſcelus.*

AMPLIFICATIO BENEFICII accepti, per comparata, adiuncta, & partes, ad Quirites poſt reditum num. 5.

CAP. XIV.

Comparatio, & antithera.

APatribus, id quod neceſſe erat, parui ſum procreatus, à vobis natus ſum conſularis. Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt, vos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidiſtis Rempub. illis accepi temporibus eam, quæ penè amiſſa eſt: à vobis eam recuperaui, quam aliquando omnes vnius opera ſeruatam iudicauerunt. Dij immortales mihi liberos dederunt, vos reddidiſtis. Multa præterea à Diis immortalibus optata conſecuti ſumus; niſi veſtra voluntas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus, veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à vobis vniuerſos habemus, vt quantum antea parentibus, quantum Diis immortalibus, quantum vobiſmetipſis, tantum hoc tempore vniuerſo cuncta populo Rom. debeamus. Nam cum in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, vt eam complecti oratione non poſſim, tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, vt non ſolum calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe videamini. Non enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij nobiliſſimi hominis, adoleſcentes filii, & multi præterea cognati, atque affines deprecati ſunt.

Hæc ratio augendi per anthiteta pulchra eſt, & ſuauis, adduntur etiam adiuncta, ſcilicet in largiendo beneficio, alacritas, & cætera.

ALIA

ALIA PARS AMPLIFICATIONIS per μειοσιν.

Post reditum ad Quirit.

Cap. XV.

patrum enumeratio.

VId dulcius hominum generi à natura datum est, quam sui cuique liberi, mihi vero, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita sunt mea cariores, tamen non tanta voluptate erant susceptI, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius, quam mihi meus frater, non tam id sentiebam, cum fruebar, quam tunc cum carebam, & posteaquam vos me illi, & mihi eum reddidistis: Res familiaris sua quemque delectat, reliquæ meæ fortunæ recuperatæ, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant: Amicitiæ, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi démque, & dies festi, quid haberent voluptatis, carẽdo magis intellexi, quam fruendo. Iam vero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quanquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renouata, illustriora videntur, quam si obscurata non essent. Ipsa autẽ patria Dij immortales, dici vix potest, quid caritatis, quid voluptatis habet, quæ species Italiæ, quæ celebritas oppidorum, quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ vestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar vt nemo magis.

Quid notidum in fine vsi emplificationc.

Viden vt singula quæque commoda minutatim, sine tamen vlla sermonis ignobilitate, aut rerum obscuritate discutiens, amplam effecit orationem. Si quidpiam hic humile fuisset interpositũ, corrupisset eloquentiæ grauitatem, quod fatuus quispiam fecit in veteri poemate, qui Elysiorum camporum voluptates commemorans Solem, & cucumeres dixit esse illis periucundos. Quæ cognatio Cucumerum, & Solis, Deinde, cuius ingenij est nobilissimis voluptatibus Cucumerum esum inferre.

AMPLIFICATIO REI CALAMItosi per gradationem, & hypotyposin, &c. pro Quintio. nu. 95.

Caput XVI.

MIserum est exturbari fortunis omnibus, miserius est iniuria. Acerbum est ab aliquo circunueniri: acerbius à propinquo, A Calamitosum est bonis euerti, calamitosius cum dedecore: Funestum est à forti, atque honesto viro iugulari, funestius ab eo, cuius vox præconis quæstu prostitit. Indignum est à pari vinci, aut superiore, indignius ab inferiore, atque humiliore. Luctuosum est tradi alteri cum bonis, luctuosius inimico. Horribile est caussam capitis dicere: horribilius priori loco dicere.

Varietas, & descriptio facti.

Omnia circunspexit Quinctius, omnia periclitatus est C. Aquilli non prætorem modo, à quo ius impetraret inuenire non potuit, atque adeo, ne vnde arbitratu quidem suo postularet: Sed ne inimicos quidẽ B Sex. Næuij, quorum sæpe, & diu ad pedes iacuit stratus obsecrãs per Deos immortales, vt aut secum iure contenderent, aut iniuriam, siue ignominia sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum superbissimum subiit, ipsius Sex. Nævii lachrymans manũ apprehendit in propinquorum bonis perscribendis exercitatam, obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, aut humanitatis rationem haberet: vt secum aliquid integra sua fama, qualibet dummodo tolerabili conditione transigeret, ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, C ab omni magistratu vexatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem, tibi, se, tibi suas omnes opes, fortunasque commendat: tibi committit existimationem, ac spem reliquæ vitæ, multis vexatùs contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser cõfugit, E fundo ornatissimo deiectus, ignominiis omnibus appetitus cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiæ multi dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. Itaque te obsecrat C. Aquili, vt quam existimationem, quam D honestatem in iudicium tuum, propè iam acta ætate, decursaque attulit, eam liceat ei, secum ex hoc loco efferre, ne is de cuius officio nemo vnquam dubitauit, sexagesimo denique anno, dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Nævius pro spoliis abutatur, ne per te ferat, quo minus, quæ existimatio P. Quinctium vsque ad senectutem perduxit, eandem vsque ad rogum prosequatur.

Hæc gradatio vt postea dicetur tota ad amplificationes facta est, nihil ea ad augendum, aut fœcundius, aut suauius.

Altera pars amplificationis, continet ὑποτύπωσιν calamitosi hominis opulentum aduersarium demulcentis. *Denique ipsius inimici vultum superbissimum subijt*, cui additur sermocinatio, obsecrauit per fratris mortui cinerem. Res ipsa per se satis luctuosa est, & in se suam continet amplificationem, modo disertè narretur.

AMPLIFICATIO AB EFFECTIS describitur vir bonus. pro Cecinna num. 78.

CAP. XVII.

VEreor de tali viro, ne plus dicam, quam vos, aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus Ro. in cauendo, non in decipiendo perspexerit, qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem suam P. Romano promptam, expositamque præbuerit, qui ita bonus, & iustus vir est, vt natura, non disciplina consultus esse videatur, ita peritus, ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quædam, verumetiam bonitas nata videatur, cuius tantum est ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde haurias purum, liquidumque te haurire sentias.

AMPLIFICATIO LVXVS PER adiuncta, pro Roscio Amerino. n. 133.

CAP. XVIII.

HAbet animi relaxandi caussa rus amœnum, & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamẽ vllum, nisi præclarum, & propinquum, domus referta vasis Corinthijs, & Deliacis, in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarẽtur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illũ putatis esse? tantũ scilicet, quantum è multis, splendidisque familijs in turbat, & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam vero quantam, & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? Mitto hasce artes vulgares coquos, pistores lecticarios, animi, & aũriũ caussa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisque conuiuijs tota vicinitas personet. In hac vita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones, fieri putatis? quæ vero conuiuia? honesta credo in eiusmodi domo? si domus hæc habenda est potius, quam officina nequitiæ, diuersorium flagitiorum omnium. Ipse verò quemadmodum composito, & delibuto capillo passim per forum volitet, cum magna caterua togatorum videtis iudices: vt omnes despiciat, vt hominem præ se neminem putet, vt se solum beatum, solum potentem putet.

AMPLIFICATIO CAPACITATIS 2. Philipp. num. 65.

Per partium enumerationem, & comparata.

CAP. XIX.

IN eius igitur copias cum se subito ingurgitauisset exultabat gaudio persona demimo, modò egẽs, repente diues. Sed vt est apud Poëtam nescio quem, male parta, male dilabuntur. Incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa, tam multa, quam paucis non dico mensibus, sed diebus effuderit, maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa vestis, multa, & lauta suppellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxurioſi hominis, sed tamen abundantis. Horum paucis diebus, nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico, quæ si fuit, fuit animal vnũ, fuit Oceanus, mediusfidius vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum, apothecæ totæ nequissimis hominibus cõdonabantur, alia mimi rapiebãt, alia mimæ, domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum, totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria, conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis, seruuorum in cellis, lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter esse consumpta, non modo vnius patrimonium, quamuis amplum, vt illud fuit, sed vrbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuisset.

Fit per subiectionem ante oculos cum vibrata quadam orationis celeritate.

AMPLIFICATIO LVCTVOSI spectaculi de bonis Cnei Pompeij hasta subiectis.

Per hypotyposin, sustentationem, epiplexin, &c. 2. Philip. n. 64.

CAP. XX.

HAsta posita pro æde Iouis Statoris bona, miserũ me! consumtis enim lachrymis, tamẽ infixus, animo hæret dolor, bona inquã, Cnei

Cnei Pompeij magni, voci acerbiſſimæ ſubiecta præconis, vna in illa re ſeruitutis oblita ciuitas ingemuit, ſeruientibuſque animis, gemitus tamen populi Romani liber fuit expectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam Dijs, hominibuſque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere, inuentus eſt nemo præter Antonium, præſertim cum tot eſſent circa haſtam illam, qui auderet, quod omnium fugiſſet, & formidaſſet audacia. Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, vel vt verius dicam tantus furor, vt primum cum ſector ſis iſto loco natus, deinde cum Pompeij ſector, non te execrandum populo Romano non deteſtabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias.

Et hæc plena, artificioſa, & grauis. Primum, quam appoſitè interiecta, luctuoſa, parentheſis. Bona (miſerum me) deinde, vide vt ſuſpendit animos. *Expectantibus omnibus quiſnam eſſet tam impius.* Poſtremo, quæ fulmina exclamationum. *Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, & cæt.*

AMPLIFICATIO BELLI CRVDElis Philipp. 14. n. 8.

Per cauſſas efficientes, effecta, comparata, & cæt.

CAP. XXI.

BEllum inexpiabile infert quatuor Coſſ. vnus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu, populoque R. omnibus, quanquam ruit ipſe ſuis cladibus, peſtem, vaſtitatem, cruciatū, tormenta denuntiat. Dolabella ferum, & immane facinus, quod nulla barbaria poſſet ignoſcere, id Deorum conſilio factū eſſe teſtatur, quæque facturus eſſet in hac vrbe, niſi eum hinc ipſe Iupiter ab hoc templo, atq; mœnibus repuliſſet declarauit in Parmenſium calamitate, quos optimos viros, honeſtiſſimoſque homines, maximè cum auctoritate huius ordinis, populique R. dignitate coniunctos, crudeliſſimis exemplis interemit? prodigium illud, & portentum L. Antonius inſigne odium omnium hominum, vel ſi etiam Dij oderint, quos oportet, omnium Deorum. Refugit animus P.C. eáque formidat dicere, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis, & cõiugibus effecerit, quas enim turpitudines Antonij libenter ſubierunt, eaſdem per vim lætantur aliis ſe intuliſſe. Sed vis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt, libido flagitioſa, qua Antoniorū oblita eſt vita. Eſt igitur quiſquam, qui hoſtes appellare non audeat, quorum ſcelere crudelitatem Carthaginienſium victam eſſe fateantur, qua enim in vrbe tam immanis, Annibal capta, quam in Parma ſurrepta Antonius, niſi forte huius colonię, & cæterarū, in quas eodem eſt animo, non eſt hoſtis Antonius putandus. Si vero coloniarū, & municipiorum ſine vlla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem huius cenſetis vrbis, quam ille ad expiandas egeſtates latrocinij ſui concupiuit, quam iampridem metator, & callidus decempeda ſua ſaxa diuiſerat. Recordamini per Deos immortales P. C. quid hoc biduo timuerimus à domeſticis hoſtibus rumoribus improbiſſimis diſſipatis; Quis liberos, quis coniugem aſpicere poterat ſine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem. Iam aut fœdiſſimā mortem omnes, aut miſerabilem fugam cogitabant. Hæc à quibus timebantur, eos hoſtes appellare dubitamus? grauius ſi quis attulerit, nomen libenter aſſentiar, hoc vulgari contentus vix ſum, leuiore non vtor.

AMPLIFICATIO CRIMINIS inuſitati 6. Verr. n. 67. 68. 69.

Per adiuncta, & varias figuras.

CAPVT XXII.

LEx maximo conuentu Syracuſis in foro, ne quis forte me in crimine obſcuro verſari, atque affingere aliquid ſuſpicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracuſis flens, Deos, hominesque conteſtans, clamare cœpit, cādelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium miſſurus eſſet, quod in templo clariſſimo, populo R. monumentum ſuæ ſocietatis, amicitiæque eſſe voluiſſet: Id ſibi Caium Verrem abſtuliſſe, de cæteris operibus, ex auro, & gemmis, quæ ſua penes illum eſſent, ſe non laborare: Hoc ſibi eripi miſerum eſſe, & indignum. Id etſi antea iam mente, & cogitatione ſua, fratriſque ſui conſecratum eſſet: Tamen tum ſe in illo conuentu ciuium Romanorum dare, donare, dicare, conſecrare Ioui optimo maximo, teſtemque ipſum Iouem ſuæ voluntatis, ac religionis adhibere. Quæ vox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis querimoniam poſſint ſuſtinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium noſtrum biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuiſſet, is cum amicus, & ſocius populi Romani eſſet amiciſſimo patre, auo, maioribus antiquiſſimis, & clariſſimis, opulentiſſimo, & maximo regno, præceps è prouincia populi Romani exturbatus eſt. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: Quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum,

atque in vltimas terras peruenturam putasti. Cum audierint à Prætore populi R. in prouincia violatum Regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Ro. atque amicum. Nomen vestrum, populique Ro. odio, atque acerbitati, scitote nationibus exteris, iudices futurum, si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit. Sic omnes arbitrantur, præsertim, cum hæc omnino fama de nostrorum hominum auaritia, & cupiditate percrebuerit, non istius solius hoc esse facinus; sed eorum etiam, qui approbarint. Multi Reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profecto in animo capitolium sic ornare, vt templi dignitas, imperijque nostri nomen desiderat, qui si intellexerint, interuerso regali hoc dono, grauiter vos tulisse: grata fore vobis, populoque R. sua studia, ac dona arbitrabantur. Sin hoc vos in Rege, tam nobili in re tam eximia, in iniuria, tam acerba, neglexisse audierint. Non erunt tam amentes, vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco Qu. Catule te appello, loquor enim de tuo clarissimo, pulcherrimoque monumento, non iudicis solum seueritatem in hoc crimine, sed prope inimici, atque accusatoris vim suscipere debes, tuus est enim honos in illo templo senatus, populiq; R. beneficio tui nominis æterna memoria simul, cum templo illo consecratur. Tibi cura suscipienda, tibi hæc opera sumenda est, vt Capitolium quomodo magnificentius est, restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit: vt illa flamma diuinitus extitisse videatur.

AMPLIFICATIO MISERIARVM per antitheta, acutasque & vellicantes sententias, stylo picto, & declamatorio.

Senex reuersus è captiuitate deplorat filium insepultum, & cœcam vxorem.

CAP. XXIII.

LEX.

QVi in calamitate parentes deseruerit, insepultus abijciatur. Qui habebat vxorem, & filium captus à piratis scripsit domum de redemptione. Vxor flendo oculos amisit, filius retinente matre profectus, vicarijs manibus redemit patrem. Idem in vinculis decessit, abiectus in mare, & appulsus ad littus patrium est eiectus, vult illum sepelire pater, mater prohibet.

Quintil. declam. 6 fol. 16. p. 2

Quid enim passus sum tam leue, vt non A comparatio mei, felices etiam aliorum miserias faciat? Graue est à piratis alligari, magis dicat hoc, qui sciat, quam citò capti moriantur. Alligatus sum; sed tamen magis queror, quod solutus sum. Indigna est impietas in suos, quæ quanta versetur in hoc iudicio videtis. Sed mihi hoc quoque querendum est, quod me, & vxor nimium dilexit, & filius. Quid ergo putarem in rerum natura posse reperiri, quod orbitate acerbius videretur? Non contigit mihi, quod cæteris miserrimum filium efferre. Parum est, quod iuueni singularis exempli, caussa mortis fui, B *& tam pretiosa redemptus anima, senex odiosus morte filij mei viuo.* Parum est, quod mihi luctum meum fluctus nuntiarunt, *& aliud agenti patri subitò ad littus orbitas appulsa est*, quod miserrimum iuuenem toto iactatum mari, etiamsi ne interpellasset, sero sepelirem, adhuc supremo prohibeor officio, & ne quid solatij contingat, perdo etiam matris misericordiam. Inijcit errantem corpori manum *mulier, & piratis, & tempestate crudelior*, atque vt accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, vxor mea est. Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei C nouerca, sed mater, ô facinus! ô cladibus nostris mutata natura. *Mater ignem vltimum filio negat*, & mulier, quæ maritum quoque suum debilitata desiderat. Quis hoc de istâ credat? filium non flet, funditus euersa fulmen hoc, gladiumque non sentit.

Principium aptum, & acutum. Nota gradationem artificiosissimam.

παιδὸς ἐγ gregium.

Iam illa principalis, ac maxima Deûm dono concessa *libertas, non hominum solum, sed ferarum, volucrumque sensibus fixa, & ingenita*, primum spolium fuit. Me ipse perdidi, teneor venale mancipium, & ciuis Romanus merces fio, & libertatem senex dedisco, & natus ingenuus vænire opto. Minimum est, D in fluctibus habitamus, hiberni nos feriunt venti, non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorũ maxima portio est, tam miseri sunt etiam domini mei, citò prętereunda est memoria, propter me vxori grauius, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, *tantumq; mihi quotidie esse metuendum, quantum pati captus, audere pirata potuisset.* Nihil est desiderio suorum grauius, timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, quotidie naufragium optaui: nam mortem, confitebor senili inertia vna causa minus cupiebam, ne defunctũ E nemo sepeliret. Quam vestem relictam captiuo putas, nisi quæ præda non erat? quales epulas, ciboſque præbent, qui ipsi rapto viuũt? Nam illa quidẽ satis digna, quis dixerit vdum carcerem, & inundatam sentina nauiculam, & impositum nuda trabe irrequietum latus, reuinctas post tergum manus alligatos, tanquam esset, qua fugeremus pedes? Solæ in carcere tenebræ iuuabant.

Item pag. 19. eiusdẽ libri idẽ exaggeratur egregiè.

Præclara amplificatio miserrimæ intereunda piratas captiuitatis.

λυπρὸν & ὀ-ψεως diceret Heliodorus.

Artificiosa.

Nunc autem aliquot è patribus amplificationes, *χρυσῆν* operis *κορώνιδα* subiungamus.

AMPLIFICATIO

AMPLIFICATIO CALAMItosi ſtatus per antitheta, & hypotypoſin.

Deſcribitur miſeria pauperum cum luxu diuitum comparata ex D. Gregorio.

CAPVT XXIV.

Gregor. Nazianſ. in ora. 16. pag. 248. Mirus in Græcus verborũ delectus, & grauitas. Amplificationes quæ Gregorij ſunt magis ad vehementiam ſeu vehementiam, & maieſtatem, quam ad rem verborũ compoſitæ.

Ἀλλ' οἱ μὲν ὕπαυθροι ταλαιπωρήσουσιν, ἡμεῖς δὲ οἰκήσομεν οἰκίας ἀφθάρτοις λίθοις παντοίοις διαπρεπούσας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας, καὶ ψηφίδος λεπτῆς διαθέσει, καὶ ποικιλίᾳ γραφῆς, ὀφθαλμῶν ἀπατηλοῖς δελεάσμασι. καὶ τοὺς μὲν οἰκήσομεν, τοὺς δὲ οἰκοδομήσομεν, τίσιν; ἆρα κληρονόμοις ἴσως ἡμῶν, ἀλλὰ ξένοις, καὶ ἀλλοτρίοις, καὶ τούτων ἴσως, ἆρα τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς. ἀλλὰ τοῖς ἀπεχθεστάτοις, καὶ φθονερωτάτοις, ὁ κακῶν ἔσχατον. καὶ οἱ μὲν ῥιγώσουσιν ἐν τειχίνοις καὶ διεσταρμένοις ῥάκεσι, μᾶλλον δὲ ἆρα τούτων τυχὸν ἐνδεήσουσιν ἡμεῖς δὲ τρυφήσομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐδωδῇ μαλακῇ καὶ περβύσῃ, καὶ τοῖς ἐκ λίνου, καὶ σηρῶν ἀτρίτοις ὑφάσμασι, καὶ τοῖς μὲν ἐναγωνήσομεν μᾶλλον, ἢ περιβαλούμεθα. ἕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ παῦε τὸ περιττὸν καὶ περίεργον. τὰ δὲ ἔνδον ἡμῖν ἀποκείσεται φερυπὴς ἄλεγτος καὶ ἀνόητος σητῶν διαπαίπ, καὶ χρόνου τὰ πάντα καταναλίσκοντος, καὶ οἱ μὲν οὐδὲ τὰ ἀναγκαίας τροφῆς ἐυπορήσουσιν. ὦ τῆς ἐμῆς τρυφῆς, καὶ τῶν ἐκείνων ταλαιπωρείας, ἀλλὰ κείσονται πρὸ τῶν ἡμετέρων θυρῶν, ἐκλυόμενοι καὶ λιμώττοντες, οὐδὲ τὰς πρὸς τοὺ αἴτησιν ἀφορμὰς, παρὰ τὸ σώματος ἔχοντες. ἐσχημμένοι φωνῶν μὲν εἰς τὸ ὀδύρεσθαι, χειρῶν δὲ εἰς τὸ προτείνειν ἐφ' ἱκεσίᾳ, ποδῶν δὲ εἰς τὸ προσίέναι τοῖς ἔχουσιν, ἀναπτοῶν δὲ εἰς ἐυτονίαν τὸ θρηνωδίας, τὸ βαρύτατον τῶν κακῶν κουφότατον κρίνοντες, τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον ἐυχαριστοῦντες, ὅτι μὴ τοῖς ἑαυτῶν κακοῖς βλέπουσιν. καὶ εἰ μὴ ἅπαξ. ὑμεῖς δὲ ἀναπεσούμεθα λαμπρῶς λαμπρῶς ἐπὶ στιβάδος ὑφαλῆς τε καὶ μετεώρου, καὶ τῶν θριπῶν, καὶ ἀφύκτων ἐπιβλημάτων, κἂν φωνῆς ἀκούσωμεν τῆς αἰτησόντων δυχερεύνοντες. δεῖ δὲ ἡμῖν τὸ μὲν ἔδαφος ἐυωδεῖν ἄνθεσι πολλάκις, καὶ τὸ ὦρας ἔξω, τοῖν δὲ τραπέζαν καταῤῥάνθαι μύροις, καὶ μύρων τοῖς ἐυωδεστάτοις καὶ πολυτελεστάτοις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐνθλυπώμεθα. παῖδας δὲ περιστάναι τοὺς μὲν ἐν κόσμῳ καὶ ἐφεξῆς, ἀνέτους τὰς κόμας, καὶ θηλυδρίας. καὶ τῇ κατ' ὀφθαλμὸν κούρᾳ διεργασμένους πλεῖον, ἢ ὅσον συμφέρει, λίχνοις ὀφθαλμοῖς, κεκοσμημένους. τοὺς δὲ τὰς κύλικας ἐπ' ἄκρων δακτύλων ἔχοντας, ὡς οἱόντε ἐυπρεπέστατά τε ὁμοῦ καὶ ἀσφαλέστατα. τοὺς δὲ ὑπὲρ κεφαλῆς ἀέρμον τῇ ῥιπῇ, σοφιζομένους, καὶ τῇ ἐκ χειρῶν ἄρσις τὸ πλῆθος τῶν σαρκῶν ἀναψύχοντας. καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, πλήθειν μὲν κρεῶν τὴν τράπεζαν, πάντων χορηγουμένων ἡμῖν τῶν στοιχείων πλουσίως. ἀέρος ζῆς, ὕδατος, καὶ στενοχωρεῖσθαι τοῖς μαγείροις καὶ ὀψοποιῶν μαγγανεύμασιν; ἀγῶνα δὲ εἶναι πᾶσιν, ὅς τις ὡς μάλιστα τὴν λίχνον ἡμῶν καὶ ἀχάειστον κολακεύσει γαστέρα. τὸ βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον, τὸ ἀπλησότατον θηρίον καὶ ἀπιστότατον, τὴν καταρρυμμένην ἀντίκα σὺν τοῖς καταρρυμμένοις βρώμασι. καὶ τοῖς μὲν πολύ τι κόρος καὶ ὕδατος, ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τοῦ οἴνου κρατῆρες. μᾶλλον

Α δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν μέθην τοῖς γε ἀπολαστοτέροις. καὶ τὸ μὲ ἀποπίμπλαμθαι τοῦ οἴνου, τὸ δὲ ἐγκρινοῦμεν εἰς αἰδοσμίαν. περὶ δὲ τῆς φιλοσοφήσομεν. ζημία δὲ ἐστὶ μεγίστη τῷ ἐγχωρίῳ καὶ τὸ ὀνομαζομένων ξένων τις ὧσπερ τύραννος. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἀβρύνεσθαι καὶ τὸ χρῆσθαι, θριπτοτέροις, ἢ εἶναι, ἢ νομίζεσθαι ὥσπερ αἰσχυνομένοις, ἐστὶ καὶ γὰρ οἱ νομίζοίμεθα, καὶ δοῦλοι γαστρὸς, καὶ τοῦ γαστέρος.

QVid? illíne ſub dio vexabuntur, nos autem domos ſplẽdidiſſimas incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, auro, & argento illuminatas, ac tenuium calculorũ diſpoſitione, varioque picturæ artificio fallacibus oculorũ illecebris? atque alias quidem incolemus, alias autẽ extruemus? Quibuſnam autem? ne hæredibus fortaſſe quidem noſtris, ſed exteris, & alienis, iiſque ne amicis quidem fortaſſe, ſed inimiciſſimis, maximaq; in nos inuidia flagrantibus, quod quidem malorum omnium extremum eſt. Quid illíne in aſperis, & laceris pannis obrigeſcent, immo ne eos fortaſſe quidẽ habebunt, nos autem in mollibus, & circumfluẽtibus vndique veſtibus, teliſq; ex teniuiſſimo lino, ac ſerico contextis laſciuiemus? atque in aliis quidem indecorè potius, quam honeſtè, & ornatè nos ipſos geremus? Sic enim quicquid ſuperfluum, & curioſum eſt, voco: alias autem in arcis recondemus curã inutilem, & incommodam à tineis exedendas, & à tempore, quod omnia conficit abſumendas, atq; iliis ne neceſſaria quidem alimẽta ſuppetent! ô profuſas meas delicias! ô grauẽ illorum calamitatem! verum pro foribus noſtris iacebunt languidi, & fame pene cõfecti, qui ne inſtrumenta quidem corporis ad petendũ integra habeant. Vocibus priuati ſunt, quibus miſerã ſuam lugeãt, manibus, quas ſupplicandi cauſſa protendant, pedibus, quibus ad diuites accedant, ſpiritu, quo lugubre carmen contenta voce fundãt, atque quod malorum omnium acerbiſſimũ eſt, leniſſimum eſſe iudicant, oculiſq; duntaxat gratiam habent, quod ipſorum labem minime videant. Atque hi quidem ad hunc modum, nos autem in altis, penſilibuſq; lectulis, eximijſque, & quas pene tangere nefas ſit, ſtragulis ſplendidi, ſplendidè recumbemus, ſi vel ſolam petitionum vocem audiamus, ſtomachantes. Atque etiam illud oportebit, vt pauimentum noſtrum floribus, plerunque etiam extra tempus fragret, & menſa ſuauiſſimis, ac ſumptuoſiſſimis vnguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam aſtent, partim ornate, ac ſuo quiſque ordine, comis ſoluti, effœminati, ac cæſarie expoliti, magis quam impudicis oculis conducat, partim extremis digitis pocula teneant, quam fieri poteſt decentiſſime, ſimul ac tutiſſimè, partim follibus ventum ſemper caput excitantes, atque auris manu conflatis obeſas carnes refrigerent, menſa inſuper carnibus redundet, elementis omni-

Luxus diuitum circa ædes.

Pauperũ nuditas cum luxu veſtium.

Egregiũ pãdos.

cæcitatẽ intelligit.

luxus circa apparatum cõuiuiorum

bus nobis prolixe,& copioſe ſubminiſtrantibus, aëre,nempe terra, aqua, noſque coquorum, & eorum, qui epulas inſtruunt, lenocinijs comprimamur, omnesſque de eo concertent, ecquis auido, & ingrato ventri, quam maxime blandiatur, graui omnino ſarcinæ, & malorum omnium authori, belluæ prorſus inſaturabili, ac perquam infidæ, quæ cum fluxis illis, & caducis cibis breui interitura eſt. Et quidem illi præclare ſecum agi putabunt, ſi vel aqua expleantur, nos autem vini pocula vſque ad temulentiam hauriemus, immo etiam vltra temulentiam, ſaltem ij, qui maiore laborant intemperantia, atque ex pluribus vinis alia reijciemus, alia vt ſuauia, & grata probabimus, de alijs etiam philoſophabimur, atque in detrimento ponemus, niſi ad patriam vinum, exoticum etiam quoddam velut tyrannus accedat. Nos quippe lautos, & delicatos, & profuſiores, quam vſus exigat, aut eſſe, aut haberi oportet, perinde, atque vereamur, ne, non mali exiſtimemur, ac ventris, & eorum, quæ ſub ventre ſunt mancipia.

Venter ἐυρὺ φορτίον, καὶ ἀρχέκακον.

A præſtans animo erat prompto, & alacri. Comes autem illi ignis adiungitur, ac nouitate pœnæ maiorem in modum lætatur perſecutor. Proh ſpectaculum graue! proh acerbam tragœdiam! nauis mari fertur, ſpectantium multitudo ad littus effunditur, partim lætantium, partim lugentium. Quonam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in aſpectu collocabo? Ignis accenditur, nauis vnà cum onere ſuo abſumitur, ignis aquæ miſcetur, reſque inter ſe contrariæ, ad pij viri ſupplicium concurrunt, duoque elementa corpus vnum partiuntur, & nouo, atque inaudito more fax ſuper mare attollitur: ad quam, vt benignam, & humanam fortaſſe quiſpiam acceſſit, propior autem factus miſerandum, atque incredibile ſpectaculum reperit, nauigationem ſiue gubernatione, naufragium, ſiue tempeſtate. Sic preſbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidem, vt pote in aquis ſparſus. Nec verò ſacerdotij dignitas tanta fuit, vt honeſtiorem ſaltem mortem conſequeretur, aut ſi non mortem, at certè ſepulturam, quæ impijs etiam, & ſacrilegis hominibus debetur.

Vide artē amplificationis per δείνωσιν.

B

C

AMPLIFICATIO ATROCIS ſupplicij per hypotypoſin.

CAPVT XXV.

Ex D. Gregorio pag. 416.

Ναῦς φόρτον ἔχουσα τὸν πρεσβύτερον, ἕνα, καὶ τοῦτον οὐδὲ ὑπὲρ κακοῦ τινὸς, ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, καὶ πελάγους ἀφίεται, οὐχ ἵνα σώσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ· καὶ ὁ φόρτος πρόθυμος, εὐσεβὴς γάρ, καὶ πῦρ τῷ φόρτῳ συμίσγεται, καὶ πυφᾷ τὸ χαλκεῖον τῆς κολάσεως ὁ διώκτης. φεῦ τοῦ θεάματος, φεῦ τοῦ δράματος! ἡ ναῦς πελάγιος, τὸ θέατρον ἐπὶ ταῖς ἀκταῖς, τὸ μὲν ἐφορμούμενον, τὸ δὲ ὀδυρόμενον. πῶς ἂν ἐν ὀλίγῳ τὸ πολὺ παραστήσαιμι: ἀνάπτεται τὸ πῦρ, διαπαίεται ἡ ναῦς, συνδαπανᾶται ὁ φόρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συμπερέχει τὰ ἐναντία, εἰς ἐυσεβοῦς κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα, ἓν σῶμα, μερίζεται, καὶ πυρσὸς ὑπὲρ θαλάσσης αἴρεται ξένος. ᾧ προσῆλθε μέν τάχα τις ὡς ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ. προσελθὼν δὲ εὗρε θέαμα ἐλεεινόν τε καὶ ἄπορον, ἄνευ κυβερνήτου πλοῖον, ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον. καὶ ὁ πρεσβύτερος κόνις, καὶ οὐδὲ κόνις ἀναιρεῖς, ὅτι τοῖς ὕδασι, καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη ὅσον τελευτῆς χρῶν εὐκλεεστέρας τυχεῖν. εἰ δὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως ἢ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται.

Grauis & acuta amplificatio, appoſitis antithetis vibrata.

NAuis preſbyterum vnum portans, eumque non ſceleris vllius, ſed fidei cauſſa periclitantem, in mare demittitur, non vt vectorem ſerus, ſed vi perdat. Atque is quidem, qui vehebatur vt pote vir pietate

D

AMPLIFICATVR DEFINITIO virtutis per inductionem.

CAP. XXVI.

Amplificatio per inductionem. D. I. Chryſoſt. p. 572 oratione, quod nemo læditur niſi à ſe ipſo. S. Chryſoſtomi amplificationes plus habēt fluuij verborum, & laxitatis.

Τί ποτ' οὖν ἔστιν ἵππου ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινὸν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δεσμὸν ἐκ σπειρῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ τάπητας ποικίλοις, καὶ χρυσοπάσους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς ὁρμίοις συμπεπλεγμένους. ἢ τὸ δεσμικὸν εἶναι καὶ εὐσκελῆ, καὶ βαδίζειν εὔρυθμα, καὶ ὁπλὰς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας ὑγιαίνῃ καὶ αὐδείαν κεκτῆσθαι τὸν ἐν ἀποδημίαις μαχαῖς, καὶ ἐν πολέμοις ἁρμόζεσθαι, καὶ διώκειν, καὶ ἐν παρατάξει μὴ πολλὰ φαίνεσθαι τοῦ παρατήματος, καὶ τροπῆς γιγομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην, ἆρ' ἔνδηλον ὅτι τοῦτα ἵππου ἀρετὴ, ἢ ἐκεῖνα; τί δ' ἔγωγε καὶ ἡμιόνων, ποίαν φαίης ἀρετὴν εἶναι, οὐ τὸ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀθλοφορεῖν, καὶ ῥᾳδίως τὰς ὁδοὺς διανύειν, καὶ πόδας ἔχειν στερρότητι πέτρας μιμουμένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα συντελεῖν τι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; οὐδαμῶς. ἄμπελον δὲ ποίαν θαυμάσομεθα; τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν ἢ τὴν τῷ καρπῷ βεβρυθμένην ποίαν δὲ ἀρετὴν ἐλαίας εἶναι φαμὲν ὅταν μεγάλας ἔχῃ τὰς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν θαλλῇ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν. διευκρινήσομεν τὴν ἀρετὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλέψω, εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, ἣν ἂν τις λυμαινομένην. τί οὖν ἔστιν ἀρετὴ ἀνθρώπου; ἃ χρήματα ἵνα πενίαν δείσῃς. ἃ δὲ ὑγίεια σώματος, ἵνα φοβηθῇς νόσον. οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις ἵνα ὑπὲρ δόξαν πονηρὰν.

.πονηρὸν. ἀδὲ τὸ ζῶν ἁπλῶς, ἢ εἰκῇ, ἵνα φοβερός σοι φέ- A λῃς ἢ πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος ἦτος, πολεμικός τε
ηται ὁ θηρίατος. ἀδὲ εὐδρομία, ἵνα δουλείαν φύγῃς δηλ ἢ ἀνθρώπων δογμάτων ἀκρίβεια, ἢ ἡ περὶ τὸν βίον ὀρθότης

ἀυτοῖς, καὶ πολυπράγμων ὄχι, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων αἱμάτων, χρημάτων, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ πόνων, καὶ φθόνε, καὶ βασανίας, καὶ ὀπτικῆς, καὶ φθονητίδος διωγμοῖς, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, δηλ ἢ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι.

QVid ergo eſt virtus equi? nunquid aureum habere frænum, & huiuſcemodi cingula, ſtragulorum vincula ex fericis filis contexta, tapetes variatos, auróque intertextos, phaleras gemmis diſtinctas, comas aureis funiculis complicatas: an verò curſu eſſe velocem, cruribus bene firmis, numerosè incedere, & vngulas habere generoſo equo dignas, robore præditum eſſe, longis B itineribus, ac bellis idoneo, poſſe & in acie magno animo, & in fuga equitem incolumem conſeruare? an non perſpicuum eſt, his, non illis equi virtutem contineri? Aſinorum verò, & mulorum, quam virtutem eſſe diceres? annon poſſe onera commodè geſtare, itinera facilè conficere, habere pedes, qui firmitate ſaxa imitentur? Num ea, quibus extrinſecùs circumdati ſunt, aliquid ad virtutem ipſorum proprium conferre dicemus? nequaquam. Vineam deinde quã admirabimur? foliis comatam, & palmitibus, an fructu onuſtam? Quam etiam oliuæ C virtutem eſſe dicimus? cùm magnos habet ramos, & multam foliorum comam? an cùm ſuum fructum vberem, & in omnes partes diſperſum oſtentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: diſcernamus virtutem hominis, idque ſolum damnum exiſtimemus, quod illam violet. Quid igitur eſt virtus hominis? non pecunia, vt paupertatem metuas: nec ſanitas corporis, vt timeas morbum: non multitudinis opinio, vt ſuſpectam habeas exiſtimationem malam, nec vita per ſe ſola ſine acceſſione, certóque propoſito fine, vt mors tibi formidabilis exiſtat: nec libertas, vt ſeruitutem fugiat, ſed veræ doctrinæ diligens ſtudium, & vitæ honeſtas.

AGè verò ſpecioſis laruis, à turpi, ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem oſtendamus. Talis enim eſt vita ad voluptates, diuitias, & honores proiecta, infamis, inquinata, flagitiis, ac ſordibus oppleta, moleſta, grauis, multiſque acerbitatibus oppreſſa. Hoc enim eſt, quod vitæ huius amore delinitis omnem adimit veniam, quòd cùm tot rerum aſperitatibus ſit referta, deſideratur ab eis, & magnoperè expetitur, pleha capitis diſcriminibus, præcipitiis, ſcopulis, cædibus, timoribus, terroribus, inuidia, perpetua cura, & ſolicitudine; quódque nullum lucrum, nullum fructum tantorùm laborum afferat, niſi pœnam, ac ſupplicium, & æternos cruciatus.

AMPLIFICATIO BREVIS miſeriarum vitæ, perſynathroiſmum.

D. Chryſoſt. tract. quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo, pag. 577.

CAPVT XXVII.

ΔΕῦτε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφέλοντες τὰ φαιδρὰ, καὶ θριφαῆ τῆς αἰχρᾶς, καὶ δυσειδοῦς τῦ προσώπου τούτων, δείξωμεν ὑμῖν τὸ ἐπαισχύνης μήτιγμα καὶ βδελυγμίαν. τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, ἡ πνευφαῆς, ἢ πλούτου, καὶ δωρεᾶς προσέχουσα. τὸ αἰσχρὸν, καὶ δυσειδὲς, καὶ πολλῆς βδελυγμίας γέμον τὸ ἀνδρὸς, καὶ φορτικὸν, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον, καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ πάσης ἀποστερῶ τὸν ἀνόητας συγγνώμης, ὅτι καὶ ἀνδρίας, καὶ πολ-

D ΔΟῦτω τις ἀνίατος, καὶ μανία ἀκατάσχετος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος τὰς πάντων κατέχει ψυχὰς, καὶ πάντα ἔρωτα οὗτος νικήσας ὁ ἔρως, καὶ παροξύνθεις ἀξέβεσε τὴν ψυχὴν, καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συγγενείας, ἢ γυναικὸς, καὶ παίδων οὗ τι γνοίτ' ἂν ἀνδρὸς πολεινότερον; ἀνὴρ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, ἢ ὠμῆς ταύτης, καὶ ἀπανθρώπου διανοίας τῦ πλούτου τὰς ἀπαιτοῦντας καταλαβούσης ψυχὰς. καὶ γὰρ ὡς διάνοια τούτων ἀπανθρωπος, καὶ ὡς πύργος ἀπηνὴς, καὶ ὡς βάραθρος ὠμὸν, καὶ ὡς πόρνη παράνομος, καὶ πολυτελὴς, καταισχύει, καὶ καταπτύει, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοις, καὶ πυρίας τὸν ἡγεμόνος διελέγξαι αὐτῇ, καὶ φοβερά τις οὖσα, καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία τε, καὶ ἄπληστος, καὶ πρόσωπον ἔχουσα βαρβαρικὸν, μᾶλλον ἢ θηρίων ἄγριον, καὶ λύκου, καὶ λέοντος ἀγριώτερον πρόσωπός τις εἶναι δοκεῖ, καὶ πολεμικὴ, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς ἀχμαλωτισθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς, καὶ ξίφη, καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστην κατ' αὐτῶν χαλκεύουσα, τὴν ἡμέραν, βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ὑπὸ χρημάτων ἄγουσα, καὶ σκοπέλους, καὶ μυρίας αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτὴν αὐτὸν νομίζεται ποιεῖν τοῖς τε ἁλωκόσιν αὐτοῖς τοῖς τε ὀπτευμοῦσιν ἀλῶναι, καὶ καθάπερ ἐς ἓν ἁμαρτὰ, καὶ βορβόρῳ ἐγκυλινδουμένη ἥδεται, καὶ πνυφᾷ, καὶ χαίρουσα κόπτει σωρηδὸν ἀνελλιπῶς ἀνελίττοντες. οὕτω δὴ, καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ δόντες τὴν ζωὴν τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

AMPLIFICATIO AVARITIAE, per effecta, & imagines.

D. Chryſoſt. tract. quòd nemo læditur niſi à ſeipſo, pag. 578.

CAP. XXX.

RAbies quædam desperata, furor effræ-
natus, morbus insanabilis omniũ animos obtinet. Hic amor omnem funditus amorem extinctum, atque oppressum eiicit ex animo. Neque amicitiæ ratio habetur, neque cognationis, quid dico amicitiæ, & cognationis? non vxoris, & liberũm, quo quid viuis potest esse charius? sed omnia humi abiecta, & conculcata sunt vbi crudelis isthæc, & inhumana mancipiorum domina, tanquam sæuus tyrannus, aut barbara quædam immanis, aut meretrix publica, & sumptuosa omnia dedecorat, conficit, & sexcentis obiicit periculis, ac pœnis eos, qui illi seruire in animum induxerunt. Cúmque sit terribilis, acerba, crudelis, sæua, vultu barbarico, quin potiùs ferino, & quàm lupus, ac leo tetriore; mansueta tamen, & expe enda, & melle dulcior suis captiuis esse videtur: cùm etiam gladios, & arma quotidie contra eos cudat, ac barathra effodiat; ad præcipitia ducat, & scopulos, infinita supplicij retia texat, beatos eos tamen præstare censetur, tum ipsis captis, tum iis, qui in eosdem laqueos se induunt, atque, vt in cloaca, & cœno sus cum voluptate, & deliciis volutatur, aut, vt scarabei in stercore continenter versantur. Ita etiam auaritia capti istis æstimantibus sunt miseriores.

A uant, immodico ciborum onere nauigium demergunt, sentinam inexhaustam, & exundantem reddunt, & tanquam in corporis naufragio nauem vndis obruunt, pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totúmque corpus suum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus, grauiore, quàm ferrea catena, ac nec syncerum, & purum capiunt somnum, neq; ab horribilibus insomniis liberi sunt, furentibúsque miseriores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, risui spectantium famulorum expositi, imò etiam luctui, & lachrymis meliorum inter eos; neminem nouerunt eorum, qui adsunt, neque dicere quid, neque audire possunt, sed inter gestantium manus, à toris, ad lectulum feruntur. *Ebrietas dæmon voluntarius.*

AMPLIFICATIO GVLAE, & ebrietatis, per congeriem.

D. Chrysostomus tract. quòd nemo læditur, nisi à seipso. pag. 580.

CAPVT XXIX.

Οἱ μὲν διαμεμετρημένῳ τῷ ἡμέρᾳ ἐπὶ τὴν σβάδιν καταπίπτοντες, καὶ διὰ τὸ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τῷ γαστρὶ διαῤῥηγνύντες, καὶ τὰς ἀδηφαγίας πιέζοντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τοῦ ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑποβρύχιον ποιοῦντες τῷ γαυτῷ καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος καταπλύζοντες αὐτῷ, καὶ πόδας, καὶ χεῖρας, καὶ γλωσσοπόδας ὀπτοῶντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδεσμοῦντες τὸ σῶμα δηθύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τοῦ δ μέθης, καὶ δ τρυφῆς, καὶ μήτε ὀπτηρᾶτων ἀπαλλαττόμενοι φοβερῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ ἀνθαίρετόν τινα δαίμονα ἐπεισάγοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλωτι παρεχόμενοι τοῦ θεάτρου τὰ οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδίᾳ, καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ὀπτικεστέροις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε ἔπαινόν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνάμενοι, μηδὲ φορεῖδιον ἀπὸ τῆς σβάδου ἐπὶ τῶν κλίνων ἀγόμενοι:

Eadem latinitate donata.

QVi ad dimẽsum diem super thoros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem disrumpunt, sensus depra-

DE DIMINVTIONE.

CAP. XXX.

VErùm cum multa de amplificationibus apud Rhetores passim occurrant, mirum est, cur de diminutione permulti nihil attingant, siue quod ab eloquentia hanc rerum extenuationem alienam esse putent, siue quod nullam esse artem diminutionis existiment.

Ego verò sic arbitror, & istam quam vocant μείωσιν prudentissimæ partem esse eloquentiæ, & eius artificium minimè negligendum. Occurrunt autem sæpe tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et illud quidem frequentissimum est, cùm ab aduersario contra rem nostram est aliquid copiosiùs exaggeratum, quod infringi, atque comminui multis modis solet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum studiis hominem suo ingenio pleniùs indulsisse, similem videri circulatoribus, qui mansuefactas circumducunt belluas, cùm verò, & scriptis programmatis, & crebro tympanorum sonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes inuitarint, degenerem feram, &, vt aiunt, murem pro leone ostentant. Sic illum diu verboso ambitu perstrepuisse, vt rem paruam extolleret, sed omnia in eius contemptum refundi, non fieri verbis elephantos, ex culicibus manere semper eadem rerum pretia, siue quis attollat, siue detrahat. Aduersarium intemperanter abusum auribus grauissimorum hominum, quibus id persuaderi posse existimauit, quod vix mulierculorum, aut puerorum credulitati insinuaret.

Deinde, si quæ afferri possit comparatio, in qua ea ipsa, quæ ad rem attollendam magnificentissimis verbis prædicauit, per an-

per antiſagogem rei viliſſimæ, vel haud ita laudatæ tribuamus, & riſum inde excitare poſſimus auditorum, quod ſæpe fit, perit tota illa, quæ ab aduerſariis eſt conformata magnitudinis ſpecies, & in fumos euaneſcit. Vt ſi quis formam aliquã pulcherrimi corporis exquiſitis orationis pigmentis ornarit, nos deinde irridendo eadem de olla dici poſſe demonſtremus, vel ſi operoſiſſimum Regis alicuius Mauſoleum ampliſſimis verbis extulerit, nos muſcam nobiliùs ſepultam oſtendamus, quod ingenioſiſſimè fecit Martialis, vbi agit de vipera in ſuccino ſepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum cruſtis dum vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gemma feram:
Quæ dum miratur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit victa repente gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore iacet.

Sic & Cupidinem Deorum potentiſſimum, cùm aliquis verboſiſſima oratione laudaſſet; Belliſſimè retorquens aduerſarius cum veſpa contulit: *Alas habet, & veſpa: telum habet, & veſpa*, & cætera, quæ in eòdem argumento dici poſſunt.

Vel ſi quæ ab aduerſario dicta ſunt, omnes veritatis habent numeros, nec rectè, aut ſecurè confutari poſſunt; tunc, aut dicendi modus erit perſtringendus, aut otioſa oratio vellicanda, quod ea fruſtra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: ſic calliditſſimè Cæſar, cùm in conſultatione de ſupplicio Catilinariorum non lubenter audiret, coniurationis crimen atroci quadam, vt debebat, oratione augeri, non refellit quidem eos, qui graniſſimè de hoc crimine dixerant, neque enim erat, aut tutum, aut prudens hoc facere, quid igitur facit, vt rem minuat? modum dicendi arguit: *ſed per Deos immortales, quò illa oratio pertinuit? an, vt vos infeſtos coniurationi faceret? ſcilicet, quem tanta res, atque tam atrox non permouit, eum oratio accenderet?*

A Vel ſi facti alicuius minuendi data ſit occaſio, tum contra faces aduerſarij aſpergenda erit frigida, *vt magnum, & inuſitatum facinus! veſtem ſcidit, reſarcietur*, & reliqua ſimilia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerumque loci, in quibus diminutione ſit vtendũ? Ita eſt profectò, artificioſiſsimæ eſt eloquẽtiæ, ſua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cùm res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm perſonæ graues, & glorioſiſsimæ famæ loquuntur, quarum dicta, vt oracula, non verborum multitudine, ſed pondere vim ſuam obtinent, ſimpliciùs enim
B narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Æmilius apud Titum Liuium, orationem habet de ſuis rebus geſtis, nihil minus ornatum, ſtylum epiſtolarem diceres. *Profectus ex Italia, claſſem à Brundiſio ſole orto ſolui, nona diei hora eum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me, exercitibúſque veſtris ſacrificaui, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi.* Hæc à ſummo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quàm ſi ipſe Marcus Tullius ornatiſsima oratione ſuas in Amano victo-
C rias celebraret. Fit autem, vt auditores hac modeſtia deliniti, plura ſilentio ſuppreſſa exiſtiment, & verborum moderationem flagrantiſsimis ſtudiis compenſent.

Eandem diminutionis rationem fermè ſequuntur, qui ponderoſam amant in oratione ſobrietatẽ, ſtudéntque potiùs, vt magna viuant, quàm vt diſerta loquantur. Itaque conſultò, & ſynonyma, & duplicata, & contrapoſita, & ſuſtentationes, & commorationes, & expoſitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *ſecum ſecum* dicunt: ſed tantam habent in vita, venerationem, in dictis maieſtatem, vt amplificationis ornatu nihil indigeant.

PLACVIT HIC QVOQVE, POST ALIQVOT *delibata, variam locorum communium ex Ciceronę ſupellectilem, ad vberiora amplificationum exempla, notatis numeris ſubiicere.*

A

Doleſcentum voluptates, pro Cœl. 39.
Ambitio 2. Agr. 97. 98.
Ambitio Candidatorũ, Mur. 76. 77. Planc. 12.
eius periculum. Mur. 74. 75. Milo. 45.
Agriculturæ voluptas, de ſenectute 51. 52. 53.
Animæ immortalitas; de ſenectute 77. 78. 79.
Auaritia fugienda 3. offic. 75. 76. 77. 15. 35. violat omnia, pro Quinct. 26. 53. 38. Manil. 37. 65. Flacc. 72. 73. Haruſp. 59. pro Sext. 94. Piſo. 86. 90. & paradox. 1.
Amicitia, ii. Ant. 38.
Amor in aliquem, iiii. Catil. & pro domio 27. 28. Planc. 22. 27. 29. 80. 81. Mil. 70. 101. Deiot. 39.
Audacia, Amer. 95. Cæcin. 2. i. Ant. 90. i. Catilin. 2. 3. 4. pro domo 115. 116. 117. 140. 141. Haruſp. 4. Sext. 1. 2.
Aduerſa fortuna ſuas habet vtilitates poſt reditum 2. 3. 4. 5. 6. pro domo 86. 87. Piſo. 41. 42. 31. 32. 33. 34. 44.
Auſteritas nimia, Mur. 74.
Authoritas ſpectabilis Mani. 43. 44. 45. Syll. 80. ex. Mil. 12.

B

Belluas immanitate ſuperare, Amer. 63
Bonorum infectationes Sext. 1. 2.
Beneficij accepti prædicatio, poſt reditum ad Quirites, 56. &c. poſt reditum in Senat. 2. 3. Haruſp. 16. Planc. 2. 4. Mil. 101. 102. poſth. 47. Marcel. 3. 35.

C

Cauſſæ malorum omnium, 2. Ant. 53. 54. 55. 71. 72.

A Calamitas hominis, Amer. in tota peroratione. Item exordium totum pro Flacco, & peroratio. Exordium pro Sylla. Et peroratio pro domo. 44. Sext. 7. 121. 122 128. 145. Mil. 35. Poſthu. 45. 46.
Cædes Sext. 76. 77. 78. 79.
Ad conſtantiam cohortatio, Manil. 69.
Conſtantiæ Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 19. pro domo 4. Sext. 60. Prouinciis 41. Mil. 62. 63. 65. 93. 96. 102. Deiot. 36. 37.

B

Concordia, Haruſp. 60. 61. 63. Lig. 33. Conſolatio 14. Philipp. 34.
Corruptela temporum, 2. Catil. 10.
Conſcientiæ vis, 3. Cat. 11. poſt reditum in Senat. 36. pro domo 140. 141. Piſo.
Continentiæ, & grauitatis laus, ex iis, quæ pro Cœlio num. 39. 46. 47. Milon. 62. 63. 2. Ant. 68.
Crimen magnum. Font. 10. Cluent. 25. 29. Piſo 94.

C

Criminum frequentatio, act. 1. in Verrem, initio, & vltima in Verr. ſub finẽ.
Crudelitas, 14. philip. 8. 9. & 10. pro Roſ. Amerino. 63. Cluent. 177. 188. 199 Rab. 12. 13. &c. 3. Catil. 24, 25. Flacco 73. Syl. 76. pro domo 43. 63. 64. Haruſp. 35. Sext. 32. 30. 22. 135. Vatin. 23. & vltima in Verrem, maximè in ſupplicio Gauij Conſani. Piſo. 17. 18. 83. 84. 85. Lig. 11. 12. 13. 14. ii. Ant. 63. iii. Ant. 4. xi. Philip. 1. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 9. egregiè xiii. Philip. 18. 21. 22. Amer. 63.

D

Conflictus virtutum, & vitiorum ii. Cat 15. Clemẽt. Marc. 1. 9. 17. 18. 19. Lig. 15. 16. 29. 30. 38. 39. Deiot. 33. 34. 40.

D

Dlues Rab. 3. 4.
Decretum iniquum, Flacc. 15.
Degener, Sext. 110. Rab. 2.

De coctor Flacc.90.91. Sext.110.
Damnatio iniqua,pro domo 46.58.59. 60. 95.
Diuina vltio,Amer.131.pro domo 140 141.Haruſp.37.38.39. Piſo 85. Mil. 86.
Diſcordia tollenda.Haruſp.54.55.60. 61. Sext.104.108.109.xiiii.Phil.17.18.
Dolor ii. Catil.20.iiii.Catil.2.pro domo 97.98. Haruſp.43. Planc.34. Sext. 3.4.14.27.32.63.64,88.121.122. Cœlio 60.Mil.16.18.201.100.
Dignitas maior durioribus legibus obſtringitur.Cluent.150.Flacc.87. vbi locus præclarus de moleſtiis,&periculis eorum,qui præſunt.
Diligentia in ſtudio, Planc.66. Cœl. 45.46.74.

E

ERrori, & temeritati ſumus omnes obnoxij,Poſth.22.23.24.25.26.
Eloquentiæ fructus Muræn. 24. vis eius,& 1.de Orat.num.30.31.32.33.Haruſp.41.Sext.107.108.109.Balbo 3.
Exempla virtutis multùm mouent. Arch.14.

F

FAma celebris pro lege Manilia, 43. 44.iii.Catil.26.Syll.24.Cœlio 6. Milo 98.99.
Fama,& exiſtimatio læſa pro quinct.
Fama non bona,Cluent.4.Piſo.47.
Falſum crimen,Cluent.9 164.166.&c. Flacc.11.12.19.96.Syll.74.75.Planc.30 56.57. Cœl.15.23.53.56.57.66. Deiot.8. 15.16.19.
Fraudulentus, Quinct. 12. 13.16.19.22. 26.29.56.Amer.116.117. Cecinn.14.15. 19.Cluent.70.71.72.ii.Agrar.20.Flacc. 46.47.48. poſt reditum in Senat. 12.Sext.19.ex 22.
Fortunis ſpoliatus, Amerini peroratio pro domo 106.111.114.
Fœminæ laus, Amerin. 147.
Furor,Haruſp.39.Piſo 47.50.Milo.99 vi.Ant.4.5.6.7.
Frugalitas,Deiot.26.27.

G

DE gloria,& de modis comparandi locus communis prolixus,ii.offic. 43. vſque ad 52.
In gloria recipienda laborandum, Manil. 6.exord.
Gloriæ amor, Arch. 26. vſque ad 30. Sext.143.Cœl.76. prouinc,38. Piſo 56. 57.58.59.62.Mil.98.99. Marcel.28.29. 30.31.i. Anton 29.30. ii. Anton.32.33. 114.115.
Græcorum mores, & eorum in teſtimoniis leuitas, pro Flacco 9.10.11.12. 13.
Gratiarum actio ii. Agra.i.iii.Catil.26. poſt reditum ad Quirit. 5.6. & 53. 27. egregiè poſt reditum in Senat. 2. 3. 22.29.35.38.Planc.2.3.58.72.77.78.79. 80.81.Balbo i.Marcell.10.35. iii. Anto. 3. 4.
Gratia, aut potentia inuidioſa, Amerin.122.
Gratus omnibus Arch. 5.6. Vatin.7.8.
In gratiam redire cum inimico,Poſth. 32.33.19.

H

HElluo Piſo. 13.22.41. ii.Ant.66. 67 104.105.
Homo frugi,Quinct.59.93.
Honeſtus,& locuples Amer.15.
Honores poſt mortem decernendi,ix. Philipp.ferè tota.
Honor digno collatus,exordium ii.Agrar.Planc.50.Sext.6.
Humaniorum literarum fructus, Archi. 12.
Humanitas.Amer.41.42.
Humanarum rerum inconſtantia, & pericula, Flacc.87. Syll. 91. pro domo 146.Mil.70.v Ant.26.

I

IGnominiam ſubire, & ſuis bonis ſpoliari ſummum malum, Quinct. 49.95.Piſo.47.48.i.Ant.32.
Impietas, Font.20.21. pro domo 104. Vat.14.ii. Ant.56.
Imperatoris virtutes quæ, Manil. 28. 29. &c.

Iniuriam vlciſci, Syll. 46. 47.
Iniuria, damnumque, Quint. 34. 47. 52. 53. 71. 74. 95. Amer. 49. pro domo 106. &c. iii. Sext. 29. 54. 93. de prouinc. 5. 10. 71.
Improbi viri mores, aut auari, Quint. 55. 56. pro Cluent. 930.
Innocentia alicuius, Font. 27. exord. Flacc. 7. Syll. 77. 78. 79. 84. 85. Cœlio 55.
Balbo 13. Posth. 6. 10. 11. Deiot 20.
Immortalitatis ſpe omnes laboramus, Rabir. 26. Sext. 47. 48. Marcell. 11. 28. 29. ii. Ant. 114. xiiii. philip. 32. 33.
Iudicum officium, Cluent. 159. Mur. 41. Posth. 11. 12.
Iudicis quanta prudentia eſſe debeat, Font. 15. Flacc. 95. Piſo 94. Posth. 11. 12.
Iram deponere, Deiot. 8. 9. ii. Ant. 84. 36. 76.
Iratus leui de cauſſa, Vat. 4. i. Ant. 26. 27.
De iure, & iuriſconſult. pro Cæcinna, 66. 67.
Iuris ciuilis quanta ſit æquitas, & quã diligenter ſit obtemperandum, eiuſque: fructus, Sext. 90. 91. 92. ix. Phil. 7. 11.
Iuriſprudentiæ laus, 1. de orat. 199.
Iuriſperitorum labores, Mure. 19.
Iuſtitiæ neceſſitas, præclarus locus communis, 2. offic. n. 39. 40.

L

Laus egregia viri boni, & prudentia Cæcinn. 77. 78. Manil. 3. Cluent. 107. 133. Cœl. 59.
Legum vtilitas, & authoritas, Cluent. 146. earum euerſio Piſo 9. 10. Marcell. 24. 25. Deiot. 32.
Libertas Planc. 47. Balbo 31. Posth. 3. 4. & ii. offic. 52. 53. 54. præclarè in peroratione.
Libertas in agendo cum laude, Planc. 93. 94.
Libertatis ius, Balbo 31.
Licentia nimia in Repub. nocet, Flac. 16. 17.
Laborandum tendenti ad ardua, 59. Sext. 102. 136. 137. 138. &c. Cœlius 45. 46. 74.
Literarum ſtudia, Arch.
Luxuria, Amer. 75. ii. Catilin. 7. 10. 22. Post reditum in Senat. 10. 12. 13. 14. Haruſp. 59. Sext. 20. Cœl. 47. 48. 57. 69. Piſo 25. 66. 67. 2. Ant. 44. 47.
Luxus, ſumptúſque, Amer. 134. 135. ii. Catil. 10. 22. 25. poſt reditum Senat. 15. Haruſp. 44. Sext. 18. Cœl. 57. 67. Piſo 13. 22. 25. 48. ii. Anton. 15. 104. 105.
Ludi pro Mur. 39. 40.

M

Mala bonis permixta, v. de Finib. num. 91.
Malitia, Quint. 48. ii. Agr. 28.
Magnas res gerere 2. Catil. 28.
Mater in filium impia, Cluent. 12.
Manſuetudo Muren. 6. Syll. 8 86. 87.
Manſuetudo Romana in ciues, Rabir. 10. &c. 16.
Militaris gloria quanta ſit, Mur. 22. 24. 30.
Maledicus, Mur. 13. Flacc. 12. Syll. 46. 47. pro domo 3. Planc. 30. 56. 57. Sext. 110. Cœl. 6. 30. Balb. 56. 57. 58. Piſo. 31. 32.
Magiſtratus boni partes, pro Syll. 25. 26.
Mors immatura Cecinn. 12.
Mutari in deterius, i. Ant. 33. 34.
Modeſtia, Cecinn. 103.
Maiorum laus, & religio, Haruſp. 18. 19.
Memoria conſeruat beneficium, iii. Catil. 26. poſt reditum ad Quir. 1.
Mors non eſt timenda, 4. Catilin. 7. 8. Sext. 47. 48. ii. Ant. 37. 118. 119. iiii. Ant. 13. vii. Ant. 6. 7. i. Tuſcul.
Mors pro Patria, vel Religione, quàm glorioſa, xiiii. Philipp 31. 32.
Mortis contemptus, Tuſcul. 1. per. totum.
Mundi pulchritudo ii. de nat. deorum 95. & conſeq.

N

Nobilitatis quæ debeant eſſe ſtudia, Ameri. 145. ex virtute laus eius, Mur. 16. 17. Piſo 2.
Nobiles in bono, vel malo excellunt, Quint. 31.
Nobilitatis ſplendor, & gloria. Sext. 21

Noua res,& insolita, Vat.31.32.35.

O

O Dio èsse omnibus. Piso.45.46.64. 65.93.66.98.99.
Oppresso opitulari, Amer.27.
Odium in bonos, Vat.24.25.Balbo 66.
Piso 16.20.21. 26.31.32. Mil.36.52.53.x. Philip.4.5.6.7.
Odium alicuius 2. Catilin. 12. Syll.83. post reditum ad Quir.23.pro domo 60 B 61.62. Vat.1.9.
Officium conferre in eos maximè, quibus debemus. Arch.1.2.
Optimates, aut populares qui, Sext. 96.97. &c.
Orator vehemens, & remissus iii. de Orat.28.
Oratoris laus, & eloquentiæ iucunditas,ii.de Orat.n.34.& 188.
Otium ii. Agr.& 188.

P

PArricidium Rosc.n.62.
Patientia ii. Agr.45.x. Philip.7.xi. phil.7.
Paxi. Agrar.23.ii. Agr.9.101.102.prouinciis 30.31.Marcel.14.15. ii. Ant.113. xiii. Ant 1.
Philosophiæ laus,v.Tuscul.sect.5.
Præmium virtuti decernendum, Balb. 22.23.24.&c.51.65.66.Prouinc.38. Milon. 59.
Pœna parricidij,Amer.70.exord.
Populus facilè excitatus, Cluent. 13. eius inconstantia, Mur.35.36.53. Flacc. 87.Planc.7.10.11.15. Sext.115.116.
Potentia inuidiosa,ii.Agr.23.Piso 35.
Patriæ columen,& seruator, Marc. 32. 24.26.33.ii.Ant.113. v.Ant.37.38.39.42. 43.44.49 50.51.vii.Ant.6.7.x.Philipp. E 11.12.13.xiiii. philip.12.13.14.
Præteritio egregia, Quinct.13. Amer. 13.Manil.25.37. Cluent.41.iii. Agra.4. Rabir. 17.i.Catilin.14. pro domo 122. Planc.59.Sext.13.108.Cœl.54.
Perfidia, Amerin.109.110. &c.egregiè Flacc. 9.10. 11.12. &c. Sext.46. Deiot. 30 xi philip.8.
Pietas res ornat, Haruspi.19.20.
A Perficere oportet inchoata, prouinc. 34.vii.Ant.9.
Prudentia xiii.philip.6.7.

Q

QVerimoniæ, Amerin. 9.12.29.30. exordium pro Flacc. & 103. Sext. 64.93.45. egregiè Catil.59. Mil. 35. 103. 104.
Queri sine caussa, Flacc.57.

R

RApacitas,Quinct.38.39.42.Cluet. 67.68.Haruspi.59. Mil. 79.76. 77. ii. Ant. 62.66.67. 68.97. iiii. Ant.9.10. v.Ant.32.33.viii.Ant.8.9.10.
Religionis studium, Haruspi.18.
Resistere improbitati aliorum, Cecin. 2.Haruspi.6.7.
Retorquere in aliquem crimen. Ame. C 79.Cecin.3.Haruspi.6.7.17.
Rusticæ vitæ innocentia, Amer.75.
Repulsa,Mur.48.Sext.25.26.27.
Ridicula res, Haruspi.8.
Resipiscunt nonnunquam homines, Cœl.28.42.43.77.xii. Ant.5.7.
Rebellis, vi. Ant.4.5.6.7.8.9.

S

SEuerus,Amer.85.
Sceleratus,Cluent.39.41.44.48.87. D 99.
i.Catil.12. 13.17.25. ii.Catil. 7. 8. Mur. 49.50 50.82. Sill.70.71.76. post reditū in Senat.10. pro domo 23. 26. Haruspi. 35.42.55.57.58. Sext 16.17.ex 29. Vat. 18.19.20.22. prouinc.3.
Seditio, i. Agr.23.26. ii.Agr.8.10.13.iii. Agr.16.i.Cat 12.18.
Seditiosi, iiii.Catil.4. Mur.50. pro domo 13.24.54. &c. 89.110.Piso. 9.15.20. 21. 26.
Sacrilegus, pro domo 109. & templorum euersor, ibidem 140. 141. Haruspi. 28.32.33.37.38.57. Milo.91.92.
Simulatus,& versipellis, Cœl.12. Piso. 1.2.i. Ant.20 ii.Ant.89.exord.
Stoicorum instituta,Mur.61.62.63.74.
Spectaculum triste,pro domo,100.
Planc.99.Mil.104.ii.Ant.64.x.Phil.8.
Supellex lautissima,Amer.1,3.

Superbus, Amer.135. Cluent.105.111. A egregiè 81.&c.
112.xiii. Ant.4.
Stupidus,pro domo 105.

T

TEmperantia,Manil.40. & lib.1. de offic.101.
Tempori& hominibus,ſeruire Cluen. 139. Planc.93.94.95. Cœl. 12.Balbo 61. Poſth.26.27.29.
Temporis anguſtiæ,Rab.69.
Timor ex magnitudine periculi, Quinct.6.Oratoris 77.Cluẽt.51.egregiè Sext.12.Mil.1. Deiot.1.&6.
Timor conſequitur ſcelus,Amerin.65. &c.Cluent.54.pro domo 140.141.Haruſp.39.
Timendus aliquis , iii. Catil.16.17. pro domo,6.8.137.Cœl.22.
Teſtes multi innocentiæ Font.4.5.6.7. &c. 34.35. Cluent. 195. &c. Rabir. 8. Flacc.100.101. Sext.9.10.

V

VArietas rerum, & diſſimilitudo, iii.de orat.23.
Verba non tam ſpectanda, quàm concilium eorum,qui ſcripſerunt,49. &c.
Veritas tandem innoteſcit , Cluent. 55.63.
Vberes agri,i.Agr.21.ii. Agr.66.79.80.
Vrbs nobilis,ii.Agr.40.
Viri boni, & mali, pro domo, 130.131. Piſo.41.
Virtus ſolum bonum,v.Tuſcul. 44. & per totum.
Vita ducum laude digna,Planc.27.29.
Vita ciuilis ii offic.n.13.14.15.&c.beata,Academ.23.
B Voluptatis aſſeclæ,Sext.22.23.Cœl.75
Voluptatis adiuncta,ii. de fin.23. Piſo. 69.
Voluptas honeſta,iii.de orat. 176.
Voluptates refugiẽtes,39.41.42.45.46.
Voluptates ſenum honeſtæ, de ſenect. 45.46.47.
Voluptatibus maximis finitimum faſtidium,iii.de orat. 96. opt. inuct.
Vis,Quinct.47.82.Amerin.99. Cecin. 33.42. 45.47.48. Cluent.96. Flacc.97. pro domo,53.54.55. Haruſpic.33.Sext.
C 79.80.85.
Vi agere non eſt prudentis , Cecinn.1. Sext.60.Piſo,42.43. Mur.7.19. Deiot. 36.37.38.
Vlciſci nolle,poſt reditum in Sen. 21. Sext.88.prouinc.2.x.philip.7.
Victoria ſui ipſius, quàm glorioſa, pro Marcell.8.9.

DE DISPOSITIONE. ET PARTIBVS ORATIONIS.

LIBER SEXTVS.

EIVS DIGNITAS.

CAPVT I.

VT ingenij fontes inuentio, ſic iudicij diſpoſitio recludit, qua nulla virtus ad pulchritudinem orationis aptior, concinniórve reperiri poteſt; vt à qua omnis concinnitas, & præcipuus emergit in ſtructura decor: Neque enim, vt ait Quintilianus, quanquam fuſis omnibus membris, ſtatua ſit, niſi collocetur: & ſi quam in corporibus noſtris, aliorúmve animalium partem permutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium ſit tamen. Et artus etiam leuiter loco moti perdunt, quo viguerunt vſum: & turbati exercitus ſibi ipſi ſunt impedimento. Nec mihi videntur errare, qui ipſam naturam ſtare ordine putãt, quo confuſo peritura ſunt omnia: ſic oratio carens hac virtute tumultuetur neceſſe eſt, & ſine rectore fluitet, nec cohæreat ſibi, multa repetat, multa tranſeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine propoſito caſum potiùs quàm conſilium ſequatur. Hæc ille.

Fab. l. 7.

Ex quibus multorum huius temporis ſcriptorum imperitiam redarguas, qui præferuido quodam ingenij calore accingunt ſe ad ſcribendum, antequam quid velint, aut quomodo ſecum fuerint meditati,

Quamobrem toto orationis curſu videas volantem ſtylum, & ludibundum, qui inanes vndique floſculos aucupatur, ſolidæ rationis parùm, aut nihil habet. Deſtituitur A enim iudicio, quæ pars eſt eloquentiæ optima, ac per totum corpus ſermonis æquabiliter diffuſa: huius pondere ſubſultans leuitas firmatur, imperfecti ingenij fœtus veluti lambuntur, & formantur, omnis denique ratio, ac cultus eniteſcit.

DE PRVDENTIA DISPOSITIONIS, & iudicio.

CAP. II.

B RImæ partes diſpoſitionis ſunt ex ampla rerum copia, quas ſiue lectio authorum ſuggeſſerit, ſiue fons ingenij profuderit, pauca, & præclara ſeligere. Vehementer enim, errant (quod ſuperiùs docui) qui in eo decus eloquentiæ ſitum exiſtimant, ſi quàm maximè prolixas orationes habeant, & nihil eorum, quæ excogitarint, aut inuenerint omittant: ex qua cupiditate fit, vt nõ modò communia, ſed aliena quæque, & frigida amplificationis deſiderio intrudant. Vt enim Macedonum Phalanx ex modico, ſed lectiſſimo militum numero conflata, ſuis præſidio, hoſtibus exitio fuit. Contrà verò innumerabiles Darij copiæ ſuis ipſæ viribus diſtractæ, atque laceratæ, non tam adiumenta virtutis, quàm impedimenta exercitus cenſebantur. Ita profectò in orationibus euenit, quæ breues, ac ſubſtrictæ lectis rebus, ac rationibus inſtructæ ſunt, longè acriùs percellunt animos: contrà longæ, fluctuantes, confuſæ pondus, & ictum non habent.

C

Sedeat igitur in disposítionis limine iudicium, tanquam regius Censor, qui inuenta omnia maturiùs examinet, aliena repudiet, negligat communia, rara, si non ad rem fuerint, non grauatè relinquat, eligat pulchra, neruosa, florida, & quod maximum est, recta ad rem collineantia. Multa enim persæpè dicuntur fucata, quæ apud imperitos alicuius gratiæ lenocinio se insinuant: At si à grauibus viris excutiantur, vel modicè pertractentur, statim quasi leuiculi flores in manibus emarcessent. Contrà, quæ sunt acriter excogitata, & prudentissimo ingenij examine selecta, minus habent simulatæ venustatis, plus ponderis, & intelligentiæ, ideóque accuratius instruunt, ac delectant diutius.

DE TRIPLICI DISPOSITIONE in genere.

Cap. III.

Ispositio à Dialecticis vulgò in tria genera diuiditur. Vna dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis.

Naturalis est, quæ naturæ ordinem sequitur, atque imitatur: atque id quatuor potissimùm rebus, tempore, natura, loco, dignitate, quod obseruat Aristoteles in Logicis. Tempore, aliud alio prius, posteriúsve dicitur, quemadmodũ hodiernus dies prior est crastino, crastinus perendino: Item bellum Macedonicum prius ciuili, Punicum prius Macedonico. Natura alia aliis priora sunt existendi necessitate, vt sol luce, animal homine: & ad summum totum partibus, caussa euentis, subiecta adiacentibus. Loco priora dicuntur, quorum vnum præcedit aliud positione: sic vltima cœlo, citima terris dicitur luna. Dignitate prius est, quod præstantius habetur, vt aurum argento, argentum plumbo.

Ordo arbitrarius est, qui nulla certa ratione constat, sed solo dicentis, aut scribentis arbitrio dispensatur. Talis est liber Æliani de animalibus, vbi omnia de industria permiscet, & si quis rationem quærat: Homo est (inquit) sui arbitrij, licet illi pro voluntate scribere.

Artificialis ordo est, qui ab arte ad aliquem destinatum finem aut voluptatis, aut vtilitatis dirigitur, ex quo plerumque minimè seruato naturæ ordine, prima posterioribus subiungit. Talis est ordo poetarum, qui de industria res ab ouo non citant, sed à fine, aut medio incipiunt, deinde principia data occasione intermiscent, quò magis pendeant animi, & plus ex inopinato rerum euentu colligant suauitatis. Item artificialis dicitur, quòd non sponte naturæ vbique profusus, sed ab arte cultus, & instructus appareat.

DE TRIPLICI DISPOSITIONE artificiali.

Cap. IV.

Aristoteles in Logicis triplicem artificioseq; disposítionis speciem notat. Vna est analytica, seu resolutiua; altera cõpositiua; tertia definitiua.

Analytica quatuor modis fieri, constituique solet: Primò quidem, cùm à toto ad partes, quas Philosophi integrantes, Cicero totius appellat, fit processus: vt si quis de toto homine primùm dicat, deinde singulas corporis partes pedetentim discutiat. Secundus est, cùm non in partes totius, sed in partes generis fit gradatio: vt si explicata fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo, & patientia in tolerandò differam. Tertius, cùm propositio aliqua gradatim in sua principia resoluitur: vt si dicam tolerandum esse dolorem, quia honestum est, & honestum, quia cum virtute coniunctum. Quartus, cùm à fine ad media regressus, per similem gradationem instituitur: vt si quis præuideat Rhetoricæ finem esse benedicere; bene dici non posse sine elocutione, elocutionem verbis, quasi corpore, rebus non secus ac anima constare, ideò inchoandum ab istis illi, qui ad destinatum scopum peruenire velit.

Contraria est disposítio συνθετική, & quatuor item modis opposita: nam à partibus totius ad totum perlabitur; vt cùm ab elementis Rhetoricæ ad considerationem integræ artis consurgit: similiter in partibus generis, priùs temperantiæ partes, & momenta, quàm ipsum genus considerat. Denique principia enunciationùm, priùs quàm enunciationes, media ante finem explicat.

Tertia est definitiua ex vtriusque temperie conflata, fitque cum res in genere primũ definitione explicatur, deinde in partes, siue species tribuitur, quæ & singulæ descriptionibus, proprietatibúsque suis illustrantur; vt cùm de optimo genere dicendi dicturi, quale sit illud imprimis constituimus, mox varia genera, & species ad vberiorem intelligentiam complectimur: quæ methodus in tradendis disciplinis optima censetur.

DE DISPOSITIONE *Oratoria.*

CAPVT V.

DIſpoſitio oratoria primùm iuxta tria cauſſarum genera, deinde ſecundum partes, & corpus orationis ſpectanda. In conſultatione, & iudiciis, vbi res manu fermè ducunt oratorem, diſpoſitio facilior eſt, & hæc fermè obſeruantur.

1. Si quæ ſunt ab aduerſariis propoſita, & iam contra nos inchoata auditorum præiudicia, magnoperè laborandum, vt hæc initio refellantur, cùm præſertim tota oratio nihil ponderis eſſet habitura, ſi quis aduersùs exiſtimationem noſtram ſcrupulus ſubeſſet. Hoc Demoſthenes, hoc Cicero, hoc cæteri oratores accuratè obſeruant.

2. Naturali ferè ordine omnia ſecundum hanc ſaltem rationem componuntur, vt prius fulciat ſequens, quemadmodum in matemathicis probationibus decem ex nouem prioribus dependent.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus perſuaderi non poſſunt. Primò robuſtiſſima quæque proponuntur, quibus veluti impreſſa opinio maiori impetu conuellatur, & quaſi validus cuneus validiori cuneo trudatur.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent, ſedata, & molli inſinuatione, leuiora aliquando ſubiiciuntur, quibus gradatim ad maiora aſcenditur, vel etiã ſparſim collatis argumentis dimicatur. Sed hoc in magna cauſſæ fiducia, & aduerſariorum imbecillitate, quos contemnentes per leuicula argumenta, quaſi fuſtibus, non iuſtis armis expugnamus.

5. Quod vſitatiſſimum eſt, robuſta initio, quaſi haſtati milites, robuſtiora in fine, non ſecus, ac triarij ponuntur: inualida, quaſi imbellis turba, in medium coniiciuntur.

Vbi verò plures quæſtiones, aut facta diſcutienda occurrunt, niſi circumſtantiæ aliud præſcribant, grauiora priori loco calentibus attentione animis, dici oportebit, maximè ſi ab iis conſequentia approbari, illuſtrarique poſſint.

In laudatione qui vitam gradatim narrare ſolet ordo, cẽſetur nimis olere ſcholam, ſatius eſt orationem in certa virtutum capita partiri, & res geſtas non ordine naturæ, ſed artificiali recenſere. Hæc ſecundum diuerſa orationis genera, de quibus pleniùs ſuis locis.

Quod ad partes attinet, præit exordium, ſuccedit narratio, aut propoſitio, quam excipit confirmatio, & hãc claudit peroratio,

A quanquam in eo pueri, & rudes vehementer errant, qui putant nunquam eſſe iuſtam orationem, niſi hæc omnia ſecundum tritas, & communes Rhetorum regulas fuerint religiosè ſeruata. Ratio, & prudentia eloquẽtiæ totius anima, pro rerum, locorum, & temporum oportunitate multa mutat, addit, ſuccidit, & ſpectat, non quid ſchola, ſed quid aures auditorum ferant.

In exordio plerumque is ſeruatur ordo, vt rerum dicendarum propoſitio præmittatur, cui ratio ſuccedat,

In narratione, & expoſitione oratoria, ſi B nihil aliud obſtiterit, naturalis temporum ordo ſeruandus erit. Verùm ſi primæ narrationis partes paulò duriores fuerint, reliquæ verò gratiores, & magis ad rem noſtrã, non erit alienum ab iis, quæ benigniùs audientur, occùpare animos: vel ſi faſtidioſæ aures nullas inſinuationes ferant, graue eſſe debet, multa præcidere, & ad ea, quibus cauſſæ vis, & notitia continetur, ſtatim deuenire.

In confirmatione iudiciali, & deliberatiua, qualis eſſe debeat diſpoſitio, ex iis, quæ ſuperiùs dicta ſunt liquet.

In chriis moralibus, & eruditis orationi- C bus, præclarè inſtituenda eſt diſpoſitio, vt non ſubſultet oratio inſtar locuſtæ, exempla vndiquè, aut dicta, aut fabulas occupans, ſed fuſo amni ſimilis, tractum habeat, & ad vnũ ſcopum recta collineet.

Exordium graue eſſe debet, & rem potiùs ſpectare, quàm perſonam, vt poſtea dicetur.

Poſt exordium multùm dignitatis habet grauior quidam diſcurſus ſumptus à genere maximè proprio rei, quam tractamus, quò ad ſpeciem commodus pateat ingreſſus. Sed is debet eſſe breuis, & in re communi rarus, vt ſi mihi de Diui alicuius laudibus dicenti proponatur hic textus: *Erat lampas ardens, & lucens:* Veſtibulũ orationis, & quaſi propylæum commodè fieri poterit, de lucis præſtantia, & dignitate. Sed prouidendum, vt ornatum ſit, & parcum, néve, quod plerique incõſultè faciunt, laxius ſit tota domo. Hoc præmiſſo grata concinnitate ad orationem fiet decurſus, à luce corporis, ad lucem animorum, & ſanctitatis. Deinde, vt hic textus ſuggerit, oratio in duo veluti brachia diſcriminabitur: nã & arſiſſe caritate, & ſapiẽtia luxiſſe oſtendetur: quod ardere, vt ait D. Bernardus, parum ſit; lucere, vanum; lucere, & ardere perfectum.

Argumenta autem ita erunt diſponenda, vt quæ à genere, definitione, partium enumeratione, cauſſis, effectis, principem locum obtineant.

Remota, vt hiſtoriæ, & teſtimonia, cum artificioſis, eleganti ſuauitate contemperentur.

In peroratione, ſi repetantur, & verbis, & ſentẽtiis, & nõnihil etiã ordine variãda. Vbi

nullus præmittitur diſcurſus, extat tamen ſemper aliqua propoſitio generalis, in qua, vt arbor in ſemine, ſic tota incluſa ſit oratio.

DE EXORDIO, *in genere.*

An Exordium ſit pars orationis neceſſaria.

CAP. VI.

NVnc orationis partes aggrediamur, quarum numerum conſtanti omnium Rhetorum ſcientia firmatum, nihil attinet in diſcrimen reuocare. Quanquam non ita res intelligenda eſt, eam continuò mancam eſſe orationem, quæ ex quatuor hiſce partibus, exordio, narratione, confirmatione, & peroratione non coaluerit. Pleraſque enim partes nonnunquam amputandas eſſe docet prudentia, quas ſi intrudere coneris, deforme potiùs corpus facias, & inutile, quàm quicquã roboris, & gratiæ concilies.

Et, vt ab exordio incipiam, dici non poteſt, quantæ ſint in hac parte ex præceptorum redundantia ineptiæ, quámque ignoranter titubetur à multis, qui veteres ſcholæ cantilenas ſcrupuloſiùs obſeruandas putant, vbi nihil opus eſt, imò re ipſa penè reclamante, & nauſeantibus auriculis, longo verborum circuitu communes, & frigidos exordii modos ingerunt. Venimus in id pene tempus, vbi vetus Areopagitarum lex renouanda ſit, qui dicere iubebant oratores ſine exordio. Quorſum enim illi ambitus, & tot verborum phaleræ, vt. beneuolè audiaris? at beneuolentiæ officit tua garrulitas? Non verbis, aut nugis, ſed ſapientia, & virtute, quæ ſunt animorum εὐπόλεις paratur bèneuolentia. Quid quod, aut ſermo eſt in concione ſacra, vbi conciliatricula illa animorum in graui præſertim perſona delinitio, vitium eſt haud mediocre. Aut apud viros negotioſos, prudentes, politicos, qui non titillantur verbulis, ſed longè alia habent beneuolentiæ fundamenta: aut etiam in demonſtratiuo genere verſatur oratio, ſed & hic beneuolentiæ tantùm colliges, quantum induſtria merueris.

Error in exordiis.

Vitanda eſſe inutilia exordia.

Deinde, ſi nemo erga te malè affectus eſt, imò, vt ſæpe fit, lubenter audiunt, amant, ſuſpiciunt, quorſum in parergis beneuolentiæ ludes diutiùs?

Rarò omninò occurrunt occaſiones, vbi in iſtis proluſionibus ſit immorandum, ſi tamen occurrant, ſi malè affecti fuerint auditorum animi, ſi aliqua ſuſpicione præoccupati, quæ in Oratoris detrimentum manare poſſit, tum locus beneuolentiæ, vt res, tempus, & prudentia ſuggeret, percurretur.

At verò attentione opus eſt: verùm, vt attenderent venerunt auditores, & in principiis aures arrectæ ſunt vel maximè, ſi res placuerit, attendent: ſin aurem leuia quæque, & friuola ſis dicturus, fruſtra πεντηκοντόδλεχμον, & Perſarum montes aureos pollicebere. Plus authoritas, plus res ipſa, plus verbum commodè, & ἐνεργητικῶς dictum parat attentionis, quàm longa proëmia.

Locus docilitatis videtur magis neceſſarius, ſed & hic paucis pertexendus eſt, ne dum vis dociles facere auditores, incipias diuiſionibus, & ſubdiuiſionibus confundere.

Quid igitur? Omnia (inquies) exordia ſunt amputanda. Minimè illud quidem, ſed prudenter moderanda: eos tantùm agito, qui in præludiis, & prolegomenis amant tempus, & aures fruſtrà conſumere. *Vbique illis melius, quàm in re,* politè dixit Ariſtoteles. Idcircò vt tibicines, quos nuſquam peius eſſe aiunt; quàm domi, amant extra rem, & foris canere: vel etiam vt ſerui, & pueri mẽdaces ad interrogata directè non reſpondent, ſed circuitus orationis quærunt ſuæ ſibi improbitatis conſcii. Ita illi videntur æquitate cauſſæ, ac bonitate deſtitui, qui ſine vlla neceſſitate inanes ambitus expoliunt.

Ariſtot. Rhet. l. 3 c. 14. παντα χῶ βέλτιο διατεῖθ ἢ ἐν τ παράλλαν

Res vna exordii eſt maximè neceſſaria indicare finem, cuius gratia ſit oratio, cætera plus habere videntur pompæ, quàm neceſſitatis.

Quamobrem, non mihi reprehenſione dignus videtur Gorgias Leontinus, qui de Eleorum laude dicturus ita exorſus eſt;

Ηλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas.*

Gorgiæ Leontini exordiũ conciſum

Circuitum maluiſſet Ariſtoteles, vt ſi quis dicat honore afficiendos bonos, & idcircò à ſe Ariſtidem laudari: Commendandas illuſtres ciuitates, & hanc ob rem Elidem commendari.

Num hoc tandem rotundius apud eruditas præſertim aures: Ηλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas.* Explet enim exordij neceſsitatem, quam præſcribit Ariſtot. & indicat vno verbo quid velit, & quorſum ſuſcepta ſit oratio. Non diſsimile videtur exordium D. Greg. Nazianzeni in laudem Athanaſij: Αθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσω, *Athanaſium laudans, virtutem laudabo.*

Num hoc tandem comptius, quàm ſi dixiſſet, virtutem laudare oportet, ideò Athanaſium laudo, aut quid ſimile.

DE VARIIS EXORDIORVM generibus.

CAP. VII.

PRimum illud ſtatuendum eſt, duo eſſe exordiorum genera. Vnum neceſſitatis, alterum ornatus, atque pompæ. Quod neceſſitatis eſt, vt ait Ariſtoteles, indicat finem cuius gratia fit oratio. Et quidem eſt ſine fuco, & circuitione verborum, grauibus, & negotioſis orationibus familiare. Tale eſt illud Euryptolemi apud Xenophontem τὰ μὲν κατηγορήσων αὐτὸν ἐνθάδε, τὰ δ' ἀπολογησόμενος. Partim accuſaturus huc aſcendi, partim etiam defenſurus. Quod eſt ornatus, varium pro inuentione, & expolitione ingeniorum eſſe ſolet, conuenitque orationibus in quibus, & eruditio expectatur, & delectatio.

Exordiũ neceſſitatis, & põpæ.

Secunda diuiſio eſt Vlpiani in 1. Olynthiaca, qui exordia diuidit in ea, quæ initio orationis fiunt ad viam præmuniendam, & in ea, quæ in media plerunque concione ſolent inſeri ad renouandam attentionem, aut docilitatem.

Vlpianus in olynth

Tertia eſt Licymnij Rhetoris, qui exordiorum in genere tres formas conſtituit, Epereſin, Apoplaneſin, & Ramos.

Licymnij in arte. Exordij diuiſio ſecunda Licymnium

Quid Epereſis ſeu impreſſio in exordijs.

PRima eſt ἐπίρωσις, cuius verbi ambigua eſt ſignificatio. Nam ἐρωὴ tria ſignificat, vt notat magnum Etymologicum ceſſationem à bello, vt in illo Homeri. πολέμου δ' οὐ γίνετ' ἐρωή. Secundo impetum, vt Ὄφρα ὃ τυδείδης μετ' ἀθύρατος ὄχετ' ἐρωῇ per ἀθύρατος ἐρωῇ intelligit impetum haſtæ. Tertio ἐρωεῖν eſt recedere, vt ἐφρώσαν δ' οἱ ἵπποι, idem interpretatur ἐπεχώρησαν receſſerunt. Planius tamen hic intelligendum videtur de impetu: ne ſi receſſum, aut deflexionem accipias confundatur cum ἀποπλανήσει. Eſt igitur ἐρωὴ exordium ex abrupto. Quod videtur violenter impetere, quaſi prima impreſſio exercitus. Tale eſt illud decantatum Ciceronis. Quouſque tandem abutêre Catilina patientia noſtra?

Quid ἀποπλανήσις.

SEcunda ἀποπλανήσις ſeu aberratio. Apud Iulium Rufinianum figura eſt, cum iudex à re contraria nobis auertitur. Hinc exordio nomen, quod errare, & exſpatiari videtur à propoſito.

Eſt quidem illud inſinuationi, perquam ſimile, & nomine tenus tantum differre videtur. Nam per cuniculos ſubit animos auditorum, vt fieri ſolet in re parum honeſta, & ancipiti: flexus, ac męandros innectit, mox præparatis animis, præmunitiſque cogitationibus rem aperto marte gerit. Exemplum habes inferius in Dione Pruſæo orat. 11. vbi cum oſtenſurus eſſet Troiam non fuiſſe à Græcis euerſam, contra omnium ſæculorum, & gentium corroboratam opinionem, orationis initio aliud prorſus agere videtur, cum dicit, homines ægre diſcere, & à doctis facile in errorem induci, &c.

Quid Rami, ſiue Ramoſum exordium.

TErtia appellatur ὄζοι Rami. Quid ſint vero; nullus, quem ſciam Rhetorum meminit. Ego ſi liceat conijcere, exiſtimarim Ramos appellari exordium, quod in varia ſubinde exordia, quaſi in ramos funditur. Nam Vlpianus in orationibus Demoſthenis ad tria, aut quatuor plerunque notat exordia, quem numerum (inquit) non ſolent excedere oratores, niſi valdè inſaniant. Tale videtur exordium Ciceronis in oratione pro Muræna, in quo, vt cauſſa erat grauiſſima, & varia ab aduerſarijs conflata erant impedimenta, neceſſe fuit omnia amplo illo, & veluti ramoſo exordio amoliri.

Quid ἐνδοίμου.

ALia præterea exordiorum nomina citantur à Rhetoribus. ἐνδοίμου meminit Ariſtoteles l. 3. c. 14. Quod ſpecialius cadere videtur in demonſtratiuum genus, vt ſit præmium exornatiuum ducta metaphora à Citharœdis. Nam auſpicatus Rhythmi, vel melodiæ, & præſcriptum, quod datur ab ipſo chorodidaſcalo, cui accinere chorum oportebat nominatur ἐνδοίμου ἀπὸ τῆς ἐνδόσεως, quod gratuito concederetur.

Quid Carceres.

AFfertur & βαλβὶς, id eſt, carceres pro prima parte exordij: ſed hoc metaphoricum nomen eſt, omnibus initijs commune. Et Antiphon in oratione περὶ ὁμονοίας βαλβίδα τὴν ἀρχὴν dixit. Quid ſit proprie explicat Harpocration in voce βαλβὶς ἡ γὰρ ὑπὸ τὴν ὑπόπληγα γινομένη γραμμὴ, διὰ τὸ ὑπὸ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας βαλβὶς καλεῖται. Linea ad carceres, in qua conſiſtebant curſores. Tranſtulit Lycophron ad exordia orationis per allegoriam.

Antiph. in orat. de concordia

Harpocr. in lexico 10. Rhet.

Ἐγὼ δ' ἄκραν βαλβίδα μιαίνουσ' ἀκμὰς,
Ἄνεμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπῶν,
πρεσσὸν ἀρόξας νώτασι ὡς πλωὸς δρομεύς.
Ego verò lineam extremam ſoluens à funiculo
Aggrediar obliquorum curſum verborum,
Prima pulſans repagula, vt alatus curſor.

Lycoph. in Caſſãd.

Alia diuisio exordiorum.

HErmogenes l. 1. de inuentionibus variorum prœmiorum meminit, quorum vnum dicitur ἐξ ὑποψίας ex opinione. Alterum ἀπὸ καιροῦ, ex tempore. Tertium ἐκ περιουσίας ex abundanti. Quartum ἐξ ὑποδιαιρέσεως ex subdiuisione.

Quid exordium ex opinione.

Exordiũ ab opinione.

PRoemium ex opinione, fit cum pro statu rerum, & opinione hominum exordimur. Vt si negotium lætum, & hilares habeamus auditores, ita incipiamus dicere Ὁρῶν μὲ ὑμᾶς ὦ ἄνδρες δικασταὶ χαίροντας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, καὶ χάριν γινώσκοντας τῷ θεῷ. Video equidem vos (iudices) prospero rerum successu lætari, Deoque gratias agere, atque habere immortales.

Si contra res tristis, & funesta, deiectos, atque dolore perculsos ostendat auditores, sic (inquit) exordire. ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς ὦ ἄνδρες δικασταὶ τὰ πεπολιτευμένα ἔτεκεν ὁρῶ καὶ ἀχθομένους, καὶ λελυπημένους. Quando vos video Iudices ob ea, quæ nuper patrata sunt, in magno dolore, tristitiaque versari. &c.

Tale illud est Ciceronis in quarta Catilinaria. Video P. C. in me omnium vestrum ora, atque oculos esse conuersos. Video, vos, non solum de vestro, ac reipub. Verumetiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos, & cæt.

Ad hoc genus pertinent purgationes suspicionum, & præiudiciorum, à quibus sæpissimè exordia ducuntur cùm industrij sit Oratoris, antequam ad causam accedat, impedimenta omnia disturbare, & sinistrarum opinionum fibras, si quæ sint euellere, vt tacta est de cœlo Periclis statua. Hanc ob rem decernit quispiam nomen illi Olympij, siue Cœlestis, quo antea appellabatur, detrahendum. Sic (inquit) exorditur ad eleuandam suspicionem, qua ex æmulatione, & inuidia in Periclem loqui videretur. ἐκ ἔλθετε ἕνεκα ὦ ἄνδρες ἀδικωτάτου τοῦ περὶ ἐμὲ πολέμου τούτου ἐστασιάμεθα, ἀλλ' ἐξουσίας πλέον, δεδοικὼς μή τι παρὰ τῶν θεῶν ἀνθρώπου ἕνεκα πάθω. Non equidem inimicitiarum causa (viri Athenienses) quæ mihi nullæ vnquam cum Pericle intercesserunt, sed ex beneuolentiæ abundantia huius author fui consilij, ne quid illi cum homo sit, Deorum irâ contingat.

Exordiũ à purgatione suspitionis exemplũ.

Est quoque ἐξ ὑποψίας exordium cum Iudicum in aduersarios vt pote improbos odium, & corroboratam omnium de eorum scelere suspicionem commemoramus.

Demosth. in Midiã.

Tale est illud Demosthenis τὸν μὲ ἀσέλγειαν ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ τὸν ὕβριν, ἣ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μείδιας, οὐδένα οὔθ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἶμαι. Quanta sit Midiæ, non modo petulantia (Iudices) & aduersus omne genus hominum contumelia, neminem, neque vestrûm, neque aliorum ciuium ignorare arbitror.

Quid exordium ἀπὸ καιροῦ.

EXordium ἀπὸ καιροῦ fit cum ab insigni aliquo euentu, & commemorabili occasione, ansam arripit orator, vt illud, quod intendit, validiùs perficiat. Tale est exemplum. Citantur rei impietatis, qui intra pomoerium contra religionem, ararunt, & sementem fecerunt. Nascitur sub manu illustris occasio, cum enim plurimum in colenda terra desudassent, nihil omnino frugum retulerunt, ab hoc euentu orator sic ducit exordium. [Damnatos impietatis reos, vel Deorum immortalium sententijs ex eo satis (opinor) agnoscitis, quod cum in arando pomoerio multum laboris cepissent, nihil inde frugum messuerunt.]

Exordiũ ἀπὸ καιροῦ.

Item, qui de patria erant eiecti: iuxta eius limites vrbem condiderunt. Mox deflagrante bello ciuili patria, in pristinam ciuitatem admissi, strenuam operam nauarunt, eamque asseruerunt in libertatem. Tunc de eorum reditu deliberatur. Sic exorditur orator. [Reuocandi ne sint in patriam, quos extrema huius vrbis calamitas, ad nostram omnium salutem reduxit, nos opinione duntaxat quærimus, re ipsa verò iam confecimus.]

Quid exordium ex abundanti? contra incidentibus, acolutho, & cæt.

EXordium ἐκ περιουσίας ex abundanti fit cum abundantia causæ nonnulla nos omittere dicimus, vt

Abundãtis exemplum.

Phya mulier pro Minerua ornata, & insigni curru vecta Athenas ingreditur, Mineruam se dictitans, Pisistratumque, quem illi eiecerunt commendans. Quo facto populo adhuc rudi os subleuit, & tyrannum, à quo subornata fuerat reduxit. Inde accusatur, ita incipit accusator.

Phya.

Possem equidem audacem mulierculam, vt in Mineruæ nomen, quam peculiari religione, hæc ciuitas semper coluit iniuriam, arcessere impietatis. Sed omisso hoc sacrilegio, Deorumque vltioni permisso, à quibus solis rectè vindicari potest; quæ contra huius populi maiestatem admisit commemorabo.

Exordiũ ἐξ ἀντιπαθόντων.

Exordium ἐξ ἀντιπαθόντων apud Apsinum Rhetorem, fit ἐξ ἀντιθέτου τῶν παρὰ τοῖς ἀντιδίκοις, cum per Antithesin res nostræ cum aduersariorum rebus, aut factis comparantur.

Exordiũ ἐξ ἀκολούθου, & hypotheſi

Exordium ἐξ ἀκολούθου sumitur ex ante dictis, aut factis, quibus congrua dispositione subiungitur: Ad id accedit exordium ex hypothesi

ex hypotheſi, quod fit ex ſuppoſitione aliqua, quæ antea præceſſit ἐκ βαρύτητος dicitur, quoties per παῤῥησίαν, ſeu apertam, & generoſam dicendi libertatem ducitur principium.

Quid exordium ex ſubdiuiſione?

EXordium ex ſubdiuiſione fit, cum non vnum duntaxat, ſed multa inferuntur, quæ in ſuas partes diſtribuuntur. Idem plane videtur cum eo, quod ſuperius ramos à Licymnio appellatum demonſtrauimus. Tale eſt illud exemplum. Decoctor aliquis, & impurus, meretricibus, quas alebat Muſarum impoſuit nomina. Accuſatur non modo impuritatis, ſed & impietatis hoc modo.

Subdiuiſionis exẽplum.

Si Mangonis impudicia communes ſibi frænos, & modum aliquem impoſuiſſet, minus quidem dolendum foret: Nunc autem cum ad ſingularem nequitiam, etiam violata religio acceſſerit, duobus criminibus tenetur, quorum vnum eſt impudicitiæ, alterum impietatis, & cæt.

Item Demades orator, quærenti Philippo quales eſſent Athenæ, eas illi deſcri- C pſit in menſa, inde citatur reus.

Καὶ διὰ τ ἄλλον μ βίον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τ πεφόντα Δημάδη, κ τ πεφδοσίαν, ἄξιον ἦν πολάσαι τοῦτον, οὐχ ἥκιστα δ κ διὰ τὰ νυν αὐτῷ γεγενημένα, ἐξ ὧν αἰσχύλω μ καὶ ζημίαν ἐφιᾶσι τῇ πόλει.

Antea quidem (viri Athenienſes) & propter vitæ flagitia, & ob crimen proditionis, haud mediocri ſupplicio dignus erat hic Demades, nunc autem vel maximè, poſtquam recenti facinore damnum huic ciuitati, & dedecus ſempiternum inuſſit.

Hoc rurſus exordium in tres formas diuidit Hermogenes, ſed leui fundamento.

Sex exordiorum fontes

TAque omiſſis tot Rhetorum commentis, & nominibus, puto exordia rectè ad ſex capita poſſe reduci.

Exordiũ ab adiunctis.

Primum locum obtinent ea, quæ ſumuntur ab adiunctis, quorum ſeges vberrima eſt, & multiplex, quot genera perſonarum, conditionum, locorum, temporum, cauſſarum, modorum, in quibus infinita eſt varietas, tot naſcuntur exordia.

Exordiũ ab expoſitione finis

Secundum ea, quæ fiunt à ſimplici, & rotunda expoſitione rei, ſeu conſilii, quod ſuſcepit orator, idque ſine fuco, & calamiſtris. Vt cauſſa, hæc agitur contra ſacrilegum, & cæt. Elis beata ciuitas à me commendatur.

Exordiũ viſceri rei

Tertium ea, quæ à viſceribus rei, hoc eſt, internis principijs ſumuntur, vt cum, quis vituperandum Philippum ſibi proponens, orditur ab hoc communi theoremate. Neceſſariam eſſe virtutis laudem, & vitij vi- A tuperium, quod ex vtroque ciuitati non mediocris creetur vtilitas.

Tale exordium Aphtonij Sophiſtæ. Οὔτε ἡ ἀρετὴν ἐπαίνου χρείας, οὔτε ἡ κακίαν ἔξω φόγου μεγάλης καταλιπεῖν, ὅπ καὶ διὰ ἀμφοτέρων ἐγκαταλείπεται κίνδυς, ἐπαινουμένων μ ἀγαθῶν κακιζομένων ζ πονηρῶν.

Quartum, quæ ſumuntur ab exemplis, parabolis, iconibus, fabulis, prouerbiis, apophtegmatis, & cæt. quæ plus habent pompæ, & circuitionis: nos inferius exempla afferemus. *Exordia ab exemplis.*

Quintum, quæ ab inuocatione, quale B eſt exordium orationis de corona apud Demoſthenem, & Ciceronis, pro Muræna. *Exordiũ ab inuocatione.*

Sextum denique, quæ ducuntur ex abrupto: quæ vt magis calida ſunt, & incenſa, peculiaremque habent modum, ita peculiarem merentur locum. Ad hæc capita omnia, vel ſaltem præcipua, reduci poſſe exiſtimo. Sed de iſtis poſthac fuſius in exemplis. *Exordiũ ex abrupto.*

DE MODO EXORDII.

An debeat eſſe argumentoſum, & floridum.

CAP. VIII.

OMnem ab exordio probationem remoueri nonnulli Rhetores volunt: Alioqui quomodo (inquiũt) à confirmatione diſcernetur exordium, ſi præter rationem ſuam argutari, & probare nitatur. Deinde cum ad probationem mentes auditorum comparare de- D beat, ipſum omni argumentatione carere oportet. Sed tamen conſtat multa, eaque induſtriorum oratorum exordia, iacta quædam habere probationum fundamenta, & ſparſa veluti rationum veſtigia, quæ deinde ſenſim latius manant incrementis. Quamobrem in hac quæſtione, & exordia, & argumenta, vt permagna ſunt, atque illuſtri varietate, longè diſiungenda eſſe videntur. Si exordia ſunt ducta à circunſtantijs rerum, iiſque ad cauſſam non adeo pertinentibus, ſed tantum ornatus, & excurſionis gratia, ea aut plurimum proœmia nihil con- E tinent argumentoſum. Si verò tertij generis ſint exordia, quæ à rerum viſceribus, & internis veluti principijs ducuntur, recipiunt argumenta non quidem omnia, ſed ea maxime, quæ ſunt à genere, ita enim grauius, & liquidius influunt. Sic dicturus contra adulteram exorditur à fœditate adulterij, & laude caſtitatis, quo fit vt ſimul præparet animos, ſimul etiam cauſſam fulciat, & ad orationem commodius delabatur. Hoc opinor voluit Quintilianus cum *Exordiũ nec debet eſſe argumentoſũ nimis, nec prorſus ſine argumentatione.*

Quint. l. 4. c. 1.

præcepit ne exordium ſit argumentoſum A nimis, vt confirmatio. Nec prorſus ſine argumentationibus vt eſt narratio.

Quo charactere ſcribenda ſint exordia.

Quod ad characterem attinet, ſimplici cultu exordia eſſe debere contendunt: & id quidem rectè, ſi præſertim generis iudicialis, aut etiam deliberatiui ratio habeatur, in quibus nimis compta, pro ſuſpectis ſolent eſſe exordia. Quis enim ineptum non putet, ſi cum totum orationis genus ſobrium, & graue eſſe debeat, initium fuco, & pigmentis ſit delibutum. Neque tamen eſſe oportet nimis grandia, & auſtera, ſed quod eruditè notat Halicarnaſſeus in libro περὶ Δημοσθένους δεινότητος plus habere ſuauitatis, quam maieſtatis, ne nimia grauitate, quos conciliatos eſſe volumus, auocent auditores. At verò in orationibus exornatiuis, quæ non ad ſuaſionem, ſed delectationem inſtituuntur, longè alia ratio, & vehementer errant, qui hæc genera vna ratione præcepti complectuntur. Oportet enim hæc proœmia compta eſſe, florida, veneribus, & gratijs pullulantia, quanquam nolim eſſe aliquid, aut tranſlatum audacius, aut ab obſoleta vetuſtate, aut poëtica licentia ſumptũ. *Quint. l. 4.* Nondum enim recepti ſumus, & cuſtodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis, & iam calentibus hæc libertas, ſi modò vnquam toleranda eſt, feretur alacrius.

Exordiũ cæteris partibus recte inſuendum.

Præterea cæteris orationis partibus vniri exordia, adaptarique operæpretium eſt, ne à toto corpore diſiuncta, intruſa potius, quam propria eſſe deprehendantur. Hanc artem tamen plerique veteres tenuerunt, vt locos ſibi exordiorum communes facerent, quibus pro occaſione vterentur, quanquam ea opinor magna dexteritate reliquo corpori inſuebant, vt nihil violentum cerneretur. Hoc ſibi excidiſſe teſtatur M. Tullius, qui libro, quem de gloria conſcripſit proœmium vnum ex ſuis Academicis inſeruit. Sic autem ille ad Attic. lib. 16. c. 5.

Cicero habuit volumen exordiorum.

De gloria librum ad te miſi, & in eo proœmium, id eſt, quod in academico tertio. Id euenit ob eam rem, quod habeo volumen proœmiorum, ex eo eligere ſoleo cum aliquod σύγγραμμα inſtitui. Itaque iam in Tuſculano, qui non meminiſſem me abuſum iſto proœmio, conieci idem in eum librum, quem tibi miſi. Cum autem in naui legerem academicos, agnoui erratum meũ. Itaque ſtatim nouum proemium exaraui, & tibi miſi, tu illud deſecabis, & hoc agglutinabis.

Hoc qui faciunt pueri, ſine iudicio ex aliis authoribus exordia, malè ſuis tyrociniis aptantes perſæpè corpori equino, humanum caput coguntur adtexere. Iam ad præcepta magis familiaria, & exempla deueniamus.

DE EXORDIORVM COMmunibus præceptis.

CAP. IX.

CVrare igitur oportet in grandi præſertim oratione aditus honeſtos, vt in Baſilicis pręclara veſtibula: ſed tanta eſt in ijs plerunque elaborandis difficultas, vt expeditius ſit orationis exitum inuenire, quàm principium: Ego miſſam faciens ſylueſcentium præceptorum congeriem, primum explicate pauca, & neceſſaria de exordio ſubijcio, mox noſtro more χειραγωγῶν exempla præceptorùm rationibus ſubiungo. *Apſinus Rhetor Græcus multas habet maxime de exordijs iudicialibus præceptorũ minutias, quas videre licet Rhetor Græc. p. 682.*

Exordij nomẽ, & definitio. Caſſiodorus in Rhetoricæ compendio.

In exordio conſidero nomen, definitionem, diuiſionem, partes, vitia, virtutes, & tractationem.

Exordium dictum eſt metaphora ducta à Textoribus, Proœmium à Citharœdis, vt teſtatur Magnus Aurelius Caſſiodorus in compendio Rhetoricæ. οἶμος (inquit) cantus eſt, & Citharœdi pauca illa, quæ antequam legitimum certamen inchoent emerendi gratia canunt, proœmiũ nominarunt. Oratores quoque ea, quæ prius ordiuntur orationis cauſſa, ad conciliandos ſibi iudicum animos præloquuntur proœmij appellatione ſignarunt.

Exordium (inquit Cicero) eſt principium orationis, per quod animus auditoris, vel iudicis conſtituitur, vel apparatur ad audiendum.

Eius duo facit genera proœmium, & Ephodon ſiue inſinuationem.

Proœmium eſt apertum principium.

Ephodos eſt ſubdolum initium, occultius irrepens in animos iudicis (inquit Fortunatianus.) Sed de hac exordiorum diuiſione plenius antea dictum eſt.

Partes exordij.

Partes exordij nonnulli quatuor aſſerunt, quanquam iſtud vbique non obſeruetur. Notatur tamen plerunque *Expoſitio, Ratio, Redditio, & Comprobatio.* Expoſitio eſt oratio rem indicans, vt *neminem veſtrum latet (Quirites) quanta mala Carthaginienſes propter vectigalium magnitudinem patiantur.* Ratio eſt cauſſa quæ redditur expoſitionis, vt. *Neque enim res ita parua eſt, vt latere poſſit.* Redditio eſt breuis aſſumptio, ſeu complexio eius, quod expoſitione, & ratione conficitur. *Vos autem decet Quirites pro gloria, & laude veſtri nominis tributa miſeris diminuere.* Comprobatio eſt redditionis cauſſa, *ne cogantur tantam calamitatem experiri, vt & filios, quos genuerunt in perpetuam vendant ſeruitutem.*

Vitia.

Vitia exordii ſunt, vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, tranſlatum, contra præceptà. Vulgare, quod in communes

communes cauſſas accommodatur, vt Delphicus gladius. Commune quod non minus in hanc, quam in contrariam cauſſam poteſt accommodari.

Longum quod pluribus verbis, & ſententiis vltra, quam ſatis eſt producitur.

Separatum quod non ex ipſa cauſſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum orationi annexum.

Tranſlatum quod aliud conficit, quam genus cauſſæ poſtulat, vt ſi docilem faciat auditorem, cum beneuolum cauſſa deſideret.

Contra præcepta quod eum, qui audit, neque attentum, neque docilem, neque beneuolum efficit.

Virtutes. Virtutes ſunt in quantitate, & qualitate.

Quantitas in eo eſt, vt orator iuſtam habeat exordii magnitudinem, & viriliter ſe expediat.

Qualitas vt de re ſit, & pro re, & ab extremo principio ad narrationem deſcenſus ſubtiliter fiat.

Tractatur exordium ad conciliandam beneuolentiam, attentionem, docilitatem. Quanquam vt monui ineptum eſt exiſtimare, his partibus ſingulis deberi ſemper in exordiis locum.

Beneuolentia petitur à perſonis, rebus, ab adiunctis perſonarum, & rerum: In perſona oratoris ſpectatur modeſtia, officium, neceſſitas, publica vtilitas, æquitas, & id maximè in iudiciis. In perſona clientis, nobilitas, innocentia, virtus, eruditio, promerita in remp. In aduerſariis odium, crudelitas, perfidia, malitia, diffidentia, authoritas, infeſta libido, intemperantia, amentia, furor, barbaries, petulantia, conſilia, pactiones, diuitiæ, auſpicia, clientelæ, facultates, affinitates, eloquentia. Sed hæc ad genus iudiciale attinent; In rebus ſpectatur locus, tempus, opinio, fama, expectatio vulgi, dubitatio, ſollicitudo, admiratio, votum, innocatio diuorum, abominatio, hiſtoria, exemplum inopinatum.

Attētionis conciliandæ ratio, & exēplā. Vide Cicer. pro Roſcio Amerino 9.10. 2 Anton. 10.47. pro Cælio 86. Sylla 33.34.69 pro domo Breuitatis præmia

Attentionis partes ſunt, res magnæ, nouæ, præclaræ, incredibiles, inuſitatæ, terribiles, humanæ, illuſtres, obſcuræ, difficiles, fructuoſæ, iucundæ, auditoribus vtiles.

Docilitatis partes ſunt diſtributionis breuitas: In tractatione vt plurimum omnia debent eſſe mediocria, & modeſta, ſententiæ, vox, vultus, compoſitio. Aſtructura aberit, verbum omne inſolens, audacius tranſlatum, vetuſtum, poëticum, luxu diffluens. Niſi forte, quis in iis declamatoribus, qui artem de induſtria profitentur, aliam rationem eſſe putet.

At verò, quoniam ea ſæpius nobis occurrunt argumenta, vbi nihil à loco, aut tempore, aut perſonis deſumendum eſt, vnde nimis vulgaria, plerunque fiunt exordia, vnam rationem exordiorum breuem, & minime communem paucis trado. A re ipſa exordiendum, quod vt commodius fiat, ſpectanda eſt quæſtio ad dicendum propoſita. Atque vt ea particularis eſt, gradum facere oportet ad generalem, & ab eadem exordiri, hoc eſt incipere oportet à propoſitione generali, quæ ducta ex intimis ipſius quæſtionis viſceribus, inſtar ſit fundamenti: In hoc nihil puerile, nihil affectatum, & ita quidem exordium eſt, vt fermè extra exordium ſit, nam dum ſe inſinuat, iam probat. Ita tamen, vt quod vult Quintilianus, neque nimis argumētoſum ſit, neque prorſus argumentatione careat, hoc non modò Chriis, ſed ipſis iudicialibus cauſſis accommodatum eſt. V. G. Agitur hæc quæſtio an legitima parentibus debita poſtponi debeat legatis in pias cauſſas factis. Tale erit pro cauſſa religioſa exordium.

Quint. 34.45. Amer. 89.91.94 Flacc.12. pro Domo 32. Exordia propria quomodo fiant in cauſsis grauibus, & à fuco, atque pōpa verborum alienus, vt in vocionib. Ann. Robert. rerū indic. l.1.

Magna eſt apud probos, pioſque omnes piæ cauſſæ commendatio, magnum imminutæ charitatis, & frigeſcentis Chriſtiani amoris argumentum, quoties legatorum in Eccleſiam, & pauperes fauor, vlla ciuilis officij conſideratione ſuperatur. Et hoc iacto fundamēto orator deſcēdat ad cauſſam. Ab antiquorum etiam dictis, vel factis, ſimilibus, vel diſſimilibus in hoc genere incipi nihil vetat. Contra.

Pro patre tale ſit initium.

Natura quæ communis eſt omnium parens, non modo mutuis beneuolentiæ officiis homines inter ſe conciliat, ſed & φιλοστοργίαν affectus, & amicitiæ iura, plerunque ex propinquitatis gradu, & agnationis vinculo immittit, atque inſtillat.

Aliud eſt in hoc genere apud eundem exemplum. Hæredes poſtulant viduam impudicam ipſo luctus anno, dotalitio priuari. Exordium, fit à communi pudicitiæ laude. Caſtitatis, & pudicitiæ cultus, vnica res eſt, & vera fœminarum commendatio, & inſigne muliebris laudis monumentum.

idem l.1. c.3.

Alterum eſt. Cum ab ipſa hypotheſi gradimur ad theſin, & rem initio dicendi proponimus, vel potius primis lineamentis adumbramus, ſine tamen vlla inſinuatione. Tale mihi Areopagitarū patronorum exordium ſimplex, & conciſum fuiſſe videtur. Vt, viduam hæredes mariti arguunt, & adulteram, & cædis mariti participē fuiſſe. Sic, Cauſſa hæc agitur aduerſus mulierem, & adulteram, & cæde mariti inſignem. Titia non modò conſtante matrimonio, thori genialis calcato fœdere turpiter ſe proſtituit, ſed & intra annum luctus libidine peccauit in cineres mariti. Deinde crimen communiter exaggeratur.

idem rerū indicat. l.1. c.14.

Hæc igitur exordia maximè propria, cætera tamen, quæ ab aliis adiunctis ducuntur, vt perſonarum, & locorum non ſunt contemnenda, ſi modo communia raris quibuſdam ornamentis illuſtrentur, quod quo pacto fieri poſſit hic ſubiicio, cum aliqua exemplorum varietate.

DE EXORDIIS IN DEmonſtratiuo genere ab hiſtoryis, fabulis, & exemplis.

CAPVT X.

DEmonſtratiuum genus, vt natum eſt ad pompam, exordiorum flore, præter cætera veſtiri, atque ornari ſolet.

Sumuntur autem ab adiunctis perſonarum, rerum, locorum, temporum, & ea ſatis crebra ſunt, quæ per inſignem aliquam hiſtoriam fiunt, cui ſtatim propria redditio accommodatur, quod ſi belliſſimè fiat, ſpecimen habet eruditionis, & ingenij: Contrà ſi tortum, ſi intruſum, ſi nimis affectatum, inuenilem ſtylum ſapit.

Exempla nonnulla ſuggeram, quæ paſſim vſurpari video, quanquam hanc exordiendi rationem, haud vbique probauerim.

Adiunctum perſonæ Oratoris.

Si ſe tenuem in dicendo profiteri velit, & concurſum auditorum habeat, qui eum circunſtent, ament, ſuſpiciant, exordiatur à ſimilitudine noctuæ, vt eſt apud Dionem Pruſæum in olympico.

Exordiũ à fabula.

Dion Pruſæus in olympico.

Ἀλλ' ἦ τί λεγόμενον, ὦ ἄνδρες, ἐγὼ ἂν παρ' ὑμῖν, καὶ παῤ ἡτίσεως πλείοσι, πάσχοιμι τὸ τῆς γλαυκὸς ἀτοπον καὶ παράδοξον πάθος. ἐκείνῃ γὰρ ἡδὺ συφορτίσαι αὐτῶν, ἔσαν ἡδὺ δοκῇ τὸ εἶδος ἀλλὰ παιόντων ὀπαίειν ἔοικεν, ὅταν ἀθρόοι φθέγξωνται λυπηρὸν καὶ ἀδιαλεῖπτον ἀδὴν, ἀφιστάναι τὰ ἀλλὰ ὄρνεα. ὅταν γὰρ ἴδῃ μόνον τὸ μῆ, καταζόμενα ἐγγὺς τὸ γ πόλεω ἀφιπτάμενα, ὡς μιᾷ ἐμοὶ δικεῖ, καταφρονοῦντα τῆς φαυλότητος καὶ τῆς ἀδολεσχίας. οἱ γὰρ ἄνθρωποι φασὶν, ὅτι θαυμάζῃ τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα. πῶς γὰρ οὐ τὴν μᾶλλον ὁρῶντα θαυμάζῃ, καλὸν σῦκον καὶ πυκίλον. ἔτι γὰρ αὐτὸν ἐπιεζόμενον καὶ ὑποδεικνύοντα τὸ κάλλος τῇ πτέρυγι, ὅταν ἀδρανὴς ὑπὸ τὴν θάλασσαν, ἀνακλάσας τὴν οὐρὰν, καὶ ἀφεικὼς ἀπὸ πασσαλίδος ὥσπερ ἐνεδὴς θέοντα, ἢ τὴν χαρὴν μιμούμενα ὑφαγόν τι πυκίλον ἄφρου, & cæt. quæ ſic παραφράσιν exponо.

Mihi verò (Audit. humaniſſ.) abſurdum illud, & incredibile, quod de noctua narratur, & hic apud vos, & apud alios complures accidiſſe video: Illa enim quum cæteris volucribus ſit, neque ſapientior, neque formoſior, ſed talis qualem nos ſæpe vidimus, quando forte vocem fundit mœſtam, prorſúſque inſuauem, circunſiſtunt aliæ aues, imo ſimul, atque eam conſpexerunt, partim propè aſſident, partim in orbem circunuolant. Quid verò Iunoniam auem pulchellum illum pauonem, qui gẽ-

A mat floribus, nitet purpura, micat auro, ſtellis radiat, qui dum ſe infringit, rotat, delicias agit, & conchata caudæ volumina explicat, magnificentiſſimum theatrum, aut cœlum ipſum micantibus ſtellis vndique verniculatum, ſpectatorum oculis ſubijcit, non ita admirantur, non fractos luſciniæ modulos, non moribundi oloris voces, ipſa ſuauitate dulciores; tantopere ſuſpiciunt: Sic vos quoque cum tot amœna habeatis ſpectacula, tot acroamata, tot Rhetores, tot Poëtas, vos tamen me, cum eruditiſſimis hominibus minime comparandum circunſtatis, & ſumma beneuolentia complectimini. B

Redditio.

Ab adiunctis, item Oratoris.

SI paruus corpore, & primo aſpectu vilis, præter expectationem aliquid ſublimius aggredi videatur. Ita poterit exordiri à venuſta hiſtoria Luciani, quam ſtylo oratorio ſic reddo.

Antiochiam locum nobilem, celebrem quondam vrbem, & copioſam audiuiſtis, at quid de Antiochenis ſim narraturus, nemo veſtrum fortaſſe cognouit. Fuerunt illi non ſolum vernulæ vrbanitatis, ſed & ſaltationum vt ſcenica vrbs ferebat, quam ſtudioſiſſimi, tum in iudicando ita acres, vt exilia quæque ad cenſurã reuocarent ſuam. Illic hiſtrio ſane non inuenuſtus, ſed vt belliſſimis ingeniis, amplam iſtam corporis ſpeciem, plerunque natura deneganit, corpore erat perpuſillo. Hic cum in ſcenam prodiiſſet Hectorem ſaltaturus, omnium exclamatio audita eſt: *Hectorem expectabamus, Aſtyanactem videmus*, quod ridiculum, ſi quis in me non magnæ expectationis homulum, feſtiuius hodie torqueret, ferrem naturæ vicem, neque hominis vrbanitati ſuccenſerem, ſed tamen oratum vellem, ne quid ante datam ſaltationem diceret.

Si alteri ſuccedat Oratori, cuius commendare velit virtutem.

Polemonem illum ferunt cum ei ſingulari omnium conſenſu honorificæ legationis munus obtigiſſet: In qua vt cætera erant egregia, tum illud non poſtremum, quod Scopeliano viro ſapientiſſimo, celeberrimoque imprimis oratori ſuccederet, antequam ſe accingeret ad iter conceptis verbis oraſſe, vt Scopeliani Suada ſibi adeſſet, deinde generoſum ſenem ſuauiter vt ſolebat cõplexum, dixiſſe verſum Homericũ. E

Philoſtratus in Scopeliano.

Δὸς δέ μοι ὥρηϊσι τὸ σὸ πύκα δεξιόβλωσα

Quod mihi hodierno die (Audit.) video vſurpandum. In ſimili genere eſt Ennomij Cicada.

Ferunt in Enuomij Cytharœdi lyra Cicadam olim conſediſſe, & quacunque poterat vocula cæterarum fidium delicatiſſimos cõcentus proſequutam. Simili profecto ratione cum tot tibi egregij Poëtæ blã-

Photius in epiſtola ad iuuenẽ Patricũ.

diſſimos

dissimos citharæ nerpos impellentes encomia cecinerint. Ego licet tenuis, amoris tamen, & studij plenus accedo, & eorum ego voces consector, & cæt.

Adiuncta rerum in re graui, & magnifica, vt in laude maximi viri.

Lucium Æmilium ferunt cum beatam illam Elæi Iouis imaginem vidisset, diu attonito similem hæsisse, tandémque in eas voces erupisse, Papæ solus Phidiæ Iupiter Homerici Iouis maiestatem complexus est. Ego verò minimè dubitem, hoc ipsum de Scipione verius affirmare: Solus quippe potuit tantam, támque illustrem diuinarum virtutum effigiem mortalium oculis aspiciendam in mortali corpore proponere. Nullus vero est adeo disertus, qui eius dignitatem, laudes, & decora, satis ornatè complecti possit. Quid igitur? Ego ne rudis declamator, & cæt.

Polybius, & Suidas

Item,

Marathoniam pugnam (auditores) summa armorum dimicatione à Græcis, barbarisque pugnatam sæpius audiuistis, at nec mediocri ingenij contentione scriptam accipite. Sunt enim ex tota Græcia, quæ politissimis semper ingenijs floruit trecenti homines delecti, qui quod fortissimi bellatores gladio fecissent, ijdem stylo consequerentur. Vtinam illi in ævum nostrum redirent, glorioſiorem aliquanto campum in hodierno argumento inuenirent.

Plutarch.

In laude cuiusdam virtutis, & exhortationibus.

Campaspem egregia imprimis corporis venustate fœminam Alexander ille magnus habebat in delicijs, quàm dum Appellis opera pingi curat, vt erat pector homo mollioris ingenij, neque nimis austerus ad amores, ex puellæ oculis, quos propius intuetur ignem derivat in pectus, & sui operis amat exemplar. Neque ego, audit. Ita ferus ero, & ferreus, vt qui dum egregiam virginem, castitatem dico, meæ orationis coloribus exprimo, eius amoris facibus incendi me, & vos pariter non facile patiar.

Aelianus var. histo. l. 12. c. 34. quæ cæde γυμνάσιον nominat.

Ab inauribus Athenienſium.

Diuina illa vere, & Phœbi tripode digna vox, qua olim Athenienses oraculum monuisse narrat Atticæ facundiæ facile princeps Dion Chrysostomus. Cum enim sedulo quærerent; qua ratione optimis legibus, & institutis vincirent ciuitatem, fertur numen respondisse beatam fore remp. si liberorum auribus, quod omnium pretiosissimum est appenderent, at illi puerorum auriculas pertundebant, auro, & gemmis onerabant, hoc rati in omnium rerum natura esse præstantissimum, & ita Phrygum, Lydorum, Arabum effœminatos pusiones, non Athenienses facere videbantur. Ego verò, &c.

Diuin. Chrysost. ad Alexandrinos or. 32. περὶ τῆς Graeco

Tibicen valdè sapiens (audit.) discipulos auditum mittebat ineptissimos quosque tibicines, vt ex eis quo pacto canēdum non esset intelligerent, redeuntes deinde omnes perfectæ artis numeros edocebat, vt quomodo canendum esset ediscerent. Et nos ex quotidianis aliorum vitiis satis, supérque quid minime faciendum esset vidimus, nūc autem si placet, quid ad felicitatem obtinēdam, quàm se cupere omnes dicunt, paucos scimus quærere, maximè expediat contemplemur.

Philostr. in Apollonio l. 5. c. 11.

Loci dignitas.

Quantum terroris ad dicendum accedētibus afferret Babylonicum illud *dicasterium* ex saphirinis lapidibus conflatum, in quo mirum dictu, inter cœrulei coloris nubes illicibus aureis interstinctas prominētes ex lacunari Deorum effigies pendebant, norūt sapientissimi oratores, qui illo in loco dixerunt. Mihi vero; & huius loci religio, & vester omnium consessus tantum affert timoris, quantum ad oratoris benè naui debilitandam industriam sufficiat.

idem l. 2. c. 18.

Loci vilitas, sine molestia.

Scopelianus (auditores) cum rogaretur à Clazomeniis, vt in eorum vrbe declamaret, non canit, inquit Philomela, in cauea. Et hoc à me ita dictum velim, non quod hunc locum contemnam, est enim honestus, & celeber, sed quod me dum impensius vos diligo, tot inuidorum vexationes exercent, vt ingenium mœroribus, quasi piscis retibus implicitum ægre sese possit expedire.

Philostr. in Scopeliano.

In laude funebri.

Mihi verò quid dicam (auditores) in mētem non venit, ita me repentini mali turbo percussit, & stupore sensus confudit. Desideratis verba, at nihil præter lachrymas habeo, & suspiria. Est certè iniqua consuetudo, quā in istis laudationibus obseruamus, dicere iubemus eos, quibus flere magis cōueniret, & eloquentiam requirimus, vbi quantum viget dolor, tantum extabescit ingenium.

Dio Prusaeus erat. 39.

Vellem Dij fecissent immortales (P. C.) vt viuo potius Seruio Sulpitio gratias agoremus, quam mortuo honores quæreremus.

Cic. Philipp. 9.

Mortuos quidem istos flere facile est, at laudare difficillimum, qui enim à natura inditum viuendi desiderium aspernati sint, & occumbere honestè, quam afflictā Græciæ fortunam cernere maluerunt, an non eam suæ virtutis memoriam reliquere, quā nulla complecti possit oratio.

Demosth. in laudatione funebri.

In inuectiua. In vituperio iniquissimi hominis.

Rediret vtinam in hanc vitam Zeuxis, qui Demon illum Athenienſem, tam ingenioso olim argumento, tam subtili artificio depinxit, varium, iracundum, iniustū,

Plin. l. 35 c. 10.

inconſtantem,ferocem, amentẽ,furioſum, A & ſi quis alius color eſt, quo immane portentum exprimi poſſit,inueniret in hoc homine ſatis argumenti ad ſimilem tabulam: Ita enim ſceleratus eſt, vt dubitem an ipſe ex vitijs totus,an ex eo vitia nata ſint, atque profecta.

Pauſan. in Boetio.

Breuem hiſtoriam refert Pauſanias (auditores) breuem ſed argutam, quam & me narrare vt ſpero iuuabit,&vos audiuiſſe nũquam pœnitebit. Aranei,inquit,apud Boœtios, dum ipſi innocentia ſimul, atque otio florerent, ad legiferæ Cereris tẽplum, telas niueo candore amabiles texuerant:poſtquã verò deprauari ipſi,&bello ardere cœperũt, textrices ſtamina non vt antea candida, ſed atri coloris nube infuſcata eodẽ in loco fixerunt. Et hoc mihi liceat apud vos profiteri(audit.humaniſſ.)Ego huius laudator fui, atque amicus,quandiu ipſe virtutis,pacis,& cõcordiæ fuit. Nunc autem poſtquam ſcelere, & maleficio inquinatus deteſtabili in omnes bonos odio flagrare cœpit, mutata ratio eſt, ad huius legiferæ Themidis templum,nigram, & dentatam affero orationẽ, vt ipſe niger eſt,&dentatus,ſi tamen carbonem inueniam,qui eius fuliginem exprimere poſſit.

B

C

DE DELIBERATIVO.

Cap. XL.

IN deliberatiuo exordia grauia eſſe oportet,nec tamen curioſius elaborata,nihil vetat ab exemplo aliquando incipere,vt ſi quis rem honeſtam, & vtilem proponat apud generoſos auditores. *Ita poterit exordiri.*

D

Dion orat. L de regno ex editione eruditi Morelli.

Timotheum quondam illum Tibicinem ferunt, cum primum Alexandro Regi artis ſuæ ſpecimẽ exhiberet, cecinifſe iuxta illius mores admodum peritè, atque muſicè,non mollem, neque remiſſam cantionem, quæ ad ignauiam,deſidiamq; duceret, ſed ipſum opinor *rectum*, qui Mineruæ appellatur nomum. Et Alexandrum quidem confeſtim exiluiſſe ad arma, tanquam diuino numine incitatum. Quod profecto effecit,non adeò muſicæ vis,vt Regis animus acer,atque iracundus. Quoniam Sardanapalum nunquam certe è cubiculo à mulieribus, ſuſcitaſſet non ſolum Timotheus, aut alius quiſpiam ex iunioribus, ſed neque Marſyas ipſe, aut Olympus, quin etiam mihi videtur, quod ne Minerua quidem (ſi fas eſt dicere) eundem *nomon* percurrente, ille vnquam arma correpturus erat, ſed longè prius ſurrecturus ad ſaltandum, aut fugiendum vſque adeò miſerè affectus erat ob poteſtatem, deliciáſque. Vtinam hodierno die ſic veſtros concitarem animos. & cæt.

E

Alias ab attentione, & promiſſione magnorum commodorum, vbi præſertim ad populum agitur,vt Olynthiaca prima.

Adiunctum rei.

Ego verò ſic mihi perſuadeo vos magnæ opulentiæ loco hanc orationem meam numeraturos. *Demoſth. Olynth. 1.*

Alias à precatione, & molli obiurgatione eorum,qui nimis frigidè deliberant.

Maxime vellem, Athenienſes, vt qua in omnes eſtis humanitate eandem erga vos ipſi adhiberetis. Nunc autem maior eſt dexteritas in aliorum malis corrigendis, quã in iis, quæ ad vos attinent prouidendis. *Idem.*

Alias à reprehenſione eorum, qui fictam deliberationem inſtituunt, & adhibent ſibi conſiliarios,quos minime ſequi cupiunt.

Si ſcitis,Athenienſes,quid de rebus ipſis factu ſit optimum, non modo ſuperuacaneum eſt, ſed improbum eas ad deliberandum proponere, nam ſi, quæ ipſi antequam ſententias roganeritis, tanquam optima, & veſtris commodis maximè conſentanea amplectimini; Quorſum iiſdem audiendis fruſtra obtundi attinet, ſin autem iſta conſideratis,quaſi ex iis, quæ dicentur ſtatuendum ſit: Non opinor æquum eſt, ſi qui velint eis non facere dicendi poteſtatem.

In genere ſuadendo, ſcilicet, aut diſſuadendo,quod incredibile videatur.

Noui equidem propemodum,quod omnes homines docere difficile ſit, in errorem autem inducere facile, & diſcunt quidem,ſi modo diſcunt à paucis, & iiſdem apprimè eruditis, in errorem autem inducuntur ocyus à multis, iiſque imperitis, & non tantum ab aliis verùm ipſi à ſemetipſis. Veritas enim amara eſt ſtultis,& iniucunda;mendacium autem dulce, & blandum, quẽadmodum opinor iis,quibus dolent oculi,lumen videre moleſtum eſt: tenebræ autem, abſq; triſtitia ſunt, & ſuaues, quod videre non ſinant. Aut quomodo ita ſæpe inualuiſſent mendacia, quum veritas eſſet præſto, niſi per voluptatem viciſſent?quum autem difficile ſit (vt dixi)docere, longè tamen difficilius eſt dedocere præſertim eos, qui longo tempore mendacia audiuerunt, neque ipſi ſoli in errorem inducti ſunt, ſed & patres eorum, & aui, & omnes ferè maiores. Non enim facile eſt horum conuellere opinionem,etiam ſi quis manifeſtè conuincat. Quemadmodum & iis,qui ſuppoſitios pueros alunt, difficile eſt tamen exim ere opinionem, etiam ſi quis vera dicat, quæ quidem initio ſi quis dixiſſet nunquam eos ſuſcepiſſent. Porro hoc ita validum eſt, vt multi mala potius ſibi vendicent, & confiteantur aduerſum ſeſe, ſi prius ſint perſuaſi, quam bona poſt longum tempus audientes. Proinde neque vos (viri Ilienſes) mirabor ſi fide digniorem putaueritis Homerum, qui peſſima aduerſum vos mendacia finxit,quam me vera dicentem.

Dion Pru. ſæus orat. 11. ex Græco. Conferit in hanc rationem primum habere illum à Græcis non fuiſſe tum.

In exhor-

In exhortatione ad virtutem contra curiosos.

Dion. Prus. orat. 17. Exordia grauia & philosophica è Græco expressa cõmuniter sunt.

Multi quidem homines de quęstionibus controuersis, in quibus eruditorũ hominum triumphare solet industria, & disputare auent, & audire, de ijs verò, quæ constanti hominum opinione rata sunt, & fixa, superuacaneum esse quicquam docere existimant Ego sanè si viderem vos in ijs, quæ recta esse censemus, permanere, nihilque facere, quod rationi confirmatę aduersetur, neque ipse putassem necessarium esse loqui de rebus perspicuis. Quoniam autem non à bonorum, & malorum ignorantia adeo vos video perturbari, quantum ab eo, quod non ratiocinationibus de his obtemperatis, neque sequimini eas, quas ipsi habetis opiniones: magnam me arbitror vtilitatem allaturum, si eas continuo vobis in animum reuocem, sermonéque adhorter, vt obediatis, factoque conteruetis officium. Quemadmodũ enim opinor, & medicos, & naucleros videmus sæpe eadem præcipere, non eo, quod non primum audierint, quibus præcipiunt, sed quod eos negligere, animumque non attendere videant: Ita & in vita vtile est sæpe ijsdẽ de rebus dicere, quod multi quidem sciant quid conueniat, sed non faciant. Non enim finis est ægrotantibus scire, quid sibi prosit, sed eo (opinor) vti, hoc enim illis sanitatem præstat: neque alijs discere fructuosa & pernicioſa ad vitã, sed non aberrare in horum electione. Sicuti enim videre licet, quod qui ex oculis laborãt, sciant quidem se sentire molestiam, si manus oculis admoueant, non velint tamen abstinere: simili modo, & in aliis accidit negotiis, vt multi quidẽ, & clarè sciant, quod non prosit quid facere, incidant tamen in illud. Quis enim nescit incontinentiã magnum esse malum? sed tamen quamplurimos inuenias incontinentes: Et, per Iouem, segnitiem omnes sciunt, non solum non posse acquirere vitæ necessaria, verum etiam acquisita disperdere: tamẽ reuera plures inuenire est segnes, quam qui aliquid operis facere velint.

Item in exhortatione ad ridiculos, & voluptuarios aptissimum exordium.

idem ad Alexãdr. orat. 32.

Nunquid tandem velletis, ô viri, pauliſper seria agere, & attendere! quandoquidẽ ludendo ætatem transigitis nulli rei animũ seriæ aduertentes? ludi sane, & voluptatis, & risus (vt dicam quod res est) nunquam vlla vobis est inopia: nam & ipsi ridiculi estis, & faceti, & multos horum habetis ministros: rerum autem seriarum magna vos video laborare penuria. Quanquam sunt, qui vos laudent, tanquam sapientes, & acutos, quod tot hominum millia pariter, & quæ oportet cogitetis, citóque proloquamini quicquid cogitaueritis. Ego verò magis vos laudarẽ, si tardè proloqueremini, & modestè tacueretis, rectéque cogitaretis, quod & nunc facietis, quo ad illam laudẽ acquiratis aliam maiorẽ A nouámq;, & honestiorẽ, quod cum tot sitis numero, sermonibus tamẽ habitis vtilibus omnes tenueritis silentium, & ad hoc ostenderitis, quod nõ solum idonei sitis cogitata proloqui, sed etiam audita intelligere; choreæ hæc quidem laus est, simul loqui posse, imo ne choreæ quidem, cur enim omnes defraudentur melodia? populi verò benè auscultare.

A virtute deliberantium valdè aptum.

Sallust. in Catilina.

Nisi virtus, atque fides vestra satis spectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis in manibus frustra fuisset: neque ego per ignauiam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis, & magnis tempestatibus vos cognoui fortes, fidóſq; mihi, eo animus ausus est maximum, atque pulcherrimum factum incipere, simul, quia vobis eadem, quæ mihi bona, maláque esse intellexi.

A persona suadentis.

Neque mihi hoc arrogo, neq; si arrogarem satis sanus viderer, vt veluti Polemon aliquis Hannibalem Martis spiritus vigore iuueniliter exultantem, in re militari instituere, ac erudire suscipiã: sed tamen vt summi gubernatores interdum à vectoribus admoneri solent, æquo animo, quæ est vestra humanitas moneri à me patiamini.

Faciam vt Imperatores instructa acie solent, quanquã paratissimos milites ad præliandum videant, eos tamen adhortantur. Sic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor.

Dion. Chrysost. de 1. Dei cognitione.

Noctuam quidem deformẽ non modò corpore, sed & cantu iniucundam, fastidiosorum hominum mollities respuit, eidémq; insultat. Sed tamen si Æsopo fabularũ concinnatori credimus, & prudẽtis olim animi fuit, & consilij. Suasit quippe auibus, ne quercum crescere sinerent, fore enim vt ex ea viscum nasceretur, quo ipsæ caperentur, atque cum homines linum sererent iussit illius semen erutum deuorari, ex quo futura præuidebat retia. Quid? cum sagittariũ vidisset, *peristi*, inquit, *aues, ille homo vestris vos pennis auteuertet, pedes ipse vobis alatas immutẽs sagittas*. Sed tamen surdis canebat, vt fatua contẽnebatur. Et fortasse sors noctuæ apud vos hodierno die contigerit (audit.)

Glaucus vt aiunt (audit.) pugil fortis, & generosus, cum in ludis Olympicis premeretur ab aduersario, parentis rusticuli hominis, qui tum fortè aderat, voce excitatus est ad decus. Nam cũ de media turba quanta maximè poterat vocis contentione vir simplex exclamasset. *παῖ γ' ἐπ' ἀρότρου. Fili mi istam ab aratro*, hoc dicto inflammatus adolescens aduersarium ingẽti plagâ cum certâ victoriâ percussit. Quid mirum igitur, si ego quanquam illius vrbanitatis, quam illi tantopere efferunt insolens, vos licet benè animatos, & iam in procinctu stãtes hortari

videar, quando & ipsi olitores nonnihil aliquando loquuntur opportune.

DE IVDICIALI.

CAPVT XII.

IN iudiciali pro reo, vbi est caussa grauis, & ipse miser, Libanius sæpe vtitur hoc exordio. ὄμιλω μὲ ὦ ἄνδρες. & cæt.

Liban. in Oreste expressum è Græco.

Equidem sic arbitrabar, & sic in animum inducebam meum, mihi post infinitos angores, atque ærumnas, quas ego formidolosi temporis acerbitate animo, & corpore exantlaui, æquiorem tandem aliquãdo fortunam nostris rebus fore. Videbam enim omnes quotquot sunt mortales, modo quidem miseros, modò fortunatos, & me hominum conditione natum, sperabam tẽpus illud visurũ, quo si non plane recrearer animo, saltẽ inter saxa, & solitudines ferarũ comes perpetuus, meas deplorarem miserias, & tepenti lachrymarum fonte dolorum incendia restinguerem. Sed longe secus accidit, quã opinarer, ita me dirus, & insatiabilis Alastor exercet, & calamitates per sua veluti vestigia reflectitur. Et nunc integer ille homo me ad vestrum tribunal adducit, vt miserã animã, quam Scyllę, & Charybdes, aut misericordia, aut contẽptu reliquerunt, ante vestrum tribunal si possit exhauriat.

Item apud Libanum.

Nondum Genius ille meus satiatus est malis, nondum fortunæ nouercales iræ deferbuerunt, nondum coniurata in meam perniciem malorum agmina sese omnia effuderunt. Ecce ad hominem animi, & corporis morbo confectum, ad cadauer miserum, & abiectum, infames corui aduolant, vt ossa si nihil aliud reliquum est exportent.

Hæc sunt παθητικὰ, & ad hoc genus pertinent, in quo reus de spe prǽmiorum, quæ expectabat ad metum suppliciorum traducitur.

Cum in maximis periculis huius vrbis, atque Imperij grauissimo, atque acerbissimo reipub. casu, socio, atque adiutore consiliorum, periculorúmq; meorum L. Flacco cædem à vobis, coniugibus, liberis vestris, vastitatem à templis, delubris, vrbe, Italia depellebam, sperabam (iudices) honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem.

Cicero pro Flacco.

Maximè vellem (iudices) vt P. Sylla, & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. Sed quoniam ita tulit casus infestus, vt amplissimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum singulari Antonij odio euerteretur: Et in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem

idem pro Sylla.

A satiare posset, quanquam ex huius incommodis, magnã animo capio molestiam, tamen in certis malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiámque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi, ac perditi ciues edomiti, atque victi præcipitante Rep. vehementem me fuisse, atque fortem: conseruata mitem, ac misericordem faterentur.

Adiunctum accusatorum.

Quę res in ciuitate, duæ plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia, quarum alteram C. Aquili vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat nonnihil commoueor: Gratia Sexti Neuii, ne P. Quintio noceat, id verò mediocriter pertimesco.

idem pro Quintio.

B

Adiunctum rei, & personæ, & caussæ grauis.

Si authoritates patronorum in iudiciis valerent, ab amplissimis viris L. Cornelii caussa defensa est: si vsus à peritissimis: si ingenia ab eloquentissimis, si studia ab amicissimis, & cum beneficiis cum L. Cornelio tum maxima familiaritate coniunctis. &,

idem pro Balbo.

Quod erat optandum maximè (iudices) & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis, infamiamque iudiciorum sedandam maximè pertinebat: Id non humano consilio, sed prope diuinitus datum, atque oblatum vobis summo reipub. tempore videtur.

idem 2. Verr.

C

Adiunctum oratoris, & ratio consilij, frequens huiusmodi exordium apud Ciceronem, vt in Diuinatione in Verrem.

Diuinat. in Verr.

Si quis vestrum fortasse (iudices) aut eorum, qui adsunt fortè miratur, me, qui tot annos in caussis, iudicijsque publicis ita sim versatus, vt defenderim multos, læserim neminem: subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere. Is, si mei consilij caussam, rationemque cognouerit, vna, & id quod facio probabit, & in hac caussa profectò neminem mihi esse præponendum actorem putabit.

D

Credo ego vos (iudices) mirari quid sit cum tot summi oratores, hominésque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, Is qui neque ætate, neque ingenio, neque authoritate sim cum his comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac caussa, iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. Ita fit vt adsint, propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ego? audacissimus ego in omnibus? minime. At tamen officiosior, quam cæteri? ne istius quidem laudis, ita ium cupidus, vt aliis eam præreptam velim.

pro Rosc. Amerino

Adiunctum Iudicum.

ad Pontifices

Cum nullæ diu initus, Pontifices, à maioribus nostris

ribus noſtris inuenta, atque inſtituta ſunt, A tum nihil præclariùs, quàm quod vos eoſdem, & religionibus Deorum immortaliũ, & ſummæ reip. præeſſe voluerunt: vt ampliſſimi, & clariſſimi ciues remp. benè gerendo, Pontifices religiones ſapienter interpretando rempub. conſeruarent. Quod ſi vllo tempore magna cauſſa in ſacerdotum populi Rom. iudicio, ac poteſtate verſata eſt, hæc profectò tanta eſt, vt omnis reipub. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatique commiſſa, creditaque eſſe videantur.

A precatione pro Muræna, quod precatus ſum, & cæt.

EXORDIA EX ABRVPTO, & conciſa.

CAP. XII.

EXordia, quæ vocantur ex abrupto, ſine inſinuatione, & cuniculis, quaſi quodam calore mentis excuſſa apprimè decent negotia feruida, & viros acres, laconicæque breuitatis amatores. Idcirco ſæpe in concionibus Imperatorum, & ducum vſurpantur, vt eſt annotare in Liuio.

Minuti⁹ apud Liuium.

Spectatum huc ad rem fruendam oculis ſociorum cædes, & incendia venimus?

Manlius Capitolinus.

Quouſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura, ne belluas quidem voluit ignorare?

Quid ſtas miles non cum Latino, Sabino D noque hoſte res eſt, quem victum armis, ſocium ex hoſte facias. In belluas ſtrinximus ferrum. Hauriendus, aut dandus eſt ſanguis.

Popilius.

Vectius.

Hic præbituri vos telis hoſtium eſtis indefenſi, inulti? Quid igitur arma habetis?

Camillus.

Quæ triſtia milites hæc, quæ inſolita cũctatio eſt? Hoſtem, an me, an vos ignoratis?

Porcius Cato.

Tempus, quod ſæpe optaſtis venit, quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi.

Gregor. Nazianz in plaga grandinis

Τὶ λύετε τάξιν ἐπαινουμένην, τί βιάζεσθε γλῶσσαν νόμῳ δουλεύουσαν,

Quid ſoluitis ordinem laudabilem, quid E cogitis linguam legi ſeruientem.

Icilius.

Ferro hîc tibi ſubmouendus ſum Appi, vt tacitum feras, quod celari vis.

Appius apud Liuium.

Hoc in anteriorem orationem eſt retortum.

Neque nouum, neque inopinatum mihi eſt, Quirites, ſi quod vnum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſeditioſis Tribunis, id nunc ego quoque audiam.

Hoc etiam admirabilitatem habet in breuitate.

Ἦ δὴ ὅτε οὐρανὸς ἔσω ἔνερθε τ γῆς, καὶ ἡ γῆ μετέωρος ὑπὲρ τ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι νόμον ἐν θαλάσσῃ ἕξουσι, καὶ οἱ ἰχθύες τ πρότερον ἀνθρώποι. *Sophicles apud Herodot.*

Nunc profectò cœlum ſub terra erit, terraque cœlo ſupereminebit, homines mare incolent. Piſces domicilium prius hominum accipient. *Ouidius imitatus eſt.*

Sequens adſuaſoriam peropportunum.

Ἐν σοὶ γὼ Καλλίμαχε ἔστι ἢ καταδουλῶσαι Ἀθήνας: ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα μνημόσυνον λιπεῖν τ ἅπαντα ἀνθρώπων ἕκαστον, οἷον οὐδ᾽ Ἁρμόδιος τε καὶ Ἀριστογείτων λείπουσι.

In te Callimache ſitum eſt: Vtrum Athenæ in ſeruitutem redigantur. An tu eas liberando, memoriam tui in omne æuum relinquas, qualem nec Armodius quidem, atque Ariſtogiton reliquerunt.

Abruptum illud eſt, & conciſum, ſimulque admirabilitate diſtinctum.

[En (Quirites) illius Appij progenies, qui decemuir in annum creatus, altero anno ſe ipſe creauit, tertio, nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces, & Imperium obti *P. Semproniꝰ.* nuit. Nec ante continuando abſtitit magiſtratus, quam obruerent eum male parta, male geſta, male retenta imperia.]

Aliud breui rotunditate collectum rem C ponit ſtatim ob oculos, vt.

Τὰ μὲ κατηγορήσων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέβλω Εὐρυπτολέμου δὲ τοῦδε Περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος, καὶ ἑπτηδείου, καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ μὲ ἀπολογησόμενος. τὰ δὲ ξυμβεβλέυσθαι ἃ μοι δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἁπάσῃ τῇ πόλει. *Eurypto-lemꝰ apud Xenoph.*

Partim accuſaturus (viri Athenienſes) Periclem neceſſarium, & amicum meum, atque Diomedontem mihi beneuolentia coniunctum huc aſcendi: Partim etiam ſuaſurus, quæ reipub. maximè ſalutaria eſſe videntur.

Hoc quod ſequitur, habet in grauitate feſtiuitatem. *Demaratus apud Herod.*

Βασιλεῦ πότερα δίκαιόν χρήσομαι πρός σε ἢ ἡδονῇ. Vtrum apud te Rex vtar veritate, an iucunditate?

Aliud celeritatem habet in ſuauitate, vt.

Ἄνδρες σύμμαχοι ἀνθρώπινον τὸ μεμπτὸν Cyrus apud Xenoph. πάθος. τὸ δὲ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας, οὐδὲν οἶμαι θαυμαστόν.

Viri ſocij humanum eſt, quod aduerſi accidit. Nam quod homines errent, vt homines, nihil puto mirandum eſſe.

Iſtud laconicum eſt.

Δίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες πλαταιεῖς, ὧν ποιεῖτε ὅμοια τοῖς λόγοις. *Archidamus apud Thucid.*

Rectè dicitis (viri Platæenſes) ſi verbis facta reſpondeant.

Etiam à ſimilitudine exorſus eſt Xenophon.

Ἀλλ᾽ ἐμοὶ δοκεῖ (ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι) ὅμοιον εἶναι τὸ τ λακεδαιμόνιων πρᾶγμα οἷόν περ τὸ τ ποταμῶν. *Timolaus apud Xenophontẽ.*

Atqui mihi videtur (viri ſocij) res Lacedæmoniorum perinde ſe habere, ac fluuiorum, & cæt.

Conuenit ſequens in rem bene geſtam, & gratulationem.

Papyrius apud Liuium. Senec. cõtr. lib. 6.

Benè habet (Quirites) vicit diſciplina militaris, vicit Imperij maieſtas.

Audite rem nouam, fratrem crudelem, nouercam miſericordem.

DE NARRATIONE.

Narrationis diuiſio, & vſus.

Cap. XIII.

ANtequam ad narrationis præcepta progrediar longius, tantiſper ſubſiſto in limine: quo verbi diſtinguam ambiguitatem. Plerique enim narrationem in eas anguſtias adduxerunt, vt id ſolum eſſe vellent, quod facti ciuilis, ſtatuſque cauſſæ, vt cædis, vt furti, vt ſacrilegij, & cæt. expoſitionem complecteretur, quò fit vt eorum de narrationibus præcepta tenuiá ſæpe ſint, & inter vnius iudicialis generis fines contenta. Verum notatione dignum eſt, quod obſeruat Quintilianus *aliud eſſe narrationem cauſſæ, aliud eorum, quæ pertinent ad cauſſam.*

Narratio cauſſæ tota iudicialis eſt, quæ rei, de qua quæritur continet enucleationem, vt cædis Clodianæ in Miloniana. Eorum verò, quæ pertinet ad cauſſam latè ſumitur pro cuiuſque rei, vel facti expoſitione.

Narrationis octo ſpecies.

Huius octo ſpecies commenti ſunt argumentoſi Rhetores, & vt ſolent in pleriſque nimij, cuius diuiſionis author eſt Curius Fortunatianus, apud quem in artis Rhetoricæ ſcholicis ſic diſtribuitur.

Prima narratio dicitur διήγησις, quæ principalis eſt totam facti rationem ſolidè amplectens.

Secunda ἀντιδιήγησις, quæ fit cum res ſecus narratur, quàm ab aduerſario fuerit expoſita.

Tertia eſt μερικὴ διήγησις, quæ non primariam tantum facti rationem, ſed omnes eius partes, & circunſtantias enucleatè diſcutit.

Quarta eſt παρεκδιήγησις, quæ aliquas res geſtas extra cauſſam poſitas inducit, ad confirmationẽ tamen cauſſæ non inutiles, vt ſi dicturus de Seij furtis, nonnulla de eius ingluuie, & intemperantia, quaſi rapacitatis fomite differas.

Quinta ὑποδιήγησις narratio, quæ quæſtioni comprobandæ ſubiungitur, & quaſi ſubintexitur à propria narrationis ſede digreſſa.

Sexta eſt καταδιήγησις, quæ fit cum tota oratio narratiua eſt.

Septima eſt ἐπιδιήγησις, quum latius in quæſtionibus, vel ante epilogos exequimur eas res geſtas, quas in narratione breuiter attingimus.

Vltima eſt διασκευὴ, quæ res geſtas non tam docet, quàm exaggerat.

Ex ijs perſpicuus fiet narrationis vſus, ſiquidem in genere demonſtratiuo, vt in laudatione perſonæ vtendum κατὰ διήγησιν, & διασκευῇ, cum tota res narratiua ſit, ſed non exili filo pertexenda, verum magnis, & collucentibus ſtyli gemmis decoranda.

In concionibus, & Chrijs, ſeu orationibus, & ſcientiæ, & quæſtionis, nulla eſt διήγησις, aut primaria narratio, ſed eius vicem implet generalis propoſitio. Variæ tamen ſunt παρὰ διηγήσεις.

B In genere iudiciali opus eſt ſemper narratione, niſi conſtet omnino de re geſta inter accuſatorem, & reum. Sed ea pro prudentia oratoris locum nonnunquam mutat, vbi aliqua ante conſtitutionem cauſſæ præiudicia, & ſimilia ſunt amolienda. Aliqua etiam reticet, alia immutat, alia colorat, alia inuertit, alia exaggerat pro cauſſæ, & rei neceſſitate.

In genere deliberatiuo non eſt vbique neceſſaria διήγησις, ſi conſtet de re, de qua deliberatur: Sin autem, & διηγήσει plerunque, C & ἀντιδιηγήσει vtendum eſt, *conſilium réſque, locúſque dabunt.* Nunc narrationis in vniuerſum ſumptæ vitia, & virtutes conſideremus.

NARRATIONIS VITIA.

Cap. XIV.

D PRimum, eſt prolixitas, quã, vt ait D Gregor. Nazianz. ad Helladiũ rebus metiri maximè oportet, non verſibus, aut verbis: hæc fit, vbi quis ſe viriliter expedire non poteſt, ſed vt iners fluuius lutum, & cœnum turbidis aquis ægrè volutat: res quærit ab ouo, vbi nihil eſt opus, frigida, & otioſa adiuncta conſectatur, quæ languida, & iacenti oratione non ſine tædio proſequitur.

Secundum, Parentheſes crebræ, & longę, quæ ſermonem inſtitutum aliò trahunt, diſtrahuntque non ſine multis ineptijs.

E Tertium, ambiguitas verborum, ſententiarumque, vt ſi quis dicat, aiunt Pyrrhum Romanos hoc prælio fudiſſe. Quis inde victor, quis victus intelligi poteſt?

Quartum, nimia perſonarum, rerumque multitudo, & confuſio, vno veluti impetu ſenſibus obiecta, animum confundit auditoris. Diſtendere oportet paulatim narrationem, nec omnia eiuſdem membra in nodum contrahere.

Quintum, quicquid incredibile, & fabulis ſimile præter communem naturam, præter morem, & rationes, atque vias agendi.

Sextum

Sextum, Dictio humilis, obscura, impropria.

Septimum, Dissolutio sine vllo decore, nexu, & articulis.

Octauum, Eiusdem verbi crebra, & inepta repetitio.

NARRATIONIS virtutes.

CAPVT XV.

CONtrà, Narrationem decent virtutes.

Prima, expedita breuitas, in qua nihil tamen mancum, nihil concisum, & decurtatum videatur, neque enim putes te semper Timantis tabulas auditoribus obiicere, in quibus plus intelligendum erat, quàm pingeretur; si vis intelligi, narrare oportet, sed caue, ne longas periodos, vbi nihil opus est, curiosius hic affectes; breuitas percommoda conficietur simplicibus verbis, semel vnaquaque re dicenda, nulli rei, nisi vt dilucidè dicas seruiendo.

Secunda perspicuitas, qua oratio, vt pellucidus amnis fluit, & ea fit vsitatis verbis, propriis, dispositis, aut circumscriptione concluſa, aut intermissa, aut concisione verborum.

Tertia, probabilitas est in genere, si non nimis compta oratio, atque expolita, si est authoritas, & pondus in verbis, si sententiæ, vel graues, vel aptæ opinionibus hominum & moribus.

NARRATIONIS PROBABILITAS, ex quindecim rebus petita.

CAP. XVI.

IN specie quindecim enumerantur à Cicerone, quæ ad probabilitatem spectant, & à Maioragio his vulgaribus exemplis illustrantur, quæ in iuuentutis gratiam hîc subiicere non erit superuacaneum.

Primò, personæ in quibus considerantur nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, studia, consilia, facta, casus, orationes.

Nomen, vt pro Rosc. Amer.

[Nam duo isti sunt, T. Roscij, quorum alteri Capitoni cognomen; iste qui adest, magnus vocatur.]

Natura consideratur, vt, an timidus, an audax, an fortis, an prodigus, an auarus, an liberalis, robustus, aut infirma valetudine, atque ita de reliquis, vt Cicero de P. Clodio.

[Vbiuidit homo ad omne facinus paratissimus, fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum consulem,]

Victus etiam spectatur, vt pro Roscio Amerino.

[Cùm hic filius assiduus in prædiis esset, cúmque se voluntate patris rei familiaris, vitæque rusticæ dedisset.] Pro P. Quinctio docet Næuium scurrilem vitam egisse, neque iura societatis didicisse, Pro M. Cœlio docet eum in adolescentia cum optimis viris vixisse.

[Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima domo, cum artibus honestissimis erudiretur.]

In fortuna spectatur nobilitas, & diuitiæ, atque his contraria; vt pro Roscio Amer.

[Sextus Roscius pater huius municeps Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, & pecunia, non modò sui municipij, verùm etiam eius vicinitatis facilè primus, tum gratia, atque hospitiis florens hominum nobilissimorum.]

Habitus, vt pro Quinctio,

[De Sexto Næuio fit magna mutatio loci, non ingenij, nam qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset, *sine impendio, posteaquam nescio quid impendit, & in commune contulit*, mediocri quæstu contentus esse non poterat.]

Affectio differt ab habitu, quia habitus est diuturnior, affectio facilè mutatur. vt lætitia, spes, mœror, timor. Cicero pro Q. Ligario.

[Quo audito partim cupiditate inconsiderata, partim cœco quodam timore, primò salutis causſa, post etiam studij sui, quærebant aliquem ducem: Paulò post atque ille, non mediocri cupiditate arripuit imperium.]

Studium est vehemens animi applicatio ad aliquid agendum, quæ in persona consideratur, vt pro Archia Poëta.

[Nam, vt primùm ex pueris excessit Archias, atque his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit.]

Consilia sæpe explicantur in narrationibus, vt pro Rosc. Amer,

[Consilium cœperunt plenum sceleris, & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent.]

Facta, vt pro Milone.

[Subitò reliquit annum suum, séque in annum proximum transtulit. Item, Roma subitò ipse profectus pridie est.]

Casus est, qui præter spem, atque opinionem accidit, vt pro Q. Ligario.

[Bellum subitò exarsit, quod, qui erant in Africa antè audierunt geri, quàm parari.]

Orationes multò probabiliorem sæpè narrationem faciunt, vt pro Milone.

[Palam agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem. Item etenim palam dictitabat consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse.]

Hæc omnia sunt in personis considerandа.

Secundò, fit narratio probabilis à temporibus; vt pro Q. Ligario.

[Q Ligarius, cùm esset adhuc nulla belli suspicio, Legatus in Africam cum Proconsule C. Considio profectus est.] Pro M. Cœlio, docet à tempore, Cœlium Catilinæ familiarem non fuisse.

Tertiò à loco, vt pro Milone, vt

[Ante fundum suum insidias Miloni collocaret.] Sæpe etiam à loco narrationes incipiunt, vt 3. in Verrem, [Oppidum in Hellesponto Lampsacum, Iudices.] Interdum locus, & tempus vnà copulantur, vt pro Roscio Amerino, [Occiditur ad balneas palatinas, rediens à cœna Seruius Roscius.] Pro Milone, [Fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè vndecima, aut non multò secùs.

Quartò, si cuiusque facti, & euenti causa ponetur, erit probabilis narratio, causarum enim explicatio fidem facit vt

[Cur Clodius insidias Miloni fecit? quia occurrebat ei mancam, ac debilem Præturam suam futuram consule Milone.

Quintò, si testata dici videbuntur, vt pro Milone.

[Quin etiã Fauonio fortissimo viro quærenti ex eo qua spe fureret Milone viuo: respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum: quam vocem eius, ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit.

Sextò, si cum hominum opinione, vt pro Roscio Amerino.

[De vita rustica, quæ vita maximè disiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta.] & pro Milone, [fecerũt serui Milonis, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset.]

Septimò, si cum auctoritate coniuncta, vt pro Roscio Amerino.

Etenim rectum putabat pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur.

Authoritas verò maximam vim habet ad faciendam fidem, vel in eo, qui dicit, vel in eo, de quo dicitur. Nam auctoritate magna præditis hominibus facilius creditur, quia nulla est in eis mendacij suspicio, & quæ dicuntur de viro magnæ authoritatis, facilè probantur: vt si quis narret Catonem esse amantem patriæ, alienum ab auaritia, fortem, & constantem in negotiis, potest etiam auctoritas ad imperium referri, vt in Verrinis Cicero multa narrat, quæ Verres pro authoritate Imperij, quod gerebat, flagitiosè perpetrarat.

Octauò, si cum lege, vt pro Milone Cicero lege naturæ probat vnicuique licere vim repellere.

[Est enim (inquit) hæc, Iudices, non scripta, sed nata lex, &c.]

Nonò, si cum more, & consuetudine, vt in eadem oratione.

Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mòs gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim, quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent, &c.

Decimò, si cum religione coniuncta, vt ibidem.

[Iter solemne, legitimum, necessarium Miloni esse Lanuuium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuij Milo.]

Vndecimò, si probitas narrantis significabitur, probis enim viris facilè credi solet. Ideo Aristoteles inter probationes artificiosas, mores etiam ipsius rei, si exprimantur, annumerat, vt pro Milone.

[Nihil dico quid Resp. consecuta sit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni, nihil sanè id profit Miloni, qui hoc fato natus est, vt ne se quidem seruare potuerit, quin vnà Remp vósque seruaret.]

Duodecimò, si antiquitas, hoc est, orationis grauitas, quæ antiquitatem quandam, & venerationem præ se ferat, vt pro Milone,

[Qui non honoris gradum spectaret, vt cæteri, sed & Lucium Paulum Collegam effugere vellet, singulari virtute ciuem, &c.

Tertiodecimò, si memoria dicentis significabitur, nam ea quæ promptè, & memoriter narrantur, vera esse videntur, cùm autem quis hæret, & in dicendo vacillat, neque sibi constat, ficta loqui videtur, ideò prouerbio datur, mendacem esse memorem oportere.

Quartodecimò, si orationis veritas, hoc est, si anteà solitus est vera dicere, probabile est enim, eum qui semper anteà veridicus fuit, etiam nunc vera narrare; mendax autem id assequitur, vt neque cùm vera dicit, ei credatur.

Vltimò, vitæ fides maximè probabilem orationem efficit; siquidem vita anteacta firmum quoddam testimonium est: sceleratus enim, & improbus nullam fidem habet, probo vero homini facilè creditur: idcirco dicunt oratorem bonum virum esse oportere.

QVARTA VIRTVS NARRATIONIS suauitas, in decem partes diuisa.

CAP. XVII.

QVarta virtus suauitas, quam decem efficiunt.

Primò, admiratio, quæ tum excitatur, cùm aut magna, aut noua, &

noua,& inaudita dicimus. Magna,vt ſi quis narraret à Scipione adoleſcente defenſum fuiſſe patrem, ac protectum, cùm Annibal eum vrgeret in prælio. Ita oſtendit Cicero, magnum fuiſſe factum Cæſaris Octauiani, quòd adoleſcens, ac penè puer, exercitum veteranorum compararit, patrimonium effuderit,& M.Antonij furori obſtiterit;quin eiuſdem factum oſtendit eſſe nouum, & inauditum.

Multa,inquit,memini,multa audiui,multa legi,nihil ex omnium ſæculorum memoria tale cognoui.] Ita pro Aulo Cluentio, [O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam in omni vita inauditum.]

Secundò, expectationes concitatæ multùm delectant,cùm dubitant auditores,quò res ſit euaſura,vt pro Aulo Cluentio.

Summa omnium expectatio, quidnam ſentẽtiæ ferrent nummarij Iudices. *Et* Cùm eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm cum dedecore,verùm etiam ſcelere coniuncta.

Hac de cauſſa multi fiunt circuitus verborum,& præparationes in dicendo, vt maior expectatio concitetur, quod in Verrem frequentiſſimè Cicero facit. In comœdiis,& tragœdiis expectationes rerum futurarum concitatæ magnoperè delectant.

Tertiò, exitus inopinati, quando felices apparent, ſummam afferunt iucunditatem, quod ita Cicero affirmat.

At viri ſæpe excellentes, ancipites,varijque caſus, habent admirationem, expectationem,lætitiam,moleſtiam,ſpem,timorem ſi verò exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundiſſimæ lectionis voluptate, tales ſunt omnes comœdiarum exitus, hoc eſt,inopinati,& felices.

Quartò,ſuauis fiet narratio,ſi motus animi interponantur,nam vt ait Ariſtoteles, in omni animi motu ineſt quædam iucunditas. Cicero pro Aulo Cluentio de Saſſia Cluentij matre.

Deinde ita flagrare cœpit amentiâ, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia,non pietas,non macula familiæ,non hominum fama,non filij dolor,non filiæ mœror,à cupiditate reuocaret,animum adoleſcentis, nondum conſilio, ac ratione firmatum pellexit,&c.

Quintò colloquia perſonarum in narratione delectant,vt 3.in Verrem.

Quæſo,inquit,Philodame, cur ad nos filium tuum non intrò vocari iubes? (Et paulò poſt,) Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enimuerò ferendum hoc non eſt, vocetur mulier.] & quæ ſequuntur.

Sextò, dolores expreſſi delectant, ineſt enim quædam etiam in dolore iucunditas, vt pro Roſcio Amerino.

Quod Amerinis eouſque viſum eſt indignum, vt vrbe tota fletus, gemitúſque fierent. (Pro Aulo Cluentio.) In huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, mœrore,& lachrymis conſeneſcebat.

Septimò, iracundiæ mouent delectationem. Siquidem Homerus iram canit effuſo melle dulciorem. Sic Cicero pro Roſcio Amerino.

Nemo erat,qui non ardere omnia mallet, quàm videre in Sexti Roſcij optimi viri, atque honeſtiſſimi bonis iactantem ſe, ac dominantem Titum Roſcium.

Octauò, metus in narratione ſuauitatem afferunt,vt pro Roſcio Amerino.

Vſque adeò autem ille pertimuerat, vt mori mallet, quàm de iis rebus Syllam doceri. (3.in Verrem.) Hæc vbi filio nunciata ſunt, ſtatim examinatus ad ædes contendit vt & vitæ,& patris, & pudicitiæ ſororis ſuccurreret.

Nonò, lætitiæ faciunt iucundam narrationem,vt pro Cluentio.

Tum verò illa egregia,ac præclara mater palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. (3. in Verrem,) Fit ſermo inter eos,& inuitatio, vt Græco more biberetur, *hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis,celebratur omnium ſermone,lætitiáque conuiuium.*

Decimò, & vltimò cupiditates expreſſæ delectant,vt pro R.Amerino.

Hoc conſilio, atque adeò hac amentia impulſi, quem ipſi cùm cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. (Pro Cluentio.) Sanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodò profuſum huius antè videat. Et hæc ſuauitas in rebus.

In verbis ſuaue genus erit dicendi, primùm elegantia, & iucunditate verborum ſonantium,& leuium, deinde coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus,neque diſiunctos,atque hiãtes, & ſit circumſcripta non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeatque ſimilitudinem, æqualitatémque verborum.

TYPVS NARRATIONIS poëticæ.

Ex Libanio.

CAP. XVIII.

Δ Ηιανείραν τὴν Οἰνέως ἐβούλετο μὲ γαμεῖν Ηεφυλῆς; εἶχε δ' ὁ ποταμὸν Αχελῶον ἔφυς κόρης. ὁ δ' ἀμφότερα διδυκὼς ἐδέτερον χαεί̈ζετο, σήμας ἔν ἄθλον τὴν ϑυγατέρα δια-

γωνίζεσθαι ἐκίνει, ἡ Ηρακλῆς ἐπίκα παλαίων, τὸ κέρας A ἀπέκοψε τοῦ ποταμοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἔρρει ἀφ' οὗ Σειρῆνες ἐγένοντο.

DEianiram Oenei filiam petebat vxorem Hercules: at fluuius Achelous tenebatur amore virginis. Oeneus in vtroque timidus, in neutro gratificari: Iubet igitur proposita filia præmij loco illos decertare: Vicit tum Hercules in luctaj, defregitque cornu fluuij, de cuius profluente cruore natæ fuerunt Sirenes.

ALIA.

ΑΚούεις ἄνδρος ὑάκινθον, τοῦτο νῦν πάλαι μειράκιον Ἀμυκλαῖον, καὶ καλὸν, ἐρασταὶ δ' αὐτοῦ γένοντο δύο, Ζέφυρός τε, καὶ ὁ Λητοῦς, ἐπεὶ δ' ἐχαρίζετο τῷ θεῷ βουλεύει φόνον ὁ Ζέφυρος ἐπ' αὐτῷ, καὶ πρίσας ἀφιέντα δίσκον, ἐπαιδεύετο γὰρ Ὑάκινθος Ἀπόλλωνι τὰ τοιαῦτα, πεῖ τε ἀπὸ Ταϋγέτου, καὶ φρίξας τῷ μειρακίῳ πλὴν βολλῶ, καὶ τὸ μὲ ἔκητος· ἡ δ' γῆ πλέξ τὸ πάθος, καὶ αὐτὴ τὸ ἄνθος.

AVdistin', de flore hyacinthi, fuit olim C adolescens ille Amyclæus formosus, habuitque amatores duos, Zephyrum, & Latonæ filium. Cùm autem Deo inseruiret, insidias illi struit, vt interfecturus ventus, & obseruato tempore, quo discum eiecerat, (nam docebat hæc Hyacinthum Apollo) flat de Taygeto, & conuertit in adolescentem iactum, qui quidem ipse concidit, terra verò miserta illius florem produxit.

ALIA.

ΕΩς ἅπτεται ποταμοῦ πόθος οὗ ἐμβέβληκεν Ἀλφείῳ Σικελικῆς πηγῆς, Ἀρεθούσης τοὔνομα. πλανᾶται δ' ἔρχεται δι' Ἰονίου παρ' αὐτὸν φυλάττων ὁμβρους, καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον.

AMor tetigit amnem, immisitque cupiditatem Alpheo fonti Siciliæ, nomine Arethusæ. Itaque ille saucius fertur per Ionium mare ad ipsum, In mari etiam ipso impermistum flumen seruans.

TYPVS NARRATIONIS *ciuilis, in tenui charactere.*

Cic. lib. 2. de inuentione.

CAP. XIX.

Est item elegans in hoc genere lib. 3. offic. n. 58

IN itinere quidam proficiscentem ad mercatum quendam, & secum aliquantùm nummorum ferentem est comitatus: cum hoc, vt ferè fit, in via sermonem contulit, ex quo factum est, vt illud iter familiariùs facere vellent. Quare, cùm in quandam tabernam diuertissent, simul cœnare, & in eodem loco somnum capere voluerunt, cœnati discubuerunt ibidem. Caupo autem (nam ita dicitur post inuentum, cum in alio maleficio deprehensus esset) cùm illum alterum videlicet qui nummos haberet, animaduertisset, noctu, postquam illos arctius, vt fit, iam ex lassitudine dormire sensit, accessit, & alterius eorum, qui sine nummis erat gladium, B prope appositum è vagina eduxit, & illum alterum occidit, nummos abstulit, gladium cruentum in vaginam recondidit, ipse sese in lectum suum recepit: ille autem cuius gladio occisio erat facta, multò ante lucem surrexit, comitem illum suum inclamauit semel, ac sæpiùs, illum somno impeditum non respondere existimauit: ipse gladium, & cætera, quæ secum attulerat: solus profectus est. Caupo non multò post conclamauit hominem esse occisum, & cum quibusdam diuersoribus, illum qui ante exierat consequitur: in itinere hominem comprehendit, gladium eius è vagina educit, reperit cruentum: homo in vrbem ab illis deducitur, ac reus fit.

TYPVS NARRATIONIS *historica, suauis, & philologica.*

Narratio de Leonibus, & vrsa.

D

CAPVT XX.

ΑΓεγει Εὔδημος, ἐν παγγαίῳ τῷ Θρᾳκίῳ κοίτη λέοντος ἐρήμῳ φυλακῆς ἐπιχάσαι *Aelia. l.* ἄρκτον σύμμους τῷ λέοντος διαφθεῖραι, *de anim.* διὰ τὸ μικροὺς εἶναι ἔτι καὶ ἀμυήτους σφίσιν *c. 21.* ἀδυνάτους. ἐπεὶ δ' ἀφίκετο ἐπί τινος ἄγρας ὁ, τε πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδεν τοὺς παῖδας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἄλλους, καὶ ἐπὶ τῷ ἄρκτον ἴεντο, ἡ δ' δείσασα εἴς τι δένδρον ἡ ποδῶν εἶχεν αὐτέδει, καὶ ἐκάθητο, τῷ ἐπιβουλῷ τῷ δ' ἐκείνων ἐπακλίναι πειρωμένη. ὡς δ' ἐδόκουν τὸ πῦ πυρήσας δ' τ' λυμεῶνα ἤδην δεῦρο ἐνταῦτα. ἡ μὲ λέαινα οὐ λείπει τῷ φυλακῇ, ἀλλ' ὑπὸ τῷ φρέατι ἐκάθητο ὑλοχῶσα, καὶ ὕφαιμον αὐχὼ βλέπουσα· ὁ δὲ λέων οἷα ἀδημονῶν καὶ δηύων, ὑπὸ τ' ἄχθος ὡς ἄνθρωπος εἶπα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἤλατο, καὶ αὐδεὶ ὑλουργῷ θρυλχαίῃ. ὁ δ' ἔδεισε, καὶ ἀφίησι τ' πέλεκυν, τὸ δ' θηρίον ὁ λέων ἐσήνετο, καὶ ἑαυτὸν αὐατείνας ἠσπάζετο ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφαίδρυνεν αὐτῷ· καὶ ἐκεῖνος ὑπεθάρσησεν. ὁ τε λέων θρίξ δηῶν οἱ τ' οὐρᾶν, ἤγεν αὐτὸν, καὶ ἀφίεντα τῷ πέλεκυν ἐκ εἶα, δι' ἐσήμαινε τῷ ποδὶ ἀνελέσθαι, ὡς δ' ὃν σώσει, ὁ δ' τῷ σόματι ἐλάβετο, καὶ ὤρεξεν οἱ καὶ εἵπετο ἐκεῖνος. ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄυλιον, καὶ ἡ λέαινα εἶδε, καὶ αὐτὴ πρόσω ἐλθοῦσα ἐπεσήμαινε, καὶ ἐώρα οἰκτρόν, καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τῷ ἄρκτον σώσιδον ὅτι ὁ ἄνθρωπος

E

ὁ ἄνθρωπος, καὶ συμβαλὼν ἀδικῆσθαί τι τούτου ὑπ' ἐκείνης, ὡς εἶχε ῥώμης τε καὶ χειρῶν διέκοψε τὸ δένδρον, καὶ τὸ μὲν ἀνέτρεψε, τὸ δὲ κατέκλασε, καὶ διεπύσαντο οἱ θῆρες ἀντὶ τοῦ τε ἀνθρώπου ὁ λέων ἀπαθῆ τε καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐπανήγαγε εἰς ἃ χῶρον εὗ φοίτεσον εἰλήχει, αὐτῷ ὑπέδωκε τῇ διαφθορᾷ ὑλοτομίᾳ.

IN Pangæo Thraciæ monte Eudemus ait vrſam, quo tempore leonis luſtrum non ignorabat à defenſoribus vacuum eſſe: huius catulos, qui ſe per ætatem nondum tueri poterant, interemiſſe. Mox parentes cùm alicundè ex venatu reuertiſſent, & leunculorum cædem factam vidiſſent, acerrimo, vt par erat, dolore preſſos, vrſam inſequutos fuiſſe: Hanc verò ſummo cum metu, quantùm potuit itineris contendẽtem, in primam quamque arborem conſcendiſſe, ibi vt ab illorum inſidiis declinaret conſediſſe: Eam autem illi cùm ſe viderent vlciſci non poſſe, leænam quidem continenter ſumma diligentia ad arboris truncum inſidias molientem excubaſſe, ſurſúmque verſus intentis oculis ſanguinariam aſpexiſſe. Leonem verò ſimiliter atque hominem ex liberorum morte mœrentem, longè, latéque ſummo cum dolore totis montibus erraſſe, dum materiarum fabrum offendiſſet: cuius è manibus magnoperè exterriti ſecurim, vbi is excidiſſe perſpexiſſet, ſeſe attollens, illum blandè, & ſuauiter amplexabatur, linguáque illi faciem abſtergebat, quam benignitatem homo ſentiens, ſuis rebus fidere cœpit, leo hunc cauda amplexatus ducebat: neque ſecurim, quæ huius è manibus effluxerat illum relinquere permittebat, ſed pede ſuo ſecurim tollendam eſſe oſtendebat, cúmque eius ſignificationem homo non intelligeret, ſecurim leo ore accepit, mordicúſque tenens illi porrexit, ac denique illum ad luſtrum ſuum, vbi conſtrati catuli iacebant perduxit: id quod leæna videns, ipſa quoque ad eos profecta homini ſignificabat, cladem miſerabilem reſpiceret, atque poſteà ſua ſignificatione hunc impellebat ſuſpiceret vrſam, vnde homo coniectura aſſequutus, aliquam hos ex hac grauem iniuriam accepiſſe, omnes neruos ad excindendam arborem contendit, quam cùm euertiſſet, vrſam præcipitem in terram delapſam feræ diſtraxerunt, hominem illæſum leo reduxit in locum, vbi priùs ei occurriſſet, atque māteriæ, quam à principio cædebat, illum inuiolatum reddidit.

NARRATIO DE ELEPHANTO, qui pro nutritio pugnauit.

CAPVT XXI.

Ἐλέφαντος πόλῳ φιτυγχαίει λευκῷ πολευτὴς Ἰνδὸς, καὶ παιγλαδὸν ἔτρεφε ἔπι νεαρὸν, καὶ κατ' μικρὰ ἀπέφηνε χειροήθη, καὶ ἐπωχεῖτο αὐτῷ, καὶ ἤγετ' ἀτρέμα, καὶ ἐπὶ τὸ ἀμοιβαῖον κομίζοιτο ἐτεῖνος. ὁ τοίνυν βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν πυθόμενος ἤτει λαβεῖν τὸν ἐλέφαντα. ὁ δ', ὡς ἐρώμενος ζηλοτυπῶν, καὶ μόλις τοι φιλήσειν ἔμελλε διαθύσειν αὐτῷ μῆλος, ἀλλ' ἔφατο δώσειν, καὶ ἔχετο ἀπιὼν εἰς τὴν ἔρημον ἀναβὰς τὸν ἐλέφαντα, ἀγανακτεῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμπει κατ' αὐτοῦ τὸν ὑφαιρησομένους, καὶ ἅμα τὸν Ἰνδὸν ἵνα τὴν δίκην ἀξόντας ἐπεὶ δ' ἦκον ἐπειρῶντο πεζῇ προσφέρειν. ἐκὼν καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔβαλλεν αὐτοὺς ἄνωθεν, καὶ τὸ θηρίον ἀδικούμενον συνημύνατο, καὶ τὰ πρῶτα μὲν τοιαῦτα. ἐπεὶ δ' βλαβεὶς ὁ Ἰνδὸς κατώλισθε φρίσσειν μὲν τὸ προφέρειν ὁ ἐλέφας κατ' τοὺς διώκοντας ἐν τοῖς ὄχλοις, καὶ τὸ ὁπόσους πολλοὺς ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ μόνους ἐξέφατο, φρίσσειν δ' τῷ προφέρειν τὴν προβοσκίδα αἵρῃ τε αὐτὸν, καὶ μὲν τὰ αὐλία κομίζῃ, καὶ φρέμειν ὡς φίλῳ φίλος πρὸς, καὶ τὴν ἔννοιαν ἐδήλουτο. Ω ἄνθρωπε πονηρὲ, καὶ φρὶ πράττειν μὲ καὶ τηλίκων φόρον ἀεὶ, ἐπαίρεσά τε χορεύοντες, ἐν δ' τοῖς κινδύνοις προδόται, καὶ μάτην, καὶ ἐς ὕδην τὸ τ' φίλιας ὄνομα χραίνοντες.

CVm Indus quiſpiam elephanti album pullum offendiſſet, atque hunc etiam tunc tenerum aluiſſet, & paulatim manſuefeciſſet, eóque deinde veheretur, & belluam amaret, & viciſſim redamaretur ipſe, ac ſimul ſuam elephãtus educationem cum maximis amicitiæ officiis huic Indo compenſaret: Indorum rex id intelligens muneri popoſcit ſibi elephantum mitti: Is, vt vehementi riualitate flagrans amatoris, dolebat, ſi hunc alius quàm ipſe eſſet habiturus; itaque negans ſe daturum, vnà cum elephanto in deſertiſſimam regionem perfugit: Rex autem id ægrè ferens, ad eum inſequendum miſit, qui Indo auferrẽt ſimul & illum comprehenſum ad pœnam reducerent. Cùm igitur eò veniſſent, vbi erant transfugæ, comprehenderéque aggreſſi fuiſſent: ex ſuperiori loco lapidibus eos homo appetebat, paritérque elephantus, vt iniuria inſigni accepta illorum impetum repellebat. Vbi autem Indus lapidatione facta percuſſus præceps deiectus fuiſſet, elephantus hominum more acerrimè ſe tuẽtium, pro ſuo nutritio, quem corpore tegebat, cum propugnauit, tum verò ex inuadentibus partem occidit, partem in fugam impulit: tum altorem promuſcide circumplexus ad ſtabula inuexit, ac tãquam amicus permanſit fidelis amico beneuolentiam oſtendens, qua admirabili ſuum educatorem proſequebatur. O ſceleratos homi-

Aelia. c. 46 l. 3. de animalib.

nes,qui menſas,culinas, & ſartaginum ſtridores ſequuntur, & prandia quærunt;in periculis autem amicitiæ iure temerè violato, pollutóque amicos deſerunt.

TYPVS NARRATIONIS politicæ, ſtylo ſublimi, & magnifico.

CAP. XXII.

EDvna eſt apud Ciceronem Regina,cæterarum Verrina 3. quæ incipit à topographiæ deſcriptione Lampſaci vrbis, in quam Verres aduenit.

Deducitur iſte ad Ianitorem quendam hoſpitem, comitéſque eius apud cæteros hoſpites colloçantur; vt mos erat iſtius, atque vt eum ſuæ libidines flagitioſæ facere admonuerant,ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus nequiſſimis, turpiſſimíſque hominibus, vt videant, & inueſtigent, ecquæ virgo ſit,aut mulier digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius commoraretur. Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad iſtius libidines, qui miro artificio quocumque venerat,hæc inueſtigare omnia ſolebat: is ad eum rem iſtam defert; Philodamum eſſe quendam genere,honore,copiis, exiſtimatione facilè principem Lampſacenorum: eius eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, ſed eam ſumma integritate,pudicitiáque exiſtimari. Homo, vt hæc audiuit, ſic exarſit ad id, quod non modò ipſe nunquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo,qui ipſe vidiſſet, vt ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle. Hoſpes Ianitor, qui nihil ſuſpicaretur veritus,ne quid in ſe offenderit,hominem ſumma vi retinere cœpit.Iſte,qui hoſpitis relinquendi cauſſam reperire non poſſet,alia ſibi ratione viam munire ad ſtuprum cœpit: Rubrium delicias ſuas in omnibus eiuſmodi rebus adiutorem ſuum,& conſcium, parùm lautè diuerſari dicit: ad Philodamum deduci iubet, quod vbi eſt Philodamo nunciatum,tametſi erat ignarus, quantùm ſibi, ac liberis ſuis iam tum mali conſtitueretur, tamen ad iſtum venit, oſtendit munus ſuum illud non eſſe: ſe cùm ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum tamen ipſos tantùm prætores,& Conſules,non Legatorum aſſeclas recipere ſolere. Iſte qui vna cupiditate raperetur,totum illius poſtulatum,cauſámque neglexit, per vim ad eum qui recipere non debebat Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, poſteaquàm ius ſuum obtinere non potuit, vt humanitatem conſuetudinémque retineret, laborabat. Homo, qui ſemper hoſpitaliſſimus,amiciſſimúſque noſtrorum hominum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illum Rubrium inuitus in A domum ſuam recepiſſe: Magnificè, & ornatè, vt erat imprimis inter ſuos copioſus conuiuium comparat, rogat Rubrium, vt quos ei commodum ſit inuitet, locum ſibi ſoli, ſi videatur, relinquat, vt etiam filium ſuum lectiſſimum adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum quendam mitteret ad cœnam. Tum Rubrius iſtius comites inuitat, eos omnes Verres certiores facit, quid opus eſſet. Maturè veniunt,diſcumbitur: fit ſermo inter eos,& inuitatio,vt Græco more biberetur;hoſpes hortatur,poſcunt maioribus poculis: celebratur omnium ſermone, B lætitiáque conuiuium. Poſteaquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt: Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes:homo,& qui ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte; Enimuerò ferendum hoc non eſt,vocetur mulier, & ſimul ſeruis ſuis Rubrius,vt ianuam clauderent, & ipſi ad fores aſſiſterent imperat: quod vbi ille intellexit, C id agi,atque id parari, vt filiæ ſuæ vis afferretur,ſeruos ſuos ad ſe vocari,his imperat,vt ſeipſum negligant,filiam defendant, excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nunciet. Clamor interea fit tota domo,pugna inter ſeruos Rubrij,atque hoſpitis,iactatur domi ſuæ vir optimus, & homo honeſtiſſimus, pro ſe manus quiſque affert, aqua deinde feruenti à Rubrio Philodamus perfunditur. Hæc vbi filio nunciata ſunt, ſtatim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris,& pudicitiæ ſororis ſuccurreret: omnes eodem animo Lampſaceni ſimul vt hoc audiuerunt; quod eos tum Phi- D lodami dignitas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hic lictor iſtius Cornelius, qui cum eius ſeruis erat,à Rubrio quaſi in præſidio ad auferendam mulierem collocatus occiditur, ſerui nonnulli vulnerantur. Ipſe Rubrius in turba ſauciatur, iſte qui ſua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliquâ euolare,ſi poſſet,&c.

Hæc vna,vt optimum iuuentuti exemplar proponi poteſt.

NARRATIO, ET HYPOTYPOSIS pulchra, de pauperis filio, qui pro diuite amico pugnauit vſque ad necem in certamine gladiatorio.

CAP. XXIII.

ALebat deuotum corpus grauior omni fame ſagina, & inter debita noxæ mancipia contemptiſſimus tyrogladiator, & nouiſſimè perderem *Quint. decl. 9. f. 26 p. 2.*

perderem calamitatis meæ innocentiam, A discebam quotidie scelus. Hæc tamen omnia sustinui, tuli, adeò difficile est etiam sua caussa mori. Et iam dies aderat, iámque ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat; iam ostentata per arenam perituro rum corpora mortis suæ pompam duxerant, sedebat sanguine nostro fauorabilis dominus, cùm cuiuis, vt interiecto mari non fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat, vna tamen res faceret, apud quosdam miserabilem, quod videbar, inique comparatus, certa enim arenæ destinabar victima, nemo numerario vilius stete rat. B

Fremebant vbique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas, Hinc virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares.

Sonabant clangore ferali tubæ, illatisque Libitinæ toris funus ducebatur ante mortem. Vbique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum.

Si quid est in me abdicatione dignum, iudices, agnosco, quòd in hæc amicum meum misi. *Est quidem felicibus difficilis vera miseriarum æstimatio*: figurate tamen, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura redit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cum generis conscientia, cùm fortunæ conscius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondam honestiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteráque nunquam videnda in vltima mortis expectatione succurrerent tenenti seruilia arma, & ignominiosa morte perituro; tũ (si vlla miseris fides est) quid hòrũ omniũ ignari agerent propinqui? nihil peius de fortuna mea suspicantes, quàm quod scripseram; illud tamen grauissimum, quòd patrem, qui tandiu non veniret captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit, si ego pugnassem? ille quoque occisus est, qui inter nos, vt apparet, fortior fuit. C D

His cogitationibus attonito, & in mortem iam penè demerso inopinata subitò amici mei species effulsit. Obstupui, totúmque corpus percurrit frigidus pauor, neque E aliter, quàm si vana obiiceretur oculis imago mente captus. At vbi primùm lux rediit, laxatúmque est iter, vocis, quid tu, inquam, quo casu perueneisti huc, miser? numquid & te vendidere piratæ? At ille complexus ceruices meas, effusis in pectus meum lachrymis solutus, intercepto propè iam spiritu, fero, iam trepidante me primam vocem, & diu solam edidit, *satis vixi*. Et verò caussas itineris reddidit, & venisse se ad redimẽdum indicauit, & vnde, inquam, tibi pecunia? nisi redieris in gratiam, & te pater meus misit.

Audite gentes, audite populi, non solita iudicium nostrum corona circumstet; sed si pati ur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priorà sæcula, in quibus tamen à primordio generis humani, pauciſſima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus nostris fides intercepta, quicquid historiæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adiecerunt, sub hac comparatione taceant. *Pulchra sustẽtatio*

Quis crederet, (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis, ac laniſtæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captiui? si diues essem, inquit, pecuniam pro te attulissem. Quod vnũ pauperibus præsidium est, manus habeo, piratis has daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo.

Ignosce pater, quòd nimia contentione affectus, penè tibi orbitatis vulnus impresserim. Testor Deos, non per me stetisse quod viuo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tãtum durauerat animum longa cædis meditatio, vt eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque vllis precibus poteram euinci, quanquam se non superfuturum alioqui minabatur, idque vnum affirmabat interesse, vtrùm vicarium vellem habere mortis, an comitem.

Non vici: quid igitur actum sit quæritis? Duxit me ad munerarium, iudices. Quas ego illius preces, quàm pertinaces lachrymas, quàm miserabilem obstinationem vidi? Nemo vnquam sic rogauit missionem. Transferuntur in illum detracta corpori arma, & malè aptatis insignibus festinatum par producitur. Quid me admonetis supremarum amici mei precum? quibus hæc alimenta, carò empta, inopi patris senectuti petita: adiùtorium hoc ad caussam putaris? me pudet, quòd rogatus sum; Per hanc, inquit mihi, lucem vltimam, per notissimam amoris nostri fidem, non sinas mendicare parentem meum, sustineas, adiuues, præstes affectum, si mereor, tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit, iámque suprema per galeam dederam oscula, digressisque in diuersum ministris permissus Mars erat.

O quàm sollicitus spectaui, quàm attonita mente, quàm simili corporis motu. Quoties ad infestum mucronem, quasi ipse peterer, me submisi? Quoties ad conatus erectus sum.

O misera cogitatio, ô crudelis natura metus! meritò tu amice, pugnare maluisti. Facinus indignum illum animum, illum ardorem non contigisse castris, non bellicis certaminibus, vbi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium scribitur.

Qua vi prælium inuaſerat, iratus etiamnum tanquam aduerſario meo, ad omnes callidè veterani gladiatoris aſtu impetus excipiebatur, omnes contra ſe erant. Nec difficilem tamen ſub illo præſertim auctoramento habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator viuere.

Igitur iam nudum corpus vulneribus offerēs, vt totam propè mercedem ſemel ſolueret ſtans periit, cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, ſecuro conſeneſcere æuo, cui tranquillam ſine reprehenſione agere vitam, iacet confectus vulneribus, & primo iuuentutis flore periit miſer, fato meo.

At ego qui debebar illi fortunæ, quem mors ſibi deſtinauerat, emiſſus ludo nocentior, quàm venditus, etiam viatico illius infelicis reuertor.

DE CONFVTATIONE, & Confirmatione.

CAP. XXIV.

Dictum eſt ſuperiùs ſatis copiosè de argumentis, nunc confutationis modum doceamus. Confutantur argumenta multis modis, vel ipſius Ariſtotelis teſtimonio.

Primò, ἀξιωτικῶς, hoc eſt, contemptu, quando contemnimus, & nihili facimus aduerſariorum dicta, ſic ferè totam Cœlij accuſationem Cicero voluit videri magis iras, & iurgia diſſidentium in amore, & amantium querimonias, quàm vera crimina.

Secundò, hypocriſi, hoc eſt, actione, vultu, geſtu, & vocis ſono, tale eſt illud:

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit.

Tertio, increpatione, vbi crimen aliquod maximè alienum, vel ipſa iudicum opinione, cum indignatione reiicitur, vt, Dij te perdant fugitiue, qui iſta obiicis.

Quartò, antiſagoge, ſeu compenſatione, cùm afferimus rem, vel parem, vel maiorem, talis eſt diſputatio paſtorum apud Virgilium, vbi vnus quidem mouet quæſtionem.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli ſpatium non amplius vnus.

Alter non diſſoluit, ſed noua quæſtione aduerſarium capere nititur.

Dic quibus in terris, inſcripti nomina regum
Naſcantur flores?

Quintò, apoplaneſi, hoc eſt, deductione, & fallacia, cùm Iudicem, vel auditorem à re nobis contraria deducimus, quando pollicemur de eo quod obiectum eſt, nos alio loco eſſe dicturos, & ita ſenſim elabimur, auditorúmque animos ab eo, quod nos premebat ad aliarum rerum vtilem conſiderationem traducimus, quod ſæpe facit Cicero.

Sextus eſt communis confutandi modus, ſi negentur falſa, vt à noſtra opinione, conſuetudine, à perſonis, à rebus, à teſtimoniis aliena, oſtendantúrque abſurda, repugnantia, contradicentia, diſtinguātur dubia, illuſtrentur obſcura, cauſſæ & rerum, & factorum afferantur.

Quæres, quis tandem vſus, aut modus confutationis optimus cenſeatur: Habenda eſt in eo rerum, perſonarum, & temporum non leuis ratio. Multa indignatione, multa riſu, multa interrogationis alicuius vrbanitate tela aduerſariorum ſunt perſæpe feliciter hebetata, quæ rationum multitudo nunquam euiciſſet: imò ea ſæpe obiiciuntur, in quibus refellendis, ſi te pugnacem oſtenderis, altiùs facti ſuſpicionem defiges mentibus auditorum: Prolepſes etiam, & excuſationes non petitæ, ſæpe accuſationes fuerunt.

Prudentia in confutationibus ſeruanda.

Videndum igitur diligenter, quid oratoria prudentia præſcribat.

Nonnunquam perſonæ ſunt tantæ authoritatis, & ſanctitudinis, vt vel ſilentio, vel vno ſaltem verbo ſatis luculentam per ſe faciant apologiam.

Liu. l. 8. bell. Mac.

Scipio Africanus, cùm ab accuſatore quodam importunè, & præferuidè poſceretur, multiſque inſuper delictis oneraretur, ad longam accuſationem reſpondit;

[Hoc die, Tribuni plebis, vóſque Quirites, cum Annibale, & Carthaginenſibus, ſignis collatis, bene, ac feliciter pugnaui. Ego hinc extemplò, in capitolium, ad Iouem optimum, maximum, Iunonémque, & Mineruam, cæterósque Deos, qui Capitolio, atque arci præſident, ſalutandos ibo, vſque gratias agam: veſtrum quoque, Quirites, quibus commodum eſt ite mecum, & orate Deos, vt mei ſimiles principes habeatis.]

Nihil obiecit, nihil purgauit, totam tamen ſecum traxit multitudinem, & calumniatorem nequicquam latrantem luculenta plaga percuſſit. Hæc authoritatem Scipionis decebant, qui, vt generoſiſſimus leo, canem non putauit ſua dignum iracundia.

Alij procaces Sophiſtas, & omnibus infeſtos, arguta nonnunquam interrogatione, aut paraſyllogiſmo ceperunt, iiſque fruſtrà captioſo orationis ambitu nitentibus ſecurim iniecerunt. Iuuant talia nonnunquam, ſi commodè fiant, & pro decoro perſonarum. Sed iſtis omiſſis, vbi res ea indicatur, quæ legitimum certamen requirat, tum confutationi pugnaciter inſiſtendum.

Et primùm

Et primùm quidem intentatæ ab aduer- A sario petitiones sunt proponendæ, quas nonnulli sæpe de industria dissimulare, eleuare, & in ambiguas sententias trahere solent, quod ego malæ fidei, & apud acutos auditores, nauúmque aduersarium, minus securum arbitror. Is enim statim iustam querelam infert, sua inuerti, se obtorto collo trahi, non esse hanc suam mentem, parùm fideliter agi. Itaque ipso statim limine refutantis periclitatur fides, & quicquid malè iactis fundamentis astruitur, leuissimo ictu concidit. «Leoni (inquit) Apologus homo quispiam picta, fictáque hominum simulachra ostendebat valentissimi cuiusdam bestiarij calcata pedibus, & sui generis robur prædicabat. Tum verò leo; Fabulæ sunt, inquit, ista, quid si leones pingere, fingeréque didicissent, quot homines videres leonum pedibus compressos, atque subiectos. Haud dissimiliter euenit, in iis, qui leues quasdam, & ficulneas aduersariis rationes affingunt, de quibus ipsi nunquam cogitarunt: Hinc in confutando diserti sunt, & planè magnifici.

Simile de iis, qui affingunt ea quæ confutent.

Sed hæc præuaricationis potiùs sunt, quã iusti certaminis, nec apud graues viros licent, ne in eos quidem, *quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.*

Hanc ob rem, qui suæ in refutando synceritatis plenius dare volunt indicium, ipsa plerumque aduersariorum verba ex scripto recitant, & præfigunt, deinde confutant, sed non est semper necesse in eosdem iurare apices, modò fideliter sensus assequamur. Postquam obiecta petitio est, sequitur confutatio, quæ tota ex locis argumentorum coalescit. Ea censetur autem optima, cùm excurrit per ea capita, quæ Græci Rhetores ἀναπόλυθον ἀδυνατον ἀπιθανον, ἀφυες ἀσύμφορον appellant. Ἀναπόλυθον robustissimum est confutandi genus, quo velim primùm si fieri possit aduersarium feriri. Dicitur enim incõsequens, seu repugnans, quod fit, cùm ex aduersarij oratione multa passim dicta colliguntur, quæ conciliari nullo modo possint, sed manifestam inter se contentionem habeant. Tum certè non leuis plaga infertur, cùm is non tãtum nobiscum, quàm secum pugnare ostenditur.

Confutãdi genera multa.

Eiusdem generis est ἀδυνατον, vbi quod factum obiicitur fieri non potuisse, aut esse, firmis rationibus addicitur, quæ à natura, & caussis rerum, cæterisque similibus sumuntur, si hæc probari non possunt, enitendum est, vt saltem ἀπίθανον res minus probabilis hoc loco, hoc tempore, his personis fuisse videatur.

Item, si ab aduersario minùs dilucidè collecta sunt argumenta, exagitandæ erunt eius coniecturæ, quod incerta pro certis, obscura pro notis, falsa pro veris afferat. Non esse rem, quæ geritur tam parui momenti, vt leuissimis figmentis sit permittenda.

Accedunt ἀφυες, & ἀσύμφορον, quæ non tantam vim habent, ac superiora, commodè tamen nonnunquàm adhibentur, vbi res, quæ obiicitur primùm à dignitate personæ aliena, deinde minimè lucrosa, aut commoda.

Postremò etiam damnosa ostenditur, solebat enim Cassius vetus illud quærere; *Cui bono.*

Ordo autem confutationis à prudentia Oratoris melius præscribetur, sæpè minuta quædam obiecta, quasi leuioris armaturæ B milites in primo agmine conciduntur, mox ad graniora deuenitur. Sæpè quæ maioris sunt ponderis priùs confutantur, quibus expugnatis, tenuia quæque facilè concidunt. Nonnunquam caput illud percellitur, cui cætera, quasi per annulos catenarum nexa cohærent, exinde reliqua nullo negotio dissuuntur.

Pugnatur aliquando cæsim contrà multas, & exiles rationes, aliquando diductiùs res vrgetur, & quò plus caloris, & spiritus habeat confutatio, bene tractatur per C dialogismos, ironias, subiectiones, concessiones, ratiocinationes, ἐνθύμεις concisè vibratas propositiones, & similia, quibus vis, & ardor oratoris magis incalescit.

In confirmatione contraria est ratio eorundem argumentorum, cæteroqui per idem prope filum extenditur, quanquam magnum discrimen habendum est confirmationis demonstratiuæ, & iudicialis: Illa siquidem, cùm de iis rebus agat sæpius, quæ omnibus probatissimæ sunt, florem, ornatum, & gratiam spectat potius, quàm D contentiosam probationem.

Hæc magis instat rebus, & argumentis, & prudenter quidem facit, si minuta, & quæ facilè ab aduersariis vellicari possunt, amputat.

Ea autem maximè in primis, & vltimis ordinibus opponit; quæ robustissima sunt, quæque primas aggressiones, vt plurimum vehementiores firmè sustinent.

Vtitur autem vtraque, tum confutatio, tum confirmatio telo argumentationis, cuius variæ sunt species.

E

a *Hoc Dionysius Areopagita, cap. 6. de diuinis nominibus vocat* οὐδὲ τὸν ἀνύτας αἱρέσεως χαμαιζῆν.

DE RATIOCINATIONE, & inductione.

CAP. XXV.

RAtiocinatio disputatorum telum est proprium; & si ea minùs expressè oratores, magna tamen dexteritate vtuntur. Nam, & orationes plerunque totas in syllogismo fundatas esse videas. Itaque non simpliciter, & nudè propositiones exeant oportet, sed aliis insuper argumentis confirmentur, passimque figurarum illustrentur ornamentis, ipsa denique conclusio latis per se intellecta latenter per varios motus, quasi per cuniculos in animum irrepat.

Inductio familiarissima est oratoribus, & ad ornandum illustrissima. Audi illam Senecæ, quàm magnifica est.

Nauis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est, nec cuius tutela ebore cælata est, nec quæ fiscis, ac opibus regiis pressa est, sed stabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox, & consentiens vento. *sen. ep. 76*

Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui, & ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus.

Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit quæritur.

Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proptium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quãtum aret, quantum fœneret, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, sed quàm bonus sit.

Hæc suauiter instillantur, probântque simul, & delectant: tum si rerum, quæ inducuntur magna sit multitudo, latissimum præbent campum orationis.

Talem inductionem inuenies apud Tertullianum, libro de pallio, cap. 2. vbi à cœlo, elementis, hominibus, &c. probat omnia mutari.

Eiusdem generis sunt exempla, quorum vsus frequens, probatio facilis, & efficax, nec impar delectatio, vt non immeritò dicatur longum iter esse per præcepta, breue, & efficax per exempla; & vt ait Petrus Diaconus apud D. Gregorium, dialog. l. 1.

In expositione virtutum, qualiter inuenienda, atque tenenda sit virtus agnoscimus. In narratione verò signorum cognoscimus inuenta, ac retenta, qualiter declarentur: Et sunt nonnulli, quos ad amorem patriæ cœlestis plus exempla, quàm prædicamenta succendunt.

A In omni genere orationis hæc argumentatio plurimùm valet. Nolim tamen quod plerique faciunt, multorum exemplorum farraginem afferre, sed delectu, & parcitate temperare.

DE ENTHYMEMATE.

CAP. XXVI.

ENthymemata, & epicheremata Rhetorum sunt iacula: Atque enthymematis quidem magnus est vsus, cùm præsertim omnes ingenij notiones, & sensa à Græcis vocentur enthymemata. Nec alia fuit mens Alcidis, cùm ἐνθυμήματα, & εὐθυμημάτων εὑρεσίαν nominauit, inuentionum fœcunditatem, sermonisque vberem facilitatem.

Magis arctè dicuntur Enthymemata, quæ sunt ex contrariis conclusa, vt enim illa acutissima sunt, sic enthymematis nomen κατ' ἐξοχήν sibi vendicant. At verò, nec pressius sumpta, nec latiùs vulgò vocantur enthymemata argumentationes ex propositione, & conclusione conflatæ, vt insidiator fuit Clodius, igitur iusta nex homini illata. *Cic. in Top. pisc*

Oratores qui circa hypotheses versantur, plerumque maiorem propositionem, vt notam, & communem omittunt, in minori verò toti sunt, & sic syllogismos traducunt ad enthymemata.

DE EPICHEREMATE.

CAP. XXVII.

EPicherematis nomen, si ratio ipsius spectetur, omni argumentationi commune est, & Alexander quidem in Topic. li. 8. ἐπιχείρημα ait esse syllogismum dialecticum. Vagius aggressionem vocat: Celsus autem iudicat. non nostram argumentationis tractationem, & œconomiam, sed ipsam rem, quam aggredimur, id est, argumentum, quo aliquid probaturi sumus, etiamsi nõdum verbis explanatum, iam tamen mente conceptum ἐπιχείρημα dici. Verùm discrimen istud tenue est, & imbecillum, cùm non inchoatas tantùm, sed omni ex parte perfectas argumẽtationes epicheremata nominari constet. Vsus obtinuit apud Rhetores, vt dicatur breuiter comprehensa ratiocinatio: cuius tres partes in vnius veluti propositionis corpus coalescant. Neque enim opus est omnia semper dilatare multis. Verbum intelligenti sat est.

DE SORITE

DE DILEMMATE.

CAPVT XXVIII.

Dilemma quod definitur à Suida, τὸ διχῶς λαμβανόμενον φέρημα, argumentum ab vtraque parte concludens aduersarium, plurimùm ad confutationes valet, vt, Si improbus est, cur vteris? sin probus, cur accusas? Ad hoc genus pertinent ἀμφίφορα, quæ ex vtraque parte conuertuntur.

Aristoteles Rhetoric. l. 2. huiusmodi proponit exemplum;

Sacerdos quædam dissuadebat filio, ne quando verba faceret ad populum. Nam si iniusta, inquit, suaseris, Deos habebis iratos; sin iusta, homines. Id hoc pacto retorsit adolescens. Imò expedit orationem habere apud populum, quandoquidem si iusta dixero, Dij me amabunt: si iniusta, homines.

Talis Protagoræ, & Euathli captio. Hic cùm se illi in disciplinam Rhetorices tradidisset, grandi mercede pactus, ea lege, vt primo dicendi tyrocinio apud iudices euinceret; iam bellè eruditus mercedem negat. Diem illi dicit magister. Et debes, inquit, Euathle, mercedem; si vicero, vt condemnatus; si viceris, vt pactus. At versutus discipulus, *Mali corui, malum omen*, acutè ἀμφίφορον reddidit. Imò si vicero, ex iudicum sententia solutus. & liberatus sum; si vincor, ex pactis nihil debeo, ea conditione tibi obstrictus, vt in prima causa palmam referam.

DE SORITE.

CAP. XXIX.

Sorites, quem Cicero acerualem syllogismum lib. 2. de diuinatione appellat: minus est apud oratores frequens, & ad captiosas quæstiones magis accedit. Quin inter cauillationes numerat Vlpianus de verborum, & rerum significatione.

Natura Cauillationis (inquit) quam Græci σοφίσματα appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Sic Hipparchia Cratetis Cynici vxor Theodoro ἀσόφῳ illusit. Potest Hipparchia præstare quod est honestum. Annuente illo, quicquid est iustum, inquit, & honestum est: quo vicissim concesso, quod non est iniustum, hoc iustum procul dubiò est: Esto, inquit Theodorus: Tum virago, quod faciens Theodorus non diceretur iniustè agere: idem si faciat Hipparchia, non diceretur iniustè agere. Quum annuisset ille, subiecit. Sed Theodorus seipsum percutiens, non diceretur iniustè agere: Nec igitur Hipparchia, si idem faceret. Ad hoc Theodorus nihil respondit.

DE CORNIBVS, CROCODILO, & Electra.

CAP. XXX.

Inter captiosas argumentationes numerantur Cornua, vt, Quod non amisisti habes: Centum aureos non amisisti, igitur habes.

Crocodilus ἄμικτος, καὶ βίαιος συλλογισμὸς, per irrisionem tamẽ, vocatur invitarum auctionibus: de quo ita Chrysippus differit cum mercatore. *Lucia. in vitar. auct.*

Vide ergo, estne tibi puer? Quidni? Quid si hunc ad flumen forte ambulantem Crocodilus rapiat, postea se verò redditurum polliceatur hac lege, vt illi verum dicas, quidnam de puero reddendo apud se decreuerit: quid tu dices ipsum in animo constituisse.

Has igitur nugas profitebatur huiusmodi Syllogismus.

Electra verò dicitur, Captio, vbi quis quidpiam arguitur simul nosse, & non nosse; facere, & non facere. Dicta est ab Electra filia Agamemnonis, quæ eandem rem simul & norat, & non norat. Astante enim illi Oreste adhuc incognito, sciebat quidem Orestem suum esse fratrem, ipsum autem præsentem ignorabat. Illæ sunt sutelæ compositionis, & diuisionis, amphibologiæ à dicto secundum quid, & similia à pueris iam irrisa, quæ nihil ad oratores attinent: inter quos, & dialecticos magnum discrimen est. Hi enim ἐνδελεχῶς punctim tractant omnia. Illi vestiunt ornamentis, & animant motibus.

In deliberatiuo porrò, & iudiciali genere tota fermè confirmatio petitur ex adiunctis.

In demonstratiuo motum spectat potiùs, & delectationem, quam probabilitatem, quod plerumque de iis rebus agitur, quas negare possit nemo, vel quæ saltem multis honestæ, & laudabiles videantur.

EXEMPLA CONFVTATIONIS.

Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum, & velox, antea libatum, nunc expressiùs notatum.

Palamedes crimen proditionis diluit.

CAP. XXXI.

E Græco expressum

PRoditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium, occultarum enim rerum index est oratio, quo pacto autem colloquium fuisset inter nos sine congressu, qui verò congressus esse potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipse ad me vnquam venerit, nec literæ sine tabellario villæ à nobis vltrò, citróque mitti potuerint, sed finge congressum, finge etiam inter nos mutuum colloquium. Quid deinde collocutus est Græcus cum barbaro? quomodo dicens, & audiens, an solus cum solo, sed nullum est nobis linguæ commercium: Atqui factum est per interpretem? iam tertium nobis statuis indicem eorum, quæ maximè occulta esse oportebat. Sed esto, factum fuerit, quod tamen est infectum; fidem dare, & accipere vicissim nos oportuit; & quænam ista fides, Iusiurandum dices? quis verò mihi proditori, vel iurato credidisset? at obsides dati, qui? fratrem vnum habeo, præterea neminem, quem neque imprudentibus vobis dare, neque ab hoste vllum filium, aut affinem accipere potui. Esto, pecunia, inquit, tentata res est, & perfecta, vtrum grandi, an exigua? exiguam tanta res non capiebat, grandem multos asportare oportuit, & tot coniurationis testes fieri; verùm & de istis scire velim, pecuniam an interdiu tulerint, an noctu? noctem variæ, & multiplices vallant custodiæ, quas ne musca quidem declinaret, die, opinor, sed lux istis sceleribus aduersatur. Esto & illud, quanquam absurdum & iniquum concedatur: in castra hostium penetraui, pecuniam cœpi, aut ad me ab hoste delata est, qui potui ego circumstantem exercitum, & sexcentos oculos latere? age iam, quo pacto istam, quam dicis pecuniam recondidi, quo pacto seruaui? vsus ego sum, non latuissem, defossam reliqui? nihil profuisset: concedantur tamen omnia, quæ assumis, quanquam ineptissima sunt, conuenimus, colloquuti sumus, pecunias accepi, latui, recondidi, oportebat me, quod caput est rei, proditionem perficere, solus ego perfecissem, non est opus, vt scitis vnius. Conspirarunt mecum alij, qui? seruine, an liberi? si quis vestrum, quotquot estis ingenui, resciuerit, ante iudices deferat; seruorum igitur opera vsus sum, infida res, Dij boni! & non satis efficax: quid tum, cum seruili manu mille naues prodidissem? alios, inquit, induxisses, difficile est vobis superiores inueniri, sed vnde adduxissem? quomodo intromisissem, per portas? Principes claues habent, & seruant vigilantissimè, per scalas, quà? cùm sint omnia propugnacula militibus circumsepta; diruissem, inquit, murum, & tum credo custodiæ, quasi statuæ æneæ me spectassent otiosè, omninò incredibile est.

Hactenus arbitror absolutum confutationis exemplum esse propositum.

EXPENDVNTVR VARIA exempla confutationum

Ex Cicerone, cuius mirifica cum pugnacitate notatur suauitas.

Modus confutationis, per conglobatas rationes, magna vi, & celeritate vibratas, ad persuasionem, & motum efficax.

CAPVT XXXII.

CIcero, pro Cœlio.

Quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis, *ipsam* pro se caussam, & veritatem posse mittere?

Hæc est innocentiæ defensio, hæc ipsius caussæ oratio: hæc vna vox veritatis. In crimine ipso nulla suspicio est, & in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum vestigium sermonis, loci, temporis; nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quæ tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur vobis iureiurando deuincta authoritas, vt res minimè dubitanda in contentione ponatur, vtrùm temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an grauis, sapiens, moderatusque vir religiosè testimonium dixisse videatur. Reliquum est igitur crimen de veneno: cuius ego, neque principium inuenire, neque euoluere exitum possum. Quæ fuit enim caussa, quamobrem isti mulieri venenum vellet dare Cœlius? ne aurum redderet? num petiuit? ne crimen hæreret? num quis obiecit? num quis denique feciſſet

mentionem, si hic nemini nomen detulisset? quin etiam Herennium dicere audistis, verbo se molestum non futurum fuisse Cœlio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus, nullam ob caussam esse commissum? & vos non videtis, fingi sceleris maximi crimen? vt alterius caussa sceleris suscipiendi fuisse videatur? cui denique commisit? quo adiutore vsus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? seruisne mulieris? sic enim obiectum est. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certè tribuitis. Etiamsi cætera inimica ratione detrahitis, vt omnes suas fortunas alienis seruis committeret? At quibus seruis? refert enim magnopere idipsum: hisne, quos intelligebat, non communi conditione seruitutis vti, sed licentius familiarius cum domina viuere? quis enim hoc non videt iudices? aut quis hoc ignorat, in eiusmodi domo, in qua materfamilias meretricio more viuat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit: in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur: hic seruos, non esse seruos? quibus omnia committantur? per quos gerantur? qui versentur iisdem in voluptatibus? quibus occulta credantur? ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus, ac luxuria redundet? Id igitur Cœlius non videbat? si enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vultis: Istos quoque seruos familiares esse dominæ sciebat. Sin ei tanta consuetudo, quanta à vobis inducitur, non erat: quę cum seruis potuit esse familiaritas tanta? Ipsius autem veneni, quæ ratio fingitur? vbi quæsitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuisse, aiunt, domi, vimq; eius esse expertum in seruo quodam, ad rem ipsam parato: cuius perceleri interitu esse ab hoc comprobatum venenum. Pro Dij immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis, aut conniuetis, aut præsentis fraudis pœnas in diem reseruatis?

N. N.

I. Primùm nota vt ipso aditu acer est, & sibi instans, hoc exemplar esse poterit initiorum confutationis. II. Vt subiectio in istis multum habet acrimoniæ, & χορηγήματος, ea præclarissimè vtitur. III. Telorum sit turbo, & velox quædam emissio, vt tanto oratori, iure quis acclamet ϛάλλ' ἕτος. IV. In hoc pugnacitatis calore, asperguntur etiam orationi, compti quidam sales, hominis ingenio accommodatissimi.

MODVS CONFVTATIONIS per expeditionem.

CAP. XXXIII.

OCcurrunt nonnunquam multa leuia confutanda, in quibus diu non est immorandum, sed singula carptim perstringenda, quo in genere nexus, & transitiones sunt, plerunque difficiliores, exempla talia sunt in Cicerone pro Plancio. Quæsisti vtrum mihi putarem, equitis Romani filio faciliorem fuisse, ad adipiscendos honores viam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari. Ego verò quanquam illi omnia malo, quam mihi, tamen illi honorum aditus nunquam feliciores optaui, quam mihi fuerunt, quinetiam ne fortè ille sibi me potius peperisse iam honores, quam iter demonstrasse adipiscendorum putet. Hæc illi soleo præcipere (quanquam ad præcepta ætas non est gnati) quæ ille à Ioue ortus suis præcipit filijs: vigilandum est semper. Multæ inuidiæ sunt bonis. Nostis cætera, quæ nonne, id quod multi vident, quæ scripsit grauis ille, & ingeniosus poëta: scripsit, non vt regios illos pueros, qui iam nusquam erant, sed vt nos, & nostros liberos ad laborem, & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius. Magis ædilis fieri non potuisset: sed hoc præstare, quod ei minus inuideretur. Etenim honorum gradus summis hominibus, & infimis sunt pares: gloriæ dispares. Quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis C. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi assecuti. Est enim in virtute multis assensus: vt in gloria maxime excellat, qui virtute plurimum præstet. Honorum populi finis est, consulatus: quem magistratum iam octingenti ferè consecuti sunt. Horum si diligentes quæras, vix decimam partem reperias gloria dignam. Sed nemo vnquam sic egit, vt tu. Cur iste fit Consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? Honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius, nihilominus quæstor est factus, & tribunus plebis, & ædilis, quam si esset summo loco natus, sed hæc pari loco orti, sunt innumerabiles alij consecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris quid simile in Plancio. Quasi verò isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commissi

sunt iis magistratus, in quibus re benè gesta triumpharent. Rogas, quæ castra viderit: qui & miles in Creta, Metello hoc Imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæstor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quæris num disertus. Imo, id quod secundum est, ne sibi quidem videtur. Num Iurisconsultus, quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui cum professi fuerint satisfacere non possunt: non in iis, qui abfuisse ab his studiis confitentur. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non scientia requiri solet. Vt nos in mancipiis parandis, quamuis frugi hominem, si pro Fabro, aut pro textore emimus ferre molestè solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, si fortè nesciuerit: sin autem emimus, quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatem, laborem, vigilantiam, esse curamus: sic pop. Rom. deligit magistratus, quasi reip. villicos: In quibus, si qua præterea est ars, facile patitur, sin minus virtute eorum, & innocentia contentus est. Quotus enim quisque disertus: quotus quisque iuris peritus est, vt eos numeres, qui volunt esse? quod si præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis, & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de vitiis Laterensis dicere. Nihil potest, nisi eum minus in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus, facile patior, id te agere multis verbis, quod ad iudicium non pertineat: & id te accusantem tandiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. Et ibidem n. 30. Hic tu vitæ splendorem maculis aspergis istis? Iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere maritum appellas, vt verba fingas, non solum crimina. Ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis, libidinis caussa; quod non crimen est, sed impunitum in maleficio mendacium raptam esse mimulam, quod dicitur Atinæ factum à iuuene, vetere quodam in scenicos iure, maximéque oppidano. O adolescentiam traductam eleganter! cui quidem cum quod licuerit, obiiciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere, & quidē emissus (vt cognouistis) necessarij hominis, optimique adolescentis rogatu: idem postea præmandatis requisitus. Atque hæc nec vlla alia sunt coniecta maledicta in eius vitam, de cuius vos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater verò, inquit, etiam obesse filio debet. O vocem duram, atque indignam tua probitate, Laterensis! Pater vt in iudicio capitis, pater vt in dimicatione fortunarum, pater vt apud tales viros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus tamen ipso nomine patrio valeret apud clementes iudices, & misericordes: valeret, inquam, communi sensu omnium, & dulcissima commendatione naturæ.

N. N.

I. In hoc exemplo nota quomodo tractanda sit confutatio, quæ multis rebus, iisque leuibus refellendis est occupata, & qua dexteritate transuolando, plura nonnunquam sint defringenda, ne si in rebus parui momenti diutius versetur, intepescat oratio. II. Animaduerte in tota hac confutatione velocitatem acrem, & expeditam, quæ fit per incisa nauiter, quasi amento vibrata, nihil spissum, nihil productum, nihil attritum, & languidum, sed tota oratio, quasi flamma nouo, & continenti pabulo diutius alitur. III. Vrbanitas quoque permixta palæstram addit orationi, à qua Ciceronis ingenium nunquam recedit.

MODVS CONFVTATIONIS *mixtus seriis rationibus, & ironijs aculeatis.*

CAP. XXXIV.

CIcero Pisonem confutat, qui se triumphum spreuisse profitebatur n. 56. At audistis Patres conscripti, Philosophi vocem, negauit se triumphi cupidum vnquam fuisse. O scelus! ô pestis! ô labes! cum extinguebas senatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas tribuno pleb. consulatum tuum, remp. euertebas, prodebas caput, & salutem meam vna mercede prouinciæ: si triumphum non cupiebas, cuius tandem rei cupiditate arsisse defendes? sæpe enim vidi, qui & mihi, & cæteris cupidiores prouinciæ viderentur, triumphi nomine tegere, atque velare cupiditatem suam. Hoc modo D. Silanus Consul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat, neque enim quisquam potest exercitum cupere, apertéque petere, vt non prætexat cupiditatem triumphi. Quod si te senatus, populusque Roman. aut non appetentem, aut etiam recusantem bellum suscipere, exercitum ducere coegisset, tamen erat angusti animi, atque demissi triumphi honorem, atque dignitatem contemnere. Nam vt leuitatis est, omnē aucupari rumorem, & omnes vmbras, etiam falsæ gloriæ consectari: sic leuis est animi, lucem, splendoremque fugientis, iustam gloriam, qui est fructus veræ virtutis honestissimus, repudiare. Cum verò

Cum verò non modò non poſtulante, atque cogente, ſed inuito, atque oppreſſo ſenatu, non modo nullo pop. Rom. ſtudio, ſed nullo ferente ſuffragium libero, prouincia tibi iſta manupretium fuerit non euerſæ per te, ſed perditæ ciuitatis: cumque omnium tuorum ſcelerum hæc pactio exſtiterit, vt ſi tu totam remp. nefarijs latronibus tradidiſſes, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderentur: cùm exhauriebas ærarium: cum orbabas Italiam iuuentute: cum mare vaſtiſſimum hyeme tranſibas, ſi triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentiſſimè, niſi prædæ, ac rapinarum cupiditas, tam cæca rapiebat? Non eſt integrum Cn. Pompeio conſilio iam vti tuo, errauit enim, non guſtarat iſtam tuam philoſophiam. Ter iam homo ſtultus triũphauit. Craſſe, pudet me tui, quid eſt, quod confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream, tibi tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Seruilij, Q. Metelle, Ca. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in iſtum errorem induceremini? C. Ipſi Pontino, neceſſario meo, iam non eſt integrum. Religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum, ruſticum Marium, nullius conſilij patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt! ſed quoniam præterita mutare non poſſumus, quid ceſſat, hic homulus ex argilla, & luto factus Epicurus, dare hęc præclara præcepta ſapientiæ, clariſſimo, & ſummo Imperatori, genero ſuo: fertur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet, cupiditate iuſti, & magni triumphi, non didicit eadem iſta, quæ tu, mitte ad eum libellum, ſed iam, ſi ipſe coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incenſam illius cupiditatem comprimas, atque reſtinguas, valebis apud hominem volitantem cupiditate gloriæ, vir moderatus, & conſtans, apud indoctum eruditus, apud generum ſocer. Dices enim vt es homo facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus è ſchola: Quid eſt Cæſar, quod te ſupplicationes toties decretæ, tot dierum tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas Dij negligunt: qui (vt noſter ille diuinus dixit Epicurus) neque propitij cuiquam eſſe ſolent, neque irati. Non facies fidem, ſcilicet, cum hæc diſputabis: tibi enim, & eſſe, & fuiſſe Deos videbit iratos. Vertes te ad alteram ſcholam: diſſeres de triumpho. Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plauſus, vehi per vrbem, conſpici velle: quibus ex rebus nihil eſt, quod ſolidum tenere: nihil quod referre ad volùptatem corporis poſſis. Quin tu me vides, qui ex qua prouincia T. Flaminius, L. Paulus, Qu. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti triumpharũt: ex ea ſic redij, vt ad portam Eſquilinam, Macedonicam lauream conculcarim, ipſe cum hominibus quindecim male veſtitis, ad portam Cœlimontanam ſitiens peruenerim? quo in loco mihi libertus præclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quæ vacua ſi non fuiſſet in campo Martio tabernaculum mihi collocaſſem. Nummus interea mihi, Cæſar, neglectis vehiculis triumphalibus domi manet, & manebit. Rationes ad ærarium retuli continuò, ſicut tua lex iubebat: neque alia vlla in re legi tuæ parui, quas rationes, ſi cognoris: intelliges, nemini pluſquam mihi literas profuiſſe. Ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè, & litteratè, vt ſcriba, ad ærarium, qui eas retulit, præſcriptis rationibus, ſecum ipſe caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit. Ratio quidem Hercle apparet, argentum οἴχεται. Hac tu oratione non dubito, quin illum iam aſcendentem in currum poſſis reuocare. O tenebræ! ó lutum! ô ſordes! ô paterni generis oblite, materni vix memor! Ita neſcio quid iſtuc fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quam vt Mediolanenſi præcone, auo tuo dignum eſſe videatur. L. Craſſus homo ſapientiſſimus noſtræ ciuitatis ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpes: vt vbi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſſam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir ſummo ingenio præditus, C. Cotta nullo certo hoſte, flagrauit, eorum neuter triumphauit, quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irriſa abs te paulo ante M. Piſonis cupiditas triumphandi, à qua te longè diximſti abhorrere: qui etiam ſi minus magnum bellum geſſerat, vt abs te dictum eſt, tamen iſtum honorem contemnendum non putauit. Tu eruditior, quam Piſo, prudentior, quam Cotta, abundantior ingenio, ſapientia, quam Craſſus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, vt tu appellas præclara duxerunt. Quod ſi reprehendis, quod cupidi laureæ fuerint, cum bella, aut parua, aut nulla geſſiſſent: tu tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis inſignia contemnere debuiſti. Neque vero contempſiſti, licet Themiſta ſapientior, ſed os tuum ferreum ſenatus conuicio verberari noluiſti.

Eſt & illa confutatio ironica, & artificioſa, cum debile aliquid aduerſarij præſidium oratores extollunt per iocum, & deriſum, vt cumulatius infringant, ſic res militares Verris confutat Cic. 7. Verr. n. 3. *Vide ité præclarũ eius exẽplum 1. de diuin. nn.* 33.

Non poſſum diſſimulare, Iudices: timeo,

ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit impunè fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquilij, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuisse existimata sit: qui vt erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, caussa propè perorata, ipse arripuit M. Aquilium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque eius à pectore abscidit, vt cicatrices Po. Rom. iudicesque aspicerent aduerso corpore exceptas: simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat multa dixit: eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur, ne quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non peperciſſet, hic non ad populi Rom. laudem, sed ad iudicum crudelitatem videretur esse seruatus. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium, vitiorumque princeps: at est bonus Imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reseruandus. Non agam summo iure tecum: non dicam id quod debeam forsitan obtinere: cum iudicium certa lege sit constitutum, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecunijs abstinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quæram quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute tibi tua liberatam? magna laus, & honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post id bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Fateor & magnum quidem, ac vehemens, num igitur ex bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror, hoc etiam deesse impudentiæ tuæ, vt quidquam eiusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent, vbi? quando? qua ex parte? cum aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vnquam prorsus audiuimus, & illud audiuimus, M. Crassi fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne ratibus coniunctis, freto fugitiui ad Messanam transire possent: à quo illi conatu, non tantopere prohibendi fuissent, si vlla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur.

N. N.

I. Hæc ad apparatum valet, & pompam, vbi tenentur iam auditorum animi, nec res tam probationem desiderant, quam delectationem. Itaque in istis argumentis Cicero mirificus artifex in sinuosis lacinioſæ orationis flexibus ludens, totum illud oſtentat apparatissimæ eloquentiæ choragium, hypotypoſes facit, inducit ſermocinationes, modò ridet, modò ſerio pungit, modò vellicat, & nihil non præſtat ad ornandum.

MODVS CONFVTATIONIS per interrogationem.

Cicero pro Quinctio nu. 36. Ita rotunde aggreditur.

CAP. XXXV.

NEgo fuisse caussam, cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse. Nego possedisse, hæc tria cum docuero perorabo. Non fuit caussa, cur postulares. Qui hoc intelligi potest? quia Sexto Nęuio, neque ex societatis ratione, neque priuatim quicquam debuit Quinctius, quis huic rei testis est? Idem qui acerrimus aduersarius. In hac re te, te (inquam) testem, Næui, citabo. Annum, & eo diutius post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum, simul Quinctius doce, te petijsse ab eo istam nescio, quam innumerabilem pecuniam, doce, aliquando mentionem feciſſe: dixisse deberi, debuisse concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit, hæres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eo denique vbi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes literæ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui cum res ab eo, qui contraxisset, recessisset, & ad hæredem peruenisset, non hæredem cum primum vidisset, certiorem faceret? appellaret, rationem afferret? si quid in controuersiam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? itane? quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios, caros, & honestos esse, atque haberi volunt. Id Sex. Næuius non faceret, qui vsque eo feruet, ferturque auaritia, vt de suis commodis, nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo vllius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia quod debitum nunquam est, id datum non est, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem, vitamque eripere conatur? Huic tu molestus esse, videlicet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis: quem nunc interficere nefatie cupis, eum tu prudenter appellare nolebas? Ita credo hominem propinquum, tui obseruantem, virum bonum, pudentem, maiorem natu

iorem natu nolebas, aut non audebas appellare. Sæpe vt fit cum ipſe te confirmaſſes, cum ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere, cum paratus, meditatuſque veniſſes, homo timidus virginali verecundia, ſubito ipſe te retinebas: excidebat repente oratio cum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret, id erat profecto. Credamus hoc Sex. Næuium, cuius caput oppugnet, eius auribus peperciſſe.

N. N.

Nota argutum initium, & velox, in quo pugnacitas ſuo calore delectat. Toto deinde curſu, non ludit, vt in ſuperius commemoratis ampliſicationibus, ſed acerrimis vrget rationibus, & genuinum nauiter infigit aduerſario.

MODVS PER SVBIECTIONEM frequentiſſimus, & optimus.

Cic. pro Quinctio num. 41.

CAPVT XXXVI.

APpellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat vt ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut vnica liberalitas, ſi negligentiam dices, mirabimur; ſi bonitatem, ridebimus: neque præterea quid poſſis dicere inuenio. Et pro Sexto Roſcio n. 37.

Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur: ſceleſtum, Dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiuſmodi, quo vno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur! Etenim ſi (id quod præclarè à ſapientibus dicitur) vultu ſæpe leditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre reperietur, in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina, atque humana cogebant. In hoc tanto, tam atroci, tam ſingulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt ſi quando auditum ſit, portenti, ac prodigij ſimile numeretur; quibus tandem te C. Eruci argumentis accuſatorem cenſes vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitijs, flagitijſque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne obiiciendi quidem cauſſa contuliſti. Patrem occidit Sex. Roſcius: qui homo? adoleſcentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſæpe in cæde verſatus: at hoc ab accuſatore, ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates, ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cum dixit, hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuiſſe. Nihil autem vnquam debuit: cupiditates porrò, quæ poſſunt eſſe in eo, qui (vt ipſe accuſator obiecit) ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum iſtum furorem Sex. Roſcio obiecit? patri inquit, non placebat, patri non placebat? quam ob cauſſam? neceſſe eſt enim eam quoque iuſtam, & magnam, & perſpicuam fuiſſe. Nam vt illud incredibile eſt, mortem oblatam eſſe patri à filio, ſine plurimis, & maximis cauſſis: ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium, ſine cauſſis multis, & magnis, & neceſſarijs. Rurſus igitur eodem reuertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud iam perſpicuum profectò eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij cauſſam patri, neq; ſceleris filio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſſa odii fuerit: fuiſſe odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus eſt ſecum omni tempore volebat eſſe: hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala, nugatoriaque accuſatione, idem mihi vſu venit in cauſſa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues, qua ratione infirmem, ac diluam reperire non poſſum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa, Sex. Roſcius filio ſuo relegationis, ac ſupplicij gratia, colenda, ac tuenda tradiderat.

MODVS PER COACERVATIONEM exemplorum, in quo diligenter notandi ſunt nexus.

CAPVT XXXVII.

EFficax quoque genus confutationis, quo aduerſariorum ora prima aggreſſione obturantur, cum facti, quod ipſi obijciunt, ſtatim luculentum exemplum in graui auctore profertur, vt pro Milone num. 7.

Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſpu-

tant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri: qui nondum libera ciuitate, pop. Rom. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. An est quisquam, qui hæc ignoret, cum de homine occiso quæratur, aut negari omnino solere esse factum: aut rectè, aut iure factum esse defendi? Nisi verò existimatis dementem, P. Africanum fuisse, qui cum à C. Carbone tribuno plebis, in concione seditiosè interrogaretur, quid de T. Gracchi morte sentiret, respondit, iure cæsum videri. Neque enim posset, Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine caussa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris vlciscendi caussa, matrem necauisset, variatis hominum sententiis, non solum humana, sed etiam deæ sapientissimæ sententia liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo: diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impunè voluerunt: quis est, qui quoquo modo, quis interfectus sit puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est vllum iure hominis necandi, quæ multa sunt, certè illud est non modò iustum, verum etiam necessarium, cùm vi vis illata defenditur? Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus eius Imperatoris: interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculosè, quàm perpeti turpiter maluit: atque hunc ille vir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Insidiatori verò, & latroni, quæ potest afferri iniusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladij volunt? quos habere certè non liceret, si vti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus: vt si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela, aut latronum, aut inimicorum incidisset: omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari iubent, cùm ei, qui expectare velit antè iniusta pœna luenda sit, quàm iusta repetenda. Etsi persapienter, & quodammodo tacitè, dat ipsa lex potestatẽ defendendi: quę non modò hominem occidi, sed esse cũ telo hominis occidendi caussa vetat: vt cum caussa, non telum quęreretur, qui sui defendendi caussa telo esset vsus, no hominis occidendi caussa habuisse telum iudicaretur.

Vide item, quæ habet Cicero pro Amer. 42.44.45.48.52.54. Cæcinn. 82.84. Muren. 67. Haruſp. 17.

CONFVTATIO.

Pro cœco reo parricidij per ἀνακόλουθον, & ἀπίθανον.

CAP. XXXVIII.

VOlo nunc scire quemadmodum dicat explicitum, tam difficile facinus: cœcus parricidium cogitauit, cum quo? cuius se commisit oculis iturus per totam domũ? Quem ducem elegit ille, qui erat in cubiculo suo solus? Secum, opinor, secum deliberat. Sufficit sibi, cum homine expeditissimo loquitur: Cur enim socium conscientiæ quærat? omnia potest scire. Primum nox quando sit: Deinde prospicere sollicitè, an omnis familia dormiat. Gradu suspenso ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem sollicitum circumagere vultum. O quàm parum est in metu, ipsos etiam oculos habere. Ita non iste sibi dixit? Occidere quidẽ patrem volo, sed quem sequentur hæ manus? Nocte solus egrediar, sed quando perueniam? putas non iunctis habitare liminibus? domus inter patrem, filium que media. Quantum erroris, quantum moræ! spatium ingens, & vix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis? nox antè deficiet. Quid si deinde, vterque vigilauerit? quid si nouerca? Age limen inueniam, cardinem sine strepitu mouebo, dormientis cubiculũ intrabo, quiescentẽ feriam patrem, semel satis erit, nec nouerca vigilabit. Securus egrediar, sciente nullo reuertar. Vota sunt ista, sed oculorum, cœcus desperaret etiam, si tam multa nox pollicereretur. Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit, vt iuuenis ad parricidium suo potissimum gladio vteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam si alienũ, & ignotum in vulnere patris gladium reliquisset, poterat de percussore dubitari. Hic attulit suum, vt etiam si euasisset, tamen ferro suo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram semper, quia vsurus illo non eram. Ferrum ego parricidio meo, tot antè annos præparaui, & secundum illum, quem minabar, patri tandiu innocens fui. Ego eram ferro, ac mente paratus, & tot abiere noctes, antè gladium illum familiarem oculis tuis feci, antè omnibus seruulis notum. Pependit in cubiculo meo, tanquam testis conscientiæ meæ, palam in medio, negligenter, sic vt substrahi possit. Non illud conscientia trepida velauit, tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini.

Quintil. decl. 1.

Confutatio, in qua explicatur lex.

Lex, qui parentes in calamitate deseruerit, insepultus abijciatur.

Filius, vt

Filius, vt patrem redimeret è vinculis, matrem cœcam reliquit.

Quint. decl. 6.

Pater alligatus est, mater cœca est. Vnus vtrique filius, magna locorum distantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad vtrum mauis, ad vtrunque non potes, nisi hanc misero conditionem imponimus, vt quicquid fecerit, proijciendus sit. Si exierit mater sepeliri vetabit: si remanserit, pater.

DE PERORATIONE.

CAPVT XXXIX.

Peroratio nis momentum

PEroratio, quasi extremus actus restat, oratori strenuo, & diligenti minime negligendus: Et eo quidem magis excolẽdus, quod, quæ vltimo loco dicuntur, aculeum mentibus auditorum, potissimum infigere, atque relinquere debeant. HENRICVS ille MAGNVS, cuius, vt & Regis optimi, & suauissimi Parentis sæpius iucundissimè recurrit memoria, vt magnum, & in omnibus rebus elimatum fuit eius iudicium, dicebat se oratores ex perorationibus agnoscere, quod initio artificiosis illigata verborum structuris, ad numeros ferretur oratio: sub finem natura ipsa, se in suis motibus promeret frequẽtius. Euenit vsu plerunque multis, vt initia habeant splendida, lentos, & iacentes exitus. Cum enim toti in illud, quod primum occurrit, in exornanda scilicet prooemia, acerrima mentis cogitatione ferantur, extrema, vel iam hebescentibus ingenii, & industriæ aculeis, vel certè tẽporis penuria, perquam neglecta, atque arida esse pariuntur. Itaque initio, cum elaboratæ orationis, veluti pennis innixi rapiuntur, placent sub finem, deficiente iam arte, cum parum naturæ habeant, aut licet habeant, cum grauissimas sententias, & motus, ex tempore tractare difficillimũ sit, quasi exuræ pennis aues corruunt, & deformi lapsu affligũtur ad terrã, eo maximè tempore, quo alacrius eminere debuerant. Quamobrem prudentis est oratoris initio, non ita magnificis illis eloquẽtiæ propylæis, & ionicæ structuræ delicijs capi: quin maturè consideret, qua porta commodissimè excedere, viriliterque se expedire possit. Hoc magnus artifex Tullius, perquam solerter nouerat, cuius in omnibus sic in perorationibus eximia fuit felicitas, nec sine caussa vbi plures cum eo oratores dicebant, hanc illi partem exarandam communi omnium consensu deferebant.

Henrici Magni iudicium de oratoribus.

Causse fluctuãtis peroratio.

Prudẽtia in prouidendo epilogo.

Locus per orationis.

Vt verò quis peroratione nauiter vtatur, spectandum est caussæ genus. Occurrunt enim plerunque caussulæ, quæ nec orationẽ merentur, nec perorationem: vel etiam breues oratiunculæ, in quibus si perorationem elabores contentius, videaris rudi, & inornatæ domunculæ, cæteris incuria neglectis grande, & locuples posticum astruere. Vbi perorationem non desiderat oratio, saltem conari oportet, vt aliqua virili, & expedita conclusione claudatur. Si longior fuerit, & grauior, tum erit Epilogus summa diligentia adtexendus, ne in portu, quod aiunt, naufragium faciat oratio. Quanquam verò, sæpe in multis orationis locis, post res confirmatas frequententur epilogi, in fine tamen præcipuum regnum obtinent.

Partes.

Atque cum tota ratio perorationis in duabus potissimum sita sit rebus, in enumeratione, & motu: Vtrũque considerate spectandum, nec leui industria tractandum erit.

Enumerationis dexteritas.

Enumeratio illa, & ἀναπεφαλαίωσις rerum, plurimum desiderat industriæ. Nostra memoria Pater Emundus Augerius, vt erat magnus in cæteris orator, sic in ea parte, non mediocriter excellebat. Erat illi semel concio iam prouecta, cum de repentè adfuit HENRICVS TERTIVS Galliarum Rex Christianissimus, cui Pater multis erat nominibus charus, & periucundus. Cœpit ille, quæ antea dixerat relegere, & per sua vestigia recurrere tanta dexteritate, tam concinna dispositione, tam facili sententiarum claritate, tam distincta varietate verborum, vt qui aderant permulti graues viri; & in eloquentia benè versati, hoc vnum perfecti oratoris opus, & præstantissimum, & difficillimum esse dicerent.

Danda est igitur opera singularis, vt hæc enumeratio non sit Crambe repetita (quod ait Satyricus) sed veluti subtilissimum industrii pictoris opus, qui in exiguam quandam tabellam, rem magnam, & antea diffusam collegerit.

Galen. l. 17. de vſu part. c. 1.

Casum Phaetontis in gemma annuli expressum, admirabili, vel potius stupendo artificio memorat Galenus. Videbatur adolescens solis filius crinito radiis capite flagellũ tenens, in aureo curru sedens, quem celeres quadrigæ rapiebãt, tanta subtilitate sculptæ, vt sedecim pedes equorum minutissimis lineolis distincti eminerent. Hinc rubentis ardoribus cœli facies, Iouis iræ, infelicis patris desperatio, & attoniti casus nouitate cœlestes hærebant. Illinc decrescebat mare, ebulliebant aquæ terra continenti incendio flagrabat, & longè, latéque sparsi flammarũ globi syluas, montes, prata, pecudésque absumebant. Ingentis illud artificij, & delicatissimæ manus. Pari profecto ratione præclarum censetur oratoris opus, vbi per totã orationem variè dispersa vno aspectu ponit ob oculos, & aptis motibus animat, atque incendit.

Legendæ perorat.

Curabit in eo ne nimius sit, & inutiles minutias exquirat, quæ à grauioribus facilè rebus absorbentur. Deinde, vt coquus cibos varijs condimẽtis, ita nouum orationis ferculum, & sententiarum nouitate, & verborũ varietate prudenter aspergat. Tertio, vt illud potissimum frequentet, quod caussæ fundamentum est, & auditorũ animis relinquere nititur. Deinde, vt aptos motus accommodet, qui toti sunt in affectibus, & figuris, de quibus consequentibus libris agendum est. Exemplorum cum passim in Cicerone præ-

pro Milone. n. 94. pro Cluẽt. n. 188. pro Flac. n. 44. pro Sylla. pro domo. pro Mur. pro Plan. & cæt.

ſtantiſſima quæque affluant, nihil opus fuit multitudinem percenſere: nihil vetat tamẽ, quo minus hoc ex Quintiliano audiamus, cætera ex figuris, & affectibus, ſatis abunde peti, commodéque poterunt.

PERORATIO MISERABILIS pro filio, qui cum ſua captiuitate, & morte patrem redemiſſet, mortuus in vinculis à matre ſepeliri prohibetur,

CAP. XL.

Quint. decl. 6.

VBi virtus? vbi pietas? periſti miſer, & malè audis. Non morienti pater aſſedi, nõ ægri caput molliori ſede compoſui, non fatigatum latus mutaui, non ſpiritum excepi. Abſens, extinctus, euerſus mortẽ tuam inueni. Nemo ægro vincula laxauit, nemo manus ferro ſordidas ad accipiẽdos remiſit cibos. Tantum catenarum cauſſa ſolutus eſt, neglectus, deſpectus. Quidni vilis ſenis vicarius? inter tot ardentiſſima febrium deſideria, non habuiſti, quem poſceres, quo modo te vincula compoſuerant iacuiſti, matrem, patrem, propinquos tantũ cogitaſti. Nunqnid indulgeo mihi, quod te puto inſpiraſſe in carcere meo? Nondum matri ſatisfactũ eſt. Quoniam pœnas à cadaueribus exigis, audi ſequentia tempora, mors ipſa filij tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot colliſum ſcopulis, tot ſpatioſis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quàm cum venit in terram. O quam graue eſt mori! quanto grauius, quod ego viuo ſuperſtes filij mei? Viuo omnibus dijs, hominibuſque, ſed ante omnes mihi, & inuiſus, & infeſtus, & vxoris quoque pietatem perdo. In funere filij diuortium fecit, video hęc rerum naturæ bona, quæ filio abſtuli. Omnis me ætas, mei admonet luctus, ſenectus, ad quam non peruenit, miſera pueritia, quam nunc tranſiuit; adoleſcentia, in qua perijt. Superſum, vt ſi feliciſſimè ceſſerit, rogum meum videam, & edaces circa corpus filij mei flammas. Si hoc non contigerit, nigrum cadauer, & deforme etiã ignotis ſpectaculũ, inter hęc mala credetis, puto, ſi dixero, vellem oculos non habere. Quid nũc amplius? Ad te vxor preces conuertam irritas, malè tẽtatas? Tu verò perge, & bono tuo vtere, felicem te, quod in hac fortuna tua iraſceris. Ad hoc confugiendum eſt. Per communes caſus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos coniuges veſtræ ament, non ſic deſiderent, ita hoc orbitatis meæ vltimum exemplum ſit, ita vos habere tam pios filios, non neceſſe ſit, miſeremini. Si vicariũ accipitis me proijcite, non inuidioſæ preces ſunt, nihilominus impero. Non læta ſententiam veſtram ſequetur gratulatio, non ad tẽpla deducar, ſed ad ſepulchra. Etiam cum vicero, flendũ eſt: Si verò vincimur, ibo in littus miſer, planctibus aues abigam, aut me corpori filij mei, velut tumulus imponam. Iacebimus duo inſepulta cadauera, me feris obijciam, aut circa ſingulorum domus, ad genua prætereuntium ibo, & recepto iam miſeris more ſupplex, non cibos petam, non ſtipem, mendicabo, terram, & collatas miſerantium manu glebas, aut, quod certè licet filium in mare proijciã. Iam crudeles aquæ, & venti, male ſecundi reddo vobis veſtrum beneficium. Ferte quolibet, licet ad barbaros, licet ad hoſtes, licet ad piratas. Fortè aliquis iubebit ſepeliri, certè (quod ſciam) nemo prohibebit.

Item in cauſſa adoleſcentis ad remediũ fraterni morbi exſecti iuſſu patris, & occiſi.

Peroratio flebilis per apoſtrophen ad animam mortui.

Quint. decl. 8.

Conuertitur hoc loco, iudices, mulier infelix, & velut ad quandam præſentiã amiſſi iuuenis, ſiue, inquit, tandem ſecuritate mortis explicitus, in aliquo ſedis æternæ pudore requieſcis, ſiue excluſus, ac vagus, & inter fabuloſa ſupplicia metuendus, adhuc laceratione per ſtupentes, horrenteſque manes vmbra diſcurris, audi miſerrimæ matris iniquiſſimam complorationẽ. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum cõditorium tuæ mortis irrumpere, nec ſupra chariſſima membra proſtrata meis vulnera tua tegere viſceribus, quod ſolum tamẽ potui, corpus, quod medicus, quod reliquerat pater, hoc ſinu miſera collegi, ac vacuum pectus frigidis, abiectiſque viſceribus rurſus impleui, ſparſos artus amplexibus iũxi, membra deducta compoſui, & de triſti, terribilique facie, tandem ægri cadauer imitata ſum. Hoc eſt tamen, quod de triſtiſſima orbitate præcipuè ferre non poſſum, propter fratrem videris occiſus, nec tamen vnquam conſtare poterit, an tu ſanaueris fratrem.

Item, Ecce ſuper lectulum effuſa feralem, laceros artus, & peruſtum complexa corpus exclamo, teneo vnicum meum, velit, nolit inuidia, meum miſera formoſum. Hoc erat, quod infeliciſſimam matrem vltra ſolitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantumlibet hãc impatientiam, ego mihi videor defuiſſe, ceſſaſſe, multùm de lætitia, multùm perdidiſſe de gaudijs. Nemo vnquam filium nimis amauit. Excuſo tibi, inquit, iuuenis innocentiſſime, quod ſupremis tuis nondum præſtitiſti miſera comitatum. Viuere quidem te defuncto continuò non debui, ſed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis inuiſæ, ſed prius licuerit corã ciuitate manibus tuis iuſta perſoluere, cum damnato ſupra callidiſſimum ſilentium parricida, nihil te dixiſſe conſtiterit. Ignoſce quod ad iudicium iſtud orbata duraui. Timui, ne ſi ad exitum impatientia, ſi præcipiti pietate properaſſem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

Finis libri ſexti.

DE ELOCV-

DE ELOCVTIONE.

LIBER SEPTIMVS.

DE ELOCVTIONE.

CAPVT I.

QVÆ ad elocutionis virtutes attinent, sunt à nobis in prima eloquentiæ parte diffusius exposita. Sed tamen, quoniam semel ad præceptiones defluximus, nonnulla de huius ipsius virtutis Rhetoricę culturâ, saniorum Rhetorum placita trademus. Sunt enim in hac parte (vt liberè fatear) infinitæ, vel etiam aliquot veterum Rhetorum ineptiæ, qui cum ad sublimes illas eloquẽtiæ vires assurgere non possent, toti in literulis, syllabisque occupandis, & in tornanda periodo hęserunt. Quæ res, & si in suo genere non sunt negligendæ; Tamen eas consectari morosius, & præ istis heroïcos sensus parui facere, hominis est intemperanter abutentis otio, & literis. Ego enim sic arbitror, eloquentiam ex sensibus, & verbis, quasi ex animo, & corpore cõflatam esse; Qui contemptis grauibus sententijs, omnes in verborum structuram curas, & cogitationes intendunt, similes illis videntur, qui neglecto spiritu *cœlestis aurę particula*, solam cutem impensius curant. Cauent enim vehementer, ne collidantur literæ, ne hiatus incurrant vocalium, ne aspeB ros auribus sonos contumaces syllabæ efficiant: Dant singularem operam, vt trahantur periodi, vt comptius interstincta particulis cola, vt oratorij pedes concinant, vt post longos circuitu frequens sit illud intercalare Episodium, *esse videatur*.

Iuminutijs elocutionis enodandis scrupulosius immorari, puerilis estingenij

Interim præclaris sensibus exhausti, ieiuni, macilenti, totas orationes Græculorum nugis, & literarum obseruationibus complent. Hoc quidem misera vanitas est, & eaC animaduersa, non præteribo.

A opinor, quæ sanctorum virorum scriptis castigatur puerilis loquentia, inanis rerum, plena ineptiarum.

Quanquam non hæc à me ita dici velim, vt omnem verborum ornatum, contemnendum putem: Nam vt corporis honestã curam gerunt etiam sapientes, sic & in graui oratione culturam elocutionis esse volo; sed eam grandem, & cum maiestate decoram. Duo tantum reprehendo, primũ, quod ista putidius à plerisque, magno cæterorum eloquentiæ ornamẽtorum dispendio, curentur: Deinde, quod ad sacras conciones, & serias orationes, in quibus pugnare oportet, non ludere, iuuenilius traducantur.

Cauendum est omnino, ne oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Nam id tum miseri, tum in minimis occupati est. Neque enim, qui se totum in hac cura consumpserit, potioribus vacabit, si quidem relicto rerum pondere, ac nitore contempto, tesserulas (vt ait Lucilius) struet, & vermiculatè inter se lexes committet. Quamobrem, & cum de hac tota re scriptum sit à nonnullis, etiam abundantius, quàm oratoria grauitas postulet; quę leuiota sunt omittam, aut certè perstringam. Quæ verò melioris notæ fuerint, à veteribus præsertim

Quinct. l. 9.

ELOCVTIONIS DIVISIO, & eius prima pars eloquentia.

CAPVT II.

ELocutionis omnium clarissima diuisio est, quæ traditur à Cicerone quarto ad Herennium in *Elegantiam, compositionem, & di-*

gnitatem. Elegantia eſt, quæ facit, vt vnum quodque purè,& apertè dici videatur. Hæc diſtribuitur in latinitatem, & explanationem. Latinitas ſermonem purum conſeruat. Duos Grãmaticorum ſcopulos, ſoloeciſmum,& barbariſmum declinat,& honeſtam in omnibus conſectatur orationis mũditiem. Primum igitur, vt latinè loquamur videndum eſt,ſed & verba afferamus ea,quæ nemo iure reprehenderit, & ea ſic caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſeruemus, vt ne quid perturbatum, ac diſcrepãs,aut præpoſterum ſit. Hæc ex Grammaticorum petuntur officina, in qua procudenda ſunt accuratiùs puerorum ingenia, ne cruda adhuc ſtudia in grauiores ſcientias propellant, & congrui ſermonis imperiti præbeant ſe deridendos. Diuus Baſilius legatum ſibi à Valente Rhetorem, Demoſthenem nomine, haud ſatis Δημοδεινῶς in Grammaticos errores impingentẽ, caſtigauit vrbano dicto. Δημοδόκης σολοικίζει.

Cic. 4. ad Her. c. 2.

Cic. 3. de Orator.

Demoſth. Valentis Legatus.

Sozom. l. 16. c. 16.

Quo verò riſu exceptum eſt apud Athenienſes DATIDIS Melos? qui, vt vir Perſa, & miles, minus ad Atticas factus elegantias, Græce loqui conatus, dixit ἥδομαι καὶ χαίρομαι. Erat hoc hoſpiti, & duci militiæ condonandum. Sed minus tolerandi ſunt, qui cum iſtis vitijs laborent, profitentur tamen elegantias, & in alios, ſi quid fortè titubarint ſunt impensè dicaces. Nec infacetè luſit Auſonius in eiuſmodi farinæ Rhetorem, qui ſcripſerat actiua voce Reminiſco.

Suid. in voce Δάτις Ariſtoph. in pace.

Reminiſco Rufus dixit in verſu ſuo.
Cor ergo verſus, imo Rufus non habet.

Haud diſſimilis quiſpiam legatus, qui ad Alexandrum tertium miſſus, contra S. Thomam Cantuarienſem Archiepiſcopum, ſparſurus querimonias, illud identidem in oratione vſurpauit *oportuebat.* Ex quo grauiſſimo cœtui riſum propinauit non mediocrem.

Hilarius Ciſterẽſis Legatus σολοικίζει Eius oratio.

[Pater (inquit) & Domine intereſt beatitudinis veſtrę, quid perperam actum eſt in perniciem vniuerſitatis, ad pacis, & debitæ concordiæ ſtatum citius reuocare, ne nimis huiuſmodi immoderata præſumptio multorum ſtragem, & Catholicæ Eccleſiæ ſciſſuram poſſit procreare. Id parum attendit Dominus Canrurienſis, dum relicto maturiori conſilio, ſe ſolum conſuluit, vt ſic ſibi, & ſuis, Regi, & regno, populo, & clero grauiores labores procrearet, & anguſtias, & certè virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat.]

Baron. ad Chri. 1164. Sec 34.

Addit, qui ſcripſit hiſtoriam. Ita grammatizabat Hilarius Ciceſtrẽſis dicens *oportuebat. inſuper ſuos, ſi ſaperent, non oportuebat ſibi, in tabulis præbuiſſe conſenſum.* Hic vnus ex cœtu prorumpens in vocem. *Male,* inquit, *tandem veniſti ad portum.*

Altera pars elegantiæ eſt explanatio, quæ reddit apertam, & dilucidam orationem. Ea comparatur duabus rebus vſitatis verbis, & propriis. Vſitata ſunt ea, quæ verſantur in ſermone, & conſuetudine quotidiana. Propria, quæ eius rei verba ſunt, aut eſſe poſſunt de qua loquemur. Hæc virtus elocutionis fundamentum eſt, qua qui non fuerit imbutus fruſtra nititur ad ſuperiora. Quantus eſt enim error eorum, qui nihil propriis verbis efferentes, in omnibus tranſlationum conſectantur delicias; quod plerunque faciunt, vt humilitatem verborum vitent; vt ille, qui in Actione *Ibericas herbas* ſe ſolo nequicquã intelligente dicebat, niſi irridens hanc vanitatem Caſſius Seuerus, *ſpartum* eum dicere velle indicaſſet. Solent hîc in delectu verborum Rhetores nõnulla tradere de factis, protractis, ſubſtractis, commutatis, ſonantibus, exilibus, ſordidis, grandibus, vaſtis, quæ pluribus proſequi ſuperuacaneum eſſe arbitror. Nam puri, dilucidique ſermonis ratio, in linguis præſertim antiquis, tota ex veterum ſcriptorũ imitatione, & magiſtro vſu dicendi petenda eſt: Ac demum bona verba habenda ſunt, quibus locupletiſſimi quique dictionis authores, & magiſtri vſi ſunt, quibus niſi fueris contentus, fruſtra ſonantes literulas, & ſyllabas aucupabere.

Cic. 4. ad Her.

Quint. l. 2. c. 8.

De verbis oratorijs, vide Cic. 3. de Orat. ſect. 150.

DE COMPOSITIONE SECVNDA parte elocutionis.

Eius definitio, officium, gratia.

CAP. III.

COmpoſitio eſt ſtructura partium orationis (vt definit Halicarnaſſeus) θέσις παρ' ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες λέξεως καλοῦσι. Eius officium eſt, verba inter ſe connectere, vt ne quid præpoſterum ſit, ne quid aſperum, aut vaſtum, ne quid obſcuratum negligentius, ne quid expreſſum putidius. Deinde ſingula inter ſe conciſa colis diſtinguere, mox etiam numeroſo periodorum ambitu vincire.

Eius vis moderata, maxime verò in exornationibus plurimum obtinet ſuauitatis, & vt ait, citatus author ἁρμοδίτην τῷ λόγῳ περιτίθησι. Atque vt artifices, qui verſicolore ornatu veſtimenta diſtingunt (Græci ποικίλας Latini Phrygiones, & plumarios appellant) plurimum rei veſtiariæ decoris addiderunt: Sic, qui eleganti verborum textura conficiunt orationem, exornatiuum illud genus, quod totum penè in delectatione ſitũ eſt magna voluptate perfuderunt. Verba quantũuis lecta ſint, & nobilia, plurimum ſuauitatis, & ornamentorũ amittunt, niſi aliqua ſtructuræ ratio, & concinnitas accedat. Res enim perinde ſe habet

Compoſitionis ars.

Phrygiones vestimenta.

se habet, atque in mentis sensibus, quantumuis illi generosi fuerint, emarcescunt, nisi orationis perspicuitate, copia, felicitate promantur: sic lepor ille verborum, sine structuræ lenocinio defloreſcit.

Hoc Dionysius Homericorum versuum exemplo declarat, qui cum verbis constent humilibus, tamen ex iuncturæ concinnitate plurimum iucunditatis hauserunt, sunt autem illi.

Τὼ δ' αὖτ' ἐκ κλισίης Ὀδυσεὺς καὶ Διὸς υἱὸς
Εὐπώοντο ἄρίστον ἅμ' ἠοῖ κεκαμόντε πῦρ,
Ἔκπεμψάν τε νομῆας ἅμ' ἀγρομόισι σύεσσι.
Τηλέμαχον δ' ἐπείσαντο κιόντες ὑλακόμοιοι,
Οὐδ' ὕλακον μεθέσαντα, νόησε δ' Διὸς Ὀδυσσεὺς
Σαίνοντάς τε κυνάς, ὦκα δ' ἐπὶ ποσσὶν ἄλητο.

& cætera, quæ, vt ait ille, διὰ τ' ἐυτελεστάτων, καὶ ταπεινοτάτων ὀνομάτων πέπλεκται. Sed totam ex iunctura gratiam mutuantur. Hæc si latinè reddantur non possunt suos numeros retinere, cum ijsdem comparari possunt, quæ in Moreto incerti authoris leguntur.

Membra leuat sensim vili demissa grabato,
Sollicitaque manu tenebras explorat inertes,
Vestigatque focum: lasus, quem denique sensit.
Parvulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admouet his pronam summissa fronte lucernam,
Et producit acu stupas humore carentes
Excitat, & crebris languentem flatibus ignem.

Deinde.

Inde abit, assistitque molæ, parvaque tabella,
Quam fixam paries illos seruabit in vsus,
Lumina fida locat. Geminos tunc veste lacertos
Liberat, & cinctus villosæ tegmine Capræ
Peruerrit cauda silices, gremiumque molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtramque:
Læua ministerio, dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres silicum rapido decurrit ab ictu,
Interdum fessæ succedit læua labori.
Alternatque vices: modò rustica carmina cantat,
Agrestique suum solatur voce laborem.

Et quæ toto illo poëmate continentur Homericis ab Halicarnasseo allatis non dissimilia.

Hæc igitur, inquit, cum de humili materia, & per se humilia sint, ex decore numerorum mirificas habent veneres. Neque vero id, tantum in versibus cõtingit, sed in soluta oratione, exemplũ citat ex Herodoto.

Γύγη οὐ γάρ σε δοκῶ πείθεσθαι μοι λέγοντι τὰ περὶ τῆς ἐδυς ἡ γυναικὸς ὅπῃ γὰρ δὴ πυγχάτ' ἀνθρώποις ὄντα ἀπεστέρηκα ὀφθαλμῶν. ποίην ὅπως ἐπίηλα θεάσῃ γυμνήν. ὁ δὲ μέγα ἀνεβόησε εἶπεν. Δέσποτα τίνα λέγεις λόγον οὐκ ὑγιᾶ. κελεύων με δέεσθαι τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνήν, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Hæc, & similia, quæ ex Cicerone infinita possunt afferri, si dissoluas, μικρόκωλα, ἀγκῶνι, μαλθακὰ, facias necesse est. Porro tota structuræ ratio continetur in periodis, de quibus dicendum est.

DE PRAESTANTIA NVMEROSAE orationis, & eius ortu.

CAP. IV.

MAgni illius Augustini vox est, mundum Dei canticum esse, & rectè quidem dixit, is enim est omnium musicorum, sine controuersia princeps, cuius nutu numerosissimus vniuersi concentus, perpetuas concordię seruat leges. Atque vt omnia certo quodam pondere, ac mensura condidit, sic illa videntur ab ipsis cunabulis instillatam retinere numerorum suauitatem. Quid mirum igitur, si animus aurium nuntio naturalem quandam in se retinet omnium vocum mẽsuram? Homo profectò animal est natura musicum, & musicæ vis per aurium sensus, quasi per animæ vestibula, si quando potentiùs illapsa est, tum delicato titillationis lenocinio mentem surripit, & miti quodam dominatu vendicat. Agrestes ipsi belluarum sensus, hac dulcedine mulcentur, & Iouis quidem Aquila apud Pindarum, vbi Apollinis lyram audiuit, prædarum, & fulminis oblita, iam conniuentibus oculis mergitur in soporem, Tum fulmen ipsum hac illecebra delinitum considente paulatim flammarum ardore langueſcit. *Musicæ laus.*

Quod si omnia, vel numerosa sunt, vel ipsis numeris delectantur, non oportuit orationem, egregium quoddam opus hominis, in quo pulcherrimæ mentis cælata est effigies, numerorum legibus esse destitutam. Quamobrem, primùm quidem natæ sunt poëtarum ingenia, quorũ ars exquisito quodam flore dicendi luxurians mirifica suauitate eloquentiam, vitamque perfudit. Ipsi deinde oratores, cum poëtarũ viderent artes florere laudibus, certos cursus, concluſioneſque verborum inuenerunt, quibus illigata non modò ferretur contentiùs, sed etiam blandius se insinuaret oratio. Itaque cum plerique veterum infracta, vt sæpiùs, atque amputata loqueretur, claudicarent, insisterent, & quasi inter saxa fractis, & reluctantibus aquis obstreperent, emersit deinde illa scitissimè tornata circũscriptio, *Ortus numerosæ rum.*

cuius primi auctores fuere Thrasymachus, A & Gorgias, in quorum scriptis vidisses sublimia ingredi, leuia duci, acria currere, delicata fluere, ad summum omnia ferri enucleata quadam ratione modulatiùs.

Hoc verò dicendi genus, vbi oppressis suauitate mentibus, perplacere cœpit vehementius, non erubuit quidem fori subsellia, quanquam in iusta pugna, vt in verborum delectu tranquilliores, sic etiam in numeris sedatiores esse oratores solent. Verùm omnibus glorioſum, postea visum est, fluentem largiùs orationis impetum vincire moderata lege numerorum, cum id præsertim eloquentiæ palæstram, & vltima quasi lineamenta conferat.

Numerosæ orationis præstantia illustratur eleganti similitudine.

Qualis enim Vlysses apud Homerum Palladis opera, alius, atque alius apparet. Modo enim paruus, rugosus, sordidus videbatur.

πρωχὶ λευγαλέῳ ἐναλίγκιος ἠὲ γέροντι

Mox cum eundem ipsum virgula tetigisset Minerua, augusta, & spectabili specie, hyacinthinoque capillo cernebatur.

Μείζονα τ' ἐνιδεῖν καὶ πάσσονα δῖαν ἰδέσθαι
Καὶ δὲ κάρητος
Οὐλας ἦκε κόμας ὑακινθινθῳ ἀνθει ὁμοίας.

Haud dissimili ratione, sine numeris quasi pannis, & centonibus hispida videtur oratio: mox eorum decore temperata, læta, florens, illustris emicat.

Tantum in periodis ad exornationem præsertim orationem momenti situm est, vt quadrigæ albæ videantur, quibus Regina triumphat eloquentia. Has si omni ex parte sustuleris, Rhetoricam peditem, humilem, & abiectam facias necesse est. Neque verò cum periodon laudo, grandes illas vbique verborum circúscriptiones probari velim, cum etiam contractiores multum habeant venustatis. Exempla affert Halicarnassensis ex Platone, Demosthene, & Æschine.

PLATO.

Plato in epistolio λόγῳ.

Ἔργων δὲ εὖ πεπραγότων λόγῳ καλῶς μνήσθη, καὶ κόσμος γένοι) τοῖς πράξασι περὶ τῶν ἀγαθῶν. Quæ licet breuis sit, habet tamen additamenta, ad explendum numerum.

DEMOSTHENES.

Ὃ δὲ οἶς αὖ ἐγὼ λαβεῖν ταῦτα πράξαιμι καὶ κατασκευάζομαι, ἵππος ἐμοὶ πλεῖστ', ἀνὴρ μάντις ἄριστος, εὐπλοΐα.

ÆSCHINES.

Ἐπὶ σαυτὸν καλεῖς, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς.

Hæc, inquit, quamuis contorta, & rotunda, numerosæ suauitatis verbis augētur, quæ si dissoluas, florem gratiæ sustuleris.

DE NOMINE, ET DEFINITIONE *Periodi.*

CAP. V.

PEriodus dicta est metaphora ducta à cursu circulari, quem cursores obibant in stadio. Definitur à Demetrio Phalereo.

Demetrius Phaler. l. de elocut. Aristot. 3. Rhetoric.

συνδεσις ἐφημμένη, & σύνημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων συνεστραμμένον, ἐως τοῦ διέχουσι τοῦ ἐπεκφέρειν ἀπηρτισμένον. Ab Aristotele tertio Rhetoricorum λέξις ἀρχὴν ἔχουσα καὶ τελευτήν. Plenius, & clarius à Cornificio describitur. Densa, & continens frequentatio verborum, cum absolutione sententiarum. Cicero modò ambitum, modò comprehensionem verborum, alias complexionem, nonnunquam circuitum, conuersionem, orbem, clausulam, continuationem nominat. Ex quibus satis apparet, quid sit periodus. Talis autem videtur iusta, in oratione pro Cæcinna. [Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudiciis impudentia valeret. Non minus in causa cederet Aulus Cæcinna, Sexti Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.] Hæc 4. Colis satis apertè distinguitur.

Quid sit cauēdum in periodo.

Cauendum est porro vehementer, ne iustæ periodi explendæ gratia, quo melius cadat, aut voluatur oratio, inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Nihil frigidius est, puerilius, & à vera; germanaque eloquentia magis alienum, quam vbi materia non patitur, sed res est presse, & rotundè (qualia multa in tertia dicendi figura occurrunt) efferenda, periodorum tractu inanem distendere orationem. Præterea notandum aliam esse vinctam, aliam solutam orationem. Vincta *Duplex oratio vincta, & soluta.* propriè dicitur, quæ periodis decurrit, soluta, quæ licet suos pedes, & numeros habeat, non est tamen his circunscriptionibus certa lege recurrentibus illigata. Talis est Herodoti vt plurimum locutio: Talia etiam in Demosthene, & Cicerone multa occurrunt διαλύτως dicta, in quibus non est periodorum ratio requirenda.

Arist l. 3 Rhet. c. 9

Aristoteles fusam elocutionem comparat cum Dithyramborum Anabolis, quæ sunt longæ sermonis excursiones, stata lege minime recurrentes. Versam verò, quæ dicitur periodus, cum strophis, & antistrophis Lyricorum.

DE DIVISIONE periodi,

Pneumate, Claui, Chiasmo, &c.

CAP. VI.

PEriodorum variæ traduntur à Rhetoribus diuisiones, quarum aliæ ad sensum verborum, aliæ ad structuram pertinent. Ego, vt omnem ambiguitatem submoueam, grauiores primùm diuisiones afferam, minutias deinde suo loco discutiam.

Primum, vna est, quæ ab Hermogene appellatur πνεῦμα, spiritus, & definitur σύνθεσις λόγου διάκοπον ἀναπαίζον ἐν κώλοις, ἢ κομμάτων μετρίοις ἕως τοῦ διαρκεῖν τὸ πνεύματος ἢ τοῦ φωνοῦντος λέγοντος; Structura orationis, quæ sensum membris, incisisque definitum, ad oratoris spiritum, & vocem accommodat. Talis dicitur iusta periodus. *Quid pneuma periodus.*

Alia dicitur Clauis κλεὶς περιόδου πᾶσα, ἢ διανοητὴ περίοδος τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος διαγωγιμωτάτη συνοδος.; Decursus totius argumenti breuiter comprehensus, Et hæc tam communis est Rhetorum, quàm dialecticorum. Appellatur autem clauis, quod vt clauis ostium, sic expeditè referat vim argumenti. *Quid clauis.*

Aliæ nomen habent à diuersis figuris, quibus contexuntur, inter quas nobilis est χιαζομένη.

Est autem periodus χιαζομένη, cùm in quadrimembri circuitu, vtrisque propositionibus ambæ redditiones respondent, & contra, vt apud Demosthenem Olynth. 2. *Quid periodus χιαζομένη*

Ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσων πλείονα λόγῳ ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμασώτερός παρὰ πᾶσι νομίζεται. Τμεῖς δ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσων χείρω τὴν παρασκευὴν κέκτησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὀφλισκάνετε; Etenim Philippus, quo plura supra suam ipsius dignitatem fecit, eò plus habet apud omnes admirationis. Vos autẽ, viri Athenienses, quò peius, quàm par erat, rebus vsi estis, eò maiori dedecore afficimini.

Dicitur autem χιαζομένη, quasi decussata à χ litera, quæ crucis in modum intersecantibus seipsas duabus obliquis lineis figuratur. Vnde & χιασμὸς figura, quando quatuor propositis, tertium secundo respondet, & conuenit quartum primo. *Chiasmus*

Alia ἰσοσκελὴς, & ἰσόπλευρος, hoc est quadrata, quatuor membris æqualibus constans.

Alia rotunda στρογγύλως ἀποτετορνευμένη, rotundè, & concinnè, quasi torno facta, vt loquitur Plutarch. de auditione. Itaque nomen potiùs est omnium elegantium periodorum generale, quàm speciale.

Alia ἐπιτιμητικὴ, siue increpatoria dicitur, breuis, & expedita, vt Φίλιππος αἰτῶν παρὰ τῶν θεῶν, ταῦτα ὑμῶν τινες ἐποίουν πολλοί. Philippus quidem à Diis postularet, ea ipsa, quæ vestrum plerique faciunt. *Demosth. Olynth. 1*

Alia γνωμικὴ, sententiosa, vt εὐημερεῖν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴ τοῖς κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται), Prosperis rebus vti supra meritum, stultis occasio est malè sentiendi.

Alia ἀποφαντικὴ, enuntiatiua, quæ fit per rectos casus, vt ἐμοὶ ὁ τὴν Εὔβοιαν ἐκεῖνος στρατηγῶν.

Alia per interrogationem, vt τίς γὰρ ὁ τὴν Εὔβοιαν στρατηγῶν; τίς ὁ κρατήσας Ὠρεοῦ, &c. Quis Euboeam sibi vendicat? quis cepit Oreum?

Alia ἐλεγκτικὴ, redargutoria, vt si dicas, num hic ipse est, qui Euboeam sibi vendicauit, qui cepit Oreum.

Affert & διαιρετικὴς, & ἀποφατικὰς, & ἀπαγορευτικὰς, demonstratiuas, negatorias, prohibitiuas. Sed Græculæ sunt istæ diuisionum minutiæ, nunc ad cæteras partitiones veniamus, quæ ex periodi partibus, & membris colliguntur.

DE PARTIBVS periodi.

CAPVT VII.

DVæ sunt periodi partes, Colon, siue membrum, siue intermissio; & Comma, quod intercisio pariter, & articulus nominatur.

Membrum est oratio sensus perfecti, sed suspensi, è toto corpore periodi abrupta: vel res breuiter absoluta, sine totius sententiæ demonstratione. Hoc Demetrius cùm manu comparat, quæ ita pendet à corpore, vt in se cumulatam habeat naturæ suæ perfectionem. Id si longius fuerit κωνωνὸς appellatur, vt auctor est Hermogenes. *Quid κῶλον.*

Est igitur colon, *Antequam P. C. dicam ea, quæ hoc tempore dicenda arbitror.* Vides sensum suspẽsum: Assume reliquam partem, & confice periodum. *Exponam vobis breuiter consilium profectionis, & reuersionis meæ.*

Articulus, siue comma dicitur, cùm singula verba interuallis distinguuntur: cæsa oratione hoc modo: *acrimonia, voce, vultu, aduersarios perterruisti.* Est igitur commia pars coli, siue membri, vno, vel pluribus verbis constans.

Hinc multiplex periodus secundum varia interualla distinguitur; alia oratoria, alia historica, alia simplex, alia composita, alia magna, alia parua, alia mediocris, alia etiam perigraphe appellatur.

Oratoria amplior est, & fusior, qua vtun-

tur Oratores.

Hiſtorica ſtrictior, ad vſum hiſtoricorum.

Simplex, quæ vnico longiori membro conſtat. Tale eſt exordium pro Cluentio; Animaduerti omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes.

Cõpoſita, quæ fit ex nexu plurium membrorum, vt ſuperior; [Antequam, Patres conſcripti, &c.]

Magna, quæ maioribus colis, aut pluribus, quàm quatuor conſtat.

Parua, quæ paucioribus, quàm quatuor.

Mediocris, quæ quatuor intermiſſionum ambitu definitur.

DE PEDIBVS periodi.

Ex Halicarnaſſenſi.

CAPVT VIII.

DIonyſius Halicarnaſſenſis, Rhetor quidem præſtantiſſimus in libro de compoſitione nominum pedes oratorios ſic enumerat, & probat.

Primus eſt Spondeus aptus, & grauis.

Iambus non omninò eſt ignauus, ſed aptus humili, & attemperato ſermoni.

Trochæus mollior eſt, & humilior.

Pyrrichius eſt tenuis, & planè demiſſus.

Tribrachus nihil habet venuſtatis, & grauitatis.

Moloſſus ex tribus longis, vt *errores*, planè grauis eſt.

Amphibrachus ex duabus breuibus, & media longa, vt *amare*, non eſt adeò heroicus.

Anapæſtus grauis, & aptus ad ſeria, atque affectus exprimendos.

Dactylus optimus eſt, & heroicus, aptuſque rebus amplioribus.

Creticus, ſiue amphimacer ex duabus longis, & media breui, vt *caſtitas*, non eſt repudiandus.

Melior tamen Bacchius ex duabus longis, & vltima breui, vt *laudare*.

Hyperbachius ex prima breui, & duabus longis, vt *haberem*.

Dochimus quoque pes eſt inſignis, ex quinque ſyllabis, prima breui, duabus longis, breui, & longa, vt *amicos tenes*.

Dichoreus ex duobus trochæis, vt *ſempiternus*, volubilis, & aptus maximè in clauſulis.

Item Pæon primus, ex prima longa, & tribus breuibus, vt *conterere*. Pæon ſecundus, ex tribus breuibus, & vltima longa, vt *temeritas*.

Et hi frequentiores ſunt apud Oratores.

DE NVMERO, ET MIXTVRA pedum.

Ex Cicerone.

CAP. IX.

NOn eſt hîc meum conſilium, varias de numeris, & pedibus arceſſere ſententias, & in iſta labyrinthi perplexitate ſine fructu ludere iuueniliùs.

Equidem exiſtimo totam illam tractationem à M. Tullio tanto iudicij pondere, & ſententiarum nitore deſcriptam, vt qui in hoc opere videatur laboraſſe contentiùs, cæterorum ſcriptorum vel ſtudia reſtinxerit, vel ingenia ſuâ claritate preſſerit. Quamobrem, ne geſtum coram Roſcio agere in ſcena videamur, faciam quod mei eſt inſtituti. Primùm, quid præcipiat exponam: deinde, quid de tota numerorum præceptione ſentiam, paucis iudicabo. Sic igitur ille.

[Fluit omninò numerus à primo, tum incitatiùs breuitate pedum, tum proceritate tardiùs curſum contentiones magis requirunt: expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus, è quibus vnum eſt ſecuta Aſia maximè, qui dichoreus vocatur, cùm duo extremi chorei ſunt, id eſt, è ſingulis longis, & breuibus. Explanandum eſt, quòd ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſua ſponte vitioſus in clauſulis, ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum, quàm ſi ſemper eſt idem. Cadit autem per ſe ille ipſe præclarè, quò etiam ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C. Carbo, C. F. Tribunus plebis in concione dixit his verbis, O Marce Druſe. Hæc quidem, duo binis pedibus inciſim, dein membratim: Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Rempublicam. Hæc item membra ternis: pòſt ambitus, Quicunque eam violauiſſent, ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas. Dichoreus, nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit an breuis. Deinde, Patris dictum ſapiens temeritas filij comprobauit. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, vt admirabile eſſet. Quæro, nonne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta, fac ſic. Comprobauit filij temeritas: iam nihil erit, etſi temeritas ex tribus breuibus, & longa eſt: quem Ariſtoteles vt optimum probat, à quo diſſentio. At eadem verba, eadem ſententia, animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis, ſed id crebriùs fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoſcitur, deinde ſatiat, poſteà

Cicero Orat.

tiat: postea cognita facilitate contemnitur. A Sed sunt clausulæ plures, quæ numerosè, & incundè cadant. Nam & Criticus, qui est è longa, & breui, & longa, & eius æqualis pæan, qui spatio par est, syllaba longior, quàm commodissimè putatur in solutam orationem illigari, cùm sit duplex, nam aut è longa, & tribus breuibus, qui numerus in primo viget, iacet in extremo; aut è totidem breuibus, & longa, in quem optimè cadere censent veteres: ego non planè reiicio, sed alios antepono. Ne spondæus quidem funditus est repudiãdus, etsi, quòd è longis duabus, hebetior videtur, & tardior, habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum; in incisionibus verò multò magis, & in membris; paucitatem enim pedum, grauitatis suæ tarditate compẽsat. Sed hoc cùm in clausulis pedes nomino, non loquor de vno pede extremo: adiungo (quod minimum sit) proximum superiorem, sæpe etiam tertium. Ne Iambus quidem, qui est è breui, & longa, aut par choreo, qui habet tres breues, sed spatio par, non syllabis, aut etiam dactylus, qui est è longa, & duabus brenibus, si est proximus à postremo, parùm C volubiliter peruenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondæus; nunquam enim interest, vter sit eorum in pede extremo, sed iidem hi tres male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cùm pro cretico postremus est dactylus, nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba breuis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parùm: quoniam nihil ad rem est, postrema quàm longa sit. Iam pæan, quòd plures habeat syllabas, quàm tres, numerus à quibusdam, non pes habetur. Est quidem, vt inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, vnus aptissimus orationi, vel orienti, vel mediæ, putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior Creticus. Dochimus autem è quinque syllabis, breui, duabus longis, breui, longa, vt est hoc, [amicos tenes] quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit. Duo enim, aut tres sunt ferè extremi seruandi, & notandi pedes, si modò non breuiora, & præcisa erunt superiora, quos aut choreos, aut heroos, aut alternos esse opotebit, aut in pæane illo posteriore, quem Aristoteles probat, aut ei pari cretico. Horum vicissitudines efficient, vt neque ij satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec nos id quod faciemus, opera dedita facere, videamur.]

Hæc Cicero: ex qua oratione fluentibus cincinnis diffusa laxiùs fermè istud colligas, probari ab eo dichoræum, sed cum temperamento ad vitandam satietatem, creticum orationi cadenti aptissimum; pæana vtrumque in principio, & medio, spondæum, choræum tribrachyn, dactylum, quem ait parũ volubiliter iungi cum choreo, aut spondæo extremum locum tenente; quare si isti tres pedes concurrant, dactylus, qui instar cretici censetur in fine, in extremo erat collocandus: Ad summum dochimum omni loco congruum, sed malè affectari.

Neque verò hic erit alienum Strebei, & aliquot recentiorum, in Ciceronianum numerorum vsum obseruationes, & exempla notare, quibus conformari faciliùs imitatio possit. Cùm igitur periodus tota debeat à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat, non modo ambitus clausulæ, sed etiam principia, atque media notanda sunt.

IN PRINCIPIIS HI fermè probantur pedes.

Creticus.

Vt [Neminem vestrum ignorare arbitror, Iudices.]

Pæan.

Vt [At beneficio sum vsus tuo. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina.]

His adiice dichoreum, & bacchium, & palimbacchiũ; vt nõ enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc vno scelere esse contenta. Vehebatur in essedo tribunus plebis. At quanta merces Rhetori data est.

Dochimus.

Vt [Catenas habebat hospes tuus.]

Molossus.

Vt [Idem Verres, qui fuit semper.]

Anapæstus.

Vt [Patior, Iudices, & non molestè fero.]

IN MEDIO.

Amplissimus est vterque pæan, primus, & quartus. Nec solùm dignitatem affert, & amplitudinem, sed etiam volubilitatem, atque celeritatem, qua animi cõcitati affluente voluptate recreantur, vt, *Vincat aliquando cupiditas, voluptásque rationem, dummodò illa in hoc genere præscriptio, moderatióque teneatur.*

In hac oratione breui sex pæanas primos accipere possis: ex quibus incitatior est cursus, atq; magnificentior amplitudo. *Itẽ*, Fieri enim non potest, vt animus libidini deditus amore, desiderio, cupiditate, sæpe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc quicquid est, quod nos facimus, in dicendo, in modo agendo, verùm etiam cogitando sustinere possit.

IN FINE.

Probantur Creticus, & Dichoreus.

Vt [Verrem non vt hominem, cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; sed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum, & iurisdictionem cum ferro, & armis, aduentum, & comitatum cum exercitu, & victoria conferatis.

Choreus, & Molossus.

Vt [Fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse subleuandam, quæ maximè laboraret.]

Dochimus.

Vt [Quos amisimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.]

Creticus duplex.

Vt [At quæ ipse cogitans sentio, in communionem tuorum temporum contuli.]

Aliquando Creticus triplex.

Vt [Facere enim probus adolescens periculosè, quàm perpeti turpiter maluit.]

Creticus, & Dactylus.

Vt [Omnis oratio moribus consonet.]

Tribrachys cum Spondæo.

Vt [Diu, multúmque, Brute, dubitaui.] Et [Maximus est fructus, iucunditásque sapienti.]

Choreus, & Dispondæus.

Vt [In monumentis maiorum suorum sit interfectus.]

Iambus, & Dispondæus.

Vt [Sed etiam gloriam per tales viros infringendam.]

Tres Spondæi.

Vt [Victoriis illustratæ sunt.]

QVID DE ISTIS NVMERORVM obseruationibus, & tota compositione sit sentiendum, & de cauendis vitiis.

CAP. X.

Rhetores morosius numero studentes sunt sæpe ῥυθμόπτωχοι.

HÆc igitur, si fuerint moderatè obseruata, lætioribus nonnunquam numeris exhilarant orationem. At contrà, si putidiùs discutiantur, sermonis nitorem non mediocriter artis infelicitate corrumpunt.

Atque vt Callimachus nimis affectatæ diligentiæ statuarius fertur infausto expolitionis studio suorum operum decus inquinasse, dictus inde ῥυθμόπτωχος, quod artis violentia quadam tyrannide naturæ florem opprimeret; sic videas plerosque, qui dum syllabis aucupandis insistunt morosiùs, ab illo currentis amnis alueo, in transuersa deteriùs abripi.

Etenim, ne quis putet istas numerorum leges à certa quadam, & immutabili lege fluere, certè, qui de pedum bonitate scripserunt, dum omnia suarum aurium iudicio metiuntur, pugnantia nonnunquam inter se dicunt, vt in constituendo numero, parùm numerosè videantur cõcinere. Vitat Ephorus spondæum, & trochæum, quos tamen, vt generosos pedes passim alij permiscent orationi.

Ab Aristotele dissentit nonnihil Cicero, à Cicerone Quintilianus: sed quid mirum? cùm ipsi, qui hęc accuratius sunt consectati, suis præceptis non semper inhæserint.

Certè Hieronymus ex Isocratis aliquot orationibus triginta fermè versus collegit, quos Sophista in hac numerorum gloria triumphanti iuueniliter obtrudit, atque is corrector importunus in eo ipso loco, quem reprehendit, senarium imprudens immittit. Ipsæ Ciceronis orationes, si ad præscriptos semper exigantur numeros, inuenientur aliquando deflectere, non quòd hæc ignorarit, sed quod præ sententiarum grauitate maluerit aliquando contemnere. Quamobrem & in eo grammatica ingenia versus aliquot inter orationes deprehenderunt, vt in Pisonem;

Hieronymus sophista notauit 30. versus in orationibus Isocr.

Proh Dij immortales! quis hic illuxit dies?

Et Liuianæ historię initium ab Hexametro, à quibus non est vellicatum?

Factum ú sine operæpretium, quanquam nemo melius collocare potuit.

Quid igitur ad hanc numerorum rationem consequendam facere oportet? Primùm quidem arbitror lectissimis auctoribus, maximè verò vni Tullio diutius insistendum, vt eius stylo, quasi coloratus animus generoso fœtu impleatur, tum haud ita multum erit laborandum de numeris, quod enim accidit scribentibus, vt non de singulis literis cogitent, sed ipsæ vltrò ad verborum textum veniant, sic vbi fuerit circumscripta mente sententia, confestim verba ea etiam numeri suauitate, qua fuerint instillata, concurrerent.

Quomodo discendi numeri.

Nequid igitur imperiti in hac numerorum lege consectanda peccent deterius, rectè monet Cicero.

vitia, quæ obrepunt numeris. Cic. in orat. sect. 229.

Sed magnam exercitationem res flagitat: nequid eorum, qui hoc genus secuti non tenuerunt, simile faciamus, ne aut verba traiiciamus apertè, quò melius aut cadat, aut voluatur oratio: qua traiectione verborum vtitur Cælius Antipater, & nihilo tamen aptius explet, concludítque sententias: aut inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Quo vitio Asiatici maximè numero seruientes laborant.

Sunt etiam

Sunt etiam,qui illo vitio, quod ab Hegesia maximè fluxit, infringendis, concidendisque numeris, in quoddam genus abiectum incidant Siculorum simillimum. Tertium est,in quo fuerunt fratres illi Asiaticorum Rhetorum principes Hierocles, & Menecles, apud quos varietas non erat, quòd omnia ferè concludebantur vno modo:quæ vitia qui fugerit, vt neque verbum ita traiiciat, vt id de industria factum intelligatur,neque inferciens verba, quasi rimas expleat,nec minutos numeros sequens concidat,delumbétque sententias, nec sine vlla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum, is omnia ferè vitia vitauerit.

Quid in genere obseruandũ in numero.

In genere autem hæc erunt obseruanda, in dicendo nihil esse propositum, nisi aut ne immoderata,aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionis modi, sed vniuersa comprehensio, & species orationis clausa,& terminata est, quod voluptate aurium iudicatur.

Cauendum ne oratio multis breuibus exiliat,néve longiorum continuatione languescat,ne continuentur ij pedes,ex quibus efficiuntur triti,vulgatique versus,quod voluit Cicero,cùm dixit;

Neque tamen hoc tanti laboris est,quanti videtur:nec sunt Rhythmicorum omnia, ac Musicorum acerrima norma dirigenda: efficiendum est illud, modò ne fluat oratio, ne vagetur, ne insistat interius, ne excurrat longius, vt membris distinguatur, vt conuersiones habeat absolutas: neque semper vtendum est perpetuitate, & quasi conuersione verborum, sed sæpe carpenda membris minutioribus oratio est,quæ tamen ipsa membra sunt numeris vincienda.

Avtare, cum satietatem affert, tum quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem,& fidem. Sed quoniam adhibẽda nonnunquam est,primùmvidendum est,quo loco,deinde quandiu retinenda sit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, vt nos in accusationis secundo de Siciliæ laude,aut in senatu de Consulatu meo, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, vt in quarto accusationis, de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus.

Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerosè, & volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem sæpissimè sumus,quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant.

Id autem tum valet,cùm is qui audit, ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt insidietur, & obseruet, sed iam fauet, processúmque vult, dicendíque vim admirans,non inquirit,quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione,quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus: nam cùm sis his locis vsus,quibus ostẽdi licere, transferenda tota dictio est ad illa, quæ nescio cur, cum Græci κόμματα, & κῶλα nominent, nos non rectè incisa,& membra dicamus.

Hæc Cicero, cuius vestigia relegens Quintilianus,addit quoque de suo multa.

Vbicumque acriter erit,&instanter,pugnacitérque dicendum, membratim, cæsimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet:adeóque rebus accommodanda compositio,vt asperis,asperos etiam numeros adhiberi oporteat,& cum dicente,æquè audientem inhorrescere: Membratim plerumque narrabimus, vt ipsas petiodos maioribus interuallis, & velut laxioribus nodis resoluemus, exceptis, quæ non dicendi gratia,sed ornandi narrantur, vt in Verrem Proserpinæ raptus. Hæc enim leuis,&fluens contextus decet. Periodus apta proœmiis maiorum causarum,vbi solicitudine,commẽdatione,miseratione res eget. Item communibus locis, & in omni amplificatione: sed poscitur tum austera,si accuses: tum fusa, si laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum est, quò sit amplius compositionis genus, cùm iudex non solùm rem tenet, sed etiam captus est oratione, & se credit actori, & voluptate iam ducitur.

Historia non tam finitos numeros, quàm orbem,contextúmque desiderat. Namque omnia eius membra connexa sunt,quoniam lubrica est,ac fluit,vt homines,qui manibus

DE VSV PERIODI.

CAP. XI.

Numerus & numerosum differunt.

OPeræpretium est, de vsu quoque periodorum monere discentem, ne quis ob imperitiam putet orationem perpetuis numeris adstringendam, numerosum esse quicquid dicitur,& concinnum nihil vetat, numeros vbique habere frigidum est. Nam numerosum est in structura dictionum; numerus autem est interuallorum longorum,& breuiũ varietas; bene construere minus habet curę, interuallis distinguere, operosioris est apparatus,qui non est vbique necessarius. Idcircò rectè præscribit M. Tullius.

Genus autem hoc orationis, neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omninò repudiandum: si enim semper

inuicem apprehensis, gradum firmant, continent, & continentur. Demonstratiuum genus omne fusiores habet, liberioresque numeros. Iudiciale, & concionale, vt materia varium est, sic etiam ipsa collatione verborum.

DE MENSVRA PERIODI.

CAP. XII.

AMbitiosus est plerunque nimis periodorum tractus, atque in eo ipso, quod moderatum esse oportet, & numerosum, modum omnem, numerumque excedit, quod ne contingat prudenti ratione prouidendum summi Rhetores decreuere.

Demetrius quidem Phalereus libro περὶ ἑρμηνείας eos irridet, qui eiusmodi periodos frequentes congerunt, quos ait capite, non secus ac ebrios malè consistere, auditores verò, propter affectationem nauseare τ' τε τὰς πυκνὰς περιόδους λεγόντων, οὐδ' αἱ κεφαλαὶ ῥᾳδιῶς ἕξουσιν, ὡς ὅπ' τ' οἰνωμένων. οἱ δ' ἀκούοντες ναυπαθοῦσι διὰ τὸ ἀπίθανον.

Ille autem delicatus orator hunc modum statuit, ex ambitibus autem ij, qui sunt minores, ex duobus membris constituuntur. Maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum, atque mensuram periodi transeunt. Fiunt etiam quædam circunscriptiones, quæ tribus membris, quædam, quæ vno (quas simplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum, longitudinem, & flexum in fine habuerit, tunc vnius membri ambitus efficitur, vt Ἡ γὰρ σαφὴς φράσις πολὺ φῶς παρέχει τ' τ' ἀκουόντων διανοίαις, vbi autem multa iunguntur membra, enitendum est, vt in colon amplum, & dignitatis plenum cadat circunscriptio.

Vt verò periodus sit moderata, cautio adhibenda est, ne membris longius excurrentibus vtamur; alioquin compositio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam, neque ars poëtica vltra hexametrum progressa est, nisi alicubi in paucis.

Atque vt redundantia orationem non decet, sic, neque exiguitas ob ieiunam, & angustam nominum structuram, qualis hæc est vita breuis, ars longa, præceps occasio, quam ille κεκερματισμένην καὶ συνταφρεύουσαν vocat.

Hæc fermè nobilis sophista, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circunscribit, videtur mihi de vestis magnitudine, aut paruitate decernere, antequam corpus nouerit. Primum concipienda est mente sententia, deinde illi periodus, vt vestis accedet. Itaque, cum quis orator versatur in illo tenui, & elimato genere dicendi, qui non habet amplam rerum congeriem, mollioribus fermè numeris explet sententias, at verò, cum in rebus exaggeratis adiunctorum obuersatur multitudo, sæpissimè extra istas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus efferuescet.

Rectè dixit Xenophon ἀφίκοντο οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν. οὗτος μὲν οὖν μέγας μὲ οὐκ ἦν, καλὸς δέ. *Venerunt Graci ad Teleboam fluuium, hic magnus quidem non erat, amœnus tamen*, & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit, *erat quidem ille magnitudine multis inferior, at cæteros amœnitate longè antecellebat.*

Peruertit, inquam, quorsum? quia pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quam pedis mensura pateretur.

At verò, si mihi non Teleboas, sed Tigris, aut Ister extra ripas efferuescens sit describendus, qui se vasto quodam impetu restagnãs efferat petulantius, qui agros antea alendis frugibus mites, nunc desolatos obruat, qui sudatos tot mensibus agricolarum labores proterat, qui segetes in culmum iam erectas, & læto partu luxuriantes decutiat, qui boues hauriat cum suis laboribus, qui supra miserorum agrestium mapalia feratur elisus, & torrens, qui obstantes frustra moles, per nexus operum manans excindat, qui insepulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum paruulos communi ruina sepeliat, quis tunc me iubeat quatuor hexametris orationem circunscribere.

Prima igitur lex magnitudinis in periodo est circunscriptio sententiæ, & notionis, quæ est in mente; hæc si grauis est, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; sin contra breuis, vel modica, vt in attenuato, & mediocri genere fieri solet, puerilis est ingenij diffusius extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum est, ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, sed necessitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant spiritum dicentis, ne ramentis, & quisquilijs, hoc est, minutis sensibus sint oppletæ, & quasi bullatis nugis intumescant.

DE ARTIFICIO IMPLENDE periodi.

CAP. XIII.

AMplificandæ igitur periodi artificium plurimùm cõfert ad eloquẽtiam, de quo hic pauca subiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis.

Primo

Primo per definitionem.
Secundo per enumerationem.
Tertio per interpretationem.
Quarto per congeriem, siue incrementum.
Quinto per adiuncta, siue per circunstantias.

I. Per definitionem: vt pro Milone Cicero cum posset dicere vidimus curiam incendi. Verbum illud definit, & ita amplificat. Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis consilij, publici, caput vrbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari.

II. Per enumerationem partium. Vt cum esset satis dicere omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat. Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest. Luget Senatus, mœret equester ordo, tota ciuitas confecta senio est, squalent municipia, afflictantur Coloniæ, agri denique ipsi, tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Hæc dilatandi ratiò pulcherrima est, & præstantissima, cum totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio, cum, quod semel vno verbo dictum, idem alijs verbis eiusdem significationis repetitur: Sed magnus esse debet dictionis delectus: vt, An verò, iudices, vos soli ignoratis: vos hospites in hac vrbe versamini, vestræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato sermone ciuitatis versantur. Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Dijs penatibus os illud importunissimum ostendere? Huius generis apud Ciceronem innumerabilia penè sunt exempla, & plura, quàm apud Demosthenem.

IV. Per incrementum, siue congeriem. vt abiit, excessit, euasit, erupit: & ita multa sinonyma à Cicerone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multum.

V. Per adiuncta, quæ septem enumerantur. Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

naturalia vel fortuita.

Quis significat personam, cuius adiuncta sunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini insunt animi, aut corporis bona, vel mala, animi bona sunt, virtutes, & scientiæ: mala, vitia, & ignorantia.

Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & scientiæ, quibus quisque potest præditus esse, & quarum vsus, aut bonus est, aut malus, præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia. Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, spes, dolor, misericordia, clementia, & alij. Corporis A bona sunt proceritas, forma, dignitas in viris, venustas in fœminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, sexus. & cætera.

Corporis mala sunt, nimia paruitas, enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona, aut mala sunt, nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, studium, opes, honores, potestas, magistratus, libertas, diuitiæ, nobilitas, mores. &c. ex quibus quæuis notatio duci potest.

Quid, rem notat, factam, dictam, cogitatam, opus, quod fit, fiet, aut factum est. B

Vbi, designat locum, in quo res est, fuit, erit, fit, fiet, aut facta est.

Habet locus varias species exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratorijs vt, si sit sacer, profanus, publicus, priuatus, commodus, incommodus, angustus, amplus, apertus, clausus, inferior, superior, munitus, immunitus. Tempora sunt pacis, & belli, inducarum, anni quoque partes enumerat, hyemem, ver, æstatem, autumnum, menses, hebdomadas, dies festos, nefastos, noctem, diem. &c.

C Auxilium complectitur, præsidia, vires, causas adiuuantes, corporis, & fortunæ bona, instrumenta animata, vt seruos, administros, inanimata: vt sicam, gladium, hastam, tormenta. Quoties significat numerum quemcunque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Causam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti, aut dicti: vt, quo consilio, cuius respectu reipub. religionis, amicorum, rei priuatæ, tyrannidis, lucri, qua spe? quo metu? quo dolore? qua lætitia? &c.

D Quomodo, indicat modum, quo res facta est, aut fit, aut facienda est, qui modus, aliquando designatur breuiter per aduerbia, per ablatiuos, per comparatiuos, per similitudines aliquando, latè, & copiosè per alias circunstantias explicatur, vt, si mortis, aut pugnæ modus referatur.

Quando, tempus refert, quo quidpiam fit, fiet, aut factum est, in hoc genere sunt, tempora pacis, & belli, inducarum; anni partes, autumnus, hyems, ver, æstas, mensis, hebdomas, dies festus, nefastus, serenus, pluuius, nox, vesper, mane, meridie.

E Nunc illustre exemplum subijciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intueri quid possit ista amplificatio, finge tibi hanc periodum. Quæ præcatus sum, cum consulem L. Murænam renuntiaui, eadem precor, & vt vos cum populo Rom. consentiatis. Age, perspice nunc, vt est immutata per adiuncta, congeriem. &c.

Quæ precatus sum à Diis immortalibus, iudices, more, institutoque maiorum: illo die, quo auspicato comitijs centuriatis Lucium Murænam Consulem renuntiaui.

vt ea res mihi, magiſtratuique meo, populo, A plebique Romanæ, bene, atque feliciter eueniret, eadem precor ab iiſdem diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum vnà cum ſalute obtinendum: Et, vt veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate, ſuffragiiſque conſentiant, eáque res vobis, populóque Romano pacem, tranquilitatem, otium, concordiamque adferat: Et ex eo licet videre, quæ ſit iuſta periodi amplificatio, habenda enim eſt ratio perſpicuitatis, nec multa ſunt cum obſcuritate promiſcuè agglutinanda, Cauendum quo- B que, ne dum amplificationis ſtudio abducimur, periodus in nimiam magnitudinem excreſcat, niſi fortè ſit diſtributio, aut enumeratio, & ſimiles amplificationis figuræ.

DE DELECTV, ET COMPOSITIONE nominum, ad venuſtandam periodum.

CAP. XIV.

Cic. 3. de or. n. 169

AGe nunc, quoniam protrahendæ periodi rationem habes, quæramus venuſtandæ modum, is autem eſt duplex in delectu ſcilicet, & compoſitione verborum: legẽda ſunt, vt præcipit Cicero, conſonantia, grauia, lenia, nitida.

Conſonantiora ſunt ſuperlatiua poſitiuis in grani præſertim genere dicendi: vt pro lege Manil. [Quanquam mihi frequens conſpectus veſter multò iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus eſt viſus, Quirites.

Item verbalia præſtant plerunque, vt, *Dominatrix animi cupiditas*, conſonantius eſt, quàm ſi *dominam* dicas; *regnatorem Aſiæ* grauiùs protulit Virgilius, quàm *regem*.

Ad ſummum compoſita, vt grandiora ſunt, ſic vocaliora, pro Roſcio Amer. [Parentum pœnas à conſceleratiſſimis filiis repetunt. Sic, conſtuprare, permouere, excruciare, meliora ſunt, quàm ſtuprare, mouere, cruciare.

Grauiora ſunt, quæ maiorem vim, aut bonitatis, aut malitiæ oſtendunt, quæque ma- E gis aut prodeſſe, aut nocere videntur.

Leniora ſunt, ſi vitentur ſordida, & abiecta, licuit Martiali inquinato vocabulo vti, quod Cicero melius expreſſit per detractionem confecti, conſumptiqúe cibi, nolo dici, morte Africani caſtratam eſſe Rempub. nolo ſtercus curiæ dici Glauciam, quamuis ſit ſimile, tamen eſt vtrobique deformis cogitatio ſimilitudinis.

Cic. de orat.

Hæc vbi lecta fuerint vocabula, magno deinde artificio ſunt coniungenda: ſiquidem feliciſſimus eſt dicendi modus, cui rectus ordo, aut apta iunctura, & cum his numerus oportunè cadit: quod ſi negligatur, plurimùm de oratione detrahitur ſuauitatis. Sex vitia contra compoſitionem notat Cicero.

Primum eſt concurſus, & hiatus vocalium, quæ vaſtam, & incomptam orationem reddunt, vt; *Vaccæ æneæ ameniſſimæ*. Et, *Ego omni officio*, quanquam Ciceronianum eſt, ſed in familiari collocutione toleratur.

Secundum eiuſdem literæ nimia aſſiduitas, quæ rixetur in orationis commiſſura, vt; Rex Perſarum Xerxes pontum pedibus pertranſiuit. Aſpera ſanè, & iniucunda hæc oratio, propter aſperos conſonantium concurſus: melius, ſi quis ita commutet; [Xerxes opulentiſſimus Rex perſarum, cùm in Græciam venire decreuiſſet, ſuper Helleſpontum fabricato ponte, pedibus ipſum mare pertranſiuit.

Tertium, eiuſdem verbi nimia aſſiduitas, vt; Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non eſt fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homeoptota, vt; Veniunt flentes, plorantes, lachrymantes, obteſtantes.

Quintum traiectio verborum, & trãſpoſitio inconcinna, quo in vitio eſt Lucilius C poeta, ut ſæpe, tum in hoc verſiculo:

Has res ad te ſcriptas Luci miſimus Aeli.

Nec mirum, ſi ſtans pede in vno trecentos verſus ſimiles componebat. Affectata eſt autem iſta compoſitio Mœcenatis, *inter ſacra mouit aqua fraxinos*, & ideò peruerſa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis prolixa periodus, quæ & auditoris aures, & oratoris ſpiritum lædit, niſi tamen neceſſaria videatur aliquando perigraphe, quæ eſt exceſſus ſupra iuſtam periodum propter multiplicem partium enumerationem. D

His adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, vt, *res inuiſæ viſæ*, & multa monoſyllaba leuiùs ſubſultantia, & ſi quę ex poſtrema ſyllaba antegreſſæ dictionis, ac prima conſequẽtis fiat nominis deformitas.

Ordo, & collocatio.

Ordo, & collocatio verborum hoc exigit, vt in ſimplicibus leuiori poſtponatur grauius, cùm oratio amplificatur, cùm imminuitur; grauioribus leuiora ſuccedant. Sic 2. Philipp. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate.

Secundò, vt rerum naturalis ordo, & dignitas ſeruetur, Nam viros, & fœminas, diem & noctem, ortum & occaſum dicas potiùs, quàm ſecùs.

Tertiò, ne permutato ordine, quædam ſint ſuperuacua, vt, *filius, priuignus*, Dionyſius Halicarnaſſeus, hæc nimis quidem accuratè & morosè initio obſeruauerat, nam nomina verbis ſemper anteponẽda, verba aduerbiis cenſebat, & hoc confirmat Homeri teſtimoniis, ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. & μῆνιν ἄειδε θεὰ. & κτεῖνε δ' ὀιστροφάδην. Sed propter alias obſeruationes sẽtẽtiã mutauit.

OBSER-

OBSERVATIONES IN Cicerone.

CAPVT XV.

NEque verò sunt contemnendæ obseruationes, quæ ex Cicerone afferuntur.

Prima, Ablatiuus absolutè positus, aut ante verbum, aut initio ponendus. [Stulti autem, malorum obseruante memoria torquentur: sapientes bona prætèrita renouata delectant.] Initio, vt [Re intellecta in verborum vsu faciles esse debemus, 4. Tusc. n. 19.

Secundò, Adiectiuum dissyllabum substantiuo plurium syllabarum postponitur elegantiùs. Cicero de Oratore: [Quid enim est maius, quàm cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, iudicare, quæ sit optima species, & quasi figura dicendi.] & 1. de diuinat. num. 52. [Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur: quæ res habet inflationem magnam.

Tertiò, adiectiua multitudinem significantia ornatiùs substantiuis postponuntur, vt, [Definitio primùm deprehenso verbo vno, aut addito, aut dempto sæpe extorquetur è manibus, Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium charitates patria vna complexa est.

Quartò, Adiectiuum polysyllabum in fronte orationis, & fine non inuenustè ponitur, vt Miseri qui sunt inglorij. Et pro Quinct. Nihil enim facilè persuadetur inuitis.

Quintò, adiectiuum à substantiuo positione venustè subiungitur, vt [est omninò patriæ charitas meo quidem iudicio maxima, sed amor, voluntatisque coniunctio plus habet suauitatis.

Sextò, cognomina interdum propriis nominibus præponuntur. Sic Marcus Tull. Phalereus Demetrius meo quidem iudicio, præstitit cæteris.

Septimò, cognomen interim à proprio seiungendum, vt, Marcum verò Cetegum. Cic. de Claris Oratoribus.

Octauò, comparatiuus, & superlatiuus postponitur elegantiùs substantiuo, vt [Cultura animi philosophia, quæ extrahit vitia radicitùs, & præparat animos ad fatus accipiendos, eáque mandat iis, & vt ita dicam, serit, quæ adulta fructus vberrimos ferant.] Et 2. Philipp. Intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit.

Nonò, comparatiuus initio orationis vsitatè ponitur: Idem finem periodi decorat, atque exornat. Quintilianus. Decentior equus, cuius astricta sunt ilia, si idem velocior. Et Tusc. 5. Nihil visum est illo planè iucundius.

Decimò, Nomina propria, & ea polysyllaba periodi initium honestant, vt: Neoptolemus ille quidem, &, Anthiochiam locum nobilem.

Vndecimò, nominibus propriis, quod additum est ad laudem, aut vituperationem, id est sæpius proponendum. Tantus amator secreti Demosthenes.

Duodecimò, in pronominibus, vt satis est comprobatum illud, refert rem priùs dictam, hoc posteriùs.

Nullus, elegantiùs substantiuo postponitur. Sic apud Ciceronem. Ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla datur. Et in epistolis, maius mihi dare beneficium nullum potes.

Pronomen primitiuum participio, & nonnunquam nomini adiectiuo postponitur: vt, Pythagoras non sapientem se, vt qui ante eum fuerunt, sed studiosum sapientiæ vocari voluit.

Tertiodecimò, verbum modi finiti, quod multis syllabis constat, in orationis principio non ineleganter ponitur: vt, Solet in mentem venire illius temporis: &, excitat eos magnitudo, & varietas.

Decimoquartò, Item finem sæpius implet, & venustat. Sed tamen errant, qui semper vltimo loco ponendum præscribunt. Nam polysyllaba nomina verbis nimis simplicibus sunt ornatiora.

Decimoquintò, verbum substantiuum *Est*, rectè initio post aliam dictionem ponitur, vt apud Cic. sæpè. Ea est enim, &c.

Decimosextò, Sum verbum præcedente comparatiuo, aut superlatiuo, eleganter finem orationis occupat, vt Tusc. 2. nu. 69. nullum theatrum virtuti conscientia maius est.

Decimoseptimò, Infinitum passiui verbi vsitatius, quàm actiui cum verbo componitur. In pueris oratio perfecta nec exigi, nec sperari potest: Quintil. Et Cic. pro Milone; Insidiatori verò quæ potest inferri iniusta nex.

Præsentis temporis verbum, quàm præteriti in historia, fabulâve narranda, elegantius dicitur.

Decimooctauò, aduerbia adiectiuis nominibus, aut aduerbiis adiectiuis nominibus factis postponuntur, aut si præponantur in medio, aliquid non ineleganter ponitur, vt: Stylus intermissione paulum admodum de celeritate perdit: Quintil. Cicero, Multò tamen pauciores oratores, quàm boni poëtę inueniuntur.

Coniunctio, & articuli periodi.

Decimononò, Coniunctiones frequentissimæ periodorum faciunt initium, & orationis corpus, veluti quibusdam aureis cathenulis vinciunt.

Vsitatiora sunt ista: Ac illud quidem, ac mea quidem sententia, Neque verò, Iam verò, Sed etiam, Etsi, Quamobrem, Itaque, Vt enim quisque, Quinetiam, Verùm ego, Verum enim verò, Num igitur, &c.

In Aduerbijs.

Nunquam mehercule, Primùm, Deinde, Nunc autem, &c.

In Pronominibus.

Quis enim, Quis autem, Quod quidem, Quidquòd, Hoc enim, hoc profectò, Hæc autem omnia, Quibus de causis, Illud profectò, Ego verò, Mihi verò.

DE DIGNITATE elocutionis, & definitione figuræ.

CAPVT XVI.

RElinquitur tertia, eáque nobilissima pars elocutionis *Dignitas*, quæ tota consurgit ex figuris. De quibus nunc plenius agendum videtur.

Atque, vt id maiori fiat perspicuitate, primùm varia figurarum nomina, & exempla ex veteribus, Hermogene, Longino, Aquila, Rutilio Lupo, Rufiniano, & cæteris, ordine alphabetico subiiciam. Mox de vsu, & accommodatione dicam. Tertiò earundem eparteſin, seu permixtionem, & variam in variis authoribus, & stylis tractationem breuiter ostendam. Nota porrò, figurarum nomine tropos etiam vulgò contineri: quanquam, si propriè, & signanter loquamur, Ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ἀρετὴ, τὸ δὲ σχῆμα περὶ πλείω ὀνόματος κόσμησις, vt declarat Alexander Rhetor de figuris: Tropus est virtus in vno dumtaxat verbo; figura, lumen, & ornatus in pluribus. Accedit, quòd tropus immutatis à propria significatione verbis fiat, ἀλλότριον αὐτὶ τοῦ ἰδίου ὄνομα ἔχει; figura verò propriam retinet rei significationem, τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ πράγματος σώζει. Deinde alia est figura dictionis, quæ fit dumtaxat in verbis, quibus immutatis ipsa dissoluitur. Talis est allusio; non enim, si δουλεύειν, & βυλεύειν alludunt apud Græcos, latinè eandem vim retinent. Figura autem sententiæ, cum in sensu, & notionibus mentis sit constituta, verbis etiam immutatis non tollitur.

Alexand. Rhetor. Græc. p. 574.

Definitur ab eodem Alexandro figura Μεταλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον, *Mutatio orationis in melius*, hoc est, ornatior quædam forma dicendi. Cecilius Calandites eandē sic definit, τρόπος εἰς τὸ μὴ κοῦ φύσιν. Molon, Μεταβολὴ εἰς ἡδονὴν μεταλαμβανομένη τῶν ἀκοῶν.

NOMENCLATVRA FIGVRARVM, ordine alphabetico.

Ex antiquis Rhetoribus expressa.

CAP. XVII.

Acyron, sive, Acyrologia.

IMproprium, vt; sperare, pro timere. Terent. Nam, quòd tu speras propulsabo facilè. Et Herod. l. 8. αὐτοπάλους γὰρ ἔφη ἐλπίζον. Aduersarios se habituros sperabant.

Ætiologia.

Hoc schema efficitur ratione breui, & sententiosa. Ita vt, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur, vt; Etsi acerbum vobis quod dicturus sum videbitur, tamen æquo animo audiendum est: nam ferè verum consilium, quod initio auditu graue est; in posterum cognita vtilitate fit iucundum Lycurg. *P. Rutil.*

Aganacteſis.

Indignatio, quæ fit maximè pronuntiatione, vt: Fero ego te Torquate, iamdudum fero. Cic. pro Sylla. *Iul. Ruf.*

Et, *Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera Iuncta fuit.* Virg.

Allæoſis.

In hoc schemate diuisio, & separatio est personarum, aut rerum, & demonstratio quantum interfit, vt: Diuersa studia in adolescētium animis aduerteramus, tametsi fratres erant, vno, atque eodem sanguine orti, alter in studio laudis versabatur, & industria virtutis, vitam glorioſam, sed laboriosam sequebatur; alter in augenda pecunia occupatus, & habendi cupiditate deprauatus, summas diuitias, summam virtutem existimabat. Hic nimirum magis erat laborioſus, qui laborem condendi, non vtendi causſa suscipiebat. Hegesiæ. Item, Non enim simile est viuere in æqua ciuitate, vbi ius legibus valeat: & deuenire sub vnius tyranni imperium, vbi singularis libido dominatur. Sed necesse est, aut legibus fretum, meminisse libertatis, aut vnius potestati traditum, quotidianam commentari seruitutem. Hyperidis. *P. Rut. Aly cum antithesi cōfundūt.*

Allœosis apud Alexandrum Rhetorem aliud sonat, scilicet mutationem numerorum, casuum, personarum.

Amphidiorthoſis.

Apud Alexandrum Rhetorem; ὅταν πειν εἰπεῖν, καὶ ἐπόντες ἀσφαλιζόμεθα τὸν λόγον, cùm dicti alicuius acerbitatem, & antequàm dicatur, præmunimus, & postquam prolatum fuerit, mitigamus.

Anaclasis

Anaclasis.

Hoc schema fieri solet, cùm id quod ab altero dictum est, non in eam mentem, quæ intelligitur: sed in aliam, aut contrariam excipitur. Huiusmodi est vulgare illud Proculeianum. Proculeius, cùm filium suum moneret, & hortaretur, audacter ex bonis ipsius sumptum faceret, quas in res vellet, atque opus esset: nec tum denique speraret libertatem, licentiámque vtendi futuram, cum pater decessisset, cui, viuo patre promiscuè omnia licerent: filius respondisset non esse opus sæpe eadem oratione moneri, nec se patris mortem expectare. Cui Proculeius pater subiecit, Immò verò minimè meam mortem expectes, nec properes molirí, vt velocius moriar. *Rut. Lup. Reflexio dicitur & cõmutatio*

Plato interrogatus, quî Respubl. beata fierit? respondisse dicitur; Si aut qui sapiunt, imperare, aut imperant, sapere discant.

Item Theophrastus dicitur dixisse, Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.

Item Aristoteles dicitur dixisse, Eius esse vitam beatissimam, cuius & fortunæ sapientia, & sapientiæ fortuna suppeditet.

Anacœnosis.

Iul. Ruf. Communicatio est, cùm aut ipsos aduersarios consulimus, aut cum iudicibus deliberamus. Cicero in Diuinatione [De te iam, Cœcili, mehercule extra hanc contentionem, certaménque nostrum, & reliqua. Est & idiotismos.] Item pro Quinctio, [Si de prædiis tuis ageretur, Sex. Næui, si in paruula re captionis aliquid vererere: non statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, cucurrisses? cum ius amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, &c. idem ibidem. Ego pro te nunc hoc cõsulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, vadimonium mihi non obiit quidam socius, & affinis meus, qui cum mihi necessitudo vetus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit, &c. Item pro Sext. Si rectè vestram bonitatem, atque prudentiam agnoui, non multum me fallit: si conq. R.S. Primùm expectari. Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis. [& alibi] Communem rem putate, ac vos huic propositos. Virgilius;

—*fuit & tibi talis*
Anchises genitor, Dauni miserere senectæ.

Anadiplosis.

Aquila Reduplicatio. Rarum apud oratores figuræ genus, frequentius apud poetas: si quando tamen, & in ciuilem orationem incidit, mediocrem dignitatem habet. Interest autem inter hoc, & palinlogiam, ac epanalepsin, quòd hîc ea, quæ in superiore membro postrema ponuntur, in posteriore prima repetuntur, ad hunc modum. Concurrerat ad tantæ rei nuntium, sicut commune ciuitatis periculum monebat, senatus frequẽs, equester ordo vniuersus. Tale est & illud Terentianum, Negat, Phanium esse hanc sibi cognatam. Demipho negat esse cognatam.

Anadiplosis item est eiusdem verbi continuatim repetitio, vt, *Iul. Ruf.*

Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.

Et, *O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit.*

Et, *Me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum*
O Rutuli.

Latinè dicitur hæc figura duplicatio, Vide Palinlogiam.

Anæresis.

Huius figuræ meminit Hermogenes, & exemplum affert illud Demosthenis, ὁ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγὼ, οὐδ' ὁπλίταις, videtur grauis quædam responsio, nam ἀναιρεῖν, est consulta respondere.

Analepsis.

Repetitio eiusdem sententiæ, vt ostendam primùm causam non fuisse, cur à Prætore postulares, vt bona P. Quinctij possideres, deinde ex edicto te possidere non potuisse: postremò, non possedisse. Differt ab anaphora, quòd hæc sit repetitio in principiis sententiarum. *Eadẽ traductio & antistasis.*

Anancæon.

Hoc schema tũc prodest, atque omnis eius vtilitas in eo est: cùm volumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut temporis, aut alicuius personæ: quemadmodum fecit Myron, Amicus meus fuit Cremonides, & opinione omnium magis familiaris: & pro salute eius, quæcunque potui feci: sed posteà quàm maior vis legis, nostrum auxilium ab illius periculo remouit, calamitatis, ac luctus eius particeps eram. Nam opitulandi facultas omnis erepta iam fuerat. Item Democharis. Nihil enim valebat assidua pro fratre, ac misericors deprecatio, cùm iudicaret tyrannus: cuius crudelitas omnem naturæ necessitudinem extinguebat. *Rut. Lup.* *Myron.* *Democh.*

Anasceue.

Est superiorum proxima figura (schesεos, anthypophoræ, &c.) qua ab aduersariis maxima proposita distribuimus, ac redarguimus, velut falsa, vt *Iul. Ruf. p. 36.*

Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres diuum fert horrida iussa per auras.

Latinè dicitur destructio, vel euacuatio.

Anastrophe.

Ἀέξεως χάριν ἐν δευτέρᾳ τάξει, vt ἐμοῦ μέτα, Vetus scholiast. Græcus. Annominatio in paronomasia.

Anthypophora.

Iul. Ruſi. p. 38. Eſt figura ſententiæ, qua aduerſariorũ nobis ſententias ac dicta proponimus, ac ſubſtituimus, in hoc tantùm, vt illis reſpõdeamus, vt *Prolepſis, & ſubiectio.* Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuiſſet. Si periiſſe ſatis ſemel eſt, peccare fuiſſet ante ſatis. Latinè dicitur oppoſitio, vel obiectio.

Antimetabole.

Commutatio, vt [Non viuo, vt edam, ſed edo, vt viuam, 4. ad Herenn.] Hæc eadem Diallelon, & Anaclaſis.

Antiſagoge.

Aquile p. 16. Compenſatio. Eſt autem huiuſmodi, vbi aliquid difficile, & contrarium confitendum eſt: ſed contrà iniicitur non minus firmum: *Ονομάτιον, αὐτ' ἐτέρου ἀποδώσω. Alexãd. Rhetor.* qualia ſunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem.

Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et ſi dicas, magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis eſt conſecutura.

Antiphraſis.

Iul. Ruf. p. 37. Eſt figura ſententiæ, cùm quædam negamus nos dicere, & tamen dicimus: vt apud Lucilium, [Non tango quod auarus homo eſt, quódque improbus omitto. Et apud Virgilium.

Quid memorem portus, Lucrinoque addita claustra.

Latinè dicitur omiſſio. Aliàs antiphraſis eſt in abuſu nominis, & etymologiæ, vt, bellum, quod minimè bellum.

Antiſtaſis.

Iul. Ruf. p. 33. Eſt, cùm idem verbum repetitur in contrario ſenſu, vt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Et] *Ex illo Corydon Coridon eſt tempore nobis.*

Hæc Latinè dicitur intentio. Eadem traductio, & analepſis.

Antiſtœchon.

Ἀντίστοιχον, Athen. lib. 2. eſt oppoſitio literarum, vt, φιάλη, πόλη.

Antiſtrophe.

Aquile 20. Conuerſio. Species huius figuræ cùm eandem ferè vim habeat, contraria eſt epanaphoræ, eo quod ibi ab eadem parte orationis ſæpius incipitur, hîc in eandem partem definitur: cuiuſmodi eſt hoc, pro Fonteio.

Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus ampliſſimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. Eadem epiſtrophe, & conuerſio, & epiphora.

Antitheton.

P. Rutil. p. 11. Hoc pluribus modis fieri ſolet, & habet in

A omni genere orationis ſummam vtilitatem. Quare ſeparatim demonſtrandum eſt de vnoquoque genere eius.

Vnum eſt, cùm contrariæ res inter ſe conferuntur. Charifij.

Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo aſtutus. Hunc omnes conquirebant: illum vitabant, ne ab eo viderentur. Huius enim pudor erat omnibus iucundus: illius autem impudentia, ipſi ſuauis, cæteris amara. *Charifius*

Hoc idem fieri poteſt in vna perſona, ita, vti fecit Dinarchus, cùm ipſe de ſe diceret, Olim in adoleſcentia ſedulò omnem gloriam ſectabar: at nunc in ſenectute ſummum me ambitionum inuaſit odium: tunc facile multis opitulabar, nunc iam meipſum tueri vix poſſum: tum mihi beatiſſimus videbar, ſi quampluribus benefeciſſem: nunc contrà vereor, nequid mihi deſit ad neceſſarium ætatis meæ cultum; tunc ego ipſe pro republ. fortiter arma capiebam, nunc præter quàm laudare eos, qui rempublicam armati defendunt, nihil valeo.

Eſt etiam genus huiuſmodi, quod in eadem ſententia, priori verbo contrarium quod eſt, infert, & coniungi ſolet. Iſidori. Non ille ſtultitia, aut furore impulſus, tam graues labores fruſtra ſubiret: ſed ex acerbitate laboris, iucundos voluptatis fructus ſibi parabat. *Iſidorus*

Aliud eſt item, quod ſuperiori infert, ſed conſequenter ita, vti fecit Demetrius Phalereus.

Nobis primùm Dij immortales fruges dederunt: nos quod ſoli accepimus, per omnes terras diſtribuimus. Nobis maiores noſtri rempublicam reliquerunt: nos etiam ſocios noſtros de ſeruitute eripuimus. Itaque, & ampliſſimus nobis honos ab omnibus habetur, & propter huius honoris dignitatem, ſuperbiæ noſtræ nemo veſtigium experitur.

Antitheton, oppoſitum ex contrariis. Hęc figura conſtat ex eo, quòd verba pugnantia inter ſe paria paribus opponuntur. Cuiuſmodi breuiſſimum eſt illud Ciceronis.

Domus deerat? at habebas. Pecunia ſuperabat? at egebas. In pace ad vexandos ciues acerrimus, in bello, ad expugnandos hoſtes inertiſſimus.

Antizeugmenon.

Siue iniunctum. Hoc genus enumerationis diuerſam habet vim à Diezeugmeno: ibi enim copia verborum iactatur, hîc breuitas. Nam, vt in ſuperiore ſingulis membris ſingula diuerſa reddimus: ita hîc plura in vno coniungimus, quale eſt hoc. *Aquile p. 22. Adiũctio*

Quorum ordo humilis, fortuna ſordida, natura turpis ab oratione abhorret. Hoc enim poſtremum, abhorret, ad tria refertur. Sin autem hæc figura ita fit, vt in poſtremo ſit pars orationis, quæ duo, aut plura membra

membra coniungat, tum in primo, tum in A medio iniectionem, seu ὑπερολὴν vocemus licet.

Præstat autem vim orationi pluribus verbis in eandem rem collocatis, non idem significantibus, sed maius aliquid: hoc modo, Verberatur, cruciatur, necatur.

Antitheſis.

Iul. Ruf. p. 31. Est cùm verbum verbo pari potestate per contrarium redditur, vt [Séque nouo veterum deceptum errore locorum.] Et [Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen B frigidus. Latinè contrarium, vel oppositio potest dici.

Antonomaſia.

Est pronominatio, vt nouus Arpinas pro Cicerone.

Aparethmeſis.

Annumeratio, quæ fit perspicuitatis gratia, Vt, πρῶτον μὲν τὸ ὂν δεύτερον ὂν τὸ ὄν. Hermogenes lib. 1. περὶ ἰδεῶν.

Aphoriſmus, vel Dioriſmus.

Idē, p. 27 Descriptio rerum per reprehensionem, quæ exprimit, & corrigit vim sententiæ, & potestatem. Quare potest videri species emendationis: nam quę temerè dixeris, reprehendit. Tullius [Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit.] Aut aliàs [Ciues inquam, si hoc nomine appellare fas est. Eadem correctio, & epanorthosis.

Ἀπὸ κοινοῦ, vbi dictio semel posita sæpiùs intelligitur, notatur à Græco quodam scholiaste, περὶ σχημάτων, éstque Grammaticorum.

Apodoxis, ſiue Apoplaneſis.

Reiectio, vel reprobatio quarundam rerum, quasi in quæstionem non venire dig- Idē, p. 26. narum, neque oportuisse, aut ab aduersariis poni, aut à nobis quæri, aut à iudice postulari. Quod schema mirè facit ad celeratè fugiendum, vt & tacuisse, & tamen non timuisse videamur, vt in re difficili, & contraria, non hæreamus. In qua figura breuiter morati, ad aliud statim transire debemus. Cicero pro Cœlio, [Equitis Romani autem E esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.

Apophaſis, ſiue Ætiologia.

Venustum schema, vbi, quasi alio interro- Idē, p. 25. gante, nobis ipsis respondemus, & rationem reddimus. Cicero. Si quis furem occiderit, iniuria occiderit. Quamobrem? quia ius constitutum nullum est. Quid si se telo defenderit? non iniuria. Quid ita? quia constitutum est. Cæsar pro Bithynis, Quid ergo? syngraphæ non sunt, sed res aliena est. Et hactenus, vbi nobis respondemus: aliàs, vbi aliis, quod nisi arte procedit, caussam prodit: vt apud Virgilium, interrogante altero, quod negare non poterat, subtiliter occurrit, ne furtum fecisse existimetur:

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum.

Et testis interrogatus à reo, Num fustibus vapulasset innocens, inquit. Aut cùm dicitur, Quæro an occiderit hominem: & respondetur latronem, vt confessionem præcurrat defensio.

Apophoniſma.

Sententia responsiua, vt apud Cœlium, Fac Iul. Ruf. velis, perficies. Apud Tullium, Literarum p. 27. radices amaras, fructus dulces.

Apoplaneſis.

Est, aut iudicis à re contraria nobis auoca- Idē, p. 26. tio, quam cùm desiderat, aut ab aduersario commonetur, vt quærat, nos obscurando, & C miscendo, & promittendo quidem dicturos nos, sed suo loco, ad aliam rem auocamus; & rursum dum dicimus, sensim ad aliud transimus; & ab eo, quod contra nos est, auocatur, & suspenditur iudex: vel coniuncta rerum multitudine implicatur, vt non de vno, sed de pluribus putet sibi sententiam esse dicendam: vt pro Cluentio fecit Cicero; in qua oratione tenebras se offudisse iactauit iudicibus Cluentianis: Intelligant nihil me, nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo, ego me, iudices, ad eam caussam accedere, quæ iam per annos octo D continuos; vsque eò, efficiam profectò. Deinde: Versatam esse in iudicio pecuniam constat: totum caput. Deinde. Vnum quidem, nemo erit tam inimicus Cluentio, vsque ad finem ipsius.

Aporia.

Hoc schema efficitur, cùm quærimus, quid? p. Rut. aut quemadmodum pro rei dignitate dica- Lup. p. 10 mus: nec reperire ostendimus. Lysiæ. Nec Lysias. iam ratiònem inuenimus, qua flecti posse speremus: ita nos omnibus modis tentatos, acerba, ac nimium tua facultas affligit.

Item Hegesiæ, Non hæc est, vt vulgari verbo appellatur, calamitas; quid igitur? Hegesias. quod proprium imponam nescio, nisi illud vnum, tantam esse ærumnæ magnitudinem, vt omnem fortunæ superbissimam crudelitatem ingenij miseria superarit.

Aporia eadem est, ac Diaporesis, addubi- Iul. Ruf. tatio quædam, cùm simulamus quærere nos p. 25. vnde incipiendum, quid potissimùm dicendum, an omninò dicendum. Cúmque artificialiter simulamus, non res inuenire, non paratos venisse. Cicero in Verrem.

Quem? quemnam? rectè admones, Polycletũ esse dicebãt. Et de domo sua apud Pontifices, tibi literas ille misit? quas? aut nunquam misit: aut si misit, in concione recitari noluit. Itaque siue ille misit, siue tu protulisti: certè consilium tuum de honore Catonis nudatum est.

Aposiopesis,

Aquil. p. 14. Reticentia, cum intra nos supprimimus ea, quæ dictari videmur, quòd aut turpia, aut inuidiosa, aut alioquin nobis grauia dictu sunt: vt est Demosthenicum illud proœmium, non pari ego, & aduersarius periculo ad iudicium venimus: sed mihi quidem, nolo autem quicquam initio dicendi ominosius proloqui. Interdum etiam vtimur hac figura, quasi ad alia properemus. Tale est Virgilianum illud,

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Definitur ab Alexandro Rhetore λόγον ἐπτεινων τὸ παραπωπώμενον, ἢ παραλείπων τὸ γνωσκόμενον, ἢ σιωπῶν τὸ αἰσχρόν. Oratio extendens, quod reticetur, vt apud Demosthenem. Μήτηρ μὲ ὠσπερεὶ πολίτης παιὴς δ' ἂν ἔγω πόθεν. Plus auget silendo, quam si enarrasset: Alias, vel omittit, quod notum est, vel reticet, quod obscœnum est.

Apostasis,

A nonnullis separatio dicitur, quod permixtos sensus separat, atque dilatat. Videtur æqualibus membris, & interuallis distincta oratio, metaphora ducta à consitis arboribus. Nam Theoph. lib. 3. de caus. plant. consitarum arborum interualla vocat ἀποστάσεις. Meminit eius figuræ Hermog. lib. 1. περὶ ἰδεῶν, & Philostr. in epist. ad Iulian. αἱ δ' ἀποστάσεις, εἴ τε περιβολαὶ, ἢ λόγων Γοργίᾳ ἐπεχωριαζον πολλαχοῦ μὲ, μάλιστα δ' ἐν τῷ τῶ ἐπιτειῶν κύκλῳ. Apostases verò, seu proiecturæ orationum Gorgiæ in familiarem vsum, & consuetudinem veniebant, sæpissimè quidem, maximè verò in poëtarum circulo. Tale est illud, seruiebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Murrhedius apud Senecam. Meminit quoque Philostratus in Gorgia ὁρμῆσε καὶ τοῖς σοφισταῖς ἤρξε, καὶ παραδοξολογίας, καὶ πνεύματος, καὶ τῶ τὰ μεγάλα μεγάλως ἐρμηνεύειν, ἀποστάσεων τε καὶ περιόλων. Aristides περὶ στρατηγίας, ait, ἀπόστασιν fieri, ὅταν τῶ συμπλέκειν καὶ τὸ ἑξῆς καὶ συναπτειν ἀλλήλοις ἀποστάντες, εἰς ἀρχὴν ἰδίαν ἐπαναγωμεν ὥστε τὸ συνημμένον τῶ νοημάτων χωρισθὲν ἀποσῶναι. Rhet. Græc. p. 642. Cuius definitionis satis obscuræ, hic est sensus. Apostasis est amplificatio quædam sententię, per variam rerum inter se copulatam seriem, in idem principium reuoluta. V. G. *grauia patrat Philippus.* Simplex est sententia, & minimè figurata. At si diffundas hoc pacto, *Thessaliam subiugauit, Euboeam sibi mancipauit, in Hellespontum proficiscitur*, &c. sensibus, & colis inter se distincta, ac sepa-

fortè περιβολῶν.

A rata, tunc fit ea, quæ à Græcis Rhetoribus dicitur ἀνάπαυσις. Omnia enim declarant, & explanant, quod initio positum est, *grauia patrat Philippus.*

Apostrophe.

Auersio. Necessaria plerunque figura, vbi, quæ ad alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerunque conuertimus orationem in reum ab iudice, cum illa tamen, quibus aduersarium alloquitur, iudici alligentur. Acutissimum exemplum in Philippicis Demosthenis, vbi, quibus verbis populum Athenienſium monitum vult, eadem se dicit apud Græcos, & Arcadas, & Messenios concionatum inuidiosè. Et M. Tullius cum sæpè aliàs, tum pro Roscio conuertit orationem ad Chrysogonum; ab illo loco, rogat, orátque te Chrysogone. & cætera.

Aquil. p. 15.

Aria,

Execratio oratoria apud Ciceronem, ô scelus! ô portentum in vltimas terras exportandum! Apud Virg.

Iul. Rufini p. 27.

At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis,
Dij, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persoluant grates dignas.

Eadem Catara.

Astysmus,

Vrbana dictio. Hac figura fit exercitatis alijs ingenua festiuitas, vt apud Ciceronem, respicite, respicite, iudices, hominum fortunas, respicite Fabritij senectutem: cum hoc respicite ornandæ orationis causa sæpe dixisset, respexit ipse: at Fabritius à subsellijs demisso capite discesserat. Et aliàs, negabat ius tam nequam esse Verrinum. Et idem alibi, execrabatur Sacerdotem, qui tam nequam Verrem reliquisset.

Iul. Rufini. p. 24.

Asyntacton

Quum consueta orationis structura, siue syntaxis immutatur, quod multis modis contingit, quos in Homero obseruat Plutarchus de schematibus.

Asyntheton

Est, vel dialylon, cum oratio nulla coniunctione connexa, velut solutæ sententiæ regulam seruat. Vt, consilium, partim galea, clypeoque resultant. Irrita deflexit, partim stringentia corpus. Et, ipsi, numerúmque modúmque carinis. Nos æra, manus, naualia demus. Latine dicitur dissolutio, vel inconnexio. Asyntheton autem, modo per singula verba fit, æra, manus, naualia demus. Et, hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera iuro. Modò per plura verba, & per ea, quæ Græci vocant κῶλα.

Iul. Rufini. p. 32.

Denique, quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes: quid cogitet humidus auster,

Sol tibi

Sol tibi signa dabit.
(Et) *--nube cana speculatur amicti,*
Quæ fortuna viris, classem, quo littore linquant,
Quid veniant. &c.

Auxesis.

Vehemens rei amplificatio. Vt 2. Philipp. Orem non modò visu fœdam, sed etiam auditu, si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidisset, &c.

Brachyepia.

P. Rut. Lup. p. 9. Hoc fieri solet, cum orator breuitate sententiæ præcedit auditoris expectationem. Lysiæ, quæres à me, qui iure obtinere possim, quo iure mihi Polienus reliquit, quo iure prætor dedit possessionem. Leges me defendunt, ad te non pertinent, hi veritatem sequantur. Item eiusdem. Sed nos æquum est voluntatem dispicere. Nam consilio valuit, fortuna lapsus est: homo fuit, fatetur, concedendum non omnia posse; hoc enim Deorum est proprium.

Characterismus.

P. Rut. Lup. p. 8. Quemadmodum pictor coloribus figuras describit: sic orator hoc schemate, aut vitia, aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat. *Lyconis*, quid in hoc arbitrer bonæ spei reliquum residere, qui omne vitæ tempus vna, ac desperatissima consuetudine produxit? Nam simul, atque ex prioribus horis diei, nimia sibi, ac vini satietate vix meridiano tempore, plenus crapula est experrectus: primum, oculis mero madidis, humore obcæcatis, visu grauidis lucem cõstanter intueri non potest: deinde confectis viribus, vt pote cuius venæ non sanguine, sed vino sunt repletæ, se ipse erigere non valet: tandem duobus innixus, languidus, qui cubando sit defatigatus, tunicatus sine pallio, soleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens, flexa ceruice, summissis genibus, colore exangui, protinus ex cubiculari lectulo excitatus, in triclinium trahitur. Ibi præsto sunt quotidiani, pauci eodem studio excitati conuiuæ. Hic verò princeps paulùm illud reliquum, quod habet, mentis, ac sensus, poculis extrudere festinat, & eos bibendo prouocat, & lacessit, perinde, ac si in hostium prælio, quam plurimos superarit, atque adflixerit, amplissimam sibi victoriam paratam existimans. Interea procedit simul, & illud tempus, & potatio: oculi vinum lachrymantes caligant, ebriosum ipsi, vix ebrij cognoscunt: alius sine caussa iurgio proximum lacessit: alius somno deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem, ac domum reuerti cupientem retinet ianitor, pulsat, exire prohibet domum, interdictum demonstrans. Interim alium contumeliosè extra ianuam eiectum, vacillantem puer sustentat, ac ducit pallium per lutum trahentem. Nouissimè solus in triclinio relictus, non prius poculum ex manibus emittit, quàm somnus oppressit bibentem, ac dissolutis artubus, ipsum poculum suapte natura dormienti excidit.

Catachresis

Abusio vocis. vt, equum ædificant.

Catara,

Κατάρα, execratio, vt, Dij te perdant, fugitiue. Eadem Aria.

Charientismus,

Inl. p. 24

Siue scomma. Hac figura fit festiua dictio, cum amœnitate mordax, vt apud Ciceronem, infirmo corpore, atque ægro, colore, vt ipse iudicare. & cæt. Et apud eundem facite enim, vt vultum ipsius, & illam vsque ad talos demissam purpuram cogitetis.

Χιασὸν

Apud Scholiasten Aristidis eadem est figura, ac chiasmus, decussatarum, scilicet sententiarum textura, vt, Doctorum sanctissimus, & Sanctorum Doctissimus.

Chleuasmus,

idem. Siue epicertomesis. Hæc figura risum excitat, & seuere proposita vafrè excutit, eludens personarum, aut rerum comparationem. Vt apud Virgilium, méque timoris argue tu Drance. Apud Ciceronem. Quasi verò, ego de facie tua catamite dixerim: vel aliàs potuisset contumeliosius facere, si tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipse Parmeno nuntiasset. Est vt apparet ironiæ species.

Cleticon,

Κλητικὸν σχῆμα est inuocatio, vnde κλητικοὶ ὕμνοι, hymni ad Deorum opem inuocandam, facit, inquit Hermogenes, hæc figura Apostrophen, & καταφορὰν hoc est vehementiorem quendam impetum sermonis.

Climax,

Aquil. p. 21. Quod Græci vocant, ascensus nominetur à nobis. Malo enim ascensum, quam scalam, aut gradiculos, vt quidam dixere. Est autem figura, perquam decora, & à Demosthene commendata: in qua postremum quodque verbum in priore membro, aut parte aliqua elocutionis positum in inferiorem, rursus assumptum inijcitur: atque ita, velut gradibus quibusdam, connectitur oratio: ad hunc modum. Ponam enim ipsum Demosthenicum versum: Et non dixi hæc quidem, non autem scripsi: nec, scripsi quidem, non profectus sum autem ad legationem: nec profectus quidem, non persuasi autem Thebanis. Hîc animaduertis quanto elatius dicta sint, quàm si simpliciter enuntiasset, & dixi hæc, & scripsi, & in legationem

profectus sum, & persuasi Thebanis. Sic M. Tullius pro Milone, Neque verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed etiam publicis præsidijs, & armis: neque his tantum, sed etiam eius potestati, cui senatus totam Remp. commisit. Parcè autem vsus est figura. Nam in tertio gradu contentus fuit dicere, neque his tantum, ne rursum totum illud repeteret, neque solum publicis præsidijs, & armis tantum: videlicet, quia, & longum, & insuaue futurum erat. Egregiè autem, & (vt mihi videtur) feliciter, Licinius Caluus in Vatinium, non ergo pecuniarum magis repetundarum, quam maiestatis magis, quàm Planciæ legis: neque Planciæ legis magis, quam ambitus: neque ambitus magis, quàm omnium legum omnia iudicia perierunt.

Iul. Rufini. p. 32. Climax est, cum ex re in rem gradum tibi sententiæ faciunt. Vt, quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit, & cæt. Et,

Torua leæna lupum, sequitur lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciua capella.

Latinè hæc figura dicitur gradatio.

Cænotes.

P. Rutil. p. 3. Epanalepsis. Hoc duorum schematum coniunctionem habet: quod, & ab vno verbo omnes sententiæ incipiunt, & in vno nouissimè acquiescunt. *Stratocle*, quæritis nouam rationem administrandæ reip.? at reperire meliorem, quàm à maioribus accepistis, non potestis. Quæritis maximis sumptibus faciendis, quomodo tributa ne conferatis? at consilijs captas ærarij opes, quas cupitis, augere non potestis. Quæritis quemadmodum scelere contaminatis hominibus parcatis? at ignoscendo nocentibus, innocentium salutem custodire non potestis.

Compar in Isocolo.
Commoratio in Epimone.
Commutatio, vide in Anaclasi.
Communicatio. vide Anacœnosis.
Concessio in Paromologia.

Deesis,

Iul. Rufini. p. 27. Obsecratio, vel obtestatio, qua Deos oramus, aut homines. Cicero pro Deiotaro, Per dexteram istam tuam ego obtestor, Per ego has lachrymas. Pro Roscio μετ' εἰρωνείας, rogat, oratque te Chrysogone. Apud deos, Virg. Per superos, atque hoc cœlum. Per ego has lachrymas, dextramque tuam te. Plautus, ita Deos obtestor per senectutem tuam.

Diabole,

Iul. p. 27 Criminatio, & quasi denuntiatio eorum, quæ futura sunt. Cicero pro Milone, Erit, erit illud profecto tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu salutaribus. & cæt.

A Terent. Videre videor iam illum diem, quo hinc egenus profugiet aliquo militatum. Apud Virg.

Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, nostræque iniuria cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.

Diacope,

Siue diastole est, cum inter duo, eadem verba diuersum ponitur aliquid medium. vt, *Iul. p. 31.* Culpatúsue Paris, diuûm inclementia diuûm. Et, Duc age, duc ad nos. Et, scis Proteus, scis ipse. Latinè dicitur separatio. Species est, vt apparet Anadiplosεos.

Dieresis,

Est figura sermonis, cum rerum distributione. vt, *Iul. p. 33.*

Hîc Dolopum manus, hîc sæuus tendebat Achilles:
Classibus hîc locus, hîc acies certare solebant.
(Et) *Hîc portus alij effodiunt.*
(Et) *ferit ense grauem cymbræus Osirim.*

Hæc latinè dicitur distributio, vel designatio: clara, & subtilis apparet in copula verborum cum nominibus. vt, [spirare ventos, *Cyprian. de bon patient.* fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et versus ille Licentij de Proteo ad D. Augustinum, quam tersus est,

Spumat aper, flauit vndas, fremit leo, sibilat anguis.

Diallage,

Improprio nomine dicitur instantia ἔνστασις tractus est potius orationis, quàm figura.

Diallelon,

Διάλληλον est sententiarum reciprocatio cõmutationi similis. Vt, inter pueros senex, inter senes puer, idem Enagonion, & χιασὸν.

Dialogismus.

Hæc fit ita, cum quis secum disputat, & volutat, quid agat, vel quid agendum putet. *Iul. p. 27.* Apud Terent. Quid igitur faciam? Virg.

En quid ago? rursúsne procos irrisa priores
Experiar?

Cicero pro Cluentio, dein iudicibus? mihi igitur nihil quæretur. In Verrinarum lib. 1. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod?

Dialysis.

Hoc Schema contrarium est Polysyntheto. Nam demptis omnibus articulis sententiæ diuisæ pronuntiantur. Daphnidius, Quid autem me conuenit facere Byzantij? subire publicæ causæ iudicium, magno nomini aduersariorum fortiter resistere, non vereri periculum, diligenter posteritatis * crescere, non minas extimescere, constanter

P. Rutil. p. 5. Asyndeton.

constanter in cauſſa pro vobis perſeuerare? omnia feci, veſtrum commune commodum ſpectans: tamen non deſunt, qui ex tantis meis officijs aliquid velint vituperare. Item. Lyſiæ, Omnibus in rebus ſuam confidentiam oſtentabat: debitum petebamus? non diſſoluebat; minabamur? contemnebat. lex nihil valebat: magiſtratus negligebat. Venit hoc tamen nobis nouiſſimè tempus vlciſcendi.

Dianoea.

Iul. p. 27. Hæc figura fit propriè, cum præponitur non id, quod fieri oportet, ſed quod fit. Tullius, Dolabella autem, quemadmodum homines nobiles decet, vlciſci iniuriam fortiſſimè perſeuerat. Virg. Furor arma miniſtrat. Applicatur huic figuræ etiam chria ſententia neceſſaria. Vt Cato in Thermum poſt cenſuram, [Qui ventrem ſuum, non pro hoſte habet, qui pro Repub. non pro ſua obſonat: qui ſtultè ſpondet, qui cupidè ædificat.]

Diaphora.

P. Ruſil. l. 4. Hoc Schema cum verbum iteratum, aliam ſententiam ſignificat, ac ſignificauit primo dictum. Id eſt huiuſmodi. Hunc tu frater, eiuſdem ſanguinis particeps, in hac fortuna deſerere potuiſti: cuius ærumnæ quemuis extraneorum hominem, modo hominem, commouere poſſent? Item, in vniuerſum mulierem, quid potius dicam, aut verius, quàm mulierem. Eadem eſt cum traductione.

Diaporeſis,

Aquil. hiſt. Addubitatio. Hac vtimur, cum propter res aliquas volumus videri dubitare, & quaſi ab ipſis iudicibus conſilium capere, quo potiſſimum genere orationis vtamur. Quale eſt pro Cluentio proœmium: Equidem, quo me vertam, iudices, neſcio: negem fuiſſe illam rem, &c. Item, pro Cornelio: Pugnem apertè contra nobiliſſimorum hominum voluntates? ſtudia, conſilia, cogitationéſque eorum aperiam? & cætera, quæ quaſi dubitans, an ſibi facienda ſint, dicit. Vide in Aporia.

Diaſceue

Apud Hermogen. lib. 3. de Inu. eadem cum διανυμφεύσει.

Diasyrmus.

Iul. Ruſin. p. 25. Hæc figura fit, cum rem aliquam, aut perſonam eleuamus. Vt apud Tullium, Eſt adhuc (quod admirari vos video) non Verres, ſed Quintus Mutius. Et in eodem. Sed repentè è veſtigio ex homine, tanquam ex aliquo Circæo poculo, factus eſt Verres: redit ad ſe, atque ad mores ſuos. Et alibi, quid ad hæc Næuius? redit, ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi officij deſideremus, & inſtituta bonorum virorum requiramus.

Diaſyrmus, eleuatio, vel irriſio. Ea figura eſt, qua ludentes, quæ dicuntur ab aduerſarijs, diſſoluimus. Qualis eſt ille locus pro Muræna in Sulpitium totus de iure ciuili. Aquil. p. 16.

Diatypoſis,

Deſcriptio, vel deformatio, vbi rebus derelictis, perſonarum, & formas ipſas, & habitus deſcribimus, & exprimimus, vt Tullius hoc modo: Ponite ante oculos vobis Rullum, in Ponto inter veſtra, atque hoſtium caſtra, haſta poſita cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. Item, plenius pro Milone, Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis: tamen appareret, vter eſſet inſidiator. Et deformat Milonem in rheda ſedentem, penulatum cum vxore. Item, Clodium cum equo, & cum delectis villa egredientem. Eodem modo pro Roſcio de Glaucia: Nónne vobis hæc, quæ audiſtis, oculis cernere videmini, iudices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias, non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis ipſe Glaucia? & quæ ſequuntur. Aquil. p. 15. περίσωσιν ἢ ἐπεξεργασίαν τινὰ παρασκευαζομένου Alexandro.

Dicæologia.

Hoc ſchema fieri ſolet, cum æquitatem cauſſæ, quàm maximè breui ſententia complectimur. Id eſt huiuſmodi, quod ſi me reprehendis, cum homo adoleſcens lapſus ſim: vehementer erras; qui quid naturâ valeat, ignoras: acerbúſque, & iniquus es, qui quod æqualiter omnibus putes ignoſcendum, vni imputas, & in vno arbitraris vindicandum. Item Lyſiæ, Nam ego huic, iudices, quicquid ad ſuperius tempus attinet, nihil ſuccenſeo: nihil enim deliquiſſe cognoui, ſed in hoc nouiſſimo facto, cum plenum malitiæ, perfidiæque inuenirem, meritò reprehendere, atque odiſſe cœpi. Quæritis fortaſſe, quid acciderit cauſſæ: quamobrem eundem, & laudem, & vituperem: quod idem commutata voluntate non eſt, qui fuerat: neque idem nunc de ſe audire debet, quod prius conſueuerat, cum ſine noxa ſe gerebat. Non arbitratus es igitur, rurſus eum reuerſurum ad officium, atque amicum tibi futurum? Quo modo? quem ſciam tantum facinus in ſe admiſiſſe, vt in reliquum tempus, neque beneficio locum, neque benevolentiæ ſpem relinqueret? P. Ruſil. p. 7.

Diezeugmenon,

Siue diſiunctum. Hæc figura ita ornat, & amplificat orationem: vt diuerſis redditionibus verborum membra, quæ vocamus κῶλα, diſiungat, ac ſeparet, ſiue duo, ſiue plura. Hoc modo, Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præſidio communient: Nuceriam, Cumas multitudine ſuorum obtinebunt: cætera oppida præſidijs deuincient. Tale eſt illud: Veniet igitur ſub præconem tota Propontis, atque Hel- Aquil. p. 22. διεζευγμένον.

lesſpontus:addicetur communis ora Lycio- A rum, atque Cilicum, Myſia, & Phrygia. Veniet Propontis, atque Helleſpontus ſub præconem, id eſt, conditioni, legique parebunt. Animaduertere autem potes, nihil intereſſe, vtrum in poſtremis partibus membra diſiungantur, neceſſitate verborum, an in primis, an hoc viciſſim fiat.

Dilemmaton

Annumeratur ab Hermogene inter figuras, ſed vt apparet inter argumentationes eſt B referendum, non differt enim à communi dilemmate. H. lib. 4. de inuentionibus.

Diſtributio.

Vide Diæreſin, ea eſt, quæ vnum quodque proprio circunſcribit verbo. vt, apud Ambroſium Hexam. l. 3. c. 15. de aqua. Inter arenas flaua, inter cautes ſpumea, inter nemora viridantior, inter florulenta diſcolor, inter lilia fulgentior, inter roſeta rutilantior, in gramine liquidior, in palude turbidior, in fonte perſpicua, in mari obſcura.

Ecbaſis

Digreſſio. Excurſio à propoſito.

Ellipſis,

Aquil. p. 25. Id eſt detractio, contraria Pleonaſmo. Ornatur oratio, cum verbum aliquod detrahimus à ſua ſignificatione, hoc modo, & illi quidem, qui à ſe contumeliam morte inimici repulit, ignoſco. Videntur autem mihi, iudices, qui ſententias pro illo tulerunt: nam multos fuiſſe audio. Hîc appareret tum illud deeſſe, videntur autem mihi, D & iudices idem ſenſiſſe, vel ignouiſſe: ſed quia intelligebatur, ideo detractum eſt, vt ipſa celeritate commotior eſſet enunciatio.

Emphaſis,

Altiorem præbens intellectum, quàm, quem verba per ſe ipſa declarant.

Enagonion

Figura, qua contrariorum ſenſuum inductione, pugnæ quoddam ſimulachrum exhibet, Definitur à Scholiaſte Ariſtidis apud *Scoliaſtes Ariſtidis* Photium, in Ariſtidis Panathenaico χῆμα δοκοῦν ἔχειν ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τ̃ νοημάτων eſt ſpecies Antitheſis, vt iuſtis fortior, fortibus iuſtior. Eadem διαγώνιον ibidem appellatur.

Energia,

Iul. p. 33. Eſt figura, qua formam rerum, & imaginem ita oratione ſubſtituimus, vt lectoris oculis, præſentiçque ſubijciamus. Eadem Hypotypoſis, Diatypoſis, Characteriſmus, Deſcriptio.

Enthymema

Iul. Ruf. p. 28. Fit, cum periodus orationis ex contrarijs ſententijs aſtringitur. Apud Lucilium, [Si me neſcire, hoc neſcis, quod quærere dico, quare diuinas quicquam, aut quærere debes] ipſe: Et ſi ſcis q. b. e. ſcire hoc d. t. Cicero in diuinatione, tamen hîc operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſſa, nec ſi velis, poſſe arbitrantur.

Epagoge.

Fit hæc ex rerum ſimilium collatione, vel *Idem.* argumentorum, ſalua tamen ſimilitudine rerum. vt Virg.

Improuiſum aſpris veluti, qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens.

Et Cic. pro Roſc. comparat occupationes Iouis opt. maximi, Syllæ rebus geſtis propius. Argumentorum autem, vt Lucretius, [Nam ſi tu fluctus, vndáſque è gurgite falſo tollere decreueris, vẽtum prius Hæmatium tu, Ventum, inquam, tollas.] &c.

Epanadiploſis

Iul. p. 31. Eſt, cum idem verbum in eadem ſententia, C & primum eſt, & extremum. vt, [Cæſaris, & famam, & nomẽ tot ferre per annos, Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar. Et, Antè nouis rubeant, quàm prata coloribus, antè. Et, Vnum illud tibi nate dea, próque omnibus vnum. Et, Ipſum obteſtemur, veniámque oremus ab ipſo.] Latinè dicitur incluſio.

Epanalepſis.

Hoc ſchema fieri ſolet, cum id, quod di- *P. Ruti. p. 3.* ctum ſemel eſt, quo grauius ſit, iteratur. Id interdum fit vno verbo: interdum plurium verborum coniunctione. Verbum ſic iteratur. Pythiæ, Quid contra tot res, támque euidentes dicere potes Demoſthenes? *Pythias.* cognitum enim eſt te rempublicam venalem habuiſſe, cognitum eſt. Item Hegeſiæ, Sed inſtigabat multitudinis animum ad bellum, inferendũ concitatus iracundia furor. Furor, inquam, non ratio, ſine qua nihil vnquam populus ex ſententia geſſit. Sed plurium verborum iteratio eſt huiuſmodi, At ego in his ærumnis amicis ſum ſpoliatus omnibus, iudices: qui non, quòd me odiſſent, ſed quòd inimicorum factionem pertimuiſſent, me in malis deſeruerunt.

E Epanalepſis, repetitio. Hæc figura tan- *Aquil. p. 20.* tum à Palinlogia diſtat, quòd in illa quidem vna pars orationis bis repetitur, tum coniunctim, tum interpoſito vno, aut altero verbo, quo vehementior elocutio videtur fieri: at in hac ex plurium verborum continuatione repetita, idem quæritur: vt, ſi dicas, Patriæ ſuæ quiſquam, ô dij immortales! exitium eſt machinatus? Hæc non poteſt: iam non poteſt, inquam, libera hæc ciuitas eſſe.

Epanalepſis, repetitio ſententiæ propter *Iul. Ru* aliam neceſſariam cauſſam, non vt fit in *p. 29.* figuris

figuris elocutionis, ſed apud Lucilium : vel A
conſilio veſtrũ, quod dictis, olim cœlicolæ
adfuiſſemus priore concilio. Cic. pro Ra-
birio, Libenter ſi eſſet integrum, profiterer
idem, Saturninum C. Rabirij manu interfe-
ctum, nihil me iſte clamor commouet, Vſq;
huc libenter, inquam, profiterer.

idẽ p. 30. Epanalepſis, eſt eorumdem verborum ſi-
mul poſitorum, eiuſdemque ſententiæ poſt
multa interiecta, cum aliqua periodi cõclu-
ſione facta repetitio. vt,

Huc pater ô Lenæe, tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris:
Huc pater ô Lenæe veni!

Et, *Paſtorum muſam Damonis, & Alpheſibœi,*
Immemor herbarum, quos eſt mirata iuuenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces:
Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.

Latinè hæc figura dicitur reſumptio, vel
repetitio.

Epanaphora

ὅταν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κόμματος δύο ἢ πλείω κῶλα ἀρχὴν λαμβάνῃ *Alexãder Rhetor. Iul. Ruf. p. 31. Anapho-ra ſeu re-petitio, & Epibole. Aquil. p. 20.*

Eſt, cum ab eodem verbo plures inchoatæ
ſententiæ incipiunt. vt,

Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata Lycori,
Hîc nemus, hîc ipſo tecum conſumerer æuo.

Et, *Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?* C
Num lachrymas victus dedit? aut miſeratus a-
mantẽ eſt? Et, *-bellum ô terra hoſpita portas.*
Bello armãtur equi, bellũ hæc armenta minãtur.
Et, *Ver adeo frondi nemorum, ver vsile syluis.*
Et, *Nocte leues ſtipulæ melius, nocte arida prata*
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Latinè hæc figura dicitur regreſſio.

Epanaphora, quod relatum vocant. Hæc
figura, vel frequẽtiſſimè, & Demoſth. & M.
Tul. & omnes vehementes oratores vtũtur:
quando præcipuè, & ipſi cõmoti videri vo-
lunt, & iudicem cõmouere Conſtat autẽ ex
eo, quòd eadẽ pars orationis ſæpius per ſin-
gulos ambitus, aut per ſingula mẽbra, inter-
dum etiã breuius per cæſa, quæ κόμματα ap-
pellant, repetitur hoc modo. Verres calum-
niatorẽ apponebat, Verres de cauſa cogno-
ſcebat, Verres pronũtiabat Aut ſi dicas: ille
venire hoſtes nuntiauit, ille vos in motum
belli cõpulit, ille in tumultu, vt ciuitas eſſet
effecit. Per ambitum autẽ repeti poteſt ea-
dẽ pars orationis ſic: Tãdiu Tib. Gracchus
populo gratus fuit, quãdiu leges ad volũta-
tem eius, non ad vtilitatem reip. compoſitas
ferebat: Tandiu C. Gracchus, quàmdiu le-
gibus agrarijs, & frumentarijs, & cæteris E
profuſionibus ærarijs multitudinem impe-
ritam promerebatur: Tandiu Saturninus
plurimum potuit, quàm diu eaſdem illas
frumentarias largitiones, & agri diuiſiones
pollicebatur.

Epanodus

Iul. Ruf. p. 32. Eſt, cum duobus breuius, pluribúſue propo-
ſitis, ad ſingularem enarrationem recurri-
tur. Vt, —*diuellimur inde,*
Iphitus, & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo
Iam grauior.
Et, *Protinus Orſilochum, & Buthen, duo maxima*
Teucrûm
Corpora, ſed Buthen auerſum cuſpide fixit
Loricam, galeámque inter, qua colla ſedentis
Inuenit. Latinè dicitur euerſio, vel egreſſio.

Epanorthoſis

Eſt, cum ſupradictum verbum verbo ſequẽ- *Iul. Ruf.*
ti corrigitur. vt, Non ſubripere, hoc eſt fu- *pag. 32.*
rari. Latinè dicitur correctio. Sic Ceſtus
Pius. Erat nauigium, imo fuerat. Eadem
Aphoriſmus.

Epembole

Ἐπεμβολὴ intercalatio. Apud Hermogenem *Hermog.*
figura eſt non diſſimilis Parẽtheſi, ἐπεμβάλλειν
enim eſt interſerere, & intercalare. Sic
vſurpauit Plato in Timæo ἐὰν ἐπὶ μήκει λόγου, B
πάρεργον ἄλλο μῆκος ἐπεμβλητέον. Neque ad o-
rationis prolixitatem, otioſa quædam alia
longitudo interſerenda.

Epenthymeſis

Ἐπενθύμησις melius inter argumentationes
collocatur, quam inter figuras. Eſt rationũ,
atque enthymematum acrior quædam, &
contorta volubilitas. Vnde Hermog. περὶ
περιπλόκης.

Epexegeſis

Enarratio potius eſt, quàm figura, de qua in
narratione.

Epexergaſia

Ἐπεξεργασία expolito cum in eodem locõ
manens orator aliud, atque aliud dicere
videtur. Cic. 4. ad Heren.

Epibole.

Hoc ſchema dupliciter fieri conſueuit, cum *P. Rutil.*
pluribus, & diuerſis ſententijs, aut vnum, *pag. 2.*
aut idem verbum ſingulis præponitur: aut D *Eadem*
varietas verborum, quę tamen eandem vim *Anapho-*
inter ſe habent: quæ ab vno verbo ſæpius *ra, & Epa-*
proficiſcuntur, ſunt huiuſmodi. Lycurgi, *naphora.*
Nam cum iuuentus concitata temerè arma
caperet, & quietos Theſſalos manu laceſſere
conaretur: iure ſenatum coegi authoritate
ſua comprimere adoleſcentium violentiã.
Ego quęſtoribus interminatus ſum, ne ſump-
tum ſtipendio præberent. Ego armentario
patefacto reſtiti, atque efferri arma prohi-
bui. Itaq; mea vnius opera compreſſum, nõ
concitatum bellum, non neceſſarium ſcitis.
Item Hegeſiæ, Miſeremini mei, iudices, quẽ
cõiurata tãta vis inimicorũ oppugnat. Miſe-
remini ſolitudinis, cui ne in ſummo quidẽ
tempore periculi liberos adhibere ad com-
munẽ calamitatem decernendã licitum eſt.
Miſeremini ſenectutis, quæ me etiam ſine
cæteris malis grauiter defatigat. Varietas
verborum, quæ eandem vim habet, huiuſ-
modi eſt. Demoſthenis, Dolui viri Athe-
nienſes, vbi illum clandeſtinum hoſtem im-
punè intra murum vidi vagari: ægrè tuli,
quòd omnium veſtrum facilitatem vnius

fallaciâ tentatam intellexi: commouit me, quòd in accipienda iniuria pleroſque lætitiam oſtentantes cognoui.

Epicriſis

Ἐπίκρισις, cuius meminit Hermogenes in capite περὶ ἰδέων λόγου t. 2. id. Definitur ab ipſius Hermogenis Scholiaſte λόγου ῥηθέντος ἐπικύρωσις καὶ βεβαίωσις ſermonis dicti confirmatio, & corroboratio: vbi ſtatim ſententiæ, ſeu propoſitionis allatæ ſubijcitur ratio. vt apud Demoſth. de corona, Δεινὸν μὲν ὦ γῆ καὶ θεοὶ πῶς γὰρ οὔ, καὶ δὴ καὶ παιπάλη. Graue illud quidem, ô terra, & Dij! quomodo enim non eſſet graue contra patriam?

Epidiorthoſis

Ab Alexandro Rhetore à Prodiorthoſi diſcriminatur, quod hæc antè dicti cuiuſdam acerbitatem præmuniat auditorem: Illa orationem iam durius prolatam corrigat, & mitiget. *Alexander*

Epimone

Commoratio, cum in loco firmiſſimo, quo tota cauſſa cõtinetur, manetur diutius. Cic. 4. ad Herenn. ἐπὶ πλεῖον, ἐπὶ τῷ αὐτῷ νοήματος ἐπιμονὴ μετ' αὐξήσεως Alexander Rhetor.

Epiphonema.

Hæc ſententia in fine expoſitæ rei cum affectu enuntiatur. Cicero in Verrinis, non vitam liberam, ſed mortis celeritatem precabantur. *Iul. Ruf. p. 28.*

Epiphora.

Inter hoc ſchema, & Epibolen, hoc intereſt, quòd in ſuperiore vnum pluribus ſententijs anteponitur: in hoc autem omnium ſententiarum, vnum, atque idem nouiſſimum verbum. Soſicratis, Non enim alius, quis eſt, cuius opera in has difficultates inciderimus: Sed initio ad bellum ſuſcipiendum vos primum impulit Philippus. Deinde in ipſo belli labore, ac periculo deſeruit nos Philippus. Nouiſſimæ nunc calamitati noſtræ, atque culpæ, ſuccenſuit idem Philippus. *P. Rutil. p. 3. Epiſtrophe, & Anaſtrophe.*

Epiplexis

Siue epitimeſis. Fit hæc figura cum iurgamur, aut coarguimus. Cic. in Catilinam, Patêre tua conſilia non ſentis? quem noſtrũ ignorare arbitraris? Terent. Non ego te vidi manum, &c. Virg. *Iul. Ruf. p. 27.*

Non ego te vidi Damonis peßime caprum
Excipere inſidijs?

Epiploce.

In hoc ex prima ſententia, ſecunda oritur, ex ſecunda tertia, atque ita deinceps complures. Nam quemadmodum catenam multi inter ſe circuli coniuncti vinciunt; ſic huius ſchematis ſeriem compluses ſententiæ inter ſe connexæ continent. Lyſiæ, Cõſtat igitur, iudices, Simonem domo ſua, ab ſuis Dijs penatibus, vi cum ſumma iniuria eſſe exturbatũ. Nam Cheremenes cum A hominibus armatis ad eum venit, cum veniſſet, ſine vlla religione domum eius expugnauit: expugnata vi domo, familiam abſtraxit: abſtractam, tormentis omnibus excruciauit: cruciatam, vinxit: vinctam, in publicum proiecit: opinor ne ſuum maleficium tacitũ lateret, ſed vt cum prætereuntes proſtratam familiam viderent, & à vicinis rem geſtam audirent, ſimul, & oculis, & auribus, ſcelus illius vſurparent. Item, Lycurgi, At mihi mirum videtur, quòd tam excelſum boni gradum, homo ſummi laboris exceperit? Nam cui præſto eſt ſua vo-
B luntas, induſtrius ſit neceſſe eſt: induſtriam verò, ſcientia conſequitur: ex ſcientia, copia, & facultas ingenij naſcitur: ex qua facultate vera, & facili, felicitas laudis oritur. Neque enim temerè diligens ſtudium virtutis, fructus fortunæ fallit.

Epiſtrophe *Iul. Ruf.*

Eſt, cum in eadem verba plures ſententiæ deſinunt. vt, Horatius, *p. 32.*

Si curtatus inæquali tonſore capillos
Occurri, rides: ſi forte ſubucula pexæ
Trita ſubeſt tunicæ, vel ſi toga diſſidet impar,
Rides.

C Quale forſitan ſit, *-ſimilis ſi cura fuiſſet,*
Tunc quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Et, *Impius ante aras, atque auri cæcus amore.*
Latinè dicitur reuerſio.

Epitheton

Etiam inter figuras numerari ſolet, quod appoſitè collocatum, venuſtè colorat orationem.

Epithrocaſmus,

Percurſio. Hæc rurſum figura differt à coaceruatione: quòd cum illa res diuerſas plures in eundem locum conferat, hæc diſtantia plura inter ſe percurrens velocitate ipſa circumponit: vt ſi velis dicere, Cæſar in Italiam euolarat, Corfinium præſidio deſertũ ceperat, vrbe potiebatur, Pompeium perſequebatur. Idem cenſet Alexander Rhetor τὰ πολὺ διεσπάσθαι συνάγει καὶ ἀξιόπιστα. *Aquil. p. 14.*

Epitimeſis,

Eſt etiam proxima figura, cum aduerſarium ijſdem verbis, quibus ab eo laceſſiti ſumus percutimus. Vt in illo, *Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra* Egit? vbi hîc Iuno, quia, ſcilicet, Venus dixerat, ſi nulla eſt regio Teucris, quam det tua coniux dura.
E Et, Bis capti Phryges. Latinè dicitur obiurgatio. *Iul. Ruf. p. 37.*

Epitrechon

Ἐπιτρέχον percurſio vbi res, & ſententiæ ſumma velocitate percurruntur, & diſcutiuntur. Eadem eſt cum Epitrochaſmo. Herm. lib. 2. de formis dicendi. *Herm.*

Epitrope.

Hoc fieri ſolet, cũ alicui rei vehementer cõfidimus, & noſtro iure iudicib⁹ largimur: vt quemad- *P. Rutil. p. 11.*

quemadmodum videtur illis, constituant, atque ei pareamus. Hyperidis, sed ego iam iudices summum, ac legitimum, quod exposui, meæ caussæ ius omitto: vobis, quod æquissimum videatur, vt constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si nouum vobis instituendum, libenter id, quod postulo, propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. *ipsio*

Epitrope. Hæc fit, cum figuratè concedimus, quod velit, quis faciat. vt, Virg. Æneid. 1. *Iul. Rufi. p. 28.*

I, Sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. B

Et Cic. in Catilin. Quid expectas? proficiscere: nimium iam diu te Imperatorem illa tua Manliana castra desiderant.

Epizeuxis,

Siue Diplosis, geminatio vnius verbi, vel plurium in eadem sententia duplicatio. vt, Vos appello fortissimi viri. Quint. lib. 9 c. 3. distinguitur ab Anadiplosi, quod hæc sit in diuersis sententijs. Anadiplosis eadem, & reduplicatio.

Erotema, C

Aquil. p. 15.

Interrogatum. Eo vtimur, vbi exaceruando aliquid interrogamus, & augemus eius inuidiam, hoc modo: Fuistine illo in loco? dixistine hæc ita gesta esse? renuntiastine ea quibus decepti sumus? Hæc enim si sine interrogatione dicantur, ad hunc modum, hic fuit illo in loco, & ita esse gesta dixit, & falsa renuntiando nos decepit: hæc sic prolata minus inuidiosè proferentur.

Errotis inductio

Numeratur à Cicerone inter figuras, quam Scaliger refert ad ironiam l. 3. c. 91.

Ethologia.

P. Rutil. l. 6.

Morata oratio qualis est ista Lysiæ,

Rure rediens, iudices, homo maior natu, magno calore, vix sufferens viæ molestiã, tamen his verbis egomet me consolor: fer fortiter demum laborem; iam breui domũ venies expectatus: excipiet te defatigatũ diligens, atq; amans vxor: ea sedulo, ac blandè præministrando detrahet languorẽ, & simul seniles nutriẽdo recuperabit vires. Hæc me in itinere cogitatio prope confectum cõfirmabat. Postea verò, cum domum veni, nihil earum rerum inueni: sed potius bellum intestinum ab vxore, contra me comparatum. Item Demosthenis, At medius fidius, iudices, ego sic arbitrabar, filium ad patrẽ dissoluto vultu venturum, lachrymis patrium sinum oppleturum, supplicem precaturum, obsecraturum, blanditia sua, quod petisset, à patris mollitie impetraturum. Sed hic lõgè aliter: namque incredibili confidẽtia armatus, ad patrem aduolauit sicut hostis: atque initium sermonis, cum iurgio sumpsit.

Ethopœia,

Aquil. p. 4.

Moralis confictio. Hæc figura differt à Prosopopœia, eo, quòd & ibi personas fingimus, quæ nusquam sunt: hîc certis quibusdam personis verba accommodatè adfingimus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem. Tale est illud pro Quinctio. Quid Sex. Nævius ad hæc? ridet nostram amentiam, scilicet, cum ab eo officia boni viri desideramus. Et quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus sum memini. Vetus est, de scurra diuitem facilius multò, quàm patremfamilias fieri posse. &c.

Ethopœia, est alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumque imitatio, non sine reprehensione. Latinè dicitur figuratio, vel expressio. *Iul. Rufi. ni. p. 36.*

Euche,

Precatio. Virg.

Da nunc Tymbre pater ferro, quod mißile libro. *Iul. Ruf. p. 28.*

Cic. in Catilinam, cum inuocat Iouem ad pœnam coniuratorum, atque ita concludit, Æternis supplicijs viuos, mortuósque mactabis.

Exallage

Ἐξαλλαγή immutatio, & diuersitas. Vbi varia subinde cursim inferuntur. vt, Primum Amphipolin cepit, deinde Pyduam, mox Potidæam, postea Methonem: Exinde ingressus in Thessaliam. Demosth. 1. olynth.

Exartesis

Ἐξάρτησις suspensio. Annumeratur etiam à nonnullis inter figuras, quæ fit, vbi figuræ figuris implexæ sunt, sicut annuli in catena, vnde plena, grandis, & suauis decurrit oratio, quod in Cicerone, & Demosthene passim occurrit. Hermog. lib. 1. de formis. D

Excitatio

Ἔγερσις quoties languentem auditoris animum, aut tædio affectum excitamus. vt,

Non mihi si linguæ centum, oráque centum
Ferrea vox. Scalig. lib. 3. poët.

Expeditio

Appellatur ratiocinatio à partium enumeratione volubilis, & sibi instans, de qua inferius.

Exutheniſmus.

E Figura hæc fit, cum rem aliquam extenuamus, & contemptam facimus. vt apud Lucilium. At magnum fecit, quod verbis Græca latinis miscuit. Apud Tullium pro Cecinna, Eieci ego te armatis hominibus, non deieci, vt tantum facinus, non in æquitate iuris, sed in vna litera latuisse videatur. Itẽ in Philippicarum secunda, Nũc quod quærebas quomodo rediissem: prima luce, non tenebris: Deinde cum calceis, & toga, nullis caligis, nec lacerna. Cata apud Athenienses, Antiochus epistolis bellum gerit, calamo, & atramento militat. *Iul. Ruf. p. 25.*

FIGVRA per casum genitiuum. Vt si dicamus, constans vir animi. Item alia: vt se habent ista;

Inl. Ruf. p. 32.

Isque amens animi, & rumore accensus amaro.
Et, *At non infelix animi, Phœnissa.*
Et, *Actutum pius Aeneas, atque integer ævi Ascanius.*
Et, *Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes.*

Et si quis dicat, pecuniæ dives: vt,

Insula dives opum.
Et, *Dives equûm, dives pictai vestis, & auri.*
Item, —*quas illi lęta bonorum.*
Et, *Expediunt fessi rerum.*
Et, *Ille mihi ante oculos felix, sanctúsq; laborũ, Egregiúsque animi.*

Et si qua sunt talia.

Figura per datiuum. Si quis dicat, timeo illi, pro timeo pro illo, & talia. vt,

Ibidem

—*& pariter, comitique, onerique timentem.*
Et, *Tunc decuit metuisse tuis.*
Et, *Hæc cũ Dardanio Æneæ miranda videntur*

pro ab Ænea. Et quæ antiquè dicta sunt,

—*cui nomen asylo Romanum est.*
Et, —*cui nunc cognomen Iulo*

Additur &, *Cui Remulo cognomen erat.*
Et —*cui nomen Amello fecere agricolæ.*

Item si qua sunt talia.

Figura per accusatiuum. vt si quis dicat, Togam fusus, pro fusam togam habens. vt se habent ista,

P. 34.

—*nodóque sinus collecta fluentes.*

Et, *Scissa comam.*
Et, —*roseas laniata genas.*
Et, —*tumidúsque novo præcordia regno.*
Et, *Inflatum hesterno venas, vt semper, Iacchо.*
Et, *Ecce manus iuvenum interea post terga revinctum.*

Et quæ antiquè dicta sunt,

—*forsan, & hæc olim meminisse iuvabit.*
Et, —*numeros memini si verba tenerem:*

pro numerorũ memini. Itẽ si qua sunt talia.

Figura per ablatiuum. Si quis de quopiã dicat, Magnus virtute, bonus bello, pro in bello. Et, erectus capite incedit. Vt se habent ista,

Ibidem

Purpureis cristis iuvenes, auróque coruscі.
Et, *Sunt mihi bis septẽ præstanti corpore Nymphæ*
Et, *Vnde prius lætum siliqua quassante legumen.*
Et, *Tereti subnectit fibula gemma.*
Et, *qui forte tapetibus altis Extractus.*
Et, *Quàm tua ne spoliata armis, excussa magistro Deficeret.*

Item si qua sunt talia.

Figura Græca, aut casuum varietas. vt,

Ibidem

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
Et, —*placidóne etiam pugnabis amori,*

pro tecum certat, & cum amore pugnabis.
Et, *Reddidit vna bovem vitulam,*

pro vna è bubus. Item similia. Aut propositione detracta. Vt

-- maria aspera juro.

Et, *Tyrrhenum navigat æquor.*

Item quæ sunt talia.

Figura per personas. Vt si quis dicat, vos superi Iupiter precor. Vt sunt ista,

Ibidem

Vos ô Calliope precor aspirate canenti.

Et, *Vos ô patricius sanguis, quos vivere fas est.*

Item si qua sunt similia.

Figura per numeros. Vt si quis dicat, populus locuti sunt. Vt

Ibidem

Pars in frusta secãt, verubúsq; trementia figũt.
Et, *Pars calidos latices, & ahena undantia flãmis Expediunt.*
Et, *-sævitque animis ignobile vulgus, Tum pietate gravẽ, ac meritis si forte virũ, quem Conspexere, silent.*

B

Figura per præpositionẽ ad, modo semel, & simplicem positam. Vt si quis dicat, advoluor illum, pro ad illum voluor. Et accedo illum, quasi ad illum accedo. Vt

Ibidem

Explorare locos, quas vento accesserit oras.
Et, *Nuntia fama ruit, matrisque adlabitur aures Euryali.*
Et, *Electra vt Graij perhibent Atlantide cretus, Advehitur Teucros.*

Modo simpliciter relatam. Vt quin adeat ad eum? aggrediar ad illũ. Et si qua sunt talia

Ibidem

Figura per præpositionem in, modo semel simplicem elatam. Vt

Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.
Et, *Tu calamos inflare leves.*

Quasi in calamos, ebur, flare. Et apud Sallustium, atq; eos à tergo incurrerunt, quasi in eos incurrerũt. Modo dupliciter elatam. Vt

Inducrat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Et, *Induit in florem, & ramos curvavit olentes.*
Et, *Hunc in prona iugo lævum incũbebat in amnẽ.*

Et si qua sunt similia.

Figura per verborum qualitatem. Vt caput velor, pro capùt velo, aut capite velor. Vt, *Capite ante aram Phrygio velabar amictu.*

Ibidem

D Et, *Flava caput nectuntur oliva.*
Et, *-pectora fœtis.*
Et *-aut pacem Troiano ab rege pẽtendum.*
Et, *-populare penates,*

pro populari.

Figura per modos temporum. Vt cum dico, libens fecero, pro faciam. vt

-- donec me flumine vivo
Abluero.

Figura per aduerbiorum qualitatem. Vt cum dicimus, Ad illum cœno. Ad villam moror, pro apud villam. Et, terræ iacet, pro in terra. Et, Domi, militiæque res gestas. Et, cuius domo nota est annos sexaginta natus.

p. 35.

E Et, tot annos bella gero.

Figura per Pleonasmum. Vt, Antiquum obtines. Vt, Mortem occumbere, & obire diem, & viuere vitam, & pugnare pugnam, &, ire iter, & oculis videre, &

Ibidem

-- voce vocans Hecaten.

Et, *Hunc oro sine me furere ante furorem:*

ac si qua sunt talia.

Figura per eclogam verborum. Vt cum enuntiamus bonos dicere, fortes pugnare. Item, da bibere, da cœnare. Et,

Ibid.

Donat

Donat habere viro.
Et, *Cunctatúrque metu, letbúmque inſtare tremiſcit:*
Et, *Daſternere corpus.*
Et, *-da iungere dextram.*
Et, *-quale per æſtum*
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.
Et, *Hoc ridere meum tam nil, nulla tibi vẽdo,*
Iliade.

Ibidem Figura per eclogam aduerbiorũ, Vt, cum dicimus, magnum tonat, tumidũ loquitur.
Magnumque fluentem nilum.
Et, *-vtque volutus ad terras.*
Et, *Immane ſonat per ſaxa.*
Et, *-nec longum lætabere.*
Et, *grane olentis Auerni.*
Et, *-horrendum intonat armis.*
Et, *Nauibus, infandum, amiſſis.*
Et ſi qua ſunt talia.

Ibidem Figura per pronomina. Vt, nullus dixeris, pro ne dixeris. Et, Quis mulier.

Ibidem Figura per eclogam nominum. Vt cum dicimus, bonum eſt virtus, malũ infamia. vt
Dulce ſatis humor depulſis arbutus hœdis.
Et, *Tale tuum carmen nobis diuine poëta,*
Quale ſopor feſſis in gramine.

Gradatio,

Climax, & κλιμακωτὸν χῶμα ab Hermogene. Vide Climax. Bis tantum in Demoſthene inueniri hanc figuram notat idem Hermogen. lib. 1. de formis.

Heterogenes.

Heteroptoton, Heteroproſopon, Heterarithmon à vetere quodam Scholiaſte Græco annumerantur inter figuras grãmaticas, ſatis ex notione ſui nominis perſpicuę ſunt.

Homœon.

Rufi. p. 23. Hæc figura fit, cum ex partibus aliqua ſimilitudo colligitur. vt, Virg.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora tenebat.
Etiam in actu fit homœon. vt idem Virg.
Non aliter, quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros.
Cic. in Verrinis ait, ſuccinctam Scyllam lupis, & canibus, cum pube tenus virgo ſit, ſimilem eſſe Verris, & comitum illius, quibus quaſi canibus ſuccinctus ſit.

Homœoptoton.

P. Rutil. 10. Hæc in duobus verbis eundem habet caſum, aut eandem nouiſſimam ſyllabam. Id eſt huiuſmodi. In rebus aduerſis, cui præſto eſt conſilium, non poteſt deeſſe auxiliũ. Item Soſicratis, nam qui ſecundis rebus libenter aſſentiuntur, ijdem ſimul, ac ſe fortuna contriſtauerit, primi inſidiantur.

Rutil. 19. Homœoptoton ſimile in caſibus. Hoc ex eo nomen accepit, quòd membra illa, id eſt κῶλα, in eoſdem caſus cadunt ad hunc modum: huic igitur ſocios veſtros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis, vt in tumultu eſſetis, molienti. Hæc enim tria in eundem caſum determinata ſunt.

Homœoſis

Eſt, cum per ſimilitudinem res præſtantur. *Iul. Ruf.* Cuius ſpecies ſunt primæ duæ, paradigma, *p.* 28. & parabole. Horum diſtantia eſt, quòd paradigma facit vera exempla, parabole ficta oſtendit.

Homœoteleuton.

P. Rutil. p. 10. Hoc minus euidens eſt, quàm homœoptoton, & minorem affert auribus iucunditatem. Nam neque tam paria duo verba ſunt: neque eundem habent caſum, & ſonum vocis, quàm Græci ὁμοιόπτωτον appellant. Id eſt huiuſmodi. Nam reſpub. noſtra ad hunc ſtatum gloriæ peruenit, non multitudine hominum, ſed ſeueritate legum.

Horiſmus.

P. Rutil. p. 8. Hoc ſchema fit, cum definimus aliquam rem noſtræ cauſſæ, ad vtilitatem, neque tamen contra cõmunem opinionem. Id eſt huiuſmodi. Nam virtutis labor, vera voluptatis exercitatio eſt. Sed fieri ſolet hoc ſchema nonnunquam ratione ſuppoſita, tum denique magis illuſtratur, ita vt fecit * diues auarus. In villa ædem feci fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam locupletis copias dederit ei, qui odiſſet vti.

Hyperbaton,

Quod opportuna ordinis mutatione aliquid ex ſignificatione mutando numeroſam reddit orationem Fab. lib. 8.

Hyperbole,

Alijs ſchema, alijs tropus videtur. Cæterum fit, cum excedit veritatem ſententia. apud Virg.
Qui candore nives anteirent, curſibus auras.

Hypexæreſis

Ab Alexandro Rhetore nominatur inter figuras, fitque cum in comparatione rerum, aut perſonarum aliquas excipimus, cum quibus comparationem nullam inire volumus. ὑπερξελόμενον τι μεγέθους ἢ ἥβης. Sic apud Homerum.
Αὐδρέῃ μὲ μετρίῳσιν ἐριζέμεν ἠὲ ἐθέλοντα
Οὔθ' Ἡρακλεῖ οὔτ' Εὐρύτῳ

Hypobole

Subiectio, cum interrogamus aduerſarios: aut quærimus, quid ab illis, aut quid contra nos dici poſſit: Deinde ſubijcimus id, quod dici oportet è contrario. vt, Amplum patrimonium relictum eſt? At patris bona vænierunt. &c. Cic. 4. ad Herenn. *Iul. Ruf. p.* 30.

Hypocriſis,

Eſt figura ſententiæ, cum aduerſarium geſtu, & pronuntiatione extollimus, vel abijcimus, & ſpernimus. Vt, in illo, *Iul. Ruf. p.* 37.

Cantando tu illum? aut vnquam tibi fistula cera
Iuncta fuit?

Additur enim, Tu nullus alioqui, illum autem magnum in canendo. Et,

--non ego Daphin
Iudice te metuam.

Qui, scilicet mihi iniquus es, & non rectè iudicaturus. Latinè dicitur pronuntiatio.

Hypomone,

Et παραδοξον, quo suspenduntur auditorum animi. Arist. Rhet. lib. 3.

Hypostasis,

Est præstantia quædam animi, & fiducia orationis. Vt, ἐξήλεγξα τὸν φίλιππον, φανερῶς οὕτως, ὥστε τῶν ἐκείνου συμμάχους, αὐτοὺς αὐτοῖς ὁμολογεῖν. Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1. p. 283. Redargui Philippum tam apertè, vt eius socij exurgentes faterentur.

Hypozeuxis.

Iul. Rufini. p. 30. Est, cum singulis rebus, sententijsque singula debita verba iunguntur. vt,

Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis, & fissile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Et, *Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,*
Glande sues redeunt læti, dant arbuta syluæ.
Et, *Varios ponit fœtus autumnus, & alte*
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Hæc figura latinè vocabitur subiunctio, vel subinsertio, vel subnexio.

Τσεγλογία,

Bedæ Presby. p. 350. Vel, ὕστερον πρότερον, est sententia cum ordo in verbis mutatur: vt,

Torrere parant flammis, & frangere saxo.
Et, *Postquàm altos tetigit fluctus, & ad æquora venit*

Prius enim franguntur fruges, & postea coquuntur, & ante ad æquora venit, & sic tetigit fluctus. Tale est, & illud. Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Prius enim dominus miserando iustificat impium, & sic benedicendo coronat iustum.

Hanc figuram peculiarem Homero fuisse indicat M. Tull. ad Attic. ὕστερον πρότερον ὁμηρικῶς.

Icon

Iul. Rufini. p. 28. Fit, cum perfectæ formæ similes conferuntur. Virg.

Talis amyclei domitus Pollucis habenis.

Cicero de L. Rt. Mare, quod sua natura tranquillum sit, ventorum vi agitari, & conturbari solet: sic populus Romanus.

Ironia,

Aquil. p. 14. Simulatio. Frequentissima apud oratores, qua figura aliud verbis significamus, aliud re sentimus. A quo genere figuræ proœmiũ pro Ligario sumptum est: Nouum crimen C. Cęsar, & ante hunc diem inauditum. &c.

Ironia, sententiæ figura, quàm hoc modo enuntiabo: hic enim egregius author cõ munium commodorum, custos, & defensor reip. salus, & columen ciuitatis, de quo contraria, scilicet intelligi velim. Mutabo verba ordine eorum verso, vel tota locutione aliter explicata, sic: namque iste cuius ope, & auxilio, videlicet ciuitas nititur. Manet vtique Ironia eadem, neque læditur verborum immutatione. At verò si figura elocutionis sit, quam repetitionem, Græcè ἐπαναφορὰν vocamus, quæ est huiusmodi. Ille author discordiarum, ille dux seditionum omnium, ille tumultuosus, proditor in bello: & illam partem orationis repetitam sæpius in initio membrorum, aut cæsorum sustulero, & tantum semel dixero, subiungens, & cæt. hoc modo: ille, qui seditionum author, discordiarum concitator, in pace tumultuosus, in bello proditor fuit: figuram elocutionis sustuli. Nonnunquam autem, immo plerunque concurrere potest, vt sententiæ figura coniungatur cum elocutionis figura: qua hoc modo enuntiatum est: Ille amator patriæ egregius, ille reip. custos, ille defensor libertatis, ac legum. Cum hoc de eo dicatur, de quo contraria intelligi volumus, & ironiam esse, quæ figura sententiæ est, & epanaphoran, de qua, cum maximè diximus, quæ est elocutionis. Nunc ad instituta pergamus. Sunt igitur figurarum elocutiones aliæ, ad ornandum tantum, & quasi ad pingendam orationem accommodata: quibus princeps Gorgias Leontinus vsus est, sed sine modo. Et ideo illius oratio, quæ initiò audientes nouitate permouerat, fastidium meruit. Isocrates autem, post eum parcius, necnon etiam ipse Demosthenes, sed tanta moderatione, vt nusquam in tædium incurrat.

idem p. 17.

Ironia. Elocutiuncula Sallustiana, commodissimè exprimitur, cum aliud in pectore reclusum, aliud in lingua promptum habemus, & sententia enuntiationis in contrarium à verbis accipitur. vt apud Virg. *Iul. Ruf. p. 24.*

Scilicet is superis labor est.

Apud Tullium pro Ligario, nouum crimen Cai Cæsar. &c. in Clodium, & Curionem, tu vere festiuus, tu elegans, tu solus vrbanus, qûem decet muliebris ornatus. &c.

Ironiæ autem species sex, Chleuasmus, siue epicertomesis, Charientismus, siue scomma, Astismus, Diasyrmus, Exuteinismus, Sarcasmus.

Isocolon.

Hoc autem duabus, aut pluribus sententiis breuibus, & inter se paribus exigitur: ita vbi hoc est. Nequaquam mihi dives est, quamuis multa possideat, qui neque finem habet cupiendi, neque modum status vtẽdi. Nam & multum desiderare, egentis est signum: & nihil parcere, egestatis est initium. Seorsum est, beneficium

P. Rutil. p. 10.

est, beneficium dare libenter, & iniuriam facere nolle. Nam dando beneficium, extemplo beneuolentiam acquirimus: non faciendo iniuriam, duntaxat odium vitamus.

Aquila, p. 18.

Isocolon, exæquatum membris. Fit autem, quoties non pugnantibus inter se, sed paribus tantummodò verbis, duo, vel etiam plura membra, quæ κῶλα dicimus, explicantur: vt si dicas hoc modo; Classem speciosissimam instruxit, exercitum pulcherrimum, & fortissimum delegit. Addere etiam licet; Sociorum maximam, & fidelissimam manum comparauit. Et longiùs eodem modo progredi, dum ne in fastidium incurras.

Leptologia.

Alexãd. Rhetor. p. 578.

Rei cuiusdam per minutias absoluta expositio, ὅταν ἑνὸς ἑκάστου τῶν συμβεβηκότων, ἢ συμβαινόντων τὴν ἀκρίβειαν, καθ' ὅτι λεπτῶς διερμαίαν ποιώμεθα. Hæc figura plerumque officit grauiori eloquentiæ, vbi minuta quæque non sunt percensenda.

Liptote.

λειπτοτὲ, malim λιτότης, quum minus dicitur, & plus intelligitur, vt Georg. 3. Nec mihi displiceat, id est, valde placeat, Notatur à Seruio. Eadem ferè cum μειώσει.

Lyton.

Eadem est figura apud scholiastem Aristidis, ac διεζευγμένον, de quo superiùs.

Merismus.

P. Rutil. p. 5. Synathrismus, & congeries.

Hoc schema singulas rès separatim disponendo, & suum cuique proprium tribuendo, magnam efficere vtilitatem, & illustrem consueuit. Lycurgi. Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositissimę, oculi ad petulantem lasciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quæ non possumus honestè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam, prorsus, vt aut ex hoc vitia, aut ipse ex vitiis ortus videatur.

Item Aristotelis. Alexandro enim Macedoni, neque in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, sed duntaxat in supplicio crudelitas. Nam, cùm aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cùm autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus: at cum animaduertendum, clementissimus.

Meiosis.

Diminutio. Attenuatio orationis per modestiam. Cic 4. ad Herenn. in Liptote.

Metabasis.

Hoc schema duobus modis fieri solet. Ex A quibus vnum genus èst eiusmodi: cum ab ea sententia, quam proposuimus, conuertimur ad aliquam personam, aut rem, vt fortunam, & tanquam præsentem appellamus, ita vt is fecit. Myron. Hæc mulier nuper fuit locuples, & potens in amore, atque deliciis necessariorum; ornatus eius opibus abundabat: manus ancillarum, quæ sequebantur, comitatus appellabatur. Nunc contrà subitò, & graui casu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem retinet. O fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat, & quàm magno odio est tibi beatæ vitæ perpetuus, & constans fructus!

P. Rutil. p. 7. Apostrophe.

Alterum genus est, cum ad id, quod demonstrare instituimus, ab alia re, & actionem, & orationem nostram reuocamus.

Demosthenis. Sed nimirum inopinans incidi in causam temporis huius alienam, de qua posterius dicendum. Quapropter ad illud, quod paulò prius agendum reuertor.

Metanœa.

Hoc schema fieri solet, cum ipse se, qui loquitur, reprehendit: & id quod prius dixit, posteriori sententia commutat. Ita vti facit Demosthenes. Hunc quoniam de me, vt volui cognouistis, iudicium per ipsius vitia cõstituam. Nam dum opus est, parentes appellat, quos scitis non ignotos fuisse, sed huiusmodi, vt omnes hos execrarentur. Sed hic bonus vir grandis natu, atque sero, sero loquor? immò verò nuper, atque his paucis diebus simul & Athenienſis, & eloquens est factus.

P. Rutil. p. 5.

Item, At hic omnium sceleratissimus, nouo more, atque exẽplo alieni facinoris vindex, ipse confidentissimè, non criminibus, sed armis reum facessere conatus: conatus! nimium remissè loquor. Nam qui tantam cædem perfecerit, huiusmodi incepti duntaxat arguere, penè maleficij largitionem est facere. Congruit cum epanorthosi, & aphorismo.

Metaphora.

Ad vnum verbum contracta similitudo. Definitur à D. Augustino, lib. contrà mendacium, cap. 10: de re propria ad non propriam verbi alicuius vsurpata translatio.

Metastasis.

Metastasin, transmotionem quidam inter figuras nominant, cum rem à nobis aliò trãsmouemus, non ita vt ibi causam constituamus, alioquin iam non figura erit, sed species quædam eius status, quem qualitatis, aut ex accidenti appellant, secundum Hermagoram. Cæterum alibi in parte aliqua orationis sententiam hoc modo figuramus:

Aquilæ p. 16.

quale est apud Demosthenem, initio defen- A sionis pro Ctesiphonte:

Cum bellum, inquit, Phocense conflatum esset: non per me, nondum enim ego ad rempub. accesseram.

Tale & illud pro Cornelio videri potest de ærario:

Refertum, inquit, tribunitiis legibus, exhaustum à quibus sit, ipsi sciunt.

Metastasis est, vel metabasis, cùm à loquentis persona ad personam transitum facimus, ratione aliqua, vel defectu, vt;

Non hæc Enandro de te promissa parenti
Discedens dederam. Deinde;
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors, & vota facit.

Deinde;

Infelix, funus nati crudele videbis.
Hic nostri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides: at non Enandre pudendis
Vulneribus pulsum aspicies.

Hæc figura dicitur variatio, aut transitus. Vide in Metabasi.

Metathesis.

Est, cùm quod ante dictum est, postponitur, & quod post dictum est anteponitur, vt; C

Eripis vt perdas, perdis vt eripias.

Conuenit cum diallelo, commutatione, & anaclasi superiùs dictis.

Metonymia.

Nominis pro nomine positio, ædinuentor pro re inuenta, possessa pro possessoribus, & contrà: contenta pro continentibus, effecta pro efficientibus referuntur.

Mezozeugma.

Coniunctio cum interpositione verbi, & superiores orationis partes comprehenduntur, & inferiores hoc modo: formæ dignitas, aut morbo defloreſcit, aut vetustate.

Mimesis.

Morum, affectuúmque imitatio, in Ethologia, & Ethopia.

Mycterismus.

Irrisio, ἀπὸ τῆς μυκτῆρος, à naso, qui est irrisionis symbolum. Vnde Horat. E

—naso suspendit adunco.

Necessitas.

Ἀνάγκη, cùm factum aliquod in suas causas, vt naturam, leges, mores, vel etiam fatum refunditur, vt:

Sed me fata Deum, &c.

Noema.

Νόημα intellectus dicitur sententia, quæ obscurè vult intelligi, quod non dicit, vt in eum, quem sæpius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem dormienti rescidisset. Eras dignus, vt haberes integram manum. Sic enim auditur, vt depugnares. Fab. libr. 8. *Fabius.*

Occupatio, in paralepsi.

Omoticon.

Schema, quod per iusiurandum effertur, vt ὀμνὺς ἐν Μαραθῶνι τοὺς ἐν Μαραθῶνι κινδυνεύσαντας. Demosth. pro Corona. Obseruat Dion. Long. in lib. de sublimi eloquentia. B

Onomatopeia.

Nominis fictio, vt, Syllaturit, Syllam imitatur. Hæc nominatio 4. ad Herenn.

Oxymoron

Seu contentio, figura ex periculo petita, atque ita affectatè, & acutè euuntiata, vt ad insaniam accedere videatur, vt ait Quintilianus, vt, innuptæ nuptiæ, impia pietas.

Palindromia.

Relatio, quâ plura verba verbis pluribus vna serie, eodémque ordine referuntur. Vide Cic. 3. de Orat. sect. 205. tale illud vulgatum:

Pastor, arator, eques; pani, colui, superani:
Capras, rus, hostes; fronde, ligone, manu.

Palinlogia.

Iteratio. Hæc figura repetito eodem verbo, aut nomine, non diuersa vult intelligi, sed idem quod significatur efficere vehementius. Cuiusmodi est hoc: ferrum, ferrum, inquit, & hoc in iudicio dicit ter, eiiciantúrque proterui: repetitum enim hoc ferrum indignitatem rei, atque audaciam eius, in quem dicitur impensius significat. Nec solùm nomen, aut verbum, sed omnis pars orationis iterari ad eundem vsum potest: vt cùm dicitur, Tu, tu Antòni, Cæsari ruenti, atque omnia permiscere cupienti, caussam belli ciuilis dedisti. D

Palinlogia est, cùm verbum, quod in prima sententia est vltimum, in sequente fit primum, vt

Pierides vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantùm mihi crescit in horas.

Et, *Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle,*
Aegle Naiadum pulcherrima.

Et, *Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,*
Ora, manúsque ambas.

Et, *Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus vni,*
Vni, odiisque viro, telisque frequentibus instant.

Latinè dicitur iteratio.

Paradiastole.

Qua dissimilia discernuntur: vt, cùm te pro astuto

astuto sapientem appelles, pro confidente A fortem, pro illiberali diligentem.

Rut. Lup. p. 2. Paradiastole, hoc schema plures, aut duas res, quæ videntur vnam vim habere, disiungit: & quantùm distent, docet, suam cuique propriam sententiam subiungendo. Hyperidis, Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris, tu tete frustraris: non enim probas te pro astuto sapientem intelligi: pro confidente fortem: pro illiberali diligentem rei familiaris: pro maleuolo seuerum: nullum est enim vitium, quo virtutis laude gloriari possis.

Hoc idem schema solet illustrius fieri, B cùm ratio proposito subiungitur. Id est, huiusmodi. Quapropter nolo te sæpius parcum appellare, cùm sis auarus. Nam, qui parcus est, vtitur eo quod satis est: tu contrà, propter auaritiam, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus, quàm inopiæ miseria te consequitur.

Iul. Ruf. pag. 33. Paradiastole est, cùm similes res discernuntur contrariis redditis, vt

Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amarillydis iræ.

Et, *Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis,*
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

Latinè dicitur discriminatio.

Paradigma

Lud. p. 23. Paradigmatis quidem triformis est ratio. Nam exemplum, aut personas tantùm exhibet sine sermone, aut sermonem sine personis, aut simul vtrumque. Personam sine sermone, vt Cic. in Milon.

Neque enim potuisset, aut Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interimere nefas esset.

Sermonem sine persona. Catonis est dictum, pedibus compensare pecuniam.

Sermonem pariter, & personam, Cic. pro Roscio, Estne hoc illi dicto, atque facto Fimbriano simillimum? Rursum parabola & ipsa tripertita est, per icona, homœon, epagogen.

Paradoxon.

Lud. p. 29. Siue hypomone, sustentatio, vel inopinatum. Hoc schema suspendit sensum: deinde subiicit aliquid contra expectationem auditoris, siue magnum, siue minus: & ideò sustentatio, vel inopinatum dicitur. Cicero pro Ligario. E

Hinc profectus, non ad Cæsarem, ne iratus: non ad domum, ne iners: non aliquam in regionem, nè condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur, &c.

Paralepsis.

Præteritio. Frequens est huius figuræ vsus, vbi quasi prætermittentes quædam nihilominus dicimus, sicut pro Milone tota illa quæstio inducta est, qua docet è Republ. fuisse occidi Clodium. Aquil. p. 14.

Quod si non possem, inquit, diluere crimen, vt dilui, tamen gloriosè hæc prædicare Miloni liceret.

Item de domo sua contra Clodium.

Vidésne, me non radicitus euellere omnes actiones tuas, neque illud agere, quod omninò apertum est, te omninò nihil egisse iure, non fuisse Tribunum plebis? (&c. quæ prætermittere se ait: nihilominus dicit) Vtemur autem hoc adiumento in iis, quæ infirma, vel inuidiosa nobis futura sunt, si directò dicantur.

Paraphora.

Non est figura, sed vitium orationis, putà barbarismus apud Hermog. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Parasiopesis.

C Hoc schema est, cùm aliquid nos reticere dicimus, & tamen tacitum intelligitur. Et hoc vtendum est, cùm aut notam rem esse auditoribus arbitramur, aut suspicionem excitare maiorem reticendo possumus. Rut. Lup. p. 10.

Lycurg. In præsentia, Iudices, iniussu populi, quæ improbissimè gesserit reticebo: de falsis eius literis, quas ad senatum miserit nihil dicam: quæ illi sæpe interminati sitis, omittam. Nam, & hæc vobis nota sunt, & quæ nouissimè multò indigniora commisit, quam primùm cognoscenda.

Hyperid. Cogis me iniuriæ tuæ caussam D proferre, nihil agis: non dicam, sed ipsum tempus eam patefaciet.

Parembole

Παρεμβολὴ, quando extrinsecus quædam nihil ad institutum pertinentia interseruntur, vt apud Homerum;

Καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον τὸ μὲν οὔποτε φύλλα, καὶ ὄζους
φύσει.

Iuro per hoc sceptrum, quòd nec folia vlla, nec vlles ramos producet, &c. quæcunque de sceptro dicit: tandem quod principio quadrat, infert.

Ἦ ποτ' Ἀχιλλῆος ποθὴ ἵξεται υἷας Ἀχαιῶν.
Certè olim cupiet Pelidem turba Pelasga.

Plutarch. de Schemat. Homeri.

Paregmenon.

Est æquè similis figura, cum ex supradicto verbo aliquid deriuatur, vt, Iul. Ruf. p. 32.

—*vltrò*
Ipse grauis, grauitérque ad terram pondere vasto

Concidit.

Et, *Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.*

Et, *Voce vocat Hecaten.*

Et, *Ire iter, & castris audebit vellere signa.*

Latinè deriuatio dicitur.

Parenthesis.

Rut. Lup. p. 5.

Cum in continenti sententia aliquid interponitur, quod neque eius sit sententiæ, neque omninò alienum ab ea sententia: tum denique hoc schema efficitur, sed periculosè ponitur: nam aut mirè ineptum, aut vehementer iucundum auribus accedere consueuit.

Demosth. Nos scilicet omnes (vt ferè fit) repentino nuntio perturbati obstupuimus: Adimantus autem solus (nam est homo multùm vehemens, & in reipub. commodis satis liber) magno clamore efflagitabat, vt Senatus haberetur: & prout tempus postulabat, celeriter quod opus esset constitueretur.

Eiusdem, Audieram appropinquare, tum statim magistratum certiorem feci. Vos Dij immortales (quorum est in templo gestum) testificor. Illi neglexerunt, & rem tantam differre maluerunt: cùm intereà subitò portas hostis obsedit.

Parison.

Aquil. p. 18.

Πάρισον coniungitur ab Hermogene cum allusione, vbi affertur illud exemplum ex Thucidides lib. 1. ἡ παρεπεκάλουν αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ ἀντεπεκάλουν; Hoc compar alij Rhetores interpretantur.

Parison propè æquatum, differt autem à superiore Isocolo, quòd ibi membrorum verba paria sunt numero: hic vno, vel altero addito, aut in superiore membro, aut in postremo pariter excurrunt: vt si hoc enunties, Neque gratia, & diuitiis locupletum corruptus, neque minis, & denuntiatione potentum perterritus, neque difficultatibus, & magnitudine rei à proposita magnitudine deiectus. Hoc enim postremum pluribus verbis, quàm superiora, enuntiatum membrum longiùs produxit: quod fieri & in primo potest. Sed ibi opportuniùs, si quo lõgius erit cæteris, initio prænuntiatur, in posteriore autem, si ad postremum producitur.

Parodia.

Παρωδία. ὅταν μέρος ἑτέρου τοῦ ἔπους, παρ' αὑτὸ τὸ λοιπὸν πρὸς ἐρμηνεύσῃ. Cùm orator particulam aliquam versus afferens, reliquum soluta oratione interpretatur.

Sic plerumque recensentur versus. à Demosthene, & Cicerone in orationibus κ' παρῳδίαν.

Paromœon.

P. Rutil p. 10

Hoc schema, & homœoteleuton, & homœoptoton ferè non multùm inter se distant, tamen quid interfit, ex vniuscuiusque supposita sententia cognoscere poteris: & multò diligentiùs ex Græco Gorgiæ libro, vbi pluribus vniuscuiusque ratio redditur.

Paromœon, hoc verborum efficit similitudinem. Ita, vti hoc est.

Nam disputandi, aut suadendi est aliud idoneum tempus, cùm quidem aduersarius armatus præsto est, resistendum est huic, non verbis, sed armis.

Paromologia.

Idē, p. 6.

Hoc schema fit, cùm aliquot res aduersario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut maius sit, quàm superiora, aut etiam omnia quæ posuimus infirmet.

Hyperidis, Sume hoc ab iudicibus nostra voluntatè, neminem illi propiorem cognatum, quàm te fuisse concedimus, officia tua nonnulla in illum extitisse, stipendia vos vnà fecisse aliquandiu nemo negat Sed quid cõtra testamentum dicis, in quo scriptus hic est?

Item eiusdem. Quid à me sæpiùs his verbis de meo officio requiris? scripsisti vt seruis libertas daretur; scripsisti ne liberi seruitutem experirentur; scripsisti vt exules restituerentur; scripsisti, vt ne quis exilio afficeretur: Leges igitur, quæ prohibebant hæc, non negligebas? Non poteram, propterea quòd literis earum arma Macedonum opposita obsistebant.

Paronomasia.

Idem, p. 3

Hoc, aut addenda, aut demenda, aut mutanda, aut porrigenda, aut contrahenda litera, aut syllaba fieri consueuit: Estque huiusmodi;

Non enim decet hominem genere nobilem, mobilem videri: nam cùm omnibus hominibus, tùm maximè maximo cuique inconstantia turpitudini est.

Item, Ad huius sceleratissimi opera, qui fuit locus? religiosissimus: nimirum quia traditam sibi publicorum custodiam sacrorum, non honori, sed oneri esse existimauit.

Iul. Ruf. p. 32

Paronomasia est, secundum prædictum verbum positio alterius, ipso poscente sensu, vt apud Terent.

Nam inceptio est amentium, haud amantium. [Et] Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quale illud poterit forsitan videri;

Nec quisquam errantes acies, letbúmque ferentes
Sustentare? Contrà, & aliter;
—puppésque tuæ, pubésque tuorum.

Latinè dicitur adnominatio, vel adfictio.

Paronymia

A ta circundare,ignémque,&c.

Paronymia.

Aquil.p. Leuis imitatio. Hæc figura ornat oratio-
19. nem,vt in nomine, aut in verbo interdum ſyllaba, nonnunquam litera immutata, diuerſa ſignificet:vt ſi velis ſic enuntiare;
Alluſio. Prætor iſte,vel potius prædo ſociorum [Et frequens illud apud veteres eiuſmodi eſt. Cui quodlibet, hoc licet.

Non indecorè interim, & prioris verbi poſtremitas, ſimilitudine poſterioris excipitur:vt ſe habet.

Legem flagitas, quæ tibi non deerat; erat B enim diligentiſſimè ſcripta.

Parrheſia.

Ferè contrarium eſt hoc ſchema ſuperiori,
9. Rutil. epitropæ, Nam in hoc vehementer cum iu-
p.11. dice agendum eſt, & vitium, aut erratum eius audacter coram eo reprehendendum: ſed diligenter hoc verendum, & rarò aſſimulandum eſt inuitos neceſſariò dicere, ne magis confidentia,quàm dolore excitati videamur:atque ita non fides,ſed odium iudicum conſequatur.

Demoſthenis, Sed ego liberam vocem veritatis apud vos omittam, non inquam, nec reticebo, quod ſalus communis dicit. Flagitat veſtram operam, viri Athenienſes: in tanto reſpub.periculo eſt: vos enim decepti eſtis temerè omnibus credendo: & quorum ignauiſſima ſunt conſilia, eorum ſententias vtiliſſimas exiſtimando.

Item Lycurgi, Sed vos, iudices, vos hæc facere debetis. Nam cum in ſententiis ferundis nocentibus remiſſionem paratis,vos improborum ſtudia ad peccandum excitatis.

Iul.Ruf. Parrheſia,oratio libera, quam Corni-
p.29 ficius licentiam vocat. Cicero pro Ligario, Suſcepto bello Cæſar, geſto etiam ex parte magna nulla vi coactus,&c.

Contra idem, Quid aliud egimus Tubero,niſi vt, quod hic poteſt, nos poſſemus? Interdum adulanter inducitur,vt hic adulatio eſt pro Rabirio perduellionis, liberè cum ait,quin continetis vocem veſtram indicem ſtultitiæ,teſtem paucitatis.

Pathopœia.

Idē,p.24 Hæc vel odio,vel iracundia, vel miſericordia commouetur. Virgil.

—domus interior gemitu,miſeróque tumultu
Miſcetur.

Cic.pro Roſcio, Nemo erat, qui non arderet illa omnia mallet, quàm videre in Sexti Roſcij bonis dominantem,&c.

Apud eundem in Verrem, Clamor interea fit tota domo, pugna inter ſeruos Rubrij,atque hoſpitis,&c. [Alio loco,] Cædere ianuam ſaxis,inſtare ferro,ligna, & ſarmen-

Periphraſis.

Circuitus loquendi,vel neceſſitatis, vel ornatus cauſſa adhibitus.

Permiſſio in Epitrope.

Periſſologia.

Redundantia verborum. Seruius,vt,

—faciem mutatus, & ora.

Plecton.

Πλεκτὸν, implexarum inter ſe ſententiarum textura,vt inter formoſos ſapiens, inter ſa- *Scholiaſt.*
pientes formoſus. Scholiaſtes Ariſtidis. *Ariſtidis*

Pleonaſmus.

Magis neceſſarius huius figuræ vſus in eo eſt *Aquil.p.*
vt verba quidem adiiciamus, nō tam enun- 23.
tiandæ rei neceſſaria, quàm vt ex his magnitudo, vel dignitas, vel moralis aliqua commentatio,aut denique ſpecies motura iudicem circumponantur. Alioquin ſi nihil eorum additio verbi efficiet, vitioſa erit. Ita- C
que ſi dicas, M.Cato ille: quamuis ſufficiat nomen tantummodò poſuiſſe; videaris tamen plus ſignificaſſe addito (ille.)

Item hoc, Quæ,malum! eſt ita voluntaria ſeruitus? plus quiddam habuit ex eo, quòd (malum) interpoſitum eſt.

Plethynticon.

Longinus inter grauitatis figuras nominat
πληθυντικὸν, vbi vſurpatur numerus pluralis *Longinus*
pro ſingulari.

D

Ploce.

Copulatio. Ea figura elocutionis, in qua idem verbum,aut nomen bis continuò poſitum diuerſa ſignificat: vt eſt illud, Sed tamen ad illum diem Memmius erat Mem- *Aquil.p.*
mius. Ita enim hoc bis poſitum eſt, vt ſu- 19.
perius quidem nomen tantùm ſignificet hominis, poſterius velit intelligi eundem qui ſemper fuerit,ac ſui ſimilem.

Ploce, cum idem verbum, ſententiáve *Iul.Ruſi-*
ad conſummationem ſuperioris retorque- *ni. p. 31.*
tur,vt;

E *—Vos ô,quibus integer æui*
Sanguis,ait,ſolidæque ſuo ſtant robore vires:
Vos agitate fugam.

Quale forſitan & illud accipi poteſt,

Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.

Latinè dicitur implicatio,vel retractio.

Polyptoton.

Hoc ſchema ſolet complures ſententias *P. Rutil.*
alio, atque alio modo, vt pronuntientur, *p.*

efferre. Cleocharis.

Nam vehementer admiror Lacedæmonij, si præter hunc quempiam existimatis esse, cui ob has causas iure succensere debeatis. Hic est enim, qui nobis imploratam spem victoriæ est pollicitus. Hunc vos non solùm in consilio dando cæteris præposuistis, sed etiam in conficiendo negotio principem præfeciſtis. Huic omnium vestrûm fortunas vniuersi commisistis. Ab hoc igitur vno priſtinæ pollicitationis, rerúmque gestarum rationem reposcere debetis.

Item Charisij, Pater hic tuus nunc denique est, vt egestatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem prius egentem auxilio tuo, vt alienum deseruisti? Patris tu filius es ad potiundas opes, cuius ad senectutem violandam crudelissimus hostis fuisti? Nimirum nullo consilio filios procreamus; nam maiorem partem ex illis doloris, & contumeliæ capimus.

Aquil. p. 10. Polyptoton, ex pluribus casibus. Hanc figuram ex eo nominarunt, quod cum sæpius initio ab eadem parte orationis stat, illa ipsa pars declinationibus casuum, aut generibus, aut numeris immutatur.

Casuum declinationibus hoc modo:

Senatus est summi imperij consilium: senatui reipub. cura mandatur: ad senatum in dubiis periculosisque rebus omnis ciuitas respicit.

Generibus autem hoc modo:

Pulchra autem hæc fama contigit ciuitati, si optimè meritum ciuem damnauerimus: pulchrum erat exteras nationes existimare: infestiores nos esse bonis, quàm malis. Pulchrè communibus vtilitatibus consulemus, si quos oppressos, & hostes cupiere, nos circumuenerimus.

Numeris autem, sic.

Grata semper singulis fuerunt, quæ commodi eorum causſa constituta sunt. Gratum ille superior Africanus Senatoribus fecit, qui primus eius ordinis subsellia à populo liberauit.

Polysyntheton.

Rut. Lup p. 4 Hoc schema efficitur cum sententiæ multorum articulorum conuenienti copia continentur.

Pythiæ, Ille hunc pœna constrictum trahebat, hic autem vociferabatur, concursus verò non mediocris, cum tamen omnes opitulari vellent, sed nemo auderet: neque ibi Magistratus aderat, nec circumspicientes, quo potissimum confugeremus, reperiebamus: sed vno tempore nos, & præsens, & futurum malum perturbabat. Nam præsens tempus acerbitatis erat plenum, reliquum verò timoris.

Item Diarchi, Partim nostri silebant, partim autem ingentem clamorem excitabant. At hi socij, præclara nostra auxilia neutrum poterant, neque enim constanti silentio, neque forti clamore strenuè quid agere conabantur. Huc accedebat ignauus tubæ strepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat.

Procatalepsis.

Est schema dianœas, cum id quod aduersarius arrepturus est, aut quæ obiecturus præsumimus, ac prædicimus, vt illud, *Iul. Ruf. p. 36. Alexãd. Rhetor Græc. Rhet. p. 577.*

—*neque me Argolica de gente negabo.*

Hoc primum.

Et, —*Scio me Danais è gentibus vnum*

Et, —*bello Argolicos fateor petiisse penates.*

Latinè hæc figura dicitur præceptio, vel anticipatio. Græcè etiam prolepsis.

Procatasceue.

Est procatalepsi proxima, cum rei de qua acturi sumus, colorem præparamus, atque prætendimus, vt in illo: *Iul. Ruf. p. 36.*

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

vsque—*quæ bella exhausta canebat.*

Nam primò de insomniis quæsta est, demum mirari se virtutem hospitis dixit, & veram fidem esse, à diis illum genus ducere; misereri etiam casus, & errores, vt verecundius postea de amore fateretur, quasi in affectum hospitis, vel insomniis, vel admiratione calamitatis inducta sit. Hæc figura dicitur latinè præparatio.

Prodiasapheſis.

προδιασάφησις, Figura, quæ perspicuitatis causa verbum aliquod licet absoluto sermone subiungit. *Alexãd. Rhet. p. 584. Aquil. p. 13*

Ὅταν ἓν ὄνομα ἐπενεχθῇ πεπληρωμένῳ λόγῳ, προδιασαφεῖν πλέονι, vt apud Homerum:

Ἀλλ' ἄγε Ἀτρεΐδη Ἀγαμέμνονι λῴδανε θυμῷ.

vox θυμὸς redundat.

Prodiorthosis.

Præcedens correctio. Hæc figura, vbi aliquid necessarium dictu, & insuaue audientibus, aut odiosum nobis dicturi sumus, præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens: Quanquam sentio, quanta hoc cum offensione dicturus sum, dicendum est.

Alexander Rhetor hoc affert Demosthenis exemplum:

Καί μοι πρὸς θεῶν ὅταν ἕνεκα τοῦ βέλτιστου λέγω, ἐξεῖναι παρρησίᾳ τοῦτ' λέγειν; Quæso vos per Deos immortales, vt cum optima de causſa dicam, mihi dicendi libertas non denegetur.

Prolepsis.

Rut. Lup p. 8. Hoc est, cum id, quod aut in aduersarij causſa, aut

ſa,aut in iudicis opinione eſſe,aut fore arbi- A
trámur contrarium nobis, præoccupamus dicere,& cum ratione diſſoluere.

Demoſthenis, Atqui ego illum,iudices, arbitror Lycurgum laudatorem productu-rum, ſcilicet qui ſit teſtis eius pudori, ac probitati: ſed ego Lycurgum vobis præſentibus hoc vnum interrogabo, velítne ſe ſimilem eſſe illius factis,& moribus. Quod ſi negauerit,ſatisfactum vobis eſſe de veritate noſtra debebit.

Lyſiæ, hac oratione ſæpius apud me vtebatur,& orabat,vt ſuarum ærumnarum mi- B
ſererer,inopiæque ſubuenirem. Quid multa? commotus humanis precibus deprecantis,quod petebat dedi,ſolus ſoli, quo minus nota calamitas hominis eſſet. Sed vt paratus veniſſe videatur,iam ſe negabit accepiſſe,& flens vobis ſupplicabit, vt ſe à calumniatoribus eripiatis. Vos autem, cum ſic agentem videritis, facitote, vt & illius, & mei memineritis.

Prolepſis eſt ſchema λήξεως, id eſt figura
Iul. Ruf. p.30. elocutionis, cùm antè numerus redditur verbis,quàm res perſonæ affiniantur,vt,

Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea.

Et,*Interea reges ingenti mole Latinus*
Quadriiugo vehitur curru,&c.

Latinè appellari poteſt præſumptio, vel anticipatio.

Proſapodoſis.

Redditio. Nomen hæc figura ex eo accepit,
Aquil. p. 20. quòd idem nomen in poſtrema parte membri, aut eadem quæcunque pars orationis redditur, eſt connexa, vnde id membrum, D
aut is ambitus cepit, vt ſi velis hoc modo eloqui, cùm quid quaſi indigneris, aut doleas: Tibi ſceleratiſſime omnium, imputare omnes calamitates ſuas debet Reſpub. tibi. Aut ſic: Hæc ô Dij immortales in ciuitate moliri auſus eſt Glaucia?

Proſapodoſis. Hoc ſchema duobus mo-
Rut. p. 1. dis fieri & tractari poteſt. Nam ſententiis duabus,aut pluribus propoſitis, ſua cuique ratio vel poſterius reddetur, vel ſtatim ſub vnaquaque ſententia ſubiungetur. Quibus poſterius ratio ſubinfertur,huiuſmodi ſunt. Demoſthenis, Non enim pari ratione Philippus, atque nos, diuerſis rebus medetur: ſed ille vſque eo nititur, quoad reſtituat, atque exuperet. Nos contrà, ſtatim vinci meditamur. Ille enim pro laude, ſicut pro patria, præliatur: nobis autem ſi nihil accedit mali,ſatis,ac nimium boni videtur. Cum ſingulis ſententiis ſtatim ratio ſubiungitur, hoc exemplo Demetrij Phalerei, Nam quod beneficium tempore,& cupienti datur,gratum eſt: vtilitas enim,ac voluntas accipiendi, honorem dantis facit ampliorem. At quod ſero, & deſyderanti dari datur, ingratum eſt: amiſſo enim tempore vtilitatis,cadit accipiendi cupiditas.

Proſynapanteſis.

Περισυναπάντησις, occurſus, cùm duobus nominibus poſitis, iterum ad eadem fit recurſus: Alexander Rhetor, qui eiuſmodi affert exemplum; ἐλθόντων Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων. Λακεδαιμονίων μὲ Εὐρυβάτου ἡγουμένου, Ἀθηναίων δ Θεμιστοκλέους.

Proſopopœia.

Hoc fit; cùm perſonas in rebus conſtitui- *P. Rutil.*
mus,quæ ſine perſonis ſunt, aut eorum ho- *p. 8.*
minum,qui fuerunt, tanquam viuorum, & præſentium actionem,ac ſermonem deformamus. Id eſt huiuſmodi. Nam cùm crudelitatis mater eſt auaritia,tum pater furor: ea huic facinori coniuncta, parit odium, inde item naſcitur exitium. Hoc genere vſi ſunt poetæ, qui fabulas ſcripſerunt in prologis: nam humana figura produxerunt perſonas, quæ in veritate artis,& voluntatis ſunt,non perſonæ.

Alterum genus eſt, ita vt fecit Hyperides, *Hyperid.*
cùm de adoleſcente impudico diceret; Quid ſi tandem, iudices, apud ipſam natu- C
ram, hanc cauſam agerem? atqui ita diuiſit muliebrem,virilémque perſonam, vt ſuum cuique opus,atque officium diſtribueret? ei ego hunc oſtenderem, muliebri ritu eſſe ſuo corpore abuſum? nonne vehementiſſimè admiraretur, ſi quiſquam non gratiſſimum munus arbitraretur,virum ſe natum: ſed deprauato naturæ beneficio in mulierem conuertere ſe properaſſet?

Item Chariſij, Exiſtimate quæſo Reſp. hîc adeſſe,& pro veſtra libertate ſupplicem vobis accedere: ſimul & liberos veſtros, & matresfamilias amplexam tenere: parentes veſtros ætate confectos ad ſe applicare: redigere vos in memoriam, qualem ſe à maioribus acceperitis: obſecrare pro ſacris, ac delubris Deorum immortalium, pro parentum monumentis, pro vobis ipſis, & ſalute veſtra. Hæc ſi præſens agit, vt dixi, reſpub. quid animi eſtis habituri, quæro.

Proſopopœia eſt perſonæ confictio. Hæc
figura plurimum in ſe continet dignitatis, *Aquil. p.* cùm rempub. ipſam loquentem inducimus, *14*
aut defunctos aliquos quaſi excitamus ab inferis,& in conſpectu iudicis collocantes, oratione hos circundamus. Talis eſt illa pro Cœlio, Appij cœci perſona inducta contra Clodiam ita dicens. E

Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? Sæpe enim, quæ nos ex noſtra perſona dicentes vix ferant,iudices,ſuppoſita dignitate perſonæ liberiùs dici, & conuenientiùs poterunt.

Proſopon.

Προσώπου μετάθεσις alij cõfundunt cum apoſtrophe, fit vbi ſermo diuertitur ad ſecundam perſonam. φασὶ γὰρ μὴ κάμνειν, ἢ ἀτρύτους ἀλλήλοις. Longinus περὶ ὕψους, diceres indefeſſos, & indomitos inter ſe.

Protimesis.

Προτίμησις electio vertitur à Trapezuntio.

Prostaxis.

Iussio, cum sententia imperandi modo effertur.

Protome.

Προτομὴ præcisio orationis, quam à reticentia distinguit Cic. 3. de orat. Sed nimis vrgeo commoueri videtur adolescens: ad me reuertar.

Protozeugma.

Cum verbum, quo res comprehenditur primum collocatur. Vt, Defloreſcit formæ dignitas, aut morbo, aut vetuſtate. Auth. ad Heren. lib. 4.

Protrope.

Iul. Rufini p. 29 Adhortatio ad aliquam rem est, & palinlogia, Virg. Nunc, nunc insurgite remis hortor vos socii. Cic. in Verrem 3. actionis libro, vos quod ad vestram famam, senatúsque consulta pertinet iudices prospicite, atque consulite, &c.

Propergasia.

Iul. Rufin. p. 29. Vel parasceue, præmunitio. Qua antè vtimur, vt confirmet id quod subiecturi sumus. Vt si testem producturi sumus, antè est, vt ei fidem habendam esse doceamus. Quare est velut generalis locus, & tractatus communis. Cicero pro Milone; antè præmunit licere hominem occidere, & tum subito occisum P. Clodium iure, & sine inuidia: cum ita dicit, negant intueri lucem esse fas ei, qui à se esse hominem occisum fateatur. In qua tandem ciuitate hoc homines stultissimi disputant?

Pysma.

Quæsitum. Hoc genus à superiore erotemate eo differt, quod ad interrogatum vna voce tantum responderi potest, vel à negante, vel à confitente: quæsito autem occurri non nisi pluribus potest, hoc modo, si dicas, qua igitur ratione bellum geremus? quę auxilia nobis parata erunt? quis erit, qui subuenire volet, cum tam acerbè socios tractauerimus? Alexander Rhetor cum Aquila sentiens definit, ἐρώτησις ἐστὶ διὰ πλειόνων λόγος ἢ διὰ πλειόνων.

Ratiocinatio in Apophasi.

Sarcasmus.

Iul. Rufini p. 25. Hæc figura quibusdam videtur eadem, quæ Achleuasmus, sed à perfectissimis propria significatione descripta est. Peculiariter enim fœdiora ea significamus, non tamen sine dicacitate concinna. Vt apud Virg.

Nouimus, & qui te, transuersa tuentibus hircis.

Apud Ciceronem, Sexte noster bona venia, quoniam dialecticus est, & hoc quoque liguris. Et pro Cœlio, quod facerem vehementius, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratre volui dicere, semper hîc erro.

Schesis.

Proxima figura est anthypophoræ, qua aduersariorum affectum quemlibet fingimus *Iul. Rufini p. 36.* cui respondeamus. Vt in illo.

Indignũ est Italos Troiam succendere flammis
Nascentem, & patria Turnum consistere terra:
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis?

Hæc non ita Iuno proposuit, quasi manifeste Venus indignum esse dixisset, sed quasi indignum esse Veneri fingeret, vel suspicaretur. Hæc latinè dicitur adfictio.

Solutum.

(Sic enim voco, quod ἀνώδετον Græci vocant) fit ita, vt demptis coniunctionibus, & *Aquil. p. 32.* præpositionibus, quibus verba, & nomina connectuntur, singulatim vnumquodque enuntiemus. Cuius frequentissimum exemplum est per totas orationes M. Tullii: sed vel hoc vnum ad exemplum sufficiet. Expecto vim edicti, seueritatem prætoris: faueo aratori, cupio octupli damnari Apronium. In his animaduertimus nullam, neque disiunctionem, neque propositionem interpositam. Facit autê figura hęc ad celeritatem, & ad vim doloris aliquam significandam: qua plerumque cùm commoti sumus, hoc modo incidere solemus. Illud etiam præceptum habeto, actori veræ causæ nũquam timẽdum esse, ne nimis fit in figuris sententiarum. Si enim fieri possit, vt omnes ad aliquam vtilitatem figurentur, non vitandum.

Streptolyton.

Huius figuræ pauci admodum meminere. Notatur à Scholiaste Aristidis apud Photium in Aristidis Panathenaico. Innuit esse figuram, quæ ex reciprocis constet magna varietate inter se contextis. Ciuitas est vt iustis fortior, sic fortibus æquior, aut potius iustis omnino iustior, & violentis omnibus potentior. Τὸ μὲν τὰ δίκαια πρώτων ἐχεσθαι, τὸ δὲ τοῖς δυνάμεσι ἐχόντων ὑπείκειν. Μᾶλλον δὲ τὸ μὲν τὰ δίκαια πρώτων ἀκριβεῖν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίου λόγον. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ βιάζεσθαι δυναστεύειν εἰς τέλος, ὥστε ἄμφω τὸ ἧττον δι' ἀμφοῖν νικᾶν.

Subiectio

Subiectio in prolepsi, & procatalepsi.

Syscenasis.

p. Rutil. p. 9. Hoc schema docet diuersas res coniungere, & communi opinioni cum ratione aduersari, & habet magnam vim vel ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi. Hy- *Hyperid.* peridis, Nã hominis auari, atque asoti vnum atque idem vitium est. Vterque enim nescit vti: atque vtrique pecunia dedecori est. Quare merito vtrique pari pœna afficiuntur, quos pariter non decet habere. Item Lysiæ, Quapropter pergam: in multos largitionem, abstinentiæ testimonium non credideris: multo enim confidentius hoc genus hominum furatur. Nam quo magis eget ad sumptum ambitionis, audacius facit rapinam, vt huic ipsi ambitioni copia suppeditari possit. Item Demosthenis, Cum ei quidam obiecisset, matre Scytha natum, respondit: Non miraris igitur, quòd Scytha, matre barbara natus, tam bonus, & clemens euaserit? Item eiusdem. At ego hunc propterea malum esse existimo, quia nimium se gerit seuerum. Namque ex hominibus humanitatem ac misericordiam tollere, maximum signum malitiæ videtur. Ego contrà deos precor: namque eiusmodi ciuem habemus, qui ad supplicium sumendum in omnes partes sit inexorabilis.

Sustentatio in paradoxo.

Syllepsis.

Iul. Rufini. 30. Est, cum duabus diuersisque sententiis, & rebus vnum datur verbum minime vtrisque cõueniens. Vt, [inclusos vtero Danaos, & pinea furtim. Laxat claustra Sinõ.] Laxat enim ad Danaos referri non potest, sicut ad clausstra. Et optime Graiugenum, cui me fortuna precari, [ac vitta comptos voluit prætẽdere ramos.] Non enim sicut cui prætendere ramos, ita & cui precari potest videri ratione connexum. Et, [his quidam signis, atque hæc exempla secuti.] Hæc latinè dicitur correptio.

Symploce.

Aquil. p. 21. Connexum. Hæc figura ex vtraque earum, quas supra demonstrauimus, composita est: vtramq; orationis speciem circundat. Nam & incipit sæpius ab vna parte orationis, & toties in vnam, atque eamdem desinit. Vt hæc se habet, quis legem tulit? Rullus. Quis tribus sortitus est? Rullus. Quis decem viros creauit? idem Rullus.

Synathroismus.

P. Rutil. p. 1. Hoc & singulis verbis & plurium verborum coniunctione fieri potest. Singulis verbis hoc modo:

A * Clearchi, sed cum ad supplicium su- * al. Cleo-
mendum se confirmaret, multa simul eum charis.
reuocabant officia, consuetudo, tempus, existimatio, periculum, religio: quæ singula proprias ei cogitationes ad remorandum subiiciebant. Item Democharis, Nam quis hæc simul vniuersa perpeti possit, timorem, *Democh.*
morbum, senectutem, contumeliam, inopiam, vim? quarum quæuis vna res, per se satis est grauis ad perferendum. Sed in coniunctione plurium verborũ huiusmodi est. Lycurgi, nemo enim nocens sine summo mœrore est, Iudices, sed multa simul eum
B perturbant. Quod adest sollicitudinis plenum, quod futurum est, formidolosum, lex paratum supplicium ostentans, vitia ex vitiis coactá, occasionem arguendi maleficii captans inimicus: quæ quotidiano vehementer eius animum excuciant.

Synchoresis.

Συγχώρησις cum aliquid etiam iniquum caussæ fiducia concedimus. Quint. lib. 9. c. 2.

Syncrisis.

C

Siue antitheſis, comparatio rerum, atque *Iul. Rufini. p. 29.*
personarum inter se contrariarum. Vt, ego plector, quòd tu peccas: tu delinquis, ego arguor pro malefactis: Helena redeat, virgo pereat innocens: tua reconcilietur vxor, mea negetur, filia mea. Cicero pro Murena, Vigilas tu de nocte, vt consultoribus tuis respondeas; ille vt maturè, quo intendit cum exercitu perueniat, &c. Item in Verrinis, iste multo sceleratior, & nequior quàm ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit, &c.

Synchysis.

D

Confusio est hyperbatum obscurum.

Synecdoche.

Notum ex vulgaribus tropis.

Synæceiosis.

Συνοικείωσις commistio, qua duas res diuersas colligit, vt, tam deest auaro, quod habet, quam quod non habet Fab. lib. 8. cap. 3. à Scaligero dicitur Cinnus poet. lib. 3. cap. 46.

Synonymia.

E

Communio nominis. Vtimur autem eo ge- *Aquil. p. 21.*
nere elocutionis, quoties vno verbo non satis videmur dignitatem, aut magnitudinem rei demonstrare: ideóque in eiusdem significatione pluta conferuntur, vt si dicas, prostrauit, afflixit, perculit.

Sistrophe.

Est contortio & conuolutio.

Tapinosis.

Cùm rei dignitas verbi humilitate deprimitur, vt gurges, pro mari: Quintil. lib. 8. cap. 3. Rei magnæ humilis expositio definitur à Seruio.

Tautologia.

Aquil p. 21 Eandem rem pluribus verbis significat hoc schema. Differt autem perexiguò à superiori figura, Synonimia, Ibi enim singulæ partes ex ordine idem significantes ponuntur: hîc vnius nominis, aut verbi priùs positi vis deinceps pluribus verbis explicatur: vt si dicas; Senatus, populíque Romani summum consilium, à quo ordine iura exteræ nationes petunt. Hîc enim vnum nomen Senatus prosecutionem accipit ex pluribus verbis, non aliud significantibus. Qui enim summum consilium dixit, & eum ordinem, à quo exteræ nationes iura petant, non aliud, quàm senatum dixit, sed prosequendo latiùs ornauit elocutionem.

Traductio.

Eiusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio: vt, Qui nihil habet in vita iucũdius vita, is cum virtute vitam non potest colere: Cic. lib. 4. ad Herenn. Eadem est cum analepsi.

Zeugma.

Iul. Rufi. Est cùm vnum verbum communiter multis sententiis iungitur ad omnes pari significatione pertinens, & adnexum, vt,

Aeneas vrbe, & sociis, & classe relicta.

Latinè hæc figura dicitur ligatio, vel annexio.

NEquid igitur à me in hac parte desideraretur, visum est istam figurarum nomenclaturam, ex Demetrio Phalereo, Hermogene, Longino, Alexandro, Aristidis scholiaste, Rutilio, Aquila, Rufiniano, Beda, & cæteris breuiter subiicere, tum propter antiquitatis auctoritatem, quam magni facio, tum propter variam, & sanè non inutilem σχημάτων cognitionem. Sed quia multas in tot veterum obseruationibus esse minutias nemo non videt, nunc omissa leuiorum figurarum disquisitione, de vsu earum, quæ notiores sunt, & ad orationis ornamenta sæpius adhibentur, maximè Ciceronianis exemplis pauca dicam.

A

DE VSV, ET VARIIS ORDINIBVS figurarum.

CAP. XVIII.

QVod vestis corpori, stellæ cœlo, pratis flores, regum coronis margaritæ, scenæ & foro tabulæ, atque insignia, hoc orationi figurę, quibus nihil in oratorum apparatu magnificentius: sed tamen tenendus est in vsu quidam modus, ne si nimiæ fuerint, iisdem oratio potius oblini, quàm distingui videatur.

Nescio enim quo pacto, non modò in rebus humanis, sed & in verbis contingere solet, vt summa voluptas fastidio sit vicina: & pulcherrima quæque si fuerint communiora, satietate impleant animos potius, quàm delectent. Itaque & in mundo recursantes diei, & noctis vices lucem efficiunt mortalibus iucundiorem, & annum temperant hyemis rigor, feruor æstatis, amœnus veris decor, & autumni grata maturitas, quæ à Deo in natura primùm condita, orator in verbis (sunt enim quasi naturæ imagines) imitabitur, nec orationem figuris farciet, potiùs, quàm decorabit.

Itaque nunc de earum vsu à nobis dicendum est, non eo quidem ordine, qui tyronibus tradi solet, sed qui instituto nostro, & dedolatis ingeniis sit commodior. Ac certè dum complector animo figuras omnes, vel ad delectandum, vel ad docendum, vel ad mouendum fictas reperio.

Primum igitur de iis agam, quæ ad illustre, & suaue genus dicendi, in quo potissimum effert se delectatio attinent, deinde grauis generis ornamenta, & figuras, quibus & docere, & mouere possumus, ostendam.

Figuræ fermè omnes, quibus hæc dicendi suauitas excolitur, aut in conformatione alicuius imaginis, aut in repetitione verborum, aut in dictionum nexu, & quadam gratia cõcinnitatis versantur. Quæ rerum imagines efformant, vel vno, aut paucis verbis faciunt: ex quo oriuntur metaphoræ, antonomasiæ, epitheta, periphrases, synonimiæ, vel artificiosius, atque vberiùs expoliunt imagines, vnde descriptiones emergunt.

DE PRIMO ORDINE figurarum.

Quæ imagines vno, vel paucis verbis exprimunt.

CAP. XIX.

RRima series figurarum metaphoram, antonomasiam, epithetum, periphrasim, synonimiam comprehendet. De translatione hæc præscribit Demetrius.

Metaphora est ad vnum verbum contracta similitudo, quæ suauitatem, & splendorem addit orationi, vbi moderatè adhibetur, nam si frequentior fuerit dithyrambos scribemus, non orationes, neque violentas esse oportet istas translationes, sed ductas à similitudine: sunt autem hæc similia, Imperator, gubernator, auriga.

Non semper conuertuntur metaphoræ, licuit poëtæ radicem montis pedem appellare, hominis pedem appellare radicem non decet: licuit Apuleio, & Plinio pediculos nominare serpentes, dracones, pediculos nuncupare insanum est. Tutior est metaphora, & iucundior, quæ fit per similitudinem addita, quadam particula, aut quodam simili, quod Platoni, & Xenophonti familiare est. Optimæ sunt illæ, quæ tribuunt sensum rebus inanimis, vt de telo, in aduersam aciem inuolare cupit. Incidũt aliquando ita propriæ, & claræ, vt non translatæ, sed natiuæ videantur.

Et de iis intelligendus M. Tullius in oratore, cùm dixit:

Ex omni genere frequentissimæ translationes erunt, quod eæ propter similitudinem transferunt animos, & referunt, ac mouent huc, illuc, qui motus cogitationis celeriter agitatus per se ipse delectat.

Rem quoque augere debent metaphoræ, & conciliare admirationem: qui cœlum canere tuba dicit, cùm tonat, rem magnam tenui metaphora deterit. Sunt enim tonitrua omni tubarum clangore vehementiora. Xenophon vndare exercitum dixit magnificè: at si vndas maris cum exercitu conferas, & dicas exercituire, ineptè loqueris; si audaciores sint tropi, fulciuntur epithetis. Theognis aream, lyram appellat, audax est, addit sine fidibus, temperat metaphoram.

Metaphora necessitas genuit, delectatio, iucunditásque celebrauit.

Metaphorarum magistra optima consuetudo sermonis, omnia sunt penè metaphorica, & nos latent, mera vox, acutum ingenium, acer homo, duri mores, hæc sunt propriis nominibus venustiora. Sed cauendum maximè in soluta oratione, ne latiùs ductis metaphoris parabolas poëticas faciamus, A quod Xenophonti excidit, *quasi equus solutus campo superbit, exultat, & calce ferit, &c.* Parabola hæc est poetica.

Antonomasia, & eius vsus.

Antonomasia est pronominatio, siue significatio, vice nominis posita, vt, Adulter fororius, &, Furia religionum muliebrium Pro Clodio, apud Ciceronem: Mundi elementum optimum, pro cœlo, apud Orpheũ: Mænas quinqueuira, pro Helena, apud Lycophronem. Ex quo apparet non adeò frequentem esse bonis oratoribus hunc tropum, quorum est proprietatem verborum consectari, non ficta vbique arripere, & certè in eo ridiculus videretur Lycophron, qui nihil penè dicit sine antonomasia, nisi se ænigmata scribere profiteretur.

Orph. in hymno ætheris.

Lycophrõ in Cassandra.

Primus vsus erit ad necessitatem, propter verbi penuriam, vt cùm Aristoteles Cinedias molles, & venereas cantilenas appellat.

Vsus antonomasiæ.

Secundus ad ornatum, vt cùm Plato nominat caput, arcem corporis humani: voluptatem, malorum escam: linguam saporis magistram: hepar, coquinam corporis: domicilium cupiditatum, gynecæum: iræ sedem, andronem: aquam, Deam sobriam. Hæc digna Platonis maiestate.

Tertius ad dissimulationem, cùm de industria orationem volumus obscurare. Sic Alabarchen, siue Arabarchen Hierosolymitanum, Pompeium nuncupat Tullius.

Quartus ad indignationem, & aganactesim. Rarò apud Ciceronem, Clodium, semper belluam, pestem, furiam, apud Demost. pro Æschine ὄλεθρον γραμματέα audies.

Epithetum.

Epithetum, vt habet Phauorinus in lexico, ὄνομα τὸ ἐπὶ κυρίων ἢ προσηρημένων ὁμωνύμως πρόσωπον δηλοῦν ἔπαινον ἢ ψόγον, est nomen proprius, appellatiuúsque additum, laudem, aut dedecus significans.

Vsus triplex discretionis, proprietatis, ornatus. Primus est necessitatis, vt si Bosphorum nominans Thracium appellem, aut Cimmerium: sic enim distinctionem locorum facio.

Vsus epitheti.

Secundus est, in natura rei, & more loquendi, vt cùm Deum optimum Max. Mariam virginem dicimus, quis enim ait Epiphanius, aut quo sæculo ausus est quispiam præferre nomen sanctæ Mariæ, & interrogatus non statim intulit virginis vocem.

Tertius, ornatus, ad illustrem orationem conducens: nam si quis dicat Bruti prudentia Tarquinium expulit, latinè, & eleganter dixisse videtur: sed quanto grauius, & sublimius hoc idem erit, si quis hoc modò epithetis exornet, Incredibilis, ac propè diuina Iunij Bruti prudentia, superbissimum, atque crudelissimum regem Tarquinium, ab vrbe Romana, dominatu regio expulit.

Vt triplex epithetorum virtus, ita triplex A vitium: dehonestant enim orationem longa, intempestiua, crebra, longa, vt domiporta (quis enim hoc in oratione ferat) intempestiua, vt si quis raras aues, & nigros olores vbique nominet, quod apud Iuuenalem inuenerit semel, opportunè tamen, & loco.

Rara auis in terris, nigróque simillima Cygno.

Crebra, qualia solent esse eorum, qui epitheta consectantur frigidè admodum, & pueriliter, quid opus est enim vbique nigrum coruum, niuem cãdidam, durum adamantem decantare, & nunquam existimare colophonem periodo impositum, nisi per B superlatiuum aliquod frigidum concludatur.

Synonimia.

SYnonimia est verborum idem significantium congeries, cuius vsus est in fuso dicendi genere Ciceroni perquàm familiaris. His oratio modò quasi ingẽs fluuius affluentium vndarum accessione voluitur, modò incisis quasi iaculis armata vibratur. Hanc orationem, vt Nilum, aut Istrum fluentem admiror.

Quæ precatus sum à Diis immortalibus, iudices, more, *institutóque maiorum*, illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Muræna consulem renuntiaui, vt ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebíque Romanæ, bene, atque feliciter eueniret: eadem precor ab iisdem Diis immortalibus, ob eiusdem hominis consulatum, vnà cum salute obtinendum, & vt vestræ mentes, atque sententiæ, cum Pop. Rom. voluntate, suffragiísque consentiant, eáque res vobis, populóque Rom. pacem, tranquilitatem, otium, concordiámque afferat.

Ecce duodecim fermè synonima in hac periodo, quibus carere potuisset, sed non sine detrimento granitatis. D

Ex alia parte quasi sagittæ infesto turbine erumpere videntur: O tenebræ, ô lutum, ô sordes! & ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putem.

Animaduerte vt anaphora, quasi amento impulsa vehementiorem habeat emissionem: atque vt ista habent admirabilitatem, & quandam gradationem, qua sensim ad maiora contendunt: ita nihil putidius, quàm E de triuio synonyma sine vllo delectu, & neruis arripere, quæ onerant potiùs, quàm ornant orationem.

Quæ synonima vitanda.

Et illæ quidem figuræ ingerunt quandam conformationem imaginis: at quæ sequuntur longè illustriorem.

DE SECVNDA SERIE figurarum, in illustri, & suaui genere dicendi, quibus icones rerum effermantur.

CAPVT XX.

VOlusianus in epistola ad Diuum Augustinum inter cæteras instrumenti Rhetorici diuitias commendat Iconismatum pulchritudinem, & iure: mentem enim validiùs feriunt oratores, qui hanc virtutem obtinent cumulatiùs.

Descriptio igitur, qua nihil in Rhetorum thesauris opulentius, in quatuor partes diuiditur, quarum prima imago, altera effictio, tertia notatio, quarta demonstratio, siue hypotyposis nominatur.

Imago est formæ cum forma, cum quadam similitudine comparatio. Ad quod genus referuntur parabolæ, quibus nihil clarius docet, nihil mouet suauius, nihil iucundius delectat.

Vis vanum doctrinæ simulatorem multis quidem libris, & studiorum insignibus refertum, sed elinguem, agnosce in Citharœdo piscem.

Animaduertite, quæso, hominem, imò vanum simulatorem, & citharœdo simillimum inuenietis. Piscis est, Auditores, in mari rubro, discriminato vertice, pinnis aureis, & rutili coloris fulgore totus efflorescens, Citharam dorso gestat, nigris lineis, quasi fidiculis contentam. Expectatis fortasse, vt canat? nolite quæso, mutus enim est piscis: non dissimili modo iste magnam elegantissimorum librorum copiam circumfert, quanquam ne mutire quidem, aut hiscere in publico audeat. *Aelia. l. II. anim. c. 23.*

Vis auaritiam? intuere in dipsade. Serpens pernicioßissimus est, Auditores, Dipsas, puto, vocatur: huius venenum sitim excitat ardentissimam; ex quo fit, vt qui ab eodem icti sunt vina petant, & fontes, sed frustra, in dies enim, imò in horas exardescit sitis, quanta potest esse maxima, & nulla potione restinguitur. Dipsas est, dipsas inquam crudelis, auaritiæ sitis, & pecuniarum cupiditas, quæ nunquam expletur. *Lucian. de dipsadibus.*

Effictio est expressio corporis, vt: Hunc dico, Iudices, rubrum, breuem, incuruum, canum, subcrispum, cæsium, cui magna est in mento cicatrix. Sed vnam tibi subiiciam ex Sidonio Apollinari omnibus numeris absolutam, si modò stylus plus haberet nitoris.

Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis

Sidon. li. 1. epist. 2. Effictio Theodorici Regis.

gissimis breuior, procerior, eminentiórque A mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum à planitie frõtis, in verticem cæsaries refuga crispatur: ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus supercilio-rum coronat arcus: si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo pro-pè peruenit: aurium legulæ, sicut mos gentis est, crinium superiacentium flagellis ope-riuntur: nasus venustissimè incuruus, labra subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata, si casu dentium series ordinata promineat, niueum protinus repræsentat ipsa colorem. B Pilis infra narium fruticantibus quotidiana succisio: barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem, stirpitùs tonsor assiduus genas aduisque for-cipibus euellit: menti, gutturis, colli, non obesi, sed succulenti lactea cutis, quæ pro-piùs inspecta iuuenili rubore suffunditur: namque hunc illi crebro colorem non ira, sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus.

Notatio est descriptio morum ab adiun-ctis, quo in genere eloquentissima diuitis ostentatoris apud Cic. 4. ad Herenn. Diser- C tissimi item Theophrasti characteres, vnum tibi, & alterum exemplum ex sexcentis sub-iiciam.

Vani hominis descriptio, ex Theophrasto.

Homo verò ineptè ambitiosus is est, qui ad cœnam vocatus conuiuatori ipsi studeat assidere: qui filium delphos abducat, vbi co-mam ponat, qui operam det, vt pedisse- D quum habeat genere Æthiopem, qui etiam-si minam argenti velit soluere, laboret vt reddat in aspero, etsi bouem sacrificarit, so-let anteriorem capitis eius partem magnis redimitam sertis pro foribus in ipso introi-tu figere, vt intelligant quicunque ingre-dientur esse ab ipso bouem mactatum. At-que vbi pompam cum aliis equitibus du-xit, reliquis omnibus puero trãditis, qui ea domum referat, ipse trabeatus in forum pergit, & ibi deambulat, cúmque illi paruu-lus aliquis canis fuerit mortuus, monumen-tum ei faciet, ascriptis etiam in columella E his verbis.

Soboles Melitensis. Iam cùm æreum an-nulum Æsculapio consecrarit, appensis sub-inde nouis coronis totum atteret, atque adeò ipse quotidie vnguentis oblinitur. Sed hæc pleniùs in libro hypotyposeon.

Habes in hoc exemplo illustria capita, quæ si oratorio stylo fundas, latiùs luculen-tam efficies descriptionem.

Multa huiusmodi occurrunt apud Cice-ronem, vt

Descriptio deterrimi hominis, Haruspic. resp. num. 56. 57. 58.

Catilinæ, pro Cœlio num. 11.
Egentis seditiosi, pro Sext. num. 110.
Mulieris amantis, & sceleratæ, pro Cluent. num. 12. vsque ad 19.
Diuitis splendidi, pro Rosc. Amerino, num. 133. 134. 135.
Oratoris in Bruto, num. 139.
Tempestatis in Synesio epist. Græc. 172.
Veris in epist. Græc. 235.
Virtutis, & voluptatis, Plutarch. fortun. Rom. 270. & 271.

Demonstratio est, cùm res ita verbis ex-primitur, vt geri, & ante oculos esse videa-tur, vt in hac descriptione fulminatorum. Verba Græca sunt.

Κατὰ τὸν λῆμνον ὑπὸ δρυὶ μεγάλῃ θερίζαι ὀκτώ, ἐπὶ τὸ καλούμενον κέρας ἀπόπου τὸ δὲ χωρίον τοῦτο λιμὴν ἔστιν ἐς κοιλίαν ἐσπίπτων λεπτὰς γέφυρα δὲ τὸν δρυὸς πε-ριέχοντος, καὶ συπτοῦ ἐς αὐτὸν ἐκδύντος. ὁ μὲ ἐκέλευ-το. οἱ θερίζαι δὲ, ἐκπλήξεως αὐτοῖς ἐμπεσούσης ἐφ' ἕ ἕκ-αστος ἔτυχε πράσσων. ὥτως ἀπέθανεν. ὁ μὲ γὰρ κύλικα ἀναιρούμενος, ὁ δὲ πίνων, ὁ δὲ λάπτων, ὁ δὲ ἐδέων, πᾶς ψυχὰς ἀφῆκεν ἐπιτεθυμμένοι, καὶ μέλανες ὥσπερ οἱ χαλ-κοὶ τῶ αὐδεμώνων ἐπὶ τὰς ἐμπύρους τῶ πηγῶν. Philostr. in scopelismo.

Eadem latinè.

In Lemno sub maxima quercu messores octo cœnabant, qui quidem locus insulæ cornu appellatur, vbi portus est, qui in cor-nua tenuia inflectitur. Cùm ergo quercus à nube magna circumuenta fuisset, continuò demisso fulgore illa de cœlo tangitur. Mes-sores stupore perciti, prout quisque fortè operatur ita occubuit: hic enim poculum efferens, hic verò bibens, hic lauans, hic au-tem comedens, syderati, mactati, & nigri omnes, non secus atque statuæ æreæ in lacu feruentissimæ fornacis animas egerunt.

Sed hæc plenissimè libro hypotyposeon, nunc satis fuerit delibasse.

Distributio.

Distributio, quæ proximè ad descriptio-nem accedit, est venusta quædam partitio, in qua singula singulis respondent, vt in il-lo pollucis, quod notat Philostratus. Pro-teus Pharius miraculum Homericum est, multæ quidem eius, diuersæque formæ, in aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandescit, in suem ruit, serpit in draconem, assilit in pantheram, assurgit in arborem. *Pollux sophista.*

Item Plinij: Aquæ subeunt in imbres, ri-gescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: Aër densatur nubibus, furit procellis.

Et Solinus de monte Atlante, Manat fontibus, nemoribus inhorrescit, rupibus asperatur, squallet ieiunio.

Et Tertul. Apol. c. 10. Vani erunt homi-nes, nisi certi sint à primordio pluuias de cœlo ruisse, & sydera radiasse, & lumina flo-ruisse, & tonitrua mugiisse.

Quid hac dictione ornatius, neſcio quo pacto, vt oculus luce, ſic animus perſpicuitate gaudet, cuius artifex eſt hæc figura ſingulas diſcernens particulas, vt mens Anaxagoræ Homœomeriam.

Varius vſus diſtributionis.

Modò eſt in ſolis nominibus, & à ſimili caſu incipit, vt apud Himerium audacia ſuperat Ixionem, ferocia Salmoneum, temeritate Tantalum.

Modò caſus confunduntur ad vitandam cacophoniam, vt in illo Plutarchi.

Erat quidem in eo Cyri ſpiritus, Ageſilai temperantia, ſolertia Themiſtoclis, vſus Philippi, fiducia Braſidæ, eloquentia Pericliſ.

Modò per homœoptoton clauditur, orationis membris pari tenore fluentibus. Tale illud Ciceronis exemplum pro L. Muræna:

Meruiſſe verò ſtipendia in eo bello, quod tum populus Rom. non modò maximum, ſed etiam ſolum gerebat, virtutis: patre Imperatore libentiſſimè meruiſſe, pietatis: finem ſtipendiorũ patris victoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit.

Sed præclara omnino huius figuræ tẽperies, cùm adiunctam habet diuiſionem, epanodon, polyſyntheton, anaphoram, qualis eſt illa pro Cœlio:

Sed ego Atratino humaniſſimo, atque optimo adoleſcenti meo neceſſario ignoſco, quia habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. Si voluit accuſare, pietati tribuo, ſi iuſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperauit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modò nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum.

Quid hoc artificioſius? non eſt ornatus puerilis ingenij, & ſi quæ figura iudicium requirit, hæc certè flagitat.

Antitheſis.

Pro Cæl. nu. 12. 53

Præclarum Rhetorum *χειμήλιον* eſt antitheſis, figura ad ſuaue, & illuſtre dicendi genus accommodatiſſima, eſt enim contrariorum, vel certè diuerſorum oppoſitio, quo quidem delectationis aucupio mirificè capiuntur animi, & præclara quæque fiunt ex contrariis. Ex concordia enim, & diſcordia per rerum naſcentium, & intereuntium viciſſitudines ſtat mundus, ex antiphtongis numeris in muſica venuſtas: ex diuerſis coloribus decor in pictura effloreſcit: vnde fit credo, vt hac contrariorum oppoſitione auris delectetur, non ſecus ac paſcitur oculus, cùm certantes videt Athletas: nec mirum, ſi olim antitheſis docta figura appellata fuerit.

—Crimina raſis
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur.

Vſus figuræ varius eſt.

Primus ſimplicior, vbi bina tamen opponuntur, & ea diuerſa potiùs, quàm contraria, vt; Non noſtri ingenij, veſtri auxilij eſt, Iudices. [Et] *δεινότερον τοῦτο, μὴ ὀμνύμι, ἴδιον τοῦτο λέγω, μήπως καὶ ἄμεινος.*

Antitheſis varij modi, & vſus. Philo de Ioſepho.

Secundus, cùm multa multis, & ea contraria conſtanti ordine interiecta per polyptoton, vt in illo Himmerij aduerſus Epicurum.

Quomodo autem congruit voluptas laboribus, patientia delitiis, academia meretricibus, philoſophia popinis, temperantia impuris adoleſcentibus. [Et hæc neruoſa, & ad dignitatem apta.

Tertius fit nulla caſuum connexorum varietate, ſed continua geminorum oppoſitione, per anaphoram, & inciſa.

Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Huius gèneris inſigne eſt exemplum apud Maximum Tyrium, orat. 4. vbi comparat amicum, & adulatorem.

Quartus, cùm plura præmittuntur ſimilia, quibus deinde contraria pari numero reſpondent, & ea inciſa, vt;

Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum vitiis omnibus.

Hæc erit apta concluſio poſt geminorum oppoſitionem ad varietatem, & hæc iterum ad pugnam apta.

Quintus eſt Synchriſis, vbi gemina quidem iunguntur, vel diuerſa, vel contraria, ſed numeroſius, & in iuſtis, ac paribus membris: non tamen inciſis, vt; Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas. [Ecce tibi alterum membrum par numero ſyllabarum, diceres à M. Tullio numeratas) Ille, vt quò intendat maturè cum exercitu perueniat.

Hæc antitheſis numeroſæ pompæ potius eſt, quàm pugnæ.

Sextus, congeries, in qua diuerſa partim bina copulantur, partim plura pluribus, vt in Miloniana.

Eſt enim hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus.

Septimus ridiculus eſt, dignus Neronianis verſibus, quales ſunt iſti

Fortia neglecti velabant colla capilli:
Et per neglectos velabam colla capillos.

Deinde:

Ah quoties vmbra perrexi brachia mota:
Ah quoties vmbra reduxi brachia mota.

Octauus fit per negantia. Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis, non offenſionibus belli

bus belli, ſed victorijs, non ſtipendijs, ſed triumphis eſt tradu&ta, valet ad rem exaggerandam per αὔξησιν ſupra communem morem.

Oxymorum.

Proximum eſt Antitheſi contrarium, ſiue Oxymoron, quod contentionem nominat M. Tull. differunt tamen nonnihil.

Oxymorō quomodo differat ab antitheſi.

Antitheſis poteſt fieri ex diuerſis. Oxymoron ſemper ex contrarijs. Illa contraria de contrarijs aſſerit: hoc in eodem ponit contraria: illa lenior, & ad ſenſus accommodatior: hoc vehementius, & ὑπερβολικώτερον, id eſt ad Hyperbolem magis accedens, qualia ſunt illa, *innuptæ nuptiæ*, *inſepulta ſepultura*, δῶρον ἄδωρον. In quibus eſt, & Anaclaſis, ſeu reflexio vocis.

Vſus Oximori, ſiue contētionis.

Contentio tota eſt ad admirabilitatem, & eius vſus in rebus, virtutibus, vitijs exprimendis, quæ prodigio aliquid ſimile habeant, qualia ſunt illa Ariſtidis in orat. Themiſtoclis de Xerxe. Mons procelloſus nauigatur, fretum integrum ponte commiſſo pedibus traijcitur, per medium Athō nauigant triremes, in fluctibus currentem Medorum equitatum vidit Helleſpontus.

Et in mare equites, in ſolem tela, in fluctus plagas, & verbera ingeres.

Epiſtol. 8. l. 1.

Item Sidon. Apoll. in qua palude indefinenter rerum omnium lege peruerſa, muri cadunt, aquæ ſtant, turres fluunt, naues ſedent, ægri deambulant, medici iacent, algent balnea, domicilia conflagrant, ſitiunt viui, natant ſepulti, vigilant fures, dormiunt poteſtates, fœnerantur clerici, Syri pſallunt, negotiatores militant, milites negotiantur, ſtudent pilæ ſenes, aleæ iuuenes, armis Eunuchi, literis fœderati. Tu vide qualis ſit ciuitas, vbi tibi lar familiaris incolitur, quæ facilius territorium potuit habere, quam terram. Philo de mundi opificio χειμὼν φλέγει, θέρος χειμαίνει, ἔαρ μετοπωρίζει, μετόπωρον ἐαρίζει.

Ad hanc quoque figuram attinet illud Tert. c. 44. Apologetico. Nam ſi qui fortè verè de ſterilitate Chriſtianorum conqueri poſſunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum Sicarij, Venenarij Magi, item Aruſpices, Arioli, Mathematici. His infructuoſos eſſe magnus fructus eſt.

Antiſagoge.

Affinis eſt quoque antitheſi *Antiſagoge*, non vulgare orationis ornamentum, quæ paria paribus penſat, aut minora maioribus aut maiora minorib. Quale eſt illud Plutarchi.

Natalium ſplendor res eſt præclara ſane, ſed bonum à maioribus profectum; diuitiæ in pretio ſunt, verum earum poſſeſſio à fortuna pendet, quę eas ſæpenumero ademit habentibus, & non ſperantibus obtulit. Magnæ opes, tanquam ſcopus propoſitæ ſunt ijs, qui cupiunt loculos exhaurire, ſeruis, maleficis, ac calumniatoribus: & quod maximum eſt etiam peſſimis adſunt diuitiæ. Gloria res eſt, vt venerabilis, ita inſtabilis, pulchritudo optabilis, ſed paruo durās tēpore, ſanitas pretioſa res eſt, eadémque facile mutatur. Robur digna res eſt laude, ac voto, ſed morbo, aut ſenectute facilè aboletur, quanquam (vt vno verbo dicam) qui ob vires corporis ſibi plaudit, ſcire debet ſe à vero aberrare. Quantum enim eſt hominis robur, cum aliorum animalium robore comparatum? Elephantorum puta, taurorum, leonum? Doctrina omnium, quæ nobis adſunt bonorum ſola immortalis eſt, & diuina. Vide item D. Cyprian. ep. 16. p. 39.

Vſus antiſagoges.

Vſus, eſt in argumento à partium enumeratione, & comparatis, in re exaggeranda, vel imminuenda, nec caret ſua acrimonia, vt illa Himerij. Aras non euertiſti, at eas fruſtra eſſe oſtendiſti, cum rerum prouidentiam tollis, ob quam aras extruximus: ſacrificia noua non introduxiſti, at omnia ſuſtuliſti.

DE TERTIA FIGVRARVM ſerie, quæ ſunt in repetitione.

Anadiploſis.

CAP. XXI.

Anadiploſis modi duo.

ANadiploſis, eſt iteratio verbi in eadem ſententia aliquando continenter: vt, ô Myſis! ô Myſis! ſed artificioſior cum aliquid interijcitur, vt illa Demoſthenis. πονηρὸν (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι) πονηρὸν συκοφάντης. Mala res viri Athenienſes, mala res calumniator. Sic Cicero non es commotus, cum tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus. Et Dij immortales ſine gemitu hoc dici non poteſt, non nemo etiam in illo ſacrario reipub. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt.

Vſus eſt in affectibus, temperies cum exclamatione.

Anaphora, Epiſtrophe, Epanalepſis, Traductio, Alluſio, Commutatio.

Anaphora eſt repetitio in principijs ſententiarum aptiſſima ad enumerandum, vt nihil te nocturnum præſidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil con-

Vſus Anaphoræ.

ſenſus bonorum omnium &c.

Ad inſectandum, tu in forum prodire, tu lucem conſpicere, tu in horum conſpectum venire conaris.

Ad affectus amabiles.

Virg. 1. Georg. *Te dulcis coniux, te ſolo in littore ſecum,*
Te veniente die, te diſcedente canebat.

Temperatur cum Epiſtrophe, Synonymia, homœoptoto homœoteleuto.

Idem fere eſt vſus Epiſtrophes ſeu cõuerſionis, quæ repetitio eſt in fine: vt iuſtitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Vſus Epanalepſeos. Epanalepſis ſeu cõplexio vtramque figuram amplectitur, repetitque in fine & principio; Figura ad exaggerationes virtutum & vitiorum aptiſſima, niſi ſtatim ferret faſtidioſiſſimas aures, & eius artificium illico nudum pateret. Idcirco non eſt nimis continuanda, ſed Anaphora, traductione, Polyptoto cum amœnitate varianda.

Traductio. Crebra eſt eiuſdem dictionis repetitio, ſed cum caſuum, aut modorum varietate, aut mutatione in ſenſu: vt qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non poteſt colere.

Cui ſimilis eſt alluſio, amari iucundum eſt, ſi curetur ne quid ſit amari: ſed hæc leuiora.

Vehementiam habent conglobati caſus, & Antithetis vibrati, vt *in illa imprecatione* Didonis.

Littora littoribus contraria, fluctibus vndas,
Imprecor arma armis, pugnent ipſique nepotes.

Proxima eſt commutatio, ſententiarum diſcrepantium inuerſio, vt illud Simonid. Pictura loquẽs poëſis eſt. Tacita poëſis pictura eſt, & eſſe oportet, vt viuam: non viuere, vt edam.

DE QVARTA SERIE figurarum.

Ad ſuaue dicendi genus pertinentium maxime in ſtructura periodorum.

CAPVT XXII.

ESſtant in hoc dicendi genere figuræ, ex quibus periodi venuſtatem capiũt, & numerum, quo in genere excellit Iſocrates, ita eius oratio tota eſt continentibus vincta numeris, vt in tecto tegulæ: neque tamen eo ad pugnam aptior, vt enim ſi quis currentium corpora vinciat de celeritate multum detrahat ſic ea oratio: quo pedibus, & copulis ſtrictior eſt, plus ſuauitatis habet, minus acrimoniæ.

Ornant igitur periodos modo Aſyntheta crebris inciſis, quaſi vehiculis cõtorta. Gere amorem parenti, pare cognatis, obſequere amicis, obtempera legibus, & hæc ad aculeos.

Polyſyntheta ad grauitatem. Grauius enim eſt illud homeri.

—πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε.

Vel vna coniunctiuncula.

Homœoptota ſimiliter cadentia, quæ iiſdem caſibus efferuntur. Hominem laudas egentem virtutis, abundantem felicitatis.

Homœoteleuta, quæ iiſdem modis: vt turpiter audes facere, nequiter audes dicere.

Plenus eſt iſtis Apuleius, vt tibi reſpõdent ſydera redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa, & certè nimis ab antiquis affectata reſpuit poſteritas, cum propter artificij facilitatem paterent omnibus.

Optima eſt vtriuſque figuræ temperies: vt in illo, perditiſſima ratio eſt amorem petere, pudorem fugere, diligere formam, negligere famam.

Sunt iſtis affines diſiunctiones, coniunctiones, adiunctiones.

Diſiunctio vnum quodque certo concludit verbo. Pop. R. Numantiam deleuit, Carthaginem ſuſtulit; Corinthum diſiecit, Fregellas euertit. Suauis eſt ſed faſtidio obnoxia, niſi ingenium ſit, & prudentia in diſtributione.

Coniunctio interpoſitione verbi prima ligat vltimis: vt formæ dignitas aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.

Adiunctio verbum præponit, aut poſtponit: vt defloreſcit formæ dignitas, aut morbo, aut vetuſtate. Vel aut morbo, aut vetuſtate formæ dignitas defloreſcit.

Sed nihil æquè venuſtat orationem, ac illi ſuauitatem affundit, quã Iſocolon, ſeu compar, in quo ſunt membra orationis, quæ conſtant fere ex pari numero ſyllabarum: vt in illo Ciceronis. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, his periodis ſparſæ Iſocratis orationes.

DE ALTERO ORDINE figurarum, quæ ad grauitatem faciunt.

CAP. XXIII.

SEquuntur illuſtriores figuræ ſententiarum, quarum ſiue ad docendum, ſiue mouendum ſplendor eſt maximus.

Nos primum eas, quæ in demonſtrando ſunt poſitæ, deinde quæ in velitatione, & dialogiſmo, poſtremò, quæ in affectibus ſubiiciemus.

Prima eſt diuiſio, quæ rem in partes diſtribuit, & dilemmate ferit aduerſarios. Si id actum eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: *Cicero pro Sext. Roſcio 142.*

rim: fateor insaniſſe, qui cùm illis senserim. Tametsi inermis, Iudices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reip. populóque Rom. debet esse: tum verò optimo, & nobiliſſimo cuique meam orationem gratiſſimam esse oportet.

[Illa habet vim, & probabilitatem, hæc etiam affectum.]

Vnum perfugium, Iudices, vna spes reliqua est S. Roscio, eadémque reip. vestra priſtina bonitas, & misericordia, quæ si manet, salui etiam nunc esse possumus; sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in repub. versata est, vestróſque animos (id quod fieri profectò non potest) duriores, acerbioréſque reddit: actum est, Iudices: Inter feras satius est ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate versari. Valebit illud genus in perorationibus.

Cic. pro Rosc. nom. 42.

Vſus diuiſionis.

In principiis propositionum habet illa maiestatem. Duæ res sunt, quæ hominem locare possunt in ampliſſimo gradu dignitatis, vna Imperatoris, altera Oratoris boni, & cæt.

Expeditio

Alterum genus diuiſionis est *expeditio*, cùm rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res aut fieri, aut non fieri potuerit, cæteræ tolluntur, vna relinquitur, quam nos intendimus hoc modo: necesse est, cùm constet istum nostrum fundum fuiſſe, ostendas te, aut vacuum possediſſe, aut vsu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum cùm ego adessem possidere non potuiſti, tuum vsu feciſſe etiã nunc non potes. Emptio nulla profertur, hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit: relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Tertium *Meriſmos*, cuius mentio est apud Rutilium Lupum, descriptio quædam rei, aut personæ à singulis partibus. Hæc exornatio complectitur distributionem, sed habet aliquid vehementius, vt in illo Lycurgi oratoris;

Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositiſſimæ, oculi ad petulantem laſciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quę non possumus honestè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam, prorsus vt ex hoc vitia, aut ipse ex vitiis ortus videatur.

Vſus erit in laudando, in vituperando, in re exaggeranda, cùm ita singulæ partes sumentur, epithetiſque propriis donabuntur.

Gradatio figura est omninò ad amplificationem ficta, quæ sensim à minoribus, quasi per scalarum gradus ascendit ad summa. Decantatum est illud, Facinus est vinciri ciuem Romanum, scelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus, spectet inquit patriam, in conspectu legum, libertatiſque moriatur. Deinde apponatur aculeata conclusio, aut exclamatio cum indignatione, aut admiratione, vt res tulerit.

Habet hæc figura fastidium, si frequentior fuerit. Andocid. de induſtria superlatiuum omittit; *δυσὸν μὲ οὖν ἐστι τὸ ἀγροικώτατον τὸ δίκαιον μᾶλλον ζητῶν, πολὺ δ' χαλεπώτερον ὅταν τις ὑπερβάλλων τὸ δικαίου πειρᾶται πλεονεκτεῖν.* Graue quidem est ab iis, qui æquitatem ignorant malè tractari, multò verò durius, cùm quis ea nouit, quæ iusta sunt, & audet prætergredi.

Andocides in Alcibiad. p. 31. n. 50.

Tutius occultatur artificium hoc modo; malum odit, communis virtus est: cum malo etiam bellum gessit. Hæc pulchra ratio exaggerandæ rei, dum minora sumuntur, & laudantur quidem, sed statim maioribus obruuntur.

Himerius apud Photium.

Synatroiſmos, siue frequentatio, est congeries rerum, & rationum, viuida orationis celeritate decurrentium, cuius vis in suadendo, aut dissuadendo maxima, & in peroratione frequens, vt, Nemo enim nocẽs sine summo mœrore est, Iudices, sed multa simul eum perturbant, quod adest solicitudinis plenum: quod futurum, & formidolosum: lex patatum supplicium ostentans, vitia ex vitiis coacta, occasionem arguendi maleficij captans inimicus, quæ quotidiana vehementer eius animum excruciant. Et, Alexandro verò, quid supra dignitatem, quid citra sudorem, quid incruenta victoria, quid citra pulueris, vt dicitur, factum? postremò quid inelaboratum obtigit? amnes sanguine mixtos bibebat, quos cęsorum corporibus iunctos traiiciebat, herbam fame enectus edebat, quam primam offendisset: obrutas altis niuibus gentes adiit, vrbes sub terram mersas excidit, pugnantia maria nauigauit, arida Gedrosiorum, Arachosiorúmque littora permensus, in mari prius etiam, quàm in terra stirpes vidit.

Vſus ſynathroiſmi.

Rutil. ex Lycurgo.

Plut. de fortuna Alexãdri

Sed illud mobilius, & *ῥοιζήτερον*. Trophæa alia super alia eriguntur, triumphi triumphos excipiunt, arma sanguine calentia nouo subinde sanguine abluuntur, victorias numerat, non cadauerum, spoliorúmve aceruis, sed subactis regnis, populíſque in seruitutem redactis, insulis, continentibúſque classibus suis patefactis, ea est Romanorum Imperij magnitudo. Vna pugna Philippus Macedoniam perdidit, vna clade accepta Antiochus Asia cessit, vno prælio victi Carthaginenses Lybiam amiserunt, denique vir vnius exercitus impetu imperio Armeniam adiecit, Pontum Euxinum, Syriam, Arabiam, Albanos, Iberos, & omninò quæ cis Hyrcanos, Caucasúmque sunt, ter illum victorem vidit oceanus terras ambiens, Numidas in Lybia ad Syrtota vſque meridiana repulit, Hiſpaniam Atlantico tenus subegit cum Sertorio desciſcentem: Albanorum Regem insectans intra

Mobilis, & eius congeries expreſſa è Plutarc. l. de fort. Roman.

Caſpium pelagus compulit, bella hæc omnia egregiè profligauit publicæ fortunę ope adiutus: ab ea verò deſtitutus, ſua tandem ipſius ſorte cecidit. Enimuerò magnus ille Romanorum genius, non vt Macedonum, ad dieculam aſpirans, aut breuiculo tempore florens, nec terreſtris modò, vt Lacedæmoniorum, aut maritimus, vt Atheniẽſium, &c. Vide item ex Saluiano, lib. 1. de gubernatione Dei, vbi res geſtas Moyſis perſtringit.

Ratiocinatio eſt, per quam nos ipſi à nobis rationem poſcimus, quare quidqud dicamus, & crebrò noſmet à nobis petimus vniuſcuiuſque propoſitionis explanationem: ea eſt huiuſmodi; *Cic. 4. ad Herenn.*

Maiores noſtri, ſi quam vnius peccati mulierem damnabãt ſimplici iudicio, multorum maleficiorum conuictam putabant. Quo pacto? quòniam quam impudicam iudicarant, eam veneficij quoque damnatam exiſtimabant. Quid ita? quia neceſſe eſt eam, quæ ſuum corpus addix[illegible] turpiſſimæ cupiditati, timere permultos. Quos? iſtos, virum, parentes, cæteros, ad quos videt ſui dedecoris infamiam pertinere. Quid poſteà? quos tantoperè timeat, eos neceſſe eſt, vt quoquo modo poſſit veneficio petat.

Ratiocinatio concionibus aptiſſima.

Hæc figura habet multum τῦ ἠθικοῦ, & ad docendum, demonſtrandúmque efficaciſſima eſt, & valde popularis.

DE FIGVRIS IN VELITATIONE, & certamine.

CAP. XXIV.

Prolepſeos varia genera.

PRolepſis eſt occupatio obiectionis, cuius varia ſunt genera.

Modò conciſa eſt, vt:

Eſto ipſe nil poteſt, at venit paratus cum ſubſcriptoribus exercitatis, & diſertis.

Modò ampla, & magnifica, Itémque irriſione amarulenta, in proponenda aduerſarij oratione, qualis eſt illa;

7. in Verr. num. 20.

Quid agam, Iudices, quò accuſationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam boni nomen imperatoris opponitur: noui locum, video vbi ſe iactaturus ſit Hortenſius, belli pericula, tempora reipub. Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro ſuo iure contendet, ne patiamini talem Imperatorem Pop. Rom. Siculorum teſtimoniis eripi, ne obteri laudem Imperatoriam criminibus auaritiæ velitis.

Modò expeditionem habet adiunctam, veſtigat, tentat, capit, omnes aduerſarij rationes breuiter ſubiicit, diluítque cum dexteritate, vt illa:

Quæro igitur vnde iſte tam pecunioſus ſit factus? amplum patrimonium relictum eſt? At patris bona vænierunt. Hæreditas aliqua obuenit? non poteſt dici: ſed etiam à neceſſarijs omnibus exhæredatus eſt. Præmium aliquod ex lite, aut iudicio cepit? non modò id non fecit, ſed etiam inſuper ipſe grandi ſponſione vinctus eſt. Ergo ſi his rationibus locupletatus non eſt, ſicut omnes videtis, aut iſti domi naſcitur aurum, aut vnde non eſt licitum pecunias accepit, & tunc appellatur ſubiectio: qua vſus Philo de legatione ad Caium, τὸ ἴδιος τῶ ἑτέρῳ, pag. 783. & cæt. *Cic. 4. ad Herenn.*

Modò per anaphoram, & homœoptota vibratur, qualis eſt illa omnium argutiſſima de Haruſp. reſp. Tu meam domum religioſam facere potuiſti, ecqua mente? qua inuaſeras, qua manu? qua diſturbaras, qua voce? qua incendi iuſſeras, qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras, quo puluinari? quod ſtupraras, quo ſimulachro? quod ereptum ex meretricis ſimulachro, in Imperatoris monumento collocaras. *Argutiſſima ſpecies ſubiectionis.*

Suſtentatio.

Suſtentatio eſt dicti ſuſpenſio ad maiorem attentionem, vt illud Demoſthenis:

Βέλομαι π, ἀ παράδοξον ἐιπεῖν, καί μου θεὸς Διὸς, ἀ θεῶν μηδεὶς τὴν ἐμὴν ἐλαττώσῃ δυναμίν, Cupio autem quidpiam admirabile dicere, & quæſo per Deos, ne quis hanc minuat dicendi inſolentiam. *Demoſth. pro Cor.*

Et Cicero, Audite, audite Conſulem, Iudices, nihil dicam arrogãtiùs, tãtum dicam totos dies, atque noctes de republica cogitantem.

[Illa maieſtatis plena eſt: hæc acris, & expedita.

Cognitorem adſcribit Stenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non Thermitanum aliquem, honeſtum hominem, ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis ſplendor, dignitáſque eſſet? minimè. Quid igitur? ciuem Romanum, cui hoc probari poteſt? cùm eſſet Sthenius ciuitatis ſuæ nobiliſſimus, ampliſſima cognatione, plurimis amicitiis, cùm præterea tota Sicilia multum auctoritate, & gratia poſſet, inuenire neminem Siculum potuit, qui pro ſe cognitor fieret? hoc probabitis? an ipſe ciuem Romanum maluit? cedo: cui Siculo cùm is reus fieret, cuius Romanus cognitor factus vnquam ſit. *Cic. 4. in Verr. num. 106.*

Vides, vt in ratione variatur, & venuſtatur. Iſta minus habet acrimoniæ, ſed plus expectationis.

Etiamnum mihi expectare videmini, Iudices, quid deinde factum ſit? quod iſte nihil vnquam fecit ſine aliquo quæſtu, atque præda, qui in eiuſmodi re fieri potuit, quod commodum

commodum est: expectate facinus, quàm vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium nomine sceleris, coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. Alias iuuat transitiones, vt.

Quid deinde furcifer, quo progreditur &. Venio nunc ad illud aureum nomen Chrysogoni.

Licentia.

Licentia παῤῥησία libertas, & fiducia loquendi, quo genere abundat Demosthenes, vt ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲ εἰπεῖν δόξω ὦ ἄ. Vereor ne quid dicam odiosum, sed omnino verum. Acris est, ac amarulenta. *Demosth. Philip. 3.*

Altera excelsa, quid de reliquis reip malis licet-ne dicere? mihi verò licet, & semper licebit dignitatē tueri, mortem contēnere. *Cic. Philip. 1.*

Tertia, lenis est, quæ videtur exerere aculeos, cum aliqua acrimonia, quam mulcet, & mitigat, vt.

Vos enim (Patres conscripti) graue dictu est, sed tamen dicendum, vos, inquam, Seruium Sulpitium vita priuastis, quem cum videretis se magis morbo, quam oratione excusantem, non vos quidem crudeles fuistis, (quid enim minus in hunc ordinem conuenit) sed cum speraretis nihil esse, quod non illius authoritate, & sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis, atque eum, qui semper vestrum consensum grauissimum iudicauisset, de sententia deiecistis. *Cic. Philip. 9.*

Quarta, adulatoria, quæ simulat libertatem, cum tamen ea dicat, quæ auditoribus scit esse gratissima, talia sunt illa pro Ligario, vide quam non reformidem, vide quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ, mihi apud te dicenti oboriatur.

Communicatio.

Communicatio est, quasi cum ipsis, apud quos dicas diliberatio. Apta ad purgationē figura, in qua multū est probabilitatis. Ego pro te nunc consulo post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te Cai Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle vadimonium mihi, non obijt quidam socius, & affinis meus, qui cum mihi necessitudo vetus controuersia, de re pecuniaria, recens intercedit: postulone à Prætore, vt eius bona mihi possidere liceat? an cum Romæ domus eius, vxor, liberi sint, domum potius denuntiem? Quid est, quod hac tādem de re vobis possit videri? Profecto si rectè vestram bonitatem, atque prudētiam cognoui, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum expectare, deinde si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos conuenire, quærere quis procurator sit, domum denuntiare: dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam, ac necessariam deuenire. *Vsus cōmunicationis. Cicer. pro Quinct.*

Concessio.

Concessio est in dictis, sicut permissio in factis.

His quidem figuris videmur aliquid aduersario concedere, quod tamen nihil contra rem nostram facit, immo ex fiducia nostræ æquitatis, & abundantia rationum proficiscitur.

Adiunctam vt sæpius habet paralepsim, qua nos multa, & ea aliquando grauia, præterire fingimus, vt ad maiora veniamus, sic: Verum hoc quoque vobis remitto, negligite præterita si vultis, sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis. *Variæ cōcessionis formæ. Cicero 5. Verr. nu. 219.*

Hæc expedita. Confringat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euolet ex nostra seueritate.

Altera inuidiosa, & ironica, qua reus in inuidiam adducitur, Synathroismon ēnim habet magnorum criminum, quæ omnino concedi non possunt, & tamen videtur præterire, vt nocentissimum hominem ostēdat. Sic, verū esto; nihil est, quod non emi possit, si tantum des, quantum velit venditor, spoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, effundamus ærarium, vt locupletatis, aut inuidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. Quid tum, quæ erit in istos agros deductio? *3. Verr. n. 15.*

Tertia grauis, cum aganacteſi, vt in Milone de Clodio. Excitate, excitate eum si potestis ab inferis, frangatis impetum viui, cuius vix sustinetis furias insepulti. *Cicer. pro Milone.*

Permissio est, vt illa in 7. Verrina. Perfrica frontem, & dic te digniorem, qui consul fieres, quam Catonem.

Ironia, Epiplexis, Aposiopesis, Allegoria.

Ironia, vna est brevis, & faceta, vt cum Lamia deformis interpellaret. Audiamus, inquit Crassus, pulchellum puerum, at ille belle retorsit, non potui formam ipse fingere, ingenium potui. *Varijmodi ironiæ*

Alia fusa, & magnifica, vt illa in Pisonem, qui triumphum contemnebat. Non est integrum Cneo Pompeio consilio iam vti tuo, erravit enim, non gustarat istam tuā Philosophiā, ter iam homo stultus triūphauit. Crasse pudet me tui, quid est quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à senatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, priusquam in illum errorem inducerēmini, C. ipsi Pontino necessario meo iam non *Cicero in Pisonem. Ironiæ amplæ, & festiuæ species.*

est integrum: religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum, rusticum Marium, nullius consilij Patres istorum amborum Consulum, qui triumpharunt. Et postquam satis lusit, mactat hominem exclamatione. O tenebræ! ô lutum! ô sordes!

Tertia amaruleta, quæ dicitur Sarcasmos ridet, & pungit, vt Vespa. Talia sunt illa Demosthen. ἀυτοσχεδιαστὸς πάθος, ἀσυνεφὲς οἰ νόμασος, παροξυσμος ῥήτωρ. Tragica Simia, rusticus Oenomaus, adulterinus Rhetor.

Demosth. in orat. de Coron.

Epiplexis, est grauior quædam increpatio apta Demosthenis grauitati; qualis est illa τὶ οὖν ὦ ταλαίπωρε συκοφαντεῖς; τὶ λόγους πλάττεις; τὶ σαυτὸν οὐ ἐλλεβορίζεις, ὁπὶ τούτοις; Quid igitur ô miser calumniaris, quid mendacia fingis! quid elleboro te non purgas.

In hoc genere plerunque valet Aposiopesis, Allegoria, Epanorthosis.

Aposiopescos vsus.

Aposiopesis est reticentia, cuius vsus triplex est. Vel enim reticetur propter obscœnitatem, vt in illo Virgilij.

Nouimus, & qui te.

Vel propter δυσφημίαν, quod mali omnis esse videatur.

Sic Vlpianus 1. *Philipp. notat* Demosthenem de industria Philippi verba intermittere, ne mala auis interueniat.

Vel propter grauitatem, nam, vt ait Demetrius. Quæ latent grauiora putantur. Tale est illud Iuuenalis.

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Demetrij Phalerei de allegoria iudicium.

Allegoria, ad terrorem incutiendum est aptissima adyto, aut nocti simillima, nescio quid habet horroris, quia, quæ minus videntur, magis timentur: omnia mysteria sunt Allegoriis velata ad grauitatem, & horrorem. Grauius dixit Dionysius Locris. vastitatem minitans, [nunc Cicadæ apud vos in nudo cantabunt solo,] quam si rem dixisset apertius, iracundior visus esset, & minus metuendus. Sed cauendum à continuata Allegoria, ne videamur ænigmata facere. Hæc Demetrius

Correctio.

Correctionis variæ Species. Pro Cœlio n. 32. Pro Rosc. Amer. n. 134. Pro Sext. n. 110.

Correctio vna est mordax, vt: quod quidem facerem vehementius, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere, semper hic erro. Et: Quæ verò conuiuia honesta credo in eiusmodi domo, si domus habenda est potius, quam officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium.

Alia vehemens cum Anadiplosi: cui benedixit vnquam bono? benedixit, immo, quem fortem, & bonum ciuem non petulantissime infectatus est.

Alia leuior per addubitationem, & moderationem. Constantiam dico, nescio, an melius patientiam possem dicere. Et: patrimonium effudit, quanquam non sumus vsi eo verbo, quo decuit, non enim effudit, sed in salute reipub. collocauit.

Pro Li. n. 26. Philip. nu. 3.

DE TERTIA SERIE FIGVRARVM in affectibus.

CAPVT XXV.

FIguras claudēt exornationes sententiarum omnium illustrissimæ. Exclamatio, Imprecatio, Sermocinatio, Prosopopœia, Apostrophe, Aporia, quibus nihil ad affectus mouēdos potentius, sed tamen si frequentius adhibeantur, & in leui materia, nihil miserabilius.

Exclamatio, alia acuta, & breuis, vt, quænam, malum, est ista voluntaria, seruitus? fuerit quædam necessaria.

Exclamationis varij modi.

Alia fusa, & plena, quæ tot generibus distinguitur, quot sunt affectus.

Auersionis, & horroris, ô scelus! ô portentum in vltimas terras exportandum!

Alia admirationis cum laude, vt: ô ciuem natum reip. memorem sui generis, imitatorémque maiorum. Et illa epistola Iuliani tota in exclamatione. ὦ λόγος, ὦ φρένες, ὦ συνέσεις, ὦ διαίρεσις, ὦ ὁπ χειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἁφορμαὶ, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη! O eloquentiam, ô mentem, ô prudentiam, ô distributionem, ô vim argumentorum, ô dispositionem, ô adiuncta, ô dictionem, ô numerum, ô compositionem!

Epist. Iuliani tota in exclamationib. admirationis.

Doloris exclamatio. Dionysius Milesius laudatur apud Philostratum ob hanc monodiam, sub persona Demosthenis, in Cheroneæ cladis lamentatione. O Cheronea pernicioſus ager! ô transfuga ad barbaros Bœotia, ingemiscite heroum animæ, prope Plateas victi sumus. Ad hoc genus accedunt deplorationēs, & querimoniæ, quarum exēplum in vna valde suaui, & elegāti subijcio.

Dionysij Milesij laudata exclamatio.

Deploratio Apum transfugarum.

Aelian. p. 417. in ep. Græc. collectaneis.

Aluearia mihi sunt apibus vacua, & discesserunt à Laribus, non hactenus fugitiuæ. Enimuero, & fideles permanserunt, & quasi in domibus, sic in suis cellulis habitauerunt, atque pratum habuerunt roridum, & floribus copiosum, atque excepturum, eas omni ferculorum genere, illæ verò nimio penè studio laboris, nobis conuiuium præbuerāt multo, & egregio melle. Et nunquam huius suauissimi partus, steriles fuerunt, nunc autem discesserunt, nihil à nobis mali passæ: non per Aristęum, & Apollinē ipsum, atque exules.

exules sunt, domúsque ipsarum orba est,& flores in prato circum circa senio languescunt. Ego verò, cum recordor earum volatum, & gratissimam choræam, nihil aliud me opinor, quam filias amisisse. Irascor igitur eis. Cur enim reliquerunt alumnum suum, & vere patrem, atque custodem, ac procuratorem minime ingratum: Itaque oportet me inuestigare, quo errabundæ peruenerint, atque vbi post fugam consederunt, etiam ne quisquam eas receperit, habet enim prorsus alienas, & nihil ad se pertinentes. Deinde cum inuenero, multis verbis exprobrabo eis ingratum animum, & violatam fidem. Graeca præclara sunt, & artificiosa.

Græca verba sunt.

Τὰ ὀμήνη μοι ϗ μελιτῶν κενά. καί ἀπεφοίτησάν ϗ ἑσίας ἐκ οὔσαι τέως δεσπότιδες. ἀλλὰ γὸ καὶ πισαὶ δίεμψον. καὶ ὤκουν ὡς οἴκοις εἰς τὸν αὐτῶν σύμβλοις καὶ εἶχον λιμῶνα ἔυδρον κ δν, κ αὐθῶν ἔυφορον. κ ἐστεῶψν αὐτὰς παιδιστία. αἱ ὃ ὑπὸ ϗ φιλοργίας ϗ ἀγὰν αὐθεσίων ἡμᾶς πολλῷ κ καλῷ τῷ μέλιτ. κοὐδέ ποτε ϗ ὃ ϗ ὠδίνος ϗ γλυκείας ἧσαν ἄρρονοι. νυῖ ὃ ὤχοντο ἀπτοῦσαι, λυπηδεῖσαι. ὡς ὑς ἡμῶν οὐδέν. οὐ μὰ τον Αεισαῖον κ ϗ Απόλλω αὐτὸν. κ αἱ μθύ ἐισι φυγάδες. ὁ ὃ οἶκος αὐτῶν χῆρός ὅτι, καὶ τὰ ἄνθη τὰ ἐν τῷ λειμῶνι περὶ αὐτὰ μαρᾷ. Εγὼ ὃ αὐτῶν ὅτιν ἐκπεπαύθω ϗ πίστεως, καὶ τῆς εὐχαείσου χορείας οὐδὲν ἄλλο ἢ νομίζω δυγατέρας ἀφηρῆδαι. ὀργίζομαι μ οὖν αὐταῖς. ἡ γὸ ἀπέλιπον τροφέα αὐτῶν καὶ ἀτεχνῶς πατέρα, καὶ φρουρὸν, καὶ μελεδωνὸν, ἐκ ἀχάεισον. δεῖ δέ με αἰτιᾶσθαι ϗ πλάνλυ αὐτῶν καὶ ὅποι ποτὲ ἀποδιεβᾶσαι κάθιωται. καὶ τίς αὐτὰς ὑπεδέξατο, καὶ τοῦτο ἔχει γάρ τοι ταὶς μηδὲν τεθοικύιας. εἶτα ἑυρῶν ὀργιδιῶ πολλὰ ταὶς ἀγνώμονας καὶ ἀπίστους.

Execrandi in rebus tragicis, clarissimarúmque personarum funestis cædibus, contra patricidam notæ sunt, & aptæ istæ formulæ.

O dementissimi furoris belluam, hyrcanis tigribus prognatam, ad latrocinium patriæ, ad pestem Italiæ, ad totius mundi perniciem natam, & ex omnium sordium colluuie concretam! ô vltimum inferorum portentum! ô sicam furiarum sacris initiatam, & impijs Dæmonum execrationibus deuotam! ô infaustissimam lucem, & omni nocte tristiorem, qua hiatu discesserunt inferi, vt te cum iam sustinere non possent, te, inquam, istis terris importunissimum animal euomerent. O si tuus ille natalis dies, in annorum redeat curriculum, exabescat protinus, aut feralibus cometarum portētis funestetur. Non est, non est meum (auditores) in tanta doloris acerbitate exclamare, opus esset, vel ipso Caci ore flammarum globos eructanti, vel Thyestæ, aut Oedipi imprecationibus, neque tamen ad tanti criminis detestationem pares essent. O rem funestam terram videre diriissimo illo parricidio incestatam, & cœlum ipsum tanti sceleris aspectu confusum! &c. similia.

A Deprecatio grauis pro Muræna in peroratione. Quæ cum ita sint, iudices, primum reipub. causa, quæ nulla res cuiquam potior debet esse. Vos pro mea summa, & vobis cognita in remp. diligentia moneo, pro authoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor; vt otio, vt paci, vt saluti, vt vitæ vestræ, & cæterorum ciuium cōsulatis: Deinde ego fidem vestram, vel defensoris, & amici officio adductus oro, atque obsecro, iudices, vt ne hominis miseri, & cum corporis morbo, tum animi dolore cōfecti, Lucii Muræna recētem gratulationem noua lamentatione obruatis. *Cicer. prò Muræn. num. 86.*

Pathetica pro Deiotaro. Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexterā te istam oro, quam regi Deiotaro hospes, hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præsidijs, quam in promissis, & fide firmiorem. Sermocinatio orationem effingit. *pro Deiot. num. 8.*

Sermocinatio superbi. Deinde putas solem vespero inuidere, aut curæ ipsi esse, si quæ stella alia in cœlo est? Non ita se habent res ingentis huius ignis, nam videtur C mihi etiam poëtico more sic loqui: Do tibi septentrionem: tibi meridiem: tibi vesperum, omnes autem in nocte: omnes cum ego non videor. *Philostr. pag. 578. in philagro.*

Græca verba sunt.

Εἶτα οἴει ἥλιον ἑωθέρᾳ φθονεῖν ἢ μέλειν αὐτῷ εἴ τις ὀθνεῖον ἀστὴρ ἀῆλος ἐν οὐρανῷ, οὐχ οὕτως ἔχει τὰ τῶ μεγάλου τούτου πυρὸς ἐμοὶ μ γὸ δοκεῖ καὶ ποιητικῶς ἐνᾶσθαι διανέμειν. σοὶ μ ἄρκτον δίδωμι, λέγοντα, σοὶ ὃ μεσημβρίαν, σοὶ δὲ ἑωθέραν, πάντες ὃ ἐν νυκτὶ, πάντες ὅταν ἐγὼ μὴ βλέπωμαι.

Auari. *Senecæ ad Lucilium.*

Vbique tantum quisquis quantum habuit fuit. *Ep. 115. ex Euripide.*
Quid habere nobis turpe sit quæris? nihil
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Benè moritur, qui dum moritur lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blandæ potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce si quid Veneris in vultu micat.
Merito illa amores cœlitū, atque hominū mouet.

Magnanimi in morte egregiam habet Cicero. Cum militibus vrbs redundaret, & omnes ci[illegible]s timore oppressi domi continerentur: venit iste cum sago gladio succinctus, iaculum tenens quinque adolescentes hominem simili ornatu subsequuntur, irrumpit in ædes subito: Deinde magna voce, vbi est, inquit, iste beatus ædium dominus, quin mihi præsto sit? Quid tacetis? hic alij omnes stupidi timore obmutuerunt. Vxor illius infelicissimi, cum maximo fletu ad istius pedes abiecit sese. Parce, inquit, & per ea, quæ tibi dulcissima sunt in vita, miserere nostri, noli extinguere extinctos, fer mansuete fortunam, nos quòq; fuimus beati, nosce te esse hominem. *4. ad Her Mors viri magnanimi præclarissime expressa.*

At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis applorare desinitis? non abibit. Illi nunciatur interea, venisse istum, & clamore maximo mortem minari, quod simul audiuit: heus, inquit, Gorgia pedisequa puerorum absconde pueros, fac vt incolumes ad adolescentiam perducas. Vix hæc dixerat, cum ecce iste præsto, sedes (inquit) audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple meas inimicitias, & iracundiam satura tuo sanguine. Ille cum magno spiritu; metuebam, inquit, ne plane victus essem: nunc video in iudicio mecum contendere non vis, vbi superari turpissimum est, superare pulcherrimum: interficere me vis, occidar equidem, sed victus non peribo. At ille in extremo vitæ tempore, etiam sententiosè loqueris, neque ei, quem vides dominaci, vis supplicare?

Tum mulier: immo quidem iste rogat, & supplicat, sed tu quæso commouere. Et tu per Deos, inquit, hunc amplexare, Dominus est, vicit hic te, vince tu nunc animum. Cur non desinis, inquit, vxor loqui, quæ me digna non sunt? Tace, & quæ curanda sunt, cura: Tu cessas mihi vitam, tibi omnem benè viuendi spem, mea morte eripere? Iste mulierem repulit abs se lamentantem: *illi nescio quid incipienti* dicere, quod dignum videlicet illius virtute esset, gladium in latere defixit.

Vide itē præclarū exemplū pro Cælio n. 33. in orat. Appij Claudij. Cic. 4. ad Heren.

Prosopopœia non tantum orationem fingit, sed personam, vt cum patria loquens inducitur hoc modo. Ego illa plurimis trophæis ornata, triumphis ditata certissimis, clarissimis locupletata victorijs, nunc vestris seditionibus, ô ciues, vexor; quam dolis malitiosa Carthago, viribus probata Numantia, disciplinis erudita Corinthus labefactare non potuit, eam patiemini, nunc ab homunculis tetterrimis proteri, atque conculcari? Item quod si nunc L. ille Brutus reuiuiscat, & hic ante pedes vestros adsit, non hac vtatur oratione. Ego reges eieci; vos tyrannos introducitis. Ego libertatem, quæ non erat peperi; vos partam seruare non vultis. Ego capitis mei periculo patriam liberaui: vos P. Liberi sine periculo esse non curatis. Hæc figura est eorum oratorum, qui canunt maioribus tibijs.

Apostrophe conuersio sermonis, modò ad Deos, modò ad homines, modò etiam ad res inanimas, vt. Nunc te Iupiter Opt. Max. Et ὦ γῆ καὶ ἥλιε καὶ ἀρετή. Quod orator Græcus obijcit Æschini.

Cum orco, seu iureiurando coniungitur ad maiorem grauitatem, vt notat Longinus

De corona 406. Dionys. Milesius.

καλῶ δ' ἐναντίον ὑμῶν, ὦ Κυδῆρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας &c. Nunc fit ad mortuos, vt ingemiscite heroes, qui sub terra estis conditi. Et ἐπὶ μὲν τοὺς ἐν μαραθῶνι κεκινδυνευκότας &c: vos vero patriæ natos iudico: quorum etiam nomen à Marte est: vt idem Deus, vrbem

Philip. 4. n. 32.

A hanc gētibus, vos huic vrbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est, in victoria gloriosa, etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignerari solet. Illi igitur impij, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent. Vos vero, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedē, & locum consequuti, breuis autem vobis vita data est: At memoria benè redditæ vitæ sempiterna, quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis, ad summam laudem, gloriámque contenderet? Actum igitur præclarè vobiscum fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cum vobis immortale monumentum, suis penè manibus senatus, populúsque Rom. extruxerit. Ad res inanimas, vt. Vos enim Albani, Tinnuli, atque Luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor.

B

Aporia dubitatio nobiscum per dialogismum, vnum pro multis erit exemplum, quo ipsis inimicis lachrymas excussit C. Gracchus. Quo me miser conferam? quo vertam? in capitoliumne? at fratris sanguine redundat? an domum? matrémne vt miseram, lamentantémque videam, & abiectam?

C *lib. 3. de orat. n. 212.*

Cicero pro Muræna hanc ipsam imitatus est, fons, & origo exstat apud Andocidem Τίνα γὰρ ἀπολιπέσθαι δεήσομαι ὑπὲρ ἐμαυτοῦ τῶν πατέρων, ἀλλὰ τέθνηκεν. τοὺς ἀδελφούς; ἀλλ' οὐκ εἰσι. τοὺς παῖδας, ἀλλ' οὔπω γεγόνασιν ὑμεῖς τοίνυν καὶ αὐτὶ πατρὸς ἐμοὶ, καὶ αὐτὶ ἀδελφῶν, καὶ αὐτὶ παίδων γίγνεσθε.

Andocid. περὶ τῶν μυστηρ. n. 19. n. 15.

D Quem ego supplicem vestro huic tribunali sistam (iudices) patrem scilicet? At verò mortuus est; fratres? nulli sunt; liberos? non habeo. Vos apud me parentum, fratrum, liberorum locum tenetis.

Sed vt pleniora figurarum exempla, maxima ex vno Cicerone, tanquam ex fonte affluant, visum est hoc loco multos annotare locos, quos vnus olim ex nostris Rhetoricæ profess. vir in istis exercitationibus egregie versatus, in vsum Adolescentum collegit abundantius.

E

LOCI

LOCI COMMVNES PRAECIPVARVM FIGVRARVM

Ciceronis indicati.

Apoſtrophe.

A

PRo domo, num. 104. O Dij Immortales (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat, &c. ad num. 112.

Pro Ligar. num. 9. Quid enim Tubero tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? &c.

Pro Cœlio, n. 59. Proh Dij immortales! cur interdum,&c.

Secunda Tuſcul. n.29. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum, quaſi de verbo, non de re laboraretur. Quid me decipis, Zeno? nam cùm id, quod mihi horribile videtur,&c.

Sexta Verrina, n.79. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectiſſimum, ornatiſſimúmque adoleſcentem appello,&c.

Pro domo, n. 3. vbi alloquitur Clodium. Ac primum illud à te, homine veſano,&c.

Prima Catil. initio. Quouſque tandem,&c.

B

In Piſonem, initio. Iamne vides, bellua,&c.

Pro Quinctio, num. 91. Nunc cauſa perorata, res ipſa, & periculi magnitudo,&c.

Pro Marcell. n. 2. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ,&c.

Pro Muræna, num. 3. A quo tandem M. Cato, eſt æquius, &c. Et ibidem, n. 7. Ego Serui Sulpici, me in petitione tua,&c.

C

Pro Ligar. n. 2. Habes igitur, Tubero, quod eſt,&c.

Pulcherrima 14. Philipp. n. 32. Vos verò patriæ natos iudico,&c.

Verrina tertia, num. 47. Potéſtne tibi vlla ſpes ſalutis commoda oſtendi,&c.

Verrina ſexta, numero 18. Ecquis pudor eſt, Verres? &c.

D

Allegoriæ.

PRo Roſcio Amerino, num. 89. & 90. Te pugna Cannenſis, &c. Nihil enim mali eſt,&c.

Pro Cluent. n. 72. Guttam aſpergit huic Bulbo,&c.

In Piſonem, n. 20. Neque tam fui timidus,&c.

Pro domo, nu. 12. Quid, ſi vtrumque fuit,&c.

Pro domo, n. 27. Deſinant, deſinant homines iiſdem machinis,&c.

Pro Plancio, n. 94. An cùm videam nauem ſecundis ventis,&c. Et ibidem num. 95. Nunc venio ad illud extremum,&c.

Pro Sextio, num. 71. Exierunt malis omnibus, atque execrationibus duo vultur*ij* paludati, &c.

Pro Cœlio num. 51. Sed quoniam emerſiſſe iam è vadis, &c. Et ibidem, n. 67. Prægeſtit animus iam videre, primùm,&c.

Conceſſiones.

PRo Flacco, n. 96. Litemus igitur Lentulo, parẽtemus Cethego,&c.

Pro Quinctio, nu. 56. Verùm, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi poſtulas, concedamus.

Pro Roſcio Amer. nu. 8. Si præter, &c. Non recuſamus, quin illorum libidini Sexti Roſcij vita dedatur.

Pro Marcello num. 23. Sed tamen, cùm & augeamus ſanè ſuſpicionem tuam,&c.

Pro Ligario, nu. 36. Sed ierit ad bellum, diſſenſerit,&c.

Pro Deiot. n. 30. Eſto, concedatur, hæc quoque acerbitatis,&c.

Verrina 3. n. 13. Confringat iſte ſanè vi ſua,&c.

Verrina 5. n. 28. Verùm eſto, reperietur aliquis,&c.

Verrina 5, n. 219. Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite, &c.
Verrina sexta, n. 19. Verùm, fac te impetrauisse, fac, &c. quid, &c.
Vltima Verr. n. 4. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, &c.
Pro Cluent. n. 132. Verùm esto, condemnat Popilium Gellius, &c.
Ibidem, n. 146. Vt tibi concedam hoc indignum esse, &c.

Climaces.

B PRo Quinctio, num. 95. Miserum est exturbari fortunis omnibus, miserius est, &c.
Vltima Verrina, num. 169. Facinus est vinciri ciuem Romanum, scelus, &c.

Correctiones sententiæ.

PRima Catil. n. 22. Quãquam quid loquor, &c.
Prima Catil. n. 24. Quanquam quid C ego te inuitem, &c.
Pro Ligar. n. 24. Quæro, quid facturi fuissetis, &c.
Pro Rege Deiotaro, n. 26. Quis prudentior? quanquam Deiotarum, &c.
Philippica 14. n 22. Nunquam enim in ciuili bello supplicatio decreta est; decretam dico? &c.
Pro Rabir. nu. 27. Sed quid ego de iis omnibus, qui, &c.
Vltima Verrina, n. 108. Sed quid ego hospitij iura in hac, &c.

Comparationes.

PRo Fonteio, n. 3. vsque ad 6. Est in eadem Prouincia, &c.
Pro Quinctio, n. 93. Non comparat se tecum, &c.
Pro Rosc. Amer. n. 13. Accusant ij, qui hunc ipsum, &c.
Pulcherrimè pro Rosc. Amerino, nu. E 88. Restat, Iudices, vt hoc dubitemus, vter, &c.
Pro Rosc. Amer. nu. 118. ad num. 120. Num iste discipulus magistro, &c.
Pro Comœdo, n. 20. Oro, atque obsecro vos, qui nostis, &c.
Pro Deiot. n. 31. O tempora! ô mores! A Cn. Domitius ille, &c.
Pro Comœdo n. 7. Quid est quod negligenter scribamus aduersaria, &c.
Vltima Verr. n. 124. vestros quondam nautas contra Carthaginem, &c. At nunc, &c.
Verr. 1. n. 35. Ac vide quantùm interfuturum sit, inter meam, tuámque accusationem, &c.
Verrina 1. num. 61. At vide quid differat inter meam opinionem, ac tuam, &c.
Pro Marcello, nu. 5. Soleo sæpe ante oculos ponere, &c. vbi fit comparatio Cæsaris cum cæteris.
Ibidem comparantur victoriæ aliæ cum victoriis Cæsaris. n. 8. Domuisti gentes immanitate barbaras, &c.
Ibidem, n. 9. Itaque C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes, &c. At verò, cùm aliquid, &c.
Vltima Verr. n. 114. Nihil addi iam videtur, Iudices, &c.
Pro Deiot. n. 12. Ignosce Cæsar, si eius auctoritati, &c.
Cæsaris cum Pompeio, pro Marcello, n. 17. Vidimus tuam victoriam, &c. Gladium vagina vacuum in vrbe non vidimus, &c.
Pro Muræna, n. 22. Sed, vt hoc omisso, &c. Vigilas tu de nocte. &c. Ille, vt eò, quo intendit, &c.
In Pisonem: comparat se Cicero cum Pisone, n. 2. vsque ad n. 9. Is mihi etiam gloriabitur, &c.
Philipp. 14. n. 9. Qua enim in vrbe tam D immanis, &c.
Pro Rabir. perd. reo, nu. 11. Quamobrem vter nostrûm tandem, Labiene, &c. vbi Cicero comparat se cum Labieno.
Vltimo paradoxo sub finem. O Dij immortales! non intelligunt, &c. Capit ille ex suis, &c. Ergo centena, &c. illi aurata tecta, &c.
Sexta Verr. n. 115. Nemo ferè vestrûm est, quin, &c.
Vltima Verr. n. 109. Catenas habebat hospes tuus, &c,
Pro Cluentio, numero 194. Quid conferam, Syllámne cum Iunio, &c.
Philipp. 4. n. 15. 16. 17. Nam, quod se similem, &c.
Tertia Catilin. n. 24. ad n. 26. Etenim

recordamini Quirit. &c.
Pro Sylla n. 72. ad 76. Agedum, conferre nunc cum illius vita, vitam P. Syllæ, &c.

Conuicia, seu Epiplexes.

PRo Cæcinna n. 14. Quam personam iam ex quotidiana cognoscitis vita, &c.
Pro Deiot. n. 21. Dij te perdant fugitiue: ita non modo, &c.
Ibidem n. 26. Quæ crux huic fugitiuo potest satis supplicij afferre? &c.
2. Verr. n. 2. Adduxi enim hominem, in quo &c. depeculatorem ærarij, vexatorem Asiæ, &c.
Ibidem n. 7. Nunc homo audacissimus, atque amentissimus, &c.
Ibidem n. 15. Quæ cum ita sint, iste homo amens, ac perditus, &c.
Verrina 3. n. 6. De impudentia singulari, quòd adest, quòd &c.
Ibidem n. 42. quid hoc homine faciatis? Aut ad quam spem, &c.
Ibidem n. 113. Homo importunissime, cur tantam iniuriam, &c.
Paradoxo 4. Nunquamne homo amentissime te circunspicies. Nunquamne quid facias, &c.
Verr. 4. nu. 40. Quid huic homini facias? &c.
4. Verr. vltima pag. An ab hac eius infamia, nequitia, &c.
5. Verr. num. 5. Ego in vno homine omnia vitia, &c.
Ibidem nu. 23. Verris mores improbos, &c.
Ibidem nu. 41. Quibus rebus id assequutus es? &c.
Ibidem nu. 65 Hæc tu omnium mortalium profligatiss. &c.
In Pisonem nu. 19. Ego istius pecudis, ac putidæ carnis, &c.
Sexta Verrina nu. 47. quid hoc est? quod hoc monstrum, &c.
Ibidem nu. 75. Hæc cùm istis sacrorum omnium hostis, &c.
Ibibidem nu. 112. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, &c.
Ibidem n. 148. Theomastus quidam, homo ridicule, &c.
Pro Cluentio numero 182. Mulier iam non morbo, sed scelere furiosa; A & cætera.
Ibidem numer. 67. Sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audiendum impudentissimo, &c.
1. Catil. nu. 13. 14. & 15. Conuiciatur Catilinę. Nemo qui te non oderit, &c.
Ibidem num. 25. & 26. Ad hanc te amentiam natura peperit, &c.
2. Catil. n. 7. ad 10. Quid enim mali, aut sceleris, &c. B

Deprecationes.

PRo Deiotaro nu. 8. Quamobrem hoc nos primum metu, &c.
Pro Quinct. nu. 97. Næuij lachrymans manum apprehendit, &c.
2. Verr. nu. 43. Cui loco, per Deos immortales, &c.
Pro Marcell. num. 33. Quare omnes te, qui hæc salua esse volumus, & hortamur, & obsecramus, vt, & cætera. C

Distributiones.

PRo Manilia initio, Itaque neque hic locus, &c.
Ibidem nu. 6. Primùm mihi videtur de genere belli, &c. D
Ibidem nu. 36. Ac primùm, quanta innocentia debent esse Imp. &c.
Initium orationis pro Quinctio n. 1. Quæ res in ciuitatem duæ, &c.
Pro Roscio Amerino num. 35. Tres sunt res, quantum ego, &c.
1. Verr. nu. 27. Cognosce ex me, quoniam hoc primum, &c.
Pro Cœlio nu. 2. Atratinus habet excusationem, vel pietatis, vel necessitatis, &c.
Pro Muræna nu. 12. Meruisse verò stipendia in eo bello, &c. E
De Prouincijs Consularibus num. 43. Terror iniectus Cæsari de eius actis, &c.
Ibidem nu. vltimo. Si dignitas agitur Cæsaris, &c
Pro Milone num. 2. Profectò nec iustitiæ suæ putaret esse, &c. Nec sapientiæ, &c.

A

Dubitationes.

PRo Quinctio, n. 56. Quo te nomine appellemus? Improbum? &c.
Ibidem, n. 94. Quid agendum est? qui Deus appellandus est? &c.
Ibidem, num. 57. Quid ergo est? vereor mehercule, ne aut, &c.
Sexta Verr. initio. Venio nũc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium, vt amici eius morbum, &c. Ego quo nomine appellem nescio. &c.
Pro Rosc. Amer. n. 29. Quid primùm querar? vnde potissimum, &c.
Secunda Verr. n. 32. Nunc ego, Iudices, iam vos consulo, quid mihi, &c.
Sexta Verr. num. 88. Est crudelitatis, quod, &c. Illud verò quid sit, iam non queo dicere: quo nomine appellem nescio, &c.
Vltima Verr. n. 2. Quid agam, Iudices? quo accusationis meæ, &c.
Pro Cluentio, n. 4. Equidem quod ad me attinet, quò me vertam nescio, &c.

Exemplorum vsus.

PRo Deiotaro, num. 31. O tempora! ô mores! Cn. Domitius, &c.
Ibidem, n. 36. Etenim si Antiochus magnus. &c.
Pro Rabirio perd. reo, num. 20. ad 22. De te ipso, Labiene, quæro, &c.
Ibidem, num. 21. Cùm ad arma Consules ex S. C. vocauissent, &c.
Ibidem, n. 24. At C. Decianus, de quo tu sæpe commemoras, &c.
Ibidem, n. 26. Huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi, &c.
Ibidem, n. 27. Quid de illis honestissimis viris. &c.
Secunda Verr. nu. 51. Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem. &c.
Te Pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.
Paradoxum 1. plenum exemplis. Neque ego vnquam illum bona perdidisse dicam. &c.
Paradoxo 2. Nec verò ego M. Regulum ærumnosum, &c.
Paradoxo penultimo. Quid enim censes, si L. Mummius aliquem istorum videret, &c.

Epiphonemata, & exclamationes.

PRo Rosc. Amerin. n. 82. Vereor, ne aut molestus sim vobis, &c.
Virgilius;
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Virg. 3. Aeneid. vers. 55.
--- Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?
B Idem 10. Aeneidos, versu 501. vsque ad 505.
Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ. &c.
Cicero pro Sext. n. 93. O Dij Immortales, quemnam ostenditis, &c.
Pro Rab. Postu. n. 37. Nunc verò quid agitur. &c.
Philipp. 10. nu. 8. O spectaculum illud, non modò, &c.
Ibidem, n. 18. Quæ (malum!) est ista ratio, &c.
C Ibidem, n. 11. Quæ tempestas, Dij immortales! &c.
Philipp. 3. nu. 8. O ciuem natum Reip. memorem, &c.
Pro Sext. n. 27. O diem illum, Iudices, funestum Senatui, &c.
Secunda Catil. n. 10. Hunc verò, si sui fuerint, &c. O nos beatos! ô remp. fortunatam! ò præclaram laudem, &c.
Pro Milone n. 95. O frustra, inquit, suscepti mei labores! &c.
D Pro Sylla. n. 91. O miserum, & infelicem illum diem, quo, &c.
Pro lege Manil. n. 33. Proh Dij immortales! tantamne vnius hominis, &c.
Quinta Verr. n. 176. Quid enim est reliquum, nisi vti fateare, &c. O consuetudo, &c.
Sexta Verr. num. 8. Sed quid ego tam vehementer inuehor? &c. O Dij immortales, &c.
Vltima Verr. num. 122. Per Deos im-
E mortales, Iudices, quo tandem animo sedetis?

Execrationes

PRo Deiotaro, n. 21. Dij te perdant, fugitiue, &c.
Ibidem, nu. 26. quæ crux huic fugitiuo potest, &c.

Philippica

Philippica 6.n. 12. Igitur eſt patronus L. Antonius, malam quidem illi peſtem &c.
Philippica 13. n. 22. Ò Spartace: quem enim te potiùs appellem?
Ibidem, n. 48. Quin tu abis in malam peſtem, malúmque cruciatum.
Virgilius 2. Aeneid. verſ. 24.

O patria, ô diuum decus Ilium, &c.
---Inclyta bello
Mœnia Dardanidum: quater, &c.

Cic. pro Flacco in peroratione, n. 102. 103. O nox illa, &c.
Verrina 5. n. 137. Proh Deum, hominúmque fidem, &c.
Verrina 6. n. 146. O rem ridiculam! ô deſertum hominem; &c.
Pro Roſcio Amerin. n. 146. Per Deos immortales, quæ iſta crudelitas.
Pro Roſc. Amer. n. 77. O Dij immortales, rem miſerã, & calamitoſam! &c.

Fictiones.

VErrina prima, n. 20. Si tibi Q. Cæcili hoc Siculi dicerent, &c.
Pro Ligar. n. 14. Si cùm hoc domi faceremus, quod & fecimus, &c.
Verrina 6. num. 69. & 70. Hoc loco, Q. Catule te appello, &c.
Vltima Verrina, n. 78. quid ſi aufugiſſet: ſi vincula rupiſſet: &c.
Ibidem, n. 137. Hæc tibi ſi tuus parens diceret, &c.
Ididem n. 148. Si quis Rex, ſi qua ciuitas exterarum gentium, &c.
Ibidem, n. 149. Si hæc apud Scythas dicerem, &c,
Ibidem, n. 167. Tolle hanc ſpem, tolle hoc præſidium, &c.
Pro Cæcinna, n. 1. Si quantum in agro, lociſque deſertis, &c.
Ibidem, n. 2. Si cauſa more, inſtitutóque omnium defendatur, &c.
Ibidem, n. 5. Si mihi eſſet vnius A. Cæcinnæ cauſa agenda, &c.
Pro Cæcinna, n. 35, Si Cæcinna cùm in fundo eſſet, &c.
Pro Lege Manilia, n. 50. Quod ſi Roma Cn. Pompeius, &c.
Pro domo ſua ad Pont. n. 133. Quid diceres, ô nefãda, & pernicioſa labes, &c.
Catil. 4. n. 12. Etenim quæro, ſi quis pater familias, &c.
Pro domo ſua ad pont. n. 139. Quæ ſi omnia, &c.
Pro Sext. n. 81. Hîc quæro, Iudices, ſi illo die gens iſta, &c.
Pro Milone, n. 55. Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis, &c.
Ibidem, n. 78. Quamobrem ſi cruentum gladium tenens, &c.
Ibidem, n. 8. Quin ſic attendite Iudices, &c. fingite igitur cogitatione imaginem, &c. Quid vultu exiſtimauiſtis, &c.

Hypotypoſes.

VErrina ſeptima, n. 160. Ipſe inflammatus ſcelere, ac furore, &c.
Pro Roſc. Amer. n. 98. Nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis videmini, &c.
Pro Roſc. Amer. n. 23. 24. Intereà, &c.
Ibidem, n. 97. & 98. Etiamne in tam perſpicuis rebus, &c.
Verrina tertia, n. 141. Iſti color immutatus eſt: vultus, oratio, &c.
Vltima Verr. nu. 26. 27. 28. 29. Iterum primum laborem, &c.
Pro Cluent. Iudicij corrupti vide fraudem, à n. 71. ad 77. Capit hoc conſilium, &c.
Prima Catilin. n. 20. Quid eſt, Catilina: ecquid attendis, &c.
Secunda Catil. num. 2. Iacet iſte nunc proſtratus, & retorquet oculos, &c.
In Piſonem, nu. 25. Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, &c.
Secunda Catilin. n. 5. Hos quos video volitare in foro, &c.
Tertia Catilin. n. 13. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa cern. &c.
In Piſonẽ, n. 42. 43. ad 78. An ego, &c.
Sui reditus in Piſonem, num. 51. ad 53.
Reditus Piſonis, à 53. ad 56.

Ironiæ.

SExta Verrina, num. 86. Virgis iſte cæderet ſine cauſſa, &c.
Vltima Verr. n. 11. & 12. Quid hoc loco potes dicere, &c.
Prima Catilin. n. 23. Ac ſi mihi inimico, vt prædicas, &c.
Ibidem, n. 28. Præclaram verò populo Romano refers gratiam, &c.

Secunda Catil. n. 12. Homo enim videlicet timidus,& permodestus,&c.
Pro Milon. nu. 92. Excitate, excitate eum ab inferis,&c.
Pro Ligario,n.26. Sed vide, quæso, C. Cæsar,constantiã ornatissimi viri. &c.
Pro Deiot. n. 16. At,credo,hæc homo inconsultus, & temerarius non videbat, &c.
Ibidem num.33. Blesamius, tyrannum Cæsarem scriberet? &c. & n.34. Nam de statua quis quæritur,&c.
Philipp. 14. nu.7. Gratæ verò nostræ Diis immortalibus gratulationes erunt,&c.

Occupationes, seu prolepses.

PRo Rosc. Amerino,nu.5. Forsitan quæratis,qui iste terror sit,&c.
Verrina prima n.47. Esto ipse nihil est, nihil potest,&c.
Ibidem,n.48. Deinde,vt opinor,habet Allienum,hunc tamen à subselliis,&c.
Pro Arch.n.29. Ac ne quis à nobis hoc ita,&c.
Ibidem,n.3. Sed ne cui vestrum mirum esse videatur,&c.
Ibidem, nu. 9. At domicilium Romæ non habuit is,&c.
Ibidem, nu.12. Quæres à nobis Gracche,cur tantoperè,&c.
Ibidem,n.15. Quæret quispiam, quid? illi ipsi,&c.
Ibidem, nu. 23. Nam si quis minorem gloriæ fructum,&c.
Pro Marcello, n.22. At si tui nihil cogitant sceleris,cauendum est,&c.
Pro Ligario, nu. 20. Reprehendendo igitur? Minimè verò,&c.
Pro Deiot.n.16. At, credo,hæc homo inconsultus,&c.
Ibidem, n.33. At quàm acutè collecta crimina? Blesamius,&c.
Philipp. 14. n. 13. Tu igitur ipse de te, dixerit quispiam,&c.
Pro Rabir. perd.reo, n. 23. At fuit vester patruus,&c.
Verrin.3.n.118. At per Deos immortales,quid est,&c.
Verr. 5. n. 117. Hic mihi etiam dicere audebit, &c.
Ibidem, nu. 188. Scio quid soleat fieri, scio quid queat,&c.

Prætermissiones,& præteritiones.

PRo Lege Manil. nu. 25. Sinite hoc loco, Quirites, sicut Poetæ, &c. præterire me vestram calamitatẽ, &c.
Ibidem,n.60. Non dico hoc loco maiores nostros,&c.
Pro Quinct.n. 13. Verùm his de rebus non necesse,&c.
Verr.1.n.29. Nec ea dico, quæ si dicã, tamen,&c.
Ibidem,n.24. Hæc tu scis ad me esse delata,quæ si velim proferre,&c.
Verr.1.n.25. In quo ego quid eniti,&c. Malo in aliorum spe relinquere,quàm &c.
Ibidẽm,n.36. Intelligo quàm scrupuloso, difficilique, &c. quamobrem nihil dico de meo ingenio,&c.
Pro Ligario num.24. Sed iam hoc totum omitto,&c.
Pro Ligar.n.30. Ignoscite, Iudices, erravit, lapsus est,&c.
Pro Deiot.n. 15. Vt enim omittam,&c.
Verr.2. n. 24. In stupris verò, & flagitiis nefarias eius libidines commemorare,pudore deterreor,&c.
Verr.2. n. 38. Cognoscet ex me populus Rom. quid sit,&c.
Ibidem, n.39.40. Iam verò quomodo ego,&c.
Verr.3.num.32. Itaque primum illum actum,&c.prætermittam,&c.
Ibidem,n.75. Quid eius lachrymas, & concursiones proferam, Et cæt.
Ibidem,n.128. In sartis tectis vero,&c. quid ego dicam? &c.
Ibidem n.148. Sed ineptum est de tam perspicua re disputare,&c.
Verr.5. n.59. Mitto vincla, mitto carcerem,&c.
Ibidem,toto num.103. Sentio, Iudices, moderandum mihi esse iam orationi meæ,&c.
Verr.6.n.37. Nõ tibi obiicio, quòd,&c.
Ibid.n.48. Hic nolite expectare, dum ego hæc crimina agam,&c.

Prosopopeiæ.

PHilipp. 5. n. 5. Hoc qui non videt, excors,&c.& num.6. Meus amicus est,&c.

Philipp.

Philippica 7.n.5. Faucas tu hosti? literas tibi ille mittat?&c.
Philippica 10. n. 7. Vos autem P. C. si M.Brutum,&c.
Virgilius,2.Aeneid.vers.430.

---Aeneas,
Iliaci cineres,& fata extrema meorum
Testor in occasu vestro. Nec tela, nec vllas
Vitauisse vices Danaum.

3.Aeneid.versu 55.

Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat,& auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames.

Verrina 5.n.205. quid ad hæc Hortensius? Falsum esse crimen? hoc nunquam dicet,&c.
Verr.6.n.79.P.Scipio eum, qui illa sustulit,&c.
Ibidem, n.82. Hæc abs te non Siculorum defensor,&c.
Catil.4.n.2. Quæcũque mihi vni proponeretur,&c.
Pro Balbo, n. 47. Existat ergo ille vir, &c.
Pro Deiot. n. 19. At quàm festiuè crimen contexitur,&c.
Ibidem,num.21.Horum,inquit, eram conscius,&c.
Ibidem, n.24. Addidit etiam illud, equites non optimos,&c.
Ibidem n.25. At eo. inquit, tempore ipso Nicæam, Ephesumque,&c.
Verrina 2.num.20. Verè loquar, Iudices,&c.

Subiectiones.

VErrina 3. n.150. Nam quid argumentamur, quò ista pecunia peruenerit? fecit,&c.
Verrina 6. n.27. At quomodo abiecit, A non possum dicere,&c.
De Haruspicum responsis, num. 33. Tu meam domum religiosam facere potuisti?&c.
Philippica secunda, num. 2. Quid putem? contemptúmne me non video, &c.
Pro Ros. Amer, n. 131. Placet igitur in his rebus,&c.
Gorgias in Palamede, p. 188. habet egregiam.
B Pro Ligario, n. 7. Apud quem igitur, &c. nempe apud eum,&c.
Pro Quinctio,n.6. Quid ergo est? primùm magnitudo periculi,&c.
Ibidem,n.41. Appellandi tempus non erat? Ac tecum,&c.
Ibidem, n. 43. Quid igitur pugnas? an quod,&c. & n. 44. vt honestiore iudicio conflictere. At,&c.
Ibidem n.62. At quis erat procurator, credo,&c.
C Ibidem, n. 74. Vbi erant cæteri creditores,&c.

Transitiones.

VErrina 3. n.115. Cognoscite aliud hominis in re vetere,&c.
Ibidem n.123.Superbia verò qua fuerit,quis ignorat,&c.
Pro Ros.Amer.n.66. Quapropter vos oro,&c.
D Pro Marcell. n. 21. Nunc vero venio ad grauissimam,&c.
Verrina 3.n.42.Nolite quæso, Iudices, breuitate orationis, &c.
Verrina 3.n. 103. Verùm ad illam iam veniamus,&c.
Verrina 4. n.34. Quantam potestatem habuerit,videtis,quas res,&c.
Verrina 5.nu.10. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus,&c.

DE DEMOSTHENICA figurarum tractatione.

CAP. XXVI.

DEmosthenes in tractatione figurarum sententiæ, grauis est, & varius: non habet illud quidem genus molle, & declamatorium, quod otiosis auribus abblandiatur: sed totus fermè est in ἀγωνιστικῷ, in quo certè vim habet prope incredibilem, quòd hæc è multis pauca satis indicabunt.

INTERROGATIO.

Quis vsus interrogationis apud Demosthenem.

Sæpè vtitur hac figura, dum vult aliquid insinuare mentibus: Interrogat se, & suspendit animos; deinde respondet.

Οὐκ ἐμοὶ δοκεῖ σκοπεῖσθαι καλῶς ἔχειν ὑμῖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. διὰ τί; ὅτι μοι δοκεῖ πάντ' ὅσα ἂν εἴπῃ τις περὶ τούτου, ἐλείπειν μὲ ἔχειν φιλοτιμίαν παρ' ἡμῶν δ' οὐκ ἐμοὶ δοκεῖ καλῶς παρεσκευάσθαι. Ὅ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείονα περὶ τῆς ἀξίας πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. ὑμεῖς δ' ὅσῳ χείρονα τῶν προσηκόντων πέπρᾶχθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὀφλήκατε. Ταῦτα μὲν οὖν παραλείψω.

NOn consultum esse existimo, quamobrem? quia quicquid ea de re dixeris, id vt ei aliquid afferre laudis, sic à nobis non præclarè administratum esse videatur. quo enim is plura supra dignitatem suam gessit, eò admirabilior apud omnes habetur. Vos quantò deterius, quàm decuerat, vsi rebus estis; tantò maiorem ignominiam suscepistis. Hæc igitur omittam.

SYNATHROISMVS.

Animaduertè hîc orationis vibratam celeritatem.

Philippum diceres, quasi torrentem effusum rapi, & Græciæ vrbes inuolare mira velocitate.

Ἦρ' ἔστι λογίζεταί τις ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἡλίκος ἐπιρρεῖ ὁ πρόσθεν. ἀπ' ὀλίγου μέγας γέγονεν, ἀδυνατὸς ὢν ἐν ἀρχῇ Φιλίππου, τὸ πρῶτον ἀμφίπολιν λαβών, μετὰ ταῦτα Πύδναν, πάλιν Ποτίδαιαν, μεθ' οὗτον αὖθις Ἔφιπ Θετταλίας ἐπέβη. μετὰ ταῦτα Φεραὰς, Παγασὰς, Μαγνησίαν, πάντ' ἐν ὀλίγῳ κατεστήσατο χρόνῳ, εἶτ' εἰς Θρᾴκην ἦλθ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐκβαλών, τοὺς δὲ καταστήσας τῆς βασιλείας, ἀσθενήσας, πάλιν ῥώσας, ἐπὶ τὸ βραδυμεῖν ἀπέκλινεν, ἐκ τούτου δ' ὁλυνθίους ἐπεχείρησε. τοὺς δ' ἐκεῖθεν Ἰλλυριοὺς, καὶ Παίονας αὖθις, καὶ πρὸς Ἀρύμβαν, καὶ ὅπου τις ἂν ἔφη.

NVmquis vestrûm cogitat, Atheniensis, & spectat, quemadmodum magnus euaserit, infirmus cùm esset initio Philippus? Primùm Amphipoli capta, postea Pydna, mox Potidæa, denique Methone, postremò Thessaliam inuasit. Demùm, quum Pheras, Pagasas, Magnesiam, omnia suo arbitratu composuisset, in Thraciam abiit. Deinde ibi, Regibus aliis eiectis, aliis constitutis, in morbum incidit: ex eo paululum recreatus, non ad socordiam se deflexit, sed statim Olynthios est aggressus. Eius autem in Illyrios, & Pæones, & aduersus Arymbam, & quò non.

PROLEPSIS.

Prolepses habet frequentes, est enim pugnax rationibus, & in aliorum subodorandis, refellendisque obiectionibus sagax, & industrius.

Τί οὖν τὶς ἂν ἔποι, ταῦτα λέγεις ὑμῖν τανῦν; ἵνα γνῶτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ αἰσθάνησθε ἀμφότερα, καὶ τὸ προῖεσθαι κατὰ τῶν πραγμάτων, ὡς ἀνυποστάτως. Καὶ τὸν φιλοπραγμονοῦντα, ἃ πρὸς ἅπαντας ἔχειν, καὶ αὐτὸν Φίλιππον. ὑφ' ἃς ἂν ἔτι ὅπως ἐγκαίρους τοῖς προσηκούσαις ἐπιμέλειαν ἔχοι.

QVid ergo, inquiet aliquis, ista nobis commemoras nunc? Vtrumque vt cognoscatis, Atheniēses, & sentiatis, tum proiicere singulatim semper aliquid rerum, quam nō expediat: tum perpetuam in rebus gerendis alacritatem, quâ erga omnes Philippus vtitur: præqua fieri non poterit, vt rebus gestis contentus, in otio se contineat.

ALIVD

ALIVD EXEMPLVM PROLEPSEOS.

Το μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν, ἴσως φήσει τις αὖ ῥᾴδιον, καὶ παντὸς εἶναι. τὸ δ' ὑπὲρ τῶν παρόντων, ὅ τι δεῖ πρακτέον ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ' εἶναι συμβούλου. ἐγὼ δ' οὖν ἀγνοῶ μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ' ὅτι πολλάκις ὑμεῖς οὐ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ τοὺς ὑστάτους περὶ τῶν πραχθέντων ἐπὶ τὸν ὀργὴν ποιεῖσθε, εἰ μή τι μὰ Δί' ἐμοὶ γε δεῖ, τῶν ἰδίων ἀσφάλειαν σκοπεῖσθ' ὑποπτεύεσθαι.

Quicquam dissimulem, quod è re vestra futurum esse ducam.

AC reprehendere quidem, dixerit forsan aliquis esse facile, & cuiusuis: quid autem de his rebus statuendum sit, pronuntiare, id esse consiliarij. Ego verò, quāquam illud non ignoro, sæpe vos, non iis qui sunt in culpa, sed his, qui postremi sententiam dixerint, irasci, vbi quid ex sententia non euenerit: non tamen arbitror meæ priuatæ salutis ita habendam esse mihi rationem, vt

MEOSIS.

Tanta industria plerumque vituperat, vt videatur rem minuere, callide tamen auget, nam prætextu istius moderationis altius imprimit vulnus.

Vide, quàm molliter agit: diceres eum Philippo parcere, satis tamen indicat eum in hoc æstu se super fundentis fortunæ prona quælibet posse committere.

Olynth. 1 Καὶ μὴν ὑβριστὴς ὕβρεως, ὡς φασι, καὶ μισῶν ἄνθρωπος ἴσως. τὸ γὰρ οὐ πράξειν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴν ἔχειν φασὶν οἱ ἀνόητοι γίνεσθαι.

ET homo importunus est, vt aiunt: neque profectò id incredibile fortassis est: nam res secundiores, quàm par est, temeritatis occasionem incautis præbent.

SVBIECTIO.

Subiectiones contortas amat, & pugnaces, quæ totæ rigeant aculeis rationum,

Olynth. 1 Ἦν δ' ἐκεῖνα Φίλιππος λάβῃ τίς αὐτὸν ἔτι κωλύσει δεῦρο βαδίζειν, Θηβαῖοι; μὴ λίαν πικρὸν εἰπεῖν ᾖ, μηδ' ὠφελεῖν ἑτοίμους, μηδὲ φοβεῖς; οἱ τὴν αὑτῶν οὐκ ἄνευ τε ὄντες φυλάξειν, ἢ μὴ βοηθοῦντε ὑμεῖς, ἢ ἄλλος τις; μὴ ὦ τὰ οὐχὶ βελτίστω.

SIn illa Philippus occuparit: quis eum porrò huc ire prohibebit? Thebani? ne sit dictu acerbius, etiam expeditè vnà irrumpent. An Phocenses? qui ne sua quidem sine vestris auxilijs tueri possunt. Aut alius quispiam? at herculè nolet.

EXAGGERATIO CLADIS BELLICÆ.

In exaggerando non est verbosus, sed de industria concidit orationē, & vt Timantes in tabulis, plura relinquit cogitanda, quàm pingit.

Olynth. 1 Εἰ δὲ πόλεμός τις ἥξει, πόσα χρὴ νομίσαι ζημιοῦσθαι; καὶ περὶ πόσου ἂν ἕλοιο, καὶ ἐν ὅτῳ μετρεῖσθαι αἰχμὴν, ἀνδρικῶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσιν.

QVòd si quæ hostiles copiæ venerint: quantæ clades erunt metuendæ? accedet proteruitas, atque insuper ipsius rei dedecus: quod nullo minus est detrimento, sanis quidem hominibus.

EPIPLEXIS.

Olynth. 3 Ἥκοιτό τις ἐμοὶ παρὼν, πόθεν ἄρξεται λοιδορεῖν μέγιστα, ἢ παρ' ὑμῖν ἀνὴρ, φίλιππος;

ALioqui progrediatur aliquis, & mihi dicat, vnde, nisi per nosmetipsos, ita sint

ἐκ' ὠτοὺ, ἐν ταῦτα φάυλως, πόκ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν ἀμείνων ἔχει; καὶ τὰ αὖ τὰς ἐπιπλοΐας ἔχει; τὰς ἐπιδείξεις, ἃς ποιοῦμαι; καὶ τὰς ὁδοὺς, ἃς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας, καὶ λήρους; ἀποβλέψατε δὴ πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα πολιτευομένους, οἳ ἐκ μὲ ἐν πλουσίων πλούσιοι γεγόνασιν, οἱ δ' ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι, ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶ δημοσίων οἰκοδομημάτων σημειώσεις ἐπὶ κατασκευασμάτων, ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων αὐξάνεται. τί δὲ τὸ παίτιον αἴτιον τούτων; καὶ τὶ δήποτε ἅπαντ' εἶχε καλῶς πότε, καὶ τῶν ἐν ἐρδίως; ὅτι τὸ μὲ πρῶτον, καὶ φανερώτατον πολλῶν αὐτὸς ὁ δῆμος, δεσπότης τῶ πολιτευομένων ἦν, καὶ κύριος αὐτὸς ἁπάντων τῶ ἀγαθῶν, καὶ τὸ ἀγαθὸν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο ἅπαντα φέρεται. ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκπεπνευσμένοι, καὶ ἐφυσημένοι χρήματα, συμμάχους, ἐν ὑπηρέτου, καὶ πρεσβύτης μέρει γεγόνατε, ἀγαπῶντες ἐάν μεταδιδῶσι δεικνῦν ὑμῖν, ἃ βοΐδια πέμψαντ' οὗτοι, καὶ τὸ παίτων αὐαισθητότατον, τῶ ὑμετέρων αὐτῶν χρέων πρεσοφείλετε. οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κατεσκευασμένοι ὑμᾶς, ὥσ' ἄρχειν ἐπὶ ταῦτα, καὶ πλουτίνειν, χειροήθεις αὐτοῖς ποιοῦντες. ἔστ δ' οὐδὲ ποῦ' ὄνειδος μέγα, καὶ πατεινὸν φέρεσθαι λαβεῖν, μᾶλλον, καὶ φαῦλα φρόνησις. ὅταν ἄρα γε αἱ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶ ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτος αὐάγκη, καὶ φρόνημα ἔχειν. ταῦτα μὲ νῦν δίκαια, ἂν ἀν θαυμάσαιμι, εἰ μείζον ἐτέρου ἐμοὶ χθὲς παρ' ὑμῶν βλάβη, τῶ πεπονηκότων αὐτὰ χθές: οὐδὲ γὰρ παράδοξα φαίνεται ὑμῖν ἔστ. ἀλλ' ἔγωγε, ὅταν καὶ τῶν ἄλλων θαυμάζω. ἐάν σὺν ἀλλὰ τῶν γ' ἔτι ἀπαλλαγέντες τούτων τῶν ἐθῶν ἐθέλητε φρονεῖν τι, καὶ φρόνιμοι ἀξίους ὑμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν οὐσιῶν, τῶν εἶναι τούτους ἀφορμὰς ὅπως τε ἐξω τῶν ἀγαθῶν χρήσεσθε. ἴσως ἂν ἴσως, ὦ ἀνδρες Αθηναῖοι; τέλειόν τι, καὶ μέγα κλέος ἀγαθὸν, καὶ τῶν τοιοῦτον λαμπρόν ἀν διαγένοιτο, ἃ τοῖς ἀεὶ γενομένοις παρὰ τῶν ἐκείνων αἰῶνος διαβεβήκοις ἔσεσι, καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺς ἐκείνα ἀνίκητον, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ. καὶ τῶν τε ἀνήκεστα τῶν ὑμῖν, οὔτε τοσοῦτά ἔστ, ὅσε ἀφέλειαν ἔχειν πρὸς ἀφετὴν, οὔτ' ἀπογνόντας δεῖ τι πράττειν ἐᾷ. ἀλλ' ἔστ ταῦτα τῶν ἐκείνου ῥαθυμίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα.

auctæ òpes Philippi? Sed heus tu, ſi vitioſa hæc ſunt, at vrbanarum rerum ſtatus eſt melior? Ecquid autem dici queat? num propugnacula, quæ tectorio inducimus? & viæ, quas reficimus? & fontes, & nugæ? Eos quæſo intuemini, quorum hæc acta ſunt in Republica: quorum alij è mendicis facti ſunt diuites, alij ex obſcuris clari, nonnulli priuatas ædes publicis ſubſtructionibus ſplendidiores compararunt: & quantò reſpublica plus detrimenti cœpit, tantò res iſtorum factæ ſunt ampliores. Quæ igitur cauſa eſt horum omnium? & cur tandem ſe omnia tum præclarè habuerunt, & nunc haud rectè? Primùm, quod & populus, cùm ipſe militare auderet, dominus erat magiſtratuum, & bona omnia in ſua poteſtate habebat: & bene ſecum agi putabant cæteri omnes, ſi à populo, & magiſtratum, & honorem, & beneficium aliquod conſecuti eſſent. Nunc contrà, bona omnia in poteſtate ſunt magiſtratuum, & per hos geruntur omnia: vos populus eneruati, & ſpoliati pecunia, ſociis, famuli, & additamenti vicem obtinetis: contenti theatrali pecunia, quam iſti vobis impertiunt: aut bucculis, ſi quas fortè miſerint. Et, quod eſt omnium ignauiſſimum, cùm ea vobis dantur, veſtra quæ ſunt, gratiam etiam habetis, quaſi beneficia in vos conferantur. Qui verò vos in hanc vrbem, tanquam carcerem incluſere, ad talia vos alliciunt, & cicurant, vt vos ad nutum paratos habeant. Neque verò mea quidem ſententia fieri vnquam poteſt, vt magnos, & generoſos animos ſumant ij, qui paruis, & vilibus rebus occupantur. Nam, qualiacunque hominum ſtudia fuerint, talibus eos & animis eſſe præditos neceſſe eſt. Hæc mediusfidius, haud mirabor, ſi mihi qui dixerim, plus apud vos nocuerint, quàm iis, qui ea fecerunt. Neque enim ſemper apud vos omnibus de rebus liberè loqui licet, idque ego, vel nunc licuiſſe miror. Quòd ſi nunc ſaltem, moribus iſtis relictis, militare voletis, & agere pro veſtra dignitate, atque iſtis domeſticis opibus, velut inſtrumentis vtemini, ad externa bona compiranda, fortaſſis, Athenienſes, fortaſſis perfectum aliquod, & magnum bonum conſequemini, talibus lucellis repudiatis, quæ cum cibis, quos dant ægrotis medici, conferri poſſunt. Etenim, vt illi neque vires augent, neque emori patiuntur: ſic & iſta, quæ vos nunc percipitis, neque tanta ſunt, vt iuſtam vtilitatem aliquam afferant: neque vos iis deſpectis, ad alia conuerti patiuntur, ſed alimenta ſunt veſtrum omnium ſocordiæ.

ITEM EPIPLEXIS
breuis, & mordax.

Flumen magnæ mentis eſt hæc oratio.

Ὀμὰ τὸν Δία, καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, οὐ δύναισθε ὑμεῖς ποιῆσαι, οὐδὲ βούλεσθε. ἀλλ' ἐις τοῦτο ἀφιξθε μανίας, ἢ παραφορᾶς, ἢ ὅτι ἔχω τὶ λέγω, πολ-

QVod ita me amet Iupiter, aliíque Dii, neque poteſtis vos facere, neque vultis: ſed in eam ſtultitiam veniſtis, aut delirium, aut

λόεις γὰρ ἔμοιγ' ἐπαλλάλυξε φροῦδα τὸ φοβεῖσθαι, μὴπ δεινόν τι τὰ πράγματα ᾖ γένηται ὡς λοιδορίας, ἢ φθόνου, ἢ σκώμματός τινος ἕνεκ' ἢ ὡς πρὸς ἄν τις αὐτοὺς ἀνθρώπους μισθωτοὺς, οἳ οὐδ' ἂν ἀρνηθεῖεν ἴσως ὡς ἔστι τοιοῦτοι, λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἂν τοῖς λοιδορουμένοις· καὶ οὐχὶ τοῦτο μὲν δεινόν, καὶ σφόδρα δεινόν, ἀλλὰ καὶ οὐ πλείστου ἄξιον σπουδῆς τοῖς ὑμετέροις δόξαν τοῦ φθονούμενον κατέλιπον, ὅτι μὲ δὴ τῶν ἡλικιωτῶν ἦσαν τοιοῦτοι. ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς, δεόμενοι μὲν τῶν ἐν τοῖς κοινοῖς, καὶ τῶν ἰδίοις. δημοσίᾳ μὲ τοίνυν οἰκοδομήματα, καὶ κόσμον τοιοῦτον, καὶ τοσοῦτον κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖφθαι. ἰδίᾳ δ' οὕτω σώφρονες ἦσαν, καὶ οὕτω πρόσκεινται τοῦ τῆς πολιτείας ἦθει χρώμενοι, ὥστε τινὰ ἀριστείδου, καὶ τινὰ μιλτιάδου, καὶ τῶν τότε λαμπρῶν ἰδίαν εἴ τις ἀφ' ἑαυτοῦ ὑμῖν οἰκίαν τινὰ ὄψει, οὐχ ἧττον τῆς μετρίας οὖσαν· οὐ γὰρ εἰς οὐσίαν ἐπορίζετο αὐτοῖς τὰ τῆς πόλεως, οὐδὲ τὸ κοινὸν αὐξῆσαι ἕκαστος ᾤετο δεῖν ἂν τῇ τὰ μὲ ἑλληνικὰ πρῶτον, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὸ δ' ἐν ἑαυτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν. τότε μὲ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε τὰ πράγματα ἐκείνοις χρωμένοις, οἷς ἔφην, πολίταις.

rium, aut neſcio quid dicam (ſæpe enim illud etiam vereri mihi ſubit, ne quod numen res agitet) vt conuitij, aut inuidiæ, aut dicterij gratia: quæcunque vobis cauſa in mentem inciderit: homines mercenarios, (quorum quidam haud negaturi ſunt ſe eſſe tales) dicere iubeatis: & rideatis, ſi quibus conuitia fecerint. Neque dum hoc graue eſt, quanquam graue: ſed & illud eis dediſtis, vt minore cum periculo Rempub. gerant, quàm veſtri defenſores.

ITEM OBIVRGATIO.

In qua deſcriptio antiquorum morum, quos cum nouis comparat.

Si comparentur ea, quæ Iſocrates habet in eodem argumento, venationis videbuntur, & ludorum: hæc iuſti prelij.

Olymb. 3. ΕΚεῖνοι τοίνυν οἷς οὐκ ἐχαρίζοντο οἱ λέγοντες, οὐδ' ἐφίλουν αὐτοὺς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νυνὶ, πέντε μὲ καὶ ἑξήκοντ' ἔτη τῆς Ἑλλάδος ἦρξαν ἑκόντων. πλείω δὲ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνήγαγον ἢ πάντες οἱ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἔχοντες καὶ χώραν αὐτοῖς βασιλεῖς, ὥσπερ θεσπέσιον βάρβαροι ἔθνη, πολλὰ μὲ καὶ καλὰ, καὶ πεζῇ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαια αὐτοὶ φρατευόμενοι μόνοι δὲ ἀνδράποδον, χρεῖος τὴν ὑπὸ τοῖς ἔργοις δόξαν τοῦ φθονούμενον κατέλιπον, ὅτι μὲ δὴ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν τοιοῦτοι. ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς, δεόμενοι μὲν τῶν ἐν τοῖς κοινοῖς, καὶ τῶν ἰδίοις. δημοσίᾳ μὲ τοίνυν οἰκοδομήματα, καὶ κόσμον τοιοῦτον, καὶ τοσοῦτον κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖφθαι. ἰδίᾳ δ' οὕτω σώφρονες ἦσαν, καὶ οὕτω πρόσκεινται τοῦ τῆς πολιτείας ἦθει χρώμενοι, ὥστε τινὰ ἀριστείδου, καὶ τινὰ μιλτιάδου, καὶ τῶν τότε λαμπρῶν ἰδίαν εἴ τις ἀφ' ἑαυτοῦ ὑμῖν οἰκίαν τινὰ ὄψει, οὐχ ἧττον τῆς μετρίας οὖσαν· οὐ γὰρ εἰς οὐσίαν ἐπορίζετο αὐτοῖς τὰ τῆς πόλεως, οὐδὲ τὸ κοινὸν αὐξῆσαι ἕκαστος ᾤετο δεῖν ἂν τῇ τὰ μὲ ἑλληνικὰ πρῶτον, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὸ δ' ἐν ἑαυτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν. τότε μὲ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε τὰ πράγματα ἐκείνοις χρωμένοις, οἷς ἔφην, πολίταις.

ILli igitur, quibus non adulabantur Oratores, quos non ita amabant, vt vos iſti nunc, quinque & ſexaginta annos Græcis volentibus imperarunt: amplius decies mille talenta in arcem congeſſerunt, & regem iſtius pronunciæ dicto audientem habuerunt, ſicut æquum eſt parere Græcis barbarum: & multa, præclaráque trophæa terrâ, marique parta erexerunt, cùm ipſi militarent, & ſoli mortalium eam rerum geſtarum gloriam, ad quam nullus inuidiæ pateret aditus, reliquerunt. Ac in tuenda Græcia fuere tales In ipſa verò vrbe, ſpectate quales & publicis, & priuatis in rebus ſe præbuerint. Publicè igitur ædificia, & ornamenta talia, & tanta inſtruxere nobis fanorum, & quæ his continentur denariorum, vt nihil addi poſſit à poſteris ad illorum excellentiam. Priuatim autem adeò modeſti fuerunt, & tanta cura inſtitutum Reipubl. obſeruarunt, vt ſi quis fortè veſtrûm Ariſtidis, & Miltiadis, & illius ætatis illuſtrium hominum ædes nouit, cuiuſmodi ſint, vicini ædibus nihilo eſſe ſplendidiores videat. Neque enim rei familiaris amplificandæ gratia Rempublicam gerebant, ſed quiſque ſibi rem communem augendam eſſe putabat. Cùm autem res Græcorum fideliter, religionem Deorum immortalium piè, commercia inter ipſos æquabiliter adminiſtrarent, non iniuria magnam ſibi felicitatem pepererunt: Tunc igitur ad hunc modum, dum illi, quos dixi, ſummæ Reipublicæ præerant, ſe res habuerunt.

(*Deinde ad ſua tempora deſcendit.*)

Olymb. 3. ΝΥνὶ δ' πῶς ὑμῖν ἐκεῖνοι τῶν πράγματα ἔσχον ἔργα ὁμοίως, καὶ παραπλησίως, καὶ τὰ μὲ ἄλλα σιωπῶ, πολλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν. ἀλλ' ὅσης ἅπαντες ὁρᾶτε ἐρημίας ἐπειλημμένην, καὶ λακεδαιμονίων μὲ ἀπολωλότων, θηβαίων δ' ἀρτίως ὀρθούντων, τῶν δ' ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω περὶ τῶν παρόντων ἡμῖν ἀντιπάσασθαι. Ἔξεστ' δ' ἡμῖν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀφαιρεῖσθαι ἔχειν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων δίκαια

NVnc dum leues iſti præſunt, quis rerum veſtrarum ſtatus eſt? Idémne, & ſimilis? ac cætera quidem taceo, cùm haberem multa dicere. Sed quãquam in tantã incidimus ſolitudinem, quantã videtis omnes, cũ Lacedæmonij perierint, & Thebani occupati ſint, & cęterorum nemo tãtas vires habeat, vt nobiſcum de principatu conten-

ξεμβάινειν. ἀπιστρέφεσθαι μὲ χάριτος αἰτίας. πλείω δ' ἢ χέλια, καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀπολέσαμεν ἐις ἀνδρὰ δίον, οὓς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχους ἐκτησάμεθα, ἐκλείπεις ἔσυσι ἀπολωλέκασιν ἔνιοι. ἐχθρὸν δ' ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς πεποιήμεθα.

dere ausit: cùmque nobis liceret, & priuata nostra sine periculo tenere, & reliquorum controuersias disceptare: tamen priuati sumus nostra prouincia, & amplius mille, & quingenta talenta nullo cum fructu insumpsimus, & quos in bello socios parauimus, hi pacis tempore perierunt, & hostem contra nosmetipsos tantùm instruximus.

ITEM OBIVRGATIO graus, & seria.

Philip. 4 Ὑμεῖς τοίνυν οὔτ' ἀκούετ πρὶν αὖ, ὅταν τῶν αὐτὰ παρῇ τὰ πράγματα. οὔτε βουλεύεσθε πρὶ ὑμῖν ἐδόκει τε ἐφ' ἡσυχίας. ἀλλ' ὅταν μὲ ἐκεῖνος παρασκευάζηται ἐφ' ὑμᾶς. ἀμελήσαντες τ' ποιεῖν τοῦτο, κὴ αὐτοπαρασκευάζεσθαι, ῥᾳδιμεῖτε, καὶ ἐάν τι λέγῃ τις, ἐκβάλλετε. ἐπειδὰν δ' ἀπολωλὸς, ἢ πολιορκούμενόν τι πύθησθε, τηνικῶυτ' ἀκροᾶσθε, καὶ παρασκευάζεσθε. ἐν δ' ἀκμάσετε μὲ, καὶ βεβουλεῦσθε τότε καιρὸς. ὃν δ' ὑμεῖς ἂν ἀπολάσητε. φράσειεν δ' καὶ χρῆσθαι τοῖς παρεσκευασμένοις. νῦν δ' οὐκ ἀκούετε. τοιγαροῦν ἐκ τ' τοιούτων ἐθῶν, μόνοι τ' πάντων ἀνθρώπων ὑμεῖς τύραννον τοῖς ἄλλοις ποιεῖτε. οἱ μὲ γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, περὶ τ' πραγμάτων ἐκάστων βουλεύεσθαι χρῆσθ τῷ βουλεύεσθ. ὑμεῖς δ' μετὰ τὰ πράγματα.

VOs autem nec audire, priusquam res ipsæ adsint, vt nunc: nec vlla de re deliberare soletis per otium: sed tum ille se contra vos instruit, idem agere, & vicissim instrui cessatis, & si quis aliquid tale dixerit, eiicitis. Postquam autem periisse, aut obsideri aliquid intellexistis: tum demùm auditis, & instruimini. Fuisset autem audiendi tempus, & comparandi sese, tum, cùm vos nolnistis: rei autem gerẽdæ, & vtẽdi apparatu, nunc cùm auditis. Itaque his moribus soli mortalium omnium, contrà quàm alij solent, factitatis. Nam omnes alij homines ante negotia deliberare solent: vos post negotia.

ITEM NOBILISSIMA OBIVRGATIO morum recentium.

Philip. 3. Τί οὖν αἴτιον τοιουτοί; οὐ γὰρ ἄνευ λόγου, κὴ δικαίας αἰτίας ἔστι τὸ οὕτως ἔχειν ἑτοίμως πρὸς ἐλευθερίαν ἅπαντας αὐ τοὺς Ἕλληνας. οὔτε νῦν πρὸς τὸ δουλεύειν. ἀλλ' τὸ πάτ' ἦν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐ τ' τῶν πολλῶν δυναμίας, ἃ νῦν ἐστι, ἃ κατ' ἐκεῖνον ἐφέροντο πλούτου, καὶ ἡγεμόνες ἦσαν τῆς ἑλλάδος, καὶ οὔτε ναυμαχίας, οὔτε πεζῆς μάχης ἡττῶντο. νῦν δ' ἀπολωλὸς, ἅπαντα λελύμεται, καὶ ἄνω, καὶ κάτω πεποίηκε τὰ τ' ἐλλείποντα πράγματα. τὸ οὖν διὰ τοῦτο; οὐδὲν πυκνὸν οὐδ' σοφόν, ἀλλ' ὅτι πρὸς τ' ἀρχὴν ἀπίβυκνημένοι, ἃ καὶ διαφθείρουσι τὴν ἑλλάδα, χρήματα λαμβάνοντες, ἅπαντες ἡμῶνται, καὶ χαλεπώτατον διὰ, τὸ διαφθαρῆναι ἀξιόχρεια, καὶ τεκμήρια μεγίστη τούτου ἐπάγειν ἔστι. πολλαὶ μὲ γὰρ ἀνδρὸς εὐδαιμία διὰ οὐδ' εὐτυχήματα. ἃ οὖν καιρὸν ἐκάστου τ' πραγμάτων, ὃν ἦν τύχῃ, καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κ' τ' παρόντων, καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι ποιεῖν, κ' τ' πάντα ἃ παρόντ' ἀνάγκη πράττειν πολλάκις παρασκευάζει ἀκ διὰ τοῦτ' αἰτίας πρὸς τ' λεγόντων, οὐδ' πῶς φρονησάντων, οὐδ' πρὸς πρὸς δημόλους ὁμόνοιαν, οὐδ' πρὸς πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ τοὺς τυράννους ἀπιστίαν, οὐδὲ ὅλως τ' ποιούτων οὐδέν. νῦν δ' ἅπαντ' ἄκαιρος ἐξ ἀρχῆς ἐκπέφευγε τοιοῦτο. ἀντιπάλοις γὰρ ἀεὶ τούτοις, οἷς ἂν ἀπόλωλε καὶ γενόσηται ἄλλως. τοῦτο δ' ἔστι; τί ζῆλος, εἴ τις εἰλικρὴς πρόθεσις, αὖ ὁμόνοια, συμφέρειν τοῖς ἐλευθερίοις, μῖσος, ἀντὶ τούτοις τὸ ὑπεναντίον. πάλαι πάντα, ὅσα ὀλίγ' δεῖ τ' ἀνθρωπείων ἦσθ'. ἐπεὶ πρῶτον μὲ, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων περίουσι,

QVæ igitur caussa est harum rerum? neque enim sanè ratione, & iusta caussa, vel tum adeò alacres erant ad libertatem defendendam omnes Græci, vel nunc ad tolerandam seruitutẽ. Fuit tum aliquid, fuit, Athenienses, in populi animis, quod nunc non est: quod Persarum opulentiam vicit: quod Græciæ libertatem asseruit: quod neque naualibus, neque terrestribus in præliis succubuit. Id postquam nunc perditum est, omnia corrupit, & totam Græciam sursum deorsum permiscuit. Quid igitur fuit illud? nihil multiplex, aut artificiosum, sed vniuersale, & perpetuum odium eorum, qui à dominandi cupidis, aut etiam Græciam corrumpere conantibus, pecuniam accipiebant. Grauissimum crimen erat, si quis acceptorum munerum conuinceretur: eúmque maximis pœnis afficiebant: neque deprecationi erat, aut venię quicquã loci. Prouide occasionẽ singularum rerũ, quam fortuna etiam negligẽtibus contra attentos, & ignauissimis contra strenuissimos sæpè suppeditat, à nemine vel oratore, vel Imperatore nũdinari licebat; neque etiam concordiã inter nos: neque diffidentiã aduersus barbaros, & tyrãnos: neque denique tale quicquã.

Nunc

καὶ ἡ δήμης κατασκευὴ ἀφθονία, καὶ τἄλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νυνὶ ἅπαντα, καὶ πλείω, καὶ μείζω ἢ τότε τότε πολλῷ, δι' ἅπαντα ταῦτα ἀχρεῖα, ἄσεμνα, αἰόνητα ὑπὸ τῶν πωλούντων γίγνεται.

Nunc tanquam è foro, & diuendita sunt omnia, & contra importata ea, per quæ Græcia & periit, & laborauit. Ea quæ sunt? Admiratio, si quis aliquid accepit: risus si confitetur: venia, si conuincitur: odium, si quis ista reprehendit: cætera omnia, quæ pendent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarij reditus, & reliqui apparatus copia, cætera denique, quibus vrbium vires æstimari solent, nunc omnia multò, & plura, & maiora sunt, quam superiori ætate: sed vniuersa hæc inutilia, irrita, manca fiunt, per eos, qui cauponantur.

SVSTENTATIO.

In qua Οξύμωρον *quoddam in sensu, vt fiat admirabilior.*

Philipp. I. Ὅταν γάρ δῆτα χεῖρον ἀυτῶν ἐν τῷ παρελθυδότος χρόνῳ τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιον ἀπαρχὴ τί οὖν δῆτα τοῦτο; ὅτι ὑδέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τῶν δεόντων τοιούτων ὑμῖν. καλῶς τὰ πράγματα ἔχει. ἐπείτοιγε, εἰ παῖδ' ἃ προσῆκε προπόντων, ὅπως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐλπὶς ἦν ἀυτὰ βέλτιω γενέσθ. ἔπειτα ἐνθυμητέον, καὶ παρ' ἄλλων ἀκούοσιν, καὶ τοῖς εἰδόσιν ἀυτοῖς ἀναμιμνησκομένοις ἡλίκην πότ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων· ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολὺς, ὡς καλῶς, καὶ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, οὐδ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τοῦ δικαίου πρὸς ἐκείνους πόλεμον. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεασησθε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν δεῖ φοβερὸν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε τοιοῦτον, οἷον ἂν ὑμεῖς βούλησθε. παραδείγμασι χρώμενοι, τῇ τότε ῥώμῃ τῆς Λακεδαιμονίων, ἧς ἐπεγείρεσθε ἐπὶ τῷ προσήκει τοῖς πράγμασι καὶ νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὑβρει τούτου, δι' ὃν πεφοβήμεθα, ἐπὶ τῷ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.

NAm quod in eo superioribus temporibus fuit pessimum, id ipsum est ad ea quæ restant, optimum. Quid illud igitur est? quod propter socordiam vestram, & neglectum officij, res aduersæ sunt. Nam si vobis omnia, quæ decet agentibus, res ita se haberent; ne spes quidem vlla relinqueretur, eas fore meliores. Deindè cogitandum id, quod partim ex aliis auditis, partim ipsi nostis: atque in memoriam reuocandum quanta aliquando potentia Lacedæmoniis præditis, idque non ità olim, quàm præclarè, & conuenienter, nihil alienum dignitate vrbis admiseritis: sed pro defensione iuris bellum illorum sustinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? vt sciatis Athenienses, & videatis, nec quicquam præcauentibus vobis esse formidabile: neque si neglexeritis, ex animi vestri sententia quicquam successurum: vtque exemplis vtamini, potentiæ quæ tum fuit Lacedæmoniorum, quam vigilantia vestra superastis, & tunc insolentiæ Philippi, propter quam æstuamus, eò quod nihil eorum, quæ curanda erant, curauimus.

EXEMPLVM ORATIONIS CIVILIS, ET FIGVRATÆ, *per dialogismos, & sermocinationes.*

Quæ est valde practica, & efficax ad sensus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demosthenis felicitas.

ΠΟΤ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε ἃ χρὴ πράξετε; ἐπειδὰν νὴ Δία ἀνάγκη τις ᾖ; νυνὶ δ' ἢ τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι τοῖς ἐλευθέροις, μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι. ἢ βούλεσθε, εἴπέ μοι, προϊόντες ἀυτῶν πυνθάνεσθαι καθ' ἡμέραν, εἴ τι λέγεται νεώτερον; ἦν γὰρ ἄν τι καινότερον, ἢ μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίου καταπολεμῶν, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν; τέθνηκε Φίλιππος; οὐμὰ δι', ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνωρ οὕτως προσέχετε τοῖς πράγμασι καὶ νοῦν.

Philip. I.

QVando igitur Athenienses, agenda quę sunt, agetis? Vbi aliquid acciderit? vbi credo necessitas aliqua fuerit? Quid verò de iis, quæ nunc fiunt est existimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam esse necessitatem, susceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, numquid affertur noui? potéstne quid magis nouum fieri, quàm quòd homo Macedo subigit Athenienses, & Græciam administrat? Obiit Philippus? non certè quidem, sed ægrotat. Quid verò vestra interest? etsi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis, si rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena χαρακτῆρος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepſin, &c.

Philip. 1. Οὐκ ἐχειροτονεῖτε ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δεκαταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο; τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι, πλὴν ἑνὸς ἀνδρὸς οὗ ἂν ἐκπέμψητε ὅπλα τῷ πολέμῳ; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους, καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ὄντι τῷ πολέμῳ. Οὐ γὰρ ἐκεῖνῶ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐξιάρχους παρ' ὑμῶν, ἱππάρχους παρ' ὑμῶν ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἡμῖν ὡς δηνθῶς τὰ πόλεως ἦ δυνάμις; ἀλλ' εἰς μὲν Λῆμνον τὸν παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν τὸν ἐπὶ τὰ τῆς πόλεως κτήματα ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱππαρχεῖν, καὶ ὁ τὰ αὐτὰ μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅς τις ἂν ᾖ. Ἴσως δ' ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἡγεῖσθε λέγεσθαι. τὸ δὲ τῶν χρημάτων πόσα καὶ πόθεν ἔσται μάλιστα ποθεῖτε ἀκοῦσαι, τοῦτο δὴ καὶ ῥᾴδιον. χρήματα τοίνυν, ἔστι μὲν ἃ προσοφειλόμενα τοῖς στρατευομένοις μόνον, τῇ δυνάμει ταύτῃ τάλαντα ἐνενήκοντα, καὶ μικρόν τι πλεῖν. δέκα μὲν ναυσὶ ταχείαις, τεσσαράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μναῖ, τὸν μισθὸν ἑκάστου. στρατιώταις δὲ δισχιλίοις, τοσαῦτα ἕτερα, ἵνα δέκα ἕκαστος τὸν μισθὸν ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ. τοῖς δ' ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσιν, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τὸν μισθὸν δώδεκα τάλαντα.

NOnne verò creaſtis è veſtris ciuibus decem centuriones,& duces, & tribunos,& magiſtros equitum duos? Quid autem iſti plus agunt vn o viro, quem miſeritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum ſacrificulis. Vt enim ij, qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienſes, centuriones ciues, magiſtros equitum ciues, magiſtratus domeſticos eſſe: vt reuerà eſſent copiæ ciuitatis? An in Lemnum veſtro magiſtro equitum nauigandum eſt: eorum autem, qui pro noſtræ vrbis poſſeſſionibus præliantur, Menelaus eſt magiſter equitum. Neque hæc hominis reprehendendi cauſſa dico: ſed à vobis eum creatum eſſe oportebat,quiſquis tandem ſit. Fortaſſis autem hæc rectè dici putatis: pecunia verò quanta, & vnde comparanda ſit, maximè audire cupitis: id igitur ſanè expediam. Ea eſt pecuniæ ratio, vt ad alendum hunc exercitum, & cibaria duntaxat militibus comparanda, nonaginta ſint talenta numeranda,& paulò amplius: decem celeribus nauibus quadraginta talenta, vicenæ minæ in nauem ſingulis menſibus: militum duobus millibus totidem alia, vt duas ſinguli milites drachmas in menſem pro cibariis accipiant: equitibus ducentis numero, ſi tricenas drachmas in menſem accipiant ſinguli, duodecim talenta.

SERMOCINATIO,

& oratio valdè morata.

Philip. 4. Ἀλλὰ ἐπειδάν τι τῶν πρὸς Φίλιππον ἐμπέσῃ, εὐθὺς ἀναστάς τις λέγει, ὡς οὐ δεῖ ληρεῖν, οὐδ' χαίρειν πόλεμον παραδεὶς εὐθέως ἄρχῃς. τὸ τὴν εἰρήνην ἄγειν ὡς ἀγαθὸν, καὶ τὸ τρέφειν δύναμιν μεγάλην, ὡς χαλεπὸν, καὶ διαπράττειν τινὲς τὰ χρήματα βούλονται; καὶ ἄλλους λόγους, ὡς οἴονται, δηθεσάτους λέγουσιν. μηδὲ δεῖ δή που τὴν μὲν εἰρήνην ἄγειν, οὐχ ὑμᾶς πείθειν, οἵτε πεπεισμένοι καθήσθε; μηδὲ τὰ τοῦ πολέμου φράττοντα. ἂν γὰρ ἐκεῖνος νικήσῃ, τά γε ἀφ' ὑμῶν ὑπάρχει.

SEd vbi aliqua Philippi mentio inciderit, ſtatim quidam ſurgens dicit: non eſſe nugandum, nec decernendum bellum: atque ordine collationem inſtituit: in pace viuere quàm præclarum? & magnum alere exercitum, quàm difficile? & quidnam diripere volunt ærarium: aliáſque fabulas narrant, vt opinantur, veriſſimas. Verùm, pacem, vt ſeruetis, non vobis certè eſt perſuadendum, quibus perſuaſum eſt: ſed illi, qui rei militari vacat. Cui perſuaſum ſi fuerit: in vobis ſanè mora nulla erit.

ΠΑΡΡΗΣΙΑ.

Philip. 11. Ἐγὼ νὴ τοὺς θεοὺς τἀληθῆ μετὰ παῤῥησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι. οὐχ ἵνα εἰς λοιδορίαν ἐμπεσὼν, ἐμαυτῷ μὲν ἐξίσου λόγον παρ' ὑμῖν ποιήσω, τοῖς δ' ἐμοὶ πρεσβεύσασιν χάριτας. καινὴν παρέχω πρόφασιν τῷ πάλιν γέ πλαβεῖν παρὰ Φιλίππου. οὐδ' ἵνα πλωθήσω ἀδολεσχῶ. δοκοῦμαι ποθ' ὑμᾶς λυπῆσαι ἡ Φίλιππος πράττει μᾶλλον ἢ τὰ νυνί.

EGo, ita me Dij ament, verùm apud vos liberè dicam, & non diſſimulabo: non vt in conuitium delapſus, efficiam, vt ego viciſſim conuitiis apud vos inceſſar: iis autem, qui ab initio mihi infeſti fuerunt, nouam præbeam occaſionem aliquid accipiendi à Philippo, neque, vt fruſtra garriam: ſed quòd aliquando vobis moleſtiora fore Philippi facta puto, quàm nunc.

DEPRECATIO.

Philip. II Ταῦτ' οὖν, ὡς μὲ ὑπομνῆσαι, νυνὶ ἱκανῶς εἴρηται. ὡς δ' αὖ ἐξεπαδεῖν μάλιστα ἀκριβῶς. μὴ γένοιτο ὦ πάντες θεοί.

HÆc igitur, vt admonendi gratia, nunc dixisse sufficiat: absit autem, idque Dij omnes prohibeant, ne experiundo certissimè comprobentur.

——— A gium: vt educem? Aspice sepulchrum.

DE EXARTESI FIGVRARVM, & figuris declamatorijs.

CAP. XXVII.

ALiud est tractationis genus omnino pictum, effluens, & declamatorium, quale est logodædalorum, qui ad aurium potius delicias, quam ad probabilitatem elaborant orationem; cuius hîc exempla nonnulla B subiiciemus, in quibus figuras figuris implexas, & contortulas acuminum conclusiones possis agnoscere.

Epanodos.

Festius Senec. l. 1 cont. 2. In Sacerdote debere æstimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem, quam pudica sit, miles ostendit, quàm innocens Iudex, quàm felix reditus.

Subiectio.

Ibidem Silo Pōpeius. Eam vobis Sacerdotem promitto, quàm C incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid seruitus cogere: seruiuit, & barbaris, & piratis: Inuiolata apud illos mansit. Potest aliquam corrumpere prolapsi in vitia sæculi, praua consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium. Licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. Fuit in loco turpi, probrosè leno illam prostituit, populus adorauit: nemo non plus ad seruandam pudicitiam contulit, quam ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet: imo, si opus fuerit pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: iam præstitit. Adolescentem misericordia populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit, qui illam accusaret cædis. Absoluta est. Ne qua vobis posset esse dubitatio, quæ ventura erat ad Sacerdotium, an pura esset, an integra: iam iudicatum est.

Subiectio cum Epiphonemate, Apostrophe, ad rem inanimam, & Anaphora.

Lib. 5. cont. p. 1. n. 40. Cui me vita reseruas? vt ædificem? Aspice incendium: vt nauigem? Aspice naufra-

Exclamatio.

De forti sine manibus ex Triario *Dij boni, & Cont. 4. has manus aliquis derisit, & controuers. 4. in pag. 16. forti sine manibus.*

O misera pietas, inter quæ parentum vota constitisti.

Et de olympicis fratribus, qui patris minas veriti, cum inter se pugnarent mutuis vulneribus conciderant, *iuuenes inuicti nisi habuissent patrem, pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuistis.*

Retrò amnes fluant, & sol contrario cursu orbem reuocet: confugiat sacrilegus ad aras, raptorem rapta vindicat. *Arelius Fuscus.*

Aporia.

De filia Archipiratæ. Tu ibis? Quo infelix, quas petitura regiones, est enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præclusit, meus terras. *Contr. 6. lib. 1.*

Si vincitur periturus est: si non vincitur, seruiturus est ei, à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum, crux vtrimque.

Iactatus inter duos patres, vtriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus: positus inter duo pericula. Quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater Deos testor, diuitem te relinquo. *Arelij Fuscip. 11 con. lib. 1.*

D *Anaphora mixta, cum Asynthetis, cum Anæresi, & Antitheti.*

Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non possum: curo vulnera: familiam reficio: expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem consolor: minantem sibi ipsi custodio. Quando optabis? cum rapta voluerit, non cum raptor. Quando optabis, cum tu nolles. Quando, inquit, optabis? Paro me optioni, confirmo animum. E *L. 3. cōt. 5*

Anaphora mixta.

Venit subito deformis squalore, lachrymis. O graues fortuna vires tuæ, ille dives modò superbius rogauit alimenta, rogauit filium suum, rogauit abdicatum suum. In- *Blandi p. 12. lib. 1. n. 40.*

terrogas, quam diu rogauerit? ne Dii istud nefas patiantur, vt diu rogauerit: diutius tamen, quam tu. Quæritis, quid fecerit? quod solebat.

Distributio.

Senec. lib.5.cõt. I. nu. 30. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem, & laqueum: alterum aptum morituro, alterum misero: quisquis interuenerit si amicus es, defle: si inimicus, specta.

Murrhedius. Seruiebat forum cubiculo, Prętor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Vbi Seneca vltimam partem dictam notat, ad implendum tetracolum: quem enim sensum habet, seruiebat dies nocti?

Albutius lib.10.1. cont.pag. 107. Quod sordidatus fui, luctus est: quod fleui, pietas est: quod non accusaui, timoris est: quod repulsus est, vestrûm est.

Distributio cum Anaphora.

Marillius p.14.cõt. 2.lib.1. Vt sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est: vt sciamus apud piratas, cruenta est. Nemo, inquit, me attigit: domi lenonis rationes captura conueniet. Age, si quis hoc ipsum concupiuit: quod virgo eras? Age, si quis ne negare posses? ferrum appulit?

Epiplexis, Asyntheton, Homœoptoton.

Desertor patris, inimici cliens, vxoris mancipium, non fleuisti patrem, non quæsiuisti, sic inimico placuisti.

Concessio.

De vestali accusata, quod scripsisset hunc versum.

Felices nuptæ, moriar, nisi nubere dulce est.

Vixit modeste, castigate. Non illi cultus luxuriosior: non conuersatio cum viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor: ingenium habet. Quidni inuideat Corneliæ? Quidni illi, quæ Catonem peperit! Quidni Sacerdotes parientibus?

Hypotyposis.

Iulius Bassus sen. lib.9 cont.2. p.92. De reo occiso in conuiuio à Flaminio. Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modò excisum caput humanum fertur, inter purgamenta, & iactus cœnantium, &

Albutij Ssli. sparsam in conuiuio scobem humanus sanguinis euerritur. Si quis autem est, iudices, qui desideret, vt Prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluserit: huic ego me satisfacturum polliceor. Vno conuiuio, cum sua prætura reum euoluam, instituuntur ab isto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, distinguntur argenteis poculis aurea.

Quid multa? è carcere in conuiuium prætoris, cui stupenti misero meretrix arridet, interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante mensam, ac Deos trucidatur. Me miserum, imperij Romani terrore lusisti! ô qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus.

Hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video Prætorem, amatorem, scorta, cædes. Meretrix, Prætori, Prætor prouinciæ imperat. In conuiuio constituitur catenatus: qui cum languentes Prætoris istius aspexit oculos, existimans ipsum Prætoris beneficium dimitti, gratias isti agere, & vtrisque manibus mensam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demisso capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior esset meretrici. Hic iste inter varios conuiuarum vultus submoueri iubet: miserum stare ad prębendas ceruices immotum. Interim distinguitur mora poculis: nec sobrii quidem carnificis manu, ciuis Romanus occisus est. Non peto, quo minus securi percutiatur: illud rogo, legi potius, quam scorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamento inulierculis. Quid ego nunc referam, iudices, ludorum genera, saltationes, & illud dedecoris certamen, Prætor ne se mollius moueret, an meretrix?

Exsurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & *Capitu.* cætera decora imperij. Vestri fasces, vestræ secures, in quantum, Prò bone Iupiter! dedecus reciderunt. Istis obscœnæ puellæ iocantur. Quid si per Deos immortales, nullo solemni die, populo inspectante, in foro conuiuium habuisses, non minuisses maiestatem imperii nostri. Atqui, quid interest conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? (Deinde descripsit qualiter in foro decolletur,) Ascendit prætor tribunal inspectante prouincia, noxiæ post terga ligantur manus, statim intento, ac tristi omnium vultu, fit à præcone silentium: Adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte classicum. Nunquid vobis videor describere conuiuiales iocos? Heu! quàm dissimilis exitus initiis adest. Accusauit te: quis? iudicarunt te: qui? te Prætor damnatum pronuntiauit: occidit meretrix.

Descriptio mutilorum.

Sexti Se- ueri Se- neca lib. 10.cont. p. 112.

Huic cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circunferuntur, huic conuulsi pedum articuli sunt, & torti tali, huic elisa crura, illius immolatis pedibus,

cruribuſque fœmina contudit : aliter in A quemque ſæuiens oſſifragus iſte , alterius brachia amputat, alterius eneruat : alium diſtorquet, alium delumbat, alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extũdit,& riſum in crudelitate captat. Produc age dũ familiã ſemiuiuam,tremulam,debilem,cœcam , mancam, famelicam , oſtende nobis captiuos tuos volo , mehercules , noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium, ſua cuique calamitas, tanquam ars aſſignatur. Huic recta membra ſunt, & ſi nemo obſtet naturæ, proceritas micabit, ita frangatur, vt humo ſe alleuare non poſſit, ſed pedum , crurumque reſolutis vertebris reptet:huic extirpentur radicitus: huic ſpecioſa facies eſt: Poteſt formoſus mendicus eſſe; Reliqua membra inualida ſint, vt fortunæ iniquitas in beneficia ſua,ſæuientis,magis hominum animos peruellat. Sine ſatellitibus tyrannus calamitates humanas diſpenſat.

Gradatio mixta, cum Epanodo.

Cornelij Hiſpani p.11.cõt.1 n.30.

Homo eſt: non vis ali hominem? Ciuis eſt: non vis ali ciuem? amicus eſt: non vis ali amicum? propinquus eſt: non vis ali propinquum? ſic peruenitur ad patrem. Homo eſt, ciuis eſt, amicus eſt, propinquus eſt. Ergo non erit vitium porrexiſſe ſtipem, niſi dixero,pater eſt?

Pompeij Siluæ p. 440 l.com.2.

Tu Sacerdos? quid ſi tantum capta? quid ſi tantum proſtituta? quid ſi tantum homicida? quid ſi tantum rea fuiſſes?

Interrogatio.

Argẽtar. ſorlib. 1. cut. 1.p. n.30.

Acceſſit, inquit, ad me pater obtutus ſordibus, tremens, deficientibus membris: rogauit alimenta. Interrogo vos,iudices,quid facere oporteat? Nam iſtum non interrogo, ſcit quid facturus ſim : nam patrem, vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cùm vetuiſſet me alimenta præſtare, ſi qua eſt fides, non putaui illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, vt videar etiam prohibitus aluiſſe.

Ad ſignificandum fraternum odium Emphaſis.

Syriac. li. 4.13. n. 10. cõt. 1

Vos, iudices, audite,quàm valdè eguerim, fratrem rogaui.

Figura conſtans obſcuris ſententijs per Mœoſim.

Pelag. Hiſp. Declam. 4 p. 4 n.10. Declam. cõt. 2.

Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec ſcire poſſumus.

Epiſtrophe nobilis, cum Antitheſi.

Sacerdoti pro libertate vota facienda ſunt: captiuæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda ſunt: proſtitutæ mandabitis? pro militibus vota façienda ſunt: iſti mandabitis? Id enim deerat, & templa eas reciperent, quas, aut carcer, aut lupanar eiecit. *Cornelij Hiſp. cõt. 2. p. 14. n. 10. l. 1.*

Antith.

Non poteſt in ea ſperari Sacerdos, in qua B ſperari meretrix poteſt: Alijs oculis virginem leno æſtimat,aliis pontifex. *Mento Senec. cõt 2. p. 14. l. 1. n. 30.*

Paralepſis cum deſcriptione, & Apoſiopeſi.

Deſcribam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas miacie mea laxatas, & detritam lateribus meis conſciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris feralis loci cruentam cœcitatem? C Iſta verò, ſi quid pudoris habeo, tacenda ſunt. *Hypotyp. per Paralepſim. Quintil. decl. 6. p. 17.*

Proſopopœia, cum Hypotypoſi, & reticentia.

Non dignum illud ſpectaculum latronibus erat, cum pater, filiuſque de vinculis contenderent, & ſibi quiſque carcerem vindicaret. Ego iam vſu defendebam meum, & in his annis iam maturam mortem aſſerebam. At ille contrà,ego te in calamitatibus D deſeram?Ego alligatum relinquam? & quodammodo ad matrem redibo, quæ miſera deſiderio tui dies,noctéſque fletibus iungit, quæ viuere ſine te non poteſt? Non dicebat tamen omnia, & cum aſſiduos planctus, & irrequietas diceret lachrymas, adiiciebat, iam pœnè cæca eſt,fortaſſe ſi redieris videbit. In ſumma, non recedo : fas eſt mihi, etiam inuitis parentibus benè facere. Non recedo,ſi perſeueras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc fleuit? Quandiu cecidit oculos ſuos? Si perſeueraſſem,duos excœcaueram. E Obſtupuerunt pietate tanta, etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuiſſent fortaſſe iuuenem, niſi redempturos parentes talem filium credidiſſent. Ipſe in ſe tranſtulit ferreos nexus; & hilarior alligatus eſt filius, quam ſolutus eſt pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me iam catenatis manibus amplexus, poſtquam mei cura diſceſſerat, matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque, ſic paria faciemus.

Abacta eſt à perituro prima mater, &

Item decl 8. p. 25.

modò ſedula miniſteria ſeruorum repentè mutata ſunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & vt grallaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miſerabilis, ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem, rigidamque patientiam per omnia lectuli ſpatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextra ſtatim totum vulnus imprimeret, ſed quod leuiter, paulatimque deſcendens, animam in confinio mortis, ac vitæ librato dolore ſuſpenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit périturi inuenis alloquium: fortiter dura, patienter admitte, ſanabitur frater. Non eſt quod exanimeris metu, dolore deficias. Caue viſceta exclamatione ne laſſes, anhelitu, gemituque concutias, ne remedium pereat alienum.

Paſſus eſt miſer diſcurrentem per omnia reſerati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuiſſe medicum, toto homine diſcentem primo putatis aſpectu? Egeſta ſæpe vitalis, pertractata, deducta ſunt, fecerunt manus plura, quam ferrum. Stat iuxta medicum pater, apertis viſceribus, inhians ſtillantem animæ cædem cruentis manibus agitantem, ne feſtinet, hortatur, iubet altius, diligentiuſque ſcrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filij morte rationem. At mulier infelix cluſis aduoluta foribus, cruentumque ſecretum toto corpore effringens, velut ſuper buſta, tumuloſque clamabat: Audi, miſerrime iuuenis, ſi quis adhuc tibi ſupereſt ſenſus, exaudi, non permiſit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lachrymis, nec frater hac vellet ratione ſanari. Inter hæc reficiebatur miſer hauſtibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur reſiduus cruor, cludebãtur aperta vitalia. Nemo vnquam tam noua pertulit commenta ſæuitiæ, tanquam ſanaretur occiſus eſt.

Proſopopœia per inciſa in affectibus.

Proſopopœia per inciſa in violento affectu. Pater petit ab vxore ſepulturam filij, quem ipſa inſepultum volebat.

Quintil. decl. 6. fol 17. p. 2.

Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem, quæ vtrique noſtrum magno conſtat, adiicio, per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filij plures, per meum in te obſequium iam mei miſerere, cuius ſoles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere peius eſt, captiuitate crudelius. Mea iſta pœna eſt. Quid tibi tantum malifeci? quid oſtendi?

Finis libri ſeptimi.

DE AFFECTIBVS

DE AFFECTIBVS.

LIBER OCTAVVS.

AFFECTVVM VIS, & præstantia.

CAPVT I.

Vt Deus in ventes se orator affectibus ambulat.

CEleberrimum est diuini vatis oraculum, Deum *super pennas ventorum ambulare;* quo dicto, eximia quædam, veluti aurigantis Dei species, humanis penè subiicitur oculis. Noster autem orator, numinis quædam portio, & excellens imago stupendæ illius maiestatis, affectibus, quasi ventis rapitur, & eos ipsos in auditorum animis excitare solet. Taceant Poëtæ Æolum suum, qui *luctantes ventos, & sonoras* (vt aiunt) *tempestates* moderatur: Et modò quidem coërcet, ac mitigat, modò velut sonitu, & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum, quasi ventorum habenas dare nouit, & restringere: Verum ipsis penè tonitruis, ac fulguribus, amplo quidem illo, & terribili satellitio circumuallatus, stipatusque esse videtur; quod de Atticæ eloquentiæ principe, non inscitè dixit Lucianus, eum pro satellitibus, quasi potentissimum Regem θεογπὰς καὶ ἀσραπὰς habuisse memorans. Atque eius quidem eloquentiæ, quæ in affectibus dominatur, summum est imperium, nam cœtus hominum tenet, mentes allicit, voluntates impellit, quo vult, & vnde vult deducit, opem fert supplicibus, excitat afflictos, reis dat salutem, liberat periculis, ad summum, mitem quandam tyrannidem in pectoribus hominum constituit. De hac licet illud Pindari pronunciare.

De affectibus Ciceronis legẽd. & orat.

Demosth. satellites irascentes, & patrua. Cicero de se.

Pindar. ob Aida

Καὶ τ' αἰχμαπὰ κεραυνὸν σθενώδη

A Λιγάου πνοὰς, εὖ—
Δι' ἀνὰ σκάπτῳ Διὸς αἰετὸς ὤ—
Κεῖαν πίτνῳ' ἀμφοτέρω—
Θεν χαλάσσας.

Et Iouis cuspidatum fulmen extinguit, & pertinacis vigiliæ Aquilam inducit in soporem, ipsum denique Iouem, intimis sensibus delinitum titillat, & potentius inflectit. Quæ rationes efficiunt, vt affectuum, in sublimi præsertim eloquentia vsus sit frequentissimus, & cognitio perneccssaria, de qua, vt quæ ad Rhetores attinent liquidius pertractemus, nonnulla primum, de Affectuum definitione, & caussis præmittenda sunt.

AFFECTVVM DEFINITIO, caussa, diuisio.

CAPVT II.

Lactant. l. 5. Affectuum cotes virtutum. Pessimum ingenium ἄσυχον.

DEus cum hominem primum fingeret, simul cum anima varios illi affectus, quasi futuras virtutum cotes indidit, quos si Stoica falce velis rescindere, stipitem facies ex homine, sine vigore, sine sensu, & quod pessimum est omnium, ἄσυχον. Omnino quasi pennis aues, ita affectibus homines, ad destinatos cursus rapiuntur, & hos quidem, alii, quasi egregios virtutum administros, & prodromos faciunt, alii, abiecto rationis clauo, eosdem intemperantes dominos, & summa crudelitate efferatos experiuntur. Ex quo fit, vt in permotionum moderata temperie, animæ perpetuà quædam serenitas, magnaque (si modò in terris haberi potest) felicitas sita sit, atque collo-

Affectuum nomẽ, & definitio.

cata. Sunt porro affectus, quos Stoici *κοσμοπαθείας, ἢ ἐμφυτεύματα*, Cicero permotiones; Alii motus, & passiones appellant, *sentientis animæ, ex boni, vel mali opinione natæ commotiones*, vel, vt D. Nemesius habet lib. de natura hominis c. 15. Affectio est motus animæ rationis expers, ob opinionem boni, vel mali. Fons ergo, & origo omnium affectuum est anima sentiens, neque enim ex intelligente, aut etiam vegetante dimanant, cum in plantis, & in ipsa hominis mente, atque intelligentia, nullæ sint affectiones.

Affectus ἀδικοὶ, & παθητικοὶ

Alii motus sunt leniores, quos *ἀδικους* Cicero nominat, alii vehementiores, qui *παθητικοὶ* appellantur; Etsi rectam rationem excedant, animæ *οἰκονομίαν*, aduersis veluti ventis labefactant, & diuellunt. Quod, quam sæpe faciant, & quam feroces ludos ludant, testis est humana natura, à primi parentis lapsu, permolesta variorum affectuum tyrannide violenter abrepta: vt non immeritò queratur Philo, veluti in arcam Noemi bestias, ita in corpus humanum affectionum motus, immanes quasdam, & indomitas feras, post hanc naturæ labem esse admissas.

Vt in arcam Noe mi bestiæ, sic affectus in animos immissi. Philo lib. de plant. Noemi.

Quicquid agunt homines votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli est.
Iuuenal. Satyr. 1.

Quæ omnia, essent tolerabiliora, si modum facerent; verum vt subitis procellis crescentes amnes, legitimum excedunt alueum, superque vel segetes, vel plantarum culturam præcipites lati, rusticorum operum salubritatem, & decus euertunt; Sic animus, affectuum impetu abreptus, atque obsessus extinguitur. Sed hæc Ethicis plenius discutienda relinquimus.

Maxim. Tyrius serm. 17.

Iam verò earum, quæ *παθητικαὶ* nuncupantur, affectionum variæ diuisiones affe-

Galenus lib. de cognos. & cur. affec.

runtur.

Affectuũ diuisio. D. Thom. 1.2. q. 23.

Diuus Thomas apex Theologiæ, affectus diuidit secundum geminam sentientis animæ facultatem, concupiscibilem, & irascibilem, quam Græci, melius *ὀρεκτικὸν καὶ θυμικὸν* nominant; & in Appetente quidem collocat amorem, odium, desiderium, fugam, gaudium, & dolorem. In irascente spem, desperationem, timorem, audaciam, iram. Galenus, excandescentiam, iram, timorem, mœrorem, inuidiam, cupiditatem, amorem, & odium memorat. Stoici ad quatuor fontes voluptatem, dolorem, spem, timorem, omnia referunt. Plato, sub finem Timæi, duo veluti permotionum elementa facit, voluptatem, & dolorem. Aristoteles, quem hic sequimur, 11. motuum genera recensét. Iram, mansuetudinem, amorem, timorem, confidentiam, verecundiam, & inuerecundiam, gratiam, & commiserationem, indignationem, inuidiam, & æmulationem. Omnia quidem appositè dicta, & hæc ex boni, malíue præsentis, vel absentis varia ratione, ab aliis fusius, strictius ab aliis colliguntur. Aristotelis tamen diuisio, ad ciuiles motus, & Rhetorum tractationem magis facit, quam in singulis postea plenius discutiemus, maxime autem motus amoris, lætitiæ, voluptatis, spei, metus, ôdii, iracundiæ, delinitionis, & miserationis, qui in hac sublimi, quàm tractamus eloquentia, sæpius dominatur, sigillatim exponam.

AFFECTVVM SEDES, instrumenta, seu vehicula.

Et qui sint Dæmoniaci affectus.

CAP. III.

AFfectuum sedes, cor humanum est, mare illud magnum Danielis, in quo quatuor venti (tot scilicet perturbationum fontes) aduersis motibus in sese plerunque feruntur infesti. Nec sine causa פלגי מים *Palgei Maim diuisiones aquarum*, cor Regis appellauit sapiens. Mirum est quomodo vna particula, tantos, & tam varios fluctus capere possit. Quod autem cordi aptius insideant, ratio est, quod spiritu, calore, & sanguine, quasi instrumentis, vehementes illi affectus, quales sunt amoris, & iracundiæ potissimum, indigeant, quorum omnium cor focus est, & domicilium. Quo fit etiam, vt ad violentos affectus proniores sint, quibus plurimum caloris est, & sanguinis, spirituſque ipsi subtilius elaborati, intra cordis receptaculum emicant. Itaque, & in adolescentibus motus vigent acriores, qui in senibus, remittente se paulatim calore, fidunt vt plurimum, & langueſcunt.

Daniel 7. Affectuũ sedes. Prouerb. 21.

Ad hæc instrumenta naturalia, plerunque externæ causæ accidunt, vt Dæmones, qui corporis humoribus implexi, mirum quantos fluctus in humanis corporibus excitant, mentemque vitiis mancipatam, penitus labefactant. Vnde Chaldaicam illam sententiam, quæ ex Zoroastris disciplina manauit, *Σὸν ἐγγεῖον ὕλης χθονὸς ἀνάνευε*, explicans Psellus, & post eum Augustinus Eugubinus; Vas, inquit, est composita vitæ nostræ constitutio. Feræ terrestres; qui circum terras vagantur Dæmones. Igitur nostram vitam, scatentem malis affectibus, eæ feræ inhabitant; Siquidem hæc genera cum ipsis affectibus coalescunt, fiuntque *eadem quasi substantia*: Quocirca cum & ipsi affectionum sint pleni, ad corporeas, & incorporeas affectiones adiunguntur, & connectuntur, simile simili attrahentes, cum habeant vim mouendarum perturbationum. Hanc animam impotentissimis affectibus, quos Dæmones excitare solent, mancipatam, admirabilis Isaias sub hac pictura

Affectus dæmoniaci. Tanũ vehementes fere omnes homines habent. Augustin. Eugub. 8. de perenn. philos.

Isaiæ 13. 21.

pictura adumbrare visus est.

[Sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi Struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & Sirenes in delubris voluptatis, vbi per pilosos, Dæmones, vt explicat versio 70. interpretum, vel etiam satyros, vt alii volunt, satis apertè innuit.]

Nec dissimilia, de permotionibus Dæmonum ope excitatis, sentit Mercurius Trismegistus.

Mercur. Trismeg.

B *Μεθ' ὃν μέσης τῆς κόσμου κενοῦ ὄντος δαίμονος, ὅσις ἀνεξήνθει, ἕκαστε τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα, καὶ ἐσπόνει ὁ νοῦς τὸ συνιέναι, μοιχείας, φόνους πατροκτονίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, καὶ κρυπτῶν κατηφορᾶς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα.*

Cum nulla mundi pars vacua sit Dæmone. Qui subiens tacitè mentem, propriæ operationis inseruit semen, & peperit ipsa mens, quod fatum fuerit, videlicet adulteria, cædes, parentum verberationes, sacrilegia, impietates, strangulationes, per præcipitia impulsiones, & C alia omnia, quæ sunt Dæmonum opera. De his portentosis affectibus, non est nobis futurus sermo, sed de iis, qui humanitus concitari, commouerique solent.

QVID SPECTANDVM IN IIS, qui mouent affectus.

CAP. IV.

Cur tanta vecordia in motibus difficultas.

PRimum statuendum est, non esse cuiusuis hominis affectus illos, præcipuè vehementes, & intensos excitare, vel remittere; imo donum Dei est: cuius, vt in sensus, & mentes summum est imperium, ita pro sua voluntate mortalibus impertit. Auida est sui iuris, & regni, quælibet natura, neque alium in suo dominantem facile patitur. Itaque in iis permotionum incitamentis, longè dispar est Dei, & hominum ratio. E

Dei opus.

Deus enim, (quod à Theodoreto præclare dictum est) vt sine vectibus, & ferramentis, hanc præclaram vniuersi constructionem sapienter est machinatus: Contra homines, si quid moliantur, tot, & tam diuersis egent instrumentis, vt in eo ipso, in quo quæ naui, & potentes videri volunt, suam fateri cogantur imbecillitatem. Pari omnino ratione in mouendis affectibus oratores, nisi diuina ope suffulti fuerint, frustra verborum strepitu, quasi malleorum aures confundunt, animam porrò A minime attingunt. Deus verò, sine turba, sine murmure, sine voce subtiliter penetrat, & intimis sensibus illabitur.

Hæc fuit Christi Domini efficax permouendorum hominum ratio, qui cum vnctione spiritus intimas perfunderet mentes, & copiosa cœlestis parentis luce collustraret, plus tacendo, (vel si loqui oportebat) plus vna efficiebat vocula, quam sexcenta verborum, & quisquiliarum humanarum volumina.

His nixi præsidiis Apostoli, & quotquot sacri oratores, ac doctores extiterunt, eas permotiones animis intulerunt, quas, nulla vnquam lenocinantis facundiæ ratio expressisset. Sit igitur hæc prima lex, ad bonos motus in hominum pectoribus excitandos, opus esse Dei mouentis spiritu, & quo plus cum Deo commercii habuerint oratores, eo in excitandis affectibus fore vehementiores. Sed vt præsidia quoque humana exequamur, statuunt Rhetores, primam, & omnium potentissimam in humanis rebus, motus excitandi rationem, in similitudine affectuum esse positam. Quos enim impressos habent motus oratores, eo facilius in auditorum pectus transfundunt. Ardere te oportet, si vis incendere, tristari cum mœstis, cum lætis gaudere, cum iratis excandescere. Nihil æque flexibiles trahit animos, ac tota ratio similitudinis. Ferunt ab ipsis primordiis, vt corporibus, sic certis animis indita quædam simulacra, & vestigia similitudinis, quo fit, vt illi in primis etiam congressibus, cum sese antea nunquam agnouerint, statim ad beneuolentiæ coniunctionem, ipsa quæ in eis est similitudine prolectati, velocius emicent, tenaciusque sibi mutuo inhæreant, quod de Theagene, & Chariclæa narrat Heliodorus lib. 3. Æthiopicon; qui vbi primum in mutuum conspectum venerunt, statim animæ, quæ se iisdem ferè à Deo notis, & characteribus impressas agnouerunt, totæ in vultum variis motibus perfusum prosiluerunt ὁμοῦ πως ἀλλήλοις ἐώσης, ὅσπερ ἡ ψυχὴς ἐκ πρώτης ἐπινεύσεως τὸ ὅμοιον ἐπιγνούσης, καὶ πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν οἰκεῖον προσδεομένης. inquit ille.

Prima ratio motus excitandi diuina.

Rationes humanæ.

Prima similitudo affectuũ, & animorum.

Vide Cic. 2. de orat. sect. 189.

De similitudine animorum opinio.

Heliod. l. 3. Aethi.

Hæc est animorum συμπάθεια, & cognatio, ad excitandos quoslibet motus efficacissima, & vbi similes occurrunt animæ, haud difficile mutuis colloquiis, quasi beneuolentiæ vehiculis, statim, & ipsæ affectus in alios deriuant, & ab aliis deriuatos suscipiunt, atque instar sulphuratorum quamprimum inardescunt.

Animæ sulphuratæ, vt vocantur à Plotino.

Tales fuerũt Castoris, & Pollucis, Achillis, & Patrocli, Orestis, & Pyladis, cæterorumque, qui inter amicorum paria recẽsentur animæ, quæ tanto affinitatis nodo erant agglutinatæ, vt in ludicris, & seriis pari voluntate concinerent: eadem vellent, vel

Minutius in Octauio.

nollent, quasi mens vna (vt Minutio felice dicitur) in duobus esset diuisa. Adulatores quoque, qui hanc similitudinem non habent, vt eos, quibus insidiantur facilius decipiant, eosdem prorsus sibi motus affingunt.

Iuuenalis

Rides, maiore cachinno
Concutitur: flet, si lachrymas conspexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit Endromidem: si dixeris æstuo: sudat.

Et hæc quidem prima ratio ducta est à natura.

Secunda sapientiæ maiestas.

Secunda est, motus efficax ratio, sapientia, vel sapientiæ existimatio, siquidem ea mitius tractantur, & in omnem partem inflectuntur animi. Tantum est, & tam augustum sapientiæ nomen, de qua non immeritò canit Synesij lyra.

Synes. in hymnis

Σοφία δὲ μοι παρείη
Ἀγαθὰ μὲ ποιεῖν,
Ἀγαθὰ δ' ἔργα λαχεῖν,
Ἀγαθὰ δ' ἀίειν πλούτου
Σοφία, γελῶσα παρεῖς
Κάκιστον ζόου μοῖραις.

Tertia virtus & sanctitas

III. Virtus, maximè verò sanctitas, & iustitia, vel etiam sanctitatis, & iustitiæ opinio. Nihil enim maculosa, vel vita, vel fama, cum hominibus commode geri potest: Ipsi, qui toti sunt in flagitiis, & sceleribus volutati, improbitatis nomen auersantur. Contrà, omnes lubenter se, ac sua permittunt iis, quos innocentiæ, & sanctimoniæ gloria florere putant. Nec immeritò Andocides orator, suadet ei, qui alios permouere velit, vt primum vitam suam rectè instituat, quod amissa probitatis existimatione, omnes persuasionis nerui succidantur. Quæ causa impulit *Lacedæmoniorum* grauè consessum, vt ab improbo homine probam sententiam fortè prolatam, eandem à frugi viro dici iuberent, quo plus haberet roboris.

Quarta authoritas.

IV. Conditio, & authoritas dicentis, vehemens quoque animorum est incitamentum. Vt amento iacula, sic robustius authoritate dicta vibrantur. Byssina verba sordescunt in diphtera; in byssо, & purpura, vilia quæque collucent. Magni omnino refert, sitne qui loquitur Thersites, an Agamemnon. Scipio, an Sextus Clodius, aut Bambalio. Vnum enim verbulum viri auctoritate grauis, efficiet, quod longissimæ obscuri hominis orationes præstare non poterunt. M. Scaurus, verbosa oratione à Vario Sucronensi accusatus, quod accepta à Mithridate pecunia Rempublicam prodidisset, vno verbo respondit. Iniquum est (Quirites) quum inter alios me rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos interrogare. Varius Sucronensis ait, M. Æmilium Scaurum mercede corruptum populum prodidisse. A. Æmilius Scaurus huic culpæ se affinem esse negat: vtri creditis? Nominato tantum authore, & reo, permotus rei indignitate populus, accusationem repulit: Tantum, vel muta eloquentia, cum authoritate coniuncta, semper habuit ponderis. *Plin. de virisillustribus.*

Quanta ætas.

V. Huic auctoritati plurimum fauet ætatis maturitas, cui honor, & imperium naturæ ipsius calculo videtur attributum. Satis fuit Augusto ad tumultum inter nobilissimos iuuenes excitatum, protinus compescendum, dixisse *Audite iuuenes senem, quem iuuenem senes audiuerunt.* *Plutarch in apoph.*

Hæc omnia eloquentiæ mirum in modum inseruiunt.

Sextadecima vis.

VI. Iam quod caput est, ei, qui ad sublimes illos motus assurgere cupit, grandem esse oportet eloquentiam, acrem, neruosam, incitatam, non quæ primo impetu fidat, & collabatur, sed quæ perpetuis innutrita rebus, crescat, & fœcundetur. Accedere oportet vocem, neruos, & latera, quæ contentionem illam ferant, & inardescentis animi, veluti flammas commodè sustentent. Si quis ita est comparatus, vt hæc subsidia, quampromptissima habeat, poterit dubio procul in ratione affectuum versari non infeliciter: sin contra, & authoritas deest, & eloquentia, periculosum est aggredi: sunt enim è pelui (quod aiunt) fulgura, fulgores videlicet, ex vasculorum nitore vibrati, qui pueros tantum territant, nocendi vim nullam habent, quin post speciem quandam, & inanem pompam grauitatis, soluantur in risum. Sed ipsa licet eloquentiæ vis magna sit, desit tamen doctrinæ, & virtutis, ac cæterorum, quæ auctoritatem conciliare solent opinio, nescio, quo pacto graniores personę, non aguntur his motibus; quod indignum sua amplitudine existiment, Alienum, quo superiores vbique videri volunt, in suo pectore regnantem, & quasi triumphantem admittere. Itaque succensent, quod ait Longinus, ὡς παῖδες ἄφρονες ἐπὶ τερπίτου ῥητορες φαντασίας καπνοποιοῦμεν, quod Alexander Phereus declarauit, qui Poëtam multauit, à quo in tragœdia Hecubâ μεθυπότερον conscriptâ, nonnihil commotus, & ad miserationis affectus, à quibus ob singularem ingenii sæuitiam abhorrebat, fuerat inflexus.

QVID

QVID SPECTANDVM in personis, quæ mouendæ sunt ad affectus.

CAP. V.

Spectandi verò sunt imprimis auditores, quos cupis permouere, à quibus rei permagnum pendet momentum; qui cum natura plerunque diuersissimi sint, varias quoque, & multiplices sortiuntur affectiones. Alij ad iras, & odia faciles, miserationibus, non magis mouentur, quam cautes Marpesiæ. Alii viri boni, & ἀπαθέστατοι, nec non pueri, & fœminæ ad doloris, & misericordiæ affectus, facillime impelluntur, ad iras, & odia languescunt. Alii tenero quidem ingenio præditi, sed longo rerum vsu, atque assuetudine firmati, vt nihil multum mirantur, sic neque miserantur. Alii toti sunt in rerum intelligentia, & eruditione perquirenda, graues, austeri, difficiles, à mollissimis illis affectionibus longè discrepantes. Alii denique naturæ ipsius, & educationis vitio, quasi *cornea fibra* (quod ait Poëta) *coaliti*, stupore magis, quam crudelitate nihil sentiunt. Dici non potest, quot sint hominum genera, & quam varie se habeant ad affectus: Idcirco prudentissimo oratori, diligenter erit obseruandum, quod cuiusque ferat stomachus.

Varia eorum descriptiones ad affectus

Cognoscet autem, si inspiciat quale sit hominum, apud quos agat ingenium, qua educatione à tenero formati, quibus persuasionibus imbuti, quibus instructi moribus, qua ætate, quo sexu, qua conditione, & nonnunquam in priuatis, qua valetudine, habitudine corporis, denique, quo loco, quo tempore, accedat ad mouendum.

Ingenia cognoscēda.

Primùm igitur ingenium (vt superiori libro ostendi) infinitas habet varietates, vt non vnum quidpiam homo videatur, sed multiplex, & in omnem partem versatile, vt ait Synesius.

Synes. ad Arcad. Imper.

Οὐχ ἁπλοῦν τι χρῆμα οὐδὲ μονοειδὲς ἄνθρωπος. Ἀλλὰ συνέστησεν ὁ θεὸς ἐκ πολλῶν ζῶον σύνθετον ὄχλον δυνάμεων παντοίων τε καὶ παμφόρων, καὶ ἔστιν οὗτος θηρίου ἁπλοῦ ἀποτελεσθῆναι, ἢ μᾶλλόν τι πολυκέφαλον.

Non enim simplex quidpiam, & vniformis naturæ homo est. Sed ad huius vnius animalis constructionem, turbam quandam facultatum miscellaneam, atque omnigenam coagmentauit Deus, & sumus (opinor) monstrum Hydra prodigiosius, pluribusque capitibus præditum: quæ varietas, siue à qualitate animæ, siue ab astris, siue ab humoribus corporis profluat, haud leuiter considerandæ est.

Educatio

II. Educatio, & consuetudo vitæ, altera prorsus, &, vt ait D. Augustinus, *assabricata natura*, quam consequitur obstirmata de rebus opinio, ad affectus, vel suscipiendos, vel repudiandos incredibilem vim obtinet. Difficile est contra torrentem niti, & inueteratas longo temporum curriculo consuetudines euellere. Contra, facillimum est ad ea homines impellere, quibus prima educationis cunabula assuerunt. Spartanum sudori innutritum, & pulueri, ægrè ad otium literarium compelles: Atticum Philologum libris immersum, haud facile in solem, & puluerem pertrahes. Vt pisces aquâ, sic familiarissimis quique rebus, quasi proprio elemento, delectantur. Quanquam si peruersa est consuetudo, non semper cedendum est, sed eo firmius obluctandum, quo expugnatur difficilius. Sic D. Cyprianus in desides Christianos, qui vim prauæ obtendebant consuetudinis. *Consuetudo* (inquit) *sine veritate, vetustas erroris est.*

Cyprian. ad Pomp.

Ætas, & conditio.

Tertio loco sexus, ætas, conditio, perpendenda, atque examinanda sunt. Fœmina, quam Philo cum appetitu comparat, plerunque affectus suscipit facilius, tenacius seruat, difficilius deponit, atque eiicit, rationibus obluctatur, res semel apprehensas, ob ingenij imbecillitatem, obstirmata fouet pertinacia.

Phil. l. 1. Allegor.

Pueri, voluptarijs sensibus maximè titillantur. Iuuenes ad iras, & gaudia proniores sunt: Senes difficilius mouentur. Ad hæc conditio, & vitæ studia; vehementes habent in hanc, aut illam partem emissiones.

habitudo corporis, & constitutio.

Postremo habitudo corporis, ex Physiognomia considerata, indolis speciem præfert: iuuat, & ipsa quoque constitutio, cum præsertim alii affectus sint sanorum, alii ægrotantium, & nonnulli certis temporibus, & horis turbentur, quò fit, vt omnia circumstantiarum momenta, maturè discutienda sint, & ad personas diligenter accommodanda.

Apud doctos istos, & politicos viros, non sunt adhibendi molles & teneri affectus, vel etiam dolore inceusi, ne solus videaris inter frigidos, ac quietos furere, & bacchari. Licuit Marco Tullio in Miloniana, apud populum, qui tunc his capiebatur illecebris, flebiles illos, quos scimus affectus miscere. Apud viros graues, in curia, hoc præsertim veteratorio sęculo,

si idem facere coneris, risum magis, quam lachrymas excitabis. Affectus potius sit acrimoniæ, & vividi doloris, si quando adhibendus est, quam inclinati, & vlulantis. Apud feros agrestes, & stupidos, si suaues, & lachrymabiles affectus, etiam numerosè profundas, idem facias, ac si apud tigres citharam pulses, aut immanes balænas acu pungere, atque excitare velis. Hic voce, hic lateribus, hic vasta quadam iracundia opus est, [vt ipsa Pontem indignari videatur oratio.] Soli animi simplices, & adhuc rerum rudes, profusiores illas miserationes lubenter admittunt, grauioribus verò iracundiæ motibus plus æquo consternantur.

DE DVABVS AFFECTVVM radicibus, voluptate, & dolore, & ratione mouendi.

CAPVT VI.

QVi solent in quotidianis orationibus occurrere, frequentius affectus sunt voluptatis, miserationis, doloris, & iracundiæ. Voluptas, & lætitia, floridas exornatini generis orationes comitantur, in iudiciis, plerunque miserationes regnant, & iracundiæ.

Quomodo cõparetur voluptas, & lætitia.

Dvobus autem modis comparatur voluptas, verbis, & rebus. Res eæ delectant auditores, quibus ipsi innutriri solent, & habent aliquod cum eorum natura commercium: Et ita graues exsculptis sententijs, probi exemplis virtutum, studiosi arcanis artium, quas tractant, quoad fieri poterit, pascendi sunt.

Admiratio maxime est voluptatis.

Omnes, quantum occurret, rebus magnis, nouis, admirabilibus, insolitis excitandi: adhibenda quoque oratio lenis, mollis, sonora, numerosa, florida, varia, suculenta, carnosa, arguta, læta; & cum res occurrit, sermo festiuitatis leporibus aspergendus, quibus multum voluptatis conciliare solent oratores. Satis quidem humana natura ad risus, & delectationes prompta est, nec multum in eo genere stimulanda: Ne quæ debet esse grauitas oratoris, in scurrilem quandam dicacitatem degeneret. Permittuntur oratoribus ridicula nonnunquam, quibus tamen instar Comicorum abuti minime debent, sed omnia prudentiæ, & honestatis sale condire.

Ridicula in motib. lætitiæ cõparanda.

Cicero in Orat.

Talis in Lucio Crasso oratore vrbanitas fuit, & cum grauitate iunctus facetiarum oratorius non scurrilis lepos, quem plurimum Cicero commendat. Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophista nobilis, qui vno vrbanitatis dicto apud Philippum Regem confecit, quod Demosthenes longa oratione apud Athenienses frustra tentauit. Philippo, enim contra Byzantium venienti festiuus occurrens. Dic age, inquit, Philippe, quæ te causa trahit, oppugnarum nostra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, qua vt potiar veni. Leo excipiens, atqui respondit, non instrumento bellico, sed musico amantibus opus est, quo dicto, ducem à bello Byzantino auertit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos sensus accommodata iucunditas, blandissimè mulcet pectora. Qualis est ista Ἡγεῖτο μὲν ὁ ἐφ' ἑμέρᾳ ἀπὸ σωφρόνος λεύκος ζωὴν ἡσυχίαν, χειμῶνα δ' ἀφωνὸν πολέμου χειμῶνος ἀνθρώποις ἀμφίεσιν. Zephyrus δ' ἐπιβλαστῶν τοῖς σέφεσι λιγὺ ὁ πηγασίφυτος ἐν ἐαρίοις τὸ πῦρ ἐ ἑαυτῷ πῆχυς ἀστέλεσιν, & cæteræ similes orationis deliciæ, quæ sine vllo externarum rerum apparatu suapte natura delectant.

Leonis sycetum dictum. Philost. in Leone.

Aethiop. l. 3.

DE DOLORE ET MISERATIONE in genere.

Et quibus moueantur rebus, sintne externæ species, præter orationem adhibendæ.

CAP. VII.

PRimum vt affectiones sunt permotiones sensuum, ea in mouendis affectibus sunt proponenda, quæ sensibus vicina sunt. Qua de causa res vniuersales (vt notat Aristoteles) minime voluntatem mouent, nec dialectici sunt ad motus elicien-dos apti, nec ad eosdem suscipiendos parati, qui plus intelligentiæ, & speculationi tribuunt, quam sensibus, persuaderi quidem possunt, motibus verò, & affectionibus inardescere difficilius possunt. Mens enim ex arce tantisper euocanda, vt eorum ardore inflammetur. Atque vt oculorum sensus omnium acerrimus est, sic quæ oculis subiiciuntur, validius irritant animos, quam quæ demissa per aures influunt. Miserabile quidem fuit, in laudatione Cæsaris, Marci Antonij Epicedium. *Hen cæsus in ara, sanguine cruentatus: Hen vestem lacerum! Cæsar inuictissime, inuictissime Cæsar! Hanc Cæsar ideo togam sumpseras, vt in ea morereris.* Verum anima istorum verborum fuit vestis cruenta ante oculos Populi Romani explicata, hæc

Ea in mouendis affectibus proponenda, quæ ad sensus magis accedant.

Species oculis data ad lætitiam mouendam efficaces.

Dio Cæsar. funebri

pliçata, hæc vel infantem feciſſet eloquentem. Hoc conſilio nudata etiam ſæpiſſimè militum, ad oſtendendas cicatrices, corpora, prolati ipſorum, qui periclitabantur parentes ſquallidi, filii parui mœrentes, vxores luctu confectæ; quarum rerum, inquit Quintilianus, ingens plerunque vis eſt, in rem præſentem animos ducentium.

Zonaras. Seditionem Romæ inter plebem, ac milites excitatam, in qua permultum ſanguinis effuſum erat, ſenior Pupienus Imperator, non oratione, non imperii maieſtate frænare potuit: Quamprimum autem infantulum Gordianum ſeditioſis oſtendit, vim omnem, atque infenſorum pectorum furias mitigauit.

Aſpectus infantis ſeditionẽ mitigat.

Fulgoſ. l. 8. c. 10. Gregor. 9 ad placãdos P. Romani animos, capitaSS. Apoſtolorũ manibus depictas oſtendit. Sabellic. l. 7. enn. 9 Similiter Gregorius IX. cum populum Romanum inclinare in partes Friderici cerneret, Apoſtolorum Petri, & Pauli capita, religioſis manibus deportans, & lachrymabili voce ſanctorum reliquias populo commendans, ita de repentè omnium animos immutauit, vt qui ante rebelli in Pontificem animo ſæuierant, contra Fridericum vltro arma caperent. Non diſpari ratione Franciſcus Dandulus, ad deprecandam ſuæ reipublicæ culpam, auertendumque anathematis fulmen, ad Clementem V. miſſus catena ferrea collo iniecta, itaque ad Pontificis pedes prouolutus, eô miſeratione commoto, veniam impetrauit, & patriæ fuliginem deterſit.

At dices, ſi tantum momenti ad mouendos affectus in corporeis imaginibus, ob oculos poſitis ſitum eſt, atque collocatum: quorſum Fabius Quintilianus oratoris conſilium irridet, qui depictam tabulam ſtatuit in imaginem rei, cuius atrocitate iudex commouendus erat. Quæ enim eſt (inquit) Actoris infantia, qui mutam illam effigiem magis, quam orationem pro ſe putet loquuturam. Reſpondeo, præclaram fuiſſe Quintiliani animaduerſionem: Et ſi enim gladius, & cruenta veſtis, & ſuppliciorum tormenta, & cicatrices, & filij parui lugentes prolati, nonnunquam iudicum oculos inflexerunt: Eſt tamen iſtis modus adhibendus,

Fab. l. 6. c. 1.

Species externæ minus apparẽ nõ mouent.

vt cum natura negotii congruere, non foris accerſita eſſe videantur. Qualia ſunt, quæ picturis, & hominum artificio ſunt comparata; Ipſa enim apparatus molitione morum extinguunt, dum animus ad ea, quæ ficta manifeſtè perſpicit, aduerſus fidem, dominatus ſui iure validius obluctatur. Itaque in ipſis tragœdiis, in quibus maior eſſe ſolet licentia, non probantur, apud eruditos præſertim oculos expreſſa rerum, per ſimulachra, & ſpecies figmenta, quæ plerunque, vt ſatis rei maieſtati non reſpondent, multum de actionis dignitate detrahunt. Dixi apud eruditos oculos, nam rudis populus, qui parum valet mente, & intelligentia, in theatris, oculorum magis delicias deſiderat, quam aurium. Sed quia non frequenter cadunt in orationes, expreſſæ rerum ad motum oculorum imagines, alia via ineunda nobis erit, de qua ſtatim dicemus.

Auditus vis, & efficacitas. Aelian. varia hiſtor. l. 2. Alius ſenſus eſt auditus, qui plerunque vehementer ſonis percellitur, ex quibus totus animus inardeſcit, ideoque apud multos populos receptum, vt muſicam adhibeant in præliis. Lydi tibiis, & fiſtulis, Creteuſes cithara, & fidibus Marti præluſerunt, Lacedæmonij carminum concentu animati, mirabiles pugnas ediderunt: Timotheus, vt eſt apud Dionem Pruſæum, in Alexandrum Macedonem ſuis modulis pro arbitrio transfundebat affectus, vt alias torpentem incitaret, alias incitatum, atque adeo furentem mitigaret.

Dio orat. 1. de regn

Empedocles Agrigentinus, furibundum adoleſcentem, ſtricto gladio hoſpitem impetentem, mellitis cantionibus reuocauit.

Caſſiod. Var. l. 1. Illi ſunt admirabiles Muſicæ affectus, de quibus diſertè Caſſiodorus. Hæc cum de ſecreto naturæ, tanquam ſenſuum Regina, tropis ſuis ornata proceſſerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniaque facit eiici, vt ipſam ſolummodo delectet audiri. Triſtitiam noxiam incundat: tumidos furores attenuat, cruentam ſæuitiam efficit blandam; excitat ignauiam, ſoporantemque languorem, vigilantibus reddit ſaluberrimam quietem, vitiatam turpi amore, ad honeſtum ſtudium reuocat; caſtitatem ſanat, mentis tædium bonis cogitationibus ſemper aduerſum, pernicioſa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatiſſimum curationis genus eſt, per dulciſſimas voluptates expellit animi paſſiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & ſolo auditu, ad quod vult deducit, quam tenere non præualet, verbo tacito manibus clamat, ſine ore loquitur, & per inſenſibilium obſequium præualet ſenſuum exercere dominatum.

Muſicæ ſuauis quædam tyrannis

Hæc Caſſiodorus, in quibus vim Muſices plane admirabilem commendat, nec ſine fructu olim nonnulli oratores, & ſalutis, ac vitæ deprecatores, Muſicam precibus admiſcuerunt: ſiquidem Theodulphum è vinculis Ludouicus pius liberauit, poſtquam ab eo plena voce cantari audiuit hymnum, quem in vinculis recens meditatus fuerat. *Gloria laus, & honor tibi ſit, Rex Chriſte redemptor.* Quæ ratio, impulit etiam antiquos illos Getas, vt cum Citharis legationes de pace, & concordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentiſſimum eſſe incitamentum. Neque verò ad

Cranz. l. 1. c. 27. Metrop.

concitandos furores, minus habet virium. A Testis est illa historia, quam de Erico II. Daniæ rege narrat Saxo grãmaticus. Apud Ericum, inquit, cognomine bonum Daniæ regem, Citharœdus quidam, haud ignobilis, admirabiles, & propè stupendos artis suæ commendabat effectus, maximèque illud ipsum, quod in humanos sensus, mentésque obtineret imperium. Rex verborum nouitate perculsus, qui neque tantam vim Musicæ arbitraretur, continuò hominem artis specimen edere iubet, & torpentes animos ad furorem Martium, si posset accendere. Annuit ille, & ne qua nocendi ansa B daretur, arma ex aula omnia efferri præcipit, custodesque in atrio collocari, quo furentes, si qui fortè in insaniam agerentur, compescerent. Dictum, factum. Tum ille, qua plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem inusitatæ seueritatis concentum edidit, quo stupore quodam, & mœrore, omnium quotquot aderant auditorum mentes cernebantur oppressę. Deinde adeo suaues, & mellitos cantus effudit, vt toti iactatione corporis, intemperantem proderent lætitiam. Tandẽ verò, vbi acrioribus modulis intonare cœpit, continuò C totis tectis fremere, tumultuari, arma, & gladios inclamare. Nec mora accurrunt custodes vt Regem, cum aliis furentem contineant: Sed ille effractis atrii foribus, arrepto ense, quatuor transfodit, & vt actus in rabiem taurus, totis bacchatur ædibus. Vix tandem puluinarium, & lectulorum mole vndique oppressus contineri potuit. Postquam menti restitutus est, relicto procuratore regni filio, Hierosolymam expiandorum homicidiorum, per pios cruciatus, gratia profectus est, atque in Cypro defunctus.

Saxo l. 12 Daniæ.

Mirabilis effectus musicæ.

Sunt omnino, & sonorum, & earum re- D rum, quæ corporis subiiciuntur oculis admirabiles effectus, & stupendi nonnunquam magis, quam imitandi. Rarus est enim istorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas personas, & corporeas supplicio-rum imagines, cum nouitate subiiciunt oculis, inter quæ, ridicula nonnumquam possunt occurrere, quæ tantum abest, vt dolorem concitent, quin risum potius eliciant. Quam ob rem, & ab huiusmodi dramatib⁹ cauendum est, & oratione magis, qua nihil homini nobilius datum est, quam istis signorum figmentis vtendum; quanquam, & lugubris Musica, hîc moderatè apposita, non erit importuna.

QVAE RES AD MOTVM adhibendæ.

CAPVT VIII.

QVoniam igitur hæ figmentorum species, rariorem in oratione obtinent locum, tenendus est modus, qui ad has effigies propius accedat. Valebunt igitur imprimis viuæ rerum descriptiones, quæ acutissime sensus intimos ferire solent. Exemplum affero. Smyrnâ vrbe nobilissima terræ motu collapsa, perorat Aristides Legatus apud Antoninos, vt instaurationem promoueat. Non defert ruinarum picturam, quod facere solebant, qui naufragio fortunarum iacturam fecerant, sed ipse luculenta descritione, miseræ vrbis fatum ponit ob oculos. Κεῖ) Σμύρνα τὸ τῆς Ἀσίας ἄγαλμα, τὸ τῆς ὑμετέρας ἐγκαλλώπισμα ἡγεμονίας, πυρὶ καὶ σεισμοῖς ἐπεπτώκει. & cæt. Deinde postquam eius pulchritudinem, quam nuper ipsi Imperatores viderant commemorauit, exclamat. Νῦν πάντα ἐν κόνει. μέμνησε μὲ ἐκεῖνος λιμένι. σίγᾳ) ἡ ἀγορᾶς κάλλη. Κόσμοι ἡ ὁδῶν ἀφανῆς. Γυμνάσια ἡ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παισὶ διέφθαρ). Ναοὶ ἡ οἱ μὲ κεῖν) οἱ ἡ κατέδυσαν. Ἡ δὲ πρὸς θάλασσαν εὐφυεστάτη πόλεων, καὶ τῶ κάλλους ἐπώνυμος ἀνθρώποις ἅπασιν ἀοράτους θεαμάτων ἀποπέφανται κολπους ἐρήμιον καὶ νεκρῶν. Ζέφυροι δὲ ἐρήμιν ἐπίπτουσι. Iacet Smyrna ornamentum Asiæ, vestri decus imperii, igni, ac terræ motibus contrita (mox narrata eius pulchritudine) hæc nunc omnia sunt in cinere. Clausus est portus ille, perierunt fori ornamenta: Viarum decora euanuerunt: gymnasia cũm ipsis viris, & pueris collapsa: templa partim iacent, partim hausta sunt. Iucundissima denique spectatu vrbs, & pulchritudinis apud omnes insignis cognomento, iniucundissimum effecta est spectaculum, ruinarum, & cadauerum tumulus. *Nunc verò desertam perflant Zephyri.* Ad has voces Imperatores lachrymas non tenuerunt. Suauis est enim omnino motus. Hic Ciceronis, grauis est, & efficax. Ponite igitur ante oculos, P. conscripti, miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam: nocturnum impetum in vrbem E Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cum miser ille prius latronum gladios videret, quam quæ res esset audisset: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque os illud infame, vincula, verbera, eculeum, carnificem, tortoremque famarium. Hæc Hypotyposeos species. Sic apud Euripidem euiscerata flammis Creusæ, & infeliciſſimi parentis lacerato filiæ corpori pertinacius adhærescentis species,

Ratio modi ab hypotyp.

Aristid. in orat. de Smyr.

Suauis Aristid. motus.

Ciceronis motus in morte Trebonij Philip. II

Euripid. in M

centis ſpecies, licet per nuntium narretur potentiſſima eſt ad affectus.

Quid Q Haterius? cùm de filia Archipiratæ diceret, quam captiuus adoleſcens abduxerat: omnia terrore compleuit. Deinde ad adoleſcentem conuerſus. Quid exhorruiſti? ſocer tuus venit.

Narrationes rerũ magnarũ etiam nudæ, & ſimplices mouent. Cic. vlti. in Verrẽ. Gauij Coſſani ſupplicium apud Cic. efficaciſſimè ad motum deſcriptum. Figuræ, ſententiæ ſublimes aptæ ad motum, vt ſermocinationes

Secundò, non modò deſcriptiones, ſed ipſæ pene nudæ rerum narrationes, in rebus maximè triſtibus, ſufficiunt ad motus eliciendos, modò cum ea, qua par eſt, fiant dignitate.

Narratio de ſupplicio Gauij Coſſani apud Ciceronem, in qua ſimplicem rei geſtæ expoſitionem profitetur, plus me afficit, quàm ſi omnia exaggeratione, & clamoribus conſtreperent: quantam enim vim habent illa.

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm intereà nullus gemitus, nulla vox alia, iſtius miſeri inter dolorem, crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc, Ciuis Romanus ſum: Et cætera planè admirabilia.

Tertiò, multùm valent ad incendendos [illegible]ctus, figuræ ſententiæ graues, admirabiles, inflammatæ, vt exclamationes, deteſtationes, diræ, aporiæ, conuerſiones, querimoniæ, lamentationes, quarum illuſtria exempla alibi ſubiecta ſunt. Maximè autem aptæ perſonarum ſermocinationes, quales ſunt apud Ioſephum in Eleazari, & Machabæorum ſupplicio.

Ioſeph de Machab. Malunt ſolent ſermocinationes cum hypotypoſeoniunctæ.

Οὐ ψεύσομαί σε παιδευτὰ νόμε, οὐδ' ἐξομοῦμαί σε φίλη ἐγκράτεια, οὐδὲ [illegible]μαχύω σε φιλόσοφε λόγε, οὐδὲ ἀρνήσομαί σε ἱερᾶς [illegible]ύλης τιμίε, ἢ νομοθεσίας ὀπαδὸν, ἀγνὸν με οἱ πατέρες ὑποδέξονται, μὴ φοβηθέντα σου τὰς μάχας θανάτου ἀτάκτους.

Nunquam te mentiar, ô lex vitæ moderatrix, nunquam te violabo dilecta temperantia: numquam te, ſancta Philoſophia, dedecore afficiam: nunquam te denegabo, venerabile ſacerdotium, & ſacrarum legum ſcientia: purum me, & intaminatum parentum manes accipient, nec vllus me mortis, & ſupplicíorum timor infringet.

Eleazari ſupplicium ex Ioſepho expreſſum.

(Deinde cum miſerabili affectu deſcribitur carnificina)

Cùm hæc Eleazarus, ea, quâ erat libertate, & iuſtitia præditus palam diceret, armatorum, qui circumſtabant manibus trahitur ad pœnam, nudatur, ſuſpenditur, flagellatur: quo ex vtroque latere ictus impios perferente, Præco clamabat, Expugna tandem pertinaciam ſenex, & Regi obtempera. Magnanimus autem Eleazarus, nec flagellis, nec tormentorum ictibus fatigabatur, quaſi per quietem, ſomniumque acerbiſſima quæque pateretur: ſecurus igitur, & intrepidus, pœnarum ferebat dolores, & venerandos erigens ad cœlum oculos, ſciebat cui ſe crederet, cui animam dedicaret, & hinc, atque inde reſpiciens corporis ſui fruſta diſſolui, cruorem etiam exundantem latere vtroque profluere: mirabatur ipſe ſuam, quam Deo nouerat deberi patientiam. Tamen fragilitatis humanæ conditione, quæ cruciatus tam exquiſitos ferre vix poterat, in faciem ſemilaceram ruit, eas gratias ſtratus agens Domino, quas paulò ante ſtando egiſſet. Vnus verò ex armigeris percitus furore, atque inſania, vt Regi ſe fidelẽ in re tam prophana, támq; ſacrilega oſtenderet, iacentem calcibus ſuppreſſit, & quò ad acerbiorem ſupplicij carnificinam tractaretur, exegit: ille verò & animo fortis, & corpore, ac ſummi Dei verus vbique Athleta, dolorem omnem intrepidus ferebat, tortoréſque omnes patiendo debellabat. Summa interim lacerantium admiratio, quod viribus (vt exiſtimabatur) deſtitutus ſenex, omnem ſuppliciorum diritatem tam patienter toleraret. Inclamabant interdum; Quouſque, Eleazare, obfirmatum aduerſus omnes animum retinebis? nec te huius lucis vſura capiet, nec tot ſuppliciorum immanitas terrebit? guſta porcinas carnes, & exi in libertatem.

Eleazarus qui in pœna tacuerat, in tam ſiniſtra perſuaſione non tacuit, & hoc verbo grauiùs laceratus, quàm ſupplicio; Non ita (inquit) non ita ignaui, & imbelles Hebræorum filij ſumus, vt viam ſalutis, quam vſque ad canos iſtos ſine labe ſeruauimus, tam perfidiosè mortis impendentis metu deſeramus, in tuis, ſanctiſſime parens Abraham manibus, & in ſinum tuum, gremiúmque venturi, gratiſſima voluntate moriemur. Hoc robur intuentes armigeri, ſanctiſſimum ſenem, iuſſu regis, inſtillatis priùs in nares fœtidis liquoribus, in ignem impoſuere.

Quæ omnia vir admirabilis fortiſſimè pertulit, tum ſemiuſtulato corpore, morientibus oculis cœlum reſpiciẽs, exclamat. Tibi, rerum omnium parens optime, & ſanctiſſimè, fragile hoc exuuium depono: tibi, & tuæ legis amore, hanc quam dediſti animam lubens, volénſque profundò. Accipe me pro cunctis, & dona mihi cunctos, ſit mors mea laborum, & ærumnarum omnium finis: miſerere gentis, quam hucuſque ſub alis clementiæ tuæ ſeruaſti.

Hæc, & his ſimilia Græcus author perſequitur, quæ (vt apparet) etiamſi ſimpliciter narrentur, miram habent affectus ſuauitatem, nec diſſimilia ſunt, quæ in eodem argumento habet D. Ambroſius l. 2. de Iacob, & vita beata, vbi ſic de Machabæis.

Nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, ſed omnes, tanquam ad immortaliratis viam, ita ad mortem per acerba ſupplicia cucurrerunt: & mater conſona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima, ſui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur ſibi ſubire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui ſuper mortuos aduoluebantur, corpora ſuper

Ambr of. l. 2. de Iacob. c. 12.

corpora volutabantur, capita ſuper capita exſecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata eſt, non oculos cuiuſquam preſſit, aut ora morientis clauſit, non lauit vulnera, ſciens glorioſiores eſſe, ſi euiſcerati, & concreti pariter puluere, & ſanguine viderentur, quales ſolent de bello redire victores, qualia ſolent trophæa ex hoſtibus reportare. Quæ cythara dulciores ederet cantus, quàm morientes filij in tam grauibus ſupplicijs ediderunt, erumpebat enim naturæ gemitus etiam inuitis.

Hæc vir diuinus: Suam verò Agnetem, B quo affectu exprimit? num tubis omnibus hæc vox potior eſt?

Narratio D. Ambr. de ſancta Agnete motus efficax. lib. 1. de virginib.

Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? & quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit vnde vinceret. At iſtius ætatis puellæ, toruos etiam vultus parentum ferre non poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere, quaſi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc ſtridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, *mori adhuc neſcia, ſed parata*, vel ſi ad aras inuita raperetur, tendere Chriſto inter ignes manus, atque in ipſis ſacrilegis focis, trophæum Domini ſignare victoris: nunc ferratis colla, manúſque ambas inſerere nexibus: ſed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouum martyrij genus! *nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ*: certare difficilis, facilis coronari, magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium ferebat ætatis. Non ſic ad thalamum nupta properaret, vt ad ſupplicij locum læta ſucceſſit, gradu feſtina virgo proceſſit, non intorto crine caput compta, ſed Chriſto, non floſculis redimita, ſed moribus. Flêre omnes, ipſa ſine fletu. [Deinde tribuit illi orationem.]

Sponſi iniuria eſt expectare placituram. Qui me ſibi prior elegit, accipiet: quid percuſſor moraris? *Pereat corpus, quod amari poteſt oculis, quibus nolo*: Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quaſi ipſe addictus fuiſſet, tremere percuſſoris dextram, pallere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret ſuo. Hæc magnam, & planè illecebroſam vim habent ad amoris, miſerationis, odij, iracundiæ, & cæteros affectus excitandos, & ſi ſæpius ita E glorioſa illa martyrum certamina, victoriæ, triumphi, ea, qua par eſt, dignitate narrarentur, fructus parerent infinitos.

Ad iſtas autem, quæ finguntur, proſopopeias, iuuerit appoſitè, prout fert rei narratæ natura, nonnullas ſubtexere exclamationes, vt in ſupplicio Gauij præſtitit Cicero, poſtquam enim miſeri iſtius repetitum clamorem, *Ciuis Romanus ſum* commemorauit, ſtatim erumpit in mitem exclamationem.

O nomen dulce libertatis! ô ius eximium A noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia, legéſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas.

Exclamationes appoſitè magnis narrationib⁹ ſubiũctæ ſunt valde efficaces.

Orationes igitur iſtæ, deſcriptiones, imagines, exempla, comparata, magnam vim ex ſe ad mouendum habent, cùm præſertim res eſt inſignis, & nobile argumentum, ſegnes eſſe affectus oportet, qui huiuſmodi non iritentur.

DE QVALITATE AFFECTVVM lenium, & violentorum.

Et quomodo iis vtendum.

CAPVT IX.

AFfectuum alij lenes ſunt, alij violenti, & illi quidem ſuauiter influunt, hi citato quodam impetu vibrantur. Hi dolorem moderatum decent, illi quaſi iracundiæ ſatellites ad ſubita excubant, & vehementiùs exiC liunt: illi tractantur ſecuriùs, hi in tumorem plerumque degenerant. Exemplum lenis, & moderati affectus tale eſt apud Quintilianum, vbi ipſe filij mortem deflet. *Fab. l. 6.*

Affectũ lenium exemplũ.

Illum, inquit, de quo ſumma concepe-
ram, & in quo ſpem vnicam ſenectutis meæ repònebam, repetito vulnere orbitatis amiſi. Quid nunc agam, aut quem vltra eſſe vſum mei Dijs reprobãt[illegible] credam? Nam ita fortè accidit, vt eum quoque librum, quem de cauſſis corruptæ eloquentiæ emiſi, iam ſcribere aggreſſus ſimili ictu ferirer. Tunc igitur optimum fuit infauſtum opus, D & quicquid hoc eſt, in me infelicium literarum, ſuper immaturum funus cõſumpturis, viſcera mea flammis inijcere, neque hãc impiam viuacitatem, nouis inſuper curis fatigare. Quis enim mihi bonus parens ignoſcat, ſi ſtudere amplius poſſum? ac non oderim hanc animi mei firmitatem, ſi quis in me eſt alius vſus vocis, quàm vt incuſem Deos, ſuperſtes omnium meorum? nullam terras deſpicere prouidentiam teſter? ſi non meo caſu, cui tamen nihil obiici, niſi quod viuam, poteſt. At illorum certè, quos vtique immeritos mors acerba damnauit, erepta mihi priùs eorundem eſt mater, quæ nondũ expleto ætatis vndeuiceſimo anno, duos enixa filios, quamuis acerbiſſimis rapta fatis felix diſceſſit. Ego vel hoc vno malo ſic eram afflictus, vt me iam nulla fortuna poſſit efficere felicem. Nam, cùm omni virtute, quæ in fœminas cadit, functa ſit, inſanabilem attulit marito dolorem, tum ætate ea puellari, præſertim meæ comparata, poteſt & ipſa numerari inter vulnera orbitatis, liberis tamen ſuperſtitibus oblectabar, & quod nefas erat, ſæua; ſed optabat ipſa me

ſaluo

ſaluo maximos cruciatus præcipiti vita effugit. Mihi filius minor, quintum egreſſus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non ſum ambitioſus in malis, nec augere lachrymarum cauſſas volo, vtinamque eſſet ratio minuendi, ſed diſſimulare quî poſſum, quid illi gratiæ in vultu, quid iucunditatis in ſermone, quos ingenij igniculos, quam præſtantiam placidè, &(quod ſcio vix poſſe credi)tantum altę mentis ediderit? qualis amorem quicunque alienus infans mereretur. Illud verò inſidiantis, quo me validiùs cruciaret, fortunæ fuit, vt ille mihi blandiſſimus, me ſuis nutricibus, me auiæ educanti, me omnibus, qui ſollicitare ſolent illas ætates, anteferret. Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem ſupergreſſa, paucos ante menſes ceperam, gratulor. Minus enim eſt, quod flendum meo nomine, quàm quod illius gaudendum eſt. Vna poſt hæc, Quintiliani mei ſpe, ac voluptate nitebar, & poterat ſufficere ſolatio. Non enim floſculos, ſicut prior, ſed & decimum iam ætatis ingreſſus annum, certos, atque deformatos fructus oſtenderat. *Ito per mala mea, per infelicem conſcientiam, per illes manes, numina doloris mei*, has me in illo vidiſſe virtutes ingenij, non modò ad percipiendas diſciplinas, quo nihil præſtantius cognoui, plurima expertus, ſtudiique iam tum non coacti, [ſciunt præceptotes) ſed probitatis, humanitatis, pietatis, liberalitatis, vt prorſus poſſit hinc eſſe tanti fulminis metus, quod obſeruatum ferè eſt, *celerius occidere feſtinatam maturitatem*, & eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat inuidiam; ne videlicet vltrà quam homini datum eſt, noſtra prouehantur. (Deinde) Tuóſne ego, ô meæ ſpes inanes, cum labentes oculos, cum fugientem ſpiritum vidi? corpus frigidum exangue complexus, animam recipere, aurámque communem haurire amplius potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. Téne conſulari nuper adoptione, ad omnium ſpes honorum patris admotum, te auunculo Prætori generum deſtinatum, te omnium ſpe Atticæ eloquentiæ candidatum, ſuperſtes parens habiturus eſt tantum ad pœnas? Et ſi non cupido lucis, certe patientia vindicet te, reliqua mea ætate.

Hactenus Quintilianus, cuius affectus (vt apparet, ſunt valde ciuiles, & humani: comparentur nunc ea, quæ in eodem argumento ſcripſit Himerius famoſus ille ſophiſta, qui Iuliani temporibus floruit, Chriſtiano nomini perinfenſus. Inuenientur quidem vehementiora, ſed quæ perſæpe degenerent in frigidum. Sic igitur ille de morte filij.

Himerij affectus, in Quintiliani affectib. ſeparati.

Ω παθος ἀ Αιχύλυ μεγαλοφωνίας ἄξιον. Ηρακλεῖ μὲ ἐδέησε, πολλῆς περιόδου, καὶ τὸν ἄθλων οἶμαι τὸν δώδεκα, ἵνα μάρτυρας ἀρετῆς τὴν ὑφ' ἥλιον πᾶσαν κτίσαιτο: σὺ δ' ἔσω τῆς κύκλου μόνων ἐστέλλης παῖς σήλας ἡμῖν παῖς ἡρακλείους τοῖς δάυμασι. τὶς ἐπέκειρε δαίμων ἀ ἐμῆς ἑστίας ἀ χρυσοκόμην κόσμυχον; τὶς ἀ πυρσὸν ἀ ἐμῆς δόξης ἔσβεσε. τὶς ἐκεννύων τὸ παρειῶν ἔρευθος, καὶ τὸ φαιδρὸν, καὶ ἡδὺ μειδιαμάτων σῶν περισπῶν ἐσύλησεν; οἵ μοι; Διόνυσε, πῶς ἀνεχῃς ἐν τῷ σοῦ τεμένους παῖδα ἀ ἱερὸν ἁρπαζόμενον, & cætera, quæ extant apud Photium. Latine hunc ſenſum habent. O dolor Æſchyli dignus cothurno. Herculem terras peruagari, & duodecim adeo labores ſubire, vt terrarum orbem, veluti virtutis ſuæ teſtem relinqueret. Tu verò intra tuos commoratus terminos, egregie factis nobis columnas Herculis ſuperaſti. Quod quæſo numen auream cæſariem familiæ detondit meæ! quis gloriæ meæ ſplendorem exſtinxit? Quænam furia genarum ruborem, blandum, iucundumque vultus tui riſum eripuit? Qua ratione heu me! paſſus es, ô Liberi ex delubris tuis ſacrum diripi iuuenem? Commune hoc aduerſum te, meamque familiam, Erinnyes trophæum fixerunt. Cur ei thálamum nuptialem inferiorem non apparaui, quandoquidem ſuperiorem ei Parcæ inuiderunt. Heu quibus, quam triſtibus ſeruatus ſum luctuoſis ſermonibus? Omnia eum orationum argumẽta tractarim, vnum luctus ſemper declinaui, neſciebam enim me meis lamentis ſeruari. O qui antea ætatis terminos virtutum dotibus tranſiiſti, iam verò morte commutaſti, qui fraterno amore, etiam Dioſcuros ſuperaſti. Illi quidem pro Helena bellum geſſerunt, raptum tamen non prohibuerunt. Tu verò fratris tui germani cuſtos, omni muro eras fortior, tu omnibus morbis, ſolo animi robore reſtitiſti. Improbus fortaſſe dæmon, & crudelis, ideo tecum contendit, & multis præliis ſuperatus, tandem aliquando clandeſtinis, & fallacibus machinis te proſtrauit. Neque verò ceſſiſti ad extrema vſque dæmoni, vt poſſumus audire, ſed corpore licet ceſſeris, animo non ceſſiſti. Verum ſtrangulauit ille, perque vim abſtulit; Tu verò in ipſo laqueo animam agebas, amabilem tibi nutricem voce inclamans, te omni ope deſtitutum, ſic laqueo concluſit. Nouerat enim, quod ſæpe victus, patre præſente, & iuuante diſceſſerat. Viceras, & obſtinatos, inmobileſque iudicum animos: & tum primum ſeuerum illum conſeſſum riſiſſe apparuit. Deſiderio tui mentes illas flexiſti, quas Dij ipſi, iudicio diſceptantes, flectere nequierũt. Occluſiſti mihi portas vrbis, occluſiſti Eleuſina. Qua ratione Mineruæ ſacrificabo, quæ pro te furiam contra Dæmonem illum non excitauit? Quomodo Deum patrium colam, pater ob filium contriſtatus? ô audaces ſermones! iacet Rufinus, & vos adhuc floretis! ô infelix lingua, Muſarum prius inſtrumentum, nunc verò turpis Dæmonis! ô qui clarius Lucifero ſplenduiſti! qui lætiſſimum mihi, tum diem oſtendiſti, cum te primum Sol conſpexit! iam verò

Edit. P. Steph. p. 2011.

Affectus frigidi, & tragici aliquãdo etiam pueriles.

rursum tristissimum, quo acerbum illum, & tragicum nuncium percepi.

Hactenus sophista Ethnicus, & quidem satis verbosè. Vehementiores videntur illi affectus, non sunt tamen graues, pluris vnũ illud Quintiliani facio.

[Iurò per illos manes numina doloris mei] quam totam istam monodiam. Primum enim, & Baccho, & Mineruæ vehementer iratus nuncium remittit, Eleusinæ, & patriorum Deorum cultum auersatur, nihil nisi furias, & dæmones, in se stimulis inuidię cõcitatos loquitur, linguam ipsam suam Alastoris cuiuspiam instrumentum confitetur, quæ omnia doloris sunt tragici, furiosi, & desperati. Deinde, cuius amẽtiæ est, scholasticum adolescentem cùm Hercule, Castore, & Polluce comparare, eius desiderio mentes inflexas prædicare, quas dij flectere nullo modo potuerant.

Certè & in iis affectibus, quanquam poesim fermè scribit, longè prudentior est author Æthiopicôn. Nam ecce Theagenes Chariclæam velut mortuam luget, quæ tamen adhuc erat in viuis: erumpunt affectus, satis quidem vehementes, sed non insani.

Ω παῖδοις ἐτλήτου φησὶν ὦ συμφορᾶς ἀνηλάτου, τὶς θεῶν ἀχόρευτος Ερινὺς τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐπεβάκχευσε, φυγὴν τ' ἐπεγκόυσης ὀπιθαλῆ κυνδυίοις θαλασσῶν, κυνδυίοις πειρατηρίων ἀποβαλοῦσα, λησταῖς παραδοῦσα πολλάκις, τ' ὄντων ἀφοτεωσαμένη. ἓν μόνον αὐτὶ πάντων ὑπελείπετο, κὴ τοῦτο αὐήρπασεν. Κεῖται χαρίκλεια, κὴ πολεμίας χερσὶν ἔχουσ' ἡ φιλτάτη γεγῶνται. δῆλον μὲ ὡς σωφρονοῦσης αὐτεχομένη, κὴ ἐμοὶ δῆθεν ἑαυτὴν φυλάττουσα. κεῖται δ' οὖν ὅμως ἡ δυστυχὴς, ὐδὲν μὲ ὠφελοῦσα. ἐις οὐδὲν ὄφελος ἐμοὶ γενομένη, ἀφ' ὧ γλυκεῖα περσφθέγξαι τὰ τελευταῖα, κὴ ἐιωθότα ἐπίσκηψον, εἶπε, κὴ κτ' μικρὸν ἐμπνεῖς. Οἵ μοι σιωπᾷς, κὴ τὸ μαντικὸν ἐκεῖνο, καὶ θεηλάτου σόμα συγὴ κατέχει, καὶ ζόφος τὴν πυρφόρον, καὶ χάος τὴν ἐν τ' ἀναπτόρων κατείληφεν, ὀφθαλμοὶ δ' ἀφεγγεῖς οἱ πάντας τῷ κάλλει καταστράψαντες οὓς ἐκ οἶδεν ὁ φονεύσας, οἶδα ἀκριβῶς. Ἀλλ' ὦπ αὖ σε τὶς ὀνομάσει, νύμφην, ἀνύμφευτος γαμετὴν; ἀπείρατος. τίνα οὖν ἀνακαλέσω τίνα περσφθέγξομαι λοιπὸν, ἢ ἄρα τὸ πάντων ὀνομάτων κάλλιστον, χαρίκλεια, ὦ χαρίκλεια θαρσεῖ πιστὸν ἔχεις τ' ἐρώμενον. ἀπολήψη. μὴ μικρὸν ὕστερον ἀλλὰ χρὰς ἐπάξω, τὰς ἐμαυτῆς σφαγὰς, καὶ κατίσομαι τὸ σοὶ φίλτατον αἷμα τοῦ μὲ ἕξῃ δὲ ἡμᾶς ἀυτοχέδιον μνῆμα τὸ δὲ κοινόν.

Animaduerte, quàm (vel in isto argumento, in quo rarus est modus) compositi sint, & non pueriles affectus.

O dolorem (inquit) intolerabilem, ô calamitatem diuinitus immissam! quænam adeò insatiabilis furia in nostris bacchatur funeribus? quæ exilium nobis à patria imposuit, sexcentis maris, prædonúmque periculis obiecit, omnibus fortunis spoliatos. Vnum erat pro omnibus relictum solatium, sed & hoc ereptum est. Iacet Chariclæa, & hostili manu dilecta peremptа est, haud dubiè pudicitiam propugnans, & mihi se asseruans. Nihilominus tamen iacet infelix, neque ipsa quẽquam ex forma fructum cepit, neque mihi vlli vsui fuit. Cæterum, ô dilecta, alloquere me iam vltimò, solito more: manda quidpiam, si quid adhuc spiras. Heu me miserum! taces? fatidicum illud, & diuino lepore præditum os, silentium premit. Caligo igniferam, & ex sacrario Deorum ministram, chaos occupauit. Oculi verò lucis expertes, qui nuper gratissima pulchritudine fulgurabant, hos non vidit interfector, certò scio. Cæterùm, quo te nomine quispiam appellet? sponsæne? at desponsata non es: an pronuptæ? enimuerò expers es coniugij. Quam igitur appellabo? quam nouissimis verbis alloquar? An omniũ suauissimo nomine Chariclęæ. O Chariclæa! adesto animo, fidum habes amatorem: haud ita multò post me acceptura es; iam enim tibi inferias peragam mea ipsius cæde, amico tibi sanguine faciam, & ambos capiet nos hæc spelunca, rude, & tumultuarium monumentum.

Vtinam hic auctor in grauiori argumento versatus fuisset, ingenium illi candidum, politum, & ad maiora eloquentiæ decora natum. Cauendum est omninò, vt postea ostendemus, ne istis miserationibus, quod persæpe contingit, excidat oratio, alioqui in frigidos, & pueriles dissoluetur affectus: satius est moderatè lugere, quàm istas ineptissimas nænias ridentibus occinere.

In iracundia felicius vehementiorum affectuum fræna laxantur, vt patet in Ciceronis Pisoniana, quæ flammas, & faces iaculatur; tragicas etiam imprecationes vsurpat, quibus ait se diriora imprecari.

Quæ est igitur pœna? quod supplicium? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita, & oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium, nota iusti Senatus, amissio dignitatis.

(Deinde) Neque verò ego, si vnquam vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo Dij immortalẽs meas preces audierũt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Thyestæa ista execratio est Poëtæ, vulgi animos, non sapientum mouentis.

Vt tu naufragio expulsus, vspiam saxis fixus asperis,
Euisceratus latere penderes, saxa spargens tabo,
Sanie, sanguine atro.

Sed neque nimis exaggeranda res est, nam qui in tenui argumento Thyestæos clamores fundit, ineptus est, & risum magis efficit quàm iracundiam.

DE IMMODERATIS, ET NVgatorius affectibus.

Déque Aristidis, & Libanij in hoc genere erroribus.

CAPVT X.

NEscio quo pacto rerum humanarum vitio fit, vt quæ eximiè pulchra, aut iucunda sunt, quasi venerint ad summum, facilè defloreſcant, & in fastidium, contemptumque defluant. Nihil præclarius in tota eloquentia, quàm ratio affectuum, nihil æquè fragile est, nihil erroribus magis obnoxium, quibus tota illa gratiæ, & honoris pompa marceſſit, & quæ anteà pulchra, & ſpecioſa videbantur, in riſus, ineptiáſque pueriles diſſoluuntur. Hoc ſæpè contingit in affectibus, dum humanos limites, modúmque prudentiæ tranſiliunt. Exemplum ſit ex Aristidis monodia, de Smyrna, in qua multa quidem ſatis appoſitè dicta, vt;

Ω Ζεῦ τὶ χρήσομαι; πότερον σιωπῶ Σμύρνης περιῳκίας; τίνος μεταλαβὼν ἀδάμαντος φύσιν; ἢ τίνα τούτῳ καρτερείαν καρτερῶν; ἢ ὀδύρωμαι; ποίαν ἁρμονίαν ἁρμοσάμενος.

Proh Iupiter quid agam? vtrùm tacebo collapſa Smyrna? cuius adamãtis, ſi taceam, hoc ingenium eſt, quis ſtupor tolerantiæ? an lugebo? quam verò adaptans harmoniam, &c.

Hoc initio deinde ſatis grauiter vrbis dignitatem commendat, commemorans Corybantum choros, educationes, ac natales Deorum, Peloponeſi coloniam, Theſeum conditorem locorum ſub Sipylo, Homeri ortum, certamina, trophæa, victorias, deinde ſuburbia, portus, baſes, campos, proſpectus, maria, fontes, templa, theatra, forũ, & cætera ornamenta, quorum iactura grauis eſt ad mouendos affectus. Mox ingenio ſuo plus æquo indulgens, totam orationem conuertit in exclamationem.

O fontes, ô theatra, ô vici! ô curricula partim ſub tecto, partim ſub dio! ô ſplendidiſſimam fori formam! ô vias auri, templorúmque cognomine, ſingulas quadras, & fori vicem ſingulas exhibentes! ô portus cariſſimã deſiderantes vrbem, ô gymnaſiorum decora, ô templorum, & ſeptorum amœnitates! ô marina ornamenta! ô cuncta, hæc ſomnia! ô caſus Aſiæ, ô reliquæ ciuitates, ô terra omnis, & omne, quod intra, atque extra Gades eſt mare, ô orbis aſtrorum! ô qui cuncta vides, ſol, quale ſuſtinuiſti videre ſpectaculũ? Et cætera, quæ longiſſimo tractu cõtinuantur, vt oporteat omninò, & exhauriri dicentis ſpiritum, & audientium animos ſatietate compleri. Poſtremò addit ridicula quædam, Gorgones ſi reuiuiſcerent, non iam Meduſam, & ſuum oculum, ſed Smyrnam communem Aſiæ oculum defleturas, auibus ferè inuidet, quæ ruinam euaſerint, oportebat inquit, eas in commune buſtum ciuitatis inſilire, amnes lachrymis manare, totam terram detonderi, & vbique naues cum nigris velis ſolui Hæc puerilia ſunt, & nimia: ſunt tamen eius verba;

Ἦσαν γὰρ Γοργόνες εἰ ἀφίκοντο, ἂν αὖ τιὼ Μέδουσαν, οὐδ' τ' αὐτῶν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τ' τ' Ασίας ἐπένθησαν, & Νιῶ ἔδει μὲ πάντως οἰωνοὺς εἰς πῦρ ἀφεδς παρέχει ἢ πόλις ἄφθονον. πᾶσαν γὰρ τιὼ ἦπειρον ἀποκείρασθς πάντως αὐτῆς ὁ βόστρυχος οἴχεται. Νιῶ ποταμοὺς δάκρυσι ῥυῶσι, νιῶ ὀλκάδας ἐκπλεύσαι μέλασι τοῖς ἱστίοις.

Haud diſſimilis eſt Libani ſophiſtæ næniа de incendio Daphnitici templi, quàm lepidè exagitat D. Chryſoſtomus, in oratione de S. Bavyla Martyre. Nonnullorum hic ſenſum attingemus, incipit.

Viri, quorum oculis, æquè ac meis caligo offuſa eſt, in poſterum neque pulchram, neque amplam ciuitatem hanc vocemus.

(*Deinde conuerſus ad Apollinem.*)

Ad hæc, cùm aræ tuæ ſanguinem ſentirent, ſedulus Daphnes cuſtos, vel contemptus cùm eſſes, permanſiſti, ô Apollo, aliquoties etiam iniuria laceſſitus, atque externo ſpoliatus ornatu, patienter tamen tuliſti, Nunc verò multis ouibus, multis item bobus ad aram tuam mactatis; poſtquam ſacroſanctum Imperatoris os pede excepiſti, intuitus quæ prædicebas, viſus liberatus eſſe mortuo quodam [S. Babylam martyrem intelligit) quem tu iudicaueras malum tibi vicinum eſſe, ac tibi obſtrepere: de medio ſtatim curſu ſolum vertiſti. Vndenam hoc tempore gloriabimur apud eos, qui memores ſunt ſacrorum, ſtatuarúmque tibi erectarum. [Mox] Quale, ô Iupiter, laborantis animi laxamentum perdidimus! Quàm Daphnes regio tumultibus vacua erat, quãtò etiam templum ipſum magis vacuum, vt pote, in quo natura, ex ſeſe quaſi portum in portu fecerat: ambobus quidem admodum tranquillis, altero tamen maiorem tranquillitatem præſtante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum depoſuiſſet? Quis propterea fortunatas inſulas inibi deſideraſſet?

[Hæc tolerabilia: quæ ſequuntur, puerum magis ſapiunt, quàm conſummatum Rhetorem.]

O dexteram malignam, ô iniquum ignem? quonam primùm dilapſus eſt? quodnam mali huius exordiũ? nam à tecto exortus ad reliqua deinceps ſerpſit? ad illius caput, ad faciem, ad phialam, ad Cydarim, & talarem veſtem? Vulcanus enim ignis arbiter, non comminatus eſt igni huic detrimentum afferenti, cum beneficio deuinctus

Apollini deberet, ob indicium olim ſibi ab illo factum? ſed neque Iupiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimiſit; qui præſertim olim Lydorum Regi periclitanti aquam extinxerit. [Pergit inſanire.] Viri, trahitur mihi mens ad Dei Apollinis ſpeciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipſum repræſentat, formæ lęuitatem, colli mollitiem, idque in lapide cingulum, quo aurea tunica circa pectus ſic colligebatur, vt partim ſubſideret, partim ſubſurgeret. Denique totus Dei habitus, cuius iram, vel feruentem non ſedauiſſet, vt qui ſimilis eſſet cantilenam occinenti? Et herculè audiuit hunc olim aliquis (vt aiunt) in meridie cythara lu lentè Aures beatas! Cæterùm cătus erat terræ laudatio; cui quidem de aureo cyatho libare mihi videtur, quod puellam occuluerit dehiſcens, ac ſeſe deinde contrahens.

Tandem deſcribit incendium, in quo ridiculum eſt, quod ait, Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio rumor auditus eſt, Mercurij talaria quæſiuiſſe, vt ad flammam reſtinguendam properaret, Nymphas è ſuis fontibus egreſſas, ingentem luctum excitaſſe Poſtremò concludit:

Præſta te mihi talem, Apollo, qualem te reddidit Chryſes, dum Græcis imprecaretur, iræ plenum, & nocti adſimilem: quandoquidem tibi ornamẽta cùm redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat reſtitueremus: præceptum eſt, quod colamus ſimulachrum, haud aliter, quàm ſi ſponſus aliquis, interim dum corollæ contexuntur, moriatur.

Hi non ſunt affectus, ſed deliramenta, vt præclarè animaduertit D. Chryſoſtomus.

DE LANGVIDIS AFFECTIBVS, & iis, qui vocantur ἀπάλαυστοι.

CAPVT XI.

Derionis egregium dictum.

Athe. l. 8.

DOrion ille quidem tibicen haud ignobilis, & præ cæteris facetus, vt multas in omne genus hominum, ſic in poëtas, & oratores pleraſque contorſit argutias, qui in rebus magnis deſcribendis fuiſſent argumento longè inferiores. Itaque cùm tempeſtatem à Timotheo deſcriptam in nauta legeret, liquidò affirmauit, ſe in feruenti cacabo vidiſſe vehementiorem. Hoc pleriſque oratoribus accidit, qui in iis affectibus effingendis, qui vehementiam habent non mediocrem, ita ipſi remiſſi ſunt, & languidi, vt multùm de rei maieſtate detrahant. Quis eum fingere non putet, qui in grauiſſimis iniuriis lãguorem orationis ſimul habeat, & actionis? Natura ipſa in iſtis ſua ſponte proſilit ſatis, nec acrioribus indiget incitamentis, nam & imperiti, & barbari, dum ſuas, aut propinquorum lamentantur iniurias, ita voce, vultu, & tota actione ſe gerunt, vt appareat eos, quod agunt, imis ſentire medullis, ac viſceribus, ſi quis igitur orator ita eſt naturæ imbecillitate conſtitutus, vel etiam voce, & lateribus ita tenuis, vt nec poſſit indignari, nec iraſci, nunquam huiuſmodi argumenta tractare debet.

Quis Martem tunicâ tectum adamantina
Dignè dixerit, aut puluere Troico
Nigrum Merionen? aut ope Palladis
Tydidem ſuperis parem.

Horat. l. carm. ode 11.

Qui genium habuerit potentis naturæ, quanquam non omninò in hac re cedendum eſt naturæ, ſed ſi vehementiùs, quàm par eſt incitata fuerit, reſtringenda eſt nonnunquam, & ardoris curſus compeſcendus, ne in eos motus incidamus, quos Rhetores ἀπηλαύστους nominant, inconditos ſcilicet, & agreſtes, nec paleſtræ cultura perpolitos. Sit Oratori modeſtia, quod C. Graccho Erycinus ſeruus: quæ non fiſtulâ eburneâ, ſed rectæ rationis lege, modò inconditi motus vaſtitatem colligat, modò intemperantis vehementiam reprimat, modò laſciuientis luxuriem amputet, ad ſummum, omnia iuxta decori leges, & iura componat.

DE MIXTVRA AFFECTVVM.

CAPVT XII.

DElectationis mater eſt varietas, quam, vt natura in rebus, ſic in oratione ars, & ipſa quæ conficitur ex arte ratio, prudenter obſeruat. Non erunt igitur omnia vno affectu pertexenda, ſed prout rerum, actionúmque diſſimilitudo poſtulabit, grata diſparitate miſcenda, quam neceſſario actionis excitata quędam ſpecies, atque admirabilitas conſequitur. Et hoc ipſum in Sapphone Poëtria de meliore nota commendat Dionyſius Longinus, quòd vt ſublimis artifex, diuerſos motus ſumma varietate, nec minus elegantiꝰ pulchritudine temperaret, vt in iſtis verſibus.

Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
Ἔμμεν', ὤνηρ ὄστις ἐναντίος τοι
Ἰζάνει, καὶ πλησίον ἀδυφώνει
Σεῦ ὑπακούει.
Καὶ γελαίσας ἰμερόεν, τό μοι τὰν
καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόαισεν.
Ὡς γὰρ σ' ἴδω βρόχε', ὠς με φώνας
Οὐδὲν ἔτ' ἦκε.

Et cæteri, quos latinos habes apud Catullum.

Sed quis

Sed quis in eo Euripidis, & Senecæ Medeam non miretur? quanta dexteritate miscent, affectus, quàm admirabili varietate distingunt.

En motus doloris, quàm aptè expressus.

Ω τέκνα, τέκνα, σφῶν μὲν ὄζει δὴ πόλις,
Καὶ δῶμ' ἐν ᾧ λιπόντες ἀθλίαν ἐμέ,
Οἰκήσετ' αὐτὶ μητέρος ἐστερημένοι:
Ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἶμι δὴ φυγὰς,
πρὶν σφῶν ὄναδος, κἀπολαῦσαι εὐδαίμονας,
Πεῖν λέκτρα, καὶ γυναῖκα, καὶ γαμηλίους
Εὐνὰς ἀγῆλαι, λαμπάδας τε ἀιαχθεῖν
Ω δυσπάλαινα δ' ἐμῆς ἀνδραδίας, &c.

Suauis est iste motus, moderatè tristis, & leniter in intima pectoris influens, statim tristitiæ immiscet mollem risum innocentissimarum animarum, quæ matri abblandiuntur, ex quo ignescit dolor.

Φεῦ φεῦ τί προσδέρκεσθε μ' ὄμμασιν τέκνα;
Τί προσγελᾶτε τ' παύσιπον γέλων;

Et inter hæc horror, & deliquium animæ.

Αἲ αἲ τί δρῶσω, καρδία γὰ οἴχεται;
Γυναῖκες ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.

Mox auersatur consilia de cæde liberorum concepta.

Οὐκ αὖ δυναίμην, χαιρέτω βουλεύματα
Τὰ πρόσθεν, ἄξω παῖδας ἐκ γαίας ἐμοὺς.

Statim resumit dolorem, misericordiam, metum in furiosam lætitiam, crudelitatem, iracundiam, audaciam commutat.

Καί τοι τὶ πάσχω, βούλομ' γέλωτ' ὄφλειν
Ἐχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοὺς ἀζημίους;
Τολμητέον.

Deinde subitò ista affectuum moles, quasi fluctus ad saxum allisi frangitur, & post inanes ventos, veluti ridentis cœli clementior aura succedit.

Ἆ ἆ μὴ δῆτα θυμέ, μὴ σύγ' ἐργάσῃ τάδε,
Ἐασον αὐτοὺς ὦ τάλαν, φείσαι τέκνων.

Sed quàm brevis est bonorum portio. Ecce qui inter doloris, & iracundiæ cæcitatem, veluti radius lucis emicuerat, iterum densissimis tenebris circumfunditur.

Μὰ τοὺς παρ' ἅιδου νερτέρους δαίμονας,
Οὐτοί ποτ' ἔσται τῦθ', ὅπως ἐχθροῖς ἐμοῖς
Παῖδας παρήσω τοὺς ἐμοὺς κακουργεῖσθαι.
Πάντων σφ' ἀνάγκη κατθανεῖν.

Vehemens omninò motus, etiam addito permanes, & inferos ireiurando: sed tamen quasi torrens ad robustissimum obicem sidit, postquam liberos dissuauiata est, intimis φιλοστοργίας aculeis lancinata.

-- Δότ' ὦ τέκνα
Δότ' ἀσπάσασθε μητρὶ δεξιὰν χέρα
Ω φίλτατη χεὶρ, φίλτατον δέ μοι στόμα
Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων
Εὐδαιμονοῖτον. ἀλλ' ἐκεῖ. τὰ δ' ἐνθάδε
Πατὴρ ἀφείλετ' ὦ γλυκεῖα προσβολὴ.
Ω μαλθακὸς χρὼς, πνεῦμά θ' ἡδὺ τέκνων,
Χωρεῖτε, χωρεῖτε ἐκεῖ' εἰμι προσβλέπειν.

Nec inferior in his affectibus miscendis Seneca, quam artificiosissimè enim Medæã de nece liberorum cogitantem exprimit.

Non statim tam demens, & furiosus exurgit affectus: sed vt cruenti, & horribiles cometæ ex vario halitu paulatim concrescunt, ita ex variis motibus, præuiáque rerum aptissimè connexarum dispositione, vehementissimus ardor pectoris incitatur.

Primùm, vt leones singulari certamine congressuri, ilia identidem cauda percussantes robur excitant, ita languentem animum ad maiorem iracundiam irritat.

Incumbe in iras, téque languentem excita:
Penitúsque veteres pectore ex imo impetus
Violentus hauri: quidquid admissum est adhuc,
Pietas vocetur.

[Deinde.]

Medea nunc sum, creuit ingenium malis.

Ita proludit furori, & veluti classicum canit. Mox quàm artificiosè, quámque per varios anfractus, in vehementissimum illum, quem intendit motum delabitur, nescio quid animo iam delibauit, tamen ad primos tam atrocis malitiæ impetus, bonæ indolis semina quædam restiterunt, subtimuit, & refugit.

--Nescio quid ferox
Decreuit animus intus, & nondum sibi
Audet fateri

Dissimulat igitur pudore confusa, quod primum cogitauerat, & aliud proponit haud multum dissimile.

--Stulta properani nimis.
Ex pellice vtinam liberos hostis meus
Aliquos haberet.

Statim excludit illam moderationem, & vela permittit furori, etiam specioso, vt opinatur, & æquo prætextu.

--Quicquid ex illo tuum est,
Creusa peperit: placuit hoc pœnæ genus,
Meritóque placuit. Vltimum magno scelus
Animo parandum est: liberi quondam mei,
Vos pro paterna sceleribus pœnas date.

Apertè lusit audacia. Mox succedunt in scenam verecundia, metus, misericordia.

Cor pepulit horror; membra torpescunt gelu,
Pectúsque tremuit, ira discessit loco:
Matérque tota coniuge expulsâ redit.
Egone, vt meorum liberûm, ac prolis meæ
Fundam cruorem? melius: ah demens furor!

Statim, vt in alternis vndis recurrant furores.

--Occidant: non sunt mei.

Et derepente;

--Mei sunt, & culpa carent.

Et quæ sequuntur prorsus ab Euripide expressa.

Heu cara proles! vnicum afflictæ domus
Solamen: hûc vos ferte, & infusos mihi
Coniungite artus.

Postremò serenum illud, doloris, & furoris turbine confunditur.

--Rursus ignescit dolor;
Et feruet odium: repetit inuisam manum
Antiqua mentis ira: quæ ducis, sequor.

Ioseph l.7 de bello Iud.c.11.

Placet etiam Iosephum in eodem argumento audire, vbi matrem Hierosolymitanam describit, se ad filioli necem accingentem.

Βρέφος εἶπεν ἄθλιον, ἐν πολέμῳ, καὶ λιμῷ, καὶ στάσει, τίνι σε τηρήσω; τὰ μὲν παρὰ ῥωμαίοις δουλεία, κἂν ζήσωμεν ἐπ' αὐτοῖς, φθάνει δὲ καὶ δουλείαν ὁ λιμὸς, οἱ στασιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι. ἴθι γλυκύ μοι τροφή, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐχθροῖς, καὶ τῷ βίῳ μῦθος ὁ μόνος καὶ λειπόμενος τῶν Ιουδαίων συμφορᾶς.

Misera (inquit) soboles, cui te reseruo in bello, & fame, & seditione. Apud Romanos si vixeris, seruiturus es, vel certè fames præueniet seruitutem: sed omni seruitute, & fame crudeliores sunt seditiosi: Morere, & esto matri cibus, seditiosis furia, & humanæ vitæ fabula, quæ sola deest calamitatibus Iudæorum.

Iosephum cum Euripide, & Seneca, in Roma capta ab Alarico sic expressi, & miscui, vbi Romana mater ad eandem lanienam acuitur.

Motus ex Iosepho, Euripide, & Seneca expressi.

Cui te reseruo, matris infelix puer,
Cui dira Erynnis tortili primas iuba
Amplexa cunas, oris afflauit nigri
Lethale virus? dure Lucinæ labor!
Cui te reseruo? cur reseruo? ad quas neces?
Ad gladium, an ignes? ad famem? an pestem, & feras?
Morere Leona, morere, fis matri cibus,
Solare rabiem ventris incesti, miser,
Miser Lenæa morere, fis matri cibus.
Te, dulce pondus, mensibus denis tuli:
Clausum sub aluo visceribus auctum meis.
Et nunc repende gratiam matri, puer.
Relicta pridem viscera introrsum subi.

Deinde, vt fert istorum motuum ratio, spectris furialibus incitatur ad nefas.

Incesta facies Diræ ineluctabilis.
Quid fœda gyro membra ferali rotas?
Ad omne facinus non rudem dextram affero,
Feriam, peribit, glutiam carnes meas.

Mox succedit miseratio, & ad pueri vocem grauiter commota exclamat.

O dulce germen matris! ô sanguis meus!
Ebeu tepentes proluunt lachrymæ genas!
Pietas recurrat, corda mitescunt fera.
Rursusque mater, tigride ejecta redit.
O tenera membra, ô dulce caput, ô flos tener!
O labra mollia, ô manus, ô lumina!
O parce nate, parce genitrici tuæ.
Animula dulcis vive, morietur parens:
Morietur audax, impium, & vecors caput.

(Iterum stimulant miseram furiæ.)

Seruabo Gothis liberos! iterum furor:
En iterum Erynnis corde bacchatur fero,
Lymphata versat pectora, exagitat, coquit:
Omnes in illo corpore excepi rogos,
Quoscunque sæui busta Typhonis crepant.
Non ibo inulta, quodlibet possum malum.
Fidem, pudorem, numen, exturbo ocyus.

Hinc præliantur affectus.

Morietur insons? sed lupæ sontis puer.
Mens est, & isto ventre condetur mens.
Nati sepulchrum fiet hîc matris sinus.
Hæc sola restat fabula, & magna venit
Spectanda scena, defer audaces manus.
Perge ira, perge.

Subsîdit statim, & intepescit.

--- Vincor infelix parens,
Heu cor rigescit, membra torpescunt gelu!
Perimere natum, fundere cruorem meum?
Comedere carnes? melius: Ah demens furor!

Resilit statim motus, quasi violentus satellites, & miseram rapit.

Morietur: esto, quid moror? pia, impia!
Morietur: esto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet virium, & suauitatis.

At dices? si dolor, & iracundia sola excitanda sit, eruntne lętæ species adhibendæ? id omninò cum dexteritate præstandum est. Solent plerúmque lęta præmitti, quo ex eorum iactura grauiùs postea stimuletur dolor, quod in Aristidis exemplo docui, vbi nobilissimæ vrbis amœnitatem, & delicias commemorans viam sibi sternit ad monodiam. Cauendum est tamen, ne cùm doloris aguntur partes, faceta quædam, & iucunda intempestiuè misceantur, quæ gliscentem plerúmque motum elidút, & seria conuertunt in risum.

DE MODO, ET RATIONE mouendi.

CAPVT XII.

Captanda occasione mouendorum affectuum.

DIN modo, & ratione mouendorum affectuum hæc præcipuè sunt obseruanda.

Primò, postquam orator, & personarum, quas constituit permouere, & suarum virium exploratam habet rationem, debet omninò rerum cætera quæque adiuncta diligentissimè examinare. Contingũt enim aliquando tempora, vbi repentino aliquo casu iam cõmoti animi flexibiles sunt, & in eam, in quam semel inclinarunt partem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tũc feliciter cadunt oratorum tali, cum eis locus, & ratio temporum; cæteraque id genus famulantur. Contrà, difficilius est mouere, vbi iam senio ad similes affectus pectora obduruerunt, aut contrariis etiam affectibus occupata, impeditáque sunt: tunc certandum rationibus, instandum, colluctandum, nihil enim inanes motus efficient, nisi peruicax aduersus ea, quæ dicuntur, iudiciũ, dextro Marte expugnatum fuerit. Docendus est, atque erudiendus etiam imperitorũ intellectus, antequam motus inardescant, & nunquam ex abrupto incipiendum, nisi iam mutæ rerum circumstantiæ egerint, quod erat ab oratione expectandum: licuit Ciceroni ita exordiri.

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? &c.] Et prudenter quidem in eo fecit, iam enim ita partim metu, partim iracundia, & dolore incitati erant omnium animi, vt magis ipse, nascentibus veluti affectibus obstetricari videretur, quàm nondum natos generare, ac deformare. Quod plerique malè arripientes in frigidis, & sedatis argumentis, statim in acutissimos erumpunt sonos.

Motus nõ debẽt videri accersiti.

Secundò, Etsi comparare animos ad motum oporteat, magna tamen curâ prouidendum est, ne ipsi accersiti, aut intrusi videantur affectus, si enim comparati, si affectati, si nimis artificiosi appareant, quasi detecti hostium subterranei cuniculi, aut eluduntur, aut minus habent virium. Elicienda est permotio latenter, non autem cum ea aperto marte pugnandum.

---Nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incusasse querela.

Qua in re lepidissimum est, quod narrat Quintilianus de adolescentulo caussidico, qui apud Cassium Seuerum dicturus, inter cæteros motus comparauerat, *Quid me toruo vultu intueris, Seuere?* Ad hæc frigidè vir grauis. *Non mehercules inquit, faciebam, sed sic scripsisti.* Ecce & quàm potuit truculentissimè eum aspexit. Alius transtulit aliquãdo puellam, quæ soror esse aduersarij dicebatur: (nam de hoc lis erat) in aduersa subsellia, tanquam in gremiò frattis relicturus. Atis præmonitus iam decesserat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinatæ rei casu obmutuit, & infantem suam frigidissimè reportauit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magnum putauit, & ea sæpiùs risum fecit, nam & hi, quorum officij erat, vt traderent eam ad epilogum, ignari quid esset epilogus, quoties respexisset patronus, offerebant palam, & prolata nouissimè deformitas ipsa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit.

Fab. l. 6. c. 2.

Festiua narratio de motib⁹ cõparatis.

Tantùm est in insulsis motibus periculi. Quid igitur nihil erit apparandum? quid, & quomodo dicas non erit meditandum? Absit: Affectibus enim proprias sententias, & verba aptare, res vna est omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum, quam tentarunt multi, præstiterunt pauci: quo fit, vt rarò temerario ingenij calore, satis feliciter excutiatur. Comparanda est opinor, motio, sed ita comparanda, vt naturaliter influere, non intrusa esse videatur, nisi fortè exercitatissimis in dicendo hominibus contingat, vt in eo etiam repentino furore sint felices.

Motus vt irrũpitur.

Tertiò in rebus prouidendum est, ne iis, quæ proponuntur opus sit intentione iudicij quàm acuta: nam, vt superiùs monui, quò magis inuestigando laborat intellectus, eo magis in sensu minuitur permotio: ex quo vitiant, & corrumpunt affectus, qui vbi primùm mouere inceperint, statim erudita quædam, & recondita commiscent, quibus dum auditoris adhæresçit intellectus, motio præterfluit.

Quæ argumenta requirantur in motibus.

Quartò, argumenta debent esse mista, & confusa, sapientique quodam errore vagari, vt videantur ab incensa potius mente subiici, quàm vlla artificii exquisitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus, & confusis cogitationibus raptim per omnia desiiunt.

Sententiæ in motib⁹ crebræ.

Quintò, Debent esse in affectibus crebræ, acutæ, & vibrantes sententiæ: fidit enim affectus diffusa oratione, non secus ac tempestas, cùm ventus spargitur fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exclamat; M. ferere nostri, noli extinguere extinctos, fuimus aliquando felices, memento te esse hominem.

Affectus fidit diffusa oratione.

Hæc si periodicè dicerentur, priùs gladius hostis feriret, quàm esset absoluta periodus.

Dictio quæ ad motus apta.

Sextò, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: sed tamen honesta, & grauis, in vehementibus, & valdè incensis, erit stylus, qui saxa deuoluat, vt [*Pontem indignatus Araxes.*] Idcirco in tragœdiis plerumque cothurnata verba, & translationes longè petitæ conceduntur.

Motus temperandi.

Septimò, vt nerui in cithara, neque nimium intendendi, neque inertius remittendi, ita in affectibus, maximè vero ab oratore, adhibenda quædam est in modo, in rebus, & verbis mensura: atque, vt curandum est, ne sint iacentes, infirmi, inclinati: ita etiã non nimis acuendi, ne in parenthyrsum transeant: nam permotiones vbi nimiæ fuerint, speciem habent vitiorum, & eos ipsos, qui ita affecti sunt oratores, contemptos faciunt, suique impotentes.

Ad summum sapienti prouidendum erit, lachrymulas cito arescere, & ardorem animorum extingui, non istis tantùm sensuum permotionibus insistendum, sed firmissimis præsidiis mentem, rationémque muniendam, quibus conceptas affectuum flammas alere, conseruaréque possit.

Magni motus sæpe tegendi silentio.

Octauo, Occurrunt etiam nonnunquam Magnis res adeo magnæ, & graues, vel adeo diræ, funestæ, lætæ, iucundæ, insolitæ, inauditæ, vt melius (non secus ac Timantis Agamemnon) videantur silentio premi, quàm mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiacis, & Didonis silentium in Necya Homeri, & Virgilij, merito omni oratione grauius sapientes iudicauerunt.

Parui siquidem affectus sæpiùs loquuntur, magni stupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes, & Chariclæa non loquuntur apud Heliodorum, nisi paucissimis, & iis interruptis vocibus ἔκστασις. Ad summum, stupore defixi concidunt, & toti supereffluentis gaudij vortice obruuntur.

Nono, prospiciendum est, vt non in sola A peroratione (quanquam præcipuus est in ea locus) sed per totam etiam orationem, vbi res postulat diffundantur affectus; neque vt Musica odiosa, atque importuna prẹter rem ingerantur, neque etiam locis necessariis desint, sed prudenti quadam œconomia dispensentur.

DE REMISSIONE affectuum.

CAPVT XIII.

FEstiuam narrat historiam Suidas de ignis, & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum suum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorúmque domitorem circumferebant, quod vi ignis cætera quæque idola dissoluerentur. Vbi ventum est in Ægyptum, sacerdos quispiam callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei speciem efformatam, vel vt alij volunt C ingentem Nili statuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quæ tunc cera obduxerat concisam producit. Nec mora dato signo Dij congrediuntur, ignis statuæ Nili subiicitur, qui postquam afflare cepit, liquefacta cera, statim per rimulas ingens aquarum vis erupit, qua ignis extinctus est, & Chaldæorum superstitio derisa. Simile quidpiam in affectu contingere non rarò cernitur. Is enim semel emissus, volat ferox, alacer, & incensus, pugnat, vincit triumphat, quod si in aduersarium inciderit D hominem frigidum, vafrum, subtilem, vt ignis à Nilo extinguitur. Oratori igitur, qui mouet affectus, non tantum inanis calor, qui statim effluat, sed animorum solida persuasio, quæ in posterum etiam remaneat, quærenda est. Contrà, ei qui cupit remittere, & frangere. Primùm aperienda est ars mouentis, quod est omnium ad contemptum motus efficacissimum. Ostendendum quippe auditori, comparatam de industria hanc in eius simplicitatem machinam, vanis illum vmbris agitari, & quasi Panico terrore moueri, quod vbi intelligit ipse, suos irri- E det affectus, & suspectum habet eum, qui mouere conatus est, imò persępe quasi fraudulentum deceptorem auersatur.

Argumenta deinde, aut apertè, aut tacitè oppugnanda, res extenuãdæ, verba minuenda, leones, & Elephanti in culices, & formicas efformandi. Si non leuiter impressus, sed tenaciùs insidens pectori colluctetur affectus, aliò quantum fieri poterit, auertendæ erunt, & deducendæ cogitationes.

Ad summum, comparato iam auditoris animo, aliæ motiones erunt excitandæ, vt clauus enim clauum, sic motus motum pellit; collidantur etiam nonnunquam tanquam vndæ in mari, alius alium auget, vel minuit, vel tollit. Odium misericordia mitescit, fauor inuidia diluitur, ira amore, vel reuerentia intepescit. Risus denique vel exhilaratione animi, vel conuersa in se cogitatione excitatus, magnos sæpè, & atroces motus cõposuit, & verbum appositè, ac festiuè dictum omnem motuum doloris, iracundiæ, miserationis, & cæterorum apparatum, viresque confudit.

B

DE AMORE.

Amoris nomen.

CAPVT XIV.

VT cœlestes orbes, is qui omnium supremus est, suo ambitu contentos, motu pariter versat, & rapit: sic omnes affectus vnius amoris complexu comprehensi, vnius quoque amoris conuersione mouentur. Spes, metus, iracundiæ, voluptates, inuidiæ, æmulationes, odia ipsa, quod mireris, ex amore proficiscuntur: Qui cùm adeò latè pateat, & tantùm sibi in humanis actibus vendicet dignitatis, nihil mirum, si in Theologorum, Philosophorum, Rhetorum, poëtarúmque scriptis, vtramque sæpe paginam facit. De hoc igitur affectu pauca imprimis, & lecta dicenda sunt. Ordior à nomine.

Mortalium vitio qui præclara quæque in prauos vsus verterunt, factum est, vt castis auribus vox amoris sit plerumque suspecta, & nonnihil inuisa, quę caussa Diuum Dionysium mouit, vt Ἔρωτος nomen vsurpaturus in Theologicis, pias mentes ad cœlestis amoris satus accipiendos, præpararet, & nihil in hac amoris voce subtimendum esse ostenderet. *Dion. c. 4 de diuin. nominib.*

Ὡστε τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῇς. μηδέ τις ἡμᾶς διαβαλέτω λόγος περὶ τούτου διαβάλλοντας addit S. Ignatium ante se hac eadem voce in sacris vsum, & esse nomine ὁ ἀγάπης θεοπρεπῆ; quo fit, vt nihil habeat suspicionis. Græci porrò ἔρωτα dixerunt, ἀπὸ τοῦ εἴρειν τὸ δεσμεῖν, ὁ συνδέων γὰρ ἡμᾶς πόθος, à nectendo, quod animas desideriis, quasi laqueis implicet, vel amantium pectora, mentésque coniungat; an etiam, inquit, παρὰ τὸ εἴρω, τὸ λέγω λαλῶ γὰρ οἱ ἐρῶντες, à loquendo, quod loquaces sint, qui amant, vnde & amorem ab Hebræo nomine אָהַב *amar*, hoc est loqui, deriuant nonnulli; quãquam latinas voces ab hebræis rarò deduci velim: sed hæc Grammaticis disceptanda relinquamus. *Magnum etymolog. in voce ἔρως.*

DE TRI-

AMORIS DEFINITIO, ET DE triplici animæ motu.

Ex S. Dionysio præclarè.

CAPVT XV.

Scitum Xenophanis dictum.

PRæclara vox Xenophanis Colophonij, qui auidum diuinitatis humanum ostendens ingenium, homines non modò se Diis similes facere, sed ipsos sibi Deos assimilare contendit, quando eos humana specie, & ea, qua vel plurimùm delectantur, pingere, fingeréve solent.

Hoc ipsum (inquit) facerent boues, & leones, si manus haberent, & eas artes nossent, quibus humanum ingenium nobilitatum est: equi quidem equos, & simiæ simias in diuinam similitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες, ἃ χερσὶν χέῤῥαν, ἢ ἐξεπίστευν ἔργα ἀνδρῶν, ἵππων μὲν ἵππους, βόες δ' ἂν βοῦν ὁμοίους, καὶ θεῶν ἰδέας ἔγραφον, καὶ σώματα ἐποίουν τοιαῦθ' οἷπερ καὶ σῶμα εἶχον.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis, & imaginibus amoris perspicuum est, quas ad ingenium suum vnusquisque finxit, & accommodauit affectus: Nihil hîc opus est infinita poetarum deliramenta in eo genere persequi, satius est ad saniores recurrere sententias.

Arist. in topicis. Ex Aristotele discimus, Amorem nihil aliud esse, quàm propensionem appetitus in bonum, siue illud sit verum, siue cogitatione duntaxat amantis describatur. Pleniùs

S. Dionys. l. 4. de diuinis. magnus, & admirabilis Dionysius amorem definit; *συνεκτικὴν δύναμιν εἶναι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, διὰ τὸ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν*; Vim quandam, qua animus pulchro, & bono adhærescit, quæ pulchrum, & bonum est. Quæ definitio nõ modò materiale, sed etiam ipsum formale amoris obiectum (vt Theologi appellant) eruditè comprehendit: Atque in eo longè præ-

Diuina amorem definit, immortalitatis desiderium. Maximus Tyrius eandem animæ regionem appellat. stantior est, quàm quæ à Theophrasto affertur, cùm amorem esse dicit animi concupiscentiam, quæ celerem habet ingressum, tardum verò regressum: aut eius, qui definit; *πόθος ψυχῆς ἀθανατίζούσης*. Ex hac autem Dionysij definitione colligimus, Animum motum quendam esse animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando fit hic motus, (vt ait D. Augustinus) sed amando.

Pergit idem sublimis auctor, & in diuinis nominibus triplicem animæ, siue potius mentis constituit motum, circularem, rectum, obliquum, quorum vim, rationémque sic describit. *καὶ κινεῖσθαι μὲ αὐτὴν λέγομεν τὸν κυκλικὸν μὲ ὁμοίως τὸν αὐτοῦ, καὶ ἑτερωτάτης ἡλάμενον τοῦ κέντρου, καὶ ἀγαθοειδῶς ἐνδεῖσθαι ἢ ὁπότε περιϊόντα, εἰς τὸν τοῦ νοεροῦ φέρεται, ἐνδεία τε πάντα ἐφάπτεται ἡνωμένως ἢ ὅτι, καὶ περιεκτικῶς, τοῦ κρείττονος*

Triplex animæ motus.

A *διεξόδου, ἀνελιττόμενον μόνοις ἐφ' ἑαυτοῦ τοῖς ταυτότητος εἴδεσι κέκλῃται, καὶ ἀγαθοῖς, ἀκατατάκτως ἐφιχεόμενον.*

Intellectus, inquit, diuini, circulo quodam moueri dicuntur, dum pulchri, bonique splendoribus, principio, & fine carentibus coniunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorum curam prodeunt, recta omnia peragentes, obliquè verò, quando inferioribus ita prouident, vt tamen à propria identitate (hoc enim verbo *ταυτότης* vtitur) non discedant circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis caussam, indefessam choream exercentes. Quæ verba satis obscura sunt, nec qui Dionysium enarrauerũt sanctus Maximus, & Pachymera, multò liquidiùs explicant. Arbitror ego cum Marsilio Ficino, Animæ Deum diligentis, veluti quosdam saltus fuisse expressos. Et Angeli quidem aciem generosè illius mentis intendentes in Deum, circulari quodam motu mouentur, dum infinitas pertectiones, in sese veluti per orbem annuli recurrentes, contemplantur, & (vt ait ille) æternos quosdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti desilientes. Vbi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerum humanarum curam, recta ferri incipiunt, à cœlo, quasi ad hæc infima lineam ducentes. Verùm, quoniam ita gerunt imposita à Deo in terris prouincias, vt ad originem suam, & fontem vsquequaque redeant, imò illi semper adhæreant, non secus, ac radij solis, qui in terras effusi cœlo tamen copulantur: ex eo *γυροῦσθαι* moueri, & in se veluti conuolui dicuntur.

Explicatur D. Dionys.

circularis motus Angelorum quid sit.

Quid sit rectus.

Alia ratio nostri amoris est: primùm enim recta ferimur, & per res creatas, quasi per scalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur, in quibus deinde circulum æternum obeuntes suauissimè conquiescimus. Mox à Deo in amorem proximi, & à proximi amore in Deum delati, semper tamen vtrique hærentes, *κύκλῳ γυροῦσθαι*, gyri, voluminisque modo mouemur.

Quid sit γυροῦσθαι, in se conuolutus. Ratio nostri motus, siue amoris.

Qui rerum naturas, & mundi œconomiam speculantur Philosophi, nec ad vniuersi principem, & moderatorem Deum vsquam deueniunt, recta quidem mouentur, sed nunquam in illo amabilissimo rerum diuinarum circulo conquiescunt. Contrà, qui sublimibus contemplationis pennis subnixi, ad illam Moysis lucidissimam caliginem sese extulerunt, choream suauissimam ducunt, diuinis amoribus deliburi. Qui verò ita hærent Deo, vt proximorum etiam salutem nauiter promoueant, illi sunt qui mixtam, vt vocant, vitam delegere, Deo gratissimam, & terrarum orbi vtilissimam, siquidem, vt ait vir Ethnicus, [Deus est mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.]

Qui tantùm mouentur recta.

Plinius.

DE QVINQVE AMORVM generibus.

CAPVT XVI.

SAnctus Hierotheus apud Dionysium, Amorem in quinque genera partitur, in θεῖον, ἀγγελικὸν, ψυχικὸν, φυσικὸν, diuinum, angelicum, intellectualem, animalem, physicum.

Diuinus is est, qui in Deo, & ipse Deus est, quo nihil ad maiestatem augustius, nihil ad sanctitatem purius, nihil ad constantiam firmius, stabiliúsque esse potest. Hoc ipso res creatas, infinitæ suæ maiestatis stillas maternis plusquàm visceribus amplectitur, & quasi nouiter quotidie creans omnia, in suæ prouidentiæ gremio sustentat, fouet, fœcundat. Nec mirum, si Iouem Tigillum antiqui illi dixerunt, quod prouidæ mentis cura, non secus ac æternis columnis inconcussas mundi partes stabiliret. Accedit ipsa dilectionis teneritas, qua rebus magnis ita voluit esse prouisum, vt ne infima quidem negligeret: siquidem eo suauiter dispensante, minima quæque nascuntur, crescunt, resoluuntur.

Amor angelicus propiùs ad Deum accedit, quando Angeli copiosiùs æterno gloriæ fulgore illuminati, Deum longè ardentiùs & firmiùs, quàm nos diligunt, res deinde humanas, Deo ita iubente, summa caritate procurant, in hominum salute promouenda, alacres, magni, & constantes administri.

Amor intellectualis, nostræ mentis est, cum ratione diligentis in verum bonum propensio: qui si talis semper esset, nũquam tantas in terris misceret tragœdias, quibus miserè laceratur, & labefactatur genus humanum.

Amor animalis, impulsio quædam vehemens est in sensu, ad rem amatam, plerumque cœca, importuna, temeraria, animali, & voluptuario homini cum brutis animantibus communis.

Amor denique naturalis, est rerum, quæ intelligentia, & sensu carent, ad cumulatam sui absolutionem decursus: de quo D. Augustinus libr. 11. de ciuitate Dei sic loquitur; Amores corporum momenta sunt ponderum, siue deorsum grauitate, siue sursum leuitate nitantur. Hanc enim ἕνωσιν, ad sui conseruationem, perfectionémque, Dei prouidentia rebus indidit vniuersis. Et ita quidem amore inconcussus stat mundus, dum suprema ad curam inferiorum, suaui quadam delectatione descendunt, infima verò superiora, à quibus omninò pendent? redamant: ipsa denique paria, mutuo inter se conciliantur, vel mente, & ratione, vt in hominibus: vel solo sensu, vt in brutis; vel denique momento, & muta quadam impulsione, vt in rebus inanimis fieri solet, sic catenis amoris conglutinantur, & cohærent vniuersa. Quæ causa monit Hesiodum, vt in ipsis mundi incunabulis, è chao, & nocte, primùm volucribus alis exilientem Amorem depingeret, eo siquidem vinculo coalescit rerum vniuersitas, sed præter hanc vsitatam amoris rationem, qua corpora in suum quæque locum feruntur, & plantæ nutrimentum trahunt; Insunt etiam plerumque rebus admirabiles sympathiæ, & antipathiæ: sic mala gemella, quæ germanitatis poma vocantur, semper cohærentia sunt, & nunquam singula in fœtu: sic palma Syagrorum, eiusdem cum Phœnice nominis, cum Phœnice quoque moritur, & renascitur: sic magnes ferrum, electrum paleas trahit. Cõtra aquilæ pennæ, cæterarũm auium plumis immisceri se non ferunt, Pantheræ quoque, & Hyænæ immortale odium, in ipsa cadauerum tranit exuuia. siquidem pelles simul suspensæ adhuc bellum exercent, tanti sunt naturalis amoris, & odii effectus. Et hæc quidem amoris secundùm subiecta diuisio.

Sympathiæ, & antipathiæ naturales. Plin. l. 15. c. 14. & l. 13. c. 4. lib. 28. c. 8.

Aliam rationem sequutus est D. Thomas, cum ratione motiui, quod est in amante, duplicem amorem constituit, vnum concupiscentiæ, alterum amicitiæ. Diuersus est, inquit, amor concupiscentiæ ab amore amicitiæ, quod amore concupiscentiæ, quis in bonum magis, quod alicui vult fertur, quàm in illum, cui vult: sed amore amicitiæ, magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur. Amore igitur concupiscentiæ diligunt, qui se magis, quàm rem amatam quærũt: Amore verò amicitiæ, qui non sua commoda, sed amicorum bonum appetunt.

D. Thom. 1. 2. q. 26 Amor amicitiæ, & concupiscentiæ.

Sapiens, inquit Seneca, etiamsi contentus est se, tamen habere amicum vult, si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat, non ob hoc, quod Epicurus dicebat, vt habeat, qui sibi ægro assideat, succurrat in vincula coniecto, vel inopi: sed vt aliquem habeat, cui ipse ægro assideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat, quemadmodum cœpit, sic desinet: & mox, qui vtilitatis causa assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes, amicorum turba circumsidet, circa euersos ingens est solitudo, & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re, ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. (Deinde) ista, quam tu describis, negotiatio est, non amicitia.

Ad summum, D. Augustinus, rem secundum obiecta metiens, duos amores facit, Dei, & mundi, quod nomine Erotis, & Anterotis veteres expresserunt.

DE EROTE, ET ANTEROTE.

Déque turpis amoris vesania.

CAP. XVII.

Dionys.l. 4. de diuinis nominibus. *Impius amor idolum est amoris.*

DIuinè, vt cætera, magnus ille Dionysius turpem amorem, *Idolum amoris*, & lapsum à vero amore describit. ἔρως διχῶς ἐστὶν ἀληθὴς. ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ἢ μᾶλλον ἔκπτωσις τοῦ ὄντος ἔρωτος. Vt igitur magnum scelus admittunt, qui præpotentis Dei maiestatem nullis terminis circunscriptam, in Muris corpusculum colligunt, vel etiam in piscis, aut vulpis, aut simiæ figuram deformant: sic & eos culpa non mediocri teneri fatendum est, qui affectum illum amoris, quem Deo dari, consecrarique oportebat, in putidi corpusculi, mundi, & rerum humanarum quisquilias conuertunt. Inde natum est hoc portentum Cupidinis, ab inanibus Poëtis, tam variis carminibus celebratum. Sed opinor Alexis omnium solertissimè depingit, monstrum enim facit ex omnium naturarum, ingeniorumque præpostera quadam cògerie agglutinatum, viriliter audax, muliebriter timidum, furore, atque amentia præceps, callida ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate dissolutum, ambitione prodigiosum. Aristophon autem in Pythagorite, narrat eundem è cœlo præcipitem datum, & iis, quibus ante micabat pennis, indutam fuisse victoriam. Melius Antisthenes, apud Theodoretum, irridet eos, qui obscœni amoris, quasi Dei alicuius picturas faciunt, & infinitas in eum nugas comminiscuntur. Non est, inquit, non est Deus amor, sed naturæ corruptæ vitium, à quo, dum vincuntur miseri homunciones, turpissimum animæ morbum, Dei nomine consecrant.

Alexis apud Athen. l. 13. *Aristoph ibid.*

Theodoretus orat. 1.

Τὸν δ' ἔρωτα κρείττων ἐλάλει ἢ φύσιος, ὃς οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ κακοδαίμονος δεῖν πάθος. Inde inuectus in Venerem. Vtinam, inquit, eam venerem, quam ipsi sibi Deam fingunt, certè sagittis conficerem, quando tot lectissimas nobis matronas corrupit. Quamobrem disertè monet Maximus Tyrius, verum amorem à falso secerni oportere, more nummulariorum, qui nummum legitimum discriminant ab adulterino. Proclus verò, & ipse Philosophus Platonicus, in amoribus, idem contingere dicit, ac in sacris, & expiationibus. Qui se expiant (inquit) aut Deos consulunt, antequam puriori numinis præsentia fruantur, in varios terrenorum Dæmonum impetus, atque terriculamenta nonnunquam incidunt, à quibus à sinceris bonis, ad materiæ fæcem abripiuntur. Sic, & in vita instituenda, tot popularium amorum turba impedimento est, quo minus liquidiore cœlestium voluptate perfruamur. Hæc ratio plerosque Ethnicorum mouit, vt Anterotem terreno amori contrarium facerent, quorum pugna expressis imaginibus describitur, apud Pausaniam in Eliacis. Cupido enim palmam tenet, quam Anteros infringere, atque extorquere de manibus nititur. De hoc Anterote intelligendum Mariani scholastici epigramma.

Maxim. Tyrius dis. 8. *Proclus l. de anim. & dæmonib.*

Pausan. in Eliacis l. poster. Marian. Anthol. l. 4. De hoc ipso vide Lucianū in Encom Demosth. t. 1. p. 893

Οὐκ ἀπὸ πανδήμου ξύνειτι κύπριδος, οὐκ ἀπὸ γάμου
Εἰμὶ ἐγὼ ὑλαίης ἔγκυος ἐυφροσύνης.
Ἀλλ' ἐγὼ ἐς καθαρὴν μερόπων φρένα πυρσὸν ἀνάπτω
Εὐμαθίης, ψυχὴν δ' οὐρανὸν εἰσανέγω.
Εἰ δ' ἀρετῶν στεφάνους πολέμου πλέον ἢ ἐρατεινὰς,
Τοὺς μὲν ἔρως, πρώτη δ' εὐφίλης στέφομαι.

Non ex vulgivaga (Hospes) Venere, non è terra
Sum, nec corporeæ soboles lætitiæ:
Verum ego in puræ mortalium mente facem accendo
Probæ eruditionis, mentem in cælum educo.
Ex quatuor autem virtutibus totidem coronas decerpo,
Quas omnes fero, sed primæ me coronat sapientia.

Hæc Ethnici per nebulam duntaxat viderunt. Quanto melius Christiani, inter quos sapiens ille idiota, in libello de amore diuino, vtriusque pugnas non inani verborum fuco, sed Dei mouentis spiritu describit, vbi de impudico amore hæc habet. Talis amor est laqueus animæ, discrimen vitæ, mors suauis, blanda percussio, interfectio leniens, mel fellеum, pernicies delicata, mali natura boni colore depicta, domus tempestatis, dulce venenum, malum spontaneum, sapida iugulatio, & omnium rerum calamitas. Nam Adam, & Euam de Paradisi deliciis eiecit, cœlestes terrenos fecit, humanum genus in infernum demersit, vitam abstulit mundo, laborem, & pressuram inuenit, & malum quod ad mortem perducit, fœdat puritiam, perdit iuuentutem, incitat, ac inquietat emortuam carnem, & senectutem.

Idiota lib de amore diuino.

DE CAVSSIS AMORIS *in genere.*

CAP. XVIII.

FAbulam narrat Plato in conuiuio de amoris natalibus. Quando nata est, inquit, Venus, parato conuiuio discubuerunt Dij cæteri, & Consilii filius Porus, affluentiæ Deus. Cum

Plato in conuiuio.

cœnati essent, Penia, (siue Latine Paupertatem malis dicere) mendicatura cibum, vt pote epulis illic abundantibus, venit, & circa fores obuersabatur. Porus quidem nectare ebrius (vinum namque nondum erat) Iouis hortum ingressus est, & somno grauatus dormiebat. Penia verò inopia compulsa, quo pacto filium, quasi quibusdam insidiis ex Poro conciperet, excogitauit. Quare iuxta illum accubuit, amoremque concepit. Habet igitur amor ex matris ingenio, vt pauper sit, pulchrumque, & bonum, quasi naturæ suæ cumulatam absolutionem appetat. Hoc amoris obiectum, hęc caussa, & origo, vnde omnes eliciuntur amores.

Amoris natales.

Pulchri verò, bonique magna est affinitas, ingens amicitiæ nodus, vnde pulchrum, & bonum Hebræi vno vocabulo טוב *tob* appellarunt, Græci ἀπὸ τοῦ καλεῖν καὶ ἀγαθοῦ vnione καλοκἀγαθίαν fecerunt. Hæc pulchritudo cum bono semper copulata, illex est amoris, & fax ipsius cupiditatis. Vna est autem perfecta, & absoluta omnibus numeris species, splendor gloriæ penes patrem luminum, & figura substantiæ eius.

Illex amoris καλοκἀγαθίαν Pulchrũ, & bonum

Ex ea, tanquam ex lucis fonte, triplex emicat pulchritudo, vna quidem per Angelicos intellectus, puras illas, & ab omni labe detersas mẽtes. Altera per intellectuales animas, atomos quasdam stupendę illius maiestatis. Tertia denique cæteris longè inferior, per varia corpora, quibus inest, longè, latéque spargitur, atque diffunditur; Non secus, ac si lumen vnum, per tria quædam vitra, coloribus inter sese dissimillima, in oculos nostros desiliat.

Triplex pulchrũ.

Quod si eos aspectus haberemus, qui diuina liquidò contemplari possent, rerum cœlestium pulchritudini, quasi purissimo fonti semper affixi, nunquam diuelleremur, sed miseri, & hebetes, propter naturæ nostræ partim imbecillitatem, partim etiam peruersitatem, per species corporeas, quasi vitra, crassa plerunque, & sordida, pulchritudinis, ac lucis riuulos consectamur, ad quam etiam mentis corruptæ vitio, & contagione sæpius hallucinamur.

Quomodo circa pulchrũ amor fallitur.

Ex quo præclarè Diuus Dionysius, ad veri amoris faces, in animis excitandas, posit pulchrum, & bonum, statim colloeat φῶς νοητὸν lumen intellectuale, quod cum ipsa pulchritudine coniungit. Φῶς νοητὸν λέγεται τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, ὃς ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερελλάμπουσα φωτοχυσία, πάντα ἐκπέμπον, καὶ ἐγκόσμιον νοῦν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ καταλάμπουσα, lumen intellectuale appellatur, quod supra omne lumen bonum est, tanquam fontis radius, & supereffluens luminis diffusio, omnem, quæ supra, & intra mundum est mentem, sua plenitudine illustrans. Hoc igitur nos primum, ad boni cognitionem, intelligentiamque promouet, deinde etiam ad amorem suis quodammodo facibus irritat.

Secunda ad amorẽ illecebra φῶς νοητὸν lumen & cognitio.

Tertio. Conciliatricula est amoris similitudo, & ingens ad vinciendas, simulque retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent similibus, & Simia Simiæ, Gracculus Gracculo iucundissimus, vel, vt est in vetere prouerbio.

Tertia similitudo.

Τέττιξ μὲ τέττιγα φίλος, μύρμηκα δὲ μύρμηξ.

quòd Ouidius expressit his versibus.

Scilicet ingenijs aliqua est concordia iunctis,
Et seruat studij fœdera quisque sui.
Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ nauita puppis amat.

Quarto. Vetus amatorium affertur à Seneca, sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine. *Si vis amari ama,* Et vere, pretium amoris accommodatissimum, est amor, nullumque videtur adeo rigidum, & ferox ingenium, quod amoris illecebra non pelliciatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitiosi amoris corruptela, qui luctam quandam, & discrimen appetit, vt homines, quos vident ad amandum prociiues, minime redament, quinimo eorum magis amore capiantur, qui minus amori respondent, secundum vulgatum Ausonij versum.

Quartum inuictum amor. Senec. 9.

Hanc volo, quæ non vult, illam, quæ vult ego nolo.

Hæ fermè sunt præcipuæ amoris causæ, quas enucleatius persequutus Aristoteles, in quindecim genera diuidit.

QVINDECIM AMORIS causse in specie, ex Aristotele.

CAP. XIX.

PRima, est beneficentia, vel benefica voluntas, amãt enim omnes eos, qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis est, vt ipsis belluarum ingeniis coaluerit.

Secunda, habere res communes, de iisdem lætari, in iisdem periclitari; simul in societatem laboris, simul in præmiorum, & fructuum contubernium venire.

Tertia, est iustitia, amant enim iustos, & innocentes, quales sunt, qui non ex aliorum damnis viuunt, sed honestis artibus, suaque sibi industria victum comparant.

Quarta, esse bonum, & integra fama. Talibus eum volunt omnes amici fieri, quum & ipsi improbi amant hoc specioso glorioſæ amicitię titulo, rerum suarum infamiam tegere.

Quinta, non aduersari. Itaque amant, in communi

in communi vita,& conſuetudine,affabiles, qui neque ſunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum cenſores. Qui crimina minime obſeruant, qui non maledicunt, iraſcentibus non aduerſantur, aut ſi irati fuerint,facillime conciliantur.

Sexta, ſtudiosè ſe gerere. Amant enim omnes benè affectos, qui admirantur, qui fauent, qui inſigni benevolentia proſequuntur, cum omnes amari, & ſuſpici lubenter velint.

Septima, ſimilitudo, amant quippe ſimiles, & eadem profitentes ſi non impediant, neque ex eodem ſit vita. Et ſi enim B ſimilitudo per ſe pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucri, gignit indignationem, & inuidiam, iuxta Heſiodi dictum.

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέῃ, καὶ τέκτονι τέκτων καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέῃ, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Octaua, familiaritas, amant enim apud quos,ſic ſe habent, vt non afficiantur metu, nec pudore, maxime in his, quæ ſunt ad opinionem: Alia enim ad veritatem turpia ſunt, quæ nemo vnquam probus admiſerit. Alia ſunt ad opinionem, quæ poteſt, ſine culpa, quilibet facere.

Nona. Nimia reuerentia, nam amant etiam eos, apud quos pudore afficiuntur, eorum qui ſunt αἰδοῦς ἀνάξιαι, propter eam, quam aduerſus ipſos habent obſeruantiam.

Decima, æmulatio, aut enim amant eos, aut iis amici eſſe volunt, quibus, cum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt,& non inuidiam.

Vndecima, Procuratio bonorum. Nam amant eos, quibus bona procurarent, niſi in ipſos maiora mala redundarent.

Duodecima, benevolentia fidelis. Volunt enim amici eſſe iis, qui amant ſimiliter abſentes, & præſentes, ac etiam mortuos. D

Decima tertia, nulla fictio. Itaque amãt eos, qui non fingunt apud ipſos: Tales autem ſunt, ſua ipſorum vitia dicentes.

Decima quarta, nullus metus. Amant enim non metuendos, idcirco, qui popularitati ſtuduerunt Principes, lubenter audiuere, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timet timeri.*

Decima quinta, fiducia. Amamus enim ipſos, quibus confidimus.

De effectu, & vſu huiuſce affectus.

Amor & benevolentia oratoris neceſſaria.

FVlmineus eſt hic affectus, ſed blande fulminat,& intimas auditorum mentes, ſenſuſque peruadit. Hanc vnam machinam, ſi nactus eſt orator, Helepolin quandam nactus eſt, qua ſine violentia, ſine ſtrepitu, ſine vllo tumultu in animos poſſit inuadere. Si contra laboret odio, flagret inui- A dia, & multitudinis oculis ſit inuiſus, nullã ſunt ingenii,& eloquentiæ præſidia,quæ ſatis eum fortunare, atque corroborare poſſint. Quid igitur faciet,& quẽ in vſum hanc de amore tractationem conferet? Primum, opinor, dabit operam, vt amicos, & beneuolos eos habeat, apud quos agat? Sed non inanibus verborum illecebris,& mellitis, (vt ait ille globulis) paratur beneuolentia, imo apud viros graues, & ſinceros, his artibus male audit amicitia. Vitæ ſanctimonia, virtute, ſapientia, bonitate,cæteriſque præſidiis excitari, corroborarique amores oportet. Quod luculente docet D. Ambroſius.

Ambroſ. lib. 2. de offic. c. 7. Nihil tã vtile,quã diligi.

Primum, inquit, nouerimus, nihil tam vtile, quam diligi: nihil tam inutile, quam non amari. Popularis enim, & grata eſt omnibus bonitas,nihilque,quod tam facile illabatur humanis ſenſibus. Ea ſi manſuetudine morum, ac facilitate animi moderatione præcepti, & affabilitate ſermonis, verborumque honore, patienti quoque ſermonum vice, modeſtiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit, ad cumulum dilectionis. Iam, ſi quis conſilio, C vſu, miniſterio, officiis popularem comprehendat gratiam, aut quis periculum ſuum, pro vniuerſa plebe offerat, non eſt dubium, quin tantum caritatis in eum à plebe refundatur, vt populus, ſalutem eius, & gratiam ſibi præferat. Hęc ſunt amatoria potentiſſima, quæ oratores perſæpe de ſe, cum ſuauitate tamen modeſtię, & liberius de iis, quos in iudiciis tuentur commemorare ſolent, & hæc de humano amore.

Diuini amoris excitandi ratio ex ſacris literis petenda.

In ſacris concionibus, aliæ diuini amoris faces,alia incitamenta, & fomenta quæ- D renda ſunt, quibus pleni ſunt libri, & ſapientum voces. Imo mundus, quantuſcunque eſt, ingens quoddam volumen eſt, in quo, quot res viſuntur,tot leguntur characteres, qui diuinam ſapientiam, & bonitatem,expreſſis verbis commendant,& ad redamandum prouocant. Neque verus,piuſque amator, res creatas ob aliam cauſſam diligit, quam quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines ſunt, vel vmbræ, & quanto ſimiliores apparent, tanto magis admiratur, & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei, qui Dei infinitas virtutes,& profuſiſſima in humanum genus E beneficia expenderit. Veruntamen, niſi radius cœleſtis luminis, animos ad præſtantis illius doctrinę ſatus accipiendos comparavit, nullius quicquam valebit oratio.

Amoris remiſſio.

Alius præterea vſus eſt in remiſſione, cum videlicet, aut amor nimis acer temperandus eſt,aut etiam prauus è corde, & medullis euellèndus. Hoc opus, hic labor eſt, cum valentiſſima quippe bellua luctãdum, apud quam, ſæpe tantum valent petitæ è Philoſophia rationes, quantum apud cæcũ

colores. Benè tamen in hac re præcipiunt sapientes, cogitationes amantium aliò traducendas, & vsus, ac consuetudinis remissione, vim amoris intemperantis esse infringendam. Vt enim rei dilectæ præsentia, quasi fomite, sustentatur amor, sic vbi ista ex oculis erepta est, & aliis iam curis animus assueuit, languescunt quotidie desideriorum faces, & paulatim extinguntur! Plerunque etiam ipsa satietate obruitur cupiditas, & vehementissimis voluptatibus, vicinum irrepit fastidium. Quò fit, vt viri prudentes, etiam honestas amicitias temperent, ne cum acriores fuerint, & assidua consuetudine satiatæ, atque oppletæ, facili intepescant. Iuuerit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia, & deformitates, ob oculos amantis ponere: Cum enim omnes, in amore pulchrum, bonumque appetant, in quo variis quasi spectris, & figmentis falsæ pulchritudinis eluси, quam sæpissimè deflectunt à vero, si apertis semel oculis turpitudinem agnouerint, in eo ipso, quod pulcherrimum mente, ac cogitatione deformabant, statim incipiunt odisse, quod antea flagrantius deperierunt.

Ad summum amor amore, quasi clauus clauo depellendus, & animo fœdis amoribus obsesso, alia studia, quibus ipse delectari honestè possit instillanda sunt, multos literæ, alios venatio, alios aliæ exercitationes, variaque oblectamenta sanarunt; sed nihil homini præsertim Christiano præstantius est, quam ad diuina orationis, & abstinentiæ præsidia recurrere, hæc est enim *armatura fortium*, qua coniurata in omnium perniciem tela, potentius infringuntur, vel remissa nocendi diritate, penitus hebescunt. Sed horum remediorum tractatio, ad aliud pertinet institutum.

AFFECTVS AMORIS exempla.

CAP. XX.

QVanta vis sit honesti amoris, quamque suaues eius affectus, à nullo commodius, quam à Diuo Ambrosio, in ea oratione, quam in obitum Satyri fratris habuit, arbitror esse delineatum.

D. Ambr. l. de obitu Satyri fratris. Affectus amoris.

Nunquam totus in me fui, sed in altero nostri pars maior amborum. Atque vtinam, vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ, hoc quicquid est, quod spiramus, aut spirare possemus: dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vsum.

Ego te frater hæredem feceram, tu hæredem me reliquisti.

Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti: Quid mei successor hæredis? quid agam meæ vitæ superstes? quid agam exsors huius, quod cupio luminis?

Ego te frater non requiram, aut possim vnquam obliuisci tui? Quas grates? quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solus superstites habeo lachrymas non requiris. Nam etiam cum adhuc viueres fleri prohibebas, mœroremque magis nostrum, quam tuam mortem tibi esse testabaris dolori.

Habeo plane pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere: Habeo quas complectar reliquias: Habeo tumulum, quem corpore tegam. Vtinam potuissem aduersus mortem tuam, meum corpus obiicere. Si gladiis petitus esses, me potius pro te obtulissem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti. Putabam enim, quod, aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te transfunderem.

An ego possum, aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Quid mihi sine te, aut tibi vnquam sine me voluptati fuit?

Ades, inquam, & semper ostenderis, & te toto animo, ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo: Ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores viuente te videbantur, quod mutui conspectus copiam denegarent, ipse iam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse cepit, quia te mihi reddidit.

Teneo igitur te frater, nec mihi te mors, aut tempus auellet. Ipsæ dulces lachrymæ sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui *non* meminisse vnquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis! ô flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis, & indiuiduum mihi comitem perdidistis!

Para hospiti consortium, & quemadmodum hic nobis omnia fuere communia: Ita illic quoque diuiduum nesciamus, nec quæso cupientem tui deseras, properantem expecta, festinantem adiuua, & si diutius tibi morari videor, accerse. Neque enim vnquam prolixius abfuimus à nobis, tu solebas reuisere, nunc quoniam redire non potes, nos ad te ibimus, æquum est, vt officium rependamus.

Mellei planè, & vt vno verbo dicam, Ambrosij affectus, quibus si celeberrimam Origenis de S. Magdalenæ in Christum amore, homiliam conferas, nihil inuenies amantius. Sed hæc in priuata amicitia. Alii sunt affectus, ad publicam beneuolentiam conciliandam valde compositi, quibus propter

propter ſummam morum ſuauitatem, refertus eſt M. Tullius, neſcio enim, quo pacto blandiſſime ſe in animos inſinuat, longè aliter, quam Demoſthenes, qui in iſtis, ex ingenii ſui conditione, durior eſt, & auſterior. Quid eſt magis illecebroſum hac oratione?

Cic. 4. in Catil.

Video P.C. in me omnium veſtrum ora, atque oculos eſſe conuerſos. Video vos non ſolum de veſtro, ac reipublicæ, verum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore, veſtra erga me voluntas. Sed eam per Deos immortales quæſo deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis, ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatuſque perferrem: feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis, P. R. dignitas, ſaluſque pariatur. Ego ſum ille Conſul P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus, conſularibus auſpiciis conſecratus: non curia, ſummum auxilium omnium gentium: non domus, commune perfugium, non lectus, ad quietem datus: &c.

Affectus benuolẽtiæ.

Hæc intimos ſenſus, voluntateſque deuinciunt, vbi ſcilicet noſtra cauſſa, ſollicitum, & ærumnoſum virum grauem videmus, qui omnia ſua pericula negligit, vt noſtris rebus prouideat.

Hoc idem ipſum eloquentiſſime tractat D. Chryſoſtomus, vbi ſuum in Conſtantinopolitanos ſtudium, amorem, & caritatem intimam declarans ait, ſe omnium nomina cordi, & viſceribus impreſſa gerere eorum perpetuo meminiſſe, de vniuerſorum ſalute ſollicitum, quo fit, vt dum de aliorum commodis noctes, dieſque cogitat, ſui pene obliuiſcatur. Item.

D. Chryſ. in ep. ad Philip. in initio. Adulatio affectuum.

Τμεῖς ἐμοὶ πατέρες, πῶς ὑμῶν δυνάμεθα ἐπιλαθέσθαι; ὑμεῖς ἐμοὶ ζωὴ, ὑμεῖς ἐμοὶ εὐθυμήσεις. ἐὰν ὑμεῖς φροντίζητε εὐθυμῶ. ὥστε ἐμοὶ ζωὴ, πλοῦτος ἡ ὑμετέρα κεῖται θεραπεία. ἐγὼ μενοῦν ἀφ' ὑμῶν σφαγὴν ἕτοιμος, ἢ σύνεσιν χάριν παρέχω ἀλλὰ καὶ ὀφειλὴν ἀποδίδωμι, &c.

Quam alieni ſunt iſti affectus, ab illa Georgii Corcyrorum Epiſcopi fœda adulatione, qui vt Imperatoris Emanuelis Ducæ beneuolentiam captet, ita eum alloquitur.

Georgij Corcyrẽſis ad Manuel. Duc. epiſt.

Eodem die, quo ab oculis meis diſceſſiſti, Domine Imperator, diſceſſit etiam à me modica illa corporis valetudo, quam fueram adeptus: Fortaſſe enim, quemadmodum audimus de Apoſtolis Dei præconibus factum, quod ſola ipſorum vmbra, infirmorum ægritudines curabat, ita etiam de mea corporis infirma valetudine, ego poſſem in Chriſto gloriari, quod tua vmbra, Imperatoris ſcilicet mei à Deo cuſtoditi, mea membra quamprimum firmat, & corroborat, & quaſi cadauer quoddam, corpus meum in vitam reuocatur, & quaſi paralyticus alter, ego exulto, idque non ſemel, aut iterum mihi euenit, ſed etiam tertio: Vt hinc apertè coniiciam, quod gratia quædam diuina, corpus tuum (potentiſſime Domine) conſequatur, quod etiam Eliſæo, duplici videlicet Eliæ, quia duplicem ſpiritum habeat Eliæ, in ſacris habetur literis, quod viuificum illud Eliſæi corpus, cadaueri cuidam cum acceſſiſſet, illud in vitam quamprimum reuocauit. Quid igitur ego animo voluam? aut quid dicam, niſi quod magna fultus ſpe, quam habeo de recuperanda ſalute, ſequor te, Imperator, quocunque ieris? Hæc oratio tam Græcula, nunquam altos, & generoſos animos pelliciet ad amorem, quin potius auerſionem, & ſtomachum ingenerabit, mallem dixiſſet cum Poëta.

Te ſine, veh miſero mihi, lilia nigra videntur,
Nec ſapiunt fontes, & aceſcunt vina bibenti:
At tu ſi venias, & candida lilia fient,
Et ſapient fontes, & dulcia vina bibentur.

Calphurnius.

quod fuſius poſtea dixit Olympius.

Te ſine, vę miſero mihi, lilia nigra videntur,
Pallenteſque roſæ, nec dulce rubens hyacinthus,
Nullos nec myrtus, nec laurus ſpirat odores:
At tù ſi venias, & candida lilia fient,
Purpureæque roſæ, tum dulce rubens hyacinthus,
Tum mihi tum myrtho, laurus ſpirabit odores.

DE AFFECTIBVS LAETITIAE, & ſpei.

CAPVT XXI.

VIcini ſunt amori, voluptatis, & lætitiæ affectus. Amor enim circa bonum, tam futurum, quam præſens verſatur, Spes, ſola futuri ratione definitur: Lætitia, motus eſt animi, ex iudicio præſentis iam boni. Nihil autem attinet, an ipſum ſit verum, an opinione duntaxat deformatum, neque enim, minus afficit rerum iucundarum imago, quas ſibi quis certiſſime tenere perſuadet, quam ſi iam præſentes forent.

Lætitia & ſpes, quomodo differunt.

Talis erat Argiui illius lætitia, qui cum eximios ſibi comœdos audire videretur, geſtiebat gaudio.

In vacuo ſolus ſeſſor, plauſorque theatro.

Non eſt autem difficile, ex iis, quæ de amore dicta ſunt, excitanda lætitiæ modum, rationemque colligere. Nam vbi res quæpiam vehementer adamata, in vſum, poteſtatemque noſtram deuenit, tum influit lætitia, motus quidem ille calidus, & plerunque vehemens, vt quo pulſantur viſcera, cor dilatatur, exiſtit riſus, exultatio, vis,

Lætitiæ vis.

hilaritas, & gesticulatio. At si moderatior fuerit, vocatur hilaritas, quæ mentem serenat, sanguinem purgat, vultum grato, florentique colore perfundit. Vbi ex lætitiæ motu tantisper resedit animus, sedatior iam factus, oriri solet delectatio, & voluptas, quæ est voluntatis in bono suauissime conquiescentis, tranquillitas. Is est lætitiæ, & voluptatis cursus. Sed cum varia sint voluptatum genera, varii quoque earum concitandarum modi exoriri solent. Aliæ sunt viles, corporeæ, momentaneæ, sæpius etiam turpes, & fœdæ. Aliæ nobiles, delicatæ, diuturnæ, ad summum puræ, & cœlestes. Qui sensibus omnia metiuntur, non secus, ac spongię aquam per suos meatus trahunt, ita illorum anima, sanguini, & carnibus immersa, per quinque duntaxat sensus, quasi per tot poros, & fistulas voluptates elicit.

Delectatio & voluptas.

Duplex voluptas.

Voluptates sensuũ quales. Ludouic. Viues l. 3 de anima

Hi sunt visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Infima omnium est, quæ ad sensum tactus pertinet delectatio, plane bruta, & terrestris, paulo honestior, quæ ad gustum, sed nihilominus contempta. Leuis est in odoratu, qui sensus in homine hebetissimus est, nec tam est odor suauis gratus, quam teter fœtidus est, & molestus. Aures, quæ ad aërem pertinent, aliquid habent pulchrius, oculi, qui ad igneam illam naturam, & æthereę proximam accedunt, cæteris longè præstant sensibus. Et tactus quidem, ac gustus voluptate defatigatis sensibus citò extinguntur, multumque molestiæ, & grauitatis, vt Nilus luti secum trahunt. Cæteri sensus, diutius suam hauriunt voluptatem, habet tamen admixtam vmbram aliquam vanitatis. Diuturniores sunt phantasiæ voluptates, quam sensuum, quæ enim de diuitiis, honoribus, & gloria, insedit fœlicitatis opinio, tenacius inhęret, sed inani bono decipit.

Voluptates mẽtis omnium maximæ.

Liquidiores sunt inferiores, quæ vocantur animi delectationes, excelsissimę omnium, & purissimæ, quæ ad mentem, mentisque, & voluptatis præcipuum munus contemplationem, & amorem Dei referuntur: habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficient, perpetuum quoddam commercium. *Dulces hora, breuis mora.*

Norunt, qui sunt experti, quique supra reculas humanas instar aquilarum euecti, ad illius aureæ tranquillitatis sacrarium, & lucidissimam omnipotentis Dei caliginem deuenerunt.

Hæc igitur, cum tam variis inter se discriminibus, voluptatum genera sint distincta, & vnusquisque suum bonum, sui ingenij, indolis, ac cupiditatis modulo soleat metiri. Difficile est, pari ratione in omnibus, sensum excitare voluptatis. Si quis orator, cum Pandoræ pixide bonorum omnium genere refertissima, conscenderet in suggestum, & ambitioso purpuras, auaro aureorum missilia, Helluoni epulas, & vina, A voluptuario denique, amores, & delicias largiretur; Is non modo apud plebeios homines, sed apud ipsos chlamydatos, & purpuratos, Orpheo, vel ipso etiam Mercurio eloquentior haberetur, nullusque ad excitandos lætitiæ motus, aptior foret, aut felicior, sed

Nobis non licet esse tam desertis.

Quis erit igitur lætitiæ in eloquentia vsus, nemo suadebit oratori, vt ad exhilarandos auditores musicam canat, aut pulcherrimos colores spectandos proponat, aut etiam antiquorum more, bellaria, & tragemata spargat in populum, hæc ad theatraliũ actionum delinimenta pertinent. In oratoria facultate, aliis rationibus captatur iucunditas. Delectant, vt dixi, philologi auditores suos exquisitis argumentis, nouis, ingeniosis, doctis, inusitatis, vtilibus, oratione culta, molli, facunda, vernanti, picta, varie figurata. Hæc enim fermè sunt, quibus aurium excitantur deliciæ. In ciuilibus orationibus occurrunt, malorum fugæ, bonorum fructus, commodorum accessio, ludi, pompæ, triumphi, celebritates, è quibus, & eiusdem generis rebus, lætitiæ motus excitari, fœcundarique solent. Est autem illud vsitatum, vbi rerum aduersarum prosperis successibus detersa est fuligo, ad lætitiam augendam, superiorum laborum refricare memoriam, & cum præsentium bonorum fructibus, & voluptate comparare. Hoc præstitit Marcus Tullius, in oratione ad Quirites post reditum, vbi sui exilii memoria, sibi reditus fructum iucundiorem redditum esse declarat.

Lætitiæ vsus in oratore.

Cicer. post reditũ ad Quirites.

Et si (inquit) homini nihil magis optandum, quam prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ, sine vlla offensione cursu: Tamen si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent: incredibili quadam, & pene diuina, qua nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.

Deinde enumerat ea, quę lætitiam vulgo in vita ciuili creare possunt, liberos, affines, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, dignitates, locum, ordinem patriæ caritatem, speciem prouinciæ, celebritatem oppidorum, formam regionum, agros, fruges, & cętera, quorum voluptatem, carendo se magis, quam fruendo, intellexisse dicit.

At secunda Catilinaria triumphat, & exultat, vt ait ipse, hæc oratio.

Cic. 4. in Catil.

Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis, atque huic vrbi ferrum, flammamque minitantem, ex vrbe, vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem vrbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, euasit, erupit, nulla iam pernicies à monstro illo, atque prodigio, mœnibus ipsis, intra mœnia comparabitur, & cæt. In quibus profecto grauis est, & heroicus,

& heroicus,ad excitandam lætitiam motus. Videas enim tripudiare gaudio oratorem, muros verò, & ipsos vrbis parietes, grauissimo antea terrore perculsos, (sicut olim ad Amphionis lyram lapides) vehementer exultare.

Consequens affectus,qui põpas,& ludos decet, minus quidem habèt grauitatis, sed plurimum festiuitatis. Decerptus est autem ex Panegyriste Maximiani Imperatoris.

Panegyris max.

De te igitur, Cæsar inuicte, hodiernæ gratulationis exordium ducimus,ille vestræ maiestatis ortus, isto quo illuxit auspicio veris illustrior,cui dies serenus,atque vt celebrantes sensimus, vltra rationem tẽporis, Sol æstiuus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quam cum originem mũdi nascẽtis animauit: Siquidem tunc,inter illa rerum tenera primordia,moderatus dicitur ne noceret,nunc ardentior,ne maiestate vestra videretur obscurior. O felix, beatũque ver,nouo partu, iam non amœnitate florũ, nec viriditate segetum, nec gẽmis vitium, nec ipsis tantum fauoniis, & luce serenata lætum,atque venerabile,quantum ortu Cęsarum Maximorum. O tempus,quo merito quondam omnia nata esse credantur, cum eodem nunc confirmata esse videantur. O Calendæ Martiæ, sicut olim annorum volentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum.

Sed omissis exclamationibus, præclara est quoque lætitiæ excitandæ ratio, cùm res per se hilaris, & læta, quales sunt pompæ, supplicationes, triumphi; ingressus regum. & amplissimorum virorum in ciuitates,populi occursus, acclamationes, encomia, & panegyres describuntur. Obiiciuntur tunc cogitationi coronæ,flores,odoramenta,aurum, argentum, pictæ vestes, chori delicatissimi musicorum, collucentium facium globi,& cætera id genus,quæ vernanti oratione explicata,necessario lætitiam ingenerant. Num tota florida est, & læta, hæc D. Gregorij oratio, qua ingressũ magni illius Athanasij ad Alexandrinos, celebrat his verbis.

D. Greg. orat. in Athanasium pag. 391.

Πῶς αὖ παραστήσαιμι τῷ λόγῳ, τὸ μέγα ἐκεῖνο θέαμα; Ποταμὸς ἦσαν εἰς. ποιητὴ ἴδ λιβάδα λέγ & Νεῖλον εἰπεῖν & χρυσορρόαν ὄντως καὶ εὔσταχυν, ἔμπαλιν ἀπὸ τ πόλεως ἐπὶ τὴν Χαιρέα ῥέοντα, ἡμερησίαν ὁδὸν οἶμαι καὶ περαιτέρω. δότε μοι μικρὸν ἔτι ἐπιτρυφῆσαι τῷ διηγήματι. ἐκεῖσε γὰρ εἶμι, καὶ οὐδὲ ἀπαχθλιῶσι τ λόγον τ τελετῆς ἐκείνης ῥᾴδιον πῶλος μὲ ἤγῃ αὐτὸν, καὶ μή μοι τ ἀπονοίας μέμψησθε, ὡς μικροῦ τ ἐμὸν Ιησοῦν ὁ πῶλος ἐκεῖνος, εἶτ' οὖν ὑπ' ἐθνῶν λαὸς, ὃν εὖ ποιῶν ἐπιβαίνῃ τ τ ἀγνοίας δεσμῶν λυόμενον, εἴτε τι ἄλλο βούλεταί παρὰ δηλοῦν ὁ λόγος. κλάδοι γ' αὐτὸν ὑποδέχονται, καὶ στρώσεις ἱματίων πολυανθῶν καὶ ποικίλων ἀνθῤῥιπτουμένων τε καὶ ὑπορριπτουμένων. ἐνταῦθα μόνον ἀπιστάδην τῷ ὑψηλοῦ καὶ πλουσίου καὶ τὸ ἴσον μὴ ἔχοντος, εἰκὼν καὶ αὕτη τ ἐπιδημίας Χριστοῦ, καὶ οἱ ἀνθοῶντες καὶ ἀνθοφορεύοντες. πλὴν ὅσον οὐ παίδων ὅμιλος μόνον τὸ εὐφημοῦν λιβ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γλῶσσα σύμφωνος καὶ ἀντιθετος, νικᾷν ἀλλήλους ἐπειγομένων. ἐῶ γὰρ λέγειν κρότους παιδικοὺς, καὶ μύρων ἐκχύσεις καὶ παννυχίδας, καὶ πᾶσαν φωτὶ καταστραπτομένην τὴν πόλιν, καὶ δημοσίους ἑστιάσεις καὶ οἰκιδίας, καὶ ὅσοις αἱ πόλεις τὸ φαιδρὸν ἐπισημαίνουσιν, ἃ τότε μὲν ἀνθρβολὴν ἐκείνου καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐχαρίζοντο. ὅπου γὰρ ἑαυτῇ πόλιν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος καὶ μὴ τοιαύτης καταλαμβάνει τ πανηγύρεως.

QVonam verò modo spectaculi illius magnitudinẽ oratione referre queã? Fluuius vnus omnes erant. Nilum etiam Poëta quispiam diceret,illum,inquam,verè aurifluum,& spicis vberẽ, ab vrbe ad Chæreum retroacto cursu fluentem, dieiúnius itinerè, atque eo amplius. Liceat mihi per vos quæso paulùm,adhuc in hac narratione lasciuire. Illic enim animus versatur, nec sermonem ab ea solennitate reuocare facilè possum. Pullus ipsum vehebat (ac peto à vobis, ne me audaciæ accusetis) non secus ferè,ac Iesum meum pullus ille: siue Gentilis populus,quem ignorantiæ vinculis solutum,percõmodè conscendit,siue quid aliud nobis hoc sermone designetur. Hoc vnum interfuit,quod Christum rami susceperũt, & varia indumenta, multiplicíque florum genere constrata, ante ipsum proiecta sunt: excelso autem,& magnifico viro Athanasio nihil tale factum est. In eóque vno,impares honoris partes habuit. Iam hîc quoque aduentus Christi expressam imáginem videre licet, quòd erant etiam, qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: nisi quòd non puerilis duntaxat turba, faustis illum acclamationibus excipiebat, verùm etiam omnis lingua concors,& aduersaria hominum sese mutuò superare contendentium. Nam quid publicos plausus commemorem, & vnguentorum profusiones, & totam vrbem lumine coruscantem, publica item, & priuata conuiuia, cæteraque, per quæ vrbes lætitiæ, atque hilaritatis argumenta edunt, quæ tum illi amplissimè, & supra, quàm credi queat, conferebantur? Sic vir eximius,ac cum tali pompa,& celebritate, ciuitatẽ suam ingreditur.

Affectus lætitiæ cælestis.

Habent,& orationes sacræ, suos lætitiæ affectus,& illos quidem graues,& vehemẽtes,quos à rerum diuinarũ splendore,maiestate, & iucunditate hauriunt. Quo enim gaudio delibutus hęc dicit Augustinus?

Non queo, fratres charissimi, quod mẽte concipio,ore proferre,&cordis mei lætitiam lingua non explicat. Hoc autem non

Augustin. serm. 136 de temp.

ſolum ego patior, qui cupio narrare, quæ ſentio, ſed etiam mecum vos patimini, plus exultantes in conſcientia, quam eloquio proferentes. Videtur enim mihi hæc dies, cæteris diebus eſſe lucidior, Sol mundo clarior illuxiſſe, aſtra quoque omnia, vel elementa lætari, & quæ patiente Domino proprium lumen retraxerant, & noluerãt creatorem ſuum aſpicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, & ab inferis reſurgentem, nouo claritatis ſuæ venerantur obſequio.

Quid Hilarius? quam acutè eandem lætitiam pingit. Exulta cœlum, & lætare terra. *Hilarius homil. 1. in Paſcha* Dies iſta amplius ex ſepulchro radiat, quam de Sole refulſit. Quet infernus, quia reſolutus eſt: gaudeat quia viſitatus eſt: exultet quia ignaram lucem poſt ſæcula lõga vidit, & in profundæ noctis caligine reſpirauit. O pulchra lux, quæ de candido cœli faſtigio promicaſti, & inter fluenta purpurea, ſedẽtes in tenebris, & vmbra mortis ſubita claritate viſitaſti, vel veſtiſti. Confeſtim igitur æterna nox inferorum, Chriſto deſcendente reſplenduit: ſiluit ſtridor ille lugentium, & catenarum diſrupta ceciderunt vincula damnatorum. Attonitæ mentis obſtupuere tortores, omnis ſimul impia officina contremuit, cum Chriſtum repente in ſuis ſedibus vidit. Et hic D. Nazianzeni affectus, num gaudio ſubſultans ferri videretur, cum ait.

Χριστὸς ἀνέστη. & cæt.

Chriſtus gignitur: glorificate. Chriſtus *Gregor. Nazinn. orat. 37.* è cœlo: obuiam prodite. Chriſtus in terra: ſubſidete. Cantate Domino omnis terra. Atque vt hæc duo in vnum contraham. Lætentur cœli, & exultet terra, propter cœleſtem, ac poſtea terreſtrem. Chriſtus in carne: tremore, & gaudio exultate, tremore, propter peccatum; gaudio propter ſpem. Chriſtus ex Virgine, Mulieres virginitatem colite, vt Chriſti matres ſitis. Quis eum, qui à principio eſt, non adorat? Quis eum, qui poſtremus eſt, non laudat, ac celebrat? Rurſus tenebræ ſoluuntur, rurſus lux creatur, rurſus Ægyptus tenebris vexatur, rurſus Iſraël per columnam illuminatur. Populuſque in ignorantiæ tenebris ſedet, magnã cognitionis, & ſcientiæ lucẽ inſpiciat. Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Litera cedit, ſpiritus ſuperat, vmbrę prętereũt, veritas ingreditur, &c.

At Chryſoſtomus non iam cernere futu- *D. Chryſ. in epiſt. ad Rom. homil. 32* ra, num extra ſe rapi, num totius lætitia perfundi videtur, cum hæc de SS. Apoſtolis perorat.

Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus conſiderate, & horrete, quale ſpectaculum viſura ſit Roma, Paulum videlicet repente ex theca illa, cum Petro reſurgẽtem, in occurſum Domini ſurſum ferri. Qualem roſam Chriſto mittet Roma? Qualibus coronis duabus vrbs iſta ſplendeſcit? Quibus catenis plane aureis cincta eſt? quales habet A fontes? Quis mihi nunc dabit circunfundi corpori Pauli, affigi ſepulchro, videre puluerem corporis illius, quę adhuc in Chriſto deerant adimplentis; ſtigmata illius prædicationem Euangelij vbique ſeminantis? puluerem, inquam, oris illius, per quod Chriſtus loquutus eſt, per quod lux emicuit, quouis fulgure clarior, & vox exiluit dæmonibus, quouis tonitru terribilior.

Referta ſunt iſtis affectibus Patrum ſcripta, maxime, vbi diuina ſalutis noſtræ myſteria, aut futuræ vitæ commoda percẽſent. Adhibent etiam nonnunquam honeſta blãdimenta, ad auditores grauiter, & ſuauiter permulcendos, quales ſunt apud D. Greg. Nazianzenum, & D. Chryſoſt. nobiliſſimæ ueris, & mundi deſcriptiones, quibus in ſacris concionibus opportune vſi ſunt, vt poſtea dicturi ſumus.

Germana eſt lætitiæ ſpes, quę circa bonũ futurum verſatur, motus plane blãdiſſimus, cuius miſeri ſuauitate deliniti recreantur, languentes excitantur, incaleſcunt frigidi, mortui pene reuiuiſcunt. Nihil fermè hoc motu frequentius habent oratores, dum hortari, conſolari, impellere animos ſtudent, quod facilius quidem præſtant, quam cætera, nam iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio, & nihil ferè adeo leue, ac minutum, ad quod credula ingenia non adhæreſcant. *Spes.* *Iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio.*

Animaduerti autem oportet nonnullorũ errorem, qui ad ſpei motus excitandos iis vtuntur rebus, quibus cupiditas, & amor irritati, ſpes autẽ minime fulciri poſſit. Quod enim res ſit præclara, ſpectabilis, fructuoſa, nihil ad ſperandum facit, quanquam magnas ingerat amoris faces. Quid igitur ſpem format, & ſuſtentat? adminicula ſunt, & ſubſidia, quæ ad rem obtinendam plurimũ valent: qualia ſunt in genere, rem fieri poſſe, factum eſſe aliquando quid ſimile in pari cauſſa, credibile eſſe futurum hoc tempore, hoc loco, hoc negotio, deinde per ſingula diſcurrẽs orator, exponit certa ad rem efficiendam præſidia, vt ad bellum gerendũ pecuniam, milites, arma, machinas, commeatus, ad magiſtratum, & dignitatem obtinendam, fauorem, & beneuolentiam ciuium, gratioſos amicos, bene nummatum marſupium, & cætera id genus. *Quid inducat ad ſperandũ*

Is motus eſt ad ſpem compoſitus.

Iam enim non ſolum homines, ſed etiã *Cicer. 4. Philipp.* Deos immortales, ad remp. ſeruandam arbitror conſenſiſſe, ſiue enim prodigiis, atq; portentis Dii immortales nobis futura prædicunt: ita ſunt apertè denuntiata, vt illi pœna, & libertas nobis appropinquet: ſiue tantus conſenſus omnium, ſine impulſu Deorum eſſe non potuit, quid eſt, quod de cœleſtium voluptate dubitare poſſimus, & cætera, quæ conſequuntur. Simili modo Galgacus, apud Cornelium Tacit. ab adiumentis ad bellum neceſſariis, ſuis terrorem minuit, & fiduciam inſtillat his verbis.

Ne terreat

Cornel. Tacit. in vita agricolæ.

Ne terreat vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat, in ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus. Agnoſcent Britanni ſuam cauſſam, recordabuntur Galli prioré libertatem, deſerent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipii reliquerunt. Nec quicquam vltra formidinis, vacua caſtella, ſenũ coloniæ, inter male parentes, & iniuſte imperantes ęgra municipia, & diſcordãtia, &c.

Præclaro artficio duo præſtat, hoſtium vires minuens, ſuas verò exaggerans. Frequens eſt autem in eo genere à cœleſtium fauore, auſpiciis, ominibus, portentis bene ſperandi materiam capere, quod religione flexibiles promptius animi ducantur. Quamobrem, & belli duces, ab ominibus plerunque etiam fictis, & conquiſitis, apud hiſtoricos ſæpiſſimè milites ſuos animant.

Dio l. 62

Inſigne exemplum eſt, apud Dionem lib. 62. Vbi Bunduica excellenti plane robore Heroina, Britannos ſuos ad bellum aduerſus P. R. incẽſa admodum oratione cohortata, poſtremo etiam leporem è gremio demiſit, ominis capiendi cauſſa, qui cum proſperè proceſſiſſet, vniuerſa multitudo lætis animis acclamauit. Illa autem ad Andraſtẽ, Viraginum, opinor, & Martii operis Deam χάειν τε σοι ἔχω ὦ Ανδρήστη, καὶ μεγαλοῦμαί σε γυνὴ γυναῖκα, &c. quæ omnia magnam fiduciam militibus indidere. Innumera ſunt eiuſdem argumenti exempla, de quibus nihil attinet hic pluribus dicere. Cauendum eſt autem apud graues, & cordatos viros, leuia quędam ſpei momenta, &, vt aiunt, mera vigilantium inſomnia proferre, quæ nihil addunt fiduciæ, ſed riſum potius, & contemptum pariunt. Quod indicauit Ciceronis ille iocus in Pompeianum, qui redintegrandum bellum eſſe aiebat, & bene ſperandum, quod in caſtris Pompeii ſeptẽ Aquilæ repertæ eſſent. Rectè moneres, inquit Cicero, ſi pugnandum eſſet nobis cum Graculis. Vbi vanis ſpei figmentis ſemel decepti ſunt animi, difficilius poſtea tractantur, & pelliciuntur.

DE METV.

CAPVT XXII.

Metus ditus ſatelles.

OPpoſitus eſt fiduciæ metus, dirus quidam tortor, & ſatelles, quo meticuloſæ animæ grauiſſime vexantur. Eſt enim animi concuſſio in expectatione mali, quæ plus aliquando officit, quam ipſius mali præſentia. Siquidem multos impẽdentium malorum formidine, & opinione exanimatos eſſe conſtat. Vſus eſt huius motus, cum ab inſtituto aliquo, vel conſilio, vel opere deterrendi ſunt animi, nec ſatis bonorum illecebra capiuntur; Tunc enim malorum metus neceſſario incutiendus eſt.

Plurimum autem iuuat oratorem, natura, conſtitutioque corporis eius, cui metum cupit inurere. Plerique enim ſunt adeo meticuloſi, vt frondium inſtar, ad leuiſſimum quemque venti impulſum contremiſcant.

Qui meticuloſi

Tales ſunt à natura, qui parum calidi ſanguinis habent circa cor diffuſum, qui ſe atra bile macerant, alacritatemque, & vigorem in dies extingunt, qui obſcuræ vitæ, & meticuloſæ inſtitutioni aſſueuerunt, qui ſe, & alios tenerrimè diligunt. Iis enim timeant, quos amant neceſſe eſt. Ad hæc, timoribus facilius pulſantur prudẽtes, & conſiderati, qui pericula longius prouident, niſi ea ſint, quibus ſe facile expedire poſſe credant. Item improbi, conſcientiæ terroribus exagitati; & ad omnia (vt aiunt) fulgura expalleſcentes: Par eſt enim multos timere, qui multis ſegetẽm timendi præbẽt, niſi eos, à quibus male timentur, imbecillimos putent. Apud ingenia mollia, & natura meticuloſa, facilius eſt excitare terrorem, dura, & verſuta, nunquam, niſi magnis commouentur rebus.

Res metuendæ.

Tria autem ſunt genera, vt animaduertit Ariſtoteles, rerum metuendarum.

Vnum earum, quæ interimunt, vt fulmina, incendia, eluuiones, ferarum impetus, hoſtium concurſiones.

Alterum earum, quæ magnam moleſtiã afferunt, vt amiſſiones parentum, coniugũ, liberorum, fratrum, fortunarum, ignominia, carcer, exilium.

Tertium earum, quæ ſigna ſunt rerum eiuſmodi, & certius indicant periculum. In quo etiam genere portenta, & prodigia, quæ præter communem rerum curſum accidunt, grauiſſimos terrores inurere pectoribus ſolent. Neque verò ſatis eſt mala eſſe, ad deterrẽdum propoſita, niſi enim ea proximum damnum minentur, non æque facile commouere valent. Timentur enim non omnes, qui nocere poſſunt, ſed qui cũ poſſint, velint, & cum velint, prõptiſſimè faciãt. Maximè verò vbi, qui læſi ſunt armatã habent potentiã, ſuntq; ipſi iniuſti, & cõtumeliam ſuo iudicio perpeſſi, quique timorem faciendum, aut habendum decreuerint, tùm formidoloſi cuique prudenti redduntur.

Induſtria timoris excitandi

Induſtria concitandi timoris prima eſt, noſſe quid quiſque amet, hac enim pungendus eſt, qua diligit, hîc vis acrior, hic ſenſus mollior eſt, ſic ambitioſo, honorum iactura. Auaro, pecuniarum amiſſio; amatori, deliciarum ereptio; proponitur.

II. Res, quæ merito timeri poſſunt, & ex iis emergentes caſus, graui oratione ſunt proponendi, vt pene ipſis ſubiiciantur oculis.

Qui quo plures, & atrociores fuerint,

eo maior erit timoris grauitas, vt si ciuium animi, ad deditionem essent compellendi, mouerentur ab ipso futuræ calamitatis (si vrbs in hostium manus deueniret) metu. Depingerentur Ciceronis more, arces subito vno incendio cõcidentes, cruor exundans, sepulta patria, miseri, atque insepulti ciuium acerui, lamentationes matrumfamilias, fuga virginum, atque puerorum, & cætera, quæ simul collecta, ingens quoddam facerent ærumnarum omnium incendium.

III. Iuuat proxima pericula subiicere, & eorum, qui eadem, in eodem negotio perpessi sunt, exempla percensere.

Mouentur enim omnes periculi similitudine, maxime cum totius negotii, adiuncta paria sunt: quod Demosthenes grauiter, & magnificè præstat, cum Athenienses hortatur, ne Philippum quasi suis viribus imparem, & proinde nulla damna importaturum despiciant. Quod vt obtineat, vicinas vrbes, & prouincias totas iam à Philippo vastatas, per σωρηδὸν cõmemorat, vt alienis malis faciat suos cautiores.

Demosth. Philip. 3. num. 30. Ὅλωσδον μὲ δὴ καὶ μεθώνην, καὶ Ἀπολλωνίαν, καὶ δύο, καὶ τεσσαράκοντα πόλεις ὅσαι θρᾴκης ἐῶ ἃς ἁπάσας οὕτως ὁμοῦ ἀνῄρηκεν, ὥστε μηδὲν μηδ' εἰ ποῦστ' ὠκίδηται, εἶναι ῥᾴδιον προσλαβόντα ἰσπεῖν καὶ τὸ φωκίδων ἔθνος τοσοῦτο ἀνηρημένον σωπῶ. ἀλλὰ θετταλία πῶς ἔχει: &c.

IV. Nihil nimium minari oportet, habent enim minæ muliebris aliquid iracundiæ, nec immeritò, *Nonn. Dionys. lib. 12.* Σῆλον ὄγκον ἀπειλῆς dixit Nonnus Poëta. Canes, qui crebrius latrant, minus sunt formidolosi, & qui perpetuo garriunt riuuli, nunquam naues haurient. Sic qui assiduis minis perstrepunt, minus incutiunt timoris; incipiunt enim, qui sæpe huiusmodi sine euentu audiunt, assuescere, & vt fabrorum ferrariorum canes, iuxta incudem dormire.

V. Iracundia ita expromenda est, vt semper aliquid videatur habere reconditum: Qui enim se totos effundunt, quasi apes excito iam aculeo, minus sunt metuendi. Pleraque etiam, quæ prolata minus haberent grauitatis, aut per aposiopesin sunt reticenda, aut allegoriarum inuolucris tegenda, quo formidinis plus habeant. *Quæque latent maiora putat*, plus incutit terroris à graui persona dictum: *Quos ego* Δυσωπήσω δέ τε πεύσης, aut aliquid simile, quam multæ, & frendentes minæ. Et rectè Demetrius Phalereus eum Ducem laudauit, qui ad timorem hostibus incutiendum dixit ænigmaticè, *Faciam vt in eorum agris, cicadæ in nuda canant humo.* Hoc enim, quid velit plene nescitur, & dum in varias trahitur interpretationes, plus metus incutit, & terroris.

VI. Diligenter prouidendum est oratori, apud quos agat, & quid ex eo motu velit, si enim salutarem metum esse cupit iis, quibus imprimit, non debet apud molles, præsertim animos, vehementius agere, ne ex A metu in pauorem, stuporem, desperationemque veniant. Alii sunt, qui nauiter suppliciorum metu terrendi sunt, alii veneratione, & reuerentia continendi, vt filij apud parentes, discipuli apud præceptores. Habet quidem veneratio aliquid metus, sed plus pudoris admistum. *Est enim compressio quædam animi ex opinione magnitudinis bonæ, at certe nobis innoxiæ, quam in alio reueremur.* Ex ea temperie magni, & boni, nascitur amor, & pudor: Vnde experimur, quod non inscite dixit quispiam apud Cæsarem. *Qui apud te audent Cæsar dicere, magnitudinem tuam videntur ignorare: qui non audent bonitatem.* Veneratio. tio quid differt à metu

B Venerationem autem istam tuetur admiratio, quæ vt familiari cõsuetudine deperdi solet, cum præsertim, quæ leonem antea vix intueri audebant vulpes, incipiant paulatim cum eo lusitare: Ita etiam reuerentiæ quidpiam facile minuitur, nisi solida sit, & magna, & nouum quid promens in dies, ac demum tanta, vt se à contemptu facile vendicare possit: quod præstant verba, & facta grauia, virilia, constantia, sublimia, sine vanitate, & fuco. Hæc qui norunt, admotam sibi

C venerationem impensius, & ardentius colunt. Hanc contra eleuant, verba, & facta puerilia, ludibunda, scurrilia, leuia, vana, inconstantia demissa, abiecta, quibus tollitur ipsius excellentiæ, quæ animos perfuderat opinio.

VII. & postremo, ad terrorem valentissima sunt portenta, & prodigia, vel eorum etiam opinio, quæ credulos multitudinis animos, in omnem partem versare solent. Quam multi enim defectione Solis, & Lunæ, quam ignorabant, accedente, tunc ad cœlestes minas oratoris voce, à suis consiliis prorsus reuocati sunt, & deterriti. Portenta plurimũ valent ad terrores.

D Nicias ipse dux Athenienſium, cum exercitum XL. millium, circa Syracusas mutatis castris seruare posset, cum Luna deliquium pateretur, quasi periculi aliquid portenderet, superstitiosè à motione castrorum, suadentibus nonnullis, abstinuit, ex quo florentissimum exercitum in lanienam apertã coniecit. Quin & populum, sua memoria adeo amentem refert Viues, vt Lunam ab asino epotam, vanis terroribus inductus crederet: cum asino de fluuio, vt assolet bibente, Lunæ imago renidens in fluuio, ad obiectã nubẽ subito se condidisset. Quamobrem, & miser asinus in carcerem actus, & post legitimam quæstionem sectus est, vt Lunam mundo redderet. Dici non potest quantum in eo superstitionum genere lusserint oratores, & quã graues inde terrorum affectus incusserint, quos prodita callliditate, sedare, & in risum vertere facillimũ fuit. *Polyb. l. 9 & Diod. l. 13.* *Viues in lib. 10. de ciuit. Dei c. 16.*

E At in sacris concionibus, alia habemus non vana terriculamenta, sed firmissima iracundiæ Dei in improbos argumenta, in quibus cœlestis illa eloquentia, vt alias videbimus triumphare solet.

De metus

De metus remissione nihil hic attinet pluribus dicere, eum ex contrario affectu spei,& fiduciæ satis sit manifestum.

DE ODIO,

Eius definitio.

CAP. XXIII.

OVæ de amoris natura dicta sunt hactenus, commodiorem ad omnes odii affectus cognoscendos sternūt viam. Vt enim amor, est ad rem dilectam naturalis quædam propensio,sic odium,est animæ ab eo,quod malum sibi esse sentit, auersio. Nonnulli cum ira confundunt, siquidem D. Augustinus in libro definitionum, Odium, veterem iram ex pluribus caussis collectam, & diuturno tempore perseuerantem definit, haud multum à Marco Tullio dissentiens,qui odium iram inueteratam esse dixit. Sunt ista quidē inter se magno affinitatis vinculo coniuncta, differunt tamen nonnihil, vt ingeniosè obseruat Aristoteles in Rhetoricis. Primū enim,ira proprie ex priuatis,aut communibus, quæ ad nos quoquo modo spectant iniuriis,ebullire solet,odium, ex fontibus magis vniuersis oritur, vt ex improbitate,licet ipsa minime nos læserit, improbos quippe omnes auersamur,non autē omnibus irascimur, sed singulis,à quibus nos læsos esse arbitramur. Deinde ira, cum molestia quadā, & dolore coniuncta est,cum præsertim perturbationis,quasi fluctus intumescūt. Odiū sine molestia est, & dolore eius, qui odit.

Tertio,ira studet dolorem, & cruciatum inferre ei,cui succenset. Odium,malum potius,quam molestos sensus machinatur. Postremo,ira mitigatur facilius,& malis illius, cui irascitur satiata statim deferuescit: Odiū sanatur difficilius, & nulla fermè mali magnitudine superatur.

A quibus hominum odio, & vitæ tædio cōtabescunt. Talis fuit Timon μισάνθρωπος, in omne genus humanū singulari odio teter, & funestus,qui se nullū luculentius populo Athenienſi largiri posse credebat beneficiū, quam si ad mortis compendia, patibula, & funes suggereret. Hanc odij vastitatem *morbum Bellerophontæum* antiqui nominarunt, quod ea ipsa tristitiæ tabe, laborasse Bellerophon crederetur, vt iudicat Rutilius Lupus: *Rutilius Lupus in itinerario*

Hunc nimiæ bilis morbum assignauit Homerus Bellerophontæis sollicitudinibus.

B Sed homo Ethnicus, Christiano nomini perinfensus;impie Anachoretarum,& Monachorum institutum sugillat,quos * *Lucifugas viros* nominat, & Bellerophōteo morbo percitos, in solitudinibus degere existimat.Si quem habuisset rerum diuinarū sensum, homo ad cœnum magis aptus, quā ad cœlum, agnouisset nullos esse lætiores,nullos tranquillioris animi,vitæque cōmodioris, quam qui remisso vanissimis rebus nūcio,totos se Deo tradiderunt,& ad hanc vitam excolendam, non tristes, seueros, melancholicos,sed iucundos,faciles, lætosque C requiri.

Ferinum odium est rabiosa quædam nocēdi auiditas,quæ nullis expletur pœnis,sed in ipsa mortuorū sæuit cadauera. Tale fuit Achillis in Hectorem odium. Neque enim eius,quem oderat morte,& sanguine expletus,etiam abiectum supplicem,animā agentē dirissimis verbis alloquitur, quibus Homerus,hanc odii immanitatem exprimit.

Μή με κύων γούνων γουνάζεο, μηδὲ τοκήων,
Αἲ γάρ πως αὐτόν με μῶρος, καὶ θυμὸς ἀνείη
Ὠμ᾽ ἀποταμνόμενον κρέα ἕλκεσθαι. *Iliad. χ.*

Ne me canis per genua deprecare, neque per parentes,
Vtinam me,& robur,& animus sineret,
Tuas carnes dissectas in partes crudas mādere.

Hæc odii ferini sunt indicia, ab heroïco ingenio alieniſſima. Talis est Lycanthropo- *Dion in Traiano.*
rum, atque anthropophagorum immanis quædam sæuitia, & diritas, qui in humano sanguine tripudiant. Hoc sub Traiano nōnulli Iudæi incitatissimis furore animis prę-
stitere,nam postī ingentē Romani exercitus lanienam carnes occisorum sunt epulati, & intestinis adhuc cruore stillantibus præcin- E *Nicetas.*
cti. Nec mitior fuit Dionysius Pannonum dux, qui victo Gabra, & Brahna trophæum ex ossibus interfectorū erexit,aut Alboinus. qui sibi Cunimundi interfecti caluariam,in vas efformauit. Hæc humanum excedunt modum,quæ non nisi à tetra,immani, portentosaque natura proficiscuntur. Tertium odium humanum est, quod humano more, & modo concipitur, & adhibitis etiam remediis,deponitur, & sanatur.

Vltimum naturale est,ex arcana quadam antipathia proficiscens, qua fit vt alii ad res alias minus sunt affecti,sed naturæ quodam

DE QVATVOR ODII *generibus.*

CAP. XXIV.

odia quatuor.

NOn vna est odii natura,sed in multos veluti cōcisa ramos, qui videntur ad quatuor capita posse referri cōmodius. Vnum est odium melancholicum. Alterum ferinum. Tertium humanū. Quartum denique naturale. Melancholicū, ex atræ bilis redundantia oriri solet,quæ ita plerunque miseros agit, & versat, vt omnes honestas voluptates, lucem, homines, se denique ipsos oderint. Itaque conscios fugiunt oculos, vitæ ciuilis auersantur studia, & in vastas penetrant solitudines, in

instinctu auersentur, licet odii materiam, & segetem non videant. Sic in naturalibus, Lupina tympana, dissoluunt ea, quæ ex agnino corio sunt conflata, & Aquilarum pennæ alias deterunt, Brassicæ denique, ac Rutæ inimicitia quædam est, & aliorum haud dissimilium.

CAVSSAE ODII, & fomenta.

CAP. XXV.

CAussę odii, & fontes non sunt hic latius inquirendi, cum ex amoris cognatione, intelligentiaque satis pateant, Contrariorum enim contraria ratio est, & quæ amoris caussis aduersantur, hæc omnia ad odium excitandum, haud mediocriter faciunt. Nam vt odium melancholicum, ferinum, ac naturale mittamus, & humanum, quod huius est instituti breuiter attingamus, mali siue veram, siue fictam rationem habet, ex qua nascitur, & fœcundatur. Tria autem in specie Aristoteles enumerat, è quibus frequentius odii natura coalescit, iram, detractionem, incommodum. Nam si odium inueterata est iracundia, omnino ex reside irarum flamma succrescit odium, & temporis diuturnitate, in pestiferum quoddam malum concrescit.

Calumnia porrò, vna est magnorum odiorum fomes, & sentina, siquidem cum omnes fermè honoris, & famę appetentissimi sint, haud æquo animo patiuntur, se aduersis linguæ telis impeti. *Calumnia ipsum conturbat sapientem.* Nam & Basilius ep. 82. ad irrogatam sibi de hæresi calumniam, ait se, & corde palpitasse, & lingua defectum, & pene aduersus omne genus humanum, ob morum, & linguæ peruersitatem odium concepisse. Dici non potest, quanta plerunque, & quam tetra odiorum incendia, vnius susurronis lingua, improbè ventilata excitarit. Quod si præter calumniam, incommodum in bonis, vel animæ, vel corporis, vel etiam fortunis accedat, eo magis odium stimulatur, & in magnam quandam molem indignationis coalescit. Itaque vehementer oderunt, qui bonorum iacturas, exilia, corporis mutilationes, structas nomini, atque honori suo insidias ab aliis agnouerunt, & difficile nisi ipse, qui intulit resarciat iniurias, conquiescunt.

Manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formę.

Viues de anima. Adhæresunt autem odia præcipue me-
Qui ad odium proni. ticulosis, nam, vt ait Ludouicus Viues, suspicio magnum hic regnum obtinet, in qua vel meticulosum nostrum ingenium sequi-

mur, vel coniecturam ex ratione, aut experimentis, quod alios, quis læsit, quod eius parentes, & propinqui læserunt, quod qui tales sunt solent lædere, vt qui robusti, & animosi absque mente, & feræ famelicæ, vel irritatæ.

Item ignaui homines in odium sunt proni: Quippe, qui vndique imminere sibi damnum metuunt; itaque oderint omne genus virium, ac potentię à qua, lædi possunt. Vnde tam cruenta, & vecors in principibus illis suspicios is, vt in Caligula, & Nerone extitit sæuitia. Præterea odium ex B siccis est, & frigidis, idcirco eiusmodi personis, locis, temporibus inualescit, vt melancholicis, hyeme, morbo, egestate, fame, infamia. Agit quidem in his altius radices odium, sed iners, & segne, acuitur autem ad acerbitatem calore. Iam qui tenerrimè sese amant, leuibus de caussis oderunt alios, semper enim lędi se autumant, & omnia in duriorem partem interpretantur. Hæc odij vt sæpius caussæ sunt, & fomenta. Mali verò corui, malum est ouum, nam ex eo suppululat maledicentia, & rabiosa quædam dicacitas, quæ vbi incanduit, in acerbita- C tem, sæuitiam, immanitatem denique commutatur.

DE ODII CONCITATIONE, & remissione.

CAP. XXVI.

ODiorum flammam excitare facile est, restinguere difficillimum. Siquidem vitio humanæ naturæ, D omnes fermè ad odia promptiores sunt, quam ad amores: Vbi autem animo insederunt, altius sui vestigium imprimunt, vt non nisi ægrè postea moueantur. *Cui dolet meminit, cui placet obliuiscitur* Amores plerunque, & beneficia, pluma sunt leuiora: Damna, & odia plumbo grauiora, cordi tenacius adhæresc unt.

Excitatur autem vulgo odium, si quid ostenditur factum ab aduersariis spurce, *quomodo excitetur odium.* superbè, fastidiosè, crudeliter, confidenter, malitiosè, flagitiosè, si à persona sordida, impura, illiberali, sæua, arroganti, idque, aut dolo, & rapina, aut vi, & ferro, iniquissimis E consiliis, si in priuata damna, & publica, si præter metum, suspicionem, expectationemque nostram.

Hæc & similia oratores commemorare solent, deinde his capitibus inflammant animos in vltionem facinoris: Huiusmodi crimina maiores seueriss ime coërcuisse. Non in paucos, sed in superiores, atque adeo totum reip. corpus labefactandum, tendere, latius impunitate manatura, nisi vis mali, maturè rescindatur.

Dementis

Dementis audaciæ exitum permultos expectare, qui aliorum impunitate corroboratam ſuam ipſorum exerant audaciam. Maleficium tale eſſe, vt neque imprudentia excuſari, neque leniore manu corrigi poſſit; id non modò ab hominibus, ſed à barbaris, & feris eſſe remotum. Talia ſunt, quæ in parentes, liberos, coniuges, conſanguineos, hoſpites, in patronos, præceptores, in homines claros, & nobiles, ipſos denique mortuos iniuriosè committuntur.

Deinde hæc ipſa ex loco comparatorum augentur, illuſtrantur, exaggerantur. Dira, horrida, truculenta, ipſis hoſtibus, feris, ſaxis & ſolitudinibus deploranda oſtenduntur: quorum exemplis plenæ ſunt Demoſthenis, ac Ciceronis orationes. Et mox aliqua in capite de iracundia proferemus. Odij remiſſio licet ſit ipſa difficilior, non omnem tamen excludit medicinam, vbi præſertim eminet aliqua mentis celſitudo, & generoſitas.

Odij remiſſio.

Primùm hebetatur rebus calidis, atque humidis, rebus lætis, ac valde proſperis, vt animaduertit Viues, cùm ſcilicet triſtitia, & rigor, quidam pectoris odiorum comes ferè perpetuus, paulatim ſe frangit. Secundo adimitur miſericordia, quæ ſolet in magnis calamitatibus, vel ferreis animis irrepere, tollitur etiam ſpe, aut cupiditate certa aliquid ab inimico adipiſcendi, quod vtile, aut iucundum credamus fore, multò verò rectiùs preſentis boni lætitia, atque voluptate. Tertiò diluitur maiore aliquo, & grauiore odio, aut aliarum rerum magni momenti, cura, & ſollicitudine.

Quartò, ſublatis cauſſis, quibus odium cõcitatum fuit, ipſum quoque aboleri contingit, vt cùm, qui odio habebatur, repentè in alium mutatus eſt, aut alia amandi cauſſa emergit, vt quod propinquus, neceſſarius, bellicoſus, eruditus, reipub. vtilis.

Quintò debilitatur odium, ſi quis quæ alij dixerint, bellè interpretari, & in meliorẽ partem deflectere aſſueſcat: ſed nullum preſentius remedium, quàm rerum terrenarum contemptus, Chriſtianarum decor, & manſuetudo virtutum, Chriſtique Domini heroica quædam imitatio.

DE MOTIBVS IRACVNDIAE, & doloris.

Eius motus vim arduam, & præſtantem eſſe, primordia â poëtis data.

CAP. XXVII.

FVlmina *ſub Ioue ſunt* (inquit ille) Enimuerò, non omnium eſt oratorum, graues illos, & accenſos iracundiæ motus, heroicis viribus, & A lacertis intorquere.

Hîc *Martem tunicâ tectum adamantinâ* oſtendere oportet, hîc tonare, fulminare, & permiſcere oportet omnia, Et quis hoc ſatis dignè præſtiterit, niſi cui ingeniũ acre, velox, igneum, ſublime, excitatum, vox, lacerti, vires, pondus, vultus, frontis rigor, fulgor oculorum, & cætera, quæ ad huiuſmodi affectus concurrunt.

Multi fortaſſe Alexandrum in pueritiæ rudimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expreſſere, ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honeſtę amicitiæ blanditias, & ſuaues illos, atque, vt ita dicam, byſſinos affectus, ſatis bellè permulti reddere ſolent: At frementis iracundiæ tonitrua, flammas, & ignes aptè fingere, paucorum eſt, & magnum ſublimis eloquentiæ argumentum. In quo certè dicendi genere quantum poſſet magnus vbique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda ſatis declarauit. Quàm enim ſublimis eſt, & heroicus, vt cæteros omittam, hic motus Achillis aduerſus Agamemnonem.

Motus iræ dimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expreſſere, ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honeſtę amicitiæ blanditias, & ſuaues illos, atque, vt ita dicam, byſſinos affectus, ſatis bellè permulti reddere ſolent: At frementis iracundiæ tonitrua, flammas, & ignes aptè fingere, paucorum eſt, & magnum ſublimis eloquentiæ argumentum. In quo certè dicendi genere quantum poſſet magnus vbique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda ſatis declarauit. Quàm enim ſublimis eſt, & heroicus, vt cæteros omittam, hic motus Achillis aduerſus Agamemnonem.

Homerus in iracundia exprimenda generoſus.

Ὦ μοι ἀναιδείην ὀπιπεπώς, κυνοπαθέος, &c. Erumpunt iſta ex intimo pectore planè lacertoſa: Primùm, quàm aptè grauem, & Heroicum gemitum exprimit in dolore iracundiæ: deinde, quod in ciuili vita apud veteres ſummum habebatur probrum, ſtatim impudentiam obiicit admodum ἐμφατικῶς, neque enim impudentem duntaxat, ſed ἀναιδείην ὀπιπεπώς, impudentia, quaſi veſte indutum dicit: Ad ſummum grande illud vocabulum κυνοπαθέος ſententiam claudit, quo ira tanquam maiori vehiculo rapitur, vt fortiùs in aures, & pectus Agamemnonis euibretur.

Iſta verò quem genium habent, quàm excelsè, quàm acerbè, quàm heroicè collecta.

Οἰνοβαρές, κυνὸς ὄμματ', ἔχων κραδίην δ' ἐλάφοιο.
& Δημοβόρος βασιλεύς, ἐπεὶ ὑπείροσιν ἀνάσσεις
Ἢ γὰρ ἂν Ἀτρεΐδη νῦν ὕστατα λωβήσαιο.

Vino grauis, probrum Regi quamignominioſum, quod verò ſubſequitur, quàm opportunè, & locò, *Canis oculos habens, & cor cerui*: canis ſcilicet oculos, ob inuidẽtiam alienæ felicitatis, & rapacitatem: Cor cerui, ob animum in præliis, & congreſſibus deiectum. Hæc iuuenem iræ, & zelotypiæ ſtimulis percitum præclarè exprimunt. Agamemnonis verò ira grauior eſt, & planè regia. Nam cùm diſceſſum Achilles minaretur, generosè reſpondet.

Φεῦγε μάλ' εἴτοι θυμὸς ἐπόρνυται οὐδ' σ' ἔπειτα
Λίσσομαι εἵνεκ' ἐμεῖο μένειν παρ' ἔμοιγε, καὶ ἄλλοι
Οἵκι μ' τιμήσουσι μάλιστα δ' μητίετα Ζεύς.

Fuge citò, quocumque animus impulerit, nunquam te deprecabor, vt mei gratia maneas.

Hæc ad contemptum ambitioſi Principis, qui totam Græciam ſuis armis ſuſtentari exiſtimabat, ſufficiunt. Iam illud quantæ eſt dignitatis,

--Apud me sunt alij, qui me honorent,
Maximè verò omnium Consiliarius Iupiter. *

Ex Homeri fonte Tragici poëtæ, Græci, & Latini hauserunt, qui in istis affectibus exprimendis, admirabiles, vt posthac videbimus, habent emissiones. Quo spiritu enim Medæa Euripidis intorquet.

Οὐ γὰρ μὰ τὸν ἥκιστα, τὸν ἐμὸν σέβα
Μάλιστα πάντων, καὶ ξυνεργὸν εἰλόμην
Εὐρίπιδ. in Medea
Ἐμοὶ σὲ μνηστῆς ναίουσαν ἑστίας ἐμῆς,
Χαίρων τις ἂν τῶν πολιτῶν δεχοίμην πλέον.
Πικρὰν δ' ἐγὼ σφῶν, καὶ λυγρὰν δώσω γάμους.

& cætera, quæ ibidem fusiùs.

Non per Dominam, quam ego veneror supra omnes Deas. Hoc iusiurandum, excelsam ostendit iracundiam in heroina: deinde sublimius quod adiungit, *operum adiutricem meorum*, quasi ipsa Hecate in eius foret ministetio: iam illud, quàm toruum, & minax.

Nemo cum suo gaudio meum contristabit animum:
Illis ego acerbas, & funestas præparo nuptias.

& cætera. Eodem spiritu Sophocles

Ἴτ' ὠκύποδες κύνες ἐριώνυχες,
Γρεμφθῆτε, τὰν φοίβειον παιδὸς ἕρραν.

Ite, ô veloces, & ultrices furiæ,
Gustate, nec parcite vniuerso exercitui, & reliqua.

Sed, qui omnium tragicorum ingenia expressit, & sæpe vicit Seneca, quantus est, & quàm felix in istis imaginibus, quis hîc poëtæ mentem vehementi quodam turbine afflatam rapi, & torqueri non dicet?

-- Audite hoc scelus,
Quocunque diffugistis, audite inferi:
Senec. in Thyeste. *Audite terra, noxque Tartarea gravis.*
Et atra nube, vocibus nostris vaca.
Et, *Conuolue mundum, bella ventorum vndique*
Committe, & omni parte violentum intona.
Et, *Non sic furore cessit extinctus pudor.*
In Hercule furente *Populos vt omnes impio aspectu fugem.*
Arma, arma Thesea, flagito propere mihi,
Referte manibus tela: si remanet furor,
Pater recede; mortis inueniam viam.

& cætera infinita.

Neque verò istis etiam aculeis, quanquam mitiori vir ingenio vacat Virgilius. Hæc generosam, & amarulentam iram sapiunt:

Virg. 7. Aeneid. *Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere Virgo:*
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantùm
Cisseis pragnans, ignes enixa gemellos.
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
Funestaque iterum recidiua in Pergama taeda.

Certè excellunt in istis motibus poëtæ, tum furore insito, tum argumenti libertate.

Non omnia licent oratoribus, qui Musas colunt seueriores, multa tamen à poëtarum gente in isto genere expressere: & Marcus quidem Tullius, Tragicorum assidua lectione pectus compleuit suum: Demosthenes tantus in affectibus poëtarum imitator fuit, vt illi etiam interdum versus graues, & iracundi excidérent. Atque ita ingenium formatur à poëtis, sed posteà oratoria falce resecanda sunt permulta, & ciuilis prudentiæ adiumentis elimanda, quæ affectuum cognitio, & tractationis modus suggeret.

DE NATVRA IRAE.

CAPVT XXVIII.

IGneus hic est, & vehemens affectus, ἄμετρος, καὶ ἀπίστατος, vt appellatur à Platone, qui nisi rationis frænis coerceatur, quantas solet excitare tragœdias! Hæc autem erit optima iracundiæ ratio, si à virtutis amore proficiscatur, & in improborum vitia potiùs, quàm ipsos homines excandescat.

Diuus Augustinus epist. 115. ad Nebridium ita de hoc affectu est philosophatus.

[Ira est turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo, eúmque collidimus, atque frangimus: & aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitratur. Hac autem assiduitate irascendi fel crescere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis, rursus, & facilè, & prope nullis caussis existentibus irascimur.]

Definitur ab Aristotele appetitio cum dolore coniuncta, eius quæ sperari potest vltionis, propter apertum, aut certe existimatum nostri, nostrorúmque contemptum. *Arist. 2. Rhetor.*

Primùm appetitio est, & ea vehemens, atque incitata. Deinde cum dolore: Grauiter enim intimis præcordiis affliguntur irati, vt ipsa videantur pectora rumpere, quod diserte notat Lucretius.

Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundáque mens facilè effervescit in ira.
Quo genere in primis vis est violenta leonum:
Pectora quifremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt. *Lucr. l. 3.*

Quem dolorem satis indicat vultus teter, nunc subitò retrorsum sanguine fugato expallescens, nunc in os omni colore, ac spiritu verso subrubicundus, & cruento similis, venis tumentibus, oculis nunc trepidis, & exilientibus, nunc in vno obtutu defixis, & hærentibus, &c. quæ à Seneca lib. 9. de ira, & D. Gregorio Nysseno, de octo beatitudinibus fusiùs describuntur. *Senec. l. de ira. D. Greg. Nyss. de 8. beat.*

In hoc tamen doloris æstu titillat spes vltionis, aliquo sensu iucunditatis: quam ob caussam Homerus nonnihil etiam mellis tribuit iracundiæ. *Homerus Iliad. 18.*

Diuiditur porrò ira à Diuo Damasceno in tres

in tres ſpecies. Prima appellatur χολὴ, & χόλος, quam bilem, & indignationem vertit, quæ excitari ſolet, cùm quis ob leue dictum, aut factum ſtatim exardeſcit; qui affectus cum cupiditate vltionis mixtus eſt, placatúrque faciliùs. *D. Damaſc. l. 2. Orthod. fid. c. 16.*

Secunda eſt μῆνις (vbi perperam nonnulli μανίαν legunt) Iracundia eſt permanens, & diuturna, qualis ea, quæ in Achille deſcribitur ab Homero, tot heroum funeribus, & miſerrima Græciæ ingemiſcentis clade vix ſatiata.

Tertia ab eodem appellatur κότος, ἀπὸ τῆς κεῖσθαι, quæ (inquit) ira eſt repoſita, ac recondita, vlciſcendi occaſionem captans, in quo certè eadem fermè eſt, ac μῆνις. B

Alij non κότον, ſed μανίαν tertio loco ponunt, quam Euſtatius φρενῶν ἔκφυσιν iram prorſus à mente alienatam, præcipitem, inſanam; Latini furorem nominant: & talis eſt ea, quæ à Gregorio Nyſſeno, cum energumenorum affectibus comparatur. *Euſt. in 1. Iliad. initio.*

Eadem enim (inquit) iratis, quæ Energumenis accidunt. Sanguine diffuſi, ac diſtorti eorum, qui à Dæmone torquẽtur, ſunt oculi, lingua præceps, voces præruptæ, ac latranti ſimiles, quaſſatio capitis, manuum ſtolidi motus, pedes inſtabiles, totius corporis concuſſio. Hæc ſunt irato, & dæmoni communia. Hocvno duntaxat differunt, quod vnum voluntarium malum eſt, alterum non eſt. C

DE CAVSSIS IRAE.

CAPVT XXIX.

IRacundiæ cauſſas, ingeniosè, vt ſolet, & feliciter eſt perſequutus Ariſtoteles, libro ſecundo Rhetoricorum. D

Sex ſunt (inquit) præcipuè, quæ iratos efficiunt, dolor, impedimentum, vehemens cupiditas, deſpicientia præſentis ſtatus, offenſio præter expectationem: quædam circumſtantiæ. Vnde ſex genera eorum colligit, qui faciliùs iraſcuntur.

Primum eſt eorum, qui dolent, propter aliquam deſpicientiam, quæ cauſſa iræ maxima eſt, & cæterárum omnium origo. Quo autem quiſque vel dignitate clarior eſt, vel gloriæ cupidior, eo magis deſpectus irritatur. E

Hinc illæ querimoniæ Iunonis apud Senecam in Hercule furente, & apud Virgilium.

Aſt ego, quæ diuûm incedo regina!

Cuius rei memorabile eſt ira Narſetis argumentum: cùm enim ille animoſus Eunuchus, & rei militaris gloria præſtantiſſimus, Totilam Gothorum Regem, Martio vigore, & ſpiritu plane ingentem debellaſſet, mox inconſtantis fortunæ ludo iactatus, non modò Italiæ præfectura ſpoliatus, ſed à Sophia Imperatrice impotentis animi fœmina probris conciſus eſt. Quippe illa dictitabat, *Narſetem ad penſa, & lanas eſſe relegandum.* Quæ vox nimis petulanter effuſa, egregij ſpiritus, & roboris ducem, mirum in modum efferauit. Nec mora ſe Iuſtino Imperatori, & Sophiæ eius vxori, eam telam orſurum dixit, quam nulla eorum vis, aut induſtria poſſet retexere: quod præſtitit, cùm Longobardos à regionis ſuæ ſqualore, ad fertiles Italiæ campos euocauit, quorum armis magna Italiæ pars Imperatori detracta eſt, tantum veneni habuit muliebris calumnia.

Secundum: qui in rebus ſuis aliquo afficiuntur impedimento, ſiue apertè quis obſiſtat, & refragetur, ſiue cùm poſſit minime faueat: vt ſi quis ſitienti potum deneget, aut famelico panem.

Tertium. Ad iram propenſiſſimi ſunt, qui vehementi aliqua cupiditate trahuntur, vt ægrotantes, paupertate laborantes, ſitientes, amantes, *genus irritabile.*

Quartum: quorum præſens ſtatus deſpicitur, vt ægrotans in iis, quæ pertinẽt ad morbum, paupertate laborans, in iis quæ pertinent ad paupertatem. Bellator in his, quæ ad bellũ Cuius contemptus manifeſtiſſima ſunt exempla. Quibus enim furiis agitur Philoctetes apud Poetas, ob morbum deſpectus, & à Græcorum exercitu ſeiunctus. Quibus iræ motibus obnoxij ſunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis irridentur? Cornelius Senator, cùm à Domitio Corbulone ſtruthiocamelus depilatus vocaretur, in conſeſſu grauiſſimo Senatus lachrymas non tenuit. *Vitia corporis obiecta iram inflammant.*

Hipponax Poeta cùm eſſet ſingulari oris deformitate, ideóque à ludibundis pictoribus depictus, & in deriſum publicum propoſitus, adeò excanduit, vt derifionis authores, impulſoréſque furioſo carmine ad ſuſpendium adigeret. Pauperes verò grauius contemptum ferunt, ſi antea diuites extiterint, & eò miſeriarum delapſi, à ſuis etiam deſpiciantur: At milites, & poëtæ, cęterique ſcriptores, ipſi etiam opifices, facillime ſtomachantur, ſi in iis, quibus florere ſe laudibus cupiunt, parui pendantur: Sub Boleſlao III. Polonorum Rege Palatinus quidam Polonus, cui Rex in opprobrium ignauiæ, leporis pellem, colum, & fuſum miſerat, tam iniquo tulit animo, vt ſibi ipſi violentas afferret manus. *Cromer. l. 6.*

Herodes Atticus; cùm adhuc adoleſcens coram Antonino Imperatore perorans, præ timore, & conturbatione mentis obmutuiſſet, contemptum veritus, pene ſe in Iſtrum deſperatione proiecit. *Magna crux gloria deſpiciatur.*

Titus Labienus ingenio ſuo ſuperſtes (vt ait Seneca) eſſe noluit, ſed eius libris ex S.C. combuſtis, vltrò ſe in maiorum ſuorum monumenta ferri, atque includi voluit. Tan- *Philoſt. in Herode.*

ta crux eſt gloriæ cupidis deſpicentia.

Quintum, vehementius irritantur, qui præter expectationem offenduntur, maximè ab iis, quos ſibi beneuolos, & amicos fore exiſtimabãt. Sicut enim inſperata boni ſpecies, vbi primùm obiecta eſt, maiori iucunditate ſenſus perfundit, ſic etiam doloris minimè expectati, grauius percellit iniuiuria.

Ad ſummum enumerantur, qui certis quibuſdam horis, & temporibus turbari, & vt maria ventis cieri, commouerique ſolent.

Nec ſatis fuit Ariſtoteli, hæc in genere enumeraſſe: ſeptendecim deinde cauſſas in ſpecie proſequitur, è quibus excitari, conflarique ſolita eſt iracundia. Hæ ſunt ſubſannatio, illuſio, detrimentum contumelioſum, maledictum, amicitia deſpiciens, conſuetudo honorandi omiſſa, ingrati animi ſignum, nulla exiſtimatio, officium ſpretum, gaudium in aduerſis, neglectus, auſcultatio, aut inſpectio malorum, deſpicientia in rebus caris, nulla gratiarum actio, diſſimulatio, beneficentia in alios, & non in ipſos, oblinio, ad ſummum contemptus apud eos, à quibus gratiam, & famam colligere qui iraſcuntur vehementer cupiunt.

Ad hæc cuiuſque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter erunt conſideranda, è quibus plurimùm momenti in iram deriuatur. Non opus eſt in his immorari plutibus, nimis multæ cauſſæ ſunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt, longè opportunius eſt de tractatione, & moderatione huius affectus differere.

A etiam mente ſimultates excitarunt, quas vix diſertiſſimi oratoris facundia potuit reſtinguere.

Secũdò, Ipſius perſonæ, quæ damnũ intulit ſpecies quædã indigna, atrox, crudelis, funeſta, quantum res patitur, exprimenda eſt, quo iniuria, quæ inde profecta fuerit, grauior, & minimè toleranda videatur.

Tertiò, eius ipſius, qui læſus eſt, vt occurrerit comparanda erit innocentia, virtus, ſapientia, conditio, dignitas, cum perſonæ, quę læſit improbitate, ſcelere, barbarie, indignitate.

Quartò, iniuria illata per graues hypotypoſes oculis ſubiicienda, ſublimibus figuris, vt exclamationibus, apoſtrophis, protopopœiis, aganacteſi, & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum iniuriarum colligenda, quæ cum hac vna improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò, non modò præſentis mali vis erit commemoranda, ſed etiam futuri, ſi talis iniuria fuerit impunita, terror ex variis adiunctis incutiendus.

Septimò, ſi qua externa ſpecies animos irritare acrius poteſt, tempore, & loco erit adhibenda.

Octauò, ſi ſuſpicio ſit affectati motus, aut animi priuato odio iniquè affecti, tum lentè, remiſsè, callidè oratores progredi ſolent, & ſimplicem magis rei narrationem, quàm vllam amplificationem pertexere.

Nonò, permagna habenda eſt rerum, perſonarum, locorum, temporúmque ratio, vt pro iſtorum varietate motus aut ſint acuti, aut lenes, aut mediocres: nec ſint comicè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis, & doloribus intemperantes.

Decimò, curandum eſt vt orator decorum perſonæ retineat, neque ipſe actione intemperãter abutatur: quæ omnia pleniùs exemplis illuſtro.

DE CONCITANDO ODIO, & iracundia.

CAPVT XXX.

HÆc erunt igitur capita, per quæ odij, & iracundiæ vis facilè inardeſcet: nunc autem modos, & exempla, affectuúmque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium eſt Oratoris ad animos iam ſuſpicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo faciliùs motum concipiant. Vt enim in corpore humano, ſi ad humores malè affectos, ipſa cœli ratio, atque intemperies acceſſerit, tantò citiùs vis morbi innaleſcit: Sic animum præuiis iam ſimultatibus leuiter occupatum, vel ad eas ipſas ſuſcipiendas, natura, atque ingenio diſpoſitum, acrioris flammæ vis corripit, correptúmque faciliùs incendit.

Hoc M. Tullius in accuſatoribus Deiotari animaduertit, qui cùm ad vlceratas Cæſaris aures acceſſiſſent, eas in tranquilla

QVOMODO A PERSONIS, rebus, & ſignis concitetur iracundia.

CAPVT XXXI.

PErſona in odium adducitur à vitiis animi, & corporis, atque ipſius conditionis indignitate.

Cic. de rhet.

Is Ciceronis modus quamoptimus mihi videtur: Etenim ſi vnum hominem deterrimum, poëta præſtanti aliquis ingenio, fictis, conquiſitíſque vitiis deformatum vellet educere, nullum profectò dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet, multáque in eo defixa, ac penitus hærentia præ

tia præteriret. Appositum initium; pergit, & ad commouendos animos deterrima affert vitia, contra Deos, patriam, parentes, quæ homo ille perpetrauit *Diis (inquit) immortalibus*, & patriæ nos primum natura conciliat, eodem enim tempore, & suscipimur in lucem, & hoc spiritu cœlesti augemur: & in certam sedem ciuitatis, ac libertatis ascribimur. Iste parentum nomen, sacra, memoriam, Fonteiano nomine obruit, Deorum ignes solemnes, mensas, abditos, ac penetrales focos occultat, & moribus non inuisa solùm, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit, idémque earum templum inflammauit Dearum, quarum ope etiam aliis incendiis subuenitur. Quid de patria loquar, qui primum eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriæ præsidiis depulit, quem vos patriæ conseruatorem esse sæpissimè iudicaueritis, &c.

Hæc oratio grauis est, distributa, & pedetentim exaggerata. Audi iam Gregorianæ eloquentiæ fulmen, vt Cappadocem describens in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI in Athanasium.

Τέρας τι Καππαδόκιον, ἐκ τῶν ἐσχάτων τῆς ἡμετέρας ὁρωμένων, πονηρὸν τὸ ἦθος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν, καὶ παντὸς ἥκιστα ἐλεύθερον· δεῖ δὲ εἰπεῖν, οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων γένος παρὰ μὲ ἀλλοτρίᾳ τραπέζῃ δουλεῦον καὶ μάζης ὠνητὸν, ταῦτα, καὶ πεῖθ', καὶ λέγειν ἐπὶ τῷ γαστρὶ μεμαθηκὸς, τὰ τελευταῖα δ', καὶ πολιτείᾳ παρεσπεῦδεν, καὶ πρεσβεύειν ταύτης τὰ ἔσχατα, ὅσον οὐσίαν χρεῶν ὑποδῦναι ἥκιστα φυόμενον. εἶτα καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἦλθε, καὶ τῇ γαστρὶ πολιτευόμενον. ἔπειδ' τὸ σῶμα ὑπελείπετο μόνον ἀλλοτριωθὲν ἑαυτοῦ, καὶ ἀπ' ὤμου δὲ ἄλλης ὠμοβοὸς χλαῖνα, καὶ πόλις. (οὕτω τὸ τῆς φυγάδων) τέλος ἐπὶ κακῷ τῷ κοινῷ τὸ κατ' ἐκλογὴν. οὗτός τις Αἰγυπτιακὴ πληγὴ, τὴν Ἀλεξάνδρειαν καταλαμβάνει. ἐνταῦθα δ' ἀπὸ ἴσου ἵσταται, καὶ δ' κακουργίας ἄρχεται, καὶ ἵν' ἄλλα μὲ ἀέκητος ἄξιος, ἀλόγων ψευδείων μετεχόντως ὑπὲρ τὴν σωτηρίαν ζωμὸς, ἀκολασίας. ψῆφος γ' οὖν ἡ καὶ πλάσμα κενὸν ἀφανίζοντος, καὶ συγχέαι πράγματα πάντων δεινότατος.

CAppadox quoddam monstrum, ex vltimis terræ nostræ finibus oriundum, malum genere, animo peius, ne omni quidem ex parte liberum, sed dubium, ac permixtum, cuiusmodi mularum genus esse constat, primum alienæ mensæ mancipium, atque offa vænale, sicque comparatum, & edoctum, vt omnia ad ventris gratiam tum faceret, tum loqueretur, tandem cùm ad Rempub. gerendam pestiferè se contulisset, atque extremo, & sordidissimo illius muneri, hoc est, suillis carnibus, quibus turba militaris alitur, suscipiendis præfectus fuisset, atque in commisso sibi negotio infidum se præbuisset, totámque muneris sui administrationem ad ventrem retulisset, posteaquam nihil illi præter corpus reliqui fuit; profugiendi consilium capit, atque aliam ex alia regionem, ac ciuitatem (vt fugitiuorum mos est) subinde permutans, postremò ad communem Ecclesiæ perniciem, instar cuiusdam Ægyptiacæ plagæ, Alexandriam inuadit. Hîc vagari definit; improbitatem autem, & versutiam auspicatur. Ac cæterà quidem nullius pretij erat, non liberalibus disciplinis imbutus, non in congressu, & colloquio facetus, non pietatis laruam saltem, & inanem speciem præferens, verùm ad suscipienda facinora, résque perturbandas appositissimus.

Item Iuliani orat. IIII.

Ἀλλ' ἐπεί με μαρτυρεῖ τὰ τῆς ὕβρεως ἀνώμαλα, καὶ τὸ ἀστῆρικτον ἐκ βαθέος. ὑπὲρ ὑμῶν ἄρισος, ὅς τις ἐπῄνει οὐδὲ καλῶς. ἐδόκει γὰρ ἐμοὶ σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, ἂν χλιαρὸς ἐπαινῇς, ὥσπερ παλαίομαι, καὶ ἀνασπῶμαι. ἀφειδοῦς σοβοῦντος, καὶ ἀφιεμένου, καὶ μανικοῦ βλέποντος, πόδας ἀστηρίκτους, καὶ μετεωλέζοντας μυκτῆρ ὕβρεως πλέον, καὶ ἀφιεμένου, ἀσχόλου χρωμένου καταγέλασι. τὸ αὐτὸ φέρουτες γέλωτες ἀφρασίᾳς τε, καὶ βραχυμαθείας, νύσεις καὶ ἀνανεύσεις, οὐδὲν λόγῳ, λόγος ἐμέμφετο, καὶ κατῃώμενος πνεύματι, ἀφασίαις ἀτακτοις. καὶ ἀπαύστου ἀπειρίαις ἐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀμάλακες ἐκκεκαμμένοι, καὶ ἀκόλουθοι, ἐδὲ πρὸς ἀρχὴν ἀκόντιστοι. τί ἂν καθ' ἕκαστον χάραμα τοῦτ' ἔργον ἐξιχνεύω, ὃν καὶ ὅτε τ' ἔργον ἐτόμουν.

SEd me morum, ac gestus ipsius inæquabilitas, atque ingens quædam mentis emotio vatem efficiebat; siquidem vates ille optimus est, qui rectè coniicere nouit. Neque enim mihi boni quicquam significare videbantur, ceruix minimè firma, humeri, quos subinde agitabat, & attollebat, oculus vagus, & oberrans, ac furiosum quiddam intuens, pedes instabiles, & titubantes, nasus contumeliam spirans, vultus lineamenta ridicula idem significantia, risus proterui, & æstuantes; nutus, & renutus omni ratione carentes; sermo hærens, spiritúque intercisus; interrogationes præcipites, & imperitæ, responsiones his nihilo meliores: aliæ in alias insultantes, non autem graues, & constantes, nec eruditionis ordine progredientes. Quid singula describere necesse est? Talem ante opera conspicatus sum, qualem in operibus postea cognoui.

Siden. Apol. ep. 13. l. 3.

Eodem genio, sed impari stylo, Gnatonem improbotum signiferum, Sidonius Apollinaris efformat, de quo plenius in libro descriptionum, post multa eius crimina addit;

Fæculentiæ omninò par cloacali, quæ quò plus commota, plus fœtida est. Ita viuens, paucis voluptati, nullis amori, omnibus risui, vesicarum ruptor, fractorque fenestrarum, bibendi auidus, auidior detrahendi, rabido pariter ore spirans cœnum, spumans vinum, loquens venenum facit ambigi putidior, temulentior, an facinorosior existimetur.

[Subiungit de corpore.]

Enimuerò ille sordidior est, atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis semicombustum, moxque sidente strue torrium deuolutum, reddere pyræ iam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit idem lumine carentia, quæ stygiæ vice paludis voluunt lachrymas per tenebras, gerit & aures immanitate barrinas, quarum fistulam biforem pellis vlcerosa, circumuenit saxeis nodis, & tofosis humore verrucis; per marginem curuum protuberantibus, portat & nasum, qui cùm sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui. prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum. Et cætera, quæ ille grandi, & horribili oratione.

Omitto quæ habet Demosthenes in Æschinem, Aristogitonem, & Midiam: Cicero in Pisonem, Vatinium, Clodium, Antonium & cæteros.

Iam vbi hac, & simili proposita immanitate, obiecta est eius, qui in odium adducitur species, si contrà læsæ personæ dignitas opponatur, consurgit indignatio; vt

Cic. 4. Philipp.

Est igitur, Quirites, P. R. Victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco.

Salust. in orat. Philippi.

Et apud Salustium. Proh Dij boni, qui hanc vrbem, omissa cura adhuc regitis: Marcus Æmilius omnium flagitiosorum postremus, qui peior, an ignauior sit deliberari non potest, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit: vos mussantes, & retractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis, quàm defenditis.

In facto demùm proponendo, & aptissimis verbis, atque sententiis explicando, per magna totius affectus vis consistit.

Greg. Nazianz. orat. 3. in Iulianum

Quid illud Marci Arethusij martyrium, quod narratur à D. Gregorio Nazianzeno, sine iusto iracundiæ dolore in authorem supplicij, & singulari in Martyrem miseratione audiat?

Ducebatur senex sacerdos, Athleta voluntarius, per mediam ciuitatem, omnibus, præter persecutores, & carnifices, tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porrò ab omnibus cuiuslibet ætatis, & conditionis, ac fortunæ, æquè vrgentibus viris, & fœminis; adolescentibus, & senibus; tam qui publica negotia administrabant, quàm qui honoribus, ac dignitatibus præditi erant; atque hoc vnum certamen cunctis propositum erat, vt furoris aduersus senem immanitate sese mutuò superarēt, omnibúsque pietatis pars esse censebatur; quamplurimis eum malis afficere, pugilémque senem, aduersus totam ciuitatem decertantem superare. Raptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quauis alia corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumelia ab iis trahebatur, qui in Mithræ sacris huiusmodi suppliciis iuste cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennariis generosum illud corpus certatim excipientes, instar ludi diram agebant tragœdiam.

Tormentis etiam tibiæ illius ad ipsa vsque ossa comprimebantur, lineis filis amputabantur aures, tenuissimis quidem illis, sed firmissimis. Ipse interim sporta in altum sublatus, melle, & iusculo vndique perfusus, apibus, & vespis meridiano tempore pungebatur, ardentissimo sole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarum carnium, non enim dixerim miserarum, esum acriorem efficiente.

Hæcè Græcis Latinè expressa, ne Græcis vsque testimoniis paginas oneremus: quæ vel liquidè, simpliciterque narrata, ad motus concitandos vim habent non mediocrem.

Corn. Tacit. in vita Agricolæ.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitum Britannorum suorum animos, odijs aduersus populum Romanum irritans, quam excelse, & Romanorum crudelitatem, & suorum miserias narrat.

Raptores (inquit) orbis, postquam cuncta vastantibus defuere, terras, & mare scrutantur: si locuples hostis est, auari, si pauper, ambitiosi, quos non oriens, non occidens satiauerit. Soli omnium opes, atque inopiā pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque vbi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos natura cariissimos esse voluit: hi per delectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges, sororésque & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum polluuntur. Bona, fortunásque in tributum egerunt, in annonam frumentum, corpora ipsa, ac manus syluis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata seruituti mancipia semel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia seruitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. Hæc ad mouendam iracundiam grauiter, & amarulente dicta. Quid si iam accedant vehementium

Demost. de falsa legat.

figurarum

figurarum emissiones, vt; Καὶ τοιαῦτα σωτειδὼς ἑαυτῷ παραγμάτα ὁ καθάρσιος πολμήσει ἐλέγειν εἰς ὑμᾶς. Deinde tot criminum sibi conscius impurus ille audebit in nos intueri. Et contra Aristogitonem; Καὶ ἀδεὶς ὑμῶν χαλεπὸν οὐδ' ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὗτοι βιάζεται τοὺς νόμους. Nullus deinde vestrûm succensere, & irasci videbitur, in iis quibus execrandus ille, & exhausti pudoris homo leges violat.

Hæ sunt faces, & classica. Quid Cicero? quo genio in odium, & iracundiam rapit? *Cic. in Pisonem.*

Cum quidem tu, ô vecors, & amens, cùm omnes boni, abditi, inclusique mœrerent, templa gemerent, tecta ipsa vrbis lugerent, B complexus es illud funestum animal, ex nefariis stupris, & ciuili cruore, ex omnium scelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum: Atque eodem in templo, eodem loci vestigio, & temporis, arbitria non mei solùm, sed patriæ funeris abstulisti. Quid ego illorum dierum epulas? quid lætitiam, & gratulationem tuam? quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus sobrium? quis agentem aliquid. quod esset libero dignum? quis denique in publico vidit: cùm Collegæ tui domus cantu, & cymbalis personaret? cúmque ipse nudus in conuiuio saltaret: in quo, ne tum quidem, cùm illum suum saltatorium versaret orbem, fortunæ rotam pertimescebat. Hic autem non tam concinnus helluo, non tam musicus iacebat in suo Græcorum fœtore, atque vino, quod quidem istius in illis Reipub. luctibus, quasi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum conuiuium ferebatur: quo nemo potest dicere, vtrum iste plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas, & turpitudo tam sublimi D oratione expressa, ingentes habet aculeos. Post hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: vt; O tenebræ, ô lutum, ô sordes! [Et alibi:] O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandum! [Et rursus] O spectaculum miserum, atque acerbum ludibrio esse vrbis gloriam, P.R. nomen, in hominum cõuentu, atque multitudine, piratico Myoparone, in portu Syracusarum, de classe populi Romani triumphum agat pirata, cum Prætoris nequissimi, acerbissimique nauim prædonum remi aspergerent.

Modò apostrophæ, & conuersiones accedunt ad homines, ad Deos, vt; E

Per Deos immortales, Iudices, quo tandem animo sedetis, aut hæc quemadmodum auditis; vtrum ego desipio, & plusquam satis est, doleo in tanta calamitate, miseriáque sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mœror pari sensu doloris afficit, &c. Ad Deos, vt; καλῶ δ' ὑμῶν ἐναντίον ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τοὺς θεοὺς ἅπαντας. *Demosth. de corona.*

Modò comparata proferuntur exempla.

Quis hoc fecit vlla in Scythia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere non sineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers insignia, eripis lachrymas, non consolando, sed minando. *Cicero in Pisonem.*

Modo per prosopopœias orationes exprimuntur, mortui ipsi ad tribunal Iudicum, & consessum auditorum appellatur; siquidem Orestes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentiæ suæ propugnatores aduocat. Ad summum tanquam balistis exploduntur indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris. Adduntur etiam minæ, & varij terrores incutiuntur, vt [Erit, erit illud tempus.] & similia

Quod si etiam signa extiterint, vt corpora spurcè tractata, liuores, cruor, vulnera, vestes, gladij, suppliciorum instrumenta.

Signa externa aptè hic proferuntur.

Clotildis, Clodouæi filia, & Childeberti, Clotharij, atque Theodorici Regum Francorum soror, ab Almarico Rege Visigothorum Ariano, cui nupserat ignominiosè, duritérque tractata, imbutum suo cruore sudarium ad fratres Reges misit, quibus veluti C literis sanguine exaratis perciti, classicum tota Francia cecinerunt, & immane illud bellum conflarunt; quo res Visigothorum prorsus attritæ ceciderunt. Nec alia res magis P.R. excitauit, quàm cùm Antonius Cæsaris vestem explicans exclamauit; *Paul. Æmil. l. 1.*

Ω σολλῆς ἐπαναστάσεως ἐμοὶ ὀπὶ τούτῳ μόνον ὡς ἔοικεν ἔλαβες ἐν ᾗ ταύτῃ σφαγῇς. *Dio. l. 44*

DE VARIETATE MOTVVM IRAcundiæ, & eorum vsu.

Ac de vitiosis motibus in hoc genere.

CAPVT XXXII.

ADhibenda est à prudenti scilicet oratore permagna in hisce motibus concitandis temperies, vt insanos quosque, & ignauos reiiciat: sanos contrà, & generosos studiosissimè consequatur. Primùm quidam motus sunt iracundiæ, qui videntur magni, & violenti, sed re ipsa verbosi sunt, degeneres, ignaui: qui à comicis, plebeiis hominibus tribui solent: Rumpuntur enim nõnunquam iracundia, & quo magis irascuntur, eo pleniorem omnium captant risum. Talia sunt ista apud Terentium.

Tum autem Syrum impulsorem: vah! quibus illum lacerarem modis.
Sublimem, medium, arriperem, & capite primùm in terra statuerem,
Vt cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi oculos eriperem: post hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Fulgura sunt hæc(vt diximus) è pelui.
Quin apud Plautum,quanto dolore, & iracundia hæc senex.

Plautus in aululari.

Perij,interij,occidi:quò curră?& quò non curră?
Tene,tene,quem?quis?nescio,nihil video,cæcus, atque
Equidem quo eam,aut vbi sim,aut qui sim,neque cum animo
Certum inuestigare, obsecro vos ergo mihi auxilio
Oro,obtestor,sitis:& hominem demonstretis,qui eam abstulerit.
Qui vestitu,& creta occultant sese,atque sedent, quasi sint frugi.
Quid ais tu?tibi credere certum est, nam esse bonum te vultu cognosco.
Quid est,quod ridetis?noui omnes.Scio fures esse hic complures.

Hæc tam iracunda ad risum ab ingenioso poëta sunt comparata. Homo enim dolore, & iracundia cæcus seipsum interrogat, & simul respondet,modò pugnantia secum loquitur,modò alios laudat pariter,& vituperat,quas ob causas meritò deridetur.

Quæ sunt igitur huius affectus vitia?facile est istud quidem prudentiæ diiudicare. Primùm vitiosi sunt nimis vehementes, atque insani. Tantum enim abest, vt iracundiam,vel terrorem iniiciant clamosi isti nugatores, quin potius se ipsos præbent deridendos, quod ratione præstantissima hominis parte videantur destituti.

Secundò, deridentur qui licet insani nihil admodum habeant, supra rem tamen, & personam sunt elati:quales sunt,qui in causis, & negotiis minoris momenti adhibentur ad tragœdiæ grauitatem nimis compositi. Quod vitium pueris familiare est,qui in affectibus,& iudiciis nullum persæpe tenent modum. Atque vt res alioqui viles amplissimis extollunt laudibus, sic etiam in minora quæque crimina,æquè solent,ac in maxima,excandescere.

Tertiò generosi plerumque motus verbis antiquis, atque inflatis deteri, infringíque solent; Num enim in risum cedet hæc iracundia Medeæ apud Pacuuium?

Pacuuius in Medea

Quidnam autem hoc sonitu est,quod stridunt fori?
Vbi ille est?me miseram! quoniam clamor eliminat.
Si quis me hac oratione incitet,quid respondeam?
Vtinam nunc matrescam ingenio, vt meum patrem vlcisci queam.
Egone tyranni noui temeritudinem,
Me caluitur suspicio.

Quartò, cauendum est seriis iracundiæ motibus misceantur ioci,& ridicula. Neque enim licet irasci oratori,vt Ballioni.

Plaut. in Pseudola.

Forum coquinum qui vocant,stultè vocant:
Nam non coquinum est,verùm furinum est foris.
Nam si ego turatus peiorem hominem quærerem
Coquum non potui,quàm hunc,quem duco ducere.
Multiloquum,glorioſum,insulsum,inutilem:
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad se noluit,
Vt esset hîc,qui mortuis cœnam coquat:
Nam hic solus illis coquere quod placeat,potest.

DE GENEROSIS IRACVNDIAE motibus.

CAPVT XXXIII.

EXtant plerique generosi iracundiæ motus, qui, quasi liberi paterni corporis similitudinem, sic animæ ipsius Oratorum, à quibus fluunt, effigiem quandam præferunt, vt non immeritò, illustrium parentum sobolem possis appellare. Qua in re præ cæteris admirabiles D. Gregorius Nazianz. Demosthenes, & Cicero extitere. Quo enim spiritu, hæc aduersus Iulianum.

MOTVS IRASCIBILIS.

Gregorius Nazianz. aduersus Iulianum Orat. III.

Ὁ πάντων ἀνοητότατε, καὶ ἀσεβέστατε, καὶ ἀπαιδευτότατε τὰ μεγάλα, σὺ κατὰ τοσούτου κλήρου, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς καρποφορίας, καὶ ταῦτα διαβαλοῦσης τὰ πέρατα, διὰ τὴν εὐτελείας τοῦ λόγου, καὶ τὴν μωρίας ὡς ἂν αὐτοὶ φαίητε τοῦ κηρύγματος, ὃ σοφοὺς ἐνίκησε, καὶ δαίμονας ἔπαυε, καὶ χρόνον ὑπερκόπτει, τὸ αὐτὸ παλαιόν τε ὁμοῦ καὶ καινόν, καὶ νέον ὡς ὑμεῖς τῶν θεῶν τινὰ τερατεύεσθε; τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις. τὸ δὲ τοῖς πολλοῖς, καὶ τὸ μὲν τῇ σκιαγραφίᾳ, τὸ δὲ τῇ τελειώσει τοῦ μυστηρίου καιροῖς ἰδίοις ταμιευθέντος; σὺ κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ κληρονομίαν; ὁ τίς, καὶ πόσος, καὶ πόθεν, μεγάλης, καὶ οὐ παυσομένης, οὐδ' ἂν πλέον τι σὺ μανῶσί τινες. ἀεὶ δὲ ἐπὶ πλεῖον αὐξομένης τε καὶ ἀριθμουμένης. πιστεύω γὰρ τῇ τοῦ προῤῥήσεσι, καὶ τοῖς ὑφωμένοις, ὧν ὁ θεὸς ἐποίησε, καὶ ὃς ἄνθρωπος ἐκλεγόμενον, ὧν νόμος ἐτύπωσε, καὶ χάρις ἐπλήρωσε,

HOmo stultissime, & impiissime, & in magnis rebus imperitissime, túne aduersus tantam sortem, ac per totum orbem fusam oblationem,quæ per sermonis vilitatem, prædicationisque, vt ipsi fortasse dixeritis, stultitiam omnes terræ fines complexa est, quæ sapientes vicit, & dæmones oppressit,& tempus superauit, eadem vetus simul, & noua (vt vos Deorum quendam portentosè confingitis) illa paucis,hæc promiscuæ multitudini,illa adumbratione,hæc perfectione mysterij ad sua tempora reseruati? Túne?quis autem, & quantus? & vnde profectus? Aduersus magnam Christi hæreditatem,magnam inquam, illam, nec etiam si quidam

χὴ χρισὸς ἐπεκύρωσεν. λιὼ θεοφῆται συνέπηξαν, καὶ ἀπόστολοι συνέδησ᾽, χὴ εὐαγγελισταὶ κατηρτήσαντο, τῆ δ᾽ χριστοῦ θυσίας, τοῖς σοῖς μιάσμασι, σὺ τῆ τ᾽ κόσμον καθήραντος αἵματος, τοῖς σοῖς αἵμασι; τὸ πόλεμον τῆ τ᾽ εἰρήνης; σὺ χεῖρα τῆ τ᾽ ὑπὲρ σοῦ πλωθείσης τὲ χὴ διὰ σέ; σὺ τῆ τ᾽ χολῆς τὸν σὸν χεῖσον; τῆ τ᾽ σαυτοῦ τεθνεῶτος; τῆ τ᾽ θανάτου κατάλυσιν, τῆ τ᾽ ἀναστάσεως ἐπανάστασιν; τῆ τ᾽ μάρτυρος, οὐχὶ μάρτυρας; μᾶ᾽ Ηρώδου διώκτης; καὶ μᾶ᾽ Ιούδου θεοδότης: πλὴν ὅσον ἐκ ἀγχόνη τὸν μεταύτον ἔδειξας ὥσπερ ἐκεῖνος, καὶ χρισοκτονός μᾶ᾽ Πιλᾶτον, καὶ μᾶ᾽ Ιουδαίους μισόθεος; ἐκ ἠδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια: οὐχὶ ἐφοβήθης τὸν μεγάλους ἀγωνισάς, τῆ Ιωάννην ἐκεῖνον, τῆ Πέτρον, τῆ Παῦλον, τῆ Ιάκωβον, Στέφανον, τῆ Ανδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ᾽ ἐκείνοις τε, καὶ θεὸ ἐκείνων, τῆ δι᾽ ἠθείας θεοκηρυκευθέντας; οἳ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσὶ, καὶ τυράννοις θεθύμως ἀντηγωνίζ᾽το καὶ παροῦσι κακοῖς, καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώματοι; τίνος ἕνεκεν: ἵνα μὴ θεοδῶσι μηδὲ μέχρι ῥήματος τὴν εὐσέβειαν, ὧν αἱ μεγάλαι τιμαὶ, καὶ πανηγύρεις. παρ᾽ ὧν δαίμονες ἡττῶντο, καὶ νόσοι θεραπεύον). ὧν αἱ ὀπφάνειαι, καὶ ὧν αἱ προρρήσεις. ὧν καὶ τὰ πώματα μόνον ἵνα διώκωνται τῆ ἁγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα. ὧν καὶ ῥανίδες αἵματος μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους, ἴσα ἰσχῶσι τοῖς σώμασι.

si quidam maiori, quàm tu, furore, atque insania præcipites ferantur, finem habituram, verùm longius progressuram, altiúsque assurrecturam (mihi enim & Prophetarum oracula, & ea, quæ cernimus, fidem faciunt; quam, vt Deus, creauit; & vt homo, hæreditate consecurus est: quam lex adumbrauit, & gratia expleuit: quam Prophetæ coagmentarunt, & Apostoli, quasi vinculis constrinxerunt, & Euangelistæ numeris omnibus absoluerunt? Túne aduersus Christi sacrificiũ, cum tuis piaculis? tune aduersus eum cruorem, quo mundus purgatus est, cũ tuis cruoribus? túne bellum aduersus pacem? túne manum aduersus eam, quæ, & pro te, & propter te, clauis transfixa est? túne aduersus fel gustum tuum? aduersus crucem trophæum? aduersus mortem oppressionem? aduersus resurrectionem, insurrectionem, & rebellionem? aduersus martyrem, ne martyres quidem? post Herodem persecutor, & post Iudam proditor, nisi quod non laqueo, vt ille pœnitentis animi significationem dedisti; post Pilatum Christicida, post Iudæos Dei hostis? non victimas pro Christo cæsas veritus es? nec magnos pugiles extimuisti, Ioannem illum, Petrum, Paulum, Iacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos, qui & post illos, & ante illos, pro veritate periculis se obiecerunt? qui cum igni, & ferro, & belluis, & tyrannis, & præsentibus malis, & denunciatis, alacri animo, velut in alienis corporibus, immò quasi corporum expertes, dimicarunt. cur? ne pietatem, vel verbo tenus proderent. Quibus præclari honores, & festa constituta sunt: à quibus dæmones propelluntur, & morbi curantur: quorum apparitiones, & prædictiones: quorum vel sola corpora idem possunt, quod animæ sanctæ, siue tangantur, siue honorentur, quorum vel solæ sanguinis guttæ, atque exigua suppliciorũ signa idem possunt, quod corpora. [Hæc etiam trucis habet aliquid festiuitatis admixtum.

Οὐ φασιν οἱ τὰ ἐκείνου σέβοντες, καὶ ἥμερον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάττοντες, ἥδυν, καὶ φιλάνθρωπον. ἀλλ᾽ ὅτι δημοσίᾳ διωκόμενος Χριστιανοὶ ἐφύησε, καὶ πάντα παρέπεσε, ὅσα δὴ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτὸν ἐπὶ διώξει αἰτίας. τὴν ὕδραν ἴσμεν ἡμεῖς, οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἥμερον, ὅτι ἐννέα κεφαλὰς αὐτὴ μιᾶς θεοῦ δηλοῖ. ἔτι τοῦ μύθου πειστέον, ἢ τὴν Παταικὴν χίμαιραν, ὅτι τρεῖς, καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερωτέραν. ἢ τὸν ἐν ᾅδου Κέρβερον, ὅτι τοσαύτας τὲ, καὶ ὁμοίας, ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἓξ ἐν κύκλῳ, καὶ ψευκτοπάτας, καὶ τοίγε τὰ ἄνω φασὶν αὐτῆς χρηστὰ, καὶ φιλάνθρωπα, καὶ εἰς ὄψιν ἀκ ἀνδρὶ χόρη ἐῴκει πρὸς ὑμᾶς, τὴ συγγλυές ἔχουσα αἰ᾽ ἀπὸ τούτου κυνώδεις κεφαλὰς, καὶ ἀπειλούσας, δεινὸς ἦ᾽ ἀγαθοῦ. σόλοις ὅλοις ἁρπάζουσα, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσα, τοῖς ἀντιπέρας χαρύβδεως. ἢ καὶ τῆ τοξοτῶν σὸν, καὶ τῆ σφενδονητῶν τὰ βέλη, καὶ τὸν λίθοις καταιπάσῃ. δῆ᾽ ὃ τὸν σφενδονῶντας, καὶ τὸν τοξεύοντας. ἔτι δ᾽ τῆ κυνηγετῶν τὸν κυνᾶς, καὶ τῆ φαρμακέων τὰ δηλητήρια, καὶ τῆ κεραστόντων βοῶν, καὶ ἀναρπάντων θηρίων τὰ κέρατα, καὶ τὸν ὄνυχας. οἱ δ᾽ χρώμενοι τούτοις, ἐκ τὸς κήσονται, καὶ ὃ μεθέξουσι τῆ ὧν τολμῶσιν αἰτίας, πολλῆς ταῦτα τῆ δηλήσεως, καὶ ὄντως σοφιστοῦ, δεινόν, τοῖς ἑαυτῆ συνηθροισμένοις κακοῖς, καὶ τῷ τῆ λόγου δυνάμει τὸ δηλητὲς συγκαλύπτοντος. δῆ᾽ ἀκ ἔστιν ὅπως ἑαυτὸν ἀποκρύψει, ὃδ᾽ ἂν πολλὰ φράφῃ, καὶ παίσοιος γένηται τῆ ὀπτασίαις ὃδ᾽ ἐι τὴν Αἰδὸς κυνέην, ὃ δὴ λέγεται, περιθέμενος ἢ τῷ δακτυλίφ γύῃ, ἢ τῇ φορῇ τῆ σφενδόνης χρησάμενος, ἑαυτὸν ἀποκλέψει τοιαύτου μὲ οὖν, ὅσῳ φέυγειν ὀπχειρεῖ, ἢ διαφεύξεσθαι ἐπιβάλλεται, ἢ ἐ

διδ ἐξόπιεν, τοσοῦτῳ πλέον ἀμίσηται παρὰ ἀληθείᾳ δικαζόμη, ἢ τοῖς σωφρονεστέροις τούτων κριταῖς. ὡς ταῦτα παράπαν τὲ, ἢ τολμῶν, οἷς ἐδ' ἂν αὐτὸς ὡς δικαίως ἀπολογήσοις ἔχη συνηγορεῖν. ὅπως εὐλογητὸν ἦν ἡ πειθὼ, ἢ παντα χόθεν ἑαυτὴν ἀφανίζουσα.

nua, & vngues: qui autem his vtuntur, extra culpam ponentur, nec criminis earum rerum, quas perpetrarint, participes erunt? Magnæ profectò hæc ſtultitiæ fuerint, ac ſophiſta proculdubiò opus habuerint, qui vitiorum ſuorum patrocinium ſuſcipiat, viribúſque eloquentiæ veritatem obtegat. Sed nulla vnquam ratione ſeipſum occultabit, ne ſi in omnem quidem partem ſe verſet, ac per vafritiem ſuam in omnes formas immutet, atque Orci galeam, vt dici ſolet, induat, aut Gygis annulo, & palæ conuerſione ſeſe ſuffuretur. Immò contrà, quò magis elabi, atque effugere tentat, hoc magis comprehenditur, & conuincitur apud veritatis tribunal, ac prudentiſſimos quoſque earum rerum iudices, vtpote hæc faciens, atque committens, quæ ne ipſe quidem, vt iuſta defendere queat. Adeò expugnatu facilis res eſt improbitas, atque vndecumque ſecum ipſa pugnat.

HÆc quæ turpitudinem habent admixtam, vt libidinum, potationum, obſequiorum infamium, non modò commune odium excitant, ſed ei ipſi, in quem dicuntur pudorem afferunt non mediocrem, qualia ſunt, quæ in nobili Philippica, Antonio de vomitu, & amoribus, Æſchini in oratione pro corona, de comica opera, de obſcuritate familiæ, & viliſſimis miniſteriis in ſacris Cereris obiiciuntur.

Nunc ſingula expendamus. Vnde tantus, & tam grauis conſurgit motus, paucis ad imitationem notandum eſt.

Prima emiſſio fit per amarulentam exclamationem; *Homo ſtultiſſime, & impiiſſime* Subiicit vltimo loco, quod grauiùs ambitioſum Iuliani pungebat ingenium: *in magnis rebus imperitiſſime.* Mox, qua maieſtate orationis, Eccleſiæ pingit maieſtatem? *Aduerſus tantam ſortem, quæ ſapientes vicit, Dæmones oppreſſit, tempus ſuperauit.* Hæc, & cætera magnifica. Iam ex aduerſo perſonam Iuliani, quo carbone delineat: *Tune? quis autem, & quantus? & vnde profectus?*

Hæc ad contemptum grauiora ſunt, quàm ſi longum verborum circuitum texeret: nam & innatam animi generoſitatem indicant, quæ ne dignetur quidem omnes minutias excutere, vt genus, vt educationem, & pueritiam, *& vnde profectus?* Suſpicionem tamen animis auditorum relinquit, verbis ipſis longè grauiorem.

Tertiò, ex antitheſi, & oppoſitione contrariorum, pugnam CHRISTI, & Iuliani ſubiiciens oculis, ingentem motum excitat. *Tunc manum aduerſus eam, & quæ, & pro te, & propter te clauis tranſfixa eſt.* Quæ omnia vim habent maximam, & altiſſimam eloquentiã.

Tandem iſta, verbáne videntur, an potius fulmina, quæ epiphonematis vice ſubiiciuntur. *Poſt Herodem perſecutor, poſt Iudam proditor*: & quod amarulentam habet ironiam, *niſi quod non laqueo, vt ille, pœnitentiæ animi ſignificationem dediſti: poſt Pilatum Chriſticida, poſt Iudæos Dei hoſtis.*

Poſtremò, quæ conſummatæ malitiæ eſt, arguit in Iuliano effrænatam audaciam, omnis timoris, tam diuini, quàm humani expertem, à qua luculentæ plerunque ducuntur amplificationes. *Non victimas pro Chriſto cæſas veritus es, nec magnos pugiles extimuiſti Ioannem illum, Petrum, Paulum*: quæ magnificè, & pro rei dignitate dicuntur. Addit ſalſam, & aculeatam ironiam. *Hæc non colis, ſed contemnis, qui Herculis rogum*; vbi de induſtria Hercules Oetheos, & Pelopas, & humeros eburneos, & cætera id genus commemorat, quo magis aduerſarium irritet, qui poetices, ac fabularum cognitionem Chriſtianis hominibus abſconditam eſſe cupiebat. Is eſt igitur Gregorij character in motibus iracundiæ, & ex vngue leonem licet agnoſcere.

Demoſthenes multum habet calidi, & incenſi: atque in his profectò motibus longè felicius, quam in miſerationibus dominatur, quanquam non eſt fuſa eius, vt ſolet iracundia, ſed conciſis vibrata locutionibus, quas tela ignea meritò quis poſſit appellare. Videtur autem nonnunquam, præ vehemẽtia oratoris incluſus colluctari ſpiritus, & non ſecus, atque halitus in ardenti nube circumrotari, ſtrepere, minari, nondum tamen exilire, vt terror ipſe quolibet exitu grauior ſit, & formidoloſior. Numquid enim in iſtis videtur ignes parturire, necdum tamen edere ἐφ' οἷς ἀποπνίγομαι, cum de Æſchinis audacia, & facinoribus loquutus, vt plura ſuis auditoribus cogitanda relinquat, & eorum tantam eſſe turpitudinem oſtendat, vt ſine nauſea, & animi cruciatu dici non poſſint.

In his ego, inquit, *ſtrangulor.* Nondum fulmen cecidit, & eo terribilius eſt: & ἐυχ ὃ αὖ ἔιπον, poſtquam multa eructauit in aduerſarium: *Numquid hic eſt barbarus? num execrandus? num?* Hîc intercidit, quaſi præ atrocitate nomen vix inueniens, deinde tranſilit: *Num ipſe eſt, quod quiſque dixerit mali?* Curtum quidem illud, ſed grauis, & generoſi ſtomachi.

Quid Cicero πάνπαθλος, ſummus in omnibus: huius ſtrictæ, & faſtidioſæ iracũdiæ, vbi modo vult, multũ habet: vt, tuæ coniugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certè, Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius, qui propter hæſitãtiam linguæ, ſtuporémque cordis, cognomen ex cõtumelia traxerit. At auus huius nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & cothurnis nũmos populo de roſtris ſpargere ſolebat.

Vellem hanc contemptionem pecuniæ ſuis A reliquiſſet, haberetis nobilitatem generis glorioſam[Grauis dubio procul, & amarulenta oratio, quæ plus celat, quàm promit. Nã,quo artificio, M. Antonij auaritiam perſtringit? *Vellem hanc contemptionem:* Et iſtud, *Cic. in Piſonem.* Quod mihi igitur certamen eſſet huiuſmodi?cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari,an cum altero barbato Epicuræo, cum altero Catilinæ laternario, quos neque herculè ego, neque ſupercilium tuum, neque collegæ tui cymbala,ac crotala fugi: & ego iſtius pecudis,ac putidæ carnis, conſilio ſci- B licet, aut præſidio niti volebam?ab hoc electo cadauere, quidquam mihi opis, aut ornamenti expectabam?[Quæ plena ſunt acerbi contemptus. Iam vbi habenas laxat iracundię,quantus,& quàm admirabilis eſt!]

O Dij immortales, tune etiam, atque adeò vos geminæ voragines, ſcopulíque Reipublicę,meam fortunam deprimitis,veſtram extollitis. [Et] O familiæ! [hic tantiſper moratur] dein, non dicam Calpurniæ, ſed Cluentiæ: neque huius vrbis, ſed Placentini municipij: neque paterni generis, ſed bracchatæ nationis dedecus.

Et contra Antonium. Tu mentis es compos?tu non conſtringendus?

Iam iſta ſunt incenſa fulmina.

O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limẽ intrare?tu illarum ædium Diis penatibus os *Philip. 2.* importuniſſimum oſtendere?quam domum aliquamdiu aſpicere poterat, nemo ſine lachrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuerſari non pudet? in qua, quamuis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe iucundum. An tu illa veſtibula,roſtra,ſpolia, cùm D adſpexiſti, domum tuam te introire putas? fieri non poteſt: quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis,vt es;tamen & te,& tua,& tuos noſti. Nec verò te vnquam, neque vigilantem, neque in ſomnis, credo mente poſſe conſiſtere:neceſſe eſt, quamuis ſis,vt es,violentus,& furens,cùm tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis viri, perterritum de ſomno excitari,furere etiam ſæpe vigilantem.

Et pro domo. O Dij immortales (Vos *Pro domo* enim hæc audire cupio)P. Clodius veſtra ſacra curat. [Deinde.] Quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione, homo fanatice?&c. E

Tum. Quid homini teterrimo,crudeliſſimo,fallaciſſimo, omnium ſcelerum, libidinúmque maculis notatiſſimo,&c.
Quid de me, quod tuliſſe te dicis, patricida, fratricida, ſororicida, nonne extra ordinem tuliſti, &c. [Hoc demùm ſtomachum eructare eſt.] Et. O cœnum! ô portentum! ô ſcelus! hãc tibi legem Clodius ſcripſit, ſpurciorem lingua ſua.

Grauis hic ſtomachus, ſi quiſquam alius: Vbi verò ſtimulandi ſunt ad iracundiam iudices,quis illo potentior?

Verr. 7. Si hæc non ad ciues Romanos, non ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audiuiſſent: denique,ſi non ad homines, verùm ad beſtias, aut etiam,vt longiùs progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa, & ſcopulos hæc conqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tàm indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò, cùm loquar apud Senatores P. R. legum, iudiciorúmque, & iuris authores, timere non debeo, ne non vnus iſte ciuis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes ſimili periculo indigniſſimi iudicentur. Paulò antè, iudices; lachrymas in morte miſera,atque indigniſſima nauarchorum non tenebamus. Quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere débemus? nam ciuium Roman. ſanguis coniunctus exiſtimandus eſt. Et quæ habet in Verrem, initio actionis 2.

Iracũdiæ & conquestionis mo tus.

Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Rom. quos partim ſecuri percuſſit, partim vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit. Rapiũt eum ad ſupplicium Dij patrij: quod iſte inuentus eſt, qui è complexu parentum C abreptos filios ad necem duceret, & parentis pretium pro ſepultura liberum poſceret, &c. quæ lõgè,laté que exaggerata, ad incendendam iudicum iracuudiam plurimùm valent. Etiam illud 4. ad Herenn. ad incitandum validum eſt.

Quod ſi iſtum, Iudices, veſtris ſententiis liberaueritis, ſtatim ſicut è cauea leo miſſus, *4. ad Herenn.* aut aliqua tetertima bellua ſoluta ex catenis, volitabit, & vagabitur in foro, acuens dentes multos (an potiùs inultos?] in cuiuſque fortunas, in omnes amicos, atque inimicos,notos,& ignotos incurſans, aliorum famam depeculans,aliorum domum, atque familiam perfringens, rempub. funditus labefactans. [Quanquam iſtud, nondum conſummatæ,vt apparet,eloquentiæ. Mitto cætera propè innumerabilia, quæ paſſim occurrunt.

Innata eſt fermè omnibus oratoribus hæc ingenij celſitudo, ſed in diuinis hominibus eò clarius elucet,quo ſanctitatis armis freti, in vitia liberiùs innehuntur. In quo admirabilis eſt,ſicut in cæteris, D. Chryſoſt. maieſtas,quo enim ſpiritu dixit aduers9 Eudoxiã.

Rurſum Herodias furit, rurſum bacchatur,rurſum ab Herode caput Ioannis iniuriâ petit abſcindi: Rurſum Iezabel Nabute vi- *vide Baron. tit 5. p. 243.* neam eripere ſatagit, & ſanctum Eliam ad montes cõmpellere.] Horribilis planè oratio, quæ licet in hiſtoriam de cæde Ioannis Baptiſtæ diceretur,omnes tamen in Eudoxiã quæ tunc acerbiſſimè Ioannem Chryſoſtomum perſequebatur, dictum exiſtimarunt. Hoc initium, quod inuenitur in oratione ab Antonio Agellio ex veteri codice decerpta,immutatum eſt homil. decima quinta in Mathæum,vbi his verbis exorditur;
Heu me,quid agã? vnde ſermonis exordium

faciam? quid dicam? vel quid taceam?

Cætera planè conueniunt: habent autem amarulentam in ambitionem, & crudelitatem mulierum inuectiuam.

Quid inter agreſtes feras leone ſæuius? ſed nihil ad mulierem. Quid dracone atrocius? ſed & hoc muliebre ſuperauit ingeniũ.

[Deinde]

Danielem leones in lacu reueriti ſunt, iuſtum verò illum Nabuten Iezabel interfecit. Cetus Ionam in ventre cuſtodiuit; Dalida autem Samſon circumuentum illecebris, raſo etiam capite deformatum, hoſtibus tradidit. Dracones, & aſpides, & feræ cornutæ, Ioannem Baptiſtam in ſolitudine degentem, immanitatis oblitæ tremuerunt; Herodias verò eidem caput amputauit, & tanti viri mortẽ in pretiũ ſaltationis accepit.

Tom. 2. hom. 15. in Matth.

Motus creſcit ex comparatis, quæ ſuperiùs notauimus: iam quo impetu ardentes ſagittæ vibrantur in Herodem.

Adulterium Herodes committis, & in carcerem pergit Ioannes; ſic iudicat ſedens in loco Iudicis reus, in loco vindicis innocentiæ perſequutor. Rogo vbi rerum facies? vbi forma? vbi pudor? vbi exiſtimatio publici cognitoris! vbi Deus? vbi homo? vbi fas? vbi lex, vbi ipſius iura naturæ? Simul omnia ſunt, Herodes, te agente, te iudicante, te viuente confuſa.

Hom. 16. in Matth.

Et iſta, quàm grandi, & neruoſa dicuntur eloquentia.

Menſa migrat in ferarum caueam: in arenam funerum Regia conuertitur: fiunt de conuiuis lanienæ ſpectatores: mutatut furore conuiuium, fit cibus cædes, vinum tranſit in ſanguinem. Vetſus eſt dies natalis in funebrem, ortus in occaſum, cœna in homicidium. Neruorum cantus nænias concinunt, & tragœdia perſonat, quam omnium ſæculorum intuebitur memoria.

[Quid deinde?] Ingreditur bellua, non puella; cruorem ſitit, non choræas: diſcurrit per aulam imagine dumtaxat muliebri fera importuna; per collum iubas ſpargit, non capillos, variis torquet membra flexibus, creſcit interim immanis ſæuitia, fit grandis crudelitate, non corpore, fremit ore, dentibus frendet, ferrũ non ſuſcipit, ſed producit.

Sed omnium planè ingenia, mordaci quadam acrimonia, ſtylique volubilitate ſuperauit S. Hieronymus. Nam, vt cęteros omittam, Heluidium, Iouinianum, Vigilantium, qua oratione Rufinum veterem amicum exagitat.

Illud verò ridiculum, quod poſt triginta annos ad parentes ſe eſſe reuerſurum iactat: homo, qui nec patrem habet, nec matrem, & quos viuentes iuuenis dereliquit, mortuos ſenex deſiderat, niſi fortè parentes militari, vulgaríque ſermone cognatos, & affines nominat. [Mox:] Periclitatur Romæ illa probatiſſima fides eius: & hic ſupinus, & laſſulus, poſt triginta annos per molliſſimum Flaminiæ iter eſſedo venire non poteſt: ſicque prætendit longi itineris laſſitudinem, quaſi triginta annis ſemper cucurrerit, aut biennio Aquileiæ ſedens, præteriti itineris labore confectus ſit.

[Et alio in loco.]

Hæc taces, quæ omnes flagitant, & ad illa reſpondes, quæ nullus inquirit. Fumos quoque meos frequenter irrides, eo quod ſimulem ſcire me, quod neſciam, & enumeratione doctorum rude illudam vulgus. Tu videlicet flammeus, imò fulmineus: qui in loquẽdo fulminas, & flammas ore conceptas tenere non potes. Atque vt ille Barthochabas auctor ſeditionis Iudaicæ, ſtipulam in ore ſuccenſam anhelitu ventilabat, vt flammas euomere putaretur: ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia, per quæ incedis, illuſtras, & nos fumoſos arguis, de quibus fortè dicatur qui tangis montes, & fumigant; nec intelligis, quid fumus in Propheta ſignificet locuſtarum, & quod pulchritudo oculorum tuorum amaritudinem fumi noſtri ferre non poteſt.

Sed hæc eius mel, & roſæ, ſi cum iſtis conferantur.

At tu bonæ ſpei columen, excetræ ſtimulis inflammatus, factus es mihi in arcum prauum, & contra me conuitiorum ſagittas iacis, inimicus tibi factus ſum, vera dicens. Non doleo de maledictis: quis enim neſciat nihil niſi flagitioſum tuo ore laudari. Hoc plango, quod te ipſum non plangis, quod te non ſentis mortuum; quod, quaſi gladiator, paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &c.

Hieron. in Sabn.

Claudam riuos, ſi iracundiæ adhuc muliebris generoſitatem annotauero.

Bunduica, Britannica fœmina, regio planè ſpiritu, & genere, cùm aduerſus Romanos exercitum ad centum, & viginti hominum millia comparaſſet, in tribunal ex terra paluſtri excitatum conſcendit, procero corpore Heroina, forma honeſtiſſima, vultu ſeuero, voce aſpera, capillo fuluo, & admodum promiſſo, verſicolori tunica induta, & inſigni lorica munita, tum haſtam manibus ferens ſic locuta eſt.

Dio. l. 62. initio, p. 702.

Πέπεισθε μὲ τοῖς ἔξωθεν αὐτοῖς, ὅσον ἡ ψευδηγορία τῆς ἀληθείας διαφέρει. [Deinde animos ad bellum concitans, appoſitè, & grauiter Romanorum iniurias exaggerat:] πῶ μὲ γὰρ οὐ τῶν αἰχέσων, πῶ δ' οὐ τῶν δηίσων ἐξ οὗπερ εἰς τὴν Βρεταννίαν ὧδε παρέκυλαν πεπόνθαμεν, &c. Mox: ἢ πόσω κρεῖττον ἦν ἅπαξ ποὶ πεφάχθαι μᾶλλον ἢ μὲ κενῶν ψευδηγορίας ὀνομάτων κατ' ἔτος λυπεῖσθαι; πόσω ἦν ἐσφάχθαι, ἢ ἀπολωλέναι μᾶλλον ἢ κεφαλὰς ἀποτελεῖς ἀφιερεῖν, καί τοι τί τοῦτο εἶπον οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ' αὐτοῖς αἰχρὸν ὅτι. Ἀλλ' ἔστε ὅσον, ἢ ἀπ' ἀρχῆς τὴν ἡγεμονίαν. πρεσβὲ μὲ γὰρ τοῖς δηίοις ἀνθρώποις, καὶ τοὺς δουλεύοντας ποιῶ θανάτου ἐλευθέροι ῥωμαίοις ἢ δι' μόνοις, καὶ γενεαὶ ζῶσι πρὸς τὰ λήμματα. Poſtquam igitur incommoda grauiter enumerauit, addit] At quanto melius fuit, ſemel vendi, quàm falſis nominibus

libertatis singulis annis redimi? Quanto verò honestius generosa morte defungi, quam misera, & tributaria capita circumferre. Verum quid dixi, etiam apud Romanos, sine pensione tributi, mori non licet. Nostis enim omnes, quot, & quanta mortuorum nomine pensitemus. Quumque eos, qui apud alias gentes seruitutem seruiunt Mors asserat in libertatem, *soli populo Romano mortui viuunt in quæstum.* Hæc masculà. Sed quæ sequuntur omnes habent numeros grauitatis: cum Romanos insectans ait, *κιθαρῳδῷ καὶ τούτῳ κακῶ δουλεύοντες* B *Citharœdo, & quidem malo* (quod minime Nero audire auebat) seruiunt. Postremo: *Μὴ γάρ τοι μὴ ἐμοῦ μήθ' ὑμῶν ἔτι βασιλεύσειεν ἡ Νερωνὶς, ἢ Δομιτία, ἀλλὰ ἐκεῖνο μὲ Ρωμαίων ἅδυπε δεπαζέτω, καὶ ᾧ ἄξιοι τοιαύτῃ γυναικὶ δουλεύειν τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἀνέχονθ' τυραννούσης*, tum conuersa ad Adrasten *ὑμῶν ᾧ οὐ ὦ Δέσποινα ἀεὶ μόνη παρακατοίης.* Absit enim, vt in posterum, & mihi, & vobis imperet *Neronia, aut Domitia.* (Ita Neronem effœminatum generoso plane fastu appellat) sed illa psaltria dominetur populo Romano. Dignus est C enim, qui huic mulieri seruiat, cuius tyrannidem, tam longo temporis spatio sustinet.

DE VASTIS MOTIBVS irecundiæ, Déque lenibus, & moderatis.

CAP. XXXIV.

Motus iracundiæ in obiurgationib⁹

DIstinguendi sunt etiam nonnulli motus grandes, & vasti, quorum apud rusticos homines duros, & ceruicosos, vel etiam apud alios inueteratæ malitiæ viros, nonnunquam opportunus est vsus: Neque enim compositis ad eloquentiam motibus plus mouentur, quam cantilenis: Atque vt ipsi vasti sunt, & vegrandes, ita etiam atrocibus plerunque, & incompositis motibus, sine tamen prudentiæ dispendio tractandi, quod mihi videtur Gilda sapiens in acri illa, contra Ecclesiasticum ordinem corruptione, cum apud feros, & plumbeos homines res ageretur præstitisse. Ita enim incipit.

Gilda sapiens in correptione bibliothSS. t. 5 p. 587.

Britannia habet Sacerdotes, sed nonnullos insipientes, quam plurimos ministros, sed multos impudentes, Clericos, sed quosdam raptores, subdolos, Pastores, vt dicuntur, sed occisioni animarum lupos paratos. Quippe non commoda plebi prouidentes, sed proprii plenitudinem ventris quærentes.

Deinde. Pinguedinis gratia taurorum more raucos, & ad illicita infeliciter promptos, vultus arroganter in altum habentes, A & sensus conscientia remordente ad ima, vel tartarum demersos.

Mox, quid ad hæc dormitantibus animæ oculis aspicitis? Quid talia surdis sensuum auribus auscultatis?

Ita vir pius, in tota illa inuectiua homines tractat non molli articulo blandiens, sed quasi robustiori tuba classicum canens, non curat autem, quam dispositè dicat, aut lectè, aut quibus figuris illuminet affectus, videt enim cum crassis ingeniis agendum, quibus si molliùs propines iracundiam, cogeris dicere. *Me miserum! non intellexerunt.*

Alia prorsus in obiurgationibus agendi ratio est, apud generosos animos, qui non temerè irritandi, sed leni quadam, & honesta iracundia stimulandi sunt, quod prudentissime, & disertissime præstitit M. Tullius Philipp. prima in nobili illa Dolabellæ, & Antonii reprehensione, *Sed, per Deos immortales.* Te enim intuens Dolabella, qui es mihi carissimus, non possum de vtriusq; vestrum errore reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, vt quidam nimis creduli suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimoque contempta est, non opes violentas, & populo Romano minime ferendam potentiam, sed caritatem ciuium, & gloriam concupisse, & cæt. quæ alibi fusius.

Hæc plane prudens, excelsa, & moderate iracunda obiurgatio. Habes eiusdem rei præclarum exemplum in oratione Germanici, vbi milites ob concitatam seditionem obiurgat. *Quod nomen huic cœtui dabo* (non enim eos dicit ingratos, improbos, conscelleratos, quibus ipse adhuc egebat.) *Cornel. Tacit. l. 1 Ann.*

D Milites ne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo, & armis circumsedistis? an ciues, quibus tam proiecta est senatus authoritas. Hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Crimen proponit, conuitiis abstinet, stimulat etiam pristinæ virtutis recordatione. *Prima ne, & vicesima legiones,* sub finem quoq; asperitatem melle diluit. *Tua Dine Augustæ cœlo recepta mens. Tua pater Drusæ imago, tui memoria,* iisdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam. Similia sunt, quæ habet Liuius in obiurgatione Scipionis, de quibus suo loco.

E In hoc certe genere grauis, & honestus, & suauis est Basilius magnus, in epistola ad virginem lapsam. Crimen enim exponit magna verborum, & figurarum amplitudine, abstinet tamen acrioribus conuitiis, nam vult corrigere, non insultare. *Basil ad virgin. lapsam 548*

Vbi est ille reuerendus tuus habitus. Vbi honesti mores, & vestis frugalis virginem decens? & honestus ex pudore rubor, & decorus ex continentia, & vigiliis affloreſcens pallor, omni coloris suauitate præstantior? Quoties in orationibus impolluta lachrymas effudisti? Quot literas ad sanctos sæpe

exaraſti,quid poſtulãns? non vt nuptias humanas,aut hanc plenam ignominiæ, & dedecoris corruptionem contraheres, ſed ne à Domino IESV excideres. Quot verò munera à ſponſo accepiſti, quid opus eſt dicere? conuictum cum virginibus, progreſſum cum iiſdem, encomia virginitatis, virgineas benedictiones, literas velut ad virginem ſcriptas. At nunc modica aura rebellis afflata ſpiritus conturbaſti, & venerandam illam hæreditatem breuiſſimæ voluptatis momento commutaſti, quæ ſi faucibus aliquando placuit, felle tamen poſthac amariorem experieris. Hæc ferè ad verbum è Græco expreſſa. Deinde.

Corrupta eſt autem, non ſolum mens tua, ſed cum eadem virgineum corpus fœdiſſima libidine contaminatum. Et horrendum illud,quod pudet me dicere,ſed tamen piget tacere, ardet enim velut ignis oſſibus ipſis, & medullis adhæreſcens, nec diutius ſuſtinere poſſum, *ſublatis membris Chriſti, feciſti membra meretricis.*

Ambroſ. ad virgin lapſ. c.2.

In eodem genere longè acerbior eſt D. Ambroſius. *Vnde incipiam?* quid primum? quid vltimum dicam? Bona commemorem, quæ perdidiſti. An mala deſleam,quæ inueniſti? Eras virgo in Paradiſo Dei, vtique inter flores Eccleſiæ, eras ſponſa Chriſti, eras templum Dei,eras habitaculum Spiritus ſancti. Et quotiens dico eras,neceſſe eſt, vt totiens ingemiſcas, quia non es, quod fuiſti. Incedebas in Eccleſia, tanquam columba illa, de qua ſcriptum eſt: Pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri ſplendebas, vt argentum, fulgebas, vt aurum, quando cum ſyncera conſcientia procedebas. Eras tanquam ſtella radians in manu Domini,nullum ventum, nullas nebulas pertimeſcebas. Quæ iſta ſubitanea conuerſio? Quæ iſta repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio ſathanæ, de ſponſa Chriſti ſcortum execrabile, de templo Dei fanum immunditiæ, de habitaculo Spiritus ſancti, tugurium diaboli. Deinde.

Ambroſ in reprehenſionibus Baſilio acrior

Væ tibi miſera, & iterum væ, quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidiſti. Quam tibi ſpem apud Chriſtum Domini reliquiſti, cuius membra tollens, feciſti membra meretricis. Mox ad corruptorem conuertit orationem.

c. 9.

De te autem, quid dicam Fili ſerpentis, miniſter Diaboli, violator templi Dei, qui vno ſcelere,duo crimina perpetraſti, adulterium vtique,& ſacrilegium: Sacrilegium plane, vbi vas Chriſto oblatum Domino dicatum, dementi temeritate polluiſti. Baltaſar ille Rex Perſarum, qui in vaſis Domini, quæ de templo Hierolymis fuerant à Patre eius ablata, bibere cum ſuis amicis, & concubinis vſurpauit, ipſa nocte Angeli manu percuſſus crudeli morte punitus eſt. Quid de te arbitraris perdite pariter, & perditor, & cætera.

Hæc verò etiam aduerſus lapſam grandia ſunt, & horroris plena. *Ceſſet, ceſſet* iam violentiæ figmentum, ceſſet ruboris argumentum, vbi toties membra illa dicata Chriſto, ſceleſto mœcho ſuis viſceribus polluenda præbuiſti. Horret animus, mens tabeſcit, cum ad adytum ſceleris peruenitur. Nam, & Medicus quamuis fortis ſit animo,cum altius tamen ſecat vulnus,puto ex parte aliqua ſuſtinebit horrorem. Heu perdita, iamne intelligis omnes tibi vias excuſationis omnimodis clauſas? Iamne ſentis,quantum tibi mali, & in carne, & in anima, nefaria libido contulerit. Non iſtam de te confuſionem, tuus expectauerat pater, qui te ſibi ſingularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lachrymas ex te ſibi naſci crediderat mater,quæ partus ſui gemitum, per tuam virginitatem conſolabatur, & cæt. *C. 4.*

Ad ſummum poſt increpationes adhibet ſalutaria remedia.

DE MIXTVRA MOTVVM iracundiæ.

CAPVT XXXV.

MOtus iracundiæ nonnunquam cum Sarcaſmo, hoc eſt acri, atque mordaci tiſu præclare temperatur: Et hoc quidem vehiculo ſubnixus affectus, aduerſarios in inuectiuis vehementius afficit, atque deridendos præbet: Minus autem ad auditorum iracundiam excitandam valet, quam miſerationis temperies. Hoc genere acerbè inuectus D. Gregorius in Iulianum.

Orat. 4. 296.

Τὰς ἢ φυσήσεις, καὶ ἀντιφυσήσεις ἃς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ τὸ ἡμέτερον διασύρων τοῖς Γερμανίοις ἀντεπιδείκνυτο, τὸ ἐπιθέμενον πῦρ αἰάπτων, ποῦ λόγου θήσομεν; ἢ καλόν γε τῶ Ρωμαίων Βασιλέως τὰς γνάθους οἰδοῦν ἀχρυνούσας, καὶ γέλωτα πολλὼ παρεχούσας, οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς ταῦτα ἀρέσκειν ἔοικε. πλὼ Δθηναῖ ἢ ἀνήνουτ, πλὼ ἑαυτῶ θεὸν ὅτι τοῖς αὐλοῖς κατεφάσκετο οἷς

IAm ſufflationes, & reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque noſtræ ſugillator vetulis mulierculis in contrariũ oſtentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profecto erat, Imp. Romani buccas indecorè tumentes cernere, riſumque ingentem non externis tantum, ſed his

ἐναχθομένοις

ἀναχημονοῦσαν ἑαυτὴν κατεμάθανεν, αὐτὰ ἐσόπτευε χεναινὴν τὴν ὕδατι. ταὶς δὲ προπόσεις, καὶ φιλοποσίας, αἷς δημοσίᾳ τὰ πόρναις αἰτησαμένοις ἐπεπώκει τὸ ἀσελγὲς, μυστηρίου χάριτι. πῶς δὲ θαυμάζοι τις

etiam, quibus hac ratione placere se putabat excitantes. Mineruam autem suam tibias execratam non audiebat, postquam aquis speculi vice vsa, eas dedecori sibi esse prospexit. Propinationes verò, & pocula, quibus meretrices palam, publicéque poscebat, vicissimque poscebatur, mysterij obtentu petulantem libidinem obuelans, quis non laude, & admiratione prosequatur?

Hæc, inquam, magis fatigant aduersarios, sed non æque odium irritant auditorum. Alia est mixtura motus iracundiæ, cum affectu miserationis. Est enim ad iram concitandam efficacissima narratio aliqua, aut deploratio rei funestæ, & crudelis, Atque ex ardore doloris animus, ad iracundiam facili nutu propensus delabitur. Hoc artificio vsus est M. Antonius, cum ad vltionem Cæsaris P. R. sollicitaret animos, neque enim in peroratione, vbi vehementior est oratio maledictis in interfectores sæuit, sed tragicam Cęsaris mortem, quanta potest verborum miseratione deplorat, quo modo dolorem primum flebilem, deinde iracundiam, & furorem concitauit. Sic igitur ille apud Dionem.

Oratio Antonij in funere Cæsaris apud Dio. l. 44.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατὴρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ ἅγιος, ὁ ἥρως, ὁ θεὸς τέθνηκεν, οἵ μοι τέθνηκεν. Vide, quo pondere ista colliguntur. Is pater. Is Pontifex. Is Sanctus. Is Heros. Is Deus mortuus est. Heu me miserum mortuus est! Deinde modum explicat stupendæ mortis, & indignæ, ἐντὸς τῶν τείχων ἐπιβουλευθεὶς, ὁ καὶ ἐς Βρεττανίαν ἀσφαλῶς φρατρύους. Non morbo, non vulnere, non casu repentino abreptus, sed inter mœnia ciuitatis insidiis occisus, qui ad extremas vsque Britanniæ oras saluus, & incolumis bellum duxerat. Et ista plena sunt affectus ἄοπλος, εὐπόλεμος. Γυμνὸς ὁ εἰρηνοποιός. ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὁ δικαστής. ἐν τῇ ἀρχαῖς ὁ ἄρχων. Inermis, ille bellicosus. Nudus, ille pacificus. Ad tribunal peremptus iudex. In curia, princeps curiæ.

Mox ποῦ δέ σοι Καῖσαρ φιλανθρωπία, ποῦ δὲ ἡ ἀσυλία, ποῦ δὲ οἱ νόμοι.

Quid tibi profuit Cęsar humanitas? quid sanctitas? quid leges? Et

Σὲ δὲ οὕτως οἰκτρῶς ἀπέκτειναν οἱ φίλοι. *Tene tam miserandè contrucidarunt amici.*

Iam Καὶ νῦν ἐν ἀγορᾷ κεῖσαι ἐσφαγμένος δι' ἧς πολλάκις ἐπόμπευσας ἐστεφανωμένος. καὶ ὅπου τῦ Σήματος ἔβρισαι κατεσφαγμένος ἀφ' οὗ πολλάκις ἐδημηγόρησας. Iaces in foro iugulatus, in quo nuper coronatus triumphabas. Mactatus, & proiectus ad suggestum, è quo tam sæpe ad populum peroraſti.

Postremo conuersus ad cadauer.

Οἵ μοι πολιῶν αἱματοφύρων, ὧν σολὴν ἐσπαργανωμένην, ἵνα ἐπὶ τούτῳ μόνον ὡς ἔοικεν ἔλαβες ἵνα ἐν ταύτῃ σφαγῇς. Heu me canos tuos sanguine cruentatos! Heu tunicam discerptam, & dilaceratam! quam ad id solum sumpseras, vt in ea morereris. Non fuit opus longa in interfectores oratione, satis dolor, satis lacera vestis, & cruor loquebantur. At dices, quod si odium in vitium aliquod sit concitandum, vbi præsertim istę imagines externæ, casus miserabiles, noui, atque inopinati non suppetunt, quid tandem erit præstandum? Artis est eximiæ, ea plerunque suggerere, quæ rerum natura denegauit, & fictas imagines, quibus sensus impellantur, quantum locus, prudentiaque patietur conformare. Qua in re admirabilis est D. Ioannis Chrysostomi industria, qui cum ad detestationem iuris-iurandi commouere vellet auditores, Ioannis Baptistæ caput pallidum, & cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & domum asportandum suis auditoribus præbet. Vocem deindè illi tribuit. *Me iusiurandum interfecit (inquit) odio habete interfectorem meum.* Dignus est locus, qui integer exscribatur.

DE ODIO CONCITANDO IN VITIA, & fictione imaginis.

Ex D. Chrysostomo exemplum,

CAP. XXXVI.

Ex D. Chrysost. homil. 14 pag. 177.

Καὶ γὰρ παρεκάλεσα πρὸ μικροῦ ὑμᾶς τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λαβόντας ἀποτετμημένην, καὶ θερμὸν τὸ αἷμα ἔτι ἀποσταζουσαν, οὕτως ἁπλῶς εἰσελθεῖν οἴκαδε ἕκαστον, καὶ νομίζειν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶν αὐτὴν φωνὴν ἀφιεῖσαν καὶ λέγουσαν, μισήσατέ μου τὸν φονέα τὸν ὅρκον. ὅπερ ἔλεγχος ἐπὶ ἐπόπτου, τοῦτο ὅρκος

Tenim antea vos rogani, vt Ioannis caput abscissum adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, & putetis ante oculos habere ipsum vocem emittentem, & dicentem: odio habete iugulatorem meum iura-

ἐποίησεν. ἐφ' ὑμὰς γεγενικὸς ἂν ἦμεν, τοῦτο ἐπιορκίας ἀνάγκη παρεσκεύασεν. ἡ ὅτε μὲν ἠλέγχετο δημοσίᾳ πάντων ἀκουόντων ἤνεγκε θυμαίως ὁ τύραννος ἐπιτίμησιν· ὁ τύραννος, ὅτε ἦν εἰς ὅρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἐνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλήν. τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἡ γυνὴ παρακελεῦ, ἡ παρακελεύσομαι οὐ πάυομαι, ὥστε ὅπου ἂν εἰς ἀπέρχωμαι, ταύτην ἔχουσαι τὴν κεφαλὴν ἀπέναι, ἡ πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεικνύναι ἕως ἂν ὄρκων καταφρονῶσαν. καὶ γὰρ σφόδρα ὦμὴν ῥᾳθυμοί καὶ ὀλίγωροί, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ὁρῶντες φοβερῶς εἰς ἡμᾶς βλέποντας, καὶ ἀπειλοῦντας ὀμνύουσι, χαλινοῦ πάντως ἐντονώτερον τῷ φόβῳ τούτῳ σωφρονιζόντες, ὄγχειν καὶ ἀποφέρειν δυνησόμεθα ῥᾳδίως τὴν γλῶτταν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ὁρμῆς.

mentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit iuramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc periurij necessitas effecit. Et quando nempe omnibus publicè audientibus arguebatur, increpationem generosè tulit tyrannus: cum verò se in iuramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abscidit. Hoc ipsum igitur, & nunc peto, & petere non desistam, vt quocunque abierimus, hoc gestantes caput abeamus, & omnibus clamans ostendamus, & iuramenta condemnans. Quamuis namque valdè simus ignaui, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribiliter nos respicientis, & minantis iurantibus, fræno omni vehementius per timorem huiusmodi repressi, cohibere, & auertere facilè poterimus linguam à iurandi præcipitio.

PRæclarum omnino exemplum, ad quod similia multa exprimi, conformarique poterunt. Quibus efficacius peccatorum fœditas, & miseria ex effectis, ad sempiternam detestationem oculis subiicietur.

Vide etiam Ciceron. vltima Verrina *Aspicite, aspicite, iudices, squallorem, sordesque sociorum*, vbi est artificiosus locus indignationis, & commiserationis.

DE INDIGNATIONE.

CAP. XXXVII.

EXistit, & generosa quædam iracundiæ species, quam indignationem appellamus, quoties ex secundis alicuius rebus, qui lautiori fortuna maxime sit indignus, iustum dolorem concipimus. Qua in re sæpissimè triumphant Oratores, & Poëtæ, dum facinorosos homines, aut certe viles, & propudiosos ad amplissimos honores euectos esse indignantur. Quam generoso fastidio Horatius ista in Menam Pompeii magni libertum excussit.

Lupus, & agnis, quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est.
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne sacram metiente te viam
Cum bis ter vlnarum toga.
Vt ora vertat hùc, & hùc eunti um
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit.

Horat. Epod. od. 4.

Apparet in istis sæua quædam generositas, & nobiles aculei, qui eo magis probantur, quod in improbi hominis arrogantiam commodè videantur exerti. Sed non alio absynthio versus suos intingũt satyrici. Quis non miretur Iuuenalis ingenium, & excelsam acrimoniam, dum hæc effundit.

Patricios omnes opibus cum prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba sonabat.
Cum pars Niliacæ plebis, cum verna Canopi
Crispinus Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat maioris pondera gemmæ,
Difficile est satyram non scribere. Nam quis tam
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat se,
Causidici nouæ, cum veniat lectica Mathonis
Plena ipso; post hunc magni delator amici,
Et cito rapturus de nobilitatẽ comesa.

Iuuenal. satyr. 1.

Quam apte Cinami illius, qui tonsor fuerat indignitatem, Crispini annulos æstiuos ventilantis mollitiem, & Mathonis causidici lecticam *Plenam ipso* (tantum erat homini abdomen) satyrico carbone describit, & ista, quo risu dicuntur.

Montani quoque venter adest, abdomine tardus,
Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera; senior illo
Pompeius tenui iugulos aperire susurro,
Et qui vulturibus seruabat viscera Dacis
Fuscus, marmorea meditatus prælia villa:
Et cùm mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ,
Grande, & conspicuum nostro quoque tempore monstrum
Cæcus adulator, dirusque à ponte satelles,
Dignus Aricinos, qui mendicaret ad axes,
Blandaque deuexæ iactaret basia Rhedæ.

Satyr. 4

Vt totam illam Imperatoris cateruam exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores erepserat; Plane ad magna eloquentiæ decora natum erat istud ingenium. Sed ne Poëtas commemoremus, quis tandem in istis Cicerone, & Demosthene feliciot: cuius ista sunt indignationis pro Sestio. *Ineunt magistratum* Tribuni Plebis, qui omnes se de me promulgaturos confirmarant. Ex

Cicer. Sestio.

rant. Ex his princeps emitur ab inimicis A meis, is quem homines in luctu irridentes, Gracchum vocabant : quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, vt *illa ex vepreculis extracta nitedula, rempub. conaretur arrodere.* Alter verò, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gaui oleli horreo, calathis grauis in Calatinos, ac Lęlios insitus, subito nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Et in Vatinium. *At illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ* patiar latere. Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præ- B mium tua indignitas, vt adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis obtegatur.

Cicer. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obscurissimi aditum ad honores, & cursum demonstrare, totaque oratione vehementer ob eius contemptissimam vilitatem indignatur. Postremo loco addit, quod vehementis est stomachi, vt *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuũt, affines erubescunt: Strumę denique ab ore improbo demigrarunt, & alijs iam se locis collocarunt*, quod mordacius hoc dicto, quo adeo impurum Vatinium C esse ostendat, vt strumæ, quibus nihil impurius videatur, eum ob summam fœditatem ferre non possint.

grauis, & generosa indignatio.

In Demosthene verò grauissimum Æschinis contemptum, & conceptam de eius fortuna indignationem ista præferunt. Σὺ δ' ὁ σεμνὸς ἀνὴς, ἐξ διαπίνων τὸν δήμους, ποπόκι τοιοῦτος ταύτην ποίαν τύχην κέκτησαι τύχην, & cætera, quæ à numero 442. vsque ad 445. consequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Facile est autem colligere, quibus de caussis, & in quos, & in quibus exoriri D solet indignatio. Nemo, inquit Aristoteles, ob alterius virtutes, sed ob diuitias, & potentiam inuidiosam succensere, indignarique solet, maximè verò, cum quis à tenui, & macilenta fortuna, subito ad excitatam, & speciosam demigrat.

Neque verò tantum in improbos, sed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea, quæ præstantioribus debentur obtinent, incitatur aliorum indignatio, vt cum quis desultorius protrudit se in numerum, cursumque quadrigarum. Porro ad indignationem procliues sunt nobiles, honoris cupidi, generosi, qui non æquo animo gloriæ sibi hæreditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ indignationis erit, si per contentionem pristinæ fortunæ vilitas, cum præsentis lautitia comparetur. Deinde, variæ exclamationes, querimoniæ, redargutiones prout argumenti ratio suggesserit inferantur. Hæc eadem ad motum inuidiæ excitandum non mediocriter faciunt.

DE REMISSIONE IRAE, seu delinitione.

Ac de eius industrijs.

CAP. XXXVIII.

VT igni, aquam, sic iracundiæ delinitionem ingeremus, cuius munus est animum ira exęstuantem mitigare, & ad auream reducere æquitatem. Iracundia quidem non secus, ac illa *Ate* Homerica.

στεφὴ καὶ ἄρπτος ἅπτας πάσας *Homer.*
Πολλὸν ἰσπεπεδήσ, φθαίσ δέ τε πᾶσαν ἐπ' *Iliad. 1.*
αἶαν
Βλάπτουσ' ἀνθρώπους.

Valentissima (inquam) illa bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna, & clades ingerens : Quis verò tantam pestem auerteret, nisi succurrerent venerandæ Iouis filiæ, quæ Litæ nominantur, & ab Homero insigni artificio describuntur.

Χωλαί τε ῥυσαίτε παραβλῶπες τε ὀφθαλμῶ.

Claudæ sunt ob iacentem, & inclinatam demissionem, rugosæ ob vultus mœstitiam, strabæ oculis, ob reuerentiam, qua aduersus iratos vtuntur. Vt recte interpretatur Eustatius. Aten igitur consequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam, de qua nunc dicturi sumus.

Non est autem huius instituti rationem præscribere, qua quisque proprios iracundiæ motus refrænet, cum de ea re diserte imprimis, & copiosè inter cæteros Plutarchus, & Seneca tractarint : Sed qua ratione excitatos in aliis iracundiæ fluctus, quasi obiectis scopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere Rhetorum est, & huius partis, quam nunc habemus præ manibus.

Primum igitur hoc spectare oportet, non omnem iracundiam esse medicinæ capacem. Vna leuissima est, quæ simul excandescit, simulque mitigatur. Atque vt in bona corporis constitutione fieri solet, Naturâ valenti sane, ac robusta ad conseruationem corporis semper excubante, prius insultantes morbi repelluntur, quam antidotôn, & remediorum acies sit exerenda; E Ita prorsus euenit, vt qui leni admodum sunt ingenio præditi, iracundiam sua sponte citius expellant, quam aliorum egeant delinitionibus.

Alia est iræ species, quam *μανίαν*, seu furorem diximus, quæ in hoc perturbationum æstu vinculis magis eget, quam verbis.

Tertia, quæ *μῆνις* iracundia permanens nuncupatur, delinitionis expectat remedia,

placaturque nonnunquam, ſi opportune adhibeatur. Neque tamen apud quaſuis promiſcuè perſonas rectè adhibetur delinitio, quædam enim ſunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditiis, vt tigres muſicorum cantibus, irritantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri, ſed aliis, & ſeuerioribus quidem minarum, ac terroris remediis rem tranſigendam eſſe facile cenſuerim.

At verò apud generoſa quælibet ingenia, plurimum ſemper valuit delinitio, in qua elaboranda eximia virtus eſt oratoris.

Perſonæ ad deliniendam iracundiam accommodatæ.

Perſonæ verò ad deliniendam iracundiam accommodatæ illæ ſunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam ſuſpicionis, quales ſunt mulieres, pueri, ſenes, ſacri & religioſi viri, vel etiam ij, qui ſua authoritate tam ſuauiter cogunt, vt rubor ſit aduerſari. Atque in hoc certe genere potentiſſima ſemper fuit ars fœminarum, quibus cum mitis ineſt facundia, & ipſa, quæ muta commendatio eſſe ſolet, formæ ſpecies permagnam vim habent ad ſuadendum.

Plutarch in Romulo.

Teſtes ſunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipſis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili, & prope ſtupendo fœdere compoſuerunt.

Polyænus l. 8. Val. l. 5.

Teſtis Volumnia, & Veturia, quæ Coriolanum perniciosis conſiliis in patriæ funus armatum, flexerunt; & de ſententia deiecerunt.

Cic. Philip. 1.

Teſtes denique in ſacris Eſtera, & Abigail, quæ duos potentiſſimos Reges leniunt, & quos nulla hoſtium arma expugnare poterant, illæ prudentia, manſuetudine, facundia, deuinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus prope leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum, & Caſſium, qui in Capitolium confugerant pacis obſidem miſit, quæ res, & ſpectaculo iucunda, & ad concordiam efficax, aliquo ſaltem tempore extitit. Nec alia re magis Themiſtocles Moloſſorum Regem ſibi conciliauit, quam ipſius filiolum pro ſe ſupplicē obtendens, tantum eſt in tenera illa ætate apud omnes, maximè verò apud parentes, & affines dilinimentum. Senes ipſi, qui imbecillitate prope ad pueros accedunt, vt ſunt per ſe miſerandi, ita ad extinguendas iracundiæ flammas plerunque idonei. Extat

Philo de legatione ad Caium

nobile exemplum in Philone, vbi miſerabilis ille Iudæorum Senatus canis puluere conſperſis, reiectis poſt terga manibus, flebili vlulatu perſonans, ad Petronium venit, oraturus, ne Caii ſtatua Hieroſolymitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis ſuam imbecillitatem ad conciliandum iudicem, & ſeditionis ſuſpicionem auertendam obtendunt. Λοιπὸν (inquiunt) ἐφεῦρον ὁδόν, & cætera, de quibus alio loco. Iam perſonę ſacræ, & religioſæ, maximè verò

A Pontificum, quantos habent aculeos! Alexander Iudæos, quod Darii partibus fauiſſent prædæ deſtinabat, & cædi; Eccè Iaddus Pontifex, diuinitus ſomnio monitus, cum cœtu Sacerdotum byſſinis veſtibus amicto, ipſe hyacinthina ſtola, & Tiara præfulgidus obuiam Regi procedit, apud quem tantum valuit ſanctitas religionis, & ſtupor ille, qui, vel barbarorum mentes ferire ſolet, vt prædam (ita enim loqui fas eſt) ſuam adoraret. Sed & Alexandro longe ferocior Atila Leoni Romano, & Lupo Tricaſſino manus, in omnium terrarum perniciem armatas dedit, adeo ſalubris eſt ratio eos ad conciliandos homines adhibere, qui Deum quotidie humano generi propitium reddere ſacrificiis, & precibus conantur. Iam quod ad modum delinitionis attinet.

Captanda eſt imprimis opportuna temporis ratio, quæ plurimum in hac re momenti ſibi vendicare ſolet. Atque vt iræ remedium efficaciſſimum eſt mora, ſic nunquam irati calentibus adhuc animis iniuriæ præſentis imagine, ſunt deliniendi: Expectandum tantiſper, donec ſe frangat impetus, niſi aliud, alia rerum adiuncta ſuaſerint. Quis enim Leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fœtibus inſanientem tigrim mollire ſtudeat? Omnino *plus valet arte malum*, & ſuo ipſorum damno experti ſunt multi, qui cum in his perturbationum fluctibus inimicos delinire ſtuderent, prius diſtrictos in ſuum iugulum gladios ſenſerunt, quam liceret inualidum orationis telum aduerſus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum huiuſmodi hominibus agendi tempus erit, vbi exorta quædam noua lætitiæ iucunditas, ſel priſtinæ iracundiæ nonnihil diluerit. Itaque, qui iudicio vicerunt, qui hoſtem debellarunt, qui inſigni aliquo honore recens affecti ſunt, & ludis, conuiuiis, aut aliis animorum remiſſionibus vacant, iam exterſis doloris nubeculis, ad manſuetudinem propenſiores ſunt, & eo maxime tempore commodius adeuntur.

II. Vt feræ famelicæ oblata primum corpora comedunt auidius, tractantque dirius, mox cruore, & carnibus ſaginatæ paulatim deferueſcunt; quæ ratio opinor fuit, vt Polyphemus magni beneficii loco Vlyſſi numeraret, quod eum poſtremo loco eſſet deuoraturus, ſic enim cum eo remiſſius agendum fore cenſebat. Ita profecto in iracundia euenire ſolet, primos ſcilicet impetus habet admodum vehementes, iidem ipſi ſatiati longe remiſſiores fiunt. Quamobrem, & prudentis erit priores illas iracundiæ emiſſiones ſubterfugere, donec aliorum pœnis fuerint expletæ, & iam gliſcente aliqua miſeratione diſſolui incipiant. Qua ratione Philocrates, vt eſt apud Ariſtotelem, cum proditionis accuſaretur, tamdiu ſubticuit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit.

vidit. At vbi nonnullorum ſuppliciis cepit mitigari, peropportunam cauſſæ agendæ occaſionem ſibi datam ratus, quamoptime ſe purgauit.

III. Vt ira ex ſuſpicione contemptus, vel ipſo contemptu efferueſcit, ita omnis deſpicientiæ opinio, quãprimùm amoliẽda eſt, quo facto omnes iracundiæ fibræ mitius euellentur. Euenit enim plerunque hominibus, vt tauris, qui rubra pila irritantur, ſuſpicionis quibuſdam imaginibus terreri, concitarique, quos ſi ſuſtuleris, videas repentè iracundiam, non ſecus, ac fluctum ad ſcopulos alliſum frangi, atque debilitari, imo inſtar etiam fumi vaneſcere.

Vide Ariſt. l. 2 Rhetor.

Quamobrem, ſi quæ putatur iniuria falſa eſt, hoc firmiſſimis comprobandum argumentis: Si vera, ex ratione mentis eius, qui rem admiſit, variiſque adiunctis diluenda, inter quæ prima erunt, quod cum deſpicientiæ conſilio minimè fecerit, quod irato, quod per caſum exciderit: quod in ſe ea, quæ in alium fecerit, committere etiam ſoleat, quæ nunquam faceret, ſi quid contemptus ineſſe arbitraretur.

IV. Optima ratio eſt ad contemptus ſuſpicionem, vnde innutritur iracundię flamma, prorſus eluendam, demiſſio non ficta. Satis eſt enim (quod aiunt) Leoni corpus proſtraſſe, & ſedentem canes non mordent. Hac ratione generoſiſſimi quique animi placari ſolent, qui cum ſolius honoris cupidi ſint, in aduerſariorum demiſſione plene conquieſcunt. Contrà verò viles animæ, odiorum aculeis incitatæ, damna, & pœnas ſitiunt, nec vllis officiorum rationibus leniuntur.

V. Verecundia alicuius perſonæ honore dignæ, dona etiam, & beneficia, quæ partim in promptu ſunt, partim etiam ſperantur inſtar aquæ affuſæ, iracundiæ fomites extingunt, nec adeo ferreum os inuenitur, quod ſuſtineat allatrare paſcentem.

VI. Miſeria ipſa eius, in quem iræ aculei exerebantur, iracundiam plerunque vertit in miſerationem. Et ſi is eſt inimicus, qui ſtupore, aut alio caſu nihil ſentiat, deſinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur, odium autem in morte, & poſt mortem etiam regnat.

VII. Magnæ eſt induſtriæ, & felicis ingenij iram in riſum conuertere, quod feciſſe permultos læto admodum, feſtiuoque exitu didicimus. Auguſtus Cæſar vt eſt apud Dionem Corocotæ famoſiſſimo prædoni vehementer iratus, ſeſtertium decies illi, qui hominem ad ſe viuum adduxiſſet promiſerat. Venit vltro ad Cęſarem prædo, & ea qua erat feſtiuitate præmium ſibi, quaſi ex iure poſtulat. Cæſar inaudito clementiæ exemplo, non modo homini vitam dedit, ſed & nummos, quos indici propoſuerat præſentes numerari iuſſit. Simili quoque facetiarum induſtria Leo Bizantius, Philippum, Anaximenes, Alexandrum, ab vrbium, & populorum clade, vt alio in loco oſtendimus auerterunt. Tantum habet roboris verbulum aliquod opportune dictum, maximè verò, vbi amabiles ſunt, & dilecti, quibus iraſcimur, difficile eſt iram diutius præcordiis incluſam continere.

Inſignis in Corocotæ in Auguſto clemẽdo

VIII. Vbi grauitas rerum, perſonarum, temporumque ratio poſtulat, adhibentur petita ex Philoſophorum officinis, ſed maximè ex Chriſtiana ſapientia remedia, quibus iracundiæ vilitas, damna, turpitudo, contra, clementiæ generoſitas, decus, atque in humanum genus profuſa vtilitas ſubiicitur oculis, quia in re triumphare ſolent oratores: vbi præſertim apud principes viros hunc dicendi campum aperuerunt. Nunc ad exemplorum rationem veniamus.

HOMERI LITAS AD INSIGNE delinitionis exemplum compoſitas.

Item ex Plutarcho, Liuio, Dionyſio Halicarnaſſenſi exempla.

CAP. XXXIX.

EXtat apud Homerum grande, & luculentum delinitionis exemplum, in eo libro, qui inſcribitur λιταὶ, vbi ad Achillem mittuntur legati, qui eundem pertinaci iracundia obfirmatum leniant, & Agamemnoni, totiq; Græcorum exercitui concilient. Ingenioſe autem omnia à Poëta videntur obſeruata. Primùm deligũtur perſonæ, quæ partim miſeratione inflectere, partim amore, & verecũdia pellicere nõ mediocriter poſſent. Caput legationis eſt Phœnix canitie venerabilis, & Achilli, apud quẽ moderatoris vice fungebatur, apprime charus. Huic duo comites adduntur Vlyſſes, & Aiax; vnus ſapientiæ gloria, bellicis alter laudibus, in toto exercitu florentiſſimi. Tempus præterea illud aucupantur, quo Græcorum miſeriis Achilli iam abundè ſatisfactum putabatur, dein conſulto in ipſam conuiuij lætitiam incidunt, & perhonorifice à viro principe excipiuntur. Poſt familiaria tandem colloquia vltro, citroque iactata, cum iam conuiuij finis eſſet, Vlyſſes accepto poculo ſic Achillẽ ſalutat.

Χαῖρ' Ἀχιλεῦ δαιτὸς μὲ ἐΐσης ἠδ' ἐπιδεύης.

Hęc artificioſa ad inſtitutam legationem delinimenta. Statim ille, qua erat facundia ſummam Græcorum calamitatem aperit, quę ſola Achillis iracũdię ſufficere poterat.

Ἀλλὰ λίλιω μέγα πῆμα διοτρεφὲς εἰσορόωντες
Δείδιμεν, ἐν δοιῇ δὲ παπτήνομεν, ἢ ἀπολέσθαι
Νῆας ἐυσσέλμους, ἢ μὴ σόῳ ἔμμεναι αἰχμῇ.

& cætera, quæ graui, copioſaque oratione amplificat. Mox, quæ eſt eius induſtria, patrem Achillis ſenem glorioſum, & toti Græciæ venerabilem, qui tunc aberat tanquam præſentem, & cum filio colloquentem inducit.

Ω πέπον ἦ μ᾽ οὐκέτ᾽ ἐπετέλλετο πολεμόνδε
Ἡμαρ τῶ ὅτε σ᾽ ἐκ φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπε.
Τέκνον ἐμὸν· χάρτος μὲ Ἀθηναίη τε καὶ Ἥρη
Δώσουσ᾽ αἴκ ἐθέλωσι, σὺ δ᾽ μεγαλήτορα θυμὸν
Ἴσχειν ἐν στήθεσσι, & cætera. Deinde.
Ὡς ἐπέτελλ᾽ ὁ γέρων σὺ δ᾽ λάθεαι.

Ad ſummum ampliſſimos honores, & dona commemorat, quæ Agamemnon Achilli pollicebatur, vt iam nulli locus contemptui eſſe poſſet. Poſtremo, quod ad animum gloriæ cupiditate volitantem deliniendum facere, vel plurimum poterat.

Σὺ δ᾽ ἄλλους μὲν παντας Ἀχαιοὺς
Τερπιδύους ἐλέαιρε καὶ φράτορ᾽, οἷά τε θεὸν ὡς
Τίσουσ᾽

quippe illum inſtar alicuius numinis in toto exercitu honorandum fore pollicetur.

Poſt Achillis reſponſionem Phœnix ſenex lachrymis perfuſus loquitur, & ſenili orationi indulgens, multa de ſe, & Achillis infantia, cui admodum tenero fuerat admotus commemorat, intimumque illum, quem à teneris vnguiculis imbiberat alumnus erga moderatorem ſuum amorem prætendit, quem pro nihilo haberi nefas eſt. Deinde ad maiora conuerſus ſermonem illum, de *Ate & Litis* ſumma grauitate conditum immiſcet, & ex Dearum contemptu terrorem iniicit. Enimuero, inquit, verendum eſt, ne *Preces* magnæ illæ Diuæ à te paulò duriùs acceptæ, ad thronum Iouis parentis conquerantur, & debitas deſpicentiæ pœnas exigant, Mox ſeruato vbique decoro longam illam de Meleagri iracundia hiſtoriam pertexit, qui vxoris precibus delinitus fatum patriæ extremum auertit. Ingerit extremo loco, quod ab Vlyſſe iam dictum Achillem vehementer titillarat.

Ἴσον γάρ σε θεῷ τίσουσιν Ἀχαιοὶ

Vltimo loco perorat Aiax paucis, & familiaribus verbis plane ad ingenium militare compoſitis. Nam, & liberè Achillem increpat.

Σχέτλιος ἀδὲ μεταιχμῆ φιλότητος ἑταίρου,

& eius amores perſtringens.

εἵνεκα κούρης

Οἴης. Νῦν δέ τοι ἐπιὰ παιείχμιον ἄλοχ᾽ ἀρίστην

Amanter deinde, & familiariter.

Αἴδεσσαι δὲ μέλαθρον ἀταφείην δέ τοι εἰμί.

Volumniæ grauis delinitio.

Hæc verò Volumniæ ad Coriolanum filium oratio apud Plutarchum plena eſt maieſtatis.

Ὄρεξ μὲ ὦ παῖ καὶ αὐτὰ μὴ λέγωμι ἐλθοῦσα, καὶ μορφὴν τὴν ἀθλίαν σωμάτων τεκμαιρόμενος, οἵαν οἰκουρίαν ἡμῖν ἡ σὴ φυγὴ ἀφιεπέσπε. λόγισαι δὴ νῦν ὡς ἀτυχέστατον πασῶν ἀφίγμεθα γυναικῶν, εἰς τὸ

ἥδιστον θέαμα φοβερώτατον ἡ τύχη πεποίηκεν, ἐμὲ μὲν γὰρ, ταύτην δὲ ἄνδρα, τοῖς δὲ παιδίοις τεῖχος ἰδεῖν ἀπηλαθρίωμαι. ὁ δ᾽ ἔστι τοῖς ἄλλοις ἀτυχίας πάντας, καὶ κακοπραγίας παραμυθίαν εὔχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν, & cætera, quæ ne longior ſim latine reddam, & oratorie.

Primum exordium, eſt valde graue, & appoſitum [Qualem domi] conditionem (fili) tua nobis fuga reliquerit ex veſte, & miſerorum corporum facie, ſatis opinor coniicere potes. Tecum enim reputa nos omnium calamitoſiſſimas fœminarum ad te deueniſſe: Quibus quod iucundiſſimum natura dederat ſpectaculum, fortuna terribiliſſimum fecit. Mihi vt filium, huic vt virum patriæ obſeſſorem videat.

Quæ verò cæteris in miſeriis, & calamitatibus ſolatio eſſe ſolent, fuſæ ad Deos preces, illæ nos in ſummas coniiciunt anguſtias. Neque enim licet, & patriæ victoriam, & tibi à Diis immortalibus poſcere ſalutem: Sed quæ nobis ipſi hoſtes imprecentur, hoc miſeræ poſtulare cogimur, vt aut patria careamus, aut te orbentur coniux, & liberi.

Ego verò non expectabo, vt hanc mihi fortunam decernat belli neceſſitas; Verum niſi perſuaſero, vt tu extinctis odiis, & diſſenſionibus vtriuſque partis benefactor eſſe malis, quam perditor, ſic habeto tibi per cadauer demortuæ parentis ad patriæ oppugnationem eſſe tranſcendendum.

Abſit enim, vt ego illam diem expectem, qua, vel triumphari de filio à ciuibus, vel filium de patria triumphantem videam. Si abs te poſtularem, vt proditis Volſcis, quibus fidem obſtrinxiſti patriam ſeruares, grauis omnino, & perplexa foret deliberatio. Neque enim ciues perdere honeſtum, neque eos, qui tuam fidem ſequuti ſunt vllo modo prodere fas eſt.

Hoc minimè volo, quid igitur poſtulo? quod Volſcis æque, ac nobis ſalutare eſt, & honorificum: illis verò glorioſius, quod victores ea conceſſiſſe videbuntur, quæ ipſi accipient pacem, & concordiam.

Horum tu omnium author eſſe potes, quæ ſi non euenerint in te vnum culpa, vtrimque conferetur. Bellum, vt vides incertum, hoc habet certi: vt, aut victor patriæ furia ſis futurus, aut victus per iracundiam, atque imprudentiam amiciſſimos homines cenſearis in ſummum diſcrimen adduxiſſe. (Deinde illa, quibus inſtat.) Quid ſiles fili? An verò decorum cenſes iracundiæ tuæ omnia indulgere, Matri verò pro tantis rebus deprecanti nihil gratificari? Hoccine magni animi eſt, iniuriarum tam pertinaciter meminiſſe, Pietatem verò in parentes tot nominibus venerandam colere,

colere, & reuereri indignum est? Ecquem par est beneficiis gratiam rependere lubentiùs, quam te, qui animi labem adeò infensis odiis persequeris?

Et quidem infelix patria, satis iam pœnarum dedit, Matri verò nullam gratiam retulisti, adeò in vlciscendis iniuriis, quam in remunerandis beneficiis promptior es, & acrior.

At certè oportebat imprimis mihi hanc vnam honestam, & iustam petitionem concedi, quam si non obtineo, quid vltra extremam omnium miserorum spem differo?

Facunda plane mulier, nec mirum si vicit, ad hanc enim orationem reddidit illas voces Coriolanus [Quo me adegisti mater? vicisti.] Compatentur nunc illa Titi Liuij SINE PRIVS, quam complexum accipio, sciam ad hostem, an ad filium venerim: Captiua, matérne in castris tuis sim. In hoc me longa vita, infelix senecta traxit, vt exulem te, deinde hostem viderem? Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, & aluit? Non tibi quamuis infesto animo, & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? Non quum in conspectu Roma fuit, succurrit intra mœnia illa domus, ac penates mei sunt? Mater, coniux, liberi? Ergo ego nisi peperissem, Roma non oppugnaretur: nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem. Sed ego nihil iam pati, nec tibi turpius, quam mihi miserius possum, nec vt sim miserrima diu futura sum. De his videris, quos si pergis, aut immatura mors, aut longa seruitus manet.

Liuius l. 2.

Hoc ipsum argumentum nobilissimè tractauit Dionysius Halicarnasseus, in quo rationibus est pugnax, & affectibus satis vehemens. Nam inter cætera, præclare mouet à religione Veturia, timorem numinis incutiens. Neque enim existimandum esse ait, *τὰς τῶν θεῶν ὀργὰς θνητὰς εἶναι, τὰς δ' ἀνθρώπων ἀθανάτους.*

Dionys. Halic. l. 8. Antiquit. Ro. p. 521.

Deinde affectus maternos habet valdè mites.

Ἥκει ὀρφανὸν ἔτι τοῦ πατρὸς καταλειφθέντα παιδαλοῦσα νήπιον, δίμηνον ἐπί σοι μέγα καὶ τὸν ἐπὶ τῇ παιδοτροφίας αἰωρύτλησα πόνους, οὐ μήτηρ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, ἥ τροφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλτατά σοι γιγνόμενον.

Cum te, inquit, tenella admodum ætate, pupillum à patre relictum suscepissem, vidua permansi, educationis labores pertuli, nec matris tantum, sed patris, fratris, nutricis, sororis, omnium denique carissimarum necessitudinum loco fui.

Iam illud excelsum, quod ait, se si hoc beneficio affecta moriatur, corporis solutam compagibus in beatorum, purum, candidumque domicilium esse migraturam, vbi sanctis illis, & immortalibus animis, filii pietatem narret, & à Diis meritas impetret gratias.

Contrà, si repulsam patiatur, actum esse de sua vita, aduenisse tempus, quo sibi violentas manus inferat, & filio vltrices maternæ cædis relinquat furias, quæ eum nusquam securo animo consistere patiantur. Postremo Deos inuocat, vt eam mentem dent filio, quæ cum sua gloria, & reipub. salute consentiat.

Magni plane artifices, qui tamen in hoc argumento multum differunt. Titus Liuius, acuminum studiosus, rem breuissime constringit, pugnax, suauis, ingeniosus. Dionysius, laxior est, & in plerisque vastus, affectus tamen habet valdè graues, & vehementes. Plutarchus mediocritatem sequutus, nec strictior est, nec prolixior, sermo illi grauis, honestus, efficax, qui nec luminibus caret, nec acumina desiderat, tractu autem Liuio, speciosior est.

Cõparantur in hac oratione tres magni artifices.

DE MISERATIONIBVS, & lachrymis.

De varijs generibus lachrymarum.

CAP. XL.

DEuenimus ad eum affectum, in quo sæpius triumphare solet maximorum Oratorum industria, siquidem dolorem ex alienis præsertim malis imprimere, miserationem concitare, lachrymas elicere grandis est, & feliçis eloquentiæ, nec immeritò *Lachrymæ auditorum* nominantur *laudes oratoris.*

Primùm igitur, quod ab Antonio Imperatore apud Herodianum præclarè dictum est, *τὸ ἄνθρωπον φύσει ἐλεεινὸν. Homo animal est natura misericors.* Hoc eum suæ miseriæ docuerunt. Quid enim est homo, nisi quod omnium ore iactatur, mutationis imago temporis spolium, inuidię, & miseriæ trutina, phlegma, & bilis, imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum. Huic partim bonorum absentia, partim ingruentium malorum procellæ, partim quotidiani casus, partim etiam ipsi (si nihil aliud immineat) humores corporis, satis longam mœrorum telam texunt: quos vt aliqua ex parte alleuaret natura, lachrymas dedit, atque eas dum profundit, euaporat affectus, & insiti doloris particula in alienum pectus deriuatur. Duo autē sunt genera lachrymarum, quas per *Irriguum superius,*

Herodi in orat. Anton.

Senec. ad Marc. c. 11.

& inferius significatas, in sacris agnoscit D. Gregorius. Ex irriguo superiori fluunt lachrymæ, puræ, cœlestes, liquidæ, quarum fons est Dei amor, siue ob peccatorum detestationem, siue ob Christi desiderium, dilectionisque ardorem, siue ob tormentorum Domini miserationem dimanent.

Iosue 15. 19. Gregor. l. 3. dialog. c. 34.

Dulces verè lachrymæ, quas *cœli margaritas* Basilius, *vinum Angelorum* Bernardus appellat. Qui has excitare conantur sacri Oratores, nisi diuinis nitantur præsidiis, aquas è pumice postulabunt.

Basil. de Magdal. lachrym. Bernard. in Cantic.

Aliæ lachrymæ sunt humanæ, & prorsus naturales, quæ ex caussis humanis, & naturalibus fluunt.

Est enim lachryma propriè, humor ex calefactione humidi, ac teneri cerebri, distillans per oculos; quæ calefactio, si vehementior fuerit, ita vt cerebrum exsiccet, lachrymis est impedimento: ex quo fit, vt viri in dolore, & iracundia fletus non effundant.

Alios etiam ingens animi mœstitia, & stupor ita confundit, caloriſque vim comprimit, vt nullus sit lachrymis locus. Contrà, vbi cerebrum mediocriter calidum est, humidum, molle, ac tenerum, facilius erumpunt.

Accidunt etiam nonnunquam ex vento valido, ex fumo, ex aduersa valetudine, ex intemperanti risu, quo cerebri humiditas incalescit: Sed maximè ab affectionibus excutiuntur, quales sunt amor, desiderium, ira, inuidia, pudor, lætitia, & ea, quæ hic principem locum obtinet miseratio. Extant, & fictæ lachrymæ, quas tanquam ex vero affectu hypocritæ nonnunquam ciere solent, quales sunt Polydori in Hecuba apud Euripidem. Multi enim administris cerebri humoribus, quod ait ingeniosus Poëta.

Vt flerent oculos erudiere suos.

DE INDVSTRIIS miserationum.

Ac primùm, quid circa personas, & res considerandum.

CAP. XLI.

LAchrymâ nihil fermè tenuius esse videtur, vt pote, quæ sit aquæ guttula quamprimùm exarescens; Tam violenta tamen plerunque in intimos sensus, mentesque permeat, vt ea ipsa emolliat, quæ nullis viribus expugnari posse videbantur.

Non est igitur minimi ingenii, nec industriæ, hos motus appositè concitare. Fruſtra sudant multi, & omnem (quod aiunt) lapidem mouent, vt lachrymas excutiant, cum tamen se potiùs deridendos in sua flebili monodia præbeant, quam vllos fletus exprimant.

Delicata est omnino hæc permotio, atque vt violentia, & imperio reprimi non potest, sic neque importunis clamoribus, & eiulatibus excitari.

Nihil opus est multum monere auditorem vt fleat, non iussus hic erumpit, sed suopte ingenio excitatus, sensim, & leniter eliquatur affectus. Loquaces illi sæpius, & flebiles nugatores siccis audientur oculis; Vna verò sententia cum affectu pronunciata, vel silentium ipsum cum decoro actionis efficiet, quod verbosa minimè poterit oratio.

Hoc igitur motu, vt congrua ratione vti possimus, primùm personarum, si quandò aliàs diligens habenda est ratio.

Qui ad miseratio nes inepti

Parùm apti sunt, vt iam dixi, ad miserationis affectus, primùm summè felices, qui nihil dum in rebus humanis senserunt acerbitatis, sed compositis ad arbitrium omnibus, secundissimos cursus tenuere; nihil enim ad se lachrymas attinere putant, sed perpetuæ cuiusdam securitatis imagine, aliorum miserias negligunt, & nihil durius ad auriculas admittunt.

Vide Aristot. l. 2. Rhet.

Secundum locum tenent, qui in extremas deuenere calamitates, vt iam neque timendi, neque sperandi vllam occasionem habeant, fit enim nescio quo pacto, vt diutinis malorum sensibus hebetati, ad flebiles motus obstupescant.

Tertiò numerantur homines acutuli prudentes, ingeniosi, faceti, veteratores, eruditi, qui rarius, & difficilius istos affectus admittunt, ita sunt aliis rebus assueti.

Contrà ad lacrymas procliues sunt, primùm boni viri, secundùm vetus Græcorum prouerbium, Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυτοι *Qui procliues ad lachrym.* ἄνδρες. Habent enim cereas animas, & ad miserationum motus flexibiles.

Deinde, multa olim, & grauia passi cæterorum miseriis, vbi occurrerint promptius commouentur. Redit enim prioris fortunæ quoddam vestigium, & imago, quæ intimis implicita sensibus misericordiam in aliorum casibus, ex fortunæ similitudine facilius excitat.

His accidunt imbecilles quique, & timidi, vt senes, pueri, fœminæ, orbi, debiles, ex suo enim statu alios metiuntur, & dum timent, ne quid sibi miseriarum eueniat, ad alios miseratione subleuandos longe sunt paratiores.

Addo omnes, qui bonis artibus, & teneris studiis sunt innutriti, nisi fortè rebus similibus

similibus audiendis assueti incipiunt ista negligere. Hoc igitur imprimis nauo, & prudenti oratori considerandum erit, cum quibus aget personis, ne corneas fibras frustra conetur titillare, sed eas impellat, quæ tanquam nubes aqua fœtæ, & leniter à ventis agitatæ, in miserationes, & fletus facilius resoluantur.

Quod autem attinet ad ea, quæ vulgo miserationes concitare solent in genere, sunt omnia ἀναιρετικὰ, vt appellat Aristoteles, hoc est, quæ perdendi perimendiq; vim habent: quales sunt morbi, alimenti indigentia, senectus, supplicia, cruciatus, solitudo ab amicis, deformitas, & debilitatio membrorum, mentis alienatio, & cætera, quę in animos corpora, & fortunas cadere solent, quorum malorum amplissima seges, & nusquam in aliis animantibus, quam in homine fœcundior.

Augentur porro ista ab adiunctis, vel personarum, vel locorum, vel temporum, vel finis, vel modi.

Fundamentum misericordiæ Innocētia misera.

Personarum, vt si maxime innocens sit, qui miser est, si nobilis rei militaris gloria, si sapientia, & optimarum artium disciplinis excultus, si specie corporis, si affabilitate sermonis, si morum candore, gratia, simplicitate, & cæteris ornamentis, quibus vulgo homines commendari solent, præstiterit, si familiaris, si similis ætate, genere, dignitate, hæc sensum doloris efficiunt molliorem.

Deinde etiam augetur miseratio, si ab indignissimis hominibus, & ab iis, quos beneficiis deuinxerat, præter omnium cogitationem illata sit iniuria.

A loco. Si eos habeat miseriarum suarum spectatores miser, quos minimè velit, si in loco, qui minimè eum deceat, & cruciatuum acerbitatem augere possit.

A tempore, si noua, si extra tempus iniuria sit illata, vt si tener flosculus in ipso ætatis limine fuerit demessus, cum iam ad magnas spes pubescere inciperet, eo magis defletur: Et hoc in funere Pulcheriæ plurimum luget Gregorius Nyssenus.

Gregor. Nyss. in funere Pulcheriæ.

Nostis (inquit) teneram hanc columbam, Quæ in nido regio nutriebatur, quæ iamprimùm quidem nitidioribus pennis volucris euadebat, sed ætatem gratiis, & virtutibus excesserat: vt relicto nido discesserit, vt ex oculis nostris auolauerit, vt eam inuidia repentè de manibus nostris rapuerit, siue columbam hanc dicere oportet, siue recens pullulantem florem, qui nondum quidem toto suo splendore ex gemmis, ac vaginis emersisset, sed partim quidem iam enituisset, partim verò in lucem emersurus speraretur: Nec eo minus in exigua sui parte mirum in modum resplenderet, vt repente in gemma emarcuerit, & cæt.

A fine Si qui patitur Dei amore, & virtutis conseruandæ gratia patiatur, quales sunt martyres, quorum ideo cruciatus honestatis caussa susceptí ad misericordiam mouendam efficacissimi sunt.

Multa postremo in modo, & cæteris circumstantiis contingunt: vt boni, quid alicui euenire, multa perpesso, cum iam nullus fructus sit futurus. Qualia fuerunt regia munera ad Diophitum iam mortuum missa. Vel viuo quidem magnam esse opulentiam, veruntamen eum in phrenesin lapsum, nihil eorum sentire. Quales esse poterant Nabuchodonosori purpuræ, Sceptra, Sellæ Regiæ, quarum rerum vsum mentis impos, errans in solitudinibus minime percipere poterat.

Hæc ferè sunt miserationis obiecta, in quibus minimus labor est, occurrunt enim promptius, quam cætera, sed penes modum grauior, & impensior cura versari solet.

DE CONCITATIONE miserationis per Characterismum.

CAPVT XLII.

Acilis est omnino, & expedita miserationis, ac lachrymarum concitatio. Cum ipsi ante oculos miseri versantur, & ea doloris edunt signa, quæ in his angustiis natura solet egerere.

Quando autem hæc desunt, danda est singularis opera, vt eorum, quæ gesta sunt characterismus, & descriptio quamartificiosissimè fiat, quo res ante oculos poni videatur.

Notandum est autem in hoc genere duplicem iniri viam, alii enim (vt cum Quintiliano loquar) in malis sunt ambitiosi, & quicquid narrant copiosa admodum, figurataque oratione diffundunt.

Alij in hac re parciores rem quamaptissime, sine vllis supereiectionibus exponunt, & moderatis affectibus opportunè distingunt, in quo plerunque miseratione digniores videntur, quod minime sint queruli, & in rebus amplificandis profusi. Talia sunt illa Quintiliani commemorata superius.

Mihi filius minor, quintum egressus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sum ambitiosus in malis, nec augere lachrymarum caussas

volo, vtinamque esset ratio minuendi, sed dissimulare, qui possum quid ille gratiæ in vultu, quid iucunditatis in sermone, quos ingenii igniculos, quam præstantiam placidæ (& quod scio vix posse credi, tantum altæ mentis ediderit?)

Vide quam modesta oratio, & ideo apud eruditas præsertim aures est ad affectus magis efficax. Satis enim, & cum magno affectu expressa videtur his verbis orbitas. *Vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Iam, quàm aptè ista post verecundam orationem subiunguntur. *Sed dissimulare, qui possum, quid illi gratiæ*, vt non apparatus, sed dolore expressus, reluctante etiam animi grauitate, videatur affectus. Hæc autem prudenter intexta. *Nec augere lachrymarum causas volo, vtinam esset ratio minuendi.* Dissimulat enim, se concitandi affectus iniuisse consilium, quod longe efficacius, quam si multis verbis flere iuberet auditores, quod artificium obseruauit M. Tullius in Gauii supplicio. *Rem*, inquit, *in medio ponam*, quæ tantum habet ipsa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla est, neque cuiusquam ad inflammandos animos eloquentia requiratur. Deinde.

Cicero vltima in Verrem.

Cædebatur virgis in medio foro Messanę ciuis Romanus, cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri, inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc, *ciuis Romanus sum.* Et.

Crux, crux, inquam, infelici, & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur. Deinde, Quàm apte ad motum interiecta exclamatio. *O nomen dulce libertatis! ô ius eximium nostræ ciuitatis! ô lex Porcia, legesque Semproniæ.* Hæc etiam, si nihil aliud diceret misera, & miserabilia sunt, pluisque afficiunt grauium personarum animos, quàm ambitiosæ querimoniæ, maximè verò vbi res sunt per se satis atroces, & funestæ, qualis est historia de cæde liberorum Sedeciæ in sacris. Si ille euulsis luminibus squallidus, & cruentus, hæc simpliciter narret, quis miseratione non moueatur?

Continuo mittuntur ad nos in carcerem Babylonii carnifices, & me comprehensum, iis catenis, quas ærumnosus trahebam, ad palum alligant.

Quid sceleris pararent nesciebam, tantum exterebam iugulum, hortabar vt ferirent, mortem extremam miserorum spem, quasi iam proximam lætus amplectebar. Sed illi longe atrociores cogitabant tragœdias, filios quippe meos arripiunt, & lenta morte cruciatos, sub ipsis parentis oculis necant. Vidi, vidi, & in id tantum oculos habui, nunc eorum, vt vides cruore iaceo respersus. (Hic cum tantisper suspiraſſet.) At illi teneri morientibus oculis me aspiciebant, & cum hæreret adhuc in labellis anima; Patris, heu blandum, & dulce nomen! sed perituris nihil profuturum, appellabant. Postquam miseriis meis sum abunde satiatus, iidem carnifices, qui lucem filiis eripuerant, mihi oculorum lumen eruunt [fateor (dilectissimi) hoc non doluit, vestra magis vulnera doluerunt.]

Hæc simplici narratione, & modicis affectibus dicta, non mediocrem tamen ad excitandas miserationes vim habent.

Alia ratio est cum, excelse, figurate, magnifice, respondetur ob oculos. Qualia sunt illa D. Chrysostomi de martyribus, vbi varia eorum tormenta non simpliciter narrantur, sed per antitheses copiosissimè illustrantur.

Ex D. Chrysost. hsmil. 43 p. 576.

Ἄνθρακας ὑπεστόρεσά ποτε, οἱ δὲ ὡς ἐπὶ ῥόδα ἔτρεχον. πῦρ ἀνῆψα, οἱ δὲ ὡς εἰς πηγὰς ὑδάτων ψυχρῶν ἑαυτοὺς ἔῤῥιψαν. κατέξανα τὰς πλευρὰς, καὶ βαθείας ἀύλακας ἄνλακας, καὶ κατάγαιον ῥύακας αἱμάτων, οἱ δὲ ὡς χρυσῷ πανταχόθεν περιῤῥεόμενοι, οὕτως ἐπαλλωπίζοντο. τοῖς κνημοῖς ἔῤῥιψα, καὶ εἰς πέλαγος κατεπόντιον, οἱ δὲ οὐχ ὡς εἰς βυθὸν καταβαίνοντες, ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἀναβαίνοντες, τὸ οὐρανὸν οὕτω διέκειντο σκιρτῶντες, καὶ ἀγαλλόμενοι, καὶ ὥσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῷ, οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἥρπαζον, οὐχ ὡς τιμωρίας, ἀλλ' ὡς ἄνθη λαμβάνοντες ἁφπνὰ, καὶ στεφανούμενοι. καὶ τῇ τῆ οἰκείας προθυμίας ὑπερβολῇ τοὺς ἐμοὺς προέφθανον τιμωρίας.

CArbones, inquit, substernebam: illi autem tanquam ad rosas currebant. Ignem accendebam: Illi verò, tanquam in fontes frigidarum aquarum se ipsos proiiciebant. Latera cædebam, & profundos in eis sulcos faciebam, & riuos sanguinis deducebam: Illi autem tanquam auro omni ex parte circumfluentes gloriabantur, è præcipitiis iaciebam, & in mare demergebam: Illi verò, non tanquam in profundum descendentes, sed tanquam in ipsum cœlum ascendentes, ita affecti erant, exilientes, & exultantes, & tanquam in sacra pompa choreas ducentes, & in herbido prato ludentes, ita arripiebat vnusquisque cruciatus, non tanquam cruciatus, sed tanquam vernos flores carpentes, & coronas contexentes, & insigni animi sui alacritate cruciatus meos præueniebant.

ITEM

ITEM DE SANCTIS Machabæis.

D. Chryſoſtomus, homil. pag. 625.

ΕΚείνοις μὲν γὰρ τὸ πολὺ τῆς ὀδυνῶς, καὶ ὀλιγοψυχίας λοιπὸν ὑπετέμνετο. αὕτη δὲ ἀκεραίῳ διανοίᾳ, καὶ ἀκραιφνεῖ γνώμῃ τραυματέραν ἐλάμβανε τὴν γινομένων πλὴν ἀλγηδόνα διὰ τὴν φύσιν, καὶ ὧν ἰδεῖν πεπλήρωτο πῦρ. οἷον ἔκαιεν ὁ τύραννος ἐκεῖνος, οἷον ἔφλεξεν ἡ φύσις, οἷον ἐξῆψε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐ τοιοῦτον αὐτῆψε κάμινον ὁ Βαβυλώνιος τύραννος ἐκεῖνος, οἵαν αὐτῆψε τῇ μητρὶ κάμινον ὁ τύραννος οὗτος. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ προφὴ τοῦ πυρὸς νάφθα, καὶ πίσσα, καὶ σίππυον, καὶ κλημάτις ἦν. ἐν ταύτῃ δὲ φύσις, ὠδῖνες, φιλοσοργία, παίδων συμφωνία, οὐχ οὕτως ἐπιζαίζοντο ἐκεῖνοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς κείμενοι, ὡς ἐπιζαίζετο αὕτη διὰ τὴν φιλοσοργίαν. ἀλλ' ἐκεράτει διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ φύσις ἐμάχετο χάριτι, καὶ ἡ νίκη τῆς χάριτος ἦν εὐσέβεια ὠδίνων περιῆν. καὶ πῦρ ἐκεράτει πυρὸς τὸ πνευματικὸν τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ παρὰ τὴν ὠμότητος τοῦ τυράννου κρατηθέντος. καὶ καθάπερ θαλασσία πέτρα δεχομένη κυμάτων περιβολὰς αὐτὴ μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκεῖνα δὲ ἀφρὸν διαλύκαια ἀφανίζει ῥᾳδίως, οὕτω δὴ καὶ ὁ καρδία τοῦ γυναικὸς ἐκείνης ὥσπερ τις θαλασσία πέτρα κύματα δεχομένη τὰς περιβολὰς τῶν ὠδίνων, αὐτὴ μὲν ἀκίνητος ἔμενε, τὰς δὲ περιβολὰς ἐκείνας στερρᾷ, καὶ φιλοσοφίας γέμοντι διέλυε λογισμῷ· ἐφιλοτιμεῖτο δεῖξαι τῷ τυράννῳ, ὅτι οὐκ ὄντως μήτης αὐτῶν ἦν. οὐκ ὄντως ἐκείνοι γνήσιοι παῖδες αὐτῆς ἦσαν διὰ τὴν συγγένειαν τῆς φύσεως; ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς ἀρετῆς. ἐνόμιζεν ὁρᾶν χολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ γαμήλιον λαμπάδα. οὐχ οὕτω μήτης κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμον συναίρεται, ὡς ἐκείνη χολαζομένους βλέπουσα ἔχαιρε, καὶ καθάπερ τῇ μὲν στολὴν περιβαλλομένους νυμφικὴν, τῷ δὲ στεφάνους πλέκουσα, τῷ δὲ πέδας ἑτοίμασα γαμηλίους, οὕτω τῇ μὲν ἐπὶ τοὺς λέβητας, τῇ δὲ ἐπὶ τὰ τέγαια τρέχοντα, τῇ δὲ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμνόμενον ὁρῶσα ἠγάλλετο, καὶ ὅλῳ παίτα καπνοῦ, καὶ ἰχώρος μεστὰ, καὶ διὰ τῶν αἰδοιείων. ἁπάντων τὴν πεῖραν ἐδέχετο τῶν παίδων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶσα, διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν φιλτάτων ἀκούουσα ῥημάτων αὐτῇ τῇ ῥινὶ τὸ καπνὸν δεχομένη τῶν σαρκῶν τὴν ἡδὺν ἐκείνην, καὶ ἀηδῆ. ἀηδῆ μὲν τοῖς ἀπίστοις, τῷ θεῷ δὲ, καὶ αὐλῆ πάντων ἥδιστον.

NAm illis quidem pars maior doloris animi deliquio ſuccidebatur; hæc verò integra mente, iudicio illæſo, ſynceriorem eorum, quæ gerebantur, ſenſum ob naturam capiebat: ac videre erat ignem triplicem; quem ille tyrannus accendebat, quem excitabat natura, quem Spiritus ſanctus inflammabat. Non talem Babylonius tyrannus ille fornacem excitauit, qualem matri fornacem hîc tyrannus accendit. Nam illic quidem ignis fomes erat naphtha, pix, ſtuppa, ſarmentum: hic verò natura, dolores partus, liberorum amor, puerorum concordia. Non ita illi iacentes in igne vrebantur, atque hæc ob amorem liberorum vrebatur, ſed ob pietatem vincebat; & natura cum gratia pugnabat, & victoriam gratia reportabat: religio maternum affectum ſuperabat, & ignis ignem vincebat, ſpiritualis naturalem, & quē crudelitas tyranni ſuccenderat. Et quemadmodum marinus ſcopulus, qui fluctuum incurſus excipit, ipſe quidem manet immobilis, illos autem in ſpumam diſſolutos facilè tollit; ſic illius quoque mulieris cor, tanquā ſcopulus marinos fluctus excipiens dolorum incurſus, ipſa quidem manſit immota, ſed incurſus illos firma, & Philoſophiæ plena mente diſſoluit. Oſtendere tyranno contendebat, ſe verè matrem illorum eſſe, verè filios illos ſuos eſſe genuinos, non propter naturæ cognationem, ſed propter virtutis communionem. Non ſe ignem tormentorum, ſed facem nuptialem cernere arbitrabatur. Non ita mater, quæ filios ad nuptias exornat, lætatur, vt illa, ſuppliciis cùm cerneret excruciatos, gaudebat, & quaſi hunc ſtola ſponſali amiciret, illi coronas necteret, alteri thalamos nuptiales erigeret, ita hunc ad lebetes, illum ad ſartagines currentem, alium capite truncatum cum cerneret, exultabat. Omnia tum fumo, nidoréque redundabant, ac ſenſibus omnibus affectis liberos ſuos experimento cognoſcebat: per aculeos eos intuens, per aures verba exaudiens, ipſis naribus fumum illum carnium ſuauem, & inſuauem excipiens: inſuauem quidem infidelibus, Deo verò, ipſique omnium ſuauiſſimum.

NEc minus in hoc genere admirabilis eſt D. Gregorius Nazianzenus, è cuius græco hæc expreſſa, vbi matrem Machabęorum filios in martyrio circumſtantem deſcribit.

D. Greg. orat. 22. de Machabæis.

At verò ſtrenua mater, non ſecus atque auicula, cuius pullos anguis, aut alia inſidioſa quapiam fera arripuit, circumuolabat, ſtridebat, obſecrabat, vna in ſeptem filiis certabat, nihil eorum omittens, quibus eos ad victoriam paratiores, alacrioréſque redderet. Modò cruoris ſtillantes guttas rapiebat: modò lacera colligebat membrorum fragmenta, modò etiam defunctorum martyrum reliquias, ſanguinem ſuum adorabat, alium inter ſuos amplexus exanimem recipiebat, alium porrigebat, alium interim ad eandem pugnam comparabat, omnibus

quantum poterat exclamans.

Euge filij mei, euge ſtrenui mei milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis patriæ, canæque ſenectutis meæ, atque ciuitatis, quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit, præſidium, ac propugnaculum. Paulùm adhuc & vicimus: defatigantur carnifices, hoc vnum extimeſco: paulùm adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adoleſcentes beati. At fortaſſe vos matris deſiderium angit? Nequaquam vos deſeram, hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.

Quis non intereſſe huic ſupplicio, cùm hæc legit, & beatam Heroinam videre ſe putet?

DE MISERATIONE.

Per contentionem fortunarum.

CAPVT XLIII.

CRebra eſt quoque, & efficax, quæ per contentionem fortunarum fieri ſolet miſeratio: nam, cùm maximum ſit infortunij genus, fuiſſe aliquando felicem, vbi quis ab excitata, florentique fortuna, in maximas denenit acerbitates, optima ratio eſt commouendi affectus, ſi vtraque fortuna per inſignem antitheſin comparetur: quod magnificè præſtitit Cicero in peroratione pro Muræna.

Cic. pro Muræna. Vide peroratione orat. pro L. Flacco, & Quinctio.

Modò maximo beneficio P. Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: Nunc idem ſqualloré ſordidus, confectus morbo, lachrymis, ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex; Iudices, veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram poteſtatem, atque veſtras opes intuetur. [Deinde.] Si, quod Iupiter omen auertat, hunc veſtris ſententiis afflixeritis, quò ſe miſer vertet? Domúmne, vt eam imaginem clariſſimi viri, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentémque videat? An ad matrem? quæ miſera modò conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eundem paullo pòſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem noua pœna legis, & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpectúque priuat? Ibit igitur in exilium miſer? quò? ad orientis partes, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, vnde cum honore A deceſſeris, eôdem cum ignominia reuerti: An ſe in contrariam partem abdet? vt Gallia Tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio lubentiſſimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat? &c.

Motum verò vtrumque per characteriſmum, & vtriuſque fortunæ contentionem complexus eſt Hegeſippus ſcriptor nobilis, in illa ſua Hieroſolymitana monodia, quam hîc ex Græco oratoriè expreſſimus. *Hegeſipp. in Anac.*

Vbi eſt maxima ciuitas Hieruſalem? vbi decora Sion? vbi templum admirabile? vbi ſanctitatis illud ſacrarium, quod ſemel in B anno ſummus Pontifex rem diuinam facturus, ingrediebatur? Proh dolor! nunc idipſum in cineres conuerſum, ſceleratis veſtigiis hoſtes polluerunt. Vbi es ciuitas referta populis? venerabilis Regibus? Dei domicilium? gratiarum omnium ſedes? Parietum tuorum ſplendori pauimentorum reſpondebat nitor, incruſtata marmoribus tecta fulgebant, partim auro, partim argento radiabant portæ: tibi vni omnes ornamentorum deliciæ affloreſcebant: nunc nudata, à culminibus iaces, euerſa, cremata, ab ipſis diruta fundamentis, & qui ex omni terrarum C plaga, ad te confluxerant, tecum occubuerunt: mortui cum ciuibus inquilini, vt non dubium ſit, totum in vna vrbe mundum periiſſe. [Deinde] Cui nos ſcenæ fata ſeruatis? quò diutiùs pertinacem animam trahitis? Duri oculi! qui hæc videre poſſunt: immites animi! qui velle poſſunt vitam tot funeribus ſuperſtitem, niſi fortè eo videntur ſibi felices, quod iam miſeriores eſſe non poſſunt. Quocumque oculos circumferimus, vbique occurſant funera. Vrbs tota vacua ciuibus, plena cadaueribus, mortuorum ſepulchrum eſt, & ferale quoddam buſtum, è quo excita- D tæ fauillæ ſolem ipſum mœſtitia confundunt. Hunc patriæ communem tumulum ſoli nunc incolunt macilenti ſenes, inſtar laruarum, cinerulenta canitie, ſcißa veſte, ſqualore, & lachrymis obruti, nudis propè filiorum mortuorum oſſibus incubant. Si fortè auium rapacitatem cohibere poſſint, mulieres paucæ, incolumes è patrio ſolo abducuntur, quas miles non ad vitam, ſed ad libidinem ſeruauit. Deinde nos ſemiuiri cœlum intueri poſſumus? vt ſydera etiam habeamus nobis æternarum conſcia miſeriarum.

Hegeſippi monodia lamentabilis.

Hæc amplificandi ratio grauis eſt, & vehemens, atque eo ornatior, quo antitheſis ex pluribus membris compoſita artificioſè E procedit.

Eandem rationem ſequutus eſt Nicetas Choniates in illa ſua lamentatione, qua Conſtantinopolin amaris protſus lachrymis luget. Hæc autem è multis latinè exprimamus. *Threni Niceta.*

O fœcunda genitrix! byſſo, & purpura imperatoria pridem amicta, nunc autem ſordida, ſqualida, & germanis orbata liberis! ô *Nicetas Chioniat. in deplor. Conſtant.*

pridem

pridem in alto dignitatis fastigio collocata, A augusto vultu, regali incessu, structurâ magnifica incedens, nunc humilis depressa, & ad terram afflicta corruisti: laceratæ sunt quippe tuæ vestes, tua illa imperiosa ornamenta profanis concisa manibus, extinctus est fulgor oculorum, & qui prius suauiter efflorescebat faciei decor, totus rugis exaratus est. Quid dicam amplius? post hanc incendij fuliginem, quæ te supra modum deturpauit, ex Regina facta es anicula caminaria; depressa es à vecordi gente, terrarum sentina, & colluuie, cuius olim partem si non genuisti, at certè euexisti, & tuis sæpè visceribus saginasti, vt tibi gratiam rependeret: Iaces B nunc vmbra, & cinis: At nos miseri è tuo sinu diuellimur, nec licet extremas libare lachrymas, sed quasi passerculi, quarum mater discusso nido abrepta est, timidè circumuolamus lugubri sono pipientes, siti, inedia, & miseriis confecti.

Hæc περιφράσεις è multis, quorum pleraque in nimium tumorem assurgunt, vel in degeneres lachrymas desinunt. Est & hic modus in deplorandis mortuis familiarissimus, & eo vsus Meneclides in deploratione Bacchidis.

Meneclides in deploratione Bacchidis

Ἡ ὦ καὶ ἔτι με φαιδρῆς τοῖς ὄμμασιν ὄψεται μειδιῶσα ἀβῶ ἱλέως καὶ εὐμενὴς διανυκτερεύσει τοῖς ἡδίστοις ἐκείνοις κολάσμασιν. ἁπτίως μὲ οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔβλεπεν, ὅσαι τ' ὁμιλίαις αὐτῆς Σειρῆνες ἐνίδρυντο, ὡς ὦ ἡδύπνοον, καὶ ἀκήρατον ἀπὸ τ' φιλημάτων νέκταρ ἔσταξεν. Ἐπ' ἄκροις μοι δοκεῖ τοῖς χείλεσιν αὐτοῖς ἔκδοτον ἡ πειθώ. Ἅπαντα ἐκείνη γε τ' κεσὸν ἐπεζώσατο ὅλαις τ' χάρισι τὴν ἀφροδίτην δεξιωσαμένην. ἔρρει τὰ παρὰ τὰς πόσεις μυνεύσματα, καὶ ἡ τοῖς ἐλεφαντίνοις δακτύλοις χρυσῆν λύρα ἔρρῃ, κεῖθι ὦ ἡ πάτιος μᾶλλον χάρισιν. χωρὶ λίθος, καὶ σποδιά.

Hæc molliusculè, sophistæ more.

[Non amplius hilaritate plenis oculis, subridens me aspiciet, neque propitia, atque beneuola tempus fallet iucundissimis narrationibus. Nuper quidem qualis erat eius oratio, qualis aspectus, quot in eius colloquiis inerant Sirenes: quàm suaue, & immortale nectar ab oculis manabat; in summis, vt mihi persuadeo, eius labris Suada consederat, aut certè cestu Veneris cincta erat, imò cum gratiis Venerem fuit amplexa. Nunc autem euanuerunt illi inter epulas mollissimi cantus, & lyra eburneis digitis pulsari solita, conticuit. Iacet omnibus adamata: proh dolor! lapis, & cinis.]

Homerus quoque in morte Hectoris, vbi miserandos prorsus affectus immiscet, præclarè illud inter cætera, dum cadauer mortui ad currum Achillis alligatum, & raptatum describit.

Τὸν δ' ἐν κονίῃσιν ἑλκόμενον κορυθαίολος, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Κυάνεαι πίμπλαντο, κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν τόθ' ὑπὸ Ζεὺς δυσμενέεσσι,
Δῶκεν ἀφιέμεναι ἑῇ ἐν πατρίδι γαίῃ.

Hoc autem raptato excitabatur puluis, circúmque verò

Cyaneæ comæ aspergebantur. Totum verò caput in cineribus

Iacebat olim gratiosum: Sed tunc Iupiter hostibus

Dedit deturpandum in eius patria terra.

Hæc quanquàm obiter dicta, multùm habent miserabilis affectus. Nec aliter Virgilius;

--- Quantùm mutatus ab illo
Hectore.

DE MISERATIONE PER *repræsentationem imaginis.*

Præclara in eo Sophoclis dexteritas.

CAPVT XLIIII.

EFficacissima omnium ratio mouendi, quæ fit per repræsentationem imaginis rerum absentium, aut aliqua monumenta mortuorum: si modò illud prudenter, & opportunè, non frigidè, & affectatè procedat, vt pluribus superiùs monuimus. C Testis Drusi imago, testis illa Cæsaris toga lacera, quæ tantas tragœdias excitauit: Sed, vt ea, quæ iam ex Tacito, & Dione commemorata sunt, omittamus, extat apud Sophoclem nobilis locus, in quo Electra tenens, vt arbitrabatur, in vasculo fratris Orestis cineres, flebiliter lamentatur. Operæpretium est, hunc affectum consideratius expendere: est enim præ cæteris candidus, tersus, ingenuus, multúmque habet prudentiæ, & suauitatis. Sic igitur illa vasculum intuens; quæ vel soluta oratione reddita plena sunt venustatis. D

O monumentum hominis omnium longè mihi carissimi! ô dulces fraternæ animæ reliquiæ! Qualem te, mi Orestes accipio? quantùm ab illo mutatum, quem ex paternis ædibus florentem dimiseram; nunc te infelix istis porto manibus, cinerem, fabulam, & nihil. Vtinam potius te in patriis ædibus vita defeciisset, quã ista te infelici pietate, me, & te his funeribus reseruàssem, Occidisses nondum tot miseriarum conscius, & te innocentissimam animam paterni manes, ac cineres, comitem accepissent: nunc iaces in aliena terra, post mortem etiam exul, & fugitiuus, tam longe à tua sorore, quæ misera nec morientis spiritum excepit, nec mortui cadauer lauit, nec dilectis manibus inferias tulit, sed te peregrini tumultuario sepulchro, & tralatitia humanitate condiderunt. O spes inanes, ô infelicem educationem meam! quid profuit mihi, infantiæ tuæ, & matris, & gerulæ vices reddidisse, tibi cibos meo ore mansos in os ingessisse, tecum lusisse, & tibi tenellis lusibus fatigato amanter accubuisse. E

Periphrasis è Sophocle expressa.

Heu! quot deliciæ vna mihi dies, instar A infesti turbinis, abstulit; tecum enim omnia vitæ solatia perierunt, tecum in eodem sepulchro iacent conclusa, atque compositæ: Quid enim aliud sperem? Conscelerata matris cultro victimario confectus est pater: ego cruentis doloribus confecta, tu quasi somnium euanuisti, & tot spes irritæ ceciderunt; nunc in nostris funeribus tripudiant inimici. Deinde promittebas in dies, te paternarum, & meatum iniuriarum vltorem affuturum: hiccine est Orestes, quem pollicebaris? vmbra, & is, qui tribus digitis portatur cinis. Heu te miserum! heu me infelicem! ô corpus miserabile! ô frater! quàm infausto hinc itinere ablegatus es! ô frater amantissime! vt te perdidisti? amantissime frater! vt me perdidisti? Actum est, suscipe me vnà tecum in idem vasculum, quid enim aliud sum, quàm vmbra, & cinis? Noli sororem in morte spernere, quam tam piè in vita coluisti. Tecum mihi vna sors, vnus animus, vna omnia semper extiterunt, & nunc vnà amborum cineres miscebuntur, nec vlla nos temporum iniuria diuellet.

Hæc sanè ex ipsa oratione multùm capiũt suauitatis: sed tamen nescio quo modò, per C imaginis repræsentationem melius animantur.

Miserabile est enim, intueri Regiam illam virginem, vasculum, quo fratris cineres contineri existimabat, toties exosculantem, suisque perfundentem lachrymis: quę actio, licet muta esset, haberet tamen suos ad motum aculeos.

Accedit & mixtura motuum, quæ affectus longè iucundiores facit. Nam & vasculum ab Oreste incognito Electræ est oblatum, & præsens ipse lugetur, tanquam mortuus: vnde profectò irrepit auditorum animis mise- D ratio, quæ iam affulgente lætitia suauissimè titillatur.

florentes, sint beati: stet hæc vrbs præclara, mihíque patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla repub. ciues mei (quoniam cum illis non licet, sine me ipsi:) sed tamen per me perfruantur. Ego cedam, atque abibo, si mihi repub. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quãprimùm tetigero bene moratam, & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. O frustrà (inquit) suscepti mei labores: ô spes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! &c.

Hæc oratio calamitosi hominis tam grauiter expressa, vehementer animos, mentésque percellit. B

In eo genere sunt vltima, vt dixi, virorum moribundorum ad coniuges, aut patrum ad filios colloquia, quæ vbi aptè finguntur, & pronuntiantur, vel è durissimis pectoribus miserationem excutiunt. Finge Sedeciam apud Nabuchodonosorem damnatum, sic filios postremùm alloqui.

Quid me aspicitis, dulces animæ? patrem non hodie primũ amittitis: tunc desiit in humanis esse vester parẽs, cùm miser, & captiuus esse cœpit. Viuite felices amores mei, si quæ felicitas in seruitute esse potest. Vos fortasse melior fortuna, cùm Deo visum fuerit, reuiset. Ego, qui vos simul genui, & perdidi, solus proficiscar ad mortem, meóque sanguine, quicquid est sceleris, expiabo.

Valete solatia mea, & cùm vobis ereptus fuero, Deum patrem cogitate, qui vos in tutelam suam accipiet, & nunquam desertos esse patietur. State constanter patriis legibus, & ceremoniis, neç vlla vos temporum iniuria ab auitæ religionis sanctitate diuellat. Matrem Reginam in hac viduitate, & exilio miserrimam consolamini, fraternam inter vos concordiam sanctissimè fouete. Ego, si quid sepulti mortuorum cineres sapiunt, vestri non obliuiscar; Adero sæpè dormientibus, vigilantibus adero, & vestræ seruitutis angores, qua potero voce, mitigabo. Valete iterum meæ deliciæ; valete liberi, quondam beati, nunc infelices; quondam florentes, nunc calamitosi; quondam Regis filij, nunc exulis, & fugitiui; Hic vester Dominus est, huic supplicate, amplectimini genua, quis pudor est? Vos miseros quidem effecit fortuna: ignobiles non ideò faciet? Quid sceptra vos adhuc, & Reges cogitatis? Date fatis manus, & si vos vestra ætas dolere nondum docuit; Matris fletus imitamini. Heu nimis maturè discitis esse miseri!

Oratio composita est ad ferreum Regis pectus commouendum, itaque miserationes habet satis flebiles, grauitate tamen conditas: Neque enim Sedecias pro sua vita supplicat, verùm se, de coniugis, & liberorum salute vehementer sollicitum, vt debebat, ostendit: Hæc enim cura, in paterna viscera vehementissimè penetrat, & nullus adeò ferus est, qui huiusmodi sensibus mollissimè

DE MISERATIONE, PER sermocinationem.

CAPVT XLV.

MAgnam quoque vim ad permouendos affectus obtinent sermocinationes; in quibus eorum, qui duras patiuntur calamitates, verba, & orationes aptissimè cõformantur, quales sunt præcipuè moribundorum, orborum, exulum, & cæt. eiusdem generis: quod Cicero præclarus artifex non omisit in Milone. E

Me quidem, Iudices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus interfum quotidie. Valeant (inquit) valeant ciues mei, sint incolumes, sint

liſſimè non titilletur. Vidi nobiliſſimum, & facundiſſimum adoleſcentem, cùm hæc magno, vt erat imprimis ad dicendum compoſitus actionis decoro recitaret, multorum lachrymas expreſſiſſe.

Iam Patrem orbum, quod miſerabilius eſt audiamus. Iacobus eſt ille Patriarcha, magnis, & arduis laboribus à puero exercitus, & quem ideò generoſior decet conſtantia, quàm Sedeciam Regem molliſsimis ſtudiis innutritum; ad hoc tamen fulmen, ex morte Ioſephi filij (vt ipſe arbitrabatur) contortum, ita loquitur apud Philonem, orationem miſerationibus, & grauitate condiens.

ORATIO IACOBI PATRIARCHÆ, *in ficta morte Ioſephi.*

Philo, lib. de Ioſeph.

Οὐ τὸ θνήτος μὲ λυπεῖ τέκνον, ἀλλ' ὁ τούτου τάφος: εἰ ἐπὶ γῆς ἑτάφης ἡ σῆς πατρῳοφύμῳ. ἐθεράπευσα, ἐνοσηλεύσα πρότερον ἀποθνήσκοντα, τελευτήσαντα ἀπασμάτων ἐνομόσησα, τὼν ὀφθαλμὼν συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα χεομένῳ τῷ πατρῷ, πολυτελῶς ἐκήδευσα, τὰ νομιζομένων οὐδὲν παρέλιπον. καὶ εἰ, καὶ ἐπὶ ξένης, εἶπον αὖ, τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆ φύσεως ἀπολαβύσης ὧδ' οὗτος, μὴ κατόφει. πρὸς ζῶντας αἱ παρῳδίαι ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος. ἀκύμορος δ' εἶναι πάντες ἄνθρωποι, καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος αἰῶνος τεκμαίρομαι. εἰ δὲ καὶ, καὶ βιαίως, καὶ ἀδίκως ἔδει θνήσκειν, ὦ αὖ μοι κουφότερον κακὸν ἂν ἀνθρώπων ἀναιρεθέντος, οἱ κτείναντες, πρὸς ὃν ἀν πλέον ὡς ἐπαμύναιεν χόνιν, καὶ τὸ σῶμα εἰκρύψαι, εἰ δὲ καὶ πάντων ἐνδύοιντο ὠμότατοι τί πλέον, εἶχον ἂ ῥίψαντες ἄπορον ἀπαλλάξειαν. τὸ δὲ ὁδῷ παρεμόντων ἴσως τὶς ἐπιτρέψει, καὶ θεατμώμος. οἶκτον δ' κοινῆς λαβὼν φύσεως, ἐπιμελείας, καὶ ταφῆς ἠξίωσε. νυνὶ δ' ὡς λόγος, ἀπιθάνοις, καὶ συμφοβόεις ἀηδὴν ἐνωχέα, καὶ δοίνη γέγονας γυναιμώδοις, καὶ ἐσταδίοις τὰ ἐμῶν σπλάγχνων. ἀθλιπὴς εἰμὶ τὰ ἀβυλήτων, ἐκεῖ γεγύμνασμαι πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώμενος, ξενιτεύων, ἀνιτέων, ἀναγκαζόμενος ὑφ' ὧν ἥδιστ' ἐχθλῶν καὶ πολλὰ μὲ εἶδον πολλὰ δ' ἤκουσα, μυεῖα δ' αὐτὸς ἔπαθον τὰ ἀνηκέστων, ἐφ' οἷς παιδευθεὶς μετριοπαθεῖν, ὦν ἐγκάμφθην. ἀλλ' ὑδὲν τὰ συμβεβηκότος ἀφορητότερον, ὅμου πλὴν ῥώμην τὰ ψυχῆς ἀνατέτραφε, καὶ καθῆρηκε. τί γὰρ μεῖζον ἂ οἰκτρότερον πένθος. ἂ μὲ ἔδησε τοῦ παιδὸς διαπεκόμισαί μοι τῷ πατρὶ. τὸ γὰρ ἂ μέσος, ἂ μέλος, ἂ βραχὺ λείψανον. ἀλλ' ὁ μὲ ὅλος δι' ὅλων διέδραπάντα, μηδὲ ταφῆς δυνηθεὶς μεταλαχεῖν. ἃ δ' ὑδὲ ἂν ἐκπέμφθείη μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ πρὸς ἀνίας ἀνόμυσον, καὶ ὦν, καὶ ἂ ἐμὲ χρήσιον, εἰς ἀλήσους, καὶ συνεχεῖς ἐμοὶ συμφορᾶς.

NOn tàm ego tuam mortem, fili mi, doleo, quàm ſepulchri iacturam: nam ſi tibi ſepulchrum contigiſſet in terra propria, nec mihi deeſſet ſolatium. Aſſediſſem ægrotanti ante mortem, impendiſſem morienti extrema oſcula, clauſiſſem oculos, mortuum perfudiſſem lachrymis, extuliſſem magnificè, nihil omiſiſſem è iuſtis funeribus, atque etiam ſi peræque defunctus eſſes, dixiſſem mecum, perſolutum eſt naturæ debitum, noli triſtari, viui habent ſuas patrias, at mortuorum omnis terra ſepulchrum eſt: Breuis æui ſunt omnes homines, nam qui maximè longæuus fuit, quantillum temporis vixit, ſi ad æternitatem id conferas? vel ſi omninò moriturus eras per vim, & inſidias, leuius fuiſſet extingui manibus hominum, qui mortuum ſaltem miſerati, obruiſſent terra, & cadauer ſepeliiſſent, aut vt crudeliſſimi fuerint, quid amplius potuiſſent, quàm inſepultum proiicere, quem mox viator aliquis præteriens, memor naturæ communis humaſſet, miſericordia cõmotus. Nunc, vt fertur, immites, & carniuoras beſtias pauiſti, & ſaturaſti meis viſceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlaui: in his miſeriis abundè ſum exercitus, errando, peregrinando, mercede ſeruiendo, dura ferendo imperia, vſque ad vitæ periculum exagitatus, à quibus minimè oportuit: multa vidi, multa audiui, multa paſſus ſum grauia, quibus ad patientiam eruditus perduraui; ſed nihil præſenti caſu intolerabilius, qui totum animi mei robur ſubuertit, atque deiecit. Quis enim luctus poteſt eſſe maior, aut miſerabilior? veſtis pueri ad patrem perlata eſt; ex ipſo non membrum, non fruſtum, non vel minimæ reliquiæ, totum deuorarunt beſtiæ: nihil ſupereſt, quod ſepulchro inferatur. Ac ne veſtem quidem recepi, niſi, vt ad eius aſpectum recrudeſcat doloris memoria, ne vnquam tantæ calamitatis obliuio poſſit irrepere.

DE SERIIS MOTIBVS miserationis:

Et de prudenti eorum tractatione.

CAPVT XLVI.

PLacùit hanc exemplorum copiam ex clarissimis quibusque scriptoribus explicare, quod nihil imitatione sit in hoc genere dicendi præstabilius. Cæterum mens totius eloquentiæ prudentia consulenda est, quæ quid, quoue ordine, & loco dicendum suggerat.

Alij sunt in theatris, & pulpitis, apud Philologos: alij in oratione ciuili, apud Iudices, vel etiam sacros oratores affectus. Quippe in theatrali illo genere liberius quasi dictionis habenæ laxantur. Ciuile autem pro dignitate personarum parcius est, grauius, & verecundius.

Quamobrem & nimia nonnunquam affectuum teneritudine luxuriat M. Tullius, quos & si ab eo prudenter adhibitos fuisse tanti viri authoritas credi postulat, haud tamen in omni orationis genere, & loco imitandos suaderem.

Lin. l 5. Grauis miseratio

Vide querimoniam Pauli Æmilij, qui intra triumphi sui celebritatem duos totius familiæ columen filios amiserat, quàm sobria est, & excelsa.

Defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quod triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et quum ego, & Perseus nunc nobilia maximè sortis mortalium exempla spectemur: ille qui ante se captiuos, captiuus ipse duci liberos vidit, incolumes tamẽ habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij ad currum ex Capitolio propè iam expirantem veni, neque ex tanta stirpe liberûm supersit, qui Lucij Æmilij Pauli nomen ferat.

Tacit. l. 15

Grauis est istud doloris exemplum: nec minus generosa extat apud Cornelium Tacitum Senecæ morituri suprema oratio: cùm enim vltima viro admirabili necessitas esset denuntiata, & omnes, qui aderant suauiter collachrymarentur, ille amicorum lachrymas coercens:

Vbi præcepta, inquit, sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? neque aliud superesse post matrem, fratrémque interfectos, quàm vt educatoris, præceptorísque necem adiiceret.

Quid Socrates apud Platonem? qua A constantia moritur? nim longè melius, & ad affectus potentius est, consummatæ sapientiæ vitos ita loqui, quàm flebiles aliquas næ- *Platoi Phædo* nias occinere: Quippe virtus ipsa, & magnificentia, in qua grauitas, & auctoritas est, plus proficit ad misericordiam commouendam, quàm humilitas, & obsecratio.

Hoc igitur imprimis considerandum erit Oratori, apud quos dicat, & quam personam agat. Dicendum in curia, in foro, apud prudentes, & limatos homines: in oratione etiam funebri apud populum, loco sacro: facessant illæ næniæ muliebres, & quicquid B est ambitiosarum lachrymarum. Tota si opus est, graui dolore condiatur oratio. Si Domini venerandi cruciatus, aut martyrum tormenta narrentur, motibus quidem opus est, & iis vehementioribus: sed tamen retinere oportet maiestatem, nec vnquam in illos muliebres inclinatos, vlulantes affectus demigrare.

Secundò prospiciendum est, quò tandem euasurus sit hic motus, nam si inanis tantum spectatur profusio lachrymarum, quid hoc sterilius? Omnia, quæ ex recta ratione geruntur, ad bonum aliquod solidum collineare oportet. Si miserationes tractat patro- C nus, ad vtilitatem causæ faciant, si facer orator, in iis se exerceat, conetur non steriles lachrymulas, sed fletus salutares elicere.

Tertiò, nũquã videatur orator velle lachrymas ciere, & in id artis machinas componere. Audax est alienos fletus sibi polliceri, hoc qui expectant auditores, pertinacius oblectantur, ac quicquid affertur, sua expectatione minus existimant.

Quartò, Infantissima eorum ratio diligenter fugienda, qui cum apparatas orationes recitent, sibi aut verba suspiriis interclu- D di, aut vocem lachrymis debilitari, aut ipsos etiam auditores, fletum tenere non posse dicunt, cùm omnia frigidè, & insulsè ficta appareant. Hæc ad comicos risus, quàm ad miserationes aptiora sunt.

Quintò, cùm iuxta vetus Apollonij Rhetoris dictum, citò arescat lachryma, non modò quia falsa est, ideóque ipsa acrimonia facilius cõsumitur, sed quia alienorum præsertim malorum leuissimus est aliis sensus, quia tenerrimè (vt solent omnes) se diligũt, nunquam diu in miseratione commorandum est, siue enim lenta sit, & iacens, ideò E citius abrumpenda, quia nihil incondita miseratione infelicius; siue secundos cursus teneat, non est nimis indulgendum, ne satietate, & fastidio, quod rebus etiam optimis innasci solet obruatur.

Sextò, vbi res per se sunt satis tristes, & funestæ, qualia sunt dira innocentissimorum hominum supplicia, non sunt adscititiis rebus, & figuris temerè exaggerandæ, ne videamur argumenti penuria, & sterilitate res alienas excogitare.

Septimò, danda est opera, vt honesti sint aditus

aditus,& receſſus ad affectum, & aditus quidem talis eſſe debet,vt non videatur quæſitus apparatus,ſed vt eius, qui repentè excitatur motus,aliqua ſubeſſe ratio videatur. In quo errant plerique,qui antequam intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento verſentur,ſtatim incipiunt furere, & inſanire, cùm nulla cauſſa tam atrocis tempeſtatis appareat:ex quo coniiciunt auditores,Claudiana fore tonitrua, quæ ſtatim in riſus ſoluentur.Receſſus verò talis erit, vt non exhauſtus, nec ſatiatus, ſed ſui potens, conſultò in alium ſermonem,cum apta quadam digreſſiũcula ſermonem diuertere orator videatur: niſi fortè in extrema parte orationis verſetur motus, & deſinere ex abrupto oportunum iudicetur, quanquam hoc tutiùs præſtandum eſt, nam aut affectationem habet, aut intemperantis motus opinionẽ relinquit auditoribus, aut etiam inopiæ verborum,& memoriæ conturbationi,à pleriſque imperitis tribuitur.

Octauò,character orationis in miſerationibus eſſe debet minimè affectatus,non turgidus,non inſolens,non feſtiuus,non politulis metaphoris comptus, aut periodorum ſtructura ambitioſus, ſed candidus,ſobrius, & cum generoſitate aliqua demiſſus, rebus, & ſententiis creber, numeris ſimplex, toto denique corpore ingenuus.

Nono, accedat ad elocutionem actio, rebus,& verbis accommodata, cuius tanta vis eſt, in hoc præſertim genere, vt lectiſſimos quoſque affectuum,ſine eius beneficio inclinari, repere, extingui videamus: contrà, vel mediocres affectus decorum actionis incendere,& in eximiam quandam dignitatem efferre ſolet. Sed de tota actionis ratione alibi plenius.

Quæret fortaſſe hic aliquis, ſintne apparandi motus oratori? videtur enim hæc agendi ratio clariſſimorum hominum ſententiis non mediocriter auerſari: Siquidem Demetrius Phalereus apertè dicit;

Demetr. Phalereus περὶ ἑρμηνείας. Θυμὸς, ἢ πάθος τέχνης οὐ δέεται, διὰ δὲι πρόπου τινα ἀυτοφυῆ εἶναι καὶ ἄτεχνον; (hoc eſt) Motus iracundiæ, & miſerationis arte non indigẽt, ſed oportet eos, veluti quodam naturæ impetu fluere.

Hoc eſt, quod Dionyſius Halicarnaſſenſis dicit;

Dion. Halic. in Lyſia. ἀυτοφυῶς, ἢ ἀυτοσχεδιαστίκως λέγειν.

Nec immeritò videtur irriſiſſe Satyricus eos,qui ad miſericordiam mouendam apparatiſſimas afferunt orationes.

Perſius Satyr. 1.

-- cantas, cùm fracta te in trabe pictum
Ex humero portes? verùm, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Quæ ſi vera ſunt, nihil igitur erit eloquenti,quomodo, aut quid dicat, cogitandum:nam;cùm difficillima pars eloquentiæ videatur in motibus conſiſtere, ſi nulla, quod aiunt, arte indigent, quid eſt, quod magnoperè putemus Oratori elaborandum?

Verùm, nonquam hæc fuit mens eorum, qui de eloquentia ſyncerè iudicarunt: Si quis verè iratus eſt,aut dolet, non ſolet opinor cogitare in ipſo permotionis æſtu, quomodo dolorem, aut iracundiam verbis depingat, faces adhibente natura.

Verùm, quia oratorum eſt, non tam iraſci, aut dolere, quàm aliorum iras, & dolores exprimere, ſumma arte prouidendum arbitror, quomodò id rectè præſtare poſſint; alioqui, ſi nihil eſt artificij, dicamus quoque pictores, dum furioſum Athamantem, & mœrentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere,quando rem oportet facere,quammaximè naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita iudicat, ſed eos artificioſiſſimos eſſe putamus opifices, qui propiùs rerum naturas aſſequuntur.

Ita quoque ſe res habet in eloquentia, motuum ſolers quædam ratio magnifica res eſt, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium eſt, quin multum in id impendant induſtriæ.

Quorſum igitur contra ſentire grauiſſimi videntur authores? Primùm eos reprehendunt, qui cùm nihil opis habeant à natura, morioſa quadam opera, & infelici labore motus parturiunt,de quibus dixit Pindarus,

-- κόραξ ὡς
Γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖαν.

Deinde illos,qui in rebus afflictis, triſtibus,calamitoſis,vel certè ſeriis, & grauibus vndique floſculos carpũt delicatiſſimæ orationis:&in doloris motibus,ingenij luxuria, figurarum mollitie, periodorum denique lacinioſo ambitu intemperanter laſciuiunt. Hoc omnes iure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Commoueatúrne quiſquam eius fortuna (inquit Quintilianus,quem tumidum,ac ſui iactantem, & ambitioſum inſtitorem eloquentiæ in ancipiti ſorte videat? non: imò oderit reum verba aucupantem, & anxium de fama ingenij,& cui eſſe diſerto vacet. *Quintil. l. 11.*

Quamobrem in his ſumma cura eſt egregiis oratoribus, quomodo artificium occultent,vt quod ait idem auctor: Illa,quæ dicimus, non domo attuliſſe, ſed ibi protinus ſumpſiſſe videamur,& oratori, & ipſi cauſſæ plurimùm confert:nam,& magis miratur,& minus timet iudex, quæ non putat aduerſus ſe præparata. *Idem l. 10.*

Non dicit domo non eſſe afferenda, quæ dicimus,ſed ita agendum, vt non videamur attuliſſe,quod ſimiliter Ariſtoteles, 2. Rhet. Διὸ δεῖ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως.

Oportet(inquit) artem ita obſcurare, vt

non ex vllo apparatu, ſed omninò naturaliter dicere videamur: quòd ſi quædam molliores figuræ in oratione transluceant, quæ ſine cura, & cogitatione fluere non poſſunt, ſtatim ars deprehenditur, & vis motus ſidit. Nam, vt ait Dionyſius in Iſocrate; Χαεντισμὸς γὰρ ἐν ἀνυδρῳ ἄσμεγι φάλμα, καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. Oratio nimis elegans, & feſtiua in rebus ſeriis, intempeſtiua res eſt, & miſerationi contraria.

Alia plerunque ratio eſt Poetarum, & ſophiſtarum, qui omnia auriũ delectatione metiuntur, licet enim modum in iis quoque tenere debeant, tamen longè ſuas artes produnt liberiùs, quàm ij, qui non iam argẽteis haſtis pugnant, ſed graue, & laborioſum diſcrimen ingreſſi ſunt.

Nunc, quæ ad actionẽ attinent, etſi breuiùs perſtringere viſum eſt, tamen quia aliud argumentum ſpectant, in ſequentem libellum reiiciemus.

Finis libri octaui.

DE PRONVNTIATIONE.

LIBER NONVS.

Actio corporis eloquētia.

IN ELOQVENTIÆ potissimùm exercitatione conformari solet actio, cuius vis maxima est, & ad omne momentum persuasionis efficacissima. Est enim corporis quædam eloquentia, quâ fit, vt animus optimis sensibus affluens in corpus emanet, eique sui generosam speciem inuret. Vt igitur lumen à sole, sic ab intima mente profluit actio, imò mens ipsa in actione se prodit, quasi in speculo, & per vultum, per oculos, per manus, per vocem, optimum eloquentiæ instrumentum, in exteriora sese diffundit: cúmque ea, quæ interiora sunt minus pateant multitudinis ingeniis, quæ omnia ex oculis metiri solet: contrà, quæ videntur, & audiuntur, vehementius animos per sensum transfusa percellant, euenit, vt qui actione floruerint oratores, omne (quod aiunt) punctum semper retulerint: nec immeritò eandem eloquentiæ primariam, & penè vnam virtutem agnouit Demosthenes.

Quamobrem, & ei, qui seriò decus affectat eloquentiæ, diligenter conformanda est, & omni ex parte perpolienda, quãquam superuacaneum existimo, de iis longam præceptorum seriem texere, qua potiùs è naturæ cuiusque affectione, viua voce, & continuâ exercitatione petenda sunt, quàm ex scriptorum monumentis expectanda: Qui enim hæc scrupulosiùs inquirunt, exlibris, & exercitationi minimè insistunt, idem mihi facere videntur, ac si quis, vt in strenuum militem euaderet, gladiatorum dicta multa quamauidè colligeret, ludi verò gladiatorij aspectum, & rudes, & petitiones, & declinationes nunquam digladiando experiretur. Est autem cuilibet promptius actionis vitia, & deformitates notare, quàm quid optimum sit, in tanta corporum, & ingeniorum varietate definire.

DE ACTIONE MOLLI, & curata.

CAPVT I.

C IAmiliarissimum est iis, qui ex Rhetorum ludo, & præceptis adhuc calent iuuenilius, actionem nimis mollem, & curatam studiosè consectari, qua plurimùm sæpe deperditur grauitatis.

Alius est Athleta in ludo, alius miles in acie; cùm ad pompam, & delectationem referantur omnia, exilire solet liberiùs actionis quædam affectata iucunditas; At vbi seriò cum hoste confligendum est, defloreſcit hic ab arte numerosus lepos, & plus sæpe naturæ, quàm præceptis tribuitur.

Actio nimis curata nonfert solem, & pulverem legitimi certaminis.

Non enim satis sani videntur, qui certantem hominem, & iam in fudata lorica deflagrantem, volunt minutulis quibusdam præceptis, & legibus illigare, qui Oratores ad religiosam Phonascorum obseruationem reuocant, abstinentiam ciborum variam præcipiunt, liquidorum etiam plasmatum sorbitiunculas præscribunt, gestum deinde formant, quasi ex pixide ad choræas, non ad tubarum sonitus, armorúmque terrores educturi essent oratorem? his igitur sæpenumerò contingere solet, quod Sybaritarum equis ludionibus quidem illis, sed minimè bellicosis: quippe gens choræarum, ad insaniam vsque auida, etiam equos numerosè saltare docuerat, qui postquàm ex saltationum vmbraculis, in solem, & puluerem sunt producti, Martis & tubarum ignari, nimis insulsè compositis motibus lasciuientes, se, & totum exercitum perdiderunt: ita illi ab imis vnguiculis ad verticem vsque venusti Rhetores, qui triumphant in lusionibus, in legitimis præliis, si eandem teneant rationem, se, & causas in discrimen adducunt.

Simile de equis Sybaritarũ.

Itaque bene monet Quintilianus, actionem non esse deliciis molliendam: Alioqui nitida illa, & curata pronuntiatio insolitum laborem recusabit, vt assueta gymnasiis, & oleo corpora, quamlibet sint in suis certaminibus speciosa, atque robusta, si militare iter, facésque, & vigilias imperes, deficiant, & quærant vnctores suos, nudúmque sudorem.

DE ACTIONE RVDI, & vasta.

CAPVT II.

NEque tamen cùm mollis, & compta repudiatur actio, eò deueniendum est, vt cum iis sentiamus, qui rudem illam, & qualem impetus cuiusque animo tulit, actionem iudicant fortiorem, & solam viris dignam. Est enim profectò ab arte moderata quædam cultura capienda; Nam etsi præceptis istis in dicendo manifestè non vtimur, tamen apparet, atque extat, vtrum aliquando didicerimus.

Moderata actionis cultura.

Vt enim (quod ait M. Tullius) qui pila ludant, non vtuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ: sed indicat ipse motus dicerúntne Palæstram, an nesciant.

Sic in orationibus iudiciorum, concionum, Senatus, etiamsi non adhibentur gestus ex schola, facilè est tamen intueri, vtrum is, qui dicat, liberaliter aliquando fuerit institutus.

Omnis quidem affectatio, ac nimis delicatus lepos inuisus est, & meritò in seriis præsertim orationibus suspectus.

At ipse neglectus actionis incidit in aliud vitium rusticitatis, quæ meritò placere non possit.

Itaque, vt qui formæ nimis studẽt, elaborántque curiosius, delicatæ mollitiei suspicionem non effugiunt: contra, qui omninò negligunt rigorem quendam animi, & duram speciem præferunt austeritatis.

Non dissimili ratione, quæ nimis excolitur actio, pueriles delicias sapit: quæ prorsus contemnitur, in agrestem duritiem transit, quæ auditores retinere non potest: tenendus est, vt in cæteris modus, & medium, in quo solet virtus consistere. Quanquam si in altero peccandum foret, faciliùs excusaretur simplex quædam rusticitas, quàm putidiuscula vocis, gestus, & habitus affectatio: Quod Philostratus disertè notauit in Philisco, qui adeò Antonino Imperatori ob infractam mollitiem actionis displicuit, vt immunitate, qua cæteri penè omnes sophistæ gaudebant, excideret, vbi inter cætera notat, καὶ τὴν φωνὴν ἀχήμων ἔδοξε, καὶ τὴν φωνὴν μιξόθηλυς, καὶ τὴν γλῶτταν ὕπτιος, καὶ βλέπων ἑτέρωσε πού μᾶλλον ἢ ἐς τὸ ῥοιζδμα; Veste, inquit, indecorus, voce penè effœminatus, lingua supinus, & alio quouis potius in dicendo, quàm ad sensa respiciens visus est. Quam ob rem Imperator in Philiscum conuersus, eius os continuò repressit, angustas interrogationes ingerens; ad quas, cùm Philiscus minimè responderet: τί μ' αὐδᾷς, inquit Antoninus, δείλαιον ἢ χόμμι, τί δ' ῥήτορα, ἢ φωνή; & cùm sibi, ob sedem Athenis datam, immunitatem quoque concessam dictitaret, reddit Imperator, se non διὰ μικρὰ, καὶ δύσλωτα λογάεια, immunitatem concedere. Ita ille vitio prauæ actionis irrisus, & mulctatus est.

Philostr. in vita Philisci sophistæ.

Actionis delicatæ rigidæ censura.

DE ACTVOSA, ET frigida.

CAPVT III.

ITS est plebeiorum fermè hominum sensus, vt nullam putent egregiam, nisi quæ *pontem indignetur*, actionẽ, in qua & rigidi vultus toruitas, & clamosæ fauces, & vox vlulans, & pedis supplosiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis dissoluta quædam, atque intẽperans iactatio, quæ tamen agendi ratio, quàm parum syncera sit, & prudens, declarant summorum Oratorum de pronuntiatione iudicia.

Actuosi quales sint.

Siquidem

Siquidem Demoſthenes eorum perſtringens inſcitiam, qui, vt valentiſſimum quemque lateribus, ita optimum iudicarent Rhetorem. Præclarè monuit Oratores, non ex voce, ſed ex mente dignoſcendos, ἀπ' ἐκ τ φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τ γνώμης.

Demoſth. de clamoſis iudicium.

At M. Tullius clamoſos illos latratores claudis ſimiles eſſe dictitabat, ſicut enim hi ad equum imbecillitatis ſuæ perfugium, ita illi ad clamorem, ignorantiæ ſuæ præſidium concurrunt. Hoc deinde clamore, quaſi robuſto iumento ferociùs inuecti, apud imperitos quoſque tripudiant. Sed nunquam Homerus Stentorem inter oratores numerauit, nec magis hoc nomine poſſunt fieri eloquentes, quàm baiuli citharœdi.

Ciceronis.

Itaque, licet promptiſſimum ſit eloquentiæ telum vox firma, & robuſta, ne tamen nimia contentione politis auribus officiat, prouidendum eſt.

Nec immeritò Carneadem Stoicum, nondum tantæ apud Philoſophos authoritatis, in gymnaſio differentem, miſſo quopiam gymnaſiarchus monuit, vt vocem acutam remitteret: Erat enim natura vocaliſſimus. At cùm ille reſpondiſſet; Da mihi vocis modum. Non ineptè occurrit, Do eum qui tecum fermocinatur?

Carneades, vt clamoſus arguitur.

Ex quo fit, vt pro locis, & auditoribus conformanda ſit vox, ne aut nimis demiſſa ſit, aut etiam ſonantiùs, quàm neceſſe ſit, exiliat.

Multò verò magis geſtus prudenter eſt temperandus, ne in calore orationis, præter modum ſubſultans efferatur.

Seneca, in controuerſiis.

Quintus Haterius, quem ſufflaminandum Auguſtus Imperator, ſumpta à curribus metaphora, dictitabat, ſeruum à tergo perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementius procurrentem, tactu veſtis moneret, & ad æquitatem orationis reuocaret.

Dici non poteſt, quantùm à veteribus exagitata fuerit, ea, quæ in rebus etiam modicis cernitur apud complures inſolens totius corporis, vbi nihil opus eſt iactatio.

Titius ſaltatio.

Sextus Titius, homo loquax, & acutus, tam ſolutus, & mollis fuit in geſtu, vt ſaltatio quædam naſceretur, cui ſaltationi Titius nomen eſſet, ita actuoſus orator triuialibus etiam probris conciſus, eius vitij deformitatem magis inſignem reddidit.

Cicero in Bruto.

Nec temperatior fuit Manlius Sura, quem cùm Domitius Afer multum in agendo diſcurſantem, ſalientem, manus iactantem, togam deiicientem, ac reponentem vidiſſet, non agere dixit, ſed ſatagere, hoc eſt fruſtra, miſereque conari.

Quintil. l. 11. Oratoris eſt agere, non ſatagere.

Alij hac corporis agitatione minimè contenti, multa paſſuum millia, vt ille Virginij antiſophiſta, declamant; contra quos lineam meritò Caſſius Seuerus poſcere ſolebat, vt aliquem excurſionis terminum, qui in ſtadiis adhiberi ſolet, conſtituerent.

Alij mentum intorquent; alij femur, & frontem in nugis feriunt; alij pulpitum perpetuis ictibus terunt. Nonnulli etiam capillos vellunt, quod Socrati ardore mentis incitatiſſimo contigiſſe, narrat Diogenes Laertius.

Hæc ſanè vitia ſunt actionis prorſùs illandatæ, quæ cùm omnes dedeceant, maximè tamen graues perſonas, & ſedatas orationes: etſi in oratore plurimum laudis obtineant affectus, nunquam tamen ita debent eſſe immoderati, vt extra ſe exilire orator videatur, alioqui niſi permotionis ipſe potens fuerit, contemptus efficitur.

Deinde grauitati non parum officere ſolet crebra illa corporis iactatio, & iuuenilis motus oſtentationem habet non mediocrem.

Sedata graues perſonæ oratio, quaſi ex ſacrario prodire videtur.

Contrà, quæ ſine hac geſticulatione ſapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mentis ſacrario, quaſi ex oraculo fluere videntur, & ideò ad perſuaſionem plus habent firmitatis.

Quanquam in eo magna eſt argumenti ad dicendum propoſiti habenda ratio, & alia ſedatè, alia ſeuerè nonnunquam, & atrociter dicenda ſunt, nunquam tamen inſanè, quod iis accidit, qui in nugis tragica, & vluſanti voce laſciuiunt.

Aliorum longè diſpar eſt ratio, qui adeò miſerè, & frigidè dicunt, vt vbi iraſci, tonare, ac fulgurare oporteat, non magis ardeſcant, quàm gallinæ madidæ, & lectoris tono Thyeſtæas exercitationes decurrant.

Cicero, in Bruto.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accuſatore præſtringit M. Tullius. Cum enim affirmaret ſe teſtibus, chirographis, quæſtionibus, probaturum ſibi à reo fuiſſe præparatum venenum, ſed interim rem atrocem, remiſſo vultu, languida voce, ac reliquo geſtu parum concitato pronuntiaret, M. Tullius; Tu, inquit, niſi fingeres, M. Callidi, ſic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui ſunt ita affecti ad conſolandos in valetudinario ægrotos magis, quàm ad grandiores orationes ſunt idonei, quanquam occurrunt nonnunquam tempora, & auditores, apud quos ipſi ſunt valdè apti, vt apud Areopagitas, qui res ſimplici oratione narrari, nullis verò motibus exaggerari, incendive iubebant.

In hoc genere magna, & ætatis, & perſonarum, & rei ad dicendum propoſitæ habenda eſt ratio: quædam enim ſunt, quæ geſtum nullum ferunt, ſed quò ſimplicius dicuntur, eò plus habent ad perſuadendum roboris. Contrà, geſtus ſi quid artis oleat, de fide, & authoritate dicentis nonnihil detrahit.

Alia tempora de induſtria promunt elo-

quentiam, alia celant, & eius percallidè declinant opinionem, omnia rerum momenta prudentissimo præsertim oratori sunt expendenda, & vt styli, sic actionis quoque adhibenda est varietas.

DE CANTV, ET *monotonia.*

CAPVT IIII.

SEd nos errata, quæ in actione cõtingere solent; plenius agnoscamus, Omninò, vt ea tota in pronũtiationem, & gestum diuiditur; ita vocis, & corporis vitia sigillatim expendenda sunt.

Quo in genere primum est, & familiarissimum cantus, quod inutilius sit, an fœdius dubitare se dicit Fabius: appellatur istud à nonnullis Caricum vitium, & καικὸν μέλος, quod Cares, vt lamentabili cantilena supra cæteros delectati, locum prouerbio dedere: ita etiam flebiles Rhetores habuerunt, quos pene cantasse in epilogis testantur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus. Si quis autem quærat, quid sit cantus, dixerim esse clamosam quandam, & subsultantem vno fermè tenore næniam.

Cantus appellatur caricũ vitium. Suid. & Fab. l. 11.

Primùm igitur animaduertas in cantoribus μονοτονίαν, hoc est vocem etiam in cantu, vnius semper tenoris, similem tabulis, quas μονοχρωμάτους appellant, non quod non habeant aliquam modulorum disparitatem, quam cantus necessariò solet includere, sed quod desit illis aucupium gratissimæ varietatis, qua pro argumentorum dissimilitudine suam naui oratores perspergunt actionem.

Itaque, si narratiunculam quandam in submisso genere dicendi cantores percurrant, vbi minimè affectatus requiritur pronuntiationis lepos, insurgunt, inclamant, cantant, nec alio tenore dicunt, *fer vinum, fer aquam, ô puer*, vel, *nam postquam venit hic ad balneas, cœpit defricari*, quàm, *O Cheronæa pernicies! ô transfuga ad barbaros Bœotia! ingemiscite Heroum animæ, ad Plateas victi sumus.* Deinde quicquid dicunt, tanta voce, tantáque contentione spiritus pronuntiant, vt ægrè posteà summittere, & in exilem sonum deflectere possint, sed vox semel incitata, quasi effrænis Numidarum equus ruit, & & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eosdem semper limites subsultans quidam puerilis tonus, quo vox in aliis muliebriter frangitur, in aliis perquam flebiliter vlulat, ad summum totam pronuntiationem corrumpit.

Fœdum illud quidem est in oratoribus, A (vt ait Quintilianus) & inutile vitium: fœdum propter inflexiones muliebres, & vlulatus: inutile propter frugis, & fructus inopiam. Nihil magis officit persuasioni, nihil minus afficit nauum auditorem, nihil viro oratore indignius.

Quare, quicunque hanc agendi rationem sequuntur, paucis fortasse mulierculis, & auribus valdè plebeiis placent, à viris prudentibus, non secus ac declamatores pueri audiuntur, qui nec delectare, nec prodesse possunt.

Quanquam euenit sæpe, vt istud, quic- B quid est vitij, tum sanctitatis, tum doctrinæ virtutibus nonnulli sacri Oratores tegant, tamen si hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam vtilior in publicum manaret oratio.

Radix vt plurimùm huius mali pullulat in scholis, in quibus pueri rebus tragicis, & grandibus assueti, quæ vocis contentio- *Radix & ortus cannes, & alios flexus desiderant, rati omnia eo- tiones.*
dem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquẽtiæ, res ciuiles, minutas etiam plerumque, vel festiuas, eodem spiritu dicunt, C & pronuntiant: videre est etiam adolescentulos in infimis scholis delitescentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores,) Despauterianos versus irecitare, non secus, ac si Milonianæ perorationem, aut Priami cædem, aut Niobes lachrymas declamarent.

Hoc demùm vitium in theatris alitur, vbi torui, & furiosi, & vlulantes, & ad insaniam *Educatio.*
vsque actuosi visuntur, quæ dùm apud imperitum populum, qui istis rebus pascitur, habeant aliquid iucunditatis, è scena transeunt, non modò in oratorum pulpita, sed D in ipsas concionatorum cathedras, ex quo latius in dies blandum serpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam peruersa euelli possit? hac, opinor, si pueri primùm rebus submissis, & humilibus rotundè pronuntiandis assuescant, nec statim ad tragicas illas nænias, aut furores *Remedium aduersus cantum.*
etiam procurrant.

Deinde, si sensum eorum, quæ recitant, maturè animaduertant, interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, sed grauia, & sedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, sua etiam vitia in aliis re- E cognoscant.

Postremò, vbi iam ad illos palæstræ motus aptiores, & magis compositi fuerint, in orationibus exerceantur, quæ varios motus, ac vocis inflexiones admittant, vt quid submisse, ac leniter, quid festiuè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum videant, è quibus pronuntiationis grata comparatur varietas.

Neque verò, cùm tantoperè cantus exagitatur, in eorum sectam transeundum est, qui dum

qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: Dum enim ſibi perſuadent cantionem eſſe ab oratore alienam, in exilem quandam deueniunt pronunciationis ſiccitatem quotidiano ſermoni ſimillimam, quam iure reprehendit Quintilianus, oportet enim eſſe aliquid in actione nitoris, & curæ, quod qui penitus euellere ſtudent, corrumpunt eloquentiam. Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, vt in ipſa Poëmatum recitatione, in qua, qui pueros in eam conantur adducere ſeueritatem, vt naturaliter, quod aiunt, pronuntient, non ſolum quicquid in ea ætate eſt, tollunt gratiæ, & iucunditatis, ſed eorum actionem ſubſurdam, exilem, languidam, & penè ſenilem faciunt, vt præ iſtis iam cantores diſerti, & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui iſtos verſus humiliter pronuntiet.

Soror tonantis (hoc enim ſolum mihi
Nomen relictum eſt) ſemper alienum Iouem:
Ac templa ſummi vidua deſerui æthera,
Locumque cœlo pulſa, pellicibus dedi.

Non ſecus, ac ſi Dauus aliquis dicat, *Here ſalue*, aut Phœdria ſecum.

Dum rus eo cœpi egomet, mecum inter viam,
Ita vt fit vbi, quid in animo eſt moleſtiæ
Aliam rem ex alia cogitare.

(Quanquam, & hæc etiam aliquid artis deſiderant) planè ridiculi ſunt, qui ita pronuntiant, nec vident M. Tullium hoc genus improbaſſe, qui dixit in oratione *cantum eſſe aliquem ſubobſcuriorem*, artificioſos ſcilicet vocis flexus ſubindicans, quos, qui omnino reiiciunt, dum ſe artificioſa dicunt improbare, fruantur ſanè ſua perſuaſione, ſed cæterorum labori dent veniam, qui nihil credunt eſſe perfectum, niſi vbi natura cura iuuatur.

qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demoſthenis, & Hyperidis, Τπεείδης δὲ καὶ Δημοσθένης, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπον. *Iulius Pollux l. 5. c. 14.*

Branchus, ſiue Βράγχος eſt longus, & plenus, & clarus ſatis ſpiritus, non tamen firmæ intentionis, ideoque tremulus, vt corpora, quæ aſpectu integra neruis parum ſuſtinentur, vt ait Fabius, cuius etiam vitij meminit Pollucis Onomaſticon, & Βεγγώδη φωνὴν nominat. *Fabius l. 11.*

Suſpirioſi alii ſunt, qui ſpiritum cum ſtridore per raritatem dentium non recipiunt, ſed reſorbent: ſunt qui crebro anhelitu, & introrſum etiam clare ſonante imitentur iumenta onere, & iugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiorque vis eloquentiæ ingruat, quam quæ emitti faucibus poſſit: Eſt aliis concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio: Iam tuſſire, & expuere crebro, & ab imo pulmone pituitam trocleis adducere, & oris humore proximos ſpargere, & maiorem partem ſpiritus in eloquendo, per nares effundere, etiamſi non vtique vocis ſunt vitia, quia tamen propter vocem accidunt, huic loco ſubiiciuntur. Quòd verò ad rectam ſpiritus, & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua, & diſtinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliqua ſui parte fraudantur, cui contrarium eſt vitium nimiæ tarditatis. Nam, & difficultatem inueniendi fatetur, & ſegnitia ſoluit animos, & in quo eſt aliquid temporibus præfinitis aquam perdit. Promptum ſit os non præceps: moderatum non lentum. Spiritus quoque, nec crebro receptus concidat ſententiam, nec eo vſque trahatur, donec deficiat. Nam, & deformis eſt conſumpti illius ſonus, & reſpiratio ſub aqua diu preſſi ſimilis, & receptus longior, & non opportunus, vt quia fiat, non vbi volumus, ſed vbi neceſſe eſt. Hæc Fabius.

DE ALIIS PRONVNTIAtionis vitijs.

De Coccyſmo, Brancho, Suſpirijs, Blæſa nare.

CAP. V.

ALia ſunt pronuntiationis vitia, & ea quamplurima, inter quæ Coccyſmus, Branchus, Suſpiria, & blæſæ nares ſæpius numerantur.

Coccyſmus fit, cum vox ſupra vires vrgetur, vnde & ſuffocata ſæpe, & maiore niſu, minus clara eſt, & interim eliſa in illum ſonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autem iſtud ſit, apparet ex Iulio Polluce,

DE VOCIS NATVRALIBVS vitijs, & virtutibus.

CAP. VI.

IVlius Pollux Onomaſtici lib. 2. c. 26. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari ſolet.

Prima eſt μέλαινα nigra, hoc eſt obſcura, tranſlatione ducta ab oculis, ad aures. Nam vt nigrum ſegnius oculos afficit, ita hæc vox difficilius in aures penetrat, & ſecum minus habet amœnitatis, imò triſtis retinet quidpiam horroris.

φαιὰ fuſca, vel ſubnigra, differt quidem

à nigra, quod minus habeat obſcuritatis, A ſed tamen à puræ vocalitatis nitore longe abeſt.

Ἀνθὴς inamœna, quales eſſe ſolent aliquando robuſtiſſimæ voces, cum quibus rarò miſcetur iucunditas. Et id in Caſſio Seuero mirabile fuiſſe memorat Seneca, quod valentiſſimæ vocis retineret ſuauitatem. Hæc enim inter ſe raro conueniunt, vt eadem vox ſit ſuauis, & ſolida.

Σμικρὰ puſilla dicitur à Quintiliano, quæ ὑψόσχω excelſe, & prægrandi opponitur. Talis eſt eorum, qui pipire magis videntur, quam loqui.

Στενὴ anguſta, quæ veluti per arctum B gutturis canalem tenuiter eliquatur, nec aures implet auditorum.

Δυσήκοος, Quæ vel difficile auditur, vel auribus importunè moleſta eſt.

Ἄσαφὴς ſubſurda vocatur à Fabio, quæ vt Aſpendius citharista ſonum intus retinet, nec vocales habet emiſſiones.

Συγκεχυμένη confuſa, nec plenè articulatis ſonis diſtincta.

Ἔκμελὴς abſona, diſcrepans, & inconcinna.

Ἄμελὴς neglecta, ſine nitore, & paleſtra.

Ἀγάγωγος rudis, & intractabilis, quales C eſſe ſolent pulli equorum effrænes.

Ἀπιθὴς ad perſuadendum inepta, qualis eſſe ſolet vox cantantium in oratione.

Δυσκαμπὴς rigida, quæ ægrè flexiones admittit.

Τραχεῖα dura, & aſpera, quæ ſtrepitu aures offendit.

Διεσπασμένη diſcerpta, quæ fit, quando ſermo ſubſultat imparibus ſpatiis, ac ſonis, miſcens longa breuibus, grauia acutis, elata ſummiſſis, & inæqualitate horum omnium, ſicut pedum claudicat ſermo, eadem D varia, & inconſtans dicitur.

Λυπρὰ triſtis, & acerba, quæ auribus iniucundum ſonum fundit, qualis eſſe ſolet rotarum ſtridularum, aut inconcinnarum auium.

Βεβηχυῖα infirma, qua tenuis, & eliſus ſpiritus, in raucam exilitatem ſpargitur.

Χαλκίζουσα Ænea, quæ inſtar æris vehementi quodam tinnitu aures ferit.

Ὀξεῖα acuta, quæ ſonantius, quam par eſt aures percellit, & penetrat. Non enim acutiſſimus ſonus orationibus conuenit, quod prætenuis ſit, & nimis ſecans, & im- E modicæ claritatis, contrariæ verò virtutes ſunt.

Virtutes vocis.

Vox ὑψηλὴ alta, quæ ex firmis ſparſa lateribus, aures implet pleniſſimè.

Τρίβηχυς excelſa, & exaggerata, quæ non modò pleniùs auditur, ſed ipſa firmitate durabilis eſt.

Λαμπρὰ clara, quæ nitidius perſonat, & nullis maculis infuſcatur.

Πλατεῖα plana, fuſa, explicata.

Βαρεῖα grauis, & prægrandis, qualis eſſe ſolet valentiſſimorum muſicorum, quæ ſi admixtam habeat ſuauitatem, laudatiſſima vox eſt, at verò dulcedinis expers, plerunque in vaſtam enormitatem ſpargitur.

Λευκὴ. Candida, & pura, quæ aures afficit, vt color albus oculos.

Ἐκκεκαθαρμένη pura, puta, & quaſi omnibus vitiis, ac ſordibus defecata.

Ἡδεῖα ſuauis, quæ gratiæ quodam flore delectat.

Ἐπαγωγὸς illecebroſa, flexibilis, & delicatis modulis affluens.

Εὐμελὴς exquiſita, culta, facunda.

Εὐπιθὴς rotunda, ſimplex, & ad perſuaſionem aptiſſima.

Εὐάγωγος tractabilis, quæ facilè ab imo citatur ad ſummum, à ſummo defluit ad imum, & in omnes conciditur varietates.

Εὐκαμπὴς flexibilis, & rigoris expers, quæ fingentem ſequitur, vt cera mollis digitos.

Εὐέλικτος volubilis, citata, & velox, qualis eſſe ſolet optimorum oratorum, vbi pugnant denſius.

Γλυκεῖα dulcis, & molli quodam decore efflorescens.

Λιγυρὰ canora, ſtridula, & ad citharæ fides apta.

Σαφὴς plena, perſpicua, & auditu facilis.

Διαφανὴς ſplendida, & molliter pellucens: Et hæc fermè ſunt vocum genera, & virtutes, quæ à natura proficiſcuntur, ab arte tamen culturam capiunt, & nitorem.

DE QVATVOR VIRTVTIBVS pronuntiationis.

CAPVT VII.

QVatuor ſunt præcipuè pronuntiationis virtutes, Puritas, Perſpicuitas, Cultus, Habilitas.

Puritas eſt ſalubritas quædam vocis, in qua nihil eſt vitii, cui officit vox ſubſurda, rudis, immanis, dura, rigida, varia, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, puſilla, mollis, effœminata. Contrà iuuat os facile, explanatum, iucundum, vrbanum, in quo nulla ruſticitas, neque peregrinitas reſonet, vt ait Quintilianus, Cicero 3. de Orat. 41. pari ratione condemnat vocem mollem, muliebrem, extra modum abſonam, atque abſurdam, item agreſtem, & ruſticanam: vultque pronuntiari non aſperè, non vaſtè, non ruſticè, non hiulcè, ſed preſſè æquabiliter, & leniter. Accedit etiam tonus, ſeu accentus, quo homines vt æra tinnitu dignoſcuntur. Hæc virtus, tum natura, tum conſuetudine paratur, cuius vis magni momenti eſt. Itaque plurimum iuuabit à teneris rectæ pronuntiationi aſſueſcere. Nam

Fab. l. 11. Prima virtus pronuntiationis puritas.

cere. Nam qui grandiores peregrinas linguas discunt, vix adeò putè pronuntiant, vt ab indigenis vitioso quodam sonitu non discernantur.

II. Perspicuitas.

Perspicuitas, & lux pronuntiationis est in articulata quadam expressione omnium syllabarum, legitimisque interpunctionibus, de qua ita præcipit Fabius.

Dulcida verò erit pronuntiatio, primùm si verba tota exegerit, quorum pars deuorari, pars destitui solet, plerisque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent. Vt autem est necessaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut annumerare literas molestum, & odiosum. Obseruandum etiam, quo loco sustinendus, & quasi suspendendus sermo sit, quod Græci ἐφοδιάζουσι λύειν, vel ἐφοδιάζουσι γράφειν vocant, & hoc arte, vt apparet, est parabile.

III. Virtus Ornatus.

Ornatus, est cultus vocis, & nitor, cui plurimum suffragatur à natura vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans, erecta, auribus sedens, & cæteræ virtutes, quas ex Iulio Polluce commemorauimus. Accedit etiam totius organi pulchra compositio, vt lateris firmitas, vt spiritus cum spatio pertinax, & labori non facile cessurus.

IV. Habilitas.

Habilitas est in constanti quadam æquabilitate, pro argumentorũ diuersa ratione, iucunda pronuntiationis varietas. Vt enim optimus stylus licet sit perpetuo æquabilis, & sibi constans, tamen pro materia subiecta nunc grauis, nunc floridus, nunc leniter demissus apparet: sic laudata vox semper eadem, & à sua bonitate non discedés, multas pro rerum conditione admittit varietates, è quibus omnis ei decor efflorescit. Dici non potest, quantam habeat gratiam ars illa variandi, quantum auditores exhilaret, & ipsum oratorem laboris vicissitudine reficiat. Contrà verò Monotonia, non modo dicentem enecat, sed ipsos exanimat auditores. Omnino vt stándi, ambulandi, sedendi vices sunt, nihilque horum pati diu possimus. Ita in pronuntiatione amamus gratam vocis in iusta æquabilitate varietatem.

Varietas pronũtiationis virtus mirificè grata.

Erit igitur vox, vt præcipit Quintilianus, lætis in rebus plena, simplex, hilaris, fluens. In certamine erecta totis viribus, & velut omnibus neruis intenta, atrox in ira, & aspera, ac densa, & respiratione crebra, paulum in inuidia facienda lentior, quia non ferè ad hanc, nisi inferiores confugiunt

At in blandiendo, fatendo, satisfaciendo, rogando, lenis, & submissa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & consolantium grauis: In metu, & verecundia contracta: in adhortationibus fortis, disputationibus teres, miseratione flexa, & flebilis, & consulto quasi obscurior, at in A egressionibus fusa, & securæ claritatis, in expositione, ac sermonibus recta, & inter acutum sonum, & grauem media. Attolitur autem concitatis affectibus, compositis descendit, pro vtriusque rei modò altiùs, vel inferiùs. Hoc profectò, qui præstare poterit, pronuntiationis assequetur perfectionem.

Ausonius in actione grat. ad Gratianum Imperat.

Et hanc ipsam virtutem Ausonius commendat in Gratiano. Quis tenor vocis cum incitata pronuntias, quæ inflexio cum remissa, quæ temperatio cum vtraque dispensas. Quis Oratorum læta iucundiùs, facunda cultiùs, pugnantia densiùs, aut densata glomeratiùs dixit? aut quod est cuique liberum cogitauit.

Cicero 3. de Orat. 216. pronuntiationem in plura genera diuidit, lene, asperum: contractum, diffusum: continenti spiritu, intermisso: fractum, scissum: flexo sono, recto: attenuatum, inflatum. Hi sunt (inquit) actori, vt pictori expositi ad variandum colores.

Iracundiæ amant acutum, incitatum, crebro incidens.

Miserationes, flexibile, plenum, interruptum, flebile.

Metus, demissum, hæsitans, & abiectum.

Vis, contentum vehémens, imminens quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Molestiæ, graue, ac vno pressu obductum.

DE GESTV, ET RITIBVS *antiquorum in numerando, & loquendo per gestus.*

Et de hoc curiosæ Astabasdæ obseruationes.

CAPVT VIII.

REstat altera pars actionis gestus, cuius loquax est quodammodo silentium, siquidem Cassiodorus in variis, Orchestrarum loquacissimas manus, linguosos digitos, silentium clamosum nominat, & eius expositionis tacitæ meminit, quam Musa Polyhymnia reperisse narratur. His corporis, maxime verò digitorum signis in numerando plurimum vsos fuisse, veteres testatur Nicolaus Smyrnæus Astabasdas, qui libellum à doctiss. Morello editum de ea re conscripsit, ἔκφρασιν τῆς δακτυλικῆς μέτρου. Non erit hic à re alienum quædam capita subiicere, vt inde varios vermiculatorum digitorum flexus, vt loquitur Martianus, nec non mimis fortasse putidam in eo antiquorum inuentorũ subtilitatẽ lector agnoscat,

Nicolaus Smyrnæus Astabasdas.

RATIO ANTIQVORVM PVTIDIVSCVLA numerandi, & loquendi per geſtus.

ΕΝ ᾗ τῇ χειρὶ καθέξεις τοὺς ἀριθμοὺς οὕτως. ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἀεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας, καὶ δεκάδας κρατεῖν. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας, καὶ χιλιοντάδας. τοὺς δ' ἐπέκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράξειν ἔν τινι. οὐ γὰρ ἔχεις ὅπως καθέξεις ἐν ταῖς χερσί.

Συνελομένου τοῦ μεσάτου ἐν μικροῦ δακτύλου τοῦ μύωπος καλουμένου, τῶν δὲ πεπάσων ἐκτεταμένων, καὶ ἰσαμένων ὀρθίως, κατέχεις ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συνελομένου, καὶ τούτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παραμέσου, καὶ ἐπιβάτου καλουμένου. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν, ὡς ἔφημεν, ἁπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ, δύο, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ δισχιλίας.

Τοῦ δὲ αὖ τρίτου συνελουμένου, ἤτοι τοῦ σφαιρώδους καὶ μέσου, κεκαμμένων, καὶ τῶν ἑτέρων δύο. τῶν δὲ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω, καὶ τοῦ αὐτίχειρος. ἐστὶν ἄφαρ κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, Γ. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τρισχίλια.

Πάλιν συνελομένων τῶν δύο, τοῦ μέσου, καὶ τοῦ παραμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, καὶ τῶν δηγῶν ὄντων ἐξαπλωμένων τοῦ αὐτίχειρος λέγω, καὶ τοῦ λιχανοῦ, καὶ τοῦ μύωπος, ἐστὶν ἄφαρ κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, Δ'. ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τετρακισχίλια.

Πάλιν τοῦ τρίτου καὶ μέσου συνειλημμένου, καὶ τῶν λοιπῶν τεσσάρων ἐκτεταμένων, δηλοῖ ἄφαρ κρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ, ε. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ἐπιβάτου πάλιν τῷ καὶ δευτέρου συνειλημμένου, καὶ τῶν λοιπῶν ἁπλωμένων, κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἕξ, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἑξακισχίλια.

Τοῦ μύωπος πάλιν τῷ καὶ τρίτου ἐκτεταμένου, καὶ τῇ παλάμῃ προσφαύοντος, τῶν δὲ λοιπῶν ἰσαμένων ὀρθίων, ἐστὶν ἄφαρ κατέχεις, ζ. ἐν δὲ τῇ δηγῇ ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν τῷ καὶ παραμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένου καὶ κλίνοντος, ἄχρις ἂν τῇ κατω τελείως προσεγγίσῃ, κεκαμμένου, καὶ τῷ τρίτου. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν, τῷ τρίτου, καὶ τῷ τετάρτου, καὶ πέμπτου, ὡς προείρηται, ἰσαμένων ὀρθίων, τὸ γλυφόμενον χῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ η. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν καὶ τῷ τρίτου ὁμοίως γινομένου, κεκαμμένων καὶ τῶν δηγῶν δύο, τοῦ μέσου, καὶ τοῦ δευτέρου, τὸ αὐτὸ χῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἐννέα, ἐν δὲ τῇ δηγῇ ἐννεακισχίλια.

Πάλιν τοῦ αὐτίχειρος ἁπλωμένου, καὶ δ' ὑπερκειμένου. ἀλλά πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑπολισθοῦντος μέχρις αὖ τοῦ τῷ αὐτίχειρος πρώτῳ ἄρθρῳ συμπέσῃ, ἕως αὖ γένηται, σίγματος χῆμα. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν φυσικῶς ἁπλωμένων, καὶ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, τὸ τοιοῦτον ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ. ρ'.

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidem læua vnitates, & decades tenere debes; in dextra verò centenarios, & millenarios. Numeros autẽ, qui hos excedunt notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus contingere.

Minimo ſeu auriculari digito contracto; quatuor verò reliquis extenſis, & erectis, in ſiniſtra quidem manu vnitatem ſolam continet, in dextra verò millenarium vnum.

I. M.

Rurſus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, vt dicimus explicatis; in læua duo, in dextra millia duo tenes.

II. M M.

Tertio autem, qui medius, & infamis dicitur compreſſo, iacentibus aliis duobus, ac reliquis extenſis, iudice nimirum, & pollice, quæ continens, in ſiniſtra quidem tria ſunt, in dextra verò tria millia. III. MMM.

Porrò duobus mediis incuruatis nempe medio, & medico; & reliquis extenſis, nempe pollice, indice, & auriculari, exprimis in ſiniſtra quidem quatuor: in dextra quatuor millia. IV. MMMM.

Rurſus tertio, medióue cõtracto, & quatuor cæteris expanſis, denotas quinque læua, ac dextra quinque millia V. VM.

Præterea incuruatis infami, & annulari, & reliquis exporrectis, in ſiniſtra tenebis ſenarium: in altera ſex millia. VI. VIM.

Item minimo, auriculariue extenſa, & palmæ radici, ſeu brachiali appoſito, reliquis eleuatis, deſignas ſeptem, læua, altera ſeptem millia. VII. VIIM.

Rurſus annulari, meditóue pariter exporrecto, & inflexo, donec extremam volæ partem aptè contingat, adiacente etiam minimo; reliquis tribus medio, indice, & pollice ſublatis; geſtus, qui fit in ſiniſtra, exprimit octo, in dextra octo millia.

8. 8000.

Sic igitur tertio digito, ſiue medio pariter conſtituto, atque aliis duobus ita poſitis, primo, auriculari videlicet, & ſecundo, ſiue medico, eadem conformatione, in læua declarant nouem, in dextra nouem millia.

9. 9000.

Præterea pollice expanſo, non tamen eleuato, ſed oblique vtique, & indice inflexo, quo vſque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita vt coaleſcat ſigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non ſeparatis à ſe inuicem, ſed connexis, talis geſtus in ſiniſtra denotat decem: in dextra centum. X. CC.

Πάλιν τῇ

Πάλιν τ τριάρτου τ λιχανῦ κεκλουμμένου ἐξηπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὀρθίως, ὥσπερ ἴσον χαμμῆ. τ δὲ λοιπῶν τριῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ὡς ἐν ἡμίσει γωνίας. ὑποκλινομένων μικρόν. τὸν δ' ἀντίχειρα ὑπεράνω τούτων κάμψου, καὶ συνεπιζύγοντος τῷ λιχανῷ, καὶ τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ διακόσια.. σ'.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐκτεταμένων ὑποκλινομένων, καὶ κατ' τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐγγιζόντων, τ δ' λοιπῶν τριῶν ἐκτεταμένων, καὶ συνημμένων ὄντων, ὡς ἄρτι παρὰ τ φύσεως. λ'. τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ, τριακόσια.

Πάλιν τ τεσσάρων ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένων, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ὑπ' τ λιχανόν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τεσσαράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

Πάλιν ὡσαύτως τ τεσσάρων κεκλιμένων, τ δ' ἀντίχειρος ὥσπερ Γάμμα ὅτι τ ἔσωθεν μέρους κεκμένου, ὅτι τῷ σπάδι τ λιχανοῦ, πεντήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, καὶ τ λιχανοῦ κυκλικῶς τῷ ἀντίχειρι ἐπιφερομένου, ἄκρις ἂν πρὸς μάν τῷ μέσῳ κονδύλῳ τ πρώτου, καὶ δευτέρου ἄρθρου. τὸ δ' ἄκρον τ αὐτ λιχανοῦ τῷ σπάδι συμπέσῃ τ ἀντίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τ τριῶν κεκλιμένων, ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, συνημμένως, κεκμένου καὶ τ ἀντίχειρος τῷ λιχανῷ, καὶ κατ' τὸ ἀκρότυχον τ ἀντίχειρος ἑλικοειδῶς. ἐπιφερομένου τ λιχανοῦ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἑπτακόσια.

Πάλιν τ τριῶν συνημμένως ἰσαμένων ὡς ἐν ἡμίσει γωνίας, καὶ πρὸς τὴν παλάμην δηλοῖ κλεπτόντων, τ δ' ἀντίχειρος ἐπάνω τ μέσου καὶ τελίου δακτύλου, τῷ κονδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τ αὐτοῦ δακτύλου κεκμένου, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ἡρμοσμένου, καὶ τ λιχανοῦ ἐπάνω τ ἀντίχειρος κεκμένου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτοῦ, ἄκρις ἂν τῷ τούτου ἄκρῳ ἐπὶ τῷ σπάδι συμπέσῃ τ ἀντίχειρος, ὀγδοήκοντα τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ὀκτακόσια. ω'.

Αὐδὶς τὴν χεῖρα παλαιστοῦ δίκην συσπείρας, ὀρθίου ὄντος τοῦ ἀντίχειρος, καὶ τὸν πρὸς ἑκατέρας δακτύλους, τ δ' λιχανὸν ἀφείς, ὡς ἀπὸ τ συσπάσεως τ χρόνου ἐθέτο, τὸ τοιοῦτον χεῖρα, ἐν μὲν τῇ εὐνομένῃ χειρὶ, δηλοῖ ἐνενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννεακόσια.

Ad hæc quarto, qui index dicitur explicato, recta tanquam æquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmam quasi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autem super his iacēte, & ad indicem simul admoto; in sinistra talis gestus viginti designat: at in dextra ducenta. XX. CC.

Rursus indice, & pollice in porrectum subinclinatis, & in apice summo sibimet appropinquantibus, cæteris tribus extensis, & connexis prout à natura ducuntur: talis flexus triginta declarat in læua, & trecenta in altera. XXX. CCC.

Item quatuor recta extensis, & pollice superinducto indici, instar literæ Γ. gamma, & ad partem superiorem exteriorem spectante, in sinistra notat quadraginta, & in dextra quadringenta. XL. CCCC.

Porrò eodem modò quatuor explicatis recta, & copulatis: pollice verò instar Γ. gāma in interiorem partem flexo, ad pectus, siue artum indicis, quinquaginta denotat in læua, & in altera quingenta. L. D.

Hæc cum ita se habeant, & in indice pollici circunflexo, ita vt index contingat media iunctura, primum, & secundum articulum, & frons eiusdem indicis montem pollicis præcingat, sexaginta declarat in sinistra, & sexcenta declarat in dextra. LX. DCC.

Item tribus similiter extensis, & vt sæpe diximus connexis: pollice etiam super indicem immisso, & ad summitatē vnguis in gyrum coëunt, cum indice signat septuaginta in læua, & septingenta in altera. LXX. DCC.

Rursus tribus iunctis, erectisque, vt ad figuram anguli, & ad palmam prospicientibus, pollice autem supra medium, & tertiū digitum innitente, & incumbente curuaturæ, quæ ad radicem ipsius est, & ad palmam adaptato, atque indice super illī circunflexo ad primum articulum, donec summitate concidat in montem pollicis: talis gestus in dextra effingit octoginta, & octingenta in læua.

Denique manu palmi instar contracta, erecto. Pollice, ac digitis tribus extensis, dimisso indice, vt à contractione flexus assolet: eiusmodi gestus in sinistra nonaginta indicat, in dextra nongenta. χρ. DCCCC.

NEque verò tantum numerasse, sed, & per determinatos quosdā gestus collocutos fuisse narrat Isiodorus l. 1. c. 25.

Sunt quædam & digitorum notæ, sunt, & oculorum, quibus secum taciti, proculque adstantes colloquentur: sic mos est militaris, quoties consentiat exercitus, quia voce non potest manu promittat. Alij quia voce non possunt gladiatorum motu salutent, Vnde etiam Ennius, de quadam impudica, quasi in choro pila ludens datatim dat se, & communem facit. Alium tenet, alii adnictat, alibi manus est occupata, alii peruellit pedem, alii dat annulum spectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito literas, & Salomon *annuit oculo, terit pede, digito loquitur*. Testatur id quoque saltatio Chironomia, qua motus manuum ad numerum compositus, affectus animi prodebat. Et vt aliquid ex sacris recenseamus, extat libellus Ariæ Montani, qui Hieremias inscribitur de gestu, & actione, è quo varias gestuum significationes colligas, quas ipse ex sacro instrumento

confirmat: Ego (quod huius magis proprium est instituti) Oratorum, Poëtarumque aliquot testimoniis demonstrabo.

VARIA GESTVVM NATVralium significationes, ex sacris, & profanis.

CAP. IX.

CAPVT.

OMnis motus animi (quod præclarè à Marco Tullio dictum est) suum quendam à natura habet vultum, & sonum, & gestum, totumque corpus hominis, & eius omnis vultus, omnesque voces, vt nerui in fidibus, ita sonant, vt à motu animi quoque sunt pulsæ. Itaque non erit superuacaneum hæc de motu naturali præmittere.

Capitis demissio mœstitiam, & luctum consequitur, éstque is habitus solennis, iis, qui diuinæ iræ deprecandæ causa ad squallorem se abiiciunt, quanquam id nonnunquam vitio hominum, simulatione magis, & imitatione veritatis, quàm certo, & constanti animi proposito fiat. Sic D. Remigius Clodouæum Regem Francorum, ad Christianam demissionem hortatus dixit,

Mitis depone colla ficamber.

Caput attollere, superbientium, & arrogantium gestus est. *ἀυχέτα γαῦρον ἀείρειν* apud Nonnum Dionysiacon 19. *Cervicem ferocem erigere*, id est, superbire.

Caput altum, & erectum victores ferunt, éstque lætitiæ, ouationis, & victoriæ signum, & is gestus Matri Machabæorum parta iam victoria tribuitur à D. Gregorio Nazianzeno.

διάθεσιν τὴν κεφαλὴν μετεωρίζειν φαιδρόν.

Capitis nutus apud Homerum Iliad. 1. est ratæ promissionis signum.

Αλλ' ἄγε τῇ κεφαλῇ κατανεύσομαι.

FRONS.

Frons dura, ad obstinationis, & contumaciæ, perfidiæ, impudentiæque notas refertur. Vnde, & frons periisse dicitur iis, qui summa impudentia sunt armati, *Clamet Melicerta perisse Frontem de rebus*. Persius.

OCVLI.

Oculi, per quos maximè animus emanat, *Plin. lib. 11. c. 37.* sunt enim, vt ait Damascius in vita Isiodori. *ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ. accurata quædam animi simulachra.* Et, vt ait Plinius. Ardent, intenduntur, humectant, conniuent, hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere.

Oculi in sublime elati, arrogantiæ, atque superbiæ iudicium faciunt: sicut demissi, humilitatis. Gregorius Nazianz. in odis.

Κάτω βλέπων ταπεινὸν.

Oculos attollunt orantes, & petentes aliquid à Deo.

Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra.

2. Æneid.

Oculi auersi, negantis, aut fastidientis, vel dissimulantis, aut negligentis gestum ostendunt. Sic Didonis vmbra Æneam respuens apud Virgilium.

Illa solo fixos oculos auersa tenebat.

Oculi nictantes malitiosos mores arguunt, cogitationesque indicant peruersas, & noxias. Vnde Comicus, *Nec illa vlli hominem nutet, nictet, annuat.* Et infaustas opinor *κατανύσεις ξοάνων* nictationes, simulachrorum notat Plutarch. in Camillo. *Plaut. in asinaria.*

Oculi lachrymis deficientes, vehementissimum, & durissimum dolorem indicant, qui leuari, vel flendo nequeat.

Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes. Æneid. 1.

Oculos attollere in rem aliquam, est ei attendere, cupidéque animum aduertere.

Obtutuque hæret defixus in vno. Æneid. 1.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem animum produnt, idque non rarò in malam partem interpretamur. Vt prouerb. 16. Qui attonitis oculis cogitat praua. Hebraice עצם id est, *claudens*.

Oculos aperire, vigilantium, & attendentium. Cicero pro Milone. *Aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti*

NARES.

In naribus magna, vel iræ, vel lenitatis significatio est in sactis literis. Nares enim vento, vel fumo incensæ, iram grauissimam, & præsentis vltionis auidam significant. Iob. *Ascendit fumus de naribus eius, & ignus ex ore eius vorabit, carbones succensi sunt ab eo. Et gloria narium eius terror.* Contrà verò summæ lenitatis indicium est narium latitudo, & facilitas respirationis.

Atque lenitas, & patientia Dei hac imagine indicatur, qui perpetuo à Prophetis ארך אפים id est, latis naribus est appellatus, pro quo interpres noster, longanimis, vertit. Iob. 39. 23.

Applicabant ramum ad nares, certa vani cultus ceremonia ad ortum Solis adorantes. quasi odoris suauitatem Soli tribuẽtes, & ascribentes. Ezech. 8. 17.

OS.

Manus super os imposita eorum habitum describit, qui veritate redarguti, aut potestate, auctoritatéque conuicti obmutescunt, pudefactique tacent. Mich. 7. 36. apud Ethnicos adorantium gestus est, vt patet ex Apuleio Metam. l. 4.

Et admouentes oribus suis dexteram primore digito in erectum pollicem residente, vt ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere, ad irri-

sorum, &

ſorum,& duplicium, aut maleuolorum geſtum indicandum pertinet. Idem etiam labia ſcindere, aut retorquere ſignificat. Prouerb.16.30.

LINGVA.

Linguam qui mordet propriam, doloris, & laboris impatientiam prodit. Apocal.16.

DENTES.

Dentibus frendere, hoc eſt, dentes diductis labiis oſtendere, irridentium, & inſultantium eſt habitus.

Indignabundi etiam hominis geſtus eſt, aduerſum alterum grauiter affecti, dentibus ſtridere. Æneid.3.

Dentibus infrenaens gemitu. Et Apollinaris;

Οἷα λέων ὀλοὸς βεβολώμενος ἀμφὶ γομῳ.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam conuertere, intentionem, ſtudium, attentionem, operámque præſtantis geſtus eſt. Æneid.2.

Contrà verò faciem auertere, vel abſcondere, negligentis, renuentis, auerſantis, atque deteſtantis habitus eſt.

Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat,
Nec magis incepto vultum ſermone mouetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Faciem demittere, eorum eſt, quos conſcientia accuſat. Æneid.3.

Deiecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt.

Contrà verò, faciem tollere, eorum eſt, quos bona conſcientia, & ſpes, fidéſque erigunt, charitas quoque animat.

Faciem etiam in terram demittere, adorantis, & trementis diuinam maieſtatem habitus eſt. Nonnus in Ioannem.

Μάρτυρον ἱκετάνις κυρτώσατο δουχέα κάμπτῃ.

Eſt etiam facies ſuperbiæ, atque arrogantiæ index. Cic. 4. Verr. Noſtis os hominis, noſtis audaciam.

VVLTVS.

Varia etiam, & multiplici forma vultus mutatur, quod & latinum ipſum indicat nomen. Eſtque variarum animi affectionum index plerúmque certiſſimus.

Pallidus mœſtitiam, timorem, & dolorem prodit.

Obſcurus, & niger, miſeriæ, & laboris, vehementiſque animi turbationis index eſt.

Ad ſummum, vt ait Quintilianus, dominatur maximè vultus. Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſubmiſſi ſumus, hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant etiam, antequam dicamus, hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus.

BRACHIA.

Brachium extenſum, vel eleuatum potentiam, & facultatem, ad rem gerendam, conficiendámque ſignificat: eſtque authoritatis, roboris, victoriæ habitus. Contra cohibere brachium eſt pudoris. Cicero pro Cœlio.

A Nobis olim annus erat, vnus ad cohibendum brachium toga conſtitutus, vt exercitatione, ludóque campeſtri tunicati vterentur.

Brachium ſigillatum, memoriam indelebilem indicat in ſacris. Cantic. 8. *Pone me, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.*

CVBITVS.

In cubitum recumbere, eſt immorantium, & familiariter, ſecuréque agentium. Eccleſ. 9. *Nec accumbas cum ea ſuper cubitum.*

MANVS.

Membrorum omnium totius humani corporis, manus vt habiliſſima, & in omnem partem motu facillima; ita etiam, & multiplicis habitus artifex, & variæ ſignificationis eſt index.

Vt ſunt autem binæ manus, dextra, & ſiniſtra, interdum altera, interdum etiam vtraque, & motum, & habitum efficit, quorum præcipuas formas indicabimus.

Manus altera ſublata, & erecta, vel extenta, vim, & robur, potentiámque indicat. Exod.15.

Manus etiam altera, videlicet dextra, eleuatur ad iuramentum.

Manus extenta, pacificatoris, & ſilentium indicentis habitus eſt. Perſ. ſatyr.4.

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ
Maieſtate manus.

Manus ori admota, habitus eſt tacentis, & modeſtè agentis, admirantis etiam, ſecumque reputantis.

Tali geſtu exhibebatur Harpocratis ſimulachrum, apud Ægyptios; Tales quoque ſunt, quorum χρυσέα κλὶς ἐπὶ γλώσσαν βέβληται, vt ait Sophocles.

Eſt etiam obſeruantiæ erga alium habitus, & cultus ſignum. Iob. 31.27. *Et oſculatus ſum manum meam ore meo.*

Manum extendere ad indicandam, & probandam, confirmandâmque ſententiam, aut perſonam. Inde χειροτονῖν apud Græcos, idem eſt, ac ſciſcere, & decernere.

Manum dare, habitus eſt, fœdus & ſocietatem firmantis cum alio, aut ſeſe in alterius poteſtatem dedentis. Cic. epiſt. l.7.

Totum hominem tibi trado, de manu (vt aiunt) in manum tuam iſtam, & victoria, & fide præſtantem.

Manum alterius apprehendere, admonentis, hortantis, & robur addentis eſt. Sic Græci χειραγωγῖν vſurpant.

Manus porrectio, auxilium, opémque ſignificat. Syneſius.

Σὺ δὲ χεῖρα δίδου, σὺ κάλει, σὺ μάχαρ ὕλας ἔναγχε ἱκέτην ψυχάν.

Manus in altum ſublatæ, orantis, & miſeriam ſuam profitentis habitus eſt, Virgil. 4. Æneid.

Dicitur ante aras, media inter numina diuum,
Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.

Manus implere, in ſacris eſt, initiari ad munera, & ſacrificia offerenda, vt Paral. 1. 29. *Impleat manum ſuam hodie.*

Manus ſibi lauare, innocentiam, & puritatem, atque alienationem à malo, vel opere, vel conſilio profitentis habitus eſt, & hoc ex Iudæorum more, vt patet ex Pſalm. 72. 13. *Laui inter innocentes manus meas.*

Manus tolluntur etiam ad publicam gratulationem Deo præſtandam, atque ad laudem. Æneid. 2.

Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.

Manús in ſinu tenere, otioſi, negligentiſque habitus eſt, vt pſalm. 72. Hoc prouerb. 11. B vocatur, יד ליד.

Manibus plaudere, irridentium, inſultantium, explodentiúmque eſt, apud Hebræos: aliter hoc ſignum Græci, Latiníque interpretantur, quibus plauſus gratulationis indicium eſt.

Manum ſub femore Abrahæ poſuit famulus, antiquo, & arcano iuriſiurandi ritu, ſolis opinor Hebræis noto, idque, vt patres interpretantur, quod ex Abrahæ femore egreſſurus eſſet Meſſias, Geneſ. 24.

Manus impoſitæ aliis poteſtatem ſuperiorem ſignificant communicatam ei, cui C manus imponuntur, & officij, muneris, ac vicis traditionem, atque authoritatis etiam, dignitatíſque conceſſionem, & hoc quidem in ſacris: apud profanos verò auctores, manum iniicere, eſt ſibi vendicare. Virgil. 10. Æneid,

Iniecere manum Parcæ, telíſque ſacrarunt,
Euandri

Victimis mactandis manus ij, qui ſacrificabant, imponere ſolebant: eo habitu ſuorum ipſorum reatuum profeſſi, & debiti exſolutionem, atque vices victimis ipſis expiationis cauſſa tradentes, magna arcani D myſterij de Chriſto ſignificatione. Hoc ex more Hebr. Leuitic. 4.

Præterea, in benedictione, atque felici imprecatione manus imponebantur.

Manuum plauſus, approbationis, & laudis etiam ſignificationem habet. Iſaiæ 55. 13.

Manus ſuper caput, ſignificant dolorem, & mœrorem, animíque impatientiam. Sic apud Latinos frontem ferire iracundiæ, & angoris ſignum. Ingemuiſſe, vt frontem ferias. Cic. ad Att. l. 1.

Manuum propriarum commiſſio, & complicatio, aut complexus brachiorum, ad pigrorum, deſidum, & ſtultorum notas indicandas, affertur ſæpè in ſacris. E

Palmam alterius tangere, habitus eſt, fidem mutuam ſibi dantium, fœdere, aut alio pacto conuenientium. Vnde apud Xenoph. Βασιλεὺς πέμπει δεξιάν, id eſt, publicam fidem.

Denique de manuum vſu hæc præcipit Quintilianus.

Quintil. l. 11.

Manus verò, ſine quibus trunca eſſet actio, ac debilis, vix dici poteſt, quot motus habeãt, cùm penè ipſam verborum copiam A proſequantur. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ (propè eſt, vt dicam) loquuntur: an non his poſcimus? policemur? vocamus? dimittimus? minamur? ſupplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, triſtitiam, dubitationem, confeſſionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus oſtendimus? num eędem concitant? inhibent? ſupplicant? probant? admirantur? verecundantur? num in demonſtrandis locis, atque perſonis, aduerbiorum, atque pronominum obtinent vicem? vt in tanta per omnes gentes, nationéſque linguæ diuerſitate, hoc mihi omnium hominum communis ſermo videatur.

DIGITVS.

Digitus ori admotus ſilentium, taciturnitatémque ſignificat. Iuuenalis;

---digito compeſce labellum.

Digito loqui, arrogantium eſt; & imperioſorum Tibullus;

Et vocet ad digitos, ne tacitura ſonum.

DEXTRA.

Dextram dare, eorum eſt, qui amicitiam, ſocietatémque ſimul ineunt, & munerum communionem profitentur. Δεξιοῦσθαι etiam C dicitur, φιλοφρόνως ἔχειν.

PEDES.

Pede percutiunt irriſores, & inſultantes alienis calamitatibus, in ſacris; vt Ezech. 25. Significat etiam apud Plutarchum hic geſtus imperioſum. Ὅπου δ' Ἰταλίας ἐγὼ χρόνου τοῦ ποδὶ τῷδ' ἐνὶ γῇ ἐναδύσομ' πέζικαὶ ἱππικαὶ δυνάμεις, inquit Pompeius.

Pes conſtans, vel rectus, certum, conſtans, & rectum ſtudium, propoſitúmque indicat.

Contra verò, pedes moti, inconſtantis, & titubantis habitus cùm ſint, ſententiæ mutationem, aut dubitationem, metúm ve arguunt in arcana ſignificatione. Vagi etiam pedes, apud Græcos præcipuè, in mulieribus flagitium ſignificant: vnde Theognis nominat γυναῖκα ἄφρονα ἔμμεν, adulteram.

DE GESTV ORATORIO.

CAPVT X.

ET iſta quidem ſigna ſunt naturalia, in quæ nullis artium inſtructus adiumentis, impetus prorumpere ſolet. Non licet tamen oratori, vbiq; geſtus, quãuis ipſi rerum explicatiſſimi ſint, adhibere. Nam, quæ infantia eorum eſt, qui nihil ſine motu corporis dici volunt. Itaque, ſi de ægroto loquantur, pertentant venas, medicorum more, ſi de citharœdo, manus in modum percutientis neruos formant, ſi de tibicine, admotis ad os vermiculantibus digitis

Legendus C.c. 3. de orat. 218

Indecorũ mimicæ ſticulationis.

digitis, parum abeſt, quin ſibilum reddant. Hæc ne in ſcena quidem Comicorum ſunt toleranda. Abeſſe enim debet plurimum (vt ait Quintilianus) à ſaltatore orator, vt ſit geſtus ad ſenſus magis, quam ad verba accommodatus. Non enim, aut in illa periodo. *Stetit ſoleatus Prætor populi Romani*, inclinatio incumbentis in ſinum mulierculæ Verris effingenda eſt, aut in illa: *Cædebatur in medio foro Meſſanæ* motus laterum qualis eſſe ad verbera ſolet torquendus, ne vox quidem in expoſitionibus, qualis eſſe ſolet, aut eiulantium, aut furentium eruenda, hæc enim nimis affectatam ſapiunt imitationem, & oratoris aduerſantur grauitati.

Longè igitur errant in hac parte nimis actuoſi, qui modò præliantur, modò poſcunt pocula, modò micant argutiis digitorum, modò cubitos vtrimque in diuerſum latus ventilant, iaculantur, ſecant ſunt, terunt omnium artium modos, figuras, & ſtatus exprimunt: Atque illi imperitæ fortaſſe plebi videntur bellè admodum agere, prudentibus autem, & ſedatis furere, & inſanire iudicantur.

Geſtus Oratorum talis eſſe debet, vt emineat etiam in affectibus, grauis quidam decor, de quo ita præcipiunt Alcuinus, & Quintilianus.

Alcuinus in ſua Rhetorica.

Vt recta ſit facies, nè labra detorqueantur, adſtringantur, mordeantur, ne corrugentur nares, ne immodicus hiatus diſtendat rictum, ne ſupinus vultus, ne deiecti in terram oculi, ne inclinata ceruix, ne elata, aut depreſſa ſint ſupercilia, oculi rigidi, & extenti, & languidi, aut torpentes, aut ſtupentes, aut laſciui, & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, aut poſcentes aliquid, pollicentéſue nunquam eſſe debebunt, pectus, ac ventrem proijcere indecorum eſt, varicare ſupra modum, & ſtando deforme eſt, & accedente motu, propè obſcœnum.

Reprehendenda illa frequens in vtramque partem nutatio, quam in Curione patre irriſit, & Iunius quærens, quis in lintre loqueretur.

Hæc obiter Quintilianus, de manu verò, in qua plus eſt operæ plura ſubiicit, quæ ſcrupuloſius obſeruari nolim, cum præſertim ſimplex, & minimè affectata manus compoſitio, nunc magis arrideat, non pigebit tamen legere.

Curioſæ Quintiliani obſeruationes in manibus.

Eſt autem geſtus ille maximè communis, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitis tribus, & principiis vtilis, cum leni in vtranque partem motu modice prolatus, ſimul capite, atque humeris ſenſim ad id, quò manus feratur obſecundantibus, & in narrando certus, ſed tum paulo productior, & in exprobando, & in congruendo acer, atque inſtans. Longiùs A enim partibus his, & liberiùs exeritur. Vitiosè verò idem ſiniſtrum, quaſi humerum petens in latus agi ſolet, quanquam adhuc peius aliqui tranſuerſum brachium proferunt, & cubito pronuntiant. Duo quoque medii ſub pollicem veniunt, & eſt hic adhuc priore geſtus inſtantior, principio, & narrationi non accommodatus.

At cum tres contracti pollice premuntur, tum digitus ille, quo vſum optimè Craſſum Cicero dicit, explicari ſolet. Is in exprobrando, & indicando, vnde ei nomen eſt, valet, & alleuata, ac ſpectante humerum manu paulum inclinatus affirmat.

Verſus in terram, & quaſi pronus vrget, & ſi aliquando pro humero eſt. Idem ſummo articulo, vtrinque leuiter apprehenſo, duobus modice curuatis, minus tamen minimo aptus ad diſputandum eſt.

Acrius tamen argumentari videntur, qui medium articulum potius tenent, tanto contractioribus vltimis digitis, quanto priores deſcenderunt.

Eſt & ille verecundæ actioni aptiſſimus, quo quatuor primis leniter in ſummum coeuntibus digitis non procul ab ore, aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona, ac paululum prolata laxatur.

Hoc modò cœpiſſe Demoſthenem credo in illo pro Cteſiphonte timido, demiſſóque principio: ſic formatam Cicetonis manum, cum diceret: Si quid eſt in me ingenii, iudices; quod ſentio, quam ſit exiguum. Eadem aliquatenus liberiùs deorſum ſpectantibus digitis colligitur in os, & fuſiùs paulò in diuerſa reſoluitur, vt quodammodo ſermonem in ipſum proferre videatur.

Binos interim digitos diſtinguimus, ſed non inſerto pollice, paulum tamen inferioribus intrà ſpectantibus, ſed ne illis quidem tenſis, qui ſuprà ſunt. Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipſe prioribus ad medios articulos iungitur, interim quartus obliquè reponitur, interim quatuor remiſſis magis, quàm tenſis pollice intus inclinato, habilem in latus demonſtrando, aut diſtinguendo, quæ dicimus, manum facimus, cum ſupina in ſiniſtrum latus, prona in alterum fertur.

Sunt & illi breues geſtus, cum manus leuiter pandata, qualis vocentium eſt, paruis interuallis, & ſubalternientibus humeris mouetur, maximè apta, parcè, & quaſi timidè loquentibus.

Eſt admirationi conueniens ille geſtus, quo manus modicè ſupinata, ac per ſingulos à minimo collecta digitos redeunte flexu, ſimul explicatur, atque conuertitur. Nec vno modo interrogantes geſtum componimus, plerunque tamen vertentes

manum, vtcunque compoſita eſt, pollici A proximus digitus, mediúmque, qua dexter eſt, vnguem pollici ſummo ſuo iungens, remiſſis cæteris, eſt & approbantibus, & narrantibus, & diſtinguentibus decorus.

Cui non diſſimilis, ſed compreſſis tribus digitis, quo nunc græci plurimum vtuntur, etiam vtraque manu, quoties enthymemata ſua geſtu, velut cornu tundunt cæſim.

Manus lenior promittit, & aſſentatur, citatior hortatur, interim laudat. Eſt, & ille vrgens orationem geſtus vulgaris, magis quàm ex arte, qui contrahit alterno, celerique motu, & explicat manum. Eſt, & illa caua, & rara, & ſupra humeri altitudinem B elata, cum quodam motu, velut hortatrix manus, à peregrinis ſcholis iam propè recepta. Tremula ſcenica eſt. Digitos cum ſummi coierunt, ad os referre, cur quibuſdam diſplicuerit, neſcio. Nam & id leuiter admirantes, & interim ſubita indignatione, velut paueſcentes, & deprecantes, facimus. Quin compreſſam etiam manum in ſignum pœnitentiæ, vel iræ, pectori admouemus, vbi nox, vel inter dentes expreſſa non dedecet: Quid nunc agam? quid faciam? Auerſo pollice demonſtrare aliquid, receptum magis puto, quàm oratori decorum. Sed cum omnis motus ſex partes habeat, ſeptimúſque ſit ille, qui in ſe redit orbis, vitioſa eſt vna circunuerſio, reliqui ante nos, & dextera, lęuáque, & ſurſum, & deorſum aliquid oſtendunt. In poſteriora geſtus non dirigitur, interim tamen velut reijci ſolet.

Optimè autem manus à ſiniſtra parte incipit, in dextra deponitur, ſed vt deponere, non vt ferire videatur, quanquam, & in fine interim cadit, vt citò tamen redeat, & nonnunquam reſilit, vel negantibus nobis, vel admirantibus. Hic veteres artifices illud rectè adiecerunt, vt manus cum ſenſu, & inciperet, & deponeret. Alioqui enim, aut ante vocem erit geſtus, aut poſt vocem, quod eſt vtrimque deforme. *In illo lapſi nimia* ſubtilitate ſunt, quod interuallum motus tria verba eſſe voluerunt, quod nec obſeruatur, nec fieri poteſt, ſed illi quaſi menſuram tarditatis, celeritatiſq; aliquam eſſe voluerunt, nec immeritò, ne aut diu otioſa eſſet manus, aut, quod multi faciunt, actionem continuò motu conciderent.

Aliud eſt, quod, & fit frequentius, & magis fallit. Sunt quædam latentis ſermonis E percuſſiones, & quaſi aliqui pedes, ad quos plurimorum geſtus cadit, vt ſit vnus motus, *Nouum crimen*: alter, *C. Cæſar*: tertius, & *ante hunc diem*: quartus, *inauditum*, deinde, *propinquus meus*. Et: *Ad te Q. Tubero detulit*. Vnde id quoque fluit vitium, vt iuuenes cum ſcribunt geſtu præmodulati cogitationem ſic componant, quomodo caſura manus ſit. Inde & illud vitium, vt geſtus, qui in fine dexter eſſe debet, in ſiniſtram frequenter deſinat. Melius illud, cum ſint in ſermone omni breuia quędam membra, ad quæ ſi neceſſe ſit, recipere ſpiritum liceat, ad hæc geſtum diſponere, vt puta: *Nouum crimen C. Cæſar*, habet per ſe finem quendam ſuum, quia ſequitur coniunctio. Deinde: *Et ante hunc diem inauditum*, ſatis circunſcriptum eſt. Ad hæc commodanda manus, idque dum irrumpit, erit prima, & compoſita actio. At vbi iam calor eam concitauerit, etiam geſtus cum ipſa orationis celeritate crebreſcet. Aliis locis citata, aliis preſſa conueniet pronuntiatio. Illa tranſcurrimus, congerimus, abundamus, feſtinamus, ac inſtamus, inculcamus, infigimus. Plus autem affectus habent lentiora. Ideoque Roſcius citatior, Æſopus grauior fuit, quod ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque obſeruatio eſt. Itaque in fabulis iuuenum, ſenum, militum, matronarum, grauior ingreſſus eſt. Serui, ancillæ, paraſiti, piſcatores citatius mouentur. Tolli autem manum artifices ſupra oculos, demitti infra pectus vetant, adeò à capite eam petere, aut ad imum ventrem diducere vitioſum habetur. At ſiniſtram intra humerum promouere, vltra non decet. Sed cum auerſantes in lævam C partem, velut propellemus manum, ſiniſter humerus proferendus, vt cum capite ad dextram ferente conſentiat.

Manus ſiniſtra, nunquam ſola rectè geſtum facit, dextræ ſe frequenter accommodat, ſiue in digitos argumenta digerimus, ſiue auerſis in ſiniſtrum palmis abominamur, ſiue obijcimus aduerſas, ſiue in latus vtrumque diſtendimus, ſiue ſatisfacientes, aut ſupplicantes.

Diuerſi ſunt autem hi geſtus, ſiue ſubmittimus, ſiue adorantes attollimus, ſiue D aliqua demonſtrationi, aut inuocationi protendimus: [Vos Albani tumuli, atque luci.] Aut Gracchanum illud: [Quò me miſer conferam? quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat, an domum?] Plus enim affectus in his iunctæ exhibent manus. In rebus paruis, triſtibus, mitibus, breues: magnis, lætis, atrocibus extenſiores ſunt.

Veſtis ea eſſe debebit, quæ conditionem, & locum, & tempus deceat, in qua, vt nimia cura ſuſpicionum habet mollitiæ, ita ſupina negligentia à ciuili cultu aliena eſt. Cæterum ſi quando illud Fabij valuit maximè in actione retinendum eſt. Norit ſe quiſque nec tantum ex communibus præceptis, ſed etiam natura ſua conſilium capita formandæ actionis.

Finis libri noni.

DE EPIDICTICA ORATIONE.

LIBER DECIMVS.

EIVS ORTVS, ET CHARACTER.

CAPVT I.

POSTEAQVAM de preceptis orationis fusius dictum est in genere, superest vt singulas orationum species, quæ magnam habēt in tractatione dissimilitudinem, eodem, quo cœpimus ordinis, & rationis filo persequamur. Occurrit statim in limine subridens *Epidictica* (sic enim vocatur) eloquentia, quæ vt plurimum habet floris, & gratiæ, sic aures, & animos suaui quadam delectatione perfundit. Natum est hoc orationis genus, si præsertim non inchoata, & rudis, sed cumulata eiusdem ratio spectetur, adulta, & iam prope corroborata eloquentia; Nam vt arma primum quidem rudia expediuit periculorum metus, ad proprij capitis defensionem, quæ deinde variis expolire rationibus, ac ornamentis ars hominum commenta est: Sic eloquentiam concionum, iudiciorumque, quibus res ciuiles administrantur, necessitas primum effudit, vsus deinde aliquis, quanquam nondum illam grandem, & speciosam corroborauit.

Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit.

Mox cum docti homines oratoriæ facultatis rationem acrius perpendere cœperunt, & à litigioso rabularum clamore, turbulentisque concionum fluctibus, paulatim ad sapientiæ condimenta, honestamque delectationem traducere: Emersit quædam dicendi ratio, quæ licet foro, & negotiosis hominibus esset inuisa, apud eruditas tamen, & vacuas aures, mirum quoddam haberet aucupium blandissimæ maiestatis. Talis est Platonis, & Isocratis eloquentia, grauissima quæque præcepta sapientiæ, & virtutis amabili flore orationis complexa, quo nihil ad egregias mentes obiectandas arbitror potentius.

Quæ species postquam mitiori literatorum sæculo perplacere cœpit, multos habuit sectatores, qui hac Platonis verecunda maiestate, haud quaquam contenti, totas orationes Hilarius, & Liberius, ad aurium delicias variis expolitionibus distinxerunt: Hos sophistas nondum odioso, sed honesto nomine, vel etiam κομψευομένους appellabant, de quorum ortu, & charactere, hæc in Oratore scribit Cicero.

Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diuersa, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, scriptionum, & historiarum, & talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multique alij, qui sunt nominati sophistæ, reliquarumque rerum formam, quæ absunt à forensi contentione, eiusque totius generis, quod Græce ἐπιδεικτικὸν nominatur, *quod quasi ad inspiciendum: delectationis caussa comparatum est*, non complectar hoc tempore, non quo negligenda sit: Est enim illa quasi nutrix eius oratoris, quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquisitius habere. Ab hac, & verborum copia alitur, & eorum constructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati sententiarum: Et arguti, certique, & circumscripti verborum ambitus conceduntur, de industriaque non ex insidiis, sed aperte, ac palam elaboratur, vt verba, verbis quasi demensa, & paria respondeant, vt crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria:

Cicer. de Epidictico genere iudicium

vt pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum: Quæ in veritate caussarum, & rarius multo facimus, & certè occultiùs.

In Panathenaico autem Isocrates, ea se studiosè consectatum fatetur, non enim ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat. Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Gorgiam: Theodorum inde Bizantium, multosque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: Quorum satis arguta multa, sed vt modo, primumque nascentia minuta, & versiculorum similia quædam, nimiumque depicta. Idem paucis quale totum sit, id genus describit numero 42.

Dulce igitur orationis genus, solutum, & effluens, sententiis argutum, verbis sonans est in illo Epidictico genere; quod diximus proprium Sophistarum, pompæ, quam pugnæ aptius, gymnasiis, & palæstræ dicatum: Spretum, & pulsum foro

Synesius in Dione. ὑπαίζῃ γὰρ καὶ ὀχαίζεται καθάπερ ὁ τῶν φρενῶν ἑαυτόν, inquit Synesius.

Hæc eloquentia primum inter scholarum vmbras educata, postea in publicis Athenæis, & theatris, frequentissimo

Magnus vigor Epidictica sub imperatoribus. plausu excepta, latè persultauit, cum eam Imperatores blandius alerent, & doctissimorum hominum ingenia frequentibus præmiis, & honoribus exstimularent.

In scholis autem prima adolescentum tyrocinia tenuerunt epistolarum munditiæ, enucleatæ, propriæ, signatæ: narrationes, descriptiones, Ethopeiæ: In stricta verò oratione Eclogarum rusticitas amœnis quibusdam verborum violis intermicans, & elegiarum viror in molli petulantia lasciuiens: Deinde iucunditates lyricorum, vrbanæ iamborum amaritudines, aculeatique lusus, exitusque epigrammatum floruerunt.

Mox ad declamationes ventum est, quibus inter scholarum vmbracula iustis certaminibus proluderetur.

A ceptum, & longa iam exercitatione corroboratum morem, graui sanè oratione inuehitur apud Senecam: cuius hîc rationes, quo liquidius refutentur ascribam. *De declamationū agendi ratione vanitate, & miseria multa Synesius p. 55. in Dione.*

Qui declamationem parat, scribit, non vt vincat, sed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit: argumentationes, quia molestæ sunt, & minimum habent floris, relinquit; sententiis, explicationibusque audientes delinire contentus est, cupit enim se approbare, non causam.

B Sequitur autem hoc vsque in forum declamatores vitium, vt [necessaria deserant, dum speciosa sectantur,] Accedit illud, quod aduersarios quamuis fatuos fingunt; respondent illis, & quæ volunt, & cum volunt.

Præterea nihil est, quod errorem aliquo damno castiget: stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest: qui creuit dum tutus est.

Quid quod laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assueuit C certis interuallis quiescere? Cum ventum est in forum, & desiit illos ad omnem gestum plausus excipere, aut deficiunt, aut laborant.

Adiice nunc, quod ab aliis nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria obloquitur, familiares sunt omnium vultus, in foro, vt nihil aliud ipsum, illos forum turbat

Hoc quod vulgo narratur an verum sit, tu melius potes scire. Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium vnicum exemplum cum pro reo in Hispania Rustico Porcio propinquo suo diceret, vsque D eo esse confusum, vt à solœcismo inciperet: nec ante potuisse confirmari tectum, ac parietes desiderantem, quam impetrauit, vt iudicium ex foro in basilicam transferretur. Vsque eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, silentium, risum, cœlum denique pati nesciant.

Non est autem vtilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi, ad quod exercet: itaque durior solet esse vero certamine. [Gladiatores grauioribus armis discunt, quam pugnant:] diutius illos E magister armatos, quam aduersarius sustinet. Luctantes binos simul, ac ternos fatigant, vt facilius singulis resistant. Cursores, quod intra exiguum spatium de velocitate eorum iudicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine.

Multiplicatur ex industria labor, quo condiscimus, vt leuetur, quo decernimus. In scholasticis declamationibus contrà euenenit, omnia molliora, & solutiora sunt, in foro

---

DE DECLAMATIONE contra Montanum.

CAP. II.

Votieni de declamationibus iudicium.

EPidictica illius perfectioris, & cæterorum quoque generum semper principium fuit vmbratilis inter priuatos parietes exercitatio, quam non immeritò iuuentuti commendant grauissimi dicendi præceptores.

Sed tamen Montanus Votienus, Orator haud ignobilis, in declamationum re-

in foro partem accipiunt, in ſchola eligunt: illic iudici blandiuntur, hic inſeruiunt; illic inter fremitum circumſonantis turbæ intendendus animus eſt, vox ad aures iudicis perferenda eſt, hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroſo, & obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcœcat; ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua, & inuſitata perturbant, nec ante in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumeliis puerilem animum ſcholaſticis deliciis, languidum verò labore durarunt.

Quæ rationes licet aliqua probabilitate percellant animos, non tamen id euincunt, vt declamationum vſum tot ſæculis vſurpatum poſſint de medio tollere. Reclamant enim ſapientum voces, qui has epidictici generis orationes eloquentiæ cunabula dixerunt, quòd his educata nutrimentis oratio ſe poſteà colorat, & roborat, vt gratior ſimul, ac fortior, ad publicas conciones emanet.

Sed videtur in ipſo rationum limine Votienus non mediocriter aberraſſe: etenim quaſi vna in eloquentia ſpectaretur neceſſitas, ita direxit omnem argumentationem, vt declamatorium genus conuelleret, quod ſpecioſum eſſet, & plenum illecebris: Qui profectò ſi ſtatuit, à ciuili etiam eloquentia ſpeciem, & delectationem penitus eſſe remouendam, quantam ei maieſtatem detrahit, in quod neceſſitatis piſtrinum compingit; ſin autem, & res ſerias eruditionis, ac humanioris etiam orationis condimentis intingi neceſſe eſt, quod ſummi in eloquentia viri ſemper vſurparunt, fateatur oportet in declamationibus plurimũ eſſe adiumenti, è quibus illa vis efflores cit, & in ciuiles etiam orationes tacita quadam ſuauitatis aſpergine diffunditur. Nam, quod declamatores obiicit nullo damno caſtigari, plauſibus aſſueſcere, molliſſimis nutrimentis educari, ad ſummum, cùm in forum venerint, loci fulgore obcœcari.

Num hæc vitia potius declamantium, quàm ipſius declamationis? Quid ſi inſtituatur declamatio grauior, ſub diſciplina, & cenſura optimi præceptoris? Quid ſi ad iuſti certaminis exemplar paulò ſeueriùs componatur? Quid ſi aduerſarij ſint acres, & vegeti, apud quos languere, & dormitare non liceat? quid ſi frequenti auditorum conſeſſu, & aculeis gloriæ tota exſtimuletur actio? vtrum tandem paratior accedet ad forum, qui ex hac vmbratili exercitatione, magna cum ingenij commendatione diſceſſerit; an is, qui nunquam ſcholas viderit, nunquam hominum vultum tulerit, nunquam os ad dicendum aperuerit? Quis adeò iniquus rerum æſtimator, vt cenſeat, prima ſtatim emiſſione in forum ablegandos eſſe adoleſcentes, & ad hanc negotioſæ vitæ auſteritatem fingendos, antequam in manſuetiori-

A bus Muſis ponant rudimentum? Quod profectò ſi fieret, verendum eſſet, ne aut oppreſſa rerum grauitate, indolis teneritas fatiſceret, aut ad trucem quendam, atque inconditum horrorem, cultus inopia rigeſceret.

Diſcit primùm canis venaticus in aula pelles allatrare, mox feras in ſyluis perſequitur: balbutientibus modulis, mellitiſſimis cantibus proludunt luſciniæ: ſpectant è nido ſolem Aquilarum pulli, antequam propius aggrediantur, & ſuſtineant firmius; Ad legitimos congreſſus pugnæ ſimulachra

B ſternunt viam.

Nihil prius in fructum erumpit, quàm in florem. Spectanda eſt in declamationibus adoleſcentum indoles, antequam in ſeriis laboribus duretur: Non tamen eò dico, vt velim (quod hic, opinor, arguit Votienus) iuuenes in declamationibus conſeneſcere, vt apud Rhadamantum exerceant, quæ in ſcholis didicerint. Poſt iuſtas proluſiones educendi ſunt in campum, quo citius clamorem, ſilentium, ſolem, puluerem, cœlum denique pati diſcant.

C Sed ne forum, & ſubſellia, aut ſcholas etiam ſemper cogitemus, extant ea tempora, & loci, quibus auditores doctis, amœnis, ſculptis orationibus ſunt permulcendi, &, vt cum Dionyſio loquar, nonnihil oportet θεατρίζειν: ex iſtius autem eloquentiæ ſupellectile petenda ſunt adiumenta, quando demonſtratiuum genus complexa eſt.

DE GENERE DEMONſtratiuo.

D

CAPVT III.

DEmonſtratiuum genus primum locum obtinet, quod vt Nilus ille Nonni; *Nonnus Dion. l. 3.*

Ῥοδίῳ γενόμην χεὼν ἐπλάσσομον ὕδως,
Ἐπλὰ διὰ σομάτων ἐιλιγμένος εἰς ἅλα πίπλῃ.

Eſt ſanè Nilus fluuiorum omnium maximus, fœcundiſſimus, & ſuauiſſimus. Quæ omnia demonſtratiuo generi magnoperè congruunt.

Magnitudo quæritur? omnium rerum

E laudes, & vituperia continet: fœcunditas experitur? nullum verbis, aut rebus vberius: deſideratur ſuauitas? at tota Ciceronis, Demoſthenis, Iſocratis Myrothecia hòc genus exhauſit.

Quod ſi apud Procopium χρυσῇ ῥόῃ Nilum audiuiſti; vnde χρυσορόας appellatur à Cedreno: hic quoque fontes aurei magna vbertate diffluunt: ἐπιδεικτικὸν quidem à Græcis nuncupatur, quod totum ad pompam, & magnificentiam natum videatur: nam ἐπιδείκνυσθαι dicebantur in ludis, & certaminibus oratores, poetæ, citharœdi, quo- *Procopius ſophiſta in epiſt.*

ties de palma cum æmulis, magna hominum frequentia certarent: nunc igitur de tam nobili, & tam ſpatioſo genere dicendum.

Præcepta generis Demonſtratiui.

DEmonſtratiuum genus eſt, quod laudem, & vituperium continet: Ex quo laudationum præcepta, & vituperij hîc tradenda ſunt. In eo ſpecto, quid laudandum, & vituperandum: & quomodo.

Quatuor; teſte Ariſtotele, cadunt in laudationem; Deus, homo, animalia, inanima. Modus, & ratio patebit in ſingulis.

LAVDATIO DEI.

CAPVT IV.

ΕΚ Διὸς igitur, vt ait Theocritus, ἀρχώμεθα, in laudatione dei duo ſpectantur: materia, & forma. Materiam hic appello argumentum laudationis, Dei puta ampliſſimas virtutes: formam, veluti modum, & characterem.

In laudes diuinas latiſſimus patet dicendi ex variis locis campus, ſed in eo excellunt definitiones conglobatæ, quibus frequenter vtitur Syneſius, & D. Gregorius Nazianzenus. Sic autem Syneſius in hymnis Deum laudat.

Διὸς ἰάων.
Dator gratiarum.
Ῥίζα κόσμου.
Radix mundi.
Κέντρον ὄντων.
Centrum entium.
Αὐτόσυτος ἀρχὰ.
Ex ſe ortum principium.
Ταμίας πατὴρ τε ὄντων.
Diſpenſator, & parens rerum.
Ενοτήτων ἑνὰς ἀγνὴ.
Vnitatum vnitas pura.
Μονάδων μονάς τε πρώτη.
Monadum monas prima.
Πάτερ ἀυτοπάτωρ.
Pater ſui pater.
Ὄντων σπέρμα.
Entium ſemen.
Ἀληθὲς σοφὰ.
Veritas ſapiens.
Πηγὰ σοφίας.
Fons ſapientiæ.
Ὄμμα σεαυτῆ.
Oculè tuipſius.
Κόσμου κτίσας.
Mundi creator;
Κλυτῶν φορευτὰς ἄστρων.
Inclytorum rotator ſyderum.

Virtutes, & ornamenta quęcunque emicant in rebus humanis, illa, tanquam in fonte ſunt in Deo, à quibus ipſe commendari poteſt. Expromam illuſtriſſimum exemplum, quod præclarè omninò, & diuinè attigit Maximus Tyrius, nobilis Philoſophus, & Rhetor, orat. de Deo, vbi Dei laudandi rationem quærit.

Maximus Tyrius, Orat. de Deo.

ΚΑλὸν μὲν δὴ εἶναι φῂς θεὸν, καὶ φῂς καλῶν τὸ φανώτατον, φῂς δὲ σῶμα καλὸν, φῂς δ' ὄθνειον, καὶ τοῦ σώματος ἐπιῤῥεῖ τὸ κάλλος. Οὐδὲ λήμνιον καλὸς, φῂς δ' ὄθνειον, καὶ ὁ λεσβιὸν καλός. καὶ ποταμοῦ κάλλος, καὶ θαλάττης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ φῂς ἐν οὐρανῷ θεῶν πᾶν τὸ κάλλος τοῦτο ἐπεῖθεν ῥεῖν ὃν ἐκ πηγῆς ἀενάου, καὶ ἀκηράτου. καθόσον γὰρ αὐτῆς μετέσχεν ἕκαστα, καλὰ, καὶ εὐτυχήματα, καὶ σωζόμενα, καὶ καθόσον, αὐτῆς ἀπολείπεται αἰσχρὰ, καὶ διαλυόμενα, καὶ φθειρόμενα, εἰ μὴ ταῦτα ἱκανὰ ἐώρακας φῂς θεὸν, εἰ δὲ μή πως τις αὐτὸν αὐνήξηται ἐννοῇ γάρ μοι μήτε μέγεθος, μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτε ὁπόσον ὕλης πάθος.

PVlchrum Deum dices, & pulchrorum omnium pulcherrimum. Haud quidem pulchrum corpus, ſed vnde pulchritudo emanat in corpora: neque etiam pulchrum pratum, ſed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipſum, cœleſtes Dij pulchritudinem decerpunt. Eius enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni, puriſſimóque fonte, ad nos vſque delabitur, tantùmque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis, rebus in ſingulis ineſt, quantùm ab eo reſperguntur. Ex quo ſi nihilum hauriant, continuò turpes, diſſolutæ, corruptæque tabeſcunt. Hoc tibi, ſi ſatis eſt, Deum ipſum inſpexiſti; ſin minus, quænam alia poterunt eiuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites; non aliud præterea à quicquam, quod materia pati conſueuit.

AD hæc accedunt illa Senecæ Natur. quæſt. libr. 3. vbi Deus appellatur cuſtos, rectórque vniuerſi: animus, & ſpiritus, fatum, cauſſa, prouidentia, natura mundani huius operis, Dominus, &c. de quibus inferiùs.

Tertia ratio laudationis diuinæ, eſt ab adiunctis, & effectis. In eſſentia laudabitur maieſtas, in maieſtate æternitas, in æternitate felicitas, beneficentia in creando, in regendo prouidentia, in frangendis improbis fortitudo, in puniendo iuſtitia, lenitas in indulgendo, in

do, in ſubleuandis hominum miſeriis perpetua bonitas.

Hunc locum eximiè tractauit Apul. 11. Met. cuius verba, & ſtylum non probo, ingenium in multis non reſpuo. Sic igitur ille, Deum in perſona Iſidis deſcribit.

Apuleij locus eximius, de Deo.

Tu quidem ſancte, & humani generis ſoſpitator perpetue, ſemper fouendis mortalibus mirificè, dulcem matris affectionem miſerorũ caſibus tribuis; nec dies, nec quies vlla, ac ne quidem momentum tuis tranſcurrit beneficiis otioſum, qui mari, terráque protegis homines, & propulſis vitæ procellis, ſalutarem porrigis dexteram: qui fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempeſtates, & ſtellarum varios meatus cohibes, te ſuperi colunt, obſeruant inferi, tu rotas orbem, illuminas ſolem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi reſpondent ſydera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant ſemina, creſcunt germina, tuam maieſtatem perhorreſcunt aues cœlo meantes, feræ montibus errantes, ſerpentes ſolo latentes, ponto natantes belluæ.

Quartum genus eſt ſatis frequens ab iconibus, ſiue ſimilibus: vt cùm Deus opt. max. cum ſole, cum anima, cum oculo comparatur: Facimus in eo, quod ſolét, qui ſolem defixis oculis intueri non poſſunt, radios per nubem emiſſos ſuſtinent. Ita nos cùm tantæ maieſtatis ſplendor obruat, ad figurarum nubes, & vela confugimus.

Modus erit, non tanquam Panegyriſtæ omnia aucupantis, ſed tanquam religioſi encomiaſtæ, magnum illum rerum opificem admirantis potiùs, quàm laudãtis; nihil enim nimis enucleandum.

Quod ſi alicuius diei celebritatem, & myſterium commendemus peculiare; vt Chriſti natalem, reſurrectionem, aſcenſionem; gratulabimur orbi terrarum, ob commune donum, & inſigne erga nos Dei beneficiũ, rem magna verborum dignitate aperiemus; illuſtrabimus ab adiunctis, à ſimili, à comparatione minorum, ab exemplis. Poſtremò, adhibebimus faces, quæ auditores in Dei amorem inflamment. Nunc grauiorum authorum breues aliquot, & ſculptas Dei laudationes, vel potius deſcriptiones videamus.

DEVS.

Expreſſus ex D. Gregorij, Philonis, & aliorum ſenſibus.

DEus eſt (auditores) Deus eſt, ecquis non malit hic obſtupeſcere, quàm loqui? vos appello, puriſſimi animarum cœtus, qui beatas illas ſedes æternis ſyderibus illuminatas incolitis, non minus in æternitate felices, quàm in fœlicitate æterni; quoties in hoc ſpeculum oculos defigitis, toties conA niuetis ſplendore lucis obruti, & pennas ori prætẽditis, vt radios veluti per nubem emiſſos excipiatis; quos aliter ſuſtinere non poteſtis. Quid igitur nos viliſſimos homunciones facere oportebit? quoties de hoc æternæ mentis numine cogitabimus? latebras profectò ſuæ ſibi gloriæ denſiſſimas tenebras offudit, quas cùm animus perrumpere conatur, opprimitur magis, quàm lucet: mentẽ quippe Deus illuminat, & mentis celeritatem præteruolat, pectus accendit, nec pectoris anguſtiis capitur, quantumcunque percipitur, tantundem ſubripitur, ſuâque B fuga cruciat, & illectat amatores: Deinde quæris, homule, qualis Deus ſit? qualem verò tibi mente, ac cogitatione depingis? corpus (opinor) excellenti partium venuſtate, & compoſitione conſurgens, caue-ſis, ab omni concretione mortali ſolutus eſt: pedes illi dabis? quales? igneos, quorſum? vt incredibili celeritate hæc, & illa loca colluſtret, at implet omnia: manus illi tribues? quas? ampliſſimas, cur ita? vt accipiat, & donet quam largiſſime? ſed à nemine accipit, qui omnium bonorum deliciis circumfluit, donat verò non manibus, ſed munificentia: C quâ mundum ipſum tam magnifico partium omnium apparatu, & tanta rerum omnium ſupellectile nobilitauit: oculos aſſignabis? quos? celeres, flammeos, volubiles, latè ſpectantes omnia, obſcura quæque tenebrarum acerrima viſus acie penetrantes? at ipſe totus oculus eſt.

Verùm tenere in deſcribendo aliquem modum oportet.

Pulchrum igitur Deum dices, & ſapientem, & fortem, non errabis: eſt enim ſapientiæ, & fortitudinis exemplar: non quidem ſapiens, & fortis angelus, ſed vnde ſapientia, D & robur in angelos, & homines emanat. Nõ pulchrum pratum eſt, non pulcher amnis, pulchrum mare, pulchrum etiam cœlum, ſed vnde prata, & amnes, & mare, & cœlum ipſum, cœleſtéſque animæ pulchritudinem decerpunt: inde enim, tanquam ex perenni, puriſſimóque fonte ad nos vſque delabitur, tantúmque decoris, aut firmitatis, aut ſalutis, rebus ſingulis ineſt: quantùm ab eius copia reſperguntur; ex quo, ſi nihil hauriunt, continuò turpes, diſſolutæ, corruptæque contabeſcunt.

Itaque in illo felicitatis ſolio collocatus, placidiſſimè regit omnia, & fatorum ſeriem E admirabili prouidentia diſpenſat: quod ſiquando terrorem imis pectorum medullis incutit, quis ad eius ſpeciem non perhorreſcit? hunc aues per cœlum volitantes, ſparſæ per dumeta belluæ, & immania phocarum corpora, maris fluctibus obruta pertimeſcunt. Graditur autem inſigni maieſtate, Cherubinis inſidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur: ſexcenta conſequuntur currũm millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum copioſa luce cir-

cumfuſæ radiant: Sol tanti, tamque ſtupendi numinis vmbra, potiùs quàm effigies, ad eius nomen expaueſcit, adamantinæ cœli portæ contremiſcunt, intendunt ſe flammeæ nubes, & lucido horrore totum hoc ſpatium circumueſtiunt, mugiunt interim tonitruum fragores, ſcintillant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtíque grandini rutili carbones depluunt: hinc diſcedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfuſi manes mortuorum regem ſentiunt, qui vno temporis momento ſexcentos mundos condere, conditóſque vel tenuiſſimo halitu diffiare poteſt.

Legendus D. Dionyſius Areopagita, cap. 4. cœleſt. Hierarch. & cap. 4. de diuinis nominibus, vbi de bonitate, pulchritudine, ſuauitate Dei infinita reperiuntur. Videndus item Tertull. de Trinitate: Triſmegiſtus, Theodoretus, Syneſius.

Ex Philone, libro, quòd Deus ſit immutabilis.

Ὁ θεὸς ἅτε ἀγένητος ὢν, καὶ τὰ δημιουργικὰ ἀγαγὼν εἰς γένεσιν, ἀδενὸς ἐδεήθη τῶν τοῖς γενήμασι παρόντων ἐπεί, καὶ τί φαῖμεν ἂν κέχρηται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσι. βάσεις μὲν ἔχειν τὸ παράπαν χάριν. βαδιεῖται δὴ ποῖ; πεπληρωκὼς τὰ πάντα, καὶ παρὸς τίνα; μηδενὸς ὄντος ἰσοτίμου, καὶ ἕνεκα τοῦ; ἃ φροντίζων ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, καὶ χεῖρας μὲν τοι παρὸς τὸ λαβεῖν, καὶ δοῦναι; λαμβάνῃ μὲν δὴ παρ' οὐδενὸς οὐδὲν, δίδωσι δὲ λόγῳ κρώμενος ὑπηρέτῃ δωρεῶν, ᾧ καὶ τὸν κόσμον εἰργάζετο. ὀφθαλμῶν γε μὴν οὐκ ἐδεῖτο, ὧν ἄνευ φωτὸς αἰσθητοῦ καταλαμψις οὐ γίνεται, τὸ δὲ αἰσθητὸν φῶς γενητὸν ἐώρα δὲ ὁ θεὸς φωτὶ κρώμενος ἑαυτῷ.

SEd Deus, vtpote ingenitus, & creator omnium nihil opus habet iis, quæ rebus creatis inſunt. Quid enim dicemus de viis inſtrumentalium partium? pedes ei dabimus, progrediendi gratia? at quo ibit, cùm impleat omnia? ad quem accedat, cùm neminem honore parem habeat? aut quam tandem ob rem, cùm humanis curis careat? quid manus, ad accipiendum, dandúmque? ipſe à nemine quicquam accipit, donat autem verbo ſuo munificentiam adminiſtrante, per quod mundum condidit. Oculis certè non eget, quibus ſine luce ſenſibili nihil comprehenditur; at ſenſibilis lux creata eſt: Deus autem propriæ lucis vſu videbat etiam ante mundum conditum.

Ex D. Gregorio Nazianz. Orat. I.

Αἱ καθαρεραὶ φύσεις μόλις χωροῦσι θεοῦ λαμπρότητα, ὃν ἄβυσσος καλύπτει, ὃν σκότος ἀπόκρυφον, φωτὸς ὄντος τοῦ καθαρωτάτου, καὶ ἀπροσίτου τοῖς πολλοῖσιν. Ὃς ἐν τῷ παντὶ τῷ δὲ, καὶ τοῦ παντός ἐστιν. Ὃς καλόν ἐστιν ἄνω καὶ ἄνω παντὸς κάλλους. Ὃς νοῒ φωτίζει, καὶ διαφεύγει νοῦ τάχος, καὶ ὕψος. ὑπερχωρῶν ἀεὶ τοσοῦτον ὅσον καταλαμβάνεται, καὶ ὑπάγων πρὸς τὸ ἄνω τὸν ἐρῶντα, καὶ τὸ οἷον κρυπτόμενος κλέπτει.

PVræ naturę vix Dei ſplendorem capiunt, quem abyſſus operit, cuius tenebræ latibulum ſunt, vtpote luminis puriſſimi, atque pleriſque inacceſſi, qui & in vniuerſo, & extra vniuerſum eſt; qui & pulchritudo omnis eſt, & ſupra omnem pulchritudinem, qui mentem illuminat, & mentis celeritatem, atque ſubtilitatem effugit, quantúmque percipitur, tantumdem ſemper ſe ſubducit amantéſque ſui ex eo, quod fugit, ac velut iam comprehenſus ſe proripit, ad ſuperna allicit.

Bernardus quoque in eo genere ſubtilis.

Bernar. in conſider.

QVid eſt Deus? longitudo, latitudo, ſublimitas, profundum: longitudo propter æternitatem, latitudo propter caritatem, ſublimitas propter maieſtatem, profundum propter ſapientiam: Deus amat, vt caritas; nouit, vt veritas; ſedet, vt æquitas, dominatur vt maieſtas; regit, vt principium; tuetur, vt ſalus; operatur, vt virtus: reuelatur, vt lux: aſſiſtit, vt pietas.

Arnobius grandis ſenſibus, dictione rudis.

Arnobij deſcriptio generoſis ſenſibus, ſed ſtylo rudiori.

O maxime, ô ſumme rerum inuiſibilium procreator, ô ipſe inuiſe, & nullis vnquam comprehenſe naturis: dignus, dignus es verè (ſi modò te dignum mortali dicendum eſt ore) cui ſpirans omnis, intelligénſque natura, & habere, & agere nunquam deſinat gratias, cui totâ conueniat vitâ, genu nixo procumbere, & continuatis precibus ſupplicare: Prima enim tu cauſſa es, locus rerum, ac ſpatium, fundamentum cunctorum, quæcunque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quem nulla delineat

delineat forma corporalis, nulla determinat circũſcriptio qualitatis, ſine ſitu, motu, & habitu, de quo nihil dici poteſt, & exprimi mortaliũ ſignificatione verborum: qui, vt intelligaris, tacen lum eſt, atque vt per vmbram tẽ poſſit errans inueſtigare ſuſpicio, nihil eſt omninò mutiendum: Da veniam, rex lumme tuos perſequentibus famulos: & (quod tuæ benignitatis eſt proprium) fugientibus ignoſce tui nominis, & religionis cultum. non eſt mirum, ſi ignoraris, maioris admirationis eſt, ſi ſciaris.

Ex Seneca, nat. qu. proëm.

QVid eſt Deus? mens vniuerſi, quid eſt Deus? quod vides totum, & quod non vides totum: ſic demùm magnitudo illius illi redditur, quâ nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt, omnia, opus ſuum, & intra, & extra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? noſtri pars melior animus eſt, in illo pars nulla, præter animum: totus ratio eſt.

Ex eodem, 3. natur. quæſt. c. 45.

NÆ, hoc quidam crediderũt, Iouem eſſe, qualem in capitolio, & in cæteris ædibus, videmus mittere manu fulmina, ſed eundem, quem nos, Iouem intelligunt, cuſtodem, rectorem vniuerſi, animum, ac ſpiritum mundani huius operis dominum, & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpẽſa ſunt omnia, ex quo omnes cauſſæ cauſſarum? vis illum prouidentiã dicere? rectè dices, eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis, eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus: vis illum vocare mundum? non falleris, ipſe enim eſt totum, quod vides, totũs ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſuâ.

Philo, lib. de Cherub.

Θεός ὅτι ἀκοινώνητος κακῶν, ἀνένδοτος, ἀνώδυνος, ἀκμὴς, εὐδαιμονίας ἀκρότατα μεστὸς, τελειοτάτη ἡ τούτου φύσις, μᾶλλον ἢ αὐτὸς ἄκρα, καὶ τέλος, καὶ ὅρος εὐδαιμονίας.

Eadem latinè.

DEus eſt expers malorum omnium, ſemper vegetus, doloris neſcius, indefeſſus, ſynceræ felicitatis plenus, ipſius natura perfectiſſima, imò ipſe eſt faſtigium, extremáque linea felicitatis.

DEVS SEDENS IN Cherubin.

Apud Ezech. ex figura Villalpandi, ſtylo oratorio reddita.

PRophetę apud Babylonios captiuo aperitur cœlum, & Dei magnificentiſſima arcana oſtenduntur: ecce tibi primum ab Aquilone ventus ingruit, hinc cœlo intendunt ſe nubes volucribus flammis accenſæ, quas aureus circumfuſi circuli fulgor magna veſtit dignitate. Continuò ſuccedit ingens ille currus immanibus rotis incitatus, quas & intetius arcana vis animat ſpiritus, & exteriùs micantium oculorum. interſtincta multitudo iucundiſſimè perſpergit; currui impendet cœli ſpecies, & in cœlo thronus ex ſapphiris, pulcherrimè cõcinnatus, in quo ſedet princeps ille mundi Deus, amplâ, quâ eſt præditus maieſtate: iam verò currum, inſtar quadrigarum, rapiunt quatuor iuuenes, igneo, & fulgurante vultu, humana cæteroqui, eáque præclariſſima facie conſpicui, niſi quod, & pectora leonum iubis cernuntur obſita, & ad vtrumque latus pernices, veluti aquilarum alæ, iam volatui proludentes, & pedes ad vituli plantam deformati, ſpecioſum corpus myſtica deformitate terminant.

DE LAVDE PERSONAE in genere.

Prudentia in laudationibus adhibenda.

CAP. V.

CVm omnis laudatio ad honeſtatem, & decus ſpectare debeat, danda eſt imprimis opera, vt quicquid laudandum ſuſcipitur, honeſtæ laudis ſegetem, & argumentum præbeat. Tum verò ita tractandum eſt, vt non ementitis ſuperiectionibus, ſed veris, ſolidíſque rationibus, ac laudum argumentis, tota innitatur oratio. Rarò tamen inuenias laudatores qui velint.

Emẽtitæ ſuperiectiones in laudationibus vitandæ.

Τὰ σῦκα, σῦκα; τὴν σκάφην, σκάφην λέγειν.

Ficus, ficus; & ſcapham, ſcapham dicere.

Amant omnes res, quas ſibi laudandas ſumpſerunt ſupra naturam, & mores extollere, vt ipſi videantur eloquentes. In quo quantus eſt error eorum, qui hæc faciunt, ſi non vident? tantùm enim abeſt, vt argumento decus, & gloriam concilient, quin potius eruditas aures deterreant, & dum blanda quadã, ac propè inſana mentiendi dulcedine titillantur in multis, hoc aſſequuntur, vt vera etiam narrantibus minimè credatur.

Præſtat ficum dicere, quã fingere.

Solent autem pueri, & leues perſonæ, in

Supereiectiones in laudationibus sũt puerorum

hæc vitia potissimum incurrere, quæ cum A minimè spectent, quid cuiusque rei postulent adiuncta, volitant in locis communibus, & eos à re, & virtute militari commendant, qui hostem nunquam viderunt; ab eruditione, qui vix ἄλφα, βῆτα didicerunt.

Hoc genus laudatorum facetè admodum irrisit Seneca in ἀποκολοκυντώσει, cum in funere Claudij imperatoris, qui fatuus, & imbellis habebatur, poetas induxit cantantes.

Fundite fletus, Edite planctus.
Fingite luctus, Resonet trisli
Clamore forum. Cecidit pulchrè
Cordatus homo Quo non alius
Fuit in toto Fortior orbe.
Ille citato Vincere cursu
Poterat celeres: Ille rebelles
Fundere parthos, Lenibúsque sequi
Perfida telis: Certâque manu
Tendere neruum: Qui præcipites
Vulnere paruo Figeret hostes,
Pictáque Medi Terga fugacis.
Ille Britannos Vltrà noti,
Littora Ponti, Et cæruleos
Scuta Brigantas, Dare Romuleis
Colla catenis Iussit, & ipsum
Nona Romanæ Iura securis
Tremere oceanum.

At bonus Imperator nihil vnquam istorum cogitarat.

Vt autem plenius ostendat talium laudatorum ineptias, qui sæpè, dum se egregiè commendare aliquem existimant, ea dicunt, quibus non leuiter offendatur. Addit.

Deflete virum, Quo non alius
Citiùs potuit Dicere causas.
Vna tantum Parte audita,
Sæpè & neutra.

[Tum cum Minoe comparatur.]

Tibi iam cedet Sede relicta,
Qui dat populo Iura silenti,
Cretæa tenens Oppida centum.

Hæc quidem ridicula, & ad risum composita laudatio.

Præclarũ Lysippi apophtegma.

Num igitur satius vnumquemque suis ornare coloribus, quàm fictos, & adulterinos conquirere? Sapiebat profectò Lysippus, qui Alexandrum cum hasta finxerat, Apellem arguens, qui eundem fulminátem depinxisset.

Plut. in Iside, & Osiride.

Ego enim (aiebat) veris Alexandri virtutibus nihil affinxi, cùm eâ hasta expressi, cuius vis, & gloria nunquam est interitura: At verò Apelles, qui fulmen in manu fortissimi Regis appinxit, num videtur de eius gloria detrahere? nam dum fictis ornat insignibus, spoliat veris. Fulmen posteritas non credet, hastam ignorabit.

In laudibus enim turpe est illa credere, quæ nec ille, de quo narrãtur agnoscat. Ennod. in vita Epiph.

Et prudenter illud quidem: nam quis animo non auersetur, aut rideat, cùm indignos exquisitis supra merita, vel etiam humanam conditionem laudibus videt ornari? Stratonice Seleuci vxor, deformis, & calua à poetis, quibus certamen talenti mercede indixerat, suas comas hyacinthinas prædicari lubenter audiuit: In quantum verò derisum cessit hæc laudatio, apud eos, qui rem penitus nouerant. Num satius fuisset tacere, quàm tam flagitioso, & impudenti mendacio aures inquinare?

Stratonices vetulæ, & calua capilli vocantur hyacinthini.

At dices: Si exiguum est argumentum, quomodo assurget? nisi arte, & industria expoliatur? esto, valeat industria, sed absit mendacium, absint ineptiæ. Si modica est materia, leni stylo pertexenda est, nec semper illa παρεγγωδύμενα in rebus leuiculis vsurpanda: plus enim valet verbum graui- B ter, modestè, & opportunè dictum, quàm tota farrago puerilium amplificationum.

Lucianus in imag.

DE ARGVMENTIS, ET TRACTATIONE demonstratiui generis, in laude personæ.

CAP. VI.

CArgumenta in hoc genere plus habere debent speciei, & floris, quàm pugnacis caloris. Cùm enim, vt superius demonstratum est, honesta quæque, ἔνδοξα in laudis argumentum cadant, non est anxiè laborandum, quomodo probes auditoribus talia esse, cùm iam omnium mentes satis consentiant, sed in eo cursus industriæ versari debet, vt quæ per se pulchra, grauia, excelsa sunt, excitato quodam orationis flore vestita ponantur ob oculos.

Genus demonstrationis magis debet esse fusum, quàm argumentosum.

In quo plurimùm valent definitiones D conglobatæ, partium enumerationes, similitudines, adiuncta, effecta, contraria, sententiæ graues, sculptæ, eruditæ, historiæ insignes, & ex optimis quibusque auctoribus petita, cum insigni varietate doctrinæ supellex.

Atque, cùm res gestæ eius, qui laudantur potissimam suggerant argumentorum copiam, ita sunt percurrendæ, vt multis suauitatis condimentis, in ordine, transitionibus, figuris temperentur.

Quo in genere excellit Pliniana Charis, & acutum illud in singulis penè clausulis aures vellicans, tum sententiosum elata quadam maiestate collucens. Qualia sunt ista.

Ac sicut maris, cœlique temperiem turbines, tempestaté sque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præcessisse crediderim.

Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda nascantur: occultat vtrorumque semina Deus & plerumque bonorum, malorúmque causæ sub diuersa specie latent.

Animaduerte

Animaduerte,vt excelſe ornatur hęc oratio,tum generoſa ſimilitudine,tum ſententiis exquiſitis. Quid?vbi de adoptione Traiani diſſerit, quàm grauiter, & diſerte illud infert? *Communicato enim imperio* ſollicitior tu, ille ſecurior factus es. O nouum, atque inauditum ad principatum iter! *Non te propria cupiditas, proprius metus, ſed aliena vtilitas, alienus timor principem fecit.* Videaris licet, quod eſt ampliſſimum conſecutus inter homines, felicius tamen erat, quod reliquiſti, ſub bono principe priuatus eſſe deſiſti.

Item.

Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. Nam qui vbique ſunt homines, hoc idem votis expetebant, ille tantum iure principis occupauit, primuſque fecit, quod omnes facturi erant, nec Hercule tantopere cunctis factum placeret, niſi placuiſſet, antequam fieret. At quo temperamento, Di boni, poteſtatem tuam, fortunamque moderatus es? Imperator titulis,& imaginibus, & ſignis, cæterum modeſtia labore, vigilantia dux, & legatus, cum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, *neque aliud tibi ex illa adoptione, quam filij pietatem, filij obſequium aſſereres.*

Artificiũ huius laudationis.

Vides igitur artificium Oratoris, quod nudè dici potuiſſet ab hiſtorico, adoptatum fuiſſe Traianum à Nerua Imperatore, magno omnium conſenſu, pari adoptati principis in vtraque fortuna moderatione, hoc Plinius oratoria quadam magnificentia in ſummum attollit orationis decus, quod conſequitur morata oratione, generoſis acuminibus, ſuauibus, & appoſite temperatis figuris. Iam eius in imperio modeſtiam vide

Vidimus humeſcentes oculos tuos, demiſſumque gaudio vultum, *tantumque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris.* Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur, ne quando tibi non eadem cauſſa lacrymarum, vtque non vnquam frontem tuam abſtergeres.

O te felicem, quod cum diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur.

Eſt enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Item.

Horum vnum, ſi præſtitiſſet alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter Deos ſedes auro ſtaret, aut ebore, auguſtioribuſque aris, & grandioribus victimis innocaretur. Tu delubra non niſi adoraturus intras. *Tibi maximus honor excubare pro templis.* & cæt.

Scis enim vbi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim, & ſtatuas, aras etiã, templáque demolitur, & obtegurat obliuio; negligit, carpitque poſteritas: Contrà contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor ab vtilis magis laudatur, quam quibus minime neceſſe eſt.

Hæc oratio, vt videre licet generoſis viua ſenſibus, lectiſſimis præterea verbis, & figurarum exornationibus colluſtratur, ex quo in tantam ſpeciem aſſurgit.

Eius autem generis figuræ propriæ ſunt, Antitheſes, Iſocola, Homœoptota, Homœteleuta, Diſtributiones, Oxymora, ſententiæ concinnæ, acutæ, vellicantes, numeroſi, fluenteſque periodorum exitus, & cætera id genus, quæ efficiunt, vt res alioqui communes hac varietate placeant. Nec immerito dixit Plinius de ſuo Panegyrico.

Atque vtinam ordo ſaltem, & tranſitus, & figuræ ſpectarentur. Nam inuenire præclare, enunciare magnifice, interdum etiam barbari ſolent: diſponere aptè, figurare variè, niſi eruditis negatum eſt.

Ordo, & diſpoſitio in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti

Quod verò ad ordinem, & tranſitus attinet, non ſine cauſſa video notatum à Plinio. Arbitror enim hanc vnam rem eſſe, è qua toti orationi plurimùm afflari ſoleat lucis, gratiæ, iucunditatis.

Nihil tam infantem prodit in his panegyricis oratorem, quam diſpoſitio fluctuãs, excurſiones intempeſtiuæ, & tranſitus inconcinni. Quamobrem danda erit ſingularis opera, vt decenti membrorum congerie totum opus coaleſcat, ne quid laxius extuberans, ne quid protritum, ne quid importune adſcitum, vt faciles aditus, vt digreſſus prudentes, vt ex vno in aliud commode tranſeatur.

Hanc autem exornatiui generis diſpoſitionem, paucis tradidiſſe videtur M. Tullius in partitionibus.

Nam (inquit) aut temporum ſeruantur gradus, aut generum diſtributiones, aut à minoribus ad maiora aſcendimus, aut à maioribus ad minora delabimur, aut hæc inæquali varietate diſtinguimus, cum parua magnis, ſimplicia coniunctis, obſcura dilucidis, læta triſtibus, incredibilia probabilibus inteximus.

Quinque hic collocationis modos animaduertit: Primus eſt cum gradus temporũ ſeruantur, vt cum patria primum, & parentes recenſentur, deinde educatio, ſtudia, præceptores, mox adoleſcentia, iuuentus, maturitas, ſenectus, mors denique cõtinuo orationis filo pertexuntur. Quem ordinẽ veteribus placuiſſe video Nam Iſocrates in Euagora Cypri Rege exornando, hunc dicẽdi tenorem ſequutus eſt; nec multũ ab eo in Antonij vituperatione declinauit M. Tullius. Quin & Plinius in nobili panegyrico idem fermè iter aggreſſus eſt: nam Traiani laudationem ordine quodam temporũ peragit, orſus ab adoptione, ad tertiũ eius Conſulatum, in quo panegyrim pronuntiauit. Quicquid igitur moderate interea, liberaliter, benignè, vtiliter in publicum fecit, recenſet, diducit, ornat, ſæpe floride, &, vt ait Lipſius, penè Poëtarum in morem.

Primus ordo niſi gratijs aſpergatur plerũque ſcholaris & nimis lãguidus.

Hæc ſeries, vt liberè fatear, multum olet ſcholæ, & niſi gratiis aſpergatur, acutiſque ſententiis exſtimuletur, fidit, & langueſcit.

Secundus plus habet artis.

Secundus ordo eſt, cum generum diſtributiones ſequimur, nulla temporum habita ratione: vt cum noſtro arbitrio certa quædam capita, quaſi ſtatum totius orationis conſtituimus, per quæ vniuerſæ laudationis ratio excurrat: qui ordo plus habet ingenij, & prudentiæ: Et eundem vſurpauit M Tullius, cùm Magnum ſuum exornaturus, quatuor res eſſe dixit in ſummo Imperatore ineſſe oportere, ſcientiam, rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem, & ad hæc quatuor genera, laudes omnes Pompeij reduxit.

Hi duo ſunt collocationis modi præcipui: nam cæteri, qui afferuntur, poſſunt in eoſdem incurrere.

Tertius.

Tertius igitur eſt, cùm minora quæque decerpimus, à quibus ſenſim aſcendimus ad maiora, vt ſi Achillem laudaturus, à tyrocinio ſub Chirone incipias, & eius pueriles luſus, ac venationes laudibus proſequaris; mox nullis temporum gradibus ſeruatis, ſtatim ab hoc luſu, animos auditorum ad egregia herois facta traducas, eumque in bello Troiano fulminantem depingas.

Quartus.

Quartus ordo prorſus contrarius eſt, cùm commemoratis egregiis alicuius viri virtutibus, minutias etiam, & facta leuiora recenſemus. Quod Damis præſtitiſſe perhibetur in ſuo Apollonio: Nam, cùm reprehenderetur, quod catellos imitatus, qui cœnantibus dominis micas de menſa colligunt, ita ille minuta quæque Apollonij, operi inſcripſiſſet ſuo: Reſpondit de menſis Deorum analecta quoque ſedulo eſſe colligenda? τῶ μηδὲ τὰ πίπτοντα τῆς ἀμβροσίας ἀπόλλυσθαι.

Philoſt. l. 1. c. 4. Damidis argutum reſpõſum.

Quintus modus philologorũ varius & ſuauis. Heliod. ars in Æthiopicis.

Quintus modus, in quo inæquabili varietate res miſcentur, maximè conuenit philologis, qui admirationem, & alios affectus ex inopinatis caſibus aucupantur.

Et hunc conſectatus eſt Heliodorus in Æthiopicis: nullo enim temporum, aut rerum ordine ſeruato, ſtatim incipit à medio, & lectorem in tragicam quandam ſolitudinem inducit, ignoratione triſti ſuſpenſum, quonam ea, quæ narrantur ſint eruptura? Mox per epiſodia perſonas inducit, quæ præteritarum rerum quidpiam narrent, quod antea fuerat delibatum: nouarum interim narrationum obſcura quædam ſemina ſpargit, quæ ſuo tempore prodeant in lucem.

Quinto demum, & ſeptimo libro, poſt longiſſimam ſuſtentationem, intelligentiam eorum, quæ in primo libro ſcripſerat, perficit: dum à ſeptimo ad extremum pergens, omnia inter ſe quamaptiſſimè connexa, non ſecus ac ædificium varia contignatione luculentè compactum oſtendit.

Sextum à recentioribus nonnullis excogitatum video, qui laudationes ſuas, & res, quæ laudantur, ſæpe in pyramides, hortos, fontes, coronas, & cætera id genus σχήματα efformant; quod ſi commodè fiat, ſpeciem habet ingenij: ſin contra, in cacozeliã frigus, & ineptias non rarò incidit.

DE LAVDE PERSONAE, in ſpecie.

CAPVT VII.

Vide Ciceronem li. 2. de orat. ſect. 46.

IN laude perſonæ quinque ſunt notãda: natura, fortuna, ſeu conditio, inſtitutio, actiones, circunſtantiæ.

Natura comprehendit corpus, & animum.

In animo virtutes, & ſcientiæ commendantur.

In corpore laudatur pulchritudo, robur, agilitas, ſanitas: Ingens enim bonum eſt mens ſana in corpore ſano; quanquam ſuus eſt (vt dixit Seneca) virtuti in lectulo locus. Verumtamen felix cenſetur à Thalete, πὸ μὲ σῶμα ὑγιὲς, πλὴ ἢ ψυχὴ εὐπαίδευτος.

Fortuna: opes, natalium ſplendorem, dignitias, honores, affines, amicos, clientelam continet, & cætera, quæ cum imperio coniuncta ſunt, aut priuata.

Inſtitutio fidem facit naturæ, eámque illuſtrat.

Actiones naturam hominis perficiunt, & inſtitutionem.

Circunſtantiæ rem ornant, & per totum laudationis corpus variè diſtribuuntur.

Vniuerſæ autem laudationis neceſſitas, vtilitas, & delectatio ſcopus eſſe debet.

Sed vt res fiat clarior, & plenior, prælibabo illuſtria quædam argumenta, & exempla, ad quorum imitationem, inſignium virorum laudationes effingi poſſint.

Exemplum laudationis mixtæ.

Laudatio mixta iniitiis accõmodata. Dignum imitatione hoc exẽplum.

ELegans eſt laudis genus, & initiis accommodatiſſimum, cùm multa ſimul mixta commendantur per antiſagogen.

Tale eſt illud Plinij in Traiano.

Enituit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace, alium toga, ſed non arma honeſtarunt: Reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit, ille quæſitam domi gloriam in publico, hic in publico domi partam perdidit. Poſtremò, nemo adhuc extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur.

AtPrincipi noſtro quãta cõcordia, quãtuſq; concentus omnium laudum, omniſq; glorię contigit,

contigit, vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere Deûm festinatis senectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata cæsaries, nonne longè, latéque principem ostentant.

Laus generis, siue nobilitatis.

PRæclarum omnino locum in personę laudatione nobilitas occupat, quæ nihil est aliud, quàm nascendi felicitas; Et hoc Dei quidem donum est non contemnendum; nam si illustrium virorum reliquias, & simulachra colimus, quantò magis liberos viuas, & spirantes patrum imagines suspicere debemus? Vbi parentum deest claritas, ad commune episodium recurritur. *Μίαν εὐγένειαν ἀρετὴν εἶναι.* vel genus potius silentio premi solet.

In modo autem, & tractatione eius loci, primum laudandi parentes, deinde gratulandum illi, qui in se transfusam habeat cum maiorum fortuna virtutem. Præclarum est exemplum in Panegyrico Constantini Magni ab oratore quodam Belga, apud Treuiros recitato.

A primo igitur incipiam originis tuæ nomine, quod plerique adhuc fortasse nesciunt, *sed qui te amant plurimum sciunt.* Ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romæ imperij solutam, & perditam disciplinam primus reformauit, immanesque Gothorum copias Ponti faucibus, & Istri ore proruptas terra, marique deleuit, vtinam diuturnior recreator hominum, quam maturior Deorum comes extitisset: Ab illo generis authore, in te omnis imperij fortuna descendit, deinde omnes inter participes maiestatis tuæ, hoc habes Constantine præcipuum, quod Imperator es, *tantaque est nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addiderit honoris imperium, nec possit fortuna numini suo imputare,* quod tuum est, omisso ambitu, & suffragatione. Non fortuita hominum conuentio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit, *imperium nascendo meruisti*, quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem statim te felicem venire, & ea, quæ vix alij totius vitæ laboribus consequuntur, iam domi parta suscipere.

LAVS CORPORIS.
Pulchritudo.

PVlchritudo corporis nonnunquam simulachrum est egregiæ mentis. *Κεκλημένον ἐγαθὸν, ἄδηλον θεοῖς, ἄδηλον ἢ ἀνθρώποις*, vt ait Dion, & secundum Syri mimos *muta commendatio* Maximus Tyrius pulchrum animum in pulchro corpore, recte comparat cum amœnissimo fluuio, qui per exquisitas pratorum opes, & delicias fluit, *ποταμοῦ κάλλος λειμῶνι ἐπῤῥέοντι, ψυχῆς ἄνδρὸς ἐμπορευομένου σώματι καλῷ.*

Est porrò pulchritudo apta membrorum proportio, cum quadam coloris suauitate: In viris dignitas, in fœminis venustas appellatur.

Et in heroibus quidem illis sæpe laudatur proceritas corporis, maiestas capitis, oris dignitas, ætatis maturitas, fulgor oculorum, veneranda pariter, & grata maiestas, quæ perstringat simul, & inuitet aspectus.

Notãtur etiam expressæ notæ corporis, vt in Seleucidis Anchora, in Augusto stella Capricorni, in spartana Thebanorum familia λόγχη, cuius meminit Dio Prus. orat. 4.

Constantini Magni speciem, sic eius Panegyristes expressit. Est istud exemplum graue, nihil enim nimis enucleat, cauendum est ab ineptiis eorum, qui in laude grauis personæ, vt *B.* Virginis vernante styli lasciuia speciem aliquam Helenæ efformare nituntur. Sic igitur ille.

Pulchrum quidem, Dij boni, & cœleste miraculum Imperator adolescens, in quo illa, quæ iam summa est fortitudo, adhuc tamen crescit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter, & grata maiestas perstringit simul, & inuitat aspectus; talem illum magnum regem, talem Thessalum virum mente concipio, quorum summa virtus celebratur.

Non frustra enim doctissimi viri dicunt naturam ipsam, magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi posse, quantus illos cœlestis spiritus intrarit habitator. Itaque te cum ingredientes milites vident, admirantur, & diligunt, sequuntur oculis, animo tenent, Deo se obsequi putant, cuius tam pulchra forma est, quam certa diuinitas.

Sic Alexander forma fuit supra hominem augustiore, ceruice celsa, lætis oculis, & illustribus, malis ad gratiam rubescentibus, reliquis corporis lineamentis, non sine maiestate quadam decorus.

Alias descriptiones, partim dignitatis virilis, partim venustatis muliebris, vide in libro hypotyposeôn.

Laus agilitatis.

Auſonius in Gratianum.

LAudatur agilitas ab effectis in currendo, iaculando, luctando, venando: eandem in ſaltando apud graues viros minime laudarim. Auſonius in Graciano Imperatore Chriſtiano agilitatem ita commendat; *Quis curſum tam perniciter incitauit?* quis palæſtram tam lubricus expediuit? quis ſaltum in tam ſublime collegit? nemo abductius iacula contorſit, nemo ſpicula crebrius coniecit, aut certius deſtinata percuſſit.

Mirabamur Poëtam, qui effrænes dixerat Numidas, & alterum, qui ita collegerat, vt diceret *in equitando verbera, & præcepta eſſe fuga, & præcepta ſiſtendi*, obſcurum hoc nobis legentibus erat; Intellexi- mus te videntes, cum idem arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum ſegnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantem coerceres, qui te viſi ſunt, hoc docuiſſe, non faciunt, imo, qui viſi ſunt docuiſſe, nunc diſcunt.

Sarmenes eques primus præcepta ſeri pſit de equitatu.

Laus agilitatis in venando.

NEque verò hæc erit inuenuſta laus, cuius decus etiam, plerique Principes affectarunt, vt Mithridates, Hadrianus, Carolus Magnus, Henricus I. & Albertus Imperatores. Ipſa etiam, inter mulieres Euphroſyna, Alexii, Angeli, Imper. Bizantini vxor, quod teſtatur Nicetas. l. 3. aurata chiroteca accipitrem ſuſtinuit, inter Aucupes, & venatores frequens. Verum adhibendus eſt in laudatione modus, eáque temperamento prudentiæ condienda. Neque enim Baiazetem in eo laudarim, quod maiorum curarum expers, ſeptem millia virorum, qui accipitres curarent haberet, aut Barnabam Vicecomitem, qui multa canum millia miſerorum ruſticorum ſumptu alenda vicatim diſtribuerat. Laudari ſolet venator, ſi venetur poſtquam pietati, & grauibus negotijs fecerit ſatis, non remiſſionis cauſſa, ſed exercitationis, ſed agreſtium vtilitatis. Si inter ſyluarum horrorem, montiumque veſtitus viridiſſimos, numen veneretur, hoc peculiari laude dignum; Ita Traianum ſuum venantem deſcribit Plinius.

Chalcondyl. l. 3. Paulus Iouius in Barnab.

Quod ſi quando cum influentibus negotijs paria feciſti inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris, quæ enim remiſſio tibi? niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre, nullius manu, nullius veſtigio adiutum, atque inter hæc pia mente adire lucos, & occurſare numinibus, olim

Plinius in Traiano.

Commendatio venationis.

hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris curſu, cum audacibus robore, cum callidis aſtu, nec mediocre pacis habebatur decus ſubmota campis irruptio ferarum, & obſidione quadam liberatus agreſtium labor.

Vſurpabant iſtam quoque gloriam illi principes, qui obire non poterant. Vſurpabant autem vt domitas, fractaſque clauſtris feras, ac denique in ipſorum ludibrium emiſſas mentita ſagacitate colligerent.

Luſit quoque in eo genere Claudianus ad Honorium lepide ſuo more.

Tu cum per altas impiger ilices
Præda citatum cornipedem reges.
Telis iacebunt ſponte tuis fera,
Gaudenſque ſacris vulneribus leo
Admittet haſtam morte ſuperbus.

Laus agilitatis, ſiue ſtrenuitatis in re militari, & campeſtri exercitatione.

IMago eſt rei militaris venatio: ad rem igitur ipſam veniamus. Artis militaris peritia ab imitatione Plinii ad Traianum commendari poteſt.

Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparaſti, cum tecum inediam, tecum ferrent ſitim, cum in illa meditatione campeſtri militaribus turmis imperatorium puluerem, ſudoremque miſceres, *nihil à reliquis, niſi robore, ac præſtantia differens*, cum eminus libero Marte tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes, alacer virtute militum, & lætus, quoties, aut caſſidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret, laudabas quippe ipſe ferientes, hortabariſque vt auderent, & audebant, iam cum ſpectator, moderatorque inuentium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac ſi quid durius accipienti videretur ipſe vibrares. Sed quis diſertius artem militarem extulit, quam Cicer. in ſuo Pomp. pro lege Manilia numero 28.

Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam, aut fuit, aut eſſe debuit, qui è ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinã profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris? Ineunte adoleſcentia, maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico decertauit? plura bella geſſit, quam alii legerunt? plures prouincias confecit, quam alii concupiuerunt?

Cuius

Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis: non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip. Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpaniēſe, miſtum ex ciuitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, varia, & diſperſa genera, & bellorum, & hoſtium non ſolum geſta ab hoc vno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant, in vſu militari poſitam, quæ huius viri ſcientiam fugere poſſit. Iam verò virtuti Cnei Pompeij, quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre. Neque enim illæ ſunt ſolæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo[1], conſilium in prouidendo, quæ tanta ſunt in hoc vno, quanta in reliquis Imperatoribus, quos aut audiuimus, aut vidimus, non fuerunt. Teſtis eſt, &c cæt. De Cæſaris bellica peritia, vide Sueton. 57.

LAVS A VARIIS artibus, & ſcientiis.

In qua delineantur primis veluti apicibus capita, quibus ſcientiæ, & virtutes commendari ſolent.

Grammaticus.

DE laude Grammaticæ legendus Martianus Capella libr. 3. Diomedes in epiſt. ad Athanaſium. Diodorus libr. 12. in Charondæ legibus. C. Suet. de illuſtribus Grammaticis, & de Criticis. Mercur. 6. variar. cap. 19.

In Grammatico verò primum laudabuntur inuenta, ſi quæ in literarum figuris, poteſtate, vocum ſignificatione, nominum expoſitione prudenter excogitarit.

Secundò, documenta, ſi viua voce, ſi ſcriptis, ſi vſu, & conſuetudine hominum docuerit, linguas, literas, authores.

Tertiò, ſi quampurè loquatur, & ſcribat.

Quartò, ſi linguas multas, ſi præſtantes, vt Hebraicam, Græcam, Latinam calleat.

Quintò, ſi ſubtiliter etymologias arceſſat à fontibus, ambiguas, & obſcuras, magna ingenij dexteritate illuſtret.

Sextò, ſi profunda in eo hiſtoricorum, & poëtarum lectio, ſi ſubtilitas in interrogando, alacritas in diſputando, prudentia in interpretando. Grammatica enim, vt ait Philo, libro de Cherub. *πανταχοῦ ἐμπειρίαν, καὶ πολλῶν πράξεων ἐφεκτικὴ μεταδιώκουσα.*

Laus Rhetoris, ſiue Oratoris.

PHilo eodem libro de Cherub. paucis omnem vim Rhetoricæ complexus eſt *Παντοίως δὲ πάσῃ ἐμφύσεως δυνάμεως ἐξετάζουσα, καὶ πάσαν τὴν φράσεως ἁρμονίαν ἐφαρμόζουσα, τονάσεις, καὶ ἀνέσεις, καὶ ἡμιτονίας αὐτάς, καὶ ἁδρὰς, καὶ σφοδρὰς, καὶ περὶ γλῶτταν, καὶ τὰ φωνήεντα ὀργανικὴν ἐνεργείας ἀπονέμουσα.*

Explorat vim omnem dicendi, & vnicuique argumento propriam accommodat elocutionem, præterea contentiones, & affectus vehementiſſimos, & remiſſiones, & ſuauitates, & delicatos lepores, & pronuntiationis artificium diſpenſat.

Laudabitur ergo Rhetor à partium enumeratione Rhetorices, & in omnibus abſolutus oſtendetur.

Primò, ſi eius inuentio ſit fœcunda, ſolers, ingenioſa, hominum ſenſibus accommodata.

Secundò, ſi diſpoſitio apta, prudēs, clara.

Tertiò, ſi elocutio pura, elegans, perſpicua, culta, venuſta, plena, mollis, florida, ſuauis, incitata, grauis, omni denique verborum ornatu, & ſententiarum grauitate affluens.

Quartò, ſi pronuntiatio elegans, venuſta, decens.

Quintò, ſi memoria felix, firma, diuturna.

Sextò, ſi doceat, ſcribat, declamet, oret, concionetur, deliberet, legatione, fungatur, cum dignitate, dexteritate, facilitate, grauitate, prudentia, felicitate.

Septimò, ſi in certaminibus eloquentiæ fuerit coronatus, ad ſummum ſi moueat, perſuadeat, flectat, impellat, in animis hominum regnet, & dominetur.

Extat præclara laus viri eloquentis apud Lucanum, in poëmatio ad Calphurnium Piſonem v. 43. Item apud Ouidium l. 2. de Ponto, Eleg. 5. ad Solanum. Apud Plinium Iuniorem, l. 2. ep. 3. Apud Senecam in cōtrouerſiis de Craſſo Seuero in præfatione. l. 3. apud Syneſium in Dione.

Auſonius in actione gratiarum ad Gratianū Imperatorem.

Nōnulla cōplexus eſt Auſonius ad Gratianum his verbis; *Quis aut dicenda* prudentius cogitauit, aut conſultius cogitata diſpoſuit, aut diſpoſita maturius expediuit? Deinde, quis tenor vocis, cum incitata pronuntias, quæ inflexio cum remiſſa, quæ temperatio cum vtraque diſpenſas? Quis Oratorum læta, iucundius, facunda, cultius, pugnantia, denſius, aut denſata glomeratius dixit, aut quod eſt liberum cogitauit? Vellem ſi rerum natura pateretur, Xenophon Attice in noſtrum ætuum venires, tu qui ad Cyri virtutes exequēdas votum potius, quā hiſtoriam commodaſſi, cum diceres, non qualis eſſet, ſed qualis eſſe deberet. Si nunc in tempora iſta procederes, in noſtro Graziano cerneres, quod in Cyro tuo non videbas, ſed optabas.

Laus Poëtæ.

Capita.

LEgendus est Cornelij Taciti, siue Fabij Quintiliani dialogus, qui multa habet pro Poesi, & contra Poesin. Item Sil. Italic. sub finem libr. 11. Anthol. l. 1. ξ. τὸν ποιητὴν. Luciani Genethliacon, apud Statium. Floridus, l. 3. succis. c. 7. in obtrectatores Poetarum.

Poeticè dicitur à Maximo Tyrio, orat. 28. φιλοσοφία τῷ μὲ χρόνῳ πάλαιὰ, τῇ ἁρμονίᾳ ἔμμετρος. τῷ γνώμῃ μυθολογικὴ; *Philosophia tempore vetusta, consonantia metrica, argumento fabulosa.*

Laudatur Poeta, primùm si variis linguis scribit; græcè, latinè, gallicè; si omnia poematum genera, vt epigrammata, elegias, odas, comœdias, tragœdias, satyras, heroica.

Secundò, si ingeniosus, acutus, grauis, suauis, perspicuus, si seruat in rebus spiritum, proprietatem & eleganiam in verbis, decorum in actionibus,

Tertiò, si recitat, docet, scribit, mouet, delectat.

Quartò, si præmiis nobilitatus fuerit, dignitate, statua, corona, obsequiis, hymnis, sepulchro, & cæteris honoribus, quibus affecti veteres poetæ leguntur.

Laus Philosophi.

PHilosophiæ laudem paucis complectitur M. Tullius, Tuscul. 5. sect. 5. Martianus verò Capella descriptionem habet Dialecticæ, lib. 4. vbi depingitur acri visu, & vibrantibus continua mobilitate luminibus, crinibus tortuosis, sub pallio viperinas insidias occultans.

Inter Poetas Claudianus, in consulatu Mallij Theodoreti, vers. 60. locum pertexuit insignem de laude philosophi. Item C. Sidonius Apollinaris, in Panegyrico Antemij, vers. 180.

Ad has quoq; laudationes faces præferunt, qui Philosophorum laudes, & vitas conscripserunt, vt Eunapius Sardianus Antistitis Idolorum filius, Porphyrius, Sotio, Philostratus Lemnius, Ammonius Ægyptius, Dion Bythinius, Diogenes Laertius, & Luciani Demonax.

In Logico igitur obiter commendabitur subtilitas in inueniendo, in dicendo perspicuitas, in disputando vis.

Laudabitur Physicus, si inuenerit causas, effectus, res, rationes, regiones, & cætera, quibus vitæ ciuili decus, & vtilitas conciliari possit.

Secundò, si res omnes naturales, cœlum, ignem, aerem, aquam, terram, meteora, stirpes, arbores, herbas, animalia, eorúmque affectus, figuram, proprietates, lineamenta, staturam complexus fuerit.

Tertiò, si in Physicis mechanicis sit versatus, vt si salinarius, hydraulicus, aquilegus, fluminum deriuator.

Quartò, si naturali scientia in medicis, bellicis, politicis, rusticis, nauticis, architectonicis, iudicris, theatris, vtiliter, felicitérque vtatur.

Ethici verò partes sunt, de summo bono philosophari, vitia, & virtutes suis coloribus depingere, definire, distinguere, mederi affectibus, mores instituere, saluberrimis præceptis vitam regere.

Laus Medici.

Ad laudem Medicinæ in genere præstat legere vitam Galeni, ex Iulio Alexandrino collectam, Andream Tiraq. in commentariis de nobilitate, Antoninm Guenaram, in epist. ad Doctorem Melgarim Brissonium. Sunt multa Medico cum Physico communia, sed præterea laudatur medicus, si quid inuenerit in medicinæ inquisitione, ratiocinatione, obseruatione.

Secundò, si excellat, rem anatomicam cognoscendo, dispensando medicamenta, prędicendo, medendo, curando, & cæt.

Laudem, & conditiones *Iurisperiti*, vide libr. 12.

Laus Mathematici.

DE Mathematicis disciplinis dixit Augustinus lib. de ordine: *quas multi sancti nescunt quidem, & qui etiam sciunt eas, sancti non sunt.* Constat tamen, si legitimè tractentur, earum dignitatem, & vtilitatem permagnam esse. His suffragantur Timæus Platonis, Aristoteles multis in locis, Alcinous in Isagoge ad doctrinam Platonis. Quin Plutarchus commemorabilem sententiam Platonis notat, θεὸν μὴ γεωμετρεῖν.

Laudabitur Mathematicus, si musicam, perspectiuam, mechanicã, cosmographiam, geometriam calleat.

Secundò, si in astrologicis sit bene versatus, aliqua inuenerit, docuerit, scripserit.

Tertiò, si cœli motus, astrorum cursus, & conuersiones, annos, bissextum, solstitia, eclipses, plenilunia, festos dies, rectâ ratione indaget, aperiat, explicet.

Quartò, si astronomia feliciter, & vtiliter in vita ciuili vtatur, si non sit Genethliacus, iudiciarius, prognosticus, Criticus, Chaldæus.

Quintò, si tempestates futuras, vbertatem, fertilitatem, celebritatem loci prædicat.

Sexto, si arithmeticam probè teneat, nonnihil inuenerit, communicarit, eadem in temporum distributionibus, supputationibus, disciplinis, contractibus, mercimoniis, tributis bene vtatur, &c.

De ijs intelligendus Tull. Expellitur Mathematici, sicut & Angelicorũ, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio gu-

Laus

Laus Muſici.

EXtat apud Caſſiodorum lib. 2. variar. 40. ad Boetium Patritium præclara laus Muſicæ. Item apud Martianum Capellam libr. 9.

Laudatur Muſicus ab effectis, ſi muſicam inuentis, exemplis, ſcriptis illuſtrarit, certarit, in publicis certaminibus coronatus fuerit.

Secundò, ſi fidicen, cytharœdus, lyriſta, tibicen, Choraula, tubicen.

Tertiò, ſi in ſacris, in honeſtis ſpectaculis, in prælio, cum laude cantarit.

Si muſica memoriam firmarit, ſtudia grauiora lenierit, agreſtes cicurarit, pietatem, & cultum Dei promouerit, caſtitatem fuerit tutatus, temperantiæ conſuluerit, ad fortitudinem incitarit, ad prælium animarit, iram ſopierit, triſtitiæ nubē diſcuſſerit, &c.

Laus Theologi.

IN apice ſcientiarum ſedet Theologia, quæ propius ſolem æternum reſpicit: vera ſapientia, præ cuius luce profanę ſcientiæ nihil aliud videntur, quàm marceſſentes vanitates, vt appellantur à D. Ambroſio, Hexam. l. 6.

Exemplar laudis huiuſmodi eſſe poterit, quod habet D. Greg. Nazianz. in oratione funebri S. Baſilij, vbi eius ſapientiam excellenti ſtylo commendat. Paucis, & byſſinis verbis S. Auguſtini laudem complexus eſt Voluſianus. *Legi deeſt, quicquid ab Auguſtino contigerit ignorari.*

Ab ea ſic commendatur Theologus:

Primò. ſi librorum ſacrorum, ſi patrum orthodoxorum, & decretorum Eccleſiæ accuratam cognitionem habeat.

Secundò, ſi prudenter, piè, feliciter interpretetur, viua voce, ſcriptis commentariis, concionibus.

Tertiò, ſi ſublimes quæſtiones de Deo, Angelis, & Chriſtianæ religionis myſteriis, quæ ad ſcholaſticam attinent diſertè, ſubtiliter, ſanctè. grauiter enucleet.

Quartò, ſi Theologiam, quam moralem vocant, de actionibus Chriſtianis licitis, vel illicitis, partim vi iudicij, partim longa lectione fuerit complexus, ſi in huiuſmodi quæſtionibus diſcutiendis ſolers ſit, & prudens, &c.

Laus pietatis.

A Scientia ad virtutes tranſeo. Primum locum obtinet pietas, de qua Syneſius in libro ad Imperatorem Arcadium, de regno.

A Εὐσέβεια ἐν καρδίαι ἐπιβεβλήσθω, χρηπὶς ἀσφαλὴς ἐφ' ἧς ἱσταῖτο τὸ ἄγαλμα ἔμπροσθεν. Hæc baſis firma eſt, cui imperij, & vitæ priuatæ ſimulachrum inſiſtit.

Vt eſt autem cultus erga Deum, huius partes ſunt amor Dei, timor, & honor, teſtatus fide, ſpe, charitate, & officiis iuſtitiæ Chriſtianæ.

Secundò, hæreſeos odium, zelus propagandæ religionis Chriſtianæ.

Tertiò, preces, ſupplicationes, orationes religioſæ, cum frequentia, conſtantia, perſeuerantia, vehementia, feruore, ardore.

Quartò, grati animi ſignificatio erga Deum, votiua, vel libera, corporis voluntaria afflictatio, caſtitas, paupertas, obedientia, peregrinatio religioſa, honores Eccleſiaſticis habiti, librorum ſacrorum, templorum, imaginum cultus, &c.

Nonnulla attigit Auſonius ad Gratianū, Nullum quidem diem ab adoleſcentia tua, niſi adorato Dei numine, & voti reus, & illicò abſolutus egiſti, lotis manibus, mente pura, immaculabili conſcientia, & quod in paucis eſt, cogitatione ſyncera (inde caſtitas Imperatoris) Operto conclauis tui, non non ſanctior ara Veſtalis, non Pontificis cubile caſtius, nec puluinar flaminis tam pudicum. *Auſon. in actione gratiarum ad Imperatorem Gratianū*

Addit de modeſtia. Cuius vnquam egreſſus auſpicatior fuit, aut inceſſus modeſtior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior.

Laus prudentiæ.

D PRudentia, quæ à Syneſio ἐπιτῶν ἀρετῶν βασιλικωτέρα dicitur, ab Ariſtotele definitur, Ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς, περὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπινα, καὶ κακὰ πρακτική. Habitus cum recta ratione, in bonis, maliſque actiuus.

Laudabuntur in prudente octo virtutes adminiſtræ prudentiæ, memoria, intelligentia, docilitas, ſolertia, ratio, prouidentia, circumſpectio, cautio. *Octo virtutes in prudētiæ comitatu diligenter notandæ.*

Memoria, eſt cognitio rerum præteritarum.

Intelligentia præſentium.

Docilitas, notitia per inſtitutionem comparata.

E Solertia, quæ eſt ingenij in inueniendo, & coniiciendo ſagacitas.

Ratio, quæ argumentatione, & ratiocinatione concluditur.

Prouidentia, eſt ipſa diſpoſitio rerum ad finem conſequendum idonearum.

Circumſpectio, eſt ad circumſtantias rei ipſius, de qua agitur, attentio.

Cautio denique, molitio quædam mentis, aduerſus ea, quæ ſeſe obiiciunt impedimenta.

Et hæc de ipſa virtute conſiderantur.

Quod verò ad obiecta pertinet, vel eſt in

rebus priuatis, circa coniugem, sobolem, A fortunas, rei familiaris administrationem, in venditionibus emptionibus, commutationibus locationibus, ære alieno dissoluendo, diuitiis conseruandis.

Vel in publicis extra bellum, in legibus ferendis, non ferēdis, abrogandis, seditionibus comprimendis, conseruandis ciuitatibus, reconciliandis, tributis, vectigalibus, iudiciis disponendis.

In milita, in bellis suscipiendis, non suscipiendis, tempore, loco, rei gerendæ modo, captandis, ocultandis suis consiliis, hostilibus detegendis, eludendis, militibus deligendis, exercendis, aminandis, parandis armis, vasis, machinis, Impedimentis, classibus cōmeatibus, stipendiis, acie instruenda, pugna pugnanda, victoria moderanda. Attigit nonnulla Plinius in Trajano.

Hoc veri Principis atque etiam Consulis recō-reconciliare æmulas ciuitates, tumentesq; Populos non Imperio magis, quam ratione compescere. Intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid fieri non oportuit, Postremo velocissimi syderis instar, omnia inuisere. omnia audire, *& vndecunque inuocatum statim velut numen adesse*; Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber, solutúsque cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui erga hominum genus vice sua fungereris: fungereris enim, sufficisque mandatis, cum tibi dies omnis summa cum vtilitate nostra, cum tua laude condatur.

Laus actionum, & laboris, in tuenda republ.

Latinus Pacatus in panegyri Constantini.

LAtinus Pacatus virum egregiis distri- D ctum negotiis sic effert laudibus.

Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est, vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit, ita tu Imperator continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es.

Laus iustitiæ.

MAgna imprimis iustitiæ veneratio, E nec immeritò βαμὸν αἰδέσιμα δίκας, monet Argentarius Anthol. l. 4. cuius faciem auream, & aureos oculos fecit Pindarus apud Athenæum lib 12.

Hæc certè, (vt ait Cyprianus, lib. de 12. abusionibus) est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fœcunditas, solatium pauperum, de cuius laude scripsit Libanius Oratione singulari, & præclara habet Tull. libr. 2. officiorum sect. 39. & 40.

Est autem virtus vnicuique suum tribuens, quæ in tres partes diuiditur: Vna naturalis est, quam ab ipsa natura accepimus; altera legitima, quæ est ex constitutione Principis, aut populi authoritate sancita; tertia posita est in consuetudine, quæ ius continet, sine lege propter antiquitatis obseruantiam vsitatum.

Iustitia naturalis in sex quoque partes distribuitur: Prima est religio, iustitia erga B Deum, & vis quædam menti insita, quæ Dei metu, & sacrorum ceremoniis hominem regit. Δικαιοσύνης τὸ κάλλιστον ἐν τῷ σεβεῖν θεοὺς εὐσεβείᾳ, inquit Porphyrius, lib. de abstinentia à carnibus. *Iustitiæ partes & laudatio.* *nis cap. 1a.*

Secunda pietas, Iustitia, quâ Deo, patriæ, parentibus, amicis, affinibus, diligens cultus, ac debita redditur obseruantia, & charitas.

Tertia, gratia officiorum bonorum, amicitiarum memoria, & remuneratio.

Quarta, vindicatio, qua iustitia vim, aut contumeliam defendendo propulsat, aut C in scelera animaduertit.

Quinta, obseruantia, & veneratio maiorum, vt sacerdotum, & senum.

Sexta, veritas, in dictis, simplicitas, & fides.

Partes iustitiæ sunt, maximè eius, quæ in vindicando, & defendendo posita est, iustos & insontes tueri; iniustos, & noxios persequi: accusando, deferendo, cognoscendo, inquirendo, damnando, suppliciis afficiendo: Acta, contractus, leges, decreta publica, pacta iusta sancire, & sancita defendere, iniusta rescindere, antiquare, abrogare, fœnus iniustum tollere, res, & fortunas legitimis dominis reddere, nummos adulterinos tollere, mensuras, & pondera æquare, iustam distributionem facere, dignis digna tribuere, fidem seruare patriæ, principi, magistratibus, popularibus, ciuibus, externis, domesticis, hostibus, gratiā bene meritis referre.

Laus fortitudinis.

FOrtitudo murus est Semiramidis, quo vita aduersus tot impendentes malorum procellas munitur.

Duris, vt ilex tunsa bipennibus,
Nigræ feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes, animúmque ferro.

Et hoc putat esse pati, quòd κρείττων φυτὸν ἡσυχίαν, vt ait Nazianz. in tetrastichis.

Est autem virtus, qua res mortiferas, ὅσα ἀναιρετικὰ, mortémque ipsam contemnimus.

Fortitudinis

Fortitudinis quatuor ſunt ſpecies, quarum ſplendor eſt maximus; magnanimitas, fiducia, patientia, perſeuerantia.

Magnanimitas eſt exaggerata animi quędam moderatio, qua res magnas & aggredimur, & adminiſtramus.

Fiducia eſt, per quam magnis, & honeſtis rebus animus multum in ſe latere præſidij, Deo ſemper auſpice exiſtimat.

Patientia eſt rerum aduerſarum honeſtatis cauſſa, perpeſſio voluntaria, & diuturna.

Perſeuerantia eſt continuus vitæ tenor in rebus honeſtis, & magnis. B

Partes igitur fortitudinis ſunt, moderatio in vtraque fortuna; aggreſſio rerum periculoſarum, vt hoſtium, latronum ferarum, incendionum, &c. defenſio vrbium, armorum, vexillorum, &c. tolerantia animi moleſtiæ, dolorum corporis, inediæ, ſitis, morbi, laboris, algoris, vulnerũ, verberum, tormentorum, ignium, paupertatis, ignominię, naufragiorum, &c.

Laus Temperantiæ.

FRænum porrò aureum temperantia, quæ ἐσ τῆ τ αἰδήσιων πολυφορία περίχει νήφοντα νῦν. Eſt enim rationis in libidinem, atque in alios non rectos animi impetus, firma, ac moderata dominatio.

Temperantiæ partes tres ſunt, continentia, clementia, & modeſtia.

Continentia eſt, qua ratione, & conſilio continentur cupiditates.

Clementia, lenitas in puniendo.

Modeſtia eſt pudor honeſtus, & in honoribus moderatio.

Huius igitur munus eſt, frænare cupiditates, maximè venerem, linguam, gulam, iram: frugalitatem, & ſobrietatem exercere in cibo, potúque, abſtinentiã à cupediis, & opiparis condimentis, alios præterea ad temperantiam incitare verbis, exemplo, legiſlatione, interdicto, frui temperãtiæ commodis, flore, & integritate corporis, ſuauitate caſtimoniæ, declinare prauas conſuetudines, libros obſcœnos, cantiones, imagines ſpectacula impudica, integrum caſtimoniæ florem tueri, ſtudio literarum, labore corporis, abſtinentia, ſiti, inedia, modeſto veſtitu, fuga, & latebris.

Nonnulla aſſequutus eſt Latinus Pacatus, inſignis orator, in Panegyrico Theodoſij.

An quis ferret moleſtè, ad Principis ſenis modum coerceri? aut ſubſtractum doleret ſibi de priuata luxuria, cùm videret Imperatorem rerum potientem, terrarum, hominumque dominum, parcè, contentéque viuentem, modico, & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſolantem? Ad hæc aulam omnem ſpartanis gymnaſiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem; neminem inueniri, qui auderet ad penum regium flagitare, remotorum litorum piſcem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem, & cætera planè egregia.

Tandem addit. Tuæ, Imperator, epulæ menſis communibus parciores locorum, ac temporum fructibus inſtruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inoleuit, & quieſcentibus legum ſumptuariarum minis, ſubit quandoque priuatim ſui pœnitentia.

Laus Clementiæ.

CLementia Dei natura eſt, virtus vna ex omnibus maximè amabilis, in cuius commendationem extat præclara Themiſtij oratio, de humanitate Theodoſij Imperatoris, habita in Senatu.

Nonnulla item attigit Chryſoſt. in orat. Flauiani, homil. 20. ad populum Antiochenum.

Multa quoque, & præclara habet Claudianus in Panegyri Manlij Theodorici, iuxta verſ. 210. C

Sed quis artifex laudem clementiæ melius tyrones docebit, quàm M. Tullius orat. pro M. Marcell. num 8.

Domuiſti gẽtes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, ſed tamen ea viciſti, quæ & naturam, & conditionem, vt vinci poſſent, habebant.

Nulla eſt enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frangique poſſit. Verùm animum vincire, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduerſariũ D nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem: hæc qui facit, non ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico.

Hanc eandem virtutem egregiè laudat Ariſtides in panegyrico Marci Aurelij Antonini, vbi ait;

Ἡμερότητι, καὶ ὁσιότητι διενήνοχεν ἁπάντων βασιλέων. ὥστε μικρὸν μὲ εἶναι πατὴρ, μικρὸν δ᾽ εἶναι τοιοῦτος ἄρχων εἶναι.

Laus Liberalitatis.

E

LIberalitatis, & munificentiæ ſplendor eſt maximus: eſt enim, vt verbis Niceteæ vtar ἀληθὴς ἄλυσις, καὶ δέλεαρ φιλοδοξίας; Laudatur autem ab effectis, in quibus conſiderantur & ea, quæ erogantur, & ij, in quos erogantur. Elucet igitur magnificentia in vrbibus condendis, reparandis, in aquarum, fluminum, lacuũ deriuationibus, expurgationibus, in templis, monaſteriis, xenodochiis, ſcholis, gymnaſiis extruendis, theatris,

amphiteatris, circis, viis publicis muniendis, sternendis, incidendis, in pontibus, arcibus, turribus, vallis, mœnibus, aggeribus, in porticibus, balneis, thermis, viuariis, hortis, bibliothecis, in ærariis, portubus, naualibus, horreis, cellis, aquæductibus, puteis; in armis, machinis, vestimentis, pompis, ludis, nuptiis, conuiuiis, in quibus nimis plerumque munifici sunt homines. A

In sepulchris, aris, baptisteriis, sacra suppellectile, imaginibus, picturis, obeliscis, colossis. Liberalitas non æque sumptum facit, ac munificentia, liberalitatis tamen est dare alimenta, agros, domos, pecunias, vestes stragulas, libros, vasa, vectigalia, reditus, decimas, primitias, priuilegia varia, religiosis, pauperibus, orphanis, amicis, hostibus, exulibus, captiuis, viris litteratis. B

Humilitatem Rhetores, & Philosophi prisci vix agnouerunt, quanquam Theodoretus in oratione de fine & iudicio refert Antisthenem summum bonum posuisse in ἀνυφία, quo nomine recte designatur humilitas.

Huius partes sunt sacerdotia, dignitates, regna, imperia, vestitus honorificos, triumphos, trophea, statuas, imagines, titulos, elogia magnifica negligere, honores declinare, quod multi fecerunt latebris, fuga, morbi prætextu, mutilatione, Item de se demisse sentire, loqui, ad seruilia munia se abiicere. C

Et hęc de laudibus personæ secundum virtutes animi, & corporis satis.

Vituperatio. Ex contrariis, vt apparet, locis petitur, nec aliis, aut plenioribus indiget præceptis. Tantum illud prudentes oratores obseruant, vt ad vituperandum necessitate potius ducti, quam sua natura incitati videantur. Deinde vt à maledictis triuialibus abstineant: Tertio vt nihil conuitiorum temere effundant, sed quicquid dixerint certis addicant rationibus. D

Nam improbum, & perfidum, & impium, & cætera id genus aliquem dicere, nihil vero demonstrare, rixari est muliercularum, aut puerorum more, quod recte notauit Demosthenes Olynthiaca secunda. τὸ μὲν ὑβριστὴν καὶ ἄπιστον καλεῖν ἄντικρυς τοῦ τὰ πεπραγμένα δηλοῦν, λοιδορίαν εἶναί τις ἂν φήσει κενὴν διαφοράς. τοῦ δὲ πάντ' ὅσα πώποτ' ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς διεξιόντα, ἐφ' ἅπασι τούτοις ἐλέγχειν, καὶ βραχέος λόγου συμβαίνῃ δεῖσθαι, καὶ δοῦναι ἕνεκα ἡγοῦμαι συμφέρειν ἐμοῦδαι. Nunc quoniã hoc ipso loco nobilissimi Rhetores tradunt Panegyricarum, nuptialium, natalitiarum denique orationum methodum, hanc ex Dionysio Halicarnass. subiiciam. E

ARS PANEGYRICORVM, Nuptialium, & natalitiarum Orationum.

Ex Dionysio Halicarnassensi, De Panegyri.

Græca incipiũt παντὸς λυρικοῦ μὲν ἀγῶνος quoniam nihil ad elegantiam faciunt, omittemus, ea tantum indicantes, quæ signanter in auctore dicta fuerint.

Oeconomia, & distributio.

CAP. VIII.

IN præfatione ostendit, quid sit panegyris, & quæ eius inuentio. Ait esse πανήγυρις καὶ θεῶν διὰ ἀνάπαυσιν τῶν περὶ τὸν βίον μειζόνων παρὰ ἀνθρώπων. Proprie autem Panegyres dici celebres conuentus, & ludos, quorum finis τέρψις καὶ ψυχαγωγία. Addit Athletas, & Musicos Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ὠιδοὺς ornare Panegyres, sed maxime viros doctos, & eloquentes: deinde ad præcepta delabitur.

Primò, Dij panegyris præsides laudandi, & hoc est, inquit, φαντασίαν πλάσαι ψευδῆ τοῦ χόρου, sed istæ falsorum numinum laudationes longe à Christianis exulent, qui speciosissima in Deo, & sanctis nacti sunt argumenta. Plenus est autem Aristides harum laudationum exemplis, è quibus imitatio ad sanctiora argumenta traduci poterit.

Secundò, De vrbis laudibus in istis vetetum panegyricis tractabatur. Quomodo autem Vrbs laudenda sit, hoc inferius doceo pleniùs.

Tertio, De Certamine, & ludis dicebatur, cuius laudationis capita sunt. Ortus, comparatio cum aliis certaminibus, tempus certaminis, seu anni tempestas, qua celebratur, Variæ eius species, Coronæ victoribus tributæ, vt quercus, oliua, laurus, pinus.

Quintò, Laudantur principes, & panegyris auctores

Sexto, Elocutio panegyricorum non debet esse μονότροπος, sed ποικίλη, καὶ μεμιγμένη, & valde figurata in qua sint διαιρέσεις distributiones, ac παρισώσεις καὶ ἀντιθέσεις.

De Panegyri sic Antimachus.

PAnegyris, solennis scilicet quinquennalium ludorum celebritas, siue conuentus, est inuentum, & donum deorum, ad requiem maiorum rerum, quæ ad vitam attinent, tradita (sicuti quodam in loco, inquit Plato) cum dij humanum genus ad laborem natum miserati essent. Coacti autem fuerũt à sapientissimis hominibus couuentus, & à ciuitatibus publicè communi decreto, ad *Exversione Antimachi emendata.*

reficiendos, recreandoſque animos, ac ad A oblectationem, atque ſolatium ſpectantium conſtituti. Tributus vero ad hos mutuo celebrandos eſt à diuitibus ſuppeditandarum quidem pecuniarum ſumptus, à principibus circa hoc ornatus ad magnificentiam apparatus, rerúmque ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum robore ornant plurimum: & muſarum, ac Apollinis aſſectatores muſica, qua ſunt exculti. At virum, qui in litterarum, & eloquentiæ ſtudiis verſatus fuerit, ac vniuerſum vitæ tempus in eis conſumpſerit, atque contriuerit, in ornanda panegyri ita ſeſe gerere oportet, ac tanto inniti artificio, vti B eius oratio à vulgari dicendi ratione abhorreat.

Age igitur, ô Echecrates, ad hoc tanquam duces viæ nequaquam tritæ, nec à multis tentatæ facti, explicemus tibi ea, quæ olim à noſtratis ſapientiæ Parentibus nobis tradita accepimus: illi vero, & illorum etiam ſuperiores, à Mercurio, & à Muſis habuiſſe dixerunt: non ſecus ac Aſcræus paſtor ab eiſdem in helicone poëſim eſt conſecutus. Age itaque cum huiuſmodi arte orationes ſequere. Deus etenim vniuerſæ, quæcunque ſit, panegyris aliquo modo præſes, & eiuſ- C dem eſt nominis: vt, Olympiorum, Olympius Iupiter: eius autem quod in Pythiis fit certaminis, Apollo. Principium igitur huiuſmodi orationis, quæcumque fuerit, laus Dei nobis ſit, tanquam vultus, ſeu perſona quædam ſplendida, in ſermonis initio poſita, atque conſtituta. Laudandi autem exordium, ab iis, quæ Deo inſunt, eique attribuuntur, prout res copiam ſuppeditent, ſumes. Si quidem Iupiter fuerit, adducendum erit, deorum Regem, rerumque omnium opificem eſſe: Si verò Apollo, muſices inuento- D rem extitiſſe, & eundem eſſe cum ſole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Præterea ſi Hercules erit, Iouis eſſe filium: & ea quæ mortalium vitæ præbuit, connumerabis. Et locus ferme complebitur ex iis, quæ quilibet aut inuenerit, aut hominibus tradiderit. Verum hæc breuibus narrabis: ne præcedens oratio ſequenti maior euadere videatur.

Deinceps vrbis laudes, in qua publicus conuentus celebratur, vel á ſitu, vel ab ipſius ortu, recenſere oportebit, in quo ſane, E quis Deus, aut heros eius conditor extiterit, aut ſi aliquid habebis, quod de eo in medium poſſis afferre: ſi quid videlicet ab eo, vrbi præclarum, vel bello, vel pace geſtum fuerit, commemorabis. Congruet etiam de magnitudine, ſi ampla, vel parua ſit, aliquid dicere: quod pulchritudine excellit, quod licet parua, potentia tamen cum ampliſſimis eſt adæquata. Deinde quæcunque ad templorum, aut in his additamentorum, ſeu donariorum, publicorum, priuatorúmque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt ſilentio prætereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque, & ſex tabulatorum ædificia Babylone eſſe dicit. Si fluuius ſit magnus, ſi purus & nitidus, vel regionem incolentibus vtilis. Si itidem aliqua fuerit fabula, quæ de ciuitate prædicetur. Hoc pacto multum ſuauitatis, plurimum lepôris, atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipſo certamine dicendum erit, quodnam habuerit initium, quæ ipſius fuerit conſtitutio, vel quam ob cauſſam poſitum, dedicatúmque ſit. Si aliqua ſit fabula, vel aliquid aliud priſcum, horum nihil erit omittẽdum. Ad id vero cum veneris, non erit locus ſimpliciter tranſeundus: ſed cum aliis certaminibus oportebit hoc comparare. Nam id tibi ſuppeditabit dicendi copiam. Et hoc modo augebis orationem, vt ab anni partibus comparans. Si quidem veris tempore agatur, explicandum erit agi in maxima temperie caloris, & frigoris: ſi in hieme, in validiſſimo, atque acerrimo (vt quiſpiam dixerit) tempore celebrari: ſi in æſtate, ad exercitationem, contemplationémque ſpectatorum conſtitutum eſſe, & voluntatis indicium, atque probationem exiſtere, & deficientibus athletis ſpectatores decertare debere. Poteris etiam autumnum à fructuũ collectione, ſeu & conſeruatione, non parum laudare: & ab eo quod iam homines à laboribus ceſſent, atque quieſcant. Deinde conſiderandum erit, quo modo ſint diſpoſita certamina. Etenim ſi muſicum, & gymnicũ ſit, planè perfectum eſſe, in eóque nihil deeſſe, & ſine aliquo defectu, corporum robore, vocum concentu, ac reliquis muſicæ partibus temperatum, exiſtere. Si autem gymnicum ſit, muſicam tanquam animum mollientem, atque effeminantem abdicaſſe, corporum verò robur ſumpſiſſe, atque retinuiſſe: & ſollicitudinis, & angoris modum ad fortitudinem, qua in bellis opus eſt, comparandam conferre plurimum.

Coronam præterea, quæcúmque ſit, ne ſilentio negligenter prætereas. Non enim cum in hac re peragenda verſaberis, tibi laudes deerunt. Nam ſi quercum laudare contigerit, eam Ioui ſacram dices, & primum, atque antiquiſſimum fuiſſe hominibus cibum, & nequaquam mutàm, aut elinguem: quippe quæ in Dodona ſit aliquando locuta. Si autem oliua fuerit celebranda, Palladi dicatam, laborum medelam, ex hac planta antiquos erexiſſe, dedicaſſeque trophæa; hanc arborem eſſe ſignum, & notam victoriæ; Palladémque, cum ſuperaſſet Neptunum, hac prima coronatam fuiſſe diſſeres: & tandem certantibus eſſe familiariſſimam: athletarum enim certamina per oleum cõficiuntur: nec non orationi ſociam exiſtere, eique multum ſuffragari, qua publici conuentus exornantur. Laurum quoque pari ratione laudibus efferes, dum Apollini ſacram, plantamque vatibus dedicatam dices: in qua plane lau-

danda, si Daphnes fabulam attingere vo- A lueris, non vtique alienum, nec absurdum videbitur. Similiter etiam, si quid aliud affuerit; vt Cereris fructus: vel pinus, circa vnum quodque istorum te poteris diffundere. Nec illud erit extra magnificentiam, & gloriam, si certaminis coronam cum reliquorum certaminum coronis comparandam duxeris.

Regis verò laus, à te veluti totius orationis fastigium, inducatur, apponaturque; & quod verè omnium certaminum præses, qui pacem tuetur, propter quam certamina perfici queunt. Nonnulli etiam illos, qui ludos disponunt, laudibus prosequuti sunt: si quidem hi gloria insignes sint, quod aliis ante in rebus vtiles fuerint, at in his splendidissimi, atque ornatissimi reperti sint. Si verò nulla habeas antiquiora, quæ in medium possis afferre, explicandum erit principium gloriæ, quæ ad patriam pertineat, esse maximum, & Græcorum generi maximè innatum. Reliqua elocutio sit, vt vniuscuiusque natura, & voluntas postulat.

Verùm si in dicendo præstare oportet, atque antecellere, (vt quod sentio dicam ingenuè) nunquam auctor fuerim, vti eiusmodi elocutio sit vnius tantum modi, sed varia simul, & mista: & alia sint simplicitate excurrentia, alia oppositis, & isocolis Isocratis respondentia, alia autem distributionibus expressa. C

Scio enim nostratis chori ducem, & præsultorem hanc viam, vel in pluribus (vt ita dicam) sectatum fuisse: nisi quidpiam in aliquo præcipuo genere scribere proposuisset. Cuiusque autem formæ dicendi, materia videtur facultatem prębere. Verum iis, quæ excogitaueris, oportet etiam consequentem, & congruam elocutionem inducere: quemadmodum narrationes, & aliquid fabulæ habentia, simplici, & non fucata oratione opus est explicare. Quæcunque autem de Regibus, vel de Diis optimis maximis literarum monumentis mandare volueris, ea cum venustate, sententiarum grauitate, & maiestate verborum dicenda erunt. D

Quæ verò ad collationes, siue similitudines, nec non ad comparationes pertinent, vrbano sermone complecteris: nisi quispiam ad hoc, dignum aliquod orationis genus in omnibus præbuerit.

Illud tamen, quod prædictum est, habet plus ostentationis, & maiorem affert populo delectationem, atque voluptatem. E

NN.

Πίστεως Frigide autem hic Antimachus *vel si fide non careas*, Est in Græco οἷον οἱ περὶ Δημητειακοὶ ἢ πίστεως.

Deinde ἐυπορήσεις δέ που καὶ περὶ τούτων ἑκάστου, ex quo apparet ἐυπορήσεις non referri ad πίστεως, puto legendum cum Sylburgio πίτυος, nam pinus, vt testatur Archias, præmium quoque fuit eorum certaminum.

PRAECEPTA DE ORATIONE Nuptiali.

Ex Dionysio Halicarnassensi.

Similia fermè habet Menander Rhetor Περὶ ἐπιθαλαμίων.

Oeconomia.

CAP. IX.

EXordium officiosum ad amicum, in quo ad significandam gratulationem suam vsus est verbis, συγχορεύειν, καὶ ἀναβακχεύειν. Bacchari dicuntur οἱ πεπωκότες, καὶ ῥητόρων ἐνθουσιῶντες. Statius in epith. stellæ,

Multumque pares bacchamur ad aras.

Primum argumentum, à Diis (inquit) inuentoribus ducetur. Christiani tanto vberius habent hoc argumentum, quanto Dei nuptiarum auctoris maiestas, larvas omnes falsorum numinum obscurat.

Secundum argumentum, à natura, ipsiusque vi, & in rebus omnibus progenerandis fœcunditate, qui locus à Statio pertextus est in epith. Stellæ, versu 182. μετὰ τὴν λύσιν τῆς χάρυος ἐυθὺς ὑπὸ τῆ φύσεως ἐδημιουργήθη γάμος Menander Rhet.

Tertium argumentum, honestas nuptiarum.

Quartum, effectus, quædam species immortalitatis. τὸ ἀνθρώπειον ἐν τῆ κοινωνίας τοῦ γάμου γένος ἀθάνατον.

Quintum argum. varia adiuncta, & vtilitates, quæ ex castis nuptiis proueniunt. Temperantia ex vagis thoris coercitis. Affectus prolixior erga patriam, ob maius vinculum necessitudinis. Miseriæ humanæ tolerabiliores ex societate. Voluptates ex eodem contubernio iucundiores. Propagatio familiarum, pagorum, vrbium. Affinitates, & amicitiæ, vbi exempla felicium connubiorum afferenda.

Sexta pars, votum pro felicitate nuptiarum, & coniugum concordia. Omen, & præsagium de liberis futuris, ac eorum honesta educatione. Filij patrum εἰκόνες ἔμψυχοι. Exempla de claritate filiorum, & eorum gloria in parentes redundante erunt proferenda.

Septima pars, laus coniugum, quæ præcipua est totius operis, & in nobilium panegyricis cæteris præponenda. Afferuntur laudationis istius capita, de quibus supra dictum est liquidius.

Octauum

Octauum, Vaticinium de excellentia filiorum. Character autem huius orationis debet esse simplici cura limatus, ἀφελὴς &, Xenophontæus.

Sic igitur ille,

Mihi profecto iucundum admodum fuisset, tuis non solum adesse, sed interesse nuptiis, ô carissimum caput: quo tecum simul chorum ducerem, tecum baccharer, & paulo post conficiendum matrimonium iterum, atque iterum laudibus extollerem, Hymenæumque (quem in nuptiis dici par est) canerem. Verùm cum vinculum hoc, quod ad litterarum studia, ad præsentemque eruditionem attinet, nos inuicem separet, (absit enim vt mente, affectu, & cogitationibus, quæ ad animorum coniunctionem spectant, vmquam seiungamur) idcirco habeas hoc à me tanquam aliquod munus, ad vsum, atque ornamentum nuptiarum, vt nec expers, nec ignarus sis eorum, quæ de his dici consueuere: seu tu id apud teipsum seruare, siue alicui tanquam symbolum ad promerendam gratiam conferre volueris, forte igitur & tu iam à iuuentutis initio huiusmodi orationem proluisti, dum primam apud me Rhetoricorum viam ingressus, tum cæteris conscribendis, componendisque rhetoricis exercitationibus operam nauares, tum etiam ea quæ quæstiones vocantur, & ex his ea, quæ ad orationem de nuptiis pertinent, & cohortationem ad eiusmodi res studiosè admodum persequereris. In illis enim, quæ præcipua sunt, hanc etiam in primis materiam iuuenes ad scribendum deligunt, an sit vxor ducenda. Oratio autem, quam nunc in manibus habemus, in eiusmodi locutionum genere versatur: nec ab iis, quibus in quæstionibus Deorum vti consueuimus, dissentire videtur: quod hi scilicet inuenere, ostendereque hominibus nuptias. Iupiter enim, & Iuno, primi coniungentes, & copulantes. Proinde hic quidem omnium pater vocatur; illa vero, iuga nuncupatur, quod marito fœminam coniungat: & ab istis diis reliquorum deorum, qui in nuptiis celebrantur, ac nuptiales, nataleſque appellatur, cœtus in mortalium vitam prodiit. Et nuptiæ sunt in causſa, vt dij isti ita nominentur, colantur, maximoque in honore habeantur. Nam absque nuptiis, neque horum deorum cultus, celebrationesque ad homines peruenissent. Deinceps orationem de natura oportet inducere, quod hoc ipsius est opus, generare scilicet, concipere, & partum ferre. Idque per omnia ipsius opera, & animalia, & plantas transire.

Adducemus postea differentiam, quæ est in hominum cœtu, atque societate: quod alia sanè imprudenter, & temere miscentur, homo autem ordinem quendam matrimonij, & institutum inuenit, non vt gregatim ferarum more lasciuire concedat, sed qui duorum maximè commodorum coniunctionem, societatemque per vniuersam vitam excogitauerit. In qua planè re commemoranda attinges, à fera, agrestique, ac erratica vita discessisse, & ad humanum, mansuetum, ordinatumque victum per matrimonium deductos fuisse. Et hominum genus cum mortale sit, ex matrimonij coniunctione, atque societate, propter continuationis seriem, immortale effectum fuisse. Nam susceptione posterorum, veluti lumen accenditur: quod & posteritati per generationem hominis permanet, ac nunquam extinguitur. Et hoc vtique symbolum optimum, non pecuniarum, aut possessionum, sed ipsius naturæ, & generis, non iniuria quispiam dixerit. Scrutaberis, & quæres præterea post hæc, quot bona eis contingant, qui vxores ducunt. Primum quidem, ad gloriæ existimationem. Nam temperantiæ fructum, quæ nimirum optimarum virtutis est pars, statim ab ipsis nuptiis assequi incipiunt. Matrimonium enim, continuo temperantes homines reddit: quoniam ij, qui ad id sese contulere, ab illegitimo, inordinatoque coitu liberati, ad solam propriam vxorem respicere videntur. Ex hoc namque homines honoratiores euadunt, fideliores, beneuolentioresque omnibus in rebus erga patrias censentur: eo quod suos ipsorum liberos, tamquam obsides, patriis dederint: propter quos in primis necessarium est, vt in consilium adhibeantur, recipiantur que. Ad dolores etiam, & difficilia quæ sunt in vita, nuptiæ sunt vtilissimæ: quippe quę hæc tamquam onera reddant leuiora, cum molestiarum omnium vxores faciamus participes, & ex societate, & communicatione non minimam capiamus consolationem. Hinc ea, quę suauia, iucunda sunt, necesse est vti videantur iucundiora: cum ipsi non nobismetipsis tantum lætemur, sed filios, vxores, alioſque consanguineos habeamus, quibuscum hæc communicemus, qui profecto hæc nobiscum celebrent, nobiscum gaudeant, ac lætitia simul efferantur. Hac de causſa dies festi, solennes celebritates, ludi, conuentus publici, iucundiores sunt: quia inter multos fiunt, & cum multis communicantur. Ex qua nimirum re affinitates augeri necesse est.

Addes etiam, quod ex hoc primum habitationes, domusque sunt ædificatæ, ædificia coniuncta, postea pagi, vicique facti, & deinde ciuitates constitutæ. Ex matrimonio vero quam plurimorum cognitio, & cum externis hominibus affinitas, cognitioque est consecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt, & commemorandæ celebres, & glorioſæ nuptiæ, vel antiquæ: & bona, quæ propterea hominibus prouenere, explicanda: & difficilia, atque molesta ferè omnia matrimonio depelli, nec non fugari, demonstrandum, & quo pacto Menelaus propter nuptias Helenæ im-

mortalis factus sit, & Peleus ob Thetidis matrimonium, & Admetus propter Alcestim fatalem mortem euitauerit.

Vbi autem de his satis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptiis, ac susceptione liberorum habeant, vteris. Præterea tibi erit effingenda malorum auersio, veluti prædicenti qualis vita sit futura cum liberis, & quod eorum chorus, si contingat, erit inspicienti iucundissimus, & quod rursus instaurabitur quodammodo, & vna cum propriis liberis iterum adolescet. Tum etiam memorare oportebit ea, quæ & ipse aliquando in iuuentute gesserit. Suauis enim, & iucunda est eorum; quæ in pueritia nostra fecerimus, recordatio: nec aliud est, quod nos rursus faciat reuiuiscere. Si verò quispiam suam ipsius imaginem inanimatam inspiciens delectatur, quando hanc non inanimem, verum expressam, viuam, & spirantem intuetur, & non vnam, sed multas, (si ita contingat) quanto magis lætari debebit? hinc rursus discedendum, & attingendæ sunt, atque commemorandæ aliquæ historiæ, in quibus sint, quotquot mortales propter liberos floruerint, & propulsatis atque auersis malis, felices, fortunatique euaserint, vt Anchisæ, Aeneę opera, contigit. Opus est etiam personas illorum, qui matrimonio coniunguntur, nequaquam silentio præterire, sed harum quoque laudes in medium afferre.

Aliquando igitur hac dicendi forma in principio, aliquando in fine vtendum est. Si enim personę fuerint gloria admodum celebres, in principio, si minus insignes, hęc erunt subdenda, & vltimo loco recensenda. Laus autem, ea quæ in laudationibus sunt, continebit. & loci iidem ipsi erunt; à patria, á genere, à natura, ab educatione: & quod æquales, similes, certique ambo sunt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipsorum parentibus, atque maioribus: qui profectò si ex eadem sunt patria: quod iam diu familiares, atque peculiares exloco sint: si autem ex diuersis, quod à diis optimis maxime in hanc societatem coacti fuerint: item si ex eodem genere sunt, quod incrementum, amplificatio, & familiaritas affinitatis alia ad aliam accessit: proinde vinculum multo firmius, & validius effectum est. Quando autem à variis studiis, atque institutis sunt, vt militiæ, vt literarum, concentum hunc, cum sapientiæ sit adiuncta fortitudo, optimum esse cõsentaneum est. Addes insuper, quales par est futuros illos, qui ex his procreati suscipiuntur. si autem tu ipse, qui orationẽ haberes, vxorem duceres, de hoc ipso eleganter, & venuste exordiũ faciendum est: quod si amatores amores, & delicias suas laudant, multo nimirum magis te decet matrimonium laudare, quam illos suas ipsorum delicias: & quod oratione, & disciplina etiam ex hoc vtendum est, tamquam iam exordientem, & de filiis vaticinantem, quod & ipsos in iis, quæ ad disciplinam pertinent, præstantes euasuros verisimile, ac nequaquam dissentaneum est. A simplici vero elocutione non erit discedendum, sed Xenophontis, & Nicostrati vestigiis inhærendum, in paucis ad grauitatem orationem efferendo, si alicubi sententiarum cogat magnitudo. Hæc ille.

TRECEPTA DE ORATIONE NATALITIA.

Partes, & capita Genethliacæ Orationis.

CAP. X.

PRimò occurrit, Tempus & dies, si quid in eo celebre. Calendæ natalibus felices æstimabãtur. Itẽ dies septimus, & sextus. Nonus dies mensis soli consecratus. Quintus decimus Mineruę sacer & plenilunio illustris.

Secundò, Anni tempestas commendanda.

Tertiò, Dies festi, si ita contingat commemorandi.

Quartò, Locus in quo quis natus est considerandus.

Quintò, Familia eius, qui laudatur commemoranda.

Sextò, Deueniendum ad partem orationis præcipuam quæ est laudatio eius, cuius dies natalis anniuersaria memoria celebratur, vbi præscribitur mod⁹ & character istius laudationis.

Septimò, precatio & votum.

SEquitur oratio quę in puerorum natiuitate dici consueuit: nuptias enim partus subsequatur oportet: quam & ipsam hoc modo conuenit perficere. Cum natiuitatis vniuscuiusque principium sit dies in qua in lucem editur, pauca de die dicantur necesse est, quæ quasi laudem occasionis cuiusdam & opportunitatis complectantur, atque contineant. Sivtique propriũ aliquid insigne, vel decorũ præter alios dies habuerit: vt si calẽdis natus sit, quod est mensis principiũ, principiũ autem est optimum, & á principio sunt omnia: & quod est totius dimidium, vel totum, auctore Platone. Si vero septimus, vel sextus sit, sacros hos dies, Diisque dicatos esse dicemus, & communitatem quandam esse cum diis ipsis, ob natiuitatis opportunitatem. Poteris etiam de nouo dicere, quod est soli

est soli consecratus: & quod consentaneum est, illum qui eiusmodi die natus fuerit, insignem & illustrem euasurum, & forte etiã (quemadmodum est solis natura) beneficiũ. Si autem fuerit quintusdecimus, hunc itidem Mineruæ attribui, & in hoc perfectum esse plenilunium: & quod par est, hunc viri natiuitatem eiusmodi futuram, vt in ea nihil desit. Eodem etiam modo de reliquis diebus, quos aut principio, aut fini accommodare studebis: & consideratis iis, quæ in medium possis afferre, sic laudem conficere conaberis. Postmodum vero & tempus cuiusmodi sit, considerare necessarium erit: & omnem tempestatem, aut hiemis, aut veris, aut reliquarum anni partium, quemadmodum in laudibus ad ludos attinentibus, temporum proprietates indicauimus, hiemi sane fortitudinem, veri speciosam venustatem tribuentes, æstati agrorum fructus, & bonorum omnium copiam: reliquo autem tempori, operum vacationem, & laborum quietem.

Superstitio antiquorum.

Erunt præterea significanda, quæ aliquando accidere temporibus: vti si quis natus sit die festo, scilicet Baccanalibus, aut mysteriis, aut aliquibus publicorum conuentuum solemnibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad prosequendas laudes tibi suppeditabunt.

Hinc autem ad ea loca, in quibus natus est aliquis veniendum.

Primum quidem ab eo, quod nationem continet, ad Asiam, ad Europam videlicet: & hinc rursus explicandum, si natio Græca sit: vel barbara: si sapientia, aut fortitudine prædita, vel si aliquid eiusmodi insigne, atque præclarum in se habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendum, vt quænam sit ciuitas, & ipsorum metropolis: aut si sit ei, quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, si ampla, & florens, si frequenti hominum multitudine referta, si ingeniis fœcunda, ac ad virorum virtutem fertilis, aut si aliquod aliud ciuitatis strenuè factum fuerit. Tum ea, quæ in vrbe continentur, prosequeris, ex qua familia quis natus sit, quod non ex humili, & abiecta, quod non ex ignobili, sed ex præclaro genere: ex quibus auis, & parentibus; quorum laudem (prout res copiam suppeditauerit) perstringes.

Ad hæc, ad laudem illius de cuius laudatione agitur, cuiusque est natalis dies, deuenies, quanam sit natura, tum in iis, quæ ad animi magnitudinem attinent. Si magnus sit, Aiaci: si pulcher, & fortis, Achilli similem dices, si boni, & prudentis consilij, aut iustus, aut moderatus, & temperans fuerit, congruentibus personis, Nestori, Themistocli, Aristidi, Phocioni illum æquiparabis. Si comis, & facilis sit, quod excandescentiam quandam laudabili mansuetudine admistam habet, & quod ad agendum est efficax. Si autem paruus sit, vt Tydeus, & Conon.

Explicabis etiam, qualis sit in iis, quæ ad degendam vitam pertinent: si lautus, & elegans sit, si magnificus; qualis in priuatos; qualis erga ciuitatem, tum liberalitate, tum cæteris rebus, quæ ad honoris, & gloriæ studia spectant.

Item si in aliqua scientia sit eminens, vt in medicina, aut in rhetorica, aut in philosophia, apposite, vt debet, laus quæ in his est, inducenda erit, ad quæcumque horum singula vtilia videbuntur. Sic enim multiplex, ampla, & copiosa fiet oratio, vt, comprehendi possit, qualis olim iam fuit, qualis est in præsenti tempore, qualemque in posterum fore consentaneum est. In hoc autem cum erimus, nequaquam alienum, aut absurdum fuerit, si tam ab aliis Diis, quam ab iis qui natalibus præsunt, precibus petierimus, vti præsens vita, atque futura, melior quam præterita contingat, ac vt confectis multis temporum spatiis, liceat ad maturam, felicem, fortunatamque senectutem peruenire. Hæc Dionysius.

PRAECEPTA DE Epithalamiis.

Hoc est de orationibus, quæ ad thalamum perfectis nuptiis recitari solebant.

Oeconomia.

CAP. XI.

HÆc oratio eadem fere est cum nuptiali. Exordium à propositione dicendorum.

Prima pars nuptiarũ laus obiter percurrenda.

Secunda laus coniugum, & eius præcipua capita.

Tertia, Affectus, atque studium ante matrimonium, & diligentia in his nuptiis conciliandis.

Quarta, popularium, atque affinium lætitia ex isto connubio, ipsarumque nuptiarum celebritas.

Quinta, Variæ personarum, quæ occurrent circunstantiæ.

Sexta pars, cohortatio ad mutuam concordiam. Sic igitur ille.

ANte Orationem de Natiuitate, id enim multiplex, ampla, & copiosa fiet oratio, quæ apud thalamum dici consueuit, & ea, quæ separatim dicuntur, solet attingere: eadémque est cum nuptiali oratione, nisi quod differt tantum tempore, quia perfectis nuptiis hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitus respondere videtur, & post nuptias, veluti Hymenæorum loco canitur. Sunt igitur etiam apud Sappho huius formæ dicendi exempla, cùm odæ epithalamij inscriptionem habeant. Verùm quia carminis, & solutæ orationis non eadem est tractatio, sed longè dispar, & diuersa ratio, quoniam sicuti metris, ita B etiam mentis notione, & sententiis hæc differũt: hoc pacto hanc itidem orationem commodè tractari posse censeo, si in exordio statim hoc significaueris, alios quidem hymenæum canere consueuisse, nos verò Hymenæi loco orationem habere, non tibiis, aut citharis, neque ędepol aliquo eiusmodi cantu, sed eorum laudibus, & hymnis, qui matrimonio copulantur.

Post hæc deinceps adducendum erit, quod hominibus existentibus nuptiæ sunt admodum necessariæ. Ex his enim vniuersa humani generis conseruatio, propagatióque dependet: & quæcunque alia bona ad nuptias pertinent oratione persequeris. C

Deuenies postea ad personas, quæ ad nuptias conuenere, in eisque versantur, & quænam hæ sint, explicabis.

In quo sanè de ipsarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate; quot fortunæ bona habeant, & quodnam earum studium, officiúmque sit, disserendum erit. Eas præterea diligentiam, vti matrimonium, atque coniunctio efficeretur, adhibuisse: & quo animo sint nuptiarum causa familiares, itemque alieni, & ciuitas ipsa publicè. Et matrimonium planè omnibus curæ esse, ab omnibusque summo studio coli: & nuptias cuipiam frequenti virorum, mulierúmque conuentui, & calendarum celebrationi, & ciuitatis solenni festo similes existere. D

Quemadmodum autem in nuptialibus, post reliqua illud inspicere dignum putamus, vti si ex eadem patria, si ex eodem genere: ita in his quoque eiusmodi orationis partem non minimi faciendam esse duces. E

Post laudes verò, & laudationes cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat ad mutuum inter se studium exercendum, ac ad vnum, idémque sentiendum.

Eo maximè autem, quod plurima bona ex huiusmodi concordia, & amore, necessariò contingant, ab vniuersali materia, ad singularem, propriámque orationem traches: videlicet, quod concordia omnibus hominibus est bonorum dux, quod ab ea omnibus maxima commoda proueniunt, incredibiles vtilitates proficiscuntur, & potissimè matrimonio coniunctis.

Ad quod comprobandum, si à celebri vsu non abhorrere volueris, illud Homeri scitè dictum tibi adducendum erit; nullum maius bonum, quàm dum vir, & vxor concordes, & idem sentientes, ædes habitent: Quanto ob eam rem inimici dolore, quantaque amici voluptate afficiantur.

Postremò precibus veteris, vt quamprimùm liberi procreentur, ac in lucem edantur; quo eorum nuptias inspicere, Hymenæum canere, & eiusmodi orationum conficiendarum materiam, occasionémque rursus habere valeamus.

DE LAVDATIONE funebri.

CAPVT XII.

ANtiquum est orationis genus laudatio funebris, de cuius ritus origine, extat elegans dissertatio apud Dionysium Halicarnassensem. *Vide superius laudationem personæ.*

Vtrum (inquit) Valerius, primus hunc morem apud Romanos instituerit, an institutum à Regibus sequutus fuerit, certò affirmare non possum.

Quod tamen hoc sit Romanorum vetus inuentum, in funere illustrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primùm institutum fuerit, ex communis historiæ scriptis didici, quæ tam vetustissimi poetę, quàm celeberrimi historici prodiderunt. *Orationis funebris ritus antiquus.*

Nam certamina quidem funebria in honorem clarorum virorum gymnica, & equestria, à necessariis facta tradunt, vt ab Achille in Patrocli, & multò ante ab Hercule, in Pelopis funere.

Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt; præter Athenienses tragicos, qui ciuitati suæ assentantes, Theseo Argiuos sepelienti hoc quoque fabulosè attribuerunt. Sero enim Athenienses legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem reddiderunt, siue ab aliis qui ad Artemisium &, Salamina, & Platæas pro patria occubuerant, initium duxerint, siue etiam à rebus gestis in campis Marathoniis: sed ea quoque, quæ in campis Marathoniis sunt gesta, sexdecim annis Bruti funere sunt posteriora, si modò ab his primis laudes in defunctos cœpta sunt dici.

Sed si

Sed ſi quis miſſa facta hæc quæſtione, quinam primi laudes funebres inſtituerint, examinare, aut ſcire voluerit, apud vtros mos iſte melius ſe habeat, longè prudentius hunc apud hos, quàm apud illos conſtitutum reperiet: Quia Athenienſes videntur eorum cauſſa, qui in bello cæſi ſepulturæ mandantur, orationes funebres inſtituiſſe, ex vna tantum virtute, quæ in ipſa morte apparuerit; etiamſi quis cæteris in rebus fuerit nequior, exiſtimantes viros bonos iudicandos. At Romani omnibus viris claris, ſiue eorum ductu, auſpiciiſque bella fuiſſent confecta, ſiue in Reipubl. adminiſtratione, & gubernatione, prudentia dediſſent conſilia, & præclara edidiſſent facinora, hunc honorem haberi ſtatuerunt, & non ſolum iis, qui in bello cecidiſſent, ſed etiam aliis, quemcunque illi finem vitę ſortiti fuiſſent: exiſtimantes ob virtutes totius vitæ actæ, non ſolum autem ob glorioſum obitum viris bonis laudes deberi. Hæc de origine funebris laudationis.

Extant funebres orationes Gregorij Nazianz. in Baſilium, in patrem, & ſororem. Ariſtidis, in Eteoneum. Gregorij Nyſſeni, in Placidiam, & Pulcheriam. Ambroſij, in Theodoſium, &c.

Quod verò ad modum attinet, quem idem Dionyſius tractat in technicis, ad eadem capita laudationis refertur, quæ ſuperius ſunt declarata. Addit verò inſuper aliquid de mortis genere, & circunſtantiis, tum luget, & deplorat, tum lachrymas abſtergit, & conſolatur, quod pleniſſimè ab Ariſtide, in funebri laudatione Eteonei præſtitum eſt. Nam poſt narratas eius virtutes, exclamat ſuo more ὦ κάλλιστα μὲ ὀφθήμων κεκλαυσθαι ἅπαντα δὴ χρόνον. κεφάλαιον δ' ἀπὸ τούτων χαριεστάτη, τῶν ὀδυρμῶν, &c. quæ ſuo loco reddemus.

Mox inducit Deos è machina conſolantes, παύεσθε ὦ ἄνθρωποι, *Silete homines, nec enim miſer eſt puer, aut vir potius, nec miſeratione proſequendus obiter, quod inſtitit*, & ſimilia, quæ ſupra panegyrin ſortitur: λόγος ἐπιτάφιος.

Ad hoc genus pertinent epitaphia, quæ ſunt laudationes, & lamentationes vno verbo comprehenſæ, vt;

Vide Briſſon. in formul.

Aniciæ Phaltoniæ Probæ Conſulis vxori, Conſulis filiæ, Conſulum matri, Anicius Probinus V.C. Quæſtor, candidatus, deuinctus maternis officiis dedicauit. Et

Parens infeliciſſimus afflictus præpoſteritate naturæ, filium hoc tumulo condidit. quem importuna mors ademit, præripuitque ſenij baculum, cui iam defeſſa ætas adnitens, perbreues annos ſuos alleuabat; nunc autem mors adſequitur, quam triſtes lachrymæ deſeruerunt.

DE GRATIARVM actione.

CAP. XIII.

Capita gratiarũ actionis.

QVT in humana ſocietate, vel habendæ, vel referendæ gratiæ officium eſt omninò neceſſarium; ſic neque ratio χαριστείων in Rhetoricis prætermittenda eſt: tota autem fermè ex iſtis locis decurrit. Quale ſit beneficium? quàm amplum, quàm vtile, quàm expetendum, à quo datum fuerit, à Rege, Principe, duce, viro denique ſpectabili? Cui conceſſum? vni, an pluribus? an claro, & nobili, an abiecto, humili, immerito, vel non tam cumulata menſura promerito, quod ſæpius profitentur modeſtiæ cauſſa, qui gratias agunt. Quo titulo datum? & tractatur ſæpe per extenuationem meritorum, & amplitudinem beneficij. Quando? vel citò, vt amantiùs; vel tardè, vt conſideratiùs; vel inter maxima negotia largientis, & anguſtias recipientis, vt carius. Quomodo? candido, & profuſo animo, verbis expreſſis, onere nullo accipientis, commoditate maxima. Vbi? quo loco, publicóne, an priuato? qua corona ſpectante, qua luce, qua frequentia hominum, & ſimilia.

Partes autem fermè ſunt exordium, vel propoſitio rei, expoſitio, & exaggeratio beneficij, repromiſſio beneuolentiæ, ſtudij, amoris, obſeruantiæ, &c. quæ facile eſt in Auſonij diſerta ſanè gratiarum actione, atque in ipſius Ciceronis orationibus, pro M. Marcello, & poſt reditum in Senatu, & ad Quirit. agnoſcete. Auſon. apertè incipit.

Exordium.

Ago tibi gratias, Imperator Auguſte, ſi poſſem, etiam referrem: ſed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituẽdi facultatem. Priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos: tua beneficia, vt maieſtate præcellũt, ita mutuum non repoſcunt. Cicero ad Quirites, fluenti, & ambitioſo exordij tractu vtitur.

Quod precatus à Ioue optimo maximo, cæteriſq; Diis immortalibus ſum, Quirites, eo tẽpore, cùm me, fortunáſque meas, pro veſtra incolumitate, otio, concordiáq; deuoui, &c. Ad ſummũ propoſitio eſt quędã beneficij, & gratiarũ agendarum delibatio.

Exaggeratio beneficij.

Vterque beneficium cumulatè exaggerat à prædictis circunſtantiis, tum præcipuè M. Tullius, magna ſermonis maieſtate, in eo, quod ſibi collatũ eſt beneficio, omnia bonorum genera cõtineri oſtendit, vt liberos, fortunas, amicitias, conſuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies feſ-

ſtos, honorem, dignitatem, locum, ordinem,&c.

Perſona largientis.

Auſonius. Aguntur enim gratiæ, non propter maieſtatis ambitum, nec ſine argumentis, Imperatori fortiſſimo; Teſtis eſt vno pacatus anno, & Danubij limes, & Rheni. Liberaliſſimo. Oſtentat hoc dines exercitus. Indulgentiſſimo. Docet ſecuritas erroris humani. Conſultiſſimo. Probat hoc tali Principe oriens ordinatus,&c.

Cui conceſſum.

Eo amplius beneficium eſt, quo ad plures attinet, nec omiſit illud M. Tullius in Marcello. Eſt verè fortunatus ille, cuius ex ſalute non minor pene ad omnes, quàm ad illum ventura ſit lætitia, peruenerit. Quod ei quidem meritò, atque optimo iure contigit. Quis enim eſt illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præſtantior?

Quo titulo.

Hoc præclarè tractat Auſonius ad Gratianum. Subiiciet aliquis: iſta quidem adeptus es, ſed effare, quo merito? *Quid me oneras ſciſcitator? Rationem felicitatis nemo reddit.* Deus, & qui Deo proximus, tacito munera diſpertit arbitrio: & beneficiorum ſuorum indignatus, per homines ſtare iudicium, mauult de ſubditis dediſſe miraculum. Quo, inquis merito? ego nullum ſcio, niſi quod tu, piiſſime Imperator, debere te dicis, & hoc debere latiſſimè pertinet.

Quando.

Tu Auguſte venerabilis diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora prętexitur, comitia conſulatus mei armatus exerces

Quomodo.

Cum Gratianus Imperator conſulatum Auſonio cõferens, ſoluere ſe dixiſſet quod debebat, & adhuc debere quod ſolueret: hic exclamat Conſul Rhetor.

O mentis aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidiſſimo lactei ſermonis alimoniam! Quiſquamne tam parcus eſt in oſtentatione beneficij? quiſquam pondus gratiæ ſuæ, vim meriti profitetur alieni? quiſquam denique, quod indulget, quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quàm donum. Certent huic ſententiæ veteres illi, & Homerici oratores ſubtilis deducta oratione Menelaus, & inſtar profundæ grandinis ductor Itacheſius, & melleo delibutus eloquio, iam tertiæ Neſtor ætatis.

Vbi?

Conſilium meum ad Deum retuli, & quemadmodum ſolus, cui præſto eſt tam grande conſilium: an plenius cum Senatu, cum equeſtri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes?

Hæc igitur, & ſimilia adiuncta, quæ varia in diuerſis negotiis occurrunt, orationis filo pertexi ſolent. Poſtremò, repromiſſione tota oratio concludi ſolet, vt;

In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſempérque præſtabo, mihi neque in conſiliis de republ. capiendis diligentiam, neque in periculis à republ. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro repub. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in veſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam detuntam,&c.

DE SALVTATIONIBVS Principum.

CAP. XIV.

VSitatiſſimæ ſunt & hoc tempore orationes, quas Græci vocant ἐγκωμιαστικὰ, quales ſunt principum virorum ſalutationes. *Seneca ſuaſoria prima.* Eaſdem à veteribus vſurpatas teſtatur illa celebris Athenienſium oratio ad M. Antonium, vel potius adulatio, quæ egregiè deprehenſa eſt, & caſtigata. Nam cùm Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoque, & comitatu Liberum imitaretur; occurrerunt venienti ei Athenienſes cum cõiugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet, dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt, vt duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait Κύριε ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄνυμφον ἔσχε, *Domine, Iupiter matrem tuam Semelem ſine dote habuit.* Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt.

Hoc exemplo diſcant adulatores, quàm ſæpe noxium ſit, apud Principes viros, hoc fœdiſſimæ aſſentationis genere leuius obgannire. Quod verò ad tractationem ἐγκωμιαστικῶν attinet, antiquum illud Paryſatidis præceptum perutile meminiſſe oportebit, verba eſſe ſeligẽda byſſina, addo etiã pauca. Longum eſſet ire per ſingula, & eorum ineptias recenſere, qui in ea re peccãt frequẽtius: quoties tacenda dicuntur, & dicenda prætermittuntur ſilentio, quoties ad gratiã conquiſitæ laudes, vanæ, & mẽdaces obtrudũtur, quę perſonæ non magis cõueniunt,

niũt, quã Pygmęo Coloſſi crepidæ. Quoties ipſa prolixitas occupatas, aures enecat, quæ iſtas aggreſſiones magis, quam prælij congreſſum formidant. Quamobrem ſapiunt, qui omiſſis parergis, quod inſtat nauiter exequuntur. Tria autem huius fermè ſermonis ſunt capita.

Primum, gratulari ſolet aduentum, atque omnium de ea re conceptam ſignificare lætitiam.

Secundum, rationes iſtius gratulationis reddit, à meritis conſalutati principis, cuius laudes paucis quidem, ſed ſummo delectu conquiſitis ſententiis perſtringuntur.

Tertium, vouet, & dedicat mentes, animos, pectora fortunas, ſpes, opes, & ſimilia.

Nunc autem, quoniam trita res eſt omnium pene gentium linguis prolixioribus verbis abſtinebo.

DE LAVDE PVERORVM.

CAPVT XV.

VT prima Solis Orientis crepuſcula ridere blandius ſolent, ſic, & in pueris, in quibus vis pulcherrimæ naturæ paulatim efferueſcit, virtutum teneritas delectat, & gratam dicendi materiam, ſi non adeo locupletem ſuis oratoribus ſuggerit.

Neque enim mihi Themiſtius in ſuo Valentiniano, neque Ariſtides in Eteoneo, iucundum laudationis campum, aut deſideraſſe, aut cum obtigiſſet humiliter tractaſſe iudicandi ſunt.

Laudantur fermè pueri ab his capitibus. A paterno, maternoque genere, à ſimilitudine patriarum virtutum, quam viuam, & ſpirantem in ſuæ vitæ pictura exprimunt, à forma corporis, & educatione. A pietate in Deum, obſeruantia in parentes, & præceptores: Ab ingenij acrimonia cum morum feſtiuitate, ſermoniſque affabilitate coniuncta: A pudore, innocentia, integritate caſtimonia; Ab induſtria, eruditione, & artibus, cæteriſque animi, & corporis ornamentis: Denique à ſpe rerum maximarum; quæ omnia authores illi in iis, quæ de pueris conſcripſerunt, encomiis ſuauiſſimè proſequuntur. Et benè quidem Themiſtius incipit.

Ὦ παῖ δυοῖν ἀνικήτοιν πατέροιν ἐκ ἔδα ὅτῳ σε προσηκόντως μᾶλλον χρὴ καλεῖν τῷ παρόντος πόθεν τὸ μέλλον ἢ τὸ ἐρώμενον. O puer duorum inuictiſſimorum patrum ſoboles, haud ſatis liquet, quo pacto te pro dignitate compellem, an ex præſenti, an etiam ex futuro te appellare debeam? Mox poſt generis amplitudinem attingit educationem. ἐπ᾽ ἐμοὶ δὲ ἀγαθὸς ἐφηρέμενος ἀναπτύσσει τῷ πατρὶ, καὶ

A

B

C

D

E

LAVS ANIMALIVM.

CAPVT XVI.

DIxi copioſiùs de laude perſonæ, quia frequentius eſt hoc laudationis genus. Nunc propoſitum initio ordinem ſequutus, methodum, quam in laudandis animalibus ſeruant Technici, paucis expedio.

Laudantur animalia à pulchro, vtili, & neceſſario: ſicut & res cæteræ. *Hæc* ſunt enim prima laudationis fundamenta.

Capita erunt, gens, parentes, robur, pulchritudo, labor, agilitas, cantus, humani ſermonis imitatio, fidelitas, gratus animus, amor in dominos, prudentię, fortitudinis, temperantiæ, & cæterarum virtutum adumbrata ſimulachra.

Exemplum habes in muſca Luciani: Tanta enim induſtria perſequutus eſt omnia, quæ de muſca dici, aut cogitari poſſunt; vt vix aliud quicquam in hoc genere magis luculentum reperias.

Principio enim, quæcunque ad corporis habitum, compositionem membrorum, speciem, atque vsum partium pertinent exequitur. Mox ad interiora progressus, prudentiam, fortitudinem, reminiscentiam, in eadem commendat: ad summum victus, & dictæ rationem. Nomen, genus, cognomines etiam puellas ostendit. Et hæc quidem ex variis historiæ naturalis scriptoribus repetenda, eruditione, & eloquentiæ suauitate temperanda, quo in genere plurimum valent descriptiones: Non satis est enim oratori accepta ab historicis nudè, & simpliciter enunciare, sed præterea quibusdam artis lenociniis ornare decorum est. Exemplum subiicio in laude apum, & formicæ.

Extat apud Quintilianum nobilis declamatio, in qua pauper damni per iniuriam dati actionem intendit diuiti, quod eius apes veneno illitis floribus peremisset, vbi postquam suas narrauit fortunas, de apibus multa, & præclara commemorat.

LAVS APVM.

CAP. XVII.

Ex Quintil. decla. 13.

CÆtera animalia videtur mihi natura vsibus nostris genuisse, hæc etiam deliciis, cum eo, quod in illis, quæ, vel scindendo solo, vel maturando itineri comparamus, multus ante redditus insumitur labor, & cum perdomanda, cum alenda sint, nihil tamen possunt sine homine, & tantum coacta prosunt.

Apes faciunt iniussæ fauos, sine vllo rationis humanæ ministerio, totus fructus vltro venit. Adijce, quod cætera animalia, aut fatis incurrunt, aut vitibus nocent, primáque, vt fama est, hostiæ causſa pecudi fuit læsa fruges.

Harum ita innoxius per prata, syluasque discurrit labor, vt tantum factum opus appareat. Qua satis digna persequar laude? Dicam animal quodammodo paruum hominis exemplar? Hoc humana excogitare non potuit solertia. Etiam ratio nostra, quę sub terris lucrum inuenit, quæ maria inquisitione sua sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari non potuit. Venena potius inuenimus.

Iam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia. Non illas libido progenerat, domitrix omnium animalium Venus, vtque homines in excusationē sui fabulis tradiderunt, etiā Deorum posteritas, has regnis suis excepit: Abest inimica virtutū voluptas castis sine labe corporibus. Solę omnium non edunt fœtus, sed faciunt. Ipsæ paulatim sicut stipatæ sunt, per mella viuiscunt, &, vt oportet, animal laborioſum, ex opere nascitur.

Inde vt adoleuit iuuentus, & ad similes labores ætas roborata conualuit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo noua turba laboret, quasi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, suspensumque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cum ingenia nostra, quæ nos, scilicet ambitiosi nostri æstimatores proxima diuinis credimus, ad percipiendas disciplinas multo labore desudent, nulla apis nisi artifex nascitur. Quid credas aliud, quam diuinæ partem mentis his animis inesse? Quid præcipuum referas? Non vt cætera animalia per pastus vaga incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio semper habitatura, sed tutas sedes continent, vrbes tectis, turba populos imitantur. Non vt feræ volucres, non vt præsentis modo cibi memores in diem viuunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vere cellis tutus annus est. Etiam cum ad humanos vsus opera subducta sunt, reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quod inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vsus lucrum ducit, in publicum venitur, & communes opes congeruntur in medium, nec fas est dilibare gustu, priusquam plena horrea securos spōdeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quæue officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? Quę seueritas in castiganda inertia? multa dictu, visuque miranda, præuidere tempestates, nec dubio se cœlo tradere, nec vltra viciniam nubilo tendere.

Nam si leues aura iniquior rapuit, ad dirigendos in destinata cursus modico lapilli pondere librare pennas. Illas maiorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adijce, quod si, quas, aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferuntur prius corpora, posteriórque operum, quàm funerum cura est. Quid illigare cruribus flores? quid ore succos in publicum ferre? Me tamen ipsius operis præcipua admiratio subit, non est temerè, nec fortuitam figuram, & sedes modo reponendis cibis, quæsisse credas, tudis cera componitur, accedit vsibus inenarrabilis decor. Nā primum tenacibus vinculis fundamenta suspendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter crescit, nec quicquam ex inchoatis paruum est, quod non sua portione

ſua portione perfectum ſit, iam nec alia parte opus eſſet. Gemina frons ceris imponitur, & cum foraminibus tantum ſpatium detur, quantum ad generanda examina puram ſpem capiat (ipſi enim ſibi inuicem anguli hærent, & ita mutò vinciuntur, atque alligantur, vt quod voles medium ſit) his textis ne vniuerſi mellis effluant pondus, intercepta onera cluduntur. Quis non ſtupeat hoc fieri poſſe ſine manibus? nulla interueniente doctrina hanc artem naſci? Quid non diuinum habent, niſi quod moriuntur.

ENCOMIVM FORMICAE,

Ex Baſilij, Hieronymi, & cæterorum imitatione expreſſum noſtro ſtylo.

CAP. XVIII.

PHilo Iudæorum fermè omnium eruditiſſimus, idemque eloquentiſſimus: in eo commentario, quem de plantatione Noëmi diſertiſſimè, vt cætera, conſcripſit, fabulam narrat, non minus ſuauitate iucundam, quam ſapientiæ fructu præclaram. Deus, inquit, rerum omnium opifex, cum admirabilem mundi ſtructuram, tanta, támque variâ partium non modo congerie, ſed & compoſitione conſurgentem, diuinæ mentis ſolertia machinatus, oculis ſubieciſſet: fertur ab ijs, quibus in hoc opere adminiſtris vſus fuerat, quæſiiſſe: quidnam de tota vniuerſi ratione videretur? tum vnus admodum libere, quod ſentiret, reſpondiſſe: vocem aliquam grandem, acutam, elatam, deſiderari: quæ omnes mundi peruagata regiones, ſine vlla intermiſſione, Dei laudes, & ſapientiam prædicaret, & eam, quæ, vel in tenuiſſimis rebus cernitur, ſummi artificis induſtriam, imperitis hominibus prædicaret.

Præclarum ſpectaculum Philonis.

Quæ profectò, ſi res eſſet, non laboraremus in laude formicæ: nunc autem, & ingenij humani imbecillitas, & ipſa rerum obſcuritas, tenebras dicentibus offundat; & de inſtitutæ orationis ornamentis plurimum detrahat, neceſſe eſt. Eſt certè formica Dei opus, tàm rei dignitate præſtans, artis ſubtilitate limatum, operis perfectione abſolutum; quàm humanis ſenſibus tenuè, rudè, impolitumque videri ſolet. In magnis ſiquidem corporibus, cœlo, terra, mari: vel certè in maioribus, vt in tot animantium figuris; affluente materia perfacilis molitio naturæ fuit: in his verò, tam paruis, tam contemptis, tam prope nullis, quæ ratio? quanta vis, quam inextricabilis perfectio? Et vbi fulgentes oculos, & viſum præten-

Propoſitio

Laus à corpore.

A dit in formica? vbi odoratum appiicuit, vbi inſeruit guſtatum? quomodo duriuſculis partibus, quaſi oſſibus corpuſculum interſtinxit? qua ratione venulas inſtar ramulorum diffudit? quo pacto, à vertice per dorſi vertebas ad candam, vſque diffluentem medullam produxit? qua ſolertia tenues membranulas diſtendit? qua molitione mouentem omnia ſpiritum acrem, vegetum, actuoſum, tam fragilibus, & delicatis particulis affudit? An etiam iecur; & in iecore vaſculum bilis receptaculum? cor denique, & renes, coſtularum interſtinctione, quaſi

B parietibus obſepſerit neſcio, cuncta tamen admiror; Sed nihil ingenio eſt admirabiliùs. Nam, quæ res in hac mortalium vita plurimum poſſunt. Prudentia, fortitudo, religio, non obſcuris quibuſdam in formica notis, ſed tanquam in clariſſimo ſpeculo collucent. *ab ingenio.*

Audio in prudentiæ comitatu duas eſſe virtutes primarias, cautionem, & prouidentiam: quarum illa in malis arcendis, hæc in bonis procurandis tota eſt. Iſtas verò, quis formicis, niſi iniquus Iudex

C fuerit, denegabit? Primum enim, quod per ſe maximum eſt, rempublicam habent, non Solonis, aut Lycurgi præſcriptis: ſed æternis naturæ legibus conſtitutam: & ne continuus in quotidianis operibus labor, diſtractionem afferat amicitiarum, & ſocialis vitæ commercia, ac voluptates minuat: certis diebus interquieſcunt, nundinas exercent; & miti hilaritate celebrant, qui tunc omnium concurſus, quam amicæ ſalutationes, quam dulcia, (ſi à nobis intelligerentur) colloquia: quæ animarum, quam ſuauis, quam iucunda conſociatio. *Prudentia.*

D Redeunt deinde in domunculas, quas ſibi multis Mæandris flexuoſas ad varios vſus cõſtruxerunt. Et ſilente quidem Luna, quaſi ſyderis abſentia contriſtatæ, intra cauernulas ſe continent; mox vbi riſit cœli facies clementior, nullius rei magis impatiens, quam otij effundit ſe portis niger formicarum exercitus, & rura proxima pabulatur: vnus omnium ardor, vna mens, vnus ſpiritus, munia diuerſa, & prudenter inter ſe diſtincta exercent; Aliæ prædas per calles anguſtos, nunc humeris obnixæ, nunc pedibus anteriæ, magna corporis contentione connectant: ferunt onera corpuſculis maiora, nec tamen ſub faſce ſuccumbunt. Aliæ venientes gratulationibus excipiunt, aliæ continuis morſibus humum egerunt, aliæ conſtructis aggeribus meatus aquarum excludunt, aliæ grana corrodunt, & veluti forcipe diuidunt, ne in herbam exeant; aliæ fruges madidas exſiccant, & ſuauiter in Sole apricantur: laborat tota gens, feruent opere viarum ſemitæ, ſilices ipſæ teruntur ſub itinere, ita nihil non poteſt continua ſedulitas. *Labor, & induſtria.*

E Quis inter hæc ſpectacula, tam piger,

tam ſolutus, tam de ſe parum cogitans: qui A non accendatur ad labores, qui non ſuis rebus inuigilet, quem non pudeat vinci à formica.

Robur & generoſitas animi

Neque verò magis laborioſæ ſunt, quam fortes, de noſtratibus nihil dico, quæ ſupra corporis modulum ingentis animi robore, & fortitudine ſunt præditæ: Aliæ ſunt Indicæ (ſi neſcitis) aliæ ſunt, quæ vt corpore longè grandiores, ita etiam valentiores ſunt ad conflictus, & prælia natæ. Degunt, vt ſæpius, apud Indos ſeptentrionales, qui Dardæ vocantur, auri (non tamen) vt cæca gens mortalium, ſtudioſæ. Ex quo, hyeme, cum ab æſtiuis laboribus datur vacatio, totæ ſunt in aurifodinis, ita nunquam poſſunt eſſe otioſæ: feruent, laborant, humum fodiunt, aurum egerunt, vincunt opera Gigantum. At verò æſtate cum ob vapores ſe in cuniculos abdidere, concurrunt ad prædas Indi latrones, vt auro ſine vllo labore potiantur. Verum odore illico afflatæ prouolant formicæ, irarum ſtimulos exerunt, ſumma cõtentione tuentur ſuum, cum prædonibus decertant, & plerumque licet pernicibus camelis fugientes, aſſequũtur, fœdáque laceratione contritos obtruncant. Feritatem ingenij dicet quiſpiam, & veſanam auri ſitim? Nihil minus, mihi credite, aurum quidem ad prædicanda Dei opera egerunt: cuius, ſi vt Solis, & ſyderum aſpectu contenti eſſent homines, nihil in noſtrum genus ſæuirent: ſed cum idem videant ad cædes, adulteria, ſacrilegia, & infinita, quæ quotidie experimur vitiorũ portenta exportari: quid mirum ſi non ſecus, ac ſummi numinis ſatellites, ad auertendũ malorum omnium fomitem excubant: In quo non tam mihi ob fortitudinẽ, quam ob ſingularem iuſtitiæ amorem videntur cõmendãdæ. Ecquid amplius poſtulatis à formica? religionem? (hoc enim vltimũ promiſeram) at certè, quod ſummæ pietatis eſt, mortuas ſepeliunt, nec detrita aſſiduis laboribus corpuſcula cum defecerunt, ſepulchri honore carere patiuntur. Audio etiã eas, quę in acie generoſe ceciderunt, ſi quando ab hoſtibus teneantur, maximo, quod inter eas fertur pretio, redimi: vt iuſta virtuti reddantur: & ad ſimile factum, ſimilemque virtutem poſterarum mens excitetur. Quid hac pietate mãſuetius, quid hac iuſtitia æquius, quid religione ſanctius? Quod ſi Ægyptij accipitrẽ cum Deorum honore coniunxerunt, quod inſepultis cadaueribus terram ingerat: quo in numero formicam de mortuorum ſepultura, tam ſollicitam, habendam putatis? ecquis erit tam iniuſtus, & imprudens arbiter, qui cæteras animantes cum formica audeat comparare? Date, date quaſcunque libuerit, ipſum ſi vultis elephantum, & quantum ſuperetur à formica cognoſcite. Ille inutili carnium mole, & ſaginã grauatur: Hæc eximij corporis elegantia, & agilitate præſtat. Ille lãguidus eſt ingenio, & penè fatuus: hęc ſemper incitata viget acrimonia. Ille vel à vili puero regitur: hæc ne regis quidẽ maximi ferret dominatũ. Ille ſi à muſca ſtimuletur, vlciſci non poteſt: hæc muſcas, & cętera in ſuam prædam conuertit. Hic ad bella, & alia onera gerenda ſeruiliter cogitur: hęc regnat in pace, in bello ſi quid opus eſt, dominatur. Ille ſeruituti mãcipatus de victu ſibi parando, ne in diem quidem, vel horam cogitat: hæc in annũ ſua ſibi horrea, ſuas fruges cõparat. Ille tota die torpet otioſus, hęc ne momentũ quidẽ in otio patitur effluere. B Ille modò draconum, modò hominũ præda fit, & ludibrium: hæc ſemper capit, raro capitur. Ille in triumphis ad laſciuientiũ oculorũ contẽptum lentè incedens oſtentatur: hæc nonnihil mortua ad voluntatem victoris ſubſiſtit. Ille pręter corpus nihil habet ſpecioſum: Illa nihil minus, quã corpus habet conſpicuũ. Quo fit vt ad cœleſtium mẽtium contubernium, quas Deus his corporis cõpagibus expeditas eſſe voluit, quam proximè accedat. Me quidem de formicæ laudibus dicentem, rei iamdudum fallit obſcuritas, & multa neceſſario prætermittere cogit. C Itaque aut illâ, quam initio dixi, voce cœleſti ad prædicandum: aut meo, veſtroq; omnium ſilentio ad miranduin, opus eſſe video.

DE LAVDE RERVM *inanimarum.*

CAP. XIX.

ANimalia conſequuntur res inanimæ, partim naturales, vt Cœlum, ſtellæ, elementa, pluuiæ, grandines, coruſcationes, fulmina, fontes, maria, lapilli, gemmæ, metalla, plantæ, & cætera id genus: Partim manufacta, vt vrbes, ædificia, ſtatuæ: Partim quæ ad mores, actiones, & vitia hominum ſpectant, vt vitia, virtutes, artes, bella, conuiuia, iracundiæ, libidines, morbi, ſupplicia: quę omnia fermè ad deſcriptiones attinent, quarum ſatis amplam ſegetem in altero tomo ſubijciam. Tria porro in his deſcriptionibus ſeruanda potiſſimum duco.

Primum, vt rei, quæ laudanda, aut deſcribenda occurrit, non modo partes præcipuæ, ſed etiam minutæ quæque, acri diſquiſitione perquirantur, quod non niſi à rerum peritis præſtari poteſt. Nam examinanda ſunt genera, & ſpecies, cauſſę, effecta, & adiuncta, quæ latum deſcriptionis campum ſuppeditant, non quod omnia ſint vbique coaceruanda, ſed delectus fieri debet ex multis.

Secundum, circa diſpoſitionem deſcriptionis non mediocris eſt prudentia, vt non ſit tumultuaria, & deſultoria, ſed leni, pellucidoque omnium partium tractu digeſta,

digesta, quod prestabitur ab eo, qui collocationem argumentorum prudenter animaduertent. Bene autem collocare mihi videntur, qui prius ea persequuntur, quæ rei essentiam propius attingunt, mox cætera, quæ sunt magis adscititia commemorant. Postremo etiam addunt effectus, vsus, virtutes, vtilitates, & cætera id genus.

Itaque in descriptione rerum naturalium, vt tempestatis, terræ motus, pestis, solent nonnunquam præmitti causæ, vnde coaluerunt. In manufactis materia, & efficiens celebrantur, dein singula adiuncta notantur, si verò consequantur, effectus insignes, & luculenti non solent prætermitti: quod fusius postea declarabitur exemplis.

Tertiùm, stylus descriptionum duplex est, vnus historicus, pressus, acer, & concinnus, alter Epidicticus paulo magis pictus, & effluens. Quid cuique loco, & argumento conueniat, prudentia satis iudicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

A quam videat, atque miretur; Solis ortum aspiciat; rursus occasum mutuis vicibus dies, noctesque reuocantem, globum Lunæ temporum cursus incrementis suis, decrementisque signantem; Astrorum micantium choros, & à summo de summa mobilitate fulgentes; Anni totius per vices membra diuisa, & dies ipsos cum noctibus per horarum spatia digestos, & terræ molem libratam cum montibus, & profluta flumina cum suis fontibus, extensa maria cum suis fluctibus, atque littoribus: Interim constantem pariter summa conB spiratione, nexibusque concordiæ extensum aërem medium, tenuitate sua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc serenitatem refecta raritate reuocantem; Et in omnibus istis incolas proprios in aëre auem, in aquis piscem, & in terra hominem. Hæc, inquam, & alia opera diuina, sint Christianis hominibus spectacula.

LAVDATIO, ET DESCRIPTIO mundi.

Ex Theodoreto, & D. Cypriano.

CAPVT XX.

MVndi laudatio, siue descriptio præclarum est dicendi argumentum, in quo omnes omnium penè disertorum calami desudarunt. Hunc autem fermè modum tenent, vt per causas, partes, & adiuncta D filum trahant orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo, post explosas variorum Philosophorum sententias, hanc primùm rerum molitionem à sapientissimo, & potentissimo artifice commendat his verbis.

Ὁ γὰρ τῶν πάντων ποιητὴς, οὐτ' ὀργάνου, οὐτ' ὕλης δέεται, ἀλλ' ὅσῳ θᾶττον τῶν ἄλλων τεχνίτων, ἢ ὅλη, ἢ ὄργανα, ἢ μήτηρ, ἢ χρόνος, ἢ πόνος, ἢ ἐπιμέλεια, ἢ ἐπιμέλεια τοῦ τοῦ τοῦ θεοῦ τὸ ὅλον ἐβούλησε. Ἠβούλησε γὰρ ἅμα ὅτε ἐδυνήθη, ἀλλ' ὁπόσῳ ἄρχειν ἐδυνήθησαν. ῥᾴδιον μὲν γὰρ ἰδεῖν αὐτοῦ, καὶ μυρίους, καὶ δημιουργοὺς δημιουργοῦντας κόσμους.

Hæc vbi de opificis, potentia, & sapientia attigit, præcipuas vniuersi partes aggreditur. Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ τὸ μὲν ὕδωρ αὐθυπὸ τὸ δὲ πυρὸ. καὶ τὰ μὲν στοιχεῖα, τὰ δὲ συμπεφυκότα στοιχεῖα, καὶ ζῶα πεποίηκε.

Solet deinde ad singulas partes oratio delabi, quas nitido, vernantique colore prosequitur. Quo in genere multa sunt exempla, quæ nos pluribus suo loco. Nunc istud Cypriani prolusionis instar audiamus.

Habet istam mundi pulchritudinem,

LAVS IMPERII, REGIONIS, vrbis.

CAPVT XXI.

LAtissimus erit dicendi campus, si hæc capita mente complectaris, & per eadem filum laudationis extendas.

Erunt autem septem, Origo, in qua primum inquirendus fundator. An Deus, an Heros, an Homo, inquit Menander Rhetor, & de eius laude dicendum paucis, si obscurus, & incertus, satis eum suæ vrbis gloria commendari ostendes; Si famæ haud ita bonæ: apologia erit vtendum.

Diuturnitas, siue antiquitas, cuius frequens est commendatio. Sic Athenienses, cum Sole genitos, Arcades ante Lunam natos prædicant. Si vrbs antiqua, dices legibus naturæ ita constitutum esse, vt quod antiquissimum est, idem quoque, sit honore dignissimum. Si recens, eam instar puellæ pubescere, & ad optimas quasque spes in dies assurgere.

Fines, copiæ, opera, viri, virtutes. Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud E Aristidem, & cæteros facile apparent, & animaduertet, qui grauissimos quosque authores legerit, quorum testimonijs vtitur eruditus Lipsius de magnitudine Rom.

Eius Origo est ab Æneа, & Troianis.

Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos.

Fines, ab oriente fuerunt Euphrates, à meridie Nili cataractæ, deserta Africæ, & mons Atlas, ab occidente Oceanus, à septentrione Danubius, & Rhenus, tales sub Augusto Imperatore termini sunt cõstituti,

Copiæ

Tum maritimæ, tum pedestres erant, quæ ad tanti imperij incolumitatem sufficerent.

Opulentia.

Ad auri centum, & quinquaginta milliones ex annuis reditibus.

Opera.

Maximè laudantur in vrbe, situs, munitio, amplitudo, hominum multitudo, alimenta, ædificia, templa, fora, theatra, circi, balneæ, thermę, viæ, pontes, statuæ, monumenta, aquæductus, priuata ædificia.

Quæ omnia breuiter eruditionis causſa in antiqua Roma admirabilia fuisse ostendit Lipsius in admirandis.

Situs.

Φύσεως χάρις nominatur à Menandro Rhetore, in quo primùm consideratur salubritas, quæ magni est momenti, & laudatur vrbs, vel domus, quò est λαμπρότης, εὐπνοΐα, ἡλιοτροπία. vt loquitur Plutarchus.

In vniuersum autem, vt notat idem Menander, consideratur situs ratione cœli, maris, terræ: si locus ad orientem spectat, laudabis in eo lucis principium, & quasi solis cunabula. Si ad occasum, dices, quod instar Coronidis appositus, solem cum laudationibus, & hymnis dimittere videtur. Si ad meridiem, quod in cœlo, velut in acie plagæ cœlestis medium occupat. Si ad Septentrionem, quod instar arcis munitissimæ editissimam mundi partem obtinet. Si montosus est, laudabis munitionem, & cum neruoso quodam corpore comparabis. Si planus, mollitiem, & æquabilitatem. Si regio sicca est, qualitatem in ea cœlestem commendabis: si fœcunda, vtilitatem: si infrugifera, frugalitatis alumnam dices.

Hæc ille Rhetor Græcus, apud quem plura quoque de situ vrbium videre poteris.

Liuius nonnulla in Romæ situ commendat his verbis.

Non sine causſa Dij, hominésque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehántur, quo maritimi commentus accipiantur, mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium, externarum regionum, Italiæ medium.

Munitio.

Munitiones laudantur à loci ingenio, & operibus hominum.

Roma munitissimo loco sita, vt Alpibus, & Apennino defensa: quod Rutilius hisce versibus celebrat.

Si factum certa mundum ratione fatemur,
Consiliúmque Dei machina tanta fuit:
Excubiis latus prætexuit Apenninum,
Claustráque montanis vix adeunda viis:
Inuidiam timuit natura, parúmque putauit,
Arctois Alpes opposuisse minis.
Sicut vallauit multis vitalia membris,
Nec semel inclusit, quæ pretiosa tulit.
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitósque habuit Roma futura Deos.

Hominum multitudo.

Decus vrbis quoque est hominum multitudo: nec abs re Aristides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homerica niue, quæ excelsorum montium iuga operit, & agros item, at pinguia virorum culta abdit, tantam Romam esse, vt in quacunque parte quis constiterit, nihil impediat, & in media eum esse. ὅπου δ' τις ἀυτῆς γένηται, ἐδὲν ἧττον τὸ κοινὸν ὁμοίως εἶναι ἐν μέσῳ.

Alimenta.

In alimentis consideratur bonitas, copia, salubritas, comportandi, & emendi facilitas.

Aristid. Mare per medium vestrum imperium porrigitur, cui vndiq; amplæ regiones adiacent, necessaria pleraque vobis submin istrantes. Nam ex omni terra, marique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones singulæ, fluuij, lacus, artésque item, & ingenia, tum Græcorum, tum barbarorum proferunt, id omne ad vos defertur. Itaque si quis talia omnia videre desiderat, is vel per totum orbem peregrinetur necesse est, vel in vestra ista vrbe versetur. Quicquid enim apud alias, vel crescit, vel conficitur hîc affluit, & abundat, tot autem, & tantæ onerariæ naues, singulis anni temporibus appelluntur, vt vrbs, communis quædam orbis officina videatur. κοινόν τι ἅπάντων ἐργαστήριον, vt appellat.

Ædificia.

Ædificia magnum vrbi decus afferunt, & publica quidem primùm laudanda, deinde priuata commendantur à materia, forma, artifice, fine, partibus, adiunctis.

Illa per Synathroismon laudat Ammianus libr. 16. cap. 6. vbi Constantij ingressum in vrbem Romam describens ipsum intuentem, & mirantem præcipua operum facit.

Deinde intra septem montium culmina peracluitates, planitiémque, posita vrbis membra colluítráns, & suburbana, quicquid erat, primùm eminere inter alia sperabat Iouis Tarpeij delubra, quantum diuina terrénis præcellunt, lauacra in modum prouinciarum extructa, amphitheatri molem solidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, velut regionem teretem, spatiosa celsitudine fornicata, elatóque vertice scansili suggestus Consulum, & priorum principum imitamenta portantes, & vrbis templum, forúmque pacis, & Pompeij theatrum, & odeon, & stadium, aliáque interhæc decora vrbis æternæ.

Templa.

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, longitudo, latitudo, materia, structura, ornatus,

natus, donaria, religio, & cætera. Romæ A quadringẽta,& viginti quatuor fuerunt,celeberrima Tarpeion, Pantheon, Templum pacis, Torpeion siue Capitolinum templum; quale erat sub Tarquinio describit Dionys. Alicarn. Situm est, inquit, in altera crepidine, habétque in ambitu octo iugera, sic vt latera singula ducentorum ferè pedum sint, exigua latitudinis, & longitudinis eius differentia, nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis, qua parte frons eius meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur,ab aliis lateribus duplici. In ipso sunt tres sellæ ex ordine à lateribus communione parietum clausæ, media est Iouis,vtrinque,altera Iunonis,altera Mineruæ,sub eodem laqueari,eodémque tecto. Conferamus si placet cum hac descriptione Ephesiæ Dianæ templum,miraculum orbis terrarum. Sic describit Plinius naturalis historiæ, lib. 36. cap. 14. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis annis factum à tota Asia, in solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret,ne in lubrico,atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, anC calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanæ; vniuerso templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedũ, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, ex his triginta sex cælatæ, vna à Scopa; operi præfuit Cherssiphron architectus: Summa miracula Epistylia tantæ molis attoli potuisse, id consequutus est ille vt peronibus arena plenis molli puluino,super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, vt sensim totum in cubili sideret; difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec sedit in cubili anxio artifici mortis destinatione suprema. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent nihil ad specimen naturæ pertinentia. Vide etiam quæ Iosephus habet de templo Hierosolymitano, libro sexto de bello Iudaico cap. 14. τὸ δὲ ἱερὸν ἱδρυτο &c. vbi fuse hoc mundi miraculum describit.

Theatra.

E

Theatra præcipuum locum obtinent, inter vrbis ornamenta, in quibus spectantur partes, vt scena postcenium Orchestra, Cunei caua, deinde, ornatus, vt columnæ, tabulæ, signa, ad summum totum scenicorum choragium. Nonnulla attigit Plinius lib. 36. cap. 15. in theatro Scauri. M. Scaurus fecit, in ædilitate sua opus maximum omnium quæ vmquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis destinatione theatrum hoc fuit, scena ei triplex altitudine trecentarum sexaginta columnarum, in ea ciuitate, quæ sex hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi: ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitreo, inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus imæ duodequadragenum pedum, signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero, caua ipsa cepit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphitheatro toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, sufficiat large quadraginta millia, &c.

Fora.

Fora Romæ quinque, Romanum, Iulium, Augustum, Transitorium, Vlpium, non prætermittuntur ab enconnastis, quæ erant prorsus magnifica.

Balnea.

Balnei structura laudanda, excutiendæ partes singulæ, ornatus deinde insigni laude non caret. Habes de hac re luculentum exemplum ex Luciano, de quo nos libro vndecimo. Seneca quoque perstringit epist. 87. Pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis, ac preciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora numidicis crustis distincta sint, nisi illis vndique, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur,nisi vitro circundatur nisi Parius,& Thasius lapis quondam rarum in aliquo templo spectaculũ piscinas nostras circumdederit, nisi aquam argentea epitonia fuderint. Et ad huc plebeias fistulas loquor, quid cum ad D balnea Libertinorum peruenero, quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum & impensæ cáusa, quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eo deliciarum venimus, vt nihil nisi gemmas calcare nolimus.

Aquæ ductus.

In aquæ ductibus spectantur moles, artificia, operis vtilitas, iucunditas, necessitas, &c. De quibus Plinius. Si quis, inquit, diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, Euripis, hortis, suburbanis villis, spatióque aduenientium extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Lepide Rutilius.

Quid loquor aërio pendentes fornice riuos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquàs?
Hos potius dicas creuisse in sydera montes,
Tale Gigantæum Gratia laudat opus.

Pontes.

In Pontibus conſideratur fluminum celebritas, Pontium neceſſitas, ſtructura, firmitas, vſus, vtilitas, & cætera, de quibus Xiphilinus. Traianus imperator pontem lapideum ſuper Iſtrum ſtatuit, quem ego nec dignè quidem habeo admirari. Nam etſi alia pulcherrima principis eius opera extant, tamen hoc eſt ſuper omnia, pilæ igitur eius ſunt viginti è lapide ſecto, & quadrato, quæ altitudinem habent' centum & quinquaginta pedum, latitudinem ſexaginta, diſtant inter ſe centum octoginta pedes fornicibus deuinctæ, quomodo autem non aliquis ſumptum in iſtas pilas admiraretur, quomodo non & conſtituendi, firmandique modum, id que in flumine magno, & vorticoſo, & fundo ipſo infido, & limoſo? nam nec auertere quidem curſum fluminis licuit vllo modo; nec verò de magnitudine fluminis ideò dixi, tanquam ibi maximum ſit, imò verò alibi duplo maius eſt, aut triplo, atque inſtar pelagi ſe diffundit. Sed quia locus ille arctiſſimus ibi locorum, & aptiſſimus ponte iungi, eſt tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rurſum in latum ſe effundit, tanto nimirum & rapidius fluit, & profundius exiſtit, & hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valde auxerit, magnitudo igitur Traiani ex eo quidem conſtat, non tamen vſum nunc nobis præbet; ſed pilæ duntaxat ſtant; quaſi in eum finem modò ſtructæ, vt documento ſint nihil eſſe, quod ingenio humano non poſſit effici.

Priuata ædificia.

In priuatis ædificiis ſunt domus, & villæ. In quibus laudatur amplitudo, ſtructura, ornatus. Tanta erat laxitas maiorum ædium Romæ, vt anguſte ſe habitare putaret, cuius domus tantum pateret, quantum Cincinnati rura patuerunt, erant autem quatuor iugera: Molitio admirabilis erat; columnæ ex longinquis regionibus conquiſitæ, de quibus tam ſæpè mentionem faciunt Poëtæ, Propertius.

Quod non Tenarius domus eſt mihi fulta columnis,

Nec camera auratas inter eburna trabes.

De ſtructura, & ornatu communiter Seneca epiſt. 96. Quid inter pueros, & nos intereſt, niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus cariùs inepti, illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant, nos ingentium maculæ columnarum ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ porticum aliquam, vel capacem populi cœnationem ferunt, miramur parietes tenui A marmore inductos, cum ſcimus quale ſit, quod abſconditur, oculis noſtris imponimus, & auro tecta perfundimus, quid aliud, quam mendacio gaudeamus, ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare, quid, quod, vt ait idem, verſatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant, vt ſubinde alia, atque alia facies ſuccederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur.

Nero Cæſar veſtibulo ædium ſuarum coloſſum centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item ſtagnum maris inſtar circumſeptum ædificiis, ad vrbium ſpeciem, rura inſuper armis atque, vineris, & paſcuis, ſyluiſque varia, cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum in cæteris partibus, cuncta auro lita, diſtincta gemmis, vnionumque conchis, erant cœnationes laqueatæ tabulis eburneis verſatilibus, vt flores, & vnguenta deſuper ſpargerentur, præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò, vice mundi, diebus, at noctibus circumageretur.

Villæ.

Specimen villarum aſpice, in vna villa. Extat, inquit Plinius, Gordianorum villa Prænestina ducentas columnas vno periſtylio habens, quarum quinquaginta Chariſteæ Claudianæ, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidiæ, pari menſura ſunt, in qua Baſileæ centenariæ tres, cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter vrbem nuſquam in orbe terrarum. Commemorat quoque Plutarchus in Lucullo eius ædificia ſumptuoſiſſima: nam ad Neapolin tumulos ſuſpendit foſſuris, Euripis, & riuis piſculenta ædificia ſua circumiecit, Diætas Marinas extruxit, quas Tubero ſtoicus contemplatus appellauit eum Xerxem togatum.

Sed operæ pretium eſt egregium Caij Plinij Iunioris epiſtolam lib. 5. epiſt. 6. legere, vbi de induſtria villam omnibus coloribus depingit.

Fontes.

Laudem fontis petemus ex Plinio. Fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manufacta, ibi paulum retentus in Larium lacum decidit, perinde die ſtatis auctibus, & diminutionibus creſcit, decreſcitque, cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur, iuxta decumbis, & veſceris; atque ex ipſo fonte, nam frigidiſſimus eſt, potas.

Flumina.

Flumina.

Flumina laudantur ab ortu, ſcaturigine copioſa, velocitate, colore, piſcatu, piſcium generibus, & multitudine, & aliis fluuiis, quos recipiunt, & locis, per quæ fluunt, denique à nauium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, vitibus, miraculis, prodigiis, rebus memorabilibus, frugum vbertate, & copia.

Agri.

Laudationis in agro capita erunt, fertilitas, amœnitas, varietas arborum, & herbarum, cultura, ſitus.

Viri, & virtutes. Sed omnino laudanda ſunt vberius ea, quæ cõmuni conſenſu maiora ſunt, *religio, legum maieſtas ritus, conſuetudines, priuilegia, iuſtitia, clementia, fortitudo, probitas, conſtantia, ars militaris, doctrinæ ſtudia, Gymnaſia, opificum induſtriæ*, de quibus diximus ſuperius.

Quæ Cicero pro Flacco, ſectione 62. paucis complexus eſt, cum de Athenarum vrbe ſic agit.

Adſunt Athenienſes, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras diſtributæ putantur; De quorum vrbis poſitione propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuiſſe proditum eſt: Quæ vetuſtate ea eſt, vt ipſa ex ſeſe ſuos ciues genuiſſe dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: autoritate autẽ tanta eſt, vt iam fractum prope, ac debilitatum Græciæ nomen huius vrbis laude nitatur, & de Lacedæmoniis.

Adſunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis ſpectata, & nobilitata virtus, non ſolum natura corroborata, verum etiam diſciplina putatur: quĩ ſoli in orbe terrarum ſeptingentos iam annos amplius vnis moribus, & numquam mutatis legibus viuunt.

Ibidem de Maſſilia, & cæteris.

LAVS VIRTVTVM, & Scientiarum.

CAP. XXII.

LAVS Virtutum, & ſcientiarum iis ferme capitibus excurrit, quæ in laude perſonæ notaui ſuperiùs.

A In virtutibus quippe expenditur honeſtas, vtilitas, neceſſitas, quod vt plenius aſſequatur orator, modo earum definitionem, ſeu potius deſcriptionem clariſſimis pingit coloribus, modo ipſius obiecti dignitatem amplificat, modo eiuſdem virtutis varias partes, & quaſi membra ſingula diſquiſite percurrens explicat, modo eius originem, & cauſſas arceſſit, modo effectus admirabiles ponit ob oculos, modo contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modo inferiorum virtutum comparatione, eam quam laudat celſius attollit.

B

Ad hæc contexit ſapientum effata, hiſtorias, ſimilitudines, emblemata, quibus quaſi teſſellato opere diſtinguatur oratio. Horum nonnulla perſequutus eſt Apthonius in Encomio ſapientiæ: Primum enim ab eius dignitate incipit, & oſtendit ſapientiam *Communem eſſe Deorum poſſeßionem*, κοινὸν κτῆμα θεῶν.

Nam Iunoni nuptias, Marti bella, Vulcano fabrilia, Neptuno tribui nauigationes, ſapientia vero omnes indigere, καὶ θεοὶ μὴ ἀνευλὼ ἐκτήσαντο σύμφυτον, Proin-

C de ſemen eſſe quoddam cœli, & radium ſummæ maieſtatis, quo, qui inter mortales præditi ſunt, hos θεῶν παῖδας appellamus.

Mox ad eius neceſſitatem, & varias vtilitates delabitur, & plene indicat ſapientiam, omnium eſſe temporum, omnium negotiorum propriam, nec magis pacis, quam armorum, πολιτεύεται μὲν γὰρ κατὰ πόλεμον, ὡς εἰρωνίαν παντελῶς ἀγνοήσουσα, τὴν δ' εἰρήνης ὅπως μετέσχεν ὡς ἀγνῶσα καθάπαξ τὰς μάχας.

Deinde eius commoda vbique terra-

D rum in vita ciuili percurrit, & quid imperatoribus, & belli ducibus, quid agricolis, quid nauigantibus quid vniuerſo hominum generi conferat oſtendit.

αὕτη γεωργοῖς ἀνῆκε τὴν γῆν, καὶ τοῖς πλέουσι νῆμει τὴν θάλατταν, &c.

Nec ſatis; ipſam ſapientiam in cœlum penetrantem inducit, & totam ſuperioris mundi Oeconomiam admirabili virtute complexam.

Αὕτη λαθεῖν οὐ κατέλιπεν ἃ τὴ ἀπορρήτων ὀυρανὸς ἔχει παρ' ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὅσον ἥλιος περιέρχεται κύκλον ἕκαστος, μόνη σοφία τοῖς ἀνθρώποις ἐξεῦ-

E ρεν.

Quarto eius diuerſos effectus artificioſe per hiſtorias explicat, vt cum dicit ſapientiam Troiam cepiſſe, Sapientiam Cyclopis oculum effodiſſe, Sapientiam Perſarum robur contriuiſſe;

Poſtremo auget à comparatione minorum, & ſapientiam cum fortitudine comparans, hanc longe inferiorem, illam glorioſiorem plane declarat.

Εἶτά τις αὐτῷ ἀνδρείαν παραβαλεῖ. &c.

Ad hoc genus pertinent λόγοι, quos an-

tiqui χρείας ab vtilitate nominarunt, sunt enim proprie orationes de vitiis, & virtutibus, aliqua sententia complexis, quæ tractantur sæpissimè per Paraphrases, & descriptiones rei, per causas, per contraria, per similitudines, per exempla, per veterum testimonia, quæ Aphtonius in arte vocat παραφραστικὸν τὸ δι' αἰτίας, τὸ ἐναντίον, παραβολὴν παραδείγματα, μαρτύρια παλαιῶν. Quorum omnium ars ex Libanio, Theone, & Aphtonio, vel iis, qui adhuc nare discunt cum cortice satis nota est.

Artes, & scientię, haud dissimili quidem ratione laudantur: Solet enim primum earum inquiri nobilitas, quæ ex inuentoribus non raro peti solet. Deinde ostenditur antiquitas, & ortus, & progressus, & obiecti dignitas, & commoda in omnem ciuilis vitæ partem longè, latéque diffusa, & honores istarum artium professoribus habiti, & libri scripti, & ingeniorum claritas, & multitudo, & scientiæ veritas, & constantia, & necessitas, & si quid huiusmodi.

quibus dispositio admodum vulgaris, & excursiones, quas nollem hoc tempore imitari.

Partitio orationis Thucydidis.

Primum, Exordium est ab excusatione, rei magnitudine, cum virium tenuitate comparata. Simile est exordium Demosthenis in ἐπιταφίῳ λόγῳ, cuius lib. 1. memini. Tenuitate (inquit) oratoris periclitatur fama celebritatis. Itaque satius res magnas obuoluere silentio, quàm ingenij culpa deterere, vide Horat. od. 6. lib. 1.

Secundum, Laudationis fit initium communi, & antiquo filo. Maiores primum laudantur, & si minus ad rem: similia in Demosthenis λόγῳ ἐπιταφίῳ, & in odis Pindari, in quibus laxiora sunt huiusmodi lusitantis facundiæ parerga.

Tertium, Politia Athenienſium ab optima temperie comendatur. Experti sunt autem primùm Reges, deinde ἀρχοντὰς perpetuos: Mox decennales, re in Democratiam, de qua hic agit Thucidides, adductâ.

Quartum, Athenienſis respublica sectata est elegantiam cum frugalitate, Philosophiam sine mollitie. Talem temperiem laudat Plutarch. de fortuna Alex. τὸ ἀνεμφύρτον ὑπὸ φθόνου τὸ ἐπίπονον ὑπὸ ἀπραγμοσύνης.

Quintum, Athenienſes non tantùm verbis, sed & operibus studeant. Nam sapiens oratio sine actione, clauda virtus est, vt ait Cyrillus apud Sanctum Maximum.

Sextum, Athenienſes benefici, nec similes τοῖς ἐπὶ τοῖς χρημάτων συνεῖσιν ἀφ' ὧν ἄνθρωπος μισθὸν λαμβάνει, vt ait Plutarch.

Septimum, Confirmat narrationem ab effectis.

Octauum, Post laudem vrbis, & maiorũ: delabitur in laudes mortuorum, quos à fortitudine glorioſæ mortis commendat: De huius obitus gloria extat, Arist. hymnus apud Laert. Ἀρετὰ πολύμοχθε γένος βροτείῳ. &c.

Nonum, Cæteros acuit eorum exemplo, quanquam eius oratio plus habet grauitatis, quàm aculeorum.

Hæc autem præcipuæ notæ visa sunt, vbi agit de mortuorum gloria.

DE VETERVM IN EPIDICTICIS orationibus artificio.

Caput XXIII.

PLacet quoque ad huius libri coronidem nonnulla de veterum in tractandis orationibus Epidictis artificio suggerere, licet superiora sint exemplorum varietate distincta.

Primus omnium occurrit Thucidides, cuius funebris legitur oratio lib. 2. in Athenienſes, qui pro patria fortiter occubuerant. Sed vt dicam, quod sentio, minime est Epidicticus, imò austerus, grandis, subhorridus, & rerum potius sincerus pronunciator (quod dixit M. Tullius) quàm facundus laudator. Itaque hunc ἐπιτάφιον λόγον, quod nihil habeat admodum eximium prætermitto, summa capita delibasse contentus, in

---

Οὐκ οὖν χρὴ τὴν πόλιν μετ' ἑτέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες σεῴζεσθαι, κάλλιον ἢ ἔργον αὐτῇ περιέμψοι· κοινῇ μὲν τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ δ' ἀγήρων ἔπαινον ἐλάμβανον, καὶ τάφον ἐπισημότατον, οὐκ ἐν ᾧ κεῖνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν παρὰ τῷ ἐντυχόντι ἀεὶ, καὶ λόγου καὶ ἔργου καιρῷ ἀείμνηστος καταλείπεται. ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνῃ ἐπιγραφὴ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἑκάστῳ δ γνώμης μᾶλλον, ἢ τοῦ ἔργου ἐν διαιτᾶται. ὃς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες, καὶ τὸ εὐδαιμον, τὸ ἐλεύθερον,

NOn statuerunt sua virtute fraudãdam esse ciuitatem, speciosissima eam collecta donantes. Publicè namq; corpora impendentes, priuatim laudem, quæ nunquam seneſcet, acceperunt: simul, & honorificentissimam sepulturã, non magis eã, in qua ipsi sunt siti, quã sempiterna gloria, quæ, vt sese quodque offeret tẽpus, vel narrãdi, vel imitandi, celebranda relinquitur. Quippe illustriũvirorum tumulus orbis vniuersus: neq; id domesticorum tantùm saxorum testatur

τὸ δ' ἐλεύθε-

τὸ δ' ἐλεύθερον, τὸ εὐψυχον κρίναντες, μὴ φρικιᾶσι τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. οὐ γὰρ οἱ κακοπαθοῦντες δυναμώτερον ἀφειδοῖεν ἂν τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς ἐστ' ἀγαθοῦ. ἀλλ' οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἐπικινδυνεύεται, καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἧττον τι πλαίσωσι. ἀλγεινοτέρα γὰρ αἰδεῖ γε φρονίμῳ ἔχοντι ἡ ἐν τῷ μὴ τὸ μαλακισθῆναι κάκωσις, ἢ ὁ μὴ ῥώμης, καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα μηνόμενος, καὶ ἀναίδητος θανάτου.

inſcriptio, ſed etiam ſine literis in exteras gentes egreſſa memoria, magis apud animum cuiuſque, quàm apud vrnas commoratur. Quos ipſi nunc ad imitandum vobis cùm proponatis, & felicitatem exiſtimetis eſſe libertatem, rurſuſque libertatẽ eſſe felicitatem, nolite bellica recuſare diſcrimina. Neque enim, qui aduerſa fortuna laborant, iuſtiùs vitam contempſerint, quibus ſpes boni non eſt, ſed quibus aduerſa commutatio, ex proſpera fortunâ in aduerſam periclitatur. Triſtiórque eſt viro prudenti, contumelia comes ignauiæ, quàm per fortitudinem, & publicam ſpem, ſine ſenſu futura mors.

LOngè ſuauior eſt, mollior, & methodo inſtructior in laude Eteonei, cuius orationis hæc ſunt capita.

Primum, Exordium lene, & elegans, in quo delineatio totius orationis. Deflendum eſſe ſcilicet Eteoneum mortuum, propter eximias virtutes, quibus effulſit.

Secundum, Virtutes mixtæ Eteonei ſummatim perſtrictæ, apta eſt initiis. hæc veluti præcerpta, & ſumma tantùm capita delibans laudatio. Paucis autem multa complectitur, & plurimum habet venuſtatis. Exemplum attuli ex Plinij panegyrico, & D. Gregor. Nazianz. orat. in Athanaſ. ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι, & cætera, quæ infra fuſius.

Tertium, Laudationis initium à genere, quod eſt in iſtis argumentis frequens. Et apud Herodianum gloriatur Commodus Imp. ὁμοῦ δὲ μ' εἶδεν ἥλιος καὶ ἡγεμόνα, καὶ βασιλέα.

Quartum, Breuiſſime educatio, & pulchritudo laudantur. Sic paucis ſunt perſtringenda, in quibus nihil multùm eminet, nec tornandum, quod ait Iulianus milium. Et hæc grauiora, quam ſi formæ laudem picto ſtylo texuiſſet. Magnum eſt mentem bonam in pulchro corpore ſortiri. Laudat autem in eo, Γέροντα τὸν νοῦν, σῶμα δ' ἡβῶντα, vt celebratur Græco prouerbio, Mentem ſenilem in corpore iuuenili. Et eos gratiores iuuenes Cato Tullii cenſet, qui præ ſe ferant aliquid ſenectutis, quod de nobiliſſima Virgine, & Martyre Eulalia cecinit acutè, vt ſolet Prudentius,

Moribus teneris caniciem meditata ſenum.

Quintum, Commendatur in eo literarum ſtudium, & eruditio. Vita eſt hæc ſapientis. Otium verò, ſine literis viui hominis ſepultura, quod præclarè dixit Seneca. Ὁ νοῦς ἀεὶ, σοὶ καμέτω τυποούμενος θείοις νοήμασιν monet Nazianz. tetraſt.

Sextum, Obſeruantia in præceptorem. Eximia laus eius ætatis, cui ſufficit obſequij gloria. Quantum autem præceptorum charitati debeatur, declarat Seneca l. 6. de beneficiis.

In docendo, & laborem, & tædium tulit, præter illa, quæ percipientibus in communi dicuntur, aliqua inſtillauit, ac tradidit. Hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam: Ingratus ſum, niſi illum inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.

Nec mirum, ſi Epiſcoporum nomen tributum olim iuuentutis moderatoribus, vt liquet ex Oppiano, lib. 1. de venat. v. 681. Μυσοπόλων ἔργων ἄπο παῖδες ἴασιν Ἀθρόοι, οἱ δ' ἀφ'. ὅπαδον Ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἴοντας. 7. Celebratur eius verecundia, vbi dicitur αἰδοῦς ἄγαλμα, hoc eſt *pudoris ſimulacrũ*. Præclara laus apud veteres, apud quos magna veneratio huiuſce virtutis: teſtatur nobile dictũ hieroglyphicis inciſum in propylæo Pylonis contra impudentiam. ὃν γὰρ νόμῳ καὶ ἀποστρόμῳ θεὸς μισεῖ ἀναίδειαν. ex Clemente Alexandr. lib. 5. in Symbolis.

Octauum, Deploratio, & affectus, quam ſuauiſſimi amoris, quamquam non degenerant in inſanam illam næniam, quam habet Himerius in ſimili argumẽto, cuius ego feci mentionem in libro de affectibus.

Nonum. Deus è machina conſolatur affines mortui, in quo artificioſa ſophiſtæ peroratio, qui per hanc proſopopeiã, & orationi plus gratiæ, & dictis plus auctoritatis conciliat. Verba autem non iam ſunt tanquam ἐκ σκήπτρου (quod aiunt) Θεμιστυόμενα, ſed plane, quæ videantur ex Oraculo fuſa, ita tota ſententiis illuminantur, vt, veſtis auro. Tales ſunt iſtæ.

Vitæ tempus etiam longiſſimæ breuiſſimum eſſe, ſi cum æternitate comparetur, pulcherrimè quoq; dixit Philon, in oratione Iacobi Patriarchæ. καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος ὀλιγοχρονιώτατος ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι.

Boni eſt Poetæ ante ſatietatem fabulæ finem imponere, ſimlliima dixit Tullius in dialogo de ſenectute.

Senectus autem peractio ætatis eſt, tanquam fabulæ, cuius defatigationem fugere debemus, præſertim adiuncta ſatietate. Et Seneca, quomodo fabula, ſic & vita; non quamdiu, ſed quam bene acta ſit refert.

Hæc autem præcipuæ notæ viſa ſunt.

Laus Eteonei, ex Aristide

Ω παῖ τὰ οὐ κάλλιστε παίδων. Ω τῆς μὲ σεμνούσης ἡλικίας ἀπολαμβανόμενος, τὴν δ' ὑπαρχοῦσαν σεμνότερος φανεὶς. καὶ πρεσβύτερος. σὲ ποθοῦσι μὲ ἡλικιῶται χορεὶ, ποθοῦσι δὲ πρεσβύτεροι. ποθεῖ δὲ καὶ τὰ μέγιστα ὑπὲρ σοὶ πόλις ἐλπίσασα ἰὼ σὺ φερόλιε, μετὰ δὴ, καὶ τελευταῖα εὐφεραίας. μητρὶ δὲ ποίαν νύκτες, ἢ τίνες ἡμέρει λοιπὸν. ἢ πρὶν μὲ ὡς καλλίπαις ἤδετο. νυῶ δ' ἀζηλέγκται ὡς δυσοκήπαστα. ὦ κύκλοι μὲ ὀφθαλμῶν ἐπείνων κεκλεισμένοι ἅπαντα ἤδη χρόνον. κεφαλὴ δὲ ἡ σεσέτερον χαριεστάτη, νυῶ δὲ κόνει. χεῖρες δὲ ἀφανεῖς. ὦ πόδες οἷον φέρετε ἅπαντα. ἐπεδώκατε. ὦ νυμφίου τῷ ἐλεεινότερος ἀρτι χαμομένε. καὶ σεφάνοις μᾶλλον πρέπων, ἢ θρηνεῖν οἷαν ἐν ὥρᾳ τὴν ἀωρίαν ἐκίνησας. ὡς πρὶν ὑμέναιον ἄδειν σοι, χαρὲν εἶναι τὸ θρηνοῦσι ἄδειν κατέλαβεν. ὦ ἡμέρα κάλλιστον; ὦ φθέγμα κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν αὐξανόμενον. οἴχη δὴ σεσιμιχαμένος. τοσοῦτον εὐφεραίας, ὅσον λυπῆσαι μειζόνως. ἐπέρχεταί μοι τὸ Πινδάρου σεσδεῖναι. Λσρά τε, καὶ ποταμοὶ, καὶ κύματα πόντου, τὴν ἀωρίαν τὴν σὴν αὐξηλεῖ. ὦ τὸ δευτέρου πλώματος, οἷος ἐφ' οἵῳ τῷ νεῷ κεῖσαι. ὦ τ' ὀπιθήκης οἷον αὐτὸ δεύτερον ἡμῖν ἔσεσθαι, ὦ τ' σεαγικοῦ δαίμονος. ὃς σεσδείξας ἀρτίως βυλεύτηρια, καὶ λόγους, καὶ ζῆλον, καὶ χαρὰν, πόρρω τούτων ἐν βραχεῖ τὸ δ' εὖμα κατέλιφεν. ὦ συμφορὰ κοιναὶ λογίων, καὶ χλονίων θεῶν τί ποτε καὶ ἀποκρίνωμαι σεὸς τὰ ψηφίσματα; ἢ τοῦτο, ὅτι Ετεωνεὺς οἴχεται σεσὸς τοὺς κρείττονας. ὦ δ' ἐχιώτατε παίδων, οἷον σοι πέμπω βιβλίον οἷων ταφὴν ἀπολαύσῃς λόγων. δηλὰ γὰ ὥσπερ ἐν Τραγῳδίᾳ τινὶ ὡς δηλαδὴ μεταξὺ τ' ὀδυρμῶν, δοκῶ μοι καταχαλκεῦν φωνῆς ἀπὸ μηχανῆς θεῦ τινὸς μεταβάλλοντος τ' θρηνῶν εἰς εὐφημίαν. ὡδὶ λέγοντος, παύσασθε, ὦ ἄνθρωποι. καὶ οἰκτρὸς ὁ παῖς μᾶλλον δ' αὐτὸς. νῦ γὰ ἐκεῖνός δίκαιος τ' πορείας ἰὼ ἐκείλατο. δηλ' ἐνθρ' τις ἄλλος ἔχει καλῶς γε δὴ τὰ ἀνθρώπια. ἃ γὰ κωκυτὸς, νῦ Αχέρων τοῦτόν γε εἰλήφασιν, νῦ θήκη κρύψῃ σεσαλαβοῦσα δηλ' ἐυκλεὴς. καὶ ἀμήρως ἤδει τ' λοιπὸν ἅπαντα χρόνον ἀφίδρυν ἥρως.

O Pulcherrime puer, qui cùm legitimam ætatem non esses assequutus, eam tamen, quæ contigerat, grauitate superasti: nunc te requirunt, & æqualium cateruæ, & seniores, & vrbs, quæ maximam de te spem conceperat, quámque tu nuper primùm simul, & postremùm exhilarasti. quæ verò noctes, vel quæ dies matri restant, quæ cùm priùs ob felicem sobolem celebraretur, nunc infelicis partus est conuicta! ô fulgidi oculorum orbes, in perpetuum deinceps claudendi, ô caput anteà festiuissimum, nunc in cinerem conuersum! ô manus dilapsæ! ô pedes, qualem dominum ferendo titubastis! ô te, & sponso recens vsto miserabiliorem, & coronis, quàm næniis aptiorem, qualem in hac ætatis temperie, excitasti luctus intemperiem; qui priusquam tibi Hymenæus caneretur, næniarum dicendarum tempus occupasti: O decorem venustissimum! ô vocem, quæ communiter Græcis crescebat. At proœmio recitato discessit è vita, & delibatam lætitiam vertit in doloris argumentum.

Adiiciam & illud Pindari, quoniam succurrit: *sideráque, & fluuij, & fluctus maris tuum deplorant immaturum finem*! ô alterum casum! qualis, in quali templo iaces? ô malorum apendicem, vt nobis iterum hanc ædem calamitas incussit! ô tragicum genium, qui cùm nuper nobis curias, orationes, applausum, & gaudium prætulisset, breui fabulam diuersa ratione conclusit. ô communem, & eloquentium, & inferiorum Deorum iacturam. Quidnam ad decreta respondebo? vtrum Eteoneum ad superos abiisse? ô festiuissime puer, qualem tibi mitto libellum, qualibus nunc foueris orationibus. Enimuerò non aliter, quàm in tragœdia quadam, videor mihi inter lamentationes Dei alicuius, ex machina vocem exaudire, qui næniias in laudes conuertat, itáque dicat: Silete homines, nec enim miser est puer, aut vir potius, nec miseratione prosequendus ob iter, quod instituit, quin ipsi, si cui alij bene accidit humanitus. Nam nec Cocytus illum, nec Acheron excepit, nec vrna conteget, sed gloriosus deinceps, & senij expers heros, deget.

malo intelligi de templo, quia Cretenses codices habent ἐν τῷ νεῷ, quàm in Cantero, iuuenem vertere.

HÆc pro iuuenis morte ἐλεεινῶς admodum dicta sunt, sed tamen longè grauior hoc sophistâ sanctus Gregorius Nyssenus, vbi Pulcheriam regij sanguinis præcerptum flosculum deflet his verbis.

Gregorius Nyssenus in funere Pulcheriæ.

Νεοθαλὲς ἄνθος, ὃ ὅπω μὲ ὅλον τ' κάλυκων ἐξέλαμψεν, ἤδη τὸ δ' λάμψειν ἠλπίζετο, καὶ ὅμως ἐν τῷ μικρῷ τε, καὶ ἀτελεῖ ἐφρελάμπεν. ὅπως ἀνθρώπως

FLos recens pullulans, qui nondum quidem toto suo splendore ex gemmis, ac vaginis emersisset, sed partim quidem

ἐκπέσῃ τῇ χάλυκι, καὶ πρὶν εἰς ἀκμὴν ἀφυδεῖν, καὶ ὅλον ἐυωδίᾳ πεπᾶναι, τὸ ἄνθος αὐτὸ περὶ ἑαυτὸ κατερρύη, καὶ χόνις ἐγένετο, ὅπερ ἐδρέψατό τις; ὅπερ ἐστεφανώσατο, μηδὲ μάτην ἡ φύσις ἐπόνησεν.

iam enituisset, partim verò in lucem emersurus speraretur: nec eò minus in exigua, atque imperfecta sui parte resplenderet: vt repentè in gemma emarcuerit, ac priusquàm ad suum vigorem peruenisset, ac summum incrementum nactus esset, rotúmque cum suaui odore decorem panderet, atque diffunderet, ipse circa se defluxerit, & in puluerem redactus sit, quem neque quisquam decerpsit, nec coronis adaptauit, sed frustrà natura laborauit.

At quæ sequuntur ex Nazianzeno, pro rerum, & personarum conditione, plena sunt grauitatis.

LAVDATIO MIXTA, ET CONCISA per frequentationem.

Ex D. Gregorio Nazianzeno orat. in D. Athanasium.

Ἀλλ' ἦν ὑψηλὸς μὲν πῆς ἕξεις πεπινὸς δὲ τὸ φρονήματι, καὶ τῇ μὲν ἀρετῇ ἀπρόσιτος, τῇ δ' εὐτυχίᾳ δὲ, καὶ λίαν εὐπρόσιτος, ἁβρὸς, ἀόργητος, συμπαθὴς, ἡδὺς τὸ λόγον, ἡδὺς τὸ τρόπον, ἀγγελικὸς τὸ εἶδος, ἀγχιστέρεος τῇ διανοίᾳ, ἐπιτιμῆσαι γαλεπὸς ἐπαινέσαι παμφύτικος, καὶ μηδέτερον τὸ κλῆσιν τῇ ὁμιλίᾳ λυμαίνεσθαι, μηδὲ ποιῆσαι, καὶ τῇ ἐπιτίμησιν περικλῆ, καὶ τὸ ἔπαινον ἀρχαῖον, ὥστε τὸ ἀπαλὸν ἔκλυτον, μηδὲ σύφορον τὸ ἀυστηρὸν. μηδὲ τὸ μὲ ἐπιεικείαν, τὸ δὲ φρόνησιν, καὶ φιλοσοφίαν ἀμφότερα, ἐλάχεσα μὲ λόγον διὰ τὸ τρόπου δεόμενος, ἀφανῆ ἂν ἐς παιδαγωγίαν ἐλάχεσα δὲ ῥάβδου διὰ τὸ λόγον. ἐπὶ δὲ ἐλάττω τιμῆς, διὰ τὴν ῥάβδον μειζόνως πλήττης.

VIta quidem sublimis erat, verùm animo humilis, atque eâ quidem virtute, vt nemo ad eam aspirare posset: cæterùm ea comitate, vt ad eius congressum facilis aditus omnibus pateret, mansuetus, ab ira alienus, ad miserationem propensus, sermone iucundus, moribus iucundior, facie angelicus, in increpando placidus, in laudando erudiendi vim habens: sic vtrumque temperans, vt neutrum horum per immoderationem labefactaret, verùm & increpatio paternam charitatem, & laudatio imperio dignam grauitatem obtineret: nec aut mollites dissoluta, aut seueritas rigida, & tetrica esset, quin potius illa facilitatis, & benignitatis: hæc prudentiæ nomen haberet, vtraque verò sapientiæ laudem consequeretur. Ita denique se comparans, vt nec sermone, propter mores abundè ad institutionem sufficientes, magnoperè opus haberet, nec rursus propter vim, facultatémque dicendi, virga admodum egeret, sectione porrò multò minus, ob virgam moderatè ferientem.

Item ex eodem.

Ὁ μὲ ἐπαινέτης τῆ ἐν ησείαις, καὶ προσευχαῖς, οἷον ἀσώματόν τι καὶ ἄυλον, ὁ δὲ τῆ ἐν τῆ ἀγρυπνίαις τε καὶ ψαλμῳδίαις, ἔντονόν τι, καὶ ἀπαθὲς. ἄλλος τῆ ἐν πενίαις τῶν δεομένων. ἄλλος τῇ περὶ τῆ ἀντιλαμβάνεσθαι ἀπορίαν, ἢ πρὸς τῆ πεπινὸν συλλαβέσθαι, αἱ παρθένοι τῆ νυμφαγωγὸν, αἱ ἐν ζυγῷ τῆ συμφορήσῃ, οἱ τῆ ἐρημίας τῆ πέρωτιν, οἱ τῆ ἀπλότητος, τῆ ὁδηγὸν. οἱ τῆ θεωρείας, τῆ θεολόγον. οἱ ἐν εὐθυμίαις, τῆ χαλινὸν, οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν, τὴν βασιλείαν, ἡ πολιὰ, τὴν παιδαγωγίαν ἡ νεότης. ἡ πενία, τῆ πλουτίζω, ἡ εὐπρεία τῆ οἰκονόμον. δοκοῦσι μοι, καὶ χῆραι, τῆ προστάτιν ἐπαινέσεσθαι, καὶ ὀρφανοὶ τῆ πατέρα, καὶ πλανῆται τῆ φιλόπλανον. καὶ τῆ φιλόξενον οἱ ξένοι, καὶ ἀδελφοὶ τῆ φιλάδελφον, οἱ νοσοῦντες, τῆ ἰατρὸν, ἢν βούλει νόσου, καὶ ἰατρείαν οἱ ὑγιαίνοντες τῆ φύλακα τῆ ὑγείας. οἱ πάντες τῆ πᾶσι πάντα γενόμενον.

HIc illius, velut corpore vacatis, ac materiæ expertis, in ieiuniis, & orationibus assiduitatem laudibus vehat. Ille insuperabilem in vigiliis, & psalmodiis vigorem. Alius egentium curam, & præsidium: alius, vt vel superbis, & elatis restiterit, vel ad humiles se demiserit narret. Virgines laudent pronubum, quæ matrimonij iugo constrictæ sunt, moderatorem, qui solitariam vitam agunt, excitatorem, & erectorem, qui in sodalitio viuunt, legislatorem. Simplices deductorem, speculationi dediti Theologum, hilares frænum, calamitosi consolatorem, canities baculum, iuuentus pædagogum, paupertas largitorem, diuitiæ dispensatorem. Quin mihi videntur & viduæ patronum laudaturæ, & pupilli patrem, & pauperes pauperum studiosum, & peregrini hospitalem, & fratres fratrũ amantem, ægrotantes medicum, idque cuiuscunque morbi, ac medicamenti volueris, sani valetudinis custodem, omnes denique eum, qui omnia omnibus factus est, vt omnes vel quàm plurimos lucri faceret.

LAVS ERVDITIONIS MIXTA
per Synatroismon.

Ex D. Gregorio Nazianzeno, oratione in magnum Basilium.

Ποῖον μὲν εἶδος ἐπιλήψεται παιδεύσεως; μᾶλλον δὲ τοῦτον, οὐ μὴν ἐφίκοιτο, ὡς μόνον ὄντα μὲ ἅπαντα διελθεῖν, ὡς οὐδεὶς ἦν. οὕτω γὰρ εἰς ἄκρον ἔσχεν, ὡς τἄλλων οὐδέν. σπουδὴ γὰρ ὀξυθυμίᾳ ξυνῆν ἐξ ὧν ἐπιτήμων καὶ τέχνης τὸ κράτος ἔχουσα. ἔνεστι μὲν τέχνης φύσεως δεῖται τούτου δ' ἑτέρου, ἔνεστι δ' τούτου, διὰ τέχνης. οὕτω δὲ ἀμφότερα συλλαβεῖν, καὶ εἰς ἓν ἀγαγεῖν, οὐκ ἄδηλον εἶναι τοτέρῳ τούτων ἑαυτὸν ὑπερτερεῖν βουλόμενον. τίς μὲ ῥητορικὴν τοσοῦτος ἐν πυρὶ ῥώμης πνεύσειε, εἰ καὶ τὸ εἶδος αὐτῆς μὴ κατ' ῥήτορας ἴοι. τίς δὲ χαμαιτυπικὴν, ἣ γλῶσσαν ἑλληνίζει, καὶ ἱστορίαν συνάγει, καὶ μέτροις ὑπείκειν, καὶ νομοθετεῖν τετύμνηται. τίς δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ, ἐν ὅπλοις ὑφηλὴν τε καὶ ἄνω βαίνουσαν, ὅση τε ἀρετὴ, καὶ θεωρία ὅση τε περὶ τοὺς λογισμοὺς ἀπόδειξις, καὶ ἀντιθέσεις ἔχει, καὶ τὰ πολέμια, ἴσα δὴ διαλεκτικὴν ὑπομένουσαν. ὡς χρὴ εἶναι τὸν λαβόντα διεξελθεῖν, ἢ τοὺς ἐκείνου ἐν λόγοις ἄκρις διαφυγεῖν, ἢ τούτου κύσαι. ἀστρονομίας δὲ καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας, τοσοῦτον λαβὸν, ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τούτοις τομαῖς, τὸ περιὸν διέλυσεν, ὡς ἄχρηστον τοῖς ἐντεῦθεν ἐθέλουσιν, ὅστε μᾶλλον τὸ αἱρεθὲν τῆς παιδεύσεως ἐξῆναι θαυμάζειν.

QVod disciplinæ genus est, in quo versatus non sit, atque ita eximie versatus, quasi in eo solo elaborasset. Sic nimirum omnia complexus, vt ne vnum quidem quisquam singula rursus ita ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisset. Ad ingenij enim acrimoniam studium accedebat, ex quibus imperium artibus, scientiisque comparatur. Qui cum celeritate naturæ propter laborem, & contentionem minime opus haberet, quemadmodum nec labore propter ingenij magnitudinem: sic tamen vtrunque coniunxerat, vt non satis liqueret, vtro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica, illa, inquam, vim ignis spirante, cum eo comparandus, tametsi illius mores à Rhetorum moribus dissiderent. Quis in Grammatica, quæ linguam ad græcismum formet, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit. Quis in Philosophia, excelsa procul dubio scientia, & sursum gradiente, sive eam partem spectes, quæ in actione, & speculatione posita est, sive eam, quæ in Logicis demonstrationibus, aut oppositionibus, & concertationibus versatur, quam Dialecticam vocant, in qua adeo excelluit, vt ijs, qui cum eo disputabant, facilius esset sese extricare è labyrinthis, quam argumentorum eius laqueos effugere, si quando res ita postularet. Iam verò Astronomiam, Geometriam, numerorum proportiones, hactenus didicisse contentus, vt non ab ijs, qui in eiusmodi rebus sciti, & eruditi sunt, exagitaretur, quicquid supererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum contempsit: adeo vt & quod elegit, magis admirari, ac prædicare liceat, quam quod reliquit.

Hæc nos obiter: Qui plura volet in hoc genere, videat Luciani Demosthenem, Plinij Traianum, Panegyresque Imperatorum ex Latino Pacato, Eumene, & alijs; nulla est materia, in qua fœcundiùs omnia penè ingenia luxuriarint.

Pro animalium laude infinita sunt apud Ælianum, qui eorundem φύσεις elegantissimo stylo est persequutus. Equi encomium habet Hierocles in præfatione libri secundi Hippiatricorum, & Grynæus in Hippiatrica. Bouem celebrauit Libanius, Muscam Lucianus, Apes Quintilianus, de quibus nonnulla dixi superiùs. Multa etiam, quæ ad animalium laudes attinent, inuenientur in hypotyposibus.

ARTIFICIVM, ET SVAVITAS
Aristidis in laude Smyrnæ.

Cap. XXIV.

INter res inanimas celeberrima est laus vrbium, in qua visum est Smyrnæ encomium ex Aristide subijcere, quod elegantissimæ ciuitati videatur suauissimam orationem accommodasse.

Sunt autem eius hæc præcipua capita.

Primum laudis caput, est ab antiquitate, quod Smyrna tertiò instaurata ex eo, & antiquitatem suam probet, & pulchritudinem ostentet: fitque, quod ait Tertullianus de Chartagine, in libro de pallio, vetustate nobilis, nouitate felix, quod illustrat similitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti

veluti temporis lima expolita ſenſim ad A elegantiora defluunt. Hanc eſſe quoque naturæ œconomiam diſertiſſimè declarat Philo Iudæus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena eſt, aut ab aliarum vrbium indigenis; quos ipſe ſua gloria nobilitauit, deliciis perfudit, robore animauit. Huius autem bellicæ fortitudinis vnum affert exemplũ in Chiis à Smyrnenſibus egregie debellatis, cuius victoriæ monumentum Nauis eſt, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

Conſuetum illud fuit antiquis, arma, clypeos, ſigna, vexilla, naues, & cætera huiuſmodi, ad victoriæ monumenta ſeruare, ſic C. Memmius Roſtratas priſcorum Latinorum naues, quas deuicerat, in roſtris collocari iuſſit vnde, & loco nomen. B

Tertium, Omiſſis venuſta tranſitione pluribus, vt ſatis perſpectis ad commendationem pulchritudinis delabitur, quam σοφιστικῶς, admodum laudat, dignam aſſerens, quæ inter ſtellas collocetur. Sic Erinna Leſbia, Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Quartum; Formæ illius cœleſtis notas, & inſignia ſigillatim expendit. Sunt autem ſitus, magnitudo, partium vrbis aptiſſima conformatio, ornamenta, quibus tot, & tam variis collucet, vt tota ex ſignis, & picturis conflata eſſe videatur, Strab. lib. 14. de his verba faciens laudat in Smyrna poſt ſitum, ῥυμοτομίαν διάφορον, ὁδοὺς λιθοστρώτους, στοὰς μεγάλας, τετραγώνους ὑπαίθρους τε καὶ σκεπαστούς, vicos commode diductos, vias lapidibus ſtratas, porticus magnas, & quadratas, in planis, & editis locis. C

Quintum, Poſt conformata præcipua vrbis membra, ad ſingula deſcendit, & laudat ædificia templa, theatra, gymnaſia, fora, portus, lauacra, curricula, fontes, quorum & ſpecies, & multitudo delectat: His accedit tanta ex aëris temperie ſuauitas, vt vrbs tot ædificiis extructa, ruris tamen amœni inſtar eſſe videatur. D

Sextum, Poſt tot rerum, & ſpectaculorum frequentiam commodè ſubiecit ἐμφύτημα mere Atticum, & ſuaue, non hyperbolis vaſtum.

Septimum, Ab ædificiis tranſit ad cætera vrbis adiuncta, Animi, corporiſque voluptates, ac imprimis artes commendat, quarum tantam eſſe copiam dicit, vt iure quis Smyrnam Diſciplinarum Larem appellarit. E

Et ex iis magna quidem affluit animi voluptas, Ad corporis autem tum vtilitatem, tum oblectationem, vberrimus eſt maris, terræque prouentus, & omnis generis opificia, quibus vita ciuilis adiuuari, ornarique poſſit.

Nonum, Et ne quid ad ſingularem voluptatem hominibus præſertim literatis deſit, pro vibis portis non eſt quidem ille Apollo ἀγυιεὺς qui à Græcis Heſychio teſte in ara columnæ ſpeciem referente colebatur pro foribus, ſed fluuius Meles Homeri natalibus inſignis, qui Smyrnam abluens eandem incredibili ſuarum deliciarum ſpectaculo perfundit. Huius ſuperiores fontes deſcribit in orbem circinatos, & pulcherrimis monilibus ſimiles; poſteriora aquarum Euripis ſcaturientia, Oſtia nullo aquarum tumultu obſtrepentia, piſces cicures, ludibundoſque præſultores.

Ad ſummum, fluuium nobilem, cui vt ſperchio Iuuenes cincinnos, ſic carminum primitias, in Homeri honorem nobiliſſima quæque ingenia conſecrent.

Decimum, Meleti amœno fluuio ſuccedit amœnus Neptuni campus, exporrecta quædam planities, maris antea æſtu perfuſa, nunc autem ſola ipſius veſtigia, non ſine amœno quodam ſpectaculo oſtentans. Ex eo ampliſſima, & pulcherrima vrbis facies, iucundiſſimuſque proſpectus.

Vndecimum, Poſt tot ornamentorum expoſitionem collegit, tantam eſſe vrbis gloriam vt vni Smyrnæ decor damno eſſe videatur, quo minus à ſuis laudatoribus ornari poſſit. Tum infert ſimilitudinum aliquot delicias, portum cum vmbilico, mare cum vrbis oculo comparans quæ, vt aptiora carminibus Muſarum filiis relinquit.

Duodecimum; Pulchritudo ſine gratia, hamus eſt ſine eſca natans, quamobrem rectè poſt ciuitatis pulchritudinem ſubiungit affuſam illi gratiam, quam cum Iride, Lyræ ſuauiſſimo concentu, & ſpendore, qui ab Homero in ædibus Menelai deſcribitur egregiè comparat.

Decimum tertium, Pauca de ſinu maris, & portu ſubintexit, quaſi eum ſubterfugiſſent: Sed conſulto, artificioſum hunc orationis exitum quæſiuit, vt cum de portu ageret, orationem appelleret ad portum.

Hæc porro ſuauioris elegantiæ viſa.

Ariſtides.

Οἶμαι γὰρ εἴ τινος εἰδῶλον πόλεως ἔδει φαίνεσθαι κατ' οὐρανὸν ὥσπερ τὸ στέφανον φασὶ τὴν Ἀριάδνης, καὶ ἄλλα εἴδωλα ποταμῶν τε καὶ ζώων, ὅσα περὶ θεῶν ἐπῄνηται, τὸ δὲ ἂν φαίνεσθαι νικῶσα. οὕτω μοι δοκεῖ πᾶσιν ὑπερέχειν παραδείγμα πόλεως εἶναι. &c.

SI quæ præstantissimæ vrbis imago, in A cœlo esset collocanda, velut Ariadnæ aiunt coronam, aliaque tum fluuiorum, tum animalium Diis dilectorum simulacra: Smyrnam equidem existimarem præ cæteris eo honore dignam fore: adeo videtur exemplar quoddam vrbis esse, nec vel Homero ciue, vel alia ad commendationem arte indigere, cùm ipsa sui amorem omnibus conciliet, ac penè cogat, neq; aures, sed oculos suæ pulchritudinis admiratione perfundat.

Primum mari insistens, perpetuum emittit pulchritudinis florem, quasi non paulatim constituta sit, verùm tota simul è terra emerserit. Magnitudinem verò non pro necessitate, vel occasione sortita est, sed vbique ampla, sibique similis conspicitur, & laxitatem pro incremento pulchritudinis habet: neque multas esse vrbes dispersas dixeris, sed vnam multis parem, eámque sibi variarum partium nexu conformem, non aliter, atque in humano corpore, vinciri inter se pulchra membrorum coagmentatio solet.

Iam ornamenta; quæ tum in ipsa, tum circa ipsam visuntur, æquè sunt & multa, & splendida, atque omnium maximè exoptanda. Quinimo tota, sicut vestis aureis imaginibus illusa collucet. Si quidem ab occasu ad ortum processeris, è templo in templum venies, & à colle ad collem per vicos pulcerrimos.

Quod si in arce consistas, tum & mare subterfluit, & suburbia appellunt, & vtrisque ciuitas permista; tribus iucundissimis spectaculis animum exhilarat: nec habet quis vbi oculum figat, vbi ad se singula, tanquam in vario monili attrahunt. Cum ab arce descenderis, ortui exposita loca te excipient, ac primum templum pulcerrimum præsidis Deæ.

Quæ autem deinde sequuntur, ne senex quidem posset commemorare commodè. Nam omnia deinceps ad littus vsque gymnasiis, foris theatris, portubus, aliisque ornamentis tum arte, tum natura factis certatim resplendent, nec quicquam vel spectaculo, vel vsu caret.

Ac lauacra quidem tot sunt, vt penè dubites, vbi lauare velis: Curricula vero omnis generis, partim in vrbe media, partim in finibus, eáque inter se præstantia. Fontes deinde tot sunt, quot ædes: imò etiam, ac plures: tum vici pro foris, iique quadrifariam se inuicem secant, quò plenius sole collustrentur, atque adeò, quod mox negabam, multas propemodum vrbes, ac singulas ad imaginem totius describunt.

Auræ verò tum vernæ, tum æstiuæ etiam Lusciniarum, ac Cicadarum poëticarum dulcedinem superant: aliæque alia peragrantes loca: nemoris instar vrbem totam reddunt.

Quænam, vel pictura, vel sculptura possit hæc exprimere? Quin perpetuò tanquam in solemnem exornata pompam, & priuato splendet, & publico apparatu: Persico elegantiùs tentorio spectaculum. Animi præterea voluptates nunquam hìc deficiunt, nec Musarum vlla, quæcunque ciuitates hominum frequentant, caremus. Nam & indigenæ sunt, & aduenæ multæ: *adeo, vt disciplinarum quidem ratione, Larem hunc regionis facilè dixeris*. Theatra verò varia, tum ad certamina, tum ad alias ostentationes comparata, magno sunt numero. Ad hæc opificia omnis generis, marisque, ac terræ prouentus æqualis. Denique vtrique hominum generi sola hęc vrbs est commodissima, siue qui in otio, & voluptate statuunt degere, siue qui tacitè philosophari volunt. Aptas enim laboribus remissiones habent, ita vt fatigari non possint.

Iam qui pro foribus est ornatus ciuitatis, instar Compitalitij Apollinis, Meles cognominis, Nymphas è finibus, per specum deducit in mare, vt illę cum lauacrum habeant perenne, tum à Nereo Nereides modicò recipiant interuallo.

Pariter autem ex antris, ędibus, aboribus, atque etiam ex medio flumine Meles exilit, & ad mare progreditur. Ac superiores quidem eius fontes circulari sunt figura: & monili valde similes, inferiora speciem Euripi referunt: Ad ostia verò minianum strepit, ac leniissimis fluctibus mari miscetur, cuius & accessus concitari excipit, & recessus mitescentis comitatur, vt difficilis sit concursus animaduersio. Quinimo piscium abundantiam, qui quidem cicures sint, & in ripa cum hominibus epulentur, & ad tibiam saltent, atque insultent conuiuis: cùm vel pueri narrare possunt, tum omnibus videre licet. Pulcriores autem fluuij partus, iique in omnes effusi ciuitates, in Homero communi Græcorum nutritio, & amico, tam parentibus, quam ipsismet pueris, merito censentur. Quocirca iure singuli ad Meletis, tanquam ad Sperchij fontes, quod ait ille, orationum, non crinium primitias obtulerint, vt Homeri causa fluuium celebrent. Melete traiecto, Neptuni campus occurrit: quod est vrbis donum, simile meo indicio, ac dissimile Thessalico. Nam vt illic deductis montibus planam reddidit Thessaliam, emisso ex palude Peneo: ita heic de montibus mare reduxit, parem terreno marinum ornatum vrbi concilians.

At poëta quidem aliquis hoc fortasse delectationis causa diceret, portum quidem vmbilicum vrbis occupasse, mare autem oculum, non minus iis, qui fines vtrinque incolunt, quàm accolis conspicuũ: tum arcem quidẽ vndique ex vrbe eminere, mare autẽ, quasi basim triangulũ subtẽdere, hactenus à Melete ad ortum discedens,

quatenus flexui ſufficiat. Sed hæc quidem, inquam, per partes aliquis illuſtrare poſſit. Gratiam verò, per omnia more Iridis, diffuſam, quæque vrbem inſtar Lyræ, tum ſibi, tum externis ornamentis conſonam reddit? & perpetuum inſtar æris Homerici ad cœlum vſque pertingentem ſplendorem, quiſnam verbis conſequi poſſit? Non ita, nec Meles præclaros habet liberos, nec eloquentia quiſquam valet. Quinimo ſola inter omnes vrbes ſpectatorem, non auditorem poſtulat: nec tam ſpectatorem, quam conuictorem perpetuum, ſi quis ipſam probè perſpicere velit, laudumque mercedem indidem reportare.

DE SINGVLARI EIVSDEM auctoris artificio, in laude putei.

CAPVT XXV.

CLaudam riuos ad puteum; Qui elegantem ſophiſtæ artem contemplari voluerit, legat, quæ ſcripſit εἰς τὸ φρέαρ Ασκληπιοῦ. Inueniet profecto diſertum hominem, nihil eorum omiſiſſe, quæ ad putei commendationem facere poſſunt. incipit.

Τί δ' ἂν εἴποις τὸ φρέαρ τὸ ἱερὸν, &c cæt.

Primum, Exordium eſt per addubitationem, ex abrupto: quaſi neſciat, quid de puteo Æſculapij ſit dicturus, vnde orationem auſpicari debeat. Tum illud elegans eſt, quòd ſubiungit facilius eſſe eiuſdem putei aqua pellucida ſitis ardorem reſtinguere, quàm laudes aquæ prædicare. Preſſiſſe videtur in eo, ſicut ſolet Demoſthenis vestigia, qui in ἐπιταφίῳ dixit mortuos flere, cuiuis in promptu eſſe, at laudare difficile. Illuſtrat deinde orationem præclara, & ex amantibus ducta ſimilitudine, qui delicias ſuas præſentes indicare poſſunt: abſentes pro deſiderio commendare non poſſunt. Sic apud Maximum Tyrium Dei amator ἀδυνατεῖ μὲν εἰπεῖν τὸν πατέρα, ἢ Δημιουργὸν εἶναι, & ſilentio potius laudat, quàm oratione.

Secundũ caput eſt, Principiũ laudationis à ſitu, ſeu loco; in quo commendatur ſalubritas, puritas, pulchritudo, celebritas, ſanctitas, propter tẽpli ſcilicet religionem.

Tertium, Comparatione locum magis ornat, & commendat. Ipſi enim Epidauro Æſculapii natalibus illuſtrato anteponit, quod Æſculapius Epidaurum iſtius ſedis amœnitate illectus videatur reliquiſſe.

Quartum, Laus aquæ ab origine, quod fluat à platano, vel quod ſanctius eſt ab ipſis templi fundamentis.

Quintum, Ptopriis notis aquam commendat, ſeptem autem illæ ſunt tenuitas, leuitas, lenitas, dulcedo, habilitas ad potum, perennitas, & incorrupta quædam ſinceritas. Leuitatem eius ex eo probat, quod non vt Peneus fluuius patiatur ſibi Titareſium ſuperfundi, ſed omnibus innatet, in profundum, non ſecus, ac ſiculneum lignum ſolet demerſis. Huius naturæ eſt amnis Silias, qui nihil ſibi innatare patitur, vt auctor eſt Strabo lib. 15. ὃ ὑπὸ τῆς ὁμοίας Σιλίαν ποταμὸν ἔνια ἐπὶ τοῦ ῥοῦ πλεῖν ἐστιν.

Sextum, Aquam Æſculapii, cum ipſius ſtygis rivo audet comparare, cuius vis ineluctabilis eſſe perhibetur, nam omnia metalla, & lapides perforat, præter pocula ex cornu Aſini Scythici confecta, quorum materiam miratus Alexander Delphos miſit, & Apollini conſecrauit, vt habet Ælian. de animal lib. 10. Itaque cum indomitus videatur hic liquor tantis viribus efferuescens, non quidem robore parem hanc aquam facit: ſed appoſita eius nectarea ſuauitate, ſtygem elenat.

Septimum, Laus ab aquarum copia, quam per dolii antapodoſin illuſtrat. Rationem autem eius copiæ affert; quod Æſculapii ſit, veluti adminiſter, cuius cùm ſemper profuſa ſit benignitas, puteum talem illi eſſe oportet, qui nuſquam interſiſtente aquarum vbertate mortales potet, & exhilaret. Sic Vulcani inſtrumenta ad Domini nutum præſto ſunt apud Homerum, ſuopte motu (tantum eſt obſequii ſtudium) procurrentia.

Octauum, Delabitur ad vſum, celebritatem, & varias huius aquæ vtilitates: quod non tantum potui, lotionibus, templi luſtrationibus, amœniſſimo præterea voluptatis ſpectaculo, ſed ipſis curationibus deſeruiat. Quod autem hic affert de aquarum medicinis, Plinius exequitur lib. 31. cap. 2. ſed & Tullius Laureas celebrauit carmine fontem Ciceronis, cuius aqua fuit oculis ſaluberrima.

Vt quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis, quæ medeantur aquæ.

Poterat & Dæmon ad falſi numinis venerationem fouendam, in hoc Æſculapij fonte aliquid ex ſua arte, & conſuetis fraudibus moliri.

Nonum, Vocem quoque ex hac Æſculapii aqua mutis redditam ſignificat, ſic Clitor fluuius piſces ſuos vocales facit, vt habet Mnaſeas Patrenſis in Periplo. ſic Hippocrene Poëtas afflat, vnde, & καλὸν ὕδωρ appellatur a Nonno, & ἐυεπὴς ὕδωρ ab Antipatro antholog. l. 2. ſi penes fabulas ſit fides.

Decimum, à comparatione vini, & nectaris; tum celebrium fluuiorum hanc aquam exornat. Numerantur autem imprimis aqua Delia Apollini ſacra, & Cnidus, qui à Curtio non ſpatio aquarum

sed liquore fertur memorabilis, tum Eurymedon Pamphiliæ, & Choaspis Asiæ fluuius, è quo solo Persicos Reges bibere auctor est Solinus: Tùm Peneus, qui per amœnissima Tempe nemorosa cónualle defluit, & fons Abyssius, quem à profunditate nomen habuisse constat. Hesych. Ἄβυσσος ὕδωρ ἄπιστον. Τὸ δὲ ἐν ᾗ γῇ λίμνη οὐκ ἐκλιμπάνει.

Aristides.

QVid autem de sacro puteo dicemus, an orationis facultatem incusabimus, quæ nequeat ad omnia pertingere, nec semper naturam rerum abundè valeat explicare? Pulchritudinem certè, ac voluptatem eius, nulla declarabit oratio, verum facilius ex hac aqua bibimus, eamque iucundè aspicimus, atque in ea lauamus, quam de ipsa quicquam dicimus; Vt autem ij, qui pulchras amant mulieres, formæ præstantia capti, quales quidem ament sciunt, veruntamen, si quis eos interoget, nihil de absentibus possent dicere, præsentes autem ostenderent: Ita, & puteum hunc amamus quidem, quam plurimi, aut potius omnes ferè: qualis autem sit, dicere non possumus; verum si quis eo nos interoget, hunc ad ipsum deducemus, atque ei ostendemus: Illi verò, nec hoc sufficeret, donec eo gustato, lotum Homericam videretur degustasse, quippe, qui manere vellet, ægréque ab eo discederet.

Ex vers. G. Cæteri

Nec tamen decet nos more sitientium, quod aiunt, tacitè bibere, quin etiam verbis exornemus, Ac tum seruatorem Deum, cuius, & hoc opus est, salutemus, tum nymphas eius incolas, quæ nobis vsum gratiæ diuinæ concedunt, & subministrant. Quod igitur erit principium? an quemadmodum, cum ex eo bibimus, admoto labris poculo non cessamus, sed infundimus subito, sic oratio quoque nostra subitò dicet omnia? Illud igitur nobis sit, quasi labris admotum, quod in pulcherrimo sit totius orbis loco. Quem enim ex omnibus Deus, vt saluberrimum, & purissimum elegit locum, hunc beneficiis suis illustrissimum reddidit, isvtique omnium est per orbem totum pulcherrimus. Quanquam etenim, quibus in singulis locis nati sunt initio Dij, etiam hæc in honore sunt, ob hoc ipsum habenda, quod Deos receperint: Illud tamen longè maius est, quod ipsa ab vsque Epidauro huc profectus Deus, maximè amauit hunc locum, atque ostendit, cum se, cum delectum, tum cæteris prælatum deinceps incolere. Cui autem loco Deus, ac Deorum quidem benignissimus censuit immorandum, cum nos, qui quidem serui eius simus, aliò, quam optimi, nomine dignabimur? Itaque in pulcherrimo orbis loco est puteus. Præterea ipsius templi locus is, qui sub dino peruius est, optimo loco iacet. Medius enim puteus in medio constitutus est. Aqua verò vel à platano fluit, quando-

A quidem, & hæc instar notæ cuiusdam est agnata, vel si mauis, quod quidem pulchrius est, & sanctius ab ipsis, quibus insistit templum, fundamentis.

Quo fit, vt omnes hoc opinentur, atque credant, è salubri, ac salutari loco aquam profluere, quippe, quæ à templo, & seruatoris pedibus proficiscatur. Nec enim posset ex salubriori loco profluere. Et in tali quidem loco sita, & à talibus orunda, meritò dicetur optima.

Ac primum quidem tenuissima est, ad aëris naturam proximè accedens, deinde, quod hinc sequitur, leniissima simul, & mitissima, tum dulcissima, & maximè potabilis, ac perennis, & ad cuius potationem vinum non desideres.

B

Et Homerus quidem Titaresium Peneo dixit superfundi, quemadmodum aquæ homo præ lenitate innatat. Ac verum hæc aquę meo iudicio, siquidem alia infundatur, sursum exilit, illa tanquam phallo quodam in profundum delabente, nisi potius etiam infusam aquam videatur lenitate sua, in altum esse sublatura: quæ quidem non arroganter à nobis dici, indicant pondera. Quid autem dixerit stygis riuus, si oppositus propendeat? hæc autem fluxio, nec à styge oritur, nec aliud quicquam horrendum habet, sed vel sanitatis, vel nectaris, vel similis alicuius rei iure riuus dici posset. Cui illud est etiam testimonio, quod hæc aqua temporis vitium non patitur, verum quęcunque est hausta, eodem modo, atque ea, quæ in puteo relinquitur, incorrupta manet, & sincera.

C

Iam verò abundantia putei tanta est, quanta nullius, vt ita dicam, alterius, ac robustos quidem eos, qui hauriunt, & cautos oportet esse, ne inuadantur.

Solus igitur ex omnibus puteis, quicunque exhauriuntur, æqualem perpetuo copiam præbet, pertuso dolio ex contraria parte respondens. Vt enim illud vnquam impletur ista, hic semper ad labrum vsque plenus est.

D

Cum enim humanissimi Dei minister sit, & adiutor, ad ministerium promptissimus, ac semper plenus conspicitur. Et sicut ille nunquam ab hominibus seruandis cessat, sic dominum hic imitans, indigorum vsui nunquam non suppeditat cum sit, quasi alumnus quidam, donúmue Æsculapij quemadmodum Vulcani instrumenta finxit Homerus, ad eius voluntatem moueri. Et quoniam huc vsque dicendo perueni, quænam est inter homines aquæ, quæ cum hac in vsu comparari possit? nec enim potius modo, sed idem etiam lauacrum est iucundissimum, ac tutissimum: nec pro anni tempore mutatur, quin, & æstate frigidissima sit, & hyeme clementissima, præsentis vbique temporis molestias mitigans, qualem quidem decet fontem sacrum

E

Æsculapij

Æsculapij existere. Ac pulchra quidem ista sunt, & iucunda, siue quis ijs vtatur ipse, siue alios videat partim æstate circum puteum deinceps, vt examen apum, vel muscas circum lac, circumsistere, & à matutino vsque tempore vaporem instar potius alicuius sitim reprimentis præoccupare? Partim cum glacie concreta manus lauerint, calidiores, ac iucundiores fieri: verum sunt & alia, in quibus hoc puteo Deus tanquam operis socio vtitur, multisque sæpe ad ea, quæ volebant à Deo impetranda, puteus hic vsui fuit.

Nec secus atque medicorum, & præstigiatorum serui ad ministeria sunt exercitati, & aditmento suo spectatores, atque ægrotos stupefaciunt.

Ita magni operum mirabilium artificis, & ad hominum salutem omnia referentis hoc est inuentum, hæc possessio. Itaque in omnibus eum iuuat operibus, & apud multos pharmaci locum obtinet. Multi enim cum ex hoc puteo lauissent, visum recuperarunt: multi ex aqua cum bibissent, pectoris sanitatem, & anhelitum laborantem receperunt. Multorum etiam pedes, aliaue membra sunt correcta.

Quid, quod ex muto quidam eloquens olim factus est, quemadmodum, qui de sacris biberunt fontibus, vaticinari solent. Nec desunt, quibus quod aquam duntaxat hauserant, saluti fuit. Quinimo cum ægrotis adeo salutaris est, tum sanis etiam cuiusuis alterius aquæ vsum præbet insignem.

Qui enim hanc gustauerint, iis alia iam aqua quæuis sordet, vt si quis post vinum fragrans vappam bibat. Sola porrò hæc aqua, tam ægrotis eadem, quam valentibus æque est iucundissima, & vtilissima, nec vel lac cum ea comparare, vel vinum desiderare possint: quando quidem est instar nectaris eius, quod Pindarus perenne, potabile, ac diuina quadam mistura temperatum cecinit.

Quocirca si duo proponantur vobis pocula, alterum hac aqua, alterum alia simul, & vino præstantissimo plenum; vtrum effetis sumpturi, dubitare possetis. Præterea reliquæ aquæ sacræ, qualis est Delia, aliæque similes, paucorum vsibus patent: hæc per vtentium salutem, non quod eam nemo contingat, sacra redditur: eademque, & lustrationibus templi sufficit, & hominibus ad potionem, ac lauacrum, & spectantium delectationi.

Ego certè, nec Cnidium, nec Eurymedontem, nec vnde Rex bibebat, Choaspim, nec eum, cui pulcherrimas ad vtramque ripam coronas emisit terra, Peneum, neque Abyssum, neque aliam aquam vllam, cum hac vndique sacra velim comparare, sed tantum eam inter aquas excellere, quantum Præses ipsius Deus Dijs præstat reliquis dixerim.

Hoc restat adijcere, piè nos facturos, si sic sentiamus, quandoquidem primus de ipsa Deus hanc, vt aiunt, sententiam tulit.

Finis libri decimi.

Ex Libris Iacobi Remy.

LIBRI VNDECIMI INSTITVTVM.

VNDECIMVS hic liber Epidicticos Characteres hypotypoſeon complectitur, in quo variorum authorum, qui modo in florido genere nituerunt ingenia, & quaſi ex Græcorum, Latinorumque teſſerulis opus mirifice vermiculatum poteris agnoſcere. Sunt omnino hypotypoſes viuæ quædam rerum imagines, & compendioſæ laudationes, ac vituperationes, quibus nihil eſt in eloquentia ornatius, ſi modò ea temperies adhibeatur, quam imperiti non norunt, dum omnia farciunt deſcriptionibus. Atque vt nouitius ille Pictor, qui Helenæ tabulam totam auro compleuit, cum pulchram orationem facere non poſſint, diuitem malè adſcitis ornamentis faciunt. Videndum eſt, quid argumentum, quid locus, quid perſonæ, quid aures ferant, vt quis prudenter iſtis imaginibus vtatur. Sed de vſu alias. Nunc inter has Epidictici generis delicias ludens, ſatis vberem hypotypoſeon copiam in ordinem digeſſi, permultas ex Græcis ἀνεκτύπως expreſſi, obſcuras illuſtraui, mancas, & mutilas ſupplenı, notas ad aliquot obſcuriores locos adieci: Quo in opere varietas cum fructu, & voluptate coniuncta, ſtudia iuuentutis excolere ſimul, & exhilarare poterit.

Ordiemur ab homine, hic enim eſt πάντων μέτρον: Duas eius natura orationi præbet anſas, hac vim cœleſtem, illa terrenam effigiem attingimus. Quid eſt enim aliud homo, quam ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καταγώγιον φρουρούμενον Animal immortale, in mortali carcere concluſum. Sed immortalis anima, quibus in tanta rerum difficultate depingetur coloribus? mirari poſſumus, deſcribere ſatis non poſſumus. Verùm nonnulla de eadem materia iam delibauimus libri tertij capite primo, & multa ſe prodent in Ethicis characteribus, quæ ad animi lineamenta attineant, nunc inferiorem naturam, quæ prima occurrit oculis, conſideremus.

Plato in Axiocho

CHARACTERES EPIDICTICI.

LIBER VNDECIMVS.

VARIAS HYPOTYPOSES COMPLECTENS,

Ex antiquis auctoribus Græcis, & Latinis.

DESCRIPTIONES HOMINIS.

HOMO

Descriptio prima.

Ex Senec. ad Marciam

VID est homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet, fragile. Iactatu non tempestate magna, vt dissideris opus est, vbicunque arietaueris solueris. Quid est homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, cum bene lacertos exercuit cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima: ex infirmis, fluidisque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursum situ, & otio iturum in tabem. Alimenta metuens sua, quorum modo copia, modo inopia rũpitur, anxiæ sollicitæque tutelæ, precarij spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua singulis opus est? nunquid enim, vt concidat, res est magni molimenti? Odor illi, saporque, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocunque se mouet, statim infirmitatis

B

A suæ conscium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatusque non familiaris auræ, & tenuissimis caussis, atque offensionibus morbidum, putre, cassum: à fletu vitam auspicatum. Cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit? immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes, pronepotesque disponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc, quod senectus vocatur: pauci sunt circuitus annorum.

Nota.

Vide quæ habet Plinius in proem. l. 7. planè eximia, & Plato in Axiocho, vbi ait hanc inferiorem naturam, ad omnem vim malı excipiendam, esse coagmentatam, ὃς τὰ ἥδονται ἀμυχαΐα, καὶ πλήρη, καὶ εἰς πλείους ὀδύνας ἀτακτεχαμμένα, τὰ δ' ἀλγεινὰ ἀκραιφνῆ, καὶ πολυχρόνια, καὶ τῶν ἡδονῶν ἄμοιρα & cæt. Id est, cuius voluptatés vlceroſæ, & volatiles, multisque permixtæ doloribus: dolores vero meri, diuturni, & voluptatum expertes.

C

A

CORPVS HVMANVM IN genere.

Descriptio secunda.

DEVS igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata, & adiũncta inuicem neruis alligauit, atque conctrinxit: quibus mens si excurrere, aut resistere velit, tanquam retinaculis vteretur, & quidem nullo labore, nulloque conatu, sed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret, ac flecteret, hæc aut visceribus operuit, vt quemque locum decebat, vtque ossa solida tegerentur. Item visceribus ipsis venas admiscuit, quasi riuos per corpus omne diuisos, per quas discurrens humor, & sanguis vniuersa membra, succis vitalibus irrigaret: & ea viscera formata in eum modum, quid vnicuique generi aptum fuerit, superiectâ pelle contexit: quam, vel sola pulchritudine decorauit, vel setis adoperuit, vel squamis muniuit, vel plumis insignibus adornauit. Illud verò commentum Dei mirabile, quod vna dispositio, & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates. B

Nam in omnibus ferè, quæ spirant, eadem series, & ordo membrorum est. Primum enim caput, & huic annexa ceruix. Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi, adhærens pectori venter. Item huic subnexa genitalia. Vltimo loco femora, pedesque. Nec solum membra suum tenorem, ac situm in omnibus seruant, sed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipso certam sedem possident aures, certam oculi, nares item, os quoque, & in ore dentes, & lingua. D

Notæ.

Hæc Lactantius libro de opificio Dei cap. 7. Suauis est, & ingeniosus in eodem argumento Ambrosius, Hexameri libro sexto, capite nono, D. Gregor. Nazianz. orat. 34. & alij innumeri, qui eandem materiam attigerunt. Sed iuuat in istis, etiam Medicos audire, qui hæc tantò accuratiùs describunt, quantò norunt meliùs, inter quos, & nostro sæculo Laurentius in eo libro, quem de hac humani corporis structura scripsit, non modo est accuratus in rebus, sed in stylo etiam plurimum habet dignitatis. Ex eo igitur descriptiones aliquot nobiliorum partium afferemus. E

CAPVT.

Descriptio tertia.

HOminem ob naturę maiestatem miraculum miraculorum, animal adorandum, & venerandum à sapientissimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuisse constat. Maiestatis porrò imaginem licet vbique habeat expressam; lucent tamen in capite plures diuinitatis illius, & principatus animæ radij. Quid sine capite est homo? iacet mehercule, iacet sine honore, sine nomine, quasi truncus iners, & ignobilis: sola Principum capita, auro, ære, marmore sculpta in pretio sunt, per caput iurabant veteres, capitis nutu pacta confirmabant, caput vbique plenissimum maiestatis: at illud ipsum solius cerebri gratia constructum est, cuius domicilium, & propugnaculum à Principe Medicorum appellatur.

Ex Laurentio. Item.

C

CEREBRVM.

EST hoc viscerum excelsissimum, proximumque cœlo, hanc habent sensus arcem munitissimam, hic culmen, hic vigor, hic mentis est regimen, est cerebrum non modo sensuum sedes, & motuum *θεαματικῶν* artifex, membrorum vastissimas moles, & musculorum prætumida corpora neruorum fibris, quasi funiculis, non sine admiratione trahens, sed & sapientiæ est domicilium, memoriæ, iudicij, cogitationum, quibus opifici Deo humanum genus redditur simillimum.

Plato diuinissimum hoc appellat membrum, nec solum præcipuum, sed etiam totum in corpore. Homerus *οὐρανὸν* nominat, quod ad instar primi orbis eius vi, ac illustratione inferiora moueantur, ac sentiant: hic sacram Palladis arcem Poëtæ locant, dum eam Iouis cerebro natam fingunt, propterea à cerebri esu, tanquam à re sacra abstinebant veteres, & sternutantibus benè precabantur. Quod denique in mundo est cœlum, in homine est cerebrum: Illud intelligentiarum, hoc rationis est domicilium. Sunt sanè hæc omnia diuinitatis cerebri certissima argumẽta, sed hoc vnum inter cætera præstantiam luculenter demõstrat, quod cerebro omnia famulẽtur, eiusque solius gratia totum corpus cõstructum sit, homo nempe ad intelligendum totus est natus, at intelligentis facultatis sedes est cerebrum. Situm est in editissimo loco, tanquam arce, ac domicilio omniũ tutissimo, & vt irruentibus extrinsecus iniurijs minus foret obnoxium, ossibus vndequaque, quasi proprijs sepimentis hoc natura obuallauit, orbiculari

orbiculari figura tornatum est, tum vt capacius, tum vt nocumentis minus occurset: adde quod diuinissimo membro perfecta debetur figura, est tamen quodam tenus oblongum gẽminis verticibus extumescẽs. Et, vt eius magnitudo ingens est, & homini, quam cæteris animalibus capacius, & ampliot moles, vt vnicum hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius sit, & capacius, quid eius fabricæ cõcinnitatem loquar, quid solertem naturę in eius structura solertiam? quid huius regiæ domus columnas? & concamerata inuolucra, quæ superbæ molitionis ingentem molem suffulciũt, quid atria? quid thalamos? quid sinus quatuor, quid speculum lucidum? quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quasi labyrinteos flexus, miror profecto, & cum vetustissimo Zoroastre exclamare cogor; ô homo audacis naturæ miraculum!

OCVLI.

Descriptio quarta.

Ambros. Hexam. l. 6. c. 9.

OCuli quædam sunt *in carne fidera*, vt ait D. Ambrosius, & ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ secundum Damascium in vita Isiodori, *accurata mentis simulachra*, quorum structuram cum multi stylo fuerint prosequuti, non dubium est, quin Marcus Tullius orationis lumine, cæteros superarit. Sic igitur ille.

Ex Cic. 2 de natura Deorum.

Sensus autem interpretes, ac nuncij rerum in capite, tanquam in arce, mirifice ad vsus necessarios, & facti, & collocati sunt, tanquam speculatores locum altissimum obtinent, ex quo plurima conspicientes suo fungantur munere: quis verò opifex præter naturam, qua nihil potest esse callidius, tantam solertiam persequi potuisset, in sensibus; quæ primum oculos membranis tenuissimis vestiuit, & sepsit, quas primum perlucidas fecit, vt per eas cerni posset, firmas autem, vt continerentur, sed lubricos oculos fecit, & mobiles, vt declinarent si quid noceret, & aspectum, quo vellent facile conuerterent, acieſque ipsa, quæ cernimus, quę pupilla vocatur, ita parua est, vt ea, quę nocere possunt facile vitet, palpebręque, quæ sunt tegumẽta oculorum mollissimæ tactu, ne læderent aciem, aptissimæ factæ, ad claudẽdas pupillas, ne quid incideret, & aperiendas, idq; prouidit, vt identidẽ fieri posset cum maxima celeritate. Munitæque sunt palpebræ, tanquam vallo pilorum, quibus, & apertis oculis, siquid incideret, repelleretur, & somno, conniuentibus cum oculis, ad decernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quiescerent.

Latent præterea vtiliter, & excelsis partibus vndique sepiuntur, primum enim superiora supercilijs obducta sudorem à capite, & fronte defluentem repellunt, genæ deinde ab inferiore parte tutantur subiectæ, lenitérque eminentes, nasus ita locatus est, vt quasi murus oculis interiectus esse videatur. Iam verò, quam sunt in cernendo subtiles, in his artibus, quarum est iudicium oculorum, in pictis, fictis, cælatis, formis, in corporum etiam motione, atque gestu, colorum etiam, & figurarum, tum venustatem, atque ordinem, & vt ita dicam, decentiam oculi iudicant, atque etiam alia maiora, nam & virtutes, & vitia cognoscunt, iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidum, cognoscunt.

Laurentius minus dictione religiosus, accuratam tamen habet descriptionem his verbis.

Naturę speculum est oculus, microcosmi lumen, pars ætherea, solis ianua, fenestra animi, magnæ mentis imago. Figura est inprimis rotunda, & aliquantulum oblonga, quò ad capacitatem, robur, agilitatem prõptior sit, atque expeditior. Et gemini quidem sunt ocelli, in loco editissimo capitis collocati, vt noctu, atque interdiu non secus ac vigiles excubent, & nocitura quæq; agili declinatione, atque flexu deuitent: nec satis in antrum quoddam, ac veluti sinuosam vallem retrusi cernũtur, quo & eorum securitati prouideatur, & minori naturę dispendio spiritus dissipentur: quin vt extrinsecus irruentibus iniuriis minus sint obnoxij, ossibus vndequaque, & palpebris, quasi propriis sepimentis sunt obuallati: magnitudo eorum tanta est, quãta ad rerum imagines sufficiat: natura tota est aquea, mollis, lubrica, splendens, pellucida, vt celerius rerum omnium spectra, colores, imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus, sex musculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipeque copioso constituitur. Musculi vndequaque mirâ volubilitate pernices versant, tunicæ fluentem naturam, velùti solidiori vallo muniunt, quarum vna est venulis, & arteriolis quamplurimis distincta, fundæ similitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate cornu prætenue, & accurate politum refert. Tertia imæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus auulsus est, figura, colore, tenuitate, læuitate externa spectantibus exhibet. Quarta tenuitate telas aranearum æmulatur. Quintam reticularis à retis similitudine medici dixerunt. Postrema veteribus incognita, vitrea, & ipsa vitreum humorem, omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt statim, & in apertum prodeunt partes oculorum nobilissimæ: humores quippe, aqueus, crystal-

linus, & vitreus, ſed cryſtallino ſummus A debetur honor, qui anima oculi, ſpeculum internis, & centrum ideo dici ſolet.

Quid neruos loquar, quorum vnus viſioni, alter motioni deſeruit, quid adipē? quid venas? quid arteriolas? quid muſculos? portenti profecto ſimile eſt, quod vno corpuſculo, tam varij generis particulas natura concluſerit. Quid de oculorum effectis dicam? vident, mirantur, adamant, concupiſcunt, amoris, iræ, furoris, miſericordiæ, vltionis indices ſunt, in audacia prōſiliunt, in reuerentia ſubſident, in amore blandiuntur, in odio efferantur, gaudente animo hilares ſubrident, eodem mœrente langueſcunt, in irâ exaſperantur, in cogitatione, ac cura quieſcunt, cum mente ſemper intenti: vnde tot vſus, tot nomina, torui, truces, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſubmiſſi, blandi, ad ſummum ad animi motus ita ſunt compoſiti, vt alter animus eſſe videatur.

AVRES

Deſcriptio quinta.

AVres animi lances, ſuam quoque merentur cōmendationem, quam Cicero lib. 2. de natura Deorum paucis pertexuit.

Auditus ſemper patet, cuius etiam ſenſu dormientes egemus, à quo cum ſonus eſt acceptus, etiam è ſomno excitamur; Flexuoſum iter habet, ne quid intrare poſſit, ſi ſimplex, & directum pateret Prouiſum etiam, vt ſi qua minima beſtiola conaretur irrumpere, in ſordibus aurium, tāquam in viſco inhæreſceret: Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi cauſa factæ, tutandique ſenſus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent priuſquam ſenſus ab his pulſus eſſet. Sed duros, & quaſi corneolos habent introitus, multiſque cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur ſonus. Quocirca, & in fidibus, teſtudine reſonatur, aut cornu, & ex tortuoſis locis, & incluſis redduntur ampliores. Auriū item eſt artificioſum quoddam, & admirabile iudicium, quo iudicatur, & in vocis, & in tibiarum, ac neruorum cantibus varietas ſonorum, interualla, diſtinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuſcum, lene, aſperum, graue, acutum, flexibile, durum, quæ hominum ſolummodo auribus iudicantur.

COR.

Deſcriptio ſexta.

SEd nihil corde admirabilius hoc vaſculo, quo tanta rerum continetur immenſitas, de quo præclare Laurentius. B

Hoc præſtantioris animæ ſedes, vitæ domicilium, fons ſanguinis, & quaſi perpetuus caloris focus, quo vigente omnia vigent, intereunte marceſcunt, atque dilabuntur. Primum pyramidis eſt figura ſenſim gracilieſcente, ex baſi enim ampliore in turbinatum mucronem definit, quo longitudo ad tractum, rotunditas ad robur, amplitudinemque conferat. Situm eſt in medio thorace, vt vitalem ſpiritum, & viuificum nectar ſalutaris inſtar ſyderis, C in omnia extrema diffundat: Quāntitas eius exigua, vt cæterorum vitæ principiorum, quorum vis maxima in parua mole ſpectabilis emicat, carne durâ eſt, & ſolidâ, quo, & illa inditi à Deo caloris flamma cōtineatur facilius, & neceſſaria perpetui motus agitatio, atque diuturnior, atq; expeditior, ſic in ſuos actus prorumpat: caro hæc triplici villorum genere intertexta eſt, quorum recti à baſi ad mucronem extremum producti, in cordis diaſtole ſanguinem per venam cauam in dextrum ſinum, aërem per D arteriam venoſam in ſiniſtram trahūt, obliquorum miniſterio attractis perfruitur; qui verò tranſuerſi orbiculatim, cor, eiuſque ventriculos ambiunt ſanguinem in pulmones vitalem, ſpiritum in aortam, & fumidos vapores in arteriam venoſam egerunt. Adſunt venæ nutriētes, & ingenitum calorem, fouentes arteriæ, totam baſim cordis inſtar coronæ cingunt, & ramulos hinc inde explicant. Totum deinde corpus peculiari tunica cingitur, & adipe copioſo, tota ferè cordis ſuperficies oblinitur, ne ob perennes motus incendio conflagret, & fatiſcat. Quid eius motum loquar? quem non minus mirari liceat, quàm cœli labētis conuerſioné, aut Euripi ſepties interdiu, & noctu reciprocātis æſtus: hac agitatione fit ſpirituum generatio, & nihil omnino in perfecto animali ferax eſt, niſi vis illa præpotens cordis fœcunditatem largiatur. E

MANVS,

A

MANVS, ET DIGITI.

Descriptio septima.

QVàm verò aptas, & quàm multarum artium ministras manus natura homini dedit: digitorum enim contractio facilis, facilísque porrectio, propter molles commissuras, & artus, nullo in motu laborant: Itaque ad pingendum, ad sculpendum, ad neruorum eliciendos sonos, ac tibiarum apta manus est admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis, cultus dico agrorum, extructionésque tectorum, tegumenta corporum, vel texta, vel suta, omnémque fabricam æris, & ferri; ex quo intelligitur, adinuenta animo, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus, omnia nos consequutos, vt tecti, vt vestiti, vt salui esse possimus, vrbes, muros, domicilia, delubra habeamus. Iam verò operibus hominum, manibus cibi varietas inuenitur, & copia, nam & agri multa ferunt, quæ vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati, & præterea vescimur bestiis, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo, efficimus etiã domitu nostro quadrupedum vectiones, quorum celeritas, atque vis nobis ipsis adfert vim, & celeritatẽ: nos onera, quibusdã bestiis, nos iuga imponimus, nos elephãtorũ acutissimis sentibus, nos sagacitate canũ, ad vtilitatem nostram abutimur, nos è terræ cauernis ferrum elicuimus, rem ad colendos agros valdè necessariam. Nos æris, auri, argenti venas penitus abditas inuenimus, & ad vsum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem confectione, omníque materia, & culta, & syluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, septi, frigora, caloréque pellamus, magnos vsus autem affert ad nauigia facienda, quorum cursibus suppeditantur, omnes vndique ad vitam copiæ, quasque res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus, maris, atque ventorum, propter nauticarum rerum scientiam, plurimísque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

COMA.

Descriptio octaua.

COma reuerenda in senibus, veneranda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris, inquit Ambrosius, Hexam. lib. 6. cap. 9.

Huius descriptionem in muliere persequutus est Apuleius, suo, vt solet stylo intemperantius velificatus.

Quid cùm capilli color gratus, & nitor splendidus illucet? & contra solis aciem vegetus fulgurat? vel placidus renidet? aut in cõtrariam gratiam variat aspectum, & nunc aurum coruscans, in mellis lenem deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cærulus, columbarum colli flosculos æmulatur: vel cum guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatur: & pone versum coarctus oculis occurrens, instar speculi reddit imaginem gratiorem.

Quid cùm frequenti sobole spissus cumulat verticem? vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? tanta denique capillamenti dignitas, vt quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen nisi capillum distinxerit, ornata non possit videri. At in Photide non operosus, sed inornatus, ornatus addebat gratiam. Vberes enim crines leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summũ verticem nodus astrinxerat. Apul. libr. 2. Met.

Notæ.

Contra solis aciem vegetus fulgurat. Callistratus de coma Narcissi; κόμας ὀπχρύσοις ἤφαπτε, capillis aureis fulgurabat non satis ἐμφατικῶς; redditur fulgebat. Idem ἡλιῶδες, comam Meleagri dixit.

At in contrarium, lege, *Aut in contrarium.*

Aurum coruscans in mellis lenem deprimitur vmbram; Significat auri radiantis fulgura mellei coloris minus vegeti, velut quibusdam vmbris temperari. Διαφανομψάς, καὶ ὑποφαινομψάς κόμας, dixit Nazianzenus, oratione vndecima.

Coruina nigredine cærulus. Hunc capillorum colorem probat Anacreon;

Γεάφε μοι τεῖχας τὸ τοξότου
Απαλάς τε, καὶ μελαίνας.

Columbarum collis. Quæ Lucretius describit lib. 2. Nero Cæsar in suis Leoninis.

Colla Tyberiacæ splendent agitata columbæ.

Guttis Arabicis: vnguento nardino, vel lachryma myrrhæ, quæ laudatissima est in

Arabia. De vnguentis, & tinctura capillorum notius, quàm hic debeat inculcari.

Pectinis argutι dente tenui discriminatur.

—aut morsu numerosi dentis eburno.

Multifidum discrimen erat. Claud. in nuptiis Honorij.v.103.

Pone versum coarctus: pone verticem nodo religatus.

Crines nodantur in aurum. Maro.

Patagio. Beroaldus exponit ornamenti genus, quod summa in camisia circa ceruices assuunt mulieres, crispissimum, & sinuatum.

CORPUS HUMANUM *in specie.*

SEV,

Variæ descriptiones hominum.

APOLLO.

Descriptio nona.

Ex Apuleio, lib. 1.

Descriptiones Apuleij si quæ occurrent, cum summo delectu erunt imitandæ: nam hic author, quod præmonui, sæpe durus est, insolens, & supra modum putidus: habet tamen multum ingenij, & si melιori Ciceroniani styli censura castigatus esset, plus in istis obtineret venustatis.

COntra Apollinem (ridiculum dictu) aduersis virtutibus culpabat: quod Apollo esset, & coma intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiscius, & fortuna opulentus. Iam primum, inquit, crines eius præmulsis antiis, promulsis caproneis, anteuentuli, & propenduli, corpus totum gratissimum, membra nitida, lingua fatidica, seu tute oratione, siue versibus malis vtrobique facundia æquiparari. Quid? quod vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? quid? quod & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat? quid quod & doctissimè, & gratissimè cantillat? hæc omnia, inquit, blandimenta, nequaquam virtuti decora, sed luxuriæ accommodata, circa corporis sui qualitatem speciem maximam ostentare.

Nota.

Apollinis characterem similiter habet Apollonius, Argonauticôn lib 11, v.675.

Quintus Calaber, lib.9.

Antipater, ἰὸς ἄγαλμα Ἀπόλλωνος. Anthlog, 4. Philost. Iun. p 837 in Marsya.

Coma intonsus. Nonn. Dionys. l. 10.

Φοῖβος ἀκερσεκόμης κεχαλασμένα βόστρυχα σείων:

Phœbus coma intonsus, solutos cincinnos quatiens.

Genis gratus, Ἠλείας παρειᾶς, dixit Callimachus in Apolline, v.37.

Præmulsis antiis.

Antiæ muliebres, capilli demissi in frontem appellati ex græco videntur, quod enim nos *contra* illi ἀντὶ dicunt.

Festus Adhelmus de laudibus virginitatis, cap.28. Antiæ frontis, & temporum cincinni calamistro crispantur.

Caproneæ equorum iubæ in frontem deuersæ, dictæ quasi à capite pronæ.

Comas fluitare Capronas dixit Lucilius.

Nec mirum, si de hominibus dixerit, nam & iubam virilem capillum nominat Senec. de breuitate vitæ, tit.12. Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est.

Vestis textu tenuis. Citharœdi vbique magno vestis cultu, atque choragio depinguntur. Talis, qui describitur à Cicerone, 4.ad Herenn. Talis, qui à Luciano, & Apuleio Florid.l.2.

IN HOC GENERE DESCRIPTIONUM PICTI, ET florentes sunt Græci sophistæ, vt Philostratus, & Callistratus, ex quibus descriptiones aliquot subiiciam, quas ego verti, non quidem ad verbum, vt interpres, sed paulo liberiùs, vt Orator.

Ex Callistrato.

CVPIDO PRAXITELIS.

Descriptio decima.

Ex Callistrato.

Ἔρως ἰῶ παρὰ Πραξιτέλους τέχνημα, ὁ ἔρως αὐτὸς, παῖς ἀβληχὴς, καὶ νέος, πτέρυγας ἔχων, καὶ τόξα, χαλκὸς ὢν ἀπὸ τοῦ ἐτύπου, καὶ ὡς ἂν ἔρωτα τυπῶν τὸ ἐρωτικὸν θεὸν, καὶ μέγαν, καὶ αὐτὸς ἐδυναστεύετο. καὶ γὰρ ἰωτείχετο χαλκοῦς εἶναι τὰ πάντα, ἀλλ' οὖσαν ἰῶ, Ἕως ἐλίνετο. εἶδες ἂν τὸ χαλκοῦν ἁβρύνόμενον, καὶ εἰς εὐσαρκίαν ἁμιλλώμενον χλιδῶντα, καὶ ὡς βραχέως εἰπεῖν, τὰ ἀπαγκῶνα πληροῦν, ἑαυτῷ τε ὕλλιν ἀφιοῦσαν; ὑγρὸς μὲν ἰῶ ἁμοιρῶν μεγαλειότητος. χαλκῷ γὰρ ἔχων σωφρονοῦντα τὴν χρόαν ἐνηβᾶν ἐφαίνετο. τῇ δὲ κινήσεως ἔργων ἐστερημένος, ἕτοιμος ἰῶ δεῖξαι κίνησιν. εἰς μὲν γὰρ ἔδρασιν εὐσταθῆ ἵδρυτο. ἁπάντα δὲ ὡς, καὶ τὸ μετεώρου χωρίσαν φορᾶς. ἐγαυρίοντο δὲ εἰς γέλωτα, ἔμπυός τε, καὶ μείλιχον ἐξ ὀμμάτων διαυγάζων, καὶ ἰῶ ἰδεῖν ὡς ἀκούοντα τῷ πάθει τὸ χαλκοῦν, καὶ δεχόμενον εὐκόλως τὸ γέλωτος μίμημα. ἵδρυτο δὲ, εἰς μὲν τὴν κορυφὴν τὸ δεξιὸν ὑπερκύπτων καρπὸν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ μετεωρίζων τὸ τόξον, καὶ τὴν τὸ βάσεως ἰσορροπίαν ὑπερκλίνων ὑπὲ τὰ λαιὰ. τὴν γὰρ ἀριστερᾶς. λαγόνος ἔκλασιν ἀνίσῃ πρὸς τὴν εὐμαρότητα, τὸ χαλκοῦν τὸ στέγαιον ὑπελάσας; πλόκαμοι δὲ αὐτῷ τὴν κεφαλὴν ἐσκίαζον, ἀνθηροὶ, καὶ ἕωλοι, νεοτόμιον ὑπολάμποντες ἄνθος, καὶ ἰῶ θαυμαστὸς οἷος ὁ χαλκὸς. ἐδόκει μὲν γὰρ, ἔρευθος ἀπίστιλβεν, ἐξ ἄκρων βοστρύχων αἰθόμενον. ἁβρύνῳ δὲ ἂν ἐρὶξ ὑπὲρ ἀνίσατο, μαλθακιζομένη πρὸς τὴν ἄνθησιν. ἐμοὶ δὲ θεασαμένῳ τὴν τέχνην, ἔπεισε πιστεύειν ὅτι, καὶ χορὸν ἂν ἔστησε κινήσιον Δαίδαλος, καὶ χρόα παρεῖχεν αἰσθήσει. ὅπου παρρασιτέλης, εἰς τὴν εἰκόνα ἔρωτος ἐνέδυκε μικροῦ, καὶ νόημα τε, καὶ πλέγμα τῆς ὅλης τέχνης ἐμηχανήσατο.

CVpido erat Praxitelis artificium ipsemet Cupido, puer floridus, tener, pinnatus, arcu, & sagittis ferox, ex ære mollissimè conformatus: atque, vt Cupidinem magnum, & dominatorem Deum effingens, ipsum etiam metallum imperiosius dominari videbatur: non enim iam ferebat omninò æris speciem, sed quantùm naturæ ratio patiebatur, totum cedebat, in Cupidinem. Videres, quippe æs deliciis affluens, & mirum in modum carnis mollitia, teneritateque luxurians, atque, vt summatim dicam, ad necessarias quasque partes explendas materiam seipsa plane contentam: Siquidem molliculus erat puer, à maiestate alienus, qui & ipsi quoque æri congruentem colorem nactus, feliciter adolescere cernebatur. Iam, licet motionis expers emicanti similis erat, & in firma basi collocatus, spectantium fallebat oculos, quasi iam pinnis aerem euerberaret. Quinetiam iactaba: sese profusior in risum, igneo quodam, & mellito aspectu fulgurans, & videre quidem fas erat, æs affectui obtemperans, & ad risus imitationem belliſſimè compositũ. Erectus insuper fuit, brachio ad verticem dextrum inflexo, altera manu arcum attollens, & in hac incessus æquilibritate paulò ad lævam proiectior, etenim sinistri lumbi deflexio propendebat, ad æris facilem tractationem soliditate molliter infracta: Cincinnuli verò florigeti, & crispantes caput eius inumbrabant, iuuenili sublucentes flore, qui plurimum gratiæ metallo aspergerat: sedenim intuenti rubor quidam affulgebat, à cincinnorum fimbriis euibratus: & contrectanti capillus surrigebat modica titillatione delusis sensibus blandiẽte. Mihi certè, dum artem accuratiùs contemplarer, subierat animum credere, Dædalum, etiam choræam versatilem elaborasse, & colorem sensibus animasse, quando Praxiteles in muta Cupidinis imagine, quædam etiam fermè sensa inclusserat, & ipsum alatum remigio aerem celerrimè secantem solertiùs effinxerat.

Notæ ad Cupidinem.

De hoc Cupidine Praxitelis legendus Pausanias in Atticis. Scholiastes Anthologiæ, Iulianus à præfectis Ægypti. Tullius Geminus, & Leonides in epigrammatis de eodem scriptis.

Τύραννον δὲν *Alcibiadis Cupido erat fulminator, vt habes in iconibus. Vide ornatissimas descriptiones Oppiani, de amoris tyrannide, quarum memini in thesauro.*

Ἐγαυρίοντο. *Similiter Iulianus κλίνας ἀμιχέας γαυρίων.*

Μείλιχον διὰ τοῦτο γελᾷ, καὶ μείλιχός ἐστιν; *Palladas in Thespio Cupidine.*

VOLVIT ET APVLEIVS ISTAS GENTILIVM Deorum picturas stylo florido persequi, sed propter sermonis insolentiam, longè græcis deterior est. Sic autem iudicium dearum describit.

Descriptio vndecima.

ERat mons ligneus ad instar incliti montis illius, quem vates Homerus Idæum cecinit, sublimi instructus fabrica, consitus uiretis, & viuis arboribus, summo cacumine, de manibus fabri fonte manante, fluuiales aquas eliquans. Capellæ pauculæ tundebant herbulas, & in modum Paridis Phrigii pastoris, in barbaricis amiculis, humeris defluentibus pulchrè indusiatus adolescens, aureâ tyarâ contecto capite, pecuarium simulabat ministerium.

Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebia clamyde ſiniſtrum tegebat humerum, flauis crinibus vſquequaque conſpicuus, & inter comas eius aureæ pinnulæ cognatione ſimili ſociatæ prominebant, quem caduceum, & virgula Mercurium indicabant. Is ſaltatorie procurrens, malumque bracteis inauratum dextra gerens, ei qui Paris videbatur, porrigit, quæ mandaret Iupiter nutu ſignificans, protinus gradus ſcitule referens è conſpectu faceſſit. Inſequitur puella vultu honeſta, in Deę Iunonis ſpeciem ſimilis, nam & caput ſtringebat diadema *candidum, ferebat & ſceptrum. *Alij Cădida.*

Irrupit alia, quam putares Minernam, caput contecta fulgenti galeâ, & oleagina corona tegebatur ipſa galea, clypeum attollens, & haſtam quatiens, & qualis illa, cum pugnat. Super has Venus introceſſit alia viſendo decore perpollens, gratia coloris ambroſei deſignans Venerem. Ipſe autem color Deæ diuiſus in ſpeciem, corpus candidum, quod cœlo demeat, amictus cærulus, quod mari remeat. Iam ſingulas Virgines, quæ Deæ putabantur, ſui obibant comites.

Iunonem quidem Caſtor & Pollux, ſed iſti Caſtores erant ſcenici pueri. Hæc puella varios modulos laſciua concinente tibia procedens, quieta, & inaffectata geſticulatione, nutibus honeſtis paſtori pollicetur, ſi ſibi præmium decoris addixiſſet ſeſe regnum totius Aſiæ tributuram. At illam, quam cultus armorum Mineruam fecerat, duo pueri muniebant; præliaris Deæ comites armigeri Terror, & Metus, nudis gladiis inſultantes. At pone tergum tibicen Hormum canebat bellicoſum; & permiſcens bombis grauibus tinnitus acutos, in modum tubæ ſaltationis agilis vigorem ſuſcitabat. Hæc inquieto capite, oculis inſpectu minacibus, citato & intorto genere, geſticulatione alacri, demonſtrabat Paridi ſi ſibi formæ victoriam tradidiſſet, fortem trophæiſque bellorum inſignem ſuis adminiculis futurum. Venus ecce cum magno caueæ fauore in ipſo meditullio ſcenæ, circumfuſo populo lætiſſimorum paruulorum, dulce ſubridens conſtitit amœne. Illos teretes, & lacteos puellos diceres tu Cupidines de cœlo vel mari commodum inuolaſſe. Nam & pinnulis, & ſagittulis, & habitu cœtero formæ præclaræ congruebant, & velut nuptiales epulas obiturę dominæ coruſcis prælucebant facibus, & influunt innuptarum puellarum decoræ ſoboles. Hinc gratiſſimæ gratiæ; illinc horæ pulcherrimæ, quæ iaculis floris, ſerti, & ſoluti, Deam ſuam propitiantes ſcitiſſimum conſtruxerant chorum, dominæ voluptatum veris coma blandientes. Iam tibiæ multiforabiles cantus lydios dulciter circumſonant, quibus ſpectatorum A pectora ſuaue mulcentibus longe ſuauior Venus placide commoueri, cunctatique lente veſtigio, & leuiter perfluctuantes pinnulas, & ſenſim annutante capite cœpit incedere, mollique tibiarum ſono delicatis reſpondere geſtibus nunc mite conniuentibus, nunc acre comminantibus geſtire pupulis, & nonnunquam ſaltare ſolis oculis. Apul. met. 10.

Hæc nimis affectata, & puerilia.

Item quod habet de pompa Veneris in mari floridum eſt, niſi ſtylo infuſcaretur.

ECce iam profundi maris vdo reſedit vertice, & ipſum quod incipit velle ſtatim quam ſi pridem præcepit, non moratur marinum exequium: adſunt Nerei filiæ chorum canentes, & Portunus cærulis barbis hiſpidus, & grauis piſcoſo ſinu Salacia, auriga paruulus Delphini Palæmon, iam paſſim maria perſulcantes Tritonum cateruæ, hic concha ſonaci leniter buccinat, ille ſerico regmine flagrantiæ ſolis obſiſtit inimicæ: alius ſpeculum ſub oculis dominæ prægerit, currus biges alij ſupernatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

Idem Metamorph. 4.

Notæ.

Non aſſentior Beroaldo, qui per verticem profundum, imum maris intelligit, Quin potius τῶπι Σαλάσσης *deſignat, quæ Arnob. l. 1. aduerſus gentes Ponti terga dixit. Depingitur enim Venus* ἀναδυομένη, *qualem depinxit Leonides Tarentinus.*

Τὴν ἐκφυγοῦσαν μητρὸς ἐκ κόλπων, ἔτι
Ἀφρῷ πεμμύουσαν.
Emerſam ex ſinu matris, adhuc
Spuma ſtillantem.

Belliſſime Anacreon od. 51. ex quo nonnulla decerpſit Apuleius.

Et ipſum quod incepit velle.

Morem oſtendit delicatiſſimarum mulierum, quæ vt, ait ille, ad digiti ſonum ſua mandata impleri volunt, ſin autem ſolea obiurgabere rubra.

Cœrulis barbis hiſpidus, *alibi multibarbum dixit, Marſiam non adeo delicate exprimens illud Nonni* πείσων δ' εὐρύψηφος, *& cætera. Dionyſ.* ΛΔ.

Salacia. *D. Auguſtinus l. 4. de ciuitate Dei.*

Quid eſt, quod mare Neptuno tribuitur, Terra Plutoni? & ne ipſi quoque ſine coniugibus remanerent additur Neptuno Salacia, Plutoni Proſerpina.

Auriga paruulus Delphini.

Dixit ad imitationem Anacreontis apud quem Deſiderium, & Amor circa Venerem ἀναδυομένην *equitant ὀπὶ* Δελφῖνι χαριεντίς.

Maria perſulcantes. *melius quam præſultantes*

expreſſit

expreßit, & illud Anacreontis, qui χύμα τέμνει, & ἀυλακοδαλάσσης, ſulcum maris dixit.

Concha ſonaci buccinat.

Vt apud Nonnum: Triton ipſe ἐβόμβει ἐνὶ κόχλῳ. Buccinatorem dixit Cicero filius, epiſt. 21. l. 16. in eo, vt in cæteris audacior, quàm pater.

Speculum prægerit.

In quo delicatißimarum puellarum triumphabat luxus. Senec. 1. natur. qu. 17.

Specula totis paria corporibus, auro, argentóque cælata ſunt: denique gemmis adornata: & plurus vnum ex his fœmina conſtitit, quàm antiquarum dos fuit, illa, quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum liberis.

Item Apuleius libr. 6. Metamorph.

IVbet conſtrui currum, quem ei Vulcanius ſubtili fabricâ ſtudioſè poliuerat, & ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulerat: lunæ tenuantis detrimento conſpicuum: & ipſius auri damno pretioſum. De multis, quæ circa cubiculum dominæ ſtabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris inceſſibus picta colla torquentes iugum gemmeum ſubeunt, ſuſceptáque domina lætæ ſubuolant, currum Deæ proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres, & cæteræ, quæ dulce canticant aues, melleis modulis ſuaue reſonantes, aduentum Deæ pronuntiant, cedunt nubes, & cœlum filiæ panditur, & ſummus æther cum gaudio ſuſcipit Deam: nec obuias aquilas, nec accipitres pertimeſcit magnæ Veneris canora familia, tum ſe protinus ad regias Iouis arces dirigit.

Notæ.

Ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulerat. Similiter Claudianus de nuptijs Honorij, & Mariæ.

Mulciber, vt perhibent, his oſcula coniugis emit
Mœnibus, & tales vxorius obtulit artes.

Lunæ tenuantis detrimento conſpicuum.

Significat currum arcuatum, & ad effigiem Lunæ corniculatæ figuratum.

Auri damno pretioſum.

Quod enim ars raſerat ex auro ad arcuatam figuram tenuandam: hoc ipſo fuit opus politius, & nobilius.

Currum Deæ proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres.

Paſſeres, columbæ, olores ſunt in famulitio Veneris. Sappho in hymno ad Venerem.

Κάλοὶ δέ σε ἆγον,
Ὠκέες στρουθοὶ πέτεηνες μέλαιναι.
Πυκνὰ δινεῦντες ἀπ' ὤρανὸ αἰθέρος διὰ μέσσω.

Pulchri verò te ducebant,
Et veloces paſſeres, nigras pennas
Variè agitantes, è cœlo aerem
Per medium.

Quod ad columbas, maternas agnoſcit aues Aeneas apud Maronem, &, Purpureis ales oloribus vehitur. Apud Horat. od. 1. l. 4.

Nec obuias aquilas, nec accipitres rapaces pertimeſcit.

Tales Milui ad rapinas incitatißimi, vt nec Macelli carnibus parcant, Ioui ſacra non tangunt. τὸν δ' ἐν τῷ Διὸς ἱερουργίας ἐν αὐ πεφόβηται: *Aelian. de animal. l. 2. c. 97.*

Iouis cæruleum ſupercilium. κυανοῦν ἐπ' ὀφρύσι τοῦσι χρυσίον. Il. α.

DIANA

Ex Apuleio, 2. Metam.

Deſcriptio duodecima.

EContra Parius lapis in Dianam factus, tenet libratam totius loci mediocritatem: ſignum perfectè luculentum, veſte reflatum, procurſu vegetum, introeuntibus obuium, & maieſtate venerabile. Canes vtrinque ſecus Deæ latera muniunt, qui canes & ipſi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora fæuiunt, & ſicunde latratus de proximo ingruerit, cum putabis de faucibus lapidis exire, & in quo ſummum ſpecimen operæ fabrilis egregius ille ſignifex prodidit, ſublatis canibus in pectus arduis, pedes imi reſiſtunt, currunt priores: Ponè tergum, Deæ ſaxum inſurgit in ſpeluncæ modum, muſcis, & herbis, & foliis, & virgultis, & pampinis, & arbuſculis alibi de lapide florentibus: ſub extrema ſaxi margine poma, & vuæ faberrimè politæ dependent, quas ars æmula naturæ, veritati ſimiles explicuit: putes ad cibum inde quædam poſſe decerpi; & ſi fontes, qui Deæ veſtigio diſcurrentes in leuem vibrantur vndam, pronus aſpexeris, credes illos, vt rure pendentes racemos, nec agitationis officio carere.

DIONYSII STATVA.

Calliſtratus in ſignum Dionyſij.

Deſcriptio decima tertia.

Δαιδάλῳ μὲ ἔξῆν ἰδεῖν πῇ περὶ χρήτην πολύτευτα θαύματα, κιτύφλα μηχανᾶις τὰ πολύκμητα, ἢ θεὸς ἀνθρώπῳ οὐδαμοῦ ἐαδιάζετο τὰ χρυσοῦ αἰῶ δὴ θεοῦ ἐτέλεσαι χεῖρες ζωπαῖ δόλοι κατεσκεύαζον τὰ τεχνήματα. ἦσος ἰδεῖν, ἢ Διόνυσος ἐνῆν, οὐδὲν ἧσσον μιμούμενος. οὕτω μὲ ἁπαλοῦ, ὡς θεὸς σαρκὶ μεταῤῥυθμίζεσθαι τὸ χαλκοῦν. οὕτω δ' ἦν ἰδεῖν, ἢ κεχαλασμένον ἔχων τὸ σῶμα, ὡς ἐξ ἑτέρας ὕλης, ἀλλὰ μὴ χαλκοῦ πεφυκὸς. ὃς χαλκὸς μὲν ἦν, ἐρυθραίνετο. ζωὴς δὲ μετουσίαν οὐκ ἔχων, ἐζήλου τὴν ἰδέαν δεικνύμενος. ἁλωτὸν δέ σοι, θεὸς τὴν ἀκμὴν ἀπεξέσατο. καὶ ἔστιν μὲ ὁ χαλκὸς ἴσως στερεός. ἀπὸ δὲ τὸ τέχνης μαλακτόμενος εἰς σάρκα, ἀπεδίδου καπὶ τὸ χεῖρες τὸ ἁπτὸν. ἴσως δ' ἀνθηρὸς, ἀδρότητος γέμων, ἰσάριθμος, ὅσον αὐτὸς Εὐριπίδης ἐν βάκχαις εἰδοποιήσας ἔρεψε. κισσὸς δ' αὐτὸν ἕστρεφε φερόδην ἐν κύκλῳ. ὡς κισσὸς ἴσως ὁ χαλκὸς, εἰς κλῶνας ἁπαλοὺς, καὶ τ' βοστρύχων πλοκὰς ἐλικοειδεῖς ἐκ μετώπου κεχυμένους ἀνατέλλων. χέλιδονος δὲ ἔμπλεως, ὁ δὲ ἐν κύκλῳ ἴσως ἐπέκεινα διαμένος ἀδρότης ἀφέναι τὸν ὕλην τιμήεσα, καὶ τὸν παθῶν δήλωσιν ἐναρμόσαι τὸ χαλκοῦ. πόθεν δ' αὐτὸν ἔσχεν οὐχ οἷον εἰπεῖν ὁ Διόνυσος ἔκπλεως; ἀφ' εἰς τὸν τὸ δοκεῖν μίμημα ὁ χαλκὸς μετεδίωκεν. ἐσύχει δὲ τὸν λύγον ἐναρμόσαι τῷ δύρσῳ. ὁ δὲ θύρσος ἐπέκεινα τὸν αἰδοῦς. ἐκ χάλκου πεπαιδόμος, χλοερὸν τι, καὶ τερπνὸς ἀπεσάλευε. ἐδοξάζετο θεὸς αὐτὸν ἀμειβόμενος τὸν ὕλην. ὅμως δὲ ἴσως πνεῖ διαγὲς, μᾶλλον ἰδεῖν ἢ ὃ τὸ βακχεύσιμον ὁ χαλκὸς ἐνεδείκνυτο, καὶ ἐπιθεάζειν ἔοικεν. ὥστε οἶμαι τῷ θεοτελεῖ, καὶ τὸ βάκχειον ἐγκατεμίξαι διανοήτος.

DÆdalo ſanè integrum fuit videre in Creta, incredibilia quædam, ac miranda opera, quæ fabricis occultis agitarentur, vtque aurum ad humanos ſenſus effingendos præter naturam ceſſerit: verùm, Praxitelis manus ſpirantia prorſus molitæ ſunt artis ſimulachra. Nemus fuit, in quo Dionyſius conſtiterat, adoleſcentis habitum imitatus, ita certè molliter, vt æs cum carne, ſumma concinnitate congrueret: adeò verò tenerum, ac delicatum corpus inerat, vt ex alia quauis materia, potiùs quàm ex ære conflatum videretur. Siquidem æs cum eſſet, erubeſcebat: & cùm vitæ communionem haberet nullam, eius tamen ſpeciem geſtiebat præ ſe ferre; nam ſi contrectaſſes, ad tactus aciem cedebat: ac reapſe quidem ſolidum, & contumax metallum, ſed artificio mollitum in carnem pulpoſam, manus contactum ſubterfugiebat; cæterùm floridus, teneritate refertus, ac cupidine diffluens cernebatur, qualem Euripides ipſe in Bacchis accurata ſimulachri fictione expreſſit. Hedera certè ipſum circumneſtiebat erratico corymborum flexu in orbem diffuſa; æs quippe inſtar hæderæ in ramos inflexum, cincinnorum nodos à fronte diffuſos colligebat: totus porrò in riſum effuſus viſebatur, quod certè omne miraculum excedebat, cùm voluptatis notas exprimeret materia, & metallum naturæ æmulum, permotiones, affectuſque fingeret. Hinnuli membrana ipſum velabat, nõ qualem Dionyſius ſolebat appenſam habere, ſed ad pellis imitationem æs conformatum erat. Porrò ſtabat, lyram thyrſo fulciens; ac thyrſus etiam ſenſum fallebat, quippe qui ex ære fabricatus, virens quiddam ac floridum cum ipſa certans materia, iaculari putabatur. Præterea oculus igne rutilans, furioſum intuebatur, ſedenim metallum vim bacchantis indicabat, & furore accendi videbatur: perinde opinor, ac ſi Praxitelis bacchicum œſtrum inſerere valuiſſet.

Notæ.

Ἁλωτὸν δέ σοι: *Similiter dixit in Cupidine,* ἁλωτὸν ἦ ἃ θρὶξ ἀπεξέσατο, *quanquam alia ratio verbi* ἀπεξέσατο, *& ἀποξέσαμαι. Itaque non poſſum aſſentiri viro eruditiſſimo ſic interpretanti,* vigore quodam excitabatur, *mallem*, ad tactus aciem cedebat. *Ita, inquit, molle, & delicatum æs erat, vt tangenti cedere videretur.* ἀπὸς ἀκμὴν ὀνύχων, *dixit D. Baſilius, & Plutarchus, & fortè hîc ſimile quidpiam deſideratur. Verum, & germanum hunc eſſe ſenſum declarant inferiora,* ἀπεδίδου καπὶ τὸ χεῖρες, τὸν ἁπτὸν.

CÆRVS, SIVE OCCASIO.

Calliſtratus in Occaſionis imag.

Deſcriptio decima quarta.

Καῖρος ἦν ὁ παῖς ἀρτιθαλὴς ἐκ τοῦ ἄνθους τῆς ἡλικίας, καὶ ἐπὶ τοῖς μέλεσιν ἐπανθοῦσα αὐτῷ ἡ ἐπιδερμὶς ἐρυθρὰν ἐπεποίει τὴν ἀκμήν. καὶ ὁ μὲν τόνος τῆς κεφαλῆς ἐπίσημος, ἡ δὲ χαίτη οὐκ ἐπὶ τὸν τρόπον τὸν ἄλλων παίδων ἐφύετο, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς κροτάφους ἐκ τῶν ὀφρύων ἐπανατείνουσα. ἐπὶ σφαίρας δὲ ἵδρυται, καὶ ποδὶ μόνῳ ἐπερείδεται τῷ ἐσχάτῳ, καὶ μικροῦ δεῖν πτερωτὸς ἐφαίνετο. ἐν δεξιᾷ δὲ δᾷς ἐστὶ λαμπὰς ἐπὶ τὸ ἄνθος ἐρυθραίνουσα. ἐπὶ δὲ τῷ μετώπῳ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡ χάρις ἐπιλάμπει, καὶ παρειαὶ μὲν αὐτῷ, οἷς ἄνθος ἐφοινίσσετο ἐρυθήμασι, τὰ χείλη δὲ ὑπὸ τοῦ ἐρυθήματος ἐπανθεῖ, καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῷ λαιῷ, τὸ δὲ ἐπὶ τῷ δεξιῷ, καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῷ ὀφρύϊ ἐπιλάμπει, τὸ δὲ ἐπὶ τῷ παρειᾷ, καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῷ κροτάφῳ ἐπανθεῖ, τὸ δὲ ἐπὶ τῷ σιαγόνι ἐπιλάμπει, καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῷ ὀφθαλμῷ ἱδρῶτι, καὶ ἐπὶ τῷ ὀφρύϊ ἐπιλάμπει· καὶ ὑπέρυθρον ἀφῆκε τὸ πᾶν, οἷον ἐπὶ ῥόδοις τοῖς ἀρτιθαλέσιν ἐπιπολάζει.

CÆrus autem puer erat pubeſcens, & ipſo pubertatis flore, qui ſe vernantibus membris affuderat, gratiſſimus. Magna erat in primis vultus dignitate, lanuginem quaticus, & cincinnos, quos Fauonio, quocunque vellet agitandos permiſerat. Ad hæc florido nitebat colore, veluti quibuſdam corporis fulgetris vernantes roſas explicaret, eratque Dionyſo maxima ex parte perſimilis: etenim frons gratiis emicabat, genæ regij floris inſtar rubentes, iuuenili decore fulgebant, ipſis oculis gratiſſima quadam face ruboris accenſis: ſtabat autem in globo, ſumma pedum plantâ inſiſtens, quâ & pinnis volucer exilire propè videbatur: capillus non more ſolito creuerat, verùm coma contra ſupercilia repens, ad genas cincinnum effuderat, occiput verò capillorum nexibus liberum, rariſſimos tantum pilos à primo ortu infitos oſtendebat.

NILVS.

Philoſtratus in Nilo.

Deſcriptio decima quinta.

Εἰσὶ τοῦ Νείλου οἱ παῖδες ἐκόσμιοι. σωματίου δὲ ξυμμέτρου τῇ ἡλικίᾳ. καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ἡδύς ἐστιν, οὐ τι ἄλλο, καὶ ὅτι καὶ παιζόντων αὐτῶν ἔοικε παιγνιώδης εἶναι. παιζόντων οὖν, καὶ ὅσον ἔχεται αὐτῶν ὁ τοῦ ὕδατος, βρέφη ἐστὶν, καὶ μετέωρα μετέχει τῆς νίκης αὐτά. καὶ τοῦ λέλου, καὶ οἱ μὲν τῶν ὤμων αὐτῷ ἐπιζώνιοι· οἱ δὲ τοῦ πλοκάμου ἐκπέφυκεν· οἱ δὲ ἀλλαχοῦ ἐκ τοῦ σώματος ὁ δὲ ἀναδεῖται αὐτοῖς αὐτά, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ κόλπου, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ὡς στεφάνους τὰ ἐν αὐτῷ διαπλέξασθαι, καὶ καθεύδουσιν ἐπὶ τοῦ αὐχένος ἱκανοὶ, καὶ ἐπόδεις· καὶ ὑπολαύουσιν ἤδη καὶ τοῦ πώγωνος, οἱ μὲν ἄκρως πω ἐπανθοῦντος τῷ ὕδατι. προσδεῖται μὲν οὖν, καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν ὁ Νεῖλος πάντες ἀγαγκαῖοι ἀπόκεινται, τοῦ ἐν βαθείᾳ τῇ δίνῃ μὴ δεῖσθαι τοῖς παισὶν ἐμπόδιον.

CVbiti circa Nilum ludunt pueri corporis modulo cognomines: quibus Nilus ſummoperè oblectatur, cùm ob alia, tum vel maximè, quod ipſum, quantùm Ægyptiis profuſus ſit, enuntient: procedunt igitur, & velut ex ipſa aqua molles, ac ridentes progrediuntur infantes: participes autem eſſe, & ſermonis exiſtimo. Hi quidem ipſius humeris inſident, hi à cincinnis eius ſuſpenduntur, nonnulli in vlnis dormiunt, alij in pectore petulanter ſaliunt, ipſe verò tam ex ſinu, quàm ex vlnis, flores offert puſionibus, vt ex ipſis corollas contexant, & ſuper floribus dormiant, ſacri prorſus, & ſacris odoribus perfuſi: & ex pueris alius aliò cum ſiſtris aſcendit, hæc enim illi aquæ conſona ſunt inſtrumenta: Cæterùm, crocodili, & (qui à nonnullis Nilo adſcribuntur, hippopotami, nunc in imo iacent vortice, ne pueris terrorem incutiant.

ORPHEVS.

Philoſtratus in Orpheo.

Deſcript. decima ſexta.

ΟΡφέα τὸν μούσης, θέλξαι τῇ μουσικῇ, καὶ τὰ μὴ μετέχοντα λόγου, λογικὰ φασὶ πάντες. λέων γοῦν, καὶ ὁ ζαρκάδος. λέων τε οὖν, καὶ σὺν αὐτῷ σκληρὸν ἀκροατὴν τὸν Ὀρφέα, καὶ ἔλαφος, καὶ λαγωὸς ἐπ' ἀκροάσει δὲ ὁρμῶσι τοῦ λέοντος, καὶ ὅσοις ἐν θήρᾳ δεινὸς ὁ θὴρ ξυναγωνίζεσθαι αὐτῷ μεδύμη, τοῦτο μεδύουσι. οὐ γὰρ μὴν τὸν ὄρνιθας οὐδὲ ἴδοις, μὴ τὸν μουσικὸν, μόνον οἷς ἐπευφημεῖν τοῖς δηγμοῖς εἴωθε, δηλ' ὅταν μοι, καὶ τὸ κρεμάθρου σκληρὸν, καὶ τὸ λακτίζεσθαι αὐτὸν, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ἄκτιν. ὁ μὲν ὀπωπὼς ἄμφω τὼ πτέρυγε τανυστένας, ἐξ ἑαυτοῦ ἀτενὲς ἐς τὸ ὀρφέα βλέπει, ἐν' ἐπιφορώτερος τοῦ πλήκτρου, σκληρὸν ὄντος. οἱ γὰρ ξυγκλείσαντες τὰ ῥάμφη, ὅ θὴρ τοῦ θέλγητος, λέων γὰρ ἦτον, καὶ αἴρει ἀναμὶξ, ἢ πτοιοῦνται. τοιοῦτος δέ τις, καὶ μεῖζον ὁ ζαρκάδος. ἐπεὶ καὶ τὸ ἀνακαίνειν τοῦ ῥίζου ἀκροατὴς ἔγει πάντα τῷ ὀρφεῖ, καὶ ἐφίεσθαι ἀυτῷ. πάντα τε οὖν καὶ ὑπερεστῶς, καὶ κλίνων, καὶ ἀγκῶνος αὖτε, καὶ ὅσα δηλ' ἐπὶ ξυμβάλλοντα τὸν πλῆκτρον, οἷον χεῖρας, αἵ τε ὀρφέα ἴσασι καὶ τὸ διεστὸς οὐκ ἄπω συγκλείουσαι, ἢ δηλοῦσι τὸ πέρας. ἢν αἴπερ ὀρνίθας ἐν' αὐτῶν κρεμάζοιλο, καὶ ἐκεῖνος ὑπὸ αὐτῷ μουσικῷ μᾶλλον, ὁ δ' ἐν ἀέρι, φύσιν τοῦ ἀλέσθαι ἔχων, ἐπιρρέοντα τῷ πτερῷ, πάσχει δ' ἂν χρυσοῦν ὑπὸ κηρὸς ἀπορῶν. τὸ δὲ ὅμοια αὐτῷ ξυνοῦν ἀλεγόντων ἐπορχεῖ, καὶ ἕδεται, ἀεὶ δ' χρόμενος ἐς θαλοφόρον τινόντος. πέλε δέ τι, καὶ τοῦ ἄδει, καὶ ὁ ὄφις, οἷον ἀπονημάτων δ' τοῦ ἀμέτου, οὐδός τι ἀπὸ μετρίου, ἀρχόμενος τ' κινήσεσι πρὸς, καὶ τῷ πλῆ ὁ δὲ λαιὸς, ἐπέρεισεν ἐς τὸν γῆν, ἀείρει τὸν κιθάρα. ὑπὸ μέσου κεφαλῆν. ὁ δεξιὸς δὲ ἀπεδάπτεται, δ' ῥυθμὸν, ἐπιφορῇ τοῦδαφος τῷ πλήκτρῳ. αἱ χεῖρες δὲ ὁ μὲν δεξιὰ ξυνέχουσι ἀφ' ἧς τὸ πλῆκτρον ἐπιτέτακται φθόγγους ἐγκειμένῳ τῷ αἴθωνι, καὶ ἁπτῷ ἴσον τίνοντα. ὁ λαιὸς δὲ ὀρθοῖς πλάτεσι τοῖς δακτύλοις τὸν μέτρον.

ORpheum Muſæ filium molliſſimis fidibus, rationis etiam expertes feras demulſiſſe, omnes fabuloſi teſtantur ſcriptores, omnium fermè pictorum colores loquuntur. Quare leo, & aper propè adſunt, Orpheum auſcultant, & cervus quidem, ac lepus minimè ab impetu leonis reſiliunt, & quibuſcunque in venatione terribilis hæc fera viſa eſt, congregantur ſegnes, ac remiſſi, cum ipſo, vt appareat, feriante. Cęterum, ne aues quidem inertes videris, non canoras tantum, quibus ſuaues modulos concidere ſaltibus mos eſt: quinetiam vide clamoſum gracculum, & ſtridulam cornicem, & Iouis aquilam: hæc quidem qualis eſt, alarum librata remigiis, vt ſponte ſua defixis oculis Orpheum ſpectat, nec ſe ad proximum le puſculum præda ſcilicet oblita conuertit. Hic porrò conſtrictis maxillis (quæ ars eſt Orphei mulcentis) & lupi, & agni promiſcuè attoniti, ſaltatorium orbem verſant. Maius porrò quiddam animoſus pictor comminiſcitur: nàm arbores à radicibus auulſas, ad auſcultandum Orpheum ducit, atque ipſi in orbem ſiſtit. pinus igitur, & cupreſſus, & alnus, & populus: hæc & aliæ quæuis arbores confuſis ramis, tanquam confertis manibus Orpheum circumdant, ac certè theatrum ipſius gratia, non ſine exquiſito quodam artificio circumcludunt. Cerne iam, vt aues in ramis conſideant, & Orpheus in vmbra moduletur: ipſe quidem ſedet, erumpés lanuginem genis, molliter inſerpentem: tiaram auro fulgentem in capite rectam geſtat, & oculus ipſi mollitie ſimul, atque ignea ſolertiâ temperatus, Deóque plenus apparet, mente ad conſiderationem, de natura Deorum ſemper intenta: fortè etiamnum aliquid canit, ac ſupercilium quaſi deſignaret, carminum ſenſum, repentè cum ipſo mutatur, ad motionum conuerſiones. At pedum quidem lævus terræ rixus citharam ſuſtinet incumbẽtem femori, dexter verò orditur modulos, pulſans ſolea pauimentum: manuum autem dextra plectrum firmiter tenens, extenditur ſupra fides incumbente cubito, & palma introrſum nutante, ac reflexa: ſiniſtra rectis ferit digitis fides.

Notæ ad Orphei ſtatum.

Hoc argumentum diſertè proſequutus eſt Claudianus in præfatione libri ſecundi, de raptu Proſerpinæ: quod hic habes tam delicatè deſcriptũ, vt nihil in græcis venęribus opulentius, aut elegantius eſſe poßit.

Καὶ λαγωὸς ἐπ' ἀκροάσει.

Securum blandi leporem ſonere moleßi,

Vicinúmque lupo præbuit aure latus.

Ὁ θὴρ, *ita appellatur leo κατ' ἐξοχὴν, quod, vt ait ſapientiſſimus Phile, habeat τὸν φωτὸς μεταχέιν.*

Καὶ τὸν λακτίζεσθαι αὐτὸν, *& hoc γλαφυρώτερον ἐπιδεικτικώτερον, quod admodum vulgatiſſimum dixit pro ſubiecto.*

Ita Heſiodus,

Ita Heſiodus, & Diuus Gregorius appellant λειξίζωνον μολπήν.

Οὐδὲν θηλύνεται, *nihil immutandum video, & ex interpretatione noſtra planus eſt huius loci ſenſus.*

Νεανίεται: *iuueniliter iuuentis exultat.*

Sic Plutarchus dixit, ἐν τῇ βουλῇ νεανιεύεσθαι: *& Horatius, Iuuenari verſibus.*

Aut nimium teneris iuuenetur verſibus vnquam.

πίνει τε σύν. *Et comitem Querenum Pinus amica trahit*

Διαδύεται τὸ πέρας, locum, vt video corruptum ſuſpicatus eſt interpres: ſed nihil expeditius, nam διαδύεται refertur ad τὸ λύκος, non ad διώκων.

Ἀρύβαντα, veſticipem deſignat, qualis ille.

Ἀγχιλέοντα ἔχων ἐν κύκλῳ ἀνδρῶν. NŌ. Dio. *Ora puer primâ signans intonſa iuuenta.* Maro

Μεσαιόνιον ὄρος. Μεσαίονιον coniicit interpres: ego nihil mutandum cenſeo, vſus eodem verbo Philoſtratus in Amphione, πέπλους, καὶ ὡς ἐπὶ τὸν Ἴακχον μεσαιόνιον, etſi propriè in floribus, ad cetera tamen mutationes exprimendas traducitur ὑφασμάτων.

CITHAROEDVS.

Apuleius, lib. 2. florid.

Deſcriptio decima ſeptima.

ADoleſcens eſt viſenda pulchritudine, crinibus, fronte parili, ſeparata, per malas reuulſus: ponè autem, coma prolixior, interlucentem ceruicem ſcapularum finibus obumbrat: Ceruix ſucci plena, malæ vberes, genæ teretes, ac modico mento iaculantur, eique prorſus citharœdicus ſtatus, deam conſpicions, canenti ſimilis, tunicam picturis variegatam deorſus ad pedes deiectus, ipſos Græcanico cingulo, chlamyde velat vtrumque brachium, aduſque articulos palmarum. Cætera decoris inſtrumentis dependent, cithara baltheo cælata, apta ſtructim ſuſtinetur: manus eius tenera procerulè læua diſtantibus digitis neruos molitur; dextra pſallente geſtu, pulſabulum citharæ admouet, ſeu parata percutere, cùm nox in cantico interquieuit: interim canticum videtur ore tereti, & ſemihiantibus in conatu labellis eliquare.

Confer cum iſta, deſcriptionem Luciani, quæ habetur aduerſus indoctum.

MARSYAS.

Ex eodem Apuleio.

Deſcriptio decima octaua.

EO genitus Marſyas, cùm in artificio patriſſaret tibicinij, Phryx cætera, & barbarus, vultu ferino trux, hiſpidus, illutibarbus, ſpinis, & pilis obſitus: fertur (proh nefas) cum Apolline certaniſſe, turpis cum decoro, agreſtis cum erudito, bellua cum Deo; Muſæ cum Minerua, diſſimulamenti gratia, Iudices aſtitere, ad deridendam ſcilicet monſtri illius barbariem, nec minus, ad ſtoliditatem illius puniendam: ſed Marſyas, quod ſtultitiæ maximum ſpecimen eſt, non intelligens ſe deridiculo haberi, priuſquam tibias occiperet inflare, priùs de ſe, & Apolline quædam deliramenta barbarè effutiuit, laudans ſe, quod erat, & coma relicinus, & barba ſqualidus, & pectore hirſutus, & arte tibicen, & fortuna egenus.

MEMNON.

Philoſtratus, in Memnone.

Deſcriptio decima nona.

Μέμνονα γὰρ ὅσον μὲ κεῖται καὶ ἥλικα. ὅσον ἄνθος βοτρύων ἄσταχυς, οἷς αἷμα πίλνα ἔπεφνε. πίλνα γὰρ Αἰγύπτιον μέν, ἔχειν πηγὰς δοκοῦσι, αἰθίοπες, καὶ πηγάς. ὅρα τὸ εἶδος ὡς ἔρρωται, καὶ τὴν ὀφθαλμῶν ἀπολελύσθαι. ὅρα δὲ ἴουλον ὡς καθ' ἡλικίαν τῷ κτείναντι. ἰουλὶ δὲ μέλανα φασὶν ἄνθη μόρσιμα. τὸ γὰρ ἀφρόντιν ἐν ἀνδρὶ μέλαν ἀνθοῦσι τὰ ἄνθη.

ET enim aduerte, quantus humi iaceat, quantáque cincinnorũ ſpica, quos, puto, Nilo nutriebat, Nili enim oſtia Ægyptij, fontes Æthiopes habent: aſpice quantum ſpecies ipſa roboris, oculis etiam extinctis præferat: aſpice præterea lanuginem, quàm interfectoris ætati congruat, ne nigrum quidem diceres, Ménona: nam quæ ipſi ineſt ſincera nigredo, floris neſcio quid præ ſe fert.

MELEAGER VENATOR.

Philoſtratus in Meleagro.

Deſcriptio vigeſima.

Ἐρῶ δὴ, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἔπαθλα. σφριὸς μὲν ὁ νεανίας, καὶ πάντη σφριγῶν τυγχάνει· δ' αὐτῷ συμπαγεῖς, καὶ ὀρθαὶ, φέρει τε ἐν τοῖς δρόμοις ἰσχυρὰ, καὶ ὑφίσταται ἐν χερσὶν ἀγῶνα, φύλακες ἀγαθαὶ. μηρὸς τε ξυνὼν ὀσφυϊδὶ ὁμολογῶν τοῖς κώλοις, καὶ ἰσχίον, οἷον δίδοται θαρρεῖν, ὡς ἂν ἀναμεταστομώσειε τὸν τῶν ὠμοπλατῶν τε καὶ τοῦ νεανίου; πλευρὰ δὲ βαθεῖα, καὶ γαστὴρ ἀπείρητος, καὶ στέρνα τὸ μέτριον ἀναστείλαντα, καὶ βραχίων διηρθρωμένος, καὶ ὦμοι πρὸς αὐχένα ἐρρωμένον ξυνάπτοντες, καὶ βάσιν αὐτῷ δίδοντες, κόμη τε ἁλιῶσα, καὶ ἀπειλῆς γεμούσης τὸν τε τόρμιν, ἔστιν ὅτε καὶ χαίτην ἰσχνὸς δεδορκὸς τὸ ὄμμα. ἔστι ὅτε δὲ, ἐν ἀνειμένῳ, δὴ τὸ τῷ θυμῷ πᾶσι, καὶ ἐν τῷ προσώπου κατάστασις, οὐ ξυγχεομένου περὶ κάλλους τῷ λέγειν, ἀλλὰ τὸ ἐπιτερπές. ἐλαὶς δὲ λευκὴ περὶ γόνυ, καὶ κροκὶς, περὶ ὀφυᾶσι, ἔρεισμα ἀσφαλὲς τῷ βάσει. χλαμύδα τε κροκοβαφῆ, περὶ αὐχένος κολπώσας, τὸ θηρεῖον ὁρίζεται.

AGedum, etiam quæ ad ipſum ſpectant, commemoremus: Calloſus eſt, ac rigidus adoleſcens, & corpore toto vegetus, ſuræ benè compactæ, rectæ, non minus in ſtadiis ad currendum aptæ, quàm ad luctæ certamen cominus ſuſtinendum firmæ: femur iunctum toris, genu inferiori tibiæ reſpondet, & talis coxendix, vt polliceri audeat, adoleſcentem apri impetu minimè ſubuerſum iri: tum latera plena, & venter minimè obeſus, & pectora moderatè extuberantia; & brachium articulis nexum, & humeri ad ceruicem validam cohærentes, baſim ipſi exhibent, coma verò ſoli concolor, & nunc præ impetu, & alacritate erecta, & toruum intuens, cæſius oculus, & ſupercilium haudquaquam remiſſum, ſed in animi æſtu totum, vt & ipſa vultus conſtitutio, quæ non concedit de forma, propter commotionem adoleſcentis quicquam dicere: Accedit veſtis candida ſuper genu, & ſolea ſuper malleolo, fulcrum quidem tutum inceſſui. Denique chlamide croco tincta, ceruici inuoluta, indutus belluam expectat.

NARCISSVS.

Calliſtratus, in Narciſſo.

Deſcriptio vigeſima prima.

Εἰστήκει δ' ἐπ' αὐτῇ Νάρκισσος, ἐκ λίθου λευκοῦ πεποιημένος. παῖς μὲν μᾶλλον δὲ ἥβης, ἁλιεύσας ἐρώτων, ἀφροδισιῶν οἷον δ' ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπολάμπων κάλλους. ἰὼν δὲ τὸν δὲ τὸ χρῶμα. κόμης ἔθειρα ξανθύνουσι ἀφροῖς, κατὰ μὲν τὸ μέτωπον ἐς κύκλον, κατὰ δὲ τὰ αὐχένα, κεχυμένος ἐς νῶτα. ἔλειπε δ' ἐν ἀφρῷ γαῦρον, οὐδὲ ἱλαρὸν καθαρῶς. ἐπεφύκει γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασιν, ἐκ τέχνης, καὶ λύπη, ἵνα μὴ τῷ Νάρκισσῳ, καὶ τὴν τύχην ἡ εἰκὼν μιμῆται.

NArciſſus ſtabat è marmore candido confectus: puer erat, vel potius adoleſcens coæuus cupidinum, qui veluti quoſdam faces, è corporis formoſitate iaculabatur, eiuſmodi verò conformatione extitit: aureâ cæſarie fulgurabat, capillo ad frontem, in orbem reuoluto, ſed per ceruicem diffuſo in terga: obtutus eius, non purè, ac planè ſuperbus, neque hilaris omninò, inſitus quippe fuerat in oculis mœror, ex arte, vt cum Narciſſo, imago etiam fortunam eius imitaretur.

DIGNITAS VIRILIS, SEV THEAGENES.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Descriptio vigesima secunda.

Ἀλλὰ τούτων ὧν κύημων, τοιούτους ὄντας, οὕπως ἐφρῶντο ἡ τῶν παρόντων ὄψις, καὶ πρὸς τὸ ἔτι παρὸν (ἐμοὶ γὰρ τὸ μέλημα τὸ ἐμὸν Θεαγένης) ἅπας ἐπέκρεψεν. ὥστε δόξειν ἂν ὑφ' ἁρπαπῆς τὸ φαινόμενον ἅπαν ἠμαυρῶσθαι τοσοῦτον ἡμῖν ὀφθεὶς κατέλαμψεν. ἱππεὺς μὲν καὶ αὐτὸς, καὶ ὁπλίτης πανοχαίτης, καὶ δόρυ μελίαν χαλκόσομον ὑποσείων. τὸ μὲν κράνος οὐκ ἐσκέπτο, ἀλλ' ἀπὸ γυμνῆς τῆς κεφαλῆς πομπεύων, φοινικοβαφῆ χλαμύδα κατεμάρου, ἧς τὰ μὲν ἄλλα χρυσοῖς ἐποίκιλλε, τὸν λαπίθας ὑπὲρ τῶν κενταύρους ὁπλίζων. ἡ δὲ φορὰ τῆς ἀθλιάδος ἀλεκτρύονος ἔστιν ὅτε μὲν τοῖς ὄπισθεν κεφαλὴν ἐπὶ θώρακα μεγαλοπρεπῶς ἐπερείδεσθαι δέ τι χάεσιτος τοῖς γνωσιμάχοις, καὶ ἀτρέμου λαγεία ῥιπὴ, μείλιχον ὑπέπνει, καὶ μὲν κόμαν ἁβρὰν καὶ τῷ μετώπῳ τοὺς ὀφρύσιν παρεστέλλουσα. καὶ χλαμύδος τὰς ἄκρας τοῖς νώτοις τοῦ ἵππου, καὶ μηροῖς ὑπεβέλλουσα. εἶπες αὖ καὶ ἵππον αὐτὸν συνιέναι τῆς ὠφελείας τοῦ δεσπότου. καὶ ὡς καλὸν κάλλιστον φέρειν τὸν ἡνίοχον ἀδάκτως. οὕτω τὸν αὐχένα κυμαίνων, καὶ εἰς ὀρθὸν αἴρων τὴν κεφαλὴν ἠρέμα, καὶ σοβαρὰν τὴν ὀφρῦν καὶ τὸν ὀφθαλμῶν ὑπεβάλλων, ἔφιξε καὶ ἐφέρετο γαυρούμενος ὑπηιά τι πομπεύων, καὶ ἐφ' ἑκάτερον ὤμον ἑαυτὸν ἐν μέρει παλαττίων ἄκρας τε τὴν ὁπλὴν τῇ γῇ λεπτὸν ὑπερρόπων, εἰς γαλήνιον κίνημα τὸ ζῆμα καταῤῥύθμιζεν.

ED hos Cnemon, sic ornatos despiciebant oculi eorum, qui aderant, & in perfectum equitem (erat autem mea cura Theagenes) coniiciebantur, vt videretur tanquam à fulgure totum id, quod prius lucebat, obscuratum esse. Tantam lucem vnius nobis conspectus attulerat, cum eques quoque ipse esset, & armatus, & hastam fraxineam æreâ cuspide vibraret, non tectus galeâ, sed aperto capite sese ostétans, purpureâ chlamyde indutus, in qua Lapitharũ, & Centaurorum pugnam intertextæ ex auro figuræ expresserant, fibula vero Palladem ex electro scitissimè factam representabat Gorgonis caput in scuto pectori præferentem, addebant autem aliquid gratiæ, & commendationis, venti placidiores auræ. Blande enim aspirabat, & modò comam ceruicibus molliter affusam diuerberabat, modò capillos in fronte discernebat, modò chlamydis fimbrias tergo equi, & femoribus insternebat. Dixisses, & equum ipsum intelligere formam domini, & quod pulcher ipse, & pulcherrimum gestaret, sentire rectorem. Ità collum commouens, & arrectis auribus caput attollens, & trux supercilium supra oculos versans, ferebat, & ferebatur exultans, ac superbiens: & laxato fræno alacriter progrediens: ac in vtrumque latus alternis sese librans, extremaque vngula leniter terram pulsans, agitationis contentionem incessu modico temperabat.

ITEM THEODORICVS.

Sidonius Apollin. epist. 11 lib. 1.

Descriptio vigesima tertia.

SI forma quęratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior, eminentiorque mediocribus: capitis apex rotundus, in quo paululum à planicie frontis, in verticem cæsaries refuga crispatur, ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus superciliorum coronat arcus. Si vero cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope peruenit. Aurium legulæ (sicut mos gentis est) crinium superiacentium flagellis, operiuntur. Nasus venustissime incuruus, labra subtilia, nec dilatatis oris angulis, ampliata, si casu dentium series ordinata promineat, niueum protinus repræsentat ipsa colorem. Pilis infra narium antra fruticantibus quotidiana succisio. Barba concauis hirta temporibus, quam in subditâ vultus parte surgentem, stirpitus tonsor assiduas genas, aduſque forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli, non obesi, sed succulenti, lactea cutis, quæ propius inspecta, iuuenili robore suffunditur. Namq; hunc illi crebro colorem, non ira, sed verecundia facit: teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus recedente aluo pectus accedẽs. Aream dorsi humilior inter excrementa costarum spina discriminat. Tuberosum est vtrumque musculis prominentibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus. Carneum femur, interne-

dia poplitum bene mascula: maximus in minime rugosis genibus honor. Crura suris fulta turgentibus: & qui magna sustentat membra pes modicus.

Vide eruditum in hanc epistolam R. P. Sirmondi commentarium.

In picturis, & imaginibus mulierum nihil opus est immorari pluribus. Plenæ sunt his argumentis leuium Poetarum nugæ, qui, vt ait D. Augustinus.

Pulchritudinem corporis, quæ est infimum bonum à Deo factum, temporale, & carnale, male amant, postposito, intimo, æterno, & sempiterno Deo.

Pulcherrimus mundus, & omnia, quæ in eo sunt clamant se facta à pulcherrimo Deo, quod surdæ aures non audiunt.

Subijciam vnam, aut alteram picturam, vt habeant adolescentes, quod caste in istis imitentur. Verum vt libere moneam à graui oratione, multo magis concione istæ descriptiones alienissimæ sunt. Itaque poterunt magis Poetis ad Dearum prosopopeias esse adimento, quam ab oratoribus in seriis rebus afferri. Quis enim ferret in re graui, hanc styli mollitiem, quam habet Aristænetus, cum Diuam suam vanissimus sophista describit his verbis.

VENVSTAS MVLIEBRIS.

Ex Aristæneto epist. 1.

Descriptio vigesima quarta.

Ὦ φύσεως τὸ κάλλιστον φιλοτέχνημα, ὦ γυναικῶν εὐκλεια, καὶ διὰ παίτων ἔυψυχος ἡ ἀφροδίτης εἰκών. ἐκείνη γὰρ, ἵνα κάλλος ἀφροδίσιον εἰς ἀνίχνευτον ἀποχέῃ τοῖς λόγοις, λευκὴ μὲ ἐπιμίξει καὶ ὑπέρυθροι παρῇαι, καὶ παύτῃ τὸ φαιδρὸν ἐπιμιμοῦνται τῆς ῥόδου. χείλη δὲ λεπτὰ, καὶ ἠρέμα διηνθισμένα, καὶ τῆς παρειᾶς ἐρυθρότερα. ὀφρύς τε μέλαινα, τὸ μέλαν ἄκρατον. τὸ δὲ μεσόφρυον ἐμμίξεως τὰς ὀφρῦς διορίζει. ῥὶς εὐθεῖα, καὶ παρισουμένη τῇ λεπτότητι τῶν χειλῶν, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι τε, καὶ διαυγεῖς, καὶ καθαρῷ φωτὶ διαλάμποντες. τὸ δὲ μέλαν αὐτῶν, αἱ κόραι μελαίταται, καὶ τῷ κύκλῳ λευκὴν αἴγλην λευκότατοι, καὶ ἐκάτερον ἀμφιβολῇ πρὸς τὸ ἕτερον ὁπολείπουσι. καὶ τὸ λίαν αὐόμενον, εὐθυμεῖ παρηκείμενον. ἔνθα δὴ τὰς χάριτας ἐγκαθιδρυμένας πάρεστι θεάσασθαι. ἡ δὲ κόμη φυσικῶς ἀναυλίσμενη εὐανθεῖ ἄνθει καθ' ὅμοιον ἐμφερὴς, καὶ ταύτῃ αἱ χεῖρες τημελοῦσι τῆς ἀφροδίτης. τρίχωλος λευκός τε, καὶ σύμμετρος τῷ σώματι. καὶ ἀκόμητος ἡ, δι' ἀβεβήτητα τε διάῤῥυτον ἑαυτῷ. ἐφίκται μὲ λιθοκόλλῃ τε ἐφιδρύσαιον, ἐν ᾧ τοιόνομα γέγραπται τε καλῶς, γράμματα δὲ ἓξ τὸ λιθιδίον ἡ θήκη. ἔστι δὲ ἐυμήκης ἰλυτία. χρῶμα καλόν τε καὶ ἐφίμερον, καὶ τῷ τύπῳ σωδιαπρέπον τῶν μελῶν. ἐυδιάθυμόν μὲ ἐυσχοινοτάτη. ἐυδύσα δὲ ὅλη σχῆσιν φαίνεται. εὐθυσμα πεπαγμένον, ἕρπει δὲ ἁπαλῇ κυπαρίττου, ἡ φοίνιξ σειόμενον ἰσχῇ. ἐπὶ φύσει τὸ κάλλος ἔξω ἐπιφανὲς. ἀλλ' ἐκείνους μὲ, οἷα φυτὰ, κινεῖ ζεφύρου πνοὴ, ἀυτὴ δὲ πως ἐπανακλίνουσι τῶν ἐρώντων αἱ αὔραι. ταύτῃ ἑαυτῆς ὡς οἷόν τε ἦν, οἱ χορυφαῖοι μεγάφαι τῶν ζωγράφων ἰνίκα σοφῶς δίκαι χάριν Ελένῃ ἡ χάεπας, ἡ καὶ ἀυτὴ γεγὼς ἄρχουσα τῶν χαείτων, οἷον ἐις ἐπιφανὲς παράδειγμα κάλλους ἀφορῶντες ἀναπορῶσι πρὸς ἐκείνα λαΐδος κἀκτεῦθεν ἀποτυπεῶνται διαφερόντως τὸ φιλοτεχνούμενον εἶδος. ἰνίκα δὲ φθέγγεται, ἐπαὶ, ὅσα τὸ ὁμιλίας ἀυτῆς αἱ σειρῆνες, ὅσον ἡ

Naturæ eximium operæpretiũ! O mulierum decus! ô viuam, spirantem per omnia Veneris imaginem! Nam illi vt veneriam formam quantumpote verbis depingam. Mixtæ candidiore, ac tenui rubore genæ, natiuum rosarum splendorem referunt, subtilia labra, tenuique interstitio distincta genarum purpuram vincunt, supercilia fusca purissima nigredine, disparataque inter se æquabili meditullio: nasus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum, oculi magni, flagrantes, & puro lumine suffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfusum, ex ipsa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatiùs gratam, in qua gratias insidentes, cuiuis adorare promptum est. At coma suo ingenio fusa similis est crispitudine (vt Homerus ait) hyacintino flori, & hanc opinor manus Veneris discriminauere. Ceruix alba, vultus nitori haud dissimilis, & inornata licet, satis esset suis delicijs ferox: sed tamen eam monile præcingit exquisitis lapillis illuminatum, & formosæ nomen præferens, cui gemmarum ordo pro literis. Statura procera, vestis elegans, conuenienſque, & membrorum conformationi adæquata, si vestem induit formosa est, si exuit, tota forma est. Incessus compositus, sed breuis, Cupressi, aut palmæ in modum agitatæ modico fauonio (tanta est præcellentis formæ dignitas.) Sed illas opinor plantas aura zephyri commouet, hanc leues auræ Cupidinum quodammodo subleuant; Pinxere ipsam sibi, quam potuere optime pictorum eximij, tum si quando ipsis Helena,

γλῶτ-

γλαῦκα συμπλόκους. τῇ χαρίτων πάσων ἡ λαὶς ἐκεῖνα ὑποξώσατο, καὶ μειδιᾷ πάνυ ἀστεϊκόν. οἷα τοῦ θεοῦ τὴν ἐμὴν ἀφαϊζομένου, καὶ πυρῶσαν ὑπὸ πλούτου καὶ εὐφροσύνης, οὐδ' ἂν ὁ μῶμος ἐν ἀλαζόσι μιμήσαιτο.

grátiæve, aut ipſa gratiarum præſes, effingenda, velut ad eximium pulchritudinis exemplar reſpiciunt ad imaginem Laïdis, atque inde formam, quam acurate fingendam ſibi propoſuere diuinè exprimunt. At cum loquitur, quantæ (ô dij) ſermonis eius ſuauitates, quam facunda lingua eſt, vt gratiarum zonâ præcincta, dulciſſimè pellacem riſum fundit, ad hunc modum florentem, opibuſque, & forma ſpectabilem, ne minimùm quidem mordere poteſt Momus.

Hæc & ſi ſint ab omni obſcœnitate expurgata, nimis tamen ſunt mollia, nec virilem ſtylum decent.

ITEM.

Ex Petron. Arbitro. in Saty.

NVlla vox eſt, quæ formam eius poſſit comprehendere, nam quicquid dixero minus erit. Crines ingenio ſuo flexi, per totos ſè humeros effuderant: frons minima, & quæ radices capillorum retro flexerat, ſupercilia vſque ad malarum ſcripturam currentia, & rurſus confinio luminum penè permixta: oculi clariores ſtellis extra lunam fulgentibus: nares paululum inflexæ: & oſculum quale Praxiteles habere Dianam credidit. Iam mentum, iam ceruix, iam manus, iam pedum candor, intra auri gracilè vinculum poſitus. Parium marmor extinxerat. Itaque tunc primum Dorida vetus amator contempſi.

ALIVD

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Ἦγετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁμαμάξης ἀπὸ σιωπείδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. χιτὼν αὐτῇ ἡ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσοῦς ἀκτῖσι κατάπαστον ἀμφίεσο. ζώνην ἡ ἐπέζωτο τοῖς στέρνοις ὑπὸ τηλικούτῳ, εἰς ὃν εἶδος τὸ παρ' ἑαυτὸν τέχνης κατέκλεισεν, οὔτε πρότερόν τι τοιοῦτον χαλκευσάμενος, οὔτε ὕστερον δυνησόμενος. δυοῖν γὰρ δρακόντοιν τὰ μὲν οὐραῖα κατ' ὀπισθίων ἐδήσατο. τὼ δὲ αὐχένας ὑπὸ τὼ μαζὼ παρεμείψας, ἐς βρόχον σπολιὸν διαπλέξας, καὶ τὰς κεφαλὰς διολισθῆσαι τῷ βρόχῳ συγχωρήσας ὡς ἐρίπωμα τῷ δεσμῷ κατὰ πλευρὰν ἑκατέραν ἀπῄωρησεν. εἶτα τὼ ὄφεις οὐ δοκεῖν ἕρπειν, ἀλλ' ἕρπειν, οὐχ ὑπὸ ὀλοσυρῷ καὶ ἀπηνεῖ τῷ βλέμματι φοβερούς, ἀλλ' ὑγρῷ κάρηνα διαῤῥεομένους ὥστε ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ στέρνα τῆς κόρης ἱμέρου καταναζομένους. οἱ δὲ ἦσαν τὼ μὲν ὕλην χρυσοῦ, τὼ δὲ χροιὰν κυάνεοι· ὁ μὲν γὰρ χρυσὸς ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελαίνετο, ἵνα τὸ πρανὲς καὶ μεταβάδην τῆς φολίδος, τῷ ξανθῷ τὸ μέλαν εἰσκραθὲν ὑπολάμπῃ. τοιαύτη μὲν ἡ ζώνη τῆς κόρης. ἡ κόμη δέ, οὔτε πάντη διάπλοκος, οὔτε ἀνωΐστος, ἀλλ' ἡ μὲν πολλὴ καὶ ὑπαυχένιος, ὤμοις τε καὶ νώτοις ἐπεκύμαινε. τὼ δὲ ἀπὸ κορυφῆς, καὶ ἀπὸ μετώπου διάφυσιν ἀπαλοὶ κλῶνες ἕτερον, ῥοδοειδῆ τε καὶ κλῶσιν διαδύοντες, καὶ συδεῖν τοῖς ἄνεσις ἔξω τῶν πρόσπτυκτος ἀφιέντες. ἔφερε δὲ τῇ λαιᾷ τὸ τόξον ὑπὸ ὦμον τὸν δεξιὸν τῆς φαρέτρας ἀπηρτημένης. τῇ δὲ δεξιᾷ

VEhebatur inſigni rheda, candido boum iugo, veſtis eius purpurea ad pedes vſque demiſſa, & aureis radijs interſtincta: zona porro pectus præcinxerat, in quam artifex quicquid habuit induſtriæ concluſiſſe videbatur, cum neque antea quicquam eiuſmodi fabricaſſet, neque iterum pari arte confi-cere potuiſſet. Geminos enim dracones caudis, primùm inter ſcapulas aptè connexis: Deinde productis ceruicibus in mamillas defluentes, & tortili nodo ita implexos, vt capita, & ſinuoſo flexu ſubducta, tanquam ipſius nodi appendices exſtarent, ab vtroque latere ſuſpenderat. Dixiſſes angues rè ipſa ſerpere; non iam rigido, & terribili aſpectu formidabiles: ſed humido ſopore diffluentes, puellæ pectore, veluti illicio conſopitos. Ac illi quidem erant (quod ad materiam attinet) aurei, cæterum colore cærulei. Aurum enim arte enigreſcebat, vt aſperitatem, ac varietatem ſquammæ, fuluoque perfuſum nigrorem repreſentaret. Talis quidem erat zona puellæ. Coma vero, neque omnino collecta, neque diſſoluta, ſed pars à collo ſenſim producta ſuper humeros effluebat;

λαμπάδιον ἡμμένον, καὶ οὕτως ἔχουσα πλέον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν φέλας ἢ δᾴδων ἀπέλαζεν.

pars à vertice, & fronte deducta, lauri tenellis coronata ramis, roſis, & ſoli perſimilis, modicè ſtringebatur, ne præter decorum blandientibus illuſa fauonijs erraret. Ferebat autem ſiniſtrâ arcum deauratum, à dextro humero pharetra dependente, altera vero facem accenſam. Cumque eo habitu eſſet, maius tamen ab ipſius oculis lumen, quam à face exiſtebat.

ORNATVS MVLIEBRIS.

D. Gregor. Nazianz. oratio 11.

Deſcriptio vigeſima quinta.

Ἐπὶ χρυσὸν ἐκείνῳ ἐκόσμησεν τέχνη πονηθεὶς εἰς κάλλους ὑφουσίαν, ὑ ξανθὴ πλοκαμίδες, διαφαινόμεναί τε καὶ ὑποφαινόμεναι, καὶ βοτρύχων ἕλικες, καὶ σφίγματα σκηνοποιούντων τὴν τριῶν κεφαλῶν ἀπρόσιτα, ὦν ἐδῆτος ἀπερρύησις, καὶ διαφανοῦς πολυτέλεια, ὑ λίθων ἀυγαὶ καὶ χάεντες χρωτὸν τὸν πλησίον ἀέρα, καὶ τὰς μορφὰς περιλάμπουσαι, ὑ ζωγράφων τέχναι, καὶ γοητεύματα, καὶ τὸ ἐυώνιον κάλλος, καὶ ὁ κατωθεν πλάσης αὐτοδημιουργὸν, καὶ καταχρύπτων τὸ τῆ θεῆ πλάσμα ἐπιβύλοις χρώμασι, καὶ διὰ τὴν τιμῆς αἰσχύνην, καὶ περιπθεὶς τὴν θείαν μορφὴν εἴδωλον πορνικὸν λίχνοις ὄμμασιν, ἵνα κλέψη τὸ τότον κάλλος τὴν φυσικὴν εἰκόνα τηρουμένῳ θεῷ, καὶ τῷ μέλλοντι.

ON illam aurum arte ad eximiam pulchritudinem elaboratum ornauit, non flauæ comæ, tum apparentes, tum ſublucentes, non crinium nodi, & impoſturæ pretioſum caput, ſumma cum infamia ſcenam efficientium, non circumfluentis, & pellucidæ veſtis magnificentia, non lapidum ſplendores, & gratiæ propinquum aërem colorantes, ac formam lumine circũfundentes, non pictorum artes, & præſtigiæ, ac & vilis, & paruo conſtans pulchritudo, terrenuſque fictor, in contrarium fabricans, inſidioſiſque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens, ac diuinam formam meretricium procacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo, ac futuro æuo ſeruatur, ſurripiat.

DEFORMIS.

Ex Sidonio Apollinari epiſt. 13. lib. 3.

Hic author ſenſibus ingenioſus, ſtylo præfractior.

Deſcriptio vigeſima ſexta.

Nimuero ille ſordidior eſt, atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis, ſemicombuſtum, moxq; ſidente ſtrue torrium deuolutum, reddere pyræ iam faſtidioſus pollinctor exhorret. Prætet hęc, lumina gerit idem lumine carentia, quæ ſtygiæ vice paludis voluunt lachrymas per tenebras. Gerit & aures immanitate barrinas, quarum fiſtulàm biforem pellis vlceroſa circumuenit ſaxeis nodis, & tofoſis humore verrucis. Portat & naſum, qui cum ſit amplus in foraminibus, & ſtrictus in ſpina, ſic pateſcit horrori, quod anguſtatur olfactui. Prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum, quod ſpurcat frequenter exhalatus è concauo molarium computreſcentium mephiticus odor, quem ſupercumulat eſculenta ructatio, de dapibus heſternis, & redundantium ſentina cænarum. Promit & frontem, quæ fœdiſſimo geſtu cutem plicat, ſupercilia vero diſtendit.

Nutrit & barbam, quæ iam ſenectute caneſcens, ſit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique eſt miſero facies ita pallida, veluti per horas vmbris cæſtificata larualibus.

Taceo relictam ſui molem vinctam podagra, pinguedine ſolutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum amplius tegi conſtat capillis, quam cicatricibus. Taceo pro breuitate ceruicis occipiti ſupinato ſcapularum adhærere confinia. Taceo quia decidit honor humeris, decor brachiis, robur lacertis.

Taceo

Taceo manus chiragricas, vnctis cataplasmatum pannis, tanquam cæstibus inuolutas: taceo, quod alarum specubus hircosis, atque acescentibus latera captiua vallatus, nares circumsedentium ventilata duplicis, An sancti peste funestat.

HActenus de corporum imaginibus, nunc animorum simulachra videamus, quæ maximè apparent in moribus, & affectibus. Extant in eo genere characteres Theophrasti, prudenter, & ingeniosè conscripti, è cuius, & cæterorum antiquorum sensibus, multos χαρακτῆρας expressi, & latinitate, non vt interpres, sed vt orator donaui.

VIRTVS, ET VOLVPTAS.

Philostratus, in Apollonio.

Descriptio vigesima septima.

Ἦν μὲν χρυσῷ τε κατεσκευασμένη, καὶ ὅρμοις, ἐδῆτό τε ἀλιπορφύρῳ, καὶ παρείας, καὶ χαίτης ἀναπλοκαῖς, ᾗ χαφαῖς ὁμμάτων ἔστι δ' ἀυτῇ, καὶ χρυσοῦν πέδιλον ὑπόδηται δὲ, καὶ τοῦτο ἐπισεῖσα· ἡ δ' ἂν πεποιημένη μὲν σοφοφεὺς, πρὸς δὲ ἐρᾶσα, ἐπ' ᾧ ἂν χρὼν πεποιημένη κόσμημα, καὶ ἀνυπόδητος ἡ ἀρετὴ, καὶ λιτὴ πλὴν ἐδῆτο. καὶ γυμνὴ δ' ἂν ἐφαίνετο, εἰ μὴ ἐγίνωσκε τὸ ἐν θηλείαις ἔυσχημον.

ERat autem hæc quidem auro, monilibúsque ornata, veste insuper purpurea, & oris pulchritudine nitens, comas præterea discriminatas, & variis nodis alligata, & pictis superciliis fulgens; aureos quoque calceos gestans, tumido incessu huic insultabat. Altera verò labore fessæ similis, aspectu horrida, macie quoque, & squalore confecta, nudis etiam pedibus, & simplici veste amicta, vt nuda etiam esset proditura, nisi quod in fœminis decorum est, agnouisset.

ADVLATOR.

Expressus ex Athen. lib. 6 & aliis historicorum sensibus, nostro verò stylo donatus.

Descriptio vigesima octaua.

ACcipite, iam quid ille turpiter, & luxuriosè fecerit in Malthinum (melius Malthinam dixero) virum diuitem, sed improbum, quem suum Alexandrum, imò Iouem solet appellare. Iacebat adolescens vino marcidus, in lectulo, qui (vt fert delicatorum ingenium) tumebat pluma, collucebat auro, flagrabat purpura. Duo cum isto adulatores hominem circunstabant, in eum pluspam deceret, officiosi, nequissimo genere leuitatis: vnus pedes lydio, hoc est, delicatissimo panniculo impositos mollissimè titillabat; & identidem demissa ceruice suauiter osculabatur, dignos exclamans pedes, qui suis vestigiis rosas funderent, lactis, & mellis fontes aperirent. Alter manum propendentem è lectulo, & languidè, vt fit ab ebriis demissam leniissimè demulcebat; σὴ χεὶρ, græcula assentatione frequenter appellans. Tertius, qui nemini in hac nequitia cedere volebat, diffusos per lacteam ceruicem crines, sinistrâ lenibat manu, dextra flabellum tenens, ex mirifico caudæ pauoninæ choragio conflatum abigebat muscas, ne quà in in domini caput inuolarent: sed tam bonus custos esse non potuit, quin vna, vt est bestiolarum importunissimum genus, ad corpus vsque iacentis penetraret: tum indignè factum clamant omnes, & quiritantur impudentissimas esse belluas, quibus non satis sit, homines pungere: nisi Deorum sanguinem lambant. Hic tamen, qui cæteris, vt nequior, ita ingeniosior volebat videri, nonnihil animalculo condonandum esse censebat; rem audaculam fecisse, ceruicem illam roseam appetiisse, quis non appeteret? inuolasse, non vt pungeret, sed vt oscularetur. Præclara oratio, sed nulla apud iratos, edictum fit in muscas, totis ædibus exterminantur: creatur inauditus antea magistratus, muscarum præfectus, cui ex officio incumbat, totis ædibus muscas expellere. Quid, cùm noster hypobolymæus Alexander nuper se laborare fingeret ophthalmia, bonus ille parasitus hallucinabatur ad fercula, Alexandrinum puerum sibi poculum porrigentem non videbat.

Bene actum cum genere humano, si sic turpissimus assentator fame, & siti periisset. Quoties ructantem, aut rectè

mingentem Dominum laudauit, quoties ægroti saliuam linxit, quoties febriculosi vomitum frustis esculentis vinum redolentibus, abundè profusum, spurcissimo ore excepit. Paruáne ista? parua sunt; si quod itet facienti accidit, commemoremus. Ad regis latus equitabat comes indiuiduus, cum cœlo intendere se nubes, consecuta repente tonitrua, & coruscationes: tum ille, venerationis, vt videbatur plenus, conuersus ad Regem: & tu (inquit) proh magne Iupiter, sic tonas? Ad summum constans rumor est, eum aream destinasse, in qua templum ex manubiis adulatoriis est consecraturus; *Domino*, *Deóque nostro*, & si quid amplius voluerit, Iphigeniam habet domi, filiam vnicam, & nubilem, cui vittas impositurus est, & ad noui Dei aram immolaturus. B

AMBITIOSVS.

Ex D. Cypriano, epist. 2. l. 1.

Descriptio vigesima nona.

QVos honores putas esse, quos fasces, quam affluentiam in diuitiis? quam potentiam in castris? in magistratu purpuræ speciem? in Principatu licentiæ potestatem? malorum blandientium virus occultum est, & arridentis nequitiæ facies quidem læta, sed calamitatis abstrusæ illecebrosa fallacia; instar quoddam veneni, vbi in lethales succos dulcedine aspersa calliditate fallendi, sapore medicato poculum videtur esse, quod sumitur: vbi epotaueris pernicies hausta grassatur: quippe illum vides, qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi videtur in purpura, quibus hoc sordibus èmit, vt fulgeat? quos arrogãtium fastus prius pertulit? quas superbas fores matutinus salutator obsedit? quot tumentium contumelioſa vestigia, in clientum cuneis ante præcessit, vt ipsum etiam salutatum comes postmodum pompa procederet, obnoxia non homini, sed potestati? neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus: horum denique videas exitus turpes, cùm anceps temporum palpator abscessit, cùm priuati latus nudum desertor assecla fœdauit, tunc laceratæ domus plagæ conscientiam feriunt; tunc rei familiaris exhaustæ damna noscuntur; quibus redemptus fauor vulgi, & caducis, atque inanibus votis, popularis aura quæsita est. C D E

SVPERBVS.

Expressus ex Suetonij Caligula, & cæteris.

Descriptio trigesima.

VIdete, si placet hominem, moriar, ni totus ex fastu, atque arrogantia, & iniquissimo genere superbiæ conflatus est. Hic est, qui Imperium orbis terrarum, suo supercilio, vt Atlante cœlum niti putat: nec iam meminit, quod homo sit ex argilla, & luto fictus: quinimò, se ex astris lapsum putat, & qui incertos habet parentes in terris, originis suæ principium repetit è cœlo: cernite, quo se iactat incessu? quibus nos intuetur oculis? qua voce (si modo loquitur) omnes præ se contemnit. Animaduertistis, vt modò depictas, gemmatásque indutus penulas, manuleatus, & armillatus, in publicum procedat: modò sericatus, & cycladatus obambulet? modò in crepidis, vel cothurnis, modò in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri prodeat, plerumque verò aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceum, Deorum insignia, sese insolentius ostentet: hic cæteros homines præ se mures, aut muscas, aut culices esse arbitratur: si quis eum leuissimè pepulerit, si tetigerit, si minimo verbo se suspicatus fuerit offensum, non est exorabilis. Si aquam calidam tardius attulerit puer Alexandrinus, iubetur continuò trecentis affligi verberibus. Si crystallum fregerit, ad murenas exclamat. Homines per diem quingentos occidere, idem est apud Busiridem, ac tesseris ludere. Deinde ille ebrius, non tam vino, quàm cruore miserorum, exclamat, *Aut Cæsarem oportet esse*, *aut fatuum*. Parum est, sæuire in homines, ni compedes oceano iniiciat; iacula immittat in solem; fluuiis plagas inurat; Iouis quotquot sunt simulachra, eadem capite truncari, & suam ceruicem imponi mandet? Quoties cum ipso Ioue iurgatur, quoties illi succenset; quoties exilia, & vltimos Gedrosiorum tractus minatur: nisi pluat, aut tonet, aut serenum faciat, quando ipse voluerit. Quid quod nuptiarum pompam adornat, & Mineruam, aut Lunam de cœlo lapsum iri, in suos amplexus autumat; stultus, qui non videat, se eandem in capite gerere. Quid quod ipse deses, & imbellis, & effœminatus; cum cõchis, & margaritis bellum gerit, dein spolia vocat, capitolio, palatióq; debita

& appa-

& apparatiſſimos triumphos inſtruit, quaſi A Phraatem, aut aruiragum ad genua ſupplices admiſerit.

Ad ſummum, cùm ſe omnium hominum, qui ſunt, fuerunt, aut futuri ſunt, ſapientiſſimum dictitet, vnum fermè verſiculum tenet, quem ſæpiſſimè habèt in ore;

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

aut ſi quos alios nouit, Megabyſia ſunt ex tragœdiis dicta, quibus vehementer delectatur, vt, Calcare cœlum teſtat, &c.

AVARVS DIVES.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. l. 1.

Deſcriptio trigeſima prima.

SEd & quos diuites opinaris continuantes ſaltibus ſaltus, & de confinio pauperibus excluſis, infinita, ac ſine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti, & auri maximum pondus, & pecuniarum ingentium vel extructi aggeres, vel defoſſæ ſtrues; hos etiam inter diuitias ſuas trepidos, cogitationis incertæ ſollicitudo diſcruciat, ne prædo vaſtet, ne percuſſor infeſtet, ne inimica cuiuſque locupletioris inuidia, calumnioſis litibus inquietet. Non cibus ſecurò, ſomnúſve contingit; ſuſpirat ille in conuiuio, bibat licet gemmâ: & cum epulis marcidum corpus: thorus molliot alto ſinu condiderit, vigilat in pluma, nec intelligit miſer, ſpecioſa ſibi eſſe ſupplicia, auro ſe teneri alligatum, poſſideri magis, quàm poſſidere diuitias, atque opes. O deteſtabilis cœcitas mentium, & cupiditatis inſanæ profunda caligo, cùm exonerare ſe poſſit, & leuare ponderibus, pergit magis fortunis augentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pertinaciter adhærere: nulla in clientes inde largitio eſt, cum indigentibus nulla partitio, & pecuniam ſuam dicunt, quam velut alienam domi clauſam ſollicito labore cuſtodiunt; ex qua, non amicis, non liberis quicquam, non ſibi denique impertiunt. Poſſident ad hoc tantùm, ne poſſidere liceat alteri. O nominum quanta diuerſitas: bona appellant, ex quibus nullus illis, niſi ad res malas vſus eſt.

AVARVS, ET TENAX.

Expreſſus ex Theophraſto, Plauto, & cæteris.

Deſcriptio trigeſima ſecunda.

B SOrdidum hominem, vel potius portentum hominis, ſi lubet, intuere; vt veſtes habet ſtrictas, eáſque attritas, & tot interpolatas verſicoloribus panniculis; quot ſunt in cribro foramina. Cerne, vt loculos habet ſitu obſitos, claues ferrugine illitas, oppletas araneis ædes, vt ipſe capite eſt, vſque ad cutem raſo, ne ſæpius tonſoris opera indigeat: vt domi nudis pedibus obambulat, ne quid interim calceos deterat; citius ex pumice aquam, quàm ex eo elicueris beneficium. Agrum quotidie inſpicit, an limites eodem loco maneãt immoti, ficum de ſuo horto neminem guſtare ſinit, neminem per ſuum fundum tranſire, aut vllum cadiuum pomum tollere; ignem in ædibus extingui iubet, ne quis corroget teſtula: & ſi quis fortè vicinorum (vt ſæpe fit) cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium, aut aliquid ſimile vtendum rogitet, fures veniſſe dicet, atque abſtuliſſe. Porrò autem debitum, ſi quis die præſtituta non ſoluerit; vt eſt importunus exactor, pœnam pro mora, atque adeò vſuræ vſuram ſolet exigere. Quid, quod ſeruos alit ſiliquis, & ſiquis eorum patinam, aut ollam fregerit, de eius demenſo tantùm detrahi iubet, quanti erat, quod fractum eſt. Quid, quod vxor, ſi tricalchum amiſerit, domum euertit, omnem ſupellectilem, lectos etiam, atque capſas loco mouet, & ancillis equuleum, ni inueniant, minatur. Iam domi, cum bruma eſt, riget frigore, & ne candelam accendat, felem circumfert, cuius oculis, tanquam facibus illuſtretur: at cum populares conuiuio eſt excepturus, nec aliter fieri poteſt, diu ante pertentat macellum, piſces, agninam, vitulinam, cetum, porcinam, cara inuenit omnia. Tum vacuus rediens, ſecum intereundum muſſitat, feſto die, ſi quid prodegero, profeſto egere licebit, ſatius eſt nihil emere: re demum cum vxore diu deliberata, decennem gallum gallinaceum iugulat ad geniale conuiuium; & pueris vncinatos pedes, criſtámque de capite reſectam largiens, capite hoc, inquit, & genium curate, quando ſemel prodigere oportet: mox conuocatis conuiuis, atque iis epulantibus tetricum quidpiam renidet ſummis labris ridens, ac interim, quot quiſq; calices educit, in cõuiuio numerat, penè ad ſingulos ingemiſcens.

ELEGANS, ET BLANDVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale, & cæteris.

Deſcriptio trigeſimatertia.

INtuemini, ſi placet, hominem, vt ab imis vnguiculis, ad verticem vſque totus eſt pulchellus, quæ frontis exporrectæ ſerenitas? quæ ſuauitas oculorum, quæ venuſtas oris; quæ renidentis ad ſingula vultus amœnitas? quot in facie veneres? quot uolitant cupidines? quot roſeis labellis inſident ſirenulæ? cernite, vt dentes habet nitidos, indico ebore, vel primâ niue candidiores: vt longos, ac graciles digitos magnæ, lucentéſque gemmæ incendunt, quarum pondera æſtiuo tempore ferre vix poteſt, ſed idẽtidem annulos ventilat, nequid ſub tantillo onere ſudoris manus contrahant.

Quid quod comam habet ſcitiſſimè à tonſore magiſtro rotundatam, madentes cincinnorum fimbrias, molles, ceruſſatáſque buccas, veſtes ſericas, ſubſericas, holoſericas, quarum quotidie mutat colores, ſiue oſtentationis cauſa facit, ſiue hominis delicias etiam, quod ait ille, *pannus bombycinus erit*: quacunque pergit, hic pullulare roſas, fluere balſama, naſci ſeplaſiam diceres: tam bene olet vnguenta, vt malè quid olere ſuſpicer: atque cùm talis ipſe ſit, quid mirum ſi vt pauo conchatis caudæ voluminibus, & verſicolore plumarum amictu ſuperbiens, ſe frequenter intuetur, ceruicem rotat, gradum frangit, & ſic in vicis ambulat, vt perſonatus rex in tragœdia ſpectans frequenter an ipſe ſpectetur. Siquando venit in forum, eam partem maximè frequentat, in qua ſunt argentariorum menſæ, vt ſe multitudini, quaſi venuſtiſſimam imaginem à pictore nuper expreſſam, ſpectandum præbeat; per ea ſe loca ventilat, in quibus frequentes epheborum, & virginum chori, à quibus maximè vult videri, & laudari: in theatro autem, & ſpectaculis iuxta ipſos Prætores ſedet, quò facilius omnium oculos in ſe conuertat. Domus illi eſt elegans, & amœna, atrium picturis refertum, horti voluptuarij, cœnationes laqueatæ, in quibus aurei lacunaris fulgori pauimentorum reſpondet nitor: lauta, & munda ſupellex, ſplendida toreumata, tapetes aurei, mirabilium rerum figuris intexti, libros, quos ipſe nunquam legit, lucentes auro Syttibi veſtiunt, cauda vulpina tergit puer quotidie, ne minimus puluiſculus adhæreſcat; ad ſummum paſſim in eius ædibus videas cantillantes auiculas, garrientes picas, loquentes pſittacos, ludentes ſimias, & ſi lubeat interius cimelium penetrare, oſtentabit mathematicum choragium, ſpecioſarum ferarum exuuias, peregrinarum oſſa belluarum, canadienſes arcus, ſagittas indicas, verſicolores lapillos, marinas conchas, mannos textiles, mera puerorum crepundia: in congreſſu totus eſt melleus, ſalutat blandè, comiter amplectitur; prehendit manus, tractat auriculas, mulcet capillos, ſuum filiolum, ſuum mel, ſuum corculum identidem appellans. Ad cœnam inuitatus hoſpitem rogat, vt filios euocet, quibus ingredientibus, negat ficum ficui tam eſſe ſimilem, quàm illi ſint parentibus. Mox eos ſibi aſſidere iubet, oſculatur, colludit tragematis referſit. Quid ſiquando inter diſceptantes electus fuerit arbiter, lites primum audiet magna facilitate, tum dicet, videtur vterque rectè ratiocinari: amicis curioſa munuſcula ſæpe miſſitat, & rogatus, vt aulam ſpectaculis commodet, libenter facit: dein inter ſpectatores, vt ſolet conſpicuus, aſſidẽtibus crebrò dictitat, hanc ſuam aulam eſſe.

Item Seneca 7. nat. 1.

NOndum ſatis robur omne proiecimus, adhuc quicquid eſt boni moris extinguimus, leuitate, & politura corporum; muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios matronis quidem non induendos viri ſumimus: tenero, & molli inceſſu ſuſpendimus gradum; non ambulamus, ſed repimus; exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur; quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiet iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui.

Idem, de breuitate vitæ, 12.

QVid illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horę tranſmittuntur, dum decerpitur, ſiquid proxima nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur: dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut hinc, atque illinc deficiens, in frõtem compellitur: quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paulò fuit negligentior, tanquam virum tonderet: quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt? ſiquid extra ordinem iacuit, niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderunt: quis eſt iſtorum, qui non malit rempubl. turbari, quàm comam? quis non ſollicitior ſit de capitis ſui decore, quàm ſalute? quis non comptior eſſe malit, quàm honeſtior.

Item

Item Tertul. de cultu fœmin.

PRoprias præſtigias formæ, & hic viriis ſexus ſibi agnoſcit: barbam acriùs cædere, interuellere, circundare capillum, diſponere, etiam colorare canitiem, primam quamque ſubducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri diſtinguere, cætera pulueris cuiuſdam aſpritudine lęuigare, tum ſpeculum omni occaſione conſulere, anxiè inſpicere.

Alia, ex Arbitro.

CVm has miraremur lautitias, Trimalcio lautiſſimus homo digitos concrepuit: ad quod ſignum matellam ſpado ludenti ſuppoſuit: exonerata ille veſicâ aquam popoſcit ad manus, digitóſque paululum aſperſos, in capite pueri terſit.

Longum erat ſingula excipere, itaque intrauimus balneum, & ſudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus; Iam Trimalcio vnguento perfuſus tergebatur, non linteis, ſed pallijs ex lana molliſſima confectis.

Tres interim iatraliptæ, in conſpectu eius falernum bibebant, hinc inuolutus coccinâ gauſapa, lecticæ impoſitus eſt, præcedentibus phaleratis curſoribus quatuor, & Chiramaxio, in quo deliciæ eius ferebantur, puer vetulus, lippus, domino Trimalcione deformior.

Cum ergo afferretur ad caput eius cum minimis ſymphoniacis tibiis acceſſit, & tanquam in aurem aliquid ſecreto diceret, toto itinere cantauit.

Sequimur nos iam admiratione ſaturi, & cum Agamemnone ad ianuam peruenimus; in aditu ipſo ſtabat oſtiarius praſinatus, ceraſino ſuccinctus cingulo, atque in lance argentea piſum purgabat.

Super limen autem cauea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes ſalutabat.

Cæterùm, dum ego omnia ſtupeo, penè reſupinatus crura mea fregi, ad ſiniſtram enim intrantibus, non longè ab oſtiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, ſupérque quadrata litera ſcriptum, *Caue, caue canem*: & collegæ quidem mei riſere, ego autem collecto ſpiritu, non deſtiti totum parietem perſequi: erat autem venalitium titulis pictum, & ipſe Trimalcio, capillatus caducæum tenebat, Mineruáque ducente tenia intrabat: hinc quemadmodum ratiocinari didiciſſet, deinde diſpenſator factus eſſet, omnia diligenter curioſus ſcriptor, cum inſcriptione reddiderat: in deficiente verò iam porticu leuatum meritò in tribunal excelſum Mercurius excipiebat; præſto erat fortuna cornu abundanti copioſa, & tres Parcæ aurea penſa torquentes.

Notaui etiam in porticu gregem curſorum, cum magiſtro ſe exercentem: præterea grande armarium in angulo vidi; in cuius ædicula erant lares argentei poſiti: Veneriſque ſignum marmoreum, & pixis aurea non puſilla, in qua barbam ipſius candidam eſſe dicebant.

Ego interrogare atrienſem cœpi, quas in medica picturas haberent, Iliada, & Odyſſeam, inquit.

Iam ad triclinium veneramus, in cuius parte prima procurator rationis accipiebat, & quod præcipuè miratus ſum, in poſtibus triclinij faſces erant cum ſecuribus fixi, quorum vnam embolum nauis æneum finiebat, in quo erat ſcriptum; *G. Pompeius Trimalcioni, viro auguſtali, Cinnamus diſpenſator.*

Sub eodem titulo etiam lucerna bilychnis de camera pendebat, & duæ tabulæ in vtroque poſte defixæ: quarum altera, ſi bene memini, hoc habebat inſcriptum. *III. & prid. kalend. Ianuar. G. noſter foras cœnat*: altera lunæ curſum, ſtellarúmque imagines pictas, & qui dies boni, quique incommodi eſſent, diſtinguente bulla notabantur.

De huius deſcriptionis interpretatione alibi dixi.

RVSTICVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Cicerone, & cæteris.

Deſcriptio trigeſima quarta.

ANimaduertite quæſo, hominis, vel potius pecudis ſtuporem, & ruſticitatem: vt eſt hirtâ barba, neglecto capillo, colore fuſco, nigris dentibus, ab imis vnguibus ad verticem vſque ſtipes Æthiops.

Par corpori veſtis, horrida ſcilicet, & inculta, quæ ſtricte adeò plerumque artus tegit, vt nudet inuerecundè. Calceos habet pede ampliores, quibus ipſe non tam ambulat, quàm natat: eoſdem interdum clauis ſuffigit, & ingenti ſtrepitu quatit pauimentum. Loquitur interim contenta voce, quaſi ſurdis canat, aut celeuma nauticum vrgeat, amicis, neceſſariiſque parum fidit, de rebus maximis ad famulos refert: & ſi comitiis interfuerit, quæcumque ibi geſta fuerint, ruſticis operis narrat: illis ad ſingula, vt faciunt cicones

acclamantibus, ipſe nihil eorum, quæ cæteri digna admiratione iudicant; quinimò vnguenta non ſuauiùs fragrare thymo, & barbaram fiſtulam cytharæ præſtare dictitat.

Si bos, aut aſinus, aut hircus occurrerit, homo gradum ſiſtere, admirari, contemplari, quaſi in alium orbem raptus.

Cic. in Piſonem.

Quid quod domi, etiamſi ipſe ſit locuples, nihil lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum, ne magnoperè quidem præter præpoſteram gulæ voracitatem, ſumptuoſum: toreuma nullum, maximi calices, & hi placentini; extructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multâ carne ſubrancida, ſerui ſordidati miniſtrant, & ij plerumque Æthiopes, quibus nolles per mediam noctem in buſtuariis occurrere: ille interim infercit ſe cibo, & in laxiora pocula ingurgitat, dein potulentus, vel iacet in Græci vini fœtore ſtertens, vel ſi quando concinnior fuerit, ſaltat, & canit intempeſtiuè moleſtus omnibus: mox canem ad ſe vocat, & apprehenſo blandientis roſtro, fidam, inquit, belluã, dominum, & domum, & inquilinos omnes cuſtodit.

Vbi cubitum diſceſſerit, ſi de aratro, aut falce, aut cophino, quem fortè vicinis vtendum dederat, ſomniarit, intempeſta nocte mentionem eorum faciet, nec vllam partem capiet quietis. Tum ſi viſum fuerit, molam verſabit cum ancilla, cum eadem quicquid in buccam garriens, & ſi quid è promptuaria cella deprompſerit, decerptũ inde fruſtum vorabit, cauens ne piſtrix hoc reſciſcat. Ad ſummum, eſt omnis vitæ ciuilis, & humanitatis ignarus.

quotidie ſuis paſſibus terat? atque hic obuiam amicis factus, ſtatim mutato vultu ſuauiter renidet; & quid noui (inquit) belliſſimum caput?

Antequam rogatus alter reſpondeat, pergit: nihilne noui dicitur, nihilne audiui-ſti? veni igitur, veni, & affer, ſitientes aures, ego te ſicut video, nouarum rerum epulis hodie ſum excepturus. Tum incipit narrare, rediiſſe naues ex India recentes, admirabile prorſus eſſe regionis ingenium: illic ſpargi ſaccarum, vt apud nos, niues: placentas in ſummis arboribus creſcere: lepores eſſe magnitudinis luporum; Regis Mogoris mortuam ſimiam, cuius vel ſolum dentem centenis aureorum millibus æſtimaret: Turcarum copias à Perſis eſſe deletas: magnum Sophi Chriſtianæ religionis inſtitutum ſuſcepiſſe: ſuper ea re legatos miſiſſe ad ſummum Pontificem: fore, vt Romæ, vel Pariſiis intra paucos dies ſalutari lauacro tingatur.

Quod ſi quis dicat: Tu autem his credis? imò rem bonis authoribus differri aſſeuerat, rumorem crebreſcere, omnium ſenſus mirificè congruere: ſi pergas authores huius rumoris inquirere, aut Aſterij tibi puerum, aut Lyconem è prælio nuper reuerſum, aut Polyſpercontem, ad ſummum nominabit eos, quos noſſe minimè poſſis. Poſtquam narrauerit omnia, ſi hominem incœnatum valere iubeas, nihil illo triſtius, ſin tu inuitaris comiter ad cœnam, quoties inter pocula exclamabit; O miſerum Turcam! ô lætos nuntios! Numquid meritò ſuauiſſimas epulas auribus tuis me parare dixeram? tu verò tacitus hoc tecum habeto: mox egrediens ad ciuium vnumquemque accurrit, vt ei narret omnia.

RVMORVM CONFICTOR.

Expreſſus ex Theophraſto, & aliis.

Deſcriptio trigeſima quinta.

CHamæleontes vẽto paſci miramini? quin potiùs rumigerulum ſuſpicite, vt totus ex ventis conflatus eſt. Hic patulis auribus rumuſculos omnes excipit, & ad ſermones colligendos, fingendos, conſarcinandos, totus excubat, non curat, an vxor, an liberi domi egeant, an in balneis veſtes amittat, an dum in porticu pedeſtres, naualéſque pugnas narrat, vadimonio citatus non reſpondeat, aut dum munitiſſimas vrbes verbis capit, cœnâ illi interim excidat, præ inſana fingendi, & garriendi dulcedine negligit omnia. Quæ porticus? quæ officina, quæ fori pars? quam non centies

---

SIMVLATOR.

Expreſſus ex Theophraſto, Cornelio Tacito, & Poëtis comicis.

Deſcriptio trigeſima ſexta.

SImulator talis eſt, qualem difficillimè capias, niſi fueris idem. Hominem diceres vulpeculam habere ſub pectore, ita ſolers, varium, verſatile, multiplex ad omnia fingit ingenium: Sæuè blanditur, blandè ſæuit, dominatur ſuperbè, ſeruit humiliter, facie tamen eſt nonnunquam liberali, lætis, & illuſtribus oculis, ore facundo, ſermone ciuili, veſte ſpecioſa, ad omnẽ rationem humanitatis, vt videtur, cõpoſitus. Hic ſi tecum congrediatur, ſubridebis, ſemiuoculas franget, verba cõcidet, ſiue natura, ſiue aſſuetudine ſuſpẽſa ſemper, & obſcura: quod ſi

quod si ad ingenium ars accedat, & sensus suos de industria tegere nitatur, non iam sensa, sed mera loquetur ænigmata. Non credo, non puto, obstupesco, non ita intellexi, alius eram ab illo: Porrò, siquid agit, id vehementer occultat, & cum transactum fuerit, se adhuc deliberare dicit. Quicquid audiuerit, videri vult animum non aduertisse, quicquid flagrantissimè cupierit, specie recusantis dissimulabit se velle: si fortè magistratus, aut dignitas, aut honor aliquis à popularibus, & sociis deferatur, modestissimè differet solam Heroum mentem tantæ molis capacem: se in partem oneris publici aliquando vocatum, experiendo didicisse quàm arduum, quàm laboriosum esset, rempub. gerere. Proin in cœtu, tot illustribus viris subnixo, ad alium deferant, qui sit authoritate grauior, & vsu peritior. Hic dictum bene exclamat aliquis? alium igitur quæramus: Vulpes vehementi dolore æstuat, & in ipso doloris æstu fingit hilaritatem. Quid cum tuis opibus inhiat, & prædam quærit? superbas fores matutinus salutator obsidebit, arrogantium mediastinorum fastus perferet, famem, moram, & bilem impotentissimas dominas deuorabit, vt tantisper alloquatur quem cupit fallere, nec centesimam passus repulsam desistet, aut de præda desperabit. Cum insinuatus fuerit, nullum sibi ministerium non honestum putabit: dicterijs non plus commouebitur,

Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Frontem sibi saliua inspergi patietur, & ea tolerabit, quæ nec Sarmentus, nec vilis Galba, Sanniones Cæsaris ad imperatoriam mensam pertulissent: Iam enim insidias struit, si te alienatum à se senserit, vltrò veniet salutatum, in os palam laudabit, mœrentem lenissimorum verborum lenocinio consolabitur, tuis miseriis ingemiscet, etiam lachrymulas fundet amoris sui testes Ad summum, omnem penitus exui simultatem oportere, se tuum esse ex asse, ad omnia paratissimum, in quoscunque terrarum tractus miseris, & *si in cœlum insseris, ibis*. Quod si ab alio contumelia affectus fuerit, illium vel verbo satisfacientem beneuolè amplectetur, ignoscet, securo animo esse iubebit, interim per alios, iudicium, supplicia, & arcanam pestem machinabitur. At verò pactus aliquid negabit se meminisse, & si iustissimi æris debitor conuictus fuerit, primum rem trahet, quantum poterit, deinde palam iubebit quæstorem suum, alienum æs dissoluere, clàm, monebit, ne quid eroget, etiamsi ipse imperare, & vehementer vrgere videatur. Postremo, quotidianis vexatus creditorum quiritationibus, Ignauum, inquit, quæstorem ærario meo præfeci, & accersito ad se homine, heus tu, inquit, cessator, itáne pecuniam, quam iniunxeram, reddidisti? quid me, vel punctum temporis in ære alieno versari pateris? næ tu? sed dimitte hominem, tecum postea rationem iungam seuerius. Hęc palam, vt omnes audiant, clam in aurem insusurrat, persta fortiter, caue quidpiam dederis; Nec satis, cum in hospitium venit, primum hospitam nonnulla liberalitate ad se illectat, & illi minutias quasdam pecuniarum soluit, Attica (quod aiunt) fide: Mox conciliata sibi gratia; splendidos, inquit, viros, hospita, hodie sum accepturus, fac vt omni apparatu extructum sit conuiuium, & si quid illi, vt fieri solet, in cœnam erogare voluerint, dic me tibi satisfecisse: facit imperata simplex mulier, mensam genialiter instruit, veniunt qui fuerant inuitati, discumbunt, saliarem in modum epulantur, in dissessu, conuiuis pecunias offerentibus, satisfecit, inquit illa, hospes meus: hic vocem arripit, & litem postea intentantem hospitam proprio iugulat gladio. Ad summum tale est hominis ingenium, vt satius sit cum vipera, quàm cum illo, sub eodem tecto degere.

IMPOSTOR

Expressus ex Luciano, in Pseudomanth.

Descriptio trigesima septima.

Ἀλλ' ἑτέρωθί σοι αὐτῷ διαχρήσομαι τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ὁμοιότατον ἐμαυτὸν τῇ μορφῇ, εἰς ἂν δύνωμαι, καὶ τοι μὴ γραφικός τις ὤν, ἵνα σοὶ καὶ τοῦτο δείξω. τὸ δὴ σῶμα μέγας τις ἦν καὶ καλὸς ἰδεῖν, καὶ εὐσαρκὴς ὡς μηδεὶς: λευκὸς τὴν χρόαν, τὸ ξανθὸν ὑπὸ πάνυ λάσιος, κόμην μὲν ἰδίαν, καὶ οὐ κατάθετον

AC primùm tibi depingam hominem, effigiem eius, quoad potero proximè verbis adumbrãs: tametsi non sum admodũ pingendi peritus. Corpore igitur, vt interim hoc tibi repræsentem, procerus erat, & aspectu decorus, planéque specie diuina

ὀπτείμβος, εὖ μάλα ἐπεσμιλμένος, καὶ τὸν πολλοῦ. ὅτι ἰῶ δυσπεία, λελουμένος. ὀφθαλμοὶ πολὺ τὸ χαροπὸν, καὶ ἔνθεον διειφαίνοντες. φώνημα ἡδυσόν τι ἅμα, καὶ λαμπρόφατον. καὶ ὅλως ἐδαιμόνιον μεμιμῆσθαι ἰῶ τοῦτό γε. τοιόσδε μὲ πρὸς μορφήν. Ὅλως γὲ ὀπτάσιόν τινα, καὶ τῷ λογισμῷ διατόπωσον ποικιλοτάτην παὶ ψυχῆς κέρσιν, ἐκ ψεύδους, καὶ δόλου, καὶ ὀπορκιῶν, καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένην, ῥᾳδίαν, πολυπράγμονα, παράβολον, φιλόπονον ἐξεργάσασθαι τὰ νοηθέντα, καὶ πραχθῆναι, καὶ ἀξιόπιστον, καὶ ἐπιτηδειοτάτην πρὸς βλάπτοντας, καὶ τῷ ἐναντιωτάτῳ δ' βελτίστους ἐοικυῖαν. εἶδες γοῦν τὸ σεμνὸν ὑπηχοῦν, καὶ ἀπλῆν δόξαν λαβὸν ἐφ' ἑαυτῷ, ὅστις τῶν πάντων ἀνθρώπων χρηστότατος, καὶ ὁσιώτατος, καὶ σεμνότατος ἁπλοϊκώτατός τε, καὶ ἀφελέστατος.

quadam,& maiestatis plena, colore candido, barba admodum hirsuta, coma partim natiua tectus, partim appositicia: sed hæc adeò scitè,& eleganter, vt plerique imitatam,adscititiámque non agnoscerent: oculi vehementer acres, ac versatiles, tum diuinum quiddam relucentes: vox dulcissima, paritérque clarissima,in summa, quoad has res,nulla ex parte poterat improbari:ac figura quidem hominis erat huiusmodi. Prorsus enim finge mihi,& cogitatione efforma quammaximè variam ingenij temperaturam, indolémque ex mendacio, dolis, periuriis, maleficiis confusam, promptam, audacem, versatilem, & ad efficiendum, quæ cogitasset, nullum refugientem laborem,appositam ad persuadendum, cuique facilè fides habenda videretur: tum quæ mirè simularet,optima quæque ea,quæ à mente essent diuersissima præ se ferret; primùm igitur nemo cum illo congressus est,qui non hac cum opinione discesserit: vt eum mortalium omnium optimum, æquissimúmque, præterea simpliciſſimum, miniméque fallacem existimaret.

GARRVLVS.

Expressus ex Horatio, & Theophrasto.

Descriptio trigesima octaua.

DEambulabam nuper in via sacra, vt mos est meus, nescio quid poeticarum nugarum meditãs; certè totus in iis hærebam acerrima mentis cogitatione defixus; occurrit aliquis, quem vix ego de facie noueram, & apprehensa manu,heus,inquit,dulcissimum caput,vt vales? bene,inquam, ac suauiter,& te vicissim saluere iubeo:ego viam inire, & ille me callidè insectari, quasi subtimuisset, ne euaderem: Tandem occupo, & vt nauiter videbam impudentem, nunquid vellet? rogo. Tum ille; Videris, inquit,amicos non nosse;at ego,si nescis, eruditus homo sum: Nec mora cepit,postquam incaluit,de poesi garrire, quicquid in buccam, superioris ætatis heroes commemorare, de prauitate temporum queri,ingenia deterere. Ego interim expectans donec finiret,modò currebam ocyus,modò consistebam, modò seruo, nescio quid in aurem insusurrabam, vt me negotium habere coniiceret,& iam pręt tædio totus sudore perfusus, mecum tacitè felices Bolanos prædicabam, quos ferreo cerebro natura finxisset: at fatuus nihil de garrulitate remittens, mihi narrabat, quod superiori nocte somniauerat, & tum quæcunque in cœna sibi fuerant appositа, omnia sigillatim recensebat, tum frumenta in foro vili væniſſe pretio, peregrinos esse in hac vrbe quamplurimos, se agrum in sequentem annum esse culturum, & cùm ad hæc nihil responderem, imò,ne reniderem quidem;video,inquit,te defatigatum,& de discessu cogitantem,sed nihil agis, te enim vsque detinebo,& quocunque ieris,sequar: age,quo te pedes?hic ego, nihil opus est te vexari;ægrotum inuiso,via transtiberina ad hortos vsque Cæsaris, hominem tibi ignotum. Esto, inquit, non sum valdè occupatus,& minimè piger,libet te, quando semel cœpimus, comitari. Ad hæc auriculas demiſi, vt solent *iniquæ mentis asselli*, quoties vector grauius dorso pondus ingerit. Incipit denuò garrulus, quasi nihil antea dixisset. Si bene me noui,inquit, non Viscos, aut Varios pluris facies. Quis me versus, aut plures,aut citius scribit?quis palęstram tam lubricus expedit?quis perniciùs currit?quis suauius cantillat? Interpellandi hic locus oportunus videbatur;habes inquam parentes,aut cognatos, qui te saluum velint? neminem,inquit, omnes extuli, & sepelini: ô fortunatos,inquam, perfice quando cœpisti,solus,vt vides,resto, quem tu hodie tua garrulitate mactabis. Etenim si Sabella anus vera prædixit, neque mihi gladius hostilis, neque dolor latetis, neque tussis, aut podagra, sed lingua garruli est pertimescenda, idcircò bene monebat prudens saga, vt cùm primùm ab ephœbis excessissem, garrulos quamdiligenter declinarem. Veneramus ad Vestæ, sub horam nonam, sensim extabescente iam sole,

fole:& hioforte citatus vadimonio; aut reſpõdere debebat, aut cauſſa cadere. Tum me hilariter intuens, commoda, inquit, operam litiganti, & tantiſper ades, dum citatus reſpondeo: Moriar ego, reſpondi, ſi iam præ laſſitudine ſtare valeo, aut ſi vllam iuris ciuilis partem noui: deinde ægrotus amicus quando à me conuenietur? at vir bonus; hæreo, inquit, & inter ſacrum, ſaxumque (quod aiunt) ſto, te ne, an rem meam relinquere debeam: ſed quicquid eſt, ſequeris. Miſerum me (mecum aiebam) ad quam aurium lanienam veni? cum ille protrahit me fruſtra reluctantem.

INEPTVS

Deſcriptio trigeſima

Expreſſus ex Theophr. & Ariſtip. præſtantiſſimi.

HOmo eſt, ſi quiſquam alius, ineptus, qui tempus, quod poſtulet, nunquã videt: aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum quibuſcum eſt: vel dignitatis, vel commodi rationem non habet: in omni denique genere inconcinnus eſt, & multus. Amicũ licet videat occupatiſſimũ, de nugis interpellare nõ veretur, æſtu, febrique iactatum inuiſens, futili garrulitate perſtrepit, omnibus inuiſus: Eos qui è lõginquo itinere recentes aduenerunt, & langũent de viâ; ad deambulandum ſecum inuitat, & cũ iam præ tædio, & laſſitudine ſtare non poſſint; quærit numquid iucunda ſit deambulatio, mox inter ſuos familiares, de ſua vxore, aut ſeruis intẽpeſtiue loquitur, & rẽ aliquam orſus à capite exponit, veterem putà cãtilenam, quam omnes centies audiuerũt, ab ouo tamen, vſque ad mala citare non deſinit, cæteris ad hæc nauſeantibus ſolus ineptiſſime ridet, & ſibi plaudit, quaſi inuenerit, quod pueri in faba. Idem in officiorum minutiis ſemper multus. quæ maioris momenti ſunt negligit; arcessas de triuiis facetias omnino frigidas ludibundus in amicos intorquet, & gratificari putans interim lædit, atque in eo ſibi magnopere comis eſſe videtur, & vrban⁹. Modo ſaltare iubet ſobrios, modo mercibus iã venditis adducit emptorem, qui pluris emat? modo venit ad teſtimonium dicendum, cum iam lis dirempta eſt, modo etiam amico mortuo feſtinans, & anhelans accerſit medicũ Quid quod facilis in omnibus, ea in ſe recipit, quibus præſtandis minime par ſit & ſi forte quæratur de via, præibo, inquit, præibo: mox dux ſit itineris, cuius exitũ cũ inuenire nõ poſſit, merito præbet ſe deridẽdũ. Ad hæc curioſe de exercitu, vectigalibus, iudiciis, ſiſcitatur à magiſtratu: & poetis quærit, quo nomine Cyclopis canes appellarentur: miraturque ab Homero prætermiſſum. Quid ſi vxor obierit, intempeſtiuos eiulatus edit, & in cippo ſepulchri anos, abauos, tritauos, totamque genealogiam curat inſcribi, addens inſuper.

Dixi.

STVPIDVS

Deſcriptio quadrageſima.

Ex Theo. & cæt.

STupid⁹ eiuſmodi eſt, qui cũ ad quatuor vſque numerauit, incipit mente cõfundi, & cum diu calculos in omnẽ partem verſauit, rationeſq; putauit, rogat ab eo, qui ſibi affidet, de ea re minime cogitans, die obſecro, ſumma quanta eſt? ac ſi forte litem intentauit aliquis, vbi ad eum diem ventum, quo diſceptari cauſa debet, eius oblitus in agrum profiſcitur. Vxore nuper mortua rogat, cur nõ veniat ad prandium, & eam per ſeruum iubet accerſi, at illo dicente dominam vixiſſe: non inquit memineram? idem pileum, quem habet in capite, zonam, quâ cinctus eſt ſæpe quæritat, & non inueniens, furto ſibi ſurrepta fuiſſe queritur.

Hoc inter cæteras habuit Claudij Imperat. pertinẽs, & alias.

Quid cum aliquis ex familiaribus diem obiiſſe nunciatur; non credo inquit, de obitu ad me ſcripſiſſet, qui mihi ſemper fuit de intimis: ſi tamen mortuus ſit, bene illi vertat. Nec ſatis; debitas ſibi pecunias recipiens, teſtes adhibet, ad cautionẽ? cum puero iurgatur; quod cucumeres hyeme non emerit: pratũ ſi à talpis infeſtetur, pauimento ſternî iubet: Canũ, ſi rinxerint, vnũ ad exemplum aliorum damnat ſuſpendio, teſtas, & lapides fœno mollire aſſidue fricando conatur, & tũ à pulicibus pungitur, iam vos, inquit, peſſima animalcula, belle decipiam: nam candelã extinguam, ne me morſiunculis appetere poſſitis.

CALVMNIATOR.

Deſcriptio quadrageſima prima.

Ex Amm. & cæt.

CAlumniator iſte, quem videtis, non eſt homo, ſed lamia omni duritate terrima: ſine fronte, ſine oculis, ſine conſcientia; monſtrum plane horribile, cui ſoli prominent dentes turpi rubigine infecti, cui feralis pallor, cui deformis macies, cui nudata carnibus oſſium cõpages reſtat. Draconis alicuius peſtilentem ſceleton, aut exſiccatũ cadauer diceres. Quid tum? dignã hanc ferali effigie vocem, aut potius ſibilum emittit, per forum medium ſerpit, dentibus aduncis, aſpectu rabido huc, & illuc circumſpectans, ſi quem reperiat, cui aliquid mali faucibus afflare, quem ore attingere: dentibus inſecare: lingua conſpergere poſſit, hinc licentius ſupergreſſus fluminis modo fortunis ſeſe complurium

Cicer. 4. ad Herẽnium.

Ammia.

repentinus infundit, fertur per ſtrages multiplices,ac ruinas , vinculis corpora ingenuorum affligens;& quoſdam obterens manicis,crimina ſcilicet multa conſarcinando, à veritate longe diſcreta , vt eſt in complicandis negotiis artifex diſus,inde & Catena inditum eſt cognomen.

OSTENTATOR.

Deſcriptio quadrageſima ſecunda.

Ex Ciceronе 4. ad Herēnium.

ISte,inquies , iudices,qui ſe dici diuitem, putat eſſe præclarum , primum nunc videte,quo vultu vos intueatur: nonne vobis videtur dicere; Darem ſi mihi moleſti non eſſetis:cum vero ſiniſtra mentum ſubleuat,exiſtimat ſe gemmæ nitore,& auri ſplẽdore aſpectus omnium perſtringere. Cum puerum reſpicit, hanc vnum,quẽm ego noui)vosnon arbitror noüiſſe)alio nomine appellat,deinde alio,atque alio;heüs tu inquit, veni Sannio,ne quid iſti barbari perturbent: vt ignoti, qui audiunt, vnum putent eligi de multis.Ei dicit in aurem, aut vt domi lecti ſternantur, aut ab auunculo rogetur Æthiops, qui ad balneas veniat,aut Aſturconi locus ante oſtium ſuum detur, aut aliquod fragile falſæ choragium gloriæ comparetur: Deinde exclamat,vt omnes audiant; videto vt diligenter numeretur, ſi poteſt ante noctem: Puer qui iam bene hominis naturam nouit,tu illo plures mittas oportet, inquit,ſi vis hodie tranſmunerari. Age inquit, duc tecum Libanium, & Soſiam;ſane deinde caſu veniunt hoſpites homini , qui iſtum ſplendide dum peregrinaretur,receperant, ex ea re homo hercle ſane conturbatur: ſed tamen à vitio naturæ non recedit : bene inquit,facitis,cum venitis, ſed rectius feciſſetis, ſi ad me domum rectà abiiſſetis. Id vero feciſſemus,inquiunt illi , ſi domum nouiſſemus. At iſtud quidẽ, inquit, facile fuit,vnde liber, inuenire. Verum ite mecum. Sequuntur illi:ſermo interea huius conſumitur omnis in oſtẽtatione. Quærit in agris,cuiuſmodi frumenta ſint:negat ſe,quia villæ incenſæ ſint, accedere poſſe: nec ædificare etiã nunc audere: tametſi in Tuſculano quidem cœpi inſanire,& in iiſdem fundamentis ædificare. Dum hæc loquitur. Venit in ædes quaſdam, in quibus ſodalitium erat eodem die futurũ, quò iſte pro notitia domini ædium,ingreditur cum hoſpitibus:hic,inquit, habito: perſpicit argentum, quod erat expoſitum , viſit triclinium,ſtratum probat:accedit ſeruulus, dicit homini clare dominum iamventurum, ſi velit exire. Itane inquit? eamus hoſpites, frater venit ex Salerno,ego illi obuiam procedo:huc vos decimâ venitote. Illi decimâ quo inſſerat, veniunt, quærunt hunc, repe-

A riunt domus cuius ſit: in diuerſorium deriſi ſeſe conferunt. Vident hominem poſtera die:narrant, expoſtulant, accuſant : Ait iſte eos ſimilitudine loci eſſe deceptos, Angiporto toto deerraſſe: contra valetudinem ſuam ſe ad multam noctem expectaſſe.

Sannioni puero negotium dederat, vt vaſa,veſtimenta,pueros, corrogaret, Seruulus non inurbanus ſatis ſtrenue, & concinne comparat,iſte hoſpites domum deducit. Ait ſe ædes maximas cuidam amico ad nuptias commodaſſe : Nuntiat interea puer argentum repeti;(pertimuerat enim,qui commodarat) Apage te,inquit, ædes commodaui: familiam dedi, argentum quoque vult? tametſi hoſpites habeo , tamen vtatur licet, nos Samiis delectabimur. Quid ego, quæ deinde ge[illegible]ſunt narrem ? eiuſmodi eſt hominis natura,vt quæ ſingulis diebus efficiat, gloria, atque oſtentatione; ea vix annuo ſermone enarrare poſſim.

IDEM.

Deſcriptio quadrageſima tertia.

SEcundum hanc formulam imperamus Eumolpo, vt plurimum tuſſiat , vt ſit modo ſolutioris ſtomachi , ciboſque omnes palam damnet, loquatur aurum, & argentum, fundoſque mendaces, & perpetuam terrarum fertilitatem.Sedeat præterea quotidie ad rationes,tabulaſque teſtamenti omnibus fidem renouet, & ne quid ſcenę deeſſet , quotieſcunque aliquem noſtrum vocare tentaſſet, alium pro alio vocare, vt facile apareret dominum etiam eorum meminiſſe, qui præſentes non eſſent.

Petronius in Satyri.

Notæ.

Vt plurimum tuſſiat. *Feſtina quidem iſta deſcriptio,ſed plenior,quam habet Cicero 4. ad Herennium , de qua ſuperius.*

Loquatur aurum & argentum.
Ad eloquentiam ſæpe refertur vt apud D. Gregorium Nazianzenum in iambicis χρυσῶν λαλούντων ἄνευ ἀσκητοῦ λόγου.

Hic. pecuniosi hominis ſummatam oſtentationem deſignat.

Ne quid ſcenæ deeſſet. *Erat enim vere Dines Scenicus ὁ τὰ πάντα δίας.*

Alium pro alio, *Hæc oſtentatoris ars bene exprimitur à Cornificio, vel potius Cicerone.*

DIVES.

Deſcriptio quadrageſima quarta.

HAbet enim relaxandi cauſa rus amœnum, & ſuburbanum , plura præterea prædia,neque tamen vllum niſi præclarum, & pro-

Ex Ciceronе pro Roſcio.

& propinquum : Domus referta vasis Corinthiis, & Deliacis, in quibus est Authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est: vt qui prętereuntes pretium annumerari audiebant, fundúvenire arbitrarentur. Quid prętereа cælati argẽti? Quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis, splẽdidisque familiis in turba, & rapinis coaceruari, vna in domo potuit, familiam vero quantam, & quam variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios, animi, & aurium caussa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum & nervorum, & tibiarum, nocturnisque conuiuiis, tota vicinitas personet.

MOLLIS, ET DELICATVS.

Descriptio quadragesima quinta.

Ex Cic. l. 5. in Verr.

HIc ita viuebat iste bonus Imperator, vt ne eũ facile hyẽrnis mensibus nõ modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Ita diei breuitas conuiuiis, noctisque longitudo stupris, & flagitiis conterebatur. Cum autem ver esse cœperat, cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam viderat: tunc incipere ver arbitrabatur, dabat se labori, atque itineribus, in quibus vsque eo se præbebat patientem, atque impigrum, vt eum nemo vnquam in equo sedentem videret. Nam vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphora ferebatur: in qua puluinus erat perlucidus, melitensi rosa fartus: Ipse autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admouebat, tenuissimo lino minutisque maculis, plenum rosæ: sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica vsque in cubiculum defereba-D tur, eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis iuratis audistis: Controuersiæ secretò deferebantur: paulo post palam decreta auferebantur: Deinde vbi paulisper in cubiculo prerio, non æquitate, iura descripserat: Venerat iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur: quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari Imperatoris egregia, ac singularis diligentia: nam scitote A esse oppidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus Prætores consistere, & conuentum agere solent: quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta mulier esset: Itaque nonnullæ ex eo numero in conuiuio adhibebantur palam, si quæ erant castiores, ad tempus veniebant, lucem & conuentum vitabant.

Nota.

Ex fauonio. *Hoc indicium Horatij od. 4. l. 1. Solvitur acris hyems grata vice veris, & Fauoni.*

Lectica Hexaphora. *Quæ scilicet à sex seruis* B *succollantibus portaretur. Mart. l. 2. ep. 81 & Iuuenal. Saty. 1. V. 66. Plerumque octo adhibebantur, & fiebat octophorum, de quo intelligendus Catullus.*

Non inquam mihi fuit tam maligne,
Vt prouincia quod mala incidisset,
Non possem octo homines parare rectos.

Sed cum rosam. *Et certe dixit Pancrates.*
Καὶ ῥόδον εἰαετινὸν ἀναζώθιον ζεφύρου τε.

Vnam in capite. *Frequens in conuiuiis ad coronarum vsum rosa, vnde eam regnare dixit Martialis. ep. 19. l. 10.*

Dum regnat rosa, dum madent capilli.

Hanc lasciuiam Christiani in honorem spineæ C *coronæ Domini postea detestati sunt, quod testatur Clemens Alexandrinus Pædag. l. 2. c. 8.*

Ἀλόγιστον ἀνθρώπους ἡμᾶς ἀκανθίνου ἀχάνθους ἐστεμμένον αὐτὸν ἐπιγραφόντας τῷ πάντων κύριον πάθει ἀναπλάττειν τὴν ὕβριν. *Insanum est, nos cum audierimus Dominum spinis coronatum, quasi venerandis Christi cruciatibus insultaremus, redimiri floribus. Aurificem damnatum à senatu, quod inter bella punica coronatus visus esset, dixi in Iconibus.*

Alteram in collo. *Hanc hypothymiadem nominatam memorat Athenæus Deipnosophist. l. 15.* Ἐκάλουν δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ τὸ μέλαν καὶ πάχιλον στράτους ὑποθυμίδας, *Quod halitum, & tanquam fuffimum ex inferiori parte exhalarent.*

Controuersiæ secreto deferebantur. *Hoc in Seronato grauiter reprehendit Sidonius Apollinaris lib. 2. ep. 1.*

In cubiculo damnat, in quæstione dormitat.

MOLLES.

Item.

Hos quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in Senatum venire: qui nitent vnguentis, qui fulgent purpurâ, mallẽ secum suos milites eduxisset. *Id Catil. 2*

MOLLIVM HABITVS.

Descriptio quadragesima sexta.

Λακωνικὴν δὲ οὐδὲν περὶ αὐτοὺς ἐφαίνετο, ἀλλ' ἀβέστερον αὐτῶν εἶχον, καὶ συβάριδος μᾶλλον ἦσαν, ἀνδρες λεῖα τὰ σκέλη, λιπαροὶ τὰς κόμας, καὶ μὴν ἡμίεσθ χλαίνας, ἀλλὰ καὶ ποδήρεσι μαλακοῖς. *Philost. in Apol.*

ERrant autem habitu haud quaquam Laconico, sed molli, atque lasciuo, atq; ipsi deliciis omnibus affluebant, expolitis cruribus, comis autem vnguento stillantibus, abrasis barbis, vestitu insuper fluxo, ac molli.

Item.

Οὗδ' ἰδὼν ἃ περνόηκα σκοιῶντα διὰ τ' ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύρῳ μεθύοντα, καὶ κωμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπεπλάσθαι, καὶ ᾠδὰς ἄδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ.

Synesius ad fratrem.

HIc enim vidés scortatorem per forum volitantem, coronatum, & vnguentis ebrium, petulanter lasciuientem, omnique turpitudine oppletum, & cantus canentem vitæ accommodatos.

Item.

Idcirco animas misit, vt diuini ponderis, & grauitatis oblitæ; gemmas, lapillos, margaritas, castitatis dispendio compararent? conspiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubescerent masculorum calamistris vibrare cæsariem, cutem corporis leuigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis, & exponere in habitum fœminarum, deliciasque mollire.

Arnob. cont. gent. lib. 2. *De luxu Regis Indici vide Q. Curtium l. 8.*

A admisisse, vel ipsa repugnante iustitia, non explorato negotio sine respectu boni, honestique defendebat. Quod vitium reprehendens pronuntiat Cicero. Quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeã factum? Suspicios tamen, & minutus suopte ingenio fuit, & subamarum arridens, blandiensque, interdum vt noceret. Si autem perspicuum est, in eiusmodi moribus malum, tum maxime cum celari posse existimatur. Ita implacabilis, & diruptus, nisi lædere quemquam instituisset, nec exorari posset, nec ad ignoscendum erroribus in-
B clinari.

Ideoque aures eius non erant, sed pluribus videbantur obstructæ: in summis diuitiarum, & dignitatum culminibus anxius, & sollicitus, ideoque semper leuibus morbis afflictus.

IMPROBVS, ET POTENS.

Descriptio quadragesima septima.

Ex Ammiano l. 27. c. 10.

In hoc auctore stylus quidem plerumque acerbus est, & præfractus magni tamen & vberes sensus.

PEr hæc tempora Vulcatio Ruffino absoluto vita dum administrat, ad regendam præfecturã ptætorianam, ab vrbe Probus accitus, claritudine generis, & C potentia, & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem vniuersum pene patrimonia sparsa possedit, iuste, an secus nõ iudicioli est nostri. Hunc quasi gemina quædam, vt poëtæ fingunt, fortuna præpetibus pennis vehens: nunc beneficum ostendebat, & amicos altius erigentẽ, aliquotiens insidiatorem dirum, & per cruentas noxium simultates, & licet potuit quoad vixit, ingẽtia largiendo, & interpellando potestates assiduas, erat tamen interdum timidus, ad audaces, cõtra timidos celsior: vt videretur, cũ sibi fideret, de cothurno strepere tragicõ, & vbi paueret, omni humilior socco.

Atque vt natantium genus elemento suo expulsum haud ita diu spirat in terris, ita ille marcebat absque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capessere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immensas, vtque multa perpetrarent impune dominum suum mergentium in remp. Neque fatendum est, numquam illa magnanimitate coalitus clienti, vel seruo agere quicquam iussit illicitum; si vero eorum quemquam crimen vllum compererat,
D

Notæ.

Gemina quædam, vt poëtæ fingunt fortuna, & cætera.

Respexit forte illud Orphei.

Οἷς μὲν γὰρ τύχεις κτεάνων πλῆθος πολύολβον.

Οἷς δ' αὖ κάκην πενίην, θυμῷ χόλον ὀρσιάνυσα.

Illis enim præbes diuitiarum vim opulentam.
Illis vero malam paupertatem, animo iras concitans.

Talis inquit in amicos Probus.

De Cothurno strepere trágico.

Insolentia efferri Megabyzi, que dicta, & edicta proponere, vt rex in Tragœdia solet.

Norunt omnes Cothurnum calceamentum esse Tragicorum, vt soccum comœdorum.

Mart. l. 8. ep. 3.

Aut iuuat ad tragicos soccum transferre cothurnos.

Vt natantium genus.

Τῷ νηκτῷ φύσιν dixit Gregor. Nazianz. orat. 34. *Sozomenus l. 1. histor. Eccl. c. 14. Simili parabola vsum refert magnum Antonium, cum diceret, Monachos extra solitudinem pisces esse extra aquam.* τοὺς μὲν γὰρ ἰχθύας ἔλεγε τῷ ὑγρᾷ οὐσίαν τρέφειν, μοναχοὺς δ' κόσμον φέρειν ἢ ἔρημον.

Clienti, vel seruo iussit. *Clientem, vel seruum latinus dixisset. Deinde coalitus magnanimitate redolet Ammianum.*

RABVLÆ.

RABVLÆ.

Ammianus sui temporis Rabulas, &c. ita describit.

Descriptio quadragesimæ octauæ.

Ammianus Marcell. l. 30. Confer cũ ipsius, quæ habet Sidonius epist. 7. lib. 5.

AT nunc videre est per eos omnes tractus, violenta, & rapacissima genera hominum, per fora omnia volitantium, & subsidentium diuites domos, vt Spartanos canes, aut Cretas, vestigia sagaciùs colligendo, ad ipsa cubilia peruenire caussarum. In his primus mus est cætus eorum, qui seminando diuersa iurgia per vadimonia mille iactantur, viduarum postes, & orborum limina deterentes, & auidi inter discordantes amicos, aut propinquos, vel affines, simultatum, ob leuis scrinij receptacula, odia struẽtes infesta: in quibus ætatis progressu, non vt aliorum vitia tepescunt, sed magis, magisque roborantur. Inter rapinas insatiabiles, inopes, ad capiendam versutis orationibus Iudicum fidem; quorum nomen ex iustitia natum est, sicam ingenij distringentes. Horum obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi; quarum artium sæuitate, vt Tullius asseuerat, nefas est religionem decipi iudicantis, ait enim.

Cúmque nihil tam incorruptum esse debeat in repub. quam suffragium, quam sententia: non intelligo cur, qui ea pecuniâ corruperit pœna dignus sit, qui eloquentiâ, laudem etiam ferat: Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam, qui pretio Iudicem corrumpit: quod pecuniâ corrumpere prudentem nemo potest, dicendo, potest.

Secundum est genus eorum, qui iuris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum aboleuere dissidia, velut vinculis ori impositis, reticente iugi silentio, vmbrarum sunt similes propriarum. Hi velut fata natalitia prȩmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant, quod oscitantur. Hi vt altius videantur iura callere Trebatium loquuntur, & Cæsellinum, & Alfenum, & Auruncorum, Sicanorumque iamdiu leges ignotas; cum Euandri matre abhinc sęculis obrutas multis; & si ex voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te nummatum senserint.

A Tertius eorum est ordo, qui vt in professione turbulenta clarescant ad expugnandam veritatem: ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes, vilesque latratus, quo velint, aditus sibi patefaciunt crebros, qui inter solicitudines Iudicum, per multa distatas, inresolubili nexu vincientes negotia, laborant, vt omnis quies litibus implicetur: & nodosis quæstionibus de industria iudicia circumscribunt, quæ cum recte procedant, delubra sunt æquitatis, cum deprauantur, foueæ fallaces, & cœcæ, in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exilis lustra, adusque ipsas medullas exustus.

Quartum, & postremum est genus, impudens, peruicax, & indoctum, eorum, qui cum à literarijs eruperint ludis, per angulos ciuitatum discurrunt, mimiambos, non caussarum remedijs congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum, ciborumque aucupantes delicias exquisitas: qui cum semel vmbraticis lucris, & inhiandæ pecuniæ vndique se dediderint, litigare frustra, quoslibet innocentes hortantur; & ad defendendam caussam admissi (quod raro contingit (susceptí nomen, & vim negotij sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur circumlocutionibus indigestis, ita scatentes, vt colluuionis teterrimæ audire existimes vlulabili clamore Thersiten.

Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conuiciandi licentiam, quo nomine ob assidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, vt nunquam se codices habuisse meminerint, & si in circulo doctorum authorum inciderint, nomen piscis, aut edulij, peregrinum esse vocabulum arbitrãtur: si verò aduena quisquam inusitatum sibi antea Marsianum verbo tenus quæsierit, Oratores omnes confestim se Marcianos appellari fingunt, nec iam fas vllum præ oculis habent, sed tanquam auaritiæ venundati, & vsucapti, nihil præter inseminatam petendi licentiam norunt; & si quem semel intra retia cœperunt; cassibus mille impediunt, & vinciunt, per morborum simulationem vicissim consulto cessantes; vtque petuulgati iuris proferatur lectio vna, septem vendibiles introitus præparant; dilationum examina longissima contexentes: & cum nudatis litigatoribus dies cesserint, & menses, & anni, tandem obtrita vetustate controuersia intromissa ipsa capita splendoris, ingressa alia secum aduocatorum simulacra inducunt. Cumque intra cancellorum venerint septa, & agi cœperint, alicuius fortunæ, vel salus, atque laborari debeat, vt ab insonte gladius, vel calamitoso detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde fron-

tibus,brachiisque histrionico more formatis, vt concionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur alttrinsecus diu, tandemque ex præmeditato concludio per eum, qui est in verba fidentior suaue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio, vel pro Cthesiphonte orationum æmula ornamenta promittens, & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit: vt nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos, spatioque prorogati temporis impetrato: quasi cum Antheo vetere colluctati, perseueranter flagitant, pulueris periculosi mercedes.

Veruntamen hæc cum ita sint, non desunt Aduocatis incõmoda plurima parum sustinenda recte victuro: namque sellularijs quęstibus inescati inter se hostiliter dissident, & rupta maledicendi ferociâ, vt dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commissarum sibi caussarum infirmitatem orationibus validis conuelare non possunt, & Iudices patiuntur interdum, doctos ex Philistionis, aut Æsopi cauillationibus, quam ex Aristidis illius iusti, vel Catonis disciplina productos, qui ære graui mercati publicas potestates, vt creditores molesti opes cuiusque modi fortunæ rimantes alienis gremiis excutiunt prædas. Ad extremum id habet caussidicina cum cæteris metuendum, & graue, quod hoc ingenitum est penè litigantibus cunctis, vt cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, & omnem certaminum exitum, iisdem soleant assignare: & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur.

Notæ.

Spartanos Canes, & Cretas. *Horum meminit Philostratus in venatione suũm, idque κατ' ἐξοχὴν, quod sint sagacissimæ naris. Et Horat. epod. ode 6.*

Fuluus Lacon.
Amica vis pastoribus.

Ad ipsa cubilia. *Voluit imitari illud Ciceronis in Pisonem 83. Scelera tua non vestigijs odorantes ingressus tuos, sed totis voluptationibus corporis, atque cubilibus persequuti sumus.*

Viduarum Postes. *Postis pro domo, vt pila, siue columna apud Catullum, quod iam notauimus.*

Sicam ingenii distringentes. *Similiter Caligula peroraturus strictum in se lucubrationis suæ telum minabatur.*

Libertatem temeritas. *Diserte Seneca epist. 45. Vitia nobis sub virtutis nomine obrepunt: Temeritas sub titulo fortitudinis latet: Moderatio uocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur.*

Vmbrarum sunt similes propriarum. *Carpit Silentes Iurisperitos, quos νεκύων vocat εἴδωλα κεκμώτων: Vide Ausonium de statua Rufi.*

A **Hi velut fata natalitia præmonstrantes.** *Alluſit ad illud Ciceronis pro Muræna. Erant in magna potentia, qui consulebantur, à quibus etiam dies, tanquam à Chaldæis petebantur. Fata natalitia autem dixit Genethliacorum dementissimas prædictiones ἃ περὶ ἡμέρων γενέσεων nominauit D. Chrysost: in epist. ad Galatas. Fata ipse Tertull. de anima c. 39. Dum in partu Lucinæ, & Dianæ eiulatur, dum per totam hebdomadam lunoni mensa proponitur: dum vltima die fata ferijbunda aduocantur.*

Cæsellius, Alfenus vet. Iurisconsl. *Alfenus Varus libros 40. scripsit.*

Per prostitutas frontes. *Frons prostituta est perdita audacia, & meretriciæ simillima.*

B Delubra æquitatis. Μέγιστα δίκης τεμένη *magna iustitiæ templa dicuntur Anthol. epigr. 4. & olim iudicum consessus in templis, vt notaui in Iconibus.*

Vlulabili clamore Thersiten. *Vidit illud Homeri.*

Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἀκολώα,
Ος ῥ' ἐπέα φρεσὶν ἦσιν ἀκοσμά τε πολλά τε ἤδη
Thersites autem solus adhuc loquacissimus tumultuabatur.
Qui verba in animo suo immoderata, multáque sciebat.

Per morborum simulationem. *Præclarè ampliationes litium malitiosas, & cessationes exC agitat.*

Septem vendibiles introitus. *Notus in eo mos Rhetorum, qui certa exordia sibi fabricabant, quibus in omni argumento, quasi Delphico gladio vterentur.*

Aduocatorum simulachra. *Silentes patronos, quos prius dixit vmbris suis similes.*

Et agi cœperint alicuius fortunæ, vel salus. *Quis non videt Persianum illud. Fur es, ait Pedio.*

Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis, &c.

Concionaria Gracchi fistula. *Notus Caĩ*
D *Phonascus, qui à tergo concionantis domini fistulam tenens, concitatum, & ira tonantem molli tenore molliebat Plutarch. in Caio.*

Pulueris periculosi. *Pulvis hic forensis facies, vt apud Tullium 1. de Orat. Educere dictionem, ex vmbratili exercitatione in pulverem.*

Philistionis. *Philistio Poeta comicus, qui scripsit inter cæteras Comœdias Θεολογίας ac φιλογέλων Nugas, & Ridiculum, & risu ipse mortuus est.* Suidas *Sidon ep. 11. lib. 11.*

E SENATVS, POPVLIQVE Romani sui temporis flagitiosos mores describit Ammianus his verbis

Descriptio quadragesi. nona.

ITa autem pauci sunt inter eos seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardius seruus attulerit, trecentis adfigi verberibus *Ammianus Marcellinus l. 28.*

verberibus iubeatur. Si hominem ſponte occiderit propriâ, inſtantibus plurimis, vt damnetur vnus dominus, hactenus exclamat. Quid faciat manioſus,& nequam? Ciuilitatis autem hoc apud eos eſt nunc,quod expedit,peregrinos iure interficere,quibuſlibet, quanquam rogatis ad conuiuium excuſare. Defectum enim patrimonii ſe perpeti Senator exiſtimat,ſi iis defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis inuitauerit ſemel. Pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus venaturi: Alexandri magni itinera ſe putant æquiparaſſe,vel Cæſaris: vel ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis; Puteolos, vel Caietam maxime, cum id vaporato audeant tempore: vbi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inciderint muſcæ, vel per foramen vmbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis; queruntur, quod non ſunt apud Cimmerios nati: Dein cum à Siluani lauachro,vel Mammeæ aquis ventitant hoſpitalibus, vt quiſquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis; ſolitis preſſoriis veſtes luce nitentes, arbitra diligenter explorat, quæ vna portantur ſufficientes ad iuuandos homines vndecim: tandemque electis aliquot inuolutus,receptis annulis,quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit: quidam ex his licet rari aleatorum vocabulum declinantes, ideoque ſe cupientes appellari teſſerarios, inter quos tantum differt, quantum inter fures, & latrones; hoc tamen fatendum eſt, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleatorię ſolæ quaſi glorioſis quęſitæ ſudoribus ſociales ſint, & affectu nimio firmitate plena connexæ, vnde quidam ex his gregibus inueniuntur, ita concordes, vt quis illos eſſe exiſtimet fratres. Ideoque videre licet ignobilem artis teſſerariæ callentem arcana, vt Catonem Porcium ob repulſam præturæ, nec ſuſpectam antea, nec ſperatam incedere gratitate compoſita mœſtiorem, quod ei in maiore conuiuio, vel conſeſſu proconſularis quidam eſt antelatus.

Subſident aliqui, curioſos homines, ſenes, aut iuuenes, orbos, vel cœlibes, aut etiam vxores habentes, aut liberos, nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſeruatur,ad voluntates condendas,allicientes eos technis miris; qui cum ſupremis iudiciis ordinatis, quæ habebant reliquerunt his, quibus morem gerendo teſtati ſunt, ilico pereunt.

Alius cum dignitate licet ceruice tumidâ gradiens,notos antea obliquato contuetur aſpectu, vt poſt captas Syracuſas exiſtimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrátur,ſe cautius poſſe, antequam ephemeride ſcrupuloſe ſciſcitata didicerint. Vbi ſit, verbi gratia, ſignum Mercurij, vel quotam Cancri ſyderis partem polum diſcurrens obtineat Luna.

Alius ſi creditorem ſuum flagitare moleſtius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eũque vt veneficum curat vrgeri. Vnde nonniſi reddita cautione, diſpendioq; afflictus graui diſcedit, & additur huic, debitorem voluntarium includit vt proprium,nec ante eius profectionem perabſoluit. Parte alia vxor (vt prouerbium loquitur vetus,eãdem incudem diu,noctuque tundendo)maritum teſtari impellit:hocque idem vt faciat vxor, vrget maritus inſtanter: & periti iuris altrinſecus adſciſcuntur; vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi:iiſdemq; ſubſeruntur genitalium extorum interpretes controuerſi: hinc præfecturas profuſius largientes, & ſepulturas diuitum matronarum: inde ad exequias virorum fœminas inuitantes:& neceſſaria parari oportere innuentes, nec in rebus humanis quicquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum. Sic amicos, tanquam pecudes, eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos, quumque mutuum illi quid petunt, Soccos, vt Mitiones videbis,&Lachetas:cum adiguntur vt reddant,ita cothurnatos,& turgidos, vt Heraclidas illos Cteſiphontem, & Temenum putes.

Notæ ad deſcriptionem Senatus Romani.

Alienis laboribus venaturi. *Neque enim laborant in venando,ſed concluſas ſeruorum induſtria in ſepta feras, cum omnifacilitate capiebant. Quod Plinius oſtendit in Traiano. Vſurpabant iſtam quoque gloriam illi Principes, qui obire non poterant, vſurpabant autem vt domitas, fractaſque clauſtris feras, ac denique in ipſorum ludibrium emiſſas mentita ſagacitate colligerent. Quod inuentum Perſicorum Regum indicat Curtius Rufus lib. 8 Barbaræ opulentiæ in illis locis, haud vlla ſunt maiora indicia,quam magnis nemoribus, ſaltibuſque nobilium ferarum clauſi greges. Spatioſas ad hoc eligunt ſyluas, perennium aquarum fontibus amœnas.*

A lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis. *Auernus lacus eſt Campaniæ prope Baias, Baijs quoque proximi puteoli, & Caieta oppida omni deliciarum genere referta, quæ delicati illi, velut lautitiæ ſuæ receptacula frequentabant, & ne quid ad voluptatem deeſſet pictis nauigijs per leniſſimos amnium fluxus ferebantur. Talis Cleopatræ nauis deſcribitur à Floro lib. 4. aurea puppe veloque purpureo.*

Quam Plutarch. fuſius proſequitur in Antonio, vbi Reginam nauigantem inducit. ὁ πορθμὸς χρυσοφοίνιξι τοῖς ἰδίοις ἀλουργῶν ἐπεπτασμένοις, ἐξ ἧς ἐπιπόας γυμνὰς παῖδας ἀνάφεγμένας πρὸς αὐλὸν ἅμα σύεσγε, καὶ κιθάρεσις συμμιμουμένας. *Vide deſcriptionem. Talis Neronis inter Copas nauigatio apud Tranquill. in Ner. 27.*

Inter aurata flabella. *De vſu flabellorum ad abigendas muſcas, & ventulum excitandum habes Propert. l. 2. el. 24 Mart. l. 3. ep. 80. Ter. in Enuch. ac 3. 5. v v. 47.*

Siluani lauacrum. *Prop. lib. 4.* Siluani ramoſa domus, *penè in ipſius viribus fuctibus Aquæ vero mammeæ dicuntur thermæ ab Alexandro Seuero inſtauratæ, de quibus Aelius Lampridius. In his thermas nominis ſui iuxta eas, quæ Neronianæ fuerunt, a qua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur; Nerua thermas suas, de priuatis ædibus ſuis, quas emerat diuptis ædificys fecit.*

Solitis preſſoriis veſtis. *Veſtes ſignificat in prælo compoſitas, qui mos veterum fuit. Mart. l. 2. v. 45.*

Sic tua compoſitis perlucent præla lucernis,
Sic micat innumeris arcula Syntheſibus.

Digitis vt metatis abit. *Forte hic aliquid corruptum, niſi metatos digitos intelligit, inſertis annulis diſtinctos, vt hortum digeſtis in quincuncem arboribus compoſitum: hoc enim eſt metari apud Columella n lib. 9 Quod autem annulos ita componerent, teſtis eſt Seneca 7. de natur. 31. Exornamus annulis digitos in omni articulo gemma diſponitur.*

Aleatorum vocabulum declinantes. *Nam aleatores legibus Romanis damnati, vt licet colligere ex Cicer. Philipp. 2. & aleatoris nomen infame Vide Iuuenal ſatyr. 1. Martial. Horat. 24. l. 3. Clementem Alexand. in Pædagogo. D. Cyprian. contra aleatores: ad ſummum leges, quæ extant in Codice Theodoſ. multa de alea dix mus alibi.*

Teſſerarios. *Teſſeraij quid aliud ſunt, quam κλεπτας; & hi quid ſunt niſi aleatores? idcirco dixit differre, vt fures, & latrones, qui parum differunt, niſi hi ſint obſeſſores viarum, illi nocturni graſſatores.*

Aleariæ amicitiæ. *Has rabioſas tamen amicitias dixit Cyprianus contra aleatores.*

Subſident aliqui. *Perſtringit teſtamentorum captatores, quorum tam frequens mentio apud Satyricos, vt nulla domus notior, quam illi ſint.*

Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates.

Illinc prima mali labes mortalibus agris,
Naturam neſcire Dei.

Nec in publico prodeunt. *Miſera tyrannis Aſtrologiæ iudiciariæ, quam ſuperſtitionem diſerte confutat D. Aug. l 5. de Ciuitate Dei, c 7. Chryſoſt. in epiſt. ad Galat. Tertull. de Idolatria. Iſiodorus Peluſiota ep. 228. Helladius, Theodorus., Mar. Ficinus. &c. innumeri.*

Parte alia vxor. *Perfidia inter coniuges deteſtanda, qui cum ſe mutuo hæredes fecerunt, inſidijs quique mutuis viciſſim vitæ inſidiantur.*

Mitiones videbis, & lachetas. *Mitiones, & lachetes perſonæ comicæ viles, & humiles.*

Cteſiphon, & Temenus. *Heraclidæ tragici Reges: quod ad foccum attinet. Probum παχυμιαχῶς dixit humiliorem ſocco lib. 27. c. 10.*

Ad deſcript. Populi Romani.

Per Ianos. *Iani Romæ templa tria. Primum Biſrontis à Romulo, ſeu Numa conditum. Alterum Quadriſrontis ab Auguſto, vt teſtatur Seruius inſtauratum. Tertium à Diuilio, de quo Tacit l. 2. Annal.*

Circumflexerit metam. *Norunt omnes aurigas in ludis circenſibus, ita circumflexiſſe metam, vt eam non tangerent, vnde Claud. Meta timetur equis. & Horat. Metaque feruidis euitata rotis.*

Per Sibilos explodunturſ. *Quos Cicero ad Atticum paſtoritias fiſtulas appellat, vt ſupra notauimus.*

Spectaculo Exodiario. *Exodium carmen ridiculum, quod in exitu chori fabulæ Attellanæ cantabatur. Iuuenal. ſatyr. 6.*

Vrbicus exodio riſum mouet Attellanæ.

Per te ille diſcat. *Prouerbium apparet fuiſſe in ridiculis tempore Ammiani, ſed vnde, aut qua occaſione natum, nemo, quod ſciam meminit.*

HVNNI.

Deſcriptio quinquageſima.

HVnnorum gens monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnẽ modum feritatis excedit, vbi quoniam ab ipſis naſcendi primitijs infantium ferro ſulcantur altius, genæ, vt pilorum vigor tempeſtiuus emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; ſenescũt imberbes abſq; vlla venuſtate ſpadonibus ſimiles. Cõpactis omnes, firmiſq; membris, & opimis ceruicibus prodigioſe deformes: & pãdi, vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales cõmigrandis pontibus effigiati ſtipites, dolantur incõpte in hominum figuras: ſic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, vt nec igni, neq; ſaporatis indigeãt cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium, & ſemicruda cuiuſuis pecoris carne veſcantur, quam inter femora ſua, & equorũ terga ſubtertam, fotu calefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquã tecti, ſed hæc velut ab vſu communi diſcreta ſepulchra declinant Nec enim apud eos, vel arundine faſtigiatum reperiri tugurĩ poteſt: ſed vagi montes peragrantes, & ſyluas, pruinas, famem, ſitimque perferre ab incunabulis aſſueti, peregre tecta, niſi adigente maxima neceſſitate non ſubeunt, nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumẽtis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſilueſtrium murium conſarcinatis. Nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis. Sed ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta, non ante deponitur, aut mutatur, quam diuturnâ carie in pannulos defluxit defruſtrata. Galeris incuruis capita tegunt, hirſuta crura corijs munientes hœdinis, eorumque calcei formulis nullis aptati verant incedere greſſibus liberis.

Ex Ammiano l. 31.

Qua cauſſa

Qua cauſſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas: verum equis prope affixi duris quidem, ſed deformibus, & muliebriter iiſdem nonnunquam inſidentes, funguntur muneribus conſuetis: in ipſis quiuis in hac natione pernox, & perdius emit, & vendit, cibumque ſumit, & potum, & inclinatus ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem ad vſq; varietatem ſuffunditur ſomniorum, & deliberatione ſuper rebus propoſitâ ſeriis, hoc habitu omnes in communi conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt, quicquid inciderit, & pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus ſonantibus toruum, vtque ad pernicitatem ſunt leues, & repentini, ita ſubito de induſtria diſperſi langeſcunt, & impoſita acie cum cæde vaſta diſcurrunt, nec inuadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes, præ nimia parte decernuntur: eoſque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis, acutis oſſibus, pro ſpiculorum acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis cominus ferro, ſine vi reſpectu, hoſteſque dum mucronum noxias obſeruant, contortis laciniis illigant, vt laqueatis reſiſtentium membris equitandi, vel gradiendi adimant facultatem.

Nemo apud eos arat, nec ſtiuam aliquando contingit, omnes enim ſuis ſedibus fixis, atque lari, vel lege, aut ritu ſtabili diſpalantur ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant, vbi coniuges ex villis veſtimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & aduſque nutriunt pueros, nulluſque apud eos interrogatus, vnde oritur reſ pondere poteſt alibi conceptus, natuſque procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconſtantes ad omnem auram incidentes, ſpei nouæ, per quam mobiles totum furori incitatiſſimo tribuentes.

Inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum, inhoneſtumue ſit penitus ignorantes. Flexiloqui, & obſcuri, nullius religionis, vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti, auri cupidine immenſa flagrantes, adeo permutabiles, & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die à ſociis nullo irritante deſciſcant, itidemque propitientur nemine leniente.

Hoc expeditum, indomitumque hominum genus externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum, & cædes aduſque Achaiam peruenit.

Notæ.

Effigiati ſtipites. *Ii vocantur Telamones, & Atlantes; Vitruius lib. 6. c. 10. Item, ſi qua virili figura ſigna mutulos, aut coronas ſuſtinent A noſtri Telamones appellant. Cuius rationes, quid ita, aut quare non inueniuntur? Graci verò eos Ατλαντας vocitant. Atlas enim hiſtorice formatur ſuſtinens mundum.*

HELLVO.

Ex Cicerone in Verrem.

Deſcriptio quinquageſima prima.

ERant autem conuiuia non illo ſilentio Prætorum, atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magiſtratuum conuiuijs verſari ſolet: ſed cum maximo clamore, atque conuitio: etiam nonnunquam res ad manus, atque ad pugnam veniebat: Iſte enim prætor ſeuerus, ac diligens, qui populi Romani legibus, quæ in poculis ponebantur obtemperabat: itaque erant exitus eiuſmodi, vt alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio auferretur: alius tanquam occiſus relinqueretur: plerique fuſi, ſine mente, ac ſine vllo ſenſu iacerent, quiuis vt cum aſpexiſſet non ſe prætoris conuiuium, ſed vt Cannenſem pugnam nequitiæ videre arbitraretur.

AFFECTVS.

AMOR.

Ex Græco Oppiani.

Ὄφειμ' ἔρως πόσος ἐστὶ.

Deſcriptio quinquag. ſecunda.

AMor, vt aiunt Poetæ, ephebus eſt, glabellus corpore, vultu ſpecioſus, alis volucer, manu promptus, arcu, ſagittis, & facibus armatus. Quin potius affectus eſt animi in rem amatam, præceps, vehemens, incenſus. Qui, Deus bone! quantus eſt; quantâ machinatur? quantum imperat? & quantum ludit? ſtat quidem terra firmiſſimis defixa radicibus, & tamen ab eo commouetur: fluunt inquieta maria continuis lapſibus, & ab eo conſtringuntur. Altũ eſt cœlum, & ab eo ſuperatur, profundi ſunt inferi, ijdem ipſi ab eo penetrantur: in æthere, in aquâ, in igne, in terris, infra terras, vbique ſui dominatus impreſſit veſtigia: ipſi mehercule mortui eius potẽtiam reuerentur, ſceptrum adorant, formidant imperium. Ad eius ignẽ Vulcanus fumus eſt, debilia ſunt ſolis tela, fictilia Iouis fulmina. Crudeles enim habet ſagittas, acerbas, ardẽtes, igneas, prudentię corruptrices, furioſas, quæ vbi primũ cor attigerũt, immedicabilẽ

Vide Oppianum de venat. l. 2. & de piſcatu lib. 4.

quandam tabem inſtillant, qua non mòdo homines, ſed & brutæ animantes totæ liqueſcunt. Quid cum ipſe improuiſus inſtar procellæ labitur in pectus,& per oculorum feneſtras in cor hominum penetrat, velox, acer,acutus,facibus vndique collucens: lenem flammam medullis, atque oſſibus inſpirat; quæ dolorum æſtus, & furores longius inſerpens, ſecum trahit. Hac flos corporis, & venuſtas coloris,deperditur, pallor vultus obſidet, in maciem liquantur genæ. Hâc cauantur oculi, tabeſcunt lumina, mens tota de ſede conuulſa percellitur.

A πλαθλῶαι, ἀλλὰ ὅτι χαφλῶαι αὐτὸν οἷόν τε. ὅτι γὸ πεπόκοντα μόνον ἔχει κεφαλὰς κὶ ἡ μυθευομένη ὕδρα, δι' ὧν τῇ ἀπλησώτῳ γαστρὶ ἡ τροφὴ πεμπίμπτο. & cætera,quæ Latine ſic redduntur.

COrporum amorem vt qui acer quidem ſit,verùm celeriter extinguatur, ob eam cauſſam pictores cum facibus,& pennis depingunt, quoniam nunc libidinem inflammat, nunc rurſum ob ſaturitatem euolat. At pecuniarum amorem nemo vnquam fingere, aut ſcribere auſus eſt. Cuius rei hæc fortaſſe cauſſa eſt,quia ne
B amor quidem eſt, ſed inſanabilis furor: aut hæc fortaſſe,quia nec fingi,nec deſcribi poteſt. Neque enim quinquaginta duntaxat capita habet,vt fabuloſa illa hydra,per quę ad inexplebilem ventrem cibos tranſmiſerat, nec inſaturabilis illius portenti inſtar afficitur: nec denique Briarei in modum, cętum duntaxat manibus armatus eſt, quin ne pennas quidem habet; Satiari enim, atque expleri nequit. Quonam itaque modo quiſpiam tale monſtrum effingere, aut pingere queat, cum quo Scylla comparata fidem inueniſſet, & ſi alioqui incredibilis?
C Verum quoniam oratio quouis colore expreſſior eſt, ac quauis cerâ ad effingendum mollior, quantum libebit eum delimare conabor. Non quod id perfecte, atque abſolute conſequi poſſit, ſed vt belluinam ipſius,& inamœnam effigiem ijs, qui eo capti ſunt, inuectiuâ oratione proſcindat. Mihi enim puerō nuſquam ſimilis eſſe videtur, non enim amor, ſed furor, verum fœminæ cuidam, nam hoc quoque amentiæ ipſius, atque improbitatis indicium ſit, belluina forma prędităe:ignemque ſpiranti,ac ſexcētas viperas crinium loco in capite habenti
D perpetuo ſibilantes, ac mortiferū venenum euomentes: ſexcentas item manus vnguibus abundantes, quorum opera alios lacerat, alios ſagittis impetit, ab aliis pecunias extorquet: ac denique ſexcenta ora, neque enim minatur duntaxat, aut calūnias ſtruit, verū etiam adulatur:ac ſeruilem in modum alloquitur,& peierat, turpiſq; quæſtus cauſa innumeras excogitat occaſiones. Quin oculos habet non vt naturæ conſentaneum eſt,cernentes, aut quenquam verentes, non amicum, non fratrem, non cognatum, non benefactorem: verum aſperum quoddā, & acre,atque crudele,&inhumanum,ignēque
E obtuentes. Neque enim rerum naturā perſpicit,nec illud animaduertit,quod perſæpe cum permulta mouerit, ad hoſtium manus pecunias tranſmiſerit, vnde etiam innumeras ei, qui captus eſt notas inuſſit. Porro autem aures vſque adeo ſeptas, & obturatas habet, vt nec ſupplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat, tantum vero ab eo abeſt, vt pennas habeat, quæ ſaturitatem deſignant, vt ne pedes quidem ipſi, vir vllus cordatus tribuere

IRA.

Deſcriptio quinquageſima tertia.

Arnob. lib. 1.

QVid eſt enim aliud iraſci, quam inſanire, quam furere,quam in vltionis libidinem ferri,& in alterius doloris crucem efferati pectoris alienatione debacchari? Hoc ergo Dij magni norunt, perpetiuntur,& ſentiunt, quod feræ, quod belluæ, quod mortiferæ continent venenato in dente natrices: quod lenitatis in homine, quod terreno in animante culpabile eſt, præſtans illa natura, & in perpetua virtutis firmitate conſiſtens, ſcire aſſeueratur à vobis. Et, quid ergo ſequitur neceſſario?ni vt ex eorum luminibus ſcintillę emicent,flammæ æſtuent, anhelum pectus ſpiritum iaciat ex ore, & ex verbis ardentibus labiorum ſiccitas inalbeſcat.

AVARITIA.

Extat Chryſoſtomi præclariſſima deſcriptio Homil. 29. in Matthæum, & homil. 9. in 1. ad Corinthios, vbi depingit mulierem quandam, forma belluina, barbaram, ignem ſpirātem,triſtificam,nigram, quales Ethnici Poetæ depingunt Scyllas, quod fuſe Iſidorus Peluſiota hac imagine eſt proſequutus.

Deſcriptio quinquageſima quarta.

Τὸν μὲν τὸ σωμάτων ἔχοντα, ἄπτε ἀριμὼ μὲν ὄντα, παχέως δὲ σκεπόμενον διὰ τῦτο οἱ ζωγράφοι σὺν λαμπάσι, καὶ πτέρυξι γράφουσι, ὅτι ποτὲ μὲν ὠκυτάτῃ τὴ πτήσει καπίζεται, ποτὲ δὲ διὰ κόσμου ἀφίπαται. Τὸν δὲ τὸ χρημάτων οὐδεὶς ἄπτε πλάσαι, ἄπτε γράψαι ἐτόλμησε, πάχα μὲν ἐπιδὴ ἀδὲ ἔχειν ὄφιν, ἀλλὰ μανία ἀήκεσος. πάχα δὲ ἐπιδὴ ἄπτε

tribuere queat. Neque enim egredi, atque ab eo, qui captus eſt ſecedere poteſt: verum manus in omnes immittens ferro quouis, ac plumbo grauior, inſidet, atque ita comparata eſt, vt omnia quidem accipiat, verùm eorum, quę accipit multitudinem, fomitis, atque incitamenti materiam habeat, rerumque acceptarũ finem, capiendarum initiũ faciat: ecquis igitur acerrimo, & inexplebili furore, atque innumera peccata, & maledicta, & dedecora, & intemperantias, ac petulantias nobis cõflante capiatur? ecquis animũ inducat, tum in hac vita, tam miſere viuere: vt dies, noctesque velut flagriſ quibuſdam laceretur? nec requiem vllam, aut ſomnũ ſentiat, & hic ſupplicioru, atq; cruciatuum initium capiat? Quid autẽ initium dico? Hic enim eos, quos cœperit tyranno quouis acerbius torquet, & excruciat, in eos inſultans, ac præcipuas partes attingens, ac ne tantillũ interquieſcere ſinens, verum grauiorem ipſis pœnam inferens, quã ij luant, qui ad metalla damnati ſunt. Nam illis confecto opere, ſomno, ac quiete frui licet, his autem ea ſomni quoque portum, velut aggeſta terra obſtruẽs, noctu quoque ſæua illa, & inhumana edicta proponit. Hos enim ad latrocinia mittit, illos ad cędes perpetrandas: ac ne debitum quidem mortuis munus veretur, quod etiam barbari, ac Dæmones honore proſequũtur: verum aduerſus mortua corpora nefarias eorũ, quos obſtrictos tenet, manus armat. Nouum, & ſceleratum latrocinij genus excogitans, quamobrem omnia ipſius vitia mente voluentes, nempe, quòd belluina forma prædita eſt, atque tetra, & inamœna, quòd ſpirãs, inexplebilis, & oculis, auribuſq, capta, & crudelis, & execranda, & Deo inuiſa, & implacabilis, atque crudelis, neque enim blãditiis, atque obſequiis delinita aliquid remittit verum, tum potius efferatur, cum maxime colitur: Nullum non lapidem moueamus, quo ab ea minime capiamur, facilius enim erit non capi, quam cum captus ſis effugere, ſi autem nos capi contigerit, omnes neruos contendentes, diuinam opem imploremus, hac enim ſublata, nemo à tali captiuitate abſtrahi poteſt. Multis enim talis eſt hæc captiuitas, vt ab ea emergere, ac reuocari nequeant, quæſtus quidem faciendi cupiditatem, cõprimamus, quæ autem collecta ſunt, aut confertim, aut paulatim egẽtibus diſtribuamus, nam hæc demũ ſola ratio eſt, qua ab eiuſmodi captiuitate reuocemur.

A B C D E

Notæ.

Hæc luculenta pictura Auaritiæ ab adiunctis partium grauiſſimi viri penicillo expreſſa, in qua hæc obiter noto.

Δεινὴν μ' ὄπτα. & de eodem dixit Oppianus.
Ασθμαίνῃς δὲ, πυρὸς δεινῆιαν ὁμοκλὴν
Inſpiraſque ignis acutam vim.

Σιὼ λημαίαι καὶ πλευξι. Hæc eſt eius pictura apud Græcos Satyrum, Alcæum, Antipatrum, Macium, Crinagoram, Moſchum, Marcianũ, &c. quorum teſtimonia nihil hic attinet inſercire.

Μανίαι αἰόλιτος. χρυσομανίαν dixit D. Baſil. φιλοχερδίαι λύσσαν Nonnus in Ioannem.

Πεντήκοντα κεφαλὰς Hoc commentum Piſandri Camerenſis, inquit Scholiaſtes, Anthol. ad l. 4. qui Hydræ multas cernices finxit ad horrorem.

Βελέρου ιλ. α. 403.

Ὥς καὶ ὁ Σχόλιαστης. Similiter M. Tullius Antonij inſatiabilem auaritiam confert cum Charybdi. Quæ Charybdis tam vorax. *Ariſtophanem ſequutus, qui in equitibus dixit φάρυγγα καὶ χάρυβδιν ἁρπαγῆς, quamquam hic per metaphoram extulit, quod ille vetat de orat. l. 3.*

Σπιλτεύων μανίαν. σπιλτεύειν eſt diuulgare, & quaſi in pilis, & columnis inciſum omnibus proponere, qui mos Athenis fuit, vt teſtatur Demoſthenes Philipp. 3. in columnis videlicet arcis eorum nomina inſcribere, qui publica infamia notati eſſent. κατέθετο εἰς σπίλον χαλκοῦν χάραττες εἰς ἀκρόπολιν.

ΑΡΘΜΙΟΣ.

Ὃ πυθόμαντος ὁ Ζελείτης ἄπιμος ἐστι. Ex quo σπιλτεύειν eſt δημοσιεύειν vt interpretatur Suidas, & confirmat D. Gregor. αἱ εἰκόνες σπιλτεύουσι τὸ λόγιον τῶν σώματος. Quanquam in bonam etiam partem vſurpauit Philon de vita Moſis l. 3. ἧς τὸ εὐχάριστον ἀθανίζεται, καὶ ἀνάγραπτον σπιλτεύεται παρὰ τῷ θεῷ. Cuius gratus animus immortali memoria celebratur, & velut ſcriptis in columna literis, manet apud Deum.

Quo reſpexit Auſonius, cum dixit in actione gratiarum, ad Gratianum Imperatorem. Has ego literas tuas, ſi in omnibus pilis, atque porticibus, vnde de plano legi poſſint inſtar edicti pendere mandauero, nonne tot ſtatuis honorabor, quot fuerint paginæ libellorum.

Μυσίας δ' ἔχεις Hæc furiarum ἀνασσαν, quibus
Anguinea redimita caterua.
Frons expirantes præportat pectoris iras. Catullus,

Μυσίας δὲ χεῖρας ὄνυξι κομώσας Præclare iſta rapacitatem belluæ exprimunt, cui fœdiſſima ventris inguinies, vncæque manus.

Οὐδ' αἰδουμένους ἴσα. Proſper. lib. 2. de vita contemplativa. Vaſtat in nobis quicquid verecundiæ, & pudoris inuenerit.

Ἀκοὰς δὲ τοσοῦτον παραγυμνάσας. Nihil omnino audit auarus, dum ab eo aliquid petitur, aut ſi audit, hanc vnam vocem reſpondet, vt ait D. Baſilius. ἀκατέχω ἐ δώσω.

Ἀνάπαυσον ἐν εἰδύϊ. Cyprianus nobili epiſtola ſuſpirat illę in conuiuio, bibat licet gemma: Et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto ſinu condiderit, vigilat in pluma.

Παντὸς τυράννου πικρότερον. Recte ferreum eius imperium Proſper nominat. O facinus inauditum! Suaui Chriſti iugo contempto ferreum cupiditatis imperium volũtaria mentium inclinatione ſuſcipimus.

RABIES, ET PHRENESIS.

Ex Philoſtr. in Hercule furente.

Deſcriptio quinquageſima quinta.

Τῶν δ', αἰδῶτος μὲ ἀυτῶν οὐδεμία, ἀπαρρίπτῃ δ' τὸν προσιόντας, καὶ συμπαθεῖ, πολὺ μὲ ἀφρῷ διαπλύων, μειδιᾶν δ' ὑλοιερὸν, καὶ ξένον, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑπανίζων ἐς ἀυτὰ ἃ δρᾷ. ἐν δ' τῷ βλέμματος ἔυνοιαν ἀπάγων, ὡς ἃ ἐξαπατᾶται. ἐρυγᾶται δὲ καὶ ἡ φάρυγξ, καὶ ὁ ἀυχὴν ἐμπίπλαται, καὶ ἀναδδύεται αἱ φλέβες δι' ὧν ἐς τὸ κρανία ἡ κεφαλῆς ἀπαρτεῖ πᾶσα χορηγία ἡ νόσου.

IPſe verò eorum, nihil omnino ſentit, ſed adeuntes reijcit, ac proculcat, multam quidem expuens ſpumã: truci, atque inſolenti riſu cachinnans, defixiſque in ea, quę facit reſpiciens oculis: tum ſeuerus aſpectu, quaſi delulis ſenſibus: guttur interiùs fremit, ceruix inflatur, intumeſcunt venæ, per quas ad capitis vitalia tota morbi vis influit.

INVIDIA.

Ex D. Baſilio.

Deſcriptio quinquageſima ſexta.

Ὄφεως ἄθλημα, δαιμόνων ἔυρημα, ἐχθροῦ ἐπαναγὲ, ἀρραβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον ἐυσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας. δῆλοι δὲ πῶς καὶ ἀυτῷ τῷ προσώπῳ. πυγχάουσιν οἱ φθονοῦντες, ὄμμα τούτοις ξηρὸν καὶ ἄλαμπες, παρειὰ κατηφὴς, ὀφρῦς συμπεπλωκεῖα.

SErpentis eſt documentum inuidia, diaboli inuentum, inimici ſatio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam; regni priuatio, nam & ipſo fatentur ore hoc vitium inuidi, aſpectus illis eſt aridus, & obſcurus, gena ſubtriſtis, ſupercilium demiſſum.

NVNC DESCRIPTIONES ALIQVOT PRÆCIpuorum animalium ſubijciemus ex laudatis auctoribus, ad quarum exempla cæteræ in eodem genere conformari poſſint.

AVES.

Ex D. Gregorio Nazianzeno.

Deſcriptio quinquageſima ſeptima.

Μέλαι μοι καὶ ὀρνέων ἀγέλας, καὶ ποικιλίας, ἕντε χρώματα, καὶ χρώματος ἥ τε δηλάλων, καὶ ἥ ἀδικῶν. καὶ τὶς τούτων μελῳδίας ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίνος; τὶς δὲ ὁ δοὺς τέττιγι τίνι ὅτι κήδει μεγάλα, καὶ τὰ ὅτι ἥ κλάδων ἄρματά τε, καὶ τερετίσματα, ὅταν ἁλίῳ καυσῶνι μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες, καὶ καταφανῶσι τὰ δένδρα, καὶ ὁδοιπόρων ἥ φωνᾶς παραπέμπωσι.

AD hæc greges auium conſidera quãque varia, & multiplici figura ſint, variiſque coloribus, qui fiat, vt aliæ mutæ ſint, aliæ canoræ: quæque harum ſuauiſſimi cantus ſit ratio, & à quo hanc facultatem acceperint? quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atque garritus, quos cùm meridiano ſolis æſtu ad muſicam excitantur; in arborum ramis fundunt, ac nemora ſono implent, & viatorem vocibus proſequuntur.

PHOENIX.

PHOENIX.

Descriptio quinquagesima octaua.

ÆThiopes, atque Indi discolores maxime, & inenarrabiles ferunt aues, ante omnes nobilem Arabia Phœnicem; haud scio an fabulosum vnum in toto orbe nec visum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, roseis caudam pẽnis distinguentibus, cristis faciem, caputque plumeo apice cohonestante, hic postquam longam sæculorum seriem viuendo expleuit, naturæ ipsius instinctu rogum cõcinnat, suaui fragrantium lignorum copiâ refertum, quem sepulchri simul, & lecti loco sit habiturus, in eo sepelitur, & quiescit.

Mox etiam ex eo resurgit ad vitam, postquam enim afflantibus solis radiis incensa iam pyra conflagrauit ales nobilissimus, vt suis mox cineribus pubescat, exiguum vermiculum relinquit in fauilla, qui paulatim animam, & specioſi corporis induit effigiem, sic Phœnix pater est, & patri simillimus filius.

Plin. lib. 10. c. 2.

AQVILA.

Descriptio quinquagesima nona.

AQuila enimuero cum se nubium tenus altissime sublimauit, euecta alis, totum istud spatium qua pluitur, & ningitur, vltra quod cacumen nec fulmini, nec fulguri locus est, in ipso (vt ita dixerim) solo ætheris, & fastigio hyemis: cum igitur eo sese aquila extulit nutu elementi læuorsum, vel dextrorsum tanta mole corporis labitur velificatas alas quo libuit aduertens, modico caudæ gubernaculo, inde cuncta despiciens, ibidem pennarum eminus indefessa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu pene eodẽ loco pendula circuntuetur, & quærit quorsus potissimum in prædam sese superne ruat, fulminis vice: de cœlo improuisa simul cãpis pecua, simul montibus feras, simul homines vrbibus vno obtutu sub eodem impetu cernens, vnde rostro transfodiat, vnde inuncet vel agnum incuriosum, vel leporem meticulosum, vel quodcunque esui animatum, vel lanatum fores obtulit.

Apul. lib. 1. Florid.

PSITTACVS.

Descriptio sexagesima.

PSittacus auis Indiæ est, instar illi minimo minus, quàm columbarum, sed nec colorum columbarum. Non enim lacteus ille, vel liuidus, vel vtrinque subluteus, aut sparsus est, sed color Psittaco viridis, ex intimis plumulis, & extimis palmulis, nisi quod sola ceruice distinguitur. Enimuero ceruicula eius circulo niueo velut aurea torqui pari fulgoris circumactu cingitur, & decoratur: rostri prima duritia, cum in petram quampiam concitus altissimo volatu, præcipitat, rostro se velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quæ rostro: cum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magistri vt persentiscat, hæc ferula discenti est. Discit autem statim pullus vsque ad duos ætatis suæ annos, dum facile os vti conformetur, cum tenera lingua vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis est, & obliuiosus. Verum ad disciplinam humani sermonis facilior est Psittacus glande qui vescitur, & cuius in pedibus vt hominis quini digituli numerantur: Non enim omnibus Psittacis id insigne, sed omnibus proprium, quo eius lingua latior, quam cæteris auibus, eo facilius verba hominis articulantur patentiore plectro, & palato. Id vero quod dicit ita similiter nobis canit, vel potius eloquitur, vt vocem si audias, hominem putes. Nam quidem si videas idem conari non eloqui.

Id. Florid. lib. 2.

PAVO EX LVCIANO.

Descriptio sexagesima prima.

Ὁ δὲ ταὼς ἦρος ἀρχομένου, πρὸς λειμῶνά πως ἐλθὼν ὀπάτε, καὶ τὰ ἄνθη προΐεται οὐ πολυειδότερα μόνον, καὶ ὡς ἄν εἴποι τις ἀνθηρότερα ἐτησίας καθιέρους, τότε, καὶ οὕτως ἀναπτύσσει τὰ πτερὰ, καὶ ἀναδείξας τῷ ἡλίῳ, καὶ πλὴν οὐρᾶς ἐπάρας, καὶ πάντοθεν αὐτῷ περισπάσας ἐπιδείκνυται τὰ ἄνθη τὰ αὑτοῦ, καὶ τὸ ἔαρ τῶν πτερῶν, ὅσῳ περ αὐτὸν περιαλοῦντος τοῦ λειμῶνος ἐς πλὴν ἄμιλλαν, ὁπόσῳ χρῶ ἑαυτὸν, καὶ περιάγει, καὶ ἐπιποιμπεύει τῷ κάλλει ὅπη δὴ καὶ θαυμασιώτερος φαίνεται πρὸς πλὴν ἀνθηρὸν, ἀμειβομένων αὐτῷ τὰ χρώματα, καὶ μεταβαινόντων ἠρέμα, καὶ πρὸς ἕτερον εὐμορφίας εἶδος περπορμένων. πάσχει δὲ αὐτὸ μάλιστα ἐπὶ τῶν κύκλων οὓς ἐπ' ἄκροις ἔχει τοῖς πτεροῖς, ἴριδός τινος ἕκαστον περιθέοντος. ὁ μὲν γὰρ πάλαι χαλκοῦς ἦν, νῦν ἐγκλίναντος ὀλίγον, χρυσοῦς ὤφθη, καὶ πρὸς τὸ σκιερὸν τοῦ ἡλίου κυανοῦς, εἰ σταδαίη χλοαυγὴς ὄψη. οὕτω μεταπίπτει πρὸς τὸ φῶς ἡ πλέκωσις.

PAuo autem incipiente vere ad pratum aliquod accedens, quando & flores prodeunt nō amabiliores modo, sed & (vt ita dixerit quispiam) floridiores; & quod ad colorem, & tincturam attinet, liquidiores: ipse quoque extentis pennis, iisque ostensis soli, & sublata cauda, eamque vndique circa se pandens, spectandos exhibet, & illius flores, & ver illud pennarum, perinde vt prato, ad huiusmodi contentionem, & certamen ipsum prouocante: conuertit quippe seipsum, & circumagit, & quasi quamdam pompam agit pulchritudinis suæ: quando videlicet, etiam admirabilior apparet ad splendorem solis, variantibus se coloribus, & paulatim in alios, atque alios transeuntibus, aliamque, ac nouam formositatis speciem subinde recipientibus; Accidit autem hoc potissimum in circulis, quos in summis pennis habet, quorum quemlibet, quasi quædam irides circundant. Nam qui ante æreus visus fuit, mox inclinante se paulum illo aureus conspicitur: & rursum, quod ad lucem apparuit, si sub vmbram transferatur, viride videbitur. Adeo ad luminis vicissitudinem pennarum ille ornatus variatur. *Lucian. de domo*

Item ex Tertulliano.

Tertul. l. de pallio Cataclistæ vestes de pressorio splendentes. Tunica patagiata auro clamata.

QVamquam & Pauo pluma vestis, & quidem de catacliſtis, imo omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent, & omni syrmate solutior, qua caudæ iacent, multicolor, & discolor, & versicolor, numquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.

LVSCINIA.

Descriptio sexagesima secunda.

LVscinam, auditores, vnam ex auibus maximè solent ij, qui naturas animalium scribunt, admirari, quod in tam paruo corpusculo tam clara, tam suauis, tam magna, tam iucunda vox inueniatur: quod verno tempore, cùm frondescere arbores incipiunt, diebus, ac noctibus perpetuis sine vlla intermissione canere soleat, vnde enim in auicula tam pertinax spiritus? vnde vis illa continendæ animæ, in canendo tanta, & vnâ continuatione cantionis viuæ contentiones vocis, & remissiones contineantur? vnde tam artificiosa, tamque perfecta musicæ scientia, tam ingeniosa modulatio, tàm gratus auribus sonus, qui modò in longum, continuo spiritu trahatur, modò summa quadam cum varietate flectatur, nunc concisa voce distinguatur, nunc intorta copuletur? Quid cum iterum vocem reuocat ex integra comprehensione cantum edit? quid cum modulos, nec inopinato, de repente-que commutat? quid cum ipsa secum iucunda, & tacita murmurat? nulla mehercule tam abstrusa, tam difficilis est cantio, quam non exprimat luscinia, plenam, grauem, acutam, crebram, extentam, summam, mediam, imam: Quid plura? Iam paruulis in faucibus omnia, quæ tanto labore, tanta industria, tanto studio, tot inuentis instrumentis genera cantionum ars hominum excogitauit, integra, atque perfecta reperiuntur.

Vide Gesnerum in Luscinia.

COLVMBÆ

COLVMBÆ COLLVM.

Ex Philone, de temulentia.

Descriptio sexagesima tertia.

Ὁτὲ αὖ χήνα τ' ἐφίσεις ἐπ' ἠλιακῆς αὐγαῖς, ἐ χαπτερόπους μυείας χρωμάτων ἀλλάττοντα ἰδέας, ἄ ἔχὲ φοινικοῦν, καὶ κυανοῦν, πυρωποῦ τε, καὶ αἰθαλοειδὲς, ἔτι δὲ ἀχρὸν, καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ ἴχει χρώματα ὧν οὐδὲ τὰς κλήσεις ῥᾴδιον ἀπομνημονεῦσαι.

VIdisti aliquando columbæ ceruicem radiis solis expositam, quàm multis modis colores variet, puniceum, cæruleum, igneum, & carbunculi speciem referentem, pallidum item, & rubicundum, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidem memorare sit facile.

HIRVNDO.

Ex D. Ambrosio hexam. l. 5. c. 17.

Descriptio sexagesima quarta.

HIrundo minuscula corpore, sed egregiè pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit, quia sapienter ædificat. *Nidus enim sapientiæ pretiosior est auro*, & cæt. de quibus alibi dictum.

GRVES.

Idem, lib. 5. hexam. c. 15.

Descriptio sexagesima quinta.

MAnifestum sane est, in septentrionalem plagã, hyeme grues frequẽtissimas conuolare: nec piguerit meminisse, quatenus expeditiones suas dirigant. Sub quodam militiæ eunt signo, & ne pergentibus ad destinata vis flatuum renitatur, arenas deuorant, sublatisque lapillis ad moderatam grauitatem saburrantur: tunc se tollunt in altissima, vt de excelsiore specula metẽtur, quas petant terras. Fidens meatu præit cateruas: volatus desidiam castigat voce, quæ cogit agmen. Ea vbi fatigata est, succedit alia: Pontum transituræ angustias captant, & quidem eas promptum est oculis deprehendere, quæ inter Taurinã sunt, & Paphlagoniam, id est, inter Caramben, & *χριῦ μέτωπον*. Cum trans medium alueum aduentasse se sciunt, scrupulorũ sarcina pedes liberant. Ita nautæ prodiderunt, compluti sæpe ex illo casu, imbre saxatili; arenas non priùs euomunt, quàm securæ sedis suæ fuerint: concors cura omnium pro fatigatis, adeòvt, si quæ defecerint, congruant vniuersæ, & lassas sustollant, vsque dum vires otio recuperentur, nec in terra cura segnior; excubias nocte diuidunt, vt exsomnis sit decima quæque. Vigiles pondusculà digitis amplectuntur, quæ si fortè exciderint, somnum coarguant; quod cauendum erit, clamore indicant: ætatem in illis prodit color, nigrescunt enim senectute.

APES.

Ex D. Gregorio Nazianz. orat. 34.

Descriptio sexagesima sexta.

Οὕτω γ' μελίσσαις τε, καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργὸν, καὶ φιλότεχνον, ἵνα τ' μὲ τὰ κηρία πλέκωσι, καὶ συνέχωσι δι' ἑξαγώνων συρίγγων, καὶ ἀντιπρόσωπον, καὶ τὸ ἰσόρροπον αὐταῖς διὰ τ' μέσου διατειχίσματος, καὶ δικαίως ἐπιπλεκομένων τ' εὐδείαις τ' γωνίαν ἀφεγματεύν), καὶ ταῦτα ἐν ζοφεροῖς ἐν τοῖς σίμβλοις, καὶ ἀορράτοις τοῖς πλάσμασιν.

VNde apibus, & araneis tantus laboris, atque industriæ amor, vt & illæ fauos construant, ac sexangularũ fistularũ, sibique inuicẽ ex aduerso respondentium adiumento cõtineant, & per intermedium parietem, atque angulos, & rectis lateribus alternatim inuexos, domicilium suum fulciant, idque in tam caliginosis aluearibus, obscurisque figmentis.

CVLEX.

Descriptio sexagesima septima.

IN magnis siquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina sequaci materia fuit, in his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio? quanta vis, quam inextricabilis perfectio? & sunt alia dictu minora, sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicuit? vbi odoratum inseruit? vbi vero truculentam illam, & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? disposuit ieiunam cauleam vti aluum, auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? telum vero perfodiendo tergori quo spiculauit ingenio? atque vt in capaci cùm cerni non potest exilitas, ita & reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset; Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit, potissimumq; è ligno cibatum fecit. Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in sublime iactus, tigium rapinas, & leonum iubas cum rerum natura nusquam magis, quam in minimis tota sit. *Plin. lib. 11. c. 2.*

SCORPIO.

Descriptio sexagesima octaua.

MAgnum de modico malum Scorpium terra suppurat, tot venena, quot ingenia, tot pernicies, quot & species, tot dolores quot, & colores.
Nicander scribit & pingit, & tamen vnus omnium violentiæ gestus de cauda nocere: quæ cauda erit quodcunque de posthumo corporis propagatur, & verberat perinde vt scorpij series illa nodorum venenata intrinsecus venula, subtilis, arcuato impetu insurgens, hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringens.

Tertull. in Scorpiaco.

ARANEÆ.

Ex Philostrato.

Descriptio sexagesima nona.

AT aula intus deserta ac destituta videtur, & ne columnæ quidem amplius ipsam firmant ac sustinent, quod & concidat ac diffluat, sed solis est habitãda araneis: solet enim animal silentio ac solitudine contexere. Aspice & fila, hoc expuentes stamen in pauimentum descenderunt, ipsas porro intuere, per illa descendentes atque reciproco meatu ascendentes, per aërem volantes, iuxta Hesiodum, ac volare meditantes, pictor ostendit: Angulis attexunt domos, has quidem latas, has vero concauas: in latis æstatem agunt, in cauis hyemant. Pulchra igitur, & hæc pictoris opera: Nam araneum ipsum sic tenuiter elaborasse ac iuxta naturam indicasse ipsiusque filum laboriosum ac diffi[illegible]e pinxisse, artificis est prudentis, atque ad amussim vera referentis. Hic autem nobis tenuissima quoque contexuit, ecce quadrangularis funis ab ipso est angulis circumiectus, vt mali rudens; tenuis autem funiculo applicita est tela quamplurimos exprimens orbes, quorum à primo ad minimum extensi contexuntur laquei æque atq; orbes, inter se distantes, per quos qui in perficiendo adiuuant opere discurrentes, remissa intendunt stamina, verum & texendi mercedem assequuntur muscas, si quæ telis implicentur, capientes. Vnde ne prædam quidem ipsarum præteriit ac neglexit pictor. Hæc enim pede, illa suprema tenetur penna, ista à capite deuoratur. Palpitant autem atque agitantur, effugere nitentes? ipsam tamen nec confundunt, nec dissoluunt telam. *Philost. in telis.*

CVLEX ET PVLEX.

Ex D. Augustino enarr. in Psal. 148.

Descriptio septuagesima.

QVis disposuit membra pulicis & culicis, vt habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? Vnam bestiolam breuem minutissimam considera quam volueris. Si consideres ordinem membrorum ipsius, & animationem vitæ qua mouetur, pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, deuitat molestias, exerit sensus diuersos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici quo sanguinem fugat? Quam tenuis fistula est qua sorbet? Quis disposuit ista? quis fecit ista? expauescis, in minimis lauda magnum.

VERMIS INDICVS.

Ex D. Ambroſio, Hexam. l. 5. c. 23.

Deſcriptio ſeptuageſima prima.

FErtur hic corniger vermis, conuerti primùm in ſpeciem Erucæ, atque in eam mutari naturam; inde proceſſu quodam fieri bombilius: nec eam tamen formam, figurámque cuſtodit, ſed laxis, & latioribus foliis videtur pennas aſſumere. Ex huius foliis mollia illa ſeres depectunt vellera, quæ ad vſus ſibi proprios diuites vendicarunt.

LEO.

Expreſſus è Græco Phile, Oppiani, & cæt.

Deſcriptio ſeptuageſima ſecunda.

LEonem ad timorem animantium videtur produxiſſe natura. Cernis, vt flammeo colore rutilus accenditur? vt ſuperbè graditur; vt vaſta ſe corporis mole efferens, præ ſe deſpicit omnia? quantum eſt, & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas, quantus in ſubſtrictis membris animoſi ſpiritus dominatur vigor?

Caput illi amplum maieſtatem feræ præ ſe fert: magni, & lucentes oculi, inter villoſa ſupercilia ſcintillant, colla, & armos effuſæ veſtiunt iubæ, magna vis laterum ſpirat, maior pectoris firmitas protuberat, maximus fæuit oris terror: qui totus eſt immani dentium rictu ſeptus. Quid genua loquar? quid tibiarum compagem? quid neruorum denſitatem? quid vngues? ex quibus, vel ſolis, leonem poſſis agnoſcere? quid inceſſum? quid ſaltum, quid curſus celeritatem? quid omnia. Et cum ſit vbique magnus, quanto tamen ſe maior eſt, ſi quando venatorum ſenſerit impetum? nulla tunc mora exilit è ſpelunca, & primùm truculenta rugit immanitate: ad huius rugitum pertimeſcunt, & aues cœlo volantes, & per ſyluas vagantes feræ, & immerſæ maris vorticibus belluæ, ipſæ denique nemorum frondes, ipſi montium veſtitus, ipſa ſaxa cõtremiſcũt, hoc veluti ſigno dato accingit ſe ad pugnam, & primùm longam, immanem, villoſam caudam explicans, terram A plaudit: mox ilia percurſans, eadem, veluti voluntario flagello identidem diuerberans, ad ſummum oculis eiaculatur fulgura, oris profundam voraginem aperit, dentes exerit, in hoſtes ſumma velocitate inuolat, hos cauda atterit, illos pedibus conculcat, aliorum trementes artus cruentis faucibus, fœdiſſima laceratione populatur.

ELEPHANTVS.

Ex C. Iulio, ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio ſeptuageſima tertia.

ELephanti iuxta ſenſum humanum intellectum habent, memoria pollent, ſyderum ſeruant diſciplinam, luna itaque creſcente gregatim amnes petunt, mox aſperſi liquore ſolis exortum motibus, quibus poſſunt, ſalutant: deinde in ſaltus reuertuntur; duo eorum genera ſunt, nobiliores indicat magnitudo, minores nothos dicunt; candore dentium intelligitur iuuenta: quo-
C rum alter ſemper in miniſterio eſt, alteri parcitur, ne hebetatus aſſiduo repercuſſu minus vigeat, ſi fuerit aliquãdo dimicandũ.

Cum venatu premuntur, pariter affligunt vtroſque, vt ebore damnato non requirantur, hanc enim ſibi cauſam periculi præſentiunt, oberrant agminatim: natu maximus ducit agmen, ætate proximus cogit ſequentes. Flumen tranſituri minimos ante mittunt, ne maiorum ingreſſus alueum atterant, & profundos depreſſis vadis gurgites faciant: Venerem ante annos decem fœminæ; ante quinque mares neſciunt: biennio
D coeunt, quinis nec amplius in anno diebus; non prius ad gregarium numerum reuerſi, quàm viuis aquis abluantur Propter fœminas nunquam dimicant, nulla enim noueruint adulteria, ineſt illis clementiæ bonum, quippe ſi per deſerta vagabundum hominem viderint, ductus vſque ad notas vias præbent, vel ſi confertis pecoribus occurſitent, itinera ſibi blanda, & tacita manu faciunt, ne quod obuium animal interimant. At conflictu fortuito ſiquando pugnatur, non mediocrem habent curam ſauciorum, nam feſſos, vulneratóſque in medium rece-
E ptant, cum captiuitate venerint in manus hominum, manſueſcunt ſumpto hordei ſucco: maria tranſmeaturi, naues non priùs ſubeunt, quàm de reditu illis ſacramentum luatur. Indicos elephantos Mauri timent, & quaſi paruitatis ſuæ conſci aſpernantur ab iis videri; non annis decem, vt vulgus, ſed biennio, vt Ariſtoteles definit, vtero graueſcunt, nec amplius, quàm ſemel gignunt, nec plures, quàm ſingulos: viuunt in anno

trecentos, impatientiſſimi frigoris truncos edunt, lapides hauriunt, gratiſſimàs in cibatu palmas habent, odorem muris, vel maximè fugiunt. Pabula etiam, quæ à muſculis contracta ſunt, recuſant; ſi quis caſu chamæleontem deuorauerit, vermem elephantis veneficum, oleaſtro ſumpto peſti ſuæ medetur: duriſſimum dorſo tergus eſt, ventri mollius: ſetarum hirſutiæ nullæ.

TIGRIS.

Ex Solino.

Deſcriptio ſeptuageſima quarta.

SEd magnis deinde ſpatiis intercedentibus, oſtia Oxi fluminis hyrcani habent, gens ſyluis aſpera, copioſa immanibus feris, fœtáque tigribus: quod beſtiarum genus inſignes maculis notæ, & pernicitas nobile reddiderunt: fuluo nitent, hoc fuluum, & nigrantibus ſegmentis internudatum, varietatem apprimè decet, pedum motum neſcio pernicitas, an velocitas magis adiuuet, nihil tam longum eſt, quod non breui penetrent; nihil adeò antecedit, quod non illicò aſſequantur. At maximè potentia earum probatur, cùm maternis curis incitantur: cùm catulorum inſiſtunt raptoribus; ſuccedant ſibi equites licet, & aſtu quantolibet amoliri prædam velint, niſi in præſidio maria fuerint, fruſtra eſt auſum omne Notantur frequentiſſimè, ſi quando latrones ſuos aſportantes catulos, renauigantes vident, in littore irrita rabie ſe dare præcipites, velut propriam tarditatem voluntaria caſtigantes ruina. Pernicitas eſt celeritatis, velocitas patientiſſimæ fortitudinis.

PANTHERA.

Ex eodem Solino.

Deſcriptio ſeptuageſima quinta.

PAntheræ quoque numeroſæ ſunt in Hircania; minutis orbiculis ſuperpictæ, ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cœrulea, vel alba diſtinguatur tergi ſupellex. Tradunt odore earum, & contemplatione armenta mire affici, atque vbi eas perſentiſcant, properato conuenire, nec terreri, niſi ſola oris toruitate, quam ob cauſam Pantheræ abſconditis capitibus, quæ reliqua ſunt ſpectanda præbent, vt pecuarios greges ſtupidos, in obtutu populentur ſecura vaſtatione. Sed Hyrcani, vt hominibus intentatum nihil eſt, frequentiùs eas veneno, quàm ferro necant. Aconito carnes illinunt; atque ita per compita ſpargunt, ſemitarum; quæ vbi eſæ ſunt, fauces earum angina ſtatim obſidentur, ideò gramen παρδαλιαγχές illi appellauerunt, ſed pantheræ aduerſus hoc virus excrementa humana deuorant, & ſuopte ingenio peſti reſiſtunt. Lenta illis viuacitas, adeò vt eiectis interaneis mortem diu differant.

B

CHAMÆLEON.

Ex eodem Solino.

Deſcriptio ſeptuag. ſexta.

PEr omnem Aſiam chamæleon plurimus, animal quadrupes, facie quâ lacertæ, niſi crura recta, & longio[illegible] ventri iungerentur, prolixa cauda, & eadem ad vertiginem torta, hamati vngues, ſubtili aduncitate, inceſſus piger, & ferè idem, qui teſtudinum motus: corpus aſperum, cutem, qualem in crocodilis deprehendimus, ſubducti oculi, & receſſu concauo introrſum recepti, quos nunquam nictatione obnubit. Viſum denique non circumlatis pupillis, ſed obtutu rigidi orbis intentat. Hiatus eius æternus, ac ſine vllius vſus miniſterio, quippe cum, neque cibum capiat, neque potu alatur, nec alimento alio, quàm hauſtu aeris viuat: color varius, & in momento mutabilis: ita vt, cuicumque rei ſe coniunxerit, concolor ei fiat: colores duo ſunt, quos fingere non valet, ruber, & candidus, cæteros facilè mentitur. Corpus penè ſine carne, vitalia ſine liene, nec niſi in corculo pauxillum ſanguinis eſt. Latet hyeme, producitur vere: Impetibilis eſt coraci, à quo cùm interfectus eſt, victorem ſuum perimit interemptus: nam ſi vel modicum ales ex eo comederit, illicò moritur.

C

D

Idem, ex Tertul. lib. de pallio.

EST & quadrupes tardigrada, agreſtis, humilis, aſpera, teſtudinem Pacuuianam putas? non eſt; capit & alia beſtiola verſiculum de mediocribus oppido, ſed nomen grande: Chamælcontem qui audieris, haud ante gnarus, iam timebis aliquid amplius cum leone. At cum oſtēderis apud vineam fermè ſub pampino totum; ridebis illicò audāciam, & Græciam nominis: quippe nec ſuccus eſt corpori, qui minutionibus multò licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum ſtatim à dorſo: nam deficit ceruix.

E

Itaque

Itaque durum reflecti, ſed circunſpectu emiſſitii ocelli, imo luminis puncta vertiginant. Hebes, feſſus vix ſe à terra ſuſpendit: molliter inceſſum ſtupens, & promouet, gradum magis demonſtrat, quam explicat, ieiunus ſcilicet ſemper, & indefectus: oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus: Tamen & chamæleon mutare totus, nec aliud valet. Nam cũ illi coloris proprietas vna ſit, quid acceſſit inde ſuffunditur. Hoc ſoli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum eſt de corio ſuo ludere.

CAMELVS.

Expreſſus ex Oppiano.

Deſcriptio ſeptuag. ſeptima.

PRæclarum, mite, domeſticum eſt Camelorum genus hominibus ad circumuehenda onera per quam familiare. Corpus illi ſupra cæterorum animãtium ſpeciem procerum, & punctis interſtincto tergore maculoſum, caput cæteroqui amplum paulatim ad verticem gracileſcit, ex eo geminæ cornuum ſpecies emergunt, ſupra vero tempora ſecundum aures, duo molliter conſurgunt aprices, in ore lacteus prominet numeroſa ſerie dentium nitor, oculi iucundiſſima luminis face ſcintillant: terga lata, & inſigni colliculo protuberantia, crurum non æqualis menſura, poſtici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda talis eſt, qualis ceruis, aut Damis eſſe ſolet, ſummis à tergo nigrantibus villis hirſuta. Ad ſummum tali eſt ingenio, vt onera quammaxima dorſo ferat, & longam viam continuo curſu deuoret, quod ſi quando conſiſtat, non vult flagris, & verberibus adigi, ſed ſuaui modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti nouis animis, ac viribus reuireſcit.

APER.

Philoſtratus in venat. ſuum.

Deſcriptio ſeptuageſima octaua.

Καὶ ὁρῶ τὰ ἔργα τοῦ θηρίου, καὶ τὰς ἐλαίας ἐξορώρυχε, τὰς ἀμπέλους ἐκτέτμηκε. καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλέαν ὅλην. πάντα δὲ ἐξήνηνεν ἐκ τῆς γῆς, τὰ μὲν ἀνορύττων, τοῖς δὲ, ἐλαύνων, τοῖς δὲ, παραχνῶν. ὁρῶ δὲ αὐτὸν, καὶ τὰς χαίτας φρίττοντα, καὶ πῦρ ἐμβλέποντα. καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ καταχρῶσιν ἐφ' ἡμᾶς ὦ ἄνδρες.

FEræ opera intueor: nam oleas effodit, vites abſcidit, & neque ficum, neque malum, neque malifloram reliquit: ſed cuncta radicitus euellit: hæc quidem effodiens, in hæc vero incidens, alia vero atterens. Video autem ipſum, & ſetis horrentem, atque igneis rubentem oculis, & ipſius in vos ſtrident dentes, ô generoſi.

CERVVS.

Ex Græco Oppiani.

Deſcriptio ſeptuageſ. nona.

CEruus eſt procera corporis ſtatura, præcellenti forma, lata facie, magnis, & inſignibus oculis, tergore variis maculis interſtincto, huic obæſa pectora, & ingentes armi decorè protuberant, crura ad pernicitatem curſus aptiſſima molliter gracileſcunt, nares patulis foraminibus, veluti quatuor ſiphonibus. conciſæ ingentem ſpiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Cernix minuta, atque elegans protenditur: ſed præcipuum in cornibus miraculum: nemus diceres denſis, prælteſque arboribus conſitum, & longis ramorum flexibus intertextum. Hoc illi natura præſidium aduerſus venatores dedit, quo ſi ſemel obuios perculerit lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum ſpecie, & decori corporis quadam maieſtate, deſidet imbellis animus, qui non ita ſæpe laceſſit Martem, adeo omnem ſalutis, & vitæ ſpem collocat in fuga; currit enim quamuelociſſime, Parthicam ſagittam crederes, aut fulgur, tam pernici, tam violento concitatur impetu.

A

MARTICHORA.

Expreſſa è Phile, Æliano, & aliis.

Deſcriptio octogeſima.

FVneſtum Indorum portentum eſt Martichora, qua nihil ad robur potentius, nihil ad ſpeciem terribilius, nihil ad ſtrages, ruinaſque omnes funeſtius: corpore eſt inſtar leonis valentiſſimi, cute ſanguinea, villis, ſetiſque perhiſpida, in ferocibus membris (mirũ) humani capitis ſpecies aſſurgit, in quo & terribiles oculorum faces emicant, & ad horrorem mortalium compoſita denſiſſimis pilis, veluti fruticantur ſupercilia. Aures, nec *omninò* breues, nec adeò longæ, partim hiſpidæ, partim etiam ad ligulas glabræ ſubrigent. Os omninò ternâ dentiũ pectinatim coeũtium ſerie, ſeu triplici vallo munitum, in ſpeciem magnæ voraginis expanditur: ſed præcipuum in cauda prodigium, magnitudine quippe non minor cubitali, aſperis vndique ſpinis riget, veluti ſcorpionis aculeis ſpiculata, tantum, & tam atrox telum fera bellua flectit in omnes partes, celeritate permagna. Nunc enim à tergo eductum protendit ad caput, nunc in terga reiicit, nunc in dextram, nunc in ſiniſtram vibrat, ſimulque emiſſas, quaſi ex pharetra ſagittas, ad iugeri ſpatium terribili fremitu iaculatur, etſi ſuccenſa rabies ardentiùs fuerit, vngues ipſos reuulſos de pedibus, in venatores intorquebit. Quid, quod voce eſt tam canora, vt imitetur fiſtularum modulos, tubarúmque concentum? Quid, quod ea crudelitate eſt, vt humanis carnibus inſaturabiliter expleatur? Quid, quod ſaltu ſic poteſt, vt morari eam, nec extentiſſima ſpatia poſſint, nec obſtacula latiſſima.

MONOCEROS.

Expreſſus è Plinio, Æliano, & aliis.

Deſcriptio octogeſima prima.

MOnoceros animal eſt Indicum, ferox, horribile, truculentum, non vnam feram diceres, ſed portentum ex multis belluis in vnum coeuntibus, ad terrorem humani generis fuiſſe conflatum. Corpore eſt inſtar equi, non modò procero, ſed valenti: capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, rictu leænæ ſimilis.

Eminet in media fronte nigrum cornu, duorum fermè cubitorum, quo nihil aſperius natura molita eſt, neque enim vt cætera cornua, aut concinnitatem habet vllam, aut leuitatem, neque pari vndique leuore riget æquabiliter diffuſum, ſed ferri lima mordacius, multiplicibus in orbem gyris conuoluitur: hoc inſolenter profuſam capitis iubam quatiens, quaſi ſtrictum mucronem, longum, minacem, noxium, protendit: currit autem quàm velociſſimè, & magno ſonitu, fremitúque fertur, inacceſſas montium ſolitudines, & denſiſſimos ſaltus peragrans; quod ſi, aut laſciuia feminis, aut iracundia (vt ſolet) in ſuum genus exardeſcat, furit inſaturabiliter, fodicat, vellit, inſtingit, laniat quâcunque rapitur, huc furorem, huc inſaniam, huc ſtrages concatenatas, & funera ruere crederes: at ſi fortè eximia virgo proceſſerit obuiam, cõtinuò furiales animalis iræ deferueſcunt, miteſcit animus, rectâ ad virginem pergit, demittit ſeſe, blanditur, in eius denique ſinu molliter conquieſcit.

DRACO INDICVS.

Expreſſus ex Philoſtrato.

Deſcriptio octogeſima ſecunda.

Εἰσὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ὅμοιοι τοῖς μεγίστων συῶν λεπτότεροι δέ, καὶ διάπτεροι, καὶ πλὴν αἰχμῆς ἄπειροι καὶ ἀδάκτου οἱ τῶν μεγάλων ἰχθύων. οἱ δὲ ὄρειοι δράκοντες πλὴν μὲν φολίδα, χρυσοῦ φαίνονται, τὸ δὲ μῆκος, ὑπὲρ τοὺς πεδινούς. χαίτας δὲ αὐτοῖς βοστρυχώδη, χρυσοῦ καὶ εἶνα. καὶ καταφρύονται μᾶλλον, ἢ οἱ πεδινοί. ὄμμα τε ὑπανέχουσι τῇ ὀφρύϊ δεινὸν, καὶ αἰετοῦς δεδορκὸς ὑπόχαλκόν τε ἠχὼ φθέγγεται, ἐπὶ δὲ τῇ γῇ ὑπονεμόμενοι

SVnt autem ingentibus porcis ſimiles, membris, ſed corpore graciles, & in quamcunque partem verſatiles; roſtro autem validiſſimo, tanquam ingentes piſces. Montani verò Dracones ſquamas habent coloris fulùi, longitudine autem excedunt campeſtres, barbáque illis ſetoſa, & ipſa coloris aurei, ſupercilia profundiora habent

σγ. ἀπὸ ᾧ λόφων πυρσῶν ὄντων, πῦρ ἀυτοῖς ἄπλει, λαμπαδίου πλέον, οὕτως καὶ τὸν ἐλέφαντας αἱ ἐρῦσιν.

habent, quam campestres. Oculi supercilijs sublunt, torue, grauiterque aspicientes: quibus perinde, ac si essent æneiresonant quando in terra serpunt; è cristis vero, quæ rubræ sunt, ignis scintillare videtur, & isti quoque elephantos capiunt.

CANIS.

Expressus ex sensibus Oppiani de venat. lib. 1. v. 401.

Μακεδονὸν κρέπτερὸν δίμας.

Descriptio octogesima tertia.

CAnis si absolutum modo videre desideras, talis est. Corpus illi procerum, & validum, caput amplum, læue, bene oculatum, lumina miti fulgore cærulea in oculis ardescunt: os oblongum, & pulchra dentium pectinatim coëuntium serie bene serratum, aures modicæ delicatâ obducuntur cute, ceruix protensa, robusta pectora, ampli, latique armi, obliquæ costarum series, craticulatimque distinctæ, lumbi modica carne sufferti, nec præpingues sunt, nec macilenti, crurum rectæ, & mollibus internodiis prolixæ tibiæ. Anteriores pedes posticis breuiores, cauda gracilis, & promissa ad talos vsque desinit.

Item, ex eodem loco.

Ἀκρότερος μετώπιον ἰκνέῖται.

ALius procerior in speciem collis assurgit, facie quidem depressa, simis naribus, horribilibus interciliis, quæ cæsius oculorum fulgor violentius irradiat, tota facies hispidaveluti senticetis fruticatur, lati porriguntur humeri, corpus valentissimum ad vim inferendam promptius, quam ad currendum, sunt enim eius vires firmæ, acer impetus, terribilis ferocia, atque animus infesta rabie semper armatus.

EQVVS.

Ex Synesio.

Descriptio octogesima quarta.

Ἐπεμψά σοι δῶρον ἵππον ἀπροφύλακτον εἰς ἄπασαν ἀρετὴν ἵππου τετυκότα, ἣ χρήσῃ μὲν ἐν ἁμίλλαις δρόμων, χρήσῃ δὲ ὅταν ἐπὶ θήρας ἔλθῃς, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς, καὶ ὅταν κριτὴς ἐπὶ τῷ λιβυκῷ τροπαίῳ πόμπην ἐπίνικον. οὐ γὰρ οἶδα ὅτι μᾶλλον θὴ κυνήγετης, ἢ κέλης εὐαγώνιος, ἢ πομπεὺς, ἢ πολεμιστήριος, εἰ δὴ γε νισαίων ἵππων ἰδεῖν θὴν αἰσθήσεως, ὀχθώδης τε ὢν τὸ κρανίον, καὶ λιπόσαρκος τὸν ὀσφῦν πάχος μὲ οὐδὲ τοῖς ἵπποις ὅσιος οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ θεός: μήκοτε δὴ τοῦτο, καὶ σοὶς ἐκείνας ἀντὶ τὰς ἀρετὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ τῶν σαρκῶν ἐλάττω παρὰ τὰ φύσιος ἀναπρώσατο, σοὶς μᾶλλον τὸν πόνους ὀστέα ἐπαρκῶν οἶδα διαφέροντα, οἱ μὲν σοὶ παρ' ὑμῖν ἵπποι τοῖς σαρξὶ πλείους εἰσὶ. οἱ δὲ ἡμέτεροι τοῖς ὀστέοις.

EQuum tibi dono misi ad omnem vitutem, quæ quidem in equo cernitur; habilissimum natura, & expeditissimum: quo vtêris in curriculorum certaminibus: vtêris etiam in venando, præliisque militaribus, & cum de lybicis triumphum egeris, etenim non possum satis constituere, magisne sit venator, an celes ludorum, an vero triumphator, an bellator, quod si Nissensibus equis aspectu deformior est, cranio verucoso, lumboque obeso, cogitabis quemadmodum, neque hominibus, sic nec equis omnia coniunctim à Deo dari: ad eas autem virtutes hoc ei nihil confert, si mollia duris pauciora à natura sortitus est, ad labores verò certum est ossa carnibus plus habere momenti, vestri sunt igitur carnibus plenioribus, nostri, ossibus.

Nota.

Commendat equum ab vſu, & vtilitate, nonnihil in eius maciem iocatus κέλης. Equus Celes ἵππος ὁ μονάμπυξ καὶ δρομικός. ὁ γὰρ σελλάριος λεγόμενος, quem Orion ἀπὸ τῆς κέλλης vult dictum, quod eſt πτέρνας καὶ βαδίζειν. Equus eſt ſingularis, & curſor, qui nunc ſellarius, à currendo ſic appellatus. Hoc qui vtebantur in ludis, dicebantur κελητίζειν, & Celetes quoque eidem nominati.

Niſſenſibus equis. *Mallem Niſæis. Niſæi equi apud Perſas commendatiſſimi, vnde & Solis victima Niſæus equus. λευκὸν ἵππον τῷ ὀρόσῳ Νισαῖον dixit Philoſtratus in vita Apollonij lib.* 1. c. 20.

Οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα. *Hoc ſecundum illud Homeri.* ἄλλῳ μὲν ἔδωκε πατὴρ ἄλλῳ δ' ἀλέγυνεν.

Item.

PRimum pectus, & crura ſphæris carneis decenter ornantur, coſtæ in quandam latitudinem porriguntur, aluus in breuitate conſtringitur, caput ceruinam reddit effigiem, imitatur velocitatem cuius videtur habere ſimilitudinem. Hic eſt ſub pinguedine nimia manſuetus, magna mole celerrimus, aſpectu iucundus, vſu gratus. Incedit molliter, teſſores ſuos inſanis feſtinationibus non fatigat, quieſcitur in ipſo, potius quam laboratur, & compoſitus delectabili moderatione, agilitate nouit continua perdurare. Caſſiodorus var. 4. 1.

Item ex Philoſtrato.

Τὸ δὲ μειράκιον, ὀχεῖται μὲν ἐφ' ἵππου λευκοῦ, μέλαινα δὲ ὡς ὁρᾷς ἡ κεφαλὴ τῷ ἵππῳ. καὶ λευκὴν ἀπεστέφανται κύκλον ὁπὸ τῷ μετώπου, καὶ ἀυτὸ δὲ σελήνης τὸ πλῆρες, καὶ φάλαρα ἔχει χρυσᾶ, καὶ χαλινὸν κόκκου μηδικοῦ. τοῦτο γὰρ τὸ χρῶμα, ὑπαναφέγει τῷ χρυσῷ, καθάπερ οἱ πυρώδεις λίθοι. στολὴ τῷ μειρακίῳ, χλαμὺς ἔχουσά πη ἀνέμου, καὶ κόλπου τὸ μὲν χρῶμα, ἐκ φοινικὸς ἁλουργίας ἣν ἐπαινοῦσι Φοίνικες. ὑφαίνεται δὲ τὸ ἁλουργὲς μάλιστα. δοκεῖ γὰρ σκυθρωπάζειν, ἥκιστα πρὸς τῷ Ηλίῳ ὄντα, καὶ τῷ δὲ Ἴδεως ἄνθει βάπτεται.

CÆterum adoleſcentulus equo quidem vehitur niueo; nigrum verò, vt vides, eſt equo caput: candiduſque fronti impreſſus eſt orbis, Lunæ plenitudinem referens. Habet, & aureas phaleras, & cocci Medici frænum. Hic enim color aurum illuſtrat, vt ardentes lapilli. Indumentum adoleſcentulo eſt chlamys, venti aliquid, ac ſinus habens. Color quidem ex Phœnicea purpura, quam laudant Phœnices. Purpurarum autem maximè diligatur, cùm enim obſcurari videatur, pulchritudinem quandam à ſole trahit, & Ides herbæ flore inſpergitur.

Notæ.

Ex φοινικῆς ἁλουργίας. Hic obſeruatione dignum eſt apud antiquos triplicem fuiſſe purpuram. ἁλουργίδα, φοινικίδα, ἐρυθρολιθῶ. *ἁλουργὶς eſt cæruleæ coloris, quæ violacea purpura à Cornelio Nepote, à D. Hieronymo ad Nepot annum purpura viola dicitur, ad quam alluſit Horat. epiſt. ad Auguſtum.*

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Altera eſt φοινὶξ, quæ, vt ait Gellius, extuberantiam, ſplendoremque ruboris habet: quia vna potuit altera eſſe vegetior. Tertia eſt Hermionica alba, cuius meminit Plutarch. in Alexandro, Lucianus in Pſeudomante, & Froſſardus Regem Luſitanæ alba purpura veſtitum induxit.

Ἴδεως ἄνθει. *Idem hic interpres herbam exponit, verùm quis iſtius ita meminit? Nõ me fugit Plinium obiter Ideam herbam memoraſſe c.* 11. *lib.* 27. *ſed nihil de eius purpura. Malim cum Heſychio formam, & pulchritudinem interpretari, vt in Paleſtra φοινίξῃ ἡ κόμη μετέῤῥει τῇ Ἴδῃ.*

Vide alias deſcriptiones, & cum iſta compone Theagenem Heliodori.

LEPVS.

Ex Æliani lib. 13. de animalibus Cap. 14.

Σκιρτᾷ τὰ μὲν πρῶτα ἀπὸ τῆς γῆς ὁ λαγὼς. & cætera.

Deſcriptio octogeſima quinta.

PRimum ex terra exiliens ſaltu fertur Lepus, & per dumeta, aliaue denſiora virgulta, & rigua loca expeditus perlabitur: tum verò ſicubi herbæ ſint altæ, & frequentes, ex ijs facile ſeſe explicat, atque elabitur: ac quemadmodum leonibus caudæ ad excitandas vires magno adiumento eſſe dicuntur, ſic huic aures roboris quaſi vexilla, & curſus ei incitamenta exiſtunt: fugiens eas ad tergum retorquet, ſicque ipſis tanquam ſtimulis torporem, & ignauiam, ne à currendo retardetur, concitat.

concitat, iam porro cursum, nec vnum, A nec recta tenet, sed & huc, & illuc se versat, & vero de recto flexu decurrit, vt perturbet, ac decipiat canes: ad id quidem diuerticulum, quo vult iter conuertere de auribus alterutram intorquet, eaque quasi moderatrice cursum dirigit: neque vero improuide vno, eodemque tempore omnes suarum virium neruulos prodigit; sed impetum insequentis obseruat, qui si ad insequendum tardus est, & segnis, non omnem suam celeritatem profundit, sed duntaxat canes antegredi maturans sese integrum seruat, & viribus suis modera- B tur, ne suam omnem currendi facultatem vrgens, ex incitato cursu viribus deficiat: penitus enim cognoscit se ad cursum longe, multumque antecellere, & videt impensius laborare non esse necesse. Quod si pedum celeritate canis ad conficiendum iter pollet, tum omnibus reuocatis viribus Lepus quanto maxime potest cursu fertur.

Cum autem longe, multumque canem anteuertit, & longo sane interuallo venatores, atque equos reliquerit, tum in aliquem tumulum ascendit, & in posteriores pedes sese erigens, tanquam ex aliqua specula, & intectantium, quantum C equidem existimo eos, vt debiliores ridet Et ita hoc veluti lucro confidentior, & iam quietem, tranquillitatemque adeptus, ex lassitudine, grate, & libenter dormit.

VVLPES PISCANS.

Expressa ex Olao.

Descriptio octogesima sexta.

OMnes in vnam vulpem fraudes natura videtur congessisse. Nihil tam varium, solers, subdolum, versatile, fraudulentum: vna est in plagis septentrionalibus, vt in cæteris, sic in piscando, ingenio prorsus admirabili. Obambulat igitur in ripa fluminis, & si quando piscibus, maxime vero cancrorum subiit desiderium, caudam villis, setisque obsitam molliter demittit in flumen; hanc summis aquis instar retis innatantem, cancri prædam, credo opportunam rati mordicus appetunt, sed illa summa celeritate caudam retrahit, & inhærentem cancrum ictu affligit ad terram, mox læta pabulatur.

PISCES.

CETVS.

Massæus, Stylo historico.

Descriptio octogesi. septima.

PEr eosdem ferè menses nouum, & multiplex aliud in mari miraculum extitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto, dum ex Lusitania Indiam petit, rostrata celsior Rhoterici Vasæi Pereriæ in medio cursu repente veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum aquę sonitu, ac motu, qualis, vbi in vada, & syrtes incurritur, edi consueuit: eo ipso terrore perculsi nautæ, demissa vtrimque bolide, profundum sine dubio mare comperiunt. Cum inflatis vento velis hæreret nauigium nihilominus, despiciendi causa, quod esset nox, admotis, ad marginem luminibus, ingentem belluam vident carinæ centum, & quinque dodrantium longitudine applicuerat corpus, cauda gubernaculũ illigar; talis immanibus latera ad summũ vsque cingebat, quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum adeo tetrum, ingenti videlicet horrore nautæ, militesque perfusi; vt vero dolij magnitudine vasto hiatu nouissime caput extulit, metu exanimati penè omnes, infernum profecto monstrum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda. D

Pauci, quibus in tanto discrimine mens, animusque constiterat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. Erant, qui contis & iaculis, balistisque depellendum suaderent cetum: alij contra nil magis tali tempore vitandum aiebant, ne tantæ molis animal vulneribus irritatum concussu ipso, & agitatione violenta nauem euerteret: in summa inopia consilij, cum nihil explicaretur, & maior in singula momenta terror instaret, suppliciter, ac demisse pacem, & veniam Dei, & cœlestium exposcere, atque E ad vota, precesque confugere placitum est. Neque ea irrita fuere. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo crucis, in medium prodijt. Ab eo sacris carminibus, & exorcismis delinita bellua (mirum dictu) nulla cuiusquam noxa, relicto nauigio, cum è portentosis narium fistulis ingentem reflaret aquæ vim, sese admodum placido lapsu in mare demisit.

A

BALENA
Tinemuthana.

Expreſſa ex Olao magno.

Deſcriptio octogeſima octaua.

BElluam molis ingentis in arenam Tinemuthanam æſtus proiecit, quam dum ego deſcribo, fabulam te audire putes, rem tamen veram narro.

Balena eſt longitudinis vlnarum triginta, vel ſi mauis nonaginta pedum, latera quaſi magnæ vrbis propugnacula triginta coſtarum ordines obuallant, quarum vnaquæque ad viginti fermè pedes excurrit; ſeſquipedali pariter ambitu collecta. Duas circumquaque pinnas arrigit, quindecim pedum, tantæ immanitatis, vt vna decem bubus deportanda ſatis eſſe poſſit. Tres illi ventres hiant, imo vaſti ſpecus, & voragines, in quibus edendi inexplebilis cupiditas, & æterna penè fames regnat, cauda bifurcata, & ſerrata in latitudinem ſeptem vlnarum diffuſa panditur.

Monſtroſa omnia, ſed nihil capite monſtroſius, diceres in eo tanquam in arce immanis belluę diritatem conſediſſe. Eius longitudo vſque ad rictum ſeptem vlnarum: eadem menſura linguæ fuit: oculorum interualla quindecim cubitos collegerunt. Oculi ſoli, & nares tanto corpori valde impares, & quales bubus eſſe ſolent, rictus inſtar inferni barathri, ſex vlnarum longitudine, ad clades animantium multiplices, & mundi funera panditur, maiore aliquanto ſpatio, maxillæ horribiles excurrunt, quæ ingentium arborum moles adæquant. Non vnum piſci guttur, ſed triginta varijs quaſi cuniculis, & meatibus conciſa, quorum quinque prægrandia ad voracitatem ſimul, & terrorem compoſita. Dentium vicem habent laminæ corneæ, etiam pilis, quod mireris, obſitæ, quibus ferale palatum riget veluti plumbo, ferroque cataphractum: ad ſummum duæ in capite cataractæ, quibus immenſos aquarum vortices eiectat. Tetra omnino bellua, qua nihil immanius, vnquam, aut viſum eſt, aut creditum: ea cum mortua in littus appuliſſet magna ex parte diſcerpta, centum fermè ingentia plauſtra ſuis reliquiis impleuit.

B

C

D

E

DELPHIN,
& Puer.

Ex Plinio iuniore.

Deſcriptio octogeſima nona.

ESt in Africa Hipponenſis colonia mari proxima, adiacet ei nauigabile ſtagnum, ex quo in modum fluminis æſtuarium emergit, quod vice alterna prout æſtus, aut repreſſit, aut impulit, nunc fertur in mari, nunc redditur ſtagno.

Omnis hic ætas piſcandi, nauigandique, atque etiam natandi deſiderio tenetur: maxime puerorum, quos otium, luduſque ſollicitat. His gloria, & virtus altiſſime prouehi, victor ille, qui longiſſime vt littus, ita ſimul nautas reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris, in vlteriora tendebat: Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc ſequi, nunc circuire, poſtremo ſubire, deponere, iterum ſubire, trepidantemque perferre, primum in altum: mox flectit ad littus, redditque terræ, & æqualibus ſerpit per coloniam fama, concurrere omnes, ipſum puerum tanquam miraculum aſpicere, interrogare, audire, narrare: poſtero die obſident littus, proſpectant mare, & ſi quid eſt mari ſimile. Natant pueri, inter hos ille, ſed cautius.

Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus quaſi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, varioſque orbes implicat, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor; accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam & attrectant præbentem; Creſcit audacia experimento: maxime puer, qui primus expertus eſt, adnatat, natanti inſilit tergo: fertur, refertuique, agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe, neuter timet, neuter timetur, huius fiducia, manſuetudo illius augetur; nec non alij pueri dextra, leuaque ſimul eunt hortantes, ac monentes.

Ibat vna, id quoque mirum, Delphinus alius, tantum ſpectator, & comes. Nihil enim ſimile, aut faciebat, aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum tamen, quam priora) Delphinum geſtatorem, colluſoremque puerorum, in terram quoque extrahi ſolitum, areniſque ſiccatum vbi incaluiſſet in mare reuolui. Conſtat Octauium Anitum legatum proconſulis in littus educto, religione

ligione prava ſuperfudiſſe vnguentum, cuius illum nouitatem, odoremque refugiſſe: nec niſi poſt multos dies viſum languidum, & mœſtum mox redditis viribus priorem laſciuiã, & ſolita miniſteria repetiiſſe. Confluebant ad ſpectaculũ omnes magiſtratus, quorum aduentu, & mora modica, reſpub. nouis ſumptibus atterebatur, poſtremò locus ipſe quietẽ ſuam, ſecretum perdebat. Placuit occulte interfici, ad quod cohortur. Hęc tu qua miſeratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? quamquam non eſt opus aſſingas aliquid, aſſuas, ſufficit, ne ea, quæ ſunt vera minuantur.

Vide in eodem argumento luculentam Æliani deſcriptionem, libro ſexto de animalibus, capite ſexto.

A bilicus quia exulceratus eſſet, ex eo factum eſt, vt & venæ quædam abrumperentur, & permultus ſanguis efflueret, ibique puer extremum ſpiritum effunderet. Id delphinus partim ex pondere ſentiens, non enim iam vt conſueuerat, tam leuis inſidebat, nempe qui ſpiritibus ſeſe non ſubleuaret: partim ſanguine imbutum mare videns, id quod res erat, vt intellexit, Amaſio ſuo ſuperſtes eſſe noluit. Quamobrem multo robore, quemadmodum Rhodia nauis plenis velis propulſa, ſic ſimul cum defuncto in litus ſe eiecit; amboque ſic iam mortuus, ille animi defectione expirans humi ſtrati iacuerunt.

Aelian. de anim.

B

Sic igitur incipit,

Ἔρωτα Δελφῖνος εἰς Ἰάσιον, id eſt.

C Eleber ille iam olim Delphini in Iaſo amor, quo formoſum adoleſcentem perſequutus eſt, non eſt mihi ſilentio prætereundus. Laſſenſium igitur gymnaſium mari immunet: illic ephœbi poſt curſus, & Palæſtras mare ingreſſi, recepto antiquitus more, lauabant: & cum aliquando natationi indulgerent vnum exillis formâ præſtantem Delphinus quidem acerrime amare occœpit; ad quem cum adnaſſet, initio non ei mediocrem metum incuſſit, ſed aucta paulatim familiaritate, ita puerum ſibi conciliauit, vt plane amicum, & beneuolum haberet.

Itaque luſitare inter ſe cœperunt, & natando inuicem certare. Aſt quando puer inſidens illi, ſeu ſeſſor equo, ſuperbus vehebatur, atque hoc ſpectaculum tum Laſſenſes, tum peregrini admirantur. Fergebat enim ſuos amores vehens Delphinus, & in mare tantum procedebat, quantum libebat puero. Deinde reuertebatur, & prope litus eum reſtituebat: vbi inuicem digreſſi: hic domum ſuam, ille in pelagus redibat: ſolebat autem apparere Delphinus eo ipſo tempore, quo dimittebatur gymnaſium. eo, quem expectauerat, viſo puer gaudebat, ſeque & colludendo belluæ maris, & ſuæ pulchritudinis formæ iucundum, præbebat ſpectaculum: vt qui non hominibus modò: ſed etiam feris formoſus videretur. Sed neſcio quæ inuidia redamantem illum non multo poſt tempore ſuſtulit, nimium enim exercitatus, & feſſus aliquando puer, cum toto ventre in vectorem ſuum delphinum temere iniecit, non animaduertens aculeatam ſpinam dorſi erectam eſſe, atque horrentem: cuius acuminibus eius vm-

D

E

CONCHA.

Ex Plinio.

Deſcriptio nonageſima.

C Firmioris iam teſtæ murices, & concharum genera, in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, lęuibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato.

Iam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrecta, ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere, connexis ad plauſum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex iis veneriæ præbentes concauam ſui partem, & auræ opponentes per ſumma æquorum velificant, ſaliunt pectines, & extra volitant, teque, & ipſi carinant.

POLYPVS,

Ex D. Ambroſio.

Deſcriptio nonageſima prima.

F Raudulentum illud Polypi ingenium non præteribo, qui vadoſo in littore petram nactus, affigitur ei, atque eius nebuloſo ingenio colorem ſubit, & ſimili ſpecie terga obductus, plurimos piſcis ſine vlla ſuſpicione fraudis allapſos, dum notam non præcauent, & ſaxum opinantur, caſſibus furtiuæ artis includit, & ſinu quodam ſuæ carnis intercipit. *Amb. l. 5. Hexa. c. 8.*

Ibidem quomodo cancri oſtrea diptycum ſuum explicantia, iniecto lapide venẽtur, præclare deſcribit.

ECHINVS.

Ex Ambros.l.5.Hexam.c.9.

Descriptio nonagesima secunda.

ECHinus animal exiguum, vile, ac despicabile (marinum loquor) plerumque index futuræ tempestatis, aut tranquillitatis adnuntius esse solet nauigantibus. Denique, cùm procellam ventorum senserit, calculum validum arripit; eumque velut saburram vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alieno stabilit, & regit pondere.

DESCRIPTIONES INANIMORVM.

INSVLÆ FORTVNATÆ.

Ex Platone, in Axiocho.

Descriptio nonagesimatertia.

Οσοις μὲ ουὖ ἐν τῷ ζῆν δίκμοι ἀγαθὸς ἐπέπνευσε, εἰς ἃ τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται, ἔνθα ἀρθονοι μὲ ὧραι παγκάρπου γαῖης βρύουσι. πηγαὶ δὲ ὑδάτων ἀγλαῶν ῥέουσι, πιστοῖσι δὲ λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐαρίζόμενοι. Διαπρεπεῖ δὲ φιλοσόφων, καὶ θιάσε ποιητῶν, καὶ χόροὶ χορεῖ, καὶ μουσικὴ ἀκούσμαλα, σωμάτων τε πολυτελὴς, καὶ ἱλαπάτου αὐτοχρήμαλα, καὶ ἀπόνητος ἀλυπία, καὶ ἡδεῖα δίαιτα, ἔτε χὸ χεῖμα σφοδρὸν, ἔτε θάλπος ἐγγίνεται, ἀλλ' ἔκρατος αἰὲ χεῖται, ἐκ θεῶν ἀλίε ἀκτῖσιν ἀνακιρνάμενος.

QVibuscumque in vita sors melior aspirauerit, sedes incolunt piorum, vbi omnes horæ scatent omnigena fructuum vbertate, fontes puris labuntur aquis, variis prata floribus innumera vernant. Conuentus sunt Philosophorum, theatra poetarum; exultantium corone, musicique concentus: ad hæc instructa genialiter conuinia, & ipsa se suggerens victus affluentia, indolentia immortalis, iucunda victus ratio. Non enim frigus illis, non æstus est grauis, sed temperatus aer funditur, mitibus solis radiis illustratus.

MVNDVS.

Ex Minutio Felice, in Octauio.

Descriptio nonagesima quarta.

QVid enim potest esse tam apertum, tam confessum, támque perspicuũ, cùm oculos in cœlum sustuleris, & quæ sunt infra, supráque, lustraueris, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipsum vide, quá latè tenditur, quàm rapidè voluitur, vel quod in nocte astris distinguitur, vel quod in diem sole lustratur: iam scis, quod sit in eo summi moderatoris mira, & diuina libratio: vide & annum, vt solis ambitus faciat, & mensem; vide vt luna auctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum, & luminis dicam recursantes vices, vt sit nobis operis, & quietis æterna reparatio? Relinquenda verò astrologis prolixior de syderibus oratio, vel quod regant cursum nauigandi, vel quod arandi, metendique tempus indicant: quæ singula, non modo vt crearentur, fierent, disponerentur, summi opificis, & perfectæ rationis egerunt; verum etiam sentiri, perspici, intelligi, sine summa solertia, & ratione non possunt. Quid, cùm ordo temporum, hac frugum stabili varietate distinguitur? nonne auctorem suum, parentémque testatur; ver æquè, cum suis floribus, & æstas cum suis messibus, & autumni maturitas grata, & hyberna oliuitas necessaria: qui ordo facilè turbaretur, nisi maxima ratione consisteret.

Iam prouidentiæ quantæ? ne hyems sola glacie ureret, aut æstas sola, ardore torreret, autumni, & veris inserere medium temperamentum, & per sua vestigia reuertentia anni occulti, & innoxij transitus laberentur. Mari intende, lege littoris stringitur; quicquid arborum est, vide quàm è terræ visceribus animatur; aspice oceanum, refluit reciprocis æstibus; vide fontes, manant venis perennibus; Fluuios intuere, eunt semper exercitis lapsibus.

Quid

Quid loquar apte diſpoſita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidve animantium loquar aduerſus ſeſe tutelam multiformem? Alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas vngulis, & ſpicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? Ipſa præcipue formæ noſtræ pulchritudo, Deũ fatetur artificem. Status rigidus, vultus erectus: oculi in ſummo, velut in ſpecula conſtituti: & omnes cæteri ſenſus, velut in arce compoſiti. Longum eſt ire per ſingula, nihil in homine membrorum eſt, quod non & neceſſitatis cauſa ſit, & decoris, & quod magis mirum eſt, eadem figura omnibus, ſed quædam vnicuique lineamenta deflexa, ſic & ſimiles vniuerſi videmur, & inter ſe ſinguli diſſimiles inuenimur. Quid naſcendi ratio, quid cupido generandi? nonne à Deo data eſt? & vt vbera partu matureſcente lacteſcant, & vt tener fœtus vbertate lactei roris adoleſcat.

Vide quæ Marcus Tullius habet in eo argumento libro ſecundo de natura Deorum.

PARADISVS TERRESTRIS.

Deſcriptio nonageſima quinta.

Ex imaginibus Richeo noſtra Latinit. expreſſus

INvoluptuarios hortos deuenimus, quos ſi nondum videris, animo, & cogitatione efformate. Regio in primis amœna, quippe ſitu præcelſa, ſpecie eximia, bonis opulenta, omni deliciarum genere affluẽs: Terra partim in planiciem exſpatians, partim in colliculos molliter aſſurgens, vernantem frugiferarum arborum copiam explicat: in ipſo hortorum apice fons eſt eximius, qui primum argenteis aquarũ vorticibus ebulliens, mox diffuſus in fluuium ſinuoſis flexibus, atque mæandris conciſus oberrat, & felicia arua perennibus fœcundat riuulis. Ad ſummum in quatuor ſalientes diuiſus celeberrimos amnes efficit, qui varias terrarum plagas interſecantes, pingui, ac feraci limo rigant.

Primus, opinor, Phiſon arenulas aureas, & illuſtre collucentium margaritarum decus egerit ad ripas, quas ob colonorum inopiam nemo colligit, auidius poſt hac tantæ opulentiæ non ita ſimplex poſteritas inhiabit. Cœli admodum iucunda temperies, quippe clementius renidens ſolis fulgor, vel minimas nebularum maculas tempeſtiue diſcurit. Ignis cæteroqui violentus in ſuo feriatur regno, & aëri leniter inſidens caloris, & luminis iucundiſſimam terris temperiem impertit.

Iam verò, & hæc pratorum herbeſcens viriditas intermicantium florum varietate picturata, & hæc arborum pubes enatis modò floſculis laſciuiens, præſentis, opinor veris præbet argumentum. Cum eodem ſuas partes agunt, reliquæ tempeſtates. Itaque & iam æſtatis beneficio ariſtas molliter flaueſcere, & in his pomariorum deliciis fructus matureſcere videas, qui carpentis inuitent manum. Ex altera parte autumnus gratam oliuitatem, & vites diffuſa corymborum luxurie collibus inſerpentes, & iam præmaturis racemis veſtitas, etiam ante Noëmi tempora, ſpecioſius oſtentat. Nullus hic hyemis rigor, ita vim omnem retundunt, partim clementiores ſolis radij, qui felicem plagam circumueſtiunt, partim etiam molles fauoniorum animæ, quorum flabellis, & placidiſſimo murmure regio tota circumquaque ventilatur. Diceres quatuor hic tempeſtates vna concinere, vere tamen ſuperiores partes ſemper obtinente. Hinc nemorum tractus denſiſſimo frondium veſtitu diffuſi, quarum aliæ ſimpliciori cultu vireſcunt, aliæ paulatim è viridi tum cæruleas, luteaſque, tum purpureas, & igneas tranſeunt in maculas, quales in arcu cœleſti cum voluptate miramur. Atque eo ipſo tempore Pſittaci, & quæcunque vario plumarum cultu aues emicant, ad gratiſſimum paſtum aduolantes, augent oblectationem: cum folia, & fructus, atque adeo ipſæ alites variis colorum picturis in certamen vſque luxurient.

Quid quod non modo certant pulchritudine amiculæ: ſed fractis vocularum modulis mellitiſſimos cantus fundunt? inter quas luſcinia pertinaci, vt ſolet, ſpiritu, modò in longum numeros trahit, modò ſumma quadam varietate flectit, modò conciſa voce diſtinguit. Fugerat me pene ales ille paradiſiacus, quem ex palma ſuſpenſum cerniris, eſt tenui imprimis corpuſculo, verſicolore plumarum amictu, in eo diuinitus ludente natura, ſuperbiens, lutei capitis maieſtatem interlitus ceruicis viror irradiat: pennæ mediocriter implumatæ purpuraſcunt, reliquum corpus auro ſubrutilo iucundiſſime flaueſcit.

Beatus ille cœleſtium ciuis, & naturæ parentis deliciæ, numquam appellit ad terras: ita in aëre perpetuum ſibi fixit domicilium. Neque vero pedes habet, neque eorũ vſum deſiderat, ſi quando enim poſt variam agitationem ſubit defatigatio, duabus pennis longiuſculis ſe, veluti filis æneis, applicat ad arbores, & ex iiſdem ſpectabile corpus librat. Leonum, tigrium, atque elephantorum greges, quos in varia ſparſos videtis, omni feritate depoſita placidiſſimos lucos oberrant, & ſuis alumnis blandiuntur, nec mirum, ſi Adamus, & Eua belluarum ingenio confiſi, ſine vllo timore propriùs accedunt, & inter eaſdem vagantur liberius.

REGIONES.

INDIA.

Ex Q. Curt. ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio nonageſima ſexta.

INdia tota fere ſpectat orientem, minus in latitudinem, quàm in recta regione ſpatioſa. Quæ áuſtrum accipiunt, in altius terræ faſtigium excedunt, plana ſunt cętera. Multis, & inclytis amnibus. Caucaſo monte ortis, placidum per campos iter prębent. Indus gelidior eſt, quàm cæteri: aquas vehit à colore maris haud multum abhorrentes. Ganges omnium ab ortu fluuius eximius, à meridiana regione decurrit, & magnorum montium iuga recto alueo ſtringit: in eum obiectæ rupes inclinãt in orientem, vtque rubro mari accipitur, & findens ripas, multas arbores cum magna ſoli parte exorbet: ſaxis quoque impeditur, quibus crebrò reuerberatur. Vbi mollius ſolum reperit, ſtagnat, inſuláſque molitur. Aceſines eum auget: Ganges in mare decurſurum intercipit, magnóque motu vterque colliditur: quippe Ganges aſperum os influenti obiicit, nec repercuſſæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celeber auditu eſt, quia per vltima Indiæ currit. Cæterum, non Crocodilos modò, vti Nilus, ſed etiam Delphines, ignotáſque aliis gentibus belluas alit. Erimanthus crebris flexibus ſubinde curuatus, ab accolis rigantibus carpitur. Ea cauſa eſt, cur tenues reliquias, iam ſine nomine in mare emittat; multis præter hos amnibus tota regio diuiditur: ſed ignobilibus, quia non adeò interfluunt. Cæterùm, quæ propiora ſunt mari, auſtri maximè deuruntur; ij cohibiti montium iugis, ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mites: ſed adeò in illa plaga mundus, ſtatutas temporum vices mutat, vt cùm alia feruore ſolis exæſtuent, Indiam nines obruant: rurſúſque vbi cætera rigent, illic intolerandus æſtus exiſtat. Mare certè, quo alluitur, ne colore quidem à cæteris abhorret; ab Erithreo rege inditũ eſt nomen, propter quod ignari rubere mare exiſtimant. Terra lini ferax, inde plèriſque ſunt veſtes, libri arborum teneri, haud ſecus, quàm ceræ literarum notas capiunt. Aues ad imitandum humanæ vocis ſonum dociles ſunt. Animalia inuſitata cæteris gentibus, huic inuecta. Eadem terra, & Rhinocerotas alit, non generat. Elephãtorum maior eſt vis, quàm quos A in Africa domitant, & viribus magnitudo reſpondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni, modicóque lapſu ſegnes aquas ducunt. Gemmas, margaritáſque mare litoribus infundit: neque alia illis maior opulętiæ cauſa eſt, vtique poſteaquam vitiorum commercium vulgauere in exteras gętes. Quippe æſtimantur purgamenta æſtuantis freti pretio, quod libido conſtituit; ingenia hominum, ſicut vbique apud illos quoque locorum ſitus format.

BRASILIA.

Maffæus, in Indica hiſtoria.

Deſcriptio nonageſima ſeptima.

ESt autem Braſilia noui orbis pars, quam paulò poſt Capralis acceſſum, Americus Veſpucius Florentinus eiuſdem Emmanuelis auſpiciis, accuratius explorauit, atque à duobus ab æquatore gradibus, partibuſve, ad gradus quinque & quadraginta in auſtrum excurrens, trigoni oblongi ſpeciẽ refert: cuius baſis in æquatorem, ac Septentrionem obuerſa, ab oriente in occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit: latus in orientem ſpectans, interpoſito mari heſperiis Æthiopibus adiacet; alterum latus à Prouincia Perũana diſterminant iuga montiũ adeò celſa, vt ipſos auium volatus fatigare dicantur, vno dumtaxat, quod adhuc exploratum ſit, eóque difficillimo tranſitu, regio fermè tota in primis amœna eſt Cœli admodum iucunda, ſalubriſque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodiſſimi flatus matutinos vapores, ac nebulas tempeſtiuè diſiiciunt, ſoléſque puriſſimos, ac nitidiſſimos reddũt. Scatet ea tota plaga fontibus, ac ſyluis, ac amnibus inclytis; è quibus (vt reliquos taceam, is, quem argenteum vocant, leucarum quadraginta oſtio, in mare fertur, adeò violentus, vt inde nautæ dulces hauriant latices, priuſquam ex alto tellurem conſpiciant. Terra partim in planitiem exſpatians, partim in colles clementer aſſurgens, felix prępinguibus glebis, & riguo ſolo, ſempérque vernante; credita ſemina multiplici reddit fœnore, ac ſaccharo præſertim eſt ferax, quod cœleſte eſt donum.

TAPRO-

TAPROBANA.

Ex Maffeo, lib. 3.

Deſcriptio nonageſima octaua.

HÆc ouali maximè figura ducentarum circiter, & quadraginta leucàrum ambitu, leucas in lõgitudinem ſeptuaginta octo patet, in latitudinem quatuor, & quadraginta, atque à Cori promontorio, vt ſupra diximus, anulſa freto vadoſo Piſcariæ, quam appeliant, oræ protenditur: ea clementia cœli, ſoli vbertate, & copia fluminum, aquarúmque perennium, vt primorum parentum ſedes olim perhibeatur fuiſſe: varia pecorum armenta, necnon elephantos gignit egregiè bellicoſos, ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt: plurimas fert gemmas, verùm præcipuâ claritate ſapphiros, chryſolitos, pſeudopalos, ac pyropos, itémque aromata pretioſa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis.

Ad hæc, vel in primis iucundo ſpectaculo ſyluoſi montes, ad effigiem theatralem inflexi, vaſtam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam, & ſurrectam altitudinem penè ſeptem leucarum exſurgit.

PLAGA FRIGIDA.

Ex Curtio.

Deſcriptio nonageſima nona.

PAropamiſadæ appellantur, agreſte hominum genus, & inter barbaros maximè inconditum; locorum aſperitas, hominum quoque ingenia duranerat. Gelidiſſimum ſeptentrionis axem ex magna parte ſpectant: bactrianis ad occidentem coniuncti ſunt. Meridiana regio ad mare Indicum vergit; Tuguria latere primo aſtruunt, & quia ſterilis eſt terra materiæ, vdo etiam montis dorſo vſque ad ſummum ædificium faſtigium eodem laterculo vtuntur. Cæterum ſtructura latior ab imo paulatim incremento operis in arctius cogitur: ad vltimùm in carinę maximę modum coit. Ibi foramine relicto ſupernè lumen accipiunt: ad medium vites, & arbores, ſi quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt: penitus hyeme defoſſæ latent, cùm niue diſcuſſa aperiri humus cœpit, cœlo, ſolique reddantur. Cæterùm, adeò altæ niues premunt terram gelu, & perpetuo rigore conſtrictæ, vt ne anium quidem, feræve vllius veſtigium extet, obſcura cœli veriùs vmbra, quàm lux nocti ſimilis premit terram, vix vt quæ propè ſunt conſpici poſſint, in hac tamen omnis humani cultus ſolitudine deſtitutus exercitus, quicquid malorum tolerari poteſt, pertulit, inopiam, frigus, laſſitudinem, deſperationem, multos exanimauit rigor inſolitus niuis, & multorum aduſſit pedes, plurimorum oculos, præcipuè pernitiabilis fuit fatigatis, quippe in ipſo gelu deficientia corpora ſternebãt, quæ cùm moueri deſiiſſent, vis frigoris ita adſtringebat, vt rurſus ad ſurgendum conniti non poſſent.

PLAGA TORRIDA.

Ex eodem Curtio.

Deſcriptio centeſima.

AQuarum (vt ante dictum eſt) penuria, priùs quàm deſiderio, deſperatione bibendi ſitim accendit per quadraginta ſtadia, ne modicus quidem humor exiſtit: arenas vapor æſtiui ſolis accendit, quæ vbi flagrare cęperunt, haud ſecus, quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ feruore excitata lucem tegit: campúmque non Aſia, quàm vaſti, & profundi æquoris ſpecies eſt, nocturnum itet tolerabile videbatur, quia rore, & matutino frigore corpora leuabantur. Cæterùm, cum ipſe æſtus oritur, ſiccat, omnémque naturalem abſorbet humorem ſiccitas, ora, viſceráque penitus vruntur.

HORTVS.

Philoſtratus in Amoribus.

Deſcriptio centeſima prima.

Μῶν ἐπάδου τί σ' αὐτὰ ἢ κῆπον εὐωδίας, ἢ βεβλιώφ σοι τοῦτο. δηλῶ. σφόδρα ἄχουσ. σφόσβαλεῖ γάρ σε μὴ τ' λόγου, καὶ τὰ μῆλα. πόρρθοι μὲν ἕτοι φυτῶν, ὁδοὶ πορεύονται. τῆ μέσου δ' αὐτῶν ἐλευθερία βαδίζειν, πόα δ' ἁπαλὴ κατέχει τὸν δρόμους, οἷα, καὶ καταπλήττει φωμηλὼ εἶναι ἀπ' ἄκρων δ' τ' ὄζων μῆλα χρυσᾶ, καὶ πυρσὰ, καὶ ἠλιώδη σφοσάγονται, ἢ ἐμοὶ δοκεῖ τ' ἐρώτων γεωργεῖν αὐτά.

NVmquid eius, quæ in horto eſt beneolentiæ quicquam ſenſiſti? an hoc ſerò te adiit? ſed prompto audias animo, te enim vnà cum oratione mala quoque percutient, hi quidem plantarum ordines recti incedunt, per quorum medium ambulandi facultas datur, mollis autem herba curriculos obtinet, vt ſtrati inſtar iacentibus ſit. A ſummis autem ramis mala aurea, ruáque, ac lucida, ad ſe excolenda vniuerſum cupidinum examen attrahunt.

Vide Ciceronem, de Senectute num. 59.

Item, ex Ariſtæneto, epiſt. 3.

ΕΝδα πλάτανος μὲ ἄμφιλαφής τε, καὶ σύσκιος. Πνεῦμα δ' μέτριον, καὶ πόα μαλθακὴ, ὥρᾳ δέ ἐφιζέπαιδεῖαι εἰωδεῖα, ὅτι τὸ πεδίον κατελήλυθε μῆν. Οἱ τ' πολυπλεκάτων δενδρέων δενδρεῖται, πολλὰ δ' ὀπώρας πλησίον ὄντι, καὶ ῥοιαὶ, καὶ μῆλαι ἀγλαόκαρποι. φαίη τις ἂν καθομιλεῖν. τ' δ' ὀπωρινῶν αὐτοδὶ νυμφῶν τὸ χωρίον. ὧν μὲ οὖν ταῦτα, καὶ ἕτερα δένδρεα πλησίον, &c. quæ ſic latinè redduntur.

NAm ibi platanus denſa ramis, opaca vmbra, aura modica, herba mollis, & tempeſtate æſtiua florere docta: conſedimus humi, qua ditiſſimus campus, arboréſque iuxta crebræ frugiferæ.

Punicáque, & pirus, & fructu gratiſſima malus.

Dicat quis, Homericum verſum referens, pomariis nymphis ſacrum locum: ſed his, aliiſque iuxta arboribus florentes rami, fructus vberes, ſuauiſſimo odore permulcent amœnum locum. Decerptum ego folium coma, laxaui digitis, tum admoui naribus, id mihi odorem ſpirauit longè dulciſſimum: iuxta pampini patulæ, altæque admodum, amplexæ noſtra diu tenuere in flexu colla, dum circulatim pendulas vuas attendimus, quarum turgent aliæ, aliæ primulo nigrore matureſcunt; acerbæ quædam, aliæ florentes adhuc videntur. Ergo ad maturiores alius reptans aſcendebat, alius ſublimis è terra, ſumma læua quantum poterat, adprehenſa arbore aſcendebat in ramos, alius decerpebat dextera, alius ex arbore manum tendebat cano colono. Sub Platano fons amœniſſimus fluit aquæ, tam frigidæ, vt pedè rigorem ſentias: lepidus fons, inquam, ſed & iucundè temperatus Fauoni ſpiritus tempeſtatis æſtum demulcens, dum dulcem, & canorum ſonum inſpirat, & multam ex arboribus ſuauitatem odorum ſecum trahens reſpondet ſuauiſſimis N. vnguinibus, miſcetque odores ſimul, & ferè æquabili ſuauitate recreat ſenſus, niſi quod paulum ſuperabat vnguentum, mea ſententia hoc ſolo, quod Limonæ vnguentum erat: ſed & auræ vocalis ſonus argutum reſonabat ſonoro cicadarum ſono, quæ & meridiei æſtum leniebat: dulce luſciniæ circumuolitantes cantillabant: Alias quoq; ſuauiſonas auiculas vſurpauimus auribus veluti modulatis canticis colloquentes hominibus: adhuc mihi ante oculos habere eas videor, quarum illa in ſilice requieſcit, illa alam refrigerat, ſiccat alia, eſtque ex aqua quid trahat, eſt quæ cernua terram deſpectet, victum inde quæſitura.

Vide quoque apud Ælianum. libro 13. de animalibus, cap. 18. egregiam deſcriptionem horti Regis Indorum.

MONS.

Ex Maffæo, lib. 5.

Deſcriptio centeſima ſecunda.

SEd præcipua camino Tarnatenſi nobilitas, mons in nubes aſſurgit excelſus, & arduus, cuius inferiora denſis nemoribus veſtiuntur:

veſtiuntur: ſuperiora ex incendiis glabra, & horrida ſunt: in vertice crater hiatu vaſto in plures circulos circumductos maiores minoribus, ad ſpeciem amphiteatri diſcedit, inde per æquinoctia, maximè certis flantibus ventis, cum horriſono fremitu flammæ atro miſtæ fumo, & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent.

FLVVIVS EXVNDANS.

Plinius, lib. 8. epiſt. 17.

Deſcriptio centeſima tertia.

NVm iſtic quoque immite, & turbidum cœlum; hic aſſiduæ tempeſtates, & crebra diluuia: Tyberis alueum exceſſit, & demiſſioribus ripis altè ſuperfunditur, quamquam foſſa quam prouidentiſſimus Imperator fecit, exhauſtus, premit valles, innatat campis: quáque planum ſolum pro ſolo cernitur: inde, quæ ſolet flumina accipere, & permiſta deuehere, velut obuius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipſe non tangit.

Anio delicatiſſimus amnis, ideóque adiacentibus villis velut inuitatus, ac retentus, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clauſus, dum amiſſum iter quærit, impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem ſupellectilem, alibi inſtrumenta ruris, alibi boues, aratra, rectores, hic ſoluta, & libera armenta: atque inter hæc, arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina variè, latéque fluitantia, ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non aſcendit amnis, nam pro amne imber aſſiduus, & deiecti nubibus turbines, prompta opera, quibus pretioſa rura cinguntur, quaſſata, atque etiam diſcuſſa monimenta, multi eiuſmodi caſibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna.

FONS.

Ex Apuleio, in metam.

Deſcriptio centeſima quarta.

NAmque ibi ſaxum immani magnitudine procerum, & inacceſſa ſalebritate lubricum, mediis de fauci-bus lapidis, fontes horridos euomebat: qui ſtatim proni foraminis laciniis editi, perque procliue delapſi, & anguſti canalis exſecto contecti tramite, proximam conuallem latenter incidebant, dextera, lęuáque cotibus cauatis perſerpunt, & longa colla porrecti ſæui Dracones, inconniuæ vigiliæ luminibus addictis, & in perpetuam lucem populis excubantibus.

CLITVMNVS FONS.

Plinius, lib. 8. epiſt. 8.

Deſcriptio centeſima quinta.

VIdiſtine aliquando Clitumnum fontem? ſi nondum: (& puto nondum, alioqui narraſſes mihi) vide quem: ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi.

Modicus collis aſſurgit antiqua cupreſſu, numeroſus, & opacus: hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed impariibus, eluctatúſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus, ac vitreus, vt numerare iactas ſtipes, & relucentes calculos poſſis. Indè, nõ loci deuexitate, ſed ipſa ſui copia, & quaſi pondere impellitur. Fons adhuc, & iam ampliſſimum flumen, atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque, & contrario niſu in aduerſa tendentes tranſmittit, & perfert: adeò validus, vt illa, qua properat ipſe, tanquam per planum ſolum, remis non adiuuetur.

Iucundum vtrumque per iocum, & ludum fluitantibus, vt flexerint curſum, laborem otio, otium labore variare, ripæ fraxino multa, multa populo veſtiuntur; quas amnis perſpicuus, velut merſas viridi imagine muniuerat.

Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit, adiacet templum priſcum, & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus, indutúſque prætexta: præſens numen, atque etiã fatidicum indicant ſortes. Sparſa ſunt circa ſacella complura, totidémque Dei ſimulachra, ſua cuique veneratio: ſuum nomen; quibuſdam verò etiam fontes; nam præter illum, quaſi parentem cæterorum, ſunt minores capite diſcreti, ſed flumini miſcentur, quod ponte tranſmittitur: is terminus ſacri, profanique in ſuperiore parte nauigare tantum, infra etiam natare concellum: Balineum Hiſpellates, quibus illum locum Diuus Auguſtus dono dedit, publicè præbent, & hoſpitium: nec deſunt villæ, quæ ſequutæ fluminis amœnitatem margini inſiſtunt, in ſumma nihil erit, ex quo non capias voluptatem.

Notæ in Clitumnum fontem.

Vide, quem ego proximè vidi.
Notat ſuæ hypotypoſeos & φαντασιώδη ἐνεργίαν, quæ rem cæteroqui abſentem, legentium penè ſubiicias oculis.

Modicus collis, &c. *Fontem arborum ramis opacatum ſignificat: quod tantoperè Aelianus, in ſuis τέμπεσιν prædicat de Ponto, πολλὴ ἡ κατ' αὐτὸν ὑποσκιὰ ἐκ τῶν παραπεφυκότων δένδρων, καὶ τῶν ἐκπεπτωκότων κλάδων πίπτουσα. Multa circa fluuium vmbra ex* B *aſſitis arboribus & impendentibus ramis oritur.*

Eluctatus. *Eluctari videtur fons, cùm in ortu argenteos vortices glomeratim bullantes vomit.*

Ampliſſimum flumen. *Clitumnus agri Faliſci celeber fluuius, de quo Virg. 2. Georg.*

Hinc albi Clitumne greges, &c.

Eius enim aquæ potæ candidos faciunt boues, vt memorat Plinius, l. 2. c. 103.

Illa qua properat. *Qui declini, inquit, flumine nauigant, nulla remigatione indigent: qui aduerſo fluminis obluctantur alueo, illum ægerrimè contis, remiſque ſuperant, ita rapido curſu fertur* C *increatus.*

Per iocum, ludumque fluitantibus: *amænandi, vt ait Saluianus, animi cauſſa nauigantibus.*

Viridi imagine. *Præclarè hoc Statius in Tiburtino Manlij Vopiſci.*

—Nemora alta citatis
Incubuere vadis, fallax reſponſat imago.
Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas.

Arbores igitur, velut merſas in lucenti amne, numerari ſignificat, cùm re ipſa vmbræ ſenſum fallant.

Templum priſcum. *Clitumni opinor, plena non modò ſuperſtitionibus vrbes, ſed & agri ipſi.* D *Vnde & Plinius in Traiano dixit: luſtrare ſaltus, excutere cubilibus feras, ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre. Inter hæc pia mente adire lucos, & occurſare numinibus: quia vbique etiam, inter has ſolitudines ſparſa fana, & ſimulachra.*

Clitumnus amictus, ornatúſque prætexta. *Fluuiorum ſtatuæ pro ripis ſtabant conſecratæ, & virili quidem ſpecie. Talis Nilus, & Phaſis apud geminos Philoſtratos. Talis hic Clitumnus inſuper prætextatus, vt Patricius: Non accipio de ærea, aut lapidea prætexta, ſed vera. Mos enim antiquorum ſimulachra veſtiebat. Quod ex Tranquillo diſcere eſt, c. 22. in Caligula. Quin & prægnantes mulieres molliorem partum ſibi pollicebãtur, ſi idolorum veſtibus eſſent amictæ. Hoc Tertulianus indicat, lib. de anima, c. 39. Omnes, inquit, idololatriæ obſtetrice naſcuntur, dum ipſi adhuc vteri infulis apud idola confectis, redimiti, genimina ſua dæmoniorum candidata profitentur.*

Fatidicum indicant ſortes: *Plena ſortibus, & ſortilegiis eo tempore fuit Italia.*

Hinc Præneſtinæ, illinc Tirinthiæ. Hic & Faliſcæ omnes Tiberius authore Tranquillo diſcutere conatus eſt, ne ſic in annos principis inquirerent. Sed Præneſtinarum ſortium maieſtate territus deſtitit c. 63.

Is terminus ſacri profanique. *Clitumnus nempe ſacra prædia & agros à profanis diſtinguit.*

Hiſpellates. Agri (opinor) Faliſci incolæ.

Multa multorum inſcripta. *De tabulis votiuis, luculentum habes Theodoreti teſtimonium in oratione de martyribus, de quo alibi dixi.*

FONS ÆSTVOSVS.

Plin. epiſt. 30. lib. 4.

Deſcriptio centeſima ſexta.

ATtuli tibi ex patria mea pro munuſculo, quæſtionem altiſſima iſta eruditione dignam: fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paulum retentus in larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die ſtatis auctibus, ac diminutionibus creſcit, decreſcitque: cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur: iuxta recumbis, & veſceris, atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidiſſimus) potas: interim ille certis, dimenſiſque motibus, vel ſubſtrahitur, vel aſſurgit; annulum, ſeu quid aliud ponis, in ſicco alluitur, ſenſim, ac nouiſſimè operitur. Detegitur rurſus, paulatimq; deſeritur: ſi diutius obſerues, vtrumque iterum, ac tertiò videas: ſpiritúſque aliquis occultior, os fontis, & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut deceſſit expulſus; quod in ampullis, cæteriſque generis eiuſdem videmus accidere: quibus non hians, nec ſtatim patens exitus eſt. Nam illa quoque, quanquam prona, & vergentia per quaſdam obluctantis animæ moras, crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque, quáque impellitur ratione, aut reſorbetur ille, hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur, vel egeritur? an, vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis, obuióque æ- E ſtu retorquentur. Ita eſt aliquid, quod huius fontis excurſum per momenta repercutiat? an latentibus venis certa menſura, quæ dum colligitur, quod exhauſerat, minor riuus eſt, & pigrior, cùm collegit, agilior, maiórque profertur? an neſcio quid libramentum abditum, & cœcum, quod cùm exinanitum ſuſcitat, & elicit fontem: cùm repletum moratur, & ſtrangulat.

Notæ.

Quæſtionem. *Ea quæſtio eſt, quæ curioſis Prometheus in Caucaſo fixit crucem. Multas hic diſertiſſimè*

disertißimè rationes affert Plinius.

Sed quis rem acu tangat? *Poßidonius ſugillat Ariſtotelem, qui æſtum fieri dixerat, propter ſublimia litora, quibus aqua repercuteretur. Apollonius in ea, quam ad Indos ſcribit epiſtola, ait,* Ὠκεανὸν ἐφ' ὃ εἰς ἐλαιώδη πνεῦμα; *ex multis hiatibus, qui partim ſub ipſo, partim in terra circa ipſum ſunt, ad exteriora diffundi, ac rurſus retrocedere. Bona pars hanc πλημμυρίδα tribuit lunæ, in quibus eſt Iulius Cæſar, l. 4. de bello Gallico, ſatius cum Antiphilo concludere:*

Θαύμα βίῃ δαίεσθαι τὸ μυρίον, ἐκδὲ μετεύειν.
Σιὼ σαόην ἀρρήτῳ ταῦτα μέμηλε φύσει.

FONS AMMONIS.

Ex Curtio, lib. 4.

Deſcriptio centeſima ſeptima.

EST etiam aliud Ammonis nemus, in medio habet fontem: aquam ſolis vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cùm vehementiſſimus eſt calor, frigida eadem fluit; inclinato in veſperam calescit: media nocte feruida exæſtuat, quóque propius nox vergit, ad lucem multum caloris decreſcit: donec ſub ipſum diei ortum, aſſueto tempore langueſcat. Id, quod pro Deo colitur, nam eandē effigiem habebat, quam vulgò diis artifices accommodauerunt. Vmbilico maximè ſimilis eſt, habitus ſmaragdo, & gemmis coagmentatus: hunc cùm reſponſum petitur, nauigio aurato geſtant ſacerdotes, cum multis argenteis pateris, ab vtroque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ, virgineſque, patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propitiare Iouem credunt, vt certum edat oraculum.

TEMPE.

Ælianus, variæ hiſt. l. 3. c. 1.

Ἔστι δὴ χῶρος μεταξὺ κείμενος.

Deſcriptio centeſima octaua.

EST itaque locus inter Olympum, & Oſſam ſitus: ſunt autem hi montes altitudine immenſa præditi, & quaſi diuina quadam cura diſiuncti, atque in medio locum complectuntur, cuius longitudo ad quadraginta ſtadia porrigitur; latitudo verò in aliis partibus pedes centum, in aliis paulò etiam plus continet; Per hunc medium labitur fluuius, qui Peneus appellatur, in quem reliqui fluuij confluunt, & aquam ei communicando, magnis augent incrementis: hic locus habet varia, & omnis generis oblectamenta, non manibus hominum facta opera, ſed ſpontanea naturæ, quæ tunc ei plurimùm ad pulchritudinem ambitiosè contulit, cùm locus primùm naſceretur; nam in eo hedera copioſa, & admodum hirſuta viget, ac floret, & inſtar generoſarum vitium, in proceras arbores aſcendendo ſerpit, atque ipſis adnaſcitur Eſt & ſimilacis magna copia, quæ collē ipſum aſcendens ſaxum inumbrat, ita vt illud quidem lateat, cernatur verò nihil, præter viridantem herbam, ſitque veluti quædam oculorum panegyris. In ipſo campo, & planitie varij ſunt luci, & ſcenæ continuæ, æſtiuo tempore gratiſſima viatoribus receptacula, in quibus ſuauiter alſum captare poſſunt. diffluunt etiam riui crebri, & aquæ frigidæ, atque ad bibendum ſuauiſſimæ. Has aquas perhibent prodeſſe etiam lauantibus, & ad ſanitatem conferre. Concinunt etiam aues hinc inde diſperſæ, & in primis muſicæ, quæ ſitientes aures mirificè recreant, atque indefeſſos cum voluptate deducunt viatores, modulationibus ſuis prætereuntium laborem ſubleuantes. Ad vtrumque latus fluminis oblectamenta illa ſunt, de quibus antea dixi; & remiſſionibus, quietique apta loca. Per media verò tempe Peneus venit, quiete, & leniter fluens, in modum olei, hic vmbris denſiſſimis opacatur: quæ ab aſſitarum arborum ramis ortæ, maxima diei parte ſolares radios arcent à flumine, & nauigantibus temperatam frigore nauigationem præbent.

ELYSII CAMPI.

Lucianus, in vera hiſtoria lib. 2.

Κυμῆ οὖν ἡ πόλις.

Deſcriptio nonageſima nona.

IPſa autem ciuitas tota aurea, murus verò ſmaragdo lapide cingitur; porrò portæ ſeptem ſunt omnes ex integro ligno, & amomo. Pauimentum verò ciuitatis, & quæ intra mœnia eſt, terra eburnea; omnium autem Deorum templa beryllo lapide conſtructa ſunt, & altaria in eis maxima, vno è ſimplici lapide amethyſto cōſtant: in quibus diis immolant: Circa ciuitatem verò fluuius defluit vnguento optimo, huiuſque latitudo regalium cubitorum centum: altitudo quanta natantibus ſufficiat: porrò ipſius balnea domus magnæ ſunt, vitreæ, cinnamomo ſuccenſæ: atqui pro aqua, ros

tepidus in peluibus ſeruatur: vtuntur autem veſtibus purpureis tenuiſſimis araneārum telis: hi corpora non habent, ſed & impalpabiles ſunt, & abſque carne. Formam, autem, & effigiem ſolam habent, ac oſtendunt: incorporei tamen cum ſint, ſtant, mouentur, inteiligunt, vocémque emittunt, omniinóque videtur eorum anima nuda quædam circumuagari, corporis ſimilitudine circumdata: ſi quis autem non tetigerit, non credet, quod videtur non eſſe corpus. Sunt enim vt vmbræ rectæ, non nigræ: ſeneſcit nemo, ſed ea ætate, qua ſe eò contulit, permanet. Denique hîc haudquaquam eſt nox, ſed dies: neque admodum clara, ſed quale crepuſculum eſſe ſolet, iam Aurora apparente ante orientem ſolem. Talis lux terram habet, quare & vnum ſolum anni tempus nouere. Semper enim apud eos ver eſt, & vnus ventus ſpirat zephyrus. At locus cunctis quidem floribus, omnibus manſuetis plantis, & floribus viret. Quæ illic ſunt vineæ, duodecies quotannis ferunt, & ſingulis menſibus vnas reddunt. Mala vero granata, ac malos, cæteráque poma terdecies ferre dicebant. Nam menſe, qui apud eos Minois appellatur, bis ferre fructum: pro frumento vero ſpicæ, in ſummitate paratos panes emittunt, vt fungos. Fontes ſunt per ciuitatem, aquæ quidem quinque, ac ſexaginta, & trecenti: mellis vero alij totidem, vnguenti quingenti: verum & hi minores ſunt: flumina lactis ſeptem, & vini octo. Conuiuium vero celebratur extra ciuitatem, in campo, qui Elyſius vocatur: etenim pratum eſt pulcherrimum, & circa illud nemus omni arborum ſpecie conſitum, vmbram diſcumbentibus faciens, ſtratum autem ſubſternunt è floribus, miniſtrant autem, ac cuncta afferunt venti. pręterquam quod vinum non miſcent. Siquidem ea non indigent: nam circa conuiuium arbores ſunt vitreæ, magnæ, è micante vitro: harum fructus, pocula ſunt omni ſpecie operis, ac magnitudinis. Vbi autem quis ad conuiuium acceſſerit, vnum ex illis, vel duo menſis decerpta apponit: ea confeſtim vino replentur: prō ſertis vero luſciniæ, canoræque volucres cæteræ, flores è proximis pratis ore legentes, cum cantu eos ſuperuolāt, aſpergúntque. Porro vnguntur ad hunc modum: denſæ nubes vnguentum combibentes è fontibus, ac flumine, ſupráque conuiuium ſparſæ, ſenſim exprimentibus ventis tenuiſſimum quiddam, velut rorem diſtillant, in cœna autem muſicæ, & cantilenis vacant. Canuntur autem imprimis Homeri verſus, qui & ipſe adeſt, & cum illis conuiuatur, ſupra Vlyſſem diſcumbens: choreæ autem ſunt è puèris, & virginibus. Pręſunt vero illis, & concinunt: Eunomius Loctus, & Arion Lesbius, & Anacreon, & Steſicorus: Nam, & hunc apud eos vidi, iam ipſi Helena reconciliata. Vbi autem hi quieuerunt, ſecundæ choreæ ſuccedunt, è cygnis, philomenis, ac hirundinibus. Poſteaquam & illæ canere cœperint, iam tota ſylua reſonat, prætidentibus ventis. Hoc autem maximum ad lætitiam habent, fontes duo ſunt circa conuiuium, vnus quidem riſus, alter verò voluptatis. Ex horum ambobus, in initio conuiuij omnes bibunt, deinde reliquum lęti, ac ridentes exigunt.

Notæ.

Hæc deſcriptio, vt apparet, & exquiſitis inuentis, & elegantiarum delitiis tota affluit: cùm eaem conferri poterunt hypotypoſes: quas habent Homerus odyſſ. δ. Pindarus Olymp. ἐιδ. ς. Ariſtophanes βατραχ. 154. Sibylla λογ. ς Virgilius 6. Aeneid. Tibullus: ſed nulla locupletior inueniretur. Adde ad hoc argumentum Paradiſi terreſtris deſcriptionem, quam ex P. Richeomio latinam feci. Gilbertus cognatus hic affert deſcriptionem Elyſiorum camporum, quam totam inuenies apud Muretum.

VILLA IVLIANI.

Expreſſa ex Iuliano Imp.

Συγκηπίδιον μικρὸν, &c.

Deſcriptio centeſima decima.

PRędiolum exiguum quatuor agrorū, quod à Theta mihi datum in Bithynia eſt, tuę ſapientiæ, beneuolētiæque dono: do vilius mehercule munus, quàm quod opibus celebre, & beatum exiſtimatione, & ſermone hominum efficere poſſit. Verùm non vſque adeo iucundum, nec inſuaue, ſi tibi ſingulis partibus, & circumſtantiis illud deſcriptum ob oculos ponam. Nihil vero obſtat, quominus tecum iocemur homine abundante gratiis, atque eruditione. Diſſitum eſt à mari ſtadiis non plus viginti, vt neque mercator, neque nauta nugator, aut incurioſus huic loco ſit moleſtus. Neque temen prorſus Nerei gratiis deſtituitur: ſed piſcem ſemper habet recentem, & palpitantem. Progreſſus autem ab ædibus in colliem quendam, eò Propontidem, inſuláſque oculis perluſtrare poſſis: itémque vrbem à generoſo, ac ſtrenuo rege cognominatam. Nō algis, muſcóque inſiſtit, neque vbi periculum ſit, ab iectis in littus, & arenam, mitibus omnino, feréque non nominatis. Sed in hedera, cèpiſque, & herba fragrante: ibi amœniſſimum eſt, recubantem, cum librum inſpexeris: deinde viſum recreare, atque in naues, & mare, ſumma cum voluptate tranſmittere. Ea mihi adoleſcenti prorſus tenero habitatio videbatur iucundiſſima.

Nam

Nam & fontibus non malis prædita est, & balneis non inamœnis, hortóque, & arboribus. Postea quàm verò ad virilem, & constantem ætatem peruentum esset, veteris illius consuetudinis viuendi me desiderium cepit, venique sæpe, neque inanis, aut inutilis ille nobis conuentus fuit.

At ibidem agriculturæ meæ paruum quoddam monumentum, vinea breuis, quæ vinum suauiter fragrans, atque dulce gignit; non expectans, donec à tempore Bacchus aliquid accipiat. Videbis gratias, botrus tum in vite, tum sub torculari pressus, rosas olet. Mustum iam in cadis contentum ita est, quasi è nectare haustum sit, si Homero credimus. Quî factum est ergo, vt non magna copia sit eiusmodi vitium, neque in complura iugera sint transfusæ? forte quoniam negligentius insitionem curaui; sed cùm sobrius Bacchi crater mihi sit & frequẽtatio nympharum; tantum paraui, quantum ad meum, meorúmque necessariorum, qui pauci sunt, vsum pertineret. Nunc verò tibi charum caput dono, re quidem ipsa paruum, gratum tamen amico ab amico profectum, domo domum, iuxta sapientissimum vatem Pindarum. Literas ad lucernam hiulcè, & tractim scripsi: quamobrem, si quid peccatum est, velim id non accuratiùs examines, vt Rhetor Rhetorem.

Notæ.

Ἀπὸ τ πήθης, quæ sit illa Theta non video. Melius opinor, si nihil, λεπολογοῦντες πήθω, auiam, quod ipsum verbum sonat, dixerimus.

Νηρέως χάριτας, Nerei charites: *sunt pisces, vt ex eo patet, ἔχει ὃ ἰχθὺν περόφατον ἀεὶ, καὶ ἀσπαίεγρια.*

Επώνυμον πόλιν τῦ γηραιᾶ βασιλέως, Antigoniam intelligit, ab Antigono rege conditam, eique cognominem, quæ & Nicæa postea dicta est. Strabo, l. 12. κτίσμα τ Αντιγόνε ὃς ἀυτῶ Αντιγονίαν προσεῖπεν. Hæc autem Bithiniæ vicina, in qua hoc prædiolum.

Οὐκ ἀναιδήοντα, *locus hic erat confusus, quem germano sensui restitui: quid enim volebat:* Non expectans, donec à tempore Bacchum accipiat: *significat, non esse ex vinis asperis, quæ oporteat tempore condiri, ac mitigari.*

Νέκταρος ἀμβροσίῃ Ομήρῳ πεύνοντι. *Alluxit ad illud Odyssææ 9. vers. 359.*

Αλλὰ τὸ δ' ἀμβροσίης, καὶ νέκταρος ἕβην ἀμορβός.

Verùm hoc ambrosiæ, & nectaris est latex,

inquit de vino generoso, quod postea Panyasis est imitatus.

Νηφαλίου ὁ τ Διονύσου κρατῆρ. *Aqua dilutus Aeschylus, in Eumenidibus aquam vocat, καὶ ἀοίνους νηφαλίας μειλίγματα.*

Hanc autem frugalitatem in Iuliano commendat Ammianus, lib. 25. & immanem fuisse (vt eius verbo vtar) asseuerat.

A Omitto prolixas villarum descriptiones, quas vide apud Plinium libr. 2. epist. 17. & lib. 5. epist. 6. & apud Sidonium Apollinarem, lib. 2. epist. 2.

SOLITVDO TORRIDA.

Ex Curtio, lib. 4.

Descriptio centesima vndecima.

B AC primo quidem, & sequenti die tolerabilis labor visus, nondum tam vastis solitudinibus aditis, iam tamẽ sterili, & moriente terra: Sed vt se aperuere campi alto obruti sabulo, haud secus, quàm profundum æquor ingressi: terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium, aqua etiam deuexerat, quam vtribus cameli deuexerãt; & in arido solo, ac feruido sabulo nullæ erant. Ad hæc sol omnia accendebat, siccáque, & arida erant omnia, cùm repente siue C illud Deorum munus, siue casus fuit: obductæ cœlo nubes, solum vigente æstu fatigatis, etiamsi aqua deficeret auxilium. Enimuerò, vt largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hiante captare cœperunt.

SPELVNCA.

Apuleius, lib. 4. metam.

Descriptio centesima duodecima.

D MOns horridus, syluestribúsque frõdibus vmbrosus, & in primis altus fuit. Huius per deuexa obliqua, qua saxis asperrimis, & ob id inaccessis, cingitur: conualles lacunosæ, cauæque nimium spinetis aggeratæ, & quaqua versus repositæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De summo vertice fons affluens, bulE lis ingentibus scaturiebat, pérque prona delapsus, euomebat vndas argenteas, iámque riuulis pluribus dispersus, ac valles illas amnibus stagnantibus irrigans, in modum stipati maris cuncta cohibebat. Insurgũtverò speluncæ, qua margines montanæ desunt, turris ardua, caula firma, solidis cratibus, ouilique stabulatione commoda, porrectis vndique lateribus, ante fores exigui tramites, vice structi parietis attenduntur.

A

RVPES.

Curtius, lib. 6. & 8.

Descriptio centesima decima tertia.

PRærupta erat rupes, quæ spectat occidentem, eadem, quæ vergit ad orientem, leuiore submissa fastigio: multis arboribus obsita. Perennem habet fontem, ex quo largæ aquæ manant. Circuitus eius nonaginta duo stadia comprehendit. Petra, non vt pleræque modicis, ac mollibus cliuis, in sublime fastigium crescit, sed in metæ maximæ modum erecta est, cuius ima spatiosiora sunt. Altiora in altius coeunt, summa in acutum cacumen exurgunt. Radices eius Indus amnis subit prealtus, vtrimque asperis ripis. Ab altera parte voragines, eluuionésque præruptæ sunt: nec alia expurgandi patebat via, quàm vt replerentur.

VITIS.

Ex Diuo Ambrosio, Hexam. libr. 3. cap. 12.

Descriptio centes. decima quarta.

PRimum omnium, nihil gratius florentis odore vitis: siquidem de flore earum succus expressus, poculi genus conficit, quod & voluptati, & saluti sit. Deinde, quis non miretur, ex acino vinaceo, vitem vsque in arboris summum cacumen prorumpere, quam, velut quodam amplexu fouet, & quibusdam brachiis ligat, & circumdat lacertis, pampinis vestit, sertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primùm viuant, defigit radicem; Deinde, quia natura flexibilis, & caduca est, clauiculis, quasi manibus quibusdam, quicquid apprehenderit stringit, hisque se erigit, & attollit.

SEGES.

Ex eodem Diuo Ambrosio, lib. 3. hexam. cap. 8.

Descriptio centes. decima quinta.

B SVscipit igitur granum tritici putris gleba, & iparium cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet, ac comprimit. Inde, cùm se granum illud resoluerit, herbam germinat: grata ipsa iam species herbescentis viriditatis, quæ statim genus satum similitudine sui prodit, vt in ipso suæ stirpis exordio, cuius generis herba sit cognoscas, atque in herbis fructus appareat, paulatimque adolescit in fœnum, culmoque pubescens erigitur, & assurgit. Ast vbi se geniculata iam spica sustulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus gra-
C num formatur interius, ne tenera eius primordia, aut frigus iædat, aut solis æstus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæua discutiat. Succedunt quidam ordines spicæ, mirabili arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter se naturalis colligationis adstricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numerosioris pondere, velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar arbor
D onere curuetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, vt quasi quadam in arce prætendat, ne animum minorum morsibus suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur.

Compara quæ habet Cicero, lib. de Senectute.

PALMA INDICA.

Maffæus, lib. 7.

Descript. centes. decima sexta.

MVltis rebus ad victum necessariis carent incolæ, sed pro iis omnibus vna est palma; sic eam appellant, Iudaicis, & Africanis careotas ferentibus longè præstantior: quippe non proceritate solum, & pulchritudine excellit; verùm etiam tota prorsus in vsu est, ita multiplici, vt vulgo, si quem frugi, & industrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent.

Tengam Narlemue Indicorum , ſeu nu- A cem indicam Luſitani dixere. Humani ferme capitis magnitudine : duplici operimento:quorum exterius in ſummo læue,ſtupea intus depſitae(cairum vocant)netur, ac texitur,cannabis,&ſparti modo, cum alios in vſus , tum præcipue in vitilium nexus, & anchoralia: Neque materia vlla ad nauticos funes,& maris impetus obſequentior:namque vt ſalſuginem amat, ea planta. Cairum quoque ex ea prognatum,& marinis aquis immerſum identidem reuireſcit: & Anchoris illigatum fluctuantes ſalo naues egregie B continet. Non tam ab innata duritie,vel operis firmitate,quam viriditate ipſa,&lentitia quadam,ad inſtar corij: vt ſe vel in altum elato nauigio , mirá in tenuitatem extendat: vel reſidente rurſus in craſſitudinem contrahat.

Quod ſecus in noſtris euenit rudentibus: quæ nimirum ipſa vi , ac pertinacia ſæpe rumpuntur:Interior autem calix,rufo colore,& globoſa rotunditate prædurus, addito auro,vel argento in pocula figuratur: ipſa vero pomicaro, amygdalæ in mondum pin- C guedine quadam,&grato ſapore lacteſcens, non per ſe tantum in cibo grata eſt , ac ſalubris;verum etiam vbi viſum fuerit,exhauſto lacte paulatim in oleum eliquatur; Totus autem racemus dum ex eo tener adhuc emicat,fructus , nodo conſtrictus,ac leniter inciſus,in obdita oris anguſti vacula opimum inſtillat ſuccum : ex quo variis artibus,coctionibuſque,veteri(vt Strabo ipſe teſtatur) inuento,mel ſeu ſaccarum, vinum , acetumque perficitur,Iam folia cum & librariis pro papyro ſint , & loco tegularum impoſita domibus arceant imbres: tum etiam in veſtis formam facili ſimul , ac ſpiſſo contextu nectuntur: denique vna , eademque arbor omnia prorſus ad rem nauticam inſtrumenta , ac materiem præbet : quippe truncum,& ramos in malum,aſſamenta, clauoſque:comam in vela:Cairum in funes (vt dictum eſt) omnium optimos:filáque ad laterum ſuturas,poſtremò cocum ipſum , quæque ex ipſo conficiuntur in onera : Ita non ſine miraculo quodam omnibus plane rebus ex ſemet apta , & inſtructa nauigat palma, eademque diſcuſſa per hyemem vinaces ad prunas, lenta ignium alimenta ſuppeditat.

Incolæ importato lino , ſericoque talares tunicas eleganti opere, texunt , quibus honeſtius multó , quam cæteri Indi velant corpora. Piſcantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia, ſunt qui venereæ Cõchæ genus putent , miro ſplendore , & colorum varietate;hæc ſaburræ loco in onerarias indita , ac diuerſas in regiones euecta , apud Gangaridas , & Sionios , vilioris monetæ explent vicem : ad res parui pretij coemendas:apud Heſperios autem Æthiopas , cum rebus etiã carioribus permutantur. *Maff. l.7.*

VIOLA MARTIA.

Deſcriptio centeſima decima ſeptima

HÆc humilis per terram repit fragariæ modo , folia fundens à radice multa, lata, oenoſa, per ambitum leuiter ſerrata, hederæ foliis minora, rotundiora,tenuiora,nigrioraque,præſertim parte ſuperiore , inter quæ medij exeunt pediculi tenues , teneriuſculi , ſinguli ſingulos flores ferentes , pulchros,odoratos , colore in nigro purpureos , nonnumquam pallidiores,nonnumquam candidos , ex quinque foliis compoſitos , ac deinde penſiles folliculos , vaſculáve rotunda per maturitatem in tres partes dehiſcentia , ſemen minutum, album,in rotunditate oblongum , miliaceũ, medulloſum complectentia , radices tenues ſunt, & fibratæ.

Ex hiſt. plantarũ Rouillij l.7.

OCELLVS

Damaſcenus Loiellet.

Deſcriptio centeſima decima octaua.

D FOliis eſt longis , carnoſis , duris , anguſtis,in extremo acuminatis, incanis, cauliculis multis , iunceis rotundis, geniculatis læuibus , cubitalibus , aut altioribus , coeuntibus pyridatim internodiis,in quorum,& iis adnatorum cacuminibus calices ſunt longi,teretes glabri, orbiculo ſuperiore déticulati , è quibus flores omnium ſpecioſiſſimi prodeunt , ex ſenis foliolis,qui ſimplices ſunt , ex multo pluribus multiplices per extremas oras ſcitè ſimbriati caryophillorum odoratu , ſed longe ſuaniſſimo , colore alias purpuraſcente dilutius, alias intenſiores rubore nitente , alias candido.

Rouillius l.7.

E Sunt & non pauci albi,& purpureis punctis aſperſis verſicolores,quæ coloris varietate,& odoris ſuauitate , cum roſis de principatu certant.

LILIVM.

Ex D. Ambrosio cap. 8. lib. 3. Hex.

Descriptio centesima decima nona.

COnsiderate lilia agri, quantus sit candor in foliis; quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, vt Scyphi exprimant formam, vt auri species quædam intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta, nulli pateat iniuriæ.

Idem expressum ex Plinio &c.

NVm verò talis est lilij pulchritudo? num excelsa species? Num maiestate cinctum caput, cuius oneri vix collum sufficit? num argenteorum foliorum striati ordines: num paulatim in latitudinem se explicantes angustiæ? num resupina per ambitum labella, num delicatissima, quæ interiùs sunt fila? num filorum stantia crocis aureolis capita? num odor, num cãdor eximius, satis istud, vel me tacẽte, prædicant? egregio flore digna vestis, cuius viror radiat, fulget purpura, aurum rutilat, crocus accenditur, tot enim sunt in lilio colores, vt Theophrastus, Plinius, & Dioscorides naturalis historiæ antesignani author-res memorant: quin & lilia tota rubentia narcissos vocant, *O flos naturæ cerulum*, & mundi delicium: macte ista specie, macte tam vario colorum apparatu, Felix quidem in multis, sed in vno omnium felicissimus, quod præconem habes tuarum laudum, non Apollinem, sed Christum, qui te regis magni opulentiæ antepoluit.

LILIVM PERSICVM

Ex Rouillio l. xv.

CAulis est Lilio Persico ternum cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata, liliis cruentis paria; flores nutantes, nolarum effigie obsoleta purpura nigricant: radix bulbosa, fissa, minimè squammis loricata, albida, auersa parte sessilis, & plana, porrectis subtus obscure flauentibus.

ROSA,

Ex D. Ambrosio.

Descriptio centesima vigesima.

SVrrexerat antea floribus immixta teneris sine spinis rosa, & pulcherrimus flos sine vlla fraude vernabat: Postea spina sepsit gratiam floris, tamquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suauitatem perfunctionis suæ finitimis curarum stimulis sæpe compungat. *Ambros. Hexam. 3. c. 11.*

VER,

Ex Theophilacto.

Descriptio centesima vigesima prima.

Οἷον ἡ τὸ διαῤῥέον ῥεῖθρον ὑδάτιον ὡς ἁδὺ ᾖ ὁ ζέφυρος ὑποψιθύρων ἠρέμα τοὺς κλάδους, ποικίλαι ᾖ ἐγγίθεν ᾠδαὶ, καὶ ἀῦλοι χλοαὶ. ἐγ λειμῶνος δ᾽ ἄμυσι. τὰ μὲν γεωργίας ἔργα, τὰ δ᾽ φύσεως δῶρα, πάντα εὐώδη γὰρ ὑγιαινούσης χθονὸς, πάντ᾽ εὐμφῶν ἄνθος ἐν ἐπαοιδαῖς. Δεῖ γὰρ ἐγὼ δεῦ.

LIcet præterlabentem riuulum transgredi: Quam vero suauiter Zephyrus tacito strepitu mouet ramos, ac frondes: Ad hæc variæ auium cantiones accedunt, florum colores, pratorũ frutices, partim agricolationis opera, partim naturæ dona: omnia suauissimo odore fragrantia: terræ humores saluberrimi: Nympharum verò antrum non laudabo: requirit enim Theocritum.

Argumentum istud copiosum est, & passim occurrit: prolixè Libanius id exequutus est in ἐκφράσει, triumphat quoque in eo genere Gregorius Nazianzenus, cuius ego descriptionem Latine reddo libro decimo quarto.

RVS.

Ex Theophylacto.

Descriptio centesima vigesima secunda.

Ὁ Κορύδων εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ τῆς τύχης φίλος ὡς ἔοικεν. αἱ ἄμπελοι τῶ βότρυσιν ἀχθονται. αἱ ἀχράδες βεβαρυνται, καὶ τῶ πυρῶν ἐρέχονται. αἱ ἐλαῖαι τῶ γῆ προσπεπόνηνται. καὶ πρὸς πλάδες τῶν ἐπεγκαμένων κλάδας ἐπίζονται, εἰ λειμῶνες κατάπλεοι. ὁ ἀγρὸς τῶν πλησίων ἐφάμιλλος ἀνάκειται. ἀγὰ καὶ τὸ γυναῖον μετὰ τῶν ἀνδρὸς εὐφραίνει τὸν ἄνδρα. τοσοῦτοι γὰρ παῖδες αὐτῶ εἰσι καὶ δυνατοὶ, καὶ ἀκμαζοὶ τῶν ἡλικίαν πεπλήρωνται. ἀγρὸς μὲν γὰρ βοῶν ἀναμάζιος. ἀγρὸς δὲ γαλουχείας ἐπιδέεται. ἕτεροι δὲ ἄρτιον μόνον τὸ ὀδόντος βαδίσεως ἀπαρξάμενον. ἕτεροι παρεγκαυλίζεται, καὶ τῶν ὀδόντας ἀμείβονται· ἀγὰ δὲ ἀκμῆς ἐπιβάσεως. καὶ τοδόντιδες εἶναι κεκλήκασι) ἑκάστης ἡλικίας ἀνδρῶν ἡ δὲ ἡλικίας ἀνὴρ τάξις ἀπαρτίζεται.

COrydō homo beatus, & fortunæ amicus, vt apparet, vites granantur botris, pyri onustæ sunt, & vindemiatores postulant, oliuæ ad terram inclinant, & præ multitudine ferentes ramos onerant: prata cōmis luxuriant, area paleis æqualis est, sulcis. Sed & vxorcula cum reliquis hominem oblectat, tot enim sunt ei liberi, vt etiā Ægyptum, & Danaum, liberorum felicitate superet: alius enim adhuc mammillis adhæret, alius iam lactere desiit, cæteri repūt, qui nondum rectè gradi cœperunt: quidam balbutiunt, & dentes efferunt: reliqui ad vigorem ætatis accedunt, & iam adolescentiam grandiorem sortiti sunt: ad nodum distinctionum tibiæ, series ætatis est ei cōposita.

HYEMS.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio centesima vigesima tertia.

Ἀπῆλθε τὸ μετόπωρον, καὶ ὁ χειμὼν ἐπῆλθε γῆ ἡ θάλασσα, πρὸς γαλήνειαν ἀπαδὰς διήνεγκεν, εἰ πλοῦται τῶν λιμένας ὡς σωτῆρας ὄντας ἀσπάζονται, καὶ ὁ γεωργὸς ἐπὶ τὸν ἑαυτῶ ἀγρὸν καταφεύγει, καὶ ὁ μύρμηξ ἐκ τῆς λαχάνου τὸ ζῆν, καὶ τὸν πόνους ἔχει ἡδίονα ἀπολαύει.

PRæteriit Autumnus, & iam hyems terræ ingruit; mare tranquillitatis fœdera rupit: nauigantes portus, quasi fospitatores amplectuntur: & rusticus ad focum confugit, & formica in cauernis terræ suis laboribus parto victu fruitur.

TEMPESTAS.

Legendus Curt. lib. 4. Val. l. 1. cap. 8. Liuius, lib. 21. & 40. circa finem. D. Chrysost. ep. 1. ad Olympiadem Diaconissam, & cæteri. Disertè quoque descripsit Maff. his verbis.

Descriptio centes. vigesima quarta.

OCeani sæuientis, ventorúmque furētium: ea præcipuè regna sunt, in id spatium audacius, quàm felicius ingressis Maio mense Lusitanis: flammeus cometes horribili specie, in decimum vsque diem continenter apparuit: iámque variante sæpiùs cœlo, ac pelago, atrę, ac sordidæ nubes, ad Septentrionem conglobatæ, omnem in se flatum, quasi reciprocando collegerant: mare languidum erat; insidiosa tranquillitas: nautę locorum ignari, ac tempestatum, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant sinus, cùm ex iis, quas dixi nubibus, vniuerso repente impetu sese effundens aquilo, transuersas quatuor naues, quarum ad contrahendum minus aptè dispositæ fuerant armamentaria, inspectātibus cęteris, momēto ita euertit, & obruit, vt è tanto hominum numero nemo prorsus euaserit. In iis Bartolom. Diazius, cuius supra meminimus, rei nauticæ gloria in primis illustris, cùm è tot iam, ac tantis periculis antea fuisset ereptus, miserandum in modum interiit; saluti aliis fuere, vel demissæ raptim antennæ,

vel vbi id non licuit, vela ipſa vento diſrupta: eo tam horrendo ſpectaculo exanimati, qui ſuperfuerant conſanguineos alij, alij caros, amicoſque oculis fruſtra requirere: ad lachrymas, & complorationem, proni vtique in mœrorem ex interitu alieno ſui cuiuſque periculi metus obſtupefaceret. Quippe Borea pertinaciter flante pelagus identidem intumeſcere, fluctus modo ad aſtra ferri, modo ad tartara pœne ima ſubſidere: Naues cum extremo ſalutis diſcrimine prope modum inter ſe collidi. Ad hęc atra caligo, & rudentium ſtridor, & diſſonæ voces, varia, & incerta iubentium, non oculorum modo, ſed etiam aurium vſum abſtulerant: Quin, & ſalum ipſum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat.

TERRÆ MOTVS.

Ammianus lib. 17. cap. 7.

Deſcriptio centeſ. vigeſ. quinta.

IIſdem diebus terræ motus horrendi per Macedoniam, Aſiamque, & Pontum; aſſiduis pulſibus oppida multa concuſſerunt, & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades; Bithyniæ vrbium matris, cuius ruinarum euentum vere, breuiterque abſoluam.

Primo lucis exortu ad diem Nonum Cal. Septemb. concreti nubium globi nigrantium lætam paulo ante cœli ſpeciem confuderunt: & amandato ſolis ſplendore, nec contigua, vel appoſita cernebantur. Ita oculorum obtutu perſtricto humo inuolutus craſſæ caliginis ſqualor inſedit. Dein velutà numine ſummo fatales contorquẽte mannubias, ventoque ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulſorum auditus eſt montium gemitus: & eliſi littoris fragor: hæcque ſequuti Typhones, atque præſteres, cum horrifico tremore terrarum ciuitatem, & ſuburbana funditus euerterũt; & quoniam acclinitate collium ædes pleræque vehebantur: aliæ ſuper alias, concidebant, relanguentibus cunctis, ſonitu ruinarum immenſo. Interim clamoribus varijs excelſa culmina reſultàbant, queritantium coniugum, liberoſque, & ſi quid neceſſitudinis arcte conſtringit.

Poſt horam denique ſecundam, multo ante tertiam aër iam ſudus, & liquidus, latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuper ruentium ruderum vi nimia cõſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus; quidam collo tenus aggeribus obruti cum ſupereſſe poſſent, ſi qui inuiſſent, auxiliorum A inopia necabantur. Alij liquorum extantium acuminibus fixi pendebant: vno ictu cæſi complures: paulo ante homines, nunc promiſcuæ ſtrages cadauerum cernebantur. Quoſdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebant intactos angore, & inædia conſumendo.

Vide quoque Dionem, ſeu Xiphilinum in Traiano.

TEMPLVM.

De vrbibus, templis, & ædibus dixi ſuperiori libro, non erit tamen hic abs re audire Egnatium de Venetiani templi ſtructura.

Deſcriptio centeſ. vigeſ. ſexta.

TEmplum D. Marci Venetijs, non tam magnitudine, & vaſtitate ſua, quam ornatu inſigne: & in primis auguſtum, ſi primum ingrediare, crucis figuram prę ferre videtur: cuius anguli in altiſſimas conſurgunt turres, ac teſtudines: quarum faſtigia, vt reliqua templi facies, plumbeis tegulis adoperta, ad centum viginti ſtadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentiſſima vrbis ædificia occurrant, ſuperbiſſimi ad id fornices, mira inter ſe arte coëuntes totam molem fulciunt. Quicquid operis eſt à media templi parte, puriſſimo fulget auro, Muſſino opere mirifice varietagum: in ipſo teſtudinum connexu Græcanici operis vetuſtiſſimæ imagines, mœſta quadam, ac venerabili præſentia horrorem cum religione mixtum oculis ſpectantium inferunt, marmoreæ vndique tabulæ, ad pauimentum vſque ipſum, varij marmoris occurrunt, tanto artificio ſibi ad inuicem compoſitæ, vt eædem inter ſe ſimiles videri poſſint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentũ vermiculato opere marmoreis fruſtis diſtinctum. Columnæ complures parij lapidis, vel Tapſici, aut Numidici, cum duplici ſuggeſtu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quicquid egregij operis Veneti, ipſi nauigantes, quocũque terrarum ambirent, id ipſum Venetias deferrent. Veſtibuli aurei fornices, trecentis, & amplius fulciuntur columnis, magnitudine, & colorum varietate conſpicuis, intercolumnia, & quicquid in area ipſa operis eſt cum ipſo pauimento, marmoreis tabulis pro tectorio renidet, veſtibuli partem ſuperiorem, equi quatuor ænei diuerſo ſtatu, varioque exornant; templi ſupercilium ſenis ſeſe pinaculis explicat: quorum ſingula in tabernaculi ſpeciem ſurrecta ſingulas habent ex candido lapide ſtatuas, nudi genij, aliaque

genij, aliaque ſplendidiſſimi aſpectus ſimulachra, ſuo quæque ſtatu operibus inſerta, miro quodam modo ipſam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum fuerunt ſub Sebaſt. Ziano duce ab architecto Conſtantinopolitano.

DOMVS.

Ex Apuleio.

Deſcriptio centeſ. vigeſ. ſeptima.

IAmque ſufficienti recreata ſomno, placidiore ſurgit animo: videt lucũ proceris, & vaſtis arboribus conſitum; videt fontem vitreo latice perlucidum, medio luci meditullio, prope fontis adlapſum domus regia eſt, ædificata non humanis, ſed diuinis manibus, ac artibus. Iam ſcies ab introitu primo Dei cuiuſpiam luculentum, & amœnum te videre diuerſorium. Nam ſumma laquearia citro, & ebore curioſe cauata, ſubeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine conteguntur. Beſtiis, & id genus pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. Mirus prorſus magnæ artis homo, Imo Semideus, qui magnæ artis ſubtilitate tantum effigiauit argentum: Enimuero pauimenta ipſa lapide pretioſo cæſim diminuto in varia picturæ genera diſcriminantur vehementer: Iam cæteræ partes longè, latéque diſpoſitæ domus, ſine pretio pretioſæ, totique parietes ſolidati maſſis aureis ſplendore proprio coruſcant, vt diem ſuum ſibi domus faciat, licet ſole nitente: ſic cubilia, ſic porticus, ſic ipſæ valuæ fulgurant. Nec ſecus opes cæteræ maieſtati domus reſpondent, vt equidem illud recte videatur ad conuerſationem humanam magno Ioui fabricatum cœleſte palatium.

NAVIS.

Ex Luciano.

Deſcriptio centeſima vigeſima octaua.

Ἀλλὰ μεταξὺ τ λόγων ἐλέγου ταυτὶ ἔσται τὸ πλοῖον ἢ ἑκατὸν πήχεων ἔλεγεν ὁ ναυκλήρος τὸ μῆκος, εὖρος ἦν ὑπὲρ τὸ τέταρτον μέρος πόσου, ἢ ἀπὸ τῆς καταφορμίσεως ἐς τ πυθμένα ἡ βαθύτατον κ τ ἄντλον, ὁπόσα ἀφεὶς πῆχυν, τὰ ἄλλα ἐλέγετο μὲν ἴσως ὅσου ἦν εὖρος τ πλοίου, οὐκ ἦν ἀφανὲς πλέξαι). ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανέκυπτεν ἱκανὸν ὑψηλὸν χρυσοῦν κατέχουσα ὀπισθόκυρτον, κεκαμπυλωμένον δὲ, ἀπέλαμπε δὲ ἀφ' ἑκάστου ὑπερβάλλουσι εἰς τὸ φανότατον ἀπὸ μεσημβρίας τ ἐπικειμένου τ πρὸς ἕω ἔχοντα, τ ἴων ἐφεστῶτα.

Ο μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαὶ, καὶ τὸ ἱστίον τὸ φοινικοῦν πυρωτὸς, καὶ οἱ πόντιοι οἱ περὶ τὴν πρῷραν, καὶ φορεῖα, καὶ ἀφιστορηταὶ, καὶ αἱ μὲν τ φοινικῶν ἀπέρεις διαμιᾶς πάντα μοι ἔδοξε, καὶ τὸ τ ναυτῶν πλῆθος φορτικόν τι ἐπῆεσαν ἐλέγετο δὲ καὶ πολὺν ἔχειν σῖτον ὡς ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἅπαντα τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀνθρώποις ἀρκοῦντα.

SEd interea dum ſermones ſerimus, quanta nauis hæc? centum, & viginti cubitos in longitudinem porrecta: latitudine autem ſupra quartam maxime partem menſuræ huius patens: tum à ſummis foris, ad ſummum vſque, quo profundiſſima eſt, eo loci videlicet, quo ſentina defluit, nouem, & viginti cubitos alta. Præterea autem quantus malus, quantamque ſuſtinet antennam? quanto autem rudente vtitur? vt autem ipſa quidem puppis paulatim aſſurgit inflexa, atque aureum anſerculum ſuperne habens, impoſitum: è regione vero æqua proportione prora prominet, in anteriorem partem, longe porrecta, cognominem naui Deam Iſidem videlicet, vtrimque additam habens.

Nam cætera quidem ornamenta vti picturæ, & veli flammeus ille, atque praſinus color, & ante hæc, anchoræ quoque, & vertendi, circumagendique inſtrumenta, & habitationes illæ poſt puppim, omnia admiratione digna viſa mihi ſunt. Iam, & nautarum multitudo, cum exercitu comparari poſſet, dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annuum victum ſufficere omnibus in Attica poſſet.

SCYPHVS.

Ex Turſelino.

Deſcriptio centeſ. vigeſ. nona.

HENRICVS III. cum Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotiis viſere, ac muneribus colere ipſe non poſſet, Luſitanum vnum ex proceribus Galliæ ſuo loco ad eam deſtinauit, cum regali munere, anno M. D. L. XXXIV. donum votiuum, Scyphus egregius erat, Virgini vt virilem Regi, regnoque ſtirpem impetraret, munus, & materia, & opere maxime inſigne, Scyphus ipſe, ex gemma excauata lapidem Lazuli vocant hodie (vt quibuſdam placet) ſaphyrum appellabant. Hęc gemma eximia magnitudine eſt, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi cryſtallinum tornatile, quod auro circunclusum clariſſimæ gemmæ diſtingunt. Porro in ſummo operculo Angelus aureus Gallici regni inſigne Lilium adamantinum ſuſtinet manu. Conſtat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes ſmaragdinus auro obducitur, atque ſubſternitur, circa, gemmis eximiis, & vnionibus adornatus: in ipſa ſmaragdini pedis ſolea, quam auream eſſe diximus, doni author, & cauſa literis inciſa.

SCLOPVS.

Ex Maffæo.

Deſcriptio centeſima trigeſima.

NOndum apparuerunt gentibus ijs, nouæ ſubtilitatis, & operis admirandi baliſtæ: oblongum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fuſili figuratæ: quæ non funibus, aut neruis intentæ ſingula mittunt ſpicula; ſed inexcogitata priſcis ratione: ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati, ac ſulphurei pulueris modulo temperatæ: dein inſertos ore patente ferreos ex arte globos, catenaſque, & alia obturamenta, fulminum inſtar flammis eluctantibus, cum horrendo fragore contorquent.

VENATIO.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio centeſima trigeſima prima.

ΜΗδὲ ὁ λαγωὸς ἡμᾶς ἐκφυγέτω. συνδιεξέρχομαι δὲ αὐτὸν τοῖς ἴχνεσι. τόδε τὸ ἰχνίον ὑποζωννύμενον τῇ μηλίδι, καὶ σπεύδον τὸ πτίλον τὸ πτερωτὸν κατειλεῖται, διαδηδοῦν οὖπω, καὶ παρέλαυνε. ὁ μὲν, κρότῳ χειρῶν. ὁ δὲ, κεκραγὼς, ὁ δὲ σφαῖραν τῇ χλαμύδι. καὶ οἱ μὲν, ὑφιστάντο τὸ ἰχνίου κατιδόντες. οἱ δὲ, μεθέπουσιν αὐτὸ πεζοὶ κατ' ἴχνος. ὁδὶ δὲ ἐπιρρίψων ἑαυτὸν ὁρμωμένῳ καὶ τὸ ἰχνίον ἀγχοῦ ἐτύγχανε. ὁ δὲ, ἐπιβουλεύσῃ τῷ σκέλει τὸ λαγῷ. ὁ δὲ, καὶ διολίσθησει ἀφανῶς. γελῶσιν οὖν, καὶ κατεπεπτώκασιν. ὁ μὲν, ἐπὶ πλευρᾶν, ὁ δὲ, πρηνής. οἱ δὲ, ὕπτιοι πίπτουσι, τὸ τοῖς ὁ διαμαρτίας χάσμασι. τοξεύσῃ δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἑλεῖν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Ἀφροδίτῃ ἥδιστον.

NE lepus quidem ille nos fugiat, ſed eundem venemur, vna cum cupidinibus. Hanc feram ſub malis ſedentem, quæ poma cædua, partim edit, partim ſemeſa relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plauſu, ille vero chlamitans, tertius chlamydem concutiens; & alij ſuperuolāt leporē clamoribus inceſſentes: alij verò ipſum per veſtigia inſequūtur. Hic autem, quo impetu ſe ipſum immiſſurus irruit? ſed fera alio eſt conuerſa. At hic leporis crūri inſidiatur: huius verò è manibus lapſus eſt. Itaque rident, & ipſi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes ſupini, errorem vario indicante habitu: nullus autem ſagittas in eum mittit, ſed viuum capere conantur veneri ſuauiſſimam hoſtiam.

PRÆLIVM.

PRÆLIVM.

Ex variis Poetarum Græcorum, & hiſtoricorum ſenſibus, maxime verò Libanij, qui in ἐκφράσει πολεμικῆς id prolixè deſcribit.

Deſcriptio centeſ. trigeſ. ſecunda.

IN lato, patentique campo inſtruitur acies, ſtant in procinctu milites, ex hac parte glomerati inter ſe pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo conſertus adhæret. Ex illa alarum vice explicantur equites, criſtarum vmbris opacati, ære, ferroque cataphracti, vnus eſt omnium ardor, ſcintillant oculi, ſpirat in vultu furor Martius, fiduciæque permixtus horror, virtutem quaſi ſubditis ſtimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant ſigna, fulgent gladij, concinunt litui, clangunt tubæ, & immani quodam ſtrepitu tympana perſonant: Iam congreſſus, iam pugna, etiam pulueris nubes, variique diſcurſus; iamque tormentorum flammæ, & fragores, miſſiliumque globulorum concitatæ grandines: mox colliſæ inter ſe in modum roſtratarum nauium acies; trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, viciſſimque feriuntur, & cæduntur; alternis veluti fluctibus reciprocatæ: ſequuntur inde varia, quæ ſolent fortunæ ludibria, cædes multiplices, deuictorum fuga, clades nunc ſingulorum, nunc vniuerſorum: eques, pedeſque confuſi, armatis inermes, integris debiles impliciti, equi ſuffoſſi, in cruore lapſantes, trunca capita, ſucciſi poplites, ſpirantia cadauera, morientium gemitus, inſultantium clamores: atque inter hanc rerum faciem flumen exundans ſanguinis.

DIREPTIO VRBIS.

Ex Ammiano lib. 31.

Deſcriptio centeſ. trigeſ. tertia.

TVnc erat ſpectare cum gemitu, facta dictu, viſuque prædira, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, ante quam prodirent in lucem impia tolerantibus multa. Implicatos aliò matribus paruulos, & puberum audire lamenta: puellarumque nobilium, quarum ſtringebat fera captiuitas manus. Poſtque adulta virginitas, caſtitaſque nuptarum ore affecto flens vltima ducebatur: mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) præuenire: inter quæ, cum belluæ ritu traheretur ingenuus paulo ante dines, & liber, de te fortuna, vt inclementi, querebatur, & cæca, quæ cum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine charitatum, domoque extorrem, quam conceſſiſſe vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſeruiturum ſub verberibus, & tormentis, crudo deuouiſti victori.

SCENICI LVDI.

Ex D. Cypriano ep. 2. lib. 1.

Deſcriptio centeſ. trigeſ. quarta.

COnuerte hinc vultus ad diuerſa ſpectaculi, non minus pœnitenda contagia: in theatris quoque conſpicies, quod tibi, & dolori ſit, & pudori.

Cothurnus eſt tragicus priſca facinora carmine recenſere: de parricidiis, & incæſtis horror antiquus: expreſſa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne ſæculis tranſeuntibus exoleſcat: quod aliquando commiſſum eſt, admonetur omnis ætas auditu fieri poſſe, quod factum eſt: nunquam æui ſenio delicta moriuntur. Nunquam temporibus crimen obruitur; nunquam ſcelus obliuione ſepelitur: exempla fiunt; quæ eſſe iam facinora deſtiterunt, tum delectat in mimis turpitudinum magiſterio, vel quid domi gellerit recognoſcere, vel quid gerere poſſit, audire. Adulterium diſcitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat: impudica de ſpectaculo reuertitur. Adhuc deinde morum, quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus, inſque naſcendi patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam. Euirantur mares, honor omnis, & vigor ſexus eneruati corporis dedecore mollitur: placetque illic, quiſquis virum in fœminam magis fregerit: in laudem creſcit ex crimine, & peritior, quo turpior iudicatur. Spectatur hic proh nefas! & libenter. Quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? mouet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: Nec deeſt probri blandientis authoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem,

Iouem illum ſuum, non magis regno, A quam vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubeſcentium puerorum raptus, miniſtris auibus proſilire: Quære nunc an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.

Deſcriptio centeſ. trigeſ. quinta.

NAires autem penes quos totius rei militaris eſt cura, vt ſeptimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpuſculi neruis diu, multumque diſtentis, laxatiſque compagibus, adhibita frequenti vnctione ſeſamini olei per aliptas peritiſſimos, ad agilitatem pene incredibilem perducuntur: Itaque velut exoſſes artus, omnem in partem arbitratu ſuo torquere, ac flectere ſaltus retrorſum æque, atque in aduerſum edere longiſſimos, & in luctæ varios nexus pariter implicare, atque explicare condiſcunt.

CONVIVIA, & luxus.

Apuleius, lib. 6. metam.

Deſcriptio centeſ. trigeſ. ſexta.

Vide, quę habet D. Ambroſ. l. de Elia, & Iacinto cap. 13.

NEc mora cum cœna nuptialis affluens exhibetur, accumbebat ſummum torum maritus, Pſychen gremio ſuo complexus, ſic & cum ſua Iunone Iupiter, ac per ordinem deinde tori, Dei. Tunc poculum nectaris, quod vinum Deorum eſt, Ioui quidem ſuus pocillator ille ruſticus puer, cæteris vero liber miniſtrabat. Vulcanus cœnam coquebat. Horæ roſis, & floribus purpurabant omnia. Gratiæ ſpargebant balſama, Muſæ quoque canora perſonabant. Apollo cantauit ad cytharam, Venus ſuaui muſicæ ſuperingreſſa formoſa ſaltauit. Cùm Muſæ quidem chorum canerent, tibias inflaret ſatyrus, & Paniſcus ad fiſtulam diſceret.

ITEM.

Expreſſum ex varijs Græcorum, & Latinorum, ſenſibus.

NOn conuiuium dixiſſes, ſed amphiteatrum quoddam voluptatum, in quod omnes ſenſuum cupiditates de palma B decertaturæ conuenerant. Primum quidem ad oculi laſciuientis delicias, compoſita cœnatio quicquid auri, argenti, & margaritarum vſquam fuit, partim in vaſis, partim in ſimulachris, partim etiam in parietum ornamentis expendiſſe videbatur, qui licèt toti auro, ac gemmis colluceret, & parietum ſplendori pauimentorum reſponderet nitor, nihil tamen laqueari fuit admirabilius, quippe in lucentis globi teſtudinem ad cœli ſpeciem fornicatum, noctes, dieſque mouebatur varias identidem micantium ſyderum for- C mas, & cœleſtia ſimulachra, non ſine magna admiratione referens: & ne quid perfuſis hac delectatione oculis vacarent nares, arcanis exinde fiſtulis emiſſa balſama, conuiuas grauiſſimo omnium ſpectaculo reſpergebant. Ad aurium oblectationem tres chori compoſiti fuerunt, quorum vnus nympharum fuit, alter Apollinis, & Muſarum, tales enim ſibi vultus pueri Symphoniaci ſumpſerant, tertius ex auiculis conſtabat, quæ ſtatis legibus quaſi inſitæ mellitiſſimos temperabant cantus.

Suæ quidem, & tactui voluptates, fue- D runt: ſed guſtui primas omnes deferebant. Is enim vt expleretur, bellum cœlo, terris, & mari, ad internecionem vſque fuerat indictum, vt ex omnibus elementorum ſpoliis vna menſa conſurgeret. Itaque duo lectiſſima auium, ſeptem verò piſcium millia ordine alphabetico per vices, in vno conuiuio ſunt allata, inter quæ prodigioſa patina, nouo genere luxuriæ conſecrata, in qua Scarorum iecinora, Phaſianorum, & Pauonum cerebella, linguæ Phœnicopterorum, Murenarum lactes, à Carpathio vſque, fretoque Hiſpaniæ per nauarchos, & triremes petitarum.

Additæ proh nefas! aues humani ſermonis dociles, vt inter cętera ciborum portenta imitatio hominis manderetur. Aurei præterea panes, atque aurea obſonia, & ingens vis margaritarum aceto ſubacta delicatiſſimis pulmentis aſpergebatur, ne quid ad luxus neporinos deeſſe videretur. Miniſtrabant pueri, & virgines ex omni pulchritudine delecti, pro Diis, Deabuſque ornati, interdum etiam menſæ arcanis rotulis incitatæ ſuopte nutu ad manus

epulantium

epulantium accedere, ad aliquod deinde tempus ſubſiſtere, mox dilabi, atque diffluere videbantur. Additi erant Pincernæ aurei, & cryſtallini, quorum alij myrrhatum vinum, alij calidam, alij etiam frigidam temperabant. Inter hæc ſpectacula ſedebant omnes conuiuæ coronati, marcidi, ebrij, non tam vino, quam delicijs.

PANCARPIA
venatio.

Deſcriptio centeſ. trigeſ. ſeptima.

vide Calpharnij verſus.

Hic nimus lepores, & nō ſine cornu lmpres. & cet.

NEc mora totus circus varijs arboribus conſitus in ſpeciem viridiſſimi nemoris viſus eſt: Concluſi deinde varij belluarum, partim ferarum, partim etiam cicurum greges, quos in id muneris vndique conquiſitos munificentia ſolers aluerat. Mox direptioni condictus dies, qui vbi primum illuxit omnium votis expetitus, venatores, partim pedites, latis armati venabulis, partim etiam equites omnes numeroſo canum agmine ſtipati præſto ſunt: ſpes quoque potiundæ prædæ, nonnullas è mulieribus viragines, & ephebos militariter armatos effuderat. Intenti omnes ſignum expectabant, cum inſano clangore tubæ perſonuerunt: ad hunc ſonum inſtar rapidiſſimi fluminis effuſi in ſyluam inuolant: vatia tum oboritur certaminis ſpecies, quippe cum pernicibus curſu, dolo cum aſtutis, ferro cum robuſtis, ad internecionem vſque varie dimicatur. Hinc cerui fugaces per abrupta nemoris concitatiſſimis pedibus feruntur, illinc lepores acerrimam canum vim fugitantes, ſexcentos flexus, & Mæandros pingunt. Hinc animoſi leones, non viribus defecti, ſed multitudine obruti, inter cruenta venabula generoſas animas excutiunt. Illinc apri rabido furore præcipites induunt ferrum: & ſi quando, vt ſæpe fit, dominantur feræ, cruentos mortalium artus, aut incurſantes obterunt, aut rabidis faucibus inſultantes dilacerant; Parte alia trahuntur cicures minori diſpendio, ſed inter ipſas trahentium manus membratim diſcerptæ euaneſcunt. Cæſis belluis rapina conuertitur in arbores, quæ radicitus euulſæ à valentiſſimis brachiis exportantur: hîc quæ frondens ſylua fuerat, campus eſt permixtus hominum, & ferarum cadaueribus, & cruentis arborum ſtragibus oppletus.

LVCTA.
Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio centeſima trigeſima octaua.

Ἄξιον καὶ τὸ πάλιν. καὶ γὰρ τοῦτο ἀγωνιστοῦς. ὁ μὲ ἔοικε τὸ ἀντίπαλον, ἐφιλεῖ ἀυτῷ καὶ τὸ τέτων, καὶ ἐς νῶτα ἀπολαμβάνει, καὶ περιβὰς τοῖς σκέλεσιν. ὁ δὲ, οὔτε ἐπεχορεύει, καὶ ὀρθὸς ἀναίσσεται, καὶ δι' ἀγκύλου τῆς χειρὸς, ὑφ' ἃς ἄγχεται, φιλοῦσιν ἴνα τὸ δακτύλου. μὴ ὄν, οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδ' εἰσὶν ὃ τῷ ἀφιέξ. δηγεῖ δὲ φιλονίκημος, καὶ περιδὺς τὸ πλησίον τὸ οὖς. ὅθεν διαχεόμενοι οἱ θεώμενοι τὸ ἐρώντος, ὡς ἀδικουμένῳ, καὶ ἐπιπλήττουσι. καὶ μᾶλλον ἀυτὸν παροξύνουσι.

DIcam luctam, quando & hoc deprecaris. Hic quidem aduerſarium ſuperauit, & in eius dorſum innolans arripit, vt ſuffocet, iamque cruribus illaqueat. Hic vero, neque deficit, & rectus aſſurgit, manumque, qua angitur diſſoluit, vnum de digitis reflectens, poſt quem non amplius reliqui tenaciter continent. Dolet enim contortus, & luctatoris aurem mordet. Vnde ſpectantes indignantur cupidines, quòd, & inique, & præter luctantium morem faciat, pomiſque ipſum appetunt.

TRIVMPHVS.

Curtius lib. 9.

Descriptio centes. trigesimasima.

IGitur (vt supra dictum est) æmulatus Patris Liberi, non gloriam solum, quam ex illis gentibus deportauerat, sed etiam famam, siue ille triumphus fuit ab eo, primum instituturus, siue bacchantium lusus. Statuit imitari, animo super humanum fastigium elato. Vicos per quos iter erat, floribus, coronisque sterni iubet. Liminibus ædium, crateras vino repletos, & alia eximiæ magnitudinis vasa colligi. Vehicula deinde constrata, vt plures capere milites possent, tabernaculorum in modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa. Primi ibant amici, & cohors regia, variis redimita floribus, coronisque. Alibi tubicinum cantus, alibi lyræ sonus audiebatur. Item in vehiculis pro copia cuiusque adornatis comessabundus exercitus, armis, quæ maxime decora erant, circumpendentibus, ipsum, conuiuasque currus vehebat, crateris aureis, eiusdemque materiæ ingentibus poculis prægrauis. Hoc modo per dies septem bacchabundum agmen incessit.

Romanorum triumphos, quia prolixiùs descripti ab historicis, & cuique noti lubens omitto.

Finis libri vndecimi.

DE ELOQVENTIA CIVILI.

QVÆ DELIBERATIVVM, ET Iudiciale genus complectitur.

LIBER DVODECIMVS.

PRÆFATIO.

ELOQVENTIA ciuilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationem antiquitatis, siquidem cum ipsis hominum cœtibus habuit initiũ, qui non nisi beneficio sermonis inter se coaluerunt. Vbi primum vestigium societatis extitit, ibi dominari cœpit oratio, quæ mortalium incultam barbariem paulatim ad mansuetioris vitæ iura, legesque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac ciuili vita dicendi rationem, vt hoc vnum ad regendos, inflectendosque animos præsidium, vel maximum arbitrarentur, cuius ope destituti Principes, se concionum fluctibus obiicere prorsus verebantur. Itaque Moyses ille sanctissimus in sacris, licet antea cœlestibus prodigiis esset confirmatus, formidat tamen legationem à Deo impositam, quod non sibi videretur eloquens, nec acquiescit, priusquam audiat. *Aaron frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit: Ecce ipse egreditur in occursum tuum. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ita his quoque sermonis humani communibus adminiculis vti diuina maiestas voluit, vt suam gentem durissimæ seruitutis laboribus oppressam, primùm liberaret, deinde inter vastas solitudines errantem consolaretur, mox etiam Sacrarum legum cultu perpoliret.

Ciuilis eloquentiæ antiquitas, & necessitas.

Exod. 4.

At postquàm apud Hebræos constituta fuit respublica, celebratæ sunt *Portæ*, in quibus conciones, & iudicia exercebantur, ex quo fit, vt nunquam pro ipsis magistratibus sumantur: nec sine ratione *Portas mortis* ad psalmum 9. pro iniquis iudicibus accepit Remigius. Glorioſum igitur fuit in porta dicere, concionem auidis auribus instantem detinere, salutaribus consiliis suos ciues iuuare, contra vim munire, pupillis, & viduis adesse velut Deum de machina, infectum reddere quicquid non oportuerit, quicquid oportuerit factum rationum pondere, dicendique vi, ac suauitate vendicare. Nec dissimili exemplo apud Græcos ab heroicis inde temporibus frequentatæ sunt conciones, in quibus quantus esset ardor animi, & concurrentium fremitus, describit Homerus his versibus.

Porta Hebræorum.

Iob. 38. 17. Sap. 16. Isa. 38

Conciones Græcorũ.

Ἡύτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέων ἐρχομενάων,
Βοτρυδὸν δ' πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μὲ τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.
Ὡς τ' ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο, καὶ κλισιάων
Ἠιόνος ποτιπάγιδε βαθείης ἵσταντο
Ἰλιάδ' ἐς ἀγορήν.

Cogitur scilicet populus à nouem vocalissimis præconibus, instar apum racematim effusarum conuolat, consurgunt Principes, concionantur. Agamemnonis maiestas quædam dicendi propria est, in Menelao suauis elucet breuiloquentia, Nestoris

melleum flumen cordi est; Vlysses fundit orationem densam, & hybernis niuibus simillimam. Hæc ciuilis eloquentiæ cunabula, quæ si rectè consideretur ante Epidicticam cœpit; sed nunquam perfectionis culmen attigit, antequam exornatiuæ huius, & mulcentis Suadæ, veluti quodam vbere fœcundaretur. Duo autem sunt eloquentiæ ciuilis, quantum complecti quidem licet, brachia, quorum alterum in suasionibus, & dissuasionibus viget: Alterum in controuersijs, & iudicijs sese promit vberius. In his enim quasi quibusdam gloriæ theatris hęc facultas semper floruit, atque dominata est. Quamobrem vt totam hanc eloquē- B tiæ rationem liquidius complectamur, in genus deliberatiuū, & iudiciale diuidemus.

DELIBERATIVVM genus.

CAPVT I.

DEmonstratiui generis diuitias cōtemplati, nunc quasi ex amœnissimis hortis in aulam sanctiorem C progredimur.

Deliberatiuum genus est, in quo cœlestis illius Mineruæ domicilium, sacrarium Themidis, rationis, & prudentiæ sedes, fons mentis, iudicij, & consiliorum omnium.

Ἐξ ὧν τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Aeschylus in tragœdia de septem ad Thebas.

Is olim nobilissimis ingeniis aditus ad laudem fuit, hic dicendi campus, hic cursus gloriæ, hic triumphorum omnium seges, hoc eloquentiæ quoddam seminarium. Athenienſis quippe, & Romana respublica D cum ex Aristocratia regerentur, & vnicuique, qui modo ius haberet sententiæ, liceret de rep. & opinari, & dicere, quam non oratorum copiam effuderunt? Ingens erat animorum impetus, omni conatu properantium ad decus. Inuitabant suis pretiis res maximę, de quibus decernebatur, titillabat dulcis illecebra gloriæ, & monebat reipublicæ amplitudo, & si nihil decus publicum, priuatum certe commodum, cum inde amplissimæ fierent rebus familiaribus accessiones, nonnunquam incitabat. Hinc Demosthenes, hinc Ciceriones, hinc Æschines, & Hortensij, hinc Cottæ, & Hyperides vigorem, & spiritus in rebus sumpserunt. E

Postquam mutatus est Reipub. status, & penes vnum omnia fuerunt, volitans illa concionum libertas imperio paulatim restricta, &, quæ antea in publico disceptabantur, ab innumeris ad paucos traducta, inter sanctioris aulæ priuatos parietes agitata sunt. Et hæc certè longè melior, si non ad eloquentiam acuendam promptior ratio.

Nam quot per deliberatiuum genus in istis Democratiis importata fuerunt incommoda, qui concionum fluctus, quæ actorum tragœdiæ fuerunt, quis ignorat? A

Quotus enim erat inter istos oratores, qui syncere studeret reipublicæ, qui priuatis non esset inescatus commodis, qui venalem linguam non haberet? Itaque cum ad morum peruersitatem audax illa, & armata loquentia accederet, ea ab oratoribus in populum gerebantur, quæ iniustissima, & crudelissima ciuitates multæ expertæ sunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis concionibus excluſum deliberatiuum genus locum habet, partim in Principum consistoriis, vbi ciuilis prudentia, & consummata in rebus peritia, cum graui, & ponderosa quadam eloquentiæ forma vim obtinent: partim etiam in concionibus sacris, & ad populum hortationibus, quę illuminatam sapientiam, & incensam caritate orationem, non multas verborum argutias desiderant: Partim etiam in priuatis rebus, quæ ad vitæ institutionem pertinent, quo in curriculo nobiles Philosophi, vt Isocrates, Dio Prusæus, Maximus Tyrius, Arianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, & alij feliciter desudarunt. C

PRAECEPTA GENERIS deliberatiui ex veteribus ἐν τύπῳ expressa.

CAP. II.

IN deliberatiuo, sex considero, definitionem, diuisionem, materiam, causam efficientem, formam, finem. D

Deliberatiuum est, quod positum in consultatione, habet in se sententiæ dictionem.

Partes sunt duæ, suasio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, petitiones, consolationes, precationes: & dissuasio, ad quam spectant dehortationes, obiurgationes. & cæt. *Cic. 3. ad Herenn. Partit. Aristot. Rhet. l. 1. συμβουλῆς τὸ μὲν προτρεπτικὸν, τὸ δὲ ἀποτρεπτικόν.*

Suasio est oratio deliberatiua, quæ primum consultatione, quid faciendum sit, ostendit.

Dissuasio est oratio deliberatiua, quæ auditoribus aliam partem, ac suasione ostensa est, persuadere conatur.

Materia in genere est de contingentibus futuris, quæ ad nos referri possunt, & quorum causa, & origo est in nobis sita, non est autem de fine deliberatio, sed de his, quæ pertinent ad finem.

In specie, si causa sit publica, quinque ab Aristotele numerantur, lib. 1. Rhetor. vectigalia,

vectigalia, bellum, pax, custodia regionis, quæ importantur, & exportantur, ratio ferendarum legum. πόροι. πόλεμος. εἰρήνη. φυλακὴ χώρας. εἰσαγώμενα, καὶ ἐξαγώμενα. νομοθεσία.

In priuatis caussis tot occurrunt, quot sunt hominum negotia, in vita, & re familiari instituenda, vt an literis debeat nauare operam, aut mercaturæ Polemon? an vxorem ducere, an cœlibem vitam consectari, an agrum emere, an iter susciperе, an in Canadiam nauigare?

Materia, alia simplex, alia composita.

Simplex, vbi vnum quid in quæstionem cadit, vt an Athenienses rem naualem curare debeant.

Composita, vt, an Cæsar victo Pompeio Romam remeare, an in Hispaniam proficisci debeat.

Efficientes caussæ deliberationis.

Efficientes caussæ sunt, qui deliberant, in quibus primum spectanda authoritas, & in publica caussa, quis sit status politiæ.

Seneca libro de beata vita cap. 3. duas respubl. animo in vniuersum complecti iubet, vnam magnam, & verè publicam, qua Dij (inquit) atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum cœlo metimur: Alterum cui nos ascripsit conditio nascendi. Reguntur porrò ciuitates tot modis, quot sunt genera administrationis.

Variæ autem sunt species politiarum Regnum, siue Monarchia, est vnius principatus, siue, vt ait Aristoteles lib. 3. politiarum vnius imperium, communemque vtilitatem spectans.

Polybius, lib. 6. Monarchiam, à Regno distinguit, quod Monarchia dicatur, si quis robore corporis, & animi viribus præstans sibi Imperium, & principatum alicuius populi sumat, & obtineat, sine voluntario populi consensu: Regnum verò sit dominatus reipublicæ consensione vni concessus. ἀναπαιστέον (inquit) καὶ φυσικῶς συνίστασθαι μοναρχίαν. Ταύτην δ' ἕπεται, καὶ ἐκ ταύτης γίνεται μετὰ κατασκευῆς, καὶ διορθώσεως βασιλεία.

Aristocratia est optimatum Imperium, vel, vt ait idem Polybius, cum respublica secundum electionem à iustissimis, & prudentissimis viris æqualiter administratur. Ἥτις κατ' ἐκλογὴν ἐστὶ τῶν δικαιοτάτων, καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν βεβαίως.

Democratia definitur, Imperium populi communem vtilitatem spectans. Hæc sunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus praua totidem opponuntur à Polybio Tyrannis, Oligarchia; Ochlocratia.

Tyrannis est abusus Monarchiæ, & illegitima imperij occupatio.

Oligarchia est imperium ad vtilitatem paucorum diuitum spectans.

Ochlocratia est tenuissimæ plebis principatus.

Addi potest ex Diodoro, Anarchia, quæ solet exsurgere ex turbulentissimis temporibus, vbi, sine Rege, & cæteris magistratibus fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus, & Principibus, quibus, vt ait Paryssatis illa apud Plutarchum, verbis opus est byssinis, an cum optimatibus, apud quos, honesta, & legitima dicere oportet, an cum plebe bellua multorum capitum, cum qua negotium tractare difficillima res omnium. Neque vero satis est dignitatem in viris spectare, sed morum, & conditionis, & ingenii rationem habere oportet: prudenter igitur Aristoteles in Rhetorica agit de moribus iuuenum, & senum, & virorum, quæ ego hic ob oculos subiicio.

MORES IVVENVM, virorum, & senum.

CAPVT III.

Hieronymus in Ecclesiasten cap. 12. paucis adolescentiam definiens, huic adiungit comitem stultitiam. Chrysostomus epist. 3. ad Olympiadem ait, hac ætate ingentem esse libidinum tempestatem, magnam verò rationis imbecillitatem. Ἡ πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀβεβαιότητος ἐστὶ καὶ λογισμός. Similiter Ambrosius de Abel, & Cain lib. 1. cap. 3. Iuuentutem variarum illecebris passionum feruere. Sed vbi maturior ætas accesserit, tanquam pubescentis lasciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in quosdam portus quietos lassę animæ nauigium subducere. Basilius in cap. 3. Isaiæ, pluribus iuuentutis mores describit. Plato lib. 7. de legibus, facit puerum quauis bestia intractabiliorem his verbis, ὁ δὲ παῖς παίντων θηρίων ἐστὶ δυσμεταχειριστότατον. ὅσον γὰρ ἔχει πηγὴν τοῦ φρονεῖν μήπω καταρτισθεῖσαν ἐπίβουλον, καὶ θρασύ, καὶ ὑβριστότατον θηρίων γίγνεται.

Iuuenes sunt cupidi, & parati ad ea efficienda, quæ concupiuerint, sectatores voluptatum, & in horas mutabiles, fastidiosi in cupiditatibus, & celeriter quidem, & valde concupiscunt, statim verò sedantur, vehementes sunt eorum impetus, sed non diuturni: cuiusmodi ægrorum sitis, & fames; at senum cupiditates, partim decrescunt, partim langueſcunt; quare lucri sunt auidi, & remissis voluptatibus lucro seruiũt viri mediocriter se habent ad voluptates.

εὐμετάβολοι ἀφύλακτοι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας. *Horat. amata relinquere pernix.*

Θυμικοὶ καὶ ὀξύθυμοι *Talibus exarſit dictis violentia Turni.*

Iuuenes ſunt iracundi, ſtatim excandeſcentes, maxime ſi propter ſtudium honoris parui fiant; Senes excandeſcunt imbecillius; viri moderatius.

τὸ νέον ἄπαν, ὑφηλόν ἐστι καὶ θρασύ. *Meliod.* ἀ Κακοὶ δεῖς ἀλλ' εὐήθεις.

Iuuenes ſtudioſi ſunt honoris, & excellentiæ, & victoriæ magis, quam pecuniarum, nondum enim egeſtatem experti ſunt. Senes ſunt vitæ appetentes, maxime extremo tempore, quia cupiditas eſt rei abſentis, & quo minus eſt vitæ, eo magis deſiderant.

Iuuenes, vt plurimum non ſunt malis moribus, quòd non ſint veteratores; Senes contrà, ſunt magis verſipelles, vt omnia in peiorem partem rapiant, viri ſunt in vtroque moderatiores.

εὐπιστοι εὐέλπιδες

Iuuenes ſunt creduli, quia nondum in multis decepti: Senes ſuſpicioſi, quia magis periti: Viri, neque leuiter credunt, neque omnibus detrahunt fidem.

Iuuenes ſperant multa, quia futuri multum habent: Senes timent omnia, etiam tuta: Viri, neque nimis confidunt, neque nimis timent.

αἰσχυντηλοὶ vt *Apollonij Medea,* ἢ δ' ἐγκλιδὴν ὅστε καλὸν παρθενικὰς ἐρύθημα παζηίδας.

Iuuenes verecundi, & facile erubeſcunt: Senes duriorem habent frontem: Viri, neque omnino verecundi, neque ſine aliquo rubore ſunt.

Iuuenes honeſta præferunt vtilibus: Senes neceſſaria honeſtis: Viri mediocritatem obtinent inter parſimoniam, & luxuriem.

φιλόφιλοι ἁπλῶς ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρῶς ἐφ' ἁμαρτάνουσι.

Iuuenes curioſi ſunt ſodalium, gaudent enim conſuetudine: Senes non ita: Viri mediocriter.

Iuuenes in omnibus ferè ſunt nimij, nimis amant, nimis oderunt, tum putant ſe ſcire omnia: Senes peccant defectu, & putant quidem, ſciunt autem nihil: Viri, neque amant, neque oderunt effuſius, ſed oderunt quaſi amaturi, & amant quaſi odio habituri.

Iuuenes miſericordes ſunt, ſua enim innocentia cæteros metiuntur; Hoc ipſum viris, & ſenibus conuenit.

Iuuenes rident lubenter, & ſunt faceti: Senes plerunque ὀγέλασοι odere ridiculos: Viri ſectantur mediocritatem. Hæc paucis Horatius complexus eſt.

Horatius in arte.

Aetatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores,
Mobilibuſque decor, maturis dandus, & annis,
Reddere, qui voces iam ſcit puer, & pede certo
Signat humum, geſtit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.
Imberbis iuuenis, tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis, canibuſq;, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus aris,
Sublimis, cupiduſque, & amata relinquere pernix:
Conuerſis ſtudiis ætas, animuſque virilis
Quærit opes, & amicitias: inſeruit honori:
Commiſiſſe cauet, quod mox mutare laboret:
Multa ſenem circumueniunt incõmoda: vel quo
Quærit, & inuentis miſer abſtinet, & timet vti,
Vel quod res omnes timide, gelideq; miniſtrat.
Dilator, ſpe longus, iners, auidusque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, Cenſor, caſtigatorque minorum.

Et hæc quidem aurea, Ariſtotelique, & Horatij digna iudicio: ſed tamen ingenia plerunque in conſuetudine, & vitæ ratione, atque inſtitutis ita mutantur, vt inueniantur ſenes peri, & pueri ſenes: Hoc erit prudentis oratoris animaduertere. Ex iis, quæ dicta ſunt colliges, vt plurimũ iuuenũ animos illecebra gloriæ titillandos, tẽperandũ aliquando in eorum leuioribus vitiis, expectandum tantiſper donec iracundiæ, & cupiditates deferueſcant, nihil cum cupidis agi, defecatis emotionibus animi, omnia futura remiſſiora, contra torrentem non eſſe luctandum. At ſi indomitæ libidines fuerint, & maior in dies audacia, præcipue in agreſtibus animis, vt non modo temporis longinquitate non miteſcat, ſed obfirmatæ malitiæ incrementis ſerpat latius: efficiendum, vt qui lenitatem contempſerunt, ſeueritatis aculeos ſentiant. Solent enim ſimillima ingenia, vt muſcæ aceto, ſic ſeueritate excitari, aut ad exemplum aliorum frangi, ſi modo curuari non poſſunt. Apud ſenes maxime ſpectanda erit vtilitas, pecuniæ, prędiorum, opulentiæ, & omnium commodorum ad vitam acceſſio. Apud viros, vt ipſi rationem audiunt, oratio erit ex honeſtate, & vtilitate temperanda.

MORES SECVNDVM conditionem.

CAP. IV.

NObiles omnino ſunt honoris cupidi, ita enim compoſitum eſt hominum ingeniũ, vt ea, quæ habent, ſtudioſius quærant, & aceumulent: At nobilitas eſt dignitas quædam, & honor maiorum, quo fit, vt alium, atque alium honorem ſemper appetant. Iidem quoque facile contemnunt, ſunt enim faſtidioſi ſtomachi. Diuites ſunt ſæpe contumaces, contumelioſi, delicati, ob mollitiem, & felicitatis oſtentationem arrogantes, apud quos difficile eſt agere, niſi torrens fortunæ virtute reprimatur. Sed licet apud Theophraſtum videre elegantiſſimos harum perſonarum characteres.

Mores plebis.

Mores plebis deſcribunt ſummi artifices, Plato, Saluſt. Cornelius Tacitus, Seneca, Xenophon.

Platoni

Platoni dicitur, bellua multorum capitum. θηρίον πολυκέφαλον.

Xenophonti ἀχάριστον, ὠμὸν, βάσανον, ἀπαίδευτον, multitudo, inquit ingrata, crudelis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi sunt impigræ linguæ, ignaui animi.

Liuius, priuata cuique stimulatio, & vile decus publicum.

Salustius, multitudo vulgi magis more, quam iudicio, post alium alius, quasi prudentiorem sequitur.

Item. Natura inuidum vulgus ægris oculis alienam felicitatem intuetur.

Ingenio est mobili seditiosum, atque discordiosum, cupidum nouarum rerum, quieti, & otio aduersum, aut seruit humilius, aut superbe dominatur: Hæc, & alia Lipsius. Apud huiusmodi homines, nisi prius bonis moribus excolantur, difficillima est omnino oratio, vbi nulla ratio: Itaque in istis, & similibus satius conticescere, quam sine fructu, & sæpe cum maximo periculo verba facere. Tentanda sunt etiam nonnunquam remedia seueriora, vbi minime prosunt lenia. Sed hactenus de moribus personæ.

Iam in deliberatiuo genere spectandus sequitur post efficientem finis, & is, honestas cum vtilitate coniuncta, omnis autem honestas cum virtute posita est.

De honesto.

Virtus est animi habitus, laudabiles eos efficiens, in quibus est: cuius quatuor sunt fontes, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, de quibus in demonstratiuo genere dictum est.

Nunc quomodo ex partibus antea enumeratis, orator elicere possit argumenta ad rem suadendam, vel dissuadendam, ostendemus, si rem secundum iustitiam probare velit.

Primum demonstrabit, eam diuino cultui consentaneam, summo numini gratam, & acceptam.

Secundo patrum institutis, & legibus, consuetudinibus maxime conuenire: parentum, affinium, ciuium charitatem inter se continere.

Tertio spectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis necessarium est.

Quarto improborum audaciam reprimere, bonis signum ad bene sperandum proferre.

Quinto disciplinam, & modestiam ciuitatis, hoc maxime facto contineri.

Postremo nefas esse fidem violare, officium negligere, ignominiosam perfidiæ notam subire, seruandam cum hostibus fidem, necessitudinem cum clientibus retinendam, deinde religiose obseruandum, vetus dictum. *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Vt rem honestam esse secundum fortitudinem planum faciat orator, in primis magnam esse ostender, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundo, pro honesta caussa non modo subeundos, sed vltro etiam appetendos esse labores.

Tertio, mortem quauis turpitudine iucundiorem esse.

Quarto, virum non esse, qui propter dolorem ab officio, fortitudine, & honestate recedit.

Quinto pro veritate, & sua, suorumque sed potissimum pro Dei gloria nullas inimicitias formidandas, nulla tormenta recusanda.

Temperantia vberem suasori, & dissuasori materiam suppeditabit, cum ostender, quam magnum, quam regium, quam diuinum sit libidinem coërcere, vota immodica, & cupiditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate inciratum, ratione compescere, victis ignoscere, iacentes erigere, denique in summa dignitate, & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cæteras spartsa virtutes efficiet, vt orator aduocet in consilium præteritas, memoria duce, & comite experientia: consideret præsentes, consulat peritos, bonosque consiliarios, se ipsum excitet, & acuat ad bene coniiciendum, ratiocinetur, prouideat, circunspiciat locum, tempus facta, personas, prospiciat difficultates, & mature adhibeat remedium.

Hæc ad prudentiam: quæ secus fiunt, contra prudentiam fiunt.

DE VTILI.

CAPVT V.

VTilitatis duæ sunt partes. Prima incolumitas, altera felicitas.

Proponet igitur prudens orator malorum fugam, eo enim argumento maxime afficiuntur auditores, nec vllus est adeo sui negligens, qui non statim cogitet, quo pacto se à periculo expedire, & salutem consequi possit. Felicitas omnes vtilitates complectitur, quæ humanam vitam exhilarant, sub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, vt ad ea pene sola aures arrigant, cætera perfunctorie, & oscitanter audiant.

DE NECESSARIO. facili, iucundo.

Cap. VI.

OMnia porro argumenta facile obruit neceſſarium: Nam, & ſi vtilitates, quàm ſpecioſiſſimæ oſtendantur, inueniuntur tamen adeo ſegnes animæ, quę non facile commoueantur, maxime ſi quid exhauriendum eſt in negotio laboris. At vbi neceſſitas rei obeundæ clariſſime oſtenditur, qualis eſt, ſalus animæ, corporis, fortunarum, compendioſius eſt ad ſuaſionem, & diſſuaſionem iter. Ecce Olibano comiti multis criminibus immerſo, ſuadendum fuit, vt religioſum inſtitutum arriperet? Quæ honeſtatis illecebra, aut vtilitatis magnitudo hominem ad alia omnia, vt videbatur, prorſus natum inflectere potuiſſet, vt id conſilij caperet? At vbi à viro ſancto, cui ſuam conſcientiam permiſerat, audiuit nullum aliud ad æternam felicitatem ſibi iter eſſe relictum: Homo, qui à teneris aulæ deliciis aſſueuerat, ita tepente eſt immutatus, vt relicto priſtino vitæ genere, totum ſe religioſæ diſciplinæ committeret. Orcynus hamo captus luculentius ſibi vulnus infert, vt hamum extrudat: Qui veneno infectum habent membrum, id patiuntur, quanquam acerrimo dolore exſcindi, lanienam omnem ſubeuntes, vt quod reliquum eſt vitæ ſeruent, ac tueantur, inducti vna ratione neceſſitatis.

Plat⁹ l.1. cap. 14.

Aelian⁹ de animalibus.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad ſuadendum bellum aduerſus M. Antonium, quam iſtud. *Agitur enim, non qua conditione victuri, ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio, ignominiaque perituri.*

Cicero Philip. 4.

Additur his quoque capitibus facilis, iucundique ratio, quæ non leue ad inflectendos animos ſortita eſt momentum. Quamuis enim res, & honeſta ſit, & multas contineat cum honeſtate coniunctas vtilitates, tamen ſi nimis ſit operoſa, deterret plerumque animos, & minores habet ad ſuadendum emiſſiones.

DE ARGVMENTIS, ET affectibus generis deliberatiui.

Capvt VII.

ARgumenta huius generis primùm ſunt omnes loci topici, de quibus libro quarto fuſius actum eſt, deinde auctoritates, & teſtimonia, pacta, conuentiones, exempla, & cætera ſimilia.

Sed nihil ita familiare eſt, ac ſunt rerum, perſonarum, locorum, temporum, rationum, cauſſarum, denique adiuncta, è quibus, ſi rem bene diſcutias, inuenies omnia fere decerpi argumenta.

Nec vllum validius eſt telum, quam omiſſis communibus de honeſtate digreſſionibus, ad ea, quæ rei intima ſunt deuenire.

Affectus autem huius partis præcipui ſunt, deſiderij, ſpei, amoris, timoris. Nam vel bona quærenda proponuntur, & tunc eorum deſiderium excitari, atque inflammari ſolet: vel ad deſiderium accedit certa, atque explorata ratio facultatum, quibus ea facile poſſumus aſſequi, & hoc ſpem erigit, erectamque fouet, ac ſuſtentat. Vel rei bonitas, pulchritudo, vtilitas, quaſi præſens ob oculos ponitur, vt ardentiores quaſdam amoris faces iniiciat. Si contra diſſuadendum eſt, res impeditæ, difficiles, moleſtæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris, & deſperationis commouentur.

Demades orator, cum forte ad Philippum Regem legatus miſſus eſſet, vt eum Athenarum deſiderio incenderet, vrbem deſcripſit in menſa. Contrà, Cicero vt pacem diſſuadeat cum M. Antonio ſanciendam, poſtquam nullam intercedere poſſe oſtendit, vt motus terroris, & odij inuerat, eius crudelitatem depingit.

Herm. lib. de Inuent.

Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos truçidatio ciuium.

Cicero Philip.

DE ARTIFICIO SVASIONVM, & diſſuaſionum.

Cap. VIII.

VAſionis igitur, vel diſſuaſionis hoc primum caput eſt, vt venæ teneantur hominum, intimique eorum delibentur ſenſus, cum quibus res agenda eſt. Neque ſolùm natura, ingenium, inſtitutio, conditio, ſed etiam affectus, vt amores, odia, metus, voluptates, & priuata quæque adiuncta perquirenda ſunt; Quæ, quò melius dignoſcuntur, eò faciliorem ſuppeditant perſuadendi rationem.

Atque vt Imperator in vrbis obſidione loca omnia ſagaciſſime pertentat, vt qua parte debiliorem viderit, hac impreſſionem faciat, ſic orator omnes pectoris aditus colluſtrat, antequam deſtinato, quod cupit ictu feriat. Hæc ars fuit Alexandri Magni, non minus diſerti oratoris, quam nauti Principis, qui cum exercitum haberet, ex variis gentibus conflatum, varia oratione,

Curt. lib. 4.

oratione, vt cuiuſque animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedones tot bellorum in Europa victores, ad ſubigendam Aſiam, atque vltima Orientis, non ipſius magis, quam ſuo ductu profecti, inueteratæ virtutis admonebantur. Illos terrarum orbis liberatores, emenſoſque olim Herculis, & Liberi patris terminos non Perſis modo, ſed etiam omnibus gentibus impoſituros iugum. Macedonum Bactra, & Indos fore: Minima eſſe, quæ nunc intuerentur: ſed omnia victoria parari. Hæc apud generoſos animos. Deinde cum videret tot terrarum ſpatia emenſos, non- B nihil difficultatum occurſu retardari inſinuat.

Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciæ ſaxis ſterilem laborem fore: ſpolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem ſuo pauore fluctuantem vmbonibus poſſe propelli. Victor ad hæc Athenienſium Philippus pater inuocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, & vrbis in ea nobiliſſimæ ad ſolum dirutæ ſpecies repræſentabatur animis.

Cum adierat Græcos, admonebat, ab iis gentibus illata Græciæ bella, Darij prius, C deinde Xerxis inſolentia, aquam ipſam, tertamque populantium, vt neque fontium hauſtum, nec ſolitos cibos relinquerent. Dein Deûm templa ruinis, & ignibus eſſe delera: vroes eorum expugnatas: fœdera humani, diuinique iuris violata.

Illyricos vero, & Thracas rapto viuere aſſuetos, aciem hoſtium auro, purpuraque fulgentem intueri iubebat, prædam non arma geſtantem. Irent, & imbellibus fœminis aurum viri eriperent: aſpera ſuorum montium iuga, nudoſque colles, & perpetuo rigentes gelu dirubus Perſarum campis, agriſque mutarent. Ita qua quiſque capitur eſca deliniendus.

II. In eo qui ſuadet, duo potiſſimum requiruntur, auctoritas, quæ ex ſapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris inualeſcit: Deinde amor, & beneuolentia in res noſtras. Primùm igitur maxime ſolemus moueri eorum ſapientia, peritia, & experimentis qui aliquid ſuadent, vel diſſuadent, quod eleganter his verſibus expreſſit Auſonius.

Agricolam ſi ſtuua Ceres dare ſemina terræ,
Gradiuus iubeat, ſi capere arma ducem,
Soluere de portu claſſem Neptunus iuermem:
Fidere tam fas eſt, quam dubitare nefas.
Inſanum quamuis hyemet mare, crudaque tellus
Seminibus, bello nec ſatis apta manus.
Nil dubites auctore bono.

Itaque nauum ducem facile ſequuntur milites, & in quamcunque partem inflexerit mouentur. Quin laceris, & exarmatis nauigiis impoſiti, nonnunquam tranant maria, & quidlibet moliuntur, vnius A viri robuſtiſſima quadam auctoritate concitati: ſin contra imperitus ſit, aut infelix Imperator, tutiſſima quæque formidant. Similiter in cæteris euenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus ſuam ſalutem committant, quos vbi tales ſibi perſuaſerint, nihil non valetudinis recuperandæ cauſſa ſub eorum auſpiciis faciunt, callidos, & longo rerum vſu tritos nautas nauigantes, doctos præceptores diſcipuli bonos, fabros, bonos ſartores, bonos etiam cerdones quiſque deſiderat, quibus rem ſuam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos beneuolentia. Nam ſi peritiſſimum hominem in ea re, quam aggredimur nacti ſumus, verſutum tamen, fallacem, & ſui potius amantem, quam noſtri deprehendamus, eius ſuaſiones, & diſſuaſiones auerſamur. Hoc Virgilius in oratione Iunonis, & Veneris indicare voluit quarto Æneidos. Nam Iunonem blanda, & valde probabili oratione de retinendo Ænea Carthagine loquentem inducit.

Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternã, pactoſq; hymenæos
Exercemus? habes, quod tota mente petiſti,
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem,
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpicijs: ſeruat Phrygio ſeruire marito,
Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ?

Quid hac oratione in ſpeciem honeſtius, aut vtilius? nec tamen perſuadetur Venus. Cur? *-- Senſit enim ſimulata mente loquentem.* nec ſibi tam beneuolam Iunonem credere poterat: fruſtra igitur laborant in ſuadẽdo, aut diſſuadendo, qui minime diliguntur, aut D amici non putantur. Prius deuincire pectus oportet, quod ferias, quod ſi laboret aliqua ſuſpicione, paulatim obſequiis, & certis beneuolentiæ ſignis euellenda eſt, antequam res longius progrediatur. Contrà, ſi nihil obſtiterit, ſi ſapientia, ſi integritas, ſi fida in ſuadente beneuolentia, magni ſunt ad omnem perſuaſionem aculei, & qui his fultus adminiculis ſuadet. *αγὼν τελέου διδάσκω, τ τελέου λελουμένου πονεῖσθαι χρὴ ἐπιτελεῖς γενέσθαι, καὶ* S. Ignatius *τοῖς διψῶσιν ὡς χρὴ δοὺς τῷ λαβεῖν*, vt author eſt *in epiſto-* D. Ignatius Martyr, in epiſtola ad Philadel- *la ad Philadel.* phenſes, ſilentio plus poteſt, quam alij verboſa oratione, Mandatis enim Dei, & iuſtitiæ præceptis congruit, vt fides citharæ.

III. In argumentis videndum eſt, vt minuta ſuccidantur, ea autem proferantur, quæ maioris ſunt ponderis, qualia ſunt diuina; Nam *omnes religione mouentur*, & nulla res *Cic. 5. in* multitudinem efficacius regit. Plenæ ſunt *Verr.* exemplis omnium gentium hiſtoriæ, in quibus falſa etiam ſuperſtitione deluſæ mortalium voluntates in omnẽ partem flexibiles *Curt. l. 4* impelluntur. Atque, vt ait Valerius Maximus, Priſci Romani ſtatas, ſolenneſque

ferias Pontificum ſcientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurum obſeruatione; Apollinis prædictiones vatum libris; Portentorum depulſa Hetruſca diſciplina explicari voluerunt.

His artibus Zoroaſtres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Atheniēſes Minos, apud Romanos Numa multa ſuaſerunt: Verùm, fraude ſuperſtitionum agnita, nullum argumentum eſt debilius.

Diuinis proxima ſunt humana, ἀναγκαῖα; quæ ſpectabile damnum inferunt, vt morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amiſſio fortunarum, quorum propoſiti terrores ſi imminere videantur, potentiſſimis machinis animos percellunt.

Ἀναγκαῖα conſequuntur bonorum ſpes, & promiſſiones, quibus quiſque pro ſuo ingenio, vt ſuperiùs demonſtratum eſt, afficitur; quo certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Quartò, quod ad modum attinet, videndum eſt, vt commodo loco, vt oportuno tempore, vt minimè ſuſpicioſo, & reluctanti, cius qui mouendus eſt animo, prima fiat aggreſſio: Deinde, vt non apparata, non inſidians videatur oratio, non verboſa ſit, non picta, non iuueniliter laſciuiens; ſed ſimplex, honeſta, ſyncera, parca verborum, ſententiis, & argumentis preſſa, quod maximè fieri oportet, vbi de re negotioſa ſermo eſt, apud callidas, & occupatas aures, adde etiã ſuſpicaces: nam tunc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio eſt in floridis argumentis, qualia ſolent eſſe Ethicorum Philoſophorum: tales enim orationes expolitionem, quanquam ſobriam illam quidem, & minimè fucatam deſiderant: iuuerit nonnunquam verbis res, & experimenta coniungere, quod Cyrus admodum prudēter feciſſe, memoratur à Iuſtino; qui cùm expeditionem in Medos pararet, conuocato populo, iubet omnes præſtò cum ſecuribus adeſſe, & ſyluam viæ circumdatam excidere. Quod cùm ſtrenuè feciſſent, eoſdem poſtera die, ad paratas epulas inuitat: Deinde, cùm alacriores ipſo conuiuio factos videret, rogat, ſi conditio proponatur, vtrius vitæ ſortem legant, heſterni laboris, an præſentium epularum, præſentium, vt acclamauere omnes: ait, Heſterno ſimilem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: ſe ſequutos hodiernis epulis. Lætis omnibus Medis bellum infert. ita re oſtendere oportet, quod ſuadetur: nihil enim eſt ad infringendam aliorum diſſuaſionem, noſtramque ſententiam confirmandam potentius.

Si res deſint, valida ſunt exempla ſæpius ob oculos ponēda, quæ magnum in vtramque partem momentum habere ſolent.

DE EXHORTATIONE, & cohortatione.

CAPVT IX.

Exhortatio differt à ſuaſione, quod hęc ſit conſilij, illa motus: in ſuaſione ſiquidem Orator docere, in exhortatione inflammare nititur: quamobrem, & in ſuadendo, vt re adhuc incerta, plus argumentorum eſt, in exhortando plus caloris. Prouidendum eſt in primis, vt res, ad quam hortamur alios omnes numeros habeat honeſtatis: num ſiquid turpiculi appareat, rationibus prius erit diluendum, quàm motus, & affectuum faces adhibendæ.

Secundò, nunquam plenè exhortandum videtur, antequam de rei facilitate conſtet: nam ſi minimè conuictos, & reluctantes adhuc animos coneris exhortari calidiùs, idē facias, ac ſi lignum adhuc viridè, & crudum prima aggreſſione nitaris incendere. Itaque nec de ſuo ingenio deſperantem, abiectum, & formidantem omnia, ſtatim incenſa oratione mouebis, vt literas diſcat, nec auarum, aut ſordidum, vt ſumptum faciat, nec Drancem frigidum, vt prælietur: ſed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obuerſantur, difficultatum pondera diſcutiantur.

Tertio, vt ſulphurati quidam ſunt animi, ſecundum Plotini dictum, qui ſtatim flammas concipiunt, ita parciores verbis apud eos eſſe oportet oratores; pigris verò, & ſegnibus validius inſtandum, ſiquidem ſperetur aliqua ratio honeſtatis: ſin autem tam anguſtæ ſint, & tenebricoſæ mentes, vt nulla bonæ ſpei ſcintilla promicet, quid attinet fruſtra prolixam orationem perdere? in quo præclarè monet Dio Pruſæus in oratione prima de regno, ſucceſſus eloquentiæ, & exhortationum, maximè pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicen, canens bellicum ita rapiebat, vt eodem veſtigio ad arma proſiliret: At hoc ipſum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præſtantes illi quidem, & planè bellicoſi, quam ex ipſius Alexandri acri quodam, incitatóque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum deliciis effœminatum, nunquam Timotheus, aut Apollo quidem ipſe de cubili excitaſſet, vt abiecta muliebri conſuetudine, ferro ſe accingeret.

Quartò, ſi perſona, quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minus pugnax rationibus, minus calens, & profuſa verbis videri debet (niſi temporum, & periculorum

ratio

ratio aliud expetat) Nam dignitas ipsa po- A tentissimum est ad feriendos animos telum, & vt ait Cornelius Tacitus. Suasio, vel exhortatio ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert. Cauendum est tamen, ne fastu aliquo verbis parcere, aut in rebus incensis frigidè exhortari, quamuis nobilis orator videatur.

Quintò, in exordiis, & insinuationibus præferre debet sæpius orator spes egregias de eorum virtute, quos exhortatur, vt se potiùs officij, aut alia ratione inductum, idipsum exhortationis genus aggredi demon- B stret, quàm quod hortatore alij indigeant, qui sua sponte sint satis incensi. Hoc artificium obseruat Dio Prusæus, ad Traianum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciam igitur, vt Imperatores instructa acie solent: quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur, sic ego vos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor.

Sexto, & si minimè argumentosa debeat esse cohortatio, & prolixis rationibus ef- C fluens; sunt tamen viui ac, & pressæ rationes afferendæ, quibus, veluti clani, audientium animis quamaltissimè defigantur. Erunt autem maximè petendæ, ex intimis rei, & negotij, quod tractatur adiunctis, quæ si clarissimis, & recentibus adiungantur exemplis, multum habent ad permouendos animos póderis. Nec istud omittit M. Tullius in sua exhortatione.

Vt igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, vestro studio, & virtute fregistis; sic Antonij nefarium latrocinium vestra cum Senatu concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducúmque vestrorum breui tempore oppressum audietis.

Septimò, exhortationis anima est pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris acribus, & densis agnoscitur; vt,

Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quo cum aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille seruitutem vestram, vt antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit: nullus ei ludus videtur esse iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, tetráque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur.

Octauo, potentissimum est exhortationis genus, vbi præit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa disertissima Darij regis oratione, post acres, & varias rationes illam addit, quasi colophonem.

Ipse, non patrio more solum, sed etiam, vt conspici possim, curruvehor, nec recuso, quo minus imitemini me, siue fortitudinis exemplum, siue ignauiæ fuero.

In dehortatione par est fermè ratio, nisi quod animi iam præmissa hortatione perculsi, contrariis rationibus muniendi sunt, & ardor, si quis est, restinguendus. In quo plurimum aliquando valent ironiæ, quibus ea, quæ ab incensis hortatoribus sunt allata, quasi ingesta frigida obruuntur. Redarguitur auditorum simplex credulitas, qui se fascinari, & quasi naso duci permittunt. Adhortatorum veteratorium ingenium, & fraudes, consultò ad impellendos animos compositæ notantur. Res aut mala, aut vilis: aut, si bona est, dura, laboriosa, difficilis, & supra facultatem omnem ostenditur.

Montes aurei à vanis hortatoribus promissi deridentur: contrà, labores, & pericula, & incerti exitus, & si contingant, parum frugiferi, exaggerãtur. Dissimilitudo exemplorum, si quæ ab aduersariis sint intertexta, plenius indicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum sensibus accommodata proponuntur. Ad summum animi à iucunda bonorum specie, ad terrores, & impeditas difficultates traducuntur.

DE CONCITATIONE, & conciliatione.

CAP. X.

QVæ de affectibus odij, & iracundiæ, eiusque lenimentis antea dicta sunt, concitationis, & conciliationis artificium satis ostendunt. Ac animos quidem ad iracundiam, atque odium, obiectâ præsertim iniuriæ atrocioris specie, eáque Rhetoricis excitata coloribus, haud est operosum; cum omnes ad suas vlciscendas iniurias, non leui propensione rapiantur. At verò ardentes furiis restinguere,

Hoc opus, hic labor est.

De priuatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur singularis; Quid in pacandis efferatæ multitudinis animis, quæ præsidia satis secura reperiri possint? Certè fatendum est, debilia hîc esse eloquentiæ opera, nisi aliis præsidiis sustententur. Quis enim furenti belluæ inermem Suadam obiiciat, aut musico concentu tigres emollire tentet: quanquam multum potest diserta oratio, nisi tamen alium habeat comitatũ, quàm verborum, parum secura est: quem verò? sapientiæ, sanctitatis, amplitudinis, beneuolentiæ, amoris, addo etiam radios quosdam maiestatis, quos Deus imprimere solet in eorum vultu, quos sibi veluti vicarios in regendis hominum coetibus constituit.

Tum pietate grauem, & meritis, si forte virum

quem,

Conſpexere, ſilent.

Hac ratione Iulius Cæſar ſeditionem exercitus verbo vno compeſcuit, *Quirites* vocando, qui ſacramentum eius detrectabant. Auguſtus vultu, & aſpectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adoleſcens tumultuantes copias ita repreſſit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maieſtatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obſeruanda ſunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum iuſtiſſimis auctoritatis, & innocentiæ præſidiis credendum. Primi enim impetus ſolent eſſe belluarum, qui ſemel atque deflagrarunt, liberiorem anſam orationi, prehenſionéſque permittunt. Poſtremò etiam, & venæ hominum tenendæ, ſenſuſque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali perentanda, vt quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, plenius agnoſcatur. Ad ſummum, modò lenimentis, modò etiam ſeuerioribus remediis, prout res, & tempora poſtulabunt, vulneri medendum eſt.

Sunt apud Cornelium Tacitum, duò inſignia pacandarum ſeditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iiſdem diuerſa hominum ingenia, variique, & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & grauis oritur ſeditio, authore Percennio: Agnoſce primùm hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in caſtris Percennius quidam dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.

Digna fax hac ſeditione: nunc animaduerte, quàm oportunè tempus captat, & per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is imperitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus deterrimum quemque congregare; Poſtremò promptis iam, & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogabat.

(Agnoſce inſigne artificium linguæ virulentæ)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi notum, & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis adirent? ſatis per tot annos ignauia peccatum, quod tricena, & quadragena ſtipendia ſenes, truncato ex vulneribus corpore tolerent. (Deinde) Militiam grauem, infructuoſam, denis in diem aſſibus, animam, & cõrpus æſtimari. Verbera, & vulnera duram hiemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiterna.

Hi concitationum ſtimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi alleuatus, circumſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos.

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miſerrimis, lucem, & ſpiritum reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos è germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores ſuos, quos in exitium militum habet, atque armat. Reſponde Blæſe, vbi cadauer abieceris, ne hoſtes quidem ſepulturam inuident, cum oſculis, cum lachrymis dolorem meũ impleuero, me quoq; trucidari iubè. Dum interfectos nullum ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, ij ſepeliant.

Mira ars concitandæ multitudinis: quid poſtea? cooritur atrox tempeſtas, ad quam ſedandam mittitur Druſus à Tiberio, rudis dicendi, ſed cui promptum erat, ad aſperiora ingenium; hic cum truculentis adhuc vocibus concio ſtreperet, nec ſatis tutum videretur conſiſtere in publico, magnis artibus rem tentat, & perficit. Nam, cùm forte luna clarioré penè cœlo viſa eſſet langueſcere, hoc ad incutiendum militibus terrorem oportunum ratus, quæ caſus attulerat, in ſapientiam vertit. Circumiri ſecretò tentoria iubet, accerſit Centurionẽm Clementem, cui plurimum multitudo fidebat, & ſi qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, ſibi deuincit. Hi commutata oratione apud ſuos differunt.

Quouſque filium Imperatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennione, & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius, & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neronibus, & Druſis, imperium P.R. capeſſent? quin potius, vt nouiſſimè in culpam, ita primi ad pœnitentiam ſumus; tarda ſunt, quæ in commune expoſtulantur: priuatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.

Ita per conſcios, quàm aptiſſimè commotæ, iam inter ſe ſuſpectæ cæterorum mentes: nec difficile coniurationis moles hoc artificio defluxit. Druſus, vt documentum ſeueritatis relinqueret, iam deſertos à ſeditioſis concitationis duces, Percennium, & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæſar eodem tempore, ad tumultum in Galliis compeſcendum mittitur, qui, vt erat vir eloquens, & manſuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, à veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias, triumphóſque Tiberij, Italiæ inde conſenſum, fidem Galliarum extulit: Mox ſeditioſos increpans,

Vbi mode-

Vbi modestia militaris, vbi veteris disciplinæ decus? quónam Tribunos? quo centuriones exegistis?

Quid hæc lenis maiestas profuit orationis apud inconditam multitudinem? quæ dedecora non exorbuit Germanicus? Eo vsque deuentum est, vt cùm oblato, si vellet, imperio, se moriturum potius, quàm fidem exuturum clamitaret, ferrumque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, vt feriret: Quin & Calusidius quispiam strictum obtulit gladium, addito, *acutiorem esse.*

Nec saris, nocte concubia, concursu ad ianuam facto, reuulsisque foribus, Cæsarem intento mortis metu vexillum tradere subigunt, in legatos ipsos efferuescunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata seditio, miseratione potius, quàm authoritate. Nam cum à furentibus Cæsar filiolum Caligulam, & Augustam vxorem summoueret, incederétque muliebre, & miserabile agmen, profuga ducis vxor, paruulum sinu filium gerens, pudor inde, & miseratio, quæ eo traduxit milites, vt mutati sæuirent in seditiosos.

Lentiora quidem hæc remedia, sed tamen mitiora fuerunt.

DE CONSOLATIONE.

CAP. XI.

INter cætera eloquentiæ adiumenta, non postremum est illud subsidium, quod miseris impertiri solet, consolatio, rerumnarum dulcissimum quoddam nepenthes.

Hôc inopia, carcer, morbi, seruitus, orbitas, & cætera, quibus humanum genus, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum conflictari solet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc aduersus mortis nimis quotidiana vulnera crebro vsurpata est à sapientissimis viris medicina; qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Apollonium; Aristidis ad Eteonei parentes, consolatio.

Capita sunt alia communia, alia priuata; primum, nascendi, & moriendi necessitas: nihil esse perpetuum: panca diuturna: quicquid cœpit, desinere: vniuersum ipsum interitus legibus, aliqua ex parte subiacere; quod disertè tractauit Statius, in epicedio Glauciæ;

—Omnia functa:
Aut meritura vides, obeunt noctésque diésque:
Astráque, nec solidis prodest sua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebísque caduca
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poscunt,
His amor exitio, furor his, & sæua cupido:
Vt fleam morbos:
Quicquid habet ortus finem timet: Ibimus omnes:
Ibimus.

Ad hæc inferetur superbæ esse, impotentisque arrogantiæ, vt quis in hac naturæ necessitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, & vnum, ac suos seponi velit.

Secundo, petetur à miseriis vitæ, iuxta hanc sententiam: *Omnis vita supplicium est.* quo in genere, cui deesse potest oratio?

Tertio, ab aliorum variis calamitatibus. Omnes agedum mortales circumspice, Larga vbique flendi, & assidua materia.

Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: Alium ambitio nunquam quieta sollicitat: Alius diuitias, quas optauerat metuit, & voto laborat suo: Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium semper vestibulum obsidens turbat: Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse; lachrymæ nobis deerunt, antequam causæ dolendi.

Quarto, bona si quæ à mortuo relicta sunt, non eius fuisse propria.

Quicquid est, Marcia, quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & excluſorum clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa coniux, cæteráque ex incerta, & mobili sorte pendentia, alieni, commodatique apparatus sunt.

Quinto, est bonum mortis optimum naturæ inuentum, quæ captiuorum catenas leuat, ægrorum morbos sanat, exulibus patriam reddit, res à fortuna male diuisas exæquat, &c.

Sexto, felicitas consequentis vitæ, quæ puras, & candidas animas excipit.

Hæc Christianæ menti, instar omnium est consolatio, quam Ethnici, qui per nebulam saltem dispexerunt, haudquaquam omittunt: vt Plutarchus ad Apollonium;

Ὅτου δὲ πᾶς ἐνεστίαν τῶν μετηλλαχότων ἔχει τε τιμὴν, καὶ σεμνότερα (καὶ θεοῦ λέγεται) καὶ

χρεός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαὶ χαλεπὰς ἐλπίδας ἔχων τυγχάνει περὶ σοῦ μητρὸς οὔσης· ὃν τούτοις συγκατειθισμένοις σωθῆναι.

Plut. ad Apoll.

Septimò, additur, dolorem, non modò inutilem esse, sed turpem: idcircò Lyciorum legislator, viros in funeribus vestem muliebrem gerere voluit, quò se in luctu mulieres fieri admonerētur. Deinde illæ lachrymæ, vel tibi, qui luges, prosunt, vel mortuo: si tibi, amatores tui, non defuncti; si mortuo, infelicem putas, quem non debes, hanc eandem rationem fusiùs vrgent Plutarchus, & Seneca.

Octauò, sæpissimè vel præmittuntur, vel subiiciuntur exempla eorum, qui propinquorum mortes generoso animo tulerunt, quæ quò magis domestica sunt, & nota, plus habent impressionis, & hæc quidem in locis communibus.

Singulares verò sumuntur ab adiunctis defunctorum, à vitæ scilicet bene actæ virtutibus, disciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, supremis verbis, testamentis, exequiis, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè satius est percurrere, quàm locos communes consectari, qui fastidio esse solent, nisi concinna varietate, & clarissimis sententiis illuminentur.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præstantissimorum virorum artem in consolando non vulgarem, cùm enim in communi loco versarentur, rarissimè tractarunt.

Iulian. in epist. ad Amerin.

Primus fuit Democritus, qui vt Darium Regem, in morte coniugis pertinacius lugentem consolaretur, promisit se mortuam ab inferis excitaturum, si modò, quæ ad tantum opus essent necessaria, rex liberaliter suppeditaret.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obsecrare, omnia polliceri: tum Philosophus petit sibi dari τριῶν ἀνδρῶν ὀνόματα; trium scilicet hominum nomina, qui nunquam lugubria sumpsissent, nulli propinquorum, aut amicorum morti indoluissent, qui cum in toto regno non essent inuenti, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege præclarum sumpsit consolationis argumentum.

Alter est Philosophus quispiam non inurbanus, qui Arsinoen Reginam, filij mortem sine intermissione lamentantem

Plutarc. in consol. ad Apol.

hac fabula consolatus est.

Quo tempore Iupiter honores inter Dæmones distribueret, fortè tum Luctum abfuisse, ac omnibus iam diuisis superuenisse, cúmque sibi quoque tribui aliquid honoris postularet, Iouem omnibus in alios insumptis honoribus, Luctui largitum esse dolorem, & lachrymas, quæ A mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij dæmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, si nullo honore ipsum afficias: quod si suis eum honoribus studiosè venereris, nouam tibi semper lugendi materiam suggeret.

Hæc satis artificiosè. Quod verò ad modum attinet consolandi, pro varietate personarum longè debet esse diuersus, cum aliis Philosophorum armis apertè pugnandum, cum aliis remissius agendum, indulgendum est aliquid naturæ, concedendæ lachrymæ, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus euaporat affectus, vt loquitur D. Ambrosius.

Non opprimuntur fletus præceptorum seueritate, sed magis irritantur: hic iustè dolet, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque consolationem differre iuuat, donec primus ille æstus deferbuerit, & quasi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipso funebri die matris, oculos exsiccare.

Ad summum, longinquitas temporis, ciuilisque in tolerando dolore constituetur honestas, lætarum subinde rerum influentes species, vel etiam alij affectuum motus excitati, lachrymas cito abstergere solent.

Nec immerito Seneca ad Polybium, in aula Claudij Cæsaris, magnis auctum honoribus, cum fratris morte plus æquo perturbatus videretur, scribit;

Cum voles rerum omnium obliuisci, cogita Cæsarem, fas non est tibi, saluo Cæsare, de fortuna queri.

DE FORMA, ET charactere Elocutionis,

In genere deliberatiuo.

CAP. XII.

FOrma deliberatiui generis erit instructa sententiis, & argumentis, nec adeo profusa verbis; maximè vero cum apud graues personas agendum erit, succingere oportebit phaleratæ orationis fluentes lacinias.

Nihil enim tam à persuasione, quæ in hoc potissimum genere spectatur, alienum, quàm præculta, & ambitiosius fluens oratio.

Itaque

Itaque disertè notat Dionysius Longinus, περὶ ὕψους, simplici Minerua, cum viris Principibus, & dominis tractanda esse negotia, nam si coneris fuco elaboratæ dictionis heroicum animum circumuenire, ἀγαπακτεῖ εὐθὺς ἐπ' ὀφθαλμοῖς ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορος ῥηματίοις καταφρίζεται, καὶ εἰς καταφρόνησιν ἑαυτῆς λαμβάνων ἐπαγγελισμὸν ἐνίοτε μὴ ἀποθνῃσκειν τὸ σωφρονεῖν, succenset, si quasi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur, & in contemptum sui fucatas probationes interpretatus, sæpissimè totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotiis, vbi res, & personæ contractum quoddam, & siccum orationis genus desiderant. Nam plerumque etiam intercidunt suasiones magis adipales, & quæ ad epidicticas orationes multùm accedant. Nolim ego, illas nimis austeras, & horridas fieri, sed suis pigmentis interdum coloratas.

Talis est illa suasio Sidonij Apollinaris, epistola sexta libri primi, vbi virum nobilem, rusticana, & vmbratili vita impallescentem, ad capessendos reipubl. honores paulò hilarius hortatur, & floridius, his verbis.

Proh pudor, si relinquare inter bubseques rusticanos, subulcósque ronchantes.

Quippe, si & campum stiua tremente C proscindas, aut prati floreas opes; panda curuus falce populeris, aut vineam palmite grauem, cernuus rastris fossor inuertas, tũc est tibi summa votorum beatitudo. Quin potius expergiscere, & ad maiora, se pingui otio marcidus, & inneruis animus attollat. Non minus est tuorum natalium viro, personam suam excolere, quàm villam, &c. ibidem fusiùs.

A tanto pretio sunt, & fuerunt apud quosque mortales, vt eosdem (Theodoreto teste) sacræ literæ Deos non vereantur appellare.

Τὰ γὰρ θεῖα λόγια τῶν γενητῶν ἑνὶ φύσει συμπαρεῖναι θεὸν, ὀνόματος μὲν γὰρ ἴδιον μεταδέδωκεν τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacræ verò literæ nihil creatum Deum appellant: nominis solius, non naturæ communionem iudicibus sunt impertitæ.

Idcircò, apud nobilissimas quasque gentes, Reges primùm ius dixerunt, de quibus ait Petrus Blesensis.

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non postulat, & argentum; sed vt audiant causam populi, & arguant pro mansuetis terræ. B

Certè Imperatores Romani id magni fecerunt, quod declarat Claudij exemplum, qui, vt ait Suetonius, & Consul, & extra honorem, laboriosissimè ius dixit, etiam suis, sacrorúmque diebus solennibus, nonnunquam festis quoque antiquitus, ac religiosis.

Et notatu quidem dignum est, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cùm muliercula ius petiisset, recusassétque: illi retorsit, *Noli igitur imperare.*

Vtrùm præclarum iuris dicendi exemplum dedere supra cæteros Francorum Reges, qui singulari priuilegio sibi manum iustitiæ vendicarunt, quam nulli vnquam principes in insignibus habuerunt, & appositè Agathias, de Gallico populo, ait;

Τὸ μὲν ἀνώτατον δίκαιον εἶναι, τὸ δὲ ἄρχον ἐκ μόνης.

Accedunt sapientissimæ illæ curiæ, quarum, vt cœlum syderibus, sic Gallia purpuris collustratur, quibus nihil, aut ad sapientiam grauius, aut ad dignitatem D honorificentius.

Quas ob res, generis iudicialis magna semper extitit, & adhuc extat dignitas, in quo possit regina eloquentia triumphare.

Sed, vt eius splendorem plenius agnoscamus, & singularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aspectu illustrium regnorum, & rerumpublicarum fora ponamus ob oculos, vel saltem per transennam inspiciamus: pleniorem enim de iis sermonem consultò E relinquimus iis, qui tractandas gentium antiquitates susceperunt.

SECVNDA PARS CIVILIS ELOQVENTIÆ.

GENVS IVDICIALE.

CAPVT XIII.

VT Iustitia, virtutum omnium præclarissima, plurimùm in rebus humanis splendoris obtinet. Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute, generis humani custode fortiter asserenda versatur, ingens sibi decus vendicat dignitatis.

Nulla gens tam feroci, támque inculto ingenio, quæ si modò vmbram reipub. habuit, statim iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula, præsidia salutis, ornamenta dignitatis.

At verò iudices, qui eadem dispensant,

QVAE ANTIQVORVM CIRCA forum, & iudicia, cura, & dignitas fuerit.

Et de iis, Persarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique instituta breuiter comparata.

IVDICES PERSARVM.

CAPVT XV.

PRimùm apud Persas selecti Iudices fuere, βασιλέως, seu βασιλήϊοι δικασταί, qui ex consultissimis viris Persarum legebantur, quorum erat perpetuus magistratus, nec nisi in demortui locum alius sufficiebatur.

Hi ius postulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controuersiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit;

Οἱ δὲ βασιλήϊοι δικασταὶ, κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων ἐπὶ δὲ τοῖσι δικαῖς δικάζουσι, καὶ ἄρχουσι τὰ πατρίων νόμων γίνονται.

Quanta verò integritate ab iis administrari iudicia reges vellent, testatur Sisamnis exemplum, qui cùm ob rem iudicandam pecuniam cœpisse conuictus esset, Cambyses, ex corpore eius detractam pellem, sellæ intendit, in eáque filium eius iudicaturum considere iussit. Herodotus, l. 5. in Terpsicore; Ἀπέδειξε πάσαν τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ἐκέτευε τὸν χρόνον ἐς τὸ ἴζων ἐδίκαζε.

Eadem certè de caussa, & Darius Sandocem nummarium Iudicem, hoc iudicandi munere, in comitatu suo fungẽtem, in crucem agi iussit, quod pecunia corruptus malè iudicasset: quemadmodum Herodotus, lib. 7. scribit.

FORVM AEGYPTIORVM, Labyrinthus, & Dicasterium.

CAP. XVI.

NEc minus in ea re Ægyptij prudentes fuere. Ac ius quidem apud eos de rebus maximis dicebatur in aulis Labyrinthi, qui describitur à Strabone, lib. 17.

Ad hæc, inquit, est labyrinthi fabrica A opus haud impar pyramidibus, & adiacens regis sepultura eius, qui labyrinthum construxit: locus est in primo fossæ ingressu, ad triginta, quadragintáve stadia procedenti, est planities quædam mensali forma pagum habens, & multorum regum regiam, quot prius præfecturæ erant. Nam totidém aulæ sunt columnis ambitæ, inuicem continuæ, omnes vno ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodam muro, ante se sitas aulas habent.

Viæ verò, quæ ad eas tendunt, ex aduerso sunt ipsius muri, ante ingressus cryptæ quædam multæ, ac longæ, quæ inter se vias flexuosas habent, vt nemo peregrinus B ingredi aulam vllam possit, nec egredi sine duce.

* Dignum admiratione, quod vniuscuiusque domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis, integris, & magnitudine insolenti conscriptæ sunt, nullo vsque, nec ligni, nec alius materiæ interuentu.

At, si quis in tabulatum ascendat, quod non admodum altum est, quippe vnicâ contentum contiguatione, videre potest lapideum campum, tantis lapidibus instratum: inde ad aulas visu retorto, cer- C nere deinceps eas septem & viginti ordine positas, & columnis è solido lapide innitentes, parietes quoque ipsos, ex lapidibus non minoribus compositos: in fine huius ædificij, quod plus stadio occupat, est sepultura quædam, pyramis quadrangula, cuius quodlibet latus, quatuor ferè est iugerum, & altitudo par. Sepulti nomen est Imandes, dicunt tot aulas ita factas esse, quod solerent omnes præfecturæ eò conuenire, atque epulum quoddam sacris viris, ac mulieribus fiebat, sacrificij gratiâ Deo reddendi, & iuris dicendi de rebus maximis, quæuis autem D præfectura, in suam aulam procedebat.

ASSESSORES.

DE Assessoribus in Iudicijs Diodorus, lib. 1. cap. 1. part. 2.

Has propè, inquit, domus erat E columnis suspensa, cuius latus quoque duo iugera complectebatur: in ea statuæ ligneæ positæ haud paruo numero, repræsentantes eos, qui disceptarent, respicientes eos, qui in iudiciis sententias ferrent.

Hi ab vna muri parte sculpti triginta erant absque manibus, & in medio iudicij princeps, cuius à collo suspensa *veritas* penderet, & oculis esset subglaucis, librorum cumulo circumstante, hæ imagines præ se

præ ſe ferebant, iudices integros eſſe debere: Prætorem ſolam inſpicere veritatem.

IVDICIORVM ratio.

TOtam iudiciorum rationem idem Diodorus, libr. 1. cap. 3. perſequutus eſt.

Iudicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: exiſtimahant enim ſententiarum latores, maximi eſſe ad communem vitam momenti, in vtramque partem: Nam punire nocentes, auxilium ferre oppreſſis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putant. Pœnam verò delicti pecunia, aut gratia tolli, exiſtimabant confuſionem vitæ communis fore.

Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos iudiciis præficerent: qui iudicum conſeſſus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui cedere videbatur.

Poſtquam hi conuenerant, triginta numero, inter ſe eligebant optimum virum, quem iudicij principem conſtituebant: in locum cuius ciuitas alium Iudicem ſubſtituebat.

His omnibus victus, ſed principi opulentior à Rege dabatur. Is aurea catena ſignum variis ornatum lapidibus, à collo ſuſpenſum, quod appellabant veritatem, geſtabat.

Cœptis iudiciis, ac ſigno veritatis à principe propoſito, omnibúſque legibus, quę octo libris continebantur, in medio eorum conſtitutis, mos erat accuſatorem ſcribere ea, in quibus alium accuſabat, modúmque patratæ iniuriæ, aut damni facti, quantique eam æſtimaret.

Rurſus accuſatori, reóque inuicem reſpondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cùm iudices de controuerſia quæſiſſent, princeps ſigno veritatis in partem veriorem verſo, ſententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Ægyptios erat, exiſtimantes accuſantium, excuſantiúmque altercatione, & ſcriptis veritatem maximè elici poſſe.

Sanè oratorum ars, hypocritarum fraudes, lachrymæ periclitantium, multos à recto, veróque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut miſericordia, aut oratione dicentis, ſæpius reos á iudicibus fuiſſe abſolutos.

Verùm, ſi aduerſantium ſcripta penitus intelligantur, exiſtimarunt iudicari rectiùs, veluti nota veritate, poſſe, cùm neque ingenio, neque induſtria, neque mendacio, neque audacia, neque arte iudicia peruerterentur, ſed cuique eſſet commune ius: tum quia tempus dabatur accuſatori, reóque diſceptandum; tum quia Iudices, ex eorum reſponſis elicerent veri iudicij modum.

SACERDOTES Indices.

Et de Sapphiro Veritatis.

ÆGyptiorum ſacerdotes olim etiam iudices erant, & quidem inter eos princeps erat ſententiæ maximus natu, & in omnes ſtatuendi ius habebat. *Ex Ælia.*

Eum, omnium hominum eſſe iuſtiſſimum, & ſyncerisſimum oportebat, qui circa collum, vt diximus, imaginem ex ſapphiro gemma confectam geſtabat, quæ vocabatur veritas. Ælianus, libr. 14. vet. hiſtor.

Ægyptiis quoque Regibus (quod & ſuprà attigimus) ex præſcripto legis antiquæ moris fuit, Iudices mox futuros iureiurando adigere, ne ſi Rex quidem iniuſti quippiam iniunxiſſet, à virtutis medio declinaturos, nec lineam omninò (quod dicitur) moturos.

ATHENIENSIVM FORA varia.

Et eorum ratio.

CAP. XVII.

IT quidem, in ea re Athenienſium natio non minus litigioſa, quàm ingenioſa, Perſarum quoque, & Ægyptiorum curas, cautionéſque ſuperauit; quod licet ex tot foris, quæ ipſi habuerunt, colligere: de quibus Pollux, Onomaſt. lib. 8.

Fora (inquit) Athenienqum ἄστεος πέρι, vicus Martius, iudicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædeſtinatione incendij, veneficij, ſi ſcilicet quis dans occidiſſet: fiebat autem conteſtatio, & deinde iudicium συνομνύζεσθαι, ἐν ἄκλῳ, ἐν ἀκπίζεσθαι.

Exordiis vti non licebat, aut affectuum commotione.

Poſt primam autem ſententiam exilium licebat capere, ſi quis parentes occidiſſet.

Mensibus verò singulis, tribus diebus A continuis ius dicebant: quarta scilicet mensis deficientis, tertia, & secunda.

Nouem principes, qui singulis annis, post sensum datum semper Areopagitis addebantur, sub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat vsque ad consobrinos, & iureiurando inquirere, quisnam mortui cognatus sit: siquè familiaris fuerit, accusatur, & relegatur.

In hoc ius dicitur de cædibus inuitè commissis. ἐν τούτῳ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam post Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes Phaleto appulerunt, & per ignorantiam B ab incolis occisos, abiectos esse, & horum quidem nullus viuus appulit. Acamas autem iudicauit Græcos esse, qui Palladium habeant, & siquidem sepultos, secundum Dei oraculum, ignotos nominarunt: illud verò constitutum est Palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omisit, habet Pausanias in Atticis.

In Areopago (inquit) ara erat Mineruæ deprecatricis, ἀρείας, quam erexerat Orestes iudicio solutus.

Argentei præterea lapides, ἀργεῖοι λίθοι, C in quibus rei, & accusatores sedebant, & hunc quidem contumeliæ, illum impudentiæ vocabant, τὸ μὲ ὕβρεως, τὸ δ' ἀναιδείας.

Proxima ædes Eumenidum τῶν σεμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Denique Plutonis, Mercurij, & terræ simulachra, quibus sacra faciebant, qui in causa capitis fuerant absoluti.

Forum apud Delphinium, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ ἱδρύθη μὲ ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται δ' ἀπόλλωνι D Δελφινίῳ, καὶ ἀρτέμιδι Δελφινίᾳ, id est, Ab Ægeo constitutum est, dedicatum autem est Apollini Delphinio, & Delphiniæ Dianæ.

Primus ibi iudicatus est Theseus, expians cædem ab illo occisorum latronum, & Pallantidarum, quos occidisse quidem confessus est, hoc autem iure fecisse affirmauit.

Forum in Prytaneo, τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶ ἀποκτεινάντων, κἂν ὦσιν ἄφανεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων, καὶ ἀποκτεινάντων, id est, Ius dicit de occisis, si ignoti fuerint, & cadaueribus incidentibus, aut interemptis.

Hoc autem forum Tribunum reges constituetunt, quos oportebat incidens cadauer eiicere.

Forum putei, τὸ ἐν φρεάτει, ἐν τούτῳ ἐκεῖντο, εἴ τις τῶν φευγόντων ὑπ' ἀκουσίου φόνου αἰτίᾳ, δευτέραν αἰτίαν ἑκουσίου πρόσλάβοι, id est, Ibi iudicabatur, si quis exulum de cæde fortuita accusaretur, & secundum actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari iudicium, καὶ ἦ ἐν αὐτῷ προσπλέουσιν τῆς γῆς, οὐ προσπλώμενον, ἀπὸ δ' νεὼς ἐχέλιν ἀπολογεῖσθαι· μήτε ἀποβάθραν, μήτε ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλόμενον, id est, & reum quidem adnauigantem, & non tangentem terram, à naue defensionem sui dicere oportebat, neque scalam, neque anchoram terræ iniicientem.

Forum in Lyco, à quo Lyci decas. τὸ ἐπὶ λύκῳ, ἀφ' οὗ, καὶ ἡ λύκου δεκὰς, καὶ ἦρας δὲ ἵδρυται αὐτόθι ἔχων τὸ θηρίου μορφὴν, id est, Iunonis istic templum constitutum erat, habens feræ formam.

Heliæam maximum inter omnia fora fuisse testatur Pausanias.

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quod eò maxima hominum multitudo conuocaretur, aut quod à sole locus illustraretur.

Heliæa verò quingentorum erant, vt ait Pollux, ἡ ἡλιαία ὃ πενταχοσίων. Deinde: si verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur, siquè mille, & quingentis tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & vrnam cui camus impositus erat, per quem calculus immittebatur.

Deinde duas habebant vrnas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat & hæc quidem condemnatoria, illa verò absolutoria, æneæ operculum superiacebat, vnius calculi foramen habens, quo postea arcana magis iudicantes, contrà suspectos vtebantur.

Forum denique funibus circundabatur, iubente quidem Rege.

Thesmotetis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum spatio ducebatur, & ministri astabant publici, ne quis iudicio non indigens accederet.

Fori porro iudicialis ianuæ, κιγκλίδες dicuntur, quas Romani cancellatas vocitant.

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabystum ab obscuro, in quo situm est, loco.

Magnum vero Metichi forum, ab artifice Meticho sic dictum est, vt ait Pollux. τὸ δ' Μετίχου δικαστήριον μέγα, οὕτω καλεῖν, ἀπ' ἀρχιτέκτονος μετίχου.

E Ἐφέται numero quidem erant quinquaginta, & vnus. Dracon autem hos constituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant sanguinis reis in quinque iudiciis.

His vero Solon Senatum ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum est Ephetarum iudicium.

Dicti autem videntur, quod primùm Rege iudicante fortuitæ cædis reos, Dracon Ephetis iudicium hoc permisit, ἐφέ-

σημον, hoc est, translatitium, id à Senatu faciens.

ROMANI *Iudices.*

CAP. XVII.

ROmani longè minus primis temporibus, in iudiciis, ac litibus occupati fuerunt: Testatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitum, vnde illud Virgilij;

Indicítque forum, & Patribus dat iura vocatis.

Quamobrem Cato Censorius, cùm designatam litibus sedem populus adornaret, pauimentóque insterneret, id fieri quamacutissimis lapidibus curauit, ne gens Martia litigiosis operibus paulatim assuesceret.

Quanti tamen iudicia fecerint, declarat Dionysius Halicarnassensis, libr. 2. qui inter Regis potissima munia recenset, τῶν ἀδικημάτων τὰ μέγιστα δικάζειν.

Transiit deinde hæc potestas ad Consules, qui, vt ait Suidas, erant πρόβουλοι καὶ πρόεδροι τῆς ῥωμαίων πόλεως διοικοῦντες.

Et statim communicata cum Senatu. Nam ordo iudicum primis temporibus tantùm fuit penes Senatum, vt testatur Polybius lib. 6. Lege demùm Gracchi iudicia ad equites translata, vt liquet ex Appiano, & Vellero Paterculo.

Sed maximè ordinarij iuris disceptatores Prætores fuere, qui post annum sexcentesimum quartum, cùm essent perpetuæ quæstiones introductæ, Carbone forum tenente sunt instituti, vt habet Cicero in Bruto.

Sed nos hæc obiter, vt antiquorum curam penes iudicia ostenderemus.

DE IVDICE.

Ex Philone Iudæo.

CAPVT XVIII.

PRæclari Iudicis conditiones Philo Iudæus paucis complexus est. Primùm, inquit, requiritur, vt sit: παντὸς δήμου παῖδες, καὶ πάσης A κακίας ἀμέτοχος, vt syncerum animum habeat, & nullis prauis affectibus obnoxium, quod fiet, si is, qui iudicaturus tribunal ascendit, iudicari se non minus, quàm iudicare cogitet.

Facilis est recti persuasor innocens Iudex, contra nullas culpas timet reus, quas habere respexerit cognitorem.

Synceri autem animi magna pars syncera religio, idcircò iudex, Coll. 2. Authentic. apud Iustinum iurat;

Κοινωνικὸς εἶμι τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς, καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἢ λόγον ἐναντιωθῶ αὐτῇ.

B Secundum, quatuor primariis virtutibus eminere debet: Prudentiâ, ne decipiatur; fortitudine, ne leuiter inflectatur; temperantia, ne voluptatibus corporis animi acies hebescat; iustitia eius anima est.

Hoc ipsum Plato confirmat, 2. de legib. μηδὲ τοὺς δικαστὰς ἐνεργοὺς ὄντας οἶνου ἥπτεσθαι.

Tertium, Cauendum illi, ne incerta pro certis accipiat, fidat oculis potius, quàm auribus.

Ὧτα μὲν ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα. καθάπερ ἄρτι μεμολυσμένοις ἀγαθὸς διαιρεῖται τὰς φύσεις: Nam (vt ait Cassiodorus) non facilè erroris vitio sordescit, quem doctrina purgauerit, contrà ignorantia iudicis est calamitas innocentis.

C

Quartum, nec accipiat munera, quia τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς διὰ λιτῶν βάσεως ἐπ' εὐθείας.

Si in aurem Iudicis, vel aduocati susurret pecunia, Orphei lyra, carmen Amphionis, Musa Virgilij, voce pecuniæ suffocantur.

Quid plura, vbi nummus loquitur, Tulliani eloquij tuba rauescit: vbi nummus militat, Hectoreæ militiæ fulgura D compescuntur: vbi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuersis.

Iustinus Authent. coll. 2. tit. 2. nou. 8. in præfatione, vult iudices, καθαρὰς χεῖρας ἔχειν χεροὶ.

Neque tantùm ipsi puris manibus iudices esse debent, sed latronibus præterea, & depeculatoribus infesti, vt sint instar Pelichi statuæ, cuius erat ea vis, vt fures res, quasi iniecta remora retineret: testatur Eucrates apud Lucianum, in E Philopseud.

Quintum, vt sit magnus veritatis amator: quam idcircò summus Iudæorum sacerdos ad cor impressam gestabat, cum hac inscriptione; *Veritas, & illustratio.* Ἀλήθειαν, καὶ δήλωσιν τ' ἀποδημάτων καλήσεις, καὶ διαφορήσατον ἐν τῇ ἑ ψυχῆς ἡγεμονικῇ.

Sextum, vt non animaduertat personas, sed res: τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἄπλαστον, καὶ γυμνὴν ὁρᾶν: Alienum te à personis omnium redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damasc.)

Septimum, vt misericors sit in paupe- A res, ἔλεον, καὶ φιλανθρωπίαν διαταγμάτων παρεῖν.

Octauum, vt sua potentia vtatur, ad subleuandas, non opprimendas hominum miserias, sitque in dignitate ciuilis, & moderatus; Μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καταπαγκρατιάζειν τοὺς ἐλάττους ταῖς δυνάμεσιν.

Nonum, vt in decernendo non sit præceps, *Cunctator esse debet, qui iudicat de salute.*

Lib.2.c.51. constit.Apost. Ταὶς κρίσεις, οὐ καλὸν μονομερεῖς ποιεῖσθαι, πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦνται τὴν ἀκρόασιν, μὴ συμβουλίᾳ πολλῇ, καὶ παρατηρήσεως μέσου. πλευτοῦν ὄφελον, καὶ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐνφέρειν πρὸς ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας διαμαρτύρεται ἀθῶος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου. B

Ad summum, sit innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara iustitiæ, absit à iudiciariis mentibus aliquid prophanum.

DE ADVOCATIS.

CAPVT XIX.

Ῥήτωρ nomen apud Græcos commune fuit iis, qui causas agerent, & à Latinis Patroni, Oratores, Causidici, Aduocati etiam postremò sunt nominati; quanquam Aduocatus apud veteres dicebatur, non qui causam ageret, sed qui amico litiganti præsentiam, assiduámque sectationis operam commodaret, vt actorum testis esset, idémque adiutor pro virili.

Ductum inde opinor, quod rei, vel vt misericordiam mouerent, vel vt potentiam ostentarent suam, quamplurimos amicorum aduocare, iisdémque stipati in forum prodire solebant. Declarat hoc epilogus Lysiæ, pro Micia. D

Οὐκ ἐγὼ ὦ ἄνδρες δικασταὶ οὐδ' ἄλλους ἀναμιμνήσκω, ὑφ' ὑμῶν αὐτὸς βοηθήσομαι. τῷ γὰρ πρεσβύτου, οἱ μὲ ἀνδρεγάθους αὐτοὺς παρεχόντες, καὶ μεγάλῃ τῇ πόλει ποιοῦντες ἐν τῷ πολέμῳ πεδίῳ, & cætera, in quibus ostendit, se nullos habere aduocatos, quod omnes propinqui, pro patria dimicantes occubuissent. E

Inde latiùs fuso vocabulo, aduocati plerumque nominantur quilibet assectatores; quales Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, 1. Philipp. satellites nempè, qui ipsum stipabant, & fortibus viris, ad Senatum omnes obsepiebant vias.

Puto eos apud Arbitrum audacius interpretari Aduocatorum nomen, qui pro furibus, & spoliatoribus vestis accipiunt, hoc loco inducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vti apud se vtraque deponerentur. (Nam de assectis, & stipatoribus potest intelligi.)

Sed quoquo modo se res habeat; tandem proprium, & familiare nomen Aduocati, penes causarum actores remansit.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè verò Athenienses, claritas; siquidem in hoc eloquentiæ regno ῥήτορες, vt in mari venti dominabantur. Et certe egregij patroni omnem commendationem merentur: nec mirum, si insignibus honorum titulis, in Imperatorum constitutionibus ornantur: sic enim habet Theodosij, & Valentiniani nouella de postulando.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati esse meruerint. Quo enim honore impares esse credimus eos, qui vita, & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deseruiunt.

Beatus Petrus Damiani, in sermone de resurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis. *Petrus Damianus*

Qui glorioſæ vocis confisi munimine, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quàm si clypeis, & thoracibus iesse, patriámque defendant. C

Quæ verba videtur ex Leonis, & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio desumpsisse, quod legitur Codicis lib.2. *Cod. l. 2. tit. 7. de aduocati diuers. iudic. 14.*

Aduocati, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus, ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quàm si prælijs, atque vulneribus patriam, parentésque seruarent, neque enim solos nostro imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatis. Militant namque causarum patroni, qui glorioſæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum insignia concessum vrbis consistorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtroque iure doctoris laurea ornarent, vt ab ipsis honoris esset initium, quos præcipua quadam gloriæ prærogatiua dignos omnes censerent. *Gregor. Syntag. part. 3. l. 49. de Ethiombus*

At verò, si aduocati neglecto officio sint indocti, clamosi, iniusti, rapaces, splendorem istius nominis deformissimis sordibus inquinant: Tales sunt, quos Synesius describit; *Synesius in epist. ad Ioan.*

ἀνδραποδώδεις ἀναιδῆ, καὶ παμπόνηρα, καὶ ἀδίκων ὑγιές: δημαγωγοὺς, καὶ κακορραφεῖν εἰδότα, *Homulos impudentes, in omnibus præposteros, atque peruersos, conuiciatores, malorúmque architectos.*

Et Aristophanes portentoso verbo, ὀρθοφοιτοσυκοφαντοδικοπαλαιστάρχης nominat, quasi *miseros, & insomnes calumniatores, litiumque consarcinatores diceret.* *Aristoph. in vesp.*

Contra

Contra hos ſanctorum virorum iaciun-A tur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Papæ aures ab huiuſmodi hominibus deterret.

Bernard. l. 2. de cõſideratione.

Hi ſunt, inquit, qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium; diſerti aduerſus iuſtitiam, eruditi pro falſitate: ſapientes ſunt, vt faciant malum; eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Bleſenſis;

Hodie ſoli auaritiæ ſtudent Patroni cauſſarum, atque illud venerabile nomen, & glorioſa profeſſio, notabili venalitate vi- B leſcit.

Carolus magnus, in capitulari de pace, huiuſmodi aduocatos à iudiciis ſubmouendos monet:

Carolus magn. in capitul. de pace, c. 12.

Praui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarij, & tales eligantur, qui ſciant, & velint iuſtè cauſſas diſcernere, & terminare.

Claudius Imperator, inſigni animaduerſione Aduocatorum licentiam coercuit, cùm vnum ex iſtis Iudæum Gallicum, (vt eſt apud Dionem, malim tamen C cum Zonara legere, Iulium Gallicum) in Tiberim præcipitari iuſſit;

Dion. l. 10

Ἰουλίῳ δέ τινι Γαλατικῷ ῥήτορι δίκην ποτὲ λέγοντι ὁ Κλάυδιος ἀχθεσθεὶς ἐκέλευσεν αὐτὸν, ὡς ἐς Τίβεριν ἐμβληθῆναι.

Vnde Domitij Afri, patroni reorum, ſuo tempore præſtantiſſimi iocus; cuius auxilium, cùm quidam imploraret, à Gallico deſtitutus; *Quis tibi indicauit*, inquit, *me natatorem Gallico meliorem eſſe*: quaſi vellet dicere, nemini iniuſtæ cauſſæ patrocinium ſuſcipiendum, niſi natãdo ſe confideret, Clau- D dij Imperatoris ſeueritatem euaſurum.

Primùm igitur hoc in patrono non fruſtra requiritur, vt ſit vir bonus, quod præſtabit: ſi quod vno verbo dixit Caſſiodorus in Variis;

Caſſiod. l. 8. var. ep. 4.

Indicantis animum portet ad ſubſellia cognitorum; pudoris enim ſuſtinere iacturam neſcit, qui ſe priùs iudice corrigitur.

Eluceat autem in primis amor veritatis, nam ſi ex mendacio lucrum faciat, inclamandum, quod ait D. Auguſtinus.

D. Aug. ep. 54.

Redde, quod actepiſti, quando contra veritatem ſtetiſti, iniquitati adfuiſti, iudicem fefelliſti, iuſtam cauſſam oppreſſiſti, de falſitate viciſti:

Deinde fides in clientem, ſine vlla ſuſpicione præuaricationis.

Tertiò, incorrupta quædam generoſitas, quæ iſtam ſanguinariam, & de miſerorum viſceribus paſtam eloquentiam perpetuò auerſetur, nec tam lucro, quàm honeſtati, & miſerorum, maximè verò pauperum vtilitatibus ſeruiat.

Quartò, dexteritas quædam in regendis, & maturitas in conficiendis negotiis, ne quod Ludouicus XII. aiebat, quemadmodum cerdones corium dentibus, ſic lites ille diſtendat: quod miſeros ſæpe exclamare cogitur, quod incertus ille author, in poemate de lite:

O diræ lites! ô iurgia dira Deorum!
O furiis, erebóque ſatæ! mortalia ſemper
Continuò, diro laniatu corda ſecantes.

Accedat deinde oportet egregia ſupellex, ſcientiæ, iuriſque cognitio, ſine qua aduocatus, rabula potius dicendus eſt, quàm Patronus.

Anaſtaſius Cæſar prohibet quempiam cõſortio aduocatorum aſſociari, antequam per ſtatuta tempora, legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe.

In concilio verò Baſilienſi, vetatur, ne ante ſtudium legum impenſum per quinquennium, in aliqua nominata academia quiſpiam Baccalaureus legum, vel iuris Cæſarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat, exceptis filiis natis ex vtroque parente nobili, quibus ſufficit triennium, quod ex conſtitutione Regis Ludouici XII. cautum eſt, anno 1512. articul. 8. nunc autem permulti fiunt aduocati citiùs, quàm coquantur Aſparagi, quos merito quis; ἐυλας πρας ἀψητῶν, ἢ ψυχρᾶς ῥητόρων, dixerit.

Anfrerius præterea in ſtylo Parlamenti, deſiderat in aduocato geſtum maturum, vultum lætum, moderatam humanitatem, curialem formam, iræ temperamentum.

DE SCIENTIA Patroni.

CAP. XX.

ELoquentiæ comes eſt in Patrono ſcientia, de qua præclaras habet monitiones Poſſeuinus noſter, in ſua bibliotheca, quas hic obiter perſtringemus.

Cognitu imprimis neceſſaria ſunt (inquit) iuris origo, Æquitas, partitio legum, & legalium librorum, iuriſconſultorum veterum ingenia, interpretum, qui ſequuti ſunt, labores, qualitas, cautiones adhi- E bendæ.

Ordo Juriſprudentiæ addiſcendæ.

VT primo diuinâ, ac æterna lege cognita, quæ lex amoris eſt, lex ab ipſo Deo data, hoc eſt, Decalogus probè noſcatur. Vt vis Chriſtianæ legis, quam è cœlo detulit æterna patris ſapientia, quæve legem naturalem, & alias implenit, non tam intelligatur,

Decalogus legũ omnium typus, & primus iuriſperitorũ liber

quam diligatur, & aliis, vt (æquissimum est) præferatur.

Mox duodecim tabularum liber ediscendus.

Tum ad leges duodecim tabularum accedant, de quibus ait M. Tullius 1. de Orat. Bibliothecas mehercule omnium philosorum vnus mihi videtur 12. tabularum libellus, & auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate superare.

Inde ad Romanas veteres leges transeat, quæ ab aliis collectæ sunt post Pomponium, & eiusmodi reliquos.

Mox ad Iustiniani institutiones, ac demum ad reliquas ciuilis corporis partes, veniant.

Institutiones Iustiniani.

Sic verò sine circuitione, aut ambagibus inspectabunt in id semper, quod optimum est, memores illius, quod afflatu diuino Dauid Rex pronuntiauit. *Cognoui*, inquit, *Domine, quoniam æquitas iudicia tua.* Et illius. *Diuina lex illuminat oculos* : Et rursus illius. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.*

Scopus in iurisprudentiæ.

Tum verò, vbi auctores perpaucos, & probatos, attentè, & maturè perlegerint, iã tutiores ad publica negotia, & tribunalia accedent, memores præsertim & patriæ, quam non habemus hic stabilitam, sed in cœlo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando sistemur.

Cauendũ à Iurisconsultis hæreticis.

Non erit autem, cur aliquis nouos hæreticorum libros de Iurisprudentia versetur, qui linguæ elegantioris specie ornati (cum in iis sæpissimè lateant spinæ hæresum, & impietatis) solent adolescentum animos à recto plerumque abducere.

Hoc ipsum, quod in Axiomaticorum est sacramento hîc commendandum, κοινοτικὸν εἶναι τῆ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῆ καὶ ἀποστολικῆ ἐκκλησίᾳ.

CORPORIS CIVILIS VNIuersalis partitio.

CAP. XXI.

Iuris ciuilis tres partes.

HÆc vbi delibauerit, sciat studiosus ciuile corpus, quod in Europæ Academiis etiamnum est in vsu, tribus præcipuè partibus constare; institutionibus, Pandectis, & Codicis constitutionibus, qui nunc præcisè Codex nominatur : cui ad extremum quartus earum liber additus fuit, quæ deinceps per omne Iustiniani Imperium scriptæ sunt, quæve tum nouellæ, tum authentica dici solent.

Iustiniani libri Tribuniani suasu quando, & quomodo cõditi.

Priora illa omnia, Iustiniano Cæsare mandante, præcipuè verò Triboniani suasu, & opera, paulò plus triennij spatio collecta sunt. Hic enim constitutiones imperatorias ex tribus libris, qui Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus vocabantur, adhibito quadantenus delectu, vnũ in librum redegit, quem codicem constitutionum Latinè inscripsit.

Adhibetus c[odex] hoc o[pus] nobil[e] le dec[em] tar[um] cuius mẽ[tionem fe]ci li. 4. c. 10.

Vix abiit annus, cum idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iurisprudentiæ laude cæteros anteire, ad societatem laboris Iustiniani iussu adscitis, veterum Iurisconsultorum scripta vniuersa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

Trebonianus & cæterũ in iurisprudentia illustrand[a] opera.

Exeunte triennio, cum res tota penè perueniret ad calcem, Iustinianus nouo mandato, institutiones iuris colligi, & scribi voluit ex iuris disciplinæ elementis, quæ antiqui Iurisconsulti tradiderant.

Pandectæ Institutiones. Digestorũ libri.

Deinde non ita multo post emissi sunt in lucem quinquaginta digestorum, seu Pandectarum libri.

Codex.

Anno vertente, cum iam extarent eiusdem Imperatoris complures de variis rebus constitutiones, & in his eæ, quæ quinquaginta decisiones vulgò nominantur, post superiorem illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, sociis quatuor labori adhibitis, nouissimo Imperatoris iussu, priorem illum, quem diximus, codicem reconcinnandum suscepit, cùm, vt posteriores constitutiones eundem in librum referrentur, tum, vt quæ ex superioribus mutatæ, atque abrogatæ fuissent, eodem ex libro tollerentur.

Et hæc quidem ad ciuilis corporis antiqui vniuersalem partitionem, cui tamen posteà pro variis sæculis varia accessere, quæ apud Posseuinum numerata licet inuenire.

Basilij, Constantini, Leonis ϑέχειρ Harmenopuli liber perm[utus].

Post Iustiniani imperium multis annis, Basilius, Constantinus, & Leo, legum volumen ediderunt ϑέχειρ vocatum, quo leges compendiosè complectebantur, & per epitomen enarrabant; in quo cum multa essent confusa, Constantinus Harmenopulus omissa supplere, confusa distinguere, ac totum penè opus dissolutum absoluere conatus est, eundemque titulum suæ epitomæ attribuit, vt ϑέχειρ quoque vocaretur, vel Ἑξάβιβλος, quoniam in sex libros erat distributa.

RATIO EDISCENDI.

CAP. XXII.

Quomodo fundamenta solidam iaciẽdi studio iuris.

HÆc cùm ita sint, & verò ab Iustiniani institutionibus soleant vbique iurisprudentiæ fundamenta iaci, profectò cuiusmodi hæc fuerint, sperandum est eiusmodi fore, quid quid superstruetur, videlicet ex solidissimis, solidissimũ. At soliditatem hanc, pariẽt tria: Verborum & sententiarum intelligentia: Tradendi eas ratio pro iuuẽtutis captu, vitæque

vitæque noſtræ breuiſſimo ſpatio: pietatis demum, ſine qua veritas euertitur, & ſummum ius ſumma fit iniuſtitia, ſuis quibuſque locis accommodatio.

Ad verborum, & ſententiarum intelligentiam cùm Latinæ, tum Græcæ linguæ peritia vtiliſſima eſt, ne dicam prorſus neceſſaria.

Latinæ linguæ maieſtatem, quoniam iuriſconſulti veteres vnà cum Romanis Imp. mordicus retinuerunt, niſi iuris interpretes, ſtudioſique calluerint, atque adeò adamauerint, ſæpiſſimè errabunt, impingent, ſomniabunt, quæ numquàm ſomniarunt, qui leges nobis tradiderunt.

Magiſtratus priſci (*inquit Valerius Max.*) quantopere ſuam, populique Romani maieſtatem retinentes, ſe geſſerint, hinc cognoſci poteſt, quod inter cætera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna perſeuerantia cuſtodiebant, ne Græcis vmquam, niſi Latinè, reſponſa darent, quin etiã ipſa linguæ volubilitate, qua plurimùm valent, excuſſa, per interpretem loqui cogebant non in vrbe tantùm noſtra, ſed etiam in Græcia, & Aſia; quo ſcilicet latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant ſtudiã doctrinæ, ſed nulla non in re pallium togę ſubiici debere arbitrabantur, indignum eſſe exiſtimantes, illecebris, & ſuauitate literarum, Imperij pondus, & auctoritatem domari. *Hæc ille.*

Sermone Græco (*ait Suetonius de Tiberio*) Quamquam aliàs promptus, & facilis, non tamen vſquequaque vſus eſt: abſtinuitque maximè in Senatu, adeò quidem, vt monopolium nominaturus, veniam poſtularit, quod ſibi verbo peregrino vtendum eſſet, atque in quodam decreto Patrum, cùm ἐμβλημα recitaretur, commutandum cenſuit, & pro peregrino, noſtratem requirendum, aut ſi non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoque Græcè teſtimoniũ interrogatum, niſi latinè, reſpondere vetuit.

Eadem ferè de ipſo teſtatur Dio. At de Claudio ſcribitur, quod ſplendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm latini ſermonis ignarum, non modo ex albo Iudicum eraſit, ſed etiam in peregrini natem redegit.

Cum autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & reliqui, toti penè in eo ſint, vt legũ, edictorum, teſtamentorum, ſtipulationum verba interpretentur, atque ab iis decerpta ſint propemodum omnia, quæ leguntur in inſtitutionibus, quid aſſequentur; quibus Latina lingua fuerit barbara, cùm ipſi potius, quoniam Latinæ linguæ barbari fuerint, barbariem loco veritatis, ac plerumque iniuriam pro iure ſint propagaturi.

Labeo, inquit Gellius, iuris quidem ciuilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de iure publicè reſponſitauit, cæterarúmque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam ſeſe, Dialecticam, literáſque antiquiores penetrauerat, Latinarúmque vocũ origines, rationéſque percalluerat: Eáque præcipuè ſcientia, ad enodandos pleróſque iuris laqueos, vtebatur. *Hæc Gellius.*

Labeo & eius honorifica cõmendatio

Legum verò fontes, Pandectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Alciatus, Zaſius (qui legi non debet niſi expurgatus) Viglius, Pyrrhus, Antonius Auguſtinus, qui poſtea fuit Epiſcopus Tarraconenſis, & reliqui non ſudauerant, habebamus corruptiſſimos; vitæque magna pars comminiſcendis næniis conſumebatur, latinæ linguæ inſcitia.

Pãdectarum interpretes è quibus verborũ, & rerum intelligentia compendiaria via ediſcitur.

Accedit Lexicon quidem, ſiue dictionarium iuris ciuilis extat à variis vel collectũ vel auctum, quod magno vſui ſolet eſſe, non ſolum tyronibus, verum etiam ætate, ac ſtudio prouectis: Sed quoniam ab hæreticis ſæpè fœdatum eſt, aut illatis hæreticorum Miniſtrorum auctoritatibus, vti Melanchthonis, & iſtiuſmodi aliarum peſtium, aut latenti hæreſum inſperſione in dedicatoriis epiſtolis, ſiue additis ad extremum, opuſculis: Idcirco omnino curandum eſt, vt quæ huiuſmodi ſunt, prorſus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illuſtrauit, perfecit; ſic viciſſim ipſa à Græca ornata, illuſtrata, perfecta eſt. Itaque ſi in reliquis diſciplinis (quod alibi oſtenſum eſt) neceſſitas eiũs apparuit, multò magis in Romanis legibus, iuréque ciuili conſtabit.

Ad explicandas ſanè dictiones illas, quæ magnam habent emphaſim; ad idiotiſmum phraſiũ, quæ ab ea vſurpatæ ſunt, ad menda corrigenda, quæ Typographorũ, vel Amanuenſium incuria paſſim irrepſerunt: ad intelligendos locos, qui planius ab interpretibus verti poterant; ad declinandos errores, ex Latini ſermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quæ in editionibus Latinis, atque in ipſo foro remanſerunt, nemo paulò perſpicacior non intelliget ſummam Græcæ linguæ vtilitatem, ac neceſſitatem. Plenæ ſunt Iuſtiniani Conſtitutiones, Theophili, & Conſtantini, aliorúmque Græcorum libri, latinis illis vocibus. *Dominium, legatarius, Mandatarius, Donatarius.* Et huiuſmodi artis vocabulis: quin etiam illis; κουράτωρ, κουρατρίκιον, ἐξκουσάτο, πάτρων, λήγατος, & huiuſmodi ſexcentis, quæ ideò moleſta erant Herennio Modeſtino, dum Græcè Latina) vt ille inquit) iura docebat. Sic Latini Conſulti. *Hypotheca, Chirographo, Emphyteuſi, Stipulatio, Heremodicio, Orphanotrophio, Xenodochio, Archigerente, Diœceti, Epiſtalmate, Thlibiis, Cantharidibus*, atque aliis pleriſque nomi-

nibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Holoander, quòd Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentissimè, vel hic re vera numquàm viderit, licet eas se proferre polliceretur. Taceo multa in digestis græco dicendi genere scripta: quòd cùm Græca natio venit in Romanam potestatem, linguæ suæ copiam, & artem secum in vrbem intulit. Id quod & Priscianus olim, & Guilielmus Budæus in nostris quoque legibus meminit.

Constat autem Trebonianum ea, quæ à Iureconsultis Græcè inuenit, scripta, eadem lingua describi curasse; & hodiéque in Pandectis Florentinis extare Græca responsa. Authentica quoque ipsa Græcè fuisse scripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ græcæ ignoratione. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philosophiam, omnésque ingenuas artes, quæ Iurisconsulto maximè congruunt, Græcè fuisse traditas. Græca ideò, vt cum latinis semper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norunt omnes Marcum Catonem Censorium, eundem Oratorem, eundem historiæ conditorem, eundem iuris, eundem rerum rusticarum peritissimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo literas græcas, senem etiam ætatéque iam decliui didicisse. Hinc fit vt interpretes Græci, etsi Romanę antiquitatis ignoratione labi potuerunt, & adeò lapsi sunt, magnò tamẽ præsidio sint iis, qui in hac disciplina cupiũt excellere. Sanè græca lingua familiaris fuit Modestino, Papiniano, & Scęuolæ, aliisque omnibus, è quorũ libris digesta conscripta sunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cum addiscuntur breuiore temporis spatio, tum eorundem interpretationibus magnoperè iuuamur ad ea, quæ amisimus. & restituenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapsus, qui Iustiniani institutiones vertit in græcam linguam, nullo alio ad eos libros intelligendos esse aptiorem, scripsit Antonius Augustinus, ac reliqui posteà comprobarunt.

Quid vero ad rerum interpretationem attinet inter plurimos interpretes qui institutiones Iustiniani explanauerunt, petendam maximè existimat Posseuinus istorum studiorum rationem ex Syluestro Aldobrádino, & Viglio Zuichemo, quibus si quis addere voluerit Ioachimum Mynsingerum, & Franciscum Horomannum, meminerit, nè manum, admoueat iis, qui Ecclesiæ permissu non sunt editi, neque emaculati: Sed de his, & cæteris auctoribus qui volet illum consulat.

DE FORMA CIVILIS Eloquentiæ.

CAP. XXIII.

NVnc ad formam, & characterem dicendi in hoc forensi genere à prudẽtibus viris traditum venio, de qua re cum in eo libro quem de stylo conscripsi nõ pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura est, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumscripta.

Atque vt ea tantum attingam genera, quæ nunc spectatissima sunt apud omnes, duas potissimum eius eloquentiæ quæ nunc in foro, & vita ciuili regnat sectas esse video: Alij enim orationes instar commentariorum scribunt ex magna linguarum atque testimoniorum sylua congestas, vt amplam speciem doctrinæ præferant; Alij vero dicendi genus longe dispar consectantur accuratum, subtile, elimatum, suaue, optimis sensibus affluens, magno verborum delectu illuminatum, & venusta periodorum concinnitate vndique circumtonsum, quod & si minus habeat doctæ ostentationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quærunt igitur adolescentes cui potissimum stylo insistere debeant? nec desunt vtrimque rationes, quæ in diuersa suspensos animos abripiant. Nam quod ad primum dicendi genus attinet magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ vna res hominum auribus suauissime blanditur, magnam habet admirationem, cum in vnam orationem videmus omnium fermè sæculorum lumina confluxisse.

Loquuntur vnius hominis ore tot veteres; & sua quisque vernacula loquitur, resonant vndique varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdum Chaldaica, & Arabica, quib. Italica, & Hispanica nõ rarò admiscentur. Non est iam fabula *tricorpor Geryon* quem ternis loquutum linguis mythologi confinxerunt, Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, vt eius monstri varietatem miremur esse superatam.

Afferuntur prętereа authores tam diuersi, tam ignoti, tam abditi qui postliminio in lucem sæculorum redeunt, tam lectæ pronunciantur sententiæ, tam exquisitæ rerum obseruationes, tam illustres notæ, vt putes in vnius mortalis anima omnium heroum ingenia, artes inuenta refloruisse. Tum vero hæc dum ex memoriæ sacrario promptissima quadam facundia, & efferuescentibus verbis proferuntur quis est qui hunc hominem non suspiciat, quis non obstupescat imo quis hominem putet, *nouissimam quandam, & spirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum*

quarum disciplinarum thesaurus crediderit.

Titillat animos hoc *tergeminum sophos*, & latius in perniciem eloquentiæ sui veneni sanitatem diffundit. Quod si quis obiiciat tantam peregrinæ eruditionis ostentationem plurimum habere vanitatis: addunt qui se huic stylo addixerunt, longè saniorem, & modestiorem esse: nam qui ex veterum mente loquitur, plus habet modestiæ, quàm qui sui ingenij inuenta suis auditoribus venditat. Aduletur sibi quisque recentiorum hominum, quantum volet, & nouos ingenij sui fœtus, vt partum simiæ solent, deniretur, nũquam tamen hoc assequetur, vt antiquos illos, quibus coronatis tot sæcula plauserunt, de gloriæ hæreditate dimoueat. Quamobrem, cùm dicunt sua, parum habent auctoritatis, at cùm veterum sententias, & monumenta referunt, non iam homines loqui videntur, sed quædam ex tripode oracula.

Hinc fructus apud auditores vberior, quibus, etiamsi præceptorem egeris, haudquaquam persuaseris, vt à te audita, quasi antiquorum effata suscipiant, siquidem rebus etiam optimis facilè adhæresci ex nouitate fastidium: sed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, discrimen omne sustulit experiẽtia, nam qui huiusmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum sententiis, quasi stellis illuminatas, etiamsi lautissimum manufactæ orationis explicent instrumentum, frigidè tamen, & oscitanter audiuntur, nec prodest quod dicant se orationem, ex veterum quidem sensibus coagmentatam fingere, sed consultò premere, ne obscurent eloquentiam: Primùm enim illiberales sunt, & erga summorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam, & iis tenebras offundere, à quibus lucem accepere. Deinde si nolunt intelligi, cur vtuntur, cur operam iis impendunt? cur clauum purpuræ insuunt, si tegendi consilium est, sed nec tamen illi tegunt, & qui hæc aliis dissuadent, postquam contra doctos omni conatu declamarunt, doctrinam auctorum vsurpant, haud quidem latenter, & obscurè, vel si quis modestiorem se in ea re fingat, vt illa virgo Virgiliana:

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Hæc fermè huius sectæ argumenta.

Equidem fateor violentum esse consuetudinis imperium, cuius vis vbi semel in hominum animos, sensúsque peruasit, non facilè, nisi grauissimæ cuiusdam auctoritatis viribus, & lacertis refringitur.

Qui primi in foro gallico post superiorum sæculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ maiestate eminere visi sunt, cùm essent, & sanctiore doctrina culti, & variorum librorum lectione calerent, statim se in hoc dicendi genus coniecere, quod in tanta linguarum, & rerum ignorantia, pleniſſimum erat admirationis.

Itaque illi cùm essent auctoritate graues, eruditione celebres, & ciuilium artium disciplinis præclarissimè instructi, plurimos habuerunt imitatores, qui se ad vnius principis exemplar, quantum maximè possunt, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, nisi iam nati sunt, magni, & sapientes, qui illam dicendi peruersitatem, quæ se nostrorum hominum agglutinauit ingeniis, aut penitus euellent, aut certè succisis viribus debilitatam, & comminutam in aliud domicilium emittant.

Est enim profectò error mentis, qui se dulcibus vitiis instillat, & specioso quodam doctrinæ prætexta oppressis vanitate sensibus illudit.

Primùm enim, quis veterum ita loquutus est?

Non sum is, qui velim omnia semper ad normas antiquorum reformari, scio multa pro sæculorum varietate, multa pro hominum ingeniis, populorúmque disparitate mutari, maximè verò in eloquentia, cuius hoc fuit semper regnum, scenæ (vt aiunt) opinioníque seruire. Sed tamen haudquaquam arbitror, contemnendam præstantissimorum hominum, in iis præcipuè artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam densa testimoniorum copia loquutus est?

Non mirum est (inquiunt) si Græci, qui & linguam suam mirantur impensius, & cæterarum gentium artes, ac disciplinas respuunt, nunquam ferantur his testimoniis delectati, nisi fortè Mosem velis à Demosthene Hebraicis citari verbis. Esto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimum sua lingua contẽtos, cæterorum populorum idiomata, vel ignorasse, vel contempsisse: differi tamen non possumus, aliquos etiam veterum Græcorum latinis literis excultos. Nam & Eusebium nouimus Virgilianos versus ex Pollione Græcos fecisse, nec imperitum latinitatis fuisse existimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam, ex græcis accepimus, diuum Thomam græcis literis reddidisse, quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat, quando tamen illi latina cum græcis commiscent.

Hoc Demetrius Phalereus, vir iudicij (vt apparet) limatissimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò latini oratores, & qui vnus omnium instar est Tullius, quando prolixis, & frequentibus Græcorum testimoniis in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, si quisquam

alius græcarum literarum fuit peritissimus, & ea etiam argumenta sæpius attigit, in quibus liberius exultare poterat, vt in humaniorum scientiarum laudibus, ea oratione, quam pro Archia Poeta conscripsit. In hac tamen, & in cæteris, consultò eam Græcæ eruditionis ostentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantùm hoc exemplo *docuit*, sed quid ipse de tota re sentiret, in grauissima Antonij Oratoris persona paucis indicauit his verbis.

Cicero 2. de orat. sect. 153.

Semper ego existimaui iucundiorem, & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quamminimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret.

Verrius in eloquē. tia gallica.

Nil opus est cætera persequi, si nostra, quærimus tempora: ecce præ oculis, & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quisquam grauior, neque acrior iudicio, nec vsu ciuilis eloquentiæ limatior, Verrius Procancellarius, qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minus sapienter, quàm politè conscripsit, totam illam rerum, & testimoniorum inconditam farraginem, tam graui cēsura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere sit de re ipsa multum detrahere.

Quo se igitur præsidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an iis rationibus, quas supra commemorani.

Enimverò multum habet hoc laudis, variam locorum, atque testimoniorum sylnam congerere, quod mediocribus etiam ingeniis, si librorum copia affluxerit, potest esse commune.

Num verò hoc potius admirabile est orationem egregiis præditam sensibus, leni, & æquabili tractu diffusam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclarissimè consurgentem, quasi magnæ mentis flumen in aures circumstantium profundere, quàm ex Sanchoniatonis fragmentis, Glyca, & Micrologo putidinsculos aliquot locos eruere.

Hæc dico, non quod doctorum virorum operam in commentariis, & obseruationibus antiquitatis respuam, quę magnam apud literatos obtinet commendationem, sed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipsi, qui hæc scribunt experiuntur quanta facilitate excidant iis, qui in librorum vsu mediocriter sunt versati, & si quod poema, aut orationem suo marte pangere aggrediantur, tum demùm fateri coguntur, artem dicendi omnium esse operosissimam.

Qui fit igitur, vt non æquè suos auditores teneat eloquentia, ac varia solet eruditio?

Primùm, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia si quæ optimè conscripta fuerint, non talem nanciscuntur actionem; paucos denique legitimos habet de sua dignitate iudices: nam quæ fermè dicuntur ab eloquentibus, cum ea tersa, & nitida esse oporteat, fit, vt ab imperitis in promptu cuique esse iudicentur: iidem tamen si hoc ipsum conentur dicere, agnoscunt quantùm, non dicam in ista grandi eloquentia, sed in minuta quidem subtilitate sit difficultatis. Quod si & ipsa esset, quæ esse debet eloquentia, & æquas, ac eruditas aures haberet, nihil esset ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum est (inquiunt) & modestum, præclaris veterum vti testimoniis, nec sua pro antiquis obtrudere. Quasi verò antiquorum doctrinæ nuncium remitteret eloquentia, nec eos & sæpe, & honoris caussa appellaret. Num verò, & vbi vis probationum desiderat, si quæ sint in authorum verbis ἐμφερόμενα, hæc excutiunt eloquentes; num firmissimas habent ex omni scientiarum instrumento rationes, num earum Principes crebris appellant sermonibus, num ipsi laudant impensius? num de suis aliquid arrogantius prædicant? Quod si nihil antiquorum inuentis addi nostri Censores volunt, suadeo vt artes, & ingenia, in pistrinum quoddam contumelioſæ seruitutis adigant, nec patiantur homines exercere quod nati sunt. Sed nos doctos scholiastas, & philologos suis commentariis relinquamus, & nihil eloquentia dignum iudicemus, in quo offusa testimoniorum luxuries lucem obscuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur, qui hæc de forensi eloquentia præscribunt.

Primùm, vt forma generis *iudicialis* notior fit, atque illustrior, distinguenda sunt omninò genera caussarum; quædām enim sunt causulæ, de quibus & audire, & dicere penè indignum est, ad quas si splendorem eloquentiæ patronus afferat, is videatur ὀὺ φ πρὸς ὕων, in lenticula vnguentum quærere: nec enim illustrem orationem afferre debet, nisi qui parem caussam inuenit. Aliæ sunt ornatæ, & penè κατασκευαστικαὶ, quæ apparatiorem stylum desiderant: aliæ sunt mediocres, quæ attemperatum dicendi genus postulant: aliæ denique negotioſæ, & graues, quæ sine fuco verborum, & affectatione rerum tractandæ sunt, Et grauiter in iis peccant, qui vt eruditionis famam consequantur, ardent quadam prurigine citandi, & passim orationibus authorum testimonia iisdem verbis ingerūt, quæ ad inanem potius ostentationem, quàm ad robur caussæ attinent.

Secundum vitium est eorum, qui exquisitam vernantis styli lasciuiam, variæque expolitionis figuras solertissimè componunt, quos Persius meritó exagitat.

Fax es, ait, Poēio, Pedius quid? crimina rasis
Librat in Antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur, bellū hoc, hoc bellū, at Romule remes,
Dum moneat quippe, & cùm si naufragus, assem
Protulerim cautas fractæ cùm te in trabe pictā

Ex humero pertes, verùm nec nocte paratum,
Plorabit qui me volet incurvasse querela.

Quid enim tam frigidum, atque alienum, quàm in discrimine capitis, aut fortunarum ambitioso genere orationis sese ostentare? & Blæsum imitari, qui sacrilegij, & peculatus postulatus, à Cyrenensibus capitis causam dicens, non se oratoriis defendit lacertis, sed Neroni placiturum sperans, leuia carmina, & faciles versus in Senatu recitauit?

Tertium eos spectat, qui vel in leuioribus causis petitas ex varia antiquitate historias tam aptè interciunt, vt in hoc suum palmarium, vel præcipuum repositum esse arbitrentur, quos si non aliud, illud certè Lucilij edocuisse deberet.

Χωρίδιον, καὶ βοσκῶν ἀπολέλεγμένον, καὶ μίαν αἶγα,
Ἣν χέσει ὑλυφὰς μαδάσσων Μενέλεως.
Οὐπὶ δὲ μὴν κοινόν τι πρὸς Ὀδρύσδου γεγάμηται,
Οὔτ' ἐπέμβα κλίσιας ὑπ' ἀπὸ ξυμπνυλῶν.
Ἀλλὰ πρὸς Εὐπυχίδην ἔχεμβε χρίνει, ὅστε τὸ πωλεῖ:
Ἐνθὰ δὲ μοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιος:
Πλὴν κἄμοιγε μυρίσεται τόμου χάριν, ἃ μέγα πράξω
Ἄλλα λέγα ῥήτωρ, δηλὰ τὸ χωρίδιον.

Quod Martialis lib. 6. festiuissimè imitatus canit.

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abesse furto:
Hoc index sibi postulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticúmque bellum,
Et periuria punici furoris,
Et Syllas, Mariósque, Mutiósque,
Magna voce sonas, manúque tota,
Iam dic Postume, de tribus capellis.

Sublatis igitur his, & similibus vitiis prouidere debet hoc maximè tempore orator, vt dicenda, tacendáque calleat, ac semper ad euentum festinet, & ad medias res, non secus ad notas auditorem rapiat. Supernacaneum non modò, sed & puerile videtur communibus causis exordia adtexere, traheréque diffusiùs, & in transitionibus, ac parergis luxuriare, quę omnia ludentium sunt potius declamatorum, quàm negotiosorum hominum.

Quartum ad eos pertinet, qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt dicendo eximere. Bene de hac re monet Paschalius V.C.

Quæ ratio (inquit) est adstricti moris, totiusque adeò vitæ, eadem quoque est sermonis: vt enim in libera ciuitate fatendum est multa redundare in moribus, ita in orationibus, quæ ibi habentur, multa plerumque inest procacitas linguæ, & superfluens quædam verborum luxuries similis morum. Id totum in aula excipitur magno deriſu, & exponitur pari fastidio. Quippe aulico palato, id est, docto, & erudito, nihil magis adgustum est, quàm sobrietas quædam ponderosa. Senatores liberi populi hoc se amplectuntur, quod multo sermone diem eximunt, ac multa libertate agunt.

At in aula hæc libertas est pro lascinia, & nisi temperatur, continuò deridenda propinatur. Neque enim nuda, aut sola placet, sed ita si obnubitur grata illa suauitate, quá progignit peritia morum Principis. Illa quidem simplicior, hæc artificiosior. Et verò attenti, & perspicaces rerum æstimatores satis intelligunt, in iis gentibus, quæ regnantur, vulgarem sermonem, cui merito nomen indi potest morum speculo, præ se ferre nescio, quod pressi, concinni, neruosi, quale extat illud de Menelao dictum, qui,

ἐπιχαλᾷ ἡνίοχον
Παῦρα μὲν ἀλλὰ μάλα λιγέα.

GENVS iudiciale.

DE STATV, ET TRACTATIONE CAVSARVM.

CAP. XXIV.

Restat vt Patronum, armis pietatis, eloquentiæ, & eruditionis instructum, in causarum tractationem, quasi in aciem educamus. Qua in re primùm cognoscendæ sunt, quæ à Græcis στάσεις appellantur, de quibus, cùm infinita sint propè apud Rhetores Græcos sermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere.

Status (vt ex vulgatis definitionibus constat) est quæstio, quæ ex primo causarum conflictu nascitur, in quo sciendum est, quod habet Tullius, quid sit intentio, depulsio, quæstio, ratio, ratiocinatio, infirmatio, quæ D. Augustin. in sua Rhetorica fusius explicat.

Intentio igitur est, cum crimen aliquod intenditur ab aduersario, vt C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè gessit: hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit. Arguitur à filio læsæ maiestatis.

Depulsio, cum crimen defenditur à reo, vt non læsi maiestatem: ex hoc conflictu status fit.

Quæstio, an maiestatem læserit Caij Flaminij pater?

Ratio, quòd affertur in causæ fundamentum, vt in filium meum potestate vsus sum (inquit parens.)

Rationis infirmatio, cum diluitur, quod ad sulciendam causam affertur. At enim, qui patria potestate, hoc est priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi potestatem minuit, is maiestatem læsit. (Arguit filius.)

Iudicatio πρώτιστον summa totius rei, & ſtatus quæſtionis, ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maieſtatem, qui in Tribunitiam poteſtatem patria authoritate vtatur.

Longum eſt recenſere, quot ſint in hac parte ſcholaſticorum, tum Græcorum, tum Latinorum ineptiæ, qui infinitas propè præceptorum minutias de ſtatibus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit iſtud ex Curio Fortunatiano vetere iuriſconſulto ſubiicere.

DE STATV inueſtigando.

Et de cauſis Aſyſtatis.

CAP. XXV.

Aſyſtata cauſæ ſine fundamẽto quomodo dignoſcuntur.

Ἄσυστα, quæ appellantur cauſſæ ſine ſtatu, & fundamento, ſecundum Hermagoram C fiunt quatuor modis, quum eſt, aut ἔλλειπτον, aut ἰσόζυγον, aut μονομερὲς, aut ἄπορος.

Aſyſtata cauſæ ſine fundamẽto plura genera recẽſet Hermogenes, περὶ στάσεων.

Ellipſa, quum aliquid deeſt ex circumſtantiis, quod faciat quæſtionem: vt ſi aliquis abdicatur, nec abdicationis vlla ſit cauſſa. Eadem dicitur, κατελλειπὲς, & κατ' μοεῖον, & κατ' ὀφείλημα.

Iſazuſa, quum eadem ex vtraque parte dicuntur, & nihil proprium eſt partis alterius, vt, Duo adoleſcentes vicini ſpecioſas vxores habebant, accuſant ſe adulterij. Quicquid enim altera pars dixerit, idem & D altera dictura eſt. Eandem ἰσομερῆ, & κατ' ἰσόζυγα, & ἀφείλημα nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantum conſtat, nec quicquam ex ſecunda afferri poteſt. Hæc eadem ἑτερομερὲς, & καθ' ἑτερομοιον.

Aporos, quum iudex non inuenit quam ſententiam dicat: vt, tres ſimiliter agebant, duo ſoli reuerſi ſunt: accuſant ſe inuicem cædis. Hic enim iudex non inuenit, quid ſequatur, cùm vterque ab altero dicat occiſum, & nihil vtrobique ad probationem afferri poſſit, deficiente circumſtantia.

Sunt & aliæ ſpecies, quas apud varios artium ſcriptores inuenimus, vt, ἀντιστρέφουσα, ἄλογος, ἀδύνατος ἀπόδοτος ἀφελὴς, ἀνάριθμος, παρ' ἰσοειαν, ἄλογος.

Aſyſtatorũ, ſiue conſtrum ſine ſtatu, & fundamẽto aliæ ſpecies.

Antiſtrephuſa, quum actionem ſuam conuertũt litigantes. Talis fuit cauſſa Protagoræ, & Euatli, de qua dixi libro 6. cap. 28.

Achromos, quum color facti non inuenitur: vt, Decem milites belli tempore pollices ſibi amputauerunt, rei ſunt læſæ Reip.

Adynatos, quum id in themate ponitur, A quod fit contrà rerum naturæ fidem: vt ſi infans accuſetur adulterij.

Apithanos, cùm id inuenimus in themate, quod minus veriſimile eſt: vt quum oculos cæci recuperaſſe dicuntur. Quæ materiæ (inquit) ſolent recipi; quoniam, quamuis minus veriſimile ſit, oculos recuperaſſe cæcum, tamen poſſumus credere à diuina maieſtate alicui aliquando hoc eſſe conceſſum.

DE CAVSSIS *cacoſyſtatis.*

CAPVT XXVI.

Cacoſyſtata cauſſa, quæ ſunt leui, & ruinoſo fundamento innixa.

Cacoſyſtata ſunt, quæ leui, & ruinoſo fundamento innituntur, vt ſunt ἀπρεπὲς, ἀναίριθμος, μεῖσοεία, ἄλογος.

Aprepes, quum aliquid perſonæ incongruens inuenitur, vt, vit fortis præmium accipiat. Quidnam fortiter fecit, petit præmij nomine nuptias filiæ ſuæ.

Anæſchyntos, quum prima pars impudens inuenitur, vt luxurioſus pater abdicat filium frugi.

Parhiſtoria, quando in controuerſia inuenimus, quod ſit contra hiſtoriæ fidem.

Alogos ſine ratione componitur: quamuis omnia aſyſtata ἄλογος dici poſſunt, ſiquidem nuſquam in his ratio reperiri poteſt.

DE DVCTV.

CAP. XXVII.

Quid ſit fundata controuerſia facien-dum.

QVum cognouerimus materiem conſiitere, ductum quærimus, hoc eſt, modum, quo tota cauſa agenda ſit.

Ductus poſt ſtatũ inquirendus, hoc eſt ratio totius cauſſæ agẽdæ.

Ductus ſunt quinque, ſimplex, ſubtilis, figuratus, obliquus, mixtus, ſimplex, quum ſimpliciter id agimus, ita, vt in themate poſitum eſt. Subtilis, quum aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor impedit. E

Obliquus, quum periculum prohibet apertè agere.

Mixtus, qui eſt ex variis compoſitus.

Ductũ quinque modi, & eorum exempla.

Simplex ductus, vt, Inuentus eſt quidam iuxta cadauer recẽs hominis occiſi; ſit reus cædis: cauſatiuum litis eſt, quod ſit inuentus, quod eſt præteriti temporis, & ideò verum eſt conſilium, ac per hoc ſimplex eſt ductus.

Subtilis, Amicos non habet; abdicatur: Subtilis inquam eſt ductus: quoniam aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate: nam

tate: nam quantum est in themate, abdicat filium, non tamen verè abdicat, sed titulo abdicationis suadet, vt amicos habeat.

Figuratus, Adulteros liceat occidere. Infamis fuit in nurum, inuenit filius adulterum obuoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepercerit, non dicit, & abdicatur. Figuratus est ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere: tu adulter fuisti.

Obliquus: Qui inuaserat depositit dominationem sub pacto abolitionis, vult petere magistratum, contradicitur. Ductus erit obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, apertè mentionem facere iniustæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupauit: vocauit ad se filium, & interrogauit, an rumori crederet, negauit se credere, deposuit pater dominationem, sub pacto abolitionis, filius repudiauit vxorem, interrogat pater causas repudij, non dicit, & abdicatur. Ductus est mixtus, id est, & figuratus, & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palam dicere, tu adulter fuisti, & ideò repudiaui vxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur apertè mentionem facere iniustæ dominationis.

DIVISIO caussarum,

Ad imaginem statuum cognoscendam.

CAP. XXVIII.

Septè genera controuersiarum, & varia nomina ex antiquis Rhetoribus petita, quæ valent ad intelligẽtiam formalarum

REperto ductu considerabimus genus controuersiæ, cuius septem sunt genera; simplex rationale, simplex legale, coniunctum rationale, coniunctum legale, comparatiuum rationale, comparatiuum legale, mixtum.

Nota porrò, legalem controuersiam dici, quæ petitur ex aliqua lege ciuili scripta.

Rationalem, quæ ἀγεγράφῳ lege rationis, & re aliqua, seu facto ad eam spectante.

Controuersia simplex rationalis, quæ

Simplex rationale, cùm res vna, vel factum simpliciter tractatur: vt inuentus est iuxta cadauer recens hominis occisi, tenens cruentum gladium, reus est cædis.

Simplex legale, quum lex viam facit A quæstionem, vt, Peregrinus murum ne ascendat: peregrinus murum ascendit, & hostem propulsauit, petitur ad pœnam.

Simplex legalis.

Coniunctum rationale, quod constat duabus rebus, & causatiuis.

Coniunctæ rationalis quæ habet duo causatiua ex ratione.

Rebus, quum multa quæruntur, vt si aliquis accusetur, & adulterij, & sacrilegij:

Causatiuis, quum vna res quæritur, & multis causis approbatur: vt Luxuriosus adolescens iurauit se vxorem non esse ducturum, & abdicatur, illic enim vna quæstione ostendimus, an abdicandus sit, sed causatiuis coniuncta est, & quod luxuriosus est, & quod iurauit se vxorem non esse ducturum.

Coniunctum legale: quum quæritur, an contra plures leges sit admissum, vt, Peregrinus murum ne ascendat, & nocte nemini liceat esse cum telo: Peregrinus murum cum telo nocte ascendit, & hostem propulsauit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges fecisse dicitur, & quod peregrinus murum ascenderit, & quòd nocte cum telo fuerit.

Coniunctæ legalis duo habet causatiua ex lege ciuili

Comparatiuum rationale: quum aut personæ, aut res comparantur.

Comparatiua rationalia.

Personæ, vt, Qui plus Reipub. præstiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & orator. Hic enim quæritur, qui melior sit vtrum medicus, an orator.

Res, vt, Qui plus Reipub. præstiterit, petat præmium: alter hostes ab obsidione repulit, alter hostium ciuitatem cepit. Contendunt de præmio: hîc enim facta eorum, & res comparantur: vt quæratur, quid plus sit, hostes repellere ab obsidione, an hostiũ ciuitatem capere.

Comparatiua legalia.

Comparatiuum legale, quum leges comparantur: vt qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: &, Mas templum Cereris si ingressus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hic enim quæritur per comparationem, secundum quam legem filius facere debuerit.

Controuersia mixta ex variis.

Mixtum: Quando non ex vno genere materia composita est, id est, quum & simplex est genus, & comparatiuum, aut cum & rationale, & legale.

Simplex, & comparatiuum, vt, Quidam proditionis accusabatur, ex filiis eius alter fortiter fecit: alter deseruit, petit pater de viro forti, vt abolitionem iudicij peteret: ille incolumitatem desertoris fratris optauit, & reo non adfuit patri, absolutus pater abdicat filium. Hic enim, & simpliciter quæritur, an contra voluntatem patris, præmium ei licuerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum ex rationali, & legali, vt Qui proditionis damnatus fuerit, magistratui detur custodiendus, & trigesima die torqueatur, vt conscios

dicat,& adulteros liceat occidere:proditionis damnatus magiſtratui collegæ ſuo datus eſt cuſtodiendus. Ille eum in adulterio deprehenſum occidit, reus eſt conſcientiæ. Hic enim & rationale eſt genus, in quo quæritur,an hic conſcius fuerit,an ille adulter: & legale, in quo quæritur, an eum illi licuerit occidere,qui torqueri debuerat,vt conſcios diceret.

ALIA DIVISIO causſarum.

Petita à genere characteris, ſiue elocutionis.

CAP. XXIX.

Alia genera controuerſiarum, quæ publica dicuntur & earum quinque genera.

POſt hæc genera controuerſiarum afferuntur etiam quinque,vt conſideratur cauſſa, ratione characteris, ſiue elocutionis, & modi agendi:ſunt igitur ἠθικὸν, παθητικὸν, ἀποδεικτικὸν, διαπορητικὸν,

Ethicum genus, in quo moralitas quædam,id eſt,mores hominum conſiderantur, vt ſunt comœdiæ.

Patheticum genus,in quo motus eſt animi, & vis quædam, & impetus mentis, vt ſunt tragœdiæ,vt;

Indemnatos liberos liceat occidere, tres filios lege indemnatorum, in conſpectu matris occidit:mater eodem gladio ſe interemit.

Reus eſt, quod cauſſas mortis præſtiterit.

Apodicticum, in quo pugna quæſtionum eſt.

Peregrè proficiſcens reliquit ad amicum certam frumenti menſuram. Ille in fame ciuitatis duplo pretio frumentum vendidit:reuerſus amicus contendit de lucro.

Diaporeticum: in quo addubitatio eſt, nec quicquam certi affertur,vt;

Cùm duo fratres diſſidentes contenderent armis,pater interceſſit, vulneratus eſt, incertum à quo;quærunt filij, à quo ſit vulneratus: non dicentem accuſant dementiæ.

Mixtum, quod non ex vno genere compoſitum eſt: vt eſt hæc ipſa materia patris vulnerati: nam & patheticon eſt in fratrum congreſſione, & diaporeticon eſt à dubitatione patris.

DE STATV, ET EIVS diuiſione.

CAP. XXX.

Quid ſit ſtatus.

REpertis generibus controuerſiarum quæritur ſtatus, quo conſiſtit controuerſia.

Genera & ſpecies ſtatuum

Genera ſtatuum ſunt duo; rationale, & legale.

Intereſt inter rationales ſtatus, & legales: quod rationales rei alicuius vel facti habent quæſtionem:legales autem legis, & iuris continent diſceptationem.

Rationales ſtatus ſecundum Hermagoram ſunt quatuor, coniectura, finis, qualitas,& translatio:ſed translationem tantundem accepimus legalem: quoniam nulla tranſlatio,id eſt, præſcriptio, ſine lege poteſt eſſe.

Coniecturalis ſtatus, & eius variæ ſpecies.

Sex ſpecies coniecturalis ſtatus, & earum exempla.

Coniecturalis ſtatus ſex modis fit: aut quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat: aut quum de perſona conſtat,& de facto non conſtat: aut quum de vtroque non conſtat: aut quum de ſola voluntate fit quæſtio: aut quum de re ipſa quæritur: aut cùm eſt anticategorica.

Quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat,vt, Cùm abdicato filio,qui militabat, inuentus eſt pater telo filij ſui occiſus; reus eſt filius parricidij. Hîc enim de facto conſtat,id eſt,occiſum eſſe patrem,ſed de perſona non conſtat,quæritur enim,an à filio ſit occiſus.

Quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat, vt; Luxurioſum filium pater abdicauit,abdicatus medicinæ ſtuduit: poſtea decumbenti patri dedit poculum,quod diceret ſanitatis:pater in media potione,ait ſe venenum accepiſſe, filius reſiduum poculum bibit,& deceſſit pater, reus eſt filius parricidij. Hîc enim de perſona conſtat, quoniam filius poculum dedit: ſed de facto non conſtat:qualem enim potionem dederit,vtrum veneni,an ſanitatis, incertum eſt.

Quum de vtroque non conſtat, vt, luxurioſi pater non comparuit, reus eſt parricidij filius. Hîc enim non conſtat, occiſum eſſe patrem, etſi conſtiterit, incertum eſt,an à filio ſit trucidatus:

Quum de voluntate quæritur, vt, Luxurioſus adoleſcens nocte â meretricis domo expulſus

expulsus, cereum ardentem ante meretricis fores abiecit, domus arsit, arguit eum, vt restituat. Hîc enim, & de persona, & de facto constat: sed tantùmmodò quæritur, qua id fecerit voluntate.

Quum de re ipsa quæritur, quando περὶ τ ὐσίας, quæstio est, non de facto aliquo: id est, cùm quęritur, an aliquid fuerit illud, de quo quæstio est, non an aliquid sit factum: repetebat à commilitone suo pecuniam tanquam creditam, negantem se debere, occidit, sed & se interfecit: repetunt pecuniam hæredes interfectoris, ab hæredibus pernegantis; illi contradicunt. Hîc enim non de facto quæstio est, sed de eo, an pecunia ante illa sit credita.

Ἀντιγραφεία est mutua accusatio, id est, quum aliqui se inuicem accusant: vt vir fortis habebat nouercam, habebat & in matrimonio captiuam: ambiguis signis obiit, accusant se inuicem veneficij nouerca, & captiua.

Finitiuus status.

Finitiuus status, & eius quinque species.

Finitiuus status fit, cùm id, quod obiicitur, non hoc esse contendimus: est autem quintuplex: aut quum simplex est quæstio, quæ anasceuastica, id est, refellens dicitur: aut quum duplex actio est: siue comparatiua, quæ Antioristica dicitur: aut quum duplex quæstio est, siue cõiuncta: aut quum ex partibus definimus: aut quum est Antithetica.

Prima species ἀπερεύνητος, siue simplex.

Simplex definitio: quum vnam rem simpliciter definimus: vt naufragia ad publicanos pertineant; cuiusdam naufragi corpus cum ornamentis, ad littus expulsum arena obrutum est, id publicani eruerunt, rei sunt sepulchri violati. Hic enim simpliciter quæritur, quid sit violare sepulchrum.

Secunda, duplex, & comparatiua.

Duplex actio, siue comparatiua: quum duas res diuersas definiunt litigantes, vt, sacrilegus capite plectatur, fur quadruplum soluat: de templo quidam priuatam pecuniam sustulit, petitur ad pœnam, offert quadruplum, quasi fur. Hic enim alter sacrilegium dicit esse commissum, & hoc definit; alter furtum, & comparatione quæritur, quid sit admissum, vtrum sacrilegium, an furtum.

Tertia duplex cõiuncta.

Duplex quæstio, siue coniuncta: quum duas res, quas prima pars definit, easdem aduersarius impugnat: vt, qui non initiatus sacra enunciauerit, capite plectatur, non initiatus sacra vidit in somniis, retulit ei, qui fuerat initiatus: ille ait, hæc sunt sacra: petitur ad pœnam, & contradicitur. Hîc enim quæritur, quid sit initiatum esse, & quid sit enunciare.

Ex partibus definitio: quum vnam rem multis partibus definimus: vt; Qui obsidebantur ab hostibus, auxilia à finitimis conduxere, in itinere sunt auxilia, recessere hostes ab obsidione: petunt illi pactam mercedem: hi contradicunt. Hic enim quæritur, quid sit auxilium præstare, quod ex partibus definimus, quòd & decreuerunt, & quod miserunt, & quod hostes recesserunt.

Quarta, cùm non duo, aut plura, ad idem attinẽtia quærunt.

Antithetica definitio: qua non tantum crimen negamus, verumetiam commodum aliquod afferimus. Commendatam sibi ab Ephebo chlamydem, defuncto eo, in monumentis maiorum ei posuit, accusatur à patre Ephebi sepulchri violati: Hic dicit sepulchrum à se non tantum non esse violatum, verumetiam esse & ornatum.

Quinta species ἀντινευσὶς, quæ fit ex pugna definitionum oppositarum.

Status qualitatis, & eius duplex species, absoluta, & assumptiua quot modis fiat.

Absoluta species status qualitatis fit duobus modis.

Status qualitatis duplicem constat esse speciem: Absolutam, qua factum absolutè defenditur; Assumptiuam, qua rebus aliundè assumptis coloratur.

Absoluta qualitas duobus modis fit: facti qualitate, & iuris ratiocinatione.

Facti qualitas est, quum ostendimus factum, quo arguimur, non esse pernicioſum, & ideò naturali iure esse concessum, vt, Damnato Milone Cicero exclamauit, vrbem Romam bonis ciuibus sedem esse non posse, reus est læsæ Reipub.

Iuris ratiocinatio fit quatuor modis, lege, more, sectâ, arte.

Lege, Indemnatos liberos liceat occidere: tres filios legẽ iudemnatorum occidit, reus est vxori malæ tractationis. Hic enim se dicit lege fecisse.

More, Mos apud Scythas fuit, vt sexagenarij per põtem mitterentur. Scytha Athenis sexagenarium patrem per pontem deiecit, reus est parricidij. Hic enim dicit se secta sua fecisse, vt hoc disputaret.

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit, nemo nauigat, reus est Reipub. læsæ: necesse est, sua se arte defendat, quòd pictores consueuerunt huiusmodi multa pingere, & publicè ptoponere.

Assumptiui status quatuor species, siue modi.

Assumptiua qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, venia.

Relatiuus status fit, quum reus culpam refert in eum, propter quem arguitur, vt, Miles in acie exclamauit, vincimur, occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipubl. contradicit: dicit enim militem peccasse, & ideò occidi debuisse, quod hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quum aut in personam remouemus, aut in rem.

In persona m, vt, Legatus intra trigesimum diem nauiget: legatus, non accepto à quæstore viatico, non nauigauii intra trigesimum diem, reus est malè gestæ legationis. hic enim remouet crimen male gestæ legationis, quod viaticum non accepit.
In rem; vt, Missus est ad expugnandam hostium ciuitatem, inuenit illam lue laborare, reduxit exercitum; reus est læsæ Reipubl.

Compensatiuus status fit duobus modis; cùm aut delicto meritum comparamus, aut cùm maiori incommodo consultum esse contendimus,

Delicto meritum comparatur, vt, Miles ex acie ad muros confugiebat; Imperator muros diruit, victoriam reportauit, reus est læsæ reip.

Maiori incommodo prospectum esse contendimus, vt, Tyrannidis tempore speciosum filium amico commendauit, vocauit ad se patrem eius tyrannus, & tormentis expressit, vbi erat filius: satellites misit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus se necauit, amicum mater puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à se pudoris iniuriâ liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua, aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, oblitione.

Errore, vt, Exulem intra fines deprehensum liceat occidere, Ex duobus geminis fratribus similibus alter exulabat, fratrem eius quidam, tanquam exulem occidit; reus est cædis. Hic enim se dicit errore feciſſe.

Casu, dum venatur, hastam in feram misit, hominem occidit, eo vulnere periit, reus fit cædis. Hic enim dicit, se non voluntate, sed casu feciſſe.

Necessitate, Orator captus ab hostibus, laudes eorum scripsit, iubentibus his, & publicè recitauit: gratuito dimissus est, ad suos reuersus læsæ Reipub. accusatur. Hic enim dicit, se non voluntate, sed necessitate feciſſe.

Oblitione, Sacerdos omnibus Calendis sacrum non fecit, petitur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non potest, nisi memoria sibi allegauerit excidisse.

Deprecatiua venia: cùm nulla potest esse defensio, sed eum, cui liceat ignoscere tantummodò deprecamur.
Hæc ille, quorum nonnulla sunt plerumque spinosa, & exilia: sed visum est hoc antiquitatis monumentum non omittere, in cæteris liberiori cursu fluet oratio.

DE TRACTATIONE STATVVM in specie, déque singulorum exemplis.

Ac primùm de coniecturali.

CAP. XXXI.

IN coniecturali statu, vbi de facto non constat, duo maxime spectantur, voluntas, & facultas; si enim & voluerit, & potuerit reus, argumento est quod fecerit: sin contra, expedit se laqueis accusationis.

Ad voluntatis significationem spectatur motus animi: Cupiditas, dolor, metus, voluptas, vitia: in corpore valetudo, forma, vires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Hæc sunt fidei capita, per quæ orator excurret.

Primùm, si cupidus fuerit, qui accusatur, vt, Cæsar rapuit sponte Principatum, quod à puero flagrauit gloriâ, & habuit hos versus in ore, quos ex Euripide vertit Cicero,

Si violandum est ius, regnandi causa
Violandum est; in aliis rebus, pietatem colas.

Metus, vt Drances arguitur, quod cædem patrarit, facilè negatur, quia, vt ait Virgilius:

Homini est frigida dextera bello.

Voluptas, vt Antonius citatur reus adulterij, expendatur vita eius à puero, quod Cicero facit Philipp. 2.

Dolor, vt Deianira occidit maritum, quid mirum? Zelotypiæ furore, doloréque flagrans, à Seneca tragico sic exprimitur:

O quàm cruentus fœminas stimulat dolor,
Cùm patuit vna pellici, & nuptæ domus:
Scylla, & Charibdis, Sicula contorquens freta,
Minus est timenda, nulla non melior fera est.

Virtutes, vt Cicero pro Deiotaro.

Deiotarus (inquit) non est saltator, quare? Omnes sunt in eo regiæ virtutes, quod te Cæsar, non ignorare arbitror, sed præcipuè singularis, & admiranda frugalitas, etsi scio hoc verbo Reges non laudari, frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt Regiæ laudes.

Vitia apud Salustium:

Arguitur affectasse dominatum Catilina, quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio malo, prauóque. Huic ab Adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia ciuilis grata fuere, ibíque iuuentutem suam exercuit, patiens corpus inediæ, algoris, vigiliæ, supra quam cuiquàm credibile est, animus audax, subdolus, vanus, cuiuslibet rei simu-

rei simulator, atque dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis eloquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclaræ coniecturæ, & dignæ Sallustio.

In corpore verò, ad confirmandam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, sexus, &c.

Forma, inquam, facit coniecturam morum, & si ea non satis firma est, quin ad ornandum potius, quàm ad probandum valet. Vsurpauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem signiferum esse omnis turpitudinis ostendit, vel ab ipsa corporis figura, quam egregiè describit.

Vires, & ætas, vt, Penelope, Laertes, & Telemachus vim inferre Procis non possunt: nam canunt apud Ouidium:

Tres sumus imbelles numero, sine viribus vxor,
Laertésque senex, Telemachúsque puer.

Addit etiam nomen aliquid, & institutio, & genus, & vitæ conditio, à quibus ducenda quoque argumenta docent Cicero, & Hermogenes, vt si dicamus quempiam Caldum vocari, quod repentino, ac temerario sit consilio, & ostendamus apud quos, & à quibus educatus, & eruditus fuerit, quibuscum viuat, vel vixerit, quo more domestico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cùm ostenditur quispiam seruus, vel liber, vel diues, vel pauper, vel nobilis, vel ignobilis, vel priuatus: vel cum potestate, vel doctus, vel indoctus.

Ad externa spectant locus, & tempus, quorum oportunitas comes est factorum.

Hæc ergo in genere spectantur, locus, tempus, occasio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas, in occasione facultas, in facultate copia, & potestas.

Deinde videndum est, quod adiunctum sit negotio: hoc est, quid maius, quid minus, quid simile, ex quibus coniectura quædam ducitur.

Quod si ea, quæ de persona dicta sunt, non fuerint in causa, hortandi erunt iudices, vt veterem famam hominis, nõ putent in causam peruenire, nam ea illum antea celasse vitia, nunc manifesto teneri.

Defensor autem primùm si poterit, nitetur, vitam eius, qui postulabitur, demonstrare honestissimam, id faciet, si ostendat aliqua eius nota, & communia officia, in parentes, amicos, affines, necessarios, in rempubl.

Hæc ipsa magna cum orationis grauitate proponet, & illustrabit.

Indignatio erit iuncta cum quæstione, per quã miserum facinus esse dicet, ac indignũ, innocentem accusari, cùm animus omni in A vita fuerit à vitiis remotissimus. Sin autem in anteacta vita aliqua turpia erunt, aut falsò veniisse in hanc existimationem dicentur, aut ex aliquorum inuidia, & obtrectatione, aut opinione falsa rumoris; aut necessitati, aut persuasioni, aut adolescentiæ, aut alicui non prauæ affectioni animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudo, aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita eius, & moribus quæri, sed de eo crimine, cuius arguitur: quare, anteactis omissis, illud, quod instat agi oportere. Hæc Cic. 2. de inuent.

Iam ad probandum assumentur argumenta remota, quæ cum foris petantur, arte tamen, & industria oratoris, non mediocriter eluescunt. Sunt autem partim diuina, partim humana.

Diuina in sex partiuntur, in oracula, auspicia, vaticinationes, responsa sacerdotum, haruspicum, coniectorum, quæ fusius prosequi nec est huius loci, nec instituti.

Seneca Vestalis castitatem probat, quod stupri accusata, & de saxo præcipitata, illæsa permanserit:

Concludit in hæc verba: *Damnata deiecta est, absoluta descendit.*

Porrò, quæ Ethnici diuina testantur esse testimonia, apud Christianos irrisa iacent, & contempta.

Nullus igitur horum vsus, nobis ex Ecclesiæ authoritate, orthodoxorum sententiis, & probatis miraculis, omnis testimoniorum diuinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui superstitiosè retinent;

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam,

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rhenum, quem idcircò Nonnus πόταμον ἠεσίγαμον nominat: & apud Heliodorum, Theagenis, & Charicleæ virginitas per ardentes prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Chartophylax, Chomatenus.

Per prædictiones, per sortilegia, per μονομαχίαν, per obiectum cadaueris: sed hæc partim vetita, partim non satis certa.

Nam (quod ad cadauer attinet, idipsum præsente percussore, sanguinem emittere aiunt, & persæpè res est comprobata: itaque hoc indicium quidam magni faciunt, vt Boetius, decis. 116. & Plancus de iudiciis: Alij tamen, & graues authores, non satis esse censent, ad reum quæstioni subiiciẽdum, nisi alia accedant, vt fama, minæ, inimicitiæ.

Legendus est Delrio, disquisitionum magicarum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alij melius referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectorem, quod qualitatem arcanam im-

preſſerit corpori,cum cadauere permanentem, ad quod videtur referendum illud Lucretij;

Inde petit corpus, mens vnde eſt ſaucia amore.
Namque homines plerumque cadunt in vulnus,& illam
Emicat in partem ſanguis, vnde icimur ictu,
Et ſi cominus eſt, hoſtem rubor occupat horror.

In quo amantis, & mortui eſt comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; ſic & mortuum corpus rem inuiſam impetit.

Sic habet Lem.libr.2.de occultis naturæ miraculis,cap.7. Langius epiſt. 40. Pictorius,dialogo 9. Gemma lib. de characteriſmis cap.6.& hæc de iſtis iudiciis ſufficiunt.

Humana ſunt, quæ ſpectantur ex auctoritate,& voluntate,& ex oratione, aut libera,aut expreſſa; in quo ſunt ſcripta, pacta, promiſſa, iurata, quæſita, atque in eo quæſtionis coniecturalis genere,maximè teſtes, & quæſtiones adhiberi ſolent.

Teſtes debent eſſe graues,conſtantes, honeſti,& (vt breuiter dicam,ſine affectu:contrà reiiciuntur,ſi natura vani,ſi leues,ſi cum ignominia,ſi ſpe ſi metu,ſi iracundia; ſi miſericordia impulſi, ſi præmio, ſi gratia adducti.

Quæſtionum fidem hæc attenuare ſolet, quod dolorem fugientes multi in tormẽtis ementiti, perſæpe mori maluerunt falſum fatendo,quàm inficiando dolere.

Quod multi etiam ſuam vitam neglexerint,vt eos,qui his chariores, quàm ipſi ſibi eſſent, liberarent.

Alij autem,aut natura corporis,aut conſuetudine dolendi, aut metu ſupplicij, aut mortis,vim tormentorum pertulerint,cum eſſent maleficio infecti.

Alij ementiti ſunt in eos,quos oderant.

Hæc ex Cicerone ſatis fuerit delibaſſe: Nam pleniorem iſtius rei cognitionem, ad praxim iudiciorum remittimus.

Accuſator,quaſi haſta in manu poſita inſtabit,coniecturas omnes ab animo,corpore,externis conglobatas exponet: nihil tamen conſectabitur morioſius.

Contrà,reus oſtendet hæc argumenta veriſimilia,non propriæ notæ, dubia, incerta, in opinione fundata,omnia in multis aliter, atque aliter euenille, nihil eſſe tam miſerum, quàm hominis ſalutem inconſtantiæ committi.

Exemplum huiuſce quæſtionis luculentum eſt in Palamede apud Gorgiam Leontinum:cuius ego partem in confutatione latinam feci,quod præclarum mihi videretur eloquentiæ monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui ſtatuâ ex auro ſolido, propter facundiam donatus eſt: Ad hæc præſtat legere Philotam, Quinti Curtij libro ſexto.

Status finitiuus.

DE hoc ſtatu diximus in artificio orationis: fit cùm quæritur, quid ſit res, & quo nomine afficienda?

An ſacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de triuio,vt ſibi coqueret cœnam?

M.Tullius breuiter ſic explicat, lib.3. de Oratore.

Definitionis autem ſunt diſceptationes, vt, cum quæritur, quid in communi mente, quaſi impreſſum ſit, vt ſi differatur idne ſit ius, quod maximæ parti ſit vtile: aut cùm, quid cuiuſque ſit proprium exquiritur, vt ornatè dicere propriumne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit: aut cùm res diſtribuitur in partes, vt ſi quæratur, quot ſint genera rerum expetendarum: aut cùm qua forma,& quaſi naturalis nota cuiuſque ſit,deſcribitur, vt ſi quæratur auari ſpecies, ſeditioſi,glorioſi: ex quo intelligas notiones,notationes,definitiones,diſtributiones, deſcriptiones,hunc locum tum fulcire,tum ornare.

Primus ergo accuſatoris locus erit nominis,cuius de vi quæritur,breuis,aperta,& ex hominum opinione deprompta definitio; vt ſi accuſetur Flaminius læſæ maieſtatis,quod filium magiſtratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio.

Maieſtatem mininuere,eſt aut de amplitudine,aut populi poteſtate,aut eorum,quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare.

Hoc ſic breuiter eſt poſitum, pluribus eſt verbis,& rationibus confirmandum, & ita eſſe, vt deſcripſeris oſtendendum: Deinde ad id,quod definieris, factum eius,qui accuſabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheſim gradum facere.

Erit & infirmanda aduerſariorum definitio,ea autem infirmabitur,ſi falſa demonſtrabitur ex conſuetudine, & opinione hominum,à turpi,ab inutili,&c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto ſunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

CVm facto, & facti nomine conceſſo,vis,& natura, & genus negotij ipſius quæritur: conſtitutionem generalem appellàmus, inquit Cic 2. de inuent.

quæ duplex eſt, negotialis, & iuridicialis.

Negotialis eſt, quæ in ipſo negotio iuris ciuilis habet implicitam controuerſiam, vt quidam pupillum hæredem fecit, pupillus ante mortuus eſt, quàm in ſuam hæreditatem veniret; de hæreditate ea, quæ pupillo venit, inter eos, qui patris pupilli ſecundi ſunt, & inter agnatos pupilli controuerſia eſt.

Iuridicialis eſt, in qua æqui, & iniqui natura, & præmij, & pœnæ ratio quæritur. Iuridicialis ſtatus duæ ſunt partes, vna abſoluta, altera aſſumptiua: Abſoluta, quæ factum, vt ex ſe legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accuſatio rei cuiuſdam, tanquam obnoxiæ, quæ tamen omni noxa ſoluta videri poteſt, à Cicerone relatio nominatur, 2. de inuent. B

Ea eſt, cum reus (inquit) quod agitur confeſſus, alterius ſe inductum peccato, iure feciſſe demonſtrat. Sic Horatius occiſis tribus Curiatiis, & duobus amiſſis fratribus domum ſe victor recipit, is animaduertit ſororem ſuam de fratrum morte non laborantem, ſponſi autem nomen appellantem audiuit cum gemitu, & lamentationem indignè paſſus virginem occidit. Accuſatur. C

Abſoluti ſtatus partes, quas ex Curio fortunatiano ſuprà, in quatuor capita diſtinximus, ab aliis ita enumerantur; natura, lex, conſuetudo, iudicatum, æquitas, pactum, quæ ſi in cauſſa oſtendat, abſoluitur reus; vt, accuſatur Cereas, quod Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege, quæ ſic habet, *Si nox factum furtum eſſit, ſi in aliis occiſit, iure cæſus eſto.*

A conſuetudine. Hoc à natura expreſſum, D à lege confirmatum, omnis ſæculorum memoria ſeruauit, omnium gentium inſtituta tenuerunt.

A iudicato, in ſimili cauſſa abſolutus eſt Fannius, in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumſtantiarum plurimum valet.

Ab æquitate, ſi vita noſtra in aliquas inſidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honeſta ratio quærenda eſt expediendæ ſalutis.

A pacto, ſi contra datam fidem fecerit accuſator.

Aſſumptiua eſt, quæ colorem ſumit ad factum excuſandum, cæteroqui malum. E

Color autem apud Rhetores, eſt quicquid ad excuſationem facti aſſumitur, quod eius rationem immutat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, conceſſionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlyſſes apud Homer. Iliad. α. verberauit Therſitem, reus citatur, non diffitetur, ſed impudentem muſcam, & Regum obtrectatorem ſe verberaſſe dicit, A qui minimè tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuiſſet, minuit: vt lex Solonis ſanxit, *ἐὰν μὴ τὸν γονέας ἐπιμελῆται, ſi quis non nutrierit parentes, infamis eſto.* Aliquis alimenta denegauit patri, excuſat ſe, quod, cum aut patri, aut coniugi fame pereundum eſſet, vxoris ſalutem vitæ parentis antepoſuerit.

Conceſſio factum concedit, & malum fatetur, ſed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cum reus ſe aliquia vi impulſum, ad crimen oſtendit, eius partes ſunt neceſſitas, fortuna, permotio.

Neceſſitas, vt mater Hieroſolymitana necauit filiolum, ſed furore, & fame ſtimulante peſſimis omninò dominis. *Ioſephus.*

Fortuna, pedagogus Crœſi filio admotus, venabulo feram appetens, alumnum transuerberat, caſu factum diluet apud Regem, & certè ita diluit, vt, quod teſtatur D. Baſilius, à Crœſo abſolueretur. *Herodot. D. Baſil. in epiſt.*

Permotio, quæ à Cicerone, 2. de inuent. dicitur impulſio, & ratiocinationi opponitur, vt, Achilles diſtricto gladio inſilit in Agamemnonem, ſed in eo æſtu, qui deſcribitur ab Homero, amoris, & furoris omnium impotentiſſimo. *Iliadosa.*

Deprecatio malum malefactum admittit, nec excuſationes multas quærit, ſed ignoſci petit.

Rationes ignoſcendi ſunt, tei nobilitas, virtus, anteactæ vitæ innocentia, officia in rempub. ſpes futurorum, minimum periculum in ignoſcendo, honeſtas in venia, ſi concedatur.

Hic locus dicendi ampliſſimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires ſuas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

DE ACCVSATIONE.

CAP. XXXII.

PRimum omninò, eundemque frequentiſſimum in genere iudiciali locum obtinent accuſationes, & defenſiones, de quarum artificio iuuat hic nõnihil ſubmonere.

Accuſatio, cum ſit rei coram iudicibus delatio, ritè ſeruatis iudiciorum formulis, honeſta debet eſſe, & grauis: neque enim idem eſt accuſator, ac liuidus quiſpiam calumniator, qui cum veris criminibus innocentis famam nullatenus aſpergi videat, maledicendi rabie ficta conquirit, quibus peſſumdet innocentiam. *Cicero pro Cælio.*

Accuſatio (inquit Cicero) crimen deſiderat, alioqui mala, & nugatoria futura eſt

Nec ſatis, bonum aut commune, aut priuatum ſpectare debet, quo conſilio ſi deſtituta ſit, in vitia inuidiæ, odij, perfidiæ, facilè prolabitur. Quamobrem & ſpectata communi vtilitate, multos olim Reſp. Romana probauit accuſatores, & ad hæc ſtudia iuuenum non rarò aluit induſtriam, vt inuidioſa optimatum potentia, ab iiſdem telis accuſationis circumuenta, vel infringeretur, vel hebeſceret.

Facilè (inquit Cicero) omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores: quod innocens, ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt: nocens niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt.

Vtilius eſt autem abſolui innocentem, quàm nocentem cauſſam non dicere.

Sic anſeres, & canes aluntur in capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint, at fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen ſi qui noctu in Capitolium venerint, & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ eſt cautior. Quod ſi luce quoque canes latrent, cum Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor iis crura ſuffringantur, quod acres ſint, etiamtum, cum ſuſpicio nulla ſit: ſimillima eſt accuſatorum ratio. Alij (inquit) anſeres ſunt, qui tantummodò clamant, nocere non poſſunt: alij canes, qui & latrare, & mordere poſſunt, qui ſi latrent ſine ſuſpicione, & deferant crimina, nec dicere poſſint, aut quare, aut quomodo, ſunt omninò reprimendi.

Verum, quia difficile eſt in iſtis accuſationibus tenere modum, poſtquam accuſatoribus honos, & præmiũ aliquod eſſe cœpit, tanta fuit accuſandi rabies, vt nulla ſatis munita videretur aduerſus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, vt à prudentibus Imperatoribus iſta accuſandi licentia cohiberetur, & delatores, quo nullum peſtilentius hominum genus, grauiſſimis pœnis ſubiicerentur.

Quamobrem, accuſandi prouincia viris præſertim moderatis ſuſpecta ſemper, & odioſa viſa eſt, & defenſio quidem (vt ait Tullius) laudabilior: accuſatio tamen perſæpe probata eſt. Habet autem pondus ſuæ authoritatis, cum legitimè tractatur; & primum quidem ea, quæ ad accuſandum deſcendit perſona, non aliqua venali, aut ſanguinaria eloquentia videtur in rei miſerias inuehi, non inuidia, non odio, non ſpe præmiorum ad accuſandum rapi, ſed oppreſſæ innocẽtiæ miſericordia, improbitatis odio, communis vtilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, ſi non æquè præſtare ſolent accuſatores, & ſi quæ huiuſmodi ſuſpicio ſubeſſe poſſit, hanc primum conantur eluere. Nec aliò ſpectat hoc Ciceronis exordium.

Si quis veſtrûm (Iudices) aut eorum, qui adſunt, fortè miratur, me, qui tot annos in cauſſis, iudiciiſque publicis ita ſum verſatus vt defenderim multos, læſerim neminem: ſubito nunc mutata voluntate, ad accuſandum deſcendere. Is, ſi mei conſilij cauſſam, rationémque cognouerit: vna & id quod facio probabit: & in hac cauſſa profecto neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit.

Deinde fusè narrat, & amplificat iuſtiſſimas cauſſas, quibus ipſe ad hanc accuſationem fuerit adductus. Sed non opus eſt, in ſingulis accuſationibus tanto ambitu orationis, præſertim vbi quis patronus ex officio, & conſuetudine facit, & reus ita nocens eſt, & infamis, vt tacitè probetur omnibus eius delatio.

Secundò, valdè ſpectanda occurrit, qualis ſit res, perſona, & quibus accuſetur criminibus.

Puerorum eſt omnia temere augere, in omnibus eſſe nimios. Itaque, & leuiculos plerumque errores, non ſecus ac grauiſſima quæque crimina inſectantur, & exclamant in nugis. *O facinus inauditum! ô ſcelus in extremas terrarum oras deportandum!*

Longè aliter prudentes accuſatores faciunt, qualis reus in iudicium veniat conſiderant, timidè incedunt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, conſulunt affinium, qui reo ſanguine coniuncti ſunt honori, non temerè quidpiam, & declamatoriè profundunt, notant crimen, deſignant circumſtantias, teſtimoniis conuincunt, de re videntur, non de homine dicere. At ſi perſona infamis eſt, & laborat grauitate ſcelerum, tunc grauiores aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum eſt in modo, & ratione agendi, non eam meliorem eſſe accuſationem, quæ multas criminum exaggerationes contineat. Quot putas eſſe in Verrinis luſus, & excurſiones ad pompam, quas Cicero non dixit in iudicio, ſed poſteris ſcripſit, ad nomen potius eloquentiæ, quàm ad Verris damnationem: ſi enim in ſingulis criminibus amplificandis tantum temporis impendiſſet, multa illi neceſſariò prætermittenda fuiſſent, quæ ad cauſſam maximè attinebant. Quid igitur fecit? acutè crimina collegit, ſtrictè expoſuit, tabulas protulit, teſtes expediuit. Hæc planè ſunt arma ferrea, quibus Verres ceſſit, neſcio an iſtis aureis oppreſſus, certè non tam ſubitò conuictus fuiſſet.

Quartò, magna ars accuſatoris dilucidè narrare, robuſtè confirmare, abſtinere leuiculis argumentis, quę prima aggreſſione refelli manifeſtè poſſint, ex quibus & aliorum fides, non ſine damno periclitetur.

Magnum pondus obtinet oratio, vbi non tantum furem, & homicidam clamat, ſed quare, & quomodo, manifeſtis addicit argumentis.

Quintò, callidum eſt accuſationis genus, vbi cum

vbi cum acriter, & multis criminibus A vrgeas, dicas tamen te plurima modeſtiæ cauſſa prætermittere, hoc lucrari ex tua moderatione reum, vt minus videatur ſceleſtus, quam ipſe ſit, Parcendum auribus iudicum, conſulendum verecundiæ, Hominem ea admiſiſſe, quæ à verecundo aduerſario audire non poſſit. Quod ſi nauiter impudens fuerit in patrando, te in commemorando minus verecundum fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter, & frigide neceſſitate actionis adductum dicere te oſtendas: Hæc ſpecies modeſtiæ eſt apud graues perſonas ad perſuadendum ef- B ficax.

Sexto nunquam ſanguinaria voluntas expromenda eſt: numquam capto, & vndique circumuento muliebriter inſultandum: fit enim plerumque, vt odium, quod cupimus accendere, cum vehementior fuerit rei calamitas, deferueſcat, & viciſſim locum miſerationi cedat. Itaque & acres etiam accuſatores ſignificant ſe non hominis cruorem ſitire, qui ab omni crudelitate ſint alieni, ſed dolere quod reus ſe in eos laqueos coniecerit, vt niſi cum maximo legum, & reip. detrimen- C to ſaluus eſſe non poſſit.

Pene illi expedire vt quamprimum damnetur, vt moriatur, & commune odium expiet. Alia tamen ratio eſt, vbi & molliores timentur iudices, & valde infamis, ac ſceleſtus eſt reus; tum enim grauia quæque atrociter commemorantur, & impunitatis futura licentia exaggeratur, vt nullum ei pateat effugium.

& cum calumnia futura eſt concertatio, *potentiſſimum defenſionis telum eſt innocentia.*

Et vix vllus inuenietur tam callidus in futelis calumniator, qui ſaltem aliquando non impingat. Nam mendacia, vt præclare dictum eſt ab antiquo poëta, cauda vt plurimum nigricant, & in extrema ſui parte falſa deprehenduntur.

Magna autem eſt habenda perſonarum, & rerum ratio. Nam ſi Apologia habenda eſt ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatoribus decepti, in nos fuerint iniquiores, quam eorum dignitas poſtulabat, non ſunt temere conuitiis irritandi, ſed miti potius veritate, & prudentia de rebus edocendi, quò agnita prauitate aduerſariorum, fraudibuſque detectis reſipiſcant, & ſint noſtris partibus in poſterum æquiores.

Tum vero maxime hæc lenitas, vel potius quædam minimæ fucatæ orationis maieſtas requiritur à Chriſtianis, & religioſis perſonis, vt ipſi moderationis, quam profitentur præ ſe ferant documentum. Quam ratio præclare ab Athenagora, & Iuſtino in Apologiis inita eſt, num- C quam enim non honorifice Imperatores, & Senatum appellant, & ille quidem modo μεγάλους βασιλέων, modo μεγίστους, φιλανθρώπους, καὶ φιλομαθεστάτους maximos, humaniſſimos, eruditiſſimos nominat; hic ſacrum ſenatum ἱερὸν σύγκλητον, atque omni conuicio abſtinentes robuſtis agunt rationibus, qui certe modus efficax eſt, & potens.

Alius eſt acrior, & magis aculeatus, qui ad improbos, & virulentos calumniatores coërcendos adhiberur, qui vt ſunt ceruicoſæ cuiuſdam audaciæ, leuioribus remediis ſanari minime poſſunt. Sed vt D Tigres Muſica, ita illi ſuauitate orationis efferantur.

Tales ſunt Hæretici Eccleſiæ nomini, & religionis ordinibus perinfenſi, quos Eccleſiaſtici ſcriptores, & viri ſancti non molli brachio tractare ſolent. Talis fuit ille Appion, qui cum in antiquam Iudæorum religionem ſtomachum petulanter eructaſſet, multa de Moyſe, & Patriarchis peſſime fabulatus, à Ioſepho acri, & neruoſo ſcriptore non ſegniter carpitur, & confutatur. Nec molli ſtylo Græcos φιλολοιδόρους & φιλοπαίγμονας Chriſtianæ ſcili- E cet religionis deriſores excipit Theodoretus, aut Iulianum mellitis verborum globulis perfundit Nazianzenus: ſed in Dei cauſſa faces orationis ſpirant, quas ardor ſpiritus in iſtis argumentis ſuggerit.

Ordo autem, & diſpoſitio Apologiæ talis eſt. Præmitti ſolet exordium, in quo defenſionis iſtius ratio affertur, & nonnulla de rei circumſtantiis delibantur, qui-

DE APOLOGIA, & purgatione.

CAP. XXXIII.

APologia, ſiue purgatio defenſio eſt, quæ accuſationi opponitur. Hæc pro perſonarum, rerum, & argumentorum ratione varia, & multiplex eſſe ſolet.

Etenim ſi, qui ſe purgare conatur, eſt nocens, & acerrimum habet accuſatorem, grauior ei naſcitur, & operoſior defendendi ratio. Itaque vbi res manifeſtiſſimis tenetur indiciis, iuuat facti excuſationem à variis, quæ in rem cadere ſolent circumſtantiis potius aggredi, quam fruſtra inficiando laborare.

At vero ſi innocens eſt, qui accuſatur,

bus ad confutationem fiat apparatus.

Mox ipſa refutatio ſuccedit potiſſima pars Apologiæ, in qua inſtituenda triplex ferme diſpoſitio ſeruatur.

Alij enim ex tota accuſatione certa ſibi, ac præcipua capita confuranda præſtituunt, quibus eneruatis, tota facile aduerſariorum corruat oratio.

Sic Athenagoras apologiam in tria capita totam diuidit, & proponit his verbis, τρία ἐπιφημίζεται ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, θυέστεια δεῖπνα, οἰδιπόδειους μίξεις. Trium flagitiorum infamis rumor de nobis ſpargitur: impietatis, Thyeſtæarum epularum, concubitus inceſti. Quæ ſi vera ſunt, poſtulat, vt Chriſtianorum gens funditus exſcindatur, ſin falſa: ſit apud Imperatores veritati locus, & innocentiæ perfugium.

Mox ſingula crimina diſcutit, & refellit. Ad ſummum perorat à prolixo Chriſtianorum in Imperatores ſtudio, & obſeruantia his verbis.

Athena. in Apol. Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα πᾶς μὲ παρὰ πατρὸς κρίνῃ τὸ δικαιότατον διαδέχεσθε τὴν βασιλείαν, ἄυξῃ δὲ καὶ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ἡμῶν πάντων ἐπιχειρίων γινομένων λαμβάνῃ, τοῦτο δὲ ἔσται καὶ ἐφ' ὑμῶν ὅπως ἥσυχον καὶ ἠσύχιον βίον διάγωμεν, ἀυτοὶ δὲ πάντα τὰ κελευσθέντα προθύμως ὑπηρετῶμεν.

Nos enim pro imperio veſtro preces ad Deum fundimus, & vt filius (quod iuſtiſſimum eſt) in regno olim parenti ſuccedat, vtque imperium noſtrum magis magiſque ſemper augeatur. Denique omnia nobis ex animi ſententia eueniant, oramus, quod & nobis ſalutare fuerit, vt quietam, tranquillamque vitam degentes vobis interim ad quælibet imperata deſeruiamus.

Hæc ratio apta eſt, cum diuiſio commode fieri poteſt, Nam & oratio ſolutiorem habet tractum, & maiorem lucem perſpicuitatis. At vbi ab accuſatore multa, & minuta per totam orationem ſparſa ſunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum eſt cæſim, ex quo quidem fit oratio magis abrupta, non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam iniit Ioſephus aduerſus Appionem, cum enim ille minutis fabulis accuſationem referſiſſet de Moyſe Heliopolitano, Sabbatoſi, Zabido, & ſimilibus multa commentus, Apologeticus ex vno in aliud per abruptum ſalit, quamquam non ſine tranſitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis eſt.

Proponit autem breuiter aduerſarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde ſi leuis eſt, irridet, ſi quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo.

Ioſeph. 2. aduer. Appion. Ἀκοῦσαι δέ φησι τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι μωσῆς ὁ ἡλίου πολίτης δηλονότι γεώτερος μὲν ὢν αὐτὸς, ἐκείνοις δ' πιστεύσας, τοῖς διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπιγεγνωσκόσιν αὐτὸν καὶ συγγενομένοις.

Accepiſſe autem ſe dicit à maioribus natu Moyſen Heliopolitanum: ſcilicet ipſe iunior, ſed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calumniæ vanitatem explodens. Et de Homero quidem poëta, quamuis Grammaticus, non poſſet, quænam ſit eius patria, certò affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudius ac tertius nato: De Moſe vero tam multis annis illos præcedente, tam facile decernit, credens ſeniorum narrationi, vnde manifeſte illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Moſem ait eduxiſſe leproſos, & cæcos, & claudos belle concinit iuxta Grammaticum hunc diligentiſſimum, & cæt. Ita ſingula perſtringit, & eludit.

Hoc idem præſtat M. Tullius in Apologia, quam pro ſe habet ſecunda Philippica, vbi Antonij argumenta, quaſi minutas ſagittas curſim infringit, vt.

Cicer. Philip. Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quomodo queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari, & neceſſario meo? Non venirem contra gratiam non virtutis ſpecie, ſed ætatis flore collectam? Non venirem contra iniuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non iure prætorio. Deinde ſalit in aliud.

At enim te in diſciplinam meam tradideras: Nam ita dixiſti: Domum meam ventitaras: Næ tu ſi id feciſſes melius famæ, melius pudicitiæ tuæ conſuluiſſes: ſed ne feciſti, nec ſi cuperes tibi per C. Curionem facere licuiſſet.

Tertius apologiæ, ſeu purgationis modus eſt ſcriptis codicibus aptior, quam pronuntiatis orationibus, vbi non tantum aduerſariorum ſenſus referuntur noſtris comprehenſi ſententiis, ſed ipſamet eorum verba commemorantur, diſcutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum ſequuti ſunt Baſilius in Eunomium, Cyrillus in Iulianum.

DE INVE-

DE INVECTIVA.

CAP. XXXIV.

ET si ad demonstratiuum genus magis pertinere videtur inuectiuæ tractatio, quando tamen huic generi frequenter immiscetur, & à nonnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hic aliqua de eadem ascribere. Quod apud poëtas est satyra, hoc ferme apud oratores inuectiua oratio, scilicet mordax, & ad perstringendos hominum mores accommodata. Differt ab accusatione, quod hæc fori cancellis concludatur, illa extra fori septa volitet, hæc damnationem rei intendat, illa notam potius spectet infamiæ: Hæc modum, & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij, & orationis impetu potius rapiatur.

Duplex est autem inuectiua vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuatarum scilicet personarum spectat infamiam, numquam temere vsurpanda est, nisi tales ipsi sint, qui exagitantur, vt in summam desperationem prolapsi, & apud omnes infamia notatissimi nullum bonæ spei locum reliquerint,

Hæc enim plerumque in eos assumuntur tela, qui viuos, & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem aliis, vitiorumque odium sempiternum inurant.

Hac mente D. Nazianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Constantium pro Catholica religione sunt inuecti. Qui vero priuata solent odia per maledicos stylos in principes viros eructare, parum aliis proficiunt, sibi plurimum nocent.

Ridenda poemata malo,
Quam te conspicua diuina Philippica fama,
Volueris à prima quæ proxima.

Altera, quæ in hominum mores, & deprauatæ vitæ licentiam inuehitur, vtilior est, & melior. Constat autem ex philosophiæ præceptis, & altissimæ disciplinæ oraculis, quæ vi, & robore amentatæ cuiusdam orationis altissime defiguntur in pectora.

Rursus alia inuectiua, vt Satyra Comica plus habet salis, & moralis vrbanitatis, etiam dum vitia perstringit haud obscure depingit, Qualia nimis multa sunt in Petronij Satyrico. Alia prorsus acris, & generosa est, fluens ex sublimi sapientia, nihil comicum, nihil leue, & ludicrum affectans, sed tota in carpendis moribus posita. Extant certe nonnulla in ipso Arbitro præcelsa, & A inuectiuis maioribus digna. Qualia sunt ista.

Et quis mihi hanc solitudinem imposuit? adolescens omni libidine impurus, & sua quoque confessione dignus exilio, stupro liber, stupro ingenuus, cuius anni ad tesseram uenerunt, quem tamquam puellam conduxit etiam, qui virum putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam sumpsit, qui ne vir esset à Matre persuasus est, qui opus muliebre in ergastulo fecit, qui postquam conturbauit, & libidinis suæ solum vertit, reliquit veteris amicitiæ nomen, & proh pudor! tamquam mulier Sequutuleia vnius noctis tactu omnia vendidit. Hęc in personam. At in mores grauiter, & sententiose.

Nemo cœlum putat, nemo iusiurandum seruat. Nemo Iouem pluris facit: Sed omnes opertis oculis bona sua computant.

Quod vero ad ordinem, & diuisionem attinet, si iusta est inuectiua in hominem, tùm eodem filo pertexitur, quo vituperatio: vel enim vitam inspicit à puero, perstringitque singula magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis instat capitibus, & vitiis, quæ sibi exagitanda proposuit, vt ex orationibus Demosthenis in Aristogitonem, Ciceronis in Antoniũ, Pisonem, Catilinam, Vatinium licet agnoscere.

Ferax est istud, & procliue argumentum, nec ei, qui per istas repserit orationes deesse forma dicendi potest. Quod si inuectiua obiter tantum assumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta, & figuras, quæ ad intimos sensus vellicandos plus habeant virium.

DE OBIVRGATIONE.

CAPVT XXXV.

OBiurgatio differt ab inuectiua, quod hæc sit aduersus inimicos, illa dilectos etiam attingat, Hæc flagrans sit, & tonans, illa acris quidem sæpe, sed longe moderatior: Ad summum hæc nocere vt plurimum cupiat, illa prodesse. Est enim ferme obiurgatio superioris ad inferiorem, ob delicta quædam reprehensio, spectans emendationem eius, qui arguitur. Vel igitur Imperatoris est ad milites, vel Principis ad subditos, vel Pastoris ad gregem, vel Præceptoris ad discipulos.

Quamobrem pro variis personis, & ingenijs varia esse solet, Alij ita sunt ad obiurgationes nati, vt vultu ipso ad senilem, tetricamque grauitatem composito, & tono vocis, cui plurimum ineſt ficcitatis, increpationem ferant. Itaque haud multis egent ad obiurgandum artibus.

Alij mitiore ingenio præditi, licet multũ in fingenda grauitate, trutinandisque obiurgationibus laboris impendant, sparsa tamen naturæ suæ relinquunt vestigia, ex quibus agnoscuntur, & quicquid agant, minus terrent, & timentur. Rursus personæ, quæ increpantur, aliæ sunt duræ, ceruicosæ, vecordes, apud quas nisi fremueris, *Vt Pontem indignatus Xerxes*, non magis proficies, quam si festuca chalybem perforare contendas.

Aliæ sunt molli, pauidoque ingenio, quas si vehementius terrueris, perditurus es. Quid, & quoue loco, & qua ratione agendum sit, artifex eloquentiæ prudentia dictabit. Hoc in vniuersum de methodo dici potest. Primum cum obiurgatio fit propter delictum, erratum ipsum ob oculos ponendum est, vt eius grauitate moueatur is, qui increpatur. In quo magnę est prudentię animaduertere, vt si leue sit, aut mediocre non nimis, exaggeretur, maxime apud prudentes personas, quę rerum momenta norunt ponderare. Tantum enim abest, vt oratio plus habeat grauitatis, imo de authoritate multum deperdit, cum leue aliquod delictum supra tenuem communẽ, & sanam opinionem extollit: fit enim vt ficta, & declamatoria credatur oratio, & minus habeat ponderis in veris, quæ creditur fictis delectari. At si grauius crimen est, certe cum dignitate orationis exaggerandum est, & iuuat aliquando in exordio vsurpare, quod Germanicus contra sęuos, & rebelles milites dixit apud Tacitum.

Quod nomen huic cœtui dabo? Milites-ne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo, & armis circumsedistis? An ciues quibus tam proiecta senatus auctoritas? Hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Cornel. Tacit. Annal. l. 1.

Ita igitur crimen diserte proponendo satis exaggerat.

Re demum proposita, quo grauitas facinoris plenius appareat, dilatatur à circunstantiis rerum, locorum, temporum, personarum, & similium, vt *Primane, & vicesimæ legiones*: & in eo verbo μέδος est egregium, quia vterque ordo strenuus antea, & fidelis, & summis beneficiis affectus fuerat. Mox commemoratis pristinis decoribus, & cum præsenti furore comparatis, *Egregiam diui vestro gratiam referetis*

Hic appositè inseritur plena grauis querimoniæ expostulatio, contra ingrati animi fœditatem. Mox succedit comminatio. *Hunc ego vestrum Patri læta omnia aliis è prouinciis audienti feram?* Hic ordo satis est perspicuus, & efficax. In modo cauendum est maxime apud liberalia ingenia, ne quid sit nimis clamosum, iracundum, querulum, subinsultum: Nam qui vehementius clamant, non plus aliquando proficiunt, quam canes isti latratores, & suam, si quam habent, auctoritatem exponunt ludibrio.

Quia verò fructus obiurgationis est emendatio, temperandum est aliqua mellis particula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia ad spem, & amorem, tacitis stimulis prorrigantur.

Et id obseruauit Tacitus in peroratione nobilis illius obiurgationis. *Tua Dine Auguste cœlo recepta mens, tua pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Ad id verò consequendum efficaciſſima res est, si qui obiurgatur amari se, & amoris causſa obiurgari sciat, tum condoleas, tum in partem oneris, & pœnæ venias, tum pristinæ virtutis recordatione titilles, spem eius emendationis habere te ostendas, fructum, & speciem virtutis exhibeas, dura omnia, & aspera reluctanti futura proponas. Hæc animos flectunt, & inducunt, si modo dociles sint, & flexibiles.

At si parum moueantur, iuuerit aliquando per comminationem grauem, & concisam definere, quæ instar tonitru, terreat, & qua parte sit erupturum fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demosthenis, ac M. Tullij, modum longe diuersum antea notauimus, varia quoque exempla in characteribus orationis ciuilis expromemus.

DE EXPOSTVLATIONE, ET exprobatione.

CAP. XXXVII.

EXpostulatio est grauis quædam querimonia de accepta iniuria, quæ duabus fit partibus expositione iniuriarum, & petitione satisfactionis vel tacita, vel expressa. Artificium huius orationis est primùm, vt non simus nimis queruli.

Nam vitium est illiberalitatis, quod ferme in calamitosis, pauperibus, pueris, & mulieribus frequentius est. Sicut enim felicitas

licitas ſuperba eſt, ita querula calamitas, & omnis imbecillitas, Quæ de Ioue ipſo (vt ait Theophraſtus) queritur, non modo ſi non pluat, ſed etiam ſi ſeriùs. Hac labe infectos homines vitandos docet Seneca illi, qui tranquillam vitam degere velit.

Præcipue tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides, & benevolentia, tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens.

Senec. l. 1 de Tran.

Accedit quod ſæpius quiritando minus proficiamus apud aures, quæ iam ad huiuſmodi querelas obduruerunt. Secundum B eſt vt querimonia, ſi modo grauis ſit perſonæ, nihil habeat nimis fractum, imbecille, & demiſſum.

Hoc enim mulierc ularum eſt. At quantò plus afficiunt, qui non ſunt in malis commemorandis ambitioſi. Sed multa ſe generoſo ſilentio ſupprimere oſtendunt, & ea ipſa, quæ commemorant, non ſua cauſſa dicere ſe, ſed honeſti, aut alienæ vtilitatis, ergò profitentur. Tertiùm, multum afficit eximia quædam lux tolerantiæ, è qua appareat nos multa tuliſſe, multa noſtro ſilentio preſſiſſe, & propriis detrimentis ſanaſſe: Nunc quod inſtat tantum eſſe vt diſſimulari non poſſit. C

Quàrtùm, diligenter ſpectandum eſt cuius, & apud quos ſit expoſtulatio, & ob quas iniurias expoſtulet. Si miſerorum eſt, & oppreſſorum apud ſuperiorem poteſtatem, ſolet eſſe miſerabilior, & verbis effuſior, qualis eſt illa Iudæorum apud Petronium præſidem in Philone.

Ἀελίζατοι γὰρ ἀνδρὸς ἀνωχῆι, Alia ratio eſt cum grauis perſona apud parem ſibi amicum expoſtulat, quem non cupiſt vlcerare, ſed ſanare: tunc enim generoſitatis D plena debet eſſe querimonia, qualis ea eſt M. Tullij de Antonio Philippica prima. Vide enim qua prudentia, quove artificio progreditur.

Pauca querar de heſterna M. Antonij iniuria, cui ſum amicus: idque nonnullo eius officio debere eſſe præ me etiam ſemper tuli. Ecce tibi initio pauca queſturum ſe pollicetur, odioſa enim querela muliebris, deinde quo temperamento præmunit.

Cui ſum amicus, iam exponit rem. Quid tandem erat cauſſæ, cur in Senatum heſterno die tam acerbe ſolus cogerer? Solus ne E aberam? an non ſæpe minus frequentes fuiſtis? An ea res agebatur vt etiam ægrotos deferri oporteret? Si hic de morbo ſuo quæſtus multa dixiſſet, fuiſſet fortaſſis inepte querulus: ſed qua ſobrietate?

An ea res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal credo erat ad portas aut de Pyrrhi pace agebatur. Deinde: At ille a vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit! Nimis iracunde hoc quidem, & valde intemperanter: Cuius enim maleficij iſta pœna eſt, vt dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publice ex ſenatus ſententia ædificatam domum?

Generoſa planè, & regalis animi querimonia. At ſi vis querelam muliebrem in omnem vim doloris intemperanter effuſam, lege epiſtolam Aleonoræ Reginæ Angliæ ad Cæleſtinum Papam, quæ eſt centeſima quadrageſima quarta, vbi de vinculis filij queritur, nihil inuenies iſtis querelis triſtius, aut flebilius.

Expoſtulationi vicina eſt exprobratio, eſt enim grauior quædam, & magis incenſa expoſtulatio cum indignatione mentis, quæ fieri ſolet in ingratos, crudeles, & improbos. Continet autem expoſitionem beneficiorum quæ in eos congeſta fuerint, per comparatum, ſeu contentionem, malitiæ, improbitatis, crudelitatis, quam ipſi pro meritis rependerint. Quod ſi innocenti à quo erant multis, & ampliſſimis affecti donis, vitam caſu aliquo, aut ſumma improbitate eripuerint, tunc graue ſolet oriri exprobrationis, & commiſerationis genus.

Graviter admodum exprobrationem Didonis aduerſus Æneam pinxit Virgilius.

Num fletu ingemuit noſtro, num lumina flexit,
Num lachrymas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt.
Quæ quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides, eiectam littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui,
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi:
Heu furiis incenſa feror, nunc Augur Apollo,
Nunc Lycie ſortes, Nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres Diuûm fert horrida iuſſa per horas,
Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

Mox ſequitur comminatio.

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas,
Spero equidè mediis (ſi quid pia numina poſſunt)
Supplicia hauſurum ſcopulis.

Nec minus pathetica eſt exprobratio illa Ariadnæ à Theſeo deſertæ apud Catullum.

Sicine me patriis abiectam perfide ab oris,
Perfide deſerto liquiſti in littore Theſeu?
Sicine diſcedens neglecto numine Diuum,
Immemor ah dicta domum periuria portas?
Nullane res potuit crudelis flectere mentis
Conſilium

Deinde

At non hæc quondam nobis promiſſa dediſti?
Non hæc miſeræ ſperare iubebas,
Sed connubia læta, ſed optatos Hymenæos,
Quæ cuncta aërij diſcerpunt irrita venti.

Mox ſuccedit aperta exprobratio.

Certè ego te in medio versantem turbine letbi
Eripui, & potius genitorem amittere creui,
Quàm tibi fallaci supremo in tempore deessem,
Pro quo dilacerandâ feris dabor, alitibúsque
Præda, nec iniectâ tumulabor mortua terra.

Hinc aditus ad aculeatas inuectiuas, querimonias, & execrationes.

Quænam te genuit solâ sub rupe leæna?
Quod mare conceptum spumantibus expuit undis?
Quæ syrtis? quæ Scylla vorax? quæ vasta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci præmia vitâ.

Ad summum in periurum caput euocantur vltrices furiæ.

Quare facta virum multantes vindice pœna
Eumenides, &c.

Certè magni spiritus hauriuntur à poetis, & sunt ipsi præclari eloquentiæ artifices. Fac enim ista verbis, & numeris oratoriis decurrant, quæ grauior institui potest exprobratio. Habes & præclarum eius orationis exemplum in epist. Ciceronis ad Octauium, à nobili aliquo declamatore non imperitè conscripta. Ista enim satis acriter vellicant.

Quæ tibi non antequam postulares, maiora quàm velles, plura quàm sperares, detulit Senatus? dedit fasces, vt cum auctoritate defensorem haberet, non vt imperio se aduersum armaret. Appellauit Imperatorem hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non vt sua cæde cæsus ille fugiens exercitus te nominaret Imperatorem. Decreuit in foro statuam, locum in Senatu, summum honorem ante tempus. Si quid aliud est, quod dari possit, addat. Quid aliud est maius, quod velis sumere? Sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia turbata. Cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij sui sceleratè circumscribis Senatum? quo te misimus? à quibus reuerteris? contra quos armauimus? quib' arma cogitas inferre? &c.

A plicium conatur auertere, aut certè moderari. Quamobrem hæc oratio spectat eos, qui pleniorem habent ignoscendi potestatem, súntque ipsa natura, ad lenitatem, mansuetudinémque propensi. Si enim apud Iudices, qui ex allegatis, & probatis ferre sententiam cogantur, nec summam vitæ, & necis habeant potestatem, hæc instituatur agendi ratio, vel etiam apud eos, qui cùm possint ignoscere, tamẽ obstirmato quodam mentis rigore, in suscepto semel consilio, non secus ac saxum capitolinum, manere B solent immobiles, verendum est omninò, ne tota actio superuacanea futura sit; quanquam miseri, qui omnia perdiderunt, solent quoque leuius verba perdere. Primum deprecationis artificium est, vt molles eorum, quos placare animus est, tentemus aditus, postquam vel temporis longinquitate se nonnihil remiserit iracundia, vel rebus lætis, & florentibus, quæ derepentè successerint, quasi fluctu obruta langueſcat. Secundum, vt adhibeamus ad deprecandum personas, vel gratiosas, & potentes, quibus pudor sit aliquid negare: vel maximè miserabiles, quales sunt senes, pueri, mulieres luctu, & squalore confectæ. Tertium, vt si crimen erroris potius humani, quàm improbitatis ostendere possimus, id nauiter præstemus: sin autem suspecta futura est omnis defensio, præstat aliquando crimen vel maximum fateri, ne si rationibus nimis contentiosis obluctemur, eius qui demulcetur animus, non tam ad veniam, quàm ad pugnam stimulatus incalescat, & vincendi studio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet sibi de clementiæ laude detrahi, si ignoscat, quod non magnam scilicet culpam sit remissurus. Quartum, loci communes, quibus ad hanc orationem tractandam vtemur, ducuntur à laude, & præstantissimis fructibus clementiæ; si quid enim in hac parte rarum est, non videtur omittendum, quanquam nunquam extra rem longius vagandum est. Priuatæ rationes ducuntur ab adiunctis, à conditione scilicet personæ, cui poscitur venia, vt à nobilitate, prudentia, bonis artibus, anteactæ vitæ Innocentia, promeritis in Remp. crudelitate, & indignitate supplicii; securitate, & vtilitate ignoscendi, & iis similibus, quæ ad propulsandum mortis periculum, sagax ingenium excogitare solet. Postremo loco adhibentur affectus, aporiæ, querimoniæ, obsecrationes, quanquam decorum personæ semper retinendum est, & si grauis sit, nihil nimis demisse, & muliebriter orandum. Quamobrem Philotas apud Curtium mirificam habet rationem sibi ingenitæ nobilitatis. Non enim humiliter supplicat sibi ignosci, sed ea grauitate, & affectu querimonias eiaculatur, quæ Alexandrum, vel ferreum, si audiuisset, ad veniam largiendam coegissent.

Finis libri duodecimi.

DE DEPRECATIONE.

CAP. XXXVIII.

DEprecatio est incommodi alicuius, vt amissionis bonorum, ignominiæ, supplicij denique, & mortis, per supplicationem auersio, quæ iisdem pertexitur locis, quos in sedandis iræ commotionibus antea notauimus. Hæc pars in perorationibus maximè dominari solet, & vehementes plerumque sortitur emissiones. Si conuictus non est reus, precatur, vt sit innocentiæ, contra calumniæ peruersitatem, & atrocem iudicij plagam, tutum, ac venerabile perfugium. Si constat de crimine, quod, vt plurimum videtur innuere deprecatio, pœnam, & sup- E cogitare solet. Postremo loco adhibentur

CHARACTERES CIVILIS ELOQVENTIÆ.

LIBER DECIMVS-TERTIVS.

In quo generis deliberatiui, & iudicialis exempla:

EX ANTIQVIS AVCTORIBVS
Græcis, & Latinis: Cum notis.

LIBRI INSTITVTVM.

INSTITVI hoc libro characterem illius ciuilis eloquentiæ, non quidem ambitioso tractu fluentis, sed ponderosis sententiis collectæ, vno aspectu oculis subiicere. Congessi igitur in fasciculum breues aliquot, ex Herodoto, Thucidide, Xenophonte, Herodiano, Salustio, Liuio, Curtio, Tacito, & cæteris nobiles orationes, quarum œconomiam, & artificium paucis digessi, quò nostra discentibus opera gratior, atque vtilior foret. Si quis autem plura desideret, ipsos auctores, quos indico; adire poterit; non mei fuit instituti omnia colligere, quod & à plerisque factum video, sed quæ illustriora dumtaxat viderentur, interpretari, atque ad conformationem eloquentiæ proponere.

ORATIO XERXIS DE BELLO GRÆCIS INFERENDO.

Inuentio tota continetur duobus argumentis, de vindicanda iniuria, & gloria amplificanda.

Dispositio nonnihil fluctuat interciſa repetitionibus. Elocutio simplex, & candida, non tamen sine verbis Byssinis.

Ἄνδρες Πέρσαι, οὔτ' αὐτὸς καταλύσομαι νόμον τὸν ὑπ' ἐμοῦ κειμένον, οὔτε ἐν ὑμῖν ἄλλοις, παραδεξάμενός τε αὖτῶ χρήσομαι, οἷς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι τὰ ἀρχαῖα ἐξετάζων, ἐθέλω καὶ ἀρχαιότερα, ἐπί τε παρελάβομεν τὸν ἡγεμονίαν τὸν ἀπὸ τῶν Μήδων, κύρου καταλύσαντος

VIRI Persæ, equidem ego non ero huius instituti autor, sed ab aliis traditi imitator. Nam, quemadmodum à maioribus natu accipio, ex quo imperium hoc à Medis eripuimus, Astyage per Cyrum amoto, nun- *ExHerod. l. 7. edit. H. Steph.*

ἀχυάγεα. Ἀλλὰ θεός τε ἄγει, ἀντῖσαι ἡμῖν πολλὰ ἑπόμενοι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον. τὰ μὲν τοι κῦρός τε καμβύσης, πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖος προεργάσαντο, καὶ προσεκτήσαντο ἔθνεα, ὁπόσα μέμνῆσθαι ἔυ ἐστὶ τοῖς λέγοι, ἐγὼ δ', ἐπεί τε παρέλαβον τὸ θρόνον, τοῦτο ἐφρόντιζον ὅπως μὴ λείψομαι τῶν πρότερον γενομένων ἐν τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσωμαι δυνάμιν πέρσῃσι. φροντίζων δ' ἐυρίσκω, ἄμα μὲν κῦδος ἡμῖν τε προσγενόμενον, χώρην τε δ' ἡμῖν ἐπήμενα ἐστὶ ἐλάσσονα, οὐδὲ φαυλοτέρην, πολλῷ δὲ. ἅμα δ' τιμωρίην τε καὶ τίσιν γενομένην. διὸ ὑμέας ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα τὸ γοῖον φράσω ὑμῖν. μέλλω ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἰέναι στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεπονήκασι Πέρσας, τε καὶ πατέρα τὸν ἐμόν. ὁρᾶτε μὲν ἵππους, καὶ πατέρας τοὺς ἐμοὺς Δαρεῖον ἰδόντα στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους. ἀλλ' ὁ μὲν τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐδυνήθη αὐτῷ τιμωρῆσαι. ἐγὼ δ' ὑπέρ τε ἐκείνου, καὶ τῶν ἄλλων Περσέων οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἢ Ἔρετρίην τε καὶ πυρόω τὰς Ἀθήνας. οἵ γε ἐμὲ καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιεῦντες, πρῶτα μὲν ἐς Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δ' ἡμετέρῳ ἀπικόμενοι, ἐνέπρησαν τά τ' ἄλσεα καὶ τὰ ἱρά. δεύτερα δ' ὑμέας οἷα ἔρξαν ἐς τὴν σφετέρην ἀποβάντας, ὅτε Δάτις τε καὶ Ἀρταφέρνης ἐστρατήγεον τὸ ἐπίπεδόν πάντες. τούτων μὲν τε ἕνεκα αὖ ἄρτιμαι ἐπ' αὐτοὺς στρατεύεσθαι ἀγαθὰ δ' ἐν αὐτοῖσι πολλὰ δ' ἐνείσομαι ἀναλογιζόμενος, εἰ τούτων τε καὶ τῶν τούτοισι πλησιοχώρεας καταστρεψόμεθα, οἳ πέλοντος τοῦ φρυκτοῦ ἡμῖν χώρην, γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομεν τῷ Διὸς αὐθις ὁμουρέουσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίην κατόψεσθε ὁ ἥλιος ὁμουρέουσαν τῇ ἡμετέρῃ, ἀλλ' ὅσας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην ποιέω, διὰ πάσης διεξιὼν τὴν Εὐρώπης. πυνθάνομαι γὰρ οὔτε ἔχειν, οὔτε τινα πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίην, οὔτε ἔθνος οὐδὲν ἀνθρώπων ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τε ἔσται ἡδεῖν ἐς μάχην τούτων τὴν κατέλεξα, ὑπεξαιρεμένων. οὕτω οἵτε ἡμῖν ἄρτιοι ἔξουσι δούλιον ζυγὸν, οἵτε ἀνάρτιοι. ὑμεῖς δὲ ἂν μοι τά δε ποιέοντες χαρίζοισθε ἐπεὶ ἂν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον, εἰς τὴν ἥκειν δεῖ, προθύμως παύτά τινα ὑμέων χρή με παρεῖναι. ὃς δ' ἂν δὲ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δῶρα, τὰ τιμιώτατα νομίζεται εἶναι ἐν ἡμετέρῳ. ποιητέα μέν νῶν ταῦτά ἐστι οὕτω. ἵνα δέ μη ἰδίῃ βουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον. γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι.

quam conquieuimus, ſed ita Deus nos agit, & multa nobis ſibi obſequentibus in melius confert. Atque ea quidem, quæ Cyrus, Cambyſesque, ac pater meus fecere, quas gentes imperio addidere, non attinet referre apud probe ſcientes: ego autem poſteaquam hanc ſedem accepi, dedi operam ne ab iis, qui hoc honore ſunt functi degenerarem, neve minus potentiæ Perſis acquirerem. Quod animo verſans, inuenio nobis acceſſurum gloriam pariter, ac honorem, & regionem, neque inferiorem, neque deteriorem ea, quam recuperauimus, ſed feraciorem, vnà cum vltione iniuriæ, atque vindicta. Ideoque nunc ego vos contraxi, vt id quod agere conſtitui vobis exponerem. Conſtituo, iuncto Heleſponto copias per Europam traducere in Græciam, vt Athenienſium vlciſcar iniurias, quas cum Perſis aliis, tum patri meo intulere. Noratis autem, & Darium aduerſus hos viros bellum mouere deſtinaſſe: Verum ei morte præuento, non contigit vt illos vlciſceretur. Ego vero eius vicem, aliorumque Perſarum vlciſcens, non prius deſinam, quàm expugnauero, incenderoque Athenas: cuius ciues, & me, & patrem meum priores iniuria affecerunt: primùm quùm Sardis vna cum Ariſtagora Mileſio ſeruo noſtro venientes cremauerunt, lucoſque, ac delubra: deinde in vos quid fecerint, terram ſuam ingreſſos, quùm Datis, & Artaphernes duces fuere, omnes ſcitis. Harum gratia rerum irritor ad inferendum eis bellum: quos, atque ipſorum finitimos, regionem Pelopis Phrygis incolentes, ſi in poteſtatem redegerimus, tot bona futura eſſe ratiocinando comperio. Terram Perſidem ætheri Iouis conterminam reddemus. Nullam enim regionem ſpectabit ſol finitimam noſtræ, ſed ego omnem permenſus Europam, vnà vobiſcum cunctas regiones in vnam redigam. Nam ita rem habere audio, nullam reliquam eſſe hominum, neque ciuitatem, noque gentem, quæ nobiſcum dimicare poſſit. Ita ſubactis ijs, quos dixi, & qui nos laceſſiuerunt, iugum ſeruile ſuſtinebunt. In quo ſi mihi vos gratificari volueritis, vbi tempus vobis indicauero, quo vos præſto eſſe oportet, tunc vnuſquiſque debebit impigrè adeſſe: quorum, qui ornatiſſimis cum copijs aderit, eum donabo ijs, quæ in noſtra domo pretioſiſſima habentur. Et hæc quidem ita agenda ſunt. Sed ne ſolus videar in concilio ſententiam dicere, rem pono in medio, iubens vnicuique ſententiam quamlibet dicere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exorditur ab exemplo, & inſtituto ſuperiorum Regum, qui cum toti animum ad curas bellicas adiecerint: non decet Xerxem otium, & vitæ mollitiem ſectari, locus hic benevolentiæ, aut attentionis profuſior fuiſſet in hac perſonæ maieſtate ſupernacaneus.

II. Ab vtili argumentatur, quod magna illecebra cupiditatis ſit Atticæ regionis fertilitas. Hæc fuit ars Narſetis cùm Lõgabardos ad Italicum bellum inuitans, ex eadem regione illis eximiæ magnitudinis poma præmiſit: de quo ſtratagemate dico in ſymbolis.

III. Magno argumento eſt Darij patris exemplum, cuius ſpes fato intereiſſe, à quo niſi à filio inſtaurabuntur? Pater ſi quidem in filio

Vinit qua voluit, viuere parte magis.

IV. Vltio

IV. Vltio iniuriarum proponitur, ingens ſtimulus generoſitati, cui probrum concoquere difficillimum eſt: Iniuriæ autem erant, clariſſimis ducibus illatæ, Nam Datis, & Artapharnes, ſatrapæ ab Athenienſibus conciſi: Datis vero præter armorum calamitatem etiam perpetuæ Græcorum irriſioni expoſitus, à quo datiſmus barbariſmus, quem Δάτιδος μέλος vocat Ariſtophanes in Pace.

V. Spes ampla, & generoſa illuſtri oratione exaggerantur: Siquidem Atticam deiecta, Perſis cælo proxima futura eſt. Quem locum eſt imitatus Græcus Poëta Anthologiæ lib. primo, vbi Roma appellatur πάτερα φερίμου οὐρανίου.

VI. Illectat pretijs generoſos animos. Nam & Perſarum Regibus, quod oſtendimus in Xenophonte fuit familiare pro concione fortes laudare, & ampliſſime munerari.

ORATIO MARDONII SVASORIA.

Inuentio tota pendet ab adiunctis perſonarum.

Diſpoſitio naturalis, Elocutio blanda, adulatoria, elata.

Δέσποτα, ὐ μόνον εἰς τ' ἠμοιμένων Περσέων ἄριστος, ἀλλὰ καὶ τ' ἐπιγιγνομένων, ὅς τά τε ἄλλα λέγων ὀρθὸν ἔπος ἀρίστα, καὶ δὴ δέκατα. καὶ Ἴωνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένους ἀξίους κατηγελάσαι ἡμῖν, ἐόντας ἀναξίους. καὶ τὸ δεινὸν αὖ ἐστι φρόνημα, εἰ Σάκας μὲ, καὶ Ἰνδοὺς, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἄλλά τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀδικήσαντα Πέρσας οὐδὲν, ἀλλὰ δυνάμιν περιποιεῦντ δουλόμενοι, καταστρεψάμενοι, δούλους ἔχομεν· Ἕλληνας δὲ τοὺς ἀρξάντας ἀδικίης, ὐ τιμωρησόμεθα. τί δείσαντες; πολίων πλῆθος συστροφή: πολίων δ' χρημάτων δύναμιν; τί, ἐπιστάμεθα μὲν τὸ μάχιμον, ἐπιστάμεθα δ' τὸ δύναμιν ἑκάστων ἀδρανέα. ἔχομεν δὲ αὐτέων παῖδας κατασταφλάμενοι τούτους. οἱ ἐν τῇ ἠπειρέῃ κατοικημένοι. Ἰονές τε καὶ Αἰολέες, καὶ Δωριέες καλέονται). ἐπιστάμεθα δ' κὰ αὐτὸς ἤδη ἐπιπλεύσας ἐπὶ τοὺς ἀνδρας τούτους, ὑπὸ πατρὸς τοῦ σοῦ πεμφθεὶς, καί μοι μέχρι Μακεδονίης ἤλασαν, καὶ ὀλίγου ἀπολιπόντι ἐς αὐτὰς Ἀθήνας ἀντιάξαι, οὐδεὶς ὑπεστήσατο ἐς μάχην. καί τοι ἐώσασι Ἕλληνες (ὡς πυνθάνομαι) ἀβουλότατα πολέμους ἴσασθαι ὑπὸ δὲ ἀγνωμοσύνης, καὶ ἀπαιδευσίης. ἐπεὰν γὰρ ἀλλήλοισι πόλεμον προβάλωνται, ἐξευρόντες τὸ κάλλιστον χωρίον καὶ λειότατον, ἐς τοῦτο καταίροντες μάχονται). ὥστε σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικῶντες ἀπαλλάσσονται). περὶ δ' τ' ἐσομένων οὐδὲ λέγω ἀρχήν. ἀξιόλογος γὰρ δὴ μάχη). τὸν γὰρ, ἐόντας ὁμογλώσσους καὶ συγγενέας τε διαγγελομένους, καὶ ἀγγέλοισι καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. εἰ δὲ πάντως ἔδει πολεμέειν πρὸς ἀλλήλους, ἐξευρίσκειν χρὴ τὴν ἑκατέροισι δυσχερεστάτην, καὶ ταύτῃ πειρᾶν. τρόπῳ τοιῷδε οὐ χρηστῷ Ἕλληνες διαγγελόμενοι, ἐμέο ἡγεομένου μέχρι Μακεδονίης γῆς, ἀπῆλθον ἐς τοῦτον λόγον ὥστε μάχεσθαι. σοὶ δὲ δὴ μέλλει τις, ὦ βασιλεῦ, ἀντιώσεσθαι πολέμου προφέρων, ἄγοντι καὶ πλῆθος τὸ ἀπ' Ἀσίης, καὶ νέας πάσας ἁπάσας; ὡς μὲ ἐγὼ δοκέω, ἀπ' ἐς τοῦτο δρᾶσος ἀνήκει τὰ Ἑλλήνων πρήγματα. εἰ δὲ ἄρα ἐγὼ ψευδείλεως γνώμην, καὶ ἐκεῖνοι ἐπαρθέντες ἀβουλίῃ ἔλθοιεν ὑμῖν ἐς μάχην, μάθοιεν ἂν ὡς εἰ μὲ ἀνδρῶπων ἄριστοι τὸ πολέμια. ἔστω δ' ὧν μηδὲν ἀπείρητον. αὐτόματον γὰρ οὐδὲν, ἀλλ' ἀπὸ πείρης πάντα ἀνδρώποισι φιλέει γίνεσθαι.

DOmine, tu verò non modò ſuperioribus Perſis, ſed etiam venturis es præſtantior, qui cum alia, & optima, & veriſſima commemoras, tum verò quod Iones, qui Europam incolũt, non ſines habere ludibrio nos, minùs quàm ipſi ſunt ludibrio digni: etenim res indigna eſt, ſi Sacas, & Indos, & Æthiopes, & Aſſyrios, aliaſque multas, ac grandes nationes, quæ nihil Perſas læſere, tamen potentiæ prolatandæ gratia in prouincias redegimus: Græcos, qui nos laceſſere iniuria incœperunt, vlciſcemur? quidnam metuentes? quas illorum copias? quam pecuniarum vim? Eorum pugnam nouimus, eorum nouimus vires eſſe imbecilles: eorum quos ſubegimus, liberos penes nos habemus, hos qui domi noſtræ habitantes, Iones, & Æoles, & Dores appellantur. Quos ipſe quoque expertus ſum, quùm eis iuſſu patris tui intuli bellum, ac mihi cum in Macedoniam vſque proceſſiſſem, & penes vſque ad ipſas Athenas, nemo pugnaturus occurrit. Quamquam conſueuere Græci, vt audio, inconſultiſſimè inire bella, propter imperitiam, ac ſiniſteritatẽ. Nam cum bellum inter eos indictum eſt, in locum quem pulcherrimum, planiſſimumque inuenere, deſcedentes, ibi prælia faciunt: ita vt magno cum ſuo malo victores inde diſcedant: deuicti (ne longiùs repetam) internecionem deueniunt. Quos oportebat, cum ſint eiuſdẽ linguæ, interpoſitis caduceatoribus, ac nuntijs dirimere controuerſias, & omnia alia potius agere, quàm pugnare: aut, ſi neceſſe habent inter ſe omnino pugnare, locum aliquem inuenire vtriſque expugnatu difficillimum, & ibi fortunam belli tentare. Hoc itaque ritu haud probo vtentes, Græci nunquam mecum verbis egerunt de dimicando, cum Macedonia tenus promouiſſem. Tibi autem, Rex, quis obuiam venturus eſt bellandi cauſa? Copias Aſiæ, atque omnem claſſem agenti? Non eò audaciæ procedent (vt reor) Græcorum res. Quòd ſi me fallit opinio, & illi vecordia elati ad pugnandum nobiſcum venient, diſcant nos eſſe in re bellica præſtantiſſimos hominum. Nihil igitur ſit, quod non experiamur. Nam ſua ſponte nihil fit, ſed omnia ab experimento hominibus fieri conſueuerunt.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Orditur à laude Regis, vbi nota Persarum Reges dici* Δαμόνας, *quod nomen gliscente paulatim assentatione Romani Imperatores assumpserunt. Augustus quidem recusauit, Sueton. 53. Domitianus admisit, c.13. & Mart. l.5.epigr.8. Quin Augustæ, iam vulgo Dominæ, nominabantur, vt apud Oppianum libro primo de venatione,* ὃν μεγάλῃ μεγάλῳ ἠρήσατο Δόμνα Σεβήρῳ, *& hoc ad distinctionem Matrum familias, quæ* Κυρίαι, *& κύειαι appellantur, teste Epicteto.* Αἱ γυναῖκες ἐνθὺς ἀπὸ τῆ πόσεως καὶ δέκα ἐτῶν ἀπὸ τῆ αὐξήσεως κύειαι καλοῦνται): *quo exemplo Gregorius Turonensis lib. 9. c. 20. Brunechildin Dominam vocat. Surius in vita S. Gerardi, ad 24. Septembris refert ab eodem viro sancto primùm in gente Hungarica institutum, vt non pronuntiaretur nomen ipsius matris Dei, sed Domina appellaretur.*

II. *Primùm argumentatur à maiore ad minus, non decere eos, qui Sacas, Assyrios, Aethiopas domuerint, Græcos timere. Sacæ autem illi sunt, qui à Persis in vini fœtore, quo illecti fuerant trucidati, calamitatis, & ignominiæ suæ monumentum apud Persas Saccarum festum reliquerunt, de quo dico in Symbolis ex Dione Prusæo oratione 4. de regno.*

III. *Ex superiore sequitur tenuitas Græcorum, & temeritas, tum inopia consilij in bellis gerendis, quæ ipse suis experimentis comprobat, malitiosè tamen hostes ijs, quibus libitum est, pingens coloribus, & eos Regis exhibens, tanquam in speculis, quæ Græci* ἐπεύγματα, *& παρέργα nominant.*

IV. *Persarum potentia ex aduerso comparatur, & bellum sententioso dicto concluditur* ἀπὸ πίρης πάντα, *cui simile est dictum vetus Epicharmi* τὸν πόνον πωλοῦσι πάντα θεοῖς ἀγαθοὶ θεοί.

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inuentio est ab argumentis remotis, à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Dispositio prudens, & artificiosa, à necessarijs excurrit in locos communes, graues, & sententiosos, dissuadet, docet, inuehitur.

Elocutio neruosa, grandis, excelsis sententijs exaggerata.

Ἄναξ, Βασιλεῦ, μὴ λεχθεισῶν μ' γνωμέων. ἀτίων δ' Ω ἀμήλιξι, ἀλλ' ἔστι τ' ἀμείνω αἰρεόμενον ἐλέσθαι ἀμφὶ δεῖ πᾶ εἰρημένῃ χρῆσθαι. λεχθεισῶν δέ θε, ἅπασι τ' χρυσὸν τ' ἀκήρατον αὐτὸν μ' ἐστ' ἐνὶ φῶτι οὐ διαγινώσκομεν. ἐπὰν ἢ παραπέφωμεν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν τ' ἀμείνω. ἐγὼ ἢ τῷ πατρὶ τῷ σῷ, ἀδελφῷ ἢ ἐμῷ Δαρείῳ ἠρόμην μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ Σκύθας, ἄνδρας ἀδαμάστους χῶρον ἔχοντας. ὁ ἢ, ὑπίζων Σκύθας τὸν νομάδας καταστρέφεσθαι, ἐμοί τε οὐκ ἐπίθετο. στρατεύομαι δ' ἐς, πόλλοις τε τῷ ἀγαθοῖς τ' στρατῶς ἀποβαλὼν, ἀπῆλθε. σὺ ἢ, ὦ βασιλεῦ, μέλλῃς ἐπ' ἄνδρας στρατεύεσθαι πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἳ κ' θάλασσάν τε ἄρῃσι τῷ κ' γῆν λέγον) εἶναι, τὸ ἢ αὐτοῖσι ἔπεσι δεινὸν, ἐμέ σοι δίκαιόν θε φράζειν. ζεύξας φὴς τ' Ἑλλήσποντον ἐλᾷν στρατὸν διὰ τ' Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα, τῷ δὴ σωπήσεσθαι ἢ τῷ κ' γῆν, ἢ τῷ κ' θάλασσαν ἐπιβαίνειν, ἢ τῷ κ' ἀμφότερα. οἱ γὰρ ἄνδρες, λέγονται εἶναι ἄλκιμοι. πάρεστι ἢ τῷ παθεῖν τι, εἰ στρατιὴν μεγάλην τοσαύτην σὺν Δάτι τῷ Ἀρταφέρνεϊ ἤγαγον ἐς τ' Ἀττικὴν χώρην, μοῦνοι Ἀθηναίων διέφθειραν. οὐκων ἀμφοτέροισι ἐχώρησε. ἀλλ' ἢν τῆσι ναυσὶ ἐμβάλωσι, τῷ νικήσαντες ναυμαχίῃ, πλέωσι ἐς τ' Ἑλλήσποντον, τῷ ἔπειτα λύσωσι τὴν γέφυραν, τοῦτο δὴ βασιλεῦ, μέγα τι δεινόν. ἐγὼ ἢ οὐδαμῇ σοφίῃ αἰκιῇ αὐτὸς συμβάλλομαι ταῦτα. ἀλλ' οἶόν κοτε ὑμέας ὀλίγου ἐόντος καταλαβεῖν πάθος, ὅτε πατὴρ σὸς ζεύξας βόσπορον τ' Θρηίκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοίου ἐχόμενοι Σκύθαι, διώκοντι Ἴωνων λύσαι τὸν πόρον τοῖσι ἐπετέτραπτο ἡ φυλακὴ τ' γεφυρέων τῶν Ἴστρου. καὶ πάλαι μὲ Ἰσσαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος ὢν ἐπέστειλε τ'

Rex, nisi diuersæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet ea, quæ dicta est, vti: at quùm plures dictæ sunt, licet tanquã aurum purum deligere: quod per se discerni cum nequeat, comparatum cum altero discerni potest. Ego patri tuo Dario, eidemq; fratri meo suadebã, ne sumeret aduersus Scythas expeditionem, viros nulla vnquam oppida incolentes: sed ille sperans Scythas Nomades se subacturum, mihi non est assensus: itaque sumpta expeditione, multis, & egregijs viris de exercitu amissis abcessit. Tu vero, Rex, bellum inferre destinas viris, multò, quàm Scythæ sunt, præstantioribus, quique & mari, & terra optimi esse dicuntur, quibus in rebus quid durum sit, hoc me tibi iustum est promere, iuncto pontibus Hellesponto ais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos conuenit aut in terra, aut in mari, aut vtrobique abs te superari, siquidem feruntur viri esse fortes. Cuius rei licet hinc argumentum capi: si tot copias ductu Datidis, & Artaphernis Atticam regionem ingressas soli Athenienses profligauerunt, ergo non vtraque in parte successit. Quod si iidem conscensis nauibus pugna nauali victores ad Hellespontum nauigent, ac deinde Pontem soluant, hoc durum fuerit Rex.

δήλων τυφόντων τῇ γνώμῃ μηδὲ ἰωτιῶδη, δέεσθαι αὖ τὰ Περσέων πρήγματα. καί τοι καὶ λόγῳ ἀκούσαι δεινὸν, ἐπ' ἀνδρί γε ἑνὶ πάντα τὰ Περσέων πρήγματα ἠρτῆσθαι, ἢν σὺ μὴ ἐθέλῃσι εἰς κίνδυνον μηδένα τοιοῦτον ἀπικέσθαι μηδεμιῆς ἀνάγκης ἐούσης. ἀλλὰ ἐμοὶ πείθεο. καὶ ὧν μοι τὸν σύλλογον τόνδε λῦσον, αὐτός τε, ὅταν τοι δοκέῃ, σεωυτῷ μοῦνος ἐπὶ σεωυτοῦ, σκεψάμενος τὰ τοι δοκέει εἶναι ἄριστα. τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδος μέγιστον ξυνείσπεσον ἔοικε. εἰ γὰρ καὶ ἐναντιωθείη τοι θελήσῃ, ἐβουλεύσαο μὲν οὐδὲν ἧσσον εὖ, ἔσεται δὲ ὑπὸ τύχης τὸ βούλευμα. ὁ δὲ βουλευσάμενος ἀγαθῶς, εἰ οἱ ἡ τύχη ἐπίσποιτο, εὕρημα εὗρηκε, ἧσσον δὲ οὐδὲν εἰ κακῶς ἐβουλεύσατο. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχοντα ζῶα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι. τὰ δὲ σμικρὰ οὐδὲ μιν κνίζει; ὁρᾷς δὲ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα ἀεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτα ἐπισκήπτει βέλεα: φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν οὕτω δὴ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται ἐπ' τοῖον δὲ ἐπαείρας ὁ θεὸς φθονήσας, φόβον ἐμβάλλει, ἢ βροντέων δι' ὧν ἐσφάλησαν ἀναξίως ἑωυτῶν. οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. ἐπιχείρεε μὲν γὰρ πρῆγμα, πίκτει σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίας μεγάλας φιλέουσι γίνεσθαι. ἐκ δὲ τοῦ ἐπορᾶν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παρατυχὸν δοκέοντα εἶναι, ἀλλὰ χρόνον εὑρεῖ τις ἄν. σοὶ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ Ξέρξη, συμβουλεύω. σὺ δὲ, ὦ παῖ Γωβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων, μὴ ἐόντων ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἕλληνας γὰρ διαβάλλων, ἐπαίρεις αὐτὸν Ξέρξην στρατεύεσθαι. αὐτὸ δὲ τοῦτο εἶνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμίην ἐντείνειν. μὴ νῦν οὕτω γένοιτο. διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον, ἐν τοῖσι δυσὶ μέν εἰσι ἀδικέοντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος. ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει, οὐ παρεόντων κατηγορέων. ὁ δὲ ἀδικέει, ἀναπεπταμένων πρὶν ἢ ἀπηγορεύθη. ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν τῷ λόγου τὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι ἀδικέει), διαβληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου, ἢ νομισθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι. ἀλλ' εἰ δὴ δεῖ γε πάντως ἐπὶ τοῦσι ἀνδράσι τούτοισι στρατεύεσθαι, φέρε, βασιλεὺς μὲν αὐτὸς ἐν ἥσθω τοῖσι Περσέων μένων, ἡμέων δὲ ἀμφοτέρων παραβαλλομένων τὰ τέκνα, στρατηλατέω αὐτὸς αὐτὸς, ἐπιλεξάμενός τε ἀνδρῶν τοὺς ἐθέλῃς, καὶ λαβὼν στρατιὴν ὁκόσην περ βούλεαι. καὶ ὧν μὲν τῇ σὺ λέγεις, ἀναβαίνῃ βασιλεῖ τὰ πρήγματα, κτεινέσθων οἱ ἐμοὶ παῖδες, πρὸς δὲ αὐτοῖσι καὶ ἐγώ. εἰ δὲ τῇ ἐγὼ προλέγω, οἱ σοὶ ταῦτα παρέσονται, σοὶ δὲ σφι καὶ σὺ, ὧν ἀπονοσήσῃς. εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὑποδύῃ καὶ ἐκτελέσεις, σὺ δὲ πάντως στρατεύσεαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀκούσεταί τινα φημὶ τῶν αὐτῶν τῇδε ὑπολοιπομένων. Μαρδόνιον μέγα τι κακὸν ἐξεργασάμενον Πέρσας, ὑπό κυνῶν τε καὶ ὀρνίθων διαφορεύμενον, ἤχου ἐν γῇ τῇ Ἀθηναίων, ἢ σέ γε ἐν τῇ Λακεδαιμονίων. εἰ μὴ καὶ ἀρά γε καὶ πρότερον κατ' ὁδὸν, μάντεις ἐπ' οἷσι ἄνδρας ἀναγνώσεσθαι στρατεύεσθαι βασιλέα.

Neque verò hoc ex mea vnius priuata prudentia coniecto, sed eo casu, quo aliquando parum abfuit, quin opprimeremur, quùm pater tuus iuncto Bosphoro Thracio, ac flumine Istro pontibus commisso, traiecit ad Scythas: eum traiectum Scythæ omnino institere precari Iones, quibus custodia pontium delegata erat, vt interscinderent. Quo tempore si Histieus Mileti tyrannus aliorum sententiæ accessisset, ac non contradixisset, actum erat de rebus Persarum. Atqui res est dictu quoque horribilis, omnem regis statum in vno viro positũ fuisse. Quare noli tu vllum tale adire discrimen, nulla subsistente necessitate, sed mihi potius obtempera: hunc cœtum in præsens missum facito, iterumque dum tibi videbitur, re apud te ipsum considerata, edicito, quod optimum esse arbitraberis. Bene enim consultare comperio maximum esse lucrum. Nam etiam si quid è contrario euenturum est, nihilo tamen minùs benè consultum est, superauitque fortuna consilium: at qui turpiter consultauit, si ei fortuna obsecundauit, ille est quidem voti compos, nihilo tamen minùs malè cõsilium cœpit. Vides vt prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec sinit insolenter efferri, parua verò nihil lædit? vides vt magna semper ædificia, magnasque arbores huiusmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentissima quæque deprimere. Vnde, & ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties ijs Deus, quibus inuidet, aut metum incutit, aut tonitruum. Propterea quidam secùs, ac dignitas sua postulabat, in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium, quàm seipsum sinit magnificè de se sentire, omnis res properando parit errores, vnde magna detrimenta fieri adsolent: in cunctando autem bona insunt, si non talia, quæ statim videantur esse bona, certè, quæ suo tempore bona, quis esse comperiat. Et hoc quidem tibi Rex, suadeo. Tu verò Gobriæ fili, ô Mardoni, desine loqui stulta de Græcis, haud dignis, qui malè audiant. Nam Græcis detrahendo, ipsum Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni auiditate contendis: quod absit vt fiat. Detractio namque importunissima res est, in qua duo sunt, qui iniuriam faciunt: vnus, cui iniuria fit. Qui enim detrahit, iniurius est, quòd non præsentem accusat: item, qui huic credit, iniurius est, quòd prius credit, quàm rem compertam habeat: & illi cui absenti detrahitur, ob id fit iniuria, quòd ab altero insimulatur vt malus, ab altero talis putatur. Quòd si omnino bellum his viris inferre oportet, agedùm, Rex ipse permaneat apud Persas domi, nostrum amborum liberi deponantur: tu in expeditionem ito, delectis, quos velis viris, ac quantiscunque velis copijs: &, si ex sententia tua res succedent Regi, interimantur liberi mei, & insuper ego: sin succedant, vt ego dico, interimantur tui, & insuper tu, si redieris. Quòd si hanc subire conditionem recusas, cupisque in Græciam prorsus deducere, affirmo fore vt aliqui eorum, qui hîc relinquentur, audiant Mardonium post allatam Persis magnam aliquam calamitatem, à canibus, volucribusque discerpi, aut in Athenienſium solo, aut in Lacedæmoniorum: nisi fortè antea inter viam, tunc agnituri, aduersus quàles viros suades Regi, vt moueat bellum.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Insinuatio gravis, quæ dicit sententias sententijs, vt aurum auro conferendas. Quæ autem potior, sapientis iudicium, vt lydius lapis discernet.*
I. *Argumentum à recenti exemplo Scythicæ expeditionis Persis infelicis.*
II. *A minori ad maius Scythæ, cum Græcis comparantur.*
III. *A peritia Græcorum non rumore communi, sed clade Persica adhuc recenti comprobata.*
IV. *Ab affectis, & ingenti periculo, quod in traiectione imminet, & ipsum recenti exemplo Scythicæ expeditionis confirmatur.*
V. *Conclusio, & adhortatio gravis ad mature consulendum, vbi præclarum est, quod dicit. Bonum consilium, etiamsi minus fortuna responderit, semper est apud sapientes laudabile: Temerarium, nec ipsa quidem felicitas excusat. Hanc sententiam excipit statim locus communis, de Dei potestate, & illustrium fortunarum casibus graviter pertextus, qui multos habuit imitatores.*

Grauiore casu decidunt turres, feriuntq; sũmos fulmina mõtes, *quod pulcherrime dixit Synesius in libro de regno ad Arcadiũ Imperatorem* Τὸν δ᾽ ἀλαμπεῖ τ᾽ πύργους τῦτ᾽ ὄζειν ἢ κινδυνώδεις ὀφρῦς ἥκιστα φιλεῖ, ἢ [illegible] μειζόνως τῦ δαίμονος. *Subinuigit Deum excelsa deprimere, superbos odisse, & omne sub regno grauiore regnum esse, quod habet Seneca in Thyeste, quæ sententiosè dicta, grauem, & maiestatis plenam faciunt orationem.*

V I. *Mardonium grauissime perstringit non vanus augur calamitatis, vbi & sententiosus est quod dicit.*

Calumnia pessima in qua calumniantis, & calumniam audientis commune vitium est.

Similiter Nicetas in Manuele, Ὡς ἀεὶ ἐδέτη διαβόλου γλώττης χεῖρον ἀνὴρ ἔφυ τοῖς ἀνθρώποις ἕτερον *Philo* γυναικεῖον ἢ ἀπαίδευτον *vocat.*

V II. *Postremo non verbis, sed re, Thrasonem confutat, quod potentissimum argumenti genus.*

Is optime suadere videtur, qui adiicit consilio periculum suum.

ORATIO SANDANIDIS DISSVADENTIS Cræso bellum aduersus Cappadoces.

Character orationis miti candore, & simplicitate inornatus.

Ex Herodoto lib. 1.

Βασιλεῦ ἐπ᾽ ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι παρασκευάζεαι, οἵ σκυτίνας μὲ ἀναξυρίδας, σκυτίνην ἢ ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι. στέγη ἢ ἄρτοι ἀλλ᾽ ὅσα ἐθέλουσι, ἀλλ᾽ ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τρηχείην. πόσις ἢ, ἢν οἶνῳ διαχρέωνται ἀλλὰ σπάνιος πολλοῖσι. σῦκα δὲ ἔχουσι πάγεν, ἢν ἄλλο ἀγαθὸν οὐδὲν τῦτο μὲν δή, εἰ νικήσεις, τί σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσί γε μηδέν; τῦτο δὲ, ὦ νικηθῆς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις. γευσάμενοι γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν, οὐκ ἐκλείψουσι, οὐδὲ ἀπωστὰ ἔσονται ἐγὼ μὲν νυν θεοῖσι ἔχω χάριν, οἵ ἐμὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι στρατεύεσθαι ἐπὶ Λυδούς.

ACin tu vero rex aduersus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus suæ braccæ, coriaceæ, cætera quoque vestimenta, coriacea sunt: qui non quibus volunt cibis, sed quos sua aspera illa regio suppeditat, vescuntur: qui vino minimè vtuntur, sed aquæ sunt potores: qui ne ficus quidem habent, quas edant, quibus denique nihil rerum bonarum est. Hos si quidem superaueris, quid eis eripies, quum nihil possideant? sin ab iis superatus fueris, quot bonorum iacturam clades ea tibi allatura sit, tecum reputato. Quum enim semel bona nostra gustauerunt, ita illis adhærescent, vt auelli nulla ratione possint. Ad me quidem certè quod attinet, Diis habeo gratiam, quòd Persarum animis nullum suscipiendi expeditionem aduersus Lydos desiderium iniicit.

ORATIO PHILIPPI IN SENATV.

Continet suasionem belli aduersus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci stylo inuehitur.

Character est Philippicis Demosthenis simillimus.

MAximè vellem (P. C.) Rempb. quietam esse, aut in periculis, à promptissimo quoque defendi: denique praua incœpta consultoribus noxæ esse: sed contrà, seditionibus omnia turbata sunt, & ab iis, quos prohibere magis decebat postremò, quæ pessimi vt stultissimi decreuere, ea à bonis, & sapientibus facienda sunt. Nam bellum, atque arma, quanquam vobis inuisa, tamen quia Lepido placent,

pido placent, sumenda sunt: nisi forte cui pacem præstare, & bellum pati consilium est.

Prò Dij boni, qui hanc vrbem omissa cura adhuc regitis, Marcus Æmilius *omnium flagitiosorum postremus, qui potior, an ignauior sit, deliberari non potest*, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit. Vos mussantes, & retractantes, verbis, *& vatum carminibus*, pacem optatis magis, quàm defenditis? neque intelligitis, *mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi?* atque id iure, quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem prouinciâ cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cepisset, cuius sceleribus tanta præmia tribuistis? At scilicet eis, qui ad postremum vsque legatos, pacem, concordiam, & alia huiuscemodi decreuerint, gratiam habeo peperisse? Imo despecti, & indigni repb. habiti, prædæ loco æstimantur: quippe metu pacem repetentes, quo habitam amiserant. Equidem a principio cùm Hetruriam coniurare, proscriptos accersiri, largitionibus rempub. lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli cõsilia cum paucis sequutus sum. Cæterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoscendo Pop. Rom. magnitudinem auxisse, nusquàm etiam tùm Lepidum progressum aiebant, & cùm priuata arma opprimendæ libertatis cepisset: sibi quisque opes, aut patrocinia quærendo, consilium publicum corruperunt. Attamẽ erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis sicarijs, quorum nemo diurna mercede vitam mutauerit: Nunc est proconsul, cum imperio non empto, sed dato à vobis, cum legatis adhuc iure parentibus. Et ad eum concurrêre homines omnium ordinũ corruptissimi, flagrantes inopia, & cupiditatibus, scelerum conscientia exagitati: Quibus *quies in seditionibus, in pace, turbæ sunt*: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt: Saturnini olim, post Sulpitij, dein Marij, Damasippique, nũc satellites Lepidi. Præterea Hetruria atq; omnes reliquiæ belli arrectæ, Hispaniæ armis solicitatæ, Mithridates in latere vectigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin præter idoneum ducem, nihil abest ad subuertendum imperium.

Quod vos oro, atque obsecro (P. Conscripti) vt animaduertatis, ne patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem ad integros procedere, *Nam vbi malos præmia sequuntur, haud facilè quisquam gratuitò bonus est.* An expectatis dum exercitu rursus admoto, ferro, atque flamma vrbem inuadat? quod multò propius est ab eo, quo agitat statu, quàm ex pace & concordia ad arma ciuilia, quæ ille aduersum diuina, & humana cepit, non pro sua, aut quorum simulat iniuria, sed legum, ac libertatis subuertendæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers consilij, inquies, hæc, atque illa tentans, metuit otium, odit bellum: luxu, atque licentia carendum videt, atque interim abutitur vestra socordia Neque mihi satis cõsilij est, *metum, an ignauiam, an clementiam eam appellem*: qui videmini *intenta mala, quasi fulmen, optare se quisque ne attingat, sed prohibere, ne conari quidem.* Et quæso cõsiderate, quàm conuersa rerum natura sit. Antea malum publicum occultè, auxilia palam instruebantur, & eò boni malos facilè anteibant: nunc pax, & concordia disturbantur palam, defenduntur occultè: quibus illa placent, in armis sunt, vos in metu. Quid expectatis? nisi fortè pudet, aut piget rectè facere. An Lepidi mãdata animos mouent? qui placere ait sua cuique reddi, & aliena tenet? belli iura rescindi, cum ipse armis cogat? ciuitatem confirmari, qui adeptam negat? concordiæ gratia tribunitiam potestatem restitui, ex qua omnes discordiæ accensæ? pessime omnium, atque impudẽtissime, tibine egestas ciuium, & luctus curæ sunt? cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per iniuriam? *Alterum consulatum petis, quasi primum reddideris*: bello concordiam quæris, quo parta disturbatur: nostri proditor, istis inuisus, hostis omnium bonorum; vt te neque hominum, neque Deorũ pudeat, quos perfidia, aut periurio violasti. Qui quando talis es maneas in sententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus ipse inquies, nos in solicitudine retineas. Neque te prouinciæ, neque leges, neq; Dij penates ciuem patiuntur: Perge qua cœpisti, vt quammaturissimè merita inuenias. Vos autem P. C. Quousque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus aduersum vos habiti: pecuniæ publicè, & priuatim extortæ: præsidia deducta, atque imposita: ex libidine leges imperantur: quum interim vos legatos, & decreta paratis, & quanto mehercule auidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quum intelliget se metu magis, quàm æquo, & bono sustentatum. Nam qui turbas, & cædem ciuium odisse ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda sunt, ea quùm facere possitis, patiamini potius censet; ita illi à vobis pacem, vobis ab illo bellum suadent. Hæc si placent, si tanta torpedo animos oppressit, vt obliti scelerum Cinnæ, (cuius in vrbem reditu decus, atque ordines omnes interierunt) nihilominus vos, atque coniuges, & liberos Lepido promissuri sitis: quid opus decretis? quid auxilio Catulli? quin ij, & alij boni Rempublicam frustra curant.

Agite, vt libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas, & incendia instaurare cupiunt, & rursum aduersum Deos penates manus armare: Sin libertas, & bella magis placent, decernite digna nomine, & augete ingenium viris fortibus. Adest nouus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, duces optimi, *fortuna meliores sequitur.* Iam illa, quæ socordia nostra collecta sunt, dilabentur. Quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum cum pessimis, & hostibus Reipb. contra eius ordinis autoritatem, ad vrbem ducit: vti Appius Claudius inter ex cum Q. Catulo proconsule, & cæteris, quibus imperium est, vrbi præsidio sint, operamque dent, nequid Respb. detrimenti capiat.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium à conquestione de statu reip. quod est istis oratoribus quam familiare, similis querela Demosthenis Philippica 3. num. 3.

II. Statim ad fontem istius perturbationis præmisso generoso epiphonemate delabitur, & Aemilium vehementer exagitat: Hæc dextera propius ad Demosthenem accedit, quem putes audire in illam vocem erumpentem ὀλεθρὸς μισεῖν.

III. Increpat Senatores duriori brachio austerum ingenium, arguens mollitiem decretorum, in tanta inimicorum audacia, multa similia habet Demosth. Philipp. 1.

IV. Inuehitur in Lepidum, *cuius latrocinia, & infamem comitatum, graniter ponit ob oculos: quod autem de huiusmodi ciuibus dixit.* Quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: *respexit credo illud Aristophanis in equitibus.*

καὶ σὺ λαμβάνεις ὧν πάλαι πεινῶντες.

V. Postquam indigna perduellium scelera expressit, graniter hortatur senatum ad pœnas repetendas: quod summa sit Reip. pernicies, cum malis etiam facinorum præmia concedantur.

Idcirco Democritus duos in rep. tantum Deos statuebat Beneficium in bonos, Pœnam in improbos Plin. hist. nat. l. 2.

VI. Incensa oratione, grauius, & austerius carpit senatores, imagine Demosthenica eloquentiæ ad viuum expressa, nam quod ait de fulmine, quod omnes timent, nemo prohibet, hoc idem Demosthenes Philipp. 3. dixit de grandine, cui Philippum comparat.

VII. In peroratione, *acri, & aculeata planè apostrophe quicquid reliquum est stomachi in Lepidum erumpit. Mox collecta per Synathroismum, facinorum indignitate, omnium mentes mirifice incendit. Tùm sub finem diluta paulisper atrocioris ingenij acerbitate suauioribus lenimentis, senatum mitius ad dignitatem retinendam hortatur.*

SVASIO BELLI CONTRA Romanos Granissima.

ORATIO GALGACI.

Inuentio argumentorum est à necessario, facili, adiunctis Personarum. Dispositio grauiora initio præmittit, nec tamen deflectit in lenia. Elocutio grauis, neruosa, torrens, incensa, sublimis, sententiosa. hæc oratio inter optimas, & granissimas censeri potest.

Ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ.

VOties causas belli, & necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensumque vestrum initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuersi seruitutis expertes, & nullæ vltra terræ, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romana. *Ita prælium, atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignauis tutissima sunt.*

Exordium à fide & fiducia.

Priores pugnæ quibus aduersus Romanos varia fortuna certatum est, spem, ac subsidium in nostris manibus habebant; quia nobilissimi totius Britanniæ, eóque in ipsis penetralibus siti, nec seruientium littora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus. Nos terrarum, ac libertatis extremos, recessus ipse, ac sinus famæ in hunc diem defendit. Nunc terminus Britanniæ patet, atque *omne ignotum pro magnifico est.*

Romanum Senatus dominatus

Sed nulla iam vltra gens, nihil nisi fluctus, & saxa. Et inferiores Romani, quorum superbiam frustrà per obsequium, & modestiam effugeris, *raptores orbis*, postquam *cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur.* Si locuples hostis est, auari, si pauper ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiauerit. *Soli omnium opes: atque inopiam pari affectu concupiscunt,* Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque vbi *solitudinem faciunt, pacem appellant.*

Liberi.

Liberos cuique, ac propinquos suos natura cariissimos esse voluit: hi per delectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges, sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum polluuntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus, siluis ac paludibus emuniendis verbera inter, ac contumelias conterunt. *Nata seruituti mancipia semel veneunt, atque vltro à dominis aluntur. Britania seruitutem suam quotidie emit, quotidie pascit.* Ac sicut in familia recentissimus quisque seruorum, & conseruis ludibrio

ludibrio eſt, ſic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos, & viles in exilium petimur. Neque enim arua nobis, aut metalla, aut portus ſunt, quibus exercendis reſeruemur. *Virtus porro, ac ferocia ſubiectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas, ac ſecretum ipſum, quo tutius, eo ſuſpectius.* Ita ſublata ſpe veniæ, tandem ſumite animum, tàm quibus ſalus, quàm quibus gloria cariſſima eſt. Brigantes fœmina duce, exurere coloniam, expugnare caſtra, ac niſi felicitas in ſocordiam vertiſſet, exuere iugum potuere: nos integri, & indomiti, & libertatem, non in præſentia laturi, primo ſtatim cõgreſſu, vnde oſtendamus, quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit. An eandem Romanis in bello virtutem, quam in pace laſciuiam eſſe creditis? *Noſtris illis diſceſſionibus, ac diſcordijs clari, vitia hoſtium in gloriam exercitus ſui vertunt*: quem cõtractum ex diuerſiſſimis gentibus, vt ſecundæ res tenent, ita aduerſæ diſſoluent: Niſi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum pleroſque dominationi alienæ ſanguinem commodantes, diutius tamen hoſtes, quàm ſeruos, fide, & affectu teneri putatis. *Metus, & terror eſt*, infirma vincula caritatis. Quæ vbi remouebis, qui timere deſierint, odiſſe incipient: omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt. Nullæ Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi ſunt: aut nulla pleriſque patria, aut alia eſt. Paucos numero circum trepidos ignorãtiâ, cœlum ipſum, ac mare, & ſyluas ignota omnia circumſpectantes, clauſos quodammodo, ac victos alii nobis tradiderunt. Ne terreat *vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat.* In ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus.

Agnoſcent Britanni ſuam cauſſam: recordabuntur Galli priorem libertatem, deſerét illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipij reliquerunt. Nec quicquam vltra formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ, inter malè parentes, & iniuſtè imperantes ægra municipia, & diſcordantia. Hic dux, hic exercitus: ibi tributa, & metalla, & cæteræ ſeruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut ſtatim vlciſci, in hoc campo eſt. Proinde ituri in aciem, & maiores veſtros, & poſteros cogitate.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium à ſpe, & fiducia: & potentiſſimum argumentum neceſſitas, τὸ δ' ἀνάγκης ἀδικώτερον θεός, quod ait Aeſchylus in Prometheo.

II. A ſuperbia, faſtu, & inſolentia Romanorum, quæ res ad ingennas mentes vlcerandas potentiſſima eſt: hinc ſe erigit inuectiua grauis, & amarulenta in eorum de auaritiam, rapinas, crudelitatem, quæ omnia grandibus, & acutis ſententijs, quaſi aculeato vibrata intimis defigunitur ſenſibus.

III. Et ne dum ad pompam hæc dicta videantur ſuccedit enumeratio detrimentorum graniſſimo-

rum, quæ ornatur per Antitheſin. Tàm acre illud comparatum ductum à mancipijs poſtremo loco intentatur, quaſi fulmen. Ecquid grauius dici poterat. Mancipia ſemel væneunt, Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit.

IV. Omni ſpe ſolatij in tantis miſerijs excluſa vehementer vrget, & incendit, ſpem ex ipſa deſperatione eliciens. Senec. l. 1. ad Neronem. Acerrima virtus eſt, quam extrema neceſſitas extundit.

V. Argumentum eſt à minori ad maius. Nempe ſtimulantur exemplo inferiorum: ijs appoſitè narratis affertur quod Brigantium oppidum. Rhetia, duce fœmina pro libertate fecerit.

VI. Extenuantur hoſtes Romani, qui plus terroris habent, quam virtutis, alienis, vt ait, diſcordijs clari. Similia habet Demoſthenes Olynthiaca ſecunda numero 8. & 9.

VII. Adiunctũ perſon. in Britannis, præclara ad bellum incitamenta vltimo loco afferuntur.

VIII. Minuitur terror hoſtium, præclara, & excelſa ſpes proponuntur credularum mentium illecebrę, & ſæpe ἀχρηματίστου δόξης.

IX. Peroratio acris, & velox, per Antitheta bonorum, & malorum.

DISSVASIO.

ORATIO MARCI VALERII Coruini Dictatoris, ad coniuratos, & ſeditioſos milites, qua dehortatur à pugna contra patriam.

Inuentio argumentorum eſt ab adiunctis rerum, & perſonarum.

Diſpoſitio ſenſim graditur ad maiora.

Elocutio eſt grauis, & ſplendida, & vt in re ſubita fieri oportuit, conciſa.

Ex Liuio lib. 7.

DEos immortales, Milites, veſtros publicos, meóſque ab vrbe proficiſcens ita adoraui, veniámque ſupplex popoſci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriá, non victoriam darent. Satis fuit, eritque, vnde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. Quod Deos immortales inter nuncupanda vota expoſci, eius me cõpotem voti vos facere poteſtis, ſi meminiſſe vultis, nõ vos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere: ſi illos colles, quos cernitis, patriæ veſtræ eſſe, ſi hunc exercitum ciuium veſtrorum: ſi me Conſulem veſtrum, cuius ductu, auſpicioque, priore anno, bis legiones Samnitium fudiſtis, bis caſtra vt cœpiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus, Milites: cuius vos nobilitatem beneficiis erga vos, non iniuriis ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in vos legis, nullius crudelis Senatus conſulti author: in omnibus meis imperiis in me ſeuerior, quam in vos. Ac ſi cui genus, ſi cui ſua virtus, ſi cui etiam maieſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerunt: mé-

Nobilitas moderatio. Imperij lex optio.

ijs eram natus;id ſpecimen mei dederam, ea ætate conſulatũ adeptus eram,vt potuerim, tres & viginti annos natus Conſul patribus quoque ferox eſſe, non ſolùm plebi. Quod meum factum, dictum ve Conſulis grauius, quàm Tribuni audiſtis? Eodem tenore duos inſequentes Conſulatus geſſi; eodem hæc imperioſa dictatura geretur, vt neq; in hos meos, & patriæ meæ milites mitior, quàm in vos(horreo dicere)hoſtes. Ergo vos prius in me ſtrinxeritis ferrum, quàm in vos ego, iſtinc ſigna canent,iſtinc clamor prius incipiet,atq; impetus, ſi dimicandũ eſt. Inducite in animum,quod non induxerunt patres, auique veſtri, non illi, qui in ſacrum montem ſeceſſerunt, non hi, qui poſtea Auentinum inſederunt. Expectate dum vobis ſingulis,vt olim Coriolano, matres,coniugeſque crinibus paſſis obuiæ, ab vrbe veniant. Tum Volſcorum legiones, quia Romanum habebant ducem,quieuerunt:vos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello? T. Quinti, quocunque iſtic loco, ſeu volens, ſeu inuitus conſtitiſti, ſi dimicandum erit, tum tu in nouiſſimos te recipito: fugeris etiam honeſtius,tergumque ciui dederis, quam pugnaueris contra patriam. Nunc ad pacificandum benè, atque honeſtè inter primos ſtabis,& colloquij huius ſalutaris interpres fueris. Poſtulate æqua,& ferte:quanquã, vel iniquis ſtandum eſt potius, quàm impias inter nos conſeramus manus.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium à religione, ad cuius memoriam feri etiam plerunque animi molleſcunt. Habuit in mente Liuius Ciceronis orationes poſt reditum ad P: R. & pro L. Murena.

II. Adiuncta proponuntur grauiſſimarum, & ſanctiſſimarum rerum per enumerationem.

III. Ingeritur rerum antea bene geſtarũ memoria, & tractatur molliori articulo, vt facile irritabiles.

IV. Adiunctum perſonæ Corunini debortantis graniter amplificatum, hæc eſt Idea, quam Rhetores Græci λαμπρὰν nominant.

V. Vt dilecta perſona facile transfundit affectus,ideo ſuam caritatem in milites, & in ſummo excelſæ fortunæ gradu, modeſtiam commemorat, quæ res non paruam habet commendationem; Magnum ſiquidem eſt, quod Plinius hiſtoricus dixit de Veſpaſiano Imperatore. Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, niſi vt prodeſſe tantum poſſes,& velles.

VI. Conceſſio grauis,& mollis ad milites leniendos peropportuna, vbi ferocientibus animis per acrem ironiam, etiam atrocia facta concedi videntur, quò pudore victi deſiſtant. Sic pertinaces apud Herodianum. Germanicus apud Tacitum, ſe gladijs percuſſorum offerunt, irritatos animos miſeratione ſimul,& verecundia frangunt.

VII. Apoſtrophe ad ducem, quem nomine appellans,blanda,& ſapienti oratione demulcet.

VIII. *Extremo loco conditiones ponit,æquas,& iniquas,quæ poſtulârint ipſis promittens.*

ORATIO MARCI CATONIS Conſulis, pro lege Oppia,contra mulierum luxuriam.

ARGVMENTVM.

Lex Oppia duris belli Punici temporibus lata in mulieres fuerat, quæ eas auri, & purpuræ ornamentis carere volebat.

Rebus iam pacatis, in pleno Reipub. otio, & felicitate matrone ius mundi muliebris repetunt,& abrogationem legis Oppie poſtulant, Cato hac oratione repugnat.

Inuentio argumentorũ eſt ab authoritate legis, à diſciplina maiorum, ab ingenio muliebri cupido, & indomito, à detrimentis, quæ ex luxu,& auaritia conſequentur.

Diſpoſitio duas precipuè partes amplectitur legem, & cenſuram fœminarum.

Elocutio grandis, auſtera, ſententioſa, Catonem vbique ſpirans.

SI in ſua quiſque noſtrum matrefamilias. Quirites, ius,& maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotij haberemus,nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri,hic quoque in foro obteritur, & calcatur, & quia ſingulas ſuſtinere nõ potuimus, vniuerſas horremus. Equidem fabulam, & fictam rem ducebam eſſe, virorum omne genus in aliqua inſula coniuratione muliebri à ſtirpe ſublatũ eſſe, ab nullo genere non æqua periculum eſt, ſi cœtus,& conſilia,& ſecretas cõſultationes eſſe ſinas. Atque ego vix ſtatuere apud animum meum poſſem, vtrum peior ipſa res, an peiore exemplo agatur:quorum alterum ad nos Conſules, reliquoſque magiſtratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. Nam vtrum è rep ſit nec ne,id quod ad vos fertur,veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri eſtis. Hæc conſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue authoribus vobis. M. Fundani,& L. Valerii facta eſt, haud dubie ad culpam magiſtratuum pertinens,neſcio,vobis Tribunis,an Cõſulibus magis ſit deformis vobis, ſi fœminas ad concitandas tribunitias ſeditiones iam adduxiſtis, nobis ſi, vt plebis quondam, ſic nunc mulierum ſeceſſione leges accipiendæ ſunt.

Ex Liuio.

Equidem non ſine rubore quodam, paulo ante per medium agmen mulierum in forum perueni. Quod niſi me verecundia ſingularum magis maieſtatis, & pudoris, quam vniuerſarum tenuiſſet, ne compellatæ à Conſule viderentur, dixiſſem. Qui hic mos eſt in publicum procurrendi, & obſidendi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quæque domi rogare non potuiſtis? An blandiores in publico, quam in priuato, & alienis, quam

vestris estis? Quamquam ne domi quidem A vos, si sui iuris finibus matronas contineret pudor, quæ leges hic rogarentur, abrogarenturve, curare decuit. Maiores nostri nullam, ne priuatam quidem rem agere fœminas sine authore voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum: nos (si Diis placet) iam etiam rempublicam capessere eas patimur, & foro quoque, & concionibus, & comitiis immisceri. Quid enim nunc aliud per vias, & compita faciunt, quã quod aliæ rogationes Tribunorum plebis suadent, aliæ legem abrogandam censent? date frænos *impotenti naturæ, & indomito animali*, & sperate ipsas modum licentiæ facturas, nisi B vos faciatis. Minimum hoc eorum est, quæ iniquo animo fœminæ sibi aut moribus, aut legibus iniunctum patiuntur: omnium rerũ libertatem, imo licentiam, si vera dicere volumus, desiderant. Quid enim si hoc expugnauerint, non tentabunt? Recensere omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores nostri, per quæque subiecerint viris, quibus omnibus constrictas, vix tamen continere potestis. Quid? si capere singula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Extemplo simul pa- C res esse cœperint, superiores erunt. At hercule ne quid nouum in eas rogetur, recusant non ius, sed iniuriam deprecantur. Imò vt quam accepistis, iussistis suffragiis vestris legem, quam vsu tot annorum, & experiendo comprobastis, hanc vt abrogetis: id est, vt vnam tollendo legem, cæteras infirmetis. *Nulla lex satis commoda omnibus est: id modo quæritur si maiori parti, & in summam prodest.* Si quod cuiquam priuatim officiet ius, id destruet, ac demolietur: quid attinebit vniuersos rogare leges, quas mox abrogare, iu quos latæ sunt, possint? Volo tamen audire quid sit, propter quod matronæ con- D sternatæ procurrant in publicum, ac vix foro se, ac concione abstineant. Vt captiui ab Annibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum procul abest, absitque semper talis fortuna reipb. sed tamen quum fuit, negastis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec solicitudo pro suis, sed religio congregauit eas. Matrem Idæam Pessinunte ex Phrygia venientem acceptura sunt. Quid honestum dictu saltem seditioni prætenditur muliebri? vt auro, & purpura fulgeamus, inquiunt, vt carpentis festis, profestisque diebus velut triumphantes de lege victa, & abrogata, & captis & ereptis suf- E fragiis vestris per vrbem vectemur: ne vllus modus sumptibus, nec luxuriæ sit. Sæpe me querentem de fœminarum, sæpe de virorum, nec de priuatorum modo, sed etiam magis stratuum sumptibus audistis diuersisque duobus vitiis auaritia, & luxuria ciuitatem laborare, quæ pestes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego, quò melior, tiorque in dies, fortuna reipublicæ est: quo magis imperium crescit, & iam in Græciam, Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas, & regias etiam attrectamus gazas, eo plus horreo *ne illæ res magis nos cœperint, quam nos illas.* Infesta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic vrbi: Iam nimis multos audio Corinthi, & Athenarum ornamenta laudantes, miranteque, & antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Hos ego malo propitios Deos, & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modo, sed etiam mulierum animos donis tentauit. Nondum lex Oppia ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. Quam causam fuisse censetis? Eadem fuit quæ maioribus nostris nihil de hac re lege sanciẽdi: nulla erat luxuria, quæ coerceretur. Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quam remedia eorum, sic *cupiditates prius natæ sunt, quam leges, quæ iis modum facerent.* Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, nisi ingens cupido agros continuandi? Quid legem Cinciam de donis, & muneribus, nisi quia vectigalis iam, & stipendiaria plebs esse Senatui cœperat? itaque minime mirum est nec Oppiam, nec aliam vllam tum legem desideratam esse, quæ modum sumptibus mulierum faceret, quùm aurum, & purpuram data, & oblata vltro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret, stantes in publico inuenisset, quæ acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne causam quidem, aut rationem inire possum, nam vt quod alij liceat, tibi non licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris, aut indignationis habeat: sic æquato omnium cultu, quid vna quæque vestrum veretur ne in se conspiciatur. Pessimus quidem est pudor vel parsimoniæ, vel paupertatis: sed vtrumque lex vobis demit, quum id quod habere non licet non habetis. Hanc inquit ipsam exæquationem non fero, illa locuples, cur non insignis auro, aut purpura conspicior? *cur paupertas aliarum sub hac legis specie latet? vt quod habere non possunt, habituræ si liceret fuisse videantur?* Vultis hoc certamẽ vxoribus vestris iniicere Quirites, vt diuites id habere velint, quod nulla alia possit? pauperes ne ob hoc ipsum contemnantur, supra vires se extendant? Næ simul pudere quod nõ oportet, cœperit, quod oportet nõ pudebit, quæ de suo poterit, parabit, quæ non poterit, virũ rogabit. Miserũ illum virũ, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, quum quod ipse non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant: & quod maius est legem, & suffragia rogant, & à quibusdam impetrant aduersus te, rem tuam, & liberos tuos in-

xorabiles simul, lex modum sumptibus vxoris tuæ facere defierit, tu nunquam facies. Nolite eodem loco existimare, Quirites, futurum rem, quo fini antequam lex de hoc ferretur, & hominem improbum non accusari tutius esset, quam absolui, & luxuria nõ mota tolerabilior esset, quam erit nunc ipsis vinculis solutis, *sicut fera bestia irritata, deinde emissa.*

Ego nullo modo abrogandam legem oppiam censeo : vos quod faxitis, Deos omnes fortunare velim.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium graue nimiam virorum indulgentiam perstringit, quod autem affert de hac mulierum audacia exemplum, in Lemno insula contigit, & narratur ab Apollonio in Argonauticis, Statio in Thebaide, Ouid. & cæt. Grauitatis fuit Insulam non nominare, ne ista enucleatius disquisisse videretur.

II. Ex eo statuit imprimis periculosa mulierum conciliabula, & huius authores licentiæ sugillat, addita præclara, & illustri aduersus absentes mulieres sermocinatione.

III. Contra istam mulierum prebeusationem verecundiæ, & pudori sexus inimicam, disputat primum à lege maiorum, quæ mulieres intra priuatos parietes sine vllo rerum administrandarum iure includerunt. Hoc ipsum Cicero pro L. Murena. D. Ambros. in quæst. noui, & veter. test. Mulierem constat subiectam viri dominio esse, & nullam authoritatem habere. Nec docere potest, nec testis esse, nec fidem dare, nec iudicare. *At Tullius in repub. non γυναικονόμον requirit Græcorum, sed censorem, qui doceat viros moderari vxoribus.*

IV. Argumentatur à natura mulierum. Mulier indomitum animal, & licentiæ appetens, ideo fræno moderationis coercendum. χαλινὸν μὲν γὰρ ἐχ ὁμωλητὴν θράσος (inquit) *Æschylus in Persis.*

V. Ab authoritate legis, quam minime decet abrogare pro mulierum arbitrio, quibus si id semel cõcederetur, latius in dies manaret improbitas. Rem autem tractat salsis, & acribus ironiis stoico ingenio dignissimis, maximè vbi per sustentationem, & hunc mulierum cœtum, & petitionẽ exagitat, quod autem ait de matre Idæa, Cybeles simulachrum Pessinunte aduectum intel'igit, quod Claudia celebris illa Vestalis pertraxit, vt habet Plin. l. 7. c. 35.

VI. Etiam si nulla lex esset opposita, tamen flagitiosa est hæc mulierum importunitas, quod præclare exaggerat, ostendens à rei natura, & turpitudine petitionis indignitatem. Porro contra huiusmodi luxum mulierum præclara scripserunt Tertullianus, & Cyprianus, libro de disciplina, & habitu Virginum, vbi hæc inter cætera. Ornamenta, ac vestium insignia, & lenocinia formarum, nõ nisi prostitutis, & impudicis fœminis conueniunt, & nullarum fere pretiosior cultus est, quam quarum pudor vilis est.

VII. Iam plane agit Philosophum Stoicum, contra luxum ciuitatis grauius inuectus. Duo morbi A reipub. curandi sunt (inquit.) *Auaritia, & luxuria, qui in hac mulierum petitione se produnt, sed præcipuè*, sæuior armis

Luxuria incubuit, victũque vlciscitur orbẽ.

Et is luxus etiam in statuis auro, argento, quò fit vt antefixa fictilia Deorum Romanorum rideantur, erant autem antefixa, quæ ex opere figlino tecta affigebantur sub stillicidio.

VIII. Huic luxus intemperantiæ remedium opposuit moderationem antiquarum matronarum, in respuendis donis, quibus nulla lex fuit, cum nulla esset cupiditas. *Varr. l. 11. de vita P. R. de quo mulierum Romanarum veterum victu, & moribus ex Catone Gellius noct. Attic. l. x. c. 23. Postquam obtritâ hac moderatione natæ sunt cupiditates, tum condi leges cœperunt, vt lex Licinia de moderatione agrorum, Cincia de muneribus illius meminit Liu. l. 6. & 7. Huius Cornel. Tacit. l. 13.* Patres legem Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam, donumue accipiat.

IX. Cupiditatem istam non modo ambitiosam ostendit, sed & rationis expertem. Neque enim causam habet vllam indignationis, aut paduris hæc petitio, cum lex æqua sit omnibus. Hinc solertissimè cupiditatis istius fontẽ indagat, dolent scilicet, diuites, quod paupertas aliarum sub hac lege lateat, *Atqui hoc vanitatis est non ferendæ.*

X. Perorat charactere orationis valde morato, & ad formam ἀλαζονικοῦ λόγου vbi ostendit, Malum consequens ex ornamentorum concessione viris, & mulieribus importunum. Tum grauiter monet, ne luxuriam legis seueritate constrictã solutis demum vinculis, quasi bestiam è cauea in forum ciuitatis emittant. Eandem comparationem habet Cicero 4. ad Herenn. sed laxiorem.

ORATIO LVCII VALERII Tribuni plebis pro Mulieribus contra legem Oppiam.

Inuentio. Relegit Catonis Argumenta. Dispositio est prudens, & facilis. Elocutio diserta, elegans, vrbana, quæ felicis ingenij lumen satis indicat.

Si priuati tantummodo ad suadendum, dissuadendumque id, quod à nobis rogatur processissent : ego quoque, cum satis dictum pro vtraque parte existimarem, tacitus suffragia vestra expectassem. Nunc quum vir grauissimus cõsul M. Porcius non *Authoritate solum, quæ tacita satis momenti habuisset*, sed oratione etiam longa, & accurata insectatus sit rogationẽ nostram, necesse est paucis respondere. Qui tamen plura verba in castigandis matronis, quam in rogatione nostra dissuadenda cõsumpsit, & quidẽ, vt in dubio poneret, vtrũ id quod reprehenderet, matronæ sua sponte, an nobis authoribus fecissent.

Rem

Rem defendam, non nos, in quos iecit magis hæc Consul verbo tenus, quàm vt re insimularet. Cœtum, & seditiones, & interdum secessionem muliebrem appellauit. Quod matronæ in publico vos rogassent, vt legem in se latam per bellum temporibus duris, in pace, & florente, ac beata republica abrogaretis: Verba magna, quæ rei augendæ causa conquirantur, & hæc, & alia esse scio, & M. Catonem oratorem non solum grauem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, quùm ingenio sit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerint, quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? Tuas aduersus te origines reuoluam: accipe quoties id fecerint, & quidem bono semper publico. Iam à principio regnante Romulo, quum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro signis collatis dimicaretur, nonne intercursu matronarum inter acies duas prælium sedatum est? Quid? Regibus exactis, cùm Coriolano Martio duce legiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent, nonne id agmen, quo obruta hęc vrbs esset, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis, aurum, quo vrbs redempta est, nempe matronæ consensu omnium in publicum contulerunt? Proximo bello (ne antiqua repetam) nonne, & cùm pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiuuerũt ærarium? & quùm Dij quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus accerserentur, matronæ vniuersæ ad mare profectæ sunt, ad matrem Idęam accipiendam? Dissimiles, inquit, causæ sunt. Nec mihi causas æquare propositum est: nihil noui factum purgare satis est. Cæterum, quod in rebus ad omnes pariter viros, fœminasque pertinentibus, feciſſe eas nemo miratus est, in causas propriè ad ipsas pertinente miramur feciſſe? quid autem fecerunt? superbas mediusfidius aures habemus, si, quùm domini seruorum non fastidiant preces, nos rogari ab honestis fœminis indignamur. Venio nunc ad id, de quo agitur, in quo duplex Consulis oratio fuit. Nam, & legem vllam omnino abrogari est indignatus, & eam præcipuè legem, quæ luxuriæ muliebris coercendæ causa lata est. Et illa communis pro legibus visa consolaris oratio est, & hæc aduersus luxuriam seueriſſimis moribus conueniebat.

Itaque periculum est, nisi quid in vtraque vani sit, docuerint te, ne quis error vobis offundatur. Ego enim quemadmodum ex ijs legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ vtilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam, aut vsus coarguit, aut status aliquis reipublicæ inutilem fecit, sic quas tempora aliqua desiderarunt leges, mortales, vt ita dicam, & temporibus ipsis mutabiles esse video. Quæ in pace latæ sunt, plerunque bellum abrogat, quæ in bello, pax, vt in nauis administratione, alia in secunda, alia in aduersa tempestate vsui sunt. Hæc quùm ita natura distincta sint, ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus?

An vetus regia lex simul cum ipsa vrbe nata? an (quod secundum est) à Decemuiris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis scripta? sine qua cum maiores nostri non existimarint matronale decus seruari posse: nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem, sanctitatemque fœminarum abrogemus? Quis igitur nescit, nouam istam legem esse Q. Fabio, & Tito Sempronio Consulibus viginti annis ante latam? sine qua, quùm per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogata ea effundantur ad luxuriam, periculum est? Nam si ista lex ideo lata esset, vt finiret libidinem muliebrem, vereudum foret, ne abrogata incitaret. Cur sit aut lata, ipsum indicauit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat, ad vrbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant socij: non milites in supplementum, non socios nauales ad classem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus: serui, quibus arma darentur, ita vt pretium pro illis bello perfecto dominis solueretur, emebantur.

In eandem diem, frumentum, & cætera, quæ belli vsus postulabant, præbenda, publicani se conducturos professi erant; seruos ad remum numero ex censu constituto, cum stipendio nostro dabamus. Aurum, & argentum omne à Senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus, viduæ, & pupilli pecunias suas in ærarium deferebant: cautum erat, quò ne plus auri, & argenti facti, quò ne plus signati argenti, & æris domi haberemus.

Tali eo tempore in luxuria, & ornatu matronæ occupatæ erant, vt ad eam coercendam lex Oppia desiderata sit. Quum quia Cereris sacrificiũ lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus iussit. Cui non appareret, inopiam, & miseriam ciuitatis, & quia omnium priuatorum pecuniæ in vsum publicum vertendæ erant, istam legem scripsisse, tandiu mansuram, quandiu causa scribendæ legis mansisset? Nam si quæ tunc tẽporis causa, aut decreuit Senatus, aut populus iussit, in perpetuum seruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præsenti pecunia locamus? cur serui, qui militent, non emuntur? cur priuati non dabimus remiges? sicut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem statum reipublicæ sentient, ad coniuges tantum nostras pacis, & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet? Pue-

pura viri vtemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: magiſtratibus in coloniis, municipiiſque, hic Romæ infimo genere magiſtris vicorum prætextæ habendæ ius permittemus: nec id vt viui ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam, vt cum eo crementur mortui, fœminis duntaxat purpuræ vſu interdicemus? Et quùm tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula vti, matremfamilias tuam, purpureum amiculũ habere non ſines? *& equus tuus ſpecioſius inſtratus erit, quã vxor veſtita?* Sed in purpura, quę teritur, abſumitur, non iuſtam quidem, ſed aliquam tamen cauſſam tenacitatis video: in auro verò, in quo præter manupretium nihil intertrimenti fit, quæ malignitas eſt? præſidium potius in eo eſt, & ad publicos, & ad priuatos vſus, ſicuti experti eſtis. Nullam æmũlationem inter ſe ſingularum, quando nulla haberet, eſſe aiebat. At hercule vniuerſis dolor, & indignatio eſt, quum ſociorum latini nominis vxoribus vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi adempta ſint: quùm inſignes eas eſſe auro, & purpura. quùm illas vehi per vrbem, ſe pedibus ſequi: tanquam in illarum ciuitatibus, non in ſua imperium ſit.

Virorum hoc animos vulnerare poſſet: quid muliercularum cenſetis, quas etiam parua mouent? non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triumphi, nec inſignia, nec dona, aut ſpolia bellica ijs contingere poſſunt: munditiæ, ornatus. & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt, his gaudent, & gloriantur, hunc mundum muliebrem appellarunt maiores noſtri

Quid aliud in luctu, quam purpuram, atque antum deponunt? quid quùm eluxerũt, ſumunt? quid in gratulationibus, ſupplicationibuſque, niſi excellentiorem ornatum adijciunt. Scilicet, ſi legem Oppiam abrogaueritis non veſtri arbitrij erit, ſi quid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat, minus filiæ, vxores, ſorores etiam quibuſdam in manu erunt. Nunquam ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris, & ipſis libertatem, quam viduitas, & orbitas facit deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuum ornatum, quàm in legis malunt eſſe, & vos in manu, & tutela, non in ſeruitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quam dominos dici. Inuidioſis nominibus vtebatur modo Conſul, ſeditionem muliebrem, & ſeceſſionem appellando. Id enim periculum eſt, ne ſacrum montem, ſicut quondam irata plebs, aut Auentinum capiant. Parendum huic infirmitati eſt, quodcunque vos cenſueritis. *Quo plus poteſtis moderatius imperio vti debetis.*

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium à perſona aduerſarij, & propoſitio dicendorum.

A *II. Refellit primum, quod Cato de cœtu, & ſeditione mulierum dixerat: quæ vt nimis atrociter, & extra rem dicta vrbano riſu diluit, Catonẽ virum mitem, & trucem oratorem appellans, non eſſe autem nouum mulierum cœtum fieri, qui alias tanto reipub. emolumento fuerit celebratus, vel ex ipſis Catonis originibus oſtendit. Affert porro vulgatiſſima exempla Sabinarum, Marciæ, & cæterarum matronarum, in dubijs, & formidoloſis reipublicæ temporibus, vt bello Gallico, & Punico egregiè nauatam operam, non modo in pacandis diſcordijs, & in ærario ſuo cenſu ſuſtentando, ſed in religionibus, & ceremonijs procurandis, quo in pietatis officio cæteris ſemper præluxere. Tum per præoccupationem concludit hunc locum, ſi alias, inquit,* B *vtiliter pro alijs conuenerunt, cur non in ſua cauſſa? Hoc quidem eis denegare, ſuperbæ arrogantiæ eſt, cum & ſeruorum preces à dominis audiantur.*

III. Poſt diuiſam ad maiorem lucem diſtributionis, Catonis orationem, primùm agit contra id, quod dixit de non abrogandis legibus, & oſtendit aliquas pro temporibus vtiliter abrogari. Sicut in nauis adminiſtratione, alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt.

IV. Ad legem Oppiam ſingularem deſcendit, cuius non eſſe eam authoritatem probat, vt æterna C *ſeruari debeat, quod enuncit maximè a tempore, & occaſione legis, ipſiuſque legiſlatoris conſilio. Lata eſt in atroci belli Punici tempeſtate, non ad coercendum mulierum luxum, ſed ad reipub. ſubſidium. Nunc autem deteſa huius temporis fuligine res ipſa aliud ſuadet.*

Quod autem dixit de Cereris ſacrificio, lugentibus matronis omnibus intermiſſo, hoc & alij meminere, à matronis quippe minime atratis, quæ poſt Cannenſem cladem non inueniebantur celebrari oportebat: itaque ſenatum finiri luctum 30. diebus iuſſit. Vide Canter Var. Lect. lib. 2. c. 21.

V. A pari oſtendit legem temporariam fuiſſe, D *cum cæteræ eius temporis ſint antiquatæ. Solæ mulieres, quod per ſe durum eſt, huius pacis fructum non ſentiunt.*

VI. Argumentatur à natura rei, & ipſo vſu purpuræ, quæ ſolet eſſe multis communis, nam & pueris, & magiſtris vicorum, non modo viuis, ſed & mortuis conceditur, quinimo equis ipſis, in quo per ιδίωσιν videtur purpuræ dignitatem extenuare, verum obiter animaduerto eandem fuiſſe ſemper magnæ, & illuſtris fortunæ notam. Maximè verò ſub Imperatoribus, quorum latæ etiam leges exſtant ὥστε μηδεμιᾶς ἐλευθέρᾳ πέρας ὅτου χρῆσθαι (*quod Leo tamen conſtitutione 80. permiſit*) *Auguſtæ ipſæ* E *non parebant, niſi in purpura, ſiue quod indicare videtur Themiſtius orat. VI. ad Valentinianum, de purpureis παραγραῖς intelligitur, ſiue de cubiculo πορφύρᾳ, de quo Anna Comnena lib. 6 ἀφωσιωμένον τῇ πανυπερτίμῳ βασιλίδι οἴκημα πορφύρᾳ ὀνομάζουσιν.*

VII. Animaduerte in eo hominis artificium, qui Catonis grauem, & ſeriam contra luxum orationem perpetuo facetiis infringere conatur. Indignũ eſt equos (inquit) in vſu purpuræ matronas præcedere, qui non modo purpura inſtrati, ſed gemmis quoque creſcente luxu ornati ſunt.

Equi

Equi radiantibus gemmis onusti antecedebant. *Sidon. Apollin. ep. 20. l. 4. Debinc callide ad vsum auri delabitur. Esto vsum purpuræ tenacitas maritorum negabit, quia absumitur. At in auro nihil interrimenti, sed solum* manupretium, *seu merces pro operæ manus.*

VIII. Refellit, *quod postremùm dixerat nullam debere esse querimoniam, quod omnes in eo essent æquales. Imo (inquit) inde omnium insta indignatio est, quod videant ea sibi Romæ in luce terrarum erepta ornamenta, quibus latinæ liberæ fruuntur, & hanc ignominiam grauius ferunt, quod affectibus magis hic sexus sit obnoxius.*

Γυναικεία φύσις ῥᾳδίως τῷ πάθει ἁλισκομένη (*inquit*) *Isiodorus Peluſiota ep. 246 ex eo.*

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc vno, & proprio sui sexus solatio, diutius sint orbatæ.

IX. Et quia Cato his ornamentis mulieribus conceßis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit, & declarat maritorum imperium liberum, etiam si lex petitionem concedat, æquè semper futurum.

X. In peroratione demulcet viros disertus orator fœminarum, monetque, vt malint vxores in manu, & tutela habere, quam in seruitio.

Neque enim sunt famulæ, sed thalami sociæ. Idcirco præclarè animaduertit Proba Falconia, vbi agit de animantibus, & conformatione hominis. Quæritur hinc alius, nec quisquam ex agmine tanto.

Audet adire virum, sociusque in regna vocari.
Omnipotens genitor costas, & viscera nudat,
Harum vnam inueni laterum cõpagibus arctis
Eripuit, subitóque oritur mirabile donum.
Argumentum ingens.

GENVS DELIBERATIVVM.
Dissuasiones.

SCHYTÆ LEGATI Oratio.

Ex Quintio Curtio.

Dissuadet Alexandro Imperij propagandi cupiditatem. Hæc oratio parua mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dij habitum corporis tui animorum parem esse voluissent, orbis te non caperet *altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc assequutus scire velles, vbi tanti nominis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaueris cum syluis, & niuibus, & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, vna hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur, vide, ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipsis, quos comprehenderis decidas.

Leo quoque aliquando minimarũ auium pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab inualido.

Quid nobis tecum est? nunquam terram tuam attigimus. Qui sis, vnde venias, licet ne ignorare in vastis syluis viuentibus? Nec seruire vlli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt (ne Scytharum gentem ignores) iugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His vtimur, & cum amicis, & aduersus inimicos: fruges amicis damus boum labore quæsitas, paterâ cum his vinum Diis delibamus: inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythię Regem, & postea Persarum, Medorumque superauimus, patuitque nobis iter vsque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Iam etiam ad pecora nostra auaras, & instabiles manus porrigis.

Quid tibi diuitijs opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, vt quo plura haberes, acrius, quæ non habes cũperes. Non succurrit tibi, quandiu circum Bactra hæreas? Dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam vt maior, fortiorque sis, quam quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modo Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquam tamen consequeris Scythas. *Paupertas nostra velocior erit, quam exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus quùm procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam prouerbiis audio eludi. Nos deserta, & humano cultu vacua magis, quam vrbes, & opulentos agros sequimur. Proinde, *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec inuita teneri potest.* Salubre consilium sequens, quod præsens tempus ostendit melius, *Impone felicitati tuæ frenos: facilius illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus, & pinnas tantum habet, quùm manus porrigit, pinnas quoque cõprehendere non sinit.

Denique, si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

Stultum est eorum meminisse, propter quæ tui obliuiscaris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris vti. Nam, &

firmissima est inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium. Quos viceris, amicos tibi esse caue credas. *Inter dominum, & seruum nulla amicitia est*: etiam in pace: belli tamen iura seruantur. *Iurando gratiam Scythas sancire ne credideris. Colendo fidem iurant.* Græcorum ista cautio est. Qui facta consignant, & Deos inuocant: nos religionem in ipsa fide nouimus. *Qui non reuerentur homines, fallunt Deos.* Nec tibi amico opus est, de cuius beneuolentia dubites. Cæterum nos, & Asiæ, & Europæ custodes habes. Bactra nisi diuidat Tanais, contingimus: vltra Tanaim vsque ad Thraciam colimus. Thraciæ Macedoniam coniunctam esse fama est. Vtrique imperio tuo finitimos hostes, an amicos velis esse, considera.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium est ab ambitionis natura, cuius sitis nunquam expletur, sed Dei ipsius, qui sedet ἐν Cυθῶ πολυμητῖ (vt loquitur Synesius) domicilium scrutatur.

II. Dissuadet scythę, primum à rerum magnarũ periculis, quippe culmen excelsæ fortunæ lubricum, Similiter Herodotus in oratione Artabani ὀξέως ὦ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα ἀεὶ ἀγ δεινότατα τὰ τοιαῦτα τῷ πεσεῖσθαι, ὑποκύπτει βλάπτει, *& Laberius summum ad gradum cum claritatis veneris consistes, agre, & citius, quam ascendas decides.*

III. Periculum huius conditionis probant, quod magnus parua quaque etiam nocere possint. Inimicum quamuis humilem docti est metuere. *Etiam capillus vnus habet vmbram suam. Pub. Syrus.*

IV. Delabuntur ad hypothesin, & argumentantur à natura suæ gentis, quam bello lacessere, iniquum est, & temerarium, & minime ijs, qui aggressi fuerint impune. Quod autem hic affertur de donis Symbolicis, ductum à consuetudine Scytharum, cuius simile exemplum videas in muneribus ab Idanthura eiusdem gentis Rege missis ad Darium. Clemens Alex. lib. 5. de quo dixi in Symbolis.

V. Egregia libertate carpitur Alexandri luxus, & in omnium rerum affluentia inopia. Nam, vt recte ait Publius Syrus in mimis.

Instructa inopia est, in diuitiis cupiditas.

Hoc ipsius Alexandri victoriarum decursu comprobatur.

VI. Ad hæc liberius minantur nisi bene monentibus pareat, & contra eius arma, & diuitias obtendunt suam paupertatem, quam Dionysius Prusæus recte ἄουλον χρῆμα *nominat.*

VII. Proinde perorando hortantur, vt fortunam suam pressis manibus teneat, Quippe fortunam citius reperias, quam retineas, *inquit idem Syrus author, Addunt ad huius sententiæ confirmationem, ingeniosam Fortunæ in sua gente picturam, cum manibus, & pinnis, sine pedibus, quò significabant mobilem, & nullo loco consistentem. Contraria est fortuna Latinorum* viscosa, *quam puto sic nominatam, non quod homines eminus captet, sed quod constans sit, & permanens, quasi visco irretita. Talis ἀπάτης* Ninus *apud Pompeium Poetam, & Mars Laconicus in vinculis apud Pausaniam.*

VIII. Potentissima vltimo loco adhibent argumenta apud ipsum Alexandrum, qui Dei nomen affectabat, monent quippe, vt sit beneficus in mortales, hæc enim expeditissima ad Dei similitudinem via. Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ (*inquit Synesius*) sic itur in alta pectora. *Contrà, si vi homines subingauerit, quot seruos, tot hostes habiturus est.*

IX. *Postremo dicta, & oblatas conditiones sanciunt, non iureiurando, sed fide, quę est antiquissimum, & præstantissimum numen.*

Ante Iouem genarata, decus diuumque, hominumque
Iustitiæ consors, tacitumque in pectore numen. *Fides.*

Silius Italicus.

NABARZANIS ORATIO ad Darium.

De prælio differendo, & abdicatione Imperij. Vafra, & callida.

SCio me, inquit, sententiam esse dicturum prima specie, haud quaquam auribus tuis gratam: *Ex Q Curtio.*

Sed medici quoque grauiores morbos asperis remediis curant, & gubernator, vbi naufragium timet, iactura, quicquid seruari potest, redimit.

Ego tamen, non vt damnum quidem facias, suadeo, sed vt te, ac regnum tuum salubri ratione conserues. Dijs aduersis bellum inimus, & pertinax fortuna Persas vrgere non desinit. Nouis initiis, & hominibus opus est. Auspicium, & Imperium alij trade interim, qui tandiu Rex appelletur, donec Asia decedat hostis. Victor deinde regnum tibi reddat, hoc autem breui futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt: Indi, & Sagæ in tua potestate, tot populi, tot exercitus, tot equitum, peditumque millia ad renouandum bellum vires paratas habent, vt maior belli moles supersit, quam exhausta sit. Quid ruimus belluarum ritu, in perniciem non necessariam?

Fortiorum virorum est magis vitam contemnere, quam odisse vitam. Sæpe tædio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignaui, at virtus nihil inexpertum omittit.

Itaque vltimum omnium mors est, ad quam non pigre ire satis est. Proinde si Bactra, quod tutissimum receptaculum est, petimus, Præfectum regionis eius Bessum Regem temporis gratia, statuamus. Compositis rebus, iusto Regi tibi fiduciarium restituet Imperium.

OECONO-

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Insinuatione vtitur Vulpes in re ambigua, proponens se austera quidem, sed salubria dicturum, ducto à medicis exemplo. Hanc similitudinem fusè prosequitur August. epist. 48. ad Vincentium, & ep. 1. ad Bonifacium, & Serm. 59. de verbis Domini. Cæsarius Arelatensis homil. 8. Philo Iudæus de sacrificijs.*

II. *Primo opponit religionem, & infelicitatem ad deterrendum Darium, quo prætextu ambitiosi, & improbi, vt videre est in varijs historijs, sæpe abuti solent: Quippe nihil efficacius multitudinem regit, & (vt ait Iustinus, lib. 8.* Iure ille à Diis proximus habetur, per quem Deorum maiestas vindicatur. *Verum huiusmodi homines prætexti cœlo, captant terras.*

III. *Addit suæ fraudi delinimenta, & spes præclaras in posterum colligit ex adiunctis, si Darius tantisper huic infelicium rerum velut effuso torrenti se subtrahat.*

IV. *Quod vafræ artis est, etiam sententiosus est insidiator, quò sinceriùs loqui videatur, & facilius in errorem inducat. Sed χρυσὸν λαλοῦντα suspecta prudentibus oratio.*

V. *Ad summum rem de compacto gerunt perfidiosi, vt in Velabro Olearij.*

Sic multi animus, quorum atroci iunctus malitia est,
Cõposita dicta ex pectore euoluunt suo,
Quæ cum cõponas dicta factis discrepãt.
Accius in Emmonidibus.

ORATIO MARCI FVRII Camilli ad Pop. Rom. de non transmigrando Veios.

Hæc oratio vna est ex T. Liuij grauissimis concionibus. Inuentio argumentorum tota penè ab authoritate Religionis, & vrbis, Populi Romani gloria, & situs commodis. Dispositio à sacris transit ad humana. Elocutio grandis est, & paludata.

Ex Liuio lib. vr. C.

ADeo mihi acerbæ sunt (Quirites) contentiones cum Tribunis plebis, vt nec tristissimi exilij solatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quàm quòd procul ab his certaminibus eram: & ab eadem hæc, non nisi me Senatus consulto, Plebisque iussu reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea voluntas mutata, sed vestra fortuna perpulit. *Quippe, vt in sua sede maneret patria, id agebatur, non vt ego vtique in patria essem.* Et nunc tacerem, & quiescerem libenter, nisi hæc quoque pro patria dimicatio esset: cui deesse, quoad vita suppeditat, aliis turpe, Camillo etiam nefas est.

Patrię religio.

A Quid enim repetiimus? quid obsessam ex hostium manibus eripuimus, si recuperatam ipsi deserimus? Et cùm victoribus Gallis, capta tota vrbe, Capitolium tamen, atque arcem, Diique, & homines Romani tenuerint, habitauerint: victoribus Romanis, recuperata vrbe, arx quoque, & Capitolium deseretur? *Et plus vastitatis huic vrbi secunda nostra fortuna faciet, quam aduersa fecerit?* Equidem si nobis cum vrbe simul positæ, traditæque per manus simul religiones nullæ essent, tamen tam euidens numen hac tempestate rebus adfuit Romanis, vt omnem negligentiam diuini cultus exemptam B hominibus putem. Intuemini enim horum deinceps annorum, vel secundas res, vel aduersas, inuenietis *omnia prosperè euenisse sequentibus Deos, aduersa, spernentibus,* iam omnium primum Veiens bellum, per quot annos, quanto labore gestum? non ante cepit finem, quam monitu Deorum aqua ex lacu Albano emissa est. Quid hæc tandem vrbis nostræ clades noua? non antè exorta est, *Liui.* quàm spreta vox cœlo emissa de aduentu Gallorum, quam gentium ius à Legatis nostris violatum: quam à nobis, quùm vindicari deberet, eadem negligentia Deorum C prætermissum? Igitur victi, captique, ac redempti, tantum pœnarum Diis, hominibusque dedimus, vt terrarum orbi documento essemus. Aduersæ deinde res admonuerunt religionum: confugimus in Capitolium ad Deos, ad sedem Iouis Optimi Maximi: sacra in ruina rerum nostrarum alia terræ celauimus, alia aucta in finitimas vrbes amouimus ab hostium oculis: Deorum cultum, deserti ab Diis, hominibusque, tamen non intermisimus. Reddidere igitur D patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amissum: & in hostes, qui cæci auaritia, in pondere auri, fœdus, ac fidem fefellerunt, verterunt terrorem, fugamque, & cædem. Hæc culti, neglectique numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid sentitis (Quirites) quantum vix dum ex naufragiis prioris culpæ, cladisque emergentes, paremus nefas? Vrbem auspicatò, inauguratoque habemus conditam: nullus *Roma Deorum plena.* locus in ea non religionum, Deorumque est plenus: sacrificiis solennibus non dies magis stati, quam loca sunt, in quibus fiant. Hos omnes Deos publicos, priuatosque, E Quirites, deserturi estis? quàm par vestrum factum est, quod in obsidione nuper in egregio adolescente Fabio, non minore hostium admiratione, quam vestra cõspectum est, cum inter Gallica tela digressus ex arce, solenne Fabii gẽtis in colle Quirinali obiit: An gentilitia sacra, ne in bello quidem intermitti, publica sacra, & Romanos Deos, etiam in pace deseri placet? & Pontifices, flamineſque negligentiores publicarum religionum esse, quam priuatus in solenni gentis fuerit? Forsitan aliquis dicat, aut Veiis

Fabij religio.

ea non facturos, aut huc inde missuros sacerdotes nostros, qui faciant, quorum neutrum fieri saluis ceremoniis potest. Et ne omnia generatim sacra, omnesque percensean Deos, in Iouis epulo non alibi, quam in Capitolio, puluinar suscipi potest? Quid de æternis Vestæ ignibus, signoque, quod imperii pignus custodia eius templi tenetur loquar? quid de ancilibus vestris? Mars Gradiue, tuque Quirine pater, hæc omnia in profano deseri placet sacra, æqualia vrbi, quædam origine vrbis vetustiora? & videte, quid inter nos, & maiores nostros interfit: Illi sacra quędam in monte Albano, Lanuuinoque nobis facienda tradiderunt. An ex hostium vrbibus Romam ad nos transferri sacra, religiosum fuit: hinc fine piaculo in hostium vrbem Veios transferemus? Recordamini, agite, dum quoties sacra instaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia, casúue prætermissum est. Modo, quæ res post prodigium Albani lacus, nisi instauratio sacrorum, auspiciorumque renouatio, affectæ veienti bello reipublicæ remedio fuit? At etiam tanquam veterum religionum memores, & peregrinos Deos transtulimus Romam, & instituimus nouos. Iuno regina transuecta à Veiis, nuper in Auentino, quàm insigni ob excellens matronarum studium, celebrique dedicata est die? Aio locuto templum propter cœlestem vocem exauditam in noua via iussimus fieri: Capitolinos ludos solennibus aliis addidimus, collegiumque ad id nouum autore senatu condidimus. Quid horum opus fuit suscipi, si vrbem Romanam vna cum Gallis relicturi sumus? si non voluntate mansimus in Capitolio per tot menses obsidionis? si ab hostibus metu retenti sumus? De sacris loquimur, & de templis, quid tandem de sacerdotibus? nonne in mentem venit, quãtum piaculum committatur? Vestalibus nempe vna illa sedes est, ex qua eas nihil vnquam, præterquam vrbs capta, mouit. Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas est: Hos Veientes pro Romanis facturi estis sacerdotes? & vestales tuæ te deserent Vesta? & flamen peregrè habitando in singulas noctes tantum sibi, reique publicæ piaculi contrahet? Quid alia, quæ auspicatò agimus omnia ferè intra pomœrium, cui obliuioni, aut cui negligentiæ damus? Comitià curiata, quibus Consules, tribunosque militares creatis: vbi auspicato, nisi vbi assolent, fieri possunt? Veiosne hæc transferemus? an comitiorum causa populus tanto incommodo in desertam hãc ab Dijs, hominibusque vrbem conueniet? Sed res ipsa cogit vastatam incendijs, ruinisque relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic ædificando inopem plebem vexare: hanc autem iactari magis causam, quam veram esse, vt ego non dicam, apparere vobis (Quirites) puto, qui meministis ante Gallorum aduentum saluis tectis publicis, priuatisque stante incolumi vrbe, hanc eandem rem actam esse, vt Veios transmigraremus. Et videte, quantum inter meam sententiam, vestramque interfit. Tribuni vos, etiamsi tunc faciendum non fuerit, nunc vtique faciendum putatis: ego contra (nec id mirati fitis, priusquam quale sit audiueritis) etiamsi tunc migrandum fuisset incolumi tota vrbe, nunc has ruinas relinquendas non censerem. Quippe tum causa nobis in vrbem captam migrandi victoria esset gloriosa nobis, ac posteris nostris, nunc hæc migratio nobis misera, & turpis, Gallis gloriosa est. Non enim reliquisse victores, sed amisisse victi pátriã videbimini. Hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circumsessum Capitolium necessitatis imposuisse, vt desereremus Penates nostros, exiliumque, ac fugam nobis ex eo loco conscisceremus, quem tueri non possemus? Et Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani restituere non videbuntur potuisse. Quid restat, nisi vt si iam nouis copiis veniant, (constat enim vix credibilem multitudinem esse) & habitare in capta abs se, deserta à nobis. Hac vrbe velint, sinatis? Quid si non Galli hoc, sed veteres hostes nostri Æqui, Volsciique faciant, vt commigrẽt Romam? Velitisne illos Romanos, vos Veientes esse? *Non malitis hanc solitudinem vestram, quam vrbem hostium esse?* Non equidem video, quid magis nefas sit. Hæc scelera, quia piget ædificare, hæc decora pati, parati estis? Si tota vrbe nullum melius, ampliusue tectum fieri possit, quàm casa illa conditoris est nostri, non in casis ritu pastorum, agrestiumque habitare est satius inter sacra, penatesque vestros, quam exulatum publice ire? Maiores nostri conuenæ, pastoresque quùm in his locis nihil præter syluas, paludesque esset, nouam vrbem, tam breui ædificauerunt nos Capitolio, arce incolumi, stantibus templis Deorum, ædificare incensam piget? Et quod singuli facturi fuimus, si ædes nostræ deflagrassent, hoc in publico incendio vniuersi recusamus facere? Quid tandem si fraude, si casu Veiis incendium ortum sit, ventoque, vt fieri potest, diffusa flamma, magnam partem vrbis absumat? Fidenas inde, aut Gabios, aliamue, quam vrbem quæsituri sumus, quo transmigremus? Adeo nihil tenet solum patriæ, nec hæc *terra, quam matrem appellamus: sed in superficie, tignisque caritàs nobis patriæ pendet?* Equidem fateor vobis (& si minùs iniuriæ vestræ, quam meæ calamitatis meminisse iuuat) quùm obessem, quotiescunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebãt: colles, campique, & Tiberis, & assueta oculis regio, & hoc cœlum, sub quo natus, educatusque essem. Quæ vos (Quirites) nunc moueant potius caritate sua, vt maneatis in sede

Albanus lacus.

Iuno Regina.

Flamen Dialis.

Patriæ amor.

Religionis vis.

in ſede veſtra, quàm poſtea, quùm relique- A titis ea, macerent deſiderio. Non ſine cauſſa Dij, hominesque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum, regionum Italiæ medium. Ad incrementum vrbis natum vnicè locum, argumento eſt ipſa magnitudo tam nouæ vrbis.

Romæ ſitus.

B Trecenteſimus ſexageſimus quintus annus vrbis, Quirites, agitur. Inter tot veterrimos populos tamdiu bella geritis, cum interea (ne ſingulas loquar vrbes) non coniuncti cum Æquis Volſci, tot, tam valida oppida, non vniuerſa Etruria tantum terra, marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis eſt par. Quòd quùm ita ſit, quæ (malum) ratio eſt expertis alia experiri? Quùm iam vt virtus veſtra tranſire alò poſſit, fortuna certè loci huius transferri hinc non poſſit? Hic Capito- C lium eſt, vbi quondam capite humano inuento, reſponſum eſt, eo loco caput rerum, ſummamque imperij fore. Hic, cum auguratò liberaretur Capitolium, Iuuentas, Terminuſque maximo gaudio Patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi: hic Veſtæ ignes, hic ancilia cælo demiſſa, hic omnes propitij manentibus vobis Dij.

Iuentus
Terminus

OECONOMIA ORATIONIS.

D *I. A perſona aduerſariorum exorditur, quos in odium adducit, ſuam vero in patriam caritatem commendans benevolentiam conciliat.*

II. Primum argum. à repugnantibus. Abſurdum vrbem tanto ſudore, & ſanguine ſeruatam relinquere, vt plus vaſtitatis ſecunda fortuna, quam aduerſa feciſſe videatur.

III. A religione Deorum, quod eſt potentiſſimum argumentum. Nam, vt ait Ariſtoteles, ſeptimo Politicorum, capite octauo, τῶν πρὸς θεῶν ἐπιμέλειαι, & Nicephorus Gregorius libro tertio, qui religionem cum vita ciuili apte coniungit, οὗτος λαὸν ὀνήσειν εἰς τὰ βέλτιστα, καὶ σωτήρια πράξεσι. Potentiſſimus eſt dux ad optima quæque, & populi ſalutem. Contra

Dij multa neglecti dederunt Heſperiæ mala luctuoſæ.

IV. Colligit præſentiam Deorum ab enumeratione effectorum, oſtendens quomodo ſæpe rebus turbidis, & formidoloſis adſuerint, & ſpreti, pœnas incuſſerint. Commemorat autem Albanum lacum, Aium, & Fabij legatos. Albani lacus inſigne prodigium notat Plutarchus in Camillo, qui æſtate ſicca cum cæteri amnes exareſcerent, tam violentus intumuit, vt in ſummos colles reſtagnaret.

Vox Aij loquutij fuit, quæ præmonuit Romanos de aduentu Gallorum Liuius libro quinto. Cicero primo de Diuinatione. Plutarchus in Camillo.

Quod ad legatos attinet, hoc Liuius explicat libro quinto. Legati Fabij tres ad Gallos miſſi contra ius gentium, armis ſumptis tumultum fecerunt.

V. Præmunitis terrore Deorum animis tranſit ad vrbis auſpicia, & ſacra, in qua nullus locus, qui non religionum, Deorumque ſit plenus, ſacrificijs etiam certis ſedibus addictis, quæ piaculum eſt (inquit) deſerere. De ijs legendus Plutarch. in Romulo, & Numa, & Dionyſius Halicarnaſſenſis libro primo. & cætera.

VI. Argumentatur ab exemplo C. Fabij, cuius adhuc recens memoria. De quo hæc habet Valerius Maximus libro primo. C. Fabius Dorſo Gabinio ritu cinctus manibus, humeriſque ſacra gerens, per medias hoſtium ſtationes, in Quirinalem collem peruenit: vbi omnibus ſolenni more peractis, in Capitolium poſt diuinam venerationem victricium armorum perinde, ac victor rediit.

C. fabij pietas.

VII. Occurrit obiectioni eorum, qui Romanos, aut ſacra Veijs facturos dicerent, aut Romam ſacerdotes miſſuros, qui procurarent, quod & incommodum eſſe, & ſaluis ceremonijs fieri non poſſe oſtendit. Porro puluinaria ſunt lecti in Deorum feſtis, & ſacrificijs ſtrati. Vnde Iuuenal. Satyr. 6. Puluinar Imperatoris dixit pro lecto, propter ſacram maieſtatem.

puluinar.

Signum vero Iouis Capitolini, lapis Capitolinus dicitur à Diuo Auguſtino libro ſecundo de ciuitate Dei, capite vigeſimo nono, vnde Iouem lapidem iurare, ob lapidum ſimulachrum. Poſt hæc ſacra commemorata Deos per apoſtrophen commodè alloquitur, & populo ab exemplis maiorum vehementes patriæ ſuperſtitionis iniecit faces.

VIII. Non tantum patrij Dij curandi ſunt, ſed & peregrini, qui cum hoſpitio excepti fuerint, ſine piaculo deſeri non poſſunt. Hæc ſuperſtitionis deliramenta. Certè Romæ diligentiſſima ſuperſtitione habebatur collectum quicquid vſquam fuerat vanis erroribus inſtitutum (*inquit*) *Sanctus Leo, ſerm. 1. de SS. Apoſtolis. Iuno autem, cuius hic meminit, fuit Regina* Reginæ nomine conſecrata. Hæc Regina cœli, ido- cœli.
E lum quippe, perſtringitur à Prophetis in ſacris. Vt Ierem. 7. facere placentas Reginæ cœli. *Alij tamen per* Reginam cœli *putant illic intelligi, ſtellam Veneris, vel Lunæ, quæ clariſſima face conſpicua, cœli militiæ inſtar Reginæ præeſſe videtur.*

Vnde lapidem pellucidum, & eximium, inſtar Luciferi in fronte Molech idoli ſculptum, ab Ethnicis, commemorat Oecumenius in Act. 7. de quo Amos capite quinto. Sidus Dei veſtri. *Vbi Septuaginta ſidus Dei veſtri ῥεμφαν. quod nomen ἀμάυρωσιν in deriſionem idoli, nonnulli Græci interpretes verterunt.*

ῥεμφαν

IX. A Dijs transit ad sacerdotes, quos nefas, ait, auehere exisio sacrorum domicilio, quod semper incoluere, & cum Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas sit, quod futurum est, si per singulas noctes peregre habitarit?

X. A Comitijs vrbis, quæ auspicato alijs in locis fieri non possunt.

XI. Occurrit obiectioni, & fontem huius consilij aperit, quod est prudentis eloquentiæ. Vbi enim arx rationum, quibus potissimum aduersarij innituntur obsessa est, facilius iter patet ad reliqua. Occasio autem huius migrationis, quæ prætexebatur, erat ædificandi difficultas, & populi inopia, idcirco infracti animi imbecillitatem nunc sanare contendit.

XII. Idcircò à religione transit ad gloriam P. R. cui in hac migratione pessima dedecoris nota inuretur. Ad Alliam autem flumen, cuius hic meminit, à Gallis Romani cæsi, vnde Allienſis dies. Festus Allienſis dies dicebatur apud Romanos obſcœniſſimi ominis, ab Allia fluuio, ſcilicet vbi Romanus fuſus à Gallis exercitus.

XIII. Vrget à nomine Romano, & grauiter inertiam perstringit. Aristides præclare de hac Romani nominis gloria, καὶ τὸ Ρωμαίον εἶναι ἐποιήσατε ἢ πόλεως ἀλλὰ γένους ὄνομα κοινοῦ πᾶσι *Orat. 14. in Romam, quasi diceret, idem est* Romanum eſſe, ac orbis terrarum ciuem.

XIV. Pergit segnes animos inflammare, maximè à caritate patriæ, ex quo consurgit grauis, morata, & ad persuadendum efficax oratio, motibus etiam peropportunis intensa.

XV. Addit in argumentum vtilitatis, quæ gloriæ annecti debebat, Romæ situm, & commoda. De hac re legendus Aristid. oratione in Romam. κεκώλυκεν ὑμᾶς ἀκρους θεῶντας, κεκώλυκεν ὑμᾶς τῶν ἐν μέσῳ γῆν καταβαίνειν ὑμᾶς μέχρι καὶ θαλάττης.

XVI. Ad summum sequitur peroratio, cui etiam grauiores, sanctioresque apud P. R. historias de industria seruauit, vbi quod de capite humano in Capitolij fundamentis reperto ait, nota Toli Vulcentani caput fuisse, quod Arnobius lib. 6. aduersus gentes, istarum rerum indagator accuratissimus notat his verbis.

Regnatoris in populi Capitolio, quis eſt hominum qui ignoret Toli eſſe ſepulchrum Vulcentani? Quis eſt, inquam, qui non ſciat ex fundaminum ſedibus, caput hominis euolutum, non ante plurimum temporis, aut ſolum ſine partibus cæteris, hoc enim quidam ferunt, aut cum membris omnibus humationis officia ſortitum? & cætera, quæ fuſe exequitur exagitans hanc vanitatem.

ORATIO MARII AD Quirites, de ſe, & de ea, quam parabat in Africam expeditione.

Ex Saluſtio.

Mirifice compoſita eſt ad C. Marij ingenium hæc oratio. Eſt enim laconica, grandis, ſtricta, neruoſa, ſublimis, ſine arte artificioſiſſima.

Cio ego, Quirites, pleroſque non ijſdem artibus imperium à vobis petere, & poſtquam adepti ſunt, gerere: primò induſtrios, ſupplices, modicos eſſe, deinde per ignauiam, & ſuperbiam ætatem agere. Sed mihi contra videtur. Nam, quò vniuerſa reſpub. pluris eſt, quàm conſulatus, aut prætura, eo maiore cura illam adminiſtrari, quà hæc peti debere. Neque me fallit, quantùm cum veſtro maximo beneficio negotij ſuſtineam. Bellum parare ſimul, & ærario parcere: cogere ad militiam eos, quos nobis offendere, domi, foriſque omnia curare, & ea agere inter inuidos, occurſãtes, factioſos, opinione, Quirites, aſperius eſt. Ad hoc aliis, ſi deliquere, vetus nobilitas maiorum: fortia facta cognatorum, & affinium opes, multæ cliẽtelæ, omnia hęc præſidio adſunt: *mihi ſpes omnes in memet ſitæ, quas neceſſe eſt virtute, & innocentia tutari: nam alia infirma ſunt.* Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me conuerſa eſſe, æquos, bonoſq; fauere (quippe beneficia mea in rempub. procedunt) nobilitatem locum inuadendi me quærere. Quo mihi acrius adnitẽdũ eſt, vt neque vos capiamini, & illi fruſtra ſint. Ita ad hoc ætatis à pueritia fui, vt omnes labores, & pericula conſueta habeam. Quæ ante veſtra beneficia gratuitò faciebã, ea vti mercede accepta deſeram, non eſt cõſilium, Quirites. Illis difficile eſt in poteſtatibus temperare, qui per ambitionem ſeſe probos ſimulauere: mihi, qui omnẽ ætatem *in optimis artibus egi bene facere iam ex conſuetudine in naturam vertitur.* Bellum me gerere cum Iugurtha iuſſiſtis: quam rem nobilitas ægerrime tulit. Quæſo reputate cum animis veſtris, num id mutari melius ſit, ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis hominem veteris proſapiæ, ac multarum imaginum, & nullius ſtipendij: ſcilicet, vt in tanta re ignarus omniũ trepidet, feſtinet, ſumat aliquem ex populo ſui officij monitorem. Ita plerũque euenit, vt quem vos imperare iuſſiſtis, is ſibi Imperatorẽ alium quærat. At ego ſcio, Quirites, qui poſtquam conſules facti ſunt, acta maiorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint, præpoſteri homines.

Nam

Nam legere, quam fieri tempore posterius re, atque vsu prius est.

Comparate nunc, Quirites, me hominem nouum cum illorum superbia. Quę illi audire, & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi; quæ illi literis, ea ego militando didici. Nunc vos existimate facta, an dicta pluris sint Contemnunt nouitatem meam, ego illorum ignauiam: mihi fortuna, illis probra obiectantur. *Quanquam ego naturam vnam, & communem omnium existimo: sed fortißimum quemque generosum esse.* Ac si iam ex patribus Albani, aut Bestiæ quæri posset, méne, an illos ex se gigni maluerint: quid responsuros creditis? nisi se se liberos quam optimos voluisse? Quod si iure me despiciunt, faciant id maioribus suis, quibus, vti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Inuident honori meo: ergo inuideãt labori, & innocentiæ, periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cœpi. Verum homines corrupti superbia ita ætatem agunt, quasi vestros honores contemnant: ita hos petunt, quasi honestè vixerint. Næ illi falsi sunt, qui diuersissimas res pariter expectant; ignauiæ voluptatem, & præmia virtutis. Atque etiam quùm apud vos, aut in senatu verba faciunt, pleraque oratione maiores suos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores sese putant, quod contra est. Nam quantò vita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior. Et profectò ita se res habet: Maiorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala, in occulto patitur. Huiusce rei ego inopiam patior, Quirites. Verum id, quod multò præclarius est, meamet facta mihi dicere licet Nunc videte, quam iniqui sint. Quod ex aliena virtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas est: quam certè peperisse me, quam acceptam corrupisse melius est. Equidem ego non ignoro, si iam mihi respondere velint, abundè illis facundam, & compositam orationem fore. Sed in maximo vestro beneficio, quùm omnibus locis me, vosque maledictis lacerent, non placuit reticere: *ne quis modestiam in conscientiam duceret.* Nam me quidem ex animi mei sententia, lædere nulla oratio potest: quippe vera, necesse est, bene prædicet; falsam vita, moresque mei superant, sed quoniam vestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem, & maximum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num eorum pœnitendum sit. Non possum, fidei causſa, imagines, neq; triumphos, aut consulatus maiorum meorum ostentare: At, si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerso corpore. Hæ sunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta (vt illa illis) sed quam ego plurimis meis laboribus, & periculis quæsiui. Non sunt composita verba mea: parui id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, vt turpia facta oratione tegant. Neque literas græcas didici, parum placebat eas discere, quippe, quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo optima Reipublicæ doctus sum hostem ferire, præsidia agitare, *nihil metuere nisi turpem famam*, hyemem, & æstatem iuxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam, & laborem tolerare. His ego præceptis milites hortabor: neque illos arctè colam, me opulenter: neque gloriam meam labore illorum faciam. Hoc est vtile, hoc ciuile imperium.

Namque quùm tu per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, id est dominum, non Imperatorem esse. Hæc, atque alia maiores vestri faciendo, seque, & Rempublicam celebrauere. Queis nobilitas freta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit, & omnes honores, non ex merito, sed quasi debitos à vobis repetit. Cæterum homines superbissimi procul errant.

Maiores eorum omnia, quæ licebat, illis reliquere, diuitias, imagines, memoriam sui præclaram: *virtutem non reliquere, neque poterant, ea sola, neque datur dono, neque accipitur.* Sordidum me, & incultis moribus aiunt: quia parum scitè conuiuium exorno, neque histrionem vllum, neque pluris pretij coquum, quam villicum habeo, quæ mihi libet confiteri, Quirites. Nam, & ex parente meo, & ex aliis sanctis viris ita accepi. *Coquus.*

Munditias mulieribus, viris laborem conuenire, omnibusque bonis oportere plus gloriæ, quam diuitiarum esse: arma non suppellectilem decori esse. *Labor, mũditię.*

Quin ergo, quod iuuat, quod charum æstimant, id semper faciant, ament, potent. vbi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, in conuiuijs, dediti ventri, & turpissimæ parti corporis: *sudorem, pulverem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iucundiora sunt.* Verum non est ita, nam vbi se omnibus flagitiis dedecorauere turpissimi viri, bonorum præmia ereptum eunt. Ita iniustissime luxuria, & ignauia, pessimæ artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt: Reipub. innoxiæ cladi sunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi: pauca de repub. loquar.

Primùm omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites, Nam, quæ ad hoc tempus Iugurtham tutata sunt, omnia remouistis, auaritiam, imperitiam, atque superbiam: deinde exercitus ibi est, locorum sciens, sed mehercule magis strenuus, quam felix. Nam magna pars eius auaritia, aut temeritate ducum attrita est.

Et quamobrẽ vos, quibus militaris eſt ætas admitimini mecum & capeſſite rempublicam, neque quemquam ex calamitate aliorum, aut Imperatorum ſuperbia metus ceperit. Egomet in agmine, atque in prælio conſultor idem, & ſocius periculi vobiſcũ adero; me, voſque in omnibus rebus iuxta geram. Et profectò, Diis iuuantibus, omnia matura ſunt, victoria, præda, laus, quæ ſi dubia aut procul eſſent, tamen omnes bonos reip. ſubuenire decebat. *Etenim nemo ignauia immortalis factus eſt*, neque quiſquã parens liberis, vti æterni forent, optant, magis vti boni, honeſtique vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, ſi timidis virtutem verba adderent: Nam ſtrenuis, abunde dictum puto.

OECONOMIA ORATIONIS.

1. *Exordium à perſona aduerſariorum, quos obliquè in odium adducit, ſibi à ſuo in remp. animo benevolentiam concilians, vt qui duram prouinciam libenter pro ſalute publica ſuſtineat.*

II. *Expoſitio ſuæ vitæ, quam perpetuâ antitheſi comparat cum nobilium factis, malitiæ, imperitiæ: vt ſibi gratiam apud populum, & honorifica munera, illis verò creet infamiam. Hinc oratio etiam in hoc ingenuo candore plena manifeſtis, & veluti veris elata conſurgit: Optimè porrò artes, quarum hîc meminit, ſunt labor militaris, diſciplinæ induſtria, frugalitas, Olim viri boni propriè fortes in bello: vnde Græcorum ἀνὴρ ſuũ. Quin milites in ſacramento militiæ, promittebant, virtutem bonum, quod docui alibi.* Fortes qui

III. *Et quoniam vnum nobilitatis præſidium erat in fumoſis imaginibus, & veterum vmbris collocatum, hanc arcem communi loco contra flagitioſam nobilitatem quaſi machinis, fortiter intentato concutit.*

Pari ſiquidem omnes conditione naſcimur, ſola virtute diſtinguimur.

Philo Iudæus libro de gigantibus, tria hominum genera diſtinguit, homines terræ, homines cœli, homines Dei. Homines terræ ſunt omnes, qui ad curas terrenas, corporiſque voluptates ſunt Hominũ 3. genera. *pronẽ, licet præſapiæ, & opibus polleant.*

Homines cœli ſitne literati ἐπιστήμης ἢ φαυλότητος. Homines Dei, ſunt ſacerdotes, & Prophetæ, qui vitæ puritate, & contemplationis magnitudine ſenſibus à ſenſibus in mundum intellectualem demigrarunt, iam Angelorum ciuitati inſcripti. Eius verba ſunt.

Τὸ δὲ ἀνδρὶ καὶ, πανάρχαιος, εἰς τὸ τοῦτο μόριον μεταφέρειν, χωρὶς ἂν ἐπιστρέψῃς ἀφιέμενον καὶ ἀφανίσον ἰδίαν ἀκρότητα. *Et hæc vera nobilitas.*

IV. *Deinde quod artificioſum eſt aduerſariorum eloquentiam in eorum damnum vertit, ſuæ infamiæ, quaſi innocentiæ præclaro argumento gloriatur.*

Non placuit, inquit, reticere, ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret, hoc eſt, ne quis ſilentium meum male conſcientiæ notam exiſtimaret: Tum reſpondet non inſidiantis eloquentiæ ſuco, ſed pulchris domi militiæque cicatricibus: Hæc enim eloquentia C. Marij, hæ ſunt imagines. Quid hac oratione efficacius, aut grandius? Quod autem hîc habet de ſua inſcitiâ, hoc Plutarchus refert, Græce *in Mario quippe dicebat γράμματα μανθάνειν, ὧν οὐ διδάσκαλος ἀνατέθραπται ἑτέρους. Ridiculum eſſe, literas à mancipiis doctoribus (Græcos ſcilicet) diſcere.*

V. *Excuſat morum ruſticitatem, quam cum luxu, & malitia aduerſariorum comparatam magni ſibi decoris inſtar eſſe oſtendit. Plena autem eſt grauitatis, & maieſtatis oratio, grandibus etiam ſententiis, quaſi veſtis gemmis illuminata. Quid autem grauius, & illuminatius eſſe poteſt, quam cum delicias aduerſarios conculcat, ſibi ſudorem, & pulueres quaſi propriam hereditatem.* Hæ ſunt Virtus, *virtutis notæ. Seneca de vita beata, Virtutem in templo inuenies in foro, in curia, ſi autem pulueruleutam, coloratam, calloſas habentem manus.*

Contra voluptas, δρόσινα, ἐπίχρισις χλανιδίου ἐλευθερίου, vt deſcribitur apud Maximum Ty- Voluptas *rium oratione quarta.*

VI. *Tranſit ad ſtatum belli, de quo & bonam ſpem P. R. ingerit, & ſtrenuos ad milites hortatione concludit, illud ſubinde inculcans.*

Neminem ignauia immortalem fecit. Quò ſpectant ea, quæ habet Cicero 2. de legibus.

Ille propter quæ datur hominibus aſcenſus in cœlum, mentem, virtutem, pietatem, fidem, earumque laudem delebra ſunto, nec vlla vitiorum ſacra ſolennia, obeunto.

ORATIO P. VALERII PVblicolæ Conſulis ad Tribunos, omnemque plebem.

Argumentum.

Exules ſeruique arcem Romanam nocte ad magnum numerum duce App. Herdonio occupauerant. Quod vbi compertum fuit, reliquum noctis in armis Romani egerunt, ignari, qui homines, quantuſque numerus hoſtium eſſet. Poſtero die, cum Herdonius conſilium, voluntatemque ſuam declaraſſet, tum quoque Trib. pleb. non bellum illud, ſed imaginem modò contendebant ad auertendos à legis cura plebis animos. Populum itaque ab armis diſcedere iubent. Quod cum Patribus nuntiatum eſſet, P. Valerius ex curia in templum ad Tribunos veniens, de periculo cum ijs primùm, deinde cum plebe ſic egiſſe fertur.

Ex T. Liuio

Ex T. Liuio.

QVid hoc rei est Tribuni? Appij Herdonij ductu, & auspicio nēp. euersuri estis? tam felix vobis corrumpendis fuit, qui seruitia vestra non commouit author. Quùm hostes supra caput sint, discedi ab armis, legesque ferri placet? *in de ad multitudinem oratione conuersa.* Si vos vrbis Quirites, si vestri nulla cura tangit; at vos veremini Deos vestros ab hostibus captos! Iupiter optimus maximus, Iunoregina, & Minerua, alij Dij, Deæque obsidentur: Castra seruorum publicos vestros Penates tenent: hæc vobis forma sanæ ciuitatis videtur? Tantum hostium non solum intra muros est, sed in arce supra forum, curiamque, comitia interim in foro sunt, Senatus in curia est: velut cum otium superat: Senator sententiam dicit, alij Quirites suffragium ineunt Non quicquid patrum, plebisque est, Consules, Tribunos, Deos, hominesque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare, ac pacare augustissimam illam domum Iouis optimi maximi decuit? Romule pater tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his ijsdem Sabinis auro captam recepisti, da stirpi tuæ, iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingressus exercitus est. Primus en ego Consul quantum mortalis Deum possum, te, ac tua vestigia sequar.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Propositio periculi, & hortatio ad depellendū*

II. *Argumenta petuntur à sacris, quæ in ijs adhortationibus primum locum obtinent. Vide orationem Camilli de migratione, in qua hunc locum fusius pertextum inuenies.*

III. *Concluditur per Apostrophen ad Romulum, similiter Germanicus apud Tacitum libro primo, cum ad compescendam militum seditionem perorare, Augusti mentem inuocauit.* Tua diue Auguste cœlo recepta mēs, *Tua Pater Drusę imago, tui memoria, ijsdem illis cum militibus, quos iā pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

XERXIS ORATIO.

Oratio antiquum candorem minimè elaborati sermonis sapit.

Ex Herodoto.

Ἀλλὰ Πέρσαι, τῶν ἕνεκα ἐγὼ ὑμέων χρῄζων ὑμέας συνέλεξα ἄνδρας τε γενέσθαι ἀγαθοὺς καὶ μὴ καταισχύνειν τὰ ἐξ ἀνδρὸς ἐργασμένα πέρσαι, τόντε μεγάλα τε καὶ πολλὰ ἄξια. ἀνὴρ εἷς τε ἕκαστος καὶ οἱ σύμπαντες ταὐτὰ μέλω ἔχοιμι ξυνοὶ γὰρ τοῦτο πᾶσι ἀγαθὸν σύνδεσμον. τῶν ἕνεκα καὶ ἔπειτα στρατηγέοντα ἀντέχεσθαι τῶν πολέμων ἐστεπειμένως· ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι, ἐπ' ἀνδρας στρατεύομεθα ἀγαθούς. τοὺς δὲ χρατήσαντι καὶ μή τις ἡμῖν ἄλλος στρατὸς ἀντίξοος ποτὲ ἀνθρώπων, τῶν γε δικαίων εἵνεκα, ἐπεξέρχοιτο τοῖσι ἐδοῦσι τὴν πρώτην γῆν λελόγχασι.

Nunc igitur Deos præsides terræ Persidis precati transeamus.

Perſæ ego vos, quorum opera mihi opus est, contraxi, vt viri præstantes existatis, neue res hactenus gestas à Persis magnas, præclarasque dedecoretis, sed cum singuli, tum vniuersi exhibeamus nos alacres, commune enim hoc hominibus bonum est strenuos esse. Eaque de re vos censui præmonendos, ad bellum constanter tolerandum. Nam (vt ego audio,) aduersus viros egregios tendimus: quos si superauimus, nullus vmquam nobis alius exercitus obstabit;

ORATIO ARCHIDAMI,

Argumentum.

Comparato bello à Lacedemonijs & socijs Peloponensibus aduersus Athenienses, & contractis in vnum copijs. Archidamus rex Lacedemoniorum, qui illius belli summam obtineret, conuocauit sociorum proceres, eosque, cum conuenissent, hac oratione hortatus est, vt pro se quisque suas partes in eo bello susciperent & fortiter tuerentur, fiduciā quam ex ingenti sua multitudine concipere poterant, conatur ijs extorquere, nullam esse hostem negligendum, nedum Athenienſem, qui & belli gloria, & viribus præstaret. In bello gerendo fortitudinem esse adhibendam & cautionem, remouendam ignauiam.

Ex Thucydide.

Ἄνδρες Πελοποννήσιοι, καὶ οἱ ξύμμαχοι, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν πολλὰς στρατείας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ ἔξω ἐπεποίηντο, καὶ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πρεσβύτεροι οὐκ ἄπειροι πολέμων ἐσμέν, οὐδὲ ἧσσον ἢ ἥκιστα μείζονα παρασκευὴν ἔχοντες ἐξήλθομεν. ἀφικόμεθα γὰρ ἐπὶ πόλιν δυνατωτάτην ταύτην ἐφ' ἁμᾶς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ πλείσους, καὶ ἄριστοι στρατεύοντες. δίκαιον οὖν ἡμᾶς μήτε τῶν πατέρων χείρους φαίνεσθαι, μήτε ἡμῶν αὐτῶν τὴν δόξαν ἐλάσσω ποιεῖσθαι. ἅπασα γὰρ Ἑλλὰς πᾶσα τῇδε τῇ ὁρμῇ ἐπῆρται, καὶ προσέχει τὸν νοῦν, ἔυνοιαν ἔχουσα, διὰ τὸ Ἀθηναίων ἔχθος, ἐφ' ἁμᾶς ἃ ἐπιτετήδευκε. οὕτω γὰρ, εἴτε τις ἡμῶν δεδιότι πλέον ἐπέσται, καὶ ἀσφάλεια πλείστη ἔσται μὴ ἂν ἧκειν τοὺς ἐναντίους ἡμῖν διὰ μάχης τούτων ἕνεκα ἀμελέστερόν τι παρεσκευασμένους χωρεῖν. ἀλλὰ καὶ πόλεως ἐχούσης ἡγεμονίαν, καὶ στρατιὰν τὴν καθ' αὑτὴν ἀεὶ προσδέχεσθαι ἐς κίνδυνόν τινα ἥξειν. ἄδηλα γὰρ τὰ μὲν τοῦ πολέμου, καὶ ὃ ὀλίγου τὰ πολλὰ, καὶ διὰ τὴν ὀργὴν αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται. πολλάκις τε τὸ ἔλασσον πλῆθος δεδιὸς, ἄμεινον ἡμύνατο τοὺς πλέονας, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους ἡμᾶς. χρὴ δ' ἀεὶ ἐν τῷ πολεμίᾳ, τῇ μὲν γνώμῃ διαπαλαίειν στρατεύματι, τῷ δ' ἔργῳ, δεδιόσι παρεσκευάσθαι. οὕτω γὰρ θρός τε τὸ ἐπέναι τοῖς ἐναντίοις εὐψυχέστατοι ἂν εἶεν, θρός τε τὸ ἐπιχειρεῖν ἀσφαλέστατοι. ἡμεῖς δ' οὐδ' ἐπὶ ἀδυνάτου ἁμιλλώμεθα, οὕτω πάλαι ὀργιζόμενοι, ἀλλὰ τοῖς πᾶσιν ἄριστα παρεσκευασμένοις. ὥστε χρὴ δὴ πάνυ δεδιέναι διὰ μάχης ἰέναι αὐτούς, εἰ μή τι καὶ τῶν ὁπλιτῶν, ἐν ᾧ ἐσμὲν, ἐνθυμεῖται, ἐν ᾧ ὅταν ἐν τῇ γῇ ἐφῶσιν ἡμᾶς δηοῦντάς τε καὶ τὰ ἐκείνων ἐξαιροῦντας. πᾶσι γὰρ ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῷ παραυτίκα ἐξεῖναι πόσχετός τι ἔσθις, ὀργὴ παρασκήπτει. καὶ οἱ λογισμῷ ἐλάσσω χρώμενοι, θυμῷ πλείω ἐς ἔργον καθίστανται. Ἀθηναίους δὲ καὶ πλείστῳ τοῦτο δέος ἐστὶν, εἰ μὴ ἔχει τι τὸ δηοῦν ἐξιόντας, καὶ ὁπόταν τὸν τῆς πόλεως δηοῦν μᾶλλον ἢ τὸν ἑαυτῶν ὁρῶσι. ὡς οὖν ἐπὶ τοσαύτῃδε πόλει στρατεύοντες, καὶ μεγίστην δόξαν οἰσόμενοι τοῖς τε παροῦσι, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς. ἐκ' ἀμφότερα δὲ τὰ τοιαῦτα βεβαιότατον, ἔπεσθαι ὅπου ἄν τις ἡγῆται, κόσμον καὶ φυλακὴν περὶ παντὸς ποιούμενον, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ὀξέως δεχόμενον. κάλλιστον γὰρ τὸ ἴσον καὶ ἐν πολέμοις σώζεται, πόλεις ὅπλοις ἐπὶ κόσμῳ χρωμένους φαίνεσθαι.

VIri Peloponnenſes, ac Socii, & noſtri maiores multas expeditiones, tum in ipſa Peloponneſo, tum extra eam ſumpſerunt, & ij, qui ex nobis ipſis ſunt prouectiore ætate, haud inexperti ſane rei bellicæ: nunquam tamen maiorem habentes apparatum belli proceſſimus. Verum nunc aduerſus validiſſimam pergimus ciuitatem, & ipſi plurimi, & fortiſſimi militantes. Æquum eſt igitur nos, neque patribus deteriores videri, neque noſtra ipſorum gloria inferiores. Omnis enim Græcia ad hunc motum animo erecta eſt, & attenta, votaque facit propter Athẽnienſium odium, vt nobis ex ſententia cueniat. Itaque non eſt faciendum, vt, etiamſi cui videmur permulti in hoſtem ire, ac magna fiducia eſſe illum, non proditurum ad conferendum nobiſcum prælium, idcirco aliquid de apparatu belli remittatur: ſed vnuſquiſque, & dux ciuitatis ſuæ, & miles ſemper expectet in aliquod ſibi diſcrimen per ſeſe eſſe veniendum. Anceps enim conditio eſt bellorum, & ex paruo fiunt multa, & cùm indignatione confligitur. Ac ſæpe minor manus dum metuit, maiorem præ contemptu parum inſtructam profligauit. Oportet autem in hoſtili terra militantes, animo quidem eſſe præſtanti, ad rem vero gerendam cum metu ſe præparare. Ita namque, & ad inuadendum hoſtem promptiſſimi fuerint, & ad propulſandum tutiſſimi. Neque vero aduerſus ciuitatem nos tendimus, ita inualidam ad ſe vlciſcendam, ſed omnibus quam maximè rebus inſtructam: vt omnino credendum ſit, eos in certamen eſſe venturos, & ſi minus nunc ſe ſe mouent, quùm nondum ſub aſpectum venimus: at certè quùm vident nos in ſuis finibus agentes hoſtiliter, ac cuncta vaſtantes, tunc ſe moturos eſſe. Omnes enim, qui ante ſuos oculos ſubitò inſolitum quippiam patiuntur, iracundia ſubit: & qui ratione minimum vtuntur, ij plerunque ad agendum furore proſiliunt. Quod Athẽnienſes maximè omnium credibile eſt eſſe facturos, qui ſe dignum cenſent, & aliis imperare, & vicinorum terram vaſtare, potius quam ſuam ab aliis vaſtari cernere. Igitur tanquam aduerſus tantam ciuitatem expeditionem molientes, ac ſummam gloriam, tam progenitoribus noſtris, quàm nobis ipſis allaturi, ad vtrumque, prout res feret, ſequimini, quacunque vos aliquis duxerit: memores omni in re ornatus, atque cuſtodiæ, & celeriter iuſſa exequentes. Nam pulcherrimum hoc, tutiſſimumque quùm multi ſint, cunctos tamen eodem ornatu præditos cerni.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium eſt à gloria maiorum, quod eſt in iſtis adhortationibus frequentiſſimum.*

II. *In propoſitione momentum rei expenditur, quod graueſſimum oſtenditur, ad diſcutiendam nimiam militum fiduciam.*

III. *Quippe Mars anceps, & alata victoria: animia idcircò fiducia militibus perniciioſa.*

Animus vereri, qui ſcit, ſcit tuto aggredi. *Publius Syrus.*

IV. *Et eò maior cautio adhibẽda, quò cõtra Athenienſes res eſt, qui dominandi ſtudio flagrantiſſime alienа expetunt, tantũ abeſt, vt ſua diripi patiãtur.*

XENOPHONTIS

XENOPHONTIS ORATIO.

Argumentum.

Hæc licet breuis oratio, idcirco non prætereunda, quia habet egregium specimen cohortationis, ad animandos milites in ipsa iam conserenda pugna.

Ex Xenophonte.

Ἄνδρες, ἀναμιμνήσκεσθε ὅσους δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὁμοσε ἰόντες νενικήκατε, ἐξ οἵας παρασκευῆς οἱ πολέμιοι φεύγοντες. καὶ τοῦτο ἐνθυμεῖσθε, ὅτι ἐπὶ τὴν δύσιν ἡ Ἑλλὰς ἐοικὼς ἀφ' ἑσπέρᾳ ἀγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀθλους παρακαλεῖτε ὑπὲρ ἀνδρείᾳ τι καὶ κρεῖττον τῶν ἐντύχοντα, καὶ κτήσασθαι, μνήμην ὑφ' οἷς ἐθέλῃ παρέχειν ἑαυτῆ.

REcordamini, Milites, quot præliis ante, Deorum ope freti, hostem vicerutis: considerate, quibus incommodis, qui fugiunt afficiantur, cogitate nos ad ipsas iam Græciæ portas veniisse. Agite, Herculem ducem sequimini. Iucundum certè futurum est, apud quos maximè velitis præclarè dicta, factaque vestra testata relinquere. *Ed. H.S.*

AGRICOLÆ ORATIO.

Oratio diserta est imprimis, climata, acuta, pulchrâ temperie ornamentorum.

ET acto Octauus annus est, Commilitones, ex quo virtute, & auspiciis Impetii Romani fide, atque opera vestra Britanniam vicistis, tot expeditionibus, tot præliis, seu fortitudine aduersus hostes, seu patientia, ac labore pene aduersus ipsam rerum naturam opus fuit: neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama, nec rumore, sed castris, & armis tenemus. Inuenta Britannia, & subacta. Equidem in agmine, quum vos paludes, montesue, & flumina fatigarent, fortissimi cuiusque vocem audiebam. Quando dabitur hostis? quando acies? Veniant è latebris suis extrusi, & vota, virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis aduersa. Nam vt superasse tantum itineris, syluas euasisse, transisse æstuaria, pulchrum, ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima, quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis, aut locorum eadem notitia est, aut commeatuum eadem abundatia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iampridem mihi decretum est, neque exercitus, neque ducis terga tuta esse. Proinde, *& honesta mors turpi vita potior*, & incolumitas, ac decus eodem loco sita sunt. *Nec inglorium fuerit, in ipso terrarum, ac naturæ fine cecidisse.* Si nouæ gentes, atque ignota acies constitisset, aliorum exercituũ exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate, ij sunt quos proximo anno vnam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis, ij cæterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tandiu superstites. Quomodo syluas, saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal robore, pauida & inertia ipso agminis sono pelluntur: sic acerrimi Britannorum iampridem ceciderunt, *reliquus numerus* est ignauorum, & metuentium. Quos, quod tandem inueniistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt nouissimi, ex extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram, & spectabilem victoriam ederitis. Transigite cum expeditionibus, *imponite quinquagesimo anno magnum diem.* Approbate reipub. nunquam exercitui imputari potuisse, aut moras belli, aut causas rebellandi.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium à delinitione militum, & pristinæ virtutis recordatione, quod est in istis efficax. Quippe iucundissimum acroama militum laus ab Imperatore profecta.

II. Artificiosa, & elegans oratio, qua se propositioni insinuat. Fingit enim leui, morata oratione militum vota, & conflictus desideria, vt eos voti sui compotes factos esse pronuntiet.

III. Leuiter tandem proposito irrepit, pugnandum esse, quod cogit necessitas, & suadet gloria. Siquidem decorum est in ipso terrarum, ac naturæ fine cecidisse.

IV. Addit locum facilitatis à persona hostium, qui contemptissimi remanserunt, Numerus magis quam viri. Sic λεῶς, ἀφθὼς, ἀσκάτοι. Homines nullius pretij dicuntur ab Aristophane in nubibus.

DARII ORATIO
ad Milites.
Ex Quinto Curtio lib. 3.

Hæc inter adhortationes militares grauiſſima eſt.

TErrarum, inquit, quas Oceanus hinc aluit, illinc claudit Heleſpontus, paulo ante domini, iam non de gloria, ſed de ſalute, & (quod ſaluti præponitis) de libertate pugnandum eſt: hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut conſtituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoſte certauimus. In Cicilia victos Syria poterat excipere. Magna munimenta regni Tigris, atque Euphrates erant. Ventum eſt eò, vnde pulſis ne fugæ quidem locus eſt. Omnia tam diutino bello exhauſta poſt tergum ſunt. Non incolas ſuos vrbes, non cultores habent terræ. Coniuges quoque, & liberi ſequuntur hanc aciem, parata hoſtibus præda, niſi pro cariſſimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem penè immenſa planities vix caperet, comparaui equos, arma, diſtribui: commeatus, ne tantæ multitudini deeſſent, prouidi: locum in quo acies explicari poſſet, elegi. Cætera in veſtra poteſtate ſunt: audete modo vincere, *famamque (infirmiſſimum aduerſus fortes viros telum) contemnite.* Temeritas eſt, quam adhuc pro virtute timuiſtis, quæ vbi primum impetum effudit, velut quædam animalia, amiſſo aculeo, torpet. Hi vero campi deprehenderê paucitatem, quam Ciciliæ montes abſconderant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam, & exhauſtam. Nam vltimi quos locauit auerſos, terga iam præbent. Obteri mehercule, equorum vngulis poſſunt, etiam ſi nihil præter falcatos currus emiſero, & bello vicerimus, ſi vincimus prælio. Nam ne illis quidem ad fugam locus eſt. Hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet incluſos: & quæ antea pro illis erat, in cõtrariũ cõuerſa ſunt, noſtrũ mobile, & expeditũ agmẽ eſt, illud præda graue. Implicatos ergo ſpolijs noſtris trucidabimus: eademque res & cauſa erit victoriæ, & fructus. Quod ſi quem è vobis nomen gentis mouet, cogitet Macedonum illic arma eſſe, non corpora. Multum enim ſanguinis inuicem hauſimus, & ſemper grauior in paucitate, iactura eſt, Nam Alexander *quantuſcunque ignauus & timidis videri poteſt, vnum animal eſt*: &, *ſi quid mihi creditis, temerarium & vecors, adhuc noſtro pauore, quàm ſua virtute felicius. Nihil autem poteſt eſſe diuturnum, cui non ſubeſt ratio*, licet felicitas aſpirare videatur, tamen ad vltimum temeritati non ſufficit. Præterea breues, & mutabiles vices rerum ſunt, & fortuna nunquã ſimpliciter indulget. Forſitan ita Dij fata ordinauerunt, vt Perſarũ imperium, quod ſecundo curſu per cc. xxx. annos ad ſummum faſtigium inuexerant, magno motu concuterent magis, quàm affligerent, *admonerentque nos fragilitatis humanæ, cuius amnia in proſperis rebus oblitio eſt.* Modò græcis vltrò bellum inferebamus, nunc in ſedibus noſtris propulſamus illatum. Iactamur inuicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod mutuo affectamus, vna gens non capit. Cæterùm etiamſi ſpes non ſubeſſet, neceſſitas tamen ſtimulare deberet. Ad extrema peruentum eſt. Matrem meam, duas filias, Ochum in ſpem huius imperij genitum, illos principes, illam ſobolem regiæ ſtirpis, duces veſtros, regum inſtar vinctos habet: niſi quod in vobis eſt, ipſe ego maiore parte captiuus ſum. *Eripite viſcera mea ex vinculis, reſtituite mihi pignora*, pro quibus ipſe mori non recuſo. Parentem, liberos (nam coniugem in illo carcere amiſi) credite nunc omnes extendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem veſtram, miſericordiam, fidem expoſcere, vt ſeruitute, vt compedibus, vt precario victu ipſos liberetis. *An creditis æquo animo ijs ſeruire, quorum reges eſſe faſtidiunt?* Video admoueri hoſtium aciem: ſed quo propius diſcrimen accedo, hoc minus ijs, quæ dixi, poſſum eſſe contentus. Precor vos per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgoremque ſolis intra fines regni mei orientis, per æternam memoriam Cyri, qui ademptum Medis, Lydiſque imperium primus in Perſidem intulit, vindicate ab vltimo dedecore nomen, gentemque Perſarum. Ite alacres, & ſpe pleni, vt quam gloriam accepiſtis à maioribus veſtris, poſteris relinquatis. *In dextris veſtris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis.* Effugit mortem, quisquis contempſerit; Timidiſſimum quemque conſequitur. Ipſe non patrio more ſolum, ſed etiam vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo, quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum, ſiue ignauiæ fuero.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Proponitur neceſſitas pugnæ, & momentum rei, quod graniſſimum eſt.*

II. *Promiſſa à Rege omnia ad bellum neceſſaria, animis tantum opus eſſe, quos vt faciat, Alexandri famam, & metum appoſite omni induſtria extenuare conatur, quem fama dumtaxat magnum, re autem ipſa contemptum oſtendit.*

III. *Et hoc ab adiunctis prælij, quæ Perſis opportuna, Alexandro infima.*

IV. *Ad ſummum Alexander vnum animal eſt,*

idque

idque vecors, & temerarium: sic hostem extenuat Polybius l. 3.

Πεγάτιά γε μὲν ἐν Σκιώνῃ, ἐν Σκιὰς ἄλοχος, ἔτι δὲ κεκοδξία ἐν πόρῳ, ἐυχείρωτα μᾶλλον τοῖς ἐχθροῖς. Polyb. l. 3. p. 232.

V. Spes ingeritur dictis grauibus, & sententiosis de humanarum rerum vicissitudine, quò fit vt reflante fortuna res Alexandri nimis letas accisûm iri credibile sit. Simile, est quod Demosthenes Philippica prima, sectione xij. de Philippo dicit

Μὰ γὸ ὰς Διᾶ τομίζετ' ἐκεῖνο τὸ μεγέθη πεπρᾶχθαι.

VI. Et spei adtexitur ingens telum necessitas, qua rerum suarum extremam calamitatem tam graui, & morata oratione expenit, vt ferreos animos posset emollire.

VII. Postremò infertur obsecratio grauis, & incensa. Quod autem hic habet de aterno igne, explicat Curt. l. 3. Ignis quem ipsi sacrum & aeternum vocabant, argenteis altaribus praeferebatur.

ALEXANDRI ORATIO
Ad trecentos milites.

Argumentum.

In Sogdianis petra erat expugnatu difficillima, patebat enim in altitudinem stadia 30. in orbem vero 150. undequaque ardua, & praerupta, ne callibus quidem vllis permia. Vnus qui ad cacumen ducebat aditus, & angustus limes, ab hostibus tenebatur. Insederãt enim petram triginta hominum millia. Alexander aduersus impedimenta omnia & naturę, & artificij enitens, ne huic quidem difficultati cedere voluit, & quoniam vis non valuisset, dolo statuit aggredi, hoc igitur commentus est ad eludendos hostes stratagema. Negotium dat ducibus, vt trecentos expeditos iuuenes conquirant exercitatę permicitatis, qui rem pecuariam in montibus exercuerint, ac proinde assuuerint in praecipitijs, & locis denijs insistere: his terrorem incutere hostibus parabat. Qui vt conuenerunt, hac oratione quidfieri velit, exponit. Rationem illis ad cacumen perueniendi aperit, hortatur vt strenue rem aggrediantur, & aduersus omnes difficultates luctentur: denique addit animos propositis praemijs amplissimis, itaque illos dimittit.

Ex Q. Curtio

VObiscum (inquit) ô iuuenes, & mei ęquales, vrbium inuictarum antè munimenta superaui, montium iuga perenni niue obruta emensus sum. Angustias Ciliciæ intraui, Indiæ sine lassitudine frigoris vim perpessus sum, & mei documenta vobis dedi, & vestra habeo. Petra, quam videtis vnum aditum habet, quem barbari obsident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ sunt, nisi quę castra nostra spectant. Inuenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. *Nihil tam altè natura constituit, quo virtus non posit eniti.* Experiendo, quæ cæteri desperauerunt, habemus Asiam in potestate. Euadite in cacumen: quod cum ceperitis, candidis velis mihi signum dabitis: ego copijs admotis hostem in nos à vobis conuertam. Præmium erit ei, qui primus occupauerit verticem, talenta decem; vno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines seruabitur portio. Certum habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quam voluntatem. *Curtius.*

I. Exordium a rebus antea gestis efficacissimum, Opaßi graviora.

II. Propositio rei, in qua callido artificio periculd dissimulantur, & facilitate res alioqui difficilis adumbratur.

III. Hortatio efficax cum praemiorum lenocinio.

GERMANICI ORATIO

Conquestio & hortatio ad vindictam sceleris.

Argumentum.

Germanicus Cæsar peragrata Ægypto in morbum incidit, quo lenatus, alio repente fuit correptus, quo grauiter conflictatus est: & suberat suspicio oblati à Pisone praside Syriæ veneni. Desperata valetudine, sic apud amicos, qui tum frequentes aderant moribundus loquutus est. Rogat ne impunitum tantum scelus patiantur esse Pisoni & Plancinæ eius vxori, quæ particeps sceleris credebatur. Rationem panarum persequendarum aperit.

EX TACITO.

SI fato concederem, iustus mihi dolor etiã aduersus Deos esset, quod me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent: nunc scelere Pisoms, & Plancinæ interceptus *vltimas preces pectoribus vestris relinquo*. Referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidijs circumuentus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes mea, si quos propinquus sanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, illachrymabunt quondam florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud Senatum, inuocandi leges. *Non præcipuum hoc amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo questu*, sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti. Vindicabitis vos, si me potius, quam fortunam meam fouebatis. Ostendite pop. Rom. Diui Augusti Nepotem, eandemque coniugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent.

I. Queritur de Pisone, *sed hæc nimis mollis, & languida videtur oratio apud Sapientem, qui vitam omnem, & mortem ὑλικῶν ἀξιῶν putat, vt loquitur Synesius lib. de prouidentia.*

II. Vltionem flagitat, inerat hoc animis, & adhuc regnat peßimum axioma, inimicum vlciscivitã accipere est alterã. *Publius Syrus. Fatum autem cuius hîc initio meminit est, τὸν μαρτύρων θάνατον, vt appellatur à Demosthene in oratione περὶ στεφάνου, quæ opponitur morti violentæ. Sic Cicero dixit mori suo fato, naturali scilicet morte post iustum ætatis curriculum confici.*

ALEXANDRI ORATIO.

Hortatoria ad expeditionem.

Argumentum.

Inclinatis iam animis multitudinis ad requietem laboriosæ militiæ optandam, accesserat sparsus, sine autore quidem, sed ex diuturniorum statiuorum occasione excitatus missionis rumor. Qui & si temere percrebuerat, tamen tanta fuerat omnium auiditate acceptus, vt iam totis castris à gregarijs militibus reditus compararetur. Que res non medio criter Alexandrum vix ea ingressum, que animo, & spe præceperat, perculit.

A *Itaque proceribus per errorem incusatis, illis ipsis authoribus vulgus ab eo errore, & cupiditate deducere hac oratione statuit, qua leniter obiurgat milites quod immaturum suarum victoriarum fructum velint percipere. Duas exponit consilij sui causas, cur nondum inceptis desistat. Neque quæ parta sint retineri posse, nisi subactis hostibus, qui supersint, & his domitis, multo vberiores victoriæ fructus ostendi, & se se offerre, hæc nisi pacata teneri non posse: pa-*
B *cata vero secum his multò plura esse allatura. Eos præterea ad persequendas de percussoribus Darij pœnas impellit,*

Ex Quinto Curtio.

MAgnitudinem rerum, quas gessimus, Milites, intuentibus vobis, minime mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere: vt omittam Illyricos, Tri-
C ballos, Beotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponesum, quorum alia ductu meo, alia imperio, auspicioque perdomui. Ecce orsi bellum ad Hellespontum, Ionas Æolidem seruitio barbariæ impotentis exemimus. Cariam, Lydiam, Cappadociam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphiliam, Picides, Ciliciam: Syriam, Phœnicem, Armeniam, Persidem, Medos, Parthienem habemus in potestate. Plures prouincias complexus sum, quam alij vrbes ceperunt: & nescio an enumeranti mihi quasdam ipsarum rerum multitudo subduxerit. Itaque si crederem satis certam esse
D possessionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus, ego vero, milites, ad Penates meos, ad parentem, sororesque, & cæteros ciues, vel renitentibus vobis erumperem, vt ibi potissimum parta vobiscum laude, & gloria fruerer, vbi nos vberrima victoriæ præmia expectant, liberorum, coniugum, parentumque lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum secura possessio. Sed in nouo, & (si verum fateri volumus) *precario imperio*, adhuc iugum eius rigida ceruice subeuntibus barbaris, tempore (milites) opus est, dum mitioribus ingenijs im-
E buuntur, & efferatos mollior consuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem statuto tempore expectant, adeo etiam illa sensus omnis expertia, tamen sua lege mitescunt. Quid creditis tot gentes alterius imperio, ac nomine assuetas, non sacris, non moribus, non comercio linguæ cohærentes, eodem prælio domitas esse, quo victæ sunt? Vestris armis continentur, non suis moribus, sed qui præsentes metuunt, in absentia hostes erunt: Cum feris bestijs res est, quas captas, & inclusas, quia ipsa-

Tempus.

rum

rum natura non poteſt, longior dies miti- A
gat. Et adhuc ſic ago tanquam omnia ſub-
acta ſint armis, quæ fuerunt in ditione Da-
rij. Hyrcaniam Nabarzanes occupauit.
Bactra non poſſidet ſolum parricida Beſ-
ſus, ſed etiam minatur. Sogdiani, Dahæ,
Maſſagetæ, Sacæ, Indi ſui iuris ſunt. Om-
nes hi ſimul, ſi terga noſtra viderint, ſequē-
tur. Illi enim eiuſdem nationis ſunt, nos
alienigenæ & externi. Suis autem quique
parent placidius, etiam cum is præeſt, qui
magis timeri poteſt. Proinde aut quæ ce-
pimus, omittenda ſunt: aut quæ non ha- B
bemus, occupanda. Sicut in corporibus æ-
gris, milites, nihil quod nociturum eſt me-
dici relinquunt, ſic nos quicquid obſtat
imperio, recidamus. *Parua ſæpe ſcintilla con-
tempta magnum excitauit incendium. Nihil tutò
in hoſte deſpicitur, quem ſpreueris, valentiorem
negligentia facies.* Ne Darius quidem hære-
ditarium Perſarum accepit imperium, ſed
in ſedem Cyri beneficio Bagoæ caſtrati ho-
minis admiſſus: ne vos magno labore cre-
datis Beſſum vacuum regnum occupatu-
rum. Nos verò peccauimus, Milites, ſi C
Darium ob hoc vicimus, vt ſeruo eius tra-
deremus imperium, qui vltimum auſus ſce-
lus, regem ſuum etiam externæ opis egen-
tem, certè cui nos victores pepercisſemus,
quaſi captiuum in vinculis habuit, ad vlti-
mum, ne à nobis conſeruari poſſet, occidit.
Hunc vos regnare patiemini? quem equi-
dem crucifixum videre feſtino, omnibuſ-
que Regibus, gentibuſque fidei, quam vio-
lauit, meritas pœnas ſoluentem. At hercu-
lè, ſi mox eundem Græcorum vrbes, aut D
Helleſpontum vaſtare nuntiatum erit vo-
bis, quo dolore afficiemini. Beſſum præ-
mia veſtræ occupaſſe victoriæ? Tunc ad re-
petendas res feſtinabitis, tunc arma capie-
tis. Quanto autem præſtat territum adhuc,
& vix mentis ſuæ compotem opprimere?
Quatridui nobis iter ſupereſt: qui tot
proculcauimus niues, tot amnes ſuperauī-
mus, tot montium iuga tranſcurrimus, non
mare illud, quod exæſtuās iter fluctibus oc-
cupat, euntes nos moratur: non Ciliciæ
fauces, & anguſtiæ includunt: plana om-
nia, & prona ſunt, *in ipſo limine victoriæ ſta-
mus.* Pauci nobis fugitiui, & Domini ſui in- E
terfectores ſuperſunt. Egregium me her-
cule opus, & inter præmia gloriæ veſtræ
numerandum, poſteritati, famæque trade-
tis: Darii quoque hoſtis, finito poſt mor-
tem eius odio, parricidas eſſe vos vltos,
neminem impium effugiſſe manus ve-
ſtras, hoc perpetrato: quanto credi-
tis Perſas obſequentiores fore, quum in-
tellexerint vos pia bella ſuſcipere, & Beſſi
ſceleri, non nomini ſuo iraſci?

Inter grauiſſimas hortationes eſt Cyri
morientis ad filios oratio apud Xenophōtē
παῖδας ἑαυτοῦ, quā, quia prolixior eſt, omitto.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Demulcet à rebus antea geſtis. Quod fuit durum pati meminiſſe dulce eſt.

II. Verùm ſtabilienda eſt fortuna ſemel erecta atque in eo mora opus eſt.

III. Et hoc probatur, ab adiunctis domitarum gentium.

IV. Sed neque omnia domita, aut pacata.

V. Et hæ reliquæ ſi negligantur, vt paruæ ſcintillæ contemptæ, magnum excitabunt incendium.

Α δηλα γὰρ τὰ μὴ πολέμων, καὶ ἐκ ὀλίγου τὰ πολλὰ, *vt ait Thucidides in oratione Archidami citata*

VI. Grauiſſime vrget à Beſſi parricidio, & indignitate, cui crux debetur, non regnum ab eo occupatum.

VII. Poſt iuſtiſſimas, & neceſſarias belli rationes facilitas rei conficiendæ expenditur.

VIII. Ad ſummum, generoſarum mentium eſca gloria, hîc autē actus extremus eſt, ſed glorioſiſſimus eſt, & quaſi aurea totius operis Coronis.

CONSVLTATIONES

CONSVLTATIO DE propagando imperio.

ORATIO ALEXANDRI ad milites.

In hac exhortatione elucet, vis blandæ perſuaſionis, & dominium illius Suade, fortiter & ſuauiter in animos influentis.

NOn ignoro, Milites, multa quæ terrere vos poſſent ab incolis Indiæ per hos dies de iuduſtria eſſe iactata, ſed non eſt improuiſa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, ſic Meſopotamiæ campos, Tigrim, & Euphratem, quorum alterum vado tranſiuimus, alterum ponte terribilem fecerant Perſæ *Nunquam ad liquidum fama perducitur.* Omnia illa tradēte maiora ſunt vero. Noſtra quoque gloria, cum ſit ex ſolido, plus tamen habet nominis, quam operis, modo quis belluas offerentes mœnium ſpeciem, quis Hydaſpem amnem, quis cætera auditu maiora, quam vero ſuſtinere poſſe credebat? Olim hercule *fugiſſemus ex Aſia, ſi nos fabulæ* debellare *potuiſſent.* Creditiſne Elephantorum greges maiores eſſe, quam vſquam armentorum ſunt, cum & rarum ſit animal, nec facilè capiatur, multoque difficilius mitigatur. Atqui eadem vanitas copias peditum, equitumque numerauit. *Ex Q. Curtio.*

Nam flumen,quo latius fusum est, hoc placidius stagnat,quippe angustis ripis coercitum, & in angustiorem alueum elisum torrentes aquas inuehit. Contra, statio aluei, segnior cursus est. Præterea in ripa omne periculum est, vbi applicantes nauigia hostis expectat. Ita quantumcumque flumen interuenit, idem futurum discrimen est euadentium in terra. Sed omnia ista vera esse fingámus. Vtrum ne vos magnitudo belluarum, an multitudo hostium terret? Quod pertinet ad Elephantos, præsens habemus exemplum in suos vehementius, quam in nos incurrerunt, tam vasta corpora securibus, falcibusque mutilata sunt: *Elephăti.* quid autem interest,totidem sint,quod Porus habuit, an tria millia cum vno, aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinare videmus. Deinde paucos quoque, & incommode regunt. Congregata vero tot millia,ipsa se elidunt, vbi nec stare, nec fugere potuerint, inhabiles vastorum, corporum moles. Equidem sic animalia ista contempsi,vt cum haberem ipse, non opposuerim, satis gnarus plus suis,quam hostibus periculi inferre. At enim equitum, peditumque multitudo vos commouet? cum paucis enim pugnare soliti estis, & nunc primum inconditam sustinebitis turbam? Testis aduersus multitudinem inuicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia innundata cruore Persarum, & Arbela, cuius campi deuictorum à vobis ossibus strati sunt. Sero hostium legiones numerare cœpistis, postea quàm solitudinem in Asia vincendo feciſtis. Cum per Hellespontum nauigaremus, de paucitate nostra cogitandum fuit: nunc nos Scytæ sequntur, Bactriana auxilia præsto sunt. Dacæ, Sogdianique inter nos militant. Nec tamen illi turbæ confido,vestras manus intueor, vestram virtutem rerum, quas gesturus sum vadem, prædemque, habeo. Quamdiu vobiscum in acie stabo, nec mei,nec hostium exercitus meminero. Vos modo animos mihi plenos alacritatis, ac fiduciæ adhibete. Non in limine operum, laborumque nostrorum, sed in exitu stamus; peruenimus ad solis ortum,& Oceanũ, nisi obstat ignauia, inde victores perdomito fine terrarum reuertemur in patriam. Nolite(quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Maiora sunt periculis præmia, diues eadem,&imbellis est regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quam ad prædam. Digni estis, qui opes,quas illud mare littoribus inuenit referatis in patriam. Digni qui nihil inexpertum, nihil metu omissum relinquatis, per vos, gloriamque vestram, qua humanum fastigium exceditis, perque & mea in vos, & in me vestra merita, quibus inuicti contendimus oro,quæsoque, ne humanarum rerum terminos, adeuntem alumnum, commilitonēque vestrum, ne dicam Regem deseratis. Cętera vobis imperaui, hoc vnum debiturus sum: & is vos rogo, qui nihil vnquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui sæpe aciē clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculē, Liberumque Patrem, si inuidia abfuerit æquabo. Date hoc precibus meis,& tandem obstinatum silentium rumpite. Vbi est ille clamor alacritatis vestræ index? Vbi est ille meorum Macedonum vultus? Non agnosco vos milites, nec agnosci videor à vobis,surdas iamdudum aures pulso, aduersos animos, & infractos excitare conor. Nescio quid imprudens in vos deliqui,quod me,ne intueri quidem vultis,in solitudine mihi videor esse. Nemo respondet, nemo saltem negat, quos alloquor, quid autem postulo? vestram gloriam,& magnitudinem iudicamus. Vbi sunt illi, quorum certamen paulo ante vidi contendentium, qui potissimum vulnerati Regis corpus exciperent, desertus destitutus sum, hostibus deditus. Sed solus quoque ire perseuerabo. Obiicite me fluminibus, & belluis, & illis gentibus, quarum nomina horretis, iuueniam qui desertum à vobis sequantur, Scythæ, Bactrianique erunt mecum, hostes paulo ante, nunc milites nostri. Mori præstat, quam precariò Imperatorem esse. Ite reduces domos, ite deserto rege ouantes. Ego hic à vobis desperatæ victoriæ, aut honestæ morti locum iuueniam.

Exhortatio blãda

finis non negligendus.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium captat à sparsis rumoribus, & afflato terrore, quem statim discutere, conatur cum sua naturâ famam mendacem experimentis comprobat. Recte in eam sententiam dixit Lucanus libro primo, Quisque pauendo dat vires famæ, nulloque auctore malorum Quæ finxere timent Lucan.l.1. & Tertull. in Apologetico. Cur malum fama? quia velox,an quia plurimum mendax?

II. Atque vt prudens orator timoris scrupulos radicitus euellat, causas scrutatur, illæ sunt partim in difficultate trajciendi fluminis, partim ex hostium multitudine, Elephantorumque terroribus, quæ omnia soleirtus extenuat. Porro de Elephantis Indicis,qui sunt Lybicis præstantiores, deque eorum pugna, & moderatione, multa Polybius lib. v.

III. Extenuatis rebus hostium suas exaggerat, & quasi σωματοποιεῖ, sunt autem illæ, virtutes antea partæ, bellicarum rerum peritia, gloria nominis, exterarum gentium subsidia, Macedonum robora.

IV. His commemoratis succedit hortatio blanda, & illex, cui additur etiam precatio, qua nihil suauius & robustius, nam vt ait Tacitus. Suasio: & precatio ab eo, qui potest iubere, vim necessitatis habet Ad summum nihil omittit ad delinendos milites,

milites, modò laudans, modò increpans, modò blandienti, modò irato similis, amore, metu, pudore, potentissimis machinis pugnat, & quasi dulcia spargit fulmina.

A

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Artificiosissima hæc responsio, in qua primùm milites dant manus suo Imperatori, promptissima quæque obsequia polliciti, mox leni insinuatione spargunt mites querimonias, quarum tantæ sunt illecebræ, vt querendo auidissimum gloriæ iuuenem, molliori tractent articulo, & vehementer laudent: sibi quoque subsidium, & cessationem laborum in hac ærumnosissima expeditione suauiter, & magna rationum efficacitate flagitent.*

ORATIO PŌENI AD Alexandum priori respondens.

Ex Curt. lib. 9.

DIj prohibeant à nobis impias mentes, & profectò prohibent. Idem animus est tuis, qui fuit B semper, ire iusseris, pugnare, periclitari, sanguine nostro commendare posterirati tuum nomen. Proinde, si perseueras, inermes quoque, & nudi, & exangues, vt cumque tibi cordi est sequimur, vel antecedimus. Sed si audire vis, non fictas tuorum militum voces, verum necessitate vltima expressas, præbe quæso propitias aures, imperium, atque auspicium tuum constantissime secutis, & quocunque pergis secuturis. Vicisti, Rex, magnitudine rerū, non hostes modò, sed etiam milites. Quicquid mortalitas capere poterat, impleuimus; emensis maria, terrásque melius nobis, quam incolis omnia nata sunt. Penè in vltimo mundi fine consistimus, in alium orbem paras ire, & Indiam quæris, Indis quoque ignotam. Inter feras, serpentesque degentes eruere ex latebris, & cubiculis suis expetis, vt *plura quam sol videt victoria lustres. Digna prorsus cogitatio animo tuo, sed altior nostro. Virtus enim tua semper in incremento erit, nostra vis in fine iam est.* Intuere corpora exanguia tot perfossa vulneribus, tot cicatricibus putrida. Iam tela hebetia sunt, iam arma deficiunt, vestem Persicam induimus, quia domestica subuehi non potest. In externum degenerauimus cultum. Quoto cuique lorica est? quis equū habet? iube quæri, quam multos ferui ipsorum persecuti sunt? quod cuique superfit ex præda? *Omnium victores, omnium inopes sumus. Nec luxuria laboramus, sed bello.* Instrumenta belli consumpsimus, hunc tu pulcherrimum exercitum nudum obiicies belluis? quarum vt multitudinem augeant de industria barbari, magnum tamen esse numerum, etiam ex mendacio intelligo. Quod si adhuc penetrare in Indiam certum est, Regio à meridie minus vastata est. Qua subacta, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit esse natura *Cur circuitu petis gloriam, quę ad manum posita est?* Sic quoque occurrit Oceanus. Nisi mauis errare, *peruenimus, quo tua fortuna ducit.* Hæc tecum, quem sine te, cum his loqui malui, non vti inirem circunstantis exercitus gratiam, sed vt voeem loquentium potius, quam vt gemitum murmurantium audires.

CONSVLTATIO DE *Imperatore eligendo.*

ORATIO PERDICÆ ad Milites.

Argumentum.

Cum Babylone defunctus esset Alexander, & totus exercitus erepto sibi duce suo, mœrore consternatus esset. Perdica præcipuus amicorum Alexandri, qui moriens ipse annulum suum tradiderat conuocata concione, admonet, vt Regi vltimos honores exoluant, deinde de alio eligendo, quamprimum cogitent.

EGo quidem annulum, quo *Ex Curt.* D ille regni, atque imperij vires *lib. 10.* obsignare erat solitus, traditum ab ipso mihi, reddo vobis. Cæterum quanquā nulla clades hinc, qua affecti sumus, par ab iratis Dijs excogitari potest, tamen magnitudinem rerum, quas egit, intuentibus crédere licet, *tantum virum Deos accommodasse rebus humanis, quarum sorte completa* cito repeterent eum suæ stirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo supereſt, quam quod semper ab immortalitate subducitur, corpori, nominique, quamprimum iusta soluamus, haud obliti, in qua vrbe, inter quos simus, quali Rege, ac præside spoliati. E Tractandum est, Commilitones, cogitandumque, vt victoriam partam inter hos, de quibus parta est obtinere possumus. *Capite opus est.* Hoc ne vno, an pluribus in vestra potestate est. Illud scire debetis, *militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu.* Sextus mensis est, quo Roxane prægnās est. Optamus vt marem enitatur, cuius regnum Dijs approbantibus futurum, quandocunque adoleuerit. Interim, à quibus regi velitis destinate.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Hæc oratio valde morata eſt, & ciuilis, præfert enim inſignem moderationem, & fidem ipſius Perdiccæ, quod magnum erat amoris, & beneuolentiæ lenocinium. Atque vt à Principe viro profecta, ſententias habet verbis preſſas, rebus magnas, vt cum dicit* Alexandrum commodatum terris, non datum. Obſeruatum eſt (*inquit*) *Fabius lib. 6.* eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat inuidiam. Ne videlicet vltra, quam homini datum eſt noſtra prouehantur. *Deinde, quod habet* Militarem ſine duce turbam, corpus eſſe ſine ſpiritu, *Rectè ad mentem Senecæ, qui de Imperatore ait*, Is eſt ſpiritus, quem tot millia trahunt. *Epaminondas apud S. Maximum ſerm. 9. de Magiſtratu, & poteſtate, cum magnum, & pulchrum videret exercitum ſine duce.* Quanta (*inquit*) bellua caput nullum habet.

ORATIO PTOLOMÆI.

DIgna prorſus eſt ſoboles, quæ Macedonũ imperet genti Roxanis, vel Arſinæ filius, cuius nomẽ quoque in Europa dicere pigeat. Majore ex parte captiui eſt. Cur Perſas vicerimus, vt ſtirpi eorum ſeruiamus? quod iuſti illi reges Darius, & Xerxes, tot millium agminibus, tantiſque claſſibus nequicquam petiuerunt. Mea ſententia hæc eſt, vt ſede Alexandri in regia poſita, qui conſiliis eius adhibebantur, coeant, quoties in commune conſulto opus fuerit, eoque quod major pars eorum decreuerit, ſtatuo. Duces præfectique copiarum his pareant.

ORATIO MELEAGRI.

Dura, & aſpera, quæ truculentum oratorem facile arguat.

NEc Dij ſiuerit, vt Alexandri fortuna, tantique regni faſtigium in iſtos humeros ruat, homines certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quam hic eſt, ſe de viris tantum, quibus inuitis nihil perpeti neceſſe eſt. Nec vero intereſt Roxanis filium quandocumque genitus erit, an Perdicam regem habeatis, cum iſte ſub tutelæ ſpecie regnum occupaturus ſit. Itaque nemo ei rex placet, niſi qui nondum natus eſt, & in tanta omnium feſtinatione, non iuſta modo, ſed etiam neceſſaria, exactos menſes ſolus expectat, & iam diuinat marem eſſe conceptum, quem vos dubitatis paratum eſſe, vel ſubdere. Si mediusfidius Alexander hunc nobis regem poſt ſe reliquiſſet, id ſolum ex his, quæ imperaſſet non faciendum eſſe cenſerem. Quin igitur ad diripiendos theſauros diſcurritis? Harum enim opum regiarum, vtique populus eſt hæres.

CONSVLTATIO PERSARVM DE STATV *Monarchiæ, & Ariſtocratiæ, Democratiæ.*

OTANIS ORATIO PRO IMPERIO populari.

Ex Herodoto.

Argumentum.

Oppreſſo Mago, qui Perſarum errore abuſus erat ad regnum occupandum, quia inter regnum erat, conſultant proceres, quid facto opus ſit, & quod genus adminiſtrandæ Reipublicæ ſit ſaluberrimum. In his Otanes populare imperium cæteris anteponit omnibus, in quam ſententiam hactenus eſt habita oratio, quæ potiſſimum regni, & popularis imperij contentionem habet.

Ex editione Hẽrici Steph.

ΔΟΚΕΕΙ μοὶ δοκέει ἕνα μὲ ἡμέων μουνάρχον μοῦνον μηκέτι γενέσθαι· οὔτε γὰρ ἡδὺ, οὔτε ἀγαθόν. εἴδετε μὲν γὰρ τὸν Καμβύσεω ὕβριν ἐπ' ὅσον ἐπεξῆλθε, μετεσχήκατε δὲ καὶ αὐτοὶ τῆς μάγου ὕβριος. καὶ ὡς χρὴ εἶναι μουνάρχην ἀνδρὶ ἀγαθῷ, ἐπιστάμενον ἄνευ φθόνου ἔχειν, τοῦτο ἐκ τοῦ παρεόντος ἔχων ἥκιστα ἐπιτήδεος ἐστὶ ἐνθρώποισι· ἔχει γὰρ πάντα ἐξὸν ποιέειν τὰ θέλει, καὶ οὐκ ὑπεύθυνος ἐών. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐς τὸν ἄριστον ἄνδρα τῶν ἀνθρώπων μοναρχίη μεταβαλοῦσα ἐς τοῦτο ἄγει τὸν τρόπον τὸν ἐκτὸς τῶν κατεστεώτων ἀγαθῶν. φθόνος γὰρ ἐμφύεται ἀνθρώπῳ ἐκ πολλοῦ· φθονέων δὲ πολλὰ κακὰ ἐργάζεται. ὑπερφίαλος δὲ ἐὼν ἅμα τῷ φθόνῳ πάντα τὰ κακὰ ἐργάζεται· ἀνδρὶ μὲν γὰρ τυράννῳ ἐκ τοῦ παρεόντος ἐστὶ ἄκαρπα εἶναι τὰ ἀγαθὰ, ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἀεὶ τὰ ἐπιτήδεα μᾶλλον ἢ τοῖσι δικαίοισι. καὶ ἐν μὲν τῇ ἰδίῃ πόλει ἐστὶ ἐχθρὸς τοῖσι ἀστοῖσι τοῖσι ἐπιεικεστάτοισι, ἥδεται δὲ τοῖσι κακίστοισι τῶν πολιτέων· ἔτι δὲ ἐστὶ ἄπιστος ἐς τὰ ἔσχατα. ἢν γὰρ αὐτὸν μετρίως θωπεύσῃς, ἀχθόμενος ὅτι οὐ προσκυνέεται, ἢν δὲ προσκυνέηται, ἀχθόμενος ὅτι οὐ θεραπεύεται ὡς ἐπὶ μέγα. ἐγὼ δὲ καὶ τὸ μέγιστον ἐρέω κακὸν τυραννίδος· ἐστὶ ἐκ νόμου ἀνδρὶ τυράννῳ ἁμαρτάνειν· ἐστὶ δὲ ὑπὸ ὑβριος καὶ φθόνου πάντα τὰ κακά. τὰ μὲν γὰρ ἔργα τὰ ἐκ τοῦ ὑβριστέω ἐστὶ ὑπὸ κόρου· τὰ δὲ ἐκ τοῦ φθόνου πολλὰ ἐόντα ἐστὶ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐκτὸς τῶν κατεστεώτων ἀγαθῶν. ἀλλὰ γὰρ ἄλλα τε ἄτοπα ἐστὶ ἐν τῇ τυραννίδι, καὶ τὸ ἐξαιρέειν τὸν ἄνδρα τὸν ἐθέλει ἄνευ δίκης, καὶ κτείνειν, καὶ ἐξεῖναι ἐθέλει ἀνδρὶ τυράννῳ· τὸ δὲ δῆμον ἄρχοντα πρῶτον μὲν οὔνομα οὐκ ἔστι τῷ πάντων κάλλιστον ἰσονομίη· ἔπειτα δὲ τὰ τοῦ μουνάρχου οὐ ποιέει τὰ τοῦ δήμου ἄρχοντος· ἀρχὰς γὰρ λαγχάνει κατὰ λόχον, καὶ ὑπεύθυνος ἐστὶ τὰς ἀρχὰς· βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει· ἐγὼ μὲν δὴ τὴν γνώμην ταύτην ἀποφαίνομαι, ἡμῖν μὴ ἐπιγίνεσθαι μουνάρχην· ἀπολέσαι γὰρ τὸ πάτριον κράτος οὐ καλὸν κρίνω· ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἐπικρατέειν.

Quidem vt poſthac noſtrum vnus rerum ſolus potiatur, author nequaquam fuerim: Quoniam id neque iucundum, neque vtile eſt. Nam quò progreſſa ſit Cambyſis

κατηρτημένον

κατηρτημένον μοναρχίαν, τῇ ἕξει ἀνευδύνως ποιεῖν τὰ βούλεται, καὶ γὰρ ἂν τὸ ἄειστον ἀνδρῶν πάντων ἔσχηται ἐς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἐκτὸς τῶν ἐωθότων νομίμων σήσεις ἐγγίνεται μὲ γὰρ ἡ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν. φθόνος δ' ἀρχῆθεν ἐνεμφύεται ἀνθρώπῳ δύο δ' ἔχων ταῦτα, ἔχει πᾶσαν κακότητα. τὰ μὲ γὰρ ὕβρει κεκορημένος ὤρσει πολλὰ, καὶ ἀπάσαλα, τὸ δ' φθόνῳ. καί τοι ἄνδρα γε τύραννον, ἀφθονον ἔδει εἶναι, ἔχοντά γε πάντα τὰ ἀγαθά. τὸ δ' ὑπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πολίτας πέφυκε. φθονέει γὰρ τοῖσι ἀρίστοισι θρίεσσί τε καὶ ζώοισι, χάιρει δ' τοῖσι κακίστοισι τῶν ἀστῶν. διαβολὰς δ' ἄριστον ἐνδέχεσθαι ἥκιστα. ἀναρμοστότατον δ' πάντων. ὧν τε γὰρ αὐτὸν μετείως θωυμάζης, ἀπέχθεται ὅτι οὐ κάρτα θεραπεύεται. ὧν τε θεραπεύη τις κάρτα, ἄχθεται, ἅτε δωπείαν ἠρυμένος. τὰ δ' δὴ μέγιστα ἔρχεται ἐρέων νόμαιά τε κινεῖ πάτρια, καὶ βιᾶται γυναῖκας, κτείνει τε ἀκρίτως. πλῆθος δ' ἄρχον, θεῖον μὲ οὔνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην, δεύτερα δ', τούτων τῶν ὁ μούναρχος, ποιέει οὐδέν. πάλῳ μὲ γὰρ ἀρχὰς ἄρχει, ἀνεύθυνον δὲ ἀρχὴν ἔχει, βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει. πίθεμαι ὦν γνώμην, μετέντας ἡμέας μοναρχίην, τὸ πλῆθος ἀέξειν, ἐν γὰρ τῷ πλεῳ ἐνὶ τὰ πάντα.

insolentia vidistis,& Magi quoque insolentiam experti estis. Qui autem, obsecro, sub vnius dominatu res bene constitutæ esse, rectéque, & ordine administrari queant, cùm ei pro libidine agere omnia impune liceat? & cum hic dominatus sit eiusmodi, qui virum omnium alioqui optimum de pristinis curis, cogitationibusque dimouere possit? Etenim ad inuidiam iam inde ab initio homini ingenitam, accedit ex præsentibus bonis insolentia. Quæ duo cùm habet, malorum omnium fontẽ habet: Quippe qui ex insolentia, qua turget, ad multa facinora, ad multa etiam ex inuidia prorumpat. Nam eum quidem, qui solus rerum potitur, ab omni inuidia remotum esse deceret, vtpote qui omnia bona possideat: Sed ita se erga populares suos gerit, vt qui plane contrario præditus est ingenio. Siquidem eorum optimis quibusque, qui superstites sunt, inuidet, pessimis autem delectatur: criminationibus, etiam, & calumnijs locum dare, optimum esse censet. & (quod est quiddam maxime secum dissidens) siquidem eum non valde suspicias infensus est, quod non impensè colatur: sin impensè quis eum colat, eo cultu tanquam assentatione offenditur, vt autem ad ea multa, quæ omnium grauissima sunt, veniam, iura patria euertit, mulierum est stuprator, indemnatorum interfector. At cum dominatur populus, primùm quidem nomẽ obtinet omnium pulcherrimum, Isonomian, (id est iuris æquabilitatem) deinde vero nihil eorum agit, quæ is, penes quem vnum est summa rerum, agere solet. Sortitur enim populus magistratus, & administrationis rationes refert, suaque consilia inter se communicant. Quamobrem censeo nobis, missum facientibus vnius dominatum, populum euehendum esse, in eo enim nihil desiderare possumus.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Præceps, & concisa sententia contra μοναρχίαν, cuius ratio duplex affertur, in genere. Vna vtilitatem spectat, altera voluptatem.

II. Primò dissuadet à recentibus exemplis Cambysis, & Smerdis, quorum contumeliæ, cui tandem ignotæ?

III. A natura regni, magnum nequitiæ irritamentum nimia potentia. Quod non potest vult posse, qui nimium potest. *Et fermè duo regum morbi, contumelia, & inuidia. Hæc (inquit) ex vitæ mollitia, & bonorum affluentia, illa ex metu, & insatiabili ambitionis cupiditate. Hinc aliæ, atque aliæ vitiorum pestes oriuntur.*

IV. Antapodosis status popularis, in qua (inquit) nomen blandum, criminum exilium, moderatio prudens, & mansueta ex consiliorum omnium consociatione.

ORATIO MEGABYSI.

Ex eodem Herodoto.

Argumentum.

Sententiam dixit in eodem consilio Megabysus, placereque sibi ostendit quid superiori sententia regnum videbat abrogari; sed nequaquam sibi probari, quod rerum summam ad populum deferret, eique generi pauorum dominatum anteponit.

DE ARISTOCRATIA.

Τὰ μὲν Ὀτάνης εἶπε περὶ δήμου παύσαι, λελέχθω καὶ μοὶ ταῦτα. τὰ δ' ἐς τὸ πλῆθος αἰρέειν τὸ κράτος χρήμας τ' ἀφίεσθαι ἡμάρτηκε, ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδὲν ἄνοητότερον, οὐδὲν ὑβριστότερον. ἢ περὶ που ὕβριος φεύγοντας ἀνδρὸς, ἐς δῆμον ἀκολάστου ὕβριν πεσεῖν, βαρὺ καὶ δεινῶς ἀνασχετόν. ὁ μὲν γὰρ εἴ τι ποιέει, γνώσεταί τι ποιέων. τοῦ δ' ἀ γνώσεται εἰσί. κῶς γὰρ ἄν γνοίη ὅς οὔτ' ἐδιδάχθη, οὔτε οἱ δεῦρο καλὸν οὐδὲν, οὐδὲ αἰσχρὸν ξυνέστι; ἐπί τε ἐμπεσὼν τὰ πρήγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ ποταμῷ ἴκελος: δήμῳ μὲν νυν οἱ Πέρσησι κακὸν τοῦτο, οὗτοι χρήσουσι. ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τ' ἀρίστων ἐπιλεξάντες ὁμιλίην, τούτοισι ἀρξομεν τὸ κράτος, ἐν γὰρ δὴ τούτοισι, καὶ αὐτοὶ ἐσόμεθα, ἀρίστων γ' ἀνδρῶν εἰκὸς ἄριστα βουλεύματα γίνεσθαι.

EA quidem, quæ Otanes, ad abolendum vnius dominatum, pertinentia dixit, à me quoque dicta sunto: sed quod ad summam rerum populo deferendam hortatur, in eo certe ab optima aberrauit sententia. Futili enim multitudine nihil est amentius, nihil est insolentius, atqui nos, dum tyranni insolentiam fugimus, in populi petulantis insolentiam incidere, omnino intolerabile fuerit. Ille enim, si quid facit, quid faciat intelligit, at hic nulla intelligētia præditus est. Ecqua enim præditus esse possit, qui neque edoctus est, neque quicquam eorum, quæ honesta sunt, aut sibi cōuenientia, cognitum habet? Sed in negotia, quæ gerenda sunt, irruens, ea sine vllo consilio protrudit, torrenti similis. Quamobrem, qui Persis malè consultum cupiunt, ii populare imperium experiantur. At nos præstantissimorum virorum delecto cœtu, imperium illis tradamus. In eorum enim & ipsi numero erimus. Ac profecto, vt præstantissimorum præstantissima consilia sint, rationi consentaneum est.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Dissuadet à natura populi, qui est* δυσπαιδευτότατον ζῶον, *animal morosum, intractabile, præceps, inops consilij, torrenti fluuio simile. Plato etiam definit animal,* ζῶον ἄγριον, ἀνήμερον, *animal inuidum, crudele, ingo disciplinæ exolutum.*

ORATIO DARII.

Ex eodem, ibidem.

Argumentum.

Tertio loco sententiam dixit Darius, qua regium Imperium probat. Præstare enim aliis grauitate, stabilitate, commoditate regendæ reipublicæ.

PRO REGNO.

Μοὶ τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα, δοκέει ὀρθῶς λέξαι. τὰ δ' ἐς ὀλιγαρχίαν, οὐκ ὀρθῶς. τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τ' λέγω ἀρίστων ἐόντων, δήμου τε ἀρίστου, καὶ ὀλιγαρχίης, καὶ μουναρχίου, πολλῷ τοῦτο προέχειν λέγω. ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη. γνώμη γὰρ τοιαύτῃ χρεώμενος ἐπιτροπεύοι ἂν ἀμώμητος τοῖς πολίτῃσι, σιγᾷ τὸ ἂν ἐπὶ δυσμενέας ἀνδρὸς οὕτω μάλιστα. ἐν δ' ὀλιγαρχίῃ. πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκεύσι ἐς τὸ κοινὸν, ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγίνεσθαι. αὐτῶν γὰρ ἕκαστος βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι, γνώμησί τε νικᾷ, ἐς ἔχθεα μεγάλα ἐκπίπτουσι ἀπηνέα). ἐξ ὧν στάσις ἐγίνετο). ἐκ δ' τ στάσιος, φόνος; ἐκ δὲ τοῦ φόνου, ἐπέβη ἐς

AT mihi, quę Megabizus de statu dominatus popularis dixit, recte dicta esse videntur: At quæ de paucorum dominatu, non item. Si enim tres proponantur status, quorum vnusquisque suo in genere sit præstantissimus, dominatus populi, paucorum dominatus, & vnius, hunc longè antecellere dico, viro enim quopiam optimo nihil vtilius comperiri queat. Eo siquidem animo præditus, populo ita præerit, vt in nullā reprehensionē incurrat, & consilia hostis minime enuntientur.

At vero in paucorū dominatu, quū in cōmune singuli virtutis suæ specimē edere conātur, tunc graues inimicitiæ concipiuntur,

μουναρχίου.

μοναρχίαν. καὶ ἐν τούτῳ δήλη ἐστὶν ἐκ τοῦτο πρῶτον δήμου τε ὄντος, ἐθελήσετε μὴ οὐ καλόν τινα ἐγχειρεῖν. καλόν τινος τοίνυν ἐγγινομένης ἐς τὸ κοινὸν, ἔχθραι μὲν ἐκ ἐγγίνονται πᾶσι, φιλίαι δ' ἐκ ἐγγενοῦ. οἱ γὰρ καλοῦντες τὸ κοινὸν, συγκρύπτοντες, ποιοῦσιν. τοῦτο δ' ποιοῦντο γίνεται, ἐς ὃ ἂν ἐφεξῆς τις τῷ δήμῳ, πᾶσι τοιούτοις ποιῶν. ἐν δ' ἑαυτῷ, δυσμενέστατος ἐκάστοις ἐν τῷ δήμῳ. δυσμενέστατος δ' ἂν ἐκεῖνος ἐν ἅπασι μονάρχης εἶναι, καὶ ἐν τούτῳ δηλοῖ, καὶ οὗτος ἐς ὁ μοναρχία χρήσεται. ἐπὶ δ' ὅτι πολλαχόθεν ἐστὶν, πόθεν ἀρχὴν ἐλευθερίας ἐλήφατο, καὶ τοῦ δήμου; πότερα παρὰ τοῦ δήμου, ἢ ὀλιγαρχίας, ἢ μοναρχίου; ἐγὼ τοίνυν χρήσιμον, ἁπάσης ἐλευθεριώτατος διὰ ἐτε ἂν δ' ἐχ τὸ τοιοῦτο φρονέλλει. χρεία τι τούτου, πλείους νόμους μὴ λύειν ἐχρῆτο ἂν, ἃ χρὴ ἔχοντα.

dum enim quisque caput esse, & primum suam sententiam locum obtinere cupit, in graues inimicitias incidunt, ex quibus seditiones oriuntur, ex his autem homicidia: tandemque per hæc, ad vnius dominatum deuenitur, vnde hunc statum longe esse præstantissimum apparet. Nam contra, si penes populum sit imperium, fieri nullo modo potest, quin interueniat improbitas. At quum administrationi reipublicæ interuenit improbitas, non inimicitiæ, sed firmæ amicitiæ gignuntur. Quoniam, qui se improbè in Reipublicæ administratione gerunt, alij aliorum improbitatem celant. Id autem tantisper fit, dum aliquis potestatem in populum adeptus, tales homines compescuerit. Quas ob res illum suscipit etiam, & in pretio habet populus. Dum autem in pretio est, euadit repente dominator omnium. Quo facto, & hic vnius dominatum, statum esse omnium optimum declarat, atque vt vno verbo omnia complectar, vnde & cuius munere libertate habemus? à populone, an à paucorum, an ab vnius dominatu? Quum igitur vnius viri opera libertatem consequuti simus, hunc dominatus vnius viri statum nobis amplectendum, tuendumque censeo, ac præterea minime committendum, vt patrias leges, quæ bonæ sunt, labefactemus: minime enim hoc expedit.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Vnius optimi imperium præstantissimum, Εἷς κοίρανος ἔστω, unica Homerum, Iliad. 2. & Aristotelem l. 8. Ethic. c. 10. Λεσσὶ ἡ κοινόν.

II. Confirmat refellendo Oligarchiam vt dissensionibus obnoxiam, è quibus infinita mala pullulant.

III. Contrà magna est monarchiæ vtilitas.

Natura commenta est regem, quod & ex aliis animalibus licet cognoscere. Senec l. 1. de Clementia, Apes sine Rege esse non possunt, vt scribit Plinius l. 2. natur. histor. c. 17. Grues vnum ducem, quem sequuntur, eligunt, Arist. l. 1. de hist. animal. c. 1. ἀγριόταται πάντων ἡμερίων μελιττῶν, ἐσμὸς μὲν ὅταν ἄνευ βασιλέως γένηται σκεδάννυται τὸ παράπαν, μᾶλλον δὲ πολλῶν καὶ πανταχόθεν δεινῶν ἐπιόντων, Tanto instar, & minor monarchia, quanto facilius est vni, quam multis morem gerere (inquit Isocrat. ad Nicoclem.)

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.
Lucan. l. 1.

MARCI ANTONII ORATIO AD Proceres, qua filium Imperatorem renuntiat, & commendat.

Ex Herodiano.

Argumentum.

Marcus Antoninus Imperator, quùm ex graui morbo decumberet, nec se procul à vitæ exitu abesse intelligeret, amicos conuocauit, ad eos, quùm conuenissent, hac oratione est vsus, ijsque, quum lubricas adolescentiæ vias, & in ea ætate periculi plenam esse potentiam ostendisset, filium commendauit.

ΑΧθεσθαι μὲν ὑμᾶς ἐφ' οἷς ὁρᾶτέ με διακείμενον, θαυμαστὸν οὐδέν. φύσει τε γὰρ τὸ ἀνθρώπειον ξυνηρτῆσθαι τοῖς τοιούτοις συμφοραῖς, καί τι δεινὸν ἐπὶ τῷ ὅλῳ πεπονθὸς αἴτιον περιβλέπεται μείζονα. ἐμοὶ δέ τι καὶ πλέον ὑπάρχει παρ' ὑμῶν αἰσθέσθαι. ἐν γὰρ ὑμῖν διάκειμαι πρὸς ὑμᾶς, ἀμοιβαίαν ἔν-

Olere vos, atque angi, quùm ita me affectū contemplamini, minime mirandum. Quippe humanum est humanis casibus ingemiscere, multoque magis misericordiam prouocant, quæ oculis vsurpamus; Cæterum peculiaris nobiscum nostra ratio est.

πων ἐπίστασθε. τῶν δὲ χαρὲν ἔνεστιν ἐμοί τε συνειδέναι μὴ μάτην σφᾶς ὑμῖν τοσοῦτον χρόνον τιμῶν τε καὶ σπουδὴν πεποιημένον, ὑμῶν τε ἀπαιτεῖσθαι χάριν, δόξαντι ὅτι ὑμῖν οὐ ἔσπευδε, ἀκαιρότερον. ὁρᾶτε δὲ δὴ μοι τὸ ἐξῆς, οἱ αὐτοὶ ἀνεφάνησαν, ἀφ' ἧς μειρακίου ἀλλόκοτος ἐπεθύμησα, καὶ διώκομεν, ἅπαντες ἐν χερσὶν, καὶ ζάλῃ, τὸ κυβερνᾶσθαι. μή τις φειδόμενος ὑπ' ἐπιλυσῖ τὸ τῆ διότητι ἐμπειρίας ἐς φῶτα λαβὲ ἐπιπλέοντα σφετερίζεσθαι. χθὲς δὲ καὶ ἅπαν ὑμεῖς αὖθ' ἑνὸς ἐμοῦ πατρὸς πολλοὶ, ἐφιλεστάτης τε καὶ τὸ ἀφ' ἑαυτῶν συμβουλεύοντες. οὔτε γὰρ χρημάτων πλῆθος οὐδὲν ἀνάπλεως ἀφῆς τυραννίδος ἀμαθὲς, οὔτε δορυφόρων φρουρὰ ἱκανὰ βάσταν τὸ ἀρχθῆναι, ἐκ μὴ συνεπίροιτο ὁ τῶ ἡνιόχου ἔπαινος. μόλιστα γὰ ἀνεῖναι ἐς ἀρχὰς μᾶλλον ἀνεπιβούλους ἅλεσιν, ὅσοι μὴ φόβου ἕξ ἀμύητος, πόθου γὰ δ' ἀπ' αὐτῶν χρηστότητος τὸ τῶ ἀρχεσθῆναι ψυχὰς ἐνίησιν. οὐ γὰ οἱ δι' ἀάγκας δουλεύοντες δὴ οἱ μὴ παιδὸς ὑπαπόντες, αὐτοκλῆι, καὶ ἔξω πολεμίας στρατιᾶς ὀξῶντές τε καὶ πάντες διεπλαῶσιν, αὐδ' ὅτι ἀφιστάζουσι, λὼ μὴ ζίφ καὶ ὄλεθρ ἐπὶ σῶν ἀχθῶσι. χαλεπὸν γὰ μαχῆσαί τι, καὶ ὅστις ἐπιθῆται ἐπιθυμίαις ὑπερτείνοις ἐξουσίας. ταῦτα γὰ συμβουλεύοντες αὐτῷ, καὶ ὅτι ἀπὸ πατρὸς ὑπομιμνήσκοντες, ὑμῶν τε αὐτοῖς, ἢ πᾶσι ἅμα ἀποδέξετε ἔπαινε, τῇ δὲ ἐμῇ μνήμῃ χαριεῖσθε τὰ μέγιστα. οὔτω τε μόνος ἄριστον αὐτὸν πᾶσιν ἀνάσεσθε.

Nam de mei erga vos animi conſcientia, mutuam ſpero à vobis, quaſi meo iure, benevolentiam. Nunc autem illud incidit, quùm & mihi ſit iudicium faciundum, fruſtrane vobis honorem tandiu habuerim, ſtudiumque omne meum lubens detulerim: & vobis referenda gratia oſtendendum, non eſſe eorum, quæ acceperitis immemores. Videtis filium, quem ipſimet educaſtis, primas nunc adoleſcentiæ metas ingredientem, quaſi in ſalo, atque in fluctu vitæ gubernatoribus indigentem, ne rerum imperitia de recto quaſi curſu ablatus, malis artibus impingat. Eſte igitur vos illi pro me vnomulti parentes, excolendo ſcilicet, atque optima ſuggerendo. Neque enim aut pecuniæ vis Tyrannidis luxuriam explere, aut ſtipantia ſatellitum agmina tueri principem poſſunt, niſi illi ipſi, quos regas, animum imperanti, benevolentiamque accommodent. Quippe ſi demum diu, tutòque imperant, qui non metum ex crudelitate, ſed amorem ex bonitate ciuium ſuorum animis inſtillant. Neque enim quos ſeruire neceſſitas coegit, ſed quos obtemperare ſua quemque voluntas adegit, ij ſunt in agendo, patiendoque à ſuſpicione omni, aſſentationeque vacui: numquamque imperia detrectant, niſi violenter, contumelioſeque ſint habiti. Eſt autem difficile in maxima licentia moderari ſibi, & quaſi frænos imponere cupiditatibus. Quod ſi benè viuendi auctores illi fueritis, & quæ nunc coram audit, idemtidem admonueritis, vna opera, & ipſum vobis, reliquiſque omnibus, optimum principem reddetis, & memoriam noſtram demerebimini, quam ſcilicet immortalem, hac vna ratione poteritis efficere.

Benevolentia.

Regum Clementia

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium mite à benevolentia procerum erga ſe, & ſuo mutuo erga proceres ſtudio.

II. Poſt locum benevolentiæ expenit rem, & filij mores in hac ætate lubricos. Eſt enim, vt ait, Adoleſcentia, quædam ætatis procella, de qua rectè dixit Ambroſius, Vicina eſt lapſibus adoleſcentia, quia variarũ æſtus cupiditatũ, feruore calẽtis inflãmatur ætatis: *& in ea potiſſimum vigent affectus, δῆμος αἰχὴς, ἢ πολύφωνος, ἢ πολυπαθὴς, inquit Maximus Tyrius oratione ſexta.*

III. Quæ cum ita ſint, orat vt ſint ei deinceps Parentis loco, cum nullum maius ſit præſidium optimorum ciuium amore, & obſequio, ſiquidem Populorum benevolentia optima regis opulentia, & firmiſſimum ſatellitium ἔυνοια δορυφορεῖται. vt aiebat Periander apud Diogenem Laertium. Clemẽtia

IV. Addit quod inſtillari cupit filio, leni manu regnandum. Muſonius apud S. Maximum ſerm. 9. ſuadet Principibus, vt venerabiles potius ſuis ſubditis fiant, quam terribiles. *Quantò ſecurior Regis aula cum non crudelitatis, ſed amoris excubiis defenditur.* Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere, fruſtra ſe terrore ſuccinxerit, qui ſeptus caritate non fuerit. Lenis.

V. Concludit per humanam commendationem filij, quam ſi non neglexerint, ſibi principem optimum facient, Patris verò ſepultos cineres, & manes demerebuntur.

COMMODI ORATIO
in ingreſſu ad Imperium.

Argumentum.

Commodus Marci Imperatoris filius, quùm paternam imperij hæreditatem cerneret, de conſilio amicorum ſeſe in caſtra contulit, vt quùm militem donatiuo, & blanda oratione ſibi conciliaſſet, ab eo Imperator appellaretur. Eò quum veniſſet, hanc concionem apud milites habuit,

lites habuit, commemoratoque patris in se, & in eos studio, diuturnàque sua cum illis consuetudine, quante sibi coniunctionis, & necessitudinis causse cum ijs intercederent ostendit, hortatusque est, vt sibi in suscipiendo, & amplificando imperio adesse vellent.

Ex eodem Herodiano.

Κοινὸν εἶναί μοι πρὸς ὑμᾶς τὸν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις ἀλγεδόνα, καὶ οὐδὲν ἧττον ἐμοῦ διαφορεῖν, ἐμαυτὸν ἀκριβῶς πείθω. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ ὑμᾶς ἐμοῦ διαφόρως, ἐμαυτὸν ἀκριβῶς πείθω. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ ὑμᾶς ὡς ἔνα ἠγάπα. ἔχαιρεν οὐδὲν μᾶλλον αὐτοκράτορά με ἢ υἱὸν καλῶν. ἐγὼ μὲν γὰρ, ἀφελείας ἕνεκα φύσεως, ἐγὼ δ' ἀρετῆς κοινωνίαν. φέρων τέ με πολλάκις τέκνον ὄντα, ἔφη ὑμετέρους συστρατιώτην πάντα. διόπερ καὶ βρέφη πόσις ἐνηνίας μεδέξειν πρὸς ὑμῶν ἔλεγε. τί μοι προσηνέστερον, προφέρειν μοι ταῦτα ὀφείλοντες; τὸν δὲ ἀλιτρότατον, ἑκόντως ἂν καὶ συμφυτωτὴν τὸ ὅπλοις ἔχειν ἀπαγορεύω. πάντας γὰρ ὑμᾶς ὡς ἔνα ὁ πατὴρ ἐφίλει τε καὶ πάντων ἀρετὴν ἐπαίδευεν. ἔδωκε δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ Καισάρα ὁ πάππος, ἃ ἐπίσασθαι, ὥσπερ αἱ παρ' ἐμοῦ, παρασκεύασον σημαινούσης ἀφορμῆς, δηλαδὴ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ τῶν τοῦ Καισαρείους ἀπεκυήσθην. καὶ μὴ πιεζόμενα με ἰδιωτικῶν ἀπεργάσῃ, ἅμα τῷ δ' ἀρχὴν παρῆλθεν, Καισάρειος ἐπωνομάσατο τοσφυείς. ὑμοῦ δέ με εἶδεν ἅλιος ἄθρονον, καὶ Καισάρα. ἐκείνους μὲν οὖν τοῦτο λογίζόμενοι, σέργοντες διδόντα ὑμῖν δηλαδὴ χαριζόντα ἀντιπράττειν. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἐκ τοσούτου αἰῶνος, ὁποδὸς ἦλθ ἐγὼ συνέδριός θεῶν ἔσων. ὑμῖν δ' ἡμῖν μέλει τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τὰ ὑπὸ τοῖς ἀρχὴν ἔθνη διοικεῖν. κατορθοῦν δ' αὐτὰ καὶ βεβαιοῦν, ὑμέτερον ἔργον, ἐν τῷ πολέμου λείψανα μὴ πόνου ἀνδρείας ἀπολείψητε, καὶ τὸν Ρωμαίων ἀρχὴν μέχρις Ὠκεανοῦ προαγάγητε. ὑμῖν τε γὰρ τοῦτο δόξαν ἔσται, καὶ τὸν τοῦ πατρὸς μνήμην χάριν ἀξίαις αὔξουσι ἀμείψεσθε. ὃν ἐπαινέσει τε λεγομένων, καὶ τὰ προπόμενα ἔργα ἐκεῖσε εὐδαιμονούμενον δ' αὖ τὰ δίκαια πράττοντες ὑπὸ τοιούτῳ μάρνει. καὶ τὰ μὲν πρότερον ὑμῖν ἀνδρείας κατορθοῦντα, ἐς τὸν ἐκείνου σοφίαν τε καὶ φρόνημα ἀναφορὰν ἔχει. ἔπα δ' αὖ σὺν ἐμοὶ Καισαλῖν τὸν πρὸ πάντων ἐπαίξασθε, τοῦτο δ' δόξαν πίστεώς τε ἀγαθῆς, καὶ ἀνδρείας ἀπίστασθε. τό, τε ὑμῖν τῶν σημάτων πλησίστιε τὸ τ' ὑμετέρου ἔργων ἀνδραγαθία. τό, τε βάρβαροι ἐν ἀρχῇ τῆς ἡγεμονίας κωλυθὲν, ὅτι ἐς τὸ πρὸν κατανδρώσει τε καὶ ἀπιστίας κατασχήσειν, τό τε μέλλοντα φοβίστε) δίκει τ' πεπρωμένον.

Commune mihi esse vobiscum huius mœrorem calamitatis, neque vos aliter, quam meipsum affectos esse, planissime persuasum habeo; neque enim ego superstite parente ipso meo, superiorem me vobis vnquam gessi. Nam ille ita nos vniuersos, vt vnum aliquem diligebat, lubentiusque me commilitonem, quam filium vocitabat: quippe hanc naturæ appellationem, illam vero virtutis communicationem existimabat. Quin infantem sæpe me in vlnis gestans, vobis dabat in manus, quasique vestræ mandabat fidei. Quapropter, minime dubito, quin mihi omnem fitis benevolentiam exhibituri: quùm pro alumno me maiores natu habere debeant, ipsos autem æquales, condiscipulos armorum iure appellauerim. Siquidem ita nos vniuersos, vt vnum, aliquem pater diligebat, omnique virtutum studio, ac bonis artibus curabat instituendos. Nunc me post illum vobis principem fortuna dedit, non quidem ascititium, quales ante me fuerunt, neque velut acquisito imperio gloriantem. Quippe vnus ego vobis natus, educatusque in aula, priuatisque intactum cunabulis, statim me vt ex aluo prodieram, imperatoria purpura suscepit, simulque sol hominem me vidit, & principem, hæc cum animis vestris reputantes, iure principem colite non datum vobis; sed natum. Nam pater quidem iam in cœlum euectus, consors est, consessorque Deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerumque humanarum cura incumbit. Quæ quos successus, quantasque habituræ sunt vires, in vestra manu est. Si enim belli reliquias fortiter deleueritis, & imperii Romani terminos ad Oceanum vsque promoueritis, cùm ipsi vobis ingentem gloriam comparabitis, tum communis parentis memoriæ debitam gratiam referetis. Atque eum quidem exaudire quæ dicimus, & intueri præsentem quæ gerimus, credite: nos autem felicissimos, qui benefactorum nostrorum testem eiusmodi simus habituri. Quæ igitur ad hunc diem fortissime prosperrimeque gessistis, illius scilicet sapientiæ, gubernationique tribuuntur: quæ autem mecum, hoc est cum iuuene Imperatore vestro, præclare feceritis, ea sunt vobis ipsis, quasi peculiarem cùm fidei, tum virtutis claritudinem paritura. Quocirca, & ætati meæ rebus strenuè gerendis auctoritatem conciliabitis, & barbara gens initio noui principatus repressa, neque in præsens contemptu ætatis nostræ se efferet audacius, & suis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuo coercebitur.

Purpura regem.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium prudens à pietate in patrem, & fiducia in milites.*

II. *Antonini mortui commendatio, amor eius, & benevolentia in populares, Blanditiæ in ipsum Commodum, cui magnæ inesse commendationis esse debet, tanto parenti placuisse.*

III. *Hinc ratio benevolentiæ, quam expetit à militibus, non nouæ, & adscititiæ, sed quæ fi-*

nis radicibus inolenerit, quippe imperium cum hinc habuit *quod dicat, hoc Claudianus in Panegyri Honorii, & imitatus est Panegyristes Constantini magni*, imperium nascendo meruisti, quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem statim te felicem venire.

IV. Quare Patre de rebus humanis sublato, cum in eius humeros hæc imperii moles refundatur tantarum rerum administros hortatur, ad fidelissimas obsequia, argumenta sumt à persona Patris demortui, & rebus antea gestis, quibus etiam accedunt prægnantium illecebræ.

ACTIO PARRICIDII nobilissima.

Ex Tito Liuio.

Argumentum.

Philippo Regi Macedonum magni illius Philippi duæpotæ, filij duo erant, Perseus, & Demetrius, quorum minor natu Demetrius multitudinis favorem demeruerat, gratus ab initio Romanis, & legationum, quas pro patre impigre exequutus erat, nomine, & aliis præliorum rebus, quæ in egregio principe prælucebant. Hoc ipsum Perseum frater egrè ferebat, quod ita sibi viam ad imperium præmunire Demetrius videretur, erat & patri nonnihil suspectus, quod quacunque in aula regia adgressus, populi Romanum discrepitur refelleret eorumque consensu mentes occupaverat, hanc occasionem arripuit Perseus, & ex privata simultate in apertum odium tandem erupit: celebrabant fortè lustrum Macedones, cum pro more iuvenes regij sui quisque copiis stipati concurrerent, ita tamen vt Perseis furve e nihil ad iustam prælij speciem præter ferrum deesset, eo certamine longè superior Demetrij acies apparuit, quod indigne ferens Perseus, fratrem ad conuivium vocantem respuit, festo deinde die iactatus de ludicro vtrinque sermonibus, speculator ex comitio Perseï, ad audiendum quæ in aula Demetrij iactarentur, missus est, qui à iuvenibus ex triclinio Demetrij egressis male valitatus abcessit, eius rei ignarus Demetrius, mox quin concessatum, inquit, ad fratrem imus, & iram, si qua fortè ex certamine residet nostra hilaritate, leniemus? conclamant omnes eundum esse, sed qui exploratore pugnis exceperant factum dissimulantes, gladios sub veste occultant, quibus sese quæ vis esset, defenderent: speculatores in vestibulo aditum Perseï servabant, qui extemplo ad dominum ingressi nuntiant Demetrium venire inter multos gladios cinctos, hoc metu permotus Perseus, claudi fores, & fratrem aditu excludit. Postero die Perseus insidias sibi à fratre comperatas Philippo patri renunciat. Rex Demetrium ad se vocari, & principes aliquot iubet, quibus miseram, & suam, & liberorum conditionem, hac oratione significat: qua finita Perseus Demetrium parricidii accusat, Demetrius fratris criminationem refellit, sed tandem miser adolescens, consensu excitus, & fratris dolo, patriique vanus credula crudelitate veneno interfectus est, cuius innocentiam, cum postea Perseus egomisset dolore consumptus est, & moriens Thyesteas exsecrationes in Perseum filium eructauit, quæ irrita non ceciderunt.

PHILIPPI MACEDONIS de sua liberorumque infœlici conditione prouinciatio.

Hæc oratiuncula est velut, apparatus ad causam,

EDeo miserrimus pater, iudex inter duos filios, accusatorem parricidij, & reum aut confecti; aut admissi criminis, labem apud meos inuenturus: iampridem quidem hanc procellam imminentem timebam, quum vultus inter vos minime fraternos cernerem, quum voces quasdam exaudirem: sed interdum spes animum subibat deflagrare iras vestras, purgari suspiciones posse: etiã hostes armis positis fœdus iciisse, & priuatas multorum simultates finitas: Subitumam vobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam simplicitatis, consuetudinisque inter vos, meorum denique præceptorum, quæ vereor, ne vana surdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis detestatus exempla discordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli, quibus se, stirpemque suam, domos, regna funditus euertissent? Meliora quoque exempla parte altera posui, sociabilem consortionem inter binos Lacedæmoniorum reges salutarem per multa sæcula ipsis, patriæque: eandem ciuitatem, posteaquam mos sibi quique rapiendi tyrannidem exortus sit, euersam. Iam hos Eumenem, Attalumque fratres, à quam exiguis rebus propè vt puderet regij nominis mihi Antiocho, & cui libet regum huius ætatis, nulla re magis, quam fraterna vnanimitate regnum æquasse. Ne Romanis quidem exemplis abstinui, quæ aut visa, aut audita habebam T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum gesserunt. P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicerunt, patris, patruique eorum quorum perpetuam vitę concordiam mors quoque miscuit. Neque vos illorum scelus, similisque sceleri euentus deterrere à vecordi discordia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna ad sanitatem flectere viuo, & spirante me, hæreditatem meam ambo, & spe, & cupiditate improba petitis: eo vsque me viuere vultis, donec alterius vestrum superstes, haud ambiguum regem alterum, mea morte faciam nec patrem potestis pati, nihil chari, nihil

sancti

sancti nominis nostis, cuius vice regni vnius insatiabilis amor successit. Agite conscelerate aures paternas : decernite criminibus mox ferro decreturi, dicite palam, quicquid aut veri potestis, aut conuiuisci, libet : reseratæ aures sunt, quæ posthac, secretis alterius ab altero criminibus claudentur.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium graue, & plenum commiserationis Præmisit antea à patre fratrũ morbos, & adhibita remedia, quæ propter vim mali parum valuerunt: hinc illæ lachrymæ.

II. Ex vna parte, funesta discordiarum exempla, ex altera fructus concordiæ propositus : sed nihil contra vim ambitionis potuere. Coniunctionis exẽpla sumpta à Lacedæmoniis, Quippe Lacedæmone bini Reges diu regnarunt, cum scilicet luxus aberrat, & pecunia, fleit insignis moderatio in Eumene, & Attalo regibus, in Quintio, Scipionibus, quorum meminerunt Valerius, Plutarch. Cicero. Eumenes rex fratribus perpetuo dicere solebat : si vt rege me vtemini, ego vobis vt fratribus vtar : sin autem vt fratre, ego vobis vt rege. Sanct. Max. serm. 9 de magistratu.

III. Erumpit acerba exulcerati patris inter filiorum discordias conquestio.

PERSEI ACCVSATORIS actio, in Demetrium fratrem parricidij reum.

Status duo complectitur, crimen parricidij, & amicitiam cum Romanis. Inuentio argumentorum tota pène est ab adiunctis. Dispositio grauiora expedit initiò. Character est valde probabilis, artificiosissima oratio.

APeriendæ nimirum nocte ianua fuit, & armati comessatores accipiendi, præbendumque ferro iugulum, *quandò non creditur nisi perpetratum facinus.* Eadem petitus insidijs audio, quæ latro, atque insidiator. Non nequicquam isti vnum Demetrium filium te habere : me subditum, & pellice genitum appellant. Nam si gradum, si charitatem filii apud te haberem : non in me querentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset sæuires. Nec adeo tibi vilis vita esset nostra, vt nec præterito periculo meo moueareris, neque futuro, si insidiantibus sit impune. Itaque si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantum Deos, vt à me cœptum scelus in me finem habeat, *nec per meum latus in petatur.*

Sin autem, quod circumuentis in solitudine natura ipsa subijcit, vt hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent: mihi quoque ferrum in me strictum cernẽti, vocem mittere liceat, per te, patriumque nomen, quod vtri nostrum sanctius sit, iampridem sentis, ita me audias precor, tamquam si voce, & comploratione nocturna excitus mihi quiritãti interueniſſes, Demetrium cum armatis nocte intempesta in vestibulo meo deprehendisses. Quod tum vociferarer in re præsenti pauidus hoc nunc postero die queror. Frater, non comessantium in vicem iãdiu viuimus inter nos, regnare vtique vis : huic spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium ius, obstat vetustus Macedoniæ mos, obstat vero etiam Patris iudicium. *Hunc transcendere nisi per meum sanguinem nõ potes.* Omnia moliris, & tentas: adhuc seu cura mea, seu fortuna restitit parricidio tuo, hesterna die *in lustratione, & decursu, & simulachro ludicro pugnæ,* funestum prope prælium fecisti : nec me à morte aliud vindicauit, quam quod me, ac meos vinci passus sum, ab hostili prælio, tamquam fraterno lusu, pertrahere me ad cœnam voluisti. Credisne, Pater, inter inermes conuinas me cœnaturum fuisse, ad quem armati comessatum venerunt? Credis nihil à gladijs nocte periculum fuisse, quem fudibus te inspectante prope occiderunt? quid hoc noctis, quid vt inimicus ad iratum? quid cum ferro succinctis iuuenibus venis? conuiuam me tibi committere ausus non sum, comessatorem te cum armatis venientem recipiam? Si *aperta iam res fuisset, funus meum parares hoc tempore,* Pater, *quo querentem audis.* Nihil ego tamquam accusator criminose, nec dubia argumentis colligendo, ago: quid enim, negat se cum multitudine venisse ad ianuam meam? aut ferro succinctos secum fuisse? quos nominauero, accerse : possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt: non tamen audebunt negare, te deprehensos intra limen meum cum ferro. Si ad te deducerem, rem pro manifesto haberes, fatentes pro deprehensis habe. *Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas cogita* : sed ne sint cœcæ, Pater, execrationes tuæ, discerne: dispice insidiatorem, & petitum insidijs noxium huic esse caput, qui occisurus fratrem fuit, *habeat etiam iratos paternos Deos*: qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in Patris misericordia, & iustitia habeat, quo enim alio confugiam? cui non sollenne lustrare exercitus, cui non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est : si ieto ad fratrem inuitatus, moriendum est : si recepero intra ianuam comessatum fratrem, moriendũ est: nec eundo, nec manẽdo insidias euito. Quo me conferã? *nihil præter Deos,* Pater, *& te cælum.* Non Romanos habeo, ad quos confugiam. Perisse expetunt, quia tuis iniurijs doleo:

quia tibi ademptas tot vrbes, tot gentes, modo Thraciæ maritimam oram indignor, nec me, nec te incolumi Macedoniam suâ futuram sperant: sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit, *aut nec ea quidem expectata fuerit*, regem, regnumque Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquissent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus satis præsidij est, vidisti hesterna die impetum in me militū, quid illis defuit, nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu assumpserunt. Quid de magna parte principum loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis, & fortunæ posuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos potest? Neque herculè istum mihi tantum fratri maiori, sed prope est, vt tibi quoque ipsi Regi, & Patri præferant: iste enim est, cuius beneficio pœnâ tibi senatus remisit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam, & obnoxiam adolescētiæ suę esse æquū censet, pro isto Romani stant: pro isto omnes vrbes tuo imperio liberatæ: pro isto Macedones, qui pace Romana gaudent. Mihi præter te, Pater, quid vsquam aut spei, aut præsidij est? quo spectare illas literas ad te nunc missas T. Quintij credis? quibus & bene te consuluisse rebus tuis ait, quod Demetrium Romam miseris: & hortatur vt iterum, & cum pluribus legatis, & primoribus quoque Macedonum remittas eum. T. Quintius qui nunc est autor omnium rerum, isti & magister, eum sibi, te abdicato, patre, in locum tuum substituit: illic ante omnia clandestina concepta sunt consilia: quæruntur adiutores consilijs, quum te plures, & principes Macedonum cum isto mittere iubet, qui hinc integri, & sinceri Romam eunt, Philippum regem se habere credentes: imbuti, & illinc infecti Romanis delinimentis, redeunt. Demetrius ijs vnus *omnia est*: cum iam Regem viuo patre appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim, non ab alijs solum, sed etiam à te, Pater, cupiditatis regni crimen; ego vero, si in medio ponitur, non agnosco quem enim tuo loco moueo, vt ipse in eius locum succedam? Vnus ante me Pater est, & vt diu sit, Deos rogo: superstes ei ita sim, si merebor, vt ipse me esse velit. Hæreditatem regni, si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentium. Obstat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam Patris, regnum pertinet. Tollatur nunc primus in regnum, fraterna cæde sit potior: Pater senex, & filio solus orbatus magis timebit ne irascatur, quam vt filij vlciscì necem patiatur; Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ spes incertæ, Pater, sed non inanes sunt: ita enim res se habet, periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos, qui ad me interficiendum ferrum sumpserunt: si facinori eorum successerit, mortem meam idem tu persequi non poteris.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium callidum, quasi ex flagrantis adhuc delicti commotione erumpat, non domi sit comparatum, deinde artificiosa conquestio, flebilis, subdola ad motum excitandum aptissima. Quæritatus autem proprie questus, & comploratio eorum, qui populum Romanum inuocabant, Translatum est in ore Macedonis.*

II. *Serio delabitur ad causam. Primum crimen, & radix omnium obicitur Demetrio, dominandi libido. Fortuna autem, per quam se seruatum hîc Perseus dicit, est ipse Genius δαίμων μεγαλοδὸς ζίν vt dicitur à Menandro.*

III *Parricidij crimen intentatum, colligitur ex effectis, & adiunctis, ac primum ex recenti lustratione, qua imago iustæ pugnæ fuit. Lustrale certamen à Tacito vocatur. Annal. l. xvj. Hanc (inquit) Perseus dum obiret Demetrius pene ludo iunxit parricidium.*

IV. *Probabilis fit oratio ex circumstantiis aptissime enucleatis: Hinc acris, & nervosa pugnacitas.*

V. *Post rem probatam, per Aporiam adhibetur motus non vi accersitus, sed leuiter è suo fonte derivatus, Dij autem paterni, quorum hic meminit, sunt Penates, de quibus Clemens Alexandrinus ἐν τῷ ζ, & Schol. Apollon & Arnob. adversus gentes l. 1. & l. 3.*

VI. *Gradum facturus ad aliud crimen callide nomen, & benevolentiam Patris vsurpat, deinde summa dexteritate innectit criminationem de amicitia cum Romanis, & spe inuadendi regni, Philippus autem mulctatus fuerat aliqua parte imperij, à Romanis, & nondum concoctus dolor. Sciebat Perseus qua parte iam exulceratus suspicacis Parentis animus esset ferendus.*

VII. *Hac igitur tamen, quam sibi patere facilius existimabat irrepit, grauiter exagitat Demetrium, ob amicitiam Romanorum, apud quos legatus fuerat. Hinc dira æmulatio senis instillatur, ita autem in responsis Senatus ferebatur ἐν ἀεὶ τὸ Ῥωμαίων πρὸς ἑαυτὸν χάριν, ἢ πίστιν εἰς τὸ Δημήτριον ἀναιδέστερον. Polybius.*

VIII. *Firmatur coniectura ex T. Quintij literis ad Demetrium, & callidissime in odium Patris adducitur miser adolescens: efficaci autem oratione dixit* Demetrius ijs omnia est. *Sic græce dicūt πάντα, quod, & latine extulit Arbiter in satyrico.* Quare in cœlum abijt, & Trimalcionis Tapanta est.

IX. *In peroratione pretenditur simulata moderatio, pessimi consilij artifex, sitit fraternum cruorem ista rabies, sed vix malitiæ suæ integumentis euolata.*

DEMETRII

DEMETRII PARRICIDII rei defensio.

Relegit duo crimina obiecta, & confutat pene ab ijsdem locis, maxime autem conatur repugnantibus implicare aduersarium: quod argumentum ad confutationem potentissimum esse solet. Dictio nobilis est, miserationes valde graues, & oportune.

OMnia, quæ reorum antea fuerãt auxilia, Pater, præoccupauit accusator, simulatisque lachrymis in alterius perniciem, veras meas lachrymas suspectas tibi fecit: quum ipse, ex quo ab Roma redij, per occulta cum suis colloquia, dies, noctesque insidietur vltro mihi: nunc nõ insidiatoris modo, sed latronis manifesti, & percussoris speciẽ induit. Periculo suo te exterret, vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem: perfugium sibi nusquam gentium esse ait, vt ego ne apud te quidem spei quicquam reliqui habeam: Circumuentum, solum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obest potius, quam prodest, onerãt. Iam illud quam accusatorie, quod noctis huius crimen miscuit cum cætera insectatione vitæ meæ, vt & hoc, quod iam, quale sit, scies, suspectum alio vitæ nostræ tenore faceret, & iliam vanam criminationem spei, voluntatis consiliorum meorum, nocturno hoc ficto, & composito argumento, fulciret: simul & illud quæsiuit, vt repentina, minimeque præparata accusatio videretur; quippe ex noctis huius metu, & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perseu, si proditor ego Patris, regnique eram, si cum Romanis, si cum alijs inimicis Patris inieram consilia, non expectatam fabulam esse noctis huius, sed proditionis meæ ante me accusatum, si illa criminosa, ac vana accusatio erat, inuidiamque tuam aduersus me magis, quam crimen meum indicatura, hodie quoque eam, aut prætermitti, aut in aliud tempus differri, vt perspiceretur, vtrum ego tibi, an tu mihi nouo quidem, & singulari genere odij insidias feciſſes. Ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea, quæ tu confudisti, & noctis huius insidias aut tuas, aut meas detegam. Occidendi sui consilium me iniſſe videri vult, vt scilicet maiore Fratre sublato, cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam (vt ait) iudicio regnũ futurum est: ego minor in eius, quem occidissem, succederem locum. Quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait, atque eorum fiducia in spem regni me veniſſe? Nam, & si in Romanis tantum momenti esse credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam: quid opus parricidio fuit: an vt cruentum fraterna cæde diadema gererem? vt illis ipsis apud quos aut vera, aut certe simulata probitate partam gratiam habeo (si quam forte habeo) execrabilis, & inuisus essem: Nisi T. Quintium credis, cuius virtute, & consilijs me nunc arguis regi, quũ & ipse tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuisse autorem. Idem non Romanorum solum gratiam, sed Macedonum indicia, ac pene omnium Deorum, hominumque consensum collegit, per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit: Idem, tanquam in alijs omnibus rebus inferior essem, ad sceleris spem vltimam confugisse me insimulat, vis hanc formulam cognitionis esse, vt vter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris, iudicetur cepisse, exequamur tamen quocunque modo conflicti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in vnum diem contulit. Volui interdiu eum, post lustrationem quũ concurrimus, & quidem (si Diis placet) lustrationũ die occidere: volui, quũ ad cænam inuitaui, veneno scilicet tollere: volui, quũ cõessatũ gladijs accincti me secuti sũt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad parricidium electa, vides: lusus, conuiuij, comessationis, quis dies, qualis, quo lustratus exercitus, quo inter diuisam victimam, prælatis omnium qui vnquam fuere Macedoniæ regum armis, reges duo solito more tua tegentes latera, Pater, prætecti sumus, & secutum est Macedonum agmen. Hoc, ego etiam si quid ante admisissem piaculo dignum, lustratus, & expiatus sacro, tum, quum maxime in hostiam, itineri nostro circumdatam, intuens, parricidium, venena, gladios in comessatione præparatos volutabam in animo, vt quibus alijs deinde sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem? sed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confudit. Nam si veneno te inter cænam tollere volui, quid minus aptum fuit, quàm pertinaci certamine, & concursu iratum te efficere, vt merito, sicut feciſti, inuitatus ad cœnam abnueres, quum autem iratus negasses, vtrũ vt placarem te, danda opera fuit, vt aliam quærerem occasionem, quoniam semel venenum paraueram: an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud fuit, vt ferro te, & quidem eo die per speciem comessationis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis credebam cœnam euitasse meam, non ab eodem metu comessationem quoque euitaturum existimabam: non est res,

qua erubeſcam, Pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum- vſus, tu quoque velim inquiras, qua lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illic etiam prauo forſitam odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine, pars noſtra non inferior fuerat: miſeria hæc, & metus crapulam facile excuſſerunt. Quod ſi non interueniſſent, inſidiatores ſomno ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram; non temparaſſem vino in vnum diem? non milites meos abſtinuiſſem? Et, ne ego me ſolum nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoque minime malus, ac ſuſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit, neque arguo, niſi quod cum ferro comeſſatum venerunt. Si quæram, vnde idipſum ſcias, neceſſe erit aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſſe meam, aut illos ita aperte ſumpſiſſe ferrum, vt omnes viderent, & ne quid ipſe aut prius inquiſiſſe, aut nunc criminoſe argumentari videretur, te quærere exijs, quos nominaſſet, iubebat, an ferrum habuiſſent: vt tanquam in re dubia, quum id quæſiſſes, quod ipſi fatentur, pro conuictis haberentur, quin tu illud quæri iubes, num tui occidendi cauſſa ferrum ſumpſerint, num me auctore, & ſciente. Hoc enim videri vis, non illud, quod fatentur, & palam, eſt & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. Recte, an perperam fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent: meam cauſam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miſcueris, aut explica vtrum aperte, an clam te aggreſſuri fuerimus. Si aperte, cur non omnes ferrum habuimus, cur nemo, præter eos, qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? Si clam, quis ordo conſilij fuit? conuiuio ſoluto, cum comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, vt ſopitum te aggrederentur, quomodo feſelliſſent, vt & alieni, & mei, & maxime ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerant, quomodo autem trucidato te, ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi, & expugnari potuit? quin tu, omiſſa iſta nocturna fabula, ad id, quod doles, quod inuidiam vrit reuerteris? cur vſquam regni tui mentio fuit Demetri, cur dignior patris fortunę ſucceſſor quibuſdam videris, quam ego, quum ſpem meam, quæ, ſi tu non eſſes, certa erat, dubiam, & ſolicitam facis? Hæc ſentit Perſeus, & ſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciunt: hæc domum, hec regnum tuum criminibus, & ſuſpicionibus replent. Ego autem, Pater, quemadmodum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forſitã debeam, quia minor ſum, quia tu me maiori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, vt indignus omnibus videar. Id enim vitijs meis, non cedendo cui ius, faſque eſt, non modeſtia conſequar. Romanos obijcis mihi, & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. Ego nec obſes Romanis, vt traderer, nec vt legatus Romam mitterer, à te petij: miſſus, ire non recuſaui: vtroque tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem: itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa fuiſti, Pater, quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: ſi bellum eſſe cœperit: qui obſes, qui legatus pro patre, non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie vt proſit mihi Romanorum gratia, poſtulo: nec obſit, tantum deprecor: nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus miſſus ſum: neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini ſit Ego ſi quid ſcelerate in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam. Si innocens ſum, ne inuidia conflagrem, quum crimine non poſſum, deprecor. Non hodie me primum frater accuſat, ſed hodie primum aperte, nullo meo in ſe merito. Si mihi Pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat: te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare. In eo, vbi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio, & comeſſatione propè ſemiſomnis, raptus ſum ad cauſam parricidij dicendam: ſine aduocatis, ſine patronis, ipſe pro me dicere cogor, ſi pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandum, & ad componendam orationem ſumpſiſſem, quum quid aliud, quã ingenij fama periclitarer, ignarus, quid acerſitus eſſem, te iratum te iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audiui. Ille diu ante præparata, meditata in me oratione eſt vſus, ego id tantum temporis, quo accuſatus ſum, ad cognoſcendum, quid ageretur, habui: vtrum illo momento horæ accuſatorem audirem, an defenſionem meditarer? attonitus repentino, atque inopinato malo, vix quid obijceretur intelligere potui: nedum ſatis ſciam quomodo me tuear Quid mihi ſpei eſſet, niſi Patrem iudicem haberem? apud quem, etiam ſi à fratre charitate vincor, miſericordia certe, reus vinci non debeo. Ego enim, vt me mihi, tibique ſerues, precor: ille vt me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat, quid eum quum regnum, ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo, ſibi indulgeri æquum cenſet?

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium aptiſsimum, & ex tempore natum, in quo verſutias accuſatoris detegit, & exulceratum patrem prudenter mitigat.

II. Dolum malum huius criminationis arguit dilemmate, ſi enim antea proditor Demetrius, cur tantum ſcelus in Patrem, & regnum tacebatur? Si primùm, quorſum illa vetus criminatio?

III. Confutatio, in qua artificioſe, & ſubtiliter aduerſariũ vrget à repugnantibus, incredibile eſſe paiam

palam faciens, eum qui amicitia Romanorum A *tantum posset ad submouendum fratrem, ad vltimum parricidij scelus animum conuertisse. Accedit Titi Quintij personæ grauitas, cuius mores sint ab istis sceleribus alieni.*

IV. Viget maximè repugnantia aduersarij argumentâ. Nam cum Deorum, & hominum consensum collegerit penes Demetrium, incredibile est eundem parricidio voluisse, quod illi tanta fauoris lenitate obtigerat.

V. Diluit suspicionem parricidij ab adiunctis temporum, & locorum, non satis tamen firmæ videntur argumenta. Quod autem hîc ait de lustratione per victimam. *Cruentum habes huius lustrationis ritum apud Herodot. lib.* 6. Vbi Xerxes Pythio Lydo 5. filiorum patri vnius vacationem à militia postulanti, quem vellet eligere permisit: Deinde, quem elegerat in duas partes distractum, ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum. *Non pecude, quod fieri solebat, sed humano cruore abusus.*

VI. Crimen diluit à securitate animi, & lætitia huius dici, quæ in homicidis esse minime poterat. Vrbanam autem, & candidam excusationem præmittit, maxime apud suam gentem, cui grata Regum violentia. *Tacit. Ann.* 9.

Porro magna consilia violentos non admittunt. Quippe anima sicca sapientissima, *& in ebrietate, vt ait Clemens Alexandrinus, κυβερνητὴς ὁ τοῦ ἀνθρώπου ἁρπάζεται τῷ κλύδωνι ἐπιχεόμενος ὁ μέθης ἐνδελεχὴς πλοῦν τε ἰλιγγιᾷ.* Gubernatrix humana mens abripitur, quasi fluctu se ebrietate superfundente, & mari immersa caligat.

VII. Confutat, quod obiectum fuit de armatis, acri, & veloci oratione, cuius tamen argumenta non sunt Gordij nodi.

VIII. Transit à criminatione parricidij ad caussam fratrem in se odij, quam per captam sermocinationem præclare insinuat. Inuidebat quippe Perseus Demetrio singulares animi, & corporis dotes, quibus dignior habebatur regno. Hoc ac ipso Demetrio testatur Polybius legatione. lib. ἁπλοῦς (inquit) πολὺ τ' ἀδελφοῦ ἦν καὶ πάλλα τούτοις χαριεστέρων ἐν τῇ φύσει, ἐν τῇ κατασκευῇ. *Inde autem conflatam fratris inuidiam prudenti, honesta, sublimi oratione diluit.*

IX. Delabitur ad amicitiam Romanorum. In E *quo aduersarij criminationes magnifice confutat, eo orationis charactere vsus, quem λαμπρότητα Græci Rhetores appellant.*

X. Peroratio suauis, & artificiosa, in qua animaduertes postulationes æquas, & ciuiles, motus commiserationis lenes simul, & graues, ex caussæ iniquitate, & angustijs, in quas miser adolescens coniectus est excitatos: Tum aptam Patris delinitionem, quæ non ex inclinato in dolorem, aut assentationem animo, sed ex vera generositate oriatur.

CRATERI ORATIO
de Philotæ supplicio.

Ex Curtio.

Hæc est valde artificiosa, simplex verbis, magna sensibus, & in occultanda inuidia, qua ardebat aduersus Philotam callidissima.

QVINAM in principio quoque huius rei nobiscum deliberasses. Suasissemus, si Philotæ velles ignoscere, paterere potius ignorare eum, quantum deberet tibi, quam vsque ad mortis metum adductum cogeres potius de periculo suo, quam de tuo beneficio cogitare. Ille enim semper insidiari tibi poterit, tu non semper Philotæ poteris ignoscere. Nec est quod existimes eum, qui tantum facinus ausus est, venia posse mutari. *Scit eos, qui misericordiam consumpserunt, amplius sperare non posse.* At ego, etiam si ipse vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quiescere volet, patrem eius Parmenionem tanti ducem exercitus, & inueterata apud milites tuos autoritate, haud multum infra magnitudinis tuæ fastigium positum, scio non æquo animo salutem filij sui debiturum tibi. *Quædam beneficia odimus, meruisse mortem, confiteri pudet. Superest vt malit videri, iniuriam accepisse, quam vitam.* Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum, satis hostium superest, ad quos persequendos ituri sumus. *Latus à domesticis hostibus muni.* Hos si submoueas, nihil metuo ab externo.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Primo statuit misericordiam nullam esse, vbi flagitiorum deformitas prænalet, vt ait Cornel. Tacit. Annal. 11.

II. Deinde, si quis locus esset misericordiæ, tamen reo tam nobili nunquam fidendum esset, qui hoc ipsum beneficium, quasi suæ ignominiæ monumentum odisset.

ORATIO PHILOTÆ
ad Milites.

Argumentum.

Post Regis orationes habitas, quibus falsò accusabatur Philotas, iam supremo supplicio afficiendus, bis se purgare conatur, sed frustra, nam præiudicium Alexandri immutari non poterat, & postea etiam per quæstiones, & tormenta coactus plura veris dicebat. Verum hac oratione ad milites adstantes vtitur, quum excessisset Alexander è concione, purgat se de suspicione parricidij, de amicitia Amyntæ, de literis in Alexandrum scriptis, graues affectus immiscet.

Ex Quinto Curtio.

VErba innocenti reperire facile eſt, modum verborum miſero tenere difficile.

Itaque inter optimam conſcientiam, & inſquiſſimam fortunam, deſtitutus ignoro, quo modo, & animo meo, & tempori pæream. Abeſt quidem optimus cauſſæ meæ iudex, qui cur me ipſe audire noluerit, non mehercule excogito, quũ illi vtique cognita cauſſa, tam damnare me liceat, quam abſoluere: non cognita verò liberari ab abſente non poſſum, qui à præſente damnatus ſum Sed quanquã *vincti hominis non ſuperuacua ſolum, ſed etiã inuiſa defenſio eſt, quæ iudicem non docere videtur, ſed arguere:* tamen vt cumque licet me dicere, memet ipſe non deſeram, nec committam, vt damnatus etiam mea ſententia videar. Equidem cuius criminis reus ſim, non video. Inter cõiuratos nemo me nominat. De me Nicomachus nihil dixit, Ceballinus pluſquam audierat, ſcire non potuit. Atqui caput cõiurationis me fuiſſe credit Rex. Potuit ergo Dymnus eum præterire, quem ſequebatur? præſertim quum quærenti ſocios, vel falſo fuerim nominandus, quo facilius, qui tentabatur, poſſet impelli: non enim, detecto facinore nomen meum præterijt, vt poſſet vidéri ſocio pepercíſſe. Nicomachus quẽ taciturum arcana, de ſemetipſo credebat, cõfeſſus, aliis nominatis, me vnum ſubtrahebat. Quæſo, Commilitones, ſi Ceballinus me non audiſſet, nihil me de coniuratis ſcire voluiſſet, num hodie dicerem cauſſam, nullo me nominante? Dymnus ſane, & viuat adhuc, & velit mihi parcere: quid cæteri, qui de ſe confitebuntur: me videlicet ſubtrahet? *Maligna eſt calamitas: & vere noxius, quum ſuo ſupplicio crucietur, acquieſcit alieno.* Totne conſcij in equuleum quidem impoſiti verum fatebuntur? atqui nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus, vt opinor. Ad verum crimen, & ad vnum reuertendum mihi eſt? Cur rem delatam ad te tacuiſti, cur tam ſecurus audiſti? hoc qualecunque eſt, confeſſo mihi, vbicunque es, Alexander remiſiſti: dexterã tuam amplexus reconciliati pignus animi, conuiuio quoque interfui. Si credidiſti mihi, abſolutus ſum: ſi pepercíſti, dimiſſus. Vel iudicium tuum ſerua. Quid hac proxima nocte, qua digreſſus ſum à menſa tua feci? quod nouum facinus delatum ad te immutauit animum tuum? Graui ſopore acquieſcebam, cum me malis indormientem meis inimici vin[illegible]ndo excitarunt. Vnde, & parricidæ, & proditori, tam alti quies ſomni? Scelerati conſcientia obſtrepente, quum dormire non poſſint, agitant eos furiæ, non cogitato modò, ſed & conſummato parricidio. At mihi ſecuritatem, primùm innocentia mea, deinde dextera tua obtulerant. Non timui ne plus alie-

Cõſcientia.

A næ crudelitati apud te liceret, quam clemẽtiæ tuæ: ſed ne te mihi credidiſſe pœniteat, res ad me deferebatur à puero, qui non teſtẽ, non pignus indicij exhibere poterat, impleturus omnes metu, ſi cœpiſſet audiri. Amatoris & ſcorti iurgio interponi aures meas credidi, infelix, & fidem eius ſuſpectã habui, quod non ipſe deferret, ſed fratrem potius ſubornaret Timui ne negaret mandaſſe ſe Ceballino, & ego viderer multis amicorum regis fuiſſe periculi cauſſa: Sic quoque cum læſerim neminem, inueni, qui mallet perire me, quam incolumem eſſe. Quid inimicitiarum creditis accepturum fuiſſe, ſi inſontes laceſſiſſem? At enim Dymnus ſe occidit. Nunc igitur facturum eum diuinare potui? minime. Ita, quod ſolum iudicio fidem fecit. Id me cum à Ceballino interpellatus ſum mouere nõ poterat. At hercule, ſi conſcius Dymno tanti ſceleris fuiſſem, biduo illo proditos eſſe nos, diſſimulare non debui. Ceballinus ipſe tolli de medio nullo negotio potuit. Deinde, poſt delatum iudiciũ, quid operiturus eram? Cubiculum Regis ſolus intraui, ferro quidem cinctus. Cur diſtuli facinus? At ſine Dymno nõ ſum auſus? Ille igitur princeps cõiurationis fuit. Sub illius vmbra Philotas latebam, qui regnum Macedonum affecto: ecquis è vobis corrũptus eſt donis? quem lucẽ, quem præfectum impenſius colui? Mihi quidem obijcitur, quod ſocietatẽ patrij ſermonis aſperner, quod Macedonum mores faſtidiã. Sic ego imperio, quod dedignor, immineo. Iam pridem natiuus ille ſermo cõmercio aliarũ gentium exoleuit: tam victoribus, quã victis peregrina lingua dicẽda eſt. Nõ mehercule iſta me magis lædunt, quam quod Amyntas Perdicæ filius inſidiatus eſt Regi, cum quo, quod amicitia fuerit mihi, nõ recuſo defendere, ſi fratrẽ Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu poſitũ, etiam venerari neceſſe erat, *verum queſo, quod non diuinàui, reus ſum?* an impiorũ amicis, inſontibus quoque moriẽdum eſt? Quod ſi æquum eſt, cur tam diu viuo, ſi iniuſtum, cur nunc demũ occidor? At enim ſcripſi, *miſereri me eorum, quibus viuendum eſſet ſub eo, qui ſe Iouis filium crederet.* Fides amicitiæ, veri conſilij periculoſa libertas me decepiſtis: vos, quæ ſentiebam, ne reticerẽ, impuliſtis, ſcripſiſſe me hoc fateor Regi, non de Rege: non enim faciebam inuidiam, ſed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iouis ſtirpem tacitus agnoſceret, quam qui prædicatione iactaret. Sed quoniam oraculi fides certa eſt, ſit Deus cauſæ meæ teſtis. Retinete me in vinculis, dum cõſulitur Hammon in arcanum, & ocultum ſcelus. Interim, qui Regem noſtrum dignatus eſt filium, neminem eorum, qui ſtirpi ſuæ inſidiati ſunt latere patietur: ſi certiora oraculis creditis eſſe tormenta, ne hanc quidem exhibendæ veritatis fidem deprecor.

Solent rei

Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amisi: Patrem, nec ostendere possum, nec inuocare audeo, quum, & ipse tanti criminis reus sit. Parum est enim, tot modo liberorum parentem in vnico filio acquiescentem, eo quoque orbari, *ne ipse in rogum meum imponitur*. Ergo, carissime pater: & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego senectutem tuam extinguo, quid enim me procreabas infelicem aduersantibus Diis? an vt hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Nescio, adolescentia mea miserior sit, an senectus tua, ego in ipso robore ætatis eripior: tibi carnifex spiritum adimet, *quem si fortuna expectare voluisset natura poscebat*. Admonuit me patris mei mentio, quam timidè, & cunctanter, quæ Ceballinus detulerat ad me indicare debuerim. Parmenio enim, cum audisset venenum à Philippo medico regi parari, deterrere eum voluit epistola scripta, quo minus medicamentum biberet, quod medicus dare constituerat. Num creditum est patri meo? Num vllam autoritatem eius literæ habuerunt? Ego ipse quoties, quæ audieram detuli, cum ludibrio credulitatis repulsus sum? Sic, & cum indicamus, inuisi, & cum tacemus, suspecti sumus: quid facere nos oportet?

OECONOMIA ORATIONIS:

I. Exordium plenum commiserationis, & iustæ querimoniæ, cadit in illud Publij Syri. Et deest, & superat miseris cogitatio.

II. Confutatio à testibus, quod maioris in hac caussa videbatur esse roboris.

III. Restat vt cum nihil testes aduersus Philotam dixerint, crimen vnum sit silentij, quod Alexandri clementia iam remissum est, hîc apositè irrepit grauis miseratio, & conquestio de Alexandri mente per Philotæ inimicos deprauata. Quod autem nihil maleficij contraxerit, testatur sopor ille, in quo deprehensus est: similis ratio in oratione Demetrij apud Liuium, & apud Cicer. pro Sexto Roscio.

IV. Suspicionem criminis conflatam ob silentium diluit, quod delator esset persona contempta, quod parum fidei habere videretur, & sæpe in huiusmodi denunciationibus irrisa ab Alexandro Philotæ credulitas. Quod si silentio tectum fuisset aliquod Philotæ scelus, poterat erumpere, cum omnis conficiendi oblata esset occasio.

V. Repugnantia aduersarij, qui Philotam Macedonas dedignari dixerat, cum ab iisdem regnum affectare deferret.

VI. De amicitia Amyntæ purgat se generosè, ab ipsius Alexandri præiudicio. Sic Marcus Terentius apud Tacitum Ann. lib 5. amicitiam, quę illi cum Seiano fuerat excusat, Non est nostrum æstimare, quem supra cæteros, & quibus de caussis extollas, tibi summum rerum iudicium Dij dedere, nobis obsequij gloria relicta est.

VII. Transit ad literas de Alexandri apotheosi oblique scriptas, in quibus libere suam fatetur sententiam, assentationi contrariam, quod seram immortalitatem mallet Regi: Hæc purgatio plena generositatis est. Quod autem hic habet de Hammone, & eius templo, multa Diodorus Siculus biblioth. historic. l. 17. Salutauit Alexandrum χαῖρε ὦ παῖ ἢ παῖδιον παρὰ τοῦ Διὸς ἔχε ἡμῶν τὰ πρόσταγμα, in quibus recte consentit in Q. Curtij narratione.

VIII. Peroratio cum permotione graui. Similis est locus apud Andocidem τίνα χρὴ ἀναστέλλεσθαι δεινόν ὦν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, ἢ πατέρα, ἢ ἀδελφούς, & cæt. Succedit Apostrophe ad patrem Parmenionem absentem, in qua eximij affectus. Postremo nouum argumentum à loco remoto subiungit. Hoc & si extra ordinem tamen commodè vltimo loco positum, vt minus apparata videatur oratio.

ORATIO IVDÆORVM ad Petronium Præsidem, ne Caligulæ statua templo inferretur deprecantium.

Ex Philone lib. de legat ad Caium.

Λοιπὸν ἔσμεν οἱ ἡμεῖς. &c. quæ sic latine se habent.

INermes, vt vides, adsumus, ne quis nos dicat venire hostiliter. Manus autem pro armis à natura datas, retro fleximus, otiosas præbemus & corpora ad certos ictus ferire volentibus: vxores, & liberos, familiasque adduximus, supplices tibi, & per te Caio aduoluimur domi relicto nemine, orantes vt, aut omnes seruetis, aut omnes internecione deleatis. Sumus Petroni, & natura pacis cupidi, ad quam nos trahit cura liberorum alendorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto primi ex tota Syria gratulati sumus: Vitellio, cuius successores, tunc in nostra vrbe degente, qui super hac re literas acceperat, & à nobis ad cæteras ciuitates fama lætos nuntios pertulit. Primum nostrum templum excepit pro imperio Caij victimas, vt primum, aut etiam solum priuaretur religione patria. Decedimus priuatis ædibus, & possessionibus, supellectilem vltro vobis in prædam offerimus, eo animo vt vos putemus non dare, sed accipere. Vnum pro his omnibus, petimus, ne quid in templo nouetur, vtque seruetur tale, quale à maioribus nobis est traditum. Id si non impetramus, necandos nos præbemus, ne videamus viui, quod est morte grauius.

Audimus pedestres, equestresque aduersus nos parari copias, si dedicationem impediamus. *Nemo ita insaniet, vt seruus se opponat domino, libenter iugulabimur. Cedant, macte, frustatim concidant sine certamine, ac suo sanguine*

agant, quicquid libet victoribus. Quid opus est exercitu? nosipsi egregij sacerdotes immolabimus victimas, adducemus ad templum mulieres vxoricidæ: fratres, sororesque fratricidæ: pueros, puellasque innocentem ætatem, puericidæ. Tragicis vocabulis vtendum est in tragicis calamitatibus. Deinde in medio eorum stantes *abluti cognato sanguine* (*nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt*) admiscebimus, & proprium, nosmetipsos insuper iugulando. Morientium hoc mandatum erit vltimum: ne Deus quidem nos accuset, qui vtriusque rationem habuerimus, & Imperatori debitę reuerentiæ, & sacrarum legum custodiæ: Id fiet, si vitam, haud viuendam contempserimus. Audiuimus priscam fabulam è Græca literatura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, vt hac visa homines confestim verterentur in saxeos. Id quanquam fabulosum videatur, negari tamen non potest, simile quiddam magnos, nec opinatos casus efficere. Putas Petroni, si (quod absit) aliqui nostrates viderent in templum deduci statuam, non in saxa mutatum iri, oculis stupentibus, & per singula membra sopito naturali motu corporis. Extremum, Petroni, hoc erit nostrum votum æquissimum, non contendimus, ne imperata facias, moram tantum petimus, & oramus supplices, vt nobis liceat legatos ad Dominum mittere. Fortassis impetrabimus, ne religio cœlestis numinis, ne leges sanctissimæ aboliantur, néve vltimis etiam post habeamur gentibus, quibus sui titus manent incolumes, ne decreta eius aui, proauique temerętur, quæ nostros mores approbatũt, diligenterque confirmatũt. Forsan his auditis fiet mollior. *Non semper eadem sunt voluntates Principum*, iratorum vero euanescunt celerrime. Petiti sumus A calumnijs; permitte, adhibeamus remedium: durum est indicta caussâ damnari: si nihil impetramus, quid vetat, ne quæ nunc vult, tunc faciat: ante missam legationem noli præcidere spem tot millium, non de lucro, sed de pietate contendentium. Imo, & de lucro, quod enim lucrum homini est sanctitate vtilius?

Hæc tum magna contentione, magnoque desiderio dicta sunt ab honoratissimis singultientibus, & anhelis, lachrymis simul, ac sudore diffluentibus, vt iam Petronio cæterisque miserationem mouerent. Est enim mitis ingenio, & verbis, factisque flexibilis.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium plenum miserationis, & prudens ad auertendam suspicionem seditionis, ne forte Petronius existimaret hanc populares turbam, ad res nouandas concitatam. In hac autem demissione longe magis ad inflectendos animos sunt idonei, quippe Canes sedentem non mordent.

II. Argumentantur à suis obsequijs, & morum lenitate, quod apud Præsidem erat efficacissimum. De hac autem gentis beneuolentia, & fide erga Principes, honorifica testimonia colligit Iosephus libro 2. aduers. Appionem.

III. Tradunt omnia præter religionem, vnam, & maximam animorum opulentiam, deinde in ardentes, & tragicos affectus erumpunt, quibus vel ferreum pectus emolliant. Græca tamen fabula de Gorgone, non multum facit ad grauitatem orationis, & olet stylum scholasticum, nisi velis eos apud Græculum hominem Græcis fabulis consulto vsos fuisse.

IV. Prudenti admodum consilio moram petunt, quam vrgent, acriter honestis rationibus. In istis, plerunque malo ruenti moram innectere, penitus amoliri est.

Finis libri decimi-tertij.

THEORH.

THEORHETOR.

SIVE

DE SACRAE ELOQVEN-TIÆ MAIESTATE.

LIBER DECIMVS-QVARTVS.

PRÆFATIO.

DEVENIMVS tandem in ipſum ſanctioris eloquentiæ, veluti ſacrariũ, de qua, cum graues imprimis, & ſapientes viri copioſiſſime diſſeruerint, faciam, quod facere periti artifices ſolent, qui gemmarum elegantias perangusto concludunt annulo; Sic ego quæcumque ex iſtis ſapientiæ oraculis depromere potui, breui ſermonis compendio ſubijciam, dáboque ſingularem operam, vt hic poſtremus robuſtioris iam facundiæ partus, non minus gratiæ flore, quam vtilitatis fructu commendetur.

Atque imprimis mihi de dignitate cœleſtis eloquentiæ nonnihil dicendum eſt, contra imperitorum hominum audaciam, qui cum omnem dicendi præſtantiam ventoſa quadam loquacitate, & inaniſſimis verborum pigmentis metiantur, ſacros plerunque ſctiptores irrideie ſolent procacius, quod iſtos orationis calamiſtros ſpreuerint potiùs, quàm ignorarint. Et nobis quidem id conantibus peropportunus ſe locus obiecit, nam cum inexedrã diſſerendi cauſſa veniſſemus, Cæcilius, adoleſcens in ipſa ſtudiorum incude poſitus, peregrinæ doctrinæ faſtu tumens, & à Plauto, Plinio iuniori, ipſoque Cornelio Tacito, quos ille tanquam ſua numina venerabatur, adhuc recens, deplorare cœpit noſtra tempora, quod nemo iam *palmas oratorias ſtrenue dentibus admorderet*, nemo ad ſuperiora Heroum eloquentiæ tempora conaretur accedere; ſed totus ille flos antiquæ facundiæ exuſtus, atque repreſſus noſtræ ætatis ſquallore, & veteris vbertatis ſiti prorſus exaruiſſet. Tum addebat in ſacras conciones, quaſi *in piſtrinum* præclara cogi ingenia, hic tanquam nobiles equos phaleris, ephippiiſque exutos ad molas conſeneſcere, & pro ornatu habere barbariem. Nam quæ poteſt eſſe iſta ſacra eloquentia? De doctrina, ſcilicet Chriſtiana? cuius argumentis nihil eſt humilius. *Magnam eloquentiam, tanquam flammam materia ali, moribus excitari, vrendo clarescere.* At hîc videmus eos, quorum indoles lætior, & præculta ſuauitas, ſi modo materiæ ſplendorem nacta fuiſſet, vbi ad huiuſmodi argumenta ex amœnis luxuriantis ſcholæ viretis, quaſi in alium orbem venerint, repente, aut rerum ſterilitate torpentes exareſcere, aut inquinata dictione, quaſi reſides aquas, & plurimum luti ſecum trahere. Quod ſi vernantius ipſa ſe veteris fœcunditatis memor explicare cupit oratio, rerum tamen horror, & mœſtitia neceſſario

confundit. Quale enim delectamentum est apud plebeias aures,& oscitantes mulierculorum circulos, de tritis quibusdam bibliorum historiis longo,& inerti verborum circuitu differere,aut Christianę religionis rudimenta tractare, aut à vasto quodam,& agresti motu in vitia dicere, res tritas, & ad fastidientis stomachi nauseam,tam sæpe inculcatas. At vero in profana, quã appellatis eloquentia, siue in vmbratilibus spatiis libeat excurrere, siue forenses palmas attrectare, hîc audiuntur rerum complexiones maximarum, hîc sensus vberes, hîc sententiarum stimuli, hîc opulentissima doctrinæ supellex, hîc plausus,& fauor omnium.

Hæc iste cum intemperantius effudisset, nesciebam, an magis deridere hominis deberem imperitiam, an indolere tam pueriliter in nugis lasciuienti:Cũ Theophrastus noster vir, quo, nec magnis disciplinis instructior, nec ad omnem rationem humanitatis commodior, cùm fastum hominis præclara oratione perstrinxisset, cœpit de maiestate sacræ eloquentiæ, & eius argumentis copiosiùs differere, vt à sacris oratoribus plerunque istas opes non tam ne sciri, quod antea dicebamus, quam contemni ostenderet. Perstringam summa totius dissertationis capita, & quidem paulo ornatiori stylo,quando hic oratoris partes agimus.

Sic equidẽ existimo sacram illam sanctorum virorum eloquẽtiam tantùm humanæ præstare,quãtùm sol vmbræ,flamma fumo, diuina mortalibus antecellũt.Etenim quæcunque ad grauiorem eloquentiam,siue excitandam,siue innutriendam faciunt,fertilis quædam seges sapientiæ, grauissimarum rerum argumenta, Dij præpotentis afflatus, incredibilis ardor animorũ, suauis quædam prudentiæ œconomia, sermonis maiestas, solidarum adminicula virtutum,theatra denique ipsa, & confessus, & glorioſissima laborum præmia, huic vni tam propense fauent omnia, vt meliori cœli riuo iure fœcundata videatur.

SACRAE ELOQVENTIAE dignitas, ex materiæ nobilitate, ac primùm,quam graues sint in ea de Deo sermones.

CAPVT I.

PLacet igitur primum strictim,& quasi per transennam videamus cœlestis illius eloquentiæ argumenta, quibus mirum in modum nobilitata collucet, vt suos oratores, vel infantissimos per se faciat eloquentes. Occurrent hîc tibi non fabellæ, & nugæ, non humanæ sapientiæ leuissima quædam choragia, sed maximarum rerum lumina,Deus, Angeli, Christus θεόφρων rex ipse Angelorum, Christianæ religionis mysteria, Apostolorum triumphi, Martyrum laureæ, Virtutum decora, supplicia improborum, æternæ denique illius apex felicitatis.

At vero de Deo,qui sermones?nõ ij,quales in Platonis, aut Stoicorum schola floruerunt, sed qui ex altissima fluunt sapientia, & ex ipsius æterni Parentis sinu deriuantur. Deum ibi audies mentem ab omni mortali concretione secretam, optimam, sapientissimam, sanctissimam, spiritum per omnia commeantem, & singulis vniuersi partibus, quasi accuratissimæ lyræ fidibus intentum, qui fluentium rerum canticum iucundissima varietate temperat ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, *ipse sibi locus, & mundus*, & maximus quidem mundus, sapientiæ, sanctitatis, intelligentiæ, Præxeum vitæ rationum, formarum, cui spirans omnis, intelligensque natura, & habere, & agere non desinit gratias.

Deus mãdo, vt lyræ intentꝰ

Tertull. lib. cõtra Praxeam cap. 5.

Cernes deinde, vt graditur apud Prophetas insigni maiestate, Cherubinis insidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur. Sexcenta consequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum, copiosa luce circumfusæ radiant, sol tanti, tamque stupendi numinis vmbra potius, quam effigies, ad eius nomen expauescit, adamantinæ cœli portæ contremiscunt, intendunt se flammeæ nubes,& lucido quodam horrore totum hoc aëris spatium circumuestiunt, mugiunt tonitruum fragores, præmicant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt.

Hinc discedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfusi manes mortuorum Regem sentiunt. Hæc tibi magnificam numinis speciem inurent.

Cumque sit eius natura maxime simpiex, nec contineat in se quicquam admistum sui dispar, atque dissimile, habet tamen attributa varia, quæ sigillatim spectata, quantam dicendi, & quam fertilem materiam suppeditant; Ecquando exhaurietur immensitas illa, qua longe aliter quàm is, qui cœlo, & terris aquas præbet Oceanus omnia suo ambitu præcingit, in vniuersum diffusus, in se totus rediens, imo nunquam à se exiens, in se, & in cunctis, semper totus, *implens cœlum, & terram præsente potentia, non absente natura.*

August. lib. 7. de Ciuit.Dei cap. 30.

Quando satis prædicabitur infinitas,mẽtis humanæ nodus? quà exeat, quò se condat nemo nouit, imo nex exire ab alio, nec in aliud se condere certò nouit, *hæc demùm beata ignorantia est, quòd scimus ignorando id nostræ γένεσιν πᾶς ὁ θεὸν γνῶναι, καὶ ἰδεῖν,*

S. Dionys Areopag. epist. 5. ad Dorotheũ

δῶν, ἀξιούμενος, ἀνὴρ τῷ μὲ ὄντι μακὶ χρόνῳ. A

Quid illa æternitas immenſæ, atque interminatæ vitæ tota ſimul, & perfecta poſſeſſio, qualis eſt? Tempus certe, quod perpetuas micantium ſiderum conuerſiones æquis paſſibus comitatur, fatetur ſe haud ſcire, quid ſit, aut vnde venerit, ſe labi, fluere, naſci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno viciſſim remeando verſare, ſibi vni incrementa damno eſſe, hanc vero intactam, illibatam, ſemper annum, ſemper formoſam Virginem, B quæ nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canathi fluuij vorticibus indigeat, quibus deterſa prioris æui fuligine, nouo gratiæ flore repubeſcat; Hinc illa perfecta, & ſtabilis, atque in eodem felicitatis veſtigio conſiſtens immutabilitas, quæ cum omnia per hanc rerum humanarum viciſſitudinem videat agi, volui, reuolui, & quaſi per eamdem ſerram diuerſis motibus reciprocari, tota ſibi hæret ſine vllo ſui aut diſpendio, aut incremento.

C *Annus tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, ſed hodie: quia hodiernus tuus non cedit craſtino, neque enim ſuccedit heſterno. Hodiernus tuus æternitas.*

Quid dices de tantæ maieſtatis inexhauſta bonitate, quæ cumulatiſſimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omnium opulentiſſima, ſe toti naturæ, atque adeo huic noſtræ mortalitati profundiſſima quadam liberalitate profundit?

Quid de inexplicabili prouidentia, quâ clauum vniuerſi regit vigil, & inſomnis, ſuo ſemper operi aſſiduus, atque intentus? num tot oculis tibi ſpectare videtur res mortales, quot ſunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentium formæ ſtellarum? num tot manibus regere, quot eius poteſtatis inſignia, num tot pedibus luſtrare, quot præſentiæ ſunt indicia? D

Quid de ſingulari miſericordia, qua huiuſce vitæ ſubleuat miſerias, imbecillitatem erigit, ſolatur viduitatem, inſtruit inopiam, lenit acerbitates, & quaſi totus ſit ex maternis vberibus conflatus, ita ſe miſellorum infantium ſolitudini, atque orbitati, præſentem vbique, & clementem Deum impertitur? E

Quid ſi eius ſcientiam conſideres, qua ſe, qua omnia à ſe orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium, partim inerrantium ſtellarum ſimulachra nominat, qua perpetuas dierum conuerſiones conſignat, qua imbrium ſtillas percenſet, qua arenas numerat, qua profundiſſimas ſcrutatur voragines, qua ſubit, & explicat omnia; Num rectè iſtud occurret? *Ecquid improuiſum eſt tibi, qui noſti omnia, & nulla natura eſt, niſi quia noſti eam?*

Quid ſi potentiam, qua cœlo imperat, qua terras ſuſtinet, qua calcat inferos, qua ſexcentos mundos condere, conditoſque vel tenuiſſimo halitu diſſipare poteſt? Quid ſi alia innumera conetis inueſtigare? quoties argumentorum oppreſſus magnitudine cogeris exclamare.

ô altitudinem diuitiarum.

Iam cum ad illam lucidiſſimam ſanctiſſimæ Triadis caliginem deuenies, vnum in trinis perſonis, ſi liceat intuebere, Patrem rerum omnium optimum maximum, B qui dum acerrimo præſtantiſſimæ mentis oculo ſe intelligit, & quaſi in flagrantiſſimi nitoris ſpeculo ſuam ipſius faciem contemplatur, filium generat κρυπτὸν λόγχευμα, viſcerum ingentem partum, vt appellat Syneſius, atque adeo imaginem non quidem ſubleſtis, & tenuibus impreſſam lineamentis, ſed æterno diuinitatis charactere ſignatam, Deum de Deo, & Patri per omnia æqualem Deum: Ab vtroque deinde ſpiratur illa ſempiterni C amoris flamma, cuius facibus quicquid eſt modo caſtiſſimæ dilectionis inardeſcit, Spiritus (inquam) centrum Patris, & filij, Patri, & filio ὁμόνους, Num tu quoties de ijs cogitabis, toties in illum te Polycriti lacum putabis ingredi, in quem quo altius quis progreditur, eo magis ac magis per ſingula momenta increſcentibus aquis implicatur.

Vertes igitur te ad fabricam vniuerſi, videbis ab ea maieſtate iacta terræ fundamenta, libratos colles, diffuſas camporum immenſitates, prætexta inſtar elegantiſſimorum monilium terris maria, tot inſularum quaſi ocellis, & margaritis collucentia, ipſam ſpirabilem naturam terris intentam concipies, & qui ſuo complexu cingit omnia ſummum ætherem, in quo ratis, & in omni æternitate fixis legibus voluuntur puriſſimi ſtellarum cœtus, totam denique hanc rerum à ſummo numine locatam homini ſupellectilem quoties ſpectabis, toties magnificentiſſimo rerum ſpectaculo perfuſus laudum materiam in ſilentij vertes argumentum.

IN ANGELIS QVOQVE locupletem eſſe dicendi materiam.

CAPVT. II.

D. Dionys de hic ordinibus agit c. 6. de hierarch. celeſt. D. Greg. hom. 34.

ANgeli deinde magnæ illius mentis puriſſimæ quædam ſcintillæ, de ſempiterni luminis facibus accenſæ, tantus, & in tot ordines diuiſus exercitus, quantam non dicam

orationis, sed & admirationis materiam suggerunt. Noli tales tibi fingere, quales forte apud Pictores, & Poëtas sæpe vidisti, pusiones formosulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfusus, crines in cervicem molliter effusi auro obryzo flauescunt, & lacteum colli nitorem blandissimo fauoniorum spiritu ventilati percurrunt. Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ, in cœlesti textrina concinnatæ, florida viriditate, qualis in pauonibus esse solet irradiatæ: aureo, croceo, puniceo, cœruleo denique colore miti admodum temperie variatæ, tot referunt spectantibus pigmenta, quot in arcu cœlesti cum voluptate miramur. Tunica deinde byssina est quam subtilis denticulati operis limbus circumquaque excurrens magna vestit cum dignitate.

Tales si Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expressi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura est, subtilis, ætherea, quam nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes infuscat, nullius corruptionis nævus aspergit, & vt summatim dicam, nostri pars melior animus est, Angelus nihil est præter animum. At quis animus? non ex eo igne delibatus *quo sidera volant, & sacri torquentur axes*, sed excitatissimæ mentis vigor tantò expressiùs ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de eius fonte propius respergitur, & vberius. Hinc ille omnium ornamentorum insignis quidam decor, & bonorum immortalis affluentia, quam in cõditorem suum gratissimæ voluntatis ingenuitate refundunt. Tu si de beatarum mentium incredibili celeritate cogitas, finge tibi navim per immensa patentis æquoris spatia remis, velisque concitatissime fluentem, finge telorum ebalistis emissas grandines, finge reginam auium aquilam toto illo plumarum remigio instructam contentissimo corporis nisu, acerrimo cupiditatis ardore ruentem in prædas, finge istas, quæ à poëtis memorantur alas fulminum, & tũ quando liberum est animum, & illam animi pupillam mentem fulgure velocius per diffunctissima quæque tam breui momento discurrentem, hanc si cum Angelorum celeritate conferis, testudinem cum equo valentissimo comparabis. Quid dicam de illa præstantissimę mentis intelligẽtia, cuius beneficio res omnes, quas nos homuli ex luto, & argilla ficti, tanto cum labore addiscimus, & ægre ratiocinando colligimus, illi nullo negotio, nullo temporis interuallo sagacissime pernident, & impeditos quosque difficultatum nodos explicatissime dissoluunt: Quid de illa cognitione matutina, qua modo res in Deo, tamquam in politissimi candoris speculo, vegeti coloris flore viridius accensas, modo in se iam remissas, & quasi diluto vigore minus acres contemplantur? Quid de ipsius cognitionis felici quadam constantia, cuius munere contingit, vt eis non minus ab hac intelligentia cessare liceat, quam plantis, aut animalibus ab actus vitalis perpetuo quodam ministerio? si quidem intellectio beatis mentibus pro vita est. Iam si gratiam spectes, quibus ab ipsis ortus primordiis mirifice sunt nobilitati, cum rerum molitor *Deus erat in Angelis condens naturam, & largiẽs gratiã*, vala myrrhea dices, aut crystallina ab ipso vniuersitatis artifice cõparata, & omnib⁹ artis enucleata lenocinijs, in quę diuinitatis riui, tanta, & tã inusitata donorũ fragrantia depluerent. Denique si gloriam considerabis, quæ gratiarum amplitudinem est consequuta, totos in Deum videbis amoris similitudine transfusos, atque absorptos, tum in hoc felicitatis domicilio, fidos terrarum administros, nostræ salutis propugnatores, depulsores miseriarium, auspices felicitatis, Duces, altores, pædagogos, & vt summatim dicam amore Germanos, seruos obsequio, auctoritate patres.

D. Augustinus l. 12. de ciuit. c. 9.

Synesius hymn. 1. Secundo. ἐξέτεινα κάλλεος ὀιστούς.

Philo Iudæus lib. 1. de opificio mũdi Νοῦς ὢν ψυχῆς ψυχή, καθάπερ ἐν σώματι ὀφθαλμός.

INCARNATIONIS Christi maiestas.

CAPVT III.

VERVM enimuero cum multa sint in diuinis istius plenissima maiestatis, persona tamen Christi Domini, vna est totius Christianæ doctrinæ caput, & omnium argumentorum seminarium, à qua multiplicium curricula sermonum explicantur, & in quam omnia longe, lateque sparsa reuoluuntur. Num vero quoties *incarnatum Deum* dicimus, toties puriſſimi Angelorum cœtus obstupescunt, toties horrore perfunduntur mortales, toties contremiscunt inferi. O profundissimam consiliorum caliginem! ô mysteriorum maiestatem! iacebat humana natura in æterni squalloris fordibus, turpis, lacera, deformata, cruentis ipsis Dæmonum pedibus protrita, atque conculcata: nullius timor numinis, nulla inferorũ suspicio, religionis sensus nullus. Erant omnes pietatis igniculi in hominum mentibus restincti, & quasi in ipso fomite præfocati, Vbique Dæmonum simulachra, Dæmonum aræ, Dæmonum templa, & quod dicere perhorresco, in ipsis excisis, atque funestatis Dei altaribus Dæmonum vexilla, trophæa, triumphales arcus fulgebant. Terrarum orbis luctuosissima facies partim fœdissimi lupanaris, in quod omnes omnium libidinum sentinæ defluxerant, partim etiam amphiteatri cuiusdam ex scelerum colluuie, & humano cruore macerati,

Theodoretus de leg. & gratia lib. 1. Ante Christum natum ἐν ἅπασι τοῖς ἔθνεσι τὰ τῶν δαιμόνων ἀνθεῖ τεμένη, καὶ βωμοὶ καὶ ἀγάλματα, καὶ ἱερεῖα, καὶ θυσίαι, καὶ πανηγύρεις, καὶ ὀργιασμοί, καὶ τελεταὶ, καὶ μυστήρια, καὶ ἀφροσύνης ἅπαντα μεστά. *fœdissimi* ἀσελγείας. *omnium* πάντων. *habebat* εἶχε. *de* ἐκ. *cruore* αἵματος.

cerati, ſpeciem præferebat. Plena omnia ſtupris, cædibus, inquinatiſſimis voluptatibus, immanitate belluarum. Quicquid auaritia in rapinis, luxuries in flagitiis, quicquid in nocturnis bacchationib' gula, quicquid in fastu ſupercilio, inſanis honoribus arrogantia portenderat, hoc totum effuderat. Scalæ pene ipſæ iam cœlo gigantum more admouebantur, vt beatorum excinderentur domicilia, cum interim tetri, vecordes, & impij mortales impreſſa in propriorum liberûm ceruices ſica victimaria, miſellorum infantium primo cruore, inferorum aras reſpergebant, & inter funeſtiſſimas epulas, nidoremque coctorû parſulorum, quos ipſi ſuo ſanguine genitos huius lucis vſura priuarant, epulabantur.

Vſurus mundi luxuriæ Chriſtum miſeretur, quid ſibi eſſe putet, ſeruasti, ipſas latrocinia ſuperbiæ in his vide Auguſt. li. 3. de mor. Eccl. 4.

Quid interea clementiſſimus parens Deus? non iaculatur fulmina, non frementi diluuio terras obruit, non exquiſita tormẽtorum genera ad conſceleratorum ſupplicia machinatur, ſed hanc inſit viam, ab ipſis Angelorum mentibus, & cogitatione ſecluſam, vt humani corporis veſtitus compagibus, propitius nimirû, & ſalutaris fulgor ad ſalutem hominum procurandam terris illabatur. Enimuero Dei præpotentis imago ab ipſis mundi cunabulis primis indita parentibus, ſed tetræ poſtea fuligînis infuſcata maculis, priſtino nitori reddẽda fuerat, quibus vero artis illecebris id factum opportuit? Deus ſe homini credo pleniſſimo diuinitatis fulgore circũfuſũ repẽte obiicere debuerat? ſed luto, & tenebris oppreſſæ hominum mentes ne minimam quidem illius lucis ſcintillam, niſi per tranſennam videre, ac ſuſtinere poterant. Quid igitur ſummus ille rerum effector, atque reſtaurator molitur? Quid comminiſcitur, acres illos, & indomitos diuinitatis radios leniſſima veluti corporis nube refringit, & in hac primi parentis argilla non iam fugaces, & obſoletos ſui colores imprimit, quibus finem ætas eſſet allatura, ſed ſeipſum hoc luteo noſtræ mortalitatis ergaſtulo circumcluſum terris exhibet, & vt à ſummo bono ſemper fugientem homulum ſemel aſſequeretur, ipſe hominem induit: In quo mihi videtur aucupes induſtrios imitatus, qui vt aues ſuo ingenio vagas, & timidas illiciant, confectis è verſicolore plumarum apparatu tuniculis facilius venantur, & melius: Vel certe parentes, qui teneris infantulis matre nuper orbatis bubuli lactis candidum florem propinant in vaſculo, & vt maternorum vberum ſimilitudine parvulos capiant, labrum poculi modica caruncula obductum puſionis ori ſupponunt, quod mihi videtur præſtantiſſimus doctor ex his verbis expreſſiſſe.

Prof. ex Auguſt. de Trinitate lib. 13. c. 16.

Sicut lac non tranſit niſi per carnem, vt parvulum paſcat, qui panem edere non poteſt. Sic niſi ſapientia Dei, quæ panis eſt Angelorum ad homines dignaretur venire per carnem, ne-mo ad verbi contemplandam diuinitatem poſſet accedere. Quia ergo lux non poterat comprehendi, ipſa lux mortalitatem ſubiit tenebrarum, & per ſimilitudinem carnis peccati participationem dedit luminis veri. *Auguſt. ep. 3. ad Voluſian.*

Sed quod magis mireris, hoc corpuſculo veſtitus, nihil immutatus fuit Deus. *Homo quippe ad Deum acceſsit, Deus à ſe non receſſit, nec hominem conſumpſit, ſed ita aſſumpſit, vt nec inferiorem naturam conſumeret glorificatio, nec ſuperiorem minueret aſſumptio*, quod ingenioſiſſima ſimilitudine Sanctus Auguſtinus declaranit. *S. Leo ſerm. 1. de natali Chriſti.*

Sicut cum loquimur vt id, quod in animo gerimus in audientis animum per aures carneas illabatur, fit ſonus verbum, quod corde geſtamus, & locutio vocatur, nec tamen *in* eumdem ſonum cogitatio noſtra conuertitur, ſed apud ſe manens integra, formam, vocis qua ſe inſinuet auribus, ſine aliqua labe ſuæ mutationis aſſumit. Ita verbum Dei non commutatum, caro tamen factum eſt, vt habitet in nobis. *Auguſtin. libro primo de doctrina Chriſtiana c. 13.*

Merito itaque ſanctiſſime Iob mirabaris, & quærebas, *Quis concluſit oſtiis mare*? quis vero alius, niſi rerum omnium parens, qui in ipſo mundi naſcentis exordio tantam, & tam late diffuſam aquarum molem, tãquã in vtre circumcluſit: nunc autem inexhauſtum illud æternæ ſapientiæ pelagus tam paruo Virginis vtero circumſcripſit. *Quis poſuit nubem veſtimentum eius, & caligine quaſi pannis infantiæ obuoluit*? quis? niſi, qui hac corporis noſtri nubecula, his tam fragilibus, & prope nullis artubus Deum immenſum delineauit? *Quem veſtem* conſtituit, niſi ſtupendam illam vnionem ſilentio potius venerandam, quam verborum multitudine prædicandam, vere domine hoc eſt *opus tuum*, opus (inquam) tuum, de quo Propheta dixerat *conſummationem, & abbreuiationem faciet dominus in medio terræ.* *Iob. 38.* *Iſa. 10.*

NATIVITAS IPSA IN tanta rerum ſpoliatione, atque humilitate plena dignitatis.

CAPVT IIII.

EErne deinde quæ vitæ primordia, qui progreſſus, qui exitus fuere Deo, qui hanc operoſiſſimam mundi totius molitionem incunas hominis fuerat machinatus, nõ eſt inuentus in diuerſorio vllus angulus, qui *cæli depoſitũ* exciperet. Primum ſibi lectulũ ſtrauit in præſepi animalium, poſtremum in patibulo furciferorum. Cogita illã agreſtem domunculam, deſertam, ſeminudam, frigidæ tempeſtati, ventorumque flatibus vndique peruiam, quam tamen crebræ de cœlo faces magna dignitate circumueſtiũt,

Hieron. ad Marcell. ep. 18.

Ita hic sanctior locus est rupe Tarpeia, quæ de cælo sæpius fulminata, ostendit quod Deo displiceat.

Grande aliquid intus geritur, & quod humana mens capere non possit. Virgo scilicet inter palustres tugurioli cannas, & pecorum anhelitus, fundit ex vtero regem Angelorum,

Proh sanctam fidem! quæ puellæ species hæccine diua est? an radius diuinitatis? habitus quidē pauperculæ mulieris, sed vultus numinis. Quæ frontis maiestas? quæ genarum modestia? quis fulgor oculorū? quæ venustas oris? quot, & quam cœlestes gratiæ in ista facie renident.

Vide S. Fulgent. ser. 5. de Epiph.

Hic vero tenellus, & lactens, qui Matris affusus pectori tam molliter appetit vbera, filiolus est Virginis, Deus humano corpusculo vestitus, gestatur quidem vt paruulus; sed adoratur vt Deus, paruulus in præsepi, immensus in cœlo, vilis in pannis, in stellis glorioſus. Tam teneræ manus orbem rotant, tam parui ocelli solem illuminant, tam exigui pedes calcant inferos. Sed interim perflant venti, & in tenellos artus paruuli nulla clementia desæuiunt, quando & ipse nostra cunila voluit vitam à supplicijs auspicari. Heu sæuos infantiæ labores! heu rerum omnium inopiam! Heu tolerantiam filij, heu misericordiam Matris!

Sed qui vitæ telam ab istis rerum asperitatibus orsus fuerat, eamdem ærumnosis laboribus totam perexuit. In ipsis adhuc maternis visceribus delitescens, profani imperatoris edicto domiciliū mutare cōpellitur, ne ex patrij cœli affectione primum spiritum delibaret, viator nascitur, exul nascitur, nato subinde, & vix quadraginta dierum infantulo aliud exilium decernitur, intentatur tenero, & adhuc exangui iugulo sæuissimi regis mucro, paruulorum quos hic crudelitatis turbo demessuit, penecruore respersus, ex cultris victimarijs ereptus, in vltimas barbaræ gētis oras fugit sine lare, sine pignore, sine hospite, orbis terrarum exul, fermè à communi luce, & spiritu seclusus.

Ita grauis, vt terreret, ita amabilis, vt illiceret, terreret quidem improbos, humiles vero, atque abiectos erigeret. Tanta autem inter has vitæ acerbitates serenitate renidebat, vt non dulcius micarent stellæ, non serenius fulgeret lacteus circulus, non placidius spirarēt Etesiæ. Nasus leni, & modico tractu diffusus, non rugosus, non asper, non aduncus, cœlestem beati pectoris spirabat prudentiam. Oculos infra superciliorum arcum cum blandirentur nitidos soles dixisses, cum increparent fulgura, cum perrumperent animos fulmina. In labris omnes gratiæ sessitabant, omnis affluebat lepos, hinc lactis, & mellis flumina, hinc nectaris riui, hinc iugis cœlestis sapientiæ torrens exundabat. Tota eius vita clarissimarum virtutum fulgur fuit, oratio tonitruum. Vnus fuit cuius vocem, & imperiū febris ardores, aquę intercutes, & veternosæ, fœdæ vitiligines, corporisque omnes cruciatus fugiebant, cuius tactu vis sanguinis profluenter ebullientis repente consistebat, cuius obiurgationem immersi miserorum visceribus Dæmones perhorrescebant. Vnus fuit qui claudos currere præcipiebat, & iam emicabant; porrigere mancos manus, & iam molles articulorum cōmissuras explicabant; captos membris assurgere, & repente lectulos deportabant, alienis paulo ante cerucibus delati; cæcos videre, & iam cœlum diemque cernebant, qui sine oculis fuerant procreati. Vnus fuit ad cuius castigationem insanate coërcebant maria, procellarum turbines, tempestates que sidebant, qui furentis elementi terga leuissimis passibus impune calcabat, vndis ipsis stupentibus, & se ad conditoris famulatum abnuente natura. Vnus qui numerosissimā quinque millium hominum turbam se per saxa, & solitudines affectantem, quinque panibus saturauit, & ne præstigiæ viderentur incredulis, sex sportarum sinus reliquiarum fragmibus implenit. Vnus qui vectes interorum, mortisque repagula potentissima voce refregit, & post tertium diem funeris redinina cadauera, ex pollinctorum fascijs expediuit. Vnus qui mentis humanæ latebras, abditosque recessus permearet, & quid quisque animo voluerit, quid consilij agitaret, discussis simulationis integumentis explicatissime perspiceret. Vnus qui cum vnam vocem funderet, à diuersis populis, & dissona oratione loquentibus intelligebatur. Vnus denique *potens* vbique *opere, & sermone*, pauper in nostris, dives in suis.

Vide Arnob. l. 1. adversus gentes de Christo scribentem.

PERSONA CHRISTI plenissimum maiestatis theatrum,

CAPVT V.

Videdus Nicephor. l. 1. c. xl. qui Christi effigiē & staturam describit & inter

AT quis vir? æterni Patris, æternus filius, Angelorum deliciæ, beatorum lumen, Princeps pacis, humanæ salutis parens, assertor nostræ libertatis, mundi restitutor, in quo ne minimus quidem vnguiculus fuit, qui non spiraret diuinitatem. Si quidem frons maiestate plena, quod illi cum cœlo perpetuum erat loquebatur commercium:

PASSIO IPSA

PASSIO IPSA PLENA maiestatis, & magnorum argumentorum seminarium.

CAPVT. VI.

QVod si oppressa virtus maxime luctuosa est, qualis iniicitur animo species, cum illum in nostra salute procuranda inuidiæ flamma circumuentum, pro nobis ictum, & fumantem videmus, dum faces in nostrum exitium comparatas suo cruore restinguit.

Christus victor, & victima.

Factus pro nobis victor, & victima: Et ideo victor quia victima: pro nobis sacerdos, & sacrificium: ideo Sacerdos quia sacrificium, faciens nos de Dei seruis filios, de Deo nascendo, nobis seruiendo. Eheu tantum virũ seruilibus flagris subiectum! *Isaiæ l. x. cap. 43.* finge enim hæc à me non narrari, sed à te videri.

Constituitur in domo prætoria infelicissimum spectaculum, nudatur corpus verecũdum, purissimæ virginis partus, & à fœdissimis lorariis diuerberatur ad necem. Instant illi voce, & flagellis, cruore non minus ebrij, quam vino, ad columnam alligãt, verberibus contundunt, plagas plagis ingerũt, crebris ictibus locus resonat, ex membrorum laceratione vis sanguinis existit, & iam in toto corpore nulla corporis facies, cum innocentis agni ne minima quidem vocula, inter summos cruciatus audiebatur. Addũt satellites supplicijs contumeliam, nam purpura suo sanguine purpuratum corpus induunt, coronam rigentibus spinis aculeatam venerando capiti affigunt, Regem salutant, & os Regis percutiunt, ac teterrimam redundantium cœnarum popinam cum sputis afflant speculo Angelorum.

Mox vbi deuentum est in caluariam, sacrilegi accingunt se ad carnificinam, & iam emortuum corpus diriissimo crucis multant supplicio. Clauis configuntur innocentissimæ manus, quæ iniuriam nemini, omnibus pepeterant salutem: ferreo vinculo constringũtur sanctissimi pedes, miserum me! pro mea, & omnium mortalium salute fortiter asserẽda tam crebris itineribus exercita. Natant in cruore oculi, duo illa quondam bonorum sidera, improborum verò fulmina: silet os purissimum, ex quo mellei depluebant faui, vincta est lingua, quę silentio ipso parricidarum arguit crudelitatem. Ad hunc aspectum exhorruit cœlum, & atra veste suum eluxit conditorẽ, princeps siderum se repentinis tenebris obduxit, & tantum scelus erubuit, fremuerunt Angeli, cœlestis illachrymauit Pater, ipsi vlulârunt inferi.

Sed hæc (inquit) omnia sunt humilitatis, quantam habere possunt in dicendo maiestatem? Erras, omnino erras, magnum est, & sanctum, & Deo dignum spectaculum inter corporis lacerationes sibi hærens animus, inter procellas tormentorum mẽs quieta, inter atrocissima sæuientiem inimicorum odia, & supplicia profusa caritas, qua Christus in extremo etiam vitæ spiritu quicquid habuit vocis, virium, & sanguinis apud Patrem pro carnificum salute deprecatus impendit. Certe de Iobi patientia Tertullianus exclamauit. *Tertull. de patiẽtia. 14.*

Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo exstruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum immundam vlceris sui redundantiam magna æquanimitate distringeret, cum erumpentes inde bestiolas in eosdem specus, & pastus foraminosæ carnis ludendo reuocaret. *Patientia laus.*

Vides Iobum magnæ, & illustris pompæ ferculum Deo, & Angelis spectatoribus progrediens, sed quem Iobum? non iam apud suos nominatum, non authoritate grauem, non affluentem diuitiarum copia, non numeroso seruitio stipatum, non vestis nitore fulgentem, non præclarissima gloria circumfusum, sed Iobum nudum, & orbũ, irrisum, Iobum in sterquilinio, vlceratum, fœtidum, purulentum, hunc inquam Iobum vides, in quo scilicet, tamquã in turri ænea triumphorum cœlestium vexilla defigũtur? Quantã igitur putas Christi fuisse maiestatem? quantum in æterni parentis sinum refusam esse gloriã, cũ is inter crudelem inimicorum petulantiam despectus, vexatus, spuris illitus, vinctus funibus, cæsus flagellis, spinis laceratus, in cruce dẽum atrocissima laniena deformatus extremam spiritũ pro hominum salute tam constanter, tam pie, tam feliciter effudit. *Iobus*

Non mihi quidem crux videtur patibulum ignominiæ, sed iniuria perfuncti periculi, prædicatio amplissimi beneficij, testimonium præteriti tẽporis, trophæum fortitudinis, ara gloriæ, theatrũ amoris, *signum vere magnum*, quod vbi tanti cruoris purpura fuit delibutum, nunc inter augustorũ diadẽmatum margaritas purius fulget quam luna inter micantium ocellos siderum, & in apicibus regum triumphat, quod furciferorum pedibus fuit antea subiectum. Ingẽs profecto hic liber, ex quo magnorum voluminum series, & infinitorum argumentorum existit affluentia. *Crucis maiestas.*

A

RESVRRECTIO TOTA SAPIT dignitatem, & fecundam habet argumentorum materiam.

CAPVT VII.

QVid deinde? At illi feroces animi nondũ morte, cruciatu, cruce ſatiati, etiam bellum gerunt in mortuum, & attentiſſimè quidem obſeruant omnia, ne quis corpus B è tumulo ſurripiat.

Redit tamen illa mens, redit victrix, gloriæ ſuæ ſplendore quaſi puriſſimis veſtibus amicta, innumeris Angelorum beatorũque ciuũ choris ſepta, quorũ alij (opinor) triumphos canunt victori, alij gaudio tripudiant, alij palmas, & lauros præferunt, alij iucundiſſimam cœleſtium florum meſſem plenis manibus inſpergunt. Interim anima ſubtiliter influit in corpus, quod in morte reliquerat, ſuique pene ſimillimum facit: Nam lapidem ſtatim permeauit, nec eius ſubtilitati marmoris ſoliditas reſtitit. Et C vbi iam oris pallor? vbi illita ſputorum fœditas? vbi concretus ſanguis? vbi ſpinarum veſtigia? vbi liuentes humeri? vbi manantes cruoris riui? vbi flagellis artus concifi? Tam breui momento tanta ignominiæ fuligo deterſa eſt, & gloriæ fulgor occupauit omnia. Et nunc quidem frons ſerena, nunc illuſtres oculi, nunc ad gratiam rubeſcentes genæ, nunc os purpureum, nunc collucet, & vibrat auro cæſaries; adſummum totus eſt quaſi ſol prorumpensè nube. D

Gregorius Nyſſen. orat. 1. de reſurr.

Ὥσπερ γοῦν τὸ ἀναπίμπλησι τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν βλέμμα, ἐν φῶς ἐφιεμένη τὸ πᾶν ὅλως ἐν μυρίοις λαμπάσιν ἀναζώσπυρον, οὕτω πως καὶ ἡ τοῦ χριστοῦ εὐλογία κατ' αὐτόχημα λάμπουσα, πᾶσιν ἡμῖν τὸ μέγα φῶς ἐπαγάζει.

Non aliter quàm ſi ſpectaculo nobis aliquo propoſito lumen vnum ex innumeris facibus conflatum perſtringeret acié oculorum, omnis Chriſti: benedictio in reſurrectionis fulgens gratia, magnum animis noſtris ſplendorem immittit.

ASCENSIO TYPVS EST gloriæ, & noſtræ pignus fidei.

CAPVT VIII.

SPecta deinde triumphos ex hac victoria conſequutos, & videbis non quidem quadrigis albis per laureatas militum cohortes volantem, ſed lucida nube circumfuſum, penetrantem in illas æternis ſideribus illuminatas domos, ſuæ gloriæ iamdiu deſtinatas. Quæ gradientis maieſtas, quæ oculorum fulgura, quis vultus ſplendor, quæ lux ex toto corpore defluit? Mirantur illibati ſtellarum ignes, obſtupeſcit luna, ſol ipſe moderator ſiderum, fons, & diſpenſator luminis, ſuas tenebras cum tanti luminis fulgore comparatas ingenuè fatetur, cœli deinde omnes ſanctiſſimo horrore perfuſi, certatim ſibi tam ſanctum, tam auguſtum, tam diuis, hominibuſque ſalutare ſidus, omnibus votis deſiderant; verum maius eſt, quam vt iſtis ſedibus detineatur, longius vt apparet progreditur, & recta inuolat in æterni Patris ſinum. Aperiuntur illæ tot ſæculis clauſæ fores, & cœleſtis triumphator ingreditur. Quanta, quam velox! quam ſtupenda cœleſtium militum acies occurrit intranti! qui vultus! quæ lumina! qui apparatus! qui flores! quæ ſuffimenta! qui venientium, hinc, & inde beatarum mentium concurſus! quæ colloquia! quis amor! quæ vniuerſorum lætitia! Qui Patris æterni, & filij complexus, quam ſancta! quam ſuauis! quam fidelis conſociatio! hoc ne Angeli quidem poſſunt dicere.

Aſcendit in cœlum, ad Patrem ſcilicet fructum carnis præferens, in diſcipulis iuſtitiæ ſemina derelinquens, Dominum eum ad cœleſtes non præcedit, ſed comitatur gloriosa captiuitas: non ante vehiculum ducitur, ſed ipſa euehit ſalutiferum: Quodam enim myſterio dum filius Dei filium hominis ſuſtollit ad cœlum ipſa captiuitas portatur, & portat. D. Ambroſius ſerm. 62. de aſcenſione. Petrus.

E

PANEGYRICORVM SACRORUM magnam, & vberem eſſe materiam in ſanctiſſima Virgine Maria Dei Matre.

CAPVT IX.

QVod ſi panegyricorum etiã flores cogitas, & volucris, atque incitata luxuriari cupit in mulierum laudes oratio. Noli, quæſo noli apud Iſocratem Helenam quærere illam

illam Martis, & Veneris luctuosam facem, in quam venalis linguæ myrocheria, lasciuientis ingenij diuitias sophista pictior effudit.

In promptu est quam laudes, & quæ tibi laudationis præmium reddat cum fœnore, Puella toties mundi iam prope depositi, & in æternis sordibus ingemiscentis precibus, ac votis expetita, Quinquaginta ferme sæculorum opus, quæ à mundi cunabulis ad eius vsque cunas effluxerunt.

Tanæ nolis eratnatură Genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem Mortalibus parturire.

Humilis quidem est eius *s*pecies, sed quæ plurimum hausit de cœlo, ni se tamen illi cœlum numquam antea sic omnium ornamentorum copia diffluens penitus offudit. Noli tibi hîc fingere fucati medicamenta candoris, genasque cerussatas, vibratos ferro crines, nodosque tortiles per inexplicabiles mæandrorum sinus implexos: noli quærere purpurissam, stibium, baccata monilia, stalagmia, murenulas, muscaria pauonina, totumque illud muliebris mundi choragium, quod pulchritudinem mentiri, potest non facere, *scena est enim inepiarum pretiosa*, quam illæ studiosa luxuria conquirunt, quæ carius volunt insanire.

Ipsa Dei Xpus. At certe vna *pulchritudo est, quam meritis integritas efficit, vnus Dei color*, & ille quidem totus affloresçit Virgini, quam omnium virtutum integer, atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat fastigio, vt nihil sit in diuinis operibus nec splendore magnificentius, nec suauitate dulcius.

Itaque dicitur imitatem exdoctri na Hebræorum Princeps fecisse, Et certe cum attentius cogito, mihi videtur ille summus rerum artifex, & moderator Deus, in hac vna anima proprie conformanda se ipso vsus exemplari, meliori quodam pollice in opus incubuisse, & delicatissimis industriæ lenocinijs in hanc vnam sui verè imaginem luxuriasse, vt esset quod in arce rerum humanarum positum, omnibus imitandum proponeret.

Sæpe fecit autē fecisse imperatum, quæ ceterarum creaturarum ad missionalis. Quam ob rem vbi stellis mens purior, & tot exquisitis affluens ornamentis illapsa est in corporis contubernium, non est illi iniecta fax ista fœda, quæ à nosti generis auctoribus primum accensa, latissime in totum postea genus deflagrauit; sed vt puro, & micanti auro saphirus, aut adamas purior inolescit; sic illibato corpori castissimus animus Dei ita dispensantis manibus inditus est, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæresceret.

Editus est deinde in lucem partus ille matris aureus, cui ego facile crediderim mitiores cœli faces clementius illuxisse, & è diuturno squallore recreatam risisse naturam, quod sibi tunc obortam lucem putaret, cum eam libaret oculis, è cuius vtero fons ipse lucis erat emersurus. Educata est deinde puella inter pudicissimos parietes, in sanctissima patriarum legum disciplina, & ijs magnarum artium instructa studijs, quæ aduenienti Deo nobilius instruerent sacrarium. Premebat annorum moras antegressa virtus, & vix legem ferebat ætatis, cui ponere natura leges erubuerat. Iam à prima ipsius ætatula, tot in ea micabant dotes, quot serena nocte fulgent in cœlo stellæ, instar candentium gemmarum suis orbibus affixæ; habuit enim, vt scitis in tota vitæ mirificam omnium virtutum societatem, quibus illam veluti ætatis telam præclarissimis figuris pertexuit. Enituit aliqua formæ elegantia, sed eam parum pudici mores infuscarunt; Aliam pudicitiæ lumen exornauit, sed obsoleuit superbia, Alia natalitijs imaginibus clara, virtutes in ceris habuit, Alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit, Alia fortitudinis gloriæ præfulsit, sed virginitatis laurea caruit. Ad summum nulla inuenta est, quam non aliquis næuus ex ista fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit. Maria vna est, in quam magnifice consentiens, atque conspirans omnium virtutum consensio, vt nihil pudori venustas, nihil grauitas demissioni, nihil comitas grauitati, nihil maiestati simplicitas, nihil constantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum matris nomen Virginitati detraxerit) Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant. Sed neque naturæ bonis erat destituta, nam formæ quædam in ea diuinitas perstringebat aspectus, frons pudicæ, verecundiæ sedes molliter assurgebat, sub nigris, & arcuatis supercilijs emicabant dulces oculorum faculæ, quæ quàm fortiter in intimum pectus Numinis penetrarant, quis ignorat? Nasus venustissime incuruus castigatam fronti columellam faciebat, labra subtilia mitis facundiæ, & cœlestium gratiarum receptacula, magna sermonis affabilitas summa incessus modestia, vultus sine mollitie decorus, sine fastu grauis, in perpetuo tereno positus, exundantem de cœlo vim lætitiæ vix capiebat. Longum esset cætera persequi, omnia dixero, cum Dei matrem dixero, sed hanc dignitatem cum omnium non dicam hominum, sed etiam Angelorum linguæ pro viribus prędicarint, cogentur exclamare, *De dilecta numquam satis.*

Sic eam fermè S. Epiphanius describit, vbi quique dicitur ἀνὴρ ἐπὶ πάντα ἀλλόκοτος καὶ χαρτώδης ἐυσεγγόητος.

ECCLESIA OPVS CHRISTI magnificentissimum.

CAPVT X.

ETiamne parum maiestatis habere videtur Ecclesia sanctissimo Domini cruore fundata, & ad hunc vsque diem locupletissime ornamentorum omnium accessione propagata? Equidem videre mihi videor illâ Christi sobolẽ nunc aureo curru, & lucẽtibus quadrigis inter cõsita palmis virentib⁹ nemora, lætissimo cursu volãtẽ, cui plura sunt diademata, quam comæ arborum, plures coronæ, quàm igneæ siderum formæ conuertuntur, plures intexti auro, & margaritis triumphi, quam sunt oræ, parteſque terrarum: Neque enim suam gloriam his mundi curriculis, & vitæ spatijs definiuit. Fertur autem victrix, triumphatrixque vniuersi per calcatas Dæmonum ceruices, per impressa suis vestigijs tumentium satraparum capita, per tot hæreticorum turmas florentissimo Marte concisas, per tot cerastas comminutos, quorum etiam fœtum nuper extractæ è vepreculis expectant nitedulæ.

At quibus initijs ad hanc gloriam efflоruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis contemptius, opulentia copiosi? quid magis nudum, aut destitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius: iam tamen illi è fluuiorum ripis, & piscatu recentes, callosis ex diurno labore manibus, longa macie torridi, & omnis conciliatriculæ illius vrbanitatis expertes, rustici è tugurijs, & mapalibus educti, triumphos regum meditantur, partiuntur inter se orbem terrarum, victorias, & spolia definiunt, per abrupta montium, & diffunctissima quæque regionum, igneis veluti quadrigis euecti volitant, feruntur pene extra solem, & sidera, per squallentes arenarum tractus, per tostas vehementissimo solis appulsu regiones, per æterno frigore rigentes plagas, in quibus nullum humani cultus vestigium. Perueniunt deinde ad numerosissimas gentes, pugnant nudi laceri, inermes, contra Reges, satrapas, præsides, iurisperitos, sacerdotes, fluentis in suos humeros totius mundi aciem excipiunt, persuadent impijs religionem, auarissimis, paupertatẽ, omni libidine inquinatissimis castimoniam, & quod stuporis plenum est, contritis Dæmonum simulachris, templisque falsorum numinum excisis, cruciarij vexilla A in clarissima luce terrarum defigunt; fulgurent deinde mucrones in iugulum exerti; tonent minæ, ruant qua parte volent armorum fulmina, præsto sunt qui excipiant, qui toto pectore mortem iuduant, & vincant moriendo.

Ex eo semine se trudit Ecclesia pusillus grex imprimis tamquam nidulus inter scopulos gentilitatis affixa, quæ melioribus afflata sideribus crescit in immensum, tunditur, vexatur, premitur, iam de eius vita conclamatum putatur, iam vespillones tumulum apparant, iam meditantur exequias, cum illa nouis viribus repubescens, & felicibus euecta pennis tranat maria, & ex ruinis suos triumphos instaurat.

Duris vt ilex tunsa bipennibus
Nigræ feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes, animumque ferro.

QVANTA ET QVAM PRÆclara laudationis materia in sanctorum Martyrum certaminibus, & religiosa sanctorum vita.

CAPVT XI.

QVa voce præstantissima Martyrum pro fide certamina, & magnificentissimam triumphorum gloriam prædicare possim? hîc mens obstupescit, rigent membra? præstrictus tot radijs hebescit animus, sui argumenti magnitudine absorbetur oratio.

Instruuntur, Proh fidem, & religionem! toto terrarum orbe carnificinæ, nouis, inusitis, inauditis supplicioru̇m generibus apparatissimæ, instant Imperatores barbari, exitiales, funesti, humani generis laniſtæ potius, tortoresque impurissimi, quàm Principes, & quos vno verbo clarius appellauero, Nerones, Domitiani, Decii, Diocletiani, atque ex veteri illa immanitate, Sapores, Mammuchæ, Dunaani.

Hoc vnum habent in votis, vt Ecclesiam illam cœli plantam, iam læto gemmarum partu turgentem, & se per dumeta hilarius efferentem, tormentorum procella, cruorisque humani fluctibus obruant. Producuntur ex omni terrarum regione, Episcopi, sacerdotes, senes, authoritate graues, religione sancti, ætate venerandi, quibus se comites adiungunt, matronæ, & Virgines, sexus imbellis, tenerique flosculi paruulorum, quorum ætatula feris ipsis poterat videri miseranda. Trahuntur ad Prætorum subsellia

ſubſellia , & à ſubſellijs ad amphiteatra publicamque lanienam, vnius criminis rei , quod ſummum numen colerent , in omnes benefici , ſolis Dæmonibus inuiſi , torquentur corpuſcula, quibus vix erat vulneri locus,nõ habebant quà ferrum reciperent , habuerunt tamen, vnde vincerent.

Sed quid dico , ferrum , iam neruus, & mucro , & virgæ plumbatæ , & ferrei pectines , & vngulæ , & cætera exquiſitiſſimorum ſuppliciorum inſtrumenta, quæ ſine horrore ab ipſis crudelitatis adminiſtris aſpici non poterant, pro ludo , & delicijs habebantur. Feræ ipſæ alijs ſemper feræ, ſolis martyribus clementes naſci videbantur , quod celeritate mortis ſæuitiæ facerent compendium ; Quamobrem alia iam tormenta quærebantur. Ardebant liquato plumbo perfuſi , lento igne cremati , numquam & toties mortui ; In vicem nocturnorum luminum ardebant , inter arenæ proteruam licentiam , & laſciuientium greges ebriorum , quibus clariores ſtellas cœlum non habuit.

Mugire cogebantur in Tauris æneis, valentiſſimo igne ſuccenſis , qui ad Symphoniam beatarum Mentium euocabantur: Obiiciebantur Veſpis melle delibuti , ſole flagrantiſſimo , puriſſimis apibus ipſi caſtiores. Premebantur torcularibus, quorum beatiſſimus cruor vinum erat Angelorum. Includebantur ſcaphis lento, & exquiſito ſupplicij genere per varias mortes cruciati , quos pro domo cœli manebat immenſitas.

Torrebantur in ferreis cratibus , qui ſparſos floribus , lucentibuſque margaritis interſtinctos pro Chriſto lectulos ſprauerant ; Atque inter tot pœnarum acerbitates cum vena cruoris ebulliente, concíſiſque carnibus paulatim cum ſanguine vita deflueret , manebat tamen glorioſiſſimi facinoris conſcientia erectus animus, contemptor deliciarũ , pœnarũ irriſor ſui victor, triũphator tyrãorũ, qui tot ſibi ora ad Dei laudes celebrandas data putabat , quot erant in corpore vulnera , in quem hoc carnifices poterant , quod aduerſus ſolem nebulæ , qui denique excataſtis , & crucibus , & incendijs integer euolabat in cælum. O fortunatam mortem, quæ naturæ debita Chriſto præcerpta eſt ! ô ſolem ipſum beatiſſimum , qui vos ex rogis in cœlum tendentes excepit.

Vos fortiſſimi dum vixiſtis , nunc poſtquam à nobis exceſſiſtis , ſanctiſſimi milites,nobis hãc patriam veſtro cruore peperiſtis ; Vos frementes populos , & effuſos in tam exilia corpora carnificum globos magnificentiſſimo patientiæ ſpectaculo ſuperaſtis.

Vos cœlum aperuiſtis , Vos calcaſtis inferos , Vobis pro diademate , & A coronis candentes galeæ fuerunt , pro margaritis vulnera , pro exquiſitis dapibus ieiunia , pro voluptuarijs hortis ſaxa, & ſolitudines ; pro confectis voluptate balneis ſtagna glacie rigentia.

Actum eſt vobiſcum præclare, beatiſſimi , nam inter palmarum veſtrarum fructus mortui , properantem ſpiritum effudiſtis in victoria. Vobis vero tot ſunt tumuli, quot oræ terrarum , tot laudes, quot ora gentium , tot triumphi , quot pompæ virtutum ſtat ipſa trophæorum B veſtrorum moles magnificis inſculpta literis , veſtro ipſorum cruore feliciter exarata , amplis illuminata gloriæ ſideribus, quibus vt luceant faces ſuccendit æternitas.

Qua vero in parte miraculorum eos conſtitues , quibus tota pene vita martyrium fuit , qui eas humanæ vitæ blanditias, quibus oppreſſa virtus conniuere nonnumquam ſolet , fortiter à puero repudiarunt , qui ſe à corpore , & hoc ſenſuum commercio auocarunt , qui ad diuinarum rerum cognitionem curam omC nem, ſtudiumque traduxerunt , homines curarum illecebris, & negotiorum anfractu expediti , toti hærentes origini ſuæ Deo , quibus cibus ieiunium eſt , paupertas opulentia , cruciatus deliciæ , qui quod rarum, & difficillimum eſt , ante quã morerentur, ſponte cœperunt exire de viis. *Religioſ.*

SACRAMENTORVM MAIEſtas, & Ordinis precipua quedam excellentia.

CAPVT XII.

QVod ſi Eccleſiam iam conſtitutam conſideres , & eam auguſtiſſimam , quam à cœleſti ſponſo accepit ſacramentorum dotem , fertiliſſima dicendi ſeges , maior etiam admirationis ratio ſuggeretur. Quos mihi fontes ex toto illo hiſtoriæ naturalis apparatu , quam aquarum ſalubritatem , quæ ſalientium venarum miracula inuenies cum baptiſmo comparanda ? quo Dæmonum vires tamquam in humido ſerpentes deficiunt , quo tota inferorum machinatio refringitur , quo eluto corpore induimus animus ſanctitatem. De quo certe , & reliquis Eccleſiæ myſterijs multa hic meditatur animus : ſed ad ſingularem ordinis maieſtatem mea feſtinat oratio.

Quanta eſt Deus bone ! quam ſtupenda ! quã pene incredibilis hæc poteſtas ! quæ non vno contenta munere , duas eaſque om-

nium ampliſſimas diuinæ virtutis dotes amplexa eſt Euchariſtiæ conſecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego iam mirer ad vnam Moyſis virgam, modo cruentos amnes fluxiſſe, modo diſceſſiſſe maria, modo in ſe reſoluta coaluiſſe, modo largas aquarum venas è ſaxis exiluiſſe. Hæc ſacerdotis poteſtate ſuperata videmus. Verba quippe ſacroſancta cum pronunciat, continuò aut fit ſanguis Chriſti: aut cùm inhibet, peccatorum pelagus exareſcit, aut cùm retinet inſanæ veluti fluctuũ attollũtur; aut moles cùm ſaxo, & adamante duriora ferit pectora, lachrymarum copioſum imbrem elicit, perenneſque diuinæ gratiæ riui in animos influunt.

Miramur deinde hoc vno verbulo, *fiat firmamentum*, tantam, tam ſplendidam, tam ſpecioſam molem: tot lucentium ſignorum veluti picturis vermiculatam, tot facibus colluſtratam, atque tot miraculis refertam emerſiſſe.

At hoc mirabilius vna ſacerdotis voce, Deum ipſum, à quo cœlum, tellus, & amnes, & maria, & quidquid æthereis omnia cingentis amplexu continetur emanauit, ſe in orbiculatam modici panis ſpeciem induere.

Miramur ad Heliæ preces ignem de cœlo delaptum in victimas Hoc mirandum potius quòd ad ſacerdotis verba Deus noſter ignis omnia comburens influat in hoſtias Miramur ad imperium vnius principis Ioſue ſolem in medio curſu repreſſum conſtitiſſe. *Obediente domino voci hominis*, parum quod, ſol in cœlo ſteterit: Hoc illuſtrius, quod ille, cuius eſt ſol veluti de maieſtatis ſolio detractus, in ſacrificantis inueniatur manibus. Quid multa? ſtupemus, quoties ad hanc vnius puellæ orationem, *fiat mihi ſecundum verbum tuum*. Deum, Deum (inquam) humano corpuſculo circumueſtitum: Ac hoc in ſacerdotis manibus quotidie perfectum veneramur. Proh fidem numinis! quales, & quantas oportet eſſe manus iſtas! Quam præclaras, quam innocentes, quàm pudicas, quam venerabiles eſſe oportet iſtas manus! quæ Deum cœlitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant.

Quanta, & qualia eſſe oportet iſta labia, quàm pura, quam impolluta, quam auguſta labia, quæ Dei vnigenam filium, Angelorum amores, & delicias, mundi reparatorem Chriſtum, intra ſua clauſtra demiſſum cum omni veneratione ſalutant! quid dico ſalutant? imo ipſum ſacroſanctis verbis eliciunt.

Quid de reliqua poteſtate licet mihi dicere? mihi vero licet, quod eſt libere pronunciare. Hæc ſacerdotes, terrarũ Principes veſtris genib⁹ aduoluit. Hęc miſerorũ catenas diſſoluit, Hæc inferorum vectes, & repagula diffringit, hæc veterem draconem cruoris humani ſiti rabidum conterit. Hæc æſtus & flãmas extinguit, Hæc os putei furialis obturat, Hæc cæli fores aperit Hæc ad omnipotentis Dei mortales contuberniũ introducit. Audax fuet illud Helię. *Viuit dominus Deus Iſrael in cuius conſpectu ſto, Si erit his annis ros, & pluuia, niſi iuxta oris mei verba* homuncionem vnum, pauperem, contemptum, longa macie torridum per triennium cœlum clauſiſſe, nubes verborum impetu attonitas continuiſſe, iam iam lapſuros imbres detorſiſſe. Magnum fateor, ſed maius, quod ſacerdotes noſtri faciunt, qui eadem lingua ſanctorum operum adminiſtra claudunt inferos, & cœlum ijs, qui ingredi cupiunt diuiniſſime recludunt *nimis honori ſunt amici tui Deus*, nimis abunde rebus humanis indulſiſti, qui homulos ex Adami luto concretos ad hunc gloriæ apicem extuliſti. 3. Regũ. 17. ver. 17.

Hic te appello Iobe virorum omnium qui ſunt, & erũt, fortiſſime, ſi nunc liceat tibi ex pulueribus reſurgere, & cum Deo tot olim ſermones miſcere, deque diuina potentia diſſerere: ſi nunc Deus, quod antea fecit, tibi loquatur de turbine, & dicat. Iob. 40.

Accinge ſicut vir lumbos tuos, interrogabo te, reſponde mihi, nunquid noſti ordinem in cœlo, & pones rationem eius in terra. Nouerunt ſacerdotes, & hierarchiæ cœleſtis imaginem conſtituũt in terris. *Nunquid ingreſſus es profunda maris, & in noniſſimis abyſſi deambulaſti?* ingreſſi ſunt ſacerdotes ingens quaſi myſteriorum pelagus, & in arcanis Dei ambulant. *Nunquid aperta tibi ſunt portæ mortis, & oſtia tenebroſa vidiſti*; eadem ipſa aperiunt, & claudunt ſacerdotes.

Nunquid produces luciferum in tempore ſuo, & veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis. Gratiam ita Deo diſpenſante pene producunt, & in mortalium animos infundunt ſacerdotes. *Nunquid mittes fulgura, & ibunt*, & reuertentia tibi dicent adſumus. Anathematum fulmina mittunt, & retrahunt ſacerdotes *vini ſacrorum*. O miniſterij poteſtatem, ô Dei liberalitatem! Ecquis erit ita ſtupidus, & vecors, vt in hac ditione, quaſi in ſuo glorietur, vt dominari deſideret in clero, vt Dei clauibus abuti, non vti velit.

Hæc ſi quis oratorie velit vberius exornare, latiſſimum campum inueniet in quo exultare poſſit.

EVCHARISTIA MIRACVLUM plenum munificentiæ, & magnus argumentorum campus.

CAPVT. XIII.

IAm cum ad illud Eucharistiæ Sacramentum, deueneris, μυστήριον verè vt appellatur à Diuo Dionysio) τὸ παίτων ἱερουργικώτατον, & ἱερουργικώτατον, audebis irrisa iam pueris gentilitatis comparare miracula, colossos puta Rhodios, & pensiles hortos Semiramidis, & Cretæ labyrinthos, & aram ex cornibus, & mortuorum somnia Mausolæa, & si quid est nugarum huiusmodi, Proh reculas, & marcescentes vmbras vanitatis!

Eucharistia vna est, cui iure illud conuenit πρέπιον ἔρωτος, trophæum ameris, Christus quippe Dominus, cum glorioſissima legatione perfunctus in æterni Patris conturbernium reuolaret, quod amici facere solent, à suorum complexibus ægrè diuulsi, & in longinquas terrarum oras profecturi, vt apparatissimum munus eligant, quod in perpetuum beneuolentiæ pignus, & amoris solatium suis relinquãt, hoc perfecit tantò nobilius quãto dilexit ardentius, & potuit magnificentius. Neque enim suis expressam in cera, aut in auro politissimis lineamentis effigiem, non sigillum, non annulum, non quidpiam simile donauit, sed corpus, & sanguinem, animam, mentem, diuinitatem, se denique totum; quod poterat δωρεὰν ἀξιόχρεων suis fratribus tradidit, vt corpus, quod ex argilla nostra traxerat, cœlum autem vt iam radijs gloriæ vestitum suo iure repetebat, arte mirabili, & ante hunc diem inaudita cum cœlo, & terris ita diuideret, vt eodem vtraque pars non diuiso, & comminuto, sed toto pleniſſime frueretur.

Basilius homil. de carnate Eucharis. δωρεὰν ἀξιόχρεων nominat

Gaudentius tractatu 9 de scẽdo. *Est istud hæreditarium munus testamenti eius cisigendus, tamquam pignus suæ præsentiæ dereliquit*, munus augustum, sanctum munus, munerum omnium cumulatissima perfectio. Mirare quantum voles sumptuosam illam, & plane magnificam Iustiniani imperatoris mensam, quam in templo sanctæ Sophiæ dedicauit, stupendum plane donarium, in quod terra, marique delibatas opes, puta lignorum metallorum, gemmarum omnium puriſſimum florem studiosa luxuria congesserat, vt in vnum orbiculum vniuersi orbis miracula colligeret. Ego vero satis mirari non possum in Eucharistia non friuolam donorum opulentiam, sed cœlestium gratiarum iuge quoddam seminarium, fontem clariſſimarum virtutum, culmen bonorum omnium.

Cedrenus & Baro. ad annum Iustin. 31.

Enimuero minime mirum est, cum & illum contineat, cuius riuis omnia respergantur, vt orta crescant, crescendo maturitatem assequantur, & matura nunquam senescant. Nec immerito magnus ille Basilius Eucharistiam appellat χοηγίαν τῆ ἀγαθοῦ, bonum enim est, & bonum illud, quod sapientissimo Moysi fuerat antea promissum. *S. Basil. epist. ad Amphilocium.*

Ostendam tibi omne bonum.

O rem admirandam! antea, Verbum Dei humanos artus induit, nunc in hostiam induitur: Antea cernebatur in sinu Virginis, nunc cernitur inter manus sacerdotis: Antea niueo lactis rore pascebatur, nunc purpureo pascit sanguine: Antea corpus nostrum assumpsit, nunc se in nostrum corpus infudit. Antea se abiecit ad humilitatem carnis nunc se transmittit in speciem exigui panis. ὃν πρόπον διὰ λόγου θεῦ σαρκοποιηθεὶς, *Iustinus Martyr in Apologetico.*

Quid, quod sub tam paruis inuoluctis totus est, quid quod in minima particula totus, quid quod non illapsus è cœlo, quod numquam deserit, sed cum hostia modo prorsus mirabili repente coniunctus existit, quid quod vt diuinitas replet mundum, & tamen vna est: Sic innumerabilibus locis consecratur, & tamen vnum corpus est. *Gregor Nyss. in orat de Pascha.*

Quid quod licet frangantur, & imminuantur species, Christus tamen non secus ac adamas è fracta crystallo prosiliens, non confractus, non diuisus, semper illæsus est. Deinde hæc non sunt plena miraculorum!

Quid dicam de ipsius Sacramenti copiosis fructibus, qui in totam Christianorum vitam ex eo fonte latissime diffunduntur? Deo agglutinari! quid dulcius? Deo vesci! quid suauius? Deo saginari! quid lautius? Dei sanguine in venas admisso irrigari, liquescere, perfundi! quid fœcundius? hoc libidinis fomites præfocantur, hoc sagittæ Dæmonis infringuntur, hoc aspersæ medullis, & visceribus cupidinum faces intepescunt, hoc castissimæ flammæ ardores reuiuiscunt, hoc omnis sanctitatis decor efflorescit.

Ἄρτος ἐδιόμην σῶμα γινομένους, ἄμοιπτ, ἢ ἁγιάζον αὐτὸν μὴ ὑγιοὺς σεσθίοντας αὐτῷ χρωμένους. *Origenes aduersus Celsum*

Quamobrem miror vos sapientes viri, qui iam in ipsis Ecclesiæ incunabilis Eucharistiam in turricula argentea solebatis asseruare, non minus subtiliter, quam religiosè, hanc quippe significastis turrim esse fortium, è qua mille *Gregorius de gloria martyrũ in Polycarpo.*

clypei penderent, quibus totas vis inferorum, quasi fluctus ad scopulos allisus hebesceret. Laudo te Remigi sanctissime, qui in eo calice aureo, quem Rhemis, in vrbe tui nominis obseruantissima, tuis posteris reliquisti, non minus dominici sanguinis receptaculum, quam tuæ illius frugalis munificentiæ monumentum cælari iussisti literas non tam opere, quam ingenio tuo deauratas.

Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro.
Vere enim hæc vita est, cuius participes esse non possunt, *Qui verbo tenus, corde ficci, & mente aridi sacris intersunt, vel etiam communicant donis, lambunt quidem petram, sed inde nec mel sugunt, nec oleum.*

Cyprian. serm. de cœna Domini.

FORVM QVOQVE ESSE IN eloquent. a sacra omnium augustissimum.

CAPVT XIIII.

SEd tu rostra fortasse adhuc cogitas, & iudicum subtellia, in quibus illam grauem, & magnificam dominari putas eloquentiam. Concipe igitur animo si potes, tribunal summi iudicis, & tremendam illius diei maiestatem, quo cœli columnæ magno fragore, fremituque concussæ cum ipso Angelorum horrore, & metu contremiscent, quo stellæ repentino flammarum tractu decussæ, vt frondes arborum decident, quo luna cruentabitur, quo purissimæ solis faces atra fuligine se induent.

Quale erit hoc forum, cum post tumultus, stragesque bellorum, post morbosam aëris contagionem, pestilentiumque febrium ardores in mortalium corpora perbacchatos, post ferarum incursiones, & carnificinas, post luctuosam agrorum vastitatem, famemque rabiosam enectis pastam cadaueribus, post terræmotus, post aquarum eluuiones, infinitasque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cum ipsæ æternorum fluminum venæ siccabuntur, & quæ nunc cœlo minantur operosissimæ ædificiorum molitiones, incrustatæ marmoribus, auro, & argento micantes inter minuti puluerís quisquilias deflagrabunt.

Cum arma, & trophæa, & Regum sceptra, & coronæ, & tiaræ, & diademata, & nugæ in pabulum ignis cedent, & gemmæ spumantis freti retrimenta, quibus pretium libido fecit inter flammas his credo dapibus lætas, & alacres crepitabunt. Quale illud spectaculum, cum cœlestes tubæ ingenti fremitu personabunt, cum tot corpora, tot iam sæculis cassa tot millia, quæ pontus hausit, ignis absorbuit, ferrum consumpsit, ferarum dentes moluerunt, morbus attriuit, mors ad summum interemit; tam repente pertextis ossium commissuris, carne vestita, & spiritu animata consurgent? Quale erit tribunal iudicantis cuius superbissimos Reges cunæ terruerunt infantis, quot tunc ardentium curruum millia circumstabunt, quot famulabuntur Angeli, quanto improborum terrore præferetur illud signum, magnum Crucis signum, à conscelaratis toties despectum, toties irrisum, toties conculcatum? Quis incessus, quæ vox, quis vultus iudicis, quis pauor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio!

Quanta illa scena, quàm glorioſus conſeſſus futurus est, cum illi hominum despicatissimi, illi verberones, illi *semaxy* toto terrarum orbe, iactati, vexati, infinitis suppliciis consumpti, radiatis fulgore capitibus sedebunt de Regibus iudicaturi! Quale, & quam insperatum iudicium cum ad illam *fulminatricem sententiam* tot barbarorum principum apices contriti, tot purpuræ, tot fastus, tot amores terrarum vno agmine detrudentur ad inferos, vt eo igne in æternum ardeant, cuius hic noster pictura est, ô ferales lectos prunis ardentibus constratos! ô funesta draconum cubilia! ô inextricabiles flammarum laqueos! ô vermem conscientiæ inexpiabilem! ô pœnas immortales! ô longam æternitatem.

At quantum ex altera parte, & quam plenum magnificentiæ theatrum, tot florentissimi Martyrum exercitus, tot Prophetarum oracula, tot grauissimorum sacerdotum cœtus, tot chori Virginum, tot sidera, quibus empyrea cœli facies colluſtrabitur! quæ triumphantium gloria, quis plausus exultantium, quis salutantium concursus, quæ voluptates, quæ deliciæ, contrita mortalitatis tyrannide, & in æternum extinctis tot precariæ, & male hærentis vitæ laboribus, atque molestiis, Deo perfundi, de Deo impleri, de Deo viuere.

Hæc si quis parua existimat, in quibus illa sumptuosa, & grauius anhelans desudet eloquentia, videat sane an in Catulli passere, aut Psittaco Melioris, aut musca Luciani, aut in minutulis negotiorum humanorum cauſſis plus sit habiturus fœcunditatis.

TANTAM

TANTAM ARGVMENTORVM IN sacra eloquentia maiestatem melius à Christianis Oratoribus sustineri, qui liquidiorem hauriunt spiritum de cælo.

CAPVT XVI.

CErtè iam vt vides argumenti maiestate multis partibus Christiani vincunt Oratores, reliquum est vt videamus, an cum ipsi in speciosam, & locupletem hæreditatẽ venerint, eam sua inertia neglectam, vastam, atque incultam reliquerint. Fortasse enim ijs carent adiumentis, quibus excitari magna triumphantis eloquentiæ decora potuerunt, fauore numinis, ingenio, liberalibus artium studiis, diligentia, exercitatione, præmijs denique amplissimis.

Primùm, si quod vestri etiam statuunt Oratores, virum bonum esse Oratorem oportet, nec illum quidem eloquentiæ gloria fieri magnum, aut celebrem, sine aliquo afflatu diuino: Cúmque omnes contet animos, acerrima quadam agitatione, & veluti diuino spiritu, qui singulis vniuersi partibus intenditur, esse refertos: Quibus tandem magna mens illa plenius se affundit? an ijs, qui acceptas à Deo ingenij dotes ad rerum humanarum quisquilias tradu. cunt, & quasi hamis aureis vilissima piscantur animalcula? Num verò iis potiùs, qui cum se in Dei ære, & peculio totos esse cognouissent, magno, & alacri animo se in societatis humanæ commercium, in Reipub. Christianæ decus, & solatium, & in procuranda mortalium salute, penè in ipsum Angelorum contubernium emiserunt? Quod vt commodiùs facerent plerique, non modo blandissimas illas voluptates, quibus oppressa lux mentis extinguitur, constantissimè repudiarunt, sed ipsis etiam ordinarijs, quibus hic contineri videtur spiritus, & vita perfundi, pene nuncium remisere. Qui vero magis ingenio valent, quàm qui detersis vitæ labeculis se veluti limatius speculum, cœlestibus radijs obijciunt, vt pleniori luce collustrentur? Quàm qui ab vanis curis, & his negotiorum procellis remoti, toti sunt in rerum diuinarum contemplatione defixi, qui ab ipsa prope tumultuaria sensuum consuetudine abrepti, beatarum mentium vitam æmulantur? Qui liberalibus disciplinis vehementius incumbunt, quàm qui hoc ex Dei moderatoris consilio faciunt, qui virtutem, & scientiam suum patrimonium ducunt, qui in Christiani nominis luce, & florentissimis orbis terrarum scholis assiduo versantur, A qui diligentia sunt ita contenta, & flagranti, & auida, vt nullum diem, sine nobili diuinæ illius supellectilis accessione præterfluere, atque excedere patiantur? Exinde quæ diu in hac vmbratili vita studijs impallescentes sunt meditati, iam matura, & miti suauitate decocta, deferunt in publicum, exercitatione continua, labore pertinaci, fructu copioso, ostentatione nulla.

Et si quæ vltimo loco commemorauí præmia expetuntur, quibus exstimulatus inardescat animus, num tandem magnum, & munificum, & Deo dignum palmarium est talus animarum?

Quanta, & quam suauis est gloria, in Dei famulatu esse, Deo in procuratione humanæ salutis inseruire, Deo militare, cuius vim, & arma inferorum potestates pertimescunt. Quid aliud Christus fecit in terris? quid Apostoli? quid Martyres? quid tot Doctorum cœtus fecere? Quid magnificentius, quam bellum gerere cum vitiis? Dæmonum vires infringere, perrumpere iniquitates, animis iam mollitis, atque subactis inferere sapientiam, quæ in æternam frugem adolescat? Quid optatius, quam iuuentutis ingenia hoc virtutum succo imbuere, quam illa candidata nobilissimæ pubis examina, castissimis disciplinis excolere, & prima face surgentes in hac ætatula virtutes deosculari, quàm corroborata iam honestatis laude firmatos continere, quam pauperibus solatio, diuitibus ornamento, ignaris luci, doctis gratiæ, omnibus esse subsidio? & alios quidem adhuc in terris ad pietatem confirmare, alios parturire, alios in cœlum iam præmisisse? Quis non malit inter hæc magnarum artium decora, quam inter rosas emori?

EFFECTVS SACRAE ELOquentiæ plane admirabiles.

CAP. XVII.

ATverò cum eloquentiæ maiestatem ex rebus gestis ab oratoribus, fructuque copioso in Rempub. & in omne genus hominum deriuato, tùm etiam, ex splendidissimis in profligandà improbitate virtutibus, metiri etiam oporteat; Verendum est credo ne corona Ctesiphontis tam ambitiosa, & supereffluenti oratione petita, aut vibrata, tam infelici semper exitu in Philippum Regem fulmina, aut Catilina, non tam Ciceronis eloquentia, quam C. Antonii armis iugulatus, aut male diuina Philippica efferatus Antonius, aut post damnationem superuacanea oratione defensus Milo, in contentionem cum illo glorioso cœlestis eloquentiæ fructu veniant.

Habemus certè, quæ opponamus magnificentiſſima rerum ſpectacula, ab oratoribus Chriſtianis iiſque non ferro, & terrore ſuccinctis, ſed innocentia, amore, beneuolentia fretis edita, expugnatos Reges, refrænatas potentium vitorum libidines, vrbes victas, Prouincias miti eloquentiæ fulmine concuſſas, peragratas non tam paſſibus, quam victoriis nationes, nouos, & antea illibatos mundos ad fidem Catholicam adductos.

Nondum Chriſti Apoſtolos loquor, de concionatoribus Catholicis dico, qui varijs temporibus floruerunt, vicerunt opera gigantum, fluentem in ſe negotiorum molem exceperunt, exceptam fortiſſime ſuſtinuerunt, ſuſtentatam cum laude, & gloria geſſerunt, immutarunt peruerſiſſimos rerum ſtatus, obtruſerunt frementibus inferis, flagitiis caſtimoniam, rapinis caritatem, impietati religionem, perditæ, ac profligatæ licentiæ diſciplinam. Dederunt rebus nouis auctoritatem, pondus antiquis, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero ordinem, atque naturam.

Video quantus hîc mihi ad dicendum campus aperiatur, ſed non excurram quantùm potero, tùm quod iſta ſint áliorum iam preſſa veſtigiis, tùm quod in tam ſpectabili luce ſint poſita, vt nullum receſſum, nullam obliuionis vmbram admittant. Etenim per Deum immortalem! quis decem Oratores Atticos, cum vno Athenienſium ciue, beatiſſimo (inquam) illo ſene Areopagita comparare audeat? qui poſtquam repudiatis ſuæ gentis erroribus Chriſti fidem complexus eſt, vidit, quid intereſſet inter vmbram, & ſolem, inter fumos, & ignem, inter vanitatem eloquentiæ, & ſoliditatem ſapientiæ, denique inter Demoſthenem, & Paulum, inter Platonem, & Chriſtum: Secluſam, quam tenebat inter modicæ vrbis muros eloquentiæ, velut aquulam miratus eſt ingenti quodam torrente rerum cœleſtium abſorberi, & in ignotos terrarum orbes fœcundiſſimo partu refundi.

Irrigauit Græciam, aſperſit Italiam, penetrauit in Gallias, vrbes florentiſſimas cepit, non machinis, ſed doctrinæ ſuauitate, Martis ſimulachra, quæ in illo ſuæ vrbis ſacrario coluerat confregit, atque cõminuit, agreſtes hominum ſenſus mitigauit, aſpera dedolauit ingenia, ſuperſtitiones nefarias, execrabiles ritus, Thyeſtæas epulas, & tot vagos concubitus implexos per incertum ſortis vi ſapientiæ diſcuſſit, inſtruxit Deo altaria, templa dedicauit, candidatam fidelium plebem, magnæ gentis primitias Chriſto aggregauit, ea demum, quæ geſſerat ſuo cruore, quaſi cera vſus, & ſigillo, glorioſus triumphator obſignauit. Vir, & vitæ flore, & mortis gloria, & ſcriptorum maieſtate cum paucis comparandus.

Qui deinde ſanctus Remigius, Galliarum quoque noſtrarum ſanctiſſimum, & feliciſſimum ſidus, cum eſſet à puero magnarum artium inſtructus diſciplinis, annum agens vigeſimum ſecundum, Rhemenſis Eccleſiæ gubernacula ſuſcepit, & is adoleſcens numeroſiſſimam, atque bellicoſiſſimam gentem demulcere cœpit, ſenſimque ab illa morum aſperitate, & haud tractabili quodam ingenij rigore, ad Chriſtianæ religionis manſuetudinem, decuſque pellicere. Quantum fuiſſe putas ſanctiſſimi viri trophæum, cum inter lætiſſimam primatiæ tunc vrbis faciem, pictorum ſtragulorum nitore, nouaque cultus gratia renidentem, Clodouæum Regem, non iam Martij ſpiritus vigore terribilem, ſed ſuauiſſimo religionis ſenſu delibutum, ad ſaluberrimos baptiſmatis fontes duceret, quantæ, ſcilicet maieſtatis illa verba fuerunt. *Mitis depone colla Sicamber, adora, quod incendiſti, incende, quod adoraſti*, cum è veſtigio tantus Rex, & tam ferox purpuratas ceruices Chriſti iugo ſubmiſit, cùm ſui exemplo traxit populos innumerabiles, & ad ſimile factum, ſimilemque virtutem poſteros, per tot labentium ſæculorum curricula propagauit, qui Chriſtianiſſimi vere terrarum Reges, pro huius nominis gloria tam ſæpe arma tulerunt, & gentes barbaras non minus luce virtutum, quam fulgore gladiorum terruere.

Quod ſi etiam in perexiguis ſeminibus, vbi in concipientem, comprehendentemque naturam inciderint tota vis eſt, & ſpes magnarum arborum, quantam cenſes fuiſſe magni illius Oratoris gloriam, qui in Clodouæo, non vnius vrbis, aut prouinciæ, ſed ampliſſimæ gentis primitias conſecrauit. Multum profecto debet Francia Clodouæo, qui iſtius florentiſſimi regni, tam parua cunabula, magna incrementorum acceſſione locupletauit: Plus debet Remigio, qui Clodouæum Chriſtianæ religionis retibus imbuit, ſine qua, quid ſunt imperia terrarum, niſi ſpecioſa latrocinia?

Longum eſſet ire per ſingulos, ex vno cæteros facile cognoſces, numquam in minutulis controuerſijs ſacri luſerunt oratores, vnus is ſemper ludus fuit totas adiungere Chriſto nationes, & tot oras luſtrare terrarum, quot ſolis appulſu, & radiis accenderentur.

Poſteriora, iam loquor ſæcula AVGVSTINVS à Gregorio Pontifice cum quatuor dumtaxat Monachorum comitatu, miſſus in Angliam, totam illam regionem quam tot expeditionibus bellorum populus Romanus fruſtra ſæpe tentauerat, intra paucos annos Chriſto vicit, & ipſum Etelbertum Regem, cum ſuis popularibus adiunxit Eccleſiæ.

Eodem ſucceſſu LAMBERTVS Teſſandriam Germaniæ, VILFRIDVS Hollandiam, & Friſiam,

& Frisiam, SVITBERTVS Saxoniam occupauit, & iisdem armis deuicit. At BONIFACIVS cum iam puer quinquennis Deo militare cœpisset, florentissima tandem gloria concionator euasit, & à Gregorio secundo missus in Germaniam iam libatam, Frisiam, Thuringiam præterea, atque Hassiam subegit, & in hoc glorioſissimo rerum cursu Moguntino Archiepiscopatu ornatus, eloquentiæ laureis, martyrij palmam adiecit. Haud ita multo post ANSGARIVS cum tribus sociis ex monasterio Corbiensi in Gallia Belgica, Datiam, Suetiam, Gottiam, Grolandiam, cum lætissimo fructuum proventu peragrauit.

ADALBERTVS ex Pragensi Archiepiscopo, Cassinensis Monachus, vna cum Gaudentio fratre profectus in Pannoniam, totam illam gentem duram, antea, & ferocem mitioribus Euangelii præceptis imbuit, Geisam Regem ad Christum conuertit, mox digressus ad Sarmatas Russis, Lituanis, Moschis, Prusianis, Polonis denique, & eorum Regi Boleslao fidem promulgauit, qua in messe animarum, vir sanctissimus ad stipitem alligatus, septemque hastis confixus martyrij toties auidum spiritum in martyrio profudit.

Quid dicam de HVMBERTO, qui Constantinopolim à Pontifice legatus, vt Græcorum Schisma confutaret, Nicetam erroris propugnatorem, coram ipso Imperatore Constantino acerrimè, vehementissimeque vexatum eò compulit, vt librum, quem contra fas scripserat flammis subijceret.

Quid de HIERONYMO ÆSCVLO, qui eadem legatione functus, Imperatori, & genti nostræ religionis veritatem persuasit, secumque quadraginta ex proceribus ad sacros Pontificis pedes, ipsumque adeo concilium, quod tunc Lugduni frequens habebatur, insigni omnium admiratione perduxit.

Quid de Ioanne Capistrano, qui vna excursione duodecim infidelium millia ex ipsis pene inferorum faucibus eripuit?

Quid de octo Franciscanis, qui in Hungaria non pluribus diebus, quam quinquaginta, ducenta capitum millia in Ecclesiæ septa compulerunt? Possem tibi; & istius minimæ societatis, per tot dumeta surgentis affixa sempiterni numinis tholo commemorare spolia, tot in Europa, atque Asia congressus, tot pugnas, tot victorias, & pacatam Iaponiam, & Sinam inter horribiles libatam custodias, & tot messes Orientis, tot vtriusque mundi decora, nisi ipsa rerum claritas, & multitudo, quæ aliis plerunque velificari solet, huius vnius obesset laudibus, & omnem vim orationis absorberet. Nam tot monumentis istius societatis hominum claruit industria, quot plagæ Solis ortu, atque occasu lustrantur, vt ignotum Soli eum locum esse oporteat, qui illorum A laboribus fuerit ignotus.

Sed ecce tibi duo præ oculis viri, qui omnem admirationem superarunt, Bernardus, & Vincentius. Horum alter in illa formidolosi schismatis flammâ, qua Christianus orbis deflagrare cœperat, lustranit prouincias, interceſſit hominum iniquitatibus, restitit audaciæ, oppressit furorem, infectum reddidit, quicquid factum non oportuit, & verbi diuini gladio succinctus, fregit terrores armorum, vir tantæ auctoritatis, vt per vnius os Bernardi purpurati Patres, Episcopi, Reges, Principesque terrarum, quasi per B commune mundi oraculum loquerentur; Tanti præterea pannoso illi, & contempto, Europam peragranti concursus, & gratulationes fiebant, vt sidera, si in terras descenderent, non essent plus veneration is habitura.

Alteri haud errabis, si vt olim Timotheo rete appinxeris, in quod vrbes, & Prouinciæ, terrarumque regiones se induant, nam in Valentia, Aragonia, Nauarra, Burgundia, Normania, Aruernia, Vasconia, Britannia, Belgio, Insubria, Liguria, Anglia, C Scotia, Hibernia, quas ille prouincias non tam passibus obiuit, quam clarissimis religionis trophæis illustrauit, tot animas ab erroribus, & flagitiorum cœno expediuit, vt Dei opus sit idipsum percensere. *Qui enumerat multitudinem stellarum.*

Quod si pugnas, & concertationes audire desideras, spectа mihi Athanasij, Ambrosij, Basilij, Chrysostomi, cum Imperatoribus, & Augustis mulieribus congressiones, quibus, quid grauius est, aut constantius? Tonant Regum imperia, fulgurant purpuræ, fremunt arma, intentantur D mortes, indicuntur exilia. Descendunt in arenam fœminæ, quibus ad singularem præpositeræ, & impotentis naturæ malitiam summum imperium, quasi intentus in bonorum ceruices arcus accesserat. At illi non secus ac annosæ arbores altissimis defixæ radicibus, cœli frementis iras, incussamque vim ventorum, atque grandinum fortiter excipiunt; Stant in caussa Dei præclarissimi athletæ, honestissimo puluere sordidi, læti, alacres, erecti testimonio conscientiæ, patiuntur, vincunt, triumphant, & tandem omnes infra se procellas despiciunt.

E

QVOD SACRI AVCTORES sint etiam maxime eloquentes.

CAP. XVIII.

SEd non habent sacri Oratores *amœna semota dictionis*, (hoc enim vnum obiicitur) verius dicetis, non habent ineptias, eloquentes esse falsò negaueris. Semper enim magni-

feci D. Auguſtini, vt ſincerum in omnibus, ſic in ea re ſagax, & prudens iudicium, vbi (inquit) eos intelligo, non ſolum, nihil eis ſapientius, verùm etiam nihil eloquentius mihi videri poteſt. Et audeo dicere omnes, qui recte loquuntur, ſimul intelligere, non eos aliter loqui debuiſſe, ſicut enim eſt quędam eloquentia, quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilem, nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ non congruat eloquentis; Ita eſt quædam, quæ viros ſumma auctoritate digniſſimos, planeque diuinos decet. Hac illi locuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa: Ipſis enim congruit, alios autem quanto videtur humilior, tanto altius non ventoſitate, ſed ſoliditate tranſcendit. (Addit)

D. Aug. lib. 4. de doctrina Chriſtiana cap. 6.

B

Poſſem quidem, ſi vacaret, omnes virtutes, & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur iſti, qui linguam ſuam noſtrorum auctorum linguæ, non magnitudine, ſed tumore præponunt, oſtendere in iſtorum literis ſacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc ſæculo prauo, in beatum ſæculum trāſferendis prouidentia diuina prouidit. Sed non ipſa me plus, quam dici poteſt in illa eloquentia delectant, quæ ſunt his viris cum Oratoribus gentilium, Poetiſue communia. Illud magis admiror, & ſtupeo, quod iſta noſtra eloquentia ita vſi ſunt, per alteram quandam eloquentiam ſuam, vt nec eis deeſſet, nec emineret in eis: quia eam, nec improbari ab illis, nec oſtentari oportebat, quorum alterum fieret, ſi vitaretur, alterum putari poſſet, ſi facile agnoſceretur.

C

Hæc ille vir ſapientiſſimus, quæ poſtquam ſubiecit, latiſſimè probat exemplis, affert enim prolixos aliquot locos ex D. Pauli epiſtolis, & Amos prophetia, in quibus cola, commata, periodos, figuras, notat accuratius, quàm vllus Rhetor in Demoſthene, aut Cicerone. Ad ſummùm concludit ſacrorum auctorum ſapientiam, tanquam inſeparabilem famulam, non vocatam ſequi eloquentiam.

D

QVOD PATRES ECCLESIAE *nonnulla etiam picto, & florenti ſtylo ſcripſerint.*

CAPVT XIX.

E

ANimaduertere eſt etiam, plerunque in ſanctorum Patrum ſcriptis, nonnulla tam dulcibus renidere floſculis elegantiarum, tanta ſtyli ſuauitate delibuta, tam concinnè, tamque affabre facta, vt cum Rhetorum præſtantiſſimis venire in palmæ contentionem poſſint. Lubet ex omni genere hic aliquot exempla delibare, quibus hunc librum felicioribus auſpiciis claudere, atque obſignare poſſim. Incipiam à Nazianzeno, ecquis amabo, fuit artifex Epidicti generis peritior? Vide vt in oratione de ſancto Paſchate vt ver deſcribit ex adiunctis.

Ἴσθι γὰρ σὰ. &c.

Quæ latiùs hic reddam, quia prolixiora ſunt.

REgina (inquit) tempeſtatum pompas ducit Regi dierum, & pulcherrimo, eodemque iucundiſſimo ſtipat veluti ſatellitio. ἀφηγεῖται

Nunc cœlum renidet purius, nunc Sol altior, & auro ſimilior, nunc orbis Lunæ pulchrior ſplendet, atque illibati ſtellarum chori clarius eniteſcunt.

Nunc littoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aëri venti, terra plantis, plantæ oculis: Nunc fontes manant liquidiùs, & hibernis compagibus expediti largiùs, amnes fluunt, prata collucent floribus, turgent gemmis arbores, detonſi nitent herbarum tori, & per virentes agros agni laſciuiunt. Iam naues, vt plurimùm pijs refertæ vectoribus, cum celeumate ſoluunt è littore, & alas velorum explicant, mox leni curſu fluentibus aſſultant delphini, & ſuauiſſimè quidem anhelantes tranquillo mari fidi comites nautas deducunt. ἐκπέμπουσι πλωτῆρες

Lætus autem agricola ſerenum intuetur cœlum, & aratrum reficit, frugum largitorem Deum appellans, tum ſtrenuè boues aratores cogit ſub iuga, & dulces imprimit ſulcos, totus iam ſpe delibutus. At Vpiliones cum bubulcis concinnant fiſtulas, & paſtorale carmen accinunt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbroſis rupibus inſidentes, veris ſuauitate mulcentur.

Ex altera parte olitores plantas excolunt, aucupes calamos inſtruunt, deſignant ramos ad aucupium, & plumas auium, ad inſidias eleganti artificio contexunt. Piſcatores profundum ſcrutantur, purgant retia, petriſque marinis inſident. πλέκουσι ἀσπαλιεῖς πρὸς θήραν ἰχθύων τὰς κάλας κοσμοῦσι.

Interim apis laboriosa explicatis pinnulis diſcedit ex aluearibus ſapientiæ datura ſpecimen, & iam prata peruolat, iam flores pabulatur, & caſtra cerea concinniùs elaborat, contextis veluti diſparibus, ac ſexangulis fiſtulis, rectos quoque vicos, & alternos angiportus mirabiliter implicans, vt operi firmitatem, & elegantiam conciliet. Deinde mel in apothecis recondit, arat quippe, & laborat ſuo hoſpiti gratum animalculum, eique feriato fructum affert periucundum. *Apis.*

Quis non videt hanc orationem delicatiſſimis floribus aſperſam, nam & omnia fermè veris adiuncta accuratè collegit, egregiè miſcuit, ſumma ſuauitate temperauit

ARGVTA

ARGVTA BREVITAS D. GREG. Nazianzeni in descriptione Pauonis, Cicadæ, Araneorum.

Eundem quoque sapiunt stylum, quæ habet de Pauone oratione 34.

CAPVT. XX.

Οὕτω πως ὁ ἀλαζὼν ὄρνις ἡ μηδικὸς, οὕτω φιλόκομος, ἡ φιλότιμος, ἡ ἀυχένα λάρος, ἡ τὸ πλεῖον πυκνότητος ἐρετμόν, τὸ χρυσωγὲς, ἡ πτέρυγον διανεῖζον τὸ πέλαγος τῆς ἐφεσπῆς μὴ σεβασθὲν ἐκδίωκτος.

Qui fit vt arrogans ille, & medicus Pauo, elegantiam, gloriamque adeo affectet, elata ceruice, alis amœnis, stellatis, in orbem circumductis, corporis sui pulchritudinem amasijs, cum superbo quodam incessu, velut in theatro spectandam proponit, & de cicada πῶς ὁ λιγὺς τέττιξ ἐν σώμασι μικροῖς, ἡ τὸ ἐπὶ τῇ κλάδῳ ἄσματί τι ἡ πρότιμα, ὅταν ἥλιος κατακαίῃ τὸ μεσημβρινὸν μικρογρύλλιον. Quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atque garritus? quos cum meridiani Solis æstu ad musicam excitantur, in arborum ramis fundunt.

Sunt plane ista calamistrata maximè in Græco, πλεῖον χρυσωγὲς, ἡ κρότησον, & διανεῖζον τὸ πέλαγος.

Item de Araneis in eadem oratione.

αἱ δὲ διὰ λεπτῶν οὕτω, καὶ ἀτόμων χειρῶν ἐκ γαστρὸς, πολυειδῆς διεπτερώσαν, πολυπλόκους τὰς ἰστοὺς ἐξυφάναντο, & cætera.

S. BASILIVS IN NATVRA QVOQVE Formicæ disquirendæ egregiè lusit.

Nec minus elegans, & subtilis Basilius in descriptione formicæ.

CAP. XXII.

ΑΛλ' οἱ περὶ τῶν ὄντων εἰδέναι κατακαυχώμενοι μεγαλαυχήμασι τὸ σμικρότατον τῶν ἐντομωτέρων ὅπως ἔχει φύσεως ἐρευνάτωσαν. ἢ τίς ἡ τῆς μύρμηκος φύσις, ἔνεστι. ἐν πνεύματι, ἢ ἄθρυπτι συνέχεται ἀυτῇ ἡ ζωή. ἐν ὀστέοις τὸ σῶμα διείληπται. ἐν νεύροις συνδέσμοις τὰς ἁρμονίας τετάνυται. ἐν μυῶν ἑλιγμοῖς ἢ ἀδένων ἡ τῶν ἄκρων ἐνεργεῖται φύσις. ἐκ τῆς νωτιαίας ἀποδύλου ἐν τῷ ἰσχίῳ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου ὁ μυελὸς συμπεφυτεύηται. ἐν τῇ ἐφεδρᾷ τῆς νωτιαίας ὑπάρχει, τοῖς κινουμένοις μέλεσι ἡ ὀργανικὴ ἀνάδοσιν διάπεμπον. ἐκ ἔστιν ἐν ἀυτῇ τὸ ἧπαρ. ἢ τὸ χολοδόχον ἀγγεῖον ἀπὸ τῆς ἥπατος, περί τε τὴν καρδίαν ἢ ἀρτηρίαι, ἢ φλέβες ὑμένες. καὶ διαφράγματα. ἐκ φλοὸς ἔστι, ἐκ τετάχυται. μενάγχη ἔστι, ἐκ πολυγλήνες ἔχει τὰς ἔδρας. πόνον ἢ ζωὴ ἡ χρόνον. ἢ τὶς ἀυτοῖς ὁ τρόπος ἡ ἐξ ἀλλήλων γενέσεως. ἀπὸ πόνου ἢ κόπου τὸ παυόμενον. καὶ πῶς οὔτε πόδες πάντα αἱ μύρμηκες, οὔτε ἐπτέρυγες πάντες, ἀφ' οὗ δὲ μὴ ἔστι χαλκὸν ἰσχυρὸν ἐστὶν, οἱ δὲ ἀκάνθαι φέρονται.

AT qui se omnium rerum scientiam gloriantur comprehendisse, minimum etiam, quod propositum fuerit, quomodo sit à natura formatum, factumque explicare, & quæ sit formicæ natura, exponere debet. Num eius vita, spiritu quodam, & anhelitu contineatur. Num corpus ossibus interstinctum sit, an neruis, quasi vinculis sint harmoniæ coniugatæ, an musculorum, & glandularum circuitu neruorum natura sustentetur. An ex sincipite medulla per dorsi vertebras ad caudam defluat. An complexione neruosæ membranulæ, membra, quæ mouentur, motiuam vim, & facultatem habeant. An sit in ea iecur, & in iecore vasculum bilis receptaculum, & renes, & cor, & arteria, & venæ, membranulæ, & præcordia Caluumne sit, an pilosum, vnumgulum, aut multifidos habeat gressus. Quanto tempore viuat, & quæ ipsis procreandæ sobolis ratio, quandiu partum ferant, & quomodo, neque gradiantur, neque volent omnes formicæ: sed aliæ humi decurrant, aliæ per aërem ferantur.

SANCTVS CHRYSOSTOMVS, ISTIS ETIAM orationis pigmentis delectatus.

CAPVT XXII.

MAgnus in omni genere Chrysostomus his orationis deliciis non caruit, & miratus sum quidem, quo pacto cum ad Olympiadem lectissimam fœminam ab exilio scriberet tam oratoriè luserit in descriptione tempestatis. Quid enim hæc sibi volunt.

διὰ τοῦτο ἐρεμία ἀπ' ἀυτῆς πόντου ἀνῆρε-

χλυσμῷλιν ἐ ἀξύνουν, πλατῦσες τῆς ὕδατι πε-
πρυὲ ὀπτλέοντας, ἑτέρες ὑποδρυχίους ἡμιφθίους,
τὲ φυΐδας τ πλοίων διαλυομένας, τὲ ἐξία διαρ-
ῥυγνύμενα, τὲν ἴσιν διακλυσθέντας, τὲ κώπας
τ χειρῶν τῶν ναυτῶν ἀπολισθάνας, τὲν κυβερνήτας
ἐπὶ τῶν ὑπάτων ὀπὶ τῶν ἐγκαθημένων ἡμιθνῆς,
τὲς χεῖρας τῆς γόνασι ἐμπλέκοντας, καὶ ἐκ τῆς τῶν
ἀπορίαν τ ἡμιθνῶν κατάστασιν, ὀξέως ὀδύρε-
σθαι; ἀλοφυρμῶν μόνον, ὃν οὐχορῶν, ὃν
πέλαγος μόνον φαινόμενον, ἀλλὰ κόπτες σκότος
ἔκδυ, καὶ ἀφεγγὲς, καὶ ζοφῶδες, ὡς οὐδὲ τὲν
πλησίον ὀπτεύεσθαι ἐλέγειν, καὶ πολὺ πόντον
τ κυμάτων, ἢ ἀκοὰ ἀκλεΐδια πόντῳ τῆς πλέου-
σιν ὀπιτιθέμενα.

Τέρεσιας

Mare cernimus ab imis vſque gurgitibus vndique reuulſum, nautas mortuos ſumma vnda fluitantes, alios peſſum euntes, nanium tabulas diſſolutas, perrupta, & lacerata vela, malos effractos, remos è nautarum manibus elapſos, naucleros gubernaculorum loco tabulatis inſidentes, manibus ad genua implicitis, ac præ tempeſtatis atrocitate in eam conſilij inopiam redactos, vt tantummodo lugeant, ac gemitus, & eiulatus acerbiſſimos edant. Non cœlum, non mare in oculos incurrens, ſed denſas, atque obſcuras tenebras, caliginemque tantam, vt ne propinquos quidem perſpicere ſinat: Ingentem denique fluctuum ſonitum, ac marinas belluas in eos, qui nauigant, omni ex parte impetum facientes.

PATRVM LATINORVM *Stylus.*

CAPVT XXIII.

PAtres quoque Latini, & ſi minus in dictione ſint accurati, quam Græci, iſtam tamen plerunque Epidictici generis opulentiam libenter explicant. Quid enim aliud ſpirat S. Ambroſius in Hexamero? D. Hieronymus in hiſtoria Pauli, & Malchi, ſed maximè in muliere ſepties icta? Quid Saluianus in ſua Aquitania, quam deſcribit his verbis?

Saluian. l 7. de gubern. Dei.

Nemini dubium eſt Aquitanos Nouempopulos, medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fœcunditatis habuiſſe: Nec ſolum fœcunditatis, ſed quæ præponi interdum fœcunditati ſolet, voluptatis, iocunditatis, pulchritudinis: Adeò illa omnis admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut circumdata meſſibus fuit.

At mellitiſſimus doctor Cyprianus, quas in epiſtola ad Donatum Veneres ſpargit?

A Petamus hanc ſedem: dat ſeceſſum vicinia ſecteta, vbi dum erratici palmitum lapſus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt.

De quibus ſanctus Auguſtinus. Non dicuntur iſta, niſi mirabiliter affluentiſſima fœcunditate facundiæ, ſed profuſione nimia grauitati diſplicent. *Auguſt. l. 4. de doct. Chriſtiana c. 14.*

Atque vt in omni genere eloquentes fuiſſe ſanctos Patres oſtendamus, extant Sancti Chryſoſtomi orationes in genere deliberatiuo, & iudiciali mirificæ ſuauitatis, B quas hic ſtylo paulo magis oratorio reddemus.

SERMOCINATIO MATRIS *filium à monaſtico inſtituto reuocantis.*

CAPVT XXIV.

C Τὸ πάθος, φησὶ, ἀρετῆς τῆ σῆ τὸ πρὸς τῆ σὸν ἐκ ἀρετῆλιν ἐπελαύ-
σαι ὀπὶ πολύ. *Cætera, quæ lectione ſic reddi poſſunt.* *Chryſoſt. l. 1. de ſacerd.*

Patris tui virtute, ac præſtantia, fili, me haud ita multum temporis frui numen permiſit: vt pote, cuius mors, dolores eius partus, quo in hanc lucem editus es continuo exceperit, ac tibi orbitatem, mihi viduitatem attulerit intempeſtiuam: vt ſileam viduitatis ipſius mala, ærumnas, incommoda, quæ quidem ſolæ animo illæ cõplecti rectè queant, D quas contigerit, ea ipſa pẽrpeti. Nullius enim oratio par eſſe poſſit enarrandis illis negotiorum fluctibus, quos ſubire oportet puellam, quæ ipſa etiam tum rudis, rerumque humanarum expers, ſimulatque paternam domum reliquerit, de tepente immenſorum dolorum facibus æſtuans, curam, ſolicitudinemque ſupra ætatem, ac ſexum ſuſtinere cogatur: quam videlicet neceſſe eſt ſeruorum ignauias emendare, eorundem maleficia obſeruare, cognatorum propulſare inſidias, publicanorum moleſtias, & quam illi, dum eis tributa numerantur, immunitatem exercere ſolent, forti, generoſoque animo ferre. Proinde quum decedit pater relicta à ſe prole, ſi forte fœmina ea eſt, magnam vel ſic matri curam exhibet, ſed tamen hoc ipſo tolerabilem, quòd illius educatio tum impenſa caret, tum etiam formidine vacat.

E At filius à patre relictus matris animum in dies ſingulos immenſa formidine, tum multis complet angoribus, vt nihil agam de ſumptibus, quos fieri oportet, vt ille liberaliter educetur. Quarum rerum omnium nulla me tamẽ permouit, vt nuptijs iteratis, ſponſum

ſponſum alterum in patris tui ædes admitterem: quin potius in æſtu illo, ac turbine rerum permanſi cœleſtis gratiæ auxilio imprimis adiuta, graues illas viduitatis anguſtias, nulla ex parte refugi: cum mihi inter eas ipſas ærumnas, atque incommoda ſolatio eſſet non modico, quod vultum iſtum aſſiduè ſpectare, inque eo tanquam cælatam demortui mariti imaginem, veriſque ac certiſſimis lineamentis expreſſam mihi liceret aſſeruare. Quo nomine puerulus quum adhuc eſſes, primis adhuc voculis balbutiēs, qua potiſſimùm ætate maximam liberorum ſuorum voluptatem parentes ſentiunt, magno certe ſolatio, magnæ iucūditati fuiſti. Atqui ne id quidem mecum expoſtulare poſſis, quod nos viduitatis quidem conditionem perpeſſæ fortiter ſimus, ſed viduitatis eiuſdem anguſtijs, cum eſſent omnia in dies arctiora, paternas tibi imminuerimus facultates: id quod infelicibus pupillis permultis vſu veniſſe ſcio. Si quidem patrimonium tibi nulla non parte ſaluum, integrumque ſeruaui: quum nihil etiam prætermiſerim ſumptuum eorum, qui tibi nominis iſtius exiſtimationem aliquam parare poſſent, quos ego certè ſuffeci ex noſtra dote, & ex ijs pecunijs, quas mecum domo paterna attuleram. Neque verò exiſtimare te velim exprobrandi gratia, hæc nunc à me dici: pro rebus porrò his omnibus vnam abs te gratiam peto, ne me viduitate altera inuoluas, neue luctus iam ſopiti morſus acriores tuo diſceſſu facias; Meo me fato occidentem tantiſper expecta: hinc enim paulo poſt nobis, vt vides emigrandum eſt. Nam vt, qui iuuenes ſunt, ad longæ ſenectutis annos accedant, ſperare quidem liceat: qui autem iam conſenuimus, quid tandem aliud, quam mortem ſingulis horis impendentem præſtolemur? Itaque vbi hoc corpuſculum cum patris tui oſſibus cōiunxeris, tum demum, fili, longas profectiones ſuſcipe, & quodcunque mare collibitum fuerit, emetire, nemo tunc prohibiturus eſt. Cæterum tantiſper dum ſpiramus contubernium, conuictumq; hunc noſtrū tolera, Noli offenſionē numinis fruſtrà, ac temerè incurrere, & committere, vt matrem nihil cōmeritam, tam multis implices angoribus: qui ſi forte criminari potes, quod te in huius vitæ delicias pertractum, rerum tuarum curam temet gerere cogam: te non iam naturæ leges moueant, non educationis, conſuetudiniſq; iura tangant, denique nulla te res alia impediat, quò minus nos ſtatim infidiatorum, atque hoſtium loco habeas, noſtrumque contubernium deuites. Sin verò nihil non agimus, vt tu facile, altoq; in otio poſſis vitæ huius vſura frui: ſi minus aliud vinculum certè hoc vnum te apud nos detineat: nam vt te à ſexcentis amari dicās, nemo certè fuerit, qui tibi tanta in libertate viuere concedat: quum & neminem eſſe A putem, cui nominis iſtius exiſtimatio æquè, ac mihi vni chara eſſe poſſit.

IN GENERE VERO IVDICIALI, eiuſdem auctoris præclariſſima oratio pro Antiochenis de ſtatuis ad Theodoſium.

CAPVT XXV.

Ω βασιλεῦ γῆ καὶ οὐρανὸς ὁ ἔρως σου τίνων, &c.

TAbes quidem, ô Rex, confitentes reos, nec enim negare poſſumus amoris tui erga hanc noſtram ciuitatem prolixam ſignificationem Quamobrem grauiter lugemus, quòd vrbi tantoperè dilectæ fic furioſi dæmones inuiderint, vt à quo nobis perjucunda quæque, & maxime honorifica cecidiſſent, in eum peſſima ſceleris nota videremur ingrati. Tu ſiue diruas, ſiue incendas, ſiue occidas, ſiue quodcunque aliud facias, nondum dignas de nobis pœnas exegeris, nos innumeris mortibus ſuppliciorum anteuertimus lenitatem. Quid enim luctuoſius eſſe poſſit, quam cum Regem, & tam beneficum Regem noſtris exulceratum iniurijs habeamus, coram eo tamen ſiſti cogamur, vt hoc gentes audiant, & Sol videat, & nos mundus vniuerſus ingrati animi, ſceleriſque condemnet. *Chryſoſt. homil. 20 ad P. Antioch.*

Si Barbari ciuitatem noſtrā incurſantes, mœnia diruiſſent, incendiſſent domos, & abductis captiuis patriæ ſolam reliquiſſent vaſtitatē, minus erat luctuoſum. Quorſum? quoniam te viuo, & ſpirante, cum tanta tui amoris in nos propenſione, ſpes erat illa cuncta licet grauia ſolutum iri, & nos iterum ad priorem dignitatis ſpeciem redituros, illuſtioremque recepturos libertatem: nunc autem reſtincta benevolentia tua, & amoris vinculo tam fœdè violato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quem iam cōfugiemus? quo poterimus alio reſpicere, tam leni domino, tam facili Patre iuſtis de cauſſis irato. Itaque videntur quidem grauia patraſſe, ſed paſſi ſunt omnium grauiſſima, qui nullum mortalium audeant reſpicere, nec ipſum ſpectare ſolem liberis valent oculis, ſed grauiſſimo pudore ſuffuſi vitam nocti, & latebris commiſere. Itaque libertate ſublata nunc ſunt, omnibus captiuis deteriores, & extremam ſuſtinent ignominiam; Atque dum malorum magnitudinem cogitāt, & in quantum contumeliæ deuenerint, nec reſpirare quidem poſſunt, ſiquidem omnes vbique terrarum populos ſibi fecerunt accuſatores. Sed ſi velis, ô rex, eſt vulneri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in priuatis hominibus hoc factum eſt, magnæ, & graues offenſiones, eximiæ charitatis materia fuerunt: ſic & in natura noſtra euenit.

Cum enim hominem Deus condidit, & in paradiſum induxit, præclariſſimis honoribus cumulatum, tantam Diabolus proſperitatem non ferens, inuidit: & illum à ſua expulit dignitate. Sed Deus non tantum ipſum non deſeruit, verùm & pro iſtis voluptuariis hortis cœlum nobis aperuit, vt hoc ipſo propriam teſtaretur benignitatem, & Dæmonis inuidiam noſtra felicitate puniret. Tu Rex Deum imitare, omnia monuerunt Dæmones, vt omnium tibi gratiſſimã ciuitatem à benecuolentia tua ſeiungerent: hoc verò cum certò teneas, pœnam quamuis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed etſi præter opinionem aliquid nunc dicere fas eſt, etiam nunc inter dilectarum primas ipſam ſcribe, ſi modo Dæmonum odium inſaturabile vis vlciſci. Si nempe deſtruas, & ſubruas, & deleas, quæ prius illi voluerunt, hæc efficies: ſi verò iracundiam temperaris, & priſtini amoris non obſcuram ſignificationem dederis: letalem ipſis plagam inuleris, & vltimam ab ipſis vltionem exegeris, demõſtrabis quippe, quod non tantum nihil amplius ipſis expeditum eſt per inſidias, verùm & cuncta ipſis contraria, quàm volebant, acciderunt. Æquum autem fuerit, vt hæc facias, & ciuitatis miſerearis, cui propter amicitiam tuam Dæmones inuiderũt. Niſi enim ipſam tam vehementer amaſſes, nec illi tanta inſectati fuiſſent inuidia. Itaque etſi mirandum eſt, quod dicitur, eſt tamen verum, quod propter te, & amicitiam tuam hæc paſſa eſt. Quot incendiis, quãta ſubuerſione ſunt hæc verba acerbiora, quæ antea dixiſti? Nunc te contumelia affectum quereris, & pertuliſſe, quæ nullus vnquam ſuperiorum Regum. Sed ſi velis, ô humaniſſime, & ſapientiſſime Imperator, diademate iſto clariorem, & maiorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nempe diadema eſt, & tuę virtutis inſigne, & eius qui dedit, liberalitatis indicium: ſed corona ex hac humanitate contexta, tuum ſolius erit, & ſapientiæ tuæ meritum: nec te tantùm omnes admirabuntur propter fulgorem gemmarum, quãtum propter tui victoriam.

Detecerunt ſtatuas tuas? ſed illis illuſtriores reſtituere tibi licet. Si enim iniuriæ authoribus crimina remiſeris, & nullam ipſis influxeris pœnam, non æream in foro tibi ſtatuam erigent, nec auream, nec lapillis coagmentatam: ſed omni materia pretioſiori amictu veſtitam, humanitate ſcilicet, & miſericordia: talem in mente quiſque ſua te erigent, & tot habebis ſtatuas, quot ſunt, & erunt homines in orbe terrarum.

Non enim nos tantum, verum & poſt nos futuri, & poſt illos omnes hæc audient, & tanquam ipſi bene fuerint habiti, ſic te admirabuntur, & diligent.

Quod verò hæc non aſſentationis gratia, ſed veritatis dico, antiquam tibi, & commemorabilem referam hiſtoriam, vt diſcas, quòd non tantum exercitus, & arma, & pecuniæ, & popularium multitudo, & alia huiuſmodi ſplendidos facere Reges conſueuere, quantum animi diſciplina, & manſuetudo. Fertur beatus Conſtantinus effigiẽ ſua quandoque lapidata, multis ipſum inſtigantibus, ad ſupplicium de authoribus contumeliæ ſumendum, & dicentibus, quod omnem ipſius faciem ſaxis conuulnerarint, manu faciem palpans, & leniter ridens dixiſſe; Ego verò nuſquam vulnus in fronte factum video, ſed ſanum quidem caput, ſana verò & facies tota. Illi verò reuerſi, & verecundia ſuffuſi, ab hoc iniquo deſtitere conſilio: Et hoc reſponſum hactenus canunt omnes: nec tantum temporis labefecit, aut huius ſapientiæ memoriam extinxit. Deinde hoc non eſt trophæis ſplendidius? Multas vrbes ille condidit, & gentes immanitate barbaras domuit: ſed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum vſque in præſentem diem canitur, & poſteri noſtri, & poſteri illorum omnes idipſum audient. Nec hoc ſolum eſt admirandum, quod audient, verumetiam quòd laudibus, & fauſtis acclamationibus proſequentur, dicentéſque laudabunt, & audientes grato animo ſuſcipient: nec vllus eſt, qui hæc intelligens, flere poſſit, quin pariter exclamet, & talia dicentem laudet, & innumera ipſi vel mortuo bona precetur.

Quod ſi propter illud verbum apud homines tanta potitus eſt gloria, quot apud clementem Deum coronas aſſequetur? Quid autem opus eſt Conſtantinum, & aliena exempla commemorare, cum te de propriis, & verè meritis tuis opus ſit exhortari? Recordare præteriti temporis, quando ſolennitate hac ſuperueniente per totum orbem terrarum epiſtolas miſiſti, iubens carcere detentos dimitti, & ipſis ignoſci. Addebas quoque glorioſiſſimam vocem: *Vtinam mihi liceret, & defunctos reuocare, & ad priorem vitam reducere.*

Horum nunc reminiſcere verborum: Tempus tibi oblatum eſt, quo poſſis mortuos ad vitam excitare. Et hi namque iam mortui ſunt, & priuſquam feratur ſententia, ad ipſas inferorum fores calamitoſa ciuitas conſedit. Tu igitur illam inde reuoca, ſine pecunijs, ſine impendio, ſine tempore, ſine vllo labore.

Tibi enim ſufficit imperium, tibi verbum vnum, quo totam hanc mortis caliginem diſſipare poſſis. Nunc ipſam iube ab humanitate tua poſthac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi, qui ab initio ſe condidit, quantam ſententiæ tuæ: nec immerito, ille enim vrbe fundata receſſit: tu verò iam auctam, & grandem, & poſt tam proſperos rerum ſucceſſus euerſam excitabis.

Non

Non fuiſſet adeò mirandum, ſi ab hoſtibus captam, & barbaris gentibus vaſtatam liberaſſes, quàm eſt admirabile nunc pepercisse. Illud enim ſæpe multi fecere Reges, hoc autem tu ſolus facies, & primus præter omnem expectationem. Et illud quidem minimè nouum, nec præter expectationem, ſed eſt quotidianum opus ſubditis prodeſſe: quòd autem his affectus iniurijs animum cohibeas, hoc omnem naturam excedit humanam.

Cogita quod nunc non de ciuitate tantum illa tibi conſultandum eſt, verùm & de gloria tua, immo verò de toto orbe Chriſtiano. Nunc & Iudæi, & Græci, & Barbari (etenim & illi hæc audierunt) nunc (inquam) intuentur, expectant, vt videant, qualem de hoc negotio ſententiam feras: nempe ſi humanam protuleris, & mitem, omnes decretum laudabunt, & Deum efferent, & inter ſe dicent: Papæ quanta Chriſtianiſmi potentia? hominem Deo proximum, penes quem vitæ, & necis imperium, ita ſe ardentem iracundia refrænare, & docere philoſophiam, quam nec homo priuatus exhiberet.

Verè magnus Chriſtianorum Deus, qui ex hominibus Angelos facit, & hac neceſſitate naturali ſuperiores conſtituit. Noli enim ſuperfluum quendam admittere timorem, & tolerare eos, qui dicunt reliquas ciuitates huius impunitate fore deteriores, & ad contemptum Imperij petulantiores. Si enim ad puniendum fuiſſes imbecillis viribus, & ipſi poſt hoc facinus te vi ſuperaſſent, vel certè pari eſſent potentia, congruè ſuſpicari hæc oportebat.

Si verò territi, præque timore iam mortui ſunt, & ad tuos per me ſe pedes abiiciunt, nec aliud quotidie expectant, quàm exitialem ſententiam, & ſupplicationes faciunt communes, & in cœlum intuentur, & Deum inuocant, & ſimul nobiſcum legationem attigere: & ſicut in extremis conſtituti, de propinquis quiſque ſuis obteſtatus eſt, quomodo non ſuperfluus hic timor? Si iugulari fuiſſent iuſſi, tanta paſſi nunquam fuiſſent, quanta nunc patiuntur, tot diebus in perpetua trepidatione tranſactis, nam & ſuperueniente veſpere, autoram ſe viſuros non expectant, & die orto ad veſperum peruenturos non ſperant. Permulti quoque in feras inciderunt, dum vaſtas ſectantur ſolitudines, nec viri tantum, verum & pueruli parui, & mulieres liberæ, & decoræ multas noctes, & dies in ſpeluncis, & conuallibus egerunt: & iam nouus captiuitatis modus ciuitatatem occupauit, ædificijs quippe muris ſtantibus, incenſis ciuitatibus grauiora patiuntur: nullo incumbente barbaro, nec hoſte quidem apparente, captis quibuſq, ſunt miſeriores, & ſolum ſolum ſi moueatur, omnes ipſos per ſingulos terret dies: & hæc omnes ſciũt:

A & ſi ſubuerſam ipſam vidiſſent, nõ ſic eſſent affecti, vt nunc, qui has ipſius audiere miſerias. Ne igitur hoc cogites, quod peiores ſint futuræ ciuitates reliquæ. Nõ enim vrbe diruta, ſic in eos animaduertiſſes, vt nunc per incertã futurorũ expectationem, omni ſupplicio vehementius excruciaſti. Noli igitur ipſis vlterius calamitates producere, ſed iam reſpirare permitte. Subditos nempe caſtigare, & facinorum exigere pœnas, facile penitus, & promptum: his verò qui contumelias intulerunt, parcere, & his qui
B vnius, & vix alterius eſt, & maxime cum venia patrauerunt indigna, veniam dare, Rex ſit contumeliam paſſus, & ciuitate quidem metu ſubdere facile: omnes autẽ amicos conſtituere, & perſuadere vt in regnum tuum ſe quambenevolos habeant, & non tantum communes, verum, & priuatas pro tuo preces imperio faciant, difficile: licet infinitas quis expendat pecunias, & innumeros excercitus moueat, & omnia moliatur, non facile tot hominum voluntates ad ſeipſum adiungere poterit, quod nunc
C tibi facile erit, & leue. Natm, & beneficijs affecti, & qui audierint pariter cum ijs, qui beneficia acceperint erga te benevolentiſſimi ſunt futuri. Quot pecunijs emiſſes, quot emiſſes laboribus, breui tẽporis momento totum orbem ſubiugare, & omnibus futuris perſuadere, vt quanta filijs ſuis optant, tanta & capiti tuo optarent? Si autem ab hominibus hæc, cogita quantam à Deo capies mercedem, non tantum eorum, quæ nunc ſunt, verùm & quæ poſt hæc ab aliis expedientur. Si vnquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum eſt (quod Deus auertat) & qui læſi fuerint in contumeliioſos velint inſurgere; benignitas,
D & ſapientia tua, pro omni ipſis erit diſciplina: & erubeſcent, ſi cum tale moderationis exẽplum habeant, ipſi inferiores appareant. Itaque omnium poſterorũ eris præceptor, & palmam ipſis præripies, licet ad ipſum philoſophiæ apicẽ peruenerint. Non enim par eſt quẽpiam tantam auſpicari benignitatem, & ad alios alium reſpicientem ab illis elaborata imitari. Quocirca quicunq; poſt te humanitatem, & manſuetudinem quantamcunque exhibuerint, tu cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic vtique, & fructuum author eſt. Quare
E nunc quidem nemo tecũ humanitatis mercedem partiri poteſt: tuum enim ſolius meritum eſt. Tu verò cum omnibus poſteris, ſi qui tales vnquam fuerint, ex æquo meritum diuidere poteris, & tantam referre gloriam, quantam ex diſcipulis præceptores: & ſi nemo talis fuerit, rurſum tibi cõmendationes, & laudes per tot ſæculorũ curſus proueniẽt. Conſidera nãque quale ſit poſteros omnes audire, quod tam magna ciuitate iam vaſtitati deſtinata, paueſactis omnibus, & territis quidem ipſis, & præfectis, & iudicibus,

nec hiſcere pro miſeris illis audentibus, vnus accedens ſenex Dei ſacerdotium gerens, ex ipſo aſpectu ſolo, & nudo occurſu ad reuerentiam Imperatorem monit: & quod nemini ſuorum permiſit, vni hoc ſeni conceſſit, Dei leges vt decet reueritus.

Etenim hoc quoque ipſo non te parum, ô Rex, ciuitas honorauit, quod me ad te legatum miſit: ſententiam enim de te optimam, & pulcherrimam protulerunt, quod omni principatu tibi ſubdito Dei ſacerdotes anteponis, etſi viles eos eſſe contingat. Non ab illis verò tantum nunc venio, verùm, & ante illos à communi Angelorum domino miſſus ſum, vt hæc mitiſſimæ, ac benigniſſimæ animæ proclamem, *quod ſi hominibus ipſorum debita dimittatis, & pater cæleſtis lapſus veſtros vobis dimittet.*

Recordare igitur illius diei, quo omnes de actis rationem ſumus reddituri: cogita quod etiam ſi quid tibi humanitus excidit, omnes ſine vllis laboribus abluere præuaricationes per iudicium, & ſententiam iſtam potes. Alij nempe legati aurum, & argentũ, & alia huiuſmodi dona ferunt: ego vero cum ſacris ad imperium tuum legibus veni, & pro donis omnibus has prætendo, & te dominum tuum imitari ſupplico, qui quotidie à nobis contumeliis illatis, nunquam ſuæ benignitatis fontes claudit.

Et ne ſpes noſtras atteras, promiſſioneſque confundas, hoc ego te cum alijs hoc ſcire volo; quod ſi reconciliari velis, & priſtinam ciuitati beneuolentiam communicare, cum multa reuertar fiducia: ſi verò ciuitatem aſperneris, non tantum ipſam non aſcendam, nec ipſius ſolum videbo, verùm & perpetuum mihi indicam exilium, & in aliam me partem terrarum conijciam: Neque enim hoc contingat, vt in illam vnquam adſcribi patriam velim, in quam humaniſſimus tu, & omnium hominum mitiſſimus Imperator, placari, reconciliarique nolueris.

Placuit hæc ex florentiori Patrum ſtylo præcerpere; nunc an in Eccleſiaſticis concionibus hæc ſtyli amœnitas conſectanda ſit, commodius ſequenti libro differemus.

Finis libri decimi-quarti.

DE FORMA

DE FORMA, ET CHARACTERE SACRAE ELOQVENTIAE.

LIBER DECIMVS-QVINTVS.

HÆRET intimis affixa sensibus nostri Theophrasti memoria, qui licet naturam expleuerit viuendo, nobis tamen immaturus obiisse videtur; tantum sui desiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidem virtutes posterior ætas intuebitur, nec vnquam de tanti viri sapientia, fide, religione, constantia, & assiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticescet. Scis ipse N. Qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem in hac ferrea hominum ætate, quasi aurei generis particulam ostendisse natura videbatur, cuius vita perpetua fuit vitiorum censura, norma morum, clarissimarum virtutum imago, Vox autem iuge quoddam sapientiæ celestis oraculum. Erat illi ingenium velox, pectus sapientiæ, & virtutis ferax, mens acris, præcelsa, & volucribus (vt ita dicam) flammis semper accensa; Quæ neque asperitatibus rerũ imminuta torpesceret, neque blanditiis oppressa conniueret. Corpus etiam ipsum laboris patiens, atque illius staturæ & majestatis, quæ tantæ mentis pondus commodè sustentaret. Cumque à puero magnarum artium fontes imbibisset, quibus prodesse aliquãdo mortalibus posset, non se vnius vrbis parietibus conclusit, sed magno animo in totius generis humani commercium emisit. Emicuit tum illa non ancillantis facundiæ misera quædam necessitas, sed vis dicendi quædam inelucta- A bilis, quàm timerent improbi, venerarentur boni, ipsi terrarum principes formidarent simul, & diligerent. Et cum per tot annos in his concionum fluctibus iactaretur, numquam inexhaustus ille fons arescebat, sed vt Oceanus, qui aquas cœlo, & terris præbet, in suis semper cursibus totus est, atque integer, sic ille se rebus humanis ita impendebat, vt dare quidem posset, nihil posset deperdere. Nec mirum si tam diuturnus ingentis illius Oratoris vigor fuit, hærebat enim in altissimarum virtutum pietatis, demissionis, patientiæ, caritatis nixus radicibus. Nosti quale fuerit eius cum Deo contubernium, cùm non secus ac hominum custos Angelus, in exteriora quidem se diffunderet, hæreret tamen totus origini suæ, & in se vndique per reciprocos veluti diuini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis caussa faciebat, omnia conscientiæ, patriam suam cœlum perpetuo intuebatur, & Præsides Angelos supra se circumquaque stantes dictorum, factorumque censores, vitam omnem existimabat aut supplicium, aut militiam, delicatum vero otium viui hominis sepulturam. Quamobrem opposuit se dum vixit murum pro domo Dei, stetit in Ecclesiæ propugnaculis non coronatus, & mollis, sed puluerulentus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarum impetum eluctatus est, eo semper animo, vt aut vinceret, aut glorioso operis clauum tenentem tempestas obrueret. Pugnauit, vicit, spolia in cœlum præmisit, mox ipse inter celestium palmarum fructus spiritum exhausit, vir & vitæ flore, & mortis opportunitate, diuino consilio ortus, atque extinctus. Sed hæc alij plenius. Mihi verò peropportunum visum est, B C

præstantissimum hominis præsertim de sacra eloquentia æternùm benè meriti iudicium hoc libro inferere, ex ea disputatione quæ illi fuit cum Logodædalo postrema, vt non immerito Cygnæa diuini oratoris cantio possit appellari.

Occasio dialogi.

Redibamus fortè ex concione cuiusdàm adolescentis, ex eorum numero qui cruda adhuc studia propellunt in publicum; Hic cum declamationem, non enim concionem dixero, leuiculis Rhetorum floribus aspersam recitasset de pulpito, magna, vt erat linguæ volubilitate, gestusque non inconcinna gratia præditus; videbatur imperitorum qui tum aderant iudicio non mediocrem laudem consequutus. Alij quippe laudabant mellitos (vt ipsi aiebant) verborum globulos, quibus tota oratio perpluebat. Alij in cœlum efferebant laudibus, descriptionem quamdam Auroræ, delicatissimis expressam lineamentis, viuisque coloribus illustratam, quæ tamen argumento ita cohærebat, vt ceruix equina cum humano capite, quod belle dixit Horatius. Alij reconditam vim sapientiæ mirabantur, quod tam subtiliter Andromedam, cum natura humana, Perseum cùm Christo, Danaen, cùm Beata Virgine, & nescio quem Pandoræ calceum, cum æterna beatitudine comparasset Cæteri qui studiosores opinor eloquentiæ videri volebant, quaidam eius in Pilatum & scribas, & Pharaonem, rabiosulas sanè, sed inutiles inuectiuas prædicabant.

Qui minus ingenio poterant, calorem contentionis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum supplosiones, & pulpiti assiduas verberationes diligentissimè notauerant.

Nec mora iam penè ab omnibus quasi aureus Suadæ partus iactabatur. O felicem (aiebant) matrem! quæ tantum oratorem peperit, & quo excrescet illa indoles? qualis erit feruor meridianus, si tanta primæ lucis riserunt crepuscula. Adfuit etiam è Poëtarum grege, qui diceret:

Cedite doctores Romani, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Ambrosio.

Nos qui plenis faucibus propinatas adulationes ferre non poteramus, cum Theophrasto nostro secessimus in exedram. Nam & ab eo scisciatari remotis arbitris auebamus, quid de tota hac ratione concionandi sentiret. Itaque cum opportuno loco ad imaginem D. Pauli consedissemus, rogaui, & per eius expressos in cera vultus, quem tantopere diligeret, ne quod ab eo sæpè quæsitum esset, & aliquando promissum, de sacra eloquentia iudicium bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis excusationibus, quibus sæpè vtuntur, qui sunt carius inepti. Dicam equidem quod censeo pro mediocri vsu, & facultate, quam mihi triginta fermè anni in his concionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in hominem dictum velim, quem miseratione potius quàm castigatione dignum puto, & fortasse seriis eget monitoribus, quibus ad veram sapientiam possit informari. Vos de re quicquid est, non de persona accipite.

Sæpenumero mirari soleo deprauatam istius eloquentiæ licentiam sine fronte, & oculis, nihil enim aut veretur, aut videt. Heu quo rerum deuenimus? Ecclesias penè ipsas in scenas, & conciones in theatrales ludos nituntur conuertere. Ignoscant mihi sepulti piorum manes, sed puto eorum cineribus, si quis modo sensus est, inuri dolorem, cùm hæc iactantur in templis, quæ melius inter ludibundas aures in circulis, vel etiam theatris narrarentur. Nobis certè adolescentibus dicebatur à magistris eloquentiæ, Athenienses cum lucos gladiatorios malo vicinarum vrbium more, & exemplo, in suam vrbem admittere percuperent, Demonactem, qui tum ferebatur in ea Rep. clarissimus, grauiter obstitisse. Quò enim aiebat gladiatores cum misericordia, quæ in vrbe vestra (Athenienses) delubris, & aris colitur? vel cruentam illam hominum lanienam expellite, vel certè aram misericordiæ, quæ præ vestris stat oculis euertite. Neque enim fas est ista quæ moribus disiunctissima sunt, ijsdem sedibus commiscere.

Profùde vsus fuens in sacris exagitatur.

Mihi verò idem, in re haud multum dissimili contingit exclamare, quò mihi fabulæ cum veritate? quò mihi phaleræ verborum cum sanctimonia? quò cum igne vigili, & tremenda Christi ara Silenorum, & Satyriscorum lusus? Ite primùm sacras imagines è templis conuellite, ignes extinguite, aras subruite, tollite mihi istam speciem plenam grauissimæ sanctitatis, quæ vel impiorum sensus tacito quodam maiestatis fulgore perstringit. Vel certè si pudet tollere, tot religionis nostræ pignora, quæ contra vanitates istas clamant, obnubite, tum fabulas narrate, quanquam terram ipsam piè sanctèque consecratam, nisi eradatis, ad has voces indignatum iri crediderim. Fuit quondam tempus illud, quò instar grauissimæ matronæ sacra in publicum procedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, sed piget tacere, hæc, vt leuis meretricula se lenociniis & fucis insinuat, haud enim negat, quod ipsa talis sit, nec si velit, possit: nec si possit velit.

Quare an idolatriæ comittat, qui de idolis tacebit? Tertull. de idolol.

Quin audiet statim: *Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, & quando nata es in die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec inuoluta pannis.* Quæ enim radix Chanaan nisi Gentilitas? Ecquis pater Amorrhæus, nisi Ezeb. 16. 3.

quem

quem ſibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ Mercurius aliquis aut Hercules Ogmius? Ecquæ Cethæa mater? niſi Ethnicorum, Sophiſtarum ſchola? Quid vmbilicus minimè præciſus? & aquæ ſalutaris, ac ſalis, pannorumque inopia, niſi ſordes, & ſtultitiam, & nuditatem, iſtius denique impudentis turpitudinem prædicant. O mores! adeone generoſus ille ſanctorum patrum ſpiritus extabuit in nobis, vt pudeat eos agnoſcere, qui nos tamen (ſi modo Chriſtiani ſumus) in Chriſto genuerunt? ſcilicet pudor eſt cum Petro, & Paulo, cum Matthæo, & Ioanne loqui, ſunt enim barbari, & lingua, voceque abſoni. Qui igitur diurnis, nocturniſque terendi manibus, qui apud molles cathedras appellandi? Philoſtrati, Ouidij, Plinij, Plutarchi; addite etiam Petronios, Apuleios, ita illi ipſi, quos æternis tenebris ſepelire oportuit, prodeunt non in ſcholarum vmbracula, iam enim commune eſt, ſed in ſuggeſtum concionatorum, & in hanc lucem Chriſtiani nominis, quàm ipſi ſi reuiuiſcerent auctores, non auderent intueri. Tertullianus, libro de idololatria Ludimagiſtros, qui fabulas Poëtarum docent. *Affines eſſe ait multimodæ idololatriæ. Primùm quibus neceſſe eſt Deos nationum prædicare, numina, Genealogias, Fabulas, ornamenta honorifica quæque eorum enunciare, tùm ſolennia feſtaque eorumdem obſeruare, vt quibus vectigalia ſua ſuppetant, ipſam primam noui diſcipuli ſtipem, Minervæ, & Honori, & nomini conſecrare.* Quo igitur in numero fabuloſos concionatores cenſuiſſet? Adeone ſacrarum literarum fontes exaruerunt, Adeone cœleſtis eloquentiæ flumina ſunt exhauſta, vt à Luciano, & Herodoto, & Pauſania, & ſi quid eſt iſtius farinæ hominum, quærendum ſit quid dicas, aut quomodo concioneris? Audiuntur illi ſacris authoribus frequentius immixti, laudantur eorum ſententiæ, & loquuntur mortui in Chriſtianorum pulpitis, nonnulli quos viuos vix Epicuræi admiſiſſent. Commiſcetur Chriſtus cum Orpheo, vt in Alexandri Imperatoris Lario Plato: Atticus cum Paulo, cum Petro Thucidides, & Lucas, cum Appollonio: Præclaram ſcilicet mixturam, & quid reſtat, niſi vt Deiparam quoque Virginem, cum Helena confundamus. Abſit verbo inuidia, ſed timendum eſt, ne qua hic cœleſtis ira lateat, quàm noſtri ſenſus ſatis non agnoſcant. Audio tonantes minas. *Venite confundamus linguam eorum.* Ecquid aliud ſunt quàm linguæ miſcellaneæ & confuſæ tot profanorum authorum idiomata? quos certè qui ſpretis Catholicis ſcriptoribus conantur ingerere, Babel aſtruunt, quam Deus ſpiritu oris ſui exſufflabit. Deinde plaudunt ſibi miſeri, quaſi pulchrì ſint, & beati, quod ab imperitis fortè adoleſcentibus hæc eorum plauſibus celebretur eloquentia. Heu quàm carè leues illi fumi gloriolæ conſtabunt, niſi fortè ſatis magnum præſidium arbitrantur in ſua eloquentia poſitum, vt ſe aduerſus tremendum ſummi iudicis Tribunal defendant, cum ab ipſis Dæmonibus accuſabuntur, quod ſpreta literarum ſacrarum majeſtate plena ſanctiſſimæ eruditionis, ad nugas, & quiſquilias deflexerint, quibus, ne Adonidis quidem horti, quos ipſi memorant magis ſteriles vnquam fuerunt. Sed alia eſt ratio eorum, qui hæc parce, & ſapienter vſurpant, alia eorum, qui totas conciones his deliramentis inferciunt: qui debebant hoc fulmen Baruchis attendere. *Filij Agar qui exquirunt prudentiam, quæ de terra eſt, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquiſitores prudentiæ, & intelligentiæ, viam autem ſapientiæ neſcierunt, neque commenti ſunt ſemitas eius.* Baruch. 3. 23. Hæc æſtu quodam mentis Theophraſtus noſter effudit, ad cuius orationis grauitatem cohorruerunt, qui prius ad molliorem dicendi rationem videbantur propenſiores, neque enim tuentis in ſe fulminis pondus aut expectare poterant, aut auertere. Nonnulli etiam ex imperitorum numero minus aſſequuti, quid vellet hæc oratio; iam palam omni eloquentiæ decernebant exilium. Itaque diu preſſo ore ſubſtitimus, donec tam auſterum ſermonem excepit Logodædalus, vir cæteroqui bonus, ſed qui orationis cultui ſtudere videbatur impenſius, quanquam ab iſtis ineptiis longè aberat, quas tam acri caſtigatione Theophraſtus verberarat. Ille igitur vt patrocinium ſuſciperet eloquentiæ, quam habebat in deliciis.

Verè tu quidem (ait) Theophraſte, & iſtos quos arguis nugatores adoleſcentulos, qui totam cœleſtis eloquentiæ rationem corruperunt, nemo excuſat, niſi ſit ipſe dementiſſimus. *Externæ diſciplinæ non ſunt penitus repudiandæ.*

Verùm ſubit illud interdum quærere ſit ne aliqua in rebus diuinis adhibenda eloquentia? Inuenias enim permultos homines alioqui minimè malos, ſed in eà parte nimis (vt arbitror) auſteros, qui quod ijs à puero non ſint artibus informati, quibus ingenia ad honeſtum excitantur decus, eloquentiam quàm ſe aſſequi poſſe diffidunt, in aliis reprehendunt, quod non tam caritate communi, quàm ſui amore, & gliſcentis cuiuſdam inuidentiæ ſtimulis facere videntur. Nam cum ipſi maximarum artium ſint imperiti, alieni ingenij florem ægris oculis intuentur, & malunt quod cuique facilius eſt, bonas diſciplinas contemnere, quàm ad eas ingenium cũ multis qui in eo puluere à viris doctis exſorbẽtur laboribus applicare. Fucum igitur omnem eloquentiam eſſe dicitant, proprium gentilitatis bonum,

Christianis hominibus indignum, flabellum vanitatis, nidum superbiæ, idolorum denique seruitutem: quibus sanè verbis nimis atrocibus, æternum videntur optimis artibus exilium indicere; Sed hæc tolerabiliora viderentur, si qui hanc prædicant immoderatius, aut Apostolorum sanctimonia florerent, aut vt aliqui Thaumaturgi præpotẽtem ad quælibet miraculorum genera expedirent manum; sed cùm ipsi homuli sint consilij, & mentis inopes, ægrè mihi persuadẽt, vt ablegatis humanis præsidiis, quibus vitam, & res nostras diuina prouidentia dispensat, ad otiũ & desidiam confugiam. Quamobrem dum vacui sumus, & iam calere satis res visa est, cupio, & eorum rationibus occurrere, & eloquentiæ decus, atque honestatem ab iniquissima calumnia vindicare.

Eloquentia defenditur.

Primùm scisciari ab ijs doctoribus velim, malúmne putent ex se eloquentiam naturalem? malam certè nemo dixerit, qui modo sanæ mentis fuerit, nam quod homo animal prouidum, sagax, acutum, plenum rationis & consilij, intimos animi sensus oratione quasi eximio quodam mentis simulachro depromat, hoc donum Dei est minimè cõtemnendum. Itaque & qui in ea re vberiores sunt & acutiorẽs, hos quasi meliore cœli riuo irrigatos amamus, & suspicimus. Quid igitur si à natura nihil mali est, ab arte ne quid lateat verendum est. At quid ars si modo recta sit, aliud conatur, quàm insitam vim naturę promoueat, incitet, excolat? An si quæ ex ingenij bonitate, & vsu quodam lautioris consuetudinis existit eloquentia nihil habet reprehensionis, tum demum censebitur vitiosa cùm laboribus, & studiis honestissimè culta fuerit. At verò ars nimis mollem, & ornatam facit eloquentiam? certè si iam ornatus & iucunditas accusatur, verẽdum est ne non tam nobis cum oratoribus quàm cum Deo ipso præpotẽte illius pulcherrimi mundi artifice, certamen constitutum sit, atque susceptum. Exsurgat quippè momus, & dicat, quorsum tot micantium syderum in cœlo formæ, num satis vno sole collustrari cœlum poterat? quorsum in mari tot margaritæ, tot flores in terris, tot marmoris, auri, argẽtique venæ, quibus sine sui dispendio caruisset mundus. Quorsum hęc à summo rerum conditore inducta? num satius fuisset cœlum laxius amplioresque terras, vel etiam plures mundos, ad multarum animantium vsum fabricare, quàm vnum tot ex tanta sedulitate conquisitis ornamẽtis expolire? quid artes ipsæ, quę non patiuntur naturam suo frui ingenio? quorsum tam variæ, & tam multiplices inuentæ, quanto melius erat vniuersum semel conditum, suæ vt ita dicam ingenuitati permittere, quàm tot exquisitis artificiorum generibus à naturali cursu detorquere? Hæc si quis diceret, merito ridiculus, ne dicam impius videretur, qui summam Dei in constituendis, ornandisq; rebus prouidentiam ad suam censuram reuocaret: Nec dissimili profecto genere videntur in humanam societatem iniurij, qui hoc quantumcumque est linguæ, & orationis commercium, quo à brutis animantibus distinguimur, esse quamornatissimum vetant, quasi verò, & calceorum ornatũ curare nos oporteat, linguæ verò, quæ vna pars est corporis (si benè casteque regatur) præstantissima, negligere omnino atque abiicere debeamus. Sit (inquiunt) ornata, & pexa oratio nemo vetat, sed id duntaxat in scenis, & theatris, vel etiam in foris, & concionibus, in quibus albis veluti quadrigis triumphare, & magno fremitu plausuque celebrari eloquentia solet. At verò in templis, in ijs domicilijs, quorum tecta ipsa sancta sunt & pudica, quid attinet hanc suadam in fastu, & gloria volitantem immodetatius ostentare, quàm nec Christiani ingenij mitis simplicitas, nec aures salubrioribus innutritæ succis admittunt: parum abest quin illi obtrudant:

Dicite Pontifices in sacro quid facit aurum?

Etenim si templa, & res diuinæ carere omni cultu, & perpolitione debent, cur in Ecclesiarum structuram tantus impenditur labor, vt in profusam laxitatem excurrant, vt marmoribus incrustatæ fulgeant, vt laquearium dignitati pauimentorum respondeat nitor, vt pictis specularibus, peristromatis, & imaginibus ad certamen vsque pulchritudinis, luxurient? Quorsum tam lauta vasorum supellex explicatur? quorsum tot lychni pensiles? tot aromata, tot gemmæ, tot faces? tot & tam accuratæ munditiæ, quæ spectantium oculos, & sensus intimo religionis horrore perfundunt? Quin nos reuocatis ad fictilia, quin stultos Salomones, Constantinos, Iustinianos, Carolos dicitis, quibus nihil fuit antiquius, quàm æternæ mentis numini consecratas domos singularibus in dies ornamẽtis distinguere. Addo mellitissimos etiam symphoniacorum cantus, dulcesque omnis generis fidium modulos, veteris quondam scenæ, & conuiuiorum delicias, à sapientissimis auctoribus in Ecclesias inuectos esse, quæ nemo reprehendit, nisi qui religioni, & sanctimoniæ bellum indixerunt. Deo enim hæc fiunt, cuius tam venerandum est numen, quàm certa diuinitas. Qui igitur sacro oratori merito suscenseat, si in diuinas laudes quamexpolitissimam profundat orationem, cùm in eius gratiam nihil possit satis esse perfectum. Sed hæc inquiunt, ab Ethnicis ingeniis, & artibus profecta, Deo placere nullo modo possunt. Primùm quis eos docuit inuentum esse Ethnicorum eloquentiam: Nam parum summis illis Hebræorum mentibus tribuunt, si existimant benè dicendi præsidiis fuisse destitutas. Sed esto à gentibus expressetimus, & vnde ipsæ habuerunt, nisi à Deo bonorum omnium largitore? quo fit, vt nihil illis suum eripiamus, sed ab iniquis vsurpata possessoribus, in legitimum dominium

Quem or. natè dicere cupiam audit etiam verè dicere existimat. August. apud S. Prosp. Sẽt. 265.

Synes in Dione p. 45. & multa cõsequenter.

Ὁ θεὸς ἡδονὴν μεμίγκει τῇ ψυχῇ δι' ἧς αὐξεται τὰ τῶν σεμνοτέρων δ' ἕνεκα, τὸ σώματος τοιοῦτον ὂν τὸ εὖ λόγοις Καλλος.

dominium asseramus, nam si profecto id sumunt quicquid à gẽtibus boni fuerit prælibatum, id si in nostras manus, vsumque venerit, continuo esse repudiandum: nouũ illis solẽ, nouos mũdos cõdere oportet, ne cõmerciũ elementorum habeant saltem cũ gentibus commune. Nesciunt simplicis ingenij homines ipsa ethnicorum templa teterrimis flagitijs polluta, cum in Christianorum potestatem deuenissent, non semper excisa fuisse, atque conuulsa, sed suis expiata sordibus in sanctissimos vsus concessisse. Sic enim Panthæum illud accepimus Dæmoniorum omnium receptaculum, in sanctorum omnium ædem esse conuersum, vt in ipsis sedibus in quibus, cõsederant castra impietatis, Christiana religio, & pietas fremente Diabolo triumpharet. Num & Dauid sibi coronam ex auro Idoli Moloch cõparauit? Num Christus famosæ illius Magdalenæ comas in suum obsequiũ dedicatas abradi iussit? At certe eorũ sensu debuerat crines toties male pexos, male vnguentatos non crines, sed Dæmonum piloſorũ (quos Aquila τριχῶντας appellat) nidos, iuuentutis illecebras, & miserarum victimarum libidinis retia, celeriter amputare, cur ijs tãgi, exstergi, perfricari voluit? nisi vt ostenderet nihil esse impurum, quod suo esset cultui, obsequioque mancipatum. Ecquis iam audebit impudicam eloquentiam nominare, quæ se Deo deuouerit?

Ne autem videar ex sẽsu meo loqui, proferã clarissimorum authorum testimonia, qui à Christianis eloquentiam minime negligendam, sed omni studio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione varia, quasi lectis epulis à tenero innutriendam censuerunt. Omitto sacras literas, in quibus Aaron vel Dei testimonio eloquens appellatur, & sapiens tanquam imbres mittere dicitur eloquia sapientiæ. Diuus Basilius vir non minus eximiæ sanctitatis, quam florentis eloquentiæ, in ea oratione, quam habuit ad iuuenes de vtilitate ex Græcorum scriptis percipienda, quàm aperte suadet adolescentibus, vt poetas, historicos, oratores, & omnes omnino homines frequentent, à quibus aliqua vtilitas in animi cultura permanare potest, & ne quis forte dubitet, eius verba subijciam. Ἐπὶ δὲ τούτου πάλιν, καὶ πειστέον, καὶ λογισταῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς ἀρετὴν ψυχῆς ἐπιμέλειά τις ἔσεσθαι. Addit autem humanioribus literis initiandos esse, qui ad sacras affectant viam, quod pereleganti similitudine declarat expressius, sicut enim infectores, remissioribus quibusdam coloribus imbuere solent vellera, antequam viuum, & pertinacẽ Amethystinũ, aut purpuræ florem inducant. Ita inquit, & nos, vt solidæ honestatis iaciamus per solidum fundamẽta, operæ pretium est à teneris, mansuetioribus studijs intingi, antequam ad sacras, augustioresque literas accedamus, sic enim fiet vt refractos in pellucido fontis liquore radios videre consueti, ipsum demum solẽ acriori mentis obtutu contemplemur. Quę profecto vir diuinus non diceret, si græcorum eloquentia Christianis hominibus interdictum putaret. Nam cur ea nos comparare iuberet à puero, quorum ætate iam prouectis non tantum vsus esset nullus, sed magnum etiam dispendium. Quid ipse, qui Basilio consors, & particeps omnium studiorum, atque consiliorum fuit diuus Gregorius Nazianzenus? In Basilij funebri laudatione generoso admodum animo succenset imperitis, qui liberalioris doctrinæ studia contemnunt? Illud, inquit, inter omnes sanę mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principẽ locum tenere, non de hac nostra solum, ac nobiliore loquor, sed etiam externa, quã plerique Christiani prauo quodam iudicio, vt insidiosam, ac periculosam, & procul à Deo auertentem aspernantur, & cætera, quæ Græce melius Οἶμαι δ' πᾶσιν ἂν ὁμολογῆσαι τὸ τοῦ ἐχόντων παίδευσιν τὸ παρ' ἡμῖν ἀγαθὸν εἶναι τὸ σεμνὸν, οὐ ταύτην μόνον τὴν εὐγενεστέραν, καὶ ἡμετέραν. ἃ παῖ τὸ εὖ λόγοις κόσμει, καὶ φιλόπονον ἀπομάζουσα μόνης ἔχῃ τὸ σωφρονεῖν, καὶ τῶν κάλλους τὸ τοιοῦτον, ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἕξιν, ὧν οἱ πολλοὶ χρίσται διαπίνουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὸν, καὶ θεῶν πόρρω βάλλουσιν κακῶν εἰδότες ἀνὴρ μὲν ἀρετὴν, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, καὶ ὅσα τούτων ἐκπεπλεγμένα κακῶν τύχας ἐλεεῖσθαι, αὐτὴ θεοῦ τὸ τῶ θεῶ σύζυγες, διὰ τοῦτο ἀφιερωτέον, ἀφ' ὅσον χρίσιμον ἀνθρώπου καρπούμενοι, ὁρᾶς τε ζωλὶ καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ὀκνηρὸν διαφεύγομεν. ἐκ τῆς κτίσης τὴν αἰτίαν ἐπιστάντες καὶ τὸν ἄφεγγες. Tandem concludit. Οὕτω καὶ τούτων τὸ μὲ' ἑκάστου τε καὶ διαφυτοῦ ἐκλεξάμενα ὅσον δ' εἰς δόξαν φέρῃ καὶ πλοῦτον καὶ ἀπωλείας ἔνδον, διεπόνησεν. Eadem ferme Synesius in Dione εἰ δ' ἀσκεῖς ἔτι καὶ ἐπῳδὰς ἔστιν καὶ πιθάνως, οὐ μοι δοκῶσιν οὐδὲ ἐκόντες ἄνευ τοιούτου πείθειν δ' φύσεως μηδὲ τὸ σμικρὰ ἰσχνοὶ. & cætera.

In quibus ostendit eloquentiæ contemptores tales esse non sua sponte, sed ingenij penuria, tum eos hoc opusculo satis mordaci sale perfricat. At qui in omni studiorũ genere fuit eminentissimus D. Augustinus, postquam eloquentiæ diuitias à profanis authoribus monuit esse repetẽdas. Aspicimus (inquit) quanto auro, & argento, & veste suffarcinatus exierit ex Ægypto Cyprianus doctor suauissimus, & Martyr beatissimus. Quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, vt de viuis taceã, quanto innumerabiles Græci? quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moses fecerat, de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum. Addam Augustino Lactantiũ, qui sic in institutionibus scribit. Licet possit sine eloquentia (Christiana religio defendi) vt est à multis sæpe

τὶς ἐξω δὴ τούτοις προτελεδύντες.

τὸ αὖθος ἐπιχρωσιν.

Augustin. lib. 2. de doctrina Christ. c. 40.

Lactant. lib. 1. diuin. instit. c. 1.

defensa, tamẽ claritate, ac nitore sermonis illustranda, & quodammodo differenda est, vt potentius in animos influat, & vi sua, & instructa religione, & luce orationis ornata. Quod antẽ grauissimis sententijs hîc effantur, non modo ipsi, sed & alij in suis scriptis constantissime sanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur à Mose scriptorum omnium sanctissimo, eodemque vetustissimo, cuius scripta non modo cincinnulos habẽt interdum oratorios, sed, & poëticas redolent amœnitates, tanta insuper orationis maiestate, vt suaui quodam terrore percellat animos simul & delectet. At Iobus ille vir non minus patiẽtis animi, quam præstãtis ingenij, qua orationis assurgit grauitate, quot floribus luxuriat, quot vegetis, & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur: videas quippe apud eum descriptiones omni expolitione distinctas, & ita viuidas, vt rem magis videre, quam audire te credas. Sume tibi ex tãto numero equum bellicosum, & vide quam audaci genio à viro sancto expressus est.

Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eum quasi locustas, gloria narium eius terror.

Terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis.

Contemnit pauorem, nec cedit gladio, super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus. Fremens, & fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.

Vbi audierit buccinã dicit: Vah procul odoratur bellum, exhortationẽ ducũ, & vlulatũ exercitus, sume hebraica in manus quorum valde peritus es, & expende, quid ad florem elocutionis, tantis, & tam magnificis sensibus desit. Etiam nescio quomodo vt sæpe fit, pleraque in proprio idiomate sunt augustiora. *Iob c. 39. ver. 19.* nam vbi nostra versio habet. Circundabis collo eius hinnitũ, est in hebræo textu הֲתַלְבִּישׁ צַוָּארוֹ רַעְמָה: quę si latine ad verbum reddas, significant, *Nunquid indues collum eius tonitru?* vide quæ species magnitudinis? equi ceruicem tonitru, quasi veste amictam: & hæc virum loqui, qui fertur quintus fuisse ab Abrahamo. Quanquam scio nonnullos hoc scriptum Mosi tribuere, inter quos est Methodius Martyr, & Episcopus, sed non negant à Iobo primum Arabicis literis consignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moyse compositũ, quem nunc præ manibus habemus. Verum, quid ad nos attinet cũ nouerimus hæc siue à Iobo dicta sint, siue Moyse sancti Spiritus afflatu, atque impulsu fuisse dictata, quæ nisi extaret authoritas, vos forte phaleras verborum diceretis. Gradere nũc à Iobo ad Dauidẽ, & Salomonem Reges, quorum ille quam speciem eloquentiæ non est complexus in illis canticis, quorũ luce non minus Ecclesia, quam sole Mundus illustratur? si narrat, & effatur, fundit oracula; si pugnat, torquet fulmina; si hortatur, faces accendit, si consolatur miscet nepenthes, & vbi de industria emollit orationem, totus vt ipse ait *torrente; deliciarum* immergitur. Alterius vero, vt vestis regia, sic auro tota riget oratio. Siue enim in parabolis sententias, magnæ illius mentis pondera, in aculeatas verborum stringit argutias, siue in cantico, delicatissimo flore orationis luxuriat, siue in Ecclesiaste luxus Regum, & fragiles mortalium spes, opesque, nec non lubricas huius vitæ castigat voluptates, nihil est hac eloquentia diuinius. Quid in Prophetis, ecquem reperies indisertum? num omnes de rebus diuinis canunt quodammodo classicum, num grãdem, & lacertosam vibrant orationem, quam auro ferroque simul lucere, & micare fulguribus dixeris. Atque inter eos Isaias vir nobilis, & vrbanæ eloquentiæ censetur ab Hieronymo. Daniel vero humana diuinaque sapientia, à summis, vt ita dicam, vnguiculis ad verticem vsque perpolit*, ipsos Reges idololatras capit, oblectat fulminat. Sume Aggæum, sume Zachariã, sume Hieremiæ amanuensem Baruch, sume ipsum eductum ex gregibus, atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortasse hircosum dixerint, audies quæ mirari possint vnguentati. Quid quod scriptor Machabæorum aperte & elegantiã sermonis desiderat, & si quid rudius exciderit per interualla, stylum excusat, *In his, inquit, faciam finem sermonis, & si quidem bene & vt historiæ competit, hoc & ipse velim: sin autem minus, digne, concedendum est mihi. Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam contrarium est, alternus autem vti, delectabile: ita legentibus, si semper exactus sit sermo, nõ erit gratus.* *Machab. l. 2. c. 15.*

Vides igitur authorẽ, quasi ex Rethorũ præceptis temperare stylum, qui vt in pictura luminibus vmbras, sic in oratione lumina quo magis eniteant remissioribus interdum sententiis adiungi volunt. Hæc canonicus author diceret, si accurati sermonis elegantias, atque suauitates in sacris contemnendas esse duceret?

Iam te ad sacros Euangelii concionatores adducam, age quid Paulo sublimius? nihil hîc eloquentiam moror verborum fucis illitam, & vanissimo periodicularum ambitu tinnientem, volo grandem, præcelsam, & heroicis sensibus exaggeratam, quid in hac parte Paulo defuit? quem longe aliter, quam ilie, Periclem, tonare, fulminare, & permiscere concionibus orbẽ terrarum dixeris: videas illum hominem μυριόμυχθον modo Iudæis, modo Græcis, modo Romanis mixtum diuini, verbi semẽ vndique spargere; si docet, nihil illustrius si disputat, nihil eius calore pugnacius, si consolatur, nihil blandius; si minatur, nihil, *Diuus Paulus*

nihil imperiosius. Hic Genealogistas Iudæos confudit, hic ab Epicuræis ruborem expressit, hic Stoicorum nationem plenam contentioso fastu ad Christianæ mansuetudinis disciplinam perduxit, hunc causâ è catenis dicentem Præsides timuerunt, & ipsi ante reum palluerunt Iudices, Reges laceram pene eius penulam, & vincula cõplexi de regali maiestatis sede ad Christianam humilitatem se se abiecerunt. Hunc supra humanam sortem, quasi de turbine loquentẽ Lycaones instar numinis coluerunt. Fuit plane beatum os eius, fons ille egrediens, *de Paradiso Dei*, qui in quatuor erumpens flumina totam Ecclesiam mirabili aquarum suauitate, copiaque respersit. At dices reprehensus est à D. Chrysostomo Christianus quispiam, qui Paulum Platone disertiorem fuisse contendebat, quod nũquam fecisset, si eam, quam in Paulo prædicas eloquentiam, vir acerrimi iudicij, & profusi in virum sanctum animi cognouisset. Errat omnino quisquis ita iudicat, nã Pauli eloquentiam vbique miratur Chrysostomus, eamque ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipsis demum miraculis adhibitam fuisse permagnam assecutat, verum negat fuisse eloquentiam, quam eo tempore Græci excolebant, cirris dumtaxat inanibus verborum lasciuientem, sed reconditam vim magnæ mentis, quæ in figuris sententiarum longe aliter, quam in tessellatis dictiũcularũ nugis sese expromebat. Deinde longe efficacius argumentum aduersus Ethnicos esse comprobat, si dicamus Apostolos rudes, & indisertos, tantam sapientum multitudinem vicisse, quam si eorum prædicemus eloquentiam, quæ & longe minor erat vberrimo sapientiæ fonte, quem suorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

Patrum eloquẽtia

Lubet postistos longam sæculorum, atque oratorum seriem percensere? occurrent tibi in ipsius adhuc Ecclesiæ cunabulis, qui viri? *Clemẽtes, Ignatij, Dionysij Areopagitæ*, quorum primus varias epistolas, & recognitionum libros eo stylo conscripsit, qui instar puri amnis labitur sine vllis sordibus, alter totus ardet, & instar ignei torrentis perlabitur in animos oratione non inculta, nisi forte vt vnum afferam pro multis, hæc idiotæ verba existimas, & non figurati oratoris πῶς ἦν ὁ θεὸς φάδιον, ἐπεὶ ἦν φέρων σαρκοβόρος Χριστὸν ἐν ἡμῖν τῷ θεῷ ἐν ἀχρόνῳ, ἐν ἀόρατον ἐν χρόνῳ, ἐν ἀψηλάφητον, καὶ ἀπαθῆ δι' ἡμᾶς ἐπαθητὸν, δι' ἡμᾶς ἦν ἐπηῒν, ἐν ψηλαφητὸν ἐν σώματι. ἐν ἐπιτῷ δι' ἡμᾶς θεὸν, δι' ἡμᾶς ἦν πεῖσιν ἀπάθητον, ἐν ἐξ' πάντα πρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

Ignatius in epistola ad Polycarpũ.

Tertius vero quasi Aquila in purissimũ ætheris locum volucribus pennis subnixus, nescio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum sapit commercium. Volue secundum, & expende quantus Athenagoras, qui in eo mihi videtur maxime eloquẽs, quod minime profiteatur eloquentiam, licet adamantinam quandam orationem habeat, non sine lepõre, & festiuitate quadam ingenuæ dulcedinis, vide num quis elegantius, & disertius hunc locum attigerit, quo Deus solus adorandus, non autem mundus perhibetur.

Αλλ' ἐῶ τοῦτο, ἀφεὶς δὲ καὶ τὰ περὶτου ἀντῦ κόσμου δόγματα. οὐδὲ γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν ἀφιλόσοφοι ἄνθρωποι ἀγνοοῦσιν ὅτι ὁ μὲν κόσμος ἔργον ἐστὶ θεοῦ, καὶ ἀόρατος ἐστὶν ὁ θεὸς, καὶ ἄχρονος, ὃ καὶ ἀγένητος ἡμῖν ἀποφαίνεται, ἀφεὶς δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς ὑλικῆς ἡμῖν ἀντιλογίας ἀντῦ διαμάζοντα πολλοὶ ἀναφῆναι, ἡμῖν δὲ πάντα ἐστὶν ἔργα τῦ λόγῳ, καὶ ἀπλανῆ καὶ ἀναλλοίωτα, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, καὶ ἀθάνατα, καὶ ἀπαθῆ πάντα πλὴν τῶν δι' ἡμᾶς ὑποπιόντων. *Athenagoras in legatione pro Christianis p. 17. c. 18. edit. H. S.*

Est sane pulcherrimus hic mundus, nec, & magnitudine cum sit excellens vt omnia, sit pulchra omnia continet, non ipse tamen mundus, sed artificiosus ille conditor eius adorandus est, vt neque vestro imperio subditi, quum aliqua re indigeat vt assequatur, quum vos adierint omissis vobis domuis, ac principibus nulloque affectis honore, ad palatij vestri magnificentiam se conferunt, sed edificij regij tam elegantem structuram obiter admirati, vos ipsos ante, supraque omnia honorant. Verum hoc interest, quod vos reges in vestrum vsum ædes regias adornatis; Mundus autem à Deo nõ indigente factus est, est enim Deus sibi omnia luxuriosissima, non magis perfectus, spiritus, potentia, verbum. Siue igitur mundus velut organum quoddam concinnum est, & numerose mouetur, illum dumtaxat qui fides pulsat, & concinnam modulationem accinit, non organum ipsum adoro. Hæc, & similia quę fusius prosequitur non nisi à magno pectore, pariquę eloquentia manare possunt. Qui in eodem genere versatus est *Iustinus* Martyr, licet non habeat illas orationis sirenulas, quas inepti fortasse requirerent, qui hanc apologetici sermonis legem non vident: est tamen ob fœcundam multiplicium rerum doctrinam, castamque robustæ orationis sobrietatem sapientũ iudiciis admirandus, nec immerito à Photio dicitur πολυμαθὴς τε καὶ ἰσχνῦ φραστικώτερος πλείονος; huius discipulus fuit *Tatianus* Assyrius author florentissimi libri, qui & nunc extat contra Græcos nauiter conscriptus, qui licet in eo se barbaræ Philosophiæ sectatorem (nam barbaros etiam Christianos gentiles Philosophi vt Iamblichus, & Amelius appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipso opere quamaccurate linguam in Iustini schola limauerit.

Nec vero istis minor *Irenæus* Lugdunensis Ecclesiæ sempiternum decus, idem Pontifex, & Martyr, qui sub Commodo Imperatore, & Eleutherio Pontifice vixit, & tempore Seueri Imperatoris Martyrium consummauit: cuius libri, qui nunc leguntur aduersus Valentinũ, latine, opinor, red-

diti, nam Græca desiderantur, illius & eruditionis, & eloquentiæ non vulgaria exhibent vestigia.

Perge ad sæculum tertium, in cuius stat limine, quem merito latinorum scriptorum, de Christianis loquor, antesignanum dixeris, *Tertullianus*, qui vir, & quantus? non specto leuiculos orationis flosculos, quos ipse aut non habuit, aut contempsit, sed miror in eo torrentis ingenij vim quamdam redundantem, & pondus acerrimæ mentis, quam maioris eloquentiæ sedem possis appellare: quamquam si quando ab heroica illa ingenij austeritate stylum frangit; in rethorum delicias, non est inconcinnus, vt in descriptione Chamelæontis, serpentis, scorpionis, & pauonis possis agnoscere: nam vt de cæteris taceam, quid hac oratione dilutius aut figuratius? *quamquam & paro plumas vestis, & quidem de cataclitis, imo omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent, & omni syrmate solutior, qua crura iacent, multicolor, & discolor, & versicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.* Ex aduerso floret in Græcis Origenes, cuius viri quoties spectamus ingenium, toties facere oportet, quod Persæ ad solem orientem, impresso statim ori digito silere, & mirari. Nam cuius fuit fœcunditatis sena librorum millia conscribere? cuius, & quã fœlicis linguæ omnium amanuensum stylos in parturienda tam sublimi doctrina præuertere? cuius torrẽtis nunquã interfistere, cuius sideris omnia dicendo alta, infima, media, collustrare, complecti, accendere? Hæc causa excitit S. Gregorium Thaumaturgum, vt in Origenis laudem Panegyrim scriberet, quam eo præsente adhuc adolescens recitauit. Atque vtinam tãtus scriptor suo ingenio liberius indulgens in varios errores non incidisset, qui iustam Ecclesiæ censuram prouocarunt? Quid eius præceptor *Clemens Alexandrinus*, quẽ prope Athenæũ, vel Plutarchũ Christiani nominis possis nominare, quid fuit tãdẽ in humana sapiẽtia quod nõ euoluerit, peruiderit, protulerit, nobis thesaurus ipse factus, & quoddã promptuarium mãsuetioris literatur. Iam martyrij purpura decorus orator *Cyprianus*, & quod de codẽ dixit D. Augustinus totus auro, & margaritis Ægyptiorum, hoc est exterarum disciplinarum nitens, quas non habet eloquentiæ suauitates? Consequũtur *Arnobius*, *Lactantius*, & qui eos præcessit *Fœlix Minutius* Christiani nominis acerrimi ijdẽque disertissimi propugnatores. Quartũ sæculum ostentat in diuinijs sacram illam oratorum triadem *Basilium*, *Nazianzenũ*, *Chrysostomũ*, supra omnẽ ingenij aleam eloquẽtes viros consummatæ in humanioribus literis peritiæ, grandes, copiosos, suaues, altos sensibus, stylo vberes, omnibus orationis diuitijs ad miraculũ vsque refertos. Quorũ Gregorius multùs in neruis, & sentẽtijs aureæ mẽtis fœtũ limatæ elocutionis structura constringit: Chrysostomus totus lucidus, & fluẽs instar lactei fluminis procurrit sine salebris: Basilius medium quẽdam orationis characterem sequutus nec strictior est, nec solutior, vtrimque felix, & tẽperatus. Quid commemorem *Athanasium*, *Cyrillum Hierosolymitanũ*, *Gregorium Nyssenum*, *Cæsariũ*, *Apollinarios*, *Ephrem Syrum*? quos huius sæculi partus fœlicibus ingenijs clarus in Christianæ gloriæ lucem mira fœcũditate profudit? Ecce tibi ex altera parte conspicui sunt, nectare, & ambrosia satur *Ambrosius*, blandum facundię nomen, & summus in omnibus artifex *Hieronym*', *& magna Augustini mens*, quẽ scholastici fortasse Ciceronianis innutriti verborũ delicijs, haud existimarint disertũ, sed nesciunt vbi sit illud quod quærimus decus eloquentiæ Ego vero miror hominẽ in differendo subtilem, in certando inuictum, in exhortando acrem, & sibi instantem, in persuadendo, quod est Colophon oratoris, efficacissimum, qui mihi in eo videtur eloquentissimus, quod eloquentiam, qua beatissimum eius pectus erat oppletũ minime profiteri videatur. Descende si vis ad sæculũ quintum, & intuere *Maximũ Taurinensẽ*, *Paulinum*, *Seuerum Sulpitium*, *Salvianum*, *Chrysologum Ravennatẽ*, *Sidonium*, & quos prope vltimos Græcorum dixeris, magno vt olim Philopœmonem elogio *Synesium*, *Theodoretum*, *Isidorum Pelusiotam*, *Æneam Gazæum*: dic Synesio deesse accuratæ orationis veneres, & *opulentiam* prope infinitam, dic in Theodoreto tantæ sapientiæ viro desiderari θελκτήριον illud ἐπιχαρὲς ἀδυσμάτιον, quod Græci tãti faciunt: dic Isodoro non inesse argutissimã rotundæ orationis breuitatem, dic Æneam Gazæum in tãta differendi subtilitate florẽ, & gratiã orationis neglexisse, refellet te statim illa dissertatio, quã in Theophrasto cõtra Procli ridiculum dogma habuit, qui rapacis, & violenti animam non in miluum quidem, vt Pytagoras, efformat, sed animæ humanæ milui animam alligat: hic facete excipiens noster Gazæus, si *Ita est, inquit, formicam Vlysses sequetur, quod rei familiaris gubernatores prudentes, & industrij sint ambo: Vespæ Hector alligabitur, cum ornatam galeam habeant, & belliceſi sint ambo. Itemque rana, & Cleon una vitam agent, quando eundem ambo clamorem edunt, sicque ille quasi lapidem cernici alligatum trahet.* Hæc suauitas non est hominis indisserti. Perge infra, & circumspice *Procopium Gazæum Sophistam*, *Fulgentium*, *Ennodium*, *Boëtium*, *Cassiodorum*, *Gregorium Turonensem*, & Papam *Gregorium*, quos supra ætatem suam dixeris eloquentes, Nolo te in consequentium sæculorum illuuiem trahere, multi certe fuerunt indisserti, qui non tam eloquẽtiæ, quam ipsis eloquentia temporũ fato defuisse videatur: Agunt tamen quidquid possunt, &

Tertull. de pallio.

sunt, & lacertos mouent, si forte se ex hac infœlicis sæculi barbarie vindicent. Vide enim quo spiritu hæc S. Hildephonsus, qui septimo sæculo floruit.

Hildephons contra Heluidiũ

Et de fonte nascentis virginali egressione signato cœnum maritale decurreret. Opto, opto, vti sepulchrum oris illius dolor crucietˇ, illius dentes serra concludat, foueam oris eius immobilitas linguæ compleat: cõcaua palati aër subductus euacuet, extrema labiorum aëris crassedo conglutinet, ne talium verborum fœtor erumpat, ne prosecutiones huius odor aspiret, ne anhelitus loquelæ susurret, ne vel exilis sonus tumeat, ne verberatus aër ad infantilia verba conformet.

Audi ergo tu Heluidi & ad meattẽde impudoratè, me ausculta impudicè, me intuete inhonestè, me conspice inuerecunde. Quid impudicitia commoueris? Quid inuerecundus assistis? Quid inhonestus accedis? Quid sine reuerẽtia occurris? Quid sine pudore vexaris. Vide conatum viri sancti, qui eloquentiam non contempsit, sed sæculi vitio longe ab optimo dicẽdi genere recessit. Diu' quoque Hugo Eterianus, qui & in hac squallentis sæculi macie vixit, in eo libro quem de regressu animarũ ab inferis ad sacrum vrbis Pisæ cletum conscripsit, nõ diffitetur ipse quæsisse *elimatas assertiones clausularum, & inflexiones apertas, & crebris lucubrationibus omnimodam in scribendo diligentiam.* Quid igitur? candidissimæ illæ animæ cum in media barbaria degerent, cirros, & elegantias quæsierunt: Nos, qui in hac politissimorum hominum luce quotidie versamur eloquentiam contemnemus, & inuẽtis frugibus ad miseras glandes turpes, & ieiuni reuoluemur? quis neścit aureum retè ad capiendas animas esse facundiam? Nam vt ait D. Augusti. *quod ornate dicitur, vere dici putatur,* sermo simulachrum est animi, & specimen ingenij, is si cultus fuerit, & scintillantibus margaritis distinctus, illectat mentes hominum, ducit, rapit, & in quamcumque vult partem inflectit. Quod enim delectat persuadet, & credibile fit quicquid amatur. Cõtra si spurcam illam, & semibarbaram sermonis illuuiem sine exquisitis doctrinæ notis induxeris in pulpitum, cõtinuo solitudo fit, & vastitas in templis, vel quod miserabilius est dormitatio. contemptus, & derisus. Non enim à te ieiunam diuinæ legis expositionem expectant auditores quam mille audiuerunt, sed volunt doceri, delectari, moueri, quomodo? granibus sententijs, exquisita doctrina, sculpto, & elaborato genere orationis, quam si nõ habes, fac miracula, si non potes, Dei præsentibus bonis vtere, & noli immundum existimare, quod ipse suis honoribus consecrauit.

Videbatur hæc oratio omnium qui aderant animos probabilitate non mediocri perculisse, cum Theophrastus leniter subridens, vt solebat, talem (inquit) virum decebat eloquentiæ patrocinari, quo disertiorem hoc tempore scimus neminem.

Sed ne extra thesin vagetur oratio, aut quod vos dicitis Andabatarũ more clausis oculis pugnemus, nihil destinatum habentes quod feriamus: primum eloquentiam non contemno, quam ex sua natura bonam, & ad societatis humanæ commercium Dei præpotentis donum mortalium generi concessum arbitror: sed eam nimis elaboraram, & circumtonsam, & manu factam in sacris præsertim concionibus esse debere non puto, quod si ratio, & auctoritas sapientum euicerit, dabis aliquando manus Logodædale, & istam tuam opulentiam foro, & scenæ, non sacris pulpitis reseruabis.

Rationes Logodædali pro eloquẽtia defẽsæ.

Atque ego dum complector animo, eas quas in medium attulisti rationes, ad tria capita reduci posse existimo: Nam, & ornatam voluisti orationem, quod ornatus à Deo, & mundo sit inditus, & à nobis in rebus ferme omnibus, etiam in sacris desideretur. Deinde hanc esse SS. Patrum sententiam humanæ eloquentiæ curam quamdiligẽtem haberi oportere. Ad summum omnes, qui superioribus sæculis floruerunt Ecclesiasticos scriptores esse quam eloquentissimos. Hæc ego si à te paulo liberius, & argutius dicta, vt vos Rhetores soletis, oppositа veritate refellero, existimabo me tibi, & cæteris abunde satisfeciſſe. Primum si hoc assumis naturam arte excolendam esse, & quidquid exquisitis artium inuentis addi potest ad naturam, hoc omnino decere, tota (quod aiunt) aberras via. Nam in rebus fere singulis mediocrem cultus rationem sapientes probant, exquisitas vero artium, quæ infinitæ crescunt in dies mundi-tias, quis omnes laudarẽ possit, aut admitterẽ. Quod non hirtis pellibus, aut folijs in hac ciuili vita induimur ab arte humana est quæ tinctorum vellerum ratione, & aliquam vestis concinnitatem prudenter adinuenit (quamquam melius nudi, & sola innocentia tecti, vt primum sub oculis Dei constitimus, fuissemus) hæc criminis pœna fuit, vt vestes quærerentur, mox abiit in ornatum, cœpit que luxui, & lupanaribus proludere. Quid igitur vestimentorũ elegantẽ quandam, & sobriam honestatem ars commenta est, tu iubebis sapientem in hoc genere quærere quicquid ars nouis quotidie inuentis lasciuiẽs astruere poterit? Iubebis piscari vestitum, emendicare vellera de mari, quæ muscosæ lanositatis lautiorẽs conchæ comunt. Iubebis à Seribus Bombyces petere, succis herbarum, & concharum alueis lanas incoquere, de Draconum frontibus, & piscium cerebris, gemmas vænari, vt sericatus, armillatus, chlamydatus prodeat in publicũ, hoc si facias, tantum demes honestati, quantũ addes libidini.

Ornatus moderatio.

Vestium vsus

vestis crimen pœna.

Iam natura comam dedit decoram in fœminis, blandam in pueris, in viris honestam, ars pectere docuit, & attondere, ne sordes, & horrorem contraheret: hoc tibi non sufficiet, sed quid quid malarum artiũ commentis in struendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti superædificandum, quærendæ erunt capillaturæ structrices, eundum ad ferrum, & ignem, ne quid crispando desit. Ex vltima Arabia transuehendi odores, quibus capillus perpluat, aspergendus puluere, & croco, & lixiuiorum non vno genere, etiam exuuiæ capitis alieni forte immundi, & nocentis adhibendæ, quibus fulgeas; Absit vt artem exerceas, hoc naturæ, & honestatis dispendio.

Quid in victu? si explendæ famis necessitatem parabilis etiam cultus ornauit, laxandæ erunt ventri habenæ, & sectandum quicquid helluonum ingenio in suam pernicem cupiditas commenta fuerit, vt noua quotidie condimenta, languentis gulæ irritamenta gustum titillent, vni palato coquorũ, & seruorum sudet exercitus, vt in vnum spirantis mortui sepulchrum terræ, & maris, cœli etiam spolia Proh pudor! ingemantur.

Nemo hoc sanus dixerit, nemo censuerit, arti quicquid modo cogitat; permittendum, nec vllis rationis limitibus esse restringendam.

Ornatus templorũ qualis

Nam quod de ornatu templorum dixisti, vide quam sit augustus, vide quam nulla in eo species, quæ lasciuiam, & luxum oleat, quæ si esset, oculos proculdubio spectantium offenderet, nec ex sanctissimæ disciplinæ manaret institutis: maiestatem quippe in iis diligimus, nimis delicatam culturæ formam, quæ vanitatem, & pompas præ se ferat non probamus. Itaque nec aulæa profanis argumentis intexta, nec formosulas istas mulierculariũ effigies, nec nudas, torosaque valentissimi lictoris terga lubenter in sacris locis consistere videmus. Ipsamet structura, ipsa templorum supellex suam quandam formam habet à populari, profanaque distinctam, quam si curiosulus aliquis ab hac specie humana augustiore, in leniculas elegantias deformare vellet, nemo pateretur. Age enim cũ veneranda Beatæ Virginis imagine coniunge Danaen aliquam, in cuius sinum porrectum, & nudatum aureo imbre stillãs Iupiter desiliat: Infer Pauli statuæ Herculẽ, Antæum prehenso manibus iugulo præfocantem, pinge cum Christo Orpheum, ad cuius mellitissimas fides, & aues cœlo meantes, & sparsæ per terram pecudes vno agmine concurrant.

Qualis musica ecclesiarũ

Quis non succensebit? quis non indignabitur? Musicam certe, quam ex scenis memoras, conuiuiisque in templa translatã non nisi seriam, & graue volumus, in quo, & religiosiores aliquanto veteres fuerunt quam nos ipsi sumus.

Audi enim quid de ea re Iustinus Martyr habeat, quæstione centesima septima, cum interrogatus de ea, quæ Christianorum Ecclesias decet Musica, respondet. *Iustin q.* 107.

Οὐ τὸ ἆσαι ἐπιλαβῶς δεῖ πᾶς τινάς ἀμώμητον, ἀλλὰ τὸ μὴ τῇ ἀψύχῳ ὀργάνου ἆσαι, ἢ μὴ ὀργάνου, ἢ κροτάλων, δὸ ὃ τῇ ἀκαλλιπίας ἀφαιρεῖ) ἀπὸ τῆ ἀφελείας ἡ χρῆσις τῆ τοιούτου ὀργάνου, ἢ τῆ δόξαν τῆς τοιᾶς ὄντως ἀμωμήτου, καὶ ἀπολλύειν τὸ ἆσαι ἐπιλαβῶς πλέον ἢ ἢ ψυχὴ πρὸς ζέσιν πάθων ἢ ἐν τοῖς ἄσμασιν ἐκκύψαι.

Vides vt affuetas Ethnicorum scenis fides, cantusque inanimorum organorum cum saltationibus, & crotalis ab Ecclesia perpetuo exulare velit, quod hæc mentem emolliant, & efferuescentes cupiditates irritent: contra cantum simplicem sine fuco, & tot vocularum inflexionibus relinquat.

Faciamus idem in eloquentia, & tot verborum, ac periodorum phaleras, & quicquid modo est fucatum, valere iubeamus.

Contra vero venerabilem quandam sermonis, & operum sanctitatem retineamus. Neque enim aliud sancti Patres voluerunt, quos tu ad sententiæ tuæ defensionem, quasi exterarum disciplinarum studiosissimos protulisti.

Philosophiæ scilicet, & Rhetoricæ, cæterarumque artium documentis adolescentes non leuiter intingi, sed etiam imbui oportet, partim quo illa ætas nondum grauiorum Theologiæ studiorum capax, his foueatur nutrimentis, partim etiã vt inde vis, & suauitas in sequentis æui curas emanet. Hoc à te citati Basilius, Gregorius & Augustinus diuini homines censuerunt, & nemo sane negat. At vero si iuuenes postquã vel in rhetorum scholã, vel in Philosophorum Lycæo posuerunt rudimentum, ethnicis adhuc calentes documentis, ascendãt in pulpitum, & plena (quod aiunt) manu Pro Isaia, & Paulo incipiant Aristotelem, & Ciceronem plebeiis etiam auribus propinare, nemo certe hanc insolentiam sermonis æquo animo feret, nemo. Hæc enim didicerunt non vt plenis faucibus in concionibus eructarent, sed vt graniores disciplinas his condimentis leniter aspergerent; eduxerunt ex aliena gente pediſſequas, non vt ipsæ *dominarentur in clero*, sed vt seruirent. Nam, qui musicam discunt oratores, aut saltationem gymnici, non ea lege faciũt, vt illi quidem in pronunciãda oratione plena uocę canere incipiant, aut hi simul atque scamna transiluerint, leuissimis gesticulationibus populum mulceant, sed alij ad inflexiones vocis, alij ad flexus corporum hoc sibi præsidium comparant, ex quo non musici quidem, & saltatores, sed oratores, & palestritæ, & sunt, & haberi volunt; fac simile tibi proponas

Humanorum disciplinarum tẽpus, & modus quis esse debeat.

Vsus peregrinæ doctrinæ

Simile

in

in ſacris oratoribus, diſcunt quidem à puero diſciplinas, quas vos manſuetiores dicitis, non vt aperte plebeiis, vel etiam doctis hominibus hæc obtrudant in pulpitis, quæ, & moroſa ſunt, & oſtentationem habent vanitatis non mediocrem, ſed vt ijs condimentis aſperſa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Itaque, & prudentiores hoc ita ſenſim, & ſubtiliter faciunt, vt vix appareat, niſi forte auribus admodum eruditis: At vani, & leues, vel etiam imprudentes nonnulli, dum volunt abundantius infercire, totam orationis grauitatem, ſuauitatemque deperdunt.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac Mandragoræ vinique mixturæ: quippe vitibus (vt aiunt) affitus Mandragoras, vim quandam, & ſuauitatem vino ſubtiliter inſtillat, quo ſit vt qui bibunt animaduertant ſe recreari quodam genere voluptatis delectari, ſed vnde ſit neſciunt. *Simile à Mandragora.*

At ſi quis hæc vini, & Mandragoræ vicinia non contentus, ſuccos herbæ illius alioqui mortiferæ calici indere, atque propinare velit, non iam voluptatem, ſed detrimentum eſt allaturus. Sic, qui molliores ſcientias cum Theologia copulant, delicato quodam, & minime aperto prudentiæ condimento, pectus deliniunt, qui ſecus faciunt, obtundunt, & nauſeam pariunt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrũ, & aliorum quos tu cumulate commemoraſti Eccleſiaſticorum authorum. Moyſem, & Iacobum, & Iſaiam, & Danidem, & Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & recte quidem dicis, ſunt enim, ſed non eo genere quo veſtræ ſcholæ ſolent eloquentes appellare, quamquam Demoſthenis ac, Ciceronis omnia myrotheciа ſuperarunt. Atque vtinam hanc eloquentiam magis quam Philoſtrati alicuius, aut Calliſtrati, qui iuuenarii in Thelogicis volunt, imitarentur, minus laboraremus. Vis autem ſtemus Patrum quam tanto pere laudaſti eloquentiæ? acta iam res eſt, talis quippe oratio Chriſtianos decet, non putida, & nitide fluens, & colorata, ſed vis quædam inclutabilis, victrix, triumphatrixque animorum, qua nihil eſt in rebus humanis imperioſius.

At vos, qui hæc laudatis veſtris moribus, & ingeniis ſemper vtimini, ſi quando enim vobis res diuinæ tractandæ ſunt, tantũ abeſt, vt facultate quadam orationis mediocri ſitis contenti, penſiculate ſoletis cunctas voculas examinare, numeratis apices ſyllabarum, cauetis ne quid hiulcum, aut protritum excidat, contumaces ſyllabas aſſiduo pumice leuigatis, denique in eam eloquentiam cum veſtris phaleris prolapſi eſtis, vt pudeat vos Dominum Ieſum *ſaluatorem* appellare. Sordẽt vobis ecclesiaſtica vocabula, *Puidè Lege delectum*

quæ iam per tot ſæcula à ſanctiſſimis viris ſunt vſurpata. Trinitatem, baptiſmum, & miſſam quæritis apud Tullium, ſi non inueniuntur, quidlibet potius per longos verborum circuitus inuenietis, quam ſicum ſicũ, & ſcaphã ſcaphã, appelletis. Quænã malũ eſt iſta eloquentia tam mimica veritati? Quid dicam de tot dictionum figuris minutulis illis quidem, & ſæpe nullis, quibus ad nauſeam diſtinguitis orationem, quid de quadrigis albis, veſtris, inquam, periodis (ſic enim audio iam appellari) fluunt vobis ad numerum rotundati verborũ ambitus, ſciſſimis clauſulis comprehenſi, quid libet perpetrandum potius, aut ferendum, quam vna periodus de ſuo curriculo excidat. Aliæ aliis ingeruntur totæ ductiles, vel potius è torno recentes, quæ putidam, & anxiam veſtram diligentiam vel tacentibus vobis arguunt. *eloquẽtiæ qualis*

Accedunt tot excurſiones, tot deſcriptiunculæ, tot hiſtoriæ, ab extrema ſæpe India petitæ, tot ignotæ bẽluæ, tot flores inuiſi, tot gemmæ non magis indigenis, quam vobis notæ, quæ cum myſteriis noſtræ religionis, conferuntur vbique quanto frigore non dico, ſed nihil aiunt in Rhodopæis niuibus eſſe frigidius.

Quid eſt in Sanctis Patribus ſimile? quid adulterinum? quid fucatum? quid nõ ex optima diſciplina, profectum? obiicies credo Theodoretum Græcorum Philoſophorum teſtimoniis, Clementem Alexandrinum, antiquarioriorum lectiſſimis obſeruationibus eſſe refertum?

Enimuero præclara eſt obiectio! an ſi illi quĩ contra ſapientiam Ethnicorum peculiare certamen ſuſceperant, omnia gentilitatis cubilia luſtrarunt, & belluam ſuis eductam latebris, ſectatoribus ad deriſum oſtẽderunt, vobis idem apud Chriſtianos licebit? Iã mortui Iones, & Glauci, & Portũni, ſilent Pytagoræ, & Zoroaſtres, & Democriti, nemo de puluere eorum memoriam excitaturus eſt, quid habent cum Chriſtianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienſes paganos homines, & his nutrimentis aſſuetos Paulus ſemel dixit ὡς τινες εἰρηκασι, *Quomodo à SS. patrib⁹ proferenda teſtimonia ſint vſurpata.*

Ideo cum Chriſtianos alloquemur, licebit poëtarum teſtimoniis totas infercire paginas, hoc quidem mali moris eſt, & exẽpli. Sume in manus homilias Auguſtini, ſume Leonis, ſume Ambroſii, vide qua ſanctitate, quàm miti candore, ſine fuco, & calamiſtris tota incedat oratio, vt vetus matrona iam nihil puerile cogitans, cui grauis ipſa ſimplicitas pro cultu eſt. Reuocas me ad patres Græcos. *Cur plerunque bilarum videantur PP. eloquentia.*

Nazianzenum obtendis, Baſiliũ, & Chryſoſtomũ, non ero vſquequaque pugnax, & contentioſus, fatendum eſt enim ab illis multa plerũque dici floridius, ſed quo pru-

dentiæ, & ſanctitatis condimento, nemo neſcit.

Florebant ijs temporibus, quibus Iulianus Imperator Apoſtatæ nomine notior, manſuetioribus literis Chriſtianis interdixerat. Piaculum erat fidelium ſobolem in publicas eloquentiæ ſcholas admittere: Vetabantur literæ, quas Deus tamen voluerat omnibus eſſe communes, exàgitabantur tota Græcia Chriſtiani, vt magnarum artium imperiti, & id quidem non iniquo animo ferebant, ſed tamen, vt oſtenderent hanc gentilium ſapientiam, à ſe potius contemni, quam ignorari, exorti ſunt viri, qui fratrum Chriſtianorum filios erudiendos ſuo exciperent ſinu, qui ſcriberent orationes paulo hilariore pictura, qui verſus etiam conderent, vt eo ſpectante, & fremente qui ſe Dæmonis ſatellitem præbebat, Chriſtianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos Sancti Patres dicant, an etiam eodem tenore, & filo dixerint quo ſcripſerunt valde dubito.

Quædam argumenta tractari volunt amœnius, nonunquam etiam vt ſe cumulatiore fructu faſtidioſis auribus inſinuent, honeſtum quoddam ſumunt aucupium iucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu; quæ ſcribuntur, impenſiore cura ſæpius elaborantur; Patrum ſcripta legimus, viuam vocem non audimus: Quanquam & omnia, quæ elucubrarunt monumenta, hanc habent dicendi temperiem, vt nuſquam non ſpirent grauitatem quandam caſtiſſimæ maieſtatis. Illi, illi ſunt igitur vobis imitandi, non lachrymæ Niobes, aut Aiacis furor, aut Charicleæ ſuſpiria, vel etiam ſi vultis Plinij iunioris, & Iſocratis pigmenta.

Concionum Stylus non debet eſſe mollis, & putidus

Bonorum (inquit) Aug. ingeniorum clara eſt indoles in verbis differentium verum amare non verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? aut quid obeſt lignea ſi hoc poteſt? quando nil quærimus niſi patere, quod clauſum eſt.

Non ſunt hebrææ, ſicut Ægyptiæ mulieres, hæ ſiquidem in lectulis eburneis inter ſtultas delicias pariebant, illæ in ſole, & puluere pene inter ipſa onera partu ſe leuabãt. Neſcit tarda molimina Spiritus ſanctus, non sũt vt Dionis Pruſæi, & Maximi Tyrij Chriſtianorum conciones. Illæ inter delicatorũ vmbras putide ſcribantur, & anxie, repãt in auro, & purpura, comantur, fulgeant, ſcintillent.

At nos quibus æſtus diei, & pondus ferendum eſt, quibus crux, crux (inquam) prędicanda, quibus, toti perfidiæ criminibus immerſi peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum iſtis delicijs commune. Num ſatis quotidiana compertum illud habemus experientia, ſi quando ad iſtos concionatores, vel declamatores potius, iramus, qui culte, & putide, & circumſpecte loquuntur ad numerum, quæ ex ſcripto didicerunt, redimus frigi, quaſi à marmorea ſtatua.

Qui poſſet enim pugnare cum vitijs, qui totus vinctus eſt, & adſtrictus legibus numeroſæ orationis? quos impetus, & emiſſiones habebit, qui ludit in circulis? quàm alte vuln' imprimet, qui aureis, & picturatis vtitur iaculis: Non venit ad pugnam, ad pompam venit, expectatis vt dimicet? venit vt ſaltet.

Qui in graviſſimis curis, & cogitationibus exſudare debuerat animus, & alarum remigiis in cœlum contendere incluſus fuit, vbinã? pudor eſt dicere, in parua Iſocratis pixide, quid tum? totus volutatus eſt in vnguentis: quorſum? vt pugnam aduerſus hominum flagitia capeſſeret: præclara ſcilicet armatura! Quid poſtea? deſcendit in campum, quo exitu? leuiſſimum vanitatis cymbalum neſcio quid tinnulum increpuit, & exceſſit. Vtinam minus vera dicerem, ſed animarum damno experimur, quam minime fucata ſit hæc oratio.

Concionatores molles, & putidi exagitantur.

Numne grauiora ſtudia his minutulis nugis obruuntur? num obſeſſus animus tenetur? num lingua conſtringitur? num auditores ipſi, qui multi ſæpe ſunt, hebetes ad iſtum tinnitum dormiunt? numne, qui boni ſunt indignantur, numne, qui improbi, & leues modice titillati, ſine fructu animarum diſcedunt. Veniſti in aciem, quorſum? vt luderes, num poteras domi? licebat tibi apud rhetores deſidere, & linguam ſi mauis inaurare, nunc ferrum exerendum eſt, quid ſtupes? *amice ad quid venisti*, ecce victus penuria, ecce fames, paruuli petunt panem, non eſt, qui diuidat, tu paleas obtrudis, paleas Ægyptiorum. Veniſti in valetudinarium, ille ambitionis, hic auaritiæ, alter luxuriæ, ſceleribus, & flagitiis totus coopertus, eroſus, purulentus, cœlo, & terris fœtet, vrendus eſt, ſecandus eſt, ſanandus eſt, tu barbiton pulſas, quaſi vero his cantilenis poſſis hæc Dæmonia eiicere: Diſcedunt illi miſeri in ſuis malis ſtupidi, & plaudunt tibi quaſi concinno admodum oratori, qui non clamoſus ſis, &, vt aiunt, rabioſus, tu interrim dulcem veneni ſorbitiuncu-lam ebibis, & te, & alios in diſcrimen interitus adducis, en quo humanæ ſapientiæ nimis impenſa cura mentes obſeſſas rapit; deinde hæc non ſunt timenda, non ſunt increpanda? Audi quibus cenſuris totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres condemnent, quando & eorum teſtimoniis, quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egiſti, non

ero

ero in ea re nimis tenax, quo minus tibi, & cæteris satisfaciam.

Sozom. lib.1.c.8. Legisti opinor apud Sozomenum Triphyllium quemdam Ledrensium Episcopum ex eo disertorum genere fuisse, qui singularem habent delectum verborum, nec temerè quidquam nisi ex castigatis authoribus dicunt, hic verebatur πράσσατον dicere, quod verbum nusquam opinor apud Demosthenem legerat, σάμινθος igitur appellabat. At generosus ille Spiridion vir antiquæ simplicitatis in amplissimo Episcoporum cœtu delicatum oratorem grabbatum iussit pronunciare, addens eum non esse illo meliorem, qui grabbatum dixisset, quod eius verbis vti erubesceret, ἐ γὰρ ἦν ἀμείνων ἡ πράσσατον εἰρηκώς, ὃν τῆς ἀπὸ λέξεων ἐπιμέλειαν ἀσχολεῖσθαι, Num verò Paulus prædicationem suam fuisse dicit, *Non in persuabilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis*, quod & Hieronymus interpretans agnoscit conciones Pauli absque Rhetorici nitore sermonis, & verborum compositione, & eloquij venustate, quanquam absq; hoc choragio tonitrua, & fulmina non verba spargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudasti, de Christianorum dicat eloquentia, ἐ γὰρ λόγους διαμυρίζουσιν ἀλλὰ πρᾶξεις ἀγαθὰς, ἐπιδείκνυται. Neque enim orationes compositas recitant, aut annumerant verba, sed actiones & honestas, & virtutum exempla de se præbent. Audi quid suauissimus doctor Cyprianus. *In iudicijs, in concione, pro rostris opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo, vox est vocis pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ populáris illecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam præditanaam rudi veritate simplicia.* Quid Theodoretus, quàm venuste Græcos irridès, qui se eloquentissimos putant, cum dixerint, μὰ τὸν Δεὺς μὰ τὸν ἥλιον, exclamat, Ἀλιευτικοὶ σολοικισμοὶ τῶν Ἀττικῶν κατελύσαν ξυλλογισμούς, Piscatorum Solœcismi Atticorum vicerunt Syllogismos; ad summum non esse Christianum ostendit, ἐρεθίζεσθαι ἐπὶ τοῖς λόγοις κομψοτέχνῃ τέχνῃ πεπαιδευμένους.

1. Cor. 2.

Hier. in epist. ad Eph. c.4.

Cypr. ep. 2. ad Donat.

Theod. de nat. hominis.

Quid Arnobius Rhetor alioqui satis phaleratus ingenuè quod est fatetur, nunquam veritas sectata est fucum, neque quod explo-

Arnob. aduers. gent. l. 1.

ratum est, ac certum circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem: collectiones, & enthymemata, definitiones, omniaque illa ornamenta, quibus fides quæritur

Claudia. Mamert. l.3 de stat. anim.

assertioni, suspicantes adiuuant, non veritatis lineamenta demonstrant. Hunc eloquentiæ fucum diserte Claudianus Mamertus increpans vocat, *Spumam puerilium verborum qua imperitæ aures conspuuntur.* Nazianzenus res Christianas floruisse dicit, cum superflua hæc & verborum, atque arte fucata dicendi ratio, ad diuinas caulas aditum non haberet, idcirco Petrus Damianus diserte monet Bo-

Greg. Nazian. in laude Athan.

nifacium, *Tu itaque dilectissime in nostris literis noli prurientem mordacis eloquij speruare salsugnem, noli accuratæ vrbanitatis quærere venustatem, omina tibi simplicitas placeat, quæ ad Deum conuocat: non serpentina calliditas, quæ lethale virus instillat.* At Divus Hieronymus acerbè queritur, & succensèt concionatoribus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Ecclesias.

Petrus Dam. ad nifacium. lib. de sanctis.

Iam enim in Ecclesia ista quæruntur, omissaque Apostolicorum simplicitate ac puritate verborũ, quasi ad Athenæum, & ad auditoria conuentur, aut plausus circumstantium suscitentur, vt oratio artis Rhetoricæ fucata mendacio, quasi quædam meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quàm fauorem populi quęsitura, & in modum Psalterij, & tibiæ dulce canentis sensus demulceat audientium, vt verè illud Prophetæ Ezechielis nostris temporibus possit aptari dicente domino ad eum, [& facta est eis quasi vox citharæ suaue canentis, & bene compositæ, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.]

Hiero in proem. L. 3. epist. ad Galat. Vide etiã prosp l.1. de vita contemp. c. 24. Simil. 186.

Idem carpit Chrysost. & hac re dicit subuerti Ecclesias, quod auditores velint audire sermonem. non qui cõpungat, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione, tanquam citharædis. & cantoribus operam darent, & prauo populi studio concionatores obsequerentur. Demetrius Phalereus (vt Eusebius Pamphilus auctor est) se à Theopompo audisse affirmauit, nonnullos cœpisse quædam ex sacris Hebræorum literis translata, Græcis lenocinijs expolire, eosque repentina conturbatione perculsos Deum orasse, vt scirent, vnde hoc mali contigisset, tum responsum in somnijs, quia res diuinas fuco eloquentiæ inquinarent. Adde grauissimum Origenis locum Homil. in Iesum Naue. Multus decor est in verbis, & multa in Philosophorum, seu Rhetorum sermonibus pulchritudo, qui omnes de ciuitate sunt Hierico, id est, mundi huius homines. Vidè ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis aurei pulchritudo, memẽto quia Iesus anathema iussit esse omne aurum, quod in Hierico fuerit inuentum.

Chrysost. hom. 20. in Acta. Eusebius lib. 8. de præpar. Euang. Pœna eorum qui scripturã fuco verborũ exornare tentarunt.

Sed quid ego sancta, & diuina commemoro, ipsi qui politicas orationes scribunt, ita plerumque sunt à fuco, phalerisque verborum alieni, vt magis exiles, quam compti videri velint. Philosophi certè antiqui hanc sibi legem dicendi statuerant, vt calamistratam, & ex mellitis verborum contextam globulis orationem, tanquam Philosophiæ grauitati contrariã summopere declinarent; nam vt ait Seneca, *Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, & fucata, & manufacta ostendit illum quoque non esse syncerum, & habere aliquid fracti, non est ornamentum virile concinnitas.* Maneat igitur quod placere sapientibus video, non oportere omnino ieiuna esse, & arida, quæ de rebus sacris dicuntur: Neque enim pietas ingenio renunciat, multum tamen

Senec. epist. 115.

opere impendi in verbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus, concordet sermo cum vita, ille promissum suum impleuit, qui & cum videas illum, & cum audias idem est, vt diserte dixit Seneca.

Sunt ista quidem, vt dicis, infert Lælius, sed quando eo vsque deuenimus, non patiemur te à nobis diuelli, antequam plenius de charactere huius quam quærimus eloquentiæ, & sacri oratoris virtutibus edisseras. At Theophrastus, nihil inquit blandæ isti vestræ importunitati deneganB dum est. Itaque si rem non possum, emetiar voluntatem, & id quidem cumulatiore mensura.

Erexerant se omnes ad audiendum cum Neanias gaudio subsilire visus est, & nunc inquit Mercurij virgulam, vel potius auri venas mihi videor inuenisse, si ex te coram audire licet, quæ flagrantissime semper concupiui. Tum Theophrastus. Quorsum vero, Neania, tanta te huius rei incessit cupiditas. Ego vero (inquit) non cuperem rem plane glorioſam quæ effectura est, *vt mille oculi me loquentem spectent*, mille aures C ex meo ore pendeant, quæ parat simul, & tuetur amicitias, ascisçit homines, totas vrbes, & prouincias amplectitur; non cuperem ego rem, qua nihil ad vtilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video. Ad hæc Theophrastus generosa vt solebat indignatione exclamauit, *O curuæ in terras animæ!* Tu igitur concionatorem tibi fingis quasi aliquem ex minutis causidici, qui vænetur rumusculos, qui ventiletur in concionibus, qui leges vendat, lucrosam denique, & sanguinariam exerceat eloquentiam: Præclara scilicet species concionatoris, quem ament boni, timeant improbi, honestet Deus, ipsi reuereantur Angeli, dignus plane agonista, qui crucem ferat, qui frementis in se mundi pondus excipiat, qui intercedat iniquitatibus hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velocissimi sideris more vtrumque orbem lustret, qui cum squallore, inedia, & ærumnis luctetur, ad summum suo cruore cum opus fuerit fidem sanciat. Ego (adolescentes) optimum concionatorem duabus maxime rebus niti existimo, virtute, & sapientia, quod cum parum consideratè nonnulli perpendant, ab ipso impingunt limine, & toti deinde grauissimis merguntur erroribus.

Concionatoris optimi labores.

Concionatores leues exagitantur.

Videre enim licet istos leuiculos declamatores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita, quid putas eos sibi animo fingere, aut moliri? nati sunt ad concionatorum munus, vt boues ad clitellas, aut ad sambucam colones, quippe ætate adolescentuli, & grauissimarum curarum expertes, intra lusus, deliciasque nutriti, si ab incude doctoris vmbratilis adhuc recentes duas aut tres descriptiunculas, & totidem cõquestiones, aut miserationes didicerint, statim inuolant in onus ipsis Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in sylD uam allegoriarum, sine delectu folia colligunt, locos communes deuorant, & si quid ex Ouidij Metamorphosi, aut antiquorum Romanorum rebus gestis ad fidei nostræ sacramenta detortum est, hoc pro anemonis habetur, succedunt margaritæ Gallicæ, quæ molles, & pellucidas orationis fimbrias scintillãtibus radijs intertinguunt, modo aliquot scripturæ locis leuiter sint aspersę pro optima Theologia venditantur. Biblia scilicet euoluere, sanctos Patres legere, Oecumenicorum conciliorum sancita, & canones inuestigare, frigidorum est, & otiosorum hominum: Num longè mollius est iter recentium aliquot concionatorum libros compilare, in quibus mirifici sensus, & ex augustiore Caballistarum sacrario petitæ commẽtationes, quę cum dicuntur, oracula non voces humanæ fundi videntur. Hinc hominum admiratio, & doctrinę opinio, & imperitorum stupor. At si in bibliis, aut Patribus terendis consenescas, quid aliud habebis, quam communis doctrinæ choragium, quod millies ante te alij dixerint, num vides nouitatis desiderio prurire omnium auriculas, & doctos homines esse permultos qui expectent arcana; Tu si vulgaria dixeris, solitudinem facies, & vastitatem.

His delinimentis in fraudem inducuntur miseri, & peregrina nescio quæ quamauidissimè conquirunt, vt fastidiosas aures mulceant. Non vacat tunc cum Deo meditari quid dicant; non est commodum cogitare, quomodo se in exemplar probitatis, & sanD ctimoniæ conformẽt, quomodo vitiis hominum medeantur, quomodo consulãt pauperibus, quomodo ad virtutis amorem suos auditores pelliciãt. Hæc enim antiqua sunt; & exoleta, studeant sapientiæ, exspoliant vellus aureum, mox quæ vanissimè didicerunt, turpiter obtrudunt, & alij quidem pecunia, alij quod leuius est gloriolarum fumo, quasi in nundinis mancipant, non dicam verbum Dei, non enim prædicant, sed animam suam, quam his artibus Dæmon licitatur.

Tum si steterit fabula, & secundo cursu fluxerint cõciones, remissius viuunt ac mollius, & curis quidem abdicatis inferunt se ludibundi hominum circulis, res ciuiles tractant, publicis epulis lubenter interfunt, hic quidquid habent authoritatis naufragaiam virtute deperdunt in scurrilibus.

Agedum expecta, vt illis messes aureæ veniant in sinum, vt Christo lucrentur animas, vt cœlo manipulos inferant, vt ignem spargant Christianorum mentibus, qui sunt in diuinis Scythica hyeme frigidiores. Hæc dico, non

co, non vt insultem, aut nostri sæculi penuriam accusem, quod sanè ex omnibus Ecclesiasticorum ordinibus generosissimos habet concionatores, sed pono in conspectu, quæ possunt euenire, & procul dubio multis euenerunt, quorum funestis exemplis sapere debent adolescentes.

Boni concionatoris typus.

Qualem igitur omissis aliorum vitijs concionatorem velim quæritis? Is primùm mihi quasi alter Samuel adolescat in sacrario, vt à teneris vnguibus discat esse, *Vir orationis, prinsquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam sitientem*, vt ait, S. Augustinus, l. 4. De Doctrina Christiana, c. 14. Assuescat rationes ponere cum Deo, voluntatem Domini exquirere, ab eo rerum gerendarum consilia capere, pro bene gestis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes coronas suas appendere. *Tanti sunt enim homines, quantus eos cœlestis Spiritus intrarit habitator.* Audimus in sacris Samuelem, vel Iuuenem tantæ fuisse authoritatis, *Vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram*, Vnde tanta vis, & gratia sermonis? nisi quia dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei, noctes dieſque totus in precibus, ex quo sibi singularem quamdam cum Deo vnionem comparauit, quæ dictis eius robur, & majestatem conferebat. Sume verba vt humana sunt, quid aliud sunt, quam aura, & ventus? At Deus, qui vt apud Iobum scriptum est facit ventis pondus, vim quamdam, & aculeos imprimit, vt pectus audientium salubriter feriant: Nec immeritò diuinus ille Isaias de hoc magisterio gloriatur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lassus est verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum.*

Reg. 1. c. 3.

Isaias c. 50. 4.

Magnus Doctor, fœlix disciplina, ex eo fonte proficiscuntur clarissimæ virtutes, & sacro Oratori quam necessariæ, humilitas, & contemptus rerum humanarum, ardentissima in Deum, & proximos Charitas, in dictis factisq; robur, & constantia. Necessaria est, inquam, concionatori profunda sui demissio, quia cùm multa extollere soleant animos, tum nihil doctrinæ, & eloquentiæ opinione ad ingenerandam, vel roborandam superbiam arbitror esse subtilius: Nam pulchritudinem, spes, opesque humanas sæpe sorti tribuimus, ingenij bona nostra esse facilius credimus, quæ quo magis publicam lucem ferunt, & assentatores, atque etiam admiratores habent permultos, eo promptius improuidis mentibus instillant venenum ambitionis. Dulce videtur, & decorum in ampliſſimo hominum cœtu vnum assurgere, in vnum omnium oculos esse defixos, cum verba, *hibernis niuibus similia* profundere, audientes intimis sensibus affici, pro eius arbitrio dolere, irasci, indignari, gaudere, placari, sperare, diffidere, in omnes partes versari, ad summum glorioſum censetur, A esse (quod ille dixit.)

Humilitas.

Torrentem, & magni moderantem frena theatri.

Quæ nisi omnia patri luminum accepta referantur, sui impotentes animos vanitate distendunt. Itaque leues, & improbi facilè numinis obliti, in profusum sui amorem communem ingeniorum pestem prolabuntur. At egregiæ mentes, quæ à tenero præalta humilitatis iecerunt fundamenta, perident ea, quæ ranti ab hominibus æstimantur esse parua, deinde etiam non sua, quo fit, vt rerum creatori quàm largissimè refundant omnia. Solent autem has honoris vmbras, & quisquilias humanas vilium ministeriorum exercitatione voluntaria pensare, vt quoties aliquid quod hominibus videtur esse præcelsum contigerit, toties se vltro abijciant ad infima, quibus maiorem in dies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quod si quando nihil opus sit, ornamenta quæ ipsis Deus plena (quod aiunt) indidit manu, in lucem, oculosque mortalium expromere, in sua se testa continent, dulci propriarum virtutum succo victitant, & quod est apud Iobum, *Claudunt stellas sub signaculo*; quid enim aliud sunt quam stellæ tot exiniarum virtutum lumina, quibus animus collucet, sed eorum signaculum & sera, & ianitrix est humilitas, quantum potest intus claudit, ne dulcissima humanarum laudum furta subrepant; At si Charitas regina virtutum ad proximorum salutem iubeat opes Dei veluti annulo consignatas explicari, tum humilitas quamquam ægrè, & verecundè dat manus.

Iob. c. 9.

Zelus animarum.

Feruet tunc Zelus animarum, quæ præclarissima nota est Euangelici concionatoris, animas inquam fratrum diligit, *Christi Domini peculium*, pro quibus fieri cupit anathema. Omnes in eo defigit curas, & cogitationes, vt alias pelliciat, alias firmet, alias ex orci faucibus eripiat, quærit in compitis, quærit in carceribus, quærit in Xenodochiis, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos, & solitudines lustrat, vt miseram aliquam ouiculam errantem suis ipse humeris reportet ad gregem. Quacumque proficiscitur, ignem spargit, & faces, omnes omnium mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promouet in firmitatem, & robur adolescentiæ, alias educatas, & roboratas exquisitis vestit ornamentis, omnes fouet, omnes amplectitur, omnes in Domini Iesu cupit visceribus, omnia omnibus factus in eius imitationem, qui factus est pro nobis, *In similitudinem carnis peccati.*

Atque cum in dies beatis vlnis aureos manipulos in patrisfamilias horreum congerat, nihil dum sibi feciſſe videtur, vltimos barbarorum tractus, & nouos mundos co-

gitat, quibus Euangelij lucem inferat, & si qua inibi cum extremis ærumnis colluctandum, hoc suas rosas æstimat. Deus noster ignis est comburens, & ministros cupit igneos, rectè selenites lapis ortus à luna impressam retinet lunæ effigiem, & ipsæ apes, quæ ex Tauri cadauere emergunt Taurini capitis imagunculam delicatissimis (vt aiunt) lineis inustam gerunt in visceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundunt. Hæc eximiæ caritatis exempla in Beato Patre Ignatio ad viuum expressa licet intueri. Nomen eius erat ab igne, ignei, & celeres virtutis motus fuerunt, ecce tibi à castris transit ad Dei militiam, quis ardor in ipsis instituti incunabulis, qui ignes Manrezæ, qui in Monte Serrato fuerunt? Incendit Hispaniam, penetrat in Galliam, horribilibus circumuallata custodiis Turcarum regna charitate complectitur, peragrat Syriam, inflammat Italiam, instruit Belgium, munit Germaniam, vltimas meditatur Orientis regiones, quod pedibus non potest conficere, capit affectu; Quid dicam de eiusdem socio Beato Xauerio, non insani montes, non turbulentissimæ tempestates, non maria, non monstra, non æternus infensarum plagarum rigor, non incultorum tractuum squallor, nulla cœli, aut soli, tam sæua, & truculenta facies, nullus, aut ærumnarum, aut seruitutis, aut crudelissimæ mortis metus incitatum semel à Deo industriæ cursum retardare potuerunt. Hoc zelo si qui ducuntur concionatores, non est quod diu & sollicite quærant verba, quibus loquãtur. Nam calculus ille ignitus de altari sumptus, quo vnus ex Seraphim *Isai. c. 6.* Isaiæ labia purgauit, eorumdem linguam præparat, & accendit, vt loquantur ignes & fulmina.

Fortitudo & const. Accedat autem oportet ad caritatem fortitudo, quæ à Diuo Ambrosio cum Tygri fluuio comparatur, qui paradisum deliciarum Dei perennibus aquis irrigat, atque vt iste fluuiorum omnium velocissimus sonitu magno, cursuque fertur, sic *Paulo aliter Philo in allego. leg. p. 49.* illa mirabili pernicitate in Dei voluntatem rapitur, & obstantia quæque proruit, atque demolitur, serpit autem duobus ve*cust. Col.* luti brachiis impetens, atque complectens omnia. Primùm enim vbi animum concionatoris inuasit, partem illam inferiorem, quam sensum appellant, cœcam, impotentem, muliebrem, rationique, consilioque inimicam, comprimit, fingit, componit, ad suum arbitrium versat, & flectit in quancumque partem Dei imperia propenderint.

Cauet maximè ne libido molliat, ne fulgor honorum perstringat, ne ad reculas humanas deprimat auaritia, mox hominem ita confirmatum instigat, vt manum mittat ad fortia, vt in agro Domini quicunque obtigerit excolendo generosè, & patienter desudet, ne frangatur laboribus, ne connitueat in flagitiis, ne blanditiis cedat, ne terreatur minis, ne potentiorum libidini seruiliter ancilletur, sed pro fide, & iustitia, pro domo Dei, pro Ecclesiæ libertate stet quasi murus adamantinus, cui Deus dicat per Hieremiam. *Dedi te in ciuitatem munitam, & columnam ferream, & in murum æneum super omnem terram*, sæuiant licet grandines, voluantur fluctus, præcipitentur torrentes, in perpetuo sereno erit, hoc aduersus eum poterunt calamitates, quod aduersus solem nebulæ. Hæc autem heroïcarum virtutum ornamenta, non statim perducuntur ad culmen, sed diutinis excoluntur vitæ laboribus, quanquam semina quædam eorum animis, quos ad id muneris vocauit Deus à teneris insperfa licet agnoscere.

Soror virtutis quam in concionatore requirimus, est sapientia, multiplex scilicet rerum tum diuinarum, tum humanarum scientia, in hac enim parte Logodædalo lubens, volensque assentior, Neque ego is sum qui humanas scientias suaui prudentiæ temperamento conditas repudiari velim, quas sanctissimi Patres suo calculo probauerunt. Tradantur sanè pueri Grammaticis, vt tenera dedolentur ingenia, imbuantur ab optimis Rhetoribus, à quibus dici non potest, quantum gratiæ & floris emanet in studia, quæ omninò muta essent & inanima, nisi vis eloquentiæ inspiraret; Terantur etiam castiores Poëtæ, à quibus, *Clem. Alex. Strom. 1.* vt ait Theophrastus sublimitas in verbis, decor in periodis, motus in affectibus, & quod animorum conciliatricula res est, illecebrosa quædam iucunditas peti solet. Excurrantur demum stadia Philosophiæ, edisc*eos qui cùm nullam artè attigerint se ingerentes naturæ comparat cum illis, qui cum nullam vitè curent, velint betros accipere.* antur aculeati Dialecticorum lusus, & rerum naturalium multiplici causarum nexu conuoluta series, & quicquid supra naturam ad causarum fontem, & principium propius accedit.

Volitet ingenij vigore inclyta per illam antiquorum Encyclopædiam adolescentia, non abnuo, non veto, sed ea lege, ne sibi istos scientiæ terminos ad concionandum præfixos putet, ne pro Estere pedissequas capiat, & quod mantissæ (vt ita dicam) loco nonnunquam adhibendum est, id pro solido ingerendum putet. Addo etiam historiæ, rerumque ciuilium, negotiorum, contractuum, consuetudinumque prouinciarum, non imperitum esse debere concionatorem, ne in corrigendis hominum moribus, quod sæpe fit, harum rerum ignoratio titubare faciat, sed hæc notitia ad rerum cœlestium fructum syncero pectore dirigẽda est, quod di- *Chrysost. lib. 6 de sacerdotio.* sertè Chrysostomus docuit verbis istis, cum dixit Sacerdotem longè aliter, quã monachũ,

tuò

ἅπ ὁπσήμλω ἅπανπ ἐν πῶις ἅπ ψυχῆς ἐπισπμοσις κε-
φάλω ἔχειν, hoc est omnem omnium rerum scientiam in thesauris ingenij repositam habere, eundemque prudentem, & varium esse oportere, vt sæcularia non minus noscat, quam norunt ij, qui in media hominum turba versantur, rursus harum curarum expers viuat, vt monachi, qui in montibus, & latebris sibi domicilia constituerunt. Et hæc quidem ad integram muneris perfectionem velut ornamenta concurrunt.

concionatoris propria doctrina.

Alia sunt concionatoris magis propria, quænam illa? dices, primum scholasticæ Theologiæ cognitio, vos forte Theologiã, quæ in differendi subtilitate versatur diceretis, sed malo rem proprijs verbis designare. Non est nouum scholasticorum nomen, quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium, scholasticos appellari nouimus scholasticæ eloquentiæ, siue declamatoriæ professores, ad quos alludẽs Hieronymus scholasticos flores, & scholasticam eloquẽtiam nominat eam, quæ Rhetorum floret pigmentis. Vt igitur scholastici Rhetores dicti, qui in scholis, & Athenæis tum præceptis eloquentiæ, tum progymnasmatis insistentes, pictum quoddam, & florens dicendi genus sequuti sunt: Sic scholastici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus imprimis ex diuina scriptura, ac traditionibus, seu decretis Patrum in Concilijs definitis, veritatem quæstionum subtilius discutiunt Deus enim (quod præclare à D. Augustino dictum est)

Scholastica vetustitas Senec. l. 10. contr. Beda de arte metrica. Gennad. in vita Iuliani Capuani.

Aug. ad Volusian. ep. 3.

Pleraque ex diuinis literis in apertissima luce posuit, vt inde pasceremur, & famem pelleremus, alia vtilissimis obscuritatibus inuoluit, vt ijs sine vlla satietate ingenij solertiam exerceremus.

Hæc agitant scholastici viri plane subtiles, & ad examinanda singularum rerum momenta perspicacissimi, quorum præceptis, qui non fuerit expolitus, eum sæpe titubare, & labi, & falli in Theologicis necesse est Prosunt omnino concioni, vt nerui corpori, fac corpus sine neruis, quid aliud erit, quam moles stupea? Fac totum ex neruis sine succo, & carne, & colore, & sanguine, quid erit aliud, quam teter, & exilis sceletus? sic qui sine ope scholasticæ Theologiæ egregios concionatores se futuros putant, neruos succidunt orationum. Qui verò calentibus adhuc studijs implexas, & spinosas Theologiæ difficultates sine coloribus oratorijs, & quasi quadam veste sermonis ingerunt; lineamenta duntaxat euanida, sine vlla corporis specie deformant.

vsus scholasticæ.

Quas ob res egregia quadam facultate præditi mihi semper visi sunt illi, qui scholasticam cum oratoria sine vtriusque dispendio norunt contemperare. Vt enim nihil est puerilius, quam cum dicendi campus alta quædam ex Theologorum petita fontibus desiderat, redundanti verborum luxuria farcire concionem: sic importuna quadam, & rudi, & indigesta scholastica nihil arbitror aut frigidius, aut miserabilius.

Habet cum sacris concionibus magis scriptura quotidianum commercium scriptura, qua nihil ad maiestatem excelsius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam vberius reperiri potest: Mare profecto est illud magnum, quod nunquam exaresçit, sed nouis subinde influentium vndique rerum incrementis, quasi perpetuis riuis, & fluminibus in immensum fœcundatur, vnde Augustinus exclamat.

Aug. l. 12. confess. c. 14.

Mira eloquiorum tuorum profunditas est, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas, horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Et vbinam gentium maius ad omnem doctrinam præsidium concionator inuenturus est? Si Physica quæritur, num hic rerum omnium caussæ sunt in Deo? si Ethica? num bonorum morum lex est, & officina? si Logica? num veritas est, & lumen mentis? si Iurisprudentia? num sapientiæ, & æquitatis sacrarium? si ipsa facultas oratoria? num magnorum sensuum, & acutissimarũ complexionum mater est? Quamobrem præclare Tertullianus spectaculorum amatoribus obiicit *sacras literas grande spectaculum*, & omnium rerum opulentia, atque varietate tefertum. Si scenicæ, inquit, doctrinæ delectant, satis est nobis literarum, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocum, nec fabulæ, sed veritates, nec strophæ, sed simplicitates. Vis pugillatus, & luctatus? præsto sunt non paria, sed multa, aspice impudicitiam deiectam à castitate, perfidiam cæsam à fide, sæuitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam, & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur: Accedit quod eius fructus, non vnius duntaxat sint tempestatis, sed omnium temporum, neque tantum ad esum, sed ad medelam, quo fit vt recte cum illa arbore Apocalypsis comparetur, de qua dixit spiritus veritatis.

Tertull. l. de spectaculis.

Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim per menses singulos, reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.

Quisquis igitur serio concionari volet, scripturam, longe aliter, quam ille Macedo Homeri Iliadem, non in pretiosissimo scrinio, sed in ipsis gerat medullis, ac visceribus, & quoties ab ea deflexerit, *toties se extra elementum suum peregrinari existimet.* Quod certe studium insigni figura commendare voluit Deus, cum Ezechielem ad prædicandum mittens, *fili hominis* (ait) *comede volumen istud*, vbi Hieronymus nisi ante comederimus apertum volumen, docere non possumus filios Israel. Porro ad sacrarum

Hieronym. in Ezech.

literarum lectionem, caute, & reuerenter aggrediendum est, neque enim existimandum cum Ciceronem, & Virgilium sine interprete legere tyronibus religio sit, licere vnicuique illotis, quod aiunt, manibus tanta tractare mysteria, & diserte quidem in ea re prælucent sanctorum Patrum interpretationes, quas instar micantium stellarum præpotens Deus in hoc Ecclesiæ firmamento defixit. Quæ ad historiam Hebræam, & Græcam attinent, discimus ex Hieronymo: Allegorias, sensusque anagogicos recludunt Origenes, & Ambrosius. Aptas ad instituendos hominum mores sententias deducunt Gregorius, & Chrysostomus; locis obscuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Augustinus præfert facem: Breuem, & facilem interpretationem subiicit Lyranus tyronibus non contemnendus. Omitto Tychonij Afri volumen isagogicum, & Martinij Hypotiposes, quæ canones, & regulas ad varios scripturarum sensus eliciendos tradunt, & tot veteres, nouosque interpretes, quorum Catalogum apud Bellarminum, & Possevinum licet videre. His ergo ducibus facilior sternetur via, ad sacrorum oraculorum intelligentiam, quorum immensa solet esse profunditas.

Interpretes scripturæ, qui legendi.

Regulæ Tychonij explicantur à D. August. l. 3. de doctrina Christ. c. 30. tom. 3

Atque cum multa ex Ecclesiastica historia pendeant ad sensus præsertim literalis rationem dignoscendam, ea non impigrè legenda est, quam Baronius omni laude maior omnium locupletissimè digessit. Annotandi præterea in aduersarijs loci communes, ex iis, quæ quotidianis teruntur lectionibus, siue ad docendum aliquod dogma, siue ad confutandos errores, siue ad morum, & vitæ institutionem, siue ad virtutes inflammandas, siue ad peccata redarguenda, & cætera huiusmodi. Quamuis enim omnia nunc istis syluis, & collectaneis affluere videantur, tamen quod quisque sibi priuato labore delegit, & ineditatus est, hoc magis putat suum, hoc securius profert, & vtilius

Historiæ Ecclesiast cognitio.

Hic non segniter videtur inculcandum Hebraicarum literarum studium, quarum vim, pulchritudinemque demiratus Amelius scriptor Græcus Plotini discipulus, fateri cogitur, in Hebræa lingua, quam barbaram Græcorum more appellat, permanguam esse emphasim, breuitatem, perspicuitatem, minus quidem varietatis, quam in Græca, sed minus ambiguitatis, eius autem verba, quia rara sunt testimonia subiiciam

Hebraicæ linguæ studium.

ἔχει ὃ βάρβαρα ἐνόμισα, πολλὼ μᾶλλον ἔμφασιν, πολλὼ δὲ συντομίαν, ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέχει, καὶ ποικιλίας, καὶ τῷ πλήθους τῶν λέξεων.

Amelij Philosoph Græci de lingua Hebræa iudicium.

Quamobrem, vt nummi præstantiores censentur, qui mole exigui, maiorem pecuniæ summam complectuntur, sic omnium præclarissima, vel eo titulo dicenda est lingua Hebræa, quæ tanta vocabulorum raritate, tot rerum pondera comprehendit.

A Antonius Possevinus noster, vir acerrimi iudicij, prudentissimique consilij in libro secundo bibliothecæ, vbi de studio diuinæ scripturæ tractat diffusius, Hebræam linguam commendat his verbis. Ortam cum hominis creatione Hebraicam linguam fuisse, atque adeo institutam, qua præcipue mysteria diuinæ sapientiæ exponerentur certissimum est: *In ea vero esse tot sacramenta, quot sunt literæ; tot mysteria, quot puncta, tot arcana, quot apices;* est quoque verissimum, vt non immerito ipsa veritas dixerit, non præteriturum à lege vnum iota, aut vnum apicem donec omnia fierent: Itaque & iure vocata est sancta, quandoquidem mysteria omnia sanctissimæ Trinitatis, nomenque ipsum Dei ineffabile, cæteraque ad sanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abysso profunda secretorum, quæ nunquam possit exhauriri.

B

Ea quoque potissimæ, ac nobilissimæ partes vniuersi, quæ conspici possunt, suaque primum nomina sortitæ sunt, qualia cœlum, terra, mare, lux, nox, quæ & hominibus ipsis imposita nomina complexa est: Quorum significatio totidem elementis, eodemque singularum partium C pondere constans, in aliis linguis non est. Præterea nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel simplicium verborum gratia vberius, vel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ij, qui hanc linguam didicerunt. Hæc ille. Adde quod Haymo in 1. ad Corinth. 13. Hebræam linguam Angelicam nominari ab Apostolo dicat, quod eius vsus proprie in cœlo futurus sit post resurrectionem, cui assentiuntur Remigius Viualdus, Ioannes Cardinalis, Viguerius, & alij.

Haymo in 1. Corinth. 13.

Quod si obiicias viros sanctos, & excellentes Theologos puta D. Bernardum, & D. Thomam, hoc studio caruisse, respondet minus forte fuisse necessarium, iis temporibus, quibus erat *vnum fidei labium* in vniuersa Europa: Nunc autem in tanta Hæreticorum perfidia, & calliditate, quæ potest esse cunctatio? Itaque D. Augustinus, & cæteri Patres, quod ipsi fortasse rerum, & occupationum pondere oppressi præstare non potuerunt, hoc alijs vt faciant, suadent, vel si minus possint, ad eos, qui fuerint peritiores huius linguæ, & in fide Catholica sani, quamdiligentissime recurrãt. Nec minus excolenda Græca est, vt noui testamenti, vt septuaginta interpretum, & Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis, maximè verò Græcorum Patrum intelligentiam assequamur, non quod velim concionem Hebraismis, atque Hellenismis frequentibus intingi, est enim apud populares aures odiosum, verum extra conciones sacro oratori sæpius cum doctis hominibus agendum est, disserendum, concertandum, quo linguarum præsidio, nisi tunc armatus fuerit, aut

D

Linguæ Græcæ studium.

E

inscitiam

inſcitiam ſuam fateatur, aut temeritatem prodat neceſſe eſt. Quamobrem linguarum ſtudium iuuenibus ſummopere videtur excolendum, cauendumque ne in Hebræis vana quadam difficultatis opinione quaſi *Tarecippo* in ipſis primordiis hebeſcant. Non eſt ea linguæ, quæ putatur, auſteritas, nihil conanti difficile, modico tantum in ipſo limine labore opus eſt, exſorbenda literarum, & coniugationum elementa, maxime ex Bellarmini inſtitutionibus, quæ cæteris methodo, & claritate prælucent, mox eiuſdem expoſitio in pſalmum trigeſimum tertium aggredienda, author cum præceptis Grammaticæ coniungendus; Ita quicquid operoſæ videtur difficultatis plenum, ſubito defringetur, & legentibus mirabilis occurret ſuauitas, *Qui nucleum eſſe vult, quod eſt in vetere proverbio, frangit nucem.*

Neque aliam fermè ob cauſſam, quam ob quotidianas, partim in concionibus, partim extra conciones cum omni genere hominum congreſſiones, oportet controuerſiarum, & Conciliorum, & Canonum, & practicæ Theologiæ, quam caſus conſcientiæ appellamus cõcionatorem eſſe peritiſſimum, hæc enim omnia ad ſcripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter ſe complexa continentur.

Hac vbi Panoplia fuerit inſtructus con- *Conformatio concionis.* cionator, iam ad concionem deſcendat. In qua conſtituenda duo, ſpecto, materiam, & formam. Materiam appello argumenta, quę in concionibus tractari ſolent, formam ipſorum commodam tractationem. Rurſus materia alia prima eſt, alia ſecunda; prima thema eſt ex ſacra ſcriptura, quod ad dicendum proponitur, & licet illud quidem videatur in promptu eſſe, tamen non minimæ eſt prudentiæ, ea ſeligere, quæ rebus, locis, temporibus conueniant, quæſtiones altas ſubtiles, ambiguas, controuerſas vbi nihil opus eſt amputare, contra, ea quæ ad mores inſtituendos potiſſimum faciant, & præclaram habeant moratæ ſpeciem eruditionis arripere; In quo certe prudentes viros magnum delectum, & iudicium adhibere vi- *Materiæ delectus.* deo. Porrò ſcripturæ themata, alia ſunt ex- *Thematũ varietas.* ornatiua, vt quæ ad B. Virginis, & Sanctorum laudem attinent, alia adhortatoria, in quibus magna pars concionum eſt collocata, vt quæ ad pœnitentiam, charitatem, patientiam, & ſimiles virtutes adhortantur. Alia ſunt in eodem genere reprehenſoria, vt quæ in corrigendis hominum vitijs verſantur, qualia ſæpe ſunt Prophetarum oracula, cum improbis cœleſtes minas intentant. Alia conſolatoria, vt quæ ad puſillanimes, & abiectos recreandos, permulcendas humanæ vitæ miſerias, & ſpem in Deum excitandam potentiſſima ſunt. Alia didaſcalica, vt quæ in quæſtionibus explicandis deſudant, quæ agũt de fide, purgatorio, viſione Dei, & cæt. Alia ab hac ſublimitate paulo demiſſiora, & magis familiaria vocantur inſtitutiua, quæ in formanda vitæ diſciplina, & tradendis præceptis ſunt occupata, qualis eſt Clementis Alexandri Pædagogus. Alia denique mixta, quæ variorum generum ſuauem quandam temperiem complexa ſunt, & hæc quidem longe probatiora, nam in vno genere tota concione verſari plus habet aliquando tædij, minus vtilitatis.

Materia ſecunda continet argumenta, & probationes, quæ ad illuſtrandum thema *Loci communes.* propoſitum afferuntur: Petuntur autem ex locis, partim communibus, partim etiam propriis, loci communes illi ſunt, de quibus libro 4. diſſeruimus, definitio, partium enumeratio, genera, cauſſæ, effecta, adiuncta, & cætera, quæ non minus ad ſacram, quam profanam Rhetoricam attinẽt. Loci Theologorum magis proprii ſunt, ſcriptura, traditiones, Eccleſiæ vniuerſalis auctoritas, ſacrorum Conciliorum decreta, ſanctorum Patrum, & aliorum ſaniorum interpretum commentationes, ius Canonicum, hiſtoricorum Eccleſiaſticorum recenſita, & quæ ex iis fluunt argumentis reuelationes, promiſſiones, comminationes, vaticinia, figuræ, allegoriæ, parabolæ, ſacramenta, ceremoniæ, quæque magis ſingularia ſunt ſumpta ex prædeſtinatione, prouidentia Dei, iuſtitia, bonitate, amore, cuiuſmodi ſunt illuſtratio nominis Dei, gloria Chriſti, voluntas, & præcepta diuina, Angelorum cuſtodia, orationes Sanctorum, virtutis ſplendor, peccati turpitudo, magnitudo præmiorum, ac pœnarum, conſuetudo, & experientia rerum, naturæ dictamen, conſcientiæ teſtimonium, Eccleſiæ vtilitas, proximorum ædificatio, & offenſio, miracula, conſolationis ſpiritus, remedia ſacramentorum, humanæ vitæ miſeria, vanitas, ac breuitas, mors certa, & incertum eius tempus, hoſtium noſtrorum aſtutia, mundi peruerſitas, & ſimilia, quibus parce nonnulla ex humaniorum literarum officina poterunt interſeri. Atq; vt in ſumma complectamur omnia, totam penè rerum, & argumentorum ſiluam ſcriptura, Patres, & ratio ſuppeditant. Cum autem in ſacris literis duplex ſit ſenſus, vnus *Duplex ſẽſus ſcripturarũ.* literalis, alter myſticus, qui in allegoricum, tropilogicum, & anagogicum ſubdiuiditur. Literalis maximę placet doctis, & hiſtoricis hominibus; Myſticus, ſiue ſpiritualis diffuſior eſt, & popularibus ſæpe auribus iucundior: quanquam in eo tenendus eſt modus, ne inſana figurarum dulcedo, nos à corporibus ad vmbras vſquequaque traducat. Quo in genere ſæpe errarũt Philo Iudæus, & Origenes, qui ingenii ſui acumina putarunt eſſe ſacramenta, & quæ ſimpliçi ſenſu erant interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorſerunt. Quapropter allegoricas expoſitiones, vt notat Euthymius per- *Euthym. in pſal. 150.* ſæpe afferre docti negligunt, quod hi ſenſus facile deſtruantur, & multis ſint ingrati,

quid ille dixisset, si recentiorum quorundam frigidas parabolas legisset, qui non verentur *librum generationis* Deiparam Virginem dicere, tres panes ab amico erogatos Lucæ 11. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, naviculam, quam ascendit Christus Math. 6. pœnitentiam: quinq; panes, quinque libros Moysis, & duos pisces, humanitatem, & diuinitatem Christi. Hæc dicerentur, si vena vlla generosi spiritus in nobis resideret? Quod vero ad sanctorum Patrum attinet testimonia, nec ista videntur temerè in concionibus coaceruanda, quod pleriq; faciunt, qui se pulchros, & beatos putant, si vel ad doctrinæ ostentationem, vel ad memoriæ miraculum alia alijs ingerant, & in vernacula concione, nihil nisi peregrinam linguam sonent. Quanto prudentius est eorum consilium, qui si quæ sint è Patribus minus speciosa, vulgari lingua pertexunt, additis tantum vocabulis, in quibus maior vis inest, aut gratia, sic enim, & memoriæ subsidium, & temporis paratur lucrum Iam vero in rationibus, quæ ingenij solertia inueniuntur, multum valent definitiones, & causæ, & effecta, & adiuncta, & partes, flos autem, & pulchritudo ab eximijs similibus in totum corpus orationis emanat.

Allegoriæ vsus.

Testimonia SS. Patrum cũ industria proferenda.

Forma concionum non est vna, sed pro locorum, temporum, personarum, argumentorum denique ipsorum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus est concionator, qui eandem crepidam omnium pedibus conatur induere, videdum est, quid cuiusque aures ferant, quid palatum expetat, sed maxime, quid ad salutem vniuersorum conducat. Rursus ex materia alia subinde formarum consurgit diuersitas, aliter enim tractatur exornatiuum genus, aliter didascalicum, aliter adhortatorium. Exornatiuum plus ex sua natura floris expetit, & facundiæ, licet enim omnis, quæ de rebus diuinis habetur oratio plus olere debeat grauitatis, & sanctimoniæ, quam artis, & curæ, tamen fieri non potest, quin in istis speciosis argumentis, qualia sunt, aut Christi natiuitas, aut B. Virginis encomia, aut Sanctorum laudes, multa liquidius, & ornatius effluant Quis enim in illa laudatione Agnetis, quæ est apud D. Ambrosium, & acumina, & flores eloquentiæ singulares non agnoscit, *nomen virginis titulus est pudoris.* Appellabo martyrem, prædicaui satis, prolixa laudatio est, quæ nõ quæritur, sed tenetur. Faceſſant igitur ingenia, eloquentia conticescat, vox vna præconium est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant.

Formæ, & character concionum.

Exornatiuæ floridius tractandæ.

Nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus laudari potest, quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur. Hæc duodecim annorum martyrium fecisse traditur. Quo detestabilior est crudelitas, quæ minuscula non pepercit ætati; Imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit, quo ferrum vinceret: At istius ætatis puellæ tornos etiam parentum vultus ferre non possunt, & actu districta solent puncta flere, quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoriis.

Vides quam acutæ, & exsculptæ sententiæ, & quo errore teneantur, qui ista argumenta eodem stylo, quo cætera tractanda existimant: Longe enim diuersa sunt ab alijs, & suopte ingenio toros, atque expolitiones quanquam modestas desiderant. Idipsum in oratione Basilij de laudibus B. Virginis, & sermone Procopij Diaconi, & Chartophylacis in Marcum, ex Nazianzeni denique, & Chrysostomi concionibus facile possumus agnoscere. Quin etiam non alium seruant ordinem, quam eum, de quo in exornatiuo genere dictum est; Narrant, exaggerant, attollunt, inculcant, conferunt, exclamant, discursiones tamen ad instituendos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhortatorium quomodo tractandum.

Adhortatorium minus requirit concinnitatis, sed plus caloris, sumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur à malis, qualia sunt Dei gloria, Ecclesiæ decus, nostra ipsorum & vtilitas, pœnæ & præmia, hæc constanti nexu exequitur, vrget, instat, premit, reprehendit, consolatur, ad summum plus est in affectibus, & figuris sententiæ, quam in delectu, & sculptura verborum. Quo in genere sæpe admirabilis est D. Augustinus, nam & monendo rationum robore conuincit, & consolando plenus est suauitatis, & reprehendendo grauem quãdam sanctimoniam præfert, quæ non insultat, sed *visceribus misericordiæ* compatitur. Et hoc genus efficacissimum est, exemplum sit istud: Ab incantatoribus, & sortilegis deterret homines alioqui istis vitijs satis mancipatos, vide qua grauitate, & misericordia? *Fratres mei non vos plangam, quotidie inuenio ista, & quid faciam? nouiam persuadeo Christiano in Christo spem esse ponendam? ecce si cui factum est remedium, moriatur, Quam multi enim cum remedijs mortui sunt, & quam multi sine remedijs vixerunt. Qua fronte exijt anima ad Deum? perdidit signum Christi, accepit signum Diaboli. An forte dicet, non perdidi signum Christi? ergo signum Christi cum signo Diaboli habuisti. Non vult Christus communionem, sed solus vult possidere, quod emit, tanti emit, vt solus possideat, tu facis ei consortem Diabolum, cui te per peccatum vendideras, Væ duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt Diabolo,*

Diabolo, (deinde) *cognoscamus ergo agnum fratres, cognoscamus pretium nostrum.*

Generis didascalici tractatio.

Genus didascalicum duplici modo tractatur, vel enim demissius ad popularem captum familiarissimis similibus, & actuosis figuris, qua in parte, sancti quoque Augustini prudentia omnino admirabilis est, ita plerunque quæstiones altas, & subtiles ad rudiorum intelligentiam format, & fingit, vt in sermone de S. Vincentio data occasione excurrit in disputationem de corpore spirituali, vide quo artificio, quam miti simplicitate, & candore styli?

In sanitate (inquit) magnum est nihil B sentire, multa habemus intus in visceribus nostris, quis ea nostrum sciret, nisi in corporibus nostris laniatis videret? viscera nostra interiora, nostra quæ dicuntur intestina, vnde nouimus? & nunc est bonum, quando illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, obserua stomachum, respondet tibi, quid est stomachus? Felix ignorantia: nescit vbi habeat, quod semper sanum habet, si sanum non esset, sentiret, si sentiret, non bono suo sciret.

Sed quamuis laudata corporis sanitate C venimus ad celeritatem motus: & inuenimus nos plumbeos quodammodo. Quanta est celeritas cœlestium corporum? Vis nosse quanta sit? intueris solem, & tibi videtur, quasi non moueatur, & tamen mouetur. Forte dicis mouetur, sed tardius, vis nosse quanta celeritate moueatur? vis ratione colligere, quod non sentis aspectu? si recta via ab oriente vsque in occidentem, in hac terra veredis quisque currens, per quot dies perueniret, qualibet equorum velocitate ferretur, quot mansiones D ageret? & cæt. quæ fuse persequitur, quasi mansa in os ingerens.

Aliter didascalicum genus tractatur ad eruditarum aurium institutionem, doctis, & accuratis argumentis, expositione diuersarum sententiarum, cum delectu melioris, testimonijs, exemplis, elaboratis similitudinibus, & tota illa supellectile magnificæ orationis, quæ interdum quanquam parcius assumenda est.

Dispositio concionũ.

Iam dispositio quoque pro variis argumentis varia esse solet.

Primus ordo fere sine arte.

Vna est sine arte, naturali cursu fluens, qualis in paraphrasi, & homiliis veterum, E in historiis, & parabolis esse solet.

Paraphrasis siquidem textum sacrum exponit seruato eodem ordinis filo, singulis insistens, omnia discutiens, quanquam breuissime, hic ordo interpretum potius est, quam oratorum, est enim tædij plenus apud eruditas præsertim aures, nisi lepore, & venustate quadam aspergatur.

Homilia magis sapit oratorium, & adipale amplificationibus, & excursioni-

A bus ad mores instituendos paulo longiusculis vtens, cæteroqui totam Euangelij seriem familiari sermone percurrit, atque explicat.

Historica sæpe partitionem suopte ingenio suggerunt; vt Euangelium de diuite epulone, eiusdem diuitis, & Lazari conditionem in terris, deinde vtriusque mortem: tertio statum in alia vita.

In parabolis primum ostendimus scopum parabolæ, secundo signantis, & rei signatæ commercium declaramus. Tertiò ad mores informandos deducimus. Et hæc vt dixi naturali ferme tenore manant liquidius.

Secundus dispositionis modus.

Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris, qui fit, vel cum ex toto Euangelio, duo, aut tria quædam capita discutienda proponuntur minime inter se cohærentia, qualia essent in Euangelio de socru Petri, piorum hominum perpessiones, & inuocatio Sanctorum, quæ sane aliquanto se insinuant lenocinio varietatis, quod facile sit in multis argumentis afferre aliqua in medium spectabilioris notæ, minus tamen habent ordinis, & nescio, an magis fructu, & vtilitate respondeant.

Pulchrius igitur res procedit, cum ex toto Euangelio ea deliguntur capita, quæ ordinem, & nexum habeant, vt ex vno in aliud commoda succedat digressio. Sic in Euangelio de surdo, & muto, primum tyrannis Dæmonis ostendetur, deinde, quo pacto aduersus animas Dei characterе signatas eãdem exerceat: tertiò qui inde, & quam tetri, ac funesti consequantur effectus.

Solet autem istud accommodatius fieri, cum in ipso themate, sententiaque ad dicendum proposita, quasi fruges in semine, sic tota vis, & ratio concionis includitur, vt in illo *diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Si dicatur de actu dilectionis, de obiecto dilecto, ratioque diligendi; Sed quod etiam videtur ingeniosius in vna plerunque vocula tota concio fundabitur, vt in illud *Calicem meum bibetis.* Si dicatur de duplici calice Babylonis, & Christi.

Denique sæpe non tam spectantur verba, quam ipsius Euangelij scopus, in quem recta collineat, & instituitur oratio, modo de ieiunio, modo de caritate, & de qualibet alia insigni materia Methodus autem propriæ solertiæ permittitur, quæ sumit argumenta, nunc ab vniuersis capitibus, vt antiquitate, honestate, vtilitate, nunc à causis, qui mos frequentissimus esse solet, nunc ab adiunctis rerum, nunc vtrimque allatis sententijs quæstio disceptatur, & dissoluitur, cæteriſque eiusmodi industriæ adminiculis roboratur.

Tertius modus dispensandi symbolicus.

Tertius modus, qui solet habere aucupium quoddam nouæ, & gratæ delectationis est symbolicus: cum thema per symbola, & imagines tractatur, quod varijs modis contingit.

Vel enim sumitur historia, vt si concionator de obedientia dicturus, Isaacum sub paterno cultro effigiet, & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates, atque ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantum similitudo, vt cum sub ægroti imagine tota pœnitentiæ ratio explicatur.

Vel allegoria, vt cum iudicium in libro septem sigillis obsignato proponitur, vel per continuam antithesin Apostoli cum luce, & sale allatis vtrimque proprietatibus conferuntur.

Vel certe illustris aliqua figura instar emblematis depingitur, in cuius explicatione, variarumque partium accommodatione tota demum opera insumitur. Vt si de prouidentia dicturus, pro fundamento sumas Ezechielis visionem, & mystica animalia, in quibus eandem expressam fuisse Apollinaris, atque post illum, Polychronius censuit.

Vel si de patientia sermonem facturus, primum subiiciam illam oculis, tanquam honestã virginem ijs coloribus expressam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris, aut iræ rugositate contracta: remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate non infelicitate deiectis, os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis, & innoxijs: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus, cæterum amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: vt qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno, spiritus eius mitissimi, & mansuetissimi, qui in turbine glomeratur, non nubilo liuet, sed est teneræ simplicitatis apertus, & simplex, quem tertio vidit Helias. In eodem genere est currus auaritiæ apud Bernardum.

Tertull. de patiẽtia.

Auaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his vnus auriga ambobus præsidet habendi ardor.

Hæc amplam dicendi materiam suggerunt, sed vt libere fatear, hic modus nisi summa prudentia, & dexteritate tractetur, ostendit quippiam iuuenile, & leuiculum, quod momento temporis defloreſcit; Idcirco haud eorum probarim institutum, qui nunquam acquiescunt, nisi per symbola, & imagines concionati fuerint.

Quartus modus per paradox.

Quartus modus est per παράδοξον, cum quæstio quædam à communi, & plebeio sensu abhorrens, quales sunt in Christiana disciplina permultæ, grauiter, & copiose A tractatur, qualis est illa D. Chrysostomi, *quod nemo ladatur, nisi à se ipso.* Idcirco nouitatem actionis excusat in ipso limine, ἐπὶ δὲ ἐν τοῖς παραδόξοις, καὶ σοὶ τὸ παράδοξον ἐγχειρέω, καὶ τῇ γῇ περιπλεύσεως, καὶ ἀδίκως μὲ διαλοιδορεῖν ἐθέλεις τ ἢ τοιχῶν οὐ σφόδρα ἀστεμφέστερος χαλκός τις, καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος ἔσται δῆλον. *Scio fore vt crassioribus quoque præsentibus rebus inhiant, ac terræ sunt affixi, & sensuum voluptatibus seruiunt spiritualibus non admodum dediti noua hæc, admirabilisque videatur oratio.*

Quintus modus

Video & quintam quandam formam, B per dialogos, & prosopopeias induci, & dramata, & senatusconsulta, & actiones iudiciarias fieri in concionibus, de qua viri prudentes viderint, sed nisi præstans quædam facultas, & industria hanc agendi rationem ineat, periculum est ne incidat in vitium ἀγροικίλου. Hæc de variis characteribus concionum.

Partes concionis.

Nunc de partibus concionis videamus, nolo concionatorem indigestum, nolo nimis oratorem esse, quo vitio laborant nonnulli, qui veteres quasdam partitiones è C schola religiosius obseruant, exordia, & narrationes, confirmationes quoque, & perorationes scrupulose digerunt, & artificium suum, vel potius infantiam produnt. Non enim Dei spiritus scholæ legibus vinctus tenetur, quãquam nec scholastici Rhetores, hunc partium numerum semper necessarium esse volucrunt, sed partitionem duntaxat, & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi, fluentes, calamistrati, toti à sacris concionibus relegentur, si longior fueris in exordio, statim auditores permulti prolixitatem sermonis formidantes, demittunt (quod ait ille) auriculas, *vt iniquæ mentis asselli*, si comptior, dabis suspicionem fuci, vbi minime fucatum esse oporteat; si extra rem vageris, ad metam te tacita reuocabit omnium conscientia. Raro contingit, vt orator, vel à se, vel ab auditorum persona debeat exordiri, si tamen euentus aliquis suaserit, non veto, sed parce, & prudenter faciendum moneo.

Exordia concionũ.

Quæ igitur exordia, inquies, apta sunt concionibus. Primum ante precationem video apud graues personas placere simplicem rei expositionem, & totius concionis diuisionem, neque enim istis assentior, E qui putant senile, & frigidum partiri orationem, quod longe sit ingeniosius artem occultare, & auditorem toto tempore suspensum tenere.

Procul istæ artis, & ingenij argutiæ, quas me ducturus est orator lubenter inspicio, viam tenenti gratius est iter, hospes, & peregrinus in rebus languet citius. Nolo qui me suspendat, & cruciet, volo qui me doceat. Nec verendum est, ne quid nimium lucis habeat oratio, rarius istud peccatum est, veniam statim meretur.

Ne quid

Ne quid tamen dissimulem, simplicem istam rerum diuisionem nimis austerum, & siccum exordium nonnulli putant: Dãdum erit fortasse quiddam auribus plenius: si res videatur expetere. Post precationem, instar iusti, & maxime proprij exordij, fieri solet, quæ à nonnullis λόγου εἰσαγωγὴ introductio sermonis appellatur, quæ sit cum breuis quædam, & grauis dissertatio instituitur, quæ rectà in materiam propositam influat, vt genus in speciem. Hæc ratio exordiendi pulchra est, & antiquis familiarissima, sic D. Chrysostomus in sermone de S. Andrea, *monuit hic prior fratrem suum*, apte exordium B ducit à communione mutui cuiusdam amoris, quem hominum pectoribus Deus indidit. Cum à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit solum esse, sed largitus est ei mulieris auxilium, & vt vnà cohabitarent instituit. Sic in parabola de *seruo nequam*, & in socium crudeli, vbi exemplum statuitur de misericordia, & iustitia, aptum erit exordium, si dicatur, nũdum quasi duabus columnis ijsdem virtutibus sustineri. In id quoque genus commode incidunt axiomata Theologica, & Philosophica, parabolæ, exempla, similitudines. A simili C exorditur D. Augustinus sermone 22. *nũ de terra eligere, qui nouerunt, vbi diuitem senserunt venam, ibi quicquid aeris est, quicquid laboris impendunt.* Et Theodoretus nobilem orationem de prouidentia à similitudine piscatorum τῶν ἁλιέων βίου ἀναζωπυρῶν ἡμῖν τὴν φρόνησιν ἐφέλκεται, Item orationem de natura hominis, à simili de magnete cum sacris literis, & sermonem 11. ab Aristippo μυηροδιδάκτου. Cæterum cauendum ne ista sermonis ἰσαγωγὴ primum sit aliena, deinde ne nimis prolixa, sed concioni prudenti D quadam mensura dispensetur.

D. *Aug. de 5. Victorio.* Alia exordia rem statim aggrediuntur, & prima aggressione tangunt, vt *In passione, quæ nobis recitata est, euidenter ostenditur* Iudex *ferox, tortor truculentus, martyr inuictus.* Alia fiunt ex abrupto, vt apud D. Basilium, *Leo rugiet, & quis non timebit?*

Narratio nulla est in concione, quæ proœmium necessariò consequatur, multæ tamen occurrunt παρεμβάσεις (vt Græci appellant) quæ si appositè fiant, & ex optimis afferantur authoribus frugiferæ sunt, & plebeijs præsertim auribus periucundæ; Porro narrationis locum tenet propositio E illa generalis, in qua tanquam in cardine tota vertitur concio, huic succedit confirmatio, potissima pars orationis, variis constans argumentis, vel si quid refellendum occurrat, confutatio: claudit totam concionem, peroratio, quæ fieri solet, non scholastico stylo, ea scilicet repetendo ad ostentationem memoriæ, quæ per totam orationem longe, lateque sparsa fuerint, sed per acrem quandam exhortationem, quæ vel nouas, easque potioris

Propositio & confirmatio.

Peroratio

A notæ rationes contineat, vel certe iam delibatas robustiore quadam vi, & lacertis imprimat, vt infixos aculeos intimis auditorum pectoribus relinquat. Per apostrophen, aut abruptum finem facere iuuerit aliquando, modo ne quid nimis frequens, & affectatum.

De elocutione quid attinet pluta dicere? cum putem me in hac parte Iogodædalo homini imprimis diserto satisfeciisse. Et cõcionandi iam vos censetis, & amplectimini, quod summis concionatoribus placere video, qui de sacri oratoris eloquutione hæc præcipiunt. Habeat eloquentiam sine affectatione, candorem sine fuco, granitatem sine tumore. Sit mediocriter, acuta non hebes; nõ redundet luxuria verborum, sed neque sit sterilis; sit suauis non ingrata; sit modice accurata, non vilis, nec abiecta, nec humi repens; ante omnia sit viuida, spirans, succi plena, & roboris, modo vbique sit etiam apta. Quæritis etiam an numeros, & figuras probem? dixi antea religionem non plane renunciare ingenio, sed eius vim, & impetum moderari, nolo aucupem syllabarum fieri concionatorem, nolo periodos circumrondere, nolo anxia quadam lima cruciare, puerile enim vitium est, & vix in ipsis rostris ferendum, certa tamen interualla, quæ fluere solent, vel mediocriter exercitatis non veto. Addo etiam figuras, sed quas? non Neronianas, aut Glyconias, quas doctas fortasse inepti dixerint, nos istæ tessellatæ orationis leuicula quædam choragia tyronibus pueris relinquamus, quibus quam sæpe Porcæ naribus aureas armillas imponunt, ex scholis nosse possumus. At nos primum caueamus, ne accersitæ sint nostræ figuræ, & quasi meditatæ, ne prodeant ex vmbraculis, non quidem vocatæ, sed irreptitiæ, deinde se ostentent hilarius, mox iactent etiam insolentius: hæc enim eloquentia iuuenilis est, & à pijs sensibus ad Sirenularum cantus animos auocat. Figuræ assumendæ sunt, partim vt nimis vilem, & strigosam orationem vindicent ab humilitate, & sordibus; partim vt nimis austeram modico quodam cultu exhilarent, partim etiam vt motus celerius vibrent, imprimant validius, defigant altius. Quamobrem & nonnullæ in exornatiuo genere paulo cultiores permittuntur, quales sunt distributiones, antitheta, & descriptiones, quibus nonnunquam prudenter, & oportune SS. Patres vtuntur. In eo genere est illa antithesis sancti Fulgentij, *Heri Rex noster trabea carnis indutus, de aula uteri Virginalis egrediẽs, visitare dignatus est mundum: hodie miles de tabernaculo corporis exiens triumphator migrauit in cælum*, & cæt. quæ ille fusius prosequitur, in quibus apparet quidam ornatus, sed minime adscititius, ac importunus; deinde, quo dictionis ad granitatem temperamẽto nosse vos arbitror.

S. Fulget. in serm. de SS. Innocent.

Descript. in concionib' quales.

Eadem lege admittuntur descriptiones, non in parergis, vt ludãt in describenda crepida, aut equo phalerato, aut venustulæ mulieris facie, sed vt motui, qui imprimendus est famulentur. Quamobrem & in sermone de SS. Innocentibus Basilius Seleuciæ præclara hypotyposi describit infantes illos miscellos, eiulantes, ad gladiorum fulgorem conniuentibus oculis in vlnas matrum reflexos, Matres furentibus similes, aliam aliò per vrbem discurrentes, cum illis miserabilibus suis oneribus locum fugæ quæritantes; alias lacero amiculo; alias proiecto fugientes; alias sparsa coma filiolos inumbrantes; aliam se cursu proripientem; aliam deprehensam, quæ timore diriguerat, & manantes lachrymis oculos, aspectumque, partim ad stricti ensis impetum, partim ad innocentis animulam, quæ iam erat sub ictu diuidebat; aliam quæ se ferientibus per confertissima tela irruẽs opponebat; aliam quæ stupore prius, quam soboles eius vulnere corruerat. Hæc quidem grauia sunt, & ita Martyrum perpessiones, inferorum cruciatus, æternæ vitæ delicias, peccatorum turpitudinem suauissimi Patres plerunque describunt, sed in extraneas descriptiones, quæ nihil habent præter pompam, nunquam degenerant.

Basilius Seleuciæ in serm. de SS. Innocent.

Addo frequentiores esse debere figuras illas, quæ ad docendum faciunt, quales sunt interrogationes, responsiones, dialogismi, quam cæteras, & certe in ijsdem multus est D. Augustinus, quo fit vt illam vim torrentis ingenij, plebeiis etiam auribus quam familiariter attemperet, vt *quærit aliquando humana curiositas, & dicit sibi, putasne per illud spirituale corpus videbimus Deum? Cito quidem responderi potest in loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, spatijs diffusis, intervallisque separatus non videtur Deus.*

Hæc, & similia ad perspicuitatem orationis multum iuuant, in motibus, & affectibus, quos diuinus orator à Deo potissimum mentium Domino flagitare debet: multum dominantur vehementiores sententiarum figuræ, vt exclamationes, auersiones, conuersiones, deprecationes, sermocinationes, & cætera, de quibus alius differendi locus. Accedat ipsa corporis eloquentia pronunciatio, quæ eluceat in voce clara, æquabili, varia pro rerum, quæ dicuntur natura, familiari præsertim, ac naturæ, corporisque constitutioni accommodata. Gestus rerum, sententiarumque naturam sequatur, gaudeat concionator moderata grauitate, ac naturali decoro, sit vultus serenus, & ita se componat, qualem decet eum, cuius vt tota vita, sic actio pictura quædam esse debet decoræ honestatis. Hæc vobis ὁ πάνυ: nunc, vt cum sapientissimo doctore Gregorio claudam, scitote, concionis, siue multitudinis corpus, cui verba facere oportet, instar esse variæ cuiusdam, ac multiplicis belluæ, ex multis animantibus magnis iuxta, paruisque, nec non feris, ac mitibus conflatæ, quam qui verbis cicurare, & ducere aggreditur, huic in natura adeo præpostera, & prodigiosa gubernanda maximus procul dubio subeundus est labor, *vt tam simplex sit conscientia, quam varius, & multiplex scientia*, ad omnium animos apte compositeque sibi adiungendos, & vnicuique distribuendum τῷ λόγου σπερμάτων demensum sermonis: itaque prima pars, & ferme tota huius sacræ eloquentiæ prudentia est, & perpetuum cum Deo commercium, tanti enim sumus omnes, quantum ab eo cœlesti fonte respergimur, à quo omnis ab æterno manat, & manabit opulentia.

Pronunciatio.

Greg. orat. 1. Ἀνθρώπου πολυμερῆ ἀγέλην πολυμορφον.

Ἁπλοῦς ἐν τῇ συνειδήσει, πολύμορφος ἐν τῇ γνώσει ὁ τοῦ πνεύματος χαρακτὴρ ἐστιν.

Finis libri decimi-quinti.

CHRYSOST.

CHRYSOSTOMVS,
SIVE IDEA

LIBER DECIMVS-SEXTVS.

PRÆFATIO.

SATIS multa, vt arbitror de A vtraq; eloquentia diximus, & ipſe qui opere paſci videbatur animus, poſt variorum ſermonum curricula portum quærit, in quo ſuauiùs, & glorioſiùs conquieſcat: Nullus autem mihi commodior viſus eſt, quàm ſi tuis auſpicijs incohatum, hoc quicquid eſt operis (ô meritò inter Sanctos eloquentiſſime, & inter eloquentes ſanctiſſime Ioannes Chryſoſtome) per tuas laudes abſoluerem. Quanquam quid dixi? nemo eſt qui tuarum B laudum partem complecti poſſit, tam anguſtis humanæ mentis, & eloquentiæ limitibus, niſi tu fluminis illius aurei riuulos, qui ex tuo beato pectore tam fœliciter emanarũt, præſens, & propitius effuderis. Itaque te oſtendam tibi in hac arce cœleſtis eloquentiæ conſtitutum, non meis quidem lineamentis, ſed tuis coloribus, quos in hanc vſque poſteritatem transfuſos ſæculorum mirabitur æternitas. Habent hoc ab arte nonnunquam lutei parietes, vt inducti tectorio, variiſque picturis colluſtrati fulgeãt, C & quod à natura denegatum eſt nitoris, & gratiæ, hoc artis opera conſequantur; At verò nobiles marmoris cruſtæ, quas ſuis ipſa coloribus, & ornamentis natura rerum parens decorauit, propriis eniteſcunt opibus, nec ingenitam pulchritudinem falſo quodam gloriæ ſimulachro mentiuntur. Ita profecto magnæ illius tuæ mentis virtus in tam illuſtri loco, in tam nobili præclariſſimorum ingeniorum monumento condita eſt, atque collocata, vt ipſa ſe ſuis diuitiis oſtentet, & oratorum potius obruat induſtriam, quàm ab oratione mutuetur aliquid nouæ commendationis.

Tu igitur cœlo recepta Mens hunc poſtremum laborem, qui ad te vltro decurrit, quia tuus eſt, in tuam tutelam aſſere, & vniuerſo operi fœlicem quam potes coronidem impone.

CHARACTER GRAVIS concionatoris.

CAPVT I.

ANTEQVAM ad virtutes Chryſoſtomi deueniam, quem inſtar omnium eſſe oſtendam, viſum eſt aliquot *ἰδέας*, ſiue formas ſacrorum oratorum, qui in vario genere floruerunt, commemoratis etiam quæ virtutibus aduerſari ſolent vitiis exponere, quo plenior ſit rei totius intelligentia. Grauis igitur plerumque talis eſt Mentem habet excelſam, & magnarum rerum cogitationibus exaggeratam, nihil in eo humile, fractum, demiſſum, lon è eſt ab aulicarum aſſentationum ingenio, calliditatem, & verſatilis in pectoris lubricos flexus auerſatur, raro petit, rarius prehenſat, rariſſimè blanditur, numquam adulatur. In conuictu non eſt demiſsè comis, aut vultu ſæpius renidens, ſed plenus

majestatis, sermones infert de rebus magnis, vel si de paruis, & exilibus dicat, conuertit ad magna. Vix otiosum quidpiam dixerit, non quærit quæ fuerit hoc anno hyems Italiæ? ancara futura sit annona? Quid dicãt Selenodromiorũ prognostica, futuros ne morbos, aut fœno nocituros imbres pronuncient? Quid noui portet Gallicus Mercurius, & an se moueant Heluetij? Hanc, & similia narrationũ genera, quæ apud graues personas putida sunt, nauseanti stomacho repudiat, & continuo de rebus diuinis, temperatè tamen loquitur. Atque vt est magnæ auctoritatis sermones, & mentes hominum, quo vult rapit, & in omni cœtu non imperio, sed vita atque ingenio dominatur.

In dictis est verax, constans in factis, aduersus facetos serius, in improbos asper, ad potentiorum obsequia rigidus, ad dissimulationem parum aptus, ad fomenta cupiditatibus hominum ministranda numquam flexibilis, ad vitia exagitanda ore, & vultu compositus. Summum enim putat nefas officio vitam anteponere, & viuendi desiderio honestatem propter quam vita expetenda est amittere. Hæret præterea totus sibi, vel potius origini suæ Deo, animum impense colit, in corporis cura parcus est, quàm valetudine, non voluptate metitur, in orationibus creber, multus in vigiliis, magnis semper curis, & cogitationibus districtus, ad summùm in promouendo Dei cultu totus.

Hæc fermè in priuata vita. In concionibus spirat quam impressit moribus majestatem. Argumentis delectatur haud probabilibus, sed planè firmis, solidis, & quæ sint æternæ veritatis. Omnium inuentionum seminarium habet in sacris literis collocatum, raro peregrinam doctrinam accersit, aut si quid aspergit, cauet maximè ne ostentet, non multa Græcè dicit, aut Hebraicè, historias, imagines, γνώμας, parabolas, & cætera, quæ in humaniorum literarum sunt instrumento, vel valere iubet, vel si quid excidit, contemnendo potius vsurpat, quàm ostentando. Contra insignes habet ex Prophetis, Apostolis, sed maximè ex Christi Domini sententijs locos, in quibus vim permagnam facit, hæc expendit, hæc inculcat, & quasi malleis cudit, atque imprimit pectoribus, his venatur animos, his impugnat, & tamquam machinis capit. De mysterijs, vita, factis, verbis, & morte Domini frequentissimè loquitur, & magnificentissima oratione hæc exaggerat.

In dispositione argumentorum non vult videri Rhetor, de industria tractum, & collocationem obscurat, vt impetu fluere, non curam olere videatur oratio, maior est enim, quam qui minutis scolasticorum præceptis subijciatur, artis suspicionem refugit, habet tamen artificium grande, quod pauci sciunt, sed qui hominis ingenium nouere melius animaduertunt. Genus dicendi sequitur non verbis volucre, & incitatum, sed pressum, acre, sebetum, sententiis districtum. Consulto fugit sensus sculptos, amabiles, & laciuiosos, vernantes figuras, & delicatorum verborum violas, tum spissos, & productos exitus, tum orationem numerosis legibus circumscriptam ferre non potest, saccum potius indueret, aut cymbalis personaret, quàm se vinciret necessitate sermonis certo quodam tinnitu puerliter exultantis. At si quæ sunt graues sententiarum figuræ, quæ dicentis libertatem expromant, quæ iubeant, quæ castigent, quæ execrentur, has lubentius arripit.

Luctatur crebro cum vitijs, crebriùs etiam cum fidei hostibus congreditur, & in hoc dicendi argumento regnat, docet acutè, pugnat acriter, potentissimè conuincit, iniectatur generosè, & iubet, & omnia quasi ex tripode loquitur. In gestu sæpius est sedatior, nisi res aliter postulet, multum tamen se commouere non putat esse grauitatis, quod si his virtutibus statura quoque corporis procera, & acres oculi, & majestas incessus, & sparsi iam aliquot temporibus cani accedant, naturam dixeris ad cumulatam operis perfectionem fuisse velificatam.

AFFERVNTVR EXEMPLA istius grauitatis, & expendũtur.

CAPVT II.

MVLTA passim huiusmodi stylo conscripta occurrunt in sanctorum Patrum libris, non omnes tamen in eo dicendi genere pares fuere, sed alij pleniùs, alij remissiùs videntur habuisse, prout varia ferebant hominum ingenia. Inter Græcos Athanasius maximè grauis est, cuius vt vita fulgur, sic oratio fulmen exstitit, minus itaque floris habet, quàm cæteri, minus olet scholæ delicias, quàm Diuus Gregorius Nazianzenus, Basilius, Chrysostomus, habet tamen orationem grandem, & suo animo parem.

Talia sunt ista in Apologia ad Constantium, vbi orationem orsus ijsdem ferme verbis

verbis, quibus Diuus Paulus apud Agrippam Regem, in ipso limine beatam illam Apostoli animam inuocat, quem intercessorem pro se apud Imperatorem fieri cupit, quod & ipse veritatis sit præco, & à Christiano Principe, tantus Christianorum Princeps audiri mereatur. Hæc ante non vaste, & tragice extulit, sed presse, & grauiter; nam statim post sancti Pauli verba, percommodè subijcit, *Siquidem Beati Pauli verbis vtens, illum apud te meum intercessorem facio.* In hoc autem argumento, & in alijs, vbicumque potest sacras historias aspergit, aut sententias, vt totus videatur se ad hanc palæstram conformare.

Deinde hoc, quod sequitur, quàm generosi spiritus! vbi calumniam de traducto apud Constantem fratrem Imperatore Constantio refellens. *Pudet* (inquit) *reuera vel diluendo de ista re mentionem facere, Quapropter ne alijs quidem percunctantibus respondere velim, ne iterum, dum excuso me, suspicionem animus relinquam.* Num putes videre te Leonem à turba canum circumuentum, quos ne dignatur quidem suæ generositatis memor aspicere. Mox ad ipsum conuersus Principem. *Tuæ autem pietati magna, & clara voce respondeo, manuque extensa quod dici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor.* Videant illi qui ὄρκον Demosthenis mirantur, num & hic minus habeat grauitatis.

In Apologia ad Constantium.

Et cum Ariani illi fugam, & timiditatem obijcerent, quanta generositate ostendit, oportuisse igitur se, si ex istorum sententia magnanimus fieri voluisset, Arianam crudelitatem expleuisse suo sanguine, & quod languorem animi alijs abijciant, non studiosi virtutis, sed auidi cruoris, non ipsi quidem fortes, sed in ferina sæuitia leporibus timidiores.

In Apologia de fuga sua.

Tum ibidem cum insectatur Arianorum vitia, non conuiciatur muliebriter, sed affert flagitia magna, & nimis testata. Postremò illud subiungit, *Singuli igitur singulis vitijs excellunt, vna tamen omnibus in genere, & communis macula est, quod pro hæresi sua, bellogue in Christum, non Christiani amplius, sed Ariani appellantur.*

De perfect. ad Orthodoxos.

At verò cùm illam funestissimam tragœdiam describit per sceleratissimum Georgium in Ecclesiam inuectam, narratio plena est grauitatis, & horroris, nihil habet ambitiosæ, & diffusæ amplificationis. Ibi Virgines intaminatæ nudantur, Monachi pedibus obtriti animam efflant, subijciuntur seruilibus flagris matronæ, sacri baptismi fontibus injciuntur flammæ, aues & nuces pineæ inter effusam improborum lætitiam, Ecclesiarumque vastitatem, idolis immolantur, quæ ille sine multa ἀωξύνῃ sanctè, & grauiter deplorans, longè magis crebilia facit.

Inter Latinos magnam habet dicendi grauitatem sanctus Cyprianus, qui profecto mihi videtur post illam ad Donatum epistolam molliorib⁹ adhuc luxuriantem cincinnulis omnes dicendi Veneres abiecisse, totumque se ad seuerius dicendi genus elimasse. Nam ista quæ dicta sunt contra mulieres in balneis diuersantes cuius spiritus sunt?

Quid verò quæ promiscuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem cutes balneis, pudori ac pudicitiæ corpora denegata prostituunt, quæ cùm viros, atque à viris nudæ vident turpiter, ac videntur, nónne ipsæ illecebram vitijs præstant? nónne ad corruptelam, & iniuriam suam de sideria præsentium sollicitant, & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis ve niat: mihi tantum reficiendi corpusculi cura est, & lauandi. Non te purgat ista defensio; nec lasciuiæ, & petulantiæ crimen excusat. Sordidat lauatio ista, non abluit, nec emundat membra, sed inficiat: *Vellicant ista verba, & ipsa conspicieris impudicè: oculos tuos multum turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. Spectaculum de lauacro facis: theatro sunt fœdiora quo conuenis; verecundia illic omnis exuitur, Simul cum amictu vestis, honor corporis, ac pudor ponitur*, denotanda, & contrectanda virginitas reuelatur. Iam nunc considera, an cùm vestita es, verecunda sis inter viros, talis, cui ad inuerecundiam proficit audacia nuditatis.

In adeũtes balneas, ex cat. D Cypr. ex discip. & hab. Virgin. pag. 232. S Cypr. graues & gener. Velicant ista verba, & multum habent. Notum Herodoti dictum. ἅμα τῇ χιτῶνι καὶ τὴν αἰδῶ γυνὴ.

Sic ergo frequenter Ecclesia virgines suas plangit, sic ad infames earum, ac detestabiles fabulas ingemiscit, sic flos virginum extinguitur, honor continentiæ ac pudor ceditur, gloria omnis, ac dignitas profanatur. Sic se expugnator inimicus per artes suas inserit: sic insidijs per occulta fallentibus diabolus obrepit: sic dum ornari cultius, dum liberius euagari virgines volunt, esse virgines desinunt, furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, non mariti, sed Christi adulteræ, quàm fuerant præmijs ingentibus virgines destinatæ, tam magna supplicia pro amissa virginitate sensuræ.

Mihi verò videntur quot verba, tot spargi fulmina, sensus sunt grandes, & heroici, *Vt sordidat lauatio ista non abluit, & spectaculum, de lauacro facis.* Deinde, *sic ergo frequenter Ecclesia Virgines suas plangit, sic ad infames earum, ac detestabiles fabulas ingemiscit*, & cum dixisset. *Illic omnis exuitur cum amictu vestis*, non addidit referri hoc ab Herodoto, historiæ libro primo, & dici in persona Gygis, de vxore Can-

daulis Regis, & sic in Græco haberi, ἄμα δὲ Α χαΐων ἐνδυομένῳ συνεκδύεται, καὶ τὴν αἰδὼ γυνή. Tum Dionysiũ Halicarnassensem, in libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων hæc Attico stylo reddidisse, cùm ab Herodoto Ionice conscripta essent. Hæc enim omnia dicendi grauitatem attriuissent, & ex Episcopo feciſſent sophistam.

Generosæ præterea sunt insectationes. *Impudicè tu neminem conspicis, sed ipsa conspicere impudicè.* Et si quæ sunt (qualis est ista) figuræ dictionis, fluunt siue vlla affectione, vt, *quæ cum viros, atque à viris nudæ vident turpiter, ac videntur*, Tum verba grauius arrhelata, vt pro *Virginitatem produnt. Pudori, ac pudicitiæ dicata corpora prostituunt*, & reliqua prorsus similia.

Inueniuntur etiam pleraque, apud Diuum Augustinum grauissimè dicta, vt de filio matrem pulsante à Donatistis baptizato, *In maternum sanguinem fremens albus vestibus candidatur: cæditur mater carnalis, in membris quibus genuit, & pauit ingratum.* At verò Ambrosij dictum ad Calligonium, num videtur ex altâ quadam mente, & his generositatis præsidiis instructa fluere. Cùm enim hic aulicus impius satelles audaciæ dixisset, Tu me viuo contemnis Valentinianum, caput tibi auferam, & vitam. Retorsit vir sanctus dignam Ambrosio vocem. *Vtinam impleas, quod minaris. Ego lubens patiar, quod Episcopi, tu facies quod Spadones.* Sed tamen Ambrosius, & Augustinus in hoc genere concionatorio, plus habent nonnunquam suauitatis, & majestatis, quàm pressæ acrimoniæ.

Palladius in Lausiaca, sect. 23.

S. Antonij admirabilis grauitas.

Magnus quoque ille Antonius licet istius factæ expers esset eloquentiæ, augustæ cuiusdam grauitatis, in suis sententiis reliquit vestigia, qualia sunt ista, quæ Eulogio consulenti respondit. Is quippè mutilatum, pauperem, & omni ope destitutum domo exceptum per quindecim annos indulgentissimè aluerat, à quo homine scilicet ingrato contumeliis indignissimis vexabatur, quibus permotus quæsiuit ab illo Magno, an mutilatum abiiceret. Tum Antonius. *Abijcias tu eum Eulogi? at qui eum creauit non abijcit, si tu abijcis, Deus suscitabit te meliorem, qui eum colligat.* Deinde ad mancum, maledicum conuersus. *Mutilate, maculate, cœlo & terra indigne, non cessas, cùm Deo pugnare*, &c. quibus vocibus ambos quasi fulmine afflatos dimisit.

DE ALIA SPECIE GRAuitatis, quæ maiestas dicitur.

CAPVT III.

EST & alia species grauium, qui in eo quidem cum prioribus conueniunt, quod leuia quæque, & friuola, declinent, spiritus habeant rerum altissimarum, ijsque lubenter innutriantur; Sed in eo differunt, quod alij plus habeant sicci, & calidi, illi plus succi, & adipalis generis. Itaque amant argumenta splendida, grandia, sublimia, dicunt rationibus, non modo solidis, sed quod magis delectat speciosis, nec pressè quidem, & subtiliter, & enucleatè, sed amant circuitum; & pompam, ab omni tamen redundantia, & affectatione seiunctam. Doctrinam nec ostentant pueriliter, nec premunt obscurè, magnas habent orationis diuitias, sed sine fuco habent, thesaurum sapientiæ, sensus dites, verba grandia, tractus leniſſimos, figuras dignitate magis quàm venustate decoras.

Ad summùm mihi videntur quasi eximiæ magnitudinis balenæ ferri tranquillo mari, secumque longos aquarum tractus, & flexuosos reciprocantium vndarum vortices agere. Talis est nonnunquam Diui Chrysostomi stylus, vbi ab illo populari sermone leniter assurgens vibrat se in altam mysteriorum caliginem, & arcana quædam Theologiæ grandiore stylo prosequitur. Talis Diuus Gregorius Nazianzenus, vbi de Deo, & sacræ doctrinæ majestate verba facit, orationemque, non iam pressam, & adstrictam, sed paulo vberius explicatam fundit.

Sed maximè excellit, Diuus Dionysius Areopagita, qui profecto totus in istis diuinæ naturæ nominibus perscrutandis defixus, & splendidissimarum rerum perfusus cogitationibus, incipit

Maiorque videri,
Nec mortale sonans.

Quo enim genio, hæc dicit.

Dionys. Areop. de diuin. nominib. cap. 4.

Ἀλλ' ἐφ' ἡμᾶς ἐν μέσῳ παραδεγμῶν διαπέφευγε, καὶ τῶν ὑφηγίων ἀρχῶν, καὶ ἀποπεφασμένων αἰτία, τὸ ἀγαθὸν, τῆς αὐξήσεως, καὶ ἀμειώτου, καὶ ὅλως ἀναλλοιώτου ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ τῶν ἀφθόνων εἰ οὕτω χρὴ φάναι, τῆς παμμεγέθους οὐρανοπορείας κινήσεων, καὶ τῶν ἀστρώων τάξεων, καὶ ἐυφρεπιῶν, καὶ φώτων, καὶ ἰδρύσεων, καὶ τῆς ἐνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινησίας, καὶ τῆς τῶν δύο φωσήρων, οὗς τὰ λόγια καλεῖ μεγάλους, ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς τὰ αὐτὰ περιοδικῆς ἀποκαταστάσεως, καθ' ἃς αἱ παρ' ἡμῖν ἡμέραι καὶ νύκτες δείζόμθαι, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοὶ μετρέμθοι, ταὶς τοῦ χρόνου καὶ τῷ ἐν χρόνῳ κυκλικὰς κινήσεις ἀφορίζουσι καὶ ἀριθμοῦσι,

Καὶ τατ-

καὶ πάτπων, ἢ πωίχνια.

Audis hic bonum quod principia, finesque rerum cœlestium complectitur, bonum sine incremento, sine diminutione, sine mutatione, bonum à quo vnimensa cœlestium orbium conuersio, & astrorum leges, & pulchritudo, & lumen, & stabilitas, & multiplices cursus errantium stellarum, & solis, ac lunæ reciproci circuitus, quibus dierum, & noctium curricula definiuntur, & menses & anni, sua per vestigia redeuntes temporum vicissitudines, describuntur, ordinantur, continentur.

Ego Græca intelligentibus loquor, neque enim illa vis verborum satis commode latinis auribus potest explicari, & puto multũ Dionysio detrahi, quoties latine redditur ad verbum. Num videtur hic de Deo, & pulcherrimo eius opificio verba faciens, quasi Aquila ex hominum conspectu subductus, contentissimo volatu se in altas nubes induere, & illic inter fulminũ iactus, inter niues, & grandines ludere, mox inter stellas spatiari.

Verùm vbi Triadem illam speculatur, vbi de verbo diuino differit, & mysteriorum diuinorum maiestatem depingit, non iam est aquila, sed Angelus quispiam loquẽs è turbine, aut vt Elias igneo curru deuectus, supra nubes, & pluuias, & ventos, & quicquid mortale est audacissimo nisu consurgit, vt.

Idem de diuinis nominibus c. 1.

Κατὰ δ' αὐτὸν τὸν ἀληθείας λόγον ὑπερέκεινα τὸ οὐσιῶν ἡ ὑπερούσιος ἀοριστία, καὶ τὸ νοῦν ἢ ὑπὲρ νοῦν ἐνόησις. καὶ πάσας διανοίας ἀδιανόητον ὄν τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἦν, ἄῤῥητον πᾶν λόγῳ παντὶ, τὸ ὑπὲρ λόγον ἀγαθὸν, ἐναὶ ἐνοποιὸς ἁπάσης ἑνάδος, καὶ ὑπερούσιος οὐσία, καὶ νοῦς ἄῤῥητος, καὶ λόγος ἄῤῥητος ἀλογία, ἀνοησία, καὶ ἀνωνομία τῶν μηδὲν τῶν ὄντων οὖσα.

Quæ est illa substantiarum super omnem substantiam immensitas, vnitas mentium supra omnem vnitatem, vnum illud nullo quantuscumque sit intellectu comprehensum, sed quod nec comprehendi potest, nec oratione explicari, vt pote supra omnem orationem constitutum vnitas vinculum omnis vnitatis, supersubstantialis substantia, intellectus inuestigabilis, verbum inenarrabile, quod totum hoc absorbet, & rebus omnibus silentium, stuporem, hæsitantiam iniicit. Nonne verba ipsa si consideres diuinum quemdam furorem spirant eloquentiæ.

DE VITIIS CONTRARIIS *grauitati ac primum de leuitate orationis.*

CAPVT IV.

AVic grauitati contraria est leuitas quædam styli puerilis, quâ qui laborant, tales plerũque deprehenduntur. Dicunt argumentis leuibus, & pictorio duntaxat inductis rationibus, quibus si guttam asperseris colliquescent; si quid minima probabilitate perculit animos, hoc statim arripiunt, nec ponderant vtrum ceruix capiti, an pes hæreat; itaque sæpe suis telis se iugulant. Sectantur vbique iucunda, seria nec capere possunt nec amare, quærunt aurium lenocinia, carpunt vndique flosculos, conquisitas aliquot verborum violas vbique aspergunt, & tristia vernanti etiam sermone sæpius explicant. Intrudunt violentas historias, perspergunt omnia similibus, continuãt totas orationes descriptionibus, immiscent nonnumquam leues sententias, & exclamant intempestiuè, & perperam vociferantur, & in remissis canunt incitatè, & in incitatis languescunt, & ostentatione futilis doctrinæ pruriunt, & lasciuiunt tinnitu, & multum nugantur in omnibus.

Is igitur, qui horum vestigiis insistit, talis est, vt non quærat graues, & serias ex sacro instrumento, & Patribus rationes, sed putidas quasdam nominum subtilitates, & allegorias, ex quibus leui fundamento inferat noua, & incredibilia, vt nomen sanctissimæ Mariæ prædictum, & expressum ab Isaia, & id probet ex *Reuelatore arcanorum*, qui Antonino Consuli vrbis Romæ de Matre Messiæ quærenti fertur ita respondisse, prout in spelunca duplici oranti Elias reuelauerat.

Quòd autem interrogasti, quo nomine Prophetissa vocetur, Maria est nomen eius. Itaque Isaias cecinit c. 9. לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה *lemarbe hamisra*, quæ verba nihil aliud significãt, quam *ad multiplicandum imperium*. Tamẽ frequenter iterabit *le marbe hamisra* nomen esse Dei Matris ex Isaia, & si quis vrgeat, & dicat *Lemarbe hamisra* significare *amplitudinem imperij* non, Mariam, faciet anagrammata sine lege, & ex decem literis decerpens septem, dicet in *lemarbe hamisra* inueniri מרים שרה, id est, *Mariam sara Mariam Dominam*. Quod si quis obiiciat duo *he* parum congruè hîc mutari in literam י *Iod*. & interponi ב *Beth*, in *Lemarbe*, quod non est in Mariæ nomine. Respondebit. Diuisa est *Iod* in duo *He*, vt nobis secreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim *He* ex *Da-*

leth, & *Vau* componitur in hac figura ה Ita A Rex Messias componitur ex diuinitate, & humanitate, & sicuti hæc duo *He* sunt duo *Daleth*, ex quibus procedunt duo *Vau*, tamquam duo filij, qui ab ipsis oriuntur, hoc modo ה ה: Ita in substantia Regis Messiæ inueniuntur duæ filiationes: quarum vna est diuinitatis, qua Dei filius est: altera humanitatis, qua erit filius huius Propheusſæ. Et sicut harum literarum *Daleth*, & *Vau*, quæ conficiunt *he*, vnaquæque est abinuicem distincta, quamquam ut vna litera, sic enim scribitur ה. Ita in Messia substantia B diuinitatis, & substantia humanitatis, quæ simul vnitatæ sunt, sunt vnus Messias.

Quod autem beth in *Lemarbe* positum sit, ostendit huius Prophetissæ mentem, & cogitationem omnem esse, vt suam Virginitatem conseruet. Erit enim virgo mente, & actu, quoniam per ב *beth* בחולה *bethula* id est, Virgo significatur: Hæc si quis dicat, oracula fortasse apud imperitos dicere videbitur, sed quam leuia sint apud graues viros quis non videt?

Præterea vt is, qui talis est stylo etiam C suis sensibus respondeat, aucupabitur argumenta, vbi delicatum florem orationis possit ostentare, & si minime res postulet: Sed vt pictores imperiti facere solent, quæ sunt in tabula præcipuæ dignitatis, vt os humanum, aut leo rugiens, aut aper spumans, aut equus pernix, & si quid est simile hæc parùm scite exprimunt, multas autem rosas, & papauera, & frondes, & nugas tabulæ in spergũt; sic iste, quæ in proposita ad dicendũ materia, clara sunt, & illustria nonnumquam omittet, aut parcissimè stringet, to- D tum se autem ad tornandum milium conferet. Talis est, qui in historia purificationis nihil dicat de Christo oblato, de Virgine offerente, de Simeone, & eius Prophetia; sed se in laudem columbarum, quas castissima Maria detulit, totum coniiciat, & *garriat eas habuisse pulchrum collum, cuius color gratus, & nitor splendidus, illucesceret, & contra solis aciem vegetus fulgur aret, vel placidus enitesceret, & in contrariam gratiam variaret aspectum, & nunc aurum coruscans in mellis lenem deprimeretur vmbram; nunc coruina nigredine cærulum videretur.* Item in historia passionis E operosè describat laternam alicuius Iudæi, & dicat fuisse lucum flammis collucentem, & ad arcendas ventorum iniurias vndique communitum alternis arundinibus, quas peritissimus artifex eleganter concinnauit, fuisse volubilem quemdam mundum, in cuius medio sidus fulgeret, vnde vibrantes faculæ per multifore operculum exilirent, hoc quidem præstitit Nonnus Panopolitanus in metaphrasi D. Ioannis his verbis.

Λύχνων ἐνδομύχων ἀτμοσκεπὲς ἄλσος ἀείρων,
Ἄλσος ὅθι δονάκεσσιν ἀμοιβαίοισι συνάπτων,
Πυκνὰ μεσιζομένοισι χέρων κυκλώσατο τύκτων,
Ἀστέρα μίμημα χθὲς ἔκλον ὀξέϊ κύτει

Μεσσοφανὲς ὅπι λύχνος ὁμοζυγέος διὰ κάλπου
Οἰξὺ φάος πολυωπὸν ὑπὸ σκέπας ἔκπεδι πέμπων,
Ἀκροφανὲς συλλάμζε πλυμιδὲς, ἀλλόμενον πῦρ.

Sed ingenioso Poëtæ danda est venia, qui in suo ludit artificio.

DE SICCIS

CAPVT V.

SVnt verò, qui dum istas ineptias religiosius fugiunt, in contrarium vitium Siccitatis deflectunt, & in quamdam styli maciem incidunt, quæ generosæ vbertatis siti totam corrumpit orationem.

Illi igitur toti sunt ossei, nihil adipalis generis, nihil medullarum habent; sed sensus verecundos, mediocres, attritos, nihil vmquã ingenij calore fundunt audacius, & si quid exiliat statim opprimũt: Nullos lętiores attrectant locos, nihil ex mansuetiorum Musarum condimentis delibant, nihil in eis ex antiquis historijs accersitum, nihil ex similium varia opulentia vsurpatum, nihil ex multiplici scientiarum instrumento affluit. Versantur in sanis quidem rationibus, sed iis admodum tritis, & communibus. Prætereà tota oratio est considerata, exilis, meticulosa, exsanguis, sine colore, sine succo, sine ornatu, vix inuenias stimulum, vix illecebram, vix vllam animæ fibulam, ex quo vagus & languens auditor ad huiusmodi orationes nauseat. Talia plerumque occurrunt in homiliis scriptorum aliquot Ecclesiasticorum posterioris notæ, vt si oratio tota his Druthmari verbis continuaretur.

Loquente Domino turbis salutem animarum, venit quidam Princeps Iudæorum, qui quia sapiens erat in lege, & Archisynagogus, id est Princeps Synagogæ vocabatur, quia in eorum congregationibus propter suam peritiam magister erat: & quia nobilis erat, etiam nomen indicatur ab aliis Euãgelistis, dicentibus cui nomen erat Iairus, hæc (inquã) oratio quæ in rerum minutarũ explicatione pedetentim insistit sine sensuum splendore, sine nota recondita, sine delectu verborum, adhibita deinde modica aliqua paræneſi, aut vitiorum insectatione, & omnia ferme stylo narratiuo percurrit, sobria quidem est neque enim iuueniles habet errores audaciæ, sed tota sicca est, & exanguis, quam attentio raro consequitur.

Verùm dices. Neque istas orationis quas commemorasti diuitias, inesse primi generis grauibus voluisti, quos tamen nemo non in magnis oratorib⁹ numerat. Fateor equidem tales esse vt adscititia consultò fugiant ornamenta, sed habent vim quamdam mentis ineluctabilem, quæ ferit animos ex abdito

abdito,& violentum quasi tyrannidis lenocinium in alieno figit pectore.

Itaque miramur, nos si quando huiusmodi oratores audimus vehementer affici, cum tamen ea quæ ipsi dixerunt memoria relegimus, non multas inuenimus Patrũ sententias,non subtiles locorum interpretationes, non ex libris incredibilium historias, non tornum, & Myrothecia Rhetorum, sed tamen tenemur admiratione oppressi, & quid tantum miremur nescimus, sed hoc magnę admirationis instar est quod nescimus, & certe oportet virtutem esse quandam tanto maiorem, quanto occultior est.

Talem fuisse Demosthenis eloquentiam notaui in superioribus libris ex Longino, multis quidem partibus superabatur ab Hyperide, ornamentis quibusdam, & quasi condimentis eloquentiæ; sed grauitate, & indomito robore orationis, & ipsum, & omnes absorbebat. Inde plausus, inde hominum admiratio, neque enim cætera animalia quamtumuis pulchra, & velocia, & callida tantum admiramur,quantum vnius Leonis maiestatem: sic ista grauitas, etiam leuioribus ornamentis destituta, nuda, & simplex nos vehementius afficit quam cætera.

Hoc autẽ imperiosum,vt ita dicam,philtrum ficci non habent, sed vt veterum illorum, & maximè rudium artificum statuæ horrorem quemdam incultum, & quasi corpus osseum præferunt orationis, cui nisi neruos, & succum, & sanguinem, & colorem addiderint, numquam ad vllam dicendi virtutem efflorescent.

DE VEHEMENTIBVS, QVI in laudato charactere versantur.

CAPVT VI.

VEhementia est vigor quidã acerrimus dicendi. Vehementes autem tales ferme sunt. Affines videntur grauium maxime primi generis, nam & mentem habent generoso quasi fœtam semine, & in nobilibus desudant argumentis. & sententiarum grauitate mirifice delectantur: Sed hoc habent præcipuum, quod commotiores sunt, & verbis efferuescentibus magis volucres. Nec mirum, nam plurimum habent calidi atque incensi, suntque natura leonibus persimiles. Non amant pompam, aut delicias, mollitiemque sermonis, non lubenter versantur in Panegyricorum floribus, sed toti nati sunt ad pugnas; & congressus armorum. Campum autem sibi delegerunt præstantissimum, insectationem errorum, atque vitiorum; In eo se exercent sæpius, A sudant alacrius, versantur vtiliùs. Illic vt sempiterni Dei equites ignei lucent in coccinis, non purpura,sed Dei amore flagrantibus: Tunc verbi diuini gladio accincti, pugnant cominùs eminùs, feriunt, amputant, concidunt, & mirificas in illo quasi Virtutis amphitheato referunt victorias.

Primùm videas eos aliquando in dicendi principiis exalbescere, dum se parant, & vires colligunt, & animos exstimulant, mox vbi effebuere, tùm vultus ardet, tùm ignescunt oculi, tùm vibrant manus, tùm rigent etiam plerisque capilli,vt furentibus apris setæ, tùm vox tonat, tum quot motus corporis, tot tela sunt.

Atque vt halitus velox, & inflammatus in frigida nube fertur, volitat,luctatur;mox eam qua parte subtilior est diffringit, & vasto impetu labitur in terras: sic in eorum oratione videntur aliquando verba, & sententiæ trudi,collidere sensimque inardescere. Vident omnes arcum intentum, quid feriat expectant, mox infesto turbine erumpunt sagittæ,vel potius fulmina,& in quodcumque vitium exagitandum se coniecerint, huic ceruices elidunt. Inde trepidant, *queis frigida mens est criminibus*, & pallent, & conniuent,tamquam ad fulgura: sæpe etiam aliquos ad hanc orationis vehementiam, cum amplius ferre non possent, tamquam sagittis confixos ingemuisse; Alios dolore, quem ex flagitiis conceperant,eodem temporis vestigio exanimatos priscæ narrant historiæ.

Hanc vim tantam, & tam acrem non Martis rutilus fulgor, Sed Dei mouentis spiritus accendit, famulatur autem natura acris, & velox, & vultus, qui plus habeat D horroris, quàm suauitatis, & vox plena, & firma latera, & micantes oculi, & totum actionis pondus, congruunt etiam verba velocius vibrata, sententiæ fortes, generosæ, vellicantes, figuræ non molles, & delicatæ,sed asperæ, & truces,vt sunt exclamationes, ἐπιπλήξεις, execrationes, comminationes, & cæteræ id genus.

Ex multis exemplis deligam vnum, & alterum ex D. Cypriano. Primum est quo crimen Apostatarum, qui idolis immolarant insectatur his verbis.

Exciderunt quibusdam pro nefas, omnia, & de memoria recesserunt. Non expectauerunt saltem, vt interrogati negarent, vt thus accenderent apprehensi. Ante eũ multi victi, sine congressione prostrati; nec hoc sibi reliquerunt, vt sacrificare Idolis viderentur inuiti. Vltro ad forum currere, ad mortẽ sponte properare; quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionẽ datam, quam semper optassent. Quid illi, qui à magistratibus vespera vrgente dilati sunt? quod ne eorum differetur interitus, etiam rogauerunt? quam vim potest talis obtendere, qua crimen suum purget; cum

Ex D. Cypr. de lapsis

Grauis oratio.

vim magis ipse fecerit vt periret? Nonne A quando ad capitolium sponte ventum est, quanto vltro ad obsequium diri facinoris accessum est labauit gressus, caliganit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? Nonne sensus obstupuit, lingua hæsit, sermo defecit? stare illic potuit Dei seruus, & loqui, & renunciare Christo; qui iam Diabolo renunciarat, & sæculo? Nonne ara illa, quo moriturus accessit, rogus illi fuit?

Hæc instans, & vibrata.

Sermonis plena maiestatis.

Nonne Diaboli altare, quod fœtore tetro fumare, ac redolere conspexerat, velut funus, & bustũ vitæ suæ horrere, ac fugere debebat? Quid hostiam tecum miser, quid victimam supplicaturus imponis? ipse ad aras hostia, victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam, funestis illis ignibus concremasti. Ac multis proprius interitus satis non fuit: hortamentis mutuis in exitum suum populus impulsus est: mors inuicem letali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi, vel attracti, amiserunt paruuli, quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti.

sensus egregij, & vberes

Nonne illi cum iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo, & poculo Domini ad profana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis Ecclesiam matrem Deum negauerunt, vt dum parui, & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude capere-mur? Nec est proh dolor iusta aliqua, & grauis causa quæ tantum facinus excuset: relinquenda erat patria, & patrimonij facienda iactura. Cui enim nascenti, atque morienti non relinquenda quandoque patria, & patrimonij sui facienda iactura est? vt Christus non relinquatur, salutis ac sedis æternæ iactura timeatur.

Valet hæc figura ad terrorem

sermocinatio paululorum oppositè facta

Numne si bene consideretur hęc oratio, tota est adamantina? Numne *perrumpere aunt saxa potentius ictu fulmineo?*

Primùm quàm grauiter criminis turpitudinem exponit, & auget ab adiunctis, impii puta operis celeritate *Exciderunt quibusdam, Proh nefas! omnia*, & illud, *Ante aciem victi, sine cõgressione prostrati*, præludit fulmini mox illud erũpit, *nunc labauit gressus, caliganit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt*, &c. Deinde, *Ipse ad aras hostia, victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam*, &c. Postremo quam apte facta illa sermocinatio paruulorum apud Dei tribunal lamentantium, sibi parentes fuisse parricidas, & tenerorum iugulo nihil commeritorum, feralem ficam impressisse.

Alterum exemplum est in libro de disciplina, & habitu Virginum, vbi luxum vestium, & fucam mulierum carpit non molli brachio.

Quis non id execretur, & fugiat, quod alij fuerit exitio? Quis id appetat, & assumat, quod ad necẽ alterius pro gladio fuerit, & telo? Si hausto poculo moreretur, qui biberat, venenum scires esse, quod ille potauit. Si accepto cibo, qui acceperat interiret; scires esse letale quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde, nec biberes, vnde interiisse alios ante conspiceres.

Ex D. Cypriano de disci. & habitu virgin.

Nunc quanta ignorantia veri est, animi quanta dementia, id velle quod & nocuerit semper, & noceat: & putare quod inde ipsa non pereas, vnde alios periisse cognoscas? Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit, aut herbarum succis, & conchilijs tingere, & colorare lanas docuit. Nec distinctis auro lapillis, & margaritis, contexta serie, & numerosa compage digestis, monilia instituit, quibus ceruicem, quam fecit, absconderes, vt operiatur illud quod Deus in homine formauit, & conspiciatur id desuper quod Diabolus adinuenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali sæcularis ignara crucietur, vt postea de auriũ cicatricibus, & cauernis preciosa grana dependeant grauia, & si non suo pondere, mercium quantitate? quæ omnia peccatores, & apostatæ Angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia deuoluti, à cœlesti vigore recesserunt.

Hæc arte non facta mollia, sed animata.

Luxuria luxus ac fuci.

Illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio roboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crimen, & expugnare omnem oris, & capitis veritatem corruptelæ suæ impugnatione docuerunt. Et quidem isto in loco pro timore, quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantum aut viduas, sed & nuptas puto, & omnes omnino fœminas admonendas, quod opus Dei, & factura eius, & plastica adulterari nullo modo debeat, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine. Dicit Deus, *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*; & audet quisquam mutare, & inuertere quod Deus fecit?

Fucus egregiè reprehenditur

Grauis, & verè hæreos oratio.

Manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare, & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omnino, quodnascitur, Diaboli quodcumque mutatur. Si quis pingẽdi artifex vultum alicuius, & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam, consummatoque simulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iam picta quasi peritior reformaret; grauis prioris artificis iniuria, & iusta indignatio videretur. Tu te existimas impune laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam?

Ornatus à simili.

Vt enim impudica circa homines, & incesta

ceſta fucis lenocinantibus non ſis, corruptis, violatiſque quæ Dei ſunt, peior adultera detineris. Quod ornari te putas, quod putas comi, impugnatio eſt iſta diuini operis, prævaricatio eſt veritatis. Monentis Apoſtoli vox eſt, *expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi, nam & paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque feſta celebremus, non in fermento vetere, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis, & veritatis.*

Num ſynceritas perſeuerat, & veritas, quando quæ ſincera ſunt polluuntur colorum adulterijs, & medicaminum fucis in mendacium vera mutantur? Dominus tuus dicit: *non potes facere capillum vnum album, aut nigrum: & tu ad vincendam Domini tui vocem vis te eſſe potiorem.*

Audaci conatu, & ſacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præſagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auſpicaris, & peccas pro nefas, capite, ideſt corporis parte meliore, & cum ſcriptum ſit de Domino: Caput autem eius, & capilli erant albi velut lana, aut nix; tu execraris canitiem, deteſtaris alborem, qui ſit ad Domini caput ſimilis. Non metuis oro quæ talis es, nec cum reſurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoſcat, & ad ſua præmia, & promiſſa venientem remoueat, & excludat? Increpans vigore cenſoris, & iudicis dicat: opus hoc meum non eſt, nec imago hæc noſtra eſt, cutem falſo medicamine polluiſti, crimen adultero colore mutaſti, expugnata eſt mendacio facies, figura corrupta eſt, vultus alienus eſt, Deum videre non poteris, quando oculi tui non ſunt quos Deus fecit, ſed quos Diabolus infecit. Illum tu ſectata es, rutilos atque depictos oculos ſerpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arſura.

Animaduerte generoſæ mentis animoſium.

Quam grauis, & pugnax initio eſt hæc oratio. Quis nõ id execretur, & fugiat quod alij fuerit exitio? & id quidem apertis ſimilibus euincit. Deinde hoc præclare infertur *Neque enim Deus coccineas, aut purpureas oues fecit*, quod manifeſte expreſſum eſt ex Tertulliano. Magna autem ars in eo eſt, quod in deſcribendo hoc muliebri fuco non molliorib⁹ vtitur orationis cincinnulis, ne vim, & impreſſionem argumentorum delicatæ dictionis aucupijs infringat. Tandem fulminat hæc oratio. *Dicit Deus, faciamus hominem ad ſimilitudinem, & imaginem noſtram, & audet quiſquam mutare, & inuertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, id quod ille formauit reformare, & transfigurare contendunt.* Adſummum illud quod in extrema poſuit ingenioſæ etiã vehementiæ. *Male præſagio futurorum capillos iam tibi flammeos auſpicaris.*

DE LENTIS, ET DEFORMibus quæ vehementiæ aduerſantur.

CAPVT. VII.

HVic virtuti duo aduerſantur vitia, vnum eſt in defectu, alterum in excellu, lentitudo deficit, excedit intana deformitas. Eſt igitur lentitudo languor orationis, vbi incitata eſſe debeat, lentus autem talis eſt, qui ſiue ita conſtitutus eſt à natura, ſiue ætatis ingraueſcentis vitio, refringi ſibi ſtimulos ingenii, ardoremque reſtingui ſentit. Itaque tarde res concipit, parum explicate diſtinguit, minus etiam feliciter inuenit: Tũ ſubſiſtit, & in continuatione verborum adhæreſcit, & mutila ſæpe atque amputata loquitur, nec dicẽdo multò magis ſe commouet, quam ſi marmorea eſſet ſtatua, nec vultus vllam habet varietatem, nec micantium oculorum loquentes illecebras, nec flexus corporis, nec manus concinnam moderationẽ quo fit vt ad dicendum maxime infelix ſit, & ineptus. Longe differt à lenta, ſedata illa, & mitis oratio quæ perſonas graues vt Principes, ſenes, doctores, ſuperiores ad ſummum decet, quĩ non ſolent eſſe commotiores in dicendo, niſi argumẽti nouitas aliud poſtulet, ſed ex tranquilla quadam mente ponderoſam, ac veluti *Vide ſe- nec epiſt.* *ἀπὸ μηχανῆς* fundunt orationem. 40.

Contrarii ſunt iſtis omnino illi, quos Diuus Auguſtinus in doctrina Chriſtiana vocat, *veſtos, & deformes.* Sunt autem ferme valentiſſimis viribus præditi lateribus firmis, voce grandi, & meſſoria, ſed parum ſuaui, vt quæ inſtar plauſtri malè delibuti ſtrideat. In quamcumque partem ſe coniecerint ſunt motus impotentiſſimi, nam ſpumant, & ſudant, & mugiunt, & tùm frontem feriunt, tùm pulpitum, & omnia corporis membra videntur velle diuellere, atque in aſtantes ſpargere, rapiuntur autem ab affectu tamquam ab impotenti equo, & plane indomito, nec iam ſunt ſui compotes. Et quia parum habent ſæpe doctrinæ, aut palæſtræ, dicunt oratione tumultuaria, diſcerptis ſententiis, dictione plebeia, rudi, inquinata, ſine vi, ſine ſale, ſine nitore, & nihil magnum habent præter anhelitum. Rari huiuſmodi inueniuntur, niſi qui numquam mitiori ſcholâ fuerint dedolati, & ſe totos naturæ vaſtitati permiſere.

DE AVSTERIS QVORVM *charactere non illaudatus.*

CAPVT VIII.

EST & character quispiã austerus, horror scilicet dicendi, & nullis leuioribus decocta condimẽtis acerbitas. Austerus autẽ talis est, qui primùm rigorem quemdam habet ingenii, quem si nulla mollior imbuit consuetudo, aut disciplina perpolitur, euadit in quamdam asperitatem humanæ consuetudini non satis tolerabilem. Est autem is ferme sanctis moribus, amans solitudinis, sibi ipsi atrox, & durus, ad voluptatis blãdimenta ferreus, oppressis quadam ἀναισθησίᾳ sensibus, vt, qui vix parabili victu, & necessitate naturæ defũgatur. Is igitur cum ad hominum vitam, consuetudinemque profluxerit, quasi in alium orbem venerit, terre non potest si quid cuipiam humanitus exciderit, sed stomachatur, & vehementer inuecenset, & omnia suo ingenio, suaque disciplina metitur. Tùm si quempiam ridentem viderit, exclamat vt Abbas ille anonymus in vita Patrum. *Coram cælo, & terra rationẽ totius vitæ nostræ dicturi sumus; & tu rides?* & si quis de mensa sermonem inferat ait, *Virtutis cibum esse ieiunium.* Hæc priuatim.

In concionibus, & scriptis, præfert mœstitiam quamdam orationis, & sæpissimè de morte, & iudicio, & inferis verba facit; tum in vitia seueriſſimos aculeos distringit, & nũquam sine querela dicit: si quæ muliercula comit se elegãtius, si stridulos habet calceos si fluentes lacinias, hoc illi argumentum est, hoc seuere obiurgat, hoc auget, & exaggerat; tum collapsam esse dicit veterem disciplinam, exiisse de animis pudorem, de corporibus pudicitiam, & ima summis permixta.

Talis est plerumque Tertulliani stylus nimis atrox, & horridus, vt, qui frangere omnia, non sanare velle videatur, qua autem austeritate exagitat ornatum mulierum, testis est liber de cultu fœminarum, vbi inter cætera in hæc erumpit.

Cap 7. Quid crinibus vestris quiescere non licet modo substrictis, modo relaxatis: modo suscitatis, modo elisis? Aliæ gestiunt in cincinnis coercere, aliæ vt vagæ, & volucres elabantur non bona simplicitate: Affligitis præterea nescio quas enormitates futilium, atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retro suggestum, Mirum quod contra Domini præcepta cõtenditur. Ad mensuram neminem sibi adiicere posse pronunciatum est. Vos plane adiicitis ad pondus collyridas quasdam, scutorum vmbilicos, ceruicibus adstruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti: Ne exuuias alieni capitis forsitan immundi, forsan nocentis, & gehennæ destinati, Christiano capiti suppares. Deinde.

Atque vtinam miserrimus ego, in illo die Christianæ exultationis, vel inter calcanea vestra caput eleuem, videre, an cum cerussa & purpurisso, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis: an taliter expictam Angeli in nubila subleuent obuiam Christo, &, Nescio an manus sphatalio circumdari solita, in duritia catenæ stupescere sustineat. *Tertull. de cultu fœmin. Cap. 13.*

Nescio an crus de periscelio in neruum se patiatur arctari. Timeo ceruicem, ne margaritarum, & smaragdorum laqueis occupata, locum sphatæ non det. Item.

Ipsa concupiscentia non latendi non est pudica, paritur aliquid quod Virginis non sit, studium placendi vtique & viris. Tum *De vel. Virg. c.* in oratione de Idololatria, cum artifices ab 14. eo quæstu, quem ex idolis colligebant auocaret. *Non habeo*, dixit, *vnde viuam, fides famẽ non timet.*

Hæc ille vt plurimùm austere. Itaque vbi alius qui suauiter diceret, blande se insinuaret hominum mentibus, per cuniculos oppugnationem moliretur vitiorum, & sæpe habita ratione humanæ imbecillitatis nonnihil indulgeret, compareretur, amanter moneret, cautiones, & præsidia aduersus errores summa facilitate præscriberet; Qui austere dicit sola vi nititur, vbique cauterium, & chirurgiam adhibet, raro fomentis vtitur.

Hæc ratio tractandi animi humani non adeo felix est, pauci enim inueniuntur apud quos ita agere conueniat, & quos ista remedia non magis vlcerent, quam curent. Itaque præclarissime monet D. Augustinus.

Non aspere, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando, addit, *ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur.* *August. epist. 64.*

DE EXCESSV

DE EXCESSV AVSTERITATIS, & agreſti Charactere

CAPVT IX.

VErùm auſteritas ſuam prætexit aliquando excuſationem, fortaſſe non iniuſtam, nam boni multum habet, vt quæ plurimũ ſæpe præ ſe ferat grauitatis. Sed aliud eſt dicendi genus in auſteritatis exceſſu poſitum, quod agreſte nominatur, & illud quidem deterrimum; continet enim obiurgationes ſine ratione, & modo.

Agreſtis igitur talis eſt, qui præterquam quod vaſtus, & deformis eſt, habat quandã naturæ ferociam, & animi prope effrænati rabioſulas emiſſiones; vt qui non amore, & ſtudio virtutis, aut ex officii ratione reprehendit, ſed prauo quodam ſtomachi morbo, & qui non Deum offenſum doleat, ſed priuatis iniuriis, aut commodis omnia metiatur. Itaque iraſcitur, & excandeſcit, ſi auditores minus auſcultent aut reuereantur; Si quid in ſuis hortis direptum, ſi quid ex vtenſilibus furto ſubductum, ſi quid pecuniæ quam ſperabat excidit, aut aliquo modo læſus eſt, inuectiuas habet ſubruſticas in latrones, & aperte conuiciatur canes moloſſos, & lupos, & tigres, & lycanthropos aut quid ſimile per contumeliam homines appellans. Hæc quidem loquentia tota Canina eſt, & longe à ſacrorum oratorum virtute diſiuncta.

DE DELICATIS ET ASSENTATORIJS, & quàm periculoſa ſit hæc dicendi forma.

CAPVT X.

IN contrariis militant caſtris blãdi, & faceti, & periculoſiſſime quidem militant in ſinu voluptatis, & deliciarum: Quo in genere fuerunt Principes aliquot Arrianorũ, & ſunt etiam hodie molliores hæretici Tales igitur ſunt qui ſpecie corporis pulchelli, cultu ipſo magis decoro quam viros deceat inſtructi, rerum omnium copia affluentes, ad delicatiores aſſentatiunculas, & aurium lenocinia compoſiti, toti ſunt mellei, toti byſſinis verbis opulenti, auſtera igitur quælibet fugiunt, grandes illas, & atroces Prophetarum ſententias, quibus minæ, & terrores intentantur mortalibus, de ſuis chartis expungunt, raro de morte, & inferis ſermones inferunt, vel ſi quid neceſſario de iis dicendum ſit, mortem credo (vt olim Ægyptii) facient argenteam, & eius ſpiculum aureũ, gemmiſque diſtinctum, ne ſi triſtius ſpectrũ fuerit, ipſi, qui hæc audiunt in morbum incidant. Tum inferos etiam vernanti oratione proſequentur, & Phlegetontis cirros igneos more Poëtarum ludentes depingẽt.

Sed omiſſis his ſermonibus, vt qui etiam nimis videantur auſteri; ſi quid apud Ethnicos auctores molle, delicatum, vernans, pictum, effluens, calamiſtratum: hoc totum ſibi deberi putabunt, & conſectabuntur quidem fabulas, quæ multum admirationis habeant, & fabulis adtexent verba recens cuſa, inter cathedras molliores, & nonnihil etiam vnguentis delibuta: tùm verbis adſtruent numeros, quibus ne Malchinus quidem molliores habuit.

Nil tùm opus erit, vt vngues mordeant, aut frontem feriant, cum vox leniſſimo tinnitu tota procurret tamquam ad ſonum tibiarum, niſi forte interdum aſpergantur aliqui affectus ex Ouidii Metamorphoſi, & Heroidũ Epiſtolis perquã lamentabiles, vbi Ariadne de Theſei perfidia queratur, & Venus Adonidẽ lugeat: tùm erit opus delicatiſſimo quodẽ linteo, eoque apprime vnguẽtato, vt ſudorem excipiat, qui ex tam delicatis membris in hac orationis palæſtra fluxerit.

Non erit hîc expectandum vt de pœnitẽtia dicant, & ieiunio; nam & illi Pœnitentiam oderé tamquam furiam ex vetere tragoedia, & ieiunium perhorreſcunt, vt olim pueri manducum. Nec mirum nam ex eorum ſenſu vna lachrymula, quæ forte ex alicuius mulierculæ oculis inter præclaros illos affectus ſtillabit, reſtinguet omnia inferorum buſta. Ieiunio autem quid opus eſt quo canes exanimantur (inquiunt) & relegant in inſulas Hypocritarum?

At cum de vitiis agunt, parũ abeſt, quin Deos faciant, ſicut & multa fecit antiquitas, quę nondum tamen erat ingenio tam ſagaci, & perpolito. Quod ſi meticuloſos aliquot adhuc reclamante conſcientia terreant, *ſint omnia protinus alba*. Et hæreſis dicatur zelus, & ſtoliditas ingenium, & Epicuræa vita, libertas: quid enim facilius eſt quã perſonatos inducere in ſcenam errores? Et ſi adeo turpia ſint vt colorem non admittãt, certè dicetur eſſe peccatum naturæ quoddã profluuium, quod totum Chriſti ſanguine abſterſum eſt, nec pietatis noſtræ eget inſtrumento, ſic igitur miſeri perdunt, & perduntur. *Væ, qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt cervicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas.* Ezech. 13

DE FACETIS, ET AN FACETIE Christianos oratores deceant.

CAPVT XI.

PRoximum blandis facetorum genus, quod est à Catholici doctoris maiestate perquam alienum, hæreticis tamen admodum familiare. Nam cum ad restinguendos omnes pietatis igniculos, & rerum diuinarũ sensum sturpitus de humanis euellendum pectoribus Comi artes sint potẽtissimæ, hoc primum excogitauit Dæmon, vt per sacrarum ceremoniarũ irrisionem, turpesque facetias, ad hæresim spargendam sibi viam communiret, tum easdem iam disseminato errore constanter retineret. Itaque omnes ferme hæreticorum ministi sunt ineptè facetj, & proteruè dicaces, auentque sæpe ludere, & rancidos aliquot iocos spargere, in claues Ecclesiæ, & Petri cathedram, & summi Pontificis crepidam, & indulgentias, & rosaria, & habitum religiosorum, & ignem purgatorium, & si quid simile. Eo autem quisque facundior est, quo pluribus his condimẽtis orationem intingit, quib⁹ si fuerit destitutus, instar est implumis auiculæ.

Facetiæ, ars Comi.

Hæretici facetj.

Alia autem (inquam) est ratio apud doctores catholicos, qui cùm ferme toti sint in graui genere dicendi, & ad sanctioris disciplinæ normam compositi, nullum tam inertibus facetijs locum reliquere. Si qui tamen inueniantur, quiue quod ita ficti sint à natura, vel quod putent inesse in istis iocis ad inescandos animos plurimùm vrbanitatis, iis vtantur intemperantiùs, male sibi male auditoribus consulunt. Nam ridiculis sæpius adhibitis, tum præsertim si ista è triuijs petita, ad humilem scurrarum vitam paulisper accedant, omnes quotquot antea fuerint excitati protinus hebescent pietatis aculei, tum auctoritas, & existimatio dicentis facile deperdetur.

Nulline igitur (inquies) sunt apud doctores Ecclesiasticos sales, quibus interdum orationi vitor quidam delectationis aspergatur? sunt vero, sed qui nã, vsu parci, sententijs in ipso ludo graues, verbis modesti, & qui, nõ ex risus lasciuia, sed ex nobili quodam ingenio fluere videantur. Exemplũ sit istud ex D. Augustino, libro de opere monachorũ, vbi grauiter insectatur quosdã monachos crinitos, qui vt desidiosæ vitæ speciosum titulũ prætenderẽt, laborẽ manuũ condemnabant, & cœli auibus iactabant se persimiles, quæ neque *serunt, neque metũt* Hic in eorum desidiam, & promissos capillos ludens *An ita (inquit) vacandum est, vt nec tonsores operentur, an quia Euangelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timerent, ne volare nõ possint.* deinde eorũ rationẽ exagitãs. *Iam illud dici non potest quàm luculenter ridiculum est, quod rursus inuenerũt ad defensionẽ criminum suorũ. Virum* (inquiunt) *Apostolus prohibuit habere comam, qui autem se ipsos iam castrauerunt propter regnum cœlorum, iam non sunt viri.* Mox erumpit in exclamationem, *O Dementiam!* & cæt. in quibus iocos magna prorsus grauitate temperat. Est & illud venustum exemplum, quod affertur ab Ænea Syluio, de concionatore Alberti primi, qui Imperatorem, & Proceres conspicatus oscitanter, vt sæpe fit, concionem audientes contenta voce exclamauit. *Quæritur saluarine Principes possint?* & re agitata in vtramque partem, excussoque audientium somno. *Quidni, ait, possint? si modo baptismo susceptio in cunis vagientes moriantur.*

Augustin. Sales.

Ænea Syl. l. 3. com. in Pauem.

DE SVAVIBVS ET cultis.

CAPVT XII.

VBERVM si delectationis etiam quæruntur aucupia, non est longè deflectendum ad vitia, præsto sunt oratores, & ij ex laudato genere qui saluberrimis præceptis aspergant iucundum quoddam lenocinium mellitæ orationis. Tales autem sunt, qui appellãtur suaues.

Primùm sunt leniissimis moribus præditi, ingenio miti, & tractabili, natura comes, & facundi, erga omnes quantùm possunt benefici, in communi hominum consuetudine faciles, & prudentes, diserti, vultu ipso semper ad serenitatem composito tranquilli, & qui verè philtrum habeant tantò potẽtiùs quantò ferit dulcius. Ij cum natura propter summam ingenii tranquillitatem ad mansuetiores literas sint optimè compositi, postquam ad tam felix, & liberale soli cultura decor accessit, euadunt eloquentes, non quidem ex eorum genere qui frangant pulpita, & multo sudore vestes impluant, sed qui leniissimo tractu semper æquabiles fluant.

Dicunt igitur rationibus bonis, speciosis, & quæ secum illecebræ aculeos habeant, non multa solent aggerere, non inconcinnè disparia coagmentare, non cohærẽtia inepte diuidere: sed vt in delectu rerum sunt splendidi, ita in dispositione prudentes. Verbis porrò sunt admodum tersi, mites, candidi, & sine redundantia copiosi, dulcibus quoque figuris mirificè temperati, periodorum anfractu non vasti, sed modica conclusione lenes, spiritu, voce, vultu oculis, gestu denique moderati, & multùm amabiles, & si rem attentiùs consideres, videbis in eorum oratione castas quasdam veneres, & gratias non quidem violentè accersitas, sed quæ naturæ propensionem consequantur, crebrius afflorescere.

Itaque ad argumenta nobilia, panegyricasque

casque orationes aptissimi sunt, ad insectationes vitiorum controuersas quæstiones, congressus, & pugnas, vbi grauius anhelare oporteat, non ita instituti, irascuntur tamen nonnumquam, nam vt apes, & si multum mellis habeant, suum tamen in melle, & floribus retinent aculeum: sed cum natura sint perquàm benigni, si quid durius dicant, aut stomachentur acrius, non sunt ijs præsertim, qui homines norunt ita terribiles, imò videntur ad tempus personam assumpsisse, quę non potest esse diuturna. Longè sunt feliciores in affectibus suauitatis, nam si quid amanter dicendum, si quid māsuetè conquerendum, si quid mitius deplorandum, in hōc regnant, & mentem suauissimè feriunt. Præterea nacti sunt, vt plurimùm magnam rerum opulentiam, & quasi ex auro, argento supellectilem oratoriam, quò fit vt orationem egregijs sententiis attollant, venustent similibus, historiarum suauitate perfundant. Adsummum, vt eos tibi vnō aspectu subiiciam similes mihi videntur amœnissimo flumini, putà Penco, qui inter Ossam, & Olympum decurrens, collibus dextra lævaque molliter curuis, per apparatissimas agrorum delicias mollissimis flexibus obtrans labitur. Sic illi purissimo tractu orationis per opulentas eloquentiæ gemmas effluunt, & auditores suos incredibili quadam Suada rapiunt.

Sunt enim in tractatione humani animi perquàm fœlices, neque existimandum est concionatoribus Catholicis rem esse semper cum fœneratoribus, & homicidis, & iis qui carceri nautico sunt mancipati, sed occurrunt sæpe homines bene morati, magna vitæ innocentia præditi, & ad fatus sapientiæ excipiendos idonei, apud quos iracundi, vehementes, clamosi, austeri, non multum possint, contra suaues eos melius excolant, & cum fructu delectent.

DE AFFECTATIS.

CAPVT XIII.

SIMIA quædam est eius virtutis affectatio, sed longe differunt à suauibus molles, & affectati, contra quos à nobis superiori libro copiosius disputatum est. Illi magnas habent orationis diuitias, sed honestas, & solidas: hi puerilis quoddam eruditionis choragium. Illi quicquid habent, hoc tamquam propriam hæreditatē possident, fluit enim à felici ingenio, eoque non intemperanter culto: At hos videas vt plurimum in aliquot recentiorum libris voluptatos adumbrata leuius eloquentia & adscititiis ornamentis iuuenilius luxuriare. Illi verecundas nacti sunt gratias, & dicunt quidem suauiter, sed cum dignitate copulant suauitatem; hi sūt in ipsa affectatione sine fræno verecundiæ impudentes. Illi dispensant elegantias, & colores, hi sine vllo delectu passim effundunt: Illi dicunt argumentis prudentibus, & splendidis: hi puerilibus, & frivolis. Illi tractum habēt orationis cum vi iudicij diffusum, hi per abrupta quocunque ingenij calor tulerit rapiuntur. Illi seruant orationis decorum testimonium: hi troporum vsu pruriunt insolentius. Illi figuras temperant; hi oblinunt. Adsummum illorum oratio videtur honesta matrona cum mundo sibi debito: horum meretricia solet pyxides, & vestem refert, quæ parùm deceat pudicā.

DE PIIS, ET SIMPLICIBVS oratoribus.

CAPVT XIV.

VNt & quidam pij, homines animæ vt plurimū mitissimę, & candidissimę, qui cum se totos religioni, virtuque asceticę studiis addixerint, similem quoque animo afferunt orationem. Sunt autem ferme boni, credoli, & ad lachrymas faciles, non habent tam lautum, & copiosum literarum instrumentum, quas & multi nescire malluetunt, vel si habent, non ostentant. Quærunt enim non alta, docta, aut curiosa, sed humilia, pia, simplicia. Non multum curant quid textus ferat Chaldaicus, aut Missale Mozarabicum, an Symmachi versio cum Aquila conueniat, & an קיקיון apud Ionam cucurbitā, aut hederam significet. Verum toti versantur in religiosis meditationibus de præsepi, infantia, vita, morte Christi, & de venerandis quidem eius cruciatibus tractant sæpiùs, tàm de nouissimis, morte, iudicio, purgatorio, inferis, & beatitudine cœlesti verba lubēter faciūt. Mox hominum peccata, & flagitia deplorant, ad pœnitentiam reuocant, & sui similes cunctos ferè desiderant. Dicunt autem ea non quæ ex varia librorum lectione conquisierunt, sed quæ secum ipsi sunt meditati, & si simpliciores quidem fuerint, loquūtur stylo humili, tenui, inornato, & plerumque dissuto, valde delectantur exemplis, & omnia miracula quæ legerint, & audierint, in vnum fasciculum non sine fructu colligunt: aspergunt etiam aliquando narrationes ex peregrino instrumento, quæ non adeo accurate cum Chronologia consentiunt, vt Augustum Cæsarem cum Sibylla, de Christo colloquutum, & templum Pacis ea nocte qua Christus natus est cecidisse, & Romulum de suo imperio consulentem responsum accepisse *dum virgo pareret.*

Hæc dico non parui quidem faciens hominum pietatem, quam omni scientiæ opulentia longe constat esse maiorem, verùm cum in tam sagacem, & fastidiosam ætatem inciderimus, piis etiam concionatoribus magna promisione opus est, vt videant quid, aut quomodo dicant, ne si quid perperam, licet sincero animo attulerint in contemptum ministerij cedat.

DE PIIS GRAVIBVS.

CAPVT XIV.

ALiud est genus piorum concionatorum, qui prudenter, & robuste sunt pij: nam illud quidem habent cum primis commune, quod curiosa oderint, totique sint in pijs argumentis, verum quia multum habent cum pietate ingenij, ac doctrinæ, & si id minimè videri velint, dicunt ardore quidem magno religionis, sed sententijs viuidis, motu graui, caste, prudenter, circumspectè, & ij quidem ad graues secundi generis proxime accedunt. Est sane hæc pietas optimũ omnium instrumentum, nam cum eruditio, eloquentia, industria, & cætera humana præsidia tanquam leues flosculi decidant, nisi de cœlo irrigentur, sola pietas perpetuũ obtinet cum Deo commercium, vnde & diuturnior est, & longe quam cætera fructuosior.

DE DOCTIS.

CAPVT. XV.

NOn est ea mihi mẽs doctos illos cõcionatores carpere, qui suaue quoddam doctrinæ tẽperamentũ, cum pietate, prudentia, grauitate condiunt, viros omni honore præditos: sed fingo mihi, quod animo liberum est, doctos aliquot sine iusta prudentia, & pietate ad concionandi munus accedere, qui se ingenui, & eruditionis professio permittant. Tales ferme erũt, qui à puero bonis literis instructi, omnium scientiarum curricula sint emensi, & tãtam vndique rerum opulentiam congesserint, vt vix se capiant: itaque quod didicerunt ex magna fœcundi pectoris abũdantia plenius eructant.

Loquentur sæpius Latine, Græce, Hebraice, nonnunquam Arabice, & Syriacè, variisque idiomatibus concionem intingẽt: putes te Geryonẽ illum poetarum audire, qui ore triplici diuersos eodẽ tempore fũdat sonos. Habebunt frequenter in ore versiones Theodotionis, Aquilæ, Symmachi, Chaldaicam paraphrasin, & cæteras, quas aut castigabunt, aut conciliabunt. Addent etiam multa ex manuscriptis quę dicent nõdum vulgata typis, aut certe Græce minime edita, & in hac, vel illa Bibliotheca asseruari, puta Lexicon Cyrilli, Victorem Presbyterum in Diuum Marcum, Balsamonem ad Canones Apostolorum, Breuiarium Adespoton, aut Rabbi Mosen Ben-Maimon, qui nuper fuerit ex Oriente asportatus. Sunt autem in examinãdis auctoribus accurati, in refellendis acres, in concilian-
dis prudentes: notant porrò ex qua editione legerint quod afferunt, & quo libro, quo capite, quo versu inueniatur, tùm addunt irrepsisse errorem, quem sic ex Græcis codicibus emendari oporteat.

In historijs sunt apprimè versati, & Chronologiam quidem accuratissimè discutiũt, tum frequenter sermonem inferũt de annis Nabupalassaris, & Cyri, irridentque eos, qui dicunt Platonem in Ægypto Hieremiã conuenisse; Cyclos, & Eclipses diligenter inquirunt, & expendunt, an vera sint omnia, quæ Andreas Hierosolymitanus de ratione inueniendi circuli solaris tradiderit: oderũt sensus allegoricos, & exiles ingenii argutias, & ea quæ multum habent floris, literalem sensum sagacissime perscrutantur, & ex variis versionibus eruunt, Concilia, & ritus Ecclesiasticos egregiè norunt, tùm hæreticos in ratione controuersiarum potenti sæpe plaga feriunt. Afferent autem nõnumquã similitudines ex omnium artium instrumento delibatas, vt, qui pene omnia nouerint, & ex manuetioribus literis multa quoque aspergent. Et vt se aliquando plebi accommodent, dicent nonnihil tenetum, & moràtum, sed tum videbuntur extra suum elementum peregrinari, nec tam felices habere emissiones. Nam dictione sunt pressi, considerati, enucleati, tono vocis quales solent esse boni anagnostæ, gestu etiam perparco. De iis queruntur rudiores eos nimis latine loqui, etiam si tùm Græce fuerint loquuti. Ii autem qui nominati haberi inter doctos volunt, lubenter eorum conciones frequẽtant, aiuntque ita esse cõcionandum, & si quæ sint ambitiosæ eruditionis fœminæ prædicant se lubenter audire viros doctos, rectèque intelligere, licet ne γρ quidem vt ait Comicus intelligant. Qui tamen prudentiùs iudicant, rectè putãt huiusmodi viros multæ, & profundæ lectionis, accuratique iudicij esse in scholis, & scriptis admirabiles, ad concionatorum genus orationis, quæ res tota est popularis, minus aptos.

DE SEMI

DE SEMI-DOCTIS.

CAP. XVI.

EST aliud præterea Doctorum genus simulatum, & quasi tectorio inductum. Tales sunt, qui à teneris non iecerunt scientiarum fundamenta per solidum, neque linguarum se varia cognitione excoluerunt. Itaque consectantur fermè rivulos, in quibus secluſa teneatur aquula, fontes autem prorsus ignorant. Multi sunt in recentiorum libris, eósque nauiter compilant, maximè si qui locos communes scripserint, & vt sunt sæpe ingenio non infelici, & venusta oris facundia. dum hæc efferunt, dicuntque volubilius, ab ijs; qui minimè intelligunt putantur multa legisse, nam & antiquos auctores identidem appellant, & quos vix fama compererunt, ità referunt, ac si in eorum libros commentarios edidissent. Verum periculum est aliquando ne suam inscitiam apud doctos prodant, vt cum primis apicibus delineata apud eos, qui collegerunt, inveniunt auctorum nomina, & *D. Augustum*, (ita enim sæpe appellatur Cæsar Augustus) vsurpant pro *sancto Augustino*, & si quis auctor tres tantum libros scripserit, ipsi quattum, aut quintum proferunt, tum si quid ab eo Græcè, aut Hebraïcè dictum, id corruptis verbis pronunciant, & in accentu graviter titubant, denique cum à Chronologia dicunt maximè dissentanea, & Cæsarum veterem cum iuniori confundunt. Germanum sacrarum literarum sensum, non adeo curât, sed multa per accommodationem dicunt.

Amant autem fermè rationes frivolas, quæ multum speciei, parum soliditatis habeant, vt quæ ex Cabalistarum penitiore scrinio sunt petitæ, quæ cum dicantur, oraculis videantur similima. Adsummum vt intrudant levis alicuius doctrinæ choragium, mirabiles plerumque faciunt excursiones, & dissentanea quæque copulant.

DE CVRIOSIS.

CAP. XVII.

IN vitioso quoque genere sunt nimis curiosi, qui solent in quæstionibus parū fructuosis plurimum temporis terere. Quærent igitur an ligno interfectus fuerit Abel, & qua ligni specie, ex qua arbore fuerit excisa Mosis virga miraculorum effectrix. Tum dicent hanc quæstionem antea agitatam ab Antonino Consule vrbis Romæ, & Haccadon huic petitionij ita satisfeciſſe.

Querit. hoc cap. lib. 2.

Haccadon apud Galatin. c. 17. l. 6.

Quod me rogas de virga Mosis tibi notitiam dare, dicam tibi quod de hoc scriptum reperi à Rabbi Simeone filio Iohai in investigatione secretorum dicitur. Virga illa qua Moses, & Aaron miracula faciebant in terra Ægypti, & postea in deserto floruit, gemmasque edidit, ab ea arbore excisa est, quam Deus Mosi ostendit in deserto, vt aquæ amaræ dulces fierent. Et hæc arbor excisa fuit ab arbore vitæ, quæ in paradiso sita erat, Angelorum manibus. Quam quidem miserunt Adæ, cum ille misisset Seth ad paradisum filium suum misericordiam Dei imploraturum de suo peccato. Dixeruntque Angeli, Seth, vt plantaret hanc arborem. Quæ quamprimum fructum faceret, misericordiæ Dei in eum descenderent, aperirenturque portæ cœli, quæ obseratæ sunt. Hanc autem arborem seu potius ramum accepit Seth, plantavitque in deserto, quam postea Moses invenit, & ex ea virgam suam excidit.

Hæc pretiosa fabula cum narratur aures implet admiratione, & obstupescunt qui audiunt, quòd tantum & tam mirabilis historiæ arcanum tamdiu latuerit. Iidem plerumque fortè examinabunt genealogias Iudæorum, & quærent cur Panther ab Hebræis Dominus noster fuerit nominatus, & vere nè Panther atavus sanctissimæ Dei Matris fuerit. Tum de persona Christi, & Beatæ Virginis nimis multa expiscabuntur, & scire anebunt quas illa vestes & calceos habuerit, an secum in Bethlemitana peregrinatione bovem, & asinum duxerit, aurumne in massa, an nummos aureos à Magis acceperit, quæ quidé, vel certè non dissimilia plerumque ab iis qui historiā tractāt ex destinata opera quæri obiter, aut si ineptè fuerint dicta refelli possint. Tamen in concionibus nisi res admodum postulet hæc argumenta prolixè discutere curiositatis plurimum, parum certè fructus habet. Præterea si viderint auditores prurire rerum curiosarum desiderio, afferent ex historia naturali quicquid erit abditum, & incredibile, agitabunt quæstiones Theologiæ, & Philosophiæ, non tam ad doctrinam, quam ad pompam, vagabuntur per omnia terrarum imperia, & si qua minima data fuerit occasio huius vel illius imperij Principes à primo ad vltimum percensebunt. Tum vt arcana etiam dicant omnibus ignota, *Quinquaginta prudentiæ portas, & triginta duo itinera sapientiæ additis Hebraïce nominibus, cum magna ostentatione memoriæ numerabunt.*

Idem l. 8. c. 3.

Cabal. l. 3.

DE SCHOLASTICO genere oratorum.

CAPVT XVIII.

SVCCEDVNT deinde scholastici, quod verbum ne quis secùs accipiat quàm intelligam, nonnihil distinguendum est. Primùm igitur dicti scholastici viri multæ in omni genere

literaturæ, & politioris etiam elegantiæ, A quod superius ostendisse me recordor, nunc autem nomen remansit penes eos qui Theologiam docent in differendo subtilitate positam, viros doctos, ingeniosos, acres, & omni honore dignos, quorum exquisitissima doctrina in decus, & vtilitatem Ecclesiæ longè lateque permanauit. Ex eorum schola prodeunt nonnunquam concionatores, qui vel sub ipsa adhuc studiorum incude positi, vel certè calentibus etiamtùm altioris doctrinæ vigore ingeniis, rebus optimis parum prudenter vtuntur.

Afferunt enim ad aures plebeias recon- B ditas ex Theologiæ instrumento quæstiones, de scientia Dei, de prædestinatione, de libero decreto, & cæteras huiusmodi quæstiones, de quibus latè, quasi in ipsa schola differunt. Nam & varietatem sententiarum tum veterum, tum iuniorum explicant, confutant aliena, sua confirmãt, adhibent etiam verba scholæ in alieno idiomate peregrina, & horrida, quæ omnia tã fastidij plena sunt, quam fructus vacua. Nam vt grauior s est concionatoris electas ex Theologia quæstiones interpretari nonnumquam magno sapientiæ, & eloquentiæ mansuerioris condimento: Ita profectò has consectari morosiùs, vbi neque res, neque auditores postulant, multum habet vanitatis.

Longe etiam deterius faciunt adolescentes, qui ex Philosophiæ circulis recentes, si forte aliquid quod ad Philosophicam palæstram attineat inuenerint, in hoc excurrent, & cum per antiperistasin dixerint Catholicorum ardorem inter hæreticas prauitates augeri, tum explicabunt quid sit antiperistasis, & quid de ea veteres Philosophi senserint, & cum agetur in Euangelio de signis in sole, & luna, tum erunt siderum meteororum rationes fusius explicandæ: hæc enim leuius delibata, vbi & res ità postulare videtur, habent aliquid gratiæ, & doctrinæ, contrà putidius inculcata, non modo non delectant aures auditorum, sed oratorum produnt infantiam.

Nec minus ridiculi essent, qui ad ostentationem Rhetoricæ, notarent inter concionandum quot essent tropi, & figuræ Prophetarum, crebroque dicerent, hoc esse metaphoram, illud antonomasiã, istud vero streptolyton. Omnino enim si quæ occurrunt concionatori ex variis scientiis, aut artibus obiter perstringenda, numquam sunt more scolastici interpretis enucleanda curiosius.

DE POPVLARIBVS.

CAPVT XIX.

GRONIDEM his ideis imponat popularitas præclara certè virtus dicendi, & maior ad conciliandos animos, quam quisquam putet, est sermonis quædam ad hominum sensus accommodata facilitas, quæ rebus, & verbis, si non instructa curiosiùs, fluit tamen omnino beatiùs.

Caue autem popularitatem, cum humilitate dictionis confundas, humiliter siquidem loqui rudes possunt, populariter dicere, non nisi naui oratores possunt. Proficiscitur enim hæc virtus à felicis ingenij fœcunditate, & magna quadam industria, cui cõtinuus exercitationis labor quasi cumulus accesserit.

Populares autem eiusmodi ferme sunt, Primùm ingenio illustri, facili, copioso, ad omnes motus flexibili, lautum habent scientiæ instrumentum, quod & si minimè (propter hoc genus dicendi populare) videatur imperitis; Tamen si quis propiùs consideret, facile deprehendet eos magnarum artium seminibus orationem, mẽtemque perspersam habere. Prudentes omnino sunt & morum, studiorum, affectuum, consuetudinumque humanarum peritissimi, & acri vt plurimum *φαντασία*, quæ rerum imagines tanto seruet tenacius, quanto exceperit fœlicius. Verum supra cæteros industria pollent mirabili, qua & intimos hominum sensus, quos viderint statim delibant, & ipsi quasi Protei, non quidem ad callliditatis flexus & illecebras, sed ad hominum salutem procurandam in omnes vertunt formas, *Omnia pene omnibus facti.* Idcircò in regendis hominum animis, quibus nihil est ferè morosius, omnium mihi videntur felicissimi. Dicunt argumentis, non tam speciosis, quàm fructuosis, magnum habent rerum delectum, dispositionem aptam, & concinnam, dictionem fœlici quodam profluuio æquabiliter fusam, non grandem & cothurnatam, sed neque humilem, aut strigosam, aut attritam. Præmiantur aptè, narrant dilucide præliantur acriter, mouent etiam potentius. In conformatione imaginum, & descriptionum sunt mirifici, quamquam nihil affectant puerilius, in similibus ingenioſi, in ethopeijs & moratis orationibus regnant: Actione sunt non molli & curata, & polita ex schola, sed quæ multum libertatis, & sui iuris habeat. Vocem autem in tam varios flexus, & modulos concidunt, vt non vna loqui persona videatur, præcipuè si quid moratum narrant. Tunc enim videntur soli scenam exhibere varijs colloquijs, verborumque velitationibus

tionibus distinctam, quò fit vt sine fastidio, A longe aliter quam cantores audiantur.

Idea concionat.

Et de Idea quidem satis: nunc si quis à me quærat, quæ dicendi ratio perfectissima sit, eam esse arbitror quæ à vitijs seiuncta, earum quæ supra commemoratæ sunt virtutum maiorem temperiem habeat, At verò quia operosa res vnum præstare in omnibus, idcircò rarissimum est absolutum omni ex parte nanscisci concionatorem.

Nunc talem fuisse Chrysostomum contendemus, & cum duabus maximè rebus vis concionatoris contineatur, virtute, & eloquentia; Diuum nostrũ in vtroque magnum B libet ostendere.

CHRYSOSTOMI MAGNA mens magnæ eloquentiæ seminarium.

CAP. XX.

PRimum & maximum magnæ illius eloquentiæ seminarium est magnæ cuiusdam mentis excitata perfectio, quam in S. Chrysosto- C

Animus in hac vita duob. coloribus pingitur.

mo fuisse perinsignem dictorum, factorumque constantia, splendor, & veritas, clarissimis monumentis testatum posteris reliquere. Certè quamdiu his corporum compagibus tenemur inclusi, mentem cœlestis auræ particulam videre non possumus, ex quo fit, vt qui ex hominum contubernio discedunt, antequam quidpiam effecerint, quo diuinos illos sensus quibus altissima quæque ingenia dicuntur esse respersa, posteris ali- D qua ratione delibandos traderent, vitam nullis eruditionis, aut virtutis coloribus impressam, tamquam Mathematicorum inanem lineam videantur confeciſſe.

At verò qui se clarissimarum virtutum, nobilissimarumq; artium ornamentis locupletarunt; ij profecto iure existimantur, non in aëre pinxisse, sed ætatem quasi illustrem tabulam exquisito colorum flore descripsisse, vt mentem ipsam quam cernere aliter non possumus, in aspectu ponerent. Duo sunt autem præcipui colores, quibus se in E hac vita cœlestis pingit animus virtus, & sapientia, quas in S. Chrysostomo singulares, & propè diuinas admiramur.

CHRYSOSTOMI PIETAS, & consociatio cum Deo.

CAP. XXI.

ATque vt eas quas sacris oratoribus necessarias imprimis virtutes prudentissimi viri iudicarunt, obiter attrectemus, certè suauis cum Deo consociatio apparatissimis cœlestium rerum delibuta voluptatibus, summi illius ætheris instar esse creditur, cuius motu cæterarum virtutum quasi stellarum perpetuæ conuersiones, per fixas honestatis leges glorioſissimè decurrunt.

Fuit autem hæc virtus in Chrysostomo non obscura, cuius animus perpetua rerum diuinarum contemplatione quasi catenis aureis religatus, hærebat origini suæ Deo, & nullum habebat cum terris commercium, nisi quod aut huius mortalitatis necessitas extorquebat, aut regina virtutum factorumque omnium caritas præcipiebat. Mentem quippe quasi purissimi nitoris speculum nullis rerum humanarum sordibus infuscatum æterno numini prætendebat, vt eius radijs colluſtratus, quòd è cœli duxisset contubernio, hoc cumulata quadam mensura spargeret in terras. Quamobrem eo ipso tempore, ea ætate, qua iuuenes calcato virtutis fœdere præferoces per medias voluptates indomitis permotionibus veluti quadrigis inuehuntur, is vt vitam summarum artium præsidijs, contra vim impotentis adolescentiæ muniret, non se ijs quibus frui poterat delicijs addixit, sed intra monasterij septa concluſus, in hac fragili corporis argilla cœpit Angelorum vitam, cœlesteſque delicias meditari.

Totus nempe erat in vigilijs, totus in orationibus, totus in maximarum rerum commentatione, hinc illa lux, illa sapientia, ille ardor concionum, illę lachrymæ, quas vbertim hominum flagitia deplorans effundebat. Præterea quod ad sancti viri pietatem indicandam non mediocriter facit, vt erat in Diuum Paulum ardentissima quadam caritate, eius effigiem in eo ipso loco habebat, vbi sancti corpusculũ cõtinuis laboribus, atque vigilijs cõfectum (fuit enim somni inter cæteros parcissimus) quiscere solebat. In hanc ille imaginem, cum Pauli epistolas perlegeret, oculis atque animo defixus, quasi ipsum viuum, atque spirantem intueretur consulebat, alloquebatur, orabat, exosculabatur. Quanti autem orationis studium fecerit, & quo animi ardore in cæteros propagari voluerit, testantur ea quæ posteris reliquit conscripta de orando Deo monumenta.

Act. Apostol hom. 44. D. Pauli imago.

Damasc. orat. 1. de imaginibus. Baron. an. 407. 14.

baptismum accepit, numquam omnino iurarit, aut aliquem iurare compulerit, aut mentitus sit, aut cuipiam maledixerit, aut scurrilia locutus fuerit, aut iocos admiserit. *Moschus in prat. Spirit. c. 191.*

CHRYSOSTOMI TEMPERANTIA, & frugalitas.

CAP. XXII.

ALebat hanc orationem insignis victus frugalitas, quam ille tota vita excoluit, vt quæ grauissimorum studiorum comes esset perpetua, magnumque conferret ad contemplationem adiumẽtum, sic enim se res habet, vt scripsit, S. Nilus, *Sobrij mens vt stella sereno cælo fulget clarius*. Contra qui culinæ nidore, gulæque vaporibus obsessus tenetur animus, quid potest sua natura dignum, quid splendidum commentari? Faciebat hæc cibi parsimonia, vt non lubenter conuiuijs interesset, sed cum leuissimo cibo naturæ satisfeciisset necessitati, in suam se iucundissimam illam mentis sol tudinem totus abdebat. Quamobrem illi qui eius innocentiam furiosissimis maledictis consciderunt, accusatores inter cætera criminationum capita, illud non omisere *Quod hospitalitatem deserat solus studens comedere.*

Vide Baro. 407. Cassiodorus hoc ipsum stomachi debilitati à plerisque ascriptum commemorat, de quo etiam valetudinis incommodo queritur epistol. 6 ad Olympiadem.

Ab ipsis mortis ianuis reuocatus hæc ad te scribo. (Deinde) Hyems enim grauior, quam solebat exorta, grauiorem quoque nobis stomachi hyemem inuexit: nihiloque meliùs, ac commodiùs, quàm qui mortem obierunt, imo etiam grauiùs hos duos menses confeci: Hactenus enim lucis huius vsura fruebar, vt malorum quibus vndique afficiebar sensu afficerer.

Quo autem odio prosequeretur intemperantiam, testantur eius homiliæ contra luxum, ebrietatem, & crapulam acerrimo stylo conscriptæ, quin frequenter monebat. *Gulæ terminum præfigendum esse, naturæ parsimoniam.*

Homil. 13. ad Philip. Palladius qui eius vitam per dialogum conscripsit, hæc de eius victu inseruit. Ipse solus edebat, vt ex parte noui, ob istiusmodi causas. Primò quidem ob calorem capitis abstemius erat; nisi quod in æstu, eo quod Diarrhodon appellatur, vtebatur. (Est autem διάῤῥοδον vini species ex rosis compositi) Secũdò quoniam infirmitatis cuiusdam gratia, eius ordinem desiderabat, adeo vt sæpius quæ fuerant parata ingrata viderentur, & quæ non aderant inquiri oporteret. Deinde plerumque cibi oblitus ad vesperam vsque ieiunabat, partim occupatus Ecclesiasticis curis, partim spiritualibus intelligendis abstractus. Contendebat enim, vt eum nihil sacrarum literarum præteriret.

Ioann. Tanta autem fuit vitæ puritate, vt ex quo

CHRYSOSTOMI PRVDENTIA, & de concionatoribus iudicia.

CAP. XXIII.

VErum licet permultæ, eęque splendidæ virtutes non parùm in eo obtinẽt commendationis, vna tamen inter cęteras elucet prudentia, cuius præsidio illæ, quas instar micantium siderum collucere videmus, omnes honestatis diuitiæ reguntur, instruuntur, & summa quadam suauitate dispensantur.

Includus varijs famulatur spiritus astris,
Inque suum certis motibus vrget opus.

Quantus autem huius virtutis vigor fuerit in sancto Chrysostomo testantur, & ea quæ de concionatorum virtutibus non minus magnificè, quàm fructuosè multis in locis inculcat.

Homi. 9. in 2. ad Timoth. Homi. 3. in 1. ad Corinth. Hom. 38. ad popul. & hom. 30. in Acta. Hom. 33. in Cor. Hom. in Psal. 115. Hom. 9. ad popul. Antioc. Hom 67. ad popul. Antioc. Hom. 30. ad popul. ad Gal. 6. Hom. 6. ad Eph. 16. ad populum Antioch. Hom. 17. ad popul. Antioc. De formula dicendi optima ho. in Psal. 115. Hom. 3. ad Tit.

Tria censebat esse sacri oratoris officia præcipua, arguere errantes, obsecrare iustos, increpare sceleratos.

Vitam rectam optimum syllogismum.

Concionatores qui humiliter assentarentur, aut iucunda cuique loquerentur, dicebat esse cytharœdos potius quam concionatores, eosque miseros, infœlices, & proditores appellare, non verebatur.

Sentiebat monendos esse cum caritate errantes, quippe, vt aiebat, Magnus Doctor est caritas.

Laboriosum esse oportere concionatorem, & sedulum, tamquam Christi Apiculam.

Eumdem scisitari oportere de moribus populi, non ex curiositate, sed ex salutis prouisione.

Temerarium esse qui se periculis frustra ingereret, cum nulla caussa, aut necessitas postularet, si vero de Dei gloria, pietate, & vtilitate hominum ageretur, tanta facilitate corpus exuendum, quanta vestimentum, cum in lectum quis se confert.

Cauendam sacro Oratori in carpendis vitijs iracundiam, sed quod olim Phinees fecit, iugulãdum, & non irascendum. Hoc est, scelera Verbi diuini gladio sine vlla vitiosa animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu suam explere videatur cupiditatem.

Inter concionandum personas nominatim non esse perstringendas, sanare enim oportet errantes, non efferare.

Maiorem concionis partem moribus rectè impendi.

Tria ad ciuitatis perfectionem esse necessaria, pietatem ciuium, misericordiam in pauperes, nouitatum detestationem.

Ecclesiastæ balbutiendum sæpè cum populo quo sit fructuosior.

Eumdem

Hom. 6. 2. in Timoth. *Eundem oportere summa patientia esse praeditum, & tranquillo animo more piscatorum expectare, donec pisces se in rete inuant.*

Hom. 8 in 2. ad Timoth. *Caueat omnino concionator à vanitate, & delicijs, duobus scopulis in illo concionum freto vehementer periculosis. Studeat tamen valetudini, quo suo ministerio defungi alacrius possit.*

27. in 1. Corinth. *Nec facilem, nec omnino duram aurem habeat ad ea quæ deferuntur crimina.*

CHRYSOSTOMI HVMILITAS.

CAPVT XXIV.

NItebantur autem eximiæ virtutes insignis modestiæ, demissionisque radicibus, quam à puero vehementer adamauit, nam cum parentes pro suæ nobilitatis splendore eum lauto quodam seruitio stipatum vellent scholas frequentare, totam illam humanarum rerum pompam modestissimus adolescens repudiauit, & vix eò adductus est vt vno duntaxat famulo vteretur. Cumque magnum illud ingenium quod supra ætatem se efferebat, non possent homines non admirari, crebrisque gratulationibus prosequi, oblatos sibi etiam tum in hoc primo ætatis limine magnos à scholarum moderatoribus honores ferre non poterat; sed grauatè adeo sustinebat, si qui modo comiter abijci non possent, vt eum facile intelligeres onera, non honores gerere. Quamobrem eo tempore quo de ingenij claritate, præstantissimaque eloquentia spes omnium maximæ adblandiebantur, se in solitudines proripuit, vt humanam gloriam forti animo calcatam subigeret. Quanto vero hominum conatu ex ea vitæ quam elegerat tranquillitate ad sacerdotia, curasque ecclesiasticas sit prouectus, nemo nescit. In amplissima vero dignitate collocatus ita se gessit, vt, *Non suæ segenæ immolare*, quod vetatur in sacris; sed contentissimo quodam animi ardore in Dei gloriam niti videretur. *Habacuc 1. 16.* Itaque plausus & acclamationes oderat, humanas laudes respuebat; Nullum illi acroama durius quàm diserti laudatoris oratio, nihil modestis auribus grauius quàm assentario videbatur. Contra acerbam exilij ignominiam, angores animi, corporis iam ætate & morbis confecti cruciatus suas existimabat delicias, & hęc quidem magno conscientiæ theatro contentus patientissimè deuorabat, vt nec vellet in publicum si posset affluere constantiæ famam. Nam & in epistola ad Olympiadem ait, se in suis ærumnis volitare, & exultare, quasi ingentes nactus esset diuitias, tum præcipit, vt hæc cõtineat, nec cuiquam enunciet, imò etiam eorum ora qui hæc narrabunt comprimat. *Vide epi. 14. ad Olymp.*

EIVSDEM CONSTANTIA, & grauitas.

CAP. XXV.

VErùm, vt cum de rebus ipsius ageretur, nihil erat humilius, sic vbi Dei caussa & religio suadebat, nihil erat altius, nihil constantius. Equidem miror hominem inter hæc aulæ fulgura & coruscationes, inter excussam vim procellarum, inter iactus fulminum, iam ictum, iam fumantem, iam nefarijs illis tædis in sanctissimum caput iniectis ardẽtem, omnes scelerum machinationes, & omnes imperiorum fastus, veluti ruentis in se cœli pondus ineluctabili quodam vigore spiritus excipere.

Quis enim non suscipiat primùm magni illius Ioannis cum Gaina congressum. Venit homo Arianus Constantinopolin Arcadij Imperatoris tumens amicitia, magnum aliquid anhelans, adumbrata bellicarum rerum gloria circumfluens, ingenti aulicorum satellitio, & Arianis clientibus quasi canum gregibus vndique succinctus. Et ne quid ad singularem malitiam deesset, quæsitam scelere potentiam larua quadam sanctitatis, & quietis publicæ velare nititur. Templum Arianis postulat, nutat Imperator, angitur, quo se vertat nescit, paternæ quippe pietatis non pressa ad exigui temporis recordationem, sed ad omnium sæculorum memoriam inusta recurrebant vestigia: Cõtra vero terrebant potentissimi hominis artes, qui si repulsam ambitioso stomacho minus concoqueret, verendum erat ne summam auctoritatem, quasi arcum intentum in Imperatorem verteret, & res imperij iam concussi, non mediocriter attereret: Accersitur Chrysostomus illeantea contemptus, & pannosus Anachoreta, prodit in medium, congreditur, pugnat, reprimit furorem, frangit audaciam, arrogantissimum hominem quasi puerum virga compescit. Tùm fremente inuidia, exultante nostra religione, fauentè cœlo, bonis omnibus plaudentibus, hæreticorum petitioni securim injcit, & Ducem numeroso militum satellitio terribilem, in ea ipsa vrbe, in qua iam sibi pene sedem moliebatur imperij, vagum, contemptum, eiectum, basilicæ, atque adeo sacrarum religionum immunem, irrisum, extorrem facit. Tanta est, & tam efficax inermis sacerdotis pro Deo armata constantia. *Vide Theod. l. 5. c. 32. Baro. an. 400. 42.*

Quid deinde, quomodo flagitiosos primariorum hominum mores, & quomodo effusam cleri licentiam, quomodo funestissimas ex veteri illa immanitate oppressorum *Harpyas*, à quibus tenuis plebeculæ sanguis innocentissimus exsugebatur, fuerit insectatus,

quàm acer, quàm velox, quàm animosus illis obstiterit, quis ignorat? Sed quia palmarium obtinet constantiæ, celebris illa cum Augusta concertatio, lubenter cætera prætereo. Coniux Arcadij Eudoxia mulier, & sexu ipso, & supra sexum arrogans, ingenio sæua, ira effrænata, auaritia insatiabilis, Imperij præterea auctoritate quasi funestissimo telo in omnes bonos armata.

Zosim. l. 5. eam describit.

Socrat. l. 6. c. 16. Zos. l. 8. 20. Baron. ad an. 404 3.

Primùm Eunuchorum, & mulierculârum septa famulitio, deinde furiosorum satellitum, & quod miserius est pudendorum Episcoporũ seruilibus adiuta ministerijs Chrysostomum aggreditur, nec iam Callitropes vineã, & pauperum prædiola deuorat animo, sed in ipsas aras, & æterni numinis honorem iniurioſa, statuam illam argẽteam luctuosissimæ tragœdiæ, & acerbissimorum dolorum fontem, non longè à tremẽdis Dei altaribus dedicat.

Hic hominum concursus, hic plausus & clamores, hic saltatorum & histrionum spectacula, hic semimortuæ profanæ gentilitatis reliquiæ excitantur. Quid faciat Chrysostomus? assentetur? præmium est assentationi propositum amplissimum sane sacerdotium: cõtra si reluctetur, non est tam ignarus rerum atque insolens, vt non videat impotentissimæ mulieris furias omnes esse excipiendas, & aut vitam extorrem subeundam, aut mortem forti animo oppetendam. Sed tacere non poterat quem humana maior de cœlo vis animabat, obsistit, arguit, increpat, Augustam Ecclesiæ aditu prohibet, non illum diadematis fulgor perstrinxit, non satellitum minæ terruerunt, non inflexerunt amicorum lachrymæ, non concursantium aduersus se Episcoporum fremitus infregerunt, non mouerunt iniquissima in insontis caput coniurata toties concilia, non exilia, non solitudines, non arma, non cruciatus, Archiepiscopum de illo altissimo constantiæ gradu deiecere, omnes suo corpore excepit in se coniectas volitantium quasi furiarum faces, omnia vidit, omnia pertulit, omnium telis vnum caput opposuit, vt si posset concitatum in Ecclesiam incendium suo cruore restingueret.

A

B

C

D

E

EIVSDEM ZELVS.

CAP. XXVI.

ERAT porrò beatissimi viri pectori fax quædam diuini amoris infixa, quæ noctes diesque nouis ignium succrescens alimentis, suas vndique terrarum flammas ven-

Caritas.

tilabat. Amor scilicet ille est, quo tamquam spirabili natura viuunt Angeli, quo sancti inardescunt, quo quicquid est putiorum in terris mentium validissimè sauciatur. Atque vt cœlum pro igne solem habet reliquorum moderatorem luminum, fontem lucis, fomitemque ardoris sempiterni: Hic verò mundus inferior nactus est illud elementum aëre superius, cuius inter cætera potentissimus est dominatus. Sic is qui à nobis videri non potest, intelligi tamen potest, mentium quidam à concretione corporis secretarum mundus, pro Sole & igne, pro flammis & radijs vnum Amorem sortitus est purum, velocem æthereum, synceram quamdam diuinitatis portionem, cuius beneficio mortales penè in ipsam Dei naturam transfunduntur.

Hoc amore deflagrabat Chrysostomus, qui commodatus videbatur, non datus his terris, vt in animos hominum eas quas ipse è cœlo hauserat faces, perpetuo quodã motu spargeret. Quamobrem tamdiu hîc arsit, quamdiu vixit, & quoad licuit, instar purissimi sideris creditum sibi orbem lustrauit, dedit obscuris lucem, ægris medicinam, miseris solatium, fastiditis gratiam, omnibus ornamentum, atque naturam.

Et certè mirum est quo pacto vir ille curis animi, corporisque laboribus confectus, hoc sedis triennio tanta gesserit, quanta vix crederet posteritas, nisi incorrupta historiarum fides testaretur.

Fuerunt illi tam breui annorum curriculo, aduersus hæreticos Catholicosque Episcopos, tyrannos, barbaros, ipsam demum Eudoxiam, quæ omnes immanitate superauit, crebra, & formidolosa certamina: Is tamen inter tot rerum asperitates, quæ fortissimi cuiusque animum frangere, atque industriam debilitare potuissent, non modo non elanguit, sed alacriùs etiam suorum laborum cursus incitauit, & quæcumque ab optimo, ac vigilantissimo Episcopo erant expectanda hæc summa fide, incredibili constantia, fructu etiam copioso suo gregi præstitit. Quanto autem amore hunc diligeret, eiusque saluti prospectum cuperet, testantur etiam illæ voces ex homilia quadragesima quarta in Acta Apostolorum.

Iam (inquit) Dei gratiâ nobis tertius in hoc munere exactus est annus. Per triduum, vt scitis, sæpe etiam per septem dierum spatium hortamur, monemus, reprehendimus, increpamus, lachrymas fundimus, quas malo tamen ne quis in deteriorem partem capiat, meæ solitudini quam pulpito credere. Iam eò sum adductus, vt propè mihi de mea salute desperandum sit, quoi sum? quia dum me vobis impendo, dum res vestras deploro, dum totus vobis seruio, fit, vt nec mea lugeam, nec planè curem; si vos obtemperatis, præ lætitia dolores & cruciatus meos non sentio, sin minus; etiam is qui inde redundat dolor, mearum miseriarum sensum obtundit.

Et in

ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ζωή.

Et in sermone, antequam iret in exilium, A ista sunt ardentissimi affectus. Vos mihi Patres quo pacto possim omnium vestrum obliuisci? Vos mihi vita, vos mihi splendor nominis, vos gloriæ patrimonium. Et ego vestri caussa paratus sum, vt millies macter, nec vllam existimo hinc me exhibere gratiam, quando sic demum debito munere perfungar.

Quantum autem rerum hoc amoris perpetuo deflagrantis ardore gesserit, eius acta declarant.

Marcus Diacon. in actis Porphyr. Baron. ano. 400 Theod. l. 5. c. 30.

Huius suasu Arcadius Imperator, cum intellexisset complures suorum, vel in aula B militantium, vel magistratibus fungentium, esse hæreticos, & speciem duntaxat prætulisse Catholicorum, eosdem magistratibus pulsos, pecuniaque multatis penitus repudiauit. Huis opera Scythæ Arianis erroribus irretiti, postquam eum per interpretem verba facientem audiuere, reiectis erroribus in Ecclesiæ Catholicæ sinum confluxere. Huius industria Nomades mitioribus ingenijs imbuti, sanctissimas religiones à viris Apostolicis, quos in illam regionem Chrysostomus delegauit susceperunt. Huius studio Marcionitarum C hæresis nondum in fomite præfocata, sed pestiferas ventilans flammas, Imperatoris edicto compressa est. Huius studio monachi in Phœniciam, non sine diplomatibus Imperatoris ad demolienda idolorum fana, cum operis quibus mercedem Chry-

Theod. l. 5. c. 29. sostomus lectissimarum Matronarum sumptibus procurauit, missi sunt. Et ne quid vacaret eius caritas incredibilis, quæ numquam solet feriari, ipse inter sui exilij acerbissimos sanè dolores, captiuos ex Isauris barbaris redimebat, suisque restituebat D sedibus, tum egenti turbæ corrogatis quibus poterat pecunijs humanarum solatia miseriarum suppeditabat.

omnium maximus, testatur eiusdem epistola ad Ioannem, quæ apud Isidorum quoque legitur his ferme verbis.

Cùm pulchram illam tuam, & elegantem orationem accepissem, viris quibusdam, qui & ipsi sunt orationum opifices, atque architecti eam legi, quorum nullus omnino fuit, qui non gaudio subsiliret, & acclamaret, & ea omnia faceret, quæ homines admiratione perculsi, & quasi attoniti facere solent. Ego igitur eo nomine vehementer lætor, quod ad forensem operam in qua arte specimen edis ingenij, demonstratiuum quoque dicendi genus adiunxeris. Atque & te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas, & item eos qui talem suarum laudum præconem nacti sunt. Patrem scilicet qui imperium dedit, & filios qui acceperunt. Baronius hanc orationem tantopere laudatam à Libanio, scriptam putat à Chrysostomo in laudem Valentiniani senioris, & eius filiorum Gratiani, atque Valentiniani, quo tempore Ioannes annum ferme ætatis vigesimum primum agebat.

Et primæ quidem illæ visæ sunt surgentis veluti ingenij faces, at postquam clarissima indoles cœlestis sapientiæ nobilitata est instrumento, ea dixit, & scripsit quæ cum singulari admiratione memoria sæculorum intuebitur. Quis enim fœcunditatem illam ingenij vehementer non miretur, cum Nicephorum Callistum audiat prædicantem, se mille Chrysostomi libros legisse, & Suidam asserentem eumdem tot exarasse volumina, vt percenseri numerus facile non possit.

De eius stylo Anianus videtur præclare *Anianus ad Horõtium Episcopum vixit an. 400. vide de Sigebertum.* iudicasse cum dixit. Chrysostomus illud quasi peculiare custodit, ac proprium, quod cum semper sollicitus sit, semper vigilans, & noxij stuporis inimicus, nusquam tamen eius oratio in pompam eleuatur dicentis, sed tota ad vtilitatem aptatur audientis. Est enim stylus ipse Ecclesiæ auribus accommodatus, priscum illud, sed eruditum dicendi genus exprimens, medius, æqualis, maturus, pudicus, alienus ab omni iniuriæ culpa, pompaque luxuriæ, non squallidus quidem, nec tamen floridus, non impolitus, sed neque nimia subtilitate limatus, non asperitate horridus, nec tamen amœnitate lasciuus, maximam vbique copiam, admirabilemque indicans facultatem, nusquam tamen ambitionem. Eò fit vt eum magis simplex lector intelligat, & laudet disertus. Denique & S. Basilij admirabilem illam curam loquendi, & plausibilem Antiochi pompam, & sublimem illum Gregorij cothurnum facile intelligas, hac Ioannis mediocritate superata.

Hæc ille appositè quidem & verè, hanc enim dicendi rationem præcipuè consectatus est Chrysostomus, quamquam si propiùs rem considerare velimus, nullum pro-

EIVS INGENIVM, & facundia.

CAP. XXVII.

Ius ingenium statim atque perspectum est placuit, & di- E gna visa sunt opera, quæ in arce eloquentiæ ponerentur. Isidorus Pelusiota in epistola ad Ophelium, commendat in Chrysostomo linguæ facundiam, sententiarum pulchritudinem, argumentorum densitatem, quæ in ipso etiam adolescente doctissimos viros ait ad stuporem vsque demiratos.

Quanti verò Chrysostomi eloquentiam fecerit Libanius, ea tempestate sophistarum

fecto inueniemus genus eloquentiæ, nullam elocutionis virtutem, in qua non sit eximiè versatus, quod lubet aliquot eius exemplis comprobare.

CHRYSOSTOMI GRAVITAS in dicendo.

Cap. XXVIII.

ELVMEN illud beatæ orationis Chysostomo semper magis cordi fuit, quàm in concisto dicendi genere contorta sententiarum grauitas: neque tamen omnino hac eloquentiæ forma caruit, sed cum apud Principes viros agendum fuit, in ponderosam sententiarum densitatem orationem collegit. Talia sunt quæ contra Cainam fertur ingenti animo dixisse. Erras Caina si amicitiam Imperatoris in tuæ impietatis satellitium conuertis. Non licet Imperatori facere quod petis, non licet ei qui pietatem colere instituat contra sanctissimas religiones aliquid moliri. Templum tibi in vrbe dari postulas? En tibi apertum est, ingredere, preces funde, nemo prohibet.

Expressa ex ijs quæ Theod. habet l. 5. c. 32.

Sed alterius es sectæ, (inquis) & æde sacra tibi opus est, in qua cum tuo comitatu rebus diuinis operetis. Quo nomine hoc requiris? Maiora sunt ea scilicet quæ pro imperio, militiæ gessisti, quàm quibus tantillum gratiæ denegetur. Tu igitur nihil te præmiorum putas dignum his rebus gestis accepisse? Vnde hæc Ducis dignitas? vnde nomen Consulatus? Nihil dico insultandi caussa, sed tamen modestiæ tuæ est cogitare quis nunc sis, quis olim fueris; quæ antea tibi egestas, quæ nunc rerum omnium abundantia, & vt paucis dicam, quo nunc cultu incedas, & quibus antea vestimentis indutus Istrum traieceris. Si tuorum officiorum meministi, tot vero beneficiorum es obitus, ingratus es.

Hæc planè sapiunt mentem excelsam grauissimisque cogitationibus exaggeratam, nec minus habent παῤῥησίας, & grauitatis, quæ apud ipsum Imperatorem dixit contra Arianos.

Metaphr. in vita Chrys. Baron. an. 400. 89.

Dic (amabo) *Imperator, si quis huic pulcherrimæ coronæ, quam geris in capite quosdam abiectos, & obscuros lapides inter clarissimam gemmarum lucem inseruisset, videretur hoc tibi esse tolerandum?* Cumque animos hac petitione suspensos tenuisset, ipsumque haberet Augustum dictis annuentem; tùm assumpsit.

Tu verò non existimas Deum iratsci, si in hac ciuitate, in hoc Imperij & gloriæ domicilio, in-

ter hunc syncerum bonorum cœtum, tamdiu pateris corruptam, & depositam partem residere? quo sane dicto tanta efficacitate in ipsius Imperatoris pectus penetrauit, vt Arianos imprimis nobiles vrbe expelleret.

MAIESTAS ELOQVENtiæ in Chrysostomo.

Cap. XXIX.

SOLET nonnumquam in *Typus d* argumentis speciosis versa- *incõpre-* ri, & in ijs remissa tantisper *hensib.* contẽtione sermonis, quem *Dei nat.* λόγον ἀγωνιστικὸν vocat plenius *ad popul* se diffundere. Tales sunt sermones de incomprehensibili Dei natura, in quibus se ait cœlestes choræas duxisse, quasi in florentissimi prati amœnitate, ὥσπερ ἐν λειμῶνι τινὶ τῶν χαρίτων. Nec immeritò, fertur *Oration.* enim, & volat, & longè supra populares *2. aduers.* sermones erigitur, dum agit de illa *συγκατα-* *Iudæos.* βάσει, & de natura Angelorum, eorumque cognitione: hæc maximè Dionysium sapiunt.

Εἰδὼς κἀκεῖ καὶ ἐνταῦθα συγκατάβασιν, ἀλλ' ὁμῶς, καὶ ἀυτὰ αἱ δυνάμεις κατὰ πίστιν ἑαυτὰς τοῖς πέπλοις, δι' ὧν ἔπεσχον, ἃ διὰ τοῦτο, καί τοι σοφώτατα, καὶ γνωστικώτατα, καὶ καθαρώτατα, quamquam de illa *συγκαταβάσει*, prudenter mens Chrysostomi intelligenda est, ne quid subsit erroris. Sed non hic interpretandi locus, hæc obiter perstringimus. *Serm. 3. de incom. preh. Dei nat.*

Elucet præterea eius maiestas in narratione, & hypotyposi splendidarum historiarum ex biblijs, quales sunt de miraculis in Ægypto, supplicio trium puerorum, & similibus, sic enim ille oratione, quod nemo læditur, nisi à seipso, quæ quia Græcè longiora sunt Latinè subijcio.

Διατέμνε τὴν φλόγα νεφέλη.

Disterminabat enim flammam nubes vndique impendens, & omnibus illis populis gestatoriæ domus instar erat. Neque verò noctu face indigebant, quæ tenebras discuteret, sed erat eis columna ignis, fons stupendæ lucis in duplicem vsum, tum vt luceret, tum vt iter dirigeret. Neque enim lucida duntaxat erat, verùm etiam omni viæ duce certius infinitum illum populum per saxa, & solitudines ducebat. Ibant non terra solùm, sed etiam mari quasi terrâ. Ausi sunt transcendere fines naturæ, cum sæuum pelagus pedibus peragrarent, quasi per firmam petram iter facerent. Cumque illis subsstratum esset elementum illud, solidam terram, campos-

que

posque supinos, & agros imitabatur: cum verò hostes excepisset, tum maris vices exequebatur: Illis quippe fuit vehiculum, hostibus ipsorum sepulchrum, illos summa cum facilitate transmisit, hos maxima cum vehementia submersit. Qui fuerat hactenus sine lege aquarum impetus, virorum ratione præditorum atque prudentissimorum ordinem, & obsequium præ se ferebat, cum iam custodis, iam carnificis vicem obtineret, vnoque die contraria repente præstaret.

Quid commemorem petras quæ fluuios effuderunt aquarum? quid nubes volucrum, quæ corporum multitudine terram texerũt? Quid miracula patrata in Ægypto? quid prodigia quæ cõtigerunt in solitudine? quid trophæa, & incruentas victorias? Tanquam enim choreas ducerent, non bellum gererent, ita aduersos domuerunt ac dominos quidem suos sine armis superarunt; qui verò extra Ægyptum cum ipsis pugnarunt, eos tubis canendo psallendoque vicerunt: & totum illud spectaculum chorea potius erat, quàm bellum, initiatio magis quàm pugna.

Et de fornace Babylonica.

In tract. quod nemo ladi-tur, nisi à ipso. Quid verò illorum trium puerorum, dic mihi, virtuti superfusa tot mala offecerunt? an non adhuc adolescẽtes, & admodum quidem teneri, immatura ætate graue illud subiere supplicium, & diuturnam captiuitatem, à patria, domo, templo, altari, sacrificijs, liberis, ab ipso quoque Psalmorum cantu. Non enim illi domo duntaxat eam ob causam arcebantur, sed multa quoque diuini cultus interdicebantur genera. An non barbarorum manibus dediti sunt, lupis potiùs, quàm hominibus, & quod est grauissimum, in tam longè dissitas, ac barbaras abducti terrarum oras, in seruitutem grauissimam, non magistrum habebant, non Prophetam, non Principem? *Non enim est*, inquit, *Princeps, neque Propheta, neque dux, neque locus sacrificandi coram te, & inueniendi misericordiam.* Quin etiam in domum regiam, tanquam in scopulum, ac præcipitium, & pelagus saxis petrisque sub aqua latentibus refertum, introducti sunt, sine gubernatore, sine proreta, sine nautis, sine velis sæuum illud mare nauigare coacti, atque in aula regia, tanquam in carcere inclusi. Cum enim philosophari nossent diuinitus, rebus humanis, & omni vanitatis fastu superiores, accessionem malorum, etiam illam commorationem esse existimabant: Si enim foris fuissent, & in domo priuata, maioris libertatis spes affulsisset; at verò introducti in illum carcerem (carcere namque omnem illam splendoris, & magnificentiæ speciem, & præcipitijs scopulisque nihil censebant esse meliorem) continuò grauem difficultatem sustinere. Rex enim eos suæ illius Sybariticę impuræque, & prophanæ mensæ iussit esse participes, id quod eis interdictum erat, & morte grauius vide-

Simplissimo à persona. Ire, exilij gratia.

ἱρὰων χρεῶν, ἢ συνόδων. Periculi magnitudo.

Commorationis quæstio.

Carcer.

batur: ac soli velut agni in medio tot luporum erant inclusi. Necesse erat aut fame tabescere (imò verò ad mortem rapi) aut prohibitos cibos degustare. Quid ergo faciunt iuuenes, orphani, captiui peregrini, serui illorum qui hæc imperabant? Non existimarunt necessitatem sibi ad defensionem sufficere, neque tyrannidem eius, penes quem summum erat imperium: sed omnia moliuntur, vt peccatum effugiant, omni licet ex parte deserti. Neque enim pecunijs persuadere poterant, vt potè captiui: non amicitia, & familiaritate, vt potè peregrini: non potentia superare, vt potè serui: non multitudine vincere, vt potè tres tantùm.

Suspendit animes. Plena majestatis amplificatio.

Per subiectionẽ.

Accedunt igitur ad Eunuchum, qui eam potestatem obtinebat, eique verbis quod cupiunt persuadent, hominem timidum, deque salute sua sollicitum, & metu mortis penè exanimatum: *Timeo enim ego*, inquit, *dominum meum Regem, ne quando videat vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentulis coætaneis vestris, & condemnetis caput meum Regi:* Eo t more liberant, vt daret ipsis eam quam petebant gratiam. Ac postquam omne officium fecissent, Deus quoque deinceps fecit suum. Neque enim solius Dei erat præclarum illud facinus in his, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, sed exordia proficiscebantur ab illorum animo, quem cùm præstitissent generosum ac fortem, Dei fauorem sibi conciliarunt, & ad finem, quod moliebantur, perduxerunt.

Vides, qui se ipse non lædit, ei neminem alium detrimento esse? Ecce enim nec iuuentus, neque captiuitas, neque orbitas, neque exilium, nec solitudo, & destitutio eorum, qui ab ipsis starent, nec mandatum graue, nec magnus mortis timor, qui eunuchi oppresserat animum, nec paupertas, nec paucitas, non denique quòd in medio barbarorum essent, non quòd hostes haberent dominos, non quòd in ipsius Regis manus essent traditi, neque cognatorum omnium absentia, neque Sacerdotum, & Prophetarum & aliorum, qui curam ipsorum gerebãt alienatio, nec libationum, & sacrificiorum cessatio, neque templi & Psalmorum ereptio, neque quidquam horum eis nocuit; sed tum maiori gloria fuerunt, quàm cum ijs rebus in patria sua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, insigni corona redimiti, lege in aliena quoque regione seruata, conculcato tyranni mandato, victo dæmonis terrore, neque vllo vlla ex parte damno affecti, quasi domi sederent, & omnibus illis fruerentur, opere ita liberè perfecto, ad alios rursus agones sunt vocati.

συναθροισμὸς. seu repetitio, per frequentationem.

Iterum erant ijdem, & certamen priore difficilius ipsis proponebatur, caminus incendebatur, barbaricus aduersus eos exercitus cum Rege instruebatur, velut in acie, tota Persica potentia incitabatur, omnia ad

Secundus Agon supplicij.

vim, ac fraudem, ac vim ipſis afferendam comparabantur; diuerſa cautionum genera, variæ ſuppliciorum formæ, minæ aſpectus omni ex parte terribilis, & verba aſpectu terribiliora: ſed tamen quoniam ſemetipſi non prodiderunt, ſed omnem ſuam operam contulerunt, nihil vnquam damni acceperunt: qui etiam coronis quàm priores fuerant, illuſtrioribus redimiti ſunt. Vinxit enim eos Nabuchodonoſor, & in caminum coniecit, non tamen damno, quin potius etiam commodo affecit, & illuſtriores reddidit. Cumque nec templum (iterum enim eadem dicam) neque altare, non patriam, non ſacerdotes, non Prophetas haberent, in aliena, & barbara regione, in medio camini, totiuſque illius exercitus, Rege harum rerum authore ſpectante, ſplendidum ſtatuerunt trophæum, & inſignem reportarunt victoriam, quam omnium ſæculorum memoria celebrabit.

Vides idem ter per commoratione repetitum, quod in illa amplificatione facere licet.

VEHEMENTIA CHRYSOSTOMI.

CAPVT XXX.

Vehemētia mut. orat. 1. in Iude. Fiſt. & funda.

PRæclare omnino Chryſoſtomus oratione 2. aduerſus Iudæos comparat concionatores cum paſtoribus fiſtula ſimul, & funda inſtructis. Itaque quamdiu nóxiæ belluæ nihil afferunt moleſtiarum ſub ilicem, aut populum ſtrati, fiſtula canunt, ſinuntque oues libere, & pro ſuo arbitratu paſcere: Verùm ſimulatque ſenſerint alicunde luporum incurſionem imminere, mox abiecta fiſtula fundam arripiunt, & omiſſo calamo fuſtibus & ſaxis obarmant ſeſe, proque tepidis conſiſtentes, magno emiſſo iubilo, ingentique vlulatu vociferantes, frequenter ipſo clamore feram priuſquam irrumpat abigunt.

Hoc ipſe ſæpiſſime præſtat, modo enim ad piorum ſolatium, & cœleſtis lætitiæ fructum, ſuauiſſimis affluit orationis lenimẽtis, modo in hominum flagitia, & errores, acu-

Hom. 24 in epiſt. ad Rom.

leos potentiſſimos exerit. Plenus eſt iſtis exemplis, nec diu nobis in profluente quærenda eſt aqua, vide quo ſpiritu in adulteros hæc dicat.

A malis conuiuijs malæ vobis libidines, hinc laſciuiæ, hinc vxores contemptæ, hinc ſcorta in pretio, hinc domorum euerſiones, hinc ſeorſum, ac deorſum voluuntur omnia.

Deinde.

Puro ac illimi fonte relicto ad cloacarum cœnum curritis. Cœnum quippe ſcorti corpus eſſe nemo negarit, vel te ipſum teſtem aduoco, qui in ijs ſordibus es volutatus, tuam conſcientiam appello. Deinde non erubeſcis flagitium, non impurum te, non fœdiſſimo crimine contaminatum vides, *Mox etiam pugnat acrius.*

Quid feminas, quod metere non licet: imo ſi meſſueris multum tibi dedecoris fructus afferet. Nam ſi peperit, tibi dedecus peperit, & puero magnam iniuriam, qui propter te notus, & ignobilis naſcitur. Cui etiam ſi innumeras pecunias reliqueris, adhærebit tamen macula dedecoris tui, & propter te infamis domi, in vrbe infamis, in foro infamis, ſiue ex ſcorto ſit, ſiue ex ancilla futurus eſt. Tibi vero non vides perpetuam quoque inde infamiam creari, quam neque viuus, neque mortuus elues, etenim cum ex iſtius impuri corporis vinculis exceſſeris, manebunt tamen poſt te tuæ turpitudinis monumenta.

Tandem crimen auget à conſequentibus.

Quid igitur & te, & omnia hoc dedecore afficis, quid feminas aruum ſterile, infrugiferum, atque vtinam non ipſum ſuos fructus perimeret. Sed proh dolor! Sæpe ante generationem cædes, ſcortum non permittis, vt ſcortum tantummodo maneat, ſed ex meretrice facis homicidam. Sic ex ebrietate ſcortatio, ex ſcortatione adulterium, ex adulterio cædes, imo quidpiam cæde immanius, quod quo verbo dicam neſcio, ad enorme facinus, portentoſo quodam vocabulo opus eſt. Cædes quod natum eſt occidit, hoc ne naſcatur prohibet. Tu [& quis! & quantus] donum Dei infamia, atque dedecore corrumpis, tu naturæ repugnas legibus, tu generationis promptuarium homicidiorum officinam facis, & mulierem, quæ ad generationem ſobolis data eſt, ad necis artificium inſtruis. Nam *miſera libidinum victima*, vt amatoribus perpetuo ſit accommoda, & amabilis, & plus interim pecuniæ corradat, intrepide facinus aggreditur. Et tu in mulierculam culpam reiicies, tua fraus, tuum ſcelus eſt, tu faces, & flammas in tuum caput congeſſiſti.

Quid dicam ex adulterijs pullulare idololatriam? Multæ ſiquidem vt amentur, incantationes, & libamina, & philtra innumeraque alia machinantur. Mox etiam parantur venena non fornicario vtero, ſed vxori miſeræ, atque innocenti innumeræ ſtruuntur inſidiæ, & Dæmonum inuocationes, & mortuorum incantamenta, & bella quotidiana, & aſſuetæ contentiones, & odium inexpiabile.

Multa habet in hom. argum. de pœnitentia t. 5. t. 1. hom. de Dauid & Saule vehementer inſtituit.

Deinde rem indifferentem etiam mariti ipſi libidinem putant. Hæc oratio planè grandis, plena lacertis, & viribus.

Homilia ſeptima in epiſtolam ad Coloſſenſes acerbè inuehitur in luxum mulierum, quæ ſibi matulas argenteas faciunt, his verbis.

Quid vero mulieres? (pudet quidem, ſed tamen neceſſe eſt dicere) matulas faciunt argenteas; oporteret vos pudere, quæ hæc faciti. Chriſto eſuriente tu ita indulges deliciis, imo vero dementiæ. Quaſnam hæ ſpectant luent pœnas? Deinde rogas, cur latrones, *Le.*

cur

cur parricidæ, cur mala, cum Diabolus, vos A ita agitet, atque diſcerpat?

Nam menſas quidem, & diſcos habere argenteos, ne hoc quidem animo conuenit rectè philoſophanti, ſed totum eſt deliciarum. Immunda autem vaſa facere argentea, nunquid eſt luxus, nunquid inſaniæ, vel ſi quid inſania peius eſt? Scio derideri ab iſtis delicatis hanc orationem meam, ſed dum proſim nihil curo.

Magnam re vera amentiam, magnum furorem procreant diuitiæ, vellent (opinor) ſi fas eſſet, terram eſſe auream, & parietes aureos fortaſſe, & cœlum, & aërem ex auro. B Quis furor, quæ amentia, quæ febris?

luxus non lucrum.

Alius perit frigore, qui factus eſt ad Dei imaginem, & tu matulas argenteas fabricaris. O faſtum, & arrogantiam! quid amplius feciſſet inſanus, ſcilicet tanti facis excrementa, vt ea argento excipias? Scio vos audientes obtorpeſcere, ſed obtorpeſcere debent, quæ hæc faciunt, & viri, qui morbis huiuſmodi deſeruiunt. Eſt enim hoc intemperantia, & crudelitas, & inhumanitas, & feritas, & petulantia.

Quæ Scyllæ, quæ Chimæra, quis Draco, vel potius, quis Dæmon hoc fecit? Quid C prodeſt Chriſtus? quid prodeſt fides, cum toleratur aliquis ex gentibus, imo verò non ex gentibus, ſed ex Dæmonibus? ſi caput non eſt ornandum auro, & margaritis: qui argento vtitur ad tam immundum miniſterium, quam aſſequetur veniam? Non ſufficiunt reliqua, quamuis nec illa ſunt toleranda: Cathedræ, & ſcabella ex argento omnia. Atqui hæc quoque ſunt amentiæ: ſed vbique eſt faſtus ſuperuacaneus, vbique inanis gloria.

Ego vereor, ne ab hac inſania lõgiùs pro- D grediens ſexus muliebris monſtrorum formam ſuſcipiat. Verisimile eſt eas cupere, pilos quoque habere aureos. Aut fateamini vos cò, quod dictum eſt, nihil eſſe affectos, & excitatos, & incidiſſe in cõcupiſcentiam, & niſi pudor retinuiſſet, non recuſaniſſetis.

Nam ſi audetis ea, quæ ſunt his abſurdiora, multo magis exiſtimo eas pilos aureos eſſe deſideraturas, & labra, & ſupercilia, & auro liquefacto totas illini, ſi autẽ non creditis, & exiſtimatis me ridentem dicere, ego narrabo, quod audiui, imò verò nunc quoq; eſt. Rex Perſarum barbam habet auream ex lamellis aureis inſtar pilorum diductis, ſed E iacet tanquam monſtrum. Magna tibi laus Chriſte, qui nos, & ſanos feciſti, & iſtis monſtris liberaſti.

Perſarũ Regis barba aurea.

Animaduerte hîc epicherematum denſitatem, pugnacis animi calorem, & quaſi incuſſam vim grandinis, aſpergit tamen etiam ioniis orationem, quæ ſunt huic argumento percommodæ, inde, nec minus acer eſt, & plus habet γοργότητος.

At homilia de Dauide, & Saule grauiter inuehitur in eos, qui frequẽtant ſpectacula. Non metuis, non expaueſcis, dum oculis, quibus illic lectum eſt, qui eſt in orcheſtra ſpectas, vbi deteſtãdæ adulterij fabulæ agũtur iiſdem hanc ſacram menſam intueris vbi tremenda peraguntur myſteria? Dum iiſdem auribus audis, & ſcortum obſcœne loquens, & Prophetam, Apoſtolumque ad arcana ſacrarum literarum introducentem? Dum eodẽ corde, & lethalia ſumis venena, & hanc hoſtiam ſanctam, ac tremendam?

AVSTERITAS.

CAPVT XXXI.

HAbet quoq; ſæpe multum in carpendis vitiis auſteritatis, vbi nulla lenimenta adhibet, ſed ſtatim vrit, & ſecat, vt violentum morbum violento remedio opprimat. Tale eſt illud ex homilia 7. ad Coloſſenſes.

Ecce ſuadeo, & iubeo, vt & faciei ornamentum, & eiuſmodi vaſa conteras, & des pauperibus, & nunquam in poſterùm inſanias. Qui vult reſiliat, qui vult accuſet, & reprehendat; nullum patior. Quando ſum iudicandus ſtans ad tribunal Chriſti, procul vos ſtatis, & quæ à vobis exiſtit gratia, me reddente factorum rationem.

Procul hæc verba. Caue ne diſcedat, & in hæreſin deficiat, eſt imbecillus te demitte & te ei aliquantiſper accommoda. Quo vſque? ſemel, & bis, & ter, non perpetuò. Ecce rurſus nuncio, & cum beato Paulo teſtor, & & obteſtor, quod ſi rurſus venero nõ parcã.

Quæ eſt hæc mollicies, quæ deliciæ, quæ contumelia. Contumelia enim eſt non deliciæ. Quæ amentia? quæ inſania? Tot pauperes circumſiſtunt Eccleſiam: & tam multos filios habet Eccleſia, & tam diuites, nulli pauperi poteſt opem ferre: Sed alius quidẽ eſurit, alius verò eſt ebrius: alius quidem in argento egerit: alius autem ne panem quidẽ habet, quo veſcatur. Quænam hæc tanta inſania? quænam hæc tanta feritas? Contra Helluones vero agit, non miti quidem brachio homil. 54. ad popul. Anthioc. Nunquid mactandi ſumus, quoniam nos ipſos ſaginamus? Quid lautam vermibus menſam apponis? quid maioré alis ſaniem? quid fœtidos ſudorum fontes reponis? quid ad omnia temetipſum reddis inutilé? Vis oculum acrem ferri? fac corpus robuſtum. Neſcis in *in lyræ fidibus craſſam, & immundam ad* ſuauitatem cantus ineptam eſſe, contra raſam, intenſam eſſe vocalem, & canoram. Quid animam obruis? quid parietem craſſiſſimis ſordibus oblinis? quid fumos, nebulam, & caliginem exhalas?

Gale de reſtatio.

Et homilia ὅτι οὐ μὴ δεῖ τὸν χόλον ἐκπληροῦν auſterè dixit eos, qui indigne communicant iiſdem teneri pœnis aſtrictos, quibus Chriſti carnifices.

Οὔτε ἀτελόητος τὸ σῶμα διαπτύσαι, οὔτε ἀχρεῖον τῷ δεχόμενον τῷ διαβόλῳ, ὁμοίως ἐμπεπηγὸς τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ. & cæt.

Qui Dominicum corpus necarunt, tum qui immunda recipiunt anima, parem iniuriam regio infert vestimento. Discinderunt quidem illud in cruce Iudæi: coinquinat autem is, qui immunda suscipit anima: Itaque licet diuersa peccata sint, tamen æqualis est iniuria.

SVAVITAS CHRYSOSTOMI

CAPVT XXXII.

IAm vero cum hominum cupiditatem liberiùs volitantem fregisset orationis lacertis, atque viribus, vidisset que animos veluti quodam sidere perculsos: de industria mitigabat austeritatem, & abiecta funda sumebat fistulam. Hoc ipse testatur in homilia, quam περὶ τοῦ μὴ ἐκ χρέους διαλέγεσθαι de non concionando ad gratiam scripsit, vbi cum in superiori concione dixisset, eos, qui indignè communicassent, easdem pœnas daturos, ac Christi carnifices: Quo sermone cum multos acriùs perstrictos, ac obstupefactos cerneret, postmodùm ita exorditur.

Ἰσχνὸς ὁμῶν ἦμεν γυμνάσασθε σήμερον, ἢ ἁπαλώτερον ἐδέσασθε ἢ πλησίον & cæt.

Satis opinor vos nuper increpauimus, ac profundiorem plagam infliximus: Itaque necesse est hodie medeamur, ac mitiora quædam medicamenta apponamus. Hic enim optimus est medicinæ modus, vt non modo secentur vlcera, verumetiam obligentur.

Quamobrem cum ablegato hoc ἐλεγειακῷ genere dicendi, consultò lenit orationem, vt in floridis fieri solet argumentis, mirificas tunc habet rerum, & verborum suauitates.

Lazari, & diuitis comparatio.

Præcipuè vero adhibet figuras sententiæ valde splendidas, & delectabiles, qualis est illa antithesis de Lazaro, & diuite Helluone.

Introit. quod nemo lædatur n. a. s. ipso.

Nam & Lazarus pauper erat, & admodum quidem pauper; paupertati accedebat aduersa valetudo omni paupertate acerbior, quæ paupertatem quoque reddebat grauiorem: aduersæ valetudini solitudo, & penuria eorum, qui astarent, atque ministrarent, quæ cum paupertatẽ, tum aduersam valetudinem faciebat acerbiorem. Horum nanque singula per se quoque molesta sunt, cum verò neq; qui ministrẽt adsunt, maior fit calamitas, æquior flamma, dolor acerbior, tempestas atrocior, fluctus vehementiores, cãminus ardentior. Quod si quis accuratè circũspiciat, aliud etiam his quartum accedebat, nempe diuitis in vicinia habitantis licentia, & luxus. Sin aliud etiam quintum vis inuenire, flammæ illius fomitem, id quod in eo perspicuè videbis. Non enim duntaxat genio indulgebat diues ille, verumetiã etsi iterum, tertiùm, imò verò sæpius in die eum videbat (iuxta vestibulum nanque iacebat, spectaculũ dirum miserabilis tragœdiæ, qui aspectu solo, vel ferreũ pectus poterat emollire) tamen neq; hoc inhũmanum illum ad eam paupertatẽ leuandam permouit: sed ille lautissimã apponebat mensam, crateras hebebat diffuso mero coronatas, nitidos coquorum exercitus, parasitos, & adulatores prima luce, & choros canẽtium, vina infundentium, risus mouentium: omne genus popinarum excogitabat. Obruebatur vino, & crapula, in luxu vestium, mensæ, aliarumque plurium rerum solidos dies agebat. Istum verò, quem graui fame, morbo acerbissimo, obsidione tot vlcerum, solitudine, & malis inde consequentibus in dies singulos premi videbat, ne in animum quidem aliquando admisit. Parasiti, & adulatores nimijs èpulis penè disrumpebãtur; at iste pauper, & adeò pauper, tot malis cinctus, nec micas ex illa mensa obtinuit, etiamsi vehementer optaret; neque horum quicquam eum læsit, non durius est obloquutus, non vocem edidit maledicam: sed vt aurum vehemẽtiori igne magis purgatum splendescit; sic etiam ille tot rerum asperitatibus vexatus omnibus fuit superior, tam plagis, quàm quæ multis nascuntur inde perturbationibus. Si enim omninò pauperes cum diuites vident, tabescunt inuidia, & æmulatione conficiuntur, ac vitam sibi non esse viuendam existimant, idque cum necessarius eis victus, & ministri suppetunt: Iste pauper, & quidem pauper vt nullus alius, nec pauper modò, verumetiam æger, quique non habebat, qui astaret, vllo esset solatio, sed in media vrbe velut in extrema solitudine, fame tabescebat acerbissima, isti omnia tanquam ex fontibus affluere videbat, omni humano subsidio destitutus, canum linguis, ceu perpetua quædam mensa propositus (ita enim omnia eius membra luxata, ac dissoluta erant, vt nec illa arcere posset) quàm iniquo animo fuisset, nisi valdè generosus, ac sapiens extitisset? Cernis qui se non lædat, etsi ab omnibus lædatur, nihil mali perpeti? repetam enim eandem orationem. Quid nanque aduersa valetudo? quid solitudo eorum, qui astarent? quid accessus canum? quid mala diuitis vicinitas? quid magnus luxus superbia, & arrogantia illius huic nocuerunt? num eum ad sustinenda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid verò constantiam eius læsit? nihil vsquam; sed eum etiam magis corroborauit, & infinitarum ei materia coronarum, accessio præmiorum, incrementum mercedis, seges maioris remunerationis extitit illa malorum multitudo, diuitisque crudelitas.

In oratione

In oratione de ordinat. floridiùs quoque renidet, vt in illa similitudine, cum dicit in pretiosis vnguentis nihil opus esse semper lecythum inuergere, verum & si quis tantum superficiem attingat summis digitis, circumstantes replet suauitate fragrantiæ, ita & in laudibus. & cætera. Καὶ ἴσως ὁ ἐπιφανείας ἅψασθαι τῆς ἀλαβάστου, τὴν πᾶσαν αὐτὴν ἀφεῖσαν, καὶ τοὺς παρόντας τῆς εὐωδίας ἐπέλαυσεν ἁπάντας.

CHRYSOSTOMI PIETAS.

CAPVT XXXIII.

ERat quidem & naturæ facilitate, & optimarum artium studijs ad has orationis delicias compositus, sed tamen longè malebat in concionibus pia dicere, & salutaria, quam docta, & suauia. Itaque si quid illi ornatius excideret, quod plausum hominum excitaret, vehementer animo angebatur, quod declarat homil. 31. in acta Apostolorum.

Hoc subuertit Ecclesias, quod & vos non quæritis audire sermonem, qui cõpungere possit, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione quasi citharœdos, & cantores, audientes: Et nos frigidè, ac miserè facimus nostris affectibus obtemperantes, quos repudiare oportebat.

Plausus concionũ periculosus.

Atque idem contingit, ac si pater filium, quem supra modum tenerè amat videat ægrotum. Tum illi quæcumque oblectant porrigat, quæ autem vtilia minimè curet. Deinde quando obiurgatur à medicis, rationem reddat, dicens: Quid faciam? flentem puerum ferre nequeo. Miser, & arrumnose, ac proditor, neque enim talem Patrem dixerim. Et quanto satius fuerat modico temporis interuallo aliquid acerbi perpessum perfectæ sanitati restitui, quam temporariam illam gratiam perpetui doloris fomitem fieri?

Hoc etiam nobis accidit flosculos verborum, & compositionem, & harmoniam curiosiùs sectamur, vt canamus, non vt profimus: vt simus in admiratione, non vt doceamus: vt oblectemus, non vt compungamus: vt cum plausu, & laudibus discedamus, non vt mores componamus.

Credite mihi, non dicerem alioquin, quoniam quando inter dicendum plausum excito, per illud quidem tempus humanum quiddam mihi accidit. Cur enim verum quis non dicat, & distrahor, & diffundor: vbi autem domum redeo, & intelligo plaudentes sine fructu abiisse, & si fructum accipere poterant à plausu, & laudibus periisse ploro, gemo, & lachrymor, & quasi frustra omnia dixerim, sic afficior, mihique ipsi dico: Quæ fudorum meorum vtilitas, si auditores è verbis meis, nihil fructus perceperũt. Et sæpiùs quidẽ cogitaui legem ponere, quæ huiusmodi plausus prohiberet, & suaderet, vt cum silentio audiretis. Sed sustinete oro, & credite mihi, & si placet hanc nunc legem firmabimus, ne quis auditor plaudat, quandiu nos loquimur. At si voluerit admirari, admiretur silens, nemo est qui prohibet. Omne autem studium, & alacritas in id collocetur, vt quæ dicuntur accipiantur. Quare applausistis? de hoc legem pono, vos autem nec audire potestis.

Vanitatis miseria.

Hæc ille, ex quibus planè apparet, quanto conciones ad pompam, & ostentationem factas odio prosequeretur, tum etiam plausus illos in Ecclesia excitari solitos auersaretur. Nec immeritò subuersionem Ecclesiarum nominat.

Periculum enim erat non mediocre, ne concionator si plauderetur intumesceret; sin contra, deiecto animo frangeretur. Itaq; vt D. Augustini verbis vtar, sicut auræ linguarum flauerant à pectoribus opinantium, ita ferebatur, vertebatur, torquebatur, obnubilabatur; summum profecto est miseriæ vbi Præco veritatis degenerat in mancipium vanitatis.

Nouitatis curiositas perstringitur.

Item homilia 19. in acta eos reprehendit, qui volunt noua legi, & dici.

Verum quid dicunt plerique? semper (aiunt) eadem leguntur. Hoc vos maximè perdit. Itaque si quidem sciuissetis illa, neq; sic oportebat ab illis recedere, quoniã & in theatris semper eadem fiunt; attamen non satiamini. Quænam eadẽ audes dicere? qui neque Prophetarũ nomina scis? & non confunderis dicendo, ideo non audienda quoniam eadem leguntur? Etenim tu confessus es, quod eadem dicuntur. Ego si hoc protulissem te sic accusassem: Te igitur oportebat ad aliam defensionem cõfugere, non ad hanc tuam accusationem. Dic oro, tu non admones filium tuum? Si igitur ille dicat, quod eadem semper inculcas: nonne contumeliam esse putas? Tunc non oportebat eadem dicere, quando & illa scuissemus, & operibus declararemus: imo neque tum superflua lectio.

CHRYSOSTOMI DOCTRINA.

CAPVT XXXIV.

MEmini dubium esse potest, quin Chrysostomus, & ingenio acer, & labore, in studia semper intentus, & à puero ijs exercitus disciplinis, quibus ad magnarum artium decora iuuentus informari solet, magnis, tùm profanæ, tùm sacræ eruditionis opibus fuerit cumulatus. Raro tamen peregrinam doctrinam promit in concionibus,

quod si quas historias Ethnicorum afferat, magno temperamento condire solet, vt cum de mala Socratis vxore loquitur homilia 26. in 1. ad Corinthios, neque Socratem, neque Xantippen nominat, sed graniter insinuat

t. 5. 261. homil. 42

Socratis vxor.

Dicitur quidem certè quidam ex philosophis externis cum malam haberet vxorem, & nugatricem, & conuiciatricem, rogantibus, cur eam habere sustineret, dixisse *vt domi haberet gymnasium, & palæstram Philosophiæ*: Ero enim (inquit) cæteris mitior, si in ea quotidie erudiar, cumque à populo in hanc sententiam esset exclamatum, intulit. Magna voce exclamastis, sed ego valde defleo, cum Græci sint nobis sapientiores: nobis qui iussi sumus Angelos imitari: Imò verò, qui iussi sumus Deum æmulari in ratione mansuetudinis, & homilia tertia aduersus Iudæos, cum varias philosophorum sectas enumerãdo appellasset Pythagoram, Zenonem, Platonem, Socratem, Diagoram, se excusat, quòd ad Iudæorum captum se demiserit, non autem ex sui animi sententia fecerit. Οὐ γὰρ αἱρέσεις ἦσαν παιδεύειν γράμμας. ἀλλὰ τῇ ἀδηφαγίᾳ τῶν Ἰουδαίων συγκαταβαίνοντες, & se purgat ab exemplo D. Pauli, qui Athenis dicturus non ex Prophetis, aut Euangelio, sed ab ara gentili sumpsit exordium.

In cap. 1. Genes. homil. 4.

Silentij picturæ.

Et Homilia 1. in 1. ad Timoth. Silentium in templis gentium superne inscriptum, continebat digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes silentij sic admouens. Hæc de Harpocrate Ægyptiorum intelligenda, non tamen plenius indicauit: & serm. in concubinarios non moueris, scilicet, admirande vir, hæc ἀνάθεμα est ijs, qui lapidibus cohabitant non hominibus. Ego autem audiui, quod etiam apud lapides quidam, & statuas passi sunt. Cauet plura dicere, & quæ de fatuis amoribus adolescentum narrantur ab historicis enarrare.

Homil. 20. in Genesin.

Vtitur plerunque vocum Hebraicarum interpretatione, ex qua commodè sensus in suam rem elicit, vt in illo loco geneseos, cum Cainum, qui perpetuo tremore multatus est, in r id habitasse sacra historia dicat, rectè רעד interpretatur, σάλον, רגז enim est *mouere*. Et in homilia de mutatione nominum, vocem Edem dicit significare γῆν πεφθάρτον. Quod sumit opinor ab אדמה. Inde iubet responderi Iudæis quoties petierint *quomodo Virgo peperit? Vos verò dicite, quomodo terra virgo, tot, & tanta germina profuderit?* At vero in psalmorum enarratione frequenter textum Hebraicum consulit, & explicat, ex quo coniicias illum Græcæ, & Hebraicæ linguæ peritum fuisse.

Nec ignarus quidem fuit Philosophiæ, quanquam eius de cœlo, & sideribus sententiam multi vellicarunt, cum dicat homilia 4. in Genesin, vnum tantum cœlum esse τὸν αἰσθητὸν μέχρι τῆς πυκνότητος διήκοντα ἀέρα τὸν ἀπὸ τῆς περὶ ἡμᾶς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἀρξάμενον, καὶ μέχρι τῆς τῶν νεφῶν φύσεως ἐκτεινόμενον, καὶ τὸν ὑπὲρ τὰ νέφη καθαρὸν καὶ λεπτὸν ἀέρα, καὶ τὸν ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἀστερήμονος διάστημα. Τρεῖς γὰρ οὐρανοὺς ἡ θεία γραφὴ οἶδε, τὸν ἀστερήμονα, καὶ τὸν ὕδατος μετέωρον, καὶ τὸν τρίτον τὸν ἀπόκρυφον, ὃν ἐκεῖνος ἁρπαγεὶς ἤκουσε ῥήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ δευτέρῳ οὐρανῷ τὰ ὕδατα ἵδρυται, ἐν τῷ πρώτῳ δὲ τὰ ἄστρα, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ παράδεισος, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ θρόνος τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ ἁγίων ἁγίων, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ ἀπόκρυφον, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ ἀνέκφραστον, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ ἀνεξιχνίαστον, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ ἀνεξερεύνητ

POPVLARITAS CHRYSOSTOMI.

CAPVT XXXV.

CHryſoſtomi pręcipua virtus eſt admirabilis quædam popularitas ſermonis, quam virtutem diximus maximorum oratorum eſſe, eamquæ ſi modo perfecta fuerit, ex B conſummata eloquentia, prudentia, dexteritate, & fœlicitate quadam ingenij profluere. Eius autẽ perfectionis hæc in Chryſoſtomo ſunt indicia. Primùm ſuæ orationis menſuram auditorum aures ratus, totũ ſe hominum vtilitati quamfamiliariſſime accommodat. Itaque abſtruſas, & ſubtiles quæſtiones de prædeſtinatione, Gratia, & libero arbitrio, vel conſulto omittit, vel ſi quid huiuſmodi diſcutiẽdum quamcommodiſſimè ad populi captũ facit, in moralẽ ſenſum totum ferme ſe coniicit, & lubenter in iſtis quæſtionibus exſpatiatur. *Neminem C laedi poſſe niſi à ſemetipſo*, *Nolle omnia certe ſummam ſapientiam eſſe*: *Eleemoſynam eſſe artem omnium quæſtuoſiſſimam*. *Melius eſſe iniuriam pati, quam inferre Ignominiam eſſe huius mundi gloriam*, *Maximum fieri ex miſeris*, *& calamitatibus lucrum*. *Mortem eſſe vitæ melioris ortum*, & ſi quæ ſunt ſimilia hæc arripit argumenta, hæc inculcat, hæc variis condimentis aſpergit, vt vetera videantur nouitatis quadam gratia refloreſcere.

Diſpoſitio eius duas ferme partes continet, quarum vna eſt ἐξηγητικὴ enarratiua, qua ſacrarum literarum ſenſus germanè, & appoſite explicat: Altera eſt διδακτικὴ quæ moralem diſſertationem complectitur, & ſi res D exigat, adhibet tertiam ψυχαγωγικὴν, qua animi audientium ad doctrinæ ſatus accipiendos præparantur.

Elocutio autem talis eſt qualem diximus non ſquallida quidem, & ſtrigoſa, ſed facilis, moderata, pudica, Eccleſiaſticis rebus perquam accommodata, non habet ſententiarum argutias, non Poetarum ſales, non facetias, & iocos diſertorum, ſed affectum paternæ charitatis, & vim quamdam ex abdito ferientem.

Multus eſt autem in figuris popularibus, quales ſunt dialogiſmi, & percontationes, E & ſuſpenſiones. Idcirco crebro repetit *Quidnam hoc rei eſt? Quorſum autem iſta? Libenter interrogarem eos qui haec non credunt*, & multa his affinia. Interdum habet aliqua prouerbia non affectata quidem, ſed appoſita, eaque familiaria vt in Matth. 84.

Vt, *centum vires vnum pauperem ſpoliare non poſſe*: & homil. 24. in acta, nec ꝓ quidem: & homil. 21. ad Epheſios, ſi enim *Ethnici trobolares quidam vnt*, & *Canes trobolarem amplexi Philoſophiam*: & homil. 1. de Lazaro, affert illud quod ait commune iter etiam iactari in theatris, Hippodromis, & officinis. *Vnum factum vnum*, *Duo facta nihil*.

Verùm cæteros omnes Eccleſiaſticos ſcriptores ſimilium crebritate, copia, facilitate humani animi tractatione, longe ſuperauit, atque vt pauca ex multis libemus homil. 42. ad populum Antiochenum, quomodo animæ curam oporteat habere, homines vult hortari ad temperantiam canum exemplo, qua arte hoc facit?

Si quis (inquit) cõuiciando nobis dixerit, *Canes*, dolemus: nobis autem ipſis ipſi contumeliam inferentes non verbo, ſed opere: nec tantam impendẽtes animæ curam, quãtam canibus nihil graue nos pati exiſtimamus. Videtis quantis ſint omnia tenebris plena? Quòd canum curam habent, ne plus quàm expedit, impleantur, vt veloces ſint, vt venatici, dum fame premuntur, & eſurie: ſe vero non curant ne mergantur in crapulam: Et bruta quidem temperanter agere docent, ipſi vero in brutorum feritatem degenerant.

Ænigmata loqueris (inquit) & vbi bruta temperanter agunt: An quæſo, num tibi videtur opus eſſe temperantiæ, cum canis fami moderetur, qui poſtquam venando aliquid ceperit à præſenti ſe continet eſca, & appoſitam cernens menſam, licet vrgente fame, Dominum expectat? *Homil. 42. ad pop. Antioch.*

Reuertemini voſmetipſos, veſtros docete ventres ita philoſophari: non eſt vobis excuſatio. Cum brutæ animanti tantam inferere Philoſophiam poſſis, multò magis tibimetipſi non poteris? Quod enim hoc humanæ ſit curæ, non naturæ patet; alioquin omnes hoc habere canes oportebat, finis igitur canibus non inferiores. Vos me cogitus illinc exempla ſumere, nam ex cœleſtibus quidem oportebat: ſed quoniam ſi dixero, vos dicere ſoletis eos & magnos eſſe, & nihil ad vos attinere: propterea dico cœleſtium nihil. Nam, & ſi Paulum commemorauero, ſtatim dicitis eum fuiſſe Apoſtolum, propterea Paulum taceo: ſin hominem dixero, dicitis hoc illum potuiſſe, idcircò nec nec hominem refero, ſed beſtiam, & beſtiã quæ hoc à natura non habeat, ne reſpõdeatis quod iſtud natura, nõ induſtria effecit. Et quod admiratione dignum, voluntate ſit nõ canis propria, ſed cura tua: Nõ quod fatigatus ſit, non quod curſu diſtractus, non quod proprijs cepit laboribus, computat; ſed his omnibus poſt habitis, Domini præceptum cuſtodit, & ventre ſuperior efficitur: nec id vlli dubium: expectat enim vt laudetur, expectat vt maiorem menſam aſſequatur. Dic itaque tibimetipſi. Canis ſpe futuræ voluptatis præſentem contemnit, tu verò non vis futurorum bonorum ſpe præſentia contemnere?

Sed ille quidem nouit, quod ſi intempeſtiuè, & præterquam Domino videtur, illum cibum guſtauerit, & ipſo priuabitur, & demenſum non accipiet verbera pro cibo ſumpturus. Tu vero nec hoc intelligere potes: & quod ex conſuetudine didicit ille, hoc ex ratione tu non perficis.

Vides vt in iſtis ludit miti vt ſolet popularitate, & cum familiariter quidem dicat, non repit tamen humiliter, ſed non caret oratio ſuis aculeis, ſua vi, ſuis luminibus, ex quibus poſſis Chryſoſtomũ agnoſcere. Eſt præterea maximè popularis in depingenda ſuis coloribus ciuili vita, ex quo genere eſt illud quod habet de moleſtiis matrimonij.

De virginit. c. 17. t. 62.

Sed enim ſi placet, his omiſſis, quæ natura matrimonio tributa ſint, neque à quoquam volente, nolente, vitari poſſint, in præſentia perluſtremus Quænam ea ſunt? dolores partus. Imò verò altius orationem repetamus, quæ matrimonium antecedant, quantum fas eſt cognoſcamus. Nam accurate ſoli experti callent. Adeſt ſponſaliorũ tempus: itaque protinus cura anceps atque varia, quem virum habitura ſit, an obſcurum, an infamem, an peruicacem, an fallacem, & arrogantem, an audacem, an zelotypum, an putidum quempiam, an bardum, an improbum, an durum, an imbellẽ. Hæc enim omnia nuptas conſequi non eſt neceſſe. Quippe cum nondum certum ſit quem ſit ſortitura, ſed adhuc ſpes, & vota pendeãt animus omnia pauet, ac formidat, neque horum quicquam eſt quod non cogitet. Sin dicat aliquis eam expectantem cõtraria lætari etiam poſſe: ſic habeto non tam nos bonorum ſpem ſolari, quàm malorum metum augere. Nam bona demum cùm certò ſperantur, voluptatem pariunt, mala, vbi vel ſuſpicio ſit, extemplo mentem concitãt ac perturbant. Vt enim mancipia de futuris heris incerta, animo quieſcere non poſſunt: ita virginum mens, ex quo facta ſponſio eſt, fluctuantis nauigij ſimilis eſt, parentibus in dies alios retinentibus, alios exigentibus. Nam heri victorem procum, hodie gratia vincit alius, & hunc rurſum exturbat alius. Quin plerumque in ipſo matrimonij tanquam limine, qui ſponſus ſperetur, vacuis manibus diſcedit, puella à parentibus inſperato cuidam tradita. Nec fœminę ſolùm, ſed viri acerbas curas habent. In hos namque perquirere eſt, in illius quæ aſſidue intus concluſa teneatur, morem atque formam quo pacto animaduertas? Atque hæc quidem intra ſponſalia. At vbi iam præſto eſt matrimonii tempus, creſcit ſolitudo ac voluptate maior metus eſt, ne ex eo ipſo veſpere ingrata, multò expectatione deterior videatur. Etenim initio laudatam, poſt contemni ferendum eſt: Cæterum carceribus, vt ſic dicam, eum ſatietas teneat, ea quando vnquam ſuſpici poterit? Neque hîc mihi illud commemora, Quid verò ſi fors lepida ſit? nam nec ſic quidem cura hac ſoluta, & libera eſt: Multæ enim corporis venuſtate admodum illuſtres viros ſuos capere nequiuerunt, quin ſe præterirent, alijs longe ſe inferioribus addicti. Iam ea etiam cura expedita, alia rurſum moleſtia ſuccedit, in dotis penſione, ſocer quippe quaſi det gratis, haud ſane comiter reddit; tum ſponſus, vt qui totam pecuniam numerari cupiat, cum verecũdia exigere cogitur, noua nupta hac patris tergiuerſatione pũdefacta, virum quouis improbo debitore magis pertimeſcit, quæ mitto in præſentia. At enim cura hac ſoluta, continuò aut ſterilitatis metus ingruit, aut nimiæ fœcunditatis anxietas: neque horum adhuc quoquã explorato, vtramque in partem iam inde ab initio timetur. Quod ſi breui vterum geſtat, rurſum cum lætitia terror, nihil eſt enim matrimonii bonorum, timore vacuum: terror, inquam, ne abortu incidente, & quod conceptum eſt, intereat, & grauida in extremum diſcrimen veniat. Sin multùm temporis interſit fœmina hiſcere nõ audet, quaſi ſit arbitra ipſa pariendi. Porrò autem partus momento impendente, vterum tanto iam tempore afflictatum, dolores diſrumpunt ac diuellunt: qui vel ſoli omnem matrimonij voluptatem extinguant Quin & aliæ deinceps curæ eam ſollicitant. Etenim miſera, & ærumnoſa puella, eſtſi vehementiſſime his cruciatibus diſtenta, nihilo his minus formidat, ne pro perfecto, & integro, vitioſus atque mutilus infãs prodeat, ne pro mare fœmina: Neque enim hæc eas ſollicitudo lenius tum, quàm dolores exercet: quæ non modò in quibus noxam committãt, ſed etiam in quibus abſint à culpa, in his nõ minus quàm in illis viros metuant: in eaque tẽpeſtate ſalutis ſuæ ſtudio omiſſo, ne quid viro accidat ingratum, verentur: iam edito in lucem infante, ac poſt primos ſtatim vagitus, aliæ rurſum curæ excipiunt, incolumitatis atque educationis. Si indole eſt liberali, & ad virtutem comparata, iterum in metu parentes, ne quid ſiniſtrum patiatur, ne immatura morte obeat, ne in vitium aliquod degeneret. Nam nõ ſolùm ex improbis probi, ſed etiam ex probis improbi ac flagitioſi fiunt. Quorum ſi quid eueniat inuitum, intolerabilius malum eſt, quàm ſi hæc ab initio contigiſſent. Sin omnia in eo præclara, fixaque permaneant, num mutationis timor aſſiduè præſto eſt parentũ animos verſans, magnamque voluptatis partẽ eripiens, At non omnibus maritis fas eſt liberos habere, itaque mihi aliam rurſum anxietatis cauſam narras. Quare ſi & ſuſceptis liberis ac non ſuſceptis, & probis ac flagitioſis, variis doloribus atque curis continentur, vnde iam porrò ſuauiſſimam coniugum vitam vocabimus. Iam ſi domeſtici concordes vitam exigant, formido erit, ne irruens mors voluptatem diſſipet. Imò verò non

Huius figuræ exemplũ, ex eo potiſſimũ auctore libuit afferre vt notaret lector, quàm ſagax in inueniẽdo, quàm denſus in vrgendo, quàm fuſus in explicando, quàm tota oratione vegetus, acer, figuratus. Habet huius quoque loci inſignẽ tractationẽ Hugo li. de nuptiis Carnal. c. 2.

non formido erit, neque id malum duntaxat metuendum fuerit, sed omninò necessitas erit aliquando euenire. Nemo enim poterit vtrumque extinctum vno die ostendere. Quod si non contingat, quod supereſt, necessitas erit vel morte acerbiorem vitam sustinere, seu diu cum ea consenuit, seu parum. Nam ille quo magis periculum fecit, eo maiorem habet dolorem, longa quippe consuetudo intolerabile dissidium facit: hic priusquam amorem delibauerit, feruente adhuc desiderio, ea spoliatus, idipsum vehementius luget, atque ex contrarijs causis eadem vterque ? miseria tenetur.

Qui iam dicam quæ interim incidũt molestias, diuturnas peregrinationes, angores, & angoribus coniũctos morbos ? Quid hoc ad matrimonium (inquit) & quidem certæ multæ sæpe eius causa valetudinem contraxerunt. Iniuria enim affectæ, & irritatæ, partim ira, partim mœrore, grauem febrim concitarunt. Ac quantumuis eo præsente nihil eiusmodi patiantur, sed facili perpetuò vtantur, peregre profectionibus in ea mala rursum cognntur. Sed hæc omnia missa faciamus, nec vllius matrimonium culpemus: at non æque crimen effugere possit.

CHRYSOSTOMI QVOQVE *sacrum os post mortem loquutum, & eius mortis gloria.*

CAPVT XXXV.

SEd beatum illud os (dices) inter diutini exilij molestias indignissima morte oppressũ conticuit, O fortunata mors, quæ ipsi triũphorũ fuit principiũ! Quod enim, amabo, spectaculum toto terrarũ orbe sol vmquã vidit illustrius, quàm cum sanctissimi viri corpus singulari Theodosij Imperatoris religione Constantinopolim reportatum est ? ferebatur pretiosissimum mundi pignus totius vrbis vel humeris, vel studiis, & tot ei erãt sepulchra, quot hominum pectora, quamquam non sum vsus verbo, quo debui: neque enim ei vllum vnquam sepulchrum fuit, cuius certa fuit semper immortalitas. Redibat ab exilio tanquam ex virtutis suæ theatro, pene adhuc viuus & spirans, nondum enim extinctus videbatur ardor oculorum, nondum attrita frontis gratitas, nondum lingua ecelo altior plane conticuerat; Totus erat etiam in mortuo Chrysostomus. Et quę antea exulem loca sine lachrymis videre nõ potuerant, eadem ingenti fœnore lætitiæ videbant triumphantem, quacumque sacra inferebatur reliquiarum theca, hic inundantium populorum multitũdo, hic incredibiles plausus mortuo, hic pompæ, hic supplicia, hic suauissimæ catminum modulationes, hic renidentes florum elegantiæ hic exquisitissimi odores. Interea flammis omnia collucere, quasi cœlum suis distinctum sideribus defluxisset in terras; Dies, & noctes non tam suis ardere luminibus, quam frequentia cereorum, oppleri vias, omnes vno agmine concurrere, mixtos diuitib⁹ pauperes, iuuenibus senes, pueris matronas, non sexum, non valetudinem retardare quemquam, ægrotos ipsos ad hoc spectaculum tamquam ad salutis portũ deferri, satis se vixisse existimabat, qui huiusmodi mortuum viderat. At vero postquam ad regiæ vrbis muros ventum est, Tum procerum naues ornatu cultuq; apparatissimas emicare, omnes obuiam se effundere, sacrum depositum quasi de cœlo missum accipere: Imperatorem ipsum dignitas non tenuit, quem religio incitauit, Patrem suũ, imò communem, magnæ vrbis Genium, doctorem orbis terrarum, religiosis manibus excepit, & suo nauigio intulit; O felix nauigium non egebat remis quod Dei fauor impellebat, appulit primũ ad viduæ Callitropes agrum, agrum inquam illum, quem tanta vocis libertate contra inuidiosam Augustæ potentiam defenderat. Stetit illic quasi Patronus in domo clientulæ, vt & beati cineres hoc odore iustitiæ, singularisq; constantiæ, quam in eodem loco sacrauerat fruerentur. Exinde in vrbem deportatus est curru triumphali, qui triumphum adeptus erat tanto pulchriorem, quanto maius est superare patientiã. Vidisses in ipso aditu muros vrbis exultantes, gestientes domos, confertos pompis viros, tecta ipsa laborantia, & ridentem ciuitatis faciem, quæ se præ lætitia minime capiebat. Stetit in conspectu omnium, amplexus est pheretrum, collachrymauit, orauit, at populus rogabat mortuum, vt relictam sedem conscenderet. Mirum soluta lingua est, responsum dedit, bene precata est salutem, & pacem quam nouerat impertiuit: nec enim mortis tenebatur necessitate, ex qua omnes liquidiorem vitã hauserant. Hoc triumphantis eloquentiæ monumento nihil fuit in terris spectabilius.

FINIS.

INDEX RERVM
ET VERBORVM COPIOSVS.

PRIMVS NVMERVS SIGNAT PAGINAM, SECVNDVS COLVMNAM, LITERÆ ANNOtatæ paginarum interualla distingunt.

A

Aaron. 507.1
Aaron Rex Persarum quale Horologium ad Carolum Magnum Imp. misit. 104.2. D
Absoluti status modus duplex. 535.2.C
Abundantia, prudentiæ filia. 101.1. B
Abyssini suum Regem Bellugian nominarunt. 154.2. A Iudæos imitati sunt in nominum sacrorum phylacteriis. 155.1. A
Abyssus fons. 433.2
Abyssus quid. 432.1
Accentus formas operatiuas exhibent ex Zoare. 153.1.E
Achromos causſa quid. 532.1. E
in Achate nouem Musæ cum Apolline impressæ. 104. 2.B
Achilles Hectore superior. 155. 2. D eiusdem aduersus eundem odium quale. 341. 2.C eius ira. 345. 1. A ad eum missa legatio. 361. 2 D. item compellatio Vlyssis ibid. E
Ἀχμὴ quarta virtus grauitatis 98.1. A ἀχμὴ τοῦ λόγου quid. ibid. B
Accipiter cur Ægyptiis sacer. 418. 1.E
Accusatio propria. 613.2.B
Accusator differt à calumniatore. 519. 2.E
Accusatores comparantur cum anseribus & canibus. 542.1.B
Accusatio callida. 541.1.A
Accusatio robusta. 540.2.E
Accusationum prudentia. ibid. C
Accusatorum sinceritas. ibid. E
Accusatori cauendum quid. 541.1.B
Acrimoniæ definitio & eius exẽpla. 100. 2.B.C
Actio corporis eloquentia 375.1. fluens ab anima, vt lumen à sole. ibid. B vsu potius discitur, quam præceptis. ibid. C mollis, & curata ibid. 2. B Scholæ nimis plerumque delicata ibid. nimis curata non ferens solem, & puluerem legitimi certaminis 376.1. A delicijs non est mollienda, idque illustratur comparatione militum, & Athletarum. ibid. C. rudis, & vasta. ibid. D palæstræ similis. ibid. E vehemens in Hatterio 377. 1. C frigida. ibid. 2. E per eam mens emanat in exteriora. 375.1
Actionis mollis peruersitas, per similitudinem equorum Sybaritarum. 376.1. A eius moderata cultura. ibid.D
Actioni malæ, & præposteræ infensus Antoninus. ibid.2.C
Actio duplex & comparatiua. 535.2.C
in Actione vocis varietatis commendatio in Gratiano. 381.2.A
Actuosa, & frigida actio. 376. 2.D
Actuosi quales sint. ibid. E eorum vitia. 377.1.E
Acyron siue Acyrologia. 256.2.B
Adagium cum parabola confunditur. 132. 1. A eius multa genera. ibid. B. Adagia popularia sunt, & ἱερά. ibid.
Adagiorum scriptores. ibid. D ἱερῶν definitio ex Synes. ibid. C quid in his obseruandum. ibid. E ea magis valent in orationibus ad eruditionem, quam ad stylum ibid. in epistolari stylo maximè vsurpanda. ibid.1.E
Adaiberij res gestæ per eloquentiam. 608-1.B
Adam apud Hebræos quid significet. 157.1. C
Adamus quomodo nomina rebus imposuit. 153. 1. C omnis sapientiæ gloria excellens. 157. 1. A nomina quæ imposuit accommodatè ad naturam rei fuere indita. ibid. ex natura nomina rebus indita ibid. nominis Adami prima elementa quatuor mundi partes complectuntur. ibid.D
Adiuncta quid sint. 168. 2. D. eorum cum colonibus tabellarum comparatio. ibid. hic locus vocatur argumentorum seminarium. ibid. adiuncta latissime patent apud oratores E. fœcundissima sunt E. sunt septem genera adiunctorum. 168.2.E
Adiuncta animi, & corporis quæ. 169. 1. A
Adiuncta sumpta à locis. 169. 1. E adiuncta sani corporis. 169. 1. D adiunctorum ab antecedẽtibus, & cõsequentibus discrimen. 170. 1. D
Adiuncta multùm ad amplificationem faciunt 189. 1. D non minimũ valent ad implendam periodum 253. 1. A sunt naturalia, & fortuita in homine. 253.1.D

Adiunctio qualis figura. 286.2.C
Admiratio mater voluptatis. 316 1.D
Adoleſcentiæ deprauati mores,& obſcœna ingenia. 111.1.D.E
Adoleſcentum ingenia licet perquam viuida ſtatim ad ſeuerius ſcribendi genus duci non debent. 112.1.B
Adoleſcentes ſuo Marte ſententioſè loqui non decet. 135. 1. D verplebis à Demade dicti. 85.1.C
Adoleſcentia libidinum tempeſtatem habet. 509
Adoleſcentia periculoſa. 582.2
Adonidis horti. 619. 2. A item cum loquentia puerili comparati.2.Adonidis idolum.82.2.B
Aduerſa ex ſecundis , ex ſecundis aduerſa naſcuntur. 396.2.E
Adulatio caſtigata. 414.2.C
Adulator inſignis.156. 2. C eius deſcriptio. 453. adulatores dicti muſcæ. 106. 2. eorum quales affectus. 364.1.A
Adulatoria oratio. 549. 2
Adulatorium concionandi genus reprehenditur. 651.2.D. v.concionatores.
Adulteria vetita lege apud Perſas. 136.1.B
Aduocatus iuſſu Claudij in Tiberim præcipitatus. 525.1
Aduocatus qui proprié. 524 1
Aduocati mali, & rabulæ caſtigantur. 524.2.E & 525.1. A
Aduocatorum ſimulachra qui dicuntur. 466.2. D
Aduocati perfectio. 525.1.D
Aduocati indocti. ibid.2.A
Aduocati dotes. ibid. 2, C
Aduocatorum laus. 524.2
Ædificiorum luxus. 422.1.E
Ægyptij in Labyrintho iura reddunt. 520.1. eorum forum. ibid. eorum mos in malorum deputatione. 82. 2. E anagrammatiſmi peritiſſimi.166. 2. A eorum leges. 136. 1. B. C eorum hieroglyfica ab Hebræorum fonte emanarunt. 17. ſ. 2. B pro omni laude diuina S. σκότος ἄγνωστον ter inclamabant. 189.2.E
Æmilius. 555
Æmilij Apamenſis Philoſophi Platonici de ſacris bibliis teſtimonium. 137.1. A
Æneas Gazeus. 624.2. D
Æſchines plus habet carnis , quam Demoſthenes , minus lacertorum. 17
Ætatis diuerſitas diuerſos poſtulat affectus. 315.2.D
Æternitas virgo. 595 1. B
de Æthere ex Ariſtotele contra Anaxagoram opinio. 157. 2.c. D
Æthiopum mos. 107.2.D. E
Æthiologia. 259. 2. B
Ætnæ tumultuantis æſtus cauſa fabuloſa. 145. 1.E
Affectiones variæ oculorum. 384. 1.E
Affectus. 582.1
Affectus varij ad miſericordiam impetrandam. 614.1.D.tragici.591.2.E.pij.1.A ſuaues,& magni. 572.2.B
Affectus doloris. 574. 1. B deliberatiui generis. 518. miſerationis. 426. 2. ad affectum qualis aditus. 373. 1.A
Affectuum deſcriptiones.469.2 affectus humani.253.1. E in ijs eloquentiæ effectus. 311. 1. D cur eorum vius frequens , & neceſſaria cognitio. ibid. 2. A vis,& præſtantia. ibid. item definitio ,cauſa,diuiſio.ib.2. B cur à Deo dati hominibus.ibid. c ſunt cotes virtutum ibid. hominibus neceſſarij,vt auibus pennæ. ibid. temperies in his maximè ſeruanda,& curanda.ibid.D. eorum nomen & definitio ex variis authoribus. ibid. eorum fons anima ſentiens.312 1.A eorum diſtinctio. ibid. alij ſunt ἄλογοι , alij παθητικοὶ. ibid.B. eorum immoderatorum effectus.ibid. Sunt in animos immiſſi,vt beſtiæ in arcam Noëmi.ibid.eorum impetus cum amnium exundatione.ib. C.item diuiſio. ibid. D alia ex Ariſtotele. ibid. 2. A eorum ſedes,inſtrumenta, ſeu vehicula.ib.B affectus Dæmoniaci. ibid. D cur inſideant cordi.ibid. C quinam violentos habeant.ib. malr affectus cur dæmonibus mixti. ibid. E quid ſpectandum in his qui mouẽt affectus. 313.1.D cur tanta in his excitandis difficultas. ibid. Dei opus eſt affectus excitare. ibid. E affectus Domini in hominibus permouendis efficaces. ibid. 2. A mouendi ratio prima diuina. ibid. 2. B affectuum , & animorum prima ſimilitudo. ibid. B. c.2 ſapientiæ maieſtas. 314. 2 1.B tertia virtus & ſanctitas.ibid. c quarta authoritas.ibid.E quinta ætas. ibid. 2. B Sexta eloquentiæ vis. ibid. vltima ratio mouendi affectus eſt habitudo corporis , & conſtitutio. 315. 2. D affectus mouere velle ſine authoritate periculoſum eſt. 314. 2. c quid ſpectandum in perſonis quæ ſunt mouendæ. 315. 1. variæ animorum deſcriptiones ad affectus idoneorum.ib. B affectuum radices duæ voluptas,& dolor,& ratio mouendi. 316.1.C ea in ijs proponenda,quæ ad ſenſum magis accedunt.ib.2 D ſpecies oculis oblatę ad affectum efficaces,quæ res ad affectum adhibendæ 318 2. eius mouendi ratio ab hypotypoſi. ibid. B. ad eum plurimum valent deſcriptiones. Affectuũ lenium,& violentorum qualitas. 320. 2. B & eorum vius. ibid. lenium exemplum.ibid.C affectus frigidi,& tragici aliquando etiam pueriles. 320. 2. C. D in iracundia vehementiores excitantur. 322.2. C immoderati , & nugatorij.323. 1. A graues , & magnifici magnam habent pompam , pueriles autem magnum faſtidium. ibid. 1. B languidi & ἀπίλητοι. 324.1. D affectuum mixtura. ibidem. 2. D affectus doloris apte expreſſi. 325. 1. A affectus cum leone comparatio. ibidem. 2. A. item cum cometis. ibid.
Affectus matris Hieroſolymitanæ ſe ad filioli necem accingentis. 326. 1. A alij ex Ioſepho , Euripide , & Seneca expreſſi. ibid. 1. C. D. E 2. A. B quomodo in affectu doloris , & iracundiæ læta , & non facetæ vſurpanda ſint. ibidem. 2. B. C modus , &

ratio mouendi affectus. ibid. captandæ occasiones mouendorum affectuum. ibid. 2 D tempora in his considerandæ. ibid. affectus amoris. 328. 2. B beneuolentię. 335. 1. B. adulatorij vitandi. ibid. E lætitiæ, & spei. ibid. D amoris exempla. 334. 1. E humiles. 335. 1. E iracundiæ heroicæ difficiles. 343. 2. B eorum exempla ex Homero, Euripide, Seneca, Virgilio. ibid. 2. 344. 1. eorum varietas, & vsus in iracundia. 349. 2. D iracundiæ graues. 350. iracundiæ, & conquestionis. 353. 2. A affectus vasti iracundiæ. 355. 1. D lenes & moderati iræ. ibid. iracundiæ in obiurgationibus. ibid. in miserationibus & lachrymis. 363. 2. C in affectibus miserationis via simplex. 365. 2. E affectuum finis quis esse debet. 272. 2. B

Agamemnonis cum Isocrate inepta comparatio. 181. 1. A

Aganacteſis. 256. 2. C

Agere, diuina res est. 404. 1. D

Agesilai prudentissimi Imp. dictum. 133. 2. E

Agnetis martyrium affectibus plenum. 320. 1. B. C

Aggressio. 232. 2. D

Agrippæ apologus. 131. 1. C

Agrippinæ duæ. 157. 2. B

Aiacis ad Achillem oratio. 362. 1. D

Aius. 563. 2. C

Albanorum de Sole, Luna, & cœlo iudicium. 104. 2. D. E eorum lacus. 564. 1. B

Alberti magni statua. 104 2. B

Aleatores infames. 468. 1. C

Aleonorę querela dolore intemperans. 545. 2. A

Alexander sua fama minor. 68. 1. A Anaximenis eloquentia subdole mitigatur. 4. eo nascente Dianæ Ephesiæ templum conflagrauit. 60. 2. E eius inepta cum Isocrate comparatio. 61. 1. B. C eius derisores. 105. 1. D eius generositas. 218. 1. D eius imago. 155. 1. B

Alexandri Episcopi Hierosolymitani insignis Bibliotheca. 115. 1. E

Alexander Mammeæ officia Ciceronis assiduo legebat. 116. 1. A

Alexander omnium gentium latro. 561. 1. C eius ambitio. ibid. E eius definitio procax. 572. 1. E eius labores. 573. 1. eius expeditiones 574. 2. C res gestæ. 577. 1. C idem cõmodatus mundo. ibid. 2. D tibia incenditur. 514

Alexandri seueri authoritas. 516. 1

Alexander magnus orator. 512

Alexarchi nouatoris locutiones. 57. 1. C. D idem Cassandri Regis filius inter Cacozelos. 85. 1. E

Ἀλυθινὸς λόγος. 94. 1. B

Allegoriæ crebræ doctis displicẽt. 61. 2. B earum in sacra scriptura nimij indagatores sæpè incidunt in frigida. ibid. A. B à patribus prudẽter dictæ non sunt omnibus imitandæ. ibid. B. C earum dulcedo imponit auribus. 67. 1. E 2. A earum vsus, & iudicium Demetrij Phalerei. 290. 1. C. D

Allegoricus stylus cur vitiosus. 67. 1. B

Allegorici, & periphrastici Ennodij styli exempla. 66. 2. D. E 67. 2. A

Allienſis dies. 566. 1. B

Alleosis. 256. 2. C

Alogos quid. 532. 2. C

Alpheus. 226. 1. D

Alta metuenda. 561. 2. A

Amatores sua fuga crucians Deus & illectans. 393. 2. B

Ambitio. 75. 1. D & 145. 1. C Titi Labieni. 345. 2. B

Ambitio. 561. 1. E & 577. 1. crudelis. 585. 2. B detestanda. ibid. D ambitio, & auaritia Rulli exaggerata ex Cicerone. 191. 1. 2. ambitiosi descriptio. 283. 1. C. D. E & 454

Ambitus quinta virt. grauitatis. 98. 1. D quomodo fiat. 98. 1. E eius modi quatuor. ib. & 2. A. B

Ambrosius. 121. 1. eius eloquentia. 624. 2. B. in obiurgationibus Basilio acrior. 356. 1. D eius grauitas. 644. 1. B

Amici pauperis generositas. 229. 2. B

Amicitiæ fidelis exemplum. 229. 1. E amicitia honesta cur temperanda. 334. B

Ammiani styl⁹ poëticus. 65. 2. E & 66. 1. A. B. C. D

Ammianus miles Græcus. 120. 2. A

Ammonis fons. 493. 1. B

Amoris descriptio. 469. 2. D eius definitio ex Plauti Triumnio. 144. 1. E nomẽ. 328. B idem cum cælo comparatus. 328. 2. B. C eiusdem definitio. 329. 1. A amor est immortalitatis desiderium. 329. 1. D itẽ animę remigium. ib. amoris nostri ratio. 329. 2. D amorum quinq; genera diuinus, angelicus, intellectualis, animalis, naturalis. 330. 1. amoris diuisio ab Hierotheo. ibid. A

Amor fingitur ab Hesiodo è Chao, & nocte exiliẽs, & cur. ib. 2. A eiusdẽ diuisio ex D. Tho. ib. C

Amor amicitiæ & cõcupiscentiæ. ib. de eo cœleste iudicium. ibid. D alia diuisio ex D. Augustino. ib. E turpis amoris vesania. 331. 1. A impurus amor idolum amoris ibid. B impudici amoris descriptio, & effectus. ib. 2. D amoris natales. 332. 1. A illex eius κακοηθεία. ibid. B quomodo circá pulchrum amor fallitur. ib. D Secũda amoris illecebra φῶς ποιεῖν. ib. tertia est similitudo. ibid. 2. A quarta mutuus amor ibid. B cur sæpe nõ est mutuus ibid. B. C eius causæ quindecim ex Aristotele. 332. 2. D effectus, & vsus ibid. E amor oratori necessarius, ibid. quomodo comparandus. ib. 2. A. B nihil vtilius amore ex D. Ambrosio. ib. 2. B amoris diuini excitãdi ratio ex sacris literis petẽda. ib. D. eũ res omnes creatę cõmendant. ib. amoris remissio. ib. 2. E amor amore pellendus. 334. 1. C amor prauus quomodo euellitur. ib. A amor, lætitia, & spes quomodo differunt. 335, 2. D

Amphidiorthosis. 256. 2. E

Amphistidis stupiditas. 104. 1 D

Amplificationis apta materia quęrẽda est. 185. 2 D. E eius cũ cera cõparatio. ib. amplific. non sunt capaces res minutæ nisi forte in facetiis. 186. 1. C. D in rebus paruis plus expetit artis. ib. præcepta per decẽ capita ex Aphtonio. 186. 2. 187. 1. De eadẽ alia pręcepta ex Cicerone. 187. 2. 188. 1. pręcepta vtriusq. nõ videtur accurate satis tradita. 188. 2. B amplific. formę varię ib. 2 amplif. quinta virt⁹ grauitatis. 98. D

Amplificatio per definitionem iuſtam. 146.2.E
per contentionem ironicam. 147.1.G
Amplificatio puerilis ab eloquentia alieniſſima.181.1.B amplificationis bonæ,&malę diſcrimen.182.A. B dicta eſt anima oratoris.ib. amplificatio bona inſtar eximiæ ſtructuræ. 182.1.A mala inſtar parietum luto, paleis, & calculis malè obductorum. ib. B totus amplificationis cardo in duob. voluitur.189.1.A
Amplificandi methodus & exẽplum. 189.1.C.D
Amplificationis definitio nimis vagæ. 182.1. C alia vera & germana.ibid. D quod eſt diſcrimen inter ſublimitatẽ, & amplificationem. ibid.amplificatio eſt plenitudo non redundans. ibid. E in ea idem pluribus adiunctis eſt illuſtrandũ.182.2.A item duo genera.ib B
Amplificatio inſignis ex Demoſthene. 183. 1. A 182.2. D. E alia à comparatione minorum ex Cic. 183.2.A.1.E
Amplificationis fuſæ, & ambitioſæ exemplum ex Cic.183.2.A.E amplificationis fuſæ.& ambitioſæ exempla ex Cic.ibid. 2. D. E 184.1.2. vtriuſque collatio.185.1.A vſus ibid.A.B otioſa amplificandi ratio ib.C pulchra ratio amplificationis ib.alia inſignis amplificatio.ib. amplificationes variæ Ciceronis. 191
Amplificare omnia puerorum eſt. 540.2.B
Amuleta ex lauro cui vſui apud veteres. 154.2. E fuerunt etiam ex capillis. ibid. alia ex nominibus ſacris, & characteribus. 155.1.A.B
Anaclaſis. 257.1.A
Anacrenoſis. 257.1.C
Anadiploſis.257.1.E eiuſmodi duo.285.2.D vſus ibid.E
Anæreſis. 257.2.B
Anagrammatiſmi vſus antiquiſſimus.156. 1. D ortus à Iudæorum doctoribus ibid. Hebræa lingua his fœcunda. ibid. E eius exempla. 156.1.E 2.A.B
Analepſis. 257.2.C
Anancæon. 257.2.C.D
Anaphorę definitio,& vſus. 285.2.E 286.1.A
Anarchia. 509
Anaſceue. 257.2.E
Anaſtrophe. 257.2.E
Anaxagorę de æthere contra Ariſtotelem opinio. 157.2.C.D
Anaximenis calliditas.4.primus author extitit extemporaneæ orationis ex Pauſania.110.1.D
Andabatarum more pugnare quid. 127.1.C
Andocides orator ſimplex ac ſine apparatu.15. eius conſilium. 314.1.D
Andronicus Imperator D. Paulũ ſupra cæteros doctores amauit.16. 1. A in nominis impoſitione ſuperſtitioſus. 155.1.D
Anaſchyntos quid. 532.2.C
Angeli.596.1.B nihil habent pręter animum ib. eorum celeritas ibid. eos pingunt Poëtæ & pictores.ibid.1.A eorum ſcientia ibid.D gratia,ib. 2. A angeli vaſa myrrhea ib.B eorum gloria ibid. officium & cuſtodia ibid. circularis motus eorum qualis eſt. 329.2.B
Animæ cum numiſmate comparatio.165.1. B animæ dęmoniacis affectibus mancipatæ deſcriptio,& effectus 313.1.A. B Sulphuratæ quà vocantur à Plotino. ib. 2. E Animæ triplex motus. 329 1. E anima terrena comparàta cum ſpongia. 336.1. B
Animalium deſcriptiones aliquot. 472
Animi in arce dominantis cum Choſrois machina comparatio. 103. 2. B. C eius dotes ex Platone.ib. duæ illius facultates præſtantiſſimæ. 104. A animi ſunt ſpecies pares virtute & dignitate impares & cur. 105.1.A.B.C animus in hac vita duobus coloribus pingitur 657.1.C animis omnium aſpertos igniculos fatebatur Plato, ſed aliis lãguidiores aliis acriores.105.2. B animus.135.eius bona. 153.1. E animorum immortalitas.517.2. quidã Sulphurati. 514. animus in exhortando ratione potius vincendus quam mouendus. ibid.
Annibalis hortator Polemon. 219.B
Annulorum vſus. 458.1.B
Antecedentium & conſequentium ab adiunctis diſcrimen. 170. 1. D hi loci ſunt proprij dialecticorum.ib.eorum exempla ex Lactantio. 2.A
Anteros amori terreno contrarius. 331.2.A
Anthipophora. 258.1.A
Antiæ quid. 440.2
Ἀντανακλασις quid. 535 1 B
Anticicerones. 79.1. A
Antigono Euergetæ nomen fuit. 154.2 B
Antigoni Regis iudicium de eloquẽtia. 90 1.B
Antigonia vrbs. 495.1.C
Antimetabole. 258.1.A
Antiochena Synodus dãnauit ſuperſtitionem Iudæorum in nominibus ſacris. 155.1.A
Antipathiæ,& Sympathiæ naturales. 330.3.B
Antiphon propter eloquentiam Neſtor dictus. 15.& λογογράφος,ſiue orationũ coquus.154.2.B
Antiphraſis. 258.1.C
Antiquarij ſtyli opinio.70.1.A. B quomodo ab eo cauẽdum ib.B antiquarij nõ ſunt oratores 86.1.C antiquarij cauſidici exagitãtur.531.1.B
Antiquitates acuminibus mixtę habent neſcio quid floridæ dictionis. 69.2.D
Antiquorum laus. 519.1.A
Antiſagoge.258.1.B eius definitio.285.1.E exẽpla & vſus. ibid.2.A.B
Antiſtaſis. 258.1 D
Antiſtoëchon. 258.1.E.2.A
Antiſtrophe. 258.1.E
Antitheſis. 259.A. B eius dignitas.184. D. E appellatur docta figura.ib. E eius modi varij & vſus. 284.2
Antitheta cum comparatione. 192. 2. C eorum vſus in amplificatione pulcher & ſuauis ib.E
Antithetica definitio quid. 535.2. A
Antitheton. 258.1. E. 2. A eius variæ ſpecies, & exempla. 258 2
Antizeugmenon. 258.2.E
Antonini Imperatoris dictum. 363.2. D
Antonij in funere Cæſaris orario. 357.1. D. Antonius ex multorum virtutibus perfectiſſimã veluti vitę tabulam exprimebat. 145.2.E eius admirabilis grauitas. 644.1.D E
Antoninus pius appellatus. 154.2

Antonomasia.254.1.B eius definitio.281.2.A nō est frequēs oratoribus.281.2.B eius vsus.ibid.
Ἀπόλαυσις motus. 324.2.B
Aparetmesis. 259.1.B
Apes innocentissimæ. 416. 1. D apis paruum hominis exemplar. ibid. animal laboriosum. ibid. 2. A nulla nisi artifex nascitur. ibid.B. Apum castimonia. 416.E industria & sedulitas. ibid. 2. B earum descriptio. 475. transfugarū deploratio 290.2. E 291.1.A B.C
Aphorismnus. 259. 1.C
Aphronius Sophista. 1417 2.E
Apis Attica Xenophon. 154.2. B
Apithanos quid? 531.1.E
Apithanos. 532.2. A
Apluda vet. verbū pro frumēti furfure. 57.2.B
Apodicticum quid? 534.1. D
Apodoxis. 259.1. D
Apolinaris stylus poëticus. 66. 1. E
Apolio. 440.1. ἀγυιεὺς cultus pro forib. 429.2. A
Apollonii Rhetoris dictum. 372.2.D
Apollonii Alabadensis mos. 107.2.D
Apollonii iudicium de Stylo. 90.1.E
Apologi cum sale, & grauitate adhibendi: non omnes decent. 131. 2. D quomodo vsurpandi. ibid. Apologi confunduntur Aristoteli cum exemplis. 178.2. B Apologiæ vsus apud Principes. 541. 2. B methodus triplex. ibid. D item dispositio triplex. ibid. 1. A
Apophasis. 259.1. E
Apophonisma. 259.2.B
Apophthegma Lysippi præclarum. 396. 1. D Apophthegmata quid sint, & quid differant à sententia. 135. 1. D vernacula multum habent dignitatis. 135. 1. E
Apoplanesis quid in exordiis? 211.1.E
Aporia. 259. 2. D. E eadem est cum diaporesi. ibid. eius exempla. 292 2.C
Aporos quid. 532.1.D
Aposiopesis. 260. 1. A. B eius vsus triplex. 290. 1. B. C
Apostasis. 260. 1.C. D.E
Apostatarum insectatio. 647.2. E
Apostoli quales. 602. eorum vocatio. ibid. D capita Apostolorum populi Romani animos placauere. 317.1. B
Apostrophe. 260. 2. A. B eius vsus. 292. 1. E exempla. ibid. 2. A. B eius vsus in iracundia optimus. 549.1.E
Appion. 541. 2. D
Appius Claudius ingenii lumine præstitit. 21.
Aprepes quid? 532.1.2.C
Apri descriptio. 439
Apsinus. 214.2. B
Apuleius. 120 1. E eius apologia pro se. 80. 1.B
Apuleius martichoræ similis. 8. 2 C eius puerilis descriptio. 62 1.C pediculos nominauit serpentes. 281. 1. C habet audaces, metaphoras. 58. vastam, atque horridam orationem in metamorphosi hominis in asinum. 60. 1. A prauus imitator omnia ferè integra ex Luciano expressit.
Aqua in coniecturis adhibita. 537.2. D. eius virtutes. 433.1. & 431.2. D. aquæ commendatio. 432.2. A aqua Stygis omnia perforat. 431. 2. A
Aqualiculus. 96.2. D
Aquilę senectus. 135.1.A eius descriptio. 473.1.D
Aquitani medulla ferè omnium Galliarum. 612.1.E
Arbores cum ingeniis comparatæ. 112.1.A
Archimedis ingenium. 104. 2.A. B sphæra. 142. 2. D. item ex Lactantio. 179.1.D.E
Archytæ columba. 104.2.B
Areopagus. 521. 2. eius pictura. 522.1.
Arethusa. 226.1.D
Argumenta quæ ad suasionem optima. 513. humana ad persuadendum quæ robustiora. 514 à religione petita valida sunt. 569. 2. per ignem & aquam. 537.2.C remota humana. 538. 1. B. remota diuina. 537. 2. B
Aria. 260. 2. B. C
Arianus. 117.1 E
Aristides. 118.1.A. eius eloquentia. 4.1.E.
Aristocratiæ vitia. 581. 2. A Aristocratia. 509
Aristophanes stylo alicuius poëtæ frigus & niues inspersas dicit. 60.2.D
Aristoteles Demosthenem non docuit eloquētiam. 8. auream habet sapientiæ opulentiam. 14. doctus, acer, acutus neruos, & iudicium legentibus confert. 116. 2. E eius categoriæ multum ad differendi rationem attinent. 137. 2. B placita Platonis de ideis carpit. 159. 1. D. E. eius de æthere contra Anaxagoram opinio. 157. 2. C. dictum. 257. 1. E.
Arma aurea non vulnerant. 555.1.C
Arnobij stylus grandis, & nimis horridus. 57. 2. D eiusdem exempla. ibid. E de eo iudicium. 121. 1. E Ethnicos irridet, qui diuinitatem corpoream faciebant. 149.1.B
Ars tegenda 373.2.E artes à brutis animantibus effictæ. 3. omnes ingenuæ oratori necessariæ. 128. 2. A artes, & scientiæ vulgò commendantur à materia. 162. 2. D. ars suadendi, & persuadendi. 512
Arsinoë. 518. Iunonis viola, & olfactorium. 156. 2. C
Ascensio Christi est typus gloriæ. 600.2. A eius triumphus. 624.2.E
Asiani molles, & cur. 105. 1. D
Asiaticorum vitium de numeris. 250.2.E
Asinius Pollio intra quartum diem quam filium amiserat, declamauit ex Sen. 110.1.C
Asoti. 279.1.A
Asperitas orationis. 95. 1. A eius definitio. ibid. considerata ratio esse debet. ibid. 1. E non conuenit adolescentibus. ibid. C in ea Cic. prudens. ibid. 1. D à Demosthene vsurpata. ibid. E eius figurę & adiuncta. ibid. 2. A in concionibus qualis. ibid. C
Assentatio. 135.1. A
Assumptiui status species quatuor. 535. 2. E
Assumptiua quid? 535.2.C
Assumptiua qualitas quotuplex. 535. 2. E
Astabasdas. 2. 381. E
Ἀστοργία pessimum ingenium. 311. 2. C
Astrologiæ iudiciariæ tyrannis. 468. 1. D
Astysmus. 260.2 C.D

Asyntheton. 260.2. D. E. ornat periodos. 286. 1. E
Asystata quomodo dignoscuntur. 532.
Asystatorum plura genera. ibid C
Asystatorum aliæ species. ibid. E
Athanasius. 427. 2. eius pulcra laudatio. ibid.
Athanasius. 120. 2. D eius ingressus celeberrimus. 337. 1. eius grauitas. 642. 2. E item inuocat animam Pauli. 643. 1. A eius generositas in dictis. ibid. B
Athanatos. 105. 2. A
Athei morte mulctabantur apud Athenienses. 136. 1. C
Athenagoras. 624. 2. A
Athenagoræ, & Iustini in apologiæ prudentia. 541. 2. C
Athenienses atheos morte mulctabant 131. 1. C Nauclero robusto, & surdastro similes. 181. 2. C oratores nutricibus similes. ibid. D eorum leges 136. 1. C inaures. 217. 1. E assentatio castigata. 414. 2. D
Atila Leoni Rom. & Lupo Tricassino manus dedit. 360. 2. A. B
Atlantes. 469. 1. E
Attrebatum ornatus. 96. 2. D
Attentionis conciliandæ ratio, & exempla in exordijs. 215. 2. D
Atticè dicere quid. 672. 1. D
Attributa Dei. 594. 2. 3
Attyes duo ab apro interfecti. 157. 2. B
Auaritia. 135. 1. A eius descriptio ab adiunctis ex Seneca. 170. 2. B. C eius amplificatio per effecta, & imagines. 199. 2. D. E 200. 1. A. B
Auaritiæ ferreum imperium. 471. 2. E
Auaritia, & ambitio Rulli amplificata ex Cic. 191. 1. 2. eius descriptio. 470. 1. E mater crudelitatis. 277. 2. B eius comparatio cum Dipsade serpente. 282. 2. D
Auarus. 134. 2. D comparatus suibus, & scarabeis. 199. 2. E nescit vti diuitiis. 279. 1. A auari sermocinatio. 291. 2. D descriptio. 455
Auctor aliquis præcipuus ad familiarem consuetudinem deligendus. 115. 2. E
Auctores sacri habent suam eloquentiam. 609. 2. E grauium & similium auctorum discrimen. 70. 2. A
Auctores noui cur sint in fastidio. 116. 1. C veteres nouis prælati. ibid. B. C nouorum industria Parmenionis grunnitui comparata. 116. 1. E veteres non tantum opinione: sed re nouis antecellunt & cur. 116. 1. E 116. 2. A quid singuli ferant virtutis. ibid. D. E 117. 118. 119. 120. 121.
Audax. 558. 1. C
Auditus vis & efficacitas. 317. 2. A. B
Auernus lacus. 467. 2. E
D. Augustinus anno 120. Logicos, & Rhetoricos Aristotelis libros perlegebat 108. 1. B de eo iudicium. 121. 1. C versus in concione vsurpauit. 134. 2. A eius eloquentia. 608. 2. E & 624. 2. B eius sententiæ magnificæ. 134. 2. D à stili puerilis calumnia vindicatur. 68. 2. A eius grauitas. 644. 1. B
Augustus. 516. 1. eius emblema. 133. 1 E 2. A idem. Osor cacozelorum 86. 1. A eius censura circa stylum. 90. 1. B authoritas 314. 2. B arte insigni Crocottæ delinitus. 361. 1. E
Auium descriptio. 478. 1. C
Auri cupiditas. 418. 1. C
Aurium humanarum descriptio. 438. 1. C sunt animi lances. 438. 1. C
Ausonij vrbane dictum. 244. 1. C
Auspicia leuia non sunt ab oratore afferenda. 339. 1. D
Austeritatis egressus, & agrestis character. 651. 1. A
Auxesis. 261. 1. A
Αὔξησις eadem cum ea quam ἐπίτασιν appellat Hermogenes. 98. 1. D primum genus amplificationis. 182. 2. A eius exemplum artificiosum. 196. 2. D. E

B

Babylonicum forum. 217. 2. B
Bacchari quid. 408. 2. B
Bacchidis laus. 369
Baculus laureus gestatus contra insidias maleficorum. 154. 2. E
Baiæ. 467. 2. E
Baiazetes magnus venator. 400. 1. B
Balenæ Tinemuthanæ descriptio. 484. 1. B cum balenis graues & specioſi comparantur. 644. 2. C
Ballionis ira. 350. 2
Balneæ exagitantur. 643. 2. B
Balneas adire promiscuas quàm fœdum. 643. 2. B
Baltazar cur punitus. 356. 2. A
Baptismi excellentia. 603. 2. D
Barba in pixide deposita. 457. 2. B
Barba aurea Persarum Regum. 665. 1. E
Barbaticimus Datidis melos. 549. 1. A
Barthochabas. 354. 2. B
Basilius. 120. 2. D de eodem Libanij iudicium ibid. E eiusdem vrbane dictum in Demosthenem Valentis legatum. 244. 1. B obiurgatio. 355. 2. B eloquentia. 624. 2. A
Beelzebub princeps muscarum. 160. 2. D
Bellerophontæus morbus. 341. 2. A
Bellica virtus. 2. 400. C
Bellicosus Traianus. ibid.
Bellugiæ nominati Abyssini reges. 154. 2. A nominis significatio. ibid.
Bellum seditiosis gratum. 554. 1. D anceps. 170. 2. belli crudelis amplificatio ex Cic. 195. 1. D. E 2. A B
Benefacere, Dei natura. 562. 2. A
Benefacta bonorum natura. 566. 2
D. Beneficium vt laudatur. 413. 2. B
Beneficij accepti amplificatio ex Cic. 192. 2. C 193. 1
Benevolentia. 182. 2. vnde petitur in exordiis. 215. 1. C est oratori necessaria. 333. 1. E
Bernardus. 121. 1. D doctore Christo professus Rhetor. ibid. eiusdem contra falsum lega-

tum Anacleti, vehementia. 97.A
Bibliotheca Eumenis supra ducenta millia voluminum habuit. 115.1.D insignis alia Ptolomæi Philadelphi. ibid. insignem Hierosolymis instituit Alexander Episcopus. ibid. E bibliothecæ aliquot nobiles. ibid.
Blæsus causam dixit versibus. 531. 1.A
Blandi viri descriptio. 456
Boëtius Severinus. 121. 1. D. de eo Scaligeri iudicium. ibid.
Boleslaüs Rex. 345.2.D
S. Bonifacij res gestæ. 609.1.A
Bonus nemo gratuitò. 553. 1.E boni viri amplificatio ab effectis. 294.1.A. B
Bonum maximum non peccare, secundum iustificari. 74.1. C bona aliena, & ficta. 517.2
Bouinator pro tergiuersatore. 57.2. C
Braccæ. 552.2
Brachia. 383.1.E
Brachyepia. 261.1.B
Branchus. 379.2
Βραχυδης vox infirma. 380.1. D
Brasiliæ descriptio. 488.2.B
Breuitatis præmittendæ exempla in exordiis. 215. 1. nimiæ character. ibid.B
Brigantes populi. 555.1.A
Bunduicæ heroïnæ omen. 339. 1. B eius descriptio, & iracundiæ motus. 354. 2. D eiusdem in Romanos dictum. 355.1.A. B
Buteonis pro siccis Apologia contra Ciceronem. 83. 1. C

C

CAcosystata. 530.2.B
Cacozelum quid. 59. 2. D eius cum tumido stylo discrimen ibid. E vitium apud Græcos celeberrimum. 115. 1. D eius definitio ex Luciano. ibid.E
Καιζηλον latinè reddit malam affectationem Quintilianus. ibid. E.2. A
Cacozelorum ortus. 85.1. D ineptæ locutionis. ibid.
Cacozeli docti antiquarij Apologia pro se contra Cicer. 81.2.D
Cadauer sanguinem emittens quid significet. 537.2.E
Cadmi pulchritudo per partium enumerationem. 151. 2.A
Q. Cæcilius Metellus velut quædam prudentiæ officina. 104. 2. A eius filius Q. Metellus Caprarius omnino stupidus. ibid.
Cælius Antipater. 250.2.E
Cæsar. 118. 2. D.E dicendi rationem minimè veteratoriam tenet. 29. 2. C Cæsaris nomine insigniti cum Caij prænomine ferro omnes perierunt. 157.2.B
Cæsarius. 121.1.A
Cæstius castigatus ex filij Ciceronis mandato. 83.1.E 2. A. & 87.1.A
Caius Gracchus grandis fuit verbis & sapiens sententiis. 25.1. D seruum habuit Erycinum, qui pronunciationis modos fistula formabat. ibid. D tantus orator fuit, vt præ eo cæteri oratores pueri viderentur. ibid. lacrymas excussit inimicis per aporiam. 292. 2. C tentauit aliquid primis eloquentiæ Romanæ primordiis in acutis sententiis. 71. 72.1
Caius Lælius fuit imprimis eloquens. 235. 2.B
Calamitas Quintij exaggerata. 193. 1. E 2
Calamitosi hominis narratio. 370.1.E 2. A
Calamitosi status amplificatio per antitheta ex D. Gregorio Nazianz. 197. 1. 2
Calendæ fœlices. 450. 2. E martiæ. 337. 2. A sacris destinatæ. 336.1.D
Caligulæ velox & callidum ingenium. 106.1.A
Calix sancti Remigij. 606.1.A
Calliditas blanda. 563.1.B
Calligonius. 644.1.C
Callimachus καλλίμαχος. 250.1.E
Κάμοι in oratione. 99.1.C
Caluisij memoria hebes. 104.1. D eiusdem vacillans memoria. 109.1.C. D
Calumnia magnorum odiorum fomes. 342. 1. C morbus muliebris. 552.2
Calumniatoris descriptio. 461.2.D
Cambysis feueritas. 520.1.C
Camelus quid. 479.1.2
Campaspe, siue Pancaste. 217.1.C. D
Canathus fluuius. 595.2.B
Candaules. 99.2.B
Candor signum fœlicitatis. 557.2
Canum exemplum amplificatur à Chrysost. 669. 2
Canis frequenter latrantis cum minis assiduis comparatio. 340. 1 C eius descriptio. 481. canes ad fores picti. 457.1.E non mordent sedentem. 592.2.B
Cantionis radix, & ortus. 378.2.B
Cantores in agendo effræues. 378. 1. E non habent vocis varietatem. 378. ibid. remedium cantui. 378.2.D
Cantus. 378. 2.C
Cantus quid. 378. 1. C appellatus caricum vitium. 378.1.B cantus fœdum vitium pronunciationis. 378. 1. E in oratione subobscurior esse debet. 379.1. C
Capillorum exhibitio mancipationis Symbolum. 82.1.D eorum cura. 456.2. E 457.1.2
Capitolium. 566.1.D
Cappadoces mendaces, & cur. 105.1.D quales. 552.2
Cappocius Senensis totam de morte Christi historiam in suis vnguibus delineauit. 104. 2. C
Capronæ quid. 440.2
Captiuitatis miserrimę, inter piratas præclara amplificatio. 196.2.D.E
Caput cæpæ Pericli. 11.2.C
Caput altum. 384. 3. D caput attollere. ibid. C idem est in corpore: quod cœlum in elemẽtis. 165. 1. D tanquam arx inter cætera vrbis mœnia. ibid. eius dominatus in reliquas corporis partes. 165. 1. D. E humani descriptio. 436. 2. A. B dignitas ibid. nutus. 384. 1. D demissio quid. ibid. C
Carceres quid in exordiis. 211.2.D. E
Caritatis laudes ex D. Augustino. 552.1.E

Carmina vetorum in comminatione. 553. 1. B carminum consecrandorum mos. 429. 2. B
Carneades vt clamosus arguitur. 377. 1. B
Carnificum crudelitas in Christianos. 599. 1. C
Caroli Zeni oratio. 108. 2. C
Caroli Quinti Imp. Symbolum. 133. 2. A
Cassiodorus. 120. 2. A
Cassius. 231. 2. A
Castitas tuta. 532. 2. C
Catachresis. 261. 2. A
Catara. 261. 2. A
Catilina. 636. 2. E
Caro senior in dicendo gravis. 22. 2. E trux orator, homo mitis. 559. 1. A illius authoritas. 558. 2. E
Cavillatio quid? 233. 2. E
Causa prima tria mens æterna. 161. 2. B
Causæ rerum quatuor. 143. 1. D quæ sunt. 161. 2. B earum dignitas. ibid. A
Causa quid sit in genere. 162. 2. E prima causa efficiens Deus. ibid. C. eadem fœcundam sustentat eloquentiam. 162. 2. E Causæ in quatuor distinctæ species tot effectorum creant genera. 167. 2. B earum vsus oratoribus familiarissimus. 166. 2. A. D earum genera multa. 163. 1. A naturalium vsus apud oratores. 164. 2. A exempla quæ tractari possunt ab oratoribus. ibid. 1. cuique causæ suus est effectus. 167. 2. B Causæ variæ vario modo tractandæ. 530. 2. D earum genera, & nomina. 533. 1. E
Cavsidici antiquarii fatuitas. 507. 2. B. C inepti Cavsidici. 531. 1. B eorum eloquentia. ibid. E
Celeritatis in oratione cum svavitate mixtura. 100. 1. C
Celes equus. 482. 1.
Cephisodotus thuri similis. 181. 2. B
Cerberus. 351
Cerebri humani descriptio. 436. 2. C eiusdem dignitas. ibid.
Cereris sacrum. 559. 2. D
Cervi descriptio. 479
Cethegus Suadæ medulla. 22. 2. C
Cetus describitur. 483. 2. B
Chamæleontis descriptio. 478. 2. B. E
Chaos. 161. 2. C quid per illud intellexerint Orpheus & Hesiodus. ibid. 2. C. D
Character vrbanus. 559. 1. A. agrestis. 651. 1. A dedicatus assentatorius quàm periculosus. 651. 1. D popularis Avgvstini. 657. 1. B item gravis concionatoris. 641. 2. B
Characterismus. 261. 1. C. D. E
Carientismus. 261. 2. B
Charitas Christi patiens, & fortis. 599. 2. A. C eius materia offensiones fuere. 613. 2. B
Charybdis. 351. Symbolum voracitatis. 471. 2. A
Charybdis patrimonii. 85. 1. E
Chiasmus quid? 247. 1. E χιασμὸς. 261. 2. B
Chimera. 351
Clenasmus. 261. 2. C
Choaspis fluvius ex quo bibit Rex Persarum. 433. 2. Chriarum & orationum moralium dispositio. 209. 2. C
Christiani quid pro Imperat. precari soliti. 542. 1. C Libros in vsum doctorum post Apostolorum tempora congesserunt. 115. 1. D ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Martyrum appellationes filiis imposuerunt ex Theodoreto. 154. 2. D defides infectarur D. Cyprianus. 315. 2. C non vrebantur corona ex floribus. 463.
Christus. 598. 1. E χριστὸν λέγομεν. 595. 2. B omnium argumentorum seminarium. 596. 2. C imitatus aucupes industrios. 597. 1. D sapientia Dei panis Angelorum. ibid. E victor, & victima. 599. 1. B gestatur, paruulus, adoratur vt Deus. 598. 1. B eius pulchritudo. ibid. 2. oculi, nitidi soles. ibid. A potentia in miraculis. ibid. D demissio. 597. 1. D incarnatio pulchra similitudine declaratur. 597. 2. B charitas (vide charitas) imitatus parientes filiorum matre orbatorum. 597. 1. E eo incarnato Angeli obstupescunt. 596. 2. B nascentis paupertas. 597. 2. E labores. 598. 1. B
D. Chrysostomi Homilias vrbi Parisiensi & ipsis imperiis D. Thomas præferebat. 115. 2. A de eodem perhonorificum iudicium. 120. 2. E eius magna mens eloquentiæ seminarium. 657. 1. B pietas, & consociatio cum Deo. 657. 2. A temperantia, & frugalitas. 658. 1. A item de concionatoribus iudicia. ibid. 2. B eiusdem perspicuitas. 39. 1. D teneri affectus. 334. 1. D motus aculeati, & planè ignei iracundiæ. 354. 1. D in motibus industria. A 357. 2. eloquentia. 624. 2. A zelus. 660. 1. E ingenium & facundia. 661. 1. E stylus. ibid. 2. D gravitas in dicendo. 662. 1. B maiestas. ibid. 2. vehementia. 664. 1. C austeritas. 665. 2. suavitas. 666. 1. B pietas. 667. 1. B doctrina. 668. 2. E popularitas. 669. 1. A pompa funebris. 671. 1. D humilitas. 659. 1. B
Cicada Ennomii. 216. 2. E
Cicadæ lyra. 611. 2. A
Cicero. 118. 1. E 2. A. B. C culmen eloquentiæ. 30. 1. D Demosthenem multis nominibus superat. 31. in propriis laudibus nimius, Demostheni postpositus. 97. 2. B sibi perorationes impetu quodam mentis pluere gloriabatur. 99. 1. B & 108. 1. D habebat Platonem in deliciis. 116. 1. A ex Platone, Isocrate, & Demosthene multas divitias congessit. 121. 2. C habuit volumen exordiorum. 214. 1. D Demosthenem imitatus est fœlicissimè. 122. 2. imitatus est Xenophontem. 126. epidicticas orationes palàm, & apertè omni varietate expoliri ostendit. 129. 1. C puer Poëtarum lectioni erat addictus. 130. 2. D commemorat prima Philippica se in Senatu græcum verbum vsurpasse. 134. 1. D habet in Pisonem argentum ἔκφρασιν. ibid. præceptiones amplificationis magis ex eius corum commentariis quam ex suo ingenio scripsit. 188. 2. C dissentit ab Aristotele in numerorum præceptionibus. 250. 2. B confertur cum Proteo propter varias eloquentiæ virtutes. 30. 2. B comparatur cum Demosthene. 31. 32. 33. 34. 35. 36. & cæte. cum

Thucidide 48. cum Platone. 49. cum Lysia. 51. cum Isocrate. 52. cum Salustio. 53. cum Seneca. 54. non est redundans. 87. 2. B ad irritandos iudices potentissimus. 353. 1. E insimulatus loquacitatis à Sidonio. 67. 2. D & 1. 80. 2. C. in acuminibus quam verecundus. 74. 1. E eius oratio comparatur cum Achate. 30. 2. A virtutes ibid. B stylj defensio 87. 1. C pro eius stylo Apologiæ contra Apuleium, & alios. 84. 2. doctus stylus. 87. 1. 2. de eius ingenio iudicium. 88. 1. A non in omnibus affectibus imitandus. 372. 1. C eius in morte Trebonij motus. 318 2. D. E motus in iracundia. 352. 2. eius filius Cæstium castigari curat. 83. 1. E eiusdem comparatio cum Accipitre. 184. 2. D versus in Pisoniana. 250. 2. C eius vnius lectio pueris vtilissima, & cur. 115. 2. D à precatione exordium habet cum Demosthene. 122. 2. eius imitatio præfertur Demosthenj. 123 124. 125. 126

Ciconiarum, & cornicum exercitus. 175. 2. D

Cinami tonsoris descriptio. 358. 2

Cincia lex. 558. 2. B

Citharædi piscis cum vano doctrinæ simulatore comparatio. 282. 2. C. D

Citharœdus Erici Daniæ regis. 318. 1. A citharœdi vestis. 440. 2. descriptio. 447

Ciuitas florens. 358. 2. B diruta deploratio. ibid. C

Cladis bellicæ exaggeratio. 301

Clamosi. 377. 1. A

Claudius. 399. 1. C

Claudij Cæsaris ingenij stupor. 105. 2 D. E de eo iudicium. 121. 1. A

Claudij Imperatoris in iure dicendo assiduitas. 519. 2

Clauis aurea in lingua silentium. 385. 2. C

Clauis periodus quid. 247. 1. C

Cleopatræ nauigium. 467. 2. E

Cleticon. 261. 2. D

Clemens Alexandrinus studuit in Pantæni Schola. 107. 2. A

Clementia Dei natura. 405. 2. B eius laus. 582. 2

Climax. 261. 2. D. E

Clitor fluuius pisces vocales faciens. 431. 2

Clitumni fontis descriptio. 491. 2. C

Clotildis factum ad iram excitandam. 342. 2. B

Cnidus fluuius. 431. 2. E

Coccysmus. 379. 1. E

Cœlibes quasi cœlites ex Granio. 157. 2

Cœlum 604. 1. B appellatur mundi elementum optimum ab Orpheo. 281. 2. A

Cœnotes. 262. 1. C

Collocatio verborum in periodis obseruanda. 254. 1. E 2. sex sunt vitia contra collocationẽ. 254. 2. A eius benè ordinandæ præcepta. 254. 2 D F de ea morosum nimis iudicium. ibid. 2. E. C de eadem obseruationes in Cic. 255. 1. 2

Color quid. 539. 1. E

Colũbæ vide passeres. eius colli descriptio. 475

Columba Archytæ. 51. 2. E

Columnis inscribere nomina. 471. 2. B

Coma nigra laudatur. 439. 2. E humanæ descriptio. 439. 2. A. B

Comma quid sit in periodo. 247. 2. E

Commilitonis nomen. 583. 2

Communicationis definitio, & vsus. 289. 1. D. E

Comparatio cum antithetis. 192. 2. C

Comparationes ineptæ. 618. 1. B & 619. 1. D

Comparationes personarum valent ad motum. 348. 1. D

Comparatiua ratio legalis. 533. 2. B C. D

Compositio. 91. 2. B verborum in periodo obseruanda. 254. 1. E 2

Compositio, siue collocatio. ibid. sex sunt vitia contra compositionem ex Cic. 254. 2. A

Compositio 2. pars elocutionis. 243. 2. E 244. 2. C eius definitio 244. 2. D officium. ibid. vis. ibid. compositionis artifices cum Phrygibus comparati. 244. 2. E ea contempta omnis verborum perit elegantia. 244. 2. E eius gratia. 145. 1. compositionis tota ratio continetur in periodis. 145. 2. A

Conceptio B. Mariæ. 601. 1. E

Concessio quid. 539. 2. A eius definitio 289. variæ formæ ibid. B. C exempla. ibid.

Conchæ descriptio. 84. 1. D eiusdem cum stylo puerili comparatio ibid. item eiusdem descriptio. 485. 2. C

Conciliatio. 515. 2. methodus conciliationis. 616. 1

Concionator non debet esse nimis orator. 638. 2. C eiusdem grauis character. 641. 2. B & 642. 2. A eius exempla expensa. ib. D. C & 643. 1. 2. & 644. 1

Concionator. 622. 2. E 623. 1. D quid fecerint concionatores Catholici. 608. 1. B concionatores varij. 607 2. D vani quantum in iudicio Dei sint reprehendendi. 619. 2. A in profanos imprecatio. ibid. 1. D curiosi. 655. 1. E Scholastici. ib. 2. E populares. 656. 2 A nimis Scholastici non sunt vtiles. 655. 2. E concionatoris errores. 618. 1. A. C vehementis character. 647. 1. D suauis, honesti, & culti. 652. 2. C item putidus docti. 654. 1. D de concionatoribus Chrysostomi iudicium. 658. 2. C. D. E concionatores austeri. 652. 1. A assentatorij. ibid. D faceti. 652. 1. A suaues. ibid. 2. C affectati. 653. 1. E pij. ibid. 2. B pij graues. 654. 1. B docti. ibid. D Semidocti. 655. 1. A concionandi genus adulatorium reprehenditur. 651. 2. D concionum, & chreiarum narrationes quæ. 222. 2. B in concionibus fictæ personæ non subijciendæ oculis. 118. 1. D

Conciones Græcorum. 307

Concionum dispositio quintuplex. 637. 1. E. V dispositio, concionis partes. 638. 2. B eius exordia. ibid. 2. 2. eius figuræ quales. 639. 2. C eius loci graues. 1. E concionum dispositio ex Chrysost. 669. 1. C

Concitationis insigne exemplum. 516. 1. aut malitiosa. ibid. 2. D

Concordiæ Symbolum. 132. 2. E

Cõfirmatio. 231. 2. C in cõcionib. qualis. 639. 2. D

Confutandi genera multa. 231. 1. D
Confutantium fictè fimilitudo. 231. 1. B
Confutatio Sophiſtarum 230. 2. E malitioſa 231. 1. ſincera ibid. C
Confutationis quinque modi. 230. 1. C
Confutatio qua vſus Scipio admirabilis ibid. 2. D in ea nõ sũt falſa aduerſarijs imponẽda. 231. 1. C eius ordo. ibid. 2. A exemplum nobile ex Gorgia Leontino. 234. 1. modus per conglobatas rationes ibid. 2. C alius confutationis modus. 235. 2. & 236. 2 C & 238. 2. 239. 1. C ibid. 2. E confutationis exemplum. 240. 2. confutatio in qua lex explicatur. ibid. E
Congeries cita & mobilis. 287. 2. D
Coniecturalis ſtatus quotuplex. 536. C eius tractatio. ibid. B ſex modi. 534. 2. G
Coniugata quomodo definiantur à Cicerone. 158. 2. A eorum exempla. ibid. nonnunquam ſola ſignificatione conueniunt. 553. 2. B alia voce ſolum conueniunt, alia appellatione ſimul & re. ibid. B C iſtud argumenti genus plerumque eſt exile, & frigidum. ibid. tractatur venuſtè per hyperbolem, per paronomaſiam, afteiſmum, & traductionem. ibid. D
Coniuncta rationalis controuerſia, & legalis quæ. 533. 2. A B
Coniunctio qualis figura. 286. 2. C
Coniunctiones in periodis, tamquam aureis catenis vinciunt orationem. 255. 2. E
Conqueſtionis motus. 353. 2. A
Conſcientiã. 590. 1. E
Conſequentium, & antecedentium ab adiunctis diſcrimen 170. 1. E
Conſiliarius quis. 552. 2.
Conſilium temerarium etiam fœlix malum. 552. 1. conſilij boni lucrum. 561. 2.
Conſilium ad Deum referre. 414. 1. E
Conſolationis varietas. 518. 2. A ars mirifica. ibid. 1 C
Conſtantinus beatus. 614. 2. A eius clementia. ibid.
Cõſtantinus edixit cõtra obſcœnos Poëtas. 106 2. B eius nominis primus imperium fundauit, vltimus amiſit. 157. 2. C eius nobilitas. 399. 2. C
Conſtantij impietas exagitatur. 96. 2. A
Conſuetudo eſt affabricata natura. 315. 2. A. ea ſine veritate venuſtas erroris eſt. 315. 2. C eius vis. 519 1. E
Contemnere. 621. 1. A
Conuiuiorum, & luxus deſcriptio. 504. 1. D
Contrariorum dignitas oſtenditur illuſtri exẽplo. 171. 1. B. C. eorum magna vis eſt, & amœnitas. 171. 1. E. quatuor ſunt genera. ibid. contraria aduerſa quid ſunt. 2. A. eorum vſus. ibid. B. D. E. contraria à negatione ad affirmationem non valent. 171. 2. E. contraria priuantia quid ſunt. 172. 1. A. quomodo priuantia diſcrepant ab aduerſis ibid. contraria comparata quid ſunt. 172. 1. C. eorum vſus. D. contraria contradicentia quid. 172. 1. D. E.
Controuerſia ſimplex. 533. 1. E mixta ex varijs. ibid. D.
Contumeliam pari generoſum. 614. 1. D
Conuicia oratoris 553. 2. C
Coquus. 567. 2. C
Cor affectuum ſedes. 312. 2. B. eius deſcriptio. 438. 2. B.
Coriolanus. 559. 1. C
Cornelius Tacitus. 120. 1. A eius cenſura. 91. 2. A eius grandia, & byſſina dicta. 75. 1. D
Cornelius Senator conuiciis appetitus. 346. 2. C.
Cornicum, & ciconiarum agmen. 175. 2. D. E.
Cornua. 233. 2. B.
Corocottæ ars inſignis in deliniendo Auguſto. 361. 1. E
Corona Cteſiphontis. 607 2. E. corona roſea. 463. 2. B. C. corona ex floribus Chriſtiani non vtebantur ibid. 2. B corona Hypothymiaſ. ibid. coronæ radiatæ. 397. 1. D
Corpus pulchrum dignum magnæ mentis domicilium. 399. 2. D. corporis bona, & mala. 253. 2. A. corporis formæ effictio. 283. 1. A. B. deformis deſcriptio. 348. 1. B. humani item in genere. 436. 1. B. in ſpecie. 440. 1. eius forma ad probationes facit. 537. 1. B
Correctionis variæ ſpecies. 290. 1. E. eius præclara exempla. ibid. 1. E. 2. A
Corni Rhetoris inſulſa oratio. 78. 2. C.
Cothurnus Tragicus. 464. 2. C
Cotta nihil habuit in oratione niſi ſincerum, & ſanum. 27. 1. C
Cretenſes mendaces, & cur. 105. 1. B
Criminis inuſitati amplificatio ex Cicerone. 595. 2. D. E. 596. 1. A. B. C
Critias vocabulis propriis orationem cõcinnabat. 13. 2. B
Critici. 619. 2. D Vide Momus. Stylo miſcellaneo, & antiquario plerumque laborant. 1. E critici cuiuſdam faſtus, & ſtylus. ibid. & 2
Crocodilus quid. 233. 2. C
Cræſi clementia. 539. 2. B
Crotoniatæ. 99. 2. D
Crux ara gloriæ. 599. 2. D eius maieſtas. ibid. crucis definitio ex D. Chryſoſtom. 145. 1. A. B
Crucis amplificatio per ſynonimiam. 145. 2. E & 146. 1. A. B Dominicæ acerbitas per partium enumerationem. 151. 2. B
Crudelitas. 341. 2. D eius imago. 349. 1. B mulierum caſtigata. 354. 1. A noua. 600. 1. A in ſe ipſum: 592. 1. C eius mater anaritia, pater furor. 277. 2. B
Cteſiphon. 468. 1. E
Cubitus. 385. 2. A
Culicis deſcriptio. 476. 1. A. B eiuſdem cum pulice. ibid. 2. D
Cultus Dei. V. Deus.
Cupido Praxitelis. 441
Cupidinis deſcriptio ex Moſcho. 144. 2. A. B idem cum veſpa comparatus. 201. 1. B idem optime depictus ab Alexi. 331. 1. C appellatus Τὸ γοητικὸν. 441. 1
Curiæ deſcriptio. 545. 2. D
Curiæ Franciæ quam honorificæ. 519. 2. C. D

Curio orator illustris. 24. 1. F memoria lapsus est, & cur. 109. 1. B labili admodum memoria. ibid.
Curiosi. 655. 1. E
Curiosi dicti muscæ. 160. 2. D
Curiositas ingenij humani amat volitare per omnia. 111. 2. B ridicula est. 655. 1. E
Cursores. 290. 2 E
Quintus Curtius. 12. 1. B acutæ brevitatis summus magister. 75. 1. E eius acumina varia. ibid. 2. A. B
Cybeles sacrorum ritus. 169. C. D. E.
Cygnea cantio. 618. 1. A
D. Cyprianus mellitissimus doctor. 612. 1. E. & 624. 1. E. in vno Tertulliano conquiescebat. 86. 1. A. de eo iudicium. 120. 1. B. eius gravitas. 643. 2. A. oratio in adeuntes balneas. ibid. B. graues habet amplificationes. 643. 2. B. eius verba vellicant, & multum habent πρεπόντως. ibid. oratio non est facta malleo, sed animata, 648. 2. A. B item grauis, & vehemens oratio. ibid. 2. D.
Cyri nobilis suasio. 514. 1. D illi solis nomen fuit. 154. 2. B

D

Dædali simulachra. 444. 1.
Dæmones cur malis affectibus immixti. 312. 2. E
De Daphnitico templo incenso nænia. 323. 2. C
Datis: 548. 2. eius melos. 244. 1. B
Dauid. 622. 1. E
Dearum iudicium. 441
Decalogus Legum omnium typus. 524
Declamatio. 390. 1. D. declamationum defensio. 391. 1. B earum agendi ratio, vanitas & miseria. ibid. 2. A vsus. 391. 2. B de his iudicium. 390. 1.
Decorum. 101. 2. E eius vsus. 102. 2. D.
Deesis. 262. 1. D. E
Defendere victum est iudicem arguere. 590. 1. B.
Defensionis Methodus. 537. 1. E
Definitio per negationem quid? 145. 1. D. eius dignitas & variæ appellationes. 141. 1. 2. valet ad amplificandam periodum. 253. 1. A eius mixtæ amplificatio. 146. 2. E amplificatur per Synonymiam. 145. 2. D definitionis genus fusum & oratorium ex Cic. 146. 2. E inualida facillimè refellitur. 147. 2. B quomodo ea vtendum. 148. 1. C imago & characterismos appellatur. 141. 1. B cum Pausiæ picturis comparatur. ibid. C. dicta à Græcis ὅρος. ibid. D soli comparata. ibid. 2. B quid sit definitio. ibid. D. eius partes duæ B ibid. definitiones oratoriæ quales sint. ibid. E definitionis vitia tria ibid. & 142. 1. A virtutes ibid. B definitiones Platonis audaces. ibid. C. debent esse breues. ibid. quæ sunt perfectæ ibid. D earum vsus in argumentando triplex. ibid. D. E definitio per partes duplex. 142. ibid. 2. D. per causas. 143. 1. C. per materiam, & causam efficientem frequentissima apud oratores. 143. 1. E per effecta definiunt optimi oratores. ibid. 2. D. per similitudinem vtilissimæ. 144. 2. C. D. earum vsus. ibid. E definitio simplex quid? 555. 1. D.
Deformis corporis descriptio. 348. 1. B
Dehortatio. 515. 2. eius ars. ibid.
Deianira. 225. 2. E
Δείνωσις 2. ratio amplificationis. 908. 2. A. & 182. 2. B eius exemplum ex Demosth. 182. D. E. 183. A. aliud ex Cic. ibid. D. est crebra in amplificationibus D. Gregorij Nazianzeni. 197. 1. eius exemplum plenum maiestatis, 647. 1. A
Δεινὸς quid. 102. 1. A.
Deiotarus. 536. 2. D
Delectatio duplex. 336. 1. A quomodo paratur à Philologis. ibid. 2. B comes eloquentiæ. 391. 1. C
Delectus prima pars dispositionis. 207. 2. B
Delectus rerum. 207. 2 B
Deliberatiui generis laus. 508. eius sex capita. ibid. quinque argumenta. ibid. argumenta in genere. 512.
Delicati descriptio. 463. 1. B
Delicta leuia non sunt multum exaggeranda. 544. 1. C
Delphinis, & pueri descriptio. 484. 2. B. item alia ex Æliano. 485. 1. C
Demades nauticos sales in forum transtulit. 19. eius subtile factum. 512.
Demetrius Phalereus Rhetor illustris. 6. statuas. 360. habuit Athenis. 7. suauis videri maluit quam grauis. 20. comptus author frigidos sensus κομψείας nominat. 113. E eius de Allegoria iudicium. 260. 1. C
D. honesta, & sublimis oratio. 588. 1. E querimonia grauis. ibid. 2. C
Demetrius charus Romanis. 586. 2. D
Democratia. 579. 2. & 509. improbatur. 580. 2.
Democritus promisit se Darij regis vxorem ad vitam excitaturum. 518.
Demonstrare quid. 391. 2. E
Demonstratio 3. pars descriptionis quomodo definitur. 283. 2. B
Demosthenes Valentis Legatus castigatus à D. Basilio, & cur? 244. 1. B
Demosthenes ab Aristotele non didicit eloquentiæ præcepta. 8. cunctos Atticos eloquentia superauit. 18. de eo iudicium. 116. 2. E. parcus laudum suarum æstimator. 97. 2. B exordium habet à precatione idem cum Cic. 122. 2. B eiusdem præclarum dictum. 128. 1. B in re graui sustentatio & apparatus. 130. 2. B fabulas orationi opportune adhibuit. 131. 1. B eius fabula de Asino. ibid. eiusdem cum Cic. comparatio. 30. 2. E 31. 32. 33. 34. 35. 36. & cæt. fulmini comparatur. 31. eius vitia. 32. 1. A. B. C eiusdem ἀνθρωπολήθης frigidior. 33. μέλος suaue. 35. 2. B. laudator sui. 36. mordax. 37. 1. D fastidiosa eius oratio. 38. 1. D increpationes graues. 41. elocutio austera, & Thucididea. 45. 2. B. verba plerumque audacia. 45. 2. D. E accentuum no-

uatio. 46. 1. Cactio prius infausta. 47. 1. A comparatur cum tibijs. 181. 2. D insignis eius amplificatio. 182. 2. D. E 183. 1. A eius virtutes. 18. 1. E de eodem iudicium Clementis Alexandrini. ibid. 2. B idem à stylo scholastico alienus. 64. 1. E eius oratio mollis. 87. 2. D Satellites, coruscationes, & tonitrua. 311. 1. C eius iracundia acris, & generosa fulmini cum nube colluctanti comparatur. 352. 2

Demus Zeuxidis. 217. 2. E

Dentes. 385. 1. A

Deploratio apum transfugarum elegans. 290. 2. E mortis Eteonei. 426. 1. E mortis Pulcheriæ. ibid.

Deprecario quid. 539. 2. E vbi inutilis. 546. 2. A eius ars. ibid. B loci communes. ibid. D affectus. ibid. E graue exemplum. 291. 2. A aliud cum affectu. ibid. B aliud ex Demosthene. 307

Deputatiua venia quæ. 536. 1. E

Derisus. 515. 2

Descriptio quæ optima. 143. 1. A. B ea in quatuor partes diuiditur. 282. 2. B mollis. 96. 2. C

Descriptiones variæ. 283. 1. E. 2. A valent ad excitandos affectus. 2 B crebris vtentes cui similes. 434. in concionibus quales. 640. 1. A Smyrnæ vrbis descriptio. 318. 2. B vrbis euersæ. ibid. D eius dispositio. 418. 2. E. Vide librum XI. ex variis descriptionibus concinnatum.

Despicientia prima iracundiæ causa. 345. 1. E

Deus 194. 1. E & 594. 2. A eiusdem prouidentia. ibid. 2. A laudatio. 392. 1. encomium & descriptio. 393 1. E manus munificentia. 393. 2. B timor. ibid. E definitio ex D. Bernardo. 394. 1. altera ex Arnobio. ibid. 2. alia ex Seneca. 395. 1. B in eius laude duo spectanda. 392. 1. de eo egregiè Maximus Tyrius philosophatus. 392. 2. illi nomen omne conueniens. 395. 1. B laudatur à cumulo virtutum quas κατ' ἐξοχὴν continet. 392. 2

Deus omnia. ibid. laudatur ab adiunctis & effectis. ibid. A Supra fatum existens. 393. 1. B rector vniuersi. ibid. C mater dictus. ibid. tantum surripitur, quantum percipitur. ibid. 2. A non est corpus. ibid. B. fons pulchritudinis. ibid. expers compositionis. 394. 1. prima causa, & locus rerum. ibid. 2. vt intelligatur tacendum est. 395. 1. A apex, & finis omnis fœlicitatis. ibid. E Solus immutabilis. 573. 2. causa causarum cuius primus est vsus. 163. 1. A eius amplificatio per effectorum enumerationem ex D. Gregorio Nazianzeno. 163. 1. B dictus Deus ab ipsis Ethnicis, fatum, prouidentia, natura. 163. 1. D eius bonitas. 168. 1. A. B natura est præstantissima, & vtilissima ex Stoicis apud Lactantium. 172. 2. rudibus primum hominibus figuras veritatis futuræ indices præmisit. 173. 1. D Deus, Angeli, & cæt. corporis expertia quomodo laudari debeant. 189. 2. D. E circulus Deus ex Trismegisto, & alijs. 82. 2. D eiusdem definitio per negationem ex Maximo Tyrio. 145. 1. E nihil appellatur. 145. 2. A eius laus maximè silétio celebratur. 145. 2. B Stoicorum de eodem definitio. 147. 1. C illius nomen semel in anno tantum à summo Pontifice apud Hebræos pronunciabatur. 157. 1. D prima causa efficiens. 161. 2. C in amorem transformatus fingitur in ipsa constitutione mundi à Pherecide. 161 2. C Dei cognitio ex effectis. 167. 2. D. E Deus mundo vt lyræ intentus. 594. 2. B ipse sibi locus, & mundus. ibid eius maiestas gradientis apud Prophetas. ibid. 1. A. C nomen quantum. ibid. actus purus appellatus. ib. eius æternitas. 595. 1. A immutabilitas. ib. B immensitas. 594. 1. E infinitas. ib. bonitas. 595. 1 C prouidentia ib. B misericordia. ibid. & 614. 1. A 597. 1. B Scientia. 595. 1. E potentia. ibid. 2. A Deus oceanus. 594. 1. E adorandus. 623. 2. A vt Deus in ventis, sic orator in affectibus ambulat. 317. 1. A. B Solertia eius in nostra redemptione. 597. 1. C

Dextra. 386. 2. B

Diabole. 262. 1. E 2. A

Diacope. 262. 2. A

Diæresis. 262. 2. B

Diallage. 262. 2. C

Dialleleon. 262. 2. D

Dialogismus. 262. 2. D

Dialyptis. 262. 2. E 263. 1. A

Diamiltosis quid? 82. 2. D

Dianæ descriptio. 443. 2. C

Dianœa. 263. 1. B.

Diaphora. 263 1. C

Diaporesis. 263. 1. C. D

Diaporeticum quid? 534. 1. D

Diasceue. 263. 1. D

Diasyrmus. 263. 1. E

Diatyposis. 263. 2. A

Dicæologia. 263. 2. C D

Dictio quæ apta ad affectus excitandos. 327. 2. C

Dictum præclarum de Oratoribus ex Iuliano in encomio Eusebiæ. 71. 1. A

Dictum bracteatum. 414. 1. D

Didascalici generalis tractatio. 637. 1. A

Didymus Grammaticus tria millia Librorum, & quingentos scripsit. 104. 2. A

Dies boni & mali quomodo notarentur. 457. 2. C.

Dies 15. Mineruæ consecratus, dies nouus mensis soli sacer. 410. 2. E dierum obseruatio. ibid.

Digitus. 386. 2. B digiti linguosi. 381. 2. E. humanorum descriptio. 439. 1. B digitis increpare. 457. 1. C

Dignitas, & venustas. 399. 2. tertia, & nobilissima pars elocutionis 256. 1. B tota consurgit ex figuris. 256. 1. C

Dij paterni. 583 2 D paterni penates. 586. 2. C dij duo Democriti. 554. 1. D. dijs proximus quis. 563. 1. B

Dilemma quid? 233. 1. A. Aristotelis. ibid. B aliud Protagoræ. ibid. C

Dilemmaton. 284. 1. A. B

Diminutio pars prudentissima eloquentiæ. 209. 2. C eius artificium non negligendum. ibid.

ibid. eius vſus. ibid.D. 201. 1. D
Dinarchus characterem habet perſpicuum. 19.
Dio Chryſoſtomus cornu quoddam eſt Amaltheæ, & cur. 117. 1. A Platonem, & Demoſthenem ſecutus. ibid.B
Dio Pruſæus Amaltheæ cornu. 20. 2. E Homericis verſibus vſus eſt. 134.2. A
Diogenis Cynici lepide factum. 147. 2. B. factum inſigne. 538.2. A
Dionyſius Sophiſta Herodoti narrationem Atticam fecit. 99.2. C
Dionyſij ſtatuæ deſcriptio. 444
Dionyſius quomodo ſoluerit Citharœdo. 91.1. C
Dionyſij tyranni in nouaudis rebus ineptiæ. 57.1.B.C & 85.1.D
Dionyſius Halicarnaſſæus. 117.1.D
Dionyſij Areopagitæ grauitas. 644. 2. D. Angelus eſt loquens è turbine. 645. 1. C eius laus. 608.1.E eloquentia. ibid.
Diориſmus. Vide Aphoriſmus. 259.1. C
Dipſadis piſcis cum auaritia cõparatio. 282.2. D
Diſcordia ciuium auget hoſtes. 555.1.B.
Diſcordiæ ſymbolum. 132.2. E
Diſiunctio quid. 286.2.B
Diſpoſitio. 904. 1.A. eius excellentia. 207.1 A prima pars delectus. ib.2.B diſpoſitio triplex, & eius exempla. 208. artificialis triplex. ibid. 2. B. diſpoſitio argumentorum. 209. 1. C. in conſultatione, & iudicijs quæ. ib.B. in laudatione. ib.E. diſpoſitio concionũ quintuplex. 537.1.E. eius primus ordo ferme ſine arte. ib. 2. modus qualis. ibid. & cæt. diſpoſitio, & ordo in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti. 397.2.B apta, quam excellens. 307.2.B
Diſſertatio de optimo genere dicendi. 79 1. A
Diſtributio. 264. 1. B. 283. 2. D. illius præclara exempla. ib. E. prudens factorũ, & affectuũ. 98. 2. B. quomodo fit. ibidem. illius varius vſus. 284.2.A.B.C
Diues. 599.2.B. eius deſcriptio. 462. 2. E. diuitũ luxus cum pauperũ miſeria cõparatus. 197.1.D diuitis mali luxus. 666.2.B
Diuiſionis definitio. 286. 2. E. eius vis, vſus, & exempla. 287.1.A.B. triplex eſt. ibid.
Diuitiæ eſurire cogunt. 261.2.D. alienæ. 517.2.D. earum imperium. 557.2. A. diuitiæ in cupiditate, inſtructa paupertas. 562.1. D
Docendi munus digniſſimum fuit. 6.2.B. docere. *Vide præceptor.*
Docilitatis partes. 215. 1. D
Doctor. 624.2.C. eius grauis character. 641.2.B doctores in Eccleſiæ cunabulis. 623. 1. D. doctores ſecundi, tertij, quarti, & quinti ſeculi. ib.2. A. & 624.1.A.E. 2. A. eorum oratio magnam habet ſpeciem. 528. 2. C
Doctrina 617. de ea oraculum. 217.1.E
Doctrina orationi an adhibenda. 529. 1. A. eius copia eloquẽtiæ inimica. 529.2.A in ipſis orationib⁹ epidicticis quomodo ea vtẽdum. 129 1. D. eius vanus ſimulator cum Citharœdo piſce comparatus. 282.2.C.D. profundę vſus frequens in ſacris exagitatur. 618.1.B
Doctus. 624.1.E
Dolor quibus moueatur rebus, & ſintne præter orationẽ externæ eius ſpecies adhibẽdæ. 316. 2.C. eius motus aptè expreſſi. 325. 1. A. dolor muliebris. 218.1. A
Domnæ auguſtæ. 550.1
Domitius Afer. 377.1. E
Domus deſcriptio. 501
Domuncula Chriſti naſcentis. 597.2.E
Dorionis dictum egregium. 324.1 E
Draco Babylon. inter ſuperſtitionis initia. 82.2.C
Draconis cor deuorãtes belluarum linguas intelligunt. 81.1. A. item
Draconis indici deſcriptio. 480
Ducis Megabizium dictum. 340.1.E
Duodecim tabularum liber ediſcendus iuris peritis. 526.1. A

E

EBrietas Dæmon voluntarius. 200.1.E. eius deſcriptio ex Ambroſio. 143.2.E. 144.1.A. B. 171.2.B C eius ſtultitia, & feritas. ib. amplificatio per congeriem. 200.1. D.E.2.A.B alia eiuſdem deſcriptio per characteriſmum. 261.C.D.E.2.A.
Ecbaſis. 264.1. C
Eccleſia opus Chriſti. 602.1. A. triumphans. ib. B. eiuſdem incrementum. ib. 2.B. vexatio. ib. eius patres vehementes. 96. 1. E
Echini deſcriptio. 486. 1. D
Edictum Conſtantini contra obſcœnos poëtas. 106.2. B
Edmundi humilitas in verbis. 71.1.D. edmundus ferreum latus eſt appellatus. 154.2.C
Educatio. 398.2. liberalis excelſæ mẽtis generoſitatẽ inducit. 108.2.B bona debet ſtatim à tenero pueros excipere. 110. 2. C qualis fuerit apud Romanos primis temporibus. ib. 2. C. D. qualis poſtremis. ib. E. & 111. 1. A. mollis apud Romanos. ib.2. A
Educatio, & vitæ conſuetudo multum valet ad ſuſcipiendos, vel repudiãdos affectus. 315.2.A
Effecta maximum habẽt cum cauſis commercium. 167.2.B. eorũ vſus. ib.C. in omni genere orationis vtiliſſimus. ib. plurimũ valent ad narrationes, & deſcriptiones. 168. 1. C. ad amplificationes aptiſſima. ib. E. recte tractantur per congeriẽ vibratam, & interciſam. ib. his maximè vtuntur oratores in definitionibus. 143.2.D. quomodo ſunt vſurpanda. 144.1. B. eorum triplex vſus vtiliſſimus. 167.2. B huius argumenti vis. 168. 2. B
Efficiens maximã habet anſam refutationis. 166 2 E. eius cognitio erudita, & fœcunda. ibid. C
Effictio 2. pars deſcriptionis quomodo definitur. 282.2.E. eius exẽplum inſigne. 283.1. A. B
Ἐιδωλοποιία Euripidis acris, & viua. 108.1. B
El. apud Hebræos quid ſignificet. 157.1. C
Eleazari ſupplicium ex Ioſepho. 319.1.D.E. eius conſtantia. ibid. 2. morientis verba. 319.2.C
Electra. 233.2.C.D
Elegantia quid eſt. 244. 1. A. eius duæ partes latinitas, & explanatio. 244.1.A
Elegantis viri deſcriptio. 456
Elephantus pro Nutricio pugnat. 227.2.A

Elephanti. 576.1.B
Elephanti cum formica, comparatio. 418.1.E.
eius deſcriptio. 477.2.B
Ellipſis. 264.1.C.D
Ellipſa quid. 532.1.C
Eloquenti omnes artes ingenuæ ſunt neceſſariæ.128.2.A.
Eloquentia apud Dicen contra corruptores ſuos agit. 79.1.B.eloquentia Platonis & Iſocratis. 389. 2. ciuilis in duas ſectas conciſa. 528.2. eius neceſſitas & antiquitas. 507. eloquentia Agamemnonis.ib.Neſtoris.ib.Menelai.ib. Vlyſſis. 508. eius duo brachia. ibid. vigor in Republica. ib. quando reſtringi cepta. ib. eius regnum ſeruire ſcenæ. 529.2. B. cur cedere videatur eruditioni. 530. 1. E. in milite non requiritur. 569. 2.A. eloquentia ſacra carpiturà Cæcilio. 593.2.A.618.2.D.magna tanquam flamma alitur. 593.2. B. ſacræ excellẽtia.607 2.E.594.1. C.eiuſdẽ adiumẽta ib.D.effectus.ib. E.608.1.A. materia. 594.2. A.eius cultores varij.608.humana bene cum ſacra miſçetur.620.2.D.621.1.D.in eloquentia excelluerunt prophetæ. 622.de eius contemptoribus quid dixerit D.Auguſtinus.621 2.E.eá viri Sancti commendant.ib. humana defenditur. 620.1.B.carpitur.619.2.D nõ ſolâ naturâ conſtat.1.triplex eſt diuina, heroica, humana. 1. 2. ſenſibus magis conſtat, quam verbulis.ib.eandẽ habet cum mente humana, quam cum Deo mens affinitatem. ibid. deorum inuentum antiqui crederunt.5.Pantarbæ comparatur.ibid.grauis,& concionatoria.642. 2. A. eius dignitas, pulchritudo, vtilitas.3.ciuilis imperatori perquam neceſſaria.ib. ἐλέφας à Philone cognominatur. 4. eius vis ad perſuadendum. ib.Ethopœia 79. 1.C. ortus & progreſſus. 5. Symbola.7. de ea iudicia diſſimillima.55.1. B.eloquentia optima,quæ placeat auditoribus.ib.A.eius ortus 56.1.B.adoleſcẽtia.ib.C. virilis ætas.ib. occaſus.ib.D.deſiderat ingenij fœlicitatẽ.107.2.D eius corruptæ cauſæ.110.2.B.C.& 111.1.C.D. eiuſdẽ peſſimum virus deliciæ,& vitia. ibid. 2. B. eius doctrina tribus rebus potiſſimum continetur, præceptis, ſtylo, & varia eruditione. ibid. D. eloquentia maxime indiget imitatione. 112. 2.C.cœleſtis vis,& dignitas. 120.2.C.eloquẽtia,& eruditio facultates inter ſe diſtinctæ.228.2. C. diſtribuitur in ſubiecta,& enũtiata.137.2.B.ex verbis, & ſenſibus cõflatur.143.1. B. vera, & germana eloquentia.91.2 E.quæ expetenda,& de ea Cic. & Plutarchi iudiciũ. 92.1.B. C. optima quæ. ib.2.A.eiuś tria genera.92.2. C.eius virtutes, ac formæ 93.1.C.eius vitiũ obſcuritas.ibid.E eloquentia nũmis ſimilis.ib. 2. A. eius optima figura.102.2.D.eloquẽtia iuuenum. ib.1. B.virorum.ib.D.principum.ib.E.politicorũ. ib.concionatorum.ib.2.A.Philoſophorum. ibid.C.ſophiſtarum.ib. eloquentiæ effectus in affectibus. 311. 1. D. ea cum authoritate coniuncta multum valet. 314. 2. A item ad excitandos motus apta quæ.ib. C. *Vide ſtylus.*

Elyſij campi. 517.2. & 493.2.D
Emblema Laconis. 133.1. D.de piſce oreyno. emblema. 178.1.A
Emblemata ad orationes illuminandas plurimũ habẽt ſuauitatis.133.2.A.quintus fons inuentionis.133.1.C.quomodo differát ab hieroglyficis.ib.eorum ortus.ib.in his maxima luſerũt ingenia ib.prima fuerũt clypeorum, vexillorumque.ib.D.maximè fuerunt in ſigillis primis tẽporibus.133.1.E. omnes peculiare ſibi ſymbolum affectarunt. ib. E. varia ſymbola gentium, & Imperatorum. ibid.
Empedoclis cantionum vis. 317. 2. B
Emphaſis. 264.1.D
Enagonium. 264.1.D.E
Encomium putei. 432. 1. A
Energia. 264.1.E
Ennodius aurum Demoſthenis, & ferrum Ciceronis appellat. 67.2. B
Ennodij ſtylus poëticus.66.1.E. & 2.A.eiuſdem dulces quædam allegoriæ. 67.2.A.B
Enthymema.264.1.E.2A.enthymemata232.2.B
Epagoge. 264.2.A. B
Epanadiploſis. 264.2.B. C
Epanalepſis.264.2.D.E. & 265.A.B.eius à palinlogia diſcrimen.ib.definitio, & vſus. 286.1.B
Epanaphora. 265. 1. C.D.E
Epanodus.265.1.E. figura declamatoria, & eius exemplum. 307.1.B
Epanorthoſis. 265.2. A
Epembole. 265. 2. B
Epenthymeſis. 265. 2. B
Epereſis quid in exordiis. 211.1.D
Epexegeſis. 265. 2. C
Epexergaſia. 265.2. C
Ephodos quid. 214.2.D
Ephorus ſpondæum, & trochæum vitat in oratione. 250. 2. B
Ephrem Syrus. 121. 1. A
Epibole.265.2.C.D. duplex eſt. ibidem.
Epicedium Marci Antonij in laudatione Cæſaris. 316 2.E
Epicherema quid.232. 2. E. eius nomen. ibid.
Epicheremata. 232.2.B
Epichriſis. 266. 1. A
Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit.389.1.B.eius ortus.ib.magnus vigor ſubimperatoribus. 390. 1. C
Epidiorthoſis. 266. 1.B
Ἐπιτείνων. 101. 1.D
Ἐπιτήδευμα idem quod κάλλος latinis pulchritudo, & ſuauitas ſtyli. 99. 1. C
Epimone. 266.1. B
Epiphonema. 266.1.C
Epiphora.266. 1. C. D. quod diſcrimen habeat ab Epibole. ibid.
Epiplexis.266. 1. D. eius definitio. 29. 1. B. eius exemplum. 301. aliud exemplum breue, & mordax. 302.
Epiploce. 266.1. E
Ἐπίρρωσις πραγμάτων τοῦ κατασκευῶν tertia ratio amplificationis. 98. 2.B
Epiſcopi dicti moderatores iuuentutis. 425.2

Epiſtrophe.226.2.B.eius definitio. 286.1.A.vſus idem cum anaphora. ibid.
Epithalamij partes. 411
Epitaphia. 413.1.D
Epitheton. 266. 2.C.eius definitio.281.2.D.vſus ibid.tria vitia. 282.1.A
Epithrocaſmus. 266.2. C. D
Epitimeſis. 266 2. D. E
Epittechon. 266.2.E
Epitrope. 266.2.E. 267. 1. A. B
Epizeuxis. 267.1.B
Equitare. 400.1.B
Equus Celes.482. 1. Equus deſcribitur à Iobo. 622.1.C.equi boni,&generoſi virtutes.198.2. C.D.eius deſcriptio. 481.item aliæ duæ. 482. equi Niſſæi. 482. 1.equorum ornatus.560.1. A.equi gemmis onuſti. 561.1. A
Eros,& anteros. 331.1
Erotema. 267.1.C
Erroris inductio. 167.1.C
Eruditio varia nutrix eloquentiæ.128.1. D. eius laus,vel ſcientiæ. 428. 1. cum Perſæa arbore comparatio.128 1.E. eruditio, & pietas cum malis germanitatis comparata: 107. 1. D. & cum palmæ Syagrorum & Phœnicis commercio.ibid. E. ſi parcè adhibeatur, ſtylum exhilarat,ſi inferciatur obruit.111.2.D. primæ eſt fons inuentionis.129.1.D eruditio,& eloquentia facultates inter ſe diſtinctæ. 128. 2. C.huic tantum ſtudere in oratione vitioſum eſt.128.2.D. illius temperies eſſe debet.128.2. E. oſtentatio vbi vitanda. ibid. eruditio non debet cogi atque intrudi in orationem.129. 1.A.quomodo in ciuili oratione adhibenda. ib.B.prudenter à Cic. adhibita. ib. eius vſus in Epidictico genere. ibid.C
Erycinus fiſtula pronunciandi modos Caio Graccho formabat. 25
Eſaias eloquentia diuina vigebat. 217.C
Ethicum genus quid. 534.1.C
Ethnici primos omnium inter Deos ſolem & lunam venerati ſunt. 157.2.E
Ethologia.267.1.D.eius præclara exempla.ib.E
Ethopœia.267.1.E.2.A. B. quomodo differat à Proſopopœia. ibid.
Etymologia maximè oratori neceſſaria.156.2.E eius exempla.157.2. C.D. E. inualida ad perſuadendum.158. 1. B.vrbanitate quadam venuſtat orationem. ibid.
Euchariſtia 604.1.B.605.1.A.eius excellẽtia. ib. C.materia.ib.& 655.1.D.cum Iuſtiniani mẽſa comparatur.ib.E. eius fructus,& efficacia ib.2. D.in ea corporis Chriſti modus.ib.2. C
Euchariſtia omne bonum. ibid.2
Euche. 267.2.B
Euclides Megarenſis locũ ſimilitudinis ab aliis excludebat.172. 2. E. eius ratio,qua id nititur probare.233.1.A.confutatio. ibid. B.C. D
Eumenides σεμναὶ, & earum ædes. 522.1.
Eumenis bibliotheca ſupra ducenta millia voluminum habuit. 115.1.D
Eunapius. 117.2.E
Eunomij cicada. 216.2.E
Euripidis acris & vehemens ἰδιολεκτία.108.1. D. eius motus in Medea. 325.2.E.iracundiæ motus. 344.1. B
Euſtath.mira vis in dicẽdo.4.Sap.triũphator.21
Euſtathij anagrammatiſmi. 156.2. B
Exaggeratio 2. ratio amplificationis. 98.2. A. eius exemplum. 301
Exallage. 267.2.C
Examen ſtyli. 208.1.A
Exarteſis. 267.2. C.D
Excitatio. 267.2.D
Exclamationes appoſitè magnis narrationibus ſubiunctæ ſunt valde efficaces.320.2.A.aptæ in motu iracũdiæ.349.1.D.exclamationis varij,modi. 290.2.B.C
Exemplum ad perſuadendum efficax. 178.2.C eius vis.ib.D.exẽplum ex D.Hieron.178.2.C. D eius vſus.ib.2.D.E definitio ex Cic.ibid. B exemplorum duo genera ex Ariſtotele. ibid. eorum vis. 232.1.E
Exercitationis ſtudioſiſſimi veteres. 110.1. B
Exercitus ſine duce. 578.1
Exhortatio blanda.576.2.A.ad bellũ.553.2.D.lenis.515.1. nõ debet eſſe nimis argumẽtoſa.ib. C.eius anima calor. ib.D exhortatio potẽtiſſima,& exemplum.515.1.E.differt à ſuaſione. 514.2.A.exhortationum ars. ibid.B
Exodiarium ſpectaculum. 468.2. A
Exordiũ in re moleſta.562. 2. C à ſpe & fiducia. 554.2.B.in eo prolixitas fugiẽda 210.1.D.error in exordiis.ib. inutilia vitãda.ib.1. E his prolixis,&inutilibus abutẽtes quales ſint. ib.2.C exordia Gorgię Leõtini & D.Greg. Nazian. cõciſa,ib.D.E eorũ varia genera.211.1.D exordiũ neceſſitatis,& põpę.ib.1.B eius diuiſio ſecũdũ Lycimn.ib.C altera diuiſio. 212.1.D 213.1
Exordium ab opinione.212.1.B à purgatione ſuſpicionis exẽplum.ib.D ab occaſione.ib.2.A. ex abundãti.ib.D eius exẽplum.ib.ex ſubdiuiſione.213.1.A.B eius exẽplum. ib. ſex exordiorũ fontes.ib.D E exordium ab adiũctis ib. D ab expoſitione finis.ib. E ex viſceribus rei. ib.ab exẽplis.2.A ab inuocatione. B ex abrupto.ib.eius modus ib.2. C quale eſſe debeat. ib.D quo charactere ſit ſcribẽdum.114.1.A.B. C cęteris partibus recte inſuẽdum. ib exordiorũ locos cõmunes habebãt antiqui oratores.ib. D eorumdẽ volumẽ habuit.Cic.ib. D exordia adſcititia. ib. E exordia, & aditus honeſti.ib.2.A eorum cõmunia præcepta.ib. exordiũ vnde dictum.ib. B eius nominis definitio.ib.C duo genera proœmiũ,& Ephodos ib.D eius partes.ib.vitia.ib.E & 215.1.A.B virtutes.ib.finis.ib.in exordiis quomodo attẽtio ſit cõcilianda,& eius exẽpla.ib.D propria quomodo fiãt in cauſis grauibus,& à pompa fucoq; alienis,vt cõcionibus.215.2.A.B in demõſtratiuo genere qualia eſſe debent. 216.1. exordiũ à fabula noctuæ. ib.C.D aliud à ſaltãte Hectorẽ.ib.B.C ſucceſſoris aliud in laudẽ anteceſſoris.ib.D à cicada Eunomij. ib.B aliud in re ampla ab Æmilij dicto.217.A. C aliud à Maratonia pugna.ib.C aliud in laude virtutis à Campaſpe. ib. D aliud ab inauribus Athenienſium. ibid.E aliud à tibicinis iudicio.2.A

aliud Babylonico foro. ibid. B aliud à Scopeliani dicto acuto. ibid. C aliud in laude funebri, & in inuectiua. ibid. E aliud à Thebanorum araneis. 218. 1. A. B exordia in deliberatiuo genere. ibid. D eorum varij modi, & exempla. ibid. in deliberatiuo solent esse vel ab exemplo. 218. vel ab attentione, & promissione magnorum commodorum. 2. A vel à precatione. ibid. vel à reprehensione eorum qui fictè deliberant. ibid. B aliud à Timotheo tibicine. ibid. D exordia in genere suasorio. ibid. 2. C in genere iudiciali. 220. 1. A alia ab adiunctis accusatorum ibid. 2. B ex abrupto, & conciso. 221. 1. C per ἐξώμια. ibid. E exordium concisum, & admirabile ibid. 2. B aliud à similitudine. ibid. E aliud in laudem pulcherrimæ vrbis aptissimum. 430. 1. A in re difficili. 432. 1. A. exordiis vti in Areopago nō licebat. 521. 2. E

Expeditio. 267. 2. D secunda pars est diuisionis. 287. 1. C

Experientia. 567. 1. A

Explanatio secunda pars elegantiæ oratori necessaria. 244. 2. A comparatur vsitatis verbis, & propriis ibid. 2. A est elocutionis fundamentum ibid. eorum error, qui neglecta explanatione ad metaphoras se conuertunt. ibid. 2. A. B

Explicatio Locorum prima ratio amplificandi me vtilis. 98. 2. A

Expostulatio quid. 544. 2. E eius artificium. ib.

Exprobatio Didonis apud Virgilium γεφυρά. 545. 2. C

Exuthenissmus. 267. 2. E 268. 1. 2. 269. 1. F

FAbij religio. 563. 2. E. pietas. 565. 2. B.

Fabula Demosthenis. 131. 1. B Plutarc. ib. C

Fabulæ quomodo vsurpandæ. 131. 1. A ex varijs sensibus accommodatæ multum affundunt orationi suauitatis. 103. 2. A graniores personas apud populum orantes decent præsertim Æsopicæ. 131. 1. A ijs vsi Philosophi, & oratores. ibid. 1. B item authores sacri. ibid. C

Faceti hæretici. 652. 1. B

Facetiæ vtiles oratori. 316. 2. A an Christianos oratores deceant. 652. 1. A facetiæ ars Comi. 652. 1. B

Facies. 385. 1. B

Factum lepidum Antonij. 414. 2. C

Facundia Romanorum circa Cic. efflоruit. 111. 1. C. Vide Eloquentia.

Fama. 572. 1. C. velox malum. 144. 1. D

Fatum sumptum pro natura, pro Syderibus, & naturali morte. 163. 1. E. pro necessitate ineuitabili apud Ethnicos. ib. 2. A. eius definitio ex Boëtio, & D. Thoma. ib. B. maligna lex, & perpetua. 111. 1. D. multiplex acceptio. 163. 1. E. fatum non ponunt, nisi fatui. ibid. 2. B. fata natalitia quid. 466. 2. A. fato mori. 574. 1. A

Faustinæ duæ impudicissimæ. 157. 2. B

Fel crescit per consuetudinē iracundię. 344. 2. C

Felicitas vera est, felicitate dignū videri. 75. 1. A vera. ibid. natalium. 584. 1. A

Fides. 562. 2. B

Fiducia nimia nocet. 570. 2

Figmenta in ipsis Tragœdiis nō placent eruditis, sed magis rudiori populo. 317. 1. E

Figura duplex vna in nominibus, altera in sententiis. 256. 1. D. eius definitio. ibid. E

Figuræ demonstratiuæ. 397. 2. A. earum varietas quam rara. ib. B. mixtura qualis esse debeat. 190. 2. D. diuersitas pro varietate argumētorum vsurpanda. ib. nomine tropi vulgo continentur. 256. 2. C. earumdē discrimen cum figuris. ib. D. definitio ex Cęcilio Calādite, & Molone. 256. 1. E. nomenclatura figurarū ordine alphabetico. ibid. 2. earum vsus, & varij ordines. 280. 2. Ordo triplex. ib. D. figuræ primi ordinis quibus in rebus versantur. 280. 2. E. earum prima series, quas potissimū comprehendit. 281. 1. B. 2. series in illustri, & suaui genere dicendi quibus Icones efformantur. 282. 2. 3. series est in repetitione. 285. 2. D. 4. series in suaui genere dicendi, & structura periodorum. 286. 1. D. E. 2. ordinis figurę ad grauitatē faciunt. ibid. 2. D. E. ad docendum, & mouendum vtiles. ib. aliæ in velitatione, & certamine. 288. 1. D. earum tertius ordo in affectibus. 290. 1. B. figuræ dicendi tres. 92. 2. B. figuræ Imperatoriæ. 95. 2. A. earum exarteſis. 307. 1. A. itē declamatoriæ. ib. aptę ad motum figuræ, si modo sint sublimes. 319. 1. C

Figuratus ductus quid. 532. 2. E

Fines bonorum, & malorum ducentas octoginta octo sectas habuere. 166. 1. A

Finis non negligendus. 576. 1. E. cognitio vtilissima. 165. 2. D quomodo appellatur à Galeno. ib. finis primus, & vltimus hominis cæterorum norma esse debet, qui antiquis cognitu fuit difficillimus. 166. 1. A. eius vitia, & virtutes. ib. C. definitio ex Aristotele & D. August. ib. D. vsus in deliberationibus præcipuis. ib.

Finitimus Status quis, & quotuplex. 535. 1. C

Fistula Gracchi concionatoria. 466. 2. D

Flamen dialis. 564. 1. D

Flocces pro vini fæce. 57. 2. B

Florus. 120. 1. B

Fluuij restagnantis descriptio. 252. 2. B. C. alia ex Plinio. 491. 1. B C

Fœmina comparatur cum appetitu. 315. 2. C

Fœminarum in affectibus inconstantia. 35. 2. C

Fontis descriptio. 491. 1. E. item æstuosi. 492. 2. C fontium commendatio. 433. 1

Forma quid & eius epitheta ex Aristotele. 164. 2. D. dupl. est, vna intima, altera species quædam externa oratoribus frequens. 164. 2. E 165. 1. A. interior est Philosophorum propria, exterior ad Hypotyposeon vsum nō mediocriter facit. 166. 2. D. forma Alexādri, 399. 2. E

Formica. 611. 2. D. formicę Indorū. 418. 1. A. earū religio. ib. D. cum elephanto cōparatio. ib. E

Formosi descriptio stylo antiquario ex Ennodio. 69. 2. D. E.

Fortis viri insignia. 567. 1. E. fortes qui. 568. 1. C

Fortitudo bellica. 571. 2

Fortuna magno in cultu apud gentes. 163. 2. C. quomodo fortunę nomine oratores vtātur. ib.

D. fortuna ipsi homines. ibid. E. eius bona. 253.2.A. varietas. 76.1.C fortuna illustris cladibus obnoxia 552. mutabilis.
Forum in Varronis bibliothecam non commutandum. 530.1. A. delicatam orationem an admittat. ibid. 2. E. forum Persarum. 520. 1. forũ cur acutis lapidibꝰ straverit Cato. 523.1
Fora antiquissima. 519.1.E
Fraces quid. 57.2. B
Fragilitas humana. 572.2.A
Franciscus Alumnus Symbolum Apostolorum, & Euangelium Ioannis in denarioli orbiculo descripsit. 104.2. C
Franciscus Dandalus quomodo suam patriam liberauit. 317.1.C
Francia cæterarum gentium Regina. 140.2. B. ab Honorio. III. Pontif. Christi pharetra lectissimis sagittis abundans appellata. 190.2.B de ea Gregorij magni iudicium. ibid.
Francorum Reges multis agnominibus vulgo appellati. 154.2. C
Fratrum diuersitas in moribus. 256.2.C.D
Frequentatio, atque corroboratio rerũ, & cõstitutionũ tertia ratio amplificationis. 98.2.B
Frigidum styli genus cum Cacozelo confunditur à Demetrio Phalereo. 60.2.B. frigidum quid propriè. ibid. C. quare dictum τὸ ψυχρὸν, & vnde, quare γιγνῶν, & vnde. ib. eius exemplum ex Plutarcho. 61.1. A. aliud ex Longino. ibid. B. frigidos sensus κακοζήλους nominat Demetrius Phalereus. 213.1. E
Frons prostituta quid. 466. 2. A
Frõto asserit Senec. aurea secula reform. 119.2.D
Fucus orationis apud graues personas periculosus. 519.1.A. egregie reprehenditur. 648.2. C. exaggeratur à simili. ibid.E
Fulmen ominosum. 212.1. D. ferit prægrandia. 551.2. fulmina vehementiũ oratorũ. 647.2.B
Fundamenta quomodo per solidũ iacienda in studiis iuris. 526.2.E prius subdẽda, vt iuuenes ad magnũ decus eloquẽtię efflorescãt. 111.2.E
Furentis, & irati comparatio. 174.2. D.E
Furor non tantum poëtarum, sed etiam oratorum est proprius. 99.1. A

G

GAlba causam meditans ira incendebatur animo vt vis caloris in corpus redundaret. 99.1. A
Galgal quomodo suos ad bellũ excitat. 339.1.A
Galli docti. 529.1.E
Garruli descriptio. 460
Gauij Cossani supplicium efficacissimè ad motum descriptum ex Cic. 319.1.B
Genius. 586.1.E
Genus à Lactantio subtiliter pertractatum. 161. 1.A. genus scholasticum dicendi, siue epidicticũ, & demonstratiuum. 390.1. D. demonstratiuum quale esse debeat. 389. C. demonstratiuum magis debet esse fluidum, quam argumentosum. 396.2.C
Generis vsus in propositionibus, & initiis dicendi. 161.1.B. generis demonstratiui forma. 396.2.D. deliciæ, & mollities. 390.2.B. excellentia. 391.2 D. illius cum Nilo cõparatio. ib. argumenta. 396.2.D. ortus. 389.1.A. dispositiõ quintuplex, & collocatio. 2. 397. generis cognitio oratori perneccssaria. 159. 2. C ei⁹ definitio ex Logicis. 159.2.C definitio & vis, ex Rhetoribus. 159.2. D. alia ex Cic. ibid. generi tanquã pars subiacet species. 159. 2. E. ab eo species omnino depẽdet. 160.1.A ad speciem probãdam inualidum, ad refellendã potentissimũ. ibid. eius malus vsus. ibid. C. D. vsus in probationibus. ibid. 2. E
Geneseos verbum. 156.1.E
Genethliaci artificium. 410.2.B
Germanicus seditionem pacat. 516.2
Gersonis apologus festiuus. 131.2.B.C
Gesticulationes nimiæ indecorę. 386.2.E
Gestus nimis creber arguitur. 386. 2.E. loquax silentium. 2.D. eius perfectiones. 387.1.C
Gilda. 355.1.E
Gladiatorum tyrones discunt quotidie scelus. 229.1.A. eorum pompa. ibid. apparatus. ibid. B exercitationes durę. 390.2.E
Glaucus pugil. 229.2.E
Glocestrensis nomen ominosum 157. 2. C
Gloria. 397.1. E. gloriæ vanæ definitio per synonimiam. 146.2.B
Gertonis improbi descriptio. 348.7.A
Γνῶμαι fons inuentionis quid sint. 134.2.B. earũ magna fuit apud antiquos authoritas. ib. ijs à tenero fingi pueros volebãt, & cur. ib. Antiquissimæ sunt, & quare sic dictæ. ib sũt quędam graues, & magnificę, quales Platonis, & Philonis de Deo. ib. alię sunt acutæ, & breues. ib. D.E. festiuæ, & prouerbiales. 135.1.A. earum exẽpla. ib. B. C. magnã venustatẽ habent in oratione. ib. earum vsus. ib. D. sublimes aptæ ad motum. 1. C. Vide sententiæ.
Gorgias Leontinus Rhetor illustrissimus. 12.2. B. eius verba translata audacius. 58.1. A. eius exordium cõcisum. 210.2. D. eius exemplum insigne confutationis. 234.1
Gorgon animal. 100.1.C
Gorgonei capitis vis. 592.1. B
Γοργοπόφθαλμοι. 100.1.C
Γοργόπις. 100.1.D. eius exempla. ibid. E
Gracculi iuuentus. 135.1.A
Gradatio. 269.1.C. bis tãtum vsurpata à Demosthene. ib. eius definitio. 287.1. E. gradatio rei calamitosę ex Cic. 193.1.E.2.A. tota est ad amplificationes facta. ib. 2. D. 287.1. E. frequens fastidium parit. ibid. 2. A. eius vsus. ibid. B
Græci oratores Homeri imitatores. 130.2.E. anagrammatisimi peritissimi. 156.2.A. Græci fortes. 550.2. Græcæ literæ. 568. 2. A. Græci φιλοξένους. 541.2. E. eorum bellandi ratio. 549. 2. Græcæ, & linguæ Latinæ necessitas. 529.2.
Grammaticæ laus. 401.1.D
Granius cœlibes dici existimat, quasi cœlites, & cur. 157.2. D
Gratia, & venustas instar Iridis. 431.1. gratiarum actionis capita. 413.2.B
Gratiani eloquentia. 400.2.D
Graues speciosi cũ Balenis cõparantur. 644.2.C

Grauitas maximũ habet põdus in oratore. 314. 1.2.grauitas D.Auguſtini.644.1.B. D. Ambr. ibid. grauitatis ſpecies quæ maieſtas dicitur. ibid. 2. A. grauitatis orationis. 94. 1. C. eius omnes amatores. ib. ea peritur ex mundo,& rebus naturalib⁹.94.2.B. quibus rebus cõſtat 98. 2. E eius methodus. 98. 2. D. E ὁ χύρω quæ? 644. 2. A grauitas Dionyſij. ibid. D vitia ei cõtraria,ac primũ leuitas orationis.645. 2. A
Gregorius Nazianzenus. 120. 2. D latine ſciuit. 529. 2. D eius eloquentia. 624. 2. A eiuſdem fabula de cygnis, & hirundinibus. 131. 1. D amplificatio de Deo ab effectorum enumeratione.163.1.B mirus verborum delectus,& grauitas. 197.1. amplificationes magis ad δύναμιν, quàm ad χύσιν verborum compoſitæ.ib. exordium conciſum. 210.2. E idem cum Synæſio in acuti ſtyli breuitate præſtantiſſimus. 74.1.A
Gregorius Nyſſænus. 121.1.A
Gregorius Thaumaturgus. 121.1.A
Gregorius Magnus. 121.1.D
Gregorij IX. inuentum ad placandos populi Romani animos. 317.1.B
Gruum deſcriptio. 455
Gulæ amplificatio per congeriem ex D. Chryſoſt. 200.1 D.E.2.A.B.itẽ deteſtatio. 665.2.D
Gyges. 99. 2. B. eius animus. 352
Gymnaſium Theodoſianum ſex Rhetoribus, & viginti Grammaticis imperatorijs ſumptibus honeſtatum. 107.2.A

H

HAbilitas. 381.1.C
Hadriani Imp. verſus molles. 62.1.B.C
Hæretici faceti. 652 1.B
Hammonis ſalutatio. 591. 2.A
Harpocrates. 385.2.C
Haterius Senator admiſſo populo ſolus Romanorum extemporaneam orationem habuit. 110. 1. D. illius actio vehemens. 377. 1. C. Hateriũ ſufflaminandũ cenſebat Auguſt. 377.1.D
Hebræis parabolarum vſus familiaris. 175. 1. D. quicquid in eloquentia lectiſſimum erat parabolam nominabant. ibid. eodem verbo exprimũt dominari,ac parabolicè loqui. ib. 2. A
Hector. 100.1. C. eius mortui deploratio. 369.1. E. Patroclo ſuperior,& Achille inferior literis numeralibus. 155.2. D
Hegeſias frigidus. 61.1.A
Hegeſippus. 162. 2. C. eius monodia lamentabilis. 368. 2. A. B
Helena. 99.2.E
Helena dicitur Lycophroni Mæna quinqueuira. 281.2.B. fax Martis,& Veneris. 600.2.E
Heliæa. 522.2.A
Heliodorus ἱστοριογρ. ſcriptor. 117. 2. C. de eo iudicium. 322.2.C
Helluonis deſcriptio. 469. 2. B
Henrici magni felicitas admirabilis in dictis extemporaneis. 135.2.A
Hercules Oetheus Senecæ ampullata Tragœdia. 58. 1. D
Hercules Ruſticellus mulum tollebat humeris. 105. 1. E
Hermogenes naturæ miraculum præcox. 20. 2. E. eiuſdem velox, & calidum ingenium in pueritia, quod tandem ætate virili hebetatum eſt. 105.2.E. 106. 1.A. dictus inter pueros ſenex;inter ſenes,puer. ibid.
Herodes ſophiſta bis conſulatum geſſit. 8. 1. A. illius particulę videbantur omnes eſſe Sophiſtæ. 20. 2. E. eius filius literas addiſcere non poteſt. 104.1.E
Herodis Attici deſperatio. 345. 2. E. in Herodem inuectiua. 354. 1. B. C. eius ferale conuiuium. ibid.
Herodianus. 117. 2.A
Herodias carpitur. 354.1 D
Herodotus dulcis, & fuſus habet ſine ſalebris iucunditatem. 116.2. D
Herodoti venuſtiſſima eloquentia. 11. 1.D
Heroica eloquentia quænam eſt. 2.1. E
Heſiodus vtiliſſimus poëta habitus eſt ob crebras ſententias. 134. 2.B
Heterogenes. 269.1.C
Hexaphoron quid. 463.2.B
Hieroclis, & Meneclis vitium. 251.1. A
Hieroglyphica quid, & quare vſurpata apud veteres.132. 2. A. B ijs maxime celebres narrantur Aegyptij. ibid. Septentrionalibus populis in vſu fuerunt. ibid. eorum magnifica commendatio. ibid. C. D. parcè ſunt adhibenda. 133
D. Hieronymi aduerſus Iouianum vehementia. 96. 2. D. eiuſdem in Sabinianum. 96.2.E
Hieronymus ſophiſta notauit triginta verſus in orationibus Iſocratis. 250.2.B
Hilaritas. 336.1. A
Hilarius. 121. 1.B. eius contra Conſtantium Auguſtum vehementia. 96.2.A
Hilarius Ciſtercienſis. 244.1.D.E
Hildebertus Cenomanenſis. 160.2.D
Himerij affectus cum Quintiliani affectibus comparati. 321.1.E.2.A
Hipparchia. 233.1. E
Hipponax Veſpæ ſimilis. 181.2. D. eius irriſi iracundia. 345. 2. D. eiuſdem carminum vis. ibidem.
Hircius, & Panſa grandes Cic. prætextati. 110.1.C
Hirundinis deſcriptio, eiuſque nidi à materia, & forma ex Ambroſio. 165. 2. B. & 475
Hiſtoria primus fons inuentionis. 129.1.E. eloquentiæ horreum. ibid. eius encomium. 129. 2. A. B è fontibus repetenda eſt. ibid. C. priuato ſtudio potius legenda, quam ex aliorum collectaneis decerpenda. 129.2.E. 13.1.A. hiſtoriarum vſus in oratione. 130. 1. B. vitia in his recenſendis quatuor. ibid. C. D. hiſtoria non intrudi, ſed influere debet in orationem. 130. 1. C. eſt deſumenda ex probato auctore,& bona fide recitanda. ibid. D. notæ hiſtoriæ ſunt paucis explanandæ,& multę per congeriem copulandæ. ib. E. quomodo ornandæ ſint. 130. 2. A. hiſtoriæ narrandæ optima ratio in re graui. ibid. C. in hiſtoria oratori tractus tædio ſunt. 77.1.B

Hiſtorici plenius ſcrutari debent cauſas naturales, quam oratores. 164.1.E
Homerus omnis doctrinæ pater. 9. Summus orator. 130. 2. E. in exprimenda ira generoſus. 340. 2. C. eius Litæ ad inſigne delinitionis exemplum compoſitæ. 361. 2. C. eius patria incerta. 544.2.B
Homo ex Platone quomodo definitur. 147.2.B eiuſdem deſcriptio. 144.1. D. homo eſt imago. 172.2. E. in eo maioris mundi ducta ſunt lineamẽta. 173.1.C.D. tria habet in ſe ſpectabilia, corpus, animam, intellectum. 159.1.D. eius commendatio à figura, & ſpecie corporis. 165.1.C. D. E. 2. A. homo à communi vita alienus. 182. 2. D.E. Dei vmbra. 704. 1. C. eius natura varia, & multiplex à Deo eſt fabricata. 315.1.E. quorſum dicitur hydra ib. vnde eius varietas profluat. ibid. 2. A. eius deſcriptio. 363. 2. D. huic cur datæ lachrymæ. ibid. E. menſura omnium eſt. 434. item animal immortale in mortali carcere. ibid. homines diuinitatis auidi. 329. 1. A. eorum tria genera. 568. homines terræ. ibid. cœli. ibid. Dei. 568. 1. D. hominis deſcriptiones. 435. eius prima deſcriptio ex Seneca. ibid. 1. A. hominum varię deſcriptiones. 440.1. homo miraculum miraculorum. 436.2.A
Homæon. 261.1.D
Homœoptoton. 269.1.E
Homœoſis. 269.2.A
Homœoteleuton. 269. 2. A. B. Apuleio nimis notũ, quemadmodum & antiquis omnibus. 286. 2. B
Honeſti ratio quomodo tractanda. 511
Honor verus. 397.1.E. eius amor dedecoris metus. 75.1.B
Horatij in Menam indignatio. 358.1
Horiſmus. 269.2.B.C
Horologium Aaronis Perſarum Regis ad Carolum Magnum Imp. 104.2.C.D. aliud cum campanula, & indice in Caroli Quinti annulo impreſſum. ibid.
Hortatio militaris ex Thucydide. 570.1.A. ex Tacito. 571.1. ex Xenophonte. ibidem. 2. ad rem arduam. 573. 1. ad fortitudinem. 569. 2
Hortenſius memoria ſingulari, ſummoque iudicio fuit. 27
Horti deſcriptiones. 490
Hoſpitalitia iura non violanda. 175.2.D.E
Humana eloquẽtia. 2. humaniores literæ quomodo vſurpentur à Chryſoſtomo. 667.2.E
Humbertus. 609.1.C
Humilitas diui Franciſci in verbis, in eius teſtamento. 71.1.C. ab vno Ethnicorum Antiſtene habita eſt pro ſummo bono. 406 1. eius partes. ib. eius in verbis exemplum ex Cic. 71.1.B. humilitas tuta. 561. 2. A
Hunnorum deſcriptio. 468. 2. C
Hyacinthus. 226.1.B
Hydra. 351. eius capita quinquaginta. 471.2.A
Hieronymus. 121.1.C
Hyperbaton. 269.2.C
Hyperbole. 269.2. C. D
Hyperides acumen, ac venuſtatem habet. 18
Hypexereſis. 269.2. D
Hypocriſis. 269.2. E
Hypomone. 270.1. A
Hypoſtaſis. 270.1. B
Hypotypoſis rei calamitoſæ ex Cicer. 193.2.B C.D.
Hypozeuxis. 270.1.B.C
ὑστερολογία. 270.1.C.D

I

IAcobus Patriarcha rudimentis nobilitauit Melchiſedecis Sacrarium. 107. 2. A. eius in ficta morte Ioſiphi oratio. 371.
Iacobus Petri Aragonum Regis VII. filius quomodo ſic appellatus. 155. 1. B. C fortunatus poſtea nuncupatus. ibid.
Iaddus Pontifex Alexandrum deliniuit. 360. 2. A
Iani Romæ templa tria. 468. 1. E
Iaſpides dicũtur Dioſcoridi φυλακτήρια θείαπλά. 155. 1. A
Iberæ mulieres ferrea gerunt monilia. 84.1.A
Ibericæ herbæ. 244.2.A
Icon. 270.1.E
Iconiſmatum pulchritudo. 282. 2. B
Idæa mater. 557. 1. D eius ſimulachrum. 558. 1. D
Ideæ virgines ad thronum Dei. 159. 1. C. earum officium. ibid. ſuperiores ſunt formis. ibid. D. ſunt Verbo ad ſtructuram rerum diuina inſtrumenta. ibid. rerum naturæ & ſpecies. ibid. E
Idololatriam cõmittit, qui de idolis cathechiſat. 618. 2. C
Idolorum prima ſuperſtitio. 82. 1. E
Ignaui militis nomina. 571. 2. E
Ignauia perſtringitur. 553. 2. A
Ignis & Nili certamen. 328. 1. B eiuſdem ignis comparatio cum affectibus. ibid. C. D in coniecturis adhibitus. 537.2.D
Ignorantia mali Oratoris pretioſa ſupellex. 89. 1. B
Imago prima pars deſcriptionis quomodo definitur. 282.2.B ad eam referuntur parabolæ. ibid. C eius exempla duo præclara. 282. C. D imaginibus mundus plenus eſt. 172. 2. E imagines nobilium. 567. 1. D
Imitanda tria ſunt in authoribus, inuentio, diſpoſitio, & elocutio. 221. 2. B
Imitari vitioſa vitium eſt commune adoleſcentibus. 113. 2. B.C.
Imitatio puerorum qualis. 60. 1. D. E authorum cum Luſcinia Orphei comparata. 112. 1. E. 2. A Simiæ importuna. 113. 1. C cum modico igniculo paulatim ſuccreſcente cõparata. ibid. in omnibus artibus elucet, ſed præſertim in eloquentia. ibid. C cum oraculis Sibyllæ comparata. 112. 2. D. E 113. 1. A difficilis eſt. 113. 1. B prava, dicta κακόζηλα. ibid. Græcis vſitatiſſima. ibid. D reddit nos ſimiles ijs quos imitamur. 121. 2. D imitationis vitia ſeptem. 113. 2. B. C. D. E & 114. 1. 2. neceſſitas. 112. 2. A encomium. ibid. B vis. ibid. E. prauæ exemplum. 113. 1. C optima

ratio. 121. 2. C. D imitationis bonæ, vel malæ cum viro integræ, vel afflictę valetudinis ex debilitate ſtomach, comparatio. 121. 2. C imitatio patrum maximè Latinorum magis in ſenſibus quam ſtylo ponenda eſt. 120. 2. B.
Imitator cum peregrino comparatur. 115. 1. B imitatores optimi quibus ſimiles. 121. 2. D praui ſimiis ſimiles. 113. 1. D imitator ſolers Homeri Virgilius. ibid. imitatores comparati cum Philoxeno helluone famoſiſſimo. 113. 2. D. E imitatores violenti dicti Procuſtæ. 114. 1. A ijdem comparati pictoribus prauis. ibid. C. D peſſimi cum Neantho, & Patrocio. ibid. 2. C. D in felices cum coruis. 373. 2. C de his Pindari dictum. ibid.
Imperatori qualis eloquentia ſit neceſſaria. 3. boni virtutes. 149. 1. E eius cum oratore comparatio. 181. 2. B
Imperij ſinceritas. 397. 1. A lex optima. 555. 2. E
Impoſtoris deſcriptio. 459.
C. Imprecationis exemplum. & vſus. 291. C. D. E
Impreſſio quid in exordiis? 211. 1. D
Improbi improbitatis nomen auerſantur. 314 1. C. improbi deſcriptio. 347. item improbi, & porentis. 464. 1. C improbi ciuis character. 553. 2. A.
Inanima vt laudanda. 418. 1. C
Inanimorum deſcriptiones. 486
Inaures Athenienſium. 217. 1. E. eorum luxus caſtigatus. 648. 2. B. C
Incarnatio Chriſti. 597. 2. C
Inciſa propria aſperitatis. 95. 2. B
Increpationis grauis exemplum. 584. 1. B
Indiæ deſcriptio. 488. 1. B
Indicia ingeniorum natorum ad eloquentiam. 108. 2. A. B. & 109. 1. A 2. C.
Indignatio. 358. 1. grauis & generoſa. 359. 1. B
Inductio Ariſtoteli quomodo dicta. 179. 2. B. quod habeat diſcrimen cum parabolis, & exemplis. ibid. C. D pulcherrima per σύνεκ- δοχὴν ex Tertulliano. ibid. E. feſtiua, & quæ habeat multum τῦ παραπεῖν ex D. Auguſtino. 180. 1. B. multum valet ad perſuaſionem. ibidem. C. eius inſigne exemplum. 232. 1. C
Indulgentia parentum in liberos caſtiganda. 110. 2. E. neruos omnes, & mentis, & corporis frangit. 111. 2. A
Inepti deſcriptio. 461. 1. B
Infantis aſpectus ſeditionem mitigat. 317. 1. B
Inferni pœnæ. 606. 2. C
Inflati ſtyli Cacozeli & frigidi diſcrimina. 60. 2. E.
Ingenium cum agro comparatum. 103. 1. B. C. 2. A.
Ingenij felicitas eloquentiam plurimum iuuat. 1. ingenij, & animi diſpar eſſe non poteſt color. 56. 1. B dictum τῦ ἄνω. ibid. eius encomium. ibid. definitio. 104. 1. A. vis in quibuſdam. ibid. C. D. pendet ex ſyderibus, loco, corporis educamento, & bona educatione. 105. 1. C. ingeniorum ſolertia in horologijs. 104. 2. C. ſub craſſo aëre nata obtuſiora ſunt; ſub puro, & delicato ingenioſiora. 105. 1. D. eorum diſſimilitudo manauit ex diuerſa variarum gentium educatione. ibid. eadem comparata cum corporum diſſimilitudine. ibid. eorum tria genera ex Ariſtotele. ibid. 2. D. inſtitutio qualis eſſe debeat. 106. 1. D. ingenium quod maximè eſſe debeat. ibid. C. ingenij Claudij Cæſaris ſtupiditas. ibid. 105. 2. E. ingenia ieuia, pigra, & callida. 106. 1. B. eorum felicitatem eloquentia deſiderat. 107. 2. D. ingenium diuino furore accenſum. 108. 1. A. B. C. eius effectus. ibid. peſſimum ἄτοπον. 311. 2. C. oratori cognoſcendum. 315. 1. D. nati ad eloquentiam quintuplex indicium. 108. 2. A. B. & 109 1. A. C. his nihil eſt tam mortiferum quàm luxuria 111. 1. C ingeniorum ante tempus altiora conſectantium cum ſemine celerius emergente comparatio. 111. 2. C. eorum impetus intempeſtiui ſunt perſtringendi. ib. C. cum arboribus comparantur. 112. 1. A. puerilia quomodo informantur. ibid. A. C. infirma varia lectione confunduntur. ingenio qui valeant. 607. 1. E
Ingratis apud Perſas litem intendere fas erat. 136. 1. B.
Inimicus non contemnendus. 562. 1. C
Initio malis obſiſtendum. 575. 1. B
Innocentia miſera. 365. 1. C. telum potentiſſimum. 541. 2. A
Innocentium puerorum martyrium egregiè deſcriptum. 640. B
Inſaniæ genus eſt amabiliſſimum ſuo ingenio indulgere. 78. 2. D
Inſtitutio ingeniorum qualis eſſe debeat. 106. 1. D. puerorum. 217. 1. E
Inſtitutiones Iuſtiniani. 526. 1
Inſularum fortunatarum deſcriptio. 486
Intentio quid. 531. 2. D
Inuectiua duplex. 543. 1. C grauis. ibid. E vt differt ab accuſatione. ibid. B eius ordo. ibid. 2. B. vſus. 97. 1. C inuectiuæ patrum in vitia. 353. 2. D E
Inuentio primus eſt fons ex quo fœcundari oportet ingenia. 121. 2. B eiuſdem primus fons eſt eruditio. 128. 1. D eius decem fontes. ibid. & 129. 130. 131. 132. &c.
Inuidia, & inſolentia duo malorum fontes. 579. 2. eius deſcriptio. 473
Iob vide *patientiæ laus*; eius eloqueſttia. 622. 1. B
Ios & Smyrna altera natales, altera mortem Homeri ſibi vendicat. 157. 2. B
Ioſephus antiquitatum Iudaicarum ſcriptor. 117. 1. A
Iouinianus Proteus Chriſtum Zenone commutat. 96. 2. D
Iouis ſupercilium ceruleum. 443. 2. B
Ira. 143. 1. C. D eius ſoboles ſuſpiria. 168. 1. B in ea vehementiores excitantur affectus. 322. 2. C ira recondita. 340. 1. D eius natura. 344. 2. definitio ex D. Auguſtino. ibid. B de ea medicorum opinio. ibid. C per iræ conſuetudinem creſcit. ibid. eius definitio ex

Aristotele. ibid. diuisio. ibid. 2. E cum Energumenorum affectibus comparatur. 345. 1. B. C eius causæ, & qui ad iracundiam procliues. ibid. D iræ sex causæ ex Aristotele. ibid. aliæ septemdecim causæ. 346. 1. B odij concitandi, & iracundiæ ratio. ibid. 1. D. E 2. A quomodo à rebus, personis, & signis concitetur iracundia. ibid. 2. E de varietate motuum iracundiæ, & eorum vsu, ac de vitiosis motibus in hoc genere. 349. 2. D eius motus ignaui. ibid. eius motibus ioci non miscendi. 350. 2. iracundiæ motus generosi. ibid. graues ex D Gregorio Nazianzeno. ibid. affectus. 353. 2. A eorum mixtura. 356. 2. D motus iracundiæ quomodo temperantur. ibid. miscentur cum risu mordaci. ibid. cum affectu miserationis. 357. 1. iræ remissio, seu delinitio. 359. 2. A ira est velut Ate homerica. ibid. B eius effectus quidam. ibid. non omnis ira sanari potest. ibid. quæ iræ capaces medelæ. ibid. ad deliniendam iram aptæ personæ quæ? 360. 1. B eius deliniendæ modus, & artificium. ibid. 2. B remedium iræ tempus. ibid. despicientiæ opinio iram commouet. 361. 1. A item demissio, verecundia, dona, miseria. ibid. 1. ira in risum conuertenda. ibid. E. insignia delinitionis exempla. 361. 2. C. iræ descriptio. 470. 1. C eam sequitur misericordia. 592. 1. D.

Irati mens. 144. 2. E irati, & furentis comparatio. 174. 2. D. E. irati descriptio. 344. 2. E

Irenæus. 623. 2. E

Ironia. 270. 1. E 2. Catonis atrox. 557. 1. D eius sex species. 270. 2. E item aliæ variæ species. 289. 2. D eius amplæ, & festiuæ exemplum. 289. 2. E

Isæus gratia quadam sparsa efflorescit. 17

Isagoge orationis. 639. 1. A

Isausa quid? 532. 1. D

Isocolon. 270. 2. E venustat orationem. 286. 2. C frequens apud Isocratem. ibid. D

Isocrates Rhetor illustrissimus. 6. indole fuit præstantior Lysia. 16. de eo iudicium. 116. 2. E versus habet in orationibus triginta. 250. 2. B maximam habet in periodis venustatem. 286. 1. D stylo scholastico laborat. 64. 2. A eius oratio mollis. 87. 2. D comparatur cum Cicerone. 52. 1. A eius Stylus vitis aurea. 52. 1. B oratio ἄλυχος. 53. 1. B

Iudæi legem Dei in membranis descriptam instar amuleti deferebant. 155. 1. A quomodo eas vsurpabant. ibid. eorum religio. 591. 2. C quietis, & pacis amatores. ibid.

Iudicatio κρινόντων. 532. 1. A

Iudices antequam sententiam ferrent, Solem testabantur. 524. 1. pecunia corrupti. 523. 2. iisdem commendantur puræ manus. ibid. ἀδωροδοκίαν εἶχον. 523. 2. eorum iusiurandum. ibid. iudicis virtutes. ibid. nummarij pœna. 520. 1. regij apud Persas. ibid. dij appellantur. 519. 2

Iudicialis generis præstantia. 519. 1. illius exordia. 220. 1. A

Iudicij cauenda festinatio. 524. 1. iudicij princeps apud Ægyptios. 521. 1. iudiciorum ratio apud eosdem. ibid.

Iudicium præstat memoriæ. 109. 2. D. qui eo destitutus est velut Cyclops Homericus. ibid. est amussis, & norma mentis, & quasi Censor. ibid. quod sit optimum, quod deterrimum. 110. 1. A sine studio, & doctrina est gladius in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebescit. ibid. eius encomium 109. 2. C. D. E

Iudicium non ex opinione hominũ, sed ex rei præstantia ferendum. 55. 2. B iudicium de optimo stylo. 88. 1. B iudicia hominum dissimillima. 55. 1. B iudicium de epidictico genere. 389. 2

Iudicium de Homero, Solone. 9. Pisistrato, Themistocle. 10. Herodote, Pericle. 11. Thucydide, Gorgia. 12. Palamedõ, Critia, Theopompo 13. Philisto, Platone, Aristotele. 14. Antiphonte, Andocide. 15. Lysia, Isocrate. 16. Isæo, Æschine. 14. Lycurgo, Demosthene, Hyperide. 18. Dinarcho, Demade, Xenophonte. 19. Theophrasto, Demetrio Phalereo. 20. Iunio Bruto, Menenio Agrippa, Appio Claudio. 21. Cethego, Catone Seniore. 22. Quinto Fabio pictore, Caio Lælio, & P. Africano. 23. Seruio Galba, Curione, Tiberio Graccho, & Caio Carbone. 24. Caio Graccho, Q. Catulo, Marco Antonio. 25. M. Crasso, Ser. Sulpitio. 26. Cotta, Sulpitio, Hortensio. 27. M. Crasso iuniore, Pompeio, M. Callidio. 28. Pisone, Licinio Caluo, Caio Iulio Cæsare. 29. Crispo Sallustio. Cicerone. 30. Cicerone comparato cum Demosthene. ibid. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47.

Iudicium Dei extremum. 606. 1. C. in eo quid bona fortunæ prosint. ibid. E. quales improbi. ibid. 2. B. qualis gloria bonorum. ibid. D. quinam cum Deo iudicabunt. ibid. B

Iulianus Cæsar. 118. 1. C. D. eius epistola tota ex exclamationibus. 290. 2. C. eloquentia multũ habet Scholasticæ palestræ. 65. 1. A. Scholastica. 65. 1. B. C. eius mors qualis. 106. 2. C. factum ridiculum. 324. 1. B. descriptio. 347. in eum inuectiuæ duæ. 350. 356. 1. E. eius villæ descriptio. 494. 2. C. immanis frugalitas. 495. 1. E

Iuliæ duæ adulterij damnatæ. 157. 2. B

Iulij Cæsaris ambitio. 536. 2. C. magnitudo, & boniras. 340. 2. B

Iunius Otho librum scripsit de argutiis. 78. 1. C

Iunij moderati de Seneca iudicium. 319. 2. C. 1

Iuno Regina. 564. inga. 409. 1. D

Iupiter Elæus. 217. 1. A. pater. 409. 1. D

Iupiter Persarum, Xerxes. 85. 1

Iupiter Tigillus dictus. 330. 1. B

Iurare per Manes. 321. 1. C

Iuris ratiocinatio quotuplex. 535. 2. D.

Iurisperiti qui vmbris similes. 466. 1.

Iurisprudentia sapientiæ seminarium est, &

omnis prudentiæ officina. 135. 2. C
Iustinianus Imperator. 135. 2. D eius libri quando editi per Tribonianum. 526. 1. eiusdem mensa. 162. 2. B.
Iustinus Martyr. 623. 2. C
Iustinus. 121. 1. B
Iustitiæ cultus apud Persas. 136. 1. A. B ars. 404. 1. E facies aurea. ibid. encomium. ibid. partes, & laudationis capita. ibid. 2. B
Iuuentus. 563. 1. C
Iuuenum memoria promptior, & fidelior. 109. 2. A.

L

LAbeo, & eius honorifica commendatio. 527. 2.
Labor virorum munditiæ. 567. 2. D labor, & industria. 417. 2. D.
Labyrinthus Ægyptiorum forum. 520. 1.
Lacedæmonij colebant Deos armati. 136. 1. D eorum commune votum. ibid. cœnæ. 92. 1. A mos. 314. 1. D magnificiebant probitatem. ibid. eorum leges. 136. 1. D Lacedæmonij reges bini. 584. 2. D
Laches. 468. 1. E
Lachrimæ. V. lacrymæ.
Lacones ex Plutarcho neminem bonum fieri publicis literis sanxerunt. 106. 2. D.
Laconis emblema. 133. 1. D.
Lacrymæ suaues. 334. 2. D in affectibus. 363. 2. C varia earum genera. ibid. lacrymæ auditorum sunt laudes oratoris. 363. 2. D cur datæ homini. ibid. E duo genera, cœlestes, & humanæ. ibid. & 364. 1. A. B cœlestium nomina. ibid. definitio. ibid. 1. B quare aliqui lacrymas fundere non possunt. ibid. earum causæ. ibid. C
Lacrymæ fictæ. ibid. C. D earum vis. ibid. E qui procliues ad lacrymas. ibid. 2. D. E lacrymæ Dei. 518. 1.
Lactantius. 121. 1. E
Lętitia, amor, & spes quomodo differunt. 335. 2. D lætitiæ vis. ibid. E lætitia, & voluptas quomodo comparentur. 316. 1. D in eius motibus ridicula temperanda. ibid. E vsus in re oratoria. 336. 2. A affectus ad pompas. 337. 1. A eius excitandæ ratio pulcherrima. ibid. 2. A cœlestis affectus. ibid.
Lamentatio in morte filij ex Quintiliano. 320. 2. C item alia insignis. 322. 1. E
Ἀμεσότης tertia virtus grauitatis. 97. 1. quomodo fit. ibid.
Laodiceæ ornatus. 96. 2. D.
Lapides terminales. 142. 1. D lapides argentei in Areopago. 522. 1.
Lares argentei. 457. 2. A
Latinitas sermonis, prima pars elegantiæ plurimum obseruanda. 244. 1. A ea neglecta multi in errores impinxerunt. ibid. 1.
Latro Porcius incepit à Solœcismo. 290. 2. C
Laudanda sunt ea duntaxat quæ solidam habent gloriam. 97. 1. E quomodo laudandum. 399. 1. C
Laudatio mixta initiis accommodata. 398. 2. C funebris. 412. 2. C Dei. 392. 1. Sancti Athanasij insignis. 427. 2. laudationes prudenter instituendæ. 395. 2. D putei laudationis artificium. 431. 1. B in laudationibus emẽtitæ superiectiones fugiendæ. 395. 2. D.
Laudatorum genus puerile. 396. 1. A
Laus ridicula Claudij Imperatoris. 396. 1. A personæ quinque capitibus decurrens. 398. 2. B pulchritudinis. 399. 2. A agilitatis. 400. 1. A agilitatis in venando. ibid. C agilitatis, siue strenuitatis in re militari, & campestri exercitatione. ibid. 2. C à varijs artibus. 401. 1. C Rhetoris. ibid. 2. A poëtæ. 402. 1. A Philosophi. ibid. medici. ibid. 2. B Mathematici. ibid. C musici. 403. 1. A Theologi. ibid. C pietatis. ibid. E prudentiæ. ib. 2. D iustitiæ. 404. E fortitudiuis. ib. temperantiæ. 405. C clementiæ. 405. 2. B. E liberalitatis. ibid. E. vrbis. 407. E oliuæ. ibid. 2. E Regis. 408. 1. A matrimonij laus, & fructus. 409. 2. A nuptiarum. 409. 1. E Gratiani. 414. 1. A puerorum. 415. 1. B Valentiniani pueri. 415. 1. animalium. 415. 2. D muscæ. 416. 1. A apum. ibid. C à corpore. 417. 1. E rerum inanimarum. 418. 2. C vrbis quibus decurrat capitibus. 419. 2. C Romæ. ib. E scientiarum. 423. 1. E Sapientiæ. ibid. B eruditionis mixta laus. 428. Basilij. ibid. 1. eruditionis, & Scientiæ. ibid. eximiarum personarum laus difficilis. 641. 1. C formæ, & dignitatis Imperatorię. 69. 2. D. E laus propria quomodo ab oratore vsurpanda. 97. 2. A in laudibus turpe illud credere, quæ nec ille de quo narrantur agnoscat. 396. 1. E in laude pulchritudinis quid cauendum. 399. vt laudandus situs. 420. 1. B laus acroama iucundum militibus. 571. 2.
Lazari & diuitis comparatio. 666. 1. E
Lectio bonorum authorum optimum contra inflatos remedium. 59. 2. A variorum librorum à Seneca condemnatur. 115. 1. B comparata cum cibo, & crebra remediorum mutatione. ibid. per eam varia ingenia infirma confunduntur. ibid. 2. C lectionis variæ pueri non capaces. ibid. D
Legationes, & magistratus Rhetoribus mandabantur. 7.
Legatus contra sanctum Thomam Cantuarienſem ad Alexandrum tertium Pontificem missus πολυπέζα. 244. 1. D eius oratio apud Pontificem maximum. ibid.
Lemniæ mulieres. 556. 2. C
Lenitas. 97. 1. C
Lentitudo quid? 71. 2. E
Leonis descriptio. 477. 1. C
Leonis facetum dictum. 316. 2. A
Leontinus Gorgias dicendi magister. 12.
Leonum, & Vrsæ congressus. 226. 2. D
Leporis descriptio. 482. 2.
Leptologia. 271. 1. B.
Lex à Pindaro Regina Deorum, & hominum appellata. 135. 2. B omnium Legum est ina-

nis censura, nisi diuinæ legis imaginem gerat. 135. 2. C Leges in ciuitate cum mente in corporibus comparatæ. ibid. authores variarum legum. ibid. legum dignitas. ibid. E & 136. 1. A quædam apud Ethnicos salutares. 136. 1. A. B C. D quomodo vsurpandæ. ibid. E 2. A lex inuentum, & donum numinis. 94. 2. D lex nulla satis commoda omnibus. 557. 1. C. Oppiæ. Licinia. ibid. 2. B. Cincia. ibid. leges pro tempore mutabiles. 559. 1. E leges de purpura. 560. 2. E lex nulla vbi nulla cupiditas. 558. 2. A

Lexiphanis apud Lucianum verborum sordes. 57. 1. D

Libanius docendi munus præfecturæ prætulit. 6. ἐπαρχίαν ἀνῆκε prædocendi munere recusauit. 8. inter æui sui Sophistas florentissimus. 118. 2. B. C eius de D. Basilio iudicium. 120. 2. E parenthyrsus à D Chrysostomo perstrictus. 63. 1. D. E errores in affectibus. 323. 2. B. C item næuia de incendio Daphnitici templi. ibid.

Liber magnus magnum malum ex Callimacho. 128. 1. B

Liberi. 554. 2. E

Libertas definitur per negationem. 145. 1. D

Libido Saffiæ amplificata ex Cicerone. 191. 2. E 192. 1. E

Libri permulti ad multiplicem eruditionem necessarij. 115. 2. A eorumdem cum syderibus comparatio. ibid. B cum sertis ex variis floribus collatis vndique. ibid. cum pictorum tabulis. ibid. eorum multitudo animũ distrahit. ibid. C inter doctos cura, & studium. ibid. D eorum congeriem accumularunt Christiani, post tempora Apostolorum in vsum doctorum. ibid. D ab authoribus commendantur. 164. 1. E Libri digestorum. 526. 2.

Licentia. 289. 1. B eius definitio, & exempla. ibid. C

Licentius Caluus exquisitè dicebat. 29

Licinij nepotis frigidum dictum. 78. 2. A

Lictores manus Legum. 74. 1. C

Liliata oratio quomodo appellatur à Dionysio Halicarnasseo. 139. 2. B

Lilium dictum λείριον, ἐρείριον, Suse. 139. 1. B. C eius encomium ab omnibus Locis. 138. 2. E. 139. 140. definitio. 138. 2. E descriptio 139. 1. A. D. E lilium Francorum insigne. ibid. de eius ortu fabula. 140. 1. E eius oleum ad morborum remedia salutare. ibid. E.

Linguæ effectuum amplificatio. 66. 2. E linguæ puerorum quomodo efformandæ. 112. 1. A. C

Liptote. 271. 1. C

Litæ Iouis filiæ. 359. 2. B litæ Homeri ad insigne delinctionis exemplum compositæ. 361. 2. C

Literæ corporeas rerum creatarum partes designant, & cur? 153. 1. E numeralium superstitio. 155. 2. D supputatio. 155. 2. E 156. 1. A. Manifesta earum contradictio. 156. 1. B

Literarum studium. 425. 1. E

Liuiana historia ab hexametro versu habet initium. 250. 2. C

Loci communes non sunt semper terendi. 160. 1. D. E loci idem sunt Rhetoribus, quod Grammaticis Literæ. 138. 1. E ex ijs rationes, & argumenta coalescunt. ibid. cui sunt vsui. 138. 2. A sunt adolescentibus inculcandi. ib. eorum, qui locos negligunt error. ib. quomodo ijs vtendum. 140. 2. D 138. 2. locus est argumentorum sedes. ibid. qui sunt interni, qui externi. 138. 2. C. D quomodo ex omnibus locis decerpenda sint argumenta. 138. 2. E loci cum segetibus comparati. 140. 2. E loci quomodo producendi in amplificationibus. 189. 1. B cum funibus comparati. ib. locorum mixtura qualis esse debeat. 190. 2. C. D locorum cognatio. ibid. loci concionum graues. 642. 1. D. E locorum extranagantium exemplum. 160. 2. C. loci in quo dicitur dignitas. 217. 2. B eiusdem vilitas, & molestia. ibid. C.

Longini de sacris codicibus, & Moyle testimonium. 136. 1. B eius censura. 90. 2. A

Longobardi. 345. 2. A

Loquentia puerilis est eloquentiæ simia. 2.

Loqui aurum. 462. 2. D

Lotus Homerica. 432. 1. C

Lucere, & ardere perfectum. 209. 2. E

Lucianus. 117. 2. B eius Sosipolia. 69. 1. C

Lucianus in Lexiphane quid de stylo, sensibus, & verbis inflato sentiat. 59. 1. B ab eodem, inflatis remedium procuratum. ibid. E eius metamorphosis concinna hominis in Asinum. 60. 1. A

Lucilius stans pede in vno trecentos versus componebat. 254. 2. C

L. Crassi vrbanitas. 316. 1. E

L. Iunius oratorum Latinorum principium tenet. 21.

Luctæ descriptio. 505.

Luctus in morte Christi. 599. 1. E

Luctus fit deposita purpura. 560. 1. D luctus Deus. 518. 1. luctus victimæ. ibid.

Lucullus Xerxes togatus appellatus est. 154. 2. C. Lucullus primum cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit.

Ludi inertes, & noxij tollendi. 111. 1. A

Ludouici XIII. amor, & studium erga literas. 108. 2. C. D

Ludus de optimo genere dicendi. 79. 1. A.

Lunæ deliquium Niciæ ominosum. 340. 2. D luna ab Asino epota. ibid.

Luscinia. 217. 2. C eius descriptio. 474. encomium per decem quæstiones petitas ex subiectis. 137. 2. E 138. 1. A. B. C. D. Luscinia appellata à Lycophrone Sirenes 138. 1. A

Lustratio. 586. 2. B

Luxuriæ detestatio. 643. 2. D. item insectatio egregia amplificatione. 664. 1. D

Luxus Romanus perstringitur. 558. 2. A. & 577. 1. D. eius eximia descriptio per partium enumerationem. 151. 1. C. D. E. amplificatio per adiũcta ex Cic. 194. 1. D. E. 2. A. luxus diuitum cum pauperum miseria comparatus ex D.

Gregorio Nazianzeno. 197. 1. 2. diuitum circa ædes. ibid. 1. B luxus diuitum cum nuditate pauperum comparatus ibid. 1.B. C eius infectatio. 648. 2. A circa apparatum conuiuiorum. 197. 1. D. V. luxus mulierum egregiè carpitur. 665.1.B.
Lycij in funeribus vestem muliebrem gerunt. 518.
Lycurgus Orator erat non ex Rhetorum officina, lex ex Platonis scola. 18.
Lysias fons potius est vel fonticulus quam flumen. 16. idem siccus, & ieiunus. 72. 2. B comparatur cum Cic. 51. 1. B Archytæ columbæ similis. 51.2.E.
Lyton. 271. 1. C

M

MAchabeorum mors ex D. Ambrosio. 319. 2. E eorum matris constantia. 320. eorum triplex ignis. 367. eorum matris certamen internum ibid. eorum mater filiorum martyrio constanter adstans describitur. ibid. item eius ad eos adhortatio. 368. 1. A
Magistratus mali grauiter nocent. 552. 2.
Magistri dicendi quinam primi fuerunt. 12.
Magna quæque damnis obnoxia. 562. 1. C
Maiestas. 392. 2. E maiestas latini sermonis. 529. 1.
Maiorum gloria calcar virtutis. 548.2.A
Mala germanitatis quæ. 107. 1. D. cum eruditione, & pietate comparata. ibid.
Mali punici descriptio. 170. 2. D.E
Mallones dicuntur capilli. 82.1.C
Manlius Sura. 377. 1. E
Mansuetudo: 614. 2. A eiusdem commendatio. ibid. 615. 2. B
Manus. 385. 2. A loquaces. 381. 2. E lauare manus. 386. 1. A manum imponere. ibid. B. manuum in actione dignitas. ibid. E manuum humanarum descriptio. 489.1.B
Marathonia pugna. 217. 1. B
Marcus Aurelius Antoninus. 405.2.D
M. Antonius stylum habuit excelsè figuratum. 26. eius miserabile epicedum in laudatione I. Cæsaris. 316. 2. E
M. Crassus grauitatẽ habebat cum vrbanitate coniunctam. 316.2.E
Marcus Crassus iunior melius artem parandæ pecuniæ nouerat, quam eloquentiæ. 28.
M. Callidius inter multos oratores propè singularis. 28.
M. Arethusij supplicium. 549. 1. E 2.A, B
M. Scauri breuis, & grauis oratio. 314. 1. E
Maria Petri Aragonũ regis VII. vxor prius sterilis quomodo peperit. 155. 2. A
Maria vbi dicta nostra dominã 550. 1. princeps facierum 601. os. 1. C eius decor. 598. 1. A. 601. 1. C aduentus desideratus. 601. 1. A educatio ibid. 2. A virtutes. ibid. B. C excellentia. ibid. modestia. ibid. E laus corporis. ibid. 2. os. in eandem Panegyris. 600. 2. E eius definitio per synonimiam. 146. 1. B. C. D eius nomen an expressum ab Isaia?
545. 2. D.
Maritorum vxoriorum seruitus. 558. 1. E
Mars communis. 570. 2
Marsiæ descriptio. 447.
Martelli de Abderamo glorioſa victoria anno. 730. 107. 1. A.
Martialis musca. 160. 2. C. D
Martichoræ Similis Apuleius. 85. 2. C eius descriptio. 480. 1. A
Martirij descriptio. 480. 2. A
Martyres. 602. 2. D eorum tormenta. 603. 1. A vita. ibid. 1. E ad Martyres gratulatio. ib. Vide Constantia.
Martyrum tormenta describuntur. 366. 1. 2
Massiliam Romani sub Claudio Imperatore Græci doctoris penuria liberos miserunt. 107. 2. B
Materia & forma. 159. 1. D ea est materia, ex qua res fiunt 162. 1. A quomodo appellata ab Aristotele. A. B materia quotuplex ex Physicis. B prima materia quid est, & quomodo dicta à Synesio. 162. 1. B materia remota quid sit. 162. 1. B. C materia permanens. ibid. transiens materia. ibid. huius argumenti vsus. 162. 1. C. D materiæ vsus in manufactis. 162. 2. A materiæ negatio facit ad laudem. 162. 2. C materia ad quid valet. 166. 2. B.
Matris Hierosolymitanæ affectus se ad filioli mortem accingentis. 326. 1. A
Matrimonium. 408. 2. D eius ærumnæ. 670. 1. B
Mauricius dux Saxoniæ elector. 156. 1. B à Phoca superatur. 156.1.C
Medæa Euripidis, & Senecæ mirãda in motuum varietate. 325. 1. A.
Medici. 562. 2. C Sana esse corpora coniiciunt ab adiunctis. 169. 1. D
Meiosis. 271. 1. E eius exemplum. 301.
Meγάνδιος condemnatio. 90. 2. C
Melanthij acutum dictum. 91. 1. B
Melitus ad quinque tantùm potest numerare. 104. 1. D
Melchisedecis sacrarium magna in veneratione apud Iudæos. 107. 2. A idem Iacobus Patriarcha rudimentis nobilitauit. ibid.
Meleager. 448
Membrum, prima pars periodi. 247. 2. D quando appellatur κῶλον. ibid.
Menecles frigidus causidicus. 531. 1. C
Menecles, & Hierocles. 251. 1. A
Menenij oratoris calliditas. 21
Memnonis descriptio. 447
Mensa Iustiniani Imperat. 162. 2. B
Memoria horreum mentis. 109. 1. A thesaurus exquisitissimæ rerum opulentiæ refertus. ibid. B quietos & tranquillos animos comitatur. 109. 1. E eadem dicta stultorum κτῆμα, 109. 1. E memoria insignes. ibid. quomodo excolenda sit. 109. 2. B ea sine iudicio est apotheca sine vino, horreum sine frumento. 109. 2. C memoria insignis. 110. 1. E

Memoriæ vis, & fœcunditas ad eloquentiam neceſſaria. 109. 1. A in quibuſdam inſignis memoria in aliis tardior. 104. 1. C. D. eius encomium. 109. 1. A. B in inuenibus quare promptior, & fidelis ibid. 2. A. quare in ſenibus obtuſior. ib. eſt oculus in occipitio. 109. 2. B
Mens Origenis à teneris diſcendi ſtudio tenebatur. 108. 1. Birati mens. 144. 2. E tranquilla. 145. 1. A æterna omnẽ ſpeciem habet pulchritudinis, & rebus creatis affuſa eſt ex ipſo Porphyrio. 161. A 2. B mens ſenilis in corpore iuuenili.
Mercurij Triſmegiſti commentum de varijs ingeniis. 105. 2. B. C
Meretrix. 288 1. B
Meſſmus. 271. 1. C. D eius præclara exempla. ibid. D. 287. 1. D eius definitio. ibid. vſus. ibid. E
Metozeugma. 270. 1. D
Metabaſis. 271. 1. E duplex eſt. ibid. 2. A. B
Metam circumflectere. 468. 2. A
Metanoea. 271. 1. C
Metaphora. 271. 1. C. illius definitio. 281. 1. B. eius vſus moderatè adhibendus. ibid. non debet ſemper conuerti. ibid. ea tutior quæ fit per ſimilitudinem. 281. 1. C. ea optima quæ tribuit ſenſum rebus inanimis. ibid. debet rem augere. 201. D. E. tenuis, & magnificæ exempla. 281. 1. D. E. metaphorę audaciores fulciũtur epithetis. 281. 1. E. metaphoram neceſſitas genuit, delectatio celebrauit. 281. 1. E. eius magiſtra conſuetudo ſermonis. ibidem. poëticæ fugiendæ. ibid. metaphorarum lex & cenſura. 82. 2. B
Metaſthaſis. 271
Metatheſis. 272. 1. C
Metellus Caprarius omnino ſtupidus. 104. 2 Scipionis in eum conuicium. 104. 2. A
Meticuloſi qui. 339. 2. A
Metonymia. 272. 1. C
Metus. 339. 1. E. dirus ſatelles. ibid. eius vſus. ib. apud quæ ingenia excitetur. 339. 2. C. eius triplex genus. ibid. excitandi metus induſtria. 339. 2. E. quid differat metus à veneratione. 340. 2. A. ad metum plurimum valent portenta. ibid. 2. C
Metus debile vinculum caritatis. 555. 1 B
Militum obſequia. 577. 1. B. ærumnoſorum ſtatus. ibid.
Milium tornare qui dicantur. 71. I. A. B
Milui Iouis ſacra non tangunt. 443. 2. A
Mimeſis. 272. 1. D
Minantis frequentius cum cane aſſiduè latitãte comparatio. 340. 1. C
Minari nimiũ non oportet. 340. 1. C. & cur. ib.
Mineruæ Phidiæ cũ homine cõparatio. 173. 1. C
Minutius felix. 121. 1. E
Miſerationes, & lachrymæ in affectibus. 363. 2. C. miſerationum induſtria. 364. qui ad miſerationes inepti. ibid. 2. B. C. quæ miſerationes concitare ſolent. 363. 1. A. miſerationis concitatio per characteriſmum. ibid. 2. C. miſerationis cõcitatio duplici via initur. 365 2. D. E. miſeratio per contentionẽ fortunatũ efficax. 368. 1. B. C. per imaginem repreſentatẽ, & in ea Sophoclis dexteritas. 369. 2. B. item per ſermocinationem. 370. 1. D. E
Miſerationis ſerij motus. 372. 1. A. prudens eorum tractatio. ibid.
Miſeria paupetum cum luxu diuitum compata. 197. 1. 2. miſeriarum amplificatio per antitheta. 196. 1. E. 2. miſeriarũ vitę breuis deſcriptio per ſynathroiſmũ ex D. Chryſoſtomo. 199. 1. E. 2. A. B
Miſericordia quãti faciẽda. 589 2. B nulla eſt vbi flagitiorum deformitas pręualet. ib 2. D illius fundamentum. 365. 1. C. Vide Miſeratio.
Mites perſonę obiurgationi minimè aptę. 544 1. A
Mithridates duarum, & viginti gentium, quas habet in ditione linguas percallet. 104. 1. D
Mitio. 468. 1. E
Mixtus ductus quid. 532. 2. E. mixti exẽplum. 533 1. B mixtum genus cauſarum quid. 534. 1. E
Moderatio in illuſtri fortuna amabilis. 566. 1. D
Modeſtia Traiani. 397. 1. B
Modus philologorum varius & ſuauis 398. 1. D
Mœcenatis mollis oratio ex Seneca. 62. 1. A. B. eius ſymbolũ. 133. 2. A. eius προβρησις. 90. 1. C
Mollis, & delicati deſcriptio. 453. 5. B mollium habitus. ibid. D. item mollis. ibid. & 464. 1. 2. A. B. item. 456
Mollities virorum. 457
Momus. 620. 1. C
Monachi impiis nominibus appellati ab ethnico quodam. 341. 2. B. deſidioſi exagitantur à D Auguſtino. 652. 1. E item monachi prolixo capillo. 652. 1. E
Monarchia. 509. 1. politiarum optima. 581. 2. monarchiæ & Regni differentia. 509
Monocerotis deſcriptio. 480. 2. A
Monomeres quid. 532. 1. D
Montis deſcriptio. 490. 2
Monumenta fluxa, & caduca. 397. 1. B
Morbus Bellerophontæus. 341. 2. A
Mores plebis 518. iuuenum, virorum, & ſenum 509. nobilium. 510
Moriuntur omnia. 516. 1
Mors. 535. 2. D. illius contemptus. 562. 2. E. mors viri magnanimi præclariſſimè expreſſa. 291. 2. D. E. 292. 1. A. B. C. beata. 617. 2. C
Mortuorum deplorandorum ratio. 369. 1. C
Moſes eloquẽs, & de eo Longini iudiciũ. 2. C 1. C
Moſis Barcephæ de inditis ab Adamo nominibus opinio. 157. 1. B
Motus. Vide affectus, non debẽt videri accerſiti. 327. 1. B. feſtiua narratio de motibus cõparatis. ib. C. an cõparandi motus. ib. an oratori ſint apparãdi. 377. 1. D. in motibus poëtica, & ſophiſtica ratio ab oratoria diuerſa. 373 quomodo cõparandi. 327. E motus vt corrũpitur. ib. quæ argumẽta requirantur in motibus. 327. 2. A. in motibus crebræ ſententiæ. ib. B. affectus ſidit diffuſa oratione ib. quæ ad motus apta dictio. ib. C motus tẽperandi. ib. in ijs præcedere debent rationes. ib. D. magni motus ſæpe ſilẽtio tegẽdi. ib. E motus etiã in

alijs partibus orationis vsurpandi. 328. 1. A motuum remissio. 328. 1. B eorum cum igne Chaldæorum comparatio. 328. 1. C. D quomodo aduersariorum motus frangendi. ib. D motus suis contrariis expelluntur. ibid. 2. A motus animæ triplex. 329. 1. A motus circularis Angelorum quid est. ibid. 2. B quid sit rectus. ibid. D. ratio nostri motus. ib. motus amoris. 334. 1. E motus irracundiæ, & doloris. 343. 1. E in motibus puerile vitium. 350. 1. motus irascibilis. 350. motus apud rusticos. 355. 1. D

Moyses Heliopolitanus. 542. 1. E

Mucius distillantem in foculo nudis ossibus dexteram spectauit. 106. 2. C

Mulbergi nomina ominosa existimant. 157. 2. C

Muliebris mundi vanitas. 601. 1 B

Muliebris mundi vanitas est scena ineptiarum pretiosa. ibid. C

Mulier expers auctoritatis. 558. 1. C argumentum ingens. 561. D indomitum animal. 557. 1. A mulieres ad iram deliniendam aptæ. 360. 1. B. C eas donis licentius dominari non licet. 556. 2. C earum cœtus. ibid. E mulierum antiquarum frugalitas. 557. 2. B ambitio. ibid. B luxus. 558. 1. E defensio. ibid. 2. E. earum cœtus vtiles. ibid. facta illustria. 559. 1. B. Liberalitas in Rempublicam. ibid. C mulieres parua mouent. 560. 1. C earum affectus. 561. 1. B

Mundus. 144. 2. B. C idem ex duabus viginti literis conflatus ex Zoare. 153. 1. C. D corruptibilis ex Lactantio. 162. 1. D est scena plena imaginibus. 172. 2. E est mundi canticum ex D Augustino. 245. 2. B. C mundus ab ornatu dictus. 8. 2. A eius fabrica. 595. 2. D. sexcentos potest condere Deus. 595. 2. A mundus, & res naturales afferunt grauitatem orationi. 94. 2. B eius descriptio. 486.

Murrhedij frigidum acumen. 78. 1. D

Musæ cum Iunonis lacte nutriri non possent, nutricem habuerunt Mnemosynem cuius opera sunt educatæ. 109. 1. A

Musæ Rhetoris audax oratio. 78. 2. C

Musca in clypeo incisa. 133. 1. D. musca.

Martialis. 160. 2. C. D

Muscarij quid sint. 160. 2. D.

Musicæ laus. 244. 2. C. D & 317. 2. C musica apud multos adhibetur in bello. 317. 2. B eius vis, & efficacitas. ibid. musica suauis quædam tyrannis. ibid. C item non frustra quorundam precibus admixta. ibid. E & in effectus mirabilis. 318. 1. A

Mussare est cunctari. 553. 1. A

Mysteriſmus. 272. 1. E.

Myrmecides quadrigam eburneam muscæ alis, nauim auiculæ pennis intexuit. 104. 2. B

Mysteria quid. 95. 1. D

N

NÆuius sensib⁹, & verbis inflatus. 59. 1 A

Narcissi descriptio 448.

Nares productæ, clementiæ symbolum. 384. 2. earum variæ affectiones. ibid. 2

Narrationis distinctio. 222. 1. B narratio causæ, & quæ pertinet ad causam. ib. C eius octo species. ib. D. E. 2. A eius vicē implet generalis propositio. ib. 2. A narrationes cōcionum & Chreiarū quæ. ib. B narrationis vitia octo. ib. B eius prolixitas inerti fluuio similis. 222. 2. D eius virtutes. 223. 1. B eius probabilitas ex rebus quindecim petita. 223. 1. D. E 2. & 1. eius quarta virtus suauitas in decē partes diuisa. 224. 2. E eiusdē typus. 225. 2. E historicæ typus suauis & Philologicæ, 226. 2. C de Leonibus, & vrsa narratio. ib. D. alia de Elephāto pro nutricio pugnāte. 227. 1. A typus poeticæ stylo sublimi, & magnifico. 128. 1. A narratio de pauperis filio pro diuite pugnante. 228. 2. E narrationes rerū magnarum etiam nudæ mouent. 319. 1. A

Narses à Sophia Imperatrice probris concisus. 545. 2. A

Narses vt Longobardos in bellum impulit. 548. 2. E

Natiuitas Christi. Vide incarnatio

Natiuitas B. Mariæ. 601. 1 E

Natura quid faciat ad sui conditoris famulatum. 598. 2. C. naturæ humanæ calamitas ante incarnationem. 596. 2. D

Natura, quæ leuibus orsa principiis effudit paulatim ad amœnissimum florem elegātię perducit. 111. 2. E. stat per ordinē. 207. 1. B naturæ viribus eloquētia iuuatur. 1. naturæ dona diutius oblectant, quam artefacta. 67. 1. D. natura in pueris, tāquam in speculis cernitur. 108. 1. A. naturæ diuino furore accensæ dictæ φύσεις διάζωσαι. 108. 1. A

Nauis descriptio. 501. nauis elegans. 967. 2. E. naues in pompa delatæ. 429. 1. A. 384

Naumachiam in piscina aliud, aliud in Hellesponto committere. 37. 1. A.

Neanthus cum imitatoribus pessimis comparatus. 114. 2. C.

Necessitas. 272. 1 E necessitas fortes facit. 555. 2. A inuicta. ibid. 1. E

Negotialis status quid. 539. 1. A

Nerei charites. 495. 1. C

Neroni Nerienis, siue Martis nomen fuit. 154. 2. B

Nicetas. 841. 2. E

Nicetæ Choniatis monodia lamentabilis. 368. 2. E. 369. 1. A. B

Nilus χρυσορόας. 391. 2. E. N. Nili, & ignis certamen. 328. 1. B, nili descriptio. 445

Nisæi equi. 482. 1

Nobiles honore digni. 399. eorum moderatio. 555. 2. E. nobilium genus irritabile. 195. 1. C

Nobilitas. 425. 1. nobilitas quid. 399. 1. B

Nobilitas virtus. 568. 1. D vera. 567. 1. D

Noctuæ prudentia. 519. 2. C

Nœma. 272. 1. E

Nomina vtrum sint naturæ cæleſtis. 153. 1. B sunt à natura ex Platone. ibid. sunt à syderi

bus ex Zoare. C. nominum religio, & ambitio. 154. 1. E. 2. A nomina Martyrum Christianis imposita. 154. 2. D ex nominibus sacris fiebant amuleta. 155. 1. A iis quomodo vsi sunt Iudæi. 155. 1. A superstitiones multæ in nominibus. 154. 2. E 155. 1. A. B nominum pueris indendorum ritus. 155. 1. C. superstitiosa fides in nominibus numeralibus. 155. 2. D nomina, quæ numeris eminerent præstantiora existimabant. 155. 2. D. nominum fatalis consensus. 157. 2. A. de nominum ominibus iudicium. 157. 2. C nomina ἀνωβίωτα in tota Persida non inuenta. 518. 1.

Nonnius insani tumoris arguitur. 50. 2. B Nonni interpres malè νοτὸν pro πάτον, pro pauimento potum dixit. 58. 2. C

Notatio magis est Grammaticorum quam Rhetorum. 158. 1. B eius vsus, & exempla. 158. 1. C. D. E

Nouitas fastidiis obnoxia. 529. 1. C eius curiositas perstringitur. 667. 2. C

Numæ leges. 136. 1. D

Numerianus Cari Imperatoris filius eloquentiæ nomine dedicatam habuit statuam nobili titulo insignitam. 7.

Numerorum ortus. 245. 2. E primum à Thrasymacho inuenti & Gorgia. 246. 1. A eorum progressus. 240. 1. A. B ij in exornatiua oratione vtilissimi. 246. 1. C numeri quomodo discendi. 250. 2. D vitia quæ ijs obrepunt. ibid. E quid in his in genere obseruandum. 251. 1. B numeri pro varietate orationis mutandi. 251. 2. E. 252. 1. A numeri, & numerosi discrimen. 251. 1. E

Numidæ effrænes. 400. B. 1.

Numismatis cum anima comparatio. 165. 1. B

Nuptialis Orationis partes. 408. 2. C

Nuptiarum effectus species quædam immortalitatis. 408. 2. B nuptiarum fructus. ibid. ærummæ. 670. 1. B.

O

OBiurgationis exemplum. 303. aliud graue; & serium. 104. item nouum recentium. ibid. eius vsus apud generosos animos. 355. 2. B

Obiurgationis, & inuectiuæ discrimen. 543. 2. E obiurgationi apti qui. 544. 1. A eius methodus. ibid. 1. B eius aptum initium. 544. in obiurgationibus personarum varietas notanda. 544. exemplum obiurgationis. ibid. 1. D ars. ibid. 2. B

Obliquus ductus quid. 532. 2. E

Obliqui ductus exemplum. 533. 1. B

Obliuio. 134. 2. E

Obscuritas multum nocet orationi. 93. 1. E eadem vitium summæ eloquentiæ. ibid.

Obseruationes in Ciceronem de collocatione, & ordine verborum. 255. 1. D obseruationes in manibus curiosæ. 387. 1. E

Occasionis descriptio. 445. 1

Occupatio in paralepsi. 272. 2. A

Oculi hoc sunt in homine, quod Sol, & Luna in cœlo, 165. 1. E eorum descriptio. 437. 1. C duo in carne sidera. 437. 1. C

Oculi accurata animæ simulachra. 384. 1. E eorum variæ affectiones. ibid.

Odium. 602. 2. D

Odium oratori nocet. 333. 1. E. 2. A eius definitio, & discrimen ab ira. 341. 1. B. C eius quatuor genera. ibid. E 2. odij melancholici origo. ibid. 1. E odium Timonis. ibid. 2. A odium ferinum. 341. 2. C eius indicia. ibid. 2. D item quibus inest. ibid. odium humanum. ibid. E naturale. ibid. odij causæ, & fomenta, ira, detractio, incommodum. 342. 1. C fomes calumnia. ibid. odia meticulosis adhærent. 342. 1. E qui ad odium proni. ibid. odium calore acuitur. ibid. 2. B odij concitatio, & remissio. ibid. 2. C. odium quomodo excitetur. ibid. 2. D eius remissio. 143. 1. B ad odij remissionem remedium optimum. 343. 1. D quæ ad odium commune excitent, & pudorem afferant. 352. odium quomodo comcitandum in vitia. 357. ex D Chrysostomo exemplum. ibid.

Oeneus. 225. 2, E.

Olibanus comes. 512.

Oligarchia. 59. 2.

Oliuæ laus. 407. 2. E

Olympij nomen Pericli censetur detrahendum. 212. 1. C

Omen Bunduicæ heroinę. 339. 1. B

Omaticon. 272. 2. A. B

Onagri fœminæ nænia ad marem foetum euitantem ex Oppiano. 62. 1. E. 2. A

Onomatopœia. 272. 2. B

Opus. 416. 2. E opera ob opificibus commendantur. 164. 1. E

Oraculum de doctrina. 217. 1. E

Oratio sedata grauis personæ quasi ex sacrario prodire videtur. 377. 2. B orationis funebris ortus. 412. 2. C ritus antiquus. ibid. D.

Oratio & abstinentia Christiani præsidium. 334. 1. C armatura fortium. ibid. orationis funebris ars. 413. 1. C Thucydidis oratio funebris. 424. 2. illius ex Aristide exemplum. 425. 1.

Orationis puerilitas quę? 646. 1. D oratio grauis. 647. 2. E instans, & vibrata. 648. 1. A plena maiestatis. ib. orationis iudiciũ à quibus est petendũ. 55. 2. A eius magnitudine exilia sunt prudẽter attollenda. 64. 1. A oratio humano corpori comparata. 72. 2. A orationis breuitas qualis esse debeat. 77. 1. A orationes magnæ non ferunt præruptam breuitatem. ib. B orationis ornat⁹. 86. 2. C & 91. 2. B orationis perspicuitas cum luce cõparatur. 93. 1. C eius grauitas. 94. 1. C eius asperitas. 95. 1. A eius vehementia. 95. 2. E oratio cũ forma confertur. 100. 1. D. oratio morata quibus. 100. 1. D oratio iuuenilis. 102. 1. C orationis ciuilis, & figuratæ per dialogismos, & sermocinationes exemplum. 305. item aliud plenum ὑφέσεως. 306. orationis iucundæ exemplum 316. 2. A orationes prolixæ fugiendæ. 207. 2. B orationis partes non semper iuxta scholam. 209. 2. A orationis politæ

præstantia. 532. 1. D

Oratio figuris quasi fluuius vndarum accessione voluitur. 282. 1. B oratio figuris illustranda, non refercienda est. 280. 2. C oratio inutilis sine radio cœlesti. 333. 2. E oratio est rationis simulacrum. 173. 1. D oratio duplex vincta, & soluta. 246. 2. D oratio primum quæstionis cognitionem desiderat. 127. 1. C ea sine eruditione quid sit? 128. 1. E 2. A oratio nec debet esse redundans, nec ieiuna. 252. 1. E talis in homine, qualis vita. 56. 1. A oratio optima poëti simillima esse debet ex Dion. Halicarnassensi 65. 1. D & quare. ibid. omnia Rhetorum præcepta continet. 127. 1. B oratio grandis in genere quinque rebus constat. 98. 2. E oratio extemporanea habuit Anaxamenem inuentorem. 110. 1. D ea vsi sunt Haterius Senator Romanus, & Themistius Euphrades, cuius exordium gratiis affluit ibid. idem de Proëresio. ibid. E oratio vtrum docta esse debeat. 128. 2. C oratio emblematibus illustratur. 133. 2. B non admittit diuersa idiomata. 134. 1. B oratio incisis quasi iaculis armata vibratur. 282. 1. B orationis sine partium enumeratione cum confuso corpore comparatio. 148. 2. B oratio Liliata. 139. 2. B oratio, operis vmbra. 141. 1. A oratio pedes numerosos scrupulosius obseruatos non requirit. 243. 2. B orationis numerosæ præstantia eleganti similitudine illustrata. 246. 1. B

Oratio ad persuasionem accommodanda personis. 513. volucris. 600. 2. E pictura. 622. 2. D. fucata. ibid. vera. 624. in oratione ars non contemnenda. 620. 1. C ornatam esse posse in Ecclesia ostenditur. ibid. 2. B.

Orator vnus idem omnibus esse non potest. 55. 1. C sæpe felicior, quam sapientior. ibid. 2. A malus expressus ex Luciano. 89. 1. a eius tituli. ibid. B eius pretiosa lupellex ignorantia. 89. 1. B eius vestitus, & vox. ibid. eius tumultuaria dispositio. ibid. 2. A eius in historijs ineptiæ. ibid. 8

Orator multitudinẽ demulcens sæpe felicior, quam sapientior. 55. 2. B is est optimus qui facilis est ad suscipiendas rerum imagines, & tenax ad conseruandas. 99. 1. A oratoris anima est amplificatio. 181. 2. A orator cum pictore, & ludente pila. 128. 2. A. B apprimè in historiis debet esse versatus. 129 2. C orator cum Imperatore comparatus. 181. 2. B. orator, qui rerum icones obtinet, mentem validius ferit. 282. 2. B oratoris officium. 377. 1. E oratori fugiendum quid? 530. 1. B oratores non sunt philosophis inferiores. 8. debent imitari apes, non [illegible]. 91. 1. D eorum nomen honestissimum. 6. Symbola. 7. oratores decem acutis, & breuibus sententiis insignes. 73. 2. E qua in re poëtis similes, vel dissimiles. 65. 1. D. E oratores magni sibi locos historiarum communes texuerunt. 329. 2. D iisdem Poetæ perutiles. 130. 2. D veteres oratores non erant numerosi. 245. 2. E. Fabulis vtuntur. 130. 2. E oratoris cum coquo comparatio. 137. 2. E in definitionibus solent oratores multas causas ad amplificationem commemorare. 143. 2. C non possunt simul multa, & opportuna dicere. 160. 2. A iis familiare est in Deum omnium, quæ geruntur in vita causas refundere. 163. 2. D. E allegant sæpe inter causas fatum, & fortunam. 163. 1. E oratores Christiani non debent fati, & fortunæ mentionem facere. 163. 2. C quomodo oratores fortunæ nomine vtantur. 163. 2. D quomodo causis naturalibus vti debeant, 164. 1. A in ciuilibus causis quomodo debeant causas assignare. 164. 2. A oratores magni quando floruerunt. 508. 1. eorum factio multum nocuit Reip. oratores Christiani inuenimus in eloquentia sacra materia n. 607. 1. B. oratoribus Christianis quid Deus conferat. ibid. D. eorum materia. 608. 2. D orator debet esse sicut locuples paterfamilias. 91. 2. B. ambulat in affectibus vt Deus in ventis. 311. 1. A. B qui vult mouere, debet induere eosdem motus. 313. 2. C oratores debent esse graues. 314. 1. E iidem plus vno verbo quàm obscuri longissimis orationibus efficiunt. 314. 1. E oratorum sine authoritate cum fulminibus vibratis è pelui comparatio. 319. 2. D. orator prudens debet obseruare varios auditorum animos, quos vult mouere. 315. 1. C quomodo sint ab oratore animi auditorum dignoscẽdi. 315. 1. D orator quomodo se gerere debeat apud doctos, & politicos viros. 315. 2. E quomodo item apud rusticos. 316. 2. A orator natura sua languidus debet abstinere ab excitatione motuum. 324. 2. A orator vehemens debet in affectibus se continere. 324. 2. B modesti oratoris officium. 324. 2. B. C non sunt ab oratoribus leuia auspicia afferenda. 339. 1. D orator debet pericula subiicere 340. 1. A eius prudentia in motibus. 349. 2. D oratori quid considerandum in miserationibus. 372. 2. A huic nænia & lacrymæ fugiendæ. ibid. oratores leues affectant paterga. 646. 1. C oratores imperiti cum imperitis pictoribus comparantur. ibid. oratores sicci qui. 646. 2. B. vt sicci differant à grauibus primi generis. ibid. E graues in quo admirabiles. 647. 1. A grauium oratorum philtrum imperiosum. ibid. C oratores delicati, & assentatorij aureum faciũt mortis spiculum. 651. 2. A

Orbis terrarum quid erat ante incarnationem. 596. 2. E

Orci galea. 352.

Orcyni piscis ars. 512.

Ordo. 207. 1. B

Ordo in demonstratiuo genere quanti sit momenti. 397. 2. B nisi gratiis aspergatur, plerumq; ie scholaris, & nimis languidus. ibid. D

Orientales parabolę rationem ab Hebræis acceptam ita consectati sunt, vt omnia esse-

rant per parabolas. 175. 1.B
Origenes. 624. ſtuduit in Pantæni ſchola. 107. 2 A eius mens à puero diſcendi ſtudio tenebatur. 108. 1. B eius dormientis pectus tanquam ſacrum magnæ mentis domicilium patens deoſculabatur. 108. 1. B de eo iudicium. 121. 1. D Origenis allegoriæ nimis crebræ. 61. 2. B
Origo. 419. 2. C
Origo nominum mane oratoribus obſeruanda. 156. 2. E
Orpheus. 446.
Os. 384. 2. E eius affectiones, & ſignificata. ib.
Oſorius. 149. 1. C. D
Oſtentatoris deſcriptio. 462. 1. B. & 2. C
Otioſi dicti Muſcæ. 160. 2. D
Otium viui hominis ſepultura. 617. 2. C
Oxymoron. 272. 2. B eſt Antitheſi contrarium. 285. 1. A quomodo differat ab Antitheſi. ibid. B illius vſus. ibid. B. C. D dicta à Cic. contentio. ib. A eius exempla. 285. C. D

P

PÆdariodis pro puerilibus contra Cic. Apologia. 83. 2. E
Palamedes crimen proditionis diluit. 234. 1.
Palindromia. 272. 2. C
Palinlogia. 272. 2. D. E
Palma oratoribus deſtinata. 7.
Palmæ virtutes ab Ægyptiis. 361. munerantur. ib. Indicæ palmæ deſcriptio. 496. 2. E
Pancarpiæ Venationis deſcriptio. 505. 1. 2.
Pancaſte, ſiue Campaſpe. 217. 1. C. D
Pandectæ. 526. 2. eorum interpretes, & à quibus verborum, & rerum intelligentia compendiaria via diſcuntur. 527.
Panegyris faſtigium. 408. 1. A panegyris quid? 406. 2. B illius inuentores. 407. 1. B panegyricæ orationis methodus. 406. 2. B
Panoplia Virgilij licet ex Homero expreſſa, tamen Homerica præſtat. 121. 2. E vtriuſque collatio. 122. 1.
Pantæni ſchola Alexandriæ. 107. 2. A
Pantheræ deſcriptio. 428. 1. E
Papilionis deſcriptio. 84. 1. B eiuſdem cum ſtylo comparatio. ibid.
Parabola quid eſt. 175. 1. B fit à forma ad formam. ibid. C per totius mundi vniuerſitatem latiſſimè diffuſa. 175. 1. D placuit Antiquis, & præſertim Hebræis. ibid. lectiſſimum quodque in eloquentia Hebræi parabolam dicebant. 175. 1. D Salomon ſuum librum prouerbiorum ſic inſcripſit, tanquam a nobiliſſima parte. 175. 1. E eius diuiſio in 4. partes. 175. 2. C parabola cum adagiis confunditur. 132. 1. A quarè multa in Sacris Literis traduntur in parabolis. 132. 2. C. D parabola ducta longius, & collecta acutius in imaginẽ ſeu emblema efformatum. 178. 2. 1. A parabola illuſtratur maximè Apologia. 178. 1. A parabola elegans de ſimia. 178. 1. B. C alia de vulpe, & Erinaceo. ibid. D. E parabolæ oratori vtiliſſimæ, vt quæ perſuadeant ſimul & delectẽt. 178. 2. A
Paradiaſtole. 272. 2. E. 273. 1. A. B
Paradigma. 273. 1. G
Paradiſi terreſtris deſcriptio. 48. 1. G
Paradoxon. 273. 1. D
Paralepſis. 273. 2. A. B
Paraphora. 273. 2. B
Paraſiopeſis. 273. 2. C
Paraſiti dicti muſcæ. 160. 2. D
Parcere. 615. 1. A magna eſt merces apud Deum. ibid. 2. C
Paregmenon. 273. 2. E
Parembole. 273. 2. D
Parentes barbarè appellantur cognati, & affines. 354. 1. E parentum indulgentia in liberos caſtiganda. 110. 2. E Cura. 229. 2. D
Parentheſis. 274. 1. A. B
Parenthyrſum quid ex Theodoro Rhetore apud Caſſium Longinum. 63. 1. B
Parenthyrſum quomodo differat à puerili ſtylo. 63. 1. C. D parenthyrſum Libanij D. Chryſoſt. perſtrictum. 63. 1. D. E Ariſtidis. 63. 2. A
Parenthyrſi Character. 63. 2. B eiuſdem exemplum. ibid. C. D
Paris Rhetor. 5. 1. E
Pariſon. 274. 1. C. D
Parmenionis grunnitus cum nouorum induſtria comparatus. 116. 1. E
Parodis. 274. 1. E
Paromoeon. 274. 2. A
Paromologia. 274. 2. B. C
Paronomaſia. 274. 2. D. E
Paronymia. 275. 1. A
de Parrhaſio pictore hiſtoria ex Plinio. 60. 1. B
Parrheſia. 275. 1. B. C. D eiuſdem exemplũ. 306.
Partium enumeratio figuris illuſtratur. 152. 1. A tractatur per anaphoras. ibid. B per diſtributionem. ibid. D per ſubiectionem E per congeriem. ibid. 2. B. ea valet ad periodum amplificandam. 253. 1. A partium enumerationis vſus longè latèque diffuſus. 150. 2. D eo argumento, tanquã fundamento pleruſque nitũtur orationes. ib. E eſt telum cõtra aduerſarios promptiſſimum. 151. 1. A ad refellendum Clypeus fortiſſimus. ibid. illius robur. ibid. A. B
Partiũ enumeratio ſermonis œconomia. 148. 2. A requirit memoriã. 159. 1. E maximo eſt oratori adiumẽto. 148. 1. E eius definitio. ibid. quæ in hoc argumentationis genere maxime animaduertenda. 150. 1. E. 2. A. B. C. partes duob' modis intelligibiles apud Cic. ib. earũ diuerſitas. 148. 2. D. E eſſentialis partiũ enumeratio valida eſt, & optima 148. 2. D alia eſt intrinſeca robuſtiſſima. ib. E 149. 1. A alia quæ accidentia cõplectitur. 149. 1. A 2ª. diuiſio partiũ enumerationis. 149. 1. D illius modus primus. ib. modus ſecundus. ib. 2. C modus tertius. E. vitia huius loci. 150. 1. E. 2. A. B. C
Parua non contemnenda. 575. 1. B
Parui. 411. 2. A
Paſſeres in tutela veneris. 443. 1. E
Paſſio Chriſti. 599. 1. A. ibid. D
Patagium quid? 440. 1.
Patheticum genus quid. 534. 1. C.

Pathopœia. 275. 1. E.
Pati quid? 404. 2. E
Patientia. 168. 1. E. 2. A
Patientiæ laus. 599. 2 B.
Patres Latini epidictici generis opulentiam explicant. 612. 1. D. Sancti patres amnosæ arbores. 609. ibid. patres Ecclesiæ cum Rhetoribus decertant. 610. 1. E eorum eloquentia 623. 1. D patrum Sanctorum cum Imperatoribus lingua decertat. 609. D patrum magis sensus, maximè Latinorum quam verba imitanda. 120. 2. B
Patres viuunt in filiis. 548. 2.
Patriæ religio. 563. 1. E amor. 564. 2. C
Patrimonij Charybdis. 85. 1. C
Patroclus cum pessimis imitatoribus comparatus. 114. 2. D fuit Hectore inferior ex literis numeralibus. 155. 2. D
Patronorum grauium stylus. 531. 1. E
D. Paulus. 622. 2. E. Platone disertior. 613. 1. B
Paulus Æmilius. 201. 2. B
Paulus Apostolus à Niceta θεῖος nuncupatur. 2. idem Arati testimonium in concione de Deo Athenis vsurpauit. 134. 2. A sui laudator quomodo? 97. 2. E eius imago. 657. 2. D
Pauo gloriam affectat. 611. 2. A
Pauo theatrum sibi spectabile & cœlum in cauda constituit. 216. 1. D. eius descriptio. 474. item ex Tertuliano. ibid.
Pauper. 599. 2. C pauperis filius pro diuite pugnat. 228. 2. E
Pauperum miseria cum diuitum luxu comparata ex D. Gregor. Nazianz. 197. 1. 2. paupertes iuuandi à iudicibus. 524.
Paupertas velox. 561. 1. D sancta possessio. 562. 1. E asylos. 669. 1. E
Pausaniæ ducis prudens factum. 92. 1. A
Pedes. 385. 2. C
Pedum numerus, & mixtura in periodo ex Cic. 248. 249. pedes periodi. 248. 1. pedes qui probantur in principiis, medio, & fine. 149. 2. 150. 1. pedum numeris morosius studētes sunt sæpe κακόζηλοι. 250. 1. E 2. A
Penia Dea. 332. 1. A
Περιβολὴ quinta virtus grauitatis. 98. 1. D eadem cum ea quam αὔξησιν Longinus nominat. ibid. quomodo fit. E
Pericles ὀχλοκέφαλος. fulmen dicitur ferre in Lingua. 11. 2. C
Pericles primus in foro adhibuit doctrinam. 11. dictus Olympius à fulmine eloquentiæ. 154. 2. B id nomen censetur ei detrahendum. 212. 1. C
Perigraphe quid. 254. 2. C.
Periodi ad exornatiuam orationem vtiles. 246 1. C earum exempla. ibid. D vnde dictæ. 2. A definitio ex Phalereo, Aristotele, Cornificio. B quomodo Ciceroni dictæ. ibid. in his quid cauendum. C earū diuisio. 247. 1 B periodus pneuma quid? ibid. periodus clausis quid? ibid. C periodus κατεστραμμένη quid, & de ea exemplum. ibid. C. D alia periodorum genera. 247. 1. 2
Periodi partes duæ. 247. 2. C periodus multiplex est. ibid. E eius pedes qui. 248. 1. C. D. E. vsus periodi. 251. 1. D eius mensura. 252. 1. B frequentes periodi nauseam pariunt auditoribus. ibid. periodi mensura optima est, quatuor membrorum. ibid. C. periodi minoris, & maximæ censura. 252. 1. C periodi nomina. 246. 2. B periodus sententiæ accedit, vt vestis corpori. 252. 1. E 2. A periodi leges ibid. C. D longiores in graui genere sunt vitandæ. 252. 2. D periodi implendæ artificium. ibid. E id artificium multum confert ad eloquentiam. ibid. periodus quinque modis amplificatur, & de his exempla. ibid. & 253. 1. 2. periodus Ciceroniana illustris. 153. 2. E 154. 1. A eius venustandæ modus duplex. 154. 1. C periodus venusta fit ex delectu, & compositione verborum. ibid. periodis vtilissimæ coniunctiones. 253. 2. E periodorum frequens clausula. 91. 2. C
Periphrasis. 275. 2. A
Perissologia. 275. 2. A
Periuri capite mulctabantur apud Ægyptios. 136. 1. C
Permissio in Epitrope. 275. 2. A eius definitio. 289. 2. A exemplum. D.
Perorationes impetu quodam mentis fluebant Ciceroni. 99. 1. B & 108. 1. D venustari solent per synathroismum. 287. 2. B perorationis momentum. 241. 1. B ea in concionibus qualis. 639. 1. E
Peronij illustriss. Cardinalis stylus & eloquentia. 68. 1. B
Persæ orientem Solem salutant. 624. 1, C fere omnes otiosi, & cur. 105. 1. D eorum leges. 136. 1. A. B eorum cœnæ. 92. 1. A eorum reges quomodo venentur. 467. 2. D
Persæa arbor. 128. 1. E
Persecutionis horribilis facies. 643. 1. E
Persis. 648. 2
Personarum exemplum. 533. 2. C personarum acceptio fugienda. 523. 2.
Perspicuitas. 381. 1. A perspicuitas orationis cū luce comparatur. 93. 1. C perspicuitas D. Chrysostomi. ibid. 2. D ad persuadendum authoritas, & amor, efficacissima. 513.
Petri Aragonum Regis VII. in imponendo filio nomine superstitio. 155. 1. B
Phaetontis casus in gemma. 104. 2. B
Phaleræ. 567. 1. E
Phauorini iudicium ex Gellio, & remedium contra inflatos. 59. 2. A. B
Phidias in vna Mineruæ crepida multum studij impendit. 110. 1. D
Philagri oratoris audacia ridicula. 89. 2. C
Philadelphi insignis bibliotheca supra septingenta volumina habuit. 115. 1. D
Phile. 157. 1. B
Philiscus sophista perstringitur. 376. 2. B
Philistio. 466. 2. B
Philistus doctus homo, & diligens. 14
Philocratis industria. 360. 2. E

Philoctetes ob morbum despectus. 345.2.C
Philolaum Plato habebat in deliciis. 116.1.A
Philonis præclarum figmentum. 417.1. C. eius historia de variis hominum iudiciis. 555 1.C
Philo Platonis æmulus in sensibus verbis amplitudinem, atque admirabilitatem legentibus largitur. 117.1.A. eius sententiæ magnificæ. 134.2.D. eius allegoriæ nimis frequentes. 61.2. B.
Philosophi non sunt oratoribus præstantiores. 8
Philostratus. 117.2.D.
Physiognomici sana esse corpora conijciunt ab adiunctis. 169.1.D
Phœnicis ad Achillem verba. 362.1.C
Phœnicis auis descriptio. 473.1.A
Photius apud D.Paulum notat insipientem nō esse oratorem suarum laudum præconem. 97.2.E
Phreneseos descriptio. 472
Phya. 212.2.D
Phylacteria cui vsui apud veteres. 154. 2. E. fiebant ex characteribus, & nominibus sacris. 155.1. A
Pictor quidam norat tantum cupressos pingere. 104. 1. B. pictorum tabulæ cum librorum varietate comparatæ. 115. 2. B. pictores antiqui. 142. 1. C
Picturæ ad mouendos affectus adhibitę. 317.1.E
Pierius, & de eo iudicium. 133.1.A
Pietas. 583.2 E
Pietas Traiani. 397.1. E
Pietas, & eruditio cum malis germanitatis cōparata. 107.1.D. & cum palmę Syagrorum, & Phœnicis commercio. ib.E. pietatis partes, & munera. 407.2. A
Pipinus bis Alpes penetrauit. 107. 1. A. Arnulphum Regem Longobardorum & Gaiffram pacauit. ibid. E
Pisces cicures. 430. 2.C
Pisces dicti Nerei Charites. 495. 1. C. piscium descriptiones. 483.2. A
Pisistratus Solonis æmulus sed vario eloquentiæ genere. 10. eius limata breuitas. 33. 2. D. eius dicendi vis potius videtur cōficta, quam primo eloquentiæ ortu iam nata. ib.D.E
Piso forte plus æquo à Cic. laudatus. 29
Pithæus rex & Rhetor. 5.2.B eiusdem egregium monumentum. ibid.
Plagæ frigidæ descriptio. 489. 1. D. item torridæ. 2.D
Platonis, & Ciceronis cōparatio. 48. 2. E. quinque virtutes eloquentiæ in Platone. ibid. vitia quædam illius. 50. 1. B. C. Plato diuinus dicendi, sentiēdique magister. 14. idem non linguæ solum, sed etiam virtutis animique magister dictis legētium affert maiestatem. 116. 2. E. fabulis vsus est. 131.1.B. eius sententiæ magnificæ. 134. 2 D. quomodo definit hominem. 147. 2. B. eius placita carpuntur ab Aristotele. 159.1.E
Plato per ideas, naturas rerum, & species intelligit. ibid. eiusdem de ideis verus sensus. 159. 2. A. eius dictum. 257. 1. B. eius metaphoræ quales. 281. 1. C. eius graues Antonomasiæ. 281. 2. C eius mollis oratio. 87. 2. D
Plausus concionum periculosus. 667.1.C
Plebis ver, adolescentes ex Demade. 85.1.C
Plecton. 275. 2.B
Pleonasmus. 275.2. B. C
Plethynticon. 275.2. C
Plinius maior. 119.1.A. Senecam principem eruditionis nominat. 119.2.C
Plinius iunior. 120.1.D
Ploce. 275.2.D
Plutarchus. 117. 1. C. eiusdem fabula. 131. 1. C. eiusdem festiuè dictum. 61.1. A. eius censura. 90.2.C
Pneuma periodus quid. 247. 1. B
Poësis oratori necessaria. 65.1.D. cur. 2.D. poësis quid. 402.1. A
Poëtæ prius legendi, quàm oratores. 65.1. D. ijdem oratoribus vtiles. 130.2.D. 65.1.D. poëtę magnos spiritus eloquentiæ suggerunt. 546.1. B
Polemon. 216. 2.D. hortator Annibalis. 219.2.B
Polio Asinius intra quartum diem quam filiam amiserat declamauit ex Sen. 110.1.C
πολιτικὸς λόγος. 102.1.A
Poloni cuiusdam ira, & desperatio. 345.2.E
Polycriti lacus. 595
Polyphemi erga Vlyssem beneficium. 360.2.D
Polyptoton. 275. 2.E varię eius species. 276.A. B. C. D
Polypi descriptio. 485.2.E
Polysyntheton. 276.1. E. 2. A. grauitatem affert orationi. 286.2. A
Pomærium sacrum. 212.2. A
Pompa Alexandrinorum in ingressu Athanasij. 337.1.E
Pompeius ad omnia summa natus. 28. eius bonorum hastæ subiectorum amplificatio. 195.1 A. B. dictus à Cic. Alabarches Hierosolymitanus 281.2. C
Pompeius in stylo ineptissimus. 85.1. E
Popularis character Augustini. 63.1.B
Populus θεὸν πολυκέφαλον. 511.2.A
Populi mores. 580. 2. stultitia Lunam ab Asino epotam existimantis. 340.2.D
Porcia vitam carbone extrusit. 106.2.C
Porcij latronis breuitas in amplis orationibus vitiosa. 77.1.D
Portæ Hebræorum. 507
Porus Metidis filius. 101.1.B. idem Cōsilij filius. 331.2.E
Potentia nimia inuidiosa. 579.1
Potestas moderanda. 560.1.A
Præceptores. 425. 1. Episcopi nominati. ibid. 2. eorum honos in erudienda iuuentute. 607.2. C. quærendi sunt, non fautores vitiorum, fabularumque narratores. 111.1.B
Prælij descriptio. 503.1.B
Prætextati grandes Cic. Hircius, & Pansa. 110. 1.C
Praxitelis Cupido. 441. eius industria. 444.1
Prehensario, & pugna pro mundo. 556.2.E
Principes viri maledictis non irritandi. 543.1.D
Priscorum verborum exempla. 57.1.E

Proëresius Constanti Imperatori gratissimus 8. vina fuit Mercurij imago. 21. ex tempore de proposita ab æmulis quæstione dixisse fertur. 110. 1.E eiusdem insignis memoria. ibid.
Proëresio populus Romanus imaginem cum nobilissima inscriptione dedicauit. 7.
Procatalepsis. 276.2.A.B
Procatascene. 276.2 B.C
Proculeius. 257.1.A
Prodiasaphesis. 276.2. D
Prodiorthosis. 276. 2. D.E
Procœmium quid.214.2.D eius definitio,&species variæ.288.1.D.E.2.A.C.207.& C.B eius exemplum. 301
Prolepsis. 276. 2. E.277.1.A
Prolixitas in oratione vitanda. 127.2.B est adolescentibus & doctis, sed illis confusis plerumque, & morosis familiaris. ibid. eiusdem fastidium.ibid.C etiam in commentarijs fugienda.160. 2. B in narratione inerti flumio similis. 222.2.D
Pronunciatio mollis. 91.1 B ea in concionibus qualis.640.2.A.B commoda. 401. 2. E pronunciationis exilis siccitas fugienda. 379. 1. A eius vitia.ibid.2.virtus,& puritas.280.2.D
Propositio.417. 1. E generalis implet vicé narrationis.222.2.A qualis in concione.639.1.D
Prosapodosis. 277.1. sit duobus modis. ibid.D
Prosopon. 277.2.E
Prosperitas. 35.1.D
Prosopopœiá. 277.2.A.B.C.D.E eius definitio, & exemplũ præclarum.292.1.C. D eius vsus in iracundia optimus. 349. 2. A
Prostaxis. 278. 1.A
Protagoras de Deo,an sit, necne non putat inquirendum. 106.2.D
Protagoras & Euathlus. 233. 1. E
Proteus Homericus. 383.2. D.E
Protimesis. 278. 1.A
Protome. 278. 1.A
Protozeugma. 278.1.B
Protrope. 278. 1.B
Prouerbiliũ sententiarum exẽpla. 135. A. B.C
Prudentia prima pars oratoris.87.2. D abundantiæ mater.101. 1. B in Formicis. 417.2. C in illius comitatu octo diligenter notanda. 403.2.D eius partes. ibid.
Prupergasia. 278. 1. C.D
Pseudorhetores à Romanis damnati. 6
Psittaci descriptio. 473.2.B
Psaphonis aues. 89.1.C
Ptolomæi insignis Bibliotheca. 115. 1. D eiusdem anagrammatismus. 156.2.C
Publius Africanus Lælio fuit in dicendo secundus. 23
Pudor. 397.1. D
Puer animal quamis fera intractabilius ex Platone. 509. 2. pueri quibus capitibus laudentur. 415. 1. eorum institutio ad eloquentiam 391. 2. A pueri à tenero bene fingendi. 110. 2. C lectionis variæ non sunt capaces. 115. 2. D pueris vtilissima vnius Ciceronis lectio. ibid. pueri muscarum abactores in conuinio.160.2.D pueri laus. 321. 1. A pueri ad iram deliniendam apti. 360. 1. D de tribus pueris amplificatio. 663.1. C
Puerilium inuentionum nugæ. 62. 2.D
Puericiæ recordatio suauis. 410. 1. B
Pulcheria tenera columba. 365. 1.E
Pulchritudo.425.1. sine gratia. 429. 2.C
Pulchritudo lenta. 100. 1. D
Pulchritudo Cadmi per partium enumerationem. 151. 2. A pulchritudo quid sit in oratione. 99. 1. C.D dicta ab Hermogne κάλλος, & ὡραιότης. ibid. duplex est. ibid. fuit Sophistarum propria. E eius dignitas, & artificium. ibid. & 99. 2. A huic finitima est historia.ibid. eius exempla. ibid.B
Pulchrum & bonum. 332. 1. B triplex pulchrum. ibid. C quomodo circa pulchrum amor fallitur.ibid.D pulchra cito occidunt. 576. 1.
Policis descriptio. 476.2.D
Pulminar. 565.2.C
Puncta literis affixa quid significent ex Zoare. 153. 1. E ea apud Hebræos vocalium instar obtinent. ibid.
Purgario quid 539.2.A
Puritas. 380. 2. D Sacerdotum in celebrando. 604. 2. C puritas animi quantum profit ad studia orationum capessenda. 110. 2. D. E
Purpura. 82. 2. E item triplex. 482. 1. regum purpura. 581. 2. purpura cubiculum imperatoris. 560. 2.E
Purpurati quid. 560. 1. A
Putei encomium. 432.1.A
Pyrrhi ars. 567. 2.B
Pysina. 278.1.D.E
Pythagoræ metempsychosis. 624.2.E
Pythcus Rhetoricam primus docuit. 9

Q

Quæstio. 531. 2.E
Quæstio in oratione primũ cognoscenda. 127.1.C quæstio duplex. 535. quæstiones. 538.quæstionis ignari tribus vitijs obnoxij. 127.1.C.2.A.B
Quercus Ioui sacra. 407. 2. D
Querela Ciceronis plena grauitatis. 545. 1. D
Querimonia grauis. 585. &, 574. 1. B mitis. 577. 1. B querimoniæ non debent esse muliebres. 545. 1. B
Quintilianus. 120. 1. C à Cicerone dissentit in Numeris. 250. 1. B publica mercede conductus primum ex Hispania Romæ Rhetoricam docuit. 107. 2. B eiusdem vis in concipiendis rerum imaginibus. 108. 1. E eiusdem de cacozelo iudicium. 113. 1. E. 2. A illius de Seneca parum æquum iudicium. 119. 1. C. D. E. 2. A eius affectus cum Himmerij affectibus comparati. 321. 1. E. 2. A eius in concitatione miserationis modestia. 365. 2. E
Quintus Fabius pictor literarum bene peritus. 23.

Quintus Catulus incorrupti sermonis laude commendatus. 25
Quiritatus. 536.2.B

R

RAbiei descriptio. 472
Rabinorum sensus frigidi. 61. 1. D. E. & 61.2. A
Rabulæ furacis ex Sidonio descriptio. 80. 1. D. item ex Ammiano. 465.1.2
Rami siue ramosum exordium quid. 211.2.B
Rami applicatio ad nares quid significet. 384. 2. D
Rapacitatis amplificatio per subiectionem ex Cic. 194. 2. B
Ratio animæ simulachrum. 173. 1. D
Ratiocinatio in Apophasi. 278.1.E. eius definitio, & insigne exemplum. 288.1.B. in concionibus aptissima. 288. 1. C. ratiocinatio figura in perspicuitate percommoda. 94.1.A
Rationalis quid. 533.1.E. rationales status quot. 534. 2. B
Rationis infirmatio quid. 531.2.E
Recessus qualis. 373.1.A
Recordari. 617.1.A
Reges patres, & pastores. 405.2 .D. Regis laus. 408. 1. A. regibus iudicium rerum datum. 591.1.E. reges Persarum διαφανεῖς. 550. 1. eorum clementia 582.2. honos. 518.2. reges primi iudices. 519. 2
Regum Francię in iure dicendo vis. ibid.
Reges Romani iudices. 523.1
Regionum descriptiones. 488. 1. A
Regio fert iis. 612.1.E
Regina cœli. 565. 2.E
Rei absoluti sacra faciebant Plutoni. 522. 1. rei si folium mouetur terrentur. 615. 1.E
Reipublicæ prosopopœia ex Charisio. 277.2.C. D. respublicæ duæ. 509 1
Relatio quid. 539. 1. B
Relatiui status tractatio. ibid.
A Religione filium reuocantis matris sermocinatio. 609. 2. C
Religionis vis. 564. 2. E
Religiosi. 603.2.C
Remedium aduersus cantum. 378.2.D
S. Remigij gesta circa Clodouæum regem. 608. 2. A. quantum ipse Franciæ profuerit. ibidem. D
Remotio quid. ibid.E
Remotiuus status duplex. 535. 2.E
Περιφέρεια quid. 565.2.E
Repugnantia. 172.2. A. ad refellendos conuincendosque aduersarios potentissima. 172. 2. C. D
Rerum humanarum mutabilitas. 159. 1. A. B. rerum singularium certa non potest esse cognitio. 159.1.B.C
Res non verbis, sed verba rebus subijcienda. 114.1.D. res citare ab ouo vsque ad mala. 127. 2. B. res fermè omnes ex quatuor causis conflatæ sunt. 161 2.E. ab omni materiæ concretione secretæ quomodo amplificantur laudando. 189.2.E. quomodo corporeæ laudantur. 190.1.A. B
Resurrectio Christi. 600.1.A
Resurgentis Christi triumphus. ibid. B. in resurrectione Christi anima corpus resumit. ibid. in resurrectione reddita corpori Christi pristina pulchritudo. ibid. 1. C
Reuerentia quomodo non minuatur. 340. 2. B
Rhenus fluuius ἀναχύσιμος. 537.2.D
Rhetor verbosus comparatur cum circulatoribus. 200 2. D. E. aliquis vsurpauit actiua voce reminiscor. 244.1.C. Rhetores quinam dicti. 6. falsi. 5. C. damnati. ibid. principes populi. 6. 1. D. eorum nomen clarissimum. 6. Symbola, & honores. 7. eorum omnia præcepta ad orationem spectant. 127. 1. B. eorum palma. 71. E
Ῥήτωρ λόγων phœnix. 5. 1. E. dictus Rhetor sacræ scripturę interpres. 7. 1. B. Rhetorum purpurea vestis Philosophorum fusca ex Cyrillo. 7. 1. E. & 7.2. A
Rhetorica perantiqua. 5. quid ex Philone. 401. 2. A. eius picturam Lucianus effingit. 7. Etymologia. 6. à foue mittitur in terras. 5.1.B
Rhetorices scholæ annexum tribunal iudicis. 5. 2. B
Robur, & generositas animi. 418.1
Roma terræ Olympus apud Erymnam. 419.1.B cœli vestibulum. 549. 2. Deorum plena. 563. 2. D. eius situs. 365.1. C. magnitudo. 566. 1. C
Romani ciues mundi. 566.1. C. doctoris Græci penuria sub Claudio Imperatore Massiliam liberos miserant. 107. 2. B. eorum facundia circa Ciceronem effloruit. 111. 1. C. eorumdem in nominibus ambitio, & superstitio. 154. 2. B. eorum duodecim tabulæ. 135. 2. D. horum magnitudo per congeriem expressa. 287. 2. D. E. 288. 1. A. eorum sæuus dominatus. 554. 2. D
Rosa quomodo à Sappho appellata. 138. 2. E
Rosea corona. 463. 2. B. C
Rubrica. 82. 2. E
Rucellinus refutatur cum cæteris Nominalibus. 154. 1. A. B. C. D. rerum cognitionem nominum cognitione contineri asserebat. B
in Rufinum B. Hieronymi inuectiua. 354. 1. E
Rulli auaritia, & ambitio amplificata ex Ciceronе. 191. 1. 2
Rumorum confictoris descriptio. 458.1.D
Rupis descriptio. 446.1.A. Rupes Tarpeia. 426. 2. D
Rusticellus Hercules mulum suum tollebat humeris. 105. 1.E
Rusticus filium pugilem animat. 219.2.E. item rustici descriptio. 457.2.D

S

SAbbatosis. 542.1.E
Sacæ & eorum festum. 550.2
Sacerdotes mali carpuntur. 355. 1.E
Sacerdotum excellentia. 604. 1. A. eorum vis miraculosa. ibid. 1. E
Sacerdotum puritas. *Vide puritas.* quid faciant proferendo verba sacra. 604.1.A
Sacerdotij potentia. 605.2.E

Sacramentorum maiestas. 603.3.D
Sagina gladiatoria. 228.2.E
Salacia Dea. 442.2.E
Salomon aureum prouerbiorum librum cur sic inscripsit. 175.1.E
Salpictæ pro tubis. 57.2.D
Saltatorum descriptio. 504.1.B
Salus leuiori damno empta. 178.1.A
Salus animarum Deo dignum palmarium. 607.2.A
Salustius. 118.2.C.D eius neruosa breuitas. 75.1.A mirandus magis quam iudicandus. 30. eius virtutes, & vitia. 53.1.E comparatur cum Cicerone. ibid.
Salutationis partes. 415.1.A
Sanij similes infantibus dicuntur. 181.2.D
Sanctitas lucrum est. 592.2.A
Sanctorum stylus plerumque ferreus, mens aurea. 71.1.E
Sanitatis indicia. 165.1.D
Sapientiæ humanæ inuenta quomodo differant à diuinis. 136.2.B eius laus. 423.2.B.
Saporis Eustathij eloquentia delinitur. 4.2.C
Sarabara quid? 83.1.A
Sarcasmus. 278.1.E.2.A
Sartago pro varietate styli à Persio vsurpata. 56.1.A
Saltiæ libido amplificata. 191.2.E 192.1.
Scenicorum Ludorum descriptio. 503.2.C
Schesis. 278.2.B
Scholastico vitio laborat Isocrates. 64.2.A.B.C.D.E
Scholastici veri. 607.1.E
Scientia & peritia ad persuadendum multum confert. 512.2.
Scipionis Africani authoritas admirabilis. 230.2.C
Scipionis in L. Metellum Caprarium conuicium. 104.2.A
Sclopi descriptio. 502.2
Scopelianus. 216.2.D. eiusdem dictũ acutum. 217.2.C
Scopus in iurisprudentia. 526.1.
Scorpionis descriptio. 476.1.D
Σκυμνηρὸς quid? 141.1.E
Scriptores cur plerumque tumorem magis, quam humilitatem sectentur. 70.1.D
Scripturæ Sacræ dignitas. 136.2.C eiusdem miracula ex D. Cypriano. 136.2.C
Scurrilitas fugienda. 91.2.B
Scylla. 351.
Scynifes quid? 61.2.C cum dialecticis comparatio. ibid.
Scyphi descriptio. 502.1.
Scythæ parabolis vsi. 175.2.A.B
Scythæ Nomades. 550. Scytharum insignia. 561.2.B symbola. 562.1.D
Sedeciæ querimonia. 366.2. idem filios postremum alloquens fingitur. 370.2.B.C
Seditio mitigata aspectu infantis. 317.1.D seditionis pacatio res difficillima. 515.2.
Seditiosi quales. 553.1.D his in bello quies. 554.1.C
Segetis descriptio. 496.1.A
Selenite lapide mulieres inflammas phylacte rijvsas notat Dioscorides. 154.2.E
Σεμνότης. 94.1.D
Senatus sacer. 541.2.C eius amplificatio per definitionem. 253.1.A
Senatus, & populi R. flagitiosi mores descripti. 466.2.E & 467.1.2.
Senis centenarij descriptio per partium enumerationem. 151.2.D Senis reuersi è captiuitate filium insepultum, & cæcam vxorem deplorantis amplificatio per adiuncta. 196.1.E.2. Senes ad deliniendam iram apti. 360.1.D.E
Seneca cum Cicerone comparatur. 54.1.A
Seneca duo nominum millia semel audita refert fideliter. 104.1.C librorum helluo. 115.2.A Seneca parem ingenio non habuit. 119.1.B. eius defensio contra Quintilianum. 119.2.D affectus. 325.1.E item iracundiæ motus. 344.1.C.D eius morituri suprema oratio. 372.1.E
Senectus. 425.2.
Senes singulis horis mortem impendentem præstolantur. 613.1.D
Sensus egregij, & vberes S. Cypriani. 648.1.B
Sententiæ Vide Γνῶμαι.
Sententiarum delectus. 550.2.
Sententiæ breues quando vigere cœperunt. 73.1.E sententiæ breues, & acutæ in causa pictoris Parrhasij. 76.1.D in motibus crebræ. 327.2.B
Sepulchrum illustrium virorum totus mundus. 424.1.
Sepultura. 180.1.D & 418.1.D eius apud Athenienses commendatio. 136.1.C
Sermocinatio orationem effingit. 291.2.B exemplum superbi, & auari ibid. C.D aliud exemplum. 306. Sermocinationis grauis exemplum. 557.2.D ad motum aptæ sermocinationes. 319.1.C item cum hypotyposi coniunctæ multum valent. 319.1.D sermocinatio paruulorum appositè facta D. Cypriani. 648.1.C.D
Sertorum ex varijs floribus consertorum cum librorum varietate comparatio. 115.2.B
Seruitutis maxima calamitas. 554.2.E
Seruius Galba ingenium habuit in dicendo ἀδρανέστατον. 24.
Seruius Sulpitius maluit iurisperitorum esse primus, quam Oratorum secundus. 27.
Seueritas. 416.2.D
Sibilis explodere. 468.2.A
Sidonius Apollinaris. 120.1.E 58.1.B stylus eius poëticus. 66.1.E eiusdem stylus cum Ciceroniano comparatus. 67.2.D.E idem Cic. loquacitatis insimulat. 67.2.D
Silentium grauis viri oratione sæpe efficacius. 513.2. silentij pictura. 668.1.C
Silias fluuius. 431.2.A
Siluani Lanacrum. 468.1.A
Simię elegans parabola. 178.1.B.C
Similitudo gignit inuidiam, & cur ex Hesiod. 333.1.B maximè est ad definitionem vtilis.

144.2. C
Similitudo eloquentiæ cum moneta.55.2.B. C. dialecticæ cum Scynife.61.2.C.picturæ cum metaphoris.67.1. C. muſcę cum Critico. 68. 2.E. & 69. 1. A. Mineruę phidiæ cum homine.173.1. C. allegorię cum pelui,aut ſpeculo radium excipiente.173.2.B. eiuſdem cum vitro in quo ſuccina pellucent iucundius. ib. fidei cum oculo.174.1.C.D.furentis,& irati. 174. 2. D.E. ſimilitudinis definitio.173. 1.A. ſimilitudo latè vagatur per omnes mundi partes. 173. D
Similitudinis vtilitas maxima cõtra Euclidem. 173.B. C. D. E. eius commendatio ex D. Auguſtino. 173. 2. A. B. ea apud dialecticos imbecillior,quàm apud oratores.173.2.C. ſimilitudo quid eſt. 173. 2. D. dicitur ſimilis affectio rerum. ibid. non eſt æqualitas.173. 2.E. in ſimilitudine ſufficit adiunctarum ſaltem rerum comparatio.174.41. A. non modo ſimilia in qualitate conſiſtunt , ſed etiam in cęteris categorijs. 174. 1. B. ſimilitudinis diuiſio.ibid. eſt duplex,ſimplex,& compoſita. ib. elegãs, & opulenta ſimilitudinis ſpecies. 174. 1. D. E. ſimilitudo per σύγκρισιν ornatiſſima. 2. A. eius exemplum tauri apud Arnobium. B. in ea adiuncta articulatim aut permixtim dicere perinde eſt.174 2.D. eius diuiſio in tres partes 175.1.B. ſimilitudo ex rebus pene paribus.175. 1. B. ſimilitudines in rebus diuinis ductæ à fabulis ſunt dæmonis inuenta ex Iuſtino Martyre.181. 2. A. ſimilitudinis variæ tractatio. 181. 2. B. C. D. E. Similitudines quædam prouerbiales , & acutæ. 181. 2. D. E
Similium luxuries vitanda. 180.2.B
Similis auditoribus accommodanda.C D.Hyperbolica vitioſa.D. E.non ſunt admittenda minuta ad ampla quædam ſignificanda.181.1 B.cauendum à ſcurrilibus , & ſordidis. 181.1. D.in diuinis prophanarum hiſtoriarum , & maximè fabularum ſimilia declinanda. 181.1. E.2. A
Simonidi puellæ quomodo ſic inditum nomen 155.1.E.anno octauo nubere coacta ſterilis facta eſt. ibidem.
Simplex controuerſia quid. 531
Simplex rationalis quid. ibid.
Simplex legalis quid. 531.2.D
Simulatoris deſcriptio. 458.2.D
Simulatores ſimul, & detecti nihil perſuadent. 515. 2
Sirenes Rhetoribus attributæ. 7.2.C
Σοφῖαι τοῖ χάεν M. Antonio tribuit Plutarchus. 25
Siſtrophe. 279. 2. E
Smyrna,& Ios.157.2.B. eiuſdem deſcriptio. 318. 2.D.eius euerſæ lamentatio ex Ariſtide. 323.1 C.D.laus.428.2. & 430.1. A
Societas Ieſu quid fecerit in Chriſto aggregandis hominibus. 609.1.E
Sol vmbra Dei.394. & 594. 1.auctor bonorum. 407.1.D à iudicibus inuocatus. 524.1
Sol,& luna primi habiti inter Deos. 157.2.E
Solymæ pulchritudo. 162.2. C
Solitudinis torridæ deſcriptio. 495.2.B
Solonis in dicendo grauitas. 9. inſigne factum ad bellum excitandum.10.1. A. ſententiæ illuſtres.ib.C.oratio ad Crœſum. ibid. E
Solutum. 278.1. C. D
Sophiſtæ. 389.2.B
Sophiſtæ quinam dicti.6. Sophiſta nobilis maiores periodos quatuor Hexametris circumſcribit. 252.1.E
Sophoclis dexteritas in miſeratione per repręſentationem imaginis. 369. 2.C
Sorites.233.1.D.E.Hipparchiæ. ibid.E
Spartanus labori aſſuetus. 315.2.B
Spartani canes. 466.1. D
Species generi ſubiacet.159.2. E. pendet omnino à ſuo genere.160.1.A.ſpecies oculis oblatæ ad morum efficaces. 316. 2. E. ſpecies externæ nimis apparatæ auditorum non mouent animos. 317.1.D
Specula ἐπιρχεια quæ. 550. 2. eorum luxus. 443. 1. A
Speluncæ deſcriptio. 495.2.D
Spes,lætitia,& amor quomodo differunt.335. 2 D. eius affectus. 338, 2. B. iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio. ibidem. C. quid inducat ad ſperandum. ibidem.
Sphæra Archimedis. 142.2.D
Sphinges eloquentię ſymbolum fuere. 72.B
Στοῦρος. 95.2.E
Spiridion. 78. 2. A. Spiridionis cacozelia inſignis. 60.1. C
Spiritus Sanctus centrum Patris , & filij. 593. 2. C.orationis vis. 353.2.B
Splendor tertia virtus grauitatis. 97.1.E
Statua pelichi admirabilis.
Statuæ. 397.1.E
Statuariæ artis inuentio à Thuſcis profecta. 141. 1. C
Status quid. 531.2.D
Status qualitatis tractatio. 538.2.E
Stellarum multitudo cum varietate librorum comparata. 115.2. B
Stentoris valentiſſima vox. 89.1.B
Στιλπνόν quid. 471. 2. B
Stoicorum de dijs opinio. 147.2.C
Stratonices capilli, cum Hyacinthinis floribus ineptè comparati. 181.1.A
Stratonices vetulæ , & caluę capilli vocantur. hyacinthini. 396.2.A
Streptolyton. 278.2.B
Stultitia gratuita periculoſa. 390. 2. B
Stultorum actis φαντάσια parit memoriam. 109.2. A
Stupidi deſcriptio. 461. 2.A
Stylus inflatus. 56.2.B
Styli bonitas non opinione duntaxat hominum eſt metienda.55.1.B. eius varietas. 56. 1. A.5. tria vitia,frigidum,puerile,inſanum ex Longino,& ex Seneca,inflatum,infractum, audax,præruptum,allegoricum.56.1.E. ſtylo humili pauci laborant. 70. 1. D. eiuſdem in ſenſibus exemplum. ibid. 2.C.in ſtylo difficilis mediocritas. 72. 1. B

Stylus fluctuans, & dissolutus. 71. 2. A. eius definitio. 2. B. exemplum C. character. E. eius corrigendi ratio. 72. 1. A

Stylus siccus, & exanguis. 72 1. B. quid sit. C. in eos, qui cum sicci sint Atticos se dicunt. ibid. eius exemplum. 72 2. B. C. styli acuta breuitas sententiæque abruptæ, & suspiciosæ. 73. 1. C. eius ortus, & progressus. 74. 1. C. styli acuti, & prærupti discrimen. 74. 2. D. styli acuti, & breuis ex Plinio laudata exempla. ibid. E

Styli abrupti, & frigidè acuti errores. 76. 2 E. eius exempla. 78. 1. B. stylus puerilis comparatus cum Papilione. 84. 1. B. & cum concha. ibid. D. E. de optimo stylo iudicium. 88. 1. B. styli tria genera. ibid. C. grandiloquum. 2 tenue. 3. mediocre. ibid. D. stylus quis optimus. 88. 2. A

Stylus quomodo cuique argumento accommodandus. ibid. B. C. de stylo iudicia. 90. 1. B. styli tumidi condemnatio. ib. styli Lycij condemnatio 91. 2. A. stylus obscurus vitiosus. 93 1. E. stylus πρὸς qualis. 100. 1. D

Stylus puerilis. 102. 1. B. stylus iuuenum. 102. 1. C. virorum. ibid. D. principum. ibid. E. Rectorum. ibid. politorum. ibid. concionatorum. ibid. 2. A. Philosophorum ibid. 1. B. Sophistarum ibid. C. styli tumidi cum ranis comparatio. 56. 2. C eius definitio, & exempla D. E. stylus puerilis qualis, & quomodo appellatus à Longino 61. 2. E. eius exempla. 62. 1. A. eius origo ibid. D. contra eundem. 86. 2. D. styli Scholastici typus. 64. 1. C. styli tumor vnde dictus. 56. 2. D. styli miscellanei & antiquarij character. 68. 1. C. D. inquinatissimi exemplum. 68. 2. B. C. D. stylus allegoricus, & peripateticus. 66. 2. B. doctus, & antiquarius quorsum oblectat. 69. 1. E. stylus prouerbialis 69. 2. B. styli varij origo. 56. 1. A. stylus humilis quomodo fiat. 70. 1 E. stylus omnium difficillimus plenius iuuentuti excolendus. 111. 2. D. volans, & ludibundus. 207. 1. C. 2. A. styli Romani processus. 56. 1. B. C. styli examen. 208. 1. A. varietas. 55. 2. C. 56. A

Styli inflati triplex genus. 57. 1. B. eiusdem inflati nouis verbis exempla. 571. B inflati in priscis exempla. 57. 1. E. in translatis verbis inflati exempla. 57. 2. E. inflati in duriter translatis sectatores. 57. 2. E. stylus inflatus in sensibus. 58. 1. C. eius exempla. 59. 1 A. styli inflati remedium ex Luciano. 59. 1. E. aliud. 2. A

Stylus frigidus. 60. 2. A. eius definitio. 2. B. eius appellatio. C. cur dicatur ψυχρὸς. ibidem. C

Styli inflati. cacozeli, & frigidi discrimina. 60. 2. E. exempla frigidi. ibid. stylus inflatus in rebus grauibus ad Luciani Sosipolin remittendus, vt eijciatur vomitorio. 69. 1. C. D

stylum antiquarium cur sequuntur nonnulli. 69. 1. E

Suada Platonis in ore, ac Periclis labris sessitauit. 14. & 22

Suadentis partes quæ. 513. 1

Suasio Cyri nobilis. 514. 1. D. capessendam Rempublicam. 519. 2. eius forma, & modus. 514. 1. artificiosæ exemplum. 513. 1

Suasor optimus qui. 552

Suauitatis in oratione cum celeritate mixtura. 100. 1. B. eius methodus. ibidem. quibus rebus constet. 101. 1. A. eius exempla. 101. 2. B

Subiecta quid sint. 137. 2. B. de ijs decem formari possunt quæstiones. 137. 2. C. D

Subiectio. *Vide Proœpsis, & Procatalepsis.* 279. 1. A eius exemplum. 301

Sublimitas quomodo differt ab amplificatione 182. 1. D. eius exemplum aliud. 307. 1. C

Substillum pro dubio aëre. 57. 2. D

Subtilis controuersia. 531. 2. D

Subtilitas non ibi est, vbi nihil est præter subtilitatem ex Seneca. 78. 1. A

Succina per vitrum pellucent iucundius. 173. 2. B

Sudor hæreditas fortium. 567. 2. D

Suetonius Senecam dicit omnibus placuisse, soli Caligulæ displicuisse. 119. 2. C

Sulpitius grandis, & tragicus orator. 27

Superbi sermocinatio. 291. 2. C. descriptio. 454

Supercilia penitus abrasa malitiæ, & crudelitatis indicia. 169. 1. C. Supercilium Iouis coruleum. 443. 2. B

Supplicij atrocis amplificatio per hypotyposin. 198 1. C. D. E. 2. A. B

Suspiria iræ Soboles. 168. 1. B

Sustentatio in paradoxo. 279. 1. C. eius definitio. 288. 2. C. eius præclara exempla. ibid. C. D. E. ea iuuat transitiones. 289. 1. A. eius exemplum. 305

Syllepsis. 279. 1. C. D

Symbola Rhetorum varia. 7

Symbola prima fuerunt vexillorum, clypeorumque. 133. 1. D. symbola imperatoria. ib. E. 2. A

Sympathiæ, & antipathiæ naturales. 330. 2. B

Symploce. 279. 1. E

Synathroismus. 279 1 E. 2. A B. eius definitio, & vsus. 287. 2. B. C. D. E. in perorationibus frequens. 287. 2. B

Συγκεκλιμένως quid. 668. 2. C

Synchoresis. 279. 2. B

Synchysis. 279. 2. D

Synchrisis. 279. 2. C

Synecdoche. 279. 2. D

Synesius. 121. 1. A. B. appellat primam materiam mundi fæcem. 162. 1. B. idem & Gregorius Nazianz. in acuta styli breuitate præstantissimi. 74. 1. A

Synœceiosis. 279. 2. D

Synonymia. 145. 2. D. 146. 1. 2

Synonymia quæ vitanda. 282. 1. Equomodo vsurpanda. 146. 2. C

Synonymia. 279. 2. E. eius definitio. 280. 1. B. eius vsus est in fuso genere dicendi. ibid.

Syri cupidi, & auari, & cur. 105. 1. D

Syriceuasis. 279. 1. A. B. C.

T

TAbulæ.12. Romanorum. 135.2.D
Tapanta. 586.2.E
Tapinosis. 280.1.A
Taprobanæ descriptio. 489.1.B
Tarpeia rupes. 426.2.D
Tatianus. 623.2. D
Tauri querimonia apud Iouem contra crudelitatem ex Arnobio. 174.2.B. C
Tautologia. 280.1.B.C
Telämones. 469.1.E
Temenus. 468.1.E
Temeritas. 573.1
Tempe. 493.1.D
Tempestas. 574. 2. D. 612. 1. B. eius descriptio apud Virgilium. 114. 1. E. alia apud Lucan. 114. 2. B
Templum Capitolinum. 421.1. A. Dianæ Ephesiæ templum. 421.1.B. templi structura. 620.2 C. templa Romæ. 421.1.A
Terminalis lapis. 141.1. D
Terminus. 565.1.C
Terminorum religio notabilis. 141.1. E
Terminus Deus. 141. 1. E
Tertullianus. 624.1. A. eius stylus quis. 57. 2. D. eiusdem verba horrida. ibid. translata audacius. 58. 1. B. eiusdem stylus poëticus. 66.1. A eiusdem stylus prouerbialis. 69.2.C. de eo iudicium. 121.1.D
Tesserarij qui. 468 1.C
Testes. 538.1.B
Testimonia veterum sextus fons inuentionis. 13.B. plurimum habent in oratione dignitatis. 133.2.B. est in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatum. ibid. sunt sumenda à probatis authoribus. 133. 2. B. veterum testimonia magnæ sunt apud nos authoritatis. 133.2. C. ea sunt in locos communes digerenda. 133.2. D quomodo sunt vsurpanda. 134.1. A. vbi adhibenda, vbi vitanda. ibid. vtrum ea suo idiomate & metris orationi adtexēda sint. 134.1.B. quando atteri possunt. 134.1. B. C. in concionibus verborum farragines fugiendæ. 134.1.C. testimonia Latina ijs fugienda, qui Gallicè dicunt, & præsertim Græcorum Latinè reddita. 134. 1. D. metrica panca adhibenda. ibidem.
Thamur. 82.2. B
Theagenis, & Chariclea amor subitus. 313. 2. D eiusdem Chariclæam velut mortuam deflentis affectus. 322.1. C
Θεὸς λέγειν quid sit. 110. 1. E
Theatrum vitæ humanæ quis liber, & de eo iudicium. 130. 1. B
Thebanorum araneæ. 218.1.A.B
Themistij Euphradis oratio extemporanea, cuius exordium gratijs affluit. 110. 1. D
Themistius. 118.1. A.B
Themistoclis ingenium ad oratoris decora natum. 10
Theodoretus. 121. 1. A
Theodosius mortuum Chrysostomum reueretur. 671.2
Theodosianum gymnasium 6. Rhetoribus, & 20. grammaticis, imperatorijs sumptibus honestatum. 107.2.A
Theodulphus vi musicæ è vinculis liberatus. 317. 2. E
Theognis arcum appellat lyram sine fidibus. 281.1.E
Theologi grauis character. 641.2.B
Theophrastus dictione facundissima fuit. 20. eius dictum. 257.1.B. eius descriptio hominis. 283.1.C.D.E
Theopompus Isocratis discipulus. 13
Theophylactus stylo acuto, & breuibus sententiis delectatus. 33. 2. B. eius exempla. ibidem.
Thermæ Mammeæ. 468. 1. A
D. Thomas Græcè redditus. 529.2.E Eum in doctum virum euasurum asserit, qui vno libro tantum vtatur. 115. 1. A quanti fecerit libros. 115. 2.A
D. Thomæ & Senecæ de librorū numero sententiæ quomodo intelligendæ sunt. 115. 1. C. Homilias D. Chrysostomi vrbi Parisiensi & ipsis imperiis anteponebat. 115. 2.A
Thracum de Sole, luna, cœlo, & cæt. iudicium. 104. 2. D. E
Thucididis, & Herodoti historia pulchra poëtis dicta à Dione Halicarnacensi, & quomodo. 65. 1. D. & 2. A. B
Thucidides vt genere ita, & dictione sublimis. 12. idem adhuc puer Herodoti historiis illachrymauit. 108. 1. B. idem densus, & breuis, semper instans sibi orationis luxuriem resecat. 116. 2. D. maximam laudem meritus est apud veteres ex sententiis. 134. 2. B. eius præcipuæ virtutes. 48. 1. A. vitia. ibidem. 2. B
Thusci statuariæ artis inuentores. 141.1.C
Thyrsus quid. 63. 1. B
Tiberius Gracchus acutus in dicendo. 24
Tiberius in Senatu noluit ἐμὸν vsurpare. 134. 1. B
Tiberius in verbis religiosus. 86.1.A
Tibicinis iudicium. 217.2.A
Tigillus Iupiter. 830. 1. B
Tigridis fluuij restagnantis descriptio. 252. 2. B. C
Tigridis animalis descriptio. 478. 1. B
Timæi audax imitatio. 58. 1. B
Timantis tabulæ. 223. 1. B
Timonis odium, 341. 2. A. voluptas. ibid. B
Timotheus tibicen. 514. 2. & 218. 1. D
Timothei Imperatoris imago. 163. 2. D
In Timotheum facetum dictum. 324. 1. E
Titi Labieni ambitio. 345. 2. E
Titulorum specioforum auiditas. 154. 2. A
Titus Liuius lacteum flumen orationis fundit. 118. 2. E
Tolerantię lux amabilis. 545. 1. C
Toli caput. 566. 1. E
Tonitrua cum tubarum clangoribus non aptè comparata. 181. 1. C

Tonſus elegantia. 456.2.E
Tonſura prima amplificandi ratio maximè ad rationem amplificationis facit. 98.1.E.2.A
Tormentorum varia genera. 603.1.C
Traductio. 280. 1. C. eius definitio, & vſus. 286.1.B
Tragicis vocabulis vtendum in tragicis calamitatibus. 592. 1. A
Traianus optimus eſt appellatus. 154. 2. C. eius modeſtia. 74. 2. E
Traiani ingreſſus ad Imperium. 397.1.A
Tranſitio, & Ratiocinatio figuræ ad perſpicuitatem commodæ. 94. 1. A
Trebonij mors affectibus plena ex Cicerone. 318.2.D.E
Trimalcio lautiſſimus homo. 457.1.C
Trinitas perſonarum in Deo. 585.2.A
Triſtes, & queruli odioſi. 545.1.A
Troiam à Græcis non fuiſſe euerſam. 218. 2. C. D. E
Troporum cum figuris diſcrimen ex Alexandro Rhetore. 256.1.D
Tumor in corpore quid. 56.2.D
Tumor orationis definitur à Longino. 56.2.D
Tumidi poëtæ ignoti character. 56.2.E
Tumidum orationis genus triplex. 57.1 A
Turcæ adoleſcentis mira in membrorum conuerſione agilitas. 105. 2. A B
Turpitudinis imago. 349.1.B

V

VAletudo bona quæ. 91.2.D
Vanitatis miſeria. 667. 2. C
Valerius Maximus. 119.2.E.
Vana cum ſacris non miſcenda. 618 2.C
Varietas delectationis mater in omnibus prudenter obſeruanda. 324.2. D. commendatur à Dion. Longino. ibidem.
Varij Sucronenſis verboſa, & inanis oratio. 314. 1. E
Varro dictus inepto nomine Porcus literarum. 154.2.B. idem librorum helluo, vir incomparabilis eruditionis. 157. 1. E. ſuæ linguæ ſtudio omnes Etymologias conatur ad latinos fontes reuocare. ibidem. 2. A
Vaſtare. 613.2. D
Vehementes. 647.1.D eorum fulmina. ibidem. 2 B
Vehementia orationis, & eius definitio. 95.2. E. eius exempla ex Cic. Demoſt. & alijs. 96.1.A. ea vſi inſignes Eccleſiæ patres. 96. 1. E. eius vſus. 97. 1. C. ea non affectat periodos. 97. 1. D. vehementiæ imago. 647.1.E. ad eam nati qui. ibid. 2. C D
Velleius apud Cicer. 147.2.C.D
Venatio. 400.1.C. delicata 467.2.C.D. eius deſcriptio ex Philoſtrato. 502
Venatores. 400
Venetatio quid differt à metu. 340.2. A
Veneris pompa. 442.2.B
Venia. 525. 2. E. dilata quid timidis afferat. 615. 2. D
Venti boni ſunt. 168.2.B.C
Ver plebis adoleſcentes ex Demade. 851.C
Ver regnum obtinet tẽpeſtatum. 610.2. B eius affectus. ibid. vtilitates. ibid. C
Verborum habendus in amplificatione delectus. 190. 1. D. C. D. verba ſunt naturæ imagines. 280. 2. C eorum delectus. 91. 2. B
Verbum diuinum forma formarum eſt. 164. 2. D verba in amplificatione ponenda quæ ex Cic. verba nummis ſimilia. 93. 2. A in oratione qualia verba. 93. 2. E verborum delectus ad ſuauitatem. 101. 1. E verbum opportune dictum magnam vim habet. 361. 2. A
Verborum interpretes qui. 527. 1. eorum intelligentia. ibid.
Verecundia. 423.2.
Veritas per imagines, & ſymbola collucens magis delectat. 132. 2. E veritatis lata lex apud Perſas. 136 1. B veritas laudationum. 395. 2. E veritas geſtata à ſummo Iudæorum ſacerdote. 523. 2. veritatis imago à Iudice collo ſuſpenſa fertur. 509. 1.
Vermis indici deſcriptio. 477 1 B
Verrij ſincerum de eloquentia iudicium. 530. 1. B
Verſus ad cauſas male adhibiti. 531. 1. A
Vertigo & circulus in ſacris. 82.2 C.D
Veſtalis de ſaxo præcipitata non læditur. 537. 2. B
Veſticeps. 447. 1.
Veſtis. 388. 2. D veſtis citharœdorum 440. 2. veſtis mulieribus per ignominiam data. 518. 1. veſtium preſſoria. 408 1. B
Veterum de ſimilitudine animorum opinio. 313. 2. C
Victoria implumis. 562. 2. A eius anathemata. 429. 1. B illius omen captabant ex literis humeralibus. 156. 2. D
Vigor quarta virtus grauitatis. 98. 1. A eius definitio ex Hermogene. ibid. eius exempla. B.
Villa antiquario ſtylo deſcripta à Sidonio. 69. 2. A
Sancti Vincentij eloquentia quid fecerit. 617. 2. B
Vinolentos non admittunt magna conſilia. 589. 1. B
Vinum latex nectaris. 495. 1. E eius temperantia ſerium opus aggreſſuris. 588. 1. B
Vipera in ſuccino ſepulta. 201. 11. B
Virgilius ſolers imitator Homeri. 113. 1. 121. 2. C. & E. eius morus iracundiæ. 344. 1. D. E
Virgiliani verſus ab Euſebio Græcè facti. 529. 2. D
Virginis deſcriptio. 555. 2. E item lapſæ. 556. 1. C
Vir excellens. 617. 1. B viri laus ob animæ dotes, & corporis. ibid. C viri potentes cum nube, & fulgure compatiantur. 10. 1 C viri grauis, & conſtantis laus. 612. 1. B viri boni amplificatio ab effectis ex Cic. 194. 1. A. B magnanimi mors præclariſſimè expreſſa. 291.2.D.E.292.1.A.B. C

Virtus.566.2.C. & 567.2.C.virtus bellica. 400. 2.C.eius ornatus. 381. 1. B. eius definitio per inductionem.198. 2.D.E.199.1. A. B. C. descriptio. 453. virtus, & sapientia animorum ἐλατόλως 210.1. D. efficax ad mouendum.314. 1.D. virtus sola hominem facit. 232.1.C
Vis eloquentiæ admirabilis. 4
Vita omnis supplicium.517. 2. eius miseriæ. ib. breuitas. 425. 2. vita præstantissimorum ciuium collecta Reipublicæ.424.1.vitæ humanæ tota penè scena plena est imitatione. 112. 2. A.vitæ miseriæ. 171.B. & 445.1.B
Vitia corporis obiecta iram inflammant. 345.2. C.vitio carere non est satis. 72.1.E
Vitis descriptio. 496.1.D
Viuendum moribus antiquis, loquendum verbis præsentibus. 59. 2. B
Vitio quomodo excitetur. 342.2.E
Volumniæ ad Coriolanum oratio ex Plut. 362. 1.E.2.item ex Liuio,& Dionysio Halycarnasseo.363.B. C. D. E. 2. A. B.in eadem materia comparantur tres magni artifices. ibid.2.B
Voluptas.563.2.B.nimia fastidium parit. 280. 2. B.
Voluptas,& lætitia quomodo comparetur.3 6. 1. D. item est filia admirationis. 316. 1.D
Voluptas duplex. 336.1.A
Voluptates sensuum quales. 336. 1 B
Voluptates diuturniores phantasiæ quàm sensuum. 336. 1. C
Voluptates mentis omnium maximæ. ibid.D
Voluptas eadem ratione in omnibus excitatur. 336. 1. E
Voluptatis recordatio in miseriis grauis. 229. 1. C.eius descriptio.455.voluptatibus lux mentis extinguitur. 607. 1. D
Vox nigra. 379. 2. E. eius virtutes. 380. 1. E. varietas in actione. Commendatur in Gratiano. 381.2.A
ὑπογραμμίζειν. 90.1.E
Vrbes à fundatoribus commendantur.164.1.E vrbis direptionis descriptio per partium enumerationem ex Seneca.151.2.C.D. item. 518.2.D. & 503. 1.E. 2. A. B. vrbis laudationis exemplum. 428. 2. elegantissimæ typus. 430. 1. A. pulcherrimæ cum aurea veste comparatio. ibidem. C. vrbis egregiæ ornamenta. 430. 1.D
Vrnæ iudiciorum. 522.2
Vrsæ,& leonum congressus. 226. 2 D
Vtilitas.135.1.A eius duæ partes. 511.2
Vulcani instrumenta sponte mouentur. 432. 2. D
Vulgus pigrum,& loquax. 582.1
Vulpis, & Erinacei elegans parabola. 178. 1. D. E. vulpis piscantis descriptio. 483. 1. D
Vultures animata sepulchra ex Gorgia Leontino. 85.1.C

X

XEnophanis scitum dictum. 329. 1.A
Xenophon orator suauis,præstans historicus,magnus bellator, nec ignaua opera philosophus. 19
Xenophon à Cassio Longino vt putidus arguitur. 58.1.A. eius exempla exponit. ibid. eiusdem poëtica metaphora. 281. 2. A. Xenophontis inaffectata iucunditas lepore & gratiis legentium animos perfundit. 116. 2. E. eius metaphoræ quales. 281. 1. C
Xenophon d ictus apis Attica. 154. 2 B. dixit magnifica metaphora vndare exercitum. 281. 2. E
Xerxes Persarum Iupiter. 185.1. B.eius laus.549 2. crudelitas. 589. 2. B

Z

ZAbidus. 542.1.E
Zacharias Pontifex vertit D. Gregorij dialogos. 2.E
Zeugma. 280.1.D
Zeuxis pictor. 115. 2. C. eiusdem Demus. 217. 2. E
Zoaris opinio de nominibus. 153. 1. C. eiusdem ineptiæ. ibid. 2. A. B. eiusdem opinio confutatur. 153. 2. B. C. D.

FINIS.

LIBRARY OF THE MARYLAND

ERRATA.

Κυριονίμαστιγα ſcribe pro Κυριόνιμα στιγα pag. 30. Hermocratem pro Hemocratem. p. 61. Melioris. pro melioris. 62. Anſancti pro an ſancti. p. 453. fragminibus pro fragmibus. p. 598. 4. rapacitatis pro capacitatis. 294. Boëtio pro Boctro. p. 165. Hermocratem pro Hemocratem. p. 61. Thucididis pro Thucidis. 65. proficiſcere pro profiſcere. 74. ἐκβαχχίυση pro ἐχβαχχίυση. 90. ἐυώδη pro ἐνώδη. ibid. vbertate pro Paupertate. 101. p. 604. attolluntur moles, aut, pro attolluntur, aut moles ibidem fuit. pro ſuet. honorati. pro honori. ibid. tolle Viui Sacrorum. p. 671. ſtetit AVG. ſeu Auguſtus & cætera quæ lectoris prudentiæ committimus.

Αἶνον ἄγω σοι διῖον ὑπέρτατε ὦ βασιλῆον.